

OMI

OMI

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADOBNATA;

OPERIBUS CUM DUBIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA : ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO
SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT ORVIUM QUINAM PATRES
ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULORUM LIBRORUM

SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA; SI PERPENDANTUR : CHARACTERUM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SINQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANter

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ETATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES SECUNDA,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A TERTULLIANO AD GREGORIUM MAGNUM.

Accurante J.-P. Migne,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

PATROLOGIA BINA EDITIONE TYPIS MANDATA EST, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. —
VENEUNT MILLE FRANCIS DUCENTA VOLUMINA EDITIONIS LATINÆ; OCTINGENTIS ET
MILLE TRECENTA GRÆCO-LATINÆ. — MERE LATINA UNIVERSOS AUCTORES TUM OCCIDENTALES, TUM
ORIENTALES EQUIDEM AMPECTITUR; HI AUTEM, IN EA, SOLA VERSIONE LATINA DONANTUR.

PATROLOGIÆ TOMUS XCVI.

SS. HILDEFONSUS, LEODEGARIUS, JULIANUS ET PLURIMI AUCTORES SÆCULI VIII.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFERMOMINATAM,
SËU PETIT-MONTROUË.

1851

7936

PATROLOGIE

CHRONOLOGIQUE

ANNUAIRE DE LA SOCIÉTÉ DE PATROLOGIE

PAR M. L. J. B. DE LA S. P. D. DE LA S. P. D.

PAR M. L. J. B. DE LA S. P. D. DE LA S. P. D.

PAR M. L. J. B. DE LA S. P. D. DE LA S. P. D.

PAR M. L. J. B. DE LA S. P. D. DE LA S. P. D.

ANNUAIRE DE LA SOCIÉTÉ DE PATROLOGIE

PAR M. L. J. B. DE LA S. P. D. DE LA S. P. D.

1888

**SANCTORUM
HILDEFONSI, LEODEGARII,
JULIANI,**

TOLETANI, AUGUSTODUNENSIS ET ITERUM TOLETANI EPISCOPORUM

OPERA OMNIA

AD PRÆSTANTISSIMAS FRANCISCI DE LORENZANA, HISPANIARUM PRIMATIS, D. MABILLONII, ETC.,
EDITIONES RECOGNITA ET EMENDATA.

INTERMISCENTUR

**LEONIS II. BENEDICTI II, JOANNIS V, ADRIANI I,
SUMMORUM PONTIFICUM,**

NECNON

CYRICI, IDALII BARCINONENSIS, FELICIS TOLETANI, SANCTI LULLI MOGUNTINI,
ELIPANDI TOLETANI, FELICIS URGELL., HETERII UXAMENSIS, S. BEATI PRESBYTERI
RACHIONIS ARGENTINENSIS, ANGELRAMNI ITEM ARGENTINENSIS, WICBODI,

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT UNIVERSA.

SEQUUNTUR

SÆCULI VIII AUCTORES ANNI INCERTI,

NEMPE

ISIDORUS PACENSIS, ABEDOC ET ETHELVOLFUS, ABBATES HIBERNI,
PETRUS ARCHIDIACONUS, CATULFUS;

QUIBUS SUCCEDUNT

ANONYMI ET MONUMENTA ECCLESIASTICA SELECTA

EJUSDEM SÆCULI

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 8 FRANCIS GALLICIS.

**EXCUEBATUR ET VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA-DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUF.**

1851

ELENCHUS

AUCTORUM QUI IN HOC TOMO XVI CONTINENTUR.

CYRICIUS, Barcinonensis episcopus.	Col. 9
S. HILDEFONSUS, Toletanus episcopus.	53
S. LEONEGARIUS, Augustodunensis episcopus.	373
LEO papa II.	387
BENEDICTUS II, Romanus pontifex.	423
JOANNES papa V.	425
S. JULIANUS, Toletanus episcopus, nec non IDALIUS et FELIX, Barcinonensis et Toletanus episcopi.	453
S. LULLUS, Moguntinus episcopus.	819
ELIPANDUS, FELIX, HETEMIUS, Toletanus, Urgellensis, Uxamensis episcopi, et S. BEATUS presbyter.	859
RACHIO, Argentinensis episcopus.	1029
ANGELRAMNUS, Metensis episcopus.	1033
WICBODUS.	1101
ADRIANUS papa I.	1203
SÆCULI VIII AUCTORES INCERTI	
ISIDORUS Pacensis.	1251
ABEDOC et ETHELVOLFUS, abbates Hiberni.	1281
MARCUS, Idrontinus episcopus.	1345
PETRUS archidiaconus.	1347
CATULFUS.	1363
CONSTANS sacerdos.	1367
GARNERIUS abbas.	1369
ANONYMI SÆCULI VIII.	1373
SÆCULI VIII MONUMENTA ECCLESIASTICA.	1481
PIPPINI, CAROLOMANNI ET ALIORUM INTER ILLUSTRIORES FRANCOS ET GERMANOS SÆCULI VIII MONUMENTA SELECTA.	1501

1.302

882M

ANNO DOMINI DCLXII.

CYRICIUS

BARCINONENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN CYRICIUM.

(Ex Fabricio Biblioth. medice et inf. Lat.)

Cyricius sive Quiricius (Caveo Syricius), episcopus A quibus habes Editionis novæ tomo III, pag. 314, emendationes ex Codice Hardensiano. Priore epistola Cyricius Hildefonso gratias agit pro opere ipsius de Virginitate sanctæ Mariæ contra Jovinianum et Helvidium.

CYRICII EPISTOLÆ.

EPISTOLA CYRICII AD TAIONEM EPISCOPUM.

(Vide Patrologiæ tom. LXXX, col. 729, inter Opera Taionis episcopi.)

EPISTOLÆ DUE CYRICII AD SANCTUM HILDEFONSUM, TOLETANUM EPISCOPUM

(Vide infra, inter hujus sancti Opera subsequentiâ.)

ANNO DOMINI DCLXIX.

SANCTUS HILDEFONSUM

TOLETANUM EPISCOPUM.

NOTITIA HISTORICA IN S. HILDEFONSUM.

(Ex Antonio, Biblioth. vet. Hisp.)

1. Sanctus Hildefonsus, Toletanus antistes, sub regibus Cindasvintho et Reccesvintho maxime floruit, cujus postremi nono anno (ut Julianus ait, episcopus et ipse Toletanus, in brevi ejus elogio) ascitus in pontificatum, novem annis et duobus fere mensibus clarus habitus, vitæ meritis et (a) retentione regiminis, expleto octavo decimo ejusdem principis anno, x Kalendarum Februariarum, viam universæ carnis fuit ingressus. Ordinatus igitur anno 659, ad superos abiit anno 669, die Januarii 23, ad quem diem refertur ejus memoria in Romano Martyrologio; quam et reperiri apud vetustissimum Adonis Martyrologii exemplar Joannes Mabillonius prodit (b).

(a) Alias, *veneratione*, sed nihil mutandum; *retentio* pro *retentione*, frequentativum pro *simplici*. Sic alibi *renotare* pro *notare*; *retemperare* pro *temperare* in Montano.

(b) In Actis sanctorum Bened., sec. II, in Vita sancti Hildefonsi, pag. 516, litt. d, in notis.

(c) Hildefonsi Vitam Cixiliani assertam, et cum pluribus Codicibus collatam vulgavit cl. Florezius, t. V, a pag. 504, quæ in novissima SS. PP. Toletanorum collectione Matritensi, t. I, a p. 96, sub ejusdem Cixiliani nomine recusa est. Toletanus tamen sæculi XII,

B Plane ea quæ de rebus sanctæ ac laudabiliter ab eo gestis dicuntur, conservantque libri recentiores, omnia e duobus celeberrimi sui temporis viri encomiis derivata sunt; quorum auctores fuere, prioris quidem Julianus is quem diximus post Quiricum Hildefonsi successorem Toletanus antistes, ei quem descripsit coævus; posterioris Cixilia (c), et ipse aliquando, hoc est sub Maurorum tyrannide, ejusdem Ecclesiæ præfectus, qui e coævus audivit. Nonnihil etiam sancti Eugenii III quedam carmina præstant. Luitprandum, Julianumque, et si quos alios pseudonymos adorant cæca noviorum superstiti, pariter cum his haberi debere auctores sumus, qui nec unius

aut ineuntis XII, Codex hunc titulum præsefert: *Incipit Vita vel gesta sancti Hildefonsi episcopi Toletanensi sedis metropolitani a beato Elladio episcopo ejusdem urbis, edita decimo Kalendis Febroarii; cui consonat Vaticanus olim Christianæ Suecorum reginæ, n. 563, et Galliarum regis alius, t. III, pag. 269, n. 2559. Falso. Litem verbo dirimit Æmilianensis Codex anno Christi 994 exaratus, in quo, fol. 230, legitur: Incipit Vita vel gesta sancti Hildefonsi Toletani... a Cixiliani ejusdem urbis episcopo edita, etc.*

quidem seculi aetatem habent, neque ipsi auctoritatem olim notis prestare possunt; sed ab ipsis, cum in ordine suo sese continent, mutuo accipere contenti esse debent.

2. Natum Toleti ex nobilissimis parentibus Stephano et Lucia Hildephonum fama fert, sub rege nimurum Witterico, anno hujus seculi (a) septimo. Lucia soror germana dicitur fuisse Eugenii III. Toletani praesulis, qui puerum Hildephonum, primis a se litteris (b) ac pietatis amore, cum adhuc ipse in Ecclesia Toletana, priusquam Cesaraugustae induisset monachum, ecclesiastico munere distineretur, imbutum, ad sanctum Isidorum Hispalim disciplinis omnibus instruendum remisit. Hinc ille evadens qui jam inde apparere coepit, vir omnibus doctrinae et sanctitatis numeris absolutus, Toletum rediit; et sub Helladio gnostitiste monachale institutum in sanctorum Cosmae et Damiani monasterio, quod et Agaliense audiit, ejusdem urbis amplexus fuit. Helladius Levitae ordinem et contulit sub vitae suae finem, qui Sisenandi principio, hoc est, circa annum 631 contigit: quod Hildephonus ipse de Helladio loquens (*De Viris illust.*, cap. 7) sibi testimonium praestitit. Abbas deinde electus sui monasterii, non alterius (aliis aliter placeat) (*Tamaio*, I. tomo *Martyr. Hisp.*, die 25 Jan., p. 255 et 256) quod a Juliano aperte dicitur, e monachorum praefectura, Eugenio ejus avunculo, diem suum obeunte, ad Toletanae Ecclesiae regimen invitatus, principalique (uti Julianus idem vocat) violentie cedens transfertur. Abbas adhuc interfuit monasterii Complutensis a sancto Fructuoso erecti donationi, seculi hujus anno sexto super quadragesimum (*Morales*, lib. XII, c. 26); inde Toletano concilio VIII, anno quinquagesimo tertio, necnon et IX, circa annum 657, ut e subscriptionibus constat.

3. In pontificio Toletano, cui post biennium initatus creditur, veluti « facula ardens, » ut Cixila loquitur, « omnem Hispaniam » castimoniae scilicet, prudentiae, Christianaeque universae doctrinae, heroicarumque omnium virtutum radiis « perlustravit. » Ut dignus habitus sit, stupendis duobus sibi a Deo collatis beneficiis signatam et consecratam sui memoriam posteris transmittere. Sacrum enim celebranti coram Reccesvintho munus, Leocadia virgo et martyr apparuit, locumque sepulturae, hactenus frustra quaesitum, ostendens, gratias viro sanctissimo pro defunctae Deiparae matris virginitate, quod paulo ante libris editis praestiterat, ejus nomine habuit. Cujus martyris sanctissimae, civis suae, veli segmentum (c) cultello raptim a rege ministrato ab Hildephono praecium, servari apud Ovetum in arca sancta reliquiarum constans fama est (d). Nec diu post in ecclesiam die festo Expectationis partus beatae Mariae virginis ad peragendum matutinum officium veniens, eandem Filii Dei matrem in episcopali cathedra sedentem oculis mortalibus conspiciere, sibi quae benignae alloquentem audire; ac de thesauro coelesti acceptam vestem, qua ipse in hoc solenni festo solus uteretur, sibi porrigentem, adorare promeruit, quod cum aliis

(a) Sexto visum Pseudo-Luitprando in *Chronico*, aera 644.

(b) Animadvertit hoc *Morales*, I. XII, c. 39, confirmantque *Acta Breviarii Asturicensis* mss., apud *Tamaio*, 25 Januar., p. 247.

(c) In prosa quadam facti olim officii, quod adducit *Tamaio*, p. 260, *ganipule* regis id factum dicitur. *Ganivete de mesa* vocabulum est nostrae gentis antiquatum.

(d) Servatur in cultellus Toleti hodie in amplissimo illius canoniceorum collegii cimeliarchio, summa ejus populi ac vicinorum frequentia ac veneratione cultus habitusque.

(e) Apud Sanmarthanos fratres in Gallia Christiana in episcopis Laudunensibus, fol. 620, p. 2.

(f) Felicia Sancti Ramirez regis uxor, Alphonsi parens, filia fuit Hildoni Rociensis in Gallia comitis,

A per eum a Spiritu sancto peractis miraculis retulisse sibi Urbanum et Evantium Cixila testatur; quorum prior ab Isidoro Pacensi dictus Toletanae Ecclesiae veteranus melodicus, hoc est cantor (*In Chrono. ad aera* 757); Evantius autem ejusdem Ecclesiae archidiaconus, « doctrina, et sapientia, sanctitateque et in omni secundum Scripturas spe, fide et charitate, ad confortandam Ecclesiam Dei » Hispaniam, jam sub captivitate gementem; uterque clarus. Hos auctores Cixila habuit, quorum testimonio fidem rei astrueret, quantumvis de ea siluerint Julianus (*In elogio laudato*) et Isidorus Pacensis (*In chron. ad aera* 721 ubi de Hildephono).

4. Egrege autem confirmat famam rei ubique vigentem duodecimi seculi scriptor Hermannus monachus, quem historicum Vossius ignoravit, de Miraculis sanctae Mariae Laudunensis (e), in epistola ad Bartholomaeum ejusdem Ecclesiae episcopum. « Cum dudum (inquit) in Hispaniam ad videndum gloriosum regem Hildephonum (Alphonsus hic Aragoniae rex, atque item Castellae per Urracam uxorem) (f) Felicia matertera vestrae filium, profectus, felicissimum ab eo promissum suscepissemus, quod si secundo ad eum videndum reverteremini, daret vobis corpus beati Vincentii Levitae et martyris; necnon et casulam pretiosissimam quam beata Dei genitrix sancto Hildephono Toletanae civitatis archiepiscopo dederat ob remunerationem trium libellorum quos de virginitate sua composuerat, etc. » Sed de hac (g) commentaria nostrorum hominum quae adeas, lector; ne nos amplius ea quae ad bibliothecae argumentum ex Hildephonsi rebus gestis pertinet differamus.

5. « Scripsit (Julianus ait) quamplurimos libros luculentiore sermone potissimos, quos idem in tot partibus censuit dividendos, » id est:

6. *Librum prosopopaeiae imbecillitatis propriae*, qui deperditus fuit.

7. *De Virginitate sanctae Mariae contra tres infideles libellum*. Hic liber primus, quod sciam, editus est ab aequo pio ac docto viro Michaeli Alphonso Carranza Valentino, instituti Carmelitarum; qui quidem, collatis inter se duobus mss. Codicibus, altero Gregorii Mirandensis Valentini Fidei rerum judicis, altero Hieronymianorum Gandiensium, prodire eum fecit Valentiae anno 1556, in-8°, ita inscriptum: *Sanctissimi Patris nostri Hildephonsi Toletanae Ecclesiae archiepiscopi libellus de libellata ac perpetua Virginitate sanctae ac gloriosae genitricis Dei Mariae *avt* xpian *avt* iocron, adversus tres infideles* (haud credimus Graeca ista ab Hildephono esse, sed a noviore aliquo, qui graecissare importune (h) voluit) *ordine synonymorum conscriptus*. Adjunxit et Vitam, quam et emisit Hieronymus Welxus Lovanii anno 1549, cum eodem hoc libro. Anno 1557 a Basilio Melanio, congregationis Casinensis monacho, Basileae, in-8°, etiam publici juris iterum factum hunc eundem libellum scio.

8. Post aliquod tempus Franciscus Fevardentius

ut ex eodem Hermanno, lib. I, cap. 2, cujus verba legi possunt apud Sanmarthanos; unde apparet Suritae error, qui, lib. I *Annal. Arag.*, cap. 19, Feliciam Urgellensis comitis natam fuisse credidit, quem secutus fuit Hieron. Blancas in Aragon rerum commentariis, et Sancio IV rege.

(i) Integer hujus argumenti liber exstat Francisci Portocarrero Jesuitae; lateque Petrus Salazar de Mendoza, in Vita sancti Hildephonsi. Collegit omnes *Tamaio* hac die 25 Januarii, et 24 sequentis.

[A] Habetur in Escorialensi seculi, ut videtur, decimi inclinantis Codice, lit. A, plut. I, n. 0, hac rubrica: *Hildephonsi libellus de Virginitate sanctae Mariae Antitriapistos* (quae vox Latinis litteris constat), id est, *contra tres infideles, ordine synonymarum conscriptus*, ut non vulgarem Graecum epigraphes vocabulum antiquitatem sibi conciliet.

Minorita cum aliis Hildefonso, non ita recte, adjudicatis, Parisiis apud Nivelium, 1577, et Bignaeus, nono volumine *Bibliothecae veterum Patrum*, 1589, recuderunt. Inscriptio tamen in his variat. Nam quae de illibata est apud Carranzam et perpetua Virginitate, etc., in Fевдантий et Constantini Cajetani libris mss. de *Laudibus* erat *beate virginis Mariae*. In quodam ejusdem Cajetani Codice annotavit is qui olim excerpserat, « se Gomesanum abbatem Ildensem (a) in finibus Pampiloniae esse, qui libenter conscripserit libellum a sancto Hildefonso Toletano sedis episcopo dudum luculentissime editum, in quo continetur de laude virginitatis sanctae Mariae perpetuae virginis (b). » Sed infra de hac nota iterum.

9. Tres hi infideles quinam fuerint, compellatio ipsa eos arguentis extra dubium ponit. Jovinianus nempe Helvidiusque, noti admodum superioris aevi haereticarum et a maximo doctore Hieronymo peculiaribus libris confutati, ac tertio loco Judaeus quidam, sectae suae tantum appellatus nomine, hic sistuntur, et ex adverso maxima vi atque impetu sermonis doctrinaeque impugnantur (c). Primus olim negaverat Mariam Deiparam in partu virginem permansisse (d). Secundus post partum semper virginem fuisse. Tertius vero integritatem in puerpera omni tempore sacrilegus respuebat. Jovinianum igitur primo capite (*libello*) appellat Hermannus monachus supra adductus), Helvidium altero, Judaeum tertio, et his quae tertium sequuntur refutat. Hic enim postremus hostis profligandus fuit majoribus copiis argumentorum, in quo etiam Jovinianus et Helvidius seorsum prius impediti de novo prosternerentur.

10. Vere enim in hoc versari debuit Mariana integritatis tota defensio, ut verum Dei Filium ex ea natum disputato stabiliret; hoc enim uno dato, quis deinde sanus inficiaretur potuisse Deum in claustra se penetrare incorruptae matris, atque inde formatum sibi corpus aequo inviolato pudore virginis in dias luminis oras educere? Hoc ergo inculcandum prolixius fuit Judaeo infideli, quod sectae ejus maxime repugnabat, et per Judaei corpus celerorum caecae mentis Antidicomarianitarum, quomodo Epiphanius in Panario appellat, jugula petendum. Hi enim posteriores Christum in ore Christianismumque habentes, fere ab omnibus Mariae propugnatoribus, Ambrosio praesertim epistolarum, lib. x, epist. 79 et 81, Hieronymoque Adversus Helvidium, tanquam assectae Hebraeorum dogmatum traducuntur. Ita

(a) Pro abbatem Ildensem, lege *Albaldensem* (sive *Albedensem*) non abbatem, sed monachum, ejus scilicet monasterii cui Dulquius, seu Dulcatus, praerat in finibus Pampiloniae. E notis mss. cl. Andreae Marci Burrielii in Regia bibliotheca Matritensis exstantibus, qui primus Constantini Cajetani errorem detexit in SS. trium episc. Bened. Vit., p. 141.

(b) In SS. trium episc. Bened. ord. Vita a Constantino Cajetano edita, p. 141.

(c) Joviniano hanc haeresin sanctus Augustinus ascribit, quamvis sanctus Hieronymus in libris adversum scriptis non meminerit, ut Erasmus notat in argumento horum librorum.

(d) Helvidius affirmabat Deiparam post editum Salvatore a Josepho cognitam, ut e libro Hieronymi adv. eum constat, vol. II ejus Oper.

(e) Escorialensis paulo antea laudatus saeculi x Codex, lit. A, plut. 1, n. 9, explicans vocem *Triapistos*: « Tres, inquit, triapisti sunt Jovinianus, Helvidius et Judaei. » Gomesani autem verba in Codice Toletano haec sunt: « Joviniani perditionem (Hildefonso) vulneravit, et pugione verissimae rationis Helvidii errorem destruxit: Judaeorum quoque duritiam non solum a stipulatione [Leg. *astipulatione*] angelorum et hominum; sed etiam daemonum prolata confessione jugulavit. »

(f) Vix credibile est Hildefonsum beatissimae virginis Mariae honori, si quis unquam mortalium, ad-

A nempe de his tribus veri hostibus hoc libro debellatis recte sensit Alphonsus Vazquez Mirandensis, defecati iudicii ac plurimae doctrinae, Mercenariorum sodalis, abbas cum viveret sanctae Anastasiae in regno Siciliae, conscripto vernaculo libello de sancto Hildefonso ejusque scriptis agens, cap. 4 libri iv. Idem Gabrieli Vasquio Jesuitae venit in mentem in commentario ad tertiam sancti Thomae partem, disp. 121, cap. 11, nisi quod Cheriatum aut Carporatem, qui ambo satum ex Josepho et Maria Jesum dominum nostrum Judaica persuasionem olim docuerant, ut ex Epiphanio 1. Adversus haereses libro, et aliis constat, in persona Judaei, quem hic appellat Hildefonsum, configi asseveravit. Verum haec ejus sententia plane impugnat ex hujusmodi operis cap. 3 et 4, in quorum utriusque principio de diva Virgine ad Judaeum dicitur, ex stirpe sive gente ipsius eam esse: quod non bene accommodes et qui vere non est Judaeus origine, sed secta aut haeresi duntaxat. Ego magis puto non privatum aliquem, sed totam sectam Judaeorum, conflictio sibi ex iis uno, quem argueret, tot capitibus ab Hildefonso refutari. Nec aliter rectum sensum habere capitis septimi verba haec possunt: « Nam de passione, contumeliis, cruce, clavibus, morte, et sepultura, quid tibi jam loquar? cum te fecisse illa non dubites. » Et mox: « Quando de homicidio innocentis reus teneris, et hanc mortem ejus a te quidem crudeliter illatam, ab illo autem sponte suscepiam, etc. » Quod vidit etiam Gomesanus (e) ille transcriptor libri hujus de Virginitate, quo usus est Cajetanus, jam a me vocatus ad testimonium, saepeque vocandus.

11. Hi ergo sunt tres illi infideles, quibuscum in hoc libro congrredi voluit Hildefonsum. Sive quod ex devotione in beatissimam Dei genitricem novos sibi hostes ex veteribus etiam profligatis suscitare voluerit, quo stylium pietatis, veluti declamatorum solent, exerceret. Quo quidem vocasse eum genius videtur proprius, ut in laudandis paulo infra epistolis ejus clarebit; atque item e testimonio Quirici Barcinonensis tunc adducto, et ex Gomesani presbyteri verbis infra producendis; demumque ex testimonio fragmenti de translatione reliquiarum et Toletano in Asturias, quod inferius quoque a nobis sistetur, sive quia impudens horum haeresis novos aliquos sortita esset, sive in Hispania sive extra Hispaniam hoc tempore sectatores (f). Plane hanc posteriorem partem si qui sicutneis adherescant chronicis, mordicus te-

dictissimum solius styli exercendi gratia novos sibi hostes et sepulcris excitare, declamatoresque in eo argumento agere voluisse, cujus occasione inflicta olim eidem beatissimae Virgini a Joviniano et Helvidio vulnera omnino refricanda erant, ut opportune monet novissima SS. PP. Toletanorum Editionis Matritensis curator (*In Operib. Hildefonsi, prolog. t. 1, p. 104*). Neque id e Quirici ad Hildefonsum epistola, nec ex Gomesani narratione, neque demum e fragmento translationis reliquiarum, quae noster pro conjectura sua adducit, ullo modo videtur elici. Imo cum in Hildefonsi libello toletano aciem praecipue ac tantum non unice in Judaeos intentam videam, existimo rem Hildefonso cum Hispanis aut Hispaniensibus ejus sectae popularibus fuisse; idque occasione virulentis alicujus in beatissimam Virginem scripti per ea fortassis tempora vulgati. Nec ante Hildefonsum Isidorus in libris *Contra Judaeos*; neque Julianus post eum Toletanus in *Comprobatione sextae aetatis cum larvis*, sed cum veris Judaeis conflictasse existimandi sunt. An verecundiores Hildefonsi aevi, quam postea fuerint aut etiam nunc sint, ejus gentis doctores credimus? A saeculo xii ac deinceps ad avorum memoriam et nostra fere tempora horrendas in beatissimam Virginem infrunito ac pestilenti ore blasphemias evomere nusquam destitisse, docent nos eorum libri *נצחון nitzachon*, חסדך אברהם *chasok emanah*, תלדוהו *tholdoth iescu*, et alii, quos collegit,

lebunt. Frequenter enim horum Luitprandus (*In A Chron.*, an. 661, n. 101 et 668) et Julianus (*In Chron.*, n. 337, 338) inculcare amant Hildefonsum cum Theudio et Helladio Gothis hæreticis Narbona venientibus congressum scriptis fuisse. Quibus dedit fundamentum Rodericus Toletanus, lib. xi de *Rebus Hispania*, cap. ult. his verbis: « Hujus tempore cum Helvidius et Pelagius a Gallis venientes plerasque partes Hispaniæ infecissent, virginitatem beatæ Virginis infamantes, beatus Hildefonsus illis occurrens, sacrarum Scripturarum testimoniis, et lingua melliflua, et gratia in labiis suis diffusa, eorum dogmata confutavit, et ab Hispania confusus abegit. » Quod sequitur *Historia generalis* Alfonso X regi communiter attributa. Neque id tenentibus cum Roderico cernere adversabor; de quo tamen opportunior alius hanc rem expediendi locus paulo postea occurrit.

12. Jam ut confirmemus aliis testimoniis hoc opusculum sancti Hildefonsi esse, Ambrosius Morales alicubi testatur se vidisse manu exaratum Codicem, in quo excerptus erat hic liber de virginitate Deipare virginis, manu ipsa Atilani Sentice, sive Zamoræ episcopi, viri sanctissimi, de quo præfixa ibi admonuit cum notula (a). Porro is liber, quo usus fuit Cajetanus, perantiquo eo, immanque exarato, non sine exscriptoris nomine consignatus venit ad posterum. Exstat enim ad calcem adnotatio, ut jam indicavimus, prælixior ea quam ut hic integra referatur (b); sed quæ id continet Gomesanus abbatem Hildensem (c) rogatu Gothiscalci episcopi illac (in finibus Pamploniæ, ut jam diximus) ex Aquitania in Galliciam invensidi sancti Jacobi corporis gratia transeuntis conscripsisse hunc libellum; eundem vero episcopum transtulisse eum ex Hispania in Aquitaniam æra 989 (sive anno 951) tempore hiemis, diebus cæptis Januarii mensis, quibus ipsis diebus obiit Gallicianensis rex Ranimirus. Hæc fere Gomesani notula. Hic est Ranimirus, seu Ramirus, II Legionis rex, qui obiit Januarii mense anni 950. Quare ad hunc numerum reformanda est æra, seu annus notule, ne clarissimis refragetur documentis a Morali adductis (*Lib. xvi*, c. 20).

13. Membranaceum alium Codicem litteris Gothici ante dxi. annos exaratum servari ad sanctæ Trinitatis Toletanum cœnobium Hieronymus Huguera testatur in notis ad Luitprandum (*Ad an.* 668): nempe a Salomone archiepiscopo, ut credimus Toletano, æra 1105, sive anno 1067, quod idem alibi monet (*Ad an.* 937) in iisdem notis (d). Meminit ejusdem libri Isidorus Pacensis in Chronico (e) his verbis: « Quod prænitente presidente tunc sanctissimo Hildefonso, melliflue ois aureum in libris diversis eloquentiæ, atque de virginitate nostræ dominæ

Mariæ semper virginis, nitido politoque eloquio ordine synonymo [sic lego, pro *synonyme*] (f) perflorantem, etc. » Corrupta et improprio loco posita sunt, ut ex Roderico Toletano, lib. ii, cap. ult., et lib. iii, cap. 12, inter se collatis his quæ ex Isidoro, ut in more habet, utrobique scripsit, liquet.

14. Auctor Historiæ translationis reliquiarum e Toletano in Asturias quæ Sebastiani Salmanticensis (sive ea sit Alfonsi III, cognomento Magni) historiæ inserta legitur apud Sandovalium Editorem, in mentione harum quæ in arca sancta condite sunt apud Ovetum reliquiarum: inter alias « pallium » laudat, « quod dedit ipsa Regina cœli Hildefonso Toletano, sedis archiepiscopo pro laudibus in honore sanctæ ipsius virginitatis celebratis, ubi ipse sanctus episcopus gloriosus contulit adversus hæresiarachas Helvidium atque Lovinianum, etc. » ubi *Helvidium* atque *Jovinianum* legi debere manifestissimum est. Ms. exstat in ecclesiæ Eboracensis bibliotheca, teste Resendio in epist. ad Quevedum (*Hisp. illust.* t. II, p. 224); item in cœnobio de la Mejorada ordinis sancti Hieronymi prope Ulmetum. Alium Codicem fuisse ad sanctum Franciscum Pinciaræ urbis morales alicubi refert (*En el santo viage*, ms.). Antiquissimo alio usus fuit Constantinus (g) Cajetanus.

15. Culpabant forsitan aliqui synonymorum coacervationem in hoc libro, cum ex rhetorum regulis deceat eandem rem pluribus idem significantibus verbis exprimere. At in hoc secutus fuit Hildefonsus Isidorum magistram. Et licet quandoque in magna animi commotione non satiari loquentem prius quam omni quo potis est modo et verborum differentia quæ concepit intus foras producat. Talia patiebatur Hildefonsus, cum exorbitavit a frequenti loquendi usu, amoris erga beatam Dei matrem ignibus extra se veluti positus. Qualibus agitati affectibus chori aliquot in Euripidis tragediis leguntur. Pergamus ad reliqua opera cum Juliano.

16. Opusculum de proprietate personarum Patris, et Filii, et Spiritus sancti. De sancta Trinitate vocat Eisengreinus (h).

17. Opusculum adnotationum in sacris, et opusculum adnotationum in sacramentis. Quæ duo opera diserte Julianum distinxisse confirmat ms. Casinensis Codex, quem vidit Cajetanus. Vita hujus, et sic edidit Mabillonius; agnovitque utrumque Vincentius Bellovacensis (*Spec. hist.*, lib. vii, c. 120). At Parisina Editio, et Matritensis, sancti Isidori operum, quæ hanc et exhibent cum Isidori et Hildefonsi catalogis, unum duntaxat *Annotationum in sacris librum*; Francofordiensis (*Tom. II Hisp. illust.*) pro eo alterum tantum *Annotationum in Sacramentis*, cui Henschenius calculum addit, agnovere (i).

(d) Exstat hodie lum.Tol-ti in sanctissimæ Trinitatis cœnobio; ejusque exemplum cum Editio Michaelis Carranzæ a cl. Andrea Marco Burriello collatum, in Regia bibliotheca Matritensi; in cujus fine legitur: « Ego miser Salomonis archiepiscopus servus Dei indignus et peccator scripsi hoc libellum de Virginitate sanctæ Mariæ virginis et Genitricis Domini ad finem usque, complebit: in civitate Toletano in Ecclesiæ sanctæ Mariæ virginis sub metropolitana sedis domno Paschalis archiepiscopi. Notum sub die vi, feria ora iii, in diem sancti Cypriani episcopi, xviii Kal. Octobres, in æra millesima centena quinque. »

(e) Æra 725, ut in Editis a Sandovalio, revera æra 715.

(f) Ita Sandovalius ex Codice, ut videtur, corruptissimo edidit. Aliter Miræus.

(g) Refert ipse ubi supra, pag. 139.

(h) Inter deperdita Hildefonsi opera reconsetur a Fabricio (*Bibl. med. et inf.*, t. III, p. 260). Guil-Elmo Caveo (*In Hildefonso*, ad ann. 637), Cellierio (*T. XVII*, cap. 37, pag. 713).

(i) Item inter deperdita Hildefonsi opera. Binane autem an simplex de affini, ut videtur, argumento

et cum confutationibus edidit Joannes Christoph. Wagenheilus in Telis igneis Satanae, Aldorfii Noricorum, 1681. Vide Monumentum in sancti Hildefonsi opera, Edit. noviss. SS. PP. Toletanor., t. I, p. 105. Et nostrum, infra, n. 346. Rodericus Toletanus ad Helvidium et Pelagium [falso, pro *Jovinianum*] id factum refert, quem secutus postea fuit cl. Florezius (*Tom. V*, p. 279, n. 112).

(a) Longe hoc Atilani Codice antiquior Regius Escorialensis est lit. A, plut. i, n. 9, paulo ante laudatus, in cujus fine legitur: « In Jesu Christi nomine explicitus est Codex iste a notario Joannes indigno in æra mcccc, et nonagesima secunda (seu Christi anno 954) viii Idus Martius, regnante rege Ordonio in Legionem. Comite vero Fredenando Gundisalviz in Castella. Deo gratias. » Atilanum autem Zamorensem ei Ecclesiæ ab anno 990 ad 1009 præfuisse constat et Catalogis præsulum ejusdem æp. cl. Florezium, T. XIV, pag. 337.

(b) Exstat in laudata Vita trium episcoporum benedic., p. 141.

(c) Gomesanus abbatem Hildensem, pro Gomesanum Albaidensem, ut alibi.

18. Librum *De Cognitione baptismi* unum. Hunc ms. exstare in bibliotheca Carmelitarum excalecatorum Claromontensium in Arvernus, cum libris quibusdam Ferrandi diaconi, ex Ludovico Jacobo a sancto Carolo refert Labbeus in bibliotheca ms., p. 207. *De gubernatione baptismi* Francofordiensis Editio habet. Alii omnes *De Cognitione* habent (a).

19. *De progressu spiritualis deserti* alium (b).

20. *Opusculum annotationum actionis diurnae*. Forte diurni temporis exercitia spiritualiter impensi. Francofordiensis habet *actionis divinae*, quomodo edidit Henschenius. Mabillonius hunc librum omisit (c). « Quod totum (ait Julianus) partis primae voluit volumine connectendum. Deinde (ait) partis secundae. »

21. *Liber epistolarum* est, in quo diversis scribens, enigmatica formulis egit, personaeque interdum induxit, in quo etiam a quibusdam ludentiora Scriptorum responsa promeruit. Exstat quidem ad calcem Pseudo-Juliani systematis (*Part. II Advers.*, p. 143) *Variorum carminum collectio* ab eo facta, in quo ait quasdam epistolas et carmina ex libro Gothico membranaceo sanctae Justae Toletanae se collegisse, atque Fuldum (fundus hic fictionis) misisse. Desunt quidem eae in hac Editione, nec ultra carmina et eorum explanationem ab eodem Pseudo-Juliano factam, quidquam aliud. Sperabam promissorem hunc forte aliqui Hildefonsinum et penu illa sua sanctae Justae commentitiae bibliothecae locupletissima depromere voluisse; maxime postquam in expositione epitaphii sancti Isidori eundem Julianum referentem se ad quasdam Isidori ad Hildefonsum, huiusque ad illum, aliquot epistolas legissem. Sed cum in Editione operum Luitprandi a D. Laurentio Ramirezio procurata (*Pag. 515*), easdem, ut credo, epistolas quarum spes nobis facta fuerat, sub *epistolarum praesulum a Juliano collectarum* titulo vidissem, excidisse me curiositatis voto comperi.

22. Delevit ergo invidia ætatis clarissima futura sanctissimi doctoris monumenta, et quibus historia ejus temporis apprimè illustraretur. Attamen exstant ex his duae ad Cyricium, sive Quiricum, Barcinensem episcopum, quarum priore respondet illius gratulatoriae ob sibi remissum *de Virginitate virginis Mariae* opus; altera vero suavioris ejusdem epistolae de edendis similibus aliis operibus respondet. Quatuor has Cyriaci, seu potius Quirici, et Hildefonsi, et bibliotheca Corbeiensis in Gallia monasterii, primus, nisi fallor, in lucem protulit Lucas d'Acherius in Spicilegio suo (*Tom. I*, p. 308). E prima sane Quirici constare videtur libro de quo ad se transmissio gratias habet Hildefonso nihil praesentis cum praesentibus aequalibusve haereticis congressus occasionem dedisse. Verba ejus haec nonne aperti sensus? « Atque, ut ita dicam, ea quae opaca videbantur pro sui quantitate mysterii luce clarius manifesta, ac nota, pusillis et magnis effecerit ita ut ex hoc hebetescat

scriptum fuerit, incertum. Julianus ut in paulo ante laudato Codice Escorialensi anni 954, lit. A, plut. 1, n. 9, opusculum inscribit *Adnotationum in Sacramentis*; novissima SS. Patrum Toletanorum Editio Matritensis, pag. 95, *Adnotationum in Sacris*. Trithemius, de Script. Eccl., c. 55, *Adnotationum in sacris librum unum*, *Adnotationum in Sacramentis librum unum*.

(a) Habetur in novissima SS. PP. Toletanorum Editione Matritensi (*Tom. I*, p. 165) et ms. Codice Patrum Dominicanorum Bajocensium, e quo primus omnium in lucem id protulisse Baluzius dicitur, hoc titulo: *Adnotationes de cognitione baptismi*. Et in Baluzii *Miscellaneorum* Edit. Lucensis 1761 (*T. II*, pag. 15).

(b) In eadem SS. PP. Toletanorum Editione (*T. I*, a pag. 232), sub titulo: *De itinere deserti*.

(c) Inter deperdita, imò et inter dubia Hildefonsi opera. Licet enim exstat in Juliano Elogio novissimae SS. PP. Toletanorum Editionis Matritensis (*T. I*, p. 95) atque apud Trithemium (*De Script. Eccl.*,

A Jovinianus, dissipetur Helvidius, simulque et incredulus ac mente perditus decidat Judæus (d). » Quiricus hic Barcinensis episcopus Toletano x concilio interfuit anno 656 quo a hac abbas Hildefonsius erat. Iluc refero epistolam huius primae hoc initium: « Cum a vobis remeans (hoc est, a Toletano isto congressu) ad ovilis crediti loca rediissem, ita laboris magnitudine fessus, etc. » Unde titulum et epistolae inscriptum hunc: *Rescriptum Cyriaci episcopi Barcinensis ad Hildefonsum Toletanæ sedis episcopum pro opere De Virginitate sanctae Mariae*, germanum auctoris non esse, sed exscriptoris, praeter insolitam designandi hoc loco argumentum epistolae formam, id plane convincit, hoc nondum fuisse tempore Toletanum antistitem Hildefonsum. Quod mihi confirmat secundae, qua Quirico Hildefonsus respondet, et quartae similiter responsoriae epistolarum inscriptio: *Sanctissimo ac honorabili domino Quirico episcopo Hildefonsus famulus vester*. Non enim se famulum, sed potius fratrem aliterius episcopi episcopus Hildefonsus dignitatis suae memor, quamtomis humillimus, appellasset. Fateor inveniri hunc *serenuli* demissum nomen in Quirici tertiae epistolae titulo, reciprocamque domini appellationem in haec, et quarta Hildefonsi. Sed excusabilius est Barcinensem episcopum se submisisse Hildefonso superioris ordinis metropolitano, quam vice versa, ac domini compellatio alterius ad alterum in vulgari consuetudine semper fuit.

23. Quarta quidem Hildefonsi epistola truncata ad nos pervenit eo quo minus debuit loco, ubi nempe excusat Quiricio quod necessitate temporum et incumbendum malorum metu scriptioni non incumberet (e). Ne autem id praetermittamus, aliam Quirici Barcinensis episcopi ad Tionem Caesaraugustanum epistolam protulit ex bibliotheca Thuanæa Joannes Mabillonius Analectorum secundo volumine, qua is Tioni respondet, et gratias habet pro remisso ad se Collectaneo quodam ex Operibus sanctorum Gregorii et Augustini, de qua in Tionis rebus mentio iterum occurrit. Prosequitur Julianus:

24. *Partem sane tertiam missarum esse voluit, hymnorum atque sermonum*; unde in albo isto operum collocamus.

25. *Missas aliquot*. Solemne erat tunc temporis missas confici pro aliquo festo die Christi Domini, Mariae Deiparae, aut sanctorum. Meminit quidem duarum Cixila, « ubi statim in officio (abbatis) clarens, duas missas in laudem ipsorum dominorum (SS. Cosmæ et Damiani martyrum, quibus monasterium dedicatum) quas in festivitate ipsorum psallerent, miro modulationis modo perfecti, quas missas infra adnotatas habemus, » ait. Item alterius paulo post meminit missae de sancta Leocadia. « Ipse vero manibus (inquit) statim complexans et astringens, talia fertur depromere vota, vociferans cum omni

c. 55), Fabricium (*T. III*, pag. 260), Cellierium (*T. D XVII*, c. 57, n. 2), cl. Florezium (*T. V*, p. 485), abest tamen ab eodem Juliano opusculo, sive Hildefonsi Elogio, quale habetur in antiquiore omnium praelaudato Escorialensi anni 954 operum Hildefonsi Codice, lit. A, plut. 1, n. 9. Sistimus ejus verba: « Scripsit sane (Hildefonsus) quamplurimos libros luculentiore sermonum potissimos... Id est librum prosopoeie inuicilitatis propriae; librum de Virginitate sanctae Mariae contra tres infideles; opusculum de Proprietate personarum Patris, et Filii, et Spiritus sancti; opusculum Adnotationum in Sacramentis; librum de Cognitione baptismi unum, et de Progressu spirituali (per) desertum alterum. Quod totum partis primeve voluit volumine connectendum etc. » indicto *Annotationum actionis diurnae* opusculo; nisi id mihi olim inter describendum exiderit.

(d) Nihil haec conficiunt neque probant contra ea quae paulo ante dicebamur, num. scilicet 11, not. (f).

(e) In novissima SS. PP. Toletanorum Editione

populo, et clamans : « Deo gratias. *Virei domina mea per vitam Hildefonsi.* » Et id ipsum repetens clerus vehementer psallebat ALLELUIA, et canticum quod ipse dominus Hildefonsus nuper fecerat : SPECIOSA FACTA ES, ALLELUIA, ET ODOR TUUS UT BALSAMUM NON MISTUM, et alia quæ in ipsa missa subter adnotata in laude ejus depromerat. Unde videmus non verba esse Leocadiæ martyris, ea quæ vulgo (a) ei tribuuntur : *Virei domina mea per vitam Hildefonsi*, sed populi acclamantis eidem martyri e tumulo veluti resurgenti.

26. Idem paulo post cujusdam missæ de *Maria Virgine*, sive de ejus *Annuntiatione* meminit. Præstat verba audire gravissimi historici, ad quem oportet veluti ad fontem sæpius recurrere : « Superveniente vero die sanctæ et semper virginis Mariæ (hic est a Gothis in x concilio Toletano institutus dies beatæ Mariæ virginis, alias Incarnationis Verbi divini in ejus sacro utero, cum non aliud sit, aiunt Patres concilii « festum matris, quam Incarnatio Verbi, » xv Kal. Januarii in tota Hispania, post tot alios Deiparæ sacros dies, vel nunc celebris sub titulo *Expectationis partis* : alias de nostra *Señora de la O*, ut vulgus loquitur propter antiphonas ab hoc die, quarum principium ab *O* littera, seu vocandi interjectione concipitur, usui præscriptas) ante tres dies tribus diebus litanias peregrit, et Missam superscriptam [Fortè, subterscriptam, *hujus enim non prius meminerat*] quæ in ejus laude decantaretur perfectæ, quæ est septima. » Hunc autem habuerint in iis, quæ de beata Virgine, an in omnibus de aliis solemnitatibus ab eo formatis missis numerum, non satis explicuit.

27. Adjungemus tamen nos opportunam notitiam libri ms. Ecclesiæ Toletanæ, qui, ut ex ejus indice quo titulum apparet, plutei xxx vicesimus nonus est. Breviarii Mozarabis hic partem continet, et ab ea titulum habet. In pagina autem ejus nona moderno caractere hæc habentur partim Latino, partim vulgari Hispaniæ sermone : « Hic liber continet sequentia : (b) 3-7 Missæ de beata Virgine Maria; *Officium Annuntiationis*, mense Decembris (c) (Mas largo que en el Mozarabe); *Officium in Assumptione Beate Mariæ*; *Officium in Nativitate Domini*; *Officium sancti Stephani* (d) (No tiene principio, y otras dos hojas suyas estan atras enquadernadas entre la Missa : Qui non. De nuestra Señora). *Officium sancti Joannis evangelistæ*; *Officium Circumcisionis Domini*; *Officium in Capite anni*; *Officium in Apparitione Domini, sive Epiphania* (e) (Y en medio del hay seis hojas, que son de arriba de la Missa 2, ó 3, de nuestra Señora). »

Sequitur ad hæc Latina hæc nota Joannis Baptiste Perezii, olim bibliothecarii, viri doctissimi ac diligentissimi, quod ex ejus subscriptione manifestum redditur : « Hic liber in magno pretio habendus ; nam septem missas de beata Maria credo esse

A compositas a D. Hildefonso, primum ex stylo, deinde quia Cixila archiep. Toletanus in Vita D. Hildefonsi ait illum edidisse septem missas de beata Maria. Vocant autem Mozarabes missas, non totum officium, sed quædam quasi (f) præambula, sive adhortationes ad celebrandum tale officium. Perez.

De quo antiquarum rerum, præcipueque sacrarum, curiosos, Divique Hildefonsi devotos, admonere hic opere pretium duximus.

28. Quibus nec ignotum est quid scriptum reliquerit Franciscus Portocarrero societatis Jesu in libro vernaculo de sanctæ Mariæ virginis descensu in ecclesiam Toletanam (Cap. 12), scilicet visam fuisse Wormatiæ a Thoma de Torralba ejusdem societatis in quodam Missali Gothico Juani Petri manu descriptam missam quandam « compositam ab Isidoro Hispalensi, et modulatam cantu per dominum Hildefonsum presulem. » Merces tamen has Fuldo Wormatienses, Torralbaque, et qui cum eo habuit Germanicum hocce commercium, Hieronymi Romani de la Higuera, nomina, toto hoc opere proscripta volumus jureque tam severe cum iisdem agi, quotiescunque occurrit occasio (et occurrit sæpe) contendimus.

29. *Hymnos*. Meminit Cixila, ut vidimus, *Cantici*, quod Hildefonso fecerat in Leocadiæ virginis laudem ; (g) forte ejus qui immissus fuit in Breviarium Gothicum, vulgo dictum Isidorianum.

30. *Sermones*. Præseferunt aliquot Hildefonsi nomen qui ejus non sunt, ut mox dicemus (h). Julianus jam loquitur : « Ulterioris denique partis liber est quartus, versibus prosaque concretus, in quo epitaphia et quædam sunt epigrammata æque adnotata. Scripsit autem et alia multa, quæ variis rerum ac molestiarum occupationibus impeditus, aliqua cepta, aliqua semiplena reliquit. » Cujus fide affigimus scripturam, quod continuamus, albo :

C 31. *Epitaphia et epigrammata quædam*. Quorum nonnullis gaudere datum posteris esset, si germanam obtulisset poetæ magis pî quam tersi et facundi prolem collectio illa variorum carminum a Juliano (archipresbytero sanctæ Justæ, et Chronici auctore) facta et scholiis explanata, quam Editioni ejusdem Chronici et Adversariorum, libellique de Eremiticis Ramirezius subjecit (*Paris*, 1628 apud Sonnum). Continet ea collectio carmina sive epigrammata, et epitaphia decem et septem, ex quibus duodecim Hildefonso tribuuntur. Ea nunc ad obrussam examinabimus, quam Hieronymus Romanus de la Higuera, hujus collectionis ut contendimus cæterarumque Julianarum fabularum, sive auctor, sive propola, in historia sua Toletanæ urbis et regni opportune suppeditavit. Ius cum historiam hanc scriberet, inciderat jam in hæc epigrammata, ut fatetur ipse, lib. xii, cap. 5, sibi ostensa a Predicatorum quodam sodali, necnon et ad se ex Germania trans-

(T. I., a pag. 256), binenimirum Quirici, et binæ D Hildefonsi ad Quiricum *apocryphas*.

(a) Ab auctoribus nostris, Morali, lib. xii, cap. 59, Mariana, lib. vi, cap. 10.

(b) Prima et secunda Missæ quæ desunt septenario implendo numero, sunt sanctorum Cosmæ et Damiani ab Hildefonso editæ, quarum Cixila meminit supra n. 302. Vidend. cl. Florezius T. V., pag. 511, n. 14.

(c) Hoc est : *Longius quam in Breviario Mixtarabico*.

(d) Hoc est : *Principium non habet, ac duo alia ejus folia per errorem ligata fuere inter missam : Qui non, etc., Deiparæ Virginis*.

(e) Hoc est : *Inque ejus medio sex folia inserta sunt, quæ ad missam sanctæ Mariæ virginis secundam tertiamque pertinent*.

(f) Quæ missæ nominis acceptio adjungenda est his, quas doctissimus vir Joannes Bona S. R. E. card. post alios collegit, lib. 1 Rer. Liturgicæ, c. 2.

(g) Exstat apud Bivar., in comm. ad Dextrum, p. 345.

(h) Idem Florezius (T. V., a. p. 490) ternos, quasi Hildefonsi sint, sermones primus edidit : binos quidem e sæculi xiii, qui ei obtigit Codice de Virginitate sanctæ Mariæ, inscriptos I. *Sermo in diem sanctæ Mariæ*. Incipit : *Exhortatur nos Dominus*, etc. II. *Ejusdem*. Incipit : *Rabbi, Filius Dei sine tempore*, etc. III. e membranaceo Codice Toletano (Plut. xv, n. 15) de perpetua Virginitate beatæ Mariæ, hoc titulo : *Item sermo de sancta Maria*. Incipit : *Creator omnium et auctor vitæ*, etc. Heret tamen nonnihil. Ac prioris quidem stylus phrasibus, præsertim a num. 4 et deinceps, non multum mihi ab Hildefonsianis distare videntur in cap. 3, 4, 5, de'perpet. Virgin. sanctæ Mariæ. Videndum tamen eruditum sane ad sancti Hildefonsi opera dubia monitum in novissima SS. PP. Toletanorum Editione (T. I., a pag. 291).

missa (a). Verba Higuerae vulgaria atroximus. Descripsit quoque ea quae ex his germana et vetera sunt, Ambrosius Morales ex Codice quodam Michaelis Ruizii de Azagra, cuius saepe meminit (b). Ille tamen ea tantum laudat quae sanctum Eugenium auctorem praeseferaunt, Hildefonsi autem nullum, quod viderim (c). Higuera Hildefonsina quaedam, sicut et Eugenia alia, historice inseruit, quae nobis dux viae erit ad pertingendum quo veritatis vocat amor.

32. Primum quod incipit :

Lucæ sacravit supplex Evantius ædem, etc.

supposititum est, continetque cogitationes omnes quas de sancti Hildefonsi stirpe et cognatione conceperat artifex, indignum ut imputetur sanctissimo viro, a quo omnis mundanae superbiae et arrogantiae fastus abesse debuit. Parentum enim et avorum, et fratrum, atque sororum, meminit. Aviam Blesillam illustri de sanguine Gothorum natam, patrem suum Stephanum, una et Ophilonem matertera suæ Evantiae conjugem, Athanagildi regis filios fuisse ait. Athanagildum quoque, uti diximus, avum, qui Arianus vixit, nulli pietate secundum, vocat ; construxisseque ait alterum Eulalie, alterum Justae martyribus templum. Verbo dicam, Ervigii meminit, qui rex Gothorum inauguratus anno 681 duodecim neipse annis post Hildefonsi obitum, fuit (*Morales, lib. XII, c. 52, in fine et c. 53*) (d). Consequitur scholium Pseudo-Juliani, in quo prius dicta confirmare secundo ac tertio epigrammate, quæ S. Eugenii germana proles sunt, contendit.

33. Inseruit duo hæc suæ historię Toletanæ Hieronymus de la Higuera. Aliter tamen in laudata historia, aliter a Pseudo-Juliano contractata loquuntur. Namque, ut alia omittam parvi ad rem momenti, sesquidistichon hoc :

(a) *Assí lo háblo en un libro antiguo, que me dió el P. Fr. Domingo de Medellín, gran siervo de Dios, y P. Maestro de la orden de S. Domingo, que vive en el monasterio de S. Pedro Martyr de esta ciudad : lo qual fue tomado de unos versos que me truxeron de Alemania con título de S. Ildefonso, y dicen de esta manera, etc.*

(b) Tomo II, ante lib. II, sub titulo : *De las ayudas para lo de á qui adelante*, fol. 10, pag. 2, et lib. XII, cap. 34, fol. 147, pag. 2, in fine.

(c) In Toletano certe Ruizii-Azagre Codice, cuius exemplum ad manum nobis est, nullum exstat poematium Hildefonsi ascriptum neque inscriptum.

(d) Inter Hildefonsi supposititia in novissima SS. PP. Toletanorum Editione (*T. I, p. 443*).

(e) In prælaudato Toletanis Ruizii-Azagre Codicis exemplo accuratissime a cl. Andrea Marco Burrielio cum autographo collato, omnino legitur : *Sacravi, etc.* atque integre :

Itane in honore Dei supplex Evantius aulam

Sacravi fabricans hanc in honore Dei.

Hic patrios cineres præciso marmore clausi, etc.

ut in Higuera Historia Toletana, atque in exemplis Joannis Fonsecae et Ambrosii Moraliæ a nostro laudatis. Pro horum autem omnium pleniori captu sciendum est in Toletano Ruizii-Azagre Codice terna poematia, scilicet I Decastichon, elegiacum, inscriptum *Epitaphium Nicolai* [In Toletanis PP., pag. 77, Nicolao aro] incipiens : *Quisquis Romulidum, etc.* ;

Hanc in honore Dei supplex Evantius ædem
Sacravi, fabricans hanc in honore Dei.
Hic patrios cineres præciso marmore clausi ;

quod ita eert historia Toletana, necnon exemplum quod nos habemus ex schedis D. Joannis de Fonsecae (qui et ipse descripsit ex eo exemplo, quod Ambrosius Morales ex Codice Azagrii exculpit), mutatis in tertiam primæ personæ verbis sic protulit Pseudo-Julianus :

Hanc in honore Dei supplex Evantius ædem
Sacravi fabricans hanc in honore Dei.
Hic patrios cineres præclaro marmore clausi ;

magna hac inter utrumque differentia, quod in priore ac vera forma, Eugenius patrem suum Evantium loqui facit, compellareque Nicolaum parentem in eo versu :

Nicolae genitor, p o te devotio summa est.

B In posteriore autem et adulterata loqui Eugenius fingitur, laudareque Evantium, uti avum forsitan ; Nicolaum vero certe ut patrem, quem se ex his verbis exculpisse sensum in subjecto scholio Pseudo-Julianus ostendit (e).

34. Qui autem vera Eugenii corruptit, aut corrupta inventa commentariis aucta edidit, idem sancto Hildefonsi primum hoc falso imputavit carmen, eo quod certissimum nobis est consilio, ut ad Evantium Hildefonsi materteram et Ophilonem ejus conjugem, Athanagildi regis filium, Toletanorum procerum et Hispanie magnatum ; ad Evantium vero ejusdem Hildefonsi avunculum Barrosorum, claræ apud eandem Toletum urbem familie, origines referret, ut constat ex Pseudo-Juliano subjecto hoc stemmatismo :

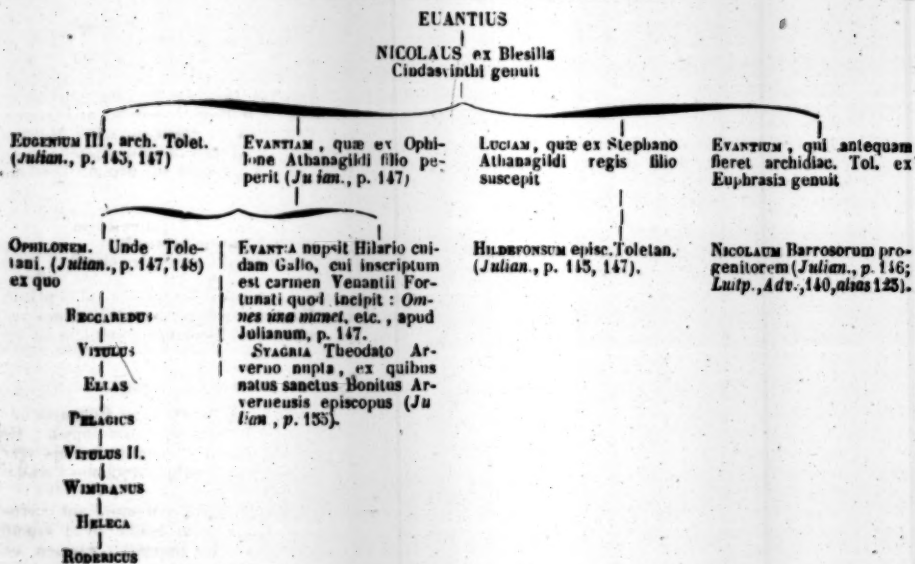
C II Ogdoastichon epicum ἀποταλίσσων inscriptum : Item [In Toletanis PP., p. 36, Domni Evantii] incipiens : *Nobilis et magno, etc.*, cuius initiales singulorum versuum litteræ faciunt vocem NICHOLAO, finales vero EVANTIUS ; ac III denique Decastichon elegiacum inscriptum : Item (*Ut etiam in Toletanis PP., p. 77*) incipiens : *Ecce patet aditus, etc.* ; terna, inquam, hæc poematia in prælaudato Ruizii-Azagre Codice continenter legi, nimirum ab Eugenio Toletano Evantio parenti et Nicolao aro consecrata ; in novissima autem PP. Toletanorum Editione, nescio quo jure, disjunguntur ; et ἀποταλίσσων sive : *Nobilis et magno, etc.*, habetur in priore opusculorum Eugenii parte, pag. 36, n. 17 ; bina vero reliqua : *Quisquis Romulidum, etc.*, et : *Ecce patet aditus : etc.*, in eorundem opusculorum parte altera, pag. 77, nn. 86 et seq. Hæc autem disjunctio longissime a Ruizii-Azagre Codice recedit, et non parum lectores inturbat. Præterea poematii *Ecce patet aditus, etc.*, versus tertius et bini sequentes in D Toletanis PP., pag. 77, ita leguntur :

Hanc in honore Dei supplex Evantius aulam

Sacravi fabricans hanc in honore Dei ;

Hic patrios cineres præciso marmore clausi ;

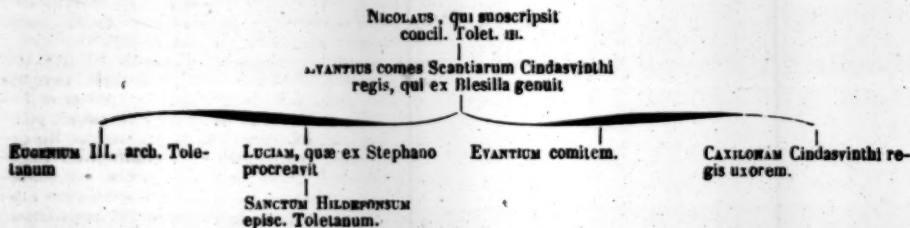
quæ Pseudo-Juliani Chronico potius quam Ruizii-Azagrensi Codici, ad quem collata Eugenii opuscula dicuntur in eorundem limine, conveniunt. Mito spretas metri leges in secundo versu, cum in Ruizii-Azagre Codice appositæ legatur : *Sacravi fabricans, etc.*

GOVERNIUS RODERICUS, sub comite Ferdinando Gandisavi Castellæ comite, qui Guterius ex conjugē sua Roderici Armildez filia procreavit Quirinorum Toleti urbis familiam, qui Rodericus ipse etiam ex Ophione et Athanagildo veniebat, ut alibi monet idem Pseudo-Julianus (*In Chron. mun.* 379). Alia est hæc Quirinorum [Volgo, Chirinos] familia, cui obtrudere voluit, regiam Gothorum propaginem ei appingens.

35. Arbor hæc e cerebro auctoris hujus collectionis germinavit, ramis suis latissime luxurians, quæ, quo tempore formabatur ab eodem (si Deo placet) Historia Toletana, intra brevem hanc, neque ambitiosam sane

A pompam, quam stemmatismus alter hic subjectus præferret, se continebat; atque eam quidem, a primigenia exorbitantem, seu potius ei contrariam:

36. Primam ergo Hildefonsini stemmatis descriptionem carmine illo primo (a), scholiisque ad eum subjectis contentam, pro nothis et mendacibus; carmina autem duo, secundum nempe ac tertium (b) Eugenii ascripta, pro legitimis et germanis ævi illius reliquiis, lector, habeto.

37. Quartum ordine carmen, sive Hildefonsi secundum, de hospitali domo a Stephano et Lucia parentibus ædificata, quod incipit:

Lucta cum Stephano genitrix, sed avunculus illam...

(a) Nimirum quod incipit: *Lucæ sacravit supplex Evantius edem*, etc., quo de supra, n. 32.

(b) Nimirum quæ incipiunt: *Ecce patent aditus*, etc., et *Spargite rosas, lector*, etc., quæ Eugenii proculdubio sunt, habenturque in Ruizio-Azagrensi Codice; et in novissima SS. PP. Toletanorum Editione nn. 87, 88, pagg. 77 seq.

(c) Æque mihi suspectum videtur ac prius illud *Lucæ sacravit*, etc., quanquam nihil absonti aut absurdi contineat. Hæret SS. PP. Toletanorum Editionis curator in Not. t. I, p. 443.

(d) Venantii nimirum Fortunati Epitaphium Hilarii presbyteri, quod exstat lib. IV, n. 12. Lepida autem præ aliis est postremi ejus epigrammatis distichi metamorphosis, quod Pseudo-Julianus Toletanæ

B germanum illius, quem ostendit, esse videtur; adduciturque ab auctore Historiæ Toletanæ tanquam ad se ex Germania cum aliis remissum, non ut partem collectionis Juliani, quam ut architectaretur nondum ei in mentem venerat (c).

38. Prætermisso quinto, quod Venantius Fortunatus idoneum, in quo *Evantiæ* nomine collector abuteretur, suppeditavit, quodque miris modis truncatum in hoc habemus systemate, de quo alio loco arguemus incautum scriptorem (d), sextum carmen pro

Quirinorum (*Chirinos*) genti, quæ in ejusdem Chronico, n. 379, egerat, gratificaturus, ita sistit in collectione carminum, pag. 147:

Funeris officio lacrymas Evantia cuncto
Contulit hæc GENNAO, etc.

quasi Chirus hic, sive Quirinus, aut Chirinus, gener esset Evantiæ, cum ex epigrammate constet hunc Hilarium appellatum fuisse, qui rapta, ut ibidem legitur, conjugē, ad clericalem militiam transiit et presbyter ordinatus fuit. Apud Venantium sic legitur:

Funeris officio lacrymans Evantia charo
Contulit hæc genero, etc.

Helladii Toletani præsulis sepulcro, verum est antiquitatis monumentum; id tamen ab eo, quod fuit scriptio- nis Toletanæ historiæ, cui insertum habe-

mus (*Lib. XII*), tempore non parum declinasse inter collectoris manus deprehenditur. Utrumque dabimus, ac diversitatem notabimus.

39. Ex historia Toletana.

Præsulis Helladii tumba requiescit in ista
Corpus, at illius spiritus astra tenet.
Toleti rector fuit hic dum degit in aula,
Ex monachoque abbas Agaliensis erat.
Hinc Toletanam rapitur violenter ad urbem
Confectus senio, sed pietate vigens.
Corporis exuvias martyr Leocadia cepit.
Ista domus reges pontificesque capit.
Unde die extremo surget redivivus ad auras,
Ut capiat meritis præmia digna suis.
Hildefonsus ego, quem fecerat ille ministrum,
Persolvi sancto carmina pauca seni.

40. Quæ insurgunt Italico caractere, ea sunt in quibus alterum discrepare ab altero observari debet. Integrum distichon de Helladii ætate novit unus collector. Quod autem nota, seu potius risu dignum iudicamus, rectoris nomen et munus est in lectoris mutata, quarto nempe carminis illo versu

Ex monacho lector Agaliensis erat.

Nam in tertio, quin scribere is voluerit rector, erroremque typorum esse minime dubitamus. At ex monacho lectorem Agaliensem factum Helladium fuisse, credi eundem collectorem voluisse, huius affixum scholion palam facit, siquidem hoc lectoris officium apud Benedictinos idem esse cum arcarii aut æconomi, idque ex Isidoro in libro de Officiis constare ait. Sed impostura est quæ veræ sit lectioni. Rector enim pro abbate apud eundem Hildefonsum significare consuevit (ut in Justo, cap. 8); lectoris autem pro arcario aut æcono, neque Isidoro in libro de Officiis, neque alius, credo, aliquis mentionem habuit. Equidem insani esset hominis memorare Helladium arce, non autem toti monasterio præpositum fuisse (a).

41. Septimum pro Eugenii sepulcro factum germanum videtur Hildefonsi, quantumvis Morali inivisum, agnovitque purus adhuc labis Toletanus historicus. Nec adeo totum germanum dicimus, sed qua parte ab eodem historico uti tale agnitus olim fuit. Tetrastichon ille vocat, quod octastichon apud collectorem apparuit (b): quare secundum et quartum disticha vix in censum aliorum duorum reutulerim (c).

42. Octavum pro sanctis Leandro et Massone metropolitanis Hispanensi et Emeritensi. Nonum de sancto Fulgentio. Decimum de sancto Isidoro. Undecimum de sancta Florentina. Duodecimum de sancta Leocadia martyre Toletana, pro supposititiis habeo.

43. De carmine decimo tertio, quod incipit:

Cruce hæc alma gerit geminorum corpora fratrum,
hoc est de Leandro, Isidoro, et Florentina eadem sepultura conditis, neque Hildefonsi, nec alterius antiqui esse, quæ forma apud collectorem apparuit, ab ea quæ ex Codice Nicolai Fabri propria forma fuit non parum diversa, diximus jam, cum de Fulgentii rebus ageremus.

44. Decimo quarto tandem factum videtur ut si quæ aliis præstita, hunc demum venientes omnem

(a) Hoc carmen quale in Higuera Historia Toletana legitur, « verum esse antiquitatis monumentum » existimat noster; cui adstipulatur SS. PP. Toletanorum Editionis curator (*T. I, pag. 444, in not.*). Vel integrum, parum mihi arduum.

(b) Exstat quoque in notis Ramirezii ad Luitprandum, pag. 350.

(c) Nimirum quod incipit: *Præsulis Eugenii*, etc. Interpolatum noster, SS. PP. Toletanorum Editionis curator, « dimidia » sui « parte confectum » et spu-

Ex Collectione Juliani.

Præsulis Helladii tumba requiescit in ista
Corpus, at illius spiritus astra tenet.
Toleti rector fuit hic dum degit in aula,
Ex monacho lector Agaliensis erat.
Hinc Toletanam rapitur violenter ad urbem
Confectus senio, sed pietate vigens.
Corporis exuvias martyr Leocadia cepit.
Ista domus reges pontificesque capit.
Unde die extrema surget redivivus ad auras,
Ut capiat meritis præmia digna suis.
Jamque octoginta senior transegerat annos
Gloria pontificum, fax animosa Dei.
Hildefonsus ego, quem fecerat ille ministrum,
Persolvi sancto qualiacunque seni.

B fidem, qui ratione utuntur, arrogarent. Eo enim direxit mentem confictor carminis ut sanctum Bonitum episcopum Arvernensem, cui sicut et Hildefonso Deipara Maria cappam miri candoris apparens ei donasse dicitur, ex eadem quæ Hildefonsus gente et familia, hoc est Ophilonis et Evantie sancti Hildefonsi matertera, nepotem fuisse. Forsan ut cappæ celestis a Deipara virgine semel Hildefonso concessa donum, si quidem in altero repetendum fuit, de familia tamen, quæ est lex fideicommissorum, non exiret. Constat quidem ex Boniti Actorum historia ab æquali conscripta (d), Theodato et Syagrio parentibus editum eum fuisse « e senatu Romano duntaxat nobili prosapia, » ut illius anonymi utar verbis. Quæ quantum distent a Gothica stirpe, et Athanagildo rege Gothorum proavo, nullus non videt. Et nonne ridiculum est ac demens, ut Hildefonsum credamus, Syagrii sororis matruelis nomine hos versus pangentem, ob prænuntiata olim Bonito, dum adhuc in ventre matris esset, a sacerdote quodam sanctitatem, hæc inter alia concepis-
C

Mira canunt puero sacris volentibus ævi
Eventura. Deus sospitet ista mihi.

Femineo levi sexui facile id concederemus, gravissimo ac prudentissimo Hildefonso minime possumus. Neque stetit hic de Bonito fingendi licentia. Ille enim ipse, qui apud Julianum in scholio isto, cum a Virgine Dei genitrice vestem accepit Arvernorum erat episcopus; Toletanus idem episcopus, non Arvernorum, sed patria duntaxat Arvernus, apud eundem Julianum (*Num. 440, 441, 442*), necnon et Luitprandum in Pseudo-Chronicis suis (*Ad an. 859*) publicatur. Hæc tamen huius loci propria non sunt, sed ejus quo Julianus legitimitatis causam dicit (e).

45. Præter hæc attributa Hildefonso a Juliano encomiaste, duo alia exstant opuscula, quorum is non fuit recordatus forte quod non justa opera sed veluti additiones essent, ut revera sunt scilicet:

D 46. Libellus *De Viris illustribus*, alias *De Scripturis ecclesiasticis*, sive additio ad ejusdem argumenti librum sancti Isidori. Cujus in præfatione ipse se prodit auctor, successorum se alterius Eugenii in sede gloriosa Toletanæ urbis referens. Sequitur tamen animadversione isthæc ampliatio dignissima: « Quam (inquit) non ex hominum numero gloriosam dico, cum hanc etiam gloriosorum illustret præsentia principum; sed ex hoc quod coram timentibus Do-

rum censet (*P. I, pag. 444*). Mihi omnino suspectum videtur, atque

Ense rescindam, ne pars sincera trahatur.

(d) Apud Surium et Bollandum, 15 Januarii. Item Franciscum Lanovium (*De SS. Francie Cancellariis*).

(e) Nimirum in Fictitiarum Historiarum censura passim, præcipue vero lib. II, c. 4, § 6 seqq. ad 9.

minum iniquis atque justis habetur locus terribilis, omnique veneratione sublimis. » Id propter exhibitam sibi ea in ecclesia, sive Leocadiae martyris, sive Deiparae Mariae, praesentiam dubio procul innoentium tantum ait. Unde colligas libellum hunc post alteram ex duabus his apparitionibus, hoc est sub vitae finem, exaratum ab eo fuisse. Qui quidem editus est, atque edi semper solet, cum laudato sancti Isidori libello. Mss. ejus exempla habuere Romae Caesar cardinalis Baronius et Alphonsus Ciaconius, apud quos vidit Arnoldus Uvion (a). Cajetanum item habuit ex bibliotheca Casinensi; qui et refert (*In Vita trium*, etc., p. 140) in Vaticana, sine auctoris tamen nomine, reperiri. Andreas quoque Resendius aliud penes se habuit (*Epist. ad Queveum*, p. 221) (b).

47. Supplementum item seu continuationem Chronici ejusdem sancti Isidori usque ad sua tempora, deinde edidit cum Luca Tudensis Chronico Franciscus Schotus Andreae frater, hujus operis succenturiatus in publicandis Hispaniae, ut vocant, illustrate auctoribus (*Vol. IV*). Lucas enim Tudensis Ecclesiae episcopus Berengariae reginae jussu scripturus mundi Chronicon fecit pro fundamentum hujus operis id quod ab Isidoro scriptum noverat. Est qui tem aliquanto diversum hocce quod Tudensis pro Isidoriano nobis dedit, ab eo quod vulgo ei tributum circumfertur. Sed aliqua de hoc diximus, cum in Isidoro versaremur. Differunt quoque haec duo in conclusione; nam Isidorianum vulgare Heraclii quintum annum, ac Sisebuti quartum, hoc est, aera 654, non praetergreditur; Tudensis autem alterum Sisebuti reliqua, qui post eum regnavit, Svinthila totum imperii ac vitae tempus adiecit. De qua differentia quid sentiendum sit non facile dixerim. Plane huic existimato a se Isidori Chronico hucusque pertingenti, quod duobus ipse Lucas divisit libris, tertium appensurus; incipere hinc ait « Continuationem Chronicorum beati Isidori per beatum Hildefontem episcopum Toletanum compositam. » Isthuc ab initio Sisenandi usque ad Reccesvinthi mortem extenditur.

48. At si revera Hildefonti est aliqua ex parte (quod non alia quam Luca ejusdem Tudensis auctoritate affirmare possumus), certe plura sunt novae et alienae manus antiquis consuta, quae Hildefonti non esse pro comperito habemus, utpote primo Machometi pseudo-propheetae in Hispanias adventum et praedicationem, ejusdemque expulsionem sancti Isidori opera. Hoc enim praeterquam quod insipidum esse figmentum loco suo demonstravimus, minime Isidorus ipse taccisset in Chronico, aut Gothorum historia, quorum illud ad annum 616, haec vero usque ad 626, quos quidem tempus huic anili fabulae Machometi in Hispanias expeditioni praescriptum jam praecesserat. Nam quod apud eundem Lucam Tudensem libri primi fine, et intra cancellos, ut significatur laudati Chronici Isidoriani, ad aera 653, legatur Sisebuti tempore Machometum ab Hispania turpiter fugatum, in Africa nequitiam nefariae legis stultis populis praedicasse, ejusdem commatis est cum Hildefontinis assumptis ejusdem Tudensis, sive alterius, rumores vulgi, non veras hujus perversi hominis historias, secuti. Nec aliter hi censebunt de hac additione, qui perpetuo exercitum Ecclesiae Toletanae super alias primatiali dignitatem, tanquam Palladium Hispaniae quoddam, tuerentur. Hic enim diserte enuntiatur legitimis Hispani sanctum Isidorum primatiae dignitate floruisse (c).

49. Paria sunt commenta quae adjunguntur de

(a) Refert ipse in Ligno vitae, lib. v, cap. 63.

(b) Habetur in bibliotheca Escorialensi (*Digraphm. et, plut. IV, n. 23*) atque apud Florezium (*T. V, a pag. 475*).

(c) Eadem de hac Chronicorum continuatione sentit SS. PP. Toletanorum Editionis curator, in Mofito eidem praefixo (*T. I, pag. 455*). Habetur tamen in Escorialensi Codice (*Lit. b, plut. I, n. 9*) hoc titu-

A corruptis ab Avicena sancti doctoris *De medica Arte* libris, translata ob apostasiam Theodisclii ab hispalensi Toletanum in ecclesiam primatiali sede, et obtentio per Cindasvinthum a Romano pontifice privilegio, ut secundum beneplacitum Hispanorum pontificum primatiae ista dignitas vel Hispali, vel Toleti, esset, quam idem rex Toletanae adjudicavit; cujus rei tam seriae, et quae ex beneplacito, uti dicitur, pontificum Hispanorum, simul intelligi congregatorum, expediri debuit, ne minima quidem nota aut vestigium in Cindasvinthi et Reccesvinthi, necnon Wambanis, et successorum, conciliis Toletanis relicta est.

50. Demum Hildefontus moriens decimo octavo Reccesvinthi regis anno, ut vidimus (id est 666) nisi Pythagorica usus aliqua metempsychosi, minime potuit additionem hanc Reccesvinthi obitus relatione concludere, quod Tudensis credidit. Hanc enim sequitur haec hujus auctoris nota: « Hucusque beatus scripsit Hildefontus, etc. » Aliter Rodericus Toletanus, cujus hac re super verba corruptissima sunt in vulgatis Editionibus (*Hisp. illust. t. II, p. 52*): « Et cum beatus Isidorus scripsisset Gothorum originem usque ad annum quintum regis Svinthila, S. Hildefontus scripsit tempora Gothorum, Alanorum, Vandalorum et Suevorum, a quinto anno Svinthila usque ad octavum decimum Reccesvinthi, (d) [at Isidorus junior, qui a principio mundi incipit Chronica usque ad octavum decimum Reccesvinthi] annum fideliter prosecutus, et usque ad destructionem Hispaniae per Arabes ipse scripsit. » Quae ita corrigenda esse censeo: « Et cum beatus Isidorus scripsisset Gothorum, Alanorum, Vandalorum et Suevorum, originem usque ad annum quintum regis Svinthila, sanctus Hildefontus scripsit Gothorum tempora a quinto anno Svinthila usque ad octavum decimum Reccesvinthi annum; et Isidorus junior prosecutus usque ad destructionem Hispaniae per Arabes ipse scripsit. » Quae sic lecta recto currere talo, aliter sibi non constare nemo non videt. Haec nos de hac additione habuimus dicere: quam quidem admittunt praeter laudatos episcopos Toletanum ac Tudensem Historiae generalis auctorem, Joannem Aegidium Zamoremensem, in fragmentis suis mss., Joannes Gerundensis in prologo Anacephaleosis Hispaniae; qui cum de ejus historiographis tractat, addidisse ait Isidorum operi de Gothorum successibus aliqua Hildefontum Toletanum et Sulpicium. Qui emendandus est, ut pro Sulpicio Julianum, sive Isidorum juniorem scripsisse credendus sit. Alii hoc totum quod sub Hildefonti nomine sese venditat, Luca Tudensi attribunt, quorum e numero est Laurentius de Padilla, in Vita sancti Isidori (*In opere de los Santos de España*).

51. Ad officium, seu librosecclesiasticos, Isidoriani, ut vocant, ritus, Breviarium scilicet ac Missale, nonnulla contulisse Hildefontum inde colligere possumus, quod in epistola synodali quam ad Hispaniarum episcopos Francofordiensi concilio sub Carolo magno habiti Patres undique eo collecti pro damnanda haeresi Felicis Urgellitani atque Elipidii Toletani antistitem nuncupavere, allegatis ab eodem Elipando pro se in libello fidei suae ad Carolum eundem magnum directo sanctorum Eugenii, Hildefonti, atque Juliani testimoniis, sic reponitur: « Sequitur in eodem libello vestro: Item praedecessores nostri Eugenius, Hildefontus, Julianus, Toletanae sedis antistites, in suis dogmatibus ita dixerunt in missa de Cena Do-

lo: Beati Hildefonti episcopi Toletani continuatione Historiae Gothorum a temporibus Sisenandi ad Reccesvinthum.

(d) Quae sic leguntur intra ansulas, deesse in Mss. Scotus adnotavit in margine suae Editionis Francofurtensis. Similiter errat historia generalis, in parte, cap. 50, et Joannes Aegidius Zamorensis ms. verbis Roderici corruptis usus.

mini: » Qui per adoptivi hominis passionem, etc. » A Sequuntur testimonium unum atque alterum ex hæc missa, et ex alia de Ascensione Domini, quibus adiungitur: » Et cætera quæ ex parentum vestrorum dictis posuistis, ut manifestum sit quales habeatis parentes, et ut notum sit omnibus unde vos traditi sitis in manus infidelium. »

52. Injuria exprobrant (a) calamitatem captivitatis, tanquam pœnam falsæ doctrinæ ab antiquis Patribus, qui vere sanctissimi et catholicissimi fuere, traditæ; quos data opera tuetur Baronius (*Tom. IX, ad. ann. 794, ex n. 6*) ab impressione hac synodalis censure in tales Hispaniæ doctores, una tantum fide Elipandi eorum doctrina abutentis, tam acriter facta. Id quod censendum pariformiter est de iis quæ adjuvant Francofordienses Patres: » Et melius est testimonio Dei Patris credere de suo Filio, quam Hildefonsi vestri, qui tales vobis composuit preces in missarum solemniss, quales universalis et sancta Dei non habet Ecclesia. Nec vos in illis exaudiri putamus. Et si Hildefonsus vester in orationibus suis Christum adoptivum nominavit, noster vero Gregorius pontifex Romanæ sedis, et clarissimus toto orbe doctor, in suis orationibus semper eum Unigenitum nominare non dubitavit. » Quibus quod æquum fuit Baronius et alii e nostratibus responderunt, aliis sancti præsertim Hildefonsi nostri laudatis testimoniis, quæ adoptionem carnis eo modo quo Elipandus sentiebat, et Francofordienses Patres intellexere, ab ejus mente doctrinæque omnino excludunt. Quæ cum Elipandus sæculo suo, hoc est sequenti, in styrum venerit, retractanda erunt. Interim enim adduximus eo consilio tantum, ut ostenderemus Hildefonsum in Ritualibus et ecclesiasticis libros nonnihil operæ contulisse.

53. His tamen quæ vere ei tribuuntur adjunxit nostra ætas quedam alia, quæ vel nec ejus nec alterius unquam fuere, vel nulla congrua ratione ejus esse evincere possumus. Franciscus quidem Evcardentius Galus ordinis Minorum, ecclesiasticæ totius historiæ sacrarumque disciplinarum peritissimus, merito suo pietatis doctrinæque a magno Baronio laudatus (*Ubi supra, ad ann. 794, n. 10*) superiore sæculo Parisiis edidit anno 1576, e Nivelii officina, sancto Hildefonsi ascriptos, primo librum *contra eos qui disputant de perpetua virginitate sanctæ Mariæ, et de ejus parturitione*; 2º homilias *contra eos qui mendose affirmant Mariam virginem contra legem Dominum peperisse*; 3º sermones *sex de Assumptione beatæ Mariæ*; 4º sermonem *duplicem in Nativitate beatæ Mariæ*; 5º sermonem *de ejusdem Purificatione*. Quod opusculum editum quoque inter veterum patrum opera habemus (*Vol. IX.*)

54. Nec non Petrus de Alba et Astorga ejusdem Franciscanorum ordinis, Hispanus, in magno opere a se tantum initio, Bibliothecæ virginalis, hoc est, eorum auctorum collectione, quæ peculiaria in laudem Deiparæ matris opera scripsere, *Coronam beatæ Mariæ virginis* Hildefonsi nomine in lucem edidit (b). Pseudo-Julianus quoque Vitam sancti Eugenii decessoris sui, hoc est junioris, scripsisse eum credi voluit (c). Nuper vir doctissimus Joannes Mabillonius Benedictinus *Revelationem* quandam Hildefonsi cuidam Hispano episcopo tributam, una cum dissertatione *De pane eucharistico azymo et fermentato*, Parisiis, anno 1674 in lucem emissa, publicavit. Quæ omnia singillatim absque ulla verisimilitudine ascribi ei, aut ejus esse credi, jam persuadere contendam.

55. Certe, ut ordine agamus, eaque præstruamus quæ legitimatem comprobare videntur, librum *Contra eos qui disputant de perpetua virginitate sanctæ Mariæ, et de ejus parturitione*, olim pro Hildefonsi commen-

tario agnovit Vincentius Bellovacensis episcopus, lib. vii Speculi Histor., cap. 120. Necnon et Michael Alphonsus Carranza Carmelita Valentinus, is qui libros *De virginitate perpetua beatæ Mariæ* jam laudatos in lucem primus edidit, in eotractatu quo de eodem mysterio neophytum instruere voluit, superiorique subjunxit, aliquo exinde utitur Hildefonsi ascripto testimonio. Ac præsto est huic suffulcendi judicio historia, quæ scripto isti porrexisset occasionem dicitur. Rodericus enim Toletanus, lib. ii, cap. ultimo, hæc ait: Hujus tempore cum Helvidius et Pelagius (*Pro Jovinianus*) a Gallis venientes plerasque partes Hispaniæ infecissent, virginitatem beatæ Virginis infamantes, beatus Hildefonsus illis occurrens, sacrarum Scripturarum testimoniis, et lingua melliflua, et gratia in labiis suis diffusa, eorum dogmata confutavit, et ab Hispaniis confusus abegit. » Deinde narrat beatæ Mariæ factam ei apparitionem, et gratias habitas ob defensam ejus virginitatem.

56. Sed plura et graviora sunt argumenta quibus persuademur quominus librum hunc in album Hildefonsinorum operum admittamus. Primum et masculinum quidem ex stylo est, quæ vera et germana doctissimorum judicio auctoris censetur sui nota. Vere enim sermo is, quo Hildefonsus utitur in opere *De virginitate*, quod indubitate ejus est, tam distat ab illo alterius libelli adversus disputatores editi, ut mirari subeat homines eruditissimos nunquam hujus differentie sensum ad animi sui examen reduxisse. Illius quidem stylus characterem ejus ætatis, et gothicæ Latinitatis, qua vixit et qua imbutus fuit Hildefonsus, præsert manifestissimum: nempe Latine orationis jam declinantis ad ruditatem et scabrositatem genus quoddam, longe discedens ab antiquæ veræque Romanæ dictionis puritate ac facilitate. Hoc genus, scilicet quod verbis aut insolentibus aut improprie usurpatis maxime delectatur, phrasi horret, dictioneque insuaviori, numerosque non tam in structura totius, quod oportebat, orationis servat, quam in exitu periodi cuiusque laboriosa anxietate compingit. Verbis consonis, aut certe ejusdem naturæ et generis nisi orationes cadant, mutuoque respondeant, sermo frigescere, ac sine lumbis esse, prorsusque *inopæ*, creditur.

57. Accedit affectata etiam verborum congeries, inopsque, ut sic dicam, copia, cujus negotium in eo totum fuit positum, ut circumloquendo anxique molitione quidquid pervium esset ac simplex dictuque facile verborum cumulus involveret. Hic istius ævi eloquentiæ characterismus fuit, quo Hildefonsus, et pares fere omnes in Hispania maxime usi sunt. Eum nos, non homines, carpinus. At vero ductum libelli Adversus disputatores nulla affectatio, sed forma illa simplex et aperta dicendi quæ apud alias gentes et inferioris sæculi scriptores invaluit, eaque verpaucis verbis insolentioribus aspera comitatur.

58. Sed ne hujus argumenti pondus intimatio hæc generalis extenuet, age, videamus singularia ista in exemplis clara. Primo loco verba ex libello *De Virginitate* parum Latina, Latineve usurpata, hæc notamus *connetatio* pro copula, ut credimus; *fatissimus*; *fetosa* pro feta (quod sancti Isidori exemplo in quodam hymno dixit); *rememoratus*, quasi recordatus, aut reminiscens; *inconstabilis*; *tantumdem* pro tantum; *ducare* pro ducere; *vetustatus*, quasi antiquatus; *plausibilis* pro libens; *audientia* pro audiendi sensu; *monitiones* pro monitiones; *almifex*, pro sanctificans; *impudoratus* pro eo qui pudore caret, quem Isidorus in glossis *expudoratus* dixit; *evadens* passive pro evadibili; *impletitudo* et *improptissimus* haud negant hic plenitudinem aut promptitudinem; aliaque.

59. Sequuntur affectate dicta et redundanter. Quid

(b) In explicatione epigrammæ. Hildefonsi de Eugenio, seu in Collectione var. carm., pag. 150.

(c) Hanc Eugenii Vitæ in gratiam Toletani populi scripsisse Hildefonsus a Pseudo-Juliano dicitur.

(a) Vindicavimus nos olim sanctum Hildefonsum ab ea labe, quæ inustus fuerat a Patribus concilii Francofordiensis, a Felice et Elipando per errorem facti deceptis (Vide tom. II *Collect. max. concil. Hisp.*, pag. 639, 670). CARD. DE AGUIRRE.

copiosae frugis infamia? (nam sic malo quam *jugia*) *audientiae tuae intulisse*; de Anna prophetissa ait: *Comitatu conjugii non longara, duodecies septies viduitatis annositate longinqua et obsecrationibus opulenta. Item: Licet ego non explicaverim omnes talium et tantorum innumeros et innominabiliter existentes veridicos testes, etc. Stellam novo natiuitatis exordio, novo processione apparatu prolatam.* Hæc notatu digniora sunt, quibus paria respersa alia per integrum librum facile quivis observabit. Quæ quidem omnia hucusque dicta volui, ut styli hoc genus, quæ illius temporis elegantia fuit, divo nostro, istius operis fabro, consignarem. Quod piorum omnium venia dictum sit, virique sanctissimi, cujus hæc vel impolita sermonis vestigia relegendis avido ore pronus exosculor. Plane in opusculo altero adversus eos qui disputarent de Mariæ parturitione, diversa omnia: genus scriptiōnis prorsus alterum, oratio liquidior et simplicior, vix ullum quod offendant aures verbum, nulla omnino affectatio aut circumducendi res, aut versus pariformiter absolventi.

60. Secundo, movet hujus operis apud Julianum aliorum descriptorum silentium. Vix enim credibile est adeo sedulum et curiosum recensitorem librorum, quos quidem absolutos et integros reliquisset, nostri Hildefonsi, absolutum hunc et integrum, in eoque periclitantis in beatam Virginem pietatis articulo emissum ignorasse aut prætermisisse. Unum enim laudat is libellum De Virginitate S. Mariæ contra tres infideles, qui manifestissime alius ille est et ab hoc diversus. Nec Isidorus Pacensis divagatur ab isto unico opere, laudans eum quem « de virginitate nostræ Domine Mariæ semper virginis nitido politoque eloquio, ordine synonymo (vides quod eloquatur) perflorantem libellum. » Pelagio similiter Ovetensi, aut Sebastiano Salmanticensi nullum aliud opus cognitum dixeris: quo scilicet meruit sanctissimus doctor cappe celestis Marianum donum, quam id quo « contulit (verba ejus audis) adversus hæresiarchas Helvidium atque Jovinianum, » qui vere hostes sunt ab Hildefonso sibi in eo, quem unicum contendimus, ejusdem esse librum, ad concertationis exercitiationem propositi. Quibus iisdem notisprehenduntur haud quidem ad aliud opus eidem Hildefonso scribens Quiricus (a), necnon et Hermannus monachus ad Landunensem episcopum directis (b) litteris respexisse.

61. Tercio, Hildefonsum tamen peregrinum existimabimus hærentem in dimetiendo carmine, cujus artis tam studiosus nobis a Juliano describitur, cui hæc exciderint? « Hinc est sane quod Ecclesia ex auctoritate sanctorum Patrum, canit de natiuitate ejus (Christi Domini), et gaudium matris habet cum virginitatis pudore, ubi alii quam egregii viri emendaverunt, cum virginitatis honore. » Agnoscis versum ex Paschalis operis Sedulii secundo libro, nempe illius hymni quem sancte Dei genitrici Ecclesia canit: *Salve, sancta parens*, etc. Versus hic est, nec aliter constare potest:

Gaudia matris habens cum virginitatis honore.

Quid ergo dicemus de illo vitio? an existimasse auctorem qui carmine utitur hanc labem apud Sedulium ipsum contractam, an secus? Utrum videbitur, absurdum dixeris. Plane Hildefonso artis non ignaro poetice, sedere non potuit, lapsum fuisse adeo turpiter Sedulium.

62. Rursus e contrario, quis prudens et sanus crederet ab Ecclesia, hoc est universo Christiano orbe tot litteris ac disciplinis præstantium virorum, sive vi-

(a) in epistola illa apud d'Acherium I, tomo I Spicil., pag. 508.

(b) Legitur apud Cajetanum laudato loco, et apud Mabillonium laudato item volum. II Act. SS. Bened., pag. 520.

(c) In observationibus de quibusdam Hildefonsi

scriptum, sive vitiosum susceptum in usus suos. Lamentum: eo quidem tempore quo nondum extincta erant, vel in Hispania ipsa, poetice artis lumina? Præterea quod Ecclesiam dixerit ex auctoritate SS. Patrum hunc hymnum seu hymni versum canere: si loquatur Hildefonsus, de eo Ecclesie ritu, et psallendi consuetudine locutus videri debet, quæ ex constitutione duorum Toletanorum quarti et quinti conciliorum, tam in Hispania quam in Narbonensi provincia Gothorum ditionis (unde ii quos improbasse liber dicitur hæretici venire) constanter viguit, non de ecclesiastici officii nempe Romani extra eos limites vulgata forma. Atqui in Gothico Missali libro nunquam fuit iste Sedulii receptus hymnus.

63. Quarto, hunc librum de quo loquimur non Hildefonsi, sed Paschasii Rathberti Corbeiensis abbatis, qui sub Ludovico Pio vixit, partum esse, Joannes Mabillonius et Lucas d'Acherius Benedictini, sæpe jam præconio solidæ virtutis a nobis excepti, certissimè alter ut putat (c) argumentis, conjecturis alter (d) usus, contendunt. Orta nempe fuit Rathberti tempore in Germania partibus nova sententia de modo natiuitatis Christi Salvatoris ex utero Deparæ Virginis, « dogmatizans Christi infantiam per virginis janam vulvæ, humane natiuitatis verum non habuisse ortum; sed monstruose de secreto ventris incerto tramite luminis in auras exiisse: quod non est nasci, sed erumpi, » ut Ratramnus inquit, Corbeiensis et ipse monachus Rathberti æqualis in libro *De eo quod Christus ex Virgine natus* contra ita sentientes elucubrato, et a Luca d'Acherio primo Spicilegii sui volumine in lucem edito (Pag. 318). Adversus hunc Ratramni librum, sive alium alterius qui virginitatem quidem assererat Mariæ in partu cum catholicis, sed male interpretabatur, « id ipsum, quod confiteretur negans, » dum diceret « eam communi lege nature præperam filium edidisse: » quæ verba ejus sunt opusculi nostri, cui insistimus, auctor calamum strinxit.

64. Descriptum hunc in bibliothecæ Corbeiensis apographis Mabillonius vidit cum hac inscriptione (e): « Venerabili matronæ Christi una cum sacris virginibus Vesona (legendum *Suessona* Mabillonius existimat) monastice degentibus P. R. monachorum omnium peripsema. Questionem, charissimæ, de partu B. Mariæ Virginis mihi nuper allatam vobis persolvere decrevi, quoniam vos eam plurimum amare non ambigo: ut ex hoc sciatis, quantum vos diligam longe diu ab utero vester alumnus, multo jam senio confectus. » Grandioribus nempe his in litteris P. R. Paschasii Rathberti nomen latere Mabillonius certe judicat. Imo d'Acherius ait binos ejusdem bibliothecæ Corbeiensis Codices mss. Paschasii Rathberti nomen præfixum habere. Extra vero rem concertationis cum hæreticis, quod voluit hi quibus Hildefonsus videtur auctor, librum consistere, inde is collegit, quod fratres, non hostes in eo impetantur. Verba ejus audis ex eadem præfatione: « Sed quia quorundam nunc fratrum rursus impudica quasi percunctando laborat temeritas: decrevi ad vos, matronæ Christi, de his scribere, quæ ipsi curiosius (verbum attende) contra ejus pudicitiam, quam religiosius conantur explorare. » Sed quæ sequuntur infra, extra controversiam ponunt, opere isto, non Hildefonsi, sed Paschasii, sive alterius (ut nos interim hoc demus refragantibus huic posteriori de Paschasio auctore judicio) impeti ac refutari Ratramnum ejusque istum *De eo quod Christus ex Virgine natus* est d'Acherianum librum. Quod manifestissime ex his utriusque similibus notis et sententia constat.

scriptis tom. II de Actis SS. Benedictin., pag. 515, et in præfatione partis II sæculi III.

(d) In præfatione ad lectorem primi tom. *Spicilegii*.

(e) Edidit eam d'Acherius in laudata præfatione ad lectorem tom. I Spicil.

65. Prioris illius *De parturitione, sive adversus eos qui disputant*, etc., hæc sunt: «Dicunt enim non aliter B. Virginem Mariam parere potuisse, neque aliter debuisse, quam communi lege nature, et sicut mos est omnium feminarum, ut vera nativitas Christi dici possit; alias autem, inquit, si non ita natus est ut ceteri nascentur infantes, vera nativitas non est; et ideo ne phantasia putetur, aut ne sicut aqua per alveum transisset, ita per uterum Virginis absque nascentis ordine credatur natus: pium est sentire sic eam lege nature natum fuisse quomodo nascentur ceteri infantes, et eam sic peperisse sicut reliquæ pariunt mulieres. O cæca pietas! (infit) quæ tam impie sentit de Maria Virgine, et cæca præsumptio, quæ tam impie loquitur de Christo!»

66. Audi nunc Ratramnum, cap. 1, postquam Germanorum sententiam retulisset: «Jam ergo (infit) nec vere natus Christus, nec vere genuit Maria. » Et mox: Ita nec ipsa mater diceretur integra, nec Salvatoris nativitas ex matre perfecta. » Et cap. 2: «Non peperit autem, si partus aliter quam per naturæ janua processit. Siquidem jam talis ortus non Virginis est partus, sed proprius videlicet ipsius infantis egressus. » Liber totus hoc fere argumento urget adversarium. Perpetua multorum sæculorum diversitas inter auctores catholicos hoc super articulo de Christi Domini nativitate et Mariani partus modo, huic dedit controversiæ locum inter Germanos illos, Ratramnum et Paschasium, hoc sæculo motæ: quam pars major nostrorum theologorum cum D. Thoma eorum principe tandem dissolvit (a).

67. Quinto, cum Hermannus monachus ad Bartholomæum Laudunensem scribens referat se auspiciis ejus quævisse, et in Catalaunensi urbe reperisse tres libellos, quos *De virginitate Virginis Mariæ* Hildefonsus composuerat, et ob quorum remunerationem casulam pretiosissimam ab eadem Dei genitrice acceperat: satis innuit non aliud esse hujus argumenti opus Hildefonsium, novoque huic invento libros ejus multiplicandi, quos *de virginitate et parturitione* diversos scripsisse fingitur, antiquam ejus ævi persuasionem perscribere.

68. Sexto, plena sunt erroribus, cum in historia tum in theologia commissis, quæ de hoc libro referuntur apud eos auctores qui recens erupere, ut quamplurimos veterum in libris nodos incidere, vel falsa per certis venditare ausi, tanquam dei et machina prosilientes acclamarentur. Nec enim contenti Roderici Toletani vestigia sequi, nova ipsi posuere, quibus sullaminandis jam insistimus. Hujus tempore (ait Rodericus *[Lib. II, c. 22]*) «cum Helvidius et Pelagius (Jovinianus) a Gallis venientes plerasque partes Hispaniæ infecissent, virginitatem B. Virginis infamantes, B. Hildefonsus illis occurrent, sacrarum Scripturarum testimoniis, et lingua melliflua, et gratia in labiis suis diffusa, eorum dogmata confutavit, et ab Hispaniis confusus abegit. Unde et in festo gloriose Virginis, etc. » Quibus prosequitur de Virginis sanctissimæ apparitione, Hildefonsoque ab eadem Virgine Maria celesti veste ob ejus virginitatem defensam remunerato.

69. Plane nullus dubito quin hæc historia vera sit, perversique et Gallis hæretici Helvidianum virus jam ab Hieronymo dissipatum per Hispanias disse-

minare conati sint. Nullo enim opere pretio, aut potius temere Hildefonsus hæresin extinctam etiam ut stylo configeret, et tumulo excitare, atque hominum advertere mentibus præsumisset (b). Sed quod Helvidium et Pelagium propriis hos nominibus fuisse Rodericus scripserit, errore factum existimamus. Nominem veterum Deipara virginitatis allatrantium hæreticorum, Helvidii nempe et Joviniani, proposuit sibi arguenda iterumque damnanda Hildefonsus, ut sub utriusque Antidico-Mariani hæresiarchæ larva, nova illa, quæ proprio vocare nomine fuit designatus, hominum excinderet monstra. Facem præbet Pelagius Ovetensis: «Contulit adversus hæresiarchas Helvidium atque Jovinianum. » Quibus Hildefonsus adjunxit inominatum tertium hostem, sub Judei appellatione, in communionem triumphi, ut in cunctis suis propugnatoribus impudentem illam hæresin debellaret. Hinc Roderico in mentem venisse credimus quod hæreticum alterum ex Gallis illis quibus noster occurrit Hildefonsus, Helvidium appellatum crediderit.

70. Quod item Pelagium pro Joviniano dixerit, errore id factum suspicamur. Hoc sensu accepisse videtur cum Joannes Magnus archiepiscopus Upsalensis in Gothorum et Svevorum Historiæ ab Olao fratre ac successore ante sæculum editæ lib. XVI, cap. 21, «In cujus tempore (ait) duæ hæreses Pelagiana et Helvidiana, ex Gallis in Hispanias irrupuerunt, maximam Hispaniarum partem corruerunt» (c). Historici autem plerique (d) nostri videntur in Roderico legisse pro *Helvidio* *Helvadium*, propriaque non recte putant recentium nomina hæc, quibus ille usus fuit, quamquam alii Helvidium retineant (e).

71. Aliter autem qui Luitprandi et Juliani nomina ætate nostra subiiit, ut vetustatis mantellum fabulis sive cogitationibus suis obduceret. Hi enim non *Helvidium* et *Pelagium*, sed *Theudium* et *Helladium* appellant. Luitprandus (f): «Hæreticos Narbona venientes, natione Gothos, Theudium et Helladium, per Hispanias terrerunt vagantes, et de virginitate B. Mariæ Virginis temere sentientes, quod more cæterarum mulierum dilatatis claustris virginalibus peperit Christum Dominum verum Deum et hominem filium suum, sermonibus et quatuordecim editis libris (ita habet Thomæ Tamaii editio Matritensis; at Ramirezii Parisina loco eorum, *sermonibus quatuordecim, et editis libris*) Hildefonsus diversis ab illo (Soliloquiorum) incipiente: *Domina mea*, viriliter confutat, et castigatos jussu regis Reccesvinthi catholici serenissimique principis tota Hispania cogit exsulare. » Nec semel tantum, sed et iterum post septennium ex Hispania quo redierant, signatque ab Elbora ejectos (quod in gratiam Carpetanorum suorum, ac Talavera urbis civium dictum puta) Pseudo-Luitprandus refert (g). Eadem fere Pseudo-Julianus (h): «Hæreticos Gallos Theudium et Helladium loquentes de parturiendi modo B. Virginis Mariæ, editis libris quos ad moniales Deliviensis (Debiensis alias) monasterii in agro Toletano positi dedicarat, confutat. Concilium multorum episcoporum contrahit, in quo interfuit ipse Hildefonsus et multi episcopi, inter quos fuit unus S. Amandus primus (i) episcopus Trajectensis, deinde vero Castellonen-sis in Hispania, vir doctus et sanctus. » Et infra (Num. 341): «Multis habitis concionibus sanctus Hildefonsus defendit mirabilem parturitionis modum

(a) in parte, q. 28, art. 2; junde 1 part., q. 98, art. 2 ad 4. Suarez in 11 part., tom. II, q. 25, art. 8, disp. 13, sect. 1. Vasquez in 11 part., tom. II, q. 28, art. 3, disp. 121, cap. 5. Durandus in 4 Sent., dist. 44, q. 6.

(b) Recole superius dicta de hoc argumento n. 11 in not.

(c) Perperam pro nominibus Luitprandianis horum hæreticorum laudat Joan. Magnum Thomas Tamaius in notis ad Luitprandi Chronic. anno 661, pag. 62.

(d) Morales, lib. XII, cap. 59; Padilla, cent. 7, c.

48; Vasquez, in Chron. ad ann. 662; Mariana, lib. VI, cap. 10; Portocarrerus De Descensione Deip. in Eccles. Toletanam; Vasquez in suo Hildephonso lib. IV, cap. 3, necnon et Vazquez Theologus in 11 part., disp. 121, c. 2.

(e) Marieta, lib. V de SS. Hisp., cap. 50; Higuera in Notis ad Luitprandi ann. 661, n. 115.

(f) In Chron. ad ann. 661.

(g) Ad ann. 668.

(h) In Chron., num. 358.

(i) Imo prius, ne calumniose audiamus, legendum.

B. Mariæ Virginis, contra illos hæreticos, dicentes A more cæterarum mulierum peperisse; nihilominus permansisse virginem, quod fieri non potest. »

72. Somnia hæc sunt in cerebro ejus nata, quem toties damnamus. Belladium nempe vocavit hæreticorum alterum, eo quod in Roderico Toletano ita pro Helvidio, quæ vera lectio est, alicubi legitur; Theudium vero alterum, sua unius fide, quæ nulla est: quasi facta ex parte sibi bono nomine in Roderici auctoritate, quod reliquum assis fuit mendacior commodare tuto posset. Ad hæc injuste agunt ficulnei historici cum suppositiis suis Theudio et Belladio, hæreticos eos vocantes propterea quod B. Mariam cæterarum more feminarum peperisse Christum Salvatorem, absque tamen virginitatis suæ detrimento, contenderent. Nam neque ipsius libri auctor (Hildefonsus) eis amplius quam impudicam in percontando temeritatem, eamque eorum, quos fratres (quantum ab hæreticis compellatio hæc distat!) sugillare ausus est: clarissime hanc distinguens ab hæreticorum causa, et Helvidiana jam ab Hieronymo debellata hæresi.

73. Neque defensoribus catholicis tam antiquæ quam nostræ ætatis sententia hæc destituitur. Plane ita existimasse videtur Tertullianus De carne Christi, cap. 4, et Adv. Marcionem lib. III, cap. 11 et 16; Hieronymus, epist. 22 ad Eustochium De custodia virginitatis; Leo pontifex ad Leonem Augustinum, epist. 97, cap. 3; Gregorius Nazianzenus, orat. 51, sive ad Chelidonium epistola 1; Epiphanius hæresi LXXVIII; (a) Damascenus item in oratione De dormitione Mariæ; Durandus ex Scholasticis (b), Gregorius et Ambrosius laudans. Huncque parturienti modum, laxatis, sicut et concipiendi, non luxatis membris, et absque eo quod lederetur integritas, in statu innocentie S. Augustinus admisit, ex quo S. Thomas 1 parte quest. 98, art. 2 ad quartum, Riccardus in secundum sent., distinct. 20, quest. 4, et alii recentiores (c) Ratramnus certe Corbeiensis monachus, cui oppositum diximus hunc Hildefonsi existimatum, vere Paschasii Ratherti, librum, aliter sentiens de nativitate Christi Domini, quam de solemnitate et communi (attamen integra) parturitionis forma, *veneni novæ perfidiæ* appellatione notare non dubitavit. Vere articulus catholicis semper in controversis quod servata fuit, sicut in conceptione ita et in partu, Mariæ integritas; de miraculi autem forma, qua divinus fetus e clauetro virginali fuit solutus, liberum fuit unicuique argutari, quamvis hodie jam recentiorum calculo prævaluerit sententia de miraculo penetrationis, de quo ad scholasticos supra citatos recurrere te, lector, moneo.

74. Quam vero sapiunt recentem manum, putidaque affectatione ea turgent, quæ Luitprando imputantur Hildefonso nempe (Num. 101) sermonibus quatuordecim, atque editis libris diversis ab illo Soliloquiorum, incipiente: *Domina mea*, hæreticos illos viriliter confutasse. Ad Fevardentii editionem S. Hildefonsi operum respicere hic nugatorem, in qua tredecim ei sermones adjudicantur hactenus invisit, nonne vides? Quamvis enim non omnes hic editi mysterium hoc agant intemerati et purissimi partus, sed vel assumptionis, vel nativitatis, ut jam dicemus non adeo stricte ponende sunt cum eo rationes, qui nulla alia quam libidinis suæ ratione circumagi se passus fuit. Numerum autem decimum

quantum pro decimo tertio typographo libenter imputamus. Item (Num. 405) composuisse S. Hildefonsum ad privatam devotionem suam Soliloquiorum librum, sive Synonymorum ac postea Sermones, ac libros elegantiori sermone (ut declinaret telum a diversitate styli) contra hos hæreticos. »

75. Quod autem de concilio additur hæc super re Toleti habito, falsissimum est, non ea solum ratione quod cum aliis superioris ac inferioris sæculorum Toletanis in veteribus libris servatum non habemus, nullaque ejus mentione apud scriptorem aliquem integræ fidei, neque etiam in his falso creditis Hildefonsi libris et sermonibus, eo tempore celebratum comprobetur, sed præsertim quia ex concilio Toletano xi, Wambanis anno quarto, id est redempti orbis 675, sexto autem post Hildefonsi obitum coacto, totis antea 18 annis nunquam convenisse Hispanos patres manifestissime constat: quo intervallo temporis, præter Wambanis quadriennium, Hildefonsi pontificatus novennium contineri quis non videt? Et tamen id non animadvertentes, pro Juliani concilio standi adhuc ex nostris quidam (d), eo solum moti quod parum verisimile iis videatur, toto Hildefonsi tempore, talis pontificis, lucem concilio- rum extinctam fuisse. Vero tamen hi non conjecturis fidere suis debuerunt.

76. Cujus farinae historici credere quando desinent tot experimentis edocti? Cum vel unum hoc satis deberet esse, quod Amandum, Trajectensem prius episcopum, deinde vero Castellonensem in Hispania, virum doctum et sanctum, interfuisse huic Toletano concilio insulsus idem fabulator Julianus (e) effutire non dubitavit. Plane sæculo isto S. Amandus floruit, vitamque usque ad annum ejus octogesimum quartum (alii (f) septuagesimum nonum preferunt) produxisse creditur (g). Episcopus tamen hic fuit duntaxat urbis Trajectensis in Belgio sub Siegberto Austrasie rege; ac post triennium, circa annum 649, annuente, ut creditur, Martino papa, ei renuntiavit (h), private, sed actuosissime persanctæ ætæ vitæ deditus, nunquam extra Galliam Vasconesque a meridie, Belgium a septentrione, Romam ab oriente pervagatus: nedum ut in Hispania (ubi Castellonensis collocetur sedes (i)) humeros olim oneri subductos inconstanter iterum supposuerit.

77. Nullus forsitan Amandus plures sortitus fuit vitæ ac rerum a se gestarum scriptores. Baudemundus abbas Blandiniensis, qui testamentum ejus scripsit; Alanus, Harigerus abbas Lobiensis, Philippus Bonaspei abbas, prosa oratione; Milo autem presbyter Elnonensis versu, in his enumerantur: qui hodie omnes exstant, et in Actis sanctorum Antuerpiensibus, ac Benedictinorum Parisiensium Joannis Mabillonii, vel primum vel iterum prodire. Cum autem horum nulli Hispaniensis hujus habitationis, habitaque in ea gente dignitatis mentionem debeamus: profecto si pes truncusque is siet, quem tot admonitum testibus, ipsaque rei incongruentia, dolis tamen adhuc Toletani præstigatoris ludificentur.

78. Allucinatus forsitan vir fuit, occasiones undique captans orandi, vel fabulis, suam prætam (Hispaniam nostram scilicet) ex eo quod præsul sanctissimus Amandus sacram quandoque expeditionem in Vasconas fecerit. Quam interpretantur noviores (j) Pseudo-Juliani dicto audientes, de gesto in Hispania Castellonensis episcopatus munere (*Castellon de Empurias* in Catalonia); atque interim coacto Tole-

(a) Præter hos duodecim ex SS. PP. laudat impius Rivetus in Apolog. pro Deip. Virg., lib. 1, cap. 16.

(b) In 4 sent., dist. 44, quest. 6.

(c) Vives ad August. De civit. Dei lib. XIV, cap. 26; Guillelmus Estius in 2 sent., dist. 20, sect. 2.

(d) Higuera in notis ad Luitprandum anno 661, n. 101.

(e) Num. 338, in Chronico.

(f) Mabillonius in notis ad Vitam S. Amandi, pag. 725.

(g) Vide Acta SS. Antwerp. edit., VI Februarii, in S. Amando, § 2.

(h) Ibid., § 2.

(i) Disputant Tamaius Salazarius tomo I Martyr. Hisp., VI Febr.; Franciscus Rusperta in Hist. Eccles. Giennensis, sec. VII, cap. 2.

(j) Tamaius VI Febr.

tauo, et ab eodem Amando eodemque subscripto concilio. Sed res non obscure narratur ab ejus historicis. Baudemundus: « Audivique ab eis gentem quam Vaccæiam [Alias, *Vacciam*] appellabat antiquitas, quæ nunc vulgo nuncupatur Vasconia, nimio errore deceptam, ita ut auguribus vel omni errori dedita, idola etiam pro Deo coleret. Quæ gens erga Pyrenæos saltus per aspera et inaccessibilia diffusa erat loca, fretaque agilitate pugnandi, frequenter fines occupabat Francorum. » Hæc de situ gentis, quam aggressus fuit gladio armatus veritatis Aman- dus. Cui cum prædicasset Evangelium, nec profice- ret, brevi ad fines Francorum ait reversum. Simili- ter cæteri. Hæc illa est peregrinatio in Hispania, ut visum fuit: in cuius brevi circulo pontificatum paci- fice gestum Castellone, curamque purgandi novo er- rore Hispaniam, ita longe hinc, Toletum nempe, con- vocato concilio, belluli nostræ antiquitatum eccle- siasticarum gentis vindices comprehenderunt. Profecto alia cura fuit Amandi, Vascones nempe suos (Aquitanus enim is patria) ut ab idolorum ac demonum cultu averteret; non ut peregrinam gentem, Hispanos, Mariane pariturionis formam, quæ inter adiaphora est, eo conatu doceret.

79. Nec fallaris cum Pseudo-Juliano, rem intra Hispanias et ad saltus Pyrenæos, qui ad nos perti- nent, gestam credens: eo maxime quod *Francorum fines* occupasse frequenter hos Vasconas Baudemundus, atque idem cum aliis, remeasse hinc Aman- dum in *fines Francorum*, sive in Franciam, scripserint. Francia enim eo fere tempore Francis regibus subjecta ditio audiebat, quorum imperio Vascones vix parvære; imo frequenter in eorum fines im- petus faciebant: quod ex Arnaldi Oihenarti utriusque Vasconie Notitia (a) liquet. De Rictrude abbatis- sa Marceanensi, in Vasconia edita, *quæ causa ei fuerit in Franciam veniendi* dicturum se auctor Vitæ ejus (b) Hucbaldus Elnonensis annotat monachus. Unum hoc expressimus de ista *Francia* acceptione testimo- nium, ne innumeris lassaremus legentes.

80. Duplex fuit (non negamus) Vasconia, cis Py-

(a) Lib. III, cap. 1 et 2.

(b) In Actis SS. Benedictinorum Mabillonii tom. II pag. 941.

(c) Rer. Francicarum vol. I, pag. 631.

(d) In Chron. ad ann. 766, eodem volum. Rer. Francicar., pag. 778.

(e) Lib. IX Orig. 2.

(f) Juvat Isidori locum, IX Orig., 2, sistere: « Vacca (inquit) oppidum fuit juxta Pyrenæum, a quo sunt cognominati Vaccæi de quibus creditur dixisse poeta: *Lateque vagantes Vaccæi*. Hi Pyrenæi jugis, etc., quemadmodum apud Grialium legitur. Falso; *Vaccæi* enim vocabulum nusquam apud poetam ex- stat; neque Isidorus terna hæc verba *lateque vagan- tes Vaccæi* e poeta retulit, sed bina tantum priora, quæ habentur Georg. III, vers. 477:

Pastorum et longe saltus *lateque vagantes*.

Atque eodem respexisse videtur Milo monachus in versu:

Eia age *Vaccæiam late*, mea Musa, *vagamem*

quem noster adducit hoc numero. Exstat quoque apud Virgilium IV Æneid., 42:

..... lateque furentes
Barcæi ..

quem locum Hieronymus, epist. ad Marcellin. et Ana- psychiam, legit

..... lateque vagantes
Barcæi :

unde Grialianus error enasci potuit; Barcæi tamen Africa populi sunt, ac proinde huc non pertinent. Restituenda est igitur Grialii lectio, isque Isidori locus ita interoungendus: « De quibus (id est Vac-

A renæum Hispanica, ultra illum Gallica: quon notum geographis. Sed Baudemundum de hac posteriore agere, neque extra illam se extendisse Amandum mo- nachus Milo clarissime significat. Narrans enim hanc ipsam Amandi expeditionem ait:

Eia, age, Vaccæiam late, mea Musa, *vagamem*

Fidentem frenis, torquentem tela lacertis,

Pande, rogo, et vulgo vulgari voce notato.

Si demas, mutesque apices, Vasconia fertur.

Quæ gens dura satis, variis incursibus instans,

Ictibus ac telis hostilia tela rependens,

Extremis fuerat Francorum finibus hostis.

Amandi nempe tempore: eadem autem postea sub- acta; nam subiungit:

Sed nunc vulnificis substrata est pacifica armis,

Frenaque consilio tandem conducta salubri,

Non laniat morsu, sed pacis in oscula tractat.

Quod ad Vascones Gallicani limitis pertinere, non vero ad Hispanici, qui nunquam Francis subjecti fuere, certissimum est. Dagoberti tempus forte respicit Milo, qui *ferocissimos etiam Vaccæos ditio- nis suæ hostili gladio subegisse in actis S. Eligii Norio- mensis episcopi* a S. Audeno Rothomagensi conscri- ptis refertur (c). Notum quid de Vaccæis, in cuius nomen Vascones successisse, præter Baudemundum, Fredegarius (d) et alii produnt, et *Vacca*, sive *Vac- cæa*, eorum urbe, Isidorus (e) scriptum reliquerit (f): in cuius testimonium plura conferunt viri eruditi (g).

81. Non ergo ad nos pertinet Hispanos S. Amandi illa brevis atque irrita expeditio Vasconica; quantum- vis duplex forsitan ea fuerit: prima cum a Dagoberto in exilium amandatus, sanctæ Rictrudis (hoc est Vasconiam) aggressus est patriam, uti Hucbaldus in hujus Vita loquitur: quod circa annum 634 ex- sententia fuit Henschenii (h). At eo tempore Castel- lonensis in Hispania episcopus Perseverantius erat, qui anno 633 concilio quarto Toletano præsens, anno 636, quinto per procuratorem interfuit. Ante hunc autem annum Amandus ab exilio revocatus fuit, et in euriam a Dagoberto vocatus (i). Non ergo hujus prioris Vasconicæ expeditionis tempus acu tan-

cæis) creditur dixisse poeta *lateque vagantes*, Vaccæi. Hi Pyrenæi jugis, etc.; vel potius expungendum rō Vaccæi, quasi in Isidori textum irreperit. De his igitur Vaccæis Pyrenæi accolis Isidorus poetam dixisse putat: *lateque vagantes*, quamvis eos non nomi- net: nimirum de Vasconibus in Galliam vergenti- bus. Præcesserat enim versus 474,

Tum sciat aeris Alpes, etc.

quas Servius et Philargyrius ad hunc locum Galliam interpretantur; « Nam Gallorum (inquiunt) lingua alti montes *Alpes* vocantur; » quod et Prudentius con- firmat, Peristeph. in hymn. S. Laurentii. Ab his autem Vaccæis Gallicæ Aquitanicæ obversis, qui antea vagi et palantes Pyrenæi incolebant juga, postquam Cn. Pompeius subactos in unum compulsi, Convena- rum urbs in Gallie subalpinis ad fluminis Garumne caput nomen accepit, ut paulo inferius Isidorus, et ante cum Hieronymus libello adversus Vigilanti- um dixerat. Vaccæorum e contrario Hispaniensium terminos definiunt Ptolemæus, iidem includens ur- bes Intercatiam, Portam-Augustam, Viminacium, Labriciam, Segisamam Juliam, Pallantiam, Can- cam, Pintiam, Raudam, etc.; Appianus in *Iberic.*, pag. 284 seqq.; Antonini Itinerarium in *Ab Asturica per Cantabriam, Casaraugustam*; atque e recentiori- bus Arn. Oihenartus. Not. utr. Vascon. lib. I, c. 7; Christoph. Cellarius, lib. II, c. 4, §. 63 seqq. Videnda Dominici Vallarsi notata in Hieronymi epistolam ad Riparium: *Acceptis primum litteris*, etc., quæ in edi- tione Veronensi 1754 ordine est 109 et habetur tom. I, col. 719.

(g) Marca, *Hist. de Béarn*, lib. I, cap. 12.

(h) Die 6 Feb., § 10, De Amandi rebus, pag. 831.

(i) Ut ibidem Henschenius monet.

git, ut fallat, Toletanus impostor. Nec item posterioris: quam licet alius Castellonensis episcopus, Marcus nomine, qui ab anno 646 usque ad 656 conciliis septimo et sequentibus, usque ad decimum, subscriptus legitur, non excludat admittentibus Amandum circa annum 665 (quod observat idem Henschenius (a)) ad Vasconas rediisse, ibique Evangelium pradicasse: re tamen ipsa et successu istius pradicacionis, uti supra monuimus, convincitur non potuisse huius temporis esse somnium hoc Amandi pontificium. Unde hanc fabulam de Castellonensi ejus sede in Hispaniis merito refutat Henschenius (b).

82. Sed neque finem sibi fallendi præscribens ultimum Pseudo-Julianus, eundem S. Amandum anno etiam 650 (sic enim admittimus legi verba ejus debere) Castellonensi jam præsese apud nos Ecclesie iactat. « S. Amandus (ait (c)) episcopus Castellonensis in Hispania per id tempus foret ad quem litteras mittit S. Martinus papa. » Certe hic pontifex ad Amandum, Trajectensem tunc episcopum, deprecantem ut huic Ecclesie renuntiare sibi iiceret, litteras misit, quas Philippus abbas in Vita Amandi (d) necnon et Milo ejusdem biographus (e), conservare. Pergit tamen is auctor: « Contrahitur Amando impulsore concilium contra Monothelitas anno Domini 650. Hæc illa est Lateranensis synodus statim a Martini papæ inauguratione convocata, non impulsu Amandi, quod fingit Pseudo-Julianus, ipsaque jam laudata evertit epistola; sed Maximi abbas, ut scribit Theophanes, atque ex eo Baronius (f).

83. Nondum tamen finis. Nam quod dicimus ex Luitprando, præter Synonymorum libros scripsisse Hildefonsum libros alios et sermones elegantiori stylo adversus hos hæreticos, constare idem ait (g) « ex litteris Genesii, secundi hujus nominis, Lugdunensis (qui dictus est etiam Abeldardus) abbatis Corbeie prius post episcopi Urcitani. » Hunc Luitprandi locum unum ex his noveris, lector, qui inter manus figuli sui Toletani aliam et aliam vultus formam induit. Apud enim Franciscum Portocarrerum Jesuitam in libro de Descensione beate Virginis in ecclesiam Toletanam, cap. 14 (h), hæc e Luitprandi Chronico verba transcripta sunt, quæ vel ex illis quæ præmisimus non parum mutatis, erupere; vel Luitprandus idem nunc ait, nunc negat. « Genesius primus episcopus Arvernensis admonet D. Hildefonsum per litteras de hæresi Joviniani per quosdam excitata Arverni, qui dicebant beatam Virginem in partu corruptam mansisse; et eos tendere in Carpetaniam, ut urgentem [scu potius ut gentem] in sanctissimam Virginem suis falsissimis rationibus labefactarent et omnino perderent. » Quæ cum in mss. suis Luitprandini Chronici libris Thomas Tamaus non haberet, jure ait nescire se unde ista Portocarrerus hauserit. Et bene est quod recentem alicujus manum subodoretur. Recens quidem ea, sed ejusdem auctoris Chronici est, jam hoc jam illud cogitantis, Codicique quæcunque in mentem venirent committentis, nec raro

ad aliquem amicum, ita nunc, postea ad alium aliter, concepta transmittentis.

84. Vides unum et eundem S. Hildefonsi monitorem, apud unum et eundem rei scriptorem Luitprandum, jam Genesium Abeldardum Corbeie abbatem, sive Lugdunensem episcopum hujus nominis secundum, Urci tamen deinde apud nos antistitem: jam Genesium primum episcopum Arvernensem fuisse. Genesius quidem, Hildefonsi æqualis (i), Arvernum Ecclesiam rexit; sed neque ordine primus, neque altero ejusdem nomini prior. Quo igitur tendant insanæ hæc molitiones, haud facile est dijudicare. Nam et Lugdunensis hic idem fuisse episcopus, nisi fallor, dicitur a Luitprando: quo quidem per me Julianus resperxit, Genesius duos Lugdunenses archiepiscopos fuisse referens (j), alterum altero antiquiorem. Plane quod iactatur de Genesii litteris ad Hildefonsum, ad Laurentii Surii hæc respicit in S. Boniti Vita 15 Januarii: Hunc autem locum (de Magnilocensi monasterio loquitur, Manlien, hodie, diocesis Claromontensis) jam pridem Genesius nobilissimus pontifex (Arvernorum) in solo proprio voluit esse monasterium, etc. Qua tempestate hæresis Novatiana, sive incuria, sive ignorantia quorundam, in Arvernorum irrepsit urbem: impurum quoque Joviniani dogma illic exstitit. Contra quas hæreses in eodem Magnilocensi monasterio edita exstat epistola (cujus non dicit) quam fortassis opere pretium fuerit quandoque in lucem proferre. Hæc parum diversa in prototypo Anonymi apud Bollandum 16 Januarii, quem Surius more suo reformavit. Atqui ea est epistola, quam innuere voluit Pseudo-Luitprandus (k), ad Hildefonsum a Genesio directam.

85. De Amando autem et Genesio huc ista congestimus, ut constaret quanta hinc inde moverit, quanta invicem sibi opposita incaute ac stolidè infelicibus his lucubrationibus incubator intulerit, eo duntaxat fine ut Hildefonsum librum hunc De parturitione Virginis Deiparæ vindicaret. Quem ejus non esse, primus ut credo Joannes Baptista Poza, ingenio vir atque eruditione singulari, alias studiis infelicissimus, observavit (l); atque hunc secutus est Theophilus Raynaudus (m), uterque Jesuita, rationibus agentes; tandemque rationibus et scriptis libris, qui Paschasio Ratberto disertè adjudicant, Lucas d'Acherius (n), et Joannes Mabillonius (o), Benedictini (p); quantumvis Baronius (q), Bellarminus, Possevinus, et alii, Fevardentii editionem admisserint.

86. Ejusdem Fevardentianæ editionis sunt, æqueque Hildefonsi nostri non sunt, sermones xiii; scilicet I: De parturitione ac purificatione S. Mariæ. II. Contra eos qui mendose affirmant Mariam Virginem contra legem Dominum peperisse. III, IV, V, VI, De Assumptione B. Virginis. VII. De eadem Assumptione, super illa verba Lucae cap. x: Intravit Jesus in quoddam castellum. VIII et IX. De eadem Assumptione. X. De nativitate. XI et XII. De eadem. XIII. De purificatione, super illa verba Lucae cap. xi: Postquam impleti sunt dies purificationis Mariæ. Audi Joannem Ba-

(a) § 14, pag. 835.

(b) § 22.

(c) In Chronic., num. 336.

(d) Tom. II De Actis SS., Februarii die vi, pag. 866.

(e) In Actis SS. ord. S. Benedicti Mabillonii, sæculo seu tom. II, pag. 719. Exstat quoque tomo VI Concil. edit. Labbei, col. 385.

(f) Tomo VIII, ad ann. 649, num. 5 et 1.

(g) Num. 103.

(h) Quem reperies apud Thom. Tamaum, in Notis Luitprandi, pag. 63.

(i) In Gallie Christianæ tom. II, et in Episcop. Claromontanis, fol. 526.

(j) Adversar. 383.

(k) Num. 105.

(l) In Elucidario Deip. Virgin. Mariæ, lib. IV, tract. 4, cap. 6.

(m) De bonis et malis libris, partit. I, erotem. 10, num. 228.

(n) In præfat. tomi I Spicilegii.

(o) In Actis SS. Benedict. præfat. part. II, sæculi III, pag. 13.

(p) Eadem de hoc: De partu, seu parturitione Deiparæ Virginis opusculo, sentit novissimæ SS. PP. Toletanorum Curator in Monito ad sancti Hildefonsi opera dubia, t. I, pag. 291; nimirum Paschasii Ratberti esse; sicut et fragmentum quod eidem assuitur a pag. 518; nam posterior aliud e Fevardentio et Ameliano Codice eidem a pag. 528 subjectum, omnino ἀσχετόν est. Consonat Cellierius t. XVII, p. 714, n. 5. Cave, in Hildefonso, t. I, p. 590.

(q) Ad ann. 794, num. 8 et 10.

pistiam Pozam, cujus verba damus (a), quia *Elucidarium Deiparæ*, unde hæc sunt, in censuram incurrit sacrosanctæ fidei Patrum, neque in manibus omnium est. Reddit ille causas quare Hildefonso abjudicet hos sermones. « In sermone i de Assumptione, ait, minus caute de adoratione corporis est locutus. Ibidem voces sunt peregrine, et inconcinna phrasia, a legitimo spiritu Hildefonsi aliena. Sermonem ii, ait, de carnis incorruptione jam me supra satis in priore tomo dixisse credo, etc. Ecce ubi non sermo ad plebem, sed fragmentum alicujus scripti. Sermo iii, ex centonibus compilatus ab Ambrosio et Augustino desumptis. Sermo iv insinuat B. Virginem necdum corporis resurrectionem obtinuisse. Et tandem sermone iv hunc errorem expresse profutur. Sermo v ait: Non audent ministri tartarei hodie attingere suos captivos, quos recolunt redemptos illius sanguine qui pro mundi salute est dignatus nasci de Virgine. Sermo vi eum habet errorem, quem diximus supra in sermone quarto; et ex fragmentis Augustini est. Sermo i et ii de nativitate Virginis nihil fere habent, quod ad ortum Mariz pertineat. Plura capit ex Augustini sermone secundo *De Assumptione*, cuius nomen dissimulat. Sermone de Purificatione peculiariter quædam scribit de peccato originis; et tamen erroneam illam doctrinam sectatur quæ negat Christi corpus in momento perfectum et absolutum. Quadragesima, inquit, dierum numero corpus dominicum in utero Virginis formatum credimus, cujus oppositum scripserat in Synonymis. Quæ omnia persuadent non esse opuscula Hildefonsi. » Hæc ille, cui nos suffragamur (b). Jam ex aliis, quæ falso attribuantur eidem nostro pontifici Toletano, Vita est S. Eugenii, ejus decessoris, quam solus ei tribuit supposititius Julianus (c).

87: *Coronam* quoque B. Mariz Virginis inter Mariana alia deprompta e Codice ms. Toletanæ Ecclesiæ vulgavit ante aliquot annos Petrus Alva et Astorga Franciscanus, in Bibliotheca virginali, S. Hildefonsi nomine, eo argumento maxime motus (ut ex præfat. constat), quod in eodem Codice alia sint Hildefonsi hæctenus inedita opuscula sub ejus expresso titulo et nomine, quæ fetum ejus esse, neminem, qui sapiat, dubitaturum ait. Miror quidem Hildefonsi tot amatores et illustratores, Toletum frequenter accurrentes, aut ibi commorantes, Toletanæque bibliothecæ custodes, hæc latere potuisse. Plane in Catalogo penes me ms. hujus bibliothecæ ita habetur: « Corona B. Virginis cum ejus psalterio parva forma. » Et in ora libri annotatur: « Titulus Psalterii est. Incipit psalterium B. Mariz semper virginis, editum

ab Hildefonso Toletano archiepiscopo, unaquaque die devota mente canendum. » In margine signantur dies, in quibus dicendum est: in *Dominica die, feria iv, feria vi, et in die Sabbati*.

88. Est in eodem catalogo alius Codex *Corona B. Mariz* inscriptus; reperiunturque simul, nisi nos numeri fallunt, pluteo i, num. 13 et 14, inter Mss. theologicos. Attamen « nemo est qui ignoret (ait Baronius [d]) qui antiquorum Codicum habet usum, sæpe sæpius solere contingere, ut non unum vel duos, sed et tres, quatuorve, et amplius habeat idem volumen diversorum auctorum tractatus; et aliquos ex illis inveniri sub nomine unius auctoris excerptos: ut, nisi quis oculos lynceos habeat, sæpe accidat ut inscripto auctori tribuantur quidquid inferius eodem Codice continetur. » Quare non inde quod *Psalterium* sit Hildefonsi, *Corona* ejusdem erit. Sunt, fateor, in *Corona* ista, non minus quam in germano et certo Hildefonsi fetu de perpetua B. Mariz Virginitate libris, vocabula quædam ejusdem formationis, a puritate Latine lingue exorbitantis, Gothicumque sapientis: uti inter alia *nectura*, pro *nexu*, quam *connectionem* vocant laudati libri de Virginitate. Sed plura alia sunt quibus magis deferendum est quam huic indicio, aliis etiam scriptoribus, non tantum illius quam sequentium etiam sæculorum communi.

89. Carmina interserit, aliena etiam, plerumque prosæ orationi: quod secundum Hildefonsi styllum non est, quamvis editor non distinxerit. Talia sunt de nomine Mariz (Cap. 5). De nomine Mariz ait quidam: *Mariz nomen aurum-fragrans et aromaticum-velut pigmentum calicum-ut sol est, luce fulgidum-et mortuis vivificum-et monachis mellifluous-sanctum et anagogicum-divinum et extaticum*. Et alibi (Cap. 6): *Porta clausa post et ante-via veris invia (e) fusa roris cæli tellus-fusus Gedeonis vellus-deitatis pluvia-placa maris stellæ-ne involvat nos procella-et tempestas omnia*. Tota istidem capituli noni oratio metrica est, quantumvis male sibi constantibus versibus. Et auctor: « Hos, inquit, quos tibi offero versus, domina digneris suscipere: ut nec sonus constet, et aurium iudicium falli possit. » Quæ rhythmica poesis ævi non est Hildefonsi. Utitur aliorum testimoniis frequenter, quos haud nominat; nec difficile fuerit cum cura legentibus observare unde illa sint. Ut cap. 11: « Cujus stellæ patrociniū quidam servitor tuus, et laudator devotus, in suis opusculis nos corde attento flagitare admonet, dicens: *In periculis, in rebus dubiis, respice stellam, invoca Mariam, non recedat a corde, non recedat ab ore (f).* »

(c) In varior. carmin. collect. pag. 150.

(d) Ad annum cxxli.

(e) Editum tamen est *via veris in via*; aliaque male distincta. In fine pro omnia forte legendum *obruat*.

(f) Habetur etiam in eadem regia bibliotheca opusculum inscriptum *Corona beatæ Virginis Mariz* cum edito Petri Alvæ et Astorgæ exemplo ab eodem el Burriello collatum: quod nemo sanus Hildefonso tribuit. Consonat SS. PP. Toletanorum Editionis Curator t. i, p. 592.

VITA S. HILDEFONSI

EPISCOPI TOLETANI.

(Ex Antonio Lorena, Biblioth. Patr. Tolet.)

MONITUM.

De sancti Hildefonsi gestis satius duximus ea edere totidem verbis, quæ a sancto Juliano ejus discipulo et successore, atque a Cixila, archiepiscopo etiam Toletano, posteriori ævo litteris tradita sunt. Ne dum soavam conderemus historiam, quæ stylo illis antecederet, veterum monumentorum auctoritas minueretur

apud homines horum temporum, qui in rebus ad religionem spectantibus plus æquo criticæ arti, an suo potius ingenio dicamus? indignentur! Cum ea sint testimonia quæ propriis verbis exhibita vel iuvitis ædem extinguant. Datus etiam vitam a Cerratenſi monacho ſeculo xiii ſcriptam, non contemnendæ quidem auctoritatis, quamvis in ea non levia quedam ex Cixila emendaverimus, quæ propter temporum injuriam ex traditione non omnino incorrupta Cerratenſis hæuiſſe videtur.

BEATI HILDEFONSI ELOGIUM.

Ex sancto Fulgino in appendice ad librum de Viris illustribus ab ipso Hildefonso conscriptum.

Hildefonses memoria sui temporis clarus, et irrigatis eloquentiæ fluminibus exornans sæcula ætatis noctes, novissime Toletanæ sedis aſcitus in cathedram, prius post octiduum Eugenium in sacerdotium consecratur, vir tanta laude dignissimus, quantæ virtutem gratia numerosus. Fuit denique timoris Dei instantia præditus, religione compunctus, compunctione profusus; incessu gravis, honestate laudabilis, patientia singularis, secreti tacitus, sapientia sublimis, disserendi ingenio clarus, elocandi facilitate præcipuus, lingue summe copiosus, tantique eloquentiæ cœteris celebris habitus, ut disputationum quo præcipua oratio dum potrecte dirigitur, merito non homo, sed Deus, per hominem altum eloqui crederetur. Ille igitur sub rudimentis adhuc infans agens, divino tactus spiri-
tu, vita delectans est monachorum, contem-
ptuque parentum rerumque mun-
danarum affectibus, Agalensæ monasterium petiit, ubi usque rabido furore inaspetus pater, imo tantum insecutus impeditus est obice, quo et furentis est defensa quæstio, et fugientis salvas devotio. Nempe parentis furor dum periculis in interiora prætenderet, Hildefonem quo hic vir oculabatur reliquit. Sicque præterita incurata pertansit, et in interioribus, quæ prætererat inquisivit. Armata deinde manu Agalensæ cellam impetens gladio, dum quesitum non invenit, regiens in propriam, ut perditum deploravit. Percepit igitur præfatus vir absensia parentis, Agalensæ illico monasterium adiit, monachumque se in eo motis fere ante decenter exhibuit. Cornubium quoque virginum in Decibensi villa construxit, ac propriis opibus decoravit. Rector deinde effectus Agalensæ cœnobii monachorum mores exercebat, cum

A discretis, quamque servavit. Principali post hæc violentia Toletum reducit, atque ibi post decessoris sui obitum pontifex subrogatur.

Scriptis sane quamplurimos libros luculentiori sermone potissimos, quos idem in tot partibus censui dividendos, id est, librum Protophætiæ imbecillitatis propriæ, libellum de Virginitate sanctæ Mariæ contra tres infideles, opusculum de Proprietate personarum Patris, et Filii, et Spiritus sancti, opusculum Annotationum actionis diurnæ, opusculum Annotationum in operis, librum de Cognitione baptismi unum, et de Progressu spiritualis deserti alium. Quod totam primæ partis volumini connectendum. Partis quoque secundæ liber epistolarum est, in quo diversis scribens, enigmatis formulis egit, personarum interdum indoxit. In quo etiam a quibusdam luculentiora scriptorum responsa promeruit. Partem sane tertiã misarum esse voluit, hymnorum, atque sermonum; ultionis denique partis liber est quartus, versibus præcipue concretis, in quo epigraphis, et quedam sunt epigrammata annotata. Scripsit autem et alia multa, quæ varis rerum ac molestiarum occupationibus impeditus, aliqua ceptâ, aliqua semiplena reliquit. Ascitus autem in pontificatum nono gloriosi Reccesvinti principis anno, novem annis et aliquot fere mensibus clarus habitus fuit vite meritis, et retentatione regiminis; expletoque octavo decimo prædicti principis anno, sequenti die, decimo Kalendas Februarii, domicilio carnis exiit, atque in ecclesia beate Leocadiæ tumulatur, ad pedes sui conditus decessoris, cum quo creditur æterno frui receptaculo claritatis.

INCIPIIT VITA S. HILDEFONSI

TOLETANÆ SEDIS METROPOLITANI EPISCOPI

A Cixilano ejusdem urbis episcopo edita.

[Nos secuti sumus Editionem Florentiæ ab ipso collatam cum plurimis Editionibus, et Codicibus ms. quos ita citabimus, ut A. denotet Editionem Agalensiam; E. Codicem Emilianensem, medio sæculo xi conscriptum, atque ex monasterio sancti Emiliani de la Cogulla ad Scuriensem translatus; S. Sorianam Editionem; T. Toletanum Codicem: Ta. Tamallæ lectionem apud Bollandianos.]

1. Ecce dapes mellifui illius domini Hildefonsi, quas de paradiso Dei rapiens, et per totam Hesperiam dispergens, inedium nostram ingenti satiavit eloquio. Non impar meritis sacrosancti illius domini Isidori, de cuius fonte adhuc cœlestis purissimos latices bibit; nam directus a sancto ac venerabili papa Eugenio, Toletanæ sedis metropolitano episcopo ad supradictum doctorem Spalensem metropolitani episcopum, cum sibi jam sciolus videbatur, adeo ab eo tentus, et climatus est, et, ut ferunt, temporali

C ferro constructus, ut si quid scientiæ deerat, plenius instructus ad pedagogum suum domnum Eugenium remeans, non post multos dies adhuc diaconi officium peragens, in ecclesia sanctorum Cosmæ et Damiani, quæ illa est in suburbio Toletano, abba præficeretur. Ubi statim in officio clarens, duas missas in laudem ipsorum dominorum suorum, quas in festivitate sua psallerent, miro modulationis modo perfecit, quas missas, infra annotatas invenietis.

2. Deinde post multum tempus decedente domino

VARIANTES LECTIONES.

A., multum.
Deest in A.
A., tempore aliquo.

A. et Ta., diurnum.
Deest infra in A.
A., notatas habemus.

Eusebio in sede sua episcopus praeficitur: cuius statim virtus enucleata clarens in sede? Romulea refulsit, et veluti facula ardens, omnem suam Spasiam perstravit; cuius doctrina usque hodie fulget? Ecclesia? ut sol et luna; cuius memoria in benedictione odoris et in compositione incensi habetur. Qui ab ipsis cunabulis, et ab ineunte aetate eunuchus permanens, magnum in se Domino habitaculum praeparavit; qui non? manubrio materiali, sed divino secutus est gladio; nec ingenio ferramentorum rescavit libidinem, sed munere caelesti? in se promeruit sanctitatem. Qui subito, dono superat? afflatus, his tantis talibusque praedecessoribus suis aequit? clarens, quod illis clausam fuerat, latè reseratum est.

5. Sic enim habitator eius Spiritus sanctus egit, ut quod late celabat finis, ille pateficeret foris? ut utrobique apparatus adiutor fortissimus occurreret, ut isti ordinaret? quid in laudes virginum panderet? illi revelaret quid aliquid mirum in athletam ostenderet? unde haec ejus meritum coram hominibus declararet, et laborantem in agone spirituum? de donatis suis non evacuet. Sic enim egit, ut quod per tot annos populis desiderantibus necdum visum fuerat illis? isti patefaceret primump, et reliquias sanctae ac Deo dicatae virginis et? confessoriae suae Leocadiae, adveniente in sede regis, sua festivitatem omnibus astantibus praesentasset, et ante sepulcrum ejus genibus provolutus, tumulus in quo? sanctum ejus corpusculum usque hodie humanum est, exsiliret, et operculum quod vix triginta juvenes movere possunt, non humanis manibus, sed angelicis elevatum, velum quod sanctae virginis membra tegebat, vivens foris submitteret, et veluti manibus hominum ex cunctis conspectui ejus virgo pulcherrima obsequens adventaret, clamantibus episcopis, principibus, presbyteris ac diaconibus, clero, atque omni populo: Deo gratias in caelo, Deo gratias in terra, nemine tacente. Ipsa vero manibus statim complexans et astringens talia fertur depromere vota, vociferans cum omni populo, et clamans: Deo gratias, citi domina mea per vitam Hildefonsi, et ipsam? relictus clerus vehementer psallebat? alleluia, et canticum quod ipse dominus Hildefonsus? nuper fecerat: Speciosa facta est, alleluia? et odor tuus velut balsamum non mistum, et

A alia qua in ipsa missa quae subter est adnotata, in laude ejus deprompserat.

4. Clamabat inter voces populi velut mugiens, ut aliquod indicium deferrent, unde quod manibus tenebat praediceret, et nemo illi? occurrebat, quia populus variis? icibus rictibusque frendebat. Nam et sancta virgo quod voluntate submisserat?, ut desideria crescerent,? violenta retraherebat. Sed princeps quondam Reccesvinthus, qui ejus tempore erat, gloria et? ferocitate terrena deposita?, qui cum ob iniquitates suas increpatus superbo oculo intuebatur, cultum modicum, quem in theca tenebat cum lacrymis offerebat, et collo submisso?, supplicibus manibus a throno suo extentis, ut eum illi deferrent? instantius deprecabatur, postulans et indignum non judicaretur sua cum lacrymis offerentem. Quem ille apprehendens, quod manu levata jam modicum tenebat, dextra praecidit, et cultum ipsum una cum eisdem Reliquiis in? thecis argenteis collocavit; indignum judicans, ut qui sancta praediderat, polluta? ultra tangeret, sed eorum requirenti motus, quantum valebat?, vicario jure praecipui impendi. His peractis, quia longum est ista omnia exorari, cuncta quae? usui pertinebant sanctae catholicae Ecclesiae, in Dei laudibus usquequaque completa sunt.

5. His? excursis, alia adnec vitraculum Spiritus sanctus per eum in ipso Dominico adventu non post multos dies peregit. Sed quia omnia longa sunt recenseri, quae ejus temporibus in Toletana urbe dominus Urbanus et dominus Evantius per eum facta narrabant, vel ex multis pauca progrediamur?, quia qui mecum hoc audierunt, cum haec legerint, debebant praetermisisse me tam multa et magna, quae usque mecum sciunt.

6. Superveniente vero? die sanctae et semper virginis Mariae, ante tres dies? inania peregit, et missam superscriptam, quae in ejus laude decantaretur, perfecti, quae est septima. At ubi ventum est in ejus sanctam? solemnitatem, supradictis? rebus quibus de timore Dei sollicitus, et de suis iniquitatibus male conscius, ad altitudinem solemnium regni? more paratus accessit. Nam? servus Dei Hildefonsus majori adhuc munere fretus,? dum orem dominum suum, cui Deo praesule serviebat, ovens suscipere, et in laudem Genitricis Dei hoc quod supra praenotavimus

VARIANTES LECTIONES.

- 1 T., Ta. et Mabillonius, cluens; A., lucens.
- 2 Romuleam vocat sedem Toletanam eo quod esset in urbe regia Toletio.
- 3 in A. deest Ecclesia.
- 4 Ta. legunt ut sole luna.
- 5 Ita Ta. A. habet, cuius benedictione. T. vero, cuius memoria benedictione.
- 6 A., manubrio manuum. Ta., manubrio, vel manu.
- 7 A., manubrio materiali manu.
- 8 Deest in se in A. et Ta.
- 9 A., afflatus.
- 10 A., equaliter.
- 11 A., et utrobique adoperatus. Haec tota periodus non legitur in Ta.
- 12 A., quod in laudes. E., laudis.
- 13 A. et T., illis revelaret quod.
- 14 A., unum.
- 15 Deest in A. de.
- 16 T., iste.
- 17 Deest in A. confessoris.
- 18 A., Adveniente rege in sede regia sepulcrum, etc.
- 19 Mab., forte, tumulto.
- 20 A., sanctissimum.
- 21 A., ut exiliret.
- 22 A., martyris.
- 23 Ta., vivens. A., consurrexit, tanquam illud ipsa vivens foras submitteret, et veluti manibus hominum extensus elevaretur, atque conspectui, etc.
- 24 Ita legit A., et Cerrat. in Vita sancti Hildefonsi. similiter scribit ipsa. Alii Ms. habent ipse, sed. prior

lectio omni jure retinenda est.

- 25 A., repetens.
- 26 A., afflictivum.
- 27 A., gratier.
- 28 Haec ultima verba et odor, etc., desiderantur in A.
- 29 E., occurrebat.
- 30 T., occubus.
- 31 Et haec verba, ut desideria crescerent, deest in A.
- 32 T., violenter.
- 33 A., felicitate.
- 34 Ita Ta. E., ab eo ob iniquitates suas increpabatur. T., qui cum ob iniquitates suas increpato. A., increpatus.
- 35 A., supplices manus.... extendens.
- 36 A., instantier.
- 37 A., lectis.
- 38 E., non tangeret. A., tangeret. Requirentis manus, etc.
- 39 E., vicario praecipui.
- 40 Ita Ta. E., manu.
- 41 A. et Ta., exensis.
- 42 Ita E. A. et Ta., aggrediamur.
- 43 A. et T., die Assumptionis, quod non habet E.
- 44 A. et Ta., ante tres dies tribus diebus.
- 45 A., rebus.
- 46 Ta., dum celebratam Dominam suam.... orans susciperet.

summo cum cordis affectu harmoniz modulatione composita¹ musica appareret, et libellum Virginitatis more Synonymiz testimoniis Veteris ac Novi Testamenti plenum compe ederet, et² digna facundia magnificentiam jam prefate Domine sue³ exornaret, dum ante horas matutinas solito more ad thesaurum Dei peragenda consurgeret,⁴ ut vigilias suis Domino consecraret, diaconus vel subdiaconus, atque clerus, ante eum cum⁵ faculis præcedentes, subito ostia atrii aperientes, et ecclesiam intrantes, atque in⁶ splendore celesti oculis defigentes, lumen quod ferre non valuerunt cum tremore⁷ fugientes, lampades quas manibus tenebant reliquerunt, et sua vestigia per quæ venerant adeuntes, prope mortui reversi sunt ad sodales. Sollicite omnis congregatio requirens⁸ quid Dei servus ageret, cum angelicis choris⁹ viderunt: quod tam subito¹⁰ expaverunt custodes, ut terga ab ostio ecclesie dantes, revertentur ad proprias sedes.

7. At ille sibi bene conscius ante altare sanctæ Virginis procidens reperit in cathedra¹¹ eburnea ipsam Dominam sedentem, ubi solitus erat episcopus¹² sedere et populum salutare (quam cathedram

A nullus episcopus adire tentavit, nisi postea domnus Sisibertus, qui statim sedem¹³ ipsam perdens, exilio relegatus est). Et elevatis oculis suis suspexit in circuitu ejus, et vidit omnem absidem ecclesie repletam Virginum turmis de¹⁴ canticis David admodulata suavitate aliquid decantantes. Aspiciensque in eam (ut ipse sibi bene¹⁵ conciliis et bene charissimis referebat) sic eum allocuta est voce: «Propera in occursum, serve Dei¹⁶ charissime, accipe munusculum de manu mea, quod de thesauro Filii mei tibi attuli; sic enim tibi opus est, ut benedictione tegminis quæ tibi¹⁷ delata est,¹⁸ in meo tantum die utaris; et quia¹⁹ oculis fidei fixis in meo semper servitio permansisti, et²⁰ in laudem meam diffusa in labiis tuis gratia tam dulciter in²¹ cordibus fidelium depinxisti, et vestimentis²² glorie jam in hac vita orneris, et in futuro in promptuariis meis cum aliis servis Filii mei²³ leteris.»

8. Et hæc dicens ab oculis ejus una cum virginitus et luce qua venerat remeavit. Remansit Dei servus in tantum²⁴ sollicitus de adipiscenda gloria, quantum²⁵ perspicuus²⁶ de sibi donata palma victorie²⁷.

VARIANTES LEGTIONES.

¹ *Æ., Mystica. Ta., musica appeteret. A., harmonica modulationis composita carmina appareret.*

² *Ita in T. Æ. habet dignæ facundie ac magnificentiam ac fante, etc. A., digna facundia ac magnificentia.*

³ *S., festum exornasset.*

⁴ *T., Deo.*

⁵ *Æ., et vigilias.*

⁶ *A., vasculis.*

⁷ *A., splendori celesti aciem defigentes.*

⁸ *A. et Ta., effugientes, lampadas, etc.*

⁹ *A. et Ta., quid de Dei servo ageretur.*

¹⁰ *Viderunt deest in plerisque omnibus Codicibus, sed habet Aguir. et quidem opportune.*

¹¹ *Æ., expaverant..... revertentur.*

¹² *Eburnea non legitur in A. et Ta.*

¹³ *A. et Ta., residere.*

¹⁴ *Æ., ipsam lapsum, quod non habet Ta.*

¹⁵ *Ita T. Æ., canticulis.*

¹⁶ *A., conscius bene charissimis.*

¹⁷ *Æ., rectissime.*

¹⁸ *A., data. Ta., danda.*

¹⁹ *A., in meo tantum servitio.*

²⁰ *A. et Ta., oculos fixos in meo semper servitio tenens permansisti.*

²¹ *A. et Ta., et laudem.*

²² *Ita T. Alii aliter.*

²³ *A. et Ta., Ecclesie.*

²⁴ *A. et Ta., lactaberis. Mabil., lactaberis.*

²⁵ *Ita Æ. T., securus.*

²⁶ *T., præcuius.*

²⁷ *S., de promissa sibi victoris palma.*

²⁸ *Hic finis Vitæ in Codice Æmil. Tolet. vero prosequitur: Præstante D. N. Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit, et cuncta regit per infinita semper sæcula sæculorum. Amen.*

ALIA S. HILDEFONSI VITA

PER (a) RODERICUM CERRATENSEM SCRIPTA.

1. Hildefonsus ex Hispania, civitate Toletana nobilibus parentibus oriundus, nobili Toletanæ sedis præsulæ Eugenio traditur nutriendus. Quem sanctus Eugenius bonis moribus, et litterarum rudimentis instruens diligenter, capacitatem ejus attendens, ad beatum Isidorum archiepiscopum Hispalensem transmisit eum, apud quem omnis eloquentiæ doctrina, artium disciplina, Theologiæ et speculatio ita vigebat, ut omnes qui ad eum confluebant, pro capacitate singulorum instruebant.

2. Hildefonsus igitur a beato Isidoro et propter genus, et propter Eugenum benigne susceptus, et ejus subjectus dogmatibus, cum in liberalium artium studio plurimum laborasset, in lege Domini studiosius aciem infligebat. His atque aliis exercitiis honestis toto mentis affectu teneris adhuc sub annis semper intendens, adolescentulis qui secum studebant, in exemplum humanæ vitæ seipsum proponens, non solum ab illicitis revocabat, verum etiam bonis operibus inherendo ad bonum operandum informabat. Nullus eo studiosius lectioni instabat, frequentius eo nullus orationi vacabat. Legendi tamen, atque prandi vices inter se sic distinguebat, ut nec lectio impe-

C diret orationem, nec oratio lectionem; sed ut attentius vel legeret, vel oraret, illi vicissim relevamen erat orationis lectio, et lectionis oratio. Ubique iret eum oratio comitabatur euntem et redeuntem; in seculari autem conversatione illa nihil indecens, nil inhonestum erat in eo; sed ut servus Christi, et sanctorum imitator, non solum sapientia proficiebat, sed et augmento virtutum mirabiliter crescebat.

3. Transacta autem puerili ætate, cum ad illam cui carnis oblectamenta alludunt veniret ætatem, motus illicitos volens reprimere, corpus suum muro virtutum contrarias earum qualitates contrariis vitiorum qualitatibus opponens, ita circumscripsit, ut non solum vitiiis non pateret ingressus, verum etiam nisi per tentationum infestationem interdicere accessus; permittebatur enim sicut et ceteri sancti tentari, non ad virtutum defectum, sed ad probationis profectum. Ex affectu autem pietatis miserie pauperum condescendebat, ex sigillo castitatis virginitatis liliū non amittebat; et cætera virtutum ornamenta Deo offerens, Deo placens, se totum Domino immolabat.

4. Relictis denique secularibus disciplinis, ad beatitudinem ex historicis collegit. Opus adhuc ineditum, si aliquorum sanctorum Vitas excipias, quas R. P. Florez publici juris fecit in sua Hispania sacra, ex quo nos hanc Hildefonsi transcribimus.

(a) Fuit Rodericus hic Cerratensis Hispanus ordinis Fr. Predicatorum. Vixit sæculo xiii. Scripsitque Sanctoriale, seu Vitas sanctorum, quorum gesta partim ex antiquis Ecclesiarum Breviariis,

tum Eugenium reversus, (a) ab eo in diaconum est ordinatus. Ne autem vita sua, quam immaculatam servaverat, delectatione temporalium macularetur, in ecclesijs sanctorum Cosmæ et Damiani, quæ in suburbio sita est Toletano, quæ antiquitus Agaliense monasterium dicebatur, relictis parentibus, cum alijs qui habitabant ibi servire Deo devovit. Cumque ad locum prædictum pergeret, et patrem suum rapido furore se persequentem a longe conspiceret, ne a proposito fraudaretur, in vetusta macerie se occultavit; pater vero latibulum præteriens Agaliense monasterium comminando petiit, et eum non inveniens rediit. Reverso igitur patre, monasterium adiit, et habitum suscepit.

5. Multis annis transactis, cum nulli in religione haberetur secundus, factus est abbas. Factus igitur abbas res Ecclesiæ ordinabat, omnibus necessaria ministrabat. Mores omnium circumspicens, qualitates morum attendens, singulis prout necessarium erat se ipsum exhibebat, mansuetis mansuetus, contra vero offensos offensos habebat affectus. Nam

Ensis offensis erat abbas Agaliensis.

6. In villa autem quæ tunc Bisensis dicebatur, virginum cœnobium ædificavit, et proprijs facultatibus ditavit. Fama autem ejus per totam Hispaniam divulgata, cum nec sanctor, nec probabilior, nec eloquentior, nec illustrior, nec rector, nec scientia perfectior eo inveniri posset, defuncto Eugenio a clero et populo Toletum reducit, et omnibus cum laudantibus pontifex subrogatur. Factus ergo pontifex prædicationis mensam pro qualitate singulorum omnibus præparabat.

7. Quadam die dum sanctæ Leocadiæ festivitas immineret, dum omnes festivitati celebrande convenirent, dum sanctus Hildefonsus ad sepulcrum ejus flexis genibus oraret, virgo illa sacra coram omnibus ibi astantibus illi se præsentavit. Cum autem vir sanctus in ejus præsentiam occurreret, ipsa quasi eum amplexans, hujusmodi protulit verba: « Per vitam Hildefonsi vivit Domina mea. » Atque ideo eam hæc verba protulisse arbitror, quia cum fides et veritas virginittatis beatæ Mariæ errore infidelium per totam fere Hispaniam destructa et emortua esset, librum de ejus virginittate scripsit, per quem fides illa quasi mortua revixit, et errorem penitus destruxit. Sed ut memoriam revelationis posteris relinqueret, partem vestimenti quod membra illius viventis texerat, Reccesvindi principis, qui festo intererat, cultro præcidit, quem cum eisdem reliquijs vasculis argenteis condidit; indignum judicans ut qui præciderat sancta, scinderet ulterius polluta. Quibus

(a) Lapsus est hic Cerratensis; constat enim ex ipso sancto Hildefonso a sancto Helladio ordinatum fuisse diaconum, antea quam sanctus Eugenius sedem Toletanam ascenderet.

(b) « Albam, » ait doctissimus Mabillonius, tom. I Annal. Benedict., lib. xv, n. 10, « absolute quandoque vocabant casulam illam, quod ex panno albo confecta esset. »

(c) Non Siargius sed Sisibertus dicebatur episcopus, qui temerarium consilium suscepit quidem non sacram vestem induendi, sed in illa cathedra sedendi,

A peractis omnes festam Virginis solemniter peregrant.

8. Dei genitricem multum diligebat, et omni reverentia eam honorabat: in cujus laudem volumen insigne eleganti stylo de ejus sanctissima virginittate composuit, quod ipsi Virgini placuit, ut librum ipsum manu tenens ei apparuit, et pro tali opere gratias retulit. Ille autem cupiens eam altius honorare, constituit ut celebraretur solemnitas ejus, id est, festam Annuntiationis, singulis annis octavo die ante festum Natalis Domini; ut quia festum Annuntiationis circa Passionem vel Resurrectionem Domini frequenter evenit, in prædicto die restitui possit. Et quidem satis congrue, ut eodem tempore prius Annuntiatio Domini quam ejus Nativitas celebraretur, quæ solemnitas per multas Ecclesias Hispaniæ celebratur.

9. Imminente autem die festivitatis Genitricis Dei, tribus diebus ante, Hianias cum jejuniis statuit celebrari, ut festum devotius ageretur. Nocte igitur media ipsius festi dum ad Matutinum consurgeret, et liber virginittatis, quem ipse mira facundia composuerat, ad legendum paratus esset, ut vigilias quas Deo et beatæ Mariæ voverat expleret, ministri qui præbant, qui luminaria portabant, ostia ecclesiæ aperientes, intra ecclesiam lumen cœlestis viderunt, quod nullo modo ferre valentes quasi mortui relictis luminaribus cum tremore fugerunt. Hildefonsus vero imperterritus ingrediens, cum ante altare solito more genua flecteret, et bene concius circumquaque conspiciens vidit virginum reginam sedentem in sede ubi ipse solebat sedere, et populo prædicare. Vidit et virginum turmas laudantes eam. Cumque Virgo et vir sanctus se mutuo respicerent, ait ei Virgo sanctissima: « Quoniam mente pura, fideque firma, in meis laudibus permansisti, et laudem meam in corda fidelium dulci eloquio depinxisti, et lumbos tuos virginittatis cingulo præcinxisti, de vestimentis perpetuis gloriæ vestimentum attuli tibi, quo vestiaris in die et solemnitate mea; in hac sede sedebis. Si quis autem post te præsumperit hoc vestimentum induere, et in hac cathedra sedere, non carebit ultione. Hisque dictis disparuit, et vestimentum quod nos (b) Albam vocamus, ei reliquit. Ipse autem felicem ducens vitam, feliciter migravit ad Dominum.

10. Post quem (c) Siargius episcopus factus ait: Sicut ego sum homo, sic et hominem scio prædecessorem meum; cur non induar co quo ipse indutus est vestimento, cum eodem fungar præsulatus officio? Qui cum vestimento indutus esset, constrictus arctius, cecidit mortuus; perterritique vestimentum tulerunt, et in thesauro ecclesiæ reposerunt.

ex qua Virgo Hildefonsum fuerat allocuta, ut narrat Cixila, a quo Cerratensis est corrigendus. Neque ibi sedens repente mortuus est, sed paulo post ab episcopali sede depositus a Patribus in concilio Toletano xvi, congregatis anno 695. Caput autem accusationis erat, quod in regis vitam conjuraverat: quare communione privatus atque in perpetuum exsilium damnatus est. In tantum vero facinus ex illa superiori temeritate prorupisse credibile est, Deo sic permittente in tanti sacrilegii vindictam.

IN S. HILDEFONSI OPERA MONITUM PRÆCIPUE IN LIBRUM DE PERPETUA DEIPARÆ VIRGINITATE.

In Editione operum sancti Hildefonsi eum ordinem servare constitutum quæ illorum auctor, teste sancto Juliano, vivens illis præstitit. E quorum catalogo multa a nobis desiderantur, cum tamen omnia quæcunque potuerimus, animæ diligentia sine inde collegimus: Libri Prociopopæ in imbecillitatis propriæ et theotici opusculorum Annotationum actionis diurnæ, et Annotationum in sacris, nullum omnino vestigium reperimus. Epistolarum non amplius duas, quas ex ornamentis E. Martene Editione representamus. Sermones perpaucos, quos probabiliter Hildefonso nostro vindicare valeamus. Hymnorum, versuum, epistoliarum, atque epigrammatum, quæ quartam operum partem componebant, non hilem quidem.

Præter hæc, quæ sanctus Julianus commemorat, datus inquam genuinum Hildefonsi opus supplementum ad librum de Viris illustribus a sancto Isidoro inceptum. Deinde alia varia opuscula dubio fidei, reliqua in Appendicem amandantes, quæ imperitis sancto doctores ascribuntur, de quibus suis locis aliquid præloquimur.

Verum omnium sancti Hildefonsi operum caput, quodque primum summæ fidei locum obtinet, hoc est quod hunc exhibemus, de perpetua Deiparæ Virginitate edita tres infideles inscriptum. Liber aureus nunquam pro dignitate commendandus, ejus, laus, si vel reliquis monumentis perficeretur, poterat Hildefonsi suavisissimam memoriam cum maxima pietatis et doctrinæ admiratione ad omnem futurorum sæculorum posteritatem transmittere.

Dilecti scriptis *dei ipsius auctoritas*, hoc est, adversus tres infideles, quorum nomina prodidit Hildefonsus, Helvidium, Jovinianum, et Judæum. Sed utrum his nominibus ipsæ hæresiarchas qui sæculo iv vixerunt, significare veluerit, an vero eorum discipulos, qui tunc per Hispaniam virus suum spargerent, Virginis Deiparæ perpetuam integritatem negantes, omnino nobis exploratum non est. Placet præterea nonnullis, qui cum ipsa nominum expressione moventur, tam Quirici Barcinonensis episcopi verbis in epistola prima ad Hildefonsum, in qua multa in doctrinæ ipsius reliquæ commendationem habet, ipse propter hunc libellum ad se missum gratius agens, nihil tamen scribens, quod indicet Hildefonso negotium cum presentibus hæreticis fuisse. Itaque concludunt; ex ardentissimo erga Deiparam affectu, desiderioque ejus perpetuæ virginitatis extollendæ calumiam arripuisse, superiorum hæreticorum commenta sibi tantum in animo proponentem, quasi cuperet cum Hieronymo, Ambrosio, Augustino, cæterisque Patribus, qui data opera eos acriter impugnaverunt, symbolam conferre in Deiparæ Virginis obsequium.

Alii contra censent Hildefonsum non gratis ad hoc opus se accinxisse, nec nisi ab illius temporis adversariis antea provocatum, qui in Hispaniam erumpentes novi impiorum magistrorum discipuli putidas adversus Deiparæ virginitatem calumnias disseminaverant, quibus et nos libenter assentimur. Neque enim credibile est Hildefonsum solius acendi in hæresim styli gratia eam quasi e tumultu excitatum fuisse,

horrendas ac inauditas apud eos blasphemias, etiam ut eas valide reunderet, non sine plurimū autumatione reproducendo, quod quidem temere factum fuisse videtur: deinde rem ut nos putamus accidisse narrat Rodericus Archiep. Tolet., lib. 2 de Reb. Hisp., cap. ult., his verbis: *«Hujus tempore cum Helvidius et Pelagius terrarum in hoc Pelagium pro Joviniano scribens, ut habent communiter Codices mss. de Virginitate a Galitis venientes, plerasque partes Hispaniam inaccessas, virginitatem beate Virginis infamantes, beatus Hildefonsus illis occurrens sacrarum Scripturarum testimonium, et lingua melliflua, et oratio in labiis suis diffusa, eorum dogmata confutavit, et ab Hispania confusus abiit.»* Cui consonat historia translationis reliquiarum et Toletum in Asturias incerti auctoris, qui inter alia passim recensens a beata Virgine Hildefonso donatum, fuisse ait, mercedem: *«pro laudibus in nobilibus sanctæ ipsius virginitatis celebratis, ubi ipse sanctus episcopus gloriosus contra adversus Helvidium, et Jovinianum, et si mendose editi Sandovalius pro Helvidium, et Jovinianum.»*

Præter hæc nos movent illa verba a sancta Leocadia in apparitione, quam narrat Cirila, pronuntiata in laudem Hildefonsi: *«Vixit Domina mea per vitam Hildefonsi.»* (A Leocadia quidem prolata dicimus, non a populo, non ab ipso Hildefonso, ut quidam interpretati sunt aliquibus Codicibus auctoritate decepti, qui mendose habet *ipse amplexans* pro *ipsa*, contra aliorum Codicum fidem, contra antiquissimam ipsius Ecclesiæ Toletanæ intelligentiam, contra veterum Scriptorum et Breviariorum testimonia, denique contra genuinum ipsorum veteriorum sensum, quæ nihil in ore populi bobant, improprie in ore Hildefonsi significant propter iurandum illud per vitam Hildefonsi, et Domine commendationem Leocadiæ tributam, aptissime vero et opportune in ore sanctæ Leocadiæ, quæ in Hildefonsi commendationem coram suo grege

ea protulerit, quæ de re videndus P. Florez, in app. 8, ad tom. V.) Ut vero ad postea redeamus, verba illa, *vixit Domina mea*, Maris scilicet, ut editi Nabilonius ex suis Cod., satis indicant opera Hildefonsi factum fuisse ut fides perpetuæ virginitatis, et pia erga Deiparam devotio in cordibus fidelium revivisceret, in quibus illis temporibus vel languerat, vel emortua erat propter xenopatas hæreticorum opinionones, quas sua scriptis penitus prostravit. Eandem verborum istorum interpretationem sæculo jam xiii exhibuit Rodericus Cerratalensis in Vita superioris edita. Quod si non cum presentibus hæreticis rem habuisset, fides vero de perpetua Deiparæ virginitate in Hispania viguisset, non erat certe quare diceretur, per illum quasi ex morte ad vitam fuisse revocatum.

Ergo arbitratur fuisse tunc homines impios et in Dei genitricem blasphemos, antiquorum errorum sectatores, quos sub larvato suorum antesignanorum nomine Hildefonsus hoc libello insectatus fuit; simul autem totam Judæorum gentem, cujus notissima est in Mariæ virginitatem invidia, sub uno Judæi nomine etiam delendam ac prosterendam suscepisse. Et vero unumquemque suo telo confodit: primo capite

Jovianum, ostendens Mariam quæ virgo, ut fateretur, conceperat, virginitatem in partu non amisisse; secundo Helvidium, evincens post partum toto viæ tempore virginem permansisse; tertio denique et sequentibus Judeum, qui integritatem perpetuam in puerpera respicebat, innumeris Scripturæ testimoniis atque omni argumentorum genere insequitur, priores interim hostes quos singillatim jam debellarat, novis usque ad exterminium et deletionem vulneribus conficiens.

Dicitur etiam a nonnullis hic liber Synonymorum, stylum quo conscriptus, est hoc nomine indicantibus. In eo vero carpitur a quibusdam, qui cuperent sanctum doctorem ad severas rhetorices leges minutissimasque bene dicendi regulas singula verba exegisse. Sed optaremus non ut in SS. Patrum scriptis expendendis humaniores sese et indulgentiores præberent, præsertim cum nec Hildefonsi exemplum dediderit quod absque reprehensione imitaretur magis indocti præceptoris sui, qui in libro de humilitatione animæ peccatrici eo stylo usus est, ideoque Synonymam appellavit; deinde vero prædicta scribendi ratio ad rem non ita importuna censeri debet. Certe Hildefonsus quasi quoddam animum astet corruptus et amodo in Deiparam, et iusta ira in blasphemiam succensit, opportunum fore putavit ad eos acutus urgendus, si infusa illa synonymorum copia super eadem sententia eos oneraret, et quasi obrueret, ut ejus pondere pressi ne sentire quidem adversus veritatem valerent. Habent enim quam nescio vim conglobata verba atque sententia, quæ instar torrentis rapidissimi ac præcipitis omne repagulum superant, omnia dirunt, et quæcumque offendunt secum involvunt.

Itaque animi inflammata devotio, insaque præsentis argumenti natura Hildefonsum ad eam scribendi rationem adduxerunt, quæ in aliis opusculis certe usus non est. Temere ergo asseritur eam fuisse ipsi propriam quodammodo et peculiarem, falsique sunt in eo viri alias doctissimi, qui propter solam styli diver-

sitatem, quæ verbis synonymis non abundare deprehenderent opuscula; continuo Hildefonsi abdicare non dubitarunt.

Ternas hujus operis Editiones hæcenus vidimus: unam à Michaeli Carranza Carmelita Valentie rectoris factam anno 1556; nec multo post bis contra Hispaniam recusam; alteram à Francisco Feu-ardentio ordinis Minorum, theologo Parisiensi, adornatam, Parisiis anno 1576, auctorem equidem et emendatorem priore et collatione veteris mss.; tertiam denique ab Editoribus Bibliotheca SS. Patrum ex ipsa Feu-ardentii expressam. Quibus omnibus nos quantam correctiorem daturos haud dubie promittimus. Cui rei nobis auxilio fuere tres Codices mss.; ad quos Feu-ardentii Editionem exegimus. Ex quibus antiquiores lectiones communem præsertim Codicum auctoritate confirmatas in contextum immisimus, rejectis vulgatis; reliquis variantes ad finem oram annotavimus.

Codices vero quibus uti sumus hi sunt. Primus omniumque vetustior nobis Toletani FF. Calceatorum ordinis sanctissimæ Trinitatis, in ejus archivario asservatur, anno 1087 conscriptus à Sacerdote archiepiscopo sanctæ Ecclesiæ Toletanæ sub Paschali ejusdem archiepiscopo, cuius præfatus cum mentionem faceret P. Flores tom. V Hispaniæ sacre, hujus Codicis post Nicolai Anthon. editum exhibuit. Alter est ex Bibliotheca sanctæ Ecclesiæ Toletanæ sæculo XII, aut XIII, quantum ex characteribus colligimus, exaratus. Tertius denique ex ipsa Bibliotheca, sed ex Galla asportatus, ubi fuit cardinalis Amelii; sæculo XIV, ex vetustissimo Codice Gotocalci excerptus fuit, et quidem accuratissima; namque cæteros et membrana, et character, et emendationi scripturæ, longè superat. Continet autem, præter hunc de Virginitate Deiparæ librum, cætera quæ Feu-ardentii Editio jam citata complectitur, nempe Hæolum de partuitione beatæ Virginis, et sermones nonnullos. Sed de his suo loco.

S. HILDEFONSI

EPISCOPI TOLETANI

DE VIRGINITATE PERPETUA SANCTÆ MARIE

ADVERSUS TRES INFIDELES

LIBER UNICUS.

INCIPIIT

ORATIO ET CONFESSIO S. HILDEFONSI.

Deus lumen verum, qui illuminas omnem hominem ventilem in hunc mundum. Deus qui das sapientiam

à Justificans sine opere peccatorem. Sic habet Parisiensis Editio Feu-ardentii, qui ex suo Codice supplevit sicut alia satis multa, illa verba sine opere, quæ in vulgata Editione desiderabantur. Et nos postquam maturius hunc locum perpenderit, similiter edere constituimus; non dubitantes quin si Codicibus mss. habenda est fides, ita scripserit sanctus doctor Hildefonsus; omnes enim quæ quidem videmus, ea de te nos admonent. Siquidem in Codice conventus Tolet. Sanctissimæ Trinitatis sæculi XI, cum e media membrana tota hæc periodus erasa fuisset ab imperito aliquo lectore, qui doctrinam a

D parvulis, insipientibus convocas, in ambulationem per viam prudentiæ. Deus qui ex immundo mundum facis, et tollens peccata à justificans sine opere peccatorem, da mihi lumen; per quod te videam; da mihi sapientiam, ut te intelligam; da fulgentissimam mentem

fide catholica atque in ea est animadvertere visus est; tamen ad membranam istius oram lecturæ si non eadem manu, certe characteribus Gotico peragunt scripta, qui proxima istius sæculi tempore replet. In alio item Codice sanctæ Ecclesiæ Toletanæ recentiori prima hujus tractatus membrana abscissa est, quod credimus consulto et data opera factum fuisse, maxime cum reliquis integer sit, et ex omni parte sanus. Deinde in Ameliano, qui in supra nominatus, jussu cardinalis Amelii ex vetustissimo Codice summa diligentia exaratus fuit, clare et aperte leguntur illa verba, sine opere. Tandem in Editione

veniam, ut consequar misericordiam tuam. Namque ideo, Domine, vincor amore, impellor dulcedine, trahor dilectione, ut veluti sub prelo dulcedinis effundam vinum sacrae confessionis. Et quia non est substantia bonorum operum, sit fructus bonarum confessionum. Quia enim vincula et pressura peccaminum, pondus et pericula, exitium et damna urgent animam iniquitati deditam, et quia non est aliud nomen sub celo datum in quo possim salvus fieri, nisi tuum, Christe Jesu Fili Dei vivi, ideo refugium confessionis quero, remedium ex confessione depono, subsidium de amore confessionis imploro, ut ego impius multa te diligam pietate, cum tua pietas meam diluerit multam iniquitatem. Attendant ergo coeli, et omnia quae in eis sunt; attendat terra, et omnia quae habentur in ea; attendat mare, et omnia quae moventur in eo; et addiant me pia confessione credentem esse te Christum Jesum Filium Dei vivi, qui in hunc mundum venisti, non ut judices me, sed ut salves me, ut ego credens in nomine sancto tuo habeam vitam aeternam. Sicque omnium creaturarum testimonio confessor inventus, confitear te in caelis, quem confiteri non erubescio in terris. Et ipse me de peccatorum sordibus, omniumque adversitatum impulsione eruas; quem a contradictionibus infidelium confessionis meae vindicat fides, vindicator assistas. Audite me itaque cum an-

hujus operis, quam saeculo xvi Valentiae Edetanorum curavit Fr. Michael Carranza, desiderantur quidem, sed locus verborum asterisco notatur, qui indicaret legentibus, et ipsum Carranzam in Mss. quibus in opere edendo usus est, eandem lacunam reperisse. Facinus indignum! quod mirari quisque desinet, cum ad superiora saecula converterit animum; forsitan enim ab hominibus magis religiosus quam doctis commissum est, ne ansam inde quis male feriat arriperet ad errorem confingendum, in malum sensum illa verba detorqueus, quasi homines per solam fidem sine ulla alia dispositione, aut bono opere justificari posse dixisset Hildefonsus, qui postea unus ex Calvinianae haereseos articulis fuit. Sed quando id Carranzae temporibus aliisque daretur, nos certe nunc non videmus quare dissimulare oporteat, et non potius veritati aperte litare, maxime cum Hildefonsi verba in catholico et sano sensu pronuntiari posse, et accipere debere, nemo existat in theologico studio versatus qui non vel prima fronte videat.

Enimvero peccatoris justificatio, sive ejus initia contemplerur, cum Deus per gratias suas actuales cor hominis emollire ac preparare incipit, sive ipsam dum per gratiae sanctificantis infusionem perficitur, spectemus, semper est omnino gratiosa, adeoque non ex hominis operibus; alioquin, ut ait Apostolus (Rom. xi), *gratia jam non est gratia*. Hoc igitur sensu Hildefonsi sententiam interpretari debemus. Et vero si de initio justificationis accipiatur, illud sine opere omne opus hominis sive naturale, sive supernaturale, excludit, quod adversus Pelagium dictum fuerit, qui liberi arbitrii viribus naturalibus tantum tribuebat, ut assereret posse hominem propriis naturalibus meritis primam gratiam promereri. Si tamen

A tiquitatis auctoribus, o Moyses, antiquiora loquens; cum prophetis, Isaïas, potentiora vaticinans; cum evangelistis, Matthae, prima pronuntians; cum apostolis, electe Petre, insignia predicans, intra omnem Ecclesiam Dei felicium turba doctorum vera dicens, atque salutaria disserens, hæc me pro certo credere, quæ credenda intenditis prædicare; hæc me piissime confiteri, quæ ipsi veraciter confitemini; hæc me et ipsa nuntiare, quæ annuntianda docetis. Audite me his posse quibus possum veram obedientiam dare, quibus toto posse universam Ecclesiam Dei decernitis obedire. Unde quia credidi, propter hoc loquar; quia audivi, non facebo; quia diligo, annuntiabo; nihil per contentionem et inanem gloriam in omni mea propositione insinuans, nihil in contradictionem B sanctæ veritatis instituens, nihil quod subvertat, sed quod aut inveniat, aut reseret veritatem intendens. Quod si, quod abundans miseratio divinae pietatis avertat, indiscretum errabundumque tractantis intentio illic casuali, vel imperito scribentis conatu deduxerit hebetantem, ubi aliter verum sanæ scientiæ lumen, verum docentium exemplum effulserit, gratus obedio, devotus assentior, citus occorro. Nihil profanum in confessione habens, nihil alienum a pietate, quæ Deus est, tenens, nihil quod unam et sacram fidem impugnet, in omni præcordiorum abditio perens, nihil prorsus quod divinis

C de perfecta justificatione exponatur, eo sensu locutum fuisse dicemus, quo Apostolus (Rom. iii): *Justificati gratis per gratiam ipsius*. Et (Tit. iii): *Non ex operibus justitia, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos fecit*. Videntur ut secundum Apostolum justificamur gratis, et non ex operibus? Quid ergo? Nullumne opus nostrum, nulla fides, nullus spei actus, nulla delictorum poenitentia ac detestatio nostram justificationem præcedere debebit? Minime. Quid ergo est, quod gratis, quod sine operibus ad justitiam pervenire dicimus? Audi concilium Tridentinum, sess. 6, cap. 8: «*Gratis justificari a Deo dicimus, quia nihil eorum quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur*.» Eodem sensu interpretatus antea fuerat illa verba Pauli divus Thomas in expositione illius Epistolæ. «*Primo ostendit, scribit Doctor Angelicus, quod hujusmodi justificatio est sine lege, id est, quod non est ex operibus legis*. Cum dicit *justificari gratis*, id est sine merito præcedentium operum.» Isaïe lii: *Gratis venundati estis, et sine argento redimemini*. In eundem sensum intelligenda sunt illa verba psalmi lv (Vers. 8): *Pro nihilo salvos facies illos*; id est, non proprio merito, sed Dei clementia, ut exponit sanctus Hieronymus (Dialog. 2 contra Pelagianos, versus finem). Mitimus innumera alia sanctorum Patrum testimonia, præsertim divi Augustini in hanc sententiam; nec enim dissertationem scribere meditatur, sed tantum aliorum exemplis Hildefonsum nostrum ab invidia vindicare, quam apud imperitos rudesque hic loquendi modus creare illi potuit. Quibus omnibus lectores intelligent non levibus momentis adductos hanc nos lectionem retinuisse, quam nefas putavimus rejicere contra omnium Codicum mss. fidem.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Veram hujus periodi lectionem ex nostris Cod. mss. Trin. et Amellan. restitimus. Sic enim in vulgata Feu-ard. legebatur: *Quod si..... indiscretum errantemque, dum tractantis intentio illuc casu ali-*

quo, vel imperitus scribentis conatus me deduxerit hebetantem, ubi aliter..... vers docentium exemplis effulserit, etc.

rebus obviet, nihil quod sanctis sacramentis obsistat, A nihil quod sacris mysteriis adversetur. Non ergo me praelatus contemnat, non mihi æqualis derogat, non mihi subditus insultet, non me quis de domo lacescet, non me de foro detractet, non religiosus susurret, non popularis immurmuret, non adolescentem senex abnuat, non cœvum juvenis aspernetur, non minorem natu ætas sera derideat, non doctus exprobre, non ignarus abjiciat, non potentior repellat, non humilior avertat, non discipulus molestat, non famulus convexet, non ætas calumniatur, non sexus causetur. Manet enim veritas in æternum. Vivit quod verum est. Non desinit quod a vero procedit. Falso non decedit verum. Fallacis non vincitur veritas. Falsis non commutantur quæ vera sunt. Et si fallaciarum umbris obtegatur veritas, revelabit quæ vera sunt abdita veritas. Quod enim falsum est non stabit, quod verum est non deficiet, quod extra veritatem est cassum erit, quod a veritate procul est inanescet, quia veritas Deus est, et quæ Dei sunt vera sunt, et quæ ex Deo sunt sola veritate subsistunt. Inde qui Dominum annuntiat, veritatem enarrat. Qui de Deo vera dicit, veritatis cognitionem pandit. Qui ea quæ vera sunt asserit, veritatis iura defendit. Qui veritatem amplectitur, Dominum diligit. Qui veritatem facit, Dei voluntatem adimplet. Deus certe occulta novit, Deus absconsa cognoscit, Deus abdita penetrat, Deus perscrutatur occulta. Proinde novit qui depravat verum, scit qui immutat veritatem, intelligit qui veritatem minuit, in aperto sapit qui veritatem exstinguit. Veniet prorsus, veniet, nec longe est. Veniet de proximo, veniet e vicino. Sed cum exarserit in brevi, cum venerit in majestate, cum fuerit in circuitu ejus tempestas valida, cum ante eum præcesserit ignis, tunc beati omnes qui illum veraciter diligunt, beati qui de illo vera dicunt, beati qui veritatem non spernunt, beati qui faciunt in veritate justitiam, beati qui custodiunt in veritate iudicium, et beati omnes qui confidunt in eum. Iudex enim veniet, districtus occurrit, metuendus aderit, terribilis apparebit. Omnia ergo prospectant, omnia intendunt, omnia considerent, me ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute, ex totis præcordiis, ex totis visceribus, ex eo quod sapio, ex eo quod enarro, ex eo quod intelligo, non aliud quam veritatem inquirere, non aliud quam veritatem diligere, non plus aliud quam divinam veritatem inquirere, non aliud quam Deum et quæ Dei sunt vendicare; solis adversarii Dei resistens, solis profanatoribus et profanationibus cunctis ob-

vius existens, solis contramœcentibus veritati amore veritatis adversans. Hæc ago, ut cum vita ista (quæ tentatio est super terram) fatigaverit ægrum, veritas illa quæ Deus est, tegat salvandum, et in sæcula sæculorum possideat vivituum. Amen.

CAPUT PRIMUM.

Synonymorum torrentis contra Jovinianum ostendit beatissimam Dei matrem in conceptu et partu virginem permansisse Dei dono, atque gratia singulari.

O Domina mea, ¹ dominatrix mea, dominans mihi, mater Domini mei, ancilla Filii tui, genitrix factoris mundi, te rogo, te oro, te quæso, habeam spiritum Domini tui, habeam spiritum Filii tui, habeam spiritum Redemptoris mei, ut de te vera et digna sapiam, de te ² vera et digna loquar, de te vera et digna ³ quæcumque dicenda sunt dicam. Tu ⁴ enim es electa a Deo, assumpta a Deo, advocata a Deo, proxima Deo, adherens Deo, conjuncta Deo; visitata ab angelo (Luc. 1), salutata ab angelo, benedicta ab angelo, beatificata ab angelo, turbata in sermone, attonita in cogitatione, stupefacta in salutatione, admirata in dictorum ⁵ enuntiatione. Invenisse te apud Deum gratiam audis, ⁶ et ne timeas juberis, fiducia roboraris, cognitione miraculorum instrueris, ad novitatem inaudita gloriæ proveheris. De prole ⁷ ab angelo pudicitia admonetur, de nomine prolis virginitas certificatur, ⁸ et post fetum integra et pudica manes. Nasciturum ex te sanctum, ⁹ Dei Filium vocitandum tibi ab angelo evangelizatur, et quæ sit nascentis regis potentia, mirabiliter intimatur. Quomodo fiet quæris, de origine interrogas, ¹⁰ de ratione perscrutaris, de experientia requiris, de ordine sciscitaris. Audi inauditum oraculum, considera inusitatum opus, animadvertite incognitum arcanum, attende invisum factum. Spiritus sanctus superveniet in te, et Altissimi virtus obumbrabit tibi (Luc. 1). Tota invisibiliter Trinitas conceptionem operabitur in te. Sola persona Filii Dei ¹¹ in corpore nascitura carnem assumet de te. Ideoque quod concipietur ¹² in te, quod nascetur ex te, quod prodiet ex te, quod generabitur ex te, quod parturietur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Erit ¹³ enim hic magnus; erit hic Deus virtutum, hic rex omnium sæculorum, hic factor omnium rerum. Ecce beata tu inter mulieres, integra inter puerperas, domina inter ancillas, regina inter sorores. Ecce enim ex hoc beatam te dicent omnes ¹⁴ generationes, beatam te noverunt ¹⁵ omnes celestes virtutes, beatam prædicant omnes vates, beatam

VARIANTES LECTIONES.

¹ Vulgata Feu-ardentii, atque dominatrix.

² Ita omnes Cod. mss. nostri; Feu. vera et digna habet hic et immediate.

³ Codex SS. Trinitatis habet quæcumque sunt diligam.

⁴ Enim est deest in Tr.

⁵ Ita omnes Cod. nost. Feu., annuntiationes.

⁶ Et deest in Tr. et Am.

⁷ Neuter horum habet ab angelo.

⁸ Quæ sequuntur verba usque ad finem periodi

desiderantur similiter in utroque Cod.

⁹ Uterque Codex: Dei Filius vocitandus dicitur, et quæ sit nascentis potentia, etc.

¹⁰ Tr., de ratione originis.

¹¹ Feu., in corpore tuo, quod non habet Tr. nec Am.

¹² In te omn. nost. Feu., ex te.

¹³ Tr. et Am. non habent enim,

¹⁴ Tr., gentes.

¹⁵ Te et omnes non habent nostri Cod.

celebrant omnes nationes. Beata tu fidel mee, beata tu anima mee, beata dilectioni mee; beata preconis et predicationibus meis. Prædicem te donec predicanda es, diligam te donec diligenda es, laudem te donec laudabilis es, serviam tibi donec servendum est gloriæ tue. Tu accipiens solum Deum, postrema Filio Deo. Tu generans simul Deum et hominem prima homine Filio. Cui in suscipiendo tantum hospes Deus, cui in concipiendo incola homo simul et Deus. In præterito munda Deo, in præsentii plena hominē et Deo; in futuro generans hominē et Deum; et feto et virginitate læta, et prole et pudore gavisā, et filio et sponso fidelis. Ita servans filio fidem, ut ne ipse quidem carnis suæ noverit gentitorem. Ita servans sponso fidem, ut ipse te sine viro noverit genitricem. Tanto gloriabunda in filio, quanto virorum omnium nescia facta; instructa quid nescies, edocta quid crederes, certificata quid sperares, roborata quid sine amissione teneres.

Audisti percipere, Joviniane, corde sapito fatue, præcordis cognosce stulte, sensu discis caduce. Nolo pudorem nostræ Virginis corruptum partu causeris; nolo integritatem generatione discerpas; nolo virginitatem exitu nascentis scindas. Nolo virginem genitricis officio privas; nolo genitrici virginis gloriæ plenitudinem tollas. Si horum unum confundis, in toto confusus es. Si hæc concordantia nescis, a concordia veritatis ipse privatus es. Si hæc discordantia causaris, semper discors iustitiæ inveniris. Si Virginis nostræ aut generationem, aut integritatem admittis, grandis dedecore Deo injuriam facis. Negas enim valuisse incorruptam servare, quem fateris absque corruptione adire virginem potuisse. Negas Deum quod vellet facere quivisse, quem continentem integram invenisse, corruptioni dedisse relinxisse. Ut ergo asseris, Omnipotentis divinitas non profuit virginitati, sed obfuit; quia dum virginem decus nascendo violavit, summam virginitatem destruxit; ac per hoc ipsum astruis Virginem deturpasse nascendo, quam decoraverat ipse crean-

do. Hebetescat oro, hebetescat cor talia meditans, obmutescat os talia proloquens, adhareat lingua talia promens, non aspiret sermo talia narrans. Ecce enim virgo ex Deo; virgo ex homine, virgo attestante angelo (Matth. 1), virgo iudice sponso, virgo ante sponsum, virgo cum sponso; indubitata virgo, etiam dubitante sponso. Virgo ante filii adventum, virgo post filii generationem, virgo cum filii nativitate, virgo post filium natum. Verbo secunda, verbo repleta; verbo uberrima; verbo partu digna, humana quidem nativitate, humana lege, humano usu, humana conditione, humana veritate, illæsa, incorrupta, inviolata, intemerata, integerrima vere. Divino autem munere, divino favore, divina collatione, divina adinventione; divino dono, divino concessu; novo opere, nova efficacia, nova operatione, novo effectu, novo patrato, cum concepta virgo, per conceptum virgo; in conceptu virgo, post conceptum virgo; per partum virgo, cum partu virgo, post partum virgo. Virgo cum nascituro, virgo cum nascente, virgo post filium natum. Coniux dicta et virgo; coniux assumpta et virgo; coniux credita et virgo, cum conjugē simul et prole perennis virgo. Ignota semper conjugio, ignota amplexu, ignota tactu, ignota maritali collegio. Et tunc certe, tunc non dubie, tunc vere, tunc veraciter sancta virgo, beata virgo, gloriosa virgo; honesta virgo. Sed post generationem incarnati Verbi, post nativitatem Dei hominis facti, post generationem in Deo hominis assumpti, post nativitatem Dei hominis uniti sanctior et sanctissima virgo; beatior et beatissima virgo, gloriosior et gloriosissima virgo; nobilior et nobilissima virgo, honestior et honestissima virgo, augustior et augustissima virgo. Sed ne solus tuæ vesania vepribus hæreas, ne solus spinis tuæ dementiæ sapiaris, ne solus tuæ vecordie sentibus coarcteris, ne solus infelligentiæ tuæ aculeis infligaris, ne solus defensionis tuæ acumine perimaris, connectam parem, coniungam parilem, sociabo similem, innodabo coequalem copulabo talem.

VARIANTES LECTIONES.

Hæc nunc ter repetitum restitui ex omni-bus Cod. nostris loco nostro, quod Feu-ar. ex suo edidit.

Ita nostri Cod. ms. exhibent hunc locum, quem multo aliter habet Editio Feu-ar.: Tu enim concipiens solum Deum, postremum sponso facta es Filii Dei. Tu generans simul Deum et hominem, genitrix facta es Filii Dei. Quem suscipiendo tantum tibi hospes est Deus; quem concipiendo ex te; incola et homo simul factus est Deus. Post quæ immediate prosequitur: Credula promissionibus angelī, ideo dono secundata es Spiritus sancti. Genuisti filium imperatoris, quem adorant angeli Deum in cælis. Sine consortio viri Dei Filium edidisti, et post fetum illibatam mansisti. Nos vero hæc omnia omnisimus, omni. nost. Cod. suffragio filii, in quibus desiderantur; nec dubitamus quin si attente legantur, et cum cæteris conferantur, quivis animadvertat a stylo Hildefonsi distare, atque alienæ manus esse additamentum.

Quæ sequuntur sic edidit Feu-ar.: Ex feto et virginitate læta mæns, ex prole et pudore gavisā es

honore parentis. Nos Cod. omn. nostrorum testimonium secuti sumus.

Deum instructa, Ita Feu-ar.

Hæc nost. Cod. lectio melior quam Feu-ar.: Audi tu, percipio tu. Et tu exclusimus auctoritate Tr.

Ita Am. et Tr. Feu-ar., decerpas.

Per exitum, Feu-ar.

Concordia sine præpositione habet Tr.

Ita omni Cod., et habebat antiquior Editio; Feu-ar. emendavit, ex suo Cod., concedis.

Omn. nostri, detrahit.

Ita omnes nost. Non multo aliter Feu-ar.: Obmutescat os.... hebetescat cor; adhareat faucibus; etc.

Ita Feu-ar. Nostri Cod. et antiqua Editio, partu.

Ita nostri Cod. In partu; Feu-ar.

Aliqui, conjugē.

In Deo, Am.

Am., conferam.

CAPUT II.

Virginitatem in Dei matre confirmat adversus Helvidium.

Audi ergo et tu, Helvidi, ad me attende impudrate, me ausculti impudice, me intueri inhoneste, me conspice inverecunde. Quid impudicus comoveris? quid inverecundus assistis? quid inhonestus accedis? quid istis reverentia occurris? quid sine pudore vextaris? Quare Virginis nostrae principia corruptionis sine coarctis? quam ob rem infamia pudoris exitu? auctae protercationis infamias? cui integritatem divinitate? sacramenta humana? conventionem deturpas? Nolo hujus majestatis viti irrompas, ne possessionem Dei convexare? ausu temerario perientes; ne mansionem divinitatis? noceas presumptione contemptum; ne domum Domini injuriis corruptionis confodias, ne portam domus Dei, ejus? exitu clausam; a quocunque posse adiri contendas. Virginitatem Deo est dominus possessionis hujus. Colorum rex est possessor juris istius. Omnipotens est artifex aedificii hujus. Solus egressor? et custos est portae egressionis hujus. Nemo cum illo ingressus est, nemo? egressus; in adeundo eam nemo socius, in egrediendo nemo sodalis. Qualiter introierit, nemo novit; qualiter? exierit, egressio sola cognoscit. Absque veste Deus, ut ita dicam, ingreditur, qui, ut certe dicam, carne vestitus egreditur. Ad domum sui operis venit, carnis tantummodo vestem tulit. Idem qui venerat rediit, sed aliter quam incesserat? ipse inde processit, Hanc domum ingrediens nemo pudoris spolia tulit, sed egrediens integritate? ditavit. A Domino quidem erat? mundata, sed adventu Domini nondum plena. Nuntiante angelo, fundatoris sui cognovit adventum, et? novae congregationis admiratur accessum; habitatorem idesse sibi cognoscit, et qualiter in abditis agat, plene non penetrat. Verumtamen animi virtutes parat in officia servitutis, defert Domino? debita jura conditionis. Quod ille caelo praesidens jusserat, haec in se recepto ministrat,? approbans se Conditori suo mundam carnem simulque animam praeparasse, quae et spiritualia obsequia carnali filio detulit, et Dominum suae carnis incor-

rupta et incommutabili veritate vestivit. Desinito tempore, hunc qui venerat egredi soluit, et placido egressionis lata processu, aliter procedentem inspicit, quam accedentem solvit. Suae carnis veritate hunc videt esse vestitum; et in se sui notoria ac pudoris integritatem minuisse non sentit; sed potius crevisse? cognoscit. In hac regione solitudo Deo tantum et domui; in hac mansione singularitas hospilio tantum et hospiti. Hic locis cum uno tantum? adventante cohaeret. Hic uterus unus tantum agnitione congaudet, nec alterius viri quasi nascentis unius membra cognoscit.

Cum ergo haec Spiritus Dei per prophetas praedixerit, per doctores firmaverit, per veritatis? auctores defenderit, per saculorum aeternitatem consolida-verit, quid tu, novi erroris astructor, quid? fu-tuissimus infamator; quid copiose nugis infamias? Quid insaniae? massa proloqui audes; mactare contendis, susurrare proponis, garrite praesumis, ut virginalis uteri illa habitatio Dei, ut Regis virtutum? illa nitore? pudoris sua clarissima, ut missio illi Imperatoris caelestium carnis pudica; et locus gloriosus illius Dei, quem non capit diversitas universa locorum, post generationem Dei, post incarnationem Verbi, post nativitatem Domini; post ortum Salvatoris, de carne viro periturae carnis soboles germinaret; de loco vitali et mortalitatis semine mortuaria membra produceret; de conclusionis horto, qui solum virginitatis insolita florem produxit, spinarum? maritalium vepres afflaret. De fonte nascentis virginali egressionis signato conum maritali decurreret? Opto,? ut sepulcrum oris illius dolor cruciet; illius dentes sera concludat; foveam oris ejus immobilitas linguae? compleat; concava palati aer subductus evacuet; extrema labiorum aeris crassedo conglutinet; ne talium veriorum fetor erumpat; ne prosecutionis hujus odor aspi-ret; ne anhelitus loquacis susurret; ne vel exilis sonus tinnit, ne verberatus aer vel? infandissimam verba conformet. Ecce enim insolito modo, insolito usu, insolito ordine, insolito jure; in una persona; in uno corpore, in una conditione, in una aetate, alternat honor matris et virginis, alter-

VARIANTES LECTIONES.

- ¹ Ita Am. Reliquet; impudicitia.
² Alii, actae.
³ Trin., sacram.
⁴ Omnes nostri sic. Feu-ard., connectionis.
⁵ Tolet., Nolo jus majestatis irrompas.
⁶ Sic Amel. Feu-ard., ausu perientes.
⁷ Ita omn. nost. Feu-ard., audeas presumptione contemneret.
⁸ Ejus in exitu Feu-ard. Nost. omn. sine in.
⁹ Deest et in Amel.
¹⁰ Omn. nost., regressus.
¹¹ Egressus fuit, Am.
¹² Ipse procedit, nostri.
¹³ Ita omn. nost. Feu-ard., dotavit; antiquior Editio, integritatem ditavit.
¹⁴ Omnes nostri cum veteri Editione. Feu-ard., fundata.
¹⁵ Ita nost. omn. Feu-ard., novum; antiq. Edit., novae congregationis.

- D ¹⁶ Ita Am., cui consonat vet. Editio. Reliquet cum Feu-ard., debita.
¹⁷ Omn. Feu-ard., approbat se.
¹⁸ Cognoscit deest in Am. et Tol.
¹⁹ Omn. nost. Feu-ard., adnectante.
²⁰ Tolet., asseriores.
²¹ Am., infamissimus. Nos vero totum hunc locum ex omnium Codicum collatione (qui non satis inter se conveniunt) ita emendandum putamus, Quid fatuissimus infamator, gloriosae virginis, quid copiose nugis infamias? Quid infamiae massa proloqui audes? etc.
²² Tolet. scribit massae, ceteri massam.
²³ Trin. et Tol. alii, illo
²⁴ Am., mortalium.
²⁵ Am. et Tol. habent: Ut sepulcrum oris illius dentium sera concludat.
²⁶ Uterque, percompleat.
²⁷ Omn. nost. Feu-ard., infandissimam.

nat pudor virginis et matris; alternat in generante virginitas, alternat in virgine generandi facultas; et neutrum cedit ulli, et utrumque in alterutrum derivatur; et neutrum impeditur ab invicem, et ambo¹ properant sibi. Utrumque servatur in proprio, utrumque transit in alterum, quia ambo unum, quia duo idem, quia diversa idipsum, quia indistinctum accidens, quia indiscretum concurrens, quia indifferens superventum². Non matrem virginittatis deserit decus, non virginem maternus impedit partus; et virginem nobilitat fetus, et matrem habet pudor virgineus. Sicque matris et virginis nomina nullis dissociata sunt casibus, nullis impedita difficultatibus, nullis laesa proventibus, nullis dubia rebus. Indiscreta utraque, inseparabilia utraque, indissecabile totum, indivisibile totum.³ Accidit aliquando ut esset mater, quae virgo erat. Advenit ut generaret, quae nusquam corrupta usu generis⁴ maneret. Adfuit ut parturiret, lege parturitionis ignorata. Occurrit ut existeret in filio integra, quae in conjugio non⁵ existerat, diminuta. Sed illud est inestimabile, illud incomprehensibile, illud inenarrabile, illud admirabile, illud inauditum, illud invisum,⁶ illud incognitum, illud inusitatum, ut virginitas conceptu clarescat, ut partum virginittas comitetur, ut generatio assignet virginem, ut virginittas probet matrem, matrem quoque ut virginittas glorificet, virginem ut gravitas matris⁷ honoret, ut decus maternum virginittas assequatur, ut decus virgineum matris fecunditate servetur. Ita maternam virgo accipit veritatem. Ita virginis gloria transit in genitricem. Ita nomen genitricis⁸ accedit in virginem, ita pudor virginis manet in matre. Sic ergo accidit, sic⁹ evenit, sic adfuit, sic occurrit, ut si matrem quaeram, virgo est; si virginem quaeram, mater est; si prolem quaeram, virginis est; si pudorem quaeram, matris omnino est. O virtutum omnium Deus! o creaturarum omnium Deus! o factor omnium Deus! o mirabilem auctor omnium Deus! qui cunctis miraculis tuis, universis insignibus tuis, totis mirabilibus tuis, omnibus¹⁰ magnalibus tuis, hoc factum, hoc opus, hoc gestum, hoc actum, miserationis thesauros aperiens, pietatis arcana demonstrans, indulgentiae divitias reserans, clementiae rivos emittens in salutem meam et mundi, in redemptionem meam et mundi, in justificationem meam et mundi, in liberationem

A meam et mundi, fecisti sine loquendi ratiocinatione¹¹ mirabile, egisti sine rei exemplo singulare, formasti sine comparationis similitudine potentiale, complexi sine consimili aequiparatione vitale, finxisti sine intelligendi consideratione inestimabile, sine oblivione perenne, sine defectu stabile, sine interruptione iuge, sine fine laudabile. Per quod error amotus est, per quod languor ablatus est, per quod peccatum deletum est, per quod mors vere destructa est, per quod salus collata, per quod vita concessa, per quod caelum patefactum, per quod regnum caelorum promissum est, per quod eundi invenimus viam, per quod assequimur perveniendi veritatem, per quod adipiscimur requiescendi vitam, per quod¹² habebimus perennem tuae dulcedinis visionem. At nunc jam,¹³ modo jam, in praesenti, in hoc loco, in hoc situ, in hoc momento, et in hoc tempore, et in omnia¹⁴ semper saecula saeculorum.

CAPUT III.

Sanctam Mariam ex natione et stirpe Iudaeorum esse, ex fide autem et honore, laude et amore, Christianorum. Tandem aliquot prophetarum oraculis probat virginittatem summam oportere cum maternittati gloria copulari.

Quid dicis,¹⁵ Iudae? quid proponis? quid astruis? quid objicis? quid¹⁶ objectas? Ecce virgo nostra ex stirpe tua est,¹⁷ ex genere tuo est, ex radice tua est, ex gente tua est, ex populo tuo est, ex plebe tua est, ex natione tua est, ex origine tua est. Verumtamen ex fide nostra est, ex credulitate nostra est, ex assensu nostra est, ex reverentia nostra est, ex honorificentia nostra est, ex laude nostra est, ex glorificatione nostra est, ex dilectione nostra est, ex amore nostra est, ex praedicatione nostra est, ex praconio nostra est, ex defensione nostra est, ex vindicatione nostra est. Quod enim tibi Spiritus sanctus de illa per prophetas¹⁸ dixit, per oracula intimavit, per figuras innotuit, per praecedentia promisit, per subsequencia complevit, te negante, te non credente, te abnuente, te respuente, te resultante, te blasphemante, ego novi, ego credidi, ego sapio, ego veneror, ego honoro, ego glorifico, ego amplector, ego amo, ego diligo, ego praedico. Quia me gratia praevent, fides implevit, misericordia subsecuta est, amor provexit, et rei hujus gloria exaltavit. Te autem quem¹⁹ perfidia averit, quem pravitas occupavit, quem caecitas adiit,²⁰ quem error obtinuit, quem obstinatio

VARIANTES LECTIONES.

¹ Prosperant, Am.² Hunc locum exhibemus, ut est in omn. nost. Cod.; aliter Feu-ard.: Non virginem maternus impedit partus, et virginem non violat fetus, et matrem nobilitat pudor virgineus; et virginem nobilitat fetus, et matrem non violat pudor virgineus.³ Accessit, omnes nost.⁴ Manet, Tol. et Am.⁵ Ita Am. et Tol. Barbare Feu-ard. et alii, existat.⁶ Illud incognitum supplevimus ex Am. et Tol., in ceteris desideratur.⁷ Ornet, Tol. et antiq. Editio.⁸ Accedit in virginem, omn. nost. Prosequitur autem Tol.: Ita pudor virgineus manet in matrem.⁹ Ita Trin. et Tol. Alii cum Feu-ard., venit.¹⁰ Omn. nost. Feu-ard., magnalitis.¹¹ Omn. nost. cum veter. Edit. Feu-ard., habemus.¹² Modo jam non habet Feu-ard., sed in Cod. nost. nullo desiderantur.¹³ Semper habetur in Am. et Tol., deest in aliis.¹⁴ O Iudae scribit Feu-ard., non Ita nostri.¹⁵ Oblectaris, Am. et Tol.¹⁶ Ex genere tua, et infra, ex populo tua habet Feu-ard. contra omn. nost. Cod. consensum.¹⁷ Omn. nost. Feu-ard., praedixit.¹⁸ Ita edimus ex communi nost. Cod. suffragio. Feu-ard. eadebat: Quis error... Quae obstinatio.

induravit, dicit, quare non credis in genere tuo A puerperam virginem? Quare non credis sine viro virginem concepisse? Quare non credis proprium virginem gestare filium? Quare non credis¹ sine viro virginem manere post partum? An illo mendacii genere² illinitus, illo primævæ perfidiæ veneno crapulatus, illo parentalis fallaciæ argumento confusus, illo infidæ³ persecutionis astu perversus, illo antiquæ pertinaciæ munimento firmissimus, in sacris litteris adolescentulam, et non virginem parere posse causaris? Plane mentiris, ⁴ fallis et falleris, falso criminaris, falso impetis, falso proponis, falso contendis, falso arguis, falso defendis. Si enim, ut ais, juvencula et non virgo parere posset, quid significaret Dominus (Isai. vii)? ⁵ quid miraculi daret? quid admirabile demonstraret? quid inusitatum ostenderet, si juvencula pareret quod consuetudinis erat; si puella pareret, quod ætatis erat⁶; si adolescens femina parturiret, quod teneritudinis erat; si non impar matrimonio pareret, quod naturæ simul et temporis erat? Cujus interdum maxima cura⁷ de sponsum manet electione sollicita? cujus mens de futuræ conjunctionis est expectatione perantia? Cujus vota sunt secundum⁸ sodalium experientiam non incerta? Sed vere illud⁹ esse signum, si virgo pareret, et integra esset. Illud¹⁰ efficere novitatem, si virgo parturiret¹¹, et pudore nitesceret. Illud haberi admiratione condignum, si virgo generaret et incorrupta consisteret. In illo ostendi miraculum, si in humana conceptione fieret, quod humana natura nesciret. In illo dari signum, si¹² nulli maritata viro, fieret pariens virgo. In illo rei stuporem fieri, si femina et virginibus simul et maternis inserviret officiis. In illo¹³ facti admirationem¹⁴ peractam iri, si uno mulier tempore lætaretur præmiis simul et pudoris et prolis. Ut ergo noveris in signo concepisse hanc feminam, non in usu; in admiratione, non in conventionem fetosam existere; in novitate miraculi, non in vetustate parere conjugali; in incorruptione virginea secundari, non in fœdere nuptiali; Dei mater est, sed propter incarnationem Verbi; Dei genitrix est, sed propter assumptionem hominis; Dei administratrix est, sed¹⁵ propter quod idem subditus erat parentibus suis; Dei nutrix est, ¹⁶ quia hujus nutriticii reges et reginæ nutrices erunt (Isai. xlix). Quoniam iste filius ejus,

Deus et homo est, Verbum et caro est (Joan. i), divinitas et humanitas est, pax nobis, scandalum nobis est; sapientia nobis, stultitia gentibus est (I Cor. i). Inde merito humana referuntur ad Deum, et quæ Dei sunt referuntur ad hominem. Inde insolida hominis Dei¹⁷ participatione roborantur, et solida Dei hominis participatione infirmari dicuntur. Inde in imis summa perveniunt, inde in summis ima pertingunt, inde insolida solidantur solidis, inde insolita solitis temperantur, inde insolita sublimantur insolitis. Quæ ut vera esse non ambigas, audi sancti Spiritus verba, audi prophetarum oracula, audi¹⁸ vaticinantium dicta, audi veritatis præconia. Isaias: Parvulus, inquit, natus est nobis; filius datus est nobis (Isai. ix). Parvulus idem est Christus, quia homo non sibi, sed nobis B est natus; filius datus est nobis, quia utique Deus Filius Dei se dedit incarnari pro nobis. Et ecce homo est, in eo quod parvulus natus est nobis; Deus autem est ipse qui Filius Dei datus est nobis. Item David: Minorasti eum paulominus a Deo (Psalm. viii). Is qui minoratus dicitur a Deo, Deus certe æqualis est Deo. Quia in eo quod dicitur minoratus, homo est vere humilis natus. In Psalmis ita Pater¹⁹ de eo, quia Deus est: Ex utero, inquit, ante luciferum genui te (Psalm. cix). Quia homo est, alibi dicitur: Quasi de vulva²⁰ egredietur tibi ros adolescentiæ tuæ. Item alibi: Homo factus est in Sion, et ipse fundavit eam Excelsus (Psalm. lxxxvi). In hoc quod factus est, humilimus homo²¹ natus est. In eo quod fundavit eam, excelsus est Deus. Multa quidem et alia, copiosa vere, C sufficientia prorsus, abundantia certe, exuberantia plene poteris invenire de duabus naturis in Christi hujus unione connexis: si²² tamen in illo credas, si illi fidelis existas, si ei fidem veram exhibeas, si illum in veritate confitearis, si illi veram confessionem impendas. Quæ tamen ego ipse ex toto non prætermittens, conjiciens innectam aliqua post paulisper. Cujus ergo tantæ gloriæ et dignitatis est Filius, ut sit in assumpto homine Deus? Audi quantæ gloriæ et nobilitatis est genitrix ejus. Hæc in Isaia virga exiit ex radice Jesse (Isai. xi), id est, de genere ejus exorta; ²³ virga, quæ florem huic Christum spirituali tantum infusione sine hominis corruptionis accessione produxit. Item in Isaia hæc sola terra fide aperta, non corruptione, germinare potuit Salvato-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Sine viro, desunt hæc verba in Tol. et Trin.
² Inlatus., Tol.
³ Prosecutionis, Tol. et Trin.
⁴ Ita omn. nost. Feu-ard., fallax es.
⁵ Edimus ex unanimi Cod. nost. testimonio. Aliter Feu-ard.: Quod signum, sicut promissit, daret Dominus? Quod miraculum faceret?
⁶ Feu-ard. addit: Quod mirabile fieret? Contra omn. Cod. nost. qui deinde pro adolescens, scribunt coalescens.
⁷ Feu-ard., de sponsi... dilatione. Nost. omn. ut edimus.
⁸ De sodalium experientia. Tol. et Am.
⁹ Tol. et Am. Feu-ard., esset.
¹⁰ Existere, ambo lidem; ceteri cum Feu-ard., efficeret; nos vero efficere legendum putamus, in modo infinito, sicut cetera verba quæ sequuntur.

D ¹¹ Inserit hic loco Feu-ard.: Et integra esset. Illud efficeret novitatem, si virgo parturiret, etc.
¹² Nullo, omn. nost.
¹³ Facto, Am.
¹⁴ Ita Tol. et Am. melius quam peractam, quod habet Feu-ardentius.
¹⁵ Propter ministerium humanitatis, quod, etc., Trin.
¹⁶ Quia qui hunc nutriunt reges, et reginæ erunt, Trin. et Tol.
¹⁷ Participio, Am.
¹⁸ Omn. nost. cum antiqua Vulgata. Feu-ard., vaticinationum.
¹⁹ De filio, Tr.
²⁰ Omn. nost. Feu-ard., egredietur.
²¹ Tantum., Tr.
²² Virgo, Tol. et Am.

rem, rorantibus coelis, et nubibus pluentibus Justum (Isai. xlv), id est, prophetis pronuntiantibus ejus adventum. Hæc in Ezechiele domus Dei est, ejus pudoris integerrima claustra, ad Orientem consistens porta semper est clausa (Ezech. xlv). Quæ neque ante natum, neque post natum hunc filium alterius accessum vel transitum hovit. Quia ipse solus Dominus per eam nascendo transivit. Unde et semper est clausa, quia semper est virgo. Hæc virgo in psalmo thalamus Dei est, quia de utero ejus iste incarnatus Deus processit velut sponsus, in ea relicto perennis virginittis decore mansuro (Psal. xviii). Item in Psalmis hæc terra est, de qua veritas oritur, quæ veritas Christus eadem est, et quæ de celo prospexit justitia ejus (Psal. lxxiv). Item in Psalms: Hæc terra fructum suum dedit, id est, Christum nostrum genuit, in quo et benedixit nobis, idem Dominus Deus noster, ut benedicat nobis Deus, et signus benedicti a Deo ter vocabulo repetito. Quem in Trinitate unum Deum omnis terra metuant fines (Psal. lxxvi).

CAPUT IV.

Hortatur Judæum, ne virginis et matris minuat gloriam, cujus ighominia redundat in prolem. Et quod Virginem adorant omnes cælestes virtutes, et confluunt ad eam omnes populi, Judæorum quoque perfatiam obiter ostendit ab antiquis Patribus divinitus prophetatam.

Sit, rogo, jam, sit, rogo, Judæe, gratissimum tibi tante virginis decus in sua cognatione repertum. Sit amabile tante gloriæ Virginem in tuo genere invenisse. Sit letum in tua traduce tante pudicitie visum insigne. Sit jucundum in stirpe tantumdem tua patefactum tale miraculum. Ecce impleta est omnis terra per hanc Virginem gloria Dei. Cognoverunt omnes a parvo usque ad magnum per hanc Virginem Deum vivum. Viderunt omnes per hanc Virginem salutem Dei. Rememorati sunt et conversi per hanc Virginem ad Dominum universi fines terræ (Psal. xcvi). Adorant in conspectu Filii ejus omnes patriæ gentium: ipsius est filii regnum, et ipse Deus dominabitur gentium (Psal. xxi). Cantant omnes ipsi Domino Filio ejus redemptionis suæ canticum novum, quia nascendo de hac Virgine magnalia fecit. Notum fecit Dominus per hanc Virginem salutem suam, et ante conspectum nostrum revelavit hanc justitiam suam (Psal. xcvi). Invenierunt per hanc Virginem Deum, qui eum per observantiam legis invenire non potuerunt. Venit per hanc Virginem Deus, et congregatis gentibus et linguis, venimus et vidimus gloriam ejus, quasi gloriam unigeniti a Patre (Joan. i). Congregate sunt omnes gentes in nomine hujus

VARIANTES

¹ Sunt ad Orientem habet Feu-ard. In nostris omnes decet sunt.

² Et mansuro, Edit. Feu-ard. Nos, ut habent omnes Cod. nostri.

³ Deus pro ejus. Am. et vetus Editio.

⁴ Ita omni. nost. Feu-ard., id est Deus, Deus noster.

⁵ Quam Trinitatem, Trin. et Am.

⁶ Jucundum, Tol. et Am.

⁷ In nascendo, Trin. et Am.

⁸ Quem, Am.

A Domini in medio Jerusalem, quæ est Visio pacis (Jerem. iii), id est, Ecclesia universalis, et non ambulabunt ultra post pravitatem cordis sui. Juravit Dominus in veritate et iudicio. Et ecce tali matre progenitum omnes gentes benedicunt, ipsamque colaudant. Ecce iste Deus fortitudo nostra est. Ad hunc omnes gentes venimus ab extremis terræ, et cum Jeremia dicimus: Vere mendacium possederunt patres nostri (Jerem. xvi). Ecce in die novissimo hic mons filius virginis hujus preparatus est in vertice montium (Isai. ii), id est, elevatus est super Apostolos nostros, et super omnium virtutum celestium majestates. Confluimus ad eum omnes populi, et properamus gentes multe. Ascendimus ad hunc Dominum, montem Domini, et ad domum Dei Jacob, quæ est Ecclesia Dei vivi. Docet nos de vitiis suis, imus in semitis ejus, quia lex gratiæ de Sion egressa est, et verbum Domini de Jerusalem. In quo Iesus est sanctis apostolis nos omnes in ejus nomine baptizari, et sancto Spiritu adimpleri (Matth. xxviii).

De te autem propter cordis tui pessimi obstinationem, propter impuram voluntatem, propter inordinatam mentem, propter conscientiam malam, propter incredulitatem fugem, propter superbiam veram, propter obedientiam fallacem, propter promissa infidelia, propter fidem inconstabilem, audi Dominum in Deuteronomio proclamantem: ¹ Eratis gentes ad caput, incredulus autem populus ad caudam (Deut. xxxiii). ² Cui incredulus nisi isti Deo, in humilitate hominis ex hac Virgine nascituro? Item Jeremias: Prævaricatione prævaricata est in me domus Juda, ait Dominus. Negaverunt me, et dixerunt: Non es ipse (Jerem. v). Quod nunc usque, Judæe, propter hunc Christum Dominum meum hujus Virginis filium, dieis non esse Christum. Exspectas alium, cum quo pereas, Antichristum. Item Isaias: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem mihi (Isai. lxi). Non credentem et contradicentem; qui nisi isti Domino? qui quoniam de hac Virgine natus est, credere noluit hunc esse Deum. Item Jeremias: Quomodo dicitis, Sapientes nos sumus, et lex Dei nobiscum est? Vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum. Confusi sunt sapientes perterriti, et capti sunt. Verbum enim Domini proiecerunt, et sapientia nulla est in eis (Jerem. vii). Quod verbum? Hoc utique de hac Virgine carnes factum. Et quam sapientiam? Hanc scilicet Dei Patris, quæ gentibus stultitia est. Item Isaias: Audite me, duro corde, et qui longe estis a justitia: prope feci justitiam meam, et non elongabitur, et salus mea non

LECTIONES.

¹ In Jerusalem. Trin. et Am.

² Feu-ard. venimus edidit, et dicamus: nos ex omni. nost. Cod. venimus... dicimus, quod sequentibus consonat confuimus... ascendimus.

³ Instabilem, Tol.

⁴ Omni. nost. Feu-ard., grun.

⁵ Sequimur omni. nost. Cod. Feu-ard. edebat: Cum ergo incredulus et nisi... nascens.

⁶ Me, omni. nost. Feu-ard., Dominum; et sic legitur in Vulgata ad hunc Jeremie locum.

⁷ Sic omni. nost. Feu-ard., nasci dignatus est.

morabitur (Isai. xlii). Quæ iustitia, et quæ salus, nisi hic: utique a quo iustificati et salvati credentes sumus? Item Isaias: Educ foras populum caecum, et oculos habentem; surdum, et aures sunt ei (Isai. xliii). Quid non videntem, et quid non audientem, nisi hunc Dei Filium, ex homine incarnatum, et cuncta quæ de eo multifarie sunt prædicta? Item in Osee: Vae, inquit, tuis! quoniam recesserunt a me; vastabuntur, quia prævaricati sunt in me; et ego redemi eos, et ipsi locuti sunt contra me mendacium (Osee. vii). A quo recesserunt? Utique a me, quem humiliter videntes hominem esse, contemnunt Deum. Et quod mendacium locuti sunt? nisi quod et in Jeremia dicente legimus: Non est ipse. Et quare non est ipse? Quia vidimus eum, et non erat aspectus; et desideravimus despectum et novissimum virum, virum dolorum, et scientem ferre infirmitatem; et quasi absconditis vultus eius et despectus, unde nec reputavimus eum (Isai. liii). Quibus verbis sua incredulitas significatur, cui visus est Christus non habere speciem, neque decorem, unde neque a te reputatus est esse Deus. Dixi celer, dixi currens, dixi transiens, dixi pernix, dixi velox, dixi citatus, quæ cito reperi, quæ de vicino attingi, quæ de proximo inveniri, quæ de confinio intuli. Nam si peritis pollens, si prudentia vigil, si acumine rixax, si inquisitione strepens, si sollicitudine minus inertis vellem, aut possem, dies mihi deficiet, momenta decrescent, horæ lassabunt, mane ruet, meridies liquescet, vespere decedit; intempesta et gallicinia, crepusculumque, noctiumque abundantia non suppetent, non coherent de talibus sacramentis aut fidei meæ congrua, aut perfidie tuæ discordantia, et adversa promere vel narrare. Unde jam veni mecum ad hanc Virginem, ne sine hac properes ad gehennam. Veni abscondamur sub velamento virtutis ejus, ne induaris confusione, sicut diplode. Veni confiteamur, ego delicta juvenutis et ignorantie meæ, et tu delicta sacrilegii et sceleris tui, ne revelent coeli iniquitates tuas. Veni humiliemur in veritate confessionis et laudis ejus, ne terra consurgat adversum te, asserens tanti sceleris se tuam perfidiam assistentasse. Non erubescas filium ejus esse Deum tuum, ne ipse te erubescat coram angelis suis. Non erubescas sermones ejus, ne ipse te in adnotatione libri viventium erubescat. Confitere illum in regione terrarum; ne ipse te non confiteatur in terra viventium. Confitere illum Deum esse et filium hominis virginitatis matris

VARIANTES LECTIONES.

¹ Utique non est in Feu-ard.; sed habent nostri omni.

² Prædicta, Trin. et Am.

³ Et deest in omnibus nostris.

⁴ Contemnunt, Tol. et antiq. Editio.

⁵ Nisi quod aliunt, Jeremia dicente: non est ipse?

Amel.

⁶ Transiens, Trin. et Tol.

⁷ Lacescent, Tol.

⁸ Languescet, omni. nostr.

⁹ Crepuscula, Tol.

¹⁰ Cohærebunt, Amel.

¹¹ Virginis deest in omni. nostr.

A ut ipse te confiteatur coram Patre suæ divinitatis. Time majestatem ejus inter homines, ne te humanitas ejus in tartara precipitet coram angelis suis. Dilige illum dum patiens est, ne odio habeat te, dum judicaverit te

Arbitror me per virtutem Dei hostem ut potui confodisse, reliquisse casum, abjecisse cœrvatam, exanimem dimisisse. Unde et pallidus adest, exsanguis superest, defessus angitur, fatigatus manet, concisus jacet, confossus ruit, elisus interiit: de vitali statim nihil superest, de spe vite jam nihil est, de reditu vite illi exspectatio non est. Unum tantum deest, quod huius perfidie anhelat, quod exile marmur erroris aspirat, quod tenui tabo de sacrilegii sepulcro animæ nartibus fetor exhorret. Verrum redeam, repedem, retro gradiar, retro converteriar, et non eam, donec deficiat; non vadam, donec intereat; non pergam, donec attritus sub pedibus meis evascescat, ne de cadavere perfidie quidam vermiculus supersit, ne de morticinio sacrilegii tinea quæcunque consurgat, ne de tabo profanationis quodcunque genus vermium oriat, quod in criminum antro demonum favoribus pastum, et si non assurgat in bellum, exolet in voluerem, applaudatque sibi nostre disputationis petia evasisse, qui funditus ac ingemiscit vincere nequiasse; gutturque a capulo dissertæ ratiocinationis abducat, et per aeræ potestates levitate vagabunda ferendus esse fraude suspendat, ac scilicet sub pavore vel fuga illi ardeat, cui sub spe victoria non concordat. Audiam ergo antequam loquelam, exanimato hostis, appose; auriculam antequam linguam adaperi, ante auris quam oris remove aeram, ut prius poveris quam loquaris, primitus sapias quam respondeas, prius corde percipias quam ore depromas. Sicque de hac veritate ut cognoscas plenitudinem veritatis asserere, considera, intueri, ride, intellige, perpende, animadverti, intende, scito, sapito, disce, cognosce, hunc eundem esse Deum ex Deo in veritate nature suæ, qui ex Virgine factus est homo in veritate nature meæ; hunc esse perenniter æternum, qui dispensative factus est temporalis; hunc venisse, qui est vere immobilis; hunc contineri in loco, quem non continet locus; hunc esse intra locum, qui est omnium locus. Nam et, expressius dicam, ipso ducente sequar eum; ipso præeunte, curram post illum; ipso antecedente, vadam post eum; ipso adjuvante, vel vocante, ingrediar ad illum, et in quantum ipse permiserit, as-

¹² Superest, Amel.

¹³ Fecit deest in Trin. et Tol.

¹⁴ Ita Trin. et Tol. Cæteri cum Feu. repedabo.

¹⁵ Attritus reposuimus ex Trin., quæ vera lectio est abs dubio, quamvis cæteri scribunt ascriptus.

¹⁶ Et per aeræ potestates levitate vagabunde ferendus. Trin. et Amel.

¹⁷ Victoriar, Trin.

¹⁸ Natus, Trin.

¹⁹ Teneri, Trin. et Amel.

²⁰ Feu-ard., exactius. Nostri omni., expressius.

²¹ Trin. et Am., ipso vocante ingrediar, etc.

²² Permiserit: sanior lectio, quam exhibent nostri

verem tibi, ostendam tibi, enarrem tibi, promam, A
expediam, convincam, probem, quis est idem ipse qui
venit, et unde venit, et quando venit, et ubi venit,
et quare venit, et quomodo venit, et quid egit.

CAPUT V.

Sacrum Incarnationis explicat arcanum.

Audi jam nunc, quis est Christus qui venit; audi
jam nunc, quis est idem qui venit; non alius quam
Deus, et omnipotens Dominus. Dicit Malachias: ¹
Veniet ad templum sanctum suum dominator, ² quem
vos queritis, et angelus testamenti, quem vos vultis
(*Malach. iii*). Item in Exodo Pater de eodem ³ ad
legislatores: Ecce mitto angelum meum, qui præcedat
te, et custodiat ⁴ te in via, et introducat in locum
quem paravi. Observa eum, et audi vocem ejus;
nec contemnendum putes, quia non dimittet cum peccaveris.
Et est nomen meum in illo (*Exod. xxxiii*). An quia
angelum audis, non putas esse factorem Deum, sed
quempiam angelum factum? Absit. Magna certe
dementia agitaris, si credis Deum cuiquam angelo
et potestatem et nomen proprium contulisse, atque
contra tuam simul et meam vocem, ⁵ non sit unus
Deus qui fecerit omnia. Quare angelum dicis illi
esse æqualem? ⁶ Quod utique dicendum non est,
quia ita non est, verum non est Quis enim in nubibus
æquabitur Domino? Aut quis similis erit Deo inter
filios Dei (*Psal. lxxxviii*), id est, in angelis bonis, et in
⁷ hominibus sanctis, quos adoptionis amore divinæ
paternitatis pietas filios vocat. Unde Christus venit?
⁸ unde venit? Vere non aliunde quam de Deo venit. Audi
ipsum per Salomonem: Ego ex ore Altissimi processi
(*Ecclesi. xxiv*). Item Pater in Psalmis de eo: Ex utero
ante luciferum genui te (*Psal. cix*). Hinc et alias
ipse per Salomonem: ⁹ Ante colles ego parturiebar
(*Prov. viii*). Et Zacharias: Hæc dicit ¹⁰ Dominus
exercituum: post gloriam misit me ad gentes, quæ
spoliaverunt vos. Qui enim tetigerit vos, tanget
pupillam oculi ejus, quia ecce levabo manum meam
super eos, et erunt præda his qui serviebant sibi; et
scietis quia Dominus exercituum misit me (*Zach. ii*).
Vide omnipotentem Dominum exercituum ab omni-
potente Patre Domino Deo exercituum missum, quan-
do Christus venit. Missus est autem ad gentes post
gloriam deitatis, quam apud Patrem habuit, cum fie-
ret humilis in forma servi, qui erat æqualis pater-
næ divinitati. Item Isaias: Ego primus, et ego no-
vissimus; manus quoque mea fundavit terram, et
dextera mea mensa est coelos. Non a principio in
abscondito locutus sum: ex tempore antequam fie-

ret, ibi eram, et nunc Dominus misit me, et spiritus
ejus (*Isai. xlviii*). Ecce qui primus, et novissimus,
et factor omnium est, mittitur a Domino Patre, cui
et coæternus, et coæqualis habetur. Item quando
Christus venit? quando venit? dicat Jacob in be-
nedictionibus patriarcharum. Non deficiet princeps de
Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat qui
mittendus est; et ipse erit expectatio gentium (*Gen.*
xlxi). Tunc ergo venit, quando per ambitionem,
succedente in regno Herode alienigena, defecit in
Israel princeps de Juda; in quo defectu advenit ille
qui mittendus erat, quem gentes et populi expecta-
bant. Item in Daniele, ad se loquente angelo: Daniel,
animadvertite sermonem, et intellige visionem. Sep-
tuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super popu-
lum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut con-
summetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum,
et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiter-
na, et impleatur visio, et prophetia, et ungatur san-
ctus sanctorum (*Dan. ix*). Quod tempus olim esse
completum, prædictarum rerum et eventus et exitus
docet. ¹¹ Item ubi venit? dicat Michæas: Et tu, Be-
thleem, domus Ephrata, ¹² nunquam parvula es in
millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit domina-
tor in Israel (*Mich. v*). Et hoc secundum carnem;
nam secundum divinitatem, illud est quod connectit:
Et egressus ejus a diebus æternitatis. Item David:
Ambulabunt de virtute in virtutem, et videbitur
Deus deorum in Sion (*Psal. xxxviii*). Item Jeremias
in lib. Baruch: Hic est Deus noster, et non æsti-
mabitur alter ad eum: qui invenit omnem viam
prudentiæ; et ostendit eam Jacob puero suo, et
Israel dilecto suo; post hæc in terris visus est, et
cum hominibus conversatus est (*Bar. iii*). ¹³ Item
quare Christus venit? Per Isaiam ipse dicit: Spiritus
Domini super me, propter quod unxit me, evange-
lizare pauperibus misit me, prædicare captivis re-
demptionem, et cæcis visum (*Isai. 6*). Item ipse:
Ecce Deus noster, ipse veniet, ¹⁴ et salvos nos faciet.
Item Habacuc: Existi in salutem plebis tuæ, ut sal-
vos facias electos tuos (*Habac. 3*). Item quomodo ¹⁵
venit? Abiectus utique et egenus. Dicit Zacharias: ¹⁶
Discite, filiæ Sion: Ecce rex tuus venit tibi justus et
salvans, pauper, ¹⁷ et sedens super asinum indomi-
tum (*Zach. ix*). In psalmo David de eo ait: Ego au-
tem sum vermis et non homo, opprobrium hominum,
et abjectio plebis. Item apud Isaiam ex persona Dei
Patris: Ecce intelliget servus meus, et exaltabitur,
et elevabitur, et sublimis erit valde. Sicut obstupue-

VARIANTES LECTIONES.

Codices omnes, pro *promiseris* quod edidit Feu-ardentius, non sine mendo.

¹ Venit, Feu-ard.

² Nostri om. tantum habent: Quem vos vultis.

³ Ad legislatores dicit. Feu-ard.; sed dicit non est in nostr. ullo.

⁴ Te supplevimus ex nostris omnibus.

⁵ Non esse unum Deum, Tol.

⁶ Quod utique verum non est, idem.

⁷ Hominibus ex nostris omn. Feu-ard., omnibus.

⁸ Item unde venit? Trin. et Am.

⁹ Feu-ard., omnes colles; sed non legitur omnes

in nostris.

¹⁰ Dominus Deus, Trin. et Tolet.

¹¹ Jerusalem, Tol.

¹² Antea scribit Feu-ard.: Ubi Christus venit?

¹³ Nunquid, Trin. et Am.

¹⁴ Feu-ardent. : Quare venit Christus? Item quare venit? Nos edimus ut habet Amel.

¹⁵ Salvavit nos, Trin. et Amel.

¹⁶ Amel., Christus venit?

¹⁷ Dicite, Trin. et Amel.

¹⁸ Et deest in Trin. et Amel.

73
run
asp
Iste
bur
de
tur
cui
ram
non
non
et n
ferr
et d
guo
lavi
cuss
est
scel
et li
erra
et D
Obla
Sicu
cora
suum
ratio
est d
perce
tes p
nequ
volu
pecc
volu
labor
scien
tos,
tiam
quod
ratio
et pr
LIII).
diet
non
in ve
quoa
ejus
de se
homo
(Psal

runt super te multi, sic ingloriosus erit inter viros A
 aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum.
 Iste asperget gentes multas. Super ipsum contine-
 bunt reges os suum, quia quibus non nuntiatum est
 de eo, videbunt, et qui non audierunt, contemplabun-
 tur. Quis ¹ credit auditui nostro, et brachium domini
 cui revelatum est? Et ascendet sicut virgultum cor-
 ram eo, et sicut radix de terra sitiendi (*Isai. xxii*);
 non est species ei, neque decor; et vidimus eum, et
 non erat aspectus, et desideravimus eum, despectum,
 et novissimum virorum, virum dolorum, et scientem
 ferre infirmitatem; et quasi absconditus vultus ejus
 et despectus, unde nec reputavimus eum. Vere lan-
 guores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse por-
 tavit, et nos putavimus eum quasi leprosum, et per-
 cussus a Deo, et humiliatum. Ipse autem vulneratus
 est propter iniquitates nostras, et attritus est propter
 scelera nostra; disciplina pacis nostræ super eum, et
 livore ejus sanati sumus. Omnes nos quasi oves
 erravimus, unusquisque ² in viam suam declinavit;
 et Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum.
 Oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum.
 Sicut ovis ad occisionem ducetur, et sicut agnus
 coram tondeute se obmutescit, et non aperiet os
 suum. De angustia et de judicio sublatus est, gene-
 rationem autem ejus quis enarrabit? Quia abscissus
 est de terra viventium, propter scelus populi mei
 percussus eum; et dabit impios pro sepultura, et divi-
 tes pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit,
 neque dolus inventus fuerit in ore ejus. Et Dominus
 voluit eum contere in infirmitate. Si posuerit pro
 peccato animam suam, videbit semen longævum ³, et
 voluntas Domini in manu ejus dirigetur. Pro eo quod
 laboravit anima ejus, videbit et saturabitur. In
 scientia sua justificabit ipse justus servos meos mul-
 tos, et iniquitates eorum ipse portabit. Idēo disper-
 tiam ei plurimos, et fortium dividet spolia, pro eo
 quod tradidit in morte animam suam, et cum sceler-
 atis deputatus est. Et ipse peccata multorum tulit,
 et pro transgressoribus oravit ut non perirent (*Isai.*
liii). Item apud eundem: Non clamabit, neque au-
 diet quis in plateis vocem ejus. Calamum quassatum
 non conteret, et linum fumigans non exstinguet, sed
 in veritate docebit judicium, et proferet justitiam,
 quoadusque ponat in terra judicium, et in nomine
 ejus gentes sperabunt (*Isai. xlii*). Et in Psalmis D
 de seipso sic ait: Ego autem sum vermis et non
 homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis
 (*Psal. xxi*).

CAPUT VI.

Oratione præmissa probat filium sanctæ Mariæ esse Deum.

Adaperi, Jesus meus, adaperi os meum, et reple
 illud confessione misericordiæ tuæ. Tange os et auri-
 culam cordis mei dicens: ⁴ Adaperire; ⁵ ut audiam
⁶ quid loquaris per Spiritum sanctum tuum. Reple os
 meum laude tua, ut possim enarrare magnificentias
 tuas, atque confitear tibi misericordias tuas, et mira-
 bilia tua filiis hominum, qui vivis et regnas in sæcula
 sæculorum. Amen. Quid egisti, domine? Quantum
 ad omnipotentiam unicæ Trinitatis pertinet, omnia
 per te facta sunt, et sine te factum est nihil. Quantum
 autem ad id attinet, quod specialiter in tua persona
 incarnari, et hominibus apparere salvator omnium
 B advenisti, et ipse factus es sub lege, natus ex muliere
 (*Galat. iv*). Verum et ⁷ quos operum tuorum egres-
 sus habueris, atque quosnam saltus mirabilium di-
 versitatibus dederis, Psalmista dicat: Visi sunt gres-
 sus tui, Deus, ingressus Dei mei (*Psal. lxxvii*). Illi
 utique quibus in mundum per Virginem venisti, et
 quibus ad Patrem per resurrectionis gloriam redisti.
 Unde et venisse te tam multa vaticinantium dicta
 confirmant, quam operum tuorum exempla demon-
 strant. Cum igitur in mundum venisti, adversans
 tibi Judæa datæ sibi legis assertionibus cognoscat
 quid egeris. Primo itaque, Judæe, cum invisibiliter
 hic Dei Filius et omnipotens Deus ad Virginem venit,
 quid egit, nisi ut juxta quod Isaias dicit, de egressa
 virga, id est, de matre virgine, de radice generis
 Jesse ⁸ ascendit hic flos (*Isai. xi*)? Nascitur utique
 Filius, nulla corruptione ⁹ creatus, sed sola sancti
 Spiritus infusione generatus. Item juxta eundem
 ait (*Isai. vii*), ut non in usu juvenula, sicut tu men-
 tiris, sed sicut ego verum dico, in signo concipiat, et
 pariat Virgo. Item juxta eundem ait (*Isai. xlv*), ut
 sine corruptionis accessu, solo Spiritus sancti calore,
 et virtutis Altissimi obumbratione aperiatur terra
 corporis, virginalis uterus, et hunc germinet salva-
 torem. Item juxta Danielelem ait (*Dan. ii*), ut abscida-
 tur, id est, ut ¹⁰ abstrahatur hic lapis de monte gene-
 ris Judæorum sine manibus præcidentis, id est, sine
 operatione corruptionis; et veniens in terram ampli-
 tudinis totius mundi, impleat potentia sua orbem
 terrarum, et a mari usque ad mare firmet dominium
 suum. Item vero juxta Psalmistam ait (*Psal. xviii*),
 ut ¹¹ egrediatur sponsus de thalamo uteri virginalis,
 assumpturus illam sponsam ex omnibus nationibus,
¹² Ecclesiam universalem. Cui alio loco dicitur: Audi,
 filia, vocem Dei, et vide misericordiam prævenientis
 te Dei. Et inclina aurem obedientiæ tuæ, et obli-
 visce id est.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Credidit, Amel.

² In via sua, præter Trin. et Amel., habent cæteri cum Feu-ard.

³ Super terram adjicit Feu-ardent., quod desidera-
 tur in utroque Cod. superiori.

⁴ Feu-ard. Editio habet: *Effeta*, quod est, adape-
 rire; nos priora verba extrusimus, quoniam in om-
 nibus Cod. nostris desiderantur.

⁵ Pro ut, quod retinent omn. nostri, habet
 Feu-ard. et.

⁶ Feu-ard., quid loquar, et similiter nostri, præter
 Cod. Trin., qui scribit ut edimus. Vetus Editio, quid
 dicatur.

⁷ Tolet. et Trin., quia.

⁸ Nostri, ascendat.

⁹ Tolet. et Am., concretus.

¹⁰ Am., obsecatur.

¹¹ Ita omn. nostri; Feu-ard., egreditur.

¹² Feu-ard., id est, Ecclesiam; nostri ut edimus,
 omisso id est.

scere populi tui profanationes, et operum pravitates, et ne recorderis ¹ domum patris tui (Psal. XLIV), diaboli videlicet, ² sive mundi illecebras, et temporalium rerum turpes amores. Item juxta Psalmistam ait (Psal. LXXXIV), ut de terra materni corporis oriatur nascentis veritas carnis, et respiciat de cælo justitia deitatis. Sicque in unitate personæ Deo et homine consistente, hæc terra Virginis nostræ hunc dei filii fructum, dante nobis Domino benignitatem nostræ redemptionis. Item juxta Ezechielem ait (Ezech. XLIV), ut de hac materni uteri domo per pudoris virginei portam idem Dominus Deus Israel egrediatur, ac dum nec ante, nec post nativitatem ejus ullum unquam integritas corruptionis novit accessum, eadem porta sit clausa, quia semper est virginitalis sera conclusa. Horum itaque ³ vaticiniorum omnium ad hoc summa porrecta est, ut de Spiritu sancto et Maria semper virgine fieret hoc Verbum caro, fieret Deus homo, fieret humanum quod erat divinum, non diminutione deitatis, non interitu æternitatis, non commutatione incommutabilis veritatis, sed assumptione carnis, sed ⁴ participatione hominis, sed societate humanitatis. Sicque ⁵ in unitate personæ idem sit Verbum qui caro, idem sit homo qui Deus, idem sit et qui divinitas et qui humanitas est. Ac per hoc juxta Jeremiam (Bar. III) ipse unus Christus sit Deus, qui invenit omnem viam prudentiæ, qui et cum hominibus conversatus est homo. Juxta Psalmistam (Psal. LXXXVI) ipse sit homo in Sion natus, qui fundavit eam Deus excelsus. Juxta Isaiam (Isai. II), qui dicit: Quiescite ab homine, cujus spiritus in naribus ejus est, quia excelsus reputatus est; ipse sit homo in cujus humanitatis aspirationibus divinitatis ejus spiritus est, qui sit et Deus, qui est reputatus excelsus. Juxta David (Psal. CIX) ipse sit Dominus Deus, ad quem loquitur Dominus Deus, ipse sit homo, qui sedeat a dextris Dei. Juxta Isaiam (Isai. IX) ipse sit homo, qui parvulus natus est nobis, qui sit et Deus, qui filius Dei datus est nobis. Juxta Psalmistam (Psal. XLIV) ipse sit Deus, cui dicitur: Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi; qui sit et homo, qui per exultationis oleum sancto Spiritu dicitur unctus. Juxta vocem Domini per Jeremiam (Jerem. XXIII), ipse sit homo, cui dicitur: Ecce ⁶ venient dies, dicit Dominus, et suscitabo David germen justum, et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet judicium et justitiam super terram; qui sit et Deus, cum subjicitur: In diebus ejus salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter, et hoc est nomen quod vocabunt eum, justus Deus noster. Juxta Micheam (Mich. V) ipse sit

A homo, de quo dicitur: Stabit, et videbit, et pascet gregem suum; qui sit et Deus, cum subjungitur: In virtute Domini et honore nominis Dei sui erunt; quoniam nunc magnificabitur usque ad terminos terræ, et erit iste pax. Audisti quid egerit adveniens Deus in utero Virginis? Audisti quod cum sit Deus, homo factus est? Audisti quia cum aliud sit Deus, et aliud homo, non tamen est alter Deus, et alter homo, sed unus est? Dominus noster Jesus Christus, idem Deus et homo? Audi jam nunc quæ miraculorum opera egerit, quæ mirabilia acta gesserit, quæ magnalia gesta fecerit, quas virtutum operationes patraverit, quos operationum effectus ediderit. Certe hæc quæ auditus es, in gente tua, in genere tuo, in populo tuo, in plebe tua, facta cognosce. Quoniam et ipse qui ea fecit secundum quod homo est, ex ⁷ traduce tua, ex stirpe tua, ex propagine generis tui, in veritate carnis naturæ meæ voluit nasci. Sed vellem plane contra sacrilegium et perfidiam tuam veritatis hujus negotium partis meæ assertoribus intimare, ⁸ et veridicum jus veritatis meæ coram Domino et angelis ejus in foro orbis terrarum, spectantibus cunctarum nationibus gentium, in eorum testium fidem proponere. Sed video te fallaci conatu, perverso astu, infido objectu, labenti congressu, depravato animo, impuro sensu, ⁹ hyperbatonico eloquio, quod est ex omni parte confusum, velle te respondere, Instrumenti Novi auctores nolle recipere, sed auctoritatis vetustate assertionibus dimicare.

Respondedo et ego: Si novis assertoribus veritatis minime cedis, saltem ipsi pro se loquenti veritati succumbe. Sed rursus objicis: Hæc, quæ dixisse veritatem opponis, novorum sunt prædicatorum intimata præconia. Et ego dicam: Ut ergo ais, tempore, non auctoritate contendis; electione, non jure disceptas; velle, non ordine causam narres, dum vetustatem novitati præponis, dum nova veteribus impugnas, dum veteribus nova evaculare conaris. Certe iste directus inite disceptationis est ordo, iste actionis debita de jure processus, hoc negotii verum initium, hic disputationis ordinatæ competens modus, ut vetusta promissa nova opera compleam, ut umbram veritas excludat, ut incerta et occulta patens exhibitio manifestet, ut antiquitatis arcana nova fides aperiat, ut veterum secreta credulitas adveniens revelet, ut absconsa mysteria religionis novitas ostendat, ut temporum primitiva temporum plenitudo corroboret. At nunc quid vetera quæris, ¹⁰ quæ transierunt, et ecce facta sunt nova? quid illorum temporum recordaris, propter quæ facta non sunt? quo-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Domum non legitur in nostris.² Pro sine scribit suaves Amel.³ Vaticiniorum. Ita omn. nostri Cod. cum antiqua Edit. Feu-ard. Edit., vaticinantium.⁴ Trin., participio.⁵ In unitate, Am.; reliqui cum Feu., in unione.⁶ Nostri Cod. ms., dies veniunt.⁷ Dominus noster, Trin. et Am. Alter vero cum Feu-ard., Dominus meus.⁸ Traduce scribunt nostri omn. Feu-ard., radice.⁹ Extremum hujus periodi membrum edimus ad nostros Cod. omn. Quod ita habet Feu-ard.: Et ut veridicum jus meorum testium fidem proponerem.¹⁰ Profanatico edebat Feu-ard. Nos ex nostris Codicibus hyperbatonico, quod cum sequentibus mire consenti; namque hyperbaton orationem reddit perturbatam et obscuram, nisi prudenter adhibeatur.¹¹ Quæ, Amel. Feu-ard. cum reliquis, quia.

niam facta sunt propter nos, in quos fines sæculorum devenerunt. Quid tantum vaticiniis primævis attendis, cum jam omne vaticinium rei gestæ sit exhibitione completum? Quid de lege et prophetis agis, cum ea quæ usque ad Joannem dixerunt, in Deo Christo Jesu nostro esse completa testentur etiam rerum omnium elementa? ¹ Quid vero dicam? ideo te nolle recipere novos, quia sprevisti vetustos; ex hoc jura novitatis impetere, ex quo antiqua visus es sprevisse; ex hoc renuere gratiam, ex quo impugnaveras legem; ex hoc non dare fidem Evangelio, ex quo dudum contradixeras legali præcepto; ex hoc impugnare apostolos, ex quo impugnaveras et prophetas; ex hoc non acquiescere doctoribus meis, ex quo non acquieviisti rectoribus tuis; ex hoc profanare veritatem, ex quo profanaveras et veritatis promissionem; ex hoc revelata nescire, ex quo ² ad aperta nolivisti cognoscere; ex hoc esse ³ perfidum in temporum plenitudine, ex quo fuisti infidus in futurorum promissione. Sed age nunc, quonam ordine propositionis perversæ hic modus poterit esse justus, ut inassequenda veritatis cognitione, de turba veridicorum personas eligas, quibus credas, ⁴ et dum emicans patulæ veritatis fulgor dixerit, non attendas? Quo venefico ore, quo itinere dirigitur hujus actio commoti certaminis, ut me apertiora judicia proferente, tu in tua electione constituas quod in mea contradictione defendas? Postremo quæ tergiversatio ista est, ut ego veritatem proferam, quam tu ⁵ renuas videre, et de ejusdem coneris inquisitione contendere? Aut quisnam hic conglobatæ responsionis est ictus, ⁶ ut assertores veritatis inquiras, et prolata veritatem videre contemnas? Si licet tibi eligere cui credas, ergo eligere liceat et quod credas. Si licet tibi electione tua vindicare quod credis, ⁷ liceat et electionis invenire auctorem cui credas; ac per hoc ita judiciorum regulas rumpis, ut de electione feras libitum, non de justa disceptatione judicium. Non enim quod debes, sed quod placet dicis; neque quod inveniat, sed quod operiat veritatem opponis, dum publice veritati non credis, et hanc in abditiis quaris, dum per semetipsam quid verum sit de se veritas clamat, et tu de illa quid verum se habeat electionis disputatione requiris. Veritas dicit per semetipsam: Ego sum; et tu, qui speciem ostendat veritatis inquisitorem queris! Veritas dicit: **D**

VARIANTES LECTIONES.

¹ Loco horum verborum habent omn. nostri: Cum verum video, ideo, etc.

² Fœdare, Tol.

³ Ad aperta, Feu-ard. Trin. vero et Amel., adperta, et quidem genuina lectione, nam voluit hoc proponere superiori verbo revelata, quod idem est ac adperta, nedum illi contrarium.

⁴ Perfidum ex nostris, non veridicus, quod habet Feu-ard.

⁵ Tol. Cod. habet: Et micans veritatis fulgur intendens, non attendas. Sed si pro dixeris legatur eluxerit, lectione Feu-ard. nulla melior.

⁶ Feu-ard., renuisti; nostri omnes, renuas.

⁷ Amel. Cod., ut per assertores veritatem inquiras, etc.

⁸ Lectionem hanc exhibet Tolet. noster: Feu-ard.

Ego sum via (Joan. xiv); et tu in devils viam queris! Veritas dicit: Ego sum vita; et tu vitæ præcones inquiris! Veritas dicit: Qui sitit, veniat et bibat (Joan. xvi); et tu qui sitientem potes, asciscis! Veritas dicit: Ego a Deo exivi, et veni in hunc mundum (Joan. xvi, 28); et tu eligis quis sit ille qui venire possit in mundum! Veritas dicit: Ego et pater unum sumus, et: ⁹ Qui me videt, videt et Patrem; et tu asseris hunc nec a Deo esse, nec huic æqualem existere posse! At vero quia ex defensoribus partis tuæ tibimet applaudis, nolo sis anceps. Pro certo autem discas, quia quos tibi advocas, mei sunt: quos tibi assumis, proximi mihi sunt, et quos tibi asciscis notissimi mihi sunt. Quæ enim ¹⁰ in tuis auribus quis vocibus indiderunt, cordi meo virtute intelligentiæ **B** impresserunt; quæ tibi sonuerunt, mihi coheserunt; quæ te sonitu tetigerunt, me tactu illustraverunt. Sed jam ¹¹ placabilis ego cedam, non victus veritate, sed fultus, cum tu infamis cedas, non fultus veritate, sed victus. Astipulabunt enim testes tui quæ assero, firmabunt quæ intimo, asseverabunt quæ propono, stabiliunt quæ contestor, statuent quæ intulero. Fides namque mea illorum est veritas, propositio mea illorum est attestatio, cognitio mea illorum est testimonium, loqui in tempore meum, illorum est sapere in æternum; proponere meum, firmare est ¹² eorumdem; non tacuisse meum, dixisse illorum est. Sic lingua mea status illorum est, sic eloquium meum spiritus eorum est, sic verbum meum spiraculum est ipsorum; quia verbum Dei, quod per filios **C** venit, in me pervenit, quia sapientia Dei, quæ filios implevit me tetigit, quia spiritus Dei, qui illis loqui dedit, mihi audire et annuntiare concessit. Inde eor illorum os meum est, inde os illorum sermo meus, inde sermo illorum fides mea, inde fides illorum affirmatio mea, inde quod sapienti dico, inde quod dicunt scio, inde quod sciunt annuntio, inde quod inquirunt non taceo, inde quod annuntiaverunt enarro. ¹³ Quia vivit in me qui vivebat in illis, quia est in me qui erat in illis, quia non tacet in me qui loquebatur in illis, quia manet in me usque in æternum qui non deficit in illis usque adhuc. Quare ergo non credis Filio dicenti: Omnia quæ habet Pater, mea sunt (Joan. xvii), cum ad Patrem de illo dicatur: Omnia subiecisti sub pedibus ejus (Psal. viii)? Quare non credis Filio dicenti: Amodo videbitis Fi-

et cæteri scribunt: *Liceat et electionem invenire, cui credas.* Neutra quidem lectio nobis maxime probatur, qui mallemus legere: *Liceat et electione invenire, cui credas.* Sane quid sit credere electioni, vel auctorem electionis invenire non satis capimus.

⁹ Qui me videt, videt, etc. Tol. et Am. Feu-ard. cum alio edebat vidit, vidit.

¹⁰ Feu-ard., tibi in tuis auribus.

¹¹ Est placabilis in Trin. et Am. In Feu-ard. legitur placibilis.

¹² Ubi habet hic Feu-ard. eorumdem, scribunt Am. et Trin. illorum est; et contrario infra, ubi Feu-ard., dixisse illorum est.

¹³ Quia vivit, ex Trin. et Amel. Quia est edebat Feu-ard.

lium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, cum et Pater illi dicat : Sede a dextris meis (Psal. cix)? Quare non credis Filio dicenti : Pater meus usque modo operatur, et ego operor (Joan. v), cum Pater illi dicat : Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Gen. 1)? Cur non credis Filio dicenti : Si sciretis Patrem meum, utique et me sciretis (Joan. xiv), cum Pater illi dicat : Filius meus es tu, ego hodie genui te (Isai. 11)?

CAPUT VII.

Duplicis Instrumenti verborum connectione Christum docet ut hominem, ita sane et Deum altissimum esse. Item totam Servatoris nostri vitam usque ad Spiritus sancti in apostolos missionem copiose depingit.

Sed veni, quo cepimus properemus; quo ire conati sumus, ire non desinamus; quo gradi nisi sumus, avidius impellamur; quo ceptum est ambulare, non desinatur ambulasse. Gressus pergat anime, pes properet mentis, poples ambulet cordis. Genu vale, ¹ crure stabilire, tibia substa, ne talo concidas, ne planta ruas, ne pede ² labaris; totus conare, totus expedire, totus assurgere; propone quod sapis, dicito quod nosti, loquere quod intelligis. Quod ruminas prome, quod cogitas enarra, quod machinaris expone. Adest veritas, hic est veritas, ecce est veritas. Præsto sunt qui vera dicunt, præsto sunt qui vera sapiunt, præsto sunt qui vera proponunt, præsto sunt qui vera defendunt. ³ Ego ego prorsus, cum tu meos profanes, tuis delector auctoribus. Cum tu meis deroges, ego tuorum delector assertorum eloquiis. Cum tu meis contradicas, ego ⁴ tuos obediens et obtemperans amplector auctores. ⁵ Tanto enim tui mei sunt, quanto tu a meis es alienus. Tanto tui jam non sunt tui, quanto nec mei potuerunt aliquatenus esse tui, quia unum, et in unum, et ab uno, et per unum sunt tui simul et mei. Dicito itaque tu, qui nec veritati credis, qui nec veritati faves, qui nec veritati pares, qui nec veritatem diligis, qui nec veritati obedis, qui nec veritatem auscultas, quare summi Numinis jussa contemnis? quare factoris oracula irrita facis? quare sapientiae arcana cum considerare nequeas, impugnare per tentas? quare prudentiae Dei stulte derogas? quare virtuti Dei, cum ipse sis pulvis, imbecillitatem adjungis? Qui non credidisti Deo patri dicenti ad Filium suum Christum Dominum meum: Filius meus es tu, ego hodie genui te (Psal. 11); quod nulli alteri hominum dixit, quia nulli alteri hominum dedit hereditatem suam gentes habere, et in posses-

sionem suam terræ terminos possidere, quos ⁶ reget in virga ferrea forti, et quos contereret veluti vasa lutea figuli, non humani exemplis edicti, sed proprii jure domini; crede eidem filio dicenti de se: Ego et Pater unum sumus, et: Qui me videt, videt et Patrem (Joan. x); et: Omnia quæ habet Pater, mea sunt (Joan. xiv). Et per Salomonem eadem Sapientia, quæ Filius Dei est: Quando præparabat celos aderam; quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum, quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos, quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens (Prov. viii). Qui non credidisti Filio veritatem de se dicenti, crede Spiritui sancto, de quo dicitur: Spiritus Domini super me; propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me (Luc. iv). Et iterum ibi: Requiescet in eo Spiritus Domini, Spiritus sapientiae et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiae et pietatis, et replebit eum Spiritus timoris Domini (Isai. 11). Hoc enim est, quod per Joannem dicitur: Et testimonium perhibuit Joannes dicens: Quia vidi Spiritum descendantem, quasi columbam de caelo, ⁷ et mansit super eum, et ego nesciebam eum. Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendantem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei (Joan. 1). Qui non credidisti ⁸ singillatim personis Deitatis loquentibus, credito eidem indivisæ Trinitati simul cooperanti, simulque operatrici. Sic enim per Isaiam dicitur: Et nunc Dominus misit me, et Spiritus ejus (Isai. xlviii). Ecce enim in eo quod per Virginem nostram Dei Filius incarnari venit, operationis suæ novam admirationem tota Trinitas ostendit. Tu ergo jam qui non credidisti veritati, quæ summa est veritas, et quo nihil est verius, non erubescas credere assertoribus veritatis. Nam licet et isti creatura et conditio sint veritatis quæ conditi sunt illius, qui plenam ac summam veritatem de suo conditore atque de veritate ipsius sui conditoris annuntiant, ita tamen per se contemnitur ipse, dum contemnitur per istos, sicut creditur illi, dum de illo creditur et istis. Nam interdum et iudex per se quidem cum criminoso non contendit, sed per internuntios confessionem suadendam extorquet; et non est illi onerosum, ⁹ si non contemnat nuntium judicis, qui contempsit præsentiam judicantis, solum ut obtineat plenitudinem veritatis, qui tenet judicium sanctionis. Crede

VARIANTES LECTIONES.

¹ Crure, ex Am. et Trin.; reliqui cum Feu-ard., cruis.

² Labaris, omn. nost. Feu-ard., delabaris, quod ex ultima syllaba verbi præcedentis conflatum forte fuit.

³ Alterum ego ex nostr. omn. adjecimus.

⁴ Tuos quod edimus est ab Amel. Cod., nam in ceteris sicut in Feu-ard. est tuis; sed illa lectio optima et verior visa est.

⁵ Tol. habet: Tanto enim tui mei sunt, quanto

mei tui non sunt; deinde prosequitur ut reliqui.

⁶ Trin. et Amel. habent reget, et inferius, conteret.

⁷ Et manentem edidit Feu-ard.; nos, et mansit, quod legitimus in omnibus nost.

⁸ Singillatim, ex nost. omn. Singulatim, Feu-ard.

⁹ Si contemnat edebat Feu-ard., sed ipsa per se sententia exigit negationem, quam in omnibus nost. Cod. reperimus.

jam ergo Pe^{ro} dicenti : Tu es Christus Filius Dei vivi (*Matth. xvi*). Quia in Daniele rex ille impius hunc aspicit, cum dicit : Ecce video viros quatuor solutos, et ambulantes in medio ignis, et species quarti similis Filio Dei (*Dan. iii*); quem vere hunc esse credimus Dominum Salvatorem. Sed ne objicias quod in eodem Daniele iste Filius Dei superius angelus nominatur, audi eundem Christum Filium Dei per Malachiam angelum dici : Veniet ad templum sanctum suum Dominator, quem vos quaeritis, et Angelus testamenti quem vos vultis vel desideratis (*Malac. iii*). ¹ Quod quia non est quare dubites, quare non credis etiam Joanni dicenti : In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum (*Joan. i*). Cum per David Pater de illo dicat : Eructavit cor meum verbum bonum (*Psal. xlii*). Item quare non credis eidem Joanni dicenti : Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (*Joan. i*), cum eadem sapientia, quæ vere Filius Dei est, per Salomonem dicat : Necdum erant abyssi, et ego jam concepta eram. Necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes gravi mole constiterant, ² ante colles ego parturiebar. Adhuc terram non fecerat, et flumina, et cardines orbis terræ (*Prov. viii*). Quare non credis Matthæo de nativitate ejus dicenti : Christi generatio sic erat. Cum esset desponsata mater Jesu Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto (*Matth. i*)? Hoc enim est quod Isaïas dixerat : Ecce virgo in utero ³ concipiet et pariet filium; et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum Nobiscum Deus (*Isai. vii*). Erubescere, impure, et vide eundem esse nobiscum Deum, qui natus est homo. Quare non credis Lucæ dicenti de loco nativitatis ejus : Ascendit Joseph a Galilæa de civitate Nazareth, in Judæam civitatem David, quæ vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo et familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Factum est autem, cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret, et peperit filium suum primogenitum (*Luc. ii*). Hoc enim est quod Michæas dixit : Et tu, Bethlehem, domus Ephrata, nunquid parvula es in millibus Juda? Ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, et egressus ejus a diebus æternitatis (*Mich. v*). Quare Matthæo non credis, de ostensione ejus per sidus ⁴ magosque dicenti : Cum natus esset Jesus in Bethlehem Judæ, in diebus Herodis regis, ecce magi ab Oriente venerunt Jerosolymam, dicentes : Ubi est qui natus est Rex Judæorum? vidimus enim stellam ejus

A in Oriente, et venimus adorare eum (*Matth. ii*). Et infra : Videntes autem ⁵ magi stellam, gavisi sunt gaudio magno valde; et intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum. Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham. Hoc enim et Balaam ille divinus in Numeris intulit dicens : Orietur stella ex Jacob, et consurget homo de Israel (*Num. xxiv*). Magi namque ab Orientis partibus venientes, nativitatem Christi primi stella indice nuntiaverunt, ut quem artis eorum princeps ⁶ ante tempus prædixerat, cum stellæ ortu viderent consurgere hominem, illi cum stellæ visu nascentem surrexisse hominem demonstrarent. Hinc et Isaïas : Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem **B** Domino annuntiantes (*Isai. lx*). Quare non credis Joanni dicenti : Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit (*Joan. i*)? Hoc enim est quod et David dicit : Apud te est, Domine, fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen (*Psal. xxxv*). Et per Isaïam dicitur : Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum (*Isai. lxi*). Quare non credis eidem Joanni dicenti de exprobratione tua : In propria venit, et sui eum non receperunt (*Joan. i*)? Hoc enim est quod et per Jeremiam de te dictum est : ⁷ Prævaricatione prævaricata est in me domus Juda, ait Dominus. Negaverunt me, et dixerunt : Non est ipse (*Jerem. v*). Quare non credis Marco de miraculis operum ejus dicenti : Afferebant ad eum omnes male habentes, et dæmonia habentes, et erat omnis civitas congregata ad januam, et ⁸ curabat multos, qui vexabantur variis languoribus, et dæmonia multa ejiciebat (*Marc. i*). Hoc est enim quod Isaïas dicit : Ecce Deus noster, ipse veniet, et salvabit nos; tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum ⁹ audient. Tunc saliet claudus quasi cervus, et clara erit lingua mutorum (*Isai. xxxv*). Nam de passione, contumeliis, cruce, clavis, morte, et sepultura quid tibi jam loquar, cum te fecisse illa non dubites? Quæ si facta non crederes, vere quidem non leviter perfidares. Cum autem facta nosti, et hæc non ad salutem mundi facta intelligis, sed ad ejus (ut videtur tibi) ignominiam talia ¹⁰ te fecisse contendis, vere graviter ¹¹ duplici criminis insolubili nodo ¹² vinciris, quando et de homicidio innocentis reus teneris et hanc mortem ejus, a te quidem crudeliter illatam, ab illo autem sponte susceptam, ad salutem mundi profecisse non credis.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Veram nostro judicio lectionem hujus loci restitui-
mus ex nostris omnibus. Namque illa Feu-ard. : Quod
quia aliud non est, quare dubitas? vix sensum habet.

² Et hoc loco scribit Feu-ard. ante omnes colles,
sicut et supra, contra omnium nostrorum Codicum
testimonium.

³ Accipiet, Trin. et Tolet.

⁴ Magosque, nostr. omn. Magis, Feu-ard.

⁵ Magi quædædam in Trin. et Amel.

⁶ Ita nostri; Feu-ard., ante multum tempus.

⁷ Ortum, omnes nostr. Ortum, Feu-ard

⁸ Prævaricando, Tol.

⁹ Curavit, Tol. et Amel. cum ant. editione.

¹⁰ Solus Feu-ard. scribit patebunt. Antiq. Edit. cum
omnibus nostris consentit in verbo audient, quod
edimus.

¹¹ Te desideratur in Amel.

¹² Feu-ard., duplicis. Omn. nost., duplici.

¹³ Vinciris, ex omn. nost. Feu-ard., vincieris.

Sed quia non diffiteris te impie egisse, quare mecum universa Redemptoris gesta non credis facta pro nobis misericorditer esse? Audi miraculorum potentiam quae inter ipsa poenarum supplicia videntur exorta. Voluisti enim sacrilegis ausibus extorqueri, sacris vocibus praesentium silentia, miraculis antra, virtutibus latebras, et cunctis operibus ejus oblivioni opponere umbram. Sed dicente Scriptura: Non est sapientia, et non est scientia, et non est consilium contra Deum (Prov. xxi), dum impugnare niteris, expugnatus es, et miro transactionis commercio, miro certandi congressu, miro contrarietatis obtentu, miro sibiimet repugnantium rerum effectu efficitur de latebra veritas, de antro lumen, de tenebris splendor, de ignominia miraculum, de infirmitate virtus, de poena victoria, de contemptu honor, de cruce tropaeum, de morte vita, de sepulcro vivens, de servitute mortis homo liber, de inferis victor, et (quod superest) de oblivione testimonium, de silentio vox, et de extincto quod nunquam possit extinguere. Vide ergo quae videre noluisti. Attende viventia, quae putaveras extincta. Intuere in toto terrarum orbe praecara, quae suasisisti custodum mendacis esse legenda. Considera qualiter et in caelo, et in toto mundo fulgeat cum immensitate miraculorum, et universitate fidelium, ejus nomen noluisti amplius memorari. Et responde, quare non credis Paulo dicenti: Tradidit vobis in primis quod et accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas; et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas; et quia visus est Cephae, et post hoc undecim; deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc; deinde visus est Jacobo; deinde apostolis omnibus (I Cor. xv)? Hoc enim est quod et idem per David dicit: Caro mea requiescet in spe; quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem (Psal. xv). De qua resurrectione dicitur et alibi: Ego dormivi, et quievi, et resurrexi, quoniam Dominus suscitavit me (Psal. iii). Quibus dictis non aliud quam dormire mori, et evigilare resurgere est. Item in Isaia: Nunc exurgam, dicit Dominus: nunc exaltabor, et nunc sublimabor (Isai. xxxiii). Ubi aperte hic propheta proponit quod exurgeret a

VARIANTES

* Diffiteris edimus ex nost. pro denegas, quod habet Feu-ard. Sed Cod. Trin. et Amel. totam hanc periodum aliter legunt, et certe non contemnendi: Sed quare non diffiteris te impie egisse, quae mecum universitas redemptorum credit gaudens facta misericorditer esse?

* Pro videntur legitur in Trin. sunt evidenter, quam lectionem non despicimus.

* Ausibus edimus ex Trin. et Amel. Reliq. eum Feu-ard., auribus. De cetero exhibemus variantem lectionem Cod. Ameliani, qui scribit: Voluisti enim sacrilegis ausibus extorqueri sacris vocibus patentium silentia miraculorum, atram virtutibus latebras, et cunctis operibus ejus, etc.

* Habet hoc loco Feu-ard. facta cunctis esse praecara, quae priora verba in omnibus nostris desiderata rejecimus.

A mortuis, et exaltaretur in caelo, sublimaretur in regno. Quare non credis universae Ecclesiae catholicae, a solis ortu usque ad occasum, et a mari usque ad mare diffusae, uno ore dicenti: Credimus in Jesum Christum Filium Dei, qui propter nos, et propter nostram salutem crucifixus, mortuus, et sepultus, tertia die resurrexit vivus a mortuis? Hoc enim est quod et Osce ex persona sanctorum dixerat, qui cum illo ab inferis die tertia surrexerunt: Venite, reverentur ad Dominum, quia ipse cepit, et sanabit nos. Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus (Osce vi). Item in eodem propheta: Quasi diluculum praeparatus est egressus ejus. Hoc enim est, quod Lucas refert: Una Sabbati valde diluculo mulieres venerunt ad monumentum portantes quae paraverant aromata, et invenerunt lapidem revolutum a monumento, et ingressae non invenerunt corpus Domini Jesu (Luc. xxiv).

Quare non credis eidem Veritati de hac sua resurrectione dicenti, qui resurgendo complevit quod in suis periculis Jonas propheta tuus, imo potius meus, ante praemisera: Generatio prava et adultera signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonae prophetae. Sicut enim Jonas fuit tribus diebus, et tribus noctibus in ventre ceti, ita erit et Filius hominis in corde terrae (Matth. xxi), id est, in sepulcro. Post quod triduum, sicut ille belluam, ita sepulcrum iste reliquit. Inde enim solus inter mortuos liber (Psal. lxxxvi), quia sicut nec peccati contagio, ita nec mortis retineri potuit vinculo. Quare non credis Marco dicenti: Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est discipulis, assumptus est in caelum, et sedet a dextris Dei (Marc. uli.)? Hoc enim est quod et Daniel dicit: Aspiciebam in visu noctis, et ecce in nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat (Dan. vii). Subjungit et dicit: Et usque ad antiquum dierum pervenit; id est, usque ad Patrem. Post haec infert: Et in conspectu ejus obtulerunt eum, et dedit ei potestatem et regnum, et omnis populus, et tribus, et linguae, ipsi servient. Potestas ejus potestas aeterna, quae non auferetur, et regnum ejus quod non corrumpetur. Quare non credis, ipso donante, in eum credentibus post mortem ejus sanctum Spiritum datum? Hoc enim est quod per Joel prophetam dictum est: In novissimis diebus, dicit Domi-

C

D * Post haec verba notis Cod. Ameliani haec habet: Ex quibus lxxii vicina nostra idem in apostolatum accepit Martialio nobilissimus apostolus, qui primus illuminavit populos occidentales, sedentes in tenebris et umbra mortis. Hic certe locus inepto librario Gallico aptissimus visus fuit ad gloriam suae gentis celebrandam, ex qua viri eruditi contra viros eruditos contendunt apostolorum temporibus varios illorum discipulos in Galliam missos fuisse, qui fidem annuntiarent, quos inter sanctus hic Martialis numeratur, primus, ut aiunt, Lemovicensium episcopus. Ut ut res sit, quam certe hujus loci expendere non est, importunissimam hominis animadversionem, eamque in textum orationis immissam, quis non rideat?

* Quando mulieres venerunt edebat Feu-ard., sed quando non legimus in nostris.

nus: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae (Joel II). Quare non credis venturum judicem, Marco dicente: Tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa, et gloria; et congregabit electos suos (Marc. XIII)? Hoc enim est quod et David dicit: Advocabit caelos sursum et terram discernere populum suum. Congregate illi sanctos ejus qui ordinant testamentum ejus super sacrificia. Et annuntiabunt caeli justitiam ejus, quoniam Deus judex est (Psal. XLIX).

CAPUT VIII.

Ostendit Deum multa fecisse magnalia in Virgine gloriosa, ex quibus quisque colligit potuisse ipsius virginitatem in partu illam facile servare. Sterilia Elisabeth aliorumque testimonio divinitatem in Christo confirmat.

Audisti testimonium Patris de Filio? audisti testimonium Filii de se ipso simul et Patre? audisti testimonium de Spiritu sancto, qui ut hunc Filium Dei esse ostenderet (de quo secundum divinitatem idem Spiritus procedit) quod descenderit in eum corporaliter secundum veritatem Incarnationis ipsius, propter ejus Incarnationem haec omnia et vetustorum et novorum praedicatorum locuta sunt ora? Audisti quae lex et prophetae a Moysae usque ad Zachariam enarraverunt? Audisti quae a Joanne filio ejus, et deinceps evangelistae et apostoli protulerunt? Audisti quaecumque et primis et novissimis temporibus per primos et novissimos vates (uno sancto Spiritu per eos cuncta loquente) concorditer, et absque omni hesitationis scrupulo, in unius rei cognitionem redacta veridice sunt praedicta? Audi jam nunc diversarum conditionum, sexuum, aetatum, rerum et elementorum insignia; ut si te vaticinantium mira dicta non movent, tandem contemplatio diversitatis aliquando moveat admiranda. Crede primo ipsi Virgini dicenti, quam evidenter et persona et natura divinitatis aggressa est,¹ et quid verum de se dicat ausculta: Ecce ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est (Luc. I); et utique illa, quae tanto sunt admiranda cum videntur, quanto et necessario praevium est al ante tot et per tanta tempora mirabiliter dicta essent, ad redemptionem mundi mirabilis expectanda. Illa utique, ut per hanc Virginem Deus fieret homo, Verbum fieret caro, et Filius Dei factor omnium fieret filius matris quam ipse formaverat. Essetque dominator nascendo subditus ancillae quam ipse condiderat. Sicque haberet ancilla in subdito Dominum, ancillam Dominus in praelato. Ita factorem suum pareret mater, ita factor informis materiae rerum nativitate sua materiam faceret matrem, atque fieret ex ea quam fecerat idem factor. Ut haberet nascendi auctricem, cui faciendae auctor exstitit idem. Semperque diversa essent concordantia dum pro humanis humiliantur divina, et

VARIANTES

¹ Hoc verbum quod libenter deleverimus, nisi omnium Cod. et librorum editorum suffragiis niteretur. Perturbat enim omnem orationis sensum; quo sublato, omnia plana sunt et aperta.

in divinis sublevantur humana, dumque quod sublime est cedit humili, et humile dirigitur in sublime, dum forte infirmatur in humili, et humile roboratur in forti, dum feminam aggreditur Deus, et profert minima virum, dum in utero feminae non fuit factoris opus operationis solitae usu, sed statuens admirationem in magnitudine rei, sicut totum fecit ex nihilo, ita faceret ex inauditis hoc solum, quod semper esset in miro. Sicut in utero Virginis uteri factor in gressus novitatis opus efficit, faciens quod ante non fecerat, licet et faciendum esse praedixerat, ut in admiratione rei remota lege naturae hoc fieret, quod et in se natura factum agnosceret, et inde in se fieri hoc posse negarei, unde nulla concordia usitatae rei id fieri posse monstraret. Ita homo pareret Deum, ita parturiret terra divinum, ita virginitas pareret prolem, ita remoto viro parturiret femina virum. Audisti Virginis oraculum, quae in veritate tam vere utero carnis concipit, et generat, quam vere utero mentis accipit, et enarrat; uno enim Spiritu et ad fidem fecundata est, et ad prolem. Audi post haec maritatum, natura sterilem, diebus procretam, moribus illustrem, iustitia plenam, in mandatis ejus coram Domino incedentem, in justificationibus Domini permanentem, inter proximos sine querela persistentem, sacerdotis conjugem, vaticiniorum certam, mysticis cognitam, sacramentis imbutam, et sancto Spiritu plenam Elisabeth. Cum enim salutasset eam haec nostra Virgo, ad cujus gloriam pertinent haec quae enarramus, exsultavit infans in utero ejus, et repleta Spiritu sancto Elisabeth exclamavit voce magna dicens: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta est vox salutationis tuae in auribus meis, exsultavit in gaudio infans in utero meo. Et beata quae credidit, quoniam perficiuntur ea quae dicta sunt ei a Domino. Audi deinde senis Simeonis confessionem, qui ad exprobrationem infidelitatis tuae fessorum vetustate sanabili artuum resolutionem non potuit obtinere, donec videret Christum Domini sponse sancti Spiritus re-promissum. Sic enim de eo dicitur: Homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, et homo iste justus, et timoratus, expectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat a Spiritu sancto non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum; et cum introducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, et ipse accepit eum in manibus suis, et benedixit Deum, et dixit: Nunc dimittis, Domine, servum tuum secundum verbum tuum in pace; quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum; lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuae Israel (Luc. II). Au-

LECTIONES.

¹ Aliquando est in Amel. Ponimus pro aliquo modo, quod edidit Feu-ard. et habent caeteri.

² Triu., et quod de se verbum dicat ausculta.

disti senem veterosum Spiritu Dei plenum, audi quid dicatur de Anna vetula, quæ erat ex officio prophetissa, ex genere præclara, ¹ ex tribu et familia David nobilissima. Primum corpore ac mente virgo, deinde cum conjugè honesta, comitatu conjugis non longæva, duodecies septies viduitatis annositate longissima, templi incola, jejuniis austera, obsecrationibus opulenta, servitute Dei diebus ac noctibus occupata, nomine Anna. ² Namque et ipsa per Spiritum Dei loqui probatur, cum de illa dicitur: Et hæc superveniens confitebatur Domino, et loquebatur de Jesu omnibus qui expectabant redemptionem Israel (*Luc. 11*). Audi post hæc cæcum, cui cum de se dixerit iste Deus: Tu credis in Filium Dei? respondit ille, et dixit: Quis est, Domine, ut credam in eum? Et dixit ei Jesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo, Domine. Et procidens adoravit eum (*Joan. ix*). Crede quoque Marthæ, quæ dum de resurrectione fratris dubitaret, de Filio Dei dubitare non potuit. Cui cum Jesus diceret: Ego sum resurrectio, et vita, qui credit in me, etiam si ³ mortuus fuerit, vivet, et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum (*Joan. xi*). Atque illam continuo interrogans, cum subjecisset: Credis hoc? illa respondit: Utique, Domine, ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti. Sed quid per longa rapior, et me ⁴ in diversa dispergo, dum te singularum testimonio personarum convictum superare contendo? Transgrediar singulariter ad stipulatas testium cautiones. Quia et sufficit tantos de talibus tanta et talia dixisse; licet ego non explicaverim omnes talium et tantorum innumeros et innumerabiliter existentes veridicos testes, qui tanto nobiliores sunt, et illustres, ut sint et terræ incolatu felices, et cæli habitatione sublimes. Verum audi generale plebis tuæ testimonium, audi universalem gentis tuæ consensum, cum dicitur: Multi ergo ex Judeis qui venerant ad Mariam, et viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum (*Joan. xi*). ⁵ Item dum appropinquaret jam ad descensum montis Oliveti, coeperunt omnes turbæ descendendum gaudentes laudare Dominum voce magna super omnes quas viderant virtutes, dicentes: Benedictus ⁶ qui venit in nomine Domini. Pax in cælo, et gloria in excelsis (*Luc. xix*). Ecce vivorum te convictum testimoniis, adhuc mortuorum attestatione convincam. Sic namque de tempore mortis ejus dicitur: Cum emisisset spiritum, ecce monumenta aperta sunt, et multa corpora san-

VARIANTES

¹ Ex tribu familie notissima, Tol. et Amel.

² Quæ et ipsa, Tol. et Amel. qui pro loqui probatur habet: loquens prophetat.

³ Mortuus fuit edebat Feu-ard. Nostri vero omn. habent mortuus fuerit.

⁴ In diversa edimus ex nost. omn. In universa scribit Feu-ard.

⁵ Consensum habent nost. Cod. omn. Concessum edidit Feu-ard.

⁶ Item edimus ex Trin. et Amel., pro ita, quod habet alter Cod. cum Feu-ard.

⁷ Ambo idem Cod. hic scribunt: Qui venit Rex in

clorum, qui dormierant, surrexerunt (*Matth. xxvii*).

Et exeuntes de monumentis, post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Audisti viventium præconia? Audisti mortuorum attestationes? Verum est quia audisti, nec te audisse, imo nosse certe, et nolle credere, poteris pernegare. Sed si testimonio viventium ac defunctorum resurgentium attestationi non credis, rogo saltem ut illi cujus usque huc dominio teneris, imperio regeris, instinctu vexaris, cedas, succumbas, obedias, et contenti Dominum dæmoni credas, de quo dicitur: Occurrit illi vir quidam, qui habebat dæmonium jam temporibus multis, et vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis: ut vidit Jesum, procidit ante illum, et exclamavit voce magna, et dixit: Quid mihi et tibi, Jesu, Fili Dei altissimi? Obsecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret de homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, et vinciebatur catenis et compedibus custoditus; et ruptis vinculis agebatur e dæmonio in deserta. Interrogavit autem illum Jesus dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit: Legio, quia intraverunt dæmonia multa in eum. Et rogabant illum ne imperaret illis, ut in abyssum irent (*Luc. viii*). Crede, oro, dæmonio, crede, ut dum credis quod ille fatetur, evadas quod ipse meretur. Dumque confessioni ejus non contradicis, operi contradicas, ut in eo quod credideris sicut ille, desinas operari quod ille. Sicque illius arripiebas vocem, reprobas opus. Sic communem confitens factorem, et dominum, servitutis illius excutias jugum. Sic ejus habita confessione, desinas diffiteri quod ille dæmone ⁷ impellente cogeris pernegare.

CAPUT IX.

Angelorum attestatione, rerumque omnium insensibilium obedientia docet Christum Deum, perinde ac hominem esse, ut inde Judæus aperte colligat ipsum cum virginis decore matrem suam servare potuisse.

Hactenus de confinio telluris, de habitatoribus humi, de participibus arvi, de comitatu terreno: ex societate hominum, ex humana cognitione, ex hominum narratione, ex humano eloquio, ⁸ ex humana conditione testimonium attuli, testificationem detuli, propositum firmavi; astipulavi quod dixi, asserui quod intendi, roboravi quod injeci, ⁹ et veritate pleniori firma monstravi, quæ in audientia de hac fide certus induxi. Jam nunc multo lætus, multo jucundus, multo elatus, multo plaudens, exornem quæ sunt firmata, ¹⁰ LECTIONES.

nomine, etc.

⁸ Rejecimus merito corruptam Feu-ard. lectionem, qui pro impellente, quod retinent nost. Cod. omn. et ant. Editio, habet in sua implente.

⁹ Ex humana conditione. Non legimus hæc verba in Amel. nec in Trin.

¹⁰ Lectionem unius Cod. Trin. non potuimus non cæterorum præferre, atque in medium contextum excipere; sic enim Feu-ard. cum cæteris: *Et veritatem pleniorum firmationem monstravi, quæ, etc.* Hoc verbum quæ aliud desiderat ad quod referatur, satisque indicat lectionem esse corruptam.

venustum firma, decorem solida, et situm ¹ regionum permutans, postquam terrenorum attestazione sufficio, postquam beatorum hominum testificatione redundo, postquam dæmonum confessione delector, caelos appetam, cœlestia præscrutabor, ² in cœlestibus inquiram, cœlorum regiones fide ac mente discurram; ibique inveniens defensores propositionis meæ, de illa curia cœlestis militiæ adducam qui fidei meæ ³ prærogativa convincant, qui validius connectant quæ ego dixeram, qui fortius alligent quæ ego proposueram, qui firmius astringant quæ ego intuleram, qui æternæ pacis soliditate stabiliant quæ ego defensionis contentione narraveram, qui ⁴ calore æternitatis consolident quæ ego lassedinis fragilitate tardior ⁵ et ⁶ lentus astruxeram. Veni, sancte Gabriel, et dicito nobis exordium rei hujus, initium miraculi istius, principium operis hujusmodi. In effectu enim operationis istius primus Virginem tu salutas, prior Virgini tu indicas, anterior Virgini tu annuntias, et de Dei Verbo in cœlis instructus, in terris Virgini novum Incarnationis ejus opus insinuas. Missus est, ⁷ inquit (Luc. 1), angelus Gabriel a Domino in civitatem Galilææ, ⁸ cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David, et nomen virginis Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit: Ave, ⁹ gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu inter mulieres, ¹⁰ et benedictus fructus ventris tui. Quæ cum audisset turbata est in sermone ejus, et cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait angelus ei: Ne timeas, Maria, invenisti gratiam apud Dominum: ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens angelus dixit ei: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Item: Joseph autem vir ejus cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce angelus Domini apparuit ei in somnis dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum (Matth. 1). Item: Et pastores

VARIANTES

¹ Regione, Amel. et Trin.
² In cœlis uterque.
³ Prærogativa, Ambo iidem.
⁴ Valore, Trin.
⁵ Ex unico Trin. Cod. hunc locum emendavimus, qui in cæteris et Feu-ard. legitur alio modo: Et lætas astruxeram. Quid lætus hoc loco?
⁶ Inquit desideratur in omn. Mss. nost.
⁷ Omn. nostri habent cui. Feu-ard. edidit. cujus.
⁸ Ave Maria edidit Feu-ard., sed Mariâ non legitur in ullo nostror. Cod.
⁹ Quæ sequuntur verba desiderantur similiter in nostris.

erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis supra gregem suum. Et ecce angelus Domini ¹⁰ stetit juxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos, et timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere; ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo. Quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David (Luc. 1). Item, ibi loquente angelo ad pastores: Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum et positum in præsepio. Et subito facta est cum angelo multitudo cœlestis militiæ, laudantium Deum et dicentium: Gloria ¹¹ in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Quid de reliquis testimoniis et obsequiis referam angelorum, cum post tentationem humanæ patientiæ accedunt angeli, et ministrant ei vere ut Domino conditori (Matth. 14)? Quid? quod angeli resurrectionem ejus primi ¹² nuntiant, territisque sepulcri custodibus, non querendum cum mortuis viventem fidelibus indicant (Matth. xxxviii)? Quid? quod ascensionem ejus angeli comitantur, et reditum ejus ita esse sicut et ascensum angeli attestantur (Act. 1)? Ecce impleta est terra testibus partis meæ, quia et repleta sunt cœlum simul ac terra veritate fidei meæ. Ecce partis tuæ testibus affirmavi quæ dixi, ecce testibus partis meæ roboravi quæ testes dixerunt partis tuæ. At proinde tam quos tu assumpseras ¹³ in adjutorium tuæ partis, quam quos ego protuleram, toti facti sunt mei, quia quod ¹⁴ proposui, de illorum doctrina didici. Et inde propositionem meam illorum testificatio subsecuta est, unde cognitio illorum defensionem meam ¹⁵ prævenit. Quid ergo restat? Esse te sine ullo, et habere te prorsus nullum; sed esse tibi te male conscium solum, dum fidei meæ sinceritas totos habet in unum, quos tu dividere nitebaris ab uno. Postquam terrenorum et cœlestium attestatio defensioni meæ contulit munimenta, postquam in cœlo et in terra viventia veritatem meam roborare reperta sunt, postquam et beatitudo terrena et angelica celsitudo unanimiter affirmavit quod me veraciter ¹⁶ audientiæ tuæ intulisse prævidit, deferam adhuc insensibilem et non intelligentium elementorum ac rerum tam decentissimæ doctrinæ ac diutissimæ obedientiæ sollicitum apparatus, ut in comparatione ¹⁷ communiter hæc sentiant ut homo; tu autem aut dissentias ut animal, aut nec sentias ut lapis. Sicque illa sibi tuam rationem extorqueant, ut cum tu illorum obsequium nor

LECTIONES.

¹⁰ Feu-ard. edidit: Stetit juxta illos in veste fulgenti. sed hæc ultima verba in nullo nostr. Cod. legitur.
¹¹ Trin., in altissimis.
¹² Nuntiant habent nost. omnes cum antiqua Editione. Solus Feu-ard., pronuntiant.
¹³ In adjutorium tuæ partis. Hæc verba desiderantur in omn. nostris Mss.
¹⁴ Omnes nostri cum antiqua Editione consentiunt in verbo proposui, pro quo Feu-ard. habet posui.
¹⁵ Omnes nostri Cod., ante prævenit.
¹⁶ Audientia tua, omnes nostr.
¹⁷ Communi pro communiter legitur in Tol. et Ame. et habet ant. Editio.

¹ Impetres, insensibilitatem tibi merito feras. Confessionem enim ² illa suis motibus quasi vocibus clamant. Tu autem dum vocibus veritatem repellis, jam quasi nec motibus sentis. ³ Vide ergo primum stellam novae natiuitatis exordio, novo processioneis apparatus prolatare (Matth. i), exsuperare candore caelos, vincere fulgoribus confines siderum choro, adire ultimas summo lumine terras, ⁴ per ignota loca vagos praere devotissimos reges, hospitium demonstrare nascentis, et toto nisu ostendere, quod solus iste adorandus sit Deus, cui ducatu suo adorantes subdidit reges. ⁵ Vide in primitivis operis ejus insigne miraculum: liquorem aquae vertit in vinum (Joan. n). Perspice quomodo colorem versat, saporem trahit, odorem reddit, virtutem mutat. Et cum non sit omnino quod fuit, non tamen est aliunde quam unde fuit. Si enim aquam queras, jam non est; si vinum intendas, dicto tibi exordium est, quia diffusa aqua non est. Quid ergo? Quia nec accessit vinum, nec recessit aqua, nisi quia alterum factum est aliud, ut esset ex alio aliud; non successionis vice, sed immutationis origine; nec rationis expositione, sed admirationis obtentu. Vide panes et pisciculos (Joan. vi), cum per sua nequeant, per eorum a quibus sumpti sunt ora loquentes. Et cum non possint virtutem dicere quam sentiunt, ⁷ tamen potentialius ⁸ exprimunt magnitudinem qua concreverunt. Etenim extra pastum et saturitatem tot milliam, ⁹ quaternum fracta ter ductam complent numerum cophinorum, quae intacta unum complere non poterant cophinum. Vide nemus siccior tam cursim oblitum esse quod fuit, quam raptim amississe etiam et quod vixit; nec sustineret ¹⁰ senio virorem amittere, nisi et virentem vitam quantocius amississe (Matth. xxi). Vide mare

VARIANTES LECTIONES.

¹ Impetres omnes nost. Ex quibus Amelianus ita prosequitur: *Hi sensibilitate merito corrui.*

² Illa ex nost. omn., non illam, ut Feu-ard.

³ Variantem lectionem Cod. Trin. et Amelianus hic exhibebimus: *Vide ergo primum stellam novae natiuitatis novo processioneis apparatus praenuntiam.*

⁴ Amel. scribit: *Per ignota etiam magos praere, etc.* Eandemque lectionem retinet ant. Edit. saepius laudata, nisi quod devotissimis regibus in dandi casu habet, atque cum reliqua oratione connectit, *hospitium demonstrare, etc.*, quod valde nobis placet.

⁵ In huius periodi sententia conveniunt omn. libri, cum Editi, tum Mss., non ita in verbis. Sic enim Amel. Codex: *Vide in primitivo operis ejus insignem liquorem, qui de aqua fit vinum, quomodo colorem versat, etc.* Alter Codex Tolet.: *Vide primitivi operis ejus insignia, liquoremque aquae, de qua fit vinum, quomodo colorem versat, etc.*

⁶ Quae non possunt, omn. nost.

⁷ Tamen deest in nost.

⁸ Amel. et Tol. habent: *Expressere magnitudine, quod crescunt.* Non placet; quod si in textu edito legeremus *magnitudine pro magnitudinem*, quod etiam Trinit. Cod. praefert, nihil amplius optandum esset.

⁹ Per quaternum fracta edebat Feu-ard. Nos exclusimus per otiosum quidem, atque in omnib. nost. desideratum.

¹⁰ Ubi Feu-ard. habet *senio* cum ceteris Cod., scribit Amelianus *sed mor.*

¹¹ Quia deest in Mss. nost., et certe non videtur ne-

¹² (Matth. xiv), ejus unda si verteretur in linguam utique quod marmurat promeret: sed quia proloquens, quod dicere nequit, se fecisse convincit. ¹³ Quidam vestigium sustinet Dominantis, obruit famulantis; labens sub corpore famuli, saeum sub pondere Domini; ad unum imperium duas deferens servitutes, quando et sub Conditoris planta robuste durebit, ¹⁴ et ad nutum huic obsequentem sustinet, quem sustinere trepidum recusavit? Vide idipsum rursum mare, quod cum suis motibus intumesceret, et feroces sonitus in Charybdi molestias fragore spumoso collideret, naviculaeque superbo tergo resiliens fatigaret, quomodo ad jubentis imperium tam raptim ¹⁵ lenitudinem sumpsit, ut nautae admirantes simul et incolae dicant: Quis iste est, quia venti et mare obediunt ei (Matth. viii)? Item ipsius ponti considera indigenas, quomodo quasi notissima discipulorum vota refugiant, ac sese capi denegant in captivam, et ad voluntatem Opificis ita rete coacervatim adimplent, ut in abstrahendo se, oneris tedium trahentibus flant (Luc. v). Vide languorum diversitates per ¹⁶ creticos fervorem retinere non posse recursus (Luc. iv), sed ad praesentiam Salvatoris ingens languentium linquere corpus. Vide sepultos atque sepulera inter se ita sepiendi rescindere foedus, ut aeternos hospites ad momenta citatim monumenta refellant (Matth. xxvii): veluti si videas ¹⁷ paventia restituere susceptos, quasi tenuissent coactos, quos violenter susceperant servaturos. Vide diem tenebrarum ad tactum togam deponere lucis, et inviso cernatu tam raptim adquisivisse quod sorduit, quam cursim amississe quod luxit. Vide solem ad hoc prorsus amississe quod ex gaudio elarsit, ut pallenti lumine ¹⁸ induceret ex mœnore: quod luxit: quod eum soluta

cessarium.

¹⁹ Non potuimus lectionem unius Amelianus non admittere, vulgata Feu-ard. praetermissa, quam sequuntur reliqui Codices, in quibus legitur: *Et adjuvum obsequentem sustinet, etc.*

²⁰ Lenitudinem pro lenitudinem reposuimus ex omnibus nostris. Quae sequuntur non hisdem verbis in illis reperimus; sic enim Amel. Cod. *Ut naviculam [navicula, Trin.] admirantes incolae dicant.*

²¹ Lectionem Cod. Ameliani secuti sumus, eui consentit antiqua Editio a Feu-ard. laudata. Quamvis enim *ethicos recursus* (quod edidit Feu-ard. et habent ceteri Codices) retineri posset propter huius nominis febrium satis notam, quam nunc medici *hecticam*, antiqui vero *ethicam*, dixerunt, quasi *habitalem*, tamen altera lectio melior nobis visa est, quae sancti doctoris sententiam aptius explicat. *Creticos* siquidem (quod pro criticis scribebant medio aeo Latini) recursus interpretari possumus momentum illud ad quod, cum febris per gradus pervenerit, crisis seu iudicium de illa sit: illud vero est, quod ait sanctus Hildefonsus non expectasse languores, sed continuo ad Salvatoris praesentiam aegrorum corpora deseruisse. (Creticos enim dies vocant medici, scribit sanctus Isidorus, lib. iv Etymolog., cap. 9, quibus credo ex iudicio infirmitatis illud nomen impositum est, quod quasi iudicent hominem, et sententia sua aut puniant, aut liberent.)

²² Trin., *Pallentia.*

²³ Induceret, Trin.

luminosi foderis *fibula*, *fulvam* ¹ *repellens* claritatis *A* insolubilis pallam, se in illius diei angulo horro-
ris innoxum ² *diploide* conglobavit. Vide arva sue soli-
ditatis stabilitatem renuentia, ³ *quatinus* tremore et
patulas, et ignotas ⁴ *lapsa* sunt in ruinas; nec Siculae
telluris exemplo subruere per momenta, sed unius tan-
tum diei nutatione vexari, quoniam illam receptus
sinu terrarum spiritus vexat, hanc vero gloria Cru-
cifixi conturbat. Vide saxa ponderis duritiam fugien-
tia, quo scissurarum penetratu solvantur, dum reso-
lutioni duritia cedit, et soliditas ⁵ *dissolutioni* suc-
cumbit; attestantia cuius sit potentiae, quem in se
continuo recipiant sepeliendum, quando ⁶ *scissuris*
sue confessionis sic honorant trementia jam defun-
ctum.

CAPUT X.

*Concludit Mariam toto incarnationis mysterio virginem
permansisse.*

Animadvertite jam nunc, et lapideum pectus vel ex-
empla lapidum ⁷ *scindant*; et vide quia haec omnia
non aliud suis motibus, suis immutationibus, suis co-
natibus proficiuntur, quam quod tu solus, ⁸ *aut* ut
incertum diffiteri conaris, aut pro certo perfidus diffi-
liter. Non est ex hac veritate pro certo quod dubites,
non est quod haereas, non est quod impingas, non
est ubi offendas, non est ubi oberres, non est ubi sis
anceps, non est ubi ⁹ *nutans*, non est ubi titubans,
non ubi trepidans, non ubi ¹⁰ *ambigans*, non ubi du-
bitans, non ubi incertus, non ubi animo claudicans,
non est ubi sis fide labens. Omnia vera sunt, omnia
iusta sunt, omnia sancta sunt; omnia sacra sunt, om-
nia indubitata sunt, omnia fidelia sunt, omnia fixa,
omnia stabilita sunt, omnia confirmata in saecula sae-
culi, facta in veritate et aequitate, quae de his sacrae
litterae cecinerunt, quae sacrae paginae allocute sunt,
quae sacri apices annotarunt, quae lex sacratissima
promulgavit, quae sacra testamenta praecipunt, quae
libri ¹¹ *sacratissimi* continent, quae sacra iussa decernunt,
quae coelestia iura constituunt, quae caelo et
terra transeunte sua aeternitate non transeunt, quae
transeuntibus etiam elementis transire nequeunt, do-

nec omnia impleantur. Devictis hostibus, elisis ad-
versis, extinctis emulis, attritis inimicis, prostratis
insultantibus, ¹² *dejectis* invidis, omnibusque poten-
tiae divinae ¹³ *virtutis* contradicentibus expugnatis,
pio desiderio querulus, bono ¹⁴ *appetitu* avidus, leta
esurie anhelus, grata delectatione promptissimus,
quo potuero, quo valuero, quo quivero, quo sufficere,
intendam, nitar, exsequar, coner in hoc sacramento
desigere visum, in hac admiratione virtutum oculos
¹⁵ *imprimere* hebetantes, in hoc arcano secreti avidum
¹⁶ *ingerere* sensum, ad hoc coelestis gloriae lumen diri-
gere caligantis aciem visionis. Sed qualiter prae-
sumam? quomodo aggrediar? quo ¹⁷ *nisu* propterea?
quali conatu impetam? pollutus labiis, immundus ore,
impurus lingua, squalens verbis, corde pravus, mente
B iniquus, factis impius, ut de virginis gloria cor-
ruptio disserat, de incorruptionis laude immunditia
¹⁸ *tractet*, de pudore impudoratus enuntiet, ¹⁹ *de* vere-
cundia bono inverteundus enarret? At nunc quia, ut
salver, ut munder, ut justifier, ut sanctifier, venit
ad humana Deus, ²⁰ *ad* extrema coelestia convenerunt,
ad infirma fortia descenderunt, temporalibus aeterna
²¹ *copulata* sunt, ²² *imbecillibus* robusta consorta sunt,
servilibus dominica copulata sunt; plenus beata fide,
salvandus indulgentia copiosa, justificandus pietate
multa, vivificandus miseratione divina, expiandus ab
omni iniquitate ²³ *patrata*, de festis gaudiorum an-
geli, de letitia iucunditatis ejus, de redemptione mea,
de salute mea, de vita mea loquar angelo, sciscitabor
angelum, interrogabo angelum, affabor angelum. Di-
C cito mihi, res amica Deo, et cunctis contemplatione
vicinior, effare in creaturis res anterior, enarra crea-
turarum res potentior, ²⁴ *exordire* creatura post firma-
mentum casus nescia, magnifica in claritate tua, ma-
gna in conditione tua, potens in ordine tuo, excellens
in natura tua, perennis in aeternitate tua. Non tua te
gloria minuo, non magnam extenuo, non aeternam
attero, non ²⁵ *sublimi* detraho; non potentiori resulto,
quia nec de tua stabilitate, sed de tua loquor condi-
tione. Fide provocor, amore impellor, admiratione
delector, gaudio laetor, ²⁶ *miserantis* gratia praevenero,

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Repellens* habet Trin. et Am. cum vet. Editione.
Feu-ard. edidit *refellens*.

² *Diploidem*, Am. cum antiq. Edit.

³ *Qualis tremore*, Amel. et Trin.

⁴ *Lapsa sunt*, ex Amel. et Trin. Alter cum Feu-ard., *lapsare*.

⁵ *Nostrum omnes scribunt: dissipationi succumbit*. Feu-ard., *dissolutioni succumbit*. Sed verbum in praeterito retinere non potuimus, cum *cedit* superius sit in praesenti.

⁶ *Nost. omn., fixaris*.

⁷ *Pro scindant* scribunt nostri cum Edit. vet. *fin-
dant*.

⁸ *Aut incertus*, Am. et Trin.

⁹ *Nutans*, Feu-ard., contra omn. nost.

¹⁰ *Ambigans*, Trin. et Amel.

¹¹ *Sacratissimi*, quod edimus ex omnibus nostr., habet etiam antiq. Editio. Solut Feu-ard. scribit *al-
mifici*.

¹² *Delectis*, Trin. et Amel.

¹³ *Virtute*, ibidem.

¹⁴ *Affectu* debet Feu-ard., nostri vero omn., ut

edimus, *appetitu*.

¹⁵ *Pro imprimere*, quod habent nost. cum antiq. edit., unus Feu-ard. edit. *imponere*.

¹⁶ *Infigere* scribit Tol. Cod. et consonat vetus Editio.

¹⁷ *Pro visu*, quod corrupte Feu-ard. edidit, scribendum erat *nisu*, vel silentibus Codicibus. Sed habent omn. nost. et antiq. Editio.

¹⁸ *Tentet* legitur in Amel., sed mendose.

¹⁹ *Trin. Cod. de verecundia homo inverteundus enar-
ret?* Lectio non contemnenda.

²⁰ *Ad terrena*, Trin.

²¹ *Coniuncta*, Trin.

²² *Imbecillibus* reponimus ex Cod. Am., reliquis cum Feu-ard. scribentibus *imbecillis*.

²³ *Praeter Trin. Cod. et Amel., habent caeteri prava*, adiectivum otiosum cum nulla iniquitas non prava sit.

²⁴ *Exorire*, Amel. et Trin. Cod. cum veteri Editione.

²⁵ *Sublimem*, ibidem.

²⁶ *Miserationis*, Tol.

misericordia gratissima subsequor. Tu sancte Gabriel, angele Domini, qui mitteris ad Virginem Israel, qui venis ad matrem Domini, qui properas ad singulare virgineum decus in mundo, enarra quid incorruptius, quid sincerius, quid integrius, quid solidius inter virginitatem maternam et conditionem angelicam, inter virgineam fecunditatem et angelicam formationem, inter incorruptibile virgineum decus et angelorum exordium, inter pudorem prole peractum et angelicæ nobilitatis initium. ³ Virginitas quæ fecundatur, et non corrumpitur, an angelica celsitudo, cujus pars in ruina prostratur? Decus virgineum, quod et post partum enitet, an nobilitas angelica, quæ post gloriam culminis damna sustentat in sociis? Integritas materna, quæ et ⁴ post partum prolis crescit in gloria Virginis, an conditio angelica quæ detrimentis læsa est in ⁵ ejectionis? ⁶ Beatitudo matris, quæ inde fit generatio Dei, unde nescia corruptionis est sibi, an gloria plebis tuæ, quæ ante soliditatem incurrit diminutionem partis multitudinis suæ? Certum est quod angelorum castra superbia rupit, cuneos eorum præsumptio minoravit, plebes ipsorum pravitas diminuit, turmas ipsorum elatio collisit. Nam virginitatem Domine meæ genita proles nec introiens, nec exiens læsit, nec concepta, nec nata violavit, nec eam cum hospitaretur in illa tristavit, nec illam cum egrederetur incorruptione privavit. Hanc ergo feminam conceptio virginem reddit. Hanc feminam partus virginem servat. Hanc feminam generatio virginem habet. Hanc feminam filius ita post exitum novit, sicut ante conceptum invenit. Et hujus certe virginitas semper incorrupta, semper integra, semper illæsa, semper inviolata. Nam angelicæ forma nature ante soliditatem fragilis, ante firmamentum labens, ante stabilitatem ruens, ante robur titubans, atque nutans. Hæc femina sanctificationis vas est, æternitas virginitatis est, mater Dei est, sacrarium sancti Spiritus est, templum singulariter unicuique factoris sui est; verum angelicæ beata conditio creaturæ post stabilitatem solida in bonis, post soliditatem indeficiens in amore divinitatis post firmamentum perennis in aspectu dominicæ visionis, post robur inseparabilis a consortio Deitatis. Ex qua lucis immensitate, tu, sancte Gabriel, venis ad ⁷ Virginem, ex qua beatitudine accipis ad Virginem, ex qua æternitate accedis ad tempora, ex qua gloria properas ad humana; omne tamen quod agis, quod de cælo venis, quod ad terram venis, quod de Deo venis,

A quod ad Virginem venis, quod Virginem salutas, quod novam generationem annuntias, incarnando Verbo obedis, Deo hominem assumpturo pares, generando ex Virgine servis, Filio ancillæ in servi formam nascituro famularis; quoniam iste incarnandus Deus factor tuus est, iste homo simul et Deus, creator tuus est, iste Filius ancillæ suæ Dominus tuus est, iste quem in abiectione servi nasciturum annuntias, in gloria Patris dominator tuus est. Et hanc quidem tantæ nativitatis gloriam dignum erat ut angelus nuntiaret. Tantæ dignitatis oraculis opportunum erat ut angelus inserviret. Tam novæ generationis opus conveniebat ut angelus indicaret. Tanti secreta miraculi competebat ut angelus reseraret. Ita quoque ⁸ decorum fuit ut humilitatem Dei angelica sublimitas enarraret. Ita competens ut in forma servi rerum Dominum nasciturum inserviens dominatio cœlestis ediceret. Ita dignum ut novam generationem novo officio majestatis angelica dignitas intimaret. Ita æquum ut ineffabilis causa miraculi quomodo fieret angelica cognitio demonstraret. Ita justissimum ut novo adventu principem egressurum novo apparatu etiam summa cœlestium anteiret. ⁹ Sic Domini tui nuntius eras, sic directus a Domino tuo veneras, sic missionis dominicæ iussa perficiebas, sic sane ordinationis regie decreta complebas, ut verè quod in cœlis de Patris Verbo cognoveras, matri de incarnando Verbo referres, quod de cœlestibus attuleras, terrenis imprimeres, et quomodo se Filius Dei nasci vellet ex homine, simul et ¹⁰ auribus induceres hominibus, et ¹¹ cordibus inferres humanis. Tu sanctus angelus Gabriel de Verbo didiceras quæ de Verbo referebas, de Verbo cognoveras quæ cognoscenda de Verbo narrabas, de Verbo hauseras quibus ¹² fetandam Virginem propinabas. Ut qualiter ex carne matris incarnari possit, matris animæ nuntiares. Viderunt te cœlestes virtutes nascituri Filii imperiis deservire, viderunt te elementa illum te habere Dominum quem de tali nuntiabas progenie nasciturum; viderunt socii gloriæ tuæ se etiam tecum coram isto homine incurvari; viderunt omnes excelsorum et sublimium spirituum potestates hunc in Deo assumptum hominem, et ¹³ antiquæ servitutis officia novis præconiis intulerunt, quando est acclamatum: Gloria in excelsis isti humili Deo, et in terra pax hominibus, in hunc Deum humilem bona voluntate credentibus (Luc. 11). Ipse te misit, ut de se diceres Virgini, ¹⁴ qui de se quod futurum esset nosse dederat tibi. Ipse

VARIANTES LECTIONES.

Marie virginis et angelorum laudes.

⁷ Ad hominem, Trin. et Amel.

⁸ Decoris, iidem.

⁹ Sic Dominum tuum nuntiaveras. Amelian.

¹⁰ Auditibus, Amel.

¹¹ Arcana, Amel.

¹² Ex Tol. Cod. edimus *etandam*; reliqui scribunt *hauriendam*.

¹³ Antiquæ suæ virtutis, Amel.

¹⁴ Qui de se quod futurum esset, etc. Sequimur in hoc Trin. et Amel. Cod. meliora asserentes, quam Feu-ard.: *Ut de se diceret Virgini quod esset, quod futurum esset, etc.*

¹ Portionem, Amel.

² Trin. et Amel., *corruptibile*.

³ Virginitas, omn. nostri. Feu-ard. Virgo.

⁴ Post fetum, omn. nost.

⁵ Delictis, Amel.

⁶ Edimus hanc periodum ad nostros Cod. omn. mss., qui in media interrogatione consentiunt, nisi quod Toletanus habet: *An angelica plebs tua, etc.* Feu-ard. edebat: . . . unde nescia corruptionis est angelicæ plebis tuæ, etc. Sed remota particula *an*, quam omnes nostri retinent, hæc periodus cum superioribus non bene consentit, in quibus comparatio per interrogationes instituta est inter

te suæ divinitatis scientia perlustravit, qui suæ humanitatis nuntium fecit. Ipse te nuntiare se in servi formam nasciturum miserat, quem in gloria tua in unitate paternæ virtutis adorabat. Ipse te palam mundo referre miserat, qui te cœlestium secretorum arcanis instruxerat. Bene tecum, quia diminutionis partis tuæ reintegrationem annuntias; bene mihi, quia me in tuam integritatem, te nuntiante, receptas. Bene tecum, quia ruinæ partis angelicæ hominibus reparantur; bene mihi, quia in tuæ integritatis parte reducor. Bene tecum, quia in pace tua homines recipis; bene ¹ mihi, quia pacem tuam, quam non merebar, accepi. Bene tecum, quia Verbum incarnatum adoras; bene mihi, quia naturæ meæ est ² illa veritas quam adoras. Bene habemus, ³ sancte angele, unius titulum dominantis Dei; bene Deus noster participem me tibi fieri in æternitatis ⁴ gloria adnotatione pollicitus est; bene mihi promisit tecum habere cœlum, quia me sicut te se voluit solum habere Deum; bene me sui nominis impressione notavit, quia ex illius corporis sanguine me redemit, quem tu in sede Patris adoras, intueris et veneraris. Pars sortis est tuæ, ut nunquam a statu beatitudinis corruas, pars sortis meæ est, ut post casum meum reparer in assumptione corporis Dei mei. Pars sortis est tuæ, ut semper cum Deo meo esses; pars sortis est meæ, ut aliquando possem cum Deo meo esse. Pars sortis est tuæ, ut nunquam decidas a naturæ tuæ beatitudine; pars sortis est meæ, ut ⁵ reparer aliquando in dignitate naturæ meæ. Pars sortis est tuæ, adorare naturam meam in Deo meo; pars sortis est meæ, salvari per hoc, quod natura mea assumpta est in Deo meo. Plane hæc quæ narro, certe quæ aio, prorsus hæc quæ loquor, vere hæc quæ intimo, vera sunt, iusta sunt, pia sunt. Et cœlesti intelligentia tam plena manebunt, quam plena consistunt. Non enim mea sunt, non ex me sunt, non ex natura mea sunt, non ex conditione mea sunt, non ex merito meo sunt. Ego enim cinis sum, ego terra, ego corruptio, ego putredo, ego esca vermis, ego innoxpta, sed non evadendæ consors mortalis hereditatis; cujus habitatio effossa tellus, cujus requies tumulus, cujus domus sepulcrum, cujus mansio monumentum. Hæc autem a Patre, qui in cœlis est, revelata sunt mihi; a Filio ejus, qui est sapientia ipsius, ista didici; Spiritu sancto hæc docente cognovi. Hæc de cœlo venerunt, quia dona optima sunt. Hæc a Patre luminum descenderunt, quia veritatis in eis transmutatio non

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Mecum, pro mihi, Amel.*² *Ille veritas, quem adoras, Trin. et Tol.*³ *Sancte Michael angele* edid. Feu-ard., sed Michael desideratur in nostr. omn. Ex quibus Amel. et Tol. pro unius habent unum.⁴ *Gloria* deest in nostr., deinde pro adnotatione scribit Amel. *advocatione.*⁵ *Reparer* omn. nostr. Cod. Feu., *repararer.*⁶ *Tuæ, ex nostris, pro tua, quod est in Feu-ard.*⁷ *Dextera Deitatis* edebat Feu-ard. Nos nostr. Cod. lectionem damus planiorem, quam paulo infra omnes confirmant.⁸ *Tolet.:* Vocibus sibi imperabant alterms.

est (Jac. i). Ista enim in terris tecum novi, quæ ipse nosti mecum in cœlis. Ista ego in peregrinationis meæ loco didici, quæ tu in ⁹ tuæ beatitudinis æternitate jam nosti. Ista ego in fidei meæ veritate percepi, quæ tu in tuæ visionis plenitudine cognovisti. Quia hæc tu mihi, de cœlo veniens indicasti, dum officia servitutis agis in enuntiatione assumendæ humanitatis. Hæc attestati sunt angeli, dum navitatem hominis hujus cœlestibus assecuti sunt hymnis, clamantes: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. ii). Hæc demonstrant angeli, qui devicta hostis tentatione accesserunt, et ministrabant ei (Matth. iv). Hæc ostenderunt angeli, cum admirantes novum hominem sedem conscendere ⁷ Deitatis, ⁸ vocibus sese impetebant alternis: Tollite portas principes vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit Rex gloriæ (Psal. xxiii). Respondentibusque: Quis est iste rex gloriæ? sequenti responsione firmatum est: Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Hæc David ⁹ prophetabat, qui ait: ¹⁰ Adorate eum, omnes angeli ejus (Psal. xcvi). Hoc idem insinuat cum dicit: Laudate eum, omnes angeli ejus (Psal. cxlviii). Hæc Isaïas infert, cum cherubim et seraphim sese in hujus laudis exsultatione commotos indesinenter clamare testatur: Sanctus, Sanctus, Sanctus (Isai. vi). ¹¹ Ut ter repetitum nomen inseparabilis Trinitatis unum Dominum Deum Sabaoth esse demonstraret. Hæc Joannes astruit, cum animalia cœli narrat requiem non habere dicentia eundem ipsum cœlestis gloriæ hymnum (Apoc. iv). Hæc idem assignat cum dicit: Vidi, et audiui vocem angelorum multorum in circuitu throni, et animalium, et seniorum; et erat numerus eorum millia millium, dicentium voce magna: Dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem. Et omnem creaturam, quæ in cœlo, et super terram, et quæ sub terra, et quæ sunt in mari, et quæ ¹² in aere, omnes audiui dicentes: Sedit in throno, et Agno, benedictio, et honor, et gloria, et potestas in sæcula sæculorum. Amen (Apoc. v).

Hæc Paulus in Epistola ad Hebræos copiose proponit, assumit, confirmat, atque ¹³ concludit (Coloss. ii). Hæc ipse Homo, ¹⁴ in quem plenitudo divinitatis corporaliter inhabitat, complet, cum in adventu suo commoveri virtutes cœlorum dicit, et tunc ip-

⁹ *Probat, Am. et Trin.*¹⁰ *Adorent eum, nostr. omn.*¹¹ Paulo aliter habent nostr.: *Ut ter repetitum Sanctum Dei inseparabili Trinitate [inseparabilis Trinitas, Trinit.] unum Dominum Deum Sabaoth esse demonstret.*¹² Lectionem unius Ameliani cæteris prætulimus, nec temere; namque ubi hic in ære scribit, cæteri cum Feu-ardentio retinent in eo, quod nullius sensus est.¹³ *Collaudat, Amel. et vetus Editio.*¹⁴ *In quo, Tolet.*

sum videri in gloria Patris Dei cum angelis suis **A** Deus, in seculum seculi (*Psal. xlv*); de his autem (*Marc. xiii*).

CAPUT XI.

S. Mariæ matris Dei virginatatem perpetuo servatam angelica attestazione concludit.

Ecce, non solum quia serviunt angeli Domino meo, filio ancillæ suæ, Virginis nostræ, cælesti doctrina didici, verum et eorum officia in experimento servitutis veritus præcognovi. Nam tu ipse, Gabriel, qui diceris fortitudo Dei, venisti ad Virginem, nuntiare hominem nasciturum, qui simul potestates aereas et principem¹ perimeret mundi. Item et angeli pastoribus nuntiant natum, quem tu Virgini prædixeras nasciturum. Hî quoque glorificant ut Deum, de quo tu dixeras: Vocabitur Filius Dei. Ecce hunc adorant angeli, ecce hunc laudant archangeli, ecce hymnum huic intonant angeli, ecce huic ministrant angeli, ecce hunc sedem conscendere Deitatis personant angeli, ecce in² ejus jubilo sibi requiem dare nesciunt angeli, ecce in servitutis ejus famulatu properantes cognoscimus angelos, et commoveri cœlorum virtutes audivimus. Nam et optimum certe est, tam excelso et æternò Deo, tam et humiliter ac temporaliter ex Virgine nato dignitatis angelicæ gloriâ inservire. Quare? quia ille in utraque nativitate incomprehensibiliter et inenarrabiliter natus; angelica autem universitas ejus æternitate est præventa, et ejus operatione formata. De illo dicitur: Generationem ejus quis enarrabit (*Isai. xxxv*)? quod et in salutatione tua hæc ipsa miratur Virgo, quæ verbis tuis virginea mater astruitur, et tu ipse sciscitanti eidem Virgini quomodo fieret, generationem annuntias inauditam; de te autem dicitur: Dixit Deus, fiat lux, et facta est natura: tuæ cunctis creaturis et anterior et³ præstantior lux (*Gen. i*). Illi dictam est: Filius meus es tu, ego hodie genui te (*Psal. ii, Hebr. i*), quod nulli unquam angelorum est dictum; de universitate autem creaturarum dictum est: Omnia subieciisti sub pedibus ejus (*Psal. viii*). Inter quæ omnia et substantia illi subjecta invenitur angelica. De illo dictum est: Sede a dextris meis (*Psal. cix*), quod angelis dictum non est; de his autem, quia facti sunt, dictum est: Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem⁴ urentem (*Psal. ciii*). De illo dictum est: Sedes tua,

dictum est: Quia coram illo astat omnis angelorum exercitus cum tremore. Sed ut virginatatis hujus Domina: meæ gloriâ auctiori triumpho, excellentiori præconio, fideli conatu,⁵ sincerissimo voto, amabilique appetitu, cum cœlestibus jubilem virtutibus, perituris præferam hostibus, amantibus reportem fratribus, cognituris prædicem ignaris,⁶ dilectantibus commendem cognitis, adhuc⁷ nosse desidero, scire volo, sapere cupio, certescari exopto, instrui exoro, doceri quæro, quid hoc est quod dicitur: Generationem ejus quis enarrabit? Si de nativitate divinitatis ejus hoc dicitur,⁸ quod utique verum est, quia propter ista, sed non solum propterea dicitur, ecce ista nativitas Deitatis hoc tantum est, quod de Deo natus est Deus, de lumine Deo lumen Deus, de ore Dei⁹ Verbum Deus, de corde Dei sapientia Deus, de substantia Dei virtus Deus, et hæc omnia unus Deus. Item si de nativitate humanitatis ejus hoc dictum est, quod certe verum est, quia et propter hoc dictum est, quæ est generatio Filii hujus, quæ tam admiranter inenarrabilis prædicatur, nisi conceptio incorrupta, nisi virginitas pariens, nisi partus virgineus, nisi virginitas materna, nisi nativitas virginalis? Et hæc omnia virginitatis, incorruptæ matris, puerperæ integræ, inviolatæ genitricis, illasæ generantis; in qua sic diversitas concordavit, sic accidentia coheserunt, sic multimoda copulata sunt, sic concurrentia innodata, ut duabus quidem inusitatis rebus, æterna tamen lege discretis, et admirabili unitate connexis, in hac sola virgine¹⁰ una persona fieret. Hæc tantumdem vere generatio inenarrabilis solius hujus tantummodo unice prolis. Sed¹¹ ait Virgo: Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco (*Luc. i*)? Respondet angelus: Spiritus Domini superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.¹² Extra hoc autem esse virginem usus est; post matrem esse virginem usus non est. Esse incorruptam feminam usus est; post incorruptionem fieri genitricem usus non est. Habere genitalem pudorem usus est, post genitalium pudorem habere prolem usus non est. Quæ tanto a se æterna naturæ lege discordant, v-

nunquam tunc mater, quando virgo; nunquam tunc

VARIANTES LECTIONES.

¹ Vinceret, Amel. et Tolet.

² Ejus pro cuius emendavimus ex nost. omn.

³ Præstantior est ad Cod. mss. omnes. Posterior edebat Feu-ard., non sine mendo.

⁴ Ardentem, Amel. et Tolet.

⁵ Non potuimus sincerissimo, quod legimus in Feu-ardentio, retinere: barbarum est, et omnes nost. Cod. scribunt sincerissimo.

⁶ Delectantibus, Amel. et Trin. Delectandis Tolet. exhibet.

⁷ Nosse te edebat Feu-ard., male. Nos te delevimus, consentientibus in id omn. nost.

⁸ Quod et utique. Ita Am. et Trin., qui ita prosequitur. Verum est, quia propterea sed non solum, etc.

⁹ Verum Deus, Trin.

¹⁰ Una persona. Hæc verba desiderantur in omni-

bus nost. Mss.

¹¹ Ais legimus in Am. et Trin.

¹² Edimus hanc periodum ad lectionem Cod. Ameliani, quam omnibus magis probandam credimus. Quanquam illa Feu-ard. non sit omnino contemnenda: Extra hanc autem matrem esse virginem visa non est; ista vero post matrem esse virginem visa est. Post incorruptionem fieri genitricem visa est; habere genitalium pudorem, habere prolem visa est. Non ita certe lectio Cod. Toletani, sane quam corruptissima. Lubet hic eam exhibere: Extra hanc matrem esse virginem usus non est, extra hoc autem esse virginem usus est, hoc autem virginem esse virginem usus est, post virginem esse matrem usus est, esse incorruptam feminam usus est, post incorruptionem fieri genitricem usus est, habere genitalium pudorem usus est, post genitalium pudorem habere prolem usus est.

virgo, quando mater; nunquam virgo pariat, nunquam mater virginitate clarescat; unum tempus nunquam teneat virginem simul ¹ et matrem; una femina nunquam virginitate simul et prole congaudeat. Inde talis generatio non in signo singulariter, non in miro mirabiliter, non in prompto inenarrabiliter, non ex certo, quia non est signum, non est mirum, non mirabile, non inenarrabile. Idipsum enim naturale est, usuale est, corruptibile est, mortale est. Interdum turpiter amabile est, interdum honeste odibile est. Interdum iuste amandum est, interdum iuste est odendum. In hac autem virgine sic Iustus Filius Dei inenarrabilis generatio copulavit utraque, ut virginem se habeat mater, matrem se habeat virgo; ut ² virginem matrem habeat proles, at virginem demiretur puerperam conjux. Integritas quoque conceptioni adhæreat, pudor conceptionem sepiat, virginitas conceptum claudat. Sicque virginitatem nativitas non scindat, sic pudorem egressio non deturpet, sic generatio integritatem non adimat, sic veritas partus veritatem virgineam non extinguat. Tam mirabiliter ergo concordantibus in una persona simul et tempore diversitatibus rerum, ut hæc eadem sit mater, quæ et virgo; ipsa virgo, quæ et mater; nunquam mater, nisi quando et virgo; et postquam mater, nobilior et virgo; æcia est hæc sola inenarrabilis generatio, quam ³ ideo esse admirabilem existimo, quia non illie rationem aliquam, qua idipsum factum est, quæ revelari nequeat, latere persentio; sed id tantum esse, quia factum est, quod signum est, quod mirum est, quod inauditum est, quod inusitatum est. Quod vere annuntiatione sui inenarrabile esse etiam narrando incognitum non est. Si enim esset quod lateret, et tamen idipsum non aliud quam rationis cognitio esset, posset quidem quilibet rationis capax de eo quædam aut indagatione percipere, aut in sagacitate invenire, aut in adinventione colligere, aut collectione tractare, aut tractata meditari, aut meditatione definire, aut definitione tenere, aut retentione proferre, aut prolatione firmare. Cum vero nihil horum, nihil tale, nihil ex toto, nihil ex parte in hac re puto vel angelos, vel homines aliter, vel amplius nosse, quam quod ipso didicimus angelo nuntiante, puto nec ipsum angelum aliud recognoscere ⁴ valuisse, quam quod ipse intulit hominibus nuntiare. In tanto etenim mysterio veritatis præco nec aliud quam quod ipse sapuit, nec plus quam ipse cognovit, potuit nuntiare. Quæ tamen nuntiavit et nobis, atque cum Virgine

A audire fecit et nos, quoniam nec aliter, nec alibi, nisi in Virgine, et cum Virgine hæc ⁵ convincimus didicisse. Si ergo illa Virgo, quæ miraculo huius et materia existit, et causa plenitudinis fuit, hoc solum ab angelo didicit, quod ad effectum nuntiatæ rei sufficere potuit, non plus angelus sapuit quam quod dixit, qui tantum dixit quantum virginem generare fecit, qui tantum dixit quantum conceptionem et partum virginis adimplevit. Tantum ⁶ ergo virgo de conceptu et parturitione sua angelo salutante didicit, quantum me angelus evidentia rei hujus instruxit. Si autem plus sapuit angelus quam quod dixit, quomodo ⁷ ad plenitudinem partus sui sufficit Virgini quod mecum audivit? Mecum dico audivit, quia post hoc nuntium partus sui, et redemptionis meæ, novum de hac re nihil audivit. Si plus sapuit angelus quam quod dixit, quomodo ad plenitudinem facti res dicta plenius abundavit? Si plus sapuit angelus quam quod dixit, quomodo semiplena dicta rem celestium virtutum, et omnium elementorum attestatione completam ⁸ impleri veracius potuerunt? Restat ergo tantum me de hoc miraculo nosse, quantum angelus dixit. Quia quantum sapuit, tantum dixit, et tantum dixit quantum virginem generare fecit. Quantum autem virginem generare fecit, tantum fides mea cum virgine ipsa cognovit. Itaque si juxta assumptionem humanitatis hæc ⁹ inenarrabilis generatio hujus proles idipsum est, quod solius matris ejus incorruptio singularis, bene angelicæ creationi, quæ labi potuit, præfero integritatem genitricis hujus, quæ nascentis exitu interrumpi non potuit. Bene angelicæ conditioni, quæ diminui potuit, præfero virginem decus, quod nati processu impediri non potuit. Bene angelicæ formationi, quæ minorari potuit, præfero pudorem, quem exordium geniti frustrare non potuit. Bene angelorum statui, qui quati potuit, præfero virginitatem mirabiliter singularem, quam nativitas Filii Dei tanto auctam gloria incorruptionis reliquit, quanto singularem, ac singulariter glorificans assumptam ex illa carnem, ad sedem Patris inexit, et omnem beatitudinem angelicæ formæ ejus dominio subjugavit. In cuius excelsæ solemnitatis ascensione, cum Deus assumptam carnem paternam collocavit in sede, ita natura hominis angelicam reperit pacem, ita consortium recepit angelicum, ita honorem se adeptam esse intelligit angelorum, ¹⁰ ita abjectionem, qua contemptibilis erat, angelorum prætulit potestati, ut hæc natura, in qua Abraham angelum adora-

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Esse et matrem edidit* Feu-ard. Nostr. omnes Cod. non habent *esse*; quare exclusimus.

² *Matrem non habet* Feu-ard. sed habent nostr. Cod.

³ *Ideo emendavimus* ex nostr., quibus consonat vet. Edit., longe melius quam *Deo*, quod retinere voluit Feu-ardentius.

⁴ *Valuisse* ex nostr. Feu-ar. edebatur *voluisse*.

⁵ *Convincimur et convincitur* legimus in Cod. nostr.

⁶ *Autem scribunt nostri Cod. ubi ergo* Feu-ard.

⁷ *Ad plenitudinem... sufficit.* Nostr. Cod., qui et paulo inferius similiter pro *plenitudinem* repetunt *plenitudinem*.

⁸ *Implere*, nostri.

⁹ *Inenarrabilis restituitur loco incorruptibilis*, quod est in Feu-ard. Habent enim nostr. Cod. et consonat vetus Edit.

¹⁰ Cod. Trin. et Amel. aliter habent: *Ita abjectionem qua contemptibilis erat, angelicarum perdidit potestatem, ut hæc natura, quæ Abraham in angelum adoravit, etc.*

vit (*Gen. xviii*), et tamen adorari prohibita non est, **A** In Joanne adorare volens (*Apoc. xxi*), sit prohibita adorare. Quoniam in Abraham, licet ex ejus semine in Christo diceretur assumenda, nondum tamen in eodem Christo erat assumpta. Ideo ¹ hanc angeli contemptibilem judicabant, quia et condemnatio Conditoris execrabilem hanc habebat, et assumptio ejus nondum illam suæ unioni conjunxerat. In Joanne autem ideo hanc naturam se adorare angeli prohibent, quoniam hanc super se in sede majestatis adorant. Ideo hanc in subditis non contemnunt, quia eam supra se in sede gloriæ contemplantur. Ideo hanc in subjectis contemptibilem non despiciunt, quia eam unitam divinæ personæ cognoscunt. Et ideo honorabiliorem se incorruptionem maternæ virginitatis habent, quia fructum ejus super se et admirantes aspicunt, et humiliter intuentur: grati laudant, servientes adorant, perennes jubitant, subjecti ² concelebrant, beati vident, ³ accives adorant. Nihil puto ratiocinandum latuit, nihil perscrutandum evasit, nihil perquirendum erupit, nihil investigandum excessit, nihil incognitum abiit. Quia ⁴ quantum audivimus rei, tantum impletum scimus; quantum audivimus rei, tantum effectum pensamus; ⁵ quantum audivimus, tanto hanc generationem fieri cognovimus; quanto ⁶ audivimus de angelo, tantum ad redemptionem nostram virginali completum esse videmus ex utero. Verum ut rei hujus magnitudo sese super angelos evidenter attollat, ut solius matris ⁷ hujus incorruptio, in singulari signo singulariter prædicanda, angelorum excelsa transcendat, ut incorruptæ Virginis istius filii inenarrabilis generatio ⁸ nobilior nobilitatem angelorum exsuperet, postremo, ut nil illi simile ⁹ habens in omni rerum formatione angelicæ pulchritudinis admirante magnitudine constet, considera mecum naturam rerum, contemplare formam creaturarum, intueri conditiones diversas ¹⁰ conditionis universæ, et dicente Joanne crede: Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (*Joan. 1*). Vide omnia quæ condidit, omnia quæ fecit, omnia quæ visibilia et invisibilia ¹¹ esse, et subsistere cernis, reverentiam ejus habere servitutis, et abjectionem subditæ tenere conditionis. Nam si de terris, et mari, atque omnibus quæ in eis sunt, proponatur; audiant ¹² cuncta ipsius Domini vocem cum juris vigore sui universa homini conferentem: Dominamini piscibus maris, et volatilibus cæli, et universis animantibus quæ moventur super terram (*Gen. 1*).

VARIANTES LECTIONES.

¹ Hanc non legimus in nostris.² Concelebrant, omn. nostr. Feu-ard., *celebrant*.³ Acclines legimus in Trin. et Tolet.⁴ Tolet.: *Quantum audivimus rem, tantum impletum scimus*.⁵ Quantum, Trin. et Tol.⁶ Audivimus, omn. nost. Cod. Feu-ard., *audimus*.⁷ Edimus ex nostr. omn. *hujus pro ejus*, quod habet Feu-ard.⁸ Nobilior desideratur in Am. et Trin.⁹ Nec habens legitur in eisdem.¹⁰ Tolet.: *Et conditorem universarum dicente*

Si de ipso homine, audiat et ipse: Reges terræ, servite Domino in timore, et exsultate ei cum timore (*Psal. 11*). Si de cælis, et quæ in eis sunt, audiant: Laudaverunt te, Domine, angeli tui, et hymnum dixerunt, dum ¹³ perficeres fabricam cæli (*Psal. cxlviii*). Item: Beatus cujus est Deus ¹⁴ adjutor ejus; spes ejus in eo, qui fecit cælum, et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt (*Psal. cxlv*). Si de angelis, audiant quæ Paulus commemorat: Cum introduceret primogenitum in orbem terrarum, sic dicit: Adorent cum omnes angeli ejus (*Hebr. 1*). Verum ut cuncta quasi suæ conditionis compede, ita generali dicto restringam, audiant universa sub uno: Magnus es, Domine, et præclarus virtute, insuperabilis. Tibi serviet omnis creatura tuâ, quia dixisti, et facta sunt; misisti Spiritum tuum, et creata sunt (*Judith. xvi*). Si igitur cuncta quæ facta sunt serviunt, restat nihil esse Factori æquale. quia quod Domino servit, Domini est. Si autem est quod non ¹⁵ serviat, nihil est, quia factum non est. Proinde aut erit aliquid, et factum, et serviens est; aut erit nihil, quia quod non serviat factum non est. Si ergo, ut verum est, cuncta quæ facta sunt servitutis debitum retinent, æternæ potestatis illius ¹⁶ Dominum non amittunt. Tanto autem omnia majestati ejus cedunt, quanto et excellentiæ prorsus adæquari non potuerunt. Atque ideo, cum cuncta serviant illi, solius incorruptionis hujus fructus in universitatem dominantis assumitur. Cum omnia obsequantur, isti tamen generationi dominator admiscetur. Cum universa famulentur, huic soli integritati Dominus adunatur. Quia ex omnibus creaturis hoc tantum in persona fit cum Domino unum, hoc in unitate Creatoris assumptum, hoc in unione dominantis innexum; usque adeo, ut assumens Deus dicatur Filius hominis, et assumptus homo dicatur Filius Dei. Non confusis naturarum proprietatibus, sed ita in personæ unitate connexis, ut ex assumpto et assumente nullum discedat ab alio, nullum dirimatur ab altero. Quia enim assumens Deus dicitur Filius hominis, evangelista exprimit dicens: Cum venerit Filius hominis in majestate sua cum angelis suis (*Matth. xxv*). Quæ majestas, vel angelorum ejus, ¹⁷ non alteri poterunt deberi naturæ, quam Filii Dei, qui vere est omnipotens Deus. Item quia assumptus homo dicitur Filius Dei, alius evangelista assignat Virgini dicens: Propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (*Luc. 1*). Propter quam duarum naturarum proprietatem

LECTIONES.

Joanne.

¹¹ Esse substituit, Trin. Et substituit, Amel.¹² Cuncta de se ipsis Domini, etc. Ita Tr., qui non habet sui, quod postea occurrit.¹³ Perficeres, quod edimus, habent omn. Cod. Solus Feu-ard., *perficit*.¹⁴ Deus Jacob edidit Feu-ard., sed Jacob in nullo nostr. Cod. reperimus.¹⁵ Ubi nos edimus *serviat* ad Cod. omnes nost., habet Feu-ard. *suit*.¹⁶ Dominum non amittunt, Trin. et Tol. Dominum non admittunt, antiq. Editio.¹⁷ Non alterius potuerunt, Amel.

in unitate personæ connexam, Dei et hominis unius Christi hæc sola homo mater est virgo. Ita in utraque natura unum generans filium, ut idem sit Filius Dei, qui Filius hominis; nec alter sit Filius hominis, quam Filius Dei. Inde generatio hæc omni miraculo mirabilior, omni opere potentior, omni signo augustior. Quia cuncta ita transcendit, cunctis ita præpollet, excellentiam cunctorum ita exsuperat, ut isti Deo adunatæ naturæ etiam angeli ministrent, huic angeli serviant, hæc angeli adorent, eamque in unitate personæ Filii Dei infinitis et indefessis vocibus sine fine collaudent. Unde oro te, sancte angele, per indissecabilem hereditatem fidei nostræ, per tuæ æternitatis statum, per meæ redemptionis mysterium, per pacem, quam ambo in Christi Jesu corpore perfrui, ut des mihi hoc tantumdem nosse de Virgine matre Domini mei quod ipse nosti, hoc credere quod ipse sapis, hoc diligere quod ipse diligis, hoc in Domino frui quod ipse frueris.

CAPUT XII.

Convertit sermonem ad beatissimam matrem, atque ad ipsius Filium gloriosum. Item concludit adversus impios intactæ virginitatis profanatores.

At nunc venio ad te, sola Virgo mater Dei, procido coram te, sola opus Incarnationis Dei mei; humilior coram te, sola inventa mater Domini mei; rogo te, sola inventa ancilla Filii tui, ut obtineas deleri facta peccati mei, ut jubeas mundari me ab iniquitate operis mei, ut facias me diligere gloriam virtutis tuæ, ut reveles mihi multitudinem dulcedinis Filii tui, ut des mihi loqui et defendere fidei sinceritatem Filii tui; concedas etiam mihi adherere Deo et tibi, servire Filio tuo et tibi, famulari Domino tuo et tibi; illi sicut factori meo, tibi sicut genitrici factoris mei; illi sicut Domino virtutum, tibi sicut ancillæ Domini omnium; illi sicut Deo, tibi sicut matri Dei; illi sicut redemptori meo, tibi sicut operi redemptionis meæ. Quod enim in mea redemptione est operatus, in tuæ personæ veritate formavit. Quod mihi redemptor factus est, tibi filius fuit. Quod pretium emptionis meæ factus est, ex carne tua ejus incarnatio fuit. In quo vulnera mea sanavit, ex carne tua vulnerandum corpus exhibuit; in quo mortem meam tolleret, a mor-

talitatis tuæ corpore mortale corpus attraxit; in quo mea deleret peccata, quod tulit a te corpus, sæpe peccato suscepit; naturam meam, quam in se præcessore mihi ad regnum suum in gloria paternæ sedis super angelos collocavit, ex veritate corporis tui humiliatus assumpsit. Ideo ego servus tuus, quia tuus filius Dominus meus. Ideo tu domina mea, quia tu ancilla Domini mei. Ideo ego servus ancillæ Domini mei, quia tu domina mea facta es mater Domini tui. Ideo ego factus servus tuus, quia tu facta es mater factoris mei. Oro te, oro te, sancta Virgo, ut de illo Spiritu habeam Jesum, de quo tu genuisti Jesum. Per illum Spiritum accipiat anima mea Jesum, per quem concepit caro tua eundem Jesum. Ab illo Spiritu sit mihi nosse Jesum, a quo tibi adfuit nosse habere et parturire Jesum. In illo Spiritu humilis excelsa loquar de Jesu, in quo confiteris esse te ancillam Domini, optans fieri tibi secundum verbum angeli. In illo spiritu diligam Jesum, in quo tu hunc adoras ut dominum, intueris ut filium. Tam vere timeam hunc Jesum, quam vere idem cum esset Deus, erat subditus parentibus suis (Luc. 11, 51).

O salutis ac vitæ meæ simul et gloriæ præmium, grandi opulencia magnum! O libertatis meæ nobilissimum titulum! O ingenuitatis meæ præclara conditio! O nobilitatis meæ astipulatio insolubiliter gloriosa, et gloriæ æternitate confecta! Ut ego male deceptus, ad reparationem meam fieri concupiscam servus matris Domini mei, ut ego olim in primo plasto angelica communione sejunctus, ancillæ et matris factoris mei merear confici servus, ut ego idoneum opus in manibus summi Dei, impetrem in servitute puerperæ Virginis jugi, in servitutis devotione ligari. Hoc mihi præsta, Jesu, Deus Fili hominis; hoc mihi tribue, Domine rerum, et fili ancillæ; hoc mihi largire, humilis Deus in homine; hoc mihi concede, homo in Deum gloriose, ut hoc credam de partu Virginis, quod de Incarnatione tua impleat fidem meam; hoc loquar de materna virginitate, quod os meum impleat de tua laude; hoc diligam de matre tua, quod tu in me compleas de dilectione tua; ita serviam matri tuæ, ut ex hoc ipse me probes servisse tibi; ita hæc dominetur mihi, ut

VARIANTES LECTIONES.

¹ Feu-ard. edebat quam qui sit Filius Dei. Sed nos D quod in omnibus nostr. reperimus retinemus.

² Sequimur scripturam Amel. et Toletani, quam præferendam putavimus lectioni Feu-ard.: Deo adjuvante; nec minus Cod. Trin.: Deo adunante.

³ Hunc scribunt Am. et Tol., qui paulo post pro eamque habent etiamque.

⁴ Infinitis temporibus edidit Feu-ard., sed temporibus in nullo nostrorum Cod. legimus.

⁵ In Christi Domini corpore, Amel.

⁶ Sola edimus ad omn. Cod. ms., quibus consentit antiquior Editio. Unus Feu-ard. habet solum.

⁷ Virginitatis loco virtutis scribunt Am. et Trin. ne non antiq. Editio.

⁸ Tuam sinceritatem, et filii tui, Amel.

⁹ Domino tuo, omn. nost. Tuo non legitur in Feu-ard.

¹⁰ Firmavit, Amel. et Tolet. et vetus Edit.

PATROL. XCVI.

¹¹ In qua, Feu-ard. In quo, nost. omn.

¹² Quæ sustulit, omn. nost.

¹³ Quia tibi filius Dominus, Amel.

¹⁴ Filii tui, idem.

¹⁵ Humilia et excelsa, Am. et Tol. cum antiq. Editione.

¹⁶ Tueris, ambo iidem.

¹⁷ Tulcæ pro vitæ scribit Am.

¹⁸ Nobilissimus titulus, idem.

¹⁹ Angelica a communione, Am. Seductus pro sejunctus, Tol.

²⁰ Conjici, omn. nost.

²¹ In servitutis devotione. Reposuimus in ex nost. omnib.

²² De tua addidimus similiter ex nostris.

²³ De in omn. nostris deest.

²⁴ Mei, omn. nost.

ex hoc ¹ noverim me placuisse tibi; ita dominum ejus me teneat in seculum, ut tu sis meus Dominus in aeternum. ² Quam prompte servus hujus domine effici concupisco, quam fideliter servitutis hujus iugo delector, quam plene famulari hujus imperiis opto, quam ardentem ab illius dominio dissociari non quero, quam avide ab ipsius famulatu nusquam abstrahi cupio; tam vere illi serviendi facultatem inveniam, tam vere ³ illi serviens gratiam illius merear, tam vere in ⁴ servitute ejus sine ⁵ interruptione detinear, ⁶ tam vere nusquam ab aternitatis ipsius iurisdictione disjungar. Et hoc quidem quare quaeram, noverunt qui diligunt Deum, vident qui sunt fideles ⁷ in Deo, intuentur qui adherent Domino, non ignorant qui non ignorantur a Domino. Sed vos audite, ⁸ muli; vos attendite, infidi; vos cognoscite, dissidii pleni; vos percipite, sapientes mundi, qui ex hoc stulti estis apud sapientiam Dei, ex quo sapientes estis apud ⁹ stultitiam vestram, qui ex hoc imbecilles estis apud fortitudinem Dei, ex quo fortes estis apud aegritudinem vestram, qui ex hoc contemptibiles estis apud excellentiam Dei, ex quo sublimes estis apud miseriam vestram. Qui ex hoc destructi estis, quasi non sitis ab eo qui semper est, ex quo apud vosmetipsos esse putatis, cum nihil verius sitis apud eum cui hoc est esse quod semper est. Qui spernitis hanc esse virginem semper; qui non vultis esse factorem meum filium ejus, qui non vultis esse matrem factoris mei; qui contemnitis ut haec sola hunc habeat filium, quem omnis habet creatura Dominum unum; qui non glorificatis hunc Deum filium ejus, Dominum meum non glorificatis ut Deum; qui beatam non dicitis quam Spiritus sanctus ab omnibus nationibus beatam dicendam edixit (*Luc. 1*); qui gloriam incorruptionis corruptela afficitis carnis; qui non referitis honorem Dominae matri, ut referatis honorem Deo filio ejus; qui non glorificatis ut Deum, quem natum ex ea vidistis ut hominem; qui confunditis diversitates naturarum filii ipsius; qui scinditis personam filii ejus; qui ¹⁰ inficitis divinitatem filii illius; qui veram carnem veramque passionem spernitis filii ejus; qui hunc nec cecidisse in mortem ¹¹ per hominem, nec a mortuis resurrexisse creditis per Deum. Quod enim cecidit, ex homine fuit; quod surrexit, ex Deo. Nam ego ut sim servus filii ejus, hanc mihi dominari ¹² per-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Noverim pro noverint edimus ex nost. contra Feu-ard.

² Quam desiderantur, quam prompte, etc., Amel.

³ Illi et illius desiderantur in Am. et Tr.

⁴ Servitute, Amel. et Trin.

⁵ Interruptione, quod edimus, exhibent Am. et Tol. Nec enim, placet. interruptione Feu-ardentii, minus vero incorruptione Cod. Trin.

⁶ Ante haec verba repetit Feu-ard. Editio superiora illa: Tam vere, serviens gratiam merear, quod nqs in omnib. nost. Cod. desideramus.

⁷ In Deum, Am.

⁸ Stultiloquium vestrum scribit Am. cum antiqua Editione.

⁹ Inficitis, reposuimus ex Amel., pro afficitis, quod est in reliquis.

A opto; ut dominetur mihi filius ipsius, huic servire decerno; ut comprobet servire Deo, dominum matris ejus super me in testimonium quero; ut sim devotus servus filii ¹³ generati, ¹⁴ servus fieri appeto genitricis. Sic namque referunt ad Dominum, quod ¹⁵ servitur ancilla; sie refundat ad filium, quod impenditur matri; sic alternat in nutritio, quod adhibetur in nutrice; sic transit honor in regem, qui deferitur in famulatum reginae. Gratulatus ego cum angelis, letatus cum vocibus angelorum, exultans cum angelorum hymnis, gaudens cum angelorum praconis, gratulor cum domina mea, letor cum matre Domini sui, exulto cum ancilla filii sui, gaudeo cum ea, quae facta est mater factoris sui, jucundor cum ea, ex qua factum est caro Verbum Dei.

¹⁶ Quia credidi cum ea quod de se novit mecum et ipsa, quia cognovi quod sit ¹⁷ virgo genitrix, quia scio quod virginitatem illius conceptio non amisit; quia didici quod partum ejus immobilis virginitas antecessit, quia teneo quod partus ejus virginitatis gloriam ¹⁸ non reliquit. Qui tam vere haec omnia amo, quam vere illi pro me facta esse cognosco. Mecum enim est, quod per ipsam factum est, ut ex eo natura Dei mei se copularet naturae meae, ex quo natura mea transiret in Deo meo; essetque unus Christus, Verbum et caro, Deus et homo, idem factor et factura, idem phasmatore et plasma, idem conditor et conditionis forma, idem operator et assumpti operis veritas, idem qui fecit et quod fecerat, idem qui fecerat et quod fecit. Ipse assumptor, ipse assumptus; ¹⁹ et ut expressius quod ipse dat de ipso loquar, ipse omnipotens, pro me autem et pro salute mea ipse exinanitus. Ipse fortis, ipse infirmus. Ipse salus mea, ipse vulneratus est pro me. Ipse sanitas mea, ipse pro me vulnere caesus. Ipse virtus Dei, ipse pro me humilis Deus. Ipse vivens, ipse mortuus. Ipse vita mortis nescia, ²⁰ ipse mortem sustinens et devincens. Ipse ante mortem mori nescius, ipse post mortem sine dominio mortis. Ipse de caelo veniens, ipse sepulcrum aggrediens. Ipse sepulcrum relinquens, ipse caelos repetens. Ipse ad inferna in anima humana descendens, ipse de inferno potestate divina sanctorum animas liberans. Ipse in sepulcro jacens ut homo, ipse de sepulcro resurgens ut Deus. Ipse de morte liberans, ipse inter mortuos liber. Et haec omnia idem Christus, atque

LECTIONES.

¹³ Ut hominem scribunt omni. nost.

¹⁴ Praeopto Feu-ard.; peropto omni. Cod. nost.

¹⁵ Generantia, Tol. et Trin.

¹⁶ Servitute fideliter appeto omni. cum Feu-ard., praeter Amel., quem secuti sumus.

¹⁷ Servitur est ex omni. nost. Feu-ard., servit.

¹⁸ Generans virgo genitrix. Ita Feu-ard.; sed generans, eo quod in nostrorum Cod. nullo reperiremus, rejecimus.

¹⁹ Non reliquit, id est, non deseruit, quia partus a virginitate non fuit sejunctus, quam minime lesit.

²⁰ Representamus consonam nostror. Cod. lectionem. Feu-ard. haec erat: Haec ut expressius quod ipse dat de ipso loqui, loquar, etc.

²¹ Ipse vita mortem, etc., omni. nost.

omnia in uno eodemque Christo, ¹ pro unione personarum, non pro confusione nature. **Hic ego confidens** per mortem hujus Filii Dei, per crucem redemptoris mei; sperans per vulnera hujus factoris mei; fiduciam habens, spem veram tenens per sanguinem hujus Christi mei, quia tectis peccatis meis, quia remissis iniquitatibus meis, quia ablatis sceleribus meis, quia ablatis criminibus meis, quia ² abolitis malis meis, quia abstersis immunditiis meis, quia solutis peccatorum meorum vinculis, mundatus a bono Deo, purificatus a misericordia Dei, justificatus a

VARIANTES LECTIONES.

¹ Utrumque pro deest in Feu-ard., reperitur in nost. omn.

A pio iudice, sanctificatus a copioso redemptore, misericar beatis angelis, sociis choris angelicis, ³ copuler angelorum gaudii, jungar festis angelicis; ut sit Deo in me gloria, ut sit Deo a me laus, ut sit Deo a me honor; et mihi sit a Deo venia, et mihi sit a Deo salus, et mihi sit a Deo vita, et mihi sit a Deo exsultatio, jugiter, veraciter, indesinenter, evidenter, amodo, ex nunc, ex hoc, abhinc, et in omne tempus, et in totum ævum, et in cuncta semper sæcula sæculorum. Amen.

Explicit liber de perpetua Delparæ virginitate.

² Abolitis ex omnib. nost. edimus, pro oblitis, quod erat in Feu-ardent. Editione.

³ Annumerer, Amel.

IN DUO SEQUENTIA OPUSCULA MONITUM LECTORI.

In hoc duplici opusculo sancto Hildefonso asserendo nihil est, lector benevole, quod immoremur. Namque et librum de Cognitione Baptismi unum, et de Progressu spiritualis deserti alium composuisse commemorat sanctus Julianus; deinde vero sub iisdem titulis, atque eidem sancto doctore attributa reperiuntur in Cod. ms. PP. Dominicanorum Bajocensium; ex quo primus ea in lucem edidit Stephanus Baluzius, quem nos in hac nostra Editione secuti sumus. Nisi forte styli diversitas iudicium tuum aliquantulum retardare possit, ejus magnam vim esse fatemur ad doctorum virorum lucubrationes recte iudicandas, verasque et genuinas a spuris discernendas. Sed id quidquid est difficultatis statim evanesceat, ubi ex ipso sancto doctore intellexeris, **hæc duo opuscula non tam de suo composita atque elaborata, quam ex variis SS. Patrum sententiis collecta fuisse.** «Non nostris novitatibus,» verba sunt ipsius sancti Hildefonsi in fine præfationis primi libelli, «incognita proponentes, sed antiquorum monita, vel intelligentiæ reserantes, vel memoriæ adnotantes. Ob quam rem titulum operis hujus Annotationum de cognitione baptismi decrevimus inscribendum.» Jam ergo deinceps mirari desines quod sententiæ in eis contentæ alium frequenter quam Hildefonsi stylium sapiant.

Interea tamen te monitum volumus ut ne quid de eorum librorum pretio detrahendum putes, propterea quod non sint proprio Hildefonsi marie omni ex parte elaborati. Ea enim est sententiarum quibus constant gravitas, atque præstantia, ut ipse cum per se, tum etiam propter eos et quibus excerptæ sunt doctissimos ac venerabiles Ecclesiæ Patres, Augustinum, Gregorium, Isidorum, maximo sint in pretio habendæ; non minus tamen æstimandæ sint propter collectoris summam auctoritatem. In quo equidem non is tantum pensandus est labor, quem in eis hinc inde colligendis, atque ad unum scopum singulis coordinandis Hildefonsus insumpsit (quamvis neque id leve sit, et ad usum nostrum maxime accommodatum), sed ipsius in primis doctrina suspi-

cienda nobis est, cujus lumine obscuriora Patrum dicta ad nostram intelligentiam reseravit.

Præter hæc autem duo sunt (nec oportet ea silentio præterire) quæ in his libris a sancto doctore omnes edocemur, quæque omnium studiosorum lectorum animis vellemus infundere. Primum summam diligentiam, assiduamque operam, quam in SS. Patrum scriptis evolvendis, addiscendisque ipse locabat, diæ noctuque eorum studio incumbens, ut ex eis tanquam e purissimis fontibus sanam doctrinam hauriret, quam fidei populo propinaret, profanas vocum novitates juxta Apostoli monitum caute vitaturus. Deinde demissam illam animi humilitatem, qua vir sanctissimus et ingenio et eruditione plurimum valens, quasi nihil se scire putasset, ad auscultandam Patrum antiquiorum doctrinam aures adeo vacuas accommodaverit, ut eorum potius dicta atque sententiæ, quam proprias nobis tradere voluerit. Neque id ipsum dissimulaverit, sed ingenue (ut virum sanctissimum et integerrimum decebat) et apertissimis verbis professus sit, atque proprio quasi digito nobis indicaverit quænam illa sint quæ ab aliis acceperit, ne fucum legentibus facere, vel debita illos laude quodammodo defraudare, velle videretur.

Quare rem nos gratissimam vel ipsi Hildefonso facturos speramus, qui, doctorum virorum exemplum secuti, non dubitavimus ad fontes ab ipso sancto doctore indicatos recurrere, et ea qua potuimus diligentia, non parvo certe sudore, singula pene loca inquirere, ac designare, e quibus quæque sententiæ excerptæ est. Ex quo labore satis improbo id simul commodi percepimus, ut corruptas lectiones si quas offendimus, restituimus, et lacunæ aliquot, quas in Baluziana Editione reperimus, eas non magni momenti, repletas exhibeamus. Curavimus etiam ne verborum sanctæ Scripturæ citationes ad oram desiderarentur; nihil tandem non egimus quo hæc Editio absolutissima appareret vel in summa, qua laboramus, omnium Cod. mss. inopia.

S. HILDEFONSI

EPISCOPI TOLETANI

ANNOTATIONUM DE COGNITIONE BAPTISMI

LIBER UNUS.

PRÆFATIO.

Divinae institutionis auctoritas, et sacrae paternitatis antiquitas per Scripturam, quæ, dicente Apostolo, *divinitus inspirata utilis est* (II Tim. III, 16), Ecclesiam catholicam nasci per fidem, crescere per institutionem, atque in æternitatem per remunerationis gloriam permanere, et per redemptionis munus obtinuit, et per adoptionis spiritum affirmavit, quoniam hanc eandem Scripturam ipse Spiritus ad salutem hominum inspiravit, qui ad beatitudinis præmia homines provexit. Hujus sanctæ Ecclesiæ origo in hominibus figuraliter inchoavit ex tempore, perficietur autem ex muneris æternitate. In sanctis vero angelis in veritatis specie temporaliter coepit, in veritatis specie perenniter manet. Ita namque spiritaliter condita est, ut post ruinam prævaricationis in conditoris amorem sui soliditate percepta, non suæ naturæ augmento concrederet, sed humanæ salvationis illatione reparata constaret. In angelica vero conditione, quia ex parte aliquid ruit, reliquum gloriæ in perennitate permansit. In humana vero conditione, quia tota per deceptionem hostis natura interit hominis, ex nulla parte reparari poterat, nisi eam ad reparationem sui ex toto redemptoris veritas suscepisset. Hinc adfuit, ut inde potens Conditor ruinam repararet angelicam, unde pius Redemptor in se suscipiens reparandam illic naturam induxit humanam. Regnante igitur Deo in cælo et in terra, cujus regnum est totus mundus, qui ex cælo constat, et terra, cui servit cælestium, terrestrium, et infernorum omnis rei universa substantia, per quem consistit jam illa sine defectu cælestis patriæ pars beata, ad cujus profectum in electis quotidie natura conscendit humana. Quia enim Dei Patris Verbum, et hoc ipsum Deus, per quod angeli et omnia facta sunt, caro factum est in hominibus caput Ecclesiæ, qui erat initium angelicæ creaturæ, ac proinde sicut Deus et homo in unitate personæ caput est unus Christus, ita illi esset ex angelis et hominibus Ecclesiæ unum corpus. Unde hujus Ecclesiæ gloriosa pietas et gloriatio pia gaudet in consistentibus angelis, anhelat in hominibus provehendis. In illis laudem celebrat Conditoris, in istis assumit gloriam Redemptoris. In illis habet gaudium sine fine, in istis appetit sine fine gaudere. In illis statio, in istis acquisitione lætatur. Illic in civibus solida, hic in advenis læta. Illic de securitate quiescit, hic de sollicitudine prospectatur. Sa-

A lus illis, et æternitas istis reparatio est. Et sicut isti nec volent unquam peccare, nec poterunt, ita isti a velle ut posse peccandi salvati asciscuntur per effectum redemptionis in eorum plenitudinem claritatis. Jam per sancti Spiritus pignus pia futura unitatis admistione concreta, quando ea quæ in hominibus ex adversitate tolerat angelicæ consolationis suffragatione firma sustentat, ut in peregrinatione hujus vitæ opitulatio angelica foveat, quos gloriosæ societatis suæ unitas exspectat. Hujus Ecclesiæ pars, quæ in hoc tempore advocatur, ut fiat quod dicitur: *Congrega nos ex gentibus, ut confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua* (Psal. cv, 45, 46), quo ordine secundum apostolicam, sanctorumque Patrum traditionem antiquam, institutionem quoque divina auctoritate prolatam, invitetur ut veniat, veniens ordinabiliter suscipiatur, suscepta sacris ordinibus provehatur, provecta sanctificationis gratia impleatur, præsentis libelli serie manet congestum, dispositum pariter et concretum, non nostris novitatibus incognita proponentes, sed antiquorum monita vel intelligentiæ reserantes, vel memorie adnotantes. Ob quam rem titulum operis hujus *Adnotationum de cognitione baptismi* decrevimus inscribendum.

CAPUT PRIMUM.

Exordium orationis.

C Jesu fili David, miserere mei, illuminans oculos meos, ut videam quod ad te perveniam; firmans in te gressus meos, ne transgrediar viam; aperiens os meum, ut possit de te loqui, qui dedisti mihi velle tua utcumque poterim loqui. Et quia dilectio proximi inhæret dilectioni tuæ, da mihi exercere utilitatem ejus, quæ formet salutem illi, et perveniat in laudem et gloriam nominis tui.

CAPUT II.

Quod insinuetur novæ regenerationis dicere mysterium velle.

D Generationem illam, quæ sit proventuræ generationis divinæ, ut nati homines in iram renascantur ad gratiam, per quam filii iræ transeunt in adoptionem filiorum Dei, qua liberati a regno peccati transferuntur in regnum gloriæ Dei, suis ordinibus persequi et explicare contendam, ut omnis sancto lavacro baptizandus videat per quæ mysteriorum signa vocatur; omnis jam baptizatus meminerit quæ sacramentorum præmia et servet, et veneretur; quatenus dum figuræ tanti mysterii antea signatæ esse

noscuntur
æternam

Deus u
æstimabi
sempiter
stremum
omnia, in
ter, et Fi
sed ex se
est natus
Filius. Sp
biliter pr
tota Trin
aliud sub
se habet,
cunque b
sed quia
est, hoc

Quo
Hæc to
et invisib
creaturar
sive terræ
in eis. Hi
nia guber
tione disp
Omnia ips
nihil malu
Ipse disp
boni. Ipse

Quod hom

Post co
tione bea
beatus, ut
cunctis te
tate præla
perbiam d
conditori
nem pers
et propte
loco exsul
ris sui mo

Quod piet

Hunc p
tione salv
velut piet
ria fixit, p
doque sal
posset, sic
nis, et cu
pietatis r
ex hoc sul

noscuntur, postea ipsarum figurarum sacramenta in A ex quo in conditionis primordiis signaverat sacramenta suæ redemptionis.

CAPUT III.

Quod unus sit Deus Trinitas tota.

Deus unus est, invisibilis, incomprehensibilis, inestimabilis, immortalis, omnipotens, perfectus et sempiternus. In hac re nihil adventitium, nihil postremum, nihil recedens. Hic est ante omnia, super omnia, intra omnia, extra omnia. Hic Deus est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Sed Pater a nullo, sed ex se, est; et est tantum Pater. Filius ex Patre est natus, ex eo coæternus Patri; et est tantum Filius. Spiritus sanctus ex Patre et Filio inseparabiliter procedit, et est tantum Spiritus sanctus. Hæc tota Trinitas unus est Deus, non aliud habens, et aliud subsistens. Sed ideo simplex est, quia quod in se habet, hoc est. Non enim in illo accidit quodcumque bonum, cuius sit participatione compositus; sed quia ex illo est omne bonum. ideo quod in se est, hoc vere omnimodo est.

CAPUT IV.

Quod tota Trinitas unus Deus omnia fecit.

Hæc tota Trinitas unus Deus fecit omnia visibilia et invisibilia, sive cælum, et coelestem angelicam creaturam cum omnibus quæ continentur in cælo, sive terram, et mare cum omnibus quæ continentur in eis. Hic Deus omnia creavit, omnia continet, omnia gubernat, omnia providentiæ suæ administratione disponit, omnia regit. Omnia ipsi serviunt. Omnia ipse iudicat. Absque illo nihil bonum. Ex illo nihil malum. Ipse potens et de malo facere bonum. Ipse disperdens omne malum. Ipse donator omnis boni. Ipse conservans perenniter omne bonum.

CAPUT V.

Quod homo a Deo bene sit conditus, a sabolo male deceptus.

Post conditionem cæterarum rerum bona conditione beatus est a Deo conditus homo, et certe ita beatus, ut ad imaginem et similitudinem Dei factus, cunctis terrenis rebus existeret beatitudinis auctoritate prælatus. Cui invidens super iis angelus ob superbiam de coelestis gloriæ claritate dejectus, dum conditori Domino superbivit, hunc conditum hominem persuasionis fraude decepit. Qui deceptus homo et propter transgressionis admissum beatitudinis loco exsul est factus, et cum omni posteritate generis sui mortis est sententia condemnatus.

CAPUT VI.

Quod pietas Conditoris præcesserit culpam hominis.

Hunc pietas Conditoris æterna statuens miseratione salvandum, in ipsis primordiis conditionis ejus velut pietatis fundamenta componens, salutis mysteria fixit, per quorum mysteriorum sacramenta quandoque salvandus invenire signatæ salutis remedium posset, sicque præiret pietas factoris culpam hominis, et cum plenitudo venisset temporis, antiquitas pietatis repararet lapsum humanæ conditionis, et ex hoc subveleret illam gloriæ futuræ æternitatem,

CAPUT VII.

Formatio Ecclesiæ de latere Christi ad similitudinem formationis Evæ de latere Adæ.

Adam ergo Christi, Eva Ecclesiæ figura fuere. Assumptus est limus, et factus est primus homo Adam in animam viventem. Incarnatus est Christus, et factus est secundus homo Adam in Spiritu vivificante. Somno Adam obdormivit. Christus morte quievit. Adæ costa subtrahitur, et mulier fingitur. De Christi latere sanguis et aqua producit, et his sacramentis Ecclesia sancta formatur. Non tollitur caro de carne viri, cum permanente virtute ossuum viri deberet mollior mulier carnis molliæ potius fingi; sed quod de viro ossis fortitudo subtrahitur, infirmitas est divinitatis, de qua dicitur: *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14); quod de fortitudine ossis viri mulier fingitur, hoc est quod sequitur: *Ethabitabit in nobis*. Nam de viro aliquid virtutis auferre hoc est: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens* (Philip. 2, 7); mulierem de fortitudine viri compingi, hoc est: *Cum esset dives, propter nos pauper factus est, ut nos ejus inopia ditaremur* (II Cor. 8, 9). Quod ergo ille infirmatus in humilitate deitatis suæ, hoc Ecclesia roborata est per assumptionem humanitatis in illo. Bene ergo infirma mulier de virtute viri formatur, quia post lapsum culpæ deformis humana conditio factoris sui imaginem non reciperet, nisi hanc Redemptor plus moriens innovasset; nec debilis et abjecta ad virtutem spiritus conurgeret, nisi eam infirmata divinitas humilis erexisset.

CAPUT VIII.

Quod in exordio primorum hominum et incarnatio et mors præfigurata est Christi.

Hanc figuræ salvationis summam per gloriam Virginis signavit species mulieris, quando dictum est ad serpentem: *Inimicitias ponam inter te et inter semen ejus* (Gen. 3, 15); significans malitiam diabolicæ partis non posse inhærere sacramento redemptionis, quod factum est per assumptum hominem ex utero Virginis. Unde adhuc subditur: *Ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus* (Ibid.). Hoc de Christo, qui est fructus virginalis ventris Mariæ, intelligitur. Id est: Tu per malitiam persequentium, qui sunt semen tuum, quorum corda inhabitas, cum supplantabis ut moriaris; et ille resurgens conteret caput tuum, quod est mors, et te ipsum qui habes mortis imperium. Hanc humilitatem Redemptoris usque ad susceptionem mortis mox subsequens fratricidium figuravit, quando Cain frater major terrenis operibus incubans, assurgens innocentem socium propter simplicem hostiam extra domum rudi crudelitate homicida novus occidit, significans Judæorum populum primum in lege natum, Christum agnum Dei, et tollentem peccata mundi extra Jerusalem crucis patibulo occisurum.

CAPUT IX.

Quod incarnationem Christi tota Trinitas operata fuerit, sola tamen persona Filii hanc suscepit.

Hujus sanctae redemptionis opulentum miseratione copiosa mysterium presignatum in conditione primorum hominum implevit Filius Dei veniens in plenitudine temporum, cujus adventus operatio incarnationis ejus veritas fuit. Quam incarnationis veritatem tota Trinitas operata est, quia inseparabilia sunt opera Trinitatis; sola tamen persona Filii hanc suscepit, quoniam quicumque per hanc dispensationem pertinent ad personam Christi, neque ad Patris, neque ad Spiritus sancti personas poterunt ullam partem pertinere. Non enim fas est dicere Patrem et Spiritum de Virgine genitos, vel cruce suspensos; vel sepultura conclusos, quae in sola persona Christi omnia congruent, et evidenti sunt dispensationis completa. Hoc mysterium redemptionis humanae dispositum eternitate deitatis suae, completurum praesentia humanitatis assumptae Christus, sicut ante saecula ordinavit, ita in saeculorum fine perfecit. Nihil novitate consilii inventum, nihil accessu novae cogitationis assumptum, sed aeterna dispositione praefixum, temporali dispensatione perfectum.

CAPUT X.

Quod ideo data lex est, ut rediret in cognitionem homini Deus.

Humano itaque generi, quia oblivioni dederat Creatorem, data est lex, per quam creaturae amittenti Deum reduceretur in cognitionem creator omnium rerum; dictumque est per eandem legem: *Audi Israel: Dominus Deus tuus Deus unus, etc.* (Deut. vi, 4). Quo dicto et superstitionibus, quibus pro Creatore creatura colebatur, amota sunt, et unus qui vere coleretur Deus patenter est demonstratus.

CAPUT XI.

De temporibus sub quorum distinctione saeculum stetit.

Stetit ergo saeculum in hominibus sub trimoda distinctione temporum. Stabit homo ordine quarto in beatitudine saeculorum. Primo summe infelicitate, secundo non plene feliciter, tertio abunde feliciter, quarto summa aeternaque felicitate feliciter. Primo summe infelicitate, quia homo conditus ad imaginem et similitudinem Dei, suo deceptore zabolō sibi met principante, serviens regno peccati, idolorum cultor, soli Creatori pie debitum impie creaturis impendit honorem. Secundo non plene feliciter, quia data, quidem lex est ad cognitionem Dei, sed perducere non potuit ad justitiam Dei. Nam si ex lege justitia, ergo Christus gratis mortuus est (Gal. ii, 21). Data est ad intelligentiam, non ad veniam peccati. Per illam enim agnitus peccatum punitum est, non sanatum. Data quidem est in sanctione hostiarum et caeremoniarum, ut offerrentur Deo, sicut Deus

a Videntur ex Aug. desumpta (Lib. de Diversis, quaest. 83, 66), sed non ad litteram.

A sanxerat, et non sicut gentiles sacrificantes demoniis immolabant. Quae tamen observantia legis propter cognitionem Dei multum profuit hominibus in tempore suo. Sed ideo plenam felicitatem non intulit, quia ad perfectum nihil adduxit (Heb. vii, 19). Sequens ergo erat tempus, in quo felicitas per litteram crepta posset per intelligentiam spiritus esse perfecta. In hoc tempore gratiae, quod tertium est, fuit abunde feliciter, quando cunctis illis sacris hostiis figuratus Christus est incunctanter ostensus; quando umbra successit lux, incerta veritas, figuris ostensio, occultis revelatio, legi evangelium, timori servorum gratia filiorum, et cunctis, quae adumbraverat littera, manifestatio spiritualis gratissima et aperta. Quartum est illud beate aeternitatis insigne, in quo, devictis cunctis adversantibus, laudabit homo Deum in incorruptionis tranquillitate securus. Ergo in statu mundi... adductum est. Non plene feliciter fuit tertium sub gratia, in quo nos Christus a delictis nostris in suo sanguine lavit; et abunde feliciter manet extremum illud, quod et aeternum, in quo laudabimus Deum in saecula saeculorum.

CAPUT XII.

De conatu exsequendum ordinum.

Jam nunc favente Deo, cujus misericordiae opus in humana salvatione nosse desideramus, ipsius effectum salvationis quae per regenerationem gratiae cum sacramento redemptionis efficitur, sicut et divina auctoritas et paterna sanxit antiquitas, oportune suis ordinibus exsequamur

CAPUT XIII.

Quod ipsis exordiis causarum instauratio humana inchoata cognoscitur, in quibus ejus restauratio continetur.

Exordium regenerationis, cujus species peracta est in plenitudine temporis, ab initio temporum coepit. Etenim aeterna Sapientia ita in exordiis rerum figuram statuit sacramentorum, ut ex antiquitate ordinata significatio perveniret ad finem temporum in efficientiis actionum. Unde quia regenerationis hujus sacramentum in aqua et spiritu consistebat, causarum institutio perfecit [F. perfecta] illius operationis species aemulabatur cum dicitur: *Et spiritus Dei ferebatur super aquas* (Genes. i, 2), ut in earumdem causarum exordiis instauratio his rebus figurata esse monstratur.

CAPUT XIV.

De Joanne et baptismo poenitentiae, cujus signum sunt stramenta ciliciorum, per quae ad oleandum parvuli deducuntur.

Veniens itaque Dominus impleturus summam nostrae salutis, non sibi sed nobis profuturam, in se suscepit, et a se sanctificavit baptismatis sacramentum, praemittens Joannem, cujus baptismus veritatis figura, non veritas esset, qui peccatores ad poenitentiam commoveret, non qui remissionem peccatis inferret, ipso Joanne dicente: *Ego baptizo in aqua in poenitentiam*

b Desunt hic in Codice ms. duae lineae.

tia (M
menta
deduc
ous,
sunt
cum a
tiam
gener
ficacia
eo dic
dicant
ram (4
baptis
etiam
potuit
solver
carnat
verbo,
vuntur
non po

Quod
Joan
piz
Ven

humili
baptiz
siliam
enim o
Deinde
nitenti
smus C
peccato
sed dis
non bap
munda
bant t
ministe
jestatis

Quod
retin
mini

b Nu
cessat
zat, qu
homo a
riorem
trinsec
dilexit
dans ea
baptiza
rior ho
tatem.

a Ex
b S.
c S.
d S.
e Acl
ut libe
Augusti

tin (Matth. iii, 11). Hinc itaque est quod per stru-
menta ciliiciorum ad oleandum sacerdotibus parvuli
deducuntur, ut poenitentiae signum habeant propter
opus, qui poenitentiae opera demonstrare non pos-
sunt propter etatis tempus. Majores autem aetate
cum advocari ad fidem coeperint, per se poeniten-
tiam exhibent de erroribus pristinis, in quibus aut
generaliter vixerunt, aut idolis servierunt. Hanc ef-
ficaciam poenitentiae commendabat Joannes, cum de
eo dicitur: *Venit in omnem regionem Jordanis præ-
dicans baptismum poenitentiae in remissione peccato-
rum* (Luc. iii, 3). Unde aperte patet quia Joannes
baptismum poenitentiae non solum prædicavit, verum
etiam dedit, sed in remissione peccatorum dare non
potuit. Ac proinde quoniam baptismum, qui peccata
solveret dare non poterat, prædicabat; ut sicut in-
carnatum Verbum patris præcurrebat prædicationis
verbo, ita baptismum poenitentiae, quo peccata sol-
vuntur, præcurreret suo baptismo, quo peccata solvi
non possunt.

CAPUT XV.

Quod incipiente baptismo Christi cessavit baptismus
Joannis. Et quomodo Christus baptizat, et non ba-
ptizat.

Venit Dominus, ut baptizaretur a servo. Propter
humilitatem prohibet servus dicens: *Ego a te debeo
baptizari; et tu venis ad me* (Matth. iii, 14). Propter ju-
sticiam imperavit Dominus dicens: *Sine modo. Sic
enim oportet nos implere omnem justitiam* (Ibid.).
Deinde quiescit baptismus Joannis, qui erat in poe-
nitentia et in veritatis umbra, et inchoavit bap-
tismus Christi, qui est veritas, in quo fit remissio
peccatorum. Quanquam non baptizaret Christus,
sed discipuli ejus. ^a Baptizat autem Christus, et
non baptizat. Sed utrumque verum est. Baptizat, quia
mundat. Non baptizat, quia non ipse tinguit. Præbe-
bant tunc discipuli, sicut nunc ministri præbent
ministerium corporis. Præbebat ille adiutorium ma-
jestatis.

CAPUT XVI.

Quod solus Christus baptizat, qui soli sibi baptizandi
retinuit potestatem, quamvis sive bonus sive malus
minister baptizat.

^b Nunquam ergo cessat baptizare qui nunquam
cessat mundare. Usque in finem sæculi Jesus bap-
tizat, quia ipse mundat. Securus proinde accedat
homo ad inferiorem ministrum, habet enim supe-
riorem magistrum. Ipse magister Christus et ex-
trinsecus baptizat, dicente Paulo: *Sicut Christus
dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea, mun-
dans eam lavacro aquæ* (Ephes. v); et intrinsecus
baptizat per infusionem spiritus, quo docetur inte-
rior homo et habere fidem, et servare operis digni-
tatem. Ad hæc certe pertinet quod dicitur: *Et testi-*

*monium perhibuit Joannes dicens: Quia vidi Spiritum
descendentem sicut columbam, et mansit super eum,
et ego nesciebam eum* (Joan. i, 32). Ex multis co-
gnitionibus Christum sciebat Joannes. Nam cum vi-
disset Maria mater Christi Elisabeth, exsultavit in-
fans iste Joannes in utero ejus (Luc. i, 41). Hic erat
vox clamantis: *Parate viam Domini* (Matth. iii, 3).
Hic eum qui ad se baptizari venerat, prohibet cum
dicit: *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me*
(Ibid., 14). Hic eum agnum Dei, et tollentem mundi
peccata ostendit (Joan. i, 29). ^c Sed hoc solum in
eo nescivit, quia sibi retenturus erat baptismi po-
testatem, et non eam translaturus vel transmissurus
in aliquem servum; sed sive baptizaret in ministerio
servus bonus, sive baptizaret in ministerio servus
malus, non sciret se ille qui baptizaretur baptizari
nisi ab illo qui baptizandi tenuit potestatem, et esset
hujus sacramenti virtus non in officio ministrantis,
sed in potestate magistri.

CAPUT XVII.

Quod doctor studiis orationum munde debet prædi-
cationem verborum, ut quod locutus est, Dei vir-
tute melius quam ejus actione formetur.

Cum ex conversatione gentili quisque nolens ad
cognitionem et fidem Dei hortari ut veniat, pri-
mum doctor attendat multam bonitatem miserantis
Dei, de quo dicitur: *Qui vult omnes homines salvos
fieri, et ad agnitionem veritatis venire* (I Tim. ii); ^d ac
deinceps agat quantum potest ^e ut intelligenter, ut
libenter, ut obedienter audiant. Et hæc se posse, si
potuerit, et in quantum potuerit, pietate magis ora-
tionum quam oratorum facultate non dubitet, ut
orando pro se ac pro illis, quos est allocuturus, sit
orator ante quam doctor, atque sive in peculiari col-
loquio, sive in Ecclesie conventu, ipsa hora jam ut
dicat accedens, prius quam exerat proferentem lin-
guam, ad Dominum levet animam sitiientem, ut
ructet quod biberit, vel quod impleverit fundat;
atque ad horam ipsius dictionis illud potius bonæ
menti cogitet convenire quod Dominus ait: *Cum au-
tem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid lo-
quamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loqua-
mini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus
Patris vestri qui loquitur in vobis* (Matth. x, 19). Si
ergo loquitur in eis Spiritus sanctus, qui persequen-
tibus traduntur pro Christo, ^f quare non et in eis qui
tradunt discentibus Christum? Hoc sane studium do-
cendi et in suadenda fide ethnicis, et in suadendis
operibus bonis fidelibus cunctis doctorem convenit
exercere.

CAPUT XVIII.

Qualiter aggrediendus est qui nolens invitatur ad
fidem.

^g Cum itaque credere nolentibus unius Dei co-

gimus: *Ut intelligenter, ut libenter, ut obedienter au-
diant, quam lectionem secuti sumus.*

^h Quod hic emendavimus ex libris editis divi Au-
gustini de Doctrina Christiana quare pro quibus, quod
legitur in Baluzio, similiter fecimus aliis multis locis,
quamvis non indicemus, ubi error apertus erat.

ⁱ S. Aug., de Doct. Christ., l. i, c. 7.

^a Ex Aug., tract. 15 in Joan., c. 4, § 3.

^b S. Aug., ibid.

^c S. Aug., tract. 5 in Joan., c. 1, § 8.

^d S. Aug., de Doct. Christ., l. iv, c. 25.

^e Acherius ex Ms. Bajocensi edidit *ut intelligentes
ut libenter et obedienter*, etc. Sed in libris editis D.
Augustini, unde hæc ad litteram desumpta sunt, le-

gnitio et fides offertur, proponendum est ut per intelligentiam pergant videre quod Deus est, omnibusque eum naturis visibilibus et corporalibus, intelligibilibus vero et spiritalibus, omnibusque mutabilibus, præferant. Omnes enim certatim pro excellentia Dei dimicant, nec quisquam inveniri potest, qui hoc Deum credat esse, quo est aliquid melius. Itaque omnes hoc Deum esse consentiunt, quod cæteris rebus omnibus anteponunt. Et quoniam omnes qui de Deo aliquid cogitant vivum aliquid cogitant, illi soli possunt non absurda et indigna existimare de Deo, qui vitam ipsam cogitant. Deinde ipsam vitam pergunt inspicere; et si eam sine sensu vegetanti invenerint, qualis est arborum, præponunt ei sentientem, qualis est pecorum, et huic rursus intelligentem, qualis est hominum: quam cum adhuc mutabilem viderint, etiam huic aliquam incommutabilem cogunt præponere, illam scilicet vitam, quæ non aliquando desipit, aliquando sapit; sed est potius ipsa sapientia. Sapiens enim mens adepta sapientia; antequam adipisceretur, non erat sapiens. At vero ipsa sapientia nec fuit unquam insipiens, nec esse unquam potest: quam si non viderint, nullo modo plena fiducia vitam incommutabiliter sapientem commutabili vitæ anteponerent. Ipsam quoque regulam veritatis, qua illam clamant esse meliorem, incommutabilem vident, nec uspiam nisi supra suam naturam vident, quandoquidem se mutabiles vident. At cum veraciter, suadente doctore, seclusa fuerit omnis mutabilis res a Deitatis honore, accipiendum est ne sit summe [F. summus] Deus quod passioni, id est, mutabilitati poterit subjacere. Cumque fuerit tentum, id quod commutabile est, esse non posse Deum, restat ut perveniatur ad rem illam quæ cunctis rebus præminet, et incommutabilis est. Conjecto illo quod res illa quæ unus est Deus, cunctis præminens et incommutabilis manens, omnia fecit, omnia disponit, omnia judicat, curam de omnibus habet nihilque est ex omnibus visibilibus et invisibilibus quod non ex illo initium habeat, non in servitute ejus dominationi subiaceat. Qui subjectarum rerum famulatus sub nulla ulla mutabili creatura potest ullatenus inveniri, nisi tantum sub isto uno dominante Deo, cujus æterna substantia est, cujus incommutabilis veritas, cujus omnipotens permanet potestas.

CAPUT XIX.

De adpartitione januæ fidei.

Jam cum reseravit ille januam fidei, de quo dicitur: *Qui habet clavem David, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit* (Apoc. iii, 7), id est, ex semine David assumptus homo per potestatem unitæ divinitatis aperit cordibus credentium mysteria suæ Incarnationis, quæ in prædestinatis claudere non poterit austeritas infidelitatis; et claudit vasa iræ præspicientia judicii, ne reprobi veniant, ad quam sibi merito clausurunt remunerationem beatitudinis; tunc fit quod scriptum est: *Ego sum ostium. Si quis per me introierit, salvabitur* (Joan. x, 19). In-

• S. Aug. de Doct. Christ., l. i.

A cipiunt enim aperiri initia fidei ei, cui per lavacrum regenerato post acceptionem Spiritus sancti in participio corporis Christi se crediderit Christus. Et videbit librum illum sanctæ auctoritatis apertum, quem clausum in mysterio sigillis septem aperuit idem victor Leo de tribu Juda (Apoc. v, 5). Qui liber totius sanctæ Scripturæ apertus est, quia intelligentia ejus hominibus revelatur a Christo, qui solus in se suscepit, atque compleri voluit, quæ ad salutem humani generis complenda ordinavit atque præcivit. Signa autem ejus septem hæc sunt: primum incorporatio, secundum nativitas, tertium passio, quartum mors, quintum resurrectio, sextum gloria, septimum regnum. Quæ signorum adaptio hæc est generis humani plena redemptio; ad quam qui venit, hoc ordine venit.

CAPUT XX.

De his qui volentes primum ad fidem convertuntur catechumeni, id est, audientes dicantur.

Quicumque de gentili conversatione, et de superstitionibus, quibus impie pro creatore colitur creatura, majuscula ætate venientes volunt credere in Deum, vel sive recens nati, sive parvuli sint, catechumeni, id est, audientes dicuntur, pro eo quod primum præceptum exhortationis in lege sibi audiunt dictum: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est* (Deut. vi, 4); et illud: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Ibid.). Audiunt ergo verbum vitæ, per quod perveniant ad munus gratiæ, qui erant filii iræ. Nam quia omnis qui vere agnoscit, veraciter dicit: *In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis peperit me mater mea* (Psal. l, 7); in eo quod originaliter tenetur ad noxam mortis, donec per redemptionem efficiatur Filius Dei, erit filius illius antiquæ iræ, quam meruit primus homo in præcepti transgressione, dicente Domino: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam. Qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum* (Joan. iii, 36). Quam iram non venire, sed manere dixit, quia non ex novitate infidelitatis venit, sed ex antiquitate prævaricationis manet. De qua ira nemo salvari potest, nisi per misericordiam Salvatoris, dicente eodem Domino: *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis* (Joan. viii, 36). Qui catechumeni propter cognitionem Dei, quam illis per sacerdotem quasi per Moysen loquitur Deus, audientes dicuntur, ut, relicta vetustate vitæ carnalis, veniant ad vitæ novitatem per unius Dei cognitionem.

CAPUT XXI.

Quod catechumeni per penitentiam sint ad lavacrum adducendi. Quodque ii quos Joannes baptizavit, catechumenorum habere figuram.

Hi, si majores ætate sunt, cum actione penitendi veniunt. Si minores sunt, in signo penitentiae per stramenta ciliciorum a ministris deducuntur ad sacerdotem, ut qui per se non possunt agere penitentiae opus, in se habeant penitentiae signum propter ætatis minimæ tempus; et hoc teneatur in penitendi

• S. Isid., lib. ii de Offic. c. 20.

effectu, quod notatur in pœnitentiæ signo. Qui post A exorcismorum increpationem opportune veniunt ad olei unctionem. Hic omnibus a Joanne in pœnitentia baptizatis catechumenorum figura exstitit, ut quod illis baptismus in pœnitentia fuit, hoc istis per pœnitentiam ad Deum conversio sit.

CAPUT XXII.

Qui sunt exorcistæ, a quibus exorcizantur catechumeni et energumeni.

Exorcizantur ii exorcismis ab his qui ex eo nomine exorcistæ dicuntur. Qui tali officio deputati cum ordinantur, sicut canones jubent, accipiunt de manu episcopi libellum in quo scripti sunt exorcismi, data sibi potestate imponendi manus super energumenos, sive baptizatum, sive catechumenum.

CAPUT XXIII.

Quid sit exorcismus.

* Exorcismus est sermo increpationis, qui fit contra immundum spiritum energumenis, sive catechumenis, ut per eum diaboli nequissima virtus, et inveterata malitia, atque incursio violenta, fugetur expulsa.

CAPUT XXIV.

Qualis erit exorcismus.

Erit exorcismi sermo ^b nonturno verborum, non difficultate intelligentiæ, non inusitato contextus cloquio; sed simplex, compositus, ardens, ita virtutis intentione coruscans, ut vere principem mundi increpationis suæ valore demonstret expellere; atque sic in spiritali certamine, quo contra aerias agitur potestates, fulgura terroris immittere, ut ipsa expulsio invisibilis hostis quadam fieri expugnatione visibili contempletur, ita ut et catechumenus terreatur consideratione auditus, et fidelis incitetur aggressionem conflictus. Sic dum sacerdotum officia pro castris Dei dimicant, et fideles devotam intentionem velut arma ministrant, et qui creaturam Dei possidebat victus abscedat, et Christus quos condidit victor obtineat.

CAPUT XXV.

Unde habuit exorcizandi virtus initium, vel in quo mysterio divinis verbis hoc episcopus agat.

Exorcizandi virtus illius rei significatio fuit, quod lunaticum increpavit Jesus: *Exiit ab illo demonium* (Matth. xvii, 17). Ad instar hujus increpationis

S. Isid., ubi supra.

^b Baluz., no turno, nostra est conjectura.

^c S. Isid., lib. II de Offic., c. 30.

^d Hucusque verba sunt sancti Isidori loco ad oram laudato. Quæ sequuntur unde desumpta sint, nescimus. Ex illis colligit eruditus Martene (Lib. I de antiq. Eccles. Ritibus, cap. I, artic. 6, § 14). Hispanos ab hoc ritu immittendi salis in os catechumenorum aliquandiu abstinuisse. Quod si de universa Hispania dictum velit, non facile concedere valemus, cum paulo antea scripserit Hildefonsi magister magnus Isidorus loco superius laudato: « Exorcizantur hi (catechumeni) primum, deinde salem accipiunt, et unguntur, » mysticasque ibi salis significationes exponere pergat. Vero autem simile non est tam parvo intervallo temporis eam consuetudinem usque adeo in Hispania obsolevisse, ut ad externas Ecclesias referendum sit quod ait Hildefonsus: « Ii in

A dominicæ increpat etiam episcopus voce propria, sicut increpavit Dominus voce sua. Et hanc ipsam increpationem quam dicit episcopus, non ex humana conjectura, sed ex proprietate auctoritatis divini prophetici verbis aggreditur dicens: *Increpet Dominus in te, Satan, et increpet in te qui elegit Jerusalem* (Zach. iii, 2). Dehinc secundo imperans dicit: *Tibi dicitur, Satan, Vade retro*. Ac deinde in tuba victoriæ tertio proclamat: *Vicit leo ex tribu Juda, radix David* (Apoc. v, 5). Ita deinde hic exorcismus a ministris inchoatur: *Deprehensa sunt insidia tue*. Sicque eadem increpatione exorcistarum pronuntiatione completur, donec omnes catechumeni sub exorcismis agantur. Est itaque ordinabiliter ordinatus ordo, ut primum increpationis sermo ex illa causa qui oritur ex illis et verbis aggrediatur. Nam quia exorcismus increpationis est sermo, bene invchendo exoritur, dum sic inchoatur: *Increpet Dominus in te, Satan, et increpet in te qui elegit Jerusalem* (Zach. iii, 2). Secundo divina potestas inferitur, dum divinorum verborum imperium promulgatur dicendo: *Vade retro, Satan* (Matth. iv, 10). Tertio potentia victoriæ demonstratur, quia Christus et dudum moriendo zabolum vicit, et in his qui credunt ac sequuntur eum quotidie vincit. Atque ideo vox in victoriam elevatur, dum dicitur: *Vicit leo ex tribu Juda, radix David* (Apoc. v, 5). Propter quod scriptum est: *Nunc princeps mundi ejicietur foras* (Joan. xii, 31), id est, de credentium cordibus expelletur. Et item hæc dicit Dominus: *Equidem et captivitas a forte tolletur, et quod ablatum fuerit a robusto, salvum esse poterit* (Isaia xlix, 25); ostendens quod in victoriam Christi destructo imperio diaboli potuit homo ab ejus captivitate eripi et salvari

CAPUT XXVI.

Quod exorcizando catechumenos potestas diaboli auferatur.

* Exorcizatur autem, id est, increpatur potestas diaboli, et insufflatur in his a quibus potestatis ejus dominator expellitur, ut renuntient ei sub cujus ditione obnoxii tenebantur, atque eruti a potestate tenebrarum, in Domini sui regnum per sacramentum baptismatis transferantur. ^d Ii in nonnullis locis, ut refertur, sales accipiunt, velut signi.

D nonnullis locis, ut refertur, salem accipiunt. ^e Sed ut hoc negare facile est, ita sententiam hanc planam reddere, difficile. Nobis si quis potuisse fieri dicat, ut inter Hispalensem et Toletanam Ecclesiam levis aliqua discipline diversitas intercessisset (quamquam conjectura magis quam positivo aliquo fundamento id niti videatur), non multum repugnandum, animadvertentes quod paulo superius, cap. 24, scribit sanctus Hildefonsus de ritu deducendi catechumenos ætate minores ad sacerdotem per stramenta ciliciorum in pœnitentiæ signum, cujus necdum erant capaces: cujus tamen ritus nulla reperitur mentio apud sanctum Isidorum, sicut et ipse Martene adnotavit. Itaque credibile est Hildefonsum non tantum consuetudinem suæ Ecclesiæ significasse, in qua nullus esset talis immittendi salis ritus, sed simul eam ab omni censura asserere voluisse supradictis verbis, rem esse indicans ad ecclesiasticam disciplinam

ficato sapientiae condimento. Sed hec forsitan, ut A
dicitur, quia sola hoc antiquitas commendavit, adeo
usquequam non probatur. Quia vero ut catechu-
menis in adipiscendo fidei sacramento tradantur,
evidenti sanctae Scripturae nullo documento monstra-
tur, hec nihil officii tibi non sit. Nam ad summum
roborem quomodo valeant, quae ad proprietatem
rei pertinere nulla sacrae auctoritatis serie vel per
figuram vel per speciem demonstrantur?

CAPUT XXVII.

De exemplo Evangelii, secundum quod catechumeni
oleo perunguntur.

Iidem catechumeni post exorcismos quibus incre-
pata et expulsa diaboli est potestas, ab eis unguuntur
oleo, quod a sacerdote constiterit benedictum. Quae
unctio magno dominicae operationis commendatur
exemplo. Cum enim, ut Marcus evangelista refert,
adduxissent ad Jesum surdum et mutum, deprecaban-
tur eum, ut imponeret illi manum. Et apprehen-
dens eum de turba seorsum, misit digitos suos in au-
riculas, expuensque tetigit linguam ejus, et suscipiens
in caelum ingemuit, et ait illi: Ephphetha, quod est,
adaperire. Et statim aperta sunt aures ejus, et solu-
tum est vinculum linguae ejus, et loquebatur recte
(Marc. vii, 32, 33). Quid est, quod Dominus surdum
et mutum apprehendens in turba seorsum, mittit in
auriculas digitos suos ut audiat, nisi quia Redemptor
veniens genus humanum separavit a turba demon-
um, et a conversatione operum veterum, atque
per infusionem spiritualium munerum illi fidei dedit
audium? Nam sicut per digitum Dei Spiritus ejus,
ita per digitos pluralitas significatur spiritualium gra-
tiarum. Et quid est, quod expuens tangit linguam
ejus, ut valent loqui, nisi quia post auditum fidei
sacramenta salutis hunc et agnoscere, et perficere
facit? Spiritus enim Christi gratia est humanae re-
demptionis, quae de capite divinitatis ejus descendens,
cognita per os humanitatis ipsius, confessionem et
laudem suam intulit credituris. Quid autem, quod
suscipiens in caelum ingemuit, nisi quia aequalitatem
Patris habens, infirmitatem humanitatis, in qua pro
nobis doluit, demonstravit? Quid vero est, quod ait
Ephphetha, expositum est, quod est adaperire, statim
apertae sunt aures ejus, et solum est vinculum lin-
guae ejus, et loquebatur recte, quia cum in illo gra-
tia et operatio redemptionis accessit, tota virtute in
laudem et dilectionem sui redemptoris erupit. Unde
nec tacere, nec distorte potuit loqui, qui redemptionem
suam in gloriam Redemptoris, ut loqueretur,
et recte loqueretur, accepit.

CAPUT XXVIII.

Quod ordinate lectio Isaiae prophetae, Petri quoque
apostoli, et Marci evangelistae, exorcizationis in
conventu ecclesiae proferantur.

Hinc eodem exorcizationis tempore bene in con-
ventu ecclesiae, ante quam exorcismi dicantur, pro-
fertur lectio Isaiae prophetae in qua dicitur: Nunquid

spectantem, quae cum nullo Scripturae testimonio a
Domino proceptam esse comprobaretur, sed antiqui-
tate tantum commendaretur, esset quidem, ubi vi-

tolletur a forte praeda, aut quod captum fuerit a ro-
busto saluum esse poterit? Quia haec dicit Dominus:
Equidem et captivitas a forte tolletur, et quod ablatum
fuerit, a robusto salvabitur (Isai. xlii, 24, 25). Item
Petri ad gentes: Vos autem, genus electum, regale
sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut
virtutes annuntietis ejus qui de tenebris vocavit vos in
admirabile lumen suum (I Petr. ii, 9). Marci quoque
evangelistae, quae hujus ephphethationis revelat sa-
cramentum, quae superius et prolata est, et disserta:
videlicet ut virtus Dei per victoriam crucis praedam
humani generis a fortitudine diaboli tollens, faciat
genus electum per regenerationis donum, regale
quoque sacerdotium per dominium dictionum, et
oblationem innocentiae, atque contriti spiritus sacri-
fium, infundens illi auditum obedientiae praecepto-
rum, et dans ei rectae fidei loquelam, atque suae
gloriae hymnum.

CAPUT XXIX.

Quod mysterium salutis, quod semel Christo moriente
est factum, quotidie fiat in his qui regenerari vo-
lunt.

Hoc quod generaliter in humano genere moriente
Christo semel est factum, quotidie in regeneratorum
sit specialiter lavacro. Nam convertenti ex errore
gentili post exorcismos tanguntur auriculae oleo, ut
accipiat auditum fidei, et sit vere spiritualium dicto-
rum auditor. Similiter tangitur et os, ut cognitio-
nem Redemptoris sui, traditam sibi symboli fidem
corde credat ad justitiam, ore confitens proferat ad
salutem; sicque solutis obstinatione concreatis vin-
culis, recte loquatur magnificans Deum

CAPUT XXX.

Quid sit, vel quare sit competens dictus.

Ex catechumeno fiat competens. Nam sicut ex eo
quod Dei audiendo cognitionem, audiens dicitur, sic
ex eo quod accepto Symbolo jam petit gratiam Dei,
competens vocatur. Competentes dicuntur simul pe-
tentes, quomodo consedentes, colloquentes, et con-
currentes non aliud intelliguntur, nisi simul seden-
tes, loquentes, currentes. Ita quoque competentes
nihil aliud sunt, quam simul petentes. Quid autem
petunt nisi baptismatis sacramenta, per quae possint
a potestate tenebrarum erui, et accepta indulgentia
peccatorum in Dei omnipotentis regnum transferri?
Ut ergo quod petunt accipere mereantur, a vitis cor-
da, ab immunditiis mundare lebent et corpora; ab-
stinentes animam a delictis, corpus ab epulis; ut con-
tritio cor humiliet, et justificet, abstinentia et casti-
tas corpus extenuet, et emundet; quo animae et cor-
poris ex toto purificata substantia, quidquid contritio
cordis, quidquid afflictio egerit carnis, totum ad di-
gnitatem proficiat suscipiendae regenerationis. Horum
significantiā habuit Nicodemus, ille princeps Judaeo-
rum, qui nocte venerat ad Jesum, qui erat ex his qui
crediderunt in nomine ejus, videntes signa et prodi-

geret, laudanda et retinenda; ubi vero non viguisset,
non ideo Ecclesia illa condemnanda.

gia, q
Jesús
efficac
mine
eo aut
scimus
haec si
eo (q
Nani
credid
tenebr
Jesum
nisse
quia n
petens
dem d
deinde
hoc il
infertu
nisi qu
Dei (J
quod a
petit g
scatur
tieps
fidem
Christi
dicitur
festo, n
ejus qu
metipsu
Domini
ipsu
et non
menus
quia no
particip
illis (Ch
in Chri
jam cru
scunt d
ejus. In
minis,
quid di
vero qu
domo m
servis fi
sunt, q
renati fi
se ipsu

Dehim
praecept
tuit, ver
fide, et
tum exh

a S. A
b S. I.

gia, quæ faciebat; qui in eo quod cum esset Dominus **A** Jesus Jerosolymis in Pascha in die festo docens, tam efficaciter ejus doctrinam audivit, ut crederet in nomine ejus, catechumenus, quod est audiens, fuit. An eo autem quod venit ad eum nocte, et dixit ei: *Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister; nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo* (Joan. iii, 2), competentem se esse monstravit. Nam cum in templo docentem audivit, et visis signis credidit, vere audiens exstitit. Cum vero, licet in tenebris ignorantie ad lumen venit, quia nocte ad Jesum venit, et magistrum esse, et hunc a Deo venisse fatetur, atque jam ex magisterio doceri querit, quia magistro debitum honorem dedit, ex tunc competens fuit, quia ejus doctrinæ credens audiendo fidem detulit, ejus magisterium petendo quæsit. Qui deinde promovetur ad gratiam baptismatis, quando hoc illi commendat responsio Salvatoris, dum subinfertur: *Respondit Jesus, et dixit ei: Amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei* (Ibid.). Quid ergo? quia non sufficit catechumeno quod audit verbum Dei, non sufficit competenti quod petit gratiam ex magisterio Dei, necesse est ut renascatur ex aqua et Spiritu sancto, ut renatus sit particeps corporis et sanguinis Christi; et sicut ipse per fidem credidit in Christo, sic participando corpori Christi, credat se illi Christus. Hoc enim est quod dicitur: *Cum autem esset Jerosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus videntes signa ejus quæ faciebat. Ipse autem Jesus non credebatur semetipsum eis* (Joan. ii, 23, 2). **C** ^a Quid est hoc? ecce Dominus credentibus se ipsum non credit semetipsum! Crediturusne est ergo se ipsum incredulis, et non credentibus? Nusquam prorsus. Sed catechumenus et competens jam credunt in Christum; sed quia non sunt renati ex aqua et Spiritu sancto, non participant corpori Christi, et ideo non se credidit illis Christus. Si dixerimus catechumenis: *Creditis in Christum*, respondent: *Credimus*, et signant se; jam crucem Christi portant in fronte, et non erubescunt de cruce Domini sui. Ecce credunt in nomine ejus. Interrogemus eos: *Manducatis carnem Filii hominis, et bibitis sanguinem Filii hominis*? Nesciunt quid dicimus, quia Jesus non se credidit eis. Jam vero quasi signum crucis habent in fronte. Jam de domo magna sunt. Necesse est renascantur, fiant ex servis filii, fiant ex adventitiis cives. Non enim nihil sunt, quia jam ad magnam domum pertinent. Et cum renati fuerint, tunc participibus corporis sui credet se ipsum Christus.

CAPUT XXXI.

De tradendo Symbolo.

Dehinc tradendum est Symbolum, ut is qui Domini præceptum audivit, qui divini magisterii gratiam petit, veræ fidei regulam accipiat, secundum quam et fide, et operibus lavacro sanctificationis se reparatum exhibeat.

CAPUT XXXII.

Qua ratione Symbolum constet.

B ^b Symbolum, quod competentes accipiunt, hæc ratione Patres constare dixerunt. Dicunt enim quod eum audissent apostoli a Domino ut irent docere gentes prædicantes regnum Dei, et baptizarent eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, accepto Spiritu sancto post ascensionem Domini, quando insedit super eos in similitudinem ignis, et locuti sunt linguis omnium gentium, ut ad cognitionem veritatis nulla illis vel gens, vel loquela esset ignota, sed per eundem sanctum Spiritum omnibus omnimode loquerentur, corporaliter ab invicem discessuri, hoc inter se unius prædicationis Symbolum ediderunt, quo ubique euntes nihil dissonum, nihil varium nuntiarent, sed unam fidem unitis verbis edicerent, et ex omnibus sacris Scripturis instrumenta colligentes, unum hoc breve fidei ædificium construerent; de quo etiam per prophetam dictum fuerat: *Quia verbum breviatum faciet Dominus super terram* (Isai. x, 22). Itaque adhuc in unum positi, sancto Spiritu pleni, breve hoc prædicationis indicium conferendo inter se quid unusquisque sentiret, sibi met ediderunt, atque dandam hæc regulam credentibus statuerunt; ut quia multi futuri erant, qui se esse Christi apostolos simularent, et Christum non doctrina sana et integra prædicarent, ideo per hoc indicium agnosceretur, quod Christum veraciter nuntiaret, qui eum secundum hanc apostolicam regulam nuntiasset.

CAPUT XXXIII.

De Symboli nomine, et quid Symbolum sit.

D ^c Symboli nomen ex Græco, collatio vel indicium vertitur in Latinum, quod sit fœdus et cognitio fidei, in quo et sciatur quid creditur, et quod creditur nullatenus violetur. Indicium ergo est propter cognitionem; collatio propter inter multos unitæ definitionis communitatem. Nam indicium quod rem ignotam indicet, collatio quod sit communis loquæ definitionis. Hinc et in civilibus bellis, quia et armorum habitus, et sonus vocis, et mos unus, et institutio bellandi similis est, ne quælibet doli subreptio fiat, suis militibus unusquisque dux discreta symbola ponit, quæ Latine vel signa vel indicia dicuntur, ut occurrens forte, de quo dubium sit quam aciem sequatur, prodito symbolo, an adversarius sit, an proprius, agnoscat. Ad hoc autem sancti Patres hoc non membranis, sed memoriæ commendare jusserunt; ut non hoc lectio teneat, quæ ad ipsos etiam infideles solet idipsum aliquando deferre; sed ex ipsius sanctæ apostolicæ definitionis traditione commendatum semper maneat fidelibus tenacitate memoriæ. Pro soliditate itaque initiandæ fidei bene discessuri ab invicem apostoli hoc unanimatis indicium posuerunt. Quod Symbolum est signum vel indicium per quod agnoscitur Deus; quod ideo credentes accipiunt, ut sciant qualiter certamen fidei contra diabolum præparent; in quo cum pauca sint verba, conti-

^a S. Aug., tract. 11 in Joan. iii, § 3, 4.^b S. Isid., lib. (ii?) de Offic. c. 24.^c S. Isid., ubi supra.

nentur omnia sacramenta. In quo ideo ab apostolis breviam collecta sunt ex omnibus Scripturis, ut quia multi credentes vel litteras nescirent, vel scientes occupati impedimento sæculi, Scripturas eis legere non liceret, hoc corde et memoria retinentes, sufficientem sibi haberent scientiam salutarem.

CAPUT XXXIV.

Quod quinta feria ante Pascha reddendum est Symbolum.

Hoc Symbolum, quod competentes in die unctiois accipiunt, aut per se, si majores ætate sunt, aut per ora gestantium, si parvuli sunt, quinta feria ante Pascha sacerdoti recitant atque reddunt; ut eorum probata fide, merito perveniant ad vicinum resurrectionis dominicæ sacramentum per fontis sacri baptismum.

CAPUT XXXV.

Quod catholica fides brevitate Symboli teneatur.

Est autem catholica fides in Symbolo nota fidelibus, memorizque mandata, quanta res passa est brevitate sermonis, ut incipientibus atque lactentibus eis qui in Christo renati sunt, nondum Scripturarum divinarum diligentissima et spiritali tractatione atque cognitione roboratis, paucis verbis exponendum esset constitueretur, quod multis verbis exponendum esset proficientibus, et ad divinam doctrinam certa humilitatis atque charitatis firmitate surgentibus.

CAPUT XXXVI.

Initium Symboli, et quid sit credulitas.

Est ergo tenor Symboli iste, et hic causarum ordo quæ continentur in illo: *Credo in Deum Patrem omnipotentem.* Quid est *credo*? Credulitatem facio, id est, verâ esse confiteor quæ incognita audio. Credulitas autem dicta, quod crescat animus ad invisam et incognitam continentiam.

CAPUT XXXVII.

Quod in Deo solo, non in rebus, sed de rebus adhibenda sit fides.

In Symbolo firmitas, et quedam est separatio unius fidei, qua ostenditur in Deum solum, et Deo credere, non in quibuscunque cæteris rebus, id est in Deum habere fidem, non autem in rebus, sed rerum habere fidem. Credendum ergo est in Deum, et non in aliam rem, quia fides in Deum, sicut et unus Deus, singulari est specie habenda et retinenda; cæteris rebus apponenda, non superponenda est fides. Credimus ergo in Deum. Credimus et sanctam ejus Ecclesiam esse. Non autem credimus in Ecclesiam sicut in Deum, quia Ecclesia non est Deus. Credimus autem singulariter in Deum. Credimus et sequenter Ecclesiam ejus esse. Ita quoque et deinceps credimus quæcunque rectæ fidei regula nobis credere commendabit. Patrem tantumdem Filii sui secundum divinam generationem, juxta quod ad eum dicit: *Ex utero ante luciferum genui te* (Psal. cix, 3).

CAPUT XXXVIII.

Quod ideo sit Deus omnipotens, quia omnia fecit.

Omnipotentem, quia solus omnia potuit, qui

^a S. Aug., de Fid. et Symb. c. 1.

^b S. Aug., ubi supra, c. 2.

omnia fecit; qui ita credendus est esse omnipotens, ut omnia quæ sunt visibilia et invisibilia, ex nihilo fecerit. Non enim aliquid esse potest, cujus creator non esset, cum omnipotens esset, quia etsi aliquid fecit ex alio, sicut hominem ex limo, non utique fecit ex eo quod ipse non fecerat, quia terram, unde limus est, ex nihilo fecerat. Et si ipsum cælum et terram, id est mundum et omnia quæ in eo sunt, ex aliqua materia fecerat, sicut scriptum est: *Qui fecit mundum ex materia invisâ* (Sap. xi, 18), vel etiam *informi*, nullo modo credendum est illam materiam de qua factus est mundus, quamvis informem, quamvis invisam, quocunque modo esset, per se ipsam esse potuisse, tanquam coæternam et coævam Deo; sed quemlibet modum suum quem habebat, ut quoquo modo esset, et distinctarum rerum formas posset accipere, non habebat nisi ab omnipotente Deo, cujus beneficio est res non solum quæcunque formata, sed etiam quæcunque formabilis. Inter formatum autem et formabile hoc interest, quod formatum jam accepit formam, formabile autem potest accipere. Sed qui præstat rebus formam, ipse præstat etiam posse formari, quoniam de illo et in illo est omnium speciosissima species incommutabilis, et ipse unus est qui cuilibet rei, non solum ut pulchra sit, sed etiam ut pulchra esse possit, attribuit. Quapropter rectissime creditur omnia Deum fecisse de nihilo, quia etiamsi de aliqua materia factus est mundus, eadem ipsa materia de nihilo facta est, ut ordinatissimo Dei munere prima capacitas formarum fieret, ac deinde formarentur quæcunque formata sunt. Qui Pater, quantum ad generationem divinitatis pertinet, tantumdem Filii sui Pater est. Qui Filius cooperator ejus, quoniam per ipsum omnia facta sunt, et sine ipso factum est nihil, et verbum, et veritas, et virtus, et sapientia est ipsius.

CAPUT XXXIX.

Quod Filius neque de nihilo, neque de aliqua est materia factus, sed tantumdem a Patre ineffabiliter genitus.

Hinc sequitur: *Credimus et in Jesum Christum Filium Dei unicum, Deum et Dominum nostrum*; non separatam a Deo Patre, sed et in se Deum, et cum Patre unum Deum. Itaque Deus cum Verbum genuit, id quod est ipse, genuit; neque de nihilo, neque de aliqua jam facta conditaque materia, sed de se ipso id quod est ipse. Unde idem Deus Pater, qui verissime se indicare animis cognituris et voluit et potuit, hoc ad se ipsum indicandum genuit, quod est ipse qui genuit, id est, Verbum Deum, per quod se cognoscere fecit. Quod Verbum virtus etiam ejus, et sapientia dicitur, quia per ipsum operatur est, et disposuit omnia; de quo propterea dicitur: *Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (Sap. viii, 1). Quamobrem unigenitus Filius Dei neque factus est a Patre, quia sicut dicit evangelista: *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. i, 3);

^c S. Aug., loc. cit., c. 3. 4.

neque ex tempore genitus, quoniam sempiterna Deus sapiens sempiternam habet secum sapientiam suam. Neque impar est Patri, id est, in aliquo minor, quia et Apostolus dicit: *Qui cum in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse aequalis Deo* (Philip. 11, 6). Sed quoniam Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1), eadem sapientia quæ de Deo genita est, dignata est etiam in hominibus creari. Quo pertinet illud: *Dominus creavit me in principio viarum suarum* (Proverb. viii, 22). Viarum enim ejus principium caput Ecclesie, quod est Christus homine indutus, per quem vivendi exemplum nobis daretur, hoc est, via certa, qua perveniremus ad Deum. Non enim redire potuimus nisi humilitate, qui superbia lapsi sumus. Quapropter secundum id quod unigenitus est, non habet fratres; secundum id autem quod primogenitus est, fratres vocare dignatus est omnes (Luc. viii, 21; Hebr. ii, 11), qui post ejus et per ejus primatum in Dei gratiam renascimur per adoptionem filiorum Dei.

CAPUT XL.

Quod incarnatus Filius de Spiritu sancto et Maria virgine natus est.

^a Qui natus est de Spiritu sancto et Maria virgine. Bene confitemur, quia Dominus noster Jesus Christus, qui de Deo Deus, natus est de Spiritu sancto et virgine Maria, utraque substantia, divina scilicet atque humana, filius est unicus Dei Patris omnipotentis, de quo procedit Spiritus sanctus. Sed quomodo dicimus Christum natum de Spiritu sancto, si non eum genuit Spiritus sanctus? An quia fecit eum? Quia Dominus noster Jesus Christus, in quantum Deus est, omnia per ipsum facta sunt (Joan. 1, 3); in quantum autem homo est, et ipse factus est, sicut Apostolus dicit: *Factus ex semine David secundum carnem* (Rom. 1, 3). Sed cum illam creaturam, quam Virgo concepit et peperit, quamvis ad solam personam Filii pertinentem, tota Trinitas fecerit, neque enim separabilia sunt opera Trinitatis, cur in ea facienda solus Spiritus sanctus nominandus est? An et quando unus trium in aliquo opere nominatur, universa ^b opera Trinitatis intelligitur? Ita vero est, et exemplis doceri potest. Sed non est in hoc diutius immorandum.

CAPUT XLI.

Quod Filius, cum dicatur natus de Spiritu sancto, non sit omnino filius Spiritus sancti.

^c Illud movet, quomodo dictum sit natus de Spiritu sancto, cum filius nullo modo sit Spiritus sancti. Neque enim quia mundum istum fecit Deus, dici eum fas est Dei Filium, aut eum natum de Deo, sed factum, vel creatum, vel conditum, vel institutum ab illo, vel si quid hujusmodi recte possumus dicere. Hic ergo, cum confiteamur natum de Spiritu

A sancto et virgine Maria, quomodo non sit filius Spiritus sancti, et sit filius virginis Mariæ, cum et de illo et de illa sit natus, explicare difficile est. Procul dubio quippe non sic de illo ut de patre; sic autem de illa ut de matre natus es

CAPUT XLII.

Quod non omne quod ex aliqua re nascitur, continuo ejusdem rei filium nuncupari conceditur.

^d Non igitur concedendum est quidquid de aliqua re nascitur continuo ejusdem rei filium nuncupandum. Ut enim omittam aliter de homine nasci filium, aliter capillum, pediculum, lumbricum, quorum nihil est filius; ut ergo hæc omittam, quoniam tantæ rei deformiter comparantur, certe qui nascuntur ex aqua et Spiritu sancto, non aquæ filios eos rite dixerit quispiam, sed plane dicuntur filii Dei Patris, et matris Ecclesie. Sic ergo de Spiritu sancto natus est Filius Dei Patris, non Spiritus sancti. Nam illud quod de capillo et cæteris diximus, ad hoc tantum valet, ut admoneamur non omne quod de aliquo nascitur, etiam filium ejus de quo nascitur, posse dici, sicut non omnes qui dicuntur alicujus filii, consequens est, ut etiam de illo nati esse dicantur, sicut sunt qui adoptantur. Dicuntur etiam filii gehennæ, non ex illa nati, sed in illam præparati, sicut filii regni præparantur in regnum. Cum itaque de aliquo nascatur aliquid etiam non eo modo ut sit filius, nec rursus omnis qui dicitur filius de illo sit natus cujus dicitur filius, profecto modus iste quo natus est Christus de Spiritu sancto non sicut filius, et de Maria virgine sicut filius, insinuat nobis gratiam Dei, qua homo nullis præcedentibus meritis ex ipso exordio naturæ suæ quo esse cœpit, Verbo Deo copuletur in tantam personæ unitatem, ut idem ipse esset filius Dei qui filius hominis, et filius hominis qui filius Dei; ac sic in naturæ humanæ susceptione fieret quodammodo ipsa gratia illi homini naturalis, quæ nullum peccatum posset committere. ^e Quæ gratia propterea per Spiritum fuerat significanda, quia ipse proprie sic est Deus, ut dicatur etiam Dei donum. Dono enim Dei, hoc est Spiritu sancto, concessa est nobis tanta humilitas tanti Dei, ut totum hominem, id est corpus, animam, et Spiritum, suscipere dignaretur in utero virginis, maternum corpus integrum inhabitans, integrum deserens.

CAPUT XLIII.

Quod utrumque sexum salvaverit Christus vir nascendo de femina.

^f Ideoque detestandi sunt illi qui eundem Dominum nostrum Jesum Christum matrem Mariam negant in terris habuisse, cum illa dispensatio utrumque sexum et masculinum et femininum honoraverit, et ad curam Dei pertinere monstraverit, ^g non

^a S. Aug., Enchirid., c. 38.

^b Lib. editi D. Aug., operari Trinitas intelligitur.

^c S. Aug., Enchirid., c. 38.

^d Ibid., c. 39, 40.

^e S. Aug., de Fid. et Symb., c. 4, § 8.

^f Ibid., § 9.

^g Hunc locum mutilum in Baluziana Editione facile curavimus ac restitimus ex libris editis sancti Augustini de Fide et Symbolo, unde hæc omnia desumpta sunt. Nec tantum corruptus erat locus in

solum quem suscepit, sed illum etiam per quem A
suscepit; virum gerendo, nascendo de femina.

CAPUT XLIV.

Quod Virginitas partus nihil iniuriæ fecerit Christi
divinitati.

* Nec nobis fidem istam minuat cogitatio mulie-
brium viscerum, ut propterea recusanda videatur
talis Domini nostri generatio, quod eam sordidi sor-
didam putant. Quia et stultum Dei sapientius esse
hominibus (1 Cor. 1, 25), et omnia munda mundis
(Tit. 1, 15), verissime Apostolus dicit. Debent igitur
intueri, qui hoc putant, solis huius radios, quem
certe non tanquam creaturam Dei laudant, sed
tanquam Deum adorant, per cloacarum fetores et
queque horribilia usquequeque diffundi, et in his
operari secundum naturam suam, nec tamen inde
aliqua contaminatione sordescere, cum visibilis lux
visibilibus sordibus sit natura conjunctior; quanto
minus igitur poterat polliui verbum Dei non corpo-
reum neque visibile de femineo corpore casto uti-
que, et mundissimo, atque singulariter glorioso,
nisi humanam carnem suscepit cum anima et spi-
ritu, quibus intervenientibus habitat majestas Verbi
ab humani corporis fragilitate secretius? Unde ma-
nifestum est nullo modo potuisse Verbum Dei ma-
nentem humani corpore, quo nec ipsa anima humana
maculatur.

CAPUT XLV.

De nomine et iudicio Pontii Pilati.

† Pilatus, os malleatoris, quia dura Christum ore
suo et justificat et condemnat, more malleatoris utra-
que foris; cumque Judæorum consilium declinave-
rit, secundum voluntatem tamen Judæorum iudicium
fieri permisit. Qui accepit aquam, et lavit manus,
ut in lavacro manus ejus gentilium opera purgaren-
tur, et ab impietate Judæorum, qui clamabant: Cru-
cifige eum (Marc. xv, 15), non faceret alienos. Qui
iudex contra Deum cogitur ferre sententiam. Ille
vero non damnat oblatum, sed arguit offerentes,
quodam modo contestans, et dicens: Ego quidem
innocentem volui liberare; sed quoniam seditio ori-
tur, ego minister legum sum, vestra vox sangui-
nem fundit.

CAPUT XLVI.

Quare mortem crucis Christus elegerit.

Hic Jesus, Dominus et Redemptor noster, cum
esset omnipotens, tam divitem se in misericordia
demonstravit, ut qui vita est vivificans omnia, hu-
miliaret se factus obediens usque ad mortem, mor-
tem autem crucis (Philipp. 11, 8). Ideo vero mortem
crucis elegit, ut damnationem, quam prevaricatio
ligni in paradiso contraxerat, crucis huius patibu-
lum (deleteret)

Codice ms. sed et capitis sequentis divisio male a
librario excogitata (nec enim capitulum sectiones, co-
rumque tituli rudes, ac sapisime semi-barbari a
sancto Hildefonso profecti sunt). Itaque illius hoc
exstat initium: « Non solum quem suscepit... sed
tanquam Deum adorant, per cloacarum fetores,
etc. » Nos, ut apparet, priora verba ad huius capi-
tuli finem, ad quem certe spectant, retulimus; de-

CAPUT XLVII.

De sacramento crucis.

† Sacramentum autem crucis ita commendat
Paulus cum dicit: *Ut in charitate radicati et fun-
dati possitis comprehendere cum omnibus sanctis qua
sit latitudo, longitudo, sublimitas et profundum*
(Ephes. 11, 18); id est crucem Domini, cujus lati-
tudo ducitur in transverso ligno quo extenduntur
manus, longitudo a terra usque ad ipsam latitudi-
nem, quo et a manibus et infra totum corpus affi-
gitur, altitudo a latitudine sursum usque ad sum-
mum quo adhæret caput, profundum quod terræ
influxum absconditur. Quo signo crucis omnis actio
Christiana describitur. In latitudine itaque bene
operari in Christo; in altitudine sperare cœlestia
sacramenta, non profanare; in profundo radicatos
et fundatos in charitate consistere. Est ergo latitudo
crucis actio boni operis, quæ per expansionem ma-
nium demonstratur. Est latitudo crucis perseve-
rantia bonæ actionis quæ per tolerantiam longani-
mitatis servat virtutem passionis. Est altitudo cru-
cis spes futurorum honorum, per quam sine profa-
natione... et radicati sunt immobiles et ad
perseverantiam inter passionem, et ad remuneratio-
nem propter veram spem.

CAPUT XLVIII.

De sepultura Christi.

Sepultura illa cum creditur, sit recordatio novi mo-
numenti, quod resurrectioni ad vitæ novitatem præ-
beret testimonium, sicut nascituro utero virginalis.
Nam sicut in isto novo monumento nullus alius mor-
tuus sepultus est, nec ante nec postea quidquam
mortale conceptum est.

CAPUT XLIX.

Quod neque deitate, neque carne, sed in anima Chris-
tus descenderit in infernum.

† Descendit ad inferna. Cum Christus tempore mor-
tis suæ secundum carnem fuerit in sepulcro, secun-
dum divinitatem fuerit ubique, quia cœlum et ter-
ram ipse implet (Jerem. xxiii, 24), et est lux quæ
in tenebris lucet, quamvis eam tenebræ non com-
prehendant (Joan. 1, 5); restat quod in anima de-
scenderit in inferno, quia juxta humanam humilita-
tem. Per carnem itaque in sepulcro, per animam in
inferno mortis suæ tempore fuit; per divinitatem ve-
ro incommutabilem nunquam de paradiso defuit, qui
ubique præsens manet semper et mansit. Est autem
sensus multo expeditior, et a diversis ambiguitatibus
liber, si non secundum id quod homo erat, sed secun-
dum id quod Deus erat, Christus dixisse latroni acci-
piatur: *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43).
Homo quippe Christus illo die secundum carnem sepul-

inde asterisco de lacuna in ms. sita admoniti, ini-
tium sequentis fecimus a verbis ipsis, quibus prose-
quitur Augustinus; eoque sensus manet planus et
rectus, totusque locus perfecte restitutus.

† S. Aug., de Fid. et Symb., c. 4, § 10.

† S. Isid., Etym. lib. vii, c. 10.

† S. Isid., lib. 1 de Offic., c. 50.

cro, secundum animam in inferno futurus erat. Deus vero idem ipse Christus ubique semper est. Est enim virtus et sapientia Dei, de qua scriptum est: Quod attingat a fine usque ad finem fortiter, et disponat omnia suaviter (*Sap. viii, 1*). Ubique sit ergo paradisi, quisquis beatorum ibi est, cum illo ibi est, qui ubique est.

CAPUT L.

De somno mortis et gloria resurrectionis Christi.

Tertia die resurrexit vivus a mortuis, juxta quod dictum est: *Ego dormivi, et quievi, et resurrexi, quoniam Dominus suscitavit me (Psal. iii, 6)*, id est: Dormivi in cruce somno mortis; quievi in sepulchro tempore triduanæ quietis; surrexi vivus a mortuis in gloria resurrectionis. Et bene tertia die resurrexit, quia totius Trinitatis virtute assumptus, et mortuus homo, et suscitatus a morte, ipse primogenitus consecutus fratribus, quos in adoptionem filiorum Dei vocavit, quos participes et coheredes suos esse dignatus est; ut qui erat unigenitus natus ex Deo solus, esset primogenitus ex mortuis inter homines multos, et dignaretur servos vocare fratres dicens: *Ite, dicite fratribus meis ut eant in Galilæam. Ibi me videbunt (Matth. xxviii, 10)*.

CAPUT LI.

De ascensione in cælis corporis Christi. Et non querendum ubi sit id ipsum corpus. Quæ cælorum latitudo promissa est fidelibus cunctis.

Ascendit in cælum, sedet ad dextram Dei Patris omnipotentis. Ubi et quomodo sit in cælo dominicum corpus, curiosissimum et supervacuum est querere. Tantummodo in cælo esse credendum est. Non enim est fragilitatis nostræ cælorum secreta discutere, sed et nostræ fidei de Domini corporis dignitate sublimia et honesta sentire. Quem beatitudinis locum etiam nobis promisit dicens: *Erunt sicut angeli in cælis (Marc. xii, 25)* in illa civitate, quæ est mater omnium nostrum, Jerusalem æterna in cælestibus.

CAPUT LII.

Quid sit sessio, et dextera Dei,

Credimus etiam quod sedet ad dextram Patris. Nec ideo tamen quasi humana forma circumscriptum esse arbitrandum est, ut de illo cogitantibus dextrum et sinistrum latus animo occurrat, aut id ipsum, quod sedere Pater dicitur, flexis poplitibus fieri putandum est, ne illud ineidamus sacrilegium in quo execratur Apostolus eos qui commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis (*Rom. i, 23*). Ad dextram ergo intelligendum est dictum esse in summa beatitudine, ubi iustitia, pax et gaudium est; sicut ad sinistram hædi constituantur (*Matth. xxv, 35*), id est, in miseria, propter iniquitatis labores atque cruciatus. Sedere ergo quod dicitur Deus, non membrorum positionem, sed judicariam significat potestatem, qua illa majestas nunquam caret, semper dignis digna distri-

buendo, quamvis extremo judicio multo manifestius inter homines unigeniti Filii Dei judicis vivorum atque mortuorum claritas indubitata fulsura sit, et veritas hominis aperta visura.

CAPUT LIII.

Quid accipiendum est, vivis et mortuis, quos judicare venturus est Christus.

Inde venturus judicare vivos et mortuos. Istis nominibus sive justi et peccatores significandus, sive quos tunc ante mortem in terris inventurus est, appellati sunt vivi, mortui vero qui in ejus adventu resurrecturi sunt. Hæc dispensatio temporalis non tantum est sicut illa generatio secundum Deum, sed etiam fuit, et erit. Nam sicut Dominus noster in terris, et nunc est in cælib, et erit in claritate venturus judex vivorum atque mortuorum. Ita enim veniet sicut ascendit, secundum auctoritatem quæ apostolorum Actibus continetur (*Act. i, 11*), id est, in eadem veritate carnis, et immutabilitate assumpti hominis. Ex hac itaque temporali dispensatione loquitur in Apocalypsi, ubi scriptum est: *Hæc dicit qui est, et qui fuit, et qui futurus est (Apoc. i, 8)*. De quibus vivis et mortuis judicandis non inconveniens alia quorundam sententia est, quæ ita dicit: Quod autem dicitur judicare vivos et mortuos, non quod alii vivi, alii mortui ad iudicium veniant, sed quod animam simul judicabit et corpora; in quibus vivos animas, mortuos corpora nominavit, sicut et ipse Dominus in Evangelio dicit: *Nolite timere eos qui corpus occidere possunt, animæ vero nihil possunt facere. Sed timete potius eum qui potest animam et corpus perdere in gehennam (Matth. x, 28)*.

CAPUT LIV.

Quod interposita dispensatio assumpti hominis paulo longius reddidit commemorationem Spiritus sancti ab ordine Trinitatis.

Credo in sanctum Spiritum. Hæc quæ in superioribus paulo latius de Christo sunt tradita, ad incarnationis et passionis ejus mysterium pertinent; quæ dum media intercedunt persone ipsius coaptæ, sancti Spiritus commemorationem paulo longius reddiderunt. Ceterum si solius divinitatis ratio habeatur, eo modo quo in principio dicitur: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum*, ita jungitur, et *Spiritum sanctum*. Illa vero omnia quæ de Christo memorantur, ad dispensationem carnis, ut diximus, spectant. Igitur in sancti Spiritus commemoratione adimpletur mysterium Trinitatis.

CAPUT LV.

Quod Spiritus sanctus Deus est ex Patre Filioque procedens.

Spiritus sanctus ideo predicatur Deus, quia ex Patre Filioque procedit, et substantiam eorum habet. Neque enim aliud de Patre procedere potuit, quam quod ipse est Pater, id est Deus.

^a S. Aug., de Fid. et Symb., c. 5, § 13.

^b Ibid., c. 7.

^c Ibid., c. 8.

^d Caput hoc, et quæ sequuntur usque ad cap. 71 inclusive, omnia ex sancto Isidoro (*Ethym. lib. vii, cap. 3*).

CAPUT LVI.

Quare dicatur spiritus.

Spiritus sanctus autem dictus secundum id quod aliquid refertur spirans. Et spirans utique spiritu spirans est, et ex eo appellatus spiritus est. Proprio autem modo quodam dicitur Spiritus sanctus secundum quod refertur ad Patrem, et Filium, quod eorum spiritus sit. Nam et hoc nomen, quod spiritus dicitur, non semper secundum id est quod refertur ad aliquid, sed secundum id quod aliquam naturam significat. Omnis enim incorporea natura spiritus in Scripturis sacris appellatur. Unde non tantum Patri, et Filio, et Spiritui sancto, sed omni rationali creature et animæ hoc vocabulum congruit.

CAPUT LVII.

Quare dicatur Spiritus sanctus.

Ideo Spiritus Dei sanctus vocatur, quia Patris et Filii sanctitas est. Nam cum sit et Pater spiritus, et Filius spiritus, et Pater sanctus, et Filius sanctus, proprie tamen ipse vocatur Spiritus sanctus, tanquam sanctitas coessentialis et consubstantialis amborum.

CAPUT LVIII.

Quod Spiritus sanctus nec genitus dicitur, nec ingenuus, sed procedens tantum.

Spiritus sanctus ideo non dicitur genitus, ne duo in Trinitate filii suspicerentur. Ideo non prædicatur ingenuus, ne duo patres in ipsa Trinitate credantur. Procedens autem dicitur testimonio Domini dicentis: *Multa adhuc habeo, quæ vobis loquar, sed non potestis illa audire modo. Veniet autem Spiritus veritatis, qui a Patre procedet, et de meo accipiet. Ille vobis indicabit omnia (Joan. xvi, 12, 13).* Hic autem non solum natura procedit, sed semper ad peragenda opera Trinitatis indesinenter procedit.

CAPUT LIX.

Quid interest inter nascentem Filium et procedentem Spiritum sanctum.

Hoc interest inter nascentem Filium et procedentem Spiritum sanctum, quod Filius ex uno nascitur, Spiritus sanctus ex utroque procedit. Et ideo dicit Apostolus: *Qui autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus (Rom. viii, 9).*

CAPUT LX.

Quod Spiritus sanctus ex opere angelus dicatur.

Spiritus sanctus ex opere etiam angelus intelligitur. Dictum est enim de illo: *Et quæ ventura sunt annuntiabit vobis (Joann. xvi, 13).* Et utique angelus Græce et Latine nuntius interpretatur. Unde et duo angeli apparuerunt Lothi (Genes. xix, 1), in quibus Dominus singulariter appellatur, quos intelligimus Filium et Spiritum sanctum, nam Pater nunquam legitur missus.

CAPUT LXI.

Quare Spiritus sanctus Paracletus vocetur.

Spiritus sanctus quod dicitur Paracletus, a consolatione dicitur. Paraclisis enim Latine *consolatio* appellatur. Christus enim eum apostolis lugentibus misit, postquam ab eorum oculis ipse in cælum ascendit. Consolator enim tristibus mittitur secun-

A dum illam ejusdem Domini sententiam: *Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur (Matth. v, 4).* Ipse etiam dixit: *Tunc lugebunt filii sponsi, cum ab eis ablatus fuerit sponsus (Matth. ix, 15).* Item paracletus pro eo quod consolationem præstat animabus, quæ gaudium temporale amittunt. Alii paracletum Latine oratorem, vel advocatum, interpretantur. Ipse enim Spiritus sanctus dicit, ipse docet, per ipsum datur sermo sapientiæ, ab ipso sancta Scriptura inspirata est.

CAPUT LXII.

Quare Spiritus sanctus septiformis dicitur.

Spiritus sanctus ideo septiformis nuncupatur propter dona quæ de unita ejus plenitudine particulatim quique, ut digni sunt, consequi promerentur. Ipse enim spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, spiritus timoris Dei (Isai. xi, 2).

CAPUT LXIII.

Quod ad Trinitatem referatur spiritus rectus, spiritus sanctus, et spiritus principalis.

Spiritus autem principalis in Psalmo quinquagesimo legitur; ubi quia tertio spiritus repetitur, nonnulli Trinitatem intellexerunt, ideo quia scriptum est: *Deus spiritus est (Joan. iv, 24).* Quod enim non est corpus, et tamen est, videtur restare ut spiritus sit. Intelligunt ergo ibi nonnulli Trinitatem significari; in spiritu principali Patrem, in spiritu recto Filium, in spiritu sancto Spiritum sanctum.

CAPUT LXIV.

Quare Spiritus sanctus donum dicitur.

Sanctus spiritus ideo donum dicitur eo quod datur. A dando enim donum est nuncupatum. Notissimum est enim Dominum Jesum Christum, cum post resurrectionem a mortuis ascendisset in cælum, discessit Spiritum sanctum, quo credentes impleti linguis omnium gentium loquebantur. In tantum autem donum Dei est, in quantum datur eis qui per eum diligunt Deum. Apud se autem Deus est. Apud nos autem donum est. Sed semperne Spiritus sanctus donum est, distribuens singulis, prout vult, gratiarum dona. Nam et prophetias quibus vult impertit, et peccata quibus vult dimittit. Nam peccata sine Spiritu sancto non donantur.

CAPUT LXV.

Quare Spiritus sanctus charitas et gratia nuncupetur.

Spiritus sanctus inde proprie charitas nuncupatur, vel quia naturaliter eos a quibus procedit conjungit, et se unum cum eis esse ostendit, vel quia in nobis id agit, ut in Deo maneamus, et ipse in nobis. Unde et in donis Dei nihil majus est charitate; et nullum est majus donum Dei, quam Spiritus sanctus. Ipse est et gratia, quæ, quia non meritis nostris, sed voluntate divina gratis datur, inde gratia nuncupatur. Sicut autem unicum Dei Verbum proprie vocamus nomine sapientiæ, cum sit universaliter et Spiritus sanctus, et Pater ipsa sapientia; ita Spiritus sanctus proprie nuncupatur vocabulo charitatis, cum sit et Pater, et Filius universaliter charitas.

CAPUT LXVI.

Quare Spiritus sanctus Dei digitus dicatur.

Spiritus sanctus digitus Dei esse in libris Evangelii apertissime declaratur. Cum enim unus ex evangelistis dixerit : *In digito Dei ejicio daemonia* (Luc. xi, 20), alius hoc ita dixit : *In spiritu Dei ejicio demonia* (Matth. xii, 28). Unde et digito Dei scripta lex est data die quinquagesimo ab occisione agni (Exod. xxxi, 18). Et die quinquagesimo venit Spiritus sanctus a passione Domini nostri Jesu Christi (Act. ii, 2). Ideo autem dicitur digitus, ut ejus operatoria virtus cum Patre et Filio significetur. Unde et Paulus ait : *Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult* (I Cor. xii, 11). Sicut autem per baptismum in Christo morimur et renascimur, ita Spiritu signamur, quod est digitus Dei et spiritale signaculum.

CAPUT LXVII.

Quare Spiritus sanctus in columbæ specie venisse testatur.

Spiritus sanctus ideo in columbæ specie venisse scribitur, ut natura ejus per avem simplicitatis et innocentie declaratur. Unde et Dominus : *Estote, inquit, simplices sicut columbæ* (Matth. x, 16). Hæc enim avis corporaliter ipso felle caret, habens tantum innocentiam et amorem.

CAPUT LXVIII.

Quare Spiritus sanctus ignis nomine appellatur.

Spiritus sanctus ideo nomine ignis appellatur propter quod in apostolorum Actibus (Act. ii, 3) per visionem linguarum ut ignis apparuit, qui et insedit super unumquemque eorum. Propterea autem diversarum linguarum gratiam apostolis dedit, ut idonei efficerentur fidelium eruditione populorum. Quod vero supra singulos sedisse memoratur, id causa est, ut intelligatur per plures non fuisse divisus, sed mansisse in singulis totus, sicut fere ignibus mos est. Hanc enim habet naturam ignis accensus, ut quanti ad eum, quanti ad crinem purpurei splendoris aspexerint, tantis visum suæ lucis impertiat, tantis ministerium sui muneris tribuat, et ipse nihilominus in sua integritate permaneat.

CAPUT LXIX.

Quare Spiritus sanctus aquæ nomine dicatur.

Spiritus sanctus nomine aquæ appellatur in Evangelio, Domino clamante et dicente : *Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus* (Joan. vii, 37). Evangelista autem exposuit unde : *Hoc enim dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.*

CAPUT LXX.

Quod aliud sit aqua sacramenti, aliud aqua Spiritus sancti.

Sed quæ significat spiritum Dei. Aqua enim sacramenti visibilis est. Aqua Spiritus invisibilis est. Ista abluit corpus, et significat quod fit in anima. Per il-

^a S. Aug., de Fid. et Symb., c. 21.

^b S. Isid., Etym. l. viii, c. 1, ex quo et tria capita sequentia desumpta sunt.

A lum autem Spiritum sanctum ipsa anima mundatur et saginatur.

CAPUT LXXI.

Quare Spiritus sanctus unctio dicatur.

Spiritus sanctus ideo unctio dicitur, Joanne attestante apostolo, quia sicut oleum naturali pondere superferitur omni liquori, ita in principio superferobatur Spiritus sanctus aquis. Unde et Dominus oleo exsultationis, hoc est, Spiritu sancto fuisse legitur unctus. Sed et Joannes apostolus Spiritum sanctum unctionem vocat dicens : *Et vos, inquit, unctionem, quam accepistis ab eo, permaneat in vobis, et necesse non habetis ut aliquis doceat vos, sed sicut unctio ejus docet vos de omni re* (I Joan. ii, 27). Ipse est enim Spiritus sanctus unctio invisibilis.

CAPUT LXXII.

Quod ideo sancta Ecclesia creditur, quia in illa dilectio proximi demonstratur.

^a Sanctam Ecclesiam catholicam. Hæc fides est de Deo conditore, et de renovatore nostro, de qua usque hactenus est tractatum. Sed quoniam dilectio non tantum in Deum nobis imperata est, cum dictum est : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua*, sed etiam in proximum, nam : *Diliges, inquit, proximum tuum, tanquam te ipsum* (Matth. xxii, 37, 39); nisi autem ista fides congregationem societatemque hominum teneat, in qua fraterna charitas operetur, minus fructuosa est; credimus et sanctam Ecclesiam utique catholicam.

CAPUT LXXIII.

De nomine Ecclesiæ catholicæ.

^b Ecclesia Græcum est, quod in Latinum vertitur convocatio, propter quod omnes ad se vocet. Catholica universalis, καθόλου, id est, secundum totum. Non enim sicut conventicula hæreticorum in aliquibus regionum partibus coarctatur, sed per totum terrarum orbem dilatata diffunditur. Quod etiam Apostolus approbat ad Romanos dicens : *Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo* (Rom. i, 8). Hinc et universitas ab una cognominata est, propter quod in unitatem colligitur. Unde Dominus in Evangelio : *Qui mecum non colligit, spargit* (Matth. xii, 30); id est, qui in unitatem meam non colligitur a me divisus, in dispersionis perditione dissipatur.

CAPUT LXXIV.

Quare Ecclesiæ, cum una sit, septem scribantur.

Cur autem Ecclesiæ, cum una sit, septem scribantur, nisi ut una catholica septiformi plena Spiritu designetur? sicut et de Domino novimus dixisse Salomonem : *Sapientia edificavit sibi domum, excidit columnas septem* (Prov. ix, 1). Quæ tamen septem una esse non ambiguntur, dicente Apostolo : *Ecclesia Dei vivi, quæ est columna et firmamentum veritatis* (I Tim. iii, 15).

CAPUT LXXV.

Unde inchoavit Ecclesia, vel quare dicatur Sion, vel Jerusalem.

Inchoavit autem Ecclesia a loco, ubi venit de cœlo Spiritus sanctus, et implevit uno loco sedentes. Peregrinatione autem præsentī Ecclesia Sion dicitur, eo quod in hujus peregrinationis longitudine posita promissionem rerum cœlestium speculatur. Et idcirco Sion, id est, speculatio, nomen accepit. Pro future vero patriæ pace Jerusalem vocatur. Nam Jerusalem pacis visio interpretatur. Ibi enim absorpta omni adversitate pacem, quæ est Christus, præsentī possidebit obtutu.

CAPUT LXXVI.

Quid distet inter Ecclesiam et Synagagam.

Synagoga Græce congregatio dicitur. Quod proprium nomen Judæorum populus tenuit; ipsorum enim propriæ Synagoga dici solet, quamvis et Ecclesia dicta sit. Nostram vero Apostoli nunquam Synagagam dixerunt, sed semper Ecclesiam, sive discernendi causa, sive quod inter congregationem, unde Synagoga, et convocationem, unde Ecclesia nomen accepit, distat aliquid: quod scilicet congregari et pecora solent, quorum et greges propriè dicimus; convocari autem majus est utentium ratione, sicut sunt homines.

CAPUT LXXVII.

Quid in Ecclesiam sanctam Spiritus sanctus Novum et Vetus Testamentum plenissime inspiravit.

In quam sanctam Ecclesiam Spiritus sanctus in Veteri Testamento Legem et Prophetas, in Novo Evangelium et Apostolos inspiravit. Unde et Paulus dicit: *Omnia Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum* (II Tim. iii, 16). Et ideo quæ sint Novi ac Veteris Instrumenti volumina, quæ secundum maiorem traditionem per eundem sanctum Spiritum inspirata creduntur, et Ecclesiis Christi tradita esse noscuntur, competit in hoc loco evidenti numero, sicut ex Patrum monumentis accepimus, designare.

CAPUT LXXVIII.

Quæ auctoritas Scripturarum in Ecclesiis primum sit sequenda.

In ipsis autem canonicis Scripturis Ecclesiarum catholicarum illa plurimum auctoritas est sequenda, in quæ sanè illæ sint, quæ apostolicas sedes habere, et epistolas accipere meruerunt. Tenebitur igitur hic modus in Scripturis sanctis canonicis, ut eas quæ ab omnibus accipiuntur Ecclesiis catholicis, præponantur eis quæ quædam non accipiunt. In eis vero quæ non accipiuntur ab omnibus, præponantur eas quæ plures gravesque accipiunt, eis quæ pauciores minorisque auctoritatis Ecclesiæ tenent. Si autem aliæ inveniantur a pluribus, aliæ a gravioribus haberi, quamquam hoc inveniri non possit, æqualis tamen auctoritatis eas habendas puto.

* Hoc et duo sequentia cap. ex Aug., de Doct. Christ., c. 8, 9

A

CAPUT LXXIX.

Qui libri continentur in canone utriusque Testamenti.

Totus autem canon Scripturarum, in quo jam considerationem versandam dicimus, his libris continetur: quinque Moysi, id est, Genesi, Exodo; Leviticò; Numeris, Deuteronomio; et uno libro Jesu Nave; uno Judicum, uno libello qui appellatur Ruth; qui magis ad Regnorum principium videtur pertinere; deinde quatuor Regnorum, et duobus Paralipomenon non consequentibus, sed quasi a latere adjunctis simulque pergentibus. Hæc est historia, quæ sibiimet adnexa tempora continet, atque ordinem rerum: Sunt aliæ tanquam ex diverso ordine, quæ neque huic ordini, neque inter se convertuntur; sicut est Job, et Tobias, et Esther, et Judith, et Machabæorum libri duo, et

B

Esdæ duo, qui magis subsequi videntur ordinatam illam historiam usque ad Regnorum vel Paralipomenon terminatam. Deinde Prophetæ, in quibus David unus liber Psalmorum; Salomonis tres, Proverbia, Cantica Canticorum, et Ecclesiastes. Nam illi duo libri unus qui Sapientia, et alius qui ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur; nam Jesu filius Sirach eos conscripsisse constantissime perhibetur: qui tamen, quoniam in divina auctoritate recipi meruerunt, inter propheticos numerandi sunt. Reliqui sunt eorum libri, qui propriè prophetæ appellantur, duodecim prophetarum libri singuli, qui connexi sibiimet, quoniam nunquam sejuncti sunt, pro uno habentur. Quorum Prophetarum nomina sunt hæc: Osee, Joel, Amos, Abdias; Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias. Deinde quatuor prophetæ sunt majorem voluminum, Isaias, Jeremias, Daniel, Ezechiel. His quadraginta quatuor libris Testamenti Veteris terminatur auctoritas. Novi autem quatuor libris Evangelii secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Joannem; quatuordecim Epistolis apostoli Pauli, ad Romanos una, ad Corinthios duabus, ad Galatas una, ad Ephesios una, ad Philippenses una, ad Thessalonicenses duabus, ad Colossenses una, ad Timotheum duabus, ad Titum una, ad Philemonem una, ad Hebræos una; Petri duabus, tribus Joannis, una Jude, et una Jacobi; Actibus apostolorum libro uno, et Apocalypsi Joannis libro uno.

C

CAPUT LXXX.

Quod omnes sanctæ auctoritatis libri vel memoria tenendi sunt, vel omnino incogniti non habendi.

In his omnibus libris timentes Deum, et pietate mansueti querunt voluntatem Dei. Cujus operis et laboris prima observatio est, nosse istos libros, et si nondum ad intellectum, legendo tamen vel mandare memorie, vel omnino incognitos non habere.

CAPUT LXXXI.

De remissione peccatorum.

* Remissionem peccatorum. Bene post commemorationem nostræ Ecclesiæ in ordine confessionis po-

b Lib. editi de Doct. Christi, in auctoritatem.

* S. Aug. Enchirid., c. 64.

nitur remissio peccatorum. Per hanc enim stat Ecclesia quæ in terris est. Per hanc non perit, quod perierat, et inventum est. Excepto quippe baptismatis munere, quod contra peccatum originale donatum est, ut quod generatione attractum est, regeneratione detrahatur; activa quoque peccata, quæcunque corde, ore, opere, cogitatione, sermone commissa invenerit, tollit; hac ergo excepta magna indulgentia, unde incipit hominis renovatio, in qua solvitur omnis reatus et ingeneratus, et additus, ipsa etiam vita cætera jam ratione ætatis, quantalibet præpotentia fecunditate justitiæ, sine peccatorum remissione non agitur. Quoniam filii Dei, quando mortaliter vivunt, cum morte cōfligunt. Et quamvis de illis sit veraciter dictum, *quod qui spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei (Rom. viii, 14)*; sic tamen spiritu Dei excitantur, et tanquam filii Dei proficiunt ad Deum, ut etiam spiritu suo, maxime aggravante corruptibili corpore, tanquam filii hominis, in quibusdam humanis motibus deficient ad seipsos, et ideo peccent. Interest quidem quantum; neque enim quia peccatum est omne crimen, ideo etiam crimen est omne peccatum. Itaque sanctorum hominum vitam, quando in hac morte vivunt, inveniri posse dicimus sine crimine. *Peccatum autem si dixerimus quia non habemus, ait sanctus Apostolus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. i, 8)*. Sed neque de ipsis criminibus, quamlibet magnis, remittendis in sancta Ecclesia Dei misericordia desperanda est agentibus penitentiam secundum modum sui cuiusque peccati.

CAPUT LXXXII.

Quod in actione penitentiae non consideranda est mensura temporis, sed doloris; quodque non nisi in Ecclesia possunt remitti peccata.

In ætione autem penitentiae, ubi tale commissum est, ut is qui commisit a Christi etiam corpore separaretur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris. Cor etiam contritum et humiliatum Deus non spernit (*Psal. i, 19*). Verum quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, nec in aliorum notitiam per verba vel quæcunque alia signa procedit, cum sit coram illo, cui dicitur: *Gentilis meus a te non est absconditus (Psal. xxxvii, 10)*; recte constituuntur ab his qui præstant Ecclesiæ tempora penitentiae, ut fiat satis Ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata; extra eam quippe non remittuntur. ipsa enim proprie Spiritum sanctum pignus accepit, sine quo non remittuntur ulla peccata, ita ut quibus dimittuntur, vitam consequantur æternam.

CAPUT LXXXIII.

De evidenti carnis resurrectione.

Carnis resurrectionem, et vitam æternam. Hæc visibilis quæ proprie dicitur caro, sine dubitatione credenda est resurgere. Videtur enim Paulus apostolus, eam tanquam digito ostendere, cum dicit: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem (I Cor.*

xv, 53). Qui enim dicit hoc, in eam quasi digitum intendit. Quod autem visibile est, digito ostenditur, quoniam posset etiam anima corruptibilis dici; nam vitis morum ipsa corrumpitur. Et mortale hoc induere immortalitatem cum legitur, eadem significatur visibilis caro, quia in eam identidem velut digitus intenditur. Potest enim et anima sicut corruptibilis propter morum vitia, ita etiam mortalis dici. Mors quippe animæ est apostatare a Deo (*Ecclesi. x, 14*). Quod primum ejus peccatum in paradiso sacris litteris continetur. Resurget igitur corpus secundum Christianam fidem, quæ fallere non potest.

CAPUT LXXXIV.

Quod in resurrectione nihil pereat de humana carne; sed quodcunque in quamlibet perditionem dispersum extiterit vel consummatum, totum ad illam animam redeat, quæ hanc, cum viveret, animavit.

Non autem perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro. Sed in quamlibet pulverem cineremve solvatur, in quoslibet halitus aurasque diffugiat, in quamcunque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcunque animalium aut etiam hominum cibum cedat, carnemque mutetur, illi animæ humanae puncto temporis reddit, quæ illam primitus, ut homo fieret, cresceret, viveret, animavit.

CAPUT LXXXV.

Quod omnipotens Deus mirabiliter atque ineffabiliter ex toto, quo caro constat, eam in resurrectione mirabili celeritate restituit. De exemplo quoque statuæ solubilis metalli, quæ quomodo resurrectio fieri possit, monstratur.

Ipsa itaque terrena materies, quæ discedente anima sit cadaver, non ita resurrectione reparabitur, ut ea quæ dilabuntur, et in alias atque aliis aliarum rerum species formasque vertantur, quantum ad corpus redeant unde dilapsa sunt; ad eandem quoque corporis partes ubi fuerunt, redire necesse est. Alioquin si capillis capitis reddit quod tam crebra tonsura detrahit, si unguibus quod toties dempsit excæctio, immoderata et indecens cogitantibus; et ideo resurrectionem carnis non credentibus occurrit informitas. Sed quemadmodum si status ejuslibet solubilis metalli aut igne liquesceret, aut contereretur in pulverem, aut confunderetur in massam, et eam vellet artifex rursus ex illius materie quantitate reparare, nihil interesset ad ejus integritatem, quæ particula materie cui membro statuæ redderetur, dum tamen totum ex quo constituta fuerat, restituta resumeret: ita Deus mirabiliter atque ineffabiliter artifex de toto quo caro nostra consistit, eam mirabili et ineffabili celeritate restituit; nec aliquid attinebit ad ejus redintegrationem, utrum capilli ad capillos redeant, et ungues ad ungues, an quoddam eorum perierat mutetur in carnem, et in partes alias corporis revocetur, cursante artificis providentiâ, ne quid indecens fiat.

^a Lib. Editi Enchirid., quotquot.

^b S. Aug. Enchirid. c. 65.

^c S. Aug., de Fid. et Symb., c. 10, § 23, post med.

^d S. Aug., Enchirid., c. 88.

^e Ibid., c. 89.

CAPUT LXXXVI.

De diversitate status, et macie, vel pinguedine corporum humanorum, in qua sancta corpora hoc solum, quod decebit, habebunt.

* Nec illud est consequens, ut ideo diversa statura sit reviscentium singulorum, quia fuerat diversa viventium; aut macri cum eadem macie, aut pingues cum eadem pinguedine reviviscant. Sed si hoc est in consilio Creatoris, ut in effigie sua cuiusque proprietates et discernibilis similitudo servetur, in cæteris autem corporis bonis æqualia cuncta reddantur; ita modificabitur illa in unoquoque materies, ut nec aliquid ex ea pereat, et quod alicui defuerit, ille suppleat, qui etiam de nihilo potuit quod voluit operari. Si autem in corporibus resurgentium rationalis inæqualitas erit, sicut est vocum quibus cantus impletur, hoc fiet cuique de materie corporis sui, quod et hominem reddat angelicis cœtibus, et nihil inconveniens eorum ingerat sensibus. Indecorum quippe aliquid ibi non erit. Sed quidquid futurum est, hoc docebit, quia nec futurum est, si non decebit.

CAPUT LXXXVII.

Quod sanctorum corpora spiritalia resurgent, non tamen spiritus erunt.

† Resurgent igitur sanctorum corpora sine ullo vitio, sine ulla deformitate, sicut sine ulla corruptione, onere, difficultate: in quibus tanta facilitas, quanta felicitas erit. Propter quod spiritalia dicta sunt, cum procul dubio corpora sint futura, non spiritus. Sed sicut nunc corpus animale dicitur, quod tamen corpus, non anima est, ita nunc spiritale corpus erit, corpus tamen, non spiritus erit (I Cor. xv, 44). Proinde, quantum attinet ad corruptionem, que nunc aggravat animam (Sap. ix, 15), et vitia quibus caro adversus spiritum concupiscit (Galat. v, 17), tunc non erit caro, sed corpus, quia et coelestia corpora perhibentur. Propter quod dictum est: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* (I Cor. xv, 50). Et tanquam exponens quid dixerit: *Neque corruptio, inquit, incorruptionem possidebit.* Quod prius dixit, *caro et sanguis*, hoc postea dixit *corruptio*; et quod prius, *regnum Dei*, hoc posterius *incorruptionem*. Quantum autem attinet ad substantiam, etiam tunc caro erit; * propter quod et post resurrectionem corpus Christi caro appellata est (Luc. xxiv, 39). Sed ideo ait Apostolus: *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale* (I Cor. xv, 44), quoniam tanta erit tunc concordia carnis et spiritus, vivificante spiritu sine sustentaculi alicujus indigentia subditam carnem, ut nihil nobis repugnet ex nobis, sed sicut foris neminem, ita nec intus nos patiamur ipsos inimicos.

CAPUT LXXXVIII.

Quod reproborum corpora resurgent quidem, sed cum vitis et deformitatibus suis perenniter puniendæ.

† Quicunque vero ab illa perditionis massa, que

* S. Aug. Enchirid., c. 90.

† Ibid., c. 91.

* Baluzius edidit: *Propter.... et post resurrectionem corpus Christi quod appellata est.* Nos emendavimus locum istum ad libros editos divi Augustini.

A facta est per hominem primum, non liberantur per unum Mediatorem Dei et hominum, resurgent quidem etiam ipsi, unusquisque cum sua carne; sed ut cum diabolo et ejus angelis puniantur. Utrum sane ipsi cum vitis et deformitatibus suorum corporum resurgent, quæcunque in eis vitiosa et deformia membra gestarunt, in requirendo laborare quid opus est? Neque enim fatigare nos debet incerta eorum habitudo vel pulchritudo, quorum erit certa et sempiterna damnatio. Nec moveat quomodo in eis erit corpus incorruptibile, si dolere poterit. Non est enim vera vita, nisi ubi feliciter vivitur, nec vera incorruptio, nisi ubi salus nullo dolore corrumpitur. Ubi autem infelix mori non sinitur, ut ita dicam, mors ipsa non moritur; et ubi dolor perpetuus non interimit, sed affligit, ipsa corruptio non finitur. Hæc in sanctis Scripturis secunda mors dicitur (Apoc. ii, 11; xx, 6, 14); * nec prima tamen, qua suum corpus anima relinquere cogitur, nec secunda, qua poenale corpus anima relinquere non permittitur, homini accidisset, si nemo peccasset.

CAPUT LXXXIX.

Quod mitior pœna erit soli originali peccato, et minimo actuali.

Mitissima sane omnium pœna erit eorum qui præter peccatum, quod originale traxerunt, nullum insuper addiderunt; et in cæteris quæ addiderunt, tanto quisque ibi tolerabiliorem habebit damnationem, quanto hic minorem habuit iniquitatem.

CAPUT XC.

C Quod a morte usque ad resurrectionem animæ in abditis receptaculis teneantur vel requie, vel ærumna.

† Tempus autem quod inter hominis mortem et ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis contineri, sicut unaquæque digna est vel requie vel ærumna, pro eo quod sortita est in carne, cum viveret.

CAPUT XCI.

Quomodo defunctorum animabus viventium oblationes et eleemosynæ vel prosint, vel minime prosperentur.

* Neque vero negandum est defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium Mediatoris offertur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt. Sed eis hæc prosunt, qui cum viverent, ut hæc sibi postea possent prodesse meruerunt. Est enim quidam vivendi modus, nec tam bonus, ut non requiratur ista per mortem, nec tam malus, ut non ei pro sint ista post mortem. Est vero talis in bono, ut ista non requiratur. Et est rursus talis in malo, ut nec his valeat, cum hæc vita transierit, adjuvari.

CAPUT XCII.

Quod vita æterna sit gratia Dei, stipendium vero mortis peccatum.

† Vita æterna, quæ merces est operum bonorum gratiam Dei commendat Apostolus: *Stipendium*, inquit, *peccati mors, gratia autem Dei vita æterna in Christo Jesu Domino nostro* (Rom. vi, 23). Stipen-

* S. Aug. Enchirid., c. 92.

† Ibid., c. 93.

† Ibid., c. 109.

† Ibid., c. 110.

† Ibid., c. 107.

dium operæ militiæ debitum redditur, non donatur; ideo dixit : *Stipendium peccati mors*, ut mortem peccato non immerito illatam, sed debitam, demonstraret. Gratia vero, nisi gratis est, gratia non est. Intelligendum est igitur etiam ipsius hominis bona merita esse Dei munera; quibus cum vita æterna redditur, quid nisi gratia pro gratia redditur?

CAPUT XCIII.

Quod in hac vita comparetur, quo possit post hanc vitam quiaque vel relevari, vel aggravari.

Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam relevari quispiam vel gravi. Nemo autem speret quod hic neglexit, cum obierit, apud Deum promereri. Non igitur ista, quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi apostolicæ sunt adversa sententiæ, qua dictum est : *B* *Omnes enim astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum (Rom. xiv, 10; II Cor. v, 10), quia etiam hoc meritum sibi quisque, cum in corpore viveret, comparavit, ut ei possent ista prodesse. Non enim omnibus prosunt; et quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore?*

CAPUT XCIV.

Quid agant sacrificia et elemosynæ pro baptizatis defunctis oblata.

Cum ergo sacrificia sive altaris sive quarumcunque elemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt; pro non valde malis propitiationes sunt; pro valde malis, etiamsi nulla sunt adjumenta mortuorum, qualescunque vivorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior fiat ipsa damnatio.

CAPUT XCV.

Quod post resurrectionem impleto iudicio permanent singulæ civitates in angelis et hominibus; Christi in gloriam æternam, diaboli in damnationem perpetuam.

Post resurrectionem vero, facto universo impletioque iudicio, suos fines habebunt civitates duæ, una Christi, altera diaboli; una bonorum, altera malorum, utraque tamen et angelorum et hominum. Istis voluntas, illis facultas non poterit esse ulla peccandi, vel ulla conditio moriendi; istis in æterna vita vere feliciterque viventibus, illis infeliciter in æterna morte sine moriendi potestate durantibus, quoniam utrique sine fine. Sed in beatitudine isti alius alio præstabilius, in miseria vero illi alius alio tolerabilius permanent. *d* Manebit ergo sine fine mors illa perpetua damnatorum, id est, alienatio a vita Dei, et omnibus erit ipsa communis, quælibet homines de varietate pœnarum, de dolorum revelatione vel intermissione pro suis humanis moribus

^a S. Aug. Enchirid., c. 110.

^b Quam depravatus esset hoc loco contextus, apparet ex lectione Baluziana, quam exscribimus : *Nemo autem speret, quod hic neglexit, cum obierit Deum. Ista quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi apostolicæ sunt adversa sententiæ, qua dictum est : Omnes enim astabimus, etc.* Quibus verbis quantus

A suspicentur; sicut manebit communiter omnium vita æterna sanctorum, qualibet honorum distantia concorditer fulgeant. Hæc est fides quæ paucis verbis tenenda in Symbolo novellis Christianis datur. Quæ pauca verba fidelibus nota sunt, ut credendo subjungantur Deo, subjugati recte vivant, recte vivendo cor mudent, corde mandato quod credunt intelligent.

CAPUT XCVI.

De reliquis causis ad regulam veræ fidei pertinentibus.

Post apostolicum Symbolum, et ea quæ de Patre, et Filio, atque Spiritu sancto secundum ineffabilem deitatis naturam, atque etiam secundum dispensationem temporalem de Incarnatione Christi sunt dicta, hæc item fidei sunt congrua pari credulitatis virtute tenenda. *f* Quod Novi, et Veteris Testamenti sit unus Deus : quæ duo Testamenta salubriter divina commendat auctoritas, illud per prophetiam, istud per historiam veraciter persolutum. Quod neque de Deo, neque de creaturis cum gentilibus, vel hæreticis; aut schismaticis sit aliquid sentiendum in his quæ a veritatis fide dissentiant; sed quod utrumque Testamentum per divinum commendat eloquium, hoc solummodo sentiendum. Quod cælum, et terram, et mare, et omnia quæ sunt in eis, nulla necessitate creaverit Deus, nec omnino ullam esse visibilem atque invisibilem substantiam, quæ aut sit Deus, aut non sit a bono Deo creata, sed Deum summum et incommutabile bonum, creatura vero inferius et mutabiliter bona. Quod angelorum vel animæ natura non sit pars divinæ substantiæ, sed Dei creatura ex nihilo condita; et quia ad imaginem Dei creata, ideo incorporea. Ipsius vero animæ natura habetur incerta. Quod pietas morum omnimodo sit tenenda, sine qua fides divini cultus otiosa torpet, et cum qua divini cultus integritas perfecta consistit. Quod Deus propter se ipsum diligendus sit, proximus vero in Deum, inimicus autem propter Deum, ut a Deo incipiens dilectio, per proximum proficiat, et usque ad inimicum proficiendo perveniat; sicque dum per proximum provecta ad inimicum pervenerit, in Deo plena consistat. Quod alter alterius pollui peccato non possit, ubi voluntatis puræ consensio non tenetur. Quod legitime nuptiæ non credendæ sunt esse damnandæ, quamvis ex eis obnoxia originali peccato credatur nasci progenies; quibus tamen fidelium virginum vel continentium præferenda jure doceatur integritas. Quod poenitentiae remediis non egere putandum non est pro excessibus quotidianis humanæ fragilitatis, sine quibus in hac vita esse non possumus, ita ut fructuosa poenitentiae compunctione universa confiteamur deleri peccata, sicut spiritus Dei docet :

error contineretur, nemo non videt.

^a S. Aug. Enchirid., c. 111.

^d Ibid., c. 113.

^e Hæc postrema verba sunt ex lib. de Fid. et Symb.

^f S. Isid., l. de Offic., c. 24.

Beati quorum remissa sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputabit Dominus peccatum (Psal. xxxi, 1). Quod nullus hominum suis viribus, sed per gratiam divinam, suo capiti, quod est Christus, possit subungi, atque indisrupte pacis perseverantia in unitate ipsius Ecclesie solidari. Quod humane voluntatis arbitrio nihil boni posse æstimandum esse deputari, sed secundum propositum voluntatis Dei omnem numerum electorum acquiri. Quod bona temporalia bonis malisque communia a Deo creata, ejus dispositione singulis quibusque vel negentur vel tribuantur, providentia dispositionis ejus administrante; quorum bonorum in unoquoque fidelium non habitus, sed usus, vel improbandus est vel probandus. Quod certe aeterna bona soli possint boni in futuro consequi, quorum bonorum pignore Ecclesiam nunc informatam credimus deduxi, habentem hic spiritus primitias, in futuro perfectionem; hic in spe sustentari, illic in re postea satiari; hic videre per speculum in ænigmate, in futuro autem facie ad faciem, cum fuerit ad speciem perducta per fidem. Quod bonum donec perficiatur in nobis, ut fruamur plenitudine summi Dei, suavitatem fruendum in Deo noverimus et proximis. Et quod hanc spem resurrectionis debemus habere, ut eadem veritate carnis, qua Dominus resurrexit a mortuis, nos quoque resurrecturos esse credamus in eodem corpore, in quo sumus vel vivimus, non naturam aut sexum mutantes, sed tantum fragilitatem et vitia deponentes. Quod Satanæ cum angelis suis atque cultoribus æterno sit incendio condemnandus, neque aliquando ad pristinam, id est, angelicam dignitatem, ex qua propria ceciderunt impletate, secundum quorundam sacrilegam disputationem, posse reduci. Hæc est traditionis catholice vera integritas fidei; de qua si unquam aliquid renuatur, totius fidei robur amittitur.

CAPUT XCVII.

Quod post Symbolum veniatur ad fontem.

Digestis cunctis his, quæ tam ad unius sanctæ fidei regulam pertinent, quam illis quæ eidem fidei plena stabilitate coherentia comprobantur, quibus post catechumenum instrui convenit competentem, veniatur ad fontem, quasi ad mare Rubrum; ut qui servierant in Ægypto sub Pharaone principe, luto et lateribus palearum levitate confectis (Exod. i, 14), id est, qui hærebant mundo, zabolò imperante in terrenis actibus malarum cogitationum admisione concretis, duce Christo, quasi duce Moyse, possint ad liberalitatem sui quantocius pervenire.

CAPUT XCVIII.

Quod homo in mundo ita servi principis mundi, sicut Israel servivit in Ægypto Pharaoni.

Itaque sub Ægyptio rege luto, paleis et lateribus in eorum ædificiis, qui sua liberatione peribunt, affligitur Israël, sic demum sub principe mundi homo ante baptismum per levitatem immundæ cogitationis cutibus luteis adducitur, formans maceriam nequissimæ actionis; in qua dum conversatur, et libitu ma-

leatur voluptatis, et iugo premitur noxiæ servitutis.

CAPUT XCIX.

Quid significant nubes, et columna quæ præcesserunt populum salvandum.

Jam tunc nocte in columna ignis, et per diem in columna nubis Dominus videtur præcedens populum, dux factus itineris (Exod. xiii, 21, 22). Eadem nubes præcedens Christus est, qui etiam et columna, quia rectitudo, et firmitas, et sustentatio est postre infirmis, non per diem, sed per noctem lucens, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant (Joan. ix, 39); id est, ut ignorantia humilis illustretur, et inflans scientia obscuretur. Item aliter: Christi sacramentum tanquam in die manifestum est in carne velut in nube, in iudicio vero tanquam in terrore nocturno, quia tunc erit magna tribulatio sæculi tanquam ignis, et lucebit iustis, et ardebit iniustus. Item aliter: in igne terror est, in nube visionis lenè blandimentum. Dies vita iusti, et nox accipitur vita peccatoris. In die ergo per nubem columna monstrata est, et in nocte per ignem, quia omnipotens Deus et blandus iustis, et terribilis apparebit iniustus. Istos in iudicio veniens per lenitatis mansuetudinem demulcet, illos per justitiæ distinctionem terret. Item aliter: Quid est quod columna nubis in die populum præibat, et splendor ignis non in die, sed in nocte radiabat, nisi quia Redemptor noster suo conversationis exemplo ducatum se sequentibus præstans, de justitiis suis confitentibus nulla luce claruit, peccatorum suorum tenebras agnoscentibus igne sui amoris infulsis?

CAPUT C.

Quomodo per columnam subsequentem et præcedentem liberum arbitrium ostenditur regi per gratiam prævenientem, et subsequentem misericordiam Dei.

Attendendum sane, et quomodo vel in nos vel in his qui renascuntur per nos, liberum arbitrium sine Dei gratia nihil boni possit. Nam ecce salvandum populum columna præcedens dimittit priora post tergum, et stat inter castra Ægyptiorum et castra Israel, obsistendo illis, prosperando istis; significans in eo quod primum præcessit, præveniente gratia nolenti homini bene velle esse collatum; in eo quod a tergo posteriora tuetur, per subsequentem misericordiam adjuvari posse cæpta perficere, et implere postrema servando. Illic columna iter liberationis ostendens præcessit populum, hic gratia prævenit liberum arbitrium. Illic columna tuetur extrema, hic misericordia subsequitur infirma. Illic quæsitum est ut liberarentur qui perire nolunt, hic datur ut nolentes bene velint. Illic pavor offertur, dum a tergo hostibus obviatur; hic subsequens misericordia occurrat, dum infirmitas adjuvatur. Nam nisi et præiens et subsequens liberando populo adiutorium adesset, qui lumen vite præstaret, cum ad excidium hostis subsequens irrueret, sicut et hic agitur; quid baptizandis præcedens fides proderit, nisi liberans a malo subsequens misericordia fidei opus implere

concesserit? Bene ergo columnæ lumen liberandum populum, et ne possit interire, præcedit; et sequitur, ne interiri possit, quia gratia Salvatoris liberum hominis arbitrium, ut bene velit, grate prævenit, et ut bene possit, illi miseranter attribuit.

CAPUT CI.

De congressione itineris, et ingressu Rubri maris, quorum significantia tenetur in aquis fontis.

Est salvando Israël dux Moyses. Factus est redimendo homini dux Jesus. Ille reliquit Ægyptum, iste mundum. Illum insequuntur Ægyptii, hunc insequitur multitudo delicti. Illic (mare) rubore litoris coloratum, unde et dicitur rubrum; hic est baptismus Christi sanguine consecratus. Illic virga vastitas dividitur maris, hic signo crucis reseratur aditus fontis. Illic ingreditur Israël, hic tinguitur homo. Illic inter aquas per siccum sine impedimento transitur, hic per aquas iter salutare peragitur. Illic insequentes Ægyptii cum Pharaone perguntur, hic peccata cum zabolone necantur, non perditione naturæ, sed potestatis amissione. Nam in quantum zabolus est, constat; in quantum male potius, jam non constat. Unum elementum utrisque exitium atque subsidium est, dum perituros perimit, et eruendos provehit; dum morituros necat, et vivituros juvat; dum exitiosos dejicit, et eximendos edicit. Exsultant qui liberati sunt in gloriam Liberatoris, et in gratiam liberationis. Post mare et post fontem dicitur: *Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est. Equum et ascensorem projecit in mare. Adjutor et protector meus Dominus, et factus est mihi in salutem* (Exod. xv, 1).

CAPUT CII.

De figura et typo baptismi in nube et mari a Paulo apostolo commendatis.

Figura et typum baptismi hujus bene Paulus commendans dicit: *Nolo vos ignorare, fratres, quia omnes patres nostri sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt* (I Cor. x, 1). Ut quid per mare transierunt? quasi quæreres ab illo, secutus ait: *Omnes per Moysen baptizati sunt in nube, et in mari*. Si ergo figura maris tantum valuit, species baptismi quantum valebit? Si quod gestum est in figura trajectum populum ad manna perduxit, quid exhibebit Christus in veritate baptismi sui trajecto per eum populo suo?

CAPUT CIII.

Quod transitus maris perveniendi ad manna significet, post baptismum venire ad Christi corporis sumptum.

Quo trajectit per baptismum Jesus, ejus figuram

^a Similia hujus prodigii (cujus expositionem toto capite sequenti fusi persequitur Hieronymus) pleræque in Ecclesiastica historia occurrunt exempla, aquæ in fontes baptismales cœlitus immissæ, quoties tempus solemniter baptizandi accederet, in nonnullis Ecclesiis cum Orientalibus, tum Occidentalibus. De illis auctor est Sophronius (sive sit Joannes Moschus verus Prati spiritalis scriptor) qui cap. 214 et 215 duo commemorat in eadem provincia Lyciæ, in diversis tamen locis videri solita hujus generis miracula: unum in Soruba vico ad radices montis, in

A tunc gerebat Moyses, qui per mare trajiciebat, nisi ad manna? Quod est manna? *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi* (Joan. vi, 51). Manna accipiunt fideles jam trajecti per mare Rubrum. Quia ergo, ut dictum est, omnes per Moysen baptizati sunt in nube et in mari, et a Domino dicitur: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non videbit regnum Dei* (Joan. iii, 5), bene habuit mare formam aquæ, nubes vero Spiritus sancti, manna panis vitæ. Quibus sacramentis purificatus, et vivificatus homo valeat in hæreditatem terræ viventium intromitti. Jam fontis figuram mare habuisse patuit. Nunc ipsius sacri fontis mysteria demonstrentur.

CAPUT CIV.

Quod uno tempore sit et generatio rerum, et regeneratio hominum.

B Huic fonti ad novæ regenerationis effectum illud tempus occurrit, quo habere mundus exordium cepit, ut generatio rerum et regeneratio animarum uno tempore sibi invicem inhærent, dum vero tempore fieri utraque patescerent. Primo etenim mense initium mundi exoritur. Similiter in eodem mense fieri Pascha præcipitur. Sic inchoat novitas rerum, sic inchoat novitas animarum. Quæ in mundo per novitatem creata sunt, mortalitatem attingunt. Quæ post vetustatem in morte Christi consepulta resurgunt, ad æternitatem perveniunt. Unde vero occurrit, ut eo tempore videatur in hanc generationem, atque in hos usus ingressus attribuitur (F., attribui), quo tempore ex hac generatione in generationem est legitimus transitus. Siquidem verno tempore filii Israel Ægyptum reliquerunt, et per mare transierunt. Hoc tempore Domini nostri Jesu Christi Pascha celebratur. Hoc est animarum transitus a vitiis ad virtutem, a passionibus carnis ad gratiam sobrietatemque mentis, a malitiæ nequitiaque fermento ad veritatem atque sinceritatem. Regeneratio itaque dicitur: *Mensis hic vobis initium mensium, primus est vobis in mensibus anni* (Exod. xii, 2). De-relinquit enim et deserit, qui abluatur, intelligibilem illum Pharaonem principem istius mundi cum omnibus operibus suis.

CAPUT CV.

Quod sustinere dicitur mysteriorum sacramentum, donec in superficie miraculum ostendatur aquarum.

D Fontis hujus, cui divinæ sanctificationis inhiabitur virtus, et ex superficie miraculum, et ex mysterio pandamus arcanum. Contemplamur in hoc fonte numero suorum miraculorum insinua, et aspicitur operatio ex divinâ institutione pavenda. Est quo sita est Coeænsium civitas; aliud in castello Cedebratis sub monte Eopandro, ubi situm erat baptisterium.

Verum in Occidente frequentiora fuisse certissimè accipimus monumentis. Vix erit qui ignoret quæ de parvula ecclesia in quodam Campaniæ oppidulo Melitinas sita narrat Paschasius Lilibæi episcopus in epistola ad sanctum Leonem data, quæ inter ejus opera edita legitur. Cujus fontis miraculosa repleto, quamvis quotannis accideret solita, facta est illusio, ac toto fere orbe celebris anno 417. Nempe exorta

enim in eo similitudo prophetiae virtutis, certitudinis tempus, veritatis status, odor ignotus, humor in sicco profluvius, sine lapsu fluctus erectus, sine exhauriente cito vacuus, situs ad copiam indeficiens, flu-

tunc fuerat contentio sub Innocentio papa super legitima die qua Pascha celebrandum erat. Occidentales errore supputationis Paschalis ab Orientalibus dissidebant; itaque cum apud hos dies 22 Aprilis designata esset, apud illos in 25 Martii indicta erat Paschae celebratio. Accidit autem, ut in supradicta ecclesia, cum solemne tempus baptizandi in Paschate appropinquaret juxta Occidentalium computationem, ad fontem, ut moris erat, sacerdos accedens illum in sicco repererit, quem quotannis de coelo plenum inveniebant. Quare in diem 22 Aprilis baptismo dilato, denuo ad baptisterium accedentes fontem non secus ac alias uberibus aquis divinitus repletum offenderunt. Qua re error deprehensus et correctus est. Hec omnia narrat Paschasius a sancto Leone Magno consultus super controversia anno 444 exorta inter Alexandrinos et Occidentales circa legitimam Paschatis celebrationem.

Cassiodorus, Variant. lect. lib. viii, epist. 33, quam nomine Athalarici regis ad Severum scripsit, agens de conventu Leucothoe simile miraculum de fonte quodam baptismali in Lucania narrat. Refert idem de Gallia sua sanctus Gregorius Turonensis, lib. de Gloria confessorum, maxime apud omnes in rebus praesertim domesticis auctoritatis.

Quod vero ad Hispaniam nostram spectat, aequalibus, quin et majoribus non caruisse prodigiis, auctor est ipse Turonensis, cujus verba exscribere operae pretium erit lib. i de Gloria martyrum, cap. 24. « Est et illud, inquit, illustre miraculum de fontibus Hispaniae, quos Lusitania provincia profert. Piscina namque est apud Ossem campum antiquitus exulta, et ex marmore vario in modum crucis miro composita opere; sed et aedes magnae claritatis ac celsitudinis desuper a Christianis constructa est. Igitur cum dies sacer post curriculum anni decedentis adveniret, quo Dominus confuso proditore mysticum discipulis praebuit cenam, conveniunt in locum illum cum pontifice cives jam odorem sacri praesentientes aromatis. Tunc data oratione sacerdos ostia templi jubet simul muniri signaculis adventum virtutis dominicae praestolantes. Die autem tertia (quod est Sabbati) convenientibus ad baptizandum populis, adveniens episcopus cum civibus suis, inspectis signaculis, ostia reserat clausa. Ac, mirum dictu! piscinam quam reliquerat vacuam, reperiunt plenam; sed ita cumulo altiore refertam, ut solet super ora modiorum triticum aggregari, videasque huc illucque latices fluctuare, nec partem in adversam defluere. Tunc cum exorcismo sanctificato, consperso desuper chrismate, omnis populus pro devotione haurit, et vas plenum domi pro salvatione reportat, agros vineasque aspersione saluberrima tutaturus. Et cum exinde multitudo amphorarum sine collecto numero hauriatur, nunquam tamen vel cumulum minuit; licet ubi infans primus intinctus fuerit, mox aqua reducit, et baptizatis omnibus, lymphis in se reversis, ut initio produntur nescio, ita et sine clauduntur ignaro. » Et post pauca: « Denique Theodegisilus hujus rex regionis cum vidisset hoc miraculum, quod in his sacratis Deo fontibus gerebatur, cogitavit intra se dicens: Quia ingenium est Romanorum (Romanos autem vocitant homines nostrae religionis) ut ita accidat, et non est Dei virtus. Veniens vero ad annum sequentem ostium sigillis suis cum episcopi sigillo munivit, posuitque custodes in circuitu templi, si forte aliquem deprehendere possit fraudis alicujus conscium, per cujus ingenium in fontibus aqua succederet; similiter et alio fecit anno. Tercio vero convocata virorum multitudine, fossas in circuitu basilicae fieri jussit, ne forte locis occultis

A xus renascentis ad vitam aditus, perimendis delictis interitus, abrenuntiatio impietatis, confessio divina et unicae Trinitatis, in libertatem justitiae aeterna memoria, in opere peccati perennis oblivio, in reman-

lymphae deducerentur in fontem; fuerunt fossae in profundo vicenum quinum pedum, in latitudine vero quindenum. Sed nihil abditum potuit reperiri. Tamen vite finem faciens, et credo pro hujus inquisitionis temeritate, anni sequentis diem, quo hoc mysterium celebrabatur, videre non meruit, eo quod arcanum virtutis divinae investigare praesumpserit. »

Hec de Hispaniae fontibus Gregorius: cujus testimonio quamvis communiter Historici acquiescunt, ita ut nullus fere sit qui de eo quod in presenti miraculo praecipuum est amplius dubitet, in circumstantiarum tamen expositione majorem diligentiam in Turonensi desiderant. Non dubitavit de facto Em. Baronius; minus vero cl. Pagius, cui certum erat in Hispania et Gallia similia prodigia olim visa fuisse. Nihilominus ad ann. 417, in quo haec Turonensis verba producit Baronius, non potuit ille non animadvertere Turonensis narrationem in plerisque circumstantiis falsam esse. « Theodegisilus enim, ait, annum tantum unum et menses septem regnavit, sed non in Lusitania, quae Suevis regibus parebat; et praeterea Ossetum oppidum est agri Hispanensis, quod parebat Theodegisilo Gothorum regi. Quare Turonensis res extra Gallias gestas parum accurate scripsit. »

His forte rationibus aliisque permoto credimus doctissimo Joanni Mariana venisse in mentem suspicari totam hanc historiam de fontibus miraculosis Theudiselique incredulitate commentitiam esse. Itaque post illam enarratam haec adjicit, lib. v de Rebus Hispaniae agens de hoc ipso Theudiselo: « Paschasius episcopus litteris ad Leonem magnum, ut Isidorus est auctor, simile prodigium in Sicilia contigisse testatus est; et fortassis errante fama, quod in una provincia contigit, alii tribuebatur. Isidorum miramur rei in Hispania tam illustris, cum ferme in suam aetatem incidere, et de Sicilia retulerit, nullam mentionem fecisse. »

Interea nos a communi historicorum calculo non recedimus: quod si aliquando licuit, nunc vero post editum Hildefonsi testimonium nobis nefas esset. Namque Hildefonsus etsi aperte de Hispania non loquatur, tamen in his omnibus quae caput hujus historiae efficiunt, Turonensis narrationem mire confirmat. Adeo ut nostro judicio de uno eodemque fonte uterque sit locutus, neuter vero de fonte aliquo extra Hispaniam sito. Tanta est amborum in describendo fonte consensio, tanta fontis, quem describunt, a ceteris aliarum Provinciarum differentia. Itaque inverosimile est, ne dicamus impossibile, id quod susceperat Joann. Mariana, errante fama, quod in Sicilia accidisset falso rumore fuisse de Hispania nostra ad aures Turonensis perlatum.

In reliquis enim fontibus, quos historia commemorat, nihil fere aliud mirabile est praeter miraculosum accessum et recessum aquarum, in nostris celestem aquae adventum et discessum mille alia non minus admiranda circumstant. Fatetur de suis Gregorius ab Hispanicis superari; de ceteris satis erit testimonia superius laudata percurrere. In illis nihil de suavissimo odore legitur triiduo ante Pascha exeunte, atque futuri miraculi certo praenuntio; nihil de illa exorbitanti exuberantia aquarum, quae tamen labia fontis cumulo superantes divinitus sustentarent, atque hinc inde fluctuantes non defluerent. Nihil de illa coelesti copia, e qua cum pene infinita mensura esset detracta sive ad astantium sitim extinguendam, sive ad suarum domuum sanctificationem, et tutamen, non ideo minueretur, nedum exhauriretur, etc. Quae omnia de nostris fontibus a Gregorio et Hildefonso commemorantur; et quod nota-

nerationem gloriæ perpetua plenitudo. Habet itaque similitudinem prophetiæ virtutis, quia quinta feria Paschæ odorem denuntiat, quod post triduum paschali Sabbato visione præsentat. Habet certitudinis tempus, quia ad testimonium dominicæ resurrectionis nullo eventu variatur erroris. Habet veritatis statum, quia individuum cum festo paschali servat eventum. Habet odorem ignotum, quia dissimilem gratiæ fragrantiam manat odorum. Habet humorem in sicco profluentem, quia inter ariditatem saxorum sine ullo illapsu exundantia invenitur aquarum. Habet sine lapsu fluctum erectum, quia cum nullius motionis sed tantum suæ quietis se moveat undis, oram non transgreditur limitis. Habet sine exhauriente cito vacuum situm, quia sicut sine cognitione ubertas irruit, ita sine evacuatione siccitas occurrit. Habet in copiam inefficientem fluxum, quia potui repositione quæ e liquore diviti persistente, plus ablato tollit, quam capacitas retentat. Habet renascendi ad vitam aditum, quia congressi illum morte dempta transferuntur in vitam. Habet perimendorum delictorum interitum, quia illic demersus ex vetustate peccati purificatus homo consurgit in gratiam novitatis. Habet abrenuntiationem impietatis, quia nemo illum aggreditur, nisi qui abrenuntiaverit diabolo, et angelis, ejusque operibus cunctis. Habet confessionem divinæ et unice Trinitatis, quia omnis qui eum aggreditur in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizatur. Habet in libertate justitiæ æternam memoriam, quia is qui tingitur, liberatus a servitute peccati, transit in libertatem gloriæ filiorum Dei. Habet in opere peccati perennem oblivionem, quia obli-

bilis est, eodem signorum ordine minime invariato. Quod, nisi gravantur lectores, utriusque inter se facta collatione, facile ita esse deprehendent. Demus ergo quod non contigerit id in Lusitania, sed in Bætica (quamvis propter provinciarum confinia facilis sit et condonandus error), neque negemus quæ narrat Turonensis de incredulo principe, ea a Theudiselo, seu Theodegisilo fieri non potuisse (forte Theudim ejus in regno multos annos prædecessorem, nec minus impium, dicere voluit), dummodo id nobis pro comperto sit, Hispaniam nostram tantorum miraculorum fuisse theatrum.

Hoc unum tantum querendum restat: quænam illa ecclesia particularis fuerit, quæ apud nos hujusmodi prodigii spectatrix exstiterit? De quo nihil certi habemus, et in re obscura nostrum judicium nolumus temere proferre. Apud Ossem, seu Ossetum, dicit Gregorius; verum quominus illud indubitanter asserere audeamus, prohibet nos sancti Isidori silentium non levis in hac re momenti, quippe qui prope illum locum Hispani enutritus ac educatus omnem ibi vitam exegerit. Erit abs dubio qui hoc et sequenti capite hujus libri perfectio, sine ulla hesitatione pronuntiet locum miraculi certissime deprehendi posse ex plurimis verbis, in quibus Hildefonsus videtur quasi oculatus testis populum præsentem alloqui. Quem vero populum, dicit, alium præter Toletanum verosimilius alloqueretur Ecclesiæ Toletanæ episcopus? Certe non longe ab hac conjectura fuit erud. Martene, qui Hildefonsum hujusmodi miraculi putavit fuisse spectatorem, iisdem verbis innixus.

Nos vero cum exploratum habeamus, ut jam sæpius monuimus lectores, hoc opus a sancto doctore ex sententiis, homiliis, sermonibus, aliisque tracta-

scens pristinæ conversationis, quæ retro est, extendit se per beatam spem ad æternorum munera præmiorum. Habet in remuneratione gloriæ perpetuam plenitudinem, quia liberatus homo a corruptione laborum, exultationis júbilo laudabit Deum in sæcula sæculorum.

CAPUT CVI.

De descriptione efficientiarum aquæ fontis. De patetis admiratione miraculi.

Verum ut evidentius rei species demonstretur, pleniori affatu est actio exsequenda. Ecce videmus locum fontis constructum arenis saxis, marmorisque obductum crustulis siccis, quem ita construunt industria juncturis tabularum gypso, et calce, cera quoque, et marmoris pulvere, compsit et solidavit, ut nullo pateat vel accessu vel spiramine pervium, nullo derivationis alicujus humore susceptum. Et unde post totius anni recursus annales hodierna gloria visionis? Unde post annuam siccitatem viror repens? Unde inter saxa latices? Unde inter marmora aquæ? Unde in sicco flumina? Unde in arenti lapide exundantia lymphæ? Non aditus rivuli, non imber pluvie patet, non minimum ros, non madens nebula supervenit; laquearia tectorum integra sistunt, fores clausi inventi sunt, signacula salva reperta sunt, nullus infidelis ad illudendum fidei accessit, nullus fidelis ad providendum fidei introivit, nullus prorsus, qui tantum miraculum vel simularet vel impediret, accessit. Attendatur ergo auctor ille ineffabilis, et opera ejus admirabilis. Atque ita ex effectibus operationis ipsius cognosci poterit virtus operis ejus.

tibus sanctorum Patrum fuisse compactum, non temere suspicamus in his duobus capitibus fragmentum contineri alicujus orationis habitæ ab episcopo proprio ad populum frequentem in eo ipso loco ubi miraculum quotannis apparebat, ad excitandam fideliū admirationem, animosque commovendos ad persolvendas debitas Deo gratiarum actiones. Quisnam vero præsul ille fuerit, post summam adhibitam diligentiam nequidquam quærivimus.

At dicit fortasse alius: Quin tantis in tenebris probabiliter Hildefonso attribuitur, quem constat non solum aliorum Patrum sententias recitasse, sed plurima etiam de suo ad illorum illustrationem et confirmationem intexuisse? Nihil certe id prohibet; et nostrum judicium est nullum esse argumentum quod contrarium certo evincat. Deinde fatemur styllum, qui Gothos redolet, ab Hildefonso non esse alienum, nec supra secundissimi sui ingenii vires vividam illam totius miraculi descriptionem: quare conjectura hac non improbabili Toletanæ Ecclesiæ gloriæ ultro lubentissimeque inservimus. Silent certe Toletanarum rerum scriptores; sed unde scimus omnia esse litteris commendata? Et licet fuerint, quot quantaque ad posterorum notitiam non pervenerunt? Quot hisce postremis sæculis sunt et tenebris, in quibus jacebant, eruta, quorum pars sors obtulit, pars diligentia invenit? Non longe abierimus. Hic ipse, quem edimus, Hildefonsi liber quot sæcula latuit?

Verumtamen, quidquid de hoc sentiendum sit, hoc certe in dubium revocari non potest; quicunque hujus fragmenti auctor fuerit, inter Patres illorum temporum disertissimos et eloquentissimos merito esse annumerandum.

Nudiustertius miraculi huius aer nuntius fuit. Et A quia sera claustrorum aspectum oculis negavit, virtus odoratorem odoratui patefecit. Longe, inquam, longe procul odor exiit, et future visioni fidem dedit. Ecce ventum est in presenti et patenti obtutu; omnes illic admirantes infimus visus, aspiciamus fontem affatim aquis exuberantem, quem noveramus arentem. Videmus exsultantes gurgites aura nulla commotos. In cumulum aquæ subriguntur, et transgressus luminis [F., limitis] nullus aspicitur. Nullo tacta flatu elata movetur; et tumore motionis, dum non transgreditur oram, continet exestuantem in exaggeratione procellam. Videas illidi undas, versare globos, rotare fluctus, et situ loci cum statu elementi luctante, alteri cedere nescit alter. Tepent incognitum saxa liquorem, et gratulantur sua sterilitate genitum, quem aliena fecunditate nesciunt infusum. Compellunt marmoræ continere quod acceperunt. Sed lex illa vetat obsistere, cur non ad mensuram tenet capacitas quod ad copiam inflexit ubertas. Item aquæ transiliunt æquitatem, sed conglobatæ non transeunt limitem. Suis motibus modo insultat in verticem, modo relabatur ad quietem, modo crispantem efficit superficiem, modo crispantis varietatis plantitiam reddit æqualem. Comminatur egressum, nec tamen deserit situm. Omni tempestate quiescit, sola quiete movetur. Omni perturbationis commotione carens, suæ tantum admirationis motibus arridet et plaudit. In augmento miraculi non satis est quod arentium situm lapidum aquæ in pulvere nascentes, nisi tanta constet ubertas, ut considerari nequeat statu constante, quanta vasorum millia referta fidelium populorum auferat fides. Præeunte fidei amore violenter aggreditur, certatim incumbitur, uberim auferitur, et obviante sibi itu vel reditu, ab innumerositate concurrentium, dum pietas vincit, fides injuriam non sentit. Insistente pressura illiduntur vascula, et tam indigne haustus liquor effunditur, ut in lutum pavimenta vertantur. Exempto unicuique remedio, quo vel quisque bibit, vel per latitudinem orbis terræ asportata et reponenda servatur ubertas. Cujus abundantie admiratio immensa, a mensuræ consideratio nulla est. Hoc solum potest intelligi quod plus potuit auferri quam inveniri. Color huius luce clarior lymphæ, aere purior. Sapor cunctis aquæ saporibus ignotus et gratior. Virtus placida, species decora, novitas admiranda, vetustas tanta diuturnitate durabilis, ut annis exempta nullo vitio sit corrupta. Cæterarum porro aquarum sola novitas grata est, et illa jucundior, quæ odore nullo respirat. Nam quamvis nitidis tenta vasis, si reposita mane, a primum exhausto limpure sit crassior, concepto fetoris olfatu, cujus grassedo pinguescet in fecem, sed post humorem redit in terram. Hæc autem nunquam limporis, nunquam odoris, nunquam saporis gratia caret. Sic in admiratione nova, in creatione antiqua, in usibus

salutis probatur assidua. Jam quia defertur in miraculo, et hoc mirum est, quod nequit stare semper in miraculi statu, sed quia mirabiliter venit, non nisi mirabiliter abscedit. Nam sicut nullus est in accedendo infusionis aditus, ita nullus in recedendo meatus. Ex incognito plenus inventus, ex incognito vacuus aspicitur locus. Ubi elapsa, sicut et unde il lapsa sit aqua, non invenitur. Quid ergo, nisi quia omnipotentia Dei, quæ hanc mirabiliter infudit, mirabiliter exhaurit? Ex toto prima, media, et extrema constitutis in miro, dum in sicco nascitur, dum fluctare latet nec labitur, dum sine evacuatione siccatur. Nam stat plenus fontis locus. Et postquam a sacerdote exstiterit benedictus, sustinet omnes concurrentium conventus, quantumve ex illo corporaliter bibatur, quantum ex impetu convenientium humi vertatur, quantum in diversas terras religioni convenientibus vasculis asportata servetur, nulla aestimatione colligitur. Stat certe tam indeficiens haurientibus, ut plus ablato quam capuit, nesciat minorari. At ubi baptizans infantulum sacerdos immerserit, mox quies est; sicque visibiliter redit in nullo, quæ invisibiliter crevit ex nullo. Hæc sunt in isto speciali propter aquæ novitatem fonte mirabili. In illo autem mirabiliter universali, et singulariter generali, cum quo et iste unus est qui significatus est propheta dicente: *Erit in die illa fons patens domui David et habitantibus in Jerusalem in ablutionem peccatorum et menstruatur* (Zach. xiii, 1). Qui ideo patens quia nulli clausus. Quare omnes in eo renascimur, per quem et peccatorum delicta purgantur, et menstruatur sordes, hoc est, immunde animæ salutari lavacro abluuntur; qui ita unus est ad regenerationis gratiam, sicut et una fides et una Ecclesia Dei vivi, quæ significatur per domum David. Hæc ex ordine sacramenta complentur.

CAPUT CVII.

Quare et unde fons in Quadragesima clauditur, et in Pascha reseratur.

Hic fons, quia plenus est mysteriis humanæ salutis, bene sub dispositione pontificali signatus clauditur, et signatur ut reseretur. Clauditur autem diebus Quadragesimæ, aperitur tempore Paschæ. Quod Quadragesima obsignatur, ostendit, excepto gravissimæ necessitatis obventu, his diebus per totum orbem fieri baptismum omnimode non licere. Quod vero in Pascha per sanctificationem pontificis aperitur, demonstrat dominicæ patere mysterium resurrectionis, in quo ad vitam factus est aditus homini, ut per baptismum consepultus in morte Christi, resurgat cum eo in gloria Dei. Et sicut hoc est ubique cohibere baptismum, quod in loco claudere fontem, ita quoque est aperire fontem; dare baptizandi licentiam generalem. Clauditur autem fons signaculo annuli, aperitur vero benedictione sacerdotis, et mysteriis sacramenti.

Quadragesima fontes, seu baptisteria, ea annulo episcopali obsignando nec ante Pascham aperiendi, nisi gravi urgente necessitate, cum in aliquibus no-

^a Emendavimus *mansura*, quod est in Bal.

^b *Quam* edimus pro *aquam*, quod Bal. ed.

^c Hæc antiqua Ecclesiæ consuetudo claudendi in

CAPUT CVIII.

De tempore et loco baptizandi.

Quam baptismi celebritatem duobus tantum temporibus Pascha et Pentecosten, apud legitimorum sedes episcoporum coram ipsis fieri, et apostolica et paterna sanxit antiquitas. In subjacentibus autem vicinis episcopis ecclesiis id effici non debere, ne dum passim per diversa loca conventus dividitur populorum, vel non sit quibus conferatur gratia doctrinarum, vel minoretur sublimitas veneranda pontificum. Per parochiarum autem ecclesias longe positas convenienter licet ut fiat; ne dum proluxa itineris longitudo distenditur, desiderabilis et cito perficienda gratia differatur. Extra hæc duo tempora propter solam necessitatem mortis omni tempore libere conceditur baptizare.

CAPUT CIX.

De expositione mysteriorum fontis.

Accedit deinde sacerdos ad fontem; et sicut Moyses ibat in nomine Domini, ita iste Deum exorans aquis officia sanctificationis infundit. Moyses illic virga percussit aquas, et salutare patuit iter (Exod. xiv, 21). Sacerdos hic signaculo ligni crucis contingit aquas, et reseratur ad salutem ingressus. Alioquin nisi Moyses virga percuteret aquas, non pateret inter fluctus aditus libertatis. Et nunc nisi nomine et cruce ligni Christi fontis aquæ tangantur, nullum salvationis remedium obtinetur. Exorcismum apponit, ne quid illic lateat ex contagione sinistræ partis admistum. Oleum infundit, ut sacramento illi, quo in exordio creationis super aquas Dei spiritus ferebatur, sanctificationis infusione particeps approbatur. Benedictionem profert, ut cum abolere maledictum potentem efficiat.

CAPUT CX.

De gradibus fontis.

• Hic fons origo est omnium gloriarum. Qui habet septem gradus; tres in descensum propter tria quibus renuntiatio fit, id est, in quibus renuntiatur diabolo, et angelis ejus, et operibus ejus, et imperiis ejus. Tres alii in ascensum propter tria, quæ confitemur, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, qui est unus in Trinitate Deus. Septimus vero iste est qui et quartus, id est, similis filio hominis, exstinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, fundamentum aquæ, in quo plenitudo divinitatis habitat corporaliter. Per tria itaque baptizandus descendit, quando tribus abrenuntiavit. Relinquendo enim diabolicam strarum Ecclesiarum neglecta esset, aliquot post Hildefonsum annis instaurata est, nempe anno 694, in concilio Tolitano xvii, ex episcopis Hispaniæ et Galliarum congregato, in cujus canone 2 sanctum fuit ut a cunctis pontificibus in suis Ecclesiis custodiretur. Illud vero animadversione dignum est in canone prædicto, quod cum in eo Patres concilii mysticam hujusmodi ritus significationem primo loco exponere voluissent, totidem fere verbis uti sunt quibus hoc capite loquitur sanctus Hildefonsus; unde apparet Hildefonsi librum Patres in condendo canone præ oculis habuisse, multumque illius doctrine tribuisse Libet initium canonis referre: « Licet in initio Quadragesimæ baptizandi generaliter claudatur mysterium; tamen ecclesiasti-

A altitudinem, descendit ad baptismi Christi humilitatem. Atque ita in quarto gradu solidamentum inveniens, ex his quibus abrenuntiavit liberatus stat. Dehinc ascendit per Trinitatis confessionem. Et ipse est septimus ad summam liberationis, qui fuit quartus ad requiem libertatis.

CAPUT CXI.

De duabus pactionibus abrenuntiationis et credulitatis.

Duæ autem sunt pactiones. Prima, in qua diabolo renuntiatur, cum dicitur: Abrenuntio tibi, diabole, et angelis tuis, operibus tuis, et imperiis tuis, ne jam serviat ei vel terrenis corporis passionibus, vel depravate mentis erroribus, qui diversa omni malitia vice plumbi, bonis operibus dextra lævaque munus, sæculi hujus freta inoffenso studeat vestigio pertransire. Secunda, in qua creditur Deo in nomine Trinitatis, ut tenens virtutem ejus dilectionis permaneat cum illo in laudibus ejus sæculis sempiternis.

CAPUT CXII.

Quod in nomine Trinitatis detur baptismum, et quod in baptismo quæcunque persona Trinitatis omissa sit, nihil baptismi celebritas agat; quodque Christi baptismum in Trinitate extiterit actum.

Dein secundum præceptum Domini dicentis: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. xxviii, 19), subinferente sacerdote, ut habeas vitam æternam, tingitur homo aquis; ac tunc ostenditur ei firma promissio, quam Dominus dixit: *Qui credit in me habet vitam æternam* (Joan. vi, 47). Quod si ommissa qualibet Trinitatis persona baptismum conferatur, omnino nihil egisse baptismi solemnitas deputetur, nisi tota Trinitas veraciter invocetur. Nam et baptismus Domini, quando a Joanne baptizabatur, in Trinitate veritate celebratus agnoscitur. Cum enim diceretur a Deo: *Hic est Filius meus* (Matth. iii, 17), ecce Pater in voce, Filius in corporis veritate, Spiritus sanctus in specie columbæ.

CAPUT CXIII.

Quod baptismum et originale et actuale peccatum tollat, et quod non nisi renatus habeat vitam æternam; et quare vel abrenuntiationem vel confessionem alii propter alios profitentur.

Majoribus autem et perfectis ætate baptismus vel ad purgationem originalis noxæ, vel ad abolitionem actualis proficit culpæ, ut uno beneficio salutari deleatur simul originale, et actuale peccatum. Parvulis vero ad hoc solum valet, ut delictum, quod ab Adam cæ consuetudinis ordo deposcit, et necesse est, ut ostia baptisterii in eodem die pontificali manu annulo assignata claudantur et usque in Cænæ Domini solemnitatem nullatenus reserentur; ob id videlicet, ut et per signaculum pontificum (excepto gravissimæ necessitatis obventu) in his diebus monstretur, per totum orbem non licere fieri baptismum, et sanctificationem; iterum episcopali ad eam observationem reserata, signetur dominicæ pater mysterium Resurrectionis, in quo ad vitam factus est aditus homini; ut quia per baptismum conscriptus est in morte Christi, resurgat cum eo in gloria Dei.

• Ex sancto Isidoro (*L. ii de Offic. Eccl., cap. 25*), ex quo sequentia, usque ad cap. 121, desumpta sunt, etsi fusius ab Hildefonso explanata.

generatio traxit, hac regeneratione solvatur; qui si antequam regenerentur, e sæculo transierint, in regno Dei hæredes Christi non erunt, dicente Domino: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non videbit regnum Dei* (Joan. iii, 3). Denique lidem parvuli ideo alio profitente, vel abrenuntiant zabolò, vel credunt Deo, quia per se loqui non possunt, sicut egri, muti, et surdi aliis profitentibus propter eos ipsi.... baptizantur.

CAPUT CXIV.

De his qui de fonte baptizatos excipiunt, et quid cum eis agere debeant.

Illi sane, qui ex utero matris Ecclesie, id est ex lavacri fonte per Spiritum sanctum genitos in adoptionem filiorum religioso amore excipiunt, et ante quam baptizantur, et postquam baptizati fuerint, non solum exemplis, sed etiam verbis eos admonere prorsus oportet. Et sicut uterque sexus ex eodem fonte renascitur, sic uterque sexus renatos excipiens doctrinæ salutaris usum habere debet. Qui etiam cognoscant se fidejussores existere. Pro ipsis enim respondent quod abrenuntient diabolo, angelis et operibus ejus, affirmantes credere eos in nomine Trinitatis. Ideoque tam illi qui excipiunt quam qui excipiuntur ab eis, pactum quod cum Deo in sacramento baptismatis pepigerunt omni custodire vigilantia debent, ut dum servant quod in regeneratione præceptum est, accipiant quod in remuneratione promissum est.

CAPUT CXV.

Quod pro spe futuræ beatitudinis regeneratio detur, non ut temporalis mortis pœna tollatur.

Licet vero per beneficium regenerationis delictum solvatur originis, manet tamen pœna mortis in eos quos a reatu solvit gratia Salvatoris, ut noverit homo pro spe futuræ beatitudinis regenerationem accipere, non ut pœna temporalis mortis possit evadere; quia eîsi æternæ gloriæ vitam gratia contulit, temporalis mortis pœnam illata sententia non resolvit.

CAPUT CXVI.

Quod solis sacerdotibus liceat dare baptismum, excepta necessitate periculi.

Sane dare baptismum non diaconibus, non clericis, non quibuscunque licere, nisi sacerdotibus solis, dicente Domino discipulis tantum: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* (Joan. xx, 21). Et item ad discipulos: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. xxviii, 19). Patet ergo solis sacerdotibus dare baptismum esse permissum. Cujus rei ministerium absque episcopo, vel presbytero, nec diaconibus est concessum, nisi, illis longe positis, ultima necessitas vel languoris, vel periculi cogat. Quod clericis et fidelibus laicis fieri utcunque conceditur, ut nullus e sæculo sine vitali remedio transiisse videatur.

CAPUT CXVII.

Quid significat, quod infans aquis immergitur ad similitudinem mortis Christi. De simpla quoque et trina baptismatis mersione.

Quod aquis infans mergitur, in Christi morte

baptizatur, dicente Paulo: *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte* (Rom. vi, 3, 4). Item quod infans ab aquis educitur, resurgit cum Christo monstratur, subsequente eodem Apostolo: *Ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus* (Ibid., 4, 5). Quod autem semel mergitur, in unius Deitatis nomina tingitur. Si autem tertio mergatur, trium dierum sepulturæ Domini numerus demonstratur. Unde in una fide nihil contrarium habet consuetudo diversa. Sed quia hæretici in hoc numero mersionis unitatem solent scindere Deitatis, a Deo potius est quod Ecclesia Dei unius usum observat tantummodo tinctionis.

CAPUT CXVIII.

De non iterando baptismo.

Semel acceptum baptismum nullatenus iterare ex quacunque causa licere. Nam sicut unus Deus, et una fides, ita unum est et baptisma. Et sicut idem narrat Apostolus, *scientes quod Christus resurgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (Rom. vi, 9); ita nec baptismus unquam aliquatenus repetetur. Item cum duæ sint nativitates, una de terra, alia de coelo, una de carne, alia de spirita, una de mortalitate, alia de æternitate, una de masculo et femina, alia de Deo et de Ecclesia, ipsæ duæ singulæ sint; nec illa potest repeti, nec illa. Proinde sicut jam natus de Adam non potest iterum generari de Adam, ita natum de Christo non potest iterum generare Christus, quia sicut non potest repeti matris uterus, sic nec Ecclesiæ baptismus.

CAPUT CXIX.

Quod primum baptismum aqua sit, secundum sanguinis.

Tria sunt genera baptismi. Primum baptismum est aquæ et spiritus, de quo huc usque disputatum est, quo per regenerationem originalia peccata delentur. Secundum est, quo per martyrium quisque suo sanguine baptizatur. Eodem certe baptismo et Christus est baptizatus, ut credentibus in se, sicut in aliis, sic et in hoc, daret exemplum. Dicit enim discipulis suis filiis Zebedæi: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum, et baptizari baptismo quo ego baptizabor* (Marc. x, 38)? id est: Potestis bibere calicem amaritudinis passionis, et baptizari effusione vestri cruoris, sicut ego tolerabo ignominiam crucis, et emittam undam sanguinis profluentis? Aqua ergo et sanguis est gemina baptismatis figura. Nam uno ex lavacro regeneramur, altero ex sanguine consecramur.

CAPUT CXX.

Quod tertium baptismum pœnitentiæ sit in alluvio lacrymarum.

Tertium est alluvium lacrymarum, quod fit in pœnitentia peccatorum, laboriose quidem actum,

sed per copiosam Redemptoris pietatem ad indulgentiam certum. Sic Maria illa in civitate peccatrix ad pedes Domini sedens, quod voluptatibus in se sordidavit, lacrymis lavit (*Luc. vii, 38*). O plenum pietate baptismum! copiosa Redemptoris indulgentia exundantem, qui tam veterosum aggerem criminum tam citatim fluenti alluvione deletit! Intuere quisquis ille peccatores [*F.*, peccator es], imo intuimini omnes homines, quia omnis homo peccator est, et huius baptismi perpende potentiam. Sic ubertim supra peccatricem fons lacrymarum erupit, ut ad pedes peccata remittentis Domini perveniret. Sic ab imo cordis se in cumulum fluctus lamentationis erexit, ut celestis Domini vestigia irrigaret. Sic amaritudo vim detulit afflictionis, ut dulcedinem adipisceretur pietatis. Hinc et ille per singulas noctes stratum suum lacrymis rigat (*Psal. vi, 7*). Hinc Ninivitarum, dum se lamentationis imbre perfundunt, ultionis incendia exstinxerunt (*Jon. iii*). Sed gratiæ huius copiam ille gratissimus miserator supra miseros agit, qui et peccatoribus poenitentiam dat, et peccatis veniam præparat; qui peccatum poenitentia punit, et poenitentiae fructum attribuit; qui ad se per gratiam convertendo venire jubet impium, et per misericordiam exultando a se facit abire iustificatum.

CAPUT CXXI.

Quod nec in hæreticos licet iterare baptismum.

Quicumque hæretici diversum schisma sequentes, si in Patris, et Filii, et Spiritus sancti, attestazione approbantur suscepisse baptismum, non erunt iterum baptizandi, sed chrismate solo, et manus impositione purgandi. Baptismus enim non est hominis, ut iteretur per hominem; sed Christi, ut permaneat per Christum. Nam sicut unus est, et non alius Deus, sicut una in Deo, et non alia fides, ita unum Christi et non aliud baptismum. Quod si ex homine esset, iterari posset; quia vero ex Christo incommutabiliter datum est, iterari non potest. Deus enim solus est qui baptizat, ut fieri possint Filii Dei et qui baptizantur ab eo. Ideoque non interest an fidelis, an hæreticus, det baptismum. Tantum est ne baptizari cupiens incuria Christianorum ad hæreticos deducatur. Sed etsi in hoc incuriæ negligentia habeat culpam, baptismus iterari nunquam poterit habere licentiam. Quod sacramentum tam sanctum est et beatum, ut nec sceleratissimo ministrante pollui possit. Nam habet et baptismum Christi hæreticus. Sed nihil illi prosperat, qui hoc extra unitatem fidei acceptum portat. Jam quando Ecclesiam introierit, mox baptismum, quod foris habuerat ad exitum, prosperum habere incipit ad salutem. Unde quod acceptum est, fidei reverentia probatur. Proinde cum accesserit, non mutari convenit, sed agnosci. Nam quia signum est regis Dei mei, non sacrilegium fit cum desertor corrigitur, et signum Domini non mutatur.

^a Edit. Baluz., *Exodo*, mendose.

CAPUT CXXII.

Quod post baptismum gloria cantico decantato ad unctionem provehendus est homo.

Postquam in similitudine mortis Christi aquis immersus homo rursus fuerit ad spem resurrectionis ab aquis eductus, ob liberationem sui gratulationis cantico decantato, provehitur ad sancti chrismatis tactum, ut unguatur spiritu Dei, et sit atque vocetur ex Christi unctione et nomine Christianus.

CAPUT CXXIII.

De unguento chrismatis, et institutione ejus.

Chrismatis unguentum in ^a Levitico, jubente Domino, primum Moses et composuit, et effecit (*Levit. viii, 2, 12, 13*). ^b Quæ unctio primum in Aaron et filios ejus in testimonium sacerdotii et sanctitatis insigne ab eodem Mose habetur illapsa. Deinde in honorem gloriæ reges eodem chrismate ungebantur. Unde pro illis dicitur: *Nolite tangere christos meos* (*Psal. civ, 15*). In sacerdotibus autem et regibus erat hæc mystica unctio tantum, qua Christus Rex et Sacerdos futurus figurabatur. Christi enim nomen a chrismate ducitur, quia chrisma unctio vocatur. Postquam vero Dominus noster Jesus Christus, Rex verus, et Sacerdos æternus, a Deo Patre cœlesti et mystico est delibutus unguento, juxta quod dicitur ad eum: *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis* (*Psal. xlv, 8*), non jam soli pontifices et reges, sed omnis Ecclesia sancti unguenti chrismate consecratur, propter quod æterni Regis et Sacerdotis est sanctissimum membrum. Quia ergo genus electum, et regale sacerdotium sumus, ideo post lavacrum aquæ unguimur chrismate, ut Christiani Christi vocemur ex nomine.

CAPUT CXXIV.

Quod per visibilem unctionem corporis invisibiliter Spiritus sanctus operetur animæ unctionem.

Sancto itaque hoc chrismate extrinsecus unguitur homo, et intrinsecus illabitur sancti Spiritus virtus, ut totus homo lavacro purgatus, totus ex spiritu unctione pinguescat; accipiente anima virtutem ex eadem sancti Spiritus unctione, ut cognoscat Deum habitatorem suum, ut diligat quem in se recepit, ut sit cum illo semper, ut regatur ab illo, et faciat voluntatem ejus, ut non contristet eum, quoniam in ipso signatus est homo in die redemptionis sue, ut sit in membris Christi cum Christo unum, dum vegetatur ac regitur spiritu Christi.

CAPUT CXXV.

Quod non Christo, sed hominibus datur spiritus ad mensuram.

Hanc unctionem commendat Joannes dicens: *Ut sciatis quia unctionem habetis, et nos unctionem quam accepimus ab eo, permaneat in vobis* (*I Joan. ii*). unctionis huius sacramentum est virtus ipsa invisibilis, unctio invisibilis Spiritus sanctus, unctio invisibilis charitas illa est, quæ in quocunque fuerit, tanquam radix vite illi erit quamvis ardente persecutionis sole arescere non potest. Omne quod

^b S. Isid., l. ii de Offic., c. 26.

radicatum est in charitate, nutritur, et calore ad-
versitatis nunquam arescit. Spiritus sanctus Chri-
sto non datus est ad mensuram, quia in ipso habitat
omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. II, 9). In hominibus autem datur ad mensuram discre-
tionis et gratiae (I Cor. XII), ut quia multa membra
Christi unum corpus efficiunt per multarum opera-
tionum munera, et in omnes unus spiritus domine-
tur, et in singulos idem diversorum donorum gratia
operetur, dicente Paulo: *Alii datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae in eodem spiritu, alii fides, alii gratia sanctorum, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum* (I Cor. XII).

CAPUT CXXVI.

De discretionem qua sanctus Spiritus ad mensuram datur hominibus.

Fit autem haec discretio donorum, dum omni-
potens Deus interni iudicii secreto moderamine sic
cuncta moderatur, ut cum per impensam gra-
tiam unumquemque sublevari, et iam [F., etiam]
per disparem alteri alterum subdat, et meliorem
quisque dono alio eum qui sibi subiecit attendat;
ac licet se praeter alios sentiat, eidem tamen quem
superat se in aliis postponat. Sic cuncta moderatur,
et cum singula quaeque sunt omnium, interposita
quodam charitatis necessitudine fiant omnia singu-
lorum; et unusquisque sic quod non accipit in altero
possideat, ut ipse alteri possidendum quod accepit
humiliter impendat.

CAPUT CXXVII.

De Spiritu septiformi interpretatio sancti Gregorii papa.

Est autem hic spiritus septiformis, dicente Isaia:
Et requiescet super eum spiritus Domini; spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis; et replevit eum spiritus timoris Domini (Isai. XLII, 1). Quos scilicet gradus, ut
sanctus Gregorius (Lib. I Moral. c. 15) refert de coe-
lestibus loquens, ascendendo magis quam ascendendo
propheta numeravit, videlicet sapientiam, intellectum,
consilium, fortitudinem, scientiam, pietatem, timo-
rem. Et cum scriptum sit: *Initium sapientiae timor Domini* (Eccli. I, 16), constat procul dubio quia a
timore ad sapientiam ascenditur, non autem a sa-
pientia ad timorem reditur; quia nimirum perfectam
habet sapientia charitatem, et scriptum est: *Perfecta
charitas foras mittit timorem* (I Joan. IV, 18). Propheta
ergo, qui de coelestibus ad ima loquebatur, cepit
magis a sapientia, et descendit ad timorem. Sed nos,
quia a terrenis ad coelestia tendimus, eosdem gradus
ascendendo numeremus, ut a timore ad sapientiam
pervenire valeamus. In mente etenim nostra primus
ascensionis gradus est timor Domini, secundus pietas,
tertius scientia, quartus fortitudo, quintus consilium,
sextus intellectus, septimus sapientia. Est enim ti-
mor Domini in mente. Sed qualis iste timor est, si
cum eo pietas non est? Qui enim misereri proximo
ignorat, qui compelli ejus tribulationi dissimulat, hu-

ius timor ante omnipotentis Dei oculos nullus est,
qui non sublevari ad pietatem. Sed saepe pietas per
inordinatam misericordiam errare solet, si fortasse
pepererit quae parcenda non sunt. Peccata enim quae
ferri gehennae ignibus possunt, disciplinae sunt ver-
bere corrigenda. Sed inordinata pietas, cum tempo-
raliter parcat, ad aeternum supplicium pertrahit. U-
ergo vera et ordinata sit pietas, ad gradum est alium
sublevanda; id est, ad scientiam, ut sciat vel quid ei
misericordia puniat, vel quid ex misericordia dimi-
tat. Sed quid, si sciat quid agere quisque debeat,
virtutem vero agendi non habeat? Scientia ergo no-
stra crescat ad fortitudinem, ut cum videt quid agen-
dum sit, hoc agere per mentis fortitudinem possit;
ne timore trepidet, et pavore collapsa non valeat
bona defendere quae sentit. Sed saepe fortitudo, si
improvida fuerit, et minus contra vitia circumspiciat,
ipsa sui praesumptione incassum ruit. Ascendat ergo
ad consilium, ut providendo praemuniat omne quod
agere fortiter potest. Sed esse consilium non potest,
si intellectus deest, quia qui non intelligit malum,
quod agentem gravat, quomodo potest bonum sol-
dare, quod aequat? Itaque a consilio ascendamus
ad intellectum. Sed quid, si intellectus magno quidem
acumine vigilet, et moderari se nesciat per maturi-
tatem? Ab intellectu ergo ascendatur ad sapientiam,
ut hoc quod acute intellectus invenit, sapientia ma-
ture disponat. Quia igitur per timorem surgimus ad
pietatem, per pietatem ad scientiam ducimur, per
scientiam ad fortitudinem roboramur, per fortitu-
dinem ad consilium tendimus, per consilium ad in-
tellectum proficimus, per intellectum ad maturi-
tatem sapientiae venimus, septem gradibus ad por-
tam ascendimus, per quam nobis aditus vitae spiritalis
aperitur.

CAPUT CXXVIII.

De impositione manus.

Manus impositionis ipsa veritas, quae per se viam
ad se vitam vocat, per se dedit exemplum. Nam di-
cente Marco: *Cum offerret ei parvulos, ut illos benedi-*
geret, ille complexans eos, et imponens manus super
eos, benedicebat illos (Marc. IX, 13). Cujus rei actus
haec est, ut cum verbis benedicatur, spiritus infundatur;
cum manibus tangitur, spiritalis virtutis operatio
designetur. Ita manus impositionis forma in sacri
officii ex hac divina imitatione processit, ut omni
parvulus, id est, fide et spiritali obedientia humilis
per sacerdotem a Deo percipiat virtutem sanctifica-
tionis. Benedicit itaque Jesus ex potestate divinitatis;
imponit manus, ut assumpta humanitas operetur
effectum salutis. Benedicit ore Jesus, et manibus tan-
git, quia ex eo quod Verbum est, sanctificat; ex eo
quod caro factum est, sanctificationis potentiam ad-
ministrat. Benedicit, et manus imponit Jesus; qui
quod Deitatis virtus significat, redimentis humanitas
complet. Idem unus Jesus ex divinitate justificandi
vocat, ex humanitate vocatos firmat. Nihil de opere
salvationis illi deest, quando divinitas humanitati
connexa imperat, et humanitas in divinitatem assum-

plia virtutem format. Unus Christus Deus et homo hoc agit, dum invisibili nature cuncta deferunt servitutem, et visibilibus natura invisibilis virtutis exsequitur potestatem. Salubriter ergo ad exemplum Christi a sacerdote fidelibus cum benedictione manus imponitur, quia illi est potestas auctoritatis divina collata, ut in benedictione oris ejus spiritus infusio prodeat, et in manus impositione tactus spiritalis gratia convalescat.

CAPUT CXXIX.

Narrum de impositione manus, et de Spiritu sancto.

Post baptismum opportune datur cum manus impositione Spiritus sanctus. Ita enim apostolorum Actis Apostolus fecisse monstratur. Nam sic dicit: Factum est autem, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus, peragratis superioribus paribus, veniret Ephesum, et inveniret quosdam discipulos, et dixit ad eos: Si Spiritum sanctum accepistis credentes? At illi ad eum: Sed neque si Spiritus sanctus est audivimus. Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt: In Joannis baptismo. Dixit autem Paulus: Joannes baptizavit baptismate penitentiae populum, dicens, in eum qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est, Jesum. His autem auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu; et cum imposuisset illis manus Paulus, continuo venit Spiritus sanctus super eos, et loquebantur linguis, et prophetabant (Act. xix, 1-7). Item alias: Cum audissent autem apostoli, qui erant Hierosolymis, quia recepit Samaria verbum Dei, miserunt ad illos Petrum et Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum. Nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum (Act. viii, 14).

CAPUT CXXX.

Spiritus sanctus datur a Deo.

Spiritum sanctum, sicut verum est quia ex divino munere accipere possumus, ita ex nostra potestate dare non possumus. Ut tamen detur, ejusdem gratiae largitorem Dominum invocamus, quo in ministerio nostrae obsecrationis conferatur gratia divinae virtutis; Deo tota cooperante, cum et nos orare facit, et is qui benedicitur sanctificationem percipit, et ille plenitudinem sanctificationis infundit.

CAPUT CXXXI.

De chrismate.

Hoc autem a quo potissimum fiat, sicut sanctus papa Innocentius attestatur, sic dicit non ab alio quam ab episcopo fieri licere. Nam presbyteri, licet sint sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent. Hoc autem solis pontificibus deberi, ut vel consignent, vel Paracletum Spiritum tradant; quod non solum consuetudo ecclesiastica demonstrat, verum et superior illa lectio Actuum apostolorum, quae as-

serit Petrum et Joannem esse directos, qui jam baptizatis traderent Spiritum sanctum. Nam presbyteris seu extra episcopum, sive praesente episcopo, cum baptizant, chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum; non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis, cum tradunt Spiritum Paracletum.

CAPUT CXXXII.

Quomodo docendus est baptizatus, ut discat orare.

Post lavationem fontis, post vite novitalem, post Spiritus unctionem, docendus est homo verbis veritatis orare, ut is qui in veteri homine erat filius irae, jam in coelesti regeneratione Patrem invocet pietate. Nec in multiloquio, quo non poterit effugere peccatum (Proverb. i, 19), prosecutionem exeret, sed in affectu sanctae intentionis orationem effundet, habens regulam doctrinae Domini, ejus virtutem si orando expedibiliter tenet, in delectando copiosius auget, dicente psalmo: Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui (Psalm. xxi, 4). Ac per hoc sancta intentio sicut non est obtinenda, si perdurare non potest, ita si perduraverit, non cito est rumpenda. Absit enim ab oratione multa locutio; sed non desit multa precatio, si fervens perseveret intentio. Nam multum loqui est in orando rem necessariam superfluis agere verbis. Multum autem precari est ad eum quem precantur diuturnis et pia cordis excitatione pulsare. Nam perinde hoc negotium plus gemitibus quam sermonibus agitur, plus fletu quam effectu. Ponit autem lacrymas nostras in conspectu suo (Psalm. lvi, 9); et gemitus noster non est absconditus ab eo (Psalm. lxxvii, 10), qui omnia per Verbum condidit, et humana verba non querit. Nobis ergo verba necessaria sunt, quibus commoneamur, et inspiciamus quid petamus, non quibus Deum seu docendum, seu flectendum esse credimus.

CAPUT CXXXIII.

De oratione Dominica.

Cum ergo dicimus: Pater noster, qui es in caelis, cognoscimus ordine Creatorem, veneramus jure Dominum, invocamus pietate Patrem. Nec jam sub servitutis metu tabescimus, quando de pietate paterna confidimus. Ad totam tamen Trinitatem orationis hujus verba dirigimus; quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso et nos et omnia sumus (Rom. xi, 36). Fatendum itaque est ubique esse Deum per divinitatis praesentiam, sed non ubique per habitationis gratiam. Propter hanc enim habitationem, ubi procul dubio gratia dilectionis ejus agnoscitur, non dicimus: Pater noster, qui es ubique, cum hoc verum sit, sed Pater noster, qui es in caelis, ut templum ejus potius in oratione commemoremus, quod et nos ipsi esse debemus, et in quantum sumus, in tantum ad ejus societatem et adoptionis familiam pertinemus. Si enim populus Dei nondum factus aequalis angelis

^a S. Isid., l. ii de Offic., c. 27.

^b S. Isid., ubi supra.

^c Epist. ad Decent. Vid. c. Manus, de Consecr., d. 5.

^d Quae in sequentibus cap. de oratione Dominica scribit, reperiuntur in sancti Augustini epist. ad Probam, quae est 130.

ejus, adhuc in ista peregrinatione dicitur templum ejus; quanto magis est templum ejus in caelis, ubi est populus angelorum, quibus aggregandi et coaequandi sumus, cum finita peregrinatione, quod promissum est sumpserimus. Item cum dicimus: *Sanctificetur nomen tuum*, nos admonemus desiderare ut nomen ejus, quod semper sanctum est, etiam apud homines sanctum habeatur, hoc est, non contemnatur, quod non Deo, sed hominibus prodest. Et in eo, quod dicimus: *Adveniat regnum tuum*, quod seu velimus, seu nolumus utique veniet, desiderium nostrum ad illud regnum excitamus, ut nobis veniat, atque in eo regnare mereamur. Cum dicimus: *Fiat voluntas tua sicut in caelo, sic et in terra*, nobis ab illo precamur ipsam obedientiam, ut sic in nobis fiat voluntas ejus, quemadmodum fit in coelestibus angelis ejus. Cum dicimus: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, per id quod dicitur hodie, significatur hoc tempore; ubi vel sufficientiam illam petimus a parte qua excellit, id est, nomine panis totum significantes; vel Sacramentum fidelium, quod in hoc tempore necessarium est, non tamen ad hujus temporis, sed ad illam aeternam felicitatem assequendam. Cum dicimus: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, nos admonemus et quid petamus, et quid faciamus, ut accipere mereamur. Cum dicimus: *Ne nos inferas in tentationem*, nos admonemus hoc petere, ne deserti ejus adjutorio alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti. Cum dicimus: *Libera nos a malo*, nos admonemus cogitare nondum nos esse in eo bono ubi nullum patimur malum. Et hoc quidem ultimum, quod in oratione Dominica positum est, tam late patet, ut homo Christianus in qualibet tribulatione constitutus in hoc gemitus edat, in hoc lacrymas fundat, hinc exordiat, in hoc immoretur, ad hoc terminet orationem. His enim verbis res ipsas memoriae nostrae commendari oportebat.

CAPUT CXXXIV.

De oratione non longa.

Nam quaelibet alia verba dicamus, quae affectus orantis vel praecedendo format ut clareat, vel consequendo attendit ut crescat, nihil aliud dicimus, quam quod in ista Dominica oratione positum est, si recte et congruenter oramus. Quisquis autem id dicit, quod ad istam evangelicam precem pertinere non possit, etiamsi non illicite orat, carnaliter orat. Quod nescio quemadmodum non dicatur illicite, quandoquidem spiritu renatos non nisi spiritaliter decet orare.

CAPUT CXXXV.

De omni petitione quod petit, qui orationem Dominicam orat.

Qui enim dicit, verbi gratia, *Clarificare in omnibus gentibus sicut clarificatus es in nobis, et prophetae tui fideles inveniantur* (Eccli. xxxvi, 18), quid aliud dicit quam: *Sanctificetur nomen tuum*? Qui dicit: *Deus*

A virtutum converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus (Psal. lxxix, 4), quid aliud dicit quam: *Veniat regnum tuum*? Qui dicit: *Itinera mea dirige ac cunctum verbum tuum, et non dominetur mihi omnis iniquitas* (Psal. cxviii, 153), quid aliud dicit quam: *Fiat voluntas tua in caelo et in terra*? Qui dicit: *Paupertatem et divitias ne dederis mihi* (Prov. xxx, 9), quid aliud dicit quam: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*? Qui dicit: *Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus* (Psal. cxxxii, 1), aut: *Domine, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuendis mihi mala* (Psal. vii, 4), quid aliud dicit quam: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*? Qui dicit: *Anser a me concupiscentias ventris, et desiderium concubitus, ne apprehendat me* (Eccli. xxiii, 6), quid aliud dicit quam: *Ne nos inferas in tentationem*? Qui dicit: *Erue me de inimicis meis, et ab insurgentibus super me libera me* (Psal. lvi, 2), quid aliud dicit quam: *Libera nos a malo*? Et si per omnia praecptionum sanctorum verba discurrat, quantum aestimo, nihil inveniet quod non ista Dominica contineat et concludat oratio. Unde liberum est aliis atque aliis verbis, eadem tamen in orando dicere; sed non esse liberum alia dicere. Haec et pro nobis, et pro nostris, et pro alienis, atque ipsis inimicis sine fluctu dubitationis oranda sunt; quamvis alius pro isto, alius pro illo, sicut se habent propinquitates, vel longinquitates necessitudinum, in corde orantis oriatur, aut excellat affectus.

CAPUT CXXXVI.

De veritate corporis Christi in Eucharistia.

Post regenerationem nativitatis spiritualis, post gratiam coelestis unctionis, post doctrinam Dominicae orationis, post invocationem divinae Paternitatis, convenit jam pervenire ad participationem coelestis refectionis. Eorum enim est dicere: *Pater noster, qui es in caelis*, qui jam Patre tali regenerati sunt ex aqua et spiritu, ut confiderent petant dicentes: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Hic ergo quia panis vivus Christus est, qui de caelo descendit, et vitam dat mundo (Joan. vi, 51), bene in hac oratione Dominica panem nostrum hunc ipsum Christum dari nobis quotidie petimus, ut qui in Christo manemus et vivimus, a sanctificatione et corporis ejus non recedamus. Quid enim tam vult Deus, quam ut quotidie Christus habitet in nobis, qui est panis vitae, et panis e caelo? Hunc panem significavit manna illud, quod qui liberati sunt, post mare Rubri transitum manducaverunt. Nam sicut illic postquam mare transitum est, panem caeli, id est manna, comederunt, ita hic post fontem, qui figuram maris habuit, comedimus carnem Christi, et bibimus sanguinem ejus qui dixit: *Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus* (Joan. vi, 56). Hinc Paulus dicit: *Omnes in Moysen baptizati sunt in nube et in mari; et omnes eandem escam spiritalem man-*

* S. Aug., tract. 16 in Joan. vi.

ducaverunt (I Cor. x, 4); spiritalem utique, quia A figura: mannae illius veritas fuit corporis Christi, quod nunc comedimus. Et ideo spiritualiter eadem esca est, corporaliter autem altera, quia illi manna manducaverunt, nos aliud manducamus. Adjungit autem: *Et omnes eundem potum spiritalem biberunt.* Aliud illi, aliud nos; sed specie visibili, quod tamen hoc idem significaret virtute spiritali. Quomodo enim eundem potum? *Bibebant*, inquit, *de spiritali sequente petra, petra autem erat Christus* in Verbo, et in carne. Et quomodo biberunt? percussa est petra de virga. Bis gemina percussio duo ligna crucis significat. Percussa illic petra de virga, fluxit aqua, et biberunt. Suspenso hic Christo crucis ligno, manavit aqua et sanguis; et hæc bibimus, ut vitam æternam habeamus. Quod autem idem Dominus ait: *Qui manducat carnem meam, et bibit meum sanguinem, ipse in me manet, et ego in illo* (Joan. vi, 57), exposuit quid dixisset. Hoc enim est manducare illam escam, et illum bibere potum, in Christo manere, et illum manentem in se habere. Ac per hoc qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, procul dubio nec manducat ejus carnem, nec bibit ejus sanguinem, etiamsi tantæ rei sacramentum ad judicium sibi manducet et bibat.

CAPUT CXXXVII.

Quod est corpus Christi intelligere, vel sanguis.

Quod ergo videtis, panis est; et calix, quod vobis etiam oculi vestri renuntiant. Quod autem fides vestra postulat instruenda, panis corpus est Christi, calix sanguis Christi. Breviter quidem hoc dictum est, quod fidei forte sufficiat. Sed fides instructionem desiderat; dicit enim propheta: *Nisi credideritis, non intelligetis* (Isai. vii, 9). Potestis ergo dicere mihi: Præcepisti ut credamus, expone ut intelligamus. Potest enim in animo cujusquam cogitatio talis oboriri: Dominus noster Jesus Christus novimus unde acceperit carnem de virgine Maria. Infans lactatus est, nutritus est, crevit, ad juvenilem ætatem perductus est, a Judæis persecutionem passus est, ligno suspensus est, in ligno interfectus est, sepultus est, tertia die resurrexit, quo die voluit in cælum ascendit, illuc levavit corpus suum, inde est venturus, ut judicet vivos et mortuos, ibi est modo sedens ad dexteram Patris. Quomodo est panis corpus ejus, vel quod habet calix, quomodo est sanguis ejus? Ista, fratres, ideo dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem; quod intelligitur, fructum habet spiritalem. Corpus ergo Christi si vis intelligere, Apostolum audi dicentem fidelibus: *Vos estis corpus Christi, et membra* (I Cor. xii, 27). Si ergo estis corpus Christi et membra, mysterium in mensa Domini positum est; mysterium vestrum accepistis ad id quod estis, amen respondistis, et respondendo subscribitis. Audis ergo corpus Christi, et respondes amen; esto membrum corporis Christi, ut verum sit amen. Quare ergo in pane nihil hic de nostro asseramus, ipsum Apostolum identidem audia-

PATROL. XCVI.

mus. Cum ergo de isto sacramento loqueretur, ait: *Unus panis, unum corpus multi sumus* (I Cor. x). Intelligite, et gaudete. Unitas, pietas, veritas carnis, unus panis, unum corpus multi.

CAPUT CXXXVIII.

Sicut de pane, sic et de vino.

Recolite enim quia panis non fit de uno grano, sed de multis. Quando indicta est nobis abstinencia carnalis, et copistis relinquere conversationem gentilitatis, ut abstineretis a peccatis, mundantes vos in jejuniis, remotis aliquandiu conjugibus, spectaculis et lautioribus escis, atque ita exorcizabamini, amota vetustæ conversationis inutili palea, quam tunc molebamini; quando abjecistis paleam immunde operationis, tunc venistis in candorem novæ confessionis. Quando baptizati estis, quasi consparsi estis. Quando Spiritus sancti ignem accepistis, quasi cocti estis. Estote quod videtis, et accipite quod estis. Hoc Apostolus de pane dixit. Jam de calice quid intelligeremus, etiam non dictum satis ostendit. Sicut enim ut sit species visibilis panis, multa grana in unum consparguntur, tanquam illud fiat, quod de fidelibus ait Scriptura sancta: *Erat illis anima una, et cor unum in Domino* (Act. iv, 32); sic et de vino. Fratres, recolite unde sit vinum. Grana multa pendet ad botrum, sed liquor granorum in unitatem infunditur. Ita Dominus Christus ut significaret nos ad se pertinere, voluit mysterium pacis et unitatis nostræ in sua mensa consecrari. Qui accipit mysterium unitatis, et non tenet vinculum pacis, non mysterium C accipit pro se, sed testimonium contra se.

CAPUT CXXXIX.

De ædificatione hominis per penitentiam et lacrymas.

Præmissis ex toto sacramentis expletis, erit aliquibus diebus renatus homo indesinenter ecclesiæ conventui et choris adhærens, indutus vestibus albis; agens et signum et festa sanctæ celebritatis, in qua liberatus a vetustate primi hominis, et solutus a reatu damnatæ conditionis, intret in conspectu Domini in exultatione, et inter electos suos in lætitia deducatur; memor deinceps vitiatæ naturæ, cujus etsi damnationem evasis, fragilitatem penitus non amisit. Maneat in timore Domini, faciens voluntatem ejus, diligens Deum, et delectans in illo; atque quia sine D peccato esse non potest, et peccare caveat, et penitentiae affectu insistens fletibus, deleri peccata semper studeat, donec divinæ bonitatis larga misericordia, sicut originale peccatum delevit in lavacro, actuale quoque deleat in lamento. Atque ita in spe futuræ beatitudinis securus solvens conditionem mortis quiescat in pace, et resurgat ex omni parte renatus, in incorruptione sua et in Redemptoris laudibus permansurus.

CAPUT CXL.

Oratio propter albas tollendas.

Domine Jesu Christe, Redemptor mundi, quem verum hominem veraciter ex homine natum, Deus Pater suum Filium esse signavit, confirma in hanc fa-

miliam tuam, quod tuo nomine signata, atque sacro liquore mundata, tuoque spiritu plena existit, etiam tuo iam corpore et sanguine baptizata se gaudeat, atque redemptam; ut hæc sacramenta, quæ in novitatem vitæ perceperunt, illa ad usum salutis indesinenter obtineant, ut ad remunerationem beatitudinis ex hoc securi accedant.

CAPUT CXLI.

Item Benedictio.

Domine Jesus Christus, qui vos lavit aqua sui lateris, et redemit effusione cruoris, ipse in vos confirmet gratiam adeptæ redemptionis. Per quem renati estis ex aqua et Spiritu sancto, ipse vos cælesti consociet regno. Qui dedit vobis initia sapientiæ fidei, ipse conferat et perfectionem operis, et plenitudinem charitatis. Amen.

CAPUT CXLIJ.

Sermo di:ctus ad infantes die tertia post Pascha propter albas tollendas.

Sermo ad vos est, modo nati infantes, parvuli in Christo, nova proles Ecclesiæ, gratia Patris, fecunditas matris, germen pium, examen novellum, fons nativæ honoris, et fructus laboris, gaudium, et corona mea. Omnes, qui stalis in Domino, apostolicis verbis vos alloquor: Ecce nōx præcessit, et dies appropinquavit. Abjicite opera tenebrarum, et induite vos armā lucis; sicut in die honeste ambulate; non in comestationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitis, non in contentione et emulatione, sed induite Dominum Jesum Christum, et carnis providentiam ne feceritis in concupiscentiis (Rom. xiii, 12-14), ut et vita induatis quem sacramento induistis. Quot-

A quot ergo in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Judeus et Græcus, non est aerius et liber, non est masculus et femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu (Galat. iii, 27, 28). Hoc enim habent ipsa viscera sacramenti. Sacramentum est enim vitæ novæ, quæ in hoc tempore incipit a remissione prætorum omnium peccatorum, perficitur autem in resurrectione moriuorum. Consepulti estis Christo per baptismum in morte, ut quemadmodum Christus surrexit a mortuis, sic et vos in novitate vitæ ambuletis. Ambulatis autem nunc per fidem, quandiu in hoc mortali corpore peregrinamini. Sed via vobis certa ipse, ad quam intenditis, factus est Christus Jesus secundum hominem, quod pro nobis fieri dignatus est. Servabit enim multam

B dulcedinem timentibus se, aperturus et perfecturus eam sperantibus in se, cum id quod in spe cepimus, etiam luce acceperimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (1 Joan. iii, 2). Hoc in Evangelio ipse promisit. Qui diligit me, inquit, mandata mea custodit; et qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et ostendam me ipsum illi (Joan. xiv, 21). Utique videbant eum quibus loquebatur; sed in forma servi, quæ major est Pater, non forma Dei, quæ æqualis est Patri. Hanc ostendebat timentibus, illam servabat sperantibus in se. Ipse ergo vos illuminet qui redemit, ipse custodiat qui illuminavit, ut et in hac peregrinatione tutos ab omni malo defendat, et in futura remuneratione sibi glorificandos exhibeat; præstante gloriosa Trinitate, Deo nostro, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

LIBER DE ITINERE DESERTI,

QUO PERGITUR POST BAPTISMUM.

CAPUT PRIMUM.

De exordio hominis ad reparationem per Christum.

Ab exordio conditionis suæ per dispositionem ordinis cælestis doctrinæ præcedenti opere ostensus est homo pervenisse usque ad gratiam regenerationis divinæ. Nunc per subsequentiam operis invenit qualiter post baptismum ad mansionem æternæ vitæ, veluti post transitum maris usque ad terram repositionis, per custodiam divinarum præceptorum, properat pervenire; quo pateat eventum ejus trifor-
mi rerum actione constare.

CAPUT II.

De reparatione hominis.

Primum quando beatus conditus corrui deceptus. Secundo quando Mediatoris morte existit reparatus. Tercio quando in redemptionis munere erit perenniter gloriosus. Primo certe post exordium boni vitæ natura per deceptionem inimici venit usque ad interitum mali. Sequenter reparata natura per sanguinem Mediatoris inducitur ad gloriam regni. Sic destructum est diaboli regnum, quod valuit usque

ad Redemptoris adventum. Sic factum est regnum Christi in electis ejus; et permanet in æternum: quod erit tertium, et ultimum in gloria sine fine mansurum. Et primo quidem conditus beatus homo: item secundo renatus beator homo: media ejus pessima, tam omni infelicitate sordentia, quam et
D justa ultione damnata.

CAPUT III.

De morte Salvatoris et regeneratione vitali.

Initio igitur beata ejus conditio fuit: sequens ex deceptione serpentis casus male longeque perstitit: deinde per Salvatoris mortem reparatio grata succurrit. Quia ergo beatum exordium, succedente deceptione, non substitit, satis miseranter regeneratio vitalis accessit, ut vitata nativitas ad interitum haberet unde remascetur ad lucrum.

CAPUT IV.

De Ecclesia in Christo sociata.

Sed ut esset iterum quo homo in mortem natus ad vitam posset esse renatus, Verbum Dei incarnatum est. Atque ideo per vetustæ legis præconium olim

præscitam ex gentibus advocavit Ecclesiam, quam A pro ea moriens lavacro aquæ mundavit, sibi quæ sponsam æterno fœdere consecravit. Cui in Evangelii exhibitione per redemptionis sacramentum participium sui corporis et sanguinis præbens, hanc sibi conjugem fecit, et communionis unitate conjunxit.

CAPUT V.

De adoptione filiorum Dei.

Ex hac per verbum fidei, et fecunditatem Spiritus sancti innumeros quotidie renatos creat, quos in adoptionem gratiæ filios amplectens cohæredes sibi in beatitudine æternitatis asciscit, in hujus mortalitatis ærumna docens eos de lege sua, et præcepto lucido illuminans oculos animæ (Psalm. xviii, 9), ut eruditos corde inducat in hæreditatem justitiæ. Quod viæ recte iter, per quod liberati ad possessionem regni deductione salutari ducuntur, nosse in promptu est, et loci exhibitione probabile patet.

CAPUT VI.

De liberatione post baptismum.

Itaque post liberationem Ægyptiæ servitutis, post egressionem Ægyptiæ mansionis, post insecutionem Ægyptii exercitus, post transitum sævientis maris, post interitum Pharaonis, post excidium Ægyptiæ multitudinis, post gratulationem salvationis Israelitarum, post canticum gloriæ Dei; id est, postquam reliquimus mundum, postquam conversi sumus ad Deum, post insecutionem demonum, post mersionem baptismatis, post privationem diaboli potestatis, post dimissionem peccatorum, post exultationem indulgentiæ salutis, post gloriam et divini laudationis hymnum, considerandum est quo ducimur, et per qua ducimur, remittentes nos attrahi et vocari per solam gratiam Conditoris ad terram repromissionis, scilicet terram viventium regionis, in qua erimus cohæredes Christi et filii regni.

CAPUT VII.

De baptizatis instruendis in sana doctrina.

Videamus certe jam nunc quomodo illa sapientia summi Dei susceptos ex aqua filios paternis doctrinis imbuat, et maternis miserationibus foveat, ut alios nescios instruat, alios teneros amplectatur.

CAPUT VIII.

Quod est aqua amara et dulcis.

Jam post transitum maris venit ad aquas Mara (Exod. xv, 25). Qui locus ex amaritudine aquarum nomen accepit. Sic denique post baptismum venimus ad cognitionem legis. Et quia nisi prius cognitio habeatur historiæ, non potest spiritus intelligentia nosse, ideo ante venit ad scientiam præcepti. Sed cum prægustatur superficies ejus, quia littera occidit, amara tædet. Unde nec cursus præceptorum ejus aliquid in refectione saporat, quia ad perfectionem nihil adduxit (Hebr. vii, 19). Ordinate igitur litteram occidentem addiscimus. Sed accepta fide intelligentiæ spiritualis, et ligno crucis passionis immisto, vertitur in dulcedinem fidei, et quicquid illa favente amarum fuit, pie intelligendo dulcescit.

CAPUT IX.

De duodecim apostolis et septuaginta discipulis.

Inde venit ad duodecim fontes aquarum dulcium, et septuaginta palmarum (Ibid., 27), quæ nobis ostendunt duodecim apostolos, et septuaginta discipulos ordinis secundi, de quibus Dominus binos ante faciem suam legitur præmisisse (Luc. x, 1). Ex quibus fontibus et palmis doctrinam potamus, et dulces fructus victoriæ sumimus. Unde et Elim, quod est nomen mansionis ejus, vertitur in *arictes fortes*. Ipsi namque sunt gregum robusti principes et duces ovium, id est, doctores gentium. Debitè itaque venit ad gratiam Evangelii, quæ nobis per Christi discipulos et suavitatem regni cœlestis attribuit, et victoriam de nequitia spiritualibus concedit.

CAPUT X.

Quod ceteri compendio per iter Evangelii veniunt ad regnum.

Omnis dehinc quæ sequitur diversitas mansionum singillatim digeretur ostensione mysteriorum. Sed quia jam a sanctis Patribus digesta tenetur, evangelicæ gratiæ nobis est advocatio exsequenda, in qua vivemus præstantiorem viam celeriori salutis compendio præparatam: quæ non nobis quadraginta annorum spatio inter pericula hostiumque discrimina hæreditatis assumendæ requiem differat; sed in eo qui ait: *Venite ad me omnes qui laboratis, et ego vos reficiam: tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris (Matth. xi, 28-30)*, velox et facile remedium Salvatoris accomodat.

CAPUT XI.

De attendenda actione liberationis humanæ.

Attendamus jam actionem liberationis nostræ. Et ita demum consideremus viam itineris tendentem ad beatitudinem mansionis. Dicit ipsa Veritas: *Si vos Filii liberaverit, tunc vere liberi eritis (Joan. viii, 36)*. Ecce jam vera libertas, quia vocati ad gratiam Redemptoris, quasi Ægypto et Pharaone relicto, Zabuli et peccatorum admisimus servitutem. Transivimus more baptismatis; in cujus sacramento cuncta commoda nostræ salutis cum nobilitate libertatis accepimus. Venimus ad discursum vite præsentis, et proficiente ætate percipiendæ scientiæ operam damus: sic per cognitionem legis amaritudinem occidentis litteræ attentamus. Cujus legis idem, qui et Evangeliorum, unus auctor est Deus.

CAPUT XII.

Quod non immoratur in lege, si spiritualiter intelligitur.

Quam tamen legem spiritualiter intelligendo, non immoratur in amaritudine ejus, sed citò properamus ad doctrinæ aquas et victoriæ palmas, ubi per apostolos ubertate doctrinarum cœlestium satiamur, et spiritualis gloriæ triumphis atollimur.

CAPUT XIII.

De illucescente Evangelii lumine.

Illucescat nobis sedentibus in tenebris et umbra mortis (Luc. i, 79) lumen evangelicum, quod illumi-

nat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1, 9); quod jam non nobis occidat inter occursum tentationum, sed luceat semper collatione miserationum illapsum.

CAPUT XIV.

De preparativa Incarnationis, quæ perducit nos usque ad incommutabilem veritatem Deiatis.

Efficitur nobis via per susceptionem carnis, qui consistit vita per vigorem æternitatis, perducens nos usque ad dulcedinem perennis et incommutabilis veritatis.

CAPUT XV.

Quod in eremo sanctæ vitæ delectatio non invenitur voluptatis immundæ.

Contemplemur jam hoc prosperabile iter quod a sanctis agitur in deserto, et cum illis pari eorum imitatione ducamur. De his dicitur qui, post transitum maris Rubri per deserta pergentes, secundum veram promissionem Dei se venire confidebant ad repromissionis terram. Cumque omnis populus ex sanctorum multitudine et sceleratorum unitate concretus pariter profectione Dei incederet, Scriptura tamen sacra ex meliori parte sanctorum, de quibus dicitur: *Oculi Domini super justos* (Psalm. xxxiii, 16), tacitis iniquis, solam narrat actionem beatitudinis. Ingrediamur ergo et nos cum his justis, de quibus dicitur: *Iter fecerunt per deserta, quæ non habitabantur* (Sap. xi, 2), illa certe quæ habitationes non habeant voluptatum, ubi non sint mansiones corruptionum, ubi non terrena felicitas ad interitum mulcens, ubi nullæ oblectationes quæ ad terram viventium properantes præpediunt viatores: qui in locis secretis fecerunt casas (Ibid.), quia mentis requiem in contemplationis abditio posuerunt, non incauta obstinatione sese hostibus objectantes, sed salutari provisione expeditibilem se consiliorum secreto tutantes; ubi non eos vana gloria ad perniciem ostentaret, sed unde vera humilitas ad interitum superborum educeret: qui steterunt contra hostes (Ibid. 3), quia inflexibilem vigorem animi contra tentationum impetus erexerunt, nulla præsentis vitæ mollitia delibuti, in acie spiritualis belli nunquam deflexi ab statu sanctæ intentionis ante impetum aeris potestatis: atque ideo de inimicis se vindicarunt (Ibid.), quia per arma justitiæ muniti a dextris et sinistris, non sunt gloria prosperitatis elati, non adversitatis pondere pressi. Inde vindicaverunt se, quoniam expugnationem inimicorum, sui salvationem obtinuerunt; et unde adversitas vitiorum depulsa interiit, inde convulsa salus sanctorum militum stetit. Qui sitiierunt, et invocaverunt Deum (Ibid., 4), quia igne charitatis ardentes sitienter invocabant quem veraciter amabant. Magna in illos sitis amoris efferebuit, quam invocatio Dei remuneratione refectionis infudit. Quanto enim fervens amor in Dei dilectione exstitit, tanto calor gratiæ solatium in refrigerio occurrit. Unde et data est illis de petra altissima aqua (Ibid.); quia quod in se ardore dilectionis erexerunt, tota ad fluentia altissimæ petræ, id

est spiritualis gratiæ pervenerunt, et omnem bonorum desideriorum sitim perventa felicitate potarunt. Quibus et *suit requies de lapide duro* (Ibid.), id est forti, quia quidquid fluidum fuit ignis charitatis exurit, quidquid fragile amoris incendium roboravit, quidquid bene desiderabile beata his æternitas solidavit.

CAPUT XVI.

De congressione eremi sanctæ vitæ.

Ita denique aggredimur desertum sanctæ vitæ, in quo, desiccatis omnium carnalium voluptatum humoribus, nihil inveniemus quod sit per contrarium pulchrum oculis aspectuque delectabile, in quo cum arbitrii manus extenderimus, cogitationumque fuerit palato gustatum, in antiquam perniciem retrahat ad æternam munditiam jam renatos. Non erit illic in quo oculorum visio aspectu lascivo vagetur, cum indesinenter dixerimus: *Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri* (Psalm. cxvii, 2). Non erunt aures lethaliibus susurris avium immundarum illectæ, quæ cordis quietem aut male inquietando perturbent, aut male demulcendo in torporem oblectent, cum meditatum fuerit: *Ergo dormiam, et cor meum vigilet* (Cant. v, 2). Non erit odoratus spiramentis fluxæ delectationis infectus, cum amore sponsi ardentes dixerimus ad eum: *In odorem unguentorum tuorum curremus* (Cant. 1, 3). Non erit gustus antiquæ putredinis acre corruptus, cum guttur gratiæ saporatum eruperit: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo!* (Psalm. cxviii, 103). Non lingua scurrile mendum detrahendumque conjiciet, cum refectionem gratiæ sentiens dixerit: *Repletum est gaudium os meum, et lingua mea exultatione* (Psalm. cxxv, 2). Non cor fluxu cogitationis elanguet, cum fuerit omni custodia servatum. Non tactus sordentis operationis immunditiam attrahat, cum vere depromptum fuerit: *Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine* (Psalm. xxv, 1). Non gressus animi luti gurgite cohererunt, cum intentio solida dixerit: *Statuit supra petram pedes meos, et direxit gressus meos* (Psalm. xxxix, 3). Non corpus aeris blanditiis licenter appetet refoveri, dum constanter astruxerit: *Dominus regit me, et nihil mihi deerit* (Psalm. xlii, 1). Non incommoditatis licentiosa remedia quærentur, cum attente dictum fuerit: *Dominus illuminatio mea, et salus mea* (Psalm. xxvi, 1). Non indigentia refectionis appetitu lautiori vitiosa quæret, cum vera confidentia acclamavit: *Non occidit Deus fame animam iusti* (Prov. x, 3). Non mœstitia beatitudinem extinguens animam dejiciet, cum hilaritas mentis eruperit in júbilo exultationis: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum* (Psalm. lxxxiii, 5). Non prosperitatis attentabitur oblectatio mulcens, cum sola delectatio in Deum fuerit tota voluntate dicentis: *Dominus pars hæreditatis meæ* (Psalm. xv, 5). Postremum nihil de mundi solatiis affectabit qui cum Paulo dixerit: *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini mei Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus*

est, et ego mundo (Galat. vi, 14). Omnis quoque interioris hominis voluptuosus humor, et arvina putridæ operationis, tumorque turgidæ mentis uno et salutari purgantur ac desiccantur antidoto, cum dicentis Domini fuerit præceptum impletum: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum sibi, et tollat crucem suam, et sequatur me* (Luc. ix, 23).

CAPUT XVII.

De signis et ducatu deserti.

O quam beatus populus tale gradiens per desertum, in quo Redemptorem suum habens ducem, hunc solum sequitur, hunc attendit, tollens crucem vel Domini sui, vel suam; quæ tunc erit Domini sui, cum in ejus fide omnem aeris potestatis expugnaverit triumphando; tunc autem sua, cum ad imitamentum passionis Domini sui carnem suam cum vitis affixerit clavis timoris! Ita imperterritus vastitatem eremi pertransibit, quia lux illi præveniens gratia miserantis, dux ejus ipse Redemptor, signum victoriæ gloria crucis, protectio jugis subsequens misericordia redimentis.

CAPUT XVIII.

Quod sol justitiæ, qui lumen infundit, ipse humorem voluptatis exhaurit.

Ecce sol justitiæ, qui illuxit nobis, ut in lumine suo recto itinere gradiamur, ipse in calore suo omnem fluxum humoremque sauciæ voluptatis exhausit; ut qui jam quo recto gradiamur agnovimus, nullo corruptionis fluidæ tactu tardemur. Sic itaque austeritatem diligant deserti, qui amoenitatem desiderant vite. Sic delectentur in afflictione carnis, quorum anima Dominum magnificat, et in Deo salutari suo spiritus exultat (Luc. i, 47). Sic tota eremus vitæ presentis mundi destituta solatiis, spe future consolationis amabitur, quoniam ad patriam beatorum non melius, non celerius itur quam per angustias passionum, dicente Paulo: *Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (Rom. viii, 18).

CAPUT XIX.

Quod per solam gratiam Dei possit homo salvari.

Jam quia salutaris eremus justitiæ illustrata lumine, et acta calore patuit, nunc in labore viatoribus, sed in refectione æternis civibus iter præbens; videamus delicias quas illis in ea dux eorum per collatum sancti Spiritus pignus in solatium administrat; ut omnis homo suæ impossibilitatis consideratione commonitus, destitutum se propriis meritis agnoscens, in Deo solo spem ponat, qui et velle præparat, et posse donat; qui non merentibus gratuito dat merita, quibus restituit dona; qui primo misericordiam tribuens dat substantiam bonorum operum, et post largitur munera præmiorum; qui facit in sua servitute unde placeat sibi serviens, quem postea muneretur ad regnum vocans.

CAPUT XX.

De attendendo refrigerio æternitatis propter donum consolationis presentis.

Tunc proinde acutissima quisque, in quantum

A valet, mentis acie admiranter spectet, quod illic refrigerium æternitatis dabit, quando tam multum hic temporis solatium tribuit: quid illic exultationis erit in munere si tantum hic consolationis datur in pignore: quæ nobis gloria de perventione, si tanta exultatio in spe: quæ nobis jucunditas æternæ amabilitatis amplexu habere et aspicere Redemptorem, si tanta salus est habuisse redemptionem.

CAPUT XXI.

De affectibus quibus beatitudo desideratur æterna.

O Domine! da illum ignem, quem misisti veniens in terra, et quem vis ut ardeat (Luc. xii, 49). Da ardere charitatis igne, da lucere obedientiæ splendore, da fervere dilectionis amore, da inter pericula interitum non habere, da de periculis feliciter exire, da ad tuam dulcedinem festinare, da ad tuam visionem tranquille venire, da tuæ visionis manifestatione perenniter satiari, da te in sæculorum æternitate sine fine laudare. Sollicitis certe mentibus jam illud est considerare, quod istud est promereri: illud expectare, quod istud habere: illud evidentissime percipere, quod istud veraciter percipisse.

CAPUT XXII.

De descriptione voluptatum, quarum humor non invenitur in sancto deserto.

Exstinguendorum jam spiritalium morborum virus, quod nullo voluptatum madente humore in hoc deserto vel oboriri poterit, vel fluere, bene singulis speciebus quodammodo insipienti ægroto, cujus ægrotudo quanto ignota inde deterior, sapiens ille apostolicus sermo describit: *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, amulationes, ira, rixæ, dissensiones, hæreses, invidia, homicidia, ebrietates, comessiones, et his similia, quæ prædico vobis, sicut et prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non consequentur* (Galat. v, 19-21).

CAPUT XXIII.

De dapibus spiritalibus mentis stomacho præparatis.

Rejectis exhinc nauseis talium humorum, et ventre mentis sordenti putredine liberato, tranquillo et apto jam in appetitum salutis stomacho præparato, idem apostolicus sermo opulentam virtutum dapem apparatu piæ administrationis apponit consequenter, et dicit: *Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, patientia, mansuetudo, modestia, continentia, castitas: adversus hujusmodi non est lex. Qui autem sunt Christi carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes* (Ibid., 22-26).

CAPUT XXIV.

Quod multis charismatum donis nos in hac peregrinatione reficiat Christus.

Sunt quoque et præcedentia charismatum dona, quibus pariter cum his sanctus Spiritus in hac peregrinatione nos reficit, quem dedit nobis Christus in pignore pietatis, ut deficientes non habeat in via, quos reficiendos deducat in patriam.

CAPUT XXV.

De sacramento luminis.

Lumen scilicet cognitionis sup. de quo dicimus ad Patrem, et in lumine tuo videbimus lumen (*Psal. xxxv, 10*), quoniam in cognitione Christi, qui lumen est, videbimus lumen, Patrem, luminis genitorem. Et ita vere est, quia qui habet Filium habet et Patrem, et quia nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (*Matth. xi, 27*). Vel quia etiam dedit nobis sanctæ intelligentiæ lumen, in quo possimus mandata illius perscrutari, et fructum perscrutationis ejus adiutorio invenire.

CAPUT XXVI.

De sacramento olei.

Oleum sanctificationis, quo unctionem accipimus lætitiæ spiritualis, de quo dicente propheta : *Cumputrescet jugum a facie olei* (*Isai. x, 27*), cum infusionem ejus accepimus, jugum peccati, quod animæ collum pressit, putrefactum evanuit.

CAPUT XXVII.

De sacramento panis.

Panem cœlestis manne, quem in sui corporis veritate signavit dicens : *Hic est panis, qui de cœlo descendit, et vitam dat mundo* (*Joan. vi, 33*).

CAPUT XXVIII.

De sacramento aquæ.

Aquam vitæ, quæ ex percussura virgæ fluxit e petra, præbens significantiam, quod duorum lignorum crucis formæ corpus Christi suspensum vitale nobis poculum emanaret, quod et in aqua lavationem baptismatis ostenderet, et in sanguine remissionem peccatorum efficeret. Inest quoque illic viror ramorum, quæ consideratione sui umbram anxius ferunt, doctrinæ foliis scientiam parant, pomis refectionem intelligentiæ administrant, viriditatis aspectu æternitatem commendant.

CAPUT XXIX.

De significantia virgæ.

Ibi virga carnis Christi, quæ post siccitatem mortis floruit ; quia postquam de radice Jesse in passione succisa est, vivacius mortificata revivuit, habens eadem caro in virga super omnia regnandi potentiam, et in flore pulchritudinis resurrectionis, et redemptorum universitatis gloriam demonstratam.

CAPUT XXX.

De significantia floris et lilii.

Ibi flos campi, et lilium convallium (*Cant. ii, 1*), quia idem Christus de surculo virginis corporis exortus mundi decus enituit, et humilitatis virginum gratia præfulsit.

CAPUT XXXI.

De significantia vitis.

Illic vitis illa evangelica proprio Veritatis testimonio ostensa (*Joan. xv, 1*), quæ toto mundo patens se vitam in se credentibus præbet, et in se credentes ad æternitatem vitæ in se palmites habet ; cujus uvæ

A sanguis pretium mundi est, redemptio fidelium, abolitio delicti et præmium regni.

CAPUT XXXII.

De significantia malogratiæ.

Ibi malogratiæ illud nobilitatis Ecclesiæ, quod in granis fidelium astricta unitate diversum est : quod meritum mansione divisum, et fidei est unitate compactum : quod Christi sanguis titulo rubet, et durabilis beata æternitate subsistit.

CAPUT XXXIII.

De significantia ficus.

Necnon et ficus legisque primitivos grossos Judæorum abiciens, ad dulcedinem Evangelii tempore gratiæ credentes subsequeuter adduxit.

CAPUT XXXIV.

B *Quod gentilitas, vel instructuosa anima desertum dicantur.*

In hoc deserto et verbis et mysteriis prophetici commendata inveniuntur stagna et rivi aquarum, quæ sive ad gentilitatem, sive ad infecundam animam referatur, illa est quæ per inutilitatem sine fructu fatiscens in pulvere consistit, ac postea sanctæ prædicationis fluentia et doctrinarum rivos erumpit. Cui etiam solitudini adhuc danda ex magno munere promittuntur.

CAPUT XXXV.

De significantia cedri.

C *« Cedrus illa magni odoris, quæ in sanctis virtutes et signa in operatione exhibens cum Paulo dicit : Christo bonus odor sumus Deo »* (*II Cor. ii, 15*), tanto ad æternitatis memoriam laudabilior, quanto et a putredine corruptionis gratior invenitur et purior.

CAPUT XXXVI.

De significantia spinæ.

Spina doctrinæ spiritualis, quæ dum de peccatis ac virtutibus disputat, atque modo æterna supplicia minatur, modo celeste gaudium promittit, ita cor audientium pangit, ut dolore compunctionis perforata mentem per oculos quasi quemdam animæ sanguinem lacrymas elicere cogat.

CAPUT XXXVII.

De significantia myrti.

D Myrtus temperantiæ virtutem habens, ita ut dissoluta membra restringat. Hæc dum afflictis proximis compassione miserationis vel opem desert, vel consolationis eloquium impendit, ad spem salutis reparat, quod pressuris illis dissolute atteri poterat.

CAPUT XXXVIII.

De significantia olivæ.

Oliua miserationis, quia et Græce *ἰσχυρὸς* misericordia dicitur, cujus liquor ante conspectum Dei acceptabiliter satis fructu miserationis elucet.

CAPUT XXXIX.

De significantia abietis.

Abies contemplationis, quæ intra sanctam Eccle-

* Ex D. Greg. lib. i in Evang., hom. 20, § 43, ex quo loco capita sex quæ sequuntur desumpta sunt.

siam in terrenis corporibus posita jam coelestia contemplatur : et licet sit ortus ejus ex terra , jam tamen contemplando verticem montis tollit in aethera.

CAPUT XL.

De significantia ulmi

Ulmus potentiae secularis , quae terrenis curis inserviens , licet nullum fructum inferat virtutis spiritalis , sanctos tamen viros donis spiritalibus plenos sua largitate sustentans , quasi vitem cum fructibus condigna portat.

CAPUT XLI.

De significantia buxi.

Buxus viriditatis perennis , quae cum nec altitudinem habeat , nec fructum ex aetatis infirmitate afferat , parentum tamen fidelium credulitatem sequens , fidei B semper viriditate perpetua hilarescit.

CAPUT XLII.

De significantia pini.

Pinus , quae in altum sancta intentione sustollitur per acumen foliorum , doctrinae verbis mentes excitans auditorum , nullius temporis adversitate aeterni desiderii viriditate nudatur , pomum intelligentiae in abditis servans , quod nisi magna discentis intentio quodam honorum studiorum malleo penetraverit , otiosis facile non patescit. Cum autem in sumptum intelligentiae fuerit exemplum , et fauces in eloquio saporat , et stomachum mentis in virtutis intellectu confirmat , proferens resinam in sudore tolerantiae de corporis passione , quae proximorum injecta vulneribus , et ulcus in salute curat , et olfactu in opinione C bona conflagrat.

CAPUT XLIII.

De significantia cedri et cupressi.

Cedrus pariter et cupressus , de quibus dicitur : Tecta domorum nostrarum cedrina ; laquearia nostra cupressina (Cant. 1, 16) , haec induunt , geminam videlicet dilectionem Dei et proximi , quae in sanetis , qui sunt habitaculum Dei , per sanctum Spiritum desuper concessa monstratur , ut in Ecclesia sublimitate aliud dilectio Dei constet in protectionis virtute , aliud dilectio proximi haeat in decore.

CAPUT XLIV.

De significantia calami.

Ibi calamus doctrinae spiritalis aqua nutritus , usque adeo gratiam obtinens dignitatis , ut in verbo Dei proficiens et ipse scriptor , velut doctor aut praedicator fiat.

CAPUT XLV.

De significantia junci.

Ibi juncus eadem doctrinae gratia educatus , qui licet ad hoc provehi non valeat , ut calamus scribens , id est doctor praedicans , fiat , quia tamen obedientiae virtutem servat , et juri discendo proficit , et viriditatem usque ad regenerationem servat.

CAPUT XLVI.

De significantia lilii , rosae et violae.

Est quoque candidum lilium flos virginum , rosae purpurantis sanguinis martyrum , violae gratia continentium.

CAPUT XLVII.

De significantia hyssopi.

Hyssopus verborum Dei vim purgatoriam habens , quae aspersa tumori mentis omne quod in illis target , praeccepti austeritate arescere facit.

CAPUT XLVIII.

De significantia sinapsi.

Ibi sinapis illa regno coelorum similis (Matth. xiii, 31) , semine , vi culmoque sublimis , cujus in seminibus adeo diminutio spectabilis , quia incrementorum specum proceritate superet olera , quaedam transgreditur et arbusta. Satio ejus humilis , maturitas excelsa. Forma seminis indesecabilis. Integrum tantum nihil redolet , attritum odore saporeque intolerabile. Culmo proceram adeo ut sit avibus coeli habitatio fida. Innuvit fidem , quae coelorum est regnum , quod despicabiliter seritur in humilitate docentis. Quae cum sola attenditur , contemptibilis vilisque putatur. Jam si consideretur attente , primo non fecit sectionem , quia non habet haereseum scissuram. Secundo lenè palpata , quia jugum Christi suave et onus est leve. Tertio intentione tractatuque spiritus confricata ingens odore , ingensque sapore perflagrat , ita ut cogitans de illa recte dicat : Quaesivi sapientiam , et ipsa longe recessit (Eccles. vii, 24) ; quia cum sollicitudine de illa tractatur , impenetrabilium secretorum vigor aspicitur. Succrescit quoque robore sui , attingens praemia futurorum , quae adipiscuntur animae fidelium , quasi caeli aves in ramis virtutum ejus habitationis soliditatem habentes.

CAPUT XLIX.

De significantia montis , quod est Christus.

Ibi aspicitur mons ille solus supra verticem omnium montium elevatus (Dan. ii, 35) , qui ex lapide sine manibus abscisso crevit , omnemque orbem terrae replevit : id est , cum Verbum caro factum sine opere conjugali ex veritate humanitatis genitum , replevit orbem , quoniam super omnia regnum ejus excrevit. Omnes quoque montes celsitudine transiit , quia super angelicam excellentiam sublimatus in paterna sede consedit.

CAPUT L.

De significantia Sion , quod est Ecclesia.

Ibi eminens mons Sion , qui in hujus eremi , peregrinationis scilicet vitae praesentis longitudine positus est , ut in eo promissionem speculemur coelestium rerum. Unde et Sion speculatio dicitur.

CAPUT LI.

De significantia Libani.

Ibi Libanus , non ille cujus succeditur saltus ad interitum superborum , sed de quo dicitur : Odor Libani ad te veniet (Isa. lx, 13) , sanctarum videlicet animarum coram te delectabilis operatio redoletur.

CAPUT LII.

De significantia lapidum.

Ibi lapides vivi Petri ore notati , nulla vitiorum mollietie caesioni subjecti , sed charitatis ardore ad aeternitatis officium solidati , de quibus dicitur : Accedentes ad Dominum lapidem vivum , ab hominibus

quidem reprobatur, a Deo autem electum et honorificatum, et ipsi tanquam lapides viri superedificamini domus spiritalis, sacerdotium sanctum, offerentes spiritalis hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum (I Petr. II, 4, 5).

CAPUT LIII.

De avium spiritualium solatio.

Quin etiam distincta pulchritudine montium ac nemorum, quæ et viriditatis et fructuum consolationem perventuris ad æternam requiem exhibent in ostensione virtutum, adsunt quoque et bonarum avium considerationes perspicuæ, quæ viatorem Dei vel dulci mîlos refovent, vel gratiæ aspectu jucundant, manentes in solatium viatori, angoremque itineris protectionis comitatu solantes.

CAPUT LIV.

De significantia columbæ.

Columba scilicet in evangelica simplicitate innocentie pollens, quæ cum carnis fel non habeat, iræ quoque et indignationis amaritudine caret: in cuius specie supra Christum Spiritus Patris venit (Matth. III, 16), et cui jubet idem suos discipulos similes esse, dum dicit: *Estote simplices sicut columbæ* (Matth. X, 16); servare præcipiens mansuetudinis simplicitatisque virtutem, ira et indignatione simulque malitia discedente.

CAPUT LV.

De significantia pelicani.

Pelicanus unicæ solitudinis, videlicet idem Christus virginalis generationis singulari utero editus, qui insolite generatus solus virginæ solitudinis est habitatione retentus.

CAPUT LVI.

De significantia nycticoracis.

Nycticorax domicilii ruinosi idem Dominus, qui inter ingruentia passionis tenebrosa perfidiæ caligine persequendum corda continere non apposuit, dum pro eis et inter supplicia Patrem oravit, habitans inter eos usque ad exitum passionis et victoriam mortis.

CAPUT LVII.

De significantia passeris.

Passer unicus ædificii cœlestis ipse utique Christus, qui postquam in ruinosi populi tenebrosis operibus passionem sustulit, in libertate resurrectionis sedem cœlestis gloriæ repetivit.

CAPUT LVIII.

De significantia aquilæ.

Aquila protectionis divinæ, quæ dicit: *Suscepi vos tanquam pullos, tanquam sub alas aquilæ, et applicavi vos ad me* (Exod. XIX, 3), et expansis manuum alis in cruce credentes suscipiendo protexit, atque post occasum mortis corporeæ, ascensionis volatu cœlos ascendit: in Joanne quoque cœlestis eminentiæ avolans ad Patrem pervenit, et quid de Verbo Dei connoverit mundo denuntiat.

CAPUT LIX.

De significantia fulicis.

Fulix, cujus domus est petra, quæ domus passe-

rum dux est. Christus enim petra, qui est requies, quiescendi soliditas fixa, sanctis omnibus dux est ad æternæ introitus vitæ.

CAPUT LX.

De significantia turturis.

Turtur ecclesiastica, quæ nidum sibi de lignis crucis construens reponit in eo sub calore fidei credentes quosque parvulos coalendos, donec educati in fidei mansione possint ad hoc pervenire, ut similitudinem passionis valeant tollere crucem Christi, et eundem Dominum sequi.

CAPUT LXI.

De significantia hirundinis.

Hirundo illa perspicax, linguaque nitenti sono opportune importune prædicans, pigros excitat, quæ libertate contemplationis vividæ volans nulli rapacissimæ dæmoniosæ avi præda cognoscitur; industria sancti operis nidum construens mentis, ubi dum cogitationum pullos in proximorum amabili societate, velut in hominum domo fovet, post ad volatum perfectæ virtutis opus dirigit actionis.

CAPUT LXII.

De significantia gallinæ.

Gallina evangelica Domini est similitudine et ore prolata: gratum mansuetudine genus, progenie lucrosam, et in fetibus pium, studiose filios fovens, studiosius educans. Non enim in fetu variatur ut perdix, non fovenda relinquit ut phasis; sed suis strenua genitis cum portaverit escam, sedula voce parvulos asciscit, quos secum indivise trahens nec frigoris, nec famis sinit ærumna terreri. Per hujus speciem pietatem suam Dominus præferens infideli plebi loquebatur dicens: *Jerusalem, Jerusalem, quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alis suis, et nolistis. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta* (Matth. XXIII, 37, 38); unde quia non erit sub alis protectionis Dei

CAPUT LXIII.

De significantia phœnicis.

CAPUT LXIV.

De significantia serpentis utriusque.

. . . . ad Redemptoris visionem erecta constiterit: quoniam cum exaltationem ejus in cruce conspiciamus, tunc in defensionem nostram super aspidem peccati et basiliscum mortis eum ambulasse (Psalm. XC, 13), leonem quoque diabolum, atque draconem Antichristum conculcasse sentimus. Hæc certe cuncta per victoriam passionis ejus superata sunt et extincta cunctis nobis, qui passionis ejus conformes effecti, nos mundo nobisque mundum agnoscimus crucifixum.

CAPUT LXV.

Item significantia serpentis.

Est quoque et alius connexus eidem suo capiti serpens, qui dum ad vitam in specus foramine fidei caput abscondit, corpus in mortis passione concedit, exuens se tunica conversationis vetustæ, ut ambulare possit in novitate vitæ.

CAPUT LXVI.

De significantia utriusque leonis.

Servat licet leo, qui circuiens querit quem devoret (I Petr. v, 8), nobiscum tamen semper ille est ex tribu Juda victor leo (Apoc. v, 5), qui tam libenter nos de illo defendit quam illum ipse potentialiter vicit.

CAPUT LXVII.

De significantia lupi et ovis.

Ingruat licet lupo, qui mortis faucibus anhelat semper in prædam, adest nobiscum pro nobis contra illum obsistens ei ovis illa non aperiens os suum ad occisionem ducta (Isa. LIII, 7). vestiens ac muniens nos contra impietatis jacula et frigus lanis miserationis, et calore charitatis, et inexpugnatione pugnantis.

CAPUT LXVIII.

De significantia agni.

Stat et agnus ipse immaculatus, qui quoniam non habet peccati maculam, inde lupi et leonis huius molles confringens (Psalm. LVII, 7), non sinit corpus suum attingi morsibus ejus. Effuso namque sanguine suo exstinguens vigorem quo ille devorare animarum vitam, quasi bibere sanguinem, solitus erat, dum innoxius immolatus in mortem occubuit, illius voracitatem pariter et rabiem exstinxit, sanguinis sui effusione sitim occisorum sanguinis non irrigans, sed exstinguens; non humidans, sed necans; non temperans, sed absorbens; ut cum ille noxium animarum sanguinem insatiabiliter hauriret, iste innoxium effundens, devorantem et haurientem pariter exhauriret.

CAPUT LXIX.

De significantia cervi.

Est et cervus viam præceptorum Dei fidei rectitudine currens, qui non habet vulpis hæreticæ flexum, de quo dicitur: *Rectus cursus cervi, vulpeculæ autem flexuosus*. Qui asperitate linguæ serpentem perimit, quia invectione doctrinæ in audientium cordibus peccati vigorem occidit; qui desiderat ad fontes aquarum (Psalm. XLI, 1), ut perveniens ad Deum vivum, visionis ejus æterno refrigerio animetur.

CAPUT LXX.

De significantia hinnulorum capræ.

Capræ quoque duorum populorum hinnuli (Cant. D IV, 5), qui se per humilitatem quidem veraciter peccatores agnoscunt, sed per charitatem currentibus nihil sibi de impedimento temporalitatis obviare persequuntur. Nam contemplationis ardua petentes, libere in sublimibus amoris saltibus descendunt. Qui cum ad compassionem proximorum deicere se videntur, nullo præcipitationis lapsu læduntur, quia pietatis cornibus se excipiunt, ne in periculis proximi labantur.

CAPUT LXXI.

De significantia equi.

Est et equus, non ille qui in sui confidentia superbam suscipit ascensorem, cum quo præcipitatur in mare (Exod. xv, 1); sed ille speciosus in certa-

A mine, qui contra aerias potestates impigro nos exercitio fert, et in nomine Domini nostri magnificatos a periculis eruit.

CAPUT LXXII.

De felicitate sancti deserti.

O beatum desertum! in quo non pedibus corporis, sed cordis motibus itur; in quo non rei ambitio, sed consideratio queritur; ubi gradiens animus non lassatur, quia nec crurum poplite iter expletur; ubi non desideratur quando refectio mittetur, sed quando refectiois perfectio inveniatur; ubi quodlibet aliud non est, quam quod præmium erit; ubi concordia sensuum ita perseverantiæ statu ad laboris finem anhelat, ut nulla hanc actio laboriosa præpediat; ubi nulla sit oblivio futuri, quamvis multa sit pressura imminens de præsentibus; ubi jam de remuneratione aliquid gustatur, quando in pondere passionis constantia immota tenetur; quam non fecundat voluptatum humor, sed charitatis calor; cuius viriditas non voluptuosus humoribus infusa, sed ferventibus sanctæ custodiæ studiis est nutrita; cuius durabilitas non otiorum interjectionibus, sed jugi intentione servatur; ubi odor bonæ actionis nullo dissipatur flatu violentiæ secularis; ubi gratus aspectus nullo impeditur hebetudinis objectu; ubi sanctus labor non fastidit tolerantiam operis; ubi omnis sancta actio jucunditas, ubi otiositas execrabilis et nulla. Non est sic ardua, ut sit et pavenda. Sic autem innoxia libertatem grata nescit inquinamentis admista. Grata pariter est, et arcta: grata desiderii præmiorum, arcta prohibitionis peccaminum. Quicumque æterna amat, in hac avidus currit. Quicumque temporalibus hæret, hanc compositus nec aggredi pertimescat. Ibi certitudo salutis adversa amat, otii vero tranquilla prosperitas enervat. Ibi fortis dilectio ut mors (Cant. VIII, 6); quia quem divinitatis amor afflaverit, actio mundialis mortificatum habet. Omnis illic viator charitate vulneratus currit, et ad præmium vulneris ardentius agitatur stimulis charitatis. Terreno constituta sinu, celesti delectatur admisu. Mortali vegetata tempore, mortali potitur amore: et inde ad immortalitatis gloriam libere tendit, unde mortificationem corporis veraciter assumit. Pervia illa est sacrarum vestigiis animorum. Omnis illam futurus bonæ patriæ civis sexu congregitur, ætate appetit, tempore intrat, opere agit, intentione urget, amore complectitur. Majores natu cum Mosen et Aaron per instantiam servitutis sanctæ nitent internæ gloriæ claritate. Juvenes per exercitium operis bella tentationum subigunt spiritalibus armis. Mulieres cum Maria in tympano attenuatæ carnis divinæ gloriæ personant hymnis; instructæ usibus virtutis, ut per virorum fortium viam sit illis liberum ambulare. Quæ ideo non refugit tentationum incursum hostilium, quia vigore animi coheret societati sanctorum; et inde non separantur duri itineris labore, quia pares sunt intentionis sanctæ congressione. Non queruntur de imbecillitate propria, quia per

mollitiem corporis operationem exerunt virtutis. A

Delicatum sibi nihil ex mollitie deputant, quando et corpora suscipiendis persecutorum gladiis parant. Nihil tenerum de sexu sentiunt, quando totum ad victoriam gloriæ duruit, quod molle oblectabiliter fuit. Non erit de cuiuscunque proposito vel honore, sexu vel ordine, persona vel genere, quem non in peregrinatione mortalitatis hujus eremi sanctæ istius mansio vel tutandum suscipiens teneat, vel itinere salutari ad mansionem æternæ beatitudinis mittat. Instat enim illic omnium capacitas ordinum, nullius rei a se rejecta conditio; quæ in eam rationabiliter vegetatur, sapienter vivit, in Dei dilectione consistit, et ad laudationem æternitatis divinæ pertendit. Nam cum sit in pontificibus exemplum beate vivendi et celsitudo gloriæ celestis, in sacerdotibus beate vitæ gravitas honesta, in ministris sancta vita obedientiaque subministrata, in reliquo religionis corpore venustas morum, et ordinum custodia distinctiorum: virginibus incorruptionis gloria, continentibus solatorum expectatio, poenitentibus indulta remissio, divitibus et in usu divitiarum liberalitas prompta, et in illicitis usibus licentia abscissa, egenis consolatio vitalis, potestatibus et in excellentia honoris humilitas vera, et in excessu pietatis aggravatio cohibenda, conjugibus et in profe honesta libertas, et in libitu dempta voluptas; omnes hic situs ad salutem suscipiunt, omnes hoc iter ad vitam mittit. Tantum est, ut qui religionis hujus plagam ingressus fuerit, innocentie hæreat, charitate ardeat, et ad manifestationem gloriæ Dei illa perenniter satius anhelet: quoniam omnis ejus viator quanto sapiens fixusque fuerit in ordine proprio, tanto certus erit in præmio expectando; et quanto ardentior in operando quod bonum est, tanto fidus in percipiendo quod præmium est.

CAPUT LXXIII.

Sperandum in solo Deo.

Descriptio eremi discursu, et attentata illic spiritali refectione, exhaustoque omnium vitiorum humore, tunc plena tranquillitas pergentibus erit, quando tota spes in auctorem omnium bonorum Deum fixa persistit.

CAPUT LXXIV.

Quod nemo salvari possit nisi et præcedenti et subsequenti misericordia Dei.

Quamvis mari baptismatis abluti, quamvis libertati contraditi, canticum canticum gloriæ Dei, nequimus per spatia præsentis vitæ duci ad possessionem quietis æternæ, nisi, donec mortaliter vivimus, et lumen nos columnæ præcedat, et protectio nobis obumbret; quo inter omnium mundi hujus tentationis occursum et lumen gratiæ Dei præveniens provehat ignorantes, et nubes misericordiæ subsequenti protegat atque roboret imbecilles.

* Ex Isid., Etym. lib. viii, cap. 2, n. 4.

CAPUT LXXV.

De subsequenti narratione conjecta.

Porro quoniam bonorum operum quædam sunt potentialia instrumenta, sine quibus omnis homo nec Creatori restitui, nec Redemptori omnimode valeat copulari; brevi sunt orsu notanda, ut vis dictorum suis artibus tenta solidum decorumque operis corpus efficiat enitenti junctura.

CAPUT LXXVI.

Repetitio quorundam præteritarum.

Reparati hominis exordia ex vetustate vitæ ad Dei cognitionem venientis in exorcismo verbi, in denuntiatione præcepti, in unctione olei, in acceptione Symboli, in sacramento baptismi, in chrismate Spiritus sancti, in participio corporis et sanguinis Christi, patenti et competenti ordine textu præcedentis operis sunt expleta. Quæ cuncta ex auditu fidei incipiunt, per fidei expectationem consistunt, in fidei dilectione complentur.

CAPUT LXXVII.

Quid sit fides.

* Fides id ipsum est quod fieri credimus id quod nondum videre valemus. Nam cum videt quis, non opus est, ut quærat rei fidem, cui detulit visionem. Si autem videri nondum potest, necesse est deferat fidem, et fieri posse confirmet quod videri minime valet.

CAPUT LXXVIII.

Unde dicta fides.

C Ex hoc ergo dicta fides, quod fiat illud quod inter utrosque placitum est, id est, inter Deum et hominem; ut in præsentem credatur in Deum, et in futuro credatur satiari dulcedine Dei, quam reprobis diligentibus se.

CAPUT LXXIX.

Quod fides et malorum rerum, et bonarum.

Fides porro est non solum in Deum. Nam est et malorum rerum, et bonarum; quia et bona creduntur, et mala; et hoc fide bona, non mala.

CAPUT LXXX.

Quod fides et præteritarum rerum sit, et præsentium, et futurarum.

D Est etiam fides et præteritarum rerum, et præsentium, et futurarum. Credimus enim mortuum Christum, quod præterit; credimus sedere ad dexteram Patris, quod nunc est. Credimus venturum ad iudicandum, quod futurum est.

CAPUT LXXXI.

Quod fides et suarum rerum sit et alienarum.

Item fides et suarum rerum est et alienarum. Nam et se quisque credit aliquando esse corpore, nec fuisse utique sempiternum, quia capit; esse autem æternum, quia non desinit. Nec solum de aliis hominibus multa quæ ad religionem pertinent, verum etiam de angelis credimus.

CAPUT LXXXII.

Quod fides et opus connexa salvent hominem, discussa non solvant.

* Perfectæ fidei accessus operum magna virtutis affinitate connectitur, quoniam si neutro sibi hæreant, sunt utroque confusa, dicente apostolo: *Via autem scire, o homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est? Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est offerens Isaac filium suum super altare (Genes. xxi, 9)? Vides, quoniam fides cooperabatur operibus illius, et ex operibus fides consummata est, et suppleta est Scriptura dicens: Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam, et amicus Dei appellatus est? (Genes. xv, 6; Rom. iv, 3). Vides quoniam ex operibus iustificatur homo, et non ex fide tantum? (Jacob. ii, 20-24.)* Quid ergo, quia divisione sui destruuntur utraque, nisi ut connexione sui construantur utraque, quo juxta Abraham fides opera commendat, et juxta apostolum fidem operatio vivificet? Porro revelante vobis Evangelio, hæreditatem æternæ vitæ nonnisi fides Christi commendat, dicente ipso: *Hæc est vita æterna, ut credant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum Filium tuum (Joan. xvii, 3). Credentibus deinde assignat idem Dominus fidei opera coherere debere, nec extra operum dignitatem fide sola posse salvari, ipso dicente: Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; sed qui fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum (Matth. vii, 21). Ad statum ergo salutis fides et opus coherentia manebunt, quia ad interitum salvationis male dissidentia comprobantur.*

CAPUT LXXXIII.

De comparationibus rerum fidei operique conjectis.

Sicut enim qualitas alicujus formate rei non in sola pulchritudine metalli consistit, nisi huic manus operantis dispositionis ordine decorem imprimat venustatis, ita fides nullius operibus compta non solum invenitur indecora, sed etiam mortua: ita certe lucerna fidei, nisi bonorum operum habeat nutrimenta, citatim videtur extincta. Sic corporalis vita hominis, nisi ciborum competentia vegetetur, in labem morientis inducitur. Ita denique nisi vegetet hoc vitalis spiritus, erit mortuum corpus. Sic plantatio memoris, nisi coalescat rivulis humoris, continuo exstinguitur uredine siccitatis. Consequens ergo est ut præcedentem fidem sequantur opera, quoniam nec ædificium operum sine fidei fundamento, sine instructura operis inanescit. Est ergo homini tunc magna felicitas, quando fides illa, quæ per dilectionem operatur, ipsius dilectionis operatione munitur, ut si diligit qui credit, operis exhibitione probetur.

CAPUT LXXXIV.

Quod spes non nisi bonarum et futurarum rerum.

Spes nonnisi bonarum rerum est, nec nisi futura-rum, et ad eum pertinentium qui earum spem gerere

* Ex Isid., Diff. lib. ii, p. 55.

† Ex Isid., Etym. lib. viii, cap. 2, n. 5.

A perhibetur. Unde Apostolus: *Spes quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus (Rom. viii, 24).*

CAPUT LXXXV.

Quod ex fide nascatur spes.

Ex illa ergo fidei confessione, quæ breviter Symbolo continetur, et carnaliter cogitata lac parvulorum est, spiritaliter autem considerata atque tractata ci-bus est fortium, nascitur spes bona fidelium, cui sancta charitas comitatur.

CAPUT LXXXVI.

Unde dicta spes.

† Spes inde dicta quod sit properandi pes. Per hanc enim progredimur, et patienter sustinemus dilationem promissorum bonorum in hujus sæculi tentationibus constituti, donec in patientia nostra possidentes animas nostras, per adiutorium divinum a malo liberati perveniamus ad beatitudinem re-promissam, in qua vivemus in omni bono.

CAPUT LXXXVII.

Quod spes contraria desperatio sit.

† Spei porro contraria est desperatio. Ad progredicendum et sustinendum pes animi deest. Dum enim quisque iniquus peccatum amat, nec tentationem suffert, nec vitæ coronam sperat.

CAPUT LXXXVIII.

De sententia Pauli, quæ fidem, spem et charitatem de-centem contextu demonstrat.

Hujus fidei accessum et spei statum ad remunerationem beatitudinis pertendentem competentibus et veris et rebus Paulus commendat, cum dicit: *Justificati ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem et accessum habemus in gratia ista, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v, 1-5). Totus iste locus ita quodam articulo instruendi compactus est et concretus, ut tota ipsa principaliter tria, quæ sunt fides, spes et charitas, initio, statu et complemento sui sint vel texendo completa, vel complendo contexta.*

CAPUT LXXXIX.

Expositio ejusdem sententiæ Pauli.

Initium itaque salutis humanæ ex fide esse proposuit, dicens: *Justificati ex fide pacem habeamus ad Deum; et, ac si quaereretur per quid fieri posset ipsius pacis effectus, adjungit, per Dominum nostrum Jesum Christum. Et quid in hoc agit ipse Dominus noster Jesus Christus? sequitur: Per ipsum habeamus accessum in gratia ista, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Ecce prædixit initium fidei, quæ cum fuerit in Christo, erit justificatio credenti. Post justificationem erit pax ad Deum, ad quam or-*

* Ex Isid. ibid.

dinate venit per gratiam Dei, in qua jam omnis qui credit, stat contra omnia adversa immobilis, et gloriatur in spe filiorum Dei. Et ex hoc inchoant solida esse media, cujus fidelia exstiterant prima. Primo namque per fidem justificatus, quia justus ex fide vivit (*Galat. iii, 11*). Deinde per justificationem Deo pacificatus, quia pacifici filii Dei vocabuntur (*Matth. v, 9*). Et hæc sunt non per aliam fidem, nisi per eam quæ est in Christo Jesu, per quem accessum habemus in gratia ejusdem fidei, in qua stamus et gloriamur, quæ præparatur a Deo in bona voluntate credenti, in qua dictum est: *Credens stat solidatus in petra, qui est Christus, et gloriatur sperans promissam sibi hereditatem filiorum Dei*. Et hoc medium ejus, in quo sustinet luctamen adversitatis et certamina passionis, quoniam cum homo excruciatum vel occultis tentationibus, vel apertæ persecutionis objectibus, veræ fidei solidatus spe invisibilia expectat, ea quæ nondum videntur ventura confidit, ea quæ in futurum retributio adducet, jam in præsentis expectatione firma complectitur, nec dubitat ut quandoque percipiat, qui ut vere percipiat, jam evidenter sperat. Unde adjungit: *Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus*. Quid hoc est, non solum? Ergo est et aliud, in quo gloriatio est? Illud videlicet quod gloriatur in accepta fide, cujus mercedem sperat, retributionem æternæ vitæ. Gloriatur autem et in alio lucro, id est in tribulationibus, quas sustinere facit: *Scientes quod tribulatio patientiam operatur*. Hinc dicitur: *Patientia vobis necessaria est* (*Hebr. x, 36*); quia nisi patientia tribulationem temperet, dum pressura tribulationis vim patientiæ extinguit, negotium certaminis non ad probationem extendit, sed mox ad reprobationem elidit. Jam patientia, quam tribulatio operata fuerit, extenditur ad probationem, ut hoc quod toleratur, si ad æternitatis amorem tendit, vere probetur; ne in sinu tolerantiae lateat murmur vocis iniquæ, et quod stabat sub fasce pressuræ solidum, dilabatur in murmuris fluxum; sicque probitatis dignitate careat quod in reprobatione murmuris venit. Jam probatio fidelis inventa venit ad bonorum spem, quæ tanta dulcedine conditoris anhelat, ut cupiat corpore dissolvi et esse cum Christo (*Philip. i, 23*); tanta sui soliditate robusta, ut confundi non possit. Salus itaque illa, quæ per fidem cœpit, quæ justificationem invenit, quæ ad pacem Dei pervenit, quæ in Christo solida accessum gratiæ reperit, in qua firmissime stans veraciter gloriatur, quam tribulatio exercitavit, quam probatio

* Ex *Isid.*; Etym. lib. viii, cap. 2, n. 5.

A idoneam reddidit, spes deinde sine confusione ad remunerationis æternitatem inducit, et hæc non aliter, nisi quia illa ultima et quæ major est horum charitas (*I Cor. xiii, 13*) Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis (*Rom. v, 5*). Hoc spei tempore, quod est medium inter fidem et charitatem, nunquam autem a fide et charitate sejunctum, sit exercitium operum honorum, ut fidem opera commendent, ne mortua sine operibus habeatur; ut spes indesinenter opus exercent, perducens intentionem usque ad perseverantiæ salutem, tolerans quicquid adversum aut ex tentatione aut ex passione concurrerit. Et ita cuncta æquo animo sustinet, ut inter angustias dolorum et præsentis lætitiæ gloriatur, et in future gloriæ expectatione lætetur.

CAPUT XC.

De charitate et nomine ejus.

De charitatis bono quantum quisque dicere poterit, cum satis Paulum dixisse sufficiat? qui prosequens virtutes ejus tanta numerositate complexus est, quanta et ubertate fructus ejus opimos esse pensavit. * Nomen charitatis Græcum est, quod Latine dilectio dicitur. Hæc a duobus incipit, vel ab homine et Deo, vel coram Deo ab homine et proximo. In uno enim experimentum dilectionis minime patet, quia cui se, vel quid sibi quisque connectat, singularitas non habet. Hæc primum a Deo ad homines venit, dicens Joanne: *Non quia nos dileximus Deum, sed quia Deus prior dilexit nos, datus nobis pignus spiritus, ut diligamus eum in operibus pietatis* (*II Joan. iv, 10*). C Dehinc ut demonstretur dilectio Dei, ostenditur dilectio proximi. Nam denuntiante apostolo: *Si proximum, quem videmus, non diligimus, quomodo Deum, quem non videmus, diligere poterimus* (*Ibid.*, 20). Testimonium ergo dilectionis Dei est dilectio proximi. Et tunc vere diligiprobatur Deus, quando in Deum amicus, propter Deum dilectus vincitur inimicus. Hæc ubi vera consistit, intercidi nescit; quia interruptionem non habet quod permanebit in æternitatis hereditate: tantum effectu suæ operationis idonea, ut non querens quæ sua sunt (*I Cor. xiii, 5*), sese periculis ingerat proximorum, atque quicquid lucrandum asceverit, aut propriæ prosperitatis communionem refoveat, aut susceptæ adversitatis expugnatione defendat: robustis exercitiis invida, dum D semper avida proximi salutis aut quod lucraverit non amittit, aut quod lucrare nequiverit compasione simplici dolet, nunquam bonitatis vacuata mercede.

Explicit liber de Progressu spiritualis deserti.

MONITUM IN EPISTOLAS SEQUENTES.

De Hildefonsi epistolis jam superius monuimus, omnes præter has duas ad Quiricum missas periisse, cum magna ejus doctrinæ jactura. Etenim satis multas scripsisse nobis indicio est, quod in justam unius voluminis molem excreverint, secundum suorum operum partem conficientis, ut auctor est sanctus Julianus. Quod ad hasce attinet quas edimus, Quirici epistolæ maximam continent divini illius operis de

Virginitate sanctæ Mariæ commendationem; quod tantus vir non solum summa animi voluptate atque spiritali fructu perlegerit, verum (quod miraculi speciem præ se fert) corpus ejus effractum atque innumum jucundissima libri lectione ita fuit erectum et confirmatum, ut continuo ad sua munia obsequium aptum sese præstiterit; et ipse qui choro jam diu ab erat infirmitatibus detentus, exinde divinis laudibus

integris viribus interesse potuerit. In nostri vero Hildefonsi responsionibus maxima omni ex parte animi humilitas summa cum sapientia conjuncta elucet; qua viri æquissimi laudes a se omnino avertens, in unum Deum omnium bonorum auctorem refundendas esse demonstrat. Secuti sumus Florezii editionem, qui tom. V Hispan. Sac. Hildefonsi epistolas, tom. vero XXIX eas iterum cum Quirici epistolis emendatiores nobis post Acherium exhibuit.

QUIRICI

EPISCOPI BARCINONENSIS

EPISTOLA AD HILDEFONSUM

EPISCOPUM TOLETANUM.

Ei gratias agit de libro ad se misso DE VIRGINITATE S. MARIE, quem mirifice laudat, fructum referens quem ex ejus lectione perceperat.

1. Cum a vobis remeans ad ovilis crediti loca redidissem, ita laboris magnitudine fessus, et vi lassitudinis resolutus debebam in cellula mea, ut nulla valetudo sineret vel ad sacrum officium properare: tandem cum tractatu mentis quærerem quod adjumentum meo labori prodesset, illico memoratus sum vestri muneris: quod cum ardua intentione percurrerem, ac mentis acie defixa, universa quæ in morem pigmentorum redolentia exstabant, saporare conarer, ita diffugit a me quidquid languidum, quidquid detritum, quidquid erat adversa valetudine anxium, ut in robur plenæ incolumitatis exsurgens, valenter ad gremium piæ et sanctæ matris Ecclesiæ cucurrerim, atque unigenito Domino et Redemptori nostro Jesu Christo Dei Filio gratias retulerim, quod ita vobis inspirationis suæ flatu vivifico in arcano pectoris insufflaverit, sanctique Spiritus unctione ad universa de se dicenda instruxerit, et quam decenter Novi ac Veteris Instrumenti series Incarnationis, seu Nativitatis dominicæ mysteria continebat, tam evidenter vos earumdem Scripturarum vestem expandere fecerit, atque, ut ita dicam, ea quæ opaca videbantur pro sui quantitate mysterii, luce clarius manifesta ac nota pusillis et magnis effecerit: ita ut ex hoc hebetescat Jovianus, dissipetur Helvidius, simulque et incredulus ac mente perfidus decedat Judeus.

2. Gaudeo in hoc dono gratiæ vobis a Deo distributæ, quod ipse qui ad Virginem Mariam Gabrielem in plenitudine temporum nuntiaturum miserat, quod Spiritus sanctus superveniret in illam, ac virtus Altissimi obumbraret eam, oris vestri introitum tangens, et cordis vestri stratum præmuniens, tam lucide universa de tanto mysterio dicere fecerit, quam veraciter adimplevit. Cujus rei gratia benedicimus Dominum, quod memor promissorum suorum dignatur esse nobiscum in hoc novissimo tempore sæculorum, et quidquid imbecillitas nostrarum mentium ac socordia animorum in sacris Scripturæ paginis scrutari tam sufficienter aggravata curis exterioribus non valebat, gratiæ suæ ubertate donante, per vos plenissime instructi de Incarnationis ac Nativitatis Christi mysterio sumimus. Gratias agimus sanctæ Trinitati, quæ Deus est, quia formavit hominem

A in Virginis utero, quem tamen pro nostra redemptione suscepit sola Filii persona.

3. Item gratias agimus sanctitati vestræ quod ipse Dei unicus, qui incarnatus in Virginis utero exstitit, ad vos veniens, ac penes vos faciens mansionem, famis nostræ impediam per vos verbi sui ubertate refecit, gratiæ suæ puritate stabilivit, veritatis suæ dono locupletavit. Sit tibi Domino meo bonum mercedis repositum coram Christo Domino nostro, et angelis ejus; sis lætus ex fructu operis boni inter æternæ felicitatis gaudia permansura, quia lætos nos cœlestis oraculi participatione fecisti.

4. Ecce, etsi non ut volui, tamen ut potui, sanctitati vestræ hæc non temeritatis ausu, sed humilitatis affectu suggerere curavi. Quod etsi ruralis intelligentia non ita nitidum aut saporum formare valuit, charitas tamen, quæ me invitavit ut suggererem, vobis inspiret ut quæ suggesta sunt placide suscipere dignemini. Incolumem dominum nostrum divina gratia conservet. Amen.

HILDEFONSI RESPONSIO.

Laudes a Quirico acceptas in Deum refundit.

antissimo ac venerabili domino Quirico episcopo Hildefonsus famulus vester.

1. Dedi gloriam Domino Jesu meo, cum accepi epistolam beatitudinis vestræ, gratiarum orsu confectam. Dederas enim et ipse in bonis, ut devota mortalitas quivit, beatæ immortalitati honorem debitum, tenens in æqualitate judicii pondus, ut illi soli laudem inferas, cujus opus agnosci. Quia ergo gratia Dei ad te misit pro quibus a te vota laudationis accepi, benedicamus illum simul in unum, qui et per me intulit materiam piæ prosecutionis, et a te accepit sibi soli debitam gloriam laudis.

2. In cæteris autem sto ego in memetipso in reatu conscius, in pavore anxius, ante Judicem confusus, ante adventum Judicis terrore commotus; rursum autem ex redemptione fidus redemptionis, actionis prorsus Redemptoris pietate salvandus. Cujus si quæras opus, peccatum est; si quæras vitæ rationem, peccati confessio est; si quæras judicium, pœna peccati est. Pro quibus cunctis et peccatis et peccatorum meorum meritis, obsecro te per eum cujus iudicio absolvi cupimus a reatu, ut defigas pro me manum orationis coram vultu pietatis ipsius, quo non tuis illaqueatus, sed adjutus verbis, obtineam me absolvi et erui a delictis; dari mihi vel augeri promerens, ut loquar de illo vera, diligamque pie, quæ de illo dixerim, et glorificetur idem in confessionibus meis et presentibus et æternitate sæculis permansuris. Dicere plura vellem si miseriarum pressura sineret; sed totum satisfactum sibi reputet charitas, quod vel minimum permisit tædiosa necessitas.

ALTERA QUIRICI EPISTOLA

AD EUENDEM HILDEFONSUM.

Eum ut scripturis interpretandis operam del hortatur.

Domno sanctissimo et vere mihi specialiter perti-

mendo Hildefonso archiepiscopo Quiricus servulus vester.

1. Cum ad omnia nova; ut nostis, omnipotens Deus non novo, sed sempiterno utatur consilio; ad egestatem nostri temporis talentorum vobis summam distribuens, ne plurimum inedia labefactemur; vestri oris pabulo nos sustentare curavit. Ac proinde quia summæ Patrifamiliæ duplicatione eorundem talentorum rationis summam referre curatis; obsecro ut si qua in opacitatibus divinarum Scripturarum ad utilitatem matris charissimæ, quæ et nunc nobiscum gemit in terra, et ad quam suspiramus in cælo, sedula revolutione inventis; et invenire intenditis, ad profectum ejusdem sanctæ matris styli oraculo promerere non cæssetis decenter: et in eo prosit ut tu, domine, qui in cubiculum Regis æterni introduceris, sacrarum Scripturarum vestem aperias; atque illa quæ senioribus tegmine vestimentorum adoperta latebant, palam facere solito labore intendas. Nam et distributione gratiæ superne, ut confidimus, apertit vobis ostium sermonis ad loquendum mysterium suum. Erit enim respectus operis vestri cum retributione æternæ mercedis, cum infirmantium mentes ad salutem interioris hominis per vos Christus proverit; et tibi, quæ animæ salutem initiaverant, pleno robore convalescant; jactuque seminum spiritualium per doctrinam sanctæ prædicationis; cum alios ab errore pertraxeris, aliosque ne errent servaveris, collectis manipulis sancti laboris post cursum longioris ævi eas ad conspectum æterni judicis potiturus gaudia sempiterna.

2. Ne igitur, quem torpore mentis obtusum, et sermone prædicationis ignatum tu, mi domine sanctissime, nosti, et ministrante gratia Spiritus sancti quæcumque dixeris pie, quæcumque depromseris sancte, quæcumque manifestaveris recte, quo et idem sanctus Spiritus agnoscat, et omnes qui illo pleni sunt diligant; ut me munire his donis non dedigneris, suggero. Sic glorificetis et portetis Christum in confessionibus vestris et presentibus et æternitate sæculi permansuris.

3. De cætero his excursis, ut manu sanctæ orationis effugas imbecillum, atque ut jugitate precum apud

communem Dominum obtineas, ut donec me periciat suæ pietatis curatione, meis languoribus suam medicinam non subtrahat; precor. Christi gratia incolumem servet dominum meum in longævitate perennis ævi. Amen.

HILDEFONSI RESPONSIO.

Id se quidem libenter præstaturum, sed iniquitate temporum retardari significat.

Domino meo Quirico episcopo Hildefonsus famulus vester.

1. Imperas mihi, charissime domine, aut loqui si taceo, aut ne taceam loquens, et dominicæ vestis, quæ non habet maculam aut rugam; abdita contraque devolvens, unius objectu luminis et desiderii fidelium luceam, et insipientiam peridorum extinguam. Non ergo possum, sed ille faciat in me hæc gloriam sibi, qui erigit elisos, solvit compeditos, et illuminat cæcos. Qui erigat me ad se manibus pie crucis, quem cecidisse constat de manibus suæ divinitatis; qui solvat me imperiis pietatis a vineulo secleris; qui illuminet me prævenienti misericordia; quem caligavi malorum culpa; et tunc ab Jesu apprehensus audiam: *Dimissus es ab infirmitate tua*, confestimque erectus glorificem eum. Tunc quoque solutum abire sinat, et curram post eum in odem unguentorum ejus: quodque afflato virtutis attraxerim, eloqui flatu respirem. Illuminet etiam cæcæ, et cum lumen miserationis ejus agnovero, ego quoque et omnis plebs demus laudem Deo.

2. Nunc certe quia non me, sed gloriam Christi mei quaeris in me, et ego non meipsum commendans, sed Christum meum in omni quod loqui appeto, spectantibus amabilem ardentem exhibeo, ut hunc dilectum meum diligens loquar, loquens annuntiem, annuntians notum faciam, agnitum celebrem; reddam post celebritatem mortalitatis angelorum hymnis laudem sæculis sempiternis: igitur ut præsepis appeterem loqui frequenter, et hoc mihi pia devotio adest, ut in meditatione legis Dei lingua simul et illi silentium non haberet; sed ita necessitas temporum vires atterit animorum, ut nec delectet vita proper imminetia mala.

SANCTI HILDEFONSI TOLETANI EPISCOPI

'LIBER DE VIRIS ILLUSTRIBUS.

PREFATIO:

1 Virorum adnotationem florum quorum edictis atque doctrinis sancta Ecclesia toto terrarum orbe diffusa illustratur in bonis atque defenditur ex adversis, mox post ascensionem Christi ab apostolorum

* In Editione Antonii Lorenza, quam sequimur, ante hunc librum representatur opus divi Isidori de Viris illustribus, quod nos, ut pote jam inter Opera

D exordio vir beatus atque doctissimus Hieronymus presbyter plene dicitur adnotasse, qui singulatim nomina eorum, seriem temporum, monumenta librorum, diversitates opusculorum in laudabilem necessariamque memoriam usque ad seipsum stylo evidenti sancti Isidori recensuit (Patrologiæ tomò LXXXIII, col. 1082), hic iterum ab oculis lectorum posuit inutile judicavimus. Edr.

conscribens, et innotescendo monstravit, et retexendo posteris commendavit. Hunc secutus Gennadius, renotationis ordinem textu simili percucurrit. Deinceps vir prudentissimus Hispalensis sedis Isidorus episcopus eodem ductu quosque viros optimos reperit, in adnotationem subjunxit. Siquidem non omnia præscuratus abscessit. Post hunc in nostris partibus incuria cunctos invasit, ita ut quedam vetusta antiquitas operiret, et quam plurima nova neglectus oblivionis absconderet.

2. Ast ego procul valde impar et his quos adnotatio retinet, et illis quos renotatio delectavit, indignusque satis et absque substantia totius boni operis, successorque sanctæ memoriæ alterius Eugenii factus in sede illa gloriosa Toletanæ urbis (quam non ex hominum immenso conventu gloriosam dico, cum hanc et gloriosorum illustret presentia principum, sed ex hoc quod coram timentibus Dominum iniquis atque iustis habeatur locus terribilis, omnique veneratione sublimis) conatus sum, etsi non elegans studium, vel obsequiam voluntatis bonæ illorum miscere memoriæ gloriose sedis; ne incurrerem ex silentio damnum, si tam gloriose sedis tamque gloriosorum virorum clarescentem memoriæ lucem tenebrosa nube silentii contemissem.

3. Fertur namque ex antiquitate veteri, quod potuisse fieri cernitur exemplo temporis novi. Nam Montanus sedis ejusdem beatissimus præsul, ut a se conjugalis conversationis infamiam propulsaret, tandiu assumptos veste candentes narratur tenuisse carbonem, donec Domino consecrans oblationem, totius per semetipsum compleret missæ celebritatem. Quo sacrificio expleto, prunarum ignis cum decore vestis adeo in concordiam venit, ut nec vestis vim exstingueret ignis nec vis ignis, statum laderet vestis.

4. Rursum cum Helladio episcopo sedis ejus Justus diaconus fastu superbiæ insultaret, post mortem quidem sui pontificis vixit episcopus, et ipse tabefactus; sed in reprobam versus sensum, ob intemperantiam morum a ministris altaris sui dormiens strangulatus laqueo exspiravit.

5. Item, cum successori ejus Justo episcopo Gerontius presbyter, principis oblectamine fatus, contemptum adversitatemque deferret, tam repentino motu vim perdidit intellectus, ut multis medicorum curatilibus acto, quidquid in medelam fieret, totum in pestis augmentum cresceret. Sicque perinvaleuit commotio mentis, ut usque ad obitum suum horror esset homini ejus vel participatio visionis, vel colloquium oris.

6. Adhuc etiam successori in locum ejus Eugenio priori Lucidius diaconus suus, cum innexus amicitie sæculari violenter honorem presbyterii et quedam prædia extorsisset, tam in reprobam sensum, tamque in languoris supereminentem pervenit

* Ita edit. reg. et Ms. Tolet., non *curatoribus*, quod Edit. Florez.

^b Gregorius papa Vita, quam se scripsisse Hildephonsus ait, in omnibus desiderabatur exemplaribus

A statum, ut cum vivere recusaret, tam mori esset quod viveret, quam vivere quod mori vellet.

7. Horum ergo bonorum studium provocatus, quæque vetera antiquorum relatu reperi, quæque nova exhibitione temporis didici, orsu lingue quo potui subnotavi, ut illorum bonæ memoriæ jungar, a quibus prava operatione disjungor. Et qui cum illis in templo Dei non infero doctrinæ copiam, offerentium commendem fideli obsequia memoriæ, obsecrans omnes ut me divinæ ingerant pietati. Quare illos humanæ memoriæ, ex qua labi poterant, tenaciter commendavi. Sane beatissimum Gregorium sanctæ memoriæ Isidorus adnotaverat: sed quia non tantum de operibus ejus dixit, quantum nos sumus experti, ideo renotationem illius submovenes, quæque de illo novimus, stylo plenior notamus.

I. Gregorius papa Romanus.

II. Asturius episcopus Toletanus.

III. Montanus episcopus Toletanus.

IV. Donatus monachus Afer (Ms. Tolet., abbas Ser-vitanus).

V. Aurasius episcopus Toletanus

VI. Joannes episcopus Caesaraugustanus.

VII. Helladius episcopus Toletanus.

VIII. Justus episcopus Toletanus.

IX. Isidorus episcopus Hispalensis.

X. Nonnitus episcopus Gerundensis.

XI. Conantius episcopus Palentinus.

XII. Braulio episcopus Caesaraugustanus.

XIII. Eugenius episcopus Toletanus.

C XIV. Eugenius alter episcopus Toletanus

CAPUT PRIMUM.

^b Gregorius papa Romanæ sedis et apostolicæ præsul, compunctione timoris Dei plenus, et humilitate summus, tantoque per gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine præditus, ut non modo illi presentium temporum quisquam, sed nec in præteritis quidem par fuerit unquam. Ita enim cunctorum meritorum claruit perfectione sublimis, ut exclusis omnibus illustrium virorum comparationibus, nihil illi simile demonstret antiquitas. Vicit enim sanctitate Antonium, eloquentia Cyprianum, sapientia Augustinum. Hic namque in exordio episcopatus sui edidit librum Regulæ pastoralis, directum ad Joannem Constantinopolitanæ sedis episcopum, in quo docet qualis quisque ad officium regiminis veniat, vel qualiter dum venerit, vivere vel docere subjectos studeat. Scripsit præterea, exceptis opusculis de quibus Isidorus beate memoriæ mentionem facit, Idem excellentissimus doctor et alios libros morales, videlicet super Ezechielem prophetam homilias viginti duas in libris doctis compactas, in quibus multa de divinis Scripturis mystico ac morali sensu ^d luculenter necnon et facundo sermone disseruit. Super librum Salomonis, cui titulus est Canticum canticorum

Hildephonsi, præter unum, illud monasterii Fontis-Sancti.

^c Ita Isidorus, licet in impressis, *Havennalem*.

^d Cod. Tolet. et reg. Edit., *luculente*.

rum, quam mire scribens, morali sensu opus omne exponendo percurrit. De Vitis Patrum per Italiam commorantium edidit etiam libros quatuor, quos volumine uno compegit, quem quidem Codicem Dialogorum maluit appellari. In quibus libris quanta divinitatis lateant sacramenta, et in amore celestis patriæ mira documenta, studiosus potest facile cognoscere lector. Existant et ipsius ad diversos epistolæ plurimæ, limato quidem et claro stylo digestæ; quas qui perlegerit, liquido advertet et in eo ad Deum rectam fuisse intentionem, et ad animarum zelum omni vigilantia et cura exstitisse solertem. Has itaque uno volumine arcans, in libris duodecim distinxit, Registrum nominandum esse decrevit. Fertur et alia opuscula edidisse egregia; sed ad manus nostras nondum pervenerunt. Felicissimus tamen et nimium felix, cui dedit Deus studiorum ejus omnia perpendere dicta. Floruit namque vir iste sublimis ac beatissimus doctor et præsul Mauritio Augusto regnante.

CAPUT II.

* Asturius post ^b Audentium in Toletana urbe sedis metropolis provinciæ Carthaginis pontifex successor obvenit; vir egregius assignans opera virtutum plus exemplo vivendi quam calamo scribentis. Hic et sacerdotio beatus, et miraculo dignus, quia quibus jungeretur in celo, eorum terreno reperire membra meruit in sepulcro. Nam cum sedis suæ sacerdotio fungeretur, divina dicitur revelatione commonitus, Complutensi sepultos municipio (quod ab urbe ejus ferme sexagesimo milliario situm est) ^c Dei martyres perscrutari. Qui concitus accurrens, quos et telus aggeris et oblivio temporis presserat, in lucem et gloriam terrenæ cognitionis provehens invenit. Quibus repertis, redire in sedem renuens, servitute simul et assiduitate sanctis innexus, diem clausit extremum. Cujus tamen sedem donec vixit nemo adiit. Inde, ut antiquitas fert, in Toletum sacerdos nonus, et in Compluto agnoscitur primus.

CAPUT III.

^d Montanus post Celsum primæ sedis provinciæ Carthaginis Toletanæ urbis cathedram tenuit: homo et virtute spiritus nitens, et eloquii opportunitate decorus, regimen honoris retentavit ac disposuit, condigno cœlestique jure simul et ordine. Scripsit epistolas duas ecclesiasticæ utilitatis disciplina consertas, e quibus unam Palentiæ habitatoribus, in qua presbyteros chrisma conficere, episcoposque alienæ diœcesis, alterius territorii ecclesias consecrare, magna perhibetur prohibere auctoritate, sa-

* Asturius, forte qui in 1 concil. Tolet.

^b Audentii episcopi Hispani meminit Gennadius.

^c Sanctos Justum et Pastorem passos sub Datiano, de quibus Prudentius.

^d Montani archiepiscopi Toletani duas epistolas, quarum Hildefonsus meminit, nos habemus nondum editas. Is vero Turibius, ad quem Montanus scribit, monachus fuit Palentinus, valde diversus a sancto Turibio Asturicensi episcopo, cujus corpus Lebanæ apud Astures colitur. Est et tertius Turibius notarius Romanæ sedis, cujus mentio fit primo concilio

crarum litterarum testimonio affirmans id ipsum fieri penitus non licere. Amatores quoque Priscillianæ sectæ, licet non operarentur eadem, quia tamen memoriam ejus amore retinerent, abdicat et exprobrat, commemorans quod in libris beatissimi Turibii episcopi ad Leonem papam missis eadem Priscillianorum hæresis detecta, convicta, atque decenter maneat abdicata. Aliam vero epistolam ad Turibium religiosum, in qua collaudans eum, quod culturam destruxerit idolorum, committit ei sacerdotalis auctoritatem vigoris, per quam presbyteros chrisma conficere, et episcopos alienæ sortis alterius diœcesis ecclesias consecrare, magna comescat invectione. Hic vir antiquissima fidelique relatione narratur ad exprobrationem infamiae tandiu ^e vixisse tenuisse in vestimento ardentis, donec coram aedis suæ sacro altari totius missæ celebritatem per semetipsum expleret. Peractis autem solemnibus ne prunæ ignem, nec vestis inventa est amisisse decorem. Tunc Deo relatis gratiarum actionibus, per simplicem naturam ignis convicta est et fallacia detestabilis accusantis. et innocentia beatissimi sacerdotis. ^f Gloriosus habitus fuit temporibus Amalarici regis; annis novem pontificatus tenuit dignitatem.

CAPUT IV.

^g Donatus et professione, et opere monachus, cuiusdam eremite fertur in Africa exstitisse discipulus. Hic violentias barbararum gentium imminere conspiciens, atque ovilis dissipationem et gregis monachorum pericula pertimescens, ferme cum septuaginta monachis copiosisque librorum Codicibus navali vehiculo in Hispaniam commeavit. Cui ab illustri religiosaque femina Minicea subsidiis ac rerum oplibus ministratis, ^h Sirvitanum monasterium visus est construxisse. Iste prior in Hispaniam monasticæ observantiæ usum et regulam dicitur adduxisse, tam vivens virtutum exemplis nobilis, quam defunctus memoriæ claritate sublimis. ⁱ Hic in præsentī luce subsistens, et in crypta sepulcri quiescens, signis quibusdam proditur effulgere salutis; unde et monumentum ejus honorabiliter colere perhibentur incolæ regionis.

CAPUT V.

Aurasius Toletanæ Ecclesiæ pontifex metropolis urbis, post Adelphium in loco asciscitur sacerdotis, vir bonus, regiminis auctoritate præclarus [*Tolet., præclarens*], domesticis rebus bene dispositus, adversitatibus infixis constanter erectus; qui quanto exstitit temperator mansuetus, tanto fortior semper fuit inventus adversis. Plus illi intentio in defen-

Bracaren. Prædictæ epistolæ editæ postea fuere ab eminentissimo card. Aguirrio; deinde a P. Florez; tertio tandem a nobis in hoc opere recuse.

^e Et ita subscribit Montanus in 11 concil. Tolet., anno 5 Amalarici.

^f Donatum mirabilem operatorem vocat Joannes Bictar. ann. 572.

^g De Sirvitano Isidorus in Eutropio.

^h Tol. et Cod. Mariana: apud Florez, *hic et in præsentī*.

sione veritatis, quam in scribendi exercitio mansit; unde perfectissimis viris compar habetur, quia quæ de verbo illorum prædicatio seminavit, defensionis hujus custodia præmunivit. Vixit in sacerdotio temporibus Witterici, Gundemari, et exordiis Sisebuti regum, annis ferme duodecim.

CAPUT VI.

Joannes in pontificatu Maximum secutus Ecclesiæ Cæsaraugustanæ sedem ascendit. Primo Pater monachorum, et ex hoc præsul factus in regimine populorum; vir in sacris litteris eruditus, plus verbis intendens docere, quam scriptis; tam largus et hilaris dato, quam hilaris et vultu. Uncionem namque spiritus Dei, qua fovebatur interius, tam largitate muneris, quam habitudine vultus adeo præferbat, ut et datum gratia commendaret, et non datum gratia excusaret. In ecclesiasticis officiis quædam eleganter et sono et oratione composuit. Annotavit inter hæc inquirendæ paschalis solemnitatis tam subtile atque utile argumentum, ut lectori et brevitatis contracta, et veritas placeat patefacta. Duodecim annis tenuit sedem honoris, adeptus vitam gaudio, ad quam anhelavit desiderabili voto. Substitit in sacerdotio temporibus Sisebuti et Suinthilani regum.

CAPUT VII.

Helladius post Aurasium sedis ejus adeptus est locum. Hic cum regis aulæ illustrissimus, publicarumque [Tol., publicanusque] rector existeret rerum, sub seculari habitu monachi votum pariter explebat et opus. Nam ad monasterium nostrum (illud Agalensedico, cujus me susceptio monachum tenuit, quod munere Dei perennisque ac patens sanctitatis decore et opinabile cunctis et palam est totis) cum sæpe discursantium negotiorum ductus itinere perveniret, remota clientum sæculique pompa decoris, adeo monachorum peculiaritatibus inhærebat, ut turmis junctus eorum, stipularum fasciculos ad cibarium deportaret. Cumque inter decorem insolentiamque sæculi, solitudinis et amaret et sectaretur arcana, celeri fuga, relictis omnibus quæ esse noverat mundi, ad id sanctum monasterium, quod frequentaverat voto, venit permansurus optabili usu. Ibi factus monachus Pater, meritis studiisque sanctis et vitam monachorum debite rexit, et statum monasterii totius communis rei divitiis cumulavit. Ex hoc fessis pene senio artubus ad pontificatus apicem evocatur; et quia vocaretur yi coactus [Tol., vi coactatus], pariter et ignotus, illic majora virtutum exempla quam monachus decit, quia statum mundi, quem contempsit virtute, magna perhibetur rixisse discretionem. Missiones, elemosynarumque copias tam largiter

* Exstat apud nos manuscripta ejus epistola ad quemdam Froganem Judæorum partes foventem. Vidit eam aliquando ipse Joan. Bapt. Perez, et habuit transcriptam ex vetusto Cod. Biblioth. sancti Laurentii, eamque annotavit. Ex illa licet brevi id quod scribit hoc loco sanctus Hildephonsus, facile confirmatur; nempe in arguendo et reprehendendo acerrimum, in scribendo vero parum accuratum extitisse.

b Joannes frater Braulionis, infr., cap. 12.

PATROL. XCVI.

egenis intulisse probatur, ac si de illius stomacho putasset inopum et artus descendere, et viscera confoveri. Scribere renuit, quia quod scribendum fuit, quotidianæ operationis pagina demonstravit. Me, ad monasterium rediens memoratum, ultimo vitæ suæ tempore Levitam fecit. Senex obiit; decem et octo annis sacrum regimen tenuit. Temporibus Sisebuti, Suinthilani, et exordiis Sisenandi regum beatus habitus fuit; qui post beatorum gloriam cælestis regni bona plenus senectute promeruit.

CAPUT VIII.

Justus Helladii discipulus, illique successor innexus est: vir habitudine corporis, ingenioque mentis decorus, atque subtilis, ab infantia monachus; ab Helladio ad virtutem monasticæ institutionis assiduè educatus pariter et instructus, in Agaliensi monasterio tertius post illum rector est factus. In pontificatu autem mox illi successor inductus, vir ingenio acer et eloquio sufficiens, magna spe profuturus, nisi hunc ante longævam vitam dies abstulisset extrema. Scripsit ad Richilanem, Agaliensis monasterii Patrem, epistolam debita et sufficienti prosecutione constructam; in qua patenter astruit susceptum gregem relinquere penitus non debere. Exstitit rector annis tribus: tempore Sisenandi obiit, qui rex post hunc die nona decima defunctus abscessit.

CAPUT IX.

Isidorus post Leandrum fratrem Hispanensis sedis provincie Bætice cathedram tenuit: vir decore simul et ingenio pollens; nam tantæ jucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, ut ubertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita his qui audisset, non nisi repetita sæpius commendaret. Scripsit opera et eximia, et non parva, id est, librum de Genere officiorum, librum Proœmiorum, librum de Ortu et Obitu Patrum, librum Lamentationis, quem ipse Synonymorum vocavit, libellos duos ad Florentinam sororem contra nequitiam Judæorum, librum de Natura rerum ad Sisebutum principem, librum Differentiarum, librum Sententiarum. Collegit etiam de diversis auctoribus, quod ipse cognominat, secretorum Expositiones sacramentorum: quibus in unum congestis, idem liber dicitur Questionum. Scripsit quoque in ultimo ad petitionem Braulionis Cæsaraugustani episcopi librum Etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perficere, in ejus opere diem extremum visus est conclusisse. Floruit temporibus Reccaredi, Liuvanis, Witterici, Gundemari, Sisebuti, Suinthilani, et Sisenandi regum, annis fere quadraginta

* De Maximo Isidorus, de Viris illustribus, cap. 46.

d Ita Tol. Cod. et Florez. Editio Matrit., addit.

e Subscribit in iv concil. Tolet. ann. 3 Sisenandi.

f Bis legitur in Edit. omn. Nos in Ms. Tol. legimus his, quod non coheret, nisi male scriptum di camus his pro is in nominandi casu: quæ lectio omnibus esset probanda, nisi placeret viz pro hi conjectari.

tenens pontificatus honorem, insignemque doctrinam. A ejus post illum tertius rector accessit. Et bonum meritum senis, qui duobus discipulis sanctisque filiiis Ecclesie Dei hereditatem meruit relinquere gubernandam. Idem Eugenius moribus incessuque gravis, ingenio callens. Nam numeros, statum, incrementa, decrementaque, cursus recursusque lunarum tanta peritia novit, ut considerationes disputationis ejus auditorem et in stuporem verterent, et in desiderabilem doctrinam inducerent. Vixit in sacerdotio fere undecim annis, regnantibus Chintila, Tulgane et Chindasvintho regibus.

CAPUT X.

Nonnitus post a Joannem in Gerundensi sede pontifex accessit, vir professione monachus, simplicitate perspicuus, actibus sanctus, non hominum diutina deliberatione, sed Dei per homines celeri definitione in pontificatum ascitus, adherens instanter obsequiis sepulcri sancti b Felicis martyris. Rexit Ecclesiam Dei meritorum exemplis amplius quam verborum edictis. Hic et in corpore degens, et in sepulcro quiescens, fertur salvationis operari virtutes. Substituit temporibus Suinthilanis et Sisenandi regum.

CAPUT XI.

Conantius post a Maurilianem Ecclesie Palentinae sedem adeptus est, vir tam pondere mentis quam habitudine speciei gravis, communi eloquio facundus, et gravis [Tol. gratus], ecclesiasticorum officiorum ordinibus intentus et providus, nam melodias soni multas noviter edidit. Orationum quoque libellum de omnium decenter conscripsit proprietate Psalmorum. c Vixit in pontificatu amplius triginta annos, dignus habitus fuit ab ultimo tempore Witterici per tempora Cudemari, Sisebuti, Suinthilanis, Sisenandi et Chinthilae regum.

CAPUT XII.

Braulio frater Joannis in Caesaraugusta decedentis adeptus est locum; vir sicut germanitate conjunctus, ita non minimum [Al., nimium] ingenio minoratus. Clarus et iste habitus canonicis, et quibusdam opusculis. Scripsit d vitam Amiliani cujusdam monachi, qui memoriam hujus et virtutem illius sancti viri suo tenore commendat pariter et illustrat. Habuit sacerdotium ferme viginti annis: quibus expletis, clausit diem vite presentis. e Duravit in regimine temporibus Sisenandi, Chintilae, Tulganis et Chindasvinthi regum.

CAPUT XIII.

Eugenius discipulus Helladii, collector et consors Justii, pontifex post Justum accedit, ab infantia monachus, ab Helladio cum Justo pariter sacris in monasterio institutionibus eruditus. Hunc secum Helladius a monasterio tulit ad pontificatum tractus, qui rursus ab eo clericalibus institutis ordinibus, sedis

a Joannem Biclarensem abbatem, de quo Isidorus, cap. 44.

b Felix Gerundensis martyr, de quo Prudentius, in xviii Martyr., et Eulogius.

c Conant. in Concil. Tolet. ann. 636.

d Maurila subscribit in iii concil. Tolet. Episcopus Palentinus, non Amalensis, ut in impressis.

e Itaque moritur circa annum 638.

f Ad quem scribit Isidorus.

g Exstat manuscripta.

h Itaque moritur circa annum 646.

i Eugenius archiepiscopus Toletanus videntur Gothi cognovisse duos tantum. Itaque secundum, sive alterum vocant Hildefonsus, Julianus et Felix illum quem nos tertium. Temporis enim vetustas oblivione obnerat Eugenium primum martyrem a Dionysio Areopagita Toletanis missum, de quo meminuit Ilduinus abbas, et sancti Gerardi Vita, et concors denique Ecclesia Parisiorum atque Toletano.

rum. Anno tandem Christi 1148, Raymundus archiepiscopus Toletanus ad concilium Rhemense profectus, in Eugenio monumentum Lutetiae incidit, et rei gestae historiam sepulchrique locum nostris primis nuntiavit. Nuper autem Philippus secundus rex Hispaniarum religiosissimus, hujus sancti Eugenio martyris corpus ex Gallia ad se allatum anno 1565 celeberrima pompa excepit, et Ecclesie donavit Toletanae.

Item Eugenius alter post Eugenium pontifex subrogatur. Hic cum Ecclesie regie clericus esset egregius, vita monachi delectatus est. Qui sagaci fuga urbem Caesaraugustanam petens, illic martyrum sepulcris inhaesit, ibique studia sapientiae et propositum monachi decenter incoluit; unde principali violentia reductus, atque in pontificatum ascitus, vitam plus virtutum meritis quam viribus egit. Fuit namque corpore tenuis, parvus robore, sed valide fervescens spiritus virtute; studiorum bonorum vim persequens, cantus pessimis usibus vitatos melodiae cognitione correxit, officiorum omissos ordines curamque discrevit. Scripsit de sancta Trinitate libellum et eloquio nitidum, et rei veritate perspicuum, qui Libyae et Orientis partibus miti quantocius poterat, nisi procellis resultantia freta incertum pavidis iter viatoribus distulissent. Stripsit et duos libellos, unum diversi carminis metro, alium diversi operis prosa concretos, qui ad multorum industriam ejus ex hoc tenaciter sanctam valuerunt commendare memoriam. Libellos quoque i Dracontii de Creatione mundi conscriptos, quos antiquitas protulerat vitiatos, ea quae inconvenientia reperit, subtrahendo, immutando, vel meliora conficiendo, ita in pulchritudinis formam coegit, ut pulchriores de artificio corrigentis, quam de manu processisse videantur auctoris. Et quia de die septimo idem Dracontius omnino reticendo, semiplenum opus visus est reliquisse, iste et sex dierum recapitulationem singulis versiculis renotavit, et de die septimo, quae illi visa sunt, eleganter dicta subjunxit. Clarus habitus fuit temporibus Chindasvinthi et Recesvinthi regum, dum Anno tandem Christi 1148, Raymundus archiepiscopus Toletanus ad concilium Rhemense profectus, in Eugenio monumentum Lutetiae incidit, et rei gestae historiam sepulchrique locum nostris primis nuntiavit. Nuper autem Philippus secundus rex Hispaniarum religiosissimus, hujus sancti Eugenio martyris corpus ex Gallia ad se allatum anno 1565 celeberrima pompa excepit, et Ecclesie donavit Toletanae.

i De Dracontio Isidorus, cap. 57. Dracontius porro poeta, cujus hic fit mentio, jam diu fertur impressus, non tamen ut fuerat ab Eugenio emendatus; sed hanc Eugenio emendationem vidi in illo vetusto Codice Ruicli Azargii, cujus supra mentionem feci. Et hic Dracontius, ut ab Eugenio emendatus fuit, editus saepius est; primum a doctissimo Sirmundo, deinde in PP. Biblioth., tandem a nobis. (Vid. hujus Patrologia tom. LX.)

fere duodecim annis tenens dignitatem simul et gloriam sacerdotis, sique post lucis mundialis occasum in basilica sanctæ Leone adiecit tenet habitationis sepulcrum. Hucusque Hildephonsus.

APPENDICES.

APPENDIX PRIMA.

S. HILDEFONSO OPERA DUBITANTER ASCRIPTA.

MONITUM.

Quæ dubia dicimus, lector optime, illa opera velimus intueas, quæ aliquando non sine probabili ratione sancti doctoris credita sunt; quamvis procedente tempore, scriptisque ad justum criterium diligentius examinatis, potiora momenta deprehenderint viri docti, quare ipsa sancto doctori adjudicanda putaverint. In his primum locum damus opusculo de Parturitione beate Mariæ virginis, et ejus perpetua virginitate, pauca de eo præfaturi, quoniam habemus super ejus legitimo auctore animadversiones eruditiss. viri Joannis Mabillonii (*Sæcul. 11 Act. SS. ordin. S. Bened. in observ. ad Vitam sancti Hildephonsi*), quem exscribere opere præsumimus cum Luca D'Achery, tomo I sui Spicilegii, fol. 43 novæ Editionis, per Ludovicum de d. Hære correctæ et expurgatæ.

Franciscus (inquit) Feu-ardentius, theologus Parisiensis, in Bibliotheca Patrum nonnulla Hildephonsi opuscula vulgavit: in his librum de Virginitate sanctæ Mariæ contra tres infideles, cujus hic prologus: *Deus, lumen verum*, etc., et initium: *O Domina mea! Dominatrix mea*, etc. Cui libro alium Hildephonso itidem attributum subiecit, de perpetua Virginitate sanctæ Mariæ, et ejus parturitione cum hæc exordio: *Quamvis omnium Ecclesiarum virginitas*, etc. Primum libellum esse Hildephonsi, posteriorem vero Ratberti abbatis Corbeiensis certissimis deprehendimus argumentis. Hildephonsus librum de Virginitate testimonio Veteris ac Novi Testamenti plenum edidit, inquit Cixilanes, qui dicendi modus in priore libro evidenter, non in posteriori, apparet. Præterea Hildephonsus, auctore Juliano, librum de Virginitate scripsit contra tres infideles, et quidem contra Jovinianum, Helvidium, et Judæos; quemadmodum ex Quirici epistola, quæ præfixa est operibus Hildephonsi in ms. Codice, manifestum est. Atqui Hildephonsus eodem omnino infideles nomine tenus in priore hocce libro interpellat et exagitat; in posteriore vero libro alius omnisque questionis status: Patrum testimonia passim in confirmationem adducuntur, quos inter laudantur et citantur Gregorii Magni Moralia, Augustinus, Hieronymus, Cyrillus Alexandrianus, Petrus Ravennas, alique, quos ne salutat quidem in opere suo Hildephonsus. Denique magna est inter utrumque opus styli diversitas. Hildephonsus conglobatis synonymis adversarios urget; Ratbertus majori sententiarum gravitate, qui modus senem decebat, in posteriori libro procedit, opusque suum dedicat abbatissæ et sanctimonialibus beate Mariæ apud Suessionas, ubi educatus fuerat, quod ex operis inscriptione postea referenda patebit. Unde eas matres et matronas charissimas sepe appellat.

ergo Hildephonsus, sed Ratbertus posterioris istius libri auctor censendus est. Hujus tempore emersit controversia quedam inter catholicos de modo quo beata Maria Christum peperit. Eum naturali et communi cæterorum hominum via et lege natum asserebant nonnulli; alii contra, quos inter Ratbertus, reclamabant. Questio ista in Germania orta est, uti docet Ratramnus Corbeiensis monachus, Ratberti sententiæ contrarius, in libello quem de hoc argumento composuit, et cuidam sibi ignoto (non proinde Ratberto monasterii sui abbati) inscripsit. Ratramno respondere videtur Ratbertus fratrum nomine adversarios appellans his verbis: « Sed quia quorundam nunc fratrum rursus impudica quasi percunctando laborat temeritas, decrevi ad vos, matronæ Christi, de his scribere, quæ ipsi curiosius contra ejus pudicitiam quam religiosius conantur explorare. » Et ut statum controversiæ intelligas, « Non dico, inquit, quod dicant virginitatem amisisse, quæ nesciens virum, virgo concepit, virgo peperit, et virgo permansit; sed quia id ipsum quod confitentur negant, dum dicunt eam communi lege naturæ filium edidisse. »

Hinc apparet magna inter utrumque Hildephonsi et Ratberti opus diversitas. Hildephonsus agit Contra tres infideles; Ratbertus Adversus fratres. Hildephonsus arguit Helvidium, et Judæos virginitatem Deiparæ pernegantes; Ratbertus catholicos theologos eandem Deiparæ virginitatem admittentes, at non recte explicantes, ut qui Mariam dilatatis virginalibus claustris Christum peperisse dicerent, quod certe jam volnerat Jovinianus, quem Hildephonsus impugnat. Ratbertus opus suum in duos partitus est libros, sanctimonialibus Suessionensibus nuncupatos hac inscriptione, qualis in apographis Corbeiensibus reperitur: « Venerabili matrone Christi una cum sacris virginibus Vesona [*Leg. Suessiona*] monastice degentibus P. R. (id est, Paschasius Ratbertus) monachorum omnium peripsema. » Hanc inscriptionem si vidisset Feu-ardentius, Ratberti sine dubio proprium ac germanum scitum tribuisset. Post hæc sic liber incipit: *Quoniam omnium Ecclesiarum*, etc., quæ in Bibliotheca Patrum habentur ad medium usque libellum. Nam ab eo loco ubi legitur hæc nota: *Hic aliquid desideratur*, Codices mss. ab Editis omnino discrepant, substituantque partem sermonis Hildephonsi ascripti, qui inter editos de Purificatione sanctæ Mariæ inscribitur; secundus vero Ratberti liber est ipsa Homilia quæ in impressis prædicto sermoni subjicitur cum hoc exordio. *Inter sanctarum Scripturarum eloquia*, etc. »

Hucusque Acherius ex Mabillonio; quibus satis aperte evincitur hujus opusculi auctorem longe alium fuisse ab Hildephonso nostro; cui nos sententiæ libenter subscribimus. Unum tantum habemus quod lectorem hoc loco monemus: Mabillonii superiora argumenta ex eo pondus præcipue desumere, quod vix in dubium revocari potest, nempe unicum de Virginitate opusculum fuisse ab Hildephonso conscriptum, illudque tot singularibus notis distinctum, prout ex Juliano et Cixila accepimus, ut facile a quocunque alio scerni

possit; neque enim si aliud conscripsisset Hildefonsus in Deiparæ Virginis defensionem alios sortitus adversarios, credimus ejus Vitæ scriptores silentio fuisse prætermisuros. Quo præfacto fundamento, tota ista collatio inter utrumque opus a Mabillonio docte instituta, firmissime constat; continuoque elicitur hoc alterum opusculum quod et propter styli differentiam, et argumenti dissimilitudinem, et adversariorum quos oppugnat diversitatem, nullatenus potest ad illud Hildefonsi tanquam ejus pars aliqua referri, esse alteri adjudicandum.

Quod reliqua spectat, postquam Acherii Editionem cum illa Feu-ardentii, et Codice nostro ms. Ameliano (de quo multa jam mentio in præfatione libelli de Virginitate) diligenter contulimus, quanquam Manuscriptum cum Feu-ardentio consentire deprehenderimus, hos tamen deserere, atque Acherii Editionem, uno vel altero loco excepto, sequi decrevimus. Nec temere; est enim hic tractatus in Acherio ut plurimum correctior quam in nostris, in quibus, ut jam indicavit Mabillonius, perturbatus est ordo, et interpolatus contextus. Non ideo tamen Codicis nostri parvipendenda est auctoritas; namque scriptura illius correctissima est, quæ sæpe sæpius cum mss. Corbeiensibus Acherii consentit, eorumque lectionem confirmat contra Feu-ardentium, ut ex variantibus lectionibus apparebit. Deinde in eo ipso Codice secundi libelli conclusionem reperimus, qualis habetur in Feu-ardentio, desideratur vero in Acheriana Editione. Et nostro quidem judicio quicunque attente utramque perlegerit, fatebitur secundam hujus opusculi partem in Acherio esse mutilam, quippe quæ in media cujusdam Isaie sententiæ expositione desinit, hærente adhuc et suspensa oratione; in nostris vero perfectam exstare, in quibus non ante finis sermoni imponitur, quam tota sententiæ explicata ad rem accommodata sit, divi Augustini verbis oratione conclusa. Quare non dubitavimus ex nostro supplere quæ Acherianæ Editioni deesse cognovimus.

Interea tamen necessario factum est ut duo fragmenta, quæ ex loco non suo merito rejecta sunt, separata remanserint. Quæ ne omnino perirent, huic opusculo ante sermones subjecimus, scilicet exordium sermonis (ut est in Feu-ardentio) de Parturitione et Purificatione sanctæ Mariæ, et mediam partem tractatus de Parturitione, apud ipsum. De iis admonitus, vale.

OPUSCULUM^a DE PARTU VIRGINIS

PASCHASIO RATBERTO ABBATI CORBELE VETERIS

PROBABILIUS ATTRIBUENDUM.

^a Quamvis omnium Ecclesiarum virginitas beatæ et gloriosæ genitricis Dei Mariæ sit decus, honor et forma virtutis, maxime tamen sanctimonialium virginum, quarum castitas, ejus^c specialius illustratur virtutibus, informatur exemplis, corroboratur et meritis. Unde sacratissimum ejus puerperium animo et corde devotissime venerari ac retexere, divini muneris est gratia. Pro ea vero contra hæreticam pravitatem dimicare ac vincere, opus est Spiritus sancti et virtus Altissimi, qui eam obumbravit, ut sine coitu viri, et sine ulla corruptione, ^d Deum et hominem pareret, virgoque semper maneret. Pro qua jam olim beatus Hieronymus contra Helvidium hæreticum et contra ejus complices scripsisse legimus; quos ita debellavit ac devicit, ut deinceps usque ad præsens nihil^e recidivum erroris contra eam surrexerit.

Sed quia nunc quorundam fratrum rursus impudica quasi percunctando laborat temeritas, decrevi ad vos, matronæ Christi, de his scribere, quæ ipsi curiosius contra ejus pudicitiam quam religiosius

^A conantur explorare. Explorando vero partum virginitatis ejus et uterum pudicitiae, introducant^f ac si peritissimi physiologi^g callide satis disputatione sua colluvionem vitiorum, in qua concurrunt plurima erroris discrimina.

Dicunt enim non aliter beatam virginem Mariam parere potuisse, neque aliter debuisse quam communi lege naturæ, et sicut mos^h est omnium feminarum, ut vera nativitas Christi dici possit. ⁱ Alias autem (inquiunt) si non ita natus est ut cæteri nascentur infantes, vera nativitas non est. Et ideo ne fantasia putetur, aut ne sicut aqua per alveum transisse, ita per uterum virginis absque nascentis ordine natus credatur, pium est sentire, sic eum lege naturæ natum fuisse, quomodo nascentur cæteri infantes, et eam sic peperisse sicut reliquæ pariunt mulieres.

O cæca pietas, quæ tam impie sentit de Maria virgine, et cæca præsumptio, quæ tam impie loquitur de Christo! Non dico quod dicant virginitatem

^a In Acherio inscribitur hic liber *de Partu virginis*: In Feu-ardentio vero et Codice nostro Ameliano ejus titulus est: *Liber contra eos qui disputant de perpetua virginitate sanctæ Mariæ, et ejus parturitione*.

^b Sic incipit liber in nostris atque ulla præfatione: In Codicibus tamen Corbeiensibus legitur hæc, prout ab Acherio edita est: « Venerabili Matronæ Christi una cum sacris virginibus Vesona monastice degentibus Paschasius Ratbertus monachorum omnium peripsema.

^c Questionem, charissimæ, de partu beatæ Mariæ virginis mihi nuper allatam vobis persolvere decrevi, quoniam vos eam plurimum amare non ambigo, ut ex hoc sciatis quantum vos diligam longe diu a puero vester alumnus, multo jam senio confectus. »

^d Illud autem *Vesona* Mabillonius cum Acherio contendit legendum *Suessona*, seu *Suessione*; Ludovicus vero de la Barre retineri posse putat, cum in

^B Petragoricensi provincia in Galliis fuerit urbs *Vesona*, seu *Vesonna*, aut *Vesuna* dicta, ut omnes norunt.

^e Ita Acherius et noster Cod. ms. Feu-ard. edit, specialiter illustrata. Paulo infra edimus *Pro ea* vero, ut est in Feu-ard. et Am. melius quam *Propter ea*, quod habet Acherius.

^f In Acher., *Dominum*.

^g *Recidivum* habent Feu-ard. et Acherius; dissentit Cod. Am., qui scribit *residuum*; quæ lectio in altero Corbeiensium reperitur, nec improbat a L. de la Barre.

^h Ac si. Hæc verba parenthesi inclusa voluit L. de la Barre, quasi a librario superaddita, sensumque perturbantia. Non negamus; sed nullus illa Codex non habet, nec omnino intolerabilia sunt.

ⁱ *Callida*, Amel.

^j Est deest in Feu-ardentio; at habet cum Acher. Amel. Cod.

^k Alias etiam in Amel., solus Feu-ard., alii.

amissis quæ nesciens virum virgo concepit, virgo peperit, et virgo permansit; sed quia ipsam quod confitentur negant, dum dicunt eam communi lege naturæ perperam filium edidisse. Quod si ita est, ut astruunt et affirmant (quod absit), jam Maria virgo non est, Christus sub maledicto natus est, iræ filius de carne peccati, et ipsa, quæ benedicta ab angelo prædicatur, in maledictione adhuc permanens sub maledicto peperit. Alioquin quid est quod legem naturæ requirunt in Maria, ubi totum quiddam in ea fuit, possedit Spiritus sanctus? ^a quam virtus Altissimi obumbravit? Quod si virtus Altissimi ab omni æstu peccati eam obumbravit, in conceptu et in partu sicut ab omni æstu libidinis libera fuit, ita et ab omni pressura maledictionis, non ex sese, sed ex virtute Altissimi immunis et aliena fuit. ^b Quapropter cogitent et divinarum rerum jura, quia non ex natura rerum divine leges pendunt, sed ex divinis legibus naturæ rerum et leges manare probantur. Idcirco temerarium est asserere de Christo quod secundum communem legis naturam sit natus, qui non secundum usum naturæ in utero de carne Virginis est procreatus. Nam et ipsa lex naturæ, sub qua nunc mulieres concipiunt et pariunt, ut ita dicam, vere non est lex naturæ quodammodo, sed maledictionis et culpæ; quoniam nisi Adam et Eva primum peccassent in paradiso, nemo deinceps nasceretur sub culpa peccati. Et ideo ista communis lex nascendi non naturæ est, sed corruptionis et vitii. Maria autem quia benedicta culpam corruptionis non habuit, propterea Christum non in dolore neque sub corruptione genuit. Quod si ex corruptione aut cum dolore natus est Christus, jam ex maledicto natus est; de quo maledicto Genesis testatur quod dixerit Dominus Evæ: *Multiplicans*, inquit, *multiplicabo dolores tuos, et conceptus tuos* (Gen. iii, 16). Pro quo Symmachus *afflictiones tuas* dixit. Origenes vero et Theodotus, necnon et Septuaginta *tristitias tuas* dixerunt et *gemitus*; ubi et Theodotus et Symmachus pro *gemitibus ærumnarum* posuerunt. In quibus omnibus non lex naturæ designatur, ut isti physiologi volunt imperite satis, sed lex vindictæ multiplicatur, et augetur causa peccati, labores in partu, afflictiones, tristitiæ, et ærumnæ atque gemitus. Pro quo in Hebræo habetur: *וְהָיָה אִיְהוָה עִנְיֶיךָ וְהָיָה עִנְיֶיךָ יָרֵךְ*. Unde omnes quæ pariunt non ex natura primæ originis sic pariunt, sed ex vitio culpæ, et ex maledicto justæ vindictæ Dei. At vero benedicta et gloriosissima virgo Maria, non dico quod non ex communi lege naturæ, verum etiam nec ex natura primæ originis filium, neque ex semine viri, sed de Spiritu sancto ex sua carne divinitus procreatum, sine ullo vitiorum colluvione Deum et hominem profudit. Et ideo partus ejus non sic tractandus est, ut ceteri nascuntur; quoniam ^d sicut doctor egregius Athanasius ait inter cetera in libello fidei suæ, quem quasi sub dialogo edidit, incarnatus est Unigenitus secreto suo mysterio, quod ipse novit (Lib. ix, De sua fide, circa fin.). Unde prosequitur: *Nostrum est, inquit, credere, et illius nosse. Audiant quapropter, quia solummodo illius est nosse quomodo conceptus, quomodo in utero conversatus, quomodo Verbum Deus et homo de Virgine natus sit unus Christus, quia, ut ipse ait, Deus Verbum totum suscipiens quod est hominis, ut homo sit, et assum-*

^a *ptus homo totum accipiendo quod Dei est, aliud quam quod Deus est esse non potuit. Ac per hoc si Deus Verbum, totum suscipiendo quod est hominis, homo est, et assumptus homo totum accipiendo quod Dei est, utique Deus est. Quod si ita est, ut iste confessus est, imo quia est, ubi, quæso, est communis lex in nascendo, ubi colluvio vitiorum? Nam Christus Deus qui nunquam non fuit, ex quo homo factus est et assumptus in unitate personæ, semper mansit et permanet verus Deus et homo: non duo quidem, ut esset alter Deus, et alter homo, sed unus idemque Deus et homo. Quamvis enim aliud per quod Deus, et aliud per quod homo, in utroque tamen unus Deus et homo, quia non fuit aliquando purus sine Deo conceptus vel natus homo. Sed quia conceptus est de Spiritu sancto ex virginea carne, et natus homo vere, mox ex ipsa conceptione, ineffabili nativitate Deus vero processit, et natus est homo. Quomodo ergo commune dicitur, quod est ineffabile? Vel quomodo non semper totus est verus Deus Christus, ^b qui nunquam sine vero Deo nec conceptus est, nec natus? Et ideo sicut clausis visceribus jure creditur conceptus, ita omnino et clauso utero natus. ^c Nec enim illi accessit de homine impotentia, quo modo nasceretur ex Virgine, sicut nec aliquando ei accessit, ne esset Deus et unus Christus, qui voluit sic nasci in unitate veri Dei et hominis, ut esset totum veritas quod nascebatur, et esset ineffabile prout nascebatur, atque totum credibile quod ex Virgine nascebatur sine colluvione peccati, sicut ex nulla contagione primæ originis.*

Quapropter audiant temerarii perscrutatores tanti mysterii, et intelligant quod non sunt hæc humanitatis jura in nascendo, neque lex, non dico damnata: naturæ, verum etiam nec lex primæ originis ante peccatum, ut Deus et homo unus de Virgine sic Christus nasceretur; quia, ut ait beatus Cyrillus in epistola ad Nestorium (*Post med.*): Non est natus communis homo de sancta Virgine, quia in ipsa vulva Virginis, ut ipse fatetur, utero virginali se Verbum cum carne conjunxit, et sustinuit generationem carnalem, quia carnis suæ nativitatem suam fecit, et ^b qui in forma Dei fecit hominem, in forma servi factus est homo; sed utrumque Deus de potentia suscipientis, et utrumque homo de humilitate suscepti. Ac per hoc talis partus non est communis lege naturæ, sed sicut mirabiliter conceptus, ita mirabiliter Deus et homo natus. Ergo non illum ut ceteros adoptio filios Dei fecit Filium, sed divinitatis natura illum in proprium Dei Filium exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen (*Philip. ii, 9*); ut esset totus Dei Filius homo et Verbum, quia nunquam non fuit Dei Filius, qui sempiternus permanet unici genitoris unigenitus. Nunquam igitur ipse purus homo conceptus, neque natus sicut ceteri nascuntur infantes, ut ei ^c ex adoptionis gratia, aut ex emolumento virtutum prærogativa filii præstaretur; sed Dei Verbum, quia caro factum est, assumpsit hominem in se sine persona hominis, ut totus esset Christus ^d proprius Dei Filius, non ex dono gratiæ renascendo, ut ceteri, sed salva proprietate utriusque naturæ. Personam vero hominis ideo non assumpsit, sed tantum hominem, quia ipse persona tertia cum Patre et Spiritu ^e sancto in Trinitate

quam quicumque, quod legitur in Acher.

^a Feu-ard. et Amel. aliter habent: *Nec enim illi accessit de hominis impotentia, quo nasceretur ex Virgine, etc.*

^b Quia, Feu-ard.

^c Cod. Amel., *ex adoptionis gloria*: deinde Feu-ard., *aut ex molimento virtutum.*

^d *Proprius Dei Filius.* Retinuimus lectionem Cod. nostr. Amel. et Feu-ard., meliorem abs dubio quam Acherii, qui edidit: *Esset Christus proprius non ex dono gratiæ, etc.*

^e *Sancto* deest in Acherio, sed habent Am. et Feu-ard.

^a Solus Feu-ardent. legit *quoniam* pro *quam*, ut est in cæter.

^b In Amel. et Feu-ard. legitur: *Quapropter cogitent isti disputatores naturarum leges, cogitent et divinarum rerum [virtutem, Feu-ard.] jura Amel.*

^c Feu-ard., *imperiose.*

^d Pro sicut doctor, scribit *docte* Feu-ard.

^e Edimus hunc locum ad Cod. Amel. et Feu-ard. Edition. In Acherio desideratur tota sequens periodus, et præsentem concludit illis verbis: *Utique Deus est. Quod si, etc.*

^f *Qui nunquam* est in Am. et Feu-ard., melius

Deus unus semper fuit. Ideo iure quod habuit in eternitate, personam non assumpsit, sed hominem in tempore, antea quem non habuit; ita ut qui suscepti et quod susceptum est, sicut ait beatus Augustinus in libro de Prædestinatione, una esset in Trinitate persona; quia, sicut ipse alibi ait, natus est de Patre Deus Verbum, natus est de matre Verbum caro factum, unus atque idem Deus Dei Filius, natus ante secula, et natus in seculo, et utraque natiuitas unius est Filii Dei; ac per hoc Virgo Maria iure Dei genitrix vocatur, quia genuit Deum et hominem. Verbum caro factum, non ut ceteri nascuntur infantes, aut ut ex dono gratiæ sunt homines; sed sicut beatus Gregorius ait in Moralibus, salva proprietate utriusque nature, essentialiter in suam assumpsit personam hominem, per quod mirabile sacramentum et æternus ex Patre, et temporalis ex matre, unus idemque esset verus Dei hominisque Filius; quoniam, sicut ipse ait in eisdem Moralibus, aliud est natos homines gratiam adoptionis per eum accipere, aliud unum singulariter per divinitatis potentiam Deum ex ipso conceptu prodire.

Quapropter, quæso, cæssent isti dicere, sic eum esse natum, ut ceteri nascuntur; quia non genuit eum Virgo Dei genitrix ex origine primæ prævaricationis ut renascatur, sed de Spiritu sancto, et Deus credatur, sine dolore et sine gemitu, sine molestia et ærumna, sine tristitia et afflictione, quoniam hæc omnia iustissime damnata carnis in prima origine retributiones sunt et vindictæ. At vero beata Maria, licet ipsa de carne peccati sit nata et procreata, ipsaque quamvis caro peccati fuerit, non tunc jam quando præveniente Spiritu sancti gratia ab angelo præ omnibus mulieribus benedicta vocatur: *Spiritus sanctus, inquit, superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (Luc. 1, 35). Alioquin si non eodem Spiritu sancto sanctificata est et emundata, quomodo caro ejus non caro peccati fuit? Et si caro ejus de massa primæ prævaricationis venit, quomodo Christus Verbum caro sine peccato fuit, qui de carne peccati carnem assumpsit, nisi quia Verbum, quod caro factum est, eam primum obumbravit, in quam Spiritus sanctus supervenit; et virtus Altissimi eam totam possedit? Propterea vere caro ejus jam non caro peccati fuit, in qua Deus se totum infudit, et Verbum quod caro factum est, sine peccato ad nos venit; qui iure non solum legem nature vitiatæ in nascendo non tenuit, verum nec legem primæ originis, quam habent femina, si mandatum servasset mater omnium Eva in paradiso. Alias autem quomodo Spiritu sancto eam replente non sine originali peccato fuit, cujus etiam natiuitas gloriosa, catholica in omni Ecclesia Christi ab omnibus felix et beata prædicatur? Enimvero si non beata esset et gloriosa, nequam ejus festivitas celebraretur ubique ab omnibus. Sed quia tam solemniter colitur, constat ex auctoritate Ecclesiæ, quod nullis quando nata est subiacuit delictis, neque contraxit in utero sanctificata originale peccatum. Unde etsi Jeremia dicit

^a Quæ, Feu-ard.

^b Unum deest in Feu-ard. et Cod. Am., qui scribunt: aliud est singulariter, etc.

^c Quoniam hæc omnia est in Acher. et Cod. Amel. Hæc deest in Feu-ard.

^d Quando desideratur in nost. Am. et Feu., qui habent: Non tunc jam ex præveniente.

^e Spiritu sancto, Acherius et Amel. Cod. Deest vero sancto in Feu-ard.

^f Ejus est in Am. et Feu-ard., desideratur in Acherio.

^g Vere scribit Feu-ard.

^h Feu-ard. et Amel., tam festiva celebraretur ubique ab omnibus.

ⁱ Quæ sequuntur usque ad illa, sic et beata, desiderantur in Acherio, neque prætermittenda erant.

A (Jerem. 22, 14) atque Job (Job. 31, 3) maledicta pronuntiat, dies, inquam, natiuitatis eorum, dies tamen quando inchoata est felix Mariæ natiuitas, beata pronuntiat et collitur religiose satis. Quod si in peccato esset, iure maledicta diceretur et gemitunda potius quam benedicta, quando nuntiatum est patri ejus, quod nata esset in seculo. Nunc autem quia universam benedictione sua beata virgo Maria illustrat Ecclesiam, non immerito sanctificata in Spiritu sancto colitur veneranda. Nullius igitur natiuitas celebratur in mundo nisi Christi, et ejus atque beati Joannis; Joannis autem quia et ipse in utero sanctificatus legitur; sic et beata virgo Maria nisi in utero matris sanctificata esset, minime natiuitas ejus colenda esset. Nunc autem quia ex auctoritate totius Ecclesiæ veneratur, constat eam ab omni originali peccato immunem fuisse, per quam non solum maledictio matris Evæ soluta est, verum etiam benedictio omnibus condonatur. Quod si præclara sacratissime Virginis natiuitas universaliter tam sancta et tam gloriosa jure colitur et veneratur, quanto magis ipsa, quando ab angelo jam gratia plena officiosissime salutatur? Nam cum dicit ei Ave, celeste venerationis obsequium exhibet (Luc. 1, 28). Cum autem dicit gratia plena, ex integro iram expulsam ostendit, et restitutam gratiam declarat. Cum dicit benedicta tu, fructum benedictionis demonstrat, quia quando Spiritus sanctus in eam adventit, totam defecavit a sordibus Virginem et deconxit, ut esset sanctior quam astra cœli. Porro quando virtus Altissimi totam eam obumbravit, factum est ut ejus in utero veniens Verbum, quod erat in principio sempiternum apud Patrem, caro fieret ex tempore et habitaret in nobis.

Audiant igitur novi disputatores et investigatores novi et inauditi partus, audiant et intelligant primum quia viri sunt, quomodo bene disputare queant de natura et sexu mulierum; deinde recogitent ut quid naturam requirunt et communem legem nascendi, ubi totum divinum est et ineffabile, divina virtus quod operatur? Generationem ejus (inquit propheta) quis enarrabit (Isai. 53, 8)? Nam quis hoc loco pro impossibili accipitur; quia nemo sanctorum est, non dico divinum, verum etiam qui humanitatis ejus generationem ad liquidum queat enarrare, quamvis utraque omnes debeant credere. Hinc ergo colligitur, quod superstitiosa sit istorum cunctatio, et superflua disputatio, quia dicunt ostia ventris et vulvæ eum aperuisse, et colluvionem sanguinis, ut ceteri omnes, et secundarum spurcitiis post se traxisse: in quibus omnibus gemitus et dolor multiplicatur, tristitia et ærumnæ augentur, et ut nemo sine his pariat filium. Sed absit a cordibus fidelium, ut tale aliquid suspiciatur de Mariæ virgine, quæ pro maledictione primæ originis benedictionem attulit mundo. Unde et ipsa siquidem, ut dixi, ab angelo benedicta prædicatur in mulieribus, et salutatur officiosissime ut mater Domini præ omnibus gloriosa, et ab Elisabeth in spiritu prophetiæ benedicta pro-

ⁱ Ubi Acherius habet iram expulsam, est in Feu-ard. tam exclusam.

^k Hanc lectionem, quæ est in Feu-ard. et Amel., nostro retinendam putavimus; neque enim quidquam in ea corruptum animadvertimus, sicut in illa facium ejus in utero, etc., quam emendare volens L. de la Barre sic edidit: Statim ejus in utero veniens Verbum quod erat in principio sempiternum apud Patrem, ut caro fieret, etc.

^l Ut quid. Nihil mutavimus ex nostris. Acherius habet ut qui.

^m Propheta deest in Acher.

ⁿ Amel., impossibilitate.

^o Feu-ard., secundas spurcitiis. Amel., immunda- rum spurcitiis.

^p Ut nemo. Ita Acher. et Amel. Cod. Et nemo, Feu-ard.

nuntiatur, et benedictus fructus ventris ejus creditur et veneratur (*Luc. 1, 28*). ^a Ergo in qua, et per quam tanta benedictio effloruit, et gratia manavit, non est credendum quod ejus puerperium doloribus et gemitibus more feminarum subjacuerit. Et quia beata Dei genitrix tristitibus non subjacuit et ærumnis, libera ab omni maledictionis nævo fuit, quam Spiritus sanctus adimplevit, et ^b totam Domino dedicavit; quam virtus Altissimi obumbravit, ^c et ex sanctificata carne Virginis Verbum carnem assumpsit, ^d et conivit in unitate personæ. Et hoc est quod dicitur: *Verbum caro factum est* (*Joan. 1, 14*), non commistione naturæ, sed ex unitate personæ. Et ideo etiam de hac nativitate, ut dixi, jure dictum credimus: *Generationem ejus quis enarrabit* (*Isai. LIII, 8*)? Quia et ista ineffabilis est mira nativitas carnis, non ^e sicut isti cæcuciunt, communis ex lege naturæ, sed sacramento gratiæ. Nam quod nascitur Deus homo ex Virgine, ^f non est consuetudo, sed mysterium; non est natura, sed virtus, sed dignatio; non est ordo nascendi, sed potestas. Et ideo non est quod requiratur humana sapientia in hac nativitate, nisi quia Verbum caro factum est, et natus est ut voluit, vel quando et quomodo voluit. Alioquin quis capiat quod inauditum et ineffabile est? ^g Vel quid intelligentia carnis jure in eo requirit, ubi totum et divinum et incomprehensibile, quod narratur? At namque evangelista: *Generatio Christi sic erat* (*Matth. 1, 18*). Utique generatio ista carnalis sic erat, de qua non dixit, sic facta est, sed sic erat; quia Christi generatio erat apud Patrem ineffabilis, quando per hanc præscriptam et ineffabilem generatus est ex matre. Unde quod erat, utique semper erat. Et quod semper erat ex æternitate, potuit fieri ex tempore, quicquid factum est in eo ^h mirabile.

Unde plurimum desipiunt qui dicunt eam communi lege naturæ esse natam, ⁱ qui non ea lege constat esse conceptus; quoniam hæc lex nascendi, quæ nunc lex naturæ vocatur, ex vitio primæ damnationis est. Et ideo ait Apostolus: *Fuimus nos omnes aliquando filii iræ, sicut et cæteri* (*Ephes. II, 3*). Sed absit a fidelium cordibus ut ita Christus natus credatur filius iræ; sicut cæteri nascuntur in vitio corruptionis, de qua corruptione dolor et gemitus multiplicatur. Alias autem secundum carnem nec gemitus nec dolor sine corruptione viscerum, nec corruptio sine ^j dolore et gemitu; gemitus et corruptio in partu feminarum non nisi ex delicto et maledictione primæ originis veniunt. Unde interrogemus istos sequaces Helvidii hæretici, qui etsi virginem eam non denegant permansisse, pudicitiam tamen commaculant et gratiam qua plena prædicatur, quando communi lege vitiatæ naturæ dicunt eam peperisse. Quod si ita peperit, ergo adhuc ac si in massa primæ dam-

nationis contra angeli vocem maledictioni subjacuit, et Verbum Patris de carne peccati (quod absit), ut caro fieret, hominem assumpsit. Sed quia contra lidem catholicam est sic sapere, beata Virgo plena gratia neque dolorem sensit, neque corruptionem viscerum pertulit, quis quantum aliena fuit a culpa, Spiritu sancto in ea cooperante, et virtute Altissimi ^k qua adumbrabatur, in tantum extraneæ a maledicto primæ damnationis, ^l et tantum immunis permansit a corruptione carnis, necnon et a gemitu et doloribus, quibus vexantur omnes filia: Evæ cum pariant. Unde Propheta in persona Christi ad Patrem: *Tu es, inquit, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab uberibus matris meæ* (*Psal. XXI, 10*). Ergo cum dicit: *Tu es qui extraxisti me*, singulararem suam declarat nativitatem, ^m suavitatem de ventre enixus. ⁿ Alias autem omnis qui de ventre matris venit ad lucem in mundo; non nisi nutu et operatione Dei procreatus venit. Christus autem de Virgine speciali et ineffabili quodam modo procreatus, absque vexatione matris ingressus est mundum. Et ideo pium est credere quod non sicut cæteri, sed novo et admirabili ordine Deus et homo natus est in mundo. Hinc ergo est quod Jeremias testatur: *Faciet Dominus novum super terram, mulier circumdabit virum* (*Jerem. XXXI, 22*). Quod si utique novum fuit et admirabile quod Virgo concepit sine semine et sine corruptione viri, vetustas esse non potuit in partu; et ideo nihilominus credendum quod simili modo, novo et admirabili ordine, natus sit in mundo sine dolore, et sine gemitu, et sine ulla corruptione carnis. Et hinc est ac si pro gratiarum actione, quod speciali modo in psalmo qui de ipso totus est ad Patrem ait: *Tu es qui extraxisti me de ventre* (*Psal. XXI, 10*). Ac si ^o patenter dicat: Extraxisti me, quia non eo ordine sum egressus de utero, ut cæteri nascuntur, cum ingenti vexatione matris, sed novo egressu ^p sine corruptione pudoris. Extraxisti me quidem de ventre matris, et non ego viscera corrupti integritatis. Et ne putarem phantasma fuisse, ut multi hæreticorum dixerunt, addidit: *Spes mea ab uberibus matris meæ*. Ergo ubi mater et ubera narravit, veritas carnis et non phantasma prædicatur; qui licet clauso utero sit natus, ^q quem ipse sibi pervium fecit salvo sigillo pudoris, sicut et conceptus, tamen de carne Virginis procreatus est, et ideo uberibus jure lactatus commemoratur. Sic itaque totum factum est, ut fieret novum super terram, ^r quando Verbum caro factum est, et vocatum est Emmanuel, quod est nobiscum Deus. Ille est itaque hortus ille conclusus in Canticis, fons signatus (*Cant. IV, 12*); hortus siquidem conclusus, quia ^s quando Deus ingressus est ad eam, incorruptam invenit; sed fons signatus permansit, quando Deus et homo natus est ex ea, nec tamen

^a Ergo (inquires) per quam. Ita Feu-ardent. Paulo post nec Amel. nec ipse habent beata Dei genitrix; et pro nævo, quod est in Ach., legunt nodo.

^b Totam eam (Amel.) Domino dicavit. Quoniam D virtus, etc., ipse et Feu-ard.

^c Et sanctificata carne Virginis Verbum carnem sibi, etc., Feu-ard. et Amel.

^d Et convenit, Feu-ard.

^e Sicut isti canunt, communi lege naturæ, etc. Ita Feu-ard. et Amel.

^f Ex his quæ sequuntur, sola ultima verba habet Feu-ard., non est ordo nascendi, etc. Amel. vero cum Acherio consentit.

^g Feu-ard. et Amel. Cod. Vel quis intelligentiam carnis jure requirit in eo, ubi totum est divinum et incomprehensibile quod narratur?

^h Non mirabile edidit Acherius ex suis, quod an sit merito a nobis rejectum, nostrorum lectione servata, judicet lector.

ⁱ Amel. Cod.: Qui alia lege constat esse natus et conceptus. Et paulo post, ubi Acherius habet lex naturæ, Feu-ard. et Amel., lex nascendi.

^j Dolore cordis, Feu-ard. et Am.

^k Qua adumbratur, in totum, etc. Ita Feu-ard., contra Acher. et Amel.

^l Et tantum immunis permansit a corruptione carnis. Ita legitur in Amel. Cod. et Feu-ard., neque extrudere hæc verba volumus, ex quibus verbum permansit orationem planiorum reddit.

^m Nihil mutamus in his quæ habet Am. cum Feu-ardentio, quanquam aliter Acherius: Suavitatem de utero enixus.

ⁿ Solus Feu-ard. scribit alius pro alias.

^o Aperte, Amel.

^p Mutuus est aperte hic locus in nostris, in quibus ita legitur: Sed novo egressu, ut multi hæreticorum dixerunt, etc.

^q Quoniam est in Feu-ard. et Amel.

^r Quoniam Verbum, etc., habet Feu-ard. et Amel. ex quibus postea supplevimus et, quod desideratur in Acherio, qui scribit vocatum est, etc.

^s Quando ingressus est ad eam. Ita Feu-ard. et Amel., melius quam Ach., quando ingressus est, et eam incorruptam, etc.

fontem pudoris aut sanguinis integritatem violavit. Nam sanguis et fons pudoris, qui corruptus non fuit in conceptione prolis ex coitu viri; non credo quod corrumperetur debuerit in nativitate, quod cruciationem matris et contaminationem honestatis habuerit. Hinc est sane quod Ecclesia ex auctoritate sanctorum Patrum canit de nativitate ejus: *Et gaudium matris habens* (inquit) *a cum virginittis pudore* (*Sedulius, lib. II Carm.*). Ubi alii quam egregii viri emendarunt *cum virginittis honore*. Virginittis autem honor permaximus est, si et virgo Deum pariat et hominem, et tamen ex homine nato nullis affligatur kakliis sigillum pudoris. Kaklie namque dicuntur Græce vexationes, quibus quam dire affligitur corpus et animus. Sed beata Maria nihil horum pertulit, quæ et gaudium habuit in fructu, et honorem in partu: hinc quoque dicitur concepisse virgo, et peperisse, et permansisse. Æqua igitur conditione dicitur concepisse, ac peperisse, æqua et permansisse. Non enim in partu solent ^a coire puerperæ cum viris, ut virgo tunc negetur virginittatem perdidisse, quando nullus est appetitus, neque ulla possibilitas coeundi; sed integritas commendatur virginittis, et honor atque incorruptio carnis. Alioquin nos viri, quia nescimus illius sexus naturam, interrogemus virgines, interrogemus æque et matronas conjugio copulatas; virgines quidem, ut sciamus quid sit integritas carnis et sanguinis; conjugatas vero, si est ulla corruptio in partu aut dolor, nisi præcesserit sanguinis contaminatio, et seminis susceptio. Non enim libenter vobis verendum incantum, charissimæ, qui non sine magno pudore de his loquimur. Sed eximie pietatis ^c honor est vobis, et decus virtutis beatissimæ Virginis pudicitiam prædicare incorruptam et incontaminatam, et ab omni contagione primæ originis confiteri alienam. De qua si interrogemus virgines, norunt incorruptionis gratiam, sed nesciunt fecunditatem prolis. Si vero queramus apud conjugio dedicatas, sciunt quidem maledictionis Evæ pressuras et gemitus, sciunt et inter ærumnas et tristitias fecunditatem seminis; sed nesciunt integritatem virginittis nec in conceptu, nec in partu. Beata ^d vero mater Domini in utroque virgo permansit, id est, et in conceptu mater, et in partu virgo, quia in nullo horum contaminata reliquarum exemplo ^e feminarum fuit, quæ nec Adam ad se admisit, nec ex Evæ colluvione filium suscepit, nec sub maledictio in doloribus et angustiis enixa Dominum peperit. Unde constat quia sicut clauso utero concepit, ita et clauso peperit: non communi lege naturæ vitiatæ, et maledictionibus damnatæ, sed Spiritus sancti gratia, et virtute Altissimi, qua legitur adumbrata. At vero isti nisu quo possunt, conantur astipulari Virginem in vitio peperisse, et pudicitie contumelias inferre. Unde assumunt illud ex Evangelio: *Cum impleti essent dies purgationis ejus, quod obtulerunt Jesum in Jerusalem, ut sisterent cum Domino, sicut scriptum est in lege Domini* (*Exod. XIII, 2*) *quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur* (*Luc. II, 22*). Ecce, inquit, cum dicitur completos dies purgationis ejus, ostendit Evangelista ^f legi naturæ eam subjacuisse, et sordibus coinquinatam fuisse,

A simul et Jesum vulvam matris aperuisse. Qui profecto temerarii assertores, dum ita sentiunt, in totum desipiunt, et destruant quod sanæ doctrinæ est, quod rudimenta fidei de Christo Ecclesis commendarunt, quod gratia Spiritus sancti ^g in mysterio promulgavit. Non enim sic completi dies purgationis ejus dicuntur, quasi beata Virgo purgatione egerit ullius delicti, quia peperit Dominum Jesum Christum de Spiritu sancto procreatum, sed quia ipsa sub lege erat, et Dominus Jesus Christus sub lege factus, factus de muliere (*Galat. IV, 5*), legis præcepta, et instituta ^h veterum in eo servantar jure ad tempus, quousque cessante lege, gratia succederet. Et hæc est completio dierum secundum consuetudinem legis, et non secundum necessitatem purificationis, quia beata et interemerata virginittas immaculata et incorrupta permansit, nullis coinquinata sordibus, nullis vexata Evæ cruciatibus. Non potest fieri juxta angelicam vocem, qui gaudium universorum affert, ut ipse Christus tormenta in ortu suo matris attulerit. Inter angelorum exultantia et laudes non credo quod matri gemitus, et dolores, tristitiasque Evæ contraxerit. Et ideo alia erat purgatio illa feminarum, in qua purgantur non minus delicta animarum quam et vitia corporum; et alia purgatio Mariæ, in qua non ob aliud quam pro mysterio consuetudo legis servatur, quia nullis egebat purgantibus, quæ Deum de se omnium purificatorem genuit incarnatum. Porro completio dierum purgationis ejus nulla alia causa est quam expletio et consuetudo legis. Purgatio vero et separatio reliquarum feminarum multis ex causis est in qua et vitia purgantur animarum, et vitia corporum. Unde septem deputantur dies immundi, quibus sedere jubetur mulier in sanguine immundo mundissima juxta dies separationis ejus, et triginta tres, ut sedeat in sanguine puro (*Levit. XII, 2, 4*); omnibus tamen diebus istis mulier immunda erat et sordida multis ex vitis, donec redintegraretur status totius corporis, et sanarentur corpora, sanguisque cessaret a fervore vitiatum, sicque emundatis sordibus, mulier divinis purgaretur hostiis et numeribus. Sed beata Maria non talibus eguit sacrificiis, quæ sanctam de se genuit hostiam, per quam mundus purgatus est. Nam quod dicit evangelista: *Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur* (*Luc. II, 22*), non ideo dicit ut nos cogat credere quod Christus vulvam matris aperuit ut alii, sed ut doceret quod ideo sistunt enim Domino, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo; quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur, ⁱ in mysterio legis et sacramento sacræ præfigurationis. Non enim evangelista hoc testimonium de lege ideo adhibuit, ut monstraret Christum vulvam Virginis reserasse, sicut ceteri primogeniti; sed ut ostenderet eum sub lege factum, et de vulva Virginis prodisse, non qui vocaretur tantum, sed qui esset essentialiter sanctus, cui jure patet omne clausum. ^j Quod testimonium beatus Ambrosius exponens in Evangelio (*Lib. II in Lucam, cap. II*), ait: Non enim virilis coitus vulvæ vaginalis secreta reseravit, sed immaculatam semen inviolabili utero Spiritus sanctus infudit. Quod sane semen præfatus

^a Cum virginittate pudoris, Acherius, qui paulo post: emendarunt cum virginittate honoris, quod ex sequentibus patet esse corruptum in Corbeiensibus.

^b Coire deest in Feu-ard.

^c Honorem, Feu-ard., pro honor est.

^d Pro vero scribit Feu-ard. et Amel. virgo.

^e Feminarum deest in Feu-ard. et Am.

^f Legali, Feu-ard. et Amel. Cod.

^g Pro in mysterio scribunt Amel. et Feu-ard. ministerio.

^h Verumtamen habet Feu-ard., mendose, pro veterum, quod est in Ach. et Amel.

ⁱ Ipse Christus non legitur in Amel. nec habet Feu-ard.

^j Et sanarentur thori, Feu-ard., et sanaretur thorur, Amel.

^k In mysterio, melius quam in ministerio, quod habet Feu-ard., cujus tamen in reliquo lectionem retinemus, quæ deterior est Acherii: *Sacræ præfigurationis*. Am. Cod. scribit *sua præfigurationis*.

^l Quæ sequuntur ea sunt quæ in Editione Feu-ardentii et Codice Ameliano exstant in sermone de Purificatione. Sed ad præsentem tractatum pertinere præter mss. Corbeiensia ipse contextus evincit, ut paulo inferius annotabimus. Sequimur itaque merito Acherium, et quæ in Ameliano Cod. et Feu-ard. hoc loco habentur exclusimus.

doctor non
carne Vi-
cius a pe-
vult; se-
designat
omnia ex
terrena
tate non
paulo po-
ruit vulv-
phetam:
in vulva
vulvam
pheta, hi
maculat
Quibus
trarius, a
solus sibi
potentia
ut virgini
januæ cl-
discipulo
sum, quæ
quoque
Christi p-
et perma-
quod con-
cognosca-
tum, quæ
sibi vulv-
nis, licet
enixus in-
gnatam s-
cie est,
tura ejus
absque a-
tale mat-
cit aper-
sise, quæ
populos
vulva Da-
calores
(Psal. I
qui alie-
cendo, t-
sise; quæ
stolus, q-
enim ro-
(II Cor.
ruit, quæ
scendi g-
quit, sic
paritur.
qua hab-
tico suo
qua mu-
iste est
mater c-
Ecclesia
in figura

^a Pro-

^b Ali-

desider-

^c Pau-

neret ut

dem in-

^d Tan-

stris.

^e Fa-

tegritat-

Cod. e-

bus hab-

sensum

^f Pe-

legendu

doctor non sic dicit infusum, ut aliunde sit quam ex carne Virginis et sanguine; neque ut Spiritus sanctus ^asementivum esse credatur carnis, ut Irenaeus vult; sed per hoc verbum Spiritus sancti operatio designatur. Deinde addidit (*Ibid.*): Solus enim per omnia ex natis de femina sanctus Dominus Jesus, qui terrenae contagia corruptelae immaculati partus novitate non senserit, et coelestis majestatis depulerit. Et paulo post (*Ibid.*): Hic ergo, inquit, solus sibi aperuit vulvam: nec mirum; qui enim dixerat ad prophetam: *Priusquam te formarem in utero, novi te, et in vulva matris sanctificavi te* (*Jerem.* 1, 5); qui ergo vulvam sanctificavit ^balienam, ut nasceretur propheta, hic est qui aperuit matris suae vulvam, ut immaculatus exiret.

Quibus profecto verbis non mihi videtur sibi contrarius, aut ceteris doctoribus sanctis, quia dicit quod solus sibi aperuit vulvam. Aperuit siquidem sibi sua potentia mirabiliter, ut esset ei pervium iter, ^cita ut virgineus clausus maneret uterus, sicut fuerunt januae clausae, et tamen per eandem ingressus est ad discipulos; sicut etiam sepulcrum signatum et clausum, quando resurgens egressus est per illud. Hinc quoque alibi (*In quodam hymno*) ipse ait: Fit porta Christi pervia, referta plena gratia, transitque Rex, et permanet clausa. Non hoc sic dicit, ut intelligas quod contra se sentiat, sed sic utique ut plenissime cognoscas eum de utero et per uterum Virginis natum, quem ipse sibi fecit pervium. Ac per hoc ipse sibi vulvam aperuit: sibi quidem, quia vulva Virginis, licet clausa, ei penetrabilis patuit, ^dquam cum enixus intraret in mundum, clausam reliquit et signatam sigillo pudoris omnino; quia Deo nihil difficile est, eo quod, ut quidam ait, subditur omnis natura ejus imperiis ritu solito. Idcirco constat eum absque ambiguo ita natum, ut esset secretum genitale matris et clausum, quod sibi ipse sua virtute fecit apertum. Alias autem ipse solus sanctae Ecclesiae, quam sibi sponsam dedicavit, ad generandos populos aperuit vulvam virginitalis, de qua nimirum vulva David propheta canit dicens: *Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa* (*Psal.* LVII, 4); personam haereticorum declarans, qui alienantur a vulva integritatis, ^efalsa permiscendo, ut corrumpant castitatem virginitalis Ecclesiae; quam sane immaculatam servare contendit Apostolus, et virginem custodire, cum dicit: *Respondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (*II Cor.* XI, 2). Cujus genitale secretum tunc aperuit, quando per aquam et Spiritum sanctum renascendi gratiam concessit. Cui propheta: *Lætare, inquit, sterilis quae non paris, erumpe et clama quae non parturis, quoniam multi filii deserte, magis quam ejus quae habet virum* (*Isai.* LIV, 4). Unde et Anna in cantico suo: *Donec sterilis* (inquit) *peperit plurimos, et quae multos habebat filios infirmata est* (*I Reg.* II, 5). Iste est ergo solus essentialiter sanctus, non per quem mater corrumpatur, sed per quem vulva reseretur Ecclesiae, primogenitus ex multis fratribus. Quem in figura futuri mysterii, ^fpriora legis divinae prae-

scripta signabant in primogenitis suis, non quod essent vere sancta, sed quia vocabantur ex mysterio legis. Alioquin si litteram sequimur (*S. Ambr., ibid.*), quomodo sanctus erat omnis masculus aperiens vulvam, cum multos sceleratissimos fuisse non lateat? Nunquid sanctus Ahab, aut Joram, seu ceteri? Nunquid ^gsancti Pseudoprophetae, quos ad Eliae preces ultor coelestis injuria ignis absumpsit? Non utique, sed in sacramento futurae praefigurationis vocabantur sancti, cum ^hnon essent, donec veniret Christus essentialiter sanctus, qui et sponsae suae vulvam aperiret, fecunditatemque pariendi filios refunderet. Ipse namque dominico dignus judicatus est obtutu; ceteros omnes juxta legis seriem typum fuisse futuri, nemo qui ambigat. Et ideo sistant eum Domino, quoniam ipse est purgatio per resurrectionem octavi ⁱdiei in Jerusalem, ut in eo condonetur et offeratur omnis adoptio filiorum Dei. In eo namque quod lex ait: *Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur* (*Exod.* XIII, 2), ^jpromittebatur Virginis partus vere sanctus, quia immaculatus, qui aperiret vulvam Ecclesiae, ut in eo sanctificarentur reliqua omnia, et essent primogenita. Unde signanter angelus ad Mariam: *Et quod nasceretur* (inquit) *ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc.* II, 53). Non quod corruperit matrem nascendo, quam integram et inviolatam reliquit virginem; sed quia ex ea natus Deus homo aperuit Ecclesiae vulvam, et in carne sua ^kpervium sibi fecit iter, ita ut Virginis aulam clausam servaret, quatenus ex matre ^lvirgine virginem sibi duxisse sponsam ostenderet, quam tali tantoque foedere nascendi virginem permansuram et immaculatam monstrabat.

Unde constat legaliter eum oblatum, sicut et circumcisis; alioquin circumcisione non eguit, quia originale peccatum nullum traxit, quo delendus esset ipse Christus de populo suo, nisi circumcideretur. Et tamen circumcisis est, quia volens sub lege fuit, ut eos qui sub lege erant redimeret; sicut et oblati, ut nos, qui rei eramus, sacrificium Deo Patri in se offerret (*Galat.* IV, 5). Alias autem si ipse, quod absit, immunus esset ut matrem coinquinaret, quomodo nos emundaret in sua oblatione, et faceret hostiam Deo in odorem suavitatis? Idcirco etsi ipse dolores nostros et infirmitates in se pertulit et portavit languores (*Isai.* LIII, 4), absit ut matris pudorem ullis vexaverit injuriarum molestiis. Absit, ^mper quam omnis maledictio Evae soluta est, ut ipsa in partu maledictionibus subjaceret primae damnationis. Absit, ubi virtus nascitur, ut ubi tanta conlivio vitiorum credatur; ubi gaudium omnium praedicatur, quod tanta tristitia et gemitus intervenerit; inter angelorum discursus quod immunda septem diebus in sanguine immundo sederit. Ad quam, si ita esset, nec pastores mane juxta legem, ut ita dicam, ingredi liceret; nunc autem quia angelus eos evangelizandi gratia devotus invitat, veniunt et vident, inveniunt et intelligunt de verbo quod eis ⁿpraedictum fuerat. Nequaquam igitur credendum quod invenerint Mariam in tantis spurciitiis, solam, multis ^omiseriis, ut assolent puer-

^a Pro *sementivum* habent nost. *semen esse*.

^b *Alienam* non habet Amel. nec Feu-ard., et certe desiderabatur.

^c Paulo aliter nostri: *Ita ut Virginis clausus maneret uterus, sicut fuerunt januae clausae, cum per easdem ingressus est ad discipulos.*

^d Tamen edidit Ach. pro *quam*, quod est in nostris.

^e *Falsa permiscendo, ut corrumpant castitatem integritatis Ecclesiae*, etc. Locum hunc ad nostrum Amel. Cod. et Feu-ard. Editionem representamus, in quibus habemus haec verba, in Acher. desiderata, et ad sensum satis opportuna.

^f *Per ora* legebat in suis Acherius, cujus loco priora legendum jam suspicabatur De la Barre. Nos vero

non eguimus conjecturis, qui et in Feu-ard. et in Amel. Cod. reperimus priora.

^g *Sancti* deest in Ach.; habent tamen nostri et Cod. Ambrosiani, ex quibus haec desumpta sunt.

^h *Non* deest etiam in Acherii Edit. Emendavit jam De la Barre illud verbum supplendo quod legitur in nostris.

ⁱ *Diei* desideratur in nostris.

^j *Promittebatur*. Ita Acherius, et Codex Amel. Non male Feu-ard. edebatur *praefigurabatur*.

^k *Per uterum*, solus Feu-ard.

^l *Virgine* non est in Ach., est vero in Feu-ard et Am., retinendumque putavimus.

^m *Per quem*, solus Feu-ard.

ⁿ *Praedictum*, Feu-ard. et Amel. Cod.

^o *Pro miseriis* habet Feu-ard. *mysteriis*.

perae, consternatam, et obvolutam, ad cuius partum multitudo angelorum canit : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis* (Luc. 11, 14). Ergo ubi, et a per quem tanta pax praedicatur, non credo quod ille ignominiae immaculae matri contigerint, aut dolores carnis.

Sed et magi venerabiliter deinceps intrant domum, et inveniunt quod b pastores inveniunt, Mariam, Joseph et puerum (Matth. 2, 11); inveniunt non vexatam doloribus, sed obsequentem puero : deinde praedicant et adorant oblati muneribus quem cum matre inveniunt. Adorant, inquam, ejus primogenitum : primogenitum autem, non eum quem sequantur fratres, sed quem nullus antecedit. c Quamvis enim quidam voluerint potius unigenitum debere dici quam primogenitum, tamen quia idioma Scripturarum est, quicquid primum aperit vulvam, primogenitum vocari, sanctificatumque esse Domino, maluit Evangelista secundum eundem ritum primogenitum, quam unigenitum dicere; non quod aperuit vulvam lege naturae, ut mos est caeterarum feminarum, sicut isti aiunt, sed quia ex ea natus est tam primogenitus, quam et unigenitus lege divina factus sub lege, ut per eum lex tota impleteret in spiritu et ad litteram. Nam et ipse primogenitus ex resurrectione appellatur ex multis fratribus; unde quia colligitur in specie genus, quamvis unigenitus dici posset per naturam, magis tamen hic primogenitus debuit dici, ut esset indicium, quod iam in eo, et per eum alii quam multi fratres colligebantur filii Ecclesiae per gratiam, cuius aperuit vulvam. In veteri quoque Testamento illis primogenita dabantur quam saepe, qui d Dei gratia praelecti sunt, quorum non ex natura dignitas, sed ex gratia a meritum antefertur. Idcirco dicimus et nos quod primogenitus hic significantius dicitur, quam unigenitus ut per eum omnes qui ex gratia colliguntur, illi solummodo coadunati in coelestibus habeantur. Hanc quippe figuram gerebant omnia illa primogenita sub lege Domino consecrata; et ideo iustum erat ex his omnibus primogenitis, qui vulvam f Domino aperiebant, ut Domini inter eos legaliter offerretur, cuius formam illa omnia praeferebant, ut esset ipse primogenitus, in omnibus primatum tenens, non qui vulvam vexaret matris, sed qui vulvam aperiret Ecclesiae. Haec idcirco dixerim, ut intelligat e praeiens lector quia primogenitum non sequentes fratres faciunt; sed ideo certe primogenitus Christus vocatur, quia omnes unigeniti, sicut ipse unigenitus fuit matris, primogeniti dici queant, non tamen omnes primogeniti iure queant unigeniti vocari. Ex quo colligitur primogenitum cum vocari debere, ante quem nullus, h et post quem nullus, et non eum tantum quem fratres sequuntur. Iure igitur Christus primogenitus appellatur ex Virgine, non quod vulvam vexaverit Virgini, et aulam reseraverit pudoris, sed quia qui erat ab initio primogenitus totius creaturae, natus est ex ea et ipse tam unigenitus quam et primogenitus, eo quo voluit modo, sine gemitu et sine dolore i parturientis. Nam et de Baptismo primogenitus recte vocatur, qui et in resurrectione primogenitus resurrexisse i dicitur.

a Noster cum Feu-ard. scribit per quem tanta praedicatur, non credo quod ulla ignominiae, etc.

b Quod pastores inveniunt. Haec verba desiderantur in Feu-ard, et Am. nostro Cod.

c Hunc locum ita representat Feu-ard. : Quamvis cum quidam posuerint potius unigenitum dici, qui primogenitum; cumque idioma, etc. Amelianus, vero consentit cum Acherio, quem sequimur.

d Dei gratia. Ita Acher. cum Cod. nostr. Amel.; at Feu-ard. mendose edidit dicitur gratia.

e Meritum deest in nostris.

f Domino deest similiter in nostris.

g Vel ex his verbis manifestum est haec omnia ad libellum spectare lectoribus conscriptum, quale hoc est de Partu Virginis; nihilque minus esse quam

A in utraque tamen natura et nativitate quamvis primogenitus dicatur, iure unigenitus esse creditur, quoniam idem est hominis et Dei Filius; non alius, k et alius, sed unus, et in utraque unus.

Quibus profecto catholicae veritatis regibus hinc inde patet sensus, quod nemo nisi haereticus dicit Christum non nisi communi lege naturae natum, neque aliter quam ut caeteri nascentur infantes. Quamvis enim praefatus doctor Hieronymus in eo opere quod contra Helvidium ex hoc egit, videatur ei cessasse, et eo in loco, ubi ait, de hospitio vulvae novem mensium, et de l villitate nascendi, quod ille haereticus insultando proposuerat, quasi indignum esset divinae maiestati, ad tantam dignationem se humiliasse, ut inter viscera in utero versaretur Virginis, aut inter femora feminea nasceretur m tam sordidus; sic enim omnia in contrarium opponens quasi haereticus, ut destrueret fidei catholicae veritatem. Cui e contrario egregius ille veritatis assertor, non cedendo, ut isti volunt, sed n dignitatem gloriosissimae humilitatis Dei amplius commendando ait (Contra Helvidium, c. 9) : Quod quanto villiora et inhonestiora pro nobis illa maiestas divina suscepit aut sustinuit, tanto charius nos redemit, et propensius honorandus est. Tali namque sensu, etsi non eisdem verbis, in quantum recolo, eidem respondens haeretico, videtur beatæ Virginis non infamiam ullius colluvionis aut poenae peccati intulisse, sed dignationem divinam et exinanitionem immensam in forma servi reverenter satis commendasse; non ut Virginem vexatam a Domino, et exhoratam ostenderet, sed ut clementiam pii Conditoris etiam huiusmodi haereticis demonstraret. Idcirco non cessit istis cum Helvidio errantibus, sed corripuit, ut discerent non infamare Virginem, o et Deum non derogare in forma servi humilitatem. Non enim pudicitiam ejus in aliquo laesam docet, qui tantum in ejus laude triumphat; neque ad horam cessit ejus adversariis, qui pro ea tantum et tam diu dimicavit verbi gladio, cui Deus contra hostes ejus tantam resistendi contulit gratiam, et revincendi praebuit virtutem, ut nemo contra eam audeat insurgere.

Oro autem, sacratissimae virgines Christi, vestris intervenientibus meritis, ut qui illi tantam praestitit dicendi peritiam, et debellandi adversarios fortitudinem, mihi quoque dare dignetur loquendi gratiam, et qua digna sunt huic mysterio aperire in spiritu veritatis, quatenus hinc inde per vos, et propter vos, o matronae Christi, dignus inveniar tantopere qui meis nullis suffragari meritis, ut apte defendere queam p et matris Domini mei pudicitiam, non sane credentibus pandere veritatem, ut respiciant, et cessent jam ultra loqui q falsitatem.

Dicunt autem quod non aliter natus dici quest Christus, nisi aequa sorte naturae ut caeteri; quasi aequa conditione in Scripturis divinis semper nativitas esse dicatur, cum longe alia sit ista nativitas omnium, r qua sub sorte maledictionis nascuntur, etiam, si Eva non peccasset, quia ista sub maledicto est aerumna, illa autem tota in flore benedictionis fructum afferret sine gemitu et dolore. Unde, quæso,

sermonis partem ad moniales habiti, prout inscribitur in Feu-ardentii Editione.

h Et post quem nullus. Desiderantur haec verba in nostris, et certe sine eis manca sententia est.

i Parturientis, Acher.

j Dicatur, Acher.

k Et alius non legitur in nost.

l Villitate Ach. et Cod. Amel.; solus Feu-ard., veritatem.

m Cum sordibus, Amel. Cod.

n Dignationem, Feu-ard. et Amel.

o Dei Deum, Ach. Domini, nostr.

p Et sane credentibus, etc., solus Feu-ard. Cod. noster Acher. consonat.

q Contra veritatem nostri, ubi falsitatem Acher.

r Qui, nostri.

saltem
Maria
nes, si
est sol
bant e
matris
corrope
ignomi
a quan
divina
se reco
piterni
afia De
rabillu
modus
quamvis
est jur
per ho
natus
tas ve
condit
glorios
perman
parere
ctorum
omnes
in deli
Christi
ea pec
cruciat
que in

Non
natus,
et trad
ait por
Vidi p
vir no
tum f
porta,
dixi, c
sult : l
gratia,
secula
ponit,
erat in
aliquo
nullo
aliquo
clauso
gressus
lorum
clausa
coram
que de
fuerit
men ut
clausu

a Qu
b De
c Pr
male.
d Ne
in nost
e Ad
consen
f Ce
Sed in
aliquo
g Ne
dicit
h L
Acheri
qui in

saltem illam isti concedant nativitate Christo de Maria virgine, qua nascerentur communi lege omnes, si non peccasset Eva, quæ nunc nativitas nota est soli Deo, et ignota forte hominibus, et non ascribunt ei maledicta, gemitus et ærumnas pro gaudio matri attulisse, quæ tanto magis Virgo libera fuit a corruptione passionis, a dolore carnis, a sordibus ignominie, quanto gratia plena et incorrupta, a quanto Spiritu sancto Domino dedicata, et virtute divina adumbrata. Habet enim Spiritus sanctus in se recessus suos, quibus modis dicatur nativitas in Scripturis sacris, et quibus occultetur legibus sempiternis. Alia namque est nativitas carnis de carne, alia Dei de Deo, et alia quarumlibet rerum innumerabilium; et tamen eorum omnium non unus est modus nascendi, neque unus eorum ordo existendi, quamvis nativitas in singulis neque dicatur, quibus est iure attributum, ut a nati de altero dicantur. Ac per hoc quolibet modo de Maria virgine Christus recte natus creditur, quia ex ea carnem assumpsit. Nativitas vero ipsa quomodo ad nos exierit, utrum ne ea constitutione qua Eva peperisset, si non peccasset, an gloriosius, quia Deum et hominem genuit, et virgo permansit, quod illa non esset, neque reliquæ dum parerent, superflue queritur. In quo opere nemo sanctorum voluit dubitare, sed catholica fide hoc certum omnes prædicant, quia nec in delicto concepit, nec in delicto et dolore cum corruptione peperit, neque Christus ex ea ullum peccatum traxit: quod si ex ea peccatum non traxit, nec a admisit, quia nullis cruciatibus in nascendo matris vexavit pudorem, neque in aliquo ejus commaculavit virginitatem.

Non dicimus itaque, ut aiunt, quod monstruose sit natus, sed sicut presignatum est olim in prophetis, et traditum est nobis a sanctis Patribus, quod ipsa sit porta quæ ostensa est Ezechieli, de qua dicit: *Vidi portam in domo Domini, et hæc erat clausa; et vir non transiet per eam, quia Dominus Deus exercituum ingressus est per eam* (Ezech. xlv, 2). De qua porta, beatus Ambrosius in eodem hymno de quo dixi, quem in honore sacratissime Virginis composuit: *Fit porta* (Inquit) *Christi pervia, repleta plena gratia, transitque Rex, et permanet clausa ut fuit per sæcula*. Ergo cum dicit *fit pervia*, semetipsum exponit, et ostendit transitum nativitatis ejus: cum dicit *permanet clausa*, ostendit adimpletum quod erat in prophetis. Clausa igitur non diceretur, si in aliquo læsa esset ejus integritas; sed quia in nullo est violatus pudor virginæ, neque fons in aliquo resignatus, procul dubio patet sensus, quia clauso utero ad nos venit, sicut januis clausis ingressus est ad discipulos. Siquidem aspectus discipulorum utramque tunc probavit, scilicet quod et fores clausæ essent, et quod Dominus per easdem introiens coram eis præsens astaret. Sic et fides nostra utrumque de Christo certissimo tenet: quod et pervia fuerit ejus integritas nascente Domino ex ea, et tamen uterq; non fuerit reseratus. Alioquin quomodo clausum dici potest permansisse, quod violatum est?

A Aut quomodo sine dolore et sine gemitu puerpera peperit, si more cæterarum feminarum vexatiss visceribus filium edidit? Et si ita tulit, ut aiunt, quomodo clausa permansit, ut fuit antequam pareretur? Nec enim janua illæ penetrabiliores erant clausæ quam uterus Virginis incorruptus. Idcirco non abs re creditur ad nos Dominum sic exisse, ut nativitas Christi de carne Virginis probaretur, et Virgo nullis cruciatibus vexaretur.

Forte dicturi sunt isti, quod corpus jam incorruptibile et immortale exiliis esset ad penetrandum quo vellet, quam esset prius antequam resurgeret. Nequaquam igitur hoc dicit quisque qui sane sapit, quia ex quo conceptus est homo, idem semper qui ante Deus fuit. Unde quando super undas æquoreas ambulavit ante passionem, non minus homo quam Deus fuit. Quod si ad naturam respicias rerum, aut corpus sine pondere vexit, aut undas sua potentia, quo sustinere possent pondus corporis, solidius confirmavit. Et ideo, ut beatus Gregorius ait in homiliis suis (*Hom. 26*): Redemptoris nostri opera, quæ ex semetipsis comprehendi nequaquam possunt, ex alia ejus operatione pensanda sunt, ut rebus mirabilibus fidem præbeant facta mirabiliora. Illud enim, inquit, corpus Domini intravit ad discipulos januis clausis, quod videlicet ad humanos oculos per nativitate suam clauso exiit utero Virginis. Deinde addit: Quid ergo mirum, si clausis januis post resurrectionem suam in æternum jam victurus intravit, qui moriturus veniens non aperto utero Virginis exivit? Ecce tantus talisque doctor et summus pontifex de hoc quid senserit, qui omnes ante se legerat, tam Latinos quam et Græcos, eximios tractatores. Ecce ex hoc uno, quod nulli dubium esse credidit, approbat quod forte dubium esse poterat.

Nemo igitur qui sane sapit de re multum dubia incertum aliquid affirmare contendit. Unde quia de illo corpore, quod videri poterat, fides intuentium dubitabat, dum fores cernebant clausas, magister veritatis ab eis omnem anfert dubietatem, cum eis manus et latus palpære et videre jubet. Ita et hic auctor egregius de hoc quod omnibus in commune certum esse credidit, rem valde difficilem astruxit et firmavit, quod corpus Dominicum post resurrectionem januis clausis introierit, fueritque incorruptibile pari modo et palpabile. Tamen quolibet pacto ingressus ex Evangelio ad discipulos januis clausis probatur, sicut et clauso utero Virginis natus. Quod si natus sic per vulvam jure dici non potest, ut isti volunt, omnino nec ingressus per januas; et tamen ingressus ad eos convincitur, quando in medio eorum stetisse legitur; sicut et de sepulcro egressus signato monumento monstratur, quando angelus revolvit lapidem, et vacuum ostendit monumentum. Unde liquido constat quod sicut saxum illud ostium ei pervium et penetrabile fuit, nec potuit cohibere vivum, quem prius claudebatur sub sigillo mortuum; ita et claustrum matricis atque genitale Virginis cum esset clausum et signatum sigillo pudore

C sustinere possent, quod emendaremus non habuimus. **D** Moriturus habent Acher. et Codex Am. Solus Feu-ard. edebat mortuus, pessime. **E** Certatores, Feu-ard. et Amel. **F** Aliter in Feu-ard. et in nostro Amel.: *Nemo igitur qui sane sapit de hac re multum dubitet, incertum aliquid affirmare contendat.* **G** Primo scribit Feu-ard. solus. **H** Aliter in Feu-ard. quam in Amel. et Acherio: *Quia si natus sit per vulvam, vere dici non potest, etc.* **I** Signato monumento est, in nostr. Am. et Feu-ard. Acherius ediderat signatus, quod emendavit de la Barre. **K** Et oro ei habent nostri.

^a Quanto, Amel. et Ach. Feu-ard., quasi.

^b Domino deest in Acher.

^c Pro nati habent Amel. et Feu-ard. nasci, non male.

^d Nec in delicto concepit. Hæc verba desiderantur in nostr. Amel. et Feu-ard.

^e Admisit. Male Feu-ard. amisit; noster Cod. Ach. consentit.

^f Corruptus hic locus in Feu-ard., et Amel. Cod.: *Sed in nullo est violatus pudor Virginis, nec fons in aliquo reseratus. Procul dubio, etc.*

^g Non multo aliter Feu-ard.: *Nequaquam igitur dicit quisque sane sapit.*

^h La Barre emendavit sustinere, quoniam in Acherio legebatur corrupte sustinere solum. Nos qui in nostr. Amelian. et Feu-ardent. reperimus

ris, cum impleti essent dies pariendi, non potuit obstare partui integritas corporis; nec tamen ^a eguit reserari, quia ^b non oportuit ut esset tormentum ei qui erat honor matris et gaudium, quia Deo totum erat pervium in ea quicquid erat clausum; honor vero, quia totum erat deificum, ^c quod natum....

Fateor plane quod non tanta materies disputandi valeat inveniri, cur signato sepulcro exierit, vel cur clausis januis introierit ad discipulos, quanta quod de Maria virgine clauso exierit utero. In illis siquidem declaratur divina majestas, in hac autem monstratur divina dignatio; et secundum ^d humanitatem debitus honor matris, et reverentia pudoris. Hinc quoque beatus Ambrosius hymnidicis laudibus testatur (*In hymno in Natali Domini*) quod claustrum pudoris permanserit, et vexilla virtutum in ea fulserint, in qua tota majestas deitatis versatur, quousque plenitudo temporis advenit pariendi. Ergo in qua claustrum pudoris integrum permansit, nulla disruptio intervenit, nulla vexatio carnis, nulla foeditas dirae conditionis; et in qua vexilla virtutum micarunt, nullum peccatum primae originis, ut cruciaretur, viguit. Fulserunt autem vexilla virtutum in illo sacro puerperio, quando virgo concepit sine semine, virgo peperit sine dolore et gemitu, et permansit ^e virgo secunda prole. Hoc quippe est claustrum permanere pudoris, in nullo violatum esse genitale secretum, quod ei fuit apertum non in conceptu, non in partu, non in fuita confusione parturitionis. Nam et Ecclesia Christi omnis, tam Romana quam et Graeca, sic sua et divina fidenter canit auctoritate, quod peperit virgo sine dolore, quod permansit inviolata, quoniam eam in omnibus illaesam servavit Spiritus sanctus, ut virgo haberet filium, et servaretur ei honor tanto munere dignus, quanta sanctificatione uterus Deo fuerat dedicatus.

Explicit tomus de Partu virginis Mariae primus, una cum sacris virginibus dedicatus.

INCIPI TOMUS SECUNDUS

DE PARTU VIRGINIS.

Inter sanctarum Scripturarum eloquia cavenda est semper vana et superstitiosa intelligentia; quia, sicut in Proverbiis legitur, *Perversi difficile corriguntur, stultorumque infinitus est numerus* (Eccl. 1, 15). Et ideo quorundam fratrum temeritas, quia semel ^f cepit sacramenta divini muneris prociac disputatione commaculare, et mysterium sacri partus superflua inquisitione discutere, malunt cum haereticis errare, quam cum Catholicis quae male sentiunt corrigere. Unde sibi quia ^g rimas vanae disputationis inveniunt, sentinam pravæ collusionis ad submersionem animarum fetidam nimis in Ecclesiis introducunt, dum dicunt mendose Mariam virginem naturali lege Dominum peperisse, sicut reliquae pariunt feminæ, et non aliunde in partu incorruptam fuisse solummodo, nisi quia ex yri coltu non conceperit. De cuius incorruptione jam me supra satis in priori tomo dixisse credo; sed quia isti nostris non acquiescunt dictis,

^a Cogit, Amel.

^b Non potuit habent nostri.

^c Quod natum. Legebatur in Acherio quo natum, et restituit De la Barre ut est in nostris.

^d Humilitatem, Acher.

^e Virgo desideratur in solo Feu-ard.

^f Pro capiti, quod est in Ach. et Amel., nostr. edebat Feu-ard. crescit.

^g Rimas, ambo iidem; Feu-ard., animas.

^h Dum suas diffundunt narnias, Acher.; nostri vero ut edimus.

ⁱ Et virgo est. Ita Amel. Cod. cum Acher. Est non legitur in Feu-ard.

^j Hic pro hi habet Acher., sed nos lectionem Amel. et Feu-ard. retinere maluimus.

^k Affectionem edebat Feu-ard.

^l Lubenter deleverimus et hoc loco male insertum;

A pervicaci insultatione definiunt virginitatem non aliunde quam ex coltu viri corrumpi posse, neque corruptam vocare debere Mariam, licet juxta legem pepererit omnium seminarum, eo quod, inquit, etsi viscera vel genitale secretum more cæterarum seminarum patuit, ut nasceretur Christus, virginitas tamen corrumpi non potuit; propterea Dei genitrix sola virgo post partum et incorrupta fuit. Talibus igitur et hujuscemodi vaniloquiis ¹ dum sua diffundunt venena, sanctorum Patrum prætermittunt auctoritatem, et commaculat catholicam fidem. Unde, quæso, quia nostra dedignantur audire, audiant beatum Augustinum, cui contradicere fas non est, de hac re in libro Enchiridii (*Cap. 34*) inter cætera disputantem. Ait enim: Nihil humane nature in illa susceptione fas est dicere defuisse. Non qualis de utroque sexu nascitur per concupiscentiam carnis cum obligatione delicti, cuius reatus regeneratione diluitur; sed qualem de Virgine nasci oportebat, quem fides matris, non libido, conceperat; quoniam si vel per nascentem corrumpetur ejus integritas, non jam ille de virgine nasceretur; eumque falso (quod absit) natum de virgine Maria tota confitetur Ecclesia, quæ imitans ejus matrem quotidie parit membra ejus, ² et virgo est. De quo sane opere ad Volusianum satis eleganter scribit, ad quem etiam librum nos legendum pro hoc remittit. Sed isti quia nec illum librum, nec hunc locum legere volunt, errant sua temeritate decepti. Alioquin, ut hic egregius doctor fatetur (*Ibid.*), si vel per nascentem corrumpetur integritas virginalis, non fas esset eam dicere virginem, corrupta a nascente virginitate. Et si corrupta esset vel per nascentem, quomodo integra esset et illæsa virgo? Audiant itaque ³ hi vaniloqui tantum doctorem, et respiciant, ne forte introducant per suam falsam ⁴ assertionem Christum in delictis conceptum, et iniquitatibus natum. Quia ⁵ et si de virgine non est natus, falsum est quod Ecclesia confitetur, ut hic ait; falsum et quod omnis Scriptura Novi ac Veteris Testamenti de illa testatur. Sed quia omnino virgo permansit, nullis ⁶ pressa est doloribus, in nullo corrupta fuit. Et ideo ⁷ non secundarum spurcitas traxit, non sanguinis fluxum emisit, non corruptiones viscerum ⁸ intra extraque pertulit. Quod si talibus et hujuscemodi pateret puerpera tormentis, procul dubio virgo non esset, quia virginalis integritas violata esset. Hinc Sedulius rhetor Romanæ Ecclesie in Paschali suo opere ait: Infans namque parvus ac maximus, membris scilicet ⁹ exiguis, sed deitate præcelsus; per hospitalis templi sinceram defluens castitatem, non læsit corpus abscedens, quod non lacerat cum venisset. Quod si ita est, imo quia est, non ita natus est, ut cæteri nascentur corrupto corpore, sed illæsis visceribus Deus ¹⁰ homo natus est. Unde adhuc idem: Vere divinæ generationis hoc secretum testis virginis partus ostenditur, qui materni pudoris custos ingressus ¹¹ clausis visceribus conceptus est et creatus. ¹² Nihil ergo apertius dicere queunt, nihil manifestius ii sancti doctores de

sed abstinuimus, quia in omnibus Cod. reperitur.

¹³ Pressa. Emendavit ita Acherius ductus conjecturis, pro *passa*, quod erat in suis Codicibus. Quam nos lectionem reperimus in nostro Amel. Feu-ardentius edebat afflicta.

¹⁴ Amel. Cod., nullas sordium spurcitas traxit.

¹⁵ Intra extraque. Lectio emendatur, quam solus habet Amel. Codex. Acherius enim et Feu-ard. edidere *infra extraque*. Quod autem sequitur ad nostros similiter edimus, in quibus melior est lectio quam in Acherio: *Quod si talibus et hujuscemodi pateretur puerpera tormenta*.

¹⁶ Exiguus corpore habet Amel. et Feu-ard., sed corpore certe redundabat, et non habet Acher.

¹⁷ Clausis solus habet Acher.

¹⁸ Retinemus hoc loco lectionem nostri Amel. et Feu-ard., eamque prætulimus Acherianæ, quæ talis

partu Vir
perman
non esse
corrupti
modi su
integra
Dei gen
toto rec
tar. Quo
quæ vir
deret Du
exempl
b et sic
6). Quæ
Psalm
nem Ma
« pluvia
pluvia i
dit ac r
neam m
rationis
ejus in
integru
nitas V
ginem.
quando
est virg
cidia st
duabus
Incarna
terram
et « hu
tur, et
Verbi d
terram,
aliunde
per infu
natum
ex Mar
homine
factum
stus. Pe
germina
nascent
quando
integrit
ditur, C
tur. Sic
stis ora
gressum
lata, i
servata
rumpun
quidem
latum:
mon i
tius, ut
luit deo

est: N
hic san
virgo, e

« Ess

« Plu

rupte p

habent

virginit

« Fi

ormav

« Fe

are di

partu Virginis, quam quod integra virgo clausaque permanserit, ut fuit antequam pareret; quod omnino non esset, si in partu more cæterarum feminarum corruptioni subiaceret. Nulla igitur virgo huiusmodi subiacet passionibus, et ideo vere virgo, quia integra et incorrupta * est, iure dicitur. Sic et beata Dei genitrix, ut vere virgo dicatur dum parit, ex toto recte clausa more virginum et incorrupta creditur. Quod si non ita maneret incontaminata ut reliquæ virginæ, vere virgo non esset. Quod ut ostenderet David propheta vaticinans de ea, satis congruo exemplo ita ait: *Descendit sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram (Psal. LXXI, 6).* Quem verum Cassiodorus senator in expositione Psalmorum pertractans, vellus sacratissimam virginem Mariam intelligit detonsam ex ovibus Israel, pluviam vero divinitati Verbi comparat; quia sicut pluvia in vellus cum summo silentio venit, ita perfudit ac replevit virgineum corpus, et possedit virginem mentem. Miro itaque modo, miroque comparationis exemplo ^d firmavit vaticinando descensionis ejus in uterum virginis adventum; quia sicut pluvia integrum et inviolatum perfundit vellus, ita et divinitas Verbi incontaminatam et illæsam servavit virginem. Integrum quidem eam invenit et incorruptam, quando descendit sicut pluvia in vellus, et ingressus est virginea viscera; descendit autem et sicut stillicidia stillantia super terram. Unde idem propheta in duabus istis prophetiæ sententiis perfectam Christi incarnationem explanat. * Per stillicidia namque terram germinare cernimus, ex qua ad infusionem et ^f humorem pluvie omne virgultum agri germinatur, et omnis terræ viror nascitur. Sic et divinitas Verbi descendens in Mariam sicut stillicidia super terram, germinare eam ^g fecit germen vitæ, et non aliunde quam ex seipsa, ^h id est, de carne Virginis per infusionem divinæ majestatis. Et ideo æque quod natum est ex ea, divinum et humanum fuit, ita ut ex Maria neque divinitas Verbi nata credatur sine homine, neque homo sine Verbo, quia Verbum caro factum est, ac per hoc Deus et homo unus est Christus. Porro per pluviam quæ descendit in vellus, non germinandi naturam expressit ex vellere, sed modum nascendi ex Virgine. Nam pluvia sereno tempore, quando perfundit vellus, æque ad ingressum servat integritatem ejus, æque ad egressum quando refunditur, quia in nullo a pluvia velleris integritas violatur. Sic quippe de Maria virgine præfatus ille cælestis orator sentit, sicque constituitur, quod nec ad ingressum Filii Dei sit corrupta, nec ad egressum violata, ⁱ sed in omnibus plena gratia, integra et illæsa servata; nec cum ingreditur, uterus aut viscera corumpuntur, nec cum evacuatur, reserantur. Manet quidem genitale secretum, sed clausum et immaculatum: evacuatur uterus, ut vellus a pluvia, sed non i quassantur viscera. Duabus itaque istis sententiis, ut præfatus doctor insinuat, Spiritus sanctus voluit declarare, quod demum Isaias de Christo testatur

A dicens: *Quomodo descendit imber et nix de caelo, et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, et infundit eam, et germinare eam facit . . . sic erit ^k verbum meum, quod egreditur de ore meo. Non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, et prosperabitur in iis ad quæ misi illud (Isai. LV, 10).* Ecce quid per pluviam David voluit significare, et quid per stillicidia: profecto Spiritus sancti infusionem, et Verbi divinitatem, ^l ut germinaret in utero Virginis, Verbumque caro fieret; non ut corrumperet virgineam terram, sicut isti volunt, sed ut germen ex ea in fructum erumperet, terræque integritas illæsa maneret. Quod si pluvie tanta vis est et natura, ut inebriat terram, et infundat eam, germinareque faciat, multo magis Verbum Dei, cui est virtus et potestas, credendum quod repleverit virginea viscera, et perfuderit, germinareque fecerit; nec tamen corripuit eam suo ingressu, sicut nec violavit in egressu. Et hoc est quod David exorans Deo Patri ait: *Confiteantur tibi (inquit) populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes (Psal. LXXVI, 4).* Et ne quæres quare ita confiteantur, continuo addidit: *Terra dedit fructum suum; fructum utique vitæ, et fructum incorruptionis; fructum itaque de ligno vitæ, quod plantatum legitur secus decursus aquarum, et non fructum de ligno inobedientiæ. Fructus namque inobedientiæ est mors, et luctus, tristitia, gemitus, et dolor. Quia de fructu ligni vitæ magis gaudium et vita metitur quam anxietas et mœstitia, magis integritas quam corruptio et disruptio viscerum. Quibus profecto exemplis prophetæ sermo ubique magis juxta allegiarum figuras fructum declarat proliis et incorruptionem matris, quam primæ damnationis illatas justo Dei judicio retributiones. Et ideo religiosius pertractandum est de partu Virginis, quam perscrutandum scrupulosius, quod non licet, latebras ventris. Unde nuper reperi in quodam authentico libro, ut fertur a multis, beati Augustini de secreto Dominicæ incarnationis sacramento, in quo inter cætera legitur ad locum quasi suo colloquens familiarissimo; Lege, inquit, cum timore, caute, et veni ad me, et dicam tibi quemadmodum Virgo concepit, quia melius est ut in sermone sit verecundia, quam in fide periculum. Quibus profecto verbis insinuat quam periculosa sit temeritas, et quam caute ac secrete cum religiosis valde de talibus disputandum. Unde in eodem prosequitur opere fundendo preces ad Dominum magis quam verba: Da mihi, inquit, veniam, Christe, et parce ori meo, quia incarnationis tuæ mysterium temerarius narrator attingo. Et licet tu clausum dimiseris utero, nobis tamen permisisti aperire incredulis Evangelium. Ecce inter cætera sacramenta totum Deo tribuitur; unde charitatis obsequio suppliciter imploro, quia longe ab ejus laudibus in pares sumus.*

Explicit tractatus de Partu Virginis.

est: Nihil ergo apertius dici queunt, nihil manifestius hic sancti doctores de partu Virginis, quod integra virgo, etc.

^a Esse, Amelianus et Feu-ard.

^b Sicut stillicidia super terram, Feu-ard. solus.

^c Pluviam, Acher. et Amel., pro quo Feu-ard. corrupte primum edidit. Deinde ipse et Amelianus Codex habent divinitati, quod sumus amplexati, rejicientes divinitatem, quod edebat Acher.

^d Firmavit test in Acherio: noster Am. et Feu-ard., ornavit.

^e Feu-ard.: Per stillantia namque terram germinare dicimus.

^D ^f Pro humorem, quod habent Ach. et Amel. Cod., edebat Feu-ard. honorem.

^g Solus Feu-ard., facit.

^h Lectionem Feu-ard. et Cod. Ameliani retinemus pro qua edidit Acher. idem.

ⁱ Hæc verba usque ad illa nec cum ingreditur, unus habet Acherius.

^j Cassantur, Feu-ard. et Amel.

^k Verbum meum. Deest meum in Acher.

^l Hic desinit Acherius; prosequuntur autem Feu-ardentius et Codex Amelianus, ut jam supra diximus in monito ad lectorem, qui quidem per se judicare poterit, utrum ea quæ adjicimus desiderentur necne ad debitam hujus opusculi conclusionem

FRAGMENTUM TRACTATUS DE PARTU VIRGINIS

EODEM AUCTORE.

MONITUM LECTORI.

Ex quo Acherii Editionem in superiori tractatu sequi decrevimus, constitueramus hocce illi fragmentum subijcere, cum ut ne omnino periret, tum quia in Feu-ardentii Editione et Cod. Ameliano reperiebatur, apud quos maximam partem conficiebat libelli de Partu Virginis, a quo quidem argumento non erat alienum. Nunc autem postquam illud attentius perlegimus, non tam similis, quam ejusdem omnino cum superiori libello argumenti nobis visum est: tantasque hujus cum altero affinitatis notas deprehendimus, ut si ejus auctorem a nobis queras, non dubitemus ipsum Paschasium Rathertum (qui et superioris) asserere. Id ipsum jam antea ex styli similitudine subolueramus, nunc vero omnino exploratum habemus. Primo enim ad sanctimonialis sicut in superiori scribit, quas frequenter in fine alloquitur: « Unde quia tali ac tanto sponso, dilectissima, dicata estis, etc. » Adversarios quos oppugnat fratres sicut et supra appellat: « Idcirco quatenus cessent fratres nostri, etc. » Idem omnino argumentum persequitur; unde concludit: « Quapropter cessant vasiloci dicere quod communi lege sit natus de Virgine, etc. » Deum, quod eundem auctorem apertissime demonstrat, aliquas sententias ex superiori libello tanquam proprias non semel laudat. Alit enim: « Quia si maledictio illa adhuc in Maria viguit, adhuc et ipse Christus, ut a sepe dictum est sub maledicto fuit. » Deinde alibi circa finem: « Nullas ascribant sacratissimæ matri contumelias intulisse, non gemitus, non dolores, non ærumnas . . . quia hæc omnia, sicut sæpe dictum est, in prima origine illatæ sunt vindictæ et retributiones justissimæ primæ prevaricationis. » Dixerat vero hæc omnia fere totidem verbis in priori tractatu. Ergo de hujus fragmenti auctore nulla amplius questio; quin credimus etiam partem esse ipsius libelli de Partu Virginis, quæ vel ad secundum tomum pertineret, vel tertium et ultimum conficeret; namque sermonem ad moniales esse nemo dixerit, qui animadvertit hic etiam auctorem sicut in prima parte lectorem alloqui: « Si ad simplicitatem, ait, diceturum . . . attendas, lector, etc. » De cætero Feu-ardentium cum Codice nostro contulimus, ex cujus lectione certe correctiori multa emendavimus.

..... secundum narrationem suam, quam lauculenter definiens et breviter ante ait: « Tu, inquit, clausum reliquisti uterum. Deinde addidit obscuriora mysteria, et ait: Dicam tamen quod ^b in cubili naturæ conficitur. In vulva igitur Virginis sanguis genitalis et semen ejus humor fuit. Hujus sanguinis humorisque substantiam celatam carnem intus fecit: accessit quoque Spiritus sanctus, et hæc quæ fuerant: ^c ibi glutino commassata, animando formavit, formata quoque distinxit in formam hominis animatam, in qua Deus inclusus liniamenti suis tenebatur. Ecce dixi tibi, inquit, quemadmodum peperit; ita peperit quemadmodum ante concepit. In quibus nimirum dictis, si ad simplicitatem dictionum, et ad familiaritatem personarum attendas, lector, hæc beati Augustini verba sunt. Si autem ad calumniantium astutias, nec Deus Verbum ulla inclusus est liniamenti corporeis, qui est immensus, quamvis totus in utero sit clausus factus homo, quia totus Deus totum suscepit hominem, in unitate personæ, ut Verbum caro esset; nec se admiscuit, ut confunderetur substantia Verbi in carnem, ac si duo liquores adinvicem, sed ut iniret sibi suscipiendo hominem sine divisione et sine ulla commistione in Deum. Ac per hoc ineffabiliter, licet fassus sit iste quod potuit, operatus est Spiritus sanctus, a quo conceptus est Christus: sicut est mater de qua conceptus est, ne duo dicantur patres. Cæterum de liquore seminis et de coagulo humoris, quod fuit in virtute et potentia Verbi, quodammodo, prout loqui fas est, eleganter est locutus, quoniam ipse est mons Dei ille in Psalmia, mons pinguis et coagulatus in utero Virginis: et non illi qui falso suspecti sunt montes ^d incaseati, sed solus ex Virgine Christus mons est, in quo beneplacitum est Deo Patri habitare in finem (Psal. LXVII, 17). Et ideo per Spiritum sanctum jure dicitur coagulatus, quia sicut lac ^e emulsus est, et concretus de humore vel sanguine, quod est, ut physici volunt, semen mulieris. Coagulatus est autem ac si ex lacte seminis, ut unus sit Chri-

stus, ex quo conceptus est Deus et homo potentia suæ deitatis, et virtute quam ipse novit, quia sicut beatus Augustinus ait, conceptus in carne non est carnaliter factus, cujus ortus ex carne ubertatem attulit, integritatem parientis non abstulit. Quapropter, charissimæ, talia et hujusmodi, ut hic promouit vir egregius, caute consideranda sunt, et prudenter intelligenda sunt. Deinde absque ambiguo corde credendum est, et ore confitendum, ut ait, quod Virgo Dei genitrix ita peperit quemadmodum concepit; id est, quia Virgo immaculata clausis concepit visceribus, sicut sacra constituta Ecclesia, simili modo clausis et incorruptis peperit sine dolore, sine gemitu et sine tristitia et ærumna; sic quippe ut concepit peperit. Nec enim aliter decebat, quia non esset virgo incorrupta, neque flore virginittas, ut sunt reliquæ virginis, si esset vexata vel in partu. Unde beatissimus Leo in sermonibus de Christi Nativitate ita loquitur: Quod nova natiuitate generatus sit, conceptus a virgine, natus ex virgine, sine paternæ carnis concupiscentia, sine maternæ integritatis injuria; quia futurum, inquit, hominum Salvatorem talis decebat ortus, qui et in se haberet humanæ substantiæ naturam, et humanæ carnis inquinamenta nesciret. Ac deinde ait: Oportuit ut novo nasceretur ordine, qui novam impollutæ sinceritatis gratiam humanis corporibus inferebat. Oportuit ut primam genitricis integritatem nascentis incorruptio custodiret, et complacitum claustrum pudoris, sanctitatis hospitium, virtus divini Spiritus infusa servaret: quæ statim erant dejecta erigeret, contracta solidaret, et superandis carnis illecebris multiplicatam pudicitiam donaret virtutem; ut virginitas, quæ in aliis non poterat salva esse generando, fieret in aliis ^f imitabilis confitendo et renascendo. Nam, ut ipse testatur, hæc nativitas, licet sit in eo natura consimilis, origo est dissimilis, quæ humano usu et consuetudine, ut credimus, caret, quia divina potestate subnixæ est, ut virgo concepit, virgo peperit, virgo permansit.

^a Tunc, Feu-ardent.

^b In cubiculum, Feu-ard.

^c Verbi, Feu-ard.

^d Incaseatos, Feu-ard.

^e Evulsus, Feu-ard.

^f Quæ laeva statueret, contracta, etc. . . Am. Codex.

^g Imitabilis, est in Am. Feu. ed., mutabilis.

Non hic
nascenti
lebat e
humana
ris origi
in alio
tate: N
omnem
pla tra
lis, qua
tur ab
fecundit
lavit ne
sancto,
tabile D
tum sibi
lum con
eorum
hent, m
reticor
tenebra
tem ver
gis, et
pio era
bus Do
visibile
passibili
quia et
tempor
conven
plicare
suo pr

Int
Sic
Ind
Cr
In
Pu
In
Vi
Co

Ergo,
tas no
tur. H
gnata
litate
incolu
minat
carnis
extra
dum
is on
intact
plur
gnita
pudor
Porro
tris d
celsis
Idcir
non
auditi
doris
ubi i
cons
nuba
scien
part
inqu

oery

Non hic, inquit, cogitatur parientis conditio, sed nascentis arbitrium, qui sic homo natus est, ut volebat et poterat. Ubi si veritatem quaeris naturae, humanam cognosce materiam; si rationem scrutaris originis, virtutem confitere divinam. Item ipse in alio sermone, de ipsa eademque Christi nativitate: Nativitas, inquit, Domini nostri Jesu Christi omnem intelligentiam superavit, et cuncta exempla transcendit. Nec potest esse a ulli comparabilis, quæ est inter omnes singularis, quæ denuntiatur ab archangelo^b esse sine damno pudoris. Beata secunditas sacram virginitatem nec conceptu^c violavit nec partu. Superveniente quippe in ea Spiritu sancto, et Altissimi obumbrante virtute, incommutabile Dei Verbum de incontaminato corpore habitum sibi humanæ carnis assumpsit, quæ etiam nullum contagium de concupiscentia traheret, et nihil eorum quæ ad animæ corporisque naturam pertinent, non haberet. Quapropter recedant procul hæreticorum monstra opinionum, recedant infra suas tenebras insanarum sacrilegia falsitatum. Nos autem venerantes adoremus partum Virginis cum magis, et videamus quod intelligamus quod in principio erat Verbum apud Patrem, quod cum pastori- bus Dominus ostendit nobis, in nullo dividentes visibilem ab invisibili, corporeum ab incorporeo, passibilem ab impassibili, formam Dei a forma servi, quia etsi unum manet ab æternitate, aliud coepit a tempore; utraque tamen substantia sic in unam convenit personam, ut nisi fides credat, sermo explicare non possit. Hinc itaque Prudentius poeta suo præludens carmine idipsum confirmat dicens:

Intactam thalami virtus divina puellam
Sincero afflata per viscera casta maritæ.
Incomperta ortus nativitas jubet ut Deus esse
Credatur Christus: sic conditus ianua virgo
Nubis Spiritui, vilius nec sensit amoris.
Pubertas signata manet gravis, intus et extra
Incolomis, florens de fertilitate pudica.
Virginis et promptæ fides Christum bibit alvo
Coram, et intacta cœdit partura latebris.

Ergo, inquam, pubertas signata manet gravis; virginitas non violatur, quia integritas hospitii non corrumpitur. Hinc est omnino quod sequitur: ipsa pubertas signata manet, intus et extra incolomis, florens de fertilitate pudica virginitas. Quod si intus et extra florens, incolomis manet, constat in nullo eam fuisse contaminatam, non in gemitu, non in dolore, non in ulla carnis aut sanguinis corruptione; si totam intus et extra floridam fuisse sine ulla molestiarum vexatione, dum concepit, dum gestavit, dum peperit, quia in iis omnibus florens, plena gratia, illæsa, et fecunda, intactis latebris partura permansit. Quia ubi corrumpitur genitale secretum, nulla integritas, nulla virginitas manet matris, non naturæ, non sexus; ubi pudor carnis violatur, non ullius flos integritatis. Porro partus iste genitricis Dei non fuit confusio matris de cuius ortu multitudine angelorum *Gloria in excelsis Deo* canit (*Luc. II, 14*), sed honor et gaudium. Idcirco, sicut Petrus Ravennas in sermone suo monet, non te conceptus turbet, non te partus confundat auditus, quando virginitas quidquid est humani pudoris excusat. Quæ hic, inquit, verecundiae læsio, ubi inicit divinitas cum amica sibi semper integritate consortium? Ubi est interpres angelus, fides pronuba, desponsatio castitas, dotatio virtus, iudex conscientia, causa Deus, conceptus integritas, virginitas partus, virgo mater? Ac deinde in eodem: Stulte, inquit, unde sordes in virgine matre, ubi non est con-

A cubitus cum homine patre? Unde sordes in ea quæ nec concipiendo libidinem, nec pariendo est passa dolorem? Unde sordes in domo, ad quam nullus hospes accessit, sed solus ad eam fabricator Dominus venit, vestem quam non habebat induit, eamque sic ut invenit clausam reliquit? Et sicut ille natus est solus inter mortuos liber, sic istius, ex qua natus est, matris pudor solus integer est. Et ideo nemo vestrum iudicet humano modo, quod divino geritur sacramento. Nemo mysterium celeste discutat ratione terrena. Nemo ex usu tractet novitatis arcanum. Nemo quod singulare est ullo mediatur exemplo. Hæc ille. Nos autem dicimus, quia omnino non esset virgo Maria, saltem ut sunt reliquæ virginæ, si esset vexata vel in partu. Nec puto quod ulla seminarum debet, teste conscientia, incorrupta vocari velle, etiamsi fas esset ei concipere sine viro, cum esset in partu tot corruptionibus^d pressa, quantis et quibus vexantur reliquæ, cum pariunt, semina. Alioquin quid prodesset, si esset virgo pudica in conceptu, quæ esset tam misera sub maledicto in partu, multis afflicta doloribus, et corrupta impudice satis pro peccato suis cruciatibus? Non esset utique talis virgo, talis et tam beata in partu, qualis fuerat in conceptu, si esset corrupta diris doloribus, ut corrumpuntur reliquæ seminarum. Et non dico in partu, verum etiam nec post partum permansisset virgo. Et ideo quia non fuit huiusmodi partus sacratissimæ virginis Mariæ, ut isti asserunt, canit et orat beatissimus Ambrosius: Veni, ait, Redemptor gentium; ostende partum virginis: miretur omne sæculum: talis decet partus Deum. Non enim ait, ostende conceptum Virginis, sed partum, ut istos revincat erroneos, quod talis et tantus est, qualis Deum decet, et in quo miretur omne sæculum. Plus enim in partu, ut ita dicam, aliquid declaratur, quam in conceptu. Quia in partu tota incorruptio ostenditur Virginis; in conceptu vero non aliud quam quia Virgo sine coitu gravidatur. Poterat namque, ut isti volunt, si lege humana nasceretur ex ea, denum vel in partu corrumpi, ita ut ipse conceptus homo^e femina intacta corrumpere viscera. Sed quia in partu omnino fuit incorrupta, probatur ex hoc quia et in conceptu. Et ideo beatus Ambrosius non ignarus tanti mysterii exorat et exoptat, ut ostendatur partus virginis, quem isti ignorant, ut in utero monstraretur virgo; quia si esset ut isti asseverant, beata Maria virgo non esset, neque partus ejus talis esset ut deceret Deum, quia communis esset. Et si communis esset lege ceterarum mulierum, sub maledicto esset, sub quo pariunt omnes filiae Evæ. Et ideo non esset in quo miraretur omne sæculum, sed in quo et cum quo laceret, quod absit, omnis mundus. Nunc autem quia claustrum pudoris permanet, ut iste testatur, in partu corrupta non est. Et ideo ipse est qui repromissus est, de quo Isaias vates ait: Ecce virgo concipiet, et pariet filium (*Isai VII, 14*). Virgo utique concipiet et pariet virgo, quia omnis divinitas Verbi, etsi virginis uterum non abhorruit, virginitatem tamen ejus in nullo corrupit, nec in partu, nec in conceptu. Quapropter si se tantum humiliavit, ut formam servi acciperet, noluit corrumpere matrem, qui venerat sanare corrupta, ut esset partus ejus mirabilis, in quo miretur omne sæculum: quod non^f faceret, si esset communis. Hoc namque est illud insigne miraculum, de quo præfatus propheta canit: Quia ipse Dominus dabit vobis signum (*Ibid.*). Ipse quidem per se et non per aliam. Dederat namque multa signa per sanctos Patres, et patriarchas; sed hoc unum per seipsum dedit, quod valde mirabile

^a Ulli, Feu-ard.

^b Esse deest in Feu-ard.

^c Violata, Feu-ard.

^d Eam quia, Feu-ard.

^e Tenet, Amel. Cod.

^f Pressa, ex Amel. namque in Feu-ard., legebatur *perpressa*, male.

^g Femina, Feu-ard.

^h Hunc locum emendavimus ad Cod. Amel. Corruptus enim erat in Feu-ard. Edit., ubi sic legitur: Quia si esset ut isti asseverant, beata virgo Maria non esset, ut partus ejus esset talis ut deceret Deum, etc.

ⁱ Faciet, Feu-ard.

est, ita ut miretur in eo omnis mundus, eo quod sit ineffabile. Et si signum est ut repositum erat, sic completum est, ut natura nascentis comprobetur ex Virgine, et signum, quod ipse dedit, per se mirabile prædicetur ex divinitatis operatione. Hinc sane insaniunt, qui hanc geminam operationem in Christo ubique non intelligunt, vel non credunt, in quo nec divinitas sine homine operata est, nec humanitas sine divinitate Verbi. Et ideo ubicunque excellit divina virtus in homine Christo, divini Verbi est sacramentum; ubi vero humana operatur natura in eo, quia formam servi suscepit, divini Verbi exhibuit, ita ut in nullo divisus inveniat Christus, in nullo confundatur duarum naturarum gemina operatio. Et ideo Christus, juxta Isaia vaticinium, totus est positus in signum populum (*Isai. xi, 10*). Et non in quacunque signo, sed, sicut Simeon ait, in signum cui contradicetur (*Luc. ii, 34*), quod adhuc hodie comprobamus fieri. Et si ei ubique hactenus contradicatur, etiam in partu nativitatibus. Nec mirum si contradicentes istos habeat, qui repugnant et contradicunt omnes adversarii consortes Antichristi. Et ideo tales et hujuscemodi pestes nec immerito cum Antichristo execramus, quia quorum una est perfidia in calumniando, una erit poena damnationis in perseverando. Idcirco quatenus cessent fratres nostri a talibus, et canant nobiscum fideliter cum sancto Ambrosio: Veni, Redemptor gentium: ostendo partum Virginis: miretur omne sæculum, talis decet partus Deum. Talis utique qualem Christi confitetur Ecclesia, et non qualem isti autumant et configunt sibi mendose. Non in quo confundatur pudor virgineus, sed in quo miretur omne sæculum, et collaudetur Deus. Non qui materna corrumpat viscera, sed qui corrupta restauret, et innovet universa. Quoniam hoc est novum illud miraculum, juxta Jeremiam, quod Dominum facturum reprobavit super terram (*Jerem. xxxi, 22*), non in quo vetustas peccati deserviat corrumpeunda virginea membra, sed in quo renoventur omnia. Unde Augustinus in Epistola ad Ephesios: Quid enim in homine, qui a Salvatore nostro assumptus est, non novum fuit? conceptus, natus, partus, infantia, doctrina, vita, virtutes. Et ideo ex toto jure novum dicitur, sicut in conceptu, ita et in partu. Quoniam si esset in eo partu aliqua corruptio, esset peccati contaminatio, pro quo deserviret in Maria antiqua maledictio. Quia si maledictio illa adhuc in Maria vigit, adhuc et ipse Christus, ut sæpe dictum est, sub maledicto fuit. Sed quia solus inter omnes liber fuit a culpa, libere egit in nascendo ex Maria, libere et in omnibus pro quibus venit. Alioquin si ipse ex matre coquinatus esset, aut materna viscera quasi pro peccato corrumperet, et sordibus ex vitio primæ damnationis coquinaaret, non esset Dei Filius, sed adoptivus, ut ceteri; quinimo nec adoptivus, et nullus esset per quem adoptaretur ipse, si non esset proprius. Nunc autem, sicut beatus Augustinus testatur in omnibus libris suis, ex quo coepit esse, sine dubio in utero Virginis Filius Dei unicus esse coepit. Sed esse coepisse dicitur, non secundum id quod Deus est, sed per id quod homo fieri temporaliter est dignatus. Nam qui semper erat Deus, ipse coepit esse homo: non aliter ipse quam Christus Deus est homo; unde ab omnibus, sicut et ab ipso, ubique unicus Dei Filius prædicatur. Hinc quoque in epistola sua ad Petrum: Quibus, inquit, verbis explicabitur carnis illius excellentia singularis, cujus divina est ex ipsa sui perceptione persona? Quia sic Verbum caro factum, ut in una

A persona esset cum carne sua Unigenitus ac sempiternus Deus ipsa suæ carnis conceptione conceptus. Ipse unigenitus dum conciperetur, a veritate coepit carnis ex Virgine. Et ista est, inquit, clausula, quod Deus factus est filius virginis Mariæ, et Maria virgo mater facta est Unigeniti Dei. De quo sane mysterio Cyrillus ad Nestorium ita unum Christum confitetur, scilicet Deum et hominem, non tanquam hominem adorantes cum Verbo, ne per hoc divisio quædam Spiritus introducat; sed unum eundemque adorantes in unitate personæ, quia non alienum a Verbo corpus suum est, neque divisum; quia Verbum caro factum est, et homo in Deum ita cointuit et assumptus, ut unus sit Deus, cum quo jam ipse etiam assidet Patri in Trinitate perfectus. Et ideo non Deus recens, neque homo purus; sed unus integer Christus cum Deo Patre, et cum Spiritu sancto colitur et adoratur. Quod sane mysterium non maledictionis est fructus, non concipientis gemitus, non dolor parturientis, non adoptio ventris. Et ideo non est ille adoptivus filius, sed adoptior, ut ita dicam, cæterorum; quia non in iniquitatibus concepit eum Virgo mater, neque in delictis peperit, sicut reliquæ pariunt mulieres, quæ conceptum de Spiritu sancto, et natum, unum in utraque natura Deum veraciter peperit; quæ ut in conceptu ita et in partu virgo permansit, quod nulli alteri unquam contingere potuit; quia quidquid corruptio humana in corruptis generat visceribus incorruptum esse non potest. Ideo corruptæ naturæ filii de concubitu iniquitatis concepti, et in delictis de matris utero cum doloribus projecti, non aliud esse queunt quam iræ filii. Hinc ergo est quod regenerantur ex aqua et Spiritu sancto, ut per hanc regenerationem solvantur ex Christi gratia a delictis primæ damnationis, et adoptentur in filios Dei. At vero Christus non adoptivus, sed proprius Dei Filius in plenitudine temporum venit, missus a Patre, natus ex muliere, factus sub lege (*Galat. iv, 4*), qui solus non eguit regenerationis sacramento, neque renasci, quoniam conceptus et natus non aliud fuit quam proprius Dei Filius, qui nobis per adoptionis gratiam sua dignatus est benignitate per lavacrum regenerationis largire fraternitatis consortium. Unde Joannes: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (*Joan. i, 12*). Quam sane potestatem a Patre genitus ipse ex sua natura in se habuit, et non aliunde, ut proprius esset Dei Filius, et dare quibus vellet gratia adoptionis gratiam. Et quia ita est, absit ut Christus ita natus credatur et ceteri, sicut nec conceptus, quia Filius Dei est unicus de Patris natura genitus. Quapropter audiant tam stulti disputatores, et non ascribant vile aliquid, aut sœdum in Maria, vel triste, sed gaudium; non dolores, sed salutis gratiam in ortu Salvatoris. Audiant jam impletum in partu Virginis quod Habacuc propheta valde perspicuus olim cum pavore et exstasi a longe cernebat tremebundus: Domine, audivi auditum tuum et timui, considerari opera tua et expavi (*Habac. iii, 2, sec. LXX*). Ac deinde: In medio duorum animalium cognosceris. Cognosceris autem quia dicit, insinuat quod priusquam nasceretur de Maria, non satis notus erat. Unde vellem isti tam religiose intenderent et considerarent partum Virginis, quem propheta talis et tantus a longe futurum prænoscat, qui præ admiratione pavens ac tremens dicit: Domine, audivi auditum tuum, et timui. Et ut ad te loquar, quid audisti, sanctissime Vates? Quæso, indica nobis, quid audieris, quod cum tanto stupore miraris, vel quid ex eo

a Opera humana habet Feu-ard., et paulo infra, ubi ex Amel. edimus exinanitio, ille habet est ex animo.

b Omnes desideratur in Feu-ard.

Pro utique scribit Feu-ard. ubique; non male, si post qualem inveniretur.

Nativitatem, Feu-ard.

o Quia, Feu-ard.

† Quem, Feu-ard.

§ Feu-ard. edidit: Quoniam proprius Dei Filius, qui nobis, etc., quæ vero nos ex Amel. supplēvimus non habet.

h Pro perspicuus quod Amel. habet, Feu-ard. edidit. proprius.

auditu, quod tantum contremiscis? Non enim loqueris ex usu ineffabilia, quæ cernis. Quia dicis auditum tuum audivi, non puto quod consuecte loqueris; vocem enim nos audivimus alicujus, et non auditum, quia auditus alterius non est, nisi ejus cujus et in quo est. Et ideo forte auditus tuus potius res est quam sonus, imo vox quam conversus Joannes vidit (*Apoc. i, 12*). Hanc tu forte vocem considerans cernis Verbum consubstantialia, pro quo sic pavescis; ac per hoc unum est quod audis, et quod conspicias. Pro qua profecto voce et auditu valde perterritus sis exclamas. Sed ne forte nos extraneos relinques ab hujusmodi intellectu, continuo addis dicens: In medio duorum animalium innotesceris, dum appropinquaverint anni cognosceris, dum advenierit tempus ostenderis. Ecce quam patenter insinuas quid audieris. Audisti itaque Verbum Patris, et conspexisti non auditu auris, sed auditu mentis. Et hoc est opus mirabile, quod consideras. Considerabat enim mysterium incarnationis ejus, et partum sacræ Virginis. Ideo ait: In medio duorum animalium præsepe recognosce; et cum appropinquaverint anni, et advenierit tempus, plenitudinem intellige pariendi, quando Deus Pater, juxta Apostolum (*Galat. iv, 4*), misit Filium suum a factum ex muliere, factum sub lege; quia tunc innotuit credentibus quod absconditum erat sæculis et generationibus, et cognitum est quod nondum fuerat revelatum, et ostensum quod semper erat occultum. Unde Isaias: *Tu es, inquit, Deus absconditus, et nos nesciebamus te* (*Isai. xlv, 15*). Erat quidem Deus, sed absconditus. Sciebant autem plures quod esset Deus unus, sed nesciebant quod esset Filius. Idcirco recte nec Pater cognoscebatur; sed cum venit plenitudo temporis, innotuit seipsum et declaravit Patrem. Agnito itaque Filio, agnitus est et Pater. Ostensus tamen primum in præsepio est per stellam in medio duorum animalium, quando et annuntiatum est per angelum, quod ipse sit Filius Altissimi. Hæc est namque visio illa mirabilis, et auditus valde ineffabilis. Hæc est ipsa eademque contemplatio, quam vidit Isaias, quando ait: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis* (*Isai. ix, 6*). Nobis quidem natus, et non sibi, sicut et datus, qui semper erat cum Patre natus. Et qui erat Patri coæternus unigenitus in natura deitatis, ipse unus idemque ex tempore natus per Virginem, et datus est nobis. Nobis quidem natus, et non sibi, quia coæternus Patri erat Filius. Quapropter cessent vaniloqui dicere, quod communi lege sit natus de Virgine, super e quem omnes mirantur prophete, cujus nativitatem in sæculo cum audiunt, timent et gaudent, pavent et adorant, silent et narrant, laudant quod explere nequeunt. Unde laudamus et nos, charissimæ, et credamus quidquid est ad liquidum in hoc partu, quod penetrare sensibus et intelligere non valeamus. Occurrite, sponsæ Christi, ad partum Virginis et ad præsepium. Videte, queso, miraculum; videte de Verbo hoc cum pastoribus, adorate cum magis, quia Verbum quod erat in principio apud Patrem, jacet in præsepio caro factum: et quod in præsepio tunc jacuit, nunc in dextera Patris residens regnat. Quapropter non nobis villis videatur sponsus qui in stabulo tam humiliter jacet, cui obsecrandum Gabriel, et collaudant angeli, cui stella famulatur, et totus deservit mundus. Nolite, obsecro, cum istis perscrutari latebras virginæ partus, quasi corruptas, quia et ipsi defe-

cerunt scrutatores scrutantes scrutinium vanitatis (*Psalm. lxxiii, 7*): quia talia sentiunt, qualia Domini matrem non decent. Sed venite cum gaudio, et videte procedentem Dominum planissima fide tanquam sponsum de thalamo suo; non, ut isti garrunt, doloribus virginæ membra corruptentem, nec genitalia matris secretum violantem, sed divinitus exsultantem, ut Propheta canit, et procedentem libere de aula ventris, tanquam sponsum de thalamo suo, quia pervius factus est ei uterus clausus. Cujus nimirum egressus a summo cælo fortis narratur ad currendam viam, et recursus usque ad sedem Patris (*Psalm. xlviii, 6*). In quibus totus vobis virginibus et Ecclesiæ suæ festus procedit sponsus, exsultans ut gigas, ut sibi lætus ducat uxorem. Et ideo non sunt audiendi, qui dicunt quod quando processit de utero Virginis quasi sponsum alacer, tunc doloribus afflixerit matrem, corruerit viscera, violaverit pudicitiam, multiplicaverit tristitias et ærumnas, auxerit gemitus. Quod si omnino ita esset, non satis probabiliter diceretur Dominus tanquam sponsum procedens de thalamo suo; nam sponsum quando procedit de thalamo suo, semper jucundus et alacer gaudet videri. Nec dubium quid uterus Mariæ virginis ipse sit thalamus, in quo sponsi ac sponsæ, cum caro sit Verbum, fœdera junguntur nuptiarum. Non enim, sicut testatur Cyrillus, caro Christi vel corpus thalamus vel templum debet intelligi, sed uterus Virginis, quia in Christo non duæ sunt personæ, sicut nonnulli hæreticorum voluerunt: quoniam non sic creatura, ut sanctus iste testatur, in societatem sui creatoris assumpta est, ut ille habitatoris, et illa habitaculi teneat locum; sed ut ita naturæ duæ alteri altera uniretur, et in tantam conveniant unitatem ut utriusque diversitas unus idemque sit filius. Propterea cum nascitur homo de Maria virgine, non purus homo, neque communi lege naturæ, sed Deus Dei Filius, non cum eo, sed in eo nascitur. Sicut et cum solvitur templum corporis Christi ex Evangelio, et resuscitatur, Deus homo solvitur in mortem, et Deus homo resuscitatur ad vitam. Non enim ita solvitur hoc templum, ut separetur a Verbo, sed sic solvitur, ut possit Deus pati et mori in homine. Quoniam, sicut beatus Augustinus ait, ut ipse qui natus est de Patre, Deus Verbum natus est, et de matre Verbum caro factum est. Unus igitur atque idem Deus, Dei Filius, natus ante sæcula, natus et in sæculo, et utraque nativitas unus est Filius Dei. Verumetiam, inquit, de eodem matris utero idem Deus homo exivit, et in sepulchro idem Deus homo factus jacuit, et ab inferis idem Deus homo die tertia resurrexit. Quapropter, queso, audiant, quia in nullo ex quo conceptus est Deus homo, solvitur Christus; alioquin, sicut ait Joannes apostolus, qui solvit Jesum Christum, hic non est ejus, sed hic est Antichristus (*I Joan. iv, 3*). Idcirco cessent a talibus deliramentis, et confiteantur cum sanctis Patribus sic eum esse natum de virgine Maria, ut dignatus est et ut deivit Deum; nullas ascribant sacratissime matri contumelias intulisse, non gemitus, non dolores, non ærumnas, non ullas viscerum vexationes, non ullas diræ tristitiæ corruptiones, quia hæc omnia, sicut sæpe dictum est, in prima origine illatæ sunt vindictæ et retributiones justitiæ primæ prævaricationis. A quibus omnibus beata virgo Maria quantum est aliena a culpa, tantum pro-

^a *Natum ex muliere.* Ita Cod. Amelianus, quod non mirum, quando constat nonnullos ita legisse, etsi altera lectio preferenda sit.

^b *Deus deest* in Feu-ard.

^c *Quam*, Feu-ard.

^d *Emendavimus pervius*, pro *parrus*, quod habet Feu-ardent., neque dubitavimus, quanquam Amelianus legit *per eum*.

^e *Nobis virginibus* legebatur in Feu-ard. Nos emendavimus *vobis*, quanquam in Amel. sit etiam *nobis*.

Sed fecimus ejus exemplo, quoniam in fine hujus opusculi ubi Feu-ard. habet *sponsus noster*, Amelianus Codex legit *sponsus vester*.

^f *Nam sponsus*, etc. Verba hæc desiderantur in Feu-ard., in quo solum habentur sequentia, *semper jucundus*, etc.

^g *Jungunt*, Feu-ard.

^h *Quia in Christo non duæ sunt personæ.* Erat in Edit. et Ms. *quamvis duæ sint personæ*, certe corruptum; itaque emendavimus conjectura ducti.

cui dubio libera fuit a doloribus, et a pena. Qua de causa, charissime, exsultate, in Domino et congaude, quia tantæ gratiæ participes facti estis; congratulamini, quia non solum casitatem, verum et virginitatem integram illibatamque sponso vestro Deo religiose satis admodum vovistis. Unde quia tali ac tanto sponso, dilectissime, dicat estis, servate immaculatum connubium vestrum, et dotalia jura, quæ non nisi fide integra et operibus servantur. Exorate, quæso, pro me, quia dignus non sum vobiscum ante thronum hujus virginis dulcia cantica frequentare dramatis, saltem mihi venia dopter vestris intercedentibus meritis. Deinde, obsecro, agite precibus hoc munus quamvis subulco vobis sermone dicatum, virgo beata vestro dignetur obsequio suscipere, quia, ut scitis plenissime, nostris non eget laudibus, quam omnis illa supernorum societas hymnidicis indesinenter celebrant melodiis; B

^a Qui emendavimus, quamvis in utroque sit quam, nec dubitamus quin ita legendum sit.

A neque jam ullis potest obfascari calumnias, quæ gloriosa super choros angelorum sublimata, veneratur ab omnibus, et dum adorant et collaudant Filium Dei, ipsum eundemque ejus confitentur filium, et recognoscunt non alium esse, qui coequalis et substantialis Deo Patri credatur et adoretur ab omnibus, quam qui natus est de utero Mariæ virginis. Et ideo, sponsæ Christi, sic respicite ad cunas, et ad præsepium, ut cum semper considerare intelligitis in dextera Patris, non jam vagientem inter crepundia, neque pendentem in cruce, sed regnantem super omnia, cui data est, ut ipse testatur, omnis potestas in cælo et in terra (*Matth. XXVIII, 18*), cui flectitur omne genu celestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus sponus vester in gloria est Patris (*Philipp. II, 10*). Amen.

^b Noster, Feu-ard.

ALIUD FRAGMENTUM

EX LIBELLO DE PARTU VIRGINIS.

Prout est in Editione Feu-ard. et Cod. Ametiano, in quo exoratum potius cujusdam sermonis ad populum continetur.

Quotiescunque, dilectissimi, vobis aliquid pro amore Creatoris nostri in ejus creatura dignis laudibus prædicatur et extollitur, ad ejus procul dubio laudem refertur, qui auctor creaturarum est, ut de creatura sua factor intelligatur et laudetur; quoniam, juxta Apostolum, *invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur* (*Rom. I, 20*); sicuti, ut ita dicam, fieri solet in quodam laudabili et mirabili artificio, dum quicquid in eo multis et magnis laudibus effertur, totum ad gloriam et laudem manus artificis jure inspicitur. Sed longe incomparabiliter Deus laudandus est in sanctis suis, et in omnibus operibus suis prædicandus. Hinc quoque David: *Laudate Dominum, inquit, in sanctis ejus, laudate eum in firmamento virtutis ejus* (*Psal. CL, 1*). Quod ut digne possit fieri, fides prius adhibenda est, quoniam omnia opera ejus in fide; deinde intelligentia requirenda; alioquin, *nisi credideritis, sicut Isaias ait, non intelligetis* (*Isai. VII, 9*). Intelligibilia autem Dei per ea, ut dictum est, creaturarum quæ facta sunt et fiunt in sanctis ejus, digne in fide cum pie-

tate devotionis considerata intelliguntur, intellecta vero ad plenum vere laudantur (*Rom. I, 20*). Quæ nimirum laus in conspectu Dei et angelorum ejus tanto amplius gratificatur, ut acceptior fiat, quanto in eisdem sanctis et veris operibus Deus sapienter fide creditur, et intellectu pie videtur. Hinc quoque David valde gratulabundus, tertio repetendo exhortatur dicens: *Psalite Deo nostro, inquit, psalite regi nostro, psalite* (*Psal. XLV, 7*); Patri videlicet ac Filio; et ut Deus Trinitas commendetur una cum Spiritu sancto, *psalite, inquit, sapienter* (*Ibid., 8*). De quibus profecto quisque non recte intelligit aut credit, non dico sapienter, verum nec utiliter, sed in vanum psallere videtur. Ideo, dilectissimi, adhibete diligentiam in omnium sanctorum festivitatibus, maxime vero in hac celebritate genitricis Dei, ut bene intelligendo ac recte vivendo, in ejus laudibus digne assistere, et sapienter Deo psallere possitis; quoniam quicquid genitrici ejus officiosissime impenditur, illi nimirum impenditur, cui jure patet omne clausum....

S. HILDEFONSI SERMONES DUBII.

ADMONITIO AD LECTOREM.

Noli mirari, lector optime, quod sequentes sermones operibus dubiis et incertis sancti Hildefonsi a nobis accenseri videas, quos tamen audis a viris non inductis tanquam suos frequentissime laudatos, et quasi Hildefonsio communi opinione receptos. Facimus etenim nec temere, nec sine aliorum virorum magna doctrinæ laude præstantium suffragiis, sine quibus nunquam ausi fuissimus judicium de illis adeo aperte pronuntiare. Neque enim ignoramus quantæ invidiæ res plena sit, opinionosæ vetustate quodammodo consecratas, atque hominum animis altis radicibus infixas evellendas suscipere; quamque difficile in operibus sanctorum Patrum paulo accuratius examinandis atque dijudicandis occupatum, intemperatoris criticæ notam effugere. Itaque quod dicimus, rem esse valde incertam, utrum sermones isti revera sint sancti Hildefonsi, non nisi post seriâ meditationem, longumque examen illorum institutum, post multas eorum inter se, tum cum aliis operibus sancti Doctoris collationes factas, faciem semper nobis præferentibus viris omni doctrinâ et eruditione præstantibus, denique non nisi gravibus rationibus adducti, pronuntiamus. Quæ omnia paulo fusius exponere operæ pretium erit.

De sancti Hildefonsi sermonibus nihil amplius ad posteriorum temporum memoriam pervenerat præter historicorum testimonium, a quibus commemorantur nonnulli sermones ab ipso conscripti, et cum cæteris operibus suis in lucem emissi; neque postrema secula ullum illorum Exemplar viderant, donec sæculo decimo sexto omnium primus Franciscus Feu-ardentius, nobilis theologus Parisiensis et fratr. Minorum

familia, ex antiquo Codice ms. (quem a Gotiscalco inter Aquitanos episcopo ex Hispaniis asportatum scribit) una cum libro de Virginitate perpetua sanctae Mariae, et altero libello de Parturitione superius excusso, sermones duodecim sub nomine sancti doctoris evulgavit. Scilicet deceptus fuit vir aliquin oculatissimus, quod sermones tali nomine inscriptos forsitan reperisset, neque illud a vero abhorreret, quando sanctam Hildefonsum sermones scripsisse constaret. Inventum vulgatumque thesaurum omnes communi acclamatione suscipere, probare, laudare; Hildefonsi sententias unusquisque producere, ornare, amplificare; nemo de eis vel leviter dubitare, vel ad illorum examen animum adicere. Quae ex re non multo post communis apud omnes literatos opinio percrebuit sermones istos germanos esse Hildefonsi fetus.

Post haec vero accidit, ut ex doctoribus aliqui illorum lectioni serio incumbentes, nonnulla in eis prima fronte suo iudicio minus probanda offenderint, quorum occasione de illis ad novum examen revocandis, legitimoque illorum parente diligentius investigando cogitarunt. Hos inter primus nobis occurrit P. Joannes Poza, qui in suo *Elucidario* beatae Mariae virginis ad illustrandum argumentum de illibata deiparae conceptione, testimonia ex Hildefonso nostro adducta expendere aggressus, eo fine ut incerta et spuria a certis legitimisque discerneret, multa sibi visus est in hisce sermonibus reperisse, cum ab Hildefonsi more et stylo, tum ab ejus doctrina pietateque omnino aliena, quae non essent temere, nec sine gravissimis probationibus (quae nullae erant) tanto doctori imputanda.

Pozae iudicio Theophilus Raynaudus re de novo explorata acquievit. Amborumque sententia, qui eos secutus est D. Nicolaus Antonius, in Bibliotheca antiqua Hispaniae libenter suffragatus est, postquam Poza censuram totidem verbis retulisset. Deinde P. Remigius de Ceillier in opere Gallicae edito de Scriptoribus Ecclesiasticis, nullo pacto ait sibi persuaderi posse praedictos sermones esse sancti Hildefonsi.

Ergo ex duplici capite, si istos doctores audimus, oportet sermones praefatos sancto Hildefonso abjudicare: nempe ex doctrina in eis contenta, et ex proprio uniuscujusque stylo. Verum, ut ingenue loquamur, Poza censuram in his quae doctrinam spectant minime probare possumus; neque enim (nisi omnino caecutimus) videmus quid sit quod erroris merito insinulari queat. Tria siquidem sunt quae fidei absque piisque auribus minime forenda censet perdoctus vir: primum, quod sermone 5, de Assumptione, dicitur non debere indubitanter affirmari beatam Virginem fuisse cum corpore in caelum assumptam (quanquam pium sit ita credere), ne incerta pro certis recipiantur. Alterum, quod sermone praecedenti pia quidam temeritatem asserere audeat festum Assumptionis aliquid remedium et refrigerium afferre claustris infernalibus, adeo ut in eo die ministri Tartarei non audeant pertingere suos captivos, quos recolunt redemptos sanguine filii tantae Virginis. Tertium denique, quod in homilia de Purificatione asseverat corpus Christi Domini fuisse quadraginta dierum numero formatum in utero Virginis. Haec totius censurae summa, cujus singula capita facie diluuntur.

Nam quod de assumptione corporis virginei dubitanter scribit auctor, illud ex sermone Assumptionis desumptum est, qui ab eo laudatur sub nomine sancti Hieronymi, cujus certe non est, sed vel Sophronii auctoris Graeci Hieronymo supparis, ut placet aliquibus, vel, ut volunt alii, auctoris multo recentioris, sed illorum priorum saeculorum, qui potuit illud asserere sine ulla offensione: nempe pie ab aliquibus tunc temporis credi beatam Virginem fuisse in corpore assumptam in caelum, verum indubitanter tanquam certum non posse affirmari, in quo certe errorem nullum animadvertimus. Neque si quis Hildefonsi saeculo idem pronuntiasset, facile esset erroris arguendus, quando non in omnibus Ecclesiis, neque ab omnibus doctoribus ita certo tenebatur, sed tantum in aliquibus; quemadmodum colligitur ex sermone secundo de Assumptione falso Augustino attributo, cujus auctor post sanctum Isidorum, quem laudat, scribebat. Quod tamen, postquam ab universa Ecclesia receptum est, atque omnes sacri doctores in ea veritate consentiunt, si quis inficiari, vel de eo dubitare audeat, temeritatis notam non effugeret.

Nec validius est quod secundo loco opponebatur de refrigerio et levamine per Virginem allato claustris infernalibus in anniversario die suae assumptionis. Quis enim miretur illorum temporum doctorem hujusmodi pie temeritati, ut ipse vocat, libenter indulsisse in beatae Virginis gloriam, qui sciat sanctum Augustinum (*Enchir. c. 112*) quorundam sententiam improbare ausum non fuisse, qui existimarent damnatorum poenas certis temporum intervallis aliquatenus mitigari, ita ut in ira sua non contineat Deus miserationes suas; non aeterno supplicio finem dando, sed levamen adhibendo, vel interponendo cruciatibus? Deinde unde evinci potest hoc loco auctorem fuisse locutum de hominibus in aeternum damnatis in infernum ob gravia peccata, et non potius de animabus sanctis, quae in Purgatorio torquentur? At vero his et damnatorum captivorumque nomina conveniunt, atque a ministris Tartareis in claustris infernalibus torqueri nemo ambigit.

Denique quod ultimo loco objicitur de formatione corporis Domini quadraginta dierum circulo peracta in utero Virginis, si quam habet difficultatem (ut certe habet), non aliam vero quam quae in verbis Augustini reperitur, in lib. *LXXXIII* Quaest., q. 56, unde hic locus videtur fuisse desumptus ab illius homiliae scriptore. Verum cum Augustini verba nullus sit theologus, post Magistrum Sententiarum, qui non ea sano sensu exposuerit, ex illorum commentariis potest huic loco solutio accommodari. Hisce igitur de doctrina criminatibus dilatis, reliquis animadversiones exponamus, quibus evincitur istos sermones minime censendos esse exploratos Hildefonsi fetus.

Et primo quidem id quod omnium maxime Feu-ardentio persuasit hosce sermones esse Hildefonsi, scilicet quod in illo suo Codice ms. satis vetusto una cum aliis operibus ejusdem sancti doctoris reperisset eos, quemadmodum tanti viri errorem elevat, ita quam levis momenti fuerit, postea manifeste apparuit. Erat enim etiam in illo Codice immediate post libellum Hildefonsi de perpetua deiparae virginitate ille alius tractatus de Parturitione proxime a nobis editus, quem, ut praemonuimus, nemo non Hildefonso abjudicat. Quoniam licet sub ejus nomine reperitur, longa tamen experientia compertum est fuisse in more apud antiquos ante artis typographicae adinventionem, ut variorum doctorum lucubrationes ad idem praesentium argumenti genus spectantes in eundem Codicem congererent, nulla sapissime auctorum diversitate notata; quae res innuit quod errores circa genuina uniuscujusque opera pepererit. Abundant undique exempla, quorum nos, ut alia omittamus, simile deprehendimus in ipso Codice nostro Ameliano jam saepius laudato in horum opusculorum Editione. Est enim fere totus expressus ad normam Codicis quo Feu-ardentius usus est: iidem in utroque tractatus, eodemque ordine dispositi, nisi quod noster corrector est, atque uno sermone auctor, qui inscribitur De sancta Maria. At vero post haec omnia animadvertimus aliquot folia membranacea abscissa, in quibus abs dubio alius tractatus continebatur de laudibus beatae Virginis, cujus locupletissimus index adhuc remanet ad calcem ipsius Codicis, eadem qua caetera manu exaratus. At vero praedictus libellus non est propterea Hildefonsi censendus, sed vel Anselmi, aliusve qui de beatae Mariae laudibus scripserit.

Huic animadversioni multum ponderis adjungit, quae a viris doctis observata sunt circa horum styllum.

Quamquam enim nullus sit certus et exploratus Hildefonsi sermo, quocum istos contulerint, quantum tamen ex cæteris operibus conficere potuerunt, nihil minus in eis vident quam Hildefonsum. Siquidem propria illa scribendi ratio conformatique Latini sermonis, quæ Patrum Gothorum quasi characterem exprimit, nusquam apparet. Unum certe cuilibet paulo attentius illos perlegenti exploratum erit, non uno, nec duplici, sed multiplici stylo esse conscriptos, quod plures prodiit auctores. Siquidem primus, et quartus, qui primi quasi compendium esset, unius auctoris esse perhibentur; tertius, quintus et sextus, alium sapiunt auctorem; septimus et octavus omnino a præcedentibus diversi; decimus nulli priorum similis. Alius Scripturarum testimoniis totus intextus est; alii Patrum et doctorum citationibus abundat. In quo illud est omni animadversione dignum, quod cum in eis aliquando laudentur Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Sedulius poeta, unius Gregorii Magni nomen nusquam personat, Gregorii, inquam, illius, qui nostris Patribus Gothis solus ipse instar omnium erat, cujus unius doctrina maxime delectabantur, cujus sententias semper in ore habebant, quibusque solebant omnem orationem conspergere, ut videre est cum in Isidori operibus, tum in ipsius Hildefonsi libris de Annotatione baptismi, et de Progressu spiritualis deserti; quamvis in libro de Virginitate perpetua sanctæ Mariæ nullam ejus mentionem fecerit, quemadmodum nec alterius doctoris, testimoniis Scripturarum urgendis, prout res postulabat, unice intentus.

Ex quibus omnibus non temere colligi posse videtur ex primis undecim sermonibus nullum esse qui certa aliqua ratione Hildefonso nostro ascribendus sit. Neque de tribus postremis, quos adjicimus, est magis explorata sententia. Namque prioris, qui de sancta Maria inscribitur, nullum aliud est argumentum, quam quod unus Codex Amelianus inter cæteros illum exhibet. Duo reliqui suam veritatem P. Florezio persuaserunt, quoniam postquam ab editoribus sancti Augustini, qui parens eorum credebatur, rejecti sunt tanquam spurii, reperti fuere in Codice suo ms. sæculi xiii, post libellum de Virginitate sanctæ Mariæ, sub nomine sancti Hildefonsi. Quod argumentum quantum per se valeat, vidimus, nisi solidior ex stylo et materia conjectura capiatur, quam quidem nos eruditorum arbitrio relinquimus, qui illis perlectis judicabant quamnam habeant hi sermones cum genuino sancti doctoris stylo, atque etiam cum præcedentibus sermonibus similitudinem. Nos hærentes rem in medio relinquimus, atque ad illorum accuratorem Editionem procedimus.

SERMO PRIMUS.

DE ASSUMPTIONE BEATISSIMÆ ET GLORIOSÆ VIRGINIS MARIÆ.

Hodie, dilectissimi fratres, natalitia beatæ Mariæ celebramus; * et jam sinceris vestris meritis ac precibus adjuvemur, quatenus ipsa intervenire dignetur, ut et ego vos solemniter exhortari queam ad profectum salutis vestræ, vosque devote percipere valeatis, ut simul nos omnes in ejus laudibus digni inveniamur. Non enim ab omnipotente Deo tam effectus tantarum rerum quam voluntas requiritur. Et ideo, ut credo, pro bona voluntate, dilectissimi, præstabit vires loquendi, quas imperitia denegat, qui et vobis plenissime gratiam intelligendi dedit, quoniam leti ad ejus festivitatem devotique celebrandum occurrimus, ante cujus torum olim multitudo cælestis exercitus decantavit: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. ii, 14). Quapropter sit nobis bona voluntas in affectu, erit pro certo Dei adiutorium in proventu, ut et competenter intelligere possimus quam laudamus, et laudare religiose Virginem, cujus hodie solemnia colimus. Ante cujus torum profectio quo puer reclinatur in stabulo, invitans nos, ut dixi, angeli canentes: *Gloria in excelsis Deo*, ut insinuent vocibus quod idem qui natus est in carne, Deus et homo est. Et quia Deus est, gloria in excelsis, ubi peccatum non est, sed perpetua laus amplior prædicatur; quod autem idem homo, in terris, ubi seditio et bella sunt indesinenter, propter reconciliationem Mediatoris pax hominibus bonæ voluntatis nuntiatur, ac sic unus idemque Christus utrumque complectitur. Et ideo sursum in cælis non minuitur gloria superiorum civium, sed augetur; nec deorsum in terris propter discordias frustratur pax hominibus bonæ voluntatis, sed præstatur. Propter quod ad hujus cunas infantie, quas angeli frequentant, invitat nos sanctorum prophetarum chorus, imo et sapientia Dei Patris invitat nos, et Spiritus sanctus: Ante torum, inquit, hujus Virginis frequentate nobis dulcia cantica dramatis. Dramaton enim, charissimæ, genus est carminis, quo genere Cantica Canticorum edita leguntur. En jubemur, ut charitas amplior commendetur, eo genere canendi dulcia cantica in hujus

* Et jam sinceris vestris meritis, lectio Cod. Amel., magis ferenda quam Feu-ard.: etiam et, in cælis vestris meritis, etc.

^b Satagite, Amel. Cod.

^c Decantare, idem.

A honore Virginis frequentare, ubi interdum angeli canentes celebrant laudes, archangelus Gabriel evangelizat, stella occurrere refugiet, magi veniunt et adorant, munera deferunt, suisque muneribus prophetant: pastores audiunt et loquuntur; veniunt, vident, et intelligunt Verbum incarnatum, quod Dominus ostendit eis.

Icirco, dilectissimæ, ubi talia et tanta ostenduntur, surgite cum hymnis et canticis spiritualibus psallentes in cordibus vestris Domino, et cum angelis decantate dicentes: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. ii, 14). Quoniam hæc est mater Domini, ^a per quem vita redonatur. Hæc est virgo fecunda, multis prophetarum indicibus prædicata. Hæc est quæ hodierna die, completis omnibus, cælo assumitur, exiit carne, cælesti gloria vestitur. Hæc ex genere Abrahæ orta virgo, in cujus semine benedicebantur omnes gentes de tribu Juda. Unde dictum est: *Non deficiet princeps de Juda, donec veniat qui mittendus est, ei ipse erit expectatio gentium* (Gen. xlix, 10). Ipsa est virga de radice Jesse, de cujus nimirum rursus radice Ios ascendit Christus (Isai. xi). Ipsa est Virgo clarissima, stirpe David prognata, cui Deus Pater olim in spiritu: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* (Psal. xxxi, 11). Ecce ad quam concurrunt, o filii, omnia eloquia prophetarum, ad quam omnia ænigmata concurrunt Scripturarum, de qua natus est Christus, Deus et homo, pridem in terris, ut ipsa hodie assumpta de corpore renascatur in cælis. Unde et filia Jerusalem esse jure canitur, licet natus sit ex ea qui eam olim fundavit Altissimus (Psal. lxxvi). Quæ revera mater illa cælestis hodie advenit obviam ornata monilibus suis, de qua dicitur: *Vidi Jerusalem descendentem de cælo a Deo ornata* * auro mundo, et lapidibus pretiosis intextam. ^c Quæ profecto hodie decorata ideo descendit, ut reginam mundi, beatam scilicet Mariam, secum eveheret ad sublimia, et collocaret in throno regni; alioquin officiosissime prætexta non occurreret, nisi festivitas magna esset.

C Propterea, o filii, seu quicumque pueri et puellæ, senes cum junioribus, omnes vos moribus festivos præparate in festivitate tantæ Virginis. Produce

^a Per quam, Amel.

^b Auro mundo, ex Amel. Cod. A viro mundo Feu-ard.

^c Quo Feu-ard.

que ca
us. est.
c Mo
d Su
e Ge
Feu-ard.
Nos
et Amel
charitat

choros lætitiæ spiritualis, a quatenus docere possitis cantica quæ auditis, vel quæ canitis. Alias autem, quia non est speciosa laus in ore peccatoris, ad hæc festa, donec vos vitis exuatis, non congruitis. Ipsa igitur stella maris, quam hodie cœlum suis recepit sedibus, appellatur, quia secundum verbum Hebraicum Maria^b ita interpretatur. Hinc agite, dilectissimæ, ut lucifer ille qui nescit occasum, oriatur in cordibus vestris, dum in hoc sæculo estis. Nam mare præsens sæculum est, stella autem beata virgo Maria, de qua ortus est ille per quem illuminatur omnis mundus.

Hinc securius accedite ad laudem Virginis, et illuminamini, quoniam ipsa est per quam vera lux in mare hujus sæculi refulsit. Ipsa est ancilla Domini, juxta quod ait ipsa post ineffabilia Gabrielis promissa: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (Luc. i, 38). Quapropter discite, charissimæ, humiliari, discite mites esse, quoniam hæc est sola virtus, quam in se Dominum respexisse præcipue gloriatur, ut et vos ex eadem humilitate gloriari possitis; nam et ipsa regina nostri orbis dicitur. Agite cum ea, ut regnare valeatis, ubi exaltantur humiles, et deiciuntur superbi; ubi dominant mites, et servituti rediguntur obnoxii, qui ad præsens elewantur, elati. Ecce jam beatam illam dicunt omnes generationes sæculorum, quæ se dudum tantis insignavit virtutibus, ita ut et sponsa jure dicatur, ac mater sui creatoris.

Ante cujus torum, quæso, rursus ad exsequias non threnos doloris, non lamenta fletus, sed carmina Deo dulciora c modulato vocebis, quoniam hodie jam læta pervenit ad regis thalamum. Pervenit itaque puerpera, ubi angelorum melliflua iadesinenter sonant organa, ubi hinc inde hymnidici sanctorum vicissim cantica nuptiarum alternant chori, ubi epitalamia sponsi et sponse suis suavia redduntur melodis. Ad quas itaque nuptias hodie beata Dei genitrix cum gaudio introivit, quæ fuit olim conditoris templum, Spiritus sancti sacrarium; sacrarium, inquam, Dei, quia omnes thesauri sapientiæ et scientiæ in ejus utero sunt reconditi (Coloss. ii, 3), quo et Verbum caro factum est, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis (Ibid., 9). Sed tamen longe aliter Christus templum Verbi, aliter beata Virgo, quia uterus Virginis ac si hospitium fuit, ex quo Christus Deus ad nos, quasi sponsus de thalamo suo, potentia fortis ut gigas, exiit. Porro Christus Deus et homo, unus mediator Dei et hominum fuit (I Tim. ii, 5): non alter Deus, alter homo, ut templum et Verbum duo essent; sed unus idemque Christus Jesus. Qui dum resolvitur in mortem, Deus in suo homine, cum sit immortalis, propter unitatem^d subsistentiæ mortuus prædicatur; ac per hoc non alius qui templum, alius qui Verbum, sed Verbum et templum unus est Christus. Et quia unus idemque, nec in passione dividi potest secundum substantiam, nec in majestate.

Sic et Dei genitrix speciosa prædicatur, velut columba, pulchra ut luna, electa ut sol (Cant. vi, 9); quia columba illa, quæ super Christum mansit, eam totam repleverat; idcirco ob hanc speciem decoris non immerito formositate virtutum speciosa laudatur. Pulchra ut luna; quinimo pulchrior quam luna, quia in ejus specie c gens omnium Ecclesiarum re-

^a Quatenus dicere possitis cantica quæ auditis, vel quæ canitis, Feu-ard.

^b Vide sanctum Bernardum, hom. 2, super Mis-
sus est.

^c Modulata, Feu-ard.

^d Substantia, Am. Cod., pro subsistentia.

^e Genus, est in Amel., pro gens, quod est in Feu-ard.

^f Nos emendavimus claritate, quamvis in utroque et Amel. Cod. et Feu-ard. Editione legeretur aperte charitate. Emendavimus, non tam propter lectionem

A splendet, quæ sole justitiæ illustratur, ut caliginem præsentis vitæ destruere possit, et ad ea pertinere nos omnes faciat, quo beata Virgo pervenit, ubi nulum jam patitur defectum luminis, quia laborum ejus et gratiæ gloriosus est fructus. Ideo, dilectissimi, imitamini illam, dum vacat et tempus est, quam collaudant omnes sancti et diligunt, quæ hodie processit electa de terris ad cœlum, electa ut sol. Et ecce in perpetuum clarior sole, coronata triumphat ante Dominum. In qua nimirum Virgine olim quasi in sole posuit rex tabernaculum suum (Psalm. lxxviii, 6), ac processit sponsus ad nos de thalamo suo, rex virtutum, rex gloriæ, ut omnes regnent per eum.

O quam pulchra est, admirabilis, casta generatio cum¹ claritate (Sap. iv, 4)! Quod si præclara est in virginibus, et præclara cum præconio bonæ famæ, multo magis in Dei genitrice Maria, quæ virgo permansit, et secunda mater: cujus sane memoria in clyta virtutum apud Deum et homines immortalis regnat. Qua de causa, filii, imitamini illam, et desiderate illam, quæ hodie jam ornata thalamo, sponsa et conjux, mater et virgo, introivit ad nuptias. Introivit itaque integre sigillata signo pudoris, quia et virginitas atque castitas omnis insignitur apud Deum, ut accepta sit et probabilis. Qui autem imitatur illam, erunt ex parte ejus; et beata quæ nescierit torum in delicto, habebit fructum in respectu animarum sanctarum (Sap. iii, 13).

Unde quæso vos, o filii, imitamini signaculum fidei vestræ, beatam Mariam, quam, velut ignis ferrum, Spiritus sanctus totam decoxit, incanduit, et ignivit, ita ut in ea² non nisi Spiritus sancti flamma videatur, nec sentiatur nisi tantum ignis amoris Dei. Hæc namque est hortus conclusus ille deliciarum, fons signatus (Cant. iv, 12), puteus aquarum viventium, reparatio vitæ, janua cœli, decus mulierum, fastigium omnium virginum, quæ ut cedrus Libani quotidie in terris³ multiplicatur, dilataturque ramis, et in cœlo radicibus, ut crescat amplius, solidatur. Exaltatur ut palma, floret velut oliva speciosa in campis, et⁴ fructificabit in domo Dei in æternum (Eccli. xxiv, 17-19). In qua nimirum domo hodie læta introivit, et sequuntur eam omnium electorum animæ, quæ sunt ex parte illius. O! si permitteretur nobis scire quæ illius vitæ gaudia ad quæ intravit hodie, quæ illa florentis paradisi amœna, quæ illa societas angelorum, quantus famulatus cœlorum, et sanctarum animarum⁵ numerus exultans occurrit! quanta illi hodie monstrata sunt secretorum arcana, quam ineffabilia sunt gaudia reserata! Non dico explicare verbis, saltem quis nec digne cogitare poterit quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt.

Idcirco, filii, perpendite Matrem Domini, quæ quasi vitis fructificavit suavitatem odoris, et protulit cunctis gentibus fructus honestatis et gratiæ (Eccli. xxiv, 25). Floruit ut mater honorificata, ut mater pulchræ dilectionis et timoris, ut mater agnitionis Dei et spei, in qua gratia omnis spes vitæ et virtutis (Ibid., 24-26), et quæ sola refulsit virgo sancta inter filias, ac si lilium inter spinas. Virgo prudens, virgo pudicissima, virgo pulcherrima, et secunda: corpore decora atque integra, animo fulgida, fide perspicua, vitæ præclara, amore virginitatis devota,

vulgatam, a qua frequenter recedere videmus, sed magis propter sequentia verba: Quod si præclara est in virginibus, et præclara cum præconio bonæ famæ, etc.

² Non nisi Spiritus sancti flamma. Illa verba non nisi desiderantur in Feu-ard., sed habet Amel. Cod.

³ In Feu-ard., multiplicabitur, dilataturque, etc.

⁴ Fructificat, Amel. Fructificabit, Feu-ard.

⁵ Innumeris debebat Feu-ard.

in omni obedientia virtutum parata, et in ministerio sibi credito cautiſſima: cujus animam in passione Christi pertransiit gladius, et in cunctis angustiis decoxit fervor divini amoris. Ipsa est ergo quæ a prophetis est prædicata, et a philosophis etiam prædicata, ab archangelo salutata, a Spiritu sancto fecundata, et ab eodem obumbrata. Virilis seminis ignara, prole fecundata, a virgo innupta, in filio glorificata, quæ fide concepit, et cum gaudio peperit. Virgo siquidem ante partum, virgo in partu, et virgo post partum: quem totus itaque non capit orbis, in ejus se clausit viscera Deus factus homo. Qui cælum et terram adimplet, cui cælum thronus est, terra autem scabellum pedum ejus (*Isai. lxxvi, 1*), qui palmo cælos tenet, et appendit tribus digitis molem terræ, ac pugillo concludit (*Isai. xl, 12*), hunc Virgo sancta pannis involvit, et in præsepio reclinavit (*Luc. ii, 7*). Ergo qui cuncta pascit cælestia et terrestria, simul et regit, hunc sacratissima Virgo lacte carnis aluit et nutrit: ad cujus deinde nutum universa reguntur, sub ejus disciplina vel arbitrio infans Deus versatur; et, quod mirabilius est, defensor omnium et creator quasi profugus in Ægyptum fugit (*Matth. ii, 14*). Quid plura? qui cuncta quasi in statera suspensa tenet, cruce suspenditur; super quem beata Virgo multum doluit, multumque perpessa est, et gladio passionis Christi vulnerata in anima teloque transfixa.

O sanctissima omnium feminarum, quæ cum Deo tale tantumque contubernium habuit in terris! Et ecce hodie exaltatur apud eum quem genuit, ut permeneat sine fine gloriosa in cælis. Quæ cum apostoli degens vixit, et quandiu simul fuere, unanimiter in oratione permansit, confers cum iisdem, donec omnia complerentur mysteria repromissionis Christi, et ipsi longe lateque causa prædicationis dispergerentur (*Act. i, 14*). Deinceps vero quam feliciter sub presidio angelorum et Joannis diligentia fuit! O inclyta Virgo! ecce remoraris in terris, quæ filium tuum Redemptorem nostrum Jesum Christum præmittis ad cælos, beatius atque feliciter et tu angelis comitantibus penetras gloriosa. Secura igitur ac gaudens jam peragis, quia eundem filium tuum Dominum nostrum jam divinitatis gloria c conſedere ad dexteram Patris non ignoras. Unde quam beatissima et laudabilis diei hujus celebratio recte colitur, in qua Virgo mirabilis cum laudibus cælestis militiæ intra polorum aulam una cum ingenti triumpho excipitur? Ex cujus nimirum carne Dominus Jesus Verbum caro efficitur, qui cunctis in se credentibus januas paradisi aperire dignatus est. Qui matrem secum in throno regni collocavit, et in immortalitatis gloriam eam transposuit, ac super choros angelorum supersolemniter exivit.

Quapropter, dilectissime, solemnitate hujus dici dignanter celebrate, de qua exsulant angeli, lætantur archangeli, de qua gaudet omnis illa cælestis Jerusalem, civitas gloriosa. O! si permitteretur nobis scire quanta jucunditas, vel quanta ineffabilis lætitia illis est, vel quanta exultatio animarum sanctarum de visione tantæ claritatis; quantus famulatus beatorum spirituum, quantusque numerus angelorum hodie genitrici Verbi Dei gratulabundus occurrit, ad quanta vel qualia gaudia feliciter hodie intravit, quæ profecto nec oculus vidit, nec auris audivit! Sunt enim invisibilia, atque ineffabilia quæ percipit, et, ut jam dictum est, filium suum Dominum Jesum Christum, quem pendentem in cruce olim doluerat, multumque perdoluerat, super omnia elevatum in dextera patris regnantem jam conspiciat. Quem gaudens adorant omnis ordo cælorum, cui venerantes inherant, et inherentes immortaliter Deo immortaliter vivunt. Cui ho-

die læta canit ipsa eademque beata mater et virgo: *Ad hæsit anima mea post te: idcirco suscepisti me dextera tua* (*Psal. lxxii, 9*), nihil enim lætius, nihil jucundius quam quæ ipsa canit: *Tenuisti, inquit, manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me* (*Psal. lxxii, 21*). Sed et alibi: *Quid enim mihi est in cælo, et absque te quid volui super terram* (*Ibid., 25*)? Ac si dicat: Nihil nisi te unicum Dominum ut viderem, quem amavi, quem colui, quem cupivi, quem toto corde diu quæsi, ut es. Et ecce jam video, jamque teneo, cui me olim tota devotione commisi, nec dimittam quem amavi. Et quia jam præ amore defecit cor meum et caro mea, ideo, tu Deus cordis mei, deinceps pars mea in æternum eris (*Ibid., 26*). Porro ad sodales conversas, forte et ad reliquos gratulabunda sanctos hodie inquit: Sicut audivimus, o dilectissimi, ita jam videmus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri, quem Deus fundavit in æternum. De qua nimirum nobis dudum gloriosa dicebantur, jam conspiciamus et fruimur plenissimo charitatis intuitu.

Igitur pro talibus et hujusmodi gaudiis, quibus exsultant cum ea sancti in gloria, et lætantur in cubilibus suis (*Psal. cxlix, 5*), lætemur et nos, charissimi, in speculiorum Dei, et ad ea imploremus suffragiis eorum pertingere, ad quæ illos pervenisse cum beata Virgine credimus corde ad justitiam, et ore profitemur ad salutem, quia tunc veri laudatores sumus, si ea sectamur quæ et ipsi sectati sunt, et ad eam fidem, quæ per dilectionem est, festinemus venire quantocius. Alioquin incaute vani inspectores sumus et laudatores improbi, cum ipsi conſpiciantur et accipiunt palmas, eo quod in agone legitime certaverint, si non et ipsi pro modulo nostro digne ad ea pertingere laboramus. Qui enim dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare (*I Joann. ii, 6*).

Propterea, ut sæpe dictum est, imitamini matrem Domini, quæ vobis sponsum genuit immortalẽ; imitamini et sanctos, quorum exempla, favente Deo, plura leguntur. Sequimini sponsum, et festinate ingredi, quod hodie ingressa est beata Virgo ad æternas nuptias. Præparate lampades vestras, ut cum venerit sponsus, et pulsaverit, vos vigilantes inveniat, quia beati servi servi illi quos, cum venerit Dominus, invenerit præparatos ac pervigiles (*Luc. xii, 37*), sicuti hodie hanc vigilantem invenit. Hodie namque nixis læta meruit audire illud de Canticis: *Surgi, veni, proxima mea, sponsa mea, columba mea, immaculata mea; quoniam ecce hiems transiit, pluvia abiit et recessit* (*Cant. ii, 10, 11*). Cui forte illa læta respondit propter adventum supernorum civium: *Flores apparuerunt in terra nostra, quia tempus putationis advenit* (*Ibid., 12*). Ac deinde: *Credo videntur bona Domini in terra viventium* (*Psal. xxvi, 13*); bona siquidem olim sanctis repromissa, bona quæ sunt in Christo Jesu, quem genui, quem alui et nutriti, ad quem longe diu silivit anima mea venire ad Deum fontem vivum (*Psal. xli, 3*), et ecce hodie tandem aliquando gaudens vocata venio, et parebo ante faciem Dei. Unde paratum, inquit, cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo et psallam in gloria mea (*Psal. cvii, 2*). Ac si patenter dicat: Cantabo et psallam in Christo, qui est gloria mea, quem dedisti mihi filium, ex quo non solum gloria amplior, verum et omnibus adoptio præstat. Ideo jam læta, jam secura, convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi; unde placebo ei in regione vivorum (*Psal. cxiv, 9*). Beata igitur nimirum et felix virginitas, quæ talibus tantisque in extremo decoratur donis, et tantis coæservata virtutibus exaltatur, ita ut cum jubilo istud Davidicum hodie ju-

^a Pro virgo legitur in Amel. viro; et postea, ubi Feu-ardent. quod fide, etc., quæ fide.

^b In Ægypto, Feu-ard.

^c Conſcendere scribit Amel. Cod.

^d Intra, pro infra, emendavimus ex Am.

^e Assumpsi me, Amel.

^f Feu-ard.: Quid enim est in cælis, etc.

^g Feu-ard. edidit: in extremis decoratur oculis.

cundans decantet : *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, concupiscit et deficit anima mea in atriis Domini* (Psal. lxxxiii, 2, 5). ^a Ac si patenter dicat : Cor meum et caro mea exsultaverunt prius in Deum vivum, dum cum in carne parerem, dum lactarem, dum nutrirer, dumque ad incrementa perducerem; nunc autem ipse est rex meus, et Deus meus, quem genui, et fide credidi, corde desideravi.

Quapropter et vos, o filie, facite voluntatem Patris, ut sorores Christi et matres sitis, sicut ipse ait : *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in caelis est, ipse meus frater et soror et mater est* (Matth. xii, 50). Facite ergo voluntatem Patris mei. Quia jam sponsae estis, amate sponsum cui vos vovistis; et quia filiae per adoptionem estis, o sorores vos cognoscat summi regis Filius. Sed ne forte inde aliqua vestrum magis lascivire velit, quia altum nomen est quod quaesistis, meminisse decet quia ejus sanguine magno pro dote emptae estis. Et ideo, juxta Apostolum : *Glorificate et portate Deum in corpore vestro* (I Cor. vi, 20). Imitamini sponsum, et amate, quia sponsae estis. Imitamini matrem Virginem et sanctos omnes quos laudatis, quoniam non tantum illis nostra prodest laudatio, quantum nobis eorum imitatio. Unde sponso magis placet imitator devotus, quam laudator otiosus. Tamen vera laudatio imitatio est operis. Nam vere laudare Deum et sanctos in ipsum, jam opus virtutis est, dum proficit mens, et accenditur igne divini amoris, solidaturque fundamento verae humilitatis. Qua profecto humilitate in Christo beata mater Virgo fundata post omnia sibi divinitus repromissa : *Ecce, inquit, ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (Luc. i, 38). Hinc quoque ipsa in cantico : *Quia respexit humilitatem ancilla tuae, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes* (Ibid., 48). Felix igitur et beata mens, quae inter virtutes eximias et donorum exuberantiam tantum se humiliavit, quoniam ^d Dominus humilia respexit in caelo et in terra (Psal. cxii, 6), et alta a longe cognoscit. Quod si in caelo humilia requirit inter angelos, quid putatis, o filii, in terris, ubi non nisi cum peccato cinis et vermes sumus?

Idcirco imitamini Matrem Domini, et obedite patribus; humiliamini inter virgineos flores, quia ex gratia Dei sunt pudicitiarum dona muneraque virtutum. Implorate precibus; dicite cum Propheta : *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (Psal. cxiii, 9). Quotcumque estis, si estis quod vovistis, Dei munus est, et gratia Redemptoris. Ejus, inquam, sunt dona, cujus hodie mater caelos gloriosa conscendit, et penetravit locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei in voce exsultationis ac letitiae, ubi jugiter sonus est epulantis (Psal. xli, 5, 6). Ergo unde prius cecinerat : *Custate et videte, quoniam suavis est Dominus* (Psal. xxxiii, 9), in le nunc epulatur cum sanctis omnibus, et letatur. De qua nimirum fruitione deficiarum Dominus per Isaiam : *Ecce, inquit, qui serviunt mihi, et qui comportant illud, bibent in atriis sanctis meis; vos autem silietis. Ecce qui serviunt mihi letabuntur; vos vero confundemini. Ecce qui serviunt mihi, exsultabunt prae gaudio; vos vero clamabitis ob dolorem cordis, et propter contritionem spiritus ululabitis* (Isai. lxi, 13, 14).

Habetis igitur, filiae, gaudia aeternae vitae, ad quae pervenit hodie beata et intemerata virginitas. Con-

A tendite et vos intrare per angustam portam (Luc. xiii, 24) ad thalamum Sponsi vestri, cujus dotem et arrhas pro munere accepistis. Satagite ac procurate promereri bona quae vobis sunt repromissa, ut accipiatis ^e cum reliquis, de quibus profecto in psalmo canit quisque fidelis : *Unam petii a Domino, hanc requiram* (Psal. cxvi, 4), et : *Credo videre bona Domini in terra viventium* (Ibid., 13). Quae nimirum bona beata virgo Maria hodie letissimum percepit, ^f fructura sine fine cum angelis : hodie coronatur in regno, quod olim ei preparatum est una cum sanctis a constitutione mundi; hodie collocatur in throno a dextris Dei, sicut canitur in Psalmis : *Assitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate virtutum* (Psal. xlii, 10).

Hinc, queso, cives Jerusalem, quicumque estis viri, quaecumque virgines, quaecumque viduae, pueri vel puellae, venite et videte cum omni puritate cordis, conspiciete diligentius Matrem Domini in aethereis sedibus cum corona diadematis renitentem. Venite, inquam, mente, fide, devotione, et videte coronatam in die solemnitatis ejus ac letitiae corona jucunditatis et decoris, qua coronavit eam Dominus sponsum virginum, rex gloriae, ac remunerator omnium honorum. Venite, queso, et videte, quoniam hodie translata est arca testamenti Dei ad superiores, exterius inaurata virtutibus, et fabricata interius auro purissimae majestatis; in qua lex testamenti Dei et manna fuit, quae de caelo fluxerat, virga quoque Aaron quae floruerat. De qua nimirum virga David in Psalmis : *Emittet Dominus ex Sion* (inquit) *virgam virtutis tuae* (Psal. cxi, 2). Deinde faciens apostrophem ad eandem, *Dominare* (inquit) *in medio inimicorum tuorum* (Ibid.). Quae profecto virga nobis florens attulit fructum salutis peccatissimum, qui ad tempus intra uterum Virginis mysticum germinavit sacramentum. Hinc quoque de ea in Canticiis : *Umbilicus tuus tornatilis, non indigena peculis; et venter tuus aceruus tritici, vallatus liliis* (Cant. vii, 2), eo quod concinat sibi in omnibus Christi ortus ex Virgine. Vere alvus ille ^g tornatilis fuit, quia in eo sapientia se infudit, quae miscuit in cratere vinum suum, ineffabilem cognitionis gratiam habens, et divinitatis suae plenitudinem subministrans; in quo nimirum Virginis utero simul aceruus tritici et lili flores Christi gratia ^h germinant, quoniam et granum tritici Christus erat, et lilius. Granum quidem, secundum quod ait : *Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terra mortuum fuerit, ipsum solum manet* (Joan. xii, 24). Verum quia de uno eodemque grano tritici acervi creverunt frumenti, hinc completum est illud propheticum : *Et valles abundabunt frumento* (Psal. lxxiv, 14), quia granum illud mortuum plurimum fructum attulit. Hoc itaque granum manna fuit, et ideo omnes homines perpetua celestium munerum messe saturavit. Unde David : *Cibavit eos* (inquit) *ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos* (Psal. lxxx, 17). In hoc ergo grano etiam filium esse testantur divina eloquia. *Ego, inquit, flos campi, et lilius convallium* (Cant. ii, 1). Propter quod uteris ejusdem Virginis per arcam figuratur, quae cuncta sacramentorum arcam in se habuit; habuit enim panem vivum illum qui de caelo descendit (Joan. vi, 51); habuit et legem Testamenti Novi, quia legislatorem genuit, in quo sunt omnes thesauri sapientiae atque scientiae (Coloss. ii, 3). Et ideo recte arca sacramentorum Dei virgo Maria fuit, supra quam sane propitiatorium et cherubim

^a Ac si patenter dicat. Desunt haec verba in Feu-ard.

^b Mei deest in Cod. Amel.

^c Sorores vos cognoscat, lectio Amel.; sorores deest in Feu-ard.

^d Dominus exsultus, Amel.

^e Cum reliquis virginibus, Amel.

^f Fructura cum angelis est lectio Cod. Amel., nam Feu-ard. habet : fructus et cum angelis, etc.

^g Crater tornatilis fuit, Amel.

^h Germinavit, Amel.

ⁱ Granum emendavimus ex Am. nostro, pro gratiam, quod erat mendose in Feu-ard.

hinc inde obumbrantia figurantur, quia Mariæ nulum extrinsecus obrepit peccati contagium, sed intus omnis custodia legis et manna fuit, quod est mirabile sacramentum, ac propitiatio humanæ salutis. Supra quidem propitiatorium recte positum est, quia ipse propitiatio nostra super omnia est benedictus Deus.

Et ideo, charissimæ, sursum corda erigite, quo hodie, ut ita fatear, arca testamenti ab angelis gloriosissime ad sublimia deportatur. Illo a mentem figite quo pervenit sexus femineus, et virginitas Domino consecrata, habens supra se illum a quo divinitus de medio cherubim responsa dantur fidelibus, et in quo repropitiatio præstatur recte credentibus. Et ideo quodcumque Deo mente offerre vultis, illuc fide transmittite, illuc vota inferte, inde precibus impetrata reportate, quoniam non aliunde est ex quo Deo Patri placere possitis, nisi in quo Pater totum constituit placitum suum. Hinc rogo de propitiatorio vobis quotidie loquentem audite, quia in ipso et ex ipso est summa redemptionis nostræ. Et si qua sunt fide quæ offerimus, et totum per eum offeramus, in quo sibi Deus placere decrevit; quoniam aliunde non est unde placere possimus. *Hic est, inquit, filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite (Matth. xvi, 5).* Propterea audite ipsum loquentem in Evangelio, audite in Scripturis sacris, in quibus ab initio voluntas Patris per Filium monstratur.

Et quia hodie introducta est arca testamenti Dei in Jerusalem illam celestem cum gaudio exsultationis, quæso cum hymnis et canticis devotissime agite diem festum cum omni frequentatione populi. Quod si David una cum omni populo dignum duxit arcam veteris testamenti cum tanto honore prosequi, ut Scriptura testatur, multo religiosius est hanc dignis laudibus commendari. Ait namque sermo divinus, quod ascendit David, et omnis populus cum eo, ut ferrent arcam Dei, super quam invocatum est nomen Dei exercituum sedentis super cherubim. Ac deinde *David, inquit, et omnis populus ludebant coram Domino omni virtute in canticis, citharis, et psalteriis, tympanis et sistris, cum cymbalis et tubis (II Reg. vi, 2; I Paralip. xiii, 8).* Rogo, si in figura officiosissime tanta confertur gloria, quid putas hodie ante beatam Virginem, quando illa in celestem Jerusalem evehitur, quantus exercitus sanctorum præcurrit cum hymnis et canticis?

Nec dubium quin illa centum quadraginta quatuor millia, qui in conspectu throni et seniorum sunt, tenentes citharas suas, cecinere cum omni fragore cœli canticum novum, quod nemo potest dicere, nisi ipsi qui hodie festivi veniunt obviam cum citharis suis, ac læti in suo beatam choro excipiunt Virginem, non qualemcumque, sed unam ex numero prudentum, et primam omnium inter primos, quæ vadit post agnam proximior quocunque ierit. Canit autem et ipsa cum eisdem canticum dramatis novum, quod nemo nisi eo in choro dicere valet. ^b Habent igitur sancti organa sua in celestibus, quibus dulcia canant carmina; habent psalteria et tympana; habent et tubas cum cymbalis, et sistris, in quibus personant Deo digne laudes singuli in cordibus suis. Unde una virtutum harmonia Deo quotidie offertur cum júbilo in voce exsultationis ac lætitiæ. Quæ omnia hodie musici generis cantica sonuerunt fragose in cœlis obviam Virgini, tanquam voces citharizantium. Forte occurrit primum et virginum chorus, inter quas, ut reor, flos purpureus, Tecla scilicet et Cæcilia, Agnes quoque atque Perpetua; deinde vi-

^a duarum laudabilis numerus, ubi vadit et Anna filia Phanaelis una cum cæteris omnibus; Sara quoque mater nostra, Rebecca atque Rachel cum pronubis sanctis. Quid plura? cuncti greges universi ordinis hodie læti eam suscipiunt, *Hosanna* præcipientes sub dramate jubilationis ante Matrem summi Regis, quæ verum fuit templum Dei vivi, et arca testamenti. Ante quam sane arcam in figura Christi regem devotissime nudum saltasse legimus, et post sex passus hostias immolasse. Quod si David gloriam illius quæ evacuat tanto tulit honore, quoniam hæc rerum figuratarum gesta sunt; quanto magis arca Dei viventis, de qua natus est Christus, Dei virtus, et Dei sapientia, huc hodie cum laudibus effertur? Illa namque omnia umbra sunt futurorum, in Maria vero manifesta veritas, ante quam Christus rex subsilendo pertransiit de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem; siquæ Ecclesiam una cum matre reduxit ad superos, quoniam ipsa est Dei templum, et arca novi testamenti, in qua verus Deus versatur; non in figura et in ænigmate; sed in veritate pro salute omnium Deus homo immolatur. In cuius profecto sanguine testamentum confirmatum est novum, quod testatus est cum patribus nostris, et reconditum in utero Virginis, inde ad nos usque translatum. Quæ nimirum Virgo, ac si arca, hodie de captivitate hujus sæculi angelorum exequiis glorificata reductur, non in Jerusalem quam decoxit vel evastavit Chaldeorum exercitus, sed in illam veram et celestem, quam fundavit Deus et non homo, collocatur. Unde velim vos diligentius considerare, dilectissimi, cum quantis laudibus prosequi debeamus Dei genitricem, ad cœli palatium procedentem, quam hodie cœlestis veneratur exercitus; cui comitantur legiones angelicæ; in cuius adventu tripudiat ordo cœlorum, et exsultat sanctorum numerus; quia et si gaudium est in cœlo super uno peccatore convertente in terris (*Luc. xv, 7*), multo magis gaudere credendum in cœlo de adventu et gloria tante Virginis. Ideo et nos, quæso, gaudemus in hymnis et canticis spiritualibus; jubilemus Deo cum exsultatione, qui tantum dilexit nos, ut ipse fieret, ^d propter quod nos sumus, homo. Ac deinde qui eramus filii iræ omnes, juxta Apostolum (*Ephes. ii, 3*), fecit filios Dei per gratiam, quod ipse est per naturam.

Quapropter, obsecro, accedite ad tantam gratiam per fidem; indesinenter accedite, et videte visionem magnam cum Moyse, quam vidit in rubo. Videte, inquam, jam completum, et admiramini quod prævidebat ipse tantus patriarcha in spiritu futurum. Alioquin nisi in spiritu videri non potest etiam res gesta, quia visio magna est, quam digne prævidere et annuntiare nemo potest. Unde Moyses ait: *Ibo, et pertransibo, et ridebo (inquit) visionem hanc magnam (Exod. iii, 5).* Vere magnam; videbat enim quod arderet rubus silvestris, et non consumebatur; quod erat multum mirabile. Sed longe mirabilis erat, quia Deus erat totus in rubo, et angelus vocabatur. Erat quippe visio corporea valde mirabilis, sed longe mirabilior quod intelligebatur in spiritu, quia præsens totus erat in flamma, et quod per flammam futurum monstrabatur, ita ut nec flamma deficeret, nec rubus ignibus consumeretur innocuus. Quo nimirum incombusto manente, virginitate beatæ Mariæ conservatam credimus corde, constitemus ore, quoniam Spiritus sanctus, quia Deus ignis consumens est (*Deut. iv, 24*), totam inflammavit et incanduit, ita ut mater fieret Christi, et templum divine majestatis. Non enim præbebat calori juncta materies rebus alimenta incendi;

^a *Mentem figite*, Amel. *Mente fugite*, Feu-ard.

^b Hoc loco legitur in Feu-ard. tota illa periodus: *Dramaton enim genus est carminis*, etc., quæ habetur supra in principio hujus sermonis; nos vero rejecimus, quoniam redundat hoc loco, nec in Amelian. reperitur.

^c *Vadit* habet Amel., *vidit* Feu-ardent. Forte typographi erratum est.

^d *Propter quem nos sumus*, Amelian. Cod.

^e *Admirari*, Amel.

^f *Vere magnam*. Supplevimus hæc verba ex nostro Ameliano, quæ sententiæ multam vim addunt.

neque sentiebat frutex damna naturæ possessa flammis. Ita et beata virgo Maria, quamvis nemo qui Deum videat, ipso teste, vivere possit (*Exod. xxxiii, 20*), tamen totam deitatem in se suscipiens per Christum quem genuit, vixit intacta; felicius deinceps virgo et incorrupta permansit. Hæc erat visio magna, quam pertransiens Moyses in spiritu prævidebat; unde tremefactus non audebat accedere, quoniam ineffabile erat totum visu quod cernebat. Propterea et vos, sanctimonialia Christi, nolite parvipendere visum intelligentiæ, ignem divinitatis, quem resplendere recolitis in Maria, quoniam ipse est Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, ut vox de rubo sonuit, qui natus est ex ea. Ergo pluris est res quam completam cernimus, et permanet in salutem, quam figura quæ pertransiit ad tempus veritate exhibita. Hinc quoque beatorum dicimus Moysen, ^a qui talia a longe et magna futura conspexit; sed beator Maria, de qua ipsa visio fuit. De qua sane visione prophetarum eximius Habacuc tremens factus canit dicens: *Domine, audivi auditum tuum, et timui; consideravi opera tua, et expavi* (*Habac. iii, 2*). Expavit autem, tale aliquid ut vidit; expavit et Moyses, eo quod incomprehensibile erat homini quod utrique videbant. Paveamus ergo et nos, ne forte perefluamus a tanto mysterio redemptionis nostræ; et adeamus mente cum fiducia per interventum sacratissimæ Virginis usque ad thronum summi Pontificis, ubi pro nobis est hostia ipse, et sacerdos, advocatus, et iudex. Et quia minus idonei sumus ad hoc, per ipsam rogemus Christum, cuius hodie festum colimus. Rogemus votis omnibus, imploremus precibus, ut ipsa pro nobis rogare dignetur apud eum quem genuit; quia etsi non sumus tanti meriti ut Moyses, et propheta, ut apostoli, beati tamen qui non viderunt, et crediderunt (*Joan. xx, 29*). Credamus ergo et nos, ^b et laudemus quæ gesta sunt, visa, et credita, quoniam vera sunt, ut ad ea quæ repromissa sunt pertingere valeamus.

Sed quia laudare digne nequimus beatam Virginem, quia inferior est ea nostra laus, veneremur et amemus quantum possumus. Adoremus Deum Patrem, ut veri adoratores, ut Salvator ait, in spiritu et veritate, quia Deus Spiritus est, et qui adorant eum, oportet adorare in spiritu (*Joan. iv, 23*). Alias autem nisi in spiritu non adoratur, nec ei recte servitur. Idecirco egredimini ex his angustiis carnalibus; exiite vos veterem hominem, et induite novum qui secundum Deum creatus est (*Colos. iii, 9, 10*). Egredimini ex hac ^c dilectione carnali, ne sollicitudo præsentis vite ac voluptatis suffocet in vobis verbum vite, quod seminatum est in corde. Peregrinamini magis a corpore, ut cum Deo adesse possitis (*II Cor. 5, 6*), quoniam qui in carne sunt Deo placere non possunt (*Rom. viii, 8*). Vos autem, charissimæ, jam in carne non estis, quæ carnis opera in vobis mortificatis, sed in spiritu. Quicunque ergo spiritu Dei aguntur, ii filii sunt Dei (*Ibid., 14*).

Et ideo dilatamini vos, et erigite mentem ad sublimia, ut possitis comprehendere ea in quibus Christus sponsus vester in dextera Patris sedet et glorificatur; quatenus ibi adoretis eum in throno ubi est ipse, ^d quia jam extra mundum est, ubi in circuitu throni ejus viginti quatuor seniores sedere leguntur ante conspectum Dei in sedibus suis, et adorant Christum regem viventem in sæcula sæculorum, mittentes coronas suas ante pedes ejus, quas ab ipso acceperunt, dicentes: Gratias tibi agimus, Domine Deus omnipotens, qui es, et qui eras, qui accepisti virtutem, et regnasti in sæcula sæculorum (*Apoc. iv, 4*). Ergo ubi adorant hi, et quomodo adorant, quantum fas est mortalibus, etiam in præsentiarum adorare eum oportet.

A tet, quoniam Christus in Patre veritas est, veraxque Pater in Christo vero Filio totus est, qui unus et verus Deus est, qui in Spiritu sancto adoratur, quia Deus Trinitas est, et ipse Deus Trinitas in templo suo, et non in manufactis hominum est (*Act. xvii, 24*). Templum autem Dei Ecclesia est, sicut Joannes testatur in sua Apocalypsi: *Et apertum est, inquit, templum Dei in celo, et arca testamenti ejus visa est* (*Apoc. xi, 19*). Quæ profecto arca non illa Moysi fabricata, sed beata virgo Maria est, quæ hinc jam transposita erat; quam beatus Joannes evangelista, testis veritatis, cui commissæ est, forte recognoscens venerabiliter affatur. Quia in celo visa est, monstratur species in genere, sicuti et genus per speciem declaratur. Quoniam beata Maria in templo Dei visa est, scilicet in Ecclesia Dei; Ecclesia vero in ejus virginitalis fructu penitus Domino dedicatur; ac per hoc arca testamenti Dei, ipsa videlicet Dei genitrix, in templo ejus non immerito visa est, ^e quia Ecclesia et ipsa Virgo est. Unde Apostolus: *Respondi enim vos uni viro, inquit, virginem castam exhibere Christo* (*II Cor. xi, 2*). Et ideo, dilectissimæ, illuc mentem dirigite, ubi sponsus vester pro nobis introiit, et beata Virgo visa est, quoniam ibi ejus festivitas recte colitur, ubi Christus est sponsus, et æternæ vitæ gaudia celebrantur. Unde, quæso, egredimini fide, moribus, mente, atque omni desiderio æternæ visionis, actibus et pollutum nolite tangere. Ascendite sursum per contemplationem, et per ^f conversationem bonæ vitæ, donec apertum est templum Dei in celo; quatenus ingredi possitis, omnia ubi vobis repromissa bonâ servantur, et Virgo sancta cœlesti jam immortalitate vestitur. In cœlestibus namque sint corda vestra erecta, ubi est et thesaurus vester (*Matth. vi, 20*). Imo idem et thesaurus æternæ hereditatis sit in corde vestro, quatenus quod est in celo, in vobis sit per fidem. Coronam itaque vestram nemo accipiat alter, donec veniat sponsus (*Apoc. 3, 11*); quin imo vos corona decoris esse possitis in manu Domini per gratiam ejus (*Isa. lxii, 3*), qui vos ad æterna vocavit gaudia, Jesus Christus, filius Virginis, Dominus noster, qui cum æterno Patre una cum Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

ESJUSEDEM SERMO II.

DE EADEM ASSUPTIONE BEATÆ MARIE SECUNDUS.

Inter præcipuas sanctorum festivitatis, charissimæ, hodierna nobis refulsit insignis et gloriosa genitricis Dei Mariæ solemnitas, in qua ipsa beata et venerabilis Virgo assumpta est gloriosissime ad ætherem thalamum, in quo, ut canimus, Rex regum, filius beatæ Mariæ virginis, stellato, imo ineffabili sedet solio. Ubi millia millium ministrant angelorum, juxta Danielis vaticinium (*Dan. vii, 10*), et decies centena assistunt millia; quorum cum laudibus et exsequiis gloriosa Dei Genitrix hodie de terra exaltata, et de carne evecta, cum triumpho et exultatione suscepta est in celo, et collocata in paradiso. Hæc est namque sacra et venerabilis solemnitas, fratres, ante mundi constitutionem præscripta et præordinata; sed hodierna die exsultanter est impleta. Nobis quidem, dilectissimi, hodierna est annua; sed angelis in celo et supernis civibus est continua et perpetua. Sed quia in præsentiarum nobis continua esse non potest, debet tanto celebrior fieri præ omnibus sanctorum festis, quanto ineffabili utitur privilegio mater Domini Salvatoris et donum possidet perpetuæ virginitalis. Quia et si impartit præmia justus iudex, Christus Dominus, secundum Apostolum, unicuique juxta opera sua (*Rom. ii, 6*), huic tamen sacratissimæ Vir-

supplevimus ex Amel.

^c Pro dilectione habet Am. delectatione.

^d Amel. Cod., qui.

^e Quia arca et ipsa virgo est. Amel.

^f Conversionem pro conversationem, Feu-2rd.

^a Representamus lectionem nostri Am. correctionem multo Feu-ard., qui sic edidit: Qui talia a longe et magna conspexit; sed beator Maria ipsa visio.

^b Feu-ard. solum habet: Et laudemus, ut ad ea quæ repromissa sunt pertingere valeamus. Cætera

gini genitrici suæ, sicut incomparabile est quod ges-
sit, et ineffabile donum quod percepit, ita et inæsti-
mabile atque incomprehensibile premium et gloria,
non dico inter cæteras sacras virgines, verumetiam
ultra omnes sanctos, quam promeruit. Pervenit
namque ad cœli palatium beata et gloriosa, ubi Chri-
stus sponsus Ecclesiæ infra thalamum collocavit
eam in dextera maiestatis. Ibi siquidem eam assump-
sit præcellentissimam inter primos, ubi, juxta Da-
vid vocem, stat regina in dextris Dei in vestitu de-
aurato, * circumdata varietate (Psal. xlv, 10). Hæc
igitur dies est, in qua renata inter filias Jerusalem
speciosa resplendit, in qua gloriosa Dei genitrix
quasi antora processit, et vadit post agnum gloriosior
quocumque ille pergat.

Hæc namque est, ut dixi, fratres, festività ho-
dierna præcipua et venerabilis nobis; sed venerabil-
ior in cœlo est angelis et sanctis omnibus, quorum
lætitiæ et gaudium procul dubio ex huius adimpletur
diei exultatione, quando beata Dei genitrix clarior
sole refulsit in throno claritatis. Nam Christus, sicut
legimus, in sole posuit tabernaculum suum (Psal.
xviii, 6); de quo ipse, ut ita loquar, tabernaculo pro-
cessit tanquam sponsus de thalamo suo. De quo sane
tabernaculo, ac si ex voce genitricis Dei, dicitur:
Et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo (Eccli.
xiv, 13). Idcirco absque dubio, fratres charissimi,
beata Virgo pro tanta gratia, tantique honoris pri-
vilegio materno hodie resedit sublimata in throno;
quoniam etsi dupdecim leguntur throni, in quibus
duodecim apostolorum sessurus est numerus, quando
Iudex omnium, sacratissimæ huius Virginis filius,
sedebit in sede maiestatis suæ cum senatoribus suis
(Matth. xix, 28); non desunt tamen ibidem quam plu-
rimii alii, inter quos in conspectu Dei etiam viginti
quatuor dicuntur residere seniores, et adorare ante
thronum Dei viventem in sæcula sæculorum (Apoc.
iv, 10). Sed et Daniel testatur quod throni positi
sint, nec eorum tamen explet numerum (Dan. vii, 9).
Unde liquido constat, dilectissimi, quia thronus be-
atissimæ Virginis, paratus ante mundi constitutionem,
hodie celsior glorificatur, et ^b veneratur etiam ab
angelis; nec immerito igitur, quoniam et ipsa facta
est thronus Dei et thalamus, in cuius utero veniens
sapientia Dei Patris, Verbum caro factum est, et ha-
bitavit in nobis (Joan. i, 14). Quod si anima iusti
cujuslibet sedes est sapientiæ, teste Scriptura (Sap.
7), multo magis huius anima, fratres charissimi,
quam Spiritus sanctus sic ^c implevit, etiam ante
conceptionis horam, et ^e habitaretur ab angelo. Ait
enim: *Ave, Marie, gratia plena, Dominus tecum, be-
nedicta tu in mulieribus* (Luc. i, 28). Ad quam ita
mox ingressus Filius Dei, qui est virtus et ^d sapien-
tia Patris, sic replevit, sique possedit, ut in ea Ver-
bum caro fieret, et ^e habitaret totus Deus in homine.
Et ideo totus in nobis, quia ^f totus Deus in ea fuit;
ac per hoc, quem cœli et terra non capiunt, totum
concepit Virgo de Spiritu sancto, et peperit pro sa-
lute mundi Deum et hominem.

Ideo, dilectissimi, cogitate cum omni integritate
fidei, cogitate, inquam, animam huius Virginis, quia
commercium tantû muneris ^g, non scire digne nec

^A cogitare possumus. Idcirco huius Virginis animam
Domini magnificentem glorificemus (Luc. i, 46),
quam hodie paradisi excepit gaudens, quam angeli
cum laudibus prosequuntur, quam apostolorum cho-
rus veneratur, quam martyres candidati beatificant,
quam sanctorum confessorum stolatus concelebrat
numerus, cui hostie sanctorum virginum cum suis
palms victricibus exsu^hanter occurrit exercitus.
Quoniam hæc est anima ista beata, per quam auctor
vitæ ingressus est mundum, per quam omnis male-
dictio soluta est priorum parentum, et cœlestis bene-
dictio in toto venit mundo. Hæc est Virgo, in cuius
utero omnis Ecclesia subarratur (sic), conjuncta Deo
fœdere sempiterno creditur. Pro talibus et hujuscemodi
sacramentis veneranda est, fratres, hodierna festivi-
tas, sic annua, ut semper nobis continua maneat et
venerabilis in mente; quoniam post Christum, qui
caput est et Deus totius Ecclesiæ, hæc Virgo gloriosa
refulget, etiam super choros, ut cantatur, exaltata
angelicos, clarissima inter virgines, candidior inter
martyres. Quia etsi illi martyrio coronati dehal-
runt stolas suas, et candidas eas fecerunt in sanguine
Agni (Apoc. vii, 14), nihilominus hæc beata et ve-
nerabilis Virgo candidior digne prædicatur, eo quod
etsi corpora martyrum pro Domino supplicia pertu-
lerunt, nihilominus hæc admirabilis Virgo in anima
passa, teste Domino, comprobatur. Ait enim Simeon,
vel Dominus ad eam: *Et tuam ipsius animam per-
transibit gladius* (Luc. ii, 35). Quod si gladius usque
ad animam pervenit, quando ad crucein stetit, fu-
gentibus apostolis, cum videret Dominum pendem-
tem (Joan. xix, 25), etiam plusquam martyr fuit,
quia in animo non minus amoris quam meroris est
intus gladio vulnerata. Parata enim stetit, si non
desseet manus percussoris. Beata Dei genitrix jure
plusquam ^h mater est; quæ nimio amore vulnerata
testis exstitit Salvatoris, ⁱ et pro merore in animo
cruciatum sustinuit passionis.

^C Propterea igitur quia hæc virgo et mater i ineffa-
bilibus est donis in præsentiarum munerata, privi-
legiis sublimata divinis, credere oportet quod hodie
omnimoda cœlesti illi illustratur gloria, ut nullus in
terrâ possit digne laudibus venerari. ^k Unde quia
quantum debemus eam honorare non possumus, im-
plorandus est Spiritus sanctus, qui eam replevit et
ornavit immensis largitatis suæ muneribus, im-
plorandus etiam ipse unigenitus Deus, Dei Filius, ut pro
modulo infirmitatis nostræ suscipere dignetur laudes
utemque pro ipsa quas offerimus, quia nemo mor-
taliū est qui digne possit huius sacratissimæ Vir-
ginis laudes dicere, neque possit mysteria quæ in
illa completa sunt verbis explicare. Tamen admo-
dum ^l quantum colanda sit, ostendit Gabriel archan-
gelus ad eam missus venerabiliter (Luc. i, 26), dum
eam prior salutem ex officio debite venerationis, et
collaudat gratia plenam, quam benedictam prædi-
cat inter omnes mulieres, moxque matrem affuturam
Domini ^m indicat. Alioquin, charissimi, nisi esset
non tantum ultra mulieres, verumetiam meritis ultra
homines, tantus archangelus non tantam ei exhibe-
ret salutationis gratiam, nec tales tantasque inferret
laudes. Quod si adhuc in carne mortali, ⁿ etiam ante

^l Amel.: et per merorem in anima cruciatum sus-
tinuit passionis.

^k Ineffabilibus est donis in præsentiarum munerata
edimus ad Amel. Cod., nam lectio Feu-ard. ineffabi-
lis est non coheret.

^h Sequimur Amel., ex quo verba aliqua suppleri-
mus, ita enim Feu-ard.: Unde quantum debemus,
quia non possumus.

^l Quantum colenda sit. Deest sit in Feu-ard. et
habet Amel.

^m Indicat desideratur in Feu-ard.

ⁿ Etiam completis mysteriis sacramentis. Ita Feu-ard.
male, et contra sententiæ veritatem; et prosequi-
tur: Archangelus Dei exhibuit reverentiam. Nos ro-

^a Multiplici circumdata varietate, Amelian.

^b Veneratur, lectio Amel., pro qua habet Feu-ard.,
invenitur.

^c Replevit, Amel.

^d Sapientia Dei Patris, idem.

^e Habitaret, lectio Amel. Cod., quæ consonat
præcedenti verbo fieret; quare exclusimus Feu-ard.,
habitavit.

^f Totus Christus habet Amel.

^g Non scire; ex Amel. emendamus Feu-ard. qui
edebat non fide.

^h Feu-ard. edidit: Plusquam martyr mater est. Sed
nos vocem martyr rejecimus, quoniam in Amel. non
regitur

completa mysterii sacramenta, archangelus Dei tantum et exhibuit reverentiam, et attulit laudis proemionem; qui putatis, charissimi, hodie in celo quantas deferunt laudes, et glorificant Filium Dei, qui natus est ex ea? Hæc est namque, dilectissimi, Maria virgo, ob cuius se naturam Christus quam sepe Filium hominis testatur ex Evangelio, ubi ait: *Filius hominis venturus est in regno Patris sui* (Matth. xvi, 27). Necnon et cum diceret beato Petro una cum cæteris: *Quem dicunt homines esse Filium hominis* (Ibid., 43)? ac demum ab eis quæreret: *Vos autem quem me esse dicitis* (Ibid., 16)? ait Petrus pro omnibus: *Tu es Christus, Filius Dei vivi*; non quod eum negaret fidei beatissimæ virginis Mariæ, quod ait Christus, sed ut demonstraret animum eundemque Filium hominis esse Filium Dei: quam fidem tam in Petro quam in cæteris apostolis requirebat Dominus. Et ideo, charissimi, veneremur sicut matrem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi: prædicemus ac si matrem Domini, et perpetuam virginem, quæ hodie pervenit ad thalamum æterni regis, ad eandem nuptias quæ in itinere ejus sunt dedicate, et pro quibus arras accepit sponsa Christi in dotis titulo, et pignus hereditatis æternæ, Spiritum sanctum (Ephes. i, 14).

Sed qui minus idonei sumus de tantis digne loqui aut cogitare mysteriis, redeamus ad ipsius verba beate Virginis, ad ipsius rudimenta virtutum, quatenus ex ejus tirocinio humilitatis melius discere valeamus cur demum ad tante pervenerit celsitudinem claritatis. Ait enim inter cætera: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes* (Luc. i, 48). Hinc, queso, fratres mei, audite matrem prophetissam Dei. Prophetissam dico, imo, ut ita dicam, evangelistam. Audite, queso, virginis, audiat omnis seminarum ordo humilitatem tante Virginis; et nolite credere, si non jam completa sunt omnia, quæcunque prædixit per eam, qui ipsam repleverat Spiritus veritatis. *Ecce enim, inquit, ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Ergo quando hæc sancta et venerabilis Virgo dicebat, nescio, fratres, vel si paucis in eadem gente Judeorum nota fuisset; loquebatur tamen cum fide, et prædicabat quæ futura noverat. Dicebat autem humilis et ancilla, quæ se beatam noverat: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Quapropter, queso, respicite terras quascumque sol suo illustrat lumine, et videte, quoniam nulla jam pene est natio, nullaque gens, quæ Christum non credit; et ubique Christus colitur et adoratur, venerabilis Dei genitrix Maria, beata et felix, necnon et virgo perpetua prædicatur. Et ideo, fratres, parum est ab uno vel a paucis dici, quod ab omnibus ubique prædicatur et creditur. Hoc itaque est, dilectissimi, quod dico, quia creditur. Et ecce per orbem terrarum ubique in omni gente et in omni lingua beata Maria virgo pronuntiatur, et quot sunt homines, tot habet testes. Verum siquidem dixerim, quia creditur, dum prædicatur. Prædicatur autem, quia vere beata creditur esse apud Deum; et nunc fiducialius ubique pronuntiatur, quia vere et fideliter beata creditur.

Tamen quod prædictum est, in omnibus adimpletur, quia in terris beata et gloriosa dicitur, in cælis vero ab omnibus sanctis conspicua collaudatur et præclara. Inde enim, charissimi, hæc festivitas gloriosa, unde illa sublimatur, et beata etiam ab Ange-

lis veneratur. *Quia respexit, inquit, humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes* (Luc. i, 48). Mira et omni devotione plena vox, quæ dicitur: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*. Non enim ait: *Quia respexit virginitatem meam, aut innocentiam, aut aliam quarumlibet virtutum gratiam; sed solam humilitatem suam respexisse Dominum humiliter fatetur*. Mira itaque disciplina virtutis, et admirabilis philosophia. Siquidem mira et circumspecta professio Virginis, ut et veritas panderetur in sermone, et in nullo offenderetur divina virtus, quæ magnificabatur in professione. Unde cum audisset omnia quæ ab angelo ei deferebantur incomprehensibilia, et credidisset inaudita, necnon etiam et quæ ab Elisabeth dicebantur credita: *Magnificat, inquit, anima mea Dominum; et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo* (Ibid., 46). Deinde intulit: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ; ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*.

Verumtamen in nullo de se præsumpsit, in nullo aliquid de se altum sapit; sed tota in Deo exsultat, totusque spiritus ejus in Deo gaudet, et tota ejus anima Dominum magnificat et collaudat. Nihil sibi attribuit meritorum, nihil sibi de se applaudit; sed solummodo ea quæ Dei sunt requirit et sapit. Idcirco in illo tota exsultat, tota gaudet et letatur; solam sibi vendicat humilitatem ancillæ, quæ mater veneratur ab angelo Salvatoris. Nec tamen eandem humilitatem a se aliquid esse dixit, sed quia Altissimus eam respexit, et acceptam sibi fecit, ideo, inquit, *beatam me dicent omnes generationes*. O mira confessio, et mira humilitas! Constat humilitatem, quam solam in se respexisse dicit, qui cuncta respicit, et continuo prædicatur beatitudo ipsius, de qua hodie totus testis est mundus. Quæ beata etiam et cum Christo in æternum regare creditur, quia completa sunt quæ prædixit. Scriptum quippe est: *Omnes qui se humilia exaltabit* (Luc. xiv, ff; xviii, 14). Exaltata est autem sancta Dei genitrix, non solum quia humilis inventa est, verum etiam ineffabiliter gratia repleta est. Quam deprecantes veneramus, et venerantes deprecamur; ut ipsa pro nobis intercedere dignetur apud Dominum nostrum, Dei Filium, quem de se genuit incarnatum, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ETJUSDEM SERMO III.

DE EADEN ASSUMPTIONE BEATÆ MARIÆ TERTIUS.

Adest nobis, dilectissimi fratres, hodierna festivitas beate Mariæ virginis gloriosa, plena gaudiis et immensis de ascensu ejus repleta muneribus. Illustris quidem pro meritis, sed illustrior valde pro gratia quæ illustratur, non tantum beata ipsa virgo, verum etiam per eam omnis Christi Ecclesia. Nec enim gratiam ex meritis gloriosa virginitas promeruit, sed præmia meritorum ex gratia percepit. Et ideo celebritas hodierna inde gloriosior est cæterorum sanctorum natalitiis, quo illustratur beata Virgo et mater Domini ineffabilibus divinarum sacramentorum privilegiis; quia inde creverunt merita, unde plenissime referta est gratia. Et ideo apud Dominum quanta pensanda sint ejus merita, vel cogitanda præmia, puto quod nemo est qui ad purum edisserat, nisi qui potest vere perpendere, qualis vel quanta sit ista gratia, quæ repletur ipsa, per quam venit in mundum Dei majestas. Idcirco, fratres mei, veneranda est hæc

ad tantam pervenerit magnitudinem claritatis. Verum huic lectioni prætulimus Amelianam.

^a Loco matrem legit Amel. mecum.

^f Amel., quod se beatam dicerent omnes generationes.

^g Feu-ardent. Mira etenim devotione.

^h Aliquam esse dixit Amel.

ⁱ Sequimur Amel. Cod., nam Feu-ard. ita edidit: Illustri sionidem de meritiis

præsentamus lectionem Amel. Cod., veriolem et

pienorem abs dubio.

^a Non minus corrupta est hoc loco Feu-ard. lectio, quæ erat hujusmodi: de cuius se naturam Christus quam sepe, etc. Lectio Amel. Cod. plana est, si illud se post Christum legatur.

^b Recedimus in his locis a Feu-ard., qui habebat hic: Ac deinde refert.

^c Ejus supplevimus ex Amel.

^d Feu-ard.: melius edicere videamur cum de imis

solemnitas cum omni devotionis obsequio, et venerandum quod canitur etiam super choros exaltata angelorum. Nam nulli hominum unquam concessum est tanti uti privilegio muneris, etiam * nec angelo, ut una persona esset in Trinitate, quam de substantia sua genuerit, et esset Deus.

Ideo, quæso, sileat insipientia carnis, et celebretur digne cum laudibus festivitas matris Domini et Salvatoris nostri, tanto honore dignissima, quantum est veneranda ex gratia, quia ejus honor et gloria, laus et gratiarum actio est Redemptoris. Hodie quippe vocata processit, et immarcescibile de manu Domini cum palma virginitatis percepit coronam. Hodie in throno regni suscepta est, et resedit. Hodie thalamum intravit, quia simul virgo et sponsa fuit. Hodie siquidem audivit illam vocem blandientis a sede majestatis, quia dicitur: *Veni, electa mea, et ponam te super thronum meum, quia concepisti rex speciem tuam*. Ad quam sane vocem credimus quod gaudens et exsultans soluta est beata illa anima, ac perrexit ad Dominum, ubi facta est ipsa thronus, quæ fuerat in carne templum divinitatis. Tanto speciosior præ cunctis et sublimior, quanto et gratia gloriosior refulsit. Hæc igitur divina est recompensatio, fratres, de qua dicitur: *Omnia qui se humiliat exaltabitur* (Luc. xiv. 11; xviii. 14). ^b Fundata enim erat profunda humilitate, et dilatata in charitate, propterea hodie tam sublimiter est exaltata.

Sed quia celsitudinem et magnificentiam throni perscrutari non possumus, saltem thesauros ejus humilitatis interdum perscrutemur, ut deinceps, ejus interventibus meritis, ad gloriam donorum pertingere valeamus. Nam humilitas custos reliquarum virtutum est; et ideo venerabilis Virgo, quia virtutes multas sibi aggregaverat, custodem earum humilitatem in animo ferebat. Quam post perceptam gratiam ampliavit, et confessa est se esse ancillam, quæ mater erat Creatoris. Nihil nobilius, fratres, Dei matre invenitur, quæ se proficitur ancillam; nihil splendidius quam splendor elegit gloriæ. Noverat enim beata Virgo quia humilitas Deo semper placet; et ideo ex nuntio cum salutatur, nihil altum de se sapit, nihil præsumit, sed tota humilis ad Deum intendit, qui totum deputat quod est, et quod audit. Quapropter et nos discamus Deo deferre, discamus de nobis humilia sentire semper in omnibus. Discamus humiliari, quia auctor vite ideo ad nos cum esset altissimus, humilis venit, ut nos humilitatem de se doceret magister veritatis. Quia si quis sine humilitate virtutes congregat, quasi qui in vento pulverem portat. Unde ait ipse in Evangelio: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (Matth. xi. 29). Nec sine causa igitur præcipue mortales et fragiles humilitatem discere jubet, qui etiam in celis, ubi immortalis regnat inter angelos, humilia requirit. Unde David Propheta ait: *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in caelo et in terra* (Psal. cxvii. 6)?

Quod si ab ipsis angelis in caelo mansuetudo exigitur, quid putatis hic, fratres, ubi superbia regnat, ut humiliemur quantum necesse est nobis? Hinc quoque dictum legimus: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus* (Eccli. iii. 20)? quoniam humilem spiritum, sicut Salomon ait, suscipiet gloria (Proverb. xxiii. 25). Hoc quippe noverat beata Dei genitrix, fratres mei, quod ad humilem, et quietum, et tremementem sermones suos, respiciat divina dignatio (Isai. lxvii. 2). Idcirco continuo ait ad angelum: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (Luc. i. 38). Non enim superbit, sed crescit ex dono devotionis obsequium humilitatis; privilegium augetur in omnibus, sed in nullo subripit arrogantia, quoniam non intumescit ad vanam gloriam, quæ

^A beatam se prædicat mox futuram propter humilitatis indulgentiam. Ideo non discurrit quia humilis; nam quantum mansuetus est quisque qui jussis obtemperat divinis, tantum immitis qui aut non credit, aut differt obedire quod audit. Jam humiliat se beata Virgo in cunctis, ut totam suscipiat in se gratiam largitoris; quia quod per partes aliis datum est, tota simul venit in ea gratiæ plenitudo. Hinc quoque ait evangelista: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus* (Joan. i. 16). Magna siquidem gratia, dilectissimi, beatae Mariæ virginis magna promeruit præmia æternæ remunerationis, quia multum se humiliavit inter immensa dona, inter divinitatis commercia, hodie a Domino multum exaltatur gloriosa.

Denique ideo Christus humilis ad humilem virginem venit, quam elegit, ut de tam profunda humilitate triumphum erigeret salutis, et exaltaret eam, ut cantavimus, etiam super choros angelicos. Quæ nimirum exaltatio privilegium est gratiæ. Unde cum timore et tremore perfecte dilectionis recolenda sunt hæc mystica donorum sacramenta; sicque ex his compensanda est hujus celebritatis gratia. Quapropter æstimate, fratres, quia reverentia, quod devotionis obsequio non tantis interesse deceat sacramentis. Cui angelus ipse non sine metu sancto, nec sine honore debito, impendit reverentiam evangelizandi. Sentiebat enim angelus in beata Virgine jam specialiter Dominum inesse, et futura noverat divini mysterii sacramenta. Ideo tam reverenter ait: *Ave, gratia plena* (Luc. i). Deinde attendite quam eximium sit mox quod infert: *Dominus tecum*. Non enim dixit, Dominus sit tecum, quasi visitandi gratia; sed Dominus tecum, quia in te novo nascendi illabitur sacramento. Sicque totus vadens in salutationem propter maledictionem priorum parentum, magnum detegit benedictionis oraculum. *Benedicta tu*, inquit, *inter omnes mulieres*. Quomodo igitur nunc benedicta, charissimi? Ecce de auditu gratia adimpletur, de auditu fides genita, contra fidem credidit. De conceptu deferre honorem cognatis didicit, de ortu filii pudor crevit. Aucta est castitas, integritas roborata, virginitas quoque solidata, omnes perseveraverunt virtutes. Extremuit omnia, quæ et prima mirabilia ejus refulsit humilitas.

^C Quæ cum omnia ab angelo didicisset, et repleta donis celestibus fuisset, ait: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*; quam vocem mox secutus est effectus. Fit itaque gravis mox beata Virgo, quæ hodie assumpta est in celis cum gaudio; sitque sacrarium Spiritus sancti, et consilium Verbi. Quæ ideo beata jure dicitur inter omnes mulieres, quia omnes ex ea beatificantur. Collata quippe est gratia et beatitudo in specie, ut diffunderetur in omne genus Ecclesiæ. Unde nec immerito beata et venerabilis hodie præcellit in genere totius corporis, quæ ultra omnes fecundata est in specie prolis. Interea jure antefertur in celestibus, quæ ita ditata est ac repleta præ omnibus in terris divinis muneribus. Quapropter festivitas hodierna celebrata est omnium supernorum civium gratissima, quia ejus est assumptio de corpore, ex qua orta est veritas et justitia, quæ de caelo prospexit, in qua omnes iustificamur, et exsultant sancti in gloria (Psal. lxxxiv).

Hinc, fratres, quæso, jungamus vota cum supernis civibus, et iuxta modulum infirmitatis nostræ exequamur laudibus, quoniam quod natum est ex ea, commune est omnium gaudium. Illi siquidem hodie occurrunt letantes, et suscipiunt eam gaudentes cum hymnis et laudibus; nos prosequamur cum omni devotione cordis, et integritate fidei. Sicque prosequamur, ut ad illa ineffabilia dona, quæ percepit beata Dei genitrix, quandoque pertingere valeamus. Forte igitur hodie interrogaverunt quidam sanctorum

* Nec desideratur in Feu-ard., qui paulo infra pro genuerit, quod edimus ex Am., habet genuit.

^b Fundata enim erat. et profundata humilitate. Ita

Cod. Amelianus, sed melius ut edimus ex Feu-ardentio.

eminus prospicientes, illud de Canticis : *Quæ est ista A*
quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aroma-
tibus myrrhæ et thuris? Quoniam in ascensu ejus
 multa flagrabant ornamenta virtutum, incendio di-
 vini concremata amoris. Quæ ideo quasi virgula
 fumi, quia ipsa est virga illa de radice Jesse, quæ
 hodie ascendit (*Isai. xi*). Gracilis quidem et delicata
 ex aromatibus universi pigmentarii pulveris, sed
 conflagrata incendio charitatis. Et ideo bene in mo-
 dum fumi virgulæ ex aromatibus, quia facta est tota
 in holocaustum Dei, quæ odoramenta virtutum spar-
 gebat de se usque ad cælos; et non qualiacunque,
 sed universi pulveris pigmentarii. Unde, fratres, ad-
 miratio illa angelica non de virginitate sola, quæ
 fuit singularis in Maria, sed de immensitate gratiæ
 venit, quia universæ virtutes in ea respergebant ex
 incendio divini amoris suavitate odoris, ita ut in ea
 esset forma, non solum virginum, verum etiam omnium
 Ecclesiarum Dei. Quoniam virginitas et vita beate
 Mariæ speculum et species fuit totius castitatis, et
 integritas virtutum, decus pudicitiae, et magisterium
 valde eximium probitatis. In qua rogo, videant vir-
 gines quid vitare, quid corrigere, quid tenere debeant
 honestatis (*S. Ambr., de Virg.*); quia primus di-
 scendi amor, ut ita fatear, nobilitas est magistri. Ha-
 betis ergo, virgines, egregii magisterii formam;
 habetis exemplar in ea perfectæ virginitatis. Ecce
 via, qua pergere debetis; ecce beatitudo et gloria,
 ad quam pervenire vultis. Illuc indesinenter votis
 et desiderio anhelare oportet, ut ad ea quandoque felici-
 ter perveniatis.

Verum quia de propagine carnis nullanobilius Dei
 matre refulsit, nulla splendidior ea processit, quam
 splendor paternæ gloriæ ineffabiliter divinitus illu-
 stravit; quam virtus Altissimi obumbravit, ut virgo
 pareret; quam divina gratia replevit, ut virgo con-
 ciperet; quam sapientia Dei Patris præ omnibus elegit,
 ut placeret; quæ corpus Christi sine contagione
 sui corporis generavit; quæ omnes virgultus in
 odorem suavitatis, ardore charitatis Domino concre-
 mavit, ut tota holocaustum Deo fieret. Cujus caro
 et sanguis origo fuit benignissimi Salvatoris, cujus
 anima templum exstitit in quo factum commercium
 nostræ redemptionis est. Bona siquidem domus, cha-
 rissimi, in qua tota simul divinitas illabitur Verbi,
 in qua sapientia Dei Patris septem sibi columnas
 erexit, super quam omnis innititur domus, et fabri-
 catur Ecclesia. Quid dicam, fratres mei, quidve lo-
 quar de his rebus mysticis, in quibus omnis humanus
 sermo silendo et admirando, potiusquam loquendo,
 crescit, pro quibus angeli gratulantur et decantant :
Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ
voluntatis (Luc. i)? Quod si tunc ad partum Virginis
 talia cantantur, credimus, dilectissimi, quod hodie
 dignas concelebrant exsequias, et suscipiunt cum
 gloria matrem sui Creatoris gaudentes, quam Spiritus
 sanctus adimplevit, quam sapientia Patris, scilicet
 Filius Dei, possedit.

Unde et nos gratias agamus Creatori nostro, quia
 donorum ejus privilegia nostra sunt munera, nostra-
 que conspersio, quoniam fermentum quod consper-
 sum est in specie redundavit in genere, *donec fer-*
mentaretur totum (Luc. xiii). Et factum est unum
 corpus, unaque conspersio nova, Christus et Ecclesia.
 Unde necesse est, charissimi, festivas quæ per fi-
 dem flagrat in mente, ut habeatur et contempletur
 ab omnibus in specie; sitque in nostris oculis glorio-
 sa, quæ nunc tantum in cordibus resplendet credita.
 Tunc quippe illa nobis erit festivitas continua et sem-
 piterna, quæ nunc est in mente hodierna et diurna,
 ita ut sit illa jure quæ nunc flagrat in fide, anhelat in
 spe, ut permaneamus; pulsat in charitate, ut in-
 grediamur ad eam festivitatem in qua est beata et glo-
 riosa Dei genitrix regina hodierna dei assumpta
 per Jesum Christum Dominum nostrum, qui cum
 Deo Patre, et Spiritu sancto, vivit et regnat in sæ-
 cula sæculorum. Amen.

EJUSDEM SERMO IV.

DE ASSUMPTIONE BEATÆ MARIE QUARTUS.

Fratres dilectissimi, cum aliquid pro amore Crea-
 toris in creatura ejus dignis laudibus prædicatur, aut
 excolitur, ad Dei procul dubio laudem refertur, qui
 auctor ipsius creaturarum operis invenitur. Sicut et
 in quodam laudabili ac mirabili artificio, quidquid in
 eo magis laudibus celebratur, ad laudem artificis
 jure colligitur. Hinc quoque in Propheta scriptum
 est : *Laudate Dominum, inquit, in sanctis ejus.* Unde
 in primis, dilectissimi, gratiæ vestræ dignitatem hu-
 militer imploro, ut veniam detis præsumptioni vel
 imperfectioni meæ, qui cum sim tardus ingenio, in-
 doctus eloquio, tamen ex amore ejus, quod in assum-
 ptione sanctæ Dei genitricis ac semper virginis Ma-
 riæ matris Domini legitur, more infantium balbutien-
 tium susurrare conatus sum, qui se sponte ad hoc in-
 gerunt quod digne explere nequeunt. Sed ab omni-
 potente Domino non tam effectus quam voluntas re-
 quiruntur, secundum quod scriptum est : *Gloria in ex-*
celsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis
(Luc. i).

Est igitur sancta et venerabilis virgo Maria, mater
 Domini nostri Jesu Christi secundum carnem, ex
 semine Abrahæ orta ex tribu Juda, virga de radice
 Jesse, clara ex stirpe David, filia Jerusalem, stella
 maris, ancilla Dei, regina gentium, domina regum,
 sponsa Domini, mater Christi, Conditoris templum,
 Spiritus sancti sacrarium, velut columba speciosa,
 pulchra ut luna, electa ut sol (*Cant. iv*), signaculum
 fidei, reparatio Evæ, introitus vite, janua cæli, de-
 cus mulierum, caput virginum, hortus conclusus,
 fons signatus, puteus aquarum viventium. Multipli-
 catur ut cedrus Libani, florens ut palma, velut oliva
 fructifera in domo Dei (*Psal. li*). Virgo sancta,
 virgo prudens, et una ex numero prudentium virgi-
 num. Virgo pulcherrima, virgo pudica, corpore de-
 cora, animo fulgida, fide perspicua, mente præclara,
 amore virginitatis devota, ad obediendum parata, mi-
 nisterio sibi credito cauta, in persecutione pacifica,
 in passione Christi mente compassa est. A prophetis
 Dei prædicta, a philosophis sanctis præfata, ab ar-
 changelo salutata, a Spiritu sancto fecundata, atque
 ab eodem obumbrata, seminis viri ignara, prole filii
 fecunda : virgo innupta, ex Filio læta, fide concipiens,
 gaudio pariens; virgo ante partum, virgo in
 partu, virgo post partum. Quem mundus totus non
 capit, in suo sacro alvo hæc Virgo inclusit. Qui mun-
 dum pugillo continet, eum beatissima Virgo pannis
 involvit; et qui præsentia maiestatis suæ in cælis
 angelos pascit, Virgo hunc sacra sacro ubere ma-
 tris aluit lacte. Et insuper ad ejus arbitrium totus
 orbis terrarum regitur, hujus gloriöse Virginis ube-
 ribus conditor mundi infans nutritur. Et sub virgo
 defensione protegentur regna terrarum, cum ipso virgo
 Maria fugit in Ægyptum. Et qui totum mundum quasi
 in statera suspensum tenet, in cruce confixum virgo
 Maria cernens aspexit. Qui præsentia maiestatis e
 cælis nunquam defuit, ascendentem etiam in cælum
 oculis propriis contemplata esse virgo Maria cre-
 datur.

O beatissima et sanctissima omnium seminarum
 Maria! quam feliciter in terris remanes, quæ filium
 tuum, imo et Dominum Redemptoremque nostrum
 Jesum Christum in cælos præmittis! Imo enim tu
 multo beatius et felicius cælos penetrans, quia filium
 tuum in sua gloria sedere ad dexteram Patris non
 ignoras. O beatissima et gloriosa celebratio noctis
 hujus! in qua virgo venerabilis Maria cum laudibus
 cælestis militiæ poli aulam cum ineffabili triumpho
 excipitur; ex cuius carne Dominus Jesus Verbum
 caro elicitur; quam ad immortalitatis gloriam trans-
 mutatam, ac super angelos elevatam nullus fidelium
 ambigit!

O dilectissimi! si permitteretur scire nobis, quod
 tamen quia nec mens humana corde concipit, nec

ore promit, quantus famulatus animarum sanctorum, quæ reverentia gaudens sanctorum angelorum spirituum in adventum animæ beatæ Mariæ supernis sedibus impenditur, atque excolitur, cujus Filium Dominum postremum Jesum Christum super se elevatum, gaudentes cernunt, cernentes inhaerent, inhaerendo immortaliter vivunt! Agite ergo nunc gaudentes quod agitis, celebrate solemniter quod celebratis, et a cordibus vestris pigritiam mali corporis excludite. Quo excluso, animos vestros flamma sancti amoris accendite, voci cantilenæ sensum accomodate, sapienter psallite. Et inter hæc, ut inserar precibus vestris apud intercessionem beatæ Mariæ, quam summus cordis desiderio amantes colitis, veniam mihi obsecro, impetretis. Et quia illa mater meruit effici Creatoris nostri, nos mereamur habere illam apud Filium suum, imo et Dominum suum, Redemptoremque nostrum intervenientem et in omnibus auxiliatricem. Et quia illa meruit virtute Altissimi obumbrari, nos mereamur ejus precibus adjuvari, ipso adjuvante qui vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen.

EJUSDEM SERMO Y.

DE ASSUMPTIONE BEATÆ MARIE QUINTUS.

In illo tempore. Intravit Jesus in quoddam castellum, et mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam. Et reliqua (*Luc. x.*)

Hom. Hildef. de eadem lectione

Congruè satis et convenienter videtur a Patribus fuisse sanctum ut in memoria Dei genitricis recitetur evangelica lectio, quæ narrat illas duas mente et carne sorores Dominum Jesum excepisse hospitio. Cui enim illa venienti in mundum templum præparavit in virtute sacramentum, et perpetuæ virginitati dedicatum, huic istæ, ut Evangelium loquitur, temporalis habitationis præparaverunt hospitium, et pia humanitatis, ac sincerissimæ charitatis præbuerunt obsequium. Harum enim vita et actus ita fuerunt mirabiles, et fidelium recordatione celebres, ut duarum vitam figuram eas recte tenere asserant divinarum litterarum catholici et doctissimi viri. Martha igitur, quæ curam domus gerebat, et tanto tali quæ hospiti ea quæ necessaria erant præparabat, activæ vitæ figuram, ut diximus, præferebat. Per Mariam vero, quæ ad pedes Domini sedens instantissime sermonis ejus audiebat colloquia, vitæ perspicue præmonstratur contemplativa.

Eia, fratres charissimi, videamus, si Domina nostra, imo Domini nostri et Dei genitrix et semper virgo Maria utramque vitam ad plenum exercuit, et activam laudabilem, quam opere Martha excoluit, et contemplativam optimam, quam Maria audiendo et eligendo obtinuit. Sane sicut dilectum domini Joannem * Theologum, de humanis et corporalibus actibus Domini Jesu pauca dixisse, et multa de natura divinitatis ejus, potentia, et majestate dixisse et scripsisse, teste sacratissima serie descriptionis ejus, cognoscimus; ita Domini genitricem non adeo fuisse credimus intentam activæ conversationi, quoniam setotam contulit divinæ speculationi. Non enim ad activam ultra quam matrem Domini decessit, se contraxit; sed toto mentis affectu et desiderio ad vitam se contemplativam erexit. Et ne ex toto esset vitæ exsors activæ; postquam electa est a Domino, salutata ab angelo, obumbrata a Spiritu sancto, fecundata Dei Verbo, exsurgens de loco, per iter devium et abrupta montium veniens in deferret amicis actualis vitæ laboriosum officium, Zachariæ vatis ingreditur domum, Elisabeth salutans cognovit in spiritu in sinum ejus nobile pignus depositum (*Luc. i.*); et in us paucis, ut diximus, Marthæ complexit actum. Si Martha felix

A quæ activæ vitæ præferebat figuram, quanto magis istæ sanctissimæ, de quibus loquimur, personæ exultarent felices, quæ tantorum gaudiorum et munerum meruerunt fieri compotes? Quæ major potest esse felicitas, quam in matre Domini, et ut ita dicam, in aula regali, in ^b aula virginali fecunditas regnet et virginitas? quam cum infecunda et vetusta generat, et parit sterilitas? et cum ætas senectutis et antiquitatis nomen promeruit novæ paternitatis? Et ut beatus Hieronymus jucundo sermone prosequitur, Joannes etiam ad introitum Mariæ exultavit et lusit, et per os Virginis audiebat verba e Domini, et de utero matris gestiebat in occursum ejus erumpere. Quomodo, quantum, et qualiter officiis et obsequiis speculative vitæ cum altera Maria se subdidit, Gabrielis archangeli profiteatur assertio, sermonis evangelici prosequatur oratio, quia ad hæc narranda nostræ parvitas deficit sermo. Unum profecto scimus, quia omnis ejus vita et actio ^d intenta fuit sermoni dominico. Et sicut de altera Maria dictum est, ista optimam partem elegit (*Luc. x.*), quia prima omnium feminarum Deo virginitatem obtulit, et idcirco promeruit, ut Dei Filius angelo nuntiante ex ea corpus nostræ redemptionis susciperet. Diximus enim eam semper intentam fuisse speculationi divinæ; sed oportet nos hoc ipsum catholicis verbis astruere.

Ut enim humano usu loquamur, ubi erat corpore quando angelus a Deo mittebatur ad eam? utique in domo parentum. Ubi spiritus? verum, ut diximus, in illo divinæ speculationis intuitu. Quid agebat? sine præjudicio alicujus irreprehensibiliter vivens, ut suæ professionis proprium erat, orabat, legebat. Quomodo orabat? canticum quod cecinit tympanistas, et exclamans. Quid legebat? forsitan occurrerant ei divinæ Scripture testimonia ad illud ineffabile sacramentum, quod in ea gerebatur, sine dubio pertinentia. Nonne in pignore quod gerebat illud impleri posse credebatur Mosaicum? *Prophetam, inquit, suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, tanquam me ipsum audietis (Deut. xviii, 15)?* Et multas alias in aperto cernebat prophetarum sententias, per quas tanti sacramenti atque mysterii præmonstrabatur, et ad liquidum declarabatur veritas. Nonne ad hoc pertinere videbatur illud Jacobi patriarchæ testimonium dicentis: *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit exspectatio gentium (Genes. xlix, 10)?* Quid manifestius quam quod ille fatebatur Balaam ariolus, * et falsiloquus, Dei nutu veridicus? *Orietur, inquit, stella ex Jacob, et exsurgit homo de Israel (Num. xxiv, 17).* Sciebat enim Dei genitrix in arce divinæ contemplationis assumpta, Davidicis edocta testimoniis, processurum de se Dominum tanquam de thalamo suo sponsum (*Psal. xviii, 6*); et ipsum speciosum, ut idem Propheta præcinit, præ filiis hominum (*Psal. xlii, 5*). Non enim dubitabat ad se pertinere, Spiritus sancti illustrata lumine, quod Isaiam prophetam recolebat dixisse: *Ecce virgo concipiet et pariet filium. Et egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet (Isai. vii, 14; xi, 1).* Quid apertius? quid jucundius? Et virginem parituram, et virgam de radice Jesse processuram, nobilissimus prophetarum pronuntiavit.

Placuit igitur inserere huic nostræ declamatione sententiam psalmi octogesimi sexti, quem ad memoriam Dei genitricis et mysterium dominicæ Incarnationis et nativitatis beatus Ambrosius, vir per cuncta laudabilis, et verus assertor fidei catholicæ, adeo festive voluit exponere. Et idcirco, ut dixi, sententiam tanti pontificis pauperculo nostro operi apponere volui, ut quod digne non potuit prosequi ingenio nostri paupertas, sententiæ tanti pontificis nobilitet et commendet auctoritas. Ait enim secun-

* Amel., evangelistam.

^b Amel., in alvo virginali.

* Amel., Domini perionantis.

^d Idem, intenta fuit semper in Domino.

* Amel., ex se falsiloquus.

dum antiquam interpretationem jam dictus doctissimus doctor (*Orat. jun. de excessu fratris sui Sathyri*): Mater Sion dicit: Homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (*Psal. LXXVI, 5*). Matrem autem secundum divinitatem habere non potuit, quia auctor est matris. Ille homo factus est, non divina generatione, sed humana; a quique homo factus est, Deus homo natus est. Sed et alibi habes: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis* (*Isai. ix, 6*). In puero enim nomen ætatis, in filio est plenitudo divinitatis. Factus est ex matre, natus est ex patre; idem tamen et natus et datus, non divisum, sed unum putes. ^b Unus enim Dei Filius et natus ex Patre, et ortus ex Virgine, distanti ordine, sed in uno concurrente nomine, sicut et præsens lectio docet, quia homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus. Homo utique corpore altissimus potestate. Elsi Deus et homo diversitate nature, idem tamen non alter in utroque. Aliud ergo speciale nature sue, aliud nobiscum commune, sed in utroque unus et in utroque perfectus. Non igitur mirandum est quia et Dominum eum et Christum fecit Deus. Fecit ergo Jesum eum utique, qui ex corpore nomen accepit; fecit enim de quo etiam patriarcha David scribit: Mater Sion dicit: Homo et homo factus est in ea. Quasi homo ergo factus, dissimilis utique, non divinitate, sed corpore; nec discretus a Patre, sed exceptus in munere.

Hujus muneris gratiam, angelo nuntiante, virgo Maria Dominum concipiendo promeruit, pariendo obtinuit, et post partum virgo perpetua permanens incorrupta possedit. Ejusdem gratiæ muneribus conferta, ut fas est credere, omne tempus Dominiæ infantie, pueritiæ, et adolescentiæ, cum ipso peregit, et obsequium maternæ dilectionis et dulcedinis, ut vera mater humanitatis suæ, filio ministravit. Quæ fuerunt inter se illorum colloquia, quam dulcia, quam amabilia, quando in matre fulgebat virginitas, et lætabatur fecunditas; in filio apparebat humanitas, et latebat divinitas; quantum, vel quale illud erat Deificum ac virginale consortium, non dico nostrum, sed omnium hominum prorsus excedit intellectum. Deinde idem ipse qui erat unigenitus Virginis matris, cum voluit apparere unicuique Dei Patris, tempore sui baptismatis hoc ipsum ostendit majestas Trinitatis; cum Pater audiret in voce, Filius videtur in homine, Spiritus sanctus in specie dignatus est apparere columbæ (*Matth. iii, 16, 17*). Est enim hujus rei magnitudinis testis magnus præ cæteris homo, nomine Joannes, a Deo missus. Iste vero tantus homo, qui hactenus erat dominicæ incarnationis et nativitatis arcanorum mirabiliter consocius cum sanctis, factus est minister mirabilis mysterii hujus.

Nos ergo, fratres, ut corde credamus, et ore confiteamur, tres denominatas, et distinctas et discretas personas Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unius esse divinitatis, æternitatis, ^d immensitatis, et gloriæ, admoneant nos et doceant veritatis veracissima verba prophetarum, et apostolorum, et evangelistarum veridica testimonia. Et ut in tribus personis summa, simplex, æterna, et incomprehensibilis credatur, confiteatur, et adoretur Trinitas, invitet nos sanctarum Scripturarum sinceritas, et catholicorum Patrum, eorum videlicet fidelis auctoritas nos doceat, in quorum intellectu et scriptis fidei pietas et veritas non vacillat.

Mysterio itaque baptismatis peracto, ac præsentia totius Trinitatis consecrato, Jesu non alieno, sed suo spiritu, et propria voluntate desertum petiit, ubi ad tentandum eum malignus spiritus invenit; qui ipsius virtute superatus, angelis ministrantibus, recessit ab eo confusus (*Matth. iv, 1*). Postea a beato Joanne

A invenitur, et ob incomparabilem innocentiam ab eo Agnus mundi peccata tollens appellatur (*Joan. i, 29*). Et ne lumen divinitus accensum sub modio poneretur, exivit ad publicum; et quia totum invenit mundum criminibus et peccatis obnoxium, omnibus medicinæ indixit remedium, in suo adventu appropinquare dixit regnum cælorum. Et ut illud Isaiæ impleteretur vaticinium: *Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis* (*Isai. ix, 2*); deinde ipso divinitatis suæ lumine præeunte, ex diversis hujus vite conversationibus et officiis, ut Evangelia loquuntur (*Luc. vi, 15*), discipulos vocavit, et ex illis duodecim elegit, quos apostolos vocavit, per quos humano generi salutis iter ostendit. Quorum semper conventui, nobili contubernio semper adhaerebat sanctissima Virgo; cum illis semper habitabat, seseque dominicis conspectibus frequenter præsentari gaudebat.

B Eam vero optimam partem, quam soror Marthæ Maria in specie et figura gerebat, Dei genitrix jure vera firmissime retinebat, et cum apostolis de humanis Christi actibus, ut verius ac specialius cognoscebat, verius ac specialiter conferebat, ut ab ea discerent qualiter arcanum tanti mysterii et ipsi crederent, et lacidius aliis enarrarent, et cum opportunum fuerit, sine omni ambiguitate scriptis mundo transmitterent. Ipsa vero, ut sanctus evangelista Joannes refert (*Joan. ii, 1*), Domini miraculis nonnunquam interluit; in iis et in cæteris divinitatis ejus operibus et virtutibus, ultra quam dici potest, gloriabatur. Et si Maria (*Luc. vii, 37*) quondam peccatrix, cui donando peccata erat propitius, intente audiebat verba ex ore ejus; quanto magis hæc, quæ erat mente et corpore sancta, audiebat ardentius, cuius idem ipse et Dominus grat et filius? cæterum ut Simeonis iusti prophetia impleteretur dicentis: *Tuam ipsius animam pertransibit gladius* (*Luc. ii, 35*), tempore dominicæ passionis cum dilecto discipulo ante crucem stabat (*Joan. xix, 25*), et ut verbis dulcissimis utar Ambrosii (*Lib. x in Luc. c. 33*), piis oculis spectabat, non pignoris mortem, sed mundi salutem, ubi audire meruit: *Ecce filius tuus; et dilecto discipulo de ea dictum: Ecce mater tua*.

C Circa sepulcrum vero dominicam, multo magis quam mulieres illas sanctas, quidam dicunt fuisse sollicitam; quorum opinionem, nisi fallor, astruere videtur bonus ille Sedulius poeta evangelicus, orator facundus, scriptor catholicus. Si enim scire volumus quid Dei genitrix post resurrectionem Domini, antequam ipse cælos ascenderet, agebat, sine dubio loca Dominiæ nativitatis, passionis, sepulture, et resurrectionis frequenter circumiens, invisere cupiebat. In eisdem etiam locis lacrymas fundebat, et sanctissimi oris sui oscula dulcissima imprimebat. Deinde admotum sibi refugium, apostolicum videlicet contubernium, et pasta intuitu dominicorum locorum cum gaudio remeabat. Credimus eam interfuisse gaudiis dominicæ ascensionis, et in die sancto Pentecostes cum sanctis apostolis percepisse gratiam Spiritus sancti, quem constat eam plenissime habere ab ipsa conceptione Christi. Si quis vero adhuc studio pietatis vel pie curiositatis affectu indagare voluerit quid post ascensionem Domini egerit, quam sancte et juste vixerit, et cum quibus habitaverit, soli Deo cognitum esse videtur, et Gabrieli archangelo, cui ejus tota causa commissæ esse prædicatur a Domino, et angelis sibi collectantibus, secumque loquentibus, Joanni etiam dilecto Domini discipulo, qui ab ipsa cruce eam suscepit in sua sollicitudine et cura (*Joan. xix, 27*); videlicet ut virgo virgini deserviret, et Domini matri rependeret servitutis et dilectionis obsequium, qui eum præ cæteris sua dñ

^a Quia qui, Amel.

^b Amel.: Unus enim Deus Filius ex Patre, et ortus ex Virgine.

^c Distinctas deest in Feu-ard.

^d Universalis et gloria, Feu-ard.

^e Pasta intuitu, Am. Postea intuitu, Feu-ard.

actione fecerat dignum. Beatissimo etenim Petro apostolorum principi, cæterisque apostolis non incognita fuit ejus purissima vita et actio, sancta quoque et admirabilis et prædicabilis conversatio, quippe quia cum eis semper fuit, a ipsorum conversionis initio usque ad illum diem in quo unigenitus Dei Filius homo ex ea vera fide genitus, a laboribus hujus vitæ illam voluit eripere, et ad gloriam sibi a sæculis præparatam, ut creditur et prædicatur, super choros angelorum dignatus est elevare.

Hujus diei lætitiæ hodie totus mundus concelebrat. Hodie namque ob venerationem assumptionis Dei genitricis angeli lætantur, virgines gratulantur, patriarchæ et prophetæ Deo laudes referunt, quia præsentia et vaticinia sua per eandem Dei genitricem completa esse cognoscunt. Apostoli et evangelistæ tripudiant, cum in carne Deum venisse, et de Virgine natum vera fide scriptis suis pronuntiant. Gloriantur etiam hodie matres, genitrici Dei sui sollemnia dignis laudibus celebrantes. Gaudent summi pontifices, confessores, et doctores catholici, dum per eorum doctrinam fideles Dei credunt, et colunt Dei Filium suscepisse quod non erat, et non amisisse quod erat. Et genitricem Dei prædicant virginem peperisse, et post partum virginem exstitisse. Dicam aliquid plus, si audeo, dicam fideli præsumptione, dicam pia temeritate. Totus mundus hodie condigna jubilatione lætatur et gaudet; Tartarus tantummodo ululat, fremit, et submurmurat, quoniam gaudium et lætitia hujus diei claustris infernalibus inclusis aliquod remedium et refrigerium præstat. Non audent, ut opinor, ministri tartarei hodie attingere suos captivos, quos recolunt redemptos illius sanguine, qui pro mundi salute est dignatus nasci de Virgine.

De cujus Virginis meritis et gloriosissima hodierna ejus assumptione divine legis interpres, sanctus videlicet Hieronymus, et alii egregii doctores, tanta ac talia potuerunt et voluerunt dicere, quibus nos nec

^a Ab ipso conversationis initio, Amel.

^b Non videmus quid in hujus periodi sententia jure reprehendi possit; quæ si accipiatur de animabus iustis, quæ in purgatorio torquentur quousque leviorum criminum sordes eluerint, tota nostro iudicio pia est et catholica; pium enim est, nec improbabile, cogitare in solemnioribus Mariæ festivitatis prædicationum fidelium animarum tormenta levari, imo etiam interdum finiri precibus et meritis tantæ Virginis. Quid autem huic loco prohibet hanc interpretationem adhiberi? Certe non locus purgatorii, quod in inferioribus terræ partibus situm, adeoque in claustris infernalibus collocatum creditur. Non tormenta, quæ a ministris tartareis infligi dicuntur; neque enim animæ purgandæ ab aliis quam a demonibus torquentur. Non denique captivorum nomen, quo utitur auctor sermonis; animæ enim quæ demoniorum potestati quantum ad poenam subjectæ sunt, in carcere inferiori ad tempus detentæ, merito illorum captivæ dici possunt.

Verumtamen fac loquatur de damnatis, qui hoc nomine communiter intelliguntur, æternis suppliciis ob gravia scelera addictis. Quid? Adeone absonum est et inauditum aliquod vel his levamen suarum poenarum contingere posse, quæ tamen non ideo sint aliquando finem habituræ? At vero divo Augustino non ita incommoda visa est similis de damnatis cogitatio, quamvis ipse non probaverit. En ejus verba in Enchiridio, cap. 112, tractantis versum illum psalmi LXXXVII: *Non obliviscetur misereri Deus, nec continebit in ira sua misericordias suas.* De his sine scrupulo intelligitur qui vasa misericordie nuncupantur, quia et ipsi non pro meritis suis, sed Deo miserante liberantur; aut si hoc ad omnes (scilicet etiam ad damnatos) existimant pertinere, non ideo necesse est ut damnationem finiri opinentur eorum de quibus dictum est: *Ibunt hi in supplicium æter-*

*A*udemus aliquid nec debemus adjicere. Et qui ad plenum vult cognoscere gloriam solemnitatis hodiernæ, sermonem, quem supradictus pater Hieronymus edidit ad sanctam Paulam et ad Eustochium filiam ejus virginem, et ad cæteras virgines, non solum presentes, sed etiam ad superventuras transmisit, legat. In eodem vero sermone non solum possunt addiscere virgines femine, sed etiam masculi, quomodo debeant virginum virginaliter ac viriliter militare. Hodie, reverentissimi patres, et charissimi fratres, domini et seniores, matres et sorores, celebremus devotissime beatæ Dei genitricis et semper virginis Mariæ celeberrimum festum, ut per ejus singulare meritum, et orationes omnium sanctorum, sanctarumque virginum, pium mereamur habere atque propitium Virginis filium, et virginum sponsum, Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit et regnat cum Deo Patre et Spiritu sancto per omnia secula sæculorum. Amen.

EUJDEM SERMO VI.

DE ASSUMPTIONE BEATÆ MARIE SEXTUS.

Hodie, fratres charissimi, gloriosa et perpetua virgo Maria, celos ascendit: hodie de terris et de præsentis sæculo nequam erepta, secunda de immarcescibili gloria ad cæli pervenit palatia. Hac, inquam, die meruit exaltari super choros angelorum, quoniam, ut credimus, in dextera Patris sublevata in cælestis regni solio post Christum gloriosa resedit, quæ merito Domini templum, Spiritus sancti sacrarium et appellatur et creditur. Hæc est illa virgo gloriosa, cujus ineffabile meritum longe ante et figuris legalibus et prophetarum oraculis prænuntiabatur. Nam quid aliud præsignabat virga illa Aaron, quæ in tabernaculo Domini posita, tertia die inventa est geminasse, jamque dilatatis foliis eruperant flores, qui turgentibus gemmis in amigdalas deformati sunt? Virga ista sacra est virgo Maria, quæ neque sata, neque radicata; sine ullo cultore, tertio die, hoc est,

*C*um... Sed poenas damnatorum certis temporum intervallis existiment; si hoc eis placet, aliquatenus mitigari; etiam sic quippe intelligi potest manere in illis ira Dei, hoc est, ipsa damnatio, ut in ira sua non tamen contineat miserationes suas; non æterno supplicio finem dando, sed levamen adhibendo vel interponendo cruciatibus, quia nec psalmus ait, *ad finendam iram suam, vel post iram suam, sed in ira sua...* Manebit ergo sine fine mors illa perpetua damnatorum, id est, alienatio a vita Dei, et omnibus erit ipsa communis, quamlibet homines de varietate poenarum, de dolorum elevatione, vel intermissione pro suis humanis motibus suspiciant.

Congruunt etiam in hanc sententiam quæ Prudentius cecinit in hymno 5, indicans per festum paschale non nihil quietis et relaxationis damnatis indulgeri:

Sunt et spiritibus sæpe nocentibus
Poenarum celebres sub Styge feræ.
Illa nocte, sacer quæ rediit Deus
Stagnis ad superos ex Acherontis,
Marcent supplicis Tartara militibus;
Exsultatque sui carceris otio
Umbrarum populus liber ab ignibus,
Nec fervent solito flumina sulphure.

Quis ergo miretur quæ Prudentius, poeta Christianus et piissimus, de paschali festivitate dixit, fuisse ab hujus sermonis auctore pia quadam (ut ipse loquitur) temeritate translata ad festum Assumptionis beatæ Virginis Mariæ? Nulla itaque in sententia erroris species, quæcunque illi interpretatio adhibeatur. Quanquam priorem nos ab omni doctrinæ novitate remotiorem, nec minus auctoris menti consonam judicamus.

^c Auctor sermonis de Assumptione, ad Paulam et Eustochium, falso putatus Hieronymus.

^d In cælis regni solio, edebat Feu-ard.

tertio sæculo tempore, sancto Spiritu est fecundata, nobisque Deum genuit et hominem Christum: cujus utraque substantia, bene per amigdalam est figurata. Amigdala namque ex carne, osse et nucleo, constat; sic Deus et homo in una persona est Jesus Christus. Et in amigdala quidem caro exterior amarissima est; nucleus vero interior vespentes grata dulcedine rellcit. Sic et Christus per humanitatem passionis amaritudinem sensit, per divinitatem impassibilis mansit.

De hac virga Isaias propheta prædixerat: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet* (Isai. xi, 1). Virgo namque Maria, cujus hodie ad cælos ascensionem colimus, de stirpe David regis, qui filius fuit Jesse, nobilissima prosapia, et regali stemmate exorta processit; et flos de radice ejus ascendit, quia verus ille Nazareus, et flos mundi Christus per eam, ex ea incarnatus, in mundum venit. Hic est ille flos sacerrimus, qui de seipso in epithalamium Ecclesie loquitur: *Ego flos campi, et lilium convallium* (Cant. ii, 1). Flos enim campi, qui non aratus, nec seritus fuit, quia de Virgine sine virili ministerio natus apparuit. Lilium autem convallium constitit, quia ad insinuandum humilitatis exemplum, pauperes parentes, de quibus nasceretur, elegit: dignatus pro nobis ipse pauper fieri, ut nos sua potestate divitiarum et divinitatis sue donaret esse participes. Beatus quoque Ezechiel propheta hujus sacre Virginis se conscium fuisse prophætico spiritu testatur dicens: *Vidi portam in domo Domini clausam, et dixit ad me angelus: Porta hæc, quam vides, non aperiatur. Princeps in ea sedebit, ut comedit panem coram Domino* (Ezech. xliv, 2, 3). Porta namque in domo Domini clausa, virgo est Maria semper intacta. Vir non transiit per eam, quia Joseph non cognovit eam. Clausa fuit in æternum, quia Maria virgo est ante partum, virgo in partu, et virgo post partum. Princeps in ea sedit, ut comederet panem coram Domino, quia Dei Filius in utero illius novem mensium spatio moratus est, indeque egressus, et tanquam sponsus de thalamo suo, ut comederet panem coram Domino, juxta quod ipse dixit: *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, Patris* (Joan. iv, 34).

Tot igitur et tantis hæc sancta virgo et mater Domini prophetarum prænuntiata vaticiniis, hodie ad cælos assumpta est, meritorum fructus, et laborum præmia perceptura. Ascendens namque Dei Filius in cælum, matrem castissimam ad tempus ad hoc dimisit in terris, ut ei locum immortalitatis in æthere mansionibus præpararet, ut cum eo in perpetuum regnaret. Et hæc est præsentis diei sollemnitas, in

Neque in hoc loco quidquam reperimus quod erroneum aut impium fuerit pronuntiare, si tempora illa attendamus quibus auctor sermonis hæc scribebat circa corporis Virginei assumptionem. Primum enim tota hujus periodi sententia (sicut alia quamplurima hujus sermonis) nostro judicio desumpta est ex sermone de Assumptione beatæ Mariæ virginis, quem non semel citat hic auctor, falso credens esse divi Hieronymi; sed qui ab eruditissimis putatur esse auctoris ejusdem Græci, qui parum Latine sciret; sive sit Sophronius fere sancto Hieronymo suppar, sive alius, ut placet aliquibus, plus uno sæculo posterior. Deinde etiam sermo iste sæculo septimo conscriptus fuisse, potuit nostro judicio idipsum sine ulla nota ab illius auctore affirmari: nempe assumptionem corporis Virginei in cælum, quanquam ab aliquibus pia devotione crederetur, rem vero tunc temporis fuisse nec satis exploratam, neque inter illas veritates recensitam adeo apertas, de quibus nefas esset ullo pacto dubitare. Nondum enim illis temporibus hoc festum ab universa Ecclesia celebrabatur, nondum omnium doctorum consensus in prædictam veritatem conspiraverat, quemadmodum hodierna die fieri videmus, quando universa catho-

A qua gloriosa et felix ad cælestem assumpta est thalamum. Quæ profecto ejus festivitatis tanto excellentior est omnium sanctorum festivitatis, et incomparabiliter admiranda, quanto et ipsa Dei genitrix cæteris sanctis incomparabilis, magisque habetur mirabilis. Unde et ex persona supernorum civium in ejus ascensione admirans Spiritus sanctus ait in Canticis canticorum: *Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut regula fumi* (Cant. iii, 6)? De deserto enim præsentis sæculi hæc virgo hodie ascendit; atque ideo mirabantur animæ electorum, quænam hæc esset, quæ virtutibus meritorum etiam dignitatem supervinceret angelorum. Quasi virgula autem fumi ex aromatibus ascendit, quia delicata, et divinis extenuata disciplinis, multis virtutum erat repleta odoribus, per quas quotidie se in holocaustum Domino concrenabat incendio pii amoris et desiderio charitatis.

Nec diu hæc sancta sacratissima Virgo post Domini ascensionem in terris potuit remanere, quam desiderabat angeli, cælum etiam et ipsum de ejus ascensione quærebat; atque ideo Spiritus sanctus invitabat dicens: *Veni, columba mea, immaculata mea; jam enim hiems transit, imber abiit et recessit* (Cant. ii, 10, 11). Quodque ardentissime vellet assumere, ostendit crebra ingeminatione inquis: *Veni de Libano, sponsa mea; veni de Libano, veni* (Cant. iv, 8). Et pulchre de Libano venire jubetur, hoc est, de candidature; Libanus enim candidatio interpretatur. Et hæc virgo sancta candidata erat virtutibus, et dealbata Spiritus sancti muneribus, columbæ lactea servans simplicitatem, et virginittatis immaculatam candorem; atque ideo sola digna fuit, per quam et ex qua Dei filius, ad reconciliationem humani generis veniens, carnem assumeret. Unde et ei soli angelica illa salutatio conveniens fuit: *Ave, Maria, gratia plena* (Luc. i, 28). Cæteris enim electis ex parte gratia datur, huic vero Virgini tota se infudit plenitudo gratiæ. Quod considerans propheta David ait: *Descendit, sicut pluvia in vellus* (Psal. lxxi, 6). Vellus enim virginittatem præsignat. Sicut enim vellus cum sit de corpore, corporis non subjacet passioni; ita virginittas cum sit in carne, vitia carnis ignorat.

Descendit ergo sicut pluvia in vellus, quia cælestis imber, hoc est una divinitatis virgineo velleri placido se infudit illapsus, quando Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i, 14). Nec sane illud omittere debemus, quod multo pietatis studio libentissime amplectuntur: eam hodierno die a filio suo Domino Jesu Christo ad cæli corporaliter sublevatam palatia. Quod licet pium sit credere, a nobis

lica Ecclesia Virginem in corpore assumptam toto terrarum orbe concelebrat, et omnium theologorum suffragia ita consentiunt, ut qui aliter sentire audeat, impietatis et temeritatis notam merito incurreret.

D Quod vero sæculo septimo, mirandum non sit, quod auctor sermonis cum hujusmodi dubitatione et cautione de assumptione corporis virginei locutus fuerit, exemplo comprobamus alterius sermonis in ejusdem festi celebratæ conscripti, eodemque sæculo, aut forte posteriori, ut colligitur ex auctoritate sancti Isidori, quem proprio nomine laudat. Fuerat hic sermo cum aliis ejusdem notæ sancto Augustino aliquando attributus, postea vero ut spurius rejectus est. Quisquis tamen fuerit illius auctor, de Virginis assumptione ita loquitur, num. 2:

Hoc idcirco dicimus, fratres, quia sicut jam in consuetudinem Christi suscepit Ecclesia, hodierna die ad cælos assumpta fuisse traditur Virgo Maria. Sed quo ordine hinc ad superna transierit regna nulla catholica narrat historia. Non solum autem respuere apocrypha, verum etiam ignorare dicitur hæc eadem Dei Ecclesia. Et quidem sunt nonnulli sine auctoris nomine de ejus assumptione scripta

tamen non debet affirmari, ne videamur dubia pro A *Credo videre bona Domini in terra viventium* (Psal. xxvi, 13).

Verrum enim hoc sit, necne, nos tamen credere convenit eam filio suo in cœlestibus conregnare, nosque post Deum in omni veritate confirmare, meritis et precibus premunire. Si autem vultis scire quid post Domini ascensionem egerit, hoc unum certum est, quia virgo sancta corpore et mente permansit, conversata cum apostolis, donec ipsi per diversas regiones predicaturi sunt missi. Et licet omnes apostoli eam venerarentur, eique officio dilectionis famularentur, plus tamen et specialius cæteris Joannes usque ad finem vitæ dilexit et coluit; quique sibi commissam Virginem virgini accepit in suam, et sic ei, quasi filius matri, assistit et obsecutus est, recordans illud quod a benigno magistro in cruce audierat: *Mulier, ecce filius tuus* (Joan. xix, 26).

Hujus igitur sacrosanctæ Virginis et matris Domini hodiernam festivitatem spirituali lætitia celebremus, quæ, sicut Evangelium loquitur, optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea (Luc. x, 42). Quod quamvis historialiter de illa Maria sorore Lazari, ardentissima dilectrice Christi, dictum intelligitur, specialiter tamen beatæ Dei genitricis convenire creditur, quæ optimam partem elegit, quia ei singularem datum est matrem esse, et sigillum castitatis non perdere; prolem suscipere, et incorrupta virginitate gaudere. Nam cum sint in Ecclesia tres ordines fidelium, conjugatorum videlicet, continentium, atque virginum, hæc sola superexcellenti et incommutabili dono mater potuit esse virgo, servare pudorem, et intactis suis visceribus edere Deum et hominem; unde merito eam Dei confitemur genitricem. Jam ergo ad eam, de qua loquimur, preces et vota vertamus, operam intercessionis ejus poscamus singuli, poscamus omnes. Oremus ut sit protectrix in prosperis, submoveat noxia, suggerat profutura, admittat preces supplicantium intra sacrarium divinitatis, nobisque impetret consortium sue beatitudinis, favente et adjuvante Domino nostro, filio ejus Jesu Christo, cui est cum Deo pater imperium et immortalitas per infinita sæcula sæculorum. Amen.

EJUSDEM SERMO VII.

IN ASSUMPTIONE BEATÆ Mariæ SEPTIMUS.

Celebritas hodierni diei nos admonet, ut in laude virginis Mariæ immorari debeamus, quia revera indignum est ut in die tantæ Dei Genitricis laudes Domini nostri sileat lingua carnis. In hac siquidem die competeret beata virgo Maria sponso illi cœlesti libere proclamare: *Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria assumpsisti me* (Psal. lxxii, 24). Hodie, inquam, et ipsa congrue ab sponso audit: *Veni, proxima mea, speciosa mea, columba mea, quoniam ecce hiems transit, pluvia abiit* (Cant. ii, 10, 11). Ipsaque jam beata respondit: *Flores visi sunt in terra nostra: tempus sectionis advenit* (Ibid., 12). Anima mea exsultabit in Domino, et delectabitur super salutari suo (Psal. xxxiv, 9): Et in Domino laudabitur anima mea, audiam mansueti et latentur (Psal. xxxiii, 5); Et:

quæ, ut dixi, ita caverunt, ut ad confirmandam rei veritatem legi minime permittantur. Hinc sane pulsantur nonnulli, quia nec corpus ejus in terra invenitur, nec assumptio ejus cum carne (ut in Apocrypha legitur) in catholica historia reperitur.....

Sed nec invenitur apud Latinos aliquis tractatum de ejus morte quidpiam aperite dixisse. Nam illum Evangelii versiculum, quem Simeon dixit ad Domini Matrem: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*, beatæ recordationis Ambrosius cum tractaret, ait: Nec historia nec litteræ docent Mariam gladio vitam finisse. Hinc et Isidorus: Incertum est, inquit, per hoc dictum utrum gladium spiritus, an gladium dixerit persecutionis..... Restat ergo ut homo

Videamus itaque, fratres, quæ sit hæc Virgo tam sancta, ad quam Spiritus sanctus venire dignatus est; quæ tam speciosa, quam Deus elegit sponsum; quæ tam casta, ut possit esse virgo post partum. Hæc est, inquam, Dei templum, fons ille signatus, et porta Dei clausa: In eam itaque sanctus descendit Spiritus: hæc virtus obumbravit Altissimi, et ex ea potens virtutem Christus egreditur (Luc. i, 35). Hæc est immaculata coïta, secunda partu, virgo castitate; hæc concepit virgo, non ex viro, sed de Spiritu sancto; hæc peperit, non dolore, sed gaudio; hæc nutrit angelorum et hominum cibum.

Felix certe et omni laude dignissima, quæ sine humano semine cœlestem sæculo protulit panem, et mundi genuit Salvatorem! O fidei pactum! O fidei secretum! Promittit angelus virgini filium nascituro: virgo gaudet, cupitque effici mater. Vere magnum et salutare mysterium; quæ sic peperit, ut mater et virgo possit dici. Lacta, Maria, Creatorem tuum, lacta panem cœli, lacta præmium mundi. Præbe lambenti mammillam, ut ille pro te præbeat percutienti maxillam. Tu illi ut mater temporalem ministra substantiam, et ut ipse nobis et tibi vitam tribuat sempiternam. Lacta ergo cum qui fecit te, qui talem fecit te, ut ipse fieret in te. Lacta cum qui fructum fecunditatis tibi de lit conceptus, et decus virginitatis non abstulit natus.

Videte, fratres, quam digne Domino consecrata virginitas famulatur, quam sic amare dignatur, ut una eademque femina, et virgo dici possit, et mater; quam preferenda gratia, et cunctis sæculis prædicanda, quæ sola et genitricis dignitatem obtinuit, et virginalem pudicitiam non amisit. Electa est quæ ancorem suum ederet; denique viro inexperta se parituram obstupuit, quæ thalamum ignoravit. O quam beata mater ista, quæ sine contaminatione concepit, et sine dolore peperit medicinam! Felix, inquam, mater, per quam generis nostri vita est reparata; quæ de cœlo suscepit prolem, et mundi genuit Salvatorem. Hæc enim mirabili et ineffabili modo omnium rerum et suum peperit Salvatorem. Electa quippe est virgo integra, cui fecunditas matris daretur; et facta est secunda mater, in qua virginis integritas servaretur. Si enim cogitemus virginem, quæ sine concupiscentia carnis concepit carnem, et sine viro concepit virum, et si voluerimus querere rationem, in ipsa nostra inquisitione subcumbimus, cum scriptum sit: *Generationem ejus qui enarrabit* (Isai. liii, 8)? Nam et ipsa beata Maria, cujus hodie natalitia celebramus, quem credendo peperit, credendo conceperat.

Denique cum dominicum illi partum angelus nuntiasset, ac illa quippe castitatis conscia divine dispensationis gratia, angelo respondisse fertur: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco* (Luc. i, 34)? angelus ei placido vultu respondit: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (Ibid., 35). Non expavescas partum, virgo, ne metuas, neque multum sis inexperta formidine. Taturn crede, et concepisti; ama, et peperisti. Si ir-

mendaciter non fingat apertum, quod Deus voluit manere occultum. Vera autem de ejus assumptione sententia hæc esse probatur, ut, secundum Apostolum, sive in corpore, sive extra corpus ignorantes, assumptam super angelos credamus.

Hæc dicta sunt, ut auctoris dictum ab acerbiori censura defendi posse, ratione et exemplo ostendere mus.

Amel., protectrix in adversis, prorectrix in prosperis, submoveat, etc.

Assumptione, ut habet Amel., non, ut Feu-ard., in Nativitate, de qua nec verbum in toto sermone.

Quæ sequuntur verba desiderantur in Feu-ard. ad sententiæ perfectionem.

tus enim sanctus superveniet in te, proinde non est quod metuas; et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ^a inde est quod gaudeas. Tunc enim sequeretur dolor partum, si præcederet libido conceptum: nunc vero Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, id est, refrigerabit te sub sua umbra Spiritus idem sanctus, ne ^b in fervore concupiscentiæ torrearis. Ideoque quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei. His Maria auditis, jam fidei semine gravida, prius et Christum mente quam ventre concipiens, respondit angelo: *Ecce ancilla Domini: fiat mihi secundum verbum tuum* (Luc. 1, 38). Nec mora, ut assensus Virginis panditur, sponsus immaculatum corpus ingreditur, et qui toto mundo non capitur, puellæ inuapte membris infunditur.

Nam audite, ^c Matres, quomodo porta, per quam ingressus est Dominus, semper fuit clausa, quam Ezechiel propheta in visione divina respexit: *Converti me*, inquit, *ad viam portæ sanctuarii exterioris, quæ respiciebat ad orientem; et hæc erat clausa. Et dixit Dominus ad me: Porta hæc quam vides, clausa erit, et non aperiatur, et vir non transiet per eam, quia Dominus Deus Israel ingreditur et egreditur per eam, et semper erit clausa* (Ezech. XLIV, 1, 2). ^d Ecce ubi evidenter ostendit nobis quia sancta Maria semper virgo fuit, virgo permansit: virgo ante partum, virgo in partu, et virgo post partum. Conceptit, et virgo est; generat, et virgo est; lactat, et virgo est. ^e Mater quippe esse potuit virgo Maria, mulier esse non potuit. Magnum mysterium! magnum donum! magna gratia! Ancilla peperit Dominum, creatura peperit Creatorem. Visceribus secundis, et genitalibus integris, virgo mater Dominum effudit in terris. Concipiens virgo, pariens virgo, ^f permansens virgo; virgo gravida, virgo secunda, virgo perpetua. Quid miraris, o homo? Deum sic nasci oportuit, quando dignatus est esse homo. Interea toto affectu ad auxilium beatæ Virginis nos conferamus, omnes unanimus ejus omni nisu patrocinia imploremus. Et dum nos eam supplici obsequio frequentamus in terris, ipsa nos sedula prece commendare dignetur in coelis apud Dominum Deum nostrum, qui in Trinitate vivit et regnat Deus per infinita secula seculorum. Amen.

EJUSDEM SERMO VIII.

IN LAUDEM BEATÆ VIRGINIS MARIE.

Scientes, fratres dilectissimi, auctori nostro multum nos debere conditos, plus redemptos, redemptionis nostræ commercium veneremur, et illum sacratissimum uterum, ex quo homini Deus unitus apparuit, etsi non honorificamus meritis, saltem ecclebremus obsequiis; ^g scientes erroris nostri tenebras, partim ejus fulgore perspersas, quia quod protoplastorum negligentia ^h primæ matris contumax tam arrogantia quam gula perdiderat, hujus sacræ Virginis partus non solum restauravit diruta, sed etiam tribuit sempiternam. Et ideo cunctis præconiis veneremur autricem, quæ dum auctorem suum concepit, excelsum nobis redemptorem ostendit in sæculo. Et quia ad vicem matris ejus, matris nostræ Ecclesiæ forma constituitur, ipsa eam inter procellas sæculi frementes aspiat, ipsa inter cursus mundiales con-

ⁱ **A** tinua oratione confoveat. Næque enim dubium ^j illam quæ meruit pro liberandis dare pretium, posse liberatis impetrari suffragium. Nostra inter hæc oratio jugis ad Deum dirigatur, ut qui pro honore nominis sui viscera illa quæ sanctificavit intravit, nosque sedulitate debita veneramus, prosit nobis ad remedium, quod per eam se nobis dedit in pretium.

Merito beata Maria ^k singulari a nobis præconio attollitur, quæ singulare commercium mundo præbuit. Merito inter feminas tunc etiam letabatur, cum singulare medicinam pudico alvo gestabat. Sentiebat quidem pondera ventris, quæ pudorem non perdiderat castitatis. Mirabatur partus insignia, quæ nulla noverat viri contagia. O bene fecunda virginitas, quæ novo inaudito genere, et mater dici possit et virgo! Peperit enim a quo coepit, portavit a quo creata existit; siquidem ipse est auctor Mariæ, qui est ortus ex Maria. Sic inenarrabili modo beata ^l **B** Maria et mater virgo est, dum fructus peregrinationis existit, et integritatis dispendium non incurrit. Apud quam ita cœlestis providentia negotii ipsius conditionem disposuit, ut magis obedientiam exhiberet in mandato, cum honorificentiam agnosceret ex angelo. Neque enim fidem derogat nuntii, quæ dignitatem intelligit, nuntiante sibi angelo et dicente: *Spiritus enim sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. 1, 35). Credit admonita quod audivit, meruit sanctificata quod credidit.

Denique ^m **C** tantum se ad cœli fastigium sublevavit, ut Verbum in principio apud Deum, id est, Dei Filium de summa arce susciperet. Cumque semper mysticum divinitatis arcanum ⁿ carni nostræ fragilitate commiseret, latuit in homine divinitas, ut divinitas humanitas non periret; et sub velamento assumptæ carnis absconditus, pretiosius redemit perditos, quam si defendisset ab imminente hoste captivos. Immensa pietas, et supra quam fari possit prædicanda majestas! Viscera puellæ aula sancti Spiritus replebat, innupta Virginis vulva Verbi semine crescente tegebat. Replebantur, inquam, arcana viscerum, sacri Spiritus fecunditate repleta; et erat spes in partu, quia non erat voluptas in coitu. Stupebat speciosissima genitrix, ^o et apud se tacita mirabatur; urebatur æstu cogitationis ambigua, et percussa rerum varietate obstupescere mirabiliter; sciens enim suam integritatem, mirabatur ventris uberitatem.

^p **O** felix Maria! O genitrix gloriosa! O puerpera sublimis, cujus visceribus auctor cœli terraque committitur! O felicia oscula labiis impressa lactantis, cum ^q inter crepundia reptantis infantia, utpote verus ex te filius tibi matri alluderet, cum ex Patre Dominus imperaret. Nam auctorem tuum ipsa concipiens edidisti in tempore puberem, quem habueras ante tempora conditorem. O felix puerperium! delectabile angelis, expectabile sanctis, necessarium perditis, congruum profligatis; qui post multas assumptæ carnis injurias, et ad ultimum ^r verberatus flagris, potatus felle, patibulo affluxus, ut te veram

^a Male Feu-ard., nec est quod gaudeas.

^b Feu-ard., in furore concupiscentiæ terrearris. Amel., in fervore... tenearis. Nos vero non dubitavimus emendare torrearis ex certa conjectura.

^c Feu-ard.: Quæ ubi evidenter, etc.

^d Edimps ex Amelian., cum Feu-ard. edidisset: Mater quippe esse potuit beata Maria, mulier esse potuit.

^e Permanens virgo. Deerant hæc verba in Feu-ard. Deinde Amel. pro secunda scribit feta.

^f Hic sermo reperitur ad litteram inter eos qui aliquando sancto Hieronymo tribuebantur, postea inter spurios editus.

^g Scientes deest in Feu-ard.

^h Prima mater, Amel.

ⁱ Illa, quæ meruit.... possit liberatis, etc., Feu-ard.

^j Singulari deest in Feu-ard.

^k Amelian. scribit: Tantum se dejecit fastigium, ut verbum, etc.

^l Feu-ard., carnis nostræ fragilitatemque commisisset.

^m Apud Feu-ard. solum legitur: Et apud se tacita, rerum novitate obstupescere mirabiliter.

ⁿ Edebat Feu-ard. inter crebra indicia.

^o Pro verberatus habet Feu-ard. urebatur.

tamen non debet affirmari, ne videamur dubia pro certis recipere.

Verum enim hoc sit, necne, nos tamen credere convenit eam filio suo in cœlestibus conregnare, nosque post Deum in omni veritate confirmare, meritis et precibus præsumere. Si autem vultis scire quid post Domini ascensionem egerit, hoc unum certum est, quia virgo sancta corpore et mente permansit, conversata cum apostolis, donec ipsi per diversas regiones prædicaturi sunt missi. Et licet omnes apostoli eam venerarentur, eique officio dilectionis famularentur, plus tamen et specialius cæteris Joannes usque ad finem vite dilexit et coluit; quique sibi commissam Virginem virginis accepit in suam, et sic ei, quasi filius matri, assistit et obsecutus est, recordans illud quod a benigno magistro in cruce audierat: *Mulier, ecce filius tuus* (Joan. xix, 26).

Hujus igitur sacrosanctæ Virginis et matris Domini hodiernam festivitatem spiritali lætitia celebremus, quæ, sicut Evangelium loquitur, optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea (Luc. x, 42). Quod quamvis historialis de illa Maria sorore Lazari, ardentissima dilectricæ Christi, dictum intelligitur, specialiter tamen beatæ Dei genitricis convenire creditur, quæ optimam partem elegit, quia ei singulariter datum est matrem esse, et sigillum castitatis non perdere; prolem suscipere, et incorrupta virginitate gaudere. Nam cum sint in Ecclesia tres ordines fidelium, conjugatorum videlicet, continentium, atque virginum, hæc sola superexcellens et incommutabili dono mater potuit esse virgo, servare pudorem, et intactis suis visceribus edere Deum et hominem; unde merito eam Dei confitemur genitricem. Jam ergo ad eam, de qua loquimur, preces et vota vertamus, operum intercessionis ejus poscamus singuli, poscamus omnes. Oremus ut sit a protectrix in prosperis, submoveat noxia, suggerat profutura, admittat preces supplicantium intra sacrarium divinitatis, nobisque impetret consortium sue beatitudinis, favente et adjuvante Domino nostro, filio ejus Jesu Christo, cui est cum Deo pater imperium et immortalitas per infinita sæcula sæculorum. Amen.

EJUSDEM SERMO VII.

IN ASSUMPTIONE BEATÆ MARIE SEPTIMUS.

Celebritas hodierni diei nos admonet, ut in laude virginis Mariæ immorari debeamus, quia revera indignum est ut in die tantæ Dei Genitricis laudes Domini nostri sileat lingua carnis. In hac siquidem die competenter beata virgo Maria sponso illi cœlesti libere proclamat: *Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria assumpsi me* (Psal. lxxii, 24). Hodie, inquam, et ipsa congrue ab sponso audit: *Veni, proxima mea, speciosa mea, columba mea, quoniam ecce hiems transit, pluvia abiit* (Cant. ii, 10, 11). Ipsaque jam beata respondit: *Flores visi sunt in terra nostra: tempus sectionis advenit* (Ibid., 12). *Anima mea exsultabit in Domino, et delectabitur super salutari suo* (Psal. xxxiv, 9): Et: *In Domino laudabitur anima mea, quoniam mansueti et latentur* (Psal. xxxiii, 5); Et:

quæ, ut dixi, ita caventur, ut ad confirmandam rei veritatem legi minime permittantur. Hinc sane pulsantur nonnulli, quia nec corpus ejus in terra invenitur, nec assumptio ejus cum carne (ut in Apocrypha legitur) in catholica historia reperitur.....

Sed nec invenitur apud Latinos aliquis tractatorum de ejus morte quidpiam aperie dixisse. Nam illum Evangelii versiculum, quem Simeon dixit ad Domini Matrem: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*, beatæ recordationis Ambrosius cum tractaret, ait: Nec historia nec litteræ doceat Mariam gladio vitam finisse. Hinc et Isidorus: Incertum est, inquit, per hoc dictum utrum gladium spiritus, an gladium dixerit persecutionis..... Restat ergo ut homo

A Credo videre bona Domini in terra viventium (Psal. xvi, 13).

Videamus itaque, fratres, quæ sit hæc Virgo tam sancta, ad quam Spiritus sanctus venire dignatus est; quæ tam speciosa, quam Deus elegit sponsum; quæ tam casta, ut possit esse virgo post partum. Hæc est, inquam, Dei templum, fons ille signatus, et porta Dei clausa: In eam itaque sanctus descendit Spiritus: hanc virtus obumbravit Altissimi, et ex ea potens virtutum Christus egreditur (Luc. i, 35). Hæc est immaculata coitu, ferenda partu, virgo castitate; hæc concepit virgo, non ex viro, sed de Spiritu sancto; hæc peperit, non dolore, sed gaudio; hæc nutrit angelorum et hominum cibum.

Felix certe et omni laude dignissima, quæ sine humano semine cœlestem sæculo protulit panem, et mundi genuit Salvatorem! O fidei pactum! O fidei secretum! Promittit angelus virgini filium nasciturum: virgo gaudet, cupitque effici mater. Vere magnum et salutare mysterium; quæ sic peperit, ut mater et virgo possit dici. Lacta, Maria, Creatorem tuum, lacta panem cœli, lacta præmium mundi. Præbe lambenti mamillam, ut ille pro te præbeat percutienti maxillam. Tu illi ut mater temporalem ministra substantiam, ut ipse nobis et tibi vitam tribuat sempiternam. Lacta ergo eum qui fecit te, qui talem fecit te, ut ipse fieret in te. Lacta eum qui fructum fecunditatis tibi de te conceptus, et decus virginitatis non abstulit natus.

Videte, fratres, quam digne Domino consecrata virginitas famulatur, quam sic amare dignatur, ut una eademque femina, et virgo dici possit, et mater; quam præferenda gratia, et cunctis sæculis prædicanda, quæ sola et genitricis dignitate obtinuit, et virginalem pudicitiam non amisit. Electa est quæ ancorem suum ederet; denique viro inexpectata se parituram obstupuit, quæ thalamum ignoravit. O quam beata mater ista, quæ sine contaminatione concepit, et sine dolore peperit medicinam! Felix, inquam, mater, per quam generis nostri vita est reparata; quæ de cœlo suscepit prolem, et mundi genuit Salvatorem. Hæc enim mirabili et ineffabili modo omnium rerum et suum peperit Salvatorem. Electa quippe est virgo integra, cui fecunditas matris daretur; et facta est fecunda mater, in qua virginis integritas servaretur. Si enim cogitemus virginem, quæ sine concupiscentia carnis concepit carnem, et sine viro concepit virum, et si voluerimus querere rationem, in ipsa nostra inquisitione subcumbimus, cum scriptum sit: *Generationem ejus quis enarrabit* (Isai. liii, 8)? Nam et ipsa beata Maria, cujus hodie natalitia celebramus, quem credendo peperit, credendo conceperat.

Denique cum dominicum illi partum angelus nuntiasset, ac illa quippe castitatis conscia divinæ dispensationis gratia, angelo respondisse fertur: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco* (Luc. i, 34)? angelus ei placido vultu respondit: *Spiritus sanctus supererueniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (Ibid., 35). Non expavescas partum, virgo, nec metuas, neque multum sis inexperta formidine. Tantum crede, et concepisti; ama, et peperisti. Si iri-

mendaciter non fingat apertum, quod Deus voluit manere occultum. Vera autem de ejus assumptione sententia hæc esse probatur, ut, secundum Apostolum, sive in corpore, sive extra corpus ignorantes, assumptam super angelos credamus.

Hæc dicta sunt, ut auctoris dictum ab acerbiori censura defendi posse, ratione et exemplo ostenderemus.

^a Amel., protectrix in adversis, prorectrix in prosperis, submoveat, etc.

^b Assumptio, ut habet Amel., non, ut Feu-ard, in Nativitate, de qua nec verbum in toto sermone.

^c Quæ sequuntur verba desiderantur in Feu-ard, ad sententiæ perfectionem.

tus enim sanctus superveniet in te, proinde non est quod metuas; et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ^a inde est quod gaudeas. Tunc enim sequeretur dolor partum, si præcederet libido conceptum: nunc vero Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, id est, refrigerabit te sub sua umbra Spiritus idem sanctus, ne ^b in fervore concupiscentie torrearis. Ideoque quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei. His Maria auditis, jam fidei semine gravida, prius et Christum mente quam ventre concipiens, respondit angelo: *Ecce ancilla Domini: fiat mihi secundum verbum tuum* (Luc. 1, 38). Nec mora, ut assensus Virginis panditur, sponsus immaculatum corpus ingreditur, et qui toto mundo non capitur, puellæ inuapte membris infunditur.

Nam audite, ^c Matres, quomodo porta, per quam ingressus est Dominus, semper fuit clausa, quam Ezechiel propheta in visione divina respexit: *Converti me, inquit, ad viam portæ sanctuarii exterioris, quæ respiciebat ad orientem; et hæc erat clausa. Et dixit Dominus ad me: Porta hæc quam vides, clausa erit, et non aperiatur, et vir non transiet per eam, quia Dominus Deus Israel ingreditur et egreditur per eam, et semper erit clausa* (Ezech. XLIV, 1, 2). ^d Ecce ubi evidenter ostendit nobis quia sancta Maria semper virgo fuit, virgo permansit: virgo ante partum, virgo in partu, et virgo post partum. Concepit, et virgo est; generat, et virgo est; laciat, et virgo est. Mater quippe esse potuit virgo Maria, mulier esse non potuit. Magnum mysterium! magnum donum! magna gratia! Ancilla peperit Dominum, creatura peperit Creatorem. Visceribus secundis, et genitalibus integris, virgo mater Dominum effudit in terris. Concipiens virgo, pariens virgo, ^e permansens virgo; virgo gravida, virgo secunda, virgo perpetua. Quid miraris, o homo? Deum sic nasci oportuit, quando dignatus est esse homo. Interea toto affectu ad auxilium beate Virginis nos conferamus, omnes unanimes ejus omni nisu patrocinia imploremus. Et dum nos eam supplicii obsequio frequentamus in terris, ipsa nos sedula prece commendare dignetur in cælis apud Dominum Deum nostrum, qui in Trinitate vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

EUJDEMD (SERMO VIII.

IN LAUDEM BEATÆ VIRGINIS MARIE.

Scientes, fratres dilectissimi, auctori nostro multum nos debere conditos, plus redemptos, redemptionis nostræ commercium veneremus, et illum sacratissimum æterum, ex quo homini Deus unitus apparuit, etsi non honorificamus meritis, saltem celebremus obsequiis; ^a scientes erroris nostri tenebras, partim ejus fulgore respersas, quia quod protoplastorum negligentia ^b primæ matris coniunx tam arrogantia quam gula perdiderat, hujus sacræ Virginis partus non solum restauravit diruta, sed etiam tribuit sempiternam. Et ideo cunctis præconiis veneremur autricem, quæ dum auctorem suum concepit, excelsum nobis redemptorem ostendit in sæculo. Et quia ad vicem matris ejus, matris nostræ Ecclesiæ forma constituitur, ipsa eam inter procellas sæculi frementes aspiat, ipsa inter cursus mundiales con-

tinua oratione confoveat. Neque enim dubium ⁱ illam quæ meruit pro liberandis dare prædium, posse liberatis impertiri suffragium. Nostra inter hæc oratio jugis ad Deum dirigatur, ut qui pro honore nominis sui viscera illa quæ sanctificavit intravit, nosque sedulitate debita veneramus, prosit nobis ad remedium, quod per eam se nobis dedit in prædium.

Merito beata Maria ⁱ singulari a nobis præconio attollitur, quæ singulare commercium mundo præbuit. Merito inter feminas tunc etiam letabatur, cum singularem medicinam pudico alvo gestabat. Sentiebat quidem pondera ventris, quæ pudorem non perdiderat castitatis. Mirabatur partus insignia, quæ nulla noverat viri contagia. O bene secunda virginitas, quæ novo inauditoque genere, et mater dici possit et virgo! Peperit eam a quo cepit, portavit a quo creata exstitit; siquidem ipse est auctor Mariæ, qui est ortus ex Maria. Sic inenarrabili modo beata ^B Maria et mater virgo est, dum fructus peregrinationis exstitit, et integritatis dispendium non incurrit. Apud quam ita cælestis providentia negotii ipsius conditionem disposuit, ut magis obedientiam exhiberet in mandato, cum honorificentiam agnosceret ex angelo. Neque enim fidem derogat nulli, quæ dignitatem intelligit, nuntiante sibi angelo et dicente: *Spiritus enim sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. 1, 35). Credidit admonita quod audivit, meruit sanctificata quod credidit.

Denique ^k tantum se ad celi fastigium sublevavit, ut Verbum in principio apud Deum, id est, Dei Filium de summa arce susciperet. Cumque semper mysticum divinitatis arcanum ^l carni nostræ fragilitati commiseret, latuit in homine divinitas, ut divinitati humanitas non periret; et sub velamento assumptæ carnis absconditis, pretiosius redemit perditos, quam si defendisset ab imminente hoste captivos. Immensa pietas, et supra quam fari possit prædicanda majestas! Viscera puellæ aula sancti Spiritus replebat, innopta Virginis vulva Verbi semine crescente tegebat. Replebantur, inquam, arcana viscerum, sacri Spiritus fecunditate repleta; et erat spes in partu, quia non erat voluptas in coitu. Stupebat speciosissima genitrix, ^m et apud se tacita mirabatur; urebatur astu cogitationis ambigue, et percussa rerum ⁿ vagitate obstupescere mirabiliter; sciens enim suam integritatem, mirabatur ventris ubertatem.

O felix Maria! O genitrix gloriosa! O puerpera sublimis, cujus visceribus auctor cæli terræque committitur! O felicia oscula labiis impressa lactantis, cum ^o inter crepundia replantis infantie, utpote verus ex te filius tibi matri alluderet, cum ex Patre Dominus imperaret. Nam auctorem tuum ipsa concipiens edidisti in tempore puerem, quem habueras ante tempora conditorem. O felix puerperium! delectabile angelis, expectabile sanctis, necessarium perditis, congruum proligatis; qui post multas assumptæ carnis injurias, et ad ultimum ^p verberatus flagris, potatus felle, patibulo affixus, ut te veram

^a Male Feu-ard., nec est quod gaudeas.

^b Feu-ard., in furore concupiscentiæ torrearis. Amel., in fervore... tenearis. Nos vero non dubitavimus emendare torrearis ex certa conjectura.

^c Feu-ard.: Quæ ubi evidenter, etc.

^d Edimus ex Amelian., cum Feu-ard. edidisset: Mater quippe esse potuit beata Maria, mulier esse potuit.

^e Permanens virgo. Doerant hæc verba in Feu-ard. Deinde Amel. pro secunda scribit *feta*.

^f Hic sermo reperitur ad litteram inter eos qui aliquando sancto Hieronymo tribuebantur, postea inter spurios editus.

^g Scientes deest in Feu-ard.

^h Prima mater, Amel.

ⁱ Illa, quæ meruit.... possit liberatis, etc., Feu-ard.

^j Singulari deest in Feu-ard.

^k Amelian. scribit: Tantum se dejecit fastigium, ut verbum, etc.

^l Feu-ard., carnis nostræ fragilitatemque commisisset.

^m Apud Feu-ard. solum legitur: Et apud setacitas, rerum novitate obstupescere mirabiliter.

ⁿ Edobat Feu-ard. inter crebra indicia.

^o Pro verberatus habet Feu-ard. urebatur.

matrem ostenderet, verum se hominem patiendo tormenta monstravit.

Tu vero, beata gloriosaque Maria, inter ista et propter ista laudabilis; quæ sic fecunditatis meruisti donum, virginitatis quod non amisisti suffragium. Tu es enim benedicta inter mulieres, tu præclara cunctis virginum catervis, tu sequeris Agnum quocunque perrexerit. Tu virgineos choros, et ab incantibus carnis illecebris alienos, per albertia lilia rosasque vernantes ad fontem^a perennis vite potandos invitas. Tu in illarum beatarum virtutum felicissima regione primi ordinis dignitatem adeptæ, plantis roscidis oberrans, inter paradisi amenitatis gramineos choros tenero poplite pergens, felicique palma viotas immarcescibiles carpis. Tu concinentibus sine fine conjuncta choris, angelis archangelisque sociata, inlessa voce *Sanctus* clamitare non desinis. Sed quid dicam, pauper ingenio, cum de te quicquid dixerim, minus profecto est quam dignitas tua mereatur? Si matrem genitum te vocem, precellis; si formam Dei appellem, digna existis; si nutricem cœlestis panis te vocitem, lactis dulcedine reples.

Lacta ergo, mater, cibum nostrum, lacta panem cœlestem, lacta cibum angelorum, lacta eum qui talem fecit te, ut ipse fieret in te; qui tibi munus fecunditatis attulit conceptus, et decus virginitatis non abstulit natus; qui priusquam nasceretur, te matrem creavit, ex qua nasceretur, ut illinc procederet tanquam sponsus de thalamo suo, quo mortalibus oculis possit videri. Quanta fuit hæc dignitas, ut crearetur ex te, quam creavit; portaretur manibus, quas formavit; suggeret tua ubera, quæ ipse implevit? Quas itaque laudes charitati Dei dicamus? quas gratias ei agamus? qui nos ita dilexit, ut propter nos homo fieret,^b ut uterum nostræ conditionis intraret, ut contumelias nati infantis subiret, atque cuncta humanitatis necessaria sustineret?

Agentes ergo quantum sufficimus, creatori nostro gratias,^c natalem pretiosissimæ illius genitricis cum gaudio celebremus. Dignum namque est cum summa ei gratulatione famulari, per quam virginitatis insignia pullularunt. Siquidem ipsa virgo exstitit ante conjugium, virgo in conjugio; virgo prægnans, virgo pariens, virgo lactans. Et data marito, et mater non de marito. Sanctæ quippe matris omnipotens filius nullo modo natus virginitatem abstulit, quam nasciturus elegit. Exsulent ergo virgines, virgo peperit Christum; nihil ex eo quod noverat putent exterminatum, quia mansit virgo post partum. Exsulent viduæ natalem Virginis celebrantes, Anna vidua Virginem matrem agnovit. Exsulent conjugate solennia beatæ matris frequentantes, Elisabeth conjugata Virginem matrem Dominiest salutata. Exsulent pueri, continentiam voventes pueri; ipse vero integritatem continentie pueritiae consecravit, qui suæ matri fecunditatem attulit, virginitatem non abstulit. Ipsi honor, gloria et potestas per immortalia secula sæculorum. Amen.

EJUSEDEM SERMO IX.

DE ASSUMPTIONE BEATÆ MARIE OCTAVUS.

^a Merito itaque sancta et venerabilis Dei genitrix, virgo Maria, cœlorum regina, mundi domina, singulari a nobis præconio extollitur, quæ singulare commercium mundo præbuit. Denique tantum se ad cœli fastigium sublevavit, ut Verbum in principio apud Deum, de summa cœli arce susciperet. O felix Maria, et omni laude dignissima! O genitrix gloriosa! O sublimis puerpera! cujus visceribus auctor cœli terræque committitur. Hæc est immaculata coitu,

^a Per hujus vite edebat Feu-ardentius.

^b Quam male Feu-ardentius: ut velicrem nostræ conditionis initiaret.

^c Hoc loco Amel. Cod. habet (sicut et infra) *natalem, vel conceptionem*, scilicet activam beatæ Mariæ virginitatem, quæ totius sermonis subjectum est.

A secunda partu, virgo lactans Dominum cœli, angelorum cibum et hominum nutriendum. O felicia oscula lactantis labris impressa! O felix puerperium, letabile angelis, optabile sanctis, necessarium perditis, congruum prolis gatis! Quas ergo laudes, o Domina, totius mundi salvatio, fragilitas generis humani tibi persolvat, quæ solo tuo commercio recuperandi aditum^a invenit? O quam venerandum, et præ ceteris honorandum hunc diem! in quo Dei genitrix virgo Maria de mundo migravit ad Christum, quæ dolori non subjacuit post partum, non labori post transitum. O admirabilem thalamum, de quo speciosus forma proliit sponsus! O lux gentium, spes fidelium, tabernaculum gloriæ, templum cœlestis, cui apostoli sacrum reddunt obsequium, ad cuius angeli canunt triumphum, quam Christus amplexatur! O beata Maria! gaudens ingredere paradysum, quæ de terris ad cœlestem vitam translata es ab angelis, et inter choros virginum, sicut sol fulgens, suscepisti principatum super archangelos in cœlo. O excellentissima! quam hodie paradysus excepit gaudens, quam cherubim et seraphim cum laudibus prosequuntur, quam martyres candidati beatificant, quam sanctorum stolatus concelebrat numerus, qui omnium sanctarum virginum cum suis palmis victricibus exsultans occurrit exercitus! O clarissima inter virgines, quæ cum laudibus et exsequiis hodie exaltata, et magno cum triumpho in cœlos gloriosissime erecta! Accipe itaque, piissima ac misericordissima, quascunque exies meritis tuis impares gratiarum actiones; et cum vota susceperis, culpas nostras orando excusa. Admitte nostras preces intra sacrarium exauditionis, et retribue nobis gratiam reconciliationis. Sit per te excusabile quod^b male gessimus, accipe quod offerimus, impetra quod rogamus: quia potentiores ad placandam iram iudicis invenire non possumus, quam te quæ meruisti mater existere ejusdem redemptoris et iudicis. Succurre ergo, genitrix Christi piissima, miseris ad te confugientibus, adjuva et refove omnes qui in te confidunt. Ora pro totius mundi piaculis, interveni pro clero, intercede pro monachorum choro, ora pro devoto femineo sexu: sentiant omnes tuam clementiam, quicumque invocant tuum nomen gloriosum. Sit tibi compassio super afflictionem captivorum, sit pius affectus super cœlorum peregrinos. Et quia te sine fine in cœlis gaudentem atque letantem aspicias, quatenus ut preces nostras quas tibi cum fletibus fundimus ad Deum ipsa admittas, eumque ut proprium filium pro nobis interpetes, ut cum ille in fine sæculi iudex advenierit, cum ipso et nos appareamus in gloria; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula sæculorum. Amen.

EJUSEDEM SERMO X.

IN PURIFICATIONE SANCTÆ MARIE.

In illo tempore, postquam impleti sunt dies purificationis Mariæ secundum legem Moysi, tulerunt Dominum Jesum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: quia omne masculinum, adaperiens vulvam, sanctum Domini vocabitur (Luc. ii, 22).

Serie hujus lectionis cum multa alia, tum præcipue virtutum commendat humilitatis, quæ cæterarum est mater et custos, adeo ut, sine hac alia virtus nulla haberi queat. Hanc ergo nobis præsens lectio non minus in Domino salvatore quam in venerabili ejus commendat genitrice; quorum uterque cum ab omni legis præcepto liber exstiterit, uterque tamen causa commendandæ humilitatis, sponte se legalibus sub-

^a Fere totum ex superiori sermone desumptum.

^b Invenisti, Feu-ard.

^c Palmis, ex Amel., nam Feu-ard. habebat *psalmis*, sicut paulo infra *charissima*, pro *clarissima*.

^d Feu-ardentius: quod per te ingerimus.

dere voluit instituit. Perpendat ergo unusquisque A quantam obedientiam praeceptis debeat divinis purus ac peccator homo, si tantum se pro hominibus humiliter voluit totius peccati immunis Deus homo. Ut autem quantum Deus una cum genitrice sua a praecepto legis immunes exstiterint, noverimus, ipsum legis mandatum diligentius perscrutemur.

Mulier, inquit Deus in lege (*Levit. xii, 2-4*), quae suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus. Octava autem die circumcidetur infans, et ipsa triginta tribus diebus manebit in sanguinis sui purificatione. Cum ergo mulierem, quae suscepto semine peperisset, immundam decernat, et per temporum spatia expiari jubeat, illam utique ab hac excludit necessitate, quae non de virili semine, sed de Spiritus sancti conceptu obumbratione. Sed Dominus legis sponte se voluit subdere legi, ut nos a maledicto legis absolveret: similiter et intergenera ejus genitrix, quae se noverat nihil legi debere, humilitatis tamen gratia legale voluit exsequi praeceptum, adimplens illud viri sapientis: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus* (*Eccli. iii, 20*).

Postquam autem impleti sunt dies purificationis ejus, (vel domini scilicet, vel matris illius; uno enim eodemque ordine mater cum filio expiari jubebantur), tulerunt illum (hand dubium, quin puerum Jesum), parentes ejus in Jerusalem ad templum Domini, ut sisterent (id est, statuerent, consecrarent) eum Domino. Pueri Hebraeorum, qui ex omni regno Jerusalem deferrebantur, siquidem ex tribu Levi fuissent, ibidem detinebantur in templo Domini perpetuo servituri. Si vero ex alia tribu fuissent, dato pretio redimebantur a parentibus ad propria referendi. Et puerorum quidem purificatio in hostiarum oblatione constabat; matrum vero in hoc quod quadraginta diebus tam ab ingressu templi Domini, quam a viri toro prohibebantur; non quod ex legitimo et nuptiali connubio sit culpa filios procreare, sed quia ipse legitimus et nuptialis coitus a culpa iniquitatis non possit esse extraneus.

Bonum namque nuptiarum ab ipso humani generis initio divinitus concessum novimus. Unde Apostolus honorabile connubium et torum immaculatum sine dubitatione commendat (*Hebr. xiii, 4*). Cum igitur legitimae nuptiae liberaliter sint a Deo tribute in fide et dilectione, si libidinis voluntate non agantur, necessario prolem edunt peccato primi hominis vitiatam. De bonis itaque nuptiis adeo bonum est quod nascitur, ut etiam malum non sit, si sine adulterio vel fornicatione nascatur. Deus enim humanae naturae fecunditatis dona contulit, libidinis vero malum creatura Dei non est, sed poena peccati; proinde de a munditia nuptiarum mundus homo non nascitur, quia interveniente sordida libidine iniquitas semi-

natur. Hinc et beatus David, qui se noverat de legitimo connubio generatum, hujus tamen rei conscius, maculam carnalis generationis non sine gravi emitu deplorabat dicens: *Ecce, in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* (*Psalm. l, 7*). Haec paucis dicta sunt, ut noverimus, maculam originalis peccati non in legitimis nuptiis, sed in voluptate et delectatione constare libidinis.

Quod autem mulier quadraginta diebus, edito partu, ab ingressu templi prohibebatur, ideo juxta litteram factum videtur, ut quot diebus infans in utero formatur, tot etiam diebus ejus purgatio celebraretur. Dicunt enim physici, id est, qui de genituris singularum rerum disputant, quod susceptum semen a femina sex primis diebus lactis habeat similitudinem, sequentibus novem vertatur in sanguinem, reliquis autem duodecim solidetur; dehinc decem et novem aliis per singula membrorum linamenta formetur, inde usque ad tempus pariendi magnitudine sui augeatur.

Qui numeri simul juncti quadraginta et sex faciunt. Sex vero et novem et duodecim et decem et novem, quadraginta et sex faciunt, quo numero, ut dictum est, infans in utero matris concipitur.

Unde et ipsum primi hominis vocabulum, quod est Adam, eundem numerum per Graeca elementa exprimit. Secundum enim Graecorum calculationem, qui singulis litteris certum praefigunt numerum, et unum, et quatuor, item et unum, et quadraginta faciunt, quae litterae nomen Adam exprimunt; numeri vero quadraginta sex reddunt. Hinc Judaei in Evangelio (*Joan. ii, 20*), licet ignorantes quid dicerent, veraciter tamen de templo Domini corporis, quod ab eis erat in morte solvendum, et ab ipso post triduum resuscitandum, locuti sunt. Quadraginta et sex annis aedificatum est templum hoc, quo utique dierum numero corpus domini in utero Virginis formatum credimus, more Scripturarum usitatissimo, annos pro diebus, a toto scilicet partem intelligentes. Quod autem purificatio non quadraginta sex diebus, sed quadraginta tantum expleri jubetur, mos est Scripturae usitatissimus, minores numeros quidem causam transcendere solere, infra majores includere.

Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur (*Exod. xii, 14*). Ex quo Dominus per Aegyptum transiens primogenita Aegyptiorum peremit, et filios Israel inde duxit, omnia sibi primogenita filiorum Israel consecravit, tam de hominibus, quam de pecoribus; ea lege, ut pecora quidem, si munda essent, in sacrificio ejus offerrentur; immunda vero, aut mutarentur, aut redimerentur, aut interficerentur, juxta quod in lege scriptum est. Primogenitum vero hominis, siquidem ex tribu Levi

bus tandem numerus dierum, quibus novem menses continentur, eliceretur, concludit: « Non ergo absurde quadraginta sex annis dicitur fabricatum esse templum, quod corpus ejus significabat, ut quot anni fuerint in fabricatione templi, tot dies fuerint in corporis Domini perfectione. »

Quem Augustini locum cum nullus non theologus congrua interpretatione exposuerit, non erit difficile ex illorum commentariis auctoris nostri verba similiter interpretari. Consulatur Petrus Lombardus libro iii Sent., distinct. 3, atque in hunc Magistris locum ejus commentatores, e quibus unus nunc nobis occurrit D. Bonaventura, qui ita loquitur: « Dicendum quod in Scriptura frequenter tunc res dicitur fieri, cum innotescit; et per hunc quidem modum verbum Augustini est intelligendum, quia et si corpus Dominicum ab instanti conceptionis fuit formatum, non tamen apparuit nec percipi potuit praevitate quantitatis molis; sed post quadraginta sex dies ad tantam quantitatem perfectionis deductum est, quod aspectibus hominum patere potuit, etc. »

^a Amel. Cod. habet immunditia.

^b Amel. Cod.: A unum, D quatuor; item A unum, et quadraginta faciunt.

^c Non inficiamur haec verba paulo duriora esse prima fronte; quibus significari videtur conceptionem corporis domini nostri Jesu Christi fuisse ad instar ceterorum hominum quadraginta dierum spatio perfectam, contra quod cum sanctis Patribus credimus Catholicos omnes adversus heterodoxos, nempe Spiritus sancti virtute mirabiliter operante fuisse in instanti perfectam. Verum ne statim condemnemus auctorem, facit non vultum dissimilis quidam sancti Augustini locus (quemadmodum in monito ad lectorem diximus) quem videtur hic noster auctor in suo sermone scribendo praeculis habuisse. Est autem locus Augustini in libro de diversis Questionibus lxxxiii, quaest. 56, de annis quadraginta sex aedificati templi (*Joan. ii, 20*), in cujus enodatione postquam ordinem, quem natura dicitur a physicis observare in humani corporis formatione, totidem fere verbis, quibus auctor noster, recensuit, post varias numeri 46 multiplicationes, et combinationes factas, ex qui-

fulset, ut dictum est, ibidem detinebatur; si autem ex alia tribu, pretio redemptum ad propria referebatur. Pretium autem erat quinqué siclorum post unum mensem pondere sanctuarii.

Allegorice hæc omnia primogenita unum illum ac singularem significabant primogenitum, qui cum esset in substantia Dei Patris unicus, factus est in substantia hominis primogenitus omnis creature, id est, omnium hominum juxta quod Apostolus de eo dicit: *Qui est primogenitus mortuorum et princeps regum terræ* (Apoc. 1, 5); qui vere ac singulariter sanctus Dominus fuit, quia peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Tropologice nos quoque omnia primogenita nostra in sacrificio Domini offerimus, cum quidquid boni per ejus gratiam in mente concipimus, non nostris viribus, sed ejus gratiæ attribuiamus. Immunda nostra pretio quinqué siclorum redimimus, cum quæcunque prava per quinqué corporis sensus commisimus, digna satisfactione punimus.

Et ut darent, hostiam. Hostia hæc pauperum erat; nam in lege præcipiebatur (Levit. xii, 6-8), ut parentes pro puero agnum offerrent immaculatum, et turtorem sive pullum columbæ. Si vero manus illorum agnum invenire non posset, offerrent duos turtures, vel duos pullos columbarum. Redemptor autem noster, memor per omnia nostræ salutis, non solum homo pro nobis, verum etiam pauper homo fieri dignatus est; et pauperem pro se hostiam offerri, ac de pauperibus nasci parentibus voluit, ut nos sua paupertate spiritualium divitiarum et celestis regni participes efficeret, secundum quod ait Apostolus: *Cum esset dives, pro nobis pauper factus est, ut illius paupertate nos ditaremur* (II Cor. viii, 9). Non autem vacat a mysterio, quod hæc volucres maxime in sacrificio Domini offerri jubebantur; nam per has, quisque mundandus esset, in lege expiari præcipiebatur. Columba enim simplicissimum est animal, et a fellis amaritudine alienum. Turtur vero castitate præeminet, adeo ut si casu proprium perdidit, deinceps alium non requirat conjugem. Quod Dominus has aves sibi in sacrificio præcipiebatur offerri, significabat se sanctorum castissima simplicitate, quasi gratissimo delectari sacrificio. Notandum etiam quod utraque hæc avis gemitum pro cantu edere solet, significans gemitum sanctorum in hoc sæculo plorationem: quo tam pro reatibus suis deflent, quibus ad liquidum, quandiu hic sunt, carere non possunt, quam pro eo quod diutius a regno differuntur. Quod vero columba gregatim incedere solet, turtur autem solivagus est, per columbam, activa vita, quæ multorum est communis; per turtorem vero contemplativa, quæ paucis est imitabilis, designatur.

Et ecce homo in Jerusalem, cui nomen Simeon. Veniens in carne Dominus, non solum ab angelis, verum etiam ab omni hominum conditione testimonium habuit, quia dignum erat, ut qui ad salutem omnium veniebat, ab omni ætate, sexu et conditione, ei testimonium perhiberetur. Jam ergo ei testimonium perhibuerat illa sublimis et angelica dignitas, quando in ejus nativitate exultando clamaverunt: *Gloria in excelsis Deo* (Luc. ii, 14). Perhibuerat Virgo quæ genuerat; perhibuerat et conjugatus Zacharias, cum conjugali sua Elisabeth; perhibuerat puer Joannes adhuc in utero matris positus. Restabat ut aliquis continens et senex ei testimonium redderet, qui utique talis inducitur, de cujus assertionem nemo dubitaret: *Homo, inquit, justus et timoratus.* Bene autem eum dixisset justus, addidit et timoratus, quia justitia sine Dei timore custodiri nullatenus valet. Re autem vera justus erat, quia non suam tantum quam totius populi consolationem expectabat.

^a Qui eum noverant, Amel.

^b Responsum in mente, idem.

A *Et responsum acceperat a Spiritu sancto.* Magnum desiderium habuerunt antiqui sancti Christum videri in carne, ^a qua eum noverant oracul^{is} prophetarum ex Virgine nasciturum, ut ipse Dominus manifestavit, quando discipulis in Evangelio ait: *Dico vobis quod multi prophetae, et reges, et justi, voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt* (Luc. x, 24). Quod huic sancto seni Simeoni gratia meritorum concessum est. Accepit quippe ^b responsum a Spiritu sancto quo plenus erat, non visurum se mortem temporalem, nisi prius videret in carne Christum, qui omne humanum genus redimeret. *Et venit in spiritu in templum*: non est putandum quod sine corpore, solo spiritu in templum venit, illum quem diu desideraverat visurum.

Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, et ipse accepit eum in ulnas suas, id est, in brachia sua. Mystice sanctus iste senex mundum designat, quasi longo senio, et gravi jam ætate declivem. Accepit ergo puerum senex Christum in ulnas, quia mundus in ultima sui ætate. Dei Filium incarnatum accepit, et ab eo vetustate peccatorum exutus, in novam Christianæ religionis infantiam est regeneratus. *Et benedixit Deum.* Sciebat beatus iste senex beatos fore qui Christum in carne viderent; et ideo tam proximo tempore in corpore optabat manere, donec corporalibus etiam oculis eum cerneret, quasi securum jam de totius humani generis redemptione: *Nunc, inquit, dimittis, Domine, servum tuum in pace.* Ac si diceret: Dimittis in pace, quia video pacem. Christus enim est pax nostra, qui factus est nobis secundum Apostolum a Deo Patre pax, et reconciliatio (Ephes. ii, 14). Quare autem se in pace optaret dimitti, manifestat: *Quia viderunt, inquit, oculi mei salutare tuum.* Salutare Dei Christum Dominum dicit, per quem Deus Pater mundum reconciliavit, et genus humanum æternæ salutis reformavit, ut quicunque vellent in eum credere, in fide et dilectione eum conspicerent. Constat autem Dominum in primo adventu nequaquam ab omnibus populis visum fuisse: sed quod dicit, *ante faciem omnium populorum*, more prophetico, ^c prophetiæ oculum ad futurum diem judicii intendit, quando Christus per humanitatem ab omni carne videbitur, ut videat eum omnis oculus, et reddat unicuique secundum opera sua.

Lumen, inquit, ad revelationem gentium. Utrique populo, Judaico scilicet, atque gentili, Christus lumen existit, quia utrumque a tenebris ignorantie infidelitatis ad verum lumen divinæ cognitionis perduxit. Specialiter autem ^d plebis Israeliticæ fuit, quia ex eodem populo incarnatus, inter eos conversatus, et miracula inter eos eatenus inaudita est operatus. Notandum autem quod prius dixit, Christum venisse lumen ad revelationem gentium, deinde ad gloriam plebis Israel, quia prophetali intuitu primum gentes ad fidem Christi convertendas, postmodum vero Judæos in fine mundi in eum credituros prævidit. Tale est illud Psalmista, qui cum de vocatione gentium præmisisset: *Notum fecit Dominus salutare suum, ante conspectum gentium revelavit justitiam suam* (Psal. xcvi, 2); mox de ultima Judæorum conversione adjecit: *Recordatus misericordiæ suæ, et veritatis suæ domui Israel.* Huic quoque rei et Apostolus concordat: *Cum plenitudo, inquit, gentium introierit, tunc omnis Israel salvus fiet* (Rom. xi, 25). De qua rursum conversione Psalmista: *Convertentur ad vespem, et famem patientur ut canes, et circumibunt civitatem*; id est, Judæi in finem mundi, quasi in vespem, ad fidem Christi conversi, esurient panem illum, quod de cælo descendit (Joan. vi, 59), et ut eundem accipere mereantur, civitatem

^c Prophetice oculum... intenditur. Ita Feu-ard, male.

^d Gloria plebis, Amel. Cod.

super montem Christum positam, hoc est, sanctam Ecclesiam, quasi canes circueunt, ut quem nunc velut accerrimi venatores impie insectantur, tunc pie devotionis latratibus tueantur.

Hæc breviter de evangelicæ lectionis textu dicta sufficiant; quæ licet satis abundanterque hujus solemnitatis causas manifestent, non ab re tamen est, si aliquid de ejus vocabulo compendiosius dicamus. Vocatur itaque Græco vocabulo *Yppapante*, quod Latine obviatio dici potest; *Ypante* enim Græce obviare dicitur. Proinde hæc festivitas tali vocabulo notatur, quia cum Dominus hodierna die in templum a parentibus fuisset delatus, et a sanctis quos plurimos tunc temporis Jerosolymis fuisse non dubium est, ei obviari credimus. Agitur autem hæc festivitas mense Febuario, quem Romani adhuc pagani a Febuo, id est, Plutone, sic vocaverunt, quem potentissimum purgationis credebant. ^b Februare enim, purgare dicimus. Quo mense lustrabatur civitas. Cum enim Romani omnes gentes sibi subjugassent, tributum eis imposuerunt, eo tenore, ut quanto quoque anno idem tributum persolveretur. Quo expleto, et censu persoluto, ab omni populo, ut dictum est, civitas lustrabatur, et diis manibus sacrificia offerebant, quorum auxilio et virtute totum orbem se subjugasce putabant. Quam lustrandi consuetudinem congrue et religiose Christiana mutavit religio, cum eodem mense, hoc est, hodierna die in honore sanctæ Dei genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ non solum clerus, sed et omnis plebs Ecclesiæ loca cum cereis et diversis hymnis ^c lustrando circumueunt; non jam in memoriam terreni imperii quinquennem, sed ob recordationem cœlestis regni perennem, quando juxta evangelicam parabolam omnes sancti cum bonorum operum lampadibus in fine mundi sponso Christo obviantes, ab eo in thalamum æternæ felicitatis sunt intronitendi. Quo et nos ut admitti mereamur, sanctæ Dei genitricis auxilium sedulo imploremus, ut sua potenti intercessionem apud clementiam filii sui nobis omnium impetret veniam criminum; quæ hodierna die purgationem subiit temporalem sine sordibus peccatorum, Per eundem Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

ITEM SERMO XI.

IN NATIVITATE DEI GENITRICIS, SEMPERQUE VIRGINIS MARIE.

Audite, fratres, et intelligite: considerate qualiter omnipotens Deus per ineffabilem pietatem suam condidit mundum, et proprietate sua maxima hominem ad imaginem suam plasmavit, et constituit eum colonum paradisi, ut vita perpetua perfrueretur, et

^a Velut cervum venatores, lect. Am. Col.

^b Plinius: «Vulgata priscis temporibus opinio obtinuit Febria esse omnia, quibus malefactorum conscientie purgarentur, delerenturque peccata, aut manes defunctorum placidi redderentur.» Varro (*De Vita populi Romani*): «In eorum sacris liba cum sint facta, inceni solent farris semine, ac dicere se ea februare, id est, purgare.» Ovidius (*II Fast.*):

Februus Romanis dixere piamina patres;

Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.

Et paulo post:

Denique quodcumque est, quo corpora nostra piantur, Hoc apud Itonos nomen habebat avos.

Beatus Augustinus (*Lib. vii de Cit.*, c. 7): «Terminalia eodem mense Febuario celebrari dicunt, cum sit sacrum purgatorium, quod vocant Febrium; unde mensis nomen accepit.» Idem (*Lib. xviii contr. Faustum Manic.*, c. 5): «Januarius a Jano appellatus est, Februarius a Februis sacris Lupercorum.» Albinus (*Lib. de Eccl. Offic.*). De festivitate ista dicit Beda sacerdos et doctor eximius (*In lib. de*

angelorum consortio quotidie congauderet; qui per infirmitatem carnis quam acceperat, promissionem quam accepit, non custodivit, suadente adversario, qui per superbiam perdidit quod habebat, et per invidiam homini nocuit. Ubi enim infirmiore partem invenit, ibi prius suavit. Per ipsum lapsum quo ipse cecidit, in ipso genus humanum prostravit. Dixit enim ad mulierem: *Si comederis ex hoc fructu, eritis sicut dii, scientes bonum et malum* (*Gen. iii, 5*). Hoc initium peccati superbia fuit, ut homo de terra factus in mente conciperet, ut fieret æqualis Deo. Scire enim voluit quod nequaquam habere potuit. Tunc enim dejecti sunt de paradiso in hoc mundo in istam convallem lacrymarum, ubi cum labore et sudore vitam suam finiunt, et in ipsa ærumna posteros suos reliquerunt, quia scriptum est: *Mors dominata est in Adam, et ita dominabitur in omnes ejus filios.*

Dum conditor mundi omnia per sapientiam suam ^d considerasset, et tam fragilem mundum, et caducum in omnibus, et primum semper ad deteriora cerneret, lapsum de bonis, ruere in malis, doluit per magnam pietatem suam, et quem ille pro benignitate ad imaginem suam considerat, et ipse sponte perierat, qualiter revocasset in pristinum locum, ubi cum constituerat, procuravit. In longinquo ergo disposuit per sapientiam suam, ut per semetipsum redimeret, quod per semetipsum plasmavit. Voluit per pietatem suam et omnipotentiam suam visitare mundum, ut ipse qui hominem fecerat, per visitationem suam redimeret. Preparavit sibi vas, ut per ipsum potuisset apparere hominibus. Scriptum est enim: *Sapientia edificavit sibi domum* (*Proverb. ix, 1*), vel templum, hoc est, Mariam virginem. Consideremus, in quantum possumus, quia nec lingua suffi it loqui, quod voluntas cupit proferre, quanta fuit benignitas Dei, ut de tam longinquo inquireret sibi templum ubi habitaret. Quia Maria virgo non sic est nata sicut solent pueri vel puellæ nasci; sed de ^e Anna sterili, et patre jam sene, extra consuetudinem mulierum, post refrigerentem calorem, et sanguinem jam tepidum in pectore refrigerentem, et omnem amorum libidinis discessum, mundo corde et corpore ab omni pollutione carnali, orta est. Sic enim Dominus voluit, ut de tali vase mater sua nasceretur. Quod nunc scimus, quia per Spiritum sanctum illo ordinante, et benigne præcipiente, preparavit sibi matrem quæ præcessit omnibus matribus. Talis enim fuit, qualis nec antea visa est, nec habebit sequentem.

Honorabilis dies, et sacra festivitas, in qua nata est Virgo Maria Dei genitrix. Hoc est gaudium nostrum, hæc est festivitas nostra, quia quando voluit fecit, ut nos per suam magnam misericordiam per

Temporibus): «Secundum mensem dicebat Numa Febuo, id est, Plutoni, qui lustrationum potens credebatur; lustrarique eo mense civitatem necesse erat. Sed hanc lustrandi consuetudinem bene mutavit Christiana religio cum in mense eodem, die sanctæ Mariæ, plebs universa cum sacerdotibus ac ministris hymnos modulando, devota per ecclesias, perque congrua urbis loca procedit, datosque a pontifice cereos in manibus gestant ardentes.» Eisdem verbis eadem tradunt Amalarius Fortunatus (*Lib. iii de Eccl. Offic.*, c. 43), Rabanus Maurus (*Lib. ii de Institut. Cleric.*, c. 33). Qui copiosiora desiderat, consulat Joannem Carnotensem (*Serm. de Purificat. S. Mariæ*), Rupertum (*Lib. iii de Divinis Offic.*, c. 25), et Guilielmum Mimatensem episcopum (*Lib. vi Rut. Dirin. Offic.*). FEU-ARD.

^c Lustrantibus habet Feu-ard., et paulo infra ubi est terreni imperii, edidit æterni imperii; quorum utrumque emendavimus ex Amel.

^d Creasset, Feu-ard.; melius vero Amelian., *conci derasset.*

^e De annu sterili; ita Amelianus.

Virginem visitaret. Exsultemus et letemur omnes in celebrationem hodiernæ festivitatis lætæ Dei genitricis et semper virginis Mariæ, quia præclara et sancta est, in qua inchoavit Redemptor omnium visitationem mirabilem, et nos de captivitate ad pristinum locum revocare dignatus est. Adjuvet nos, quæsumus, ipse omnipotens Deus per gloriosam intercessionem suæ matris, in qua felix ejus est inchoata nativitas, ut per ejus intercessionem cum eo vivamus, qui propter nos dignatus est mortem suscipere, ut nos cum ipso vitam perpetuam mereamur habere; præstante ipso Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XII.

DE SANCTA MARIA.

[Ex Cod. Amel. ex quo primus enim edidit P. Florez.]

Creator omnium et auctor vitæ, dilectissimi fratres, sicut fides vestra optime novit, Dominus Deus est, quia scriptum est: *Apud te, Domine, est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen* (Psal. xxxv. 10). Et Adam primus homo creatus est a Deo valde bene; sed per Evam suadente serpente deceptus est valde male, Auctor vero mortis diabolus est, sicut scriptum est: *Per invidiam diaboli mors introivit in orbem terrarum, et imitantur eum qui sunt ex parte ejus* (Sap. 11, 24, 25).

Ipse enim diabolus recte a Deo conditus est, et in veritate noluit stare; sed mox ut creatus est, per superbiam suam vitium, offenso Creatore, cœlesti sede caruit. Quas sedes Dominus reparare cupiens, protoplastum, scilicet Adam et Evam uxorem ejus ex terra in terram condidit, ex quorum genere ruinas vacuum cœli repararet. Sed auctor mortis hanc reparationem invidens, fontem rudem humani generis, tanquam rivulus nativitatis per arva spargeret, venenum suæ mortis immiscere festinavit. Sic ergo genus humanum, quasi unam arborem adhuc in radice teneram, tanquam in propaginis prole prodiret, vitavit.

Inde est ergo quod radix vitata quotidie indesinenter frondeat, frondesque ejus indesinenter per mortem marcescunt; et sæpe contingit quod aurum fulgens reperiatur in luto, et ex pungenti spina pulchra rubens oriatur et rosa. Hoc enim operante Providentia divina, ex radice vitata sine vitio prodiit virga, quæ intelligitur beatissima virgo Maria, attestante Isaiâ propheta, qui dixit: *Exiet virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet* (Isai. xi, 1).

Hujus enim gloriose Virginis, id est, sanctæ Mariæ figuram tenuit virga illa quæ fuit in ministerio Aaron sacerdotis, jubente Domino a sancto Moyse in tabernaculo posita; quæ altero die sola fronduit, necesseque protulit (Num. xvii, 7, 8); quia procul dubio sola virgo Maria fuit, quæ Dominum peperit, et post partum virgo permansit. Per hanc ergo auctor vitæ auctorem mortis patenter damnavit, dum per mulieris filium damnavit mulieris peccatum. Scriptum est enim: *Initium peccati a muliere captum est, et nos per illam morimur* (Eccli. xxy, 33). Et iterum: *Adam non est seductus, mulier vero seducta* (1 Tim. 11, 14). Ita e contrario a muliere cepit reparatio vitæ, per cuius filium Dominum nostrum Jesum Christum omnes resurgimus, quia scriptum est: *Sicut in Adam omnes morimur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* (1 Cor. xv, 22).

Videamus ergo, fratres charissimi, qualiter sibi istæ duæ mulieres distent. Ad Evam enim auctor mortis, per tortuosum serpentem mortem suasit; e contra beatæ Mariæ auctor vitæ per Gabrielem archangelum salutis auxilium misit. Evæ enim suasit diabolus ut comederet cibum vetitum: Mariæ nuntia-

vit angelus quod conciperet per obedientiam promissionis filium.

Eva comedens prohibitum pomum et sibi nocuit et viro; beata Maria concipiens nobis datum filium, sicut scriptum est, *Puer natus est nobis, filius datus est nobis* (Isai. ix, 6), et feminis profuit et viris. Illa enim in animo furto rapere visa est divinitatis essentiam, attestante sanctæ Trinitatis eloquio: *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis* (Genes. 11, 22); Maria autem humilem se constituit Domini esse ancillam; ait enim ad angelum: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (Luc. 1, 38). Sancta Maria per obedientiam humilitatis obumbratur a virtute altissimæ divinitatis; Eva per corruptionem concipiens, et in dolore pariens, sub viri potestate fuit. Maria per mysterium Spiritus sancti hinc concipiens, gaudio pariens; inde reges et principes ovantes ejus cupiunt subijci potestati. Eva de paradiso mittitur ad exilium, Maria de exilio hujus sæculi elevatur ad cœlum.

Eva timens post partum absconditur inter ligna paradisi; Maria virgo gaudens post partum circumdatur cœtibz angelorum cœlestis militie dicentium cum gaudio: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 11, 14). Eva posteros ex sua carne nascentes homines transmisit ad inferos; benedicta Maria ex sua prole natos dirigit ad cœlos. Ex carne Evæ dicuntur filii hominum; ex beatæ Mariæ filio renati non dicuntur filii hominum, sed filii Dei. Ut quid ulterius immoror protrahende plurima? Eva obliuit, Maria profuit. Eva luxit, Maria illuxit. Sileat ergo nunc a feminis per beatam Mariam mortifer et male suavisibilis sibilus, quia jam sumus omnes redempti per gloriosæ virginis Mariæ filium. Cadat et improperium Evæ, quia universi sumus læti per partum sanctæ virginis Mariæ.

Exsultet et letetur celebrando hunc diem solemniter Christianorum caterva, quia vita quam destruxerat Eva, reparatur per beatam Mariam. Sed et potius gaudeat, beatæ puellæ, virginis Christi, quæ per exemplum beatissimæ Mariæ, sanctissimæ virginis, carnales nuptias contemnentes, dolorem partus, potestatem viri, curam carnis, luctum pignoris, et sollicitudines mundi evadentes, ut sine impedimento vivere studeatis, et probetis, sicut nos monet beatus Apostolus dicens: *Dominum exorando, terrena desideria respuendo, potum in dote merebimini, quia sociatæ beatæ Mariæ thalamo Christo placebitis*. Funera non plangetis, cum sine fine gaudia sumetis, quia immortaliter vivit amor vester Christus Dominus Jesus. Et quia semper vivit Christus, cum quo est amor vester, regnatura estis et vos pariter cum omnibus sanctis. Fuis ergo precibus, fratres charissimi, cuncti Dominum communiter deprecemur, ut qui sanctæ Mariæ virginis dignatus est propter nostram redemptionem nostramque salutem habitare nobiscum, et qui eam super astra cœli ac super virginum choros facit regnare in cœlestibus, ipse nos, ejus meritis suffragantibus, jubeat fieri in sanctorum congregatione participes, ut non inveniat in animabus nostris ille sævus accusator quod perimat; sed ejus immensa pietas nos misericorditer pertrahat ad coronam, qui vivit et regnat cum Deo Patre per omnia sæcula sæculorum. Amen.

(Hic desinit Cod. Amelianus.)

ITEM SERMO XIII.

IN DIEM SANCTÆ MARIE.

[Editus a P. Florez ex Codice. suo m. sæculi xiii.]

Exhortatur nos Dominus Deus noster pariter et admonet, dicens: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est* (Deut. vi, 5). Deus noster hic non potest extimari, non potest mutari, non potest nutare, dicente propheta David: *Magnus Dominus na*

* Hic desiderantur verba Apostoli ad orationis contextum.

ster, et magna virtus ejus, et sapientia ejus non est numerus (Psalm. xiv, 6, 5). Optime nostis ista, fratres charissimi, qui corde fortiter tenetis catholicam veritatem; audite tamen breviter quod, adjuvante Domino, proposui explanandum. Deus unus est Pater, Deus unus est Filius, Deus unus est Spiritus sanctus. Non tres dii, sed unus Deus, Tres in vocabulo, sed unus in Deitate substantie. Sed dicet mihi hæreticus: Ergo si unum sunt, omnes sunt incarnati. Non, sed ad solum Christum pertinet caro. Nempe aliud est anima, aliud ratio; et enim in anima est ratio, sed una est anima. Sed aliud agit anima, aliud ratio. Anima vivit, ratio sapit. Ad animam pertinet vita, ad rationem pertinet sapientia. Et licet unum sint, anima sola suscipit vitam, ratio sola suscipit sapientiam. Sic et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, licet unum sint, et unus Deus sint, ad solum Christum pertinet caro, sicut ad solam rationem pertinet sapientia.

In sole candor et splendor uno radio sunt; sed calor exsiccatur, splendor illuminat. Aliud suscipit calor, aliud splendor. Et licet calor et splendor ab invicem non queant separari, suscipit calor fervorem, non illuminationem; suscipit splendor illuminationem, non fervorem. Aliud simul, aliud singulare agunt; tamen ab invicem non separantur. Sic et Filius suscepit carnem, et non deseruit Patrem, nec defuit a Patre. Suscepit, inquam, Filius carnem in proprietate, sed tamen et Pater et Spiritus sanctus non defuerunt majestati. In divinitate aequalitas, in carne sola Filii proprietates, non tamen ab eo Patris et Spiritus sancti recessit aliquando divinitas. Cum ergo una sit deitas, una sit divinitas, impleverunt quidem carnem Christi et Pater, et Spiritus sanctus, sed majestate, non susceptione. Vis scire quod cum eo fuit Pater? Ipse Dominus dicit: *Non sum solus, quia Pater mecum est* (Joan. viii, 16). Audite et de Spiritu sancto, quia cum eo erat. Evangelista testatur quia Jesus egressus a Jordane plenus Spiritu sancto (Luc. iv, 1). Ecce si solus Dominus noster Jesus Christus suscepit carnem, et tamen Pater, et Spiritus sanctus non defuerunt majestati. Si cœlum et terram implet Pater, implet et Spiritus sanctus; carnem Christi deserere non poterunt, quando in divinitatis unitate manserunt.

Ad hoc citharam respice, ut musicum melos sonis dulcibus reddat, tres pariter esse videntur: ars, manus, et chorda. Et tamen unus sonus auditur. Ars dicat, manus tangit, resonat chorda. Tria quidem praeiter operantur, sed sola chorda resonat quod auditur. Nec ars, nec manus sonum reddunt, sed ea cum chorda pariter operantur. Sic nec Pater, nec Spiritus sanctus suscipiunt carnem, et tamen cum Filio pariter operantur. Sonum sola chorda excutit, carnem solus Christus accipit. Operatio in tribus constat; sed quomodo pertinet ad solam chordam soni retinctio, sic pertinet ad solum Christum carnis humane susceptio.

E contra Judæus: Contra naturam, inquit, parere virgo Maria non potuit. Et detestandum Manichæus: Si caro, inquit, erat, virgo esse non potuit; si virgo peperit, phantasma fuit. Utrisque respondendum est. De historia veteris Testamenti necessarium exemplum contra Judæum. Dominus sancto Moyse præcepit de singulis tribubus singulas virgas afferri (Num. xvii). Allatae sunt duodecim virgæ, inter quas una erat, quæ Aaron fuerat sacerdotis. Positæ sunt a sancto Moyse in tabernaculo testimonii. Virga autem Aaron post alterum diem invenitur subito produxisse flores, et frondes, et peperisse nuce. Delectat hoc mysterium cum charitate vestra contra perfidiam Judaicam commiserit, ubi maxime figura intervenit sacramenti. Virga hæc protulit quod ante non habuit, nec radicata plantatione, nec defossa sarculo; non animata succo, nec fecundata seminario; et tamen cum illic deessent universa jure naturæ, protulit virga quod nec semine suggeri potuit, nec radice. Virga ergo potuit, contra naturam nuce educere; et

A Virgo sancta Maria non potuit contra naturam ex jussu Dei Filium generare? Dicat igitur mihi Judæus incredulus, quemadmodum arida virga floruit, et fronduit, et nuce protulit, et ego dicam illi quemadmodum Maria Dei Filium concepit, et peperit. Profecto Judæus nec conceptum poterit virgæ explicare, nec Virginis partum. Veniat ad Ecclesiam, exponitur illi, ut agnoscat. Verumtamen ordinem officii naturaliter Virgo peregit, expectans tempora parienti; virga autem non habuit tempora germinandi. Virgo enim decursis novem mensibus peperit; virga autem alia die, quod natura non habuit, genuit. Sed Virginem dicis parere natura nullatenus patitur, Deus enim qui mirabile signum ostendit contra naturam, ut asina loqueretur (Num. xxii, 28), ipse mirabilius facere voluit, ut Christus de sancta Maria virgine nasceretur.

Audiat et versutus ille Manichæus aliud sacramentum. Solis radius specular penetrat, et soliditatem ejus insensibili subtilitate pertrahit; et talis videtur intrinsecus, qualis est extrinsecus. Itaque, fratres, nec cum ingreditur violatur, nec cum egreditur dissipatur, quia in ingressu et egressu ejus specular integrum perseverat. Specular ergo non rumpit radius solis; integritatem Virginis ingressus aut regressus vitare poterat Deitatis?

Sed quid ulterius immoror? Audiat Christianus quod non vult audire Judæus vel hæreticus Manichæus, ut hic proficiat in fide redemptus, ille autem deficiat induratus. Virga illa unde aiebamus Aaronis virgo Maria fuit, quæ verum nobis Christum sacerdotem concepit, et peperit, de quo David cœcinit dicens: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Psalm. cix, 5). Superiore namque versu jam dixerat: *Virgam virtutis suæ emittit Dominus ex Sion, et dominabitur in medio inimicorum suorum*. Isaias quoque propheta repletus Spiritu sancto canit, et dicit: *Exiet virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet; et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ, et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritu timoris Domini* (Isai. xi, 1-3). Quod ergo hæc virga nuce protulit, imago dominici corporis fuit. Nux enim trinam habet in suo corpore substantiæ unionem: corium, testa, et nucleum. In corio caro, in testa ossa, in nucleum interior anima designatur. In corio nux carnem significat Salvatoris, quæ habuit in se asperitatem vel amaritudinem passionis. In nucleum interioriorem declarat dulcedinem deitatis, quæ tribuit pastum, et luminis subministrat officium. In testa lignum interserens crucis, quod non discrevit in quod foris, vel intus fuit; sed quæ terrena et cœlestia fuerant, mediator ligni interpositione sociavit.

Sed quia non desunt qui dicant non posse fieri ut Christus de Maria virgine nasceretur, asserentes, cum sint immundi, quod pars illa corporis fuerit turpis. Quod si aliquid ibi fuisset immunditiæ, sua præsentia Dominus purificaret. Attende solum radios suos ubique mittere in sordibus, in cloacis, in locis etiam squalidissimis. Immunde hæretice: cloacas intrat sol, et non inquinatur; Deitas potuit inquinari a vulva Virginis? Anima tua impia, anima infidelis et tenebrosa, quæ ista sibi confligit, attendens spiritibus erroris, ubi est? Nunquid tantum in capite? Nunquid tantum in oculis, et non etiam in intestinalis tuis, ubi sunt stercorea tua? Immunde hæretice: anima tua non inquinatur a stercore tuo, et Jesus inquinari potuit ab opere suo?

Sunt etiam qui dicunt quia sancta Maria habuerit filios ex Joseph post partum Domini, quod nefas est dici. His breviter respondendum. Gentilia ex quibus in mundum procedimus, portæ dicuntur; et non solum dicuntur, sed etiam scribuntur. Sanctus enim Job sic dicit de die nativitatibus suæ: *Qui non conclusit, inquit, portas ventris matris meæ, ne me parerem* (Job. iii, 10). Jam videte, fratres, quomodo porta

per quam ingressus est Dominus, semper fuerit clausa. Sic enim ait Ezechiel propheta: *Et converti me, inquit, ad viam portæ sanctuarii, quæ respiciebat ad orientem, et ecce erat clausa. Et dixit Dominus ad me: Porta hæc, quam vides, clausa erit, et non aperiatur. Vir non transiet per eam, quoniam Dominus Deus Israel egrediatur per eam, et semper erit clausa* (Ezech. xlv, 1). Ecce ubi evidenter ostenditur nobis quia sancta Maria semper virgo fuerit. Virgo ante partum, virgo in partu, virgo post partum. Cantet ergo tibi, Domine, omnis terra canticum novum, quia fecisti in cælo novum, ut virgo sine virili complexu virilem conciperet et pareret sexum. Concepit, et virgo est; generat, et virgo est; lactat, et virgo est. Maria sancta, hæretice, mater esse potuit, mulier esse non potuit. Intumescent ubera virginis, et intacta manent genitalia matris. Utrique corrumpi non potuit quæ integritatem genuit. Magnum meritum, magnum donum, magna gratia. Ancilla peperit Dominum, creatura peperit creatorem, filia peperit patrem; filia divinitatis, mater humanitatis. *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14).

EUJDEM SERMO XIV.

[Ex eod. Ms. P. Florez.]

Charissimi, Filius Dei sine tempore natus ex Patre, quid erat antequam veniret in homine? Facite itaque vos quæsisse, et dixisse: Antequam Christus de Maria Virgine nasceretur, putas erat, aut non erat? His cogitationibus respondet ipse Dominus; quando enim ei dictum est a Judæis: *quingenta annos nondum habes, et Abraham vidisti?* respondit, et dixit: *Amen dico vobis, ante Abraham ego sum* (Joan. viii, 57, 58). Ergo erat. Sed quid erat? Ne forte aliquis dicat: Angelus erat, audite oraculum. Sanctum Evangelium respondet vobis. Nostis quod erat Christus, et quæritis quid erat? *In principio erat Verbum* (Joan. 1, 1). Ecce quid erat. In principio erat Verbum; non in principio factum est Verbum, sed erat Verbum. Dic quale Verbum? Vis audire quale Verbum? *Et Deus erat Verbum*. O Verbum! Tale Verbum quis explicet verbis? *Et Deus erat Verbum*. Sed forte Deus factus est a Deo? Absit. Unde scimus quod absit? Noli dicere factum: Audi quod sequitur Evangelium: *Omnia per ipsum facta sunt* (Ibid., 3). Omnia quid est? Omne quicquid factum est a Deo, per ipsum factum est. Quomodo ergo ipse factus est? Nunquid ipse se fecit? Postremo si ipse se fecit, erat qui se faceret. Si ergo qui se faceret erat, nunquam de erat.

Quomodo ergo in Virgine tale Verbum? Quomodo Verbum Dei in utero Virginis? Angelos non deseruit, Patrem non deseruit. Quomodo ergo in illo utero includi potuit? Absit. Esse potuit, includi non potuit. Quomodo, inquit, esse potuit tantus in loco tantillo? Ergo nec capit uterus quem non capit mundus. De verbo meo vobiscum ago. Ecce quod loquor, quod vobis dico, hoc comprehendite. Hoc certe miramur, quomodo Christus carnem accepit? De Virgine natus est, et a Patre non recessit. Ecce ego quod loquor vobis antequam ad vos proferam verbum, jam in corde habeo verbum. Non enim dicerem vobis, nisi antea cogitarem. Quando cogitavi quod vobis dicerem, jam in corde meo verbum erat. Et quærebam quomodo veniret ad te quod erat in me. Attendi cujus linguae esses. Inveni te Latinum. Latine tibi proferendum est verbum. Si autem Græcus esses, Græce tibi loqui deberem, et proferrem ad te verbum Græcum. Prorus verbum quod est in corde meo antecedit linguas istas. Quæro illi sonum, quasi vehiculum, unde perveniat ad te, quod non recedit a me. Ecce audisti, et quod erat in corde meo jam est et in vestro. Et in meo est, et in vestro est. Et vos habere coepistis, et ego non perdidisti. Sicut verbum meum assumpsit sonum, per quem audiretur, sic Verbum Dei assumpsit carnem, per quam videretur. Et sicut verbum meum, quod ad vos accessit, a me non recessit, sic Verbum Dei cum in utero matris fuit, Patrem penitus et cælestia non reliquit. Quia qui per humanitatem gignebatur in carne, per divinitatem cum Patre regnabat et regnat ubique. In utero Virginis ita teneri potuit, includi non potuit. Sicut sapientia hominis animo reunitur, nec tamen quolibet vinculo religatur; sic quoque magnus Deus parvo Virginis habitavit in utero, sicut semper habitat in corde purissimo. Quantum potui dixi. Et tamen quid dixi? Quis dixit? Homo loqui vult de Deo. Tantus est, talis est, ut nec loqui cum possumus, nec de eo tacere debeamus. Accipiat in voci nostra affectum, non defectum. Gratias tibi, Domine, quia volui dicere. Quam longe est a tua magnitudine quod dixi, tu scis. Tamen de modicis micis mense tux pavi conservos meos. Pæce tu interius quos regenerasti, et nutriti. Domine Deus, nos voca, ut ascendamus ad te; firma, ne recedamus a te. Ut cum nos in hac vita cum pietate porrexeris, et ad te sine confusione perduxeris, laudemus nomen tuum in sæcula sæculorum. Amen.

Deo gratias.

APPENDIX SECUNDA.

OPERA SANCTO HILDEFONSO SUPPOSITA.

LIBELLUS DE CORONA VIRGINIS.

PÆFATIO.

Dubia Hildefonsi opera sequuntur ea quæ ipsi falso ascripta comperimus. In quibus primus nobis censendus occurrit libellus inscriptus Corona beatæ Mariæ virginis, quem ipsi adjudicare laboravit ante omnes Petrus de Alva, et Franciscana familia theologus satis notus cum propter multam doctrinam, tum vero maxime ob insignem in Dei genitricem devotionem, cujus cultui gloriæque sese totum multos annos mancipasse videtur. Illic ergo in tom. II Bibliothecæ Mariana, quam maximo conatu aggressus, morte præoccupatus affectam reliquit, hanc Coronam edidit sub hoc titulo: *Corona beatæ Mariæ virginis auctoribus*

anonymi; forte Hildefonsi archiepiscopi Toletani. Fatetur equidem, in Ms. vetusto sanctæ Ecclesiæ Toletanæ, ex quo eam primus evulgabat, sine auctoris nomine reperiri. Quem auctorem cum frustra quæsiisset, consulens catalogos scriptorum ecclesiasticorum, quos constasset Coronas Virgini calamo contextuisse, subiit illius animum cogitatio illa, forte non alteri quam sancto Hildefonso Toletano fuisse ascribendam. Huic conjecturæ aliquæ rationes suo iudicio favebant, quibus eo libentius pernoctari se passus est, quo sibi videbatur domesticæ laudi ea ratione pulcherrime ac honestissime inserviri posse.

Verumtamen, quamquam libellus ea est pietate ac doctrina conscriptus, ut Hildefonso nostro dignus fuerit, tot habet in se notas, tamque aperta alterius auctoris indicia, ut sine injuria ascribi sancto Hildefonso non possit.

Namque rem vel leviter examinantes, elocutionis genus totum est ab Hildefonso alienum, atque sæculo XII penitus conforme. Quod ex canticis sive rhythmis apparet, quibus undique conspersa est oratio; qui cum versibus Leoninis consent, sæculo XII posteriores esse nemo dubitabit. Idcirco enim Leonini appellati sunt, sive quod a Leone quodam monacho Gallo eo sæculo inventi fuere, ut placet Ducangio aliisque non paucis, sive quod ab eodem Leone frequentari coepti eodem sæculo. Illud certum, Patribus Gothicis hujusmodi carminis genus in usu non fuisse, ut ex sancti Eugenii versibus exploratis colligi potest. Ea enim carmina quæ sub Hildefonsi nomine circumferuntur a Pseudo-Juliano et aliis, commentitia sunt, et proprio cerebro conficta.

Quæ omnia etsi minus valerent ad id evincendum, attamen auctoritates, quæ in hoc libello leguntur ex sancto Bernardo desumptæ, liem dirimere videntur, omnemque dubitationem de medio tollere. Videsis in cap. 17 orationem illam divi Bernardi, quam nemo non memoriter recitare solet: *In periculis, in rebus dubiis*, etc.

Itaque quæ pro sancto Hildefonso congerit pio studio laudatus Alva leviora sunt quam ut quemquam movere possint. Quod enim asserit in eodem Cod. ms. alia quædam opuscula explorata ejusdem sancti doctoris reperiri, quam levis momenti sit, jam sæpe nos ostendisse meminimus. Neque Codicis vetustas aliquid momenti affert, nisi sæculo XII multo antiquior esset, quod negamus. At vero Hildefonsium in Mariam Dei genitricem insigniter devotum opuscula in ejus laudem scripsisse constat. Equidem ita est; sed opusculum quale fuerit scimus, et cujus argumenti, atque de Corona Virginis nullum inscriptum legimus. Præterea de stylo totiusque sermonis habitu quicquid adducitur, ejusmodi est ut per se totum evanescat; vix enim aliquid habet cum stylo Patrum Gothorum commune. Quæ in re ad iudicium lectoris non inerudit, quemadmodum sæpe alias fecimus, libenter provocamus.

Ut ut res sit, libellus certe dignus est qui ab omnibus legatur; legi enim vix posse credimus sine inimico quodam pietatis et devotionis sensu erga Deiparam. A nobis autem necessario edendus fuit et propter Petrum de Alva, et propter alios multos ad quos ex Alva opinio illa manavit, esse Hildefonsi nostri factum. Fecimus autem sicut et in cæteris, ut cum Cod. ms. Bibliothecæ sanctæ Ecclesiæ Toletanæ ex pluteo v, num. 9 (diverso abs dubio ab eo Codice quem vidit Petrus de Alva, nos vero minime reperimus) collatum, emendatumque quantum in nobis fuit, ederemus. Vale.

INCIPIT PROLOGUS

IN CORONA B. VIRGINIS MARIE.

Corona aurea super caput ejus expressa signo sanctitatis (Eccl. xlv. 14). Gloriosæ Virginis imperatoriam majestatem, omnium virtutum gloria decoratam, margaritis omnium charismatum adornatam, sapientie et scientiæ a fulgore illustratam laudare, benedicere et prædicare docent Scripturæ, hozantur creaturæ, moment figure, p neque omnes scientiæ theologicæ sacræ pagine. Ad hoc etiam incitatur per signa mirifica, per oracula de celo lapsa, per occulta mysteria, per doctrinam propheticam, per significationem mysticam, per lectionem evangelicam, per apostolicam tubam. Jam enim laudant eam cœli cœlorum, sol et luna, et stellæ, et lumen, totus orbis terrarum, chori et legiones angelorum, et omnes phalanges spirituum supernorum. Quapropter Spiritu sancto inspirati et sancti Dei homines ex omni natione, quæ sub cœlo est, conati sunt illam extollere mirandis laudibus, deauratis eloquiis, sermonibus rutilantibus et præclaris. Ego vero, cui tam opulenter ac splendide non sunt data dona charismatum, illam ex infusa scintillula eluculabo, vel pro posse, licet balbutiens ^d vernula, demonstro, ne ingratus inveniar ad ubertatem ejus degustatam. Ut autem juxta verbum prælibatum ejus sanctissimus vertex ornatu ampliori refulgeat, impono illi quamdam coronam auream, duodecim lapidibus insignitam, sex præclaris et luminibus splendidam, sex floribus pulcherrimis odoriferam, et omni suavitate respersam. Ordo autem situationis hanc seriem continebit. In primo loco inseram Topazion, in secundo Lucanum, in tertio Sardinum, in quarto Lilium, in quinto Calcedonium, in sexto Arcturum, in septimo Sapphirum, in octavo Crocum, in nono Achatem, in decimo Sidus marinum,

A in undecimo Jaspidem, in duodecimo Rosam, in decimo tertio Carbunculum, in decimo quarto Solem, in decimo quinto Smaragdum, in decimo sexto Violam, in decimo septimo Amethystum, in decimo octavo Lunam, in decimo nono Chrysolitum, in vigesimo Solsequium, in vigesimo primo Chrysoprasum, in vigesimo secundo Orionem, in vigesimo tertio Beryllum, in vigesimo quarto Camamillam. Ut tam ex pretiosis lapidibus, quam ex luminaribus fulgentibus, quam etiam ex decoris floribus corona insignis nobilitetur, pulchreficetur, et decoretur, et a Domina placentiùs et gaudentius acceptetur. Unde rogo te, alma Virgo, mundissima, sincera, et clarissima, regina nobilissima, ut hoc tantillum servitii gratanter suscipias, in tua gratia sub tuo præsidio me suscipias, et omnibus ereptum periculis, quandoque choris angelicis me conjungas. Filiis vero gratiæ hie te glorificantibus vel tuam opem poscentibus te exhibeas, rogo, placidam ac serenam; tuo obtentu mereantur veniam de peccatis; tuo ducatu perveniant ad gloriam paradisi. Amen.

Explicit prologus.

CAPUT PRIMUM.

Ostenditur quæ ratione corona hæc nostræ Domine esse debeat.

In desiderio animæ meæ, in gaudio Spiritus sancti, in charitate non ficta, in verbo veritatis te cupio extollere, te laudare, te benedicere, Virgo sole speciosior, aspectu pulchrior, fide et gratia vermantior; cum sis pulcherrima, et serena, clara, fulgens, et amœna, amabilis velut rosa, placens, grata, et speciosa. Verum tanta est dignitas tua et excellentia, quod si ad laudandum et glorificandum te linguis hominum loquar et angelorum, et noscerem omnia arcana mysteriorum, haberemque et omnem scien-

^b Fulgore deest in Alvæ Editione.

^b Omnia, Alva.

^c Sancti addimus ex Ms. nostro.

^d Vernulam edebat Alva, male, quod emendavimus ex Ms.

^e Lucibus, Alva.

tiam Scripturarum, prius n. i. h. deficeret virtus et potentia, quam tantorum præconiorum eorum exordii forent explicata ad liquidum elementa. Tu enim es incomparabilis cunctis mulieribus in pulchritudine, in decore, et in elegantia; clarior omnibus hominibus in virtute, gratia, et sapientia; gloriosior angelis in eminentia dignitatis, in excellentia sanctitatis, in adoptione gloriæ et honoris. Exaltata super choros angelorum, super thronos apostolorum, et prophetarum, omniumque civium supernorum, ad dexteram amantissimi filii tui coronata resides. Ibi tua merita recitantur, tua præconia gloriose extolluntur, tuæ laudes et prærogativæ venerabiliter et devotissime ab omnibus prædicantur. Quid ergo ego miser et peccator addere possum ad tam ineffabilia? Sed ad hoc tantum hic stylus meus ducitur, ut tuæ laudis ibi stilla aliqua dirigatur. Corona hæc quam tibi, Domina, polliceor, merito debet esse aurea; nam ut aurum excellit omnia genera metallorum, sic tu, Domina, in cælo et in terra super omnes oblines principatum. Tibique omne genu curvatur cælestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confitetur quod Mater Domini nostri Jesu Christi in gloria es Dei Patris, amicta sicut vestimento, coronata serio splendidero duodecim stellarum gloria, et splendore decorata; et sicut aurum claritate conspicuum, et forma decorum, sic tu, Domina, es sanctitate clarissima, virtutibus et miraculis fulgentissima, præclaris meritis radiantissima, mente et corpore formosa et decora.

ORATIO.

Virgo Regina, sole induta, duodecim stellis coronata, in cælis exaltata, cum sis pia, et omnibus viscerosior, maris stella serenior, vide hostilia jacula quibus confodior, aspice dolores quibus excrucior, cerne tentationes quibus illidor. Ne diu hostis sæviat, ne prosternat, ne subiciat, dextera tua ipsum dejiciat, infernus deglutiat; et ne in morte caliget oculus fidei, tunc mihi refulgeat radius tuæ claritatis. Dum corpus necat mors dura et aspera, et mentem turbant mala præterita, dum contremiscit tota conscientia, assistat nobis tua præsentia; et ne perturbemur ab adversariis, defende nos tuis presidio. Transeamus cum spe sanctæ resurrectionis securi de gloria perpetuæ claritatis. Amen.

CAPUT II.

Topazius lapis pretiosus in corona Virginis.

^b Omnium gratiarum Virgo plena, tota clara et serena, sanctum et benedictum reclinatorium, aureum et perlucidum in decorem et gloriam Dei Filio coaptatum, ad laudem et gloriam tuæ excellentiæ, in primo loco tuæ coronæ inelytæ affligo lapidem Topazium, splendorem omnium lapidum ^c superantem; qui bene ad ornatum tuæ nobilis coronæ pertinet, eo quod tu, dulcissima Domina, ut cunctas feminas vincis pulchritudine carnis, sic et omnes sanctos et omnes angelos superas excellentia sanctitatis. Nam omnis vita tua cunctis exstitit sanctitatis exemplar et perfectionis, et morum disciplina regularis. Si in fide quis commendatur, quis in illa locupletior te. Si in spe, quis longanimior? Si in charitate quis ferventior? Si in religiositate, quis honestior? Quis studiosior in lectione? Quis devotior in oratione? Quis subtilior in contemplatione? Quis viscerosior in pietate? Quis mansuetior in lenitate? Quis purior in castitate? Quis mundior in virginitate et in temperantia? Quis

A copiosior in scientia? Quis eloquentior in Justitia? Quis fortior contra adversa? Quis sanctus, vel angelus divina arcana profundius penetravit? Quis copiosius divinam gratiam ad se traxit? Quis altissimam majestatem limpidius et clarius contemplatus fuit? Merito ergo, Domina, in ornameto tui capitis oblines Topazium, omnibus lapidibus præstantiorem; quia tu omnes sanctos et angelos superas in pulchritudine virtutum, in splendore charismatum, et in coronis meritorum. Idcirco propter omnium bonorum quam possides pulchritudinem, et totius misericordie affluentissimam ubertatem, peccatores trahis ad veniam, pugnatore perducis ad bravii coronam, justos ducis ad gloriam incorruptam. Tu, Domina mundi, regina cæli, servitum ademisti, libertatem restituiisti, sustulisti mortem, vitam donasti, dum Salvatorem nostrum Dei Filium peperisti. Tu, Domina, in angustiis nos recreas, in adversis confortas, in infirmitatibus corroboras, in morte liberas, a demoniis nos eripis, a morte perpetua subtrahis, para dis janua nobis pandis, Redemptori nostro conjungis. Tu, mater indulgentiæ, ligata solvis, soluta reseras, adversa mitigas, contrita sanas, reos solvis, reos delinquentes, lapsos relevas, recreas desperatos, honorem renovas, fiduciam reformat, vires gratianque infundis. Tu indignationem compescis, amissam hereditatem restituis, nos separas a diabolo, purificas a peccato, reconcilias Deo.

ORATIO.

O ^d Virgo aurea, mater Dei sanctissima, angelorum gratulatio, patriarcharum exsultatio, prophetarum letitia, apostolorum gaudium, martyrum suavitas, confessorum dulcor, virginum harmonia, piæ aures ad me fleete, illos tuos misericordes oculos ad me converte. Cecus sum, lumen infunde; infirmus sum, salutem tribue; mortuus sum, vivifica me. Tuo enim aspectu mellifluo lætificantur gemeundi, tuo tactu ^e lenissimo sanantur infirmi, tuo odore roseo mortui reviviscunt; et omnia bona, quæ sunt in cælo, vel tuis meritis donantur, vel tuis precibus obtinentur. Respice igitur, Domina, hunc peccatorem miserum, peccatis tenebrosus, multis miseriis circumdatum. Per te, Virgo sanctissima, mea vincula dirumpantur, mea debita dimittantur, mea diruta reparentur, mea vetera renoventur, mea confRACTA solidentur, mea perditia restaurentur, mea imperfecta perficiantur. Per gratiam tuam voluntas mundetur, mens resplendeat, animus inflammetur, liquescat pectus, dulcescat gustus, aspectus decoretur. Adjva me lucerna per quam illuminor, dulcedo per quam reficior, virtus per quam consolidor, fortitudo per quam sustentor. Longe fac a me verbum iniquum et dolosum, cogitatum ^f malignum, opus nefarium. Gratia tua totam dirigat vitam meam; præsentia tua illustret meam mentem; misericordia tua me perducet ad vitam æternam. Nam vere tu es ^g vita recta ad illam gloriam, prout hic unitor. O Mater! qui tenditur ad cæli fastigium, hic per te recipitur conventus humilium. Favus, et mel dulcoris, et candor floris; mundi domina, charitatis nectura, amoris conjunctura, mundans crimina; virginis dignitas decorata lilio, secunda virginitas exaltata solio; angelorum regina, salutis medicina, flos convallium; virtutum disciplina, munditiæ cortina, lumen cordium; regina supernaturalis, carina ^h mundialis, Christi solium, duc tecum parvulorum [parvulos?] ad gloriam sanctorum ⁱ post exilium. Amen.

que legitur, cum fuerit aperte scribendum *via*; deinde prout hic unitor nihil significat, sicut nec *sinitur*, quod nos in Ms. legimus. Tandem Alva conjectatur pro *O Mater!* legendum *amatur*, quod tamen nec sensum aperit sententiæ.

^b *Mundialis* supplevimus ex Ms. et certe desideratur ad rhythmum consonantiam.

ⁱ *Post* deest in Edit. Alvæ.

^a Ubi Ms. habet *sanctitatis* repetit *Alva dignitatis*.

^b *Omni* edidit Alva.

^c *Male* Alva, *impermanentem*.

^d *Virga aurea*, Ms.

^e *Levisimo*, Alva.

^f *Malignum* deest in Alvæ Edit.

^g *Locus* hic depravatus est nec minus in nostro Codice quam in Alvæ Edit. Nam primo *rita* in utro-

CAPUT III.

Lucanum sidus in corona Virginis secundum locum obtinet.

Tu igitur, Virgo præclara, felix cæli porta, amœnitas paradisi, angelorum domina, regina mundi, sanctorum lætitia; advocata credentium, fortitudo pugnantium, revocatrix errantium, medela penitentium; ad laudem et gloriam tuæ imperialis majestatis, in secundo loco tuæ coronæ gloriøsæ alligo Lucanum. Est autem Lucanum corpus sphericum et rotundum, clarum et lucidum, pulchrum et gratiosum; quæ omnia, sanctissima, valde tibi conveniunt; idcirco merito in corona tua debet situari. In forma circulari et rotunda æternitas designatur, non habens principium, neque finem; nam licet tu, Domina, esse cœperis ex tempore, ^a coram Deo quodammodo æterna exististi, eo quod a sua majestate fuisti æternæ præordinata, ^b ante mundi constitutionem in matrem Dei electa, sancta, et immaculata; ut per te Deus nobis suam pacem de cælis mitteret, genus humanum redimeret, ruinam angelicam repararet, victos de inferni claustris educeret, et cæli januam reseraret. Fuisti etiam clara operibus sanctis, clarior salutaribus exemplis, clarissima meritis glorijs. Coram Deo et hominibus fuisti amabilis et grata, super decorem mulierum gratiosissima, super pulchritudinem angelorum elegantissima. O quam magna es in meritis, Mater Dei! O quanta est dulcedo pietatis et misericordiæ tuæ! Terrestria reparas, cælestia restas, ima summis conföderas, et omnibus ad te clamantibus misericorditer gratiam administras. Idcirco qui misericordia indiget, accedat ad te, et viscera tua inveniet misericordia redundare. Qui ex contrariæ partis impulsu in fide dubitat, respiciat ad te, et quod erat dubitans, solide stabilietur. Qui per carnis concupiscentiam oblectatur, tuam gratiam invocet, et periculum castitatis auferatur. Qui superbia et elatione in mente pulsatur, in te vertat intuitum, et de merito tuæ humilitatis tumor animi detumescet. Qui iracundiæ facibus est accensus, oculos levet ad te, et de tua tranquillitate mitescet. Qui de via vitæ per errorem abductus fuerit, ad te stellarum maris respiciat, et in luce tua ad veritatis semitam reductur. Ad omne periculum pietas tua subvenit, et potens est subvenire. Et merito quidem, cum sis mater Dei, regina mundi, cælorum imperatrix, sponsa Spiritus sancti. Tu enim facis in Christo manere, et ad divina pervenire. Tu in æternitate Dei viges, et in veritate Dei laces, in bonitate Dei gaudes. Tu segregas a vitis reddit gratias, socias sanctitati, fugas scelera, lavas vitia; reddis lapsis innocentiam, mœstis lætitiā; fugas odia, paras concordiam. Tu bella compe-cis, iras comprimis, superbos calcas, humiles amas, discordes sedas, inimicos concordas, præsentem socias, absentes invitas, terrena cœlestibus, et ima divinis concilias. Tu peristi Deum cæli, regem terræ, orbis Dominum, reparatorem mundi, mortificatorem mortis, restauratorem vitæ, perpetuitatis auctorem; nec ipsum concipiendo sensisti libidinem, nec pariendo, dolorem. Pro quo partu benedicto offero hoc laudis carmen:

Conditor alme siderum,
Natus ante Luciferum,
Mundum salvare cupiens,
Ad hujus mundi vesperum
Candoris intrat uterum,
Tanquam sponsus egrediens.
Per prophetas prædicatur,
In figuris demonstratur,

^a Corruptus hic locus in Alvæ Edit. Corona Deo quodammodo æterna Deo exististi.

^b Hoc loco intersert Cod. Ms. ab initio, et ante sæcula præscita, et præordinata.

^c Tuus deest in Alvæ Edit.

A

Hoc grande mysterium.
Oraculo Gabrielis
Mariæ lato de cælis,
Clarum sit indicium.
Ut de flore vel lilio
Gratus odor emittitur,
Sic de Mariæ gremio
Verbum Patris emittitur
Gloria fecunditatis,
Et honor virginitatis
In corpore Mariæ,
Ut candor manet in rosa,
Et albedo speciosa
Monstratur in ebore.

Qua propter cum omnium honorum post Deum sis causa, te affecto et desidero laudare, tuam pulchritudinem amare, tuam beatitudinem venerari, tuam celsitudinem glorificare, tuam benignitatem deprecari.

ORATIO.

B Lucem igitur miserationum tuarum superne infunde, ut anima mea peccatis sordida, gratia tua sit diluta, tua gloria illustrata, tuo dulcore dulcorata, tuo amore inflammata, tua protectione conservata. Partus ^c tuus virgineus et deficius me captivum redimat, me ægrum sanat, me cæcum illuminet, me mortuum suscitet, et ab omni peccato et periculo me præservet. Domina mea, quam honorabo; dulcedo mea, quam amabo; regina mea, quam reverbor; sponsa mea, cui me servabo, gratiam tui aspectus super me convertet, ut in decore tuo videam lucem, et inter tenebras videam veritatem, et inter vanitatem videam vitam, et devitem mortem. Et cum sis omnium gratiarum plenissima, interiora mea ab omni malitia dilue, cor meum templum Dei perfice, tu ^d sancto amore illud reple, ut te amando desiderem, desiderando te quæram, quærendo inveniam, inveniendo amplectar, et teneam, et in te ^d suaviter requiescam.

CAPUT IV.

C *Tertio locatur Sardius lapis in corona Virginis.*
Virgo mater pietatis, thronus summæ majestatis, cui servit angelorum et hominum natura, quam collaudat omnis creatura; ad ejus nutum humescunt arida, recalescunt frigida, reviviscunt mortua; ejus vita nihil sanctius, ejus conscientia nihil purius, ejus oculis nihil beatius, ejus amore nihil honestius, ejus amplexu nihil castius, ejus dote nihil utilius. Ideo ego peccator in te tanta conspicens, tibi desiderans complacere, et quodam modo applaudere, ut tua corona resplendeat insignis, in tertio illius loco ^e colloco Sardium lapidem pretiosum, splendore purpureo decoratum. Sardus igitur rutilando splendore tuam illustrat coronam nobilem, cum spiritale martyrium colorat et purpurat mentem tuam. Cum enim amantissimus filius tuus, tuæ virginitatis sponsus, victus flagellis creditur, sputis illuditur, opprobriis lacescitur, contumellis fatigatur, illusionibus dehonestatur, cruci clavis affigitur, felle et aceto potatur, in latere lancea perforatur, tota efficeris dissoluta, omni merore confecta, omni dolore cruciaris, omni cruciatu torqueris, omni acerbitate amaricaris; vulneraris in mente, translaquearis in anima, jacularis in corde, confoderis in pectore, martyrizaris gladio, in visceribus ^f taliter jugularis. Sed nunc gaude, Domina, quia quem vidisti morientem in terris, nunc conspicis regnantem in cælis; teque dolorum suorum participem, illuc suæ gloriæ et gaudii facit consortem, donans tibi perennem honorem, ut tibi omne genu flectatur, et omnis lingua tibi laudes confiteatur, ^g tanquam Matri Dei, et spon-

^d Ubi Ms. noster habet *suaviter*, legit Alva in suo sua vita.

^e Colloco deest in Alvæ Edit.

^f Tanquam matri Dei. Alva edidit *antequam*; ^a conjectabatur legendum *tanquam*, sicut est in nostro Ms.

sæ Spiritus sancti, filiaque amantissima Dei Patris, quæ sedes a dextris Regis æterni, ut regina clarissima, gloria et honore coronata, in vestitu decorato mirabili varietate circumdata, omnium angelorum et sanctorum concentu et harmonia excellentissime collaudata. Unde pro utroque, scilicet dolore mortis filii, et ineffabili gloria, qua nunc letaris in cælis, his verbis aliquo modo te cupio demulcere

Ave, Virgo cælibata
Comparata lilio,
Ense crucis jugulata
a Transfixaque gladio.
Sed resurgente Filio
Tuo sis exilarata,
Tristitiaque fugata
Cumulata gaudio.
Nunc in cælis exaltata
Resides in solio:
Solarique pallio,
Concedenter adornata,
Stellis claris coronata,
Nobili tripudio
Virginum collegio
Veneranter cogitata,
Omniumque júbilo
In æternum collaudata.
Amen.

Merito igitur, clementissima Domina; ab omnibus es laudanda et glorificanda, cum omnibus conferas gratiam, neminique exagges pœnam. Tu enim confers terræ pacem, cælis gratiam, salutem perditis, vitam mortuis; regis prospera, repellis adversa, vitia exstinguis, virtutes succendis, reddis casta corpora, corda pura; pacem membris, mentibus das quietam fidem; gentibus vitæ ordinem, moribus disciplinam. Tu namque, Domina, es admirabilis singulari virginitate, amabilis salutaris fecunditate, venerabilis inestimabili sanctitate. Tu visibilem mundo suum exhibuisti Salvatorem, tu genuisti mundo restauratorem, tu obtulisti mundo Dominum et Creatorem. Tu es divinis et angelicis præconiis prædicata, sancta mente et corpore permanens, multis donorum privilegiis sublimata, cum senatoribus cæli infra curiam paradisi conversata, sub Spiritus sancti disciplina et magisterio totius divinitatis informata, virtute Altissimi obumbrata, salutifero rore Spiritus sancti fecundata et imprægnata. Tu exemplar es continentie et castitatis; tu es forma perfecta integritatis; b tu præcellis cunctis, supereminens universis. Tu virgo sancta, virgo sobria, virgo devota, singularis integritate, excellens integritate, concepisti salvo pudore, peperisti sine dolore. Tu vitam et lucem hominum genuisti; tu virgo Deum de Spiritu sancto concepisti, quem illibata peperisti; tu Virgo speciosa præ filiabus hominum speciosum forma præ filiis hominum castitatis visceribus concepisti, nobisque ipsum obtulisti.

ORATIO.

Cum igitur sis mater Dei clementissima, dulcissima, potentissima, miserere mei in die tribulationis et necessitatis mee. Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, et odio iniquo oderunt et persecuti sunt me, animam meam c corruperunt, vulneraverunt, constupraverunt, sub pedibus suis conculcaverunt. Reconcilia me, Domina mea, Creatori meo, quem carne tua sancta induisti. Redde me Deo meo, quem lacte virgineo nutristi, ut d per tua sancta merita gratia illius visitatus, misericordia suscitatus, luce illustratus, virtute roboratus, possim hostes

a Alva, crucifixaque, improprie, nec ad metri numerum. Ms. noster habet ut edimus.

b Alva, tu ne præcellis; nos excludimus ne ad Ms. nostrum.

c Corruerunt, nost. Ms. Alva, corrumpunt.

d Alva, partus sancta merita, etc.

A meos contemnere, virtuosa opera perficere, Creatori meo perfecte inherere, laudesque perpetuas illi et tibi in æternum psallere et cantare. Amen.

CAPUT V.

Lilium flos candidus in quarto loco coronæ Virginis situatur.

Maria thesaurus et hortus benedictionis, columna et firmamentum veritatis, splendor et nitor gratiæ, vena et venia indulgentiæ, imperatrix et doctrix gloriæ, fundamentum Ecclesiæ, fons sapientiæ, aula pudicitie, spes salutis et veniæ, plena virtutis et gratiæ, sedes pacis, aula beatitudinis, terra benedictionis, parens veritatis, ministra salutis, amatrix humilium, honor continentium, lux peccatorum, e virtus penitentium, via errantium, magistra perfectorum, gaudium angelorum et hominum, ad gloriam et decorem tuæ coronæ in quarto ipsius loco situo Lilium, florem gratum et speciosum. Lilium habet albedinem in colore, suavitatem in odore, lenitatem in superficie, pulchritudinem in decore; et hæc tibi conveniunt, ut merito in tua corona debeat situari. In albedine Lilii virginitas designatur; fuisti enim Virgo pura mente, et corpore sanctificata; et sicut virginitatem habuisti in corpore, sic puritatem et munditiam in conscientia; virgo enim in partu fuisti, et post partum inviolata permansisti. f Decora igitur in carne tua virginitatis candore, et in anima humilitatis et puritatis splendore, placuisti Dei Filio pro sanctitatis et virtutis duplici ornamento. Tu Domina es singularis; nam nulla alia, ut tu, sic Deo placuit, nec tam speciosum palatium illi ædificavit. Ergo sicut in comparatione Dei nemo bonus, sic in comparatione tui nulla invenitur perfecta, quamvis eximia comprobetur. Sed quid tam suaviter redolet animæ, ut nomen tuum respersum? de quo nomine ait quidam:

Mariæ nomen aurum [F., aureum],
Fragrans, et aromaticum,
Velut pigmentum cœlicum:
Ut sol est luce fulgidum,
Et mortuis vivificum,
Et monachis mellifluum,
Sanctum, et anagogicum,
Divinum, et extaticum.

Tu es et Domina multum lenis et mitis; sœpi enim Scriptura te prædicat lenitatis magistram, benignitatis normam, modestiæ regulam, mansuetudinis formam. Tu etiam es puella decora nimis, virgoque pulcherrima, et incognita viro (Genes. xxiv. 16); neque est mulier similis tui in aspectu, in pulchritudine, et in sensu verborum; et quia tu formosa valde castitatis ornatu virgineo, et incredibili pulchritudine totius sanctitatis, et omnium virtutum apparatus pretioso, in oculis summi Regis fuisti placida, valde amabilis et gratiosa. Tu etiam habuisti pulchritudinem in oculis propter simplicitatem existentem, elegantiam in labiis propter eloquentiam distillantem, decorem in manibus propter largitatem affluentem, speciem in auribus propter pietatem inclinantem. Quis est sufficiens tuas virtutes enarrare, tua mirabilia explanare? Tu es cælo altior, abyssu profundior. Tu Deum, quem mundus non potest capere, immaculato utero postasti. Tu primæ matris damna restaurasti, tu homini perditæ redemptionem h adinvenisti, tu singulare commercium mundo præbuisti. Tu omnem creaturam sanctitate et dignitate transcendis. Tu cœlestia, i et terrena uno fœdere coniungis, ad cœlestia et superna nos provehis, pactum confirmas, et mortis vincula dissolvis. Tu Virgo regia gemmis virtutum ornata, gemino mentis et corporis decore

e Ms. nost., unctio penitentium.

f Filii legebat in utroque Ms. certe mendose.

g Decorata, Ms. noster.

h Ms. noster, adduxisti.

i Alva, et terrestria cum fœdere.

fulgida, specie tua et pulchritudine tua in cœlestibus **A**
cognita, cœlestium civium in te provocasti aspectus,
ita ut regis animum in tui concupiscentiam ^a incli-
nares. Tu cœlestem nuntium ad te de supernis educes.
Tu concepisti, et sine peccato; gravis fuisti,
sed non gravata; peperisti, sed non corrupta; Deum
pariens, et de Deo concipiens; nesciens virum, et gi-
gneus filium; casta puerpera, mater intacta, illius
mater cujus Deus Pater. Filius paternæ charitatis
est corona tuæ castitatis; sapientia paterni cordis
est fructus tui uteri virginalis. Tu flos florem, virgo
virginem sponsum, coronam virginum es prolata.
Super salutem et omnem pulchritudinem a Domino
es amata; sine tactu pudoris inventa es mater Sal-
vatoris; Dominum omnium meruisti portare, et Re-
gem angelorum sola Virgo lactare; fulgore virtu-
tum mundum illuminare, luce justitiæ corda clarifi-
care; quia semper radiis splendore gratiæ, et nuli
illis macularis sordibus culper. Saluta igitur te, regina
virginum, rosa veris, convallis lilium; te salutando
volo finire istud capitulum.

ORATIO.

Ave, plena cœlesti gratia, plena Deo, plenaque
gloria: te circumdant virginum lilia, te sociant vir-
tutum præmia, Virgo Dei, Virgo puerpera, omni-
brata virtute supera. Tu illa nubes lucifera, ^b quæ
illustras cœlum et sidera; dealbata turris eburnea,
colorata rosa purpurea; ut prostretur legio felix,
commemorata est tibi romphæa. Cum sis salus et ho-
nor hominum, Mater Dei, corona virginum, tibi decus
non habens terrena, persolvatur jure post Domi-
ninum.

CAPUT VI.

*Situatio Calcedonii pretiosi lapidis in corona Virginis
Mariæ.*

Virgo et Domina mirifica, per quam fracta sunt
tartara, reservata sunt cœlestia, reparata sunt per-
dita, renovata sunt elementa: singulari decore præ-
cunctis rutilans, singularique pulchritudine radians
et coruscans, ad honorem et gloriam tui sanctissimi
capitis, in quinto loco tuæ coronæ inclyte situo
Calcedonium lapidem pretiosum, virtute præcipuum,
Calcedonium, qui obscurus est domi, sed sub divo
rutilat, et fulget in diademate tuo, quo virtutes et
miracula tua non jam latent in angulo, sed dilatantur
in universo mundo. Ubique nomen tuum prædicatur,
fructus tuus benedicitur, venter tuus extollitur,
^c ubera tua venerantur. In omnem terram erieit so-
nus tuarum virtutum, et in fines orbis audita est vox
tuorum miraculorum (Psal. xviii, 5). In toto orbe
animas illustras, corpora recreas, mortuos suscitās,
infirmos sanas, pauperes reparas, imbecilles sus-
tentas, confracta solidas, perdita restauras, con-
gregata conservas; cæcis visum, claudis gressum,
surdus reparas auditum; mutis eloquentia, ignoran-
tibus scientia, languentibus medicina, cunctis tua
gratia infunditur, tua pietate cunctis succurritur,
omnibus tua misericordia suffragatur. O igitur Vir-
go benedicta, et superbenedicta, fructum bajulans
benedictum, per quem benedicuntur omnia, cœlum,
terra, et maria! O pulchra ad intuendum, amabilis
ad contemplandum, delectabilis ad amandum! Cujus
pulchritudinem sol et luna mirantur, cujus splendore
corda illuminantur, cujus [F., cui] potestates ange-
licæ famulantur, cujus opes nunquam deficient, cu-
jus opes nunquam decrescunt. Tu quidem Deo es
grata, angelis, et hominibus: Deo per humilitatem,
angelis per virginitatem, hominibus per fecundi-
tatem.

Tu es cella custos unguentorum,
Aula cœlestium sacramentorum,
Clarum sidus navigantium,

^a Alva, inclinaret.... educeret.

^b Quæ illustras. Hæc verba desiderantur in Alve
Edit.

Callis rectus non errantium,
Laus sanctorum cœnentium,
Salus vera languentium.
Arca sophiæ,
Tabernaculum gloriæ,
Regula justitiæ,
Virtus temperantiæ,
Rosa pudicitie.
Nardus odorifera,
Amigdalus lenitatis,
Veranus laurus castitatis,
Oliva fructifera.
Florens hortus austro flante,
Porta clausa post et ante,
Via veris in via.
Fusa rore cœli tellus,
Fusum Gedeonis vellus,
Deitatis pluvia.
Plaça, Maria, maris stella,
Ne involvat nos procella,
Et tempestas omnia.

O regina radiantissima, omnibus bonis plenissima!
per te Deo refunditur gloria, angelis Letitia, salus
peccatoribus, solamen desperantibus, infirmis sani-
tas, cæcis claritas, tristibus gaudium, morientibus
solatium, pugnantibus constantia, justis gloria, et
immarcescibilis corona. Tu cura agros medicans,
gaudium mœstos consolans, sanitas dolentes liti-
ficans:

Tu convallis humilis,
Terra non arabilis,
Quæ fructum parturit:
Flos campi convallium,
Singulare lilium.
Christus ex te prodit.
Tu cœlestis paradusis,
Libanusque non incensum,
Vaporans dulcedinem,
Tu candoris et decoris,
Tu dulcoris et odoris
Habens pulchritudinem

C Tu es mater numinis ^d sancta nitore radians, et su-
perni luminis charitate terram illustrans. Tu lux
puritatis et sanctimonie mundissimum Deo habita-
culum præparasti. Tu in cœlesti throno super or-
dines angelorum perpetua claritate refulges, tanquam
sidus ante lucanum matutinum nos rore perfundis.
Splendidus in sanctitate radians quam luminaria in
firmamento cœli, inflammata charitate, cunctis ange-
lis vicinus lumen deificum contemplaris. Tu sapientiæ
et virtutis candida luce radians, horridas temporum
tenebras virtutum fulgore fugasti. Tu mater salutis,
quæ sola desperatis potes afferre medicinam, de cu-
jus utero virginali Deus in salutem populi sui est
egressus; mater salutis, per quam mors victa suc-
cubuit, et salus hominis desperata surrexit; mater
salutis, quæ dejectæ mentis ruinas erigis, et arden-
tem restringis [F., restringis] morbum æstuantium
delictorum

ORATIO

Miserere igitur, tam potens, et tam clemens, tam
dulcis, et tam pia, tam pulchra, et tam formosa,
hujus peccatoris famuli. A peccatis et vitiis abluere ei
nostra tua luce pectus irradia meum, tuo amore
accendam inflammam, a filio tu impetra mihi pacem et
indulgentiam, et in die judicii resurrectionem glori-
ficatam. Amen.

CAPUT VII.

*Positio Arcturi luminaris splendidi in corona
Virginis.*

Regina serenissima, mater Dei intacta, Virgo pu-
ra, Virgo sancta, Virgo immaculata, cujus lauda

^c Alva, verba tua.

^d Ms. noster, numinis sancti.

mus virginitatem, miramur nullitatem, sed charius (quæ miseris sapit dulcius), invocamus tuam misericordiam et pietatem. Nardus tua et unguenta sunt dona Spiritus sancti in te quiescentis, te illuminantis, suo amore te inflammantis. Tuus fructus est æternus, cujus odor mundum replet, cujus sapor fideles satiat, cujus splendor solem superat. Quia igitur tam pretiosum fructum vitis fructifera nobis protulisti, ad aliquid honoris et gloriæ tuæ magnificentie aggregandum, in sexto loco tuæ coronæ Arcturum situo, clarum et lucidum luminare, septem stellis decoratum, in modum plaustris. Huic, Domina, similis, et quodam modo compararis. Fuisti quidem virginitate lucida, fide et sanctitate clara, fecunditate fulgentissima; septem stellis fuisti decorata, cum septem virtutibus fuisti adornata. Tu enim fuisti ^b solidata per fidem, amore inflammata per charitatem, sursum elevata per spem, per temperantiam fuisti sobria et modesta, per fortitudinem vigorata, per justitiam æquissima, per prudentiam discretissima. Currus Dei fuisti, in tua sancta anima Deum omnipotentem circumferendo, et Dominum Jesum Christi in tuo sancto utero bajulando. Currus etiam Israel es, peccata nostra benigne supportando, indulgentiam et pacem nobis impetrans, ad iter paradisi tuum ducatum prestant. Domina mea, solatium cordis mei, dulcor animæ meæ, recreatio spiritus mei, vitia et peccata mea, mores meos duos et ferreos misericorditer supporta; tuis meritis sit mihi concessa pax et indulgentia; per te via paradisi sit mihi ostensa, et ostia et janua cœlica reserata. Igitur, præclara Domina mea, ^c indica mihi quid tibi offeram pulchrum et gratum, demonstra mihi quid tibi presentem et dem amabile et jucundum, ostende mihi quid tibi donem delectabile atque formosum; ^d pota hunc peccatorem fetidum ab ubertate plenitudinis munditiæ tuæ, pasce hunc vermem horridum ab opulentia dulcedinis tuæ, eripe me de manu potestatis adversæ, confunde omnes adversarios meos; sicut fumus ^e deficit, pereant omnes inimici mei; potestas tua, Domina, conterat eos, infernus viventes deglutiat eos. ^f Aperi nunc, Davidica clavis, viscera melliflui cordis tui, aperi nunc ostium luminis tui, ingrediar, et videam, atque degustem suavitatem uberum tuorum, et de tuo fonte dulcissimo anima sitiens ebrietur; ex qua recreatione mirifica te sciam diligere toto affectu cordis, toto conatu mentis, ferventer et prudenter, sinceriter et jucundanter, humiliter et devote. Da mihi vocem laudis, ut digne sciam tua mirabilia enarrare. Benedicta sit tua virginitas florida, benedicta sit tua fecunditas virginea, benedicta sit tua humilitas gratiosa, benedicta sit tua pietas viscerosa, benedicta sit tua sanctitas qua sis excellentior cunctis, benedicta sit tua ^g dignitas pretiosior universis; nam Spiritus sanctus suo rore mellifluis tuum uterum virgineum fecundavit, tuum corpus sanctissimum per divinum umbraculum obumbravit; tua felix anima, quæ est sanctæ Trinitatis nobile triclimum, nobilissime insignitur; siquidem ornatur auro fidei, argento sapientie, lapidibus pretiosis, sanctitatis velleris [F., vellere], verecundie rosis, liliis castitatis, violis virginitatis. Sole justitiæ illustratur, luna castimonie et stellis innocentie radiatur, omnibus the-

A sauris gratiæ decoratur, omnibus sacris charismatibus nobilitatur.

ORATIO.

O Virgo Domina, tot et tantis bonis cumulata et repleta! sis nobis clemens in nostris necessitatibus, dulcis in tribulationibus, pia in angustiis, prompta et apta ad succurrendum in periculis. Tu etiam tribulatis es refrigerium, tu mœstis impendis solatium, tu mulces fletus plorantium. Nos premit sarcina criminum, defluunt aquæ cupidinum, discurrent fluctus voluptatum. Sed o! tu miserans miseris, nos consolare tuis solatiis; et ne ^h involvamar perpetuis tenebris, ne deputemur æternis suppliciis, succurre nobis in hora dolorosa et pavidæ mortis, perduc nos ad gaudium sanctæ resurrectionis, et ad gaudium perpetuæ claritatis. Amen.

CAPUT VIII.

Sapphirus lapis pretiosus in corda situatur Virginis.

B Sanctæ Trinitatis nobile triclimum, Verbi Patris sanctum reclinatorium, puella decora, virgo formosa, regina clara et serena, pia, dulcis, gratia plena, cui a Deo collatum est, ut inter feminas ⁱ prima Deo virginitatis munus offerres, unde jure angelico aspectu simul et factu [F., affatu] meruisti perfrui, quæ angelicam studuisti vitam imitari. In te enim cœlis distillantibus, tota se infundit plenitudo divinitatis, cui oblata sunt et data gratiæ plenitudo, Dei cohabitatio, cœlestis benedictio. Quapropter cum tot mirabilem insignia in te tam excellentem prædicantur, ego peccator cupiens adhuc tuam gloriam ampliare, in septimo loco tuæ coronæ Sapphirum lapidem pretiosissimum collocare decrevi. Sapphirus enim similis est sereno cœlo, quem cum solis radius aspicit, splendorem ardentem emittit: cujus virtus est corpus castificare, oculis proficere, venenis occidere. Et iste lapis merito competit capitis tui ornameto. Tu, Domina, fuisti semper clara et serena, sincera, mundissima, et amœna. Tu enim es semper tota pulchra, tota formosa, tota immaculata, et tota speciosa. Macula nulla fuscari, nulla sorde maculari, omni gratia illustrari, omni virtute decorari. Pulchrior et speciosior es sole in aspectu tuo, et super omnem dispositionem stellarum rutilas decore præcipuo. Sed dum illa summa majestas, cujus tu es amabilis sponsa, et dilecta filia, suo gratioso et amabili radio tuam faciem reverberat, tum spes mea ampliori pulchritudine augmentatur, sapientia tua copiosiori luce ^j radiat, charitas tua tota ardens in Dei amore efficitur, et omnes virtutes tuæ ampliori sanctitate perfunduntur. Tu etiam, Domina, mentes et corpora castificas, oculos mentis et corporis illuminas, ^k peccatorum venena eliminat et extirpat. Cum igitur, Domina, sis salus humani generis, spes et solatium pauperis, succurre nobis servilis miseris; nobis bella premunt hostilia, hostes sua ^l extendunt retia, caro suggerit mollia, demon rixas et jurgia, mundus opes et honores, et quæcunque curiosa. O regina misericordie! succurre in tempore angustie, fer nobis opem tuæ gratiæ; et ne corrumpamur in tantis periculis, mane nobiscum, Domina, quoniam advesperascit. Tu fons salutis et totius gratiæ, via pacis, et portus indulgentiæ, audi plan-

minis tui, perturbato ordine erant immediate ante illa, et de tuo fonte.

^g Alva repetit sanctitas; pro quo est in Ms. nobilissimas.

^h Melius quam Alva, induamur.

ⁱ Alva, primum.

^j Ms. noster, radiatur.

^k Alva edebat ex suo corruptissime: pecorum venena alumnas.

^l Super extendunt retia. Alva.

^a Alva, sanat.

^b Solida, idem.

^c Alva, edebat: indica mihi quid tibi presentem, etc.

^d Pota emendavimus ex Ms. nost. Alva enim edidit nuti; forte autem legendum erat nutri.

^e Deficient, Alva.

^f Edimus hanc periodum ad Ms. nostrum: nam in Alvæ Editione hæc verba, aperi nunc ostium lu-

etus tuæ familie. Circumdant nos multa pericula, **A**
corpus consumit aegritudo prævalida, pectus urit
tentatio acerrima : pluvia devotionis compescitur,
fervor in oratione non reperitur, oculus a rationis
caligatur.

ORATIO.

O refugium pauperum ! O miserorum refrigerium !
in te sperant oculi omnium, ut liberemur a tam pes-
tiferis malis, cui salvare suppetit quos volueris. Mane
nobiscum, quoniam advesperascit; libera nos de
tenebris et umbra mortis, et perduc ad gloriam per-
petuæ immortalitatis. Amen.

CAPUT IX.

Crocus flos aromaticus in corona Virginis.

Si linguis omnium gentium et omnium melodiis
angelorum tuas laudes, Virgo sanctissima, possem
depromere, nihil sufficienter sufficerem; quia vere
in laudibus meis non invenitur conveniens organum, **B**
et hebes est cujuscunque subtilitatis ingenium. Nam
Spiritus sanctus, fons et origo omnium bonorum, sic
in te cumulavit sua insignia virtutum, et charismata
gratiarum, quod neque honorem quem habes in
mundo, nec gloriam quam habes in cælo, nec coram
nam quam possides in præmio, posset exprimere
spiritus angelicus, nec intellectus humanus. Quantum
ergo ab omnibus, Virgo serenissima, debeas collau-
dari, ego peccator ad honorem tuum et gloriam octa-
vo loco tuæ coronæ inelyte Crocum florem aroma-
ticum, tibi valde idoneum, cupio collocare. Est enim
Crocus colore aureus, c^o odore oblectativus, virtuo-
sitate mirificus, valde letificativus. Tu es enim virgo
aurea, omni sanctitate ornata. Per aurum tua san-
ctitas designatur; nam sicut aurum omnia metalla
excellit nobilitate et valore, sic tuæ sanctitatis digni-
tas superat omnium sanctorum merita, et omnium
prærogativas angelorum. Ideo super omnes in cælis
oblines; unde sicut in toto mundo non est locus di-
gnior tui virginei uteri templo quo Filium Dei susce-
pisti, sic nec in cælo, illo regali solio quo super
omnes sanctos te Dei Filius sublimavit. Tu etiam
es odorifera plusquam Crocus, quia tu ante Deum et
homines fragras et redoles. Unde et odor tuus est
sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus (Ge-
nes. xxvii, 27). Ager plenus est tuus sanctus uterus,
qui produxit messem benedictam, ex qua angeli et
homines sustentantur; sed odor qui procedit ex tua
humilitate valde Deum oblectat, odor procedens ex
tua virginitate valde delectat angelos, odor procedens
ex tua pietate multum recreat homines, odor proce-
dens ex tua sanctitate multum terrificat demones.
Fuiisti etiam et es virtuositate mirifica; nam virtus
ex te procedens clarificat visum, temperat gustum,
reformat auditum, confortat cor, illuminat intelle-
ctum. Gratia tua, Domina, in multis lætitiarum in
nobis parit; tu enim, Virgo piissima, frequenter
consolaris tristitia, lenis aspera, lætificas dolorosa, **D**
roboras debiles, sustentas imbecilles, vivificas mor-
tuos, sanas et liberas ægros. Pro his omnibus,
Domina, in tua gloria et honore gratulemur, in tuis
laudibus exultabimus, in tuis præconiis jucundamur,
tuis coronis et præmiis congaudemus. Unde de dul-
core et jubilo, qui ex te d^o cordi amanti infunditur,
dicit quidam : Oleum effusum, unguentum exinani-
tum, jubilus cordium, nomen Mariæ sanctum et
gloriosum. Sed frangatur alabastrum; descende,
Domina, in hortum meum, succende ibi amorem igni-
tum, stilla tui decoris unguentum, resperge tuorum
fragrantiam aromaticum.

^a Oculis ratione, Alva.

^b Alva pro sua, quod est in Ms. nostro, edebat
super, sicut paulo ante.

^c Corrupte Alva ex suo : colore aureus oblectati-
mius.

PATROL. XCVI.

ORATIO.

Maria sit in memoria, Mariæ rimetur dulcor et
gratia, Mariæ recolantur beneficia, et charitas in-
defessa. Sed et hos, quos nunc tibi offero versus,
Domina, pro tuæ gloriæ honorificentia commendata
digneris suscipere gratiose.

Salve, flumen misericordiae,
Flumen pacis, et flumen gratiæ.
Ros convallium,
Flos pudicitiae,
Mater Dei,
Et mater veniæ.
Salve, vera salus fidelium,
Majestatis thronus et solium.
Templum Christi,
Domus, triclinium,
Via vite, pudoris liliū.
Salve, floris decor amabilis,
Sponsa Christi ancilla humilis,
Tota pulchra et venerabilis,
Cui nulla fuit consimilis.
Prædicamus te venerabilem,
Sanctam mente, et corde simplicem;
Mundam carne,
Mitem et placabilem,
Deo gratam,
Deo amabilem.
Qui te gustant, adhuc esuriunt,
Tuum sanctum dulcorem sitiunt;
Te amare ardentem cupiunt,
Te laudare, sed non sufficiunt.

Sacra Mater Dei et hominis, laus et decus humani
generis, sanctitate sanctos transgrediens, claritate
plus fulgens cæteris, quis te digne valet extollere?
laudes dignas quis tibi c^o promere? Ex quo Deum es
digna parere, et lactare sacro ubere, salus nostra in
manu tua est, Domina. Tantum respiciat super nos
misericordia tua, et securi serviemus Deo regi æter-
no, et tibi ipsius benedictæ genetrici. O regina gloriæ!
quæ cum Deo vivis et regnas in solio majestatis
supernæ per infinita sæculorum sæcula. Amen.

CAPUT X.

*Situatio Achate pretiosi lapidis in corona Virginis
Mariæ.*

In cœlesti throno resides, regina fulgentissima,
gloria et honore coronata, gemmis virtutum ornata,
et multum læta, multum formosa, multum pulchra :
pulchra virginitate, pulchrior humilitate, pulcher-
rima in Filii Dei conceptione; pulchra in laude opi-
nionis, pulchrior in honestate conversationis, pul-
cherrima in gloria divinæ visionis. Pulchra, quia nec
maculam aut rugam habuisti, neque carnis neque
spiritus aliquod inquinamentum, sed tota tanquam
obrizans purissima, tota splendida, tota candida, tota
rutilans, tota mundissima : a cujus corde et opere
longe fuit omnis peccati macula, cui fortiter adhesit
totius sanctitatis gratia, et charisma. Tam pulchra,
Domina, tamque speciosa, et tam formosa gratanter
accipe lapidem Achatem, quem, ad ampliandum
tuum apparatus, in nono loco tuæ coronæ statui
collocare. Achates inter cæteras virtutes facit homi-
nem gratiosum; quem te decet habere, Domina, in
tui capitis ornamento, quia hæc in nobis efficacius
operaris. Sumus in peccatis tenebrosi, concupiscen-
tibus limosi, vitiis umbrosi; idcirco Deo odibiles et
detestabiles, tanquam filii gehennæ. Sunt enim multi
inflati per superbiam, nigri per avaritiam, sanguino-
lenti per iracundiam, fetidi per luxuriam, lutosi per
gulam, lividi per invidiam, somnulosi per pi-
gritiam. Cum s^o autem placuit ei qui te segregavit ex

^d Alva, concordia menti.

^e Promeretur, Alva.

^f Alva, vitiiis verbosi.

^g Cum enim, Alva.

utero matris ad succurrendum miseris, ut tua super nos viscera moveantur, tunc obstetricante manu tua, educuntur extra opera tenebrosa, et introducuntur virtuosa; detestantur vitia, amplectuntur jejunia; extinguuntur concupiscentiae, reviviscunt virtutes: *Aperis manum tuam, et implet omne animal benedictione* (Psalm. cxlv, 8, 16), et gratiae tuae in nobis lactato semine, ex superbis sunt humiles, ex avaris compatiētes, ex gulosis abstinentes, ex luxuriosis casti, ex iracundis charitativi, ex pigris laboriosi; ut qui prius Deo displicebant velut filii tenebrarum, nunc per te sunt placidi, tanquam filii lucis, celestisque regni coheredes Christi. Et ideo gloria in excelsis Deo, qui de tam utili et necessaria nobis procuratrice providit, cujus cura et officium est evacuare tartarum, illuminare mundum, irradiare caelum, replere paradisum, diabolum contere, praedam ex ipsis ore rapere, peccatores per poenitentiam patri- monio, ut mater piissima, aggregare. O igitur Maria! plena gratia, virgo refulgens, aurea tota, munda, et illibata, in Christi habitaculum consecrata, vas in decorem et gloriam per ornatum, in oculis summi Regis gratum et placitum, sancti Spiritus benedictione sanctificatum! O puella virginea, a Spiritu sancto consecrata, a sanctis angelis protecta et custodita, ab archangelis et angelis circumgirata et consolata, multisque gratiis et virtutibus decorata! Verte, Domina, ad me pium et dulcem oculum tuum, clementem et gratiosum, fulgidum et luminosum. Visita me infirmum, cura me aegrotum, sana me languidum, consolare me tristem et gembundum. Da mihi cor devotum, et intellectum illustratum, ut cognoscere valeam largitatem tuae bonitatis et misericordiae, puritatem tuae carnis virgineae, profunditatem tui intellectus et sapientiae, sanctitatem tui corporis et animae. Respice, summa imperatrix, de altissimo tuae excellentissimae majestatis, et tenebras mei cordis tuae gratiae splendoribus illustra, sensum pervigilem in me repara, amore tuo me inflamma.

ORATIO.

Oro, ut tua virginitas me castificet, tua fecunditas virtutibus exornet, tua humilitas me faciat a humilem, tua pietas me pium et dulcem, tua sanctitas me compunctum et gembundum, tua clementia aeterna gloria dignum, et quandiu vixero in tuis laudibus et carminibus devotum. Nam duris tormentis corpus atteritur, et tentamenti aulmus frangitur, dulcor internus nobis subtrahitur. O sacra regina virginum! da solatium, confer remedium, vide fletus ad te clamantium; et ne habeamus in vitis, ne similes bestiis, mane nobiscum, Domina, quoniam advesperascit. Te ergo venerabilem virginem illibatam, per partum admirabilem in caelis coronatam, ut hanc animam febilem, aerumnis cumulatam, reddas mitem et humilem sordibusque mundatam, ut per mortem placabilem, contritam et devotam, vadat ad vitam nobilem, floridam, et splendibilem, a malis elongatam. Amen.

CAPUT XI.

Stella marina splendida in corona Virginis.

Ad laudandum, benedicendum, et praedicandum te, sanctissima Mater Christi, monemur Scripturis, incitamus exemplis, provocamur beneficiis, accendimur inspirationibus internis, et miraculis manifestis. Tu Deum hominibus genuisti, pacem mundo im- pe- trasti, diabolum superasti et viciisti, humanum genus reparasti, et omnia bona in caelo et in terra te mediante sunt patrata. Tu sancte Trinitatis nobilissimus et sanctissimus thronus, tu Verbi Patris incarnati speciosus et virgineus thalamus, tu lapis

^a Ms. noster, mitem.

^b Stigmam, Alva.

^c Ms. noster, remigantes.

A pretiosissimus in corona Imperatoris aeterni, tu summi Patris flua clarissima, sancti Spiritus sponsa amantissima, angelorum et hominum domina et regina. Tu chorus admirabilis, plenus sapientia, illu- stratus splendore, oculatus scientia, clarus omnium gratia, perfectus in decore, in medio lapidum ignito- rum, id est, angelorum et archangelorum miranda gloria splendidissimi, omnes cedros, et omnes qui sunt in paradiso Dei, praecellis sanctitate. Tu Seraphim cum sex alis portans ^b stigmata Jesu Christi, accen- sus in amorem Conditoris, divinis spectaculis sus- pensus, et raptus in contemplatione excellentissima majestatis. Quapropter ego quamvis indignus tam praeclarissimam Dominam honorare cupiens, juxta intentum praebitum, in decimo loco pretiosae co- rone tuae situo Stellam maris, nautas et ^c navigantes dirigentem. Siquidem Stella maris navigantes dirigit, eos consolatur et erigit, et ad portum optatum ad- ducit. Tu enim, Domina, es ista maris Stella, quae inter fluctus tentationum, inter pericula rerum mun- dialium, inter dolores agritudinum nos regis et diri- gis, auxilium et consilium impendis, exultationem infundis, ad portum animas nostras conducis. Cujus Stella patrocinium ^d quidam servitor tuus, et laud- ator devotus, in suis opusculis nos corde attento flag- tare admonet dicens :

ORATIO.

In periculis, in rebus dubilis respice Stellam, in- voca Mariam : non recedat a corde, non recedat ab ore. Nam ipsam sequens non devias; ipsam cogitans, non erras; ipsam rogans, non desperas; ipsa te- neante, non metuis; ipsa protegente, non corruis; ipsa regente, non fatigaris; ipsa duce, ad caelestia pervenis. Quod nobis contingat tuis sanctis patroci- niis et meritis gloriosis, annuente tuo Filio benedicto, cum quo vivis et regnas per omnia saecula saeculorum. Amen.

CAPUT XII.

C *Jaspis lapis pretiosus hic situatur in corona nostra Dominae.*

Benedicta sis, Domina, et Mater Domini nostri Jesu Christi, mater misericordiarum, et domina totius consolationis, quae consolaris nos in omni tribu- tione nostra; et benedictum sit nomen glorie tuae, sanctum, ^e et laudabile, et superexaltatum in saecula. O janua paradisi! O ministra gratiae Spiritus sancti! O magistra omnis scientiae, theoricæ et divini! Doctrinæ humilitatis et paupertatis Christi! Tu pa- triarchis fide et patientia es clarior; prophetis sensu et sapientia acutior; apostolis in perfectione sancti- tatis accumulator; in tolerantia dolorum praecellis martyres, in exercendis actibus virtuosos confessores; in munditia castitatis virgines; angelos et archangelos praecellis in administratione gratiarum; dominationes in prostratione vitiorum et cupiditatum; principatus et potestates in refrenatione contrariae potestatis; thronos in tranquillitate pacis, cherubim in sapientie splendore, seraphim in charitatis ardore. Cum igitur sis valde mirabilis, Domina, eo quod in omni scientia, et in omni gratia et sanctitate ac virtute omnes tran- scendis, nec quisquam est tibi similis; ideo ego peccator gratiam apud te desiderans comparare, in undecimo loco corone nobilis situo Jaspidem, lapidem pre- tiosum. Jaspis est lapis virtuosus, pretiosus, colorum varietate ^f venustus, virore conspicuus, ad re- stringendum sanguinem praecipuus. Et hic bene com- petit ad ornandum, Domina, sanctum caput tuum; tu enim fuisti virtutum varietate decorata, virgini- tatis et fidei virore ornata, ad restringendum san- guinem, id est, carnis concupiscentias et voluptates, tanquam medicina salutaris et efficax, a Deo nobis es ministrata. Nam licet fueris impraegnata, tamen

^d Sanctus Bernardus, hom. 2 super Missus, circa fin.

^e Et laudabile deest in Alva Edit.

^f Alva, venuscosus.

per Spiritum sanctum fecundata, per partum deificata. Licet vigorosa per fortitudinem, virtuosa per rectitudinem, amorosa per charitatem, luminosa per sapientiam, ingeniosa per intelligentiam, viscerosa per pietatem, in prosperitate humilis, in adversitate fortis, in sanctitate sublimis; viror tamen virginitalis semper revixit in tuo corpore, et decor fidei semper revixit in tua sacra mente. Tu etiam sanguinem peccatorum restringis et desiccas, carnales fluxus compescis et refrigeras, et quidquid in nobis maculosum est clarificas et sanas.

ORATIO.

Igitur, puella purissima, amatrix virginitalis, extingue in corpore meo prurium et sordes libidinis, et rore salutifero crea in me munditiam floride castitatis. In omni oratione, meditatione, lectione et operatione, sentiat mens mea tue presentie dulcedinem, et justificationem angelicam me consolantem, dirigentem, et protegentem. Unge cor meum tua suavitatis unguento pretiosissimo, ut sentire possim tui amoris dulcedinem, tue charitatis voluptatem, et amicitie mellebilitatem et jucunditatem. Sed ego miser et cæcus per exteriora frequentius discurrens, a tuo sancto amore digredior, in carnalibus blandimentis consolationes nefarias quero; et hinc est quod in tua charitate et dulcedine non delector, quia ego in transitoriis et caducis, cogitatione, affectione, lectione, implicor. Tu autem, Domina, celestia diligens, lucem habitas inaccessibilem; tu in cælo, et ego in terra; tu diligis bona incorruptibilia et æterna, ego fluxa et caduca, in quibus non est nisi vanitas, et miseria, et afflictio spiritus. Quid plura inferam? tu es pia, sancta, iusta, et clemens, ego iniquus, impius, injustus, et immi-sericors; tu lux, ego cæcus; tu vita, ego mortuus; tu gaudium, ego tristitia. En ad te clamo, Mater Dei Salvatoris, vivifica me; mater Redemptoris, redime me; mater Salvatoris, salva me. Ne autem, gloriosa Domina, mortiferis voluptatibus in his temporalibus pericliter, oro te, ut cor meum teneas, mentem regas, intellectum dirigas, animum suspendas, ut per vim tui amoris tibi perfecte inhaerem, et in dulcedinis et gratiæ tue ubertate dormiam et requiescam.

CAPUT XIII.

Positio Rosæ vernulæ in corona Virginis.

Regina hierarchialis, thronus seraphicus existens, in quo residet et refulget totius sanctæ Trinitatis majestas et gloria, virtus et potestas, honor et magnificentia, quam laudant angeli atque archangeli, cherubim quoque et seraphim, et omnes turbæ celestium civium, et phalanges spirituum supernorum; quia quod in eis erat dirutum et contrafactum, per te, Domina, insignius est constructum et reparatum. Idcirco beneficiorum per te susceptorum non immemores nec ingrati, in tua glorificatione laudes hymnificas festivis vocibus cum omni harmonia et honorificentia cantant dicentes: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata* (Cant. vi, 9)? Cum enim nascereris, quasi rutilans aurora consurgis: ortus nimirum tuus vicem aurore tenuit, in qua dies gratiæ coepit, nox vero infidelitatis et ignorantie finem defecit (F., fecit). Lunæ plenæ pulchritudinem habuisti, dum gratia plena facta es in Verbi incarnati conceptu. Cum solem justitiæ paris, soli congrua similitudine compararis; sicut enim a de prolato radio non corrumpitur

aut minuitur solis corpus, sic te pariente non violavit prolatio sacri partus. Tibi, mater misericordie, competit electio solis, quæ splendoris æternos radios exhibes universis. *Terribilis ut castrorum acies* exististi, cum cœlis lætantibus, angelis obsequentibus, sanctis exsultantibus, vexillis virtutum coruscantibus, terribilis demonibus apparuisti. E igitur Domina mirifica, solari claritate insignita, lunæ pulchritudine decorata! suscipe gratanter Rosam vernulam quam tibi offero, ut in duodecimo loco tue coronæ nobilis collocetur. Rosa enim flos florum per excellentiam est vocata; aspectu est valde placens et grata, in redolentia mire est oblectabilis, proficua et utilis in medicina, quæ omnia optime tibi conveniunt, Virgo grata. Sed tu, Domina, non es rosa mundi, quæ statim post ortum arescit et deficit; sed tu es rosa paradisi, quæ gestaris in manu Regis cœli. Tu es flos florum virginalium, et regina omnium puellarum Christi; nam a te habuerunt formam integritatis, et tanquam a præcellenti magistra doctrinam perfectæ castitatis; ideo super omnes triumphans resides in throno imperialis dignitatis. Tu etiam, Domina, es pulchra fide, pulchra coram Deo humilitate, pulchra coram angelis virginitate, coram hominibus misericordia et pietate. Odor etiam tue pietatis presentitur in cælo, fragrantia tue misericordie odoratur in sæculo, dulcedo tue compassionis respargitur in inferno. Odor tue humilitatis Filium summi Regis de celesti throno fecit descendere, et in hospitio tui virginis ventris compulsi declinare; de quo hospitio quidam dictator devotus ita scripsit:

Sol luna lucidior,
Et luna sideribus;
Sic Maria dignior
Creaturis omnibus.
Salve, mater pietatis,
Et totius Trinitatis
Nobile triclinium,
Verbi carnem incarnati,
Speciale majestati
Præparans hospitium.

Tua etiam medicina subvenit in infirmitate, succurrit in adversitate, recreat in labore, solatur in dolore; in persecutione præstat auxilium, in tribulatione solatium, sanat pestes corporis, eliminat vitia cordis. Unde quidam: Ad omne periculum pietas Virginis subvenit, et potens est subvenire.

ORATIO.

Cum igitur tot et tante sint tuorum prerogativæ meritorum, clarifica, lux formosa, visum meum, ut speculetur tuam pulchritudinem; sana gustum meum, ut saporet tuam dulcedinem; olfactum renova, ut odoret tuam suavitatem; illumina et inflamma omnia interiora mea tua sancta sapientia, et flammivoma charitate tua, ut de te sciam prudenter cogitare, ferventer diligere, te devote colere, te profunde intelligere, sapienter investigare, suaviter ruminare, tibi dulciter inhaerere. Assiste, Domina, mihi te devote deprecanti, te suaviter ruminanti, te legenti, te meditati, de te loquenti, ad te anxie suspiranti. Odor tuus me recreet, memoria tua me confortet, suavitatis tua me reficiat, gratia tua me nutriat, pietas tua me dulcoret, presentia tua me consoletur, ducatus tuus me comitetur, ducens per tuas semitas ad lucem quam inhabitas. Amen

prolatio, ille edidit plorat.

¹ Alva, adoratur.

² Alva, præstans; et paulo infra, pro eliminat, quod edimus ex Ms. nost. Ille debet illuminat.

³ Alva, flammateria

^a Ms. noster, salvifico.

^b Alva, mortiferos voluptatibus his temporalibus.

^c Tibi deest in Alve Edit.

^d Alva, intra glorificationem.

^e Alva, deplorato, et infra, ubi Ms. noster habet

CAPUT XIV.

Situatio Carbunculi lapidis pretiosi in corona Virginis.

Virga [F. virgo] regia, gemmis virtutum ornata, monilibus gratiarum composita, iustitie vestimento iaduta, specie tua et pulchritudine tua in cœlestibus cognita, benignitas tua sic Regis animum in sui concupiscentiam inclinavit, quod suum de cœlis ei transtulit nuntium, et ipsemet in ejus protinus festinavit amplexum. Si igitur, reverendissima Domina, Creator visibilium et invisibilium sic concupivit amorem tuum, sic desideravit amplexum: nos miseri qui per te sumus reparati, et a perpetua morte liberati, cum quanto amore tenemur te diligere? cum quanta reverentia tibi servire? cum quantis te laudibus extollere? Tu enim es sole speciosior aspectu, fide pulchrior, et gratia veneratior, super decorem mulierum elegantior. Ideo cum sis pulchra et decora, amabilis et gratiosa, clara, fulgens, et serena, rutilans, splendida, et crystallina, rogo te, ut in decorem tuæ nobilis coronæ gratanter digneris Carbunculum suscipere, quem in tertio decimo [Supple loco] ipsius decrevi collocare. Carbunculus enim tenebras illustrat, splendorem oculis intuentis vibrat. Hoc efficacius in nobis operaris, cum sis speciosa Christi mater singularis. Quis enim sufficeret exprimere lucem miserationum tuarum, quam tu, Domina, mundo tenebroso infulsisti? Quis sufficeret enarrare virtutes et miracula, signa ingentia atque portentosa quæ vel pro salute animarum, vel pro medela corporum, vel pro consolatione bonorum, vel pro correctione malorum, multifarie multisque modis dignata es operari? Nec dulcedo misericordiæ tuæ, nec multitudo pietatis tuæ, nec affluentia gratiæ et bonitatis tuæ Christianum quempiam latet, prout cuilibet in tribulationibus, necessitatibus, ac periculis constat esse compertum. Quapropter delectabile est omnibus Mariam laudare, benedicere, et prædicare. Cum Maria nominatur, tunduntur pectora, curvantur capita, prodeunt lacrymæ pietatis seu devotionis, et suspiria contriti spiritus, vel inflammata affectionis. O nomen splendidius sole, fragrantius balsamo et cinnamomo! ad cujus prolationem mundus gaudet, cœlum ridet, jubilat angelus, exultat justus, confunditur diabolus, contremiscit infernus. Sed et si quis oculos cordis aperuerit ad intueundum vel considerandum perfectionem tuæ sanctitatis, vel compositionem tui corporis, vel profunditatem tuæ sapientiæ vel intelligentiæ, infunditur illico exultatio mentis, et jubilus cordis, et serenitas pectoris, a seu operatio alicujus gratiæ spiritualis.

ORATIO.

O igitur clementissima, quæ vitam inspiras mortuis, salutem pereuntibus, lumen cæcis, solamen desperantibus, consolationem lugentibus! de thesauris tuæ profundissimæ misericordiæ infunde, quæso, mihi cordis jubilum, mentis lætitiā, pectoris claritatem. Esto mihi vita et salus animæ meæ, dulcedo et pax cordis mei, suavitas et jucunditas animi mei. Stella maris clarissima, mater compatiensissima, dirige me, defende me ab hostibus et periculis omnibus, quatenus tua succurrente gratia, et opitulante misericordia, a vitis omnibus purgatus, et a cunctis adversitatibus liberatus, et præsentem vitam miseram valeam transire illesus, et ad sempiterna gaudia venire securus. Amen.

^a Ms. nost., seu apertio.

^b Alva, in cordis jubilum.

^c Ms. nost., gloriam.

^d In deest in Alve Edit.

^e Alva edidit circumscriptum ex suo, animaaver-

A

CAPUT XV.

Sol luminare præfulgidum hic totam coronam illustrat.

Signaculum castitatis, lilium virginittatis, Maria, mulieribus pulchrior, cunctisque angelis delectabilior, omnibus sanctis sanctior, pietate viscosior, omni gratia elegantior: archangelus te salutet, Deus Pater te sanctificet, Spiritus sanctus tibi obumbrat, Dei filius te desponsat; animæ te sanctitate [F., animæ tuæ sanctitas] Deum fide concepit, tui ventris puritas ipsum caste genuit, tui corporis virginitas ipsum floride peperit. O gloriosa et supergloriosa! O laudabilis et superlaudabilis! Quis valeat tua exprimere merita, digne laudare præconia, dinumerare merita? Cœlis ^a gaudium dedisti, terris Deum obtulisti, mundo pacem refudisti. Per te lux cæcis infunditur, fides cordibus oritur, conspiciuntur vitia, confunduntur demonia, evacuuntur tartara, augmentantur cœlestia, recreantur pauperes, sustentantur debiles, exaltantur humiles, infirmantes sospitantur, poenitentes illustrantur, inferna per te clauduntur, cœlestia reserantur. Ex prædictis, clarissima Domina, liquet, quod omnium benedictionem et laudem es assecuta, quia omnibus tua beneficia infudisti. Quamobrem patriarchæ te desiderant, apostoli te amplectuntur, et evangelistæ te reverentur, martyres te venerantur, confessores te prædicant, virgines te circumdant, angeli te glorificant, et omnes insimul te exaltant. Ego vero peccator, qui non sum similis uni ex illis, ^d in laudem et gloriam et honorem tuum offero tibi, Domina, solem super omnia luminaria speciosum et fulgidum, ut per me in quarto decimo loco tuæ coronæ nobilis collocetur, quatenus corona tua eo amplius clarificetur et illustretur, copiosiore pulchritudine decoretur. Nam sol habet altitudinem in situ, agilitatem in motu, jucunditatem in aspectu, fecunditatem in effectu, luminositatem in actu. Quæ omnia cum tibi valde conveniant, solem decrevi in tua corona merito inserendum collocare. Tu enim, Domina, in alto es exaltata, quia tua conversatio exstitit a peccatoribus elongata; siquidem in arduis cœlorum constituisti nidum tuum, cor tuum suspendisti ad lumen illud purissimum et ^e incircumscriptum, omnium rerum fontale principium, columbino et aquilino oculo cœmplaris Deum Patrem luminum per ardens desiderium divinum adorans mysterium, exprimens charitatis et devotionis incensum, ^f potans et degustans ex torrente divine voluptatis, et de dulcedine internæ suavitatis. Agiliter etiam moveris propter pietatem: gyrum enim cœli et terræ circuis, ut videas necessitates pauperum, suspiria juvenum, dolores senum, lamenta viduarum, languores infirmantium, vota tibi servantium, ut velut patrona humani generis, et afflictis ^g medica singularis, subvenis cunctis divino munere ex officio magnæ misericordiæ tuæ, et affectionis viscosæ. Inferis etiam, Domina, ^h jucunditatem intuentibus et contemplantibus te; et hoc quia pulchra es ad intueundum, amabilis ad contemplandum, delectabilis ad amandum, cujus pulchritudinem sol et luna mirantur, cujus splendore sidera illustrantur, cujus ⁱ potestati angeli famulantur. Sed quis ut tu, Domina, animas steriles sic fecundat? quis sic impingat corda arentia? quis sic pectora frigida calefacit? Omnia bona, quæ illic summa majestas decrevit facere, tuis manibus voluit commendare. Commissi quippe sunt tibi thesauri sapientiæ et scientiæ, jocalia charismatum, decorem virtutum, ornamenta gratiarum. Cum igitur ex his bonis super nos seminas, sterilitatem nostram fecundas, sic salutaria opera facis vo-

tens legendum esse incircumscriptum, prout reperimus in Ms.

^f Portans, Alva.

^g Ms. nost., medicina.

^h Ms., novam jucunditatem

ⁱ Alva, puritati.

ducere
trones
et con
quante
abstin
a quot
splend
sicut
in tuo
Joanne
quod
specie
perne
sicut d
solem
mis an
rem n
archan
* supe
potent
tiones
tranqu
Seraph

Can
dicent
monst
sicque
fultus
cescibi

Pa
Thir
digniss
mater
post D
penes
tudo;
fragio
nitate
specta
te, oce
animæ
dis me
perdu
te, spe
bonor
solatri
mez.
lilium
quia d
crevi,
sum,
tui situ
gueris
et spe
Virgo
Viro
sior D
Tu no
etiam
gelis,
ferum
irrigu
in ger

* Q
rantur
b E
c M
jectab
d A
e P
f Q
g N

ducere, et fructus optimos propagare. Quantos latrones fecisti poenitentes! quantas meretrices castas et continentes! quantos raptos pios elemosynarios! quantos ebrios parcos et sobrios! quantos gulosos abstinentes et modestos! Quot luxuriosos castificasti! ^a quot iracundos mites fecisti! Clara es etiam ac splendida, et tota luminosa. Tu enim amicta lumine sicut vestimento, per coronam duodecim stellarum in tuo capite rutilantem, et solare pallium, quo te Joannes vidit rutilantem, nobis liquide declarasti, quod sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic spes et decor tuæ refulgentiæ ^b est in ornatu supernæ Jerusalem triumphantis et militantis. Unde sicut dulce et delectabile est oculis intuitum videre solem, ita jucundum et suave est valde omnibus turmis angelicis tuam conspiciere claritatem. Quam ob rem mirantur in te angeli sincerissimam claritatem, archangeli sanctitatem perfectissimam, principatus ^c superioritatem generandum, potestates coercibilem potentiam, virtutes operationem mirificam, dominationes victoriarum triumphalem, throni placatissimam tranquillitatem, cherubim radium sapientiæ fulgentis, Seraphim igniculum amoris æstuantis.

ORATIO.

Cum igitur tanta miracula de te, Domina, prædicentur, oro ut tuum amorem mihi infundas. Demonstra mihi angelicum et venustum aspectum tuum, sicut letus moriar, grandi spe et confidentia suffultus, et [Suppl. de] in corruptione mea, et immarcescibili gloria securus. Amen.

CAPUT XVI.

Positio Smaragdi pretiosi in corona Virginis.

Thronus sapientialis sanctæ Trinitatis, cathedra dignissima Filii Dei Patris, Domini nostri Jesu Christi mater virginea, et sponsa speciosa, tu mihi; Domina, post Deum es salus mea, spes mea, et consolatio mea; penes te bonorum omnium est mihi reposita multitudo; tu mihi es in fluctuatione anchora, in ^d naufragio portus, in tribulatione subsidium, in opportunitate auxilium, in prosperitate moderantia, in expectatione lætitia, in labore recreatio. Ostende ergo te, occurre mihi hilariter, filia summi Regis, dulcedo animæ meæ, lumen mentis meæ, pax et serenitas cordis mei. Videant te, tripudium angelorum, reparatio perditorum, corona liliorum virginalium. Cognoscant te, spes poenitentium, lumen mentium, fons omnium bonorum, corona triumphantium. Appare mihi, consolatrix animæ meæ, sanitas cordis mei, via salutis meæ. Amplectar te sanctis et castis desideriis, Virgo, liliū castitatis, ^e primiceria munditiæ virginalis. Et quia decorem et pulchritudinem tuam honorare decevi, rogo te, Domina, Smaragdum lapidem pretiosum, ^f quem in quinto decimo loco tuæ coronæ statui situare, in laudem et gloriam tuam acceptare digneris. Smaragdus enim est lapis pretiosus, charus et speciosus, virore placidus, oculis graciosus. Huic, Virgo, valde assimilaris, regina et stella orientalis. ^g Quæ enim creatura ^h unquam fuit charior et pretiosior Deo, utilior mundo, necessarius generi humano? Tu non solum pretiosior es lapidibus pretiosis, verum etiam cunctis feminis, sole, luna, et stellis cæli, angelis, et sanctis universis. Tu etiam es lignum pomiferum in medio paradisi; quod per ⁱ rivum fontis irriguum vires, flores, frondes, et fructificas: vires in germinatione bonorum morum, flores in ^j prola-

^k tione virtutum, frondes in dilatatione pietatis, fructificas in operibus sanctæ charitatis. ^l Viror tuus oculos mentis et corporis clarificat, virtus tuorum foliorum languentes recreat, odor tuorum florum mortuos suscitatur, dulcedo tuorum fructuum poenitentes et desperatos salvat.

ORATIO.

^k Clarifica ergo, Domina mea, oculos mentis meæ tuo grato virore, recrea animam meam tuo sancto dulcore, me mortuum suscita tuo miro odore. Possideam te totaliter in medio cordis, et in arcanis peccatoris mei, lux mundi, splendor Ecclesiæ, lætitia Jerusalem, honorificentia populi nostri. Infunde amorem tuum ardentissimum in visceribus meis, ut leveam ad laudandum te, ad glorificandum te, ad loquendum de te, ad prædicandum de te. *Sonet, gloriosa Domina, vox tua in auribus meis (Cant. ii, 14),* sentiam venas susurri tui, ostende mihi pulcherrimam faciem tuam, et salva erit anima mea. Et cum omnia viscera tua pietate et misericordia sint plena, ^l sisque post Deum singulare refugium nostrum, oro te, ut pie et devote audias planctum dolorum quibus affligimur, angustiarum quibus cruciamur; nam hodie pax de terris evanuit, fame humana natura languet et deficit, Christianus Christianum expoliatur et occidit. Messes et fruges a feris devorantur, vineæ ab ipsis demoliuntur; quotidie pullulant vitia, quotidie cumulantur peccata, hinc inde discurrunt demonia, terræ motus magni quandoque per loca; pietas et misericordia desit a laicis, honestas et castitas a clericis, cupiditas et indevotio regnat in religionis, seculares aurum et argentum aggregant, religiosi hæc eadem ambiunt et desiderant. Prælati ad dignitates anhelant, evertuntur castra, depopulantur urbes, sæviunt mortalitates, fiunt fraudes et deceptiones, propalantur mendacia, perpetrantur furti, expoliuntur monasteria, constuprantur virgines, ^m violantur moniales, deturpantur maritæ. Ecce, clementissima Domina, in quantum miseriam cecidit humana natura, in quantum tristitiam corrui mater Ecclesiæ, quanto dolore cruciatur omnis creatura. Condoleat igitur, pia mater, pius affectus tuus, compatiatur generi humano viscera misericordiæ tuæ, assiste pro nobis ante tribunal Dei, flecte rigorem Dei Patris, revoca sententiam iudicis, frena sævitiam adversariæ pietatis [F., impietatis], nova pax orietur de cælo, opera pietatis reviviscant in sæculo, actus virtuosos ⁿ floreat in clauistro, merita tua recolantur in mundo, laus et gloria reddatur Domino Jesu Christo, et Patri, et Spiritui sancto. Amen.

CAPUT XVII.

Positio floris pulcherrimi, scilicet Violæ, in sexto decimo loco in corona Virginis.

Tu Domina nostra speciosa valde, virgoque pulcherrima et incognita viro. Speciosa es inter omnes filias Jerusalem, quia illæ sponse Christi tantum, tu vero mater et sponsa; illæ uno tantum virginitalis gaudent privilegio, tu vero secundaris, et virginitalis tanquam duplici prætuleris ornamento. Pulchra es etiam casto amore, pulchrior pietatis opere, pulcherrima pro Christi virginea conceptione et parturitione. Pulchra in virginitate, pulchrior in humilitate, pulcherrima in charitate. Pulchram te fecit morum suavitatis, pulchriorem operum sanctitas, pulcherrimam

^a Quot iracundos mites fecisti? Hæc verba desiderantur in Alva.

^b Est deest in Alva.

^c Ms. nost., superioritatem generandam. Alva conjectabatur generalem.

^d Alva, naufragium.

^e Per meritā munditiæ virginalis, Alva.

^f Quod, Alva.

^g Nunquam, idem.

^h Ms. nost., rivum fontis irriguum.

ⁱ Alva edebat ex suo imploratione; conjectabatur tamen forte legendum in ploratione.

^j Corruptione Alva, Virgo tuos oculos.

^k Alva, glorifica.

^l Alva, sicut post Deum.

^m Alva, violantur maritales.

ⁿ Ms. nost., refloreat.

regalis majestas. Potestatibus angelicis circumvalata, omnino fuisti intacta, mente et corpore inviolata. Tu es illa maris stella, supremo celi cardine Deo proxima, ad quam suspirant Christicolæ inter ductus hujus sæculi navigantes, quatenus cecitati nostræ infundas radios fidei, quos infelix homo, nudatus justitia, cito a se repulsi et abiecit. Idcirco ut a te merear illustrari, tuisque meritis salvari, offero tibi quemdam florem pulcherrimum, scilicet Violam, quæ in sexto decimo loco tuæ coronæ per me nunc inseritur, ut ejus odore placido respargatur. Est enim Viola decorus hoscens colore hyacinthino, mire odoriferus, in medicina proficuum. Iste flos, o Domina! valde tuæ coronæ congruit, quia tu illum in virtutibus imitaris. Nam tu, sacra Virgo, es Viola puritatis, Viola pudicitie, Viola castitatis, Viola convalescentis, Viola redolentis, Viola suavitatis, Viola sanctitatis. In colore hyacinthino simili cælo sereno notatur affectus tuus de terris ad alta sublevatus. Tu enim, Domina, inter astra matutina constituisti cubile tuum, ut cum illis Dei jubilantibus laudares Creatorem tuum; ad sponsum enim in dextera majestatis sedentem suspendisti cor tuum. Unde quidam sanctus inquit: Sublime sanctum verticem crexisti, Domina, usque ad sedentem in throno, usque ad Dominum majestatis. Sed et fragrantia tuæ miræ suavitatis, et redolentis tuæ dulcis et pie visitationis corda te diligentium letificas, et tuo spiritali tactu languentes recreas atque sanas. Idem dicit quidam sanctus: Tu patrona generis humani, tu afflictis rebus medica singularis.

ORATIO.

O dulcis medica, animarum curatrix, corcolum illustratrix! sana languores meos, illumina cecitatem meam, illustra fidem, confirma spem, accende charitatem. Tu stella lucida, quæ splendorem paternæ gloriæ in splendoribus sanctorum rutilantem nobis genuisti, æternum mane in umbra mortis sedentibus nuntiasti; velut aurora consurgens cursus æterni solis prætulisti, luce gratiæ mundum illuminans, jubare virtutum sanctam Ecclesiam illustrans. Splendor tuus illustrat cælum, illuminat mundum, penetrat infernum, vitia abolet, virtutes refovet, sanctitatem ministrat, pacem et charitatem de cælis nobis procurat. Tu etiam lucēs innocentia, radia castitate, totius sanctitatis magnificæ ornatu. Tu mater es æternæ lucis, ejus claritate angeli gratulantur, gaudent homines, et speciali jucunditate spiritus et animæ reliciuntur. Tu es aurora solem generans, cui indefesse rutilans continua de luce jucundat. Hujus splendore irradiaris, feliciter illuminaris, excellentissime illustraris. Tu porta templi clausa, regum principi preparata, domus Dei sacrata, sigillo totius Trinitatis signata. Tu nubes lucida, per quam caligo peccatorum destruitur; nubes rorida, qua nostra ariditas dulcoratur, nostra sterilitas fecundatur; nubes candida, qua caligo dealbatur de qua nube sic dicitur:

O nubes lucis fulgida,
In cælis sublimata,
Jesse virgula florida,
Gratia fecundata.
Arca rore madida,
Desursum irrigata,
Irrora corda arida
Stilla dulci et grata.
Tu thronus sapientiæ,
Et virga æquitatis,
Tu cedrus pudicitie,
Vitis ubertatis,
Cypressus redolens,

• Ms. nost., convalescentie... redolentie.

• Idem, Viola sanitatis.

• Idem, effectus tuus.

• Alva, animarum curatrix.

• Alva, fortem illiqs.

Oliva lenitatis,
Ad portum indulgentie
Due nos, fons pietatis.
Tu castitatis lilium,
Porta orientalis,
Trinitatis triclimum,
Thronus imperialis,
Peccatorum refugium,
Materque principalis,
Ad cælorum fastigium
Trahe nos, flos vernalis.
Sacramentis inventio,
Sides miri splendoris,
Legis nostræ præfatio,
Textus summi Doctoris,
Esio nostra protectio,
Mater plena dulcoris,
Nostræ salutis actio,
Post hanc vallem mœroris.

Amen.

CAPUT XVIII.

Amethystus lapis pretiosus in corona Virginitatis.

Salve, sancta Mater Dei, aureum reclinatorium Salvatoris mundi, orientale lumen, sanctorum pectora illuminans et illustrans. Philosophia virtutis, Christianorum magistra, claustralium disciplina, doctrina pacis, gladius spiritus, galea victorialis. Tua virtus irradiat cælos, letificat angelos, terrificat diabolos, evacuat tartaros. Tu thronus imperialis, et sedes sanctæ Trinitatis, dormitorium Jesu Christi, a sancto Spiritu consecratum, sanctificatum, et adornatum. In terris adoraris, in cælis coronaris, et fortē aliquas, vasa diripis captivatis. Tu mater virtutis, mortificatrix criminis, clavis regni cælorum, castitatis speculum. Salve, virgo speciosa, terrestris confederans cœlestibus, homines socians angelis, et sempiterno fœdere copulans ima summis. O Virgo sincerissima, a patriarchis præligurata, a prophetis præmonstrata, ab apostolis prædicata, a doctoribus prætuitata! Ex quo igitur tot et tantis bonis illustraris, a cunctis sic magnifice commendaris, justum est ut modicum quid de mea pœnuria tibi offeram ad clarificandam majestatem tuam venerandam. Suspice ergo gratanter, Domina, pretiosum lapidem Amethystum, quem in decimo septimo loco tuæ coronæ situo, ut illi præbeat splendorem suum. Est autem Amethystus ex parte violaceus, ex parte rosaceus, super lapides purpureos obtinet principatum. Et quia huic, Domina, similis, debet in tuo diademate situari. Tu enim fuisti grata et odorifera ut viola fragrans, atque purpurea velut rosa. In viola parvula tua humilitas commendatur, et in rosa colorata tua charitas designatur; ut enim ex conceptu tui [F. tui Filii] te fecisti Dei ancillam humilem, ita ex amore flammeo quo eum dilexisti, ipse te fecit gloria et honore sublimem; tantaque sunt tibi data charismata gratiarum atque prerogative virtutum, ut non solum homines præcelleres, verum etiam angelos, et archangelos, cœlique principatus, ac cherubim, et seraphim legiones. Superasti virgines per castitatem mirabilem; miranda fuit enim tua virginitas, quia fecunditate privilegiata. Ex fecunditate tua virginea propagasti nobis Redemptorem omnium, Salvatorem salvandorum, Reparatorem angelorum, quod nulla alia virgo facere potuit. Superasti confessores per virtuosam operationem, licet enim mira fecerint, tamen tu ipsis fuisti superior, in signis virtutum et in laboribus penitentiae, in operibus misericordie, in fervore spiritus, in affluentia pietatis. Superasti martyres per victoriam triumphalem; nulli enim doli tentatoris claustra tuæ virginitatis potuerunt

Similis, Alva.

Alva edebat temptares, suspicabatur tamen legendum tentaris. Vera lectio ea est quam ex nost. Ms. representamus.

dirumpe
tuam co
vientis
perasti
fuisti en
proximi
in a cap
tione gl
phetas i
cognitio
tia enig
ros spiri
ritate in
in refren
billi, in
splendor

Cum i
in manu
rogo te,
pere, ut
trare.

La
Gaude
paradisi
cherubin
states, t
dem tu
tis, regu
ne se in
pro tant
nationes
beatific
strant. I
tibi alio
tæ cor

a Alva
b Ms.
bendam
c Alva
latronis,
ctionem

dirumpere, nulla blandimenta seductoris valuerunt tuam constantiam emollire, nulla jacula hostis saevientis tuam fortitudinem potuerunt superare. Superasti apostolos per excellentissimam sanctitatem; fuisti enim illis superior in amore Dei, in dilectione proximi, in cognitione mysteriorum Jesu Christi, et in a capacitate mysteriorum Altissimi, et in degustatione gloriae celestis. Superasti patriarchas et prophetas in fide, et spe, et longanimitate, in clariore cognitione praeteritorum et futurorum, et intelligentia aenigmatum et figurarum. Superasti omnes choros spirituum supernorum in puritate mentis, in claritate intellectus, in signis, et virtutibus, et prodigiis, in refrenando hostiles insultus, in principatu mirabili, in dominatu glorioso, in tranquillitate pacis, in splendore sapientiali, in ardore charitatis.

ORATIO.

Cum igitur, dulcissima Domina, omnia bona a Deo in manu tua sint posita, ut liquet ex praecedentibus, rogo te, ut hanc orationem digneris placenter suscipere, ut pacem et indulgentiam mihi placeas impetrare.

O Virgo splendor gloriae,
Sanctificata Spiritu,
Columba plena gemitu,
Nobis Aegypti exitu,
Occurre plena gratiae,
Et familiae malignae
Defende nos a fremitu,
In justorum exercitu,
Dulci fruamur requie.
Gratiarum monilibus
Ornaris Christi gratia:
Pretiosis lapidibus,
Virtutum fulgens gratia.
Tu plena sapientia
Cunctisque charismatibus,
Nos daemonum insultibus.
Tua nos serva potentia:
Da nobis pacem omnibus,
Virginum primiceria.
Tu sempiterno foedere,
Coelesti sponso jungeris,
Fac nobis dilulescere,
Hunc cujus mater crederis;
Et cum sis arca foederis,
Placatum nobis reddere
Illum vindictae tempore
Meritis quibus fruere.
Succurre nobis miseris,
Jam lucis orto sidere,
Et digneris occurrere
Nobis in die funeris.

CAPUT XIX.

Luna clara et fulgida in corona Virginis.

Gaude et letare, Alia Sion, virgo inclita, lilium paradisi, quia in te gaudent angeli atque archangeli, D cherubim quoque et seraphim, principatus et potestates, totiusque celestis exercitus legiones. Si quidem tu es reconciliatio mundi, forma pacis, via salutis, regula disciplinae; te Salvator adamavit, tua carne se induit, tibi suam gratiam commendavit. Ideo pro tantis beneficiis te laudant angeli, adorant dominationes, principatus et potestates colunt et celebrant, beati quoque seraphim extensis alis praeferrunt et demonstrant. Et ego peccator pauperulus et indignus, ut tibi aliquoties complacem, in decimo octavo loco tuae coronae: situo Lunam claram et lucidam, ut

A splendore suo illustret et clarificet illam. Luna enim a sole lumen recipit, e esque illuminativa noctis, amica, et diffusiva roris, revelativa latronis. Quae cum tibi, clarissima Domina, optime conveniant, merito debet in tuo diademate collocari. Tu ante illam altissimam majestatem collocata, illi tuos castos et puros oculos es infligens, Deum omnipotentem sedentem in throno cupide sitiens et concupiscens, qui tibi velut suo amicabilem objecto suam claritatem transmittit et communicat. Ex qua tu, Domina, peccatorum noctem illuminas, tenebras noctis propellis et fugas, ariditatem animarum gratia reficis et impinguis, et praedetegis conventicula, illusiones aerearum, machinamenta latronum spiritualium, et omnes nequitias, et diabolicarum falsitatum. O igitur sancta virgo virginum, sanctum et benedictum triclinium supernae majestatis! Quantis laudibus tenemur te laudare! Quantis precibus et lacrymis te inflectere, ut ab his spiritualibus nequitias nos defendas! Tu enim es gloriosum reclinatorium Salvatoris seculorum, qui ex tua clara carne ac virginea in aula castissimi ventris nobile et honorificum praecinctorium sibi fabricavit ad crudelem mortis principem debellandum. Tu etiam es sanctum, et inviolabile, et intemeratum sancti Spiritus sacrarium, in quo idem Spiritus sanctus reposuit thesauros gratiarum suarum et charismatum; reconditi namque sunt apud te thesauri indeficientes e virtutis et gratiae, pacis et misericordiae, salutis et sapientiae, honoris et gloriae. Adhuc etiam idem Spiritus contulit tibi, ut in nomine tuo omne genu flectatur, celestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia tu, Mater Domini nostri Jesu Christi, es in gloria Dei Patris (Philipp. II, 10), sedens a dextris amantissimi sponsi, et unici filii tui, immarcescibili corona septem stellarum fulgore radianti insigniter coronata, turmis virginialibus constipata, super omnes sanctos mirificentius exaltata, alternantibus hymnidicis angelorum choris, in illis perpetuae virilitatis, infra curiam paradisi, ad quam nos perducatur filius tuus, per hoc carmen tibi oblatum tuis precibus delinitus.

ORATIO.

Ave, thronus majestatis,
Ave, flos humilitatis,
Et candoris lilium,
Totius divinitatis,
Illibate charitatis,
Templum et sacrarium.
Ave, terra virginea,
Sive celestis area,
Gerens florem gratum,
Quam fecundavit spiritus.
Obumbravit divinitas
Verbum incarnatum.
Ut lux aurora vernula
Caeli depellit nubila,
Diei dat splendorem;
Sic ortus tuae claritatis,
In novella juvenitatis
Proferens Salvatorem.
Nos in mortis agonia,
Virgo pro tua gratia
Digneris visitare,
Et ad superna gaudia,
Ubi perennis est gloria,
Post mortem convocare.
Amen.

d Tu autem illam, etc. Ita Alva, cujus conjectura erat tu autem in illa, longe distat a vera lectione nost. Ms.

e Ms. nost., veritatis, et gratiae.

f Sic pro ac habet Ms. nost., in quo paulo infra pro agonia legitur angaria.

a Alva ex suo, compacitate.

b Ms. nost., beatamque seraphim, sed forte scribendum fuit beatque.

c Alva, cumque illuminativa. relevativa latronis, nos vero edimus ad Ms., cujus veram lectionem suspicatus est Alva.

CAPUT XX.

Positio Chrysoliti lapidis pretiosi in corona Virginis.

Jucundare, Virgo filia Sion, et exsulta satis Christi mater et sponsa, quia Dominus est tibi in lucem sempiternam, et filius tuus amantissimus in gloriam tuam. Vox ^a speculatorum coelestium resonet tibi laudem, et jubilus astrorum matutino distillat tibi canticum gloriæ et honoris. Et merito quidem, nam luce miserationum tuarum cœli et terra illustrantur. Quis enim, viscerosa mater, vitare potest pietatis tuæ dulcedinem? Tuis meritis confunditur diabolus, evacuatur tartarus, illustratur mundus, tripudiat angelus, repletur paradus. Quas enim gratiarum actiones tibi, regina veneranda, ego indignus peccator potero referre? In tuo sancto ventre latent divina mysteria, in tuo sancto corde Dei arcana, in tuo sancto pectore residet Dei sapientia, in ventre ^b tuæ matris gratia fuisti repleta. Nulla corde unquam polluta, nullo contagio maculata, Deum caste suscepisti, sacra carne induisti, illibate peperisti. Et quia, sacra Domina, protulisti nobis dulcissimum puerum in salutem et gloriam sempiternam, in laudem et gloriam tibi offero Chrysolitum, lapidem pretiosum, ut in loco vigesimo tuæ coronæ nobili collocetur. Chrysolitus partim aureo colore, partim marino decoratur. In auro pietas, in colore maris amaritudo exprimitur; nam sicut aurum omnia metalla superat, sic pietas omnia exercitia corporalia, promissionem habens vitæ, quæ nunc est et futura, et est proprie cultus Dei. Tu igitur, Domina, semper fuisti pia erga miseros, dulcis erga tribulatos, misericors erga pauperes; fuisti etiam, Domina ^c purissima, divino cultui totaliter dedicata, Deum toto corde diligendo, ipsum totis viribus laudando, in eum tendendo, ejus faciem semper querendo, ipsum contemplando, illi inherendo, illum gustando, et de torrente voluptatis ejus potando; et propter hæc illum in tuo ventre virgineo ^d humanatum portasti, et sine dolore peperisti, sacro ubere lactasti, flentem dulciter consolasti, amicaliter nutriti, dulcia illi oscula impressisti, ita ut nullis unquam usibus mancipata fueris nisi divinis. Fuisti etiam ex persecutionibus et tribulationibus filii tui amantissimi amaricata, et ex doloribus et passionibus ejus multum angustata, et ex ejus morte in anima gladio transfixa, ut tibi fuerat prophetatum, et tuam ipsius [Suppl. animam] pertransibit gladius (Luc. II, 35).

ORATIO.

Ergo cum tot insignia de te, Domina, prædicentur, verte sanctum et pium intuitum super me peccatorem miserum, omni gratia privatum. Illustra spiritum meum, recrea pectus meum, accende cor meum, et vivifica animam meam, ^e renova mentem meam. Pia, refice me; prudens virgo, instrue me; lucerna mea, illustra me; virtus mea, conforta me. Per te dirigatur operatio mea, per te gubernetur intentio mea et affectio; intret lux tua in corde meo, et amor tuus in visceribus meis, et charitas tua in præcordiis meis, ut dulciter sapiam de te, et videam, et intelligam quid placidum et ^f acceptum sit coram te omni tempore. Tu, Virgo sanctissima, es arca testamenti, circumtecta ex omni parte auro, in qua sunt omnes thesauri gratiæ et misericordiæ Dei; exterius inaurata virtutibus, interius innocentia et pietate; interius fulgens auro pietatis, exterius rutilans operibus charitatis, et miraculorum claritate. Tota es munda intus in mente,

^a In Alvæ Edition., *especulatorum*.

^b Dei matris legitur in Ms. absurdissime.

^c Pissima, idem.

^d Alvæ, *humanatum porta*; Ms. nost., *humanitatem portasti*. Ex utroque vera lectio resultat.

^e Alvæ, *revoca*.

^A tota pulchra exterius in operatione, tota carens macula, tota Deo sociata, divina claritate fulgens, divinis laudibus resultans. Tu es templum Domini, ubi est omnipotentia in charitate, sapientia in humilitate, benignitas in virtute, soliditas in credulitate, simplicitas in perfectione, castitas in virginitate, sanctitas in actione et opere. Tu es vita mundi, medicina animarum languentium, arbor vitæ in medio paradisi, cujus fructus sanat contritos, reparat languidos, solatur tristes, sustentat imbecilles. Tu es etiam gloria mundi, columna cœli, firmamentum virtutis, romphæa peremptrix diaboli, morsus inferni. Tu exstinguis concupiscentias, fructus virtutum germinas, tentatos roboras, cæcos illuminas, sitientes potas, esurientes cibas, morientes tuo charactere munis, et salutari ducatu perducis ad gloriam paradisi, quam nobis concedat Filius tuus benedictus. Amen.

CAPUT XXI.

^B *Hic Virgo laudatur devote, et Solseonium in ejus corona.*

Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic species tua, virgo Maria, in ornamento totius aulæ paradisi: quam speciem concupivit Rex regum, Dominus et princeps regnantium, faciens admirabile commercium, suam nobis deitatem tribuens, nostram capiens mortalitatem, ut paupertatem nostram de stercore erigeret, sceptrisque imperialibus, ac perenni regno illam mirabiliter insigniret. Ideo ab omnibus sanctissima prædicaris, quia omnium bonorum causa nobis effecta es, non solum salutis ^a perpetuæ, verum etiam totius virtutis et sanctitatis vitæ. ^b Ex te das nobis exemplum bonorum operum, et impetras a Domino diversa charismatum [F. charismata] gratiarum. Nam per te influit in nobis misericordiæ suæ dulcedinem, suæ pietatis clementiam, et gratiæ ubertatem; per te dispensantur divina charismata, per te reserantur arcana cœlestia, in te latent mysteria cœlica, ex te manant Ecclesiæ sacramenta. Gaudia accumulans angelis, salutem paras hominibus, pacem terris annuntias, Deum ad misericordiam inclinas. Per te lux cordibus infunditur, dulcedo peccatoribus distillatur, mentibus gaudium, tristibus solatium oritur, bravium laborantibus, et corona certantibus. Tu es fructus salvificus, vivo fonte irrigatus, pietatis balsamitico liquore distillans. Ex te enim defluunt charitatis aromata, suavitatis unguenta, odoramenta virtutum, et irrigua lacrymarum. Tu cinnamomo fragrantior, tu cedro virtuosior, cypresso redolentior, cibis pigmentorum suavior. Tu animarum speculum, tu nectar angelicum, imperiale ornamentum. Per te fracta sunt tartara, redempta plebs captivata, cœlestia patefacta. Ex te prodeunt flores rosarum, et lilia convallium, et omnia genera specierum. Tu sapphirus Indicus, scintillans carbunculus, tu rutilans sapphirus, tu virore smaragdus. In te sunt thesauri pretiosorum lapidum, fragrantia omnium unguentorum, suavis omnia aromatum, et claritas omnium stellarum. Virtutes tuæ pretiosiores sunt auro, fragrantiores sunt cinnamomo, pulchriores sapphiro. Merita tua vincunt suavitatem unguentorum, decorem ornamentorum regalium. Fecunditas rutilat ut stella matutina, splendet velut luna plena, refulget ut sol ^c virtute superna. Ideo pro tantis prerogativis meritum ego peccator de tibi penuria in honorem et gloriam tuam offero tibi Solsequium, florem redolentem et gratum, ut in tua corona affigatur, et in loco vicesimo col-

^f Mendose in Alvæ, et accepto.

^a Alvæ, *perpetuum*.

^b Excedas edidit Alvæ; videbat tamen ipse veram lectionem, quam reperimus in nost. Ms.

^c Ms. nost., in virtute sua.

locetur. Solsequium dicitur, quia sequens solem; nam sole super eum veniente, statim applaudendo se illi aperit; eo vero recedente, ^a tristic se in ipso constringit, complicit, atque claudit. Huic assimilaris, virgo purissima. Nam cum sol justitiae, videlicet Verbum supernum prodiens, nec Patris linquens dexteram, ad opus suum exiens, suscepturus naturam nostram, ingreditur uterum tuum, volens induere carnis nostrae pallium, et ex purissimis tuis sanguinibus sibi fabricare indumentum, quam gratanter, quam festine illi affectum tuum reserasti, summæ [F., sinum] mentis dilatasti, desiderium extendisti, et ut diu tecum remaneret, illum amoris amplexibus restrinxisti! Cum vero post mortem suam se a tuis aspectibus absentavit, remansisti tristis et solitaria, dolens et gemeunda, multisque calamitatibus oppressa. Et sicut solsequium est gratum oculis in colore, sic tu ex humilitate et benignitate tua fuisti oculis supernæ majestatis grata, totiusque sanctæ Trinitatis aspectui placentissima. Et ut ex odore recreat odoratum, sic tuæ virginittatis fragrantia redoluit angelis, sacer puellis Christi, oblectamentum præbuit Dei Filio, odorem fudit mirificum, et celestis Jerusalem cunctis civibus voluptatis spiramentum.

ORATIO.

O igitur, puella virginea, humilitate placida, virtutibus odorifera, charitate ignifera et luminosa! Tu cor devotum mira dulcedine delectas et inebrias, pectus purgas et castificas, animam irradias, et illustras, et serenas, omnia interiora illuminas. In amorem tuum, oro, ut ferveat affectus meus, iiqueat anima mea, inflammetur cor meum, gratia tua refoveant viscera mea, dulcore tuo impingescant omnia interiora mea, nunquam deficiat laus tua de ore meo, nec amor tuus de præcordiis meis, nec sanctum nomen tuum de corde et memoria mea, ut te semper sentiam protectricem in tentatione, consolatricem in tribulatione, et in periculis adiutricem, in nubilo illustratricem, in acerbitate dulcoratricem, in adversitate liberatricem, in necessitate subsidium, in conflictu mortis solatium, dux fidelis et socia ad angelorum gaudia. Amen.

CAPUT XXII.

Chrysopasus in corona Virginis.

Una mulier Hebræa fecit confusionem in domo Nabuchodonosor (Judith, xiv, 16). Mulier Hebræa est virgo Maria, virtutum monilibus adornata, ab Abraham patriarcha Hebræa nuncupata; ^b quod de radice Jesse velut virga vernula propagata, florem protulit pulcherrimum Dominum nostrum Jesum Christum, cujus odore resurgunt mortui, cujus fragrantia ^c resperguntur cæli et inferi, cujus redolentia recreantur homines universi. Tu vero virga Jesse gracilis, extenuata cælestibus disciplinis, virga aromatizans fragrantiam charitatis et sanctitatis, virga dominationis et virtutis, confusionem in domo Nabuchodonosor, id est, diaboli fecisti, cum virgam tyrannicam ejus confregisti, exstinguens Holofernem ipsius principem, principatum et dominationem ejus ^d a nobis evacuando, crudele jugum ejus a facie olei fecisti computrescere, et ab oppressione nostra sceptrum durissimum deperire. Et ideo beatissima ab omnibus prædonis, per quam salus datur mundo, gaudium cælo, honor et gloria Deo, pax peccatoribus, spes lapsis, lux cæcis, Ecclesiæ gratia et benedictio, justis perpetua beatitudo. Propter quod cum sis talis, ac tanta, omniumque bonorum post

^A Deum nobis causa exstiteris, extollo te laude quintuplici, ut gratia tua dignus merear inveniri. Ave, regina misericordiae, sponsa Christi, mater Dei, filia summi Patris, amica Spiritus sancti, salus mundi, lumen Ecclesiæ, dulcedo pietatis. Ave, regina virginum, imperatrix angelorum, exultatio bonorum, amica pacis. Mater virgo, dulcis femina, lucerna justitiæ, doctrina sanctitatis. Ave, rosa placentior, lignum vite, lilium paradisi, Trinitatis triclinium, æterni Verbi palatium, felix cæli porta, salamen in mœrore. Ave, plena gratia, mater pauperum, advocata peccatorum, sceptrum æquitatis, gaudium animæ, pax peccatoris, tripudium et lætitia cordis. Ave, nostra fiducia, firmamentum debiliu, splendor in tenebris, fundamentum fidei, portus indulgentiæ, via penitentiae, fons dulcedinis, causa nostræ salvationis. Sed quia amplius te honorare cupio, Chrysopasum lapidem pretiosum tibi offero, quem in vicesimo primo loco tuæ coronæ affigere curabo. ^B Chrysopasus aureo pallore refulget, et colore viridi decoratur. ^c Cui quia similis efficeris, debet merito tuæ coronæ affigi. Tu enim tanquam aurum ante Deum trullasti, et sanctorum operum virore ei complacuisti. In auro sapientia, in virore virginitas designatur. Fuisti etiam, Domina, virgo pura, virgo sancta, virgo immaculata, mente et corpore illibata. Et quia te virginem Deo dedicasti, primæque illi virginittatem vovisti, scientia et sapientia copiosissimæ datæ sunt tibi; ideo et virgo prudens, et femina sapiens, construxisti domum tuam, non dico, tibi, sed Deo. Nam ille qui in cælis habet habitationem, specie tua et pulchritudine tua illectus, in tua sancta anima constituit thronum suum, et in tuo alvo virgineo domicilium suum; ubi comegit nostræ substantiæ pallium, quo vicit humani generis inimicum; ex quo traxit sanguinem purpureum, delentem nostræ perditionis chirographum, placantemque nobis Deum Patrem omnipotentem. Sed quia ^f tantæ majestatis habitationem non ornatum minime decet apparere, ille qui in te posuit tabernaculum suum, ornavit te septem donis Spiritus sancti, tanquam septem pretiosorum lapidum nobilissimo ornamento. Primo ornavit te dono sapientiæ, quo tota es elevata in divinis per amorem ecstasium. Secundo ornavit te dono intellectus, quo in arcanis es dilatata per splendorem hierarchicum. Tertio dono concilii, quo facta es prudens, sagax, et astuta per documentum cælicum. Quarto dono scientiæ, quod facta es in Scripturis educata per Christi magistrum. Quinto dono fortitudinis, quo sis fortis, constans, et vigorosa contra omnem adversitatem. Sexto dono pietatis, quo sis clemens, pia et viscerosa, propter infusam charitatem. Septimo dono divini timoris, quo sis ^g mens simplex, et timorosa erga tremendam majestatem.

ORATIO.

Et ideo rogo te, clementissima Domina, ut tua gratia munit frontem meam, illustret sensus meos, corpus castificet, sensus sanctificet, cor inflamet. Virtus intret in animam meam, illuminet conscientiam meam, purificet carnem meam. Gratia et virtus tua me tueatur in tentatione, me consoletur in tribulatione, mihi assistat in periculo, me protegat a peccato. Gratia tua mihi assistat orando, legendo, meditando, loquendo, comedendo, vigilando et dormiendo. Misericordia et pietas tua remittat mihi debita, cumulet merita, restauret perditam, acquirat mihi bona sine mensura. Gratia et virtus tua illustret mortem meam, repellat hostem meum, eruat me de

^a Idem, velut tristis in se ipso constringens, complicit, etc.

^b Ms. nost., quæ.

^c Respergunt, Alva.

^d A nobile edebat Alva pro a nobis, quod est 4a Ms.

^e Alva, et quia.

^f Alva, tantæ majestati habitationem non ordinatum. Ms. nost., majestatis . . . non honoratam.

^g Ms. nost., mens mitis, simplex, etc. Credimus legendum mente mitis.

manu inferni, et perducatur me ad gaudia paradisi. Amen.

CAPUT XXIII.

Hic Oriona stella splendida in corona Virginis collocatur.

Vidi speciosam sicut columbam, et circumdabant eam flores rosarum, et lilia convallium. Merito, Domina, Spiritus sanctus tuum ascensum in hoc verbo miratur. Tu siquidem es pulchra fide, speciosa facie, decora mente, formosa sanctitate; simplex ut columba, et candido in anima, omni munditia et innocentia dealbata; quam circumdant astra lucentia angelorum, et apostolorum, rosae fragrantis martyrum, violae redolentes confessorum, lilia candida virginum. Est autem rationalis condecentia: nam innocentia et puritas tua excedit innocentiam angelorum, sapientia tua apostolorum intelligentiam, constantia tua martyrum tolerantiam, prudentia tua confessorum solertiam, castimonia tua virginum continentiam. Quis enim angelus in divinis sic rapitur? Quis apostolus sic in amore succenditur? Quis martyr in patiendo constantior? Quis confessorum in opere virtuosior? Quae virgo aut sancta femina in castitate mundior? Idcirco cum tam mirabilis existas in omni gratia, volens mihi illam a te, Domina, comparare, praesento tibi Orionam stellam claram et splendidam, ut in ea corona tua illustretur, et in loco vicesimo secundo affigatur. Est autem Oriona stella splendida, pluviae diffusiva. Tu enim, Domina, fuisti Oriona splendida, cum Deum fide concepisti, et splendidior effecta, cum post partum inviolata permansisti; splendidissima, cum in choro glorie super choros angelorum et archangelorum exaltata fuisti. Et cum sis caelestis area completa, caelestis rore imbuta, infundis nobis pluviam gratiae et devotionis, pluviam penitentiae et contritionis, pluviam doloris et lacrymationis, pluviam dulcedinis et consolationis.

ORATIO.

O igitur nobilis et generosa Mater aeterni et incarnati Verbi Patris, quae mundo perditio subvenisti per fructum salvificum, ex immaculata carne tua per candorem virgineum et rorem mirificae procuratum! O praeciosa puella in matrem summi Regis ab Aeterno et ante saecula preparata! O regina splendida! a Spiritu sancto in sponsam omnium virtutum monilibus adornatam, a primo diluculo exoptatam, opus mirificum a summo Conditorie varietate mirifica vivifica compactum, totius sanctitatis et perfectionis sculptura mirificentius decoratum! Ego indignus et vilis peccator, licet pollutus vitiiis, maculatus concupiscentiis, et inquinatus sordibus, turpatus voluptatibus, involutus tenebris, obscuratus peccatis, vagus corde, instabilis mente, majestatem tuam cupio extollere laudibus, tua sancta merita efferre praconiis, virtutum et gratiarum tuarum insignia titulis glorificare devotis. Sed o tu, Domina, quae in tuo incessu habes honestatem, in tuo aspectu venustatem, in manibus liberalitatem, in oculis verecundiam, in labiis facundiam, in auribus clementiam, prudentiam in verbo, sanctitatem in animo, Dei sapientiam in pectore, divina arcania in mente, Verbum Patris, humanatum in ventre, totaque gratiarum omnium ornamento circumstantiata, intus et extra rutilans decore praecipuo, medere nostris languoribus et infirmitatibus, infunde lumen sensibus, pectus aridum perfunde unctione mirifica, et omnia mea intima illuminatione gloriosa, ut sic sermones sanctos et gloriosos et devotos tibi offeram, et verba flammantia, tuum amorem redolentia tibi devote decantem. Tu enim, Domina, es illa, de qua scriptum est: *Dixit Deus, fiat lux, et facta est lux (Genes. 1, 3)*. O lux pura, lux pulchra, lux illuminans caelestia, illustrans

a Alva, sanitate.

b Ms. nost., increati Verbi.

terrestria, terrificans inferna, lux reducens erroneos laetificans languidos, exhilarans angelos, et omnes curiae paradisi sanctos et justos! O lux revelans mysteria, detegens absconsa, irradians latebrosa! nostra maculosa detege, nostra ruinosae erige, opacis et nebulosis nostris refulge, infirmantibus da sopitatem [F. sospitatem], morientibus jucunditatem, illustra peccatores ad penitentiam, confidentes et sperantes in te perduc ad gloriam aeternam. Amen.

CAPUT XXIV.

Situatio Berylli lapidis pretiosi in corona Virginis.

Facies candelabrum de auro purissimo (Exod. xxv, 31). Tu, Domina gloriosissima, candelabrum hoc fuisti, cui suppositus tuam lucernam Dei sapientia, ut amissam quaereret drachmam. Te filiae Jerusalem attentius intuentur, ut currant in odore unguentorum tuorum, in lumine virtutum tuarum. Tu mensa fuisti per divina legis studium et agnitionem. In te fuit propositio panum per patrum exempla, et honorum operum exercitationem. Arca fuisti per gloriosum thesaurum fecunditatis; thuribulum Dei aureum per devotionem orationis, quam totam incanduerat amor aeternitatis: urna per circumspectionem, manna per divini partus suavitatem, virga per regiam auctoritatem, tabulae testamenti per scientiae plenitudinem, propitiatorium per affectum pietatis. In Dei tabernaculo nihil erat quod non auro vestiretur. Sic et tu, Domina, quasi tabernaculum es quod sanctificavit Altissimus; tota fuisti aurea, quia charitate plena. Tu es stella maris, quia ad te miseri suspirant, ad te spiritus angelici aspirant. Duo cherubim obumbrantia propitiatorium sunt, Gabriel archangelus, et Johannes evangelista, ante thronum tuum carmina laudis et glorie jubilantes. De thuribulo aureo, id est, de tuo pectore virgineo ascendit fumus aromatum in conspectu Domini, quia per te, quae es mediatrix et advocata nostra praecipua apud Deum, nostra defertur devotio, et per te propitiari nobis ejus dignatur miseratio. Idcirco, ut Deum pro me digneris exorare, illumque mihi propitium reddere, offero tibi Beryllum lapidem pretiosum quo corona tua decoretur, locoque vicesimo tertio situetur. Est autem Beryllus lapis clarus et viridis, efficaciam habens facere hominem gratiosum, et contra hostes invictum reddere. Tu enim, Domina, hunc lapidem quodammodo representas; nam per donum sapientiae fuisti clara et splendida, nulla macula denigrata, nulla sorde unquam polluta, nullo vitio, continebatur; sed per gratiam supernae illuminationis fuisti, velut quaedam emanatio Dei omnipotentis, clara et sincera, in qua nihil inquinatum incurrit. Clara fuisti in anima, in vultu lucida, in corpore nitida, in facie angelica; clara ad discernendum ambigua, clarior ad cognoscendum mysteria, clarissima ad intelligendum et speculandum divina. Et quia aeternam Dei sapientiam gestasti in tuo corpore humanatum, habes venerationem inclytam, claritatem perpetuam, et gloriam incorruptam Dei; et gratia, qua fuisti repleta, fecit te semper virentem et viridem, producendo germen justitiae, florem innocentiae, fructum misericordiae. Tu enim emisisti folia bonae voluntatis, lilia castitatis, violam pietatis, rosas patientiae et virtutis, poma sanctae et perfectae charitatis. Ex abundantia etiam tuae pietatis et misericordiae tuos servientes, in te confidentes, facis per bona opera Deo et angelis gratiosos et placidos, et contra impetus demonum per fidei constantiam stare fortes et invictos, caelesti gloria et corona ornandos. Amen.

c Edificavit, Alva.

d Deest gloria in Alvae Edit.

Ca

Peci
vestiti
dus (i
Rex pa
potent
rum, i
nus el
nissim
natur
tu, glo
polluti
nalis c
rum a
si mul
magni
fulvo
loraris
die, q
opera
riente
lamo t
visti, i
carcer
Dua m
licet a
charita
change
dexter
dicunt
rum u
Alfus
i, 4).
compo
dit. Id
cender
promis
sed qu
tuit, i
lam pe
Camari
dus, o
decora
parari

a Al
b Al
c De
tur le
d M
e A
f In
Deo g
et exa

Luc
xiv, p
Sisebe
praes
est. S
lilo c
possu

CAPUT XXV.

Camamilla, flos decorus coronæ Virginis in ultimo loco.

Fecit rex Salomon thronum de ebore grandem, et vestivit eum auro fulvo nimis, qui habebat sex gradus (III Reg. x, 18). Salomon noster, Christus Rex pacificus, sapientia singularis, amabilis gloria et potentia, thronum sibi ædificavit, tuum videlicet utrum, in quo ineffabilis illa majestas requievit. Thronus eburneus fuisti, quia tria sunt in ebore quæ plenissime in te fuerunt. Est enim mirabilis candoris, natura frigidus, de casto nascitur elephante. Ita et tu, gloriosissima Virgo, candida fuisti, qui ab omni pollutione segregata; frigidissima, quia ab astu carnalis concupiscentiæ elongata, de castis patriarcharum ampulxibus generata. Grandis ideo diceris, quia si multa in creauris magna sunt, nihil tamen tam magnificum fecerunt opera digitorum Dei. Auro fulvo vestiris, quia purissimo sapientiæ nitore coloraris. Sex gradus throni sunt sex opera misericordiæ, quibus tu, Virgo gloriosa, plena exstitisti, quæ opera in tuo bono filio expendisti. Nam ipsum esurientem pavisti, lacte virgineo potasti, eum in thalamo tui ventris excepisti, nudum in pannis involvisti, infirmum vagientem sacro ubere recreasti, in carcere nostræ mortalitatis positum nutriti et fovisti. Dux manus thronum complectentes, dux vite sunt, scilicet activa et contemplativa, quæ in te cum catena charitatis conjunguntur. Duo leones sunt Gabriel archangelus et Joannes evangelista, quorum alter dextere tuæ, alter sinistræ casti deputati sunt. Leones dicuntur propter rugitum altisonæ eructationis, quorum unus dicit: Ave, gratia plena, etc. (Luc. i, 28). Alius dicit: In principio erat Verbum, etc. (Joan. i, 1). Vere non est simile opus in omni creatura compositum, quia istud ordines angelorum transcendit. Ideo excellentissima Domina, extollens et transcendens omnia, tanquam nobilissimæ imperatrici promisti tibi coronam fabricare, non qualem decuit, sed qualem mea exiguitas invenire vel cogitare potuit, in cujus loco ultimo restat collocare Camamillam pro ejus congruo complemento. Est autem Camamilla flos candidus, sphericus et rotundus, odore gratus, quodam in medio aureo nodulo decoratus. Huic, Domina, congrua similitudine compararis; nam in anima es dealbata per innocentiam,

a Alva, quod in te.

b Alva, pretiosior.

c Deerat scientia in Alve Edit. Quare suspicabatur legendum tuus intellectus.

d Ms. nost., lux vera mundum, etc.

e Alva, populorum.

f In Ms. nostro ita desinit hic tractatus: Explicit. Deo gratias. Deinde hæc habentur: « Arripe eam et exaltabit te; glorificaveris ab ea cum eam fueris

A in conscientia munda et nitida per fidem rectam, in corpore candida et decora per castitatem virginæam. Ideo ut regina speciosa, sicut columba lilis virginæis constipata, una cum eis cantas canticum novum ante Agnum, super montem Sion stantem, super thronum Patris sedentem, quod nemo cantare potest, nisi in albis ambulantes, nomen Agni et Patris ejus scriptum habentes in frontibus suis. Quia, ut dicitur, veritas non querit angulos. Propter veritatem et mansuetudinem, et justitiam, pro quibus mirabiliter te deduxit Christi dextera, dicta es rotunda, non angularis. Sed et tuarum virtutum fragrantia supera: omnia genera aromatum, odor tuæ pietatis et misericordiæ super thus et balsamum, redolentia tuæ charitatis et amicitiae vincit suavitatem omnium unguentorum. In medio tui pallore aureo rutilans, quia sapientia cordis tui est ^b speciosior sole, prudentia cordis tui et pectoris est splendor luna, tui intellectus ^c scientia super omniæ dispositionem stellarum rutilat decore mirabili. Nec mirum, si fulges et rutilas sapientia, cum sempiternam sapientiam Dei Patris in tuis castis visceribus de Spiritu sancto conceperis, ipsamque carnem velatam in salutem nostram mundo protuleris. Hæc igitur sapientia incarnata est ^d lux mundum illuminans, peccatores salvans, cælestia irradians, homines et angelos perpetuo foedere connectens et copulans.

igitur de hac corona, quam tibi, Mater Dei, virgo perpetua, pollicitus sum, me dixisse hucusque sufficiat. Et si quid bene, et prout materiæ competit, dicere potui, illud divinæ gratiæ meritique tuis ascribo. Quæ vero minus recte seu minus caute protuli, meæ insipientiæ imputo, atque peccatis meis. Et quia tantam majestatem indigne paucis [^e, pavel] contrectasse, veniam peto. Indulge, purissima, poenitenti et supplicanti te, ex malitia non offendenti, sed de tua benignitate confidenti, seu præsumenti. Cum sis regina misericordiarum, advocata peccatorum, excusatrix criminum, defensatrix ^e pupillorum, quæ in sede imperiali resides, cum unigenito tuo Domino nostro Jesu Christo regnas laudanda et glorificanda, per infinita sæculorum sæcula. Amen.

^f Explicit liber de laudibus et honore beatæ virginis Mariæ ex viginti quatuor lapidibus in coronâ suæ positi capiti gratis Domino nostro Jesu Christo Salvatore totius mundi.

amplexatus; dabit capiti tuo augmenta gratiarum et corona inclita proteget te. Gloria in excelsis Deo, gratiarum actio, et vox laudis; qui nunc per oracula de cælo lapsa, nunc per prophetica mysteria, nunc per lucem evangelicam, nunc per apostolicam tubam multifarie multisque modis [Forte suppl. provocat nos] ad amorem virginis Mariæ, reginæ angelorum serenissimæ.

CONTINUATIO CHRONICORUM B. ISIDORI

S. HILDEFONSO SUPPOSITA.

PRÆFATIUNCULA AD LECTOREM.

Lucas Tudensis episcopus, qui jussu Berengariæ reginæ Chronicon mundi scribere aggressus est sæculi xiv, primus fuit qui illius operis quasi fundamenta jactus, post chronicon ab Isidoro scriptum usque ad Sisebuti regnum, nobis obstruit præsentem prosecutionem Chronicorum, tanquam a Hildefonso Toletano præsule compositam, cujus operis nulla antequam extabat memoria. Unde Tudensis illud hauserit, incertum est. Sunt qui cum Laurentio de Padilla putant totum id quod sub Hildefonso nomine venditavit, fuisse ab illo confectum. A nobis nunquam impetrabunt ut de viro probo temere cogitemus: mirari tamen satis non possumus tantam viri credulitatem, qui tot fabularum portenta non viderit, quibus hæc historiæ pars tota

contexta est. Quare jam nullus est historicus, qui eam velut commentum putidum non despiciat, indignum prorsus quod sancti Hildefonsi aliquando existimatum sit.

Inter alia quamplurima, sanctum Isidorum sedem Hispalensem tanquam primatem obtinuisse discrete asserit mendacissimus consarcinator nugarum, Theodiscum quemdam introducens illius successorem, nulli hactenus antea notum, nec ullis præsulum catalogis ascriptum, ob apostasie crimina dignitate depositum, exsultantemque; qua occasione primatiale dignitatem ad Ecclesiam Toletanam translatam commendatur.

Huic fabulae aliam non minus ineptam attexit de Mahumetis impii prophetae adventu in Hispaniam, ejusque Cordubæ prædicatione instituta; quem fingit de reditu M. Isidori ex urbe admonitum a diabolo, aufugisse, atque ea ratione vincula, carceres, pœnasque jam ab Isidoro indictas evasisse.

Quis hæc legat, qui historiam veram infamis prophetae ejusque vitæ chronologiam observaverit, quin ista portenta non rideat, ac miretur homines fuisse qui tot insulsis anilibus fabulis vel fingendis, vel narrandis, delectarentur?

Hæc vel leviter indicata satis sint ad hujus monumenti falsitatem suadendam, atque ab Hildefonso nostro illius invidiam alegandam. Qui plura velit, consulat D. Nicolaum Antonium in sancto Isidoro et Hildefonso, ubi has fabulas diffuse insequitur; tum P. Florez, in tomo V Hispaniæ sacrae et alibi, ubi de primatis dignitate sanctæ Ecclesiæ Toletanæ verba facit.

Nos interea ejus Editionem representamus ad exemplar editionis factæ a Francisco Scotto, in tom. II Hispaniæ illustratæ, qui eam ex Tudensi transcripsit cum hoc eodem titulo, quem præfigimus.

INCIPIIT CONTINUATIO CHRONICORUM BEATI ISIDORI ARCHIEPISCOPI HISPALENSIS PER BEATUM HILDEFONSUM ARCHIEPISCOPUM TOLETANUM COMPOSITA.

Quoniam præclarus doctor Isidorus ætates mundi et quorundam imperatorum et regum historias ab exordio mundi usque ad tempus Sisenandi regis Gothorum docili compendio patefecit, nos a tempore quo ipse desit sumamus principium, ne præsentium heroum memoria a futurorum mentibus diluatur.

Æra DCLXXI, anno Imperii Heraclii decimo octavo, post Suintilinum regem Sisenandus regnat annis tribus. Iste synoda episcoporum egit, patiens fuit, regulis catholicis orthodoxis stetit, Toleti finivit vitam.

Æra DCLXXIV, anno imperii Heraclii vigesimo primo Chintilianus regnum accepit. Synoda plura Toleti cum episcopis egit, et subditum regnum in fide catholica firmavit. Regnavit annos quinque, menses quatuor. Anno sexto regni Chintiliani doctor et legislator Hispaniarum Isidorus stans in ecclesia, peracto sermone ad populum, et expandens manum ad cœlum, ac benedicens omnibus, Deo sibi hactenus traditum gregem commendans, felicissimo somno obdormivit in Domino, senio sanctissimo decoratus. Exstitit quippe spiritu prophetiæ clarus, in eleemosynis largus, hospitalitate præcipuus, corde serenus, sententia verax, in judicio justus, in prædicatione assiduus, in exhortatione letus, in lucrandis Deo animabus studiosus, in expositione Scripturarum cautus, in consilio providus, in habitu humilis, in mensa sobrius, in oratione devotus, honestate præclarus, semper pro Ecclesia ac veritatis defensione mori pronus, et in omni bonitate conspicuus. Præterea Pater exstitit clericorum, doctor et sustentator monachorum ac monialium, consolator mœrentium, tutamen pupillorum ac viduarum, levamen oppressorum, defensor civium, attritor superbiorum, persecutor et malleus hæreticorum. Rexit archipræsulum Hispalensis Ecclesiæ quadraginta annis, diversis fulgens miraculorum signis, primatiæ dignitate florens, et Romani papæ in Hispaniis vices gerens. Sacerdotibus, regibus et populis, divinas et humanas leges tradidit, et Romano antistiti humiliter obediæ præcepit. Nolentibus obediæ maledictionem intulit, et eos a fidelium consortio separavit. Multis librorum voluminibus Christi Ecclesiam informavit, et in pace quievit æra DCLXXX. Toletum ad synodum episcopos convocavit, et ore prophetico eis sui obitus diem, et Hispaniæ ventura prædixit.

Sidus honestatis, lux morum, sol probitatis,
Hæc ait in synodo Toleti vir sacer ille
Isidorus, per quem floruit alma fides.
Si servaveritis quæ vobis præcipiuntur,
Servabit Christus vos in amore suo.

Frumentum dabit ac oleum, dabit optima quæque,

Si pura mente complaceatis ei.

Si neglexeritis ea, non impune feretis,

Com recte prava punit acta Deus.

Inde cadent Gothi bellis, et barbarus hostis

Vos premet innumera clade, timore, fame.

Tunc convertimini, tunc crimina plangite vestra,

Et statim Dominus auxiliator erit.

Gloria major erit vobis, et gratia Christi

Extollet Gothos uberiore bono.

De gestis ejus hæc inter regum actus annotavimus, quia ipse de præclara regum Gothorum stirpe, patre Severiano Carthaginensi duce, exstitit procreatus. Post transitum autem ejus mense uno rex catholicus Chintilianus Toleti decessit, bono fine perfunctus. Successit beatissimo doctori Isidoro Theodiscus, natione Græcus, varietate linguarum doctus, exterius locutione nitidus, interius autem, ut exitus demonstravit, sub ovina pelle lupus voracissimus. Nam libros quosdam de Naturis rerum et Arte medicinæ, necnon et de Arte notoria, quos pater Isidorus facundo stylo composuerat, et nedum ad publicum venerant, in odium fidei corrupti, rescans vera, et inserens falsa; atque per quemdam Arabum nomine Avicennam, de Latino in Arabicum transtulit. Hic in his et aliis pluribus infidelis inventus, et erroneus in articulis fidei comprobatus, per synodum ab archiepiscopali dignitate degradatus est. Asserebat enim Dominum nostrum Jesum Christum cum Patre et Spiritu sancto non esse unum Deum, sed potius adoptivum. Hic, ut dictum est, privatus honore sacerdotii ad Arabes transiit, et sectæ pseudoprophetae Mahometi adhæsit, et plura docuit detestanda sub imperatore Heraclio. Tunc temporis dignitas primatiæ translata est ad Ecclesiam Toletanam.

Heraclius adversus Cosdroam regem Persarum gessit bellum anno imperii sui sexto, et Sisebuti regis Gothorum sexto. Quo devicto et occiso, ac Jerusalem delata cruce Domini, et viso angelo super portas Jerusalem, inde ad propria reversus est cum gaudio magno. Hoc tempore dedignantibus Orientis gentibus vtegalia et tributa reddere Romanis, coeperunt pro viribus rebellare. Tunc surrexit quidam iniquus concionator, ortus in Arabia, nomine Mahumet. Qui pessimus seductor videns inter Orientales et Romanos ortam discordiam, se contra Deum erexit et Christianorum imperium, seductorie hortans genus Arabum, atque dicens non debere aliter gentis domino subjugari, quia Dominus illis esset provisorus, de suo genere ducem benevolam concedendo; quem haberent ut fratrem, cum quo etiam Dominus loqueretur. Hæc et his similia cum prædicaret illis verbis suasoriis, et virtutes quasdam simulatas, et miracula artibus magicis facere videre tur, exemplo Ismaelita, sicut bruta animalia quibus non est intellectus, paulatim de bono in malum mutati, derelicta fide catholica, cœcærent ei credere. et

eum in tanta veneratione habere, ut eum prophetam prædicarent a Deo missum, et sibi eligerent regem, simulatis illius seducti miraculis, et facundia decepti. Erat enim pulcher, facundus, et fortis, et magicis artibus valde imbutus. Iste Mahometus Saracenorum et Arabum princeps, ut fertur, fuit de genere Ismael filii Abraham. Qui cum in adolescentia copisset esse mercator providus, pergebat frequenter cum camelis suis apud Ægyptum et Palestinam, et morabatur cum Judæis et Christianis, et maxime cum quodam monacho Antiocheno superstitionis amico, qui vocabatur Joannes; a quo tam novum quam vetus superficialiter et superstitiose didicit Testamentum. Et cum hac illacque cum diversis speciebus aromatum et divitiarum causa lucri pergeret, contigit ut Corrozzatam ingrederetur provinciam. Cujus provincie domina, quæ Cadiga vocabatur, ut vidit juvenem, primo in illius pulchritudine et eloquentia mente capta, cepit diversas species, quas secum Mahomet attulerat, contemplari, et ei familiariter adhaerere. Quam Mahomet caute incantationum suarum perstrinxit phantasmate, et astute paulatim cepit ducere in errorem, dicens ei, quod ipse esset Messias, quem venturum expectabant Judæi. Auxiliabantur ei non solum regina Cadiga, quæ ab eo decepta erat, sed etiam multi Judæorum, qui ad eum de diversis partibus concurrebant. Omnes etiam Ismaelitæ et Arabes catervatim confluebant ad eum, attoniti tanta novitate rei. Quibus cepit novas leges fingere, eisque tradere, adhibens ipsis nefandis legibus de utroque Testamento corrupta testimonia. Ideo divinæ pagine auctoritates pervertit, ut tam Christianis quam Judæis cum Saracenis aditum præcluderet disputandi. Dedit etiam suis edictum, ut cuicumque alia quam ea quæ ab illo acceperant prædicaret, animadversione gladii puniretur. Hujus sacrilegas traditiones Saraceni Dei leges appellant, cumque suum legislatorem et nuntium Dei fatentur. Præfata quoque Cadiga, cum videret illum Judæorum et Saracenorum pariter contubernio vallatum, existimabat in illo divinam latere sapientiam, et cum esset vidua, acceperit eum sibi maritum, et ipse Mahomet nomen regis assumpsit sibi imposito diademate regni. Cœpit deinde se in armis gerere strenue, et regis ac prophete sibi nomen et insignia usurpare. Post hæc vero cepit cadere frequenter caduco morbo, et epileptica passione. Quod regina Cadiga cernens, admodum tristabatur; eo quod nupsisset homini quem credebant arreptione demonum laborare. Ille autem astute leniendo decipiebat eam, dicens: Quia angelum Domini Gabrielem mecum loquentem contemplan, et non ferens splendorem vultus ejus, utpote carnalis homo, deficio et cado. Hæc dicens, quædam signa et miracula magicis artibus facere nitebatur. Verumtamen, ut fertur, diabolus transfigurans se in angelum lucis, quædam ei prædicebat futura. Unde est ut in exordio suæ subdole prædicationis adiret Hispaniam, et Cordubæ suæ perditionis sectam doceret. Dicebat enim Jesum Christum Dominum de virgine esse natum operatione Spiritus sancti, non tamen esse Deum. Quod cum beatissimo patri Isidoro nuntiatum fuisset, qui tunc revertebatur a Romana curia, confestim misit ministros, qui caperent eum. Sed diabolus Mahumeto apparuit et quam citius fugeret imperavit. Mahometus autem post fugam in Africam et Arabiam innumerabiles plebes seduxit, et regno adepto, cum Ismaelit, qui credebant eum ab ore Gabrielis archangelis leges, quas ei tradebat, recipere, Romanum imperium fortiter devastabat.

Æra dclvi Mahometus cum exercitu suo partes Arabiæ, Syriam et Mesopotamiam hostiliter invasit, et tam ipsas quam vicinas patrias funesta depredatione occupavit. Quod cum nuntiatum fuisset Theodoro fratri Heraclii, qui tunc præerat partibus Orientalis, mox apud Gabatam cum magno exercitu obviam

A illi præliaturus occurrit; ubi dum inter se acrius dimicarent, Theodorus interfectus est, et exercitus Christianorum maxima pars occubuit diro gladio, et cæteri fuga lapsi sunt. Tunc Agareni de Romanorum fuga validiores effecti, audacius appetunt Syriam, et depopulantes patriam, apud Damascum, nobilem quondam Christianorum urbem, sibi regni solum firmaverunt, et dictis Mahumeti tribuebant fidem, divinum in eo latere potentiam asserentes. Mahometus autem inter cætera nefanda quæ docuit, sectam Nicolai advenæ Antiocheni, qui unus de septem apostolorum diaconis fuerat, jam per apostolos emortuam, suscitavit. Quam Dominus in Apocalypsi angelo Ephesi Ecclesiæ scribit, se odire dicens: *Odiisti facta Nicolaitarum, quæ et ego odi* (Apoc. 11, 6). Decimo autem regni sui anno, quia dixerat se moriturum, et tertia die resurrecturum, Albimor discipulus ejus volens experiri utrum vere a morte resurgeret, callide Mahumeto efficacissimum venenum obtulit, quo statim repentina mutatione Mahumet mortis suæ terminum sensit. Unde quibusdam sibi astantibus dixit quod per aquam remissionem acciperent peccatorum, et statim mortuus est. Discipuli vero ejus diligenter custodiebant corpus ipsius, expectantes quod resurgeret. Sed nimio erumpente fletore, cum jam sustinere non possent, eis abscedentibus Albimor post undecimam diem reperit corpus ejus a canibus dilaniatum, et diligenter colligens ossa illius, cum magno Saracenorum conventu, sepelivit eum in Medina Rughul, quæ Latine Civitas Nuntii dicitur.

Æra dclxvi, anno Heraclii decimo septimo, post Mahumet Abubacar de cognatione ejus electus in regem, Arabes fortiter rexit per triennium. Post hunc Homer regnavit, qui multis præliis triumphavit, Alexandriam civitatem metropolim suo imperio subjecit. Post multas victorias in mari et in terra ab ipso factas, dum quædam die orationi vacaret, a quodam servo suo sagittatus interiit, expletis in regno decem annis. Sicque error Saracenorum exordium habuit, et de Romanis per diversas orbis partes multas obtinuerunt provincias et victorias. Atque, ut fertur, tantorum malorum causa Romanorum avaritia fuit, qui sibi subditas nationes iugo servitutis intolerabiliter opprimebant; unde opportunitate male habita, eorum dominium quam citius a suis cervicibus excusserunt, se nefariis ritibus Mahumeti miserabiliter implicant. Hic enim fuit cauda draconis, de qua legitur in Apocalypsi quod deiecit de cælo tertiam partem stellarum (Apoc. 12, 4). Sed jam ad reges Gothorum vertatur stylus.

Æra dclxxx, anno imperii Heraclii vigesimo sexto, post Chintilanum regem Tulga regnavit annis tribus. Iste blandus et catholicus per omnia fuit. Regna sibi subdita in pace dilatavit, in judicio rectus, et largitate ac lenitate claruit. Synoda a suis decessoribus facta firmavit. Toleti decessit.

Æra dclxxxii, anno imperii Junioris Heraclii primo, Chindasvinthus regnavit solus quatuor annis mensibus octo, postea vero cum filio suo Reccesvintho annis aliis sex regnavit, et mensibus septem. Iste a Romano papa obtinuit privilegium, ut secundum beneplacitum pontificum Hispanorum primatiæ dignitas esset Hispali, vel Toleti et per multa synoda firmata cum episcopis eruditivitas Ecclesiæ. Cujus tempore ab omni perturbatione quievit Hispania, adeo ut nullus in ea infidelis reperiretur, vel qui rebellionis sumeret arma. Libros sanctorum Patrum diligenter fecit perquiri, et instituta beati Isidori firmiter observari. Hic perfidum Theodiscum Hispalensem episcopum synodali sententia exsulavit, et dignitatem primatiæ transtulit ad Ecclesiam Toletanam. Obiit Toleti.

Æra dclxxxvi, anno imperii Constantis filii Heraclii primo, cum Chindasvintho Reccesvinthus filius ejus regnavit annis sex, et postea solus annis duodecim. Hic fidem catholicam in tantum dilexit, ut semper perquireret viros litteratos, qui frequenter coram

ipso conferrent de articulis fidei. Delectabatur enim in divinis Scripturis, et altaria Christi auro, argento, gemmis et sericis summo studio decorabat. Ter synoda cum episcopis Toleti peregit, et leges a predecessoribus suis editas firmavit, atque quasdam ad id omnia honestati convenientes. Cunctos mire dilexit, et ab omnibus valde dilectus fuit. Erat enim adeo mitis et humilis, ut inter subditos, quasi unus ex illis videretur. In pace regnum sibi subditum rexit,

et in villa nomine Gerticos, quæ in monte Cauriensis sita est, propria morte decessit sub imperatore Constantino. Hucusque beatus scripsit Hildefonsus Hispaniarum primas et archiepiscopus Toletanus; qui tempore dicti regis Reccesvinti quasi lucifer inter sidera, tam morum honestate quam signorum claritate, fulsit in Ecclesia Dei. Qui etiam donis celestibus a perpetua Dei genitrice Maria et Leocadia in presenti vita meruit honorari.

EPIGRAMMATA S. HILDEFONSO

A PSEUDO-JULIANO

IN COLLECTIONE VARIORUM CARMINUM ATTRIBUTA.

MONITUM.

Vel ipsum solum collectoris nomen, nulli hominum non suspectum invisumque, omnem hisee carminibus fidem abrogavit, adeo ut vix querendum jam sit, quare a nobis ad appendicem inter apocryphos Hildefonsi fetus amandentur hæc epigrammata, quæ unius Pseudo-Juliani, insignis, fabularum parentis, auctoritate et testimonio fere omnia taceantur. Dicimus fere omnia, quoniam ex eis nonnulla, antequam Pseudo-Julianus somnia sua vulgasset, ab ipso Hieronymo de la Higuera producta fuerant in sua Historia Toletana, tum etiam ab aliis antiquioribus citata: qualia sunt tertium pro sancto Heladio præsule Toletano, quartum de sancto Eugenio, et decimum, quod hic inscribitur de translatione sancti Fulgentii: omnia tamen a collectore corrupta atque interpolata, ut suo loco notabimus.

Verumtamen non propterea omnia una eademque sententia damnamus. Lubentius sequimur iudicium de illis a cl. Nicolao Antonio latum, qui non omnia improbare ausus est. Tria saltem agnoscit epigrammata, quæ si a versibus interpolatis (ut ipse putat) purgarentur, Hildefonsi genuina haberi possent. Ea sunt secundum de hospitio a suis parentibus Toleti ædificato, tertium de sancto Heladio, et quartum de sancto Eugenio avunculo suo.

Reliqua tanquam spuria explodenda putat, nihil præter mera impostoris commenta continentia. Et credimus certe nullum non manus illi daturum, qui paulo serius ea percurrerit. Nos vix ab eo discedimus, ut ex animadversionibus illis subiiciendis apparebit; simulque ut lectorem hanc qualemcumque earminum diversitatem moneremus, diversis characteribus notavimus.

Præter hæc epigrammata ex Pseudo-Juliani collectione desumpta, quæ sunt XII, alterum ultimo loco edimus in honorem sancti Isidori Hispalensis, ceteris non minus apocryphum, nostro quidem iudicio. Verum protulerat illud, atque sancto Hildefonso ascripserat auctor Vitæ sancti Isidori a Bollandianis editæ, qui creditur fuisse Lucas Tudensis, post illud aliud, quod in collectione exstat numero 40, atque incipit: *Crux hæc alma gerit*, etc. Itaque necessario reliquis adiciendum fuit, ne quid de spuriis operibus sancto Hildefonso aliquando attributis in hac Appendice desideraretur.

• EPIGRAMMA PRIMUM.

Lucæ sacravit supplex Evantius ædem,
Cui Nicolaus erat nobilis ipse pater.
Lucia nostra parens; soror et Evantia, frater
Eugenius præsul hujus et urbis amans.
Lazarus a genitricis mea recta optima pauper
Accipit hospitibus, pauperibusque domum.
Quin avia illustri de sanguine nata Gothorum,
Templa simul Marco sancta Blasilla facit.
Quin ejus soboles Nicolaique Evantia, conjux
Ophilonis amans, et venerata Deum;
Templa superba Petro sub mœnibus erigit urbis,
Augeat item redditus, complet honore domum.
Hic Ophilo regis soboles fuit Athanagildi,
Atque meus genitor frater item Stephanus.

• Supposititium est hoc epigramma, inquit Nicolaus Antonius, continetque cogitationes omnes quas de sancti Hildefonsi stirpe et cognatione conceperat artifex; indignum ut imputetur sanctissimo viro, a quo omnis superbiæ et arrogantis fastus abesse debuit. Præter hæc autem quot falsa et absurda involvit? Attendat lector, Athanagildum regem Gothorum, quem nulli pietate secundum fuisse dicit, Arianum vixisse; deinde etiam Ervigii meminisse poetam, quem tamen Ervigium duodecim annis post Hildefonsi obitum fuisse inauguratum regem constat; et

D Cœnobium Eulæie rex Athanagildus et ædem,
Noster avus, Juste sed prius instituit.
Vir fuit iste pius, nulli pietate secundus:
Sed clam propter eos qui viguere Gothos.
Sebastianus habet templum regnante Liuva
Urbe sub; at reparat Ervigius Mariæ.
Quin tamen ædificat rex Constantinus eidem,
Toletique domus tertia sacra fuit.
Vivite magnificis tecta assurguntia divis,
Qui regitis vestro mœnia presidio.

II.

DE HOSPITIO A PARENTIBUS SUIS ÆDIFICATO.

• Lucia cum Stephano genitrix, sed avunculus illum
Compulit Eugenius præsul ad hospitium.

deinceps de hujus epigrammatis suppositione non dubitabit.

• Agnoscit hoc epigramma pro germano idem Nicolaus Antonius. Certe in contrarium nihil certum adduci potest; quando traditio fert sanctum Hildefonsum Lucia et Stephano genitum, sanctique Eugeni nepotem fuisse. Adducitur etiam, auctore eodem Nicolao, a Hieronymo de la Higuera in sua Historia Toletana, tanquam ad se ex Germania remissum. Quod quamvis non gravis momenti sit ad persuadendum, tamen pro Hildefonsino ut habeatur non repugnans.

*Lazarus hoc mendicus habet sub mœnibus urbis,
Qua via Complutum cursibus apta patet.*

III.

EJUSDEM CARMEN SEPULCHRALE PRO SANCTO HELADIO
PRÆSULE TOLETANO.

*Præsulis Heladii tumba requiescit in ista
Corpus, at illius spiritus astra tenet.
Toleti rector fuit hic, dum degit in aula;
Ex monachoque abbas Agaliensis erat.
Hinc Toletanam vapitur violenter ad urbem,
Confectus senio, sed pietate vigens.
Corporis exurias martyr Leocadia cepit,
Illa domus reges pontificaque capit.
Unde die extrema surgit rediivus ad curas,
Ut capiat meritis præmia digna suis.
Jamque octoginta senior transegerat annos,
Gloria pontificum, fax animosa Dei.
Hildefonsus ego, quem fecerat ille ministrum,
Presolvi sancto qualiuncunque seni.*

IV.

PRO SANCTO EUGENIO AVUNCULO, TOLETANO PONTIFICE.

*Præsulis Eugenii jacet hic venerabile corpus,
Quem Leocadia templa verenda tenent.
Hic monachus sit, mortales dum perfigit umbras,
Et Toletano præsul in orbe senex.
Vita beata fuit mores sine labe pudici:
Qualis Isidorus, atque Leander erat.
Discipulus dat dilecto postrema magistro
Et consanguineo funeris officia.*

V.

ALIUD PRO SANCTO LEANDRO, ET MASSONA METROPOLITANO, UOC EMERITENSI, ILLO VERO HISPALENSI.

*Leander Pater excellens, quem suscipit Æther
Laudibus ornatum, conspiciunt titulis:
Incus Arianae gentis, medicator et idem,
Doctor Isidori, quem generat Domino.
Tu quoque ter felix, Meritensis gloria terræ,
Mausona, consilio, pectore note, fide.
Ambo pares animis, pietate et laudibus ambo,
Inque domo magni muros uterque Dei.
Vicistis tolerando minas animumque rebellem
Regis: eum sceleris pœnituisse ferunt.
Vos soboli regis biforem reserastis olympum;
Per vos alter enim martyr ad astra volat,
Alter et ad roseas emergit lamine auras,
Et qua luce caret, tunc jubat ejus habet.
Vos memorant genti Gothicae tribuisse salutem
Linquit et inavium dogma, piumque tenet.
Vos merito victrix laurus, sequiturque perennis
Gloria, tot meritis debita magnificis.
Semper vester honos, atque inextincta fama manebit,
Vosque canent populi, sed magis astra canunt.
Estis enim æterna præcincti tempora fronde
Inter doctores splendidiore loco.*

^a De hoc epigrammate, sicut et sequenti, non dubitamus quin legitima sint antiquitatis monumenta. Agnovit etiam illos ante chronicorum falsorum editionem historicus de la Higuera, sed absque interpolatione carminum, aut verborum perversione, quas collectio Pseudo-Juliani representat. Namque secundum hujus epigrammatis distichon ita exhibet collectio prædicta:

Toleti lector fuit hic, dum degit in aula:
Ex monacho lector Agaliensis erat.

In quo primum lector esse errorem typorum putamus; secundum vero lector in pentametro repetitum manum detegit Pseudo-Juliani illius corruptoris. Deinde distichon penultimum ejusdem esse notæ videtur; itaque ab eodem historico in sua Historia Toletana prætermissum fuit.

^b Hoc epigramma, quod superius dicebamus alterum esse ex his quæ gentina haberi possunt, dimi-

A

VI.

AD SACRATISSIMUM VIRUM ET DOCTOREM FULGENTIUM.

*Fulgenti, nova Carthago quem reddidit auris,
Teque nimis felix postmodo patre fuit,
Inde patrem recipit te gaudens Astigis unda,
Qua fruitur Bætis, teque magis fruitur.
Corrigis effrenes mores, vitamque tuorum
Erudis exemplo doctor et eloquio,
Hispalis ipsa tuos cineres cum fratribus aptat;
Tres eadem fratres continet urna simul.*

VII.

EPITAPHIUM AD SANCTUM ISIDORUM HISPALENSEM.

*Mens penetrat caelos, hac corpus dormit in urna,
Dulce decus gentis, dux Isidore, tue.
Quæ tibi discipulus sacrat, præsumme magister,
Qui fuit exsiliis parque comesque tui,
Carmina sume libens, et quem tu vivus amasti,
Post tua securus fata, magister, ama.
Ora pro nobis miseris, clarissime doctor,
O decus Hesperia, religionis honor.
Da rogo te facilem, te desine, queso, rogari,
Teque vocant populi, discipulusque vocat.
Quem varia cingunt cura, quem deusa pericla
Infestant, cœli fac statione frui.*

VIII.

AD SANCTAM VIRGINEM FLORENTINAM.

*Florentina micans, decus immortale pudoris,
Intemerata parens virgineique ebori.
Pauperiem præfers opibus, Christumque marito,
Qui tibi dives opum plurimus esse cupit,
Omnia calce premis, quæ fallax mundus adorat,
Sponsa Dei pauper pauperis astra petis.
Gaude sorte tua quodvis fructura per ævum,
Agnumque agna tuum leta dehinc sequere.
Castas funde preces pro nostro, virgo, reatu,
Quemque tuus sponsus juvit, et ipsa juva.*

IX.

AD SANCTAM LEOCADIAM VIRGINEM ET MARTYREM.

*Nam quibus ipæ tuos cantabo laudibus actus,
Sanguine clara tuo, clarior ipsa fide,
Leocadia, æterni sponsi sociata cubili,
Quem modo complexu sed sine fine tenes.
Toleti decus ipsa tui, quam Hispania tota
Invocat, et precibus supplicat usque suis.
Te Dacianus agit, fuitis leralibus actus,
Vincere te direo carcere posse putans.
Hic crucis auxilio morientumque acta dolore,
Jam macerata diu, non superata manes.
Omnipotensque tuis faciles accommodat aures
Optatis, flagro caesa per astra volas.
Et mihi ter misero remittent splendida vultu
E tumultu egrediens cernere das facilem.
In populi ore pii velum das scindere ferro,*

dia sui parte confectum est, et spurium, a collectore pro libitu interpolatum, ut placet eidem Nicolao Antonio. Equidem non levem injicit suspicionem, quod ipsum ab historico de la Higuera citatum dicatur *trastichon*, cum hic appareat octastichon; quare secundum et quartum distichon rejicienda putat; et nos propterea diverso caractere notavimus. Forte assecutus est quod res est. Verum si quis totum epigramma defendere contenderit, non solum repugnabimus.

^c Quintum hoc epigramma, sicut et sequentia, sextum de sancto Fulgentio, septimum de sancto Isidoro, octavum de sancta Florentina, et nonum de sancta Leocadia, absolute putat supposititia idem Nicolaus Antonius. Scilicet desiderabat in illis, ut nos putamus, Gothicam antiquitatem, quam minime præferunt; præterea unius Pseudo-Juliani testimonio consistunt, ex quo cuique suspecta sint oportet.

Et mandata Dei das Genitricis amans.
Te laudent superi, laudat quam turba piorum;
Este memor tui, virgo, clientis ovans.
Toletum te voce vocat, quam sanguine fundis,
Proque tuis solitas civibus adde preces.

X.

IN TRANSLATIONE CORPORIS SANCTI FULGENTII.

• Crux hæc alma gerit geminorum corpora fratrum,
Leandrum, Isidorum pariterque ex ordine vatam;
Tertia Florentina soror, devota perennis,
O! quam composite concors hæc digna quiescit!
Isidorus medius disjungit membra priorum.
Hi quales fuerint, libris inquiris, lector.
Cognosces et eos bene cuncta fuisse locutos,
In quibus hic recubat Fulgentius. Inspice tres hos
Spe certa plenosque fide, super omnia charos.
Dogmatibus cernes horum crevisse fideles,
Ac reddi Domino quos impia jura tenebant.
Atque viros credas sublimes vivere semper,
Aspiciens puros sursum contendere videre.

XI.

DE SYNAGOGA PATRUÆLÆ SUÆ.

• Nunc Ophilonis ego soboles Synagoga nupsit
Theodato Arverna nobilitate pari.
Inque Gothis Ophilo sed Arverna gente maritus,
Vir fuit apprimè nobilis atque pius.
Conjugio durante viro peperisse Bonitum
Contigit: in multis optimus iste fuit.
Mira canunt puero sacris volventibus ævi
Eventura: Deus sospitet ista mihi.
Emorior consorte tori, atque superstitute nato;
Cum matre et charo progenitore cubo.
Indulget si multa, Deus mihi crimina clemens,
Æterna requiescens erit inde frui.
Qui legis hæc, effunde preces, pro meque rogabis
Assidua numen candidus ipse prece.

XII.

SANCTO JUSTO.

• Chære pater nobis, tum re tum nomine Juste,
Qui numeros imple nominis ipse tui.
Helladii soboles, monachus puerilibus annis:
Is Benedictini splendida norma chori.
Fisque pater monachis multis, servoque tuorum
Alfonso, nutrit quos, Benedicite tibi.
Post Tolentanam raptaris pastor ad ædem;
Tempora episcopi certa fuisse tui.
Dignus eras vita; sed mors inopina recondit
Spes multas tanti præsulis, atque patris.

• Hoc epigramma in collectione Pseudo-Juliani insertum antiquius ea est: nempe in Vita sancti Isidori a Tudensi (ut creditur) scripta reperitur sub nomine sancti Hildefonsi. De ejus vero legitimo auctore non putamus judicium exactius fieri posse, quam quod prænotavit idem Nicolaus Antonius tam sæpe appellatus a nobis: neque Hildefonsi, neque alterius antiqui putandum esse. Corruptus tamen etiam est, et ineptissime auctus a collectore, ut de sancto Fulgentio mentionem injiceret, quemadmodum apparet facta collatione cum eo quod ex Tudensi transcribitur:

Crux hæc alma gerit geminorum corpora fratrum,
Leandri, Isidori, patriæque ex ordine vatam.
Tertia Florentina soror devota perennis,
O quam composita consors! hic digna quiescit.
Isidorus medius disjungit membra duorum.
Hi quales fuerint, libris inquiris, lector.
Cognosces et hos bene cuncta fuisse locutos,
Spe certos, plenosque fide, super omnia charos.
Dogmatibus cernas horum crevisse fideles,
Ac reddi Domino quod impia jura tenebant.
Utque viros credas sublimes vivere semper,
Aspiciens sursum pictos contendere videre.

• Ridicula mille, et mille figmenta continet de
sancto Bonito, Arvernensi episcopo, ut illum ex ea-

A Ingenio celeri juncta est facundia mira,
Judicium gravitas concomitata senis.
Tertia pontificem tantum te viderat ætas:
In Leocadiæ mortuus æde jaces.

• ALIUD EPITAPHIUM

IN LAUDEM SANCTI ISIDORI,

Ex illius Vita, a Tudensi, ut creditur, scripta.

In laudem Ecclesiæ Christo regi gloriæ
Concinamus jugiter,
Et Virginis unico carmine Davidico
Canamus solemniter.
Gloriam Isidori, meritum memori
Voce sonent cantili;
Crescat laudum cumulus, grateletur populus,
Et chori angelici.
Nostris in temporibus præfulgens hic moribus,
In verbis dominicis
Fidus fidem extulit, fide labem expulit
Erroris hæretici.
Natus de Carthagine nihil ab origine
Puerile sapiens,
Per fines Hispaniæ fontem sapientiæ
Fudit, mira faciens.
Hispani dum præfuit primas, legem docuit,
Hispanus Hispaniam.
In doctrina præmicans, Crucifixum prædicans,
Fugans idolatriam.
Stemmata prænobilis, exstitit immobilis
In Dei magnalibus,
Affectans cœlestium gaudiorum præmium,
Spretis temporalibus.
Per fulgorem operum exemplar fructiferum
Sese clero tribuit;
Nihil a certo varians, totus cœlis inhians,
Vitia perdomuit.
Romanorum dogmata cosmi hic per climata
Reparavit largius;
Hesperus Hesperiam, lucifer Ecclesiam
Decoravit clarius.
Orthodoxus Arium, durum adversarium
Rationis calculo
Confudit hic malleus; cessit hostis felleus,
Victus in propatulo.
Iberi devoto cleri pleno gaudio
Colat Patrem patriæ;
Contemplando dogmata, cosmi laudent climata
Doctorem Ecclesiæ.
Decus archipræsulum, sacerdotum speculum,
Scripsit docte modulans

dem familia et gente qua Hildefonsus noster erat, genitum faciat. Vide Nicol. Antonium.

• Hoc epigramma (de quo nihil annotatum reperimus a Nic. Ant.) vera continet de sancto Justo, atque ex elogio illius, quod Hildefonsus scripsit, videtur compositum, si expressam sancti Benedicti mentionem excipias, quæ illud recentius et apocryphum aperte demonstrat.

• Exstat hoc epitaphium, ut dicimus, in Vita apud Bollandianos edita, quæ Tudensis opus habetur. Videtur illud sancto Hildefonso ascribere velle; nam post illud quod jam superius edimus, quod incipit: *Crux hæc alma gerit*, etc., ab Hildefonso, ut ipse ait, compositum, nullius alterius auctoris facta mentione adjicit: *Item aliud*, atque hoc aliud epigramma describit: *In laudem Ecclesiæ*, etc.

Apocryphum tamen esse multis convincitur. Continet enim fere omnes fabulas, quas in Chronici continuatione superius edita confutavimus, de primatia Ecclesiæ Hipalensis, de Mahometi confutatione atque expulsionem.

Deinde ipsa ratio carminis sæcula posteriora prodit, in quibus multo post PP. Gothorum ætatem in usu esse cœperunt Leonini versus, quemadmodum alibi nos jam adnotasse meminimus.

De fide catholica carmina mirifica,
Libros libris cumulans.

Mahometi cecitas, perdens gentes perditas,
Illius miracula

Nequiens refellere, mœsta fuit cedere
Viro sine macula.

Ut sincere credidit, sincerus sic edidit
Formam poenitudinis.

In discendis perspicax, in exemplis efficax
Doctor multitudinis.

Quis ad plenum promere posset, vel præscribere
De gestorum titulis?

Lingua non sufficeret, dextera deficeret
In scribendis singulis.

Exoremus igitur hunc, de cuius creditur
Sanctitate firmiter,

Hostis ab insidiis ut nos et a vitiiis
Defendat perenniter.

O depressor criminum, tua nobis Dominum
Prece reconcilies;

In spe nos confortas, noxia submoveas,
Sordes cunctas expies.

A Quem tecum excolimus, fratris tui poscimus

Leandri suffragia;

Preces nostras audiat, audiens suscipiat
Æterna memoria.

Doctoris Fulgentii, horum fratrum socii,
Recordari volumus;

Quem per vitæ meritum salutis sollicitum
Esse nostræ quæsumus.

Virginem egregiam Florentinam sociam
Cum fratribus petimus,

Ut adiutrix veniat, et offensas leniat,
In quas nos cecidimus,

Et leniri Dominus velit nihilominus.
Amen clerus concinat.

Interventu virginis labe mundet criminis
Quos peccatum inquinat.

Pro nobis tam celebris virgo pulsas tenebras
Vitiatorum advocet;

Ut qui regit omnia miranda potentia,
Nos in cœlis collocet.

B Amen.

ANNO DOMINI DCLXXVIII.

S. LEODEGARIUS

AUGUSTODUNENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN S. LEODEGARIUM.

[Ex Gallia Christiana, tom. IV.]

Sancti Leodegarii seu Leutgarii Vitam litteris consignarunt tres antiqui auctores. Primus est anonymus Augustodunensis, episcopo coætaneus, qui libellum suum impolite quidem, sed graviter scriptum, Hermenarîo Eduensi episcopo nuncupavit. Secundus est Ursinus, qui paulo post, hortatu Audulfi sancti Maxentii abbatis, aliam de sancto præsele lucubrationem exaravit, et Ansoaldo Pictavorum antistiti inscripsit. Tertius, monachus natione Alamannus, opus suum dicavit abbati Morbacensis in Alsatia monasterii. Denique Audulfus San-Maxentianus abbas de miraculis in ejus translatione patris libellum edidit. Ex his porro, sed præcipue e duobus primis, qui fidem omnem merentur, quæ deinceps exscribemus mutuati sumus.

Leodegarius nobilissimo inter Francos genere ortus est. Patris ejus nomen litteris non fuit consignatum; matrem habuit Sigradam, quæ post mariti funus in puellari sanctæ Mariæ apud Suessionas cœnobio monacha facta tam sanctissime vixit, ut in veteri illius parthenonis Kalendario, quod nunc in Longi-Pontis asceterio visitur, quodque a quingentis annis scriptum est, illius mentio fiat Nonis Augusti cunct officio duodecim lectionum, et xvi Kal. Aprilis legatur: *Sigrada commemoratio*. Hæc porro sororem habuit Berswindam Athici, Leutharii ducis Alamannorum filii uxorem, ut Mabillonio visum est.

Primis ætatis initiis, a parentibus in regis Clotarii palatium adductus est, ac paulo post, cum decem annorum esset, ut vult Cointius, ab eodem rege Didoni Pictavorum præsuli avunculo suo litterarum studiis imbuendus traditur. Ejus cura tantos in studiis ac pietate progressus fecit, ut humaniorum litterarum callentissimus, divinarum Scripturarum sacræque theologiæ peritissimus, canonum ecclesiasticorum ac juris civilis scientia celeberrimus, virtutum denique omnium ac castimonie in primis decore

ornatissimus evaserit. Hinc ab avunculo « infra viginti annos ad officium electus diaconatus et consecratus. Deinde non multo elapso tempore archidiaconus effectus, omnibus diocesis ecclesiis præfectus est. » Hic exsurgit difficultas, an viginti anni infra quos Leodegarius ad diaconatum evectus est, ad ejus ætatem, an ad mansionem quam apud Didonem episcopum egit, referri debeant. Ad ætatem refert Mabillon. cum ait: « Intra vicesimum ætatis annum, » etc.; ad mansionem vero Cointius, et quidem maxima cum probabilitate, tum quia canonibus vetitum erat ante viginti quinque annos diaconum ordinari, quos transgressum fuisse Didonem difficile est sibi persuadere; tum quia multiplici tunc eruditione cæteris antecellebat Leodegarius cum diaconus consecratus est, uti Vitæ scriptores testantur; tot enim scientiarum capax non videtur ætas vicenaria minor; tum denique quia eodem sensu cum Mabillonio Fortunati verba de sancto Germano Parisiensi episcopo, his omnino similia, a doctis intelliguntur.

Ququam his omnibus respondere non est arduum, nec sua caret similitudine sententia contraria. Ut ut est, in archidiaconi munere tanta fortitudinis et sapientiæ præbuit argumenta, ut antecessores suos, quotquot exstiterant, longe superaret, mœstos lætitia afficeret, criminibus obnoxios ad disciplinæ studium revocaret, omnes in officio contineret. Postea « cum Pater monasterii in sancti Maxentii honorem conditi obiisset, » jussu avunculi « illud regendum suscepit, quod sex fere annis gubernavit, et magnis opibus ditavit, » teste Ursino. Unde inferi Mabillonius habitum mutasse et monastica vota secisse; siquidem prohibuerat Gregorius Magnus, et jam ante ipsum vetitum erat ne clerici monasteriis præponerentur. Ejus sapientiæ ac virtutum fama commoti rex Clotarius et ejus uxor Bathildis a Didone postularunt « ut ei faceret copiam cum ipsis in palatio manendi,

qui statim jussa complens, magnis rebus instructum et sapientie floribus redimitum misit : « perhonorifice exceptus, « intra paucos dies » virtute et integritate morum, verborum comitate, maximeque in agendo urbanitate et sapientia id consecutus est, ut rex et regina plerique pontifices ac magnates, eum præcipue charum et summo in pretio haberent, consensuque omnium, maxime Francorum, episcopatu dignus existimaretur. Unde Augustodunensis Ecclesie tunc temporis a biennio fere vacantis et afflictæ episcopus creatus est anno 659, ut ex Ursino palam est : « Quo munere, inquit, decem annis strenue functus cum esset, Clotarius rex, qui eum promoverat, excessit e vivis. » Obiit enim Clotarius cum annum in regno decimum quartum ageret, anno 669.

Ecclesia Eduensis factionibus dilacerata, tum multis oppressa, bonis spoliata, novum sub ejus regimine splendorem accepit. Sic enim habet anonymus : « In adventu ejus territi sunt omnes Ecclesie vel urbis adversarii, necnon et hi qui inter se odiis et homicidiis incessanter certabant, ut memoriam transacti scandali nollent audire, quia quos prædicatio ad concordiam non adduxerat, justitia et terror coegit. Quantum in alimoniam pauperum ejus excreverit præcipua cura et in sacrarum decorem, testantur opera vel matricula quæ ab eodem instituta residet ad ecclesie januam, vel specierum pulchritudo, quæ aureo fulgore rutilant in ecclesie ministerio, vel baptisterii ornamenta miris operibus fabricata, ... ecclesie pavimenta, vel laquearia, et atrii constructio nova, murorum restauratio, domorum reparatio, etc. » Anno 661 concilium habuit Augustoduni, in quo conditi sunt multi canones ad sancendam sanciendamque monasticam Benedictinæ regulæ disciplinam. Anno decimo Clotarii regis, Christi 666, vi Kalendas Julii, Drausius Suessionum episcopus beate Mariæ parthenoni, qui ea in urbe ab Ebroino constructus fuerat, privilegium concessit ; quod in illius monasterii historia edidit noster dominus Michael Germain (Pag. 421). Illi porro, præter comprovinciales, subscripserunt Genesius Lugdunensis, ... Leutgarius Augustodunensis, ... Desideratus Cabilonensis, Leudeboldus, etc., episcopi.

Dum sic in pace Augustoduni degeret sanctus pontifex, dum omni ei pro voluntate succederent, quidam invidia ducti constantiamque ejus pertimescentes, Ebroinum Clotarii majorem domus adeunt, eumque apud ipsum traducunt quasi dum omnes ei dicto obediunt, ille solus ejus jussa contemnat. Excanduit ille ac in furorē actus est, cum animadvertit sanctum antistitem a se in verbo superari non posse, nec adulationis sibi, omnium more, impendere obsequium, imo contra ruinas suas semper intrepidum permansisse ; verba sunt anonymi. Sed tunc nihil potuit tyrannus, idque unum prestitit, edictum scilicet dedit, « ne quis de Burgundia partibus præsumeret adire palatium, n' si qui ejus accepisset mandatum. » Inanis sane tunc temporis vindicta ; mortuo quippe improbe Clotario an. 669, imperio ac libertate cecidit. Cum enim Theodoricum loco demortui fratris regem imponere constituisset, ut ipse, sicut ante Clotarii, sic adolescentis regnum procuraret, aliter visum est Austrasiis et Burgundionibus, qui Childericum, quem sapienter regere fama ferebat, ex Austria evocarunt, auctore ac incentore in primis Leodegario ; advolet ille, ac rex salutatur ab omnibus. Ebroinus, ab omnibus desertus, confugit in ecclesiam, mortemque, deprecante Leodegario, tandem evadit, et in monasterium Luxoviense relegatur. Leodegarius e contra summos honores consequitur, in palatio retinetur, regi est a consiliis, tantumque potest apud illum, ut major domus habeatur. Sic enim loquitur Ursinus : « Leodegarius rex omni domui suæ prefecit, et in omnibus majorem domus esse voluit. Is vero, ea accepta potestate, quidquid adversus priscorum regum et magnorum procerum leges comperit inepte introductum, ... ad pristinum

reduxit statum. Usque adeo vero totum Francorum regnum restituit, ut omnes se gratularentur regem habere Childericum, ac rectorem palatii Leodegarium. » Nec ideo tamen existimandum reipsa majorem palatii fuisse sanctum episcopum, tum quia ea dignitas, ut pote laica, pontifici minime convenit ; tum quia de ea auctor anonymus Ursino præferendus omnino silet, imo notat Wifoaldum totius monarchie majorem domus fuisse. Apud Ursinum ergo, majorem domus seu palatii rectorem minus proprie dictum interpretor eum, cujus consiliis rex quam plurimum deferre consueverat, et a quo totus pendere videbatur. Quoniam dici forte posset initio Leodegarii majoris palatii dignitatem sibi commissam brevissimo tempore tenuisse, et optimum, ac in primis Wifoaldi sollicitationibus ab eo statim ablata, et in Wifoaldum translata fuisse. Sic enim secum invicem conciliari possent duo Vitæ Leodegarii auctores et plana forent omnia. Anno 672 regum diploma pro Dervensi monasterio, faventibus Leodegario, Nivardo et Atelano episcopis, Bercharius obtinuit datum iv Nonas Julii, Compendio palatio, anno in Childerici regis. Subscribunt post regem jam nominati præsules, deinde Wifoaldus major domus, etc. Sed et ipse Bercharius instrumentum edidit quo monasterio cujus nomen est Puteolus dat omnia bona sua, tam hæreditaria quam acquisita. Actum Rhemis civitate, in Kalendas Septembris, præsentē domno et glorioso Childerico rege, anno quarto regni ejus. Subscribunt post Nivardum, Atelanus Laudunensis, Leodegarius, etc.

Quam lubrica est fortuna ! quam incertum aule pelagus ! Vix « annis tribus » Childerici gratiam et amicitiam servavit Leodegarius. Offense ac odii causæ, invidia, calumnie, monita justa quidem sed molestæ. Multa sapienter initio egerat princeps, sed impellente ætate, malesanis quorundam aulicorum consiliis plus æquo deferens, multa perperam agere cepit ; quæ cum ægre ferret antistes, eum sæpe de violatis patriis legibus, et de incestis cum filia avunculi suis nuptiis arguit, Dei vindictam minitans nisi prave gesta corrigeret. Hinc aversum a se sentiens illius animum, relicta aula, ad Ecclesiam suam secessit. Paulo post, imminente Paschali festivitate, Childericum, qui tunc non longe ab Augustoduno versabatur, rogavit ut in urbem suam resurrectionis Christi mysteria celebraturus accederet ; adfuit, sed inde præsulis exitium. Eodem venerat Hector Massiliæ patricius, ut causam suam adversus Præjectum, prædia nonnulla ab ipso repetentem, tutaretur. Hecctori favebat Leodegarius, eumque apud se hospitio receperat : atque hinc aulicorum calumnie. Regi suadent ambo ideo convenisse ut scelesti in regem et regnum consilia molirentur ; quibus quasi in rabiem efferatus, ea dixit, egit et minatus est, quibus actum de se, nisi discederet, persuasum est Leodegario. Aufugit, sed fugientem assequuntur missi milites, et comprehensum significant, ac statim jussu D regis in Luxoviense cænobium perpetuo multandum exsilio abducunt. Ebroinum ibi reperit, amice salutat, se in eum aliquid peccasse fatetur, rogatque ut, data invicem venia mutua, inter sese concordia jungantur.

Interepto paulo post Childerico, simul Luxorio egrediuntur, et Augustodunum versus tendunt. In itinere Ebroinus in Leodegarium, cui dextram porrexerat, manus injecisset, nisi Genesius Lugdunensis antistes prohibuisset. Leodegarius summa cum levitia et cum aliqua triumphali specie a suis exceptus est. Postridie ambo urbe pariter egrediuntur, ut ad Theodoricum una pergant ; at Ebroinus in medio itinere a Leodegarii comitatu recedit et ad sua properat. Acceptus regi Leodegarius, eidem auctor fuit ut Leudesium, Erchinoaldi quondam majoris domus sub Clodoveo filium, palatii præfectum instituere. Inde reversus diocesim suam pacifice rexit. Ebroinus Theodoricum negotium facessere cupiens, pseudo-

rege
asse
et pe
sue
Way
Dido
rum
ab eo
rum
quid
quid
lem,
quan
dem
rum
uibus
ctus
gem
muti
que
e eccle
ption
antis
bienn
exem
Su
jubet
sisti
bris
verbi
quia
qui ta
ipsun
Multo
comp
dem
dum
tuam
Ad ha
ab alt
Leode
nem i
multil
tradit
Leode
quitar
vulner
tus W
monas
ducit,
jubet.
doctri
inter v
vam,
quicun
tia. D
sacrifi
in parti
pserat
apostol
Tan
antiste
magna
jubant.
det El
instan
facinor
in syn
sacerdo
berto t
ut mor
sedulo
ille vir
cipit,

(a) A
que eni
acto a

regem Clodoveum obijcit, quem Clotarii filium esse asserebat, interfectoque Leudesio, cogit exercitum, et perdendi Leodegarii consilium cepit, ut pote quem sane tyrannidis adversarium esse non dubitabat. Waymeri Campanie ducis, Desiderati cognomento Didonis Cabilonensis, et Bobonis Valentie episcoporum, virorum perditorum, opera utitur. Ili, acceptis ab eo copiis, Augustodunum advolant. Publicam suorum desolationem miseratus sanctus pontifex, quidquid habebat, lances argenteas et omnem suppellectilem, monasteriis utriusque sexus, tam in civitate quam in pago Æduensi, et egenis distribuit, ac tandem sponte se dedit inimicis, a quibus ad Waymerum adductus, crudeliter, ut jusserat Ebroinus, luminibus orbatur; quod dum fieret, pius ac animo invictus antistes, nec se vinciri passus est, nec modo non genuit, sed etiam Dei laudes psalmisque cecinit. Sic mutilatum Waymerus in domum suam abducit, adeoque sacris ejus colloquiis emollitus est, ut argentum ecclesie, quod paulo ante pro Æduensium redemptione acceperat, lubens restituerit. Exinde sanctus antistes in quoddam cœnobium perducitur, ubi fere biennio latuit, eximieque patientie et humilitatis exempla præbuit.

Summa rerum apud Theodoricum potitus Ebroinus, jubet Leodegarium cum Gairino fratre coram rege sisti anno 676; ibique multis contumeliis et opprobriis a tyranno uterque afficitur, quibus his uterque verbis respondet: « Nos quidem digne hæc patimur, quia peccavimus Domino; tu vero, miser Ebroine, qui tantam injuriam irrogas Francorum genti, in te ipsum potius ulcisceris dum aliis vitæ auferre cupis. Multos quidem decepisti et paterno solo exulare compulisti; at tu ipse magis exsuleris, quando quidem temporalem et æternam gloriam cito perdes: dum enim totius Francie homines excellere cupis, tuam, qua indignus præditus es, gloriam amittis. » Ad hæc verba in furorem actus Ebroinus, alterum ab altero separari et Gairinum statim occidi jubet; Leodegarium vero, ut lento supplicio in desperationem impelleret, conscissis pedibus, abscissa lingua, mutilatis labiis, Waningo acerba custodia servandum tradit. Sed quid contra Deum potest seva malitia? Leodegarius, stupendo prodigio, elinguis distincte loquitur, curatis pro virili a Winoberto et Ermenario vulneribus, labia et lingua recalescunt. Unde commotus Waningus cum martyre mitius agit, eumque in monasterium Fiscanum, quod ipse condiderat, perducit, et ibi custodiri quidem, sed humanius tractari jubet. Ibi « per biennium fere commoratus, magnum doctrinæ suæ semen ostendit in populo, quandoque inter virginum ibi Deo militantium accedebat ceteram, tanta, ut fertur, eloquentia, ut mirarentur quicumque audientes quanta Dei operabatur clementia. Denique ibidem quotidianum immolare studuit sacrificium. » Jam antea consolatoriam ad matrem in parthenone Suessionensi monacham effectam scripserat epistolam, primis Ecclesiæ sæculis, martyre et apostolo dignam.

Tandem anno 678 martyrium consummavit sanctus antistes. Rex et Ebroinus eum in palatium, ubi tunc magnatum et episcoporum conventus agebatur, sisti jubent, et ne insons puniri videretur, Theodorico suadet Ebroinus eum Childerici necis conscium esse; instant ut hanc ipse culpam agnoscat, sed se tanti facinoris expertem constanter asseverat: nihilominus in synodo tanquam reus in ordinem reducit, ejus sacerdotali tunica a capite conscissa, dehinc Chrodoberto traditur in vastæ silvæ loco occidendus, jussum ut mortui corpus in puteum projiciatur osque putei sedulo obturetur, ne quis mortuo honos deferatur. Ille viri sanctitate commotus provinciam ægre suscipit, sed Ebroini tyrannidem pertimescens, qua-

tuor ministris ab Ebroino submissis eam exsequendam permittit, lugente ipsius uxore quod tam atrox facinus viro suo mandatum fuisset. Hanc vero consolatur Leodegarius, promittitque necem suam nequam ei in maledictionem, sed potius in benedictionem convertendam, modo ipsa corpus suum sepulture tradi curaret. Tum in designatam silvam a prædictis satellitibus abducitur, ex quibus tres ad ejus pedes provoluti veniam et indulgentiam petunt. Is vero omnibus qui se divexarant bene precatus, gratias Deo actis quod ad ultimum hunc diem pervenisset, implorata Christi misericordia, cervicem obtulit, quam quartus ex ministris præcidit; sicque martyrium consummavit vi Nonas Octobris (a) an. 678. Silva in qua vitam finivit sita est in pago Atrebatensi, et etiam nunc sancti Leodegarii nomine insignitur. Corpus ejus, jubente Chrodoberto uxore, Sarcinium a suis clam deportatur, et in villæ oratorio sepelitur. Ibi fere triennio jacuit sanctus martyr, totque miraculis inclaruit, ut quantumvis ea Ebroinus occuhari ac silentio premi curaret, per universas Gallias diffamata fuerint, et interempto Ebroino in aula Theodrici perlata, « qui, inquit anonymus, cum admiratione credit factum, et cepit venerari martyrem quem per accusationem tyranni crediderat prius fuisse culpabilem. » Hinc de sacri ejus corporis translatione cogitatum, sed de loco in quem inferretur non mediocriter orta contentio, Ansoaldo Pictav., Hermenario Augustodunensi, Vindiciano Atrebatensi episcopis, tantum thesaurum suæ ecclesiæ vindicantibus. Indictis jejuniis et precibus, tres schedulae super palam altaris positæ, et post missarum solemniam a ministro Ansoaldi scheda producitur, sicut beati martyris corpus ei hac sorte adjudicatur, et ad Maxentianum cœnobium in Pictav. diocesi situm transferretur, tot miraculis in itinere editis, ut quisquis, quavis infirmitate detentus, feretrum aut pannum quo tegebatur manu tangere potuit, illico sanitatem recuperavit. In nonnullis Martyrologiis hujus translationis solemnitas xvii Kal. Aprilis adnotatur, teste Godefrido Henschenio in diatriba de tribus Dagobertis. Normannis per Pictavense solum grassantibus, sacras ejus exuvias primam in Armoriam, deinde ad Arvernens, postea Antissiodorum detulerunt monachi; tandem ædificato in ejus honorem monasterio Ebrolio in Arvernens, ibidem majorem earum et Guarini fratris partem reliquerunt, « præter manus et caput, » quæ Bernardus Guido Lutevensis episcopus apud monasterium Maimacum coli asseverat. Nihilominus tamen ejus caput in suo cœnobio asservari contendunt monachi Murbacenses, Gemeticenses et Prætelenses. Brachium quoque alterum Fiscanenses, alterum Basolenses, ac unum ex effossis oculis, minutas quoque corporis partes Maxentiani se habere gloriantur.

Ejus testamentum retulit Perardus, in quo sic loquitur sanctus martyr: « Hæredem statuo ecclesiæ beati Nazarii, titulum mei præsulatus, de rebus meis, hoc est de Mariniaco villa super Stantiam fluvium, quam mihi regina Valdechildis de proprio suo in proprium meum delegavit . . . de Tiliniaco villa, quam de jure materno ab avis et proavis michi competit: nec non de Olega et de Canavis villa, quam de Bodilone et Sigrada Deo devota acquisivi, etc. » Non me latet in editis vitiosos esse characteres chronologicos, sed ipsam testamenti substantiam genuinam esse contendo, tum quia Jonas episcopus illud aperte indicat in litteris pro canonicis Æduensibus, quibus prædium ea conditione legat ut non solum pro principibus, ut « sanctus insituit Leodegarius, » sed pro rectoribus totius Ecclesiæ et universo grege Dei misericordiam implorent; tum, secundo, quia Joannes VIII papa in diplomate asserit villam Tiliniacum

(a) Annus ex anonymo et ex Ursino colligitur. Uterque enim Ebroinum obtruncatum fuisse asserit transacto a passione sancti Leodegarii spatio trium mens-

annorum. Ebroinus porro extinctus est anno regni Theodoric nono ex Sigeberto, Christi 681; ergo sanctus martyr capite truncatus est anno 678.

proprietas jure ad sanctum Leodegarium pertinuisse, et sancto Nazario ab eodem fuisse collatum.

Nicolaus Imbriet Augustodunensis Ecclesiae praefectus, in indice quem Demochari suppeditavit, sancti Leodegarii successores sic recenset: Projectus seu Praelectus, Herminarius, Aubertus. Eosdem et eodem ordine enumerant Chenutius et Robertus. Severtius ordinem immutat, Herminarium Praelecto seu Projecto praeposit, huic vero Aubertum subrogat. Hic postremus est Ansebertus, de quo alibi. Ad Praelectum vero quod spectat, ex ejus Vita constat eum Arvernensem, non Augustodunensem praesulem et vixisse et mortuum fuisse; inde porro error videtur exortus quod in vigilia Paschae sanctus ille episcopus

missarum solennia celebravit in sancti Symphoriani aede, rege proceribusque assistentibus; ac ipso sacratissimo die, Leodegario ac Hectore fuga dilapsis, rogantibus episcopis, qui tunc Aedae erant plurimi, reliquum peregit officium. Aliquid vero similis divisent si Bobonem in Leodegarii locum intrusum fuisse asseruissent; de eo enim sic anonymus, num. 10: «Waimerus et Dido cuidam Boboni, qui nuper cum anathemate fuerat de episcopatu Valentinae urbis dejectus, Augustodunum assignaverunt in dominium, imo potius devastandum. Cives vero oppressi receperunt adversarium qui jam pastorem amiserant suum.»

SANCTI LEODEGARIi VITA

AUCTORE URSINO ABBATE EJUS Aequali.

[Ex Mabill., Acta SS. ordinis S. Benedicti.]

PROLOGUS AUCTORIS

AD ANSOALDUM EPISCOPUM.

Domino meo sanctoque pontifici Ansoaldo praesuli Pictaviensi Ursinus peccator.

Jussioni obtemperans vestrae parui, beatissime papa, insistente maxima ex parte Audulfo Patre monasterii B. Maxentii, ut de vita vel passione B. Leodegarii pauca de multis ejusdem bonis scribendo narrarem. Quod opus tuis imperiis obsequendo edicere cupiebam, sed simplicitas cordis mei et iners facundia non valet explicare tanti viri laudes virtutum. Cujus patientia modernis temporibus quanta sustinuit retrorsus, quae nemo novit nisi ille solus cui protulit intrinsecus. Qui occultis latibulis privatus oculorum acie, quid et quantum egisset boni quis enarrare possit, ubi nec assistebat minister qui hoc cernere valeret, ut quod oculis non videbat narrare quivisset? Nam finis operis ostendit extrinsecus quanta intus latendo fuisset operatus. Tamen in quo agnita ejus mihi vita fuit et multorum relatione comperi, quamquam rustico sermone, vobis impetrantibus, edicere non distuli. Si quid quibusdam longius verbis propagare studui, ad disserendam veritatis lineam hunc tramitem posui: sin vero de ejus virtutibus aliquid praetermisi, nec studiose gessi, quin vero ignorantia intermittendo praeterii. Hoc etenim sciendum puto, quia quamvis quisquis alti sermonis eloquentia ejusdem viri Dei acta disse-rere cupiat, apertius et absque fallacibus verbis fari non valeat. Et forsitan valueram et ego annuente Deo clausis ac ab aliquibus incognitis verbis narrare: ideo autem nolui, ut quique rustici et illitterati haec audierint intelligant, et devoti appetant ejus

«Hic Codex Carnotensis inserit nonnulla in hunc modum: «Inerat autem ei in parva adhuc aetate maturum jam studium, adherere scilicet dictis majorum: et si quid dignum potuisset auditu percipere, non segniter oblivioni tradebat, sed tenaci potius memoriae commendabat. Hauriebatque jam tunc siti-

B imitari exempla cujus intellexerint audiendo miracula.

INCIPIT PASSIO EJUSDEM.

CAP. I. *Leodegarius tum in palatio, tum in avunculi domo informatur.* — Igitur beatus Leodegarius ex progenie celsa Francorum ac nobilissima exortus, a primae aetatis infantia a parentibus in palatio Lothario Francorum regi traditus, ab eodem vero rege non post multum temporis Didoni [Al., Dudoni] praesuli Pictavisensi urbis, avunculo scilicet suo, ad imbuendum litterarum studiis datus est. Quem idem praesul cuidam Dei sacerdoti, viro eruditissimo, ad erudiendum tradidit; quem per annos plurimos magnis curis edocuit, edoctumque pontifici reddidit, receptumque secum in suis cubiculis [Al., cum suis cubiculariis] sub custodia disciplinae retinuit, ut quemadmodum idem pontifex se castum corpore custodierat [Carnot. cod. add. et mente]; eundem quoque similem sibi effici voluit dicens ei, monendo summa frequentia, ut se virginem conservaret [Al., consecraret], et vas electionis in Ecclesia Dei dignum fieret, quoniam optabat [Al., oportebat] eum hujus civitatis post se esse episcopum.

CAP. II. *Diaconus, post archidiaconus efficitur.* — Sed cum ad hoc opus eum cerneret perspicuum, et cum fere viginti esset annorum, ad officium diaconatus electus est, atque ab ipso pontifice consecratus. Deinde non post multum temporis archidiaconus effectus, cura sub pontifice omnibus ecclesiis ipsius dioecesis est praelatus. Erat enim multum facundiae honestissimae deditus, statura procerus, inter plerosque pulcherrimus, aspectu decorus, eloquio suavis, ingenio acutissimus, prudentia providus;

bundo doctrinae fluentia pectore, quae post congruenti in tempore mellito gutture aliis erudiendo rueret. Quae totidem verbis de Gregorio Magno a Paulo Diacono scribuntur: ex quo aliisque locis patet Codicem Carnotensem interpolatum esse.

zelo Dei et amore fervidus, perpetuæque virginitatis (ut erat monitus) custos. Scripturis sacris ac legum doctrinis simulque canonicis præ cunctis præcellabat in parochia [id est diocesi] quam regendam suscepit habitantibus. Intantum vero aptissimus omnium seniorum ac corequalium ac subditorum erat, ut eloquentia sua placeret omnibus sibi colloquentibus, ita ut mœrentibus redderet lætitiâ, scelera gerentibus disciplinam. Nam in parvi temporis spatio, sub pontificis scilicet imperio, magnam pacem providentia sui regiminis tradidit Pictavensi solo.

CAP. III. *Abbas deinde. — In aulam vocatus, Eddorum creator episcopus.* — Deinde cum quidam Pater ex monasterio quod est situm in honore beati Maxentii obisset, jussu pontificis idem suscepit regendum: quod per sex fere annos strenue rexit, illudque magnis opibus ditavit. Sed cum juxta monita sui pontificis idoneum se præpararet, et clarus haberetur præ omnibus, tunc odor ejusdem suavitatis intantum processit, ut usque in palatium regis redoleret. Erat enim eodem tempore minor Lotharius cum Baiechilde matre rex regens Francorum regnum. Qui agnita ejus prudentia, cupientes eum secum habere in aula regia, petierunt pontificem ut suam ei daret licentiam secum inhabitare palatium. Qui statim jussa complens, magnis rebus ditatum et sapientiæ floribus adornatum obtemperans eorum voluntati visus est destinare virum. Quem rex atque regina videntes honorifice susceperunt, et in paucis diebus dulcia sua verba et bonitatem ostendit, intantum ut rex simul et regina, plerique pontifices et proceres, supra omnes eum in amorem susceperent. Et quia eum videbant dignum ad suscipiendum honorem, cunctorum consensu præcipui Francorum ad honorem pontificalem eum esse idoneum proclamaverunt. Quem ad hoc omnes electum, Augustoduni, quæ est Eddorum civitas, creaverunt pontificem.

CAP. IV. *Clotario mortuo favet Childerico, contra Ebroinum Theodoricum fautorem. — Ebroino monacho facto Childerici aulæ præfici ur.* — Quam cum a per annos decem strenue gubernaret, eodem tempore rex Lotharius, qui eum constituerat episcopum, defunctus est. Tunc idem præsul hæc audiens, concito cursu in palatium perrexit, ac cum suis similibus de rege tractare cepit. Qui audientes Childericum Austrasiorum regem in adolescentia regnum juxta sui temporis ætatem optime disponentem, elegit quedam pars Francorum, volentes eum habere regem. Nam Ebroinus, qui major domus fuerat sub rege Lothario, Theodoricum germanum ejus cupie-

bat subrogare fratris in regno. Ipse vero Ebroinus erat tunc odiosus inter Francos. Et quia metuebant hujus ponderis jugum, quod per eundem sustinebant sub rege Lothario, relicto ejus consilio Childericum in toto sublimaverunt regno Francorum. Tunc Ebroinus videns se destitutum et pro nihilo suum esse consilium, territus pavore regem petit ut relictis omnibus vitam sibi concederet, et in monasterium abire permetteret. Cui deprecanti et domino Leodegario intercedente rex consensit, et in monasterium Luxovii illico destinavit ut monachus effici deberet. Rex vero Childericus confirmatus in regno, germanum suum Theodoricum b cuidam Dei servo conservandum ac nutriendum dedit. Idem vero sanctum Leodegarium pontificem super omnem domum suam sublimavit, et c majorem domus in omnibus constituit.

CAP. V. *Post tres annos regi fit inivisus. — Pascha perrigilium cum rege Augustoduni celebrat.* — Qui acceptis hujus regni gubernaculis, quidquid maxime adversus leges antiquorum regum ac magnorum procerum, quorum vita laudabilis constabat, reperit ineptum, ad pristinum reduxit statum. Intantum vero usquequaque omnia regna Francorum restituit, ut omnes se gratularentur regem sibi habere Childericum ac rectorem palatii Leodegarium. Cum hæc pene annis tribus cum decore magno agerentur, tunc adversarius, cujus est consuetudinis invidia conditionis suæ bona destruere, cepit sodales suos quos secum elegerat idem pontifex habere socios gubernaculi, per invidiæ malum instigare, et inter ipsum et regem zizaniam discordiæ seminare. His itaque diebus jam eminebat celeberrimus Paschalis dies. Tunc flagitante pontifice ut apud Augustodunum urbem suam ipsum sanctissimum diem rex juberet celebrare, ille nequaquam renuens implere nititur votum deprecantis. Qui cum appropinquante jam die ad missarum solemniam celebranda quæ est sabbatorum (ut mos erat antiquis) quæ est in vigilia Paschæ, irent pariter d, et malum seminarium odii simul haberent absconditum; tunc instigator utriusque malorum accedens eidem pontifici dixit: Observa te, inquit, sancte pontifex, quia transacta celebritate missarum a rege scias te esse interficiendum, quoniam semen nequam adversus te ab inimicis tuis, quemadmodum et in ejus corde jam quidem olim est seminatum, in hac nocte consummari est decretum.

CAP. VI. *Sacris peractis clam abscedit. — Rege annuente Luxovium se recipit atque Ebroino reconciliatur.* — Quod audiens pontifex dissimulando distulit,

abbati conservandus ac nutriendus tantum dicitur datus.

e Hadrianus Valesius in Rer. Franc. lib. xxi, et post eum Carolus le Cointe, ad ann. 670, *Majorem domus* hoc loco *consiliarium* interpretantur: continentque majoratum domus regis fuisse laicam dignitatem quæ pontifici minime conveniebat.

d In Vita altera rex cum Leodegario Pascha celebrare noluisse dicitur, sed cum Marolino recluso apud S. Symphorianum id celebrasse.

a Ergo anno Clotarii principatus quarto, Christi 659, Leodegarius in sedem Augustodunensem assumptus est, siquidem Clotarius annos 14 regnavit.

b Nimirum abbati monasterii S. Dionysii, quod ex Vita altera constat. Attamen Hadrianus Valesius Theodoricum monachum factum negat, sed tantum in eo cœnobio custodiri jussum esse affirmat, ibique expectare dum coma incisa recresceret. Valesii sententiæ favet auctor anonymus; hic vero Theodoricus

et se letum ostendit, nec pro magno ducens apparuit vultu clarus, et solennia missarum quæ cœperat honestissime consummavit. Sed communionem sanctam cum ipse ac rex percipissent, rex ad palatium pergens abiit pransurus: pontifex vero cum suum perconsummasset officium, et merum cum suis accepisset, sicut est fragilitatis humanæ, metuens animositatem regis, tractare cum suis cœpit quid in hoc conflictu agere deberet. Cogitans et orans ad Dominum consilium reperit melius ei esse omnia relinquere et Christum sequi quam locum regi dare, et manus regis sanguine sacerdotum in tam magno die festo coinquinari, ne forte fieret regni Francorum opprobrium, et per se unum hominem in tota plebe fieret disceptatio. Tunc relicto rege et omnium potestatum sublimitate, pro nihilo reputans quod habetur in mundo, eadem nocte procedens cum paucis ire cœpit ubi pauper Christi fieri potuisset. Ille rex audiens contristatus est valde, ac mœrens quemdam ex suis fidelibus cum exercitu magno post ipsum misit. Et secutus eum per totam noctem illam diluculo reperit, et juxta jussum regis eum reduxit. Ipsoque pontifice deprecante, ad Luxovii cœnobium ut ei liceret relicto seculo vacare Deo, humiliter poposcit prece se dirigendum: quem protinus illuc dirigere non distulit. Qui festinus in monasterium perveniens, ibidem Ebrouinum jam clericum [*Id est, monachum*] invenit, dicens se aliquid [*Al., graviter*] in eo peccasse; vicissimque veniam petentes steterunt concordēs. Jubente tamen abbate sejuncti, aliquod spatium temporis utrique poenitentiam agentes, inter contubernia monachorum strenue habitare quasi perpetui monachi conati sunt.

CAP. VII. *Childericō mortuo, in sedem suam revocatur Ebrouino comite.* — Per idem tempus Hilderico rege defuncto, ejus germanus Theodoricus in regno sublimatur. Hæc audientes utriusque amici, desiderantes aspectum eorum cernere, cum favore magno vota complentes ad propria nituntur reducere, pergentes de utrisque partibus ad supradictum monasterium cogeant eos procedere et ad eorum domos remeare. Qui angore multum æstuantēs, tandem dilectionis amicitiarumque gratia, quia fatigati spatiis terrarum longævus valde fuerant, consentientes acquieverunt deprecantibus. Cum benedictione quippe Patris monasterii ipsius conglutinati pacis concordia, procedentes venerunt simul Ebrouinus scilicet cum pontifice Leodegario ad civitatem suam Augustodunum. Quam rem tota civitas audiens suscitata est in gaudium: et cives precedentes obviam receperunt eos cum gaudio et magno tripudio lætantes, eo quod recepissent Patrem, quem amisisse plangebant olim gubernatorem. Quem receptum collocaverunt in sedem pristinam, ut frueretur cum suis lætitia. Qui cum simul lætati summo gaudio tripudia-

rent, cupiebat in crastinum ditatum Ebrouinum cum magnis honorum muneribus ad propria destinare. Idem vero Ebrouinus non est passus suos vel modicum requiescere, sed fugaciter noctu ab hac abscessit civitate, et cum Austrasiis quos aliquando habuerat adversarios, se sociavit ut amicis. Sed non post multum temporis multis sceleribus gestis, collectis sibi malorum sociis, Francorum per vim penetravit fines: et cum tyrannide crudelissime se gerens, Theodorici gloriosi regis se præsentavit obtulit, atque ab eodem rege restitutus est in priore gradu.

CAP. VIII. *Ebrouinus restitutus de perdendo Leodegario cogitat.* — *Ædua urbe obsessa, inimicis obviam procedit Leodegarius.* — Et cum major domus effectus esset, cogitare cœpit de ultione inimicorum qui eum noluerant habere subregulum. Qui ut leo rugiens inter cæteras feras, resonant rugitus ejus per Francorum terras. Omnes vero qui adversus eum olim cogitaverant mala tremefacti, qui remanserant ex ejus cæde perrexerunt in fugam. His itaque diebus vir Dei Leodegarius cum ad suam plebem restaurandam resideret urbe sua Ædua, reminiscens Ebrouinus malorum omnium quæ circa eum cum rege Hilderico egisse illum putabat, tunc adjunctis sibi nequissimis inimicorum sociis consulere cœpit quemadmodum eundem pontificem destruere potuisset. Ex his consiliariis duo, videlicet * Diddo et Waimerus, ex nomine caput effecti malitiæ, dixerunt se posse eum rapere de civitate et in eum facere vindictam, ex qua malitia Ebrouini esset satiata. Gavisus itaque Ebrouinus de eorum responso dedit eis exercitum copiosum valde. Qui festini perrexerunt ad civitatem Æduorum, et circumdantes eam eodem exercitu devastabant circa muri circuitum. Hæc vir Dei prospiciens, zelo magno accensus super plebe sibi commissa, Domini secutus exemplum, animam suam malens ponere pro ovibus suis, easque cupiens lucrifacere, quam suam temporalem querere salutem, omnem clerum civitatis aggregare jussit, et cum reliquiis et crucibus et choris psallentium obviam abiit cum Dei laudibus suis inimicis, et sponte se obtulit ad palmam martyrii, si voluntas non defuisset percussoris.

CAP. IX. *Oculus privatur.* — *Biennio in monasterio detinetur.* — Qui autem venerant ad eum puniendum, absque reverentia reliquiarum eum comprehenderunt. Qui exclamans fertur dixisse: Gratias ago Deo omnipotenti Redemptori, qui me dignatus est hodie glorificare. Qui pergentes duxerunt eum extra civitatem, et implentes jussa principis Ebrouini, eruerunt oculos ejus a capite. Sed cum ei lumen sustulerunt forinsecus humanum, intrinsecus incluserunt divinum. Et tradentes custodibus in quoddam eum perduxerunt cœnobium, in quo latuit per annorum cir-

* Dido seu Diddo (in urbe Cabilone quondam habuerat principatum,) Waimerus vero dux Campaniæ erat, uti dicitur in Vita altera, postea episcopus Tricassinus, ex Vita S. Præjecti episcopi. S. Bercha-

rius abbas Dervensis (adiens Hierosolymam, fertur duxisse secum Waimerum tormentorum S. Leodegarii reum,) inquit monachus Dervensis in lib. Mirac. S. Bercharii, num. 11.

eulum duorum, ibique magnum reliquit humilitatis A
suae exemplum et patientiae.

CAP. X. *Cum fratre accusatur coram rege ab Ebroino. — Calumniis impostitis respondet.* — Eodem tempore ejusdem germanus Gairinus [AL., Warinus] nomine, qui ob metum supradicti Ebroini cum aliis quos fugaverat ex Francorum proceribus Wacorum [Id est, Vasconum] lustraverat partes, jussu regis gloriosi Theodorici ac principis Ebroini decretum est ut ad palatium reverteretur. Tunc etiam beatum Leodegarium ex monasterio in quo tenebatur absconditus egredi et in praesentiam regis jussu est accersiri. Qui cum simul conjuncti et obtutibus principum fuissent oblatis, multis contumeliis affecti et opprobriis ab Ebroino susceptis respondisse feruntur [AL., conjicitur]: Hæc digne patimur, quia Domino peccavimus; sed major est ejus clementia qui nos dignatus est vocare ad talem gloriam. Sed tu, miser Ebroine, qui tantam poenam ingeris Francorum genti, potius in te ulcisceris, qui vitam aliis auferre cupis. Multos equidem decepisti, et exsules a solo paterno fecisti; sed magis tu exsulabis, quia et temporalem et futuram gloriam cito perdis: quoniam dum cupis superare omnes habitatores in tota Francia, tuam potius auferis quam indignus accepisti gloriam.

CAP. XI. *Guarinus, acceptis fratris monitis, lapidibus obruitur.* — Tunc audiens hæc Ebroinus, furore magno repletus, jussit ministris Gairinum abstrahi et a germano suo separari, ut separatim viderentur puniri, ne simul eos delectaret talia verba fari. Cum autem duceretur, beatus Leodegarius eum alloquitur dicens: «Equo animo esto, frater charissime, quoniam oportet nos hæc pati, quia non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (Rom. xiii). Peccata etenim nostra multa sunt, sed misericordia Omnipotentis supereminet magna, quæ ad abluenda delicta se laudantium semper est parata. Hæc ad tempus patimur, quia mortui debitores sumus, sed illa nos expectat vita, si patienter ferimus istam poenam, ubi sine fine letabimur in cœlesti gloria.» Tunc ministri ad stipitem legatum Gairinum lapidibus obruere cœperunt. Ille vero Dominum deprecabatur dicens: Domine Jesu bone, qui non venisti vocare justos sed peccatores, suscipe spiritum servi tui; et qui mihi dignatus es in similitudine martyrum lapidibus vitam istam mortalem auferre, jubeas clementissime veniam scelerum meorum tribuere. Hæc dicens, orando ultimum efflavit spiritum.

CAP. XII. *Leodegarius jussu Ebroini dire mutilatur.* — Beatus itaque Leodegarius cupiebat cum germano suo vitam finire, ut simul mererentur futuram vitam ac beatam participare. Sed Ebroinus differre volens ejus exitum, ut per poenas longe dilatas ei prepararet æternas, et ne coronam acciperet martyrii, quin potius careret præmiis gloriæ sempiternæ, jussit eum nudis gressibus per quamdam piscinam transduci, in qua erant petræ sicut

clavi incidentes acuti. Deinde terræ prostrato incidere linguam labiaque præcepit, ut dum oculi ablatis, pedes jam forati, lingua ac labia incisa, et dum a se cernebat omnem felicitatem membrorum ablatam, corporisque pariter vires undique paruissent negatæ, dum nec oculis cerneret viam, nec pedibus incederet callem, nec linguae officio laudare quiret Creatorem, ac per hoc incideret in blasphemiam desperans, auferendo sibi salutem, quam laudando cœlitus adipisci meruisset ingentem. Sed qui absque vocibus cordium est auditor Deus, magisque cor contritum quam elatione superbum complexatur, suscepit vocem tacentis magis quam elate loquentium; postulantis sibi auxilium, non sono vocis, sed humilitate cordis. Nam cum se cognovisset præsidium omne amisisse humanum, totis viribus sibi petiit adesse divinum. Nam quantum impietas numana revocare eum cupit ab alto, tantum pietas divina sociare fecit eum cœlo.

CAP. XIII. *Fiscamnum relegatus, usum lingue recipit.* — Tunc Ebroinus quemdam accersivit virum nomine Waningum, et ait: Accipe, inquit, Leodegarium, quem aliquando vidisti virum tam superbum, et constitue sub tua custodia. Erit enim tempus suæ vocationis, ut recipiat quod meretur a suis inimicis. Tunc acceptum ad suum perduxit cœnobium, quod vocatur Fiscamnus, ubi erat congregatio sanctimonialium virginum, quibus præerat Childomerga famula Christi: in quo multis diebus conversans habitator stetit sub custodia. Nam et lingua præcisa solitum recepit officium, et magnum doctrinæ suæ semen ostendit in populo. Quodcumque inter virginum accederet cœteram, tanta (ut fertur) dulcia sua fulgebant eloquia, ut mirarentur quicumque audientes, quanta Dei operata sit clementia, et conversi a pravis operibus velociter peterent poenitentiae fructus. Nam diebus ac noctibus in Dei cultu pervigilans astabat, ut vel paululum ad necessaria corporis vix aliquando ab ecclesia procederet, vel quippiam somni ac ciborum perceptionem capere potuisset.

CAP. XIV. *Ejus vexatores dant poenas.* — Eodem tempore vir gloriosus Theodorici rex et idem Ebroinus synodum convocarunt, et ad quamdam villam regiam venientes, multam episcoporum turbam adesse fecerunt. Ibi inter cæteros Diddo, qui sanctum virum Leodegarium cum Waimero expulit de sede sui episcopatus, et poenæ tradidit illectus, condemnatus ab ipsa synodo calvariam accepit in capite, et expulsus segregatur a sancta congregatione. Deinde exsilio condemnatus, morteque secuta poena capitis gessit quidquid dolose in sanctum virum exercuit. Alii vero episcopi tunc a rege per Ebroinum in ipsa synodo pene similem sortiti poenam, perpetuo exilio sunt deputati. Waimerus etiam similem excepit sententiam cum cæteris. Tunc Ebroinus dixit ad beatum Leodegarium: Quid tantos persuades loquendo? Martyr esse suspicaris, ideo te tam temerarium ostendis. Adhuc multum, inquit, dilataberis.

frustra tale desideras habere præmium. Nam ut merueris ita eris accepturus martyrium. Optabat enim eum funditus extinguendum, ut quia a sæculi gloria jam videbat consumptum, revocare potuisset saltem a meritis sanctorum. Nam unde eum putabat abscidi, inde potius eum faciebat Christo quem desiderabat adherere, quia quantum protendebatur ejus poena, tanto magis ei augebantur præmia.

CAP. XV. *Chroberto traditus, calice lumine illustratur.* — Tunc tradidit eum cuidam viro Chroberto [Al. Ruotberto]. Accipe, inquit, eum sub magna custodia servandum: adhuc namque tempus veniet mortis sue. Acceptum eumdem cum ad suam domum deduceret, cernens eum ex itinere ac infirmitate defessum, jussit ei dari ad refocillandum potum. Ante quem cum pincerna assisteret, lumen magnum quasi in rotæ circulum e cælo descendens super caput ejus refulsit. Tunc tremantes omnes qui hoc signum viderunt: Quid est hoc, inquiunt, domine, quod paret super caput tuum quasi in circuli modum lumen splendidissimum emissum de cælo? nunquam a nobis simile est visum. Ille protinus in terram cadens adoravit dicens: Gratias tibi, omnipotens Deus, consolator omnium, refero, qui super servum tuum ostendere dignatus es tale miraculum. Tunc videntes omnes quasi in excessu mentis sunt positi, sed tamen spiritu resumpto, simul glorificantes Deum omnipotentem conversi sunt alter ad alterum dicentes: Vere hic homo servus Dei est. Et pollicebantur ad Deum prorsus totis tendere viribus. Tunc deinceps ejus prædicationibus pene omnes parentes, conjux ac familiæ domus ejus sunt conversi ad Dei cultum; ac per hoc ejus famam audientes per circuitum loci concurrabant ad eum, verbum salutiferum audire cupientes. Ille vero non cessabat sua prædicatione cunctos instruere, qualiter ad regna celorum valerent pervenire.

CAP. XVI. *Equites quatuor ad necandum sanctum mittuntur.* — Sed non post multum temporis cum jam Deus omnipotens pro tantæ patientiæ dono crevisset remunerare suum fidelem famulum, Ebrius jam obstinatus crudelitatem suam volens in eum perficere, velocissimos post eum emisit equites nimium perniciosos qui eum morte perimerent. Qui venientes susceperunt eum de domo viri cui fuerat traditus ad custodiendum, et ducentes eum per loca incognita usque in quemdam locum in quo substitit iniqui: Non necesse habetis, filii, longius fatigari: ad quod venistis cito facite ut impleatis votum maligni. Hi vero qui venerant ad eum perimendum erant quatuor numero. Tres etenim ex his provoluti sunt ad pedes ejus, deprecantes ut eis indulgentiam a Deo daret, et benedictionem suam super eos dignaretur tradere. Quartus vero superbus [Wadardus] astabat evaginato gladio paratus ad eum interimendum.

CAP. XVII. *Oratione facta capite plectitur.* — *Sarcinigi sepelitur.* — Verum postquam benedictionem suam super eos tradidit, et suis interfactoribus verbum Dei annuntiavit, tunc vir Dei incumbens orationi ait:

A Domine Deus omnipotens Pater Domini nostri Jesu Christi, per quem notitiam tui accepimus, Deus virtutum et omnis creaturæ creator, ac totius generis humani redemptor, te benedico, te glorifico, qui me dignatus es ad hanc certaminis diem perducere. Rogo deprecorque, Domine, ut ipse mihi jubeas misericordiam pietatis tuæ largiri, et meritis sanctorum tuorum me dignum facias participem et vitæ æternæ consortem: et tribue indulgentiam his qui me tribulant, quoniam per eos in conspectu tuo credo, clementissime Pater, glorificatus fieri. Cum hæc diceret, percussor extendens manum, evaginato gladio amputavit caput ejus, et corpus ejus substitisse erectum, quasi unius horæ spatio dicitur. Sed dum non statim eum cadere gladiator cerneret, ipsum pede percussit, ut sic citius in terram decideret. Sed non multo post percussor ejus arreptus a demonibus et mente captus ac Dei ultione percussus in ignem se projecit ibique vitam finivit. Tunc jussu conjugis hujus viri Chroberti in quamdam villam Sarchngo [Sorcin] nomine cum magno fletu plangentium a ministris deportatus est hujus femine decreto, cum vestibus in quibus trucidatus fuerat, in parvulo oratorio beatus martyr est sepultus. Hoc vero die sexto [Al., quinto] Nonarum Octobrium actum esse creditur; in quo sepulcro annis duobus et dimidio humatus fuisse dicitur.

INCIPIT TRANSLATIO EJUSDEM.

CAP. XVIII. *Miracula ad sepulcrum facta.* — *Fures sacrilegi, omnibus restituitis, puniuntur.* — Ita itaque diebus sacerdos quidam, qui hujus oratorii fungebatur officio, lumen splendidum absque ministerio humano in eodem cognovit noctibus fuisse loco. Unde rumor magnus emanavit in circuitu loci hujus. Verum venientes ad hujus beati martyris venerandum oratorium, multam turbam languentium diversis infirmitatibus detentos sanavit, claudis scilicet gressum dedit, cæcis lumen tribuit, obsessos a demonibus mundavit, multisque virtutibus in hujus loci martyr venerando habitaculo emicuit. Hoc itaque ejusdem ecclesiæ attestatur sacerdos. Nam et hujus sacerdotis minister clericus et ipsius ecclesiæ custos quadam nocte latrocinium passus est, ita ut a latronibus omnis substantia sua fuisset ablata, inter quam caligulam beati martyris, quam pro reverentia sibi habebat absconditam, latro nesciens secum deportavit. Qui mature ab oratorio consurgens et ad domicilium suum pergens, invenit omnia sua furata. Festinus igitur pergit ad hujus viri sepulcrum, deprecans ut ei redderet quod furtim perdidit. Nam tota illa die et sequente nocte in oratione ad ejus tumulum jejunans et psalmodiæ insistens astabat. Cum vero expleta oratione ad suam cellulam remeasset, omnia quæ perdidit et nihil ex eis diminutum cum caligula beati martyris salva invenit. Dominus vero latronis, qui pro servo jurejurando juraverat quod nequaquam hoc malum egisset, reversus domum vitam finivit; servus vero scelus quod fecerat male consummavit.

CAP. XIX. Ebroini explorator impius pœnas tuit. — *Ebroinus etiam ipse.* — Tunc magis magisque fama sanctitatis beati martyris late prorupit, quæ paulo post per ea quæ gesta sunt Ebroino non latuit. Quo audito, nuntium misit occulte, qui hoc inquirens studiose sibi vera nuntiaret. Qui nuntius jussis ejus obtemperans ad ejus accessit tumulum : et interrogans diligenter, a custode didicit ubi sanctum corpus requiesceret. Sed accedens orationi distulit incumbere, quin potius despiciens humum pede percussit et stulte loquitur dicens eo quod nesciret virtutem Dei : Etenim, inquit, mortuus virtutes nequaquam facit. Nam miser reversus priusquam renuntiaret huic a quo missus fuerat, in semetipso cognovit quantum sanctus martyr virtutibus polleret. Dum vero iter carperet, illico vitam perdidit, et ei a quo missus fuerat minime renuntiavit. His itaque cognitis Ebroinus tacito corde retinebat, et tremens intra se verecundia præter conjugem nemini manifestare audebat, ne forte crescente gloria martyris, sua (qui tale lumen extinguere cupiebat) esset diminuta in populis. Nam his spatiis dierum quantum ille miser hoc bonum latere cupiebat, tanto magis ubique rumor virtutum supradictarum beati martyris dilatatus radiabat. Transacto vero spatio pene annorum trium a semper lugendus Ebroinus, qui hanc lucernam nisus fue-

rat extinguere, sermo divinus in eodem impletur. Nam quia gladiis multos interemit, percussus gladio ipse periit. Infelix ac miser, qui tantis honoribus sublimatus, in tribus mundi partibus dilatata fama industriæ suæ pollebat inter homines ; et quoniam noluit suis inimicis Dei mandatum implendo indulgentiam tribuere, eos ulciscendo multos ad regna colorum fecit ire. Quamobrem verendum valde est ut qui tantos sacerdotes ac proceres ultionis suæ crudelitate interemit, ne se potius æternæ pœnæ præparaverit. Et tam celsam quam nullus Francorum habere meruit gloriam perdidit, et beatam vitam, quam per patientiam adipisci quiverat, amisit.

CAP. XX. — Sed postquam infelix Ebroinus vitæ finem dedit, quod invidia ductus de Dei servo absconderat, magnis laudibus longe lateque percrebuit. Tunc perlatum est cum laude in palatium, quod multis diebus ab æmulo latuit absconsum. Erat enim ibi multitudo maxima episcoporum scilicet ac procerum, qui dum collationem de sancto martyre inter se haberent, et admirarentur quod de eo audiebatur, tunc vir miræ sanctitatis Ansoaldus antistes verbum intulit dicens : Utinam daretur mihi optio, et cætera, quæ ex Vita altera, cap. 17 et sequentibus, repetenda sunt.

* Idem habet anonymus auctor cap. 17 : « Transacto spatio trium pene annorum, » etc. Hinc annum quo sanctus Leodegarius obiit colligere licet. Ebroinus regni Theodorici anno 9 (si Sigeberto credimus), Christi 681 aut insequenti, exstinctus est, et quidem post tres fere annos quam martyrio affectus fuerat Leodegarius : qui proinde anno Christi 678 necatus est, uti etiam Carolus Le Cointe censet. Hic calculus confirmatur ex eo quod Ebroinus palatini præfecturam anno regni Theodorici primo iterato adeptus est, paulo post cepit vexare Leodegarium, qui sub Waimeri Campaniæ ducis custodia per biennium in quodam monasterio detentus ; postea Waningo commissus, « multis diebus, » hoc est annos fere duos apud Fiscamnum exsulavit. Tandem post synodum anno Theodorici regis 6 (ut Sigebertus scribit) habitam, jussu Ebroini abductus est a Chrodobertho in pagum Atrebatensem, ubi paulo post capite percussus vi Nonas Octobris : ipsoque die in antiquis

Martyrologiis (si Bede fastos excipias) commendatur, apud sincerum Usuardum hoc modo : « In territorio Adartensi passio B. Leodegarii Augustodunensis episcopi, quem variis injuriis et diversis suppliciis pro veritate afflictum Ebroinus major domus regiæ interfecit. » Ado vero : « In Atratis, villa Siricynio, passio B. Leodegarii, » etc., ut Usuardus, addito, « cuius sacrum corpus in diocesi Pictavorum translatum, in monasterio B. Maxentii est humatum. » Adartenses seu Adactenses vocabantur olim Atrabates ad Arctum, Ostrebates qui ad ortum, qui vero ad Austrum Ausrebates, uti Malbrancus in lib. II de Morinis, cap. 57, recte observavit. Et tamen Sarcingum, Leodegarii sepulture locus, uti et locus ubi necatus est, uterque vicus S. Leodegarii dictus (ille quidem ad fontes Alteie fluvii, hic versus caput Quantie), Austrebatibus occidentalis est : quanquam posterior locus, paululum ad septentrionem vergens, Adartensibus attribui potest.

SANCTI LEODEGarii VITA ALTERA

AB AUCTORE ANONYMO.

PROLOGUS AUCTORIS

AD ERMENARIUM EPISCOPUM.

Domino vere sancto et apostolica veneratione colendo Ermenario Augustodunensis urbis episcopo

Persæpe a vobis jussus et spiritualium fratrum flagitatione compulsus, gesta beati Leodegarii martyris atque pontificis tandem scribere sum aggressus. Ideo enim diu implere jussa vel petita distuli, quia duplicem pœnam contra me videbam consurgere, unam ignorantie caliginem metuens et ignaviæ, aliam prorsus inde risu [risui] verens patescere. Oro

D ergo vestram fidem devotionem inprimis ut meæ rusticitati veniam detis, et tantummodo quæ vobis placuit clam soli interim lectitetis, donec aut altiori sermone ea quæ nos vobis jubentibus usurpavimus reparetis ; aut aliorum sapientum correctæ judicio irreprehensibilis, quam post legatis, a vobis probata placeat dictio. Hoc autem specialiter peto ut vires ad hoc opus exsequendum, quas mihi conscientie denegat imperitia, vestrarum precum solerti studio apud Dominum obtineant opportuna suffragia.

INCIPIT VITA SEU PASSIO.

CAPUT PRIMUM.

Leodegarius in omnibus perfectus, ab Adone in-
struitur. — Archidiaconus ut se gerit. — Episcopus
Eduorum orta contentione ordinatur. — Quid in epi-
scopatu egerit. — Gloriosus igitur ac præclarus Leo-
degarius urbis Augustodunensis episcopus, qui
Christianorum temporibus effectus est martyr novus,
ut terrena generositate nobiliter est exortus, ita di-
vina gratia comitante dum a primæva ætate in virili
robore accresceret, in quocunque gradu vel ordine
provehebatur, exstitit præ cæteris electus. Cumque a
Didone [Al., Adone] avunculo suo Pictavis urbis
episcopo, qui ultra adfines suos insigni copia pruden-
tissime divitiarumque opibus erat repletus, fuisset
strenue enutritus, et a diversis studiis, quibus sæculi
potentes studere solent, adplene in omnibus discipli-
næ lima esset politus, in eadem etiam urbe ad archi-
diaconatum fuit electus. Tantæ in eo subito fortitu-
dinis atque sapientiæ robur emicuit, ut impar præ
suis antecessoribus appareret, præsertim cum mun-
dane legis censuram non ignoraret, sæcularium
terribilis iudex fuit. Et dum canonicis dogmatibus
esset repletus, exstitit clericorum doctor egregius.
Erat quoque in disciplina delinquentium vividus, qui
carnis luxu nunquam exstitit resolutus; sagaci cura
pervigil in ecclesiasticorum officiis, strenuus in ra-
tiociniis, prudens in consiliis, rutilans in eloquiis.
Incubuit interim causa necessitatis, ut in Augusto-
*dunensi urbe eum ordinare deberet episcopus *. Siquidem*
nuper inter duos contentio de eodem epi-
scopatu exorta fuerat, et usque ad sanguinis effusionem
certatum. Cumque unus ibidem occubisset in morte,
et alter pro perpetrato scelere datus fuisset in exsilii
extrusionem, tunc Balthildis regina, quæ cum Clo-
tario filio Francorum regebat palatium, divino (ut
credimus) inspirata consilio, ad memoratam urbem
hunc strenuum direxit virum ibidem esse episcopum:
quatenus et Ecclesia quæ pene biennio jam quasi
viduata in sæculi fluctuatione remanserat, hujus gu-
bernatione vel fortitudine tueretur, et ab iis quibus
impugnabatur defensaretur. Quid multa? ita in ad-
ventu ejus territæ sunt omnes Ecclesiæ vel urbis illius
adversarii, necnon et hi qui inter se odiis et homici-
diis incessanter certabant, ut memoriam transacti
scandali nollent audire, quia quos prædicatio ad
concordiam non adduxerat justitia et horror cogebat.
Jam enim ad episcopatum dispensante Domino ele-
vatus, quantum in alimonia pauperum ejus exstitit
præcipua cura longum est enarrare per singula. Sed
nobis ita tacentibus ejus testantur opera, vel matri-
cula quæ ab eodem instituta residet ad ecclesiæ ja-
nuam, vel specierum pulchritudo quæ aureo fulgore
rutilant in ecclesiæ ministerio, necnon et baptisterii

* Omisit iste auctor commissam Leodegario curam
 abbatialem in S. Maxentii monasterio, id quod ex
 prima Vita repetendum est. Ferreolo episcopo Augu-
 stodunensi mortuo contentio hic descripta exorta est:

A ornamenta miris operibus fabricata. Quantum quoque
 in amore martyrum ejus mens fuit devota, silentibus
 indicat sancti Symphoriani martyris sepultura seu
 translatio sancti corporis gloriosa. Præterea innunt
 ejus industriam ecclesiæ pavimenta vel laquearia
 aurea et atrii constructio nova et murorum urbis
 restauratio et domorum reparatio et quæ erant ni-
 mia vetustate consumpta per se erecta reddunt vera
 videntibus testimonia. Sufficiant hæc inprimis pauca
 de plurimis. Ad illud tempus convertamus eloquium,
 quo athleta Christi contra diabolum dimicandi sum-
 psit exordium.

CAPUT II.

Ebroinum adversarium patitur. — Sanctus itaque
pontifex Leodegarius dum in Augustodunensi urbe
felix in pace conversatus est episcopus, postquam
omnia quæ diruta fuerant innovasset et divinis officiis
clerum erudisset, prædicationeque assiduus cœlestia
alimenta populum commoneret, et elemosynarum
largitate foveret, et in Dei custodiendis mandatis
ejus animus esset totus intentus, ita efficax fuit illius
voluntas in omnibus, ut quæque implere decrevisset,
ei a Domino absque difficultate tribueretur effectus.
Nec enim immerito suam Omnipotens illi contulit
gratiam, quia prius ipse se totum devoverat custo-
dire ejus mandata. Sed quia a bona voluntate sem-
per discordat malitia, et antiquus serpens invidus
semper invenit per quos scandalum seminet, aliqui
honorati spiritalia nescientes, sed potius potentiam
sæcularem timentes, videntes hunc virum inflexibi-
lem per justitiæ culmen existere, invidio cœperunt
livore torqueri, et statuunt si sit aditus ejus obviare
profectibus. Erat enim in illis temporibus Hebroi-
nus [Al. Ebroinus] (b ut diximus) major domus, qui
sub rege Clotario tunc regebat palatium. Jam re-
gina quam supra diximus, in monasterio quod sibi
antea præparaverat residebat: propterea memorati
invidi adeunt Hebroinum, et contra Dei virum ejus
in furore suscitant animum: et dum veritatis accu-
sationem non invenerunt, mendacium falsitatis con-
fingunt, quasi dum omnes Hebroini jussionibus
obedirent, solus Leodegarius episcopus ejus jussa
contemneret. Erat enim memoratus Hebroinus ita
cupiditatis face succensus et in ambitione pecuniæ
deditus, ut illi coram eo justam causam tantum
haberent qui plus pecuniæ detulissent. Cumque alii
causa timoris, alii pro redimenda justitia, eum auri
argenti quæ replessent pecunia, quorundam animi ob
hujus causam expoliti dolore tacti contra eum fuerant
jam commoti. Et quia non solum rapacitatis exerce-
bat commercium, pro levi offensa sanguinem nobi-
lium multorum fundebat innoxium.

CAPUT III.

Qua causa. — Clotario mortuo, optimates in Chil-
dericum consentiunt. Cur. — Ebroinus contrarius

tandemque post biennium suffectus Leodegarius anno
 regni Clotarii 4, uti in Vita prima dicitur, Christi vero
 658 aut insequenti.

b Nihil supra de Ebroino.

apud Luxorium exsulat, Theodoricus tonsus ad A

S. Dionysii monasterium relegatur. — Sanctum illaque Leodegarium ideo habebat suspectum, quia eum superare non valebat in verbo, nec adulationis ut ceteri ei impendebat obsequium, et contra omnes minas suas super eum cognoverat permanere intrepidum. Tyrannicum enim tunc dederat edictum, ut de Burgundiae partibus nullus praesumeret adire palatium, nisi qui ejus accepisset mandatum. Tunc de metu prioris omnes fuerunt suspecti, quod hoc excogitaret ad suum facinus cumulandum, ut aut quosdam capitis amissione dampnaret, aut dispendia facultatum infligeret. Interim, donec causa suspenditur, rex Lotharius a Domino vocatus de hac luce migravit (An. 669). Sed cum Hebroinus ejus fratrem germanum nomine Theodoricum convocatis optimatibus solemniter (ut nos est) debuisset sublimare in regnum, superbie spiritu timidus eos noluit deinde convocare: ideo magis coeperunt metuere, quod regem quem ad gloriam patriae publice debeuerat sublimare, dum post se eum retineret pro nomine, cui malum cupierat ille audenter valeret inferre. Cumque multitudo nobilium qui ad regis novi properabant occursum, mandante Hebroino itineris acceperant repudium, inito in commune consilio, relicto eo omnes expetunt Hildericum ejus fratrem juniorem, qui in Austro sortitus erat regnum. Quorum consilio qui tunc noluit acquiescere, aut fugaciter evasit, aut cum vitae periculo incendio comminatus acquivit invitus. Cum enim omnes ob Hebroini tyrannicum metum Hilderico induxissent tam Neustriacum quam Burgundiae regnum, agnoscens tyrannus suum hoc facinus perpetratum, ad ecclesiae confugit altare, ejusque in multis partibus subito thesaurus fuit direptus; et quod iniquus diu congregaverat male, dispersum est subito bene. Episcopis tunc quibusdam intercedentibus, et praecipue interventu antistitis Leodegarii, eum non interficiunt, sed Luxorio monasterio dirigitur in exsilium, ut facinas quod perpetraverat evasisset poenitendo. Sed quia terrenae cupiditatis pulvere oculos cordis habuit caecos, ideo in animam malevolam spiritualis non profuit sapientia. Cum enim Hildericus germanum suum supra quem petitus venerat, sibi met praesentari jussisset ut colloqui ei deberet, tunc quidam qui in regno videbantur esse primarii, et Hilderico cupiebant placide adulando placere, crinem sui domini temeritatis ausu jusserunt amputare, sique fratri suo eum studuerunt praesentare. Sed cum rex ab eo interrogaret quid de se agere vellet, ille vero hoc solum quod injuste fuerat de loco regni dejectus, iudicem sibi Deum caeli est expectare professus. Tunc ad monasterium sancti martyris Dionysii residere est jussus, ibique usque salvatus, donec crinem quem amputaverant enutritur; et Deus caeli quem se iudicem est habere professus, feliciter postmodum ipsum permisit regnare

^a Quippe tum solebant optimates Francorum ad constituendum regem convenire, ac in electi singuli verba jurare, traditaque in manum hasta pro scripto,

CAPUT IV.

Childericus edictum justum condidit moxque rescindit. — Rex in Leodegarium commovetur. Ab eo correptus de ejus nece cogitat. — Interea Hilderico regi expetunt universi, ut talia daret decreta per tria quae obtinuerat regna, ut uniuscujusque patriae legem vel consuetudinem observaret, sicut antiqui iudices conservare, et ne de una provincia rectores in aliam introirent: neque ullus ad instar Hebroini tyrannidem assumeret, et postmodum sicut ille contubernales suos despiceret: sed dum inutua sibi successione culminis habere cognoscerent, nullus se alii anteferre auderet. Ut vero illi libenter petita concessit, stultorum et pene gentilium depravatus consilio, ut erat juvenili aetate praeventus, subito quod per sapientum consilia confirmaverat refragavit. Sanctum igitur Leodegarium eo quod cognoverat praee omnibus sapientiae luce esse conspicuum, secum assidue retinebat in palatio. Hujus rei causa crevit malorum invidia rediiva, atque contra eum rursum accusationum exquirebant initia, ita ut quaeque rex ageret aut justo injustove iudicio, dicerent illius crimine factum. Cujus si obtemperasset consiliis, in mandatis ambullasset divinis. Sed quia caelitus jam supervenerat data sententia, ideo cor ejus non valuit apprehendere justitiae disciplinam: sed iudicium quod Theodoricus se a Deo expectare professus est, celeri meruit sententia terminari. Vir autem Domini ut cognovit contra se invidiam diaboli recalescere, tunc juxta Apostolum sumens loricae fidei et galeae salutis et gladium spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. vi, 17), contra antiquum hostem inivit singulare certamen. Et quia sacerdotalis integritas minas regis nescit metuere, Hildericum coepit arguere, cur consuetudines patrias quas conservare praeeperat tam subito immutasset, simulque fertur dixisse quod regina quam habebat conjugem filia sui esset avunculi: et nisi haec facinora cum reliquis illicitis sceleribus emendatione corrigeret, divinam certe sibi ultionem subito intinere cognosceret. At Hildericus quidem primitus libenter coepit auscultare: sed satellitum praeventus consiliis, dum verba ejus debeuerat ad emendationem aptare, de illius morte occasiones coepit inquirere, suadentibus hoc illis, qui justitiam cupiebant evertere, et indisciplina juvenilia opera regi favebant exercere, necnon et his qui suum decretum ei elicuerant irrupisse. Metuebant enim hi omnes et horum similes in voluptatibus saeculi conversantes, a Dei homine sua opera destrui, dum eum jam novebant per justitiae callem inflexibiliter gradi: virilitatem enim caelestis civis senescens mundus gravatus vitiis non valuit sustinere.

CAPUT V.

Nova causa preteritur. — Paschae vigilia ad necem quaeritur sanctus. Regem adit intrepidus. Mortem ob diem sacrum declinat. — Hector occiditur.

excelso solio impositum debito honore venerari, quemadmodum Hadrianus Valesius in Rer. Franc. lib. XXI observavit.

— Adfuit enim tunc in illis diebus vir quidam nobilis Hictor [Hector] vocatus nomine, qui tunc gerebat in fascibus patriciatum Massiliæ, quique generis nobilitate et prudentia sæculari, ut claro stemmate ortus, ita erat præ cæteris præditus. Hic enim ad Hildericum regem pro quadam causa ^a advenerat, et per viri Dei intercessionem obtinere petita sperabat, eumque gratia hospitalitatis in urbe sua Dei sanctus receperat, donec sicut petierat suis intercessionibus eum regi commendaret. Nam sæpeditum Hildericum in ecclesia urbis suæ in paschali solemnitate rogaverat advenire. Hanc invidi repertiunt occasionem, per quam nequitiam, quam nuper in cor regis effuderant, adimplerent. Majorem domus tunc nomine Wolfaldum [Al., Wlfoaldum] in sua accusatione conjungunt, mendacem fabulam de Leodegario et Hictore conflungunt, quasi ideo insimul fuissent conjuncti ut regiam dominationem everterent et potestatis jura sibi usurparent. Aderat etiam tunc quidam sub religionis habitu ad monasterium sancti Symphoriani martyris, corpore non mente reclusus, nomine Marcolinus [Chesnio Marcolmus], sed, ut postea publice patuit, potius pro ambiendis humanis laudibus vel honoribus specie religionis cupidus nimis. De cujus conversatione, maxime dum omnibus patuit, melius puto silere quam loqui. Hunc ergo sæpeditum rex ignorans, quasi Dei prophetam habebat in omnibus, eo quod de viri Dei accusationibus ejus voluntati favendo adulatebat præ omnibus. Ea igitur nocte qua sanctæ Paschæ vigiliæ celebrabantur in urbe, rex jam quasi suspectus, ibidem noluit advenire ^b, sed cum paucis tunc fautoribus ad præfati hypocritæ recurrens consilium, jam contra Dei famulum malignum gestans animum, illic temporaneum non metuit Paschale recipere sacrificium: postea vero cum dedecore jam a vino temulentus aliis jejunis sancta solemnia præstolantibus cum ecclesiam fuisset ingressus, Leodegarium clamitans requirebat ex nomine, ut eum quasi in fugam verteret, dum gladii persecutione jam inter nuntios minitans terruisset. Cumque eum sæpius clamitans esse in baptisterio cognovisset, ibi quoque introiens, ad tanti luminis claritatem seu odorem chrismatis, quæ illic in baptizatorum sanctificatione gerebantur, obstupuit. Sed cum ad clamorem ejus ipse responderet, Adsum, ipsum nullatenus recognoscens pertransiit, atque in ecclesiæ domum ubi paratum erat resedit. Episcopi vero alii qui cum Dei viro vigiliis celebraverant, redierunt ad hospitium: ipse vero ut sacrum peregit officium, regem intrepidus adiit, iratumque eum verbis mitibus requisivit, cur ante vigiliis non venisset, vel in tam sacratæ noctis solemnia reple-

^a Nempe ad repetendam a rege Claudie socrus suæ hereditatem, quam Claudia Arvernensi Ecclesiæ frustrata filia reliquerat.

^b Et tamen in Vita prima communionem sanctam cum rege percepisse legitur: quod forte non in eadem ecclesia, sed in eadem urbe factum intelligere licet. Sanctus Præjectus Arvernorum episcopus coram rege sacra celebrasse in propriis Actis dicitur.

A tus ira persisteret. Nam dum illius ineffabili sapientia aliud turbatus non valuisse respondere, aspectum se eum quadam de causa dixit habere. Igitur vir Dei Leodegarius cernens apud animum ejus esse defixum, quod suadentibus satellitibus eum una eum Hictore, sicut decreverat, redderet interfectum, aut Hictor in angustia sicut timebat contra regem subire contemptum; non de sua veritus morte, sed illorum qui ad eum causa tuitionis adveniant pertractans salutem, elegit potius interim latere per fugam, quam occasionem præbere ut per ejus martyrium resurrectionis Christi solemnia cruentarentur, vel diriperetur ecclesia, ut ne ^c hi qui ad eum convenerant inconsulte amitterent suam vitam. Nec enim quis eum æstimet formidasse adeoque martyrium. Nam cum pridem per quemdam monachum nomine Bercharium ei in dominica cœna de suo interitu fuisset nuntiatum, die Passionis Domini crastino regis adiit palatium, et ultro se ingerens in eo die sanguinem offerre voluit Christo quo pro mundi salute sanguinem Christus effuderat suum. Nam et rex eadem die ipsum propria manu percutere voluit, sed ob Dei reverentiam optatum quorumdam sapientum consilio prohibitus fuit. Indubitanter vero credendum ad hoc eum divinitus tunc fuisse servatum, ut si quid humana conversatione, quæ sine culpa non ducitur, aliquid contrarium fortassis attraxerat, longæ persecutionis fornax exuret, ut postea ^d velut aridum mundum in ea de manu sui regis impositus, ad instar gemmarum fulgentium miraculorum virtutibus coruscaret. Cum igitur ab his qui occasionis hujus expectabant eventum, persecutio velex fuisset commota post eum, prædictus Hictor ibidem est interfectus: et quia viriliter se fuerat defensare conatus, permittente Domino a multitudine fuit oppressus cum aliquibus qui comitabantur cum eo. Nec enim impossibile creditur sancti martyris meritis posse apud Deum illis animabus veniam obtinere, qui cum eodem innocentem persecutionis procellam voluerunt declinare.

CAPUT VI.

Detentus ab invidia, Luxovium relegatur. — Ab imminente nece per Hermenarium liberatur. —

Igitur Leodegarius Dei famulus cum a quibusdam fuisset detentus, Hilderico subito nuntiant factum: maximam gratiam regis se credidit habiturum, qui valuit comprehendere Leodegarium. Per consilium tunc optatum vel episcoporum jubetur interim duci Luxovio monasterio, donec in commune consulerent quid facerent de tanti nominis viro. Interea cum hi qui primi videbantur esse palatii, cum simul ab Hilderico fuissent acquisiti quod judicium

^c Apud Chesnium: ut ne id quod contra se fiebat, in consulem verterent, et sic idem consilium amitteret.

^d Chesnius legit, velut arido mundo despecto in diadema sui regis impositus. Legendum videtur, velut aurum mundum, in ea (id est persecutione) de manu sui regis impositus.

de sancto Dei decernerent, hoc consona responderunt voce, ut si ei vitam concederet, sub perpetuo exsilio eum in Luxovio permanere juberet: confirmans subito super hoc decretum iudicum, episcopis vero aliquibus vel sacerdotibus ideo consentientibus, ut ad præsens eum ab ira regis redderent liberum. Nam sapredictus rex pravorum illectus consilio eum adduci jusserat de Luxovio, ut ad voluntatem causantium cum irrisione depositum, prout voluissent, redderet interfectum, sicut quondam Herodes disposuerat Judeis facere Petrum. Aderat autem venerabilis vir abbas sancti Symphoriani basilice nomine Hermenarius [*Al.* , Ermenarius], cui post discessum viri Dei rex petitionibus populi Augustodunam commendaverat urbem; cum immensibus (*sic*) precibus crebro regis pedibus est provolutus, ut eum in Luxovio residere permitteret, ne ad expectationem crudelium, quos diabolus contra eum in furore succenderat, juberet adduci. Taliter ab hujusmodi precibus et tunc ab interfensione salvatus, falso quidam opinantes, quasi ideo regis habitacula frequentaret, ut accusantium primus esset, quo facilius ei episcopatum illius tenere liceret. Nam longe aliter exstitit, et quia carnalis oculus spiritualem delectationem non vidit, testes ei postea exstiterunt illius opera, quia quousque præsenti superfluit vitæ, ejus necessitatibus in quo valuit charitate ministravit devota.

CAPUT VII.

Cum Ebriino reconciliatur. — Regni status post Hilderici mortem. — Cometes. — In illis igitur diebus adhuc exsul in Luxovio residebat Hebroinus monachilli habitu tonsoratus, simulatam gerens concordiam, quasi dum uterque unam, sed disparis exsiliis accepissent sententiam, concordem ducerent vitam. His interim ita gestis divina non diu distulit ultio suum de Hilderico dare iudicium. Nam ejus dissoluta conversatio omnibus increverat palatinis optimatibus. Tunc unus ex eis hoc molestus ferens præ cæteris, dum venationem in a silva securus exerceret, eum vulnere mortis percussit. Igitur priusquam hæc evenissent, dum duces quidam duo, quibus jussum fuerat sanctum Leodegarium adduci de Luxovio catenus demorassent, conspiraverat unus eorum minister, ut si famulum Dei extra Luxovium cerneret, ipsum gladii percussione occideret. Ut autem ad hoc perventum fuit, ita cor ejus intolerabilis pavor perfudit, ut non solum dixisse, sed cur etiam de Dei famulo tam gravia cogitasset, voce publica confiteretur, et tremens ejus pedibus est provolutus, indulgeri sibi ab eo hanc nequitiam deprecaretur. Igitur cum Hilderici mors subito nun-

tiata fuisset, tunc hi qui ob ejus jussionem exsilio fuerant condemnati, tanquam veris tempore post hiemem solent de cavernis serpentes venenati procedere, quidam sine metu fuerunt reversi: quorum debacchante furore surrexit magna turbatio patriæ, ita ut manifeste crederetur adventus imminere Antichristi. Hi vero qui rectores regionum esse debuerant, continuis odiis se invicem ceperunt lacescere; et dum rex tunc non erat stabilis in culmine, quod unicuique rectum videbatur in propria voluntate, hoc agebat sine formidine disciplinæ. Adeo tunc iram Dei manifeste cognovimus evenisse, ut etiam stella appareret in sidere, quam astrologi cometem vocant, in cujus ortu asserunt fame terram turbari, mutationem regum, vel commotionem gentium, percussione gladium imminere. Hæc enim omnia manifeste tunc constitit evenisse. Sed quia, ut scriptum est, stulti non corriguntur verbis, quantum minime signis, hi qui cum malevolo animo redierunt de exsilio, quidquid propter sua pertulissent facinora, Leodegarii factionibus hæc se incusant fuisse perpressos.

CAPUT VIII.

Leodegarius a viris religiosus protectus. — Ebriinus Luxovio egressus de perdendo Leodegario cogitat; a sancto Genesio impeditus, Augustoduni cum Leodegario excipitur; Theodoricum adiit, monastica veste abjecta, resumpta uxore; thesaurum sacrum diripit; Leodegarium rursus exagitat; Clodoveum, Clotarii filium supponit. — His enim diebus vir Domini a commemoratis duobus erat ob salvationem detentus, a quibus nuper de Luxovio fuerat educatus. Tunc enim famulo suo gratia superna concesserat venerabilem dignitatem, ut in illis locis tam prædicti duces quam eorum matronæ, simulque ministræ universæque familiæ necnon et vulgus populi ita imminerent, ut semelipsum pro eo non dubitarent offerre. Cumque illi qui secum Dei famulum retinebant, circa se manentibus potestatibus aliis nuntiassent, eo quod divinam gratiam super Dei famulum Leodegarium cognovissent, religioso Christianitatis amore ita in ejus auxilium fuerunt sociati, et conspirantes inter se confirmaverunt, ut dum indisciplina hæc dominata erit exorta turbatio, si priusquam Theodoricum pariter sublimassent in regno, aliqui forsitan sanctum voluissent ledere Leodegarium, eorum protegeretur auxilio. His enim diebus egressus est de Luxovio etiam Hebroinus Juliano similis, qui vitam sictam monachorum tenuit. Et cum ipse tam amicorum quam famulorum constiparetur subito comitatu, prædicti exsules ejus expectantes obsequium, malum quod de sua accusatione

* Nempe in silva Lauconia, Cæke villæ regie proxima, ubi cum Childericus in palatio moraretur, a Bodilone armato quem paulo ante virgis fede ceciderat, aliisque satellitibus crudeliter interimitur cum Bilechilde uxore prægnante anno regni 4, Christi 673: quæ res in gestis Franc. cap. 45 describitur; quorum corpora in basilica S. Vincentii, quæ nunc S. Germani Præstensis dicitur, sepulta, anno

1656 detecta sunt.

^b Venerabilis Beda in l. iv Hist., c. 12: «Anno Dominicæ Inc. 678, inquit, apparuit mense Augusto stella quæ dicitur cometa et tribus mensibus permanens, etc. Quo circiter anno Theodoricus cum Dagoberto Sigeberti filio, Dagoberti senioris nepote, de regno apud Lingonas decertasse legitur in Actis S. Salabergæ ad ann. 635 relatis.

confluxerunt, ipsum in caput constituunt, ut ejus auxilio vel consilio usi in Dei hominem valerent unanimiter vindicare. Ipse enim Hebroinus caput relevavit venenosum, et quasi vipera restaurens venena sua, simulans se esse tunc Theodorici regis fidelem, et ob hoc ad eum cum sociis quantocius festinare. Cum enim vir Domini cum sociis suprascriptis eodem festinarent itinere, quantum nec unius diei factum est itineris spatium; antequam Augustodunum urbem accederent, urgentibus fautoribus Hebroinus immemor amicitiae dudum promissae, eum ibidem voluit comprehendere, nisi Genesii metropolis Lugdunensis episcopi consiliis fuisset prohibitus, aut manu valida quae cum eo aderat perterritus: et fictam rursus simulans amicitiam misto agmine pariter pervenerunt in urbem. Laetatur civitas et omnis Ecclesia de pastoris praesentia reditiva: plateae ornantur, aptant diaconi cereos, clerici tripudiant cum antiphonis, gaudet civitas tota de adventu sui pontificis post persecutionis procellam. Nec immerito laudum exhibebantur excubiae, quia praesente [praesente] Domino ad coronam properabat martyrii: ibique pro adventu praesulis delicias paraverunt etiam adversarii. Crastina vero die exinde pariter promoventes, ut ad occursum Theodorici regis Francorum pervenirent uniti. Interim, dum isti cepto itinere pervenissent ad regem, de ipso itinere pene jam medio Hebroinus tyrannus eorum deserens comitatum, ad suos usque pertransiens, clericatum [*Id est*, monachatum, seu monasticam vestem] abiciens, a ad mulierem, ut canis ad vomitum, post sacrum velamen rediens. Et quia in castris Christi militare non potuit, cum adversariis saecularia arma arripuit. Et dum jam dereliquerat fidem et Deum, contra terrenum dominum etiam apertum se prodidit adversarium. Noviento enim villa jam recuperato regno tunc Theodoricus residebat securus, cum repentino superventu venit Hebroinus cum Austrasiis. Quis enim enumerare plene valeat quae tunc fuit direptio de regali thesauro vel Ecclesiae ministerio, quod ob amorem Christianitatis catholici retro principes devoti in Dominicum contulerunt sanctuarium, a majore domus tunc etiam interfecto? Ideo autem perpetravit hoc malum, quia a diabolici viris invidio armabatur consilio. Dolebant enim se abjectos esse per meritum, dum populum universum fideliter cernebant declinare post Theodoricum, eumque jam confirmatum in regno, et Dei famulum Leodegarium cum illius gratia in sua urbe residentem; livore invidiaeque uri ceperunt iterum, quia dum justi stabant erecti, ad recuperationem accedere non valebant perversi. Et quia suadente diabolo, qui eos fide nudaverat, dum veritatis consi-

lio jam caecati, non invenerunt per quod destruerent Dei sanctum, declinant ad majorem interitum per falsitatis commentum, per quod in regnum intulerunt magnum malum et stragem depopulationis in persecutione multorum. Denique acceperunt quemdam puerulum, quem c Clotarii fuisse confluxerunt filium, hunc in partibus Austri secum levantes in regnum. Qua de re multum collegerunt hostiliter populum, eo quod verisimile cunctis videbatur esse. Etenim cum depopulando patriam subjugarent, etiam in nomine sui regis quem falso fecerunt, praecepta iudicibus dabant; tunc qui eis volens noluit acquiescere, aut jura potestatis amisit, aut si non fuga latenter discessit, gladii internecione deperit. Quanti enim per hoc calliditatis figmentum Theodoricum tunc defunctum, et Clodoveum Clotarii esse filium crediderunt? Erant enim in hoc mendacium primi et quasi rectores palatii Desideratus cognomento Diddo [*Sic fere ms.; al., Dido*], qui in urbe Cabilone quondam habuerat principatum, neenon et ejus collega Abbo [*Al., Bobo*], qui civitatem Valentiam habuerat in dominium. Nec enim digni sunt ut hi nominentur episcopi qui magis terrenis desideriis vel lueris temporalibus augenda pecunia vigilant, dum de animabus sibi commissis unde districto Judici reddituri sunt rationem nil curant. Horum talium sacerdotum et similium optimatum Hebroinus tyrannus usus consilio, adeoque elevatus et excaecatus est in hoc saeculo, quousque impenitens praecipitatus est in inferno. Redeamus ad opus ceptum.

CAPUT IX.

Didoni et Waimero perendi Leodegarii mandatum committit Ebroinus. Aduam urbem obsident. — Sanctus thesauros suos in pios usus expendit; egregia suis dat monita; jejunia et supplicationes indicit; in ecclesia indulgentiam petit ab omnibus; conflictu interdicto inquit adversariorum consilium. — In illis diebus ita gestis et per singula volutis, postquam Childericus est interfectus, postquam episcopi vel patricii cum optimatibus de Neustrico vel praesentia Theodorici partibus rediissent Burgundiae, eam in regno confirmato ad propria residerent securi; interim invidi hostem (Ebroinum scilicet) moverunt ex adverso, primoque circa eum cum quo regem Childericum egisse putabant. Tunc adjunctis sibi in consiliis nequissimis inimicorum sociis consulere cepit quemadmodum eundem pontificem destruere potuisset. Ex his enim consiliariis duo, videlicet Diddo et Waimerus, ex nomine caput effecti malitiae, dixerunt posse secum rapere de civitate, et in eum facere vindictam, ex qua malitia Hebroini esset satiata. Gavisus namque Hebroinus de eorum

domus filius, de cujus nece lege Gesta Reg. Franc. c. 45.

c Hinc recte colligit Hadrianus Valesius, Clotarium moriente patre vix quadrimum, non annos tantum quatuor, ut quidam scribunt, sed quatuordecim regnasse, ut ei filium Ebroinus substitueret potuerit, idque populo persuadere.

a Ebroini uxor fuit Leudutrudis, quae marito auctor fuit condendi parthenonis B.-Mariae apud Suesionas, ubi sine dubio velum tonso Ebroino acceperat. Lege adnotata inferius ad S. Leodegarii epistolam. Chesnio vox *velum* deest.

b Is fuit Leudesius Erchinoaldi quondam majoris

responso, dedit eis exercitum copiosum valde. Qui festine perrexerunt ad civitatem Augustodunum. Vir autem Domini Leodegarius cum ad suam plebem restaurandam resideret urbe sua, ubi destinatum contra hostium sensit impulsu, non est passus ut ultra fugaciter tenderet gressum, sed intrepidus de se Domini expectabat iudicium. Cum enim tam familiares quam clerici vel fideles imminerent, ut thesauros quos sibi ipse contulerat auferret et abscederet, quatenus hostes hoc audito a perditione civitatis vel illius persecutione desisterent, ille hæc nullatenus acquiescens, sed eos continuo in thesauros convocans, omnia quæ ibi addiderat assignans, talia prosequens verba: Hæc omnia quæ cernitis, fratres, quandiu terrenorum hominum me voluit gratiam Deus habere, ad communem ornatum prout potui huc fideliter contuli. Nunc vero forsitan ideo mihi irati sunt homines terreni, quia Dominus nos vocare dignatur ad gratiam cæli. Ut quid enim hæc hinc auferam, quæ mecum in cælum non tollam? Ergo si vobis placet, ego, eligo consilium hæc potius dare in usus pauperum, quam cum turpi sarcina huc illucque oberrare per sæculum: ut imitemur beatum Laurentium, qui pro eo quod dispersit et dedit pauperibus, iustitia ejus manet in sæculum sæculi, et cornu ejus exaltatum est in gloria. Statimque jussit custodi discos argenteos reliquaque vasa quamplurima foras ejicere, et argentarios cum malleis adesse, qui minutatim cuncta confringerent quæ per fideliū dispensationem jussit pauperibus erogari. Quæ autem exinde fuerunt ecclesiasticis usibus apta, ecclesie addidit ministerio. Monasteriorum sane tam virorum quam virginum infra urbem vel territorium de eodem argento consolatus est paupertatem multorum. Quæ fuit tunc vidua vel orphana, vel omnis in commune paupertas quæ ibi adfuit, quæ de ejus largitate consolationem non habuisset? Vir autem Domini, ut erat plenus spiritu sapientie, hæc verba locutus est fratribus: Ego, fratres, decrevi jam de hoc sæculo nihil penitus cogitare, sed magis spiritalem nequitiam quam terrenum hostem metuere. Terrenus homo si talem a Deo accepit potestatem ut persequatur, comprehendat, perdat, incendat, interficiat, hæc nullatenus possumus declinantes effugere. Et si hic tradimur [*Al.* tradimur] de rebus transitoriis ad disciplinam, non desperemus, imo potius gaudeamus in futuro de venia. Muniamus ergo virtutibus animam simul et civitatis custodiam, ne inventiant utique hostes aditum per quod inferre possint periculum. Commovens igitur universum urbis illius populum, cum triduo jejunio, cum signo crucis et reliquiis sanctorum, murorum circumcians ambitum, per singulos etiam aditus portarum terræ adhærens, Dominum deprecabatur cum lacrymis, ut si illum vocabat ad passionem, plebem sibi creditam non permitteret captivari: et ita præstitum est evenisse. Itaque cum ob metum hostium certatim populi undique se recepissent in urbe, et meatus portarum fortī obturassent scratu, et super

A omnia stabilissent in ordine propugnacula, jussit vir Domini universos ingredi in ecclesiam, cunctorum insimul postulans indulgentiam, ut si quempiam illorum, ut assolet, dum pro zelo rectitudinis increpasset, aut in verbo læsisset, ei indulgentiam darent. Sciebat autem vir Dei iter passionis ingrediens, non prolesse martyrium, ubi livore deterso non prius fuerit cor emundatum vel charitatis lampade illustratum. Nullus fuit tunc ibidem tam ferreum possidens pectus, qui etiam si fuisset graviter læsus, non omnem cordis malitiam indulsisset devotus. Post hæc necdiu vallatur civitas ab exercitu, eodemque die ab utroque populo fuit fortiter usque ad vesperam dimicatum. Sed cum ab agmine hostium esset civitas obsidione valida circumdata, et die noctue vociferantes ut canes circumirent urbem, prospiciens vir Domini civitatis imminere periculum, compescuit omnem super murale conflictum, et his verbis suum exorare aggressus est populum: Sinite, quæso, contra hos pugnando configere. Si mei tantum causa huc isti advenerunt, de me ipso paratus sum eorum satisfacere voluntati, eorumque mitigare furorē. Tamen ne inauditi videamur egredi, mittatur unus e fratribus eos inquirere quæ de causa hanc obsederunt civitatem. Cum subito hi Meroaldo abbati per muri repagulum [*Chesno* repugnaculum] parassent descensum, perveniens ad Diddonem ait ei: Si hæc nostra commiserunt facinora, peto ut interim evangelicam recorderis sententiam, ubi Dominus dixit: Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet peccata vestra (*Matth.* vi, 15). Et illud: In quo enim iudicio judicaveritis, judicabimini (*Matth.* vii, 2). Simulque deprecans ut hostem compesceret, et redemptionem quam volebat acciperet. Sed quia tanquam lapidis duritia, sicut quondam rex Ægyptius obduraverat cor, ad verba divina nullatenus potuit emolliri. Comminatus est quippe non se ab impugnatione civitatis discedere, quoadusque Leodegarius valeret comprehendere, et sui furoris vesano desiderio satisfacere; et nisi Clodoveo, quem falso regem fecerant, promitteret fidem. Hæc enim erat simulata occasio, quia omnes cum sacramento Theodoricum regem asserebant fuisse delinctum.

CAPUT X.

D Theodoricum fidem renuit violare; hostibus arventibus sese offert sumpto viatico; oculorum evulsionem sine gemitu patitur. — Boboni Augustodunum assignatur in prædam. — Auditis itaque vir Domini his verbis, hæc dedit illis responsa: Hoc vobis notum sit omnibus, tam amicis et fratribus quam inimicis et hostibus, quia quousque me Deus in hac vita jussuerit superesse, non mutabor a fide quam Theodoricum promisi coram Domino conservare. Corpus meum decrevi potius in mortem offerre, quam animam pro infidelitate turpiter denudare. Hostes vero, his auditis responsis, cum telorum jaculis ac cum incendio festinanter undique insistebant irrumpere civitatem. Ipse vero universis fratribus valedicens, panis et vini participatione communicans, eorumque dubia corda

confirmans, suam eis ut Christus discipulis memoriam passionis commendans, ad portarum aditus perrexit intrepidus, apertisque claustris sponte se obtulit pro civibus inimicis. Adversarii vero gavisī, tanquam ovem innocuam ipsum ut lupi susceperunt in prædam. Qui exclamans fertur dixisse: Gratias ago omnipotenti Deo, qui me dignatus est hodie glorificare. Illi autem iniquissimum pene excogitantes [excogitarunt] commentum, nam ab ejus capite lumen evulserunt oculorum: in qua evulsione ultra humanam naturam incisionem ferri visus est tolerasse. Testes enim sunt multi illustres viri qui aderant in præsentī, quia nec vinculum in manibus est passus imponere, nec gemitus processit ab ore, dum ejus fuerunt oculi abstracti a capite, nisi glorificans Dominum semper modulamina studuit canere Psalmorum. Inter cæteros dux quidam erat Campaniæ, Waimerus vocatus in nomine, qui ad hoc malum perpetrandum a finibus Austri venerat cum Diddone. Hi duo cuidam Boboni, qui nuper cum anathemate fuerat de episcopatu Valentiniæ urbis dejectus, Augustodunum assignaverunt in dominium, imo potius devastandum. Cives vero oppressi receperunt adversarium, qui jam pastorem amiserant suum, per cujus dispensationem pene omne præsidium asportaverunt ecclesie. Nam pro civitatis redemptione, occasione reperta, in quinque millibus solidorum fuit ecclesie argentum distractum, præter spolia civium. Et quantum Ecclesia pertulisset de transitoriis rebus dispendium, nullum exinde permisit Dominus abduci captivum.

CAPUT XI.

Waimero sanctus committitur. — S. Genesis a simili casu eripitur. — Ebroinus inedia consumi jubet Leodegarium. — Waimerus erga eum mollius. — Leodegarius acceptum a Waimero argentum Aduensibus dirigit. — Igitur cum hostes lætantes divisissent spolia, superscripto Waimero Dei hominem tradiderunt in custodiam, qui cum eodem vel exercitu repedavit ad patriam. Desideratus vero cognomine Diddo una cum Bobone et cum Adalrico [Al., Chaldarico] duce, quem ipsi volebant patricium esse provincie, ad patriciatum subjugandum perrexerunt usque ad Lugdunum, ut ita exinde abducerent Genesium, sicut de Augustoduno dudum [expulerant] Leodegarium. Sed manu valida populi undique collecti urbem hanc maximam Deo presule non permiserunt irrumperē. Hi vero qui Dei famulum duxerunt Leodegarium, ut nuntiaverunt Ebroino quod fuerat factum, in silvarum secreta eum jubet retrudi, et de ejus morte quasi enecati in aquis fabulam mendacem configi, etiam tumulum sepulture ejus constitui, donec ipsum longæ famis inedia deberet consumere. Quod qui audire potuit aut videre, verum credidit esse. Sed qui Eliant per corrum pavit in eremo, nec suum ibidem deseruit famulum. Etenim post longam quam Dei martyr pertulit famis inediam, remini-*

* Hic seipsū auctor designare videtur, cum ad modum quo sanctus Joannes in Evang., cap. XIV:

A scens Waimerus humanam in eo naturam non aliter ita posse durare, nisi eum Christi gratia sustentaret, in domum suam eum jubet perducī: dura etenim viscera pietate coeperunt emolliiri. Cum enim in familiari colloquio ei fuisset assuetus, ita feritatem illius in parvo tempore prostratam edomuit, et tam ipsum quam conjugem ad Dei timorem convertit, ut argentum ecclesie quod nuper pro redemptione civitatis Augustoduni receperat, ei devotus offerret, ut faceret quidquid exinde facere decrevisset. Quod vir Dei acceptum per quemdam fidelem abbatem nomine Bertonem ad prædictam redirgens urbem, ipsunquē juxta Apostolum (Gal. vi, 10) ad domesticos fidei dividens, voluntatem ejus opere charitatis fideliter adimplevit.

CAPUT XII.

Ebroinus, Pseudo-Clodoveo rejecto, major domus Theodoricī efficitur; edictum injustum condit; sævit et grassatur in omnes; Leodegarium de Childerici nece accusat. — Leodegarius germanum hortatur ad patientiam. — Igitur cum, sicut supra dictum est, suum facinus diutius Ebroinus perditus occultare non posset, de rege quem falso fecit declinat ingenium, ut in Theodoricī rediret palatium. Quorundam factione suscipitur, et iterum subito palatii major domus efficitur. Sed cum eum alii gaudentes, alii timentes in culmine sublimassent honoris, continuo tale dedit edictum, ut si quis quid cuiquam dum in turbatione fuerat intulisset dispendium vel prædam, nullius ex hoc generaretur calumniā. Hæc fuit occasio ut non redderet spoliū, quod ministri sui ei contulerant de prædatione multorum. Cum autem b in rediviva cœpisset superbia, dolens simul et metuens ne superstitēs haberet emulos, quorum parentibus intulerat malum: jam enim jura potestatis adeptus, duplicavit malitiam cum invidia. Nam priores optimates cepit instanter persequi, quos autem comprehendere valuit, aut gladii interfectione prostravit, aut ad gentes extraneas ablatis facultatibus effugavit. Sane feminarum nobilium monasteria destruens [destruxit], earumque religionis primarias in exilium dirigens. Et quia margaritarum ornamenta conculeandi acceperat potestatem, ideo sine ulla miseratione ut porcus non timuit thesaurorum ornamenta conculcando irrumperē Christi. Et quoniam non valebat respicere cælum, ideo cor ejus in terrenis cupiditatibus luto ultra modum fuit defixum. Etenim cum Ebroinus crudelis de supradictis rebus suum satiasset furem, rursum occasiones cepit exquirere ut blasphemiam suæ crudelitatis valeret ab oculis humanis auferre. Tunc Childerici mortem simulabat se velle vindicare, cum nullus eum prior quam ipse voluisset interire (publice enim aliter quem odisset non audebat persequi), jusserunt principes una cum germano suo sanctum Leodegarium ex monasterio in quo tenebatur absconditus egredi, et in præsentia regis jussus

Et qui vidit. testimonium perhibuit.

b Chesnio. tumeret in redivivam superbiām.

est accersiri. Qui conversus ad Hebroinum dixit: A Dum superare cupis omnes habitatores in tota Francia, tuam potius auferis quam indignus accepisti gloriam. * Hoc audiens Hebroinus nequissimus, furore magno repletus, iussit ministris Gairinum fratrem ejus foras abstrahi, et a germano separari, ut separatim juberentur puniri, ne simul eos delectaret talia verba fari. Cum autem duceretur, beatus Leodegarius fratrem suum alloquitur dicens: Aequo animo esto, frater charissime, quoniam oportet hæc nos pati, quia non sunt condignæ passionēs hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 12). Peccata etenim nostra multa sunt, sed misericordia Omnipotentis supereminens magna- que ad abluenda delicta se laudantium semper est parata. Hæc ad tempus patimur, quia mortis debito- res sumus, sed illa nos exspectat vita si patienter ferimus istam pœnam, ubi sine fine lætabimur in cœlesti gloria.

CAPUT XIII.

Gairinus lapidibus obruitur; Leodegarius pedibus, lingua ac labiis mutilatur et Waringo custodiendus traditur; vocis usum recuperat; ab Hermanario curatur; ejus lingua et labia recrescunt. — Auctoris ætas. — Fiscamnum perducitur Leodegarius. — Tunc ministri ligatum ad stipitem germanum lapidibus obruere cœperunt. Ille vero deprecabatur Dominum dicens: Domine Jesu bone, qui non venisti vocare justos sed peccatores, suscipe spiritum servi tui, ut qui dignatus es ad similitudinem martyrum lapidibus a me vitam istam mortalem auferre, jubeas clemen- tissime veniam scelerum meorum tribuere. Hæc dicens orando ultimum efflavit spiritum. Beatus itaque Leodegarius cupiebat cum germano vitam finire, ut simul mererentur futuram ac beatam participari. Sed Hebroinus tyrannus differre volens ejus exitum, ut per pœnas longe dilatas ei prepararet æternas, et ne coronam acciperet martyrii, quin potius careret præmiis gloriæ sempiternæ; tunc iussit eum nudis gressibus per quamdam piscinam transduci, in qua erant petræ quasi clavi incidentes acutæ. Quamobrem labia ejus et faciem concavam crudeliter iussit incidi ferro, nec non et linguæ plectrum ferro secante auferri, ut dum oculi ablati, pedes jam forati, lingua ac labia essent incisa, et dum sibi cernebat omnem felicitatem ablatam, corporisque pariter vires undique defecissent negatæ, dum nec oculis cernere viam, nec pedibus incedere callem, nec lingua officium dante laudare quiverit viris undique Creatorem, ac per hoc caderet in blasphemiam desperans, auferendo sibi salutem, quem laudando cœlitus adipisci meruisset ingentem. Sed qui absque vocibus cordium auditor est Deus, magis amat cor contritum quam elatione superbum, et suscipit vocem tacentis magis quam elate loquentium; non postulat sibi auxilium vocis, sed humilitatem cordis. Nam cum

se cognovisset præsidium omne amisisse humanum, totis viribus sibi petit adesse divinum. Nam quantum impietas humana revocare cupivit ab alto, tantum pietas divina sociari eum fecit cœlo. Sanctum itaque Domini Leodegarium diutius ad vindictam servaverunt vivum, et turpiter denudatum per platearum palustria jusserunt pertrahi nudum, eumque ad vindictam quasi deformatum tradiderunt viro nomine ^b Waringo, ut sub ejus gravi dominio emitteret cruciatus spiritum. Cui ait iniquus Hebroinus: Accipe, inquit, Leodegarium quem aliquando vidisti superbum virum, et constitue sub tuta custodia; erit enim tempus suæ vocationis, ut recipiat quod meritus est a suis inimicis. Cum autem longe esset ejus hospitium, sanctum Dei martyrem imposuerunt super vile jumentum. Et ut cognovit ita esse impletum, arripiens hunc psalmi versiculum: *Ut jumentum*, inquit, *factus sum, et ego semper tecum* (Psal. lxxii, 23). Et cum labia jam non haberet et linguam, laudes Dei silere non potuit, sed mens devota voce qua valuit de cordis arcano insonuit. Cumque omnes eum cruentatum graviter cernerent, crediderunt ut ob hoc dimitteret spiritum. Etenim cum unus e nostris fratribus abbas, nomine Winobertus, prædictum sanctum Dei usque ad hospitium a longe secutus fuisset, deprecans custodes ut sibi latenter ad ipsum accedere liceret, invenit eum jacentem in stramine opertum de vetusto panno tentorii, tenui spiritu palpitantem. Et dum illum ad præsens crederet expirare, insperatum invenit miraculum. Nam inter sputamina sanguinum incisa lingua sine labiis solitum cœpit reddere eloquium. Et quia desectio labiorum ordines nudaverat dentium, ab intus afflatum tantum sonitum reddiderunt verborum. Tunc is qui ei excubias venerat exhibere ad transi- tum, cœpit flere præ gaudio, et concito gradu Hermanario episcopo nuntiat factum. Ipse quoque audiens Waringum postulat ut ad Dei martyrem se intromittat. Cumque etiam sui merito ei fuisset concessum (omnes enim ut leonem iratum metuebant ^c Ebremerdum, id est Hebroinum, filium perditionis et stipulam inferni, sævum tyrannum), idem bonæ memoriæ Hermanarius, qui post eum (sicut supra taxavimus) episcopatus honore sublimatus est, vulnera ejus diligenter studuit curare, et arte qua valuit, potu ciboque reficere, vestemque quam habuit meliorem induere. Non enim ut jam terreno homini, sed ut translato martyri reverenter imper- tiuntur honorem. Qua de re non solum indulgentiam de præteritis, verum etiam ab eo promeruerunt de futuris. Postquam enim Waringus eum duxit ad propria, Dei comitante gratia cœperunt velocius contra naturam ejus labia recrescere, similiter una cum lingua nec non et verba vidi ultra solitum ab ejus ore effluere. Cum hoc miraculum cognovisset Waringus, non obdurat animum ei impendere malum,

* Hic articulus cum sequenti ad verbum scriptori primo concordat, uti capita 11 et 12 Vitæ præcedentis conferenti patebit.

^b Al., Waringo; al., Warnigons.

^c Chesnius habet: Omnes enim ut leonem iratum metuebant sævum tyrannum.

ut a tyranno fuerat iussum, sed versa vice jam Dei martyrem recognoscens, acceptum eum ad suum perduxit conobium quod vocatur Fiscamum, ubi erat congregatio virginum, quibus praeerat Childe-
marca familia Christi: in qua multis diebus habita-
tor conversans sub custodia astitit. Nam et lingua
precisa solum recepit officium, et magnum doceri-
nae suae semper ostendit in populo. Quandoque in-
ter virginum accessit catervam, tantum (ut fer-
tur) dulci suo fugebat eloquio, ut mirarentur qui-
cunque audientes quantam Dei esset clementia,
et conversi a pravis operibus velociter paterent
penitentiae fructum. Ubi dum intra parvum spa-
tium laborum, faucium vel linguae recepisset offi-
cium, eo quod oblatus fuerat ipse jam Domino,
quotidianum immolare studuit sacrificium. Et dum
intrinsecus eum lux spiritualis impleverat, de cor-
poris oculis nil curabat. Nam diebus ac noctibus in
Dei laudibus pervigil astabat, ut vel paululum ad ne-
cessaria corporis vix aliquando ab ecclesia proce-
deret, ut vel quippiam somni cibique capere po-
tuisset.

CAPUT XIV.

*Inimicorum ruinam luges; episcopis sibi contrariis in synodo exurbatis, ad synodum ipse statuitur; Childe-
rici necem a se deprecatur; regi multa praedicit; Chrodober-
to, post scissam tunicam, traditur perimen-
sus; lumine caelesti commendatur; mortis sententiam aequo animo excipit.* — Igitur cum post tot flagella,
ut decebat martyrem, fideles populi ei famulatum
exhiberent venerabilem, quia non potest sub mo-
do licentia abscondita habere, manifeste omnipotens
Deus omnibus declaravit. Namque cepit adver-
sarios ejus ulcisci derepente. Nam dum per bien-
nium fere ibidem in Dei laudibus resideret, eos illi
multiaverunt interfectos, aut pro infidelitatis culpa
in regionibus aliis effugatos. Quos ille graviter de-
flectens, non de ultione gavisus, sed cur sine peniten-
tia eos comprehenderit mortis occasus. Eodem tem-
pore vir gloriosus Theodoricus rex et idem He-
broinus synodum convocaverunt, ad quamdam vil-
lam regiam convenientes multam episcoporum tur-
bam adesse fecerunt, ibique inter ceteros Diddonem,
qui sanctum virum Leodegarium cum Waimero
expulsi de sede sui episcopatus et tradidit poenae il-
lectus, condemnatum ab ipsa synodo calvaria ac-
cepta in capite expulsum segregant a sancta congre-
gatione. Deinde exilio condemnatus morteque se-
cuta poena capitis exsolvit quidquid doli in sancto
viro exercuit. Alii vero episcopi tunc a rege per He-
broinum in ipsa synodo pene similem poenam sortiti,

A perpetuo exilio sunt deportati. Waimerus etenim qui
ad supradictum Dei famulum capiendum ad explenda
Hebroini dicta socius perneciel exsultat, postea-
quam ab ipso, eo quod in ejus ultione consenserat,
episcopatus gradu dolose fuerat sublimatus, post
paullulum intervallo posito in offensam ejus decidens,
Dei (ut opinamur) nutu multis flagellationibus obru-
tus est, nempe (ut fertur) laqueo fuit suspensus, ac
morte turpissima (ut decebat justi proditorem) con-
demnatus, transmissus est ad tartarum. Adhuc enim
vir Dei sanctus Leodegarius in eodem monasterio
sanctimonialium in quo ad custodiendum positus
fuerat commorabatur. Igitur ad beati martyris per-
fabricandam coronam artifex versutus ex illis He-
broinus tyrannus superfluit vivus [Al., unus], qui ea
que passionis ejus glorie supererant adimplere de-
beret. Iterum antiquus serpens invidus, moleste fe-
rens se ab eodem loco ejus orationibus fuisse expul-
sum, stimulare rursus cepit Hebroinum, atque re-
duci eum praecipit ad palatium, ut episcoporum
consilio ejus disrumperet vestimentum, quatenus
ob hoc esset ei interdictum ut ultra non praesumeret
offerre sacrificium. Ubi dum deductus fuisset ad me-
dium, inquirebant ab eo verbum ut de Hilderici morte
confiteretur se conscium. Cognoscens per diabolicum
commentum rursum sibi imminere conflictum; ut
de humano se non excusaret delicto, ita de hoc fa-
ciore nullatenus dixit fuisse se conscium, sed Deum
potius quam homines hoc est scire professus. Tunc
et ipsum ad eandem synodum accersierunt; non ta-
men infra concilium confirmatur fuisse, sed seorsum.
Eo tempore cum rege eodem collationem fecis-
set dicili, in qua ei multa praedixisse futura, qua
evenisse manifeste conjiciuntur. Et cum diu flagitan-
tes ei aliud non valuisent elicere, ejus tunicam con-
siderunt a capite: eumque Chrodoberto [Al., Ro-
berto] culaum, qui tunc comes erat palatii, jussit
tyrannus impius tradi, et praesentem vitam in gladii
percuSSIONE auferri. Leta batur enim Dei martyr in
omni patientia, quia debitam sibi, remunerante Do-
mino, martyrii sentiebat appropinquare coronam.
Acceptum eundem Chrodobertum ad suam domum
deduxit: cernens eum ex itinere ac infirmitate de-
fessum jussit ei dari ad refocillandum potum. An-
tequam ei pincerna assisteret, lumen magnum quasi
in rotæ circulo de caelo descendens super caput ejus
refulsit. Tunc trementes omnes qui hoc signum vi-
derunt: Quid est hoc, inquit, domine, quod appa-
ret super caput tuum, quasi in circuli modum splen-
didum de caelo, quod nunquam a nobis simile est
visum? Ille pronus in terra adoravit dicens: Gratias

* Hoc in articulo duos observamus modos redi-
gendum episcopos in ordinem, scilicet per decalvationem,
et per tunicæ scissionem. Primi modi speciem
habemus in regula prima S. Fructuosi episc.
Bracarensis, cap. 16, ubi praecipit ut « Monachos parvu-
lorum aut adolescentium consecrator, » exceptis aliis
poenis, « coronam quam gestat capitis amittat, decal-
vatusque turpiter opprobrio pateat. » Secundi vero
modi exemplum existat apud Gregorium Turonicum

episc., in lib. v cap. 19, ubi agit de concilio Pa-
risiaco in causa Praetextati Rothomagensis antisitis
habito, nutu Chilperici regis, qui Praetextati deposi-
tionem urgens, petit « ut aut tunicæ ejus scindere-
tur, aut centesimus octavus psalmus, qui maledictio-
nem Scarioticas continet, super caput ejus recitaretur,
aut certe judicium contra eum scriberetur, ne in per-
petuum communicaret. »

ibi ago, omnipotens Deus consolator omnium, atque A
 celer, qui super servum tuum ostendere dignatus es
 tale miraculum. Tunc videntes omnes quasi in ex-
 cessu mentis positi, tandem quidem resumpto spi-
 ritu simul glorificantes omnipotentem Deum, et con-
 versi alter ad alterum dicebant: Verè hic homo
 servus Dei est. Et pollicebantur ad Deum prorsus se
 tendere pro viribus. Etenim commemoratus vir cum
 eum in domum suam perduxisset, ita in ejus ad-
 ventu benedictionem celestem recepit, ut cum
 omnes illic habitantes hoc cognoscerent, peccata pro-
 pria confitentes certatim ad penitentiae medica-
 menta confugerint. Hac enim gratia suum fami-
 lum Dominus illustraverat, ut ubicunque exsul fuis-
 set traditus ut ei inferrentur nequitiae, versa vice
 famulabilem illi omnes impenderent reverentiam. Tandem
 pervenit dies muneris, in quo persecutionis
 ejus esset jam finis. Tunc a palatio sententia manda-
 tum decreti Leodegarii diutius vivere non debere.
 Cum autem impius Ebroinus vereretur ne a fide-
 libus Christianis honor ei impenderetur martyrii, in
 silvarum condensa jubet perquiri puteum, et ibidem
 corpus ejus immergi trucidatum, quatenus os putei
 terra vel lapidibus obturatum, incognitum homini-
 bus faceret illius sepulcrum. Praefatus autem Chro-
 dobertus interim praedicante eo jam aliquantulum
 coeperat esse conversus. Ideoque non valens mortem
 viri Dei conspiciere, injunxit quatuor et famulis ut ea
 quae fuerant sibi jussa explerent. Ut enim in illius
 domum pervenit hoc nuntium, ejus conjux luctu flere
 coepit amaro, eo quod in viri sui ministerium perve-
 nisset tam crudele flagitium.

CAPUT XV.

*Hospitum consolatur, in locum martyrii deductus, carnificibus Deo commendatis, dotis cervicibus percussus subsistit, percussor impius perit; sanctus sepe-
 litur.*—Igitur ut cognovit vir Domini suum jam adesse terminum, mulierem coepit consolari lugentem di-
 cens: Noli, quæso, mei transitus causa flere, quia nequaquam tibi mors mea ad vindictam requiretur, sed potius benedictio de cœlis dabitur a Deo, si cor-
 pusculum meum devote condideris in sepulcro. Et cum hæc dixisset, urgentibus ministris valedicens, in
 silvam eum ducunt ut jussionis implerent senten-
 tiam. Jam enim antea quæsierant puteum ubi cor-
 pus ejus absconderent, sicut fuerat jussum, sed nul-
 latenus fuit ultra ab eis reperiunt. Et ducentes eum
 per loca incognita usque in quemdam locum in quo
 astitit inquit: Non necesse habetis, filii, longius
 fatigari: ad quod venistis cito facite, ut impleatis vo-
 tum maligni. Hi vero qui eum ad perimendum du-
 cebant, erant quatuor numero. Tres enim ex his pro-
 voluti ad pedes ejus deprecati sunt ut eis indulgen-
 tiam daret, et benedictionem suam super eos digna-
 retur tradere. Quartus vero superbus astabat eva-

^a Al., Quartus nomine Wadardus; cod. Carnot. Wadardus.

^b Baldericus Noviomensis ac Tornacensis episcopus in Chron. Atrebat., lib. 7, cap. 20, hanc histo-
 riam sic breviter perstringit: In territorio Atreba-

ginato gladio paratus cum ad interimendum. Post-
 quam benedictionem super eos tradidit, et suis in-
 tersectoribus verbum Dei annuntiavit, tunc vir Dei
 incumbens orationi ait: Domine Deus omnipotens,
 Pater Domini nostri Jesu Christi per quem tui non-
 tiam accepimus, Deus virtutum ac totius creaturæ
 creator, te benedico, te glorifico, qui me dignatus es
 ad hanc certaminis diem perducere. Rogo deprecor-
 que, Domine, ut ipse in me jubeas misericordiam
 tuam largiri, et meritis sanctorum tuorum me di-
 gnum facias participem et vite æternæ consortem, et
 tribue indulgentiam his qui me tribulant, quoniam
 ego per eos credo in conspectu tuo, clementissime
 Pater, glorificatus fieri. Et exurgens cervicem te-
 tendit, gladiatorem commouit ut quod sibi jussum
 fuerat adimpleret. Cumque hæc diceret, percussor
 extendens gladium amputavit caput ejus. Et ere-
 ctum corpus ejus subsistisse quasi unius horæ spatio
 dicitur. Sed dum non statim eum cadere gladiator
 cerneret, eum pede percussit ut sic cilius in terram
 decideret. Sed non multo post percussor ejus arre-
 ptus a dæmonibus et mente captus ac Dei ultione
 percussus in ignem se projecit, ibique vitam finivit.
 Tunc jussu conjugis hujus viri Chrodoberti in quam-
 dam villam Sarcinio cum magno fletu plangentium
 latenter a suis deportatus, et hujus femine decreto
 cum vestibus in quibus trucidatus fuerat in parvulo
 oratorio beatus martyr est sepultus.

CAPUT XVI.

*Sepultura locus cœlitus illustratur. — Fures sacri-
 legi, omnibus restituti, puniuntur. — Ebroinus ad
 tumulum militis exploratorem, cujus impletus moris
 puniuntur. — Ebroinus impenitens exstinguitur: qua
 occasione. His itaque diebus sacerdos quidam qui
 hujus oratorii fungebatur officio, lumen splendidum
 absque ministerio humano in eodem cognovit nocti-
 bus refussisse loco, et terribiliter cum jurejurando
 canticum se illic audiret angelicum, adeo ut
 tremens refugeret, ne insolens spiritali visu interes-
 set. Unde rumor magnus emanavit in circuitu loci
 hujus. Qui venerabilis martyr multas turbas languen-
 tium et diversis infirmitatibus detentas venientes ad
 ejus venerandas orationes sanavit, claudis etiam
 gressum dedit, cæcis lumen tribuit, obsessos a dæ-
 monibus mundavit, multisque virtutibus in hujus
 loci venerando habitaculo enituit: hoc ejusdem ec-
 clesie sacerdos attestatur. Nam et hujus sacerdotis
 minister clericus et ipsius ecclesie custos quadam
 nocte latrocinium passus est, ita ut a latronibus
 omnis substantia sua fuisset ablata; inter quam ca-
 lignam beati martyris quam pro reverentia sibi ha-
 bebant absconditam, latro nesciens secum deportavit.
 Qui mature ab oratorio consurgens, et ad domicilium
 suum pergens invenit omnia sua furata. Festinus
 igitur pergit ad hujus viri sepulcrum, deprecans ut
 tense transductum decollari fecit Ebroinus, in loco
 qui dicitur Silva S. Leodegarii, sepultusque est in
 villa quæ dicitur Sorcin, quæ est in confinio Came-
 racensis episcopii et Morinensis.*

^c Forte, solus spiritali visu, etc.

ei redderet quod furtim perdidit. Nam tota illa die et sequente nocte in oratione ad ejus tumulum jejuniens et psalmodiæ insistent astabat. Cum vero expleta oratione ad suam cellulam remeasset, omnia quæ perdidit et nihil ex eis diminutum cum caligula beati martyris salva invenit. Dominus vero latronis qui pro servo jurejurando juraverat quod nequaquam hoc malum egisset, reversus domum vitam finivit; servus vero scelus quod fecerat male consummavit. Tunc magis magisque fama sanctitatis sancti martyris latebras rumpit, et paulo post ea quæ gesta sunt Hebroino non latuit. Quo audito nuntium misit occulte, qui hæc inquirens studiose sibi vera nuntiaret. Qui nuntius jussis ejus obtemperans ad ejus accessit tumulum, et interrogans a custode didicit ubinam Leodegarius jaceret. Cum cæcus qui visum receperat in virtutibus Dei huic ubi corpus sancti requiesceret diceret, et cui ipse recepto lumine serviret, hoc nullatenus credit, sed superbia tumidus accedens orationi distulit incumbere, quin potius despiciens humum pede percussit, et stulte locutus est eo quod nesciret virtutem: Etenim mortuus, inquit, virtutes nequaquam faciet. Nam miser reversus priusquam ea nuntiaret huic à quo missus fuerat, in semetipso cognovit quantum sanctus martyr virtutibus polleret. Dum vero iter carperet, ille vitam perdidit, et ei a quo missus fuerat minime nuntiavit; et quem elatus non credidit, alius compulsum est cognoscere quem despexit. Sed cum tantæ rei divulgaretur opinio, et fidelibus provenisset ad gaudium, his ita cognitis Hebroinus iniquissimus tacito corde retinebat, et tremens intra se verecunde præter conjugem nemini manifestare audebat, ne forte crescente gloria martyris, sua, qui tale lumen extinguere cupiebat, esset diminuta in populis. Nam his spatiis dierum quantum ille miser hoc bonum latere cupiebat, tanto magis ubique rumor virtutum supradictarum beati martyris dilatatus radiabat. Mox etiam ut Hebroino fuit percognitum, noluit corrigere malum, sed corde jam cæco cum suis sequacibus incredulitatis obduratur obstaculo. Jubebat enim minando abscondi quod Christus Dominus ad confortandum incredulos ad gloriam sui martyris supra candelabrum Ecclesiæ positi ad illustrationem fidelium dignatus est demonstrare. Etenim cum mens tyranni hæsitans errabunda nutaret, et nullatenus ad humilitatem vel emendationem sui converteretur, etiam ultra solitum in fastu superbiæ cervicem suam contra omnes diabolus^a erigisset, tunc in eo fuit impletum Salomonis proverbium: *Priusquam humilietur cor hominis, elevatur, et ante ruinam exaltatur spiritus* (Prov. xvi, 18). Et ne tanti piaculi factum impunitum evaderet, ipse sibi velut phreneticus articulum mortis inquit. Nam cuidam optimati, qui tunc functionem fiscalem ministravit, inventa occasione eo usque intulit spoliū, donec

^a *Loqe erasisset.* Brevius in Vita altera Ebroini interitus cap. 19 describitur.

^b Mos ergo tum temporis erat Christianis, quan-

A pene auferret omne ejus prædium: insuper minabatur etiam mortis periculum. Cernens autem vir ille jam post exspolium mortis sibi imminere exitium, obfirmat animum atque ad ejus ostium ante lucem observat egressurum. Dies autem agebatur Dominica, ideoque^b processurus erat ad Matutinarum solennia. Cum enim ille pedem foras misisset de limine, ecce iste insperate prosiliens gladio eum percussit in capite: cujus ictu duplicem decidit in mortem. Et ita est ablatum de regno ejus iniquum dominium, sicut quondam David a filiis Israel abstulit opprobrium prostrato allophylo Philisthæo.

CAPUT XVII.

Quo tempore. — Contentio de S. Leodegarii corpore oriur; Ansoaldus sorte acceptum Pictavos deferri curat. — Ermenanz abbatissæ rogatu hæc scribit auctor. — Audulfus sancti miracula descripsit. — Transacti vero spatio trium pene annorum, in semper lugendo Hebroino qui hanc lucernam nissus fuerat extingueri, sermo divinus impletur. Nam qui multos gladio interemit, percussus gladio et ipse periit. Infelix ac miser qui tantis honoribus sublimatus in tribu mundi partibus dilatata fama industriæ suæ pollebat inter homines, quoniam noluit suis inimicis Dei mandatum implendo indulgentiam tribuere, ulciscendæ eos multos ad regna cælorum fecit abire. Quamobrem verendum valde est ut qui tantos sacerdotes ac proceres ultionis suæ crudelitate interemit, sibi potius penam preparasset [prepararet] æternam: et qui tam excelsam quam nullus Francorum habere meruit gloriam perdidisset, et beatam vitam, quam per patientiam adipisci quiverat, amisisset. Sed postquam infelix Hebroinus vitæ finem dedit, quod invidia ductus de Dei servo absconderat, magnis laudibus longe lateque percrebuit. Post hæc igitur ut serenitati regis ejusque palatio de virtutibus sancti martyris veraciter fuit cognitum, quod Christus Dominus ad titulum suæ laudis eum clarificasset signis virtutum, cum admiratione rex credidit factum; et cepit venerari ut martyrem, quem per accusationem tyranni prius crederat fuisse culpabilem. Tunc perlatum est cum laude in palatio, quod multis diebus ab æmulo latuit absconsum. Erat enim ibi multitudo magni maximorum episcoporum scilicet ac procerum, qui dum collationem de sancto martyre inter se haberent, et mirarentur quod de eo audiebant; vir magnæ sanctitatis Ansoaldus urbis Pictavensis antistes verbum intulit dicens: Utinam daretur mihi optio, quia notum est meum esse parentem, et ex parochia mihi commissæ ad honoris processit gratiam, ut vel ejus corpusculum meruissem habere mecum. Ibi enim aderat Hermenarius pontifex, qui ei successerat in episcopatu Augustidunensis urbis, et ipse ait: jure mihi datur hujus viri corpus, quoniam justum est ibi eum requiescere ubi fuit episcopus. Tunc etiam Vindicianus præsul Atrebatensis, in cujus fuerat districtumvis remissis aut spectabilibus, ut die Dominica Matutinis interessent officiis.

B *oriur; Ansoaldus sorte acceptum Pictavos deferri curat. — Ermenanz abbatissæ rogatu hæc scribit auctor.*

— *Audulfus sancti miracula descripsit. —* Transacti vero spatio trium pene annorum, in semper lugendo Hebroino qui hanc lucernam nissus fuerat extingueri, sermo divinus impletur. Nam qui multos gladio interemit, percussus gladio et ipse periit. Infelix ac miser qui tantis honoribus sublimatus in tribu mundi partibus dilatata fama industriæ suæ pollebat inter homines, quoniam noluit suis inimicis Dei mandatum implendo indulgentiam tribuere, ulciscendæ eos multos ad regna cælorum fecit abire. Quamobrem verendum valde est ut qui tantos sacerdotes ac proceres ultionis suæ crudelitate interemit, sibi potius penam preparasset [prepararet] æternam: et qui tam excelsam quam nullus Francorum habere meruit gloriam perdidisset, et beatam vitam, quam per patientiam adipisci quiverat, amisisset. Sed postquam infelix Hebroinus vitæ finem dedit, quod invidia ductus de Dei servo absconderat, magnis laudibus longe lateque percrebuit. Post hæc igitur ut serenitati regis ejusque palatio de virtutibus sancti martyris veraciter fuit cognitum, quod Christus Dominus ad titulum suæ laudis eum clarificasset signis virtutum, cum admiratione rex credidit factum; et cepit venerari ut martyrem, quem per accusationem tyranni prius crederat fuisse culpabilem. Tunc perlatum est cum laude in palatio, quod multis diebus ab æmulo latuit absconsum. Erat enim ibi multitudo magni maximorum episcoporum scilicet ac procerum, qui dum collationem de sancto martyre inter se haberent, et mirarentur quod de eo audiebant; vir magnæ sanctitatis Ansoaldus urbis Pictavensis antistes verbum intulit dicens: Utinam daretur mihi optio, quia notum est meum esse parentem, et ex parochia mihi commissæ ad honoris processit gratiam, ut vel ejus corpusculum meruissem habere mecum. Ibi enim aderat Hermenarius pontifex, qui ei successerat in episcopatu Augustidunensis urbis, et ipse ait: jure mihi datur hujus viri corpus, quoniam justum est ibi eum requiescere ubi fuit episcopus. Tunc etiam Vindicianus præsul Atrebatensis, in cujus fuerat districtumvis remissis aut spectabilibus, ut die Dominica Matutinis interessent officiis.

C *excelsam quam nullus Francorum habere meruit gloriam perdidisset, et beatam vitam, quam per patientiam adipisci quiverat, amisisset. Sed postquam infelix Hebroinus vitæ finem dedit, quod invidia ductus de Dei servo absconderat, magnis laudibus longe lateque percrebuit. Post hæc igitur ut serenitati regis ejusque palatio de virtutibus sancti martyris veraciter fuit cognitum, quod Christus Dominus ad titulum suæ laudis eum clarificasset signis virtutum, cum admiratione rex credidit factum; et cepit venerari ut martyrem, quem per accusationem tyranni prius crederat fuisse culpabilem. Tunc perlatum est cum laude in palatio, quod multis diebus ab æmulo latuit absconsum. Erat enim ibi multitudo magni maximorum episcoporum scilicet ac procerum, qui dum collationem de sancto martyre inter se haberent, et mirarentur quod de eo audiebant; vir magnæ sanctitatis Ansoaldus urbis Pictavensis antistes verbum intulit dicens: Utinam daretur mihi optio, quia notum est meum esse parentem, et ex parochia mihi commissæ ad honoris processit gratiam, ut vel ejus corpusculum meruissem habere mecum. Ibi enim aderat Hermenarius pontifex, qui ei successerat in episcopatu Augustidunensis urbis, et ipse ait: jure mihi datur hujus viri corpus, quoniam justum est ibi eum requiescere ubi fuit episcopus. Tunc etiam Vindicianus præsul Atrebatensis, in cujus fuerat districtumvis remissis aut spectabilibus, ut die Dominica Matutinis interessent officiis.*

D *collationem de sancto martyre inter se haberent, et mirarentur quod de eo audiebant; vir magnæ sanctitatis Ansoaldus urbis Pictavensis antistes verbum intulit dicens: Utinam daretur mihi optio, quia notum est meum esse parentem, et ex parochia mihi commissæ ad honoris processit gratiam, ut vel ejus corpusculum meruissem habere mecum. Ibi enim aderat Hermenarius pontifex, qui ei successerat in episcopatu Augustidunensis urbis, et ipse ait: jure mihi datur hujus viri corpus, quoniam justum est ibi eum requiescere ubi fuit episcopus. Tunc etiam Vindicianus præsul Atrebatensis, in cujus fuerat districtumvis remissis aut spectabilibus, ut die Dominica Matutinis interessent officiis.*

sesi interfectus, dicitur respondisse : Nequaquam ita
 let ut vos sancti pontifices locuti estis, sed mihi do-
 aetur facultas hujus beati corporis habendi, quoniam
 huic loco datus est in quo dignatur requiescere.
 Astante vero cunctorum turba præsulum, decernunt
 at jejunia et orationes in hoc conflictu fierent, ut per
 hoc dignaretur Dominus ostendere in cujus diocesi
 iure deberet requiescere. Hæc audientes acquie-
 runt decreto, et facta oratione cum jejunio in tribus
 parvis epistolis definitione scripta et super altare po-
 sitis, ut transacta oratione Dominus declararet in
 cujus sorte hoc sanctum beati martyris corpusculum
 perveniret. In crastina die oratione completa ac
 missarum solemnibus consummatis, unus ex ministris
 jussus a pontificibus manum incognitam [Al., inco-
 gnite] subter pallam posuit, et cognitio veritatis in
 manu sua venit. Quod cuncti videntes qui huic spe-
 ctaculo aderant, cognoscentes conclamaverunt An-
 soaldi pontificis esse justitiam, quoniam hujus rei
 epistola apparuisse declarabatur quod veraciter
 teneretur. Jam tunc sine ambiguitate confir-
 mato consilio, cuidam viro Dei abbati suo nomine
 Audulfo idem pontifex Ansoaldus jussit ut festinus
 propter hoc sanctum corpus pergeret, et cum reve-
 rentia debita ipsum usque solum Pictavense deferret,
 ut ubi prius coeperat cultum Dei exercere, ibi ejus
 lucerna omni tempore emicaret. Tunc vir Dei sancti
 sui pontificis jussis obtemperans, gaudens cum festi-
 natione perrexit ad locum ubi requieverat corpu-
 sculum. Quod audientes qui inhabitabant in circuitu
 loci monachi cæterique viri ac mulieres, devotione
 magna compuncti festinantes concurrebant ad locum.
 Ubi cum sanarentur multi a languoribus diversis,
 exultabant ac lætantes cum magnis laudibus, et
 turba multorum canentium simul et flentium, ipsius
 sancti martyris (sicut jussum erat a glorioso domino
 rege Theodorico) promoverunt hoc sanctum corpus.
 Ergo cum iter jam pergerent, divulgatum est per iti-
 neris loca, coeperuntque undique sponte dextra læ-
 vaque concurrere ex monasteriis, viculis ac villis
 turbæ monachorum ac clericorum per publicum cum
 crucibus accensisque cereis et suavitatum odoribus
 obviam procedentes. Tanta etenim multitudo erat,
 ut vix quisquam accedere posset ad feretrum, et
 acceptis cornibus deferre posset scapulis. Nam quis-
 que qua detinebatur infirmitate, etiam si feretro ac-
 cedens tangere potuisset manu, statim ad pristinam
 revertebatur sanitatem. Nulli enim negabatur
 sanitas, si cum fide tangeret hujus feretri opertorii
 fimbrias. In pago enim Caturcino [Al., Caturvino],
 quibusdam fidelibus poscentibus fratribus, et præcipue
 petitionibus Ermenanzæ abbatissæ (quæ ad hoc opa-
 sculum impatienter inter ceteros nos compulsi scri-
 bere de sanctis quæ comitabantur virtutibus) relatio-
 nem veram misit memoratus Audulfus, ubi inseruit
 quædam, pro multitudine non valere scribere, so-
 lummodo dum ferretur quanta cooperante Domino
 viderat miracula cursare; sed asserens, inquit,
 si ea quæ viderat quisquam paginæ inserere vo-

luisse, ad magnitudinem rei in scribendo volumen
 Psalmodum excedere. Nos vero quod per eandem
 relationem cognovimus, audire desiderantibus bre-
 viter intimamus.

CAPUT XVIII

Varia ad sancti feretrum miracula. — In qua-
 dam villa cujus est vocabulum Gaudiacus (Jouy),
 erat puella quædam nomine Radinga, quæ ab annis
 septem in parentum domo jacebat cæca, muta et
 paralytica. Sed cum allata a parentibus ad feretrum
 beati martyris fuisset, eadem nocte sopore detenta
 visu vidisse dicitur duos viros splendidos in equis
 sibi assistentes. Sed cum evigilasset, et secum visi-
 onem miraretur, oculi ejus receperunt visum et pe-
 des gressum et lingua locutionis officium, ita ut
 ipsa exclamaverit dicens : Gratias tibi ago, omnipoten-
 tens Deus, qui per sanctum martyrem Leodegarium
 ad integram sanitatem restituta sum. Ab hac laude
 [Al., clade] erecta, omnibus membris sana, cum
 parentibus perrexit ad propria longo tempore post-
 modum victura. Deinde cum in territorium Turo-
 nicæ civitatis pervenissent in vico Solnaco (Sonay)
 qui prope erat, quædam mulier a demonio vexata
 a parentibus traheretur ad feretrum sancti viri : quæ
 cum tandem invita atque coacta adveniens tetigis-
 set hujus feretri vestimentum, mundata protinus est
 a dæmonio : et reversa ad sensum proprium, magis
 adhuc volebat circa feretrum assistere, quoniam ab
 adversario metuebat se iterum arripi. His ita ge-
 stis perlatum est ad urbem. Hoc audiens ejusdem
 civitatis pontifex, qui tunc erat vir Dei Bertus [Al.,
 Theodebertus], processit obviam cum choris psallen-
 tium, cum lampadibus et cum magno honore susce-
 pit feretrum. Et cum per civitatem transirent, quæ-
 dam mulier accusata pro morte viri sui collo ac ma-
 nibus catenata ducebatur. Illa autem cum traheretur
 sic clamabat : Subveni mihi, beate Leodegari, quia
 innocens pereor falsis accusatoribus alligata. Cum hoc
 dixisset, illico confracta catena ex collo cecidit, et
 manibus suis eandem catenam mox mulier projecit
 sub feretro, et apparuit idonea quæ fuerat absque
 pœna punita. Cum vero idem pontifex cum magnis
 laudibus per suam parochiam hoc sanctum corpus
 deduxisset, et intravisset Pictavense solum ad quod
 erat destinatum, requievit paululum in quodam vi-
 culo Igorande (Ingrande) vocabulo : ubi obviam oc-
 currens quidam claudus, cum se in orationibus ad
 sancti viri corpus in terram projecisset, statim sanus
 factus et super pedes suos erectus ad propria incolu-
 mis est regressus. Tunc audiens quædam mulier a
 cujus manibus ablata fuerat species, et facti erant ejus
 digiti curvi, ita ut medio infixæ essent palmæ, in-
 tantum ut ungues in carne absconzæ propriam
 amiserant virtutem; ipsa tamen cum appropinquas-
 set ad feretrum, invocato nomine Domini et sancti
 martyris directa ad pristinam sanitatem magnas gra-
 tias agens Deo reversa est ad propriam domum. Sed
 et hoc non est silendum miraculum, quia vir Dei
 Ansoaldus pontifex audiens sanctum appropinquasse

iam corpus, velocem ministrum direxit, qui ex Inter-
rampis villa sua daret abundantiam vini, unde pau-
peres et reliquum vulgus, qui comitabantur sanctum
corpus, habere potuissent ad refocillandum se refe-
ctionem. Sed cum hoc fuisset actum, non multum
post spatium, nuntiatum est quod omnia vascula
quæ intra apothecam, unde ipsum vinum exie-
rat, pene vacua remanserant, tam plena esse vi-
debantur, ut etiam superfluentia vina in pavimento
deciderent, ipsa tamen plena remansissent. Post hæc
cum ad Vigennam fluvium in vicum Sannone voca-
bulo pervenissent, erat ventus contrarius, superemi-
nens ipsum flumen tumidum undis. Unge metuen-
tes nautæ ceperunt prohibere navigantes introire,
ne periclitarentur in flumine. Tunc vir Dei ab-
bas jam dictus cujus curæ erat deferre sancti cor-
pus, confidens de meritis sancti martyris, compulsi
eos dicens: Mittite in navim et transite securi,
quia Dominus potens est per hujus sancti meritum
has undas compescere. Cum autem positum fuisset in
navi et navigare cœpissent nautæ, statim undæ
quieverunt et prospere ipsum flumen transierunt. Sed
cum noctu in ecclesia requieverant, quædam peregrina
mulier dum cum infantulo cæco advenisset, tota illa
nocte pervigilans in oratione, diluculo infans lumen
quod amiserat recepit. Inde recto itinere per-
ventum est ad quandam villam Gelnacum, ad quam
vir Dei Ansaldus antistes obviam processit cum
multitudine clericorum, vulgi populorum et paupe-
rum, cum thuribulis ac incensi fragrantia, cum
erucibus et cereis accensis, agnibusque multis ca-
nentibus: hoc sanctum corpus suscipiens pergere
cœpit ad urbem. Tunc ibidem quædam aderat femi-
nula multis jam annis infantum curva, ut etiam
caput inflexum pene adhaereret genibus, cum paulu-
lum oculos erexisset orans ad sancti martyris fere-
trum, reversum est ad pristinum vigorem ejus cor-
pus. Mirante pontifice et omnibus cum ipso astan-
tibus virtutem Dei ac beatissimi martyris, tunc cum
canticis et magnis laudibus perventum est ad urbem.
Est in suburbano basilica in qua beata Radegundis
requiescit, in quam introivit pontifex cum sancto
corpore martyris, ibique aderat quidam paralyticus
qui in ejus adventu sanus effectus est. Sed cum ad
basilicam [Al., monasterium] sancti Hilarii delatum
fuisset beatum corpus, alius paralyticus jacens in via,
hujus tangens feretrum, sanus protinus factus est.
Paulo post quædam puella cæca sanctum Dei invo-
cans, lumen amissum recepit: quæ secuta usque ad
ejus tumulum perveniens huc usque devota deser-
vit.

CAPUT XIX.

Monachi S. Maxentii excipiunt sacrum corpus. —
Miracula alia. — Igitur cum ipsum sanctum corpus
amotum fuisset ab urbe, et ab ipsius civitatis præsule
cum suis sacerdotibus et ministris propriis humeris
fuisset quibusdam spatii loci deportatum et usque
Zezinolo [Al., Zizollolo] quodam viculo cum ma-
gno tripudio fuisset delatum, ibi turba magna mona-

A chorum de sancti Maxentii monasterio, in quo prius
abba fuerat constitutus, obviam processerunt, pasto-
rem cum magno favore suscepturi devotione magna
et psalmodia in eadem ecclesia pernoctantes. Dilu-
culo vero quædam accedens mulier deferens semi-
vivum in brachiis infantulum pene annorum trium,
qui, priusquam ad sanctum corpus perveniret, ami-
sisset fertr spiritum, peraccessit. Quem deportando
accedens posuit sub feretro, et cum fletu invocavit
sanctum virum dicens: Domine mi, rejde filium
meum. Et cum fere horarum trium spatio hæc depre-
cando clamaret, quasi de gravi somno evigilans in-
fans voce qua valebat matrem requirens ait: Mater,
ubi es? Ipsa gaudens recepit filium redivivum, quem
amiserat mortuum. Hoc magnum et mirabile fuit
miraculum, ex quo magna fides processit in populo
de tam perfecto viro, cujus gloria magna manet in
cælo. Deinde vero sublatum est corpus beatissimi
martyris, et quemadmodum decebat talem virum de-
ferri, perlatum est. Et ceperunt ire ad monasterium
beati Maxentii, in quo prius Pater fuerat monacho-
rum. Et qui inibi ceperat prius mentes hominum
perversorum mutare ad cultum divinum, justo iudicio
Dei ac providentia censetur ut virtutibus fulgendo
summis exemplis plurimos adnecteret Dei operibus.
Cum autem deferretur, occurrunt ei in via duo pa-
peres, scilicet vir cum uxore, vir enim unum oculum
ablatum habens, conjux vero duos, uterque acceden-
tes ad feretrum, mulier fide lumen recepit oculorum,
vir ejus dubitans recessit cum uno cæcus. Prius enim
quam accederent, vir trahebat funiculo cæcam, rec-
edentes vero uxor reddens vicem viro trahebat pos-
modum cæcum. Nam cum prius monachi ex ipso ca-
nobio in ejus properarent occursum, quædam puella
quæ jacebat in atrio beati Maxentii paralytica, omnia
membrorum amiserat, ut notum erat, officia. Quæ
cum nomen audisset beati Leodegarii, manus ei re-
stituta est sanitati. Cum vero die tertia beati mar-
tyris corpus in ipso perventum fuisset atrio, omnia
membra ejus dissoluta, omni infirmitate amissa in
pristinis reversa sunt officia, ac ipsa tota incolumis
est reddita. Hoc videntes qui ibidem aderant miracu-
lum, tanta undique congressa fuit populi multitudo,
ut vix ecclesie seu atria capere potuissent omnium
advenientium populorum catervas. Interea mulier
alia ex longinquo veniens, lumen oculorum cum ad
sancti martyris accessisset tumulum, recepit quod
amiserat. Quidam adolescens simul et puella demoni-
is vexati cum tremefacti ad locum sancti martyris
pervenissent, vomitu sanguinis evulsis demonibus
ad suam pervenerunt sanitatem.

CAPUT XX.

*Fidelium religio in sacrum corpus; in basilica nova
sanctus sepelitur. —* Multæ et innumerales virtutes
illis diebus per eundem martyrem operatæ sunt. Nam
quicunque venissent multorum languentium, cæco-
rum, sordorum, mutorum, aridorum, claudorum al-
quæ a demonibus vexatorum, reddita est eis sanitas
incolumitatis. Nam dum in itinere deferretur, per-

sine numero fuit multitudo portantium. Matronæ vero nobiles vestimentorum ornamenta gestantes; oblati pallis velamenta ex auro et holoserico et ornamenta offerentes super feretrum martyris, intantum ut ea melior in meritis esse gauderet, quæ in honorem martyris prius votum suum Domino obtulisset. In ipsius beatissimi martyris honore, iussu pontificis domni Ansoaldi, opere abbatis Audulfi patris monasterii, miræ magnitudinis fabricata est domus, cujus fabricæ ædificatio est dissimilis omnibus basilicarum constructionibus. Quæ supradictus pontifex votum perficere volens, huic loco accessit cum omnibus suæ ecclesiæ sacerdotibus ac turba magnificorum cateraque populi magna. Et quidem cum magnis laudibus sanctum

sepelivit corpus beati martyris, in quo loco operatur culmina virtutum. Ubi ad laudem nominis Christi perpetuo sit gaudens recursus, et ad medellam populi indulgentiamque peccatorum et omnibus qui e fide adeunt, precum suarum obtinere concedatur supplementum, regnante Domino nostro, cui est honor et imperium, virtus et potestas per infinita sæcula sæculorum. Amen

CAPUT XXI.

Martyrii, etc.; tempus. — Consummatum est sancti Leodegarii martyrium quinto Nonas Octobris, et dedicatio basilicæ ipsius tertio Kalendas Novembris, translatio vero sancti corporis medio mense Martii.

EPISTOLA CONSOLATORIA.

Quam sanctus LEODEGARIUS episcopus Hednorum post obitum germani sui Gairehti, post amissos oculos et labia incisa, direxit ad genitricem suam Suessionis in a confobito puellarum.

(Ex Mabill., Act. SS. ord. S. Bened.)

1. Domina et sanctissimæ genitrici Sigrade, quæ antea per cognitionem carnis, modo per conjunctionem spiritus facta est vera mater; et impletum est illud quod sancta Veritas dicit: *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, soror, et mater est* (Matth. xii, 50). Leodegarius servus servorum Jesu Christi Salvatoris nostri, gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratias ago Deo meo, qui non abstulit misericordiam suam a me, sed dedit auditum meo gaudium et lætitiā pro fide nostrā et patientia in omnibus persecutionibus et tribulationibus ejus (Bolland., tuis), quas sustinui in exemplo justī Iudicis Dei, ut digna habeatis in regno Dei, in quo elegit te Dominus Deus noster Jesus Christus ante constitutionem mundi, et dedit tibi non solum ut in eum credas, sed etiam ut pro illo patiaris; si quæ consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si quæ societas spiritus, si quæ viscera misericordiæ in ipso, impleti sanctorum gaudium, omnis tristitia versa est in lætitiā, quia nullo modo oportebat tristari, sicut ait beatissimus Petrus: *Modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus, ut probatio vestræ fidei multo pretiosior sit auro quod per ignem probatur* (I Petr. i, 6, 7). Ita et beatus Paulus testatur dicens: *Id enim quod in præsentī est momen-*

B taneum et leve tribulationis nostræ supra modum, in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis, etc. (II Cor. iv, 17). Et alibi: *Rememoramini præteritos dies in quibus illuminati magnum certamen sustinistis passionum, etc.* (Hebr. x, 33). Et ut confirmatio et retributio maneat in æternum, addidit dicens: *Nolite itaque aniliere confitentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim necessaria est ut facientes voluntatem ejus reportetis promissionem, adhuc enim modicum aliquantulum, qui veniurus est veniet: Justus autem ex fide vivit. Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem non sumus subtractionis in perditione, sed fidei in acquisitione animæ* (Ibid., vers. 35-39).

2. O domina, quantum gaudium oportet te habere in Domino, nec lingua effari, nec pagina valere continere. Dereliquisti quod derelinquendum erat, adeptā es quod desiderasti anima tua. Exaudisti Dominus orationem tuam et vidisti lacrymas tuas, quas multis peractis fudit in conspectu ejus, et quod paululum videbatur impedire ad capiendam æternam beatitudinem truncavit a te, ut soluta a vinculo familiarum et libera ab omni compede mundi hujus vacas et vivas Domino, et guses quam suavis est Christus. Ipse est Deus noster, ipse est Rex noster, ipse est Redemptor noster, ipse vita et veritas et vita in agni-

a Monasterium puellare sanctæ Mariæ apud Suessionas ordinis sancti Benedicti, hætenus florentissimum, condidit Ebroinus cum Leutruce uxore sua et Bovone filio, primo quidem in angusto fluvii Axonæ medietullio extra urbem, postea intra ipsius urbis moenia: « quo monasterio ita fundato, inquit scriptor Vite S. Drauscionis, maximam ibi sanctimonialium cateram aggregavit Drausius, eisque abbatissam præfecit nomine Ætheriam (a Leodegario supra Itheriam dictam) quam ex religioso Jotrensi cenobio sibi asceverat. » Extat apud Melchiorum Reginaldum in Compendio Hist. Suession. privilegium eidem

monasterio concessum a Drauscione, profectus apud Bollandum, ad diem 5 Martii, et in addendis, datum a Augusta Suessionum anno 14 regni domini nostri Clotarii regis, in quo a secundum regulam sancti Benedicti, ad modum Luxoviensis monasterii quod beatus Columbanus tenuit, militare jubentur puellæ Deo sacrate. Eandem regulam Leodegarius supra regulam sanctam appellat. Iluc successerat Sigrada Leodegarii mater, antequam si ab Ebroino vexari creperat, nisi si forte eo loci ab Ebroino relegata, volens in vota religiosa concessit.

tione Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti; ipsi serviendum est in perpetuo, de quo Psalmista ait: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? (Psal. cxv, 12.)* Significans quid retribuendum sit, illico adjunxit: *Calicem salutaris accipiam et nomen Domini invocabo (Ibid., vers. 13).*

3. O felix mors quæ vitam tribuit! felix amissio rerum, quæ divitias restituet sempiternas! felix tristitia, quæ gaudium affert angelorum! Impræsentiarum probasti quantum clementissimus Dominus Jesus Christus misertus est tui, qui devotionem spirituales et custodiam sanctæ disciplinæ et contemptum mundi tibi habere concessit, et pignora uteri tui de ærumna hujus sæculi et de errore præsentis vitæ eripuit, et dedit spem vitæ æternæ iis quos lugere poterat quasi mortuos, si superstitis reliquisses in mundo; de quibus non est habenda mæstitia, sed multimoda gratiarum actio referenda Deo Patri et Domino Jesu Christo. Ecce ablata est caligo quæ obscurabat pupillam animæ, ecce abjecta est subfasciatio et cura præsentis vitæ. Jam non habet nudus * luctam ubi adhæreat manus sua suscepto jugo levi portans crucem Christi.

4. Sequentes itaque Dominum, ejus præcedente misericordia, intrepidi procedamus ad certamen: fidelis enim est, dabit nobis victoriam, quia ipse præliabitur pro nobis, et conteret Satanam sub pedibus nostris velociter. En quo Deus suos milites vocat ad certamen, quibus post victoriam paratas habet coronas, et talibus armis induit, qualia inimici eorum non habent, id est scutum fidei, loriceam justitiæ, galeam salutis, in quo possint omnia tela nequissimi ignita extinguere, et gladium spiritus quod est verbum Dei, per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, et in ipso vigilantes.

5. Nihil vult Rex noster in suis militibus de veteribus armis, nec de veteri vestimento reperire, sed innovatos vult probare ad prælium; et si aliquid fuerit (quod absit) de vetusta consuetudine, quamvis parum videatur, maximum generat detrimentum, præcipue si aliquid odii contra inimicos fuerit in corde, quod avertat Deus ab animo Christianorum fidelium. Quæ enim potest perfectior esse virtus, ut diligendo inimicos mereatur effici filius Dei, et dimittendo debito mereatur absolvi a vinculo delictorum suorum? dicente Domino: *Si quis mihi ministrat, me sequatur, et ubi sum ego, illic et minister meus erit (Joan. 11, 26).* Qualem viam Dominus docuit sequi, audi eum dicentem cum ad crucem iret: *Domine Pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34).* Si auctor vitæ æternæ qui carnem de Virgine absque peccati macula assumpsit, pro inimicis orabat; quanto magis nos, qui pleni sumus peccatis, oportet inimicos diligere et orare pro eis, ut imitando Dominum et sequendo illum mereamur partem habere in regno illius cum sanctis? Et si sunt nonnulli quos perversitas vitæ in communionem a nobis separabat,

A tamen in id quod conditi sunt non sunt odiendi, sed potius propter præcepta Dei diligendi

6. Illud namque summopere cavendum est, ut quos divina pietas de cura rerum temporalium liberavit, nullatenus nec corpore, nec animo revertantur; et si qua sint quæ jure legitimo debentur, cum omni festinatione vendita aut data, vel etiam dispensata pauperibus ^b, ad thesaurum regni coelestis et æternam beatitudinem animus incalescat. Huic exemplo Maria obsequens, quæ sedebat ad pedes Domini, *audiebat verbum illius: Martha autem satagebat circa frequens ministerium. Quæ stetit et ait: Domine, non est tibi curæ quod soror mea relinquit me solam ministrare; dic ergo illi ut me adjuvet, et respondens dixit illi Dominus: Martha, sollicita es, et turbaris* B *erga plurima, porro unum est necessarium: Maria optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea (Luc. 10, 39-43).* Tanti amoris æstu Maria intrinsecus anhelabat, ut etiam a corporali ministerio Domini vacaret, et solam ejus potentiam deitatis, in quantum Dominus ei præstabat, contemplaretur. Ideo oportet ut quisquis ad hanc contemplationem surgere meruerit, et malis impediatur obstaculis, die ac nocte psalmis et hymnis et canticis spiritualibus vacans, et obedientiam sanctæ regulæ custodiens, præstoletur venientem Dominum accensa lampade, ut cum venerit et pulsaverit, confestim aperiatur ei. Nihil melius quam timor Dei, nihil dulcius quam respirare in mandatis ejus.

C 7. O bona domina, quod tibi pius Dominus præparatum habet, nec oculis vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendere potest. Qualiter in præsentem vitam te Dominus remuneravit, audi et ausculta. Pro obsequio famularum dedit tibi omnes fratres sanctos, qui quotidie pro te orant, pro servitio ancillarum dedit tibi sorores sanctas, quarum consortio frueris; pro labore præsentis vitæ, quietem in congregatione monasterii; pro amissione rerum Scripturam divinam et meditationem sanctam et orationem assiduam; pro amissione parentum, habes venerabilem et sanctam dominam Itheriam abbatissam: est tibi mater, est tibi soror, est tibi filia. Tu itaque ei vicissitudinem redde, quia, ut certus sum in Christo Jesu, est vobis cor unum et anima una. Ideo te confido ita omnia accepisse, quia non meis meritis, sed sola misericordia Christi per tuam orationem et sanctitatem omnia mihi a Christo collata sunt. *Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum, sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me clementissimus Jesus ostenderet patientiam suam ad consolationem omnium peccatorum et spem veniæ (1 Tim. 1, 15, 16).* Quod minus apud nos terrena habetur substantia, de thesauris sacrarum Scripturarum vobis dixerimus; et cum legeritis et audieritis, gratias agite Domino per sæcula æterna. Amen.

* Bolland. conjiciunt *luctans*. Edr.

^b Forte addendum *dum fuerint*. BOLLAND.

• SYNODI A S. LEODEGARIO CELEBRATÆ

CANONES ALIQUOT.

(Ex Mansi, Conciliorum Collect. ampl.)

MONITUM.

In antiquissima collectione canonum e bibliotheca ecclesie Andegavensis producuntur titulo XLIV, qui est *De monachis et monasteriis*, canones aliquot ex hac synodo, qui omnes ad disciplinam monasticam spectant, inscribunturque : *Canones Augustodunenses S. Leodegarii episcopi*. Neque tamen universi eo loco describuntur, sed, quibusdam prætermisiss, hi duntaxat qui sequuntur. Post hæc, repetita jam data inscriptione, eo quo reperit ordine, recenset canones, quos et nos, ut pote pretiosum antiquitatis monumentum ac sollicitudinis sancti Leodegarii ad restaurandam firmandamque in sua diocesi disciplinam etiam monasticam evidens testimonium, huc referendos censemus.

I. Primus titulus hic est monasticæ disciplinæ, abbates vel monachi peculiare non habeant, et monachi ab abbate victum et vestimentum consuetum accipiant.

V. Ut compadres nullus eorum audeat habere.

VI. Ut in civitatibus errare non inveniantur. Quod si causa utilitatis monasterii, cum litteris abbatis sui ad archidiaconum civitatis scriptis digrantur.

VIII. Ut abbati suo ac præposito sint obedientes.

X. Ut nullus familiaritates externarum mulierum præsumat habere; et qui inventus fuerit, severius corrigatur. Ut mulieribus in monasterium monachorum nullatenus ingredi liceat.

Statuimus atque decernimus ut nullus monachum alterius absque permisso sui abbatis præsumat retinere : sed cum inventus fuerit vagans, ad cellam propriam revocetur, ibi juxta culparum merita coercendus.

XY. De abbatibus vero vel monachis ita observare convenit, ut, quidquid canonicus ordo, vel ^b regula

^a In Codice Bonævallis, itemque in Andegav., Divionen. et aliis, qui elenchos exhibent episcoporum, quot numero in synodis singulis fuerint et canones ediderint, postremo loco hæc leguntur : « Consensus domini Leodegarii episcopi Augustodunensis. Ego Leodegarius, ac si indignus peccator episcopus, cum consensu fratrum meorum polliciti sumus, et perpetually placuit observandum. » Quæ subscriptio videri potest ad concilium hoc nostrum pertinere. JACOB. SIRM. — Ad canones supra editos alium addit Petrus de La Lande V. C. ex collectione canonum quæ est in bibliotheca Thuana; qui cum ibi XIV appelleretur, ex eo constat plures olim fuisse quam qui nunc exstant, nec ad monasticam disciplinam omnes pertinuisse. Fuisse autem a sancto Leodegario Augustodunensi episcopo dictatos, patet ex duobus hujusce collectionis indicibus, quorum prior continet capitula canonum Græcorum et Latinorum, in cujus fine sunt hæc verba : « Can. Augustodunensium sancti Leodegarii episcopi : » posterior autem

A sancti Benedicti edocet, et implere et custodire in omnibus debeant. Si enim hæc omnia fuerint legitime apud abbates vel monasteria conservata, et numerus monachorum, Deo propitio, augebitur, et mundus omnis per eorum orationes assiduas malis carebit contagiis. Sint monachi omnes omnino obedientes, sint frugalitatis decore pollentes, in opere Dei ferventes, orationi instantes, in charitate perseverantes, ne propter negligentiam aut inobedientiam, hoste circumeunte ac rugiente et quærente quem devoret, cibis efficiantur. Sit eis cor unum et anima una. Nemo suum aliquid dicat, sed sint eis omnia communia. In commune laborent, hospitalitatis omnino sint receptores.

Quisquis autem hæc a nobis, Deo præcipiente, dictata in confirmationem regularem monachorum, tentaverit aliqua transgressionem cassare, si abbas est, anno uno ei communionis potestas suspendatur; si præpositus, annos duos; si monachus, aut fustibus verberetur, aut a communione ^c et missa et charitate annos tres suspendatur. Justum enim est ut subripiencia vitiorum semina falce justitiæ resecentur, ne, dum simulatione continentie nutriuntur, ita silvescant, ut nec securibus excidantur.

Ad Augustodunensem præterea sancti Leodegarii synodum referendus videtur canon, qui in altera collectione canonum e bibliotheca sancti Benigni Divionensis, atque in aliis citatur, appellaturque primus canon Augustodunensis, his verbis :

Canones Augustodunenses æra 1.^a

Si quis presbyter, diaconus, subdiaconus, vel clericus symbolum quod sancto inspirante Spiritu apostoli tradiderunt, et fidem S. Athanasii præsulis irreprehensibiliter non recensuerit, ab episcopo condemnatur.

^d Canon Augustodunensis.

XIV. Seculares vero, qui Natale Domini, Pascha, Pentecostes non communicaverunt, inter catholicos index sic habet : « Episcopi qui hos canones dictaverunt, quorum nomina desiderantur. » Et ad calcem hujus legitur, *consensio et confirmatio domini Leodegarii episcopi Augustodunensis*. LABB. et COSSART.

^b Canonum ordo vel regula, ms. Einsidlens., a Mabillonio allatus.

^c Et mensa, ms. Einsild.

^d Burchardus in sua canonum Collectione, lib. XIX, cap. 74, canonem affert ex concilio *Æduensi*, seu quod idem est Augustodunensi, can. V. Ille vero, quamquam acceptus ex concilio sancti Leodegarii, ibidem non legitur, cum tamen ad nullum aliud referri commode possit (neque enim ante Burchardum ullum aliud legitur Augustodunense concilium); ideo huc referendum non immerito censui. Ivo quidem, et ex eo Labbeus, canonem quintum Augustodunensem sancti Leodegarii plane ab hoc Burchardiano diversum affert; sed apud istos decretorum collectores in signando canonum numero non semel erratum constat.

non habitent. Nullus presbyter confectus cibo, aut crapulatus vino, sacrificia contrectare, aut missas facere presumat: quod si quis praesumpserit, amittat honorem. Mulieres ad altare ingredi non oportet.

Ex concilio Aduensi.

CAN. V. Si qui altario Domini deserviunt, si subito fienda carnis fragilitate corruerint, et Domino respiciente digne poeniterint, ita ut mortificato corpore cordis contriti sacrificium Domino offerant;

A maneat in potestate pontificis vel veraciter afflictos non diu suspendere, vel desidiosos prolixione tempore ab Ecclesiae corpore segregare. Ita tamen ut sic officiorum suorum loca recipiant, nec possint ad altiora officia ulterius promoveri. Quod si iterato, velut canes ad vomitum reversi fuerint, et velut sues in volutabris emersi jacuerint, non solum dignitate officii careant, sed etiam sanctam communionem non nisi in exitu percipiant.

TESTAMENTUM SANCTI LEODEGARIi.

(Ex D. Pitra, *Hist. de S. Léger*. Pérard, Monum. hist. Burgund., p. 3. Miraeus, *Opp. diplom.*)

(Interpretatio vetus saeculi xvi. — Ex Historia ms. episcoporum Aduensium.)

[Anno incarnationis Dominicae Dei et Salvatoris Domini nostri Jesu Christi DC quinquagesimo tertio, Indictione decima, regnante Theodorico filio Clotharii, gloriosi regis, majore vero domus Leodegisio, filio Herchionaldi:] ego Leodegarius, etsi indignus episcopus Aduorum, septimo e episcopatus mei anno, considerans varias

[L'An de l'incarnation de nostre Sauveur Jésus-Christ, 653, en l'indiction deux, regnant Théodoric fils du roi Clotaire, estant maire du Palais Landegisme, fils de Herchion.] — Je, Léger, encor que indigne évêque d'Autun et en la septiesme année de mon épiscopat, — considérant les variables mutations des choses et iné-

rerum immutationes, sed et inevitabilem mortis terminum, ac formidabilem iudicii et cunctis tremendam distractionem iudicis horam, simul pro his hujuscemodi ad illam disciplinam recurrens quae praecipit: *Date et dabitur vobis, et facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui vos recipiant in caelis* (Luc. xvi, 9), et illud recordans Sapientiae momentis: *Redemptio animarum viri divitiae ejus, et sicut aqua ignem exstinguit, ita*

vitale terme de la mort, et espouvantable heure du jugement de Dieu, — semblablement, et pour ces choses et autres semblables, retournant à cette discipline qui dit et commande: *Donnez, et il vous sera donné, et faites vous des amis d'iniquités, qui vous recevront aux cieux*, — et me ressouvénant de ce qu'est escript: *le rachat de l'âme de l'homme sont ses richesses et comme l'eau estainc le feu, aussy fait l'aumosne le*

a Vulgatum a Perarrio (*Monumenta histor. Burgund. p. 3*) cujus lectionem sequimur, et a Miraeo (*Opp. diplomatica*) cum discrepantiis quas margini apposuimus. Illud examinandum suscepit Cointius et Mabillonius, Cointius (*Annal., t. III, p. 581*), post Perardum, hoc esse poeterici opus pronuntiavit. Mabillonius (*Annal. t. I, p. 418*) corruptos characteres chronologicos fatetur, sed legitimam esse testamenti substantiam contendit ex posterioribus instrumentis. Legitur praeterea inter ejus opera posthuma (*t. I, p. 550*) epistola qua ipsos chronologicos characteres tuetur, non omnes quidem; nec enim hujus aetatis mos fuit annos ab incarnatione repetendi, nec annus Christi 653 cum regno Theodorici III occurrat; nec indictio 10 nec Leodegisi majoris domus tempora facile cum his conciliari queunt, sed has notas expungendas censet. Huic faveat Miraeus, apud quem ex notis chronicis nulla potius apparet, praeter septimum episcopatus Leodegarii annum et regni Theodorici annum tertium. Haec autem duo non consonant; annus enim episcopatus Leodegarii 7 concurret cum anno Chr. 663 (*Gal. Christ., t. IV, p. 350*). Mabillonius quidem annum episcopatus 17 legere jubet pro septimo et conficti notam decussatam per amanuensium in apographis omissam fuisse; regis autem Theodorici annum 3 recte illigat cum anno Christi 676, sub quo testamentum Leodegarii collocandum arbitrat. Verum id consistere non potest, cum jam ab anno 674, ab Ebroino comprehensus Leodegarius et in carcerem confectus foret, donec avulsis oculis interemptus est. Barquis. — In his tantorum virorum dubiis, vix ausi sumus novam tentare viam ad reducendas in unum ac forsitan in verum varias hinc inde dilapsas sententias. Nobis enim utcumque ratum aut saltem

C probabile visum est tres distinguendas esse in hoc instrumento temporis notas. 1^a Aetate ad ejus creationem referuntur, nempe insignis illa XIV episcoporum confirmatio sub fine haddata ac forsitan septimum episcopatus Leodegarii annus, ad mentem eorum, inter quos Mabillon in Acta sanctor. O. S. B. tom. II, praefatio, qui initium episcopatus anno 659, et concilium sub sancto Leodegario anno 663 ascribunt. 2^a Aetate nota ad ultimam hujusce codicilli confirmationem faciunt, nempe tertius annus regni Theodorici, ac synodus Christiaccensis, quae in fine tantum ac veluti secunda manu reposita fuisse. 3^a Aetate demum nota initio praefixe haud incunctanter supposita ab altera interpolatoris manu, ac, ut fallor, a notario qui saeculo X hoc instrumentum in tabulario ecclesiae Aduensis rescripsit, ac plura ejusdem apographa edidit, cum diligentibus acriter hinc episcopis, illinc comitibus Aduensibus, res ad Joannem VIII S. Pontificem dirimenda delata est. His positis, cum hoc instrumentum publice confirmaverit praefatus Joannes papa VIII, ac de ejus auctoritate perpetua traditio in Ecclesia Aduensi, multis licet impetita litibus, firma tamen permanserit, imo cum per multa tempora vigerit matricula a sancto Leodegario instituta, ac saeculo usque decimo quarto Denarii S. Leodegarii nomine insignita duraverit, nihil jam obstat quin vel criticus asperior totus abeat in celebr. Mabillon sententiam, peccare nempe hoc instrumentum quibusdam temporum notis, quoad vero substantiam, bonum habendum esse ac genuinum.

b Haec omnia uncinis inclusa, ut praeposere subditum, omnino omisit Miraeus ac Italico characteri signanda censuit.

c Mabillon. addit decimo.

elemosynâ exstinguit peccatum (Prov. xlii, 8) : pro amore Divinitatis, pro remissione peccatorum, pro pia quodque recordatione domini Clotarii et Valdecillidis reginæ, pro statu necne regis Theodorici et regni ac cunctorum procerum ejus, præcipue pro his qui in dicendis rebus conquirendis adjutores et collaboratores nobis exstiterunt, donô, tradô, transfundo et heredem statuo ecclesiam beati Nazarii, titulum mei præsulatus, de rebus meis.

Hoc est, de Mariniaco villa, quæ jacet super a Stantiam [Mir., Sconeii] fluvium, quam michi jam dicta regina de proprio suo in proprium meum delegavit et per regale instrumentum chartæ habere concessit : nec minus de b Tiliniaco villa, quæ de jure materno ab avis et proavis michi competit, et est super fluvium c Sagonam ; d necnon et de Olgea at de e Cananis villa, quam de Bodilone et Sigrada, Deo devota, acquisivi, cujus terra sita est tam infra Divio-

quelle estalng le peché : — pour l'amour de la divine bonté, — pour la remission des péchés de dom Clotaire et de Zelchedine reine — pour l'estat du roi Theodoric, et du royaume et de tous ses princes et seigneurs, principalement de sa race, qui nous ont esté coadjuteurs, collaborateurs et donateurs es diis biens — donne et transporte et fais héritière l'église Saint-Nazaire, titre de mon évêché, de tous mes biens, sçavoir :

De Matignac sur la rivière de Siccanan, après dit Rouche, que la dite reine m'avait donné du sien en propriété, signé par le cachet royal ; — comme aussi du village de Telma, qui m'appartient du côté de ma mère et de mes grands-aïeux, estant iceluy sis sur la rivière de Saône — et du village de Canabis, dist après Chenôre, que j'ai acquis de Baudillon et Sigrate, devers laquelle terre, est assise tant au-dessous de Dijon-le-Château (qu'à l'entour) : — tous lesquels

A nem castrum quam circa.

Quas villas cum c catallis suis, servis utriusque sexus, vineis, pratis, aquis, stagnis, cursibus, recurribus, sylvis, pascuis majoris peculii vel minoris, de statu nostro proprio in statum matricule nostræ, quam [Add. ad] ostium ecclesie sancti Nazarii fabricavimus, cum omnibus suis appendiciis delegamus, secernimus, transfundimus, ea ratione ut tam a e præposito, ejusdem matricule rectorio, quam a successoribus ejus, quos nostri successores pontifices ordinaverint, quadraginta fratres quotidianam diariam et stipendia omni tempore accipiant, ut liberius pro salute regni et principum ac totius orbis dominici [Mir., Deum] deprecari possint.

Si vero ullus majorum heredum vel alleutis personæ homo hanc nostram et communem elemosynam, et hujus instrumenti chartam violare presumpserit, ut reus majestatis noverit se coram majore palatii vel capite vel cen-

villages et chapelles avec leurs hommes de quelque sexe qu'ils soient ; terre, vigne, pây, deux estangs, cours, bois, pasquiers, petit et grand ; transposons de nostre propre matricule que nous avons bapts à la porte dudli Saint-Nazaire avec toutes dépendances. — A telle condition que, tant du prévost de ladite église, Bercaire, que de ses successeurs, qu'aussy nos successeurs évêques auront mis et eslevé en la place de ce bien, parcevront quarante frères par chacun tour un chacun sa dire et gage en tout temps pour plus celebement prier Dieu pour l'estat du royaume, des princes, et de tout le monde. — Que si quelqu'un de mes plus proches héritiers ou descendants d'iceux ou bien qui ce soit, présume de rompre et violer ceste nostre aumosne et codicille testament, qu'il sache qu'il sera puny comme astant et convaincu de lèze ou de la vie ou amandable de cent livres d'or envers le maire du palais. —

a Stantiam fluvium, hodie vulgo dicta la Canche.

b Tiliniacum vulgo Tilenay.

c Sagonam vulgo la Saône.

d Nec non et de Olgea desunt in Miræo. — Olgea mihi hactenus ignotum.

e Canapis villa quam de Bodilone, Miræus. — Canapis vel Canapis, hodie Chenôre.

f Et capellus cum servis suis. Miræus ac vet. interpres. — Cum catallis. Catallum idem quod capitale, bona omnia quæ in pecuniis sunt. Ex capitale enim formata vox Capitale, et ex Capitala, Catallum ; ut ex Chapel Gallico Chatel et catel. CANGIUS. Ejusdem generis et originis est vox Gallica ad eadem prædiorum bona referenda nempe : Cheptel. Notare pretium est veterem interpretem legisse, ut Miræus, capellas cum servis.

g Præposito ejusdem ecclesie Bercario, Miræus ac vetus interpres.

Il est certain qu'outre l'établissement central de charité établi à Saint-Andoche et la matricule de Saint-Nazaire, il y avait quatre petits établissements hospitaliers ou diaconies, situés aux quatre portes principales de la ville. — C'est dans la diaconie de la porte Saint-André, un peu au dehors de la ville, près du champ des exécutions à mort, que fut enterré saint Racho. — Cette diaconie fut donnée, au moyen âge, à la Charité-sur-Loire ; elle faisait partie des établissements hospitaliers de Besançon, de Nevers, et jus-

qu'en Angleterre, qui firent le fond de la dotation de la Charité-sur-Loire, comme on peut le vérifier dans la liste des prieurés de Cluny. (Biblioth. Cluniacensis, p. 1717-1719.) — Près du temple de Janus, autre lieu d'exécution et de justice, se trouvait un établissement de charité, existant encore aux xiie et xiiie siècles, comme l'attestent plusieurs titres de cette époque. Quand cet établissement eut complètement disparu, les droits et les devoirs qu'il représentait furent transférés à une maison située à l'entrée du cloître, vers la porte des Bânes. Le droit le plus particulier du propriétaire de la maison dite de la Genetage était de laver les pieds de l'évêque quand ce prélat prenait possession de son siège. — Cette action de laver les pieds était chez les anciens le symbole le plus expressif de l'hospitalité exercée, et un des soins les plus recommandés aux diacres placés dans les diaconies. — La troisième diaconie était placée au lieu où est aujourd'hui le cimetière de l'hôpital, au-dessous de la porte de Rome. Au xiie siècle, on transporta l'établissement au lieu dit le Mal-Dieu ou de Saint-Laurent. — La quatrième était, près de Saint-Andoche, du côté de Fleury ou Parpas. — Nous devons cette note et plusieurs renseignements de ce genre à l'obligeante amitié de M. l'abbé Devoucoux, chanoine d'Autun, qui a fait une étude spéciale des antiquités éduennes.

tum libris auri muletandum. Episcopis autem successoribus nostris hæc ita observare [*Mir.*, deservire] volumus, sicut et plura in partem illorum contulimus et sicut hæc coram Deo digno consideraverint. Si vero deinceps alicujus obstinatio contra hæc se erexerit, noverit se etiam quinquaginta quatuor coepiscoporum, ^a qui a principibus nostris ^b Christiaco congregati sunt, quibus præsentibus, vel quorum consilio hanc donationem ecclesie matricule, quam nostræ celebravimus, et nostra, quamvis ad extrema, auctoritate excommunicatum et invocatione sanctæ Trinitatis, pote-

Voulons aussi que nos successeurs évêques soient assujettis à tout ceci, comme aussi en faveur d'eux avons fait plusieurs donations sans considérer icelle estre digne devant Dieu. — Que si quelqu'un d'eux se dresse et lève contre cette mienne volonté de courage obstiné, qu'ils sachent aussi qu'ils sont excommuniés de l'autorité de cinquante quatre évêques congrégés par nos princes à Christiac, par l'avis du conseil desquels nous avons fait cette donation à nostre dite église et matricule; — comme aussi de notre dite auctorité, encore que dernier d'iceux nous les excommunions

A state beati Petri apostolorum principis, cum Juda traditore Domini, qui loculos habebat, et quires Domini furabatur et pauperum, æternaliter damnandum cum Dathan et Abiron, quos vivos terra absorbuisset inconsueta et desperabili morte, in omnium viventium terrore, nisi digna satisfactione resipuerit, profligatum, in perpetuum puniendum. Amen. Amen. ^B Acta Christiaco, publice, tertio anno regni Theodoric regis. Ego ^c episcopus Leodegarius huic donationi factæ sub anathemate subscribo, et manu propria firmo.

de la part de saint Pierre praince des apôtres, à estre perpétuellement damnés avec le proditeur Judas qui portait la hourse et bien de Nostre Seigneur, desrobant les biens des pauvres, — et avec Dathan et Abiron que la terre agloutit tout vif d'une mort inaccoutumière et désespérable, à la terreur et épouvantement de tout le monde; — s'ils ne se retournent à résipiscence et satisfaction entière. — Fait aud. Christiac, publiquement, le troisieme an de Theodoric roi. Je, Léger, eveque, cy sousigne cette donation de ma propre main et sur peyne d'excommunication.

^a Ex his verbis, iisdem quæ supra, pro salute regni et principum, recte licet concludere magnam inter reges Francorum pacem floruisse, dum hæc scriberentur, ac proinde scripta fuisse, quoad summam, initio episcopatus Leodegarii, regnantibus cum fra-

terna pace Clotario in Neustria et Hilderico in Austrasia.

^b Cressiaco, Mabillon. Deest in Miræo.

^c Episcopus deest in Miræo.

ANNO DOMINI DCLXXXIII.

LEO PAPA II.

NOTITIA HISTORICA IN LEONEM PAPAM II.

(Ex Mansi, Concil. Collect. ampl.)

(a) Leo ¹, natione Siculus, ex patre Paulo, (b) sedit menses decem, dies septem [octo] et decem. Vir eloquentissimus et in divinis Scripturis sufficienter instructus, Græca, Latinaque lingua eruditus, cantilena ac psalmodia præcipuus, et in earum sensibus subtilissima exercitatione limatus; lingua quoque scholasticus, eloquendi majori lectione polita [poli-

tus], exhortator omnium bonorum operum, plerique florentissimam ingerens scientiam [eorumque scientiam plebi ferventissime ingerebat], paupertatis amator, et erga inopem provisor [inopum provisionem], non solum mentis pietate, sed et studii sui labore sollicitus. (c) Hic suscepit sanctam sextam synodum, quæ per Dei providentiam nuper in regia

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., *Leo junior*.

NOTE.

(a) *Leo*. Ex canone secundo concilii Toletani xiv infra aperte colligitur, Leonem creatum esse pontificem anno Domini 683. Cum enim menses duntaxat decem sedem pontificiam tenuerit, fueritque adhuc superstes tempore habiti concilii Toletani xiv, prout manifeste indicat canon 2 ejusdem concilii, certissimo indicio cognoscitur, ipsum non ante annum Domini 683 thronum apostolicum conscendisse. Sev. Bix.

* Errat hic Binius, qui et ipse postea conc. hoc Tol. xiv sub Benedicto II, collocat, Mansi.

(b) *Sedit menses decem, dies 17.* Defunctus iv Kalendas Julii, quo die in ecclesiasticis tabulis inter sanctos annumeratus habetur, sedit menses decem, et dies octo. Baron. anno 684, num. 1. Id.

(c) *Hic suscepit sanctam sextam synodum*. Quando Leo pontifex arbitrio imperatoris electionem papæ confirmantis pontificatum administrandum accepisset, permisit idem imperator Romam redire sedis apostolicæ legatos, quos hactenus persuasu Theodori Constantinopolitani episcopi fortasse Constantinopoli diutius detinuerat. Acta synodalia Græce conscripta, a Theodoro, ut diximus, depravata, non autem (ut

urbe celebrata est, Græco eloquio conscriptam, exsequente ac residente piissimo et clementissimo magno principe Constantino intra regale palatium ejus, quod appellatur Trullus: simulque cum eo legati sedis apostolicæ, et duo patriarchæ, id est Constantinopolitanus et Antiochenus, atque centum quinquaginta episcopi, in qua et condemnati sunt Cyrus, Sergius, (a) Honorius, et Pyrrhus, Paulus, et Petrus, nec non et Macarius cum discipulo suo Stephano, sed et Polychronius novus Simon, qui unam voluntatem et operationem in Domino Jesu Christo dixerunt, vel prædicaverunt, aut qui denuo prædicaturi fuerint aut defensaverint. Sed ut et nunc duæ voluntates et operationes ipsius dispensatoris Christi et Salvatoris Dei nostri dicantur, sicut eadem synodus studiosissime in Latinum translata declarat. Verumtamen¹ suprascripti defensores malorum hereseos², dum

A nolent a suo recedere proposito per [de suprascriptis defensoribus majores, scilicet Macarius, Stephanus, Polychronius et Anastasius, dum nolent a suo recedere proposito Romæ per] diversa monasteria sunt retrusi. Qui prædictus sanctissimus vir [Leo] absolvit duos viros in percipienda communione, qui de regia urbe cum suprascripto Macario et cæteris in Romanam directi sunt civitatem, qui [quia] nec dum a synodo anathematizati erant, id est, Anastasium presbyterum, et Leontium diaconum ecclesie Constantinopolitanæ in die sancto Theophaniæ, exponentes videlicet per propria scripta fidem suam, juxta quod et sancta synodus determinavit, anathematizantes videlicet omnes [duos] hæreticos, sed et suprascriptos viros complices quos sancta synodus vel sedes apostolica anathematizavit.

Hujus temporibus percurrente divali jussione cle-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., quam et studiosissime in Latinum translatavit. Verumtamen, etc.

² Cod. Luc., hæreseos Macarium, Stephanum, Polychronium, Anastasium dum nolent, etc.

NOTÆ.

ille præ se ferebat) castigata, ad pontificem perferenda iisdem tradidit. Quæ cum sanctus Leo accepisset, Latinitate donavit. Sed an eadem imposturam Theodori Monothelitæ corrupta approbaverit? Nisi commentitium esse dixeris ejusdem Leonis epistolam primam, cum communi sententia necessum est affirmare, quod sanctus Leo ea acta confirmaverit, quæ per legatos acceperat, quæve Theodorus inserto nomine Honorii corruerat, pluribusque additiis scriptis auxerat: atque ita pro defensione Leonis dicendum est, vel quod eam iniquissimam conditionem subire necessitas temporis exegerit, adeo ut si id non fecisset, damnata hæresis iterum revixisset, atque synodalia abolenda fuissent: vel quod Leo præteritarum rerum ignarus nescivisset acta legitima synodi, eamque defensionem, qua Joannes papa et Maximus abbas Honorii epistolam declaraverant et defenderant. Sed cum horum neutrum in pontifice culpa caruisset, alterutrum horum necessario est statuendum; vel quod acta concilii ante tempora Leonis incorrupta quidem extiterint, fuerintque tum demum depravata, cum Leonis epistola, quando post annos decem et viginti Monothelitæ decreta synodi impugnare cœperunt: vel quod ipsa epistola Leonis, sicut asserit Baronius, commentitia existat. Quibus conjecturis hanc suam sententiam auctor annualium confirmet, dicam infra in notis ejusdem epistolæ: lb.

(a) Honorius. Actis illis, quæ Leoni pontifici oblata fuerunt, nomen Honorii per imposturam Theodori dolose superadditum fuisse sentit Baronius. Quid de hac re judicent alii, supra dixi. lb.

OBSERVATIO PHILIPPI LABBE, S. J.

In tota pontificum Romanorum serie vix quicquam in priscis recentisque memorie scriptoribus occurrit intricatius initio, gestis atque obitu Leonis papæ II; quare, ut mihi lectoribusque meis faciam satis, pauca hic in antecessum ἀποστροφῆς attingam atque observabo. Anno Christi 682 ineunte, die 10 Januarii, indictione 10, obiit aut saltem sepultus est Agatho papa post sedem annorum trium, mensium 6 et dierum 25, cum jam a die 16 Septembris absolutum fuisset concilium CP. III, sive œcumenicum sextum habente adhuc apud Latinos ind. 9. Leo II, paulo post Agathonis mortem electus est Romanus pontifex. Audita morte Agathonis et electione Leonis, Constantinus imperator die 15 Aprilis (non Decembris ut in vulgata editione legitur) ad Leonem scribit epistolam quæ exstat Græce et Latine in fine sessionis 18. Mense Julio ind. 10, redeunt legati ab Agathone papa anno 680 ad concilium generale missi, ejusque acta cum Constantini epistola referunt. Die 15 Augusti, ind. 10, Leo II, accepta confirmatione, ordinatur pontifex tum ab aliis, tum a Joanne Portuensi episcopo

B qui unus fuerat ex legatis, ideoque dicendum est disdisse annum unum cum mensibus decem et diebus 14. Vulgo tamen consecratio ejus die 15 Augusti anni seq. 683 affigitur, vergente ad finem indictione 11. Quod si verum est, fatendum erit Leonem II a Romanis electum atque interim pontificium munus per dignitate obeuntem vix ac ne vix tandem post annum ac sex circiter menses consensisse in suam consecrationem præ summa animi demissione, aliavse ob causas. Anno 683, ind. 11, die 16 Aprilis post cenam Domini luna tota pene nocte in sanguineo vultu elaboravit, et non nisi per galli cantum, hoc est paulo post median noctem inchoata jam feria sexta majoris hebdomadæ ex tenebris cepit emergere, teste Anastasio. Hæc vero eclipsis contigit tempore hujus papæ Leonis, aut duntaxat electi, aut etiam consecrati ex diversa numerandi ratione. Maio mense indictionis (non 10 sed) 11, examinatis per otium actis sextæ synodi quæ cum imperatoris epistola mense Julio anni superioris revertentes legati retulerant, Leo aut electus tantum, aut jam ab anno superiori solemni more ordinatus, rescriptis ad imperatorem, quæque gesta fuerant in sexto œcumenico concilio approbavit. Sunt et qui hujus anni mense Junio Leonem mortuum velint. Sub autumno anni 683, inchoata jam, ut par est credere, indictione 12, misit Leo acta concilii œcumenici in Hispaniam per Petrum regionarium S. R. E. notarium cum epistolis quæ exstant: sed cum ea jam die 4 Novembris perfecto concilio Toletano XIII dimissisque in suas civitates Patribus delata fuissent, eorum lectio in anni sequentis Novembrem mensem prærogata est, quo concilium Toletanum XIV celebratum fuit, æra 722. Interim die 28 Junii anni 684, ind. habente 12, obiit Leo, eique die 20 Augusti successit Benedictus II, qui ad eundem Petrum regionarium et ad Ervigium regem scripsit, obiitque die 7 Maii anni 685, ind. 15. Illi porro chronologi qui mortuum Leonem contendunt anno 683, Benedicti primordia anno 683 consignant, ejusdemque aut successoris pontificatum uno anno productionem fuisse affirmant. Sed non est necesse circumscriptos a nobis aliisque limites perrumpere. Cum enim Petrus regionarius a Leone anno 683 missus in Hispaniam jam absoluto concilio Toletano XIII ibidem substituisset donec in sequenti concilio Toletani XIV conventu annuo actis syndici œcumenicæ Hispani episcopi subscriberent, auditaque morte Leonis segnius forte urgeret Petrus quæ fuerant a Leone mandata, Benedictus ejus successor paulo post electionem ordinationemve suam eundem data quæ exstat epistola hortatus est, ut pro apostolicæ fidei firmitate cum summo pietatis studio commissum ministerium perageret: quod et fecit mense Novembris anni 684, ut ex can. 2 Tolet. XIV datur intelligi.

C Leo aut electus tantum, aut jam ab anno superiori solemni more ordinatus, rescriptis ad imperatorem, quæque gesta fuerant in sexto œcumenico concilio approbavit. Sunt et qui hujus anni mense Junio Leonem mortuum velint. Sub autumno anni 683, inchoata jam, ut par est credere, indictione 12, misit Leo acta concilii œcumenici in Hispaniam per Petrum regionarium S. R. E. notarium cum epistolis quæ exstant: sed cum ea jam die 4 Novembris perfecto concilio Toletano XIII dimissisque in suas civitates Patribus delata fuissent, eorum lectio in anni sequentis Novembrem mensem prærogata est, quo concilium Toletanum XIV celebratum fuit, æra 722. Interim die 28 Junii anni 684, ind. habente 12, obiit Leo, eique die 20 Augusti successit Benedictus II, qui ad eundem Petrum regionarium et ad Ervigium regem scripsit, obiitque die 7 Maii anni 685, ind. 15. Illi porro chronologi qui mortuum Leonem contendunt anno 683, Benedicti primordia anno 683 consignant, ejusdemque aut successoris pontificatum uno anno productionem fuisse affirmant. Sed non est necesse circumscriptos a nobis aliisque limites perrumpere. Cum enim Petrus regionarius a Leone anno 683 missus in Hispaniam jam absoluto concilio Toletano XIII ibidem substituisset donec in sequenti concilio Toletani XIV conventu annuo actis syndici œcumenicæ Hispani episcopi subscriberent, auditaque morte Leonis segnius forte urgeret Petrus quæ fuerant a Leone mandata, Benedictus ejus successor paulo post electionem ordinationemve suam eundem data quæ exstat epistola hortatus est, ut pro apostolicæ fidei firmitate cum summo pietatis studio commissum ministerium perageret: quod et fecit mense Novembris anni 684, ut ex can. 2 Tolet. XIV datur intelligi.

mentissim¹ principis restituta est ecclesia Raven-
natis sub ordinatione sedis apostolica, defuncto
[Ravennatium] archiepiscopo, qui electus fuit iuxta
antiquam consuetudinem in civitatem Romanam ve-
nisti ordinandus [ad ordinandum]. Hic fecit constitu-
tum, quod archiepiscopus continetur, ut qui ordi-
natus fuerit archiepiscopus nulla consuetudine pro
usu pallii aut diversis officiis ecclesie persolvere de-
beat, sed et ne Mauri quondam episcopi anniversitas
aut agenda celebraretur [sed et ne Mauri quondam episco-
pi anniversarius aut agenda celebraretur prohibuit]
sed et typem autocephalie, quem sibi elicierant ad
amputanda scandala sedis apostolice, restituerunt.
Hic fecit ecclesiam in urbe Roma juxta sanctam Bi-
bianam, ubi et corpora sanctorum Simplicii, Faustini,
et Beatricis, atque aliorum martyrum recondidit, et
ad nomen beati Pauli apostoli dedicavit. Hujus almi
pontificis jussu ecclesia iuxta velum aurum in ho-

norem beati Sebastiani edificata est, nec non in ho-
nore martyris Georgii. Hujus temporibus die de-
cima sexta mensis Aprilis, indictione undecima,
luna eclipsim pertulit. Post cenam Domini nocte
pene tota in sanguineo vultu elaboravit, et nisi post
galli cantum cepit paulatim desimpidare, et in suum
reverti respectum [statum]. Hic fecit ordinationem
unam per mensem Julii [Maium], die vigesima se-
ptima, presbyteros novem, diaconos tres, episcopos
per diversa loca numero viginti tres. Qui etiam se-
pultus est ad beatum Petrum apostolum, sub die
quinto Nonas Julias [iv. Kal. Julias]. Et cessavit epi-
scopatus menses 2, dies 22. Qui superscriptus san-
ctissimus vir ordinatus est a tribus episcopis, id est
Andrea Ostiensi, Joanne Portuensi [Qui interfuit
sexte synodo], et Placentino Viteruensis, pro eo
quod Albanensis ecclesia episcopum inthine ha-
buit.

VARIANTES LECTIONES

¹ Cod. Luc., piissimi.
² Cod. Luc., ut defuncto.
³ Cod. Luc., fuerit.
⁴ Cod. Luc., dedicavit sub die 22 mensis Februarii,
ubi et dona obtulit. Hujus temporibus (intermedia
desunt).

B ¹ Cod. Luc., aie 15.
² Cod. Luc., respectum non habet.
³ Cod. Luc., diaconos xiv.
⁴ Cod. Luc., menses xi.
⁵ Cod. Luc., Albanensem minime habuit.

LEONIS PAPÆ II

EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA

CONSTANTINI IMPERATORIS AD LEONEM II PAPAM.

Ἀντίγραφον βασις σάκρας τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ φιλο-
χρίστου βασιλέως Κωνσταντίνου γενόμενος πρὸς
ἀπὸν τὸν ἀγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου παπὰν τῆς
καίσεως τῆς Ῥώμης, σταλίσας διὰ τὸν ἐκείνου ἀπο-
σταλέντου ευνομήκαριον παρὰ περιόντος Ἀγαθόνος
τοῦ τῆς ὁσίας μηνὸς. Ἀπὸ τῆς μὲν Δεκεμβρίου ἐγ-
ινδοκτιῶντος δεκάτης.

Δίοντι τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ
τῆς ἀρχαίας καὶ περιόρου πόλεως Ῥώμης, καὶ οἰκου-
μενικῷ παπᾷ.

Τῆς τῶν οὐρανῶν ἀκατάλεκτον βασιλείας τε καὶ μα-
καριώτατος ἐρίμενοι, καὶ πρὸς τὸν πνευματικὴν υἱόθε-
σιαν τὸν οὐρανὸν σκόπον ἡμῶν φιλοῦντες, ἐκείνα
διαμειλιόμενοι καὶ πράττοντες, ὅσα τοῦ σπουδαζομένου
τοῦδε ὑποτίθεται. Τί οὖν ὁ κύριος ἐν Εὐαγγελίοις
ἐπαγγελᾷ; Ὁ Μακάριος ὁ ἀγαπῶν, ὅτι αὐτοὶ οἱ
θεοὶ κληθεύσονται. Ταῦτα δὲ τῆς ἐπαγγελίας τῆς καὶ
πρὸς θεὸν ἡμᾶς ἀναβιβάζουσας συγγίναν, καὶ τὴν τῆς
ωδοδείας χαρίζομένης ἐγγύτητα ἐνός γενέσθαι βουλό-
μενοι, καὶ τοῦ περιεπιγινῶντος ἡμᾶς Χριστοῦ αὐτὸν ἐκ-
μνημονεύει, καὶ τὸ πᾶν ἐν ταύτῃ τῇ θεῷ κατελλάξαν-
τα, πρὸς εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν τὴν ἡμετέραν φιλό-

¹ Sacrum rescriptum. Hanc epistolam Constantini
ad Leonem de fide suspectam esse asserit Baronius
ex conjecturis hinc: primum, quod Leonem mense
Augusto creatum non prius certiorum reddiderit de
rebus in synodo gestis, quam post menses quatuor,
in Decembri nimirum; cui statim statum fidei indi-
casse oportebat. Secundo, quod initio epistolae scri-
batur ipsam indictione decima ad Leonem esse da-
tam, quo tempore Leo nondum pontifex erat. Nam

Exemplar divina sacra piummi et Christum di-
gentis imperatoris Constantini ad Leonem sanctis-
simum et beatissimum papam senioris Rome,
missum per eos qui illinc directi erant a superius
Agathone sanctae memoriae. Missa est mensis De-
cembri decimo tertio, indictione decima.

Leoni sanctissimo et beatissimo archiepiscopo
veteris et clarissimae urbis Romae, et oecumenico
papae.

Caelorum aeternum regnum et beatitudinem expe-
tentes, et ad spirituales adoptionem pia nostra con-
silia dirigentes, ea meditatur ac gerimus, quibus
studia nostra bene evenire possint. Quid igitur Do-
minus in Evangelis pollicitus est? Beati pacifici,
quoniam ipsi filii Dei vocabuntur (Matth. v). Ad hoc
autem promissum, quo ad divinam cognitionem
extollimur, et adoptionis nobilitatem assequimur,
pervenire cupientes, ipsumque Christum imitantes, a
quo sumus corona redimti, quique in seipso omnia
Deo reconciliavit, ad pacem et concordiam adducere
studemus nostram Christi amantissimam tempo-

primus annus Leonis incidit in finem indictionis un-
decimae, et principium indictionis 12, ut ex praece-
dentibus patet. Tertio, quod in ipsa epistola dicatur
de synodo cogenda scriptas esse litteras imperatoris
ad Agathonem; cum certum sit ex precedentibus
non ad Agathonem, sed ad Donum papam hac de
causa litteras scripsisse. Vide Baronium anno 685,
num. 6 et 8. Sev. Bun.

blicam : præcipue vero nobis cura est sanctorum Dei Ecclesiarum ordo, assidueque hoc prospicimus, ut unitatem fidei conciliemus. Quamobrem valde succensebamus, nec forte amplius poteramus tantum hoc, quod diuturnitate temporis corroboratum est, dissidium, et ut ab infidelibus ii, qui Christum diligunt, irriderentur, illisque lætitiæ fuerint odia inter se Christianorum : nam illorum oppugnationem omittentes, alii in alios linguas, quasi novaculam acutam, maledictis et conviciis armabant, fidemque dissensionibus discedebant. Hæc ante etatem nostram cœpta, et ad tantam progressa malitiam, ut insanabile illud malum esse videretur, comprimere difficile ac molestius vero prætermittere. Irritabant Deum, nostram quoque mansuetudinem irritabant. Non aliter igitur morbum Ecclesias Dei opprimenter curare in animum induximus, quam ut Dei sacerdotes, et cultores, taliumque curatores malorum, ad deliberationem et consilia habenda hortaremur. Compluries enim Ecclesia impressionibus hæreseon periculose ægrotavit : at non aliter orthodoxiæ accepit medicinam, quam piorum et Christi amantium imperatorum adhortatione, sacerdotum vero a Deo instinctorum consensionibus ac coëtib. Quapropter sancti pape Agathonis beatitudinem piis apicibus nostris sumus hortati, ut aliquot mitteret, qui ejus personam obtinerent : cæterisque sanctissimis præsulibus denuntiavimus, ut sibi quisque subditos venerabiles sacerdotes, omnes simul in nostram a Deo conservandam, et regiam urbem convenirent, ut putrefacti et scandalizantis membri inutilitatem exciscderent, cum maxime nollet curam recipere, cæterumque Christi totum corroborarent corpus, doctrina et cataplasmatibus pietatis. Exp. est enim, ut evangelice dicatur, ut unum membrum pereat, et conservetur totius Ecclesiæ plenitudo. Ut quidem, ex nostra advocacy et jussione, cum et ii qui a parte sunt vestre beatitudinis, et qui cum ipsa post ipsam solum obtinent sanctissimi patriarchæ, cæterique omnes almi episcopi convenissent et consedisent una cum nostra pietatis studiosa tranquillitate, de fide tractatus est habitus. Cumque protinus suggestionem sancti pape Agathonis ad potestatem nostram, ii qui vice ejusungebantur, obtulissent, nempe

Abundantius, Joannes, et Joannes sanctissimi
episcopi; Theodorus et Georgius Deo amabilissimi
presbyteri, Joannes Deo amabilis archidiaconus, et
Constantinus venerabilis hypodiaconus, ac Theodorus
Deo amabilis presbyter ecclesie Ravennae, quique
cum ipsis: eam serenitati nostrae porrexerunt, quam
cum Jussissemus omnibus audientibus recitari, sanæ
nec adulteratæ fidei characterem in ea perspeximus.
Perpersis enim evangelicis et apostolicis vocibus,
comparatisque cum ipsa iis, quæ a sanctis et univer-
salibus conciliis statuta ac definita sunt: collatis
præterea testimoniis, quæ afferrebat, cum patris
libris, nihil non concinens inventum est, ac nihil
immutata veræ confessionis ratio in ea perspecta. Ac
veluti ipsum principem apostolicæ choræ, primaque

Χριστον πολιτείαν ἔσται σπουδάζομεν· ἑαμέντες δὲ τὰς τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν εὐταξίας φροντίζομεν, καὶ τὴν τῆς πίστεως ἑνωσιν οὐα πάντως ἡμερομνησθῆναι προνοούμεθα. Διὰ τοῦτον καὶ οὐ μίτριος ἐχαιπαίνομεν, καὶ τὸ λοιπὸν οὐα ἐφάρμοον τὸν τοσούτων τῷ Χρῆσθι διάστασι συνεικνῆσθαι, ὥστε καὶ τοὺς ἀπίστοις τοῖς φιλοχρίστοις ἐπιγλῆν, καὶ εὐφροσύνην ἡγέσθαι τὴν τῶν Χριστιανῶν εἰς ἀλλήλους ἀπέχθειαν· τὴν πρὸς ἑαυτοὺς γὰρ ἀρέντες ἀντιπαράθεσιν, κατ' ἀλλήλους τὰς γλώσσας ἀνομιάνην ἑξῆς ταῖς δυσφημίαις ἐξέπλεζον, καὶ τὴν πίστιν ταῖς διχονοίαις συγκυτῆριζον. Ταῦτα πρὸ τῶν ἡμετέρων χρόνων ἀρξάμενα, καὶ εἰς τοσοῦτον κακίας ἴσσαντο, ὥστε καὶ τὸ πάθος ἁρίτων μῆνιν δοῖεν, στήσι μὲν ἢ χλευσόν, μὴ στήσι δὲ χλευσώτερον. Καὶ παρώρηνον μὲν Θεῶν, παρώρηνον δὲ καὶ τὴν ἡμῶν ἡμερότητα. Οὐκ ἄλλως τοῦτον τὴν συνέχουσιν νόστον τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ θεραπεύσαι διέγνοντες, εἰ μήποτε δὲ τοὺς τοῦ Θεοῦ μὲν ἱερεῖς καὶ θεραπεύοντες, τῶν δὲ τοιούτων θεραπευτὰς εἰς ἐπίσκηψιν προτρέψομεθα. Πολλὰς γὰρ ἡ Ἐκκλησία ταῖς εἰσβολαῖς τῶν αἱρέσεων ἐπικινδύνως ἐνόησεν, ἀλλ' οὐχ ἑτέρως ἰδίετο τὰς ὁρθοδόξων τῶν ἱερῶν, εἰ μὴ ταῖς τῶν εὐσεβῶν καὶ φιλοχρίστου βασιλείᾳ προσλήσει, ταῖς δὲ τῶν Θεοφόρων ἱερῶν συνειρήσει τε καὶ συνελήσει. Διὸ δὴ τὴν μὲν τοῦ ἐν ἁγίοις παπᾷ Ἀγθῶνος μακαριότητα καὶ εὐσεβίαν ἡμῶν κεραιὴν στείλει τινος τοὺς τὸ πρόσπων αὐτοῦ ἐπίοντες προτρέψαντες. τοὺς δὲ λοιποὺς ἀγιωτάτους προΐδρους διαγορεύσαντες τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἑκαστον ὁσιωτάτους ἱερεῖς συγκλήσαντα, πάντας ὁμοῦ κατὰ τὴν θεωριᾶν τῶν ἡμῶν καὶ βασιλεῖα συνάγειναι πόλιν ὥστε τοῖς μὲν ὁσπερ ὅτι τῇ σκανδαλίζοντες μῆλὸς τὸ ἀναισθητῆς ἐκτεμῆν, ἥτινα μὴ βούληται μάλιστα τὸ θεραπεύεσθαι δίχισθαι· τὸ δὲ λοιπὸν ἀπαν καταγράφει σῶμα Χριστοῦ ταῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασι καὶ κατεπίστανται. Συμμέρει γὰρ εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, ἵνα ἐν μέλῳ ἀπλήτοι. Καὶ σῶζεται τῆς Ἐκκλησίας ὅλος τὸ πλῆρωμα· καὶ δὴ κατὰ τὴν ἡμετέραν πρόσκλησιν τε καὶ πρόσταξιν τῶν τε τοῦ μέρους τῆς ὑμετέρας μακαριότητος, τῶν τε συνδρόνων αὐτῇ μετ' αὐτὴν ἁγιωτάτων πατριάρχων, καὶ τῶν λοιπῶν ἀπάντων ὁσιωτάτων ἐπισκόπων τῇ ἡμετέρᾳ συνειδήτῳ τε καὶ συνδρονουμένων φιλευσεβῆ γαληνότητι τὴν περὶ πίστεως διεγυμνάζομεν λόγον. Αὐτίκα γούν τὴν πρὸς τὸ ἡμέτερον κράτος τοῖς ἐν ἁγίοις παπᾷ Ἀγθῶνος ἀναφορὰς οἱ τὸ πρόσπων αὐτοῦ ἐπίοντες προκομίσαντες, φαμέν δὴ, Ἀδουδαντίος, Ἰωάννης, καὶ Ἰωάννης οἱ ἀγιώτατοι ἐπισκοποὶ Θεόδωρος καὶ Γεώργιος οἱ Θεοφιλέστατοι πρεσβύτεροι, καὶ Ἰωάννης οἱ Θεοφιλέστατοι ἀρχιεπίσκοποι, καὶ Κωνσταντῖνος οἱ εὐλαβεστάτοι υποδιέκονος, καὶ Θεόδωρος οἱ Θεοφιλέστατοι πρεσβύτεροι τῆς Ἐκκλησίας Ραβίνος, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς τῇ ἡμετέρᾳ γαληνότητι ἀνέτεινον ἢν εἰς ἐπήκουσιν πάντων ἀναγνωσθῆναι κελύσαντες τῆς γούνης τε καὶ ἀνοήτου πίστεως ἐν αὐτῇ τὸν χαριεπῆρα κατωπρεσβυαβία. Τὸς τε γὰρ εὐαγγελικῶς τε καὶ ἀποστολικῶς φωνᾶς ἀνακρίνας, τα τε παρὰ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμηνικῶν συνόδων συγκυτῆριζοντα καὶ ὁρῶντα ταυτὶ συγκυρῶσαντες, καὶ ἀσπερ ἐφ' ἑαυρὶ χρεῖται τοῖς πατρικῶς παραβαλόντες συντάγμασι, καὶ μηδὲν εὐραπτικῶς ἀσύμφωνον, ἀπαρῶν

ovibus animam ponere jussi estis. Quamobrem viriliter age, et confortare, et verbi gladio accingere, eumque exace zelo divino: sta firmus propugnator pietatis, omnemque hæreticum auditum et introductionem præcidere stude: quemadmodum et primitus Judaici auditus sensum gladio percutiens Petrus abstulit, legalis et servilis synagogæ præsignificans sordiditatem: extende securim Spiritus, et omnem arborem ferentem fructus hæreseos, aut transplantata erudiendo, aut canonicis pœnis excinde, et igni future gehennæ trans mitte, ut, præcis is iis omnibus, quæ fidem labefactant, valens sit atque integrum Ecclesiæ corpus, pace Spiritus connexum et coagmentatum: qua stante et immota, conquassatur inimicorum factio atque impugnatio, per petram fidei confirmatur solum nostræ serenitatis, consilia, et conatus potestatis nostræ ad id quod utile est diriguntur, ac totius Romanæ reipublicæ status cum tranquillitate fidei tranquillatur. hortamur porro vestram sacratissimam summitatem, ut quamprimum mittat designatum ab ea apocrisiarium, ut is in regia et a Deo conservanda nostra urbe degat, et in emergentibus, sive dogmaticis, sive canonicis, ac prorsus in omnibus ecclesiasticis negotiis, vestræ sanctitatis exprimat ac gerat personam. Vale in Domino beatissime, pro potestate nostra majori studio orare intendere.

πόλιν, καὶ ἐν τοῖς ἀνακύπτουσιν εἴτε δογματικοῖς,
πράγμασι τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγωγῆς ἐξελικίζειν
ὑπερῶχισθαι τοῦ ἡμετέρου κράτους συντονώτερον δ

Subscriptio piissimi imperatoris.

Deus te in multa tempora custodiat, sanctissime et beatissime Pater.

EPISTOLA II.

EJUSDEM IMPERATORIS AD SYNODUM ROMANAM.

*Exemplar divinæ jussionis domini Constantini, directæ
ad synodum apostolicæ sedis antiquæ Romæ per
eosdem qui illinc missi fuerant ad synodum.*

Omnibus ubique sanctissimis conciliis spectantibus ad synodum apostolicę sedis [*In cod. Bell.*, In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi imperat. piissimus Flavius Constantinus fidelis in Jesu Christo imperator].

Clarus et speciosus sacratissimus vester cœtus existit, quem pro Ecclesia congregavit Spiritus sanctus, et pietatis armavit sermonibus, in quibus debellati sunt insidiatores fidei, doctoribus [G., ductori] sacerdotalis ordinis pontificii, verum etiam et universals patri auxiliantibus [G., universals patriarche auxiliantem], cum quo et pacificare didicistis, et compugnare erudit estis. *Tempus est enim omni rei (Eccle. iii)*, sicut Salomoni videtur. Unde bonum quidem esse pacem habere ad omnes, qui concordiam erga pietatem habent: melius est autem pugnare, quando actio pacis consensus in malum operatur. Nam Dominus inquit: *Non veni mittere pacem in terram, sed gladium*

PATROL. XCVL.

Α τοῦτο τοῖς λύκοις ἀλώσιμα· ἐνὶ δὲ καὶ μόνῃ ποιμένι τῷ καλῷ ποιμαίνοντι, ὃ καὶ ὑμεῖς συμποποιεῖσθε ἐτάχθητε, καὶ ὑπὲρ τῶν προβάτων τείνου τὰν ψυχὴν διτάχθητε. Οὐκὼν ἀνδρίῳ, καὶ ἰσχυρῷ, καὶ τὸν τοῦ λόγου ῥομφαίαν περιζῶσαι· καὶ ὅτιον ζῆλον ταύτην παράθεον, καὶ στήθεϊ ἰσθμῶς τῆς εὐσεβείας ὑπὲρ μαχοῦ, καὶ πᾶσαν αἰρέσιν ἀπὸν καὶ εἰσῆλθουσιν ἔκτεμνιν προθυμῶντι, κατὰ καὶ Πέτρος, τὸ πρότερον τὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀκρόασις αἰσθητήριον τῇ μαχαίρᾳ πατάξας ἀφείλετο, τῆς νομικῆς τε καὶ ἀνθρωποδόξου συναγωγῆς προδιαγράφων τὴν κώφευσιν ἀνάτεινον τὴν ἀξίαν τοῦ Πνεύματος, καὶ πᾶν ὁδόν καρπὸν ἐκέρου αἰρέσεως ἡ κατηχῆσις μεταφύευσεν, ἡ κανονικαῖς ἐπιτιμήσεσιν ἔκκοψον, καὶ εἰς τὸ πῦρ τῇ μελλούσῃ γεννῆς παραπύφον, ἵνα πάντοθεν

Β τὴν τὴν πίστιν λυμαίνοντων ἔκτεμνονμένων, ἐβρώμενον ἢ καὶ ὀλόκληρον τῆς Ἐκκλησίας τὸ σῶμα, τῇ εἰρήνῃ τοῦ Πνεύματος συσπλεγμένον τε καὶ συναμολογούμενον· τῆς ἀκλονήτου μενούσας κλονίζεται μὲν τῶν ὁσμῶν ἡ στάσις τε καὶ ἀντίστασις, ἱερῶνται δὲ τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως ὁ θρόνος τῆς ἡμῶν γαλυνότητος, ἰδύνται δὲ πρὸς τὸ συμπερὸν τοῦ ἡμετέρου κράτους τὰ βουλευματα καὶ κινήματα, τῆς ὧς δὲ πολιτείας Ῥωμαϊκῆς ἡ κατὰστασις συγκαταλήγει τῇ γαλυνῇ τῆς πίστεως. Προτρέπομεν δὲ τὸν ὑμετέρων πανήρῳ κορυφῇ ἀνυπερέβουτος ἐκτίμωμεν παρ' αὐτῆς ὀριζόμενον ἀποκριστέριον, ἐφ' ὃ τοῦτου κατὰ τὴν βουλήν, καὶ θεοῦλακτον ἡμῶν διάγειν, εἴτε κανονικοῖς καὶ ἀπλῶς ἐκκλησιαστικοῖς ἁπασί πρόσωπον. Ἐβρώσω ἐν Κυρίῳ, μακαριώτατε, καὶ διαναστήθι.

Ἡ ὑπογραφή τοῦ ἐπισβεστάτου βασιλέως.

Τὸ Θεῖόν σε περιφυλάξῃ ἐπὶ πολλοὺς χρόνους, ἀγιά-
τατε καὶ μακαριωτάτε Πάτερ.

Ε' Αντίγραφος θεῖα σάκρα τοῦ αὐτοῦ ὁσιωτάτου καὶ φιλοχρίστου βασιλέως Κωνσταντίνου γενομένη πρὸς τὴν ἀγίαν συνοδὸν τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου Ῥώμης, καὶ σταλίσσα διὰ τῶν αὐτῶν συνοδικαρίων.

Πάσαις ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκείαις συνόδοις ταῖς ἀνα-
κούσαις τῇ συνόδῳ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου.

Φατρός ὁμοῦν καὶ περιέλεπτος ὁ πανίερος σύλλογος,
 οὗ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας συνήθροισι τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, καὶ τοῖς τῶν εὐσεβείας λόγους ἐξέκλιπται· δι-
 οὗν τοὺς ἐνθροονέοντας τῇ πίστει κατωμαχέσασθαι,
 ταξίερχη τῇ ἐπάρχῃ καὶ οἰκουμένην πατριερχη
 παρασπίπτουσα, ἣ καὶ συνεκρινύοντι ἐμάθεται, καὶ συμ-
 πολεμῶνι ἐδιδάχθηται. Ὁ Καίρως γὰρ τῷ παντὶ πρέσ-
 βυται· τῷ Σαλμοῦντι δοκεῖ. Καλὸν μὲν γὰρ ἦν καὶ
 τὸ εἰρηνεύοντι πρὸς ἅπαντας, ἀλλ' ὁμονοοῦντας πρὸς
 τὴν εὐσέβειαν· κρείττων δὲ τὸ πολεμῶνι, ὅτε τὸ εἰ-
 ρηνεύοντι τὴν ἐπὶ τῷ κακῷ συμφανῶνι ἐγέρχεται.
 Ἄμειλε δὴ καὶ ὁ Κύριος ἐστῶσαν· Ὁὐκ ἤλθοι βλαβεῖ
 εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ὡλλὰ μάχαραν. Μαχαίρα δὲ

λόγος τῆς πίστεως ἀμφιστόμῳ παρίκασται διακρίων, καὶ διακρίνων τὸν πιστὸν καὶ τὴν ἑπιστοῦν· καὶ τὴν μὲν πρὸς ἑσθίαν διχοτομῶν συγγίναν τε καὶ σύμβασιν, τῷ Θεῷ δὲ προσοικιῶν καὶ συνάπτων διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν εἰρήνης, καὶ ἀγαπήσεως. Οὐδὲν γὰρ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης διὰ πίστεως προτιμώτερον. Οὐ πατὴρ, οὐ μήτηρ τὰς ὡδὶνας τοῖς τέκνοις συναποτίκτουσα, οὐκ ἀδελφοὶ τῇ τῆς φύσεως ἀνάγκῃ δεσμούμενοι, καὶ τὰς γνώμας λύμεινοι· οὐ νομικῆς συζυγίας παχεῖά τε καὶ οὐκ ἀπαθείατῃ συνάρεια, καὶ τῇ θατέρου λύσει τὴνσχίσιν συνδιαλύουσα· οὐδὲν γὰρ τούτων ἡμᾶς θείας φύσεως μετόχους ἐργάζεται, μόνη δὲ πίστις ἡ πρὸς Θεὸν καὶ ἀγάπησις· ἧς ὡς συμπλοκῆς ἀνιγεννῶμεν τε καὶ ἀναπλάσσομεν, καὶ τὸς πρὸς τὸν Πλάστην οἰκειώσεως ἡξιοῦμεν. Καὶ γὰρ αὐτὸς ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ· ὁ Πλὴν πατέρα ἡ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ὄψιος. Καὶ ὅς οὐ λάμβανει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὅπισθω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. Ἐπεὶ οὖν οἱ τὴν εὐαγγελικὴν τριβὸν ἰχθυοῦσιν προαιρούμενοι, καὶ τῆς ἀποστολικῆς ἱεραρχίας τὸ ἀξίωμα κληροσάμενοι πάντα περιφρονοῦσι, καὶ πάσχουσι, καὶ τὸν ἔσχατον, εἰ τύχοι, διὰ τὴν πρὸς Θεὸν φιλίαν φιλοῦσι κατακριθῆναι θάνατον, τί οὐκ ἂν καὶ παθεῖν καὶ θρᾶσαι προθυμηθῶσιν, ὅτι τὴν πίστιν πολεμουμένην κατιδοῖεν δι' ἧς ἡ πρὸς Θεὸν φιλία πορίζεται· ὅτι τὴν Ἐκκλησίαν πορθουμένην αἰρετικαῖς προσβολαῖς κατοπεύουσιν; ὅτι τὴν ἀλήθειαν τῷ ψεύδει βαλλομένην συναίσθονται, ἅρα τὸ πολεμεῖν καὶ ἰδιωτὴν ἀνέναντι τοῖς πολεμίοις καταλλάττονται, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς ἐντολῆς ἐπιλύονται; καὶ πῶς ἀνιύθουν τοῦτο καὶ ἀτιμώρουν; Οὐδομῶς· οὐκοῦν ἀναλαβόντες τὴν πανοπλίαν τοῦ Πνεύματος τοῖς παταξαμένοις ἀνθοπλίζονται. Τοῦτο δὲ τοῦτο καὶ ὁ πανίρος ὅμιος ἐπιδεικνύει σύλλογος, καὶ τῆς εὐσεβείας ὑπεριμάχουσι, δι' ὧν τῷ κοινῷ πατρὶ συνιμάχουσι, καὶ τῆς αἰρετικῆς καταπορεύουσι γάλαγγος· ἀλλὰ τῇ μνήμῃ τῶν λεχθησομένων ὁ λόγος συστήλλεται, καὶ προσωτέρω βαίνειν ἀναχαιτίζεται. Τραγῆδια γὰρ πενθικὴ τῶν ἐπώνων ἡ ἐκφρασις. Αἰρεσιάρχαι οἱ ἱεράρχαι γηγόναι· καὶ ἀντὶ μὲν εἰρήνης ἔριν τῷ λαῷ προσφώνησαν· ἀντὶ δὲ σέτου ζιζάνια ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀρούραις ἐνίσπειραν· τὸν οἶνον ἔμειξαν ὕδατι· καὶ τὸν πλησίον ἐπότισαν ἀνατροπὴν θοιρὰν· ὁ λύκος ὡς ἄμνος, καὶ ὡς λύκος ὁ ἄμνος ὑπεκρίνεται· τὸ ψεῦδος ἀληθεῖα, καὶ ἡ ἀλήθεια ψεῦδος παρελογίζεται. Πύρρται πάντα τῆς Ἐκκλησίας τὰ πράγματα. Ἐπεὶ δὲ οὕτω ταῦτα δέχεται, καὶ τὴν εὐσεβίαν ἡ ἀσέβεια κατεβόσκειτο, πρὸς τὸ μέλιστα πρέπον ἡμῖν εὐθυβολῆσαι προήχθαι, καὶ τῷ μόνῳ σοφῷ καὶ τῶν τοιούτων γνώστῃ Θεῷ τὸ τῆς διανοίας ἀντείνωμον ὅμμα κἀκείθεν τῶν ἀπόρων τὴν λύσιν συχναῖς προσευχαῖς ἐξητούμεθα. Διὸ τῷ πατρὶ αὐτοῦ φωταγωγοῦμενοι πνεύματι, τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὀφθαλμούς, τοὺς ἱερέας φαμέν, πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας κατανόησιν συγκαλεῖται διεγνῶμιν. Τοσούτον γὰρ υπεραβλούμεν τῆς πίστεως, καὶ πρὸς τὴν εὐσεβίαν συντινόμεθα, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐν πρώτοις φρονιζόμεν καταστάσεως, ὥστε καὶ πολεμικαῖς μερίμας περιστοιχόμενοι, καὶ πολεμικοῖς βουλευμένοι

A (Matth. x). Gladio enim bis acuto fidei verbum simulatur, dividens et discernens credulum et incredulum: et cognationem quidem vel consensum quæ ad impietatem declinant, separans, Deo autem accommodans, seu connectens per pacem et dilectionem erga ipsum positas. Nihil enim propius ad ipsum pertingit dilectione, quæ [nihil enim antiquius dilectione q.] per fidem est, erga ipsum. Nam nec pater, nec mater, quæ cum filiis dolores comparit, nec fratres necessitate nature alligati, sed voluntatibus dissoluti; nec ex lege conjunctionis crassa et non impassibilis connexio, alterutris solutione affectionem dissolvens, nullum ex his divine nature participes efficit: sed sola circa Deum fides et dilectio, quorum complexione regenerati et reformati sumus, **B** et commendatione erga Creatorem digni [dignati] sumus. Ipse enim dicebat Salvator: *Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus: et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.* Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus (Matth. x). Si ergo qui evangelicam semitam investigare proposuerunt, et apostolicæ dignitatis pontificatum sortiti, omnia contemnunt, et patiuntur ad extremam (si contigerit propter Dei amicitiam) condemnari mortem, an non durissima quæque pati et agere didicerunt, cum fidem videri depopulari, per quam erga Deum amicitia acquisita est: cum Ecclesiam hereticis invasionibus oppugnata speculari? quando veritatem projectam mendacio sentiunt? putasne quod offendere postponentes, reconciliabuntur hostibus evangelicum oblii mandatum? noxios sinent impunitos? [et quomodo secutum hoc atque impunitum erit?] Nullatenus, sed sumentes armaturam Spiritus, his qui adversus eos pugnare conati sunt, resistere certant. Hoc vero et vestrum sacerdotale collegium exhibuit, et pro pietate pugnavit, in quibus communi patri auxilium est: et hæreticorum fortiter devicit acies, sed memoria eorum que dicenda fuerint, corripitur sermo, et amplius egredi premitur. Lugubris enim tragedia, sequentium est explanatio. Hæreseon enim inventores facti sunt pontifices: et pro pace contentionem populo annuntiaverunt, pro frumento zizania sulcis Ecclesie semnaverunt: vinum miscuerunt aquæ, et proximo **D** potum dederunt eversionem turbidam: et tanquam lupus agnos simulabant mendacium, et veritas [lupus ut agnus, et agnus ut lupus simulabatur, mendacium ut veritas, et ver.] ut mendacium refutabatur. Conturbabantur res totæ ecclesiasticæ, cum quod nocere queat, non erat qui discerneret. Et quoniam hæc quidem sic disponebantur, et pietatem impietas depascebat, profecti sumus illuc quo nos decebat dirigere gressum: et soli sapienti, eorumque cognitori Deo, mentis nostræ extendimus oculum: et inde, eorum quæ interpretando dubium ingerunt, solutionem continuis orationibus dare nobis postulavimus. Propter quod nutu [spiritu] ejus illustrati Ecclesiam oculos, id est sacerdotes, ad contemplandam veritatem concitari dignoscimus. Tanto enim amplius

pro fide certamus, atque pietati attendimus, et in primis de ecclesiastico statu procuramus, quanto et civilibus circumdati sollicitudinibus, bellicisque consiliis retracti, summum sacerdotalem hunc cœtum non destitimus congregare, ut Ecclesiarum distantia procul expulsa [dissidio pr. expulso], pacis conjunctione coaptetur. In pace namque fidei pariter compactam a Christo dilectam Romanam rempublicam nostram confidimus, et nunc congregatum [atque ita cong. est] venerabile vestrum concilium. Interfuistis namque et vos cum universali principe pastorum, simul cum ipso divinitus loquentes tam in spiritu, quamque littera. Suscepimus enim non tantum ex beatitudine ejus, verum etiam a sanctitudine vestra directas nobis litteras, quæ prolate, lectæ sunt, et veritatis verum styllum declaraverunt, orthodoxamque fidem depinxerunt. Tote enim convenienter, et non differenter, positæ sunt ad imitationem: et tam synodicis, quam et paternis doctrinis consentiunt. Neque enim negleximus, sed diligentius eas comparavimus [expendimus]: idcirco et omnes consonanter mente et lingua concedidimus, et similiter confessi sumus: et tanquam ipsius divini Petri vocem, Agathonis relationem supermirati sumus, nemo enim discrepavit, nisi unus. Namque nemo ab omnibus periit, nisi filius interitus, pater contumaciæ: et hic una cum propriis discipulis sponte assumptus est ab angelo sibi decibili, et suo execrabili choro [C., abscissus est ab angelo decibili, et sacratissimo choro]. Quem cum propheta, colligere opportunum est, eo quod condoluimus. Qualiter cecidisti ex cœlo de sacerdotii culmine, o lucifer, qui mane oriebaris? Luce certissimæ scientiæ fidelium animas lustrare ordinatus es, et in nubibus ponere arrogantie sedem vanis dogmatibus elatus es? Quomodo fuga lapsus es, vitato agmine angelos imitante tantorum sacerdotum? An superbiæ alis ad altam ruinam elevatus, a mystica mensa temetipsum alienasti, æmulator factus Judaicæ discessionis? Quomodo non suscepisti cohortationem fratrum, imperialem et apostolicam celebrantium solemnitatem? Quomodo recalcitrasti, qui dilectus es diligentibus te, et ad penitentiam te invitantibus? Nunquid qui cadit non resurgit? aut se avertens non convertitur? Quare avertis aversionem improbam [aversus ex aversione improba], et detentus es in hæretico proposito tuo; et noluisti converti ad pietatem? confusus es utique, in quibus male docebas convictus. O demantiam simul et obcecationem! Idem enim esse utrumque videtur. Harum namque alia vestigia corporis, alia autem gressus animæ seducit decipiens: male docere non erubescbat, et bene doceri erubescbat, hic quidem, qui Antiochensium factus est præsul Macarius, quem non oportet dicere Macarium [beatum], et qui cum ipso de ordine Christi discesserunt: cujus universalis conventionis communi sententia de sacerdotali dignitate repulsi sunt, et probationi sanctissimi pape traditi sunt.

Definitionem autem adorandam et venerabilem

A ἀνυπόκριτον τὴν πανήρην ταύτην συναθροίζεις οὐκ ἀπεικόμενοι σύννοτον, ἵνα τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν διαστάσεως ἐκποδῶν ἐλευνομένης ὁ τῶς εἰρήνης ἀρμολογῆται σύνδισμος. Τῇ γὰρ εἰρήνῃ τῆς πίστεως συνειρηνύειν πιστεύομεν καὶ τὸ φιλόχριστον ἡμῶν Ῥωμαϊκὸν ἄπαν πολίτευμα, καὶ δὴ τὸ πάνσομον ἡμῶν συνελὶγα συνόδον: Παρῶτε γὰρ καὶ ὑμεῖς σὺν τῷ οἰκουμένῳ ἀρχιεπίκοιμοι συνθελογούντες αὐτῷ καὶ τῷ πνεύματι καὶ τῷ γράμματι. Τὰ τε γὰρ παρὰ τῆς αὐτοῦ σταλίντα μακροῦτος, τὰ τε παρὰ τῆς ἡμῶν ἀγιότητος ἰδιόκευθα γράμματα προειρημισθῶσαν, ἀνεγνώσθησαν, τὸν τῆς ἀληθείας λόγον διάρθρωσαν, καὶ τὸν τῆς ὁρθοδοξίας χαρακτηριστὰ διαγωνγράφησαν. Πάντες γὰρ ἐμφερῆ τε καὶ ἀπαράλλακτα ταῖς τε συνοδικαῖς καὶ πατρικαῖς διδασκαλικαῖς ἀπιμήσαντο. Οὐδὲ γὰρ ἡμελίσσαμεν, ἀλλ' ἐπιμελῶς αὐτὰ συνεκρίναμεν: διὸ καὶ πάντες συμφώνως καὶ γνώμῃ καὶ γλώττῃ, τῇ μὲν συνεπιστεύσαμεν, τῇ δὲ συνωμολογήσαμεν: καὶ ὡς αὐτοῦ τοῦ θεσπίσιου Πίτρου φωνὴν τὴν Ἀγάθωνος δέλτον ὑπερηγάσθημεν. Οὐ διεφώνησε γὰρ οὐδεὶς, εἰ μὴ εἰς. Οὐδεὶς γὰρ τῶν πάντων ἀπώλετο, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ πατὴρ τῆς ἀπειθείας, καὶ οὗτος τοῖς ἑαυτοῦ φοιτηταῖς συναπορίσας ἐκ τοῦ ἀγγιλοπρεπτοῦ καὶ πανήρου χοροῦ. Ὁν εὐκαίρως τῷ προφῆτῃ συνταλανίζομεν, διότι καὶ συνήλυσάμεν. Πῶς ἐξέπισεις ἐξ οὐρανοῦ τοῦ τῆς ἱερωσύνης ὑψώματος ὁ ἱεσπέρους, ὁ πρῶτ' ἀνατῆλων, καὶ τῷ φωτὶ τῆς ἀφειδοῦς γνώσεως τὰς τῶν πιστευόντων τεταμίνους διαναγάζεις ψυχάς; C Ὁ ταῖς νεφελαῖς τοῖς κούφοις σου δόγμασι τὸν τῆς ἀλαχονίας ἐπιτεθῆναι θρόνον ἀναπεριούμενος; Πῶς ἰδραπίτευσας τοσούτων ἱερῶν ἀγγελιοκίμητον σύσταγμα, καὶ τῷ τῆς ἀπονοίας πτερῷ πρὸς βαθυτάτων ἐπηρῆς κατάπτωσιν; Διὰ τί τῆς μυστικῆς τραπίζης ἀπυτομολήσας, καὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀποστασίαν ἐξήλωσας; Πῶς οὐκ ἰδέξω παράκλητον ἀδελφῶν βασιλικὴν τε καὶ ἀποστολικὴν συγκροτησάντων πανήρην; Πῶς ἀπειλάκτισας ὁ ἡγαπημένος τοὺς ἀγαπῶντας, καὶ πρὸς μετάνοιαν σε προτρέποντας; Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται, ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφεται; Διὰ τί ἀπίστρεψας ἀποστροφὴν ἀναιδῆ καὶ κατεκρητῆθος ἐν τῇ αἰρετικῇ προαιρέσει σου, καὶ οὐκ ἠθέλησας ἐπιστρέφαι πρὸς τὴν εὐσέδειαν; πάντως ἡσχύνθη, ἐν οἷς κακῶς ἰδίδασκες; ἐλεγχόμενος. D Ὡς παρνοίας ὁμοῦ καὶ τυφλώσεις. Ταῦτον γὰρ εἶναι δοκοῦσιν ἐκάτερα. Ἡ μὲν γὰρ τὰ ἴχνη τοῦ σώματος, ἡ δὲ τὰς βάσεις τῆς ψυχῆς περιπλανῶ παρασπῆλλουσα, τὸ κακῶς διδάσκειν οὐκ ἐπηρεάζοντο, καὶ τὸ καλῶς μανθάνειν ἡσχύνοντο, ταῦτα μὲν ὁ τῆς Ἀντιοχείων γενόμενος πρεδὸρος Μακάριος ὁ ἀμκαῖριος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τῆς τοῦ Χριστοῦ ταξικρατίας ἀποσταταῖσαντες ἡσπίνους οἰκουμένης συνελύσεως καὶ ψήφῳ κοινῇ τῆς ἱερατικῆς ἀξίως ἐξώσθησαν, καὶ τῇ τοῦ πατριάρχου πίπτα δοκιμῇ παρεπίμνησαν.

Ὅρον δὲ σептὸν καὶ σεβάζομεν ἡ ἀγία σύνοδος

ιδιωματισί, ταῖς τε ἁγίαις συνόδοις καὶ ἐκκρίτοις πα-
τρὶσι συμβαδινόντά τε καὶ συνεπόμενον· ὃ καὶ τὸ
ἡμέτερον κράτος συνυπέγραψε, καὶ δι' εὐσεβῶν ἡμῶν
ὑδάτων τούτου ἐκύρωσι, δι' οὗ ταῖς εὐχαῖς ὑμῶν τὸ
τῆς Ἐκκλησίας πᾶν εἰρᾶνεσι πλήρωμα. Ποῦ ποτε
ἄρα εἰσὶν οἱ τὸ σκάνδαλον τῆς συνειρετιμῆτος αἰ-
ρέσεως τεκτονύσαντες; ποῦ ποτὶ εἰσὶν οἱ τὴν πε-
πλασμένην εὐλάβειαν ψευδοδιδασκαλίας ὑπόθεσιν ἐν-
δυόμενοι; Ἀφῆρθη τῶν προσώπων τὰ περιθήματα·
διελίχθη τῶν φενακίζόντων τὰ πλαστοργήματα· τὴν
δορὰν ὁ λύκος ἀπημιώσατο, καὶ λύκος γυμνὸς
ἐκπομπέυεται· καὶ τοῦτο μένει φαινόμενος, ὅπερ ἐκρύ-
πτετο μὴ φαινόμενος. Ἡ ὑπόκρισις κατακρίνεται· ἡ
ἀλήθεια πολυτεύεται· τὸ ψεῦδος ἐξώριστα· ὁ σκοπέος
τῶν ζιζανίων [ἰσ. ζιζανιῶδων] δογματῶν ἐκπίπτει.
Ο σίτος, ὁ λαὸς ὁ φιλόχριστος, εἰς μίαν ἀποθήκην
τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἰσκαπύμμεται. Τὸ τῆς ὀρθο-
δοξίας φῶς ἀνατίταλκε· τὸ τῆς πλάνης σκότος καθυ-
ποδίδυκεν. Ἡ κατήγια μιτημιάσται, τὸ πῆθος εἰς
εὐφροσύνην, τὸ σκυθρωπὸν εἰς χαράν, πάντα πρὸς
τὸ κρεῖττον μεταπεριούσκει. Διὸ καὶ ἡμεῖς ταῖς Ἐκ-
κλησίαις τοῦ Θεοῦ τὴν τῆς εἰρήνης ἀπολαβούσαις
χαρὲν συγχαίροντες ἀποστολικῶς ὑμᾶς προσφθεγγό-
μεθα· χαίρετε, χαίρετε, καὶ πάλιν ἔρω, χαίρετε·
τριαδικὴν γὰρ χαρὰν ἡμῖν ἡ Τριάς ἐχαρίσατο. Ἐρῶσθε,
πανήρυοι τῆς εὐσεβείας ὑπεριστάμενοι, καὶ τοῦ ἡμετέρου
κράτους ὑπερφυόμενοι. Καὶ ἡ θεία χεὶρ· Ἀνίγωμεν.

.....
.....
.....
.....

A sanctissimum concilium decrevit, tam sanctissimis
conciliis, quam et probabilibus patribus convenien-
tem et subsequentem; in qua et imperium nostrum
subscriptis, et per pia edicta nostra comprobavit
eam, per quam orationibus vestris cuncta Ecclesie
plenitudo pacificatur. Ubi sunt, qui scandalum con-
trite conditionis [G., herescos] fabricaverunt? ubi
sunt, qui simulatam reverentiam [religionem] ad
argumentum false doctrinæ induebantur? Detracta
sunt personarum velamina, convicte sunt decipien-
tium falsitates, pellem lupus abiecit, et nudus lupus
publicatur: et hoc manet dum apparet, quod tege-
batur, cum non apparebat. Simulatio damnata est,
veritas fiducialiter agit: falsitas exterminata est, et
ejus qui seminavit zizania, dogmata abscinduntur.
B Triticum, quod est Christo dilectus populus, in
unum horreum mittitur, scilicet in Ecclesiam Christi.
Lux orthodoxæ fidei orta est, erroris tenebræ de-
merguntur. Tristitia transfiguratur, et luctus in læ-
titiā, et contristatio in gaudium, omnia ad meliora
transgrediuntur. Propter quod et nos Ecclesiis Dei,
quæ dudum pacis gratiam acceperunt, congratulan-
tes, apostolica traditione alloquimur vos: *Gaudete,
gaudete, et iterum dico, gaudete* (Philip. iv): ternum
enim gaudium Trinitas nobis concessit. Bene valete,
sacratissimi auxiliores pietatis, orantes pro nostro
imperio. Et manu diva: Legimus. Data decimo Ka-
lendas Januarias Constantinopoli, imperiali domo,
piissimo perpetuo Augusto Constantino imperatore,
anno vigesimo nono. Et post consulatum ejusdem
C anno decimo tertio, indictione decima.

• EPISTOLA III

LEONIS II AD CONSTANTINUM IMPERATOREM.

Ἀντίγραφος ἀναφορὰ σταλίστα παρὰ Λέοντος τοῦ ἀγιο-
τάτου καὶ μακαριωτάτου πάπα τῆς πρεσβυτείας·
Ῥώμης πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν εὐσεβέστατον καὶ
φιλόχριστον βασιλέα, ἐπιυρούσα καὶ ἀποδεχομένη
τὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ οἰκουμένηᾳ ἑκτῇ συνόδῳ πραχθέντα
τε καὶ ὁρισθέντα.

Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ γαληνοτάτῳ δεσπότη, νικητῇ
καὶ τροπαιοῦχῳ, τέκνῳ ἀγαπητῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ Λέων ἐπί-
σκοπος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ.

Τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλεύοντων, οὗτος ἐν τῇ ἔξουσίᾳ
εἰσὶν αἱ τοῦ κόσμου βασιλείαι, αὐτῷ μικροὶ τε καὶ
μεγάλοι εὐχαριστοῦμεν, τῷ οὕτως εἰς ὑμᾶς μεταγα-
γόντι τὴν ἐπίγειον βασιλείαν, ὅπως τὴν οὐράνιον
μᾶλλον φιλοτιμῆσται ὑμᾶς περινοστήσαι [L., φιλο-
τιμῆσθαι ὑμᾶς παραστήσαι]. Πλείον γὰρ ἔστιν, ὅτι
προσπαλόμενοι τῷ Θεῷ παρρησιάζεσθε, ὅπερ ὅτι ἐκ

*Exemplar relationis missæ a Leone sanctissimo ac
beatissimo papa senioris Romæ ad Constantinum
piissimum, et Christi amatorem imperatorem, con-
firmantis et approbantis quæ in sancto et universali
sexto concilio gesta et definita sunt.*

Piissimo, et tranquillissimo domino, victori, et
triumphatori, filio dilecto Dei, et Salvatoris nostri
Jesu Christi Constantino imperatori Leo episcopus
servus servorum Dei.

D Regi regum, in cujus potestate sunt regna mundi,
pusilli cum magnis gratiam agimus, qui ita in nobis
terrenum contulit regnum, ut cœlestia vos magis
amare concederet. Plus est enim, quod in Deo defixa
mente confiditis, quam quod de collato vobis divi-
nitus honore regnatis. Illud enim vobis, hoc profecti
omnino subjectis. Nam triumphalem paterni diade-

^a Epistola. Hanc epistolam Baronius allegato loco
spuriā esse judicat. Primum ideo quod circa finem
mense Maio indictionis decimæ [Leg. undecimæ
MANSI] rescripta ponatur ad epistolam imperatoris,
quam se mense Julio ejusdem indictionis accepisse
fatur, quæ, nisi mendosa probentur, manifestissime
sibi contradicunt. Secundo, quod nullus mense Julio
pontifex esse potuerit, qui mense Augusto creatus,
decem tantum mensibus pontificatum administravit.

Tertio, quod profiteatur se hanc epistolam scripsisse
indictione decima, qua nondum pontifex creatus erat.
Quarto, quod Honorium in Monothelitarum heresi
defunctum, adeoque justā anathematis sententia
condemnatum esse scribat, quem publico funere Ro-
mana Ecclesia sepelivit inter sanctos pontifices in
ecclesia sancti Petri, cuique ut catholico pontifici in
omnibus parentavit. SEV. BIN.

matris gloriam, nascendo superna miseratione obtinetis: pietas enim vestra, fructus misericordiae est: potestas autem custos est disciplinae. Per illa igitur regia mens Deo jungitur, per istam vero censura subditis adhibetur. Illius opes, inopes adjuvant: hujus autem sagacitas, a vero tramite deviantes emendat. Non enim minor regnantium cura est, prava corrigere, quam de adversariis triumphare: quia ei nimirum potestatem suam serviendo subijciunt, cujus profecto munere et protectione imperare noscuntur. Unde divinitus præordinata vestra Christianissima pietas, et habitaculum dignissimum sancti Spiritus in sui cordis arcano præparans, quanto caput Ecclesiae dominum Jesum Christum, veræ pietatis regulam amplectendo, concessi sibi ab eo regni monstrat auctorem, tanto sanctum venerabile corpus ejus, quæ est sancta mater Ecclesia, ut sincerus et principalis filius, largiendo atque fovendo inconcussa facit soliditate gaudere. Scriptum est igitur de vobis, clementissime principum, et de eadem sancta Ecclesia toto terrarum orbe diffusa: *Erunt, inquit, reges nutritii tui (Isa. XLIX);* pariterque scriptum est: *Honor regis judicium diligit (Psal. xcvm).* Quia dum divina rebus humanis præponitis, et orthodoxam fidem curis secularibus incomparabiliter antefertis, quid aliud quam judicium rectum Dei cultu veneramini, et sacrificium purissimum æque holocaustum divinæ suavitatis odore flagrans in ara vestri pectoris ejus invisibili majestati mactatis? Hæc de piissimi animi vestri proposito, Christianissime augustorum, efficaciter dici, Dei gratia operante, confidimus, qua sola et error omnis evictus est, et rectitudo evangelicæ atque apostolicæ fidei cum sincera charitatis copula apud cunctos Ecclesiarum Christi præsules obtinetur. Ibi enim Christianæ fidei veritas lucet, ubi gemina, Dei videlicet et proximi, charitas servet. Proinde nisi hoc utrumque rex regum omnipotens Deus suis sacerdotibus condonare disponderet, nunquam se regia clementis ad infimos famulos inclinaret, et paululum regali fastigio seposito, unum se de collegio sacerdotum pro zelo Dei adnumerari concupisceret. O quam gloriosa, et præcelsa, veraque humilitas, quæ pro amore divino se inclinare dignata est! Quid igitur restat anguste, regie et sublimissime princeps, nisi ut Deus, qui incrementum dat, hæc opera cordi regio dignanter inspiret, augeat, et impleat in vobis lucem catholici dogmatis, qua fugentur hæreticæ nebulae pravitatis? Denique legatos hujus apostolicæ sedis maris vestræ Romanæ Ecclesiae pietatis vestræ famulos, id est, Theodorum et Georgium presbyteros, et Joannem diaconum filios nostros, atque Constantinum subdiaconum regionarium sanctæ nostræ Ecclesiae, una cum personis, quæ cum eis profectæ fuerant, quæ a prædecessore meo apostolicæ memorie Agathone papa per octavam indictionem pro causa fidei, vestra pietate jubente, illic directæ fuerant, per nuper elapsam decimam indictionem mense Julio, cum divalibus clementis vestræ apicibus et

A τῆς θεοῦ ὑμῖν προσπορεύσεως τιμῆς βασιλεύετε. Τοῦτο γὰρ ἔκεινο ὑμᾶς ὠφελεῖ [L., ἔκεινο γὰρ ὑμᾶς τοῦτο τοὺς ὑπὸ χεῖρα ὠφελεῖ]. Τὴν γὰρ δόξαν τοῦ πατρικοῦ διαδόχματος ἐπιτεκνόμενοι καρποῦσθε τῇ οὐρανίῳ εὐσπλαγχνίᾳ· ἡ γὰρ ὑμῶν εὐσέβεια καρπὸς ἐστὶν οἰκτιρῶν, ἡ δὲ ἐξουσία φύλαξ τῆς καταστάσεως. Τογαροῦν δι' ἐκείνης ἡ βασιλικὴ διάκονα τῷ θεῷ προσαρμύζεται, διὰ ταύτης δὲ τὸ διακῆν τοῖς ὑπηκόοις προσμένεται. Ἐκείνης ἡ εὐπορία τοῖς πτωχοῖς βοηθεῖ, ταύτης δὲ [L., ταύτης δὲ ἡ ἀρχινοία] τοὺς ἀποκλανεθέντας ἐκ τῆς ἀληθοῦς ὁδοῦ διορθοῦται. Οὐδὲ γὰρ μικρὰ τις τῶν βασιλευνόντων τυγχάνει ἡ φροντίς τοῦ τὰ σπλάγνα διορθοῦσθαι, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῖς ἱκανοῖς θριαμβεύειν· ἐπειδὴ ὡς νομίζω, αὐτῶ τῶν ἱκανῶν ἐξουσίαν ὑποτάσσουσι δουλεύοντες, οὗ δὲ δυνάμει τῇ σκίπῃ καὶ τῷ δώρῳ βασιλεύουσι. Διὸ καὶ θεοῖν προτυπωθεῖσα ἡ φιλόχριστος ὑμῶν εὐσέβεια, καὶ ἄξιον κατοικητήριον τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐν τῇ κρυφῇ τῆς οἰκίας καρδίας ἐτοιμάσασα, ὅσον τὴν κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν κανόνα τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας περιπτυσσομένη τῆς ἐξ αὐτοῦ δωρηθείσης αὐτῇ βασιλείας ἀρχηγὸν ἀποδείκνυσιν, τοσούτου τὸ σῶμα αὐτοῦ τὸ σιβάσιμον, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἁγία μήτηρ Ἐκκλησία, ὡς γνήσιον καὶ πρωτότυπον αὐτῆς τέκνον περιβάλλοντι καὶ φιλοτιμούμενον, ἐπὶ τῇ οἰκίᾳ ἀδιακομήτῃ [ἰδιακενῇ] στερέωσθαι χαίρειν ἐποίησε. καὶ γὰρ γέγραπται περὶ ὑμῶν, ἐλάνθρωποιτάς βασιλεῖν, καὶ περὶ τῆς αὐτῆς ἀγίας Ἐκκλησίας τῆς ἐν ὅλῃ διακειμένης τῇ κόσμῳ· Ἐσονται, φησὶ, βασιλεῖς οἱ τροφεῖς σου· ὡσαύτως δὲ γέγραπται· Τιμὴ βασιλείας κρίσιν ἀγαπᾷ. Ἐπειδὴ τὰ θεῖα τῶν ἀνθρωπίνων προτιμῶντες πραγμάτων, καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἀπροσπαθῶς τῶν βιωτικῶν προκρίνοντες φροντίζον, τί ἔτιον, ὅπερ ὅτι τὴν ὀρθὴν τοῦ θεοῦ κρίσιν σεβάσεσθε, καὶ καθαρῶτάτην οὐσίαν καὶ διοκαύτωμα ἑκαῖτον θεῶν εὐωδίαν ἐν τῷ βωμῷ τοῦ ὑμετέρου στήθους σφραγίσαι τῇ αὐτοῦ ἀοράτῳ μεγαλιότητι. Ταῦτα ἐναργῶς λέγεσθαι περὶ τῆς προβέβηκε τοῦ εὐσεβοῦς ὑμῶν λογισμοῦ, Χριστιανικώτατε βασιλεῖν, τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ἐνεργούσης, θαυροῦμεν. δι' ἧς καὶ μόνος πᾶσα πλάνη νενίκηται, καὶ ἡ ὀρθότης τῆς εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως σὺν τῷ συνδίσμῳ τῆς εὐλαριῶν ἀγάπης παρὰ πᾶσι τοῖς προέδροις τῶν τοῦ **D** Χριστοῦ Ἐκκλησιῶν ἐπικρατεῖ. Ἐκεί γὰρ ἡ ἀλήθεια τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως διαλύμπει, ἐνθα ὁμολογούμενος ἡ διττὴ ἀγάπη τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον ὑπερίκει. Διὸπερ εἰ μὴ τὸ ἑκότερον τούτων ὁ συμβασιλεύς τῶν βασιλευνόντων, ὁ παντοδύναμος θεὸς ἐρλοτιμώσατο τοῖς ἑαυτοῦ ἱερεῦσιν, οὐδαμῶς ἡ βασιλικὴ ἐγγένεια τοῖς ἐσχάτοις ἑαυτοῦ δούλοις συγκατεβαίνει, καὶ πρὸς ὀλίγον τοῦ βασιλικῆς ὕψους ἑκατέρου τυγχάνοντος ἐαυτῶν [L., ἐξηραμένον, ἐαυτῶν] ἐπεπύθει συναριθμοῖν εἶναι τοῦ τῶν ἱερῶν καταλόγου διὰ τὸν πρὸς θεὸν ζῆλον. Ὡς ποῖα ἐνδοξος καὶ ὑψηλοτάτη καὶ ἀληθὴς ταπεινότης, ὥς διὰ τὸν πρὸς θεὸν πόθον συγκατεβαίνει καταξίωσι. Τοῖνον τὴν περιλείπειται, ἐφοχῶνται σεβαστῶν, καὶ πιστότατοι· εὐσεβίων, εἰ μὴ τοῖ γε ἵνα ὁ θεὸς ὁ παρέχων τὴν ἐπιδοσιν,

ταῦτα τὰ πονήματα ἀξίως ἐμπνεύσῃ ἐν τῇ βασιλείᾳ
 ὑμῶν καρδίᾳ, καὶ αὐξήσῃ, καὶ πληρώσῃ ἐν ὑμῖν τὸ
 φῶς τοῦ καθολικοῦ δόγματος, ἵνα φωτισθῶνται [L., φω-
 γασθῶνται] τῆς αἰρετικῆς φαυλότητος αἱ συνήθειαι;
 Ἐπειτα καὶ τοὺς λαγαταρίους τοῦτον τοῦ ἀποστολι-
 κοῦ θρόνου τῆς μητρὸς ὑμῶν τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλη-
 σίας, τοὺς οἰκίτας τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, Θεόδωρον
 καὶ Γεώργιον τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ Ἰωάννην τὸν
 διάκονον τὰ ἡμέτερα τέκνα, καὶ Κωνσταντῖνον τὸν
 ὑποδιάκονον καὶ μεγιστάνην τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλη-
 σίας μετὰ τῶν σὺν αὐτοῖς ἀποδομησάντων προσώπων,
 τῶν καὶ παρὰ τοῦ προηγησαμένου ἡμᾶς τῆς ἀποστο-
 λικῆς μνήμης Ἀγρίθωνος τοῦ πάπα κατὰ τὴν ὁγδόην
 ἐπικύρησιν ἔλαβεν τοῦ τῆς πίστεως πράγματος κατὰ
 κρίσειν τῆς ὑμῶν εὐσεβείας αὐτοῖσι σταθέντων, διὰ
 τῆς ἐναγχος διυλοῦσης δεξιότης ἐπικυρήσεως τῷ
 Ἰουνίῳ [L., Ἰουλίῳ] μηνὶ μετὰ θεῶν κεραιῶν τῆς
 ὑμῶν φιλανθρωπίας, ἅμα καὶ συνοδικῆς ὑπομνήμασι
 μετὰ μεγάλης χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἐπὶ τῷ κυρίῳ
 ἀγαλλιάμενοι ἐδιέξαμεθα καὶ ὥσπερ ἀπὸ τινων κυμάτων
 λύπης εἰς εὐκαίῳν γαλήνης λιμένα συνελθόντες καὶ
 ἐνωχύναντες μετὰ εὐχαριστίας ἠρέξαμεθα βοᾶν κύριε,
 σῶσον τὸν Χριστιανικώτατον ἡμῶν βασιλεῖα, καὶ ἐπά-
 νουσον αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἂν ἡμεῖς ἐπικαλέσθαι σε,
 οὐτως διὰ τῆς θεοπνεύστου σπουδῆς κατὰ πᾶσαν
 τὴν δικουμένην ἡ εὐσέβεια τῆς ἀποστολικῆς καὶ ἀλη-
 θούς παραδόσεως ἀνακωπυρεῖ, καὶ ἡ δυσώδης τῆς
 αἰρετικῆς φαυλότητος ἀχλὺς ἡματαιώθη. Ἄξιον οὖν
 ἐστὶ τῷ προφῆτῃ συμφέλλειν, καὶ λέγειν· Κύριε ἐν τῇ
 δυνάμει σου εὐφρανθήσεται ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐπὶ τῷ
 σωτηρίῳ σου ἀγαλλιάσεται σφόδρα. Τὴν ἐπεθυμίαν
 τῆς καρδίας αὐτοῦ ἔδοκας αὐτῷ, καὶ τὴν θέλῃσιν
 τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐκ ἐστέρησας αὐτόν. Ὁ γὰρ ὁ βα-
 σιλεὺς καθήμενος ἐπὶ θρόνου, καθὼς πού τις σοφώ-
 τατός φησι, ἐ τῷ οἰκίῳ αὐτοῦ σκοπῶ διασπᾶσθαι πᾶν
 πονηρόν. Καὶ γὰρ τοῖς μύθοις τῆς ὑμῶν εὐσεβείας τοῦ
 κυρίου συνεργούντος τὸ πονηρὸν διεσκορπίσθη, ὅπερ
 ἡ τοῦ διαβόλου πονηρία πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων
 ἀπάτην ἐπέγαγε καὶ τὸ ἀγαθὸν τῆς τῶν Χριστιανῶν
 πίστεως, ὅπερ ὁ Χριστὸς πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀν-
 θρώπων ἔχαρισται, τοῦτο ἐπικρατεῖ. Τοιγαροῦν τῶν
 συνοδικῶν τὸ ὕψος ἀνεδραμύντες, καὶ ἐπιμελῶς πε-
 ρεργασάμενοι, καὶ ἕκαστα τῶν ὑπομνημάτων ἀπαι-
 τήσαντες, τὰ αὐτά, ὅπερ καὶ οἱ τοῦ ἀποστολικοῦ
 θρόνου λαγαταριοὶ ἐξηγήσαντο, τοῖς συμφωνοῦσιν ἐγ-
 γράφαις, κύρομεν συμβαίνειν. Καὶ γὰρ ἐπίγνωμεν,
 ὅτι ἡ ἁγία καὶ μέγα καὶ οὐκ οὐκ ἐκτα σύνδοξ,
 ἥτις κατὰ Θεοῦ χάριν τῷ βασιλικῷ προστάγματι
 ἐναγχος ἐν τῇ βασιλείᾳ συνθηροῖσθαι πόλει, τὰ αὐτά,
 ὅπερ καὶ ἡ οὐκ οὐκ ἐκτα σύνδοξ [L., ὅπερ καὶ ὅλη ἡ
 σύνδοξ] ἡ τῷ ἁγίῳ καὶ ἀποστολικῷ τούτῳ θρόνῳ
 συγκείμενη ὧται καὶ τὴν δικουμένην ἐκτελοῦμεν, συνή-
 νεισι τε καὶ ἰψηρίσκατο ἐπὶ τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς ὀρθο-
 δόξου πίστεως, καὶ τοῖς τῶν πατέρων κανόσι, καὶ
 ὁμογνωμίᾳς ἅμα ἡμῖν συνωμολόγησε τὸν ἕνα τῆς
 ἁγίας καὶ ἀχωρίστου Τριάδος εἶναι τὸν Κύριον ἡμῶν
 Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀχω-
 ρίως, ἀδιειρώτως τυγχάνοντα, ὡς ἀληθῶς Θεόν

A synodalibus gestis, cum magno jucunditatis gaudio
 in Domino exsultantes, suscepimus : et quasi de quo-
 dam mœroris fluctu optate tranquillitatis portum
 ingressi, receptis viribus, cum gratiarum actionibus
 exclamare cepimus : Domine, saluum fac Christia-
 nissimum regem nostrum, et exaudi eum in die, in
 qua invocaverit te (Psal. xix) ; per cujus a Deo in-
 spiratum studium per totum orbem terrarum apo-
 stolice et veræ traditionis pietas flagrat, dum tetra
 caligo hæreticæ pravitatis evanuit. Merito igitur
 cum propheta canendum est ac dicendum : Domine,
 in virtute tua exaltabitur [etabitur] rex, et super sa-
 lutare tuum exsultabit vehementer. Desiderium anima
 ejus tribuisti ei, et voluntate labiorum ejus non frau-
 dasti eum (Psal. xx). Rex enim qui sedet in solio, sicut
 sapientissimus quidam ait, intuitu suo dissipat omne
 malum (Prov. xx). Etenim dissipatum est, Domino
 cooperante, vestræ pietatis laboribus malum, quod
 diaboli nequitia ad deceptionem hominum induxerat :
 et bonum Christianæ fidei, quod Christus ad salutem
 hominum contulit, obtinet. Igitur gestorum synoda-
 lium seriem recensentes, curiosaque diligentia sin-
 gula, quæque gesta sunt flagitantes, eadem quæ
 apostolicæ sedis legati narraverant, scriptis conso-
 nantibus convenire reperimus. Cognovimus enim
 quod sancta et universalis et magna sexta synodus,
 quæ per Dei gratiam imperiali decreto in regia urbe
 nuper congregata est, eadem, quæ et universum
 concilium assidens huic sanctæ sedi apostolicæ,
 cujus ministerio fungimur, senserit, atque decreverit
 sub orthodoxæ fidei integritate, regulisque majorum,
 atque concorditer nobiscum confessa est *, unum
 esse de sancta et inseparabili Trinitate nostrum Domi-
 num Jesum Christum, ex duabus et in duabus naturis
 inconfuse, inseparabiliter, indivise consistentem, ut
 vere Deum perfectum, et hominem perfectum eundem
 ipsum, salvaque proprietate uniuscujusque in eo
 convenientium naturarum, eundem ipsum divina
 operatum ut Deum, et humana inseparabiliter ope-
 ratum ut hominem, absque solo peccato : et duas
 idecirco naturales voluntates, duasque naturales
 operationes eum habere veraciter prædicavit, per
 quæ principaliter et naturarum ejus veritas de-
 monstratur, usque ad cognoscendam profecto diffe-
 rentiam, quarum sunt naturarum, ex quibus et in
 quibus unus idemque Dominus noster Jesus Chri-
 stus consistit ; per quæ revera probavimus, hanc
 sanctam et laudabilem atque prædicabilem sextam
 synodum, per misericordiam Dei, qui Christianæ
 fidei veritatem suis fidelibus reserat, apostolicam
 prædicationem inoffenso pede fuisse secutam, san-
 ctorumque et universalium quinque conciliorum
 definitionibus in omnibus consentientem, nihil su-
 per statuta orthodoxæ fidei augmentem aut minuen-
 tem, sed regiem et evangelicam semitam rectis-
 sime gradiem, et in his atque per eos sacrorum
 dogmatum lima, et probabiliū catholicæ Ecclesiæ
 patrum doctrina servata est, et regularis lima ad

* Ut in Epist. ejusdem Leonis ad episcopos Hispanie. HARD.

omnium ædificationem prolata. Sed et hoc vere dignum, Deoque gratissimum existit, quod apostolicæ prædicationis veritas, quæ imperialem exornat potentiam, et principalem clementiam servat, per augustissimæ pietatis edictum in toto orbe terrarum percrebuit, et sicut solis radius omnium hominum corda lustravit, ut inde rursus doctrinam pietatis spiritaliter perceperint, unde justæ dispensationis gubernacula benigne sibi præberi cognoscunt. Synodali igitur sententia, et imperialis edicti censura, tanquam ancipiti spiritus gladio, cum priscis hæresibus etiam novæ pravitatis error expunctus est: et qui auctores falsitatis exstiterunt, cum suæ blasphemie labe prostrati sunt: qui ore sacrilego tentaverunt asserere unam voluntatem et unam operationem in duabus substantialiter unitis naturis Domini nostri Jesu Christi, ex quibus et in quibus indivisibiliter et inconfuse constitit. Hanc igitur recte atque apostolicæ traditionis normam prædecessor meus Agatho, apostolicæ memoriæ papa, cum sua synodo prædicavit: hanc scriptis percurrentibus suæ suggestionis pagina vestræ pietatis per suos legatos emisit, approbens et confirmans testimoniis sanctorum ac probabilium Ecclesiæ doctorum, quam sancta nunc et magna synodus, Domini et vestro favore celebrata, suscepit, et in omnibus nobiscum amplexa est, ut pote beati Petri apostolorum principis sinceram doctrinam in ea agnoscens, et immutata pietatis in hac signa contractans. Sancta igitur universalis et magna sexta synodus, quam nutu Dei vestra clementia sedule convocavit, et cui pro Dei ministerio præfuit, apostolicam in omnibus, et probabilium patrum doctrina secuta est. Et quia definitionem rectæ fidei, ut dictum est, plenissime prædicavit, quam et apostolica sedes beati Petri apostoli (cujus licet impares ministerio fungimur) veneranter suscepit, ideoque et nos, et per nostrum officium hæc veneranda sedes apostolica concorditer ac unanimiter his, quæ definita sunt ab ea, consentit, et beati Petri auctoritate confirmat, sicut supra solidam petram, qui Christus est, ab ipso Domino adeptis firmitatem. Propterea sicut suscepimus atque firmiter prædicamus sancta quinque universalis concilia, Nicænum, Constantinopolitanum, Ephesinum primum, Chalcedonense, et Constantinopolitanum, quæ et omnis Christi Ecclesia approbat et sequitur: et ita quod nuper in regia urbe pio vestræ serenitatis annis celebratum est sanctum sextum concilium, ut eorum predissequamur et ea interpretans pari veneratione atque censura suscipimus, et hoc cum eis digne connumerari, tanquam una et æquali Dei gratia congregatum decernimus: et qui in eo fideliter convenierunt Christi Ecclesiæ sacerdotes, inter sanctos Ecclesiæ Patres atque doctores adscribendos æque censemus. Nam et istis, sicut et illis, idem Dei Spiritus salutem animarum operatus est, et hujus immarcescibilis fructus imperiali pietati vestræ a Domino reputabitur, cujus et per sæcula prædicando labore (mirabiliter Dei gratia cooperante) perfectum est. Anathematiza-

Α τῶν καὶ ἀνθρώπων τῶν αὐτῶν τοῦτον, σωζομένων τῆς ἰδιότητος μιᾶς ἐκείνης τῶν ἐν αὐτῷ συνελθουσῶν φύσεων· τὸν αὐτὸν τοῦτον τὰ θεῖα ἐνεργούντα ὡς θεὸν, καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀχωρίστως ἐνεργούντα ὡς ἄνθρωπον χωρὶς μίσης ἁμαρτίας· καὶ διὰ τοῦτο δύο φυσικὰ θελήματα, καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργίαι· ἰσχυαίᾳ ἀληθῶς ἐκέρυξε, δι' ὧν καὶ ἡ τῶν φύσεων αὐτοῦ πρωτοτύπως ἀληθῆα ἀποδείκνυνται· πρὶς ἐπίγνωσιν θελονότι τῆς διαφορᾶς ὧν εἰσι φύσεων, ἐξ ὧν καὶ ἐν αὐτῷ καὶ ὁ αὐτὸς κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς συνίσταται· δι' ἃς ἀληθῶς εἰδέμεν [L., πείρα ἐργωμεν]. ταύτην τὴν ἁγίαν καὶ ἀξιομαίετον κικηρυγμένην ἔκτην σύνοδον, ἣτις διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίας τὴν ἀλήθειαν τῆς Χριστιανικωτάτης πίστεως τοῖς πιστοῖς φανεροί, ἀπροσκόποις ποσὶ κατακολούθησατα τῷ τε ἀποστολικῷ κηρύγματι, καὶ τοῖς ὅροις τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμηνικῶν πάντε συνόδων, συναίνουσιν ἐν ἅπασι, καὶ τοὺς αὐτῶν περὶ πτυστομένην κανόνας, καὶ μηδὲν προστεθῆσαν ἢ ὑπεξείρουνσαν παρὰ τὰ ὀρισθέντα τῇ ὀρθοδόξῃ πίστει, ἀλλὰ τὴν βασιλικὴν καὶ εὐαγγελικὴν τριβὴν ἐξ εὐθείας βαδίζουσιν· καὶ ἐν αὐτοῖς, καὶ δι' αὐτῶν τὸ σχῆμα τῶν ἱερῶν δογμάτων, καὶ ἡ διδασκαλία τῶν τῆς καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἑαρίτων πατέρων ἐνυλάχθη, ἔτι δὲ καὶ ὁ κανονικὸς θεσμὸς τῶν προκομισθεισῶν [L., προκομιθῆ] πρὸς οἰκοδομὴν πάντων. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὑπάρχει ἀληθῶς ἄξιον καὶ τῷ Θεῷ εὐάριστον, ὅτι ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἥτις τὴν αὐτοκρατορικὴν δυναστείαν κατακοσμεῖ, καὶ τὴν βασιλικὴν γλαυθρωπίαν φυλάττει, κατὰ τὸ διάταγμα τῆς τεθεσμιωτάτης εὐσεβείας ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἐπαύξησε, καὶ καθάπερ ἑκτὶς ἑλὼν τὰς πάντων περιεκόσμευε καρδίας· ὅπως πάλιν εὖθις [L., ἐκείν] τὴν διδασκαλίαν πνευματικῶς τῆς εὐσεβείας κομίσωνται, ὅθεν ἐπιγινώσκουσιν ὀφείλουσιν εὐμενῶς αὐτοῖς παρασχεῖσθαι τῆς δικαίας οἰκονομίας τὴν κυβέρνησιν. Τοιγαρὺν συνοδικῇ ἀποφάσει, καὶ ψήφῳ βασιλικῷ διατάγματος, καθάπερ τῇ τοῦ πνεύματος διατόμῃ ῥομαία, ἅμα ταῖς παλαιαῖς αἰρέσεσι καὶ ἡ πλάνη τῆς καινῆς φαυλότητος ἐξικεντρήθη, καὶ οἱ ἀρχαῖοι τοῦ ψεύδους σὺν τῇ ἐαυτῶν βλασφημίᾳ ἐξωλήσθησαν· οἵτινες ἐπεχείρησαν στόματι ἱεροσὺλον ἐκτίθεσθαι ἐν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένων δύο φύσεων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ ὧν καὶ ἐν αὐτῷ ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως συνίσταται. Τοῦτον τοίνυν τῆς ὀρθῆς καὶ ἀποστολικῆς παραδόσεως τὸν τύπον ὁ προσηγασμένος μὲν Ἀγάλων ὁ τῆς ἀποστολικῆς μνήμης πάπας ἅμα τῇ τιμῇ συνόδῳ ἐκέρυξε· καὶ τοῦτον τοῖς προλαβοῦσιν ἐγγράφοις ἐν τῇ τῆς τιμῆς ἀναφορᾷ παρῇ τῇ ὑμετέρᾳ εὐσεβείᾳ διὰ τῶν οἰκείων λειτουργιῶν ἀνέπιμψεν, ἀποδεικνύων καὶ ἐπικυρῶν ταῖς τῶν ἁγίων καὶ ἐκκρίτων τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίᾳ χρησίμους, ὅτινα ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἁγία καὶ μεγάλη τοῦ κυρίου σύνοδος ἡ διὰ τῆς ὑμετέρης γενόμενης συνόδου εἰδέξατο [L., ὅτινα ἐπὶ τ. π. ἡ ἁ. καὶ μ. σίνodos ἡ διὰ τοῦ κυρίου, καὶ τῆς ὁμ. γυν. σπουδῆς εἰδέξατο], καὶ ἐν ἅπασιν αὐτῶν σὺν ἡμῖν περικετύξατο, ὡς τὴν εὐκρινῆ διδασκαλίαν τοῦ μα-

καρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων ἐν αὐτῷ ἐπενώσθησαν, καὶ σημεία θαλάσσιον εὐσεβείας ἐν αὐτῷ τούτῳ διασκηπτομένη. Ἡ οὖν ἁγία οἰκουμένη καὶ μεγάλη ἐκτὴ συνόδος, ἣν ἐπινύσει Θεοῦ σπουδαίως ἡ ὑμῶν φιλελευθέρια συνεκλήσε' τε καὶ προηγήσατο ἔνθεν τῆς εἰς Θεὸν ὑπουργίας, ἐν πασι τῷ ἀποστολικῷ κανόνι καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἐκροῶτων πατέρων ἐξηκολούθησεν. Καὶ ἐπειδὴ, ὡς προείρηται, τῆς ὁρθῆς πίστεως τὸν ὅρον τελείως ἐκέρυξεν, ὅνπερ καὶ ὁ ἀποστολικὸς θρόνος τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, οὕτως τὴν διακονίαν εἰ καὶ ἀνάξιοι ὄντες ἐκτελοῦμεν, σεβασμῶς ἐδίδετο· διὸ καὶ ἡμεῖς, καὶ διὰ τῆς ἡμετέρας τάξεως οὗτος ὁ προσκυνητὸς καὶ ἀποστολικὸς θρόνος ὁμογνωμῶς τε καὶ ὁμοψύχως τοῖς παρ' αὐτῆς ὁρσθεῖσαι συναίνῃ, καὶ τῇ αὐθεντίᾳ τοῦ μακαρίου Πέτρου βιβαίῳ, καθάπερ ἐπὶ στερεῇ πέτρᾳ, πῶς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου τὴν στερέωσιν κομίζομεναι. Διὰ ταῦτα οὖν παθὼς διχόμεθα, καὶ βιβαίως κηρύττομεν, τὰς πέντε ἁγίας καὶ οἰκουμένικας συνόδους, τὴν τε ἐν Νικαίᾳ, καὶ Κωνσταντινουπόλει, καὶ τὴν ἐν Εἰρήσῳ πρώτην, καὶ τὴν ἐν Χαλκιδόνι, καὶ πάλιν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἅστας καὶ πᾶσα ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία κυροῖ, καὶ ταύταις ἀναλυνθεῖ· οὕτω καὶ τὴν νουστὶ ἐν τῇ βασιλευσύνῃ πόλει εὐσεβεῖ ἐπινύσει [ἐπαγνώσκαμι, L.] τῆς ἡμετέρας γαληνότητος ἐπιτελισθίσαν ἁγίαν ἐκτὴν σύνοδον, ὡς ταῦτα ἐρμηνεύουσιν, καὶ ταύταις ἐπακλόουθον, τῷ ὁμολίᾳ σεβασμῶν κρίνοντας διχόμεθα, καὶ ἀξίως ἅμα ταύτας συναρμολογεῖν αὐτὴν ψηφίζομεθα, ὡς καὶ αὐτὴν ὡσαύτως τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι συναβροισθεῖσαν, εἴτα δὲ καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ πίστις συνελθόντας ἱερεῖς τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ὁμοίως ἀναγρίσθαι κρίνομεν. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτοις, καθὼς καὶ ἐν ἐκείνοις τὸ αὐτὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα τὴν τῶν ψυχῶν σωτηρίαν ἐνέργησε· καὶ ὁ αὐτὸς καρπὸς ὁ ἀμέραντος· τῇ ἡμετέρᾳ εὐσεβεῖ βασιλείᾳ καταλογισθῆσεται παρὰ τοῦ κυρίου, ὅστινος τῷ μόχθῳ συνεργούσης τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος θαυμαστὸς ἀποτελέσθη εἰς αἰῶνας κληρονομήν. Προσηπιτούτας συναναθεματίζομεν πάσας τὰς αἱρέσεις, καὶ τοὺς τούτων ἄπαντας ἀρχηγούς καὶ σπεύστας, εἴτινες κατὰ τῆς ὁρθοδόξου καὶ ἀποστολικῆς πίστεως ταῖς τοῦ διαβόλου ἀπάταις κρατυνόμενοι πλάνως ψεύδους ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπιχείρησαν παρειαγαγεῖν· τούτῳσιν Ἀρειοί, Σαβίλλιοι, Μακεδόνη, Ἀπολλινάριοι, Εὐνόμιοι, Νεστόριοι, Εὐτυχία, Διόσκοροι, Τιμοθεοί, Σιθέρων, Θεμιστίων, Ὀργεῖνον τὸν καὶ Ἀδαμάντιον, Διδύμων, καὶ Εὐάγριον· ὡσαύτως τὰ συγγράμματα Θεοδώρου τὰ κατὰ τὴν δεκάβου κερφαίων τοῦ ἀγριωτάτου Κυρίλλου μετὰ τῆς ἐπιστολῆς τῆς λεγομένης Ἰδᾶ πρὸς Μάρκον τὸν Πέρσαν σταλίσας· ἅμα δὲ αὐτοῖς καὶ Ἰακωβόν, καὶ Θεόδωρον [L., Θεοδόστον], καὶ Γαϊανόν, Ἀνθίμον, Ζωόραν, Δονάτον, Νοβάτον, Πρισκιλλιανόν, Παῦλον, Φωτεινόν, Πιλάγιον, Κελέστιον, Ἰουλιανόν, Φαῦστον καὶ Μαξιμίνον· οὓς ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πιστῶν Πατέρων, αἵτε δὲ ζήσαντες τῆς

Amus præterea, atque execramur omnes hæreses, omnesque earum auctores atque fautores, qui adversus apostolicam et orthodoxam fidem diabolicis decepti fallacis, falsitatis errores in Ecclesiam conati sunt introducere, id est, Arium, Sabellium, Macedonium, Apollinarem, Eunomium, Nestorium, Eutychem, Dioscorum, Thimotheum, Severum, Themistium, Origenem, qui et Adamantius, Didymum, et Evagrium, similiter scripta Theodoriti adversus duodecim sancti Cyrilli capitula, cum epistola, quæ dicitur Ibae, missa ad Marim Persam, et una cum eis Jacobum, Theodosium [G., Theodorum], Gajanum, Anthimum, Zoaram, Donatum, Novatum, Priscillianum, Paulum, Photinum, Pelagium [G., Celestium, Julianum] Faustum, Maximum, quos sancta catholica atque apostolica Ecclesia de catalogo fidelium Patrum, ut pote zizania de area dominicæ Ecclesiæ, gehennæ supplicio abdicanda, per ventilabrum divine discretionis abiecit. Pariterque anathematizamus novi erroris inventores, id est, Theodorum Pharanitanum episcopum, Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum, Constantinopolitanæ Ecclesiæ successores [subsessores, id est, insidiatores] magis quam præsidēs] magis quam præsules, nec non et Honorium, qui hanc apostolicam Ecclesiam non apostolicæ traditionis doctrina lustravit, sed persana proditiōne immaculatam fidem subvertere conatus est [G., immaculatam maculari permisit]. Et omnes, qui in suo errore defuncti sunt: similiter anathematizamus, et abominamur imitatores eorum et complices, qui dudum fuerunt, vel nunc usque sunt, id est Macarium quondam fallacissimum Antiochiæ Ecclesiæ deceptorem, cum sui erroris discipulo, imo magistro Stephano: et cum eis Polychronium novum, ut vere dictum est, Simonem, qui hereticæ pravitatis delictus phantasmate, mortuos suscitare pollicitus, dum vanam ejus præsumptionem effectus non sequitur, fallax et in hoc omnibus comprobatus est: et qui similia eorum sapuerunt, vel sapient, et qui unam videlicet voluntatem et unam operationem dicere præsumperunt, vel præsumunt in duabus naturis Domini nostri Jesu Christi, quos et sancta universalis supra memorata sexta synodus abdicavit: et Macarium quidem de præsulari dignitate deiecit, discipulumque ejus Stephanum, et Polychronium senem vanissimum, sacerdotii honore frustravit, eorumque participes atque socios, qui noluerunt intelligere ut bene agerent, et iniquitatem meditati sunt in cubilibus sui [Psal. xxxv], qui suos et præsertim Macarii errores hoc illicque disseminari conati sunt. Et dum sub civili tegmine latens lupo appareret, et pro pastore fur et latro compertus est, a vero pastore ovium Christo, ut pestifer ac devastator abjectus est. Idcirco digne anathematis stylo [telo] percussi sunt, et æternis vinculis colligati, penitere nolendo, insolubilibiter tenentur obstricti: ne rursus in effrenatæ præsumptionis audaciam, concitati, suæ pestiferæ doctrinæ contagio quemquam de simplicibus fœderent; qui etiam nunc usque in sua ob-

stinatione pervaciante perseverare maluerunt, quam ad veritatis cognitionem, ut salvarentur, penitudo [penitentes] converti. Obduravit enim cor eorum diuturna malitia, et omnibus claruerunt conscientie magis quam ignorantie labe [clade] prostrati, ut sponte rebelles apostolicæ veritatis, et suam magis quam Dei gloriam inquirentes, cum Deus moneat ad poenitentiae correctionem delinquentes exhortans: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat* (Ezech. xviii). Nam quod per divalia scripta vestra pietas nostram exiguitatem commonere dignata est, ut salutari doctrina et orthodoxæ fidei dogmatibus imbuerentur, quatenus ad sanæ fidei scientiam pervenirent, ut ægrotis et naufragantibus circa fidem, sedulo eis manum spiritualis doctrinæ porreximus, ut ad portum veritatis pertingerent, et medicinalia monita ad cognoscendam sanæ scientiæ rectitudinem indesinenter contulimus: et quod ad nostrum ministerium congruit, admonitionis remedia non omisimus cupientibus exhibere. Licet autem scripturæ etylus, pro statu apostolicæ et evangelicæ fidei admiranda certamina vestræ clementiæ et vigilantiam singularem narrare non sufficiat, non tamen ideo prætermittenda sunt fortitudinis insignia, dum ubique orbis universus ejus canit præconia. O sancta mater Ecclesia, exsurge, depone pallium mœroris, et indue te stolum jucunditatis tuæ. Ecce filius tuus constantissimus principum, defensor tuus, adjutor tuus. Ne commovearis, accinctus est gladium verbum Dei, quo dividit incredulos a fidelibus, induit se lorricam fidei, et galeam salutis spem. En propugnator tuus, confide, ne metuas, novus David, non ille rex unius gentis Judaicæ, sed hic tuus Christianæ plebis piissimus princeps, Nazareni sanguine purpuratus, dejecit Goliath magniloquum hostem tuum, et cunctum agmen ejus huc illucque dispersit: percussit frontem ejus jactu lapidis (I Reg. xvn), ubi non inerat signaculum pietatis, amputatum est caput ejus, et in membris ejus nullus vigor relictus est. En ubique triumphus portatur in pilo. Congregamini pariter et venite, o religiosissimæ Christi Ecclesiæ, cum sacerdotibus plebes toto orbe diffusæ, canite magna voce, et dicite: Vicit novus David a constantissimus Augustorum, non in millibus solum (nec enim generalem evangelicæ prædicationis victoriam numerorum vinculis quisquam poterit comprehendere), sed et ipsum principem et hostem, et ducem, ac incentorem omnium malorum et eorum diabolium, cum suis legionibus atque fautoribus, per arma veræ atque orthodoxæ, et apostolicæ traditionis et confessionis extinxit. Exsulta nunc secunda sancta mater Ecclesia de libertate tua sæpius impugnata, sed non derelicta. Suscitavit rex tuus invictissimus Christus principem piissimum propugnatores tuum, benefactorem tuum atque opulentissimum largitorem, cujus studio orthodoxa fides recollecto splendore toto orbe irradiat, fideles omnes gratiam referentes exsultant, infideles mœror atque dejectio comprimit et confundit, Ecclesiæ Christi

* Allusio ad nomen Latinum Constantini. HARD.

A διαποτικῆς ἀλλοτρίας, λέγω δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀποκηρυχθέντας ταῖς κοίταις τῆς γένεως τῷ πτῶμ τῆς θείας κρίσεως ἀπεβάλετο. καὶ ὡσαύτως ἀναθιμίζομεν τοὺς ἐγυρετάς τῆς νῆας πλάνης· τοῖσι Θεόδωρον τὸν τῆς Φαράν ἐπίσκοπον, κύρον τὸν Ἀλεξανδρείας, Σίργιον, Πύρρον, Παῦλον, Πίτρον, τοὺς τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ὑποκαθιστὰς μάλλον, ἢ περ καθηγτάς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὄντορας, ὅστις ταύτην τὴν ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν οὐκ ἐπεχείρησε διδασκαλίᾳ ἀποστολικῆς παραδόσεως ἀγρίσαι, ἀλλὰ τῇ βιβλίῳ προδοσίᾳ μαθεῖναι τὴν ὁσίαν παρεχώρησι. καὶ πάντας δὲ τοὺς ἐν τῇ ἐαυτῶν πλάνῃ τελευτῶντας· ὡσαύτως δὲ βεβηλωμένα καὶ ἀναθιματίζομεν τοὺς τοῦτων μιμητὰς καὶ συνίστορας, τοὺς τε ἡδὴ ἐκπαῖαι καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὄντας, τοῖσι Μακάριον τὸν γενόμενον ἀπατίειν τῆς Ἀντιοχείας Ἐκκλησίας ὅμα τῷ σὺν αὐτῷ τῆς πλάνης μαθητῇ, μάλλον δὲ διδασκάλῳ Στεφάνῳ· καὶ σὺν αὐτοῖς Πολυχρόνιον τὸν νέον ὡς ἀληθῶς Σίμωνα· ὅστις τῇ φαντασίᾳ παιζόμενος τῆς αἰρετικῆς φανλοσύνης ἐγείρειν νεκροὺς ἐπηγεῖατο· τοῦ δὲ ἀποτελισματος τῇ μιμητῇ αὐτοῦ κατατολήσει μὴ ἐπομένου, ἐν πᾶσιν ἀπατεῶν ἰδεῖσθαι· ἐτι δὲ καὶ τοὺς τὰ ὅμοια αὐτῶν φρονήσαντας, ἢ φρονούντας, τοὺς θιλοντοῖ ἐν θίλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν φάσκον κατατολῶσαντας, ἢ κατατολῶντας, ἢ μέλλοντας κατατολῆναι ἐπὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὓς ἀπεκάρηεν ἡ προσημνομένη ἁγία καὶ οἰκουμένη ἐκτὴ συνόδος. καὶ τὸν Μακάριον μὲν τοῦ τῆς προδρίας ἀξιώματος ἀπεβάλετο, τὸν δὲ μαθητὴν αὐτοῦ Στεφάνον, καὶ Πολυχρόνιον τὸν μεματαιωμένον γίνοντα τῆς ἱερατικῆς ἐξέκοψε τιμῆς, τοὺς τε τούτων μιτῶχους καὶ ἐπαίρους, οἵτινες οὐκ ἠβουλήσαν συνίναι τοῦ ἁγίου, ἀνορίαν δὲ λογίσαντο ἐπὶ ταῖς κοίταις αὐτῶν· οἵτινες τὰς ἰδίας πλάνας πανταχοῦ ἐπεχείρησαν κατασπεῖραι, κατ' ἐξάρτητον ὁ Μακάριος. καὶ ὑπὸ τὴν δορὰν τοῦ προβάτου λαθάνων ἐπαυράθη λύκος, καὶ ἀντὶ ποιμένος κῦρῃ κλέπτης, καὶ ληστής ἀπερρίθη ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ τῶν προβάτων ποιμένος, τοῖσι τοῦ Χριστοῦ ὡς πολιορκητῆς καὶ λοιμοφόρος. διὸ καὶ τῷ ἀναθιμώτῳ δόρατι ὁμοίως ἐπλήρησαν, καὶ αἰωνίως συνδεθέντες δισμοῖς, μὴ βουλόμενοι μετανοῆσαι ἀνευλύτως ἀναπρογίντες κατέχονται· μήπως πάλιν διαναστάντες τῷ μισμῷ τῆς οἰκίας λοιμοφόρου διδασκαλίας, τῇ ἀχαλυνῶν αὐτῶν τάλμῃ τινὰς τῶν ἀπλουστέρων μολύνων· οἵτινες καὶ μέχρι τοῦ παρόντος ἐπιμύνης τῇ οἰκίᾳ αὐτῶν ἐνστάσει προσμύναι ἠθίλσαν, ἢ περ [ἐπερ] ἵνα πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ὑποστρέψαντες σωθῶσι. τῇ γὰρ χρονίᾳ κακίᾳ ἐσκληρύνθη ἡ καρδία αὐτῶν· καὶ παρὰ πάντιν ἐφάνησαν συνιδῶσι μάλλον, ἢ περ ἀγνοίᾳ ἐξολισθήσαντες, ὡς ἐκουσίως ἐπιμαχόμενοι τῇ ἀποστολικῇ ἀληθείᾳ· καὶ μάλλον τὴν ἐαυτῶν, ἢ περ τὴν τοῦ Θεοῦ λόγον ἐπζητοῦντες, ὑπόταν ὁ κύριος ὑπομνήσασθαι τοὺς πλημμελοῦντας προτρέψαντες πρὸς διόρθωσιν μετανοίας. «Οὐ γὰρ βούλονται τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλ' ἵνα ἐπιστραφῇ καὶ ζῷσθαι.»

Ὅτι γὰρ ὑπομνήσκων κατὰξίωσεν ἡ ὑμετέρα εὐ-
σίβεια διὰ θείων αὐτῆς γραμμάτων τὴν ὑμετέραν
οὐδένωτα, ἵνα μνησθῶσιν ἐν τοῖς δόγμασι τῆς ὀρθο-
δόξου πίστεως, καὶ τῆς σωτηριώδους διδασκαλίας,
ὅπως φθάσωσι πρὸς τὴν τῶς ὑμῶν πίστει γνώσιν,
ὡς ἀσθενοῦσι καὶ περὶ τὴν πίστιν ναυαγοῦσι τού-
τοις χεῖρα πνευματικῆς διδασκαλίας ἐπιθεωρῶμεν
σπουδαίως, ἵνα πρὸς τὸν τῆς ἀληθείας λιμένα ἀρί-
κωνται· καὶ πρὸς τὸ ἐπιγρῶναι τῆς ὑγιαίνουσας
πίστεως τὴν ὀρθότητα ἀδιαλείπτως ἱατρικὰ βοηθή-
ματα παρέχόμεθα κατὰ τὸ ἀρμόζον τῇ ὑμετέρᾳ
διακονίᾳ, οὐ παρλίκομεν ὑπομνήσεως ἱατρῶν πα-
ριστῆν τοῖς ἐθίλουσι. Ἐὰν εἰ δὲ πρὸς τὴν κατὰ-
στασιν τῆς εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως ὁ
χαρακτὴρ τῆς γραφῆς τοὺς θαυμαζομένους ἀγῶνας
τῆς ὑμετέρας πρᾶξιτος, καὶ τὴν μονογινῶς ἐνοῦσαν
αὐτῇ ἀγρυπνίαν οὐκ αὐταρκεῖ διατηρησθαι, ἀλλ' οὐ
διὰ τοῦτο τῆς ἀνδρείας ὑμῶν τὰ ἐξαιρετα σιωπῇ
παρεπίμνηται τοῦ παντός κόσμου πανταχοῦ ταῦτα
βοῶντος. Ὡς ἅγια μήτηρ Ἐκκλησία, ἀνάστηθι, ἀπέθου
τὸ ἐνδύμα τῆς στυγνότητος. καὶ ἰνδύσαι τὴν στολὴν
τῆς εὐφροσύνης σου. Ἰδοὺ ὁ υἱός σου ὁ συστατικώτατος βασιλεὺς, ὁ σὸς ἐκδικητὴς καὶ βοηθὸς σου. Μὴ ταραχῆς·
περιεξέσκατο γὰρ βορβαῖον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ διαιρεῖ τοὺς ἀπίστους ἀπὸ τῶν πιστῶν· ἐκδύσασθε πίστεως
θώρακα, καὶ περιβεβλημένοι σωτηρίας ἐλπίδα. Ἰδοὺ ὁ σὸς πρίμαχος ὁ νίος Δαβὶδ. Μὴ φοβῆθης, θάρσει· οὐ γὰρ
ἐκείνος ὁ ἐνὸς τοῦ Ἰουδαίου ἔθνους βασιλεὺς, ἀλλ' οὗτος ὁ σὸς, ὁ τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ εὐσεβέστατος βασιλεὺς
πορφυρωθεὶς ἐν τῇ τοῦ Ναζωραίου αἵματι, τὸν σὸν πολέμιον τὸν μεγαλοδύναμον Γολιάθ κατέβαλε, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ
τὴν φάλαγγα πανταχοῦ διεσκόρπισε, καὶ ἐπάταξεν αὐτοῦ πληγὴ λίθου τὸ μέτωπον, ἔνθα σφραγίς εὐσεβείας οὐχ
ὑπάρχει· καὶ τῆς κεφαλῆς ἀκαρτερείας οὐδεμία ἰσχὺς περιελείβηται. καὶ ἰδοὺ πανταχοῦ ἐπὶ δόρατος θραμβεύει-
ται. Συνδρομήσθε οὖν καὶ συνελθίτε, ὡς εὐσεβέστατος παντός τοῦ κόσμου οἱ λαοί, ἅμα τοῖς ἱερεῦσι τῶν τοῦ Θεοῦ
Ἐκκλησιῶν, ἄσπετα μεγάλη τῇ φωνῇ λέγοντες· Ἐνίκησεν ὁ νίος Δαβὶδ, ὁ συστατικώτατος τῶν ἀνθρώπων, οὐ μόνον
ἐν χιλιᾷται· ρυθὲ γὰρ τὴν καθολικὴν νίκην τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος δυνάσται τις ἀριμνητικός συμπεριλαβεῖν·
ἀλλ' ἔτι μὴν καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν καὶ πολέμιον καὶ ἡμίονα καὶ ἐρριστην πάντων τῶν κακῶν καὶ τῆς πλάνης τὸν
διέβολον μετὰ τῶν αὐτοῦ ταγμάτων καὶ τῶν συνδρόμων τῷ ὅπλῳ τῆς ἀληθείας ὀρθοδόξου καὶ ἀποστολικῆς παραδῶ-
σεως καὶ ὁμολογίας κατέστειλεν. Εὐφρανέσθαι οὖν, ἅγια μήτηρ Ἐκκλησία, ἀμέριμνος ὑπάρχουσα περὶ τῆς σῆς ἡλε-
θρίας, ἡ πολλὰς καταπολεμηθεῖσα, ἀλλὰ μηδαμῶς ἠγκαταλειβεῖται. Ἀνίστασαι γὰρ ὁ σὸς αὐτῶν βασιλεὺς ὁ
Χριστὸς βασιλεὺς φιλοχρίστου τὸν σὸν ὑπέρμαχον, τὸν σὸν ἐνεργέτην καὶ πάροχον [εὐπάροχον]· οὗτος τῷ σπου-
δάσματι τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τὴν ἑαυτῆς ἐπισυνάγουσα λαμπρότητα ὅλον καταναγίζει τὸν κόσμον· καὶ πάντες εἰ
πιστοὶ ἀγαλλιώνται εὐχαριστίας ἀναπέμποντες, τοὺς δὲ ἀπίστους ἡ λύπη καὶ ἡ κατάβλησις καταπαύει, καὶ
συντελεῖ· αἱ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαι ἀνέπνευσαν βροθεῖσαι ἀπὸ πασῶν τῶν ἰδίων περιστάσεων, καὶ τοῖς βασιλεῦσι
περιβαλλόμεναι δώροις, καὶ τῇ αυτοκρατορικῇ ὀχυροῦνται προστασίᾳ· αἰσθαι καὶ ἡ σιθασμωτικότητα ὑμῶν εὐσεβείᾳ
τοῖς δεσποτικαῖς ἐντολαῖς τὸν Χριστὸν μιμουμένη ἐπαγγέλλεται· Ἐἰδοὺ ἐγὼ μετ' ὑμῶν εἰμι ἕως τῆς συντελείας τοῦ
αἰῶνος, ὥσπερ ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, οὗτος τοῖς διδάγμασι νίχηται, καὶ τῆς αἰωνίου βασιλείας καὶ διηνεκῆς
δόξης ἐν ἀπολαύσει γίνεσθαι· καὶ καθολικῶς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ κράτος αὐτῆς αἰωνιζόντως πλατύνεται. Τῶν δὲ
παρουσῶν ἀναφορῶν διὰ χριστὸν ἀποκομιστὴν Κωνσταντῖνον τὸν ὑποδάκνον καὶ μέγαν ἡμῶν τούτου τοῦ ἀποστολικῆς
θρόνου, τὸν καὶ πρὸ μικροῦ μετὰ τῶν ληκατιῶν τοῦ τῆς ἀποστολικῆς μήτης τοῦ προσηλασμένου με παραγνύ-
μιον ἐν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τῇ αὐτῇ ἐπιτελεσθίσῃ, τῇ συνήθει φιλανθρωπίᾳ ἡ ὑμετέρα βασιλικὴ μεγαλοφυχία
διέσθαι καταξίωση, καὶ ταῖς ἀναφοραῖς αὐτοῦ τὸ οὐς τῆς εὐμενείας ἐπιελίγη, καὶ ὡς δάκνον ἀξίως διέσθαι. Τὸ
εὐσεβὲς τοῦ δεσπότης κράτος ἡ οὐράνιος διαφυλαχὴ χάρις, καὶ πάντων τῶν ἐθνῶν τοὺς αὐγίνας ὑποτάξῃ.

† EPISTOLA IV.

LEONIS II AD EPISCOPOS HISPANIE.

Sexti generalis concilii acta narrat, in quo damnatis
hæreticis, catholice fidei definitio de duabus in

• Anno 682, cum Leo non dum esset papa. HARD.

• Epistola. Hanc cum tribus sequentibus Baronius
velut spurias rejecit, quod in omnibus et singulis
inculcetur concilium œcumenicum nona indictione
(*) absolutum fuisse, cum tamen acta novissimarum

(*) Pontifex non dixit omni ex parte absolutum IX ind.,
sed tantum celebratum, quod verissimum est. Adde quo-
dam tantum actiones XXVII et VIII, jam inchoata XI et

A de cunctis oppressionibus liberatæ respirant, donis
imperialibus confiventur, principali presidio munien-
tur, quibus Dominicis verbis augusta vestra benigni-
tas Christum imitando pollicetur! Ecce ego vobiscum
sum usque ad consummationem sæculi (Matth. XXVIII),
ut Dominus Jesus Christus, cujus exemplis utitur,
et æterno ejus regno et perenni gloria potiat, et in
orbem terrarum generaliter atque perenniter ejus im-
perium dilatetur. Præsentis denique suggestionis exi-
gium portatorem Constantinum subdiaconum regiona-
rium hujus sanctæ apostolicæ sedis, qui et nuper cum
legatis apostolicæ memoriæ prædecessoris mei inter-
fuit sanctæ synodo inibi celebratæ, clementia consu-
eta dignum exceptione censeat vestra regalis magnani-
mitas, ejusque suggestionibus aurem pietatis accom-
B modet, ut autem ministrum dignanter suscipiat. Pius-
simum domini imperium gratia superna custodiat, et
ei omnium gentium colla subternat. Data Nonis Maii,
indictione decima. [Data... decima desunt in Græco.]

B Christo voluntatibus et operationibus promulgata
fuit, quam transmittit omnibus manifestandam, cui-
que ipsi episcopi subscribere debeant.

Dilectissimis fratribus universis ecclesiarum Chri-
sti præsulis per Hispaniam constitutis Leo.

actionum testentur ipsam synodum decima actione
absolutam esse. Et maxime quidem ideo quod his
litteris dicantur mitti in Hispaniam non ipsa acta
synodalia, sed tantum definitio synodi, edictum im-
peratoris, et synodalis sermo acclamatorius, quæ

CP. X ind. Decies 11 et 16 Sept. celebratæ sint, antiquam
Romæ et in diebus indictionis X a die 24 ejusdem Sept.
numerari cepisset. MANS.

Cum diversa sint hominum studia, quibus humana dispensari creditur vita, unum est tamen pietatis officium, quod potest ad æternæ vitæ perducere quæstum et meritum; in quo omnem consortem fidei Christianæ æquum est studere. Cui nempe Spiritus sancti dignatio suæ gratiæ inspirat affectum, et inoffensum demonstrat operum bonorum effectum, quia Spiritus (ut Dominus docet) ubi vult spirat, et vocem ejus audis (Joan. iii) et quia ejus est incomprehensibilis gratia, connectit et perhibet, et nescis unde veniat. Scientes igitur ac satisfacti, quia est in vobis Christianæ religionis flagrans studium, ulnisque spiritualibus amplectimini semina cœlestis doctrinæ, et evangelicæ atque apostolicæ traditionis in vobis fructificat fervor et puritas, pro qua hæc sancta ecclesiarum omnium mater apostolica sedes usque ad victimam desudavit semper et desudat, et prius (si hoc divina majestas censuit) animam a corpore temporaliter deligit sequestrari, quam proditione sacrilega se a confessione veridica pro temporali delectatione vel afflictione sejungi. Quia citra hanc sicut æternæ beatitudinis præmium, quam sanctis suis Dominus præparavit, adipisci non suppetit; ita quod lugubriter ejulandum est, a Deo vivo et vero per errorem falsidici dogmatis factum extorrem æternis cruciatibus evenit mancipari. Sed quia nunc per gratiam Dei Christianissimo filio nostro Constantino imperatore regnante (quem ad hoc pietatis officium elegit atque præelegit superna clementia) recte confessionis atque apostolicæ traditionis fulgor hæreticæ pravitatis expulsa caligine per totum orbem terrarum veluti clarum jubar effulsit, et pax atque concordia veritatis inter cunctos ecclesiarum Christi præsules regnat de pacifica in Christum confessione descendens, qui pax vera et salutaris est, per quem reconciliamur ad Deum. Sciat vestra sinceritas, et Christianis omnibus innotescat Dei omnipotentis mira magnalia: quia in Constantinopolitana urbe clementissimus noster, imo beati Petri apostoli filius imperator, armatus zelo Dei, ac desiderio pietatis accensus, episcopis ex totius mundi partibus aggregatis, quando [Edit. Rom., quod] ex multo tempore fideliter cupiebat, dum censuit majestas superna per nuper elapsam novam [nonam] indictionem explevit. Universale itaque sanctum sextum concilium celebratum est, ad quod celebrandum ex prædecessoris nostri apostolicæ memoriæ domini Agathonis pape persona presbyteri diaconique directi sunt. ^a De diversis autem ^b conciliis huic sanctæ apostolicæ sedi, cujus ministerio fungimur, subjacentibus, archiepiscopi sunt a no-

sunt minima pars synodaliū actorum. Verum canone secundo concilii Toletani XIV testantur episcopi se cum epistola Leonis ipsa (*) integra acta synodalia acceperisse. Veram igitur Leonis epistolam ad episcopos Hispaniæ cum actis synodalibus transmissam excidisse oportuit, solum spuris et commentitiis adhuc exstantibus. Manuscriptam hanc ex bibliotheca

(*) Vox illa abest a canone, neque vero integra mittere potuit, cum nondum fuissent, ipso Leone teste, e Græco Latine versa. Id.

A bis destinati, qui cum pio principe simul et omnibus qui ejus mandato convenerunt ecclesiarum præsulis presidentes ac considerantes, primum quidem sancta quinque universalia concilia, et venerabiles Ecclesiæ Patres, quorum libri ac testimonia hinc fuerant destinata, cum tomo dogmatico apostolicæ memoriæ nostri decessoris domini Agathonis pape atque pontificis, et responsis totius nostræ synodi pro confirmatione duarum naturalium voluntatum et operationum in uno Domino nostro Jesu Christo, et condemnatione eorum qui aliter docuerunt vel crediderunt, et hæc singula relegerunt ac retractarunt. Et quia quæ Dei sunt cum ejus timore atque amore scrutati sunt, ejus nutu ^c vere per eos confessionis sinceritas demonstrata ac confirmata est: erga quod synodalis definitio dictis apostolicorum virorum consona protestatur; ex quibus vestram satisfieri dilectionem confidimus. Qui vero adversum apostolicæ traditionis puritatem perduelliones exstiterant, abeuntes quidem æterna condemnatione multati sunt, id est, Theodorus Pharanitanus, Cyrus Alexandrinus, Sergius, Pyrrhus, Paulus, Petrus Constantino-politani, cum Honorio, qui flammam hæretici dogmatis, non ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem exstinxit, sed negligendo confovit: qui vero superstites ad veritatis confessionem per medellam pœnitentiæ converti noluerunt, de præsulari ac sacerdotali gradu dejecti sunt, id est, Macarius ex Antiocheno præsule, cum Stephano ex abba presbytero ejus discipulo, imo erroris hæretici incentore, et quondam sene Polychronio ex abba presbytero novo Simone: qui merito de ecclesiis Christi ut mercenarii infideles expulsi, quorum noxii successores et perversores exstiterant, et huc exsules deportati sunt, ut reatus sui et blasphemiarum in Deum opprobria recognoscant, sub contemptum ac denotationem fidelium omnium constituti. Et quia quæque in Constantinopolitana urbe universali concilio corrente celebrato gesta sunt propter linguæ diversitatem, in Græco quippe conscripta sunt, et necdum in nostrum eloquium examinate translata; definitionem interim ejusdem sancti sexti concilii et acclamationem, quod prosphonicus dicitur, totius concilii factam ad piissimum principem, pariterque edictum clementissimi imperatoris ad omnium cognitionem ubique directum, in Latinum de Græco translatum, per latorem præsentium Petrum notarium regionarium sanctæ nostræ ecclesiæ, vestræ dilectioni direximus; etiam acta totius venerandi concilii directuri dum fuerint elimata transfusa, si hoc et vestra bonis studiis fer-

Toletana nobis communicavit reverendus et eximius vir dominus Jacobus Hutterus sanctæ theologiæ doctor, et metropolitane ecclesiæ Coloniensis canonicus presbyter, quam et cum editione epistolarum Romanorum pontificum contulimus. SEV. BIN.

^a Insinuat hic auctor epistolæ quod concilium cœcumenicum ad sua usque tempora durarit: unde patet Leonem hujus epistolæ scriptorem non fuisse. Baron., an. 683, num. 18. MANSI.

^b Concilia hoc loco provincias significant. Id.

^c Lege veræ. HARD.

vens charitas delectatur. Hortamur proinde vestram A
divinis ministeriis mancipatam in fidei veritate concordiam, ut summam sedulitatem atque operam præbeatis, paribusque laboribus accingamini pro amore atque timore Dei, Christianeque profectu religionis, et apostolicæ prædicationis puritate, ut per universos vestræ provinciæ præsules, sacerdotes et plebes, per religiosum vestrum studium innotescat, ac salubriter divulgetur, et ab omnibus reverendis episcopis una vobiscum subscriptiones in eadem definitione venerandi concilii subnectantur, ac sit profecto in libro vitæ properans unusquisque Christi ecclesiarum antistes suum nomen ascribere, ut in unius evangelicæ atque apostolicæ fidei consonantia nobiscum et cum universali sancta synodo per suæ subscriptionis confessionem tanquam præsens spiritu conveniat: quatenus Domino nostro Jesu Christo, cum in glorioso ac terribili potentatu ad iudicandum advenerit, cum titulo orthodoxæ confessionis occurrens consortem se traditionis apostolicæ per manus suæ demonstrat signaculum: * ut dum apostolorum Christi quoque confessionem zelo veræ pietatis amplectitur, beato consortio perfruatur, revolvens semper in cordis arcanis sententiam Domini prædicantis: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor eum coram Patre meo, qui in cælis est (Matth. x).* Quia et nos, qui licet impares, vice tamen apostolorum principis fungimur, dum vestrarum subscriptionum paginas ^b cum Dei præsidio per latorem præsentium suscepimus, has apud beati Petri apostolorum principis confessionem deponimus, ut eo mediante atque intercedente, a quo Christianæ fidei descendit vera traditio, offeratur Domino Jesu Christo ad testimonium et gloriam ejus mysterium fideliter contentium ac subscribentium, qui vere de se confessionis præconium, quod per tot temporum lapsus hæreticis opprimebatur insidiis, ex inspirato per sedulum pii principis studium, clare veritatis radiis ubique concessit fulgescere. Oblata itaque salutis opportunitate, ut vere divinum munus efficaci sedulitate fructuosum vos hortamur ostendere, ut gloria vobis ante Deum accrescat de conscientie puritate. Deus vos incolumes custodiat, dilectissimi fratres.

• EPISTOLA V.

LEONIS II AD QUIRICUM EPISCOPUM.

Petrum a se cum epistola fuisse destinatum scribit: qui synodi ad definitionem et quedam munera defert.

Dilectissimo fratri Quirico Leo.

Ad cognitionem veræ dilectionis deducimus, quod latorem præsentium Petrum notarium regionarium sanctæ nostræ ecclesiæ illic properavimus destinare

* Card. de Aguirre legit ex ms., *Ut cum apostolorum principibus, quorum confessionem, etc.*

^b Card. de Aguirre, ex ms., *vestras subscriptiones in paginis.*

^c *Epistola.* Ex nomine Quirici imposturam colligit Baronius: nullus enim Hispaniæ episcopus hoc nomine appellatus reperitur alius quam ille Quiricius Toletanus episcopus, qui ante annos septem vita defunctus, Julianum, qui Toletano xiii temporis Leo-

cum tractoria ad omnes una nobiscum Christi ecclesiarum antistites, simul etiam ad præcellentissimum atque Christianissimum regem filium nostrum, ad gloriosum comitem, contradictaque facientes ^d eidem responsa circa definitionem venerabilis synodi, quæ per nonam nuper elapsam indictionem in Constantinopolitana urbe cum Dei præsidio pro stabilitate orthodoxæ nostræ fidei celebrata est: acclamationem quoque reverendissimorum episcoporum in ea convenientium, et edictum piissimi filii nostri atque clementissimi imperatoris, cui pro Dei ministerio, quod suscepimus, et rectitudine apostolicæ fidei (per quam salvari tam nos, quam commissas nobis animas præstolabimur) providentiam atque concursum omnem exhibeat vestra in Christo dilectio, ut pro flagrantibus studiis evangelicæ atque apostolicæ fidei æternæ beatitudinis cum beatis Christi apostolorum principibus habere consortium mereamini. Deus te incolumem custodiat, dilectissime frater. Benedictionis itaque gratia crucem, clavem habentem de sacris vinculis auctoris nostri beati Petri apostoli, tuæ dilectioni direximus, ut præstare meritum Dei et proximi charitas vinciat, et per vexillum salutiferæ ^e crucis, Christo, qui in ea suspensus est, totius corporis membra clavis divinorum mandatorum obstringat, ut ^f signaculo communitum, reseratis januis regni cælestis, apostolorum princeps ad secum perfruendum beatitudine æterna suscipiat.

EPISTOLA VI.

LEONIS II AD SIMPLICIUM COMITEM.

Narrat acta concilii: definitionem transmittit, cui episcopi subscribant, petens ut ea in sua editione omnibus innotescere curet.

Domino glorioso filio ^g Simplicio comiti Leo episcopo servus servorum Dei.

Cum sit vestræ salutis remedium vera in Deum confessio ex apostolica traditione descendens, cum qua beati martyres temporalia detestantes, et æternæ vitæ præmia meruerunt, pro qua probatissimi sanctæ Ecclesiæ patres atque doctores diversa certamina et immensas afflictiones perpessi animam tradere, quam fidem veram prodere delegerunt: ex quorum regulari doctrina, quam nuncusque hæc sancta Christi Ecclesia ab ejus apostolorum principe constructa atque perstructa prædicare cognoscitur, et per apostolicos successores Salvatoris Institutio per Dei gratiam ad nos usque pertigit, sed et præcessorum nostrorum pro ejus stabilitate nimium desudavit instantia. Verum post tot certamina et afflictiones innumeras diversis temporibus a veræ fidei infestis effectas, tandem superna clementia cor

nis II interfuit, successorem habuit. Baron., prædicto anno, num. 19. Sev. Bis.

^d Card. de Aguirre, ex ms., sic emendat: *ad gloriosumque comitem: contradi quoque facientes, etc.*

^e Card. de Aguirre, ex ms., *Crucis Christi.*

^f Card. de Aguirre, ex ms., *ut tali signaculo.*

^g Hujus nomen non invenitur inter comites concilii Toletano xiii subscriptos.

imperiale cœlesti gratia præservans, et fervore suæ gratiæ ad indicandam veræ pietatis integritatem accedens, de diversis mundi partibus nuper concilium universale congregari disposuit, in quo etiam legati hujus sanctæ apostolicæ Ecclesiæ (quam divina dignatione dispensandam suscepimus) et conciliorum et eidem a subjacentium responsales, una cum serenissimo filio nostro imperatore pietatis insignibus et infulis redimito, in eodem sacro concilio convenientes, ex scriptis pontificalibus sanctorum patrum testimoniis roboratis, apostolicæ traditionis regulam hanc sanctam ecclesiam divino subnixam auxilio integre prædicare atque servare totis nisibus [Ms., viribus] probaverunt. Tomus enim domini Agathonis apostolicæ memoriæ magni pontificis, nostrique decessoris, quem ad tranquillissimum imperatorem direxerat, ita erat ex sanctorum conciliorum definitionibus, beatorum patrum testimoniis et assertionibus veritatis instructus, ut et integritatem apostolicæ fidei lucidissime patefaceret, et erroris hæretici latebras revelaret, et ex ejus inexpugnabilibus dictis per gratiam Dei de hominum cordibus hæretici dogmatis sublata caligine lumen veræ confessionis effluisit. In quo mansuetissimi principis labor pro rectæ fidei pietate præclaruit, in sæculis omnibus collaudandus, ut eo favente cum Dei præsidio veritas apostolicæ fidei bravium victoriæ sumeret, divinitusque concessum Imperium pietatis insignibus decoraret: Ideoque et vos, gloriosissimi Christi Ecclesiæ filii, in quibus pietatis desiderium pollet, evangelicæ atque apostolicæ prædicationi manum suffragando porrigite, ut et vestras Christianissimas regiones sinceræ fidei, quam diligitis, fulgor irradiet, ut apostolicæ prædicationi faventes atque collaborantes, consortium fidelium apud Deum habere mereamini, ad quem redigitur de eo veræ confessionis integritas. Quod enim ad nostrum officium, quibus animarum dispensatio commissa est, competeat; definitionem sancti sexti concilii per nonam indictionem in Constantinopolitana urbe celebrati, et acclamationem universorum reverendissimorum episcoporum, quæ et Prosphonicus dicitur, sed et edictum fidei a piissimo Augusto nostro serenissimo filio huc destinatum vestris quoque provinciis innotescere per latorem præsentium Petrum notarium regionarium sanctæ nostræ ecclesiæ et illuc dirigere affectu paterno maturavimus, ut de profecta evangelicæ atque apostolicæ prædicationis et merito fidei veræ consortes nobiscum unanimiter letemini. Hortati autem sumus reverendissimos ecclesiarum omnium præsules, ut subscriptiones suas eidem apostolicæ synodali definitioni subnectant, et ut pote pro filiis atque cum filiis patres sua nomina in hujusmodi libro vite describant, ad laudem fideliter concurrentium et

A Christi Evangelium collaborantium, et commendationem ad Deum, quem tunc meremur habere propitium, dum ejus fidem immutatam sine tenus conservamus incolumentem. Gloriam vestram gratia superna custodiat. Ad perpetuam proinde vestræ gloriöse Christianitatis protectionem, venerabilem crucem, et clavem habentem de salutaribus vinculis auctoris nostri Petri Christi apostolorum principis, per præsentem gerulum direximus, ut ejus sinceram dilectionem geritis, et luminaribus fideliter providetis, traditionisque rectitudinem veraciter amplectimini, ejus jugiter apostolica tuitione salvemini.

† EPISTOLA VII.

LEONIS II AD ERVIGIUM REGEM HISPANIÆ.

Ejusdem argumenti cum superiore.

B Domino excellentissimo filio Ervigio regi Leo.

Cum unus exstet rex omnium Deus, qui cuncta creavit ex nihilo, quæ vero creavit regit et continet, quia vere rex regum est, et dominus dominantium, idem incomprehensibilis, providentiæ suæ libramine, tam temporaliter quamque localiter diversos in terris regnare disponit. Quorum etsi divisa sunt regna, æqualiter tamen de singulis rationem dispensationis expetit, unamque de eis vere [Forte, veræ] de se confessionis hostiam laudis expectat. Et hoc solum munere circa hominum genus complacatur ejus majestatis immensitas, dum a cunctis vera de eo confessio prædicatur, ut etsi dispositionum temporalium videtur esse diversitas, circa ejus fidei rectitudinem unitatis consonantia teneatur. Hoc etiam et in sanctis suis discipulis salvator mundi Dei Filius esse constituit, qui beatum Petrum sui vice discipulorum suorum instituit principem, cujus salutari prædicatione atque traditione ab hac cuncta [Forte, sancta] apostolica Christi ecclesia, velut a fonte prædicationis progrediente, cunctæ regiones, quibus etiam vestrum fastigium præsidet, ad cognitionem veritatis et vitam vitæ perductæ sunt, regnique vestri culmen illustrat; et dum per gratiam Dei pietate regnatis, de temporali regno æternæ beatitudinis regnum acquiritis, ad quod perfectius obtinendum, sicut instantè oramus, dum Dei dignatione patrum ordine fungimur, et beati Petri apostolorum principis, licet impares, pro commisso divina ope ministerio locum implemus; ita prædicando atque commonendo ad beatæ vitæ meritum curamus provehere. Initium quippe æternæ beatitudinis obtinende rectæ apostolicæ prædicationis est regula > quam etsi labefactare olim quidam moliti sunt, hæreticos in ecclesiam Christi intromittere ententes errores, sed evangelicæ veritas vincit pro ejus ^d subtilitate et immutabilitate servanda diversas afflictionum insidias, hæc apostolica Christi Ecclesia sustinuit semper et sustinet, et superna gratia suffragante illæsa persistit. ^e Nunc autem (quod cum gra-

^a Card. de Aguirre, ex ms., et concilio eidem.

^b Hæc epistola tribuitur etiam Benedicto Leonis successori, sub hoc titulo: *Benedictus gratia Dei presbyter, et electus sanctæ sedis apostolicæ, domino excellentissimo filio Ervigio. HARP.*

^c Lege ex ms. card. de Aguirre, illustratum.

^d Lege ex ms. card. de Aguirre, pro cujus.

^e Hic locus evidenter arguit imposturam epistolæ: nam de convocando œcumenico concilio scripsit imp. non ad Agathonem, sed ad Donum papam, de ditque eandem non indictione nona, sed sexta, ut videre est ex eadem sacra imp. ad Donum data. MANS.

tiarum actione in Deum exsultantes effamur) per A nonam nuper elapsedam indictionem, piissimus atque Christianissimus noster, imo Dei Ecclesiæ filius imperator ad apostolicæ memoriæ nostrum decessorem Agathopem papam atque pontificem scripta imperialia dirigens, affatim hortatus est, ut ab sancta apostolicæ sedis Ecclesia de omnibus adjacentibus ei reverendis conciliis legatos tam de Ecclesiarum præsulibus, quamque de aliis ordinibus ecclesiasticis cum dogmaticis litteris venerabiliumque Patrum libris ac testimoniis instructos, in regiam Constantinopolitanam urbem dirigeret, quod Dei nutu effectum atque perfectum est. Quibus illuc ab hoc adventantibus, concilium ex diversis partibus ejus pietas congregavit, et commissæ reipublicæ curis parumper sepositis, in venerando episcoporum fratrum concilio residens, veritatem apostolicæ traditionis, et rectitudinem fidei per sanctas synodos, venerabiliumque Patrum testimonia, et assertiones prædictorum nostrorum apostolicorum pontificum subtiliter atque attente examinari fecit, et veræ fidei sinceritatem a legatis hujus sanctæ apostolicæ sedis monstrari. Quod per Dei gratiam imperii admittente a presidio inceptum atque peractum est, et perfectissime claruit veræ fidei nostræ veracitas juxta veneranda concilia, et probabiliū Patrum doctrinas, ut in uno Domino nostro Jesu Christo Filio Dei, eodemque Deo vero atque perfecto, et eodem homine vero atque perfecto, sicut duas inseparabiliter et inconfuse confluentur naturas, id est, divinam et humanam, ita duas naturales voluntates, et duas naturales operationes eum omnes habere prædicemus, secundum qualitates et proprietates in eo concurrentium naturarum. Quia etsi cum unum Christum unamque personam sanctæ Trinitatis esse credamus, at et divinam et humanam naturam et harum naturarum proprietates inconfuse, indivise, et indimute eum habere prædicemus. Verum piissimus imperator gratia sancti Spiritus animatus, et laborem pro Christianæ fidei puritate sponte perpassus, ecclesiæ Dei catholicam ab erroris hæretici macula summis nisibus purificare molitus est, et quicquid offensionem Christianis populis poterat generare, de medio Dei ecclesiæ fecit auferri, omnesque hæreticæ assertionis auctores, venerando censente concilio condemnati, de catholicæ ecclesiæ adunatione projecti sunt, id est, Theodorus Pharanitanus episcopus, Cyrus Alexandrinus, Sergius, Paulus, Pyrrhus et Petrus, quondam Constantinopolitani præsules, et una cum eis Honorius Romanus, qui immaculatam apostolicæ traditionis regulam, quam a prædecessoribus suis acceperit, maculari consensit; sed et Macarius Antiochenum cum Stephano ejus discipulo, imo hæreticæ pravitatis magistro, et Polychronio quodam insano sene novissimo b, qui c nu-

per per hæreticæ prædicationis fiduciam pollicebatur implere, neque rursus ad viam veræ confessionis salutem d confusus converti æterna condemnatione multatus est, et omnes hi cum Ario, Apollinario, Nestorio, Eutyche, Severo, Theodosio, e Themasio in deitate atque humanitate Domini nostri Jesu Christi unam voluntatem unamque operationem prædicantes doctrinam hæreticam impudenter defendere conabantur: neque enim, ut sacerdotes oportuerat, sanctorum Scripturarum et Patrum testimoniis hoc demonstrabant, sed mundanis sophismatibus evangelium Christi callide machinabantur pervertere. Quos omnes cum suis erroribus divina censura de sancta sua projecit Ecclesia: et nunc, superno favente presidio, in unam veræ fidei consonantiam omnes Dei ecclesiæ præsules ubique concordant, et factum est unum os, et labium unum, unusquisque grex, et unus pastor Christus Filius Dei, qui unanimiter a cunctis ejus sacerdotibus atque sinceriter prædicatur. Idcirco et vestri Christiani regni fastidium studium pietatis assumat, quatenus hæc omnibus Dei ecclesiis, presulibus, sacerdotibus, clericis et populis, ad laudem Dei, pro vestri quoque regni stabilitate atque salute omnium prædicetur. Ut Deus omnipotens ab omnibus populis unanimiter glorificetur ac collaudetur. Definitionem proinde sancti concilii, et acclamationem reverendissimorum episcoporum (quod Prophoneticus dicitur) ad piissimum imperatorem, et edictum clementissimi imperatoris pro veræ fidei confessione constructum, et ubique mandatum per latorem præsentium Petrum notarium regionarium sanctæ nostræ Ecclesiæ illuc prævidimus destinare, ut in eadem sacræ synodi definitione, tanquam pro spiritualibus filiis patres, omnes vestri religiosissimi regni ecclesiarum antistites juxta tenorem a nobis illuc destinatum subscriptiones suas sicut in libro vitæ per suæ confessionis signaculum ascribendus unusquisque subjungat, ut pax et concordia in ecclesiis Dei, vestri sublimis regni temporibus Deo concedente, vestraque Christianitate favente, crebrescat, et maneat: ut qui vestrum culmen regnare disposuit, suæ fidei stabilitate subnixum concedat per plurima tempora prospere ac sibi placite commissum populum dispensari. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

FRAGMENTUM

Epistolæ Leonis II ad episcopos et regem Dalmatiarum.

Si quis amodo episcopus, presbyter, diaconus feminam acceperit, vel acceptam retinuerit, proprio gradu decadat, usquequo ad satisfactionem veniat, nec in choro psallentium maneat, nec aliquam portionem de rebus ecclesiasticis habeat.

morini, hæreticæ, etc.

^d Al., *conclusus voluit converti.*

^e Pro Themistio. HARD.

^a Card. de Aguirre, ex ms. *adnitate.*

^b Lege, *novo Simone*, ut supra in epist. Leonis ad episc. Hispaniæ, et ita card. de Aguirre

^c Card. de Aguirre ex ms. legit, *qui suscitatione*

BENEDICTUS II

ROMANUS PONTIFEX.

NOTITIA HISTORICA IN BENEDICTUM II.

(Ex Mansi, ampliss. Conc. Collect.)

(a) Benedictus ¹ natione Romanus, ex patre Joanne (b), sedit menses decem, dies duodecim [menses 8 dies 17]. Hic ab incunte aetate sua ecclesiae ² militavit, atque se sic in divinis Scripturis, et cantilena a puerili aetate, et in presbyterii dignitate exhibuit, ut deest virum suo nomine dignum, in quo vere supernae benedictionis gratia redundavit, et nomine patris et operibus, ut dignus ad pontificii regimen perveniret. Paupertatis amator, humilis, mansuetus, patientiam habens ³, atque manu largissima [largissimus]. Hic ecclesiam beati Petri apostoli, sed et beati Laurentii martyris, quae appellatur Lucinae, restauravit. Itemque in ecclesia beati Valentini via Flaminia fecit coopertorium super altare cum clavis et fastellis ⁴ [fastellis], et in circuitu palergium [perlargum] chrysoclavum pretiosissimum: similiter et in ecclesia beate Mariae ad martyres aliud cooperto-

rium porphyreticum cum cruce et gemmulis, quatuor chrysoclavos, et in circuitu ⁵ palergium de holoserico pulcherrimum, nec non et in titulo suprascripto Lucinae alium coopertorium ornatum holoserico. Fecit autem calices aureos ministeriales duos pen- santes singulos libras singulas (c). Hic suscepit divales jussiones clementissimi Constantini magni principis, ad venerabilem clerum et populum atque felicissimum exercitum Romanae civitatis, per quas concessit, ut persona qui electus fuerit ad sedem apostolicam e vestigio absque tarditate pontifex ordinetur. Hic una cum clero et exercitu (d) suscepit mallones capillorum domni Justiniani et Heraclii filiorum clementissimi principis, simul et jussionem, per quam significat eosdem capillos direxisse. Hujus temporibus apparuit stella ⁶ noctu juxta vigilias [Fort., Vergilias] per diem caelo sereno inter nativitatem

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., *Benedictus junior.*² Cod. Luc., *sue Ecclesiae, etc.*³ Cod. Luc., *omnibus compatiendam habens, etc.*⁴ Cod. Luc., *infis, et infistellis.*⁵ Cod. Luc., *cruce, et gammules, et clavos, iv auro-**clavos, et in circuitu, etc.*⁶ Cod. Luc., *stella noctu per dies veluti luna sub nube, in nativitate Domini, et Thephaniae. Item prope exitum mensis Februarii in die ab occasu exiit stella, etc.*

NOTAE.

(a) Benedictus. Anno 684, die vigesima Augusti, Benedictus creatur pontifex, postquam sedes pontificia uno mense et 22 diebus vacasset. Hispaniarum episcopos per litteras Christiana charitate, et citra omnem contentionem admonuit, ut corrigerent, vel potius declararent, quomodo in sua epistola, quam ipsi per Petrum regionarium ad sedem apostolicam reddiderant, tres substantias in Christo assererent. Verebatur enim vigilantissimus praesul Ecclesiae, ne hoc suo dogmate in Domino constituerent tres voluntates, divinam scilicet, rationalem, et sensualem, sicut in eodem Christo Domino tres substantias, unam divinitatis, alteram animae, tertiam carnis humanae assererant. Deinde petebat per eosdem declarari, quod in eadem sua epistola aiebant, quomodo sapientia sapientiam, voluntas voluntatem genuisset: idque exponi volebat, ne quis posset suspicari, quasi duas voluntates in Christo catholici profiterentur. Haec constant ex actis concilii Toletani xv. Quenam fuerint duo alia capitula, quae eidem Benedicto exactiori elucidatione indigere videbantur, nescimus: ea tamen ex sententia sanctorum Patrum Ambrosii atque Fulgentii posse defendi, iidem Patres qui dicto concilio interfuerunt testati sunt. Quo pio sensu praedictum capitulum secundum Hispani ex sententia sancti Augustini asseruissent, declarant Magister sent. lib. i, dist. 17; D. Thom. i part. q. 39, art. 5 et 6. In concilio Toletano xv, pro sui excusatione dixerunt, se id non secundum relationem, sed secundum substantiam asseruisse. Vide Garsiam, verbo *Papa Benedictus*. Unde patet inique et calumniose Benedictum redargui a Roderico Toletano archiepi-

B scopo, dum ait: « Librum de tribus substantiis, quem dudum Romam transmisserat sanctissimus Julianus, et minus caute tractando Benedictus papa Romanus indixerat reprobandum, ob id quod voluntas genuit voluntatem. » Hanc enim assertionem Hispanorum non in libro, sed epistola Hispanorum contentam Benedictus papa non reprobat, sed declarari petivit, idque non scripto, sed verbo ore tenus per hominem quemdam fidelem fieri postulat. Idem Benedictus summo studio laboravit, ut post obitum Theophanis Antiocheni, Macarii olim Antiochenus episcopus in ordinem redactus Romae exsul degens, damnata haeresi, Antiochenae Ecclesiae restitueretur; sed homo cervicosus contempsit. Vide actionem primam concilii Niceni secundi. SEV. BIN.

(b) Sedit menses decem, dies 12. Octo mensibus et 17 diebus Benedictus sedisse, colligitur ex ejus obitu, qui sacra anniversaria memoria 7 Maii in Ecclesia recolitur. Id.

C (c) Hic suscepit divales jussiones clementissimi Constantini Magni, etc. Romanam Ecclesiam in pristinam libertatem restituit imperator Constantinus, concedens ei, ut libere pontificem consecret, nullamque imperatoris confirmationem, quam exemplo Gothicorum regum nonnulli Orientalium imperatorum sibi vindicaverant, deinceps expectent. Quam gratiam dum Constantinus imperator Ecclesiae contulisset, annosque decem et septem imperasset, mortuus est, relicto Justiniano filio imperii haerede. De quo in Vita Joannis V. Anastasius. Id.

(d) Suscepit mallones capillorum. Per mallones intelligit ciros capillorum. Μαλλός enim Graece idem

Domini et Theophaniam omnimodo obumbrata, veluti luna sub nube. Itemque mense Februario post natale sancti Valentini in die ab occasu exiit stella meridie, et in partes orientis declinavit. Post hæc mons Bæbius [Fort., Vesuvius], qui est in Campania, mense Martio eructavit per diem, et omnia loca circumquaque præ pulvere cineris illius exterminata sunt. Cle- rum ¹ videlicet diversis ordinibus in die sancto Pa-

A schæ honoribus ampliavit. Qui e vestigio in infirmitatem incidit ², et post dies aliquot defunctus est. Hic dimisit omni clero, monasterii, diaconia ³, et mansionariis auri libras triginta. Fecit autem episcopos per diversa loca numero duodecim. Qui etiam sepultus est ad beatum Petrum apostolum, sub die octavo Idus Maii, et cessavit episcopatus menses duos, dies quindecim.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., sunt. Qui sanctissimus vir cle- rum, etc.

² Cod. Luc., infirmitate detentus.

³ Cod. Luc., diaconibus.

NOTÆ.

quod Latine vellus. Quid autem hoc symbolum signifi- caretur, ex Pauli Diaconi loco possumus intelligere, qui lib. vi dialog. cap. 15 antiquæ editionis hæc ait : « Circa hæc tempora Carolus princeps Francorum Pippinum filium suum ad Luitprandum direxit, ut ejus (juxta morem) capillum susciperet. Qui ejus cesariem incidens, ei pater effectus est multisque eum ditatum regis muneribus genitori remisit. » Hæc ille. Ex quibus intelligis eam his temporibus

viguisse consuetudinem, ut per ejusmodi capillorum exhibitionem quis alicui offerretur in filium ei qui eos acciperet. Unde manifeste cognoscitur quod imperator Constantinus filiorum suorum capillos pontifici offerens voluerit ab iis Romanum pontificem, velut parentem honorari, diligi et observari, eosque ejusdem monitis impensius parere et obtemperare. Vide Baronium anno 684, num. 7.

BENEDICTI II

EPISTOLÆ.

a EPISTOLA PRIMA.

BENEDICTI II AD PETRUM NOTARIUM REGIONARIUM.

Monet illum ut acta synodalia sexti concilii (quorum gratia a Leone II in Hispania missus erat) episcoporum Hispania subscriptione muniri curet.

Benedictus presbyter, et in Dei nomine electus sanctæ sedis apostolicæ, Petro notario regionario.

Juxta quod tuam strenuitatem apostolicæ memoriæ dominus Leo papa Hispaniam provinciam ire disposuit ad præcellentissimum et Christianissimum regem, et sanctissimos archiepiscopos, et ecclesiasticum omnium præsules ibidem constitutos, simul et gloriosum comitem, pro innotescenda venerabilis sextæ synodi definitione, acclamatione quoque, quæ et prosphoneticum dicitur, reverendissimorum episcoporum, qui in eodem a Deo congregato concilio conveniunt, ad clementissimum principem, et edicto ejusdem piissimi principis ubique generaliter destinato, pro apostolicæ nostræ fidei firmitate, cum summo pietatis studio commissum ministerium perage. Subscriptiones quoque reverendissimorum episcoporum post eandem synodicam definitionem

B cum summa sedulitate atque vigilantia præcura sub- jungi : ut et iidem reverendissimi episcopi omnique per eos religiosa provincia, consortes nobiscum catholicæ atque apostolicæ traditionis et fidei comprehendantur; et apud Deum, ad cujus gloriam laus et stabilitas fidei Christianæ redigitur, commendatio eis atque susceptio ad salutem animarum proveniat. Officium perinde pietatis assumptum, vigilantia atque solertia condecorans, festina perficere; quia et tibi met ipsi thesaurizans boni operis fructum, et suscipientibus provides cœlestis regni beatitudinem, per rectæ atque apostolicæ fidei confessionem, adipisci.

EPISTOLA II.

BENEDICTI II AD ERVIGIUM REGEM.

C *Significat se Petrum notarium regionarium mittere, qui secum ferret sextæ synodi definitionem, simulque Constantini imperatoris edictum, atque libellum acclamationis ejusdem synodi ad eundem imperatorem.*

Exstat supra col. 418, suo nomine Leonis II. Incipit sic: « Cum unus exstet rex omnium Deus, » etc.

a « Has duas epistolas non esse germanas, sed nomine Benedicti suppositas, acta synodalia concilii Toletani xiv, inquit Baronius, aperta luce testantur, dum se per deputatum Leonis II acta synodalia Constantinopolitani concilii accepisse profitentur. Si ergo id Leo ante præstiterat, illique eadem acceperant, quid opus fuit Benedicto eadem iterum isthuc mittere? Potuit accidisse casus, quo necessarium fuerit ut iterum mitterentur, sed is erat in litteris exprimens, neque tam aperte insinuare debuisset se prius acta synodalia

sextæ synodi in Hispaniam transmittere. Sed cum harum posterior plane eadem sit cum illa Leonis II ad Ervigium regem scripta, de ejus impostura censuram consulat, quæ superius posita habetur. » Vera et germana epistola Benedicti papæ est ista; quam dedit ad episcopos Hispaniæ; monens eos, ut quæ de voluntate aliisque tribus capitulis obscurius scriperant, declararent. Hujus mentio duntaxat reperitur aliqua in actis concilii Toletani xiv. Vide quæ dixi supra in notis ad Vitam Benedicti II. SEV. BIX.

JOANNES PAPA V.

NOTITIA HISTORICA IN JOANNEM PAPAM V.

(Ex Mansi, ampl. Conc. Collect.)

(a) Joannes, natione Syrus, ex provincia Antiochia, ex patre Cyriaco, sedit annum unum, dies novem [undecim]. Vir valde strenuus, atque scientia præditus, et omnimodo moderatus. Hic post multorum pontificum tempora, vel annorum, juxta priscam consuetudinem a generalitate in ecclesia Salvatoris quæ appellatur Constantiniana electus est, atque exinde in episcopio [episcopium] introductus. Hic, dum esset diaconus, missus est a sanctæ memoriæ Agathone papa in regiam urbem cum aliis sacerdotibus, representans locum apostolicæ sedis in sancta sexta synodo, quæ per Dei providentiam ibidem congregata [Cod. Luc. add. vel celebrata est] est. Expleta autem exinde a clementissimo principe relaxatus, magnum gaudium Ecclesiæ secum detulit. Id est, ipsam sanctam sextam synodum, vel edictum clementissimi principis confirmans eandem synodum. Nec non et alias divales jussiones relevantes annonæ capita patrimoniorum Siciliæ, et Calabriæ non pauca, sed et ceptum [Cod. Luc., coemptum; al. præceptum frumentum] frumenti similiter, vel alia diversa, quæ Ecclesia Romana annue minime exurgebat [poterat] persolvere. Hic consecratus est a tribus episcopis, Ostiensi, Portuensi, Veliternensi, sicuti prædecessor ejus Leo papa. Hujus temporibus regnavit dominus Justinianus Augustus defuncto patre initio mensis Septembris, indictione decima quarta.

(a) Joannes. Ex sententia Anastasii in locum Benedicti die 22 Aprilis anno Domini 685 subrogatus est Joannes hujus nominis V, qui primus inexpectata Constantinopolitani imperatoris auctoritate in

A Qui clementissimus princeps, Domino auxiliante, pacem constituit, cum nec dicenda gente Saracenorum decennio terra marique, sed et provincia Africa subjugata est Romano imperio atque restaurata. Hic post multorum annorum curricula propter transgressionem ordinationis Ecclesiæ Turritanæ [in Sardinia], quam sine auctoritate pontificis fecerat Citonatus archiepiscopus Calaritanus, pro eo quod antiquitus ordinatio fuit sedis apostolicæ, et ad tempus concessa fuerat ipsa [ipsius] ordinatio eidem Ecclesiæ. Postmodum protervia faciente archiepiscoporum per præcepta pontificum ab eadem ordinatione suspensi sunt juxta determinationem sanctæ memoriæ Martini papæ. Et facto concilio sacerdotum Novellum episcopum, qui ab eodem archiepiscopo ordinatus fuerat sub ditione sedis apostolicæ redintegravit atque firmavit, quorum chirographus archivo ecclesiæ detentus est [retinetur]. Qui sanctissimus vir diutina infirmitate detentus est, ut etiam vix ordinationem sacerdotum explere potuisset. Hic dimisit omni clero, B monasteriis, diaconibus et mansionariis solidos mille et noningentos. Fecit autem episcopos per diversa loca numero tredecim. Qui etiam sepultus est ad beatum Petrum apostolum sub die secundo mensis Augusti, et cessavit episcopatus menses duos, dies octodecim.

Romanum pontificem consecratus est, sanctæque sextæ synodo legationis apostolicæ munere condecoratus interfuit. *SEV. BIN.*

• EXEMPLAR DIVINÆ JUSSIONIS

JUSTINIANI AUGUSTI

Directæ ad JOANNEM papam urbis Romæ, in confirmationem sextæ synodi Constantinopolitanæ.

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, imperator Cæsar Flavius Justinianus, fidelis in Jesu Christo, pacificus, pius, perpetuus Augu-

a *Exemplar.* Hæc epistola de fide suspecta esse videtur, tum quod in nota temporis aperta sit repugnancia, tum etiam quod non sit credibile pro defensione ac custodia fidei actorum synodaliū sexti concilii œcumenici ea gessisse imperatorem, quem non sanæ fidei exitiis constat ex epistola Nicolai I ad Michaelē imperatorem. Adde quod Anastasius in Vita Cononis papæ refert, vel hanc, vel aliam ejusdem argumenti epistolam scriptam esse ab imperatore ad Cononem papam: « Hic, inquit de Conone, suscepit divalem jussionem domini Justiniani principis, per quam significat se reperisse acta sextæ synodi, et

C stus; Joanni vero [viro] sanctissimo ac beatissimo archiepiscopo antiquæ almæ urbis Romæ atque universali papæ.

apud se habere, quam piæ memoriæ domnus Constantinus pater ejus fecerat, et promisit ejus pietas illibatam et inconcussam perenniter custodire et conservare. » Auctoritate Anastasii epistola hæc ab impostura et surreptione defendi posset, quantumvis in inscriptione fortasse mendosa existeret, si auctorem illius Nicolaus papa inter imperatores improbos et hereticos (*) non referret. *SEV. BIN.*

(*) In aliis esto fuerit malus, at non in iis quæ spectant ad fidem a sexta synodo adversus Monothelitas sanctam MANH.

a Magnum studium, magnam sollicitudinem nos habentes pro stabilitate immaculatæ Christianorum fidei, dehinc namque clementissimum nostrum Deum adiutorem, et susceptorem nostræ serenitatis esse confidimus, adversus omnem inimicum Christo dilectæ nostræ reipublice, dum cognitum est nobis quia synodalia gesta, eorumque definitionem, quam et instituisse noscitur sanctus textam concilio, quod congregatum est in tempore sanctæ memoriæ nostri patris, in hac a Deo conservandam regiam urbem, apud quosdam nostros iudices remiserunt. Neque enim omnino prævidimus alterum aliquem apud se detinere ea, sine nostra piissima serenitate, eo quod non copiosos [copiosa] misericordia noster Deus custodes constituit ejusdem immaculatæ Christianorum fidei: sed mox adduximus vestros Patres sanctissimos ac beatissimos patriarchas cum vestræ beatitudinis apocrisario, et sanctissimum senatum, verum etiam Deo amabiles metropolitæ et episcopos, qui hic in regia urbe commorantur, et deinceps militantes incolas sancti palatii, nec non et ex collegiis popularibus et ab excubitoribus, insuper etiam quosdam de Christo dilectis exercitibus, tam ab a Deo conservando imperiali obsequio, quamque ab orientali [F. *sancti conjunctio* et] Thraciano, similiter et ab Armeniano, etiam ab exercitu Ruffie, deinde ex Cabaritanis et Septensianis, sen de Sardinia atque de Africano exercitu, qui ad nostram pietatem in-

Græca non exstant: vetus hæc Latinitas est ex priore editione Regia. HAN.

b In codice Bellovacensi hæc subiunguntur verba: c Scriptus est Codex temporibus domni Sergii (obit

A gressi sunt, et jussimus præfatas synodalia gestorum chartas, in medium adduci, et coram supradictis omnibus lectionem eorum fieri: omnesque diligenter audientes signare ipsas fecimus: quorum auditorum universas in nostris manibus eas præbuit chartas, ut debeamus nos tenendo inviolatas conservare ipsas, ut non licentia fuerit in quolibet tempore his qui timorem Dei nolunt habere, aliquid corrumpere aut submutare ab his que inserta sunt in prænominatis synodalibus gestis, quas totas chartas bene definitas in temporibus sanctæ memoriæ nostri patris, ex probabilibus sanctis patribus, qui propriæ linguæ et manuum fidem apud Dominum nostrum Jesum Christum verumque Deum existentem, confirmasse dignoscitur, et confluentes eam decuisse, nos speramus B clementissimum nostrum Deum, quia usque dum coeter spiritus statutus est ex Deo esse in nobis, ipsas chartas illibatas et incommutabiles semper conservabimus. Ad insinuandum itaque vestræ paternæ beatitudini hujusmodi capituli motiones, prævidimus et earum scientiam notam fecisse, beatitudini vestræ. Et *manu dñi* [Sive divina]. Divinitas te servet per multos annos, sanctissime ac beatissime Pater. Data decimo tertio Kalendas Martias, Constantinopoli in imperiali domo, piissimoque et perpetuo Augusto Justiniano imperatore, anno secundo, et post consulatum ejus anno secundo (hoc est, anno Christi 687), indictione decima quinta b.

an. 704), sanctissimi ac beatissimi papæ et in patriarchio sanctæ ecclesiæ Romæ recluditur. Deo gratias. Amen. c

ANNO DOMINI DCXC.

SANCTUS JULIANUS

TOLETANUS EPISCOPUS

NEGNON

IDALIUS ET FELIX

BARCINONENSIS ET TOLETANUS EPISCOPI.

NOTITIÆ HISTORICÆ.

(Ex Antonio, Biblioth. vetus Hisp.)

Julianum Toletanum antistitem Felix, et ipse aliquando eiden sedi præfectus, graphice descripsit eo elogio quod Hildephonsi de Scriptoriis ecclesiasticis, libello subijci consuevit. Distinctum esse hunc a Julianiano Pomerio, quem cum laudasset sub nudo Pome-

rii nomine Gennadius (a), revocavit iterum in scripturam Catalogum sub integro Juliano, cognomento Pomerii, nomine sanctus Isidorus (b): quanti sæculi scriptorem, Mauritanum, sed in Gallis florentem, nemini dubium est (c). Attamen non pauci contendunt Julia-

Yossius de H. L. lib. 1, c. 27. Baronius ad 8 Martii. Vasquez in Chronic. Hisp. ad an. 685. Padilla Hist. Eccl. de España centur. vii, cap. 66.

(a) De Script. cap. 98.

(b) De Script. cap. 12.

(c) Rationibus tamen agunt Morales lib. xii, c. 58.

num quoque Toletanum de quo agimus Pomerium similiter fuisse cognominatum, quos inter Bellarminus (a), et Labbens (b), et Barthius lib. Adversar. x, cap. 14. imituntur nempe Roderici Toletani testimonio, qui et lib. vi, cap. 15, sic appellat; et libri iv, capite 3, decessisse ait Urbanum pariter Toletanum episcopum ad Asturias ob Maurorum metum scripta beati Hildefonsi et Juliani Pomerii: quo nomine verisimilius est non alium quam nostrum intelligi. Sed plane Rodericus, aut falli aequivoco nominis, aut glossemate ascitili cognominis a transcriptorum aliquo fedari potuit. Satis enim is auctor in causa videtur fuisse aliis (c), ut ex duobus eundem fecerent: in quo errore confirmati sunt exinde quod alter Prognosticum scripserit futuri saeculi ut ex Felice, alter Prognosticos tres de futura vite contemplatione libros, ut ex Honorio, post Isidorum, censuit. Plane nullus dubito, quin si Toletano huic nostro presuli Pomerio nomen fuisset, id Felix Vite Scriptur non retinisset. Quinimo tertium Pomerium obtrahit Pseudo-Julianus in Chron. n. 369 duobus non contentus. Frustra tamen jactur rete ante oculos pennatorum, ut sacro utar eloquio.

Incebat apud posteros fama, Iohannem ex traduce Isidororum, ut idem Rodericus Toletanus loquitur, productum fuisse: quod cum annotare idem Vite auctor omiserit, subdubitari a quibusdam (d) video. Nares tamen Roderico credunt (e) nec temere: cum Isidorus et Patensis (f) isdem verbis auctor rei fuerit. Natus autem, baptizatus, et educatus Toleti, tam literarum, quam vere sapientie studiis, sub Egoanio secundo Hildefonsi decessore, ann cum Gndita diacono, quem strictissimo amicitiae vinculo habuit obstrictum, mire profecit. Avebant ambo sese addicere monasticae vite; sed frustratam fuisse eorum devotionem apertissimis verbis ait Felix. Quare impotentia quadam favendi rebus suis actus iure dicebat, qui catalogo Benedictinorum Julianum adscribunt (g).

Atque ideo alium fuisse oportet Julianum sancti Michaelis abbatem, qui Toletano concilio vadeo inter alios subscriptus legitur in eadem ecclesia Toletana. Levita fuit, presbyter, ac demum post Quiricum, qui anno obiit 681, electus antistes;isque in sacerdotio isto virtutibus vere pastoralibus instructum se prodidit, quas Vite scriptor stipulatim enumerat, usque ad Egicanis tertium scilicet annum, redemptionis vero humanae 690, pontificatus eius ultimum. Interfuit, et ante alios subscripsit quatuor conciliis Toletanis: duodecimo, anno 681, decimo tertio, anno 685, decimo quarto, anno 684; Ervigii regis primo, quarto, et quinto; necnon decimo quinto, Egicanis primo, redemptionis autem Christianae 688. Sanctorum legitur alio adscriptus, non solum in Breviario Toletano die 8 Martii, et aliis nostrarum ecclesiarum (h); sed et apud Usuardum 6 ejusdem ita: « Civitate Tolet, depositio Juliani episcopi, qui apud eiusdem loci incolas famosissimus habetur. » Lipomanum, Sarrumque 25 Junii, et recentiora Martyrologia cum Romano, die octavo.

Plurima is reliqui doctrinae suae monumenta posteris commendata, quae tamen magnam partem perierunt. Et ex illorum serie, quam Felix accurate persecutus fuit, scripsit cum sancti Spiritus ubertate, repletum, et irrigui fontis affluentia praeditum, ut idem ait Felix, latino, et ultra vires illius relictis

A eleganti sermone, ingenioque facili, copioso, atque suavi, quod Joannes Mariana censuit, novimus.

Prognosticorum futuri saeculi librum, ad beatum Idalium episcopum (Barcinonensem) directum, habentem in capite epistolam, quae ipsi est directa, et orationem. Superest quidem hoc Prognosticon futuri saeculi, quomodo id ab auctore appellatum ex epistola constat Idalii Barcinonensis episcopi, ejus ad cujus preces sese operi acciari Julianus: quam nobis conservavit Codex monasterii Corveienais, indeque d'Acherius in Spicilegium suum immisit (hoc est Julianiano nostro) ab Idalio directa, cujus meminit Felix. Ac descripsit quidem is germanis notis Prognosticum. Cuius Codicis opus, ait, discretum in tribus libris habetur, ex quibus primus De origine mortis humanae est editus: secundus De animabus defunctorum, quomodo sese habeant ante suorum corporum resurrectionem: tertius De supra corporum resurrectione. Non hac divisio ab alio quam ab auctore, quantumvis Felix id subindicare videri possit, quod ex Idalio hac de toto opere censura, quam subjecimus, constat. In quo quidem quantaque primus liber quadam ex parte peccantibus asperitatem metumque incutere videatur: duo tamen subaequentes libri maxima fiducia christicolarum relevant corda ob spem futurae resurrectionis, et regni, quod se fidelibus Christus daturum promisit.

Editum est hoc Prognosticon in Bibliotheca VV. PP. volumine nono: olim tamen Lipsiae in Germania publicatum per Michaelen Blum anno 1536, in-4°. Secundo Parisiis 1554, cujus editionis Morales meminit (Lib. xii, cap. 58); et ad hanc Andreas respectit Resendius, quum in ad Quevedum epistola doctissima eoque viro digna, sublatum sibi refert a Parisiensi quodam hospite ante annos viginti sumum hujus libri Codicem: quem librum postmodum ait se recepisse typis excusum, non tamen a mendis, quibus scadebat, repurgatum. Tertio inde Duaci, 1564, per Ludovicum de Wande, auspiciis tamen et opera Boethii Epontis Belgae doctissimi, qui tamen ignorasse mihi videtur superiores editiones. Manu exarati operis hujus Codicis, asservantur apud nos in monasterio Spinae Cisterciensium, quem vidit Morales (i), ubi praeponi huic aliud opus de doctrina novitiorum in scriptum assererat. Vidimus nos unum et alterum in-4° et in-8° penes Martinum Vasquium Sireclam Hispanensem portuonarium, eruditissimum virum. Exstat et alius in bibliotheca Basiliensi, de quo Spizelius testis est (j). Alius ille est, quem Resendius sibi involatum dolebat.

Responsionum item librum, ad quem supra (Idalium) directum, in defensionem canonum et legum, quibus prohibentur Christiana mancipia dominis infidelibus deservire. Cautum id Toletano concilio iii, cap. 14, et iv, c. 66, lege 13 et 14 (quae Sisibuti sunt) tit. 2, lib. xii Legum Visigothorum. Post hac omnia Ervigius rex primo regni sui anno prohibitionem eandem instauravit; poena tamen capitis, quam Sisibutus transgressoribus indixerat, sublata et in molliorem transformata, lege 22, et 13, et 16, tit. 3, eodem lib. xii. Quam spero illustratam et confirmatam visse Julianum veterum testimoniiis et congruis argumentis in his responsionibus.

Joanne Tamaio ad diem 8 Martii.

(e) Mariana lib. vi, cap. 18. Morales lib. xii, cap. 58. Did. Rodriguez de Almeda, Valerio de las historias lib. i, cap. 5, tit. 1.

(f) Ad aram occxxviii. in rebus Ervigii Regis.

(g) Arn. Uvion. in Ligno vite. Menardus lib. 1 Ob-servat. ad Martyrologium Benedictinum, fol. 206.

(h) Vide Tamaio hac die, pag. 125.

(i) Refert in Relatione sui itineris inedita.

(j) In Arcanis Bibliothecarum relictis, pag. 40.

(a) De Script. ad annum 680.

(b) Dissert. De Script. tom. 1, pag. 652.

(c) Trithemio de Script. eccles. et, ut videtur, Matamoros de Academia, etc. Roderico Sancti Palant. Epist. part. ii Hist. Hisp. c. 35. Alph. a Carthagena Anaceph. Reg. Hisp. cap. 40. Lucio Marinzo Sculo de reb. Hisp. lib. v, Padilla De los santos de España, fol. 30. Eisengreine in catal. tessium veril.

(d) Vasseo ad an. 685. Pisa Hist. de Toledo lib. ii, cap. 24. Thoma Tamaio Verdad de Dextro pag. 125.

Apologeticum Fidei, quod Benedicto Romanæ urbis papæ directum est (a). Et occasione hujus scripti.

Aliud item Apologeticum De tribus capitulis, de quibus Romanæ urbis præsul frustra visus est dubitasse. Res sic se habet. Sub Agathone papa et Constantino Pogonato imperatore Constantinopoli habita fuit sexta œcumenica synodus contra Monothelitas, qui negabant in Christo esse duas voluntates, duabus naturis divinæ atque humanæ correspondentes, anno 680, et sequenti. Cuius præcipuam actorum partem, id est diffinitionem, Leo II, pontifex, qui Agathoni diem suum obeunti anno 682, post septem menses eodem anno successerat, ad Hispaniarum ecclesiam solemniter misit, ut prædicta synodalia instituta, auctoritate etiam huius nostratis ecclesiæ suffulta manerent, ut loquuntur Patres Toletani decimi quarti concilii capite secundo. Leonis epistolæ ad episcopos Hispaniæ unam, ad Quiricum tunc adhuc in vivis agentem Toleti præsulem alteram, Simplicio quoque comiti tertiam directam, Garsias Loaisa noster ex Codice cœnobii sancti Joannis Regum Toletani publicavit in notis eiusdem concilii (Pag. 650). Quarta ad Ervigium regem adjecta est ab aliis. Exstantque omnes in communibus editionibus conciliorum (b). Quas injuriæ exclusit Baronius (Ad an. 683, n. 16 tom. VIII) a Leoninis compertæ fidei monumentis inquirendi non est hic locus.

Allatæ sunt Leonis hæc litteræ ad Hispanias hieme exeuntis anni 683 aut ineuntis 684, post nuper dimissum concilium Toletanum decimum tertium, quod Novembri mense anni 683, sub Ervigio rege, et Juliano jam tunc præsule Toletano, habitum fuit, ut colligi datur ex canone tertio sequentis decimi quarti concilii. Cum autem importunum esset dimissos e Toletana urbe et nationali concilio patres adhuc hiemali stricta gelu terra, ut aiunt, singulos provinciarum conventus iterum convocare: placuit interim Juliano nostro Apologeticum scriptum ad eundem Romanum pontificem, Constantinopolitanæ fidei confirmatorium, dirigere, interim dum cogendæ synodi ex diocesis suæ episcopis opportunitas adveniret. Huius Apologetici mentio exstat in eiusdem decimi quarti Toletani concilii capite quarto. « Placuit proinde illo tunc tempore, aiunt Patres, apologetica responsionis nostræ responsis satisfaciens Romano pontifici ea ipsa gesta (Constantinopolitana) firmare, etc. Sed cuiusnam pontificis? Non Leoni, qui paulo post datam epistolam, cuius antea meminimus, eodem scilicet anno 683, Junio mense obierat; sed Benedicto II, ejus successoris, qui post decem a Leonis obitu menses anno 684 fuit creatus pontifex (c). Ita expresse Felix in huius Apologetici mentione.

Paulo post eodem anno convocata diocesanorum provincie Carthaginensis, synodus ab eodem Juliano (quod est inter Toletana decimum quartum concilium), cui et vicarii ceterarum provinciarum metropolitanorum suorum nomine interfuerunt: Constantinopolitana eadem acta (Cap. 5 et seqq.), necnon et Apologeticum super iisdem præmissum (Cap. 11), plene laudavit et approbavit. De Apologetico autem hocce Juliani scripto non ita solide placuit Benedicto pontifici. Quintimo Juliano rescribens, cuidam ejus

homini nonnulla verbis intimavit, quæ in laudato Apologetico exorbitare quidem a recto Ecclesiæ dogmate sibi viderentur: nempe quod dixisset auctor, « voluntatem genuisse voluntatem in divinis, » sicut et « sapientiam sapientiam: » item « tres substantias in Christo esse, » corpus scilicet, animam, atque deitatem; duoque alia, quæ ignoramus. De quibus omnibus explicate magis testimonia ac recto sensu donatis, veterumque patrum testimoniis confirmatis, Julianus ipse statim ad Benedictum responsionem adornavit, cuius meminit ipse, Toletanorum, qui concilio decimo quinto interfuerunt, patrum ore; atque ipsum est alterum, sive secundum Apologeticum, cuius Felix meminit, De tribus capitulis, de quibus Romanæ urbis præsul frustra visus est dubitasse; cuiusque tenorem contextumve, patres iidem Toletani si actis ejusdem xv Concilii intenterent, operæ pretium sese facturos existimavere (d). Quod recte, ut solet, Ambrosius Morales lib. XII, cap. 58, alique (e).

Rem quoque narrat Rodericus Toletanus lib. II, cap. 14. « Ejus in tempore (Ervigii regis) librum De tribus substantiis (ab uno e tribus capitulis, quod majores forsitan turbas dederat, ita denominatum) quem dudum Romam miserat primas sanctissimus Julianus, et minus caute tractando Benedictus papa Romanus indixerat reprobandum (non eo usque perductam rem fuisse Concilium innuit), ob id quod (f) voluntas genuit voluntatem: sanctus Julianus veridicis testimoniis in hoc concilio ad exactionem præfati principis per oracula eorum quæ [Fortè quos] Romam transmisserat, verum esse firmavit; et Apologeticum fecit, et Romam misit per suos legatos presbyterum, diaconum et subdiaconum, viros eruditissimos et in omnibus Dei servos et in divinis scriptis imbutos, cum versibus etiam acclamationibus, secundum quod et olim transmisserat, De laude Romani imperatoris. Quod Roma digne et pie recipiens, cunctis legendum indixit, atque imperator acclamando: *Laus tua, Deus, in fines terre*, lectum sæpius notum fecit. Qui et rescriptum domino Juliano per suprafatos legatos cum gratiarum actione, et cum honore remisit; et omnia quæcumque scripsit iusta et pia esse deprompsit (g). »

Cesar Baronius (Ad an. 685, n. 5, 6 et 7) increpat Rodericum, eo quod dure nimis expresserit Benedicti papæ de Apologetico sententiam, reprobationis usurpato nomine; quodque minus caute hanc eam interposuisse, inconsulte idem scripsit. Sed durius plane concepta sunt concilii xv Toletani hæc de eadem re verba, quæ tacito Benedicti nomine, quod decuit, cetera Rodericianis longe magis aculeata sunt. « Jam vero si post hæc, et ab ipsis dogmatibus patrum, quibus hæc prolata sunt, in quocumque dissentiant, non jam cum illis est amplius contendendum; sed majorum directo calle inhaerentes vestigiis, erit per divinum iudicium amatoribus veritatis responsio nostra sublimis, etiamsi ab ignorantibus æmulis censeatur indocilis. Quæ aliquanto liberiora, quam ut Juliani modestiam (fuit abque dubio is auctor) erga Romanum pontificem deceret. Joanni Marianæ visa sunt (Lib. VI, cap. 18) (h). Non autem dubito quin in errore cubet ejusdem Roderici

(a) Non exstat; ejus tamen argumentum, quaque occasione scriptum fuerit, exprimit SS. PP. Toletanorum Editionis curator T. II in Not. ad Vitam sive Elogium sancti Juliani, pag. 19, n. 9.

(b) Noviss. Paris. tome VI, column. 1246.

(c) Baronius hoc anno 684, n. 2.

(d) Vide quæ consequuntur Symbolum § Post huius, in edit. Loaisæ pag. 662.

(e) Baronius ad an. 685, num. 5, 6, 7. Loaisa in notis ad xv, conc. Toletanum. Binius ex Baronio, ut solet, in notis ad Benedicti papæ Vitam. Vasquez in III part., dist. 37, cap. 3, in fine. Padilla cent. VII, cap. 65.

(f) Deesse aliquid videtur.

(g) Longe aliter postrema hæc apud Loaisam in Not. ad concil. Tolet. xv, pag. 682, leguntur. Noster autem in describendo hoc tractu videtur ob oculos habuisse Roderici Toletani Historiam L. III, c. 14, qualis exstat T. II Hisp. illustr. p. 61. Cl. Florezius T. V, pag. 298. Isidorum Pacensem secutus nonnihil discrepat: de quo mox aliquanto fusius.

(h) «Eam Juliani disputationem (inquit Marianæ De reb. Hisp. VI, 18) Sergius Romanus pontifex, Benedicto interea defuncto, magnis laudibus celebravit, ut Rodericus præsul est auctor: nobis aliquanto liberior visa est, quam ut Juliani modestiam erga

lectio vulgaris : dum imperatori (Constantino scilicet Pogonato, aut Justiniano (secundo) ejus successori)

A Constantinopoli degenti, id quod Romae factum fuit, nempe Apologetici a Juliano transmissi, lectionem

Romanum pontificem summum Ecclesiae rectorem decreet. Et nimirum de ingenii laude qui cuiquam concedat rarus est; et in ardore disputandi modum tenere difficile. Erat enim Julianus eruditionis laude ea etate celebris, etc. Quibus vide quanta superstruat Caveus ad annum 680 in Juliano Toletano, quem falso Pomerium cognominat, iniquiens T. I, p. 596 : « In postrema hac synodo (nimirum xv Toletana) libri sui De tribus substantiis, quem in Italiam perlatum minus orthodoxum censuerat, Benedictus papa vindicias operose egit Julianus, Benedictum tamquam stupidum quemdam et e trivio petiit doctorem concilii Patribus deridendum propinans, ac frivolas eiusdem pontificis cavillationes insuper habendas esse demonstrans : in quibus tot fere sphalmata dixeris esse quod verba; sed ea nil moror. Acrius me pungit allatus Mariana locus, in quo si virum eximium misere lapsus et Juliano nostro insigniter injurium dixerio, non ego id gratis neque sponte mea, sed unius veritatis amore compulsus faciam. Res narranda est ordine, et primum omnium e Felice notandum, duplex Apologeticum a Juliano scriptum fuisse, cujus utriusque et Julianus meminit in Actis xv Synodi c. 9, si subobscura eius verba bene perpendimus : primum scilicet, in quo Leonis II, qui ad eum definitionem et acclamationem sive prosphonicam sextae generalis Constantinopolitanae synodi ab universis Hispaniae Patribus subscribenda direxerat, privato respondet nomine, concilii quidem definitionem amplectens, modeste tamen se excusans a cogendis denuo in synodum Patribus, qui nuper, mediae ac saevissima hieme a Toletana xiii cui interfuerant dimissi, vix dum ad proprias sedes redierant. Hoc primum Apologeticum, quod proprius excusationem dixeris (nam utramque significationem vocabulum Graecum recipit), Julianus autem sapius Librum responsionis fidei suae vocat : inclinante salutis anno 684, per Petrum notarium regionarium, qui Constantinopolitanae synodi definitionem et prosphonicum in Hispaniam detulerat, Romam perlatum fuit : quo tempore in Leonis mense Julio ejusdem anni defuncti locum Benedictus II jam successus ut prope diem sufficiens erat. In eo autem Apologetico Julianus Constantinopolitani dogmatis uberius explicandi gratia scripserat « voluntatem in divinis gignere voluntatem, sicut et sapientia gignit sapientiam. » — Eodem anno 684 sub die 18 Kal. Decembrium coacta per Julianum fuit xiv Toletana provinciae Carthaginensis synodus 17 episcoporum, cui etiam interfuerat vicarii metropolitanorum Tarraconensis, Narbonensis, Emeritensis Bracarenensis et Hispalensis ecclesiarum; et in ea sextae synodi Constantinopolitanae definitio et prosphonicum unanimi Hispanorum Patrum consensione, tanquam Nicenae et generalibus quae praecesserant synodis in omnibus consona, admissa, subscripta debitoque post concilium Chalcedonense honore, loco et ordine collocata sunt. Hujus concilii Toletani Acta Julianus ineunte salutis anno 685 Romam deferri curavit, misso ad Benedictum speciali nuntio, quem ipse hominem nostrum vocat, cum litteris, ut credibile est, in quibus ut Apollinarem et latentes, ut idem ait, Manichaeos confutaret, tres in Christo substantias fuisse edixit. Atque in Urbe quidem concilii Toletani xiv Acta summo Romani pontificis atque omnium ordinum plausu et acclamatione recepta fuere; Juliani autem nuntio in Hispaniam cogitanti nonnulla Benedictus ex ejus ore excipiendo atque ad Julianum perferenda dictavit, de eo nimirum quod in priore ad Leonem II epistola per Petrum regionarium transmissa, et novissime ad eundem scripserat, « de voluntate in Divinis a Voluntate genita; ac de tribus in Christo substantiis, » quasi utraque minus caute a Juliano prolata essent : subdens optare sese ac Julianum hortari, ut ab

eodem quibus posset sacrae Scripturae ac Patrum testimoniis munirentur, ac solida ferent : id quod e vestigio atque abunde a Juliano praestitum fuisse concilii Toletani xv Acta nos docent. Atque hoc est alterum Juliani apologeticum sive responsum, cui Benedictus, atque eo praefuncto Romana postea sedes videtur acquiescisse; perit autem funditus, non secus ac praecedens ad Leonem II per Petrum regionarium transmissum; atque utriusque Apologetici nihil praeter titulos exstare Cellierius docet T. XVII, pag. 728, n. 11. Haec nos et xv Toletanae synodi acta, in quorum cap. 9 haec legimus : « Post hujus igitur praefationis confessionis prolatae devotis vocibus regulam, ad illa nos illico convertimus contuenda capitula, pro quibus munientes, ante hoc biennium, beatae memoriae Romanus papa Benedictus nos litterarum suarum significatione monuerat. Quae tamen non in scriptis suis annotata curavit, sed homini nostro verbo renotanda injunxit : ad quod illi jam eodem anno (685) sufficienter congrueque responsum est. Nos tamen nunc eandem renotationem hominis nostri studiosius relegentes, invenimus quod in libro illo Responsionis fidei nostrae quem per Petrum regionarium Romanae ecclesiae miseramus, id primum capitulum jamdicto pape incaute visum fuisset a nobis positum, ubi nos secundum divinam essentiam diximus : *voluntas genuit voluntatem*, etc. » — Interea vero reverso in Hispaniam Juliani nuntio, cum innotuisset Julianum de binis quae praediximus capitulis a Benedicto admonitum fuisse, non pauci adversus eum Toleti atque in provincia rumores ab ignorantibus, ut ipse ait, atque amulis excitati sunt. Quos ut comprimeret atque ut omnem a se levitatis aut erroris suspicionem amoveret, curavit ut in xv Toletana nationali 61 episcoporum synodo, quae anno 688, sub die v Idum Maiarum coacta fuit, bina de quibus ambigebatur capitula de novo discuterentur, et et synodica, ut ipse ait, iterum examinatione decocata, si orthodoxae fidei per omnia consona invenirentur, a Patribus definita, subscriptaque, salubri etiam divulgatione in agnitionem plebium transirent : quod ab universa synodo praestitum continuo fuit. — Ex quibus elicimus I. Marianam in adducto loco de Apologetico quod nunquam viderat adversus Julianum nihil tale meritum pronuntiasse. II. Ad Sergium, qui exeunte tandem anno 687 pontifex electus fuit, retulisse xiv Toletanae synodi acclamationem, et alia quae solido ante eum biennio a Benedicto gesta fuerant. III. Non jure Rodericum Toletanum laudasse quasi is Apologetici encomium Sergio tribuerit; cum in vulgatis Roderici exemplis, atque in vetustis ejusdem codicibus, Benedictus ejus encomii perhibeatur auctor. — Ac de Sergio et Roderico inquirere non vacat unde ea Mariana hauserit. De Juliano autem existimo falso sibi virum eximium persuasisse, quae in Actis xv synodi de binis quae praediximus capitulis leguntur, partem esse sive fragmentum Juliani ad Benedictum Apologetici; ac totidem ipsisque austeris et aculeatis verbis quae hodie in ejus synodi Actis exstant, olim in Apologetico extitisse : quo posito, nil jam mirandum, si debitum summo Ecclesiae pastori honorem et reverentiam, imo si modestiam in Juliano desideravit. Atque eodem praedictio non modo nostrum hoc loco, sed et cl. SS. PP. Toletanorum editionis curatorem abreptum fuisse existimo; qui xv Toletanae synodi Acta pro integro fere Juliani Apologetico habuit ediditque (T. II, pag. 20 in Not.); atque ut duriorem ex iisdem actis verborum invidiam (quae nulla omnino est aut unquam fuit) ab universa synodo arceret, in unius Juliani caput immerentis atque innoxii transtulit. (Monit. ad Apolog. pag. 77.) — Ac de patrum quidem senten-

et approbationem (quæ quidem non alii quam summo Ecclesie præfuit ad quem directam fuerat, competebat) incongruenter attribuit (a).

Clarissimus vir mihi quæ pro Thesoro nostratis historiarum Ambrosius Morales, ad hunc locum veniens, observavit plurima in libris Roderici vulgaribus menda contra veterum, quos se videret testatur, manscriptorum Codicum fidem, atque inter alia istud quod nunc arguimus, de imperatoris importune facta hoc loco mentione, cujus loco mentionem pontificis laudati Codices discrete habent, inolevisse. In duobus etiam Codicibus Toletanis, altero cænobii sancti Joannis Regum ordinis sancti Francisci, altero bibliothecæ Templi maximi, ex quibus variantes lectiones curiosissime olim decerpas apud me habeo, pro illis: *atque imperator acclamando*, etc., constanter legitur: *atque imperatori (b) acclamando*: quam lectionem absurdum nihil continere contendimus; si nempe summus pontifex lecti et approbati Juliani opusculi exemplum (c), cum acclamatione seu elogio: *Laus tua, Deus, in fines terræ*, ad imperatorem Constantinianum religiosissimum principem, qui Constantinopolitaneæ magnæ synodi congressum, et Monothelitarum damnationem promoveret, testimonio ei futurum, ultimatæ orbis terrarum Hispaniæ ecclesiæ, cum Græca et universali conspirantis, transmissit.

Nisi placeat Rodericum ex Isidoro Pacensi, e cujus ore verba sæpius capere audeat, corrigere: ut *atque summo imperatori acclamando*, quomodo editum est in Sandovalis Isidoro, legatur. Sergium quidem papam laudant Morales et Mariana, atque hic Rodericum in re laudans ad cujus manus jam Petri regentis cathedram liber pervenerit. Ego in Roderico Sergii nomen haud invenio. Item cum hic post Benedicti, et qui Benedicto suc-

tiis et sacræ Scripturæ testimoniis, necnon de rationum momentis quæ pro Juliano in Actis xv synodi afferuntur, nihil dubito quin omnia in ejus Apologetico olim existerint; sed quam sine felle et aculeis a viro, qualem Julianum describit Felix, modestissimi atque affectuissime de se sentientis ore prodixisse, summoque Ecclesiæ pastori exposita fuisse existimanda sunt! An qui se, in epistola ad Idalius, *indignum Toletanum episcopum*, Idalius autem *dominum et fratrem sanctissimum* vocat: qui ejus prudentia, si quæ in Prognosticorum libris aliter quam dici oportuit dicta repererit, corrigenda, elucidanda, atque exornanda permittit, parciolem cum Benedicto Ecclesiæ universali præsele Christique in terris vicario fuisse, ac minus liberaliter atque urbane cum eo egisse credendus est? Longe tamen aliam ejusdem dicendi vim atque energiam fuisse oportuit, dum in generali Hispanorum Patrum cui præerat concione creditis sibi populus in Fidei dogmate instrueret, et maxime dum impactam sibi ab æmulis atque obsecratoribus levitatis aut erroris suspensionem et maculam elueret. Nam et Paulus cum infirmantibus cōfirmans, quique vix discipulos ad horam contristari sustinet, non tantum ipsi sibi, sed et Angelo de oculis anathema interminatur, si quis iisdem aliter quam ipse evangelizaverit. Atque hunc etiam in rebus fidei disputandi morem ab ecclesiæ Patribus Athanasio, Hieronymo, Augustino et aliis perpetuo observatum scimus. Quæ nos non tantum pro instituti nostri ratione, sed et pro asserenda atque ad posteros illibate propaganda memoria sanctissimi doctissimi quæ præsulis Toletanæ ecclesiæ, cui olim cimeliarchæ et canonici sacerdotiis honestati, libenter inserivimus, fusius aliquanto quam par erat persecuti sumus.

(a) Allata Roderici a nostro verba hæc sunt: « Apologeticum fecit (Julianus) et Romanum mihi... cum versibus etiam acclamatoriis secundum quod et olim transmisserat *De laude Romani imperatoris*. Quod Roma digne et pie recipiens, cunctis legendum

cesserunt Joannis V et Cononis obitum, non ante annum 687 exaltatus fuerit: vix admittendum existimo, alii quam Benedicto (d) Apologeticum directum, quod ait Felix; aut ab alio quam a Joanne ejus successore, qui Novebris mense 686 in pontificatum ascendit, receptum fuisse. Quocum bene convenit quod Julianus ipse inter Patres Toletanos anno 683 concilium xv celebrantes, ante biennium sese scriptum illud ad partes direxisse asserit. Hæc sane, inquit, quatuor specialitates capitulorum (tria tantum libri titulus apud Felicem cur expresserit scire aveo) quæ ut a nobis solida efficerentur, hortati sumus, quid a quo fuerit doctore prolatum, congesto in uno responsionis nostræ libro catholicorum dogmate Patrum, ante hoc biennium parti illi porrexissemus dignoscendum. (Edit. Loaisæ pag. 671.)

Unum autem et alterum, antequam ab Apologetici hujus mentione discedamus, annotare opus. Primum est Pseudo-Julianum falsa dicere in supposito chronico (num. 361), quum ita ait: « Sanctus Julianus mittit Apologeticum cum expositionibus ad papam Sergium, et carmine ad imperatorem Heraclium Justinianum in laudem ipsius. Respondent illi elegantibus epistolæ (Forte epistola). Similia Pseudo-Luitprandus ad annum 689. Sergius, ut jam monuimus, anno 687, cathedræ Petri fuit impositus. Julianus vero in synodo Toletana sequenti anno 688 habita professus fuit se ante biennium Romanam direxisse. Non ergo ad Sergium nondum eo tempore pontificem, quod ait Julianus, mittere potuit, nisi ter scripsisse Romanam asseramus antistitem Julianum: semel quidem cum confessione ecclesiæ Hispanæ, seu Constantinopolitani dogmatis approbatione: iterum privata destinatione Benedicto dirigens Apologeticum (e) jam dictorum, tandem-

indixit, atque imperator acclamando: *Laus tua, Deus, in fines terræ* lectum sæpius notum fecit, etc. Loaisa: « Apologeticum fecit et Romanam misit... cum versibus etiam acclamatoriis secundum quod et olim transmisserat *De laude Romani imperatoris*. Quod romanus pontifex Benedictus digne et pie recipiens cunctis legendum indixit; atque acclamando *Laus tua Deus in fines terræ* lectum sæpius notum fecit. Not. ad conc. Tol. xv, pag. 682. Quæ quamquam prioribus tolerabiliora sint, navis tamen non carent, ac propterea incendi denuo reddenda ac repurganda sunt. Ad Constantinum autem Pogonatium, cujus hortatu Leo II definitionem et prosphoneticum sextæ generalis synodi ad episcopos Hispaniæ transmisserat subscribenda, nullum e binis Juliani Apologeticis perlatum fuit, nec quidquam ad eum attinebant; sed Acta tantum xv Toletanæ synodi, in qua Hispani Patres definitioni et prosphoneticæ sextæ generalis synodi unanimi omnium consensione subscripserunt.

(b) Escorialenses codices jam nobis ad manum non sunt: regius tamen Matritensis circa annum ut videtur 1300 exaratus sic habet: *Atque imperatori acclamando*. Tractus ejus integer hic est: « Cum versibus etiam acclamatoriis, secundum quod et olim transmisserat, de laude Romani imperatoris: quod Roma digne et pie recipiens cunctis legendum indixit, atque Imperatori acclamando: *Laus tua, etc.* » Pro: *De laude autem Romani imperatoris*, restitui debere existimo: *Et laude. Versus* item acclamatoriis, et apud Isidorum Pacensem et Rodericum, subscriptiones episcoporum intelligo; quæ singularibus lineis et versis, seu *στίχων* scribi solebant.

(c) Non Juliani opusculi, siue Apologetici, quod nihil, ut paulo ante inuimus, ad Constantinum pertinebat; sed Actorum xiv Toletanæ synodi, in quibus et subscriptiones Hispanorum Patrum sextæ generalis Constantinopolitane definitioni et prosphonetico, quod imperator optaverat, continebantur.

(d) Dictum late de hoc superius col. 432.

(e) An privata Julianus destinatione Apologeticum

que tertio eundem concilii nomine et auctoritate presignatum, cum Sergius jam esset pontifex. Quod quidem innuere videtur Isidorus Pacensis.

Plane tamen a vero abit in eo quod Justinianum II cognomento Rhinotmetum, hoc est, naso truncatum, Constantini Pogonati filium, Heraclium Justinianum appellat. Silent enim de hoc agnominis Graeci omnes et Latini: quo tamen alicubi, scilicet apud Lucam Siculum veterem historicum appellatum fuisse Constantinum saltem Pogonatum patrem, testimonio contendere potest Baronii cardinalis (*Ad an.* 685, n. 3). Hic est Petrus Siculus, non Lucas, de vana et stolidi Manicheorum haeresi scriptor: quem cum Latina versione publicavit primus Ingolstadtii Matthaeus Raderus (*An.* 1604); quemque laudatus cardinalis nunc Lucam, nunc Petrum, annotante Vossio in libro De Historicis Graecis (*lib.* 4, *cap.* 19) vocat. Sed fessit summi virum is, qui ei Graeca Siculi Latine subministravit. Quae enim Latine apud Baronium sonant, et de singulis e vestigio refert (episcopus Colonie Armenie) ad imperatorem Justinianum Augustum, qui post Heraclium Constantinum imperii sceptrum gubernavit: a Graece aliter habent, scilicet ἀντιγόνη πρὸς τοὺς βασιλεῖς Ἰουστινιανὸν, τὸ πρὸς Ἡρακλίον βασιλεύσαντι. Quae Raderus vertit: « De singulis e vestigio refert ad Julianum Augustum, qui post Heraclium imperii sceptrum gubernavit. » Minime quidem Heraclii nomine Constantinum Justiniani Junioris patrem, ac in imperio antecessorem, significare voluit, quod existimavit Baronius, Graecus auctor: sed cum Justinianos duos, alterum ante alterum post Heraclium imperio praefuisse nosset: posteriorem hunc intellexit subindicavitque. Nec novum est aut infrequens, cum bono illo Homero, pseudo-historicos dormitare postros.

Prosequitur idem hypobolimus Julianus, misisse Julianum Toletanum una cum Apologetico et ejus expositionibus, carmen ad imperatorem in laudem ipsius. Quinimo et ad Sergium papam carmen aliod. Isidorus Pacensis animum dedit. « Apologeticum factum Romae (Romam dicere voluit) per suos legatos, etc. Iterum: cum versu acclamatorio (a), secundum quod et olim transuaserat. De laude imperatoris, mittit. » Hac super Isidori area (bone Deus!) quam sumptuose edificavit Pseudo-Juliani architectus! Prolixam quidem totius rei narrationem cum duplici carmine, altero ad Justinianum imperatorem, altero ad Sergium papam, tamquam Chronici partem, ab Hieronymo Higuera in notis ad Luitprandum (*ad an.* 688 pag. 369) exhibitum legimus. Quae quidem olim ut coagmentaretur postea corpori formata, praetermissa est tamen eo immitti: et in armariis Toletani Promethei tamquam truncus iners relicta; et quibus tandem a Ramirezio (b) educta, insignem oppido signae Toletanae indicem atque vestigium chartis impressit. Tota enim illa, quae uti Juliani Chronici portio ab Higuera laudatur, e Chronico nunc abest. Quare nec praestabimus ei fidem, quae et auctori ipsi parum digna et inepta etiam Julianae quisquiliis commiseri, visa est.

Qua in censura, interim dum nobis de Codice Juliani archiepiscopi carminum aliquo praedictae auctoritatis non alias constat, duo illa carmina, ad imperatorem et ad Sergium papam, comprehensa velim, tamquam supposititia et recentioris manus (c).

de tribus in Christo substantiis ad Benedictum misisset, incertum est. Concilii xv Toletani Acta nihil habent nisi: « Ad quod illi (Benedicti) jam eodem anno sufficienter congrueque responsum est.

(a) Male apud Sandovalis editionem: versus acclamatorios.

(b) Edidit hic Luitprandi opera cum Hieronymi Higuera notis ad Chronicon, Antuerpiae 1611.

(c) Exstant bina haec epigrammata in noviss. san-

Non enim alia quam e Juliani Pseudo-Chronico excerpta verba producere voluit notae auctor Higuera; quantumvis partem ejus rotundo, alii vocant, partem vero cursivo caractere, quasi non ejusdem auctoris verba essent, typographus per errorem ediderit. Quod enim se e manuscripto libro sanctae Justae carmina ista deprompsisse auctor ait: non ad Higuera, qui nulla fuit unquam sanctae Justae bibliotheca aut Codice usus; sed ad eum, qui simulavit se Julianum S. Justae archiepiscopum, absque dubio referri debet. Sed jam pergamus ad alia opera.

De Remediis blasphemiae libellum, cum epistola ad Adrianum abbatem (d).

De sextae aetatis comprobatione [*Al.* demonstratione] adversus Judaeos: qui habet in capite, ait Felix, orationem et epistolam ad Dominum Ervigium regem. Describit et ipse argumentum et partitionem operis: « Est tamen, ait, idem Codex tribus libris distinctus. Nam primus eorum habet Veteris Testamenti quamplurima documenta quibus absque aliqua supputatione amorum Christus Dei filius, non nasciturus, sed jam natus, patule declaratur. Secundi vero series libri decurrit per ostensam apostolorum doctrinam, quae dilucide monstrat Christum in plenitudine temporis de Maria Virgine natum, non in annis a principio mundi collectis. Tertii quoque libri excursus sextam aetatem, in qua Christus natus est, haud dubie adesse veris documentis ostendit: in quo quingue praeterita aetatis saeculi, non in annis, sed praefixo generationum limite, distinguuntur. » Huc usque Felix.

Exstat opus inter veterum Patrum opera volumine quarto, quod et olim, ac primum lucem viderat Hagena per Joannem Secerum 1532 in 8^a una cum Testamento xii patriarcharum filiorum Jacobi, per Robertum Lincolnensem episcopum e Graeco in Latinum converso. Suam huic editioni commodavit operam Menardus Moltherus Augustanus, vetustis exemplariis usus Laurentii, monasterii Eberbachensis in Phenigola abbatis, praefationemque multa cum operis commendatione adiecit. Laudavit quoque olim Isidorus Pacensis in fine sui Chronici: « Sic enim, ait, sanctissimus Julianus Toletanus episcopus in librum [libro], quem contra Judaeos de sex statibus saeculi scripsit, dicens, etc. » Sequuntur verba ipsius Juliani, ac post integrum ejus testimonium: « Denique, ait, sanctissimus et valde in hoc opere pretium [An pretioso?] doctissimus Julianus sic in libello inquit, quem supra fati sumus. » At quae libro tertio huius demonstrationis continetur, annorum supputationem, paulo aliter digestam et emendatorem ea quae apparet in editionibus Bibliothecae sanctorum Patrum Parisiensis et Coloniensis, inventam a se in mss. exemplari, annotatum voluit Philippus Labbeus in Nova bibliotheca mss. librorum, sive specimine antiquarum lectionum (*Pag.* 2 *edit.* Paris. 1653). Possevinum consule in Apparatu (*Tom.* I, *pag.* 986), Barthium lib. xix, *Adversariorum* *cap.* 14, ubi et multis aliis operis vasti ac doctissimi locis quadam ejus sanat, explicat, illustrative testimonio. Absolutum sane hoc a se opus fuisse anno Domini 686, sub Conone pontifice Romano, jussuque Ervigi regis, testatur ipse auctor in epistola preliminaris ad Ervigium, et in fine libri tertii.

Librum carminum diversorum, in quo sunt hymni, epitaphia, atque de diversis causis epigrammata

ctorum Patrum Toletanorum. collectione T. II, pag. 387 seq. inter supposita Juliano. Quinam autem acclamatorii in synodis versus fuerint supra col. 455. diximus.

(d) Omnino hunc Juliani libellum perisse monet novissimae sanctorum Patrum Toletanorum collectionis curator T. II, in not. ad Felicis de Juliano elogium pag. xx, et Cellierius T. XVII, pag. 738, n. 11.

numerosa. Ita Felix. Andreas noster Resendius ad Bartholomæum Quevedum scribens (a) ait se in Germania vidisse carminum Juliani libellum, sed apud hominem, qui neque unius diei usuram præstare voluerit. Venetiis in bibliotheca sancti Antonii, quæ fuit cardinalis Grimani, opusculum quoddam Juliani Toletani ecclesiæ episcopi exstare docet Thomassinus (b): cui annectitur, ait, opusculum carminibus exaratum antiquissimo caractere. Quæ verba an huc pertineant, lectoris iudicium esto. De carminibus ad Sergium papam et ad Justinianum Junio-rem Cæsarem directis, interim abstinemus, dum non ostendatur nobis unde ad posteros ea pervene- runt, censuram adijcere.

Librum Epistolarum, plurimarum, ut ait Felix.

Librum Sermonum, in quo (idem ait) est opuscu- lum modicum de vindicatione domus Dei, et eorum qui ad eam confugiunt (c). De eodem argumento est liber Responsonum, de quo infra.

Ἀντακρίματα librum, de quo Felix: Item librum, ait, De contrariis, quod Græce *ἀντακρίματα* voluit titulo adnotari: qui in duobus divisus est libris, ex quibus primus dissertationes continet Veteris Testa- menti, secundus Novi. S. Isidorus lib. Originum II, cap. 31. Contrariorumque genera quatuor sunt, quæ Aristoteles anticimena, idest opposita, vocat. Sive τὰ καίματα apud Græcos II sunt loci, sive sacræ Scrip- turae, sive aliorum auctorum qui explicandi propo- nuntur, quos vulgo dicimus Textus. Sanctus Joan- nes Chrysostomus homilia 39, in Genesin: *Ἔδετε, ἀγαπῶντες, πῶς οὐδὲν ἄγριον τῶν παρὰ τῇ θεῷ γρηγοῦ καίματα*: hoc est, vidistis, dilectissimi, quomodo nihil est otiose in divina Scriptura positum. Ex quo præcipue testimonio hunc vocabuli usum aliud agens confirmavit vir doctissimus ac diligentissi- mus Petrus Lambecius Cæsareus Leopoldi I impe- ratoris chronographus et bibliothecarius, Commen- tar. de bibliotheca Cæsarea lib. VI, pag. 71: *Ἀντακρίματα* igitur contraposita, sive opposita utriusque Testa- menti sunt, quæ explanantur, testimonia.

Editum fuit jam olim absque auctoris nomine Joannis Alexandri Brassicani jurisconsulti opera Basilee 1530. Deinde ex officina Coloniensi Cervi- corni in 8°, anno 1532, ex codice, ni fallor, Ful- densi longe antiquissimo. Parisiis quoque cum Ju- nio Africano in Genesin prodit. Sed Andreas Schotus Juliano Toletano restituit, ut insereretur cum ejus nomine magnæ Veterum Patrum biblio- thecæ Coloniensi, in cujus xv volumine nunc legitur. Felicis quippe fidem secutus, habuit et alium rei sponsorem, Samsonem abbatem in libro adhuc in- edito, sed a Garsia Loaisa in bibliotheca Toletanæ ecclesiæ reperto, adversus Hostigesium Malacitanum episcopum, qui sub annum 864 scriptus fuit.

Xystus tamen Senensis (d) hoc *Ἀντακρίματα* opus,

(a) Exstat epistola bene docta tom. II Hisp. illustratae.

(b) Bibliothecæ Venetæ pag. 9.

(c) Terna hæc quoque Carminum, Epistolarum et Sermonum opuscula, inter deperdita Juliani recenset sanctorum Patrum Toletanorum collectio- nis curator T. II, in not. ad Felic. eleg. p. xx, not. 13, atque item Cellierius XVII, p. 738. n. 11.

(d) Libro IV Bibliothecæ.

(e) In Supplemento lib. XII, ad an. 1149.

(f) Anthropologie, lib. XX, sub. tit. Benedictus, ejusque ordo multiplex.

(g) Lib. IV Adv. hæreses.

(h) Præter scriptores a nostro laudatos, Cellierius F. XVII, pag. 738, n. 40. Du-Pinius T. V, pag. 128 seq. et fortassis alii librum *Ἀντακρίματα* Berthario abbati Casinensi adscribunt. Novissimæ sanctorum Patrum Toletanorum collectionis curator T. II, p. 141, id opus ex Felice et Samsono Cordubensi adversus Caveum et Fabricium Juliano asserit et vindicat. In codice autem Escorialensi æra 1085, sive anno 1047,

quod incipit: Cur in Genesi septem, Richardo tri- buit Cluniacensi monacho, qui floruit XII sæculo sub Adriano IV papa, et imperatore Frederico I, cui ta- men unicuique, quod exstaret, historicum opus Phi- lippus Bergomas (e), et Raphael Volaterranus (f) tri- buere. Alphonsus Castrensis (g) Salviano Massiliensi eadem adscribit *Ἀντακρίματα*. Necon et similiter inscriptum opus edidisse olim Bertharium Casinen- sem abbatem, testes sunt Leo Ostiensis lib. I, cap. 33, Chronici Casinensis, et Petrus Diaconus De viris illustribus Casinensibus cap. 12, quod Berthario huic adscriptum possedissee olim D. Constantinum Cajeta- num, testis est Leo Allatius in Apibus Urbanis; et vel nunc exstare in Casinensi bibliotheca, D. Ange- lus de Nuce Rosanensis archiepiscopus amicus nos- ter vir optimus et eruditissimus, in notis ad Leonis Chronicon (Cap. 33) monitum voluit. Fortasse ta- men hic diversus liber est a superiore, quantumvis similiter inscriptus. Ut ut sit, procul dubio esse de- bet, *Ἀντακρίματα* opus Julianum Toletanum scri- psisse (h).

Librum item historiae, prosequitur Felix, de eo quod Wamba principis tempore in Galliis exstitit gestum. Inseruit historiae suæ hanc historiam Lucas Tudensis; ediditque cum nota diversi auctoris Fran- ciscus Schotus in quarto volumine Hispaniæ illustra- tæ; seorsumque, et Duchesnius postea inter Scripto- res historiae Francorum tomo I (pag. 821), in multis autem diverse. Incipit: Solet virtutis esse animorum incitamentum, etc. Vestigiaque exstant, vel in prin- cipio ipso, æqualis eorum temporum gestorumque scriptoris. «Hac de re, inquit, ut timidus et pigris mederi possit, relationem præterita rei nostris tem- poribus gestam inducimus per quam ad virtutem subsequenda sæcula provocemus. Affuit in diebus nostris Wamba, etc.» Quam quidem Juliani histo- riam in Wambanis in Toletanam urbem ingressu triumphali, et illis verbis «æternis proscriptionibus recognoscat», tam priore Schoti, quam posteriore Duchesnii editione concludi, non recte, iudicio meo, existimabimus. Julianæ enim prorsus est, quod ad finem hunc in utraque editione præscriptum se- quitur; deestque in Duchesniana, exstat vero in Schoti alia, sed tanquam Luca Tudensis jam scrip- tura sit; incipitque: Perfidorum denotata transgres- sio, etc. Quod cuicumque, vel minus attente legenti, statim liquido apparet. His quidem nunc primum a nobis Juliano restitutus, Lucas prædictus sermonis sui tenorem ibi tandem attexit: Et quia præpediente malignitatis auctore, etc. Et historiam hanc publici eo tempore quo dicimus juris factam esse non anim- advertit, cum De historicis Latinis scriberet Vossius: dum ignorare an lucem viderit, attamen prope diem visuram sperare se ait (Lib. II, De H. L. cap. 27).

Hic et Pseudo-Luitprando arguitur in mentem ve-

ut in eodem legitur exarato, Digramm. et Plut. I, n. 3, exstat Tuseredi cujusdam ad Ascaricum incertæ sedis episcopum epistola hactenus, ut putamus, in- edita et a nobis suo loco evulganda, in qua interro- ganti de nonnullis circa resurrectionem Christi dubiis Ascarico respondet, inquires: «Illi vero qui contra- dicunt (nimirum qui affirmabant surrexisse quidem cum Christo resurgente multorum corpora, neque tamen cum eo ad cælos ascendisse, sed in terris per- mansisse iterum moritura) dicentes: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis: legant librum beati Juliani, non Pomerii sed Toletani, qui vocitatur Anticimena: qui patris est de his rebus quæ contraria in Scripturis resonant, sed non contraria ab his qui vigili sensu Scripturam ri- mandam inquirunt..... Si anticimena abest, currant ad Augustinum in libro Omeliarum cata Joannem, etc., ad cap. nimirum, sive interrogatum 23, Libri II. *Ἀντακρίματα* ex Novo Testamento et sancti Joannis Evangelio asceticum manuquens: quo loco de hoc argumento agitur.

nit; seā quam frigide et incogitante (a) ! « Sanctus Julianus scripsit Vitam sancti Hildefonsi. Felix præterea scripsit Vitam sancti Juliani Toletani episcopi. Idemque adiecit Chronico, quod sic incipit : In nomine Domini incipit Chronicon, quod sanctus Julianus composuit. Illud : Natus est autem Witiza ; alii tribuunt Gunderico. Nihil de additione certe hactenus reperitur. Falsus est et stupiditate sua se prodit planus. Julianus non scripsit Chronicon, sed de uno regis Wambanis bello Gallico historiam. At in quo historia et Chronicon differant, germanus Luitprandus ignorare non potuit, quod pueri sciunt.

Hic non tamen moratur in hujus loci notis pater Higuera. Ait enim : « Chronicon quod nomine Wulscæ circumfertur, etiam est Juliani ; nisi quod illud de Witiza additum est a Gunderico, quamquam hoc ultimum tamquam incertum reliquit. » Scripsit igitur, si fidem huic habemus, Chronicon Julianus noster. Ita videtur is censuisse de Wulscæ Chronico, et hanc suam sententiam ut proferret, imposuisse huic suo Luitprando, necnon gemello ejus Juliano ad annum 692, num. 559, de quo nos alibi. Verba etenim illa, quæ Felicis esse aut Gunterici annotat, in Juliani hac qua de loquimur historia, non leguntur. Forte autem in illa sunt quæ Wulscæ adscribitur, neque hactenus prelo subjecta fuit ; sed tamen proprium hoc fuisse nomen illius, qui perbreve Gothorum usque ad Hispaniæ excidium sub quo vixisse creditur historiam scriptam reliquit, et absque ulla causa Juliano attribui, loco suo, ubi de Wulsa nobis agendum erit, confirmabimus. Profecto hæc Juliani historia, veluti continuatio Isidorianæ de Gothorum regibus historie, atque Hildefonsi appendicis, habita fuisse videtur ; imo et cum Isidorianis confusa. Chronici etenim Exiliensis auctor anonymus Isidoro tribuit, et Gothorum ab eo scriptæ historie Wambanis adversus rebellem Paulum gesta, uti jam diximus in Isidoro (b).

Librum Sententiarum ex decade psalmodum beati Augustini brevis summamque collectum. Ita Felix obscura sententia. Nisi decadem tantum primam psalmodum innuere voluerit (c).

Excerpta de libris sancti Augustini contra Julianum hæreticum collecta. Hi sunt elaboratissimi illi Augustini, vel ipsius judicio (Lib. II. *Retract. cap. 62*), contra Julianum Eclanensem episcopum libri sex, de quibus post alios Henricus de Noris Augustinianus noster agit lib. I. Historiæ pelagianæ, cap. 21.

De divinis judiciis libellum ex sacris voluminibus collectum, in cujus principio, inquit Felix, est epistola ad dominum Ervigium comitatus sui tempore (hoc est cum sub Wambane comes adhuc et privatus esset, ut constat ex fine, quem assignavimus historiæ Juliani de Wambane rege in Luca Tudensis Chronico) pro eodem libello directā. Ille postea Ervigius adversus regem conspirans, exauctoravit eum, et monasterio inclusit judiciorum divinarum securus ; Casilone autem filia et hæredē in uxorem data Egice Wambanis consobrina, justaque regnandi for-

(a) In Chronic. ad an. 960, num. 361.

(b) Germanam Juliani de Wambane historiam hoc titulo : Liber de historia Gallie, quæ temporibus divæ memoriæ principis Wambæ a domino Juliano Toletanæ sedis episcopo edita est et vetustis Toletanæ ecclesiæ Codicibus, cum eadem a Luca Tudensi interpolata, collatam ; necnon Judicium in tyrannorum perfidia promulgatum, cum opusculo inscripto : Insultatio vilis Storici in tyrannidem Gallie hactenus inedito, exhibet novissima sanctorum Patrum Toletanorum editio T. II, a pag. 350.

(c) Sanctus Augustinus peculiare psalterium, seu perbreve opusculum e variis psalmodum versibus consarcinatum pro Monica matris usu et spiritali consolatione composuisse dicitur : quod tamen ad supposititia aut saltem ad dubia sancti doctoris scripta novissimi eorumdem editores Benedictini rejiciunt.

A ma pii quidem atque modesti principis appellationem obtinuit.

Librum Responsionum contra eos qui confugientes ad ecclesias persequuntur. Oportet diversum opus hoc esse ab eo, quod appellavit Felix De vindicatione domus Dei, et eorum qui ad eam confugiunt, de quo supra, ejusdem tamen argumenti. Quæ quidem duo scripta pro sacrarum ædium immunitate occasionem forsā dedere concilii Toletani xii Patribus quos inter fuit Julianus noster, de hac re, canone nempe decimo, cavendi ; cum scilicet Reccesvinthi regis quadam lege (quæ nunc decima sexta est quinti tituli sexti libri Legis ut liber audit Wisigothorum), minus ad religionem templorum attente aut pie sancitum non ita pridem fuisset.

Librum Missarum de toto circulo anni in quatuor partes divisum, in quibus aliquas vetustatis incuria vitiatas ac semiplenas emendavit atque complevit, aliquas verò ex toto composuit. Hæc Felix. Pars igitur fuit Julianus integri corporis Isidoriani (quod nomen vulgo assumpsit) libri Missalis, quo Mixtarabes usi postea sunt de quo egimus in Isidori et Hildefonsi monumentis.

Librum item, Felix tandem ait, Orationum de festivitibus, quas Toletana Ecclesia per totum circulum anni est solita celebrare, partim stylo sui ingenii depromptum, partim etiam inoolita antiquitate vitiatum, studiosè correctum, in unum congesti, atque Ecclesiæ Dei usibus ob amorem reliquit sanctæ religionis (d). Hunc librum, et vasto quidem volumine, in Toletanæ Ecclesiæ bibliotheca servari docuit me olim Hieronymus Romanus de la Higuera, historiam ejus adhuc ineditam Toletanæ urbis et regni in schedis legentem. In eo autem, qui penes nos est, accuratissime transcripto ejusdem bibliothecæ catalogo, nihil quod ad hunc Orationum librum respicere videatur, offendimus.

Adjicienda sunt ad Felicis hanc librorum Juliani enarrationem, quæ alias de his legitur. Hujus namque esse pro certo habetur.

C Appendix ad librum sive additionem sancti Hildefonsi De viris illustribus : sive potius unicum ejusdem sancti viri elogium. Quod tamen cardinalis Baronius Juliano alteri, hoc est Toletanæ Ecclesiæ, non quidem episcopo, verum diacono, attribuit (Tom. VIII, ad an. 657, n. 45) ; exstareque ait loco præfationis in volumine sancti Hildefonsi operum, quæ in lucem protulit Franciscus Fevardentius. Manuscripti libri, vel Juliano diacono, vel Juliano episcopo adscribunt. Nec diversi sunt inter se. Julianus enim quum Hildefonsus ad supers abii, diaconus adhuc fuisse refertur, unde potuit elogio inscribere Julianum diaconum. Patet id quod assumimus ex Felice : « Post decessoris sui obitum divinæ memoriæ Hildefonsi a decimo septimo ferme anno Reccesvinthi principis ; necnon et per omne Wambanis imperii tempus, usque ad tertium regni gloriosissimi Egicanis regis annum, in levitici, presbyterii, ac pontificatus honore consistens celebre nomen obtinuit. » Sunt

Fortassis huc respexerit Felix in recensione Juliani operum. Cellierius T. XVII, p. 738, n. 11, ac Du-Pin T. V, p. 124. Opusculum inscribitur : Collectum Sententiarum et commentariis Augustini super psalmos. Inter perperita Juliani scripta ; sicut et terna quæ sequuntur, nempe I. Excerpta de libris sancti Augustini contra Julianum, etc., II. De Divinis judiciis, etc., III. Liber responsionum contra eos qui confugientes ad ecclesias persequuntur.

(d) Missarum libri de toto anni circulo, atque alterius : Orationum de Festivitibus, etc., quarum utriusque Felix meminit, si quæ in Missali Mixtarabico aut alibi exstant, vix internosci potest Julianumne, an Isidorum aut alium auctorem habeant. Fragmenta sive eorum gustum vulgavit cl. sanctorum Patrum Toletanorum editionis curator T. II, a pag. 326.

et Codices, qui Felici duo hæc elogia, et Hildefonsi A
et Juliani, attribuant (a). Ediderunt hæc appendicem
Lipomanus et Surius die xxiii Junii. Quæ et exstat
in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum, qui editus
fuit in sancti Isidori operum Matritensi editione,
unde Miræus ad eam transiisse videtur (b).

Heuricus Canisius ex Codice bibliothecæ Bavaricæ
ms. publicavit tom. I bibliothecæ sanctorum Patrum
Bignæi, Juliani nostro adjudicans, Commentarium
in Nahum prophetam; attamen mutilum, aut vix
comptum: quatuor enim tantum expositionem pro-
phete versuum laudatus Codex continebat. Sed de
Juliano hæc satis (c).

Idalius ad nos pertinere videtur, si vera sunt quæ
de eo Hieronymus Paulus, vir doctissimus ducentis
ab hinc fere annis, et Franciscus Tarafa, Hieronymi
Pozædes testimonio (d) scriptum reliquere; plura
nempe ipsum educuisse opera, e quibus pauca
exstant.

Habemus certe unam et alteram epistolam, quæ
rum prior ad Julianum directa est, cujus supra men-
tionem fecimus in Spicilegio d'Acheriano (Tom. I,
pag. 313), conservata ex ms. libro Corbeiensis mona-
sterii (e). Posterior hæc sequitur in eodem Spicile-
gio ad Sunifredum Narbonensis primæ sedis episco-
pum, militens ad eum Juliani Toletani primæ sedis
episcopi, hoc est metropolitani, Prognosticon futuri sæ-
culi. (f) In quæ epistola notandum est parvam tunc fuisse
urbem, quæ nunc adeo increbuit, Barcinonem; si-
quidem ait, cum devotus essem in hac civitatula,
cui indignus presideo: Hunc Narbonensem antisti-
tem Sunifredum vocat Rodericus Toletanus lib. iii
Histor. Hisp. cap. 42 et 43, ex eoque Gallie Chri-
stianæ auctores. Concilio quidem is interfuit Tole-
tano decimoquinto primus post metropolitano: quod

concilium cum celebratum fuerit anno 688, Idalii in
eo locus satis indicat antiquioris ordinationis præro-
gativa ceteros præcessisse. Certe in huic proximæ
antecedenti Nationali, quod inter Toletana decimum-
tertium audit, ante quinquennium habito: Laulfas
diaconus ejusdem Idalii vices egit. In xii similiter
totius Hispaniæ, quod in annum 681 incidit, ejus
nomen desideratur; sed neque ullius Barcinonensis
exstat episcopi. Quare ab anno 674 successisse Ray-
mundo Idalium credit Puiades (Lib. vi, cap. 123 et
127), vixisseque usque ad annum 690, vel circiter
(cap. 132).

Eundem Julianum Toletanum antistitem laudavit
sive elogio ornavit Felix, et ipse Toletanus post Hi-
spalensem (quod ex Concilio xvi hæc in urbe celebra-
tum constat actis) præsul. Subjicitur vulgo id elogium
Hildefonsi libello De Scriptor. ecclesiast. et Juliani
ejusdem De Hildefonso appendici (g). Erat in vivâ
adhuc anno 694 quo celebratum fuit concilium Tole-
tanum xvi, cui hæc interfuisse, subscriptiones licet
interciderint, Rodericus Toletanus docet. Hunc Fe-
licem Pseudo-Luitprandus Iriensem fuisse ante alia
episcopum, Julianique Chronicon nonnihil auxisse,
conciatore magnum, necnon acerrimum fidei de-
fensorem ac beatæ virginis Mariæ clientem existi-
tis, credere nos voluit (Chronico ad an. 695 et 700).
Iriæ fuit revera episcopus Felix quidam, ut ex subscri-
ptionibus conciliorum Toletanorum xii anno 681, xii
683, xv 688, novimus. Hunc tamen Felicem Irien-
sem, Hispanensibus inde mactum infulis, ut creda-
mus, aliis testimoniis pervincendum est. Quale au-
tem Juliani Chronicon idem continuaverit Felix,
educeri cupimus: qui nec fidem habemus Pseudo-Ju-
liano eundem libelli de xii Scriptorum Vitis aucto-
rem jaectanti (Chronico num. 365).

norum præsulum, et Gudite ac Wambæ regis epita-
phiis, quæ Pseudo-Chronicorum Juliani et Luitprandi
figulus Juliano adscribit, agit idem cl. editor T II,
pag. 385, eaque omnia ut spuria et Juliano supposita
rejecit.

(d) Lib. vi. De la corona de Catalunya, c. 132.

(e) Exstat in noviss. sanctorum Patrum Toletano-
rum collectione T. II, pag. 6.

(f) Edidit hæc quoque epistolam cl. Mathæus
Aymericus in Catalogo Barcinonensium præsulum
Barcinonæ 1760, pag. 461, qui et plura de Idali-
o, pag. 262, seq.

(g) Habetur in Escorialensi sæculi xiv Codice Di-
gramm. et Plut. iv, num. 23.

S. JULIANI

TOLETANI EPISCOPI

VITA SEU ELOGIUM,

AUCTORE FELICE TOLETANO ETIAM EPISCOPO.

MONITUM.

Quod nos facturos promissimus, et vero fecimus in sancti Hildefonsi Vita, ut PP. Toletanorum gesta vi-
tæque historiam non proprio stylo persequeremur, sed nonnunquam vestustiora aliorum de illis testimonia
produceremus, quæ firmiorem facerent fidem, id ipsum in presentiarum efflicimus, sancti Juliani Toletani
Vitam ex Felice archiepiscopo item Toletano transcribentes, qui elogium ejus adiecit ad sancti Hildefonsi
librum de Viris illustribus, jam sæpius laudatum. Neque enim erat cur nostram hujus narrationi præferremus,
quæ cætera omnia testimonia et antiquitate et auctoritate longe superat. Habet enim antiquitatis, quantum
desiderari potest, cum a Felice conscriptum sit, Juliani coetaneo, omniumque fere quæ narrat oculato
teste, atque calente adhuc memoria hæc de Juliano scribenti. Auctoritatis vero habet non minus, cum ab eo
viro testimonium proficiscitur qui Juliano ipsi post Sigbertum in episcopatu successit Ecclesiamque Tole-

tanam septem annos summa cum laude gubernavit, mortuus anno 700 aut circiter. Accedit etiam quod in hujusmodi monumentis multum valet, non ad unum, sed ad quamplurimos rurs. Codices exactum hoc elegam a nobis in lucem proferri, mire inter se consentientes, in designanda praesertim ejus Vitae chronologia, ut optime animadvertit P. Florez tom. V Hispaniae sacrae de Juliano agens, cujus editionem representamus. Nos ergo in eo non tantum quod corrigeremus, non vidimus, sed ejus potius verbis nonnullos errores de Juliani rebus profligavimus, atque quasi adhibita luce dissipavimus in notis adjectis, quae in eo fere versantur omnes. Vale.

INCIPIT VITA.

1. a Julianus discipulus b Eugenii secundi, Carthaginis provinciae metropolitanus, post beatae memoriae Quiricum quarto in loco praepotorem suum sequens, urbis regiae pontificale culmen adeptus est : cujus videlicet civitatis proprius civis extitit c, atque in ejusdem urbis principali ecclesia sacrosancti baptismatis fluentis est lotus, et illic ab ipsis rudimentis infantiae enutritus.

2. Denique dum ad puerilis formae devenisset aetatem, sanctae memoriae collegae sui Gudilani levitae ita sociali vinculo est innexus, et individuae caritatis unione conjunctus, ut et ambos inviolabilis charitas unum esse ostenderet, et unitas in ambobus praefixa non duas animas, sed unam his inesse monstraret. Tanta itaque erat inter eos adepta unanimитatis communio, ut secundum Actuum apostolorum historiam in duobus corporibus unum cor tantum putaretur et anima una : sistebant quippe in consilio providi, et in definitione uni, in laudabili operatione concordēs : quique divino afflante Spiritu theoreticae, id est, contemplativae quietis, delectati sunt perfrui bono, et monasticae institutionis constringi repagulo.

3. Sed quia aliter in superni numinis fuit iudicio, eorum est nihilominus frustrata devotio. Quanquam tamen minime peregrissent desiderati itineris cur-

a In ipso vestibulo multorum error occurrit, qui Julianum nostrum Pomerium appellatum, eundemque cum Juliano Africano fuisse putaverunt, nominis similitudine decepti. De quo vix jam hoc tempore monendus est lector vel minimus eruditus, qui quantum inter utrumque distet non ignorabit. Julianus siquidem Pomerius e Mauritania Africae provincia oriundus, sub Marciano imperatore floruit medio saeculo v, scilicet duobus ante Julianum nostrum saeculis : itaque non semel a hoc laudatur ille in libro Prognosticon, cujus libri similem alium sub eodem titulo conscripsisse Africanum dicitur : unde error de utriusque indistinctione mirifice confirmatus est. Lector itaque, si sapit, utrumque distinguet, atque a S. Juliano Toletano cognomen Pomerii falso illi ascriptum avertet, quod in mss. saeculo xii antiquioribus frustra requirit.

b Sanctum Eugenium, quem nos tertium computamus, praepotorem S. Juliani fuisse, testatur ipse non semel in opere Prognosticon, pag. 58 et 59, his verbis : Praepotens noster sacer Eugenius. Quare vero eum secundum appellet Felix, vix erit quem lateat. Nempe Gothis hominibus ignotus fuit S. Eugenius primus Ecclesiae Toletanae parens atque fundator, quem Galli a decem fere saeculis, nos vero sexcentis et amplius abhinc annis colimus, quemadmodum ex Joanne Bapt. Perez adnotavimus ad librum de Viris illustribus.

c Praeter Juliani patriam, quam Toletum apertissime hoc loco dicit Felix, de ejus genere parentibus-

A sum d, non tamen desierunt a pietate devotionis studio. Et dum sibi maiorem tantum prodesse per fugam, ceperunt postmodum proximorum salute votis gliscentibus nitri. Erant enim in subditis docendis operose virtutis, in profectu eorum desiderabiles, in servitute Dei ferventes, in desiderio decoris domus Domini strenui, in seniorum obedientia praesto, atque si fieri posset, ut omnium emolumentorum obtinerent virtutum, animis ferventioribus studebant. Igitur divinorum iudiciorum dispensatione, sanctae recordationis Gudila diaconus sexto Idus Septembris funeste mortis eventu, anno octavo Wambanis principis sub digna confessione Dei clausit supremum curriculum : cujus corpusculum in monasterio S. Felicis, quod est c Cabensi in villula dedicatum, dilectissimi socii B sui exhibitione honorifice requiescit humatum.

4. Post ejus itaque discessum aliquantula intercapidine temporum, post sanctae memoriae Quiricum idem egregius Julianus praefate urbis est unicus primatus, tanto laudis titulo praedicandus, quanto diversarum virtutum ope suffusus, suis temporibus mirifice composuit Ecclesiam Dei. Quinimo ut ex quo tempore clarescere coepit, per hunc texturum et telam stamine pietatis relationis pandam. Post decessoris sui obitum divinae memoriae Hildefonsi, a decimo septimo ferme anno Reccesvinthi principis, necnon et

que nihil omnino commemorat. Caveat itaque lector, ut facile Isidoro Pacensi credat scribenti Julianum e Iudaea gente, quasi rosam inter spinas, ortum fuisse : e quibus enim monumentis illud acceperit, adhuc ignoramus. Forsan autem Pacensis in hoc offendit, uti in multis alii, quae de S. Hildefonso scribit, historicus ceteroqui veritatis studiosus. Nisi illud credere malimus fuisse nonnullos qui, quod exstiterit in Hispania Rabbi quidam Pomerius sive Pomarius dictus, quo cognomine Julianum nostrum falso ab aliquibus appellatum superius diximus, nunc propter hujus cognominis cum Iudaei nomine affinitatem, Iudaeum etiam Julianum nostrum crediderint, ex turpi errore, ut fit, turpiorem alium eficientes.

d Qui S. Julianum monachis annumerarunt, ut Arnoldus Wion in Ligno vitae, et Hugo Menardus in Menologio Benedictino, forte in hac Felicis verba nunquam intenderunt animum, quibus apertissime testatur, monasticam vivendi rationem in votis habuisse ; repugnante tamen Deo, atque ad aliud vitae et conversationis genus evocante, votorum suorum nunquam competentem factum fuisse.

e Octavo (non decimo, ut ait Papebrochius) ab urbe Toletana milliario ad australem Tagi ripam, locus est Valdecaba nominatus, quem hic a Felice significari, arbitratur idem Papebrochius. Sed in tanta temporum longinquitate, simul et locorum nominumque perturbatione, sicut non est difficile mille conjecturas facere, ita proum est decipi.

per omne Wambonis imperii tempus usque ad tertium regni gloriosissimi Egicanis regis annum, in levitici, presbyterii ac pontificatus honore consistentes, celebre nomen obtinuit ^a.

5. Fuit enim vir timore Domini plenus, prudentia summus, consilio cautus, discretionis bono præcipuus, elemosynis nimium deditus, in revelatione miserorum promptissimus, in succutu oppressorum devotus, in interveniendo discretus, in negotiis dirimendis strenuus, in providendis judiciis æquus, in sententia parcus, in vindicatione justitiæ singularis, in disceptatione laudabilis, in oratione jugis, in divinarum laudum exsolutione mirabilis. Quod si forsitan in officiis divinis quidquam, ut solet, difficultatis occurreret, ad corrigendum facillimus, pro sacris luminibus vehementer admonitus, in defensione omnium Ecclesiarum eximius, in regendis subditis pervigil, in comprimendis superbis erectus, in sustentatione humilium apparatus, debita auctoritate munificus, amplectendæ humilitatis bono opimus, ac generaliter universa morum probitate conspicuus, in pietate affluens, ut non esset cui in augustiis constituto non subvenire vellet; ita unius charitatis exuberans, ut non a se boni quidpiam cuique postulanti ex charitate præstare desisteret: sic denique se Deo charam maluit exhibere in omnibus, et præstabilem hominibus cunctis ostendere, ut et illi usquequaque place-

^a Si lector expendat tempus a Juliano in inferiorum ordinum gradibus exactum secundum Felicis testimonium, antequam ad episcopatum assumptus fuerit, deprehendet profecto ante annum 667, quo supremum diem obiit S. Hildefonsus, Julianum in diaconatus gradu constituisse, quippe qui ab eo tempore in levitici, presbyterii ac pontificatus honore clarere cepit. Quo magis mirabitur, qui scribi poterint quæ in breviario ecclesiæ Bracharensis, novissime aucto anno 1708, leguntur ad diem 8 Martii, in lectionibus secundi Nocturni, quibus Vita S. Juliani Toletani continetur. Dicitur enim Julianum, antequam ad Ecclesiam Toletanam accerseretur in Quirici locum, Bracharensi totos 13 annos præfuisse, ipsumque eundem esse Julianum qui concilio in Bracharensi subscripsit his verbis: *Ego Leodicisius, cognomento Julianus*. Nullam adhuc vidimus fabulam ineptius conflictam, minusque cum historicæ veritate coherentem. Si enim tredecim annis ante Quirici obitum episcopus Bracharensis erat Julianus, id scilicet vivente adhuc Hildefonsio contigisse oportuit. At vero testatur Felix, post hujus excessum in levitici et presbyterii gradibus stetit. Deinde octavo Wambæ regis anno, Toleti debebat Julianus, ubi familiarissimi sui Gudicæ levitæ funus curavit: concilium autem Bracharense in ante tres annos celebratum fuerat; octavus enim regis Wambæ annus incidit in annum 679. Concilium vero illud celebratum fuit anno 675, ut notum est. Ad hæc qui prædicto concilio subscripsit, non Julianus nomine, sed Leodicisius cognomento Julianus appellatur. Sed neque prædictus Leodicisius unquam inter sanctos viros relatus est. Restat ergo ut apertissimum crassissimumque errorem esse dicamus; quem errorem optaremus ab his corrigi quorum est invigilare ut in sanctorum historiis quæ in ecclesia leguntur una veritas dominetur, fabulæque omnes quam longissime absint.

^b Papæ! Quantus vir apparet Julianus in hac Felicis narratione! Nulla prorsus virtus, sive privatam, sive publicam vivendi rationem species, in eo desiderabatur. Qui vero singillatim cognoscere velit

A ret, et hominibus propter Deum, si fieri potest, devota satisfaceret mente. Tanto nobilium præcedentium virorum dignis meritis cœquans, quanto ab eis in nullo virtutum corpore exstitit infimus ^b.

6. Ecclesiasticos itaque bene habitos ordines in sui regiminis sede sollicitiori cura servavit; vitiatos utiliter subcorrexerat: minus habitos prudenti dispositione instituit, ac de officiis quam plurima dulcissimo sono composuit. At nunc, quoniam sancti Spiritus ubertate repletus, et irrigui fontis affluentia præditus fulxit, summam librorum ejus, quos per eum Deus ad utilitatem Ecclesiæ suæ deprompsit, istinc lector addisce.

7. Conscripsit etenim librum ^c Prognosticorum futuri sæculi ad beatæ memoriæ Italiam episcopum directum, habentem in capite epistolam, quæ ipsi est directa, et orationem. Cujus Codicis opus discretum in tribus libris habetur. Ex quibus primus de origine mortis humanæ est editus; secundus de animalibus defunctorum, quomodo sese habeant ante suorum corporum resurrectionem; tertius de suprema corporum resurrectione. Item librum responsum ad quem supra directum in defensionem canonum et legum, quibus prohibentur Christiana mancipia dominis infidelibus deservire.

8. Item ^d Apogeticum fidei, quod Benedicto

internæ pietatis sensus quibus interdum animo afficiebatur, in divinarum rerum meditatione defixus, legat attente ejusdem epistolam ad Italiam Barchinensem episcopum, ejus opusculo, quod Prognosticon futuri sæculi inscribitur, præfixam.

^c Hic liber ipse est proxime a nobis laudatus, omni nostra commendatione major, quemque omnium primum edimus.

^d Hoc primum Juliani Apogeticum non exstat. Erit tamen operæ pretium intelligere quid in eo contineretur, quaque illud occasione scriptum fuerit. S. Leo papa hoc nomine secundus miserat in Hispaniam acta concilii vi generalis Constantinopolitani, una cum epistola ad Quiricum Toletanum antistitem, quem vivum credebatur anno 682, sed qui jam ante duos annos e vivis excesserat. Miserat autem eo fine ut ab Hispaniæ episcopis probarentur, anathemæque a Constantinopolitanis Patribus in pestiferam Apollinaris hæresim latum eorum suffragiis magis magisque confirmaretur. Epistolam Leonis Julianus Quirici successor accepit exeunte anno 685 aut in eunte 684, quo tempore recens dissolutum fuerat concilium nationale Toletanum xii. Julianus ergo impossibile reputans, ut anni tempus erat, media nempe hieme, eaque rigidissima, Patres denuo cogere, in suam unumquemque provinciam jam dimissos, simul vero cupiens interea S. pontifici satisfacere; dum novum cogeretur concilium, hocce primum Apogeticum conscripsit, Romamque direxit, in quo et suo et totius Hispaniæ Ecclesiæ nomine testabatur acta concilii generalis suscipere, omniaque in Apollinaris errores jacta anathemata probare, significans simul quid de Christo Domino sentiret, ac firma fide crederet universa Hispaniarum Ecclesia. Atque hoc ipsum Apogeticum est quod Patres concilii Toletani xiv, eodem anno 684 habitum, num. 4 laudant unanimesque comprobant. Dicit autem Felix fuisse ad Benedictum papam directum, quoniam S. Leo ii ipso anno 683, paulo post datam epistolam, ad superiores evolaverat: sedebat autem Romæ pro illo Benedictus eo nomine II.

Romanæ urbis papæ directum est. Item aliud ^a Apologeticum de tribus capitulis, de quibus Romanæ urbis presul frustra visus est dubitasse. Item libellum ^b de remediis blasphemie cum epistola ad Adrianum abbatem. ^c Item librum de sextæ ætatis comprobatione, qui habet in capite orationem et epistolam ad dominum Ervigium regem. Est tamen idem Codex tribus libris distinctus. Nam primus eorum habet Veteris Testamenti quamplurima documenta, quibus absque aliqua supputatione annorum, Christus Dei Filius non nasciturus, sed jam natus patule declaratur. Secundi vero series libri decurrit per ostensam apostolorum doctrinam, quæ dilucide monstrat Christum in plenitudine temporis de Maria Virgine natum, non in annis a principio mundi collectis. Tertiū quoque libri excursus sextam ætatem, in qua Christus natus est, haud dubie adesse veris documentis ostendit. In quo quinque præteritæ ætates sæculi non in annis, sed præfixo generationum limite, distinguuntur.

9. ^d Item librum carminum diversorum, in quo sunt hymni, epitaphia, atque de diversis causis epigrammata numerosa. Item librum plurimarum epistolarum. Item librum sermonum, in quo est opusculum modicum de vindicatione domus Dei, et eorum

^a Quoniam de primo Apologetico locuti sumus, etiam huius secundi conscribendi causa, quam indicat Felix, apertius exponenda a nobis est. Nempæ accepto primo S. Juliano Apologetico, cum cætera in eo contenta probasset Benedictus II. pauca quedam illi minus placuerunt, quæ comiter humanissimeque per certum hominem, quem cum mandatis suis ad Hispaniam misit, Juliano significanda curavit. Eorum autem summa erat quod Julianus scripserat *voluntatem in Deo gignere voluntatem, sicut et sapientia sapientiam*: deinde quod in Christo Domino tres substantias assereret, et alia duo capita, quæ omnino ignoramus; quæ omnia S. pontifici aut obscurius dicta, aut minus caute prolata videbantur. Qua de re admonitus Julianus noster, ut erat orthodoxæ fidei, veritatis studiosus, multaque doctrina abundans, continuo responsionem adornavit, quam Apologeticum similiter inscripsit, in qua tam dilucide sapienterque sensum aperuit quod prædictas sententias pronuntiaverat, idque tot, tamque luculentis SS. Patrum testimoniis confirmavit, ut plane evicerit, se non aliud, neque aliter quam Augustinus, Cyrillus et Isidorus, fuisse locutum; adeoque nihil esse in sua confessione censura vel reprehensione dignum. Qua responsione apud Romanum pontificem id quod optabat assecutus est, ut omnem erroris cuiuscunque suspicionem a se amoveret, doctrinamque suam velut orthodoxam atque catholicam illi approbaret. Itaque propter eam mirifice fuit deinceps ab eo laudatus commendatusque, ut assuit Isidorus Patensis. Nemo ergo miretur quod Patres concilii Toletani xv, anno 688 ex universa Hispania congregati, post editam fidei confessionem, Apologeticum hoc a S. Juliano ante duos annos Romam missum, nedum legerint, sed et communibus suffragiis probatum actis ipsius concilii fere integrum inseruerint, quo ejus doctrina magis confirmata ad posterum traduceretur. Itaque nos ex ipso concilio transcriptum inter genuina Juliani scripta edimus.

^b De remediis blasphemie liber perit omnino.

^c De comprobatione sextæ ætatis adversus Judæos opusculum exstat, non semel recusum, tandemque a nobis.

A qui ad eam confugiant. ^e Item librum de contrariis, quod Græce *Ἀντιρρητικόν* voluit titulo adnotari, qui in duobus divisus est libris: ex quibus primus dissertationes continet Veteris Testamenti, secundus Novi.

10. Item ^f librum historie de eo quod Wambæ principis tempore Galliis exstitit gestum. Item librum sententiarum, ex decade psalmorum B. Augustini breviter summatisque collectum. Item excerpta de libris S. Augustini contra Julianum hæreticum collecta. Item libellum de divinis judiciis, ex sacris voluminibus collectum, in cujus principio est epistola ad dominum Ervigium, comitatus sui tempore pro eodem libello directa. Item librum responsionum contra eos qui confugientes ad ecclesiam persequuntur.

11. Item ^g librum missarum de toto circulo anni, B in quatuor partes divisum; in quibus aliquas vetustatis incuria vitiatas ac semiplenas emendavit atque complevit, aliquas vero ex toto composuit. Item librum orationum de festivitatis, quas Toletana Ecclesia per totum circulum anni est solita celebrare, partim stylo sui ingenii depromptum, partim etiam inolitâ antiquitate vitiatum, studiose correctum in unum congegessit, atque Ecclesiæ Dei usibus ob amorem reliquit sanctæ religionis.

12. ^h Præsulatus autem honorem et sacerdotii di-

^d Carminum, epistolarum et sermonum volumina universa periere, una cum opusculo de vindicatione domus Dei: quorum voluminum jactura eo magis defendenda est quod ex eis, epistolis præsertim, multa et egregia monumenta peti possent ad illustrandam ecclesiasticam illorum temporum in Hispania disciplinam. Forsitan et illis (neque enim aliud opusculum occurrit, ad quod spectare possint) desumptæ sunt hæc duæ sententiæ, quas sub Juliano nomine laudat Alvarus Cordubensis in epistola 10, quæ est episcopi ad episcopum, inter editas a P. Florez tom. XI Hisp. Sacr., pag. 158, his verbis: « Insani capitis censetur esse et vani, qui illic pedes erexerit, ubi capitis ratio non suaserit; » et pag. 163, circa finem: « Non minoris est providentiæ necessitati imminenti consilium, quam plenitudinis discretionis gubernaculum adhibere. » Sicut et illa alia a Samson abbate laudata in opusculo a Florezio eodem tomo edito, quod folio 386 legitur: « Pro fide nolle asserere, id ipsum est quod negare. »

^e Hunc de contrariis librum in duos divisum, ut ait Felix, habemus integrum, antea jam editum, nunc a nobis recusum cum aliquarum interrogationum adjectione.

D ^f Exstat hæc historia de gestis Wambæ regis in Gallia, a Juliano conscripta, atque post alios a nobis accuratius edita. De qua, sicut et in superioribus, legende sunt prævia admonitiones nostræ. Verum cætera quatuor sequentia opuscula, a Felice recensita, iniquum edaxque tempus invidit et nobis eripuit.

^g Missas et orationes a Juliano vel confectas, vel emendatas, Missale absdubio Mozarabicum continet. Quenam vero illæ sint, præter eas quas edimus omnino nos latet; itaque non potuimus eruditiorum votis hac in re satisfacere. Earum namque fragmenta, quæ ab Elipando laudantur in suis epistolis, consulto hic omittimus, alibi recudenda. Quo in loco nobis in animo est otiosius inquirere, utrum Elipandus prædecessorum suorum verba subdole corruperit, necne.

^h Non potuit S. Juliano pontificatus chronologia clarioribus notis designari, neque ad præfigendam ini-

guitabam annis decem obtinuit, mense uno, diebus septem. Quique etiam inevitabilis mortis praeventus occasn, anno tertio Egicanis principis, pridie Nonas Martii, aera septingentesima vigesima octava, diem

tui ejus exitusque diem hoc Felices testimonio aper-
tius usum desiderari poterat. Sic ergo statim.
Diem vitae extremum clausit Julianus pridie Nonas
Martii (scilicet die vi) aera 728 (hoc est anno Dom.
690), postquam decem annos, mensem unum diesque
septem in episcopatu exegerat. Aperte ergo colligitur
episcopum consecratum fuisse anno 680, die 29
Januarii. Namque si ab hac die computaveris annos
decem, mensem unum, dies septem, redibit dies ob-
itus a Felice designatus. Quae omnia, cum ex Felice,
et vides, teste omnium tocopletissimo, expresse de-
ducuntur, tum mire inter se et cum tota illorum
temporum historia conveniunt. Namque annus 680
tertius fuit absdubio Egicanis regni, quod a die 24
Novembris anni 687 supputari coepit, qua nempe die
rex inauguratus est. Deinde quod anno 680 Ju-
lianus Toletanam sedem jam obtineret, apertissime
evincitur ex concilio Toletano xii, anno 681 cele-
brato, in cuius capite primo asserunt Patres, Wan-
bam, cum regium diademata deposuisset, Juliano Tole-
tanae sedis episcopo denuntiasset, ut Ervigium in
regem ungeret. At sceptri regii dimissio a Wamba
anno 680 facta est: tunc ergo Julianus Toleti episco-
pis sedebat; minime enim regis unctionem nisi ab
episcopo exegisset. Diem vero consecrationi ejus at-
tribuimus 29 Januarii, propter diem obitus ejus sex-
tam Martii a Felice designatam, de qua temere dubi-
tarem, consentientibus omnibus Felices Codicibus,
quibus et Leaysa, et Ecclesiae Toletanae catalogus
Usuardique Martyrologium consonant, insuper etiam
Romanum correctum, auctore Pisa, et si Tamayo
credimus. Breviaria antiquissima, Zamorense et
Carthaginense. Non est itaque audiendus Ambrosius
Moraes, qui vitiatum Codice usus confidenter asseruit
certam diem initii pontificatus Juliani, omnino nisi
temere designari non posse, neque amplius quam
novem annos, quatuor menses et quinque sexse dies
in Toletana cathedra sedenti esse attribuendos: uti-
que contra Felices testimonium, quem erroris accu-
sat. Neque nos commoveat quod Ecclesia nostra Tole-
tana Juliani memoriam ad diem octavam Martii nunc
recolit, non sextam ut oportebat. Valent enim magis
apud nos antiquissima monumenta superiorum laudata,
pedum externa, sed et domestica simul, quale est
ipsius S. Ecclesiae Toletanae catalogus praesulum, in
quo dies sexta Martii, non octava obitus S. Juliani
designatur: qui dies constanter legitur in omnibus
Martyrologiis ad usque illud Baronii, ante quod, ut
asserit Papebrochius, nullum est quod non eadem die
sexta exhibeat Juliani memoriam. Non itaque Felix,
non ejus librarii in die sexta designanda errorem D

A vitae clausum extremum, ac sic in basilica gloriosissime
sanctae Leocadiae virginis sorte sepulchrali est tumu-
latus.

passi sunt, qui inde in externarum Ecclesiarum anti-
quissima Martyrologia fluxerit, potius quam in ipsam
Ecclesiam Toletanam, quae festum S. Juliani (si
Papebrochium audimus) die octava Martii colendum
assumpsit, priusquam aliquid de ipso Felix scribe-
ret. Quam vellemus, ut rei sane admirabili vir
plane doctissimus prodidisset monumenta! Habere-
mus insigne laudandi Juliani materiem, quod
nempe ante decem post obitum annos (ante quos
Felix, qui vix anno 700 vivebat, hocce elogium con-
scripsit) solemni in Ecclesia Toletana ritu ejus me-
morie dies sacra designata fuerit. Sed vero ipsius
Felices silentium hujusmodi commentum evertit, et
ex antiquissimis hujus sanctae Ecclesiae Breviariis
contrarium apertissime evincitur, in quorum nullo
ante saeculum xvi conscripto dies Juliano sacra repe-
ritur: adeo ut prima de S. Juliano commemoratio
Toletanis fastis inserta illa sit, quae anno 1500 in
Missali Mozarabico edita est. Itaque suspicamus,
nec temere omnino, propter alicujus Codicis lectio-
nem, qui in Juliani elogio diem obitus sui octavam
Martii habebat, cum de conscribendo illius officio
ecclesiastico cogitatum est, praedictum errorem in
Breviario Toletanum irrepisse, de quo emendando,
tanquam non magni momenti, neque hactenus satis
demonstrato atque aperto, non est curatum. Quod
tamen aliquando, si Dominus voluerit, fiet, omnis-
que occasio hic impingendi ceteris auferetur, qui ad
Papebrochii exemplum tantum Ecclesiae nostrae hoc
loco tribuerunt, ut ex ejus consuetudine, quam anti-
quissimam crediderunt, Julianum celebrandi octavo
Idus Martii, vel vetustissimos codices, potius quam e
contra, emendare maluerint. Unum reliquum est,
de quo nihil a Felice est adnotatum in elogio, a nobis
nullo jure praetermittendum. Nempe conciliorum
Toletanorum numerus, quibus Julianus jam episco-
pus subscripsisse compertur. Fuere autem illa ab
anno 680 usque ad 690, quo ad superos apit, quatuor
celebrata, quibus omnibus non solum interfuit sed
et praefuit, quantum ex subscriptionum loco colligere
possumus. Scilicet concilio xii anno 681, xiii anno
683, xiv anno 684, xv anno 688. E quibus, si xiv ex-
cipias provinciale, reliqua fuere nationalia. Quales
vero in hujusmodi congressibus Juliani partes fuerint,
quantumque apud illorum Patres auctoritate et do-
ctrina valuerit, non melius quam legendis eorum actis
cognosci poterit: in quibus quantum Juliani senten-
tiis, dictis scriptisque percurrent, conceptissimis ver-
bis non semel testantur, nosque in superioribus notis
de ejus Apologetico loquentes, satis indicasse pu-
tamus.

ADMONITIO IN SEQUEM TRACTATUM.

Damus primum locum, lector optime, huic opusculo, quod *Προσφωνητικόν* futuri saeculi inscripsit auctor
ejus S. Julianus, propterea quod postremis licet vitae suae temporibus elaboratum, ceteras ejus lucubratio-
nes longe antecessit cum argumenti dignitate, tum doctrinae praestantia. Res siquidem pertractat gravissi-
mas per sese, et quibus nihil fere est in hominum vita, universaque theologia majus. Quid enim sublimius,
quid augustius, ac prope dixerim divinius, quam de animorum nostrorum statu tum mortis tempore, tum
post mortem ante iudicium extremum, tum denique in ipso iudicio questio? Prognosticum omnium absdubio
fecundissimum, et fructuosissimum, cujus cognitione nullum non delectari quammaxime oporteret pra-
inibus illis popularibus divinationibus, quibus homines etiam minime vulgares sapissime capiuntur. Ne-
que vero minus scitu digna sunt quamplurima alia, quae in praedicti argumenti tractatione praestringit: de
providentia, et praedestinatione divina, de peccato originali, de baptismo parvulorum, de officiis angelorum
erga homines, de orationibus et oblationibus pro defunctis, de pia cadaverum humatione, de igne infer-
nali, de poenis purgatorii, etc., quae omnia quanti sint momenti nemo non videt.

Jam autem ratio in eis exponendis adhibita non parum habet commendationis. Nam et argumentum est porcipione congruenterque in tres libros distributum juxta triplicem animarum nostrorum statum, in moris, post mortem usque ad judicium extremam, et in ipso judicio; deinde unusquisque liber in multiplicibus ac vixundissimas questionibus (quotquot fere de proposito argumento institui possunt) divisus est: quo tamen auctor ita dissolvit, ut perpetuis sanctorum Patrum antiquorum sententiarum usus, nihil prorsus præter eorum effata de suo se addere velle profiteatur. Genus scribendi, sicut prædictissimum, et in loco totissimum, sine Scriptura sacra, Ecclesie traditione atque auctoritate nihil de religione concludere, ita singularem animi moderationem demonstrans, eo magis prædicandam, quo in virum cadere intelligimus, in omni disciplina versatum, et in re præsertim theologia eruditissimum, quique jugem veterum lectionem, ac pene infinitam memorie vim, cum ingenii acumine, scribendique facultate minime vulgari conjungeret. Dignus propterea quem cum doctioribus, sanctioribusque prædecessorum suorum conferamus, ut illos dicamus quodammodo superasse.

Quò loco, qua occasione, et ad quem hujusmodi opusculum scriptum fuerit, supervacaneum est commemorare, cum omnia abunde exponantur ab ipso Juliano in epistola (quæ opusculo eidem præfationis loco præmittitur) ad Idaliū Barcinonensem episcopum, virum satis doctum, et egregie pium, qui Julianum Toletanum velut omnis doctrinæ virtutisque magistrum colebat.

Quo vero anno, non est ita facile definire. Quod si conjectura aliquid assequi possumus, ad annum 688 vel 689 ejus scriptio referenda videtur. Narrat enim Julianus enatam hujus disputationis occasionem ex mutuo colloquio habito cum Idalio, cum hic Toleti sub Pasche tempus versaretur. Idaliū vero non constat Toletum venisse, præterquam ad concilium Toletanum xv, quod anno 688 celebratum est. Accedit quod eodem ipso anno rex ad bellum profectus dicitur, cum Julianus de absolvendo opusculo cogitavit. Quod de Egica rege interpretatur, cum Ervigijs ejus prædecessor pacis studia perpetuo secutus sit. At Egica, qui jam exente anno 687 regnum est adeptus, bellum suscipere non valuit ante annum 688. Ut ut sit, in postremis Juliani lucubrationibus hæc procul dubio recensenda est.

Quarto jam (quod scierimus) præla subiit hic tractatus. Primo Lipsiæ anno 1536 cura Joannis Cochleii; secundo Parisiis anno 1554 ex ms. Andrea Resendii, ut asseritur. Tercio Duaci anno 1564 procurante Boetio Epone, in academia Duacena professore regio: eodem pio consilio, quo Joannes Cochleius ante annos 28 usus fuerat; nempe ut hoc veteri monumento, religionem ab hæreticis impudenter impetant defendere, opponendo illorum temeritati ac novitati, in cuius hominis testimonio, qui sæculo septimo vixerat, totius retro antiquitatis doctrinam circa præcipua controversiarum capita. Qua de re digna est quæ ab omnibus legatur supra laudati Boetii Eponis præfatio ad Philippum II Hispaniæ regem, ejus editioni præfixa, quæ præter summam pietatem et eloquentiam quam præ se fert, magnam continet laudem et operis et auctoris. Omnes hæ tres editiones eo plaris æstimandæ sunt, quod ex diversis Codicibus mss. sint expressæ, adeoque sibi mutuo lucem aliquando adferant. Namque illa alia quarta, quam significavimus, ab editoribus Bibliothecæ Patrum profecta, nihil per se habet commendationis, quippe quæ ad exemplar Duacenæ conformata est.

Jam autem accipe, quid nos in hac nostra præstiterimus. Cum nullum Codicem antiquum ad manus habuerimus (ille namque, quem vidit Ambrosius de Morales in monasterio Cisterciensium de la Espina, deplorando illo incendio assumptus est, quo totum monasterium anno 1751 conflavit) editiones duas Lipsiensem et Duacenam inter se diligenter contulimus, ex quibus neutram perpetuo secuti sumus, sed ex altera alteram mutuo emendavimus, si quando aperte peccant. Interea variantes utriusque lectiones descripsimus, et propria loca, unde sanctorum Patrum sententiæ verba desumpta sunt, quæque auctor minime indicavit, diligenter inquisita atque collata designavimus, annotantes si quid edita a nostris discrepant. Quæ tamen opera nostra in sancti Eugeni et Juliani Pomerii testimoniis nequiquam fuit. Perire enim absdubio opuscula in quibus Julianus laudatas sententias perlegerat: cujus tamen diligentie hæc fragmenta debemus.

SANCTI JULIANI

TOLETANI EPISCOPI

ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΟΝ FUTURI ΣΕCULI

LIBRI TRES.

AUCTORIS EPISTOLA,

Quæ præfationis locum habet in veteribus Codicibus mss.

Sanctissimo ac præ cæteris familiarissimo mihi in Domino Idalio, Barcinonensis sedis epis Juliano indignus Toletanæ cathedræ episcopus.

Diem illum clara redemptorum omnium exceptione perspicuum, quo a præsentis anno pariter in urbe regia positi passionis Dominicæ festum festivo cor-

a Lipsiensis, Redemptoris omnium.... conspicuum, quem....

b Quis recolendo dignis queat explicare affatibus? Illud tunc, etc. Eadem.

A diu ardore suscepimus, quis recolendum dignis valeat affectibus explicare? Illo tunc b actum est, ut congrua tantæ festivitatis silentia expetentes, remotiorem secreti locum intraremus. Illic divinæ passionis complendi imbribus, discretis ambo stratis lectulorum excipimur, ubi dum æternæ lucis spicula c communius tangeremur, sacra lectio in manibus sumpta est. Lectum est in diurno silentio d. Dominicæ tunc passionis secreta, congestis Evangeliorum

e Speculo. Lips.

d Quam avidè scrutantes, lectum est in diurno silentio. Ead.

concordiis, scrutabamur. At ubi ventum est ad quendam lectionis desiderabilem locum, quem nunc recordari non valeo, concutimur, gemimus, suspiramus. Sublime quoddam jubulum in nostris mentibus nascitur, et subito in quamdam contemplationis arcem pertrahimur. Obortæ lacrymæ conatum lectionis avertunt, communis mœror rejicit librum, et solius mutæ collationis secundari munere operitur. Quis ibi divinus sapor nostros animos ^a attigerit, quæ supernæ charitatis dulcedo mentibus mortalium se illapsa diffuderit, quis aut scriptis ^b explicet, aut relatu condignæ vocis sufficiat explicare? Eras enim tunc (fateor, mi domine et frater ^c sanctissime) podagrici doloris contortionibus tabidus, sed multo amplius spe divinæ contemplationis erectus. Credo quod tunc omnis tibi dolor corporei cruciatus fugerit, cum divinum illud inter nos cœpit colloquium agitari. Ibi tunc ^d plenissime sensi *quam bonum sit et quam jucundum ^e habitare fratres in unum* (Psalm. CXXXII, 4); quando illud sancti Spiritus unguentum quod a Deo capite nostro in oram vestimenti ejus (quæ nos forsitan tunc eramus) descenderat, magnæ necessariæque perquisitionis ^f nos accensione lustrabat. His ergo ^g ferculorum dapibus invitati, cœpimus inter nos querere quomodo se habeant ^h animæ defunctorum ante illam ultimam corporum resurrectionem, sique co[m]mune ⁱ mutua nosceremus, quid futuri post hanc vitam essemus: ut vivaciter et veraciter de hoc negotio cogitantes, tanto certius præsentia fugeremus, quanto futura perscrutantes nosceremus avidius.

Ortæ ergo ex hoc negotio quædam quæstiunculæ sunt, quæ diversitate sui non leniter ^j animos nostros attigerunt. Sed de his optimam solutionem vel definitionem sensus brevitate non valentes colligere, erectus est nostrorum pariter animus, ut quidquid nobis de hac re in questionem venisset, stylo percurrente annotari deberet; sique quidquid ^k ex hoc ipso respondendum ratio posceret, quidve catholico- rum magistrorum sensu definitum existeret, memoria sacræ lectionis nobis exprimeret: nec librorum revolutione ^l continua, sed vivæ vocis id ageretur recordationis industria ^m. Tunc ego ⁿ, ni fallor, urgentibus vobis, accito notario, capitula de præmissis quæstiunculis eodem die in præsentia vestri, quanta potui brevitate, collegi. Sed in divinis rebus impatiens, ut assolet, tuæ sanctitatis ^o animus, tenuitatis meæ

^a vires suavissimo familiaritatis imperio coegit, et in- dividuæ societatis præcepto constrinxit, ut hæc ipsa, quæ superius in quæstionem venerant, et quæ digesta titulorum nobis ^p jam formatione placebant, mox ut datum mihi divinitus otium persensissem, et uno tota et brevi volumine complicanda congererem, et quid ex hoc majorum auctoritas senserit, appositis eorum sententiis ^q demonstrarem; ut jam in perquisitione talium quæstionum, numerositas librorum quærenti animæ laboriosa non esset, sed multiplicem lectoris sitim hæc collecta brevitatis satiaret. Insuper quoque definitum est a nobis, alternæ charitatis commercio, ut de resurrectione ultima corporum, quantæ possent ^r causæ vel quæstiunculæ memoriæ nostræ se recolendæ ^s ingerere, simili titulorum ^t stylo renotanda curarem. Extra hos ergo duos libros ^u illud quoque socio mœstificati cordis affecta fieri censuimus, ut his duobus præcedentibus libellis, primus liber conderetur de hujus corporis morte, qui titulorum simili distinctione conformatus ^v præcederet, et legentis animum immoderato mortis metu perterritum, spe celestium erigeret gaudiorum; sique post depositionem ^w vel receptionem corporis hujus, quis et quantus sit sanctis animabus æternæ beatitudinis fructus, sequentium librorum haberetur renotatione expressus. Hæc igitur tota illa tunc desiderabili die ^x acta vel definita mecum ipse cognoscis.

At modo, quia bellica protectio gloriosi principis ab urbe regia turbulentos cuneos populorum secum abegit, quo credo actum esse, ut salum mentis nostræ post turbines ^y placidis aurarum flatibus inciperet reserrenari; et tui præcepti et mei promissi recordari me contigit. Egi ergo, etsi non ut debui, saltem ut potui, quæpromisi. Primum librum de origine humanæ mortis; secundum, quomodo se animæ defunctorum ante resurrectionem corporum habeant; tertium de ipsa resurrectione conformans. ^z Quod totum sub uno volumine in tribus libris fore constituens, hoc principaliter huic vocabulum libro dedi- mus, ut ex meliore et majore parte *Προπρωτων* ^{aa} futuri sæculi appelleretur. In quo tamen ^{ab} non mea, sed majorum exempla doctrinamque reperies; et tamen si alicubi parum aliquid vox mea insonuit, non aliud quam quod in eorum libris legisse me memini, proprio stylo conscripsi. Sed et ibi si qua forsitan aliter quam dicenda sunt dixi, aut aliter quam formanda

^a Nostros nostrum animos. Lips.

^b Quis unquam aut dicere scriptis, aut. L.

^c Confrater. L.

^d Ubi tunc. L.

^e Atque jucundum. L.

^f Quando illud oleum sancti Spiritus, quod a capite nostro in oram vestimenti ejus... magnæque necessariæ perquisitionis, etc. Editio Duacena.

^g Igitur. L.

^h Haberent. L.

ⁱ Collocutione. L.

^j Non leviter. L.

^k Sic quidquid. D.

^l Tunc revolutione. L.

^m Et recordationis industria. L.

ⁿ Ergo. L.

^o Sanctitudinis. L.

^p Vobis. L.

^q Apostolicis etiam sententiis. Duac.

^r Possunt. D.

^s Recolendo.

^t Extra duos igitur libros. L.

^u Confirmatus. L.

^v Dispositionem. L.

^w Expressum. Hæc ergo toto illo tunc desiderabili die, etc. L.

^x Projecturus secum, quod credo actum esse, ut salum mentis nostræ post ruinas, vel turbines, etc. L.

^y Futura conformans. L.

^{aa} Appellarétur. In quo tum. . . L.

erant *, temerator apposui, charitas quæ omnia suffert et tolerat, confitenti mihi ignoscat: idque apud animum ^b tuæ sanctitatis obtineat, ut quod imbecillitatis nostræ sensus minus docte formavit, prudentiæ vestræ ^c supplementum corrigat, elucidet et exornet: atque hoc præ cæteris a Domino obtentu precum ^d obtineat, ut quicquid in hoc opere male cautus forsitan delictorum contraxi, abolere jubeat commercium illud pii sanguinis Jesu Christi ^e et Salvatoris nostri. Hoc igitur opus, non ad hoc tantum mihi formare perplacuit, ut quasi incognita legentibus demonstrarem, cum multis non dubitarem ^f harum rerum scientiam multiplicium librorum voluminibus didicisse; sed potius, ut sub uno collecta futurorum ^g ratio mentes mortalium eo vehementius tangeret, quo sine labore hic posita perlegisset, et eo compuncta mens redderetur ad tempus, quo facillime hic illi cibus occurrisset oblatum ^h. Hæc ergo librorum formatio ordinata, pro notitia collecta sufficiat, ut in hoc speculo noster sese animus recognoscat. Nam si id quod futuri sumus, sedula meditatione ruminaverimus, credo, quod aut raro aut nunquam ⁱ peccabimus. Sic enim scriptum est: *Fili, in omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis* (Eccli. vii, 40). His igitur peractis, quæ recordationis ^j causa præmissa sunt, id precor, id expeto ^k, ut librorum hæc oblata formatio, sive placens, sive displicens sit, aut censuræ vestræ stylo meliorem sui ^l subeat palmam, aut judicii vestri ^m debeat publicari sententia.

ITALII RESPONSIO *.

Sanctissimo, et mihi præ cæteris peculiari domino Juliano Toletanæ primæ sedis episcopo, Idalius Barcinonensis sedis episcopus.

Recordatione peccaminum meorum pavidus, et memoria ingentium criminum usquequaque perterritus, putaveram divinas aures in meis penitus obduratas fuisse clamoribus, cum promissionis vestræ minime perciperem opus. Et licet hujuscemodi causa nunc diversis perturbationibus agitata, nunc etiam optatæ opportunitatis eventu privatus, aut (ut assolet) oblivione detentus, suggestionibus meis valesfactionem alternans, sanctitudini vestræ intulerim minime preces; fretus tamen Salvatoris et Redemptoris nostri oraculo, quo discipulos sacravit, dicendo: *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis a Patre meo qui in cælis est* (Matth. xviii, 19); vestræ quoque promissionis fiducia uberrime fretus, fixum corde tenebam, quod neque veritas mentiri ullatenus posset, neque veritatis cultor atque discipulus mendaciis deserviret. Expectabam ergo sanctitudinis vestræ pro-

missum, spem magnam repositam habens in Domino Jesu Christo: orabam tamen, etsi non quotidie, certe sæpe, ut idem qui ubique præsens est, cordi nostro inspirator adesset, et votis nostris effectum tandem præstaret.

Nunc ergo, quia Dominus memor fuit mei, et votorum meorum me compotem fecit, gaudio os meum et linguam exultatione replevit, cum et vos perfectione sancti operis cumulavit, et me laboris vestri effectu ditavit. Dicam ergo illi cum exultatione mentis Propheta sui verbis: *Benedictus Deus, benedictus Dominus, de die in diem* (Psal. lxxvii, 20). Adveniens namque quidam Judæus, nomine Restitutus, quasi brutum, ut ita dixerim, animal, materiam luminis congruentem deportans, librum quem studiosa brevitate, non solum ex antiquorum sanctorumque Patrum sententiis, verumetiam, inspirante et docente Christo, labore ac studio proprio consummare, et nostræ ineptiæ sanctitudinis vestræ prudentia mittere procuravit, gemellis manibus obtulit.

Quem aviditate noscendi rapiens potius quam accipiens, citissime pandi, titulumque contra suspiciens, miratum me esse fateor, cur tanti et tam præclari mercimonii causa tam infido, et a cultu fidei alieno, vestra sanctitas crediderit bajulo. Sed illico illa ratione imbutus, qua thesaurus fictilibus vasis committitur, præfato Judæo cur ea quæ acceperat, intacta detulerit, prius potius quam vobis, gratias egi, considerans ne forsitan immutatione dextræ Altissimi ageretur, ut is qui caduca mercimonia vectare solitus erat, divinis æternisque mysteriis pararetur. Intellexi tamen in hac parte sancti et artificiosi cordis vestri humilitatem, quæ omne quod in dictis vestris venustum, nitens, et purum existit, cum gratiarum actione referendo ad Deum, cujus vobis munere venit, ingens et optimum reddit; vanam vero gloriam respuendo, eo idipsum abjectum videntium obtutibus ostendere nititur, quo villiori gerulo hoc idem credidisse cernitur.

Inspecto igitur præscripti codicis discussoque vocabulo, nullum penitus aliud reperire valui nomen eidem operi congruentius, nisi quod ipse in principio sui voluminis gestare videtur. Appellatur enim *Prognosticon futuri sæculi*, quod Latine præscientia futuri sæculi dici non incongrue potest. In quo quidem quamlibet primus liber quadam ex parte peccantibus asperitatem metumque incutere videatur; duo tamen subsequentes libri maxima fiducia christiolarum relevant corda ob spem future resurrectionis, et regni, quod se fidelibus Christus daturum promisit. Reliquum vero totius codicis corpus legendo transcurrans, reperi illud quod Jesus Chri-

* Formandum erat. Duac.

^b Animos. L.

^c Tuæ. L.

^d Precis. L.

^e Domini nostri Jesu Christi. L.

^f Dubitem. L.

^g Hic futurorum. L.

^h Optatus. L.

ⁱ Nunquam aliquando. L.

^j Quæ dignoscentia, vel recordationis. L.

^k Et expeto. L.

^l Deest sui in L.

^m Deest vestri. D.

ⁿ Exstat hæc epistola Idalii in editione Lipsiensi Joan. Cochläei, ad calcem Prognostici; deest vero in Duacena.

stus Dominus in Evangelio loquitur: *Omnis scriba doctus in regno celorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo vetera et nova* (Matth. XIII, 52). Evidenter enim et dubia effugata, et obscura in lucem producta sunt, cum et antiquorum Patrum decreta, et novæ brevitatis indicia artificii vestri fructuoso labore ad medium sunt deducta. Manet ergo ex illorum sententia veritas, ex vestro autem labore nova et verissima brevitatis.

Quidquid igitur veraciter illi, caste, et sobrie in Dei causis senserunt, est tibi commune cum illis, ad cujus notitiam doctrina Domini hoc ipsum deduxit. Vestræ tamen sollicitudini tantumdem applaudit, quod curiositate instante, illorum sententias in unum collectas, pigris et torpentibus contiguo relatu manifeste aperuit. Propter quod licet illi ministraverint donante Christo materiam, vestro tamen operi totius laboris astipulabitur summa. Nam et aurum quamlibet originis ac naturæ suæ obtineat splendorem, cum per formas aut etiam figurarum varietates perite deducitur decenterque politur, artificis ingenium non immerito prædicatur. Hujus rei exemplo permotus, ingenii efficaciam, quam divina cordi vestro intulit gratia, insigneque studium, quo vos in causis Christi desudasse cognosco, attollere laudibus procurarem, aut quia ego nequeo, alios prædicare præcarer, nisi quia id ipsum vobis displicere soleat, conscius essem. Restat ergo faciam quod vestræ sanctitatis desiderat animæ.

Refert itaque mea pusillitas, imo mecum Ecclesiæ universitas, ad cujus notitiam insignia operis vestri deduxit nostrā tenuitas, immensæ et ineffabili Trinitati, non quantas debet, sed quantas valet gratiarum copias, quia in fine temporum aut pene (ut verius dixerim) in consummatione mundi, effudit in corde beatitudinis vestræ donum gratiæ suæ simul et studium operis sancti, deditque in ore vestro directum et bene sonantem sermonem, quo et delinquentium corda terrendo sonaret, et bonis operibus deditos, in sanctis acibus confirmandos, igni cœlesti affatim animaret.

Oramus deinde majestatis supernæ profundissimam pietatem, ut in præsulatu Ecclesiæ suæ ad illuminationem fidelium annos vitæ vestræ protelando conservet: et ita donum gratiarum suarum, quod cordi vestro diffudit, exuberare concedat, ut catholicam plebem studiosis operibus doctrinisque sanctimonie vestræ, bonorum omnium compotem reddat, proque laboris vestri sancta instantia, post longissima vitæ hujus spatia, remissis iniquitatibus, tectisque peccatis, cum sanctis et electis suis cœlestia vobis ad possidendum regna concedat.

^a Et quibus. L.

^b Mihi dignatus. L.

^c Ecce anxium est cor meum. D.

^d Defunctis animabus. L.

^e Eas. L.

^f Aliorum. L.

^g Collegi. L.

^h Necesse sunt. D.

ⁱ De quo. L.

A EIUSDEM JULIANI ORATIO AD DEUM.

Desertum Idumææ cæcus et morbidus possessor inhabitans, clamo ad te, Fili David, miserere mei. Patriam enim meam æternam Jerusalem quero, cives ejus contemplari desidero; sed quibus ^a doctoribus illuc transeam, non invenio. Tu ergo qui temetipsum dignatus ^b es ostendere viam, porrige mihi manum tuam, qua illuc non jam cæcus, sed videns, sine aliquo latrocinantium impedimento perveniam. Tu enim solus, et talis es via, quæ latronem non habet. Ecce anxium cor meum ^c, pro reditu patriæ illius diu tibi suspirans, immensa futurorum cura distenditur: cupiens, ut antequam illuceatur, hic jam futuræ illius beatitudinis gaudia contempler. Quærens enim, quis defunctorum animas ^d fructus post mortem corporis hujus maneat, quæ etiam glorificatio post receptionem corporum eos ^e attigat, pro modulo virium mearum, ac quantum et disputatione majorum ^f dignoscere potui, quedam in hoc opere causarum instrumenta curavi colligere ^g. Sed hæc quoque, quantum potest dici a mortalibus, dicta sunt; non tamen omnia dici poterunt, quæ futura esse necesse est ^h, quia inscrutabiles sunt semitæ judiciorum tuorum. Ego tamen in illius patriæ sinum, de qua ⁱ tanta dicuntur, cupiens evolare, peto ut per te, qui via es, gradiar, in te, qui es veritas, non offendam, ad te, qui es vita, perveniam. A te ergo ^j, qui summæ felicitatis es via, nullis casibus dividar, nullis rerum impedimentis abruptar; sed in te gradiens, latronem morituro non patiar, mortuus ^k accusatorem non perferam. Angelicis morientem me excubiis protege; evocatum ad te, extenso ^l pietatis gremio consolare, ut ad te sine confusione veniens ^m, videam quæ bona sunt in Jerusalem. Jam jam, Domine, satis est, quod hæcque peccatorum tenebris fuscatus, non interii. Unde ut et hoc ipsum, quod mihi vel fratribus ⁿ meis ^o ad remedium præparo, ne offensibile fiat in aliquo, te obsecro, te peto, per gloriosum illud sacri sanguinis tui commercium, et crucis tuæ invictum, et venerabile signum, ut non pro his velut temerarius ^p arguar, non ut erroneus contabescam, non cum illis puniar judicandus, qui magna de corde suo, non de spiritu tuo, loquuntur. Ecce habes, mi Domine, me pauperem tuum mendicantem et pulsantem, nec sepeberbe nescita definientem, sed humiliter, quæ scienda sunt, agnoscere cupientem. Ciba ergo me, Domine ^q, de omnibus promissis gratiæ tuæ, quæ hic etsi attingi ^r non possunt, perfici tamen vera fidei firmitate creduntur; ut gaudium illud quod nullo hominum

ⁱ Ergo deest. L.

^k Mortis. L.

^l Protenso. L.

^m Perveniens. L.

ⁿ Deest meis. L.

^o Et quatenus pro his non ut temerarius. L.

^p Deest Domine in L.

^q Attingi sensu. L.

stylo valet comprehendi, quod oculus non vidit^a, et A hic feliciter præstolari^b, et illic pleniori rerum evidētia contueri.

^a Nullus oculus vidit. L.

^b Perfrui. L.

INCIPIT

PROGNOSTICON S. JULIANI

LIBER PRIMUS.

DE ORIGINE HUMANÆ MORTIS.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo primum mors in mundum intraverit.

Peccato primi hominis actum esse, ut mors in mundum intraret, Paulus apostolus docet: *Per unum hominem, ait, peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt (Rom. v, 12.)*

CAPUT II.

Quod Deus immortales angelos creaverit, peccantibus autem hominibus mortem sit comminatus.

Mors in hominibus de peccati propagine venit. Non enim eodem modo^a, quo angelos condiderat Deus, ita et homines condidisse credendus est; ut etiamsi peccassent, mori omnino non possent. Sed ita conditus est homo, ut perfunctus obedientiæ munere, sine interventu mortis, angelica eum immortalitas sequeretur, æternitasque beata; inobedientem autem, mors plecteret iustissima^b. Unde eosdem primos homines peccatores videmus ita fuisse morte mulctatos, ut etiam quidquid ex eorum stirpe esset exortum, eadem poena teneretur obnoxium; non enim aliud ex his, quam quod^d ipsi fuerant, rascereetur. Pro magnitudine quippe illius reatus naturam damnatio^e mutavit in pejus, ut quod poenali ter præcessit in peccantibus primis hominibus, etiam naturaliter sequeretur^f in nascentibus cæteris.

CAPUT III.

De qualitate primi hominis^g, vel de poena mortis, qua post peccatum iuste damnatus sit.

Primus homo ea naturæ qualitate creatus est, ut immortalitatis et mortis admodum capax, nec sic immortalis fieret, ut etiamsi peccaret^h, mori non posset; nec ita mortalis, ut si noluisse peccare, morti succumberet. Arbitrii quoque libertate dona-

B uns est, ut jure aut beatus esset qui noluisse peccare cum posset, aut miser, qui cum potuisset peccatum vitare, non aliqua necessitate, sed propria voluntate peccasset. Et quia nec recte factum, nec peccatum dici potestⁱ sine aliquj custodia vel desertione præcepti, in paradiso præceptum constitutus accepit, ut qui posse non mori, et posse mori habuit in natura, aut executione præcepti vitalis probatus obediens, sic fieret immortalis, ut mori ultra non posset; aut prævaricatione ejus deprehensus inobediens, sic inciperet esse mortalis, ut mortem vitare non posset. Hæc mihi videtur causa, qua primus homo præceptum accepit: et justa poena esse^j, qua peccanti merito suæ prævaricationis accessit.

CAPUT IV.

Unde dicta sit mors.

Mors dicta est, quod sit amara, vel a morsu primi hominis appellata^k. Nam cum primus humani generis parens lignum vetitum per inobedientiam contigit, per morsum mortem incurrit^l.

CAPUT V.

Tria esse genera mortis.

Et sciendum quod^m tria sunt genera mortis, id est, acerba, immatura, naturalis. Acerba infantum, immatura juvenum, naturalisⁿ senum.

CAPUT VI.

Quam aspera sit mors carnis, et quod plerumque molestiam ejus non sentiant morientes.

Quod attinet ad corporis mortem, id est, separationem animæ a corpore, cum eam patiuntur qui morientes appellantur, nulli bona est. Habet enim asperum sensum^o, et contra naturam vis ipsa, qua utrumque divellitur quod fuerat in vivente conjun-

mss. sancti Isid. (*Lib. II Etym. cap. 2*) in quibus totidem verbis continetur hæc altera mortis etymologia a morsu ducta. Quam lectionem cum indicasset editio Parisiensis sancti Isid. regia nostra editione antiquior, quare in hac non solum rejecta sit a textu, sed et omnino in margine prætermissa, non videmus.

^l Prosequitur editio Lips. *Unde et a morsu mors ipsa utique appellatur.*

^m Et sciendum quod; desunt hæc verba. L.

ⁿ Matura, id est, naturalis. L.

^o A svisitu sensum. L.

^a *Eo modo. L.*

^b *Damnatioe justissima. L.*

^c *Primos peccatores ita fuisse. D.*

^d *Deest quod in D.*

^e *Illius naturarum damnatio. D.*

^f *Sequeretur in cæteris hominibus. D.*

^g *Creati hominis. L.*

^h *Et mortis capax fieret, ut nec sic immortalis fuerit, ut etiamsi peccaret, etc. D.*

ⁱ *Et recte factum: quia nec peccatum dici posset. D.*

^j *Et justam esse poenam. L.*

^k *Ex hoc loco confirmatur lectio aliquorum cod.*

etum atque consertum, tandiu moratur, donec omnis necetur et adimatur sensus, qui ex ipso inerat animæ carnisque complexu; quando tantam molestiam nonnunquam unus ictus corporis, vel animæ raptus intercipit, nec eam sentiri præveniente celeritate permittit.

CAPUT VII.

Quod plerumque contingat, ut per asperam mortem^b liberetur anima a peccatis.

Quidquid illud est in morientibus, quod cum gravi sensu adimit sensum, pie fideliterque toleratum^a, augeat meritum patientiæ, non aufert vocabulum pœnæ. Ita cum ex hominis primi perpetua propagine proculdubio sit mors pœna nascentis, tamen si pro pietate justitiæque pendatur, fit gloria renascentis. Et cum sit mors peccati retributio, aliquando impetrat, ut nihil retribuatur peccato. Ita ex hoc^d beatus Gregorius dicit: « Scriptum est: *Justus quia morte præventus fuerit, anima ejus in refrigerio erit* (Sap. iv, 7). Electi ergo qui ad perpetuam vitam tendunt, quid eis obest, si ad modicum dure moriuntur? est enim nonnunquam fortasse eorum culpa, licet minima, quæ in eadem debeat morte rescari. Nam vir Dei contra Samariam missus, quia per inobedientiam in itinere comedit, hunc leo in eodem itinere occidit. Sed statim illic scriptum est, *quia vetuit leo juxta asinum, et non comedit de cadavere ejus* (III Reg. xiii, 28). Ex qua re ostenditur, quod peccatum inobedientiæ in ipsa fuerit morte laxatum, quia idem leo qui viventem præsumpserat^e occidere, occisum non præsumit attingere. Qui enim occidendi ausum habuit, de cadavere occisi comedendi licentiam non accepit (Greg. Dial. lib. iv, cap. 24). » Unde ita esse credendum est, quod plerumque de culpis minimis ipse solus pavor egredientes justorum animas purget. Nam in ipso exitu vitæ animæ electorum nimio terrentur metu, incertæ utrum ad præmium, an ad supplicium transeant. Quidam autem electi in fine suo purgantur a quibusdam levibus peccatis; quidam vero in ipso suo fine hilarrescunt, æternorum contemplatione bonorum^b.

CAPUT VIII.

Quod mors bonum aliquod non sitⁱ, et tamen bonis bona sit.

Mors, qua separatur corpus ab anima, est plerumque bonis bona; quia per eam pertransitur ad immortalitatem futuram. Non quia mors bonum aliquod facta est, quæ antea malum fuit, sed tantam Deus fidei præstitit gratiam, ut mors, quam constat esse

A vitæ contrariam, instrumentum fieret, per quod transiret ad vitam.

CAPUT IX.

Contra eos qui dicunt, si in baptismo peccatum primi hominis solvitur, quare mora baptizatos homines subsequitur?

Quos movet, cur mortem homines patiantur, quorum per gratiam baptismi reatus absolvitur, intendunt¹. Qui enim hæc dicunt, solent argutis propositionibus dicere: Mors quæ in primum hominem venit, de malo inobedientiæ accidit, et ideo pro originali illo peccato mortis unicuique conditio impertitur¹. Nos autem quorum originale peccatum in baptismo solvitur, cur mortis hujus supplicio teneamur? His objectionibus ratio probata^m respondet. Sic enim de his doctor egregius Augustinus loquitur, dicens: « Ad hoc relinquitur animæ experimentum separationis a corpore, quamvis ablato jam criminis nexu, quoniam si regenerationis sacramentum continuo sequeretur immortalitas corporum, ipsa fides enervaretur, quæ tunc est fides, quando expectatur in spe, quod in re non videtur » (S. Aug. lib. ii de Peccat. merit. et remis., cap. 31 et 32).

Fidei autem robore atque certamine, in majoribus duntaxat ætalibus, etiam mortis fuerat timor superandus: quod in sanctis martyribus maxime emicuit. Cujus profecto certaminis esset nulla victoria, nulla gloria, quia nec ipsum omnino esset certamen^o, si post lavacrum regenerationis jam sancti non possent mortem perpeti corporalem. Cum parvulis autem baptizandis, qui non ad baptismum propter Christi gratiam, sed propterea potius currebant, ne a corpore solverentur, atque ita non invisibili præmio probaretur fides: sed jam nec fideles essent, confestim^p sui operis querendo et sumendo mercedem. Nunc vero majore et mirabiliore gratia Salvatoris, in usum^q justitiæ peccati pœna conversa est. De hoc quoque ita Julianus Pomerius ait: « Ideo regenerati hinc ad æternam beatitudinem transire sine carnis morte non possunt, quia non præsentis est vitæ, sed futuræ omne bonum, quod in eis sacramenta, quibus regenerantur, efficiunt. Et utique, si spe salvi sunt quicunque salvantur, et spes non temporalis vitæ, sed æternæ est, non spe aliqua salvarentur regenerati in Christo, si non ad æternam beatitudinem consequendam, quæ non videtur, cui militat spes, sed propter hanc visibilem vitam sine termino possidendam, viderentur velle in Christo renasci: atque ita nec fideles essent, in quibus nulla esset invisibi

^a Quantum totam molestiam. L.

^b Mortem carnis. L.

^c Tolerando. L.

^d Item ex hoc. D.

^e Moriantur? L.

^f Deest ejus. L.

^g Quia idem quem viventem præsumpsit. L.

^h Bonorum deest in D.

ⁱ Nec boni aliquid sit. L.

^j Subsequatur. L.

^k Attendant hanc optimam rei hujus solutionem. L.

^l Impartitur. L.

^m Prolata. D.

ⁿ Prosequitur editio L. « Hinc Paulus ad Rom. Spe salvi facti sumus; spes autem, quæ videtur non est spes, nam quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam spectamus. »

^o Posset esse certamen. L.

^p Aliiter editio Duac. Cum parvulis autem baptizandis quis non ad Christi gratiam propterea potius curreret, ne a corpore solveretur?.... sed jam nec fides esset, confestim, etc.

^q In usus. L.

lium fides, et ad bona invisibilia promerenda tepidi A redderentur vitæ hujus temporalis amatores *.)

CAPUT X.

Quod præsto sint angeli, quando homines moriuntur.

Cum, imminente morte, animæ a corpore separantur, angelos ibi adesse fatendum est, qui exeuntes a corporibus animas justorum suscipiant, et piorum receptaculis introducant. Unde cum in Evangelio mentio divitis et Lazari pauperis ageretur, sic scriptum est: *Contigit mori inopem illum, et deferri ab angelis in sinum Abraham (Luc. xvi, 22).* Qua sententia verissime confirmamur ^b, quod in separatione sanctarum animarum, et egressu a corpore, angelorum semper habeantur excubiæ.

Nam et sanctus Augustinus ex illa opinione disserens, qua voluit ostendere, si sciant mortui quid agant vivi, hoc quoque in disputatione prædictæ quæstionis interserens, ait: « Nisi enim essent angeli, qui possent interesse vivorum et mortuorum locis, non dixisset Dominus Jesus: *Contigit autem inopem illum mori, et deferri ab angelis in sinum Abraham.* Nunc ergo hic, nunc ibi esse potuerunt, qui hinc illuc, quem Dominus voluit, abstulerunt » (Aug., *De cura gerenda p. mort.*, cap. 15). Item idem doctor in libris de Trinitate sic dicit: « Quicumque de die in diem proficiendo renovatur in agnitione Dei, justitiæque ac sanctitate veritatis, transfert amorem de temporalibus * ad æterna. In quo profectu et accessu, tenentem mediatoris fidem cum dies vitæ hujus ultimus ^d quemque comperit, perducendus ad Deum quem coluit, et ab eo perficiendus, excipietur ab angelis sanctis, incorruptibile corpus in fine sæculi non ad pœnam, sed ad gloriam recepturus. »

CAPUT XI.

De timore mortis corporeæ.

Mortem carnis omnis homo timet, et mortem animæ pauci. Pro morte carnis, quæ sine dubio quandoque ventura est, omnes curant ne veniat: inde est quod laborant. Laborat, ne moriatur, homo moriturus, et non laborat, ne peccet, homo in æternum victurus. Et cum laborat ne moriatur, sine causa laborat. Id enim agit, ut multum mors differatur, non ut evadatur *. Si autem peccare nolit, non laboravit ^f, et vivet in æternum. O si possemus excitare homines, et cum ipsis pariter excitari, ut tales essemus amatores vitæ permanentis, quales sumus vitæ fugientis ^g! Quid non facit homo sub mortis periculo constitutus? Gladio impendente cervicibus, prodiderunt homines. quidquid sibi, unde

viverent, reservabant. Quis non continuo prodidit ne percuteretur, et post proditorem fortasse percussus est? Quis non continuo, ut viveret, prodere voluit unde viveret, eligens vitam mendicantem, quam celerem mortem? Cui dictum est, naviga ne moriaris, et distulit? Cui dictum est, labora ne moriaris, et piger fuit? Levita Deus jubet, ut in æternum vivamus, et obedire negligimus. Non tibi dicit Deus: perde quidquid habes, ut vivas exiguo tempore in labore sollicitus; sed: da pauperi unde habes, ut vivas semper sine labore securus. Accusant nos amatores vitæ temporalis, quam nec cum volunt, nec quandiu volunt, habent. Et nos invicem non accusamus, tam pigri, tam tepidi ad capescendam vitam æternam, quam si voluerimus, habebimus: cum habuerimus, non amittimus. Hanc autem mortem quam timemus, etiamsi noluerimus, habebimus.

CAPUT XII.

De differentia timoris, quare ¹ unusquisque exploret, utrum tolerabilius sit plura genera mortium vivendo formidare, an unam ex his, quæ contigerit, sustinere.

« Quid interest, ait beatissimus Augustinus, quo mortis genere vita ista finiatur, quando ille cui finitur, iterum mori non cogitur? Cum autem unicuique mortalium sub quotidianis vitæ hujus casibus innumerabiles mortes quodammodo comminentur, quandiu incertum est quænam earum ventura sit, quæro utrum satius sit, unam perpeti moriendo, ¹ an omnes timere vivendo. Nam nec ignoro, quam citius eligatur diu vivere sub timore tot mortium, quam semel moriendo, nullam deinceps ² formidare. Sed aliud est quod carnis sensus infirmier pavidus refugit, aliud quod mentis ratio diligenter enucleata convincit. Mala mors putanda non est, quam bona vita præcesserit. Neque enim facit malam mortem, nisi quod sequitur mortem. Non itaque multum curandum est eis qui necessario morituri sunt, quid accidat ut moriantur, sed moriendo quo ire cogantur. Cum igitur Christiani noverint, longe meliorem mortem religiosi pauperis fuisse inter lingentium canum linguas, quam impil divitis in purpura et bysso, horrenda illa genera mortium quid mortuis obsuerunt qui bene vixerunt? » (*De Civ. Dei* cap. 11.) ¹ Quid est ista mors? Relictio corporis, depositio sarcinæ gravis: sed si alia sarcina non portetur, qua homo in gehennam præcipitetur. De ipsa ergo morte Dominus dicit: *Mortem non videbit in æternum, qui sermonem meum servaverit* (Joan. viii, 51). Non expavescamus istam mortem ^m, sed illam timeamus quæ gravior est. Quod autem est gravius, multi perverse timendo istam, inciderunt in illam.

omnes semper, etc. Quod nec habent edit: S. Aug. a Sant-Maurinis.

² Nullam deinceps. L. et edit. S. Aug. Duacena vero deinceps non formidare.

¹ Ab his verbis in editione Lips. incipit alterum caput cum hoc titulo: *Qua ratione consolentur hi, qui mortem corpoream timeant.* Unde hic primus liber in editione Duacena constat capitibus 21, et in Lips. 2°.

^m Expavescamus istam mortem. L. in qua etiam deest quæ gravior est.

* Hujus temporis amatores. D.

^b Confirmamur. B.

^c In agnitionem Dei justitiæ et sanctitatis veritatis, transferitur a morte ad vitam, et a temporalibus, etc. L.

^d Deest ultimus in D.

^e Evadat. L.

^f Noluerit, non frustra laboravit. L.

^g Quales sunt homines amatores vitæ fugientis. L.

^h Fecit. L.

ⁱ Qua se. L.

¹ Lips. addit: Et nullam deinceps formidare, an

Dictum aliquibus est: « Adorate idola: quod si non feceritis, interficiemini, aut quemadmodum ille Nabuchodonosor dixit: Si non feceritis, mittentini in caminum ignis ardentis (Dan. iii, 15). Multi timerunt, et adoraverunt, nolentes mori, et mortui sunt: timendo mortem quæ non evaditur, inciderunt in mortem, quam evadere feliciter possent, si istam quæ non evaditur infelicitate non timerent. » Natus homo es, moriturus es. Quo ibis ut non moriaris? Quid facies ut non moriaris? Ut Dominus tuus necessitate te moriturum consolaretur, voluntate mori dignatus est. Quando vides Christum mortuum ^a, dedignaris mori? Ergo moriturus es; quo evadas hoc, non habes; hodie sit, cras sit, futurum est: debitum est reddendum. Quid ergo agit homo fugiens, timens, occultans se, ne inveniat ab inimico? Nunquid agit ut non moriatur? non ^b, sed ut serius paulo moriatur: non accipit debili securitatem, sed præstolationem. Quantumlibet diu differatur, veniet tamen quod differtur. Nam mortem timeamus secundam, quæ istam carnis mortem excipit primam. Servemus ergo sermonem Dei in fide, perventuri ad speciem, cum acceperimus plenissimam libertatem. De patribus enim olim mortuis tale Dominus responsum Judæis dedit, dicens: *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob. Non est Deus mortuorum, sed vivorum* (Matth. xxii, 32). Si ergo illi vivunt, laboremus sic vivere, ut cum illis vivere mereamur ^c, cum mortui fuerimus; hoc enim illud est, quod Dominus dicit: *Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet* (Joan. xii, 25); id est, qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit ad tempus in carne, vivit in anima, donec resurgat et caro, nunquam postea moritura.

CAPUT XIII.

De non timenda Christianis morte corporis, propterea quod justus ex fide vivit.

Ut ait ex hoc doctor et martyr beatus Cyprianus. « Ejus est mortem timere, qui ad Christum non vult ire; ejus est ad Christum nolle ire, qui se non credit cum Christo incipere regnare. Scriptum est enim: *Justus autem ex fide vivit* (Rom. i, 17). Si justus es, et ex fide vivis, si vere in Deum credis, cur non cum Christo futurus, et de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum vocaris,

^a Sine necessitate mortuum. L.

^b Deest non in L.

^c Pariter vivere possimus. L.

^d Qui vere justus fuit: desunt hæc verba in ed. Duac., sed habet Lip. et etiam Paris. a quodam monacho sancti Mauri absoluta anno 1736, cum qua cætera testimonia contulimus. Verum admonemus hoc loco lectorem, quod quamvis edit. Lip. Joan. Cochleæ frequenter consentiat cum editionibus sanctorum Patrum, quorum sententiæ in hoc opusculo laudantur, consulto tamen a nobis lectiones editionis Duacensæ, licet ab illis aliquanto diversas, in contextum admissas esse, quando aperte non repugnant auctoris sententiæ. Cujus deliberationis duplex nobis ratio fuit: primum, quod consensus editionis Lips. cum editionibus sanctorum Patrum nobis valde suspectus sit, magisque videatur editoris diligentie tribuendus, qui sanctorum Patrum testimonia ad proprios fontes conformare curavit, opuscula unde desumpta sunt, annotando ad marginem: quæ diligentia in Duacena desi-

deratur, et quod diabolo careas, gratularis? Si meon denique ille justus, qui vere justus fuit ^a, qui fide plena Dei præcepta servavit, cum ei divinitus responsum fuisset quod non ante moreretur quam Christum Domini videret, et Christus infans in templum cum matre venisset, agnovit in spiritu natum esse Christum ^c, de quo sibi fuerat ante prædictum. Quo viso, scivit se cito esse moriturum. Lætus itaque de morte jam proxima, et de vicina accensione ^f securus, accepit in manus puerum, et benedicens Deum, exclamavit et dixit: *Nunc dimittis, Domine, servum tuum in pace, secundum verbum tuum: quia viderunt oculi mei salutare tuum* (Luc. ii, 25-30). Probans scilicet ^g atque contestans tunc esse servus Dei pacem, tunc liberam, tunc tranquillam quietem, quando de istius mundi turbinibus extracti, sedis et securitatis æternæ portum petimus, quando exfuncta vita hac, morte ad immortalitatem ^h venimus. Illa est enim pax nostra, illa fide tranquillitas, illa stabilis et firma et perpetua securitas (Lib. de Mortalitate, p. 229, edit. Paris. 1726).

CAPUT XIV.

Quibus ex causis timor mortis humanæ valet temperari; et ut diem mortis potius amplecti quam timere debeamus; et quod magnus illic charorum numerus nos exspectet.

Predictus doctor ait: « Regnum Dei, fratres charissimi, esse cepit in proximo: præmium vitæ, et gaudium salutis æternæ, et perpetua lætitia, et possessio paradisi nuper amissa ⁱ, mundo transeunte, jam veniunt. Jam terrenis celestia, et magna parvis, et caducis cælestia succedunt ^j. Quis hic anxietatis et sollicitudinis locus est? Quis inter hæc trepidus et mæstus est, nisi cui spes et fides deest? » (S. Cypri. Lib. de Mort.) Item idem doctor post aliqua: « Quid aliud in mundo quam pugna adversus diabolum quotidie geritur, quam adversus jacula ejus et tela conflictationibus assiduis dimicatur? Cum avaritia nobis, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est; cum carnalibus vitiis, cum illecebris secularibus assidua et molesta luctatio est. Obsessa mens hominis, et undique diaboli infestatione vallata, vix occurrit singulis, vix resistit. Si avaritia prostrata

deratur, ut dubitare non liceat, Boetium ejus curatorem nihil de suo codice pro arbitrio immutasse. Deinde, cum ipse Julianus asserat, in libello conscribendo majorum sententias semper atque doctrinam, non semper tamen illorum verba adhibuisse, sed nonnunquam proprio stylo conscripsisse, quæ in illorum libris legisse se memineral, nemo lectionem Duacensæ edit. propterea rejiciendam putabit, quod totidem verbis non semper respondeat editionibus sanctorum Patrum.

^a Jam Christum. L.

^f De divina accensione. L.

^g Lips. habet semel pro scilicet, quod est in Duac. in qua paulo infra deest seriis.

^h Quando exstincta hac morte ad immortalitatem, etc. L. Edit. Paris. S. Cypri. Exfuncta hac morte, et infra pax vera.

ⁱ Promissa. L. et edit. S. Cypri.

^j Æterna succedunt. L.

est, exsurgit libido; si libido cōpressa est, succedit ambitio; si ambitio contempta est, ira exasperat, inflat superbia, vinolentia invitat, invidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscondit. Cogaris maledicere, quod divina lex prohibet; compelleris jurare, quod non licet. Tot persecutiones animus quotidie patitur, tot periculis pectus urgetur; et delectat hic inter diaboli gladios dñi stare, cum magis concupiscendum sit et optandum, ad Christum subveniente velocius morte transire^b: ipso instruente et dicente nobis: Amen amen dico vobis, quoniam plorabitis et flebitis^c vos, sæculum autem gaudebit: vos tristes eritis, sed tristitia vestra in lætitiā veniet (Joan. xvi, 20). Quis non tristitia carere optet? Quis non ad lætitiā venire festinet? Quando autem in lætitiā veniet nostra tristitia, Dominus ipse denuo declarat dicens: Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis (Ibid., 22). Cum ergo Christum videre, gaudere sit, nec possit esse gaudium nostrum, nisi quis viderit Christum; quæ cæcitas animi, quæve dementia est, amare pressuras, et pœnas, et lacrymas mundi, et non festinare potius ad gaudium quod nunquam possit auferri? Hoc autem fit, quia fides deest, quia nemo credit vera esse quæ Deus promittit, qui verax est, cujus sermo credentibus æternus et firmus est. Si tibi vir gravis et laudabilis aliquid polliceretur, haberes pollicenti fidem, nec te falli aut decipi ab eo crederes, quem stare in sermonibus atque actibus suis scires. Deus tecum loquitur, et tu mente incredula perfidus fluctas? Deus de hoc mundo recedenti æternitatem^d pollicetur, et dubitas? Hoc est omnino Deum non nosse, hoc est Christum credendi magistrum peccato incredulitatis offendere, hoc est in Ecclesia constitutum, fidem in domo fidei non habere. Quantum prosit exire de hoc sæculo, Christus ipse salutis atque utilitatis nostræ magister ostendit; qui, cum discipuli ejus conturbarentur, quod se jam diceret necessarium, locutus est ad eos dicens: Si me diligeretis, gauderetis, quoniam vado ad Patrem (Joan. xiv, 28): docens et ostendens, cum chari quos diligimus de sæculo exeunt, gaudendum esse potius quam dolendum. Cujus rei memor beatus Paulus apostolus in Epistola sua ponit, et dicit: Mihi vivere Christus est, et mori lucrum (Ad Philip. i, 21): lucrum maximum deputans, jam sæculi laqueis non teneri, jam nullis concupiscentiis et vitii carnis obnoxium fieri, exemptum pressuris urgentibus^e, et venenatis diaboli faucibus liberatum, ad lætitiā salutis æternæ Christo vocante proficisci.

« Si igitur in Christo credimus, fidem verbis^f ejus habeamus, et non morituri in æternum, ad Christum cum quo victuri et regnaturi sumus, læta securitate veniamus: Quod interim morimur, ad immortalitatem

A morte transgredimur. Nec potest vita æterna succedere, nisi hinc contigerit exire: non est exitus iste, sed transitus, et temporali itinere decurso ad æterna transgressus. Quis non ad meliora festinet? Quis non immutari et reformari ad Christi speciem, et ad cœlestis gratiæ dignitatem citius exoptet? (S. Cypr., lib. de Mort.) »

Item: « Venturus ad Christi sedem, et ad regnum cœlestium claritatem, lugere non debet et plangere, sed potius secundum pollicitationem Domini, secundum fidem veram, in sua profectione ac translatione gaudere (Ibid.). »

Item: « Ejus est in mundo diu manere velle, quem mundus oblectat, quem sæculum blandiens atque decipiens, illecebris terrenæ voluptatis invitat. Porro cum mundus oderit Christianum, quid amas cum qui te odit, et non magis sequeris Christum qui te redemit et diligit (Ibid.). »

Item: « Mente integra, fide firma, virtute mentis robusta, parati ad omnem voluntatem Dei sinus: pavore mortalitatis excluso, immortalitatem, quæ sequitur, cogitemus. Hoc nos ostendamus esse, quod credimus, ut nec charorum lugeamus excessum, et cum accersionis propriæ dies venerit, incunctanter et libenter ad Dominum, ipso vocante, perveniamus. Quod cum semper faciendum fuerit Dei servis, nunc fieri multo magis debet, corrueute jam mundo, et malorum infestantium turbinibus obsesso: ut qui cernimus cœpisse jam gravia, et scimus imminere graviora, lucrum maximum deputemus, si istinc velocius recedamus. Si in habitaculo tuo parietes^g vetustate nutarent, tecta desuper tremarent^h, domus jam fatigata, jam lassa, ædificiis senectute labentibus, ruinam proximam minaretur, nonne omni celeritate migrares? Si navigante te, turbida et procellosa tempestas, fluctibus violentius excitatis, pronuntiaret futura naufragia, nonne portum velociter peteres? Mundus ecce nutat et labitur, et ruinam sui non senectuteⁱ rerum, sed sine testatur: et tu non Deo gratias agis? non tibi^j gratularis quod exitu maturiore subtractus, ruinis et naufragiis et plagis imminentibus exueris? »

Item: « Amplectamur diem, qui assignat singulos domicilio suo: qui nos istinc ereptos, et laqueis sæcularibus exutos, paradiso restituit et regno. Quis non peregre constitutus properet^k in patriam regredi? Quis non ad suos navigare festinans, ventum prosperum cupidius exoptaret, ut velociter liceret charos amplecti? Patriam nostram paradysum deputemus, parentes jam patriarchas habere cœpimus. Quid non properamus et currimus, ut patriam nostram videre, et parentes nostros salutare possimus? Magnus illic nos charorum expectat numerus, parentum, fratrum, filiorum, frequens nos et copiosa turba

^a Et delectatur. D.

^b Properare. L.

^c Et plangetis. L.

^d Immortalitatem, atque æternitatem. L.

^e Augentibus. Duac. editio.

^f Verbis et promissis ejus. L.

^g Si habitaculi tui parietes. L.

^h Tremiscent. L.

ⁱ Non jam senectute. L.

^j Deest tibi in L.

^k Properaret. L.

desiderat: Jam de sua incolumitate securo, adhuc de nostra salute sollicita. Ad eorum conspectum et complexum venire, quanta et illis et nobis in commune letitia est? Qualis illic coelestium regnorum voluptas sine timore moriendi, et cum aeternitate vivendi quam summa et perpetua felicitas? Illic est apostolorum gloriosus chorus, illic prophetarum exsultantium numerus, illic martyrum innumerabilis populus. Ad hos avida cupiditate properemus, ut cum ipsis cito esse possimus, ut cito ad Christum provenire contingat, optemus. Hanc cogitationem nostram Deus videat, hoc propositum mentis et fidei Christus aspiciat, daturus eis claritatis suae ampliora præmia, quorum circa se fuerint desideria majora.

CAPUT XV.

Quam contraria sit Dominice orationi nostra voluntas, quando et quotidie ut fiat voluntas Dei oramus, et transire ad eum insistentem mortis metu nolumus, cum exemplo cujusdam fratris, cui timentis exire de sæculo, increpans apparuit Christus.

De his prædicti doctoris sententia hæc est. Dicit enim: Meminisse debemus voluntatem nos non nostram, sed Dei facere debere, secundum quod nos Dominus quotidie jussit orare. Quam præposterum est, quam perversum, ut cum voluntatem Dei fieri postulemus, quando evocat nos et accersit de hoc mundo Deus, non statim voluntatis ejus imperio pareamus? Obstitimur et reluctamur, et perveracium more servorum ad conspectum Domini cum tristitia et mœrore perducimur, exeuntes istinc necessitatis vinculo, non obsequio voluntatis; et volumus ab eo præmiis coelestibus honorari, ad quem venimus invitati? Quid ergo oramus et petimus, ut adveniat regnum colorum, si terrena captivitas delectat? Quid precibus frequenter iteratis, rogamus et poscimus, ut acceleret dies regni, si majora desideria et vota potiora sunt, servire istic diabolo, quam regnare cum Christo? Denique ut manifestius divine providentiae indicia clarescerent, quod Dominus præscius futurorum suis consulat ad salutem; cum quidam de collegis et consacerdotibus nostris, infirmitate jam defessus, et de appropinquante morte sollicitus, commeatum sibi precaretur, astitit deprecanti, et jam pene morienti juvenis, honore et majestate venerabilis, statu excelsus, et clarus aspectu, et quem assistentem sibi vix posset humanus aspectus oculis carnalibus intueri, nisi quod talem videre jam poterat de sæculo recessurus. Ad quem ille non sine quadam animi et vocis indignitate infremuit, et dixit: Pati temetis, exire non vultis: quid faciam vobis?

^a Quanta illic coelestium regnorum voluntas. Duac.

^b Mentis nostræ. L.

^c Quamque perversum. L.

^d Et deest in Lip., sed habet Duac., cui consonat edit. S. Cypr.

^e Reiteratis. L.

^f Ita etiam edit. S. Cypr. Lip. vero acceleretur.

^g Et monentis eum, qui de persecutione sollicitus, de accensione securus, non consentit, ita Lip. edit. S. Cypr. habet sollicitus... securis.. desiderium. In reliquis consentit Duacena.

^h Firmissimi. L.

A Increpantis vox est et monentis, qui de protectione sollicito, de accensione securo, non consentit ad præsens desiderio, sed consulit in futuro (S. Cypr., De Mort.).

'CAPUT XVI.

Ne desperatione 'rangamur, cum imminente morte turbamur.

Solent quidam dicere: Nunquid animus Christiani etiam morte imminente debet turbari? Qui enim hæc dicunt, accipiant congruum sibi responsum. Firmi quidem sunt Christiani, si qui sunt, qui nequaquam morte imminente turbantur: sed nunquid Christo firmiores? Quis hoc insanissimus dixerit? Quid est ergo quod ille turbatus est, nisi quia infirmos in suo corpore, hoc est, in sua Ecclesia, suæ infirmitatis similitudine consolatus est? ut si qui suorum adhuc morte imminente turbantur, ipsum intueantur, nec hoc ipso se putent reprobos, et pejore desperationis morte absorbeantur? Quantum itaque bonum de participatione divinitatis ejus expectare et sperare debemus, cujus nos et perturbatio tranquillat, et infirmitas firmat?

Nam et beatus Petrus apostolus, dicente sibi Domino: Cum senueris, extends manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis (Joan. XXI, 18), quid aliud nisi solutus a corpore volebat esse cum Christo? Sed si fieri posset, sublata mortis molestia, vitam concupiscebat æternam: ad quam mortis molestiam nolens ductus est, et reliquit hunc infirmitatis affectum. Quod nemo vult mori, adeo usque naturale est, ut hoc ipsi beato Petro nec senectus auferre potuerit: cui dictum est, cum senueris, ducendus es quo non vis. Ac proinde quantacunque sit molestia mortis, debet eam vincere vis amoris, quo amatur ille, qui, cum sit vita nostra, etiam mortem voluit perferre pro nobis. Nam si nulla esset mortis vel parva molestia, non esset tam magna martyrum gloria.

CAPUT XVII.

Quod orationi in fine insistere debemus, et commendare nos fratrum precibus.

Cum extrema debiti finis imminet hora, oratio nos debet juvare continua. Si enim ad ignota vel longe posita loca in hoc mundo transire disponimus, modo nos fratrum orationibus commendamus, modo nos ipsos in ipso protectionis articulo continua lacrymarum inundatione perfundimus, precantes a Domino, ut placidis itinerum gressibus properemus. Et si hæc tam studiose, manente adhuc complexu corporis et animæ, inter cognita sæculi agimus,

ⁱ Voluntaria similitudine. L.

^j Ne hoc ipso se putantes reprobos, pejore desperatione. L.

^k Præcinget, et ducet qua non vis. L.

^l Duac. Ad quam mortis molestia nolens ductus est, et reliquit hunc infirmitatis affectum, quo nemo vult mori, usque adeo naturali, ut, etc.

^m Adjuvare. L.

ⁿ Exundatione. L.

^o Precantes Dominum. L.

^p Carnis et animæ, inter incognita sæculi. Duac.

quanto studiosius in fine nostræ facere debemus, cum ad illam regionem transitum facimus, ubi peracta separatione corporis ab anima, tam incognita^a pervenimus, ut nulla nobis hic dum vivimus cognitio maneat, utrum nos post mortem beata vita recipiat, an rapiamur exeuntes de corpore^b ad tormenta? Nam quia et diabolus extrema vitæ nostræ suis laqueis innectere nititur, si in ipso exitu piis fratrum precibus, et sedulis psalmodiæ officiis muniamur, longe ille semper repellitur, nec audet se nociturum divinis castris ingerere, ubi audit nomen Domini per ora concinentium fideliter resonare. Quosdam enim legimus in hora exitus sui, ab assistente diabolo, et insidiante, fraternis precibus et psalmodiæ frequentia liberatos. Unde non est dubium, quia cum pii fideles et verissimi Christiani ex hoc sæculo trans-eunt, si sedula et frequens fratrum adjuverit oratio, non eos audeat contingere malignorum spirituum cruenta incursio.

CAPUT XVIII.

Quod condiciones sepulturæ, et curationes funerum debite fidelibus impendantur.

« Licet curatio funeris^c et conditio sepulturæ seu pompa exsequiarum, magis sint vivorum solatia, quam subsidia mortuorum, non tamen contemnenda nec abiectissima sunt corpora defunctorum, maximeque justorum atque fidelium, quibus tanquam organis et vasis ad omnia bona opera^d sanctus usus est Spiritus. Si enim paterna vestis et annulus, ac si quid huiusmodi, in tantum posteris charus est, in quantum erga parentes major affectus est; quanto magis nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utique tanto conjunctius atque familiarius^e, quam quælibet indumenta, gestamus » (S. Aug., *de Cura pro mort.*, cap. 3, et *de Civit. lib. 1*, cap. 13). Ac proinde quidquid humano corpori impenditur, non est præsidium salutis, sed humanitatis officium, secundum affectum, quo nemo unquam carnem suam odio habet. Unde oportet, ut qui potest^f, pro carne proximi curam gerat, cum ille inde recesserit qui gerebat. Et si hæc faciant qui carnis resurrectionem non credunt, quanto magis debent facere qui credunt, ut corpori mortuo, sed tamen quandoque resurrecturo et in æternitate mansuro, impensum huiusmodi officium sit etiam quodammodo ejusdem fidei testimonium. « Nam et antiquorum justorum funera, officiosa pietate curata sunt, et exsequiæ celebratæ, et sepultura provisæ (Genes. ult.). Ipsi quoque dum viverent de sepeliendis, vel etiam transferendis suis corporibus mandaverunt filiis (Genes. xlvii, 30). Et Tobias sepeliendo mortuos, Dominum promeruisse, teste angelo, commendatur (Tob. xii, 12). Ipse quoque Dominus die tertia resurrecturus,

A religioſæ mulieris opus bonum prædicat, prædicandumque commendat, quod unguentum pretiosum super membra ejus effuderit, atque hoc ad eum sepeliendum fecerit (Matth., xxvi, 1). Et laudabiliter commemorantur in Evangelio, qui corpus ejus de cruce acceptum, diligenter atque honorifice legendum sepeliendumque curarunt (Matth. xlvii, 50, 60). Verum istæ auctoritates non hoc admonent, quod insit ullus cadaveribus sensus; sed ad Dei providentiam, cui placent etiam talia pietatis officia, mortuorum quoque corpora pertinere significant, propter resurrectionis fidem astruendam^g; (S. Aug., ubi supra).

CAPUT XIX.

B *Utrum prosit defunctis, si corpora eorum in ecclesia tumulentur.*

Cum quisque apud memorias martyrum sepelitur, hoc tantum prodest defuncto, ut commendans eum is, qui superstes est, martyrum patrocinio, affectus pro eo supplicationis augeatur. Cum ergo recolit animus, ubi sepultum sit charissimi corpus, et occurrit animo locus nomine martyris venerabilis, eidem martyri animam dilectam commendat recordantis et precantis affectus. Qui tamen affectus cum defunctis a fidelibus charissimis exhibetur, eis prodesse non dubium est, qui cum in corpore viverent, talia sibi post hanc vitam prodesse meruerant (S. Aug., *De Cura pro mort.*, c. 4).

CAPUT XX.

C *Quod multum prosit mortuo in ecclesia tumulato fides, qua creditur, martyris apud quem conditur, patrocinio adjuvari.*

Plerique fidelium cum fidei præcedentis affectu, aut sua, aut suorum corpora apud memorias martyrum præcipiunt tumulari, non puto infructuosam esse quod creditur, aut inane, quod fideliter de divino auxilio speratur; tantum si non sint huiusmodi^h, qui in ecclesiis sepeliuntur, insolubiles culpæ, quæ eos non sinant, etiam oblati Deo sacrificiis, adjuvari post mortem. Ac proinde si fides illa habere meritum creditur, qua quisque implorator pro defunctoⁱ suo in locis martyrum tumulato deprecatur^j; quanto magis illa fides spei suæ fructum consequitur, quæ in vivente adhuc remediabilem sui cadaveris^k providet locum? Etenim sanctus Augustinus inquirenti de hac questione Paulino episcopo sic respondit: « Cum fidelis mater fidelis filii^l corpus desideravit in basilicam martyris poni, siquidem credidit ejus animam meritis martyris adjuvari, hoc quod ita credidit, supplicatio fuit^m, et hæc profuit, si quid profuit. Et quod ad idem sepulcrum recurrit animo, et filium precibus magis magisque commendat, adjuvat defuncti spiritum, non

^a Ad tam incognita. L.

^b A corpore. L.

^c Duac. cum ratio funeris.

^d Opera perficienda. L.

^e Multo familiarius atque conjunctius. L.

^f Quam potest. D.

^g Tenendam. D.

^h Huiusmodi eorum. L.

ⁱ Quisquis ille impletus pro defuncto. D.

^j Deum deprecatur. L.

^k Sibi sui cadaveris. L.

^l Filii defuncti. Lips. et edit. S. Aug.

^m Supplicatio quædam fuit. L. et edit. S. Aug.

mortui corporis locus, sed ex loci memoria vivus A
matris affectus. Simul enim et quis, et cui commen-
datus sit, non utique infructuose religiosam mentem
rogantis attingit (S. Aug., *De Cura pro mort. c. 5*).
Hæc sanctissimi Augustini verba sunt, quibus cre-
ditur non esse fidem illorum vacuam, qui pie viven-
tes, suorum cadavera in memoriis martyrum præci-
piunt tumulanda: licet multis aliis rationibus, et
majorum didicerimus exemplis, quod illi damnabili-
ter in ecclesia tumulentur, qui usque in finem suum
aceleratissime vivunt. Nam meritum, per quod illis
lata prosint, si nullum comparatum est in hac vita,
frustra queritur post hanc vitam. Ut enim hoc, quod
impenditur, possit eis prodesse, post corpus, in ea
vita est acquisitum, quam quisque gessit in cor-
pore.

* Non parva est universæ Ecclesiæ. D.

† Sacrificia.... offeruntur. L.

CAPUT XXI.

De oblationibus quæ pro fidelibus defunctis offeruntur.

In Machabæorum libris legimus oblatum pro mor-
tuis sacrificium (II Machab. xii, 43). Sed etsi nus-
quam in Scripturis veteribus omnino legeretur, non
parvipendenda esset universæ ecclesiæ *, quæ in hæc
consuetudine claret, auctoritas: ubi in precibus sa-
cerdotis, quæ Domino Deo ad ejus altare funduntur,
locum suum habet etiam commendatio mortuorum.
Cum enim sacrificium Deo pro spiritibus defuncto-
rum offertur †, pro valde bonis gratiarum actiones
sunt, pro non valde bonis propitiationes sunt, pro
valde malis, etiamsi nulla sint adjumenta mortuorum,
qualescunque tamen sunt consolationes viventium.

‡ Quibus tamen prosunt, aut ad hoc prosunt, ut plena
sit remissio, aut certe ut tolerabilior sit ipsa dam-
natio †.

* Fiat ipsa damnatio. L.

LIBER SECUNDUS.

Quomodo se animæ defunctorum habeant ante resurrectionem corporum.

CAPUT PRIMUM.

De differentia paradisorum.

Unus est terrenus paradysus, ubi primorum homi-
num vita corporaliter exstitit: alter vero cælestis,
ubi animæ beatorum, statim ut a corpore exeunt,
transferuntur, atque digna felicitate letantes, exspe-
ctant receptionem corporum suorum. De hoc para-
diso Julianus Pomerius * ait: « Hinc quoque viden-
tur animæ justorum duci, vel ire in paradysum rece-
dentes a corpore, quo se raptum dicit Apostolus,
mente profecto, non corpore. » Item idem post ali-
quantia dicit: « Satis est dictum de paradiso cæle-
sti †, et quod in eo sanctæ animæ statim de suis
corporibus exeuntes, Deo donante, mittantur. Quod
ita debere credi, Dominus noster Jesus Christus sua
auctoritate firmavit, ubi latroni dicendo, *Hodie me-
cum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43), sine ulla ambi-
guitate probavit, quod beatas animas suis exutas
corporibus paradysus cælestis sine ullo intervallo
temporis suscipiat. »

CAPUT II.

Ubi sit paradysus, in quo beatorum animæ exutas
corporibus requiescunt.

Legimus in beato Augustino, cum verba illa Apo-
stoli enucleatissime definiret, quibus se idem Apo-
stolus in tertium cælum raptum fuisse commemorat
(II Cor. xii, 2), quod in tertio cælo sit paradysus, in

* Julianus Pomerius in *Dialog. de Animæ natura*,
octo libris comprehenso, lib. viii qui, teste sancto
Isidoro, de resurrectione agebat, seu finibus bono-
rum et malorum, quod opus omnino perit.

† Satis est de paradiso cælesti scire. L.

* In quo. D.

‡ Generali nomine quidquid. L.

quo fuerit Apostolus raptus, et ubi beatorum animæ
locantur exutas corporibus: definiens idem doctor,
primum cælum esse corporeum, secundum spiritale,
tertium mentale, in quod * mentis ascenditur con-
templatione, ita asserens: « Si primum cælum recte
accipimus hoc omne corporeum, quidquid † est su-
per aquas et terram. Secundum autem in similitu-
dine corporali quod * ipsum cernitur, sicut illud,
unde animalibus plenus in exstasi Petro discus ille
submitissus est (Act. x, 10, 11). Tertium vero quod
mente conspicitur, ita secretum et remotum et om-
nino arreptum a sensibus carnis atque mundatum †,
ut ea quæ in illo sunt, et ipsam Dei substantiam,
Verbumque Deum per quem ‡ facta sunt omnia, in
charitate sancti Spiritus ineffabiliter valeat videre et
audire, non incongruenter arbitramur et illoc esse
Apostolum raptum, et ibi paradysum fortassis esse
omnibus meliorem, et si dici oporteat, paradysum
D paradysorum » (S. Aug., *De Gen. ad litt. lib. xii, c. 34*).

CAPUT III.

Quid significet sinus Abraham, in quo beatorum animæ
recipiuntur.

Sinus Abraham requiem patris, vel secretum † pa-
tris, sive etiam paradysum significare, multiplicitum
doctorum sententiis definitum esse non ambigo, cum
inter ceteros Ambrosius, Augustinus, atque Grego-

* Spiritu. L.

† Ita in Lips. et Duac. At vero S. August. editi li-
bri habent ita secreta, et remota, et.... arrepta....
atque mundata.

‡ Verbumque Dei per quod. L.

‡ Secretum quietis æternæ. L.

rius tanti patriarchæ sinum nihil aliud significasse A
• elegantius docuerint.

CAPUT IV.

De differentia infernorum.

De discretionem infernorum in beati Augustini tractatibus legisse me memini: ubi duo inferna esse manifestus dicit, ut unus infernus supra terram, alter vero sub terra infernus esse^b accipiatur, secundum vocem Psalmistæ Deo consistentis: *Eruisti animam meam ex inferno inferiori* (Psal. LXXXV, 13). Nam propter duo ista inferna missus est Filius Dei, undique liberans^c. Ad hunc infernum missus est nascendo, ad illum moriendo. Et hæc quidem dicens: « Infernum, ait, fratres^d, nec ego expertus sum adhuc, nec vos, et fortasse alia via erit, et per infernum non erit: incerta sunt hæc. Verum quia dicit Scriptura, cui contradici non potest: *Eruisti animam meam ex inferno inferiori*, intelligimus tanquam duo inferna esse, superius et inferius. Nam unde infernus inferior, nisi quia est et superior^e (S. Aug., *Enarr. in psal. LXXXV, v. 13, n. 17*). Item aliam opinionem idem doctor sanctissimus ponit, dicens quod apud ipsos inferos sit aliqua pars inferior, ubi dives ille immaniter torquebatur, et aliqua pars superioris inferni, in quo Abraham cum Lazaro lætatur, ubi etiam omnes sancti ante adventum Christi habiti sunt. Sic enim prædictus doctor ait: « Fortassis apud inferos^f est aliqua pars inferior, quo trudentur impii qui plurimum peccaverunt. Etenim apud inferos utrum in locis quibusdam jam fuisset Abraham, non satis possumus definire. Nondum enim venerat Christus ad infernum^g, ut erueret inde omnium sanctorum præcedentium animas, et tamen Abraham in requie ibi erat. Et quidem dives cum torqueretur apud inferos, cum videret Abraham, levavit oculos. Non enim posset levatis oculis videre, nisi ille esset superius, et ille inferior. Et quid ei respondit Abraham, cum diceret: *Pater Abraham. mitte Lazarum ut intingat digitum suum in aquam^h, et stillet in linguam meam, quoniam crucior in hac flamma? Fili, memento, ait, quia percepisti bona in vita tua, et Lazarus mala: Nunc autem hic requiescit, tu autem torqueris* (Luc. XVI, 24, 25). Et super hæc ait: *Inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut nec nos possimus ire ad vosⁱ, nec inde aliquis venire ad nos* (Ibid., 26). » (S. Aug., ubi supra, n. 18). Hæc ergo fortasse sunt duo inferna, quorum in uno quieverunt animæ sanctorum, in altero torquentur animæ impiorum.

^a Quam id ipsum significasse. L.

^b Superior super terram, alter vero infernus inferior sub terra esse. L.

^c Nos utique liberans. Lip. ed. S. Aug. nos undique.

^d Lips. Et hunc quidem dicens infernum (ait): Fratres.

^e Lips. Infernum inferius, nisi quia infernum est superius.

^f Apud ipsos inferos. L. et edit. S. August.

^g Dominus venerat ad infernum. L. et edit. S. Aug.

CAPUT V.

Unde dictus sit infernus.

Infernus dictus est eo quod infra sitⁱ. Sicut enim secundum corpus, si ponderis sui ordinem teneant, inferiora sunt omnia graviora, ita secundum spiritum inferiora sunt omnia tristiora. Unde et in Græca lingua origo nominis, quo appellantur inferi, pro eo quod nihil sub se^k habeant, resonare perhibetur (S. Aug., *De Gen. ad litt. lib. XII, cap. 33, n. 66*).

CAPUT VI.

Quales sint inferi, vel si sint corporei.

« Est quedam, ut ait beatissimus Augustinus, inferorum substantia, sed eam spiritalem esse arbitrator, non corporalem. Nec audiendi sunt, qui affir- mant inferos in hac vita explicari, nec esse post mortem. Viderint enim quemadmodum poetica figmenta interpretentur: nos ab auctoritate divinarum Scripturarum, quibus solis de hac re fides habenda est, recedere non debemus » (S. Aug., ubi supra, n. 62).

CAPUT VII.

Qua ratione inferi sub terris esse credantur.

« Unde sub terris inferi esse credantur, si corporalia loca non sint, aut unde inferi appellantur, si sub terris non sunt (ut ait S. Augustinus) merito quaeritur. » Unde sic idem doctor ait: « Ideo sub terris inferi dicuntur, vel creduntur, quia congruenter in spiritu, per illam corporalium rerum similitudinem sic demonstrantur, ut cum defunctorum animæ^l inferis dignæ, carnis amore peccaverunt, hoc per illas corporalium rerum similitudines exhibeatur, quod ipsi carni mortuæ solet exhiberi, ut sub terra recondatur (S. Aug., *ibid.*, n. 66). »

CAPUT VIII.

Quod animæ beatorum statim ut a corpore exeunt, ad Christum in cælum vadunt.

De his interroganti Petro beatum Gregorium ita legimus respondisse: « Hoc neque de omnibus justis fateri possumus, neque de omnibus negare. Nam sunt quorundam justorum animæ, quæ a cælesti regno quibusdam adhuc mansionibus differuntur: in quo dilationis damno quid aliud inuitur, nisi quia de perfecta iustitia aliquid minus habuerunt? Et tamen luce clarius constat, quia perfectorum justorum^m animæ, mox ut hujus carnis claustra exeunt, in cælestibus sedibus recipiuntur. Quod et ipsa Veritas per se obtestatur dicens: *Ubiunque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ* (Matth. XXIV, 28); quia ubi Redemptor ipse est corpore, illuc procul dubio colliguntur et animæ justorum. Et Paulus dissolvi desiderat, et esse cum Christo (Philip. I, 23). Qui ergo Christum in cælo esse non dubitat, nec

^h In aquam: desunt hæc in L. et in ed. S. Aug.

ⁱ Venire ad vos. L.

^j Inferi, eo quod infra sint, Latine appellantur. L.

^k Nihil suave habeant. L., sed Diac. et edit. S. Aug. habent sub se.

^l Per illas corporalium rerum similitudines sic demonstratur, ut quorum defunctorum animæ, etc. L. et edit. S. Aug.

^m Perfectorum nostrorum. Sola edit. D. contra L. et S. Greg.

Pauli animam in cœlo esse negat. Qui etiam de solutione sui corporis atque inhabitatione cœlestis patriæ dicit (II Cor. v, 4): *Scimus quia si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem^a habemus ex Deo, domum non manufactam, æternam in cœlis* (S. Greg., *Dial. lib. iv, c. 25*).

CAPUT IX.

Quod nunc animæ defunctorum in quibusdam receptaculis teneantur.

« Tempus quod inter hominis mortem et ultimam resurrectionem interpositum est, animæ abditis receptaculis continentur, sicut unaquæque digna est, vel reque vel ærumna, pro eo quod sortita est in carne vivens^b » (S. Aug., *Ench. c. 109*).

CAPUT X.

Quod animæ, quæ aliquid minus de perfecta sanctitate habuerint, exeuntes de corpore, non statim collocantur in cœlestibus regnis.

Julianus Pomerius dicit: « Spiritus illi qui nec tam perfectæ sanctitatis hinc exeunt, ut ire in paradysum statim post depositionem suorum corporum possint, nec tam^c criminose ac damnabiliter vivunt, aut ita in suis criminibus perseverant, ut cum diabolo et angelis ejus damnari mereantur, Ecclesia hic pro eis efficaciter supplicante, pœnis^d medicabilibus expiati, corpora sua cum beata immortalitate recipient, ac regni cœlestis facti participes, in eo sine ullo defectu suæ beatitudinis permanebunt » (Jul. Pom., *Dial. de animæ nat., lib. viii*).

CAPUT XI.

Quod ante resurrectionem corporum non sic videatur Deus a sanctis spiritibus defunctorum, sicut post resurrectionem videbitur: et qualiter nunc defunctorum animæ corpora sua desiderant recipere.

Alit ex hoc beatissimus Augustinus: « Si quidem movet^e, quid opus sit spiritibus defunctorum corpora sua in resurrectione recipere, si potest eis etiam sine corporibus summa illa beatitudo præberi, difficilior quidem questio est, quam ut possit perfecte hoc sermone definiri. Sed tamen minime dubitandum est, ereptam^f hominis a carnis sensibus mentem, et post mortem ipsa carne deposita, transcens etiam similitudinibus corporalium rerum, non sic videre posse incommutabilem substantiam, sicut sancti angeli vident^g, sive alia latentiore causa, sive ideo quia inest ei quidam appetitus naturalis corpus administrandi, quo appetitu retardatur, ne tota devotione pergat in illud summum cœlum, quandiu non subest corpus, cujus administratione appetitus ille conquiescit. Porro autem si tale sit corpus, cujus sit gravis et difficilis administratio, sicut hæc caro quæ

A corrumpitur et aggravat animam (Sap. ix, 15), de propagine corruptionis existens, multo magis avertitur mens ab illa visione summi cœli. Unde abripienda necessario erat ab ejusdem carnis sensibus ut ei, quomodo possit capere illud, ostenderetur. Proinde cum hoc corpus, non jam animale, sed per futuram commutationem receperit spiritale, angelis adæquata, perfectum habebit naturæ suæ modum, obediens et imperans, vivificata et vivificans, tam ineffabili facilitate, ut sit gloriæ, quod^h sarcinæ fuit » (S. Aug., *De Gen. ad litt. lib. xii, cap. 35*).

CAPUT XII.

Quod post descensum Christi ad inferos, animæ electorum non locis illis tenentur, ubi patriarcharum animæ tentæ sunt, sed statim eant ad cælum.

B Antiqui patres usque ad adventum Domini, quamlibet juxte vixerint, ducti ad regnum non sunt, nisi ille descenderet, qui paradisi claustra hominibus sua morte aperiretⁱ. Nam utique eos post peractam justitiam, etsi tranquilla, tamen inferni claustra tenebant. Post mediatoris autem adventum in hoc mundo viventes^j, ut ait beatus Gregorius, ad regnum ducimur mox ut de corpore eximus, et illud sine mora percipimus, quod antiqui patres cum maxima percipere dilatione meruerunt.

CAPUT XIII.

Quod sicut animæ sanctorum post transitum ad cælum vadunt, ita peccatorum animæ in infernum trahuntur.

C Si esse sanctorum animas in cœlo attestatione sacri eloquii credimus, oportet ut et iniquorum animas in inferno esse per omnia credamus; quia ex retributione æternæ justitiæ ex qua justi gloriantur, necesse est ut et injusti per omnia cruciantur. Nam sicut electos beatitudo glorificat, ita credi necesse est, quod a die^k exitus sui ignis reprobos exurat.

CAPUT XIV.

Quod hi qui semel fuerint in infernum projecti, ibidem erunt in perpetuum permansuri.

In Salomonis libro scriptum est: *Lignum in quocunque loco ceciderit, sive ad austrum sive ad aquilonem, ibi erit* (Eccl. ii, 3): scilicet quia cum humani casus tempore, sive sanctus sive malignus spiritus egredientem animam a claustris carnis acceperit, in æternum secum sine ulla permutatione retinebit, ut nec exaltata ad supplicium proruat, nec mersa æternis suppliciis ad remedium^l ereptionis ascendat.

^a Locus iste aperte corruptus est in edit. Duac. in qua ita legitur: *Angelis adæquata perfectum naturæ suæ modum obediens, vivificata et imperans, et vivificans, tam inestimabili felicitate, ut sit ei gloriæ, quod, etc. L.*

ⁱ Interpositione suæ mortis aperiret. L.

^j In hunc mundum venientis, ut ait, etc. L.

^k Quod die. D.

^l Ultra ad remedium. L.

^a Quia ædificationem sola Lips. et paulo inferius edit. S. Greg. habet sed æternam.

^b Dum viveret. Lip.

^c Non tam. L.

^d A pœnis. L.

^e Si quem movet. Lip. cum edit. S. Aug.

^f Raptam. L.

^g Aliter Duac. quam editio L. et S. Aug. Non sic vivere posse in incommutabili substantia, sicut angeli vivunt.

CAPUT XV.

Quod non sit anima privata sensibus suis post mortem corporis.

In Cassiani voluminibus legimus (Joan. Cass., colat. 1, cap. 14, post. med.) quod non sint otiosæ post separationem hujus corporis animæ, neque nihil sentiant, cum dives ille in inferno cruciari se in flamma ad Lazarum pauperem clamat (*Luc. xvi, 24*): et illud quod de cruce Dominus ad latronem dixit: *Hodie mecum eris in paradiso* (*Luc. xxiii, 43*). Quod illi nequaquam Dominus promississet, si ejus animam nosset post separationem carnis vel privandam sensu, vel in nihilum resolvendam. Non enim caro ejus in paradiso, sed anima erat ingressura cum Christo. Quibus dictis, ut idem doctor ait, manifeste probatur animas defunctorum non solum suis sensibus non privari, sed nec istis quidem affectibus, id est, spe atque tristitia, gaudio atque metu carere, et ex eis quæ sibi in illo generali examine reservantur, quiddam eas jam incipere prægustare. Nec secundum opinionem quorundam infidelium, in nihilum eos^a resolvi post hujus vitæ excessum^a, sed vivacius subsistere, Deique laudibus intentius inhærere... Nonne ultra omnes ineptias, non dico fatuitatem, sed insaniam esse, vel leviter^b suspicari, illam pretiosiores hominis portionem, in qua etiam imago Dei, secundum beatum Apostolum, ac similitudo consistit (*I Cor. xi; Coloss. iii, 10*), deposita hac qua refunditur in præsentis sarcina corporali, insensibilem fieri, quæ omnem vim rationis in se continens, etiam ipsam mutam atque insensibilem carnis^c substantiam participatione sui facit esse sensibilem? Cum utique consequens sit, et hoc rationis ipsius ordo contineat, ut exuta mens ista carnali pinguedine^d, intellectuales virtutes suas in melius repareret, et puriores eas et subtiliores recipiat potius quam amittat. In tantum hoc quod dicimus beatus Apostolus verum esse cognoscit, ut etiam optet ab hac carne discedere, ut separatione ejus enixius valeat Domino copulari, dicens: *Desiderium habeo dissolvi, et cum Christo esse: multo enim melius* (*Philipp. i, 23*). Quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino^e, et idcirco audemus, et bonam voluntatem habemus, magis peregrinari a corpore, et præsentem esse ad Dominum; propter quod contendimus sive præsentem, sive absentem placere illi (*II Cor. v, 6, 8, 9*). Commorationem scilicet animæ^f, quæ in hac carne est, peregrinationem a Domino atque absentiam a

^a Post hujus commorationis excessum. L.

^b Ita Duac. et edit. Cassiani. At Lips.: *Nonne ultra omnis ineptia, non dicam fatuitatem, sed insaniam est, vel leviter, etc.*

^c Materiam carnis. L. et ed. Cas

^d L. et C. ed., qua nunc hebetatur pinguedine.

^e A Christo L.

^f Communicationem animæ. Duac.

^g Confidens. L.

^h Duacena: *Proferi animam habere posse similitudinem corporis, et corporalium omnino membrorum quisquis negat, etc.* Hic sensus abs dubio obscu-

A Christo esse pronuntians, ejusque ab hac carne separationem atque discessum, præsentiam ad Christum, tota credulitate confitensⁱ.

CAPUT XVI.

Quod anima similitudinem corporis habeat, et in eadem corporali similitudine requiem sentiat perferatque tormenta.

De anima humana, quod similitudinem corporis habeat, ista est sententia egregii doctoris Augustini. Ait enim: *Prosteor animam habere posse similitudinem corporis, et corporalium omnino membrorum: hoc quisquis negat^h, potest negare animam esse quæ in somnis videt, vel ambulare se vel sedere, vel huc atque illuc gressu vel etiam volatu ferri, quodⁱ sine quadam corporali similitudine non fit.* Proinde si hanc similitudinem etiam apud inferos gerit, non corporalem, sed corpori similem, ita etiam recte in locis non corporalibus, sed corporalium similibus, sive in requie sive in doloribus est^j (*S. Aug., De Gen. ad litt. lib. xii, cap. 33*).

CAPUT XVII.

An anima, cum incorporea sit, igne credatur corporeo cruciari.

Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur non post mortem, cum incorporeus sit spiritus, etiam corporeo igne^k teneatur? Teneri autem per ignem spiritum dicimus, ut in tormento ignis sit videndo atque sentiendo. Ignem namque eo ipso quod videt, patitur, et quia cremare se^l aspicit, crematur. Sicque fit, ut res corporea incorpoream exurat, dum ex igne visibili ardor ac dolor invisibilis trahitur, ut mens incorporea per ignem corporeum etiam corporea flamma crucietur. Quamvis colligere ex dictis evangelicis possumus, quia incendium anima non solum videndo, sed etiam experiendo patitur. Veritatis enim voce, dives mortuus in inferno dicitur sepultus. Cujus anima quia in igne teneatur, insinuat, qui Abraham deprecatur^l, dicens: *Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam; quia erucior in hac flamma* (*Luc. xvi, 24*). Dum ergo peccatorem divitem damnatum in ignibus perhibet, quisnam sapiens reproborum animas teneri ignibus neget?

CAPUT XVIII.

Quod unus sit gehennæ ignis, et non uno modo cruciet peccatores.

Unus quidem est gehennæ ignis, sed non uno modo omnes cruciat peccatores. Uniuscujusque enim^m rus est, et corruptus contextus: quare ex Lip. emendavimus, prout legitur etiam in Augustino. Cætera aliquantum discrepant, sed absque ullo errore, vel sententiæ inversione: itaque retinimus Duacenam.

ⁿ Videtur vel ambulare, vel sedere, vel huc atque illuc gressu, vel etiam volatu avolare, quod, etc. Lip. cum S. August. edit.

^o Incorporeo igne. L.

^p Concremari se. L.

^q Deprecabatur. L.

quantum exigit culpa, tantum illic sentietur et poen^a. Nam sicut in hoc mundo multi sub uno sole consistunt, nec tamen ejusdem solis ardorem aequaliter sentiunt, quia alius plus aestuat, alius vero minus^b; ita illic in uno igne non unus est modus incendi, quia quod hic diversitas corporum^c, hoc agit illic diversitas peccatorum, ut et ignem non dissimilem habeant, et tamen eosdem singulos dissimiliter exurat.

CAPUT XIX.

Quod post mortem purgatorius ignis esse credatur.

Purgatorium ignem post mortem esse, multorum tractatorum cognovimus sententiis evidenter^d definitum. Inter quos Augustinus doctor egregius, licet eum in hac vita fidelibus accidere posse testetur, tamen et post mortem definit eum quibusdam^e esse futurum, contestans quod ignis ille purgatorius, qui nunc a quibusdam contemnitur et parvus putatur, multo gravior existat, quam quidquid homo potest pati in hac vita (Aug., *Enarr. in psal. xxxvii*, n. 3). Gregorius quoque de hoc purgatorio igne sic dicit: « Pro quibusdam levibus culpis ante iudicium purgatorius ignis esse credendus est pro eo quod Veritas dicit, quia si quis in Spiritum^f sanctum blasphemiam dixerit, neque in hoc saeculo neque in futuro remittetur ei (Matth. xii, 32). In qua sententia datur intelligi, quasdam culpas in hoc saeculo, quasdam vero relaxari in futuro » (S. Greg., *Dial. lib. iv*, cap. 39). Quod enim de uno negatur, consequens intellectus patet quia de quibusdam conceditur. Sed tamen, ut dixi, hoc de parvis minimisque peccatis fieri posse credendum est, sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curae rei familiaris, quae vix sine culpa vel ab ipsis agitur, qui culpam qualiter declinare debeant, sciunt, aut non in gravibus rebus error ignorantiae, quae cuncta etiam post mortem gravant, si adhuc in hac vita possilis minime fuerint relaxata. Namque cum Paulus dicat Christum esse fundamentum, atque subjun- gat: Si quis aedificat^g supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna^h, fenum, stipulam, ... uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superaedificavit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen, quasi per ignem (I Cor. iii, 12, 13, 14, 15). Quamvis hocⁱ de igne tribulationis nobis in hac vita adhibito possit intelligi, tamen si quis hoc de igne future purgationis accipiat, pensandum summopere est^j, quia illum dixit per ignem quidem posse salvari, non qui super hoc fundamentum aes, ferrum, plumbum aedificat, id est, peccata majora, et idcirco duriora, atque tunc jam insolubilia; sed lignum, fenum, stipulam, id est, peccata minima, atque

levissima, quae ignis facile consumat. Hoc tamen sciendum est, quia illic saltem de minimis quiaque nihil purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac adhuc vita positus, ut illic obtineat, promereatur.

CAPUT XX.

Quod alius sit ignis purgatorius, quo plerique salvandi esse creduntur, alius ille, in quo impii, Christo judicante, mergendi sunt.

Beato Augustino distinguente cognoscimus (*Enarr. 2 in psal. xxxix*, n. 2), quod alter sit ille ignis futurus, de quo impiis Christo judicante dicendum est: *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum* (Matth. xxv, 41); alter iste, qui purgatorius proprie appellatur, propter eos qui per eum salvi fiunt. Per illum enim^k qui futurus est impiis, nullus salvabitur, quia juxta quod scriptum est: *Ibunt hi in supplicium aeternum* (Ibid., 46). Per istum autem ignem qui probat et purgat, salvatio manifesta promittitur. Nam juxta quod praedictus doctor ait: Si autem ignem illum loco isto voluerimus accipere, de quo Dominus dicit sinistris: *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum*, ut in eis etiam isti esse credantur, qui aedificant super fundamentum hoc ligna, fenum, stipulam, eosque ex illo igne post tempus pro malis meritis impertitum liberet boni operis fundamentum; quid arbitramur dextros, quibus dicitur: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum* (Ibid., 34), nisi eos qui aedificant super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos? Sed in illum ignem de quo dictum est, *Sic tamen quasi per ignem* (I Cor. iii, 15), si hoc modo intelligatur, utrique mittendi sunt, et dextri scilicet, et sinistri. Utrique quippe illo igne probandi sunt, de quo dictum est: *Dies Domini declarabit, quia in igne revelabitur, et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit* (I Cor. iii, 15). Si ergo utrumque probabit ignis, ut si cuius opus manserit, id est, non fuerit igne consumptum quod superaedificavit, mercedem accipiet, si cuius opus arserit, detrimentum patietur; profecto non est aeternus ille ignis. In illum enim soli sinistri novissima et perpetua damnatione mittentur, iste autem ignis solos dextros probat. Sed alios eorum sic probat, ut aedificium, quod super Christum fundamentum ab eis invenerit esse constructum, non exurat neque consumat; alios autem aliter, id est, ut quod superaedificaverunt, ardeat, damnumque patiatur, salvi autem fiant; quoniam Christum in fundamento stabiliter positum praecel- lenti charitate tenuerunt. Si autem salvi fiunt, profecto ad dexteram stabunt, et cum ceteris audient: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum* (Matth. xxv, 34). Non ad sinistram, ubi erunt qui salvandi non erunt, et ideo audient: *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum*.

^a Unusquisque etenim quantum exigit culpa, tantum illic sentiet et poenam. L.

^b Et alius plus... et alius minus. L.

^c Diversitas operum. L.

^d Deest evidenter in Lips.

^e Pro levibus culpis, quibusdam, etc. L.

^f Sancto Spiritui. L.

^g Superaedificaverit. L.

^h Lignum. L.

ⁱ Hoc deest in Duac.

^j Sollicitus est. L.

^k Deest enim in Duac.

num (*Matth. xxv, 41*). Nemo quippe ab illo igne salvabitur, quia in supplicium æternum omnes illi ibunt, *ubi* *ermis eorum non moritur, et ignis eorum non exstinguitur* (*Marc. ix, 45*).

CAPUT XXI.

Quod ignem purgatorium non post ultimum iudicium, sed ante perferant animæ.

De pœnis purgatoriis, quod ante illud ultimum iudicium fiant, sanctus Augustinus definitam ponens sententiam ait: « Nos quidem in hac mortali vita pœnas quasdam purgatorias esse consitemur; . . . sed temporales pœnas alii in hac vita tantum, alii post mortem, alii tunc, et nunc. Verumtamen ante illud iudicium severissimum ^a novissimumque patiuntur; non autem omnes venient in sempiternas pœnas, quæ post illud ultimum iudicium sunt futuræ, qui post mortem sustinent temporales. Nam quibusdam quod in isto non remittitur, remittitur in futuro sæculo, id est, ne futuri sæculi æterno supplicio puniantur » (*Aug. de Civit. Dei, lib. xxi, cap. 43*). ^b Nam quomodo quibus peccatum in isto sæculo remittitur, in futuro æterno supplicio puniantur? Unde et post aliquanta idem doctor: « Quisquis igitur, ait, pœnas cupit evadere sempiternas, non solum baptizetur, verumetiam iustificetur in Christo, ac sic ^c vere transeat a diabolo ad Christum. Purgatorias autem pœnas nullus futuras opinetur, nisi ante illud ultimum tremendumque iudicium (*Ibid., cap. 46*). Tanti ergo doctoris confirmati sententia fatemur, quod purgatorius hic ignis ante ultimum iudicium fiat, et ignem illum, in quo omnes impii, Christo iudicante, mergendi sunt, antecedit.

CAPUT XXII.

Utrum hi qui in purgatorio igne salvandi sunt, usque ad tempus resurrectionis, an infra cruciari credantur.

Puto quod sicut non omnes reprobi qui in æternum ignem damnandi sunt, una eademque supplicii qualitate ardebunt ^d, sic omnes qui per graves purgatorias pœnas salvi esse creduntur, non uno eodemque spatio temporis cruciatus spirituum sustinebunt ^e: ut quod in reprobis discretione pœnarum, hoc in istis qui per ignem salvandi sunt, mensura temporis agitur. Sed tanto illis minus vel majus ignis purgatorii extendetur supplicium, quanto hic minus vel amplius bona temporalia ^f dilexerunt: juxta illud quod beatus Augustinus in suis libris de pœnis purgatoriis agens, inter cætera sic dicit: « Tale etiam aliquid post hanc vitam fieri incredibile non est, et utrum ita sit quæri potest, et aut inveniri, aut latere nonnullos fidelium per ignem purgatorium quanto magis minusve bona ^g pereuntia dilexerunt,

^a Dnæ. pro severissimum, habet ultimum.

^b Tota hæc perodus usque ad unde et post aliquanta, desideratur in Lips.

^c Acsi. Lips.

^d In æterno igne mergendi sunt, una eademque supplicii qualitate damnandi sunt. L.

^e Non in uno eodemque spatio cruciatum spiritus sustinebunt. L.

A tanto tardius citiusve salvari. Non tamen tales de quibus dictum est, quod regnum Dei non possidebunt (*I Cor. vi, 10; Galat. v, 21*), nisi convenienter pœnitentibus eadem crimina remittantur. Convenienter autem dixi, ut steriles in elemosynis non sint » (*Aug., Ench. cap. 69*).

CAPUT XXIII.

Quod ad tribulationem purgatorii ignis mors ista pertineat carnis.

De purgatoriiis panis doctor egregius disputans Augustinus: Potest, ait, ad istam tribulationem pertinere etiam mors ista carnis, quæ de primi peccati perpetratione concepta est, ut secundum cujusque ædificium tempus quod eam sequitur, ab unoquoque sentiat. Persecutiones quoque, quibus martyres coronantur, et quas patiuntur quicumque Christiani, probant utraque ædificia velut ignis; et alia consumunt ^h cum ipsis ædicatoribus, si Christum in eis non inveniunt fundamentum, alia sine ipsis, si inveniunt; quia licet cum damno, salvi tamen erunt ipsi: alia vero non consumunt, quia talia reperiunt, quæ maneant in æternum.

CAPUT XXIV.

Utrum animæ mortuorum se invicem, et quos nunquam viderunt, agnoscant.

Quod se animæ defunctorum exulæ corporibus ⁱ recognoscere invicem ^j possint, testatur Evangelista cum dicit: *Factum est, ut moreretur mendicus, et portaretur ab angelis in sinum Abraham: mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno. Et elevans oculos suos cum esset in tormentis, vidit Abraham a longinquo ^k, et Lazarum in sinu ejus. Et ipse dixit: Pater Abraham, mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (*Luc. xvi, 22-24*). Ecce quomodo divitis anima Lazari pauperis spiritum cognoscebat. Ex quo non est dubitandum, quod se defunctorum spiritus in illa regione pariter recognoscant. Possunt enim et boni bonos, et mali malos recognoscere. « Si enim, ut ait Gregorius, Abraham Lazarum minime cognovisset, nequaquam ad divitem in tormentis positum, de ejus transacta contritione loqueretur dicens, quod mala receperit in vita sua. Et si mali malos non recognoscerent, nequaquam dives in tormentis positus, fratrum suorum etiam absentium meminisset. Quomodo enim præsentibus non posset cognoscere, qui etiam pro absentium memoria curavit exorare? Qua in re illud quoque ostenditur, quia et boni malos, et mali cognoscunt bonos. Nam et dives ab Abraham cognoscitur, cui dictum est: *Recepisti bona in vita tua. Et electus Lazarus a reprobo divite est cognitus, quem*

^h Transitoria. L.

ⁱ Sua bona. L.

^j Quicumque Christi probantur, utraque ædificia, velut ignis, et alia consumunt. L.

^k A corporibus. L.

^l Invicem deest in Lip.

^m Elevans autem . . . vidit Abraham a longe. Lip.; et infra: ut intingat . . . in aqua.

mitti precat ex nomine dicens : *Mitte Lazarum.* A In qua videlicet cognitione ^a utriusque partis cumulus retributionis excrecet, ut et boni amplius gaudeant, qui secum eos letari conspiciunt, quos amaverunt; et mali cum eis torqueantur, quos in hoc mundo dilexerunt: ut eos non solum sua, sed etiam ^b eorum poena consumat. Fit autem in electis quiddam mirabilius: quia non solum eos agnoscunt, quos in hoc mundo noverunt, sed velut visos et cognitos recognoscunt bonos quos nunquam viderunt. Nam cum antiquos patres in illa æterna hereditate viderint, eis incogniti per visionem non erunt, quos in operibus ^c semper noverunt. Quia enim illic omnes communi claritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt ^d (S. Greg. Dial. lib. iv, cap. 33)?

CAPUT XXV.

Utrum animæ beatorum orare videantur pro his quos in inferno sentiunt.

Orant pro inimicis suis eo tempore animæ beatorum, ut ait beatus Gregorius, quo possunt ad fructuosam poenitentiam eorum corda convertere, atque ipsa conversione salvare. Quid enim aliud pro inimicis orandum est, nisi hoc quod ait Apostolus, ut *dei eis Deus poenitentiam, et respiciant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem* (II Timoth. ii, 25, 26)? Et quomodo pro illis tunc orabitur, qui jam nullatenus possunt ad justitiæ opera ab iniquitate commutari? Eadem itaque causa est, cur non oretur tunc pro hominibus æterno igne ^d damnatis, quæ nunc causa est, ut non oretur pro diabolo angelisque ejus æterno supplicio deputatis. Ipsa nunc etiam causa est, ut non orent sancti homines pro hominibus infidelibus, impiisque defunctis, quia de eis atque quos æterno supplicio deputatos jam noverunt, ante illum justi judicis conspectum orationis suæ meritum cassari refugiant. Quod si nunc quoque viventes justi mortuis et damnatis injustis minime compatiuntur, quando adhuc aliquid judicabile de sua carne se perpeti, etiam ipsi noverunt; quanto districtius tunc iniquorum tormenta respicient ^e, quando jam ab omni vitio corruptionis exuti, ipsi jam justitiæ vicijus atque ardentius ^f inherebunt? Sic quippe eorum mentes, per hoc quod justissimo judici inhærent, vis districtiōis absorbet, ut omnino eis non liceat, quidquid ab illius regulæ internæ subtilitate discordat ^g (S. Greg. Dial. lib. iv, cap. 44).

CAPUT XXVI.

Utrum animæ mortuorum orent pro salute charorum viventium.

Si sepultus dives in inferno, Abraham pro fratri-

^a Lips. *Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aqua ut refrigeret linguam meam. In qua fidelis cognitione, etc.*

^b Lips. *Et mali dum cum eis torquentur, quos in hoc mundo despecto Deo dilexerunt. eos non solum sua sed etiam, etc.*

^c In opere. L.

^d Æterno supplicio. D.

^e Aspiciunt. D.

^f Arcetius. L.

^g In loca tormentorum. L.

bus orat, ut admonerentur, ne et ipsi in iniqua tormenta ^h deveniant (Luc. xvi, 27, 28), quomodo piorum animæ, et maxime in requie constitutæ, charorum superstitem creduntur sollicitudinem amisisse? Orare ergo possunt pro salute viventium, in quantum a Domino permittuntur: nam utique recordari veraciter possunt, quos in hoc sæculo positi dilexerunt: sensum enim, quo viventes cum viventibus adfuerunt ⁱ, non amisisse, sed liberiores illic habere credendæ sunt, ubi onere corporali gravari non possunt. Nam juxta divinam sententiam, *corpus corruptibile aggravat animam* (Sap. ix, 15): ergo anima quæ nunc corpore gravatur, liberior corpore absoluta efficitur. Est igitur animæ post mortem et sensus integer, et memoria plena. Ergo anima quæ illie certo recordationis officio utitur, proximorum dulcedinis recordatur. Recordans ergo quos amavit in sæculo, commendare eos potest precibus Christo: quamquam nihil aliud orationes fidelium animarum, quam desiderium earum accipiat ^j. Illud quoque dico, quod celeberrima sit in hac re Ecclesiæ consuetudo, cum se morituris commendat, et memores eos sui esse præcipiat ^k. Sic martyribus, cum morentur, superstitem charorum se familiaritas commendavit: sic se quotidie piorum turba fidelium evocandis ab hoc sæculo electis animabus committit, et ut semper sui sint memores, poscit. Nec enim fides viventium id a morientibus ^l posceret, si apud se certum haberet, quod in nullo eos juvare possent post mortem. Sed quia tantæ auctoritatis sollicitudo non præterit, sequens rei multoties effectus probavit, cum ea quæ plerique viventes a morientibus sibi fieri petunt, sine dilationis damno consequuntur ^m. Hæc ergo mihi videtur de hac objecta questioncula ratio, quam etsi ipsis verbis, ut est a majoribus evoluta, non invenio, ipso tamen sensu definitam ab auctoribus puto, quamquam etsi aliquid ex hoc ab eis definitum reperero, illorum potius sententiam assequar ⁿ.

CAPUT XXVII.

Utrum contristari vel letari possint animæ defunctorum pro viventium charorum salute: seu tristitia aut qualibet cura vivorum moveantur.

Si nulla esset mortuis cura de vivis, non utique dives ille qui torquebatur apud inferos, sollicitus esset pro fratribus suis, dicens ad Abraham: *Rogo te, pater, ut mittas Lazarum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres: ut testetur illis, ne et ipsi veniant in locum hunc tormentorum* (Luc. xvi,

^h Fuerunt. L.

ⁱ Fidelium defunctorum animarum, quam desideria eorum accipiuntur. L.

^j Consuetudo fidelium, cum se... commendant, et... præcipiant. L.

^k A transeuntibus. L. Paulo post pro certum, habet Duacena incertum: forte legendum fuit in certo.

^l Percipiunt. L.

^m Reperio, illorum potius sententiam assequor. D.

ⁿ Moveantur deest in Duac.

27, 28). Ita ergo mortui ^a curam habere possunt de A vivis, quamvis nesciant quid in presenti agatur a nobis: sicut viventes curam habere possumus de mortuis, quamlibet ignoremus quid agatur ab illis. Si enim pro mortuis nulla esset cura viventibus, non utique pro eis crebro ^b oblati sacrificiis precaremur. Hæc et his similia sanctus Augustinus in suis voluminibus ponens, hoc unum ponit exemplum, quod non est mediocriter admirandum: « Audivimus, ait idem doctor, quod cum debitum repetetur a quodam, defuncti patris cautione prolata, quod filio nesciente a patre jam fuerat persolutum, contristari homo gravissime cepit, atque mirari ^c, quod ei pater moriens non dixerit quid deberet, cum fecisset etiam testamentum. Tunc ei nimis anxio apparuit idem pater ejus in somnis, et ubi esset reconditum ^d quo illa cautio vacuata fuerat, indicavit. Quo invento juvenis atque monstrato, non solum falsi debiti calumniam propulsavit, sed etiam paternum recepit chirographum, quod pater non receperat, quando est pecunia persoluta. Hinc utique putatur anima hominis curam gessisse pro filio, et ad eum venisse dormientem, ut docens quod ignorabat, a magna eum molestia liberaret ^e » (S. Aug., *De Cura pro mort.*, cap. 11).

CAPUT XXVIII.

Quod patriarchæ, prophete, et apostoli, omnesque beatorum spiritus nos ardentem secum gavisuros

^a Attamen mortui. D.

^b Dominum crebro, etc. L.

^c Atque mirari. Desunt hæc in Duac. sed habet L. et ed. S. Aug.

^d Reconditum. Ita utraque nostr. ed. L. et Duac. In ed. S. Aug. legitur *recautum*, et in aliis cod. *repositum*.

^e Quæ ignorabat, magna molestia liberaret. L. et similiter.

^f Nostra peccata. L.

^g Credia. D.

^h Sanctos patres. L.

ⁱ Nondum desideratur in D.

i Perperam ex hoc loco colligit aliquis Origenem, et cum eo Julianum nostrum, in ea fuisse sententia, quæ, licet veterum nonnulli tenuerint olim, nunc jam ab Ecclesia proscripta est, justorum quorumcunque animas, etiam plene ab omni labe purgatas, ante extremum judicii diem intuitiva ac beatifica Dei visione minime donandas esse. Quod hic observari operæ pretium est, propterea quod ab hujus temporis hæreticis, qui hujusmodi errorem amplexati sunt, valde urgetur hic Origenis locus: qui quidem, ut in aliis sæpissime erraverit, hic certe nihil docet ab orthodoxa fide alienum. Loquitur enim, non de justorum gloria essentiali, quæ in visione clara Dei ejusque fruitione consistit, quæque jam semel adepta nulla re minui potest, vel augeri: sed de lætitia quam theologi vocant accidentalem, quæ, ut multa sunt quibus potest amplius fieri, non erit certe completa ante extremum judicium. Augetur autem hujusmodi gaudium in beatis, verbi gratia, ex peccatorum conversione, veraque illorum penitentia, ut habemus in Evangelio (*Luc. xv. 7*), tum ex parentum, amicorum, charorumque æterna salute; ac denum proprii uniuscujusque corporis resurrectione atque glorificatione complebitur. Quod et ipsa Apostoli verba, quem suæ sententiæ vatem proferebat Origenes, aperte innuunt: namque, ut alias interpretationes justissi-

expectent; et quod non sit illis perfecta lætitia, donec pro nostris erroribus dolent.

De his ita Origenes doctor in suis dogmatibus docet, dicens: « Neque enim hinc discedentes sancti continuo integra meritum suorum præmia consequuntur, sed expectant etiam nos, licet morantes, licet desides. Non enim illis est perfecta lætitia, donec pro erroribus nostris dolent, et lugent peccata ^f. Hoc fortasse mihi dicenti non credas ^g: quis enim ego sum, qui confirmare sententiam tanti dogmatis audeam? Sed adhibeo horum testem, de quo non potest dubitari. Magister enim gentium est in fide et veritate Paulus apostolus. Ipse igitur ad Hebræos scribens, cum enumerasset omnes sanctos ^h qui per fidem justificati sunt, addit post omnia etiam hoc: Sed isti, inquit, omnes, testimonium habentes per fidem, nondum ⁱ assecuti sunt repromissionem a Deo: Deo pro nobis aliquid melius providente, ne sine nobis perfectionem consequerentur (*Hebr. xi. 39, 40*). Vides ergo quia expectat adhuc Abraham, ut quæ perfecta sunt consequatur: expectat et Isaac, et Jacob, et omnes prophete expectant nos, ut nobiscum perfectam beatitudinem capiant. Propter hoc etiam, mysterium illud in ultimum diem dilati judicii custoditur: unum enim corpus est, quod justificari expectatur, unum corpus est, quod resurgere dicitur in judicio; licet enim sint multa membra, sed unum corpus » (*I Cor. xii. 12*) (Orig., *hom. 7 in Levit.*). Non potest ocu-

mas omittamus, non inquit Apostolus: *Ne sine nobis coronarentur, sed perfectionem consequerentur*, sive, ut habet Vulgata nostra, *consummarentur*: quasi non essentialem ac præcipuam suarum virtutum mercedem dilatam, sed quoddam lætitiæ complementum accidentale significare vellet, quod ante nos discedentes non essent ante nos accepturi, quippe ex nostro consortio atque ejusdem felicitatis participatione exsurgens. Id ipsum postrema Origenis verba demonstrant, quibus ea quæ de singulis beatis statuerat ad beatorum omnium caput et exemplar transferens, ne ipsum quidem Christum Dominum, qui sedet jam ad dexteram Patris sui, perfectam fructurum lætitiæ concludit, donec ab electis suis, quorum est caput, divulsus quodammodo videatur. Quæ verba quis est qui de quadam lætitiæ accidentalitatis accessione non interpretetur? Illud deinceps quod initio ait, non esse sanctis in cælo perfectam lætitiæ, donec pro erroribus nostris dolent, et lugent peccata nostra, caute intelligendum est: quatenus ita peccata nostra detestantur, adeoque vehementer velent nullum a nobis admitti scelus, ut, si fieri posset, tristarentur ac præ dolore lacrymas funderent, quo loquendi genere et angeli pacis amare flere dicuntur in Scriptura. Sed nimirum habitant jam cum Christo regnantes in pacis et lætitiæ regione, in qua nullus amplius eos luctus, nullus clamor, neque dolor, ultra tentabit, quoniam abstersit Deus omnem lacrymam ab oculis eorum. Itaque felicissimam sortem adepti, a qua nulla prorsus re deturbari poterunt, gaudere quidem ac lætari amplius, iis quibus aiebam rebus, valent, tristari tamen earum absentia ac dolore affici non valent. Sed nimis fortasse pro instituto nostro. Qui plura vellet, consulat in eam questionem celebriores de Schola theologos, D. Thomam 1-2, q. 4, art. 5; Bellarminum contr. 7, lib. 1, c. 2, et sequentibus, tum alios, quos percensere non vacat, sed quos legisse non penitebit.

lus dicere manus: Non es mihi necessaria. Etiam si sanus sit oculus, et non sit turbatus, quantum pertinet ad videndum; si desint oculo reliqua membra, quæ erit ei lætitia? aut quæ videbitur esse perfectio, si manus non habeat, si pedes desint, aut reliqua membra non adsint? Quia etsi est aliqua oculi gloria, in eo maxime est, ut vel ipse dux sit corporis, vel cæterorum membrorum non deseratur officiis. Hoc autem nos et per illam Ezechielis visionem doceri putamus, cum dicit congregandum esse os ad os, et juncturam ad juncturam, et nervos, et venas, ac singula locis suis esse reparanda. Denique vide quid dicit ^b propheta: *Ossa*, inquit, *ista*: non dixit: Omnes homines sunt, sed dixit: *Ossa ista domus Israel sunt* (Ezech. xxxvii, 11). Habebis ergo lætitiā de hac vita discedens, si fueris sanctus; sed tunc erit perfecta lætitia, cum nullum tibi corporis membrum deerit ^c. Expectabis enim et tu alios, sicut et tu expectatus es ^d. Quod si tibi, qui membrum es, non videbitur esse perfecta lætitia, si desit aliud membrum, quanto magis Dominus et Salvator noster; qui caput est totius corporis, non sibi dicit perfectam esse lætitiā, donec aliquid ex membris deesse corpori suo videt!

CAPUT XXIX.

Utrum scire possint mortui quid agant vivi.

^a Fatendum est, ut ait beatus Augustinus, nescire quidem mortuos quid hic agatur a vivis: sed dum hic agitur, postea audire possunt ab eis qui hinc ad eos moriendo pergunt: non quidem omnia, sed quæ sinuntur indicare, qui sinuntur etiam ista meminisse, et quæ illos, quibus hæc indicant, oportet audire. Possunt et ab angelis, qui rebus quæ hic aguntur præsto sunt, aliquid audire mortui, quod unumquemque eorum audire debere iudicat cui cuncta subjecta sunt. Nisi enim essent angeli qui possent interesse vivorum et mortuorum locis, non dixisset Dominus Jesus: *Contigit autem mori inopem illum, et deferri ab angelis in sinum Abraham* (Luc. xvi, 22). Possunt etiam spiritus mortuorum aliqua quæ hic aguntur, et quæ necessarium est eos nosse ^f, non solum præsentia et præterita, verumetiam futura, spiritu Dei revelante, cognoscere; sicut non omnes homines, sed prophetae, dum hic viverent, cognoscebant: nec ipsi omnia, sed quæ illis esse revelanda Dei providentia iudicabat (S. Aug., *De Cura pro mort.*, cap. 45).

CAPUT XXX.

Utrum possint mortui viventium oculis apparere.

Ex hoc prædictus doctor sic ait: ^a Mitti ad vivos

^a Est præcellens aliqua. L.

^b Addidit. L.

^c Deest. L.

^d Sicut ipse expectatus es. L.

^e Offerri. L.

^f Quæ necessarium est nosse. L. Editio S. Aug. prosequitur: vel quos necessarium est ea nosse.

^g Qui potuisset. L.

^h Legitur. L.

ⁱ Etiam mortuus editio S. Aug.

^j Ex Hebræis, quia in eorum non est canone. L.

A aliquos ex mortuis, sicut e contrario Apostolus ex vivis in paradysum raptus est, divina testatur Scriptura. Nam Samuel propheta defunctus vivo regi Sauli etiam futura prædixit. Quamvis nonnulli, non ipsum fuisse, nec potuisse ^a magicis artibus evocari, sed aliquem spiritum tam malis operibus congruentem illius existiment similitudinem figurasse, cum liber *Ecclesiasticus*, quem Jesus filius Sirach scripsisse traditur ^b, et propter eloqui similitudinem nonnullam Salomonis pronuntiatur, contineat in laude patrum, quod Samuel et mortuus ^c prophetaverit (*Ecclesi.* xlvii, 24). Sed si et huic libro ex Hebræorum, quia in eo non est, canone ^d contradicitur; quid de Moyse dicimus, qui certe et in Deuteronomio mortuus (*Deut.* xxxiv, 5), et in Evangelio cum Elia, qui mortuus non est, legitur apparuisse viventibus (*Math.* xvii, 3)? (Aug., *ubi supra*).

CAPUT XXXI.

Quod non impiorum, sed sanctorum animæ tantum sciant quid possit a viventibus agi.

Credendum omnino est quod sicut viventes mortuorum gestis interesse non possunt, ita a defunctis causæ viventium nesciantur. Quam tamen ignorantiam sanctorum animæ non patiuntur ^e, quæ videntem omnia Deum sciunt, et scientem omnia contemplantur. Nam et beatus Gregorius in libris *Moralium*, loco illo quo testimonium illud de verbis Job tractare cepit ^f, ubi ait: *Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelligit* (Job. xiv, 21), ita definiens, ait: ^g Sicut enim hi qui adhuc vivunt mortuorum animas quo loco habeantur ignorant, ita mortui vita in carne viventium qualiter postea disponatur ^h nesciunt. Quia et vita spiritus longe distat a vita carnis; et sicut corporea et incorporea diversa sunt genere ⁱ, ita etiam distincta cognitione. Quod tamen de animabus sanctis sentendum non est, quia quæ intus omnipotentis Dei miram ^j claritatem vident, nullo modo credendum est quia sit aliquid ^k quod ignorent. Sed carnales quique quia amorem præcipue filiis impendant, hoc eos beatus Job nescire post mortem ^l asserit, quod hic vehementer amaverunt, ut sive nobiles, sive ignobiles sint filii, nesciant, quorum eos semper cura fatigabat (S. Greg., *Moral. lib.* xii, cap. 21, in Job xiv, 21).

CAPUT XXXII.

Utrum post adventum Christi ad inferos, ex quo sanctis reseratum est iter ad caros, aspicere valeant aut boni malos in dolore, aut mali bonos in requie constitutos.

Ecce, Luca ^a evangelista testante, didicimus quod

Duacena consona est edit. S. Aug.

^a Animæ (ut conjicimus) nullatenus sentiunt. L.

^b Tractare videtur. L.

^c Vitæ... qualiter disponantur. L.

^d Genera. L. genere D. et edit. S. Greg. Sarrmaur.

^e Miram deest in L.

^f Sit fors aliquid L.

^g Postmodum. L.

^h Luca deest in L.

mortuo divite illo, et sepulto in inferno, paupere quoque illo Lazaro in sinu Abraham in requie constituto, et dives in inferno collocatus Abraham vel Lazarum^a pauperem viderit, et Abraham divitem illum positum in tormentis aspexerit^b (Luc. xvi). Et hæc siquidem ante adventum Christi ad inferos facta esse accepimus. Cæterum cum Dominus et Salvator noster, pro omnibus^c moriens, ad inferna anima sola descendit, patriarchis, qui in locis inferi tenebantur, celestis paradisi januam reseravit. Quia ergo ita est, quod illos et de inferis eruit, et in cœlesti regione locavit, non immerito quaeritur utrum modo Abraham cæterique sancti de illo loco celestis paradisi, quo resurgente Christo locati sunt, possint ita videre impiorum animas in inferno, sicut de loco illo, unde moriente Christo educti sunt, facere poterant? Hanc siquidem quaestionem sicut modo hic a me videtur proponi, occupato mihi diversis negotiorum tumultibus, ubi legerim non facile^d occurrit. Hoc unum tantum de hac re in homiliis papæ Gregorii legisse me recolo, ubi ait : « Credendum est quod, ante retributionem extremi iudicii, in requie quosdam justos aspiciant, ut eos videntes et conspicientes in gaudio, non solum de suo supplicio, sed et de illorum bono crucientur. Justo vero in requie positi in tormentis semper intuentur^e injustos, ut inde eorum crescat gaudium, quia malum conspiciunt quod misericorditer evaserunt, tantoque majores ereptori suo gratias referunt, quanto vident in aliis quod ipsi perpeti, si essent^f relictī, potuerunt. Nec illam tantæ beatitudinis claritatem apud electorum animas^g fuscata aspecta poena reproborum, quia ubi jam compassio miseræ non erit, minui procul dubio beatorum lætitia non valebit. Quid autem mirum, si dum justī in iustorum tormenta conspiciunt, hoc eis veniat in obsequia gaudiorum^h, quando in pictura niger color subternitur, ut albus vel rubetis clarius videatur? Et quamvis eis sua gaudia ad perfruendum plene sufficiant, mala tamen reproborum absque dubio semper aspiciunt; quia qui creatoris sui claritatem vident, nihil in creatura agitur quod videre non possint » (S. Greg., lib. II in Evang., hom. 40, n. 8).

CAPUT XXXIII.

Contra eos qui dicunt quod nulla sit animæ vita post mortem.

Cassianus ait : « Qui mortui sunt corpore Dominum spiritu benedicunt, atque collaudant, secundum illud : Benedicite Dominum, spiritus et animæ iustum (Dan. iii, 86), et omnis spiritus laudet Domi-

num (Psal. cx, 6). Et in Apocalypsi Joannis anima occisorum non solum laudare Deum, sed etiam interpellare dicuntur (Apoc. iv). In Evangelio quoque evidentiùs Dominus ad Saduceos : Non legistis, inquit, quod dictum est a Deo, dicente vobis : Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed vivorum; omnes enim ei vivunt (Matth. xxii, 31, 32; Exod. iii, 6). De quibus et Apostolus : Propter quod, inquit, non confunditur Deus vocari Deus eorum, paravit enim illis civitatem sanctam » (Hebr. xi, 16) (Joan. Cass., collat. 4, c. 14). Beato quoque Augustino cæterisque doctoribus id asserentibus multis locis et multiplicibus libris, unum prædicti viri memorabo exemplum, quo hujusmodi roboretur assertio. Fratrem quemdam Gennadium medicum sibi notissimum atque clarissimum refert apud Carthaginem fuisse, quem erga pauperum curam impigra misericordia facillimoque animo benignissimum fuisse testatur : qui tamen Gennadius dubitabat utrum esset alia vitaⁱ post mortem. « Hujus igitur mentem et opera misericordie quoniam Deus nullo modo desereret, apparuit illi in somnis conspicuus juvenis et dignus, eique dixit : Sequere me. Qui dum sequeretur^j, venit ad quamdam civitatem, ubi audire cepit a dextra parte^k sonos suavissimæ cantilenæ ultra solitam notamque suavitatem. Tunc illo intento quidnam esset, hymnos dixit esse beatorum atque sanctorum. A sinistra autem parte quid se vidisse retulerit, non satis memini. Evigilavit, et somnium fugit^l, tantumque de illo quam de somnio cogitavit. Alia vero nocte, ecce idem ipse juvenis eidem rursus apparuit, atque ab illo utrum cognosceretur interrogavit. Respondit, quod eum bene pleneque cognosceret. Tunc ille quaesivit ubi se nosset. Nec memorie defuit quod iste eidem responderet^m, totumque visum illud, hymnosque sanctorum, ad quos eo duce venerat, quæ recordabatur facilitate narravitⁿ. At ille percontatus est utrumnam id quod viderat in somnis vidisset an vigilans? Respondit : In somnis. At ille homini : Bene, inquit, recolis : in somnis illa vidisti^o; sed etiam nunc in somnis te videre scias. Hæc cum audisset iste, ita esse credidit, atque id responsione firmavit. Tunc qui hominem docebat, adjecit et ait : Ubi est modo corpus tuum? Ille respondit : In cubiculo et in lectulo meo. Scisne, inquit ille, in eodem corpusculo esse illigatos et clausos oculos tuos? Ille respondit : Scio. Tunc ille : Qui sunt ergo isti oculi quibus me vides? Ad hoc iste non inveniens quid responderet, obtulit. Cui hæsi-

^a Et Lazarum. L.

^b Aspexit. L.

^c Pro nobis omnibus. L.

^d Facile deest in L.

^e Justi vero, in tormentis semper intuentur. L.

^f Si essent desunt in Duac.

^g Animas utraque nostr. edit. A. S. Greg. ed. laudata.

^h Hoc eis adauget obsequia gaudiorum. L. sola. S. Greg. edit. laudata vix differt a Duac. : hoc eis veniat in obsequium.

ⁱ Ulla vita. L.

^j Quem dum sequeretur. L.

^k Parte deest in L.

^l Fuit D.

^m Ille idipsum iterum respondere. L.

ⁿ Ad oculos audiendos eo duce venerat, qui recentissimum recordabatur facile narravit. L.

^o Breve, inquit, recolis; verum est : in somnis, etc. L.

^p Nec esse illigatos, sed clausos et otiosos oculos tuos, nihilque illis te videre? L.

tanti ille quod his interrogationibus docere moliebatur aperuit continuo. Sicut ^a, inquit, isti oculi carnis tuæ utique in dormiente atque in lectulo jacente nunc vacant, nec aliquid modo operantur, et tamen sunt isti quibus me intueris, et ista uteris visione, ita cum defunctus fueris, nihil agentibus oculis carnis tuæ, vita tibi inerit qua vivas, sensusque quo sentias. Cave jam deinceps ne dubites vitam esse post mortem. Ita sibi homo fidelis ablatam dicit hujus rei dubitationem ^b (S. Aug., *Epist. ad Evod.* 159, in edit. Paris. S. Maur.).

CAPUT XXXIV.

Contra eos quibus parum videtur quod animæ post mortem carnis in quadam corporali similitudine læta quædam videat, vel tristia sentiat. Et quod expressiora sint ibi læta vel tristia, quam hic videri possunt per somnium ab animo.

Quamvis non sint corporalia visa, sed similia corporalibus, quibus animæ corporibus exutæ afficiuntur, seu bene, seu male, cum et ipsæ animæ corporibus suis similes ^b sibi met appereant, sunt tamen et vera læta, et vera molesta, facta de substantia spiritali ^c. Nam et in somnis magnum interest ^d utrum in lætis an in tristibus simus. Unde in rebus quas concupierant constituti, se evigilasse doluerunt plurimi, et rursus gravibus terroribus atque cruciatibus exagitati atque vexati, cum expergefacti essent, dormire timuerunt, ne in eadem mala revocarentur. Et utique non est dubitandum quod expressiora sunt illa quæ in inferno dicuntur esse, atque ideo vehementius sentiantur ^e. Nam et qui subtrahi sunt sensibus corporis, minus quidem quam si omnino morerentur, sed tamen amplius quam si dormirent, expressiora se vidisse narrauerunt quam si somnia somniassent ^f.

CAPUT XXXV.

Quid remunerationis ^g habere credantur animæ defunctorum, ante resurrectionis illius ultimum tempus.

Animæ beatorum mox ut de hujus corporis domicilio exeunt, donec veniant ad resurrectionis illius ultimum tempus, jucunditate ^h spiritus perfruuntur, attestante Joanne de animabus occisorum propter verbum Dei, et dicente: *Datæ sunt illis singulæ stolæ albæ* (Apoc. vi, 11). Hæc ergo prima stola est quietis et jucunditatis, qua post mortem carnis anima tantum perfruitur; secunda illa erit, cum recepto corpore de animæ et carnis immortalitate lætabitur.

CAPUT XXXVI.

Quod post depositionem corporis hujus statim videatur a sanctis spiritibus Deus.

Beatissimus Cyprianus, doctor clarus, et magister

^a Aperuit. Et continuo sicut, etc. L.

^b Similes deest in D.

^c Lips.: Sed tamen vera lætitia et vera molestia facta de substantia spiritali.

^d D.: Magnæ magnitudinis interest.

^e Lips.: Quæ inferna dicuntur, atque ob hoc vehementius sentiantur.

^f Narrauerunt. L.

^g Quod remunerationem. L.

^h Sola jucunditate. L.

A mirificus ⁱ, ad Fortunatum scribens de exhortatione martyrii, inter cætera sic dicit (*Cap. 12, circa fin.*): « Quanta est dignitas, et quanta securitas, exire hinc lætum, exire inter pressuras et angustias gloriosum, claudere in momento oculos, quibus homines videbantur et mundus, et aperire eosdem statim, ut videatur Deus et Christus? Tanta felicitas migrandi ^j, quanta velocitas. Repente terris subtraheris, ut in regnis celestibus reponaris. Hæc oportet mente et cogitatione complecti, et die ac nocte ^k meditari. » Tanti ergo doctoris exhortatione instructi, veraciter tenere debemus quod nequaquam post mortem visione Dei fraudabimur, sed eo cum lætitia perfruemur, si hic in beneplacitis sibi actibus vixerimus.

CAPUT XXXVII.

B *Quod etiam modo sanctorum animæ jam cum Christo in cælis regnent.*

Sanctus Augustinus definitione certissima cupiens docere quod non solum martyrum sed electorum animæ fidelium jam modo cum Christo regnent in cælis, de Apocalypsi Joannis testimonium illud ponit, ubi legitur quod animæ occisorum propter testimonium Jesu, et propter verbum Dei, regnent cum Christo mille annis (Apoc. xx, 4): animæ scilicet martyrum, nondum sibi corporibus redditis. Quod ne aliquis putaret quod tantum martyrum, non etiam cæterorum fidelium, animæ cum Christo regnarent, subiunxit idem doctor: « Neque enim piorum animæ mortuorum separantur ^l ab Ecclesia, quæ nunc est etiam regnum Dei ^m: alioqui nec ad altare fieret memoria eorum in communicatione corporis Christi. Nec aliquid prodesset ad ejus baptismum in periculis currere, ne sine illo ⁿ finiatur hæc vita: nec ad reconciliationem poenitentia valeret, si forte per impudentiam malamve conscientiam ^o quisque ab eodem corpore separatus est. Cur enim sunt ista, nisi quia fideles, etiam defuncti, sunt membra ejus? Quamvis ergo cum suis corporibus nondum sint, jam tamen eorum animæ regnant cum illo » (De Civ. Dei, lib. xx, c. 9, n. 2). Nunc ^p et quotidie desiderant duplicationem beatitudinis, quam accepturi sunt post, et ipsa eorum desideria clamoris eorum quodammodo sunt verba, quibus Deum imprecantur, ut extinctorum corporum resurrectionem recipiant. Magnus quippe eorum clamor, magnum est desiderium. Tanto enim minus quisque clamat, quanto minus desiderat: et tanto majorem vocem in aurem Dei exprimit, quanto se in ejus desiderium plenius fundit. Si enim desiderium quodammodo sermo non esset, Propheta non diceret: *Desiderium*

ⁱ Et martyr Dei magnificus. L.

^j Tam feliciter migrandi. L.

^k Hæc die, ac nocte. L.

^l Separarentur. D.

^m Regnum Christi. L.

ⁿ Nisi illo. Ita ambæ nostræ editiones. Melius abs dubio in editis S. Aug. ne sine illo.

^o Lips. aliter: nec ad reconciliationem, si forte per poenitentiam malamve conscientiam, etc.

^p Nam nunc. L.

cordis eorum exaudivit auris tua (Psal. ix, 38). A moriuntur: amodo enim jam dicit Spiritus ut requiescant a laboribus suis, nam opera eorum sequuntur eos. Regnat itaque cum Christo nunc primum Ecclesia in vivis et mortuis. Propterea enim, sicut dicit Apostolus (Rom. xiv, 9), mortuus est Christus, ut et vivorum et mortuorum dominetur. Sed ideo martyrum tantum animas^c Joannes commemoravit, quia ipsi precipue regnant mortui, qui usque ad mortem pro veritate^d certarunt. Sed a parte totum, etiam ceteros mortuos intelligimus pertinentes ad Ecclesiam, ^e quae est regnum Christi.

Explicit liber secundus.

^a Beatitudo caelestis. L.

^b Vestrorum. L.

^c Joannes deest in Lips.

^d Certabant. Sed aperte ad totum. L.

^e Quod est regnum Christi. L.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

DE IPSA RESURRECTIONE.

CAPUT PRIMUM.

Quod tempus et diem judicii nullus hominum novit.

Judicii tempus vel diem Dominus nobis esse voluit incognitum. Sic enim interrogantibus se de ultimo die discipulis, atque dicentibus: Quod signum adventus tui erit, et consummationis saeculi? respondisse eundem Dominum legimus: De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli in caelo, neque Filius, visi Pater solus (Marc. xiii, 32). Quanquam hoc ipsum quod se dicit nescire, non arbitrandus est hoc ipsum Filius ignorasse, sed quod sic sciat, ut nolit aliis dicere. Nam dum dicit ipse Dominus per prophetam: Dies ultionis in corde meo (Isai. lxiii, 4), indicat se quidem scire, sed nolle aliis indicare.

CAPUT II.

Utrum specialis locus esse credatur ubi iudicium a Domino agitur.

Quid ex hoc^a in aliis legerim, non facile mihi occurrit: hoc tamen Joel propheta vaticinante^b dicimus, quod in valle Josaphat omnes gentes a Domino tempore judicii^c congregandae sunt. Sic enim idem sanctus propheta ait: In diebus illis et in tempore illo, cum convertero captivitatem Judae et Jerusalem, congregabo omnes gentes, et deducam eas^d in vallem Josaphat, et disceptabo cum eis ibi (Joel. iii, 1, 2). Sed haec prophetae verba quomodo beatus Hieronymus sentiat, audiamus, ut ex illius verbis locus iste Josaphat, quo iudicium dicitur agitari, utrum proprie an figuraliter intelligi debeat, melius lector^e agnoscat. Dicit enim beatus Hiero-

nymus (In hunc Joelis locum, quamvis non iisdem verbis). Josaphat interpretatur^f Domini iudicium. Hoc ergo est quod dicit: Quando misertus fuero eorum, hoc est, qui mei nominis confessione censentur, tunc omnes adversarios meos deducam in vallem Josaphat, hoc est, in vallem judicii. Omnes autem gentes, aut omnes^g designat incredulas nationes, aut omnes demones dicit, quia sic idem doctor in eodem tractationis subsequitur opere: Isti tales, id est, quos aut incredulas nationes, aut demones dicit, non judicabuntur in montibus, non in campestribus, sed in profundo et deorsum, ut solum locus^h ipse judicii pro poena sit.

CAPUT III.

Quod nullus noverit hominum, per quot dies futurum illud iudicium extendatur.

ⁱ Quod in confessione ac professione tenet omnis Ecclesia Dei, Christum de caeloⁱ esse venturum ad vivos et mortuos iudicandos (ut ait beatissimus Augustinus), i hunc ultimi judicii diem dicimus, id est, novissimum tempus. Nam per quot dies futurum iudicium^k extendatur, incertum est^l (D. Aug., de Civitat. Dei, lib. xx, cap. 1, num. 2).

CAPUT IV.

De terrore adventus Christi, et quod in ea forma qua iudicatus est, in ipsa ad iudicium veniet, et iudicium agitat.

^m Christus Dei Filius, finito mundi termino, in ea qua ascendit caelos corporis forma, cum sanctis omnibus veniet. Illo enim de caelis ad iudicium veniente, juxta quod ipse in Evangelio ait: Virtu-

^a In aliis codicibus. Lips.

^b Cognoverimus. L.

^c Judicandae sunt. L.

^d In valle. L.

^e Agnoscat. L.

^f Dei iudicium. L.

^g Designant. . . aut omnes dicit. D.

^h Ipsis. L.

ⁱ Esse futurum. L.

^j Hunc omnes judicii ultimum diem dicimus, id est, futurum novissimum tempus. L.

^k Tendatur. L.

^l Omnipotens Dei Filius. L.

^m Ad iudicium cum sanctis omnibus. L.

tes caelorum commovebuntur, et tunc apparebit signum *A* Filii hominis in caelo; et tunc ^a plangent omnes tribus terrae, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa. Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ^b ventis, a summis caelorum usque ad terminos eorum (Matth. xxiv, 29, 30, 31). Paulus quoque apostolus de adventu ^c judicii ita dicit: Ipse autem Dominus in jussu, et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de caelo (I Thessal. iv, 15). Ignis enim ante eum, Psalmista praedicente, ardebit, et in circuitu ejus tempestas valida (Psal. xlix, 5): quia idem qui aliquando venit ut judicaretur occultus, tunc venit ut omnes judicet manifestus. Congregatis ergo sanctis suis omnibus, ^d de caelo est descensurus, juxta illud quod Isaias dicit: Ecce venit Dominus cum sanctis suis ad faciendum judicium (Isai. iii, 14). Tremendum sigitur valde et pavendus adveniet in die ^e examinationis suae, quando cum angelis et archangelis, thronis et dominationibus, ceterisque virtutibus, caelis quoque ac terris ardentibus, cunctis in sui obsequii terrore commotis, visus fuerit in gloria majestatis.

CAPUT V.

Quod praesente cruce Christus ad judicium veniet, et quod eadem crux angelorum humeris, de caelo Christo descendente, portabitur.

Joannes Chrysostomus liquidissime hanc questionem ventilans, ita definiens dicit (Homilia prima de Cruce et Latrone): Videamus quomodo cum cruce sua veniet Christus, necessarium enim est hoc ipsum ostendere. Si dixerint, inquit, ^f Ecce in promptuariis est Christus, ecce in solitudine, nolite credere (Matth. xxiv, 26), de secunda praesentia gloriae suae dicens propter pseudo-christos, et propter falsos prophetas, ^g et propter Antichristum, ne quis errore praeventus in falsum incidat christum. Quoniam Christi Salvatoris adventum praevient Antichristus, ideo sollicite praecavendum est, ne quis pastorem quaerens, lupum inveniat. Ob hoc praedico tibi unde dignoscas veri Pastoris adventum. Hoc dedit signum: haec enim fuit voluntas ejus, ut primus adventus latenter fieret, et quaereret quod perierat; secundus vero adventus non ita, sed simpliciter ait: Quemadmodum, inquit, fulgur exiens ^h ab oriente apparet in occidente, ita erit adventus Filii hominis (Ibid., 27). ⁱ Subito omnibus apparebit, nec erit indigens quisquam interrogare, sive hic, sive illic est Christus. Quemadmodum enim fulgur cum emicuerit, non egemus interrogare si facta sit coruscatio; ita cum revelatio praesentiae

eius effulserit, non indigebimus interrogare *i* an venerit Christus. Sed quod quaeritur, si cum cruce veniet (nec enim praemissa expositionis oblitus sum), audi igitur subsequentia. Tunc, inquit, quando venturus est, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum (Ibid., 29). Tanta enim erit eminentia splendoris in Christo, ut etiam clarissima caeli luminaria abscondantur praefulgore divini luminis. Tunc et stellae cadent, quando ^k apparuerit signum Filii hominis in caelo (Ibid., 29, 30). Considerasti quanta sit virtus ^l sanctae crucis? Sol obscurabitur, luna non dabit lumen suum: crux vero fulgebunt, et obscuratis luminaribus caeli, dilapsisque sideribus, ^m sola radiabit, ut discas quoniam crux sole et luna praeclearior est, quorum splendorem divino illustrata splendore superabit. Et quemadmodum ingrediente rege in civitatem, exercitus ⁿ praecedit ferens signa et vexilla regalia, ^o et ambitus praeparationis armisonae annuntiat regis introitum; ita Domino descendente de caelis, praecedet exercitus angelorum atque archangelorum, qui signum illud triumphale crucis vexillum sublimibus humeris praeferentes, divinum regis caelestis ingressum terris trementibus nuntiabunt. ^p Idem doctor post aliqua sic repetit: Sed quare crux apparebit tunc, et quam ob causam in ejus praelatu Dominus adveniet, ^q perspicuum est: ut agnoscant consilium iniquitatis suae, qui Dominum majestatis crucifixerunt. Per hoc enim signum impudens Judaeorum redarguitur ^r mendacium vel impietas. Et quoniam propter hoc ipsum habens crucem veniet, audi ipsum in Evangelio protestantem: Quia tunc plangent omnes tribus terrae (Matth. xxiv, 30), videntes accusatorem suum ipsam crucem, et ipsa arguente cognoscent peccatum suum sero, et frustra fatebuntur impiam caecitatem. Quid autem miraris, si crucem afferens veniet, ubi et ipsa vulnera tunc ostendet? Quoniam videbunt, inquit, in quem compunxerunt (Joan. xix, 37).

CAPUT VI.

De terrore visionis diaboli, cum sublatus fuerit, ut ad iudicium adducatur.

Cum sublatus fuerit diabolus ut damnetur, multi electi, qui in corpore inveniendi sunt, Domino ad iudicium veniente, metu concutiendi sunt, videntes tali sententia impium esse punitum. Quo terrore purgandi sunt, quia si quid eis ex corpore adhuc peccati remanserit, metu ipso quo diabolum damnari conspiciunt, purgabuntur. Hinc est quod ^r ait Job: Cum sublatus fuerit, timebunt angeli, et ^s territi

^a Plangent sc. L.

^b Ventis caeli, a summo caelorum. L.

^c Judicii sui. L.

^d Ad faciendum judicium de caelo. L.

^e Examina. L.

^f Ecce deest in D.

^g Et falsos prophetas, propter Antichristum, ne aliquis. L.

^h Ab aquilone. D.

ⁱ Subito enim. L.

^j An vere sit Christus. L.

^k Apparuit. D.

^l Signi, hoc est, crucis. L.

^m Melius Lipsiens. quam Duac., cujus haec lectio est: Sol non radiabit; quando crux sole et luna praeclearior est, etc.

ⁿ Antecedit praeferens. L.

^o Et ambitu praeparationis, armisque annuntiat. L.

^p Ratio perspicua est. L.

^q Mendacium deest in Lips.

^r Ait Dominus ad Job. L.

^s Exterriti. L.

purgabuntur (Job xli, 16) : angelos videlicet sanctos quosque atque electos volens intelligi.

CAPUT VII.

Quod Christus ad iudicium veniens, mitis iustis, et terribilis apparebit iniustus.

Redemptor humani generis cum apparuerit, et mitis erit iustis, et terribilis iniustus. Quem enim mansuetum aspiciunt electi, hunc pavendum atque terribilem conspiciunt reprobi. Sed hunc ideo electi terribilem non videbunt, quia modo terrorem illius considerare non desinunt. Et ideo reprobi terribilem illum conspicient, quia modo ultimi illius iudicii postponunt terrorem, et, quod est pejus, quasi securi in suis facibus jacent.

CAPUT VIII.

Quod Christum in carne ad iudicium venientem iusti et iniusti carnis oculis sint visuri.

Christus Dei Filius cum ad iudicium venerit faciendum, omnes pariter humanitatem ejus iusti et iniusti visuri sunt. Divinitatem tamen ejus iniusti non videbunt, quæ tantum iustis videnda promittitur. Nam quod ab iniustus divinitas ejus non videatur, testatur Isaias qui dicit : *Tollatur impius, ne videat a maiestatem Dei* (Isai. xxvi, 10). Ex quo apertissime patet quod reprobi tunc humanitatem ejus utique in qua iudicatus est videbunt ut doleant; divinitatem vero non videbunt, ne gaudeant. Quibus enim divinitas ostenditur, utique et ad gaudium demonstratur.

CAPUT IX.

Quod non Pater, sed tantum Filius ad iudicium faciendum venturus esse credatur.

Ait ex hoc beatissimus Augustinus (In Joan. Evang. cap. v, tract. 19, num. 16) : « Neque enim ad iudicium vivorum et mortuorum Pater venturus est, nec tamen recedet a Filio Pater. Quo ergo modo non ipse venturus est? Quia ipse non videbitur in iudicio : *Videbunt in quem compunxerunt* (Joan. xix, 37). Forma illa erit iudex, quæ stetit sub iudice; illa iudicabit quæ iudicata est. Iudicata est enim inique, iudicabit iuste. » Nam et cum in propheticiis Scripturis Dominus legitur ad iudicium esse venturus, etsi ejus persona sub alia distinctione patenter ponatur, tantummodo propter ipsum iudicium Christus debet intelligi; quia etsi Pater iudicabit, per Filium iudicabit. Nam ipse per suæ præsentiae manifestationem non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio (Joan. v, 22); quia manifestabitur homo iudicaturus, sicut homo est iudicatus.

CAPUT X.

Quod non pertineat ad hanc vitam, cum Christus viros et mortuos iudicaturus de cælo descenderit.

Non est consequens ut ad hanc vitam pertinere

^a *Gloriam Dei. L.*

^b *Christi in qua. L.*

^c *Ut gaudeant. L.*

^d *Pupugerunt. L.*

^e *Ad novissimum iudicium faciendum..... etsi ejus alia distinctio non ponatur. L.*

^f *Per adventum Filii hominis. L.*

^g *De cælo descendens iudex omnibus apparuerit*

^A credamus, cum Christus de cælo ad iudicandos vivos et mortuos descenderit, et iudex hominibus apparuerit manifestus. Nam juxta præfixam beati Augustini sententiam, quod de Christo profitetur futurum, quoniam de cælo venturus est vivos et mortuos iudicaturus, non pertinet ad vitam nostram quæ hic geritur, quia nec in rebus ejus gestis est, sed in fine sæculi gerendis. Ad hoc pertinet quod secutus Apostolus adjunxit : *Cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria* (Col. iii, 4). Vivos autem et mortuos, cum venerit, iudicabit, quia et iusti, qui utique vivunt, et iniusti, qui merito mortui appellantur, ab illo utique iudicandi sunt : sive ut vivos intelligamus quos hic nondum mortuos, sed adhuc in ista carne viventes ejus invenerit adventus; mortuos autem, qui de corpore priusquam veniat exierunt, vel exituri sunt.

CAPUT XI.

De sedibus iudicantium.

Sedes dicimus quas Græci thronos appellant : thronos autem Græci sedes dicunt. Sancti ergo, quamlibet ipsi sint sedes Dei, juxta quod scriptum est : *Anima iusti sedes est sapientiæ* (Sap. vii), ipsi tamen sedes habebunt, in quibus Christo iudicante sessuri sunt, juxta illud quod ipsa Veritas ait : *Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel* (Matth. xix, 28).

CAPUT XII.

De his qui cum Domino ad iudicandum sessuri sunt.

Luce clarius constat quod omnes sancti qui perfecte mundum reliquerunt, cum Domino residentes, cæteros iudicabunt. Tunc quoque implebitur illud quod legitur in divinis Litteris : *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus tertæ* (Prov. xxxi, 25).

CAPUT XIII.

Quot in prænominatis a Christo duodecim sedibus non solum duodecim apostoli sessuri sint, sed omnis perfectorum numerus, qui in duodenarium numerum partiuntur.

Sanctus Augustinus ita ex hoc in suis tractatibus dicit (De Civit. Dei, lib. xx, cap. 5, num. 3) : « Non enim, quia super duodecim sedes sessuros ait Dominus esse apostolos, duodecim solos homines cum illo iudicatos putare debemus. Duodenario namque numero universa quedam significata est prædicantium multitudo, propter duas partes numeri septenarii, quo significatur plerumque universitas. Quæ duæ partes, id est tria et quatuor, altera per alteram multiplicatæ, duodecim sunt. Nam et quatuor ter, et tria quater, duodecim sunt ; et si

manifestus. L.

^b *Peregrinatur. L.*

ⁱ *Inventurus est. L.*

^j *Sellas dicunt. L.*

^k *Sedebit. L.*

^l *Partietur. L.*

^m *Discipulos suos. L.*

ⁿ *Faciunt. L.*

qua alia huiusmodi duodenarii numeri, quæ ad hoc **A** resurrectionem, cunctam primæ et secundæ resurrectionis excludit fabulam, ut alii primi, alii novissimi resurrecturi esse credantur. Item post aliqua idem dicit: « Hoc sentire debemus, quod quomodo levis pluma, ^d aut tenuæ siccumque folium vento flatuque raptatur, et de terra ad sublime ^e transferatur; sic ad oculum et nutum Dei omnium mortuorum corpora movebuntur, parata ad adventum iudicis. »

CAPUT XIV.

De ultima resurrectione corporum humanorum.

Resurrecturam carnem omnium quicumque nati sunt hominum atque nascentur, et mortui sunt et morientur, nullo modo debet dubitare omnis qui veraciter Christianus est, dicente Domino: Amen, amen dico vobis, quia venit hora quando mortui qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei; et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala, in resurrectionem iudicii (Joan. v, 25).

CAPUT XV.

Quod septimo angelo tuba canente, in ictu oculi erit resurrectio mortuorum.

^b B. Hieronymus quorundam de resurrectione disputantium sententias in epistola sua, quam ad Minervum scripsit, asserens, ita dicit: « Querimus cur de novissima tuba mortuos scripserit Apostolus resurrecturos (I Cor. xv, 52). Quando enim novissima dicitur, utique aliæ præcesserunt. In Apocalypsi Joannis (Cap. xi) septem angeli describuntur eum tubis, et unoquoque clangente, primo videlicet, secundo, et tertio, quartoque, et quinto, et sexto, quid per singulos actum sit, indicatur. Novissimo autem, id est septimo, claro tubæ strepitu personante, ^c mortui suscitantur, corpora, quæ prius habuerant corruptibilia, incorruptibilia recipientes. » Pro eo tamen quod de resurrectione mortuorum ait Apostolus, omnes resurrecturos esse in momento, in ictu oculi, in novissima tuba, « tanta (ut ait idem doctor) celeritate fiet resurrectio mortuorum, ut vivi quos in corporibus suis consummationis tempus invenerit, mortuos de inferis resurgentes prævenire non valeant. Quando enim dicit, in puncto temporis, et in motu oculi atque momento futuram omnium

^a Reperitur. L.

^b Hæc in Hieronymo frustra quæsimus, alterius forte verba sunt: illa certe stylum Hieronymi vix sapiunt.

^c Duacem., paulo aliter: Mortui suscitantur corpore: qui prius habuerant corruptibilia incorruptibilia recipientes.

^d Vel stipula adjicit L.

CAPUT XVI.

Quod ad omnes homines pertineat resurrectio, immutatio vero tantum ad sanctos.

Ecce dicit Apostolus: Canet tuba, et mortui ⁱ resurgent, et nos immutabimur (I Cor. xv, 52). Sed non sicut bonorum et malorum generalis est omnium resurrectio, ita communis credenda est immutatio. Nam, juxta quod beatus Augustinus, Hieronymus, Julianus Pomerius cæterique testantur, resurrectio communis erit omnibus bonis et malis, immutatio vero solis danda est justis, quæ utique glorificationem insinuat æternæ beatitudinis.

CAPUT XVII.

Quod non aerium corpus, sed caro quam gerimus, sine ulla corruptione resurget.

Nullo modo audiendi sunt, qui pro carne nescio quod corpus resurrecturum fabulantur ^e aerium. Sed, juxta sacræ historiæ veritatem, in hoc quod quisque vivit, resurrecturus est corpore. Nam, ut cæteros taceam, egregii præceptoris nostri Eugenii, ^b Toletanæ sedis antistitis, breviter hæc verba retexam: « Resurrectionem autem carnis verissime confitemur, non, ut quidam delirant, ut in aëria vel qualibet alia carne resurgamus, sed in hac qua sumus, ⁱ in hac qua etiam pro recte factis coronam, aut pro male gestis unusquisque merebitur recipere poenam. »

CAPUT XVIII.

Quomodo spiritalia corpora tunc habere credantur, cum futura corpora non spiritus, sed corpora verissime approbentur.

Resurgent sanctorum corpora sine ullo vitio, sine ulla deformitate, ⁱ sine ulla corruptione, vel oneris difficultate. In quibus tanta facilitas, quanta felicitas erit. Propter quod spiritalia dicta sunt, cum procul dubio corpora futura ^k non spiritus sint. Sed sicut nunc corpus animale dicitur, quod tamen corpus non anima est; ita tunc spiritale corpus erit, corpus tamen, non spiritus erit.

CAPUT XIX.

De qualitate corporum quæ in resurrectione futura sunt.

« Qualitas eorum corporum, ut ait Julianus Pomerius (De animæ origine), quam miseri vel beati

^e Facile transfertur. L.

ⁱ Resurgent incorrupti. L.

^k Aerium. L.

^b Tolosana scribit male L.

ⁱ Et vivimus, in qua etiam aut pro recte factis, etc. L.

^j Sicut sine ulla corruptione, onere, difficultate. L.

^k Caro, non spiritus sint.

recipient, æqualiter quidem incorruptibilis et immortalis erit; sed eorum ipsorum qui recepturi sunt loca vel merita incomparabiliter diversa erunt, et a se invicem longe distantia. Unde dicit Apostolus: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur* (1 Cor. xv, 51). Quod enim dicit: *Omnes quidem resurgemus*, unam tantum resurrectionem omnium hominum signat, ut omnia hominum corpora, una incorruptione, una immortalitate donata, aut in supplicio, aut in præmio, possint esse perpetua. Ac per hoc omnes et simul resurrecturi credendi sunt; sed impii ad supplicium, peccatores ad illud finale iudicium, et sancti omnes ad præmium. Igitur corpora miserorum non sic immortalia et incorruptibilia erunt, ut quia corrumpi aut mori non poterunt, nullum sensum doloris admittant; sed ut, in æternis cruciatibus constituta, summus dolor nec corrumpat cruciando, nec perimat. Ac sic ad hoc caro immortalis cum sua anima condemnata vivit, ut sentiat; sentit, ut doleat; dolet, ut meritis suis digna recipiat.

CAPUT XX.

In qua ætate vel statura futuri sunt resurgentes, sive sint senes, sive juvenes, vel infantes.

Plerisque pertinaciter ac varie de hac questione certantibus, beatus Augustinus (*De Civit. Dei*, lib. xx:1, cap. 15, 16) responsurum se^a perhibens dicit: « Si dixerimus ad Dominici corporis modum^b quorundam majorum corpora redigenda, peribit de multorum corporibus plurimum, cum ipse nec capillum perituum esse promiserit. Restat ergo ut suam recipiat unusquisque mensuram, quam vel habuit in juventute, etiamsi seux sit mortuus, vel fuerat habiturus, si ante est defunctus. Atque illud quod commemoravit Apostolus de mensura ætatis plenitudinis Christi (*Ephes. iv, 13*),..... sic accipimus dictum, ut nec infra nec ultra juvenilem formam resurgant corpora defunctorum; sed^c in ætate et robore usque ad quam Christum hic pervenisse cognovimus. Circa triginta quippe annos definierunt etiam hujus sæculi doctissimi homines juventutem, quæ cum fuerit spatium suo terminata, inde jam hominem ad detrimenta vergere gravius ac senilis ætatis: et ideo non esse^d dictum in mensuram corporis, vel in mensuram stature, sed in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Resurgent ergo omnes tam magni corpore, quam erant, vel futuri erant ætate juvenili. Quamvis nihil oberit, etiamsi erit infantilis vel senilis corporis forma, ubi nec^e mentis nec ipsius corporis ulla remanebit infirmitas. » Unde etiam predictus doctor

A sequenter adjungit: « Si quis in eo corporis modo quo defunctus est resurrecturum unumquemque contendit, non est cum illo^f laborabili contradictione pugnandum. » Julianus quoque Pomerius quid de hoc senserit (*Libro de anima*) non tacebo. « Sane, ait, de ætate nihil esse questionis existimo, quoniam sive jam in utero, sive jam nati vita priventur infantes, ^g in ea resurrecturi esse credantur, ad quam profecto essent, si viverent, annis^h sequentibus perventuri; quoniam si naturam resurrectio reparabit, aliquid deesse plenitudini nature non poterit. » Quod etiam predictus doctor similiter fieri et de his qui provecia ætate moriuntur astruxit, dicens: « Is quoque qui hinc provecia ætate, vel etiam decrepita, decesserit, ea ætate resurget in qua juvenis fuit, debilitate senectutis ablata. Aut si hoc magis congruit illi sæculo beato, in quo omnes sancti sine ullo beatitudinis suæ defectuⁱ victuri sunt, ut aliqua ætatum differentia ibi futura sit, sic erit ibi^j, ut impedimento aut dedecori sine fine regnantibus non sit. » Itemque subjungit: « Quod de ætate diximus, hoc idem de statura licet intelligi. »

CAPUT XXI.

Utrum æquales an diversæ futuræ sint stature vel figuræ surgentium corporum, et utrum macri cum eadem macie, pingues cum eadem pinguedine, in resurrectione futuri sint.

De statura corporis in qua omnes^k resurrecturi sunt, beatus Augustinus manifesta dissertatione pronuntians dicit (*Enchir. cap. 90*): « Non est consequens ut ideo diversa statura sit^l reviviscentium, quia fuerat diversa viventium: ^m scilicet ut macri cum eadem macie, aut pingues cum eadem pinguedine reviviscant. ⁿ Sed si hoc est in consilio creatoris, ut in effigie sua cuiusque proprietas et discernibilis^o similitudo servetur, in cæteris autem corporis bonis æqualia cuncta reddantur, ita modificabitur illa in unoquoque materies, ut nec aliquid ex ea peccat, et quod alicui defuerit, ille suppleat qui etiam in corporibus resurgentium rationalis inæqualitas erit, sicut est vocum quibus cantus impletur, hoc fiet cuique de materia corporis sui, quod hominem reddat angelicis coetibus, et nihil inconveniens eorum ingratum sensibus. »

CAPUT XXII.

Quod sine aliqua deformitate sanctorum corpora resurrectura sint.

Resurgent omnium sanctorum corpora, omni felicitate et gloria immortalitatis conspicua, sicut sine

^a Præbens. D.

^b Quorumcumque majora corpora. L.

^c Lip.: In ejus ætatis robore. Edit. S. Aug., in ejus ætate, et robore.

^d Duacena, Non esse venturum.

^e Meritis pro mentis. L.

^f Laboriosa. L.

^g Duac.: In eam resurrecturi creduntur.

^h Procedentibus. L.

ⁱ Venturi sunt. L.

^j Ut quidquam inquam impedimento. L.

^k Omnes generaliter. L.

^l Reviviscentium singulorum. L.

^m Aut macri. L.

ⁿ Lectionem Lips. et edit. S. Aug. præferendam hoc loco duximus Duacena, quæ est hujusmodi: Sed sit hoc in concilio creatoris, ut.... in cæteris autem corporibus bonis æqualia cuncta reddantur. Ita, etc.

^o Discrepat etiam hoc loco lectio Duacena a Lip. et S. Aug. quam secuti sumus. Illius autem verba sunt: Sic autem corporibus.... sicut est vocum, quibus cantus impletur. Hoc fiet, etc.

ulla corruptione, difficultate, ^a onere, ita sine ulla deformitate. In quibus, ut ait sanctus Augustinus, tanta erit facilitas, quanta felicitas. Nam idem doctor ipsas quoque ciecatrices in corporibus martyrum posse quidem videri docet, sed sine ullo deformitatis intuitu id fieri perhibet. « Non enim, ut idem doctor egregius ait (*De Civ. Dei*, lib. xxii, cap. 19, n. 3), deformitas in eisdem corporibus, sed dignitas erit: et quamvis quædam in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit. »

CAPUT XXIII.

Quod superfluum sit querere de reproborum corporibus, in qua ætate vel mensura resurgent.

Reprobi sane utrum unius stature an diversæ futuræ sint, superfluo queritur, quando in eis qui a beata luce et ab illo decore domus æternæ alieni manebunt, statura, quæ decori esse solet ^b non exquiritur, quia, juxta quod quidam sapiens ait, ubi erit dentium stridor, æternusque et intolerabilis fletus, inaniter queritur corporum decus.

CAPUT XXIV.

Quod viri et femine in proprio sexu resurgent.

Plerique propter hoc quod dicit Apostolus: *Donec occurramus ei in virum perfectum* (*Ephes.* iv, 13), omnes feminas in virili sexu resurgere credunt, pro eo quod vir ex limo, mulier vero ex viri latere facta sit. Nos autem catholicorum magistrorum sententiis eruditi, hoc credimus, hoc tenemus, quod omnipotens Deus, qui utrumque sexum condidit, instituit ac redemit, utrumque in resurrectione restituet. Nam Christus Dominus de muliere tentatus, quæ amissis septem viris quos habuerat, hinc quoque ipsa transisset, cum quereretur ab eo in resurrectione cui eorum potissimum redderetur, respondit: Quod in resurrectione nec femine ^d nubant, nec viri uxores accipiant (*Matth.* xxii, 28-30). Ex quibus sacratissimis verbis apertissime patet quod ibi non sexus, sed concubitus desit; nec carnis sit natura mutanda, sed ejus concupiscentia finienda. Nam et beatus Augustinus hanc questionem in suis tractatibus versans (*De Civit. Dei*, lib. xxii, cap. 17): « Melius mihi, ait, sapere videntur, qui utrumque sexum resurrecturum non dubitant. Non enim ibi libido erit, quæ confusionis est causa. Nam priusquam peccassent nudi erant, et non confundebantur vir et femina. Corporibus ergo vitia detrahentur, natura servabitur. Non est autem vitium sexus femineus, sed natura, quæ tunc quidem a concubitu et a partu erit immunis. » Quibus ita a prædicto viro digestis, erit, ut præceptor noster sacer Eugenius [Toletanus] docet,

^a Vel onere. L.

^b Decet non in L.

^c Incessabilis. L.

^d Nubent.... accipient. L.

^e Glorificati corporis. L.

^f Languide eadem velut medicamenta. L.

^g Insuendi ibi cibi aut potus necessitas nulla erit, quæ corruptioni tantum in hac vita tribuitur, non in corruptioni, vel immortalitati, quæ post hanc vitam futura est. Veteri enim juxta quod. L.

A « tanta ac talis corporis pulchritudo, ut oblectet intuitum, et cor nullatenus inflectat ad vitium. »

CAPUT XXV.

Quod nulla resurgentes cibi ac potus cura sollicitet.

Necessitatem cibi ac potus natura nostra, quandiu corruptibilis in hoc subest corpore, patitur, cum merito corruptionis ac immortalitatis suæ ^f languenti eidem velut quædam medicamenta præbentur. Cum autem facta fuerit resurrectio corporum, ^g in sumendo cibo ac potu ibi necessitas nulla erit, quæ corruptioni tantum in hac vita tribuitur; nam in corruptione vel immortalitate, quæ post hanc vitam futura est, utetur. Etenim juxta quod Julianus Pomerius ait (*Lib. de animæ origine*): « Omni corruptione ac mortalitate consumpta, non ibi erit ulla carnis infirmitas, sed natura. Hic ergo ubi potest caro mori, cibo ac potu juvanda est, ne morti suecumbat; in illa autem vita ubi mori non poterit, nihil requirit alimonie, quia immortalem nec fames potest nec sitis occidere. » Quod si nobis e contrario illud obicitur, quod post resurrectionem Dominus cum discipulis suis manducasse perhibetur, et ob hoc exemplo ejus resurgentes comesturi credantur; « manducavit ^h panem, ut ait idem doctor, Dominus Jesus, non indigentia, sed potentia; nec ut infirmitati carnis suæ consuleret, sed ut vera carne se dubitantibus resurrexisse monstraret. Quia utique si spiritus esset, sicut tunc putabatur, aliquid carnalis cibi non sumeret; sumpsit autem, ut confirmaret eorum fidem quæ coeperat fluctuare, et sibi non facultatem, sed ⁱ necessitatem ostenderet defuisse. »

CAPUT XXVI.

Quod carnalibus indumentis natura nostra non eget.

Plurimorum doctorum sententiis definitum esse non ambigo quod in resurrectione illius ultimæ gloriæ non sint corporibus necessaria tegumenta, ubi nec infirmitas ulla erit, unde possit caro incorruptibilis atque immortalis occidi, nec ^j aliquod peccatum unde cogatur anima beata confundi: in tantum, ut majores nostri definiant eos qui talia credunt, id est, qui dicunt resuscitatos vestimentis egere, omnia bona quæ dicuntur futura eosdem posse non credere. Et tamen si erunt ibi, ut quidam causantur, quædam tegumenta velaminum, ^k utique incorruptibilia erunt, juxta quod Julianus Pomerius ait (*Ibidem*): « Si caro nostra non genere sed qualitate mutata, nec spiritus sed spiritualis effecta, carnalia non requirit, aut nulla in resurrectione vestimenta erunt, aut si erunt, ^l incorruptibilia credi debent, quæ sic sanctos vestiant, ut nulla eos sui sollicitudine ^m in

^h Pro panem habet Lips. plane.

ⁱ Necessitatem manducandi. L.

^j Aliquid peccatum. D.

^k Utique incorruptibilia corpora, incorruptibilibus vestimentis, utentur. L.

^l Incorruptibilia corporum, prorsus incorruptibilia. L.

^m Decet in in Duac.

illius futuræ beatitudinis securitate distendant: aut **A** forsân illius generis indumenta erunt, qualibus se indutum propheta sub Ecclesiæ typo gratulatur, et dicit: *Quia induit me vestimento salutis, et induementis justitiæ circumdedit me* (Isai. LXI, 10), vestimentum salutis idem doctor ad carnem, indumentum vero justitiæ ad animam referens. Item sequitur idem doctor: Quod si ita est, et si concedatur resurgentes vestimentis usuros, non talia illis erunt, qualia fuisse leguntur Israelitica vestimenta (*Deut. VIII, 4*), quia quamvis in quadraginta annos divina voluntate servata sint, tamen solita vetustate consumpta sunt. Nec qualia fuerunt in quibus Moyses et Elias in monte cum Domino (*Matth. XVII, 3*), vel sancti angeli visi sunt, quæ et ipsa in nihilum, a quo erant pro tempore sumpta, soluta sunt; sed forte **B** talia erunt qualibus Dominus resurgens vestitus apparuit (*Matth. XXVIII*): si tamen et illa non fuerunt ad tempus propter ^b usus humanos assumpta, sed propria. Quoniam si ibi erunt, quæcunque vel qualiacunque fuerint, spiritualium corporum spiritualia erunt: ac sic etsi nudi non erunt, tamen spirituales carnalibus non egebunt. Hæc siquidem Julianus Pomerius. Cæterum plurimorum doctorum evidens definitio, juxta quod et clara præceptoris nostri Eugenii sententia contestatur, hoc astruit: « Quod in illa futura gloria resurrectionis, ubi nulla corporibus sanctis deformitas, nulla quoque doloris aut laboris erit adversitas, non sit quoque tegminum necessarius usus, quibus erit omnia et in omnibus Christus » (*Coloss. III, 11*).

CAPUT XXVII.

De abortivis fetibus; et quia homo ex quo incipit in matris utero vivere, ex tunc credatur ad resurrectionem ultimam pertinere.

Si potest certum haberi quando incipiat homo in matris utero vivere, ex tunc quoque veraciter definiri potest quod mori utique potuisset, sicque eum qui vitam habuit et mori potuit, resurrectionis tempore reparari. Nam et beatus Augustinus hanc questionem non tam disserens quam proponens, inter cætera sic dicit (*Enchir. cap. 86*): « Ex quo incipit homo vivere, ex illo utique mori potest. Mortuus vero, ubicunque illi mors potuit evenire, quomodo ad resurrectionem non pertineat mortuorum? » ^c Julianus quoque Pomerius ait: « Sane illi qui projiciuntur ex utero, resurrecturi sunt, si vixerunt, non judicandi, sed puniendi; quia cum essent ^d Adæ peccato damnati, non sunt suæ damnationis nexibus absoluti. Et tamen sive in utero, sive jam nati, vita priventur infantes, in ea ætate resurrecturi creduntur, ad quam profecto essent, si viverent, annis subsequentibus perventuri; quia si naturam resurrectio reparabit, aliquid dessee plenitudini naturæ non poterit. »

^a De quo erant desunt in D.

^b Visus humanos. D.

^c Adjicit Lip. reperire non possum.

CAPUT XXVIII.

De his qui cum majore vel minore membrorum numero, vel qui cum duobus capitibus, et uno corpore, aut duobus corporibus et uno capite, vel cætero genere monstruoso nascuntur, qualiter resurrecturi credantur.

De hac questione ita beatus Augustinus eloquitur (*Enchir. cap. 87*): « Neque enim, ait, monstra quæ nascuntur et vivunt, quamlibet cito moriantur, aut resurrectura negabuntur, aut ita resurrectura credenda sunt, ac non potius correctæ emendataque natura. Absit enim ut illum bimembrem, qui nuper in Oriente natus est, de quo fratres fidelissimi quod viderint retulerunt, et sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter scriptum reliquit, absit, inquam, ut unum hominem duplicem, ac non potius duos, quod futurum erat si gemini nascerentur, resurrecturos existimemus. Ita cætera quæ singuli partus vel amplius vel minus aliquid habendo, vel quæ quadam nimia deformitate monstra vocantur, ad humanæ naturæ figuram in resurrectione revocabuntur; ita ut singulæ animæ singula sua corpora obtineant, nullis hærentibus etiam quæ co-hærentia ^e nata fuerant, sed seorsum singulis sibi sua æmembra gestantibus, quibus humani corporis completer integritas. » Julianus quoque Pomerius, prædicti doctoris sententiam sequens, ait: « Illud etiam sic mihi videtur intelligi, ut caro nostra sive cum minore membrorum sive cum ampliore numero nascatur, cum membris solitis et congruentibus ^f suæ integritati resurgat, quia tam in eis quæ minus, quam in eis quæ amplius fuerint, debilitas est, quæ hic quidem videtur naturæ contraria, sed in futura reparatione corporis nostri sicut corruptio vel mortalitas, sic ipsa creditur auferenda; ut caro nostra surgat suis omnibus partibus tota, et sine imminutione vel adjectione membrorum secundum modum formæ suæ perfectæ. Corpora quoque, sive duo cum capite uno nascentur, sive unum cum duobus capitibus corpus, quamvis modus quo hæc fiant nobis et præcipue mihi habeatur incertus, tamen unde certus sum, sine ulla ambiguitate pronuntio, quod aut duo corpora cum capitibus suis resurgent, si in eis duæ natæ sunt animæ, quoniam negari non potest singulas quasque animas singula corpora quæ amiserunt immortaliter recepturas; aut si una anima nascitur, sive in uno corpore et duobus capitibus, sive in duobus corporibus et capite uno, unum recipiet corpus. Ac per hoc natura carnis nostræ, sive amittendo quod ei superfluit, sive recuperando quod defuit, in suam plenitudinem reformata, sicut sine ulla corruptione, ita sine ulla infirmitate spiritui suo immortaliter inhærebit. »

CAPUT XXIX.

Quod hi qui nunc a bestiis comeduntur, aut diversa laniatione truncantur, resurgentes integritatem sui corporis obtinebunt.

« Non perit Deo, ait sanctus Augustinus (*Enchir. cap. 88*), terrena materies, de qua mortalium crea-

^d Adæ damnatione. L.

^e Naturæ. D.

^f Sua integritate. L.

tur caro; sed in quemlibet pulverem cineremque solvatur, in quoslibet halitus aurasque diffugiat, in quamcumque aliorum corporum substantiam vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium aut etiam hominum cibum cedat, carnemque mutetur, illi animæ humanæ puncto redit, quæ illam primitus ut homo fieret, cresceret, viveret, animavit. Hanc quoque quæstionem beatus Gregorius in suis tractatibus proponens pariter et solvens ait (*In Ezech. lib. 11, homil. 8, n. 8*): « Sæpe obijcere inanem quæstionculam solent, qui dicunt: Carnem hominis lupus comedit, lupum leo devoravit, leo moriens ad pulverem rediit: cum pulvis ille suscitatur, quomodo caro hominis a lupi et leonis carne dividitur? Quibus respondere non aliud debemus, nisi ut prius cogitent qualiter in hoc mundo venerint, et tunc invenient qualiter resurgant. Certe tu homo qui loqueris, aliquando in matris utero spuma sanguinis fuisti; ibi quippe ex patris semine et matris sanguine parvus ac liquidus globus eras. Dic ergo, si nosti, qualiter ille humor seminis et sanguinis in ossibus duruit, qualiter in medullis liquidus remansit, qualiter in nervis solidatus est, qualiter in carnibus crevit, qualiter in cute extensus est, qualiter in capillis atque unguibus distinctus, ut capilli molliores carnibus, et ungues essent tenuiores ossibus, carnibus duriores? Si igitur tot et tanta ex uno semine et per species distincta sunt, et tamen in forma remanent conjuncta, quid mirum si possit omnipotens Deus in illa resurrectione mortuorum carnem hominis distinguere a carne bestiarum, ut unus idemque pulvis, et non resurgat, in quantum pulvis lupi et leonis est, et tamen resurgat, in quantum pulvis est hominis? »

CAPUT XXX.

Quod hi qui de hac vita debiles exierunt, cum suis integris membris in resurrectione futuri sint.

• Si quis, debilis corpore, truncatus contractusque de hac vita exierit, non dubium quod debita integritate membrorum snorum possit tempore resurrectionis reparari; ut quidquid in illo aut infirmitas turpe, aut aliena effecit crudelitas debile, ita tunc hoc immortalitatis pulchritudo reformet, ut nec superflua, indecora, nec detracta, videantur ibi esse deformia. Ita enim ex hoc ait beatissimus Augustinus (*De Civit. Dei, lib. xxii, cap. 19*): « Non est macris pinguisque metuendum ne ibi tales sint, quales si possent nec hic esse voluissent. Omnis enim corporis pulchritudo est partium congruentia cum quadam coloris sui suavitate. Ubi autem non est partium congruentia, aut ideo quid offendit, quia parum est, aut ideo quia nimium. Proinde nulla erit deformitas, quam facit incongruentia partium, ubi et quæ

parva sunt corrigentur, et quod minus est quam decet, unde creator novit inde supplebitur, et quod plus est quam decet, materiei servata integritate, detrahetur. » Hujus ergo doctoris prudenti definitione eruditi, restat ut et illos quos cum senis digitis manuum et pedum oculis nostris inspeximus, non cum ea deformitate resurrecturos esse credamus, sed corporis integritate servata cum eo digitorum numero illos esse futuros, qui corporalem partium congruentiam servant. Congruentiam enim corporalium partium dico, sicut debito ordine nascendi agitur, ut in unoquoque homine due sint oculi, duæ aures, quini digiti manuum, quini etiam digiti pedum habeantur, nulla numerositate adjecta vel minorata, quæ deformitatem inferat partium, sic tamen ut nihil credatur de corpore esse perituum. Dicit enim sanctus Augustinus (*Ubi supra*): « Neque hoc dixerim quod aliquid æstimen corpori cuiquam perituum, quod naturaliter inerat, sed quod deforme natum erat. »

CAPUT XXXI.

Utrum in resurrectione quidquid unguibus vel capillis nostris per tonsuram vel sectionem detractum est reintegrari credatur.

Ait ex hoc beatissimus Augustinus (*Enchir. cap. 89*):

« Ipsa itaque terrena materies, quæ discedente anima fit cadaver, non ita in resurrectione reparabitur, ut ea quæ dilabuntur, et in alias atque alias rerum aliarum species vertuntur, cum ad corpus redeant unde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes ubi fuerint redire necesse sit. Alioquin si capillis capitis redit quod tam crebra tonsura detraxit, si unguibus quod toties dempsit exsectio, immoderata et indecens cogitantibus, et resurrectionem carnis non credentibus occurrit informitas. »

Ergo, ut idem doctor in alio suo opere ait (*De Civit. Dei, lib. xxii, cap. 19*): « Si capilli toties tonsi, unguesque desecatæ ad sua loca propter deformitatem non redibunt, nec tamen cuique resurgenti peribant: quia in eamdem carnem, ut quemcumque ibi locum corporis teneant, servata partium congruentia, materiei mutabilitate vertentur. Quamvis quod ait Dominus: *Capillus capitis vestri non peribit* (*Luc. xii, 18*), non de longitudine, sed de numero capillorum dictum multo potius possit intelligi. Unde et alibi dicit: *Capilli capitis vestri omnes numerati sunt* »

(*Matth. x, 30*). Item idem doctor, similitudinem pro hac re adhibens dicit (*Ibidem*): « Quid jam respondeam de capillis atque unguibus? Semel quippe intellecto, ita nihil perituum esse de corpore, ut deforme nihil sit in corpore, simul intelligitur ea quæ deformem factura fuerant enormitatem masse, ipsa accessura esse, non locis in quibus membrorum

ad sua loca redeunt, cum deformitate non redibunt, nec tamen, etc. Editio Maurina ad Duac. magis accedit: *Si capilli . . . unguesque desecti ad sua loca deformiter redeunt, non redibunt.*

^a Materiei. D.

ⁱ Intelligo. L.

^j Lips.: Ea quæ forma factura fuerant enormitatem, massa accessura esse.

^a Sæpe quidam . . . qui dicunt. L.

^b Mente habet D. pro in cute.

^c Duac.: Si quis est . . . contractus qui de hac vita.

^d Sibi. D.

^e Lips., quia pravum est, aut ideo quia parvum, aut ideo quia nimium.

^f Quævis. L.

^g Lips.: Si capilli toties tonsi, unguesque desecti

forma turpetur. Velut si de limo vas fieret, quod rursum in eundem limum redactum, ^a de toto iterum fieret, non esset necesse ut illa pars limi quæ ^b in ansa fuerat, ad ansam rediret, aut quæ fundum fecerat, ipsa rursum faceret fundum; dum tamen totum reverteretur in totum, id est, totus ille limus in totum vas nulla sui perdita parte ^c remaneret. Sic ergo, ut idem doctor ait (*Enchir. cap. 89*): «Non attinebit ad corporis redintegrationem utrum capilli ad capillos redeant, et ungues ad ungues, an quicquid eorum perierat mutetur in carnem, et in alias partes corporis revocetur, curante Dei providentia, ne quid indecens fiat.»

CAPUT XXXII.

Qualiter hi qui de massa perditionis discreti non sunt, resurrecturi sint.

«Quicunque, ait beatissimus Augustinus (*Enchir. cap. 92*), ab illa perditionis massa quæ facta est per hominem primum non liberantur, ^d resurgent etiam ipsi cum carne, sed ut cum diabolo et ejus angelis puniantur. Utrum sane ipsi cum vitiis et deformitatibus suorum corporum resurgant, quicunque in eis vitio-a et deformia membra gestarunt, inquirendo laborare quid opus est? Neque enim fatigare nos debet eorum incerta habitudo vel pulchritudo, quorum erit certa et sempiterna damnatio. Nec moveat quomodo in eis corpus incorruptibile erit, si dolere poterit, aut quomodo corruptibile, si mori non poterit. Non est enim vera vita, nisi ubi feliciter vivitur; nec vera incorruptio, nisi ubi salus nullo dolore corrumpitur. Ubi autem infelix mori non sinitur, ^e aut, ut ita dicam, mors ipsa non moritur, et ubi dolor perpetuus non interimit, sed affligit, ^f et ipsa corruptio non finitur, hæc in sanctis Scripturis secunda mors dicitur» (*Apoc. xx, 6*).

CAPUT XXXIII.

De ordine futuri judicii.

Sicut alios esse diximus, qui ^g cum Deo judices considebunt, ita alii esse credendi sunt, qui eorum considentium examine judicantur. ^h Duæ enim differentie vel ordines hominum erunt in judicio collectorum, hoc est electorum et reproborum, qui tamen in quatuor dividuntur. Perfectorum ordo est unus, qui cum Deo judicat, de quibus Dominus ait: *Sedebitis et vos super sedes duodecim* (*Matth. xix, 28*). Hi non judicantur, sed regnant. Alius quoque est ordo electorum, quibus dicitur: *Esurivi et dedistis mihi manducare* (*Matth. xxv, 35*). Hi judicantur et regnant. Item reproborum ordines duo sunt. Unus eorum qui extra Ecclesiam inveniendi sunt. Hi non judicantur et pereunt: de quibus et Psalmista ait: *Non resurgent impii in judicio* (*Psal. i, 5*). Alter quoque ordo reproborum est, qui judicabuntur et peribunt, quibus dicitur:

^a Totum de toto. L.

^b In massa.... ad massam. L. male.

^c Lips., remanente. Editio Maurina, remearet.

^d Lips.: per unum mediatorem Dei et hominum, resurgent etiam ipsi unusquisque cum sua carne.

^e Aut deest in Lips.

^f Et deest similiter in Lips. ideoque alium sensum elicit.

Esurivi et non dedistis mihi manducare: ite, maledicti, in ignem æternum (*Matth. xxv, 41, 42*).

CAPUT XXXIV.

De bonorum malorumque discretionem.

Ece Psalmista ait: *Advocavit* ⁱ *cælos desursum, et terram discernere populum suum* (*Psal. xlix, 4*). Quid est quod dicit. *Discernere populum suum*? nisi per judicium separare bonos a malis, tanquam oves ab hædis. Nam oves tunc statuet a dextris suis, hædos autem a sinistris.

CAPUT XXXV.

Quod ipsa separatio bonorum a malis per angelica ministeria fiet.

Bonorum malorumque dirempcio, sive etiam separatio, per angelos impleri posse credenda est. Nam **B** cum Psalmista diceret: *Advocavit cælos sursum, et terram discernere populum suum* (*Psal. xlix, 4*), quod dixit, *discernere populum suum*, ad bonorum malorumque separationem pertinet. Statimque subjecit: *Congregate illi sanctos ejus*. Quibus enim dictum est: *Congregate illi sanctos ejus*, nisi utique angelis? Sic enim sanctus Augustinus dicit in hoc loco (*Enarrat. in psal. xlix*): «*Conversio sermonis ad angelos facta est, cum Propheta diceret: Congregate illi sanctos ejus*. Profecto enim per angelicum ministerium res tanta peragenda est.»

CAPUT XXXVI.

Quod separatis in dexteram partem bonis, in sinistram vero malis, libri aperti erunt, id est, conscientiarum singulorum.

C Separatis igitur per angelica ministeria bonis a malis, et electis quidem a dextris, reprobis vero a sinistris astantibus, tunc libri aperti erunt, id est, conscientiarum singulorum. Joannes enim apostolus dicit: *Vidi mortuos magnos et pusillos, et aperti sunt libri: et alius liber apertus est, qui est vitæ unuscujusque: et judicati sunt mortui ex ipsis Scripturis secundum facta sua* (*Apoc. xx, 12*). Libros videlicet volens intelligi sanctos omnes Novi et Veteris Testamenti, in quorum vita velut in libris cognoscimus quid facere debeamus. In isto autem libro de quo dicitur: *Alius liber apertus est, qui est vitæ unuscujusque*, quid boni quis fecisset, sive non fecisset, quasi in divina virtute cognoscitur. «Qui liber,» juxta quod sanctus Augustinus ait (*De Civit. Dei, lib. xx, cap. 14*), «si carnaliter cogitetur, quis ejus magnitudinem vel longitudinem valeat æstimare? Aut quanto tempore legi poterit liber in quo scriptæ sunt universæ vitæ universorum? Aut tantos angelorum numerus erit, quantus hominum, et vitam suam unusquisque ab angelo sibi adhibito audiet recitari? Non ergo unus liber erit omnium, sed singuli singulorum. Scriptura vero ista unum volens intelligi: Et

^g Lips., cum Christo.

^h Duæ enim sunt differentie, ut in judicio ordines hominum. L.

ⁱ Lips.: Cælum sursum, et terram, ut discerneret.

^j Lips. habet eand. lectionem quam supra annotavimus.

alius, inquit, liber apertus est. Quædam igitur vis est **A** intelligenda divina, quæ faciet ut cuique sua opera vel bona vel mala cuncta in memoriam revocentur, et mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuset vel excuset ^a conscientia, atque simul et omnes et singuli judicentur. Quæ nimirum vis divina libri nomen accepit. In eadem quippe legitur quodammodo quicquid ea faciente recolitur. ^b Tunc commemoraturus est Dominus electis suis quæ in Evangelio commemoranda prædixit, ita dicens: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi: esurivi enim, et dedistis mihi manducare; hospes eram, et collegistis me; ^c infirmus, et visitastis me; in carcere, et visitastis me (Matth. xxv, 34-36). Ad sinistram quoque partem astantibus ^d imputaturus est quod ea non fecissent quæ in dexteram partem astantes fecisse commemorat. His duobus Domini nostri sermonibus finitis, uno quo electis quæ bona egerunt numerantur, altero quo reprobis quod ea non fecerint imputatur, Ibi sunt impii, ut ipsa Veritas dicit, in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam (Matth. xxv, 46).

CAPUT XXXVII.

De auditu malo, quem justi non timebunt.

Judicatis ergo impiis, atque in ignem æternum missis, Domino dicente ipsis: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Ibid., 41); hoc malo auditu justi penitus non timebunt, qui jam in dextram partem collocati sunt. Auditus enim malus hic intelligitur quibus a Domino perpetuus ignis minatur: a quo nos, Christe, tunc ^d sola pietate eripias, et tibi capiti nostro conregnaturus ascribas

CAPUT XXXVIII.

De præcipitatione diaboli, et perditione impiorum.

Sanctus Joannes apostolus præcipationem diaboli in ignem æternum evidenter insinuans dicit. Cum præmitteret dicens: *Et judicati sunt singuli secundum facta sua* (Apoc. xx, 12), breviter subiecit quemadmodum fuerunt judicati: *Et mors et infernus*, inquit, *missi sunt in stagnum ignis* (Ibid., 14). Illic ^e omnibus significans diabolum, ^f qui est auctor mortis infernaliumque pœnarum, cum universorum simul dæmonum societate. Hoc est enim quod supra evidenter præoccupando jam dixerat: *Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris*.

CAPUT XXXIX.

Qualis est liber ille de quo Joannes apostolus dicit quod omnes qui tunc non fuerint inventi scripti in libro vite, in stagnum ignis mittantur.

Scriptis sanctus Joannes in revelatione sua (Apoc.

^a Lips., scientia conscientiam.

^b Lips. loco hujus infirmus, et visitastis me, habet nudus, et cooperuistis me.

^c Astantibus reprobis. L.

^d Lips., solita pietate eripias, et.... congregandos ascribas.

^e L. ps., omnibus nominibus.

^f Lips.: Quoniam mortis est auctor, infernæque

xx, 15), inter cætera quæ de resurrectione narravit quod qui non fuerint inventi in libro vite conscripti, mittantur in stagnum ignis. Et hæc quidem dicens, non ait Deum pati oblivionem, et quasi libri hujus revolutione nescita cognoscere; ^g Sed liber iste, ^h juxta quod sanctus Augustinus ait (*De Civit. Dei, lib. xx, cap. 15*), ⁱ prædestinationem significat eorum quibus æterna vita donabitur. Neque enim nescit Deus eos, et in hoc libro legit, ut sciat; sed ipsa ejus præscientia de illis, quæ falli non potest, liber est vite, in quo sunt scripti, id est, ante præcogniti.

CAPUT XL.

Quod in igne impiorum corpora durent aasque sui consumptione.

B Sanctus Augustinus multis et variis exemplorum generibus agens (*de Civit. Dei, lib. xxi*), id pro certo asseverasse dignoscitur, quod impiorum corpora absque sui consumptione et sempiterno igne ardeant, et ea ipsa corpora combustio ignium non absumat; quia et sempiterno igne ardebunt, et mori omnino non poterunt. ^j Quid igitur? ait idem doctor (*Ibid., cap. 2*). ^k Ostendam unde convincantur increduli posse humana corpora animata ^l non solum nunquam morte dissolvi, sed in æternorum quoque ignium durare tormentis. ^m Item post aliqua dicit (*Cap. 3*): ⁿ Anima cujus præsentia corpus vivit et regitur, et dolorem pati potest et mori omnino non potest. Ecce inventa res est, quæ cum sensum doloris habeat, immortalis est. Hoc igitur erit tunc in corporibus damnatorum, quod nunc esse scimus in animis omnium. Quod cum ita sit, quid adhuc nobis, ^o ait (*Cap. 4*), rerum poscuntur exempla, quibus doceamur non esse incredibile ut hominum corpora ^p sempiterno igne damnata, et in igne animam non amittant, et sine detrimento ardeant, et sine interitu doleant?

CAPUT XLI.

Quomodo dæmones futurus ille ignis exuret.

^q Curenim, ^r ait sanctus Augustinus (*De Civit. Dei, lib. xxi, cap. 40*), ^s non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum, etiam ipsi profecto incorporei, et nunc ^t possunt includi corporalibus membris, et tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? ^u Item idem post aliqua dicit: ^v At vero gehenna illa, quæ etiam stagnum ignis et sulphuris dicta est, corporeus ignis erit, et cruciabit corpora damnatorum ^w, aut hominum, aut dæmonum; sed solida hominum, æria dæmonum: aut tantum hominum corpora cum spiritibus, dæmones autem spiritus sine corporibus hærentes, sumendo pœnam, non impertiendo vitam corporum, universarumque simul dæmonum societatum.

^g Et riventia. L.

^h Pro ait habet Duac. aut.

ⁱ Sempiterno supplicio puniendi. L.

^j Lips., poterant, quod paulo post non habet.

^k Aut hominum, et dæmonum. Lips. Aut et hominum, et dæmonum. Editio Maurina.

ralibus ignibus. Unus quippe ignis erit, sicut Veritas A dixit (Matth. xxv, 41). »

CAPUT XLII.

De diversitate pœnarum pro diversitate meritorum.

Mitissima^a omnium pœna erit eorum qui præter peccatum quod originale traxerunt, nullum superaddiderunt. Et in cæteris qui addiderunt, tanto quisque ibi tolerabiliorem habebit damnationem, quanto hic minorem habuit iniquitatem. Nam omnino negari non potest etiam ipsum æternum ignem pro diversitate meritorum, quamvis malorum, aliis levio-rem, aliis futurum esse graviorem : sive ipsius vis et ardor pro digna cujusque pœna varietur, sive ipse æqualiter ardeat, etsi non æquali molestia sentia-
tur.

CAPUT XLIII.

Contra illos qui scrupulosissime quærunt qualis sit ille ignis futurus, vel in qua mundi parte haberi possit.

Minorum scientia majorum scientiæ comparata, si temere non dicam, ^a scientiæ segnities quædam est appellanda. Unde quod majores et studiosi se ignorasse dixerunt, periculosum valde et superfluum est, si quidquam inde a nobis definiri ullo modo præsumatur; cum beatus Augustinus de eo ipso igne sic docens, ita dicere videatur (*De Civit. Dei, lib. xx, cap. 16*). Cum enim de futura damnatione impiorum præmitteret dicens : « Judicatis quippe his qui scripti non sunt in libro vitæ, et in æternum ignem missis, » adjecit : « ^b Qui ignis cujusmodi vel in qua mundi parte vel rerum futurus sit, neminem scire arbitror, nisi forte cui divinus Spiritus ostendit. »

CAPUT XLIV.

Quod post damnationem impiorum sequatur remuneratio electorum.

Ordo verborum promissionis Dominicæ, quo ^c Dominum nostrum et sanctis regnum, et reprobis credimus daturum perenne supplicium, ita se habet, ut præcurrat impiorum damnatio, et post sequatur remuneratio, Christo Domino prædicente : *Ibunt impii in supplicium æternum; justi autem in vitam* (Matth. xxv, 46). In Apocalypsi quoque servatum hunc ordinem legimus, ubi signanter ^d expressus est. Prius enim de diaboli ac suorum omnium pœna refertur, et dicitur : *Mors et infernus missi sunt in stagnum ignis* (Apoc. xx, 14) : ^e post inde de sanctorum beatitudine futura subjungitur : *Et vidi cælum novum, et terram novam* (Apoc. xxi, 1). Quibus verbis datur intelligi quod iusto Dei judicio prius peccatoribus irrogetur supplicium, et postea sanctis æternorum tribuantur ^f præmia meritorum.

^a Scientiæ deest in L.

^b Quia pro qui habet male Duac.

^c Dominum Christum. L.

Expressum. D.

Adjecit insuper Lip. : *Et omnis qui non est inventus scriptus in libro vitæ, missus est in stagnum ignis.*

CAPUT XLV.

Quod peracto judicio, transiet forma servi in qua judicium Christus agitat, et sic tradet Christus regnum Deo et Patri.

Forma servi ^a in qua Christus ad judicium faciendum judex venturus est, juxta quod majorum stylo præscribitur, peracto judicio transiet, quam ad hoc præsentaverat ut judicium faceret. Transiet, dictum est, forma illa, non quod prætereat, sed quod de judicio ad regnum transeat. Vel certe nobis Dominus post judicium transit, juxta quod beatus Gregorius dicit (*In Evang. lib. 1, homil. 13, n. 4*), « quia ab humanitatis suæ forma in divinitatis suæ contemplationem nos elevat. Et transire ejus est in claritatis speculationem nos ducere, cum eum quem in humanitate in judicio cernimus, etiam in divinitate post judicium viderimus. » Jam vero post judicium perget hinc, et ducet secum corpus, cujus caput est, et offeret regnum Deo et Patri (*I Cor. xv, 24*). Quomodo ergo traditurus est regnum Deo et Patri, nisi cum visionem deitatis suæ, in qua unus est cum Patre, dilectoribus suis ostenderit? Et cum nos membra sua ad cognitionem et visionem, qua cum Patre et Spiritu sancto æqualis creditur, manifeste perduxerit, tunc ^b plane videbitur forma illa ab electis, quæ videri non potuit ab iniquis.

CAPUT XLVI.

De conflagratione ignis, qua mundus hic dicitur inierire.

Evidenti majorum sententia definitur quod, peracto judicio, tunc desinet esse hoc cælum, ⁱ et hæc terra, quando incipit esse cælum novum et terra nova. Mutatione namque rerum, non omnimodo interitu transibit hic mundus. Tunc ergo figura hujus mundi mandanorum ignium conflagratione peribit, sicut cælum est mundanarum aquarum inundatione diluvium. Illa itaque conflagratione mundi, ut dixi, elementorum corruptibilium qualitates, quæ corporibus nostris corruptibilibus congruebant, ardendo penitus interibunt; atque ipsa substantia eas qualitates habebit quæ corporibus immortalibus mirabili ^j immutatione convenient, ut scilicet mundus in melius innovatus apte accommodetur hominibus etiam carne in melius innovatis.

CAPUT XLVII.

Quod finito judicio incipiat esse cælum novum et terra nova.

Ut ait beatissimus Augustinus (*De Civit. Dei, lib. xx, cap. 16*), peracto finitoque judicio, tunc esse desinet hoc cælum et hæc terra, quando incipiet esse cælum novum et terra nova. Mutatione namque rerum, non omnino interitu transibit hic mundus. Unde Apostolus dicit : *Præterit ergo figura*

^f Munera præmiorum. L.

^g In qua ad faciendum judicium videndus est Christus. L.

^h Plene. L.

ⁱ Hæc deest in Duac.

^j Mutatione. L.

hujus mundi (I Cor. vii, 31); figura ergo præterit, A dictum est, *Transit*, quasi de judicio ad regnum re-
a non natura.

CAPUT XLVIII.

*Quod in cælo novo et terra nova non omnes resur-
gentes, sed sancti futuri sunt.*

Juxta quod ^b in quibusdam codicibus legimus, pec-
catores et impii, quamvis resurgentes immortales
et incorruptibiles sint, tamen in terra nova omnino
non erunt, quia ab illa immutatione sanctorum
prorsus alieni futuri sunt. Nam cum Apostolus di-
cat: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes im-
mutabimur* (I Cor. xv, 51), resurrectionem omnibus
generaliter insinuat esse futuram, immutationem
vero gloriæ tantum sanctorum annumerat.

CAPUT XLIX.

*Contra eos qui dicunt, si post factum judicium erit
conflagratio mundi, ubi tunc esse poterunt sancti,
qui non contingantur flamma incendii?*

Hanc questionem ita beatus Augustinus dissolvit
(De Civit. Dei, lib. xx, cap. 18): « Quærit, ait, forsitan
aliquis, si post factum judicium mundus iste ardebit,
antequam pro eo cælum novum et terra nova repa-
natur, eo ipso tempore conflagrationis ejus ubi erunt
sancti? cum eos habentes corpora in aliquo corpo-
rali loco esse necesse sit. Possumus respondere, fu-
turos eos esse in superioribus ^c, quo ita non ascen-
dit flamma incendii, quemadmodum nec unda dilu-
vii. Talia quippe illis erunt corpora, ut illic sint ubi
esse voluerint. Sed nec ignem conflagrationis illius
pertimescent, immortales atque incorruptibiles facti,
sicut viro-
rum trium corruptibilia corpora atque
mortalia in camino ardenti illæsa vivere poterunt
(Dan. iii, 94). »

CAPUT L.

*De remuneratione sanctorum, et regno, cum Christus
præcinget se, et transiens ministrabit suis.*

Remuneratio sanctorum visio Dei est, quæ nobis
ineffabile gaudium exhibebit. De hac ergo remune-
ratione, ut arbitror, propheta dicebat, quod nec
oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis
ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt eum
(Isai. lxiv, 4; I Cor. ii, 9). Ipsa quoque Veritas
remunerationis loco hujus visionis suæ manifesta-
tionem ponens, eamque dilectoribus suis promittens,
dicit: *Qui diligit me, mandata mea servabit; et qui
diligit me, diligetur a Patre meo; et ego diligam eum
et manifestabo ei me ipsum* (Joan. xiv, 21). Etenim,
secundum verba ipsius ^d sanctæ Veritatis, tunc præ-
cinget se, et faciet ^e nos discumbere, et transiens
ministrabit nobis (Luc. xii, 37). « Præcingit ergo se,
ut ait beatus Gregorius (In Evang. lib. i, homil. 13,
n. 4), id est, ad retributionem præparat. Faciet nos
discumbere, id est, in æterna quiete foveri: dis-
cumbere quippe nostrum in regno quiescere est.
Transiens autem nobis Dominus tunc ministrat,
quia lucis suæ illustratione nos satiat. Quod enim

^a Præteribit. L.

^b In quorundam codicibus. L.

^c Partibus. L.

CAPUT LI.

*Quod mali tunc nesciant quid agatur in gaudio beato-
rum, boni tamen sciant quid agatur in suppliciis mi-
serorum.*

Qui erunt in pœnis, quid agatur intus in gaudio Do-
mini nescient; qui vero erunt in illo gaudio, quid agatur
foris in illis tenebris exterioribus scient. Ideo dictum
est per prophetam de sanctis: *Egrediantur et vide-
bunt membra hominum, qui prævaricati sunt in me*
(Isai. ult., 24). Sed quod dixit, *egrediantur*, quasi
per scientiam egressuri sunt; quia scilicet etiam eos
qui foris ab eis erunt utique non latebunt. Si enim
propheta hæc nondum facta nosse potuerunt, per
hoc quod erat Deus quantulumcunque in eorum mor-
taliū mentibus, quomodo immortales sancti jam
facta tunc nescient, cum Deus erit omnia in omnibus
(I Cor. xv, 28)?

CAPUT LII.

*Quod in isto corpore in quo modo sumus in cælis
tunc et portari et habitare possimus.*

Contra Platonicos, qui dicunt humanum corpus
cælos non posse ascendere, sanctus Augustinus libe-
raliter disputans (De Civit. Dei, lib. xii, cap. 11),
hoc definit, hoc etiam miris rationum exemplis con-
vincit, quod corpora nostra, immortalia post resur-
rectionem effecta, cælorum habitaculo teneantur.
Nam utique post resurrectionem sanctis in carne
promissa est cælorum ascensio; dicente ad Patrem
Christo: *Volo ut ubi sum ego, et ipsi sint mecum*
(Joan. xix, 24). Si enim membra ^f capitis sumus, et
xmus in se et in nobis est Christus, utique ubi ipse
ascendit, et nos ascensuri sumus.

CAPUT LIII.

*Utrum subtiliores tunc motus corporis habeamus, an
tales erunt sicut modo haberi videntur.*

De motibus corporis sanctus Augustinus definitum
ponere sententiam expavescens, sic ait (Ibid., cap.
50): « Qui motus illic talium corporum futuri sint
definire non audeo, quod nec excogitare valeo. Tamen
et motus, et status, sicut et ipsa species decens erit,
quicunque erit, ubi quod non decebit non erit. Certe
ubi voluerit spiritus, ibi protinus erit corpus; nec
volet aliquid spiritus quod nec ipsum possit decere,
D nec corpus. »

CAPUT LIV.

*Utrum per corporeos oculos istos, quibus nunc cerni-
mus solem et lunam, videatur tunc Deus.*

De oculis istis corporeis sanctus Augustinus per-
spicaciter disputans (Ibid., cap. 29), utrum per
ipsos Deum in futura vita videre possimus, sic ait:
« Cum ex me queritis, inquit, quid acturi sunt oculi
isti in illo corpore spiritali, non dico quod jam video,
sed dico quod credo secundum illud quod in psalmo
lego: *Credidi, propter quod locutus sum* (Psal.
cxv, 1). Dico itaque, visuri sunt Deum in isto corpore.

^d Sanctæ Trinitatis. Duac.

^e Pro nos, habet Duac. illos.

^f Corporis. L.

Sed utrum per ipsum, sicut per corpus nunc videmus solem, lunam, stellam, mare et terram, et quæ in ea sunt, non parva quæstio est. Durum est enim credere quod sancti talia tunc corpora habebunt, ut non possint oculos claudere et aperire cum volent; durius autem, quod ibi Deum quisquis oculos clauderit, non videbit. Absit ergo ut dicamus sanctos in illa vita Deum oculis clausis non visuros, quem spiritu semper videbunt. Sed utrum videbunt Deum per istos oculos corporis cum eos apertos habuerint, inde quæstio est. Si enim tantum poterunt in corpore spiritali eo modo utique ipsi etiam oculi spiritalis, quantum possunt isti, quales nunc habemus, proculdubio Deus videri per eos non poterit. Longe itaque alterius erunt ^a potentia, si per eos videbitur incorporea illa natura, quæ non continetur loco, sed est ^b ubique tota. Quamobrem, juxta quod idem doctor affirmat, « Fieri potest, valdeque credibile est, sic nos esse visuros mundana tunc corpora celi novi et terræ novæ, ut Deum utique præsentem, et universa etiam corporalia gubernantem, per corpora quæ gestabimus, et quæ conspiciemus, quoquoque oculos duxerimus, clarissima perspicuitate videamus. Non sicut nunc invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur (Rom. i, 20), in ænigmate per speculum ex parte (I Cor. xiii, 12), ubi plus in nobis valet fides qua credimus, quam rerum corporalium species, quas per oculos cernimus corporales. Sed sicut nunc homines inter quos viventes, motusque vitales exercentes vivimus, mox ut aspiciamus, non credimus vivere, sed videmus, cum eorum vitam sine corporibus videre nequeamus, quam tamen in eis per corpora remota omni ambiguitate conspiciamus; ita ^c quæcunque spiritalia illa lumina corporum nostrorum circumferemus, incorporeum Deum omnia regentem etiam per corpora contuebimur. Aut ergo sic per illos oculos videbitur Deus, ut aliquid habeant in tanta excellentia mentis simile, quo et incorporea natura cernatur, quod ullis exemplis sive testimoniis divinarum Scripturarum vel difficile est, vel impossibile ostendere; aut quod ad intelligendum facilius ^d est, ita Deus totus erit nobis æque conspicuus, ut videatur spiritu a singulis nobis ^e in singulis nobis, videatur ab altero in altero, videatur in seipso, videatur in cælo novo et in terra nova, atque in omni quæ tunc fuerit, videatur creatura, et per corpora in omni corpore, quocunque fuerint spiritalis corporis oculi acie perveniente directi. Patebunt etiam cogitationes nostræ invicem nobis. Tunc enim implebitur quod Apostolus cum dixisset: *Nolite ante tempus judicare, mox addidit: donec veniat Dominus, et ^f illuminet abscondita tenebrarum, et manifestabit cogitationes cordis, et tunc laus erit unicuique a Deo (I Cor. iv, 5).*

^a Valentia, habet Lips. pro potentia.

^b Utique. Duac.

^c Quicunque. Duac.

^d Est deest in Duac.

^e In singulis nobis. Desunt hæc verba in Lips., sed habet etiam edit. Maur. S. August.

^f Illuminabit. L.

CAPUT LV.

Quod ea visione tunc Deum videbimus, qua nunc eum angeli vident.

Christum dixisse in Evangelio legimus: *Videte ne contemnatis unum de pusillis istis; dico enim vobis, quia ^a angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est (Matth. xviii, 10).* Sicut ergo illi vident, ita et nos visuri sumus, sed necdum videmus. Propter quod ait Apostolus: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12).* Præmium itaque nobis fidei visio ista servatur, de qua et Joannes apostolus loquitur: *Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. iii, 2).* Facies autem Dei manifestatio ejus intelligenda est: non aliquod tale membrum quale nos habemus in corpore, quod utique isto nomine nuncupamus. Similes ergo tunc angelis erimus, quia sicut illi nunc vident, ita nos Deum post resurrectionem videbimus.

CAPUT LVI.

Quod arbitrii libertate multo plus firmiori quam in hac vita omnes sancti usuri sunt, in qua tamen peccare non poterunt.

Liberi arbitrii facultatem majorem nobis in illa vita inesse quam hic, universitas doctorum patenter insinuat. Nam si in hac vita, ut quidam ait, plerique libera voluntate vivunt, ubi etsi peccata cavere possunt, tamen sine peccato esse non possunt; quomodo non ibi liberiori animo erunt, ubi sic adhesuri sunt Deo suo, ut nulli possint obnoxii peccato? Tanto enim quis liberior fit, quanto absolutior a peccatis. Ac sic in illa vita beata eo liberiores erunt, quo peccare non poterunt. Nam juxta quod mihi videtur, si æqualitas nobis promittitur angelorum, quomodo nobis tunc non erit liberum arbitrium, quo illi ad laudandum Deum sine intermissione utuntur? Quod tamen utrum in reprobis habeatur, est fortasse ambiguum; quia juxta ejusdem de hac questione hæsitantis sententiam, in illis qui alieni erunt a vita sanctorum, nescio an esse possit liberum ^b utanque arbitrium, quibus ^c in ultimum missis combustionem flammæ, nec animus nec corpus erit ullo modo liberum.

CAPUT LVII.

Quod ibi oblivionem pariter et recordationem habebimus.

Quantum attinet ad scientiam ^d rationalem, memor quisque præteritorum suorum malorum erit; quantum autem ad experientis sensum prorsus immemor erit. Nam et peritissimus medicus, sicut arte sciuntur, omnes fere morbos novit; sicut autem corpore sentiuntur, plurimos nescit, quos ipse non passus est. Ut ergo scientiæ malorum duæ sunt, una quæ ^e potentiam mentis non latent, altera quæ experientis

^a Angeli eorum in cælis. L.

^b Utanque arbitrium. L.

^c In æternam ultimum. L.

^d Rationabilem. L.

^e Duac., potentia mentis non latet, altera, quæ experientis sensibus inhæret.

sensibus inlaxerent (aliter quippe sciuntur vitia omnia per sapientiae doctrinam, aliter per insipientis pessimam vitam): ita et obliviones duae sunt. Aliter namque ea obliviscitur eruditus et doctus, aliter expertus et passus: ille si peritiam negligat, iste si miseria careat. Secundum hanc oblivionem quae posteriori loco posita est, memores non erunt sancti praeteritorum malorum: carebunt enim omnibus malis, ita ut penitus deleantur de sensibus eorum. Ea tamen potentia scientiae, quae magna in eis erit, non solum sua praeterita, sed etiam damnatorum sempiterna miseria non latebit. Alioquin si se fuisse miseros nescituri sunt, quomodo, sicut ait Psalmus, *Miserere cordibus Domini in aeternum et cantabo?* (Psal. LXXXVIII, 1) [D. Aug., de Civit. Dei, lib. XXII, cap. 30, n. 4].

CAPUT LVIII.

De diversitate meritum et praemiorum, in quatenus nullus sit alii invidiosus.

* Gradus honorum atque gloriarum qui in illa vita futuri sunt, ut ait sanctus Augustinus (*Ibid.*, n. 2), quis est idoneus cogitare, quanto magis dicere? Quod tamen futuri sint non est ambigendum. Atque id etiam magna illa civitas bonum in se habebit, quod nulli superiori nullus inferior invidet, sicut nunc non invidet archangelis caeteri: ^a tanquam nolit esse unusquisque quod non accepit, quamvis pacatissimo concordiae vinculo ei qui accepit obstrictus, quemadmodum nec in corpore vult oculus esse qui est digitus, cum membrum utrumque contineat totius carnis pacata compago. Sic itaque habebit bonum alius alio minus, ut hoc quoque donum habeat, ne velit amplius.

CAPUT LIX.

Quod in fatigabiliter Deum laudabunt sancti.

In laudando Deum non erit tunc sanctis laboriosa * contradictione ipsa laudatio: quia juxta quod propheta de illis dicit, non laborabunt neque fatigabuntur (*Isai.* XL, 31). Aeternitatis enim beatitudine perfuerunt: ut hoc illis sit in remuneratione beatitudinis, quod indefesso usi fuerint júbilo laudis. Psalmus enim dicit: *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in saecula saeculorum laudabunt te* (Psal. LXXXIII, 5). Praemium ergo virtutis erit ipse qui virtutem dedit.

^a Aliter Duac., *Ille si per imperitiam negligat; ille si miseria careat.*

^b Deest malis in L.

^c Cantabunt. L.

^d Emendavimus hunc locum ad edit. Maurinam S. August., supplendo illa verba quod non accepit, reliquis immutatis, licet in ea melius legitur: *tamque nollet. . . . quam nec in corpore, etc.* Aliter, sed corrupte, in Lip.: *Atque in id beata illa civitas magnum in se bonum videbit, quod nulli superiori ullus inferior invidet, sicut nunc non invidet archangelis*

CAPUT LX.

Quod sine fine Dominum videbimus, et quod ipse sit finis desideriorum nostrorum.

Si, juxta quod ait Apostolus, *Cum Domino semper erimus* (I Thess. IV, 16), certum est quod eum sine intermissione videbimus. « Finis igitur desideriorum nostrorum Christus tunc erit, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Hoc munus, et hic affectus, hic actus profecto erit omnibus, sicut ipsa vita aeterna, communis » (S. Aug., de Civ. Dei, lib. XXII, cap. 30, n. 1).

CAPUT LXI.

Quod ipse Dominus tunc nobis erit in praemium, et quod tunc honesta nostra desideria mirifice impleantur.

Seipsum nobis in praemio daturum, quo nihil est aliud melius, repromisit ille qui nos creavit. « Quid enim est aliud quod per prophetam Dominus dixit: *Ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi plebs* (Levit. XI, 31), nisi: Ego ero unde satientur, Ego ero quaecumque ab hominibus honeste desiderantur, et vita, et salus, et copia, et pax, et omnia bona? Sic enim et illud recte intelligitur, quod ait Apostolus: *Ut sit Deus omnia in omnibus* (I Cor. XV, 28) [D. Aug., *Ibid.*]. »

CAPUT LXII.

De fine sine fine in quo infinite Dominum laudabimus.

Finis noster Christus perficiens nos, ipse erit perfectio et laudatio nostra, quem in saecula saeculorum laudabimus, et sine fine laudantes amabimus. Ibi erit, ut ait doctor sanctissimus Augustinus (de Civ. Dei, lib. XXII, cap. 30), vere maximum sabbatum non habens vesperam. Quod commendavit Dominus in primis operibus mundi, ubi legitur: *Et requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis* (Gen. II, 2), et sanctificavit eum, quia in eo requievit ab omnibus operibus suis. Dies enim septimus etiam nos ipsi erimus, quando ejus fuerimus benedictione pleni atque perfecti. Ibi implebitur: *Vacate et videte quoniam ego sum Dominus* (Psal. XLV, 11). Tunc vere erit sabbatum nostrum, cujus finis non erit vespera, sed Dominicus dies, vel octavus, qui Christi resurrectione paratus est. Ibi vacabimus et videbimus, videbimus et amabimus, amabimus et laudabimus. Ecce quod erit in fine sine fine. ⁱ Nunquid alius est noster finis, nisi pervenire ad regnum, cujus nullus est finis?

angeli caeteri, tanquam velit esse unusquisque quod non accepit, quamvis pacatissimo concordiae vinculo ei qui accepit obstrictus.

^e Contradictione deest in Lip.

^f Lip., *Et virtus, et copia, et gloria, et honor, et pax, et omnia bona?*

^g Operibus, quae fecit; et benedixit Deus diem septimum, et sanctificavit, etc. L.

^h Vel octavus aeternus. L. *Velut octavus aeternus, qui . . . sacratus est.* Edit. Maur. S. Aug.

ⁱ Lip. *Nam quis alius noster est finis, nisi?*

MONITUM IN LIBRUM SEQUEMTEM.

Prognosticon sequitur Liber Apologeticus de tribus capitulis, opus Juliani indubium, ad Benedictum II Romanum pontificem missum, atque concilio Toletano xv media sui parte insertum. De anno atque occasione ejus scriptio fuse disseruimus in notis ad Juliani elogium huic editioni præfixum, quas lector consulet, nec dubitabit, mirabiturque simul exstitisse viros, cæteroquin doctissimos et cordatissimos, qui hujusmodi librum Julianum abjudicandum putaverint propter illius nonnulla verba quæ plus æquo duriora sibi visa sunt, atque a viri humanissimi sanctissimique modestia aliena, non animadvertentes viri nimis profecto religiosi, multo gravius esse illorum verborum invidiam (ut ipsis videtur), dum a Juliano arcere conantur, in universum concilium injicere, cui et præfuit Julianus, et in quo quidquid ipse privatus Romanam scripserat, publicis suffragiis comprobaturum est atque firmatum. Sed hæc consulto mittimus. Opus procul dubio non fuit in nostra hac editione prætermittendum, quod æque (nescio an magis) ac præcedens Julianum demonstrat theologum absolutissimum, a sanctorum Patrum doctrina ne latum unguem unquam discedentem; cui nullum inconsulto verbum exciderit, nullius vocis usus arriserit qui non fuerit a Patribus usurpatus, in altissimis præsertim Trinitatis et Incarnationis mysteriis exponendis: in quo negotio quanta non rerum tantum, sed et sermonis habenda sit ratio, nemo prorsus ignorat.

Nunc autem editio nostra, ut quam purgatissima sit, præ oculis habuimus concilii xv editiones duas a García Loaysa et cardinali Aguirri factas: quas diligenter contulimus cum duobus codicibus membranaceis bibliothecæ S. Ecclesiæ Toletanæ, quorum alter scribi coeptus est æra 986 (scilicet anno Christi 948), alter, recentior, finitus est æra 1153, seu anno Christi 1095. Ex utroque multa in editis emendavimus, ut ex variantibus lectionibus constabit. Loca præterea sacre Scripturæ et sanctorum Patrum laudatorum opera ad marginem designavimus*, nec levi cura. Deinde García Loaysa notas subjecimus, quæ lucem opusculo afferunt nonnullam.

* Nos vero textui inseruimus. EDIT.

SANCTI JULIANI

EPISCOPI TOLETANI

DE TRIBUS CAPITULIS

LIBER APOLOGETICUS.

EX CONCILIO TOLETANO XV IN CONFESSIOE FIDEI.

1. Post hujus igitur piæ confessionis prolatam devotis vocibus regulam, ad illa nos illico convertimus contuenda capitula, pro quibus muniendis ante hoc biennium beatæ memoriæ Romanus papa * Benedictus nos litterarum suarum significatione monuerat. Quæ tamen non in scriptis suis annotare curavit, sed homini nostro verbo renotanda injunxit: ad quod illi jam eodem anno sufficienter congrueque responsum est. Nos tamen nunc eandem renotationem hominis nostri studiosius relegentes, invenimus, quod in libro illo Responsonis fidei nostræ, quem per Petrum regionarium Romanæ Ecclesiæ miserat, id primum capitulum jam dicto papæ incaute visum fuisset a nobis positum, ubi nos secundum divinam^b

A essentiam diximus, *Voluntas genuit voluntatem, sicut et sapientia sapientiam*. Quod vir ille incuriosa lectionis transcurusione præteriens, existimavit hæc ipsa nomina, id est, relativum, aut secundum comparisonem humanæ mentis nos posuisse. Et ideo^c ipsa renotatione sua ita nos admonere jussus est, dicens: « Naturali ordine cognoscimus, quia verbum ex mente originem ducit, sicut ratio et voluntas. Et converti non possunt, ut dicatur, quia sicut verbum et voluntas de mente procedit, ita et mens de verbo aut voluntate. » Et ex ista comparatione visum est Romano pontifici voluntatem ex voluntate non posse dici. Nos autem non secundum hanc comparationem humanæ mentis, nec secundum^d relativum, sed se-

* *Papa Benedictus*. Benedictus II Leoni II successit. Totam hanc controversiam Rodericus Toletanus archiepiscopus, lib. iii, cap. 13, sic describit: « Ejus (regis Egicæ) in tempore, inquit, liber de tribus Substantiis, quem dudum Romanam miserat primas sanctissimus Julianus, et minus caute tractando Benedictus papa Romanus indixerat reprobandum, ob id quod *voluntas genuit voluntatem*, sanctus Julianus veridicis testimoniis in hoc concilio, ad exactionem prælati principis, per oracula eorum quæ Romanam transmisserat, verum esse firmavit; et apologeticum fecit, et Romanam misit per suos legatos, presbyterum, diaconem et subdiaconem, viros eruditissimos, et in omnibus Dei servos, et in divinis Scriptu-

ris imbutos, cum versibus etiam acclamatoriis, secundum quod et olim transmisserat de laude Romani imperii. Quod Romanus pontifex Benedictus digne et pie recipiens, cunctis legendum indixit, atque acclamando: *Laus tua Deus in fines terræ*, lectum sæpius notum fecit; qui et rescriptum domino Juliano per suprafatos legatos cum gratiarum actione et cum honore remisit, et omnia quæcunque scripsit justa et pia esse deprompsit. » Hæc Rodericus. G. LOAYSA.

^b Editio Aguirrii: *Existentiam*.

^c In ipsa ead.

^d *Nec secundum relativum*. Quæritur an hæc nomina, sapientia, essentia et voluntas, secundum rela-

cundum essentiam diximus: *Voluntas ex voluntate, sicut et sapientia ex sapientia*. Ille enim est Deo esse, quod velle; hoc velle, quod sapere. Quod tamen de homine dici non potest. Aliud quippe * est in homine id quod est sine velle, et aliud velle etiam sine sapere. In Deo autem non est ita, quia simplex natura est; et ideo hoc est illi esse, quod velle, quod sapere. Quapropter qui potest capere, voluntatem ex voluntate secundum essentiam nos dixisse, non de huiusmodi laborabit proposita questione. Quod etiam in iam dicto Responsione et fidei nostrae opusculo sollicite legentibus et intelligentibus claret, ubi et apposita illic beati Athanasii sententia idipsum nos debere sentire pronuntiat dicens: « Hanc de Deo religiosæ opinionationis sententiam retinemus, ut non aliud ejus voluntatem, aliud credamus esse naturam. » Si enim secundum quod hic doctor dicit, id debemus sentire ut non aliud Dei voluntatem, aliud credamus ejus esse naturam; hoc ergo est ejus voluntas quod et natura, hoc natura quod substantia vel essentia.

2. Filius igitur Dei de essentia Patris natus est, essentia de essentia, sicut natura de natura, et substantia de substantia: et tamen nec duæ essentiae, nec duæ naturæ, nec duæ substantiæ possunt dici, sed una essentia, natura atque substantia. Sicut et lumen de lumine, non duo lumina, sed unum lumen; sicut essentia de essentia, non duæ essentiae, sed una essentia; sicut natura de natura, non duæ naturæ, sed una natura; sic et voluntas de voluntate, non duæ voluntates, sed una voluntas; quia non est aliud Dei voluntas, aliud ejus natura, quod iam superius Athanasio doctore firmatum est. ^b Ac proinde quidquid de Deo secundum essentiam dicitur, communiter in singulis personis convenire videtur, sicut sapientia et fortitudo, vel cætera: quia et Pater sapientia, et Filius sapientia potest dici. Fortitudo quoque et Pater potest, et Filius appellari. Quod secundum illam comparisonem humanæ mentis nullo modo potest dici: quia, verbi gratia, mens si in persona Patris ponatur, Verbum jam ex ^c mente prodians, Filius intelligitur, et voluntas procedens ex mente et verbo Spiritus sanctus ^d significatur. Nec

tamen recurrit, ut possit dici, ut aut mens, quæ in significatione Patris est posita, Filio, vel Spiritui sancto conveniat, aut Verbum, quod solum Filium intelligitur, Patri vel Spiritui sancto comparetur, aut voluntas, quæ in persona Spiritus sancti accipitur, aut Patris, aut Filii personæ convenire dicatur; sed sic singula singulis secundum comparisonem humanæ mentis conveniunt, ut unumquodque, quod ex eis unus dicitur, alius penitus non dicatur; sicut et relativo vocabulo Pater nominatus, non est ipse qui Filius, vel Filius quum dicitur, non est ipse qui Spiritus sanctus, nec Spiritus sanctus ipse est qui Pater, aut Filius. Ac per hoc illa nomina, quæ comparative ex homine assumuntur, ideo secundum comparisonem humanæ mentis dicuntur, ut quo

modo ad contuendum illud divinæ Trinitatis ineffabile sacramentum humana infirmitas exciteur. 3. Secundum hanc igitur comparisonem putati sumus dixisse, *voluntas ex voluntate*, quod utique dici vel sentiri absurdissimum est. Ac proinde longe alia est regula, qua de Deo aliquid secundum essentiam dicitur, aliud cum secundum comparisonem humanæ mentis aliquid de illo pronuntiat. Nos proinde consentientes, et sequentes doctoris egregii Augustini sententiam, diximus secundum divinæ Trinitatis essentiam, *voluntas de voluntate*, sicut et ipse in quinto decimo libro Trinitatis Dei pronuntiat, ita dicens (Cap. 20, num. 38): « Melius, quantum existimo, dicitur consilium de consilio, et voluntas de voluntate, sicut substantia de substantia, sapientia de sapientia. » Hic jam quisquis sapiens manifeste intelligit, non nos hic errasse, sed illos forsitan incuriosæ lectionis intuitu fefellisse; quia quod a nobis est secundum essentiam dictum, illi secundum comparisonem ^e humanæ mentis positum putaverunt.

4. Ad secundum quoque retractandum capitulum transeunt ^f, quo idem papa incaute nos dixisse putavit, tres substantias in Christo Dei Filio profiteri; sicut nos non pudebit quæ sunt vera defendere, ita forsitan quodam pudebit quæ vera sunt ignorare. Quis enim nesciat, unumquemque hominem duabus constare substantiis, animæ scilicet et corporis? De quibus Apostolus specialiter loquitur, dicens: *Et si*

sionem an secundum substantiam a sanctis Patribus usurpentur? Quam questionem dissolvit Magister Sentent. lib. 1 Sentent., dist. 27, ubi ex sententia D. August. docet nomina, quæ substantiam significant, tantum dici, illud de illo. S. Thom. 1 p., q. 39, art. 5, sic ait: « Unde minus impropria est ista, natura de natura, vel sapientia de sapientia, quam, essentia de essentia. » Quamvis Augustinus, lib. vii de Trinitate, cap. 1 et 2, probat hanc: Sapientia de sapientia: et lib. xv de Trinitate, cap. 20, hanc: Voluntas de voluntate: Dicitur (inquit) Filius consilium de consilio, et voluntas de voluntate, sicut substantia de substantia, sapientia de sapientia. Sed omnes doctores sancti aliquando expressius locuti sunt quam proprietates dictionis patitur: unde huiusmodi formæ loquendi non sunt extendendæ, sed potius exponendæ; ut scilicet nomina abstracta exponantur per concreta, vel per nomina personalia, ut docuit Thomas, 1 p., quest. 59, art. 1, et Magister Sentent. lib. 1, dist. 5. Unde istæ propositiones de-

bent interpretari per concreta, aut per personalia nomina, ut cum dicitur, Essentia de essentia, vel sapientia de sapientia, sit sensus: Filius, qui est essentia, et sapientia, est de Patre, qui est essentia et sapientia. G. LOAYSA.

^a Loaysa, est homini.

^b Ac proinde. Hæc regula generalis et axioma universale est omnium theologorum in materia de Trinitate, ex August. lib. iii de Trinitate, qui in prologo de nominibus individuae Trinitatis sic ait: « Quædam de singulis tantum dicuntur personis, quedam vero unitatem essentiae significantia sunt; et quæ de singulis sigillatim, et de communibus communiter dicuntur: alia vero sunt, quæ translativæ, ac per similitudinem de Deo dicuntur. » Hoc idem Ambrosius lib. ii de Trinitate in prologo. Ib.

^c Quasi ex: Agnir.

^d Sanctus addimus ex cod. Toletanis, ut et Loaysa.

^e Loaysa: operationem.

^f Cæ. transientes.

exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem (II Cor. IV, 16). Sicut et ille sitiens Deum clamabat in psalmo: *a* *Sitit te b*, inquit, *anima mea, quam multipliciter et caro mea* (Psal. LXII, 2). Necnon et alia multa, quæ hominem duabus substantiis constare pronuntiant.

5. Contra quam regulam invenimus item in Scripturis, aut carne plerumque nominata totum hominem posse intelligi, aut anima sola interdum nominata totius hominis perfectionem agnoscere. Quapropter natura divina humanæ sociata naturæ, possunt et tres proprie, et duæ tropice *b* appellari substantiæ. Sed aliud est cum per proprietatem totus homo exprimitur, aliud cum a parte totus intelligitur. Etenim *c* quidam modus locutionis *d*, qui frequenter in scripturis divinis positus invenitur, quo significatur a parte totum, hic etiam tropus apud grammaticos synecdoche dicitur. Scribitur enim in libro Genesis secundum istam tropicam locutionem significantem a parte totum: *Factus est homo in animam viventem* (Genes. II, 7); cum homo non solum ex anima, sed ex carne *e* constet. Item similiter a parte totum, ubi omnia substantia animæ, sola carnis substantia nominatur, sicut in psalmo scribitur: *Ad te omnis caro venit* (Psal. LXIV, 3); cum omnis homo non solum ex carne, sed ex anima *f* constet. Et tamen sola carne nominata, totus homo intelligitur, sicut et sola anima nominata, totus homo accipitur. Nam in Exodo *g* valens similiter Scriptura hominem *h* a parte totum intelligi, sic dicit: *Septuaginta animæ i ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum i* (Exod. I, 5); cum ipse septuaginta animæ non sine suis corporibus illic ingressæ fuissent. Ex carnis quoque nomine totum hominem intelligi voluit, qui dixit: *Et in carne mea videbo Deum* (Job. XIX, 26); cum non sine animabus suis resurgenda sint corpora.

a *Sitit te*. Ex psal. LXII, secundum Septuaginta, qui ita transtulerunt ἰδιώτης ἡ ψυχὴ μου ποταπλῶς ἡ σὰρξ μου ad verbum: *Sititit te anima mea, quam multipliciter caro mea*. Divus Hieronymus sic habet: *Sititit ad te anima mea, desideravit ad te caro mea*. Basiliius (Schol. in psal. LXII) referens hæc verba: *Sititit in te anima mea, quam multipliciter*, sic ait: *e* Theodotion habet *sapenumero*; Symmachus, *concupiscit*. Posuit autem omnes interpretationes, ut doceret illud ποταπλῶς non esse duarum partium dictionem, sed unam esse unius partis, quæ sermone significet epitasin. Consentit enim et caro animæ amori, nec consiliis illius repugnat. Ac si dicat: *Et anima mea et corpus meum te desiderat*: quemadmodum si quis aquam sitiat et jucundissimam et liquidissimam. Nova Latina versio Septuagintæ habet: *Sititit tibi anima mea, ex sententia Hilarii et Aug. G. LOATSA*. — Card. Aguirre posuit *Sititit in te*: quæ lectio communior quidem est: nobis vero alteram retinere placuit, quam exhibent duo codices Toletani. Videsis not. Garcia de Loaysa.

b *Tropice emendamus ex duob. cod. Tol. Minus recte Loays. et Ag. duæ proprie*.

c Non male in Loays. et Ag. *Est enim*.

d Quinta regula Tichonii quam addert Augustin. lib. III de Doctr. Chr., cap. 35, et Isidor. lib. I Sent., cap. 19. — Mirum quantum erratum est in editionib. Loaysæ, et Aguirr. in citanda regula Tichonii, et

6. Ecce per consuetudinem Scripturæ sacræ probavimus, et proprie hominem ipsis quibus constat substantiis appellari, et tropice a parte totum hominem posse intelligi. Si queras culpam, nec ille errasse dicendus est, qui hominem a parte totum nominavit, nec iste culpandus est, qui totum hominem carne et anima nominata expressit: quia utrumque inculpabiliter dici Scriptura divina convincit. Et tamen cum jam probatum teneamus, nec illam, nec istam partem esse culpandam, querendum est, quæ pars plus possit esse ad totum hominem intelligendum faciliior, atque etiam repulsa omni obscuritate *k* lucidior; utrum ea quæ solum *l* carnem nominans, et animam tacite ibi vult intelligi an ea quæ et animam et carnem exprimens totum dicit.

7. Quod ut manifestius innotescat, quedam exempla ponenda sunt. Ecce juxta superiorum tropicam locutionis modum, qui synecdoche dicitur, quo aut pars a toto, aut totum a parte intelligitur, scriptum invenimus de flagellatione Ægypti in psalmis: *Immisit in eis muscam caninam m* (Psal. LXXVII, 45). Necnon et illud: *Dixit, et venit locusta et bruchus* (Psal. CIV, 34). Volens Scriptura isto genere locutionis non singularitatem, sed pluralitatem muscarum et locustarum intelligi. Non enim musca *n*, vel *o* locusta, sed multitudo muscarum et locustarum repleverunt Ægyptum. At nunc si aliquis nostrorum modo dicat: *Misit Deus in Ægyptum p muscas, et locustas, et bruchos, pluralem numerum proferens, quod et utique verum est; nunquid in parte ista, quæ pluralitatem constituit, potest calumnia cadere, ut dicatur non esse verum, quod utique verum est, de multitudine locustarum quæ repleverunt Ægyptum?* Tale quippe et *q* illud est, ubi populus ad Moysen clamavit dicens: *Ora ad Dominum, ut auferat a nobis serpentem r* (Num. XXI, 7), cum non unius serpentis,

locis ubi ejus meminerunt Augustin. et Isidorus.

o Codices, *sed et carne*.

f *Ibid.*, *sed et anima*.

g *Ibid.*, *Nam et in Exodo*.

h *Ibid.*, *homines*.

i *Septuaginta animæ*. Locus est Exodi primo, ubi ita legitur: *Erant igitur omnes animæ eorum, qui egressi sunt, de femore Jacob, septuaginta*; qui paulo ante eodem capite in Ægyptum ingressi dicuntur. Et Genes. XLVI expresse dicitur: *Omnes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, fuero septuaginta*. Item locus est Deuteron. X. G. LOATSA.

j *Cod.*, in *Ægypto*.

k *Ibid.* haud recte omni ex obscuritate.

l Aguirr., *solum*: nos ex codicib. *solum* reponimus.

m *Muscam caninam*. Psal. LXXVII, κυνοβίαζα habent Septuaginta, ut etiam psal. CIV, quam vocem Græcam Latinæ vulgata editio retinuit: significat vero κυνοβία muscam caninam, ut hic ponitur. Isidorus lib. Etymol. XII, cap. 8. G. LOATSA.

n *Una musca et locusta*. A.

o *Vel pro et elegimus ex codicibus*.

p *Codie. in Ægypto*.

q *Conjunctivam particulam supplevimus ex codicib.*

r *Ut auferat a nobis serpentem*. Locus est XXI Numer. paulo tamen aliter; neque serpentem, sed serpentes habet Latina translatio: apud Septuaginta ta-

sed multorum serpentum ^a molestias ille populus pateret. Hoc etiam more et Apostolus loquitur in illo loco ubi ait: *Quoniam ex operibus legis non justificabitur omnis caro* (Rom. III, 20): ac si diceret, omnis homo, a parte carnis totum hominem intelligi volens. Sic ergo et de Domino nostro Jesu Christo, cum scriptum sit de illo in Evangelio, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. I, 14); caro sola est nominata, ut illic tacite intelligeretur et anima secundum supradictum locutionis modum, quo homo a parte totus accipitur. Quæ locutionis regula plerumque et a Patribus est servata.

8. Sic enim ex hoc beatus Cyrillus in libro qui vocatur *Scholia* ^b (cap. 24, edit. Paris. 1575), dicit: «Quomodo igitur Verbum caro sit factum, videre necesse est. Primum quidem divina Scriptura carnem plerumque nominat, et quasi ex parte animalis totius significationem facit: necnon etiam a sola anima interdum tantumdem agit. Scriptum est enim quod *videbit omnis caro salutare Dei* (Luc. III, 6). Et ipse divinus Paulus: *Non consensi, inquit, carni et sanguini* (Gal. I, 16). Allocutus est autem eos qui sunt ex Israel pontifex Moyses: *In septuaginta quinque animabus descenderunt patres tui in Egyptum* (Exod. I, 5, sec. LXX). Sed non idcirco dixeris quod nude et sine carne anime in Egyptum ^c descenderunt: nec porro, quod inanibus corporibus, et solis carnibus, salutare suum Deus indulerit. Quoties igitur audimus carnem factum esse Verbum, hominem intelligimus ^e ex anima et corpore factum.»

9. Item et sanctus Augustinus in libro *Quæstionum contra Apollinaristas* sic dicit (*Quæst.* 80): «Si ubicunque caro fuerit nominata, et anima tacita, sic intelligendum est, ut anima ibi non esse ^f credatur, nec illi habebant animam, de quibus dictum est: *Et videbit omnis caro salutare Dei* (Luc. III, 6). Et illud in psalmo: *Exaudi preces meas* ^g, *ad te omnis caro veniet* (Psal. LXIV, 5). Et illud in Evangelio: *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis*, ut omne

men est *τὸν ὅπιν* singularitatis numero, ut hic. G. LOATSA.

^a Codices serpentium.

^b Cyrillus libro, qui vocatur *Scholia*. ^c Forte sunt commentaria in Joannem: ubi lib. I, cap. 15, ad ea verba: *Et Verbum caro factum est*, sic habet: «Sermonem incarnationis jam manifeste ingressus, hominem factum fuisse unigenitum Dei Filium apertissime narrat. Cum enim dicit: *Et Verbum caro factum est*, nihil aliud dicit, præterquam quod Filius Dei et Deus natura, homo factus est: nec novi quidquam profertur, cum sæpe divina Scriptura solo carnis vocabulo integrum, ut ita dicam, et totum hominem significet. *Effundam*, Joel inquit, *a spiritu meo super omnem carnem*: ubi nisi ex parte una totum hominem intelligas, ridiculose inanitate carni spiritus dari videbitur.» G. LOATSA.

^e Septuaginta quinque. Sic est Exod. I, ex editione Septuaginta *ἑκατὸν δὲ πέντε ψυχὰς ἡ ἑκατὸν πέντε καὶ ἑξήκοντα πέντε*. Idem Lucas in Actibus apostolorum c. VII. Verum Genesis XLVI, dicitur: *Cunctæque animæ, quæ*

^A *quod dedisti ei non pereat, sed habent vitam* ^h æternam (Joan. XVII, 2). Unde et intelligitur solere homines per nominationem solius carnis significari, ut secundum hanc locutionem etiam illud possit intelligi, ut quod dictum est: *Verbum caro factum est*. (Joan. I, 14), nihil dictum sit, nisi Verbum homo factum est. Sicut enim a parte totum plerumque, nominata sola anima, homo intelligitur, sicut est illud: *Tot animæ descenderunt in Egyptum* (Gen. XLVI, 27; Exod. I, 5), sic rursus a parte totum, etiam nominata sola carne ⁱ, homo intelligitur. »

10. Item ipse in libro *Enchiridion* (Cap. 34) dicit: «*Verbum caro factum est*, a divinitate carne suscepta, non in carnem divinitate mutata. Carnem quippe hic hominem debemus accipere, a parte totum significante locutione, sicut dictum est: *Quoniam ex operibus legis non justificabitur omnis caro* (Rom. III, 20), id est, omnis homo. » Quapropter ^B hæc est Patrum plena, Scripturarum ^k more, libata sententia, ut cum a parte totum unaquolibet hominis assumpti in Christo substantia nominatur, illic statim et altera intelligatur. Nam etsi ^l una secundum hunc tropum taceatur, et alia dicatur, duæ tamen nihilominus intelliguntur. Nemo ergo jam dicat, cum audit totum hominem a parte posse intelligi, non debere tres in Christo substantias profiteri, cum isto genere locutionis aliud ex altero cogatur intelligi. Nihil ergo diversitatis est, sive tropice una, sive proprie gemina hominis nominata substantia; cum utraque locutio hominem a Deo assumptum, nonnisi in duabus substantiis nos intelligere et confiteri permittat. Ac per hoc tres in Christo substantias profiteri ille non dubitabit, qui hanc rationem ^m plena cognitione didicerit. Cæterum ubi non tropice, sed proprie hi Patres hominem totum a Christo susceptum esse fatentur, sic in suis tractatibus posuerunt.

11. Beatus enim Cyrillus in superiori libro, qui vocatur *Scholia* (cap. 10) dicit ⁿ, ubi veritatem trium substantiarum Christi figura veteris testimonii aperte

ingressæ sunt cum Jacob in Egyptum, et egressæ sunt de femore illius, absque uxoribus filiorum ejus, sexaginta sex: Filii autem Joseph, qui nati sunt ei in terra Egypti, animæ duæ: omnes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt in Egyptum, fuere septuaginta. Pro septuaginta, habet editio Septuag. ψυχὰς ἑβδομήκοντα πέντε. Deuteronomii vero x, Septuaginta interpretum et vulgata editio consentiunt, et animæ 70 in Egyptum descendisse commemorant. Idem Josephus lib. II Antiquit., cap. 7. Quomodo vero hæc consent esse septuaginta, et esse septuaginta quinque, pulchre conciliat Hieronymus quæst. in Gen. ad hunc locum. Id.

^d Codices in *Egypto*.

^e Ibid., intelligatur.

^f Ibi esse, ut et in codd. Toletan.

^g In codicib. deest *meas*.

^h Det eis vitam. A.

ⁱ Caro. A.

^j Card. Aguirr. legit: *Qualiter*, quod nobis non arridet.

^k Ex scripturarum. A.

^l Etsi pro si reposuimus ex codicibus.

^m Hanc rationem edimus pro hac ratione: quæ lectio servata fuit a Loaysa et Aguirr.

ⁿ Codices, sic dicit.

^o Lapsus hic fuisse doctissimum virum ex editione nostra satis patet, cum beatus Cyrillus in *Scholiis* verba a Julianio citata scripserit.

convinct. Sic enim ait : « Quod adunato Deo Verbo A
vere humanitati, inconfuse tamen substantiæ per-
manserunt, erectum est secundum Dei voluntatem
sanctum tabernaculum per desertum, et in eo multis
modis formabatur Emmanuel. Ait igitur Deus omni-
potens ad divinum Moysen : *Et facies arcam a testi-*
monii ex lignis imputribilibus, duorum cubitorum et
dimidii longitudinem, et cubiti et dimidii latitudinem,
et cubiti et dimidii altitudinem, et inaurabis eam auro
puro : extra et intra inaurabis eam (Exod. xxv, 10, 11).
Sed lignum quidem imputribile sit figura corporis incor-
rupti (imputribilis enim cedrus), aurum vero, quasi
materies aliis pretiosior, divinx nobis indicat substan-
tiæ majestatem. Attende igitur, cum arca tota inau-
rata sit auro puro extra et intra, adunatum quidem
fuerit sanctæ carni Deus Verbum : et id est, ut opinor,
arcam fuisse extra inauratam. Quod vero et ^c ani-
mam rationalem ^d, quæ corpori inerat, propriam fe-
cerit, ex hoc apparet, quod et intra arcam ^e præce-
perit inaurari. Quod autem naturæ sive substantiæ
inconfuse manserunt, hinc scimus : aurum enim
superpositum ligno mansit id quod erat; et ornaba-
tur quidem lignum auri decore, tamen lignum esse
non desit. Item sanctus Augustinus in libro Trini-
tatis Dei ipsam exprimens dicit (*Lib. xiii, cap. 17*) :
« Sic Deo conjungi potuit humana natura, ut ex
duabus substantiis fieret una persona, ac per hoc jam
ex tribus, Deo, anima et carne. »

12. Hæc igitur sanctis Patribus nos docentibus, et
utramque locutionis regulam nobis insinuantibus,
videant jam tandem et sentiant qui sine favore par-
tium ^f judicant, quæ pars plus potest esse tutissima,
licet in neutram partem possit cadere culpa : utrumne
illa quæ in Christo Dei Filio unam Verbi, alteram
hominis a parte totum substantiam proficitur, ista
quæ proprie totum hominem in duabus substantiis
Verbo Dei adunatum fuisse fatetur. In illa enim parte,
quæ a parte totum hominem intelligi volet, potest
hæreticorum dolus latere, ut unquamlibet ex his
substantiam nominans, aliam supprimat; sicque
quod ore non proficitur, nec corde confiteatur, sicut
Apollinaris, qui negat Dominum Jesum humanam
naturam ^g habuisse, vel Manichæus negans in Chri-
sto assumpti corporis veritatem. In hac vero nostra
professione, ubi præmissa Verbi substantia, specia-
liter duas hominis in una Christi persona substan-
tias profitemur, nullus potest accidere vel suspicari
fraudentiæ dolus, quando evidenter in Deo assum-

plus prædicetur homo totus. Tutior ergo pars est
quæ totum dicit, quam quæ aliquid suppressit : et
plus claret quod proprie dicitur, quam quod arcta
tropice locutione firmatur ^h. Sed forte nos soli hoc
dicimus, quod majorum sententia non probamus?

13. Judicem jam ergo Augustinum, si complacet,
advocemus, ut ⁱ quam partem contra hæreticos mu-
nitorem esse pronuntiet, audiamus. Sic enim in
tractatu Symboli dicit (*num. 8*) : « Temporalis dis-
pensationi Dominicæ multis modis insidiantur hære-
tici; sed quisquis tenuerit catholicam fidem, ut to-
tum hominem credat a Verbo Dei esse susceptum,
id est, corpus, animam, et spiritum, satis contra
illos munitus est. » Ecce spiritualis spiritualiter
utraque considerans ^j, iudicium protulit, sententiam
fixit, munitionem et tutiorem partem illam esse pron-
untians, quæ contra hæreticos totum hominem a
Verbo Dei susceptum in duabus substantiis carnis
animæque defenderit.

14. Sed forte aliquis dicat, jam hic tria quædam
hominis nominata, id est, corpus, anima, et spiri-
tus, tria quidem dicuntur, sed duo sunt : sicut ab
eodem Doctore in prædicto Symboli (*num. 23*) trac-
tatu convincitur. « Tria sunt, ait, quibus homo
constat, spiritus, anima et corpus, quæ rursus duo
dicuntur, quia sæpe anima simul cum spiritu nomi-
natur : pars enim quædam ejusdem rationalis, quæ
carent bestiæ, spiritus dicitur. » Quod etiam in epi-
stola ad Petrum dilucida manifestatione exsequitur ^k,
quod spiritus et anima utrumque sint unum, et
unius esse substantiæ sentiantur. Dicit enim (*Epist.*
de anima et ejus orig. lib. ii, c. 2) : « Duo quædam
esse animam et spiritum, secundum id quod scriptum
est : *Absolvisti, ab spiritu meo animam meam (Job vii,*
15, sec. LXX), et utramque ad naturam hominis
pertinere, ut totus homo sit spiritus, anima, et cor-
pus; sed aliquando duo ista simul nomine nuncupari
animæ, quale est illud : *Et factus est homo in animam*
vivam ^l (*Gen. ii, 7*) : ibi quippe et spiritus intelli-
gitur. Itemque aliquando utrumque nomine spiritus
dici, sicuti est : *Et inclinato capite tradidit spiritum*
(Joan. xix, 30). » Ubi et anima necesse est intelligatur,
et utrumque unum et unius esse substantiæ : ac per
hoc anima ^m et spiritus, et anima et corpus duæ specia-
les hominis substantiæ sunt, quæ et diversæ dicuntur.

15. Nos proinde in jam dicto Fidei nostræ opus-
culo Apollinaristarum hæresi respondentes, tres in
Christo substantias ⁿ diximus, quod et majores no-

^a *Facies arcam.* Locus est Exod. xxv, hoc modo :
Arcam de lignis setim compingite, cujus longitudo
habeat duos et semis cubitos, latitudo cubitum et di-
midium, altitudo cubitum similiter ac semissem :
deaurabis eam auro mundissimo intus et foris : ubi
pro lignis setim LXX disserte ἑξ ὑλῶν ἀ σήτων
habet, ut Cyrillus legit. G. LOAYSA.

^b *Attende ex eod. loco attendite.*

^c *Ex iisd. vero et : loco vere.*

^d *Codic., rationabilem.*

^e *Arcam supplevimus ex codicib.*

^f *Codic., partium, multo melius quam patrum, ut*
legitur in Loaysa et Aguirre.

^g *Loaysa animam.*

^h *Formatur. A.*

ⁱ *Et loco ut ex codicib.*

^j *Non bene Loaysa et Aguirr. Ecce spiritales....*
consideramus. Nos ope codic. hunc locum restitu-
mus.

^k *Assequitur. A.*

^l *Virentem in Loaysa et Aguirr. Sed nos, vivam*
reposuimus ex codicib. Toletan.

^m *Ac non anima. A.*

ⁿ *Tres in Christo substantias.* Stephanus Eduensis
episcopus, in lib. de Sacram. altaris, cap. 17. « Cre-
dimus in Christo duas fuisse naturas, divinam et

atos docuisse monstravimus ^a; honorantes videlicet et sequentes sententiam doctoris egregii Hispalensis sedis episcopi, quam in libris suis *de Differentia naturæ Christi vel nostræ* disseruit, ubi ait (*Lib. II, num. 8, in edit. reg. anni 1599*): « Nos ex duabus subsistimus substantiis, corporis videlicet atque animæ: illæ ex tribus, Verbi, corporis, atque animæ. Inde est, quod perfectus homo, perfectus prædicatur et Deus. » Hæc igitur perpauca ^b de Patribus exempli libavimus, ut in brevi ea quæ competunt monstraremus. Cæterum qui hæc adhuc intentius legendo quæserit, plurima colligere poterit.

16. Jam vero si impudorata quis fronte nec ^c his Patribus cedat, et unde ea libaverint, insolens scrutator exquirat, Evangelicis saltem vocibus credat, quibus has tres substantias sibi inesse Christus pronuntiat. Interrogatus enim a Judeis: *Tu quis es?* Respondit: *Principium, qui et loquor vobis* (*Joan. VIII, 25*). Ecce habes unam substantiam deitatis. Restant duæ substantiæ hominis: ut eum veram carnem hominis suscepisse monstraret, palpandum se discipulis præbuit, dicens: *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet* ^d, sicut me videtis habere (*Luc. XXIV, 39*). Ecce expressa est substantia carnis humane. Item ut animæ humane substantiam suscepisse monstraret, dicit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem iterum sumendi eam* (*Joan. X, 18*).

17. Ecce tres in una Christi persona substantias inconfuse et inseparabiliter adunatas, deitatis videlicet, atque humanitatis, Evangelicis oraculis approbantes, omnes uno ore fatemur, et præfixa sententia prædicamus; confitentes videlicet secundum Chalcedonense concilium (*Act. V, in retract. Symb. Nicæn. et Constantinop.*), eundem Dominum nostrum Jesum Christum, perfectum in divinitate, perfectum eundem in humanitate; Deum verum, et hominem verum eundem ex anima rationali et corpore; secundum divinitatem unius cum Patre naturæ; secundum humanam, et tres substantias, divinam, carnem et animam, Athanasio attestante, qui ait: « Sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus. » G. LOATSA.

^a Codic., monstramus.

^b Iid., perparva.

^c Nec pro ne ex codicib.

^d Habet ex codicib. loco habent ut in textu Loaysæ et Aguirr.

^e Loaysa, concurrente.

^f Quid hæc duo capitula continerent adhuc igno-

rum humanitatem unius naturæ nobiscum, per omnia similem nobis absque peccato: ante sæcula quidem ex Patre natum secundum divinitatem; in novissimis diebus vero eundem propter nos et propter nostram salutem ex Maria virgine Dei genitrice secundum humanitatem, unum eundemque Christum Filium Dei unigenitum, in duas naturas inconfuse, immutabiliter, indivise et inseparabiliter cognoscendum: in nullo naturarum differentias propter unitatem perimendas, magis autem salva utriusque naturæ proprietate, et in una coeunte ^e persona, unoque statu concurrente, non in duabus personis partiendum vel dividendum; sed unum eundemque Filium unigenitum, Deum Verbum, Dominum Jesum Christum. Jam vero si quis contra hæc ulterius non instruendum, sed contrarium se huic reddidit rationi præbuerit, damnationem præfati concilii sustinebit.

18. ^f Tertium sane, quartumque capitulum coadjuvantes, non solum sensum, sed et ipsa pene verba ex libris beatorum Ambrosii atque Fulgentii nos prælibasse monstravimus, quibus ea predictos viros dogmatizasse scimus. Quos quia celebres in toto orbe doctores feriat Ecclesiarum Dei vota percescant, non illis est succensendum, sed potius succumbendum: quia omne quod contra illos sapitur, a recte fidei regula abhorreere sentitur. Has sane quatuor specialitates capitulorum, quæ ut a nobis solida efficerentur, hortati sunt, quid a quo fuerit doctore prolatum, congesto in uno responsionis nostræ libro, catholicorum dogmate Patrum ante hoc biennium parti illi porreximus dignoscendum. Jam vero si post hæc, et ab ipsis dogmatibus Patrum, quibus hæc prolata sunt, in quocunque dissentiant, non jam cum illis est amplius contendendum, sed majorum directo calle inherentes vestigiis, erit per divinum iudicium amatoribus veritatis responsio nostra sublimis, etiamsi ab ignorantibus æmulis censeatur indocilis.

ratnr. Illa certe cum duobus præcedentibus jam expositis eas efficiunt quatuor specialitates capitulorum, quæ, ut paulo post dicitur, catholicorum Patrum testimoniis appositis confirmavit, sive sol da effecit. Unde duo colligimus: primum, Apologeticum sancti Juliani non de tribus capitulis (ut scribit Felix in ejus elogio), sed de quatuor potius fuisse inscribendum: secundum, a Patribus concilii xv dimidiam tantum partem hujus opusculi fuisse transcripiam, quæ unice ad nos pervenerit. G. LOATSA.

MONITUM IN SEQUEM LIBRUM.

In sequens opusculum De Comprobatione sextæ ætatis, quod ad exagitantam Judæorum perfidiam et exitum elaboravit sanctus Julianus, efflagitante Ervigio Gothorum rege, pauca nos præfari oportet. Quidquid enim de hujusce operis subjecto, divisione, illiusque scribendi occasione dicendum erat, Julianus ipse perquam dilucide exponit in epistola ad regem Ervigium, quæ ad iustarum prologi absolutissimi haberi debet. Deinde quid nos in hac nova illius editione præstiterimus: scilicet omnium primam Hagenoze factam a Menrado Molthero anno 1552; secundam Parisiensem ab editoribus Bibliothecæ Patrum anno 1624; tertiam Lugdunensem in eadem Bibliotheca, iterum recusa anno 1677. Quarum errata accurate emendavimus, sacræ Scripturæ et sanctorum Patrum testimonia unde desumpta sint ad marginem designantes, aliæque ad imam oram adnotantes, quæ animadversione digna visa sunt: inter quæ locum dedimus conjecturis quibusdam doctissimi viri Gasparis Barthii, in libro xix suorum Adversariorum, cap. 14, prolatis, quibus nonnulla hujus opusculi Julianici loca, ut ipsi videtur, corrupta, sanari et restitui possent.

SANCTI JULIANI

EPISCOPI TOLETANI

DE COMPROBATIONE ÆTATIS SEXTÆ LIBRI TRES.

ORATIO.

Accedam ad te, Domine, in humilitate spiritus mei. Loquar tibi, quia multam spem et fiduciam dedisti mihi. *Quis consurget mecum adversus malignantes? aut quis stabit mecum adversus loquentes iniquitatem* (Psal. xciii, 16), nisi tu, Domine, adjuveris me? tu ergo fili David, qui revelato mysterio ad nos in carne venisti, clavo ^b crucis tuæ secreta cordis mei adaperi, mittens unum de seraphim, per quem candens carbo ille de altari tuo sublatus (Isai. vi, 6), sordentia ^c labia mea depurget, mentem enubilet, dicendi materiam subministret, ut lingua mea, quæ proximorum utilitati per charitatem servit, non erroris redeat casum ^d, sed veritatis personet sine fine præconium. Hujus interim carbonis, Deus Deus meus, illa inextinguibili flamma cor principis gloriosi irradiat, quo sic totus igne tuæ charitatis efferveat, sic etiam zelo fidei inardescat, ut peregrinantem in terris sponsam tuam ab omni pestilentie contagione defensam, studeat semper conservare pacatam. Venena quibus noceri potest, manu potestatis evertat. Venenatorum auctores calce fidei proterat. Judicium sanguinis contra eam venire non sinat, ut in defensionis ejus gloria semper gaudens, et nunc in ejus sinu recubans, casta fidei disciplina virginem eam mundamque custodiendo, mundus ipse permaneat, et post ad te perveniens gloriosus factus in ea, bonam tibi de ejus defensione rationem redditurus accedat. Amen.

INCLYTO ET GLORIOSO

REVERENDO DOMINO ERVIGIO REGI

JULIANUS SERVULUS VESTER.

Peritorum mos est iste medicorum, ubilibet vulnus serpit in corpore, ferro vulneris materiam ^e prævenire, et purulentas primum radicitus amputare pu-

^a *Clavo.* Ita legitur in omnibus editis. Sed viz doctissimus Gaspar Barthius in libro xix suorum *Adversariorum* toto cap. 14 expendens nonnulla hujus opusculi nostri Juliani loca, quæ corrupta sibi esse videntur (quæque nos indicare volumus) putat pro *clavo* legendum hoc loco *clave*, propter verbum *adaperi* quod subsequitur. Prudentissima conjectura.

^b Quotquot hucusque istud Juliani opusculum ediderunt titulum ei contra *Judæos* præposuere, qui falsus visus fuit eruditio viro Joanni Baptiste Perzio, propterea quod, ut arbitramur, felix illud inscripserit: *De sextæ ætatis comprobatione*. Nos autem, qui hunc titulum opusculo restituumus, minime existimamus tam falso a cæteris alterum contra *Judæos* fuisse adhibitum, cum Isidorus Pacensis, medio sæculo post Felicem auctor, jam sic librum inscripserit, nempe: *Sanctissimus Julianus Toletanus episco-*

^A *tredines, antequam sanas ulcus noxium inficiat partes.* Unde et ne locus vulneris sana membra contingat, præcisionis semper antefertur industria. Nec enim tactus vulneris causam potest generare salutis. Quocunque enim accesserit, vulnere locum facit. Et nisi ante manu præcidatur artificis, infectis membris omnibus, occasum parurit mortis. Hujus admirabilis medelæ peritiam credo vestram, sacratissime princeps, voluisse imitari clementiam. Qui dum populos a Deo tibi creditos contingi exitio lethali formidas, utile præcisionis genus excogitas, quo exitabilem membrorum inutilium saniem, et purulentæ facies insanabilem cutem, remediabili queant hi, qui salvandi sunt, studio declinare. Quam ob causam sanis adhuc membris me præcipis impendere curam, ne quandoque morbis accidentibus decendant: ut ante præscindatur error, quam periclitationis generetur occasio. Sicque dum prudenter salutem consulitur, utiliter accessus ægitudinis vitandæ frustretur. Horum igitur membrorum evitandam putredinem linguas dixerim *Judæorum*, qui promissum ex lege Christum Dei Filium necdum adhuc natum fuisse putant, et alium adfuturum expectant, pestilentiosis objectibus garrientes, quod sumpta annorum supputatio ab initio mundi secundum *Hebræos* codices quintam adhuc sæculi ætatem insinuet, et necdum adhuc Christum venisse, quem in sexta credunt ætate sæculi advenire. Grave malum, importabile quoque facinus et horrendum, quod in hoc errore annorum tempus dignoscende nativitatis Christi putatur. Quasi alibi in sacris litteris legerint hoc esse præceptum, ut in præfinitis annis supputatis ab initio sæculi tempus illud særæ nativitatis ejus posset addisci. Contra hunc, inquam, detestabilem impietatis errorem et manifestissimam cæcitatem respondere me

pus in libro quem contra Judæos de sex ætatibus sæculi scripsit, etc. Tomo VIII Hispaniæ Sacræ, pag. 324, edit. 2.

^c *Sordentia.* Barthius legendum mallet *surdentia*, quasi *mula labia*, cujus locutionis multa exempla profert. Non placet nobis conjectura propter verbum *depurget*, cui *sordentia labia* congrunt; *surdentia* non ita.

^d Pro casum ponendum causam putat Barthius, nec aliter scripsisse Julianum. Probabilis est conjectura.

^e *Vulneris materiam.* Omnes editiones ita habent.

^D Barthius corrigebat *ulceris materiam*. Rectius quidem dictum, atque ad propriam verborum significationem conformius. Sed Julianum, etsi doctissimum, suo tamen avo adeo fuisse de verborum proprietate sollicitum, affirmare non ausim.

augustum caput et mens serena tuæ Celsitudinis præcipit, brevi admodum complexione libelli. Ego autem imbecillitatis meæ non nescius, impositum mihi a vobis onus gravedinis declinare, nisi perditionem animarum præstrui meo silentio præcaverem, præsertim cum unum idemque sit fidem nolle asserere, quod negare. Ubi enim de Deo vel contra Deum aliquid agitur, periculosum est pastori, si taceat : infame, si fugiat : mortiferum, si succumbat. Quod terribiliter Dominus per prophetam, ignavam pastorum socordiam increpando, commemorat dicens : *Non ascenditis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini* (Ezech. xiii, 5). Propter quod etiam idem Dominus per eundem prophetam, sanguinem pereuntium animarum de manu speculatoris se exquirere protestatur (Ibid. iii, 18 seq.).

Hujus ego acerbitatis sententiam pertremiscens, et religiosæ vestræ gloriæ jussis, et mei ordinis mancipatus officiis, obedientiæ competentem vestræ celsitudini reddens honorem, et Deo debitam servitutem, imperatum mihi opus, etsi minus docte, quam debui, obedienter tamen, ut potui, explicavi. Nitens hoc ipsam perfacile responsionis nostræ opusculum trimodo^a librorum fine concludere. Hoc videlicet rationis ordine custodito, ut primo hujus operis libro convincantur manifestis atque evidentibus signis veteris Testamenti, quibus sine aliqua supputatione annorum Christus Dei Filius non nasciturus, sed olim natus liquide declaretur. Deinde secundi libri serie decurrente per ostensam apostolorum doctrinam id curatum est effici, quod revelata temporis plenitudo, qua Christus in carne natus apparuit, non in annis a principio mundi collectis, discipulis Domini vel cæteris credentibus sit ostensa, sed Legis et Prophetarum testimoniis prodita. Præsertim cum ipsi quoque Judæi illo tunc tempore non putantes ipsum esse Christum, imo utrum ipse esset Christus decertantes cum Christo, nunquam ab illis Christo nostro hæc objecta sit questio, quam nunc proponit petulans et rudis inscientiæ amplitudo. Libro quoque tertio excursus ad se ætatis sextæ convincitur. Ubi etiam et præteritæ ætates sæculi quinque, non in annis, sed in præfixo generationum limite distinguendæ monstrantur, simulque et illic necessario perdocetur, ut pro hac diversitate annorum, quæ inter Hæbræos et nostros codices invenitur, non Hæbraicæ translationis libri, sed Septuaginta interpretum codices sint sequendi, quos in fidem plurimorum

Auctoritas traxit. Hic etenim tertius liber non solum sex ætatum distinctiones lucidius aperit, sed et in sexta ætate Christum datum ostendit; et cur in sexta ætate nasci voluerit aperitissime pandit, omnemque hujusmodi questionem de hac annorum supputatione dissolvit. Tres, inquam, hujus operis libros de hac questione confectos, ideo sub hac discretionem distinximus, quia sic nobis melius visum est, ut cum talibus non primum de hac ipsa annorum questione agatur, antequam per vera divinorum signa vel indicia prophetarum, adjunctis quoque Novi Testamenti dogmatibus, eorum falsitas detegatur, et sic in postmodum ad sextæ ætatis comprobationem libere transeat. Ob hoc enim ad hanc objectam questionem annorum in tertio hujus operis libro respondetur, ut duobus illis præcedentibus reluctans animus ante frangatur. Sic enim dignum est, ut ora talium carnali vetustate sordentia, Veteris primum Testamenti restringantur romphea : deinde valido et novo Evangelii pugione percussa, ad tertie disputationis librum accedant, in qua et sextam sæculi ætatem agnoscant, et in ea Christum natum intelligant. Unde nequaquam expedit unum ex iis legere et alterum præterire, ne plenam soliditatem doctrinæ non hauriat, quem trium lectio librorum angustat. Quia igitur Judæorum infesta malitia de annorum diversitate, quæ inter nostros codices et illorum diversa est, objicit questionem, nos e contrario de generationum evolutione quæ inter nostros codices et illorum una est, obicem præparamus : ut cum illi pro distinguendis ætatibus annorum brevitate ostenderint, nos plenitudine generationum ostensa, eorum contemnamus de annis questionem superfluum. Quid enim anni faciant, si generationes succumbant? In generationibus ergo ætatum nativitas Christi querenda est veritas, quæ et per legem monstratur, et per Evangelium nascitur.

Jam ergo, mitissime princeps, pro his quæ incomptius dixi, et materiam fortasse dictionis paulo quam oportuit vitio loquacitatis extendi, quæso mihi veniam in vestra pietate donari, cui vestra gloria hanc ipsam respondendi necessitatem imposuit. Vestra igitur Celsitudo, quæ se patronam causæ Christi exhibuit, credat se omnimodo, ipso ad judicium veniente, salvari. Erit enim tunc respectus operis vestri, cum dies judicii manifestus affulserit. Si tamen, o piissime princeps, et valenter inimicorum Christi colla servitute Dominica comprimas, et vexilla fidei Christianæ potenter attollas.

^a Trimodo. Barthius conjectatur trinodo.

^b Distinguendis. Barthius propter verba sequentia legebat destringendis.

LIBER PRIMUS.

1. Nascentis fidem Ecclesiæ testibus idoneis roborandam excipiens, huic opellæ initium ab ipsis patriarchis et prophetis attribuiam, nitarque, quantum

Deo opitulante valero, rabidis Judæorum latratibus respondere, qui cæca infidelitatis nocte possessi, non solum ipsi barathro detestabilis perfidiæ concidunt,

^a Bart. lib. xviii Advers., cap. 1, in fine, conjectabatur legendum coincidunt.

sed etiam quosdam e fidelium numero titubare compellunt, cum Christum Dei Filium necdum pro salute hominum in mundum venisse, sed adhuc venturum esse, quadam temeraria calculatione annorum cancerosis sermonibus disputare præsumunt, dicentes, quod adhuc quinta ætas sæculi evolvatur, et necdum adhuc venerit sextæ ætatis curriculum, in quo venturum nasci oporteat Christum. Ex hac igitur opinione vanissima audent, ab initio mundi secundum suos codices annorum supputatione collecta, adventus Christi explorare præsentiam, quibus sublata fide cæca sunt omnia.

2. Quid rogo, talibus respondebimus, aut quomodo contra inermes arma levabimus? Hujusmodi Paulus, credo, disceptationes evitandas esse pronuntiabat, cum Timotheum discipulum instruebat. *Stultus*, inquit, *et sine disciplina questiones devita: multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit* (II Tim. II, 16, 17, 25). Vere multum stulta est questio, quæ de legis non procedit arcano. Imbelles ergo et inermes hujusmodi judicandi sunt, quia non de Scripturis arma arripiunt, sed de antro malitiæ suæ injusta a proponunt. Ora enim talium armata sunt non fidei ferro, sed perfidiæ gladio; nec testificatione prophetica, sed obstinatione dolosa. Ergo inermes ob hoc per omnia approbandi sunt, quia nullis armis Scripturarum muniti ista obijciunt. Qui tamen si ipsi soli perirent, de silentio forsitan haberemur indemnes. Quid quod etiam perniciēs hujusmodi inficit et fideles? Nitendum ergo nobis est, qui licet indigni, ministri tamen Dei verbi sumus, et dispensationem prædicandi accepimus, ut veritatis petra per os nostrum emissa dentes talium conterat, ne silentio nostro in ipsa fidei veritate mollescant, qui sinceriter quidem Christum fatentur, sed devitare adhuc Satanae astutias nequeunt: ut etsi non corrigatur Judæus, saltem proficiat Christianus.

3. Audite jam, o impietatis operarii, o filii scelerati, non me, sed ipsum Christum Dominum quem expugnare nitimini, audite eum respondentem patribus vestris. Ait enim tentantibus se Judæis in Evangelio, et dixit: *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei* (Matth. xxii, 29). Etenim virtus et sapientia Dei, secundum Paulum Christus est (I Cor. I, 24): ergo ignorantia Scripturarum, ignorantia Christi est. Quid jam mirum, si error corda vestra possideat, quos ignorantia Scripturarum objurgat? Scrutamini ergo Scripturarum latentes campos, et tunc intelligetis cæcos oculos vestros. Jam igitur sine præjudicio Christianæ fidei loquar. Nunquid aut per legem, aut per prophetas alicubi specialiter in sexto millesimo anno nasciturus prædictus est Christus? aut nunquid pro hac humana ejus nativitate alicubi supputatio annorum ab exordio mundi observanda præ-

^a *Injusta*. Barthius legit in editis *justa*, quod aperte mendosum est, atque emendabat *hansta*, vel quod ipsi magis placebat *scruta*, ut haberet quod opponeret armis.

^b *Gladio*. Non placet Barthio, qui nimis est (ut

A dicitur; et non potius testimoniorum evidentia, hæc ipsa ejus gloriosa nativitas declaratur? Quanquam a nobis opitulante Domino (et ipse adjuvet in subsequentibus) omnia liquidius computata, et sextam sæculi ætatem approbarent, et in sexta ætate natum Christum de virgine testabuntur. Equidem ista quæ dico, meum est comprobare, vestrum autem est ut respondeatis.

4. Ubi ista legistis, quæ malitiose confingitis? An forte ex illa opinione hoc dicitis, quæ in Psalmo præscribitur, ubi ait: *Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies una* (Psalm. lxxxix, 4): ut sicut sex diebus factus a Deo mundus præscribitur, ita quasi sex ætates in annis sex millibus distinguuntur? Absit. Dicimus quidem sine errore, quod adinstar sex illorum dierum sex quoque ætates sæculi distinguantur; sed non dicimus, ut ipsæ sex ætates in sex millibus annis determinentur, id est, ut unaquæque ætas millenario annorum tramite dirimatur. At vero nunquid in hoc prophetico testimonio aut de ætatum distinctivæ aliquid memoratur, aut quidquam de nativitate Christi prædicatur? Dictum est enim, *mille anni ante oculos tuos, tanquam dies una*: quia quantumlibet huic vite longum tempus optetur, et in quantalibet annorum prolixitate vivatur, mille anni ante oculos ejus, qui non moritur, tanquam præteriens dies una putatur, et ideo quasi pro nihilo ducitur. Quanquam etiam et secundum numerum sex dierum sex millibus annis secundum istud a quibusdam stare credatur. Quod tamen et hoc ipsum si ita esset, aut etiam si unaquæque millenis annis determinata fuisset, discipuli de fine sæculi Dominum non quæsisset. Scientes videlicet sæculi finem certa annorum supputatione colligere, ac per hoc quod supputatis annis ab initio mundi possent scire, nequaquam hoc a Domino conarentur addiscere: certum videlicet apud se habentes experimento retro actarum ætatum, quod unaquæque ætas per millenos annos decurreret. Quod etiam et beatus Augustinus exsequens dicit (*Enarrat. in psalm. lxxxix, num. 5*): «Ausi sunt, inquit, homines præsumere scientiam temporum, quod scire cupientibus discipulis Dominus ait: *Non est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate* (Act. I, 7). Et definierunt hoc sæculum sex annorum millibus tanquam sex diebus posse finire. Nec attenderunt quod dictum est, *tanquam dies una quæ præterit*: non enim quando dictum est, soli mille anni præterierant.»

5. Tali igitur ratione prædictæ opinionis evacuato objectu, quid, inquam, præjudicium hujus testimonii mentio nativitatis Dominicæ sacramento, quod dicitur: *Mille anni ante oculos tuos tanquam dies una* (Psalm. lxxxix, 4)? Nunquid mille anni ideo hic dicti intelligendisunt, ut in his aliquid noscere de nativitate Christi tempore percogamus? Nunquam enim quisquam illud nobis videtur) morosus in dijudicandis vocibus singulis. Quare non placet? Quia postea eos dicit Julianus inermes: sed non animadvertit vir doctus ideo eos inermes appellasse, quia nullis armis Scripturarum muniti ista obijciunt.

divino librorum * canone insinuaturn reperiet, ut a conditione sæculi per annorum computationem adhibitam tempus nativitatis Christi perpendat. Legimus siquidem in Daniele (ix, 24 seq.), ubi angelus septuaginta hebdomadibus evolutis, definita annorum supputatione nasciturum et passurum Christum prædixit. Sed ipse qui futurum tempus usque ad Christum annorum supputatione colligere voluit, præteritam annorum summam a mundi principio attendere non curavit. Quippe quos aut necesarios incarnationi Dominicæ non prævidit, aut si necesarios credidit, multo amplius eos necessario silentio prætermisit. Hic ergo Daniel propheta numerum annorum divina revelatione intelligens, non solum scripsit Christum esse venturum, quod et prophete cæteri prædixerunt; sed et quo tempore venturus esset aperuit, et reges per ordinem digressit, et annos enumerando monstravit, et cætera signa manifestiora prædixit. Quæ cum ita sint, noluit annos illos a principio mundi usque ad adventum Christi colligere, quos observandos pro huiusmodi questione, neque in divinis litteris legerat, neque in exemplis Patrum præcedentium sciebat. Futura ergo de Christo annorum curricula docuit, quæ utique plus cæteris altius intellexit. Sic enim ipse dicit : *Pertransibunt pluri mi, et multiplex erit scientia* (Dan. xii, 5). Multiplex ergo in isto fuit scientia, qui apostolicis quodammodo jam regulis serviens, obliviscens ea quæ retro sunt, extensus autem et sequens ea quæ ante se erant, in agnoscenda Christi filii Dei nativitate, non præteritas annorum calculationes attendit, sed futurorum supputationes apertissime declaravit. Hac ergo supputatione prophetica, et fides nostra juvatur, et perfidia vestra destruitur. Quæ suo in loco disposita, omnem caliginem erroris vestri, aut illustrabit ut veniatis ad vitam, aut confutabit ut discedatis in tartara.

6. Nunc igitur, ne error vester, quod absit, Christianam militiam in quocunque inficiat, hoc primum scire omnibus convenit, quia nihil tale aut in lege, aut in prophetis prædictum est, ut supputatis a mundi principio annis, adventus dignoscatur Dominicæ incarnationis. Quamquam plerisque locis, sive in lege, sive etiam in prophetis, ubi nasciturus Christus prædicatur, semper in diebus novissimis adventus ejus primi præsentia promittitur, quod utique apud nos pro sexta sæculi ætate accipitur. Quæ sex ætates non annorum æqua supputatione colliguntur, sed generationem disposito ordine dignoscende sunt: sicut tres ætates quæ computatas in Matthæi Evangelio invenimus, quas utique non decursione annorum, sed generationum enumeratione determinatas agnoscimus (Matth. i, 2 seq.). Quarum etiam ætatum distinctio singularum in tertio hujus operis libro, et digesta monstrabitur, et perfecta suis lineis agnosceatur. Non ergo computati anni a principio mundi per legem aut prophetas Christum nasciturum promittunt, sed testimonia

* Ita melius collectores Bibliothecæ Patrum quam quisquis ille, in divino librorum, etc.

evidentiora idipsum futurum esse portantur, quod jam apud nos præteritum celebratur. Relinquamus ergo et nos paulisper supputationes, quibus patriarchæ et prophete ipsi pro dignoscentia nativitatis Christi non usi sunt, et testimoniis ipsis tantum utamur, quibus ea quæ a vobis futura adhuc esse creduntur, jam transacta monstrentur, et a primi adventus Christi tempore jam ex toto completa sunt, ideoque jam expectanda non sunt, quia jam utique transierunt. Nec enim nunc mihi necesse est de nativitate Christi, morte et resurrectione ejus testimoniorum munimenta colligere divinatorum, quod jam a multis copiose et sufficienter est factitatum; sed illa solum excerpere, et hæc ipsa prælibare, quæ pössint iudiciis manifestis ostendere Christum Dei Filium jam in carne venisse.

7. Primum ergo signa ipsa temporum nativitatis Christi exquiram, et utrum tam pacifica fuerint, sicuti sunt a prophetis prædicta, digesto ordine prosequar. Diebus enim nativitatis ejus, sicut propheta David dicit, *Orietur in diebus ejus justitia et multitudo pacis* (Psal. lxxi, 7). Michæas quoque similiter et nominis et temporis nativitatis ejus pacem insinuans, dicit, *Et tu Bethlehem Ephrata, nunquid parvulus es in millibus Juda? Ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis. Propter hoc dabit eos usque ad tempus, in quo parturiens pariet. Reliquiæ fratrum ejus convertentur ad filios Israel, et stabit, et pascet in fortitudine Domini in sublimitate nominis Dei sui. Et convertentur quia tunc magnificabitur usque ad terminos terræ, et erit ista pax nominis ejus* (Mich. v, 2 seq.). Dicitur et pax temporis nativitatis illius. Etenim quam pacifica eadem tempora fuerint, sic idem propheta paulo superius evidenter exponit, ubi eo tempore, quo nasci eum oportuit, cessatura omnia bella prædixit. Ait enim : *In novissimo dierum erit mons domus Domini præparatus in vertice montium, sublimis super colles, et fluent ad eum omnes populi, et properabunt gentes multæ, et dicent : Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos in viis suis, et ibimus in viis ejus, quia de Sion egredietur lex, et verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit inter populos multos, et corripiet gentes fortes usque in longinquum : et conscindent gladios suos in vomeres, et hastas suas in ligones. Non sumet gens adversus gentem gladios, et non discent ultra bellare* (Mich. iv, 1 seq.). Isaïas quoque ea ipsa indicia de temporibus nativitatis Christi insinuans dicit : *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent : Venite, et ascendamus in montem [Al., ad montem] Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit gentes, et arguet populi in quibus legitur : Nunquam enim et nusquam,*

pulos multos usque in longinquum, et conflabunt gladios suos in vomeres, et lancens suas in falces. Non levabit gens contra gentem gladium, nec excercebuntur ultra ad prælium (Isai. 11, 2 seq.).

8. Jam ne videtis horum trium prophetarum oracula ita in omnibus concordantia, quasi unius hominis ore sicut prolata? Etenim pax nulla sentitur, quandiu bella moventur. Detractis igitur bellis, quid restat nisi abundantia pacis? Quod ergo David dicit: *Orietur in diebus ejus justitia, et multitudo pacis*, hoc Isaias et Michæas de bellis cessaturis in diebus ejus dixerunt: *Non levabit gens contra gentem gladium*. Cessantibus enim bellis in toto orbe terrarum, Christus pax nostra oboritur. Quod ut veraciter agnoscatis, veteres, si placet, singularum gentium revolventes perlustrate historias, et invenietis usque ad vigesimum octavum annum Cæsaris Augusti, cujus quadragesimo primo anno Christus natus est in Judæa, in toto orbe terrarum fuisse discordiam, et singulas nationes contra vicinas gentes arsisse studio præliandi, ita ut caderent et cæderentur. Orto autem Domino salvatore, quando sub præside Syriæ Cyrino prima est in orbe terrarum facta descriptio (Luc. 11, 2), et Evangelicæ doctrinæ pax Romano imperio præparata, tunc omnia cessaverunt bella, et nequaquam per oppida et vicos exercitabantur ad prælia, sed ad agrorum cultum, militibus tantum legionibusque Romanis contra barbaras nationes bellandi studio delegato: quando completus est angelorum ille concentus: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 11, 14). Hoc enim modo in diebus ejus orta est justitia, et multitudo pacis. Ecce signa temporum nativitatis Christi, sicut pacifica a prophetis futura prædicta sunt, ita et a nobis pacifica quidem, sed jam transacta noscuntur. Jam ergo impleta sunt: nec enim adhuc ulla tempora pacifica futura credenda sunt, cum sæculum istud bellorum potius quam pacis fine claudatur, dicente Domino ad discipulos (quando enim petiverunt ab eo signum de consummatione sæculi, sic eis respondit): *Consurget gens in gentem, et regnum in regnum* (Matth. xxiv, 7), et cetera quæ sequuntur.

9. Quia igitur præmissimus de pacificorum temporum signis, nunc iterum dicamus de diebus novissimis, in quibus occursurus prædictus est adventus Domini salvatoris. Ecce a duobus his prophetis Michæa et Isaia pacifica nativitatis Christi prædicta sunt tempora; sed utrique dixerunt, in novissimis diebus ea esse futura. Car, inquam, ea ipsa signa temporis primi adventus Christi in diebus novissimis futura esse portendunt, nec tamen in annis a principio mundi computatis tantæ rei sacramentum aperire moliti sunt, nisi, ut ego pro tenuitate sensus mei existimo, melius illis visum fuisset, dies ipsos novissimos in defectu Israelitici regni debere intelligi, quando dux et princeps de stirpe Juda defecit, quam in annorum opinione constitui? Si enim dixissent, verbi gratia, a principio mundi usque ad adventum Christi erunt anni tanti, non satis videretur ibi

aliquid novissimum arbitrari, cum adhuc plures restarent anni, videlicet, usque in finem mundi. At vero quia dixerunt ea ipsa quæ de Christo prædixerant in diebus novissimis esse complenda, novissimos dies illos credo intellexerunt, qui in illo regno, deficientibus principibus de stirpe Juda, novissimi adprobatii sunt, quando in illo populo prius Herodes alienigena successit in regnum, cujus tempore Christus in Judæa natus cognoscitur.

10. Quanquam et aliter dies dicti novissimi pro sexta ætate, quæ omni homini postrema est, intelligantur. Dies ergo istos dixerunt novissimos, sed pacificos, in quibus Christum nasci oportuit, quos et Michæas prædixit, et Isaias nihilominus nuntiavit, ne secundum errorem vestrum adhuc exspectarentur futuri. Sic signum eorundem dierum Jacob patriarcha aperuit, quando vocans ad se filios suos, dies ipsos similiter novissimos appellavit, et dixit: *Congregamini, ut annuntiem quæ ventura sunt vobis diebus novissimis. Congregamini et audite, filii Jacob, audite Israel patrem vestrum* (Gen. xlix, 1, 2). Ubi etiam ad Judam, de cujus semine ortus est Christus, sic dicit: *Non deficiet princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat, cui repositum est, et ipse erit expectatio gentium* (Ibid., 10). Ecce manifestum est, et claret, quod jam transacti, et necdum adhuc futuri intelligantur dies isti novissimi, quando ista exprimuntur [Al. ita exprimitur] ut dicatur: *Non deficiet princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat cui repositum est*. Ecce manifestum signum novissimorum dierum, in quo cessantibus principibus vel ducibus de stirpe Juda, rex Herodes succedit alienigena, in cujus tempore Christus natus est in Judæa. Tres, inquam, viri isti divino spiritu pleni, quasi uno ore locuti dies illos novissimos prædixerunt, in quibus magnum hoc complendum cernebant in spiritu sacramentum.

11. Ecce duo signa monstravimus, quibus et pacifica tempora, et dies novissimos in tempore nativitatis Christi procurrisse ostendimus, quasi pacem ortam in diebus novissimis diceremus. Nunc tertio loco sequitur, ut dicamus de testimonio præcursoris, quo vox præconis adventum prodidit judicis. Sic enim Malachias postremus pene propheta Israelitici populi non solum nativitatis Christi, sed et præcursoris ejus signum manifeste prædixit. Ait enim: *Ecce mittam angelum meum, et prospiciet viam ante faciem tuam, et subito veniet in templum suum Dominus, quem vos queritis, et angelus testamenti, quem vos vultis* (Malach. iii, 1). Quod testimonium vos siquidem de Elia accipitis dictum, nos de Joanne credimus prophetatum, et dicente et interpretante hoc ipsum Christo Domino et magistro nostro, ubi hoc de præcursore Joanne volens intelligi, dixit: *Iste est de quo scriptum est: Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam* (Matth. 11, 10). Sic enim nativitatis Christi adventum sex mensibus præcurrens Joannes advenit, et digito ipsum Dominum in carne positum demonstravit dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit*

peccatum mundi (Joan. 1, 29). Perhibuit quippe testimonium præcursor Domino suo, et vox Verbo: sed testimonium habens in aqua, Salvatoris adesse manifestam docuit in carne præsentiam. Hujus quippe figuram tenuit Iras ille Odollamitis, quem in Genesi [xxxviii, 12] legimus cum Juda ad tendendas oves in Thamam venisse. Etenim Judas hic Christum ipsum significat, quia et carnem Christi de stirpe Juda credimus propagatam. Pastor autem ejus nominis Iras Odollamitis Joannem insinuat. Odollami enim interpretatur testimonium in aqua. Cum hoc plane testimonio Dominus venit, habens quidem testimonium majus Joanne, sed tamen propter oves infirmas hoc testimonio est usus in aqua. Nam et ipse Iras, quod nomen illius pastoris fuit, interpretatur iratris mei visio. Vidit enim omnino fratrem suum Joannes, fratrem suum utique Christum secundum semen Abraham, quando cum salutavit ex utero (Luc. 1, 41), agnovit perfectius ex columba. Et ideo tanquam Odollamites verum testimonium perhibuit in aqua (Joan. 1, 32, 33).

12. Ecce diximus per Jude personam significatum tunc esse Christum, et per Iram Odollamitem significatam fuisse personam Joannis: quæ duarum significatio personarum hujus quoque Malachiae prophetae vaticinio declaratur, quod de Christo et Joanne prophetatum exsequitur. *Ecce, inquit, mittam angelum meum, et prospiciet viam ante faciem tuam, et subito veniet in templum suum Dominus, quem vos queritis, et angelus testamenti, quem vos vultis* (Malach., ubi sup.). Jam hic prospicite, si potestis, quomodo subito in templum suum venturus esse dicatur, si adventus ejus definita a primordiis mundi annorum supputatione colligitur. Non enim subito venit, quod definitis annis occurrit. Quod autem hoc testimonium de Elia propheta dictum existimatis, necnon et quia hoc quod sequitur: *Veniet ad templum suum dominator, quem vos queritis, ad Christum utique vestrum referitis, quem in ultimo tempore venturum esse putatis, satis miror quomodo vos rerum exitus non doceat veritatem. In quali enim templo suo veniet dominator, quod utique ad fundamenta usque destructum est? Aut si ab alio exstruendum est antequam Christus adveniat, quid Christus vester amplius facturus est, si ab alio restituta fuerint omnia? Si enim, ut vos vultis, Eliam in hoc loco accipitis, ubi angelum tantummodo pronuntiatum auditis, cur in loco ubi Idem propheta tempus ipsum primi adventus Christi præcinit, nomen ipsius angeli non expressit, et Eliae nomen ibi abscondit? Qui enim in fine prophetiae suae nomen Eliae ob causam finis sæculi expressit, illic ubi tantummodo angelum nominavit, Eliae nomen cur taceretur, non fuit. Nam hic utique ubi Eliam ante finem mundi venturum esse prædixit, sic ait: *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, Thebitem, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis, ut convertat corda patrum ad filios, et corda filiorum ad patres eorum* (Malach. iv, 5, 6). Ante enim adventum judicii mittet Dominus Eliam*

ad convertendum cor filiorum ad cor patriarcharum et prophetarum, ut credat posteritas eorum in Domino Jesu Christo, quem et patriarchæ et prophetae vaticinantes expectaverunt. Nam si hactenus Judæi recte credunt, ob quam causam per Eliam eos converti in novissimo propheta testatur? Nec enim possunt nunc intelligere Salvatorem quem audiunt, nisi in finem mundi, dum fuerit consummatio sæculorum. Pronuntiat enim hoc Dominus per Isaiam prophetam dicens: *Audite audientes, et nolite intelligere, et videte visionem, et nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, et aures aggrava et oculos, ne forte videant oculis suis, et auribus suis audiant, et corde suo intelligant, et convertantur, et sanem illos. Et dixit propheta: Usquequo Domine? Et dixit Dominus: Donec desolentur civitates absque habitatore, et domus sine homine, et terra relinquatur deserta. Et longe faciet Dominus homines. Tunc convertetur, et erit in ostensione sicut terebinthus, et sicut quercus, quæ expandit ramos suos; semen sanctum erit quod steterit in eo* (Isai. vi, 9 seq.). Jam ergo cognoscite tempus hoc cæcitatæ vestræ usque in finem mundi præcurrere, in quo non agnoscitis Salvatorem. Et nisi ante adventum Eliae in Christum credatis, in hac omnes, antequam Idem veniat, cæcitate peribitis. Et si forte aliqui ex semine vestro Elia veniente salvandi sunt, vos tamen qui nunc estis ante ejus adventum, et debito mortis concludemini luctu, et perpetuo post mortem interibitis supplicio tormentorum.

13. Sequitur quartum et verissimum nativitatæ Christi indicium, quo commendatur vocatio gentium, per quam olim ita Christus probatur natus, ut ipse esse expectatio gentium commendetur. Etenim post natum Christum primitiæ statim gentium Domino consecratæ sunt: quod dilucide satis in illis Magorum ab Oriente venientium mysticis muneribus declaratur (Matth. 11, 1 seq.). Sic quippe et hoc fuerat prophetatum: *Reges Tharsis et insulæ munera offerent; reges Arabum et Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes servient ei. Et benedicentur in eo omnes tribus terræ: omnes gentes magnificabunt eum* (Psal. lxxi, 10, 11, 17). Quod quia jam in Christo nostro impletum esse videtis, non erit fortasse necessarium, ut plurima ex hoc testimonia proponantur vobis. Nam olim natus Christus, statim a Deo patre gentes in possessionem accepit: quod et David longe prædixit ante, ubi ait in persona ejusdem Christi: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (Psal. 117, 8). Quod manifestissimum signum crediturarium gentium sic Isaias exsequitur. *Iste, inquit, asperget gentes multas, et super ipsum continebunt reges os suum* (Isai. lv, 15). Item ipse idipsum de Christo exsequens dicit: *Ecce testem populi dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus* (Isai. lv, 4). Idem adhuc propheta persequitur dicens: *Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, et viderunt omnes*

finis terræ salutare Dei nostri (Isai. LII, 10). Si ergo Christus adhuc non venit, ut dicitis, quomodo cum reuelatum in conspectu gentium jam videtis? Nam et David dicit: *Notum fecit Dominus salutare suum, ante conspectum gentium reuelavit iustitiam suam* (Psal. XCII, 2). In eo enim quod una est in Christo gentibus universis conventio, nosse debetis jam illud esse impletum, quod prophetali vaticinatum est oraculo. *In conveniendo, inquit, populos in unum, et reges ut serviant Domino* (Psal. CI, 25). Quomodo ergo jam omnes reges terræ et populi obediunt ei, si ejus nativitas non præcessit, si ejus occasionem credendi hæc ipsa ejus nativitas gloriosa non præbuit? Scriptum est enim: *Qui exsurgit regere gentes, in eo gentes sperabunt* (Isai. II, 10, sec. Apost. ad Rom. xv, 12). Ergo ante nascendo vel apparendo exsurrexit in mundum, et sic in eo gentes sperare cœperunt. Quod etiam adhuc idem propheta exsequitur, *Radix, inquit, Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum* (Isai. XI, 10). Ecce jam sepulcrum ejus gloriosum habetur, et nativitati ejus non creditur.

14. Sequitur dehinc quintum manifestum per omnia signum, quo dominatio ejus in toto mundo porrigitur. Sic enim et hoc ipsum per David fuerat prophetatum. *Dominabitur, inquit, a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad terminos orbis terræ* (Psal. LXXI, 8). Quod testimonium nulli regum in illo populo congruere probatur: notum est enim quibus terminis fuerit regnum illud conclusum. Sed hoc in Christo videmus fuisse completum, cujus ab ortu solis usque ad occasum magnum nomen a gentibus adoratur, cum non solum in Judæa tantum, sed in toto sæculo jam cultus adorationis ejus extenditur. Prædixerat quippe et hoc Sophonias propheta, quando tempus hoc Christianæ religionis in spiritu prævidens dicebat: *Adorabit, inquit, eum rix de loco suo, omnes insule gentium* (Soph. II, 11). Et paulo post: *Transvertam in populos linguam et progenies, ut invocent omnes nomen Domini, et serviant ei sub jugo uno* (Soph. III, 9). Sed hic forte aliquis impudenter contraire videtur et dicere necdum adhuc omnes gentes in Christo credidisse. Cui facile respondetur: Quia etsi in quibusdam locis increduli adhuc populi habeantur, dominatum tamen Christi in hoc penitus non effugiunt, cum a talibus principibus premuntur, in quorum cordibus jam per fidem Christus ipse habitare dignoscitur. Nec enim puto aliquam remansisse gentem quæ Christi nomen ignoret. Et quamquam non habuerit prædicatorem, tamen ex vicinis nationibus opinionem fidei non potest ignorare. Hac igitur reddita ratione, peto ut respondeatis, in quo angulo terræ nasciturus ille, quem adhuc expectatis, poterit dominari, cum Christus noster totum orbem sua dominatione repleverit, in tantum ut etiam ipsa demonia ei subjecta sint, quæ carere videntur præsentia corporali? Sed quid jam moror? Si Christum, inquam, adhuc natum esse non creditis, colligite ex quatuor

aliis signis sequentibus, id est, ex confusione vestræ fortitudinis, ex pœna ipsa quæ post mortem et resurrectionem Christi accidit vobis, ex perditio regno et sacerdotio, et sacrificio reprobato.

15. De confusione etenim vestra, qua post mortem et resurrectionem Christi poteratis confundi, sic Isaias propheta prædixit: *Non modo, inquit, confundetur Jacob, nec modo vultus ejus erubescet; sed cum viderit filios suos, opera manuum mearum in medio sui sanctificantes nomen meum* (Isai. XXIX, 25). Videte tempus, signate mysterium, in quo Jacob modo confundetur, qui antea interim non confunditur. Jam ergo post adventum Christi ipsi dies decurrunt, in quibus confusione gravi patres vestri compressi sunt, quando filios suos, id est, apostolos et apostolicos viros, qui fuerunt de genere Judæorum, viderunt in medio nationum Domini operari virtutes, et Christi nomen in gentibus prædicare. Neque enim ante adventum Christi de hac gentium credulitate confessio accidit Israel, sed postquam Christus apparuit in carne, et prædicantibus apostolis gentium multitudo in Dei Filium credidit, tunc Israel confusus et obcecatus obstupuit. Atque utinam ista confusio salutis vobis esset occasio, et non potius dolor, quo intra vosmetipsos frendetis, cum Christi regnum dilatari sic cernitis.

16. Restat nunc ut dicamus de pœna quæ post mortem et resurrectionem Christi accidit vobis pro eo quod ipsum crucis patibulo affixistis. Sic enim ex hoc per Oseam prophetam ipse Dominus clamat: *Væ, inquit, eis, quoniam recesserunt a me: vastabuntur, quia prævaricati sunt in me. Ego redemi eos, et ipsi locuti sunt contra me mendacium* (Oseæ VII, 13). Ubi postmodum sic subjungitur: *Abjecit eos Deus meus, quia non audierunt eum: et erunt vagi in nationibus*. (Oseæ IX, 17). Hoc quippe et Isaias manifeste exsequitur. Postquam enim dixerat de Christo: *Tanquam oris ad occisionem ductus est, subjecit statim: Propter scelus populi mei percussui eum, et dabo impios pro sepultura ejus, et divites pro morte ejus* (Isai. LIII, 8, 9). Jeremias quoque dicit: *Ascendite muros ejus, et dissipate: auferite propagines ejus, quia non sunt Domini. Prævaricatione enim prævaricata est in medio domus Juda, ait Dominus: negaverunt me, et dixerunt: Non est ipse* (Jer. V, 10). Ecce, videte oris vestri blasphemiam, quam longe sit ante prædicata. Hanc ipsam enim agitis causam, qua dicitis necdum adhuc venisse Christum; expectantes videlicet alium, utique Antichristum. Quod etiam et psalmista ex persona Christi exsequitur dicens: *Tu autem, Domine, misereere mei, et resuscita me, ut reddam illis* (Psal. XI, 11). Quis hoc jam neget, qui Judæos post mortem resurrectionemque Christi de sedibus suis bellica strage et excidio funditus eradicatos videt? Occisus enim ab eis, resurrexit in gloriam, et reddidit eis interim temporalem disciplinam.

17. Sequitur post hæc ut dicamus de regno, sacerdotio et sacrificio Judæorum, quod liquide tunc cessavit, cum Sanctus sanctorum Christus noster in mundo apparuit. Quæ licet in Danielis prophetia evi-

dentibus indiciis sint expressa, quæ suo erunt ordine collocanda, nec ista tamen prætermittenda sunt, quæ in præsentia occurrunt. Transeundum ergo est ad ipsam manifestationem temporum, qua sacrificium secundum Aaron cessare oportuit, et sacrificium Christi secundum ordinem Melchisedech incipere celebrari. De his enim diebus, de perditio scilicet regno et sacerdotio Judæorum sic ab Osea propheta prædicatur: *Diebus, inquit, multis sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus (Osea III, 4).* Quod totum quis non videat eo modo, ut est a propheta prædictum, ipsis quoque rerum effectibus jam in volui esse completum? Quod etiam in libro Regum manifeste prophetatum colligitur. Sic enim scriptum est: *Venit vir Dei ad Heli, et ait ad eum: Ecce dies venient, et exterminabo semen tuum, et semen patris tui, et non erit tibi senior in domo mea omnibus diebus. Et virum exterminabo tibi ab altari meo, ut deficiant oculi ejus, et deficiat anima ejus (I Reg. II, 27, 31 seq.).* Ecce dies qui prænuntiati sunt, jam venerunt, nullusque sacerdos est secundum ordinem Aaron. Et quicumque ex ejus genere est homo, cum videt sacrificium Christianorum toto orbe pollere, sibi autem honorem illum magnum subtractum fuisse, deficiunt oculi tabe mæroris et prelo amaritudinis (S. Aug., lib. XVII de Civ. Dei, cap. 5). De hac igitur reprobatione veteris sacrificii Malachias quoque clarum indicium ostendens fidei Christianæ, et reprobationis vestræ, sic dicit: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum; et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio manda: quia magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus (Malach. I, 10, 11).* Jam ergo manifestum est, quod ex tunc veteris sacrificii reprobatio facta fuerit, ex quo magnum nomen Christi in gentibus esse cepit. Quæ omnia etiam si surdis auribus et mentibus transeat, res ipse præsto sunt; vestris quoque oculis, vobis etiam nolentibus ingeruntur, quæ vos docent pariter et convincunt, præteritum iam nos credere debere, quod futurum videmini sperare.

18. Restant nunc signa duorum patriarcharum mystica in benedictionibus filiorum prolata, et finalis illa Danielis prophetia de finito hebdomadarum fine conclusa, quæ ita tempus nativitatis Christi transactum esse insinuant (Dan. IX), ut in nullo eis contraire possit humana astutia. Jam ergo si carnem Christi in Abraham semine quaerimus, benedictiones ipsas mysticas in ejus semine requiramus. Isaac enim filius Abraham Jacob filium benedicens, ait: *Det tibi de rore cæli, et de pinguedine terræ multitudinem frumenti et vini. Et serviant tibi gentes, et adorent te principes, et esto dominus fratris tui, adorabunt te filii patris tui (Gen. XXXII, 28, 29).* Benedictio ista Jacob prædictio Christi est: in omnibus gentibus hoc sit, hoc agitur. Ei enim serviunt gentes, ipsum adorant

A reges: ipsum quippe adorant filii patris ejus, hoc est, filii Abraham secundum fidem, quia et ipse Christus filius est Abraham secundum carnem (Aug., lib. XVI de Civ. Dei, cap. 37). Ecce benedictus Jacob benedictione hac mystica patris sui, ipse quoque natus de se Judam filium benedixit, de cujus tribu secundum carnem Christus descendit ex semine David. Juda, inquit, *te laudabunt fratres tui: manus tuæ super dorsa inimicorum tuorum: adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda, de germinatione filius meus, ascendisti recumbens, dormisti ut leo, et ut catulus leonis: quis suscitabit eum? Non deerit princeps ex Juda, et dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium. Alligans ad vineam pullum suum, et cilicio pullum asinæ. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ amictum suum (Gen. XLIX, 8 seq.).* Hæc omnia dijudicate et advertite, si non in Christo jam evidentissima luce completa sunt. Si non laudent eum fratres ejus apostoli, et omnes cohæredes ejus, non suam gloriam quaerentes, sed ipsius. Si non sunt manus ejus super dorsa inimicorum suorum; si non deprimuntur atque curvantur ad terram, crescentibus populis Christianis, quicumque illi adhuc adversantur: quod hucusque nunc agitur. Si non eum adoraverunt filii Jacob in reliquiis, quæ per electionem gratiæ factæ sunt: si non ipse est catulus leonis, qui nascendo parvulus factus est: si non ascendit in crucem recumbens, cum inclinato capite reddidit spiritum. Si non dormivit ut leo, quia in ipsa morte non est victus, sed vicit. Si non ille eum suscitavit a mortuis, quem nemo hominum vidit, nec videre potest (Joan. I, 18; I Tim. VI, 16). In eo enim quod dictum est, *quis suscitavit eum?* satis expressa est tanquam ignoti significatio (Ex eod. Aug., lib. XII contra Faust., cap. 42).

19. Hæc omnia si dicatis. quod futuris adhuc temporibus fient, et necdum facta sint, videte quomodo subsequens sermo propheticus omnem hanc erroneam suspicionem vestram dissolvat, atque mendacem convincat. Sequitur enim: *Non deficiet princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium.* Hæc omnia de quo deberent tempore accipi, specialiter propheticus sermo descripsit, prævidens, credo, in spiritu patriarcha ille has erroris vestri nebulas et propositiones ineptas, quibus dicere possetis, sicut et dicitis, quia adhuc sperandus nobis est Christus, et non est adhuc, qui erit expectatio gentium, natus: ideo speciale ob hoc et evidens tempus prædixit, quo eum oporteret nasci, id est, ut quando defecisset princeps de Juda, tunc agnosceretur Christi nativitas gloriosa. Sic enim dicit: *Non deficiet princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat, qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium.* Christus tunc jam venit, quando dux et princeps de Juda defecit. Recurrite ergo ad fideles vestras historias, et probabitur nunquam illi populo ducem aut principem de Juda defuisse, donec perveniretur ad alienigenam

regem, cujus tempore natus est Christus ex virgine. A

20. Sed ne forte fabulose et non veraciter ista prosequi videar, etiam duces ipsos ac principes per ordinem digeram, ut liquido clareat, utrum a femoribus Judæ usquam generationis ejus successio claudicaverit; an aliquando offenderit in principum serie, antequam tempus nativitatis Dominicæ adveniret. Etenim ut retroacta præteream, ex illo tantum tempore hos ipsos computare incipiam, ex quo a Cyri tempore reversus populus in Judæam templum edificare cepit, usque ad nativitatem Christi. Hoc enim ordine Eusebius eos huic populo præfuisse præscribit (*De Demonstratione Evang. lib. viii, demonstr. 2*): « Primus, inquit, post Danielis prophetiam, postquam de Babylone reversus est populus, præfuit Jesus Josedech, et Zorobabel filius Salathiel. Post quos Joachin filius Jesu in pontificatu successit, cui Heli, huic Joiada, deinde Joannes, postea Jadas, post quem Aonias. Deinde præfuit Judæis pontifex Eleazarus, post quem alter Aonias, deinde Simon, cui successit in pontificatu Aonias: deinde Judas Machabeus, cui successit frater Jonathan, post quem Simon frater utriusque successit, deinde Joannes, post quem Aristobulus. Huic successit Alexander, qui rex pariter et pontifex fuit. Post hunc Alexandra uxor ejus cum filiis Hircano et Aristobulo præfuit populo, quo tempore Heroles patris Antipatris Ascalonitæ, et matris Cypridis Arabicæ filius, interfecto Hircano, regnum Judæorum senatuconsulto accepit, et primus ipse alienigena Judæis præfuit, in cujus tempore Christus in Judæa natus agnoscitur. quando et hæc ipsa ejus gloriosa nativitas pastoribus Hebræorum voce angelica indicatur. »

21. Ecce jam prophetiam Jacob impletam esse prænoscentis, et quid in tanta manifestatione rerum respondeatis invenire penitus non potestis. An forte adhuc in impudicæ frontis pertinacia perdurantes, illud obijcitis, quod parentes vestri solent mentientes proponere, esse hodie nescio quem regem ex genere Judæ, qui in extremis Orientis partibus videatur regnum tenere? Nec attendunt mente cæcati, simulationis suæ mendacium in hoc quam maxime detegi, quia jam sicut nullum altare, nullum sacrificium, ita nullus pontifex, nullus sacerdos remansit Judæis. Neque enim mendax esse potest Oseas propheta qui dicit: *Sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus (Oseæ iii, 4)*. Quæ omnia quis non videat nunc in vobis esse completa? Jam vero si in Daniele propheta locum illum inspicias, quem commemoravit Dominus per angelum suum, dicens: *Cum videris abominationem vastationis stantem in loco sancto, qui legit intelligit (Dan. ix, 27)*. Et ideo si supputatis etiam hebdomadarum temporibus ille numerus pertractetur, non solum Christus, sed etiam tempus reperietur, quo eum oportuit venire ad passionem: quanquam et sine computatione annorum manifestis rerum effe-

ctibus declararetur. Etenim ut de numero ipso hebdomadarum modo interim taceam, prius per revelationes regnum secundum ipsius Danielis prophetiam adventum nativitatis Christi convincam. Dissolvens enim somnium quod rex Nabuchodonosor viderat de statua illa, sic ait: *Caput aureum tu es, rex (Ibid. ii, 38, 39 seq.)*, per quod ostenditur regnum primum Babylonium auro pretiosissimo comparatum. *Et post hæc consurget regnum aliud minus te*, Medorum videlicet et Persarum, quod argenti habet similitudinem. *Et regnum tertium aliud æneum, quod imperavit universæ terræ*, Alexandrum significat, et regnum Macedonum, successorumque Alexandri. Regnum autem quartum, quod perspicue pertinet ad Romanos, ferreum est, quod comminuit, et domat omnia; sed pedes ejus et digiti ex parte ferrei, ex parte sunt fictiles; quod hoc tempore manifestissime comprobatur. Sicut enim in principio nihil Romano imperio fortius et durius fuit, ita in fine rerum nihil imbecillius, quando et in bellis civilibus, et adversus diversas nationes aliarum gentium barbarorumque videtur indigere auxilio. Videte jam quid propheta iste dicat: *In fine autem horum omnium regnorum, auri, argenti, æris, et ferri, nascitabitur, inquit, Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, et regnum ejus populo alteri non tradetur. Commineat et consummet universa regna hæc, et ipsum stabit in æternum*; Christi utique regnum, quod Octavianus imperatoris tempore mundo est declaratum, et sine fine utique erit æternum.

22. Quod tamen ne cui dubium videatur, etiam numero annorum per septuaginta hebdomadas supputatio exprimitur. Sed jam videte, quia numerus ipse in annis hebdomadarum, quem Daniel intellexit usque ad Christum, non de principio mundi assumitur, sed a tempore suo usque ad Christi nativitatem porrigitur; quod frustra utique diceretur, si jam alicubi in Scripturis fuisset ante prædictum, scilicet, ut supputatis ab initio mundi usque ad Christum evidens nativitatis ejus notio proderetur. Quid enim necessarium esset, ut futura usque ad Christum tempora supputatis annis prophetia Danielis exprimeret, si hoc evidens locus Scripturæ, sumptis a principio mundi annorum supputationibus, aperiret? Dicite ergo mihi cur retroacta tempora annorum calculationibus non quæsitæ sunt, quando hæc et angelus futura prædixit, et Daniel evidentissime intellexit? Videte jam et advertite, quia unum idemque tempus de Christi nativitate verissimis indiciis, quod Jacob patriarcha per successiones ducum et principum de femoribus Judæ prædixit, hoc etiam Daniel propheta evidentissimis annorum supputationibus approbavit. Et usque eo ubi Jacob de Christo prophetiam extendit, usque eo Daniel et prophetiam et numerum declaravit. Tanta enim evidentiâ Jacob patriarchæ benedictio illa prophetica cum hæc annorum supputatione in Daniele concordat, ut etiam cum ipsis historiis gentium nullam habeant disse-

nantiam; tantum ut diligenter quisque attendat, quis cui inter patriarchas et reges sæculi cœvus appareat.

23. Nam manifestus est Nini ætate Abraham generatum. Quando enim Ninus super Assyria regnans quadragesimum tertium sui imperii habebat annum; tunc Abraham natus ostenditur. Similiter Jacob Inachi fuisse temporibus invenitur, quem primum Argis regnasse aiunt. Moses autem quia auctor huius prophetiæ ostenditur, qua dixisse Jacob refert: *Non deficiet princeps de Juda* (Gen. xlix, 10), hic, inquam, Moses cum Cærope cœvus per omnia legitur, qui primus rex fuit Atheniensium. Sic ergo inter codices Septuaginta interpretum, et historias gentium concors numerus reperietur annorum. Ac per hoc Septuaginta interpretes cum historiis gentium concordantes, unum eundemque ostendunt temporis finem, cumque usque ad Herodem in veritate annorum limitem retinent, quem et Jacob prophetia sua signavit, et Daniel revelato sibi mysterio hebdomadarum expressit. Ergo anni illi, quos a principio mundi pro hac nativitate Christi ex codicibus Hebræorum libandos esse putatis, respuendi sunt, et necessarii non sunt, quos Jacob tacuit, quos angelus non prædixit, quos Danieli ipsi supputare non placuit, et hi soli computandi sunt anni, quos sub septuaginta hebdomadarum præmissione angelus docuit. Sic enim angelus ait: *Adverte sermonem, et intellige visionem. Septuaginta hebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et regnabit Sanctus sanctorum* (Dan. ix, 23, 24).

24. Quomodo autem numerus ipse annorum septuaginta hebdomadarum prophetiæ illi, quæ a Jacob de Christo prædicta est, concordare videatur, sic Eusebius in Chronicorum libro exsequitur, computare incipiens easdem hebdomadas a sexagesima quinta usque in centesimam octuagesimam sextam Olympiadem, id est, ab instauratione templi, sive Darii tempore, usque ad obitum Hircani pontificis, in quo sacerdotium de femoribus Judæ defecit, succedente Herode rege alienigena, in cuius tempore Christus natus est in Judæa. Sic enim idem historiographus, transactis annis Hircani pontificis prosequitur, dicens: « Herodis Antipatris Ascalonitæ et matris Cypridis Arabicæ filius a Romanis Judæorum suscepit principatum, cuius tempore Christi nativitate vicina, regnum et sacerdotium Judæ, quod prius per successiones majorem tenebatur, destructum est, completa prophetia quæ ita per Moysen loquitur: *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse erit expectatio gentium* (Gen. xlix, 10). In hoc loco etiam Christus, quem Danielis scriptura præfatur, accipit finem. Nam usque ad Herodem christi, id est sacerdotes, erant reges Judæorum, qui imperare cœperunt a sexagesima quinta Olym-

piade, et ab instauratione templi sub Dario usque ad Hircanum, et centesimam octuagesimam sextam Olympiadem, annis quodringentis octuaginta tribus in medio transactis, quos Daniel quoque significat, dicens: *Et scies, et intelliges: ab initio sermonis respondendi et edificandi Jerusalem usque ad Christi principatum hebdomadas septem, et hebdomadas sexaginta duas* (Dan. ix, 25). Quæ sexaginta novem hebdomadæ faciunt annos quadringentos octuaginta tres, in quibus christi, id est sacerdotes, per unctionem consecrati regnaverunt, usque ad Hircanum, quo extremo omnium a Parthis capto Herodæ Antipatris filius, nihil ab se pertinentem Judæam ab Augusto et senatu accepit, filiique ejus post eum regnaverunt usque ad novissimam Hierosolymorum captivitatem, nequaquam ex successione sacerdotalis generis pontificibus constitutis.

25. Hæc, inquam, proinde hic ad verbum posuimus, ut prophetiam illam Jacob, et hebdomadarum illum in Daniele numerum concordasse in omnibus probaremus. Eundem enim finem temporum usque ad Christum Jacob patriarcha signavit, quem prophetia Danielis in annorum supputatione expressit. Nec enim moveat unumquemque, quod septuagesima hebdomada cum sexaginta et novem hebdomadibus non connumeretur, cum infra eam predictæ rei veritas completa monstretur. Jam vero hebdomada ubi in sacris litteris pro septem annis accipitur, dicente Domino ad Moysen: *Numerabis septem hebdomadas annorum* (Deut. xvi, 9), id est septies septeni, qui sunt anni quadraginta novem. Ergo septuaginta hebdomadæ 490 annos efficiunt: septuages enim septeni 490 sunt anni. Quas septuaginta hebdomadas aliqui a vigesimo anno regni Artaserxis, quando erat octuagesimæ et teritiæ Olympiadis annus quartus, computare incipiunt, et usque ad ducentesimam secundam Olympiadem, et secundum ejusdem Olympiadis annum, Tiberique Cæsaris annum decimum octavum, supradictarum hebdomadarum numerum extendunt, volentes infra earundem hebdomadarum numerum et statum Christum ostendere, et passum in fine septuagesimæ hebdomadis approbare, sicut Africanus scriptor nobilissimus temporum refert (Eusebius, ubi sup.).

26. Alii autem a primo Darii anno, quando et Daniel hanc visionem vidit, usque ad adventum Christi evolutas fuisse hebdomadas sexaginta duas et dimidiam docuerunt, pro eo quod et in ipsa prophetia Danielis sic subdivisæ monstrantur. Reliquas autem septem hebdomadas et dimidiam in passione Christi, et expugnatione Judæorum, quæ per Vespasianum devicti sunt, completas esse definiunt: alium ut pote ordinem regum et supputationem sequentes annorum, quam quod illi, quos præmisimus, tenuerunt. Sicut Tertullianus in libro quem contra Judæos scripsit, præloquitur, cuius jam breviter verba ponenda sunt. Sic enim ait (Contr. Jud., fol. 46, edit. Paris. 1545): « Unde igitur ostendimus, quia Christus venit intra sexaginta duas et

dimidiam hebdomadas? Numeremus a primo anno Darii, quoniam in ipso tempore ostenditur Danieli visio, quæ dicit ei: *Intellige prophetationes sermonis hujus* (Dan. ix, 25). Unde a primo anno Darii debemus computare, quando hanc vidit visionem Daniel. Videamus ergo quomodo anni impleantur usque ad adventum Christi. Darius regnavit annis undeviginti, Artaxerxes quadraginta. Ocsus qui et Cyrus viginti quatuor. Argus annum unum. Alius Darius, qui et Melas nominatus est, annis viginti uno. Alexander Macedo annis decem. Post Alexandrum qui in Medis et Persis regnaverat, quos evicerat, et in Alexandria regnum suum firmaverat, quando et nomine suo eam appellavit. Post eum regnat illic in Alexandria Soter annis triginta quinque. Cui successit Philadelphus, regnans annos triginta novem. Post hunc Esathecias regnavit annis viginti quinque. Deinde Philopater annis viginti quatuor. Item alius Esathecias annis viginti septem. Soter annis triginta octo. Ptolemæus annis triginta septem. Cleopatra annis viginti, mensibus quinque. Item Cleopatra conregnavit Augusto tredecim. Post Cleopatram Augustus alios annos quadraginta tres imperavit. Nam omnes anni imperii Augusti fuerunt numero quinquaginta quinque. Videmus autem quoniam in quadragesimo et primo anno imperii Augusti, qui post mortem Cleopatræ imperavit, nascitur Christus. Et supervixit idem Augustus, ex quo natus est Christus, annis numero quindecim. Et erunt reliqua tempora annorum in die natiuitatis Christi, in annum quadragesimum primum, post mortem Cleopatræ anni quadringenti triginta septem, menses decem, unde adimplentur sexaginta duæ hebdomadæ et dimidia, quæ efficiunt quadringentos triginta septem, et menses sex, in diem natiuitatis Christi, et manifestata est iustitia æterna, et æternus est Sanctus sanctorum, id est Christus, et signata est visio et prophetia, et dimissa sunt peccata, quæ per fidem nominis Domini nostri Jesu Christi omnibus in eum credentibus remittuntur. Quid est autem quod dicit, signari visum et prophetiam? Quoniam omnes prophete nuntiabant de ipso, quod esset venturus, et pati haberet. Igitur quoniam adimpleta est prophetia per adventum ejus, propterea signari visionem et prophetiam dicebat: quoniam ipse est signaculum omnium prophetarum, adimplens omnia quæ retro de eo prophete nuntiabant. Post adventum enim et passionem ejus jam non visio neque propheta est, qui Christum nuntiet esse venturum. Et post paululum, Videamus, inquit, aliæ septem et dimidia hebdomadæ, quæ sunt subdivisæ in absconsione priorum hebdomadarum, in quo actu sunt adimpletæ. Post Augustum enim qui supervixit post natiuitatem Christi annis quindecim, cui successit Tiberius Cæsar, et imperium habuit annis viginti duobus, menses septem, dies viginti octo, hujus quinto decimo anno imperii patitur Christus. Item Caius Cæsar, qui et Caligula, annis tribus, menses octo, dies tredecim. Nero annis novem, die-

bus tredecim. Galba menses septem, diebus viginti et octo. Vespasianus anno primo imperii sui debellavit Judæos, et sunt anni numero quinquaginta duo, menses sex. Nam imperavit annis undecim. Atque ita in die suæ expugnationis Judæi impleverunt hebdomades septuaginta prædictas a Daniele.

27. Attendite ergo jam studiosius, et videte, quia si has septuaginta hebdomadas secundum Eusebium a sexagesima quinta usque in centesimam octuagesimam sextam Olympiadem computare volueritis, post quadringentos et octoginta tres annos reperietis sacerdotium de stirpe Judæ, Hircano moriente, cessasse, et Herodem regem alienigenam successisse, cujus tempore natus est Christus Dominus noster. Si autem secundum Tertullianum has ipsas hebdomadas supputare velitis, in earum evolutione et natiuitatem, et passionem Christi, excidiumque Jerusalemorum, sicut a propheta prædictum est, completum fuisse videbitis. Etenim quando angelus numero istum hebdomadarum Danieli prædixit, tunc etiam et ungi Sanctum sanctorum edocuit, et mortem ipsam Christi significavit, excidiumque gentis Judææ non tacuit. Sic enim Danieli angelus dixit: *Daniel, nunc egressus sum, ut docerem te, et intelligeres. Ad exordium precum tuarum egressus est sermo: ego autem veni, ut indicarem tibi, quia vir desideriorum es. Tu ergo animadverte sermonem, et intellige visionem. Septuaginta hebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuum, et urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleantur iniquitates, et adducatur iustitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et unigatur Sanctus sanctorum. Scito ergo et animadverte: ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducentæ hebdomadæ septem et sexaginta duæ erunt. Et rursum ædificabitur platea, et muri in angustia temporum. Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus: et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio* (Dan. ix, 24 seq.). Ecce angelus iste postquam occisionem Christi prædixit, sic subsequenda hæc omnia nuntiavit. Nunquid ista omnia post mortem Salvatoris civitati illi et civibus acciderunt? Nam postquam clamaverunt adversus Filium Dei ut occideretur, successit illis post aliquod tempus vindicta a Domino. Venit enim exercitus Romanus cum duce Vespasiano, et debellata est civitas, expugnati Judæi, multaque millia interfecti, nullusque illuc modo permittitur accedere Judæorum, ubi Christum cruciandum acclamaverunt. Manifestum est, inquam, propter Christum Judæis ista accidisse, conspirante sensu Scripturarum cum exitu rerum, et ordine temporum. Aut si nondum venit Christus, propter quem hæc passuri prædicabantur? Cum venerit ergo patientur? Et ubi nunc filia Sion relinquenda, quæ nulla est hodie (Isai. i, 8)? Ubi civitates exurendæ, quæ in tumulibus? Ubi dispersio gentis, quæ jam extorris? Redde

statum Judæe quem Christus inveniat, et alium contende venisse. Aut si mentior, dicite, Ubi regnum vestrum? ubi templum? ubi sacerdotium? ubi sacram? ubi conventio prophetarum? Nempe hæc omnia funditus defecerunt, in eo quod hostia cessavit, quod sacerdos intercidit, quod unctio pristina defecit. Si ergo cessantibus his omnibus unctio ipsa cessavit, unde ungetur Christus vester cum venerit? Lex enim præcepit in captivitate non licere unctionem regalis chrismatis confici. Unde ergo ungetur qui nascetur in Bethlehem, aut quomodo procedit de Bethlehem, cum de semine Israel nullus omnino sit in Bethlehem? Videmus enim neminem de genere Israel in civitate Bethlehem remansisse, ex quo interdictum est, ne in confinio ipsius regionis remoreretur quisquam Judæorum, ut et quod esset per prophetam dictum, impleretur: *Terra vestra deserta, civitates vestrae usque igne* (quod belli tempore eis evenit): *regionem vestram in conspectu vestro alieni comedent* (Isai. 1, 7).

28. Quid jam ad hæc respondetis, insani, et occulta Dei justitia excæcati? Ubi est terra illa promissionis, in qua habitantes peccastis, qua deleta migrastis? Regnum Judæorum queris? Non est. Sacrificium Judæo-

rum queris? Non est? Sacerdotium Judæorum queris? Non est (Ex Aug. *serm.* 2 in psal. lxxxviii, n. 7). Quæ omnia Daniel cessatura prædixit, quando ungi Sanctum sanctorum liquide prophetavit (Dan. ix, 24). Quia igitur hæc omnia jam nunc in vobis impleta esse videtis, manifestis vocis indicibus de futura Christi nativitate mendaces vos ostenditis. Ecce jam convicti estis per paucis quidem testimoniis prælatis, sed fortissimis et præclaris. Sunt siquidem et alia multa in divinis libris expressa, quæ a me nec omnia commemorari possunt, quia nimium est, nec multa, quia longum est. Per parva quidem collegimus tantum, ut viam hujus intelligentiæ panderemus. Et tamen in his quæ dicta sunt, sive quæ adhuc dici de divinis voluminibus possunt, nusquam reperietur alicubi esse prædictum, ut initio mundi, in adhibita supputatione annorum tempus incarnationis Dominicæ dignoscatur. Tali igitur proinde rationis objectu brevis illa annorum quæ ex codicibus Hebræis obijciuntur, pro dignoscenda hujus sacramenti regula contemnetur. Jam ergo ad Novi Testamenti idoneos testes et ministros verbi transitum facientes, debito hunc librum sine claudamus.

LIBER SECUNDUS.

1. Prolatis præmissisque patriarchis et prophetis, quibus prædicantibus didicimus eo Christum tempore natum, quo et ab illis expressus est nasciturus, et a nobis nunc creditur natus; ipsa nunc Novi Testamenti tempora prosequar, et quomodo nuntiante angelo coeperint, curiosius inquiram. Et certe sacramentum illud septuaginta hebdomadarum de Christi nativitate Daniel per angelum didicit (Dan. ix, 21 seq.). Similiter et Zacharias apparenti sibi angelo Joannem filium de se generandum audivit (Luc. 1, 11 seq.). Et Maria angelo sibi prædicenti Christum ex se nascendum, et credidit et assensit. Hæc tria per angelum dicta et completa videmus. Jam ergo sollicite intnuendum est utrum angelus iste, qui Zachariæ et Mariæ apparuit, ipsi quoque Danieli illa prædixerit. Equidem ipse Daniel in prophetiæ suæ volumine, quando illa sacramenta hebdomadarum de Christi nativitate per angelum futura cognovit, sic ipsius angeli nomen evidenter expressit. Dicit enim: *Ecce vir Gabriel, quem videram in principio, cito volans, tetigit me, et dixit: Daniel, animadvertite sermonem* (Dan. ubi sup.), et reliqua quæ ibi commemorantur. Item his temporibus secundum Evangelium angeli ipsius nomen mirificum sic invenitur expressum. Dixit enim idem angelus Zachariæ: *Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum, et missus sum loqui ad te, et hæc tibi evangelizare* (Luc. 1, 19). Quod etiam de beate Mariæ virginis partu sic in eodem Evangelio legitur: *Missus est, inquit, angelus, Gabriel a Deo in civitatem Galiliæ, cui nomen Nazareth, ad*

virginem desponsatam viro, cui nomen Joseph, et nomen virginis Maria (ibid., 26).

2. Jam ergo manifestum est, quod unus idemque angelus Gabriel fuerit, qui et præfixa illa tempora Danieli de Christi nativitate aperuit, et partum virginis præsentem esse monstravit. Ad tempus itaque præfinitum occurrit, et olim a se dicta operis efficientia completa esse convincit: et illic fidelis in prophetia hebdomadarum, et hic fidelis per mysterium revelatum. Nunquid aliud annorum illa supputatione prædixit, aliud hic probare voluit in Maria? Nihil ergo dubitationis, nihil erroris relinquere voluit, qui et illa tunc cum adhuc non essent, futura prædixit, et hæc postea, ne illa non crederentur, manifesta monstravit. Sequamur ergo evangelizantis hujus angeli vocem, et sicut eam, cum in prophetia loqueretur, probavimus fuisse veridicam, sic hic, cum in Evangelii loquitur, cognoscamus esse completam. Ait enim Mariæ angelus iste: *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesus. Ille erit magnus, et filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis* (Ibid. 31 seq.). Ubi post aliqua sequitur: *Factum est cum impleti essent dies ut pareret, et peperit filium suum unigenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio. Et pastores erant in regione eadem, et ecce angelus Domini stetit juxta illos, et dixit illis: Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni*

populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum, et positum in præsepio (Luc. ii, 6 seq.). Ubi post aliqua adhuc dicit: Venerunt pastores festinantes, et invenerunt Mariam, et Joseph, et infantem positum in præsepio. Unde et nato jam Jesu in Bethlehem Judæ, juxta quod Evangelium refert: Ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum, et Scribas populi, discutiabatur ab eis ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt: in Bethlehem Judææ. Sic enim scriptum est per prophetam: Et tu Bethlehem in terra Juda, nequaquam minima es in principibus Judæ, ex te enim exiit dux qui regat populum meum, Israel (Matth. ii, 1 seq.).

3. Hic jam mihi respondeant volo, qui tantæ dispensationis ingrati sunt sacramento, ad tantam perquisitionis diligentiam, qua Herodes sacerdotum principes de Christi nativitate interrogat, atque in tanto regis metu, et in tanta cura respondentium Scribarum, quomodo non potuit eo tunc tempore hæc questio de hac annorum contrarietate per codices Hebræorum aut libata monstrari, aut monstrata evidenter obijci, quo seipsos possent cum rege suo terrore consolari? Sic enim scriptum est: Turbatus est Herodes, et omnis Hierosolyma cum illo. Et certe rex iste, licet profanus, promissum Christum in libris Hebræorum audierat; ideo ne, Christo veniente, regnum perderet, metuebat. Si enim Christum prophetatum in illorum litteris non audisset, nequaquam a principibus et Scribis ubi nasceretur exquireret. Turbatus est autem non solum rex ipse, sed et omnis Hierosolyma cum illo. Omnis scilicet conventus docentium, omnia subsellia Judæorum. Unde et a rege sollicite perquisiti prophetici indicem protulerunt, quod in Bethlehem Judææ Christus Dei Filius nasceretur. Turbato enim rege et perterrito, poterat de hac annorum supputatione ex codicibus suis tale aliquid demonstrare, unde Christum nasci tunc adhuc non oportere manifesta annorum supputatione ostenderent, si hoc pro certo in divinis paginis lectitassent. Sed quod in lege et in prophetis non erat insertum, nec ab illis est dictum: nam qui locum ubi nasceretur, indice Scriptura, ostenderunt, poterant similiter et quando nasceretur, id est, adhuc cum sperari debere futurum, legitima ostendere supputatione annorum. Ecce veritas responsionis eorum non personaliter creditur, sed legaliter comprobatur. Hoc enim quod scriptum noverant, veraciter protulerunt. Nil de hac annorum supputatione adhibuit, quod ex libris suis nato Christo diceretur

A contrarium. Nam et in reliquo tempore Judæis ipsis volentibus scire, utrum ipse esset Christus, in omnibus eorum interrogationibus, et responsionibus Christi nusquam hæc annorum obiectio aut ab illis obiecta, aut a Domino terminata est. Denique sic de his in Evangelio legitur: Ambulabat Jesus in templum, in porticum Salomonis. Circumdederunt ergo eum Judæi, et dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam (Joan. x, 23, 24). Similiter et princeps sacerdotum dixit: Domino legitur: Adjuro te per Deum verum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei (Matth. xxvi, 63). Quamquam et a Joanne quaerunt utrum ipse Christus (Joan. i, 19 seq.), et de eis Evangelium dicat quod alii dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Nunquid a Galilæa Christus venit? Nonne Scriptura dicit quia ex semine David, et Bethlehem castello, ubi erat David, Christus venit? Dissensio itaque facta est in turba propter eum (Joan. vii, 41 seq.). Nunquid in hac tam multiplici dissensione Judaica si aliquid eos supputatio annorum secundum codices suos juvisset, non ex hoc audacius resultarent, et certis locis Scripturarum illo tunc tempore non debere Christum nasci, sed adhuc sperandum eum oportere ex ipsa evidenti annorum supputatione convincerent? Sed ecce, nec disputatio sive dissensio Judæorum opinione aliqua annorum perstringitur, nec manifestatio Christi hujusmodi calculationibus declaratur.

4. Jam ergo videndum est quid talibus fuerit a Christo responsum. Loquor, inquit, et non creditis. Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me (Joan. x, 15). Alio quoque loco sic eis respondit: Vos misistis ad Joannem, et testimonium perhibuit veritati. Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me, et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis. Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui vos accuset Moses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi, de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis (Joan. v, 33, 39 seq.)? De his etiam alio loco dicit: Si non venissem, et locutus eis fuisset, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo (Joan. xv, 22). Hæc siquidem Domini verba sunt. Post hæc duos jam illos post resurrectionem suam discipulos euntes in castellum quod vocatur Emmaus, cum de resurrectione sua dubitantes et colloquentes aspiceret, unde eos instruxerit, unde eos in fine sua firmaverit, audiamus. Sic enim eis locutus est: O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetae!

* Credimus cum beato Hieronymo, lib. i Comment. in cap. ii Matthæi, Judææ pro Judæa librorum errorem esse: sed cum et ille eam lectionem servaverit, et inss. quos citat Petrus Sabbatier eam quoque

retinuerint, non dubitavimus collectores sequi Bibliothecæ Patrum, licet alii editores Juliani Judæa reposuerint.

Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? Et incipiens a Moysæ, et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de illo erant (Luc. xxiv, 25 seq.). Ecce quomodo se ipse Christus manifestavit ignorantibus, non supputatione a principia mundi annosa, sed testimoniorum veritate conspicua. Cæterum hunc vere Dei Filium et multiplices demonum legiones, confesse, et elementa ipsa testantia prodiderunt, et resuscitata a mortuis corpora protestata sunt. Si ergo non vis, o Judæe, de Christo angelis credere, crede demonibus, crede nuntiantibus cœlis, patefactis sepulcris, resurgentibus mortuis. Filium enim Dei esse eum, angelus docuit, et stella ostendit, et magorum adoratio prodidit, et vox de nube tonans patefecit, et columba monstravit, et Joannes agnovit.

5. Jam ergo quale Joannes hic testimonium perhibuerit Christo, diligenter audite, et videte. Abhinc tamen nubem testium, tantamque puerositatem fidelium adventu præteritæ nativitatis Christi, utrum calculationibus totius sæculi evolutis discendum esse probaverint, an fidei veritate et ipsi cognoverint, et alia discendum tradiderint? Primus ergo Joannes iste, vulva matris sterilis genitus, novæ vitæ prædicator egregius, fide Christum agniti credidit, non supputatis annis explorare tentavit. Agnovit enim Christum, et manifestatione prophetica, et corporis veritate monstrata. Ipsi etenim signis Christum agnovit, quibus eum prophetatum Isaia vaticiniis didicit. Sic quippe idem Isaia ex persona Dei Patris dicit: *Ecce servus meus, suscipiam eum: dilectus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus profert (Isai. xlii, 1).* In his duabus sententiis Isaie, quibus Pater Filium et electum et complacentem sibi appellat, necnon quod Spiritum suum daturum se ei pronuntiat, Joannes hic in baptismo jam ipso Domino ea impleta sic narrat. *Vidi, inquit, Spiritum descendentem quasi columbam de cælo, et mansit super eum. Et qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei (Joan. 1, 32 seq.).* Nam et baptizato jam Domino, vox de cælo facta est, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (Matth. iii, 17).* Quod enim Isaia dixit ex voce Patris: *Dedi Spiritum meum super eum*, hoc Joannes præsentia corporali vidit impletum, cum dicit: *Vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo super eum. Et quod in Isaia scribitur iterum: Electus meus, complacuit sibi in illo anima mea*, hoc ab Evangelista reperitur factam videlicet fuisse vocem de cælo dicentis: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Propheta quidem Isaia speciale de Domino vaticinium præbuit, sed hic Joannes plusquam propheta digito Dominum demonstravit, in quo hæc specialiter impleta esse probavit.

6. Ecce quibus signis atque indiciis Joannes Chri-

stum Dei Filium didicit. Unde etiam interrogantibusse Judeis, utrum ipse esset Christus, perfectum illis de Christo testimonium perhibuit, atque dixit: *Non sum ego Christus. Medius autem vestrum stetit, quem vos non acitis. Ipse est, qui ante me factus est. Ubi etiam sequitur: Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait: Hic est de quo dixi: Post me venit vir qui ante me factus est, quia prior me erat (Joan. 1, 20, 26 seq.).* Equidem et Joannes jam in vinculis tentus duos e discipulis ad Dominum misit, dicens: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus (Matth. xi, 3)?* Scire magnopere cupiens utrum ipse Dei Filius, qui in mundum venisse jam videbatur in carne, ipse per se ad inferna descenderet. In qua sciscitatione satis apparet quod si supputatis annis ab Adam adventum Redemptoris mundi posset addiscere, consilium Domini non quæsisset, cui sola annorum calculatio ad hæc sufficeret scienda. Nam ipse sacerdotali genere clarus, et in lege nutritus, illo tunc tempore non potuit hæc objecta proponere, si hæc nativitatis Christi contraria prævidisset, ut diceret: *Adhuc necdum supputatio quinque millium est suppleta annorum, adhuc sperandus est Christus, qui redimat mundum. Absit. Nihil tale bonus iste Christi servus objecit, sed potius responsa sibi a Domino credidit.* Interrogaverat enim magistrum per discipulos, dicens: *Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?* Et Dominus ad illos: *Euntes, inquit, nuntiatae Joanni quæ vidistis et audistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur: et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. (Ibid., 3, 6).* Ecce non est scandalizatus Joannes in Christo, sed potius evidens perhibuit testimonium Christo.

7. Post hunc sequuntur omnes Christi discipuli adventus Christi gratia renovati, qui Christum Dei Filium in carne venisse, non calculationis industria, sed testimoniorum divinorum evidentiâ didicerunt: credentes, non quod secundum impios digitorum supputatione colligitur, sed quod secundum pios fidei revelatione sentitur. Sic Andreas fratrem suum Simonem Petrum ex hoc credibilem facit, dicens: *Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus (Joan. 1, 41).* Sic Philippus Nathanaeli Christum insipians, dicit: *Quem scripsit Moyses in lege, et propheta, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth (Ibid., 45).* Sic Petrus ipse discipulorum omnium primus, nullis calculationum obicibus prædicationem suam obnoxiam cernens, inquit: *Notam autem facimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem et præsentiam, speculatores facti illius magnitudinis. Accepit enim a Deo Patre honorem et gloriam, voce delata ad eum hujusmodi: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et hanc vocem de cælo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto (II Petr. 1, 16 seq.).* Ubi post aliqua sic dicit: *Fuerunt pseudoprophetae in populo isto, sicut in vobis erunt magistri mendaces, qui subintroducentes scitias perditionis, et eum qui emit eos, Dominum ne-*

gant (II Petr. II, 1). In qua etiam adhuc Epistola sequitur: Vos igitur, fratres, præscientes cavete, ne insipientium errore seducti, excidatis a propria firmitate (II Petr. III, 17). O quam dilucide hic sanctus apostolus hujus temporis malitiam longe ante prædixit, et testimonium Christo non solum credendo sed etiam videndo perhibuit!

8. Sequamur adhuc magni hujus doctrinam apostoli, et videamus tot millia Judæorum ad ejus prædicationem conversa, utrum aliquid de iis annis prædicanti Petro objiciant, an auditis ejus monitis conquiescant. Quando enim quinquagesimo post resurrectionem Christi die Spiritus sanctus super apostolos venit, et linguis omnium gentium sunt locuti magnalia Dei, scriptum est: *Stans Petrus, elevavit vocem suam, et locutus est, dicens: Viri Judei, et qui habitatis in Jerusalem universi, hoc vobis notum sit, et auribus percipite verba mea. Non enim, sicut vos estimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia; sed hoc est quod dictum est per prophetam Joel: Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae (Act. II, 14 seq.)*. Ubi dum de Christi passione et resurrectione eos post aliqua convinceret, sic repetens dicit: *Certissime ergo sciat omnis domus Israel quia et Dominum eum et Christum Deus fecit hunc Jesum, quem vos crucifixistis (Ibid., 36, 37)*. Ubi statim subjungitur: *His auditis, compuncti sunt corde. Qui enim receperunt sermonem ejus, baptizati sunt; et appositæ sunt illa die animæ circiter tria millia. Et erant perseverantes in doctrina apostolorum (Ibid., 41, 42)*. Ecce nec prædicatione Petri obnoxia fuit annorum supputationibus, nec ipsa quoque tot millium Judæorum multitudo de hac supputatione a Petro quidquam explorare tentavit, sed in prolatis tantum ab eo testimoniis credidit, et compuncto corde quiescit.

9. Hac etiam et simili regula Jacobus Hierosolymam, Thomas Indiam, Macedoniam Mattheus illustrat, cæteraque omnis multitudo apostolica Christum Dei Filium simili doctrina in mundum venisse, verbo prædicavit, et testificata est. Nec enim hi homines prædicationi suæ obvia annorum curricula ex Hebræorum codicibus percensere, quæ utique ad nativitatis Christi causam nihil pertinent. Nempe nec ipsi quoque Judæi aliquibi leguntur de hac annorum disceptatione aut cum apostolis decessasse, aut dictis apostolicis restitisse, præsertim cum eo tunc tempore Judæi ipsi adhuc et patriam tenentes et regnum, et necdum dispersi, tanto fulgerent instrumento doctrinæ, quanto utique amplo et regni et honoris sui adhuc fungebantur honore. Si igitur hi nec legisperitia rudes, et numerositate ipsa Scribarum et principum doctiores nihil sibi tunc de hac annorum disputatione sunt blanditi, qua fronte nunc ista objiciunt, qui, in dispersione gentium traditi, tanto sunt a legisperitia alieni, quanto et a solo proprio probantur exclusi?

10. Transeamus deinde ad Paulum ipsum vas electionis apostolum, qui et ipse apprimè in lege nutritus, et ad pedes Gamalielis edoctus fuit (Act. xxii, 3), ita to-

tius Veteris Instrumenti notione præcognitus, ut nefas sit credere eum aliquid in illis litteris latuisse. Etenim ipse ad Galatas refert. *Audistis, inquit, conversationem meam aliquando in Judaismo, quoniam supra modum persequabar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam, et proficiebam in Judaismo supra multos cœtaneos in genere meo, abundantius emulatores existens paternarum mearum traditionum. Cum autem placuit ei qui me segregavit de utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, continuo non acquievi carni et sanguini (Gal. I, 13 seq.)*. Videte, quæso, vocationem Pauli, quia revelato sibi Christo Filio Dei, non acquievit carni et sanguini. Qui ergo revelato sibi Dei Filio credidit, utique promissum sibi ex lege Christum agnovit.

Nam qui tanto furoris zelo persequabatur Ecclesiam, facile potuit de hac annorum opinione vanissima agere contra eam, si tamen juvare ex hoc pensavisset in aliquo partem suam. Si enim aliquid ex his annorum numeris traditum sibi percepisset ex lege, utique plus ex hoc posset Dei Ecclesiam expugnare: et ex hoc majorem contra eam repugnandi materiam sumeret, ex quo id in lege insertum esse monstraret. Nam qui dicebat: *Quando venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere (Gal. IV, 3)*, potuit dicere: *Plenitudo temporis necdum venit, quia sex millium annorum series expleta secundum Hebræos codices non concurrit*. Ergo ideo plenitudinem temporis jam venisse dicebat, quia mysterium temporum revelatum sibi agnoverat. Sic enim ad Ephesios dicit. *Notum, inquit, fecit nobis Deus Pater sacramentum voluntatis suæ secundum bonum placitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensationem plenitudinis temporum, restaurare omnia in Christo (Ephes. I, 9, 10)*. Hoc quippe mysterium dispensatio est plenitudinis temporum, ut statuto tempore omnia completerentur. Ergo quando venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum; qui ante venire non potuit, nisi mysterium temporis impleteretur. Cum ergo semel mihi Christus natus, passus, et sepultus fuerit, et resurrexerit, et ad Patrem victor ascenderit, non necesse habeo veterum numerum, quia jam pro certo teneo mysterium revelatum, quod evidenter agnoscitur in plenitudine temporum. Hoc quippe modo plenitudinem temporis, quo Christum nasci oportuit, per mysterium sibi revelatum Paulus agnovit, nec tamen illis annorum numeris didicit. Unde et Galatis volentibus ad Judaismum transire, annuntians illis Christum, mordaciter scribit: *Miror quod tam cito transferemini ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi, nisi sint aliqui qui vos conturbant, et volunt subvertere Evangelium Christi. Sed licet nos, aut angelus de cælo evangelizet vobis præter quod evangelizavimus vobis, anathema sit (Gal. I, 6 seq.)*.

11. Hic, inquam, vas electionis, et apostolus gentium in omnibus disputationibus suis, quas cum Judæis habuit, sive Grecis, nusquam repertus est his annorum supputationibus, aut, oppugnans adhuc Evangelium, usus, aut, prædicans Evangelium, delectatus;

sed testimonia legis et prophetarum proponens, in A
 patulo manifestam Judæorum convincebat insaniam.
 Sic quippe de eo scriptum est: *Saulus autem magis
 convalescebat, Judæis, qui habitant Damasci**, *affir-*
mans quoniam hic est Christus (Act. ix, 22). Ecce
 Paulus affirmabat Christum venisse non completu-
 dine annorum ex codicibus Hebræorum adhibita,
 sed testimoniorum evidentia ex divinis libris pro-
 lata. Nam juxta quod in Actibus apostolicis scribitur:
Ingressus Paulus et Barnabas in synagogam die
Sabbatorum, sederunt. Post lectionem autem legis et
prophetarum, miserunt principes synagogæ ad eos, di-
centes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhorta-
tionis ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, et
manu silentium indicens, ait: Viri Israelitæ, et qui
timetis Deum, audite: Deus plebis Israel elegit pa-
tres nostros, et plebem exaltavit, cum essent incolæ
in terra Ægypti, etc. (Act. xiii, 14 seq.). ex eo tem-
 pore sequens usque ad tempus David, ex cujus semine
 patum Christum ostendit; deinde quæ in Christo
 acta sunt per passionem et resurrectionem manife-
 stis testimoniis explicavit. Nec tamen aliquid de hac
 annorum supputatione secundum codices Hebræo-
 rum elicit. Quippe cui necesse non fuit ad compro-
 bandum sacramentum tantæ rei supputatio annorum
 a principio mundi. Sequitur et dicitur in Scriptura:
Secundum consuetudinem Paulus introivit ad Judæos,
et per tria sabbata disserebat eis de Scripturis, adape-
tiens et insinuans, quia Christum oportuit pati, et
resurgere a mortuis, et quia hic est Jesus Christus,
quem ego annuntio vobis (Act. xvii, 2, 3). Nunquid
 in his omnibus disputationibus suis, cum quotidie
 Judæis Scripturas aperiret, si aliquid ex hac anno-
 rum opinione prædicationi suæ contrarium com-
 perisset, non statim planum faceret illis quod latebat,
 aut respueret quod debebat?

12. Stephanus quoque primus Christi martyr simi-
 liter non supputatione temporum, sed testimoniorum
 affluentia contradicentes sibi Judæos frequentissime
 convincebat. Sic enim scriptum est. *Surrexerunt qui-*
dam de synagoga quæ appellabatur Libertinorum, et
Cyrenensium, et Alexandrinorum, et eorum qui erant
a Cilicia, et Asia, disputantes cum Stephano, et non
poterant resistere sapientie et Spiritui sancto, qui lo-
quebatur ex eo, propter quod redarguebantur ab eo
cum omni fiducia b (Act. vi, 9, 10). Ecce redargu-
 tos et convictos Judæos per Stephanum legimus, nec
 tamen aliquid de hac annorum supputatione in suis
 disputationibus invenimus. Unde et Judæis ipsis non
 de hac opinione obsistentibus, sed id solita obstina-
 tione durantibus, dixit: *Dura cervice, et incircum-*
cisi corde et auribus, vos semper Spiritui sancto re-
sistitis, sicut et patres vestri (Act. vii, 15).

* Alii ediderunt: *magis convalescebat, et confunde-*
bat Judæos, qui habitabant Damasci, etc. Nos intactam
 reliquimus lectionem quam invenimus in Bi-
 bliotheca Patrum.

b Hoc additamentum, *propter quod redarguebantur*
ab eo cum omni fiducia (inquit Petrus Sabbatier)
 abest a Gr. hodierno; sed Millius notat ita legi in

13. Quid jam de Jacobo apostolo fratre Domini re-
 feram? qui rogatus a Judæis, ut testimonium de Jesu
 eisdem expetentibus perhiberet, docebat esse Salvato-
 rem. Et tamen sive qui verbum ejus susceperunt,
 sive qui ab illo invidia intercurrente discissi sunt,
 nil tale ab eo requirunt, quod ad hanc supputatio-
 nem annorum pertinere videatur, cum tamen ipse
 veritatis testis existens, et hunc eundem Dei Filium
 prædicans Christum, glorioso martyrio coronatur.
 Quod etiam et Jacobus frater Joannis apostoli hunc
 ipsum Dei Filium Judæis prædicans Christum, nullis
 annorum opinionibus prædicationem suam obnoxiam
 sentiens, longo tractu testimoniorum divinarum do-
 cuit, ea omnia quæ prædixerat, in Domino nostro
 Jesu Christo fuisse completa. Postremo Joannes, opi-
 nabilis ille Christi discipulus, pectoris Domini suavi-
 tate perfusus, in Epistola sua idipsum apertissime
 et lucide commendans, dicit: *Omnis spiritus qui*
confitetur Christum in carne venisse, ex Deo est; et
omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est. Nos
ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos; qui non
ex Deo est, non audit nos. In hoc cognoscimus spiri-
tum veritatis, et spiritum erroris (I Joan. iv, 2, 3, 6).
 Item idipsum replicans et commendans dicit: *Sci-*
mus quoniam Filius Dei venit, et carnem induit nostri
causæ, et passus est, et resurrexit a mortuis: assump-
psit nos, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum
Deum, et simus in vero Filio ejus Jesu Christo. Hic
verus est Deus, et vita æterna (I Joan. v, 20). Hic etiam
 adhuc dicit: *Hæc est victoria quæ vicit mundum, fides*
vestra. Quis est autem qui vicit mundum, nisi qui cre-
dit quia Jesus Filius Dei est (Ibid., 4, 5)?

14. Sic ergo definitionem fidei Christianæ accipien-
 tes, debemus indubitanter et præterita quæ narra-
 tur in Evangelis credere, et futura sine hesitatione
 sperare. Nec enim presentibus, quæ videntur, fides
 est necessaria, quæ per sensus corporis approbatur
 indubia: sed illic fides adhiberi debet robusta, quæ
 non videat esse præsentia. Sic enim quique Christia-
 nus Christum Dei Filium et in præteritis natam de
 Virgine plena fide tenebit, et indubitanter eum ven-
 turum ad judicium sperabit: credens et præteritiæ
 ejus nativitatæ, qua pro nobis factus homo dignatus
 est nasci, et futuræ ejus promissioni, qua regnum se
 fidelibus daturum repromisit. Sic ergo unusquisque
 et præteritis et futuris, quæ de Christo Dei Filio
 Evangelicis et Apostolicis litteris dicta sunt, indubi-
 tatam fidei scientiam præbens, merebitur futurum
 obtinere cum sanctis omnibus regnum, quia non vio-
 lavit fidei sanctæ arcanum. Ex hac ergo fide omnes
 vivimus, per hanc nos fidem coronandos fideliter
 speramus; justus enim ex fide vivit. Et quomodo ju-
 stus ex fide vivit (Hab. ii, 4), nisi non videndo quod

ms. uno Steph. sicut in Cantabr. Græc. διὰ τὴν
 δι' ἑαυτοῦ αὐτοῦ ἡν' αὐτοῦ μετὰ πάσης παύσεως.
 Νῆ δύναμις οὖν ἀνθρωπίνῃ τῇ ἀληθείᾳ. Et Beda
 retract. in Act. monet in Græco haberi idem addita-
 mentum, quod etiam auctor est Erasmus codicem
 Latinum veterem præferre.

credit? hæc ergo est iustitia fidei, qua justificamur, ut credamus in eum quem non videmus, et fide mundati eum in quem nunc credimus postea videamus. Et certe olim jam natus, et mortuus, et a mortuis resuscitatus est Christus, quem tamen nos corporaliter, sicut neque nascentem, neque morientem vidimus, ita nec resurgentem aspeximus; et tamen indubitata fide hæc de illo veraciter et credimus et fatemur. Et hæc iustitia fidei, qua justificamur atque mundamur, cum ea quæ oculis non vidimus cordis oculo contuemur et credimus. Equidem datum est apostolis ista videre, et ipsum Verbum incarnatum in carne aspicere. Nos autem credere iussit quod illis videre concessit. Fides ergo, ut dictum est, earum rerum est quæ non videntur, et tamen sine dubitatione creduntur, id est, si absque hesitatione credas quæ in præsentī videre non valeas. Christus ergo jam primum suo tempore venit in mundum, ut salvaret mundum, et iterum suo tempore venit, ut iudicaret mundum. Illa igitur quæ de ipso facta leguntur solum credenda sunt; quæ autem futura promittuntur, et credenda et speranda sunt. Qui ergo cum pro salvatione mundi dudum veraciter credit, veniente illo ad iudicium non peribit. Si quis ergo de hac fide dubitat, quid ultra sperat, nisi æterna supplicia? Agendum ergo nobis est, ut in quibusdam causis fidei etiam non percepta ratione sufficiat cre-

dere; scilicet, ut si in quibusdam rebus credenda nobis ratio non occurrat, fides sola sufficiat, nec ibi admittatur ratiocinationis objectio, ubi commendatur fidei altitudo. Postponenda enim est omnis humanarum disputationis industria, ubi fides sufficiat sola.

15. Ecce, ut cætera taceam, duo de Christo Dei Filio admiranda miracula ponam: nativitatem ejus sine patre de virgine matre, et ingessum ejus ad discipulos januis clausis post resurrectionem. Quæ duo, si ratione comprehenduntur, admiranda non erunt, nec fides habebit meritum, cui humana ratio præbet experimentum (Greg. Magn., *homil. 26 in Evang.*, n. 1). Etenim, ut beatus Hilarius ait (*Lib. viii de Trin.*, n. 10): «habet non tam veniam quam præmium ignorare quod credas, quia maximum fidei stipendium est sperare quod nescias.» Ergo in nitendum est fidei, amplectenda est fides, quæ etiam percepta ratione, spe et charitate perficitur. Sufficiat rogo omni Christiano credere quod sensu non valet attingere. Cui datum est, et sublimiter intelligere, et fortiter credere, Deo gratias agat. Cui non datum est intelligere, credat ut intelligat, ut cum credens intellexerit quod audivit, intelligens perfruat quod credidit. Sicque fiet, ut et credulitas intellectum aperiat, et intellectus fide nutritus perveniat ad coronam.

LIBER TERTIUS.

INCIPIUNT • TITULI EJUSDEM IN LIBRUM TERTIUM.

Ut facillime lectori pro vindicatione ætatis sextæ ratio respondendi occurrat, hæc primum capitula mediocriter attendat.

I. Quod ætates mundi non in annis, sed in generationibus agnoscantur.

II. Quod sive in Hebræis, sive in Septuaginta interpretum codicibus per singulas ætates non æqualis numerus reperitur annorum, ut quasi unaquæque ætas id habeat, an non.

III. Quod instar sex dierum et sexta ætas hominum, et sex ætates sæculi comprobentur.

IV. Distinctio quinque ætatum in generationibus disposita, et per quantas unaquæque ætas generationes discurrat.

V. Quæ sit ratio, ut duæ illæ ætates ab Adam usque ad Abraham denis, generationibus includantur, reliquæ autem tres usque ad Christum in quaterdenis generationibus distinguantur.

1. Calumniatoribus fidei Christianæ tertio adhuc operis libello respondens, qui assumptis annis a principio mundi secundum codices Hebræorum quintam sæculi ætatem insana temeritate causantur, hoc primum omne genus Christianorum admoneo, ut quoties quisquis Christianorum a quolibet Judæo secundum codices Hebræorum assumptis annis ætates ipsas computare audierit, non illi cor suum inflectat, ut secundum numerum eorumdem annorum easdem ætates supputandas accipiat; sed secundum præfinitum numerum generationum eas determinatas agnoscat. Non enim ætates ipsæ annorum numero præ-

VI. De exemplis Scripturarum quibus instrumur quod ætates sæculi non in annis sed in generationibus debent computari, eo quod Matthæus generationes Christi regias, Lucas autem sacerdotalis generis quasdam lineas exsequatur.

VII. Quæ sit ratio, ut Christus in sexta ætate sæculi nasceretur, eo quod sive plures sive pauciores anni esse videantur, nihil impediat ad plenitudinem generationum.

VIII. De supputatione annorum utrorumque codicum, eo quod brevis annorum secundum Hebræos objecta nihil obstat ad comprobandam ætatem sæculi sextam.

IX. De Epiphonio, Augustino, atque Hieronymo quid de annis senserint, vel quam cui translationem præstulerint.

X. Renovatio annorum per singulas quasque ætates secundum Septuaginta interpretes.

noscentur, sed anni ipsi distinctis generationum ætatibus colliguntur.

2. Quia vero nequaquam singulæ quæque ætates æquali annorum numero terminantur, alibi enim major, alibi minor, et per singulas dispar in annis numerus reperitur; quis ergo quantusque annorum numerus habeatur melius intra ipsas ætates, prout cuique placuerit, supputandas excipitur. Non enim secundum Evangelium enumeratis annis, sed supputationis generationibus pervenitur ad Christum. Ergo ætates ipsæ sæculi non in annis, sed in generationibus colligendæ sunt. Nequaquam igitur præpostero

• Hos titulos, a collectoribus Bibliothecæ Patrum omissos, edimus nos ex Menrado Molthero.

ordine est agendum, ut in annis ætates, sed in ætatibus anni agnoscantur. Jam ergo dicam, et rationes sex ætatum aperiam.

3. In sex quippe diebus fecit Deus cælum et terram, et omnem a se formatam distinctis diebus contulit creaturam, unumquemque diem luce initiatis, vespere consumens, dicepte Scriptura: *Factum est vespere et mane dies unus.* ^a Secundum hos igitur sex dierum numeros atque rationes sex quoque ætates in unoquoque homine prænoscentur, in quibus vita ipsa perficitur, id est, infantia, pueritia, adolescentia, juvenus, gravitas, senectus. Fac ergo totos homines quicunque ab Adam usque in præsentem diem fuerunt, quasi unum hominem esse, et in persona unius hominis totius sæculi tibi figuram appone, et per quantas ætates sæculum istud quasi unus homo transierit, vel in qua ætate modo consistit, ratione facillima pervidebis.

4. Ab Adam enim usque ad diluvium ætas prima porrigitur, quæ denis generationibus terminatur. Secunda post diluvium usque ad Abraham similiter per decem generationes, evoluitur. Tertia deinde ætas sæculi usque ad David quatuordecim generationibus prætelatur. Quarta post hæc similiter denis et quaternis generationibus a David usque ad transmigrationem Babylonis producit. Quinta dehinc ætas sæculi sequitur a transmigratione Babylonis usque ad Christum: quæ et ipsa similiter denis et quaternis generationum articulis terminatur. Jam deinde sexta ætas sæculi sequitur, in qua Christus Dei Filius ex Maria virgine nascitur. Quæ ætas quot annis, quotque generationibus prætrahatur, a nullo hominum comprehenditur.

5. Cur autem duæ ætates illæ ante Abraham per decem generationum numeros currant, et tres istæ in Evangelio denis et quaternis generationum lineis servant, ratio monstrabit adhibita. Ab Adam usque ad diluvium decem generationes excurrunt, quæ ætas prima in infantiam deputatur. Et ut noveritis evidenter prædictarum generationum decem vocabula, attendite hic ea per ordinem supputata, Adam enim genuit Seth, Seth genuit Enos, Enos genuit Cainam, Cainam genuit Malahel, Malahel genuit Jared, Jared genuit Enoch, Enoch genuit Mathusalem, Mathusalem genuit Lamech, Lamech Noe. Hæc, inquam, prima ætas cum mane suo et vespere supputatur: quia sicut unusquisque dies a luce incipit, et in vespere finit, sic ætas hæc ab Adam coepit, et pro vespere diluvium habuit. Secunda igitur ætas a diluvio usque ad Abraham denis similiter lineis generationum porrigitur; Sem enim genuit Arfaxat, Arfaxat genuit Cainam, Cainam genuit Sale, Sale genuit Eber, Eber genuit Faleg, Faleg genuit Reu, Reu genuit Saruc, Saruc genuit Nachor, Nachor genuit Thare, Thare genuit Abraham, a quo ætas sæculi incipit tertia. Hæc, inquam, ætas habuit mane suum post diluvii excessum, cujus vespere

A fuit confusio illa linguarum. Quod etiam et in subsequentibus ætatibus similiter de mane isto et vespere studiosus lector, si quæsierit, renovatum reperiet.

6. Jam nunc accipe rationem quare sit factum ut hæc duæ ætates denis generationibus terminentur. Et certe ætas hominis prima infantia est, secunda pueritia. Quæ duæ ætates, exceptis quinque sensibus corporis, in quibus naturalis sensus aut motus est, nihil evidenter aut cognitione discreta attingit, aut actionis opere perficit. Nam et actio temeraria est sine cognitione, et sine actione ignava cognitio. Et ideo prima vita hominis, cui nulla administratio recte creditur, quinque sensibus corporis deducta est, qui sunt visus, auditus, olfactus, gustus, tactus. Et ideo propter solos quinque corporis sensus, quibus ætas talium vigere probatur, geminatur idem quinquarius numerus propter utrumque sexum: quia, idem quinque corporis sensus, sicut inesse masculis, ita et in feminis comprobantur. Ideo duæ istæ ætates denario generationum numero finiuntur.

7. Tres inde ætates sæculi, quæ in Evangelio computantur, his septeno generationum numero distinguuntur. Ab Abraham enim usque ad David generationes quatuordecim. Et a David usque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim. Et a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim.

8. Jam ergo videndum est cur istæ tres ætates sæculi his septeno generationum dignoscantur numero terminari. Equidem jam superius diximus duas illas ætates ab Adam usque ad Abraham, quasi infantiam atque pueritiam, solis quinque corporis sensibus delitas exstiterisse, pro eo quod non potest in his duabus ætatibus aliquid subline aut cognitione percipi, aut actione formari. Solis ergo, sicut dictum est, quinque sensibus corporis viget. Infantia jam deinde et pueritia explicita, succedente adolescentia, accedit homini et cognitio discreta, et actio necessaria. Quæ duo si quinque illis corporis sensibus addantur, septem fiunt. Item septem si propter utrumque sexum iterum duplicentur, quia sicut in viris, ita in feminis accipiuntur, quatuordecim sub uno efficiuntur. Et hæc est ratio ut duæ illæ ætates denis generationum numeris currant; tres istæ bis septem generationum articulis servant. Quinque sane ætates sæculi diximus, quas non in annis, sed in generationibus agnoscamus.

9. Ut ergo agnoscat is ætates ipsas sæculi non annorum supputatione debere addisci, sed generationum determinatione oportere intelligi, sanctum nobis Evangelium satisfacit. Tres quippe ætates, quas ab Abraham usque ad Christum in ordine ponit, certis et determinatis generationum lineis dirimit. Nec enim, ut tres illos ætatum articulos demonstraret, aliquid de annorum numeris posuit, cum tamen tres illas ætates denis et quaternis generationum. 35 usque ad 42, et cap. ult. lib. xxii de Civitate Dei.

^a Simillima his omnibus interpretationibus de sex ætatibus habet August. lib. i de Gen. contra Manich.,

nerationibus explicaverit. Sic enim in Matthæi Evangelio legitur : *Omnes generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim. Et a David usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim. Et a transmigratione Babylonis, usque ad Christum, generationes quatuordecim* (Matth. 1, 17). Quod fortasse nequaquam Evangelista in distinguendis ætatibus observaret, scilicet, ut non eas annorum numeris, sed generationibus proderet, si non hoc ipsum etiam observatum in lege veteri pro distinguendis ætatibus prævidisset. Juxta hunc enim modum duas illas ætates, unam ante diluvium, secundam post diluvium invenimus in libro Genesis terminatas. Enumeratis enim illic generationibus ab Adam usque ad Noe, antequam ingrederetur arcam, quæ decem utique generationes erant, sic dicit Scriptura : *Hæ generationes Noe* (Gen. vi, 9). Similiter post diluvium secundæ ætatis generationum seriem pandens, sic eadem Scriptura commemorat, dicens : *Hæ generationes Sem* (Gen. xi, 10); enumerans easdem generationes a Sem filio usque ad Abraham, numero decem. Tertiam quoque ætatem sæculi sequens similiter agit, a qua Matthæus incipiens Evangelista, digestis generationum articulis, tres sæculi ætates explicuit, duas illas retroactas ætates necessario prætermittens, quæ quasi infantia et pueritia gignendis filiis aptæ non essent. Quis enim usitata lege naturæ ante 13 ætatis suæ annum potest gignere filios? Et ideo Evangelista nitens secundum carnem generationem Domini explicare (Matth. 1, 1, 2), ab Abraham quasi ab adolescentia narrationem suam cœpit extendere, ex qua ætate potest homo filios generare propter semen Abraham, in quo benedicendæ omnes gentes fuerant repromissæ (Gen. xii, 3).

10. Sic ergo reddita ratio docet, et ætates sæculi non in annis, sed in generationibus querere, pro eo quia cujuslibet ætatis distinctione non invenimus in Scripturis, Hi sunt anni generationum, sed, *Istæ sunt generationes*. Sicut dictum est, prima sæculi ætate finita : *Hæ generationes Noe*; vel cum ætas secunda a Sem usque ad Abraham memoratur, ubi similiter scribitur : *Hæ sunt generationes Sem*, cum tamen neque in prima, neque in secunda ætate sæculi sit scriptum, *Hi sunt anni generationum*, sed, *Hæ sunt generationes*. Volens ergo Scriptura ostendere ætates sæculi non in annorum debere opinione constitui, sed librata generationum numerositate rimari, præsertim cum in multis Scripturarum locis, ubi per generationes certus ordo temporum dirigitur, anni penitus taceantur, nec tamen ex hoc tempora ipsa sæculi in quocunque frustrantur. Ergo non satis est attendere summam annorum, ubi per generationes efficientia comprobatur ætatum. Hoc enim more sanctarum Scripturarum quædam videmus lege a Deo promissa, quæ non in annis, sed in præfinitis generationibus prædicuntur implenda. Nec enim hominis cujusque prophetantis sermone prædicatur, sed ipsius Dei voce signatur, quod ad Abra-

ham Dominus loquitur. *Quarta*, inquit, *generatio filii Israel de terra Ægypti revertentur* (Gen. xv, 16) : quod non in annis, sed in generationibus videtur tunc fuisse impletum. Etenim si replices genealogiam Levi, quarta generatio filios Israel de terra Ægypti egressos esse reperies. Levi genuit Cahat, Cahat genuit Amram, Amram genuit Aaron, Aaron genuit Eleazar, Eleazar genuit Phinees. Cahat autem cum patre suo Levi ingressus est Ægyptum. Rursum Eleazar cum patre suo Aaron egressus est Ægyptum. A Cahat usque ad Eleazar computantur generationes quatuor.

11. Sic ergo futura et plena a Deo liberatio servitutis Israelitici populi non in annis, sed in generationibus prædicta est adimpleri. Hoc quippe modo et Cain peccatum septena generationum vindicatione expiandum prædicatur. In septima enim generatione Cain peccatum est dissolutum, quia et in septima generatione a Lamech, qui septimus ab Adam est, Cain ipse occiditur. Jam deinde et peccatum ipsius Lamech, qui eum occidisse præcibitur, in septuagesima septima differtur generatione purgandum, juxta quod de eo scriptum est : *Septuaginta ultio dabitur de Cain, de Lamech vero septuaginta septies* (Gen. iv, 24). Ab Adam enim usque ad Christum generationes septuaginta septem per ordinem colliguntur, sicut in Lucæ Evangelio legitur (Luc. iii, 23 seq.). Ab ipso enim Christo illic incipitur, et usque ad Adam, vel Deum, a quo ipse Adam creatus est, pervenitur. Et ideo Lamech peccatum, quasi totius mundi in septuagesima septima generatione, Christi videlicet adventu, est purgatum. Unde et ipse Dominus hujus sacratissimi septuagesimi septimi numeri in Evangelio sacramentum commendans, remittenda esse peccata docet, non solum septies, sed etiam septuaginta septies (Matth. xviii, 22).

12. Nec enim septuaginta septem istæ generationum lineæ, quas secundum Lucam ab Adam usque ad Christum historialis ordo commendat, aliquid generationibus illis quæ a Matthæo commemorantur (Matth. 1, 1 seq.), in quocunque præjudicant. Alias enim generationum lineas Lucas exsequitur, alias Matthæus rimatur. Lucas enim sacerdotalis generis prosapiam sequens, et a Christo Filio Dei incipiens, usque ad Adam, et ipsum Deum, a quo formatus est, septuaginta septem lineas generationum explicuit. Matthæus autem regie stirpis generationum exsecutus est numeros, in quibus per quater-nos et denos generationum articulos tres mundi ætates expressit. Ætates ergo sæculi, quas prædiximus quinque usque ad Christum fuisse, non secundum Lucam, qui sacerdotale genus exsequitur, sed juxta Matthæum, qui regias generationes digerit, computandæ sunt. Etenim Christi Filii Dei carnem sic ex utroque genere credimus propagatam, ut et regio semine floreat, et sacerdotali propagine sit gloriosa. Juxta semen ergo regium, quod Matthæus exsequitur, adjectis illis duabus ætatibus, id est, quæ ab Adam usque ad Abraham denis generationibus currunt,

quinque aetates saeculi computandae sunt. Sic ergo annorum supputatio attendenda, sed generationum cunctis rimanda est linea.

13. Quando ergo falsitas Judaeorum, o studiosissime Christiane! per annos ex codicibus suis libatos, aetates saeculi coram te noluerit definire, ut quasi per millenos aetates ipsas mundi determinatas videatur ostendere; non illic traharis in spiritu erroris, sed revertere ad spiritum veritatis, ut secundum Evangelium et exempla Scripturarum, quae superius posita sunt pro dignoscentia harum aetatum, omnem illam annorum supputationem secundum codices Hebraeos despicias, et has solum enumerationes generationum intendas, quas ab Adam audisti usque ad Christum distinctis lineis terminatas.

14. Jam nunc quae sit ratio ut hac sexta aetate eum nasci oporteret, studiosae lector, addisce. Scilicet, ut qui sexto die fecerat hominem sexta etiam aetate saeculi veniret ad humani generis reparationem. Hinc ergo jam securi de hac annorum questione omnes apostoli et apostolici viri, eo quod harum aetatum summa non in annis, sed in generationibus sit locata, non curarunt quid in Hebraeorum codicibus annorum traheretur in summam, dummodo pateretur generationum series plena. Quid enim interest, quantis unusquisque illorum annis advixerit, dummodo generationum numeros plenius scit? Si enim aliquid numeri de generationibus subtrahatur, confusio utique aetatum agnoscitur. At ubi plenus numerus generationum consistit, quid opus est de annis saeculi satagi, quando omnis summa aetatum certis et praefinitis generationum numeris currit? Tu, Judae, ut annos invenias per generationes, hoc ipsum addiscis: nec enim quot anni a principio mundi fuerint, scire ullo modo poteris, nisi hoc prius per singulas generationes inveneris. Si igitur generationum ordo frustratur, quae veritas remanebit annorum? Anni enim per generationes nullo modo cognoscuntur. Quid ergo? Nunquid potest ita generationibus agi, scilicet, ut non queant sine annis intelligi? Generatio enim et in paucis, et in multis annis potest addisci. Anni vero sine generationibus nulli poterunt reperiri. Cedo igitur, quod unaquaeque generatio his denis tantum annis advixerit: nunquid aliquid annorum iste numerus me impedit, quando mihi generationum series satisfacit? Ergo hoc tenendum, hoc etiam tota fide servandum est, ut pro hac dignoscentia sextae aetatis et Dominicae incarnationis distributos singulis aetatibus generationum ordines observemus, in quibus non solum nullos error, sed magnae veritatis est revelata ostensio, et quibus in tantum tuti ab errore erimus, in quantum olim natum Chri-

stum supputare serie generationum agnoscimus,

15. Jam ergo si placet, et de ipsis annis a principio mundi collectis, quos non aliter nisi per decurrentes generationes colligitis, satagite et inde adhuc aliquid si potestis. Et siquidem jam supra probatum sit, nil officere, nec contrarium esse annorum illam brevitem ex codicibus Hebraeorum libatam, quominus ostendatur aetas saeculi sexta, tamen sine praedjudicio questionis hujus, si, verbi gratia, hoc solum vultis scire de annorum summa, id est, ab origine mundi usque ad Christum quot anni transierunt, necnon et quibus ob hoc codicibus oporteat credi, id est, utrum codicibus Hebraeorum, an secundum Septuaginta translatorum, vivi cordis hic jam apponite sensum. « Etenim si queramus annos a principio mundi usque ad nativitatem Christi secundum codices Septuaginta translatorum, subsequentibus etiam quibusdam historiis gestum, reperiuntur ab Adam usque ad Christum anni 5200. Et quidquid aliud superest secundum quosdam historicos, qui annorum mundi seriem conscripserunt. » Secundum codices autem vestros multo minus anni inveniuntur: in tantum, ut in solis duabus generationibus ante diluvium, et post, quae usque ad Abraham per ordinem currunt, in quas haec ipsa annorum diversitas inter utrosque codices vix mille quingenti quadraginta anni, et parum supra aliquid, colligantur. In illa enim prima aetate inveniuntur ab Adam usque ad diluvium anni 1656. Et a diluvio usque ad Abraham reperiuntur anni 292. Secundum codices autem Septuaginta interpretum reperiuntur ab Adam usque ad diluvium anni 2242. Et a diluvio usque ad Abraham, anni 1072, qui in duabus istis aetatibus computati sunt sub uno anni 3314. Quibus si addantur anni illi, id est, a tertia aetate usque ad Christum quinque millium annorum, et supra quod remanet, summa complebitur. Ecce minor numerus reperitur annorum in codicibus Hebraeorum quam in codicibus Septuaginta interpretum: in tantum, ut etiam praesentem usque diem necdum adhuc quinque millia annorum videantur expleta, qui tamen et ipsi nihil temporis nativitatis Christi praedjudicant, quod sub tanta evidentiā generationum ordo commendat.

16. Et quia astruximus et de ipsis annis quid utrique codices habent, nunc restat ut consideremus quibus codicibus major debeatur auctoritas. Hic jam dicat unusquisque quod sentit. Nunquid brevis ista annorum ex codicibus Hebraeis ostensa, contemptis annis pluribus, qui in editione Septuaginta interpretum continentur, praeferenda ullo modo judicabitur, qui prophetandi potius munere, quam transferendi officio, divinas Scripturas, revelante sibi Domino, transtulerunt, apud quos etiam haec

^a Gravem sane et nodis inextricabilibus implicatam controversiam de numero annorum a principio mundi ad usque Christum natum, quam hinc incipit explicare Julianus, plerique sacri interpretes edisserunt, sed praeter omnibus nobis videtur dignus

consuli Thomas Malvenda in opere de Antichristo, lib. 1, a cap. 13 usque ad 16.

^b Haec ideo verba notamus, quoniam ea allegaverit Isidorus Pacensis in fine sui Chronici, tom. VIII Ilisp. Sacrae, pag. 323, edit. secund.

supputatio reperitur annorum? Ergo illa a nobis et sola pro his annis est observanda auctoritas Septuaginta interpretum, quæ merito omnibus editionibus et translationibus antefertur, quam etiam usque omnes doctores ecclesiastici tenuerunt, et in hac præcipue annorum supputatione secuti sunt.

17. De quorum etiam venerabilium Septuaginta interpretum laude atque præpollenti auctoritatis fastigio quid unusquisque doctorum senserit, breviter adnotabo. Epiphanius enim ille Cypri Salaminæ magnæ gravitatis antistes sic de laude Septuaginta interpretum refert in opusculis suis. Dicit enim (*Tract. de Mensuris, et Ponderib. pag. 566, edit. Basileæ 1560*): «Admirari id oportet, nec audeat quis reprehensione dignum ducere, sed potius laudet, quod ex Dei consilio ac voluntate sit factum ut Septuaginta duo venerabiles convenerint in insula Fari, quæ Anagoge, id est, superior terra nominatur.» De quorum etiam laude idem vir adhuc post aliqua prosequitur (*Ibid., pag. 567*): «Non sunt inventi, inquit, dissoni, sed Dei mirabile opus apparuit agnoscendum, quia idem viri donum Spiritus sancti perceperant, cujus Spiritus solius erat tam consonantissimos facere ipsos interpretes: ita ut ubicunque pro manifestatione sermo erat addendus, omnes simul adjicerent, et ubicunque pro minus ornata repetitione demendum, universi simul adimerent.» Ubi etiam post alia subjungit: «Ubicunque ab eisdem translatoribus aliquid est adjectum, congrue apposuerunt sermones ad intelligentiam et juvenem gentium, quæ erant ad fidem Dei vocandæ; et ex divinis Veteris ac Novi Testamenti monitis hereditatem percepturæ vitæ perpetuæ.» Hæc siquidem sanctus Epiphanius refert.

18. Cæterum et beatus Augustinus quid de laude talium referat, jam audite. In libro enim xv Civitatis Dei (*cap. 23, num. 3*) sic dicit: «Merito creduntur Septuaginta interpretes accepisse propheticum spiritum, ut si quid ejus auctoritate mutarent, atque aliter quam erat quod interpretabantur dicerent, neque hoc divinitus dictum esse dubitaretur.» De quibus etiam idem vir adhuc in xviii libro ejusdem operis (*cap. 43, num. 1*) replicat, dicens: «Cum fuerint et alii interpretes, qui ex Hebræa lingua in Græcam sacra illa eloquia transtulerunt, hanc tamen quæ Septuaginta est, quam ut sola sit recipit Ecclesia^b, eaque utuntur Græci populi Christiani, quorum plerique utrum alia aliqua sit, ignorant. Ex hac Septuaginta interpretatione etiam in Latinam linguam interpretatum est quod Ecclesiæ Latine tenent. Unde (sequitur) Ecclesiæ Christi tot

^a Utris codicibus in numerandis patriarcharum annis adhaerendum sit, Græcis LXX interpretum, an Hebræis, questio est inter eruditos valde agitata. Favet quidem major illorum pars Hebræicæ supputationi. Verum sunt non pauci, nec contemnendi auctores, qui pro LXX interpretum chronologia acriter depugnant. Baronius, in *Aparatu ad Annales Eccles.*, Joannes Morinus, *exercit. 7*, Vossius, Paulus Pezronius, in *Antiquitate temporum restituta*, alique. Quare minus mirari oportet Julianum no-

strum in eadem fuisse sententia tum cum maxime in Ecclesia florebat editio Latina Septuaginta interpretum. Vid. Nat. Alexand. *Diss. viii in prim. mundi ætatem, tom. I Histor. Veteris Testam.*

19. Cæterum de hac annorum diversitate quid inter Hebræos et nostros codices distet, idem D. Augustinus in prædicto opere eandem ventilat questionem, dicens (*Lib. xv, cap. 10*): «Inter Hebræos et nostros codices de ipso numero annorum nonnulla videtur esse distantia, quod ignoro qua ratione sit factum: Non tamen tanta est, ut illos homines tam longævus fuisse dissentiat. Nam ipse homo primus Adam, antequam gigneret filium qui est appellatus Seth, ducentos triginta vixisse annos re-

peritur in codicibus nostris, in Hebræis autem centum triginta perhibetur. Sed postquam eum genuit, septingentos vixisse legitur in nostris, octingentos vero in illis, atque in utrisque universitatis summa concordat. Ac deinde per consequentes generationes ætequam agnatur qui gigni commemoratur, minus vixisse apud Hebræos pater ejus invenitur centum annis; sed postquam est genitus, idem ipsi centum minus quam in Hebræis inveniuntur in nostris. Atque ita numeri universitas consonat, et hic et inde. In sexta autem generatione nusquam utri-

que codices discrepant. In septima vero, ubi ille qui natus est Enoch, non mortuus, sed, quod placuerit, translatus esse narratur, eadem dissonantia est quæ in superioribus quinque de centum annis, antequam gigneret eum, quibus commemoratus est, filium, atque ita in summa similis consonantia. Vixit enim annos antequam transferretur, secundum utrosque codices, trecentos sexaginta quinque. Octava generatio habet quidem nonnullam diversitatem, sed minorem ac dissimilem cæteris. Mathusalem quippe, quem genuit Enoch, antequam gigneret eum qui in ipso ordine sequitur, secundum Hebræos, non centum minus, sed viginti amplius vixit annos. Qui rursus in nostris posteaquam eum genuit reperiuntur additi, et in utrisque sibi summa universi numeri occurrit. In sola nona generatione, id est in annis Lamech filii Mathusalæ, patris autem Noe, summa universitatis discrepat, sed non plurimum. Viginti enim et quatuor annos plus vixisse in Hebræis quam in nostris codicibus invenitur. Namque antequam gigneret filium qui voca-

strum in eadem fuisse sententia tum cum maxime in Ecclesia florebat editio Latina Septuaginta interpretum. Vid. Nat. Alexand. *Diss. viii in prim. mundi ætatem, tom. I Histor. Veteris Testam.*

^b Edit. tanquam sola esset, sic receperit Ecclesia.

^c Nostros codices appellat, inquit Benedictini ad hunc locum, quibus Ecclesia tum utebatur Latinis ex Græca interpretatione Septuaginta: codices vero Hebræos, qui ex Hebræica scriptura erant versi

quinque ætates sæculi computandæ sunt. Sic ergo annorum supputatio attendenda, sed generationum cunctis rimanda est linea.

13. Quando ergo falsitas Judæorum, o studiosissime Christiane! per annos ex codicibus suis libatos, ætates sæculi coram te noluerit definire, ut quasi per millenos ætates ipsas mundi determinatas videatur ostendere; non illic traharis in spiritu erroris, sed revertere ad spiritum veritatis, ut secundum Evangelium et exempla Scripturarum, quæ superius posita sunt pro dignoscentia harum ætatum, omnem illam annorum supputationem secundum codices Hebræos despicias, et has solum enumerationes generationum intendas, quas ab Adam audisti usque ad Christum distinctis lineis terminatas.

14. Jam nunc quæ sit ratio ut hac sexta ætate eum nasci oporteret, studiose lector, adijce. Scilicet, ut qui sexto die fecerat hominem sexta etiam ætate sæculi veniret ad humani generis reparationem. Hinc ergo jam securi de hac annorum questione omnes apostoli et apostolici viri, eo quod harum ætatum summa non in annis, sed in generationibus sit locata, non curarunt quid in Hebræorum codicibus annorum traheretur in summam, dummodo patesceret generationum series plena. Quid enim interest, quantis unusquisque illorum annis advixerit, dummodo generationum numeros plenius scit? Si enim aliquid numeri de generationibus subtrahatur, confusio utique ætatum agnoscitur. At ubi plenus numerus generationum consistit, quid opus est de annis sæculi satagi, quando omnis summa ætatum certis et præfinitis generationum numeris currit? Tu, Judæe, ut annos invenias per generationes, hoc ipsum addiscis: nec enim quot anni a principio mundi fuerint, scire ullo modo poteris, nisi hoc prius per singulas generationes inveneris. Si igitur generationum ordo frustratur, quæ veritas remanebit annorum? Anni enim per generationes nullo modo cognoscuntur. Quid ergo? Nunquid potest ita generationibus agi, scilicet, ut non queant sine annis intelligi? Generatio enim et in paucis, et in multis annis potest addisci. Anni vero sine generationibus nulli poterunt reperiri. Cedo igitur, quod unaqueque generatio his denis tantum annis advixerit: nunquid aliquid annorum iste numerus me impedit, quando mihi generationum series satisfaci? Ergo hoc tenendum, hoc etiam tota fide servandum est, ut pro hac dignoscentia sextæ ætatis et Dominicæ incarnationis distributos singulis ætatibus generationum ordines observemus, in quibus non solum nullus error, sed magnæ veritatis est revelata ostensio, et quibus in tantum tuti ab errore erimus, in quantum olim natum Chri-

stum supputare serie generationum agnoscimus, 15. Jam ergo si placet, et de ipsis annis a principio mundi collectis, quos non aliter nisi per decurrentes generationes colligitis, satagite et inde adhuc aliquid si potestis. Et siquidem jam supra probatum sit, nil officere, nec contrarium esse annorum illam brevitem ex codicibus Hebræorum libatam, quominus ostendatur ætas sæculi sexta, tamen sine præjudicio questionis hujus, si, verbi gratia, hoc solum vultis scire de annorum summa, id est, ab origine mundi usque ad Christum quot anni transierunt, necnon et quibus ob hoc codicibus oporteat credi, id est, utrum codicibus Hebræorum, an secundum Septuaginta translatorum, vivi cordis hic jam apponite sensum. « Etenim » si

queramus annos a principio mundi usque ad nativitatem Christi secundum codices Septuaginta translatorum, subsequentibus etiam quibusdam historiis gentium, reperiuntur ab Adam usque ad Christum anni 5200. Et quidquid aliud superest secundum quosdam historicos, qui annorum mundi seriem conscripserunt. Secundum codices autem vestros multo minus anni inveniuntur: in tantum, ut in solis duabus generationibus ante diluvium, et post, quæ usque ad Abraham per ordinem currunt, in quas hæc ipsa annorum diversitas inter utrosque codices vix mille quingenti quadraginta anni, et parum supra aliquid, colligantur. In illa enim prima ætate inveniuntur ab Adam usque ad diluvium anni 1656. Et a diluvio usque ad Abraham reperiuntur anni 292. Secundum codices autem Septuaginta interpretum reperiuntur ab Adam usque ad diluvium anni 2242. Et a diluvio usque ad Abraham, anni 1072, qui in duabus istis ætatibus computati sunt sub uno anni 3314. Quibus si addantur anni illi, id est, a tertia ætate usque ad Christum quinque millium annorum, et supra quod remanet, summa complebitur. Ecce minor numerus reperitur annorum in codicibus Hebræorum quam in codicibus Septuaginta interpretum: in tantum, ut etiam præsentem usque diem necdum adhuc quinque millia annorum videantur expleta, qui tamen et ipsi nihil temporis nativitatis Christi præjudicant, quod sub tanta evidentia generationum ordo commendat.

16. Et quia astruximus et de ipsis annis quid utrique codices habent, nunc restat ut consideremus quibus codicibus major debeatur auctoritas. Hic jam dicat unusquisque quod sentit. Nunquid brevis ista annorum ex codicibus Hebræis ostensa, contemptis annis pluribus, qui in editione Septuaginta interpretum continentur, præferenda ullo modo judicabitur, qui prophetandi potius munere, quam transferendi officio, divinas Scripturas, revelante sibi Domino, transtulerunt, apud quos etiam hæc

* Gravem sane et noxis inextricabilibus implicatam controversiam de numero annorum a principio mundi ad usque Christum natum, quam hinc incipit explicare Julianus, plerique sacri interpretes edisserunt, sed præ omnibus nobis videtur dignus

consuli Thomas Malvenda in opere de Antichristo, lib. 1, a cap. 13 usque ad 16.

† Hæc ideo verba notamus, quoniam ea allegaverit Isidorus Pacensis in fine sui Chronicæ, tom. VIII liisp. Sacre, pag. 325, edit. secund.

supputatio reperitur annorum? Ergo illa a nobis et sola pro his annis est observanda auctoritas Septuaginta interpretum, quæ merito omnibus editionibus et translationibus antefertur, quam etiam usque omnes doctores ecclesiastici tenuerunt, et in hac præcipue annorum supputatione secuti sunt.

17. De quorum etiam venerabilium Septuaginta interpretum laude atque præpollenti auctoritatis fastigio quid unusquisque doctorum senserit, breviter adnotabo. Epiphanius enim ille Cypri Salaminæ magnæ gravitatis antistes sic de laude Septuaginta interpretum refert in opusculis suis. Dicit enim (*Tract. de Mensuris, et Ponderib. pag. 568, edit. Basileæ 1560*): «Admirari id oportet, nec audeat quis reprehensione dignum ducere, sed potius laudet, quod ex Dei consilio ac voluntate sit factum ut Septuaginta duo venerabiles convenerint in insula Fari, quæ Anagoge, id est, superior terra nominatur.» De quorum etiam laude idem vir adhuc post aliqua prosequitur (*Ibid., pag. 567*): «Non sunt inventi, inquit, dissoni, sed Dei mirabile opus apparuit agnoscendum, quia idem viri donum Spiritus sancti perceperant, cujus Spiritus solius erat tam consonantissimos facere ipsos interpretes; ita ut ubicunque pro manifestatione sermo erat addendus, omnes simul adjicerent, et ubicunque pro minus ornata repetitione demendum, universi simul adimerent.» Ubi etiam post alia subjungit: «Ubicunque ab eisdem translatoribus aliquid est adjectum, congrue apposuerunt sermones ad intelligentiam et juvenem gentium, quæ erant ad fidem Dei vocandæ, et ex divinis Veteris ac Novi Testamenti monitis hæreditatem percepturæ vitæ perpetuæ.» Hæc siquidem sanctus Epiphanius refert.

18. Cæterum et beatus Augustinus quid de laude italium referat, jam audite. In libro enim xiv Civitatis Dei (*cap. 25, num. 3*) sic dicit: «Merito creduntur Septuaginta interpretes accepisse propheticum spiritum, ut si quid ejus auctoritate mutarent, atque aliter quam erat quod interpretabantur dicerent, neque hoc divinitus dictum esse dubitarent.» De quibus etiam idem vir adhuc in xviii libro ejusdem operis (*cap. 43, num. 1*) replicat, dicens: «Cum fuerint et alii interpretes, qui ex Hebræa lingua in Græcam sacra illa eloquia transtulerunt, hanc tamen quæ Septuaginta est, quam ut sola sit recipit Ecclesia, et eaque utuntur Græci populi Christiani, quorum plerique utrum alia aliqua sit, ignorant. Ex hac Septuaginta interpretatione etiam in Latinam linguam interpretatum est quod Ecclesiæ Latine tenent. Unde (sequitur) Ecclesiæ Christi tot

hominum auctoritati, ab Eleazaro tunc pontifice ad hoc tantum opus electorum, neminem judicant præferendum: quia etsi non in eis unus apparuisset Spiritus sine dubitatione divinus, sed inter se verba interpretationis suæ Septuaginta docti more hominum contulissent, ut quod placuisset, omnibus hoc maneret, nullus eis interpres debuit anteponi.» Hæc siquidem de laude Septuaginta interpretum, satis dicta sufficiunt.

19. Cæterum de hac annorum diversitate quid inter Hebræos et nostros codices distet, idem D. Augustinus in prædicto opere eamdem ventilat questionem, dicens (*Lib. xv, cap. 10*): «Inter Hebræos et nostros codices de ipso numero annorum nonnulla videtur esse distantia, quod ignoro qua ratione sit factum. Non tamen tanta est, ut illos homines tam longævos fuisse dissentiat. Nam ipse homo primus Adam, antequam gigneret filium qui est appellatus Seth, ducentos triginta vixisse annos reperitur in codicibus nostris, in Hebræis autem centum triginta perhibetur. Sed postquam eum genuit, septingentos vixisse legitur in nostris, octingentos vero in illis, atque in utrisque universitatis summa concordat. Ac deinde per consequentes generationes atquequam gignatur qui gigni commemoratur, minus vixisse apud Hebræos pater ejus invenitur centum annis; sed postquam est genitus, idem ipsi centum minus quam in Hebræis inveniuntur in nostris. Atque ita numeri universitas consonat, et hic et inde. In sexta autem generatione nusquam utrique codices discrepant. In septima vero, ubi ille qui natus est Enoch, non mortuus, sed, quod placuerit, translatus esse narratur, eadem dissonantia est quæ in superioribus quinque de centum annis, antequam gigneret eum, quibus commemoratus est, filium, atque ita in summa similis consonantia. Vixit enim annos antequam transferretur, secundum utrosque codices, trecentos sexaginta quinque. Octava generatio habet quidem nonnullam diversitatem, sed minorem ac dissimilem cæteris. Mathusalem quippe, quem genuit Enoch, antequam gigneret eum qui in ipso ordine sequitur, secundum Hebræos, non centum minus, sed viginti amplius vixit annos. Qui rursus in nostris posteaquam eum genuit reperiuntur additi, et in utrisque sibi summa universi numeri occurrit. In sola nona generatione, id est in annis Lamech filii Mathusalæ, patris autem Noe, summa universitatis discrepat, sed non plurimum. Viginti enim et quatuor annos plus vixisse in Hebræis quam in nostris codicibus invenitur. Namque antequam gigneret filium qui voca-

strum in eadem fuisse sententia tum cum maxime in Ecclesiâ florebat editio Latina Septuaginta interpretum. Vid. Nat. Alexand. *Diss. viii in prim. mundi ætatem, tom. I Histor. Veteris Testam.*

^b Edit. tanquam sola esset, sic receperit Ecclesia.

^c Nostros codices appellat, inquit Benedictini ad hunc locum, quibus Ecclesia tum utebatur Latinis ex Græca interpretatione Septuaginta: codices vero Hebræos, qui ex Hebraica scriptura erant versi

* Utris codicibus in numerandis patriarcharum annis adhærendum sit, Græcis LXX interpretum, an Hebræis, questio est inter eruditos valde agitata. Favet quidem major illorum pars Hebræicæ supputationi. Verum sunt non pauci, nec contemnendi auctores, qui pro LXX interpretum chronologia acriter depugnant. Baronius, in *Apoaratu ad Annales Eccles.*, Joannes Morinus, *exercit. 7*, Vossius, Paulus Pezronius, in *Antiquitate temporum restituta*, alique. Quare minus mirari oportet Julianum no-

tus est Noe, sex minus habebat in Hebræis quam in nostris, postea vero quam cum genuit, triginta amplius in eisdem quam in nostris. Unde ex illis detracta, restant viginti quatuor, ut dictum est. » Hucusque divus Augustinus.

20. Quod quare sit factum, ut in prima, secunda, tertia, quarta, quinta et septima generatione centum plus anni inveniantur secundum codices Septuaginta, qui detrahuntur in codicibus Hebræorum, quando unusquisque de illis filium generasset, licet supra hic doctor cur factum fuerit ignorare se dicat, tamen quid sibi ex hoc in posterum videatur enuntiat. Dicit enim (*Eod. lib., cap. 13*): « In his annis in quibus continuatur ipsius mendositatis similitudo, ita ut ante genitum filium qui ordini inseritur alicubi supersunt centum anni, alibi desunt, post genitum autem ubi deerant supersunt, ubi supererant desunt ut in summa convenient, et hoc in prima, secunda, tertia, quarta, quinta et septima generatione invenitur, videtur habere quamdam, si dici potest, error ipse constantiam, nec easum redolet, sed industriam. » Qua de re post modicum infert: « Nimirum cum vellet persuadere qui hoc fecit, ideo numerosissimos annos vixisse antiquos, quos brevissimos nuncupabant, et hoc de maturitate pubertatis, qua idonei filiis gignendis coararentur ostendere, atque ideo in illis centum annis decem nostros insinuandos putaret incredulis, ne homines tandiu vixisse recipere in fidem nollent, addidit centum, ubi gignendis filiis habilem non invenit etatem; eosdemque post genitos filios, ut congrueret summa, detraxit. Sic quippe voluit credibiles facere idonearum generandæ prolis convenientias etatem, ut tamen numero non fraudaret universas ætates viventium singulorum. »

21. Hæc licet beatus hic doctor subtilis ingenii acumen extendens de tantæ rei ambiguo disputaret, non tamen affirmando, sed existimando, quid sibi videretur exposuit: scilicet cum in remedium credulitatis eorum hoc factum esse arbitratur, quibus nullo modo credibile esset tot annos homines illius sæculi vivere potuisse, nisi eos et in hoc matura pubertas gignendorum filiorum credibiles faceret, id est, ut etiam si per brevissimos annos illos hoc ipsum computare voluissent, habilem semper in gignendis filiis invenirent etatem, qui decem annos quales nunc habemus, centum suos conabantur astruere. Quam tamen opinionem prædictus doctor nec confirmans, nec reprobens, sic finaliter claudit (*Ibid., circa finem*). « Quomodolibet, inquit, istud accipitur, sive credatur ita factum, sive non credatur, sive postremo ita, sive non ita sit, recte fieri nullo modo dubitaverim. »

22. Post hæc jam de incertis ad certa sine dubio mentis oculum dirigens, et de hac ipsa annorum diversitate finalem disputationis suæ sententiam promens, sic sequitur dicens (*Eod. lib., cap. 14, n. 2*): « Non vacat quod Septuaginta interpretes in plurimis quæ diversa dicere videntur, ex Hebræis codi-

cibus emendare ausus est nemo. Non enim est illa diversitas putata mendositas; nec ego ullo modo putandum existimo. Sed ubi non est scriptoris error, aliquid eos divino Spiritu, ubi sensus esset consentaneus veritati, et prædicans veritatem, non interpretantium munere, sed prophetantium libertate aliter dicere voluisse credendum est. Unde merito non solum Hebræis, verumetiam ipsis, cum adhibet testimonia de Scripturis, ut apostolica invenitur auctoritas. » Et hæc siquidem dicens, quid etiam alios de hac annorum varietate sensisse meminerit, relatione opinabili interponit. Sic enim dicit (*Eod. lib., cap. 11*): « Inquiunt non esse credibile Septuaginta interpretes, qui uno simul tempore ubique sensu interpretati sunt, errare potuisse, aut ubi nihil eorum intererat, voluisse mentiri; Judæos vero, dum nobis invident, quod lex et prophætæ ad non interpretando transierunt, mutasse quædam in codicibus suis, ut nostris minueretur auctoritas.

23. Cæterum hic doctor cum in jam dicti operis libro decimo sexto (*Cap. 10, n. 2*) ætatis secundæ faceret mentionem, sic dicit: « Secundò igitur anno post diluvium Sæm, cum esset centum annorum, genuit Arfaxat. Arfaxat autem, cum esset centum triginta quinque annorum, genuit Cainan. Qui, cum esset centum triginta annorum, genuit Sal. Porro etiam ipse totidem annorum erat, quando genuit Heber. Centum vero et triginta quatuor ægebat annos Heber, cum genuit Faleg, in cujus diebus divisa est terrâ. Ipse autem Faleg vixit centum triginta annorum, et genuit Ragau, qui centum triginta duorum annorum genuit Seruch. Et hic centum triginta annorum genuit Nachor. Et Nachor septuaginta novem annorum genuit Thare, qui septuaginta annorum genuit Abraham. Fiant itaque anni a diluvio usque ad Abraham mille septuaginta duo secundum vulgatam editionem, hoc est, interpretum Septuaginta. In Hebræis autem codicibus longe pauciores annos perhibent inveniri, de quibus rationem aut nullam aut difficillimam reddunt. »

24. Hæc beatus Augustinus de annis brevibus Hebræorum, unde nulla ratio redderetur, exposuit. Qui tamen egregius doctor, si in brevitatem istam annorum ex Hebræorum codicibus proditam aliquod periculum fidei, quod absit, instare vidisset, aut eandem brevitatem contrariam temporibus natiuitatis Christi quolibet defendente inspicere, quæ conjectatur ab adversariis fidei Christianæ necdum adhuc sextam ætatem sæculi advenisse, hic totum se ad respondendum conferret, hic etiam spirantibus ventis tota disputationis suæ vela laxaret, ubi eum tale aliquid dicere loci opportunitas exspectaret, et non superius diceret: « De hac ipsa diversitate annorum, quare sit factum ignoro, » cum ignorantie hujus poena sit error, in quo Dominicæ natiuitatis contradicatur sacramento. Sed quia in hac ipsa annorum distantia nihil vidit esse contrarium quominus sexta ætas sæculi probaretur, non fuit quare aliquid quod sciendum sibi esset ex hac varietate

annorum sequeretur pro ætatibus agnoscendis, quas distinctas noverat generationibus præfinitis. Cum sive illi breviores anni secundum Hebræos, sive isti multiplices secundum codices nostros, patefacta, ut dictum est, generationum serie, non cogant nos aliud intelligere, nisi sextam ætatem sæculi esse. »

25. Jam vero quid ex hoc divus Hieronymus sentiat, intuentum est, qui omnes annos ab initio mundi usque ad Christum in Chronicorum libro Eusebii, quem de Græco in Latinum vertit, non de Hebræis, sed de Septuaginta interpretum codicibus intelligere voluit, id specialiter in præfatione sua præmittens. Dicit enim: « Neque me fugit in Hebræis codicibus dissonantes ætatum annos inveniri plus vel minus, prout interpretibus visum est lectitari, sequendumque illuc potius quod exemplariorum multitudo idem traxit. » Et hæc vir ipse beate memoriæ Hieronymus dixit, qui divinas Scripturas de Hebræo in Latinum eloquium vertit. Quis rogo jam non manifeste videat illis prorsus de hac annorum supputatione Septuaginta interpretibus credere, qui multiplicem annorum seriem illam, prout dictum est, non interpretantium munere, sed prophetantium libertate proscripsisse creduntur?

26. Sufficiat ergo nunc usque probatum vobis fuisse, nullam esse annorum summam quæ temporibus nativitatibus Christi videatur esse contraria. Similiter et quod ætates sæculi non annorum supputatio æqua, sed generationum numerositas distributa distinguat; ac proinde quia et hoc probatum est vobis, quibus codicibus de ipsis annis fidem adhiberi oporteat, ipsas quoque jam hinc mundi ætates secundum Septuaginta interpretes cum annis suis ^a supputatas accipite, et quam annorum summam unaqueque ætas intra se videat concludere, tandem aliquando confusi sentite. Hoc tantum admo-neo, ne cuiquam illud videatur esse contrarium, quod in tertia et quinta ætate sæculi non ipsarum generationum hic anni ponuntur, quæ secundum Evangelium Matthæi positæ sunt: quandoquidem generationes ipsas in eadem tertia et quinta ætate sæculi non sic cum suis annis dispositas, sicut in prima et secunda ætate sæculi, et annos pariter et generationes invenimus ascriptas.

PRIMA ÆTAS.

27. Præmissis quinque diebus, in sexto die Adam formatus est. Adam annorum ducentorum triginta genuit Seth. Seth annorum ducentorum quinque genuit Enos. Enos annorum centum nonaginta genuit Cainam. Cainam annorum centum septuaginta

^a Præ oculis Julianum habuisse Isidori Hispalensis Chronicam, et lib. v Etym., ut sex ætatum annos computaret, minime dubitamus. An vero ea cognoverit quæ Chronica nuncupantur Melliti edita ab Henrico Florezio tom. VI Hisp. Sacrae, aliorum esto iudicium: nos certe ad partem affirmantem nimis propendimus. Ut ut sit, Julianus utrumque compilavit, et alia adiecit quæ in eis desiderantur.

^b Ita ediderunt collectores Bibliothecæ Patrum errantes abs dubio. Alii conformiter ad sanctum Isidorum, lib. v Etymol., cap. 39, et in Chronic., Noe

genuit Malahel. Malahel annorum centum sexaginta quinque genuit Jared. Jared annorum sexaginta duo genuit Enoch. Enoch annorum centum sexaginta quinque genuit Mathusalem. Mathusalem annorum centum sexaginta septem genuit Lamech. Lamech annorum centum octoginta octo genuit Noe. Noe annorum quingentorum ^b factum est diluvium.

SECUNDA ÆTAS.

28. Sem ^c anno secundo post diluvium genuit Arfaxat. Arfaxat annorum centum triginta quinque genuit Cainam. Cainam annorum centum triginta genuit Sala. Sala annorum centum triginta genuit Heber. Heber annorum centum triginta quatuor genuit Faleg. Faleg annorum centum triginta genuit Ragau. Ragau annorum centum triginta duorum genuit Seruch. Seruch annorum centum triginta genuit Thare. Thare annorum septuaginta genuit Abraham. Hæc secunda ætas, quam per denas generationes diximus currere, unam minus habet secundum codices Hebræos, quæ hic ponitur, id est, illam quæ dicitur Cainam. Quam tamen generationem et Septuaginta interpretes memorant, et Evangelium secundum Lucam confirmat. Hæc autem duæ ætates sæculi, id est, una ante diluvium, altera post diluvium, ideo nullam habent difficultatem in perventione annorum, quia directis generationum lineis currunt, sicut est unum ex altero propagatum.

TERTIA ÆTAS.

29. Tertia dehinc ætas sæculi sequitur, in qua ideo post commemorationem Abrahæ, Isaac, Jacob, et Joseph per Hebræorum servitutem in Ægypto, et tempora Iudicum anni quærentur, quia in generationes illas quatuordecim, quæ per Mathæum ab Abraham usque ad David commemorantur, non ubique anni ipsi manifeste pateant. Quod propterea dicimus, ne contrarium aliquid videatur cuiquam, quod alius illic generationum, alius hic auctorum ordo servetur, ubi anni quærentur: cum illic evidens tantumdem ordo generationum texatur, qui pervenit usque ad Christum; hic autem sola annorum veritas describatur, quæ in annis fidem collocet temporum.

30. Abraham annorum centum genuit Isaac. Isaac annorum sexaginta genuit Jacob. Jacob annorum nonaginta genuit Joseph. Joseph annos centum et decem vixit. Hebræorum servitus in Ægypto annis centum quadraginta quatuor. Moses annis quadraginta rexit populum in eremo. Josue annis viginti septem. Othoniel annis quadraginta. Aoth annis

anno sexcentesimo factum est diluvium. Nos vero malemus legere: Noe annorum quingentorum genuit Sem. Noe anno sexcentesimo factum est diluvium. Sed cum mss. codicibus destituamur, sufficit hæc animadvertere.

^c Hæc una ratio est quæ nobis suadet Julianum legisse Mellitum; nam, ut iste, duntaxat posuit, Sem anno secundo post diluvium genuit, etc., cum Isidorus in Chronic. scripserit: Sem anno secunda post diluvium cum centum esset annorum genuit, etc.

octuaginta. Debora annis quadraginta. Gedeon annis quadraginta. Abimelech annis tribus. Thola annis viginti tribus. Jair annis viginti duobus. Jepte annis septem. Abessa annis septem. Abdon annis octo. Samson annis viginti. Heli sacerdos annis quadraginta. Samuel et Saul annis quadraginta.

QUARTA ÆTAS

31. In hac quarta ætate si cuiquam fortè contrarium esse videtur, quod non ipse numerus quatuordecim generationum hic servetur, qui in Matthæo complectitur, attendat inter Joram regem, et Jonathan, omissa Athalia, tres reges in medio prætermisisse Matthæum, qui hic cum annis ponuntur, et in Evangelio detrahuntur, pro eo quod Joram generi se miscuerat impiissimæ Jezabel, et ideoque usque ad tertiam generationem memoria tollitur, ne in sanctæ nativitatibus ordine poneretur. Quanquam et illud præ cæteris considerare conveniat quod plures fuerunt successiones, pauciores autem generationes. Non enim quæ regum, eadem generationum sunt tempora. Unde et Matthæus eos quos ad generationem non putavit pertinere, præterit. Sic, inquam, fiet, ut usque ad Jechoniam quatuordecim generationum numerus non offendat.

32. David annis quadraginta. Salomon annis quadraginta. Roboam annis decem et septem. Abia tribus. Asaph annis quadraginta et uno. Josaphat annis viginti quinque. Joram annis octo. Ochôzias anno uno. Athalia annis septem. Joas annis quadraginta. Amasias annis viginti novem. Ozias annis quinquaginta duobus. Jonathan annis sex. Achaz annis viginti sex. Ezechias annis viginti novem. Manasses annis quinquaginta quinque. Ammon annis duodecim. Josias annis triginta duobus. Joachim, qui et Jechonias, annis undecim. Sedecias annis undecim.

QUINTA ÆTAS.

33. Quinta ætas a transmigatione Babylonis usque ad Christum: quam Matthæus per generationes sex sequitur, quia in progenitoribus ipsis, ut pote in captivitate constitutis, quis quot annis vixerit, non facile noscitur. Ideo melius numerus annorum ætatis hujus usque ad Christum per historias gentium cognoscendas adhibetur. Hebræorum captivitas septuaginta annis. Darius annis triginta quatuor. Hujus tempore Judæorum captivitas absoluta est. Xerxes annis viginti. Artaxerxes annis quadraginta. Darius a decem et novem annis. Artaxerxes annis quadraginta. Artaxerxes b annis viginti sex. Xerxes c annis quatuor. Darius d annis sex. Alexander quinque annis. Ptolemæus annis quadraginta. Phila-

delphus annis triginta octo. Evergetes annis viginti sex. Philopater annis decem et septem. Epiphanes annis viginti quatuor. Philometer annis triginta quinque. Evergetes annis viginti novem. Soter annis decem et septem. Alexander annis decem. Ptolemæus annis octo. Dionysius annis triginta. Cleopatra annis duobus. Julius Cæsar annis quinque.

SEXTA ÆTAS.

34. « Octavius » Cæsar regnavit annos quinquaginta sex. Hujus quadregesimo primo anno, juxta quod Tertullianus Hieronymusque testantur, Christus Dei Filius de Maria semper virgine nascitur, et Tiberii imperatoris tempore crucifigitur, qui regnavit annis viginti quatuor. Ab initio itaque sæculi usque ad tempus nativitatibus Christi, quando quadregesimus primus annus Octavianus Cæsaris fuit, eveniunt anni 5325. Jam vero residuus annorum numerus a tempore nativitatibus Christi usque in præsens in promptu est unicuique, et scire si volet, et supputare si placet, assumptis videlicet annis secundum æram ab ipsa Domini incarnatione. Æra enim inventa est ante triginta et octo annos quam Christus nasceretur. Nunc autem acclamatur æram esse 724. Detractis igitur triginta et octo annis, ex quo æra inventa est, usque ad nativitatem Christi, residui sunt 686 anni. Reliquum igitur hujus sextæ ætatis tempus, id est, a præsentis die usque in horam ipsam finis sæculi quot annorum spatiis protendatur, soli Deo est cognitum. At nunc sit gloria ipsi unigenito Christo Filio Dei, per quem repudiata interim manifeste patescit opinio illa vestra vanissima, qua et sextam adhuc ætatem sæculi expectatis, et sæculum istud in sex millibus tantum annis stare confligitis, quos jam et ipsos transactos esse probatis, si studiosius attendatis. Repetendum est igitur quod audistis.

35. Ab initio enim mundi usque ad Christum computatos diximus annos 5325, quibus si addantur anni ab incarnatione Domini 686 usque in præsentem diem, id est, quando serenissimus Erigius princeps sextum imperii sui videtur habere annum, computati sub uno 6011 anni efficiuntur. Quos etiam si juxta aliorum historias computare velitis, propensioem et majorem fortasse annorum numerum comprobatis. Sic, inquam, transactis sex millibus annis, quid jam nunc Judæorum falsitas agis, quando perditio regno et sacerdotio, traheris in errorem, et generationum nesciens ordinem, in solis annis tibi futuram collocas fidem? Ecce multipliciter victus et convictus es de ætate sæculi

^a Scilicet *Nothus*, eo cognomine designatus ab Isidoro et Mellito in Chron., ut ab aliis Dariis distinguatur.

^b Artaxerxes, qui et *Ochus* dictus est, ut eum nominant in Chron. lidem Isidorus et Mellitus.

^c Xerxes quoque legitur apud Isidor. lib. v Etym., sed melius in suis Chron, ut et apud Mellitum: *Arses Ochi filius*.

^d Haud male hunc Darium, ad aliorum ejusdem nominis distinctionem, *Arsami filium* cognominavit Mellitus.

^e Ita edidere collectores Bibliothecæ Patrum; alii autem, *Octavianus*, ut et Mellitus, et saucius Isidor. in Etymolog., sed in Chronic. *Octavius*. Isidorus autem Pacesis, qui transfert verba notata: *Octavianus*. . . regnat, etc.

sexta, et Christi nativitate præterita. Nihil enim verum quod respondeas invenies, quia et per ætates juxta codices tuos generationum ordine patefacto succumbis, et per ipsam annorum summam secundum codices vulgatæ editionis manifeste dejeceris. O quam dolendus est error tuus! Nulla enim te prophetalis historia juvat, nullus historicus ordo confirmat: jam signa tua non vides, jam non est propheta (*Psal. LXXIII, 9*), nubibus enim

A mandavit, ne pluant super te pluviam (*Isai. v, 6*); et adhuc dicis nasciturum esse Christum? Expecto, inquires, qui jam olim venit in mundum. Vere multum erras, multum desipis, multum stertis, graviter enim corruisti, o Israel; in iniquitatibus tuis collisus es, contractus es, conquassatus es. Viam perdidisti, viam ergo sequere, ut per viam venias ad salutem. Amen.

SANCTI JULIANI

EPISCOPI TOLETANI

ANTIKEIMENON

HOC EST

CONTRAPOSITORUM SIVE CONTRARIORUM IN SPECIEM

UTRIUSQUE TESTAMENTI LOCORUM,

LIBRI DUO,

Ex antiquo Fuldensi codice eruti, et auctori suo restituti.

ANDRÆ SCOTI PRÆFATIO

Ejus editioni præfixa in Bibliotheca magna veterum Patrum Coloniensi.

In sacram Scripturam quæstiones investigando scripsere olim complures. In his Hieronymus et Augustinus, maxima Ecclesiæ lumina. Tamen quæ hujus nomine circumferuntur (*a*) Quæstiones Veteris ac Novi Testamenti beati Augustini non esse, sed hæretici alicujus docet illustrissimus Bellarminus card. multis argumentis Jurisconsulti ad hæc *Ἀντικειμενία*, e suis collectas Pandectis atque codicibus juris, conciliare invicem student. In sacris vero litteris, ut in Dei, quæ ipsa est veritas, verbo atque eloquio, nulla existunt revera pugnantia, sed in speciem duntaxat, quæ facile e sanctis Patribus a theologis orthodoxæ fidei queant componi ac conciliari. Anonymus quoque in hoc genere prodiit olim, *Ἀντικειμενίων* titulo, hoc est, Locorum S. Scripturæ in speciem pugnantium, libris duobus, nimirum in Vetus Novumque Testamentum; sed quos quidam in tres libellos non recte dividerit, epistolas apostolicas ab Evangeliiis (quibus simul constat Novum Testamentum) segregando.

Nos nuper dum beatos Isidorum atque Hildefonsum de Sacris Ecclesiæ scriptoribus evolveremus, in Appendice Felicis de Juliani episcopi Toletani scriptis incerti auctoris libellum huic Juliano reddi observavimus, puta *Ἀντικειμενίων*, quem natalibus suoque parenti nunc demum reddimus, auctoritatem Felicis secuti. Sic enim ille: « Scripsit et Julianus librum de Contrariis, quod Græcè *Ἀντικειμενίων* voluit titulo donare: qui in duos divisus est libros, ex quibus primus dissertationes continet Veteris Testamenti, secundus, Novi. » Hactenus Felix Hispanus. Porro editum memini hoc opusculum a Joanne Alexandro Brassicano jureconsulto, Basileæ 1550. Decimo post anno Colonia Cervicor. evulgavit ex codice, ni fallor, Fuldensi longe antiquissimo. Parisiis quoque cum Junilio in Genesim exiit typis. Tractavit post idem argumentum Seraphinus Cumiranus Feltrensis e familia sodalium sancti Francisci hoc epigraphæ libri duplicis: *Conciliatio locorum communium sacre Scripturæ qui inter se pugnare videntur*. Is hanc nactus spartam mirifice illustravit: nobis vero patrem auctoremque digito veluti commonstrasse sit satis. Vale.

(*a*) Videsis admonitionem Benedictinorum in hunc librum Quæstionum in App. tom. III Operum S. Augustini, pag. 34.

EDITORIS HISPANI MONITUM.

Pauca sunt quæ post Andreæ Scotum moneamus lectorem: sed illud silentio præterire minime debemus, hocce opusculum ante ipsum sæpe editum, absque auctoris nomine apparuisse: ipsumque primum fuisse qui ejus germanum parentem quasi digito indicaverit, ut ipse loquitur. De quo nos ei gratulamur: verum quod ille paulo timidius pronuntiavit, nos tanquam exploratum omnino atque indubitatum asserimus, hujus opusculi non alium auctorem exstitisse præter nostrum Julianum. Nemo

enim hactenus dubitavit scripsisse *Ἀντικείμενα* S. Scripturæ in duos libros divisum, teste Felice ejus successore. Quod vero hujusmodi tractatus is ipse sit quem edimus, amplius dubitare nos non patitur Apologeticum Sansonis, abbatis monasterii Pinameliensis in Bætica, et ecclesiæ S. Zoili parochi, scriptum anno 864 adversus Hostigesium: opus ante paucos annos editum a P. Florez tomo XI Hispaniæ sacræ. Cujus testimonium hujusmodi est, cui nemo refragari possit. In eo enim non semel laudatur opusculum *Ἀντικείμενα* S. Juliani Toletani; neque id solum, sed et verba ipsissima, qualia in interrogationibus et responsionibus reperiuntur: scilicet (ut nos etiam suis locis adnotamus) in questione 16, 59, 115 et 129 libri primi, et 48 libri secundi. Quo luculentissimo argumento omnes difficultates evanescent, quæ Guillelmo Caveo et Fabricio visæ sunt præsentem questionem de vero hujus libri auctore implicatissimam reddere. Itaque si qui sunt mss. codices in Italia (quales in bibliotheca Aniciana exstare testatur Joan. Bapt. Maro, et in Casinensi Angelus de la Nuce archiepiscopus Rosanensis) cum nomine S. Bertharii, qui anno 856 abbas erat Casinensis, vita functus anno 883, vel ideo nomen illius præferre dicendi sunt, quod ipsius cura aut opera exscripti fuerint, vel sub eodem titulo diversas quæstiones, vel diversis sententiis explicatas continent, quorum utrumque frequentissimum est, ut nemo prorsus ignorat. Certe quodlibet aliud excogitandum est potius, quam hocce opusculum abjudicemus Juliano post apertissima Felicis et Sansonis testimonia.

Ad præsentem editionem quod attinet, quoniam Lugdunensis edit. Biblioth. Patr., quam unice ad manus habuimus, pluribus mendis scatebat, curavimus Patrum sententias, quibus universum opus intextum est, ad meliores illorum editiones conferre atque emendare: sobrie tamen cauteque id egimus, habentes præ oculis, S. Julianum non tam sententiarum verba quam sensum aliquando referre. Sed neque in ipsis verbis continuo correximus si quid ab editis discrepant: quoniam sæpissime S. doctoris lectio probabilis, nonnunquam verosimilior est, ut dubitare nemo possit S. Julianum emendatissimos codices SS. PP. manibus versasse. Questionum deinde ordinem ante perturbatum correximus; ut deinceps quæstiones non solum librorum S. Scripturæ, sed etiam in unoquoque libro capitum ordinem sequerentur. Insuper ex Sansonis Apologetico supplevimus questionem 70 lib. I, ab ipso laudatam cap. 24 lib. II, quæque in cæteris editionibus desiderabatur. Nihil deinde non egimus ut editio sit absolutissima, quantum fieri possit.

LOCORUM IN SPECIEM PUGNANTIUM

IN SEQUENTIBUS ANTIKEIMENON LIBRIS DUOBUS

INDEX ALPHABETICUS.

A

(Lib. II, interrog. 45.) Abba, Pater, nos clamamus in Spiritu sancto:

Abba, Pater, Spiritus filii clamat in nobis.

(II, 73.) Accedite ad Dominum et illuminamini: Lucem inaccessibilem illam nemo videt.

(I, 12.) Adam primum creatus est, deinde Eva: Adam et Eva simul creati leguntur.

(I, 36.) Adorabis Dominum Deum tuum:

Adorate scabellum pedum ejus.

(II, 47.) Adversarius quis erit, si Deus pro nobis?

Adversarius vester diabolus querit quem devoret.

(I, 41.) Ægyptiis Dominus Salvatorem mittet:

Ægyptios Dominus percutiet plaga.

(II, 78.) Angeli in eum prospicere desiderant:

Angeli semper vident faciem Patris mei.

(II, 9.) Angeli semper vident faciem Patris mei:

Angeli omnes in ministerium sunt missi.

(I, 75.) Anima hominis ad Patrem advocatur:

Anima domum Patris oblivisci jubetur.

(I, 21.) Animæ in Ægyptum venientes septuaginta.

Animæ in Ægyptum venientes septuaginta quinque.

(II, 4.) Animam non possunt occidere:

Anima mea malis repleta est.

(I, 50.) Animalia non revertebantur cum incederent:

Animalia ibant et revertiebantur.

(I, 15.) Animalia quædam ex lege Moysi immunda:

Animalia quædam etiam in arca Noe immunda.

(I, 17.) Anni peregrinationis in Ægypto quadringenti:

Anni peregrinationis in Ægypto quadringenti triginta.

(I, 55.) Anno secundo Nabuchodonosor somnium est factum:

Anno tertio pueri adducti sunt.

(I, 56.) Anno primo Cyri regis Daniel fuit:

Anno tertio Cyri regis Daniel fuit.

(I, 105.) Aquas in plateis divide:

Aquas tu solus habeto.

(II, 75.) Argue, increpa in omni patientia:

Argue cum omni imperio.

(I, 40.) Ascendit Elias in cælum:

Ascendit in cælum nemo, nisi qui descendit, etc.

(I, 85.) Aversus es ab ira tua:

Averte iram tuam a nobis.

(II, 30.) Aure audietis, persona Filii loquitur:

Aure audietis, persona Spiritus sancti loquitur.

B

(II, 15, 16.) Baptismus in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti:

Baptismus in nomine Jesu Christi.

(I, 123.) Beatus qui non est compunctus tristitia delicti:

Lugete et plorate.

(II, 2.) Beatus qui suffert tentationem:

Ne nos inducas in tentationem.

(I, 120.) Beneficium cum electione:

Beneficium sine electione.

(II, 58.) Bonum in me non habitat:

Vivo, non ego, sed vivit in me Christus.

(I, 76.) Bonum faciens non est usque ad unum:

Bonum faciens est populus Dei.

(II, 7.) Bonus homo de bono thesauro profert bona:

Bonus nemo nisi solus Deus.

(I, 6.) Bona omnia et Dominus et servus:

Bonus nemo nisi solus Deus.

(I, 5.) Bona valde erant omnia:

Bona quædam non erant, sed immunda.

G

(I, 25.) Calceamentum solve de pedibus tuis:

Calceamenta habebitis in pedibus vestris.

(I, 82.) Calix vini meri plenus:

Calix plenus misto.
(i, 155.) Carne mea videbo Deum Salvatorem meum:

Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt.
(ii, 54.) Carne non vivimus, nec secundum carnem militamus:

Carnalis ego sum, Paulus ait.
(ii, 24.) Caro non prodest quidquam:
Carnem meam non edens non habet vitam.
(ii, 36.) Christus ex semine David secundum carnem:

Si novimus Christum secundum carnem, jam non novimus.

(ii, 59.) Circumcisio prodest, si legem custodias:
Si circumcidamini, Christus nihil prodest.

(ii, 60.) Circumcisis Christus nihil prodest:
Circumcidit Timotheum discipulum Paulus.

(i, 45.) Clama, ne cesses:
Clamor tollatur a vobis.

(i, 79.) Clamans laboravi, raucae factae sunt fauces meae:

Sicut agnus non aperuit os suum.
(i, 117.) Confusio est adducens peccatum:

Confusio est adducens gloriam.
(ii, 74.) Contendere noli verbis:

Contradictentes revincere debent episcopi.
(i, 85.) Cor meum jucundetur:

Cor meum timeat nomen tuum.
(i, 109.) Cor regis in manu Dei est:

Cor Nabuchodonosor secundum voluntatem suam fuit.

(i, 65.) Corruptio carnis Christi negata:
Corruptio carni Christi attributa.

D

(i, 121.) Da bono, et non peccatori:
Da omni petenti te.

(i, 20.) Deum se vidisse Jacob testatur:
Deum nemo vidit unquam.

(i, 7.) Deus auctor et creator boni:
Deus faciens pacem, et creans malum.

(ii, 13.) Dederunt potum, acetum cum felle:
Dederunt in escam meam fel.

(ii, 55.) Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi:

Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?
(i, 47.) Deus ad iracundiam provocatus:

Deus ad iracundiam provocandus.
(i, 84.) Deus justus et verax est:

Deus frustra Job afflixit.
(i, 34.) Deus non mentitur, nec mutatur:

Deus mutavit sententiam cum Ninivitis.
(i, 9.) Deus septimo die requievit:

Deus usque modo operatur.
(ii, 71.) Deus vult omnes homines salvos fieri:

Deus cui vult miseretur, et quem vult indurat.
(ii, 8.) Diabolus nominavit Christum Filium Dei:

Diabolus explorat, an sit Filius Dei.
(i, 3.) Die primo angeli, sexto homo creati sunt:

Die una angeli et homo creati leguntur.
(i, 8.) Dies una creationis mundi:

Dies septem creationis mundi.
(i, 1.) Dies vespere et mane fuit:

Sidera deinde quarto die facta.
(i, 32.) Diligite amicos vestros, et non inimicos:

Diligite inimicos vestros.
(i, 64.) Dolores et tribulationes invenerunt me:

Dolores et tribulationes ego inveni.
(i, 72.) Dormienti Deo dicitur, exsurge, Domine:

Neque dormitabit, neque dormiet.
(i, 51.) Pufcedo voluminis Ezechielis in ore:

Amaritudo in indignatione spiritus.

E

(i, 113.) Ecclesia una est:
Ecclesiis septem scripsit Joannes.

(i, 137.) Escam fenum ut bos comedit:
Esca ejus electa est.

(i, 65.) Exauditus non est David clamans ad Dominum:

Exauditus est David clamans ad Dominum.

F

(i, 31.) Fermentum de sacrificiis abjiciendum:
Fermentatus panis adhibendus.

(ii, 26.) Filii Abrahæ Judei sunt dicti:
Filii diaboli Judei dicti.

(ii, 46.) Filium Dei se fore Paulus expectat:
Filios Dei nos esse Paulus prædicat.

(ii, 19.) Filius David Christus est:
Cur David ipsum Dominum vocat?

(ii, 77.) Fides sine operibus mortua:
Fides, ei qui non operatur, reputatur ad justitiam.

(i, 134.) Frustra nihil facit Deus:
Frustra ipse Job afflixit.

(ii, 5.) Fugite persecuti in aliam civitatem:
Fugit mercenarius, dat animam pastor.

G

(i, 54.) Gazophylacium sacerdotum ad meridiem:
Gazophylacium sacerdotum ad aquilonem.

(i, 43.) Generationem ejus qui enarrabit?
Generatio ejus sic erat.

(i, 22.) Gentes hæredes fore notum fuit veteribus:

Gentes hæredes esse non notum aliis.
(ii, 65.) Gloriatio Pauli tantum in cruce Domini:

Gloriatio Pauli in infirmitatibus suis.

H

(ii, 21.) Heliam se non esse Joannes ait:
Heliam ipsum esse Christus dixit.

(i, 4.) Homo ad imaginem Dei factus:
Deus quis similis tibi?

(i, 11.) Homo de limo factus:
Homo manibus Dei factus.

(i, 10.) Homo sexto die factus:
Homo non erat qui operaretur terram.

(i, 14.) Homo centum viginti annos vivet:
Homo multos plures annos vivit.

(i, 26.) Honora patrem, quartum mandatum:
Honora patrem, primum mandatum.

I-J

(ii, 27.) Jesus in judicium in hunc mundum venit:

Jesus venit, non ut judicet mundum.
(ii, 18.) Jesus dictus est sedens a dextris Patris:

Jesus visus est stans a dextris Patris.
(ii, 85.) Jesus quadraginta dies cum discipulis post resurrectionem:

Jesus dixit discipulis: Cum adhuc essem vebiscum.

(ii, 65.) Imitatores Dei estote: Paulus ait.
Imitatores mei estote: Paulus ait.

(i, 67.) Immutabilis David promissus est:
Mutabilis David mox effectus est.

(i, 61.) Impii videbunt in quem pupugerunt:
Impius tollatur, ne videat claritatem Domini.

(i, 122.) Inimico tuo ne credideris in æternum:
Inimico tuo esto consentiens in via.

(i, 107.) Iniquos persequitur malum:
Iniquis bene est omnibus.

(i, 119.) Initium peccati superbia est:
Initium peccati cupiditas est.

(i, 58.) Interpres Gabriel erit:
Interpres non erat.

(i, 102.) Invocantibus omnibus prope est:
Invocabunt me, et non exaudiam.

(i, 105.) Invocabunt me, et non exaudiam:
Invocantibus te omnibus misericors es:

(i, 138.) Job seipsum reprehendit:
Job amicis tribus præferitur.

(i, 126.) Job desperasse legitur:
Job parci sibi desideravit.

(i, 131.) Job vias suas redarguit :
 Job scit, quod justus sit.
 (ii, 22.) Joannes Christum venisse prædicavit :
 Joannes, an Jesus sit Christus, quæsit.
 (ii, 17.) Joannes, non manducans neque bibens :
 Joannis esca locastæ et mel.
 (i, 62.) Irascimini, et nolite peccare :
 Iram omnem deponite.
 (i, 47.) Iracundia a Deo longe est :
 Iracundia et furor cum Deo est.
 (i, 18.) Israel quarta generatione exiens de Ægypto :
 Israel quinta generatione exiens de Ægypto.
 (ii, 25.) Judicium Patri attributum :
 Judicium omne Filio dedit.
 (i, 96.) Judicia oris tui omnia pronuntiavi :
 Judicia Dei inscrutabilia sunt.
 (i, 97.) Judiciis tuis non declinavi :
 Judicia tua doce me.
 (i, 35.) Jurabis per nomen meum :
 Jurare nolite omnino.
 (i, 100.) Justificabitur in conspectu tuo non omnis
 vivens :
 Elegit nos, ut essemus sancti.
 (i, 95.) Justificationes tuas in corde abscondi :
 Justificationes tuas doce me.
 (i, 108.) Justus manducans replevit animam suam :
 Justus Paulus esuriit sitiitque.
 (i, 116.) Juste omnia disponis :
 Non puniendum condemnas.

L

(ii, 50.) Laus Corinthiorum, quod nihil desit eis :
 Schismata et contentiones in Corinthiis.
 (i, 69.) Laus ejus semper in ore meo :
 Laudem septies in die dixi tibi.
 (i, 92.) Laudabunt te, Domine, non mortui :
 Laudabo nomen tuum in æternum.
 (i, 110.) Laudet te os alienum :
 Laudat se Job de multis.
 (ii, 59.) Legem Paulus se non destruere testatur :
 Legem destrui a Paulo prædicatur.
 (ii, 42.) Lex sancta et justa est :
 Lex virtus peccati est.
 (ii, 40.) Lex ubi non est, ibi nec prævaricatio
 est :
 Prævaricatores omnes peccatores terræ.
 (ii, 70.) Lex justo non est posita :
 Legem pone mihi, Domine.
 (ii, 43.) Lex ubi non est, ibi nec peccatum impu-
 tatur :
 Peccatum Cain et patriarchæ agnovit.
 (ii, 37.) Lex ubi non est, ibi nec prævaricatio
 est :
 Peccato omnes obnoxii sunt.
 (ii, 35.) Locutus sum palam mundo :
 Locutus sum hæc in proverbiiis.
 (i, 27.) Longævitas vitæ promissa est :
 Longævitas vitæ deplorata est.

M

(ii, 10.) Magistrum se dici Christum noluit :
 Magistrum se Christus et Dominum asseruit.
 (i, 101.) Magnitudinis ejus non est finis :
 Magnus super omnes, qui in circuitu ejus sunt.
 (i, 19.) Major serviat minori :
 Major adoratur a minori.
 (ii, 51.) Maledici regnum Dei non possidebunt :
 Maledixit Paulus Ananiam.
 (ii, 79.) Mandatum non novum scribe vobis :
 Mandatum novum do vobis.
 (i, 98.) Mandatum tuum latum nimis :
 Porta angusta est vitæ.
 (i, 93.) Mendax omnis homo :
 Mendax non David hæc loquens.
 (i, 81.) Mirabilia multi sancti fecerunt :
 Mirabilia magna solus Deus facit.
 (ii, 67.) Mori Paulus cupit, et esse cum Christo :

Mori non vult Paulus, sed supervestiri.
 (i, 76.) Mors super illos venit :
 Videntes descendunt ad inferna.
 (i, 87.) Mortem quis non videbit ?
 Mortem non videbit, sermonem Dei servans.
 (ii, 72.) Mulieribus docere non permittitur :
 Mulieribus docendi potestas datur.
 (ii, 55.) Multa habeo vobis dicere :
 Omnia nota feci vobis.
 (i, 78.) Multifariam multisque modis locutus est
 Deus :
 Semel locutus est Deus.
 (i, 128.) Multiplicavit vulnera mea sine causa :
 Nihil in terra sine causa.
 (i, 91.) Multiplicati sunt nimis :
 Pauci facti sunt.
 (i, 124.) Mundi corde Deum videbunt :
 Satan inter filios Dei astitit.

N

(ii, 23.) Nemo ascendit in cælum, nisi qui descen-
 dit, etc.
 Ubi ego sum, illic et ministri mei erunt.
 (ii, 3.) Nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in
 Spiritu sancto :
 Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, in-
 troibit, etc.
 (i, 112.) Nocens, in opere malo non permanes :
 Nocens noceat adhuc.
 (i, 24.) Nomen Dei est, Quis est ?
 Nomen Dei est, Deus Abraham, etc.
 (i, 129.) Novit Dominus et decipientem et de-
 ceptum :
 Nunquam novi vos, dicit Dominus.
 (i, 136.) Numerus nunquid est militum ejus ?
 Decies milles assistebant ei.
 (i, 70.) Nunquid de bobus cura est Deo ?
 Homines et jumenta salvos facies, Domine.

O

(i, 30.) Oblatio victimarum instituta :
 Oblatio victimarum Deo odiosa.
 (ii, 76.) Omnia nuda et aperta oculis ejus :
 Videbo, ait Dominus, an sit ita.
 (i, 130.) Omnis hypocrita non veniet in conspectu
 Dei :
 Omnes gentes congregabuntur ante eum.
 (ii, 62.) Onera portate alter alterius :
 Onus suum quisque portabit.
 (i, 98.) Onus meum leve est :
 Vias duras ego custodivi.
 (i, 52.) Opera justitiæ per peccatum perduntur.
 Opera cuiusque per ignem ponderantur.
 (ii, 1.) Opera vestra ne facialis coram hominibus :
 Opera vestra videant homines.
 (i, 118.) Oratio tua non iteranda :
 Oratio sine intermissione fienda.
 (ii, 29.) Oves alias habeo adducendas :
 Non sum missus nisi ad oves Israel.

P

(ii, 32.) Pacem meam do vobis :
 Pacem non veni mittere in terram.
 (i, 127.) Parcis minime delinquenti :
 Parcis peccatis meis.
 (ii, 30.) Pater et ego unum sumus :
 Pater major me est.
 (ii, 11.) Patrem nolite vobis vocare super terram
 Patres nostri omnes sub nube fuerunt.
 (ii, 57.) Paulus aliquando sine lege vixit :
 Paulus octava die circumcisisus fuit.
 (ii, 41.) Paulus aliquando sine lege vixit :
 Paulus Hebræus ex Hebræis.
 (ii, 53.) Paulus abundantius se laborasse dicit :
 Paulus se infirmum omnium sanctorum ait.
 (ii, 57.) Paulus primum in Arabiam abiit :
 Paulus primum Damasci commoratus est.
 (i, 135.) Pax in sublimibus habetur :

Rex Persarum restitit angelo.

(i, 125.) Peccasse Job se accusat :

A corde suo reprehendi se negat.

(i, 28.) Peccatum parentum in filiis redditur

Peccatum parentum non in filiis redditur.

(i, 44.) Peccatum Christus non fecit :

Peccatum Christus pro nobis fecit.

(ii, 44.) Peccatum quod operor non intelligo :

Peccatum non cognovimus, nisi per legem.

(i, 49.) Peccatum Judei ante adventum Christi ha-

buerunt :

Peccatum non haberent, si non venisset Christus.

(ii, 28.) Peccatum vestrum nunc manet :

Peccator Paulus primus legitur.

(ii, 80.) Peccatum non facit, omnis qui est ex Deo :

Peccatum nos non habere si dixerimus, etc.

(ii, 82.) Peccatum non facit ex Deo natus :

Filios genui, ipsi autem spreverunt me.

(ii, 38.) Peccato omnes obnoxii sunt :

Peccatores multi per inobedientiam unius.

(i, 68.) Peccator cum ingenuerit, salvus erit

Peccatorem Deus non exaudit.

(ii, 90.) Peccatoribus se Deus non commiscet :

Peccatoribus se Christus accommodavit.

(ii, 68.) Perfectionem Paulus abesse testatur :

Perfectionem Paulus adesse significat.

(ii, 31.) Personam filii loquentis Joannes demon-

strat :

Personam Spiritus sancti loquentis Paulus dicit.

(ii, 34.) Petite in nomine meo, et accipietis :

Petiti Paulus ter, nec impetravit.

(ii, 49.) Placeat unusquisque proximo suo :

Si hominibus placerem, servus Christi non essem.

(ii, 56.) Placeat omnibus per omnia, sicut ego om-

nibus placeo :

Si hominibus placerem, servus Christi non essem.

(ii, 48.) Potestas non est, nisi ex Deo :

Regnaverunt ipsi, sed non ex me.

(i, 53.) Præcepta dedi eis non bona :

Præcepta et justa et bona sunt.

(i, 75.) Prædicatores bonos vult Deus :

Prædicatores etiam malos admittit.

(i, 59.) Principes mali, non ex Deo :

Principes etiam mali ex Deo.

(i, 38.) Prole carentes, maledicti :

Prole etiam carentes, benedicti.

(i, 86.) Promissio Dei David facta :

Promissio Dei immutata visa.

(i, 39.) Promissio domni Heli facta est :

Promissio eadem immutata est.

(i, 60.) Prophetam se esse Amos negat :

Prophetam ipsum esse nos novimus.

Q

(i, 71.) Quærentes animam ejus vim faciebant :

Quærentes non sunt animam ejus.

R

(ii, 66.) Rector mundi secundum omnes Scripturas

Deus :

Rectores mundi adversarii nostri.

(ii, 46.) Redemptionem corporis Paulus sperat :

Redemisse nos Christum Paulus prædicat.

(i, 59.) Reges regnaverunt, non ex me :

Reges regnare facit, etiam hypocritas.

(ii, 69.) Regnavit cum Christo mille annos :

Semper cum Domino erimus.

(i, 132.) Resurget minime homo dormiens :

Resurgemus quidem omnes.

S

(i, 25.) Sabbatum sanctificandum :

Sabbatum Deo odiosum.

(i, 29.) Sacerdos quosdam mortuos non contingat :

Sacerdos mortuos omnino non contingat.

(i, 74.) Sacrificium Deo immola :

Sacrificium si voluisses, dedissem.

(i, 80.) Salvum me fac de limo profundi :

Infixus sum in limo profundi.

(i, 16.) Sanguinem comedere prohibitum :

Sanguinem comedere præceptum.

(i, 89.) Sedet Dominus a dextris tuis :

Sede a dextris meis.

(ii, 14.) Semper vobiscum ero ad consummationem

sæculi :

Semper pauperes vobiscum habebitis, me non

semper.

(i, 57.) Sententiam Dei Daniel immutabilem novit :

Sententiam Dei mutandam persuasit.

(i, 48.) Silentium sibi Jeremias indixit :

Silentium idem postea solvit.

(i, 88.) Similis quis erit Deo ?

Similes erimus ei.

(i, 42.) Species non est ei, neque decor :

Speciosus forma præ filiis hominum.

(i, 114.) Spiritus Domini replevit orbem terrarum :

Spiritus Domini discurrens, et mobilis dicitur.

(i, 115.) Spiritus Domini bonus esse dicitur :

Spiritus Domini malus in Saul.

(i, 46.) Spiritus Domini super me, Jesus ait :

Spiritus sanctus nondum erat datus.

(ii, 52.) Spiritus dona ad mensuram dantur :

Spiritum ad mensuram Deus non dat.

(ii, 64.) Subjecta omnia sub pedibus Christi :

Subjecta nondum omnia sub pedibus ejus.

T

(i, 80.) Tempestas demersit me :

Tempestas aquæ non me demergat.

(i, 37.) Tentat vos Deus :

Tentat neminem Deus.

(ii, 2.) Tentatio ut absit oramus :

Tentatio beatos facit.

(i, 2.) Terra sexta die creata, non legitur in

Genesi :

Terra sexta die creata legitur in psalmo.

(i, 111.) Terra in æternum stabit :

Terra et omnia auferuntur.

(i, 99.) Terra fundata super nihilum :

Terra fundata super aquas.

(i, 106.) Timeas Dominum, et neminem alium :

Timeat uxor virum, et servus Dominum.

(ii, 81.) Timor non est in charitate :

Timor Domini castus permanet.

(ii, 12.) Tristes discipuli fuerunt Domini :

Tristitem mecum non invenit.

(i, 35.) Tunicas duas Moyses habere jussus est :

Tunicas duas discipuli prohibiti sunt habere.

U - V

(i, 66.) Viæ universæ Domini misericordiæ et

veritas :

Viæ omnes Domini veritas.

(i, 104.) Viam iniquitatis ambulans non revertetur.

Viam iniquitatis ambulans Paulus reversus est.

(i, 94.) Vias Domini non ambulabunt iniqui :

Vias Domini Paulus iniquus ambulavit.

(ii, 6.) Virga discipulis prohibita :

Virga tantum ferenda admissa.

(ii, 61.) Virga Corinthis minatur :

Mansuetudo Galatis præcipitur.

(i, 13.) Uxor subiicienda viro :

Uxor audienda a viro.

(ii, 20.) Uxores odire Christus jubet :

Uxores diligere Paulus docet.

ANTIKEIMENON

HOC EST

CONTRARIORUM SIVE CONTRAPOSITORUM

LIBER PRIMUS

Questiones ex Veteri Testamento in speciem pugnantes, earumque dilucidas solutiones succinctim comprehendens.

EX LIBRO GENESEOS.

INTERROGATIO PRIMA (Alias 3).

Quomodo in illis primis diebus factum vespere et mane scribitur, cum in quarto die facta sint sidera, per quæ dies a noctibus distinguuntur? Sic enim in quarto die dixisse Dominus legitur: *Fiant sidera in firmamento cæli, ut luceant super terram, et dividant inter diem ac noctem, et sint in signa, et tempora, et dies et annos* (Gen. 1, 14). Quomodo jam Dens diviserat inter diem et noctem, si hoc quarto die sidera faciunt?

RESPONSIO.

Restat ut intelligamus per tres illos dies qui sine sole vel luna fuerunt, in ipsa quidem mora temporis distinctiones ipsas operum sic appellatas, id est, vespeream propter transactionem consummati operis, mane propter inchoationem futuri operis, de similitudine scilicet humanorum operum, quia plerique mane incipiunt, et ad vespeream desinunt. Hoc autem quod in quarto die dicitur: *Dividant inter diem et noctem, et cætera, sic debemus accipere, tanquam si diceretur: Sic inter se dividant inter diem et noctem, ut soli dies detur, nox vero lunæ et sideribus cæteris. In tres ergo illos dies jam divisio facta fuerat inter noctem et diem, sed nondum inter sidera, ut jam certum esset de siderum numero, quid per diem et quid per noctem appareret hominibus.*

INTERROGATIO II (Alias 4).

Cum in Genesi non inveniatur scriptum quia Deus in sexto die fundaverat terram, sed tantum animalia et hominem (Gen. 1, 24 seq.), quomodo Psalmista in titulo psalmi nonagesimi secundi quasi e contrario videtur dicere: *Laus cantici ipsi David, in diem ante sabbatum, quando fundata est terra?*

RESPONSIO AUGUSTINI (Enarr. in psal. xcii, n. 1).

« Sexto die fecit Deus hominem ad imaginem suam: et sexto sæculo venit Dominus Jesus Christus, ut reformaretur homo ad imaginem Dei. Primum enim tempus tanquam primus dies, ab Adam usque ad Noe;

« Edit.: Sicut ergo sexto die fecit Deus hominem; . . . sic invenimus sexto sæculo venisse Dominum, . . . ut reformaretur, etc.

« Edit.: Secundum tempus, tanquam secundus dies a Noe, etc.

« Edit.: Quartum tempus tanquam quartus dies, a David usque ad, etc.

« Edit.: Quintum tempus tanquam quintus dies, a transmigratione Babylonie usque ad, etc.

A^b secundum a Noe usque ad Abraham; tertium tempus, quasi tertius dies ab Abraham usque ad David; « quartum usque ad transmigrationem Babylonie; « quintum usque ad prædicationem Joannis: « sextum tempus tanquam sextus dies, a Joanne usque in finem. « In hoc sexto die Christus de Virgine natus est, hoc die spiritalis terra fundata est, id est Ecclesia. *Fundamentum enim nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* (1 Cor. iii, 11). Cum ergo omnes qui credunt per universam terram immobiles sunt in fide, fundata est terra, et tunc fit homo ad imaginem Dei, « quia illic figuratus est. »

INTERROGATIO III (Alias 5).

Cum primo die angeli, sexto homo creatus sit (Gen. 1, 26 seq.), quomodo Dominus ad Job loquitur, quasi simul angelum et hominem creaverit? Dicit enim: *Ecce Beemoth, quem feci tecum* (Job. xl, 10).

RESPONSIO GREGORII (Lib. xxxii Mor., n. 17).

« Simul creati sunt, non unitate temporis, sed cognitione rationis^b. Scriptum namque de homine est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. 1, 26). Et per Ezechielem ad Satan dicitur: *Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti* (Ezech. xxviii, 12, 13). In cuncta igitur creatura homo et angelus simul conditus exstitit, quia ab omni creatura irrationabili distinctus processit. »

INTERROGATIO IV (Alias 14).

Cum in Genesi scriptum sit: *Fecit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam* (Gen. 1, 26, 27), quomodo propheta in psal. lxx, quasi non sit homo ad similitudinem Dei formatus, dicit: *Deus, quis similis tibi* (Ibid., 19)?

RESPONSIO.

Aliud est si perverse quis velit fieri similis Deo, id est, per superbiam, sicut diabolus, qui dixit: *Ero similis altissimo* (Isai. xiv, 14); et aliud, si per obedientiam et adimplerem præceptorum ejus simi-

« Edit.: Sextus dies jam a prædicatione Joannis agitur usque ad finem.

« Hæc verba usque ad Pauli sententiam non leguntur in Aug.

« Nec inibi reperies, quia illic, etc.

« Post rationis additur in edit.: simul per acceptam imaginem sapientiæ, et non simul per conjunctam substantiam formæ. Scriptum, etc.

litudinem Dei in se reportet. Homo enim suadente A diabolo dum perverse voluit fieri similis Deo, captivus est sub seductore suo. Ecce ipse hic clamat, qui ab illo ceciderat, et dicit : *Deus, quis similis tibi?* quia in ipso utique captivo homine similitudo Dei perierat, cum per superbiam Deo esse similis cupiebat. At vero ad suam nos Deus similitudinem facit, cum præceptis suis nos admonet inhærere, cum tales nos vult fieri sicut et ipse est, cum per Scripturam suam clamat : *Sancti estote, quia et ego sanctus sum* (Lev. xi, 44). Nam etiam cum dicit : *Diligite inimicos vestros, orate pro eis qui vos persequuntur; benefacite his qui oderant vos* (Matth. v, 44), ad similitudinem suam nos hortatur. Denique quid adjungit? *Ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est* (Ibid., 45). Quid enim ipse facit hoc? Facit certe, quia solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Qui ergo bene vult inimico suo, Deo similis est : nec ista superbia, sed obedientia est. Quare? Quia ad imaginem Dei facti semus. Ergo quisquis vult ita similis esse Deo, ut ad illum stet, fortitudinem suam, sicut scriptum est (Psal. lvm, 10), ab illo custodiat, non ab illo recedat : ei coherendo signetur tanquam ex annulo cera : vere custodiet imaginem ad quam factus est. Porro autem si perverse voluerit imitari Deum, ut quomodo Deus non habet a quo regatur, sic ipse velit sua potestate uti, quid restat, nisi ut recedens ab ejus calore, torpescat? Etiam quodammodo alienus redditus ab imagine Dei, quasi captivus clamet : *Domine, quis similis tibi?* Tanquam si diceretur : Ecce ego volui perverse esse similis tibi, et factus sum similis pecori; nam sub tua dominatione vere tibi similis eram : sed homo in honore positus non intellexi, comparatus sum jumentis insensatis, et similis factus sum b illis (Psal. xlviii, 13). Jam ergo hic non in similitudine Dei positus, sed in similitudine jumentorum constitutus, clamat cum dicit : *Deus, quis similis tibi?* (Ex Aug., *serm. 2 in psal. lxx, n. 6* 7).

INTERROGATIO V (Alias 12).

Cum scriptum sit : *Erant omnia valde bona* (Gen. 1, 31), quomodo in lege quædam animalia vocantur immunda (Lev. xi, 4 seq.)?

RESPONSIO.

Immunda appellata sunt usui, non creationi; horum enim in cibum usus pro quibusdam figuris divina interdictus lege cognoscitur.

^a Edit., ad illum.

^b Edit.: intellexit, comparatus est, ... et similis factus est.

^c Hanc questionem transtulit Samson abbas in Apologet. lib. ii, cap. 21, num. 7, seu pag. 479, tom. xi Hispan. Sacræ.

^d Samson : dicente Scriptura in Genesi de his quæ a Deo creata fuerant : Omnia valde bona, quomodo, etc.

^e Supple ex Samson : Si a bono creatore bona cuncta creata sunt, quomodo creare mala Dominus protestatur? Sed hæc duo si diligentius attendantur,

INTERROGATIO VI (Alias 13).

Cum in Genesi omnia valde bona dicantur (Gen. 1, 31), et in aliis subsequentibus multa bonitatis nomine censeantur, Christus quoque in Evangelio et bonum hominem, et bonum servum pronuntiet (Luc. vi, 45; Matth. xxv, 21, 23), cur idem Dominus e contrario loquitur : *Nemo bonus, nisi solus Deus* (Marc. x, 18)?

RESPONSIO.

Omnia quæ Scriptura bona pronuntiat, secundum se bona esse dubium non est. Tamen si respiciamus ad bonitatem Dei, nullus eorum pronuntiabitur bonus, dicente Domino : *Nemo bonus, nisi solus Deus*. Cujus intuitu etiam ipsi apostoli, qui electionis merito bonitatem generis humani multis excesserant B modis, mali esse dicuntur, Domino ad eos ita loquente : *Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester, qui in cælis est dabit bona petentibus se* (Matt. vii, 11)?

INTERROGATIO VII (Alias 16).

Cum Deus auctor vel creator mali non sit, dicente Scriptura (Gen. 1, 31) quod creavit omnia bona valde : quomodo d ipse Dominus loquitur per Isaiam quasi e contrario dicens : *Ego Dominus, et non est alter, formans lucem, et creans tenebras, faciens pacem, et creans mala* (Isai. xlv, 7)?

RESPONSIO.

^e Bonus Deus, secundum quod in Genesi legitur, bona cuncta creavit : mala autem, quæ se creare C dixit, non similiter per naturam se creare perhibuit. Neque enim mala (Gregor. Magn., lib. iii Mor., n. 13), quæ nulla sua natura subsistunt, a Deo creantur. Sed creare se mala Dominus indicat, cum res bene conditas, nobis male agentibus in flagellum format : ut ea ipsa et per dolorem, quo feriunt ^f, delinquentibus mala sint, et per naturam qua existunt, bona. Unde et venenum mors quidem est homini, sed vita serpenti. Bene itaque dicitur : *Formans lucem, et creans tenebras*, quia cum per flagella exterius doloris tenebræ creantur, intus per eruditionem lux mentis accenditur. *Faciens pacem, et creans mala*, quia tunc nobis pax cum Deo redditur, cum hæc quæ bene sunt condita, sed non bene concupita, in ea quæ nobis mala sunt flagella vertuntur. D Per culpam quippe Deo discordes existimus ^b. Dignum ergo est ut ad pacem illius per flagella redeamus, ut cum unaquæque res bene condita nobis in dolorem vertitur, correcti ⁱ mens ad auctoris pacem humiliter reformetur.

contraria sibi non crunt. Dominus enim, creator creaturarum bona creavit omnia, quæ utique mala dici non poterunt per naturam. Ecce ergo bonus Deus secundum, etc.

^f Mendose in cod. Samsonis, seu in ejus editore : quare creare, loco, quæ se creare.

^g Feriunt posuimus ex Greg. Magn., cum in nostro textu sicut et in Samsoniano feriuntur legeretur.

^b Greg., existimus.

ⁱ Samson : correcti; sed Greg., correcti; ut in nostro textu.

INTERROGATIO VIII (Alias 1).

Cum in Genesi septem primi dies legantur, per quos Deus universam creationem perfecit, juxta quod scriptum est : *Et requievit die septimo ab omni opere suo* (Gen. 1, 2), quomodo e contra ibi post aliqua unus dies tantum legitur, in quo universa mundana conditio sit creata? Dicit enim : *Istae generationes caeli et terrae quando creatae sunt, in die quo fecit Dominus caelum et terram, et omne virgultum agri* (Ibid., 4), etc.

RESPONSIO.

Qui superius per dies singulos condita omnia retulit, qualiter simul omnia uno die creata subjunxit, nisi ut liquido ostenderet, quod creatura omnis simul per substantiam exstitit, sed non simul per speciem processit? Rerum quippe origo ^a simul creata (Gregor. Magn., lib. xxxii Mor., num. 16), sed simul species formata non est : et quod simul exstitit per substantiam materiae, non simul apparuit per substantiam ^b formae. Cum enim simul factum caelum et terra dicitur ^c, simul spiritalia et corporalia, simul quidquid de caelo oritur, simul factum quidquid de terra producit, indicatur. Sidera quippe quarto die ^d in caelo facta perhibentur : sed quod quarto die processit in specie, primo die in caeli substantia exstitit per conditionem. Item in primo creata ^e terra dicitur, et tertio arbusta condita, et cuncta terrae virentia scribuntur ^f. Sed hoc quod die tertio in specie apparuit, primo die in ipsa ^g, de qua ortum est, terrae substantia conditum fuit. ^h Scriptum est enim : *Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul* (Eccli. xviii, 1).

INTERROGATIO IX (Alias 7).

Cum in Genesi scriptum sit : *In septimo die requievit Deus ab omni opere suo* (Cap. 1, 2), quomodo e contra Christus in Evangelio dicit : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Joan. v, 17)?

RESPONSIO.

Requievit die septimo, quia deinceps nullam creaturam novam fecit. Usque nunc operatur, quia omnia ex eis facit, quae in illis sex diebus mysticis fecit : quia quae tunc primordialiter condidit, nunc potentialiter administrata regit. Ergo requievit a condendis generibus creaturae, non autem cessavit ab opere regendi, vel administrandi omnia quae creavit.

INTERROGATIO X (Alias 2).

Cum Scriptura Genesis in sexto die creatum hominem narret, quomodo post ipsam creationem hominis, vel evolutionem septem dierum ibi scribitur : *Non enim pluerat Dominus super terram, et homo non erat qui operaretur eam* (Gen. 1, 5)? Cur non erat homo qui operaretur terram, qui jam sexto die factus fuerat?

^a Edit. melius : substantia.

^b Edit., speciem.

^c Edit., describitur.

^d Edit., Sol quippe, luna et sidera quarto die, etc.

^e Edit., primo die creata, etc.

^f Edit., describuntur.

A

RESPONSIO.

Hoc recapitulando commemorat. Quia quando fecit Deus viridia agri, nondum pluerat, nondumque homo factus fuerat.

INTERROGATIO XI (Alias 15).

Cum in Genesi, quando Deus hominem fecit, tantum simpliciter referatur : *Fecit Deus hominem de limo terrae* (Gen. 1, 7), quomodo Psalmista dicit : *Manus tuae fecerunt me, et plasmaverunt me* (Psal. cxviii, 73)?

RESPONSIO AUGUSTINI (Serm. 18 in eum psal., n. 1).

Cur, inquit, quibusdam visum fuerit verbo Deum fecisse caetera, hominem vero velut aliquid praecipuum fecisse manibus suis; non video, nisi forte quia ex pulvere formatum legitur hominis corpus, non potuisse fieri nisi manibus arbitrantur. Nec attendunt quod in Evangelio de Verbo Dei scriptum est : *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. 1, 3), non posse constare, si non per Verbum factum est etiam corpus humanum. Sed adhibent testimonium psalmi ⁱ, et dicunt : Ecce ubi apertissime clamat homo : *Manus tuae fecerunt me, et plasmaverunt me*; quasi non etiam aperte dictum sit : *Videbo caelos, opera digitorum tuorum* (Psal. viii, 4); et illud : *Et opera manuum tuarum sunt caeli* (Psal. ci, 26); multoque apertius : *Et aridam terram manus ejus finxerunt* (Psal. xciv, 5). Manus ergo sunt potestas Dei. Aut si pluralis numerus eos movet, quia non dictum est Manus tua, sed manus tuae, accipiant manus Dei virtutem et sapientiam Dei (I Cor. 1, 24), quae utraque unus dictus est Christus, qui etiam intelligitur brachium Domini, ubi legitur : *Et brachium Domini cui revelatum est* (Isai. lxi, 4)? Aut accipiant manus Dei Filium et Spiritum sanctum, quia et Spiritus sanctus cooperator est Patris et Filii. Unde et Apostolus : *Omnia haec operatur unus atque idem spiritus* (I Cor. xii, 11). Propterea quippe unus dixit, ne tot spiritus quot opera putarentur, non quod sine Patre et Filio Spiritus operetur.

INTERROGATIO XII (Alias 6).

Cum post creationem Ade specialiter Scriptura dicat : *Immisit Deus soporem in Adam, et tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea, et edificavit Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem* (Gen. 1, 21, 22), quomodo contra hoc tunc creata esse dicatur mulier quando et vir, eadem Scriptura dicente de sexto die : *Creavit Deus hominem ad imaginem suam; ad imaginem Dei creavit illum, masculum et feminam fecit eos* (Gen. 1, 27)? Ecce in sexto die necdum facta Eva describitur, et jam homo masculus et femina perhibetur.

RESPONSIO.

Quia ex Ade latere erat procul dubio femina processura, in illo jam tunc computata fuit per

³ Edit., se in specie protulit nimirum primo die in ipsa, etc.

^h A scriptum est, usque ad simul, desunt in edit.

ⁱ Edit., de hoc psalmo.

^j Edit., finxerunt.

substantiam, a quo fuerat producenda per formam. A

INTERROGATIO XIII (Alias 10).

Cum in Genesi de conjugio corporali prior illa sententia a Domino prolata sit, ubi mulierem subjici viro voluit, dicens : *Ad ipsum erit conversio tua, et ipse dominabitur tui* (Gen. iii, 16), quomodo e contrario Dominus Abraham loquitur : *Omnia quaecunque dixerit tibi Sara, audi vocem ejus* (Gen. xxi, 12).

RESPONSIO.

Prima illa utique sententia de corporali conjugio a Domino est prolata, ubi obtemperare viro suo uxor jubetur. Contra quam nihil hic contrarium dicitur, quia non de corporali conjugio dictum esse videtur; sed Sara hic uxor quasi pro virtute animi ponitur, quam semper unusquisque vir audire praecipitur, id est, ut quodcumque nobis virtus animi suggererit faciendum, per omnia nobis quasi a viris fortibus impleatur, manente illa sententia de corporali conjugio, ut uxor semper subdita sit viro.

INTERROGATIO XIV (Alias 8).

Cum Dominus ad Noe dixerit : *Erunt dies hominis 120 anni* (Gen. vi, 3), quomodo contra hoc decretum multo plures annos postea homines vixisse reperiuntur, sicut Jacob interrogatus a Pharaone 150 annos vitae suae habere respondit (Gen. xlvii, 9).

RESPONSIO.

Non sic accipiendum est, quasi praenuntiatum sit posthac homines 120 annos vivendo non transgredi, cum et post diluvium etiam quingentos excessisse inveniamus. Sed intelligendum est hoc Deum dixisse, cum circa finem quingentorum annorum esset Noe, id est, quadringentos octoginta vitae annos ageret, quos more suo Scriptura quingentos vocat, nomine totius maximam partem plerumque significans. Sexcentesimo quippe anno vitae Noe, secundo mense factum est diluvium (Gen. vii, 11). Ac sic 120 anni praedicti sunt futuri vitae hominum praeteritorum, quibus transactis diluvio deleterentur.

INTERROGATIO XV (Alias 22).

Cum munda et immunda animalia divina per Moysen lege secreta sint (Lev. xi, 2 seq.), quomodo etiam ante diluvium de his quae in arca recipienda erant, immunda appellantur animalia (Gen. vii, 2)?

RESPONSIO.

Moyses inspirante sancto Spiritu Pentateuchi scriptor et conditor est. Et quia in Levitico de mundis immundisque animalibus erat proferenda discretio, etiam in Genesi (quia utriusque libri idem auctor est) eadem animalia appellavit immunda.

INTERROGATIO XVI (Alias 20).

Cum in libro Geneseos (Gen. ix, 4) vel in aliis locis Scripturarum Israelitico populo prohibitum sit a Deo, ne sanguinem comederent, specialiter tamen in libro Levitici ubi Dominus dicit : *Dixi filiis Israel: sanguinem universae carnis non comedetis* (Lev. vii, 26); quomodo in libro Numeri e contrario de ipso eodemque populo Israelitico scribitur : *Non dormiet, donec comedat praedam, et sanguinem vulneratorum bibat* (Num. xliii, 24)?

RESPONSIO.

Dicant nunc Judaei, quis est iste populus qui in usu habet sanguinem bibere? Haec quippe erant quae in Evangelio audientes, scandalizati sunt, et dixerunt : *Quis potest manducare carnem, et sanguinem bibere* (Joan. vi, 53)? Sed populus Christianus audit haec, et amplectitur, et sequitur eum qui dicit : *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis ipsis; quia caro mea vere cibus est, et sanguis meus vere potus est* (Ibid., 54, 56). Et utique quia haec dicebat, vulneratus est pro peccatis nostris sicut Isaias dicit (Isai. liii, 5). Bibere autem dicimus sanguinem Christi non solum sacramentorum ritu, sed et cum sermones ejus recipimus, in quibus vita consistit, sicut et ipse dixit : *Verba quae ego locutus sum vobis spiritus et vita sunt* (Joan. vi, 64). Est ergo ipse vulneratus, cujus nos sanguinem bibimus, id est, doctrinae ejus verba suscipimus. Sed et illi nihilominus vulnerati sunt, qui nobis verbum ejus praedicaverunt, et ipsorum etiam, id est, apostolorum ejus verba cum legimus, et vitam ex eis consequimur, vulneratorum sanguinem bibimus.

INTERROGATIO XVII (Alias 9).

Cum in Genesi Deus ad Abraham dicat, *Sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, et in servitute redigent eos, et affligent eos 400 annis* (Gen. xv, 13), quomodo e contra scribitur in Exodo : *Habitatio filiorum Israel, qua manserunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum* (Exod. xii, 40)?

RESPONSIO.

Haec duo, si liquidius computentur, nec 430 annis, nec solum 400 filii Israel in Aegypto sub servitute manserunt, si tamen a die ipso, quo Jacob, vel filii sui Aegyptum ingressi sunt, usque ipsum ad ultimum diem, quo inde Moyses duce egressi sunt, supputentur. Nam manifestum est omnes annos quos Hebraei in Aegypto fecerunt, secundum computationem Eusebii, 115 esse (Euseb., in Chron. ad mundi ann. 3260). A prima tamen promissione Abraham, id est, ab anno 75 vitae suae, usque ad tempus illud quando Jacob cum filiis Aegyptum ingressus est, fuerunt anni 215. Post ingressum autem Jacob in Aegyptum, usque ad tempus illud quo omnes filii Israel in signis et prodigiis de Aegypto egressi sunt, computantur fuisse anni 215 qui, in summam redacti, sunt 430. Ut ergo utraque a se non discrepent, si supputes a 75 anno aetatis Abraham, quo ad eum primo die promissio facta est, usque ad exitum filiorum Israel de terra Aegypti 430 reperies. Si autem ab anno quinto nativitatis Isaac usque ad exitum filiorum Israel de terra Aegypti, annorum summam collegeris, ex quo parvulus ipse Isaac, semen utique Abraham, ab Ismaele cepit affligi, 400 annos, secundum quod Dominus dixit, invenies. Item Augustinus sic (De Civit. Dei, lib. xvi, cap. 24) : « Quod dictum est ad Abraham : *Sciendo scies quia peregrini-*

num erit, et reliqua, de populo Israel, qui erat in Aegypto serviturus, apertissime prophetatum est. Non quod in eadem servitute sub Aegyptiis affligentibus 400 annos ille populus fuerat peracturus, sed in ipsis 400 annis praenuntiatum est hoc futurum. Quemadmodum enim scriptum est de Thara, patre Abraham: *Et fuerunt dies Tharae in Carra quinque et ducenti anni* (Gen. xi, 32), non quia omnes ibi acti sunt, sed quia completi sunt; ita et hic propterea interpositum est: *Et in servitutem redigent eos, et affligent eos 400 annis*, quoniam iste numerus in eadem afflictione completus est, non quia ibi universus peractus est. Quadringenti sane dicuntur anni propter numeri plenitudinem, quamvis aliquanto amplius sint, sive ex hoc tempore computentur quo ista promittebantur Abraham, sive ex quo natus est Isaac propter semen Abraham, de quo ista praedicuntur. Computantur ergo, ut supra diximus, a promissione Abraham usque ad exitum Israel 430. Quorum * Apostolus ita meminit. *Hoc autem dico, inquit, testamentum confirmatum a Deo, post 400 et 30 annos facta lex* ^b *non infirmat ad evacuandam promissionem* (Gal. iii, 17). Jam ergo isti 430 anni quadringenti poterant nuncupari, quia non sunt multo amplius. Quanto magis cum aliquot jam ex isto numero praeterissent, quoniam illa in visu demonstrata et dicta sunt Abraham?

INTERROGATIO XVIII (Alias 17).

Quomodo promissum sit Abraham quarta generatione exire filios Israel de terra Aegypti (Gen. xv, 16), cum Moses dicat: *Quinta progenie exierunt filii Israel de Aegypto* (Exod. xiii, 18, sec. LXX)?

RESPONSIO.

Si quartam generationem computes, de Levi tribu eam numerare incipies: si quintam, de Juda. Replica ergo genealogiam Levi. Levi genuit Caat, Caat genuit Amram, Amram genuit Aaron, Aaron autem genuit Eleazar, Eleazar autem genuit Phinees. Caat cum patre suo Levi ingressus est Aegyptum. Rursum Eleazar cum patre suo Aaron egressus est Aegypto. A Caat usque Eleazar generationes sunt quatuor. Si ergo vis ostendere quomodo secundum Exodum quinta generatione egressi sunt filii Israel de terra Aegypti, tribus tibi Judae ordo numeretur. Juda enim genuit Phares, Phares Esron, Esron Aram, Aram Aminadab, Aminadab Naasson, Naasson Salomon. Phares enim cum patre suo Juda ingressus est Aegyptum. Naasson princeps tribus Juda in deserto describitur, cujus filius Salmon terram repromissionis introivit. A Phares ergo usque ad Naasson, generationes sunt quinque. Quamvis nonnulli in Esron initium faciunt, et ad Salmon perveniant. Similiter et ab Amram usque ad Phinees. Haec Hieronymus (Epist. 125 ad Damasum, quest. 2).

INTERROGATIO XIX (Alias 11).

Cum ante nativitatem duorum fratrum Esau et

* Edit.: ab anno 75 Abraham, quando ad eum facta est prima promissio, usque ad exitum Israel ex Aegypto, 430 anni: quorum, etc.

^b Edit., quae post..... facta est lex.

A Jacob in Genesi spiritus Dei pro ipsis dicat: *Major serviet minori* (Gen. xxv, 23), quomodo juxta ipsius libri historiam, minor majorem adoravit, id est, quando Jacob minor de Mesopotamia rediit, Esau majorem fratrem adoravit (Gen. xxxiii, 3)?

RESPONSIO.

Hoc quod dictum est: *Major serviet minori*, historiae veritatem non impedit, sed figurative illud spiritus Dei praedixit: juxta quod populus Judaeorum per Esau, Christianus per Jacob signatur. Et ideo contraria sibi non sunt, cum juxta historiam minor majorem adoravit, et juxta allegoriam major minori deservit.

INTERROGATIO XX (Alias 18).

Cum in Genesi Jacob Deum se vidisse testetur (Gen. xxxii, 30), quomodo Joannes Evangelista dicit: *Deum nemo vidit unquam* (Joan. i, 18), Job etiam sibi concordante, qui ait: *Dei sapientia abscondita est ab oculis omnium viventium* (Job xxviii, 21)?

RESPONSIO (ex Gregor. lib. xviii Mor., n. 88, 89).

Vidit quippe Jacob Deum ^c, qui ait: *Vidi Deum facie ad faciem* (Gen., ubi sup.). Vidit Moyses Deum, de quo scriptum est: *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem* (Exod. xxxiii, 11), etc. Vidit et Job Dominum, quia dixit: *Nunc autem oculus meus videt te* (Job xlii, 5). Vidit Isaia Dominum, qui ait: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum* (Isai. vi, 1). Vidit et Michaeas Dominum, qui ait: *Vidi Dominum* ^d *super solium suum* (III Reg. xxii, 19). Quid est ergo, quod tot Testamenti Veteris patres Deum se vidisse testati sunt, et tamen de hac sapientia quae Deus est dicitur: *Abscondita est ab oculis omnium viventium*; et Joannes ait: *Deum nemo vidit unquam*, nisi hoc quod patenter datur intelligi, quia quandiu hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam naturae suae speciem non potest; ut anima gratia spiritus afflata, per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam ejus essentiam ^e non pertingat? Hinc est enim quod Jacob qui Deum vidisse testatur, hunc non nisi in angelo vidit. Hinc est quod Moyses, qui cum Deo facie ad faciem loquitur, inter ipsa verba suae locutionis dicit: *Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi teipsum* (Exod. xxxiii, 15). Certe enim si Deus non erat cum quo loquebatur, Ostende mihi Deum diceret, et non *Ostende tometipsum*. Si autem Deus erat cum quo loquebatur, cur petebat videre quem videbat? Sed ex hac ejus petitione colligitur quia eum sitiebat per incircumscriptam ^f naturae suae claritatemcernere, quem coeperat per quasdam imagines videre. Et viderunt ergo ii Dominum, et tamen Joannis voce *Deum nemo vidit unquam*, quia in hac mortali carne consistentibus videri potuit per quasdam circumscriptas imagines, et videri non potest per incircumscriptum lumen aeternitatis. Sine vero a quibusdam potest in

^c Edit., in utroque loco, Dominum.

^d Edit. addunt sedentem.

^e Edit., ad ipsam vim ejus essentiae.

^f Edit., incircumscriptae.

hac adhuc corruptibili carne viventibus sanctis quodam contemplationis acumine videri, hoc quoque a beati Job sententia, quam protulimus, non abhorret; nec ab illa Evangelistae Joannis, *Deum nemo vidit unquam*, quoniam quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. Nullus quippe cum videt ^a, qui adhuc carnaliter vivit, quia nemo potest amplecti Deum simul et sæculum. Qui enim Deum videt, eo ipso moritur, quo vel intentione cordis, vel effectu ^b operis ab hujus vitæ delectationibus tota mente separatur.

INTERROGATIO XII.

Cum in Genesi vel Exodo LXX tantum animæ cum Jacob Ægyptum scribantur ingressæ (*Gen. xlvii, 27. Exod. i, 5*), quomodo in Actibus Apostolorum introisse cum Jacob in Ægyptum septuaginta quinque animæ referatur (*Act. vii, 14*)?

RESPONSIO.

Constat in Ægyptum cum Joseph, Ephraim et Manasse, septuaginta tantum animas introisse: ubi septuaginta quinque animarum numerus refertur, quasi per anticipationem etiam filios nepotesque Ephraim et Manasse enumerandos putavit, quos postea in Ægypto natos divinæ relatio lectionis ostendit.

INTERROGATIO XXII (*Alias 19*).

Cum inter cæteros patriarchas et prophetas Christi pollicentes adventum Jacob specialiter de Christi incarnatione et gentium vocatione prædicet, dicens: *Non deficiet princeps de Juda, nec dux de semoribus ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium* (*Gen. xlii, 10*); quomodo Paulus in epistola ad Ephesios pro eodem sacramento incarnationis Christi dicit: *Aliis generationibus non fuit notum filiis hominum, sicut nunc revelatum est sanctis ejus apostolis, et prophetis in Spiritu, esse gentes coheredes, et concorporales, et participes promissionis in Christo Jesu per Evangelium* (*Ephes. iii, 5, 6*).

RESPONSIO (ex Hieronymi *Comment. in hoc cap. Epist. ad Ephes.*).

« Aut illud est respondendum, quia caute Paulus signanterque testatus sit, filiis hominum ignotum fuisse mysterium, non filiis Dei, ad quos dicitur: *Ego dixi: Dii estis* (*Psal. lxxxi, 6*); quod scilicet hi qui spiritum adoptionis acceperunt, de quibus patriarchæ et prophetae fuerunt, Dei scierunt sacramentum. Aut notandum, non definite et generaliter dixisse Paulum, aliis generationibus ignotum fuisse omnino Domini sacramentum; sed sic quomodo nunc revelatum est sanctis ejus et apostolis, nescisse patriarchas veteres et prophetas. Aliud est enim in spiritu ventura cognoscere, aliud ea cernere opere completa. » Unde et Joannes propterea major prophetis omnibus dicitur (*Matth. xi, 9*), quia quem cæteri prophetaverunt, ipse conspexerit, et digito demonstravit. Hoc etiam sentiendum in eo, quia idem apostolus in eadem epi-

stola (*Ephes. iii, 10*) hoc mysterium non solum gentibus, sed et principatibus et potestatibus per Ecclesiam manifestatum docet. Propter quod idem Doctor exequitur, dicens (*Ibid.*): « Si principatibus et potestatibus in caelis ignota fuit multiplex sapientia Dei, quæ nunc eis per Ecclesiam revelata est; quanto magis patriarchis et prophetis ignota fuit, quos supra non ignorasse mysterium Christi, sed ita ut apostolos nescisse monstravimus? Multiplex quippe sapientia Dei per Ecclesiam Dei nunc et principatibus revelata est et potestatibus: quam olim Deus futuram in sua mente decreverat, et nunc esse perfectam, ex eo quod videmus, cognoscimus. Crux itaque Christi non solum nobis, sed et angelis cunctisque in cælo virtutibus profuit, et aperuit sacramentum, quod ante nesciebant. » Hæc Hieronymus.

INTERROGATIO XXIII (*Alias 26*).

Cum in Exodo Dominus Moysi præcipiat, dicens: *Solve calceamentum de pedibus tuis, locus enim, in quo stas, terra sancta est* (*Exod. iii, 5*), quomodo in eodem libro vescentibus pascha præcipitur: *Manducabitis illud lumbis vestris accinctis, et calceamenta vestra habebitis in pedibus vestris* (*Exod. xii, 11*); necnon et Paulus, ad Ephesios (*Ephes. vi, 15*), calceatos pedes esse præcepit, in præparatione Evangelii pacis?

RESPONSIO.

Si et perfectis calceamenta non esse necessaria, et imperfectis adhuc necessaria esse accipiamus, non erit forte contrarium, quod pro diversitate meritum est institutum. Perfectiores etenim sunt, qui sicut Moyses et Jesus Nave Deum jam videre merentur, quam hi qui ad ipsam visionem tendunt, et, adhuc in via positi, agnum in pascha calceatis pedibus manducare jubentur. His ergo forsitan adhuc calceamenta sunt necessaria, quibus in via Domini currentibus utilia esse judicantur bonorum patrum exempla. « Quid enim pedes nostri, nisi opera? Quid vero calceamenta, nisi pelles mortuorum animalium? Calceamenta autem pedes muniunt. Quæ vero sunt mortua animalia, ex quorum pellibus nostri muniuntur pedes, nisi antiqui patres qui nos ad æternam patriam præcesserunt? Quorum dum exemplum perspicimus ^c, nostri operis pedes munimus. Calceamenta vero in pedibus habere, est mortuorum vitam conspiciere, et nostra vestigia a peccati vulnere custodire: ut muniti eorum exemplo, vastam hujus sæculi eremum transeamus, quandiu Deum facie ad faciem videamus (*Greg. Mag., homil. 22 in Evang. num. 9*). » Ergo jam ad Dominum perfecte venientibus non erunt forte necessaria hæc calceamenta, quia videlicet non ibi erunt forte necessaria patrum exempla, ubi Deus est videntibus se in omnibus plena notitia. Quia si etiam calceamenta propter vitia accipiuntur, non hoc erit contrarium; cum nullus videre Deum possit, nisi qui terrena et mortalia vitia depulerit. Qui ergo adhuc ambulat calcetur; qui

^a Edit., eam vidit.

^b Effectum pro affectu reposuimus ex Greg.

^c Edit., exempla conspiciamus

vero Jordane jam transmissio terram repromissionis intravit, nudet pedem, solvat calceamentum, locus enim in quo stat terra sancta est. Si quis non est Jesus Nave, nec apostolus, calcet pedes suos in præparatione Evangelii pacis. Si quis autem apostolus est, et inter duodecim enumerari potest, nequaquam tollat in via calceamentum suum, nec ad scorpiones et colubros declinandos calcaneum tegat: sed jam consummatus atque perfectus, in terra sancta vivat in Christo, et sequatur agnum quocunque ierit.

EX LIBRO EXODO.

INTERROGATIO XXIV (Alias 23).

Cum in Exodo Dominus nomen suum Moysi indicasset, dicens: *Hæc dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos* (Exod. iii, 14), quomodo in subsequentibus aliud sibi nomen esse quasi e contrario indicat dicens: *Vade, dic filiis Israel: Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob misit me ad vos, hoc mihi nomen est in æternum* (Ibid., 15)?

RESPONSIO AUGUSTINI.

Hæc duo didicimus, distinguente Augustino, unum ad divinitatis pertinere naturam, aliud ad humanitatem assumptam. Quod enim dixit Deus Moysi: *Ego sum qui sum* et: *Qui est misit me ad vos*, divinitatis substantiam signat. Quod autem dicit: *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob*, mysterium susceptæ incarnationis insinuat: quia de illis secundum carnem generatus agnosceretur, quorum nomina sub sacramento hic posuisse cognoscitur.

INTERROGATIO XXV (Alias 29).

Cum Dominus in libro Exodi præcipiat dicens: *Memento ut diem Sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septima autem die Sabbata Domini Dei sunt* (Exod. xx, 8 seq.), quomodo per Isaïam e contrario dicit: *Sabbata vestra odit anima mea* (Isai. i, 13)?

RESPONSIO.

Sabbatum requies interpretatur: quod Israelitæ spiritualiter in munere acceperunt, ut hac significatione nullo in hac vita terrenorum desideriorum appetitu fatigarentur. Quod tamen Judæorum ille populus non intelligens Dominum spiritualiter præcepisse, consumeabant Sabbata in luxuriis, et ebrietate, et comessatione. Unde se talia sabbata odisse Dominus dicit: quia non sunt illa quæ Dominus spiritualiter præcepit, sed quæ sibi populus carnaliter elegit. Nam de illis dixit: *Sabbata mea profanastis* (Ezech. xxxi, 8). Unde agnoscimus Sabbatum temporale humanum esse; Sabbatum autem divinum, illud æternum esse de quo per Isaïam dicitur: *Et erit mensis ex mense, et Sabbatum ex Sabbato* (Isai. lvi, 23). Ergo cum dicit: *Sabbata vestra odit anima mea*, non prioris præcepti immutat oraculum, sed Sabbatum ipsum redarguit a carnali populo vitiatum.

INTERROGATIO XXVI (Alias 24).

Cum in Exodo inter decem præcepta quæ data sunt, quartum præceptum reperiatur esse: *Honora patrem tuum, et matrem tuam* (Exod. xx, 12), quo-

modo Christus in Evangelio e contra dicit: *Honora patrem tuum et matrem, quod est mandatum primum in lege?*

RESPONSIO.

Dux tabulæ fuerunt in quibus Moyses decem præcepta scripta accepit. De ipsis quoque decem præceptis, tria quæ in capite ponuntur, pertinent ad dilectionem divinæ Trinitatis; septem vero reliqua ad dilectionem pertinent proximi. Tria ergo illa ad Dei dilectionem pertinentia, id est: *Dominus Deus tuus unus est* (Deut. vi, 4); et: *Non assumes nomen Dei tui in vanum*; et: *Memento ut dies Sabbati sanctificetur* (Exod. xx, 7, 8); hæc tria in una tabula fuerunt scripta. In secunda vero tabula, septem reliqua præcepta scripta sunt. Et ideo *Honora patrem tuum et matrem* inter septem præcepta primum mandatum scriptum est. Si igitur tota decem præcepta in unum computes, quartum hoc præceptum inter decem invenies: a parentibus enim suis homo aperit oculos, et hæc vita ab eorum dilectione sumit exordium. Inde hoc mandatum primum est inter septem. Sed quomodo primum, quia quartum, nisi, ut dictum, quia primum est in altera tabula? Vel quia decem præcepta primitus data sunt, potest unumquodque ex illis appellari primum mandatum.

INTERROGATIO XXVII.

Cum Dominus in Exodo honorantibus parentes suos longævitatem vitæ promiserit, dicens: *Honora patrem tuum et matrem, ut bene sit tibi, et sis longævus super terram* (Exod. xx, 12), quomodo David hæc ipsam longævitatē vitæ parvipenderit, dicens: *Hæc me! quia incolatus meus prolongatus est* (Psal. cxix, 5); necnon et Salomon mortem potius quam vitam amplectatur, dicens: *Laudavi omnes mortuos, qui olim mortui sunt, super viventes* (Eccle. iv, 2); et Jeremias: *Maledicta dies in qua natus sum* (Jer. xx, 14); præsertim cum multis fuisse credamus qui et parentibus obsequentes cito mortui sint, et erga parentes impii, usque ad extremam venerint senectutem?

RESPONSIO.

Respondeant Judæi, et similes Judæorum: si vitæ istius longitudo est in promissis, et diu in corpore commorari felicitatis est, quid sibi vult illud, quia incolatus vitæ suæ prolongatum David gemit? Si enim laudantur super vivos mortui secundum Salomonem, et juxta Jeremiam maledictus est dies in quo nascimur, quomodo nunc repromittitur honorantibus patrem et matrem, quia longævi sint super terram, quam Dominus Deus suus dederit eis? Quærenda est ergo terra, quam Dominus Deus promittit, et tribuit iis qui spirituales Ægyptum reliquerint, et cum omni potentia magna et terribilia hujus vitæ deserta transierint: ii utique possidebunt terram, quæ mansuetis est præparata. *Beati quippe milites; quoniam ipsi possidebunt terram* (Matth. v, 4), quæ vera est terra viventium, juxta illud: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (Psal. xxvi, 13).

INTERROGATIO XXVIII (Alias 25).

Quomodo in Exodo scribitur : Qui reddis iniquitatem patrum in filiis ac nepotibus (Exod. xxxiv, 7), cum e contra in Ezechiele dicatur : Quid est quod inter vos parabola vertitis in proverbium istud in terra Israel, dicentes : Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum stupuerunt? Vivo ego, dicit Dominus Deus, si erit ultra vobis parabola hæc in proverbium in Israel. Ecce omnes animæ meæ sunt : ut anima patris, ita et anima filii mea est. Anima quæ peccaverit, ipsa punietur (Ezech. xviii, 2 seq.)?

RESPONSIO.

Redduntur peccata patrum in filiis, dum pro culpa parentis ex originali peccato anima polluitur proles; et rursum non redduntur parentum peccata in filiis, quia cum ab originali culpa per baptismum liberemur, non jam parentum culpas, sed quas ipsi committimus, habemus.

EX LIBRO LEVITICO.

INTERROGATIO XXIX (Alias 30).

Cum in libro Levitici (Lev. 1, 2 seq., et alibi sæpe) jubente Domino instituta sit victimarum oblatio, quomodo Isaias ex voce Domini e contrario loquitur, dicens : Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum holocaustis arietum, et adipe pinguium, et sanguinem vitulorum et agnorum nolui (Isai. 1, 11).

RESPONSIO.

Hostiæ et immolatio victimarum non principaliter a Deo quesita sunt, sed ne idolis fierent, et ut a carnalibus victimis quasi per typum et imaginem ad spirituales hostias transiremus. Dicendo autem se hostiam non quesuisse, ostendit quia lex spiritualis est, et omnia quæ Judæi carnaliter faciunt, a nobis impleri spiritualiter.

INTERROGATIO XXXI (Alias 31).

Cum in Levitico Dominus fermentum penitus abjecerit de sacrificiis, dicens : Omnis oblatio, quæ offertur Domino, absque fermento fiet, nec quidquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio Domini (Lev. 11, 11), quomodo in subsequentibus super panes fermentatos sacrificium jubet imponi?

RESPONSIO.

Diligentius intueri quia non ad sacrificium, sed ad ministerium sacrificii fermentatus panis assumitur. Quid ergo hoc sit, videamus. Dominus in Evangeliiis humanam doctrinam Phariseorum, qui tradebant traditiones, præcepta hominum, fermentum appellat, cum dicit discipulis : Observate a fermento Phariseorum (Matth. xvi, 6). Similiter ergo humana doctrina est, verbi causa, grammatica ars, vel rhetorica, vel dialectica etiam, ex qua doctrina ad sacrificium quidem, hoc est, in his quæ de Deo sentienda sunt, nihil suscipiendum est. Sermo vero lucidus, et eloquentiæ splendor, ac disputandi ratio ad ministerium verbi Dei decenter jubentur admitti.

INTERROGATIO XXXI (Alias 35).

Cum Dominus in Levitico per Moysen, pontificem ordinans, duabus tunicis vestiendum præceperit

A (Lev. viii, 7), quomodo Christus in Evangelio e contrario sacerdotes suos et apostolos duas tunicas habere prohibuit (Matth. x, 10)?

RESPONSIO.

Quod præcepit Jesus duas tunicas non habendas, non est contrarium legi, sed perfectius lege : sicut et cum lex homicidium vetat (Exod. xx, 13), Jesus etiam iracundiam resecat (Matth. v, 22); et cum lex prohibet adulterium (Exod. xx, 14), Jesus etiam concupiscentiam cordis abscindit (Matth. v, 28). Sic ergo videbitur, et duabus ibi tunicis pontificem, hic una apostolos induisse. Siquidem etiam sensus probabilis angustiam pontificalia sacramenta concludo : amplius mihi aliquid ex ista forma videtur ostendi. Pontifex est, qui scientiam legis tenet, et uniuscujusque mysterii intelligit rationes; ut breviter explicem : qui legem et secundum spiritum et secundum litteram novit. Sciebat ergo pontifex ille, quem tunc ordinabat Moyses, quia esset circumcisio spiritalis; servabat tamen et circumcisionem carnis, quia incircumciscus pontifex esse non poterat. Habebat ergo iste duas tunicas, unam mysterii carnalis, et aliam intelligentiæ spiritualis. Sciebat quia et sacrificia spiritalia offerri debent Deo, offerebat tamen nihilominus et carnalia. Non enim poterat esse pontifex, qui tunc erat, nisi hostias immolaret. Ita ergo convenienter ille pontifex duabus indutus tunicis dicitur : Apostoli vero, qui dicturi erant : Quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (Gal. v, 2), et qui dicturi erant : Nemo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomenia, aut Sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum (Colos. ii, 16); isti ergo cum hujusmodi secundum litteram legis observantiam penitus repudiarent, nec occuparent discipulos Judaicis fabulis, et imponent eis jugum quod neque ipsi, neque patres eorum portare potuerant (Act. xv, 10), merito duas tunicas habere prohibent, sed sufficit eis una et hæc interior. Nam istam quæ foris est, et quæ desuper apparet, legis tunicam nolunt. Unam namque eis Jesus, et ipsam interiorem, habere permittit.

INTERROGATIO XXXII (Alias 28).

Cum in Levitico Dominus præcipiat dicens : Nec contaminetur sacerdos in mortibus civium suorum, nisi tantum in consanguineis ac propinquis suis, id est, super patre, et super matre, et filio, ac filia, fratre quoque, et sorore virgine quæ non est nupta viro; sed nec in principe populi sui contaminabitur (Lev. xxi, 1 seq.), quomodo post paululum e contra videtur dicere, Pontifex, id est, sacerdos maximus.... ad hominem mortuum non ingreditur omnino : super patre quoque suo, et matre non contaminabitur (Ibid., 10, 11)?

RESPONSIO.

Unum ex his minoribus sacerdotibus præcepit, ubi non jubentur ingredi ad quemlibet mortuum, nisi ad eos cognatos et propinquos, de quibus supra dictum est. Sacerdos autem magnus, id est, pontifex, plus aliquid habebat a cæteris sacerdotibus; et ob hoc

quia nec pietate illum nec affectu flecti oportebat, ideo præceptum est illi ne immundus fieret in supradictis nominibus, et ab omni mortuo generaliter suum cohiberet affectum. Illud ergo quod primum est positum, de minori sacerdotum gradu; hoc vero quod sequitur, de solo magno sacerdote accipi debet.

INTERROGATIO XXXIII (*Alias* 32).

Quomodo legi præcipienti: *Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum*, non est contrarium quod Christus dicit: *Diligite inimicos vestros* (*Matth.* v, 44).

RESPONSIO.

Unusquisque homo in quantum iniquus est, odio habendus est; in quantum homo est, diligendus est. Hæc, inquam; regula est, qua et oderimus inimicum propter id quod in eo malum est, id est, iniquitatem; et diligamus inimicum propter quod in eo bonum est, id est, socialem rationalemque creaturam.

EX LIBRO NUMERI.

INTERROGATIO XXXIV.

Cum in libro Numeri scriptum sit: *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur* (*Num.* xxiii, 19); necnon et illud per Ezechielem: *Verbum quod locutus fuero, implebitur, dicit Dominus Deus* (*Ezech.* xii, 28); quomodo e contrario plerumque Deus videtur mutare sententiam suam, sicut in Ninivitis factum est, quando per Jonam dixit: *Quadragesima dies, et Ninive subvertetur* (*Jon.* iii, 4); ubi statim subsequitur: *Nunquid et ego non parcam Ninive civitati magnæ* (*Jon.* iv, 11); et de David in regnum, ubi tribus diebus promissa fuerat mors, ut vastaret populum, et intra unam diem usque ad horam prandii cessavit (*II Reg.* xiv, 15)?

RESPONSIO.

Fortasse hæc, quæ per interrogationem dicuntur, non penitus pro definito accipienda sint; sed talis quedam figura verbi sit, quæ medium aliquid videatur ostendere, non tamen definitæ et irrevocabilis sententiæ declareat affectum: quo temperantius aliquid dictum videatur, in eo quod scriptum est: Ipse cum dixerit, non faciet? quam si scriptum esset: Ipse cum dixerit, omnimodis faciet. Sed recenseamus et ipsa Scripturæ loca, quæ vel in Jona, vel in Regum libris posita sunt, ne forte et ibi, ut moris est Scripturæ, divini scripti aliquid habeat scriptum. Ergo in Jona: *Et factum verbum Domini ad Jonam secundo, dicens: Surge, vade in Ninivem civitatem magnam, et prædica in ea secundum predicationem quam ego locutus sum ad te* (*Joan.* iii, 1 seq.). Et Jonas quidem prædicavit, et dixit: *Adhuc tres dies, vel ut Hebræi scriptum habere se dicunt: Adhuc quadragesima dies, et Ninive destruetur. Viri autem Ninivæ crediderunt Deo, et prædicaverunt jejuniū, et induerunt se ciliciis a minimo usque ad majorem ipsorum.* Et post pauca: *Et vidit, inquit, Deus opera eorum, quia conversi sunt a viis suis malis, et penituit super malitiam, quam locutus est facere eis, et non fe-*

cit (*Ibid.*, 10). Observa igitur in his quæ assumpsimus de propheta, quod non invenitur in sermonibus Dei, quibus ad prophetam locutus est, dictum: *Quia adhuc tres dies et Ninive subvertetur, ut sermo iste, qui dictus est, et non est factus, a Jona potius quam a Deo prolatus esse videatur.*

Sed et de secundo Regum libro (xxiv, 11 seq.) proferamus quæ scripta sunt, ubi cum David populum numerasset: *Factum est, inquit, verbum Domini ad Gad prophetam videntem, dicens: Vade, et loquere ad David: Hæc dicit Dominus: Tria ego loquar super te; elige tibi unum ex his, quod faciam tibi. Et introivit Gad ad David, et denuntiavit ei, dicens: Aut veniet tibi tribus annis fames super terram tuam; aut tribus mensibus, ut fugias ante inimicos tuos qui te persequuntur; aut triduo ut mors fiat in terra tua. Nunc ergo scito, et vide quid respondeam ei qui misit me. Et dixit David ad Gad: Angustia sunt mihi undique. Sed incidam in manus Domini magis, quia multæ miserationes ejus sunt, et in manus hominum non incidam. Et dedit Dominus in Israel mortem a mane usque ad horam prandii, et mortui sunt de populo ex Dan usque Bersabee septuaginta millia virorum. Et extendit angelus Domini manum suam in Jerusalem, ut corrumpere eam. Et deprecatus est Dominus super malitiam, et ait ad angelum, qui exterminabat populum: Satis est, remitte manum tuam. Observa ergo quomodo nec in his tribus comminationibus Deus invenitur dixisse de morte dierum trium. In verbo enim Gad positum est, non in mandatis Domini; et non semper ea quæ per prophetam dicuntur quasi a Deo dicta suscipiantur. Denique per Moysen multa quidem locutus est Deus, aliqua tamen et Moyses propria auctoritate mandavit: quod Dominus in Evangeliiis evidenti distinctione secernit, cum dicit de repudio mulieris interrogatus: *Quia ad duritiam cordis vestri scripsit vobis hæc Moyses, ab initio autem non fuit sic* (*Matth.* xix, 8). Vides ergo et hic Deum quidem non præcepisse, nec fieri voluisse divortium; Moysen vero propter duritiam cordis Judæorum scripsisse dandum esse repudium. Ostendit hæc et Paulus in litteris suis, cum dicit de quibusdam: *Dominus dicit, et non ego* (*I Cor.* vii, 10). Et de aliis: *Hæc autem ego dico, non Dominus* (*Ibid.*, 12). Et iterum in aliis: *Præceptum Domini non habeo, sed consilium do* (*Ibid.*, 25). Et iterum: *Quæ loquor, non loquor secundum Dominum* (*II Cor.* xi, 17). Unde similiter etiam in cæteris prophetis aliqua quidem Dominus locutus est, non prophetæ; alia vero prophetæ, et non Dominus. Et sic videtur objectio intenta dissolvi, cum non tam sua quam prophetæ verba Dominus revocat ac mutat in melius.*

Sed magis arbitror, absolutionem priorem totius Scripturæ sensibus convenire, et illis præcipue dictis, quibus patiens et multæ misericordiæ, et pœnitens super malitiis dicitur Deus (*Psal.* lxxiv, 15; *Joel.* ii, 13; *Jon.* iv, 2), vel his maxime quæ generaliter a Jeremia pronuntiantur, in quibus evidenter ostenditur pro multis miserationibus et incompre-

hensibili bonitate sua Deus dicere et non facere, loqui et non permanere. Ait ergo per Jeremiam Deus : *In finem loquar*, hoc est, ex definito loquar, *super gentem et super regnum, ut auferam eos, et disperdam; et si convertatur gens illa a malitiis suis, paenitebo de omnibus malis quæ cogitavi facere eis. Et in finem loquar super gentem, et regnum, ut reardifcem eos, et repleam; et si fecerint mala in conspectu meo, ut non audiant vocem meam, paenitebit me de omnibus bonis, quæ locutus fueram, ut facerem eis* (Jer. xviii, 7 seq.). Quomodo ergo possumus his quæ absolute per Jeremiam dicta sunt præferre illa quæ suspense per prophetam dicuntur, nisi quia negligentibus et contemptoribus illa confirmanda, hæc vero perfectioribus secretius advertenda sunt?

EX LIBRO DEUTERONOMII.

INTERROGATIO XXXV.

Quomodo Dominus in Deuteronomio præcipiat : *Per nomen meum jurabitis* (Deut. vi, 13), et e contra in Testamento novo videatur præcepisse : *Nolite jurare* (Matth. v, 34)?

RESPONSIO GREGORII.

Perjurare quippe grave peccatum est; non jurare autem, sicut verum jurare, nullum peccatum est. Sed longius remotus est a falso jurando, qui nec jurare consuevit, quam qui verum jurare proclivis est. Unde maluit nos Dominus, et non jurantes non recedere a vero, quam verum jurantes propinquare perjurio. Ergo admonitio non jurandi conversio est a peccato perjurii. Nam omnino qui verum jurat non peccat. Unde Dominus omnem occasionem voluit amputare perjurii, cum nos jurare prohibuit. Nam et Apostolus in sermonibus quos habuisse narratur, neque juravit, neque jurandi consuetudinem habuit, ne aliquando vel nescius in perjurium laberetur. Scriptis autem, ubi est consideratio major atque propensior, pluribus locis jurasse invenitur : nequaquam quod putaret etiam jurando peccare, sed potius intelligeret humanæ fragilitatis corda non jurando tutius a perjurio conservari.

INTERROGATIO XXIV.

Cum Dominus in Deuteronomio præcipiat, dicens : *Dominum Deum tuum adorabis* (Deut. vi, 13), quomodo Psalmista e contrario in psalmo nonagesimo octavo terram nos jubet adorare præcipiendo : *Adorate scabellum pedum ejus* (Psal. xcvi, 5)? Quod utique terra est, juxta quod alius propheta dicit : *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum* (Isai. lxvi, 1)?

RESPONSIO (Ex Ambr., lib. iii de Spirit. Sanct., cap. 41).

Illam terram dicit adorandam propheta, quam Dominus Jesus in carnis assumptione suscepit. Itaque per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi, quam hodie quoque in mysterio adoramus, et quam apostoli in Domino Jesu adoraverunt. Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, et de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis

A manducandam ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit; inventum est quemadmodum adoretur scabellum pedum Domini, ut non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando (Ex Aug., Enarrat. in psal. xcvi, num. 9).

INTERROGATIO XXXVII.

Cum scriptum sit in libro Deuteronomii : *Maledictus qui non reliquerit semen in Israel* (Deut. vii, 14, in cod. Græcis), quomodo contra hanc divinam sententiam plurimi et in Veteri Testamento, et in Novo nec conjugia sortiti sunt, nec semen suæ carnis ullo modo reliquerunt, sicut in Veteri Testamento Elias, Jeremias, et Daniel, in novo autem Joannes Baptista, et Joannes Evangelista, ceterique quamplures fecisse monstrantur, qui semen secundum carnem non reliquerunt?

RESPONSIO.

Hæc duo quæ sibi videntur esse contraria, ita ab Origene reperimus explanata. Ait enim (Hom. 11 in Genes.) : « Qui consummata et perfectæ virtutis est, semper necesse est ut in aliqua eruditione versetur, quam eruditionem conjugem ejus sermo divinus appellat. Secundum hoc puto, quod in lege cælebs et sterilis maledicto subjacet : quia si hæc de carnali semine dici putentur, omnes Ecclesie virgines sub maledicto positæ videbuntur, similiter et Joannes Baptista, et alii sanctorum plurimi. Sed certum est illos spiritale semen reliquisse, et habuisse unumquemque conjugem sapientiam, sicut et Paulus per Evangelium filios generavit. »

INTERROGATIO XXVIII.

Quomodo in Deuteronomio Moyses dicit : *Tentat vos Dominus Deus vester* (Deut. xiii, 5) : et e contra Jacobus apostolus prædicat : *Deus neminem tentat* (Jac. i 13)?

RESPONSIO.

Duas esse tentationes in Scripturis sanctis solet intelligi. Una quæ decipit, altera quæ probat. Secundum eam quæ probat, dictum est : *Tentat vos Dominus Deus vester*. Secundum eam vero quæ decipit, Jacobus apostolus prædicat : *Deus neminem tentat*.

EX LIBRIS REGUM.

INTERROGATIO XXXIX.

D Cum in libro Regum primo Deus ad domum Heli loquens promiserit, dicens : *Hæc dicit Dominus : Domus tua, et domus patris tui ministrabunt in conspectu meo usque in sempiternum* (I Reg. ii, 30), quomodo e contra quasi mutata promissione subjiciat, dicens : *Ecce dies venient, et præcidam brachium tuum, et brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua* (Ibid., 31)? Et post aliqua subjungit : *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum et animam meam faciat, et ædificabo ei domum fidelem, et ambulabit coram Christo meo cunctis diebus* (Ibid., 35).

RESPONSIO AUGUSTINI (Lib. xvii De Civ. Dei, cap. 6).

« Cum hæc tanta tunc altitudine prænuntiata sint,

tanta nunc prænuntiatione * clarescant, non frustra tamen moveri quispiam potest, ac dicere : Quomodo confidimus venire omnia quæ in illis libris ventura prædicta sunt, si hoc ipsum quod ibi divinitus dictum est : *Domus tua et domus patris tui ministrabunt coram me in æternum*, effectum habere non potuit? Quoniam videmus illud sacerdotium fuisse mutatum, et quod illi domui promissum est, nec sperari aliquando complendum : quia illud quod ei reprobo mutatoque succedit, hoc potius prædicatur æternum. Hoc qui dicit, nondum intelligit, aut non recolit, etiam ipsum secundum ordinem Aaron sacerdotium tanquam umbram futuri et æterni sacerdotii constitutum, ac per hoc, quando æternitas ^d ejus promissa est, non ipsi umbræ ac figuræ, sed ei quod per ipsam adumbrabatur figurabaturque, promissum est : sed ne putaretur ipsa umbra esse manura, ideo etiam mutatio ejus debuit prophetari.

INTERROGATIO XL.

Cum in libro Regum scriptum sit quod *elevatus fuerit Elias per turbinem in cælum* (IV Reg. 11, 11), quomodo Dominus in Evangelio dicit : *Nemo ascendit in cælum* (Joan. 3, 13)? et reliqua.

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., hom. 29 in Evang., n. 5).

Aliud est cælum æereum, aliud æthereum : cælum quippe æereum terræ est proximum. Unde et aves cœli dicimus, quia eas volitare in aere videmus. In cælum itaque æereum Elias sublevatus est, ut in secreta quadam terræ regione * repente duceretur, ubi in magna jam carnis et spiritus quiete viveret, quousque ad finem mundi redeat, et mortis debitorum solvat.

EX ISAIA.

INTERROGATIO XLI (Alias 46).

Cum Isaias dicat pro Ægyptiis : *Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem, et propugnatorem, qui liberet eos* (Isai. xix, 20), quomodo quasi e contrario statim subjungit, dicens : *Et percutiet Dominus Ægyptum plaga* (Ibid., 22)?

RESPONSIO.

Percussio hæc Domini super Ægyptios, parcentis est, non perdentis, quia potius per plagam poenitentiae animam possit perducere ad salutem : et ideo contrarium illud non erit, ubi a facie tribulantis salvator et propugnator eis mittendus promittitur. Quia et hæc percussio vel plaga, quæ subjicitur, nexa ad reprobationem, sed ad sanitatem conversionis inducitur. Hoc enim valet supra quod dicitur : *Mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos*, quia et hic subsequitur : *Et percutiet Dominus Ægyptum plaga et sanabit eam*; quod ut manifestius aperiretur, addidit, dicens : *Et revertentur ad Dominum, et placabitur eis, et sanabit eos*.

INTERROGATIO XLII (Alias 44).

Quomodo Isaias dicat pro persona Christi Filii Dei.

* Edit. melius, *manifestatione*.

^b Edit., *transibunt*.

^c Deest in edit. et.

A *Non est species ei, neque decor : et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum ; despectum, et novissimum virorum, virum dolorum, et acientem infirmitatem, et quasi absconditus vultus ejus et despectus, unde nec reputavimus eum* (Isai. LIII, 2, 3); et e contra Psalmista dicit : *Speciosus forma præ filiis hominum* (Psal. XLIV, 3)?

RESPONSIO.

Quod Isaias dicit pro nostro sponso Christo (quo nihil est pulchrius) quod quasi fœdus apparuit, de interfectores Christi hoc dicit, quibus Christus ipse vilis apparuit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. 11, 8). Quod autem Psalmista dicit, quod speciosus fuerit præ filiis hominum, ad fidem credentium reputatur; qui sic illum videre mernerunt, ut verum illum Deum et hominem fide integra faterentur. Restat igitur, quod et fœdus apud persequentes, et speciosus existimalis est apud credentes.

INTERROGATIO XLIII.

Quomodo Isaias de Christo dicit : *Generationem ejus quis enarrabit* (Isai. LIII, 8)? cum Evangelista Christi generationem dinumerans, inter cætera dicat : *Christi autem generatio sic erat* (Matth. 1, 18)?

RESPONSIO.

Propheta de divinitatis generatione prædixit; Evangelista incarnationis mysterium sequens, generationem Christi secundum humanitatem exposuit.

INTERROGATIO XLIV (Alias 42).

Quomodo Isaias pro Christo dicit : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (Isai. LIII, 9), cum Paulus e contra videatur dixisse : *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit* (II Cor. v, 21)?

RESPONSIO.

Quod enim Isaias dicit, quia peccatum non fecerit, apertissime ostendit quod persona ipsa Filii peccatis coquinata non exstitit. Ipse est enim agnus sine macula, sine peccato. Quod autem Paulus dicit : *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, hoc ipsum quod dixit, *fecit*, ad Patris personam retulit, id est, quod Deus Pater Filium suum, qui peccatum non fecit, hostiam illum pro peccatis nostris fecit, cum eum pro salvatione mundi immolari permisit. Dicitur enim, quod eum Pater peccatum fecit, quia eum hostiam pro peccato fieri voluit; sicut dicitur : *Peccata populi mei comedent* (Ose. iv, 8), cum non peccata comedantur, sed oblationes quæ pro peccatis offeruntur.

INTERROGATIO XLV.

Cum Dominus Isaiæ prophetae præcipiat, dicens : *Clama, ne cesses* (Isai. LVIII, 1), quomodo e contrario videtur Apostolus clamorem prohibens dicere : *Ira, et indignatio, et clamor tollatur a vobis* (Ephes. iv, 31)?

^a Et æternitas.

^b Edit. melius, *in secretam quandam... regionem*.

RESPONSIO.

Alius est clamor, qui de prædicatione vel postulatione, alius qui de ira descendit : et ideo clamorem hunc qui de ira descendit, Apostolus prohibuit; non illum quo aut Isaias prædicare iubetur, aut contritorum corda ad Dominum gembundos clamores emittunt.

INTERROGATIO XLVI (Alias 41).

Quomodo Isaias dicat : *Spiritus Domini super me* (Isai. lxi, 1); vel cæteri prophetae, sive Simeon, sive Zacharias per Spiritum sanctum futura pronuntiassent credantur, cum in Evangelio dicatur : *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus* (Joan. vii, 39)?

RESPONSIO.

Utique non sine Spiritu sancto antiqui patriarchae atque prophetae futura pronuntiaverunt. Sed quod dicit : *Spiritus nondum erat datus*, id est, illa abundantia gratiae spiritalis adhuc antea illis sic nunquam fuerat data, sicut postea cum congregati in unum discipuli linguis omnium gentium sunt locuti, ac sic in linguis omnium gentium futura est pronuntiata Ecclesia.

EX JEREMIA.

INTERROGATIO XLVII.

Quomodo Jeremias utrumque dicat, quæ sibi contraria esse videntur? Dicit enim ex voce filii Dei : *Filii colligunt ligna, et patres succendunt ignem, et mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas reginæ cæli, et libent diis alienis, et me ad iracundiam provocent*. Nunquid me ad iracundiam provocant? dicit Dominus (Jer. vii, 18, 19). Ubi statim quasi e contrario subiungit : *Ecce furor meus, et indignatio mea conflatur super locum istum, super viros, et super jumenta* (Ibid., 20), etc. Qui supra dixerat : *Nunquid me ad iracundiam provocant?* quomodo nunc dicit : *Ecce furor meus et indignatio mea stillabit super locum istum?*

RESPONSIO.

Iste est sensus : Ego quidem naturaliter non irascor; sed illi ita agunt, ut me ad iracundiam provocent, et meam videam mutare naturam. Sentiant igitur iratum, quod quantum in se est facere conantur.

INTERROGATIO XLVIII.

Cum noverimus quod Jeremias propheta silentium sibi prædicationis indixerit, per hoc quod dicit : *Non recordabor ejus, neque loquar ultra in nomine illius* (Jer. xx, 9), quomodo quasi e contrario statim subiungit, *Factus est in corde meo quasi ignis exarsuans, claususque in ossibus meis, et defeci ferre non sustinens*. Audiri enim contumelias multorum (Ibid., 10)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. xxiii Moral., n. 18).

Pro eo enim quod se minime audiri conspexit,

^a Edit., *deserunt*.

^b Edit., *quia per hoc quod diu persistere, etc.*

^c Edit., *in ore cordis daleis esse cæperit, etc.*

PATR. XCVI.

^A silentium appetiit. Sed cum crescentia mala cerne-
ret, in eodem silentio non permansit. Quod enim
foris tacuit ex tædio locutionis, intus ignem pertulit
de zelo charitatis.

INTERROGATIO XLIX.

Cum multiplicia et dura peccata Judeorum ante
adventum Christi prophetarum vocibus prædicata
sint, sicut illud : *Peccatum sicut Sodoma prædicave-
runt, nec absconderunt* (Isai. iiii, 9); et in Jeremia :
*Peccatum Juda conscriptum est stylo ferreo in ungue
adamantino* (Jerem. xvii, 1), etc.; quomodo Christus
in Evangelio quasi e contrario videtur de Judæis
dixisse : *Si non venissem, peccatum non haberent*
(Joann. xv, 22)? Quid est hoc? nunquid sine ullo
peccato erant, antequam Christus in carne nasce-
retur, et ex quo venit, nunc cæperunt habere pec-
catum?

RESPONSIO.

Peccatum quoddam certum, id est, infidelitatis
intelligi voluit, quoniam non crediderunt in eum qui
justificat impium.

EX EZECHIELE.

INTERROGATIO L (Alias 51).

Quomodo Ezechiel propheta motus animalium
narrat, dicens : *Non revertebantur cum incederent*
(Ezech. i, 9, 14); et paulo post quasi e contrario
subiiciens, dicit : *Et animalia ibant, et reverteban-
tur?*

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. x Moral., n. 51).

^C Sancta quippe animalia aliquando vadunt, et mi-
nime redeunt; aliquando vadunt et protinus rever-
tuntur : quod electorum mentes cum per collatam
sibi activæ vitæ gratiam erroris vias destruunt^a,
redire ad mala mundi nesciunt quæ reliquerunt.
Cum vero per contemplationis aciem ab hac se eadem
activa vita suspendunt, eunt et redeunt : quod per
hoc quandiu persistere^b minime in contemplatione
sufficiunt, sese iterum ad operationem fundunt : ut
in his quæ sibi juxta sunt, se exercendo refoveant,
et super se rursus surgere contemplando conva-
lescant.

INTERROGATIO LI (Alias 53).

Cum in Ezechielis libro de volumine quod accepe-
rat, scriptum sit : *Et factum est in ore meo, sicut
mel dulce* (Ezech. iii, 3), qua ratione postmodum
Ezechiel ipse de se loquatur, dicens : *Abii amarus
in indignatione spiritus mei* (Ibid., 14)?

RESPONSIO (Ex Greg., lib. i Hom. in Ezech., hom.
10, n. 45).

Mirum quippe valde est, si dulcedo simul et ama-
ritudo conveniant. Sed sciendum est, quia cui sermo
Dei in ore dulcescere cæperit^c, huius proculdubio
contra semetipsum animus amarescit. Cum^a enim
in nullo subtiliter discit, qualiter se reprehendere
debeat, eo se durius per amaritudinem poenitentiae
castigat; quod^c tanto sibi magis displicet, quanto

^a Edit., *quo*.

^c Edit., *qui*.

In sacro volumine amplius de omnipotente Deo videt A
que amet.

INTERROGATIO LII (Alias 50).

Si, juxta Ezechielis verba, *Justitiae justis oblivioni tradentur in quacunq[ue] die peccaverit* (Ezech. XVIII, 24 et XXIII, 12, 13), quomodo consequens est quod Paulus scribit, quia *Deus reddit unicuique secundum opera sua* (Rom. II, 6), cum si quid de justitiae operibus justus habuit, tunc id perdidit cum deliquit, praesertim cum et Paulus apostolus scribat quod *uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit* (I Cor. III, 15), id est, et bona et mala per ignem sint ponderanda?

RESPONSIO.

Videamus ne forte absolutionem sui in seipso sermo divinus inveniat, si observemus quomodo scriptum est, quia dicit: *Cum aversus fuerit justus a justitia sua*. Et non sufficit ut diceret: *Cum aversus fuerit a justitia sua*; sed addidit: *Et fecerit omnem impietatem, secundum omnes iniquitates quas fecerit iniquus*. In quo videtur latenter hujusmodi inseruisse intellectum, ut si forte non secundum omnes iniquitates quas fecit iniquus, fecerit et justus, non omnes justitiae ejus de memoria auferantur. Si vero omnes iniquitates fecerit, quas fecit iniquus, tunc demum omnes justitiae ejus de memoria subtrahuntur. Haec quamvis occultaverit in Scripturis Spiritus sanctus propter hos qui divitias bonitatis et patientiae ejus contemnunt, non tamen penitus abstulit. Si igitur sub isto intellectu accipiatur illud quod Paulus dixit, non erit omnino contrarium. Nam et beatus Gregorius juxta translationem novam hoc testimonium sub isto intellectu edisserit, dicens: *Cum dicitur, Justus in peccato suo moritur, et non erunt in memoria justitiae ejus, quas fecit, hoc nobis maxime considerandum est, quod cum mala committimus, sine causa ad memoriam bona nostra transacta revocantur, quoniam in perpetracione malorum nulla debet esse fiducia bonorum praeteritorum.*

INTERROGATIO LIII (Alias 52).

Cum Dominus per Ezechielem dicat: *Ego dedi eis praecepta non bona* (Ezech. XX, 25), quomodo Paulus quasi e contrario dicit: *Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum* (Rom. VII, 12)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. XXVIII Mor., num. 41).

Mala enim quasi mala esse desinunt comparacione pejorum, et bona quasi bona non sunt comparacione meliorum. Nam sicut pejus delinquenti Judaea de Sodoma atque Samaria dicitur: *Justificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis, quas operata es* (Ezech. XVI, 51); ita melioribus Testamenti

^a Edit., *excubant.*

^b Edit., *excubant.*

^c Edit., *ut et ad australem viam..... tenderet.*

^d Edit., *excubant.*

^e Edit., *aspiceret.*

^f Edit., *post sacerdotum, addunt gazophylacium*

A Novi praeceptis subsequentibus, praecepta bona quae rudibus data sunt, non bona esse memorantur.

INTERROGATIO LIV.

Cum in visione spiritualis aedificii Ezechiel propheta prius dicat se vidisse quod gazophylacia ad australem viam facies haberent, qua ratione post subjiicit quod gazophylacium quod respicit viam meridianam, sacerdotum est, qui excubant in custodiis templi; et gazophylacium quod respicit viam aquilonis, sacerdotum qui excubant ad ministerium altaris (Ezech. XL, 44-46)? Si utraque facies ad australem viam tendebat, quomodo nunc unum ad meridianam, aliud ad aquilonis viam respicere dicitur?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. II hom. in Ezech., hom. 10, n. 14).

In his verbis agnoscimus, quod gazophylacium sacerdotum qui excubabant ^a in custodiis templi, ita positum fuerat, ut solam meridianam viam respiceret: gazophylacium vero sacerdotum qui excubabant ^b ad ministerium altaris, ita erat in atrio, ut australem viam et aquilonis faciem intenderet ^c: quatenus et cum gazophylacio sacerdotum, qui excubabant ^d in custodiis templi, meridianam viam respiceret ^e, et tamen sine gazophylacio eorundem sacerdotum ab aquilonis via videret ^f. Sed quid est hoc, quod in his verbis mysticis ^g possumus intueri, nisi hoc quod secundum ea, quae praemissa sunt, jam spiritualis auditor intelligit: quod sacerdotes majoris ordinis, qui excubant in custodiis templi, solam meridianam viam respiciunt, quoniam solis studiis spiritualibus occupati, his quae amoris Dei sunt, sollicito intendunt; sacerdotes autem minoris ordinis, qui discutiendis peccatis delinquentium praesunt, etiam ad aquilonis viam oculos reflectunt, ut in mente peccantium, quae sint torporis frigora, videant, et haec verbis correctionis usque ad penitentiae gemitus reducentes ^h, quasi carnes in altare Domini incendunt? Respiciebant ⁱ etiam cum magnis sacerdotibus ad meridianam viam: quia quantum ad semetipsum est, fervent igne charitatis, et succensi sunt flammis amoris Dei. Sed quia peccatum ^j delinquentium crebro corrigunt, etiam ad aquilonis viam oculos reducant.

EX DANIELE.

INTERROGATIO LV.

Si post tres annos, sicut in principio Danielis scriptum est (Dan. I, 5, 18), pueri ipsi ingressi sunt in conspectum Nabuchodonosor, quomodo in subsequenti visione scribitur: *Anno secundo Nabuchodonosor, vidit Nabuchodonosor somnium* (Dan. II, 1)? Haec magnam inter se videntur habere contrarietatem, pro eo quod pueri ipsi, qui nusquam antea nisi

sacerdotum qui excubant ad ministerium altaris, aquilonis viam videret.

^g Edit., *mysticum.*

^h Edit., *perducentes.*

ⁱ Edit., *respiciant.*

^j Edit., *peccata.*

post tres annos in conspectum prædicti regis primum introducti atque interrogati sunt, nunc in secundo Nabuchodonosor anno et ipsum Nabuchodonosor vidisse, et Daniele interpretationem somni ipsius aperuisse Scriptura commemorat.

RESPONSIO (Ex Hieronym., in cap. 11 Dan.).

Hoc ita solvunt Hebræi; secundum hic annum dici regni ejus, omnium gentium barbararum, non Judææ tantum et Chaldaeorum, sed Assyriorum quoque, et Ægyptiorum, et Moabitarum, et reliquarum nationum, quas Domino concedente superarat. Unde et Josephus in decimo Antiquitatum scribit libro (Cap. 12): « Post annum secundum Ægyptiæ vastitatis rex Nabuchodonosor vidit somnium mirabile. »

INTERROGATIO LVI (Alias 57).

Cum in Danielis libro in fine primæ visionis pro ipso Daniele scribatur: *Fuit Daniel usque ad annum primum Cyri regis* (Dan. 1, 21), quomodo in eodem libro e contrario scribitur: *Anno tertio Cyri regis Persarum, verbum revelatum est Danieli* (Dan. 2, 1)?

RESPONSIO.

Quod dicitur fuisse Daniele usque ad annum primum Cyri regis, non vitæ illius tempus accipiendum est, sed hoc significatur, quod usque ad primum annum Cyri regis, qui Chaldaeorum destruxit imperium, Daniel potens fuit in Chaldaea. Postea vero a Dario translatus est in Medos. Item in expositione Danielis idem Hieronymus sic dicit (Ad cap. 2, 1): « Fuisse Daniele apud Chaldaeos in pristina dignitate purpura byssoque vestitum, usque ad primum annum Cyri regis intelligimus, quando subvertit Chaldaeos, et postea cæpit esse cum Dario filio Assueri de semine Medorum, qui imperavit super regnum Chaldaeorum. Aut certe jam Dario mortuo, cujus anno primo LXX hebdomadarum sacramenta cognoverat, nunc tertio anno Cyri regis hæc vidisse narratur. »

INTERROGATIO LVII (Alias 56).

Cum Daniel sententiam Dei, quam incommutabilem noverat, jam prius Nabuchodonosor regi de ultione regni sui prædixisset implendam, dicens: *Ejicient te ab hominibus, et cum bestiis feris erit habitatio tua* (Dan. 4, 22), quomodo in subsequentibus eundem Nabuchodonosor pro immutatione ejusdem sententiæ ad poenitentiam cohortatur, dicens: *Quamobrem, rex, consilium meum placeat tibi, et peccata tua elemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum: forsitan ignoscat Deus delictis tuis* (Ibid., 24)?

RESPONSIO (Ex Hieron., in cap. 14 Dan., 24, IV Reg. 22, 1 seq.).

Hoc facile solvitur Ezechie regis exemplo, quem Isaias dixerat moriturum esse, et Ninivitarum, quibus dictum erat, *Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur*

* Samson abbas, lib. 11 Apolog., cap. 27, num. 6, seu pag. 512 tom. XI Hisp. Sacre, ita transulit hanc questionem: *Quæri rationabiliter potest, quomodo in hoc loco* (Job. xxxiv, 30, qui deest in codice, vel cum omisit editor) *dicitur, quod regnare hypocritam facit, cum hac de re per prophetam specialiter quæra-*

A (Jon. 3, 4); et tamen ad preces Ezechie, et Ninive Dei sententia mutata est, non vanitate judicii, sed eorum conversione, qui meruerunt indulgentiam. Alioquin et in Jeremia (Jer. xviii, 7, 8 seq.) loquitur Deus se mala minari super gentem, et si bona fecerit, minas clementia commutare. Rursum bona agentis se asserit polliceri, et si mala fecerit, dicit se suam mutare sententiam, non in homine, sed in operibus, quæ mutata sunt. Neque enim Deus hominibus, sed vitiis irascitur: quæ cum in homine non fuerint, nequaquam punit, quia mutatus est.

INTERROGATIO LVIII.

Cum in libro Danielis scriptum sit provisione quam angelo interpretante cognovit, ut ait: *Cum viderem ego Daniel visionem, et quærerem intelligentiam, audi vi vocem viri dicentis: Gabriel, fac intelligere istam visionem virum istum* (Dan. viii, 15, 16), quomodo statim subjungitur e contrario, ubi ipse Daniel ait: *Et stupebam ad visionem, et non erat qui interpretaretur* (Ibid., 27)? Si non erat, qui interpretaretur, quomodo supra interpretatus est angelus?

RESPONSIO (Ex Hieron., ad hunc versic.).

Quod dicit, hoc est: Reges audierat, et eorum nomina nesciebat; futura cognoverat, et quo futura essent tempore, dubius fluctuabat.

EX PROPHÉTIS MINORIBUS.

INTERROGATIO LIX.

Cum Dominus per Oseam prophetam de reprobis regibus dicat: *Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes exsisterunt, et non cognovi* (Osea viii, 4), quomodo e contrario Job dicit: *Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi* (Job. xxxiv, 30)? Quis enim recte sentiens dicat, quod fecit Dominus quod minime cognoscit?

RESPONSIO (Ex Greg. Magn., lib. 22 Mor., num. 41).

Scire Dei, approbare est; nescire, reprobare. Unde quibusdam quos reprobat, dicit: *Nescio vos, unde sitis* (Luc. xiii, 25). Et aliquando sacre Dei est, id quod fieri prohibet, irascendo permittere. Unde et regis Ægypti cor se obdurare asseruit (Ezod. iv, 21), quod videlicet obdurari permisit. Miro modo hypocritas Dominus et regnare facit, et nescit: facit sinendo, nescit reprobando.

INTERROGATIO LX.

Quomodo Amos propheta inquisitus respondit: *Non sum propheta* (Amos. vii, 14), cum et prophetam eum noverimus, et verba prophetiæ illius teneamus?

RESPONSIO (Ex Greg., lib. 11 Mor., num. 89).

Eadem hora qua requisitus est, prophetiæ sibi spiritum deesse sensit, et de semetipso testimonium veraciter intulit dicens: *Non sum propheta*. Qui tamen secutus adjunxit: *Et nunc audi verbum Domini. Hæc dicit Dominus: Uxor tua in civitate fornicabitur, et*

tu dicens, Ipsi regnaverunt, sed non ex me: principes exsisterunt, et non cognovi? Quis enim recte sentiens dicat, quia facit Dominus quod minime cognoscit? Sed quia scire Dei, approbare est; nescire, reprobare: miro modo hypocritas, etc., ut hic in fine.

fili tui et filia tua in gladio cadent, et humus tua funiculo metietur, et tu in terra polluta morieris (Amos, vii, 16, 17). Quibus prophete verbis aperte ostenditur, quod dum de se illa loqueretur, impletus est, et mox habere prophetandi spiritum meruit, quia se prophetam non esse humiliter agnovit.

INTERROGATIO LXI.

Cum Zacharias dicat pro derisoribus Christi: *Videbunt in quem pupugerunt* (Zach. xii, 10), quomodo quasi e contrario de ipsis videtur Isaias dixisse: *Tollatur impius, ut non videat claritatem Domini* (Isai. xvi, 10, sec. LXX)?

RESPONSIO.

Execratur impius, ut aliquid non videat. Visurus est formam hominis, de qua dictum est: *Sic veniet* (Act. i, 11); non visurus est formam Dei, de qua dicitur: *Ostendam me ipsum illi* (Joan. xiv, 21), quam non impii, sed soli iusti videbunt. Unde propter solam formam hominis, quæ et a iustis et ab iniustis videnda est, dictum est: *Videbunt in quem pupugerunt*; propter formam autem Dei, quæ a solis iustis videbitur, dictum est: *Tollatur impius, ne videat, etc.*

EX LIBRO PSALMORUM.

INTERROGATIO LXII.

Cum David in psalmo quarto, vers. 5, dicat: *Irascimini, et nolite peccare*, quomodo Paulus in Epistolis suis dicit: *Deponite omnem iram, et indignationem* (Colos. iii, 8)?

RESPONSIO.

Alia est ira, quæ zelo iustitiæ commovetur; alia, quæ irrationabili motu ferimur. Non ergo illam Apostolus quæ de iustitia descendit, abscindere voluit, præsertim cum idipsum testimonium de psalmo in Epistola ad Ephesios adsumpserit, dicens: *Irascimini, et nolite peccare* (Ephes. iv, 26). Ac si dixisset: *Sic irascimini*, ut a culpa abstinere; sed omnem potius iram, quæ de irrationabili motu procedit, voluit amputari.

INTERROGATIO LXIII.

Quomodo David in psalmo quinto decimo dicat: *Caro mea requiescit in spe, quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem* (Vers. 9, 10), cum quasi e contra videatur dicere in psalmo vigesimo nono: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem* (Vers. 10)?

RESPONSIO.

Quod dicit: *Caro mea requiescit in spe, quoniam non derelinques animam, etc.*, utique Psalmista ex persona Christi id affirmative pronuntiat, ac si diceretur ex voce filii Dei ad Deum patrem (Carpit ex August. Enarrat. in hos psal.). Caro mea in spe resurrectionis obdormiet, quia non dabis animam meam inferis possidendam, neque sanctificatum corpus meum, per quod et alii sanctificandi sunt, corrumpi patieris. Hoc autem quod videtur esse contrarium, hoc est quod et illud, nec diversum est. Dicit enim quodammodo Christus ad patrem: Quæ utilitas in

A effusione sanguinis mei, si sic fuerit corrupta caro mea, quomodo et cæterorum hominum, ut in fine resurgam? Nunquid constabit tibi pulvis, id est, turba impiorum, quæ nisi me resurgente justificari non poterit? Ergo sic intellecta, non sunt contraria.

INTERROGATIO LXIV.

Cum Psalmista dicat: *Dolores inferni invenerunt me* (Psal. xvii, 6); necnon et illud: *Deus noster refugium et virtus, adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis* (Psal. xlv, 2); quomodo immutato alio locutionis genere, non se a tribulationibus inventum esse, sed se tribulationem potius invenisse testatur, dicens: *Tribulationem et dolorem inveni* (Psal. cxiv, 4)?

RESPONSIO.

Alie sunt tribulationes vel dolores, quas nos invenimus; et alie, quæ nos inveniunt. Nam quando sine aliqujus admonitione vel percussione homo considerat factum suum, et rogans Deum, plangit et contremiscit, iste utique tribulationem et dolorem invenit: qui sic aut alio increpante, aut altero admonente, aut percussiente conteritur, hunc tribulationes et dolores inveniunt.

INTERROGATIO LXV.

Cum David propheta in vigesimo primo psalmo non exauditus se conqueratur, dicens: *Deus meus, clamabo per diem, nec exaudies; et nocte* (Vers. 3), etc. quomodo e contra in eodem psalmo testatur, dicens: *Non avertit faciem suam a me; et dum clamarem ad eum, exaudivit me* (Ibid., 25)?

RESPONSIO.

Dominus Christus ex persona veteris hominis, cuius mortalitatem portabat, verbis delictorum clamare se dicit die ac nocte, et non exaudiri: verba enim delictorum sunt, et non iustitiæ, cum clamatur ad Dominum per diem, id est, in prosperitate, ut hæc ipsa prosperitas non mutetur; et cum clamatur nocte, ut adversitas prosperetur. Hæc igitur talis petitio, longe est a salute. Nam inde et sequitur, et non ad insipientiam mihi, id est, (Ex Aug. Enarrat. 1 in hunc psal.) neque hoc facias ad insipientiam mihi, sed potius ut sapiam, quid velis me clamare, non verbis delictorum et desiderio temporalis vite, sed verbis conversionis ad te in vitam æternam: Ex his igitur verbis conversionis atque iustitiæ, in subsequentibus idem exauditus se commemorat dicens: *Non sprexit, neque desepxit preces pauperis; neque avertit faciem suam a me; et dum clamarem ad eum, exaudivit me*: id est, non illius qui verbis delictorum clamans ad Deum, viam istam, id est, prosperitatem transire nolebat, sed preces pauperis exaudivit. Qui ergo verbis delictorum superius clamasse, et non exauditus se contestatur, ipse verbis iustitiæ deprecans, se commemorat exauditus. Clamavit superius verbis delictorum (ex persona veteris hominis) exauditus non est. Clamavit subterius verbis iustitiæ et conversionis ad Deum

(ex persona hominis ad novam vitam pertinentis) et A exauditus est.

INTERROGATIO LXVI.

Cum Psalmista in psalmo vigesimo quarto dicat : *Universae viae Domini misericordia et veritas* (Vers. 10), quomodo in alio psalmo e contrario dicit : *Omnes viae tuae veritas* (Psal. cxviii, 151), vel sicut in alia translatione legitur : *Omnia mandata tua veritas*?

RESPONSIO (Ex Aug., serm. 29, in psal. cxviii, n. 8).

Erga sanctos et universae viae Domini misericordia, et universae viae Domini veritas : quia et in iudicando subvenit, atque ita non deest misericordia ; et in miserando id exhibet quod promisit, ne veritas desit. Erga omnes autem et quos liberat, et quos damnat, omnes viae Domini misericordia et veritas : quia ubi non miseretur, vindictae veritas exhibetur. Multos quippe immeritis liberat, immeritum autem neminem damnat.

INTERROGATIO LXVII.

Quomodo Psalmista in vigesimo nono psalmo contraria de se praedicare videtur, ait enim : *Ego dixi in abundantia mea : Non movebor in aeternum* (Vers. 7, 8) ; et post modicum subiungit : *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus*?

RESPONSIO.

Quia de confidentia virtutis intumuit, dicit : *Ego dixi in abundantia mea*, etc. Sed paulo post quid pertulit, adjunxit : *Avertisti faciem tuam*, etc., ac si aperte dicat : Fortem me inter virtutes credidi, sed quantae infirmitatis sim, derelictus agnovi. Hinc rursum dicit : *Juravi et statui custodire iudicia justitiae tuae* (Psal. cxviii, 106). Sed quia ejus virium non erat manere in custodia quam jurabat, debilitatem suam proptinus turbatus invenit. Unde et ad preces et opem repente se contulit, dicens : *Humiliatus sum usquequaque : vivifica me secundum verbum tuum* (Ibid., 107).

INTERROGATIO LXVIII.

Quomodo David dicat : *Dixi, pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino, et tu remisisti* (Psal. xxxi, 5), etc. ; et illud, quod alibi dicitur : *Peccator cum ingemuerit, salvus erit* (Isai. xxx, 15, sec. LXX) : cum e contra in Evangelio ille caecus dixerit : *Nos scimus quia peccatores Deus non exaudit* (Joan. ix, 31) ?

RESPONSIO.

Quia Deus peccatores audiat, ex multis Scripturarum locis monstratur, sicut de publicano illo, vel de aliis in Evangelio scribitur (Luc. xviii, 14). Hoc autem quod caecus iste dixit, quasi adhuc inunctus loquitur. Ac proinde non est ita accipiendum, quod Deus peccatores non audiat. Si non exaudit in miraculis, exaudit pro culpis.

INTERROGATIO LXIX.

Cum Psalmista in psalmo trigesimo tertio dicat,

• Hic forte Julianus questionem absolvit ; sed quoniam Samson abbas, cujus testimonio unice nitimur, nihil annotavit, non potuimus non usque ad finem capitis transferre.

Semper laus ejus in ore meo (Vers. 2), quomodo e contrario specialem numerum tenet in psalmo centesimo decimo octavo ? Dicit enim : *Septies in die laudem dixi tibi* (Vers. 164).

RESPONSIO.

Septenarium laudis numerum posuit propter septem dies, quibus mundus iste peragitur, in quibus semper laus Deo refertur.

INTERROGATIO LXX.

Cum Psalmista dicat : *Homines et jumenta salvos facies, Domine* (Psal. xxxv, 7), quomodo Paulus apostolus quasi e contrario videtur dicere : *Nunquid de bobus cura est Deo* (I Cor. ix, 9) ?

RESPONSIO.

Hæc sanctus Augustinus ita distinguit dicens (Enarrat. in psal. cxlv, n. 13, 14) : « Ecce dicitur, quod de bobus non sit cura Deo. Rursumque dicitur : *Homines et jumenta salvos facies, Domine*. Nunquid contraria sunt ista ? Non. Ad præcepti ergo tenorem non est de bobus cura Deo. Ad providentiam universitatis cura est illi de omnibus. Quid ergo ait Apostolus ? *Nunquid de bobus pertinet ad Deum* ? Ubi præceptum dedit : *Bovi trituranti os non infranabis* (Deut. xxv, 4) ; ibi de bobus non cogitavit Deus ? Itaque quosdam boves voluit significare. Non enim hoc curat Deus monere, quid agas cum bobus. Habet hoc natura ipsa humana. Sic factus est homo, ut norit consulere jumentis suis, nec inde a Deo præcepta accepit : sed insinatum est illi in mente a Deo, ut possit et sine præcepto facere : fecit illum talem Deum. Sed quomodo regit pecora, regendus ab alio : ab eo qui regit, præceptum accepit. Ad præcepti ergo tenorem non est de bobus cura Deo. Ad providentiam universitatis, qua creavit omnia, et mundum regit, homines et jumenta salvos facies Deus ». Intendat charitas vestra. Hic forte aliquis dicat mihi : De Novo Testamento est, quia de bobus non pertinet ad Deum. Homines et jumenta (salvos facies, Domine) de Veteri Testamento est. Sunt qui calumniantur, et dicant, non sibi consonare ista duo Testamenta. Ne forte aliud dicat in Veteri, aliud in Novo ; et flagitet de me sententiam de Novo talem ? qualis est hæc : *Homines et jumenta salvos facies, Domine* (Psal. xxxv, 7) ; quid facio ? Nihil tam in capite Novi Testamenti, quam Evangelium. In Evangelio invenio, quia omnia ista pertinent ad Deum. Nemo erit jam, qui contradicat. Nunquid enim apostolus Evangelio contrarius erit ? Audiamus ipsum Dominum, principem, et magistrum apostolorum. *Respice*, inquit, *volatilia caeli, quia non seminant, neque metunt, neque congregant in horreum, et Pater vester celestis pascit illa.... Et de vestimento quid solliciti estis ? Considerate lilii agri quomodo crescunt. Nihil laborant neque neunt. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni vita sua coopertus est,*

• Desunt in ms. inquit Florezius, verba uncini inclusa, sed exstant apud Augustinum loco citato.

• Ms. denotabilem, Augustinus vero talem, ait idem auctor.

sicut unus ex istis. Si enim fenum agri quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modica fidei (Matth. vi, 26, 28 seq.)? Ergo et præter hominem animalia et herbe^a pertinent ad curam Dei, ut pascantur, non ut legem accipiant. Quod ergo ad legem dandam attinet, de bobus cura non est Deo. Quod autem ad credenda, pasceda, gubernanda, et regenda, omnia ad Deum pertinent. Hinc etiam in Evangelio dicitur Matthæi: Nonne duo passeret asse veniunt: et unus ex illis non cadet sine Patre vestro super terram (Matth. x, 29)? Lucas vero sic dicit: Nonne quinque passeret veniunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione apud Deum (Luc. xii, 6)? Quos enim recordatur, et pascit, gubernat, et regit, et sine quo unus ex illis super terram non cadit, non solum cum ipsis et intra ea est; verum etiam in illis, upde ea pascere potentialiter ipse disposuit, cui æqualis de omnibus cura manet.

^bINTERROGATIO LXXI (Alia 70).

Quomodo Psalmista in psalmo trigesimo septimo ex persona Christi dicat: Vim fecerunt, qui querant animam meam (Vers. 13), cum e contra similiter ex persona Christi in centesimo quadragesimo primo redarguens dicat: Non est qui querat animam meam (Vers. 5)? Si quosdam redarguit quasi inimicos, qui non querant animam ejus: ergo amici erant querentes animam ejus?

RESPONSIO (Ex Aug., enarrat. in psal. xxxvii, n. 18).

Queritur anima Christi et bene, et male; bene, qui incorporari cupiunt membris ejus; male autem, qui vim faciunt, et persequuntur vel illum vel membra ipsius. Quis est, qui querit bene animam ipsius? Qui ejus passiones imitatur. Qui sunt qui querent male animam ejus? Qui ei vim faciebant, et cruciungebant eum.

INTERROGATIO LXXII.

Quomodo David in psalmo quadragesimo tertio dicit: Exsurge, quare obdormis, Domine (Vers. 23)? et quasi e contra in psalmo centesimo vigesimo: Ecce non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel (Vers. 4)? Si non dormit neque dormitat, qui custodit Israel, quomodo clamatur ad eum: Exsurge, quare obdormis, Domine?

RESPONSIO.

Dormit Dominus in cordibus infidelium, non dormit in cordibus christianorum. Ergo cum canitur, Exsurge, quare obdormis, Domine? pro infidelibus hoc Ecclesia clamat, qui Christum mortuum, sed resurrexisse non credunt, et ideo, quasi in cordibus talium semper dormit Christus. Quia Christum adhuc mortuum putant, ad hoc petitur ut resurgat in illis, id est, ut fides præstetur illis, qua credant eum resurrexisse a mortuis. Cum autem canimus, quod non dormit, neque dormitat, qui custodit Israel; quia

^a August. herbarum non meminit, quia testimonium liliorum et feni non intulit.

^b Ab hac interrogatione usque ad xcii inclusive

A Israel videns Deum interpretatur, ad solos fideles hoc testimonium refertur, qui Christum a somno mortis suscitatum, non dormientem, id est, mortuum, sed viventem in sæcula constituentur.

INTERROGATIO LXXIII.

Cum in quadragesimo quarto psalmo ex voce advocantis Dei, animæ dicatur humane, Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam (Vers. 14), quomodo alterius patris mentionem faciens subjungit e contrario dicens: Et obliviscere populum tuum, et domum patris tui?

RESPONSIO.

Advocat hic Deus pater filiam, id est, animam hominis, ut de domo alterius patris sui, id est, mundi hujus exeat, et ad speciem patris creatoris utique sui redire contendat. Quod ita fit, cum mortificati cum Christo ab elementis hujus mundi (Col. ii, 20), contemplamur secundum Apostolum jam non ea quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna (II Cor. iv, 18).

INTERROGATIO LXXIV.

Quomodo unus idemque propheta David cum dixisset: Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua (Psal. xlii, 14), quasi e contrario videtur dicere: Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis vero non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Intuemur quemadmodum ubi Deum dixit nolle sacrificium, ibi Deum ostendit velle sacrificium? Non vult ergo sacrificium trucidati pecoris, sed vult sacrificium contriti cordis. Illo igitur quo eum nolle dixit, hoc significatur quod eum velle subjecit. Ac per hoc ubi scriptum est: Misericordiam volo, et non sacrificium (Osee vi, 6), nihil aliud quam sacrificium sacrificio

RESPONSIO.

Sacrificium visibile, invisibilis sacrificii sacramentum, id est, sacrum signum est. Unde ille poenitens apud prophetam, vel ipse propheta querens Deum peccatis suis habere propitium: Si voluisses, inquit, sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Intuemur quemadmodum ubi Deum dixit nolle sacrificium, ibi Deum ostendit velle sacrificium? Non vult ergo sacrificium trucidati pecoris, sed vult sacrificium contriti cordis. Illo igitur quo eum nolle dixit, hoc significatur quod eum velle subjecit. Ac per hoc ubi scriptum est: Misericordiam volo, et non sacrificium (Osee vi, 6), nihil aliud quam sacrificium sacrificio prælatum oportet intelligi, cum illud quod ab hominibus appellatur sacrificium, signum est veri sacrificii. Porro autem misericordia verum sacrificium est. Unde et Apostolus ait: Benefacere, et communicatores esse, nolite oblivisci; talibus enim sacrificii placetur Deo (Hebr. xiii, 16).

INTERROGATIO LXXV.

Cum David propheta dicat: Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas (Psal. xlii, 16)? quomodo Paulus videatur e contrario præcipere, ubi etiam malos in prædicationem admittat, dicens:

una monade superior est editis nostra enumeratio, propter questionem septuagesimam ex Samsone adjectam.

Sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntiatur (Phil. 1, 18)? Et illud Evangelicum: Quod dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nollite (Math. XXIII, 3)?

RESPONSIO (Ex Aug., enarrat. in psal. XLIX, n. 23.).

Sed hæc dicta sunt, ne timeant qui audiunt a quocunque audiant: non ut securi sint, qui dicunt bona, et faciunt mala. Sed noluit Deus sine correptione dimittere illos qui dicunt; ne hoc solo quod dicunt, securi obdormiscant in mala vita, et dicant sibi: Neque enim perdet nos Deus, per quorum os voluit tanta bona dici populo suo. Secundum hunc igitur intellectum, prædicatorum peccatores admonentur ne vivant male, et prædicent bene, non ut os suum prohibeant a prædicamento justitiæ.

INTERROGATIO AUGUSTINI LXXVI (Enarrat. in hunc psal.).

Cum in psalmo quinquagesimo secundo scriptum sit: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum* (Vers. 4, 5), quomodo statim honorum nomen subiungitur, dicendo: *Qui devorant populum meum*? Si non est qui faciat bonum, non est usque ad unum; quis est iste populus, qui Dei tantum populus nominatur? Nec enim potest Dei populus dici, nisi bonum faciendo, et inhaerendo illi.

RESPONSIO.

Ecce in uno eodemque psalmo, et boni, id est, Dei populus describuntur, et quod non sit qui faciat bonum usque ad unum, sententia superiori præfertur. Propheta enim volens distinguere filios Dei a filiis hominum, dixit: *Non est qui faciat bonum*, etc., quod pertinet ad filios hominum, qui adhuc filii Dei nondum sunt. De his enim superius dixerat: *Dominus de caelo prospexit super filios hominum*. Idem dixit, *qui devorant populum meum*. Ecce hic populum Dei nominavit, quod utique pertinet ad filios Dei. Ista voce filii Dei sumus. Tolle ergo quod homines filii Dei sunt, remapet quod filii hominum sunt, id est, reprobi et peccatores, de quibus dictum accipitur: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*. Cum autem inter malos quidam boni inveniuntur, ipsi filii Dei sunt, qui hoc loco populus Dei nominatur. Qui etiam sicut cibus panis a filiis hominum, id est, ab iniquis devoratur, cum a persequentibus lacerantur. Cum autem et ipsi mali boni efficiuntur, jam non filii hominum, sed filii Dei sunt. Si ergo superiorem versum, quo dicitur: *Non est qui faciat bonum*, filii hominum tribueris, et subsequentem versum quo dicitur: *Qui devorant populum meum*, filii Dei ascripseris, nulla erit in his repugnantia questionis.

INTERROGATIO LXXVII.

Cum David in psalmo quinquagesimo quarto pro quibusdam schismaticis imprecetur, dicens: *Veniat mors super illos* (Vers. 16), quomodo quasi e contrario videatur subiungere: *Et descendant in infernum viventes*?

RESPONSIO.

Veteris historie factum, quo Dathan et Abiron viventes terra absorbuit, populum autem illis consentientem ignis consumpsit (Num. xvi, 31, 32 seq.), psalmus iste replicans, dicit: *Veniat mors super illos, et descendant in infernum viventes*. Sed si jam mors super eos venerat, quomodo vivi ad inferos descendeant? aut quomodo potest fieri, ut prius venisse videantur in mortem, et postea approbentur viventes ad inferna descendere? Sed quod dicit: *Veniat mors super illos*, ad populum pertinet illis consentientem, qui igne consumptus est; quod autem subjicit: *Descendant in infernum viventes*, ad duces eorum malorum Dathan et Abiron pertinet, quos vivos terra absorbuit. Primum quippe illud schismaticis initium nova mors perdidit. Vel viventes ad infernum descendere, est viventes sentientesque per pravam opus ad inferni claustra descendere.

INTERROGATIO LXXVIII.

Cum in sexagesimo primo psalmo loquatur propheta dicens: *Semel locutus est Deus* (Vers. 12), quomodo quasi e contra videtur subiungere, *duo hæc audi*, præsertim cum et Paulus apostolus ad Hebræos scribat, *Multifarie multaque modis olim Deus locutus est patribus nostris in prophetis* (Hebr. 1, 1)?

RESPONSIO (Ex Aug. enarrat. in psal. XVI, n. 17, seq.).

Omnino investigare difficile est, quemadmodum positum sit prius, *semel locutus est Deus*, deinde, cum ille *semel locutus est*, ego *duo audi*. Si enim diceret, *semel locutus est Deus*, unum hoc audi, videbatur partem questionis hujus amputavisse, ut tantummodo quaereremus quid sit, *semel locutus est Deus*. Nunc vero quaesitori sumus, et quid sit, *semel locutus est Deus*; et quid sit, *duo hæc audi*, cum ille *semel locutus sit*. Sed sciendum, quod inter homines hominibus sæpe multis modis, multis partibus, per multiformem creaturam locutus est Deus. Apud se *semel locutus est Deus*. Quod unum Verbum genuit Deus, in illo Verbo sunt omnia, quia per Verbum facta sunt omnia (Joan. 1, 3). Unum Verbum habet, ibi omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi (Colos. 11, 3). Duo vero, quæ audisse sese dixit, ista sunt: *potestas et misericordia*. Ista plane: intelligite potestatem Dei, intelligite misericordiam Dei. His duobus continentur prope omnes Scripture: propter hæc duo prophete, propter hæc patriarchæ, propter hæc lex, propter hæc ipse Dominus noster Jesus Christus, propter hæc apostoli, propter hæc annuntiatio omnis, et celebratio verbi Dei in Ecclesia. Potestatem ejus time, misericordiam ejus amate. Nec sic de misericordia præsumatis, ut potestatem contemnatis; nec sic potestatem timeatis, ut de misericordia desperetis. Apud illum potestas, apud illum misericordia: hunc humiliat, et hunc exaltat (Psal. LXXIV, 9): hunc humiliat potestate, illum exaltat misericordia.

INTERROGATIO LXXIX.

Cum in psalmo sexagesimo octavo propheta ex

persona Christi dicat, *Laboravi clamans, rauce factæ sunt fauces meæ* (Psal. LXVIII, 4) : quomodo Evangelium dicit, quod in passione sua Dominus non respondiderit eis verbum? Necnon et illud quod Isaias dicit, *Sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum* (Isai. LIII, 7).

RESPONSIO (Ex Aug. serm. 1. in Psalm. LXVIII, n. 7).

Ideo jam tunc tacebat, quod rauce erat, quod sine causa tantum clamaverat. Et illam quidem ejus vocem de Psalmo alio in cruce novimus : *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti* (Psal. XXI, 2) ? Sed quanta illa vox fuit, aut quam diuturna, ut in ea rauce factæ essent fauces ejus? Diu clamavit, *Væ vobis, Scribæ, et Pharisei* (Math. XXIII, 13, 14, seq.) : Diu clamavit, *Væ mundo ab scandalis* (Ibid. XVIII, 7) ! Et revera quomodo rauce clamabat, et ideo non intelligebatur, quando dicebant Judæi : *Quid est quod dicit? Durus est hic sermo. Quis potest illum audire? Non scimus quid dicat* (Joan. VI, 61). Ille omnia verba dicebat, sed illis rauce fuerunt fauces ejus, qui voces ejus non intelligebant. Hæc igitur sub tali intellectu promissa, non erunt sibi contraria : ut juxta quod superius dicit, clamor ipse unde rauce fauces ejus factæ fuisse dicuntur, non ipso passionis tempore, sed apte passionem factus accipiat.

INTERROGATIO LXXX.

Cum propheta ex persona Christi in psalmo sexagesimo octavo præmiserit primum dicens, *Veni in altitudinem maris, et tempestas dimersit me* (Psal. LXVIII, 5) : quomodo quasi e contrario in subsequen-
C
tibus deprecatur de profundo aquarum, *non me dimergat tempestas aquarum* (Ibid., 16) ? Necnon et alia, quæ superius in eodem psalmo contraria sibi esse videntur : primum quod dixit, *In limum profundi* (Ibid., 5) ; aliudque e contra subsequitur, *Salvum me fac de luto, ut non inharream* (Ibid., 15).

RESPONSIO.

Quod superius dictum est, *tempestas dimersit me*, pro corpore quod jam in passione tenebatur, hoc dictum accipitur. Quod autem sequitur, *non me dimergat tempestas aquarum*, pro spiritu deprecari videtur : ut quia corpus tenebatur ad passiones, saltem pro anima precaretur, ut in tempestate passionum non mergeretur. Hoc quippe et in his aliis duobus sententiarum est, quibus ait : *Infixus sum in limo profundi* : et quod repetit, *salvum me fac de luto, ut non inharream* (Ex eod. serm. D. August. n. 18), cum secundum sententiam priorem deberet dicere, *salvum me fac de luto ubi eram* ^a, eruendo me, non agendo ut non hæream ^b. Ergo hæserat carne, sed non hæserat spiritu. Dicit hoc ex infirmitate membrorum suorum. Quando forte caperis ab eo qui te premit ad iniquitatem, tenetur quidem corpus tuum, secundum

^a Edit., *hæseram*.

^b Edit., *inharream*.

^c Edit., *in limo*.

^d In edit. deest : *Hæsi* ?

^e Edit., *in una civitate*.

^f Edit., *quia et merum et mixtum*.

A corpus infixus es in limum ^a profundi : sed quando non consentis, non hæsi ; si autem consentis, hæsi. Hæsi st^d ? Oratio tua ibi sit, ut quomodo jam teneatur corpus tuum, non teneatur et anima tua (num. 19), Item et de profundo aquarum, *non me dimergat tempestas aquarum*. Sed jam dimersus erat. *Veni in altitudinem maris, tu dixisti ; et tempestas dimersit me*, tu dixisti. Dimersit secundum carnem, non dimersit secundum spiritum. Quibus dictum est, *Si vos persecuti fuerint in unam civitatem* ^e, *fugite in aliam* (Math. X, 23), hoc eis dictum est, ut nec carne hærent, nec spiritu.

INTERROGATIO LXXXI.

Cum Veteris et Novi Testamenti patres, Moysen, Aaron, Eliam, Eliseum, vel cæteros illius temporis sanctos, atque ipsos Christi filii Dei apostolos diversa mirabilia et signa legerimus fecisse : cur e contrario in psalmo septuagesimo primo scribitur, *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus* (Psal. LXXI, 18) ?

RESPONSIO.

Deus facit mirabilia solus ; quoniam quicunque faciunt, ipse in eis operatur, qui facit mirabilia solus.

INTERROGATIO LXXXII.

De eo quod in psalmo septuagesimo quarto scriptum est : *Quia calix in manu Domini vini meri plenus est misto* (Psal. LXXIV, 9) ; videtur esse contrarium, quod et vini meri plenum ipsum calicem dixit, et misto subsecutus adjunxit.

RESPONSIO.

Prima questio, juxta quod sanctus Augustinus ait (Enarrat. in hunc Psalm. n. 11), ista occurrit : *Vini meri plenus est misto*. Quomodo meri si misto. Non ergo vos terreat, quod dicit, et merum et mistum ⁱ : merum propter sinceritatem, mistum propter fecem (num. 12). Calix enim vini meri plenus misto videtur mihi esse lex quæ data est Judæis et omnis illa Scriptura Veteris, quod dicitur Testamenti. Ibi sunt pondera omnium sententiarum, nam ibi Novum Testamentum absconditum latet tanquam in fece corporalium sacramentorum. Circumcisio carnis magni sacramenti res est, et intelligitur inde circumcisio cordis. Templum illud in ^e Jerusalem magni sacramenti res est, et intelligitur ex eo corpus Domini. Terra repromissionis ^b intelligitur regnum cælorum. Sacrificium victimarum et pecorum magnum habet sacramentum : sed in omnibus illis generibus sacrificiorum intelligitur unum illud sacrificium, et unica victima in cruce Domini ⁱ : pro quibus omnibus sacrificiis unum nos habemus, quod illa figurabant, et hæc ex illis figurabantur ⁱ. Accepit populus ille legem, accepit mandata justa et bona. Quid tam justum, quam *Non occides, non mæchaberis, non su-*

^a In edit. deest in.

^b Edit., *promissionis*.

ⁱ Edit., *Dominus*.

ⁱ Edit., *quia illa figurabant hæc, id est, illis hæc figurabantur*.

raheris, non falsum testimonium dices, honora patrem et matrem, non concupisces rem proximi tui, non concupisces uxorem proximi tui, unum Deum adorabis, et ipsi soli serves (Exod. xx, 7 seq.)? Omnia ista ad vinum pertinent. Illa vero carnalia quasi resederunt, ut remanerent apud illos, et funderetur a inde omnis spiritalis intellectus. *Calix in manu Domini, id est, in potestate Domini: vini meri, id est, legis sinceræ: plenus est misto, id est, cum facie corporallum sacramentorum.* Et quia hunc humiliat, superbum Judæum; et hunc exaltat, consistentem Gentilem, inclinavit ex hoc in hunc, id est, a Judaico populo, in Gentilem populum. Quid inclinavit? Legem eliquatus est: inde spiritalis intellectus. *Veruntamen fœx ejus non est exinanita, quia omnia sacramenta carnalia apud Judæos remanserunt. Bibent omnes peccatores terræ. Qui bibent? Omnes peccatores terræ.* Judæi erant quidem peccatores, sed superbi; et Gentiles erant peccatores, sed humiles. Omnes peccatores bibent, sed vide, qui fecem, qui vinum. Etenim illi bibendo fecem, evanuerunt; isti bibendo vinum, justificati sunt.

INTERROGATIO LXXXIII.

Cum Psalmista in psalmo octogesimo quarto quasi præterita narrans, dicat: *Benedixisti, Domine, terram tuam, avertisti captivitatem Jacob. Remisisti iniquitatem, etc., usque aversus es ab ira indignationis tuæ (Ibid., 2 seqq.):* quomodo quasi facta non fuerint, statim subjungit, *Converte nos, Deus salutaris noster, et averte iram tuam a nobis. Ne in æternum irascaris nobis?* Quomodo narrat quasi factum esset, et quomodo orat ut fiat?

RESPONSIO (Ex Aug. enarrat. in hunc psal., n. 6).

Nisi quia voluit ostendere præterita verba se in prophetia dixisse? Nondum autem factum esse quod dicebat jam factum, hinc ostendit, quia orat ut fiat. Nam sic tibi propheta responderet: Illa dico quasi facta, quæ video futura. Quia vero nondum facta sunt, ora ut veniant quæ jam vidi.

INTERROGATIO LXXXIV.

Cum de Deo prophetice et apostolice litteræ clament, quod sit idem Deus justus et verax, præsertim Psalmista dicente in psalmo octogesimo quinto, *Et tu, Domine, miserator et misericors.... et.... verax (Vers. 15):* quomodo quasi e contrario videtur Deus ipse in libro Job de se contra Satan dixisse, *Tu autem commovisti me adversus Job, ut affigerem illum frustra (Job. ii, 3)?* Qui enim justus est, affligere frustra non potuit. Et rursum quia verax, non potuit aliter dixisse, quam fecit.

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn. lib. iii Mor., n. 3).

Ut ergo justo et veraci utraque convenient, quatenus et vera dicat, et injusta non faciat; cognoscamus beatum Job et juxta aliquid frustra, et rursum juxta aliquid non frustra percussum. Beatus ergo

A Job et non frustra percutitur, quia augetur meritum: et tamen frustra percutitur, quia nullum in eo puni-tur admissum. Deus ergo verax secundum modum illum locutus est, quo beatus Job non pro puniendis culpis, sed pro augendis meritis percussus esse cognoscitur.

INTERROGATIO LXXXV.

Queritur quomodo sibi utraque concordent, id est, jucunditas et timor, juxta quod in psalmo octogesimo quinto scribitur: *Jucundetur cor meum, ut timeat nomen tuum (Vers. 11).* Quomodo jucunditas sit timor? Nonne timor amarus solet esse?

RESPONSIO (Ex Aug. enarrat. in hunc Psal., n. 16).

Erit aliquando jucunditas sine timore: modo jucunditas cum timore. Non est enim plena securitas, nec perfecta jucunditas. Si nulla jucunditas, desicimus; si plena securitas, male exultamus. Ergo et jucunditatem aspergat, et timorem incutiat, ut do dulcedine jucunditatis perducatur nos ad sedem securitatis. Dando timorem, non nos faciat male exultare, et recedere de via. Ideo dicit in psalmo: *Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore (Psal. ii, 11).* Sic et Apostolus: *Cum timore et tremore vestram salutem operamini (Philip. ii, 12).*

INTERROGATIO LXXXVI.

Cum in psalmo octogesimo octavo legatur Deus ad David jurasse dicens: *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit. Et sedes ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum manebit: et testis in celo fidelis (Ps. LXXXVIII, 36, 37, seq.):* quomodo e contrario subjungit: *Tu vero repulisti, et ad nihilum deduxisti: distulisti christum tuum. Evertisti testamentum serri tui, etc., usque, perfudisti eum confusione?* Nunquid ita falsum promittit Deus (quod dici summa dementia est) aut falsum jurat? Quare ergo illa promissit, et ista fecit?

RESPONSIO (Ex Aug. serm. 2 in hunc psal., n. 6).

David positus erat cui promitterentur hæc omnia in semine ejus, qui est Christus, implenda. Propter promissa ergo quæ dicta sunt ad David, expectabant homines ea impleri in David. Proinde ne quisquam Christianus cum diceret, de Christo dixit, alius diceret. Non, sed de illo David dixit, et erraret, cum diceret impleta omnia esse in David; destruxit ea in David. Ut cum vides ea in illo non impleta quæ necesse est impleri, quæras alterum, in quo ostenderentur impleri. Ita etiam in Esau et Jacob invenimus majorem adoratum a minore, cum scriptum sit, *Major serviet minori (Gen. xxv, 25):* ut cum in illis duobus præcedentibus vides non impletum, expectes duos populos in quibus impleatur, quia non mendax Deus polliceri dignatur. Ecce ex semine tuo, dixit ad David b, ponam super sedem tuam (Psal. cxxxii, 11). Promisit ex semine ejus in æternum aliquid, et

a Edit., effunderetur.

b Edit., quia video.

c Edit. melius: Nondum est.

d Edit., Psalmus.

e Edit., vestram ipsorum.

f Edit., quod.

g Edit., videret.

h Edit., dixit David.

natus Salomon factus est tantæ sapientiæ, ut promissio Dei de semine David in illo putaretur impleta. Sed cecidit Salomon (*III Reg. 11, 4 seq.*), et dedit locum sperando Christo; ut quoniam Deus nec falli possit, nec fallere, quem sciebat casurum, non in eo poneret promissum suum, sed post casum ejus respiceret tu Deum, et flagitares promissum tuum. Ergo, Domine, mentitus es, non implens quod promissisti, non exhibens quod jurasti? Forte hic dicturus erat tibi Deus: Juravi quidem et promisi, sed iste noluit perseverare. Quid ergo? Tu, Domine Deus, non præsciebas istum non perseveraturum? utique sciebas. Quare ergo hoc non perseveraturo mihi, quia in æternum esset, promittebas? Nonne tu dixisti, *Si dereliquerint legem meam, et mandata mea non custodierint, et testamentum meum profanaverint (Ibid., 31, seq.)*, manebit tamen promissio mea, implebitur juratio mea? *Semel juravi in sancto meo, intus in secreto quodam, in ipso fonte, unde prophete liberunt, qui nobis hæc ructaverunt. Semel, inquit, juravi, si David mentiar. Exhibe ergo quod jurasti, redde quod promissisti. Sublatum est de isto David, ne expectaretur ipso isto David. Expecta ergo quod promissi.*

Novit illud et ipse David. Vide enim quid dicat: *Tu repro repulisti, et ad nihilum deduxisti. Ergo ubi est quod promissisti? Distulisti christum tuum. Quamvis tristitia quedam enumeret, in hoc tamen verbo reficit nos. Manet omnino, Deus, quod promissisti: nam christum tuum non abstulisti, sed distulisti. In hoc ergo David, in quo sperabant ignari promissa sua Deum completurum, videte quid accidit, ut promissa Dei firmitus in alio sperata compleantur. Evertisti testamentum servi tui. Ubi est enim testamentum vetus Judæorum? Ubi est terra illa promissionis, in qua habitantes peccarunt, qua deleta migrarunt? Regnum Judæorum quæris? non est. Profanasti in terra sanctitatem ejus. Sancta illa quæ habebant, terrena esse ostendisti. Destruxisti omnes macerias ejus, quibus eum munieras. Quando enim diriperetur, nisi maceria diruta fuisset? Posuisti munitiones ejus in formidinem. Quid est formidinem? Ut dicatur peccantibus: *Si Deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parcat (Rom. 11, 21). Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, Omnes scilicet gentes. Per viam, hoc est, per vitam istam transeuntes diripuerunt Israel, diripuerunt David. Primum videte frustra ejus in omnibus gentibus. De ipsis enim dictum est, Partes vulpium erunt (Psal. 139, 11). Reges quippe impios vulpes appellavit Scriptura, dolosos et timi-**

dos, quos terret virtus aliena. Ideo Dominus ipse cum de Herode comminante loqueretur, Dicite, inquit, vulpi illi (Luc. xiii, 32). Rex qui neminem hominum timet, ipse vulpes. Non est leo ille de tribu Juda, cui dicitur: Ascendisti, recumbens dormisti, sicut leo (Gen. xlix, 9). Potestate ascendisti, potestate dormisti: quia voluisti, dormisti. Unde et illud, Ego dormivi (Psal. 131, 6). Ergo de quibus dictum erat, Partes vulpium erunt, de his nunc dictum est, Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis. Exaltasti dexteram inimicorum ejus, jucundasti omnes inimicos ejus. Adverte Judæos, et videte omnia impleta, quæ predicta sunt. Avertisti adjutorium gladii ejus. Quomodo solebant pauci dimicare, non multos prosternere, Avertisti adjutorium gladii ejus, et non es opitulatus ei in bello. Merito victus, merito captus, merito a regno suo alienatus, merito dispersus. Eam enim terram perdidit, pro qua Dominum occidit. Dissolvisti eum, ab emundatione. Quid est hoc? Inter omnia mala, magnum hic terror. Si enim dissolvit ab emundatione, jam non habet mundandum, sed projiciendum. A qua ergo emundatione dissolvitur Judæus? A fide. Ex fide enim vivimus (Hab. 11, 4), et ex fide dictum est: Fide mundans corda eorum (Act. xv, 9). Et quia sola fides Christi mundat, non credendo in Christum soluti sunt ab emundatione. Sedem ejus in terra colliasti: merito et fregisti. Minuisti dies sedis ejus: putabant se in æternum regnuros. Perfudisti confusione. Hæc omnia venerunt i Judæis. Non tamen ablata Christo, sed dilato.

INTERROGATIO LXXXVII.

Cum Psalmista dicat, *Quis est homo qui vivit, et non videbit mortem (Psal. lxxxviii, 49)?* quomodo Christus in Evangelio e contrario videtur promississe, dicens, *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum (Joan. viii, 51)?*

RESPONSIO.

De alia morte Psalmista egit, de alia quoque Salvator prædixit. Et Psalmista quidem dicens, *Quis est homo qui vivit, et non videbit mortem?* de morte carnis sciscitans loquebatur, et confirmans prænuntiavit, quia nullus omnino sit, qui vivat et non videat mortem. Tanquam si diceret: Nullus est alius homo, qui vivit et non videat mortem, nisi ipse solus qui animam suam eruit de manu inferni, id est, qui pro nobis mortuus est, et ultra non moriens resurrexit. Quia vero Dominus in Evangelio loquitur promittens, *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum;* non de hac corporali morte dixit, qua

^a Sic Mss. inquit Benedictini, at editi, *promissit*, Ergo textus noster congruit Mss.

^b Editi, *Huic.... David*.

^c Abest in ab e lit.

^d Editi. aliter: *Rex, qui neminem hominum timet, ipse vulpes non est: leo ille... cui dicitur, Ascendisti recumbens, dormisti, etc.*, ita ut rex de quo sermo sit, Christus intelligatur, in textu vero nostro Herodes omnino est, qui sicut judex ille iniquus, cujus meminit Lucas evangelista, hominem non reverebatur.

^e Hic addunt editi, inquit Benedictini, *quia voluisti, ascendisti*: quod a mss. abest. Iterum advertas velim, textum Juliani manuscriptis congruere.

^f Editi, *pro Unde et illud habent: Ideo in alio psalmo dicit.*

^g Melius editi. carent particula *non*.

^h Editi. melius de fide.

ⁱ In editis repetebatur hic, inquit Benedictini: *Minuisti dies sedis ejus*: sed abest a mss. Rursum ergo Juliani textus mss. congruus est.

^j Editi. *evenerunt*.

omnes moriuntur, sed de morte æterna, id est, morte A
damnationis cum diabolo et angelis ejus. Ipsa est
vera mors, nam ista migratio est. Secundum hunc
ergo sensum, non sunt hæc duo contraria.

INTERROGATIO LXXXVIII.

Cum Psalmista dicat, *Quis similis erit Deo inter*
filios Dei (Psal. LXXXVIII, 7), quomodo apostolus dicit,
Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus
eum sicuti est (I Joan. III, 2)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn. lib. XVIII, Moral., n. 79).

Unde ergo similes, et unde non similes, nisi quia
huic sapientiæ et similes erunt ad imaginem, et non
erunt similes ad æqualitatem? Aspicendo quippe
æternitatem Dei, sit eis ut æterni sint; et dum visio-
nis ejus donum percipiunt, ex perceptione beatitu-
dinis imitantur quod vident. Et similes ergo sunt,
quia beati sunt; et tamen creatori similes non sunt,
quia creatura sunt. Et habent itaque quamdam Dei
similitudinem, quia non habent finem; et tamen
incircumscripti æqualitatem non habent, quia habent
circumscriptionem.

INTERROGATIO LXXXIX.

Cum David de Christo dicat in psalmo centesimo
nono, *Dominus a dextris tuis* (Vers. 5), quasi significet
Deum Patrem ad dexteram assistere Filii: quomodo
Paulus quasi e contra in epistola ad Ephesios, Chri-
stum ad dexteram Patris sedere pronuntians, dicat:
Sedere eum fecit ad dexteram suam in cælestibus
(Ephes. I, 20); præsertim cum idipsum quod Pau-
lus dicit, et Psalmista in principio prædicti psalmi
testetur, dicens: *Dixit Dominus Domino meo, Sede a*
dextris meis?

RESPONSIO.

Cum dicitur, *Sede a dextris meis*, Pater Filium ad
dexteram suam collocasse intelligitur. Et cum dicitur,
Dominus a dextris tuis, ad ipsum Patrem sermo
dirigitur, quasi ei dicatur: O Deus Pater, ecce Do-
minus Christus a dextris tuis sedens, confringet in
die iræ suæ reges. Et nihilominus utroque testi-
monio insinuat Filium ad Patris dexteram se-
dens.

INTERROGATIO XC.

Cum Psalmista dicat, *Superbo oculo, et insatiabili*
corde, huic non convescebar (Psal. C, 5), quomodo e
contrario Dominus in Evangelio legitur, cum superbis D
et peccatoribus manducasse (Matth. x, 10, seq.)?

RESPONSIO (Ex Aug. enarrat. in hunc Psal. n. 8 et 9).

Quid est, *non convescebar*? non cum illo manduca-
bam. Vesci enim manducare est. Cur ergo ipsum primo
Dominum invenimus manducasse cum superbis? nam
superbus quidam invitaverat illum: ipse est cui displi-

cuit, quia mulier peccatrix, quærat in civitate famosa,
accessit ad pedes Domini (Luc. vii, 36, seq.). Iste
Pharisæus superbus erat, sed convescebatur cum
illo Deus. Quomodo nobis proponit hæc? Quando
ipse non fecit, ad imitationem suam nos hortatur.
Videmus * eum convitatum esse cum superbis; quo-
modo nos prohibet ne convivemus cum eis? Convi-
vamus nos quidem cum fratribus propter correctio-
nem aliquam: tenemus nos etiam a fratribus nostris,
et non cum eis convivamus, ut corrigantur. Cum ex-
traneis potius convivamus et cum paganis, quam
cum his qui nobis hærent ^b, si viderimus eos male
vivere, ut erubescant, et corrigantur, sicut dicit
Apostolus: *Si quis non obaudit verbo nostro per epi-*
tolam, hunc notate, et nolite commiaceri cum eo: et non
ut inimicum ^c existimetis, sed corripite ut fratrem (II
Thess. iii, 14, 15). Facimus hoc plerumque propter me-
dicinam, et tamen cum extraneis multis, et cum impiis
sæpe vescimur. Quid est hoc, *Superbo oculo, et insatia-*
bili corde, huic non convescebar? Habet epulas suas cor-
pium, habet epulas suas cor superbum. Nam propter
cibos ipsos cordis superbi, ideo dicit, *insatiabili corde*.
Cor superbum unde pascitur? Si superbus est, invi-
dus est, et aliter non potest. Superbia mater invi-
dentiae ^d est. Omnis ergo superbus, invidus est. Si
invidus est, malis alienis pascitur. Unde dicit Apo-
stolus: *Si mordetis, et comeditis invicem, videte ne ab*
invicem consummaminis (Gal. v, 19). Videntes ^e ergo
comedentes, nolite his convesci, fugite tale convi-
vium. Neque enim se satiant gaudendo de malis
alienis, quia insatiabili corde sunt: cave ne capiaris
in epulis eorum.

INTERROGATIO XCI.

Cum in psalmo centesimo sexto Psalmista dicat,
Et benedixit eos, et multiplicati sunt nimis, et jumenta
eorum non sunt minorata (Vers. 38, 39): quomodo
quasi e contrario videtur subjungere dicens, *Pauci*
facti sunt, et vexati sunt?

RESPONSIO (Ex Aug. enarrat. in hunc psal., n. 13
et 14).

Jumenta et pecora dicuntur in Ecclesia simpliciter
ambulantia, seu vitilia, non multum docta, sed fide
plena ^f. Ergo et spirituales et carnales benedixit eos,
et multiplicati sunt nimis, et jumenta eorum non sunt
minorata ^g. Istud capitulum psalmi ad fideles populos
refertur; hoc autem quod subsequitur, *Pauci facti*
sunt, et vexati sunt, de hæreticis dicitur: quia om-
nes qui se dividunt ab unitate, pauci sunt. Multi
enim sunt sed in unitate, dum non separantur ab
unitate ^h. Cum enim creperit ad eos non pertinere mul-
titudine unitatis, in hæresi et in schismate pauci sunt.

* Edit. aliter: *Quomodo nobis proponit hæc, quæ ipse non fecit? Ad imitationem suam nos hortatur: videmus. etc.* Postea: *Nos quidem, fratres, propter correptionem aliquam tenemus, etc.*

^b Nobis hærent ut in mss. juxta Benedictinos; non autem ut in edit. Erasm. et Lovan. qui nobiscum erant, et nobis adhærent. Textus Juliani congruit, ut semper mss.

^c Edit. addunt: *cum*.

^d Edit., *invidia*.

^e Edit., *videtis*.

^f Edit.: *Jumenta et pecora dicuntur, in Ecclesia simpliciter ambulantia, sed vitilia, non multum docta, sed fide plena.*

^g Edit., *deminuta*, nam ita legit Augustin. in textu psalmi.

^h Sic mss. inquit Benedictini; at editi: *sed in unitate dum non sunt, separantur ab unitate.*

INTERROGATIO XCII.

Cum psalmista dicat: *Non mortui laudabunt te, Domine* (Psal. cxiii, 17), quomodo idem quasi e contrario videtur dicere: *Laudabo nomen tuum in eternum, et in saeculum saeculi* (Psal. cxliv, 2), necnon et illud: *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in saecula saeculorum laudabunt te* (Psal. lxxxiii, 5)?

RESPONSIO (Ex Aug., enarrat. in psal. cxliv, n. 5).

Dictum est quidem: *Non mortui laudabunt te, Domine*, sed in illis a de quibus dicitur: *A mortuo, velut qui non sit, perijt confessio* (Eccli. xvii, 26), non illis de quibus ait: *Qui credit in me, licet moriatur, vivit* (Joan. xi, 25). Quia et Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob non est e mortuorum, sed vivorum. Si enim nunquam nisi ipsius eris, nunquam a laude ipsius tac-bis. Audi Apostolum: *Nemo enim, inquit, sibi vivit, et sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur* (Math. xxii, 32). Adhuc enim, iterum inquit, *Christus mortuus est, et et mortuorum et vivorum domineatur* (Rom. xiv, 7, 8, 9). Ergo quia magnitudinis ejus non erit finis (Psal. cxliv, 3), laudis quoque nostrae, qui Deo placebimus etiam cum mortui fuerimus, finis non erit.

INTERROGATIO XCIII (Alia 220).

Cum Psalmista dicat: *Omnis homo mendax* (Psal. cxv, 11), ei responderi potest: Si omnis, et tu; falsaque tam erit sententia quam mendax ipse protulisti. Si vero ipse non mendax, vera jam sententia non erit, quia dum tu verax, non omnis homo cognoscitur mendax.

RESPONSIO.

Sed notandum quod praemittitur: *Ego dixi in excessu mentis meae*. Per excessum ergo mentis etiam semetipsum transit, cum de hominis qualitate definit. Ac si patenter dicat: De falsitate omnium hominum inde veram sententiam protuli, unde ego ipse super hominem fui. In tantum vero et ipse mendax, in quantum homo; in tantum autem omnino non mendax, in quantum per excessum mentis super hominem.

* INTERROGATIO XCIV.

Cum Psalmista dicat: *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulabunt* (Psal. cxviii, 3), quomodo credendus est Paulus apostolus in viis Domini ambulasse, cum de seipso confiteatur dicens: *Non enim quod volo, facio bonum, sed quod volo malum, hoc ago* (Rom. vii, 15)? praesertim cum e contra idem Paulus in viis Domini se ambulasse fixis sententiis protestatur dicens: *Nonne eodem spiritu ambulabimus* (II Cor. xii, 18)? et ad Timotheum: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi* (II Tim.

IV, 7). Quid est hoc? Aut ergo sancti Domini non ambulant in viis Domini, aut si ambulant, non operantur iniquitatem. Si non operantur iniquitatem, non habent peccatum, quoniam *peccatum iniquitas est* (I Joan. iii, 4). Peccatum autem quomodo non habent, cum dicitur: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est* (Ibid., i, 8)?

RESPONSIO (Ex Aug., serm. 2 in psal. cxviii, n. 2).

Audiamus ipsum apostolum Paulum de hac questione si placet. Imo quia placet, interrogemus. Dic nobis, Paule beatissime, utrum ambulaveris in viis Domini, cum in carne adhuc viveres? Respondet: *Nonne eodem spiritu ambulavimus? Nonne iisdem vestigis* (II Cor. xii, 18)? et illud: *Per fidem enim ambulamus, non per speciem* (II Cor. v, 7): Et illud: *Bonum certamen certavi* (II Timoth. iv, 7), et reliqua. Satis ergo sint ista responsa, quibus apostolum Paulum in viis Domini ambulasse didicimus. Sed ab illo et aliud inquiramus. Dic, obsecro, Paule, quando adhuc in carne vivers in viis Domini ambulabas, habebas peccatum, an sine peccato eras? Et hic ergo respondet: *Nonne legistis ubi confiteor, dicens: Non enim quod volo, facio bonum, sed quod nolo malum, hoc ago?* et hoc audivimus. Jam itaque illud interrogamus. Quomodo in viis Domini ambulabas, si malum quod nolebas, hoc agebas, cum Psalmista sanctus intonet dicens: *Non enim qui operantur iniquitatem, et reliqua*. Audi continuo respondentem per sententiam consequentem: *Si quod nolo, hoc, inquit, facio, jam ego non operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Ecce quemadmodum qui ambulant in viis Domini, non operantur peccatum, et tamen non sunt sine peccato; quia jam non ipsi operantur iniquitatem, sed quod habitabat in eis peccatum.

Verum ita soluta est ista questio (Ex Aug. serm. 3 in psal. cxviii, n. 1), ut difficilior altera nasceretur. Quomodo agat homo, quod ipse non agit? Utrumque exim dixit, et: *Non quod volo, ago, et: Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Unde et intelligere debemus, quando peccatum quod habitat in nobis, operatur in nobis, tunc nos id non operari, quando nequaquam voluntas nostra ei consentit, et tenet etiam corporis membra ne obediunt desideriis ejus. Quid enim operatur peccatum nolentibus nobis, nisi sola illicita desideria, quibus si voluntatis non adhibeatur assensus, movetur quidem nonnullis affectus, sed nullus ei relaxatur effectus? Hoc praecipit idem Apostolus ubi dicit: *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis ejus* (Rom. vi, 12). Sunt itaque desideria peccati, quibus nos prohibuit obedire. Operantur ergo

^a Edit. hic et infra, *illi*.

^b Hic in edit. deest *Sunt*.

^c Hic edit. habent *Deus*.

^d Hic addunt edit. *et resurrexit*; sed alibi legit Aug. ut Julian. quemadmodum ceteri quos adducit Petrus Sabbatier.

^e Ab hac questione ad usque lxxxviii inclusive

duabus monadibus enumeratio nostra excedit eam, quae habetur in editis, propter interrogationem lxxxiii interpositam.

^f Edit., *psalmus*.

^g Edit., *si quod nolo, inquit, ego hoc facio, jam, etc.*

^h Edit., *illud*.

peccatum hæc desideria, quibus si obediimus, et nos operamur. Si autem obtemperantes apostolo, non eis obediimus, non illud nos operamur, sed quod in nobis habitat peccatum. Si autem desideria nulla haberemus illicita, nec nos, nec peccatum mali aliquid operaretur in nobis. Motum porro illiciti desiderii, cui non obediendo non eum nos operamur, ideo et nos agere dicimur, quoniam non est naturæ vigor alienæ, sed languor est noster, a quo languore omnimodo salvi erimus, cum et animo et corpore immortales facti fuerimus. Quapropter, et quia in viis Domini ambulamus, non obediimus desideriiis peccati; et quia non sumus sine peccato, habemus desideria peccati. Ac per hoc jam nos ea non operamur, non eis obediendo, sed quod in nobis habitat peccatum, eadem commovendo. *Non enim qui operantur iniquitatem*, id est qui obediunt desideriiis peccati, in viis Domini ambulaverunt. Et quoniam tentatio est vita humana super terram (*Job vii, 1*); etiamsi a criminibus longe simus, non tamen deest, ubi desideriiis peccati vel facto vel dicto vel cogitato obediamus, quando adversus majora vigilantibus, quedam incautis minuta subrepunt, quæ si adversus nos colligantur, etsi non singula suis motibus a conerunt, omnia tamen acervo nos obruunt. Et propter hæc etiam hi qui ambulant in viis Domini, dicunt: *Dimitte nobis debita nostra* (*Matth. vi, 12*), quoniam ad vias Domini et ipsa oratio pertinet, et ipsa confessio, quamvis non ad eas peccata pertineant (*Ex eod. Aug., ubi supra, n. 2*).

Itaque in viis Domini (*Aug., ibid., num. 3*), quas omnes fides una complectitur, qua in eum creditur qui justificat impium (*Rom. iv, 5*), qui etiam dixit: *Ego sum via* (*Joan. xiv, 6*), nemo peccata operatur, sed confitetur. Deviat ergo cum peccat; et ideo peccatum viæ non tribuitur, quod a deviante committitur, sed in via fidei pro non peccantibus habentur, quibus peccata non imputantur. De quibus apostolus Paulus iustitiam fidei commendans (*Rom. iv, 7*), in psalmis scriptum esse monstravit: *Beati quorum remissa sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum* (*Psal. xxxi, 1, 2*). In hac autem via, id est, in fide pia quisquis ambulat, aut peccatum non operatur, aut si quid a deviante committitur, propter viam non imputatur, et tanquam non fuerit operatus accipitur, et ideo bene etiam sic intelligitur: *Non enim qui operantur iniquitatem in viis ejus ambulaverunt*, ut hanc iniquitatem significaverit, quæ recedit a fide, aut non accedit ad fidem. Qui ergo operantur iniquitatem, id est, infidelitatem, non in viis ejus ambulaverunt, quia in Christum non crediderunt.

INTERROGATIO XCV.

Cum Psalmista dicat: *In corde meo abscondi eloquia tua* (*Psal. cxviii, 11, 12*), et reliqua, quomodo

* Sic edit. iniquant Benedictini: at mss., *molibus*. Fortasse hanc lectionem Julianus secutus est, et typographi vel editores eam corrigere; cum alias semper, ut notavimus, congruus sit ejus textus manuscriptis.

A consequens est, ut subungere videatur dicens: *Benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas?*

RESPONSIO (D. Aug., ex serm. 5 in psal. cxviii. n. 4).

Quomodo adhuc ea querit discere, quæ abscondita jam custodit in corde, quod utique non fecisset, nisi ea didicisset; nisi quia eas vult faciendo discere, non loquendo, vel memoria retinendo? Quoniam ergo sicut in alio psalmo legitur, benedictionem dabit, qui legem dedit (*Psal. lxxxiii, 8*); ideo *benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas*. Quia enim in corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi, legem dedisti; da etiam benedictionem gratiæ, ut faciendo discam, quæ intimando jussisti.

INTERROGATIO XCVI.

Quomodo David dicit: *In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui* (*Psal. cxviii, 13*), cum Paulus apostolus dicat inscrutabilia esse judicia Dei, et investigabiles vias ejus (*Rom. 11, 33*)? Quis omnia judicia Dei enuntiare possit, cum investigare non possit?

RESPONSIO (Ex serm. 6, in eundem psal., num. 1 et 2).

Nunquid judicia Dei nescit Ecclesia? Scit plane. Nam scit utique quilibet dicturus sit iudex vivorum et mortuorum: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum* (*Matth. xv, 34*); et quilibet dicturus sit: *Ite in ignem æternum*. Scit, inquam, neque fornicatores, neque idolis servientes, neque hos, neque illos, quos ibi (*1 Cor. vi, 9*) apostolus Paulus enumerat, regnum Dei possessuros. Scit iram et indignationem, tribulationem et angustias in omnem animam hominis operantis malum, Judei primum et Greci: gloriam vero, et honorem, et pacem omni operanti bonum, Judæo primum et Græco (*Rom. 11, 9, 10*). Hæc atque hujusmodi judicia Dei evidenter expressa novit Ecclesia: sed non ipsa sunt omnia, cum sint quedam inscrutabilia, et sicut multa abyssus profunda et occulta. An et ipsa nota sunt quibusdam excellentioribus membris hominis hujus, qui cum suo capite Salvatore totus est Christus? Inscrutabilia enim fortasse dicta sunt homini, quia viribus suis ea non potest perscrutari. Sed cur non possit dono Spiritus sancti, cuicumque hoc Dominus conferre dignatur? Sic enim et illud dictum est: *Deus habitat lucem inaccessibilem* (*1 Tim. vi, 16*): et audimus tamen, *Accedite ad me*, et illuminamini (*Psal. xxxiii, 5*): quæ utique questio ita solvitur, ut inaccessible sit viribus nostris, accedatur autem ad eum muneribus suis. Quanquam etsi nemini omnino sanctorum, quandiu corpus quod corrumpitur, aggravat animam (*Sap. ix, 15*), omnia judicia Dei scire conceditur, quia revera multum est ad hominem, cum profecto (ut aliquid exempli gratia dicam, unde iudiciorum Dei concitatur immensitas) nemō sine iudicio Dei sit tardus in animo, vel claudus in corpore: habet tamen unde dicat Ecclesia, hoc est, populus acquisi-

b Edit., *peccatum*.

c Edit. melius, in psalmo.

d Edit., *neque illos atque illos*.

e Edit., *ad eum*.

tionis, et veraciter dicat : *l labiis meis enuntiavi omnia judicia oris tui*, id est, nihil iudiciorum tuorum tacei, quæ mihi per eloquia tua innotescere voluisti, sed omnia prorsus in labiis meis enuntiavi. Hoc enim significatur; quia non ait ^a, omnia iudicia tua, sed *omnia iudicia oris tui*, id est, quæ mihi dixisti: ut per os ejus eloquium ejus intelligamus. Quod factum nos in revelationibus sanctorum pluribus, et Testamentis duobus scimus. Quæ omnia ^b iudicia usquequaque in labiis suis enuntiare non cessat Ecclesia.

INTERROGATIO XCII.

Cum Psalmista in centesimo decimo octavo psalmo dicat : *A iudiciis tuis non declinavi* (Psalm. cxviii, 102), quomodo in subsequentibus ipse quasi e contrario expetere videtur, dicens : *Judicia tua doce me* (Ibid., 108)? Quomodo ergo a iudiciis non declinavit, si ea non noverat? Porro si noverat, quomodo ea doceri se petebat?

RESPONSIO.

Augustinus hoc ita exponit, dicens (Serm. 23 in hunc psalm., n. 4) : « Ut intelligeremus verba proficientis, et addi sibi ad id quod acceperat, postulantis. »

INTERROGATIO XCIII.

Quomodo concordantia approbentur, quæ contraria sibi videntur de his quæ Psalmista dicit, Evangelium e contra respondit? Sic enim de charitate Psalmista scribit : *Latum mandatum tuum nimis* (Psalm. cxviii, 96). Et iterum : *Statuisti in spatioso loco pedes meos* (Psalm. xxx, 9). Si igitur lata est charitas, per quam pervenitur ad Deum, quomodo e contra in Evangelio Dominus dicit : *Intrate per angustam portam* (Matth. vii, 13)? Item alia duo similia, quæ sibi videntur esse contraria. Dicit enim Psalmista : *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras* (Psalm. xvi, 4). Et quasi e contra Dominus in Evangelio dicit : *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (Matth. ii, 30). Quomodo ergo lata est charitas, si angusta porta? quomodo jugum suave est, et onus leve, si in præceptis Dei hæc viæ duræ sunt, quæ custodiuntur?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. 11 Hom. in 'Ezech., hom. 5, n. 13).

Sed hanc nobis questionem citius ipsa charitas solvit; quia via Dei et inchoantibus angusta est, et perfecte jam viventibus lata. Et dura sunt quæ contra usum ^d spiritualiter in animo proponimus, et tamen onus Dei leve est, postquam hoc ferre ceperimus: ita ut pro amore ejus et persecutio placeat, et omnis pro eo afflictio ^e in mentis dulcedinem veniat;

^a Edit.: Hoc.... mihi videtur significare voluisse, quod non ait, etc.

^b Edit.: Quod fecit ad nos.... Testamentis duobus, quæ omnia, etc.

^c Sic legere cogunt, inquit Benedictini, omnes mss. nostri: editoribus autem satius visum est scribere, ipsa veritas. En denuo Julianum conformem manuscriptis.

^d Edit., consuetudinem.

^e Sic legendum ex omnibus mss. juxta Benedi-

A sicut sancti quoque apostoli gaudebant, cum pro Domino flagella tolerabant (Act. v, 41). Ipsa ergo angusta porta amantibus lata sit; ipsæ viæ duræ spiritaliter currentibus molles et planæ sunt. Dum enim ^f sciat ^g animus se pro temporalibus doloribus gaudia æterna recipere, et hoc incipit, per ^h quod affligitur, amare.

INTERROGATIO XCIX (Alias 121).

Cum Psalmista dicat : *Qui fundavit terram super aquas* (Psalm. cxlxxv, 6), quomodo Job dicit : *Qui fundavit terram super nihilum* (Job xxvi, 7)?

RESPONSIO.

Ut duo hæc sibi non videantur esse contraria, id ex majorum disputatione collegimus. Dicit etiam Ambrosius (Lib. 1 Hexamer. cap. 6, sed paulo aliter): De terræ qualitate sive positione sufficiat Scriptura. Secundum Job sciendum, quia *suspendit terram in nihilo*. Philosophi quoque similiter opinantur, aere denso terram sustineri, et quasi spongiam in medio aeris mole sua immobilem pendere: sicque ut æquali motu hinc atque inde, veluti alarum suffulta remigiis ex omni parte libera propendeat, nec in partem possit inclinari alteram. De hoc vero quod Psalmista dicit : *Qui fundavit terram super aquas*, ut superiori intelligentiæ non videatur esse contrarium, sic beatus Augustinus disputationis suæ textit oraculum. Ait enim (Enarrat. in psalm. cxlxxv, num. 7) : « Quid est, qui firmavit terram super aquas? Obscura etiam ⁱ questio est: quia terra gravior videtur, ut non portari aquis, sed aquas potius portare credatur. De qua re ne adversum eos, qui se putant ista certis rationibus comperisse, contentiose Scripturas nostras defendere videamur, sive illud ita, sive aliter sit, habemus quod de proximo intelligamus. Terra quæ habitatur ab hominibus, et terrestria continet animalia, quæ alio modo in Scripturis arida dicitur, super aquas esse fundata dicitur, quod aquis ^j circumfluentibus supereminet. Non enim quæ dicitur littoraria civitas super mare fundata, ita sub ea mare est, quemadmodum sunt aquæ sub speluncarum cameris, aut sub navibus supernatantibus: sed ideo nuper mare dicitur, quia inferiori mari supereminet. Sic dictus est Pharaon exisse *super aquam*; ita enim habet Græcus, quod quidam Latini habent, *ad aquam* (Exod. xiv, 25). Sic Dominus super puteum sedebat (Joan. iv, 6): quod ambo superiores essent, quam flumen et puteus, ille juxta flumen, iste juxta puteum. Ergo si hæc secundum prædictum intellectum rimentur, in nullo sibi contraria erunt.

INTERROGATIO C (Alias 97).

Dum David in psalmo centesimo quadragesimo secundo dicit: *non affectio*, ut habent omnes editi. Ab his, ut solet, discrepat Julianus.

^f Restitutio vocule enim quam propria auctoritate fecerunt Benedictini, confirmatur ex Juliano, quem non legerunt.

^g Edit., scit.

^h Abest per ab edit.

ⁱ Edit., enim.

^j Edit.: Terram.... super aquas esse fundatam, quod aquis, etc.

cundo dicat: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (Vers. 2), quomodo quasi e contrario Paulus videtur dicere: *Elegit nos in Christo ante constitutionem mundi, ut essemus sancti et immaculati coram ipso* (Ephes. 1, 4)? Aut enim sancti et immaculati coram Deo Ephesii sunt, quibus apostolus scribit, et falsum est hoc quod dicitur: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*; aut si nemo justificabitur in conspectu Dei, falsum est quod præcessit, sanctos et immaculatos esse in conspectu Dei.

RESPONSIO.

Ad hæc bifarie respondendum est. Non enim ait Paulus: *Elegit nos ante constitutionem mundi, cum essemus sancti et immaculati*; sed *elegit nos, ut essemus*: hoc est: Qui sancti et immaculati ante non fuimus, ut postea essemus. Quod et de peccatoribus ad meliora conversis dici potest, et stat illa sententia, *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*, id est, in tota vita sua, in omni quod in mundo isto versatus est tempore. Nam eliguntur Paulus et qui similes ei, non quia erant sancti et immaculati; sed eliguntur et prædestinantur, ut in consequenti vita per opera et virtutes sancti et immaculati fiant. Deinde et sic sentiendum est, quia dixerit *non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*, id est, non justificabitur omnis, justificabuntur aliqui.

INTERROGATIO CI (Alias 98).

Cum in centesimo quadagesimo quarto psalmo scribatur de Deo: *Magnitudinis ejus non est finis* (Vers. 5) quomodo, in psalmo octogesimo octavo quasi e contrario dicitur: *Deus qui glorificatur in consilio justorum, magnus et terribilis super omnes, qui in circuitu ejus sunt* (Vers. 8)? Si ubique Deus, qui poterunt esse in circuitu ejus, ut ille quasi in medio positus ab aliis circumdetur? Si enim habet aliquos in circuitu, quasi undique finitus intelligitur. Porro si verum dictum est de Deo, *Magnitudinis ejus non est finis*, qui remanent qui sint in circuitu ejus?

RESPONSIO (Ex Aug., serm. 1 in psal. LXXXVIII, n. 8).

Nisi quia ille qui ubique est, voluit per carnem in uno loco nasci, in una gente conversari, in uno loco crucifigi, ex uno loco resurgere, ex uno loco ad cælum ascendere? Ubi hoc fecit, in circuitu ejus gentes sunt. Si ibi remaneret, ubi ista fecit, non esset magnus et terribilis in omnes qui in circuitu ejus sunt. Quia vero ibi sic prædicavit, ut inde sui nominis mitteret prædicatores per omnes gentes, toto orbe terrarum faciendo miracula per servos suos, factus est magnus et terribilis in omnes qui in circuitu ejus sunt.

INTERROGATIO CII (Alias 99).

Cum Psalmista dicat: *Prope est Dominus omnibus invocantibus se in veritate* (Psal. CXLIV, 18), quomodo Salomon dicit: *Invocabunt me, et non exaudiam* (Prov. 1, 28)?

RESPONSIO (Ex Aug., enarrat. in psal. CXLIV, n. 22, ad sensum, non ad litteram).

Multi Dominum invocant, sed non in veritate,

* Edit.: per omnes gentes toto orbe terrarum; faciendo, etc.

A quærentes ab illo terrenarum rerum lucrâ vel prædia. Alia ab illo quærent, et ipsum non quærent. Qui autem Dominum ipsum, a quo acceperunt de quibus gaudent, præponunt omnibus rebus quas acceperunt, et ipsum Deum non propter aliud aliquid, sed propter semetipsum quærent, et amare videntur, ii omnes in veritate invocant Dominum, et prope esse eis Dominus creditur. Non omnibus scilicet, qui et mala ab illo petunt, et transitoria quærent; sed hos tantum omnes dicit, quibus invocantibus se in veritate proximas sit, qui ea sibi a Domino dari expetunt, quæ ipsi Domino placita sunt.

EX LIBRIS SAPIENTIÆ.

INTERROGATIO CIII (Alias 100).

Cum in Proverbiis Salomonis Scriptura ex voce Dei loquatur dicens: *Invocabunt me, et non exaudiam eos* (Prov. 1, 28), quomodo in psalmo octogesimo quinto scribitur: *Tu, Domine, suavis et mitis es, et multum misericors omnibus invocantibus te* (Vers. 5)? Si omnes invocantes se Deus exaudit, quomodo hic dicit: *Invocabunt, et non exaudiam eos*?

RESPONSIO.

Sunt enim qui invocant Deum propter Deum, et sunt qui invocant propter aliud, quod Deus dare non vult. Illi qui secundum Domini voluntatem petunt, quæ Deus utique jussit, inveniantur in psalmi hujus versu quo scribitur: *Multum misericors omnibus invocantibus te* (Ex Aug., enarrat. in psal. LXXXV, n. 8). Illi autem qui Deum non propter Deum invocant, sed aliquid sibi dari contra Dei voluntatem petunt, hi reprobandi Domini voce, qua dicitur: *Invocabunt, et non exaudiam eos*. Quidam invocantes, non invocant Dominum, de quibus dicitur, *Dominum non invocaverunt* (Psal. LII, 6): sed propterea invocant, ut veniat ad eos pecuniæ hereditas et secularis dignitas. Qui sic invocant Dominum, sibi adiutorem ponit cupiditatem, non exauditorem desideriorum. Vide invocantem Deum in alio psalmo: *Unam petii a Domino, hanc requiram* (Psal. XXVI, 4). Quid est quod petiit? *Ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ*. Ut quid hoc? *Ut contempler delectationem Domini*. Si ergo amator es, sincerissimis medullis castisque suspiriis ipsum dilige, ipsum ama, illi flagra, illi inhia, quo jucundius nihil invenis. Si ergo sic diligis, et sic invocas Deum, pertines ad istum versum: *Et multum misericors omnibus invocantibus te*.

INTERROGATIO CIV (Alias 101).

Cum Salomon in Proverbiis de via iniquitatis loquatur, dicens: *Omnis qui ambulat in ea, non revertetur* (Prov. 11, 19), quomodo Paulus a persecutione et blasphemia rediens dicit: *Qui sui blasphemus et persecutor* (I Tim. 1, 13), et Petrus a negatione ad fletum conversus, respectura Christi promeruit (Luc. XXII, 61)?

RESPONSIO.

Per seipsum homo potest in illa via iniquitatis ambulare, non potest autem per seipsum redire, nisi gratia.

INTERROGATIO CV (Alias 104).

Quomodo Salomon pro divisione aquarum utrumque præcipiat, id est et in plateis aquas suas quisquis ille dividat, et e contra ut solus eas habeat? Ait enim: *Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide*; et e contra: *Habeto eas solus*, etc. (Prov. v, 16, 17).

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., Reg. Pastor. pars III, cap. 24).

Aquam prædicator de cisterna sua habet, cum ad eor suum rediens, prius audit ipse quod dicit. Bibat sui flucta putei, sui irrigatione infundetur ^a verbi. Ubi bene subiungitur: *Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide*. Rectum quippe est, ut prius ipse bibat, et tunc prædicando aliis influat. Fontes namque foras derivare, est exterius aliis vim prædicationis infundere. In plateis autem aquas dividere, est magna auditorum amplitudine iuxta uniuscujusque qualitatem divina eloquia dispensare. Et quia plerumque inanis gloriæ appetitus subrepat, dum sermo Dei ad multorum notitiam currit, postquam dictum est, *In plateis aquas divide*, recte subiungitur: *Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui*. Alienos quippe, malignos spiritus vocat, de quibus per Prophetam tentati voce hominis dicitur: *Alieni insurrexerunt in me* (Psalm. LIII, 5). Ait ergo: *Aquas tuas in plateis divide, et solus eas habet*. Acsi apertius dicat: Sic necesse est ut prædicationi exterius servias, quatenus per elationem malignis ^c spiritibus non conjungas, ne in divini verbi ministerio hostes tuos ad te participes admittas. Aquam ergo et in plateis dividimus, et tamen soli possidemus, quando exterius prædicationem late fundimus, et tamen per eam humanas laudes assequi minime ambimus.

INTERROGATIO CVI (Alias 120).

Quomodo Salomon præcepit dicens: *Fili, præter Dominum ne timeas alium* (Prov. VII, 2, sec. LXX), cum Apostolus in Epistola ad Ephesios quasi e contrario prædicet, dicens: *Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, necnon: Uxor timeat virum* (Ephes. VI, 5; v, 33)?

RESPONSIO.

Cum uxores viris, et servi dominis cum timore servire jubentur, quid aliud quam ad Deum timor ipse refertur, a quo eis subjectio ipsa præcipitur, et ut serviant maritis suis et dominis, imperatur? Sic ut enim si bene obediatur dominis propter Deum, ad Domini ipsa bona obsequia referuntur; ita si dominis contradicatur, non ad eos, sed ad Deum ipsa injuria refertur, dicente Moyse: *Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum. Nos enim quid sumus* (Exod. XVI, 8)?

INTERROGATIO CVII (Alias 105).

Quomodo Salomon dicat: *Peccatores persequitur*

^a Edit., Bibit.... si infunditur.

^b Deest in edit. tuas.

^c Etiam hic in edit. d. est tuas.

A malum (Prov. XIII, 21), et e contra Jeremias: *Bene est omnibus qui pravariantur, et inique agunt* (Jer. XII, 1)?

RESPONSIO.

Propheta cum Deo super hac impiorum prosperitate disceptans, anxius pro afflictione sanctorum, videns eos ærumnis variis ac tentationibus subjacere, et e contra peccatores non solum absque ullo humiliationis flagello cursum mundi istius pertransire, sed etiam affluentia divitiarum, ac summa rerum omnium prosperitate gaudere; intolerabili zelo ac spiritus sui fervore succensus, exclamat: *Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus; qui pravariantur, et inique agunt?* Hæc propheta dicendo, non approbavit quod bona præsentia peccatores pro meritis consequantur, sed cur eis qui male agunt, hic bene sit, quodammodo anxiose conqueritur. Duo itaque superiora sibi contraria non sunt, dum peccatores sic in præsentī sæculo bona præsentia sequantur, ut tamen futurum eos malum excipiat, dum male viventes, et bene in præsentī sæculo habentes, subito ad inferna descendere prædicuntur.

INTERROGATIO CVIII (Alias 109).

Cum Salomon dicat: *Justus manducans replet animam suam, animæ autem impiorum in egestate sunt* (Prov. XIII, 21), quomodo Paulus apostolus, qui utique justus erat, quasi e contrario dicebat: *Usque ad hanc horam et esurimus, et sitimus* (I Cor. IV, 11), necnon et illud ubi dicit: *In fame, et siti, et in jejuniis multis* (II Cor. XI, 27)?

RESPONSIO.

Justus sine intermissione cibo sermonis Dei alitur, cui impius non participatur. Hoc pane celesti et justus satiatur, et impius abstinetur; et ideo Paulus non de isto pane celesti se dicebat esurire, de quo plenius satiatus erat, sed de isto corporeo pane, quo vita hominis sustentatur.

INTERROGATIO CIX (Alias 103).

Cum Salomon dicat: *Cor regis in manu Dei est, et ubi voluerit, vertet illud* (Prov. XXI, 1), quomodo Daniel e contrario videtur de Nabuchodonosor dixisse: *Quos volebat interficiebat, et quos volebat percutiebat; quos volebat exaltabat, et quos volebat humiliabat* (Dan. V, 19)? Si in hujusmodi honoribus et percussione, exaltatione et humilatione non est Dei providentia nec præceptum, sed eorum voluntas, qui percutiunt quos voluerint et exaltant, quomodo ergo accipitur, cor regis in manu Dei esse?

RESPONSIO

Nisi forte sanctum aliquem dicamus regem, cujus non regnat peccatum in mortali corpore (Rom. VI, 12), et cujus ideo servatur cor, quia in manu Dei est? Quidquid autem in manu Dei patris fuerit, nullus potest rapere ex ea (Joan. X, 29); et quicumque

^t Edit., Aquas et in plateis divide, et tamen solus habet.

^a Edit., immundis.

^t Edit., aquas.

raptus fuerit, intelligitur in manu Domini non A vatur. Unde et per Psalmistam dicitur: *Mutabis ea, et mutabuntur* (Psal. ci, 28). Quam quidem ultimam commutationem suam ipsis nunc nobis vicissitudinibus nuntiant, quibus nostris usibus indesinenter alternant. Nam terra a sua specie hiemali ariditate deficit, vernali humore viridescit: cœlum quotidie caligine noctis obducitur, et diurna claritate renovatur.

INTERROGATIO CX (Alias 106).

Quomodo Salomoni præcipienti, *Laudet te os alienum, et non tuum, extranei magis quam labia tua* (Prov. xlvii, 2), videatur Job contraria dixisse, cum laudes suas sic enarrat dicens, *Oculus fui cæco, et pes claudo*, etc. (Job xxix, 15).

RESPONSIO.

In eo quod dicit, *laudet te os alienum, et non tuum*, appetitum vanæ gloriæ prohibet, id est, ut cum bona nostra aliis nuntiamus, non nostram, sed Dei gloriam augere cupiamus. Quia qui plausibiliter facere intendunt, ut vere immundi a Domino reprobandur. Scriptum est enim: *Immundus est apud Deum omnis qui exaltat cor* (Prov. xvi, 5). Jam vero cum viri sancti de se bona pronuntiant, non contra superioris præcepti regulam agunt, qui in virtutibus quas de se prædicant, et in bonis quæ se egisse commemorant, non suam, sed Dei gloriam narrant. Nec ut ipsi apud homines sua ostensione proficiant, sed ut eos quibus prædicant exemplo suo ad vitam trahant. Ergo cum sic suas laudes nuntiant, non ore suo se laudant, quia non suam, sed Domini gloriam in se prædicant. Unde non erunt præcepta superiori contraria; quia non ore suo, id est vitio appetendæ laudis de se bona pronuntiant, sed spiritu Dei, quo introrsus aguntur, dona Dei, quæ in se cernunt, utique narrant; et ideo alieno quasi ore laudantur, cum spiritu Dei, qui alienus est utique a mundano contagio, bona talium prædicantur. Unde et Apostolus: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat* (II Cor. x, 17, 18). Nam et Moyses non ore suo, sed alieno laudasse se visus est, cum Spiritus sancti vegetatione compulsus, sic de se tanquam si de alio laudem protulit, dicens: *Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra* (Num. xii, 3).

INTERROGATIO CXI (Alias 107).

Cum Salomon dicat, *Generatio præterit, et generatio advenit, terra vero in æternum stabit* (Eccle. i, 4): quomodo Job dicit omnia hæc humiliari et auferri (Job xxiv, 24).

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. xvii Mor., num. 11).

Quod tamen facile discutimus, si terra et cœlum vel qualiter transeat, vel qualiter maneat, distinguamus. Utraque namque hæc per eam, quam nunc habent imaginem, transeunt, sed tamen per essentiam sine fine subsistunt. Hinc namque per Paulum dicitur: *Præterit enim figura hujus mundi* (I Cor. vii, 31). Quæ quidem non alia condenda sunt, sed hæc ipsa renovantur. Cœlum igitur et terra transiunt, et erit, quia et ab ea quam nunc habet specie, per ignem tergitur, et tamen in sua semper natura ser-

^a Post mundi desunt hic omnino quæ leguntur in edit. nempe: *Hinc per semetipsam Veritas dicit: Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt Hinc ad Joannem angelica voce perhibe-*

INTERROGATIO CXII (Alias 108).

Cum Salomon dicat, *Non permanes in opere malo* (Eccle. viii, 3): quomodo in Apocalypsi angelus loquitur e contra, *Qui nocet, noceat adhuc; et qui in sordibus est, sordescat adhuc* (Apoc. xxi, 11)?

RESPONSIO.

Omnis qui Deo veraciter per timorem subditur, B novit voluntatem Domini jubentis, ut declinet a malo, et faciat bonum (Psal. xxxiii, 15). Ergo quod angelus Joanni loquitur dicens, *Qui nocet, noceat adhuc; et qui in sordibus est, sordescat adhuc*; non præcipiendo, sed prædicendo vel prophetando id loquitur. Nec præceptum inducit, ut hominibus expediat nocere, vel sordidare, sed prædicat potius vel prophetat quid pro consummata iniquitate talibus evenire possit. Ad hoc etiam pertinet versus ille psalmi, ubi dicitur, *Consummetur nequitia peccatorum* (Psal. vii, 10), quod Augustinus ita exponit (Enarrat. in hunc psal., n. 9). « Consummetur, inquit, perficiatur, secundum illud quod est in Apocalypsi: *Justus justior fiat*, etc. (Apoc. xxi, 11). Videtur enim consummata nequitia hominum, qui crucifixus Filium Dei, sed eorum major est, qui nolunt recte vivere, et oderant præcepta veritatis, pro quibus crucifixus est Filius Dei. Consummetur ergo, inquit, nequitia peccatorum, id est, perveniat ad summam nequitiam, ut possit justum jam venire iudicium. »

INTERROGATIO CXIII (Alias 109).

Cum una sit Ecclesia, testante Salomone, *Una est perfecta mea, una est columba mea* (Cant. vi, 8): dicente quoque Apostolo, *Ecclesia Dei vivi, quæ est columna et firmamentum veritatis* (I Tim. iii, 15): quomodo Joannes in Apocalypsi septem scripsit ecclesiis (Apoc. i, 4)?

RESPONSIO.

Nisi ut una catholica septiformi plena spiritu designetur, sicut et de Domino novimus dixisse Salomonem: *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem* (Prov. ix, 1)? Quæ tamen septem una esse non ambigitur, dicente Apostolo: *Ecclesia Dei vivi, quæ est columna et firmamentum veritatis*.

INTERROGATIO CXIV (Alias 110).

Cum scriptum sit in libro Salomonis, *Spiritus Domini replevit orbem terrarum* (Sap. i, 7): quomodo e contrario in Ezechiele idem ipse Spiritus discursur: *Erit cœlum novum et terra nova. Quæ quidem, etc.*

^b Edit., transit.

rens dicatur (Ezech. 1, 13), vel in libro Sapientie modo mobilis, modo stabilis nominetur (Sap. vii, 22, 23)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. 1 Hom. in Ezech., hom. 5, n. 10, 11).

Cur iste Spiritus qui implet omnia simul mobilis et stabilis dicatur, si ad usum a consuetudinis humane recurrimus, sensum citius loquentis invenimus. Homo quippe, quia ^b in ea regione in qua est ubique discurret, procul dubio ubique obviam venit, et repente ubi non creditur invenitur. Omnipotentis ^c ergo Spiritus ut ubique presentia signaretur, et *mobilis et stabilis* dicitur. Stabilis, quia per naturam omnia continet; mobilis autem dicitur, quia ubique, etiam nescientibus, occurrit. Tenens ergo omnia, *stabilis*; presentem se omnibus exhibens, *mobilis* appellatur. Potest et aliter intelligi. In sanctorum quippe cordibus juxta quasdam virtutes semper manet ^d; juxta quasdam vero recessurus venit, et venturus recedit. In fide etenim, spe, atque charitate, et in bonis aliis, sine quibus ad celestem patriam non potest perveniri, sicut et humilitas, charitas, justitia atque misericordia, perfectorum corda non deserit. In prophetie vero virtute, doctrinae facundia, miraculorum exhibitione electis suis aliquando adest, aliquando se subtrahit. Adest, ut eleventur ad semetipsum; subtrahit ^e, ut humiliantur.

^f INTERROGATIO CXV (Alias 111).

Cum in utroque Testamento Spiritus Domini bonus esse legatur, sicut inter cetera illud in Salomone est, *Spiritum tuum bonum dedisti eis, Domine*: quomodo in libris Regum scribitur quod *Spiritus Domini malus irruerat in Saul* (1 Reg. xviii, 10, et xix, 9), utrumque videlicet sonans, et *Domini, et malus*? Si Domini, cur malus? Si malus, quomodo Domini dicitur?

RESPONSIO.

Spiritus Dei sanctus, qui tertia est in Trinitate persona, bonus est utique, de quo in libro Sapientie legitur quod sit *multiplex, subtilis, mobilis, disertus, incoquinatus, certus, suavis, amans bonum, acutus, qui nihil vetat benefacere* (Sap. vii, 22, 23). Hic autem Spiritus, qui et Domini dicitur, et malus, non nisi diabolus debet intelligi, Domini videlicet per licentiam potestatis justie, malus autem per desiderium voluntatis injuste. Omnis enim voluntas diaboli, injusta

^a Edit.: cur . . . Spiritus . . . dicatur? Sed si ad usum.

^b Edit., qui.

^c Edit., omnipotens.

^d Edit., permanet.

^e Edit.: Adest, ut eleventur; et semetipsum subtrahit, etc.

^f Hanc questionem ita proponit Samson lib. 11, cap. 27, num. 6, seu pag. 510, eod. tom. Postquam allegat locum lib. Reg., *irruerat in Saul spiritus Domini malus*, ait: « Quod tractans in . . . Antichimeneon . . . Julianus, dicit: A quibusdam queritur: si Domini, cur malus? etc. Ecce unus idemque spiritus et Domini appellatur et malus. Domini videlicet per licentiam, etc. »

^g Post *justa*, supple ex Samson: *Ex se enim tentare quoslibet injuste appetit, sed eos qui tentandi sunt*

A est; et tamen, permittente Deo, omnis potestas justa est. Nam et ipse dicitur spiritus malus propter nequissimam voluntatem; Spiritus Domini propter acceptam justissimam potestatem (Greg., Moral. 11, 17; xviii, 4).

INTERROGATIO CXVI (Alias 112).

Quomodo in Sapientie libro dicitur Deo, *Cum sis justus, juste omnia disponis* (Sap. xii, 15); cum statim e contra ibidem subjungatur, *Ipsam quoque, qui non debet puniri, condemnas, et exterum extimas a tua virtute*? Quomodo justus est, et omnia juste disponit, si eum qui non debet puniri, condemnat?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., lib. 111 Mor., n. 27).

Mediator etenim noster puniri pro semetipso non debuit, quia nulla ^b culpe contagium perpetravit. Sed si ipse indebitam non susciperet, nunquam nos a debita morte liberaret. Pater ergo cum justus sit, justum puniens, omnia juste disponit, quia per hoc cuncta justificat, quo ⁱ eum qui sine peccato est pro peccatoribus damnat, ut eo electa omnia ad culmen justitie surgent, quo is qui est super omnia damna injustitie nostrae sustineret.

INTERROGATIO CXVII (Alias 113).

Cum Salomon dicat, *Est confusio adducens peccatum*: quomodo idem quasi e contrario ibi subjungit, *Est confusio adducens gloriam*?

RESPONSIO (Ex eodem Greg., lib. 1 Hom. in Ezech., homil. 10, n. 17).

Sicut verecundia laudabilis est in malo, ita reprehensibilis est in bono. Erubescere enim malum, sapientie est; bonum vero erubescere, fatuitatis. Qui enim erubescit, poenitendo mala quae fecit, ad vite libertatem pervenit; qui vero erubescit bona facere, a statu rectitudinis cadit, atque ad damnationem tendit.

INTERROGATIO CXVIII (Alias 114).

Cum Salomon dicat, *Ne iteres verbum in tua oratione* (Eccli. 7, 15): quomodo Paulus quasi e contra praecepit, dicens, *Sine intermissione orate* (1 Thes. v, 17)?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., lib. x Mor., n. 28).

Solenter debemus meminisse quod dicitur, *Ne iteres verbum in tua oratione*, Quo videlicet dicto vir sapiens nequaquam nos prohibet saepe veniam petere, sed culpas iterare. Ac si aperte dicat: Cum male gesta desleveris, nequaquam rursus facias quod in

non nisi tentari Deus juste permittit. In his ergo duobus verbis, quibus et Domini spiritus dicitur, et tamen malus, comprehensa est et potestas justa in diabolo, et voluntas injusta. Nam et ipse, etc.

^b Edit., nullum.

ⁱ Edit., quod.

^j Lector doctus haud mirabitur a Juliano nostro librum Ecclesiastici insignitum esse nomine Salomonis, quemadmodum fecisse constat plerosque veteres Ecclesiae Patres, ut Africani in concilio in Carthaginiensi, Innocentius I in epist. ad Exsuper. Tolosan., Cyprianus, Basilus, Ambrosius et alii passim. Hic enim (liber), inquit Isidor. Hispal., propter nimiam sensus similitudinem et eloqui paritatem, Salomonis titulo praenotatur. Constat autem . . . a Jesu filio Sirach editum fuisse.

precibus iterum plangas. Qui ergo verbum in oratione iterari vult, non orationis frequentiam interdixit, sed culpas iterari prohibuit.

INTERROGATIO CXIX (Alias 115).

Cum Jesus filius Sirach^a dicat, *Initium omnis peccati superbia* (Eccli. x, 15): quomodo item Apostolus dicit, *Radix omnium malorum cupiditas* (1 Tim. vi, 10)?

RESPONSIO.

Sermonem propheticum Paulus apostolus, hoc dicendo, ut solet, exposuit: quandoquidem sive initium omnis peccati, sive radicem omnium malorum dicas, unum idemque significas. Porro cupiditas atque superbia in tantum unum est malum, ut nec superbus sine cupiditate, nec sine superbia possit cupidus inveniri. Siquidem et diabolus in quo tenet superbiam principatum, propriæ potestatis ac perditionis humanæ cupidus fuit, et ipse homo per appetitum arboris interdictæ, ac divinæ similitudinis affectationem, morbo se affectum cupiditatis ostendit. Ideoque si volumus consummare nostri certaminis cursum, caveamus in primis cupiditatem atque superbiam, non duo mala, sed unum, a quo trahunt omnes mali actus initium. Nam sine superbia quæ possunt saltem inchoari peccata, cum dicatur, *Initium omnis peccati superbia*? Aut sine cupiditate, quæ est malorum omnium radix, quæ possunt fieri mala, cum sine radice omnium aut nulla deponentur, aut mortua? Deinde si quodlibet peccatum perpetrare non possum, nisi meæ delectationi consentiam, quod cupiditatis est proprium, et Dei præcepta contemniam, quod est superbiam malum, quomodo non ex cupiditate, quæ est radix omnium malorum, et ex superbia, quæ initium omnis peccati dicitur, procedit omne peccatum?

De hoc etiam quidam alius Doctor ita dicit. Ait enim (S. Aug., lib. xi de Genesi ad litter., n. 18, 19): 'Cum superbia sit amor excellentiæ propriæ, invidentia vero sit odium felicitatis alienæ, quid unde nascatur, satis in promptu est. Amando enim quisque excellentiam suam, vel paribus invidet, qui ei coæquantur; vel inferioribus, ne sibi coæquantur; vel superioribus, quod eis non coæquetur. Superbiendo igitur invidus, non invidendo quisque superbus est. Merito initium omnis peccati superbia. Cui testimonio non inconvenienter aptatur etiam illud, quod Apostolus ait, *Radix omnium malorum est avaritia*: si avaritiam generalem intelligamus, qua quisque appetit aliquid amplius quam oportet, propter excellentiam suam, et quemdam propriæ rei amorem: cui sapienter nomen Latina lingua indidit, cum appellavit privatum, quod potius a detrimento quam ab incremento dictum elucet. Omnis enim privatio minuit. Unde itaque vult eminere superbia, inde in angustias egestatemque contrahitur, cum ad commune reipublice damnum sui amore redigitur^d. Specialis est

^a Forte Julianus scripserat, ut in superioribus, cum Salomon dicat, et ab alio emendatum est inepte.

^b Edit., invidia.

^c Edit., quod.

A autem avaritia, quæ usitatus appellatur amor pecunie. Cujus nomine Apostolus per speciem genus significans, universalem avaritiam volebat intelligi, dicendo: *Radix omnium malorum est avaritia*. Hæc enim et diabolus cecidit, qui utique non amavit pecuniam, sed propriam voluntatem^e. Proinde perversus sui amor privata sancta societate turgidum spiritum, eumque coarctat miseria jam per iniquitatem servari^f cupientem.

INTERROGATIO CXX (Alias 116).

Quomodo in Ecclesiastico habetur, *Si benefeceris, cito cui benefeceris, et eris gratus in donis tuis multa* (Eccli. xii, 1)? Cui contrarium illud videtur esse præceptum, *Ne eligas cui beneficias*.

RESPONSIO.

Hoc loco in quo scribitur, *Ne eligas cui beneficias*, nihil mihi probabilius aliud occurrat, quam quod Christus in Evangelio dicit, ubi ait: *Cum facis prandium aut cenam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos tuos, neque vicinos divites, ne forte et ipsi te invitent, et fiat tibi retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos; et beatus eris, quia non habent unde retribuunt tibi* (Luc. xiv, 12 seq.). Ergo hoc est quod dicit, *Ne eligas cui beneficias*, quod et Christus modo confirmat dicendo, *Noli vocare divites*. Dicitur ergo, *Ne eligas cui beneficias*, ac si diceretur: Ne usus eleemosynæ tuæ in divitum personis expendas, ne electione libitus tui non egentem considerando relictis, sed personas eligendo, divitem pascas. Nam ut quidam sapiens dixit, Quid est aliud habenti dare, quam perdere? Jam vero illud quod ait, *Si benefeceris, cito cui benefeceris*, sic intelligitur, ut consideretur in largiendo zelus, atque debilitas, nonnunquam etiam verecundia, quæ ingenuos prodit natales, ut senibus plus largiaris, qui sibi labore jam non queunt victum querere. Similiter et debilitas corporis, et hæc juvando promptius tunc, si quis ex divite cecidit in egestatem, et maxime si non vitio suo, sed aut latrocinio aut proscriptione, aut calumniis quæ habebat amisit. Hæc si diligentius, secundum quod dictum est, considerentur, repugnare sibi nullo modo videbuntur. In uno enim eodemque præcepto Domini, utraque exposita invenimus. In eo enim quod dicit, *Noli vocare amicos tuos, fratres, cognatos, vel divites*; intelligitur illud, *Ne eligas cui beneficias*. Quod autem in eadem evangelica lectione subiungitur, *Voca pauperes, debiles, claudos, cæcos*; ad hoc pertinet, quod in Ecclesiastico scribitur: *Si benefeceris, cito cui benefeceris*. Ergo cum scribitur *Ne eligas*, subaudire necesse est, habentes, quibus beneficias.

INTERROGATIO CXXI (Alias 117).

Cum scriptum sit in libro Jesu filii Sirach, *Da bono, et non receperis peccatorem. Benefac humili, et non dederis impio; prohibe panes illis dare* (Eccli.

^d Edit.: cum ex communi ad proprium damnoso sui amore redigitur.

^e Edit., potestatem.

^f Edit., satiari.

an, 5, 6), quomodo Christus in Evangelio quasi e contrario videtur præcipere, dicens: *Omni petenti te da* (Luc. vi, 30)?

RESPONSIO.

Hæc a beato Augustino ita reperimus explanata. Ait enim (*Enarrat. in psal. cii, num. 15*): «Fac misericordiam iniquo, non tanquam iniquo: nam ipsum iniquum, in quantum iniquus est, ne suscipias, id est, ne quasi intentione et amore iniquitatis illius suscipias eum. Occurrit etiam tibi homo peccator. Cum dico, occurrit tibi homo peccator, duo nomina dixi: hæc duo nomina non superflua sunt. Duo nomina, aliud quod homo, aliud quod peccator: quod homo, opus Dei est; quod peccator, opus hominis est. Da operi Dei, noli operi hominis. Quid est dare operi hominis? Qui donat venatoribus^a, qui donat histrionibus, aurigis, meretricibus. Quare donant? Nunquid Domino et ipsis hominibus donant? Non enim ibi attendunt^b naturam operis Dei, sed nequitiam operis humani. Vis videre quid honores in venatore, quando illum vestis? Si tibi dicatur: tales sunt illi tui: injuria est^c, inquis. Quare injuria est, nisi quia illa iniquitas, nisi quia illa turpitudine? Non ergo donas, cum donas, fortitudini, sed turpitudini. Quoniam ergo qui venatori donat, non homini donat, sed arti nequissimæ (nam si homo tantum esset, et venator non esset, non donares), honores in eo virtutum, non naturam: sic contra, si des justo, si des prophætæ, si des discipulo Christi aliquid cujus indiget, et non ibi cogites quia discipulus Christi est, quia minister Dei est, sed cogites ibi aliquod commodum temporale, ut fortasse cause tue necessarius quandoque fuerit, quia ei aliquid porrexisti, jam non dedisti justo, si sic dederis, quemadmodum ille non dedit^d homini, quando dedit venatori. Qui tale ministerium de illo queris, negabit^e tibi Dominus mercedem justæ, nisi cum additamento. Ait enim: *Qui recepit^f iustum in nomine justæ* (Matth. x, 41, 42), id est, ideo recipit^g, quia justus est, *amen dico vobis, non perdet mercedem suam*. Quomodo ergo intelligis, *Qui recipit^h iustum in nomine justæ, mercedem justæ accipiet*; sic intellige: qui recipitⁱ peccatorem in nomine peccatoris, perdet mercedem. » Hoc ergo testimonio sub generalitatem excepto, quo præcipitur, *Omni petenti te da*, cætera non erunt contraria, quia voluntas dantis in his attenditur sola, sique et

^a Venator hoc loco est (inquiunt per quam recte editores Benedictini) qui cum bestiis in arena congredebatur; aurigæ autem vocabantur, qui curules equos in circo regebant et agitabant.

^b Paulo aliter in edit. locus hic legitur, nempe: *Qui donat histrionibus, qui donat aurigis* (non satis bene Amerbachius et Erasmus *auguribus* posuere), *qui donat meretricibus, quare donat? Nunquid non et ipsi hominibus donant? Non tamen ibi attendunt, etc.*

^c Hunc locum ad melioris notæ mss. sic restitutum ediderunt Benedictini, cum in editis multo aliter legeretur, videlicet: *Si tibi de meretricibus dicatur: tales sunt filie tue; injuria est, etc.* Quocirca Julianus noster, ut sæpe alias notavimus, correctiores Augustini mss. evolvit, ut et hic postea patet in lectione, cum donas, cuius loco editi habebant, cum

justum et peccatorem pascere, non erit contra præceptum, si et justo propterea quod justus est, et peccatori non propter hoc quod peccator est, sed propter hoc quod creatura Dei est, salubriter et pie impendatur humanitatis officium.

INTERROGATIO CXXII (*Alias 118*).

Quomodo Salomon dicit, *Ne credideris inimico tuo in æternum* (Eccli. xii, 10), cum Dominus in Evangelio præcipiat, *Esto consentiens adversario tuo, dum es cum illo in via* (Matth. v, 23)?

RESPONSIO.

Quod Salomon non credendum inimico præcepit, de diabolo accipitur, ne nos ipsos ei unquam credamus. Quod autem Dominus consentientes nos esse adversario præcepit, pro præcepto legis suæ hoc dicitur, ut consentientes illi, non tradamur iudici, ab eo tanquam dissidentes arsur.

INTERROGATIO CXXIII (*Alias 119*).

Quomodo Salomon dicit, *Beatus qui non est compunctus tristitia delicti* (Eccli. xiv, 1): cum Jacobus præcipiat, *Miseri estote, et lugele, et plorate* (Jac. iv, 9)?

RESPONSIO.

Beatum utique illum dicit, qui nullum attigit delictum, cujus delicti tristitia compungeretur. Potest fieri ut nonnulli beate viventes, non tristitia flagitiorum, sed æternorum desiderio compungantur. Hoc autem quod Jacobus legendum et plorandum præcepit, in utrumque accipi potest, seu in his qui mala sua deplorant, seu in illis qui solum de cælestis patriæ amore suspirant.

I. X LIBRO JOB.

INTERROGATIO CXXIV (*Alias 122*).

Quomodo Job dicit (*Job 1, 6*) Satan inter filios Dei assistere coram Domino, cum in Evangelio scribatur quia nisi mundo corde Deum videre non possint? Dicit enim: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8). Satan, qui mundo corde esse non potest, quomodo videndo Domino affuisse potest?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. ii Mor., n. 4, 5).

Intuendum quia affuisse coram Domino, non autem Dominum vidisse perhibetur. Venit quippe Satan ut videretur a Domino, non ut videret^a Dominum. Ipse in conspectu Domini, non autem in

non das.

^d Edit. *tam tu non dediisti, etc., quam ille non dedit, etc.*

^e Edit., *negavit.*

^f Edit., *recepit.*

^g Edit., *recipiens.*

^h Edit., *recepit.*

ⁱ Edit., *recepit.*

^j Edit. Benedictinor., *quomodo ad videndum Dominum adfuisse potest; sed ipsi notant in plurib. mss. legi ut in textu nostro, cui astipulatur Samson abbas in Apolog. lib. ii, cap. 27, tom. II Hisp. Sacr., pag. 512.*

^k Edit. contractius: *Venit quippe ut videretur, non ut videret.*

conspectu ejus Dominus fuit. Sicut cum cæcus in sole consistit, ipse quidem radiis solis perfunditur, sed tamen lumen non videt, quo illustratur. Ita ergo etiam inter angelos in conspectu Domini Satan adfuit, quia vis divina, quæ intuendo penetrat omnia in ordine subtilioris naturæ, non se videntem im-mundum spiritum vidit.

INTERROGATIO CXXV (Alias 123).

Quomodo Job dicat: *Peccavi, quid faciam tibi, o custos hominum (Job vii, 20)?* vel illud: *Consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ (xiii, 26);* cum contra idem videatur dixisse: *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea (xxvii, 6)?* Quo pacto a corde suo reprehendi se denegat, qui se peccasse superius accusat?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., lib. xviii Mor., n. 10, 11).

Sciendum est quia sunt peccata quæ a justis vitari non possunt. Cujus enim cor in hac corruptibili carne subsistens in sinistra cogitatione non labitur, vel si usque ad consensus foveam non mergatur? Et tamen hæc ipsa parva agitare, peccare est. Sed dum cogitationi resistitur, a confusione sua animus liberatur. Mens ergo justorum, etsi libera est a perverso opere, aliquando tamen corrumpitur in perversa cogitatione. Ea ergo labitur in peccato, quia saltem in cogitatione declinat; et tamen unde semetipsam postmodum flendo reprehendat, non habet, quia ante se reparat, quam per consensum cadat. Recte ergo is qui peccatorem se fassus est, nequaquam se a suo corde reprehendi confiteatur, quia etsi qua illicita cogitando fortasse defuit unquam rectitudini, forti tamen mentis certamine restituit cogitationi.

INTERROGATIO CXXVI (Alias 124).

Quomodo Job desperationem præmittens dicat: *Desperavi, nequaquam ultra jam vivam*: cum statim subjungat: *Parce mihi, nihil sunt dies mei (Job vii, 16)?* Neque enim duo hæc verba sibi conveniunt, *desperavi*, et *parce*. Nam qui desperat, nequaquam sibi parci jam postulat; et qui adhuc parci sibi desiderat, profecto minime desperat.

RESPONSIO (Ex eod. Greg., lib. viii Mor., n. 46).

Aliunde est quod desperat, aliunde vero quod parci sibi sanctus vir postulat, quia nimirum dum bona vitæ transeuntis per desperationem deserit, ad obtinenda quæ permanent, in spe robustior exurgit. Desperando itaque melius ad spem veniæ ducitur, qui eo certius ventura appetit, quo præsentia verius et ex desperatione derelinquit. Justo quippe desperare (Ibid., num. 43.), est præsentis vitæ bona æternitatis electione deserere, mansura quærere, et in

^a Desunt in edit. verba: *In ordine subtilioris naturæ.*

^b Edit.: *quæ a justis vitari possunt; et sunt nonnulla, quæ etiam a justis vitari non possunt.*

^c Edit., *consistens.*

^d Edit., *prava.*

^e Edit., *Et in peccatum ergo labitur.*

^f Edit., *confessus.*

^g Edit., *justi.*

A rebus temporalibus fiduciam non habere. Qui hæc agit, nequaquam se ultra vivere asserit, quia videlicet vivificatrici morte quotidie a vita se passionis occidit. Qui ergo tam ordinate desperat, recte sibi parci desiderat.

INTERROGATIO CXXVII (Alias 125).

Quomodo utrumque Job dicit: *Scio quod non parcis delinquenti*: et e contra: *Tu gressus meos dinumerasti, et parcis peccatis meis (Job ix, 28; xiv, 16).* Si delinquenti non parci, quis ab æterna morte eripitur, cum a delicto mundus nemo reperitur?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., ibid., lib. ix, num. 54).

Delinquenti Dominus nequaquam parci, quia delictum sine ultione non deserit. Aut enim ipse hoc homo in se pœnitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit. Nequaquam igitur peccato parci, quia nullatenus sine vindicta laxatur. Ab electis enim suis Deus iniquitatum maculas studet temporali afflictione tergere, quas in eis in perpetuum non vult videre. Parci enim Deus, et non parci peccatis hominum. Non parci etiam in eo, quia delictum sine ultione non deserit: parci autem, cum illatam ultionem ad expiationem delictorum inducit. Bene ergo dicitur quod Deus delinquenti non parcat, quia delicta nostra sive per nos, sive per semetipsum resecat, etiam cum relaxat.

INTERROGATIO CXXVIII (Alias 126).

Quomodo Job, qui jam superius dixerat: *Nihil in terra sine causa fit*, videtur post aliqua e contra subjungere, dicens: *Multiplicavi vulnera mea etiam sine causa (Job v, 6; ix, 17)?*

RESPONSIO.

De hoc quod dicitur: *Nihil in terra sine causa fit*, beatus Gregorius ita dicit (Lib. vi Mor., n. 43): *Idcirco enim sæpe et desidiosus ingenium accipit, ut de negligentia justius puniatur, quia quod sine labore assequi potuit, scire contemnit. Et idcirco studiosus nonnunquam tarditate intelligentiæ premitur, ut eo majora præmia retributionis inveniat, quo magis in studio inventionis elaborat. Nihil ergo in terra est sine causa, quando et studioso tarditas ad præmium proficit, et desidioso velocitas ad supplicium crescit. Ergo hic intelligendum est nihil in terra fieri sine causa, id est, sine causa divinæ distributionis, vel permissionis. Illud autem quod dicit: *Multiplicavi vulnera mea etiam sine causa*, hoc modo intelligitur. Beatus namque Job vocem humani generis in se suscipiens, pro illis hoc dixit, qui reatu culpe originalis ascripti (Ex lib. ix, num. 32), ante moriuntur quam baptismi*

^b Edit., *agens.*

ⁱ N. vult videre restituerunt Benedictini ex omnibus mss. quos citant, cum in edit. legeretur, *Non vult vindicare.* Nota ergo iterum congruentiam Juliani ad mss.

^j Edit. post studiosus, juxta Benedictinos, addunt, *et ingeniosus*, quod ab omnibus eorum mss. aberat sicut et in textu nostro deest.

gratia expleantur, et qui prius a presenti luce subtrahuntur, quam ad promerenda bona malave merita activæ vitæ perveniant. Quos quia a culpa originis salutis sacramenta non liberant, et hic ex proprio nihil egerunt, illuc ad tormenta perveniunt. Quibus unum vulnus est, corruptibiles a nasci, aliud carnaliter mori. Sed quia post mortem quoque æterna mors sequitur, occulto eis iustoque iudicio, quantum ad humanam intelligentiam attinet^b, etiam sine causa vulnera multiplicantur. Qui itaque nullum proprium adiungens delictum, ex solo originis reatu perimitur, quid iste, nisi sine causa vulneratur? Potest et aliter utrumque intelligi. Beatus etenim Job nequaquam percussus est, ut in eo percussio vitium tergeret, sed ut meritum auget. Nihil ergo in terra sine causa sit, quando percussio divina hominem aut ad emundationem ferit, aut ad probationem. Hic vero beatus Job vulneratum se sine causa asserit, quia non est ad hoc percussus, ut in eo percussio vitium tergeret; et hoc de se foris loquitur, quod de illo Veritas in occulto testatur, dicens: *Commovisti me adversus eum, ut affligerem illum frustra* (Job 11, 3).

INTERROGATIO CXXIX (Alias 127).

Quomodo Job dicat: *Ipse novit et decipientem, et eum qui decipitur* (Ibid. xii, 16): cum Dominus in Evangelio iniquis dicere videatur: *Nunquam novi vos; discedite a me, qui operamini iniquitatem* (Matth. vii, 23)?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., lib. 11 Moral., num. 18).

Scire Dei, aliquando cognoscere dicitur, aliquando approbare. Et scit iniquum, quia cognoscendo iudicat; et nescit, quia non approbat. Neque iniquum quempiam iudicasset, si nequaquam cognosceret. Et tamen iniquum nescit, quia ejus facta non approbat. Et novit ergo, quia deprehendit; et non novit, quia hunc in suæ sapientiæ specie non recognoscit. Sicut de veraci quolibet viro dicitur, quia falsitatem nesciat: non quia vel cum ab aliis falsum dicitur, hoc reprehendere ignorat, sed eandem ipsam fallaciam et scit in examine, et nescit in amore, ut videlicet ipse hanc non agat, cum actam ab aliis damnat.

INTERROGATIO CXXX (Alias 128).

Cum Job dicat, *Non veniat in conspectu Dei omnis hypocrita* (Job xiii, 16): quomodo quasi e contra Evangelista videtur dicere, *Et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, oves a dextris, et haedos a sinistris statuens* (Matth. xxv, 32, 33)?

RESPONSIO (Ex eod. lib., num. 49).

Sciendum est quia duobus modis in conspectum

^a Edit. Benedict., corruptibiliter; nonnulli alii mss., corruptibiles, ut noster textus.

^b Deest hic in edit. quantum ad humanam intelligentiam attinet.

^c Edit.: Et scit iniquum, quia cognoscendo iudicat (neque enim iniquum quempiam iudicasset, si nequaquam cognosceret); et tamen, etc. Sed nos in tactum relinquimus Juliani textum, cum aliunde constet Samsonem abbatem ita eum transtulisse, ut

A Domini venimus. Uno quidem, quod hic peccata nostra subtiliter perpendentes, in ejus nos conspectu ponimus, et stendo dijudicamus. Nam quoties conditoris nostri potentiam ad sensum reducimur, toties in conspectu illius stamus. Unde recte quoque per virum Dei Eliam dicitur: *Viri Domini Deus Israel, in cuius conspectu sto* (III Reg. xvii, 1). Alio quoque modo in conspectum Domini venimus, cum in extremo iudicio ante tribunal ejus assistimus. Hypocrita igitur per examen ultimum ante conspectum iudicis veniet. Sed quia modo culpas suas considerare et delere dissimulat, in conspectum venire Domini recusat: qui dum placere humanis oculis concupiscit, distractionem Dei ante suos oculos non ponit.

B INTERROGATIO CXXXI (Alias 134).

Cum beatus Job de se fateatur, *Vias meas in conspectu Dei redarguam*; necnon et illud, *Consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ*; atque illud, *Signasti quasi in sacco delicta mea*: quomodo quasi e contra videtur superius dixisse: *Si fuero iudicatus, scio quia iustus inveniar* (Job xiii, 15, 26; xiv, 17; xiii, 18)? Neque enim simul conveniunt peccata et iustitia.

RESPONSIO (Ex eod. lib., num. 51).

Sanctus iste vir sibi iniquitatem tribuens, et omnipotenti Domino purgationem suam; et peccatorem se cognoscit ex se, et iustum se factum non ignorat ex munere, quia in recto quoque opere positus, ex abundantia gratiæ meruit flagella sustinere, jamque in iudicium iustum venire gaudet^c, qui ante iudicium percussus se videt. Unde et cum longè post dicat: *Signasti quasi in sacco delicta mea*, statim subdidit: *Sed curasti iniquitatem meam*. Qui ergo iustum inveniri se in iudicio memorat, nequaquam se iuste flagellatum negat, quamvis in flagello ejus Dominus non peccata studuit tergere, sed merita augere.

INTERROGATIO CXXXII (Alias 129).

Quomodo Job dicat: *Homo cum dormierit, non resurget* (Job xiv, 12), cum Paulus dicat: *Omnes qui dem resurgemus, sed non omnes immutabimur* (I Cor. xv, 51)?

RESPONSIO (Ex lib. xii Moral., n. 11, 12).

Hæc quidem non erunt contraria, si subijuncti statim in Job attendatur sententia. Nam ubi dicit: *Homo cum dormierit, non resurget*: statim subijungit, *Donec atteratur cælum, non erigilabit, nec consurget de somno suo*. Liquet enim quia non resurget, sed donec^b atteratur cælum. Quia nisi mundi hujus finis advenierit, humanum genus a somno mortis videre est lib. 11 Apolog., cap. 27, tom. II Hisp. Sacr., pag. 513.

^a Edit., quam.

^b Edit., ex abundanti gratia.

^c Edit. Benedictinor.: jamque se in iudicio iustum inveniri gaudet, etc. Antiquiores edition., iustum invenire.

^d Edit., subdit.

^e Edit., scilicet donec, etc.

ad vitam non evigilabit. Non ergo quia omnimodo non resurgat, sed quia ante conitionem cœli humanum genus minime resurgat, insinuat.

INTERROGATIO CXXXIII (Alias 136).

Cum Job clarificata carne resurgere se sperans dicat, *In novissimo die de terra surrecturus sum, et in carne mea videbo Deum* (Job xix, 25, 26), juxta quod et Apostolus dicit, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem* (I Cor. xv, 53): quomodo quasi e contrario idem ipse Apostolus dicit, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* (v. 50)?

RESPONSIO.

Ad peccata respiciens Apostolus, quæ veniunt de corruptione carnis et sanguinis, ait: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*. Nam utique secundum fidem veram ejusdem Apostoli caro ita resurget, juxta illud: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*, etc. Quia ergo corruptio ista de peccato est, ipsius nomine et peccata appellantur. Ergo si nomine carnis et sanguinis corruptio vel peccata intelligantur, quæ de carne utique et sanguine oriuntur, contraria sibi non erunt. Ergo et caro nostra, in qua vivimus, pro bene gestis habitura Dei regnum; et caro, id est corruptio, quia carnis et sanguinis nomine nuncupata est, regnum non possidebit divinum.

INTERROGATIO CXXXIV (Alias 135).

Cum omnipotens Deus juxta plurimas Scripturæ sacræ sententias^a (Job xxxiv, 12; Ezech. vi, 10; xiv, 23) frustra nihil faciat, cur beatus Job (Job xix, 6) frustra se afflxisse testatur^c?

RESPONSIO (Ex lib. xiv Mor., n. 38).

Justus conditor noster tot verberibus in beatum Job, non vitia curavit extinguere, sed merita angere. Æquum ergo fuit, quod fecit propter^d augmentum boni meriti: non tamen videbatur æquum, quod credebatur causam^e punire peccati. Unde et beatus Job peccata sua illis flagellis delere credidit, non merita augeri; et idcirco non æquum judicium vocat, quia vitia sua^f cum flagellis examinat. Ergo si vitia^g et flagella pensantur, non æquum fuit quod beatus Job per iram distractionis sibi fieri credidit. Si vero misericordia judicis attendatur, quod per pœnam justi viri vitæ ejus merita cumulantur, æquum vel potius misericors judicium fuit.

INTERROGATIO CXXXV (Alias 131).

Si pax in sublimibus summa tenetur, dicente Job, *Potestas et terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis* (Job xxv, 2): quid est quod per angelum Danieli dicitur: *Ego veni propter sermones tuos; princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus; et ecce Michael unus de princi-*

pius primis venit in adjutorium mihi (Dan. x, 13); et paulo post: *Nunc revertar ut præliar adversus principem Persarum, cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum adveniens* (v. 20)?

RESPONSIO (Ex lib. xvii Moral., num. 17).

Quos itaque alios principes gentium, nisi angelos appellat, qui sibi resistere exeunti potuissent? Quæ ergo esse pax in sublimibus potest, si inter ipsos angelicos spiritus præliandi certamen agitur, qui semper conspectui veritatis assistant? Sed quia certa angelorum ministeria dispensandis singulis quibusque gentibus sunt prælata, cum subjectorum mores adversum se vicissim præpositorum spirituum opem merentur, ipsi qui præsumt spiritus, contra se venire referuntur. Is namque angelus qui Danieli loquebatur, captivis Israelitici populi in Perside constitutis, prælatus agnoscitur. Michael autem eorum, qui ex eadem plebe in Judææ terra remanserant, præpositus invenitur. Unde ab hoc eodem angelo paulo post Danieli dicitur: *Nemo est adjutor meus in omnibus his nisi Michael princeps vester*. De quo et hoc, quod præmissimus, dicit: *Et ecce Michael unus de principibus primis venit in adjutorium mihi*. Qui dum nequaquam simul esse, sed venire in adjutorium dicitur, aperte ei populo prælatus agnoscitur, qui captus^h in alia parte tenebatur. Quid est ergo angelum dicere, *Ego veni propter sermones tuos, princeps autem regni Persarum restitit mihi*, nisi sua subditis opera nuntiare? Ac si aperte dicat: *Precum quidem tuarum merita exigunt ut Israeliticus populus jugo suæ captivitatis exuatur*; sed est adhuc quod in eodem populo Persarum dominio purgari debeat: unde ereptioniⁱ illius Persarum princeps mihi jure contradicat, quam

vis preces tuas eorum quoque lacrymæ qui in Judæa sunt relictis, adjuvent. Unde hoc quoque quod diximus, adjungit: *Michael princeps vester venit in adjutorium mihi*. Cumque adversum Persarum principem præliari^j egreditur, Græcorum^k sibi princeps adveniens apparet. Qua ex re innuitur quod adversum Græcos quoque aliquid Judæa commiserat, quorum profectio causæ ereptioni illius resistebat. Prophetæ igitur preces angelus exaudit, sed Persarum princeps resistit, quia etsi jam vita justî deprecantis ereptionem populi exegit^l, ejusdem tamen populi hanc vita contradicit, ut quia necdum plene ii qui in captivitatem fuerant ducti purgati sunt, jure eis adhuc Persæ dominentur. Michael adjuvat, sed Græcorum princeps ad prælium venit, quia mereri quidem veniam tam longa oppressorum captivitas poterat, sed ereptionis eorum beneficio hoc quoque quod in Græcos deliquerant obviabat. Recte ergo dicitur quod contra se angeli veniunt, quia subjectarum sibi gen-

vis preces tuas eorum quoque lacrymæ qui in Judæa sunt relictis, adjuvent. Unde hoc quoque quod diximus, adjungit: *Michael princeps vester venit in adjutorium mihi*. Cumque adversum Persarum principem præliari^j egreditur, Græcorum^k sibi princeps adveniens apparet. Qua ex re innuitur quod adversum Græcos quoque aliquid Judæa commiserat, quorum profectio causæ ereptioni illius resistebat. Prophetæ igitur preces angelus exaudit, sed Persarum princeps resistit, quia etsi jam vita justî deprecantis ereptionem populi exegit^l, ejusdem tamen populi hanc vita contradicit, ut quia necdum plene ii qui in captivitatem fuerant ducti purgati sunt, jure eis adhuc Persæ dominentur. Michael adjuvat, sed Græcorum princeps ad prælium venit, quia mereri quidem veniam tam longa oppressorum captivitas poterat, sed ereptionis eorum beneficio hoc quoque quod in Græcos deliquerant obviabat. Recte ergo dicitur quod contra se angeli veniunt, quia subjectarum sibi gen-

^a Edit., omnino.

^b Deest in edit.: juxta plurimas Scripturæ sacræ sententias.

^c Edit., testatur.

^d Edit., per.

^e Edit., causas.

^f Edit., vitam suam.

^g Edit., vita.

^h Edit., captivus.

ⁱ Edit. Benedictinor., ut de ereptione conformiter ad nonnullos mss. quos citant. Sed in posteriorib. edit. unde ereptionem, quæ lectio ipsis displicuit.

^j Edit.: Cumque ut adversus principem Persarum prælietur, egreditur, Græcorum, etc.

^k Edit., exigit.

tium vicissim merita contradiunt. Nam sublimes spiritus eisdem gentibus principantes, nequaquam pro injuste agentibus decertant, sed eorum facta juste judicantes examinant. Cumque unusquisque gentis vel culpa vel iustitia ad supernæ curiæ consilium ducitur, ejusdem gentis præpositus obtinuisse vel non obtinuisse perhibetur. Quorum tamen omnium una victoria est sui super se opificis voluntas summa, quem dum semper aspicimus, quod obtinere non valent, nunquam volunt.

INTERROGATIO CXXXVI (Alias 150).

Cum Job dicat pro angelis: *Nunquid est numerus militum ejus* (Job xxv, 3), quomodo Daniel præfixum numerum angelorum statuens, dicit, *Decies millies centena millia assistebant ei* (Dan. vii, 10)?

RESPONSIO (Ex eod. lib. Mor., num. 18).

In cognitione humanæ rationis supernorum spirituum numerus non est, quia quanta sit frequentia invisibilis exercitus, nescit. Supernorum namque civium numerus et infinitus est, et definitus exprimitur^a, ut qui Deo est numerabilis, esse nobis^a innumerabilis demonstretur.

INTERROGATIO CXXXVII (Alias 152).

Cum pastum diaboli Beemoth ad Job loquens significet, dicens, *Fenum ut bos comedit* (Job xl, 10): et de quo Isaias, *Leo quasi bos comedit paleas* (Isai. xi, 7): quomodo propheta de pastu ejus videtur e contrario dicere, *Esca ejus electa* (Habac. i, 16)? Quomodo Beemoth iste fenum vel paleas comedens, vitam spiritualium consumere dicitur, si feni et palearum nomine vita carnalium designatur? Esca quoque ejus electa jam non erit, si fenum comedens carnalis sapit^a?

RESPONSIO (Ex lib. xxxii, n. 18, 19).

Nonnulli hominum et apud Deum fenum sunt, et apud homines sanctitatis nomine censentur, cum et

^a Edit., vel obtinuisse in certamine, vel non, etc.

^b Edit., quam.

^c Edit., numerus infinitus et definitus exprimitur.

^d Edit., hominibus.

^e Edit., carnalem rapit.

ante humanos oculos aliud ostendit vita, et ante divina judicia aliud ostendit^f conscientia. Hi itaque apud humana judicia electi sunt, sed ad^g subtile Domini examen, fenum.

INTERROGATIO CXXXVIII (Alias 133).

Cum Job a Domino reprehensus, ipse quoque se reprehenderit, dicens, *Idcirco ipse me reprehendo* (Job xlii, 6, 7): quomodo item Dominus eum reprehens amicis suis, locutus sit dicens: *Non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job* (Ex lib. xxxiv, num. 9)? Quomodo superius beatus Job reprehenditur, si in comparatione ejus rectitudinis amici illius nequaquam coram Domino locuti rectum memorantur? An adhuc illa de eo sententia confirmatur, qua antiquo hosti dicitur: *Vidisti servum meum Job, B quod non sit ei similis super terram* (Job i, 8).

RESPONSIO.

Quid est hoc, quod laudatur hosti, et in seipso reprehenditur, et tamen amicis loquentibus antefertur, nisi quia sanctus vir cunctos meritum suorum virtute transcendit? Sed eo ipso quod homo fuit, ante Dei oculos esse sine reprehensione non potuit. In sancto quippe homine in hac interim vita commorante, divini examinis regula habet adhuc quod judicet, quamvis jam ex comparatione ceterorum hominum habeat quod laudet. Beatus igitur Job pro culpa se credidit, et non pro gratia flagellari; roscari in se aestimavit vitia, non autem merita augeri; et in eo reprehenditur, quo^h intentionem flagelli fuisse aliam suspicatur, et tamen amicis resistentibus interni judicii definitione prelatum est. Unde apteⁱ colligitur quantæ justitiæ fuerit in eo quod contra amicorum verba innocentiam suæ operationis astruxit, qui divino judicio etiam ipsis ejusdem divini judicii defensoribus antefertur.

^f Edit., intendit.

^g Edit., apud.

^h Edit., quod.

ⁱ Edit., aperte.

^a LIBER SECUNDUS

QUESTIONES EX NOVO TESTAMENTO COMPREHENDENS.

EX EVANGELIO SECUNDUM MATTHÆUM.

Quomodo Christus dicit, *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis* (Matth. vi 1) et, alibi dicit: *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum* (Ibid. v, 16)?

RESPONSIO (Ex Reg. Past. Gregor. Magn., part. iii, cap. 35).

Quid est ergo quod opus nostrum ita faciendum

^a In hoc lib. ii continuatur numeratio primi in editione Bibliothecæ Patrum, ita ut hæc questio sit centesima trigesima septima, et finem liber faciat in ducentesima vigesima prima. Nos potiori methodo novam enumerationem inchoamus, non adnotantes deinceps ad oram veterem ordinem, cum

est, ne videatur, et tamen ut debeat videri, præcipitur, nisi quod ea quæ agimus, et occultanda sunt ne ipsi laudemur, et tamen ostendenda sunt, ut laudem cœlestis Patris augeamus? Nam cum nos justitiam nostram coram hominibus facere Dominus prohiberet, illico adjunxit: *Ut videamini ab eis*. Et cum rursum videnda ab hominibus bona opera nostra præceperit, protinus subdidit: *Ut glorificent*

sufficiat hæc admonitio. Sed quia meminimus questionis ducentesimæ vigesimæ primæ, nemo miretur eam nos omisisse, cum eadem sit ac centesima ducentesima sexta Bibliothecæ Patrum, et sexagesima prima in nostra editione.

Patrem vestrum, qui in caelis est. Qualiter igitur videnda essent, vel qualiter non videnda, ex sententiarum fine monstravit, quatenus operantis mens opus suum et propter se videri non quereretur, et propter celestis Patris gloriam non celaret. Unde sit plerumque ut bonum opus et in occulto sit, cum sit publice; et rursus in publico, cum agitur occulte.

INTERROGATIO II.

Cum Dominus in Evangelio docens nos orare precipiat, ut dicamus, *Ne inducas nos in tentationem* (Matth. vi, 13): quomodo apostolus Jacobus videtur quasi e contra praedicasse dicens, *Beatus vir qui suffert tentationem* (Jac. i, 23), necnon et illud quod alibi scribitur: *Omnis vir qui non est tentatus, non est probatus* (Ecclesi. xxxiv, 9, 11)?

RESPONSIO.

Utilem esse tentationem, quae probat, non quae in tentationem inducit, quis fidelium nesciat? Nam de his Cassianus ita dicit. Ait enim: Non ergo hoc sonat, *Ne inducas nos in tentationem*, id est, ut non permittas nos aliquando tentari; sed ne permittas nos in tentatione positos superari. Tentatus est enim Job, sed non est inductus in tentationem. Tentatus est Abraham et Joseph, sed neuter illorum inductus est in tentationem, quia nullus eorum consensum praebuit tentatori. Denique sequitur: *Sed libera nos a malo*, id est, ne permittas nos a diabolo tentari supra id quod possumus (I Cor. x, 13), sed fac cum tentatione et exitum, ut sustinere possimus.

INTERROGATIO III.

Quomodo Dominus in Evangelio dicat, *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum* (Matth. vii, 21): et e contra Paulus, *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu, et nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto* (I Cor. xii, 3)?

RESPONSIO (Ex Aug., lib. ii de Serm. Dom. in mont., num. 83).

Ecce neque aliquos habentes Spiritum sanctum possumus dicere non intraturos in regnum caelorum, si perseveraverint usque in finem; neque illos qui dicunt *Domine, Domine*, et tamen non intrant in regnum caelorum, possumus dicere habere Spiritum sanctum. Quomodo ergo nemo dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto, nisi quia proprie Apostolus posuit verbum quod est, *dicat*, ut significet voluntatem atque intellectum dicentis; Dominus vero generaliter posuit verbum quod ait: *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum?* Videtur enim dicere etiam ille qui nec vult nec intelligit quod dicit; sed ille proprie dicit, qui voluntatem ac mentem suam sono vocis enuntiat.

INTERROGATIO IV.

Cum Dominus in Evangelio dicat, *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere* (Matth. x, 28): quomodo in psalmo ex persona Christi dicitur, *Repleta est malis anima*

mea (Psalm. lxxxvii, 4)? Audemusne dicere animam Christi repletam malis, cum illa passionis afflictio in carne valuerit quicquid valuit?

RESPONSIO (Ex Aug., enarr. in hunc psalm., n. 3).

Occidi a persecutoribus anima non potest, malis autem repleri potest. Non enim vitis, per quam homini dominatur iniquitas, animam illam repletam possumus dicere; sed forte doloribus, quibus anima suae carni in ejus passione compatitur. Non enim vel ipse, qui dicitur corporis dolor, potest esse sine anima, quem inevitabiliter imminentem praecedit tristitia, quae solius animae dolor est. Dolere ergo anima, etiam non dolente corpore, potest; dolere autem corpus sine anima non potest. Cur itaque non dicamus non humanis peccatis, sed tamen humanis malis repletam fuisse animam Christi, de quo alius propheta dicit quod pro nobis doluerit (Isai. liiii, 4), et evangelista, *Capit contristari et maritus esse*, et ipse Dominus de seipso, *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 37, 38)? Haec futura praedicens Propheta psalmi hujusmodi conscriptor, inducit eum loquentem: *Quoniam repleta est*, inquit, *malis anima mea, et vita mea in inferno appropinquavit*. Nam ipsam omnino sententiam verbis aliis explicavit, quibus dictum est: *Tristis est anima mea usque ad mortem*. Quod enim ait, *Tristis est anima mea*: hoc dictum est, *Repleta est malis anima mea*: et quod sequitur, *usque ad mortem*, hoc dictum est, *et vita mea in inferno appropinquavit*.

INTERROGATIO V.

Quomodo Christus in Evangelio utrumque dicat, *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam* (Matth. x, 23): et e contrario, *Pastor bonus animam suam dat pro ovibus*. Mercenarius autem, et qui non est pastor, *cujus non sunt oves propriae, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit: et lupus rapit, et dispergit oves* (Joan. x, 11, 12)?

RESPONSIO.

Has duas Dominicas verasque sententias ita intelligere debemus, ut contrarias inter se nullo modo predicemus. Etenim ut breviter exponatur, sine culpa quisque corporaliter fugit, qui se a persecutoribus non timore, sed utilitate necessaria subtrahit: id est, qui non spiritu fugit mortem, sed se pro tempore utilitati eorum servat, sicut Paulus dicit, *Manere in carne necessarium propter vos* (Philip. i, 24). Haec est fuga licita, et a Domino nobis permessa. Qui autem timore persecutionis vel potestatis cujuslibet, terrore spiritus superatus, aut veritatem refugit praedicare, aut loci eligit mutationem appetere, hic quasi mercenarius arguitur, et talis fuga omnino culpatur. His enim verbis has duas sententias a beato Augustino explanatas reperimus. Ait enim (Tract. 46 in Joan., num. 7, 8): «Audivimus in Epistola Paulum fugientem per murum, et in sporta submissum (II Cor. xi, 33), ut manus a persequentis evaderet. Non ergo illi cura fuit de ovibus, quas lupo veniente deserebat? Fuit plane,

^a Edit.: Vidi. . . fugientem Paulum: per murum in sporta submissus est, ut manus, etc.

sed eas pastori in coelo sedenti orationibus commendabat, se autem ad utilitatem a carum fugiendo servabat, sicut quodam loco ait, *Manere in carne necessarium propter vos* (Philip. 1, 24). Ab ipso namque pastore omnes audierant: Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. Hanc questionem nobis Dominus dignetur exponere. Domine, tu dixisti eis quos fideles pastores esse utique volebas, quos tua membra esse formabas, Si vos persecuti fuerint, fugite. Injuriam ergo illis facis, quando reprehendis mercenarios fugientes. Rogamus indices nobis quid habeat altitudo questionis. Pulsemus, aderit qui aperiat; sed ostiarius est ostii, quod est ipse.

Quis est mercenarius qui vidit lupum, et fugit? Qui sua querit, non quæ Jesu Christi (Philip. 11, 21; 1 Tim. v, 20), peccantem non libere audent arguere. Ecce nescio quis peccavit, graviter peccavit, increpandus est, excommunicandus est. Sed excommunicatus, erit inimicus, insidiabitur, nocebit cum potuerit. Jam ille quisque querit, non quæ Jesu Christi, ne perdat quod sectatur, humane amicitie commoditatem, et inimicitiarum humanarum incurrat molestiam; tacet, non corripit. Ecce lupus ovis guttur apprehendit. Diabolus fidei adulterium persuasit; tu taces, non increpas. O mercenarie, lupum venientem vidisti, et fugisti. Respondit forte, et dicit: Ecce hic sum, non fagi. Fugisti, quia tacuisti, quia timuisti. Fuga animi timor est. Corpore stetit, spiritu fugisti, quod ille non faciebat, qui dicebat: *Etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum* (Colos. 11, 5). Quomodo enim spiritu fugiebat, qui etiam corpore absens, fornicatores litteris arguebat? Affectiones nostræ motus animorum sunt: lætitia, animi diffusio; tristitia, animi contractio; cupiditas, animi progressio; timor, animi fuga est. Diffunderis enim animo, cum delectaris; contraheris animo, cum molestaris; progrederis animo, cum appetis; fugis animo, cum metis. Ecce unde mercenarius ille viso lupo dicitur fugere. Quare? Quia non est ei cura de ovibus. Quare non est illi cura de ovibus? Quia mercenarius est. Quid est, mercenarius est? Temporalem mercedem querit, in domo in æternum non habitabit.

INTERROGATIO VI.

Quomodo Matthæus et Lucas commemoraverunt dixisse Dominum discipulis suis ut nec virgam ferrent (Matth. x, 10; Luc. ix, 3), cum dicat Marcus, *Et præcepit discipulis suis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum* (Marc. vi, 8)?

^a Edit., utilitati.

^b Edit.: mercenarios qui vident lupum venientem et fugiunt. Rogamus, etc.

^c Edit.: aderit qui aperiat se ostiarius ostii, quod, etc.

^d Edit.: Quis est mercenarius? Qui videt lupum venientem, et fugit; qui sua querit, non quæ Jesu Christi; peccantem, etc.

^e Editio Juliani habebat: Ecce lupus, cui guttur, etc. Forto erraverunt editores legentes cui, pro ovi

A. RESPONSIO (Ex cod. Beato Aug., lib. 11 de Consensu Evang., n. 73, 74).

Utrumque accipiendum est a Domino apostolis dictum. Hæc ergo loquens Dominus discipulis, id agebat, quod apostolus Paulus apertius explicat, ita dicens: *Nescitis quod qui in templo operantur quæ de templo sunt edunt, qui altari deseruiunt altari compatiuntur? Sic et Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant de Evangelio vivere. Ego autem nullo horum usus sum* (1 Cor. ix, 13 seq.). Cum itaque dicit ita Dominum ordinasse, se autem usum non esse, utique ostendit utendi potestatem datam, non impositam servandi necessitatem. Hoc ergo ordinans Dominus, quod cum ordinasse dicit Apostolus, *qui Evangelium annuntiant de Evangelio vivere*, illa apostolis loquebatur, ut securi non possiderent, neque portarent huius vite necessaria, nec magna, nec minima. Ideo posuit nec virgam, ostendens a fidelibus suis omnia deberi ministris suis, nulla superflua requirentibus. Ac per hoc addendo, *Dignus est operarius cibo suo* (Matth. x, 10), prorsus aperuit et illustravit unde et quare hæc omnia loqueretur. Hanc ergo potestatem virgæ nomine significavit, cum dixit *ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum*. Potuit etiam sic breviter dici: Nihil necessarium vobiscum feratis, nec virgam, nisi virgam tantum, ut illud quod dictum est, nec virgam, intelligatur, nec minimas quidem res; quod vero adjunctum est, nisi virgam tantum, intelligatur, quia per potestatem a Domino acceptam, quæ virgæ nomine significata est, etiam quæ non portantur non derunt.

INTERROGATIO VII.

Cum Christus in Evangelio dicat, *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona* (Matth. xii, 35): quomodo ibi quasi e contra videtur dicere, *Nemo bonus, nisi solus Deus* (Ibid. xix, 17)?

RESPONSIO.

Noane stimulavit nos ad querendum et ad disingnuendum quid sit bonum, alio bono bonum, et bonum seipso bonum? Ergo quam bonum est, per quod sunt omnia bona, ut omnino nullum invenias bonum, quod non ab ipso sit bonum, bonum bona faciens. Ita enim Deus dicitur bonus, ut in ejus comparatione ea quæ facta sunt bona penitus non sint. Illo autem non comparato, bona omnia dici possunt, quæ a bono auctore sunt facta; illi vero comparata, bona penitus non dicenda sunt.

INTERROGATIO VIII.

Cum diabolus sciens Christum Filium Dei esse,

in mss. quod nos ex Aug. edit. emendamus.

^a Edit., respondet.

^b Edit.: Fugisti, quia tacuisti; tacuisti, quia timuisti.

^c Deest in edit. sed.

^d Edit., quærens, et in domo, etc.

^e Edit., quoniam.

^f Edit., nullius.

^g Edit., serviendi non tam recte

evidenter in Evangelio per turbam demoniorum locutus sit, *Quid nobis et tibi, Fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos* (Matth. viii, 29)? quomodo e contra in illa tentatione ubi assumptus Christus a Spiritu legitur, dubitando cum an Christus esset, exploravit, et dixit: *Si tu es Christus Filius Dei, mitte te deorsum* (Ibid. iv, 6)?

RESPONSIO.

Innotuit Christus demonibus, non per id quod est vita æterna et lumen incommutabile, quod illuminat pios, cum videndo per fidem quæ in illo est, corda mundantur; sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta, et occultissima signa presentia, quæ angelicis sensibus, etiam malignorum spirituum potius quam infirmitati hominum possint esse conspicua. Denique quando ea paululum suppressenda iudicavit, et aliquanto altius latuit, dubitavit de illo demonum princeps, cumque tentavit an Christus esset, et explorans quantum se tentari ipse permisit, ut hominem quem gerebat, ad nostræ imitationis temperaret exemplum. Post illam vero tentationem cum angeli, sicut scriptum est, ministrabant ei (Matth. iv, 11), boni utique et sancti, ac per hoc spiritibus immundis metuendi et tremendi, magis magisque innotescere demonibus quantus esset, ut ei iubenti, quamvis in illo contemptibilis videretur corporis infirmitas, resistere nullus auderet.

INTERROGATIO IX.

Quomodo Christus in Evangelio dicit: *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei* (Matth. xvi, 10), cum Paulus e contra videatur dicere, *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis* (Hebr. i, 14)? Si semper assistunt, quomodo exterius mitti dicuntur?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. ii Mor., n. 3).

Si angeli Conditoris aspectum exeuntes amitterent, nec facientes erigere, nec ignorantibus vera nuntiare potuissent. Et mittuntur ergo, et assistunt, quia et ad nos spiritali presentia foras exeunt, et tamen ibi se unde recesserant per internam contemplationem servant.

INTERROGATIO X.

Cum Dominus Interroganti se juveni, et dicenti: *Magister bone, quid faciam ut habeam vitam æternam?* responderit, *Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus* (Matth. xix, 16, 17), quasi nolens se aut bonum, aut magistrum debere intelligi, quomodo quasi e contrario ad apostolos dicit, *Vos vocatis me, Magister, et Domine, et bene dicitis: sum etenim* (Joan. xiii, 13); necnon et illud, *Ne vocemini magistri: quia magister vester Christus est* (Matth. xxiii, 10)?

RESPONSIO.

Juvenis enim insolens per observantiam legis et finem legis, qui est Christus (Rom. x, 4), nesciens, tanquam cum omnium præceptorum, et in lege scriptorum magistrum, interrogat Dominum, hominem tantum illum, non Deum existimans. Christus tamen hanc de se irreligiosam fidei professionem exprom-

brans, quod tanquam magister legis Interrogaretur, respondit: *Quid me vocas bonum?* Atque ut significaret: qualiter intelligendus esset, subiicit: *Nemo bonus, nisi unus Deus*. Non igitur bonitatis nomen refugit, neque magistri nomen recusavit; sed fidem ejus qui in se nihil nisi corporeum et carnale sapuisset coarguit. Ubi enim Christus cum fide magister est, ibi adeo laudat, ut et profiteatur hoc nomen; hic vero boni magistri nomen non recognoscit, ubi nec Dominus intellectus est esse, nec Christus.

INTERROGATIO XI.

Cum Christus præcipiat discipulis, dicens, *Patrem nolite vocare vobis super terram; unus enim est Pater vester, qui in cælis est* (Matth. xxiii, 9), quomodo Paulus apostolus contra hoc audet dicere, *Patres nostri omnes sub nube fuerunt* (I Cor. x, 4)?

RESPONSIO.

In his duabus sententiis, nisi fallor, claret quod aliquando propter naturam pater dicatur. Nam Christus mundum istum patrem hominum de imitamento volens intelligi, dicit: *Patrem nolite vocare vobis super terram, id est, mundum istum*. Paulus autem natura nominans patrem ait: *Patres nostri sub nube fuerunt*. Pater enim hominum hic mundus est, de quo carnaliter nascuntur quicumque carnaliter generantur: qui mundus si contemnatur, ut veraciter quis dicere possit, *Mundus mihi crucifixus est, et ego mundo* (Gal. vi, 14), jam huic tali pater est mortuus, id est, iste mundus, et fit veraciter pupillus, cui pater est Dominus. Ergo quod dicit Christus, *Patrem nolite vocare vobis super terram, mundum istum insinuare videtur patrem, a quo eos avertere cupiebat, ut Christus ipse unus illis pater efficeretur*. Quod autem Apostolus dicit, *Patres nostri omnes sub nube fuerunt*, de carnali generatione istius mundi loquebatur. De qua et carnis originem mundi trahebant, et homines nati de hominibus inter homines constabant. Docet quippe Dominus pupillos fieri discipulos suos, quibus dicit, *Ne vobis dicatis patrem in terris*. Cujus rei exemplum præbuit ipse, dicendo: *Quæ mihi mater, aut qui fratres* (Matth. xii, 48). De his namque pupillis dicitur: *Pupillo tu eris adjutor* (Psalm. x, 14 sec. Heb.). De hoc Hieronymus ita dicit (In Comment. ad. cap. xxiii, 8, Evang. sec. Matth.). « Queritur, quare adversum hoc præceptum doctorem Gentium se esse Apostolus dixerit, aut quomodo vulgato sermone, maxime in Palæstina et in Ægypti monasteriis se invicem patres vocent. Quod sic solvitur: aliud esse naturam patrem vel magistrum, aliud indulgentiam. Nos si hominem patrem vocamus, honorem ætati deferimus, non auctorem nostræ ostendimus vitæ. Magister quoque dicitur ex consortio veri magistri. Et, ne infinita replicem, quomodo unus Pater natura Deus, et unus Filius non præjudicat cæteris, ne per adoptionem dii vocentur et filii; ita et unus pater et magister non præjudicat aliis, ut abusive appellentur patres et magistri. »

INTERROGATIO XII.

Cum Evangelium dicat tristes fuisse discipulos ha-

passione Domini, mulieres quoque flevisse, ita ut et A de discipulis dicatur, *Erant oculi eorum gravati tristitia* (Matth. xxvi, 43): et mulieribus ipse Dominus responderit, *Nocte flere super me* (Luc. xxiii, 28): quomodo quasi e contrario in psalmo sexagesimo octavo Christus ipse de tempore passionis suae dicit, *Sustinui qui simul mecum contristaretur, et non fuit; et consolantes, et non inveni* (Psal. lxxviii, 21)?

RESPONSIO (Ex Aug. serm. 2 in hunc psal., n. 5).

Discipuli enim vel mulieres de passione corporea Domini vel morte tristabantur; Dominus tamen alia tristitia urgebatur, qua dicit: *Sustinui qui simul mecum contristaretur, et non inveni*. Quia ipse Dominus volebat salvare, et persecutores cupiebant scire. Ille ut eis parceretur, orabat; illi, ut phrenetici medico bono injuriam faciebant: et ideo alia tristitia erat discipulorum et mulierum, quae mortuam carnem Domini, vel mortuam lugebant. Ideo qui simul cum eo contristaretur non fuit, quia comitem hujus tristitiae non invenit, cum neque discipuli, neque mulieres ea tristitia qua Dominus doluit contristarentur, sed prorsus carnaliter de vita Christi mortali, quae mutanda fuerat morte, et reparanda resurrectione. Non enim ait, *Sustinui qui contristaretur, et non fuit*; sed, *qui simul contristaretur*; id est, ex ea re qua ego contristatus sum non inveni qui contristaretur. In qua tamen tristitia, quia persequentium se Christus cecitatem dolebat, consolantes non invenit, quia proficientes non habuit. Ipsi enim nos consolantur, qui proficiunt, et ipsi sunt solatio omnibus praedicatoribus veritatis.

INTERROGATIO XIII.

Cum Domino in passione, secundum quod loquitur Evangelium, acetum cum felle mistum oblatum fuisset ad bibendum (Matth. xxvii, 34, 48), non esca ad manducandum, quomodo in psalmo sexagesimo octavo ex persona Christi commemoratur, quod et utique in passione Domini testimonium ipsum assumitur, ubi dicit: *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto* (Psal. lxxviii, 22)?

RESPONSIO.

Si escam Domini unitatem corporis sui accipiamus, quam tunc significare voluit, quando pascha illud cum discipulis suis comedit (Luc. xxii, 15 seq.), ubi aptissime sacramentum sui corporis demonstravit, et in hanc escam, id est in unitatem corporis Christi, injectum fel accessisse, non aliud quam contradictores Evangelii tanquam persecutores Christi sub fellis nomine accipiamus, contraria sibi non erunt quae superius lecta sunt. Non ipsum namque quod dederunt esca erat (S. Aug., ex eod. serm., n. 6), potus enim erat; sed in escam dederunt, quia Dominus jam escam acceperat, et in ipsam injectum est fel. Acceperat autem ipse escam suam, quando pascha manducavit cum discipulis suis, ubi sacramentum corporis sui demonstravit. In hanc escam tam suam, tam

dulcem unitatis Christi, quam commendat Apostolus, dicens, *Quomodo unus panis, unum corpus multi sumus* (I Cor. x, 17); in hanc escam tam suam, quis est qui det fel, nisi contradictores Evangelii, tanquam illi persecutores Christi? Minus enim peccaverunt Judaei crucifigentes in terra ambulantes, quam qui contemnunt in caelo sedentes. Quod ergo fecerunt Judaei, in escam, quam jam acceperat, dantes bibendum amarum illum potum, hoc faciunt, qui male vivendo scandalum inferunt Ecclesiae; hoc faciunt haeretici amaricantes, sed non exaltantur in seipsis (Psal. lxxv, 7). Dant fel super tam jucundum cibum; sed quid facit Dominus? Non admittit ad corpus suum. Hoc sacramento ipse Dominus, quando illi obtulerunt fel, gustavit, et noluit bibere (Matth. xxvii, 34).

INTERROGATIO XIV.

Quomodo Christus in Evangelico dicit, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi* (Matth. xxviii, 20): cum alibi idem dicat, *Pauperes vobiscum habetis, me autem non semper habebitis* (xxvi, 11)?

RESPONSIO.

Quod dicit, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi*, de maiestatis suae praesentia dicit, qua Ecclesiam suam usque in finem nullo modo se relicturum promisit. Quod vero ait, *Me autem non semper habebitis*, de praesentia corporis sui dixit. Recte ergo accipitur dictum esse unum propter praesentiam carnis, aliud propter praesentiam maiestatis.

INTERROGATIO XV.

Cum Christus in Evangelio discipulos praemonens doceat: *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. xxviii, 19), quomodo in Actibus apostolorum Petrus Iudeos alloquens dicit: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi* (Act. ii, 38)? Nam et hi qui a Philippo et Paulo baptizati inibi leguntur (viii, 38), non dicitur quia in nomine Patris; et Filii, et Spiritus sancti, sed in nomine Jesu tantum baptizati sunt (xix, 5).

RESPONSIO (Ex Vigil. Tapsensi, lib. xii de Trinit., in tom. VIII Biblioth. PP. ed. Lugdun., 1667, p. 803).

Nunquid praevaricatores mandati Salvatoris apostoli effecti sunt, et contradictione Salvatoris baptizaverunt tantam multitudinem? Non enim scriptum est quia baptizaverunt in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sed tantum in nomine Domini Jesu. Sed non sunt praevaricatores. Absit. Nam licet Filii nomen tantummodo dicatur, habet tamen Patrem et Spiritum sanctum secum pronuntiatum, sicut in Scripturis sanctis satis probatum est.

INTERROGATIO XVI.

Cum Dominus dixerit discipulis, *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. xxviii, 19), cur Paulus solius Christi in baptismo nomen assumpserit, dicens, *Quicumque bapti-*

^a Edit., suis, ibi sacramentum, etc.

^b Edit., Quia.

^c Edit., darent.

zati sumus in Christo (Rom. vi, 3): cum utique non habeamus baptismum nisi sub nomine Trinitatis?

RESPONSIO.

Intuere prudentiam Pauli, quomodo quidem in presenti loco non tam baptismatis rationem, quam mortis Christi discutere cupiebat: ad cuius similitudinem etiam nos suaderet, mori debere peccato, conspeliari Christo. Et non erat utique conveniens ut ubi de morte dicebat, vel Patrem nominaret, vel Spiritum sanctum. Verbum enim caro factum est (Joan. 1, 14), et merito ubi caro est, ibi de morte tractatur; nec conveniebat ut diceret: Quicunque baptizati sumus in nomine Patris, et Spiritus sancti, in morte ipsius baptizati sumus.

EX EVANGELIO SECUNDUM MARCUM.

INTERROGATIO XVII.

Cum juxta Evangelium Matthæi dicatur, Venit Joannes non manducans, neque bibens, et dicunt: Daemonium habet. Venit Filius hominis manducans, et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax, et vinarius, amicus publicanorum et peccatorum (Matth. xi, 18, 19): quomodo et contra de Joanne dicitur: Esca autem ejus erat locusta et mel silvestre (Marc. 1, 6)?

RESPONSIO.

Joannis quidem escam et potum novimus. Non enim dictum est quod omnino non biberet, sed quod vinum et siceram non biberet (Luc. 1, 15). Bibebat ergo aquam, cibus autem ejus non omnis, non nullus erat, sed locusta et mel silvestre. Unde ergo dictum est, non manducans, neque bibens, nisi quia illo victu quo Judæi utebantur, non utebatur? Hoc ergo Dominus nisi uteretur, non in ejus comparatione manducans bibensque diceretur. Non ergo Dominus evangelistæ dicenti quod locustas et mel silvestre comedisset contraria dixit, cum non de his, sed de victu quo Judæi utebantur nec comedisset nec bibisset illum narravit.

INTERROGATIO XVIII.

Cum Marcus in Evangelio suo de Christo dicat: Sedet a dextris Dei (Marc. xvi, 19), quomodo et contrario Stephanus in Actibus apostolorum dicit: Video cælos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei (Act. vii, 55)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., hom. 29 in Evang., num. 7).

Quid est, quod Marcus hunc sedentem, Stephanus vero stantem se vidisse a testatur? Sed scimus quia sedere judicantis est, stare vero pugnantis est vel juvantis. Quia igitur Redemptor noster assumptus in cælum, et nunc omnia judicat, et ad extremum iudex omnium venit, hunc post assumptionem Marcus sedere describit, quia post ascensionis suæ gloriam iudex in fine videbitur. Stephanus vero in laboris certamine^b positus, stantem vidit quem adiutorem

habuit. Quia ut iste in terra persecutorum infidelitatem vinceret, pro illo de cælo illius gratia pugnavit.

EX EVANGELIO SECUNDUM LUCAM.

INTERROGATIO XIX.

Cum angelus in Evangelio de Christo exponat, Dabit illi Deus sedem David patris sui (Luc. 1, 32), et Christus ipse in multis Scripturarum locis filius esse dicatur David, quomodo quasi e contrario Christus ipse querit a Judæis in Evangelio, dicens: Si filius David Christus est, quomodo in spiritu vocat eum Dominum (Matth. xxi, 43)?

RESPONSIO.

Dictum est hoc imperitis, quia quamvis venturum Christum sperarent, secundum hominem tamen cum spectarent, non secundum quod virtus et Dei sapientia est (I Cor. 1, 24). Docet ergo ibi fidem verissimam et sincerissimam, ut et Dominus sit regis David secundum quod est Verbum in principio, Deus apud Deum, per quod facta sunt omnia (Joan. 1, 1 seq.), et filius secundum quod factus est ei ex semine David secundum carnem (Rom. 1, 3). Non enim dicit: Non est filius David Christus; sed si jam tenetis quod filius ejus sit, discite quomodo Dominus ejus sit, ne teneatis in Christo quod filius hominis est, ita enim filius David est, et relinquatis quod Filius Dei est, ita enim Dominus ejus est.

INTERROGATIO XX.

Cum Dominus inter cætera dicat, Si quis non odit uxorem suam, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv, 26): quomodo Paulus e contra videtur dicere, Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam (Ephes. v, 25)? Nunquid aliud iudex nuntiat, aliud præco clamat? An simul et odisse possumus, et diligere?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., hom. 37 in Evang., num. 2).

Si vim præcepti perpendimus, utrumque agere per discretionem possumus^a, ut eos qui nobis carnis cognatione conjuncti sunt, et quos proximos novimus, diligamus; et quos adversarios in via Dei patimur, odiendo et fugiendo nesciamus. Quasi enim per odium diligitur, qui carnaliter sapiens, dum prava nobis ingerit, non auditur. Ut autem Dominus demonstraret hoc erga proximos odium non de inaffectione^d procedere, sed de charitate, addidit protinus, dicens: Adhuc autem et animam suam. Odisse itaque præcipimur proximos, odisse et animam nostram. Constat ergo quia amando debet odisse proximum, qui sic eum odit, sicut semetipsum. Etenim bene nostram animam odimus, cum ejus carnalibus desideriis non acquiescimus, cum ejus appetitum frangimus, ejus voluptatibus reluctamur. Quæ ergo contempta ad melius ducitur, quasi per odium amatur. Sic nimirum exhibere proximis nostris odi discretionem de-

Benedictini, cum antea in edit. legeretur, affectione, ut habet noster Julianus; qui, ut semper, adhæret melioribus codicibus.

^a Edit., videre.

^b Edit., in labore certaminis.

^c Edit., valeamus.

^d Sic legitur in pluribus codicibus quos citant hic

demus, ut in his et diligamus quod sunt, et habeamus odio quod in Dei nobis itinere obstant.

EX EVANGELIO SECUNDUM JOANNEM.

INTERROGATIO XXI.

Quomodo in Evangelio interrogantibus se Joannes dixerit, *Non sum Elias* (Joan. 1, 21): cum Dominus dicat, *Ipsa est Elias* (Matth. xi, 14)?

RESPONSIO.

Joannes proprie respondit, Dominus figurate dixit. Joannes enim secundum proprietatem personae non se esse Eliam respondit; Dominus autem secundum praefigurationem ipsum Eliam praedixit, id est, quia in eodem spiritu et virtute Eliae Joannes Christi adventum venerat nuntiare, quo Elias secundum Christi adventum nuntiaturus adveniet.

INTERROGATIO XXII.

Cum Joannes Baptista venientem ad baptismum Dominum ostenderet, dicens, *Ecce agnus Dei*, etc. (Joan. 1, 29), qui et humilitatem suam, et divinitatis ejus potentiam considerans, dicit: *Qui est de terra, de terra loquitur; qui autem de caelo venit, super omnes est* (Ibid. iii, 34); cur in carcere positus, mittens discipulos, requirit dicens, *Tu es qui venturus es, an alium expectamus* (Matth. xi, 3)? Tanquam si ignoraret quem ostenderat, et an ipse sit nesciat, quem ipsum esse prophetando, baptizando, ostendendo, clamaverat.

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., hom. 6 in Evang., num. 1).

Haec elius questio solvitur, si gestae rei tempus et ordo pensetur. Ad Jordanis enim fluenta positus, quia ipse Redemptor mundi esset, asseruit. Missus vero in carcerem, utrum alium expectent, an ipse veniat, requirit: non quia ipsum mundi Redemptorem dubitat, sed requirit, ut sciat si is qui per se in mundum venerat, per se etiam ad inferna claustra descendat. Quem enim praecurrens nascendo mundo nuntiaverat, hunc moriendo ad inferos praecurrebat. Alit ergo: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Ac si aperte dicat: Sicut pro hominibus nasci dignatus es, an etiam pro hominibus mori digneris insinua, ut qui natiuitatis tuae praecursor existit, mortis etiam praecursor flamm, et venturum in inferno nuntiet, quem jam venisse mundo enuntiavi.

INTERROGATIO XXIII.

Cum Veritas in Evangelio dicat, *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis, qui est in caelo* (Joan. iii, 13): quomodo haec eadem Veritas et contra videtur dicere, cum ait: *Pater, volo ut ubi ego sum et ipsi sint mecum* (Id., xvii, 24)?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., lib. xxvii Mor., n. 30).

Haec sibi in verbis suis non discrepant, sed ad requirenda haec quasi discordantia studium nostrae mentis inflammatur. Omnes enim qui ad ejus fidem nati sumus, ejus procul dubio corpus existimus. Quia

a Utrum alium expectent. Quamvis Benedictini haec verba in textum non admiserint, nihilominus ibi notant reperiri in nonnullis codicibus.

b Edit., *quarrit*.

c Edit., *inferni*.

igitur mira dispensatione pietatis membrorum suorum caput Dominus factus est, repulsa reproborum multitudine, solus est etiam nobiscum. Nemo ergo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit, Filius hominis, qui est in caelo: quia dum nos unum cum illo jam facti sumus, unde solus venit in se, illic solus reddit, etiam in nobis; et is qui in caelo semper est, ad caelum quotidie ascendit, quia qui divinitate super omnia permanet, humanitatis suae compage quotidie ad caelos trahit.

INTERROGATIO XXIV.

Quomodo Christus dicat, *Caro non prodest quidquam* (Joan. vi, 64): cum e contrario dicat, *Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam* (v. 54)?

RESPONSIO.

Caro quippe sine vivificante spiritu ita non prodest quidquam, sicut scientia sine charitate inflat potius quam aedificat (I Cor. viii, 4). De hac fortasse Apostolus loquitur: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* (xv, 50). Jam vero quod ait: *Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam*; sacramentum manducationis carnis suae, et potationis sanguinis sui, materiali intelligi, per quod et nos in illo maneamus, et ipse in nobis.

INTERROGATIO XXV.

Quomodo Christus in Evangelio dicat pro Patre, *Ego non quero gloriam meam: est qui quarrat et judicet* (Joan. viii, 50), et contra, *Pater non judicat quemquam, sed judicium omne dedit Filio* (v, 22)?

RESPONSIO.

Judicium in sanctis Scripturis duobus modis accipi solet. Uno pro damnatione, alio pro discretionem. Pro damnatione judicium ponitur, sicut in Evangelio dicitur: *Procedent qui male fecerunt in resurrectionem judicii* (v. 29). Item judicium pro discretionem in psalmis ponitur, ubi dicit: *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta* (Psal. xlii, 1). Unde hic quod Salvator dicit, *Ego non quero gloriam meam, est qui quarrat et judicet*, judicium in hoc loco pro discretionem posuit, quia discretionem judicii Pater gloriam Filii sui ab humana inflatione discrevit, et secundum hoc judicium dictum est quod judicet Pater. Nam illud quod dicit, *Judicium omne datum est Filio*, de futuro examinationis judicio debet intelligi. Ac per hoc cum et hic Pater per judicium discretionis gloriam Filii sui a gloria hominum seceruat, et post Filium judicium vivorum et mortuorum potentialiter exerat, in nullo haec quae dicta sunt videntur sibi esse contraria.

INTERROGATIO XXVI.

Cum Christus in Evangelio secundum Joannem dicat Judeis, *Scio quia filii Abraham estis* (Joan. viii

a Deest in edit. *nascendo*.

b Edit., *venturum inferno te nuntiem*.

c Edit., *in ejus fide*.

d Edit., *igitur*.

e In edit. post compage addit *sece*.

57, 44): quomodo quasi e contrario videtur eisdem A
Judæis in eodem Evangelio statim subijcere dicens,
Vos ex patre diabolo estis?

RESPONSIO.

Quod enim Judæos filios Abrahæ dicit, de generatione carnali testatur, de qua illi utique descendebant. Quod autem patrem eorum diabolum esse asserit, de opere quod illi imitabantur, innuit.

INTERROGATIO XXVII.

Quomodo in Evangelio Christus pro se dicit, *Ego in iudicium in hunc mundum veni* (Joan. ix, 39): et e contra, *Non veni ut iudicem mundum* (xii, 47)?

RESPONSIO.

Hoc est quod dicit: *Ego veni, ut qui non vident viderent, et videntes cæci fiant*: discretionem scilicet istam, per quam hoc fit, vocavit iudicium, quo discernit causam humilium credentium et confidentium a superbis se videre putantibus, et ideo gravius execratis. Qui enim videre se putabant, de iustitia sua confidentes, et superbi et cæci erant, quia medicum non credebant. Humiles vero credentes, quia se non videre confessi sunt, medicum quæsierunt, ut videre mereantur. Jam vero illud quod ait, *Non veni ut iudicem mundum*, pro futuro iudicio posuit. Ac si diceret: Misericordiam impartire veni, non iudicio mundum discutere, sicut in futuro agendum est.

INTERROGATIO XXVIII.

Cum Dominus in passione sua pro persequentibus se, id est, pro peccatoribus oraverit, et ante passionem Judæis ipsis dixerit, *Nunc vero peccatum vestrum manet* (Joan. ix, 41); quomodo Paulus apostolus, qui tanto post tempore ad fidem Christi accessit, dicere videtur: *Christus Jesus venit in hunc mundum, ut peccatores salvos faceret, quorum primus ego sum* (I Tim. i, 15)? Si peccatores alii cum præcesserunt, quomodo iste primum se fuisse peccatorem eloquitur? Nunquid ante illum non erant peccatores?

RESPONSIO.

Quid est ergo, *Quorum primus ego sum*, nisi antecedens omnes, non tempore, sed malignitate?

INTERROGATIO XXIX.

Quomodo Dominus dicit, *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili* (Joan. x, 16): cum dicat, *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Matth. xv, 24)?

RESPONSIO.

Quid est, *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*, nisi quia præsentiam suam corporalem non exhibuit, nisi populo Israel? Illud tamen quod dicit, *et alias oves habeo*, pro gentibus hoc intelligi voluit, ad quas gentes non perrexit ipse, sed misit. Ad populum vero Israel et misit, et per se venit.

^a Quare hic Julianus Augustinum alleget, non facile dixerim, cum hæc omnia verba sint Vigilii Tapsensis loco ad oram citato. Nihilominus quoniam apud eruditos non constat, quidquid dicat Chiffleus Vigilii operum editor, an liber duodecimus de Trinitate fetus sit episcopi Tapsensis, dubii hæere cogimur, sapientiorum iudicium spectantes. Si vero

INTERROGATIO XXX.

Quomodo utrumque Christus dicat, *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30); et quasi e contra, *Pater major me est* (xiv, 28)?

RESPONSIO.

Cum unum ex his secundum divinitatis naturam, aliud secundum humanitatis substantiam dixit, nequaquam contrarium prædicavit. Quod enim dicit, *Ego et Pater unum sumus*, de substantia divinitatis egit, qua Deus de Deo, Filius de Patre, perfectus de perfecto, sine initio vel fine natus est. Quod vero dicit, *Pater major me est*; de natura humanitatis egit, per quam Filius minor a Patre accipitur.

INTERROGATIO XXXI.

B Cum Joannes Evangelista verba illa, quibus Isaías scribit, *Vade, dic: Aure audietis, et non intelligetis* (Isai. vi, 9), hunc ipsum qui ad Isaíam loquebatur in persona Filii Dei ponat (Joan. xii, 39, 40), quomodo Paulus quasi e contrario Spiritum sanctum eum qui ad Isaíam loquitur esse testatus est (Act. xxviii, 25, 26)? Nam ubi Joannes Filium Dei vult intelligi quem Isaías ita dixisse scribit: *Propterea non poterant credere, quia dixit Isaías: Excæcavi oculos eorum, et induravi eorum cor, ut non viderent oculis, et intelligant corde, et convertantur, et sanem eos* (Joan. xii, 39, 40); ubi etiam ipsam personam Filii demonstrans, subjunxit, dicens: *Hæc dixit Isaías, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo* (r. 41); Paulus autem in Actibus apostolorum hoc testimonium locutum fuisse Spiritum sanctum commemorat, ubi ait: *Bene Spiritus sanctus locutus est per Isaíam prophetam ad patres vestros, dicens: Vade ad populum istum, et dic: Aure audietis, et non intelligetis, etc.* (Act. xxviii, 25, 26).

RESPONSIO (Ex Vigil. Tapsensi, lib. xii de Trinit., in tom. VIII Bibliothec. PP. edit. Lugdun., 1677, pag. 803. col. 1).

Hanc questionem ita sanctus Augustinus ^a solvit. Dicit enim contra hæreticos: « Quem igitur hunc esse volunt, asserant. Dicent enim forte Filium. In Evangelio enim ^b xará Joannem scriptum est: Et propterea non poterant credere in Jesum, quia dixit Isaías propheta: Excæcavi eorum oculos, et obduraui eorum cor, ne forte viderent oculis, et intelligant corde, et convertantur, et sanem eos. Hæc dixit Isaías, cum vidisset gloriam ejus, et locutus est de eo (Joan. xii, 39-41). Et quid faciunt de Paulo, qui Spiritum sanctum dicit in illa gloria visum esse Isaías, et locutum esse ei, et misisse eum ad populum supradicta dicere? Scriptum est enim in Actibus apostolorum: Convenientes autem alter ad alterum Judæi dimittebantur, dicente Paulo verbum unum: Quia bene Spiritus sanctus locutus est ad patres nostros per pro-

codices Augustiniani quos apud se Julianus habuit, sub Augustini nomine hunc librum continebant, cum forsitan injuria Augustino abjudicabimus, quamvis hucusque nullibi editus fuerit sub ejus nomine.

^b xará præpositio Græca est, quæ Latine vertitur secundum.

phetam Isaiam, dicens: *Vade ad populum istum, et dic ei: Aure audietis, et non intelligetis, etc.* (Act. xxviii, 25, 26). Ecce Joannes quidem Filium, Paulus vero Spiritum sanctum dicit esse qui sit visus Isaie, sedens super thronum altum et elevatum, qui et adoratur, et laudatur, et glorificatur a seraphim (Isai. vi, 1). Ecclesie autem Christi omnes ab oriente usque ad occidentem convenienter Patrem a seraphim laudari profitentur in mysteriorum relatione. Dicant itaque nobis, qui venerationem Spiritui sancto abnegant, quidnam ex his verum dicit, aut quis fallit? utrum Joannes, an Paulus, an vero omnes Ecclesie Christi? Quoniam quidem omnes Ecclesie Patrem profitentur esse qui adoratur a seraphim, Joannes Filium, Paulus vero Spiritum sanctum. Si vero nemo eorum fallit, sed omnes veritatem dicunt, manifeste probatum est quod etsi solius Patris nomen dicatur, habent tamen Filium et Spiritum sanctum secum pronuntiatum. Patrem et Filium sic venerentur, qui sic adorant, venerationem coelestium animantium imitati, et non suas cogitationes sequantur.

INTERROGATIO XXXII.

Quomodo Christus in Evangelio utraque dicit, quæ sibi videntur esse contraria? Dicit enim, *Pacem mittere ad vobis* (Joan. xiv, 27); et e contra, *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (Matth. x, 34).

RESPONSIO.

Alia est pax Christi, quam discipulis dedit; alia mundi. Istam pacem quam habet mundus, negat se dare Christus. Dicit enim: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, non sicut hic mundus dat pacem, et ego do vobis.* Negat ergo se pacem mundi dare discipulis suis, quia et alibi dicit: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Vis ergo videre quam pacem dat Deus super terram nostram? Si terra illa bona, quæ adfert fructuum centesimum, aut sexagesimum, etc. (Matth. xiii, 8), illam pacem suscipiet a Deo, quam dicit Apostolus: *Pax autem Dei, quæ exsuperat omnem mentem, custodiat corda vestra et sensus vestros* (Philip. iv, 7). Hæc est ergo pax, quam dat Deus super terram nostram.

INTERROGATIO XXXIII.

Quomodo in Evangelio dicit, *Omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota vobis feci* (Joan. xv, 15); cum ipse item ibi post paululum dicat: *Adhuc multa habeo dicere vobis, sed non potestis ea portare modo* (xvi, 12)?

RESPONSIO.

Quod dicit, *Omnia quæ audivi a Patre meo, nota vobis feci*: non quia ea nota jam fecisset, sed ea quæ ad futurum nota facere debuit, dixit. Ac proinde contrarium non est loco isti, ubi dicit, *Adhuc multa habeo vobis dicere*: quia utique multa nos utiliter nescire in præsentem Dominus voluit, quæ tamen salubriter nobis in futurum scienda servabit.

INTERROGATIO XXXIV.

Cum Dominus in Evangelio dicat, *Quodcunque pe-*
• Edit., prædicator.

tieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis (Joan., xv, 16): quomodo Paulus ter se rogasse Dominum dicit, ut spiritus Satanæ ab eo deberetur auferri, quod tamen impetrare non potuit (II Cor. xii, 8, 9)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., hom. 27 in Evang., num. 6).

Si omne quod petimus in nomine Filii, dat nobis Pater, quid est quod Paulus ter Dominum rogavit, et exaudiri non meruit, sed dictum est illi, *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus, etc.*? Nunquid ille tam egregius doctor? in Filii nomine non petiit? Quare autem non accepit quod petiit? Quomodo ergo verum est quia quicquid petierimus Patrem in nomine Filii, dat nobis Pater, si auferri a se angelum Satanæ petiit apostolus Paulus in nomine Filii, et tamen quod petiit non accepit? Sed quia nomen Filii Jesus est, Jesus autem Salvator, vel etiam salutaris dicitur, ille ergo in nomine Salvatoris petiit, qui id quod ad salutem pertinet petiit; nam si id quod non expedit petitur, non in nomine Jesu petiitur Pater. Unde et eisdem apostolis adhuc infirmantibus Dominus dicit: *Utrique modo non petistis quidquam in nomine meo* (Joan. xvi, 24). Ac si aperte diceretur: Non petistis in nomine Salvatoris, quia nescitis petere eternam salutem. Hinc est quod et Paulus non exauditur, quia si liberaretur a tentatione, ei non proderat ad salutem.

INTERROGATIO XXXV.

Cum in Evangelio Joannis agnoscatur Christum dixisse, *Ego palam locutus sum mundo* (xviii, 20): quomodo quasi e contra in eodem Evangelio videtur promississe ad discipulos suos dicens: *Hæc in proverbii locutus sum vobis. Venit hora cum jam nomen annuntiabo vobis* (Joan. xvi, 25)? Si ergo ipsis conjunctioribus discipulis non loquebatur palam (Ex Aug. tract. 113 in Joan. Evang., n. 3.), sed horam promittebat quando palam fuerat locuturus, quomodo palam locutus est mundo? Deinde illis ipsis, sicut aliorum quoque Evangelistarum testatur auctoritas, in eorum comparatione, qui discipuli ejus non erant, multum utique manifestius loquebatur, quando cum solis erat, remotus a turbis; tunc enim eis et parabolas aperiebat, quas clausas proferebat ad alios. Quid est ergo, *In occulto locutus sum nihil* (Joan. xviii, 20)?

RESPONSIO.

Sed intelligendum ita eum dixisse, *Palam locutus sum mundo*, ac si dixisset: Multi me audierunt. Ipse autem palam, modo quodam erat palam, modo autem quodam non erat palam. Palam quippe erat, quia multi audiebant; et rursum non erat palam, quia non intelligebant. Et quod seorsum discipulis loquebatur, non in occulto utique loquebatur. Quis namque in occulto loquitur, qui coram tot hominibus loquitur, cum scriptum sit, *In ore duorum, aut trium testimonium stabit omne verbum* (Deut. xix, 15)? præsertim si hoc loquitur paucis, quod per eos velit inn-

• Edit., querere.

tescere multis, sicut ipse Dominus ait illis quos ad huc paucos habebat: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, predicare super tecta* (Matth. x, 27). Ergo et hoc ipsum quod dici ab eo videbatur occulte, quodammodo non dicebatur in occulto, quia non ita dicebatur, ut ab eis quibus dictum fuerat taceretur; sed ita potius, ut usquequaque predicaretur.

EX EPISTOLA B. PAULI AD ROMANOS.

INTERROGATIO XXVI.

Quomodo Paulus apostolus utrumque dicit de Christo, quæ sibi videntur esse contraria, id est: *Qui natus est ex semine David secundum carnem* (Rom. i, 3), vel cætera talia; et e contra: *Et si noveramus Christum secundum carnem, sed jam nunc non novimus* (II Cor. v, 16)?

RESPONSIO (Ex eod. Aug. lib. xi contr. Faust., cap. 7).

Quod Filius Dei ex semine David homo natus est, nec idem apostolus uno loco dicit, et sanctæ Scripturæ apertissime prædicant. Quod vero dicit: *Et si noveramus Christum secundum carnem, sed jam nunc non novimus*, ea ipsa circumstantia Scripturæ loci ejus satis ostendit quid loquatur Apostolus. Suo quippe more vitam nostram futuram, quæ jam in ipso homine mediatore Christo Jesu capite nostro resurgente completa est, ita spe certa meditatur, tanquam jam adsit, præsensque teneatur: quæ utique vita non erit secundum carnem, sicut jam Christi vita non est secundum carnem. Carnem quippe hoc loco appellat, id est, carnalem corruptionis qualitatem, quæ tunc jam non erit, quia mutata caro non corrumpetur. Noveramus ergo Christum secundum carnem, id est, secundum carnis mortalitatem, antequam resurgeret: sed nunc jam non novimus, quia sicut dicit idem apostolus, *Christus resurgens a mortuis jam non moritur*, etc. (Rom. vi, 9). Ergo utrumque in nullo sibi repugnare videtur, quod Apostolus dixit, quia et antequam resurgeret Christus, carnem eum noverat habuisse mortalem; et postquam resurrexit, nulla eum attingi credidit mortis corruptione.

INTERROGATIO XXVII.

Cum Paulus Romanis scribat *Judeos et Græcos omnes sub peccato esse* (Rom. iii, 9) definens, atque sub hac occasione omne genus hominum sub peccato esse designet, quomodo ipse quasi e contrario loquitur, dicens: *Ubi non est lex, nec prævaricatio* (iv, 15)? Aut quomodo de se dicit, *Vivebam aliquando sine lege* (vii, 9): qui rursus de semetipso dicit quod circumcissionem octava die secundum legem susceperit (Philipp. iii, 5)?

RESPONSIO (Ex Origin. in cap. iii Epist. ad Rom.).

Apud Judeos quidem legem Moysi esse manifestum est. Apud Gentiles vero legem naturæ, non dubium est, quæ testimonio conscientie arguat delinquentem. Ubi ergo quæremus hominem, in quo non sit lex, et qui per hoc non videatur in prævaricatione peccati? Quia et ipse Paulus de semetipso

* Edit., factus.

A dicit, *Ego autem vivebam sine lege aliquando*. Et quando Paulus sine lege vixit, qui rursus de semetipso dicit circumcissionem octavo die se habere, *Hebræum ex Hebræis* (Philipp. iii, 5): quomodo ergo verum erit eum aliquando sine lege vixisse, qui octava die nativitatis suæ signum circumcissionis ex lege suscepit? Unde constat tunc fieri hominem sub lege, quando ad id ætatis venerit, ut eligere possit et discernere quid sit lex, nec prius legis ullius extrinsecus jugum suscipere, quam internæ et naturalis legis habere incipiat firmitatem. Denique in eo ubi dixit, *Ego autem vivebam sine lege aliquando*, addidit: *Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit* (Rom. vii, 9). In quo hoc est quod ostendit, quia in pueritia, priusquam discretionem quis habeat boni vel mali, sine lege esse dicitur, cum etiam si peccat, quia lex in eo non est, peccatum ei non imputatur. Cum vero discretionem boni malique acceperit, venisse ei dicitur lex, et venisse mandata. Ubi autem est vis mandati, hoc est, conscientia redarguens, peccatum, quod prius in eo mortuum erat, dicitur revivisse.

INTERROGATIO XXVIII.

Cum Paulus apostolus ad Romanos scribat *Judeos et Græcos omnes sub peccato esse* (Rom. iii, 9), quomodo idem in subsequentibus non omnes, sed multos per inobedientiam unius hominis peccatores constitui definit, dicens: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam justi constituentur multi* (v, 19)?

C RESPONSIO (Ex eod. Origin. ad cap. v, v. 19, Epist. ad Rom.).

Peccatores quomodo multi, et non omnes videantur, cum idem apostolus dicit quia *omnes peccaverunt* (Rom. iii, 23), debemus ostendere. Aliud est peccasse, aliud peccatorem esse. Peccator dicitur is qui, multa delinquendo, in consuetudinem et (ut ita dicam) studium peccandi jam venit. Sicut e contrario justus non dicitur is qui semel aut bis aliquid justitiæ fecerit, sed ille qui semper justo agendo usu et consuetudine justitiam habet. Nam si quis in cæteris fere omnibus injustus sit, semel autem vel bis aliquid justitiae operis egerit, iste in eo quidem opere in quo justitiam tenuit juste egisse diceretur, non tamen ex hoc justus appellabitur. Ita et justus peccasse quidem dicitur, si aliquid commiserit aliquando quod non licet. Non tamen ex hoc peccator appellabitur, qui peccandi usum et consuetudinem non tenet. Sicut et medicus non ille dicitur, qui et leviter ruptæ capitis cuti scit imponere araneam, aut qui tumorem vulneris aqua calida fovere, quamvis etiam hoc medicinæ esse videatur; sed ille dicitur medicus, qui usum et studium et disciplinam habet medendi. Ex quibus omnibus puto sufficienter ostendi quod aliud sit peccare, aliud peccatorem esse. Omnes enim potest fieri ut peccaverint, etiam si sancti fuerint, quia *nemo mundus a sorde, nec si unius diei fuerit rita ejus* (Job xiv, 4, sec. LXX). Quis enim est

qui non aut in facto, aut in verbo (aut qui cautissimus certe est), vel in cogitatione peccaverit? Et ideo dixi, peccasse quidem merito omnes dicentur, peccatores vero facti, non omnes, sed multi.

INTERROGATIO XXXII.

Quomodo Paulus ad Romanos scribens, legem se non destruere, sed confirmare testetur, dicens: *Legem destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus* (Rom. iii, 31), cum e contrario in secunda ad Corinthios Epistola destructionem ejusdem legis prædicet, dicens: *Si ministerium mortis litteris formatum in lapidibus factum est in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus, qui destruitur, quomodo non magis ministerium spiritus erit in gloria?* Et paulo post: *Si enim quod destruitur per gloriam est, multo magis quod manet, in gloria est* (II Cor. iii, 7, 8, 41). Quomodo ergo Paulus apostolus testatur se legem non destruere, sed confirmare, cum gloriam vultus Moysi, quam legem esse demonstrat, destrui prædicet?

RESPONSIO (Ex cod. Orig., in cap. iii, v. 31, *Epist. ad Rom.*).

Non est idem quod dixit, *Legem destruimus*, et lex destruitur. Paulus ergo in præsentī loco hoc pronuntiat, quod legem ipse non destruat. Nam etsi destruitur lex, per eam quæ supereminet gloriam, et non per Paulum; neque per alium aliquem sanctorum, destruitur. Unde et ipse Dominus dicebat, *Non veni solvere legem, sed adimplere* (Matth. v, 17). Nullus ergo sanctorum, nec ipse Dominus destruet legem. Sed gloria ejus temporalis et pertransiens a gloria æterna permanente destruitur et superatur.

INTERROGATIO XL.

Cum lex, quæ a Deo data est, non omnibus tunc gentibus tradita fuisset, quando et Judæis, et ex hoc dicere videatur Apostolus, *Ubi non est lex, nec prævaricatio* (Rom. iv, 15): quo pacto quod in psalmo legitur verum sit: *Prævaricatores existimavi omnes peccatores terræ* (Psal. cxviii, 119)?

RESPONSIO.

Si non est prævaricatio ubi lex non est, cur prævaricatores a propheta dicuntur, qui legem non acceperunt? Sed si consideremus omne genus hominum de primo parente trahere originale peccatum, ipsum solum et primum testamentum est sub quo omnes homines, etiam sine lege, prævaricatores esse dicuntur (Ex Aug., lib. xvi de Civit. Dei, cap. 27). Sed cum lex evidenter postea data sit, et dicat Apostolus, *Ubi non est lex, nec prævaricatio*: quo pacto in psalmo quod legitur verum est, *Prævaricatores existimavi*, etc., nisi quia omnes legis ejus prævaricate sunt rei, qui aliquo peccato tenentur obstricti? Quamobrem si etiam parvuli, quod vera fides habet, nascuntur non proprie, sed originaliter, peccatores, unde illis gratiam remissionis peccatorum necessariam confitemur, profecto eo modo quo sunt peccatores, etiam prævaricatores legis illius quæ in paradiso data est agnoscuntur, ut verum sit utramque

A quod scriptum est, et prævaricatores existimavi omnes peccatores terræ; et, *Ubi lex non est, nec prævaricatio*.

INTERROGATIO XLII.

Utrum sine lege Moysi credatur Paulus aliquando vixisse, per hoc quod dicit, *Ego autem vivebam sine lege aliquando* (Rom. vii, 9): cum specialiter se fateatur Hebræum ex Hebræis, et octava die circumciscum secundum legis præceptum (Philip. iii, 5)?

RESPONSIO.

Si lex naturalis a lege, quæ Hebræo populo data est, discreta agnoscitur, quid de qua lege dixerit Paulus, facilius reperitur. Origenes (In cap. v, v. 15, *Epist. ad Rom.*, et in cap. vii, v. 9) sine lege peccatum mortuum esse in nobis ostendit, hoc est, antequam per ætatem rationabilis intra nos sensus vigeret, exemplum quoque pueruli percutientis patrem aut matrem, vel maledicentis adducens: in quo, ut asserit, secundum legem quidem prohibentem percuti vel maledici patrem aut matrem, peccatum fieri videtur; sed istud peccatum mortuum esse dicit, quia lex nondum adest in pueris, quæ eum doceat hoc quod facit fieri non licere. Sine hac autem lege naturali vel rationabili et Paulum et omnes homines certum est aliquando vixisse, hoc est, in ætate puerili. Omnes enim similiter per illud tempus nondum capaces hujus naturalis legis existunt. Nam aliter utique non videretur de hoc Pauli esse vera professio, qua dicit, *Ego autem vivebam sine lege aliquando*.

INTERROGATIO XLIII.

Quomodo dicit Apostolus, *Lex quidem sancta, et justa, et bona* (Rom. vii, 12): cum e contra videatur dicere, *Virtus peccati lex* (I Cor. xv, 56)? Quomodo bonam eam legem dicit, quam virtutem peccati esse narravit?

RESPONSIO.

A Deo bona lex data, semper est bona: lex tamen ideo virtus peccati est dicta, cum augeat ipsis peccati noxiam delectationem per severam exhibitionem: nec tamen etiam sic mala est.

INTERROGATIO XLIII.

Cum Paulus dicat, *Peccatum non imputatur, cum lex non est* (Rom. v, 13): necnon et illud quod dicit, quia per legem fit agnitio peccati (iii, 20): quomodo Cain cum peccasset, ait, *Majus est peccatum meum, quam ut remittatur* (Gen. iv, 13)? Sed et patriarchæ cum ad Joseph descendissent in Ægyptum, et similita ab eo confutatione arguerentur, ita ad alterutrum dicunt: *In peccatis sumus pro fratre nostro, quia despezimus tribulationem animæ ejus, cum rogaret nos, et non exaudivimus: en propter hoc venit super nos tribulatio hæc* (xlii, 21). Sed et Job ante legem fuisse constat, cum ita dicit: *Quod et si peccavi inivit, si occultavi peccatum meum, aut confusus sum multitudine populi, quominus annuntiares delictum meum* (Job xxxi, 35, 34). Qui omnes evidenter docentur agnovisse peccatum suum.

RESPONSIO.

Ex his colligitur Paulum apostolum non de lege

Moysi dixisse, sed de naturali lege, quæ scripta est A modo redemptionem corporis sperat, qui aliis dicit: in cordibus hominum. Secundum ergo hanc legem Christus nos redemit (Gal. iii, 13)?

RESPONSIO.

Hæc interim Origenes sic solvit. « Ut mihi videatur, inquit, ipse hoc eo solvit sermone, qui in consequentibus habetur. »

INTERROGATIO XLVII.

Cum Paulus ad Romanos scribens, Si Deus pro nobis, quis adversum nos (Rom. viii, 31)? quasi absolute pronuntiet neminem nobis esse adversarium, quomodo Petrus e contra videtur prædicare, dicens: Adversarius vester diabolus, sicut leo rugiens, circumit, quærens quem devoret (I Petr. v, 8)?

RESPONSIO.

Dicit quidem Apostolus, Si Deus pro nobis, quis contra nos? non quod omnino nullum nobis inesse dicat adversarium, sed hoc est, quod ostendit, quia Deo agente pro nobis, contemptibilis et nullus efficitur adversarius noster.

INTERROGATIO XLVIII.

Cum Paulus dicat, Non est potestas nisi a Deo (Rom. xiii, 1): quomodo Dominus per prophetam de quibusdam loquitur dicens, Ipsi regnaverunt, sed non ex me (Osæ viii, 4)?

RESPONSIO.

Quasi diceret, non me propitio, sed me irato. Unde inferius per eundem prophetam dicit: Dabo, inquit, tibi regem in furore meo (Osæ xiii, 11), quo manifestus elucet, bonam malamque ordinationem a Deo ordinari, sed bona propitio, mala irato.

INTERROGATIO XLIX.

Cum Paulus ad Romanos scribat: Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bono ad edificationem (Rom. xv, 2), quomodo in aliis dicit: Si hominibus placerem, Christi servus non essem (Gal. i, 10)?

RESPONSIO.

Aliud est studium habere placendi hominibus, ut laudem ab eis quærat, et aliud est studium habere placendi hominibus, in eo quod vita sua irreprehensibilis est apud homines, sed proficiunt ex eo omnes, qui vel vident talem, vel audiunt. Ibi ergo placendum non est hominibus, ubi contra fidem, contra honestatem, contra religionem est, in quo placeat. Et ideo dicit: Quia si hominibus placerem, hoc est, incredulis et infidelibus Judæis, Christi servus non essem.

EX EPISTOLA B. PAULI AD CORINTHIOS I.

INTERROGATIO L.

Cum Paulus apostolus, ad Corinthios scribens, laudet eos in principio Epistolæ suæ dicens: Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu, quia in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita ut nihil vobis desit in ulla gratia (I Cor. i, 4, seq.).

a Aptius Samson, potestatem.

d Idem: sed bonum propitius, malum iratus.

INTERROGATIO XLIV.

Quomodo Paulus apostolus duo hæc contraria sibi dixisse videatur, ut illic ubi de corpore mortis hujus loquebatur, diceret, Quod enim operor, non intelligo: et e contrario, Peccatum non cognovi nisi per legem; et, Per legem cognitio peccati (Rom. vii, 13, 7, et iii, 20)? quomodo enim peccatum ignorabat, quod per legem sciebat?

RESPONSIO.

Id ubi ait Apostolus, Quod enim operor, ignoro, quid est aliud quam Nolo, non approbo, non consentio, non facio; alioquin contrarium est his quæ supra dixit: Per legem cognitio peccati, et, Peccatum non cognovi nisi per legem, etc. Peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem (Rom. vii, 13). Quomodo enim peccatum per legem cognovit, quod ignorat? quomodo apparet peccatum, quod ignoratur? Sic ergo dictum est, ignoro, non facio (quia nulla consensione id ego ipse committo), quomodo dicturus est Deus impiis, Non novi vos (Matth. vii, 23), quem procul dubio latere nemo potest. Et sicut dictum est, Eum qui non noverat peccatum (II Cor. v, 21), quod est, non fecerat. Neque enim noverat quod arguebat.

INTERROGATIO XLV.

Cum Paulus apostolus dicat in Spiritu sancto nos clamare Abba, Pater (Rom. viii, 15), quomodo rursum alio loco dicit: Dedit Deus spiritum Filii sui in corda nostra clamantem: Abba, Pater (Gal. iv, 6)? quomodo nos clamamus, si ipse clamat in nobis?

RESPONSIO.

Nisi quia clamare nos facit, dum habitare cœperit in nobis? Hoc itaque agit acceptus, ut largius accipiendus, petendo, quærendo, pulsando poscatur. Sive enim vita bona petatur, sive ut bene vivatur, quotquot spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt (Rom. viii, 14). Sive ergo cum dicitur nos clamare per Spiritum sanctum, sive ipsum in nobis clamare Spiritum, non est contrarium, quia et cum nos clamare dicimur, non ex nobis, sed ex illo clamare probamur; et cum ille clamare in nobis legitur, quid aliud nisi efficientia sui operis, quo nos agimus, demonstratur?

INTERROGATIO XLVI.

Cum ad Romanos scribens Apostolus, adoptionem filiorum Dei, et redemptionem corporis sui expectare se dicat (Rom. viii, 23), quomodo ibi quasi jam sit filius Dei, et non sit quod ultra expectet, velut e contrario dicit: Qui Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quia sumus filii Dei (v. 16)? Et iterum, quo-

a Samson, lib. ii Apolog. cap. 27, n. 6, sen pag. 613, tom. XI Hisp. Sacre: etiamsi me irato.

b Recte Samson hoc verbum omisit.

quomodo contra laudem a se prolatum subungere videtur, dicens: *Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata; et illud: Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab his, qui sunt Chloes, quia contentiones in vobis sunt, etc. (I Cor. 1, 10, 11)?*

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. 1 Hom. in Ezech., hom. 11, num. 18, 19).

Ecce quos in omni verbo et in omni scientia laudaverat, quibus nihil deesse in ulla gratia dixerat, paulisper loquens, ad increpandum leniter veniens, divisos erga se ipsos reprehendit; et quorum prius salutem narraverat, postmodum vulnera patefacit. Peritus enim medicus vulnus secundum videas, sed agrum timidum esse conspiciens, diu palpavit, et subito percussit. Prius enim blandam manum laudis^a posuit, postmodum ferrum increpationis fixit. Nisi enim verecundæ mentes fuerint palpando reprehensæ, ita ut ex aliis rebus audiant, quod in consolationem sumant, per increpationem protipus ad desperationem cadunt. Sed nunquid mentitus est Paulus, ut prius eis nil deesse in omni gratia diceret, quibus postmodum dicturus erat unitatem deesse? Absit hoc. Quis de illo talia vel desipiens credat? Sed quia erant inter Corinthios quidam omni gratia repleti, et erant quidam in personarum favoribus excussi^b, cœpit a laudibus perfectorum, ut modesta invectione ad reprehensionem pertingeret infirmorum.

INTERROGATIO LI.

Quomodo Paulus dicat, *Nolite maledicere (Rom. xii, 14)*, vel illud: *Neque maledici regnum Dei possidebunt (I Cor. vi, 10)*, cum ipse maledictionis sententiam protulerit dicendo: *Alexander faber ferrarius multa mala mihi fecit, sed reddet illi Deus secundum opera sua (I Tim. iv, 14)*; vel illud quod Ananias dixit: *Percutiet te Deus, paries dealbate (Act. xiii, 5)?*

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. iv Mor., num. 2).

Sciendum est quod Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat. Aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat. Aliter enim maledictum proferitur iudicio iustitiæ, aliter livore vindictæ. Maledictum quippe iudicio iustitiæ in ipso primo homine peccante^c prolatum est, cum audivit: *Maledicta terra in operibus tuis^d (Gen. iii, 1)*. Et illud quod ad Abraham dicitur: *Maledicam maledicentibus tibi (xii, 3)*. Et rursum, quia maledictum livore vindictæ promittitur, voce Pauli prædicantis admonemur: *Benedicite, et nolite maledicere (Rom. xii, 14)*. Deus ergo maledicere dicitur, et tamen maledicere homo

^a Edit. juxta Benedictinos, *blanda manu laudes*; sed *blandam manum laudis* omnes habere mss. ipsi notant, sicut et noster auctor.

^b Edit., *excisi*.

^c Edit. Benedictinor., *ipsi primo homini peccanti*; sed ibi notant aliquos esse mss. qui legunt ut sanctus Julianus.

^d Edit., *in opere tuo*.

A prohibetur, quia quod homo agit malitia vindictæ, Deus non facit nisi examine et virtute iustitiæ. Cum vero sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non hanc ex voto ultionis, sed ex iustitia examinis^e erumpunt. Intus enim subtile Dei iudicium aspiciunt, et mala foras exsurgentia, quæ^f maledicto debeant ferire, cognoscunt; et eo in maledicto non peccant, quo ab interno iudicio non discordant. Hinc est quod Petrus in offerentem sibi pecuniam Simonem sententiam maledictionis intorsit, dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditione (Act. viii, 20)*. Qui enim non ait, *est*, sed, *sit*, non in indicativo, sed optativo modo se hæc dixisse signavit. Hinc Elias duobus quinquagenariis ad se venientibus dixit: *Si homo Dei sum, descendat ignis de celo, et consumat vos (IV Reg. i, 10)*. Quorum utrorumque sententia quanta veritatis^g ratione convuluit, terminus causæ monstravit. Nam et Simon æterna perditione interit, et duos quinquagenarios desper veniens flamma combussit^h. Virtus ergo subsequens testificatur, qua mente sententia maledictionis promittitur. Cum enim et maledicentis innocentia permanet, et tamen eum qui maledicitur usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis fine colligitur quia ab uno et intimo iudice in reum sententia sumpta jaculatur.

INTERROGATIO LII.

Quomodo divisiones gratiarum, quæ nobis per Spiritum dantur (*I Cor. xii, 4, 11*), ad mensuram dari dicat Apostolus (*Ephes. iv, 7*): cum in Evangelio dicatur, *Deus non dat Spiritum ad mensuram (Joan. iii, 34)?*

RESPONSIO.

In hominibus datur secundum Apostolum ad mensuram Spiritus: *Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, etc. (I Cor. xii, 8)*. Unico autem Filio suo Pater non dat Spiritum ad mensuram, quia in ipso omnis plenitudo divinitatis corporaliter inhabitat (*Col. ii, 9*).

INTERROGATIO LIII.

Cum Paulus in Epistola ad Corinthios prima de suis coepostolis dicat, *Abundantius illis omnibus laboravi (I Cor. xv, 10)*: quomodo in Epistola ad Ephesios extremum se omnium electorum existimans, dicit: *Mihi infimo omnium sanctorum data est gratia hæc, in Gentibus evangelizare (Ephes. iii, 8)?*

RESPONSIO.

Non puto apostolum Paulum cum mentis suæ concordasse secreto, ut vere omnibus sanctis infimum se esse dixerit. Verbi causa, his qui erant Ephesi, qui Corinthi, qui Thessaloniciæ, vel qui in toto orbe crediderant. Quod cum humanitatis iudicium sit se

^e Edit. Benedictinor., *ex iustitiæ examine*, ut fere omnes eorum mss. Hic Julianus legit quemadmodum veter. edit. et alie.

^f Edit., *quia*.

^g Sic legi in omnibus mss. et in veter. edit. Paris. et Basil. notant Benedictini, cum in aliis loco, *veritatis*, habeatur, *severitatis*.

^h Edit., *consumpsit*.

omnibus sanctis infimum dicere, mendacium est re-
 ens aliud in pectore clausum habere, aliud lingua
 promere. Reperendum ergo est argumentum quod
 et Paulus vere omnibus sanctis infimus fuerit, et ta-
 men de apostolica non ceciderit dignitate. Loquitur
 Dominus in Evangelio ad discipulos: *Qui vult in
 vobis major esse, sit omnium minor; et qui vult esse
 primus, sit omnium novissimus* (Matth. xx, 26, 27).
 Quod Paulus opere complebat, dicens: *Puto enim
 quia Deus nos apostolos novissimos ostendit, quasi
 morti destinatos* (I Cor. iv, 9). Omnibus igitur, qui
 se propter Christum infimos esse cupiebant, aposto-
 lus Paulus infimior erat, et ideoque major. Omnibus
 enim, inquit, illis plus laboravi; non autem ego, sed
 gratia Dei, quæ mecum est (xv, 10). Propter
 quam humilitatem, dum omnium sanctorum est in-
 finimus, data est hæc ei gratia in Gentibus, ut evango-
 lizaret investigabiles divitias Christi, et doceret dis-
 pensationem Christi mysterii absconditam a sæculis
 in Deo, qui universa creavit (Ephes. iii, 8, 9).

EX EPISTOLA B. PAULI AD CORINTHIOS II.

INTERROGATIO LIV.

Cum Paulus dicat de semetipso in Epistola ad Co-
 rinthios, *Non secundum carnem vivimus, neque se-
 cundum carnem militamus* (II Cor. x, 3): quomodo
 ad Romanos e contrario scribit dicens, *Ego autem
 carnalis sum* (Rom. vii, 14)? Et cum alio loco dicat
 vivere in se Christum (Gal. ii, 20), et Spiritum sanc-
 tum, dicendo: *Propter inhabitantem Spiritum ejus in
 nobis* (Rom. viii, 11), quomodo quasi e contrario
 loquitur, *Quia non habitat in me, hoc est, in carne
 mea, bonum* (vii, 18)?

RESPONSIO.

Si cui ista quæ dicuntur contraria apostolicæ di-
 gnitati esse videntur, sic dicta accipiat, ut Apostolus
 hæc ipsa non de sua persona, sed personam infirmo-
 rum in se suscipiens dixerit, hæc fortasse contraria
 non putabit; qui et carnalem se nominans, et non
 habitare in se bonum pronuntians, juxta quod Ori-
 genes refert (In cap. vii, v. 14, Epist. ad Rom.), non
 in sua persona Apostolus dixit, sed tanquam doctor
 Ecclesie, personam in semetipso suscipiens infirmo-
 rum, elicit, juxta quod et alibi idem Apostolus ait:
Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer
 (I Cor. ix, 22). Quanquam et beatus Augustinus ad
 Bonifacium papam scribens (Lib. i contr. duas Epist.
 Pelagianor., n. 17), hoc ipsum de persona Apostoli
 accipi posse testetur, quod dicit, *Ego autem carnalis
 sum, venundatus sub peccato*: quia nondum spiritale
 corpus habebat Apostolus. Sicut possit dicere: Ego
 autem mortalis sum; quod utique non nisi secundum
 corpus intelligitur dixisse, quod nondum fuerat im-
 mortalitate, vestitum. Quod etiam etsi juxta hunc
 modum sentiat, nec sic erit bene intelligenti con-
 trarium.

INTERROGATIO LV.

Cum Paulus dicat, *Deus erat in Christo, mundum*

^a Edit., ille enim, qui potentia magna, etc.

^b Edit., hic, reliquit.

A reconcilians sibi (II Cor. v, 19): quomodo Christus
 in passione sua clamavit, *Deus meus, Deus meus,
 quare me dereliquisti* (Matth. xxvi, 46)?

RESPONSIO.

Vox ista, qua Christus clamavit, *Deus meus, Deus
 meus*, etc., non ex persona Verbi, qua unus cum
 Patre et Spiritu sancto permanet Deus, sed ex veteri
 homine, non quem ipse susceperat, accipienda est.
 Ille namque (Ex Aug. serm. 1 in psal. lxx, num.
 12) qui per potentiam magis divinitatis, qua Patri
 æqualis est, resuscitaverat mortuos, subito inter ma-
 nus inimicorum infirmus factus est, et quasi nihil
 valens, apprehensus est. Sed quando prehenderetur,
 ni primo illi in corde suo dicerent, *Deus dereliquit
 eum* (Psal. lxx, 11)? Unde illa vox est in cruce,
B *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti?* Nun-
 quid Deus dereliquit Christum, cum Deus esset in
 Christo mundum reconcilians sibi, cum esset et Chri-
 stus Deus, ex Judæis quidem secundum carnem, qui
 est super omnia Deus benedictus in sæcula (Rom.
 ix, 5), Deus dereliquit ^b illum? Absit. Sed in veteri
 nostro vox nostra est ^c, quia simul crucifixus est
 vetus homo noster cum illo (vi, 6), qui de ipso ve-
 teri nostro corpus acceperat, quia Maria de Adam
 erat. Ergo quod illi putaverunt, hoc de cruce dixit:
Quare me dereliquisti?

EX EPISTOLA B. PAULI AD GALATAS.

INTERROGATIO LVI.

C Quomodo Paulus apostolus dicat, *Si adhuc homini-
 bus placerem, Christi servus non essem* (Gal. i, 10):
 cum item alio loco præcepit, *Placeat omnibus per
 omnia, sicut ego omnibus per omnia placeo* (I Cor.
 x, 32, 33)?

RESPONSIO.

Hæc qui non intelligunt, contraria putant. Sed non
 est ita: nam et non se placere hominibus recte di-
 cebat, quia in eo ipso non ut hominibus, sed ut Deo
 placere, intuebatur. Item placendum esse hominibus,
 recte præciplebat, non ut hoc appeteretur, tanquam
 merces recte factorum; sed quia Deo placere non
 possit, qui non se his quos salvos fieri vellet præbe-
 ret imitandum. Placet ergo Paulus, et non placet
 (Greg., Reg. Past. part. ii, cap. 8), quia in eo quod
 placere appetit, non se, sed ipsam hominibus placere
D veritatem quærit.

INTERROGATIO LVII.

Cum Paulus apostolus in Epistola ad Galatas re-
 ferat per ordinem ubi primum post conversionem
 suam accesserit, dicens, *Abii in Arabiam, et iterum
 reversus sum Damascus* (Gal. i, 17): quomodo Lu-
 cas in Actibus apostolorum eundem Paulum post
 acceptam fidem Christi non in Arabiam, sed in Da-
 masco prius commoratum fuisse testatur (Act. ix, 8,
 seq.)?

RESPONSIO.

Hæc a beato Hieronymo sic explanata reperimus
 (Lib. i, Comment. in Epist. ad Gal. cap. i, v. 17). *Da-*

^c Edit. utrobique erat.

eo quod Apostolus dixit: *Abi in Arabiam, et iterum* A reversus sum Damascum, et non sibi videtur historiae ordo convenire, referente Luca in Actibus apostolorum (Act. ix, 23 seq.), quod cum Paulus post fidem Christi per dies multos Evangelium Damasci loqueretur audenter, factae fuerint ei insidiae, et in sporta nocte per murum demissus sit, et venerit in Jerusalem tentans se conjungere discipulis, a quibus cum vitaretur, et timerent ad eum accedere, a Barnaba ad apostolos illum esse perductum, et ibi narrasse quomodo Dominum viderit in itinere, et Damasci fiducialiter egerit in nomine Jesu. *Erat, inquit, cum illis intrans, et exiens in Jerusalem, et fiducialiter agens in nomine Domini, loquebatur quoque, et disputabat cum Graecis: illi autem querebant occidere eum. Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Caesaream, et* B dimiserunt Tharso (v. 28 seq.). Hic autem dicti ac primum isse in Arabiam (Gal. i, 17), et iterum reversam Damascum, post triennium venisse Jerusalem, vidisse Petrum, et cum eo mansisse diebus quindecim, nec praeter Jacobum fratrem Domini, alterum cognovisse. Quae ut vera credantur (dubia quippe videri absentibus poterant), sub testatione confirmat, dicens: *Quae autem dico vobis, ecce coram Deo, quia non mentior* (Ibid. v. 20). Possumus aestimare, isse quidem Paulum secundum Lucae historiam in Jerusalem, non quasi ad antecessores apostolos, ut aliquid ab illis disceret, sed ut persecutionis impetum declinaret, qui sibi Damasci propter Evangelium Christi fuerat concitatus, et sic venisse Jerusalem, quasi ad quaecunque aliam civitatem, et inde eum statim propter insidias recessisse, et venisse Arabiam sive Damascum, atque inde post triennium ad videndum Petrum Jerusalem revertisse. Vel certe ita. Statim ubi baptizatus sit, et accepto cibo confortatus, fuisse eum cum discipulis, qui erant Damasci, per dies aliquot, et stupentibus cunctis in synagogis Judeorum praedicasse continuo, quod Jesus esset Filius Dei, et tunc isse in Arabiam, et de Arabia Damascum revertisse, et ibi fecisse triennium, quos dies multos Scriptura testatur, dicens: *Cum impleverint autem dies multi, consilium fecerunt Judaei, ut eum interficerent. Notae autem factae sunt Paulo insidiae eorum, et custodiebant portas die ac nocte, ut eum interficerent. Accipientes autem discipuli ejus nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta. Cum autem venisset Jerusalem, tentabat conjungere se cum discipulis* (Act. ix, 23 seq.). Lucam vero idcirco de Arabia praeterisse, quia forsitan nihil dignum apostolatu in Arabia perpetrarat, et ea potius compendiosa narratione dixisse, quae digna Christi Evangelio videbantur. Nec hoc segnitiae apostoli deputandum, si frustra in Arabia moratus sit; sed quod aliqua dispensatio et Dei praecipuum fuerit ut taceret.

INTERROGATIO LVIII.

Cum Paulus apostolus de se dicat, *Viro jam non ego, vivit vero in me Christus* (Gal. ii, 20): quomodo

^a Edit., concupisceret.

quasi e contrario sibi videtur respondero, dicens: *Scio quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum* (Rom. vii, 18)?

RESPONSIO.

Haec quae sibi videntur contraria, ita a beato Augustino solvuntur, ubi contra Julianum disputans, ait (Lib. vi, num. 71): *Non est contrarium sicut putas, ut qui dicit, Vivo jam non ego, vivit vero in me Christus, dicat etiam, Scio quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. In quantum quippe in illo vivit Christus, in tantum expugnat et superat quod non habitat bonum in ejus carne, sed malum. Neque enim recte cujusquam spiritus concupiscit adversus carnem suam* (Gal. v, 17), nisi habitaret in illo Spiritus sanctus ^b.

INTERROGATIO LIX.

Cum Paulus Galatis praedicet: *Si circumcidamini Christus vobis nihil prodest* (Ibid., 2), quomodo quasi e contrario Romanis praedicare videtur: *Circumcisio quidem prodest, si legem custodias* (Rom. ii, 25)? Et infra: *Quid ergo amplius est Judaeo? aut quae utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem quia credita sunt illis, etc.* (Rom. iii, 1, 2).

RESPONSIO.

Haec duo quae sibi videntur esse contraria, ita a beato Hieronymo solvuntur (Lib. ii Comment. in Epist. ad Gal., cap. v, 2): *Si enim his qui circumcisi sunt Christus nihil prodest, quomodo legem custodientibus prodest circumcisio? Quod quidem hac responsione solvitur, ut dicamus Epistolam quae ad Romanos scripta est, ad eos esse directam qui ex Judaeis Gentibusque crediderant; et hoc egisse Paulum, ut neuter populus offenderetur, quo scilicet suum utraque plebs privilegium possideret, ut nec Gentiles circumciderentur, nec circumcisi adducerent praepitium. Ad Galatas autem scribens, alio usus sit argumento. Non enim erant ex circumcisione, sed ex Gentibus, qui crediderant, nec poterat eis prodesse circumcisio, qui post Evangelii gratiam iterum ad legalia reverterentur elementa* (Gal. iv, 9). Et in Actibus apostolorum (Act. xv, 1 seq.) narrat historia, cum quidam de circumcisione surgentes asservissent eos qui ex Gentibus crediderant debere circumcidi, et legem custodire Moysi, seniores qui in Jerusalem erant et apostolos pariter congregatos statuisset per litteras ne superponeretur eis jugum legis, nec amplius observarent, nisi ut custodirent se tantum ab idolothytis, et a sanguine, et a fornicatione, sive, ut in nonnullis exemplaribus scriptum est, et a suffocatis. Et ne residet ulla dubitatio, quod circumcisio nihil prosit, sed propter eos qui ex Judaeis crediderant ad Romanos de circumcisione sententiam temperavit, paulatim ad Epistolam ejusdem posteriora descendens, nec circumcisionem, nec praepitium aliquid valere monstravit, dicens: *Circumcisio itaque nihil est, et praepitium nihil est, sed observatio mandatorum Dei* (I Cor. vii, 19). In tantum enim circumcisio nihil est, ut Israelitica

^b Edit., Spiritus Christi.

quoque domui se circumcisione factanti nihil profuerit, propheta memorante: *Omnes gentes incircumcisae carne, domus autem Israel incircumcisae corde* (Jer. ix, 26); et incircumcisus Melchisedech circumciscum benediceret Abraham (Gen. xiv, 19).^a

INTERROGATIO LX.

Cum Paulus apostolus in epistola ad Galatas praedicet, dicens, *Quia si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest* (Gal. v, 2): cur in Actibus apostolorum contra suam praedicationem videatur egisse, cum Timotheum ipse discipulum circumcidit (Act. xvi, 3)?

RESPONSIO.

Utraque prudenti salubrique consilio in principio nascentis Ecclesiae acta sunt, ut et carnalis circumcisio in Christo impleta, predicante Apostolo; jam cessare deberet, et tamen in primis illis Christianis, qui ex circumcissione crediderant, contra diuturnam consuetudinem non statim carnis circumcisio prohiberetur, ne ex hoc scandalum Ecclesiae nasceretur, sed paulatim persuadendo ad Intellectum perfectum ducerentur. Sic enim de ejusmodi questione in libris contra Faustum beatus disputat Augustinus. Ait enim (Lib. xix, cap. 47): « Primos illos Christianos, qui ex Judaeis crediderant, qui secundum legis veteris praecepta nati erant atque instituti, jusserunt eos apostoli patrium ritum traditionemque servare, et eos quibus hoc opus erat, ut congruerent illorum tarditati moribusque, monuerunt. Inde est quod Timotheum Judaeae matre et Graeco patre natum, propter illos ad quos talis cum eo venerat, etiam circumcidit Apostolus (Act. xvi, 1 seq.), atque ipse inter eos morem hujusmodi custodivit, non simulatione fallaci, sed consilio prudenti. Neque enim ita natis, et ita institutis noxia erant ista, quamvis jam non essent significandis futuris necessaria. Magis quippe noxium erat, haec tanquam noxia prohibere in his hominibus usque ad quos durare debuerunt. Quoniam Christus, qui omnes illas prophetas implere venerat, sic eos initiatos invenerat, ut jam de cetero qui nulla tali necessitudine tenerentur, sed ex diverso veluti pariete, id est, praepotio ad illum angularem lapidem, qui Christus est (Ephes. ii, 14, 20), convenirent, ad nulla talia cogerebantur. Si autem his qui ex circumcisione venerant, talibusque sacramentis adhuc dediti erant, ultro vellent sicut Timotheus conferre congruentiam, non prohiberentur. Verum si in hujusmodi legis operibus putarent suam spem salutemque contineri, tanquam a certa pernicie vitarentur^d. Unde et illud Apostoli: *Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* »

INTERROGATIO LXI.

Quomodo Paulus qui Galatas praeeperat, *Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, ut in spiritu mansuetudinis instrueretur* (Gal. vi, 1), iterum in consequentibus quasi e contrario his ipsis videtur dixisse: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in*

A *charitate, et spiritu mansuetudinis* (I Cor. iv, 21)?

RESPONSIO (Ex Hieronym., lib. iii in Epist. ad Galat., cap. vi, 1).

Si enim ibi ad peccatores non in spiritu mansuetudinis, sed in virga se venire dicit, quomodo nunc illis qui in aliquo peccato praeventi fuerint, non virgam adhibet, sed spiritum mansuetudinis? Verum ibi ad eos dicitur qui, post peccatum non sentientes errorem suum, volebant majoribus subdli, et poenitentia corrigi. Ubi vero peccator, intelligens vulnus suum, tradidit medico se curandum, ibi non est virga necessaria, sed spiritus lenitatis.

INTERROGATIO LXII.

Cum in Epistola ad Galatas praecipiat Paulus, dicens: *Alter alterius onera portate* (Gal. vi, 2, 5), B quomodo quasi e contrario videtur in subsequentibus dicere: *Unusquisque onus suum portabit*? Si enim unusquisque onus suum portabit, alter alterius onera portare non poterit.

RESPONSIO (Ex cod., ibid., ad v. 5).

Sed videndum quod ibi praeeperit ut peccantes nos in hac vita invicem sustentemus, et in praesenti saeculo alterutrum auxilio sumus; hic autem de Domini dicat in resurrectione iudicio, quod non ex alterius peccato et comparatione deterioris, sed juxta nostrum opus aut peccatores ab eo judicemur aut sancti, recipiente unoquoque secundum opus suum. Obscure licet doceatur per hanc sententiam novum dogma quod latitat. Dum in praesenti saeculo sumus, sive orationibus, sive consiliis invicem posse nos adjuvari; cum vero ante tribunal Christi venerimus, nec Job, nec Danielelem, nec Noe rogare posse pro quoquam (Ezech. xiv, 14), sed unumquemque portare onus suum.

INTERROGATIO LXIII.

Cum Paulus dicat, *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (Gal. vi, 14): quomodo invenitur in multis rebus aliis gloriatus esse, sicut in loco illo ubi dicit, *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis* (II Cor. xii, 9)?

RESPONSIO (Ex cod. Hieronym., ibid., ad v. 14).

Quomodo nunc dicit, *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Christi*, cum in alio loco de aliis gloriatur, ut ibi: *Ita per vestram gloriam, quam habeo in Christo Jesu* (I Cor. xv, 31)? Sed sciendum quod omnis illa gloriatio ad crucem relata, gloria crucis sit; et quidquid dignum in virtutibus perpetratur, hoc fieri ob Domini passionem.

EX EPISTOLA B. PAULI AD EPHESIOS.

INTERROGATIO LXIV.

Cum in Epistola ad Ephesios Paulus de Christo dicat quod Pater omnia subjecerit sub pedibus ejus (Ephes. i, 22), quomodo alibi dicit: *Needum ei videmus omnia subjecta* (Hebr. ii, 8)? Necnon et illud, *Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus* (I Cor. xv, 25). Si needum subjecta sunt ei omnia, et oportet eum regnare donec ei sub

^a Edit., *sicorum*.

^b Edit., *talos*.

^c Edit., *mortem*.

^d Edit., *retentur*.

ascantur, quomodo nunc sub pedibus ejus Deus universa subiecit? maxime cum et in alio loco Paulus ipse testetur: Cum autem ei subjecta fuerint omnia, tunc et ipse Filius subijciatur ei qui sibi subiecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv, 28)?

RESPONSIO (Ex eod. Hieronym., *ibid.*, ad cap. i, 22).

Ergo aut secundum presentiam id quod futurum est, quasi jam factum esset commemorat; aut certe si de praterito sentiendum est, sic debemus accipere, quod etiam ea quae non sunt ei voluntate subiecta, naturae conditione deserviant; verbi causa, demones, Iudaei, et Gentiles. Non enim serviunt Christo, nec subiecti sunt pedibus ejus, et tamen quia ab eo in bonam partem creati sunt, subditi sunt potestati ejus inviti, tametsi adversum cum repugnent liberi arbitrii voluntate.

INTERROGATIO LXV.

Cum Paulus Ephesios imitatores Dei suadeat fieri, dicens, *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi* (Ephes. v, 1): quomodo Corinthiis dicit, *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (I Cor. xi, 1)?

RESPONSIO (Ex eod. Hieronym., *Comment. in Epist. ad Eph. cap. v, 1*).

Corinthii etenim non poterant statim imitatores Christi fieri, sed grande illis erat, si imitatores possint imitatoris existere. Ephesii vero, quasi his quos jam mysteria tanta docuerat, non ait: Imitatores mei estote, nec imitatores Christi, sed imitatores Dei. Non quod minus sit imitatore Christi esse quam Dei (Deus quippe Christus est), sed quod aliud sit secundum hominem illum imitari, aliud secundum Deum. Nam etsi Christum secundum carnem antea noveramus, nunc jam nequaquam eum novimus secundum carnem (II Cor. v, 16). Nec enim puto quod in ceteris quaecunque Deus fecit, homo Deum possit imitari; sed, verbi causa, ut quomodo ille clemens est, et pluit super bonos et malos, etc. (Matth. v, 45), sic etiam nos bonitatem nostram super omnes homines effundamus. Quod cum fecerimus, filii dilecti, vel imitatores sive ipsius Pauli, sive Dei erimus.

INTERROGATIO LXVI.

Cum secundum omnes Scripturas divinas mundi rectorem sicut et creatorem Deum solum accipiamus, quomodo e contrario videtur Paulus apostolus dicere: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, et rectores mundi tenebrarum harum* (Ephes. vi, 12)?

RESPONSIO.

In eo quod diabolus vel angeli ejus in membris ad se pertinentibus regnum suum extendunt, rectores utique mundi ab Apostolo nominantur. Rectores enim eos mundi dixit, quia ipsi regunt dilectores mundi. Non enim regunt mundum, ut rectores sint coeli et terrae, sed mundum peccatores dicit. Unde et in Evangelio scribitur, *Et mundus eum non cognovit* (Joan. i, 10).

^a Edit., *videamus*.

^b Edit.: *amat quod refugit, quomodo refugiat quod amat*.

A EX EPISTOLA B. PAULI AD PHILIPPENSES.

INTERROGATIO LXVII.

Quomodo Paulus apostolus dicit, *Cupio dissolvi et esse cum Christo*; necnon et illud, *Mihi vivere Christus est, et mori lacrum* (Philip. i, 21, 23): cum e contrario dicere videatur, *Qui sumus in hoc habitaculo, ingemiscimus gravati, eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeat quod mortale est a vita* (II Cor. v, 4)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., *lib. xxxi Mor.*, n. 70).

• Miramus hic Paulum quomodo amat quod refugiat, refugit quae amet. Ecce enim et mori desiderat, et tamen carne exspoliari formidat. Cur hoc? Quia etsi victoria in perpetuum laetificat, ipsa nihilominus ad praesens poena perturbat; et quamvis

^B vincat amor subsequentis muneris, tangit tamen non sine merore animum pulsus doloris. Sicut enim vir fortis, cum vicino jam belli certamine, cum armis accingitur, palpitatur, et festinat, et tremit et aevit; quasi pavere per pallorem cernitur, sed per iram vehementer urgetur, ita vir sanctus, cum passioni propinquare se conspiciat, et naturae suae infirmitate concutitur, et spel suae soliditate roboratur; et de vicina morte trepidat, et tamen quod moriendo verius vivat, exsultat, ad regnum quippe non potest nisi interposita morte transire. Et ideo et confidendo quasi ambigit, et quasi ambigendo confidit, et gaudens metuit, et metuens gaudet, quia scit quod ad bravium quietis non perveniat, nisi quod interfacet cum labore transcendat. Sic nos, cum morbos a corpore repellere cupimus, tristes quidem amarum purgationis poculum sumimus; certi autem de subsequenti salute gaudemus, quia enim pervenire corpus aliter ad salutem non valet, in potu libet etiam quod tædet. Cumque amaritudini inesse vitam animus conspiciat, merore turbatus hilarescit.

INTERROGATIO LXVIII.

Quomodo Paulus apostolus quasi per contrarium loquens, modo perfectum, modo imperfectum sese testatur? Dicit enim in Epistola ad Philippenses: *Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim*. Ubi subiungit, *Quicumque ergo perfecti sumus* (Philip. iii, 12, 13).

RESPONSIO.

^D De hac igitur gemina perfectione, hoc beatum Ambrosium seussisse reperimus. Vidimus, inquit, impossibile esse ut perfecte quis immaculatus esse possit in corpore constitutus, cum etiam Paulus imperfectum se dicat. Sic enim habet: *Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim*. Et tamen post paululum ait: *Quicumque ergo perfecti sumus*. Nisi forte quia est perfectio alia in hoc mundo, alia post hanc vitam, illum intelligamus perfectum, de quo dixit ad Corinthios: *Cum venerit quod perfectum est* (I Cor. xiii, 10), et alibi: *Donec occurramus omnes in unitate fidei, et agnitione Filii Dei, in virum perfe-*

^a Edit.: *cum vicino.... certamine armis accingitur, et palpitatur, et festinat, etc.*

etum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. A
iv, 13).

EX EPISTOLA B. PAULI AD THESSALONICENSES.

INTERROGATIO LXIX.

Cum Paulus apostolus de resurrectione ultima loquens, inter cætera dicit, *Mortui, qui in Christo sunt resurgent primi*; deinde nos qui vivimus, simul cum illis rapiemur obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus (I Thess. iv, 15, 16): quia dicit, sic semper erimus, quomodo Joannes in Apocalypsi de regno sanctorum præfinitum tempus posuit dicens: *Et regnabunt cum Christo mille annis* (Apoc. xx, 4)?

RESPONSIO.

Nunquam diceret sanctus apostolus de se vel de hominibus sanctis aliis: *Simul rapiemur in nubibus obviam Christo, et sic semper cum Domino erimus*, si aliquos sanctos nosset receptis jam cum beata immortalitate corporibus cum Christo regnatos ad tempus. Non enim semper cum Domino erunt, si tantum mille annos cum eo, resurrectione facta, regnabunt. Ac per hoc si id quod dicitur semper, non habet finem, non erunt mille anni, qui cum finiti fuerint, faciunt finem. Sed ut hæc sibi contraria non putentur, breviter hæc dicta lector intelligit. Quod enim Apostolus dicit, *Sic semper cum Domino erimus*, utique de futuri iudicii tempore dicit, ex quo cum Christo sine fine regnabimus. Quod autem Joannes in Apocalypsi de regno sanctorum dicit, *Et regnabunt cum Christo mille annis*, de tempore hujus vitæ isti mille anni accipiuntur. Quod interjectum est inter duos Christi adventus, unum incarnationis, et alterum iudicii sui, quod tempus medium, quantumcunque annorum spatiis extendatur, propterea mille annos appellavit, ut aut a toto partem tropice cogat intelligi, aut plenitudinem ipsius numeri qui dicitur mille, inter adventum primum Christi et secundum quidquid erit temporis, comprehendat. Cum Christo enim sancti mille annis regnare dicuntur propter Ecclesiam Dei, quæ in regno fidei a tempore incarnationis Christi usque ad tempus iudicii superventuri in fide et opere dilatata extenditur. Nam hoc est dicere pro sanctis, quod cum Christo mille annis regnabunt, quasi pro fidelibus electis, qui intra Ecclesiam per totum hoc tempus quod inter duos adventus interjacet, cum Christo in Ecclesia fideliter vivunt.

EX EPISTOLA B. PAULI AD TIMOTHEUM I.

INTERROGATIO LXX.

Cum Paulus apostolus dicat, *Iusto lex non est posita* (I Tim. i, 9): quomodo Psalmista legem sibi dari poscit, dicens, *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper* (Psal. cxviii, 33)?

- ^a Edit., ex monte.
- ^b Edit., servitute.
- ^c Edit., negligi.

RESPONSIO (Ex Aug., *serm. 11 in hunc psal.*, n. 1 et 2).

Quid est hoc quod orat ut sibi lex a Domino ponatur, si non ponitur justo? An eo modo non ponitur justo, quomodo posita est populo contumaci in tabulis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus (II Cor. iii, 3); secundum Testamentum vetus in monte Sina (Exod. xxxi, 18), quod in servitute^b generat, non secundum Testamentum Novum (Gal. iv, 24), de quo scriptum est per Jeremiam prophetam: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et consummabo domui Israel et domui Juda Testamentum Novum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, et ego negligam^c eos, dicit Dominus; quoniam hoc est Testamentum quod constitui domui Israel, post dies illos, dicit Dominus: Dabo leges meas in mentes eorum, et in cordibus eorum scribam eas* (Jer. xxxi, 31 seq.)? Ecce quomodo vult iste legem sibi poni a Domino; non sicut injustis et non subditis ad Vetus Testamentum pertinentibus posita est in tabulis lapideis; sed sicut sanctis filiis liberæ, hoc est, supernæ Jerusalem, filiis promissionis, filiis hæreditatis æternæ, sancto Spiritu tanquam digito Dei in mente datur, et in cordibus scribitur: non quod^d memoria teneant, et vitam negligant, sed quod^d sciant intelligendo, faciant diligendo, in latitudine amoris, non in timoris angustiis. Cur ergo iste adhuc poscit sibi legem poni, quæ utique, si non ei posita fuisset, non viam mandatorum Dei in cordis latitudine cucurrisset? Sed quia proficiens loquitur, et Dei donum novit esse quod proficit^e, quid aliud petit cum sibi legem poni, nisi ut in ea magis magisque proficiat? Qui utique legem secundum litteram noverat; sed quia littera occidit, spiritus vivificat (II Cor. iii, 6), orat ut per spiritum faciat quod per litteram sciebat.

INTERROGATIO LXXI.

Quomodo Paulus dicit, *Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire* (I Tim. ii, 4): cum e contra Scriptura dicat, *Deus cui vult miseretur, et quem vult indurat* (Rom. ix, 18)?

RESPONSIO.

Si Deus omnes homines salvos fieri vult, quomodo omnes salvi non fiunt? Aut si omnes salvi fiunt, quod utique non est, quomodo alibi scriptum est, *Deus cui vult miseretur, et quem vult indurat*? Sed ita debemus intelligere quod scriptum est (Ex Aug. *Enchirid.*, cap. 103), quia omnes homines vult salvos fieri, tanquam diceretur, nullum hominem fieri salvum, nisi quem fieri ipse voluerit: non quod nullus sit hominum, nisi quem salvum fieri vellet, sed quod nullus fiat, nisi quem velit. Ac proinde quod dicit omnes, a toto partem intelligi voluit: scilicet, quod omnes eos salvos fieri velit, quos ex omni genere humano salvandos esse elegerit. Ac per hoc contra-

- ^d Edit. in utroque loco quam.
- ^e Edit., proficit.

rium non est illi sententia, *Deus cui vult miseretur, A et quem vult indurat* : quia et cui miseretur, per misericordiam salvatur; quem indurasse dicitur, per iudicium relinquitur. Indurare enim dicitur Deus eum quem mollire noluerit, sicut etiam excacare dicendus est eum quem illuminare noluerit, vel repellere eum quem vocare destiterit.

INTERROGATIO LXXII.

Cum Paulus in Epistola ad Timotheum prima mulieres in ecclesia tacere præcipiat, dicendo, *Docere autem mulieribus non permitto (I Tim. II, 12)* : quomodo ad Titum scribens, docendi feminis tribuat potestatem, id est, ut bene docentes sint, et prudentiam doceant (Tit. II, 3, 4)?

RESPONSIO (Ex Hieronym., *Commentar. in Epist. ad Tim. et Tit.*).

Quæ ita a maioribus solvuntur, ut contraria sibi nullo modo videantur. Sic enim intelligendum est, ut in viros feminis sit doctrina sublata, cæterum adolescentulas doceant, quasi filias suas. Et ideo cum mulieres jubet Apostolus ut bene docentes sint, et prudentiam doceant, docere quidem illis permittit, sed feminas, non viros : et hoc non in ecclesia, sed privatim, ut non sit præcepto illi superiori contrarium quo jubet ut mulieres in ecclesia taceant.

INTERROGATIO LXXIII.

Cum Apostolus de Deo dicat, *Qui lucem habitat inaccessibilem; quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest (I Tim. VI, 16)* : quomodo Psalmista dicit, *Accedite ad Dominum, et illuminamini (Psalm. XXXIII, 6)*? Quomodo ergo accedendo illuminamur, si ipsam lucem, qua illuminari possumus, non videmus? Si vero accedendo ad eum, ipsam qua illuminamur lucem videmus, quomodo inaccessibilis esse perhibetur?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., *lib. VIII Mor., n. 92*).

Qua in re pensandum est quod inaccessibilem dixit, sed homini, sed humana sapienti^a. Scriptura quippe sacra omnes carnalium sectatores humanitatis nomine nominare^b solet. Unde de eisdem Apostolus^c quibusdam discordantibus dicit : *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis (I Cor. III, 3, 4)*? Quibus paulo post subjicit : *Nonne homines estis?* Et unde alias testimonium protulit : *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (II, 9)*. Et cum hominibus dixisset absconditum, mox subdidit : *Nobis autem revelavit^d per Spiritum suum (v. 10)*, ipsum se ab hominis vocatione discernens, qui raptus supra hominem divina jam saperet. Ita etiam hoc loco cum lucem Dei inaccessibilem perhibet^e, ut ostenderet quibus subdidit : *Quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest*. More suo homines vocans omnes humana sapientes, quia qui divina sapiunt

^a Edit., sed omni homini humana sapienti. Ita Benedictini, sed ibi notant lectiones aliquas nostræ congruentiores.

^b Edit., notare.

^c Edit., eisdem Apostolus.

videlicet supra homines sunt.

EX EPISTOLA B. PAULI AD TIMOTHEUM H.

INTERROGATIO LXXIV.

Cum Paulus Timotheo præcipiat, dicens : *Noli verbis contendere (II Tim. II, 14)*, quomodo quasi e contrario videtur Tito iterum præcepisse, in loco illo, ubi qualis debet esse episcopus, instituit, dicens : *Ut potens sit in doctrina sana, et contradicentem revincere (Tit. I, 9)*?

RESPONSIO.

Hæc duo quæ videntur contraria quam differentiam habeant, in libris sancti Augustini De Doctrina christiana sic inveniuntur exposita (*Lib. IV, cap. 28, n. 61*). Ait enim, hoc ipsum testimonium Pauli ponens, *Noli verbis contendere; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium*. Ubi statim subiunxit : *Nec enim hoc ideo dictum est, ut adversariis oppugnantibus veritatem, nihil nos pro veritate dicamus. Et ubi erit, quod cum ostenderet qualis esse episcopus debeat, ait inter cætera, Ut potens sit in doctrina sana, et contradicentes redarguere?* Verbis enim contendere, est non curare, quomodo error a veritate vincatur, sed quomodo tua dictio dictioni præferatur alterius. Porro qui non verbis contendit, sive submisit, sive temperate, sive granditer dicat, id agit verbis ut veritas pateat, veritas placeat, veritas moveat. Cum ergo contra veritatem contenditur, vanitatis est vitium. Cum autem minister verbi Dei potens esse jubetur in doctrina sana, ut contradicentes revincantur, spiritualis doctrinæ est magisterium, quo veritati, non vanitati servitur.

INTERROGATIO LXXV.

Quomodo Paulus Timotheum admoneat, *Argua, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina (II Tim. IV, 2)* : cum e contrario Tito præcipiat, *Argue cum omni imperio (Tit. II, 15)*?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., *Reg. Past. part. III, cap. 16*).

Quid est quod doctrinam suam tanta arte dispensat, ut ex his duobus alteri imperium^f, atque alteri patientiam præponat^g, nisi quod mansuetioris spiritus Titum, et paulo ferventioris vidit esse Timotheum? Illum per æmulationis studium inflammat, hunc per lenitatem patientiæ temperat.

EX EPISTOLA B. PAULI AD HEBRÆOS.

INTERROGATIO LXXVI.

Cum in Epistola ad Hebræos scriptum sit, *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus (Hebr. IV, 13)* : quomodo Dominus mala Sodomorum increpaturus, quasi ignorans de eis dicere videtur, *Descendam, et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint, an non est ita, ut sciam (Gen. XVIII, 21)*?

RESPONSIO (Ex eod. Greg., *lib. XIX Mor., num. 46*).

Ut nos auctor vitæ nostræ a præcipitata sententiâ prolatione compesceret, cum omnia nuda et aperta

^d Edit. post revelavit, addunt Deus.

^e Edit., perhiberet.

^f Edit. : ut in exhibenda hac alteri imperium, etc.

^g Edit. melius : proponat.

sint oculis ejus, mala tamen Sodomorum ^a noluit audita judicare, qui ait: *Clamor Sodomorum et Gomorrhæorum multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis: Descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint, an non est ita, ut sciam.* Omnipotens itaque Dominus et omnia sciens, cur ante probationem quasi dubitat, nisi ut gravitatis nobis exemplum proponat, ne mala hominum ante præsumamus credere quam probare? Ecce per angelos ad cognoscendum ^b mala descendit, moxque facinorosos percussit; atque ille patiens, ille mītis, ille de quo scriptum est: *Tu autem, Domine, cum tranquillitate judicas* (Sap. xii, 18), ille de quo rursum scriptum est: *Dominus patiens est redditor* (Eccli. v, 4); in tanto crimine involutos inveniēns, quasi patientiam prætermisit, et diem extremi judicii expectare ad vindictam noluit, sed eos igne judicii ante judicii diem prævenit. Ecce malum et quasi cum difficultate credidit, cum audit, et tamen sine tarditate percussit, cum verum cognoscendo reperit: ut nobis videlicet daret exemplum, quod majora crimina, et tarde credenda sunt cum audiuntur, et citius puniēda sunt cum veraciter agnoscuntur.

EX EPISTOLA CATHOLICA B. JACOBI APOSTOLI.

INTERROGATIO LXXVII.

Quomodo Jacobus dicat, *Fides sine operibus mortua est* (Jac. ii, 17, 20, 26): cum e contrario Paulus videatur dicere, *Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei, sicut et David di it beatitudinem hominis cui Deus accepto fert justitiam sine operibus* (Rom. iv, 5, 6)?

RESPONSIO.

Si juxta Jacobum fides sine operibus mortua est, quomodo consequens est, juxta quod Paulus ait, ut fides sine opere justificet impium? Sed hæc diligenter considerata, non erunt sibi contraria. Illos quippe juxta Paulum fides sine opere salvat, quos fides Christi primum ab infidelitate dissociat, utique sine bonis præcedentibus meritis. Si quis in Christum crediderit, remissis iniquitatibus cunctis, potest per solam fidem salvari. Deinde si jam credens, et veraciter sacramenta Christi percipiens, bona operari refugiat, hujus fides juxta Jacobum ^D mortua est. Ergo quod Paulus dicit, sine opere salvari posse credentem, de illis utique dixit, quos fides primum credituros acceperit, quibus utique non imputatur peccatum ante actum, quod baptismatis unda deletur. Nam quod fidem mortuam sine opere dicit, de illis utique loquitur, qui post acceptam fidem salvari posse sine operibus justitiæ credunt: initium namque justificati a Deo est, qui credit in justificantem. Et hæc fides cum justificata fuerit, tanquam radix imbre suscepto hæret in

^A animo solo, ut cum lego Dei excoli cœperit, surgant ex ea rami, qui fructus bonorum operum ferunt. Non ergo ex operibus radix justitiæ, sed opera ex radice justitiæ, quam Deus accepto fert etiam sine operibus. In hoc quoque capitulo Pauli apostoli, quo ait: *Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam*, ita ut quidam doctor edisserens dicat: *Convertentem impium per solam fidem justificat Deus, non per opera bona, quæ non habuit, alioquin per impietatis opera fuerit puniendus; simul attendendum quia non peccatorem justificari per solam fidem, sed impium, hoc est, nuper credentem, asseruit, secundum propositum Dei, quo proposuit gratis per solam fidem peccata dimittere.*

EX EPISTOLA I B. PETRI APOSTOLI.

INTERROGATIO LXXVIII.

Quomodo Petrus de Deo dicat, *In quem desiderant angeli prospicere* (I Petr. i, 12): cum in Evangelio Christus dicat, *Angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui est in celis* (Matth. xviii, 10)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., lib. xviii Mor., n. 91)

Nunquid aliud Veritas, aliud prædicator insonat veritatis? Sed si sententia utraque confertur, quia sibi nequaquam discordet cognoscitur. Deum quippe angeli et vident, et videre desiderant, ut effectui sui desiderii minime defraudentur. Desiderium sine fructu ^c anxietatem habet, et anxietas pœnam. Beati vero angeli ab omni pœna anxietatis longe sunt, quia nunquam simul pœna et beatitudo conveniant. Rursus cum eos dicimus Dei visione satiari, quia et Psalmista ait, *Satiabor dum manifestabitur gloria tua* (Psal. xvi, 15): considerandum nobis est, quomodo ^d satietatem solet fastidium subsequi. Ut ergo recte sibi utraque conveniant, dicat Veritas quia semper vident; dicat prædicator egregius quia semper videre desiderant. Ne enim sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur; ne autem sit in satietate fastidium, satiari ^e desiderant. Et desiderant igitur sine labore, quia desiderium satietas comitatur; et satiantur sine fastidio, quia sua satietas ex desiderio semper accenditur.

EX EPISTOLA I B. JOANNIS APOSTOLI.

INTERROGATIO LXXIX.

Quomodo Joannes in Epistola sua de dilectione scribens, dicit: *Dilectissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus* (I Joan. ii, 7), cum Dominus in Evangelio dilectionem ipsam mandatum novum appellet, dicens: *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* (Joan. xiii, 34)?

RESPONSIO (Ex Aug., tract. 4 in Epist. Joan., n. 10).

Quod mandatum vetus dixit? quod habebatis, inquit, ab initio. Ideo ergo vetus, quia jam illud audistis, alioquin contrarium erit Domino, ubi ait:

Si enim sic videre desiderant, ut effectui sui desiderii minime perfruantur, desiderium sine fructu, etc.

^d Edit., quoniam.

^e Edit. satiati

^a Edit., Sodoma.

^b Edit., cognoscenda.

^c Edit. hic plenius et paulo aliter, Deum... angelis... videre desiderant; et utiuntur intuitui, et intuitur.

Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis. A Sed mandatum vetus quare? non quia ad veterem hominem pertinet. Sed quare? quod habebatis ab initio. *Mandatum vetus* *, *verbum quod audistis.* Ideo ergo vetus, quia jam audistis. Et ipsum novum ostendit dicens: *Iterum mandatum novum scribo vobis.* Non alterum, sed idem ipsum quod dixi ^b vetus, idem est novum. Quare? *Quod est verum in ipso, et in nobis* *. Jam quare vetus audistis? Quia jam illud noveratis. Quare autem novum? *Quia jam* ^d *tenebræ transierunt, et lux vera jam lucet.* Ecce unde novum: quia tenebræ ad veterem hominem pertinent, lux vero ad novum *. Quod dicit Paulus apostolus: *Exuite veterem hominem, et induite novum* (Colos. III, 9, 10). Et iterum: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v, 8).

INTERROGATIO LXXX.

Quomodo Joannes dicat, *Omnis, qui natus est ex Deo, non facit peccatum, quia semen ejus in ipso manet, et non potest peccare* (I Joan. III, 9): cum e contra dicat, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus* (I, 8)?

RESPONSIO (Carptim ex Aug., tract. 5 in eamd. Epist., num. 4, usque ad 8).

Quod est hoc peccatum, nisi facere contra mandatum, quæ Christi dilectio vocatur? Nam non generaliter secundum omne peccatum est dictum. Quia si omne peccatum intellexerimus, contrarium erit huic sententiæ, quæ dicit, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* Ergo quod dicit, *Qui natus est ex Deo, non facit peccatum*, id est, non habet in fratre odium, nec potest peccare, quia non facit contra dilectionem. Hoc autem quod dicit, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, de generalibus peccatis licet intelligi.*

INTERROGATIO LXXXI.

Quomodo Apostolus dicat, *Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem* (I Joan. IV, 18): et contra Psalmista, *Timor Domini castus permanet* (Psal. XLIII, 10)?

^a Edit., post vetus, addunt est.

^b Edit., dixit.

Edit., vobis.

RESPONSIO (Ex eod. Aug., tract. 43, in Joan. Evang., n. 5, 7).

Quomodo perfecta charitas foras mittit timorem, si timor Domini castus permanet in sæculum sæculi? Est ergo timor servilis, est et timor castus. Timor servilis est, ne patiaris poenam; timor castus, ne amittas justitiam. Ergo quod Apostolus dixit, de servili timore egit; quod autem Psalmista loquitur, de casto illo timore quo in æternum Domino copulabimur sentiendum est.

INTERROGATIO LXXXII.

Cum Joannes apostolus in Epistola sua dicat, *Omnis qui natus est ex Deo non peccat* (I Joan. III, 9): quomodo Isaias ex voce Domini dicit: *Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me* (Isai. 1, 2)?

RESPONSIO (Ex B. Hieronym. in eum loc. Isaiæ).

Si non peccat qui ex Deo nascitur, quomodo spreverunt? Unde apparet quia melius est iuxta Hebraicam translationem legere, *Filios emutriti*, quam *genui*: ne videatur illi dicto, quod in Joannis epistola legitur, esse contrarium: *Omnis qui natus est ex Deo non peccat.* Ergo si nati sunt ex Deo, quomodo peccare potuerunt, cum omnis qui ex Deo natus est peccare non possit?

EX ACTIBUS APOSTOLORUM.

INTERROGATIO LXXXIII.

Cum in Actibus apostolorum scriptum sit quod Dominus post resurrectionem suam quadraginta dies cum discipulis commemoratus sit (Act. 1, 3), quomodo tam contrarie eisdem discipulis in Evangelio idem Dominus dicit: *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum* (Luc. XXIV, 44)?

RESPONSIO (Ex Gregor. Magn., hom. 24 in Evang., num. 2).

Neque enim cum ipsis non erat, quibus præsens corporaliter apparebat, sed tamen jam se esse cum ipsis denegat, a quorum mortali corpore carnis immortalitate distabat.

Explicit *Ἀποκρίσεις* S. Juliani.

^d Abest jam ab edit.

^e Edit.: quia tenebræ ad veterem hominem, lux vero ad novum pertinet.

IN SEQUENS OPUSCULUM ADMONITIO.

Qui proxime sequitur in Nahum prophetam Commentarius, affectum tantum opus, non perfectum, is est quem primus omnium evulgavit Henricus Canisius, jurisconsultus, homo Germanus ex codice ms. bibliothecæ Bavaricæ, sancto Juliano Toletano antistiti inscriptum, cujus nomen codex ille præ se ferebat. In publicum emissus a viris doctis exceptus est, atque non semel ab editoribus Bibliothecæ Patrum in Galliis recusus cum ejusdem Juliani nomine; quin nullus, quem scierimus, indicato auctori hujusmodi commentarii litem moverit, neque alterum esse quam Julianum nostrum suspicatus sit, donec Natalis Alexander in dissertat. 15, sæc. 1, propos. 2, verum esse ac germanum illius scutum dubitare coepit. Si veram causam querimus, non alia abs dubio, quam

quod sancti Jacobi apostoli in Hispaniis prædicationem apertissimis verbis traderet, quam ille oppugnandam omni argumentorum vi aggreditur in præfata dissertatione. Quam feliciter illi cesserit susceptum consilium, nostrum non est hoc loco judicare. Hoc nobis dicere atque demonstrare satis sit, quæ Natalis hujusmodi testimonio opposuit confidenter, levissima esse nostro iudicio, nec nostro tantum, sed et gravissimorum virorum, cardinalis de Aguirre (ut alios taceamus) et eruditissimorum Bollandianorum, quos in commentario prævio, tom. VI, Julii part. II, § 7, consuluisse non pœnitebit. Scribit enim laudatus historicus incertum esse an illud opus sit sancti Juliani Toletani: cujus responsionis tres rationes adducit. Prima quod ex uno codice ms. undecunque

mutilo et mendis scatenate editum est. Quasi ex uno tantum codice non multa antiquitatis monumenta edita fuerint, viris doctis merito probata, quale est (ut ex multis exemplum unum promamus) opus de Mortibus persecutorum Lactantio attributum, quod Baluzius primus vulgavit. Alterum momentum, quod quatuor tantum, aut quinque versus Nahum prophetæ exponit. Quæ ratio si valeret, explodantur necesse est quotquot fragmenta aut imperfecta opera sanctorum Patrum edita sunt, et veluti genuina habentur ab omnibus. Tertio denique concludit: «Recentiorem sane auctorem Juliano indicant versus illi Leonini, qui ad finem testimonii mox laudati (de predicatione sancti Jacobi) leguntur.» Lector æquus videat, et judicet. Versus indicati hi sunt:

Quisque sua sorte Christum sparsit sine sorde,
Per Paulum vero toto dispergitur orbe.

Ubi, quæso, sunt versus Leonini? Namque, ut acute viderunt Bollandiani, primus nullo numero continetur, secundus vero Leoninus minime dici potest, quorum ea est natura, ut medium consonet extremis; quare ambo similiter cadentes tantum appellari possunt. Verum ut Leonini fuerint, propter duos solos versus continuo ad recentiorum ætatem relegandum est opus: cum tamen aliquos ejusmodi etiam in poetis auzæ ætatis legamus, qualis est ille Virgilii lib. xii *Æneid.*

Ora citatorum dextra contorsit eorum:
et alii duo Ovidii in oratione Ulyssis:

Si Trojæ fati aliquid restare putatis,
Vir, precor, uxori, frater succurre sorori.

Unus itaque aut alter versus Leoninus, qui casu scribenti excidit, nihil momenti afferre potest contra operis antiquitatem.

Sed Natalis conjecturas, ut vidimus, levissimas nonnulli post ipsum amplexati sunt, non melius quam ipse erga res Hispanas animati. In quibus non ultimo loco numerandus est Fr. Thomas Maria Machi, vir et propter multam doctrinam, et singularem eruditionem in republica litteraria satis notus, qui eodem quo Natalis consilio sancti Jacobi in Hispania predicationem oppugnare aggressus, Originum et Antiquitatum Christianarum tom. II, c. 23, Florezio nostro Hispaniæ sacræ scriptori respondens, eidem exprobrat quod Commentarium librum in Nahum, quem viri docti Juliano Toletano episcopo adimunt, eidem ascribi oportere contendat. Quid vero supra Natalem adduci? Hoc unum: Felicem, cum in Juliani elogio suorum operum catalogum

A texeret, de hujusmodi commentario omnino siluisse. Sed animadvertere oportet nec vitam sancti Hildefonsi a Juliano sine dubio conscriptam Felicem commemorasse; deinde vero Commentarium de quo agimus opus esse imperfectum, ut notavimus, magno quidem, ut videtur, conatu susceptum, sed in ipso exordio interruptum, mortis forsitan interveni, ut propterea in vulgus editum minime fuerit, atque adeo non satis cæteris notum: cuius rei pene innumera exempla afferre possemus.

Ergo dum validiora his non producuntur argumenta, nunquam commitemus ut Juliano temere adimamus librum, quem primus illius editor ei ascripsit auctoritate codicis ms., quemque Miræus, Fabricius, Labbeus, Nicolaus Antonius, Aguirrius, Marchio Mondexarensis, alique permulti cum nostrates, tum exteri, ei non ademerunt.

Quod si quis existat, qui cum Elia Dupinio et Remigio Ceillier hujusce scripti stylium cum cæteris indubitatis Juliani operibus conferre voluerit otiose diligenterque, validius inde contra nos telum fabricaturus, illum monebimus ut meminerit quam sæpe fefellerint quæ ex hujusmodi loco desumuntur argumenta, nisi omnia attente cauteque circumspectantur: quod quidem sanctum iudicium, acutissimam oculorum aciem, naremque hominis quam emunctissimam desiderat.

Opus certe, quamvis imperfectum et mutilum, auctorem per se prodit in sancta Scriptura versatissimum, atque in ejus sensibus rimandis acutum, quos in unaquaque sententia exponenda persequitur omnes: primum litteralem, deinde allegoricum, tum anagogicum, postremo moralem; atque in hoc postremo genere non unum tantum, sed multiplicem sensum, ut mirari subeat mentis fecunditatem cum summa perspicuitate, tum doctrinam, atque singularem eruditionem cum sermonis proprietate conjunctam. Quæ omnia scribendi ornamenta quin possint plene cadere in Julianum nostrum, nemo dubitabit, qui reliqua ejusdem scripta diligenter evoluerit.

C Interea quæ nostræ partes sunt hoc loco, adimplere curavimus. Nullum enim hujus Commentarii exemplum habentes, præter duas editiones Bibliothecæ Patrum, Parisiensem unam anno 1624, Lugdunensem alteram ann. 1677, quod in nobis erat effecimus, ut typographorum menda in illis deprehensa corrigeremus, corrupta quæ sunt in contextu loca, nonnunquam etiam probabilem illorum restituendorum rationem indicarem, sanctæ Scripturæ et auctorum sententiæ in eo laudatæ unde desumptæ sint, inter parentheses annotantes.

SANCTI JULIANI

EPISCOPI TOLETANI

COMMENTARIUS IN NAHUM PROPHETAM,

EX MANUSCRIPTO CODICE BIBLIOTHECÆ BAVARICÆ PER HENRICUM CANISIUM JC. EDITUS.

PRÆFATIO.

Nahum propheta in regnum Assyriorum invenitur: historialiter de Ninive, quæ metropolis ejus fuit, destructione loquitur; allegorice, de desolatione mundi; mystice, de reparatione per Christum generis humani; moraliter, de restitutione in pristina dignitate, vel majore gloria peccatoris in sceleribus lapsi.

D Ninive autem Ninus Assyriorum rex secundus condidit, eique denominatum a nomine suo vocabulum, ut quidam asserunt, vel potius, ut alii, a Ninia filio suo, hujusmodi indidit. Ninus vero de patre Belo et matre Semiramide natus, fraude matris circumventus, ex ea furtive libidinis ignarus Niniam genuit: quo comperto postquam partu mater exoneravit vi-

cera, muros ejus cruentavit sanguine, materna de-
testatus scelera. Hæc civitas et a forma et a situ,
quantitate et ornatu juxta tempus clarissime notabi-
lis, et a rege, et a lege, et a pibe; potentia, astutia,
constantia, sublime commendabilis, dum regni sui
circumquaque dilatate studet pompam atque fastum
luxuriæ, usque ad Dei populum effrenate a laxavit
habenas sævitæ. Cujus partem primo Sargon, deinde
Phul, dehinc Tegla-Phalassar, deinceps Salmanassar
captivavit: ad ultimum suo Osea totus Israel expug-
natus a Sennacherib in Assyrios transmigravit.

Unde Nahum ad populi transmigrati consolationem,
ad sanctorum probandorum confirmationem, ad
posterorum quoque gloriosam expectationem, ad lap-
sorum excitandam devotionem, ad omnium vero
gratiarum actionem eructat prophetiam, contempla-
tur visionem, qua civitatis eversio et populi interi-
tus edicitur, exsulum utcumque refocillatur memoria,
afflictorum fovetur patientia, damnatorum prædicatur
redemptio, spes lapsorum innuit et sublimatio,
omnium in commune fidelium honor et incorruptio.
Prophetavit autem idem propheta tempore Ozæ,
Joathan, Achaz, Ezechie regum Juda, quando re-
gnum Assyriorum destruitur, Romulus nascitur,
Olympias a Græcis prima statuitur, Roma conditur,
regnum Lacedæmoniorum deficit, Macedonum vero
incepit, Hesiodus poeta claruit. Fiunt quidem si-
mul anni regni Assyriorum a primo Nini, qui se-
cundus in eo regnavit, usque ad trigesimum sextum
Sardanapalum, qui et ultimus, et ab Arsace signifero
suo victus, semetipsum incendio cremavit, 1164.

Præmittit vero propheta prologum, in quo more
orationis rhetoricæ auditorem reddit attentum, docilem
et benevolum. Prologus autem hic est: *Onus Ninive*,
liber visionis Nahum Elchesei. Tria quidem
posuit, per quæ auditorem ad veniam, ad gratiam,
ad gloriam moveri voluit. Siquidem in onere miseria,
in visione gratia, in consolatione nonnulla videtur
gloria. Assyrio persequenti pondus miseriæ, Israeli
sustinenti respectus gratiæ, et eidem redeunti instar
eujuscumque attribuitur gloriæ. Lector igitur audito
onere, redditur attentus; visione, docilis; Nahum, id
est, consolatore, benevolus.

Onus Ninive, quia a Chaldeis est subversa; *liber visionis*,
quia Esdræ, Nehemiæ, et aliis indulgentia
data; *Nahum Elchesei*, quia urbis, templi, et populi
libertas, et gratia, et gloria utcumque reparata. Hæc
autem historialiter diximus. Nunc ea mystice, vel
moraliter succincte disseramus.

Onus Ninive, mundi conflagratio; *liber visionis*, san-
ctorum resurrectio; *consolatoris*, eorum glorificatio.

Onus Ninive, reproborum damnatio; *liber visionis*,
beatorum electio; *consolatoris*, in sæcula seculorum
laudatio.

Onus, quando dicitur: *Ite, maledicti, in ignem eter-
num* (Matth. xxv, 41); *visio*, quando dicitur: *Ve-
nite, benedicti Patris mei* (v. 34); *consolator*, quando

^a *Effrenate nobis arridet, ut legitur in ms. juxta
editores bujus operis in Bibliotheca Patrum, præ ef-*

*A omnia existens in omnibus tradet regnum Deo, et
Patri* (I Cor. xv, 24, 28).

Vel *onus*, infidelitas gentium; *liber visionis*, con-
versio fidelium; *consolatoris*, consummatio omnium.
Meminerit autem lector quia *onus* in reprobis est
angustia; *liber visionis*, cum electis perseveram
gratia, *consolatio*, divinitus de hoste concepta
victoria.

Onus est pondus miseriæ, et tribulatio; *visio*, favor
divini muneris, et mentis invocatio; *consolatio*, in
conflicto constantia, et de triumpho adepta lætitia. In
his vero omnibus lector redditur attentus, docilis et
benevolus.

Benevolentia in rhetoricis a Tullio (*Lib. 1 de In-
vent. Rhetoric.*, num. 16 edit. Genæ. 1745) ex qua-
tuor locis comparatur. Ab ipsa causa, a judicis per-
sona, ab adversariorum, a propria. Sancti vero, qui
non sibi, sed Domino moriuntur, vel vivunt (*Rom.*
xiv, 8); qui non sua, sed quæ Jesu Christi querunt
(*Philipp.* ii, 21), non sibi captant favorem, sed
omnia Patri deferunt luminum. Hinc per Psalmistam
dicitur: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini
tuo da gloriam* (*Psal.* cxiii, 9). Inde illud Apostoli:
*Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu
Christi* (*Gal.* vi, 14). Benevolentia igitur ex quatuor
comparatur: A persona Salvatoris, a forma salutis,
a ratione dati, a lapsu reparati. Summus qui dedit
æternum quod tribuit, gratis præstitit miseris. In
primo consideratur potentiæ immensitas; in secundo,
misericordiæ largitas; in tertio, gratiæ liberalitas;
in quarto, naturæ benignitas: siquidem summus mi-
seris maxima contulit gratis. In primo igitur com-
probatur dantis omnipotentia; in secundo, ejus mun-
nificencia; in tertio, ejus sufficientia; in quarto, ejus-
dem benevolentia.

Aliter. Benevolentiam capiat a Judicis persona, a
sui fortuna, a causa et qualitate negotii; ab imma-
nitate et natura adversarii. A judice, quia ipsa est
misericordia; a sui fortuna, quia versatur in mise-
ria; a causa negotii, ex parte adversarii, quia sedu-
ctus est invidia, ex parte vero sui, quia circumdatur
infirmirate et ignorantia; a natura adversarii, tum
ex naturæ subtilitate, tum ex vitæ diuturnitate, tum
ex negotii assiduitate; ex immanitate quoque, quia
gratis infestant, nec ad momentum desistant, nec
in minimo pareant. In primo igitur capiat per judi-
cis pietatem; in secundo, per confessionis humilita-
tem; in tertio, per hujus vitæ incolatum, et invin-
cibilem infirmirate; in quarto, per invidiam adver-
sarii, et ipsius crudelitatem. In primo, judicis pro-
vocatur clementia; in secundo, propria exponitur
indigentia; in tertio, hujus vitæ prætentitur tentatio;
in quarto, adversarii invidia objicitur, et impugna-
tio. Primo, quia judicis est sententia: *Nolo mortem
peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (*Ezech.* xxxiii,
11); secundo loquitur indigentia: *Si incluseris, nemo
est qui aperiat* (*Job* xii, 14); tertio, hujus

frenata, quod ipsi posuere.

^b *Claustris pro inclusis, quod legebatur in ms.*

vita miseria: *Memento mei, quia ventus est vita mea* (Job. vii, 7); in quarto: *Ab aquilone super faciem orbis terræ exardescunt mala* (Jer. i, 14).

Alter. Salvatoris opera legitimus fuisse quadrifaria. Miracula namque fecit; beneficia contulit; amara pro nobis pertulit; vitæ monita protulit. In iis autem quatuor auditor redditur benevolus, dum et ejus doctrina illuminatur, et beneficiis sustentatur, miraculis confirmatur, et passionum stigmatibus ad amorem inflammatur. In primo excluditur ignorantia, in secundo indigentia, in tertio negligentia, in quarto vitæ torpor et animi ignavia. In primo suscepit lumen scientiæ, in secundo largitatem gratiæ, in tertio conjicit regni felicitatem, in quarto suspirat ad Christi charitatem. Per vitæ oracula illuminatur cæcus; per miracula reducitur profugus; per beneficia redditur devotus; per passionis stigmata efficitur consummatus.

Docilis quoque redditur, dum in ejus doctrina, vita, fama docetur quid teneat, suadetur quid caveat, instruitur quid timeat, quo doleat, in quo speret, quid diligat: scilicet cavere vitia, tenere vitæ consilia, timere gehennæ supplicia, dolere hujus exilii miseriam, in cœlis figure spei suæ anchoram, ardentem diligere cœlestem patriam.

Attentus etiam redditur, et ex magnitudine supplicii, dum onus præmittitur; et ex qualitate gaudii, dum visio subsequitur; et ex fidelitate præmii, dum consolator subjungitur.

Cum igitur Tullius (*Lib. i de Inv. rhetor., n. 15*) quinque causarum genera statuat: honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum, et secundum ea diversa suggerat principia, nos honestum genus, non cause, sed prophetiæ hujus dicimus, in qua circa reprobos justa Dei probatur severitas, erga pios elementissima commendatur bonitas. In amico, gratia; in hoste, justitia; in servo, iudicii veritas; in mercenario, præmii æquitas; in filio, regni hereditas; in sponsa, spiritualis gaudii identitas.

non bene correctum est in Bibliotheca Patrum, cum Vulgata *includeret* legat, cujus auctoritate hanc lectionem restituimus.

His ita de materia et intentione succincte præbatis, etiam nunc dicatur cui parti philosophiæ supponatur. Cum igitur philosophia quatuor principales habeat species, sub quibus omnium liberalium artium et totius divini eloquii continetur series, theoricam scilicet, practicam, physicam, et logicam; sic inserta alterutrum, et connexa adinvicem sæpissime videntur, ut vix ab invicem discerni valeant; sic quandoque sequestrata, et a se alienata prorsus inveniuntur ut conjungi ullatenus nequeant. Quippe mathematica de visibilibus visibilium figuris; practica de invisibilibus visibilium formis; physica de invisibilibus causis; theologia de invisibilibus substantiis; logica vero ut omnium provida, artium magistra, arcanorum clavigera, passim discurrit per omnia, formas, modos, causas, nodos solvens, ligans subtilitate nimia, artis excellentia, argumentorum copia. Præsens vero prophetia, quia partim agit de cœlestibus, partim tractat de moribus, nonnulla pars ejus ad theoricam, quædam verò respicit ad practicam.

Modus quoque tractandi hic est. Prius autem comminatur hostibus; dehinc blanditur obsequentibus. Post hæc quasi incidenter introducit adventum Salvatoris. Deinde terribilem inducit præsentiam vastatoris; armat Babylonios ruunt in Assyrios; Ninive expugnatur, capitur, destruitur; templum a fundamentis evertitur; omnis ætas, sexus, conditio corrumpitur, eliditur, servituti addicitur. Deinceps insultando in eam invehitur, rapinas, fornicationes, maleficia exprobrat; civitatem sanguinum exprobrando nuncupat. Alexandriæ quoque ferenti auxilium minatur excidium. Deinde insultando, ignaviam principum et populi ingeminat, populum effeminatum nuncupat, frustra eos nisi evidenter enuntiat: ad ultimum inertiam pastorum increpat, et sic prophetiam suam terminat.

Explicit præfatio.

INCIPIT EXPOSITIO.

1. Onus Ninive, *libervisionis Nahum Helchesei*. Prologum istum prophetiæ suæ propheta præposuisse a quibusdam creditur; ab aliis, Esdras eum invenisse, asseritur. Sicut enim post incensam legem a Chaldaïs, et ab eo reparatam novis inventis litteris, singulis psalmorum præfixit titulos, ita doctrinæ gratia singulis fere prophetarum præposuit prologos. Vel si eum propheta præposuisse dicitur, humilitatis gratia de se, quasi de alio loquitur. Sic Moyses de se loquens, quasi de alio dicebat: *Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Præcipe filiis Israel, etc.* (*Sape in libris Exod., Lev., Num.*). Sic

Isaias: *Visio quam vidit Isaias filius Amos* (Isai. i, 1). Sic Jeremias, *Verba, inquit, Jeremia, qui fuit in sacerdotibus de Anatot* (Jer. i, 1). Sic Michæas: *Verbum quod factum est ad Michæam de Morasti* (Mich. i, 1). Et ita ferme incipiunt omnes prophetæ. Id quoque reperitur in Novo Testamento. *Dixit, inquit, discipulus ille, quem diligebat Jesus Petro* (Joan. xxi, 7). Tale quid in Apostolo: *Paulus, inquit, servus Jesu Christi, etc.* (Rom. i, 1). Et multa nobis talia tradunt divina eloquia. Vel sancti incipientes gratiam divinitus accipere, sitientes supplicantes divinitati, in hoc maxime proficien-

tes, et exemplum gratiæ relinquentes posteritati.

2. *Onus Nimive*. In duodecim prophetis quatuor fuisse legimus qui onus in suis prophetiis posuerunt: Nahum, scilicet, Habacuc, Malachiam et Zachariam. Quorum primi tres posuerunt illud in principio. Zacnarias vero duobus locis, in fine scilicet, et in medio. Dicit enim in medio: *Onus verbi Domini in terra Hadrach, et Damasci requiei ejus* (Zach. ix, 1); in fine vero sic: *Onus verbi Domini super Israel* (xii, 1). Sed et apud Isaiam undecim legimus onera, hæc scilicet: *Onus Babylonis, onus Philistim, onus Moab, onus Damasci, onus Egypti, onus deserti maris, onus Duma, onus in Arabia, onus vallis visionis, onus Tyri, onus jumentorum Austri* (Isai. xiii, 1; xv, 1; xvii, 1; xix, 1, xxi, 1, li, 15; xxii, 1; xxiii, 1; xxx, 6). quæ ex ipsa qualitate numeri transgressionem significant peccati. In denario namque præceptorum signatur obedientia; in undenario, qui ipsam transgreditur, prævaricationis malitia. Huc accedit, quod undecim saga cilicina sunt in tabernaculo (Exod. xxvi, 7); quod Salvator extincto proditore chorum apostolorum in hoc manere noluit. Onus autem miserie pondus superius significare diximus. Clamat vero Apostolus: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (Rom. vii, 24). *Si ita est in viridi ligno, quid fiet in arido* (Luc. xxiii, 31). Unde Jeremias fidelem sollicitans animam de hujus vite miseria: *Si in terra, inquit, pacis secunda non fueris, quid facies in superbia Jordanis* (Jer. xii, 5)? Et Job: *Ecce qui serviunt ei non sunt stabiles, et in angelis suis reperit pravitatem: quanto magis qui domos habitant luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumeruntur velut a tineæ* (Job iv, 18, 19)? Sicut ergo in divino eloquio cantica simpliciter, et Cantica canticorum pro ineffabilis lætitiæ immensitate; et sæcula per se, et sæcula sæculorum, pro spatii æternitate; et sabbatum simpliciter, et sabbatum sabbatorum pro secretissimæ quietis felicitate; et opera simplicia, et opera operum pro veneranda ac mystica dignitate: ita possunt dici simpliciter onera singula crimina, vel singula tribulationum genera; onera vero onerum, culparum vel tribulationum immensitas nimia.

3. Tria igitur sunt onerum onera. Vanitas, iniquitas, calamitas. Vanitas mundi, iniquitas animi, calamitas orci. Vanitas cæcat, iniquitas præcipitat, calamitas cruciat. Vanitas mundi cœlestium aufert contemplationem; iniquitas animi, Dei et proximi dilectionem; calamitas tartari, affectum boni et animi devotionem. Vanitas mundi facit vitiosum; iniquitas animi reddit odiosum; calamitas orci, suppliciosum. Vanitas facit incestum; iniquitas reddit infestum; calamitas, perpetuo mœstum. Vanitas deprimit, iniquitas curvat, calamitas frangit.

4. Est etiam aliud quod de his oneribus dicere possumus, quia scilicet aliud portatur in capite, aliud in brachiis, aliud in humeris. Onus in capite, vanitas in mente; onus in brachiis, iniquitas in opere; onus in humeris, calamitas gehennæ. Prima

A sedat affectum, secunda inhonestat actum, tertia mortificat subjectum. De his tribus oneribus per Osee dicitur: *Arasitis impietatem, messuistis iniquitatem, comeditis fructum mendacii* (Osee x, 15). Impietas siquidem aratur, quando quis ex studio mundi vanitatem meditat; iniquitatem metit, quando ex illicita cogitatione pravum opus colligit; mendacii fructus comedit, quando prout gessit in corpore, apud inferos recipit. Aratur itaque, cogitando illicita; legitur iniquitas, operando nefaria; comeditur fructus ejus, sustinendo supplicia.

5. Sed hoc de vanitate dicendum est, quod illi alii sunt subditi, alii collaterales, alii suppositi. Primi carnales, secundi spirituales, tertii intellectuales. Primi, sensuum curiositati; secundi, humane necessitati; tertii contemplandæ student veritati. In primo ordine sensus sordidatur et cogitatio; in secundo, ornatur affectus, et honestatur actio; in tertio, sublimatur intellectus, et vegetatur ratio. Primi se mundo sponte subjiciunt, secundi nolentes mundo serviunt, tertii penitus mundum fugiunt. Primi igitur sunt brusi, secundi activi, tertii contemplativi.

6. Sed et de iniquitate similia possumus dicere. Quidam namque iniquitatem diligunt, sed non prædicant; nonnulli et diligunt, et prædicant: alii prædicant, diligunt et defendunt. Tres igitur principales iniquitas habet species: nefas, scelus, malitiam. Nefas quantum ad Deum; scelus ad seipsum; malitia ad proximum. Nefarii sunt, mandata contemnendo; scelesti, seipsos in vitia præcipitando; malitiosi, proximos corrumpendo. Primus ordo eorum est *quorum Deus venter est, et gloria* (Philipp. iii, 19); secundus eorum, qui *peccata sua predicaverunt sicut Sodoma* (Isai. iiii, 9); tertius eorum qui facti sunt *quasi scuta fusilia* (Job xli, 6). Primus eorum qui projecerunt in terra intima sua (Eccli. x, 10); secundus eorum qui dicunt: *Cor nemus nos rosis antequam marcescant; hæc enim soror et hæreditas nostra* (Sap. ii, 8, 9); tertius eorum qui dicunt: *Via Domini non est æqua* (Ezech. xviii, 25). Primo igitur peccatur in Patrem, secundo in Filium, tertio in Spiritum sanctum. In Patrem, agendo contra ejus voluntatem; in Filium, contra illius humilitatem; in Spiritum sanctum, contra ipsius charitatem.

7. Calamitas quoque habet tres species. Prima est amaritudo conscientie, secunda odium justitiæ, tertia desperatio veniæ. Primo miseri, quia remordet conscientia; secundo miseres, quia displicet justitia; tertio, quia veniæ nulla restat clementia. Quia ergo vanitatem mundi, iniquitatem animi, calamitatem tartari superius onera diximus, restat nobis querere alia quorum ista dominantur onera. Isaie vero superius undecim onera posuimus, quæ vitiorum undecim significant genera, et undecim negotiorum expriment onera. Ac primum de vitiis, deinde disseramus de negotiis.

8. In onere Babylonis præcipue notatur superbia. In Moab, indignatio maxime et arrogantia; in Philistiim, sigillatim sensuum prava curiositas; in Damasci, expressa rapacitas; in Ægypti, omnino crapula et ebrietas; in deserti maris, singularitatis præsumptio; in Duma, superstitio; in Arabiæ, ficta dilectio; in vallis visionis, animi excecatio; in Tyri, jactantia vitiorum, et elatio; in jumentorum Austri, religionis exprimitur dissolutio. Hæc ergo vitiorum sunt genera, nunc subsequenter negotiorum ponantur onera.

9. Horum primum quidem est mandata [Forte mundana] potentia; secundum, ethnica scientia; tertium, canina facundia; quartum, claritas sanguinis; quintum, venustus corporis; sextum, honestas conjugis; septimum, exemplar sobolis; octavum, fides amicorum; nonum, humilis obsequela subditorum; decimum, temporalium affluentia; undecimum, omnium præfatorum possessio quieta. De his vero latius disserere in presenti, non fuit consilii; hoc enim tractare, alterius erat negotii. Esse autem onera, ostendere his relinquo qui premuntur onere. Vanitas igitur negotiis, iniquitas supponitur vitiis, calamitas gehennæ suppliciiis. Unde quia illa dicuntur et sunt onera, ista non immerito onerum nuncupantur onera. Quod vanitas suo multos deprimat onere, testatur Apostolus dicens: *Vanitatis, inquit, creatura subjecta est, non volens (Rom. viii, 20)*. In psalmo vero legitur de iniquitatis onere. *Iniquitates, inquit, supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me (Psal. xxxvii, 5)*. Calamitas quoque gehennæ miserrime aggravat, quam Salvator in Isaia torcular nuncupat dicens: *Torcular calcavi solus (Isai. lxi, 3)*. De prima legitur in Ecclesiaste: *Vanitas vanitatum et omnia vanitas (Eccl. i, 2)*; de secunda in Zacharia: *Super talentum plumbi sedet iniquitas (Zach. v, 7, 8)*; de tertia in psalmo: *Contritio in viis eorum, et infelicitas (Psal. xlii, 3)*. Grave igitur jugum super filios Adam a die exitus matris usque in diem reversionis in ipsam (Eccl. xi, 1), quando de vanitate ad iniquitatem, de iniquitate transeunt ad calamitatem. Sunt quoque alia onera præfatis longe dissimilia

10. Etenim primum dispensationis, secundum religionis, tertium dilectionis. Primum onus portant prælati; secundum, huic mundo mortificati; tertium, in cubito consummati. Primi statum Ecclesiæ roborant; secundi faciem illius ornant; tertii ejusdem virtutem commendant. Primus ordo dicit: *Sollicitudo omnium Ecclesiarum, instantia mea quotidiana (II Cor. xi, 28)*; secundus: *Elegit suspendium anima mea et mortem ossa mea (Job vii, 15)*; tertius: *Sive Paulus, sive Cephas, sive Apollo omnia nostra (I Cor. iii, 22)*. Primus ordo eorum est qui curvantur sub Deo, et orbem portant (Job ix, 13); secundus, eorum qui carnem suam macerant, ut animam suam ad sapientiam transferant; tertius, eorum qui per singula proximorum se charitate vulnerant.

11. Dispensatio vero tria sub se continet onera.

PATROL. XCVI.

A Primum, occupationem exteriorum; secundum, sollicitudinem morum; tertium, tolerantiam incommodorum. Primo subditorum militat necessitati; secundo morum providet casitati; tertio, prout expedit, occurrit vel supplicat adversitati. Vel primum, negotium mundi; secundum, circumspectio sui; tertium, sollicitudo proximi. Necessarius est in primo; honestus in secundo; utilis in tertio. Necessarius, ne immoderate superflua appetat; honestus, ne effeminate vivendo aliorum mores corrumpat; utilis, quatenus ad veniam, ad gratiam, ad gloriam subditos præcedat. Necessarius igitur vita, honestus fama, utilis doctrina. Honestus exemplo, utilis consilio, necessarius ministerio.

12. Religio quoque in tribus constat: in carnis scilicet mortificatione, in animi devotione, in proximi compassione. Hinc per Jacobum apostolum: *Religio, inquit, munda et immaculata hæc est: Visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum, et immaculatum se custodire ab hoc sæculo (Jac. i, 27)*. Visitationem referens ad proximi compassionem; immaculatam custodiam, ad carnis mortificationem et animi devotionem. Quod etiam Salvator in Evangelio (Matth. vi, 2 seq.) evidenter docuit, ubi de religione disserens, de elemosyna, oratione, jejuniis faciendo discipulos monuit: jejuniis referens ad carnis mortificationem; elemosynam, ad proximi compassionem; orationem, non ad linguæ strepitum, sed ad animi devotionem. Vel primum est abstinencia mali; secundum, flagrantia boni; tertium, purificati animi letitia.

C 13. Dilectionis vero tria sunt onera: siquidem aliud a nobis exigitur a proximo, aliud ab angelo, aliud a Deo. Proximus a nobis exigit humanitatis obsequia; angelus, sinceritatis desideria; Deus, studia omni virtute flagrantia, omni suavitate manantia. Proximus devotum flagitat actum, angelus sincerum querit affectum, Deus purissimum exigit intellectum. Exhibenda est igitur proximo actionis pietas, angelo morum sinceritas, Deo omnis conatus animi, et perfecta charitas.

14. Spiritus enim sponsam suam sic ornatam, ita quidem ordinatam in Canticis multa laude prosequitur dicens: *Pulchra es, amica mea, suavis et decora, terribilis ut castrorum acies ordinata (Cant. vi, 5)*. Pulchra mundo, suavis proximo, decora cælo. Vel pulchra actu, suavis affectu, decora intellectu. Vel pulchra honestate famæ, suavis utilitate doctrinæ, decora vitæ sublimis necessitate. Vel pulchra exemplo, suavis verbo, decora consilio. Vel pulchra operibus, suavis moribus, decora mentis excessibus. Vel pulchra proximo, suavis angelo, decora sponso. Merito ergo terribilis hostibus dicitur, in qua nec mundi ambitio, nec proximi læsio, nec sui præsumptio, nec angeli offensio, nec divinæ voluntatis aversio vel etiam ad modicum invenitur. Item de eodem per eundem in eundem: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te (Ibid. iv, 7)*. Vere quidem pulchra, quæ nec hoste vincitur, nec mundo corrumpitur, nec proximo seducitur, nec carne eliditur, nec mente

erigitur. Tota quidem pulchra, quam nec actus corrumpt, nec affectus inficit, nec intellectus impedit: actus iniquitate, affectus vanitate, intellectus a cœlestium claritate. Nulla est igitur in ea macula, in qua nec maligni prævalet suggestio, mundi sordent minæ vel promissio, carnis jacet sigillatio, mentis suffocatur elatio. Hæc igitur sunt dilectionis onera, quibus felix premitur anima. Hoc mens mea prematur onere, hoc anima moriatur depressa pondere. Onera igitur generalia constat esse quadrifaria. Alia namque sunt Dei, alia animi, alia mundi, alia inferni. Istorum quoque singula superius in aliis subdivisimus. Nunc cætera videamus.

15. Ninive in præsentipote quadrifarie accipi. Historialiter, est illa metropolis inclita Assyrii regni; allegorice, in designatione mundi; mystice, in typo Ecclesiæ; moraliter, in persona animæ. De civitate vero superius historialiter aliqua, licet pauca, diximus. Restat ergo ut ad alia exponenda transeamus. Ac primum de interpretatione nominis videamus.

16. *Ninive* speciosa interpretatur, et de Deo atque mundo in quodam philosophorum legitur:

..... Tu cuncta superno
Ducis ab exemplo; pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similique imagine formans.

Si enim quis artificem cogitet, et materiam, et ex ipsa creaturarum dissimilium copiam, atque in rebus ordinem divinitus insitum, et gratiam, possunt quidem per ejus situm, ordinem et ornatum, Dei cognosci invisibilia; potest ejus conspici utique potentia, sapientia, clementia: potentia per situm, sapientia per ordinem, benignitas per ornatum. Unde et idem ab ornatu Græce *Νεμω*; nomen accepit. Mundus autem est universitas omnis, quæ constat ex quatuor elementis, globata in speciem absoluti orbis. Quod si universalitatis hujus machinam intuearis, invenies quod mirabili ratione et sapientia compositio rerum omnium perfecta sit; quod apta, quod congrua, quod decora, quod cunctis partibus suis absoluta: in qua non solum concordiam servant similia, sed etiam quæ creante potentia ad esse prodierunt, dictante sapientia in unam quodammodo amicitiam et fœderationem conveniunt. Quid repugnantius potest esse igne et aqua? Quæ tamen in rerum natura ita Dei contemperavit providentia, ut non solum adinvicem commune societatis vinculum non dissiperent, verum etiam nascentibus cunctis, ut subsistere possint, vitale nutrimentum subministrarent. Omnis enim natura se diligit, et miro quodammodo plurium dissimilium et in unum redactorum concordia unam in omnibus harmoniam facit. Vide si pulchritudini divinarum operum aliquid desit; et si nihil, vel etiam in minimo, deesse videris, jam aliquid habes unde artificem mireris.

17. Quæ cum Psalmista intueretur, vehementer admirabatur dicens: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti* (Psal. ciii, 24); Item: *Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum* (Psal. lxxvi, 12).

* Hic forte deest: *Quædam pertinent ad sanitatem, alia ad firmitatem.*

Item id: *Meditabor in omnibus operibus tuis, et factis manuum tuarum exercebor* (Psal. cxlii, 5). Quæ si quis investigare sufficeret, mirabilem in eis Dei sapientiæ lucem inveniret. Et hæc ego utinam possem tam subtiliter perspicere, tam competenter enarrare, quam possum ardentius diligere! Delectat enim me, quia valde dulce et jucundum est, de his rebus frequenter agere, ubi simul et ratione eruditur sensus, et suavitate delectatur animus, et admiratione excitatur affectus, ita ut stupentes cum Psalmista et admirantes clamemus: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! nimis profunda factæ sunt cogitationes tuæ. Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget hæc* (Psal. xci, 6, 7). Et hæc quidem de mundo dicta sufficiant. Nunc aliqua de Ecclesiæ decore in medium prodeant.

18. Ecclesia namque sponsa Christi, templum Altissimi, civitas Regis magni, tanta viget potentia, decore, sapientia, quod nec hoste vinci, nec mundo nec proximo seduci, nec adversitate superari, nec prosperitate inclipari, nec aura sinistra ullatenus valet fuscari. Unde Salvator de ea in Evangelio: *Venerunt flumina, flaverunt venti, nec potuerunt eam movere, fundata enim erat super firmam petram* (Matth. vii, 25). Hinc in ejus laude, et dilectione, et dilatatione nos excitat Psalmista: *Ponite corda vestra in virtute ejus, et distribuite domos ejus ut enarretis in progenie altera* (Psal. xlvii, 14). Sicut enim (ut Tullius in fine secundi libri Rhetoricæ (N. 56), meminit sunt quedam de bonis civilibus quæ ad ejus incolunitatem, quedam quæ ad ejus amplificationem pertinent; ita in Ecclesia, quæ civitas Regis magni est optima, * quedam ad decorem, alia ad amplificationem: ad sanitatem justitia, ad firmitatem fortitudo, ad decorem prudentia, ad amplificationem temperantia.

19. Siquidem quatuor sunt quæ animam erudunt et orant, instruunt et roborant. Hæc scilicet: consilia, obsequia, subsidia, remedia. Ad prudentiam consilia, ad justitiam obsequia, ad fortitudinem subsidia, ad temperantiam pertinent remedia. Consilia illuminant cæcos, obsequia reddunt devotos, subsidia roborant invalidos, remedia sanant egrotos. Consilia expellunt ignorantiam, obsequia invidiam, subsidia infirmitatem, remedia cupiditatem. Consilia sapientiæ faciunt doctores; obsequia, justitiæ amatores; subsidia, veritatis defensores; remedia, felicitatis dilectores. Felix ergo civitas, quæ nec eget consilio, nec caret obsequio, nec subditi jacet imbecillitate, nec remediis sordet egestate. Hæc Christus eo glorificato, et Spiritu Patris atque suo dato Ecclesiæ suæ contulit: hæc ipsæ prior in ea ad ipsius gloriam protulit. Siquidem consilia vitæ dedit, obsequia justitiæ, subsidia constantiæ, remedia penitentiae. Consilia, homines docendo; obsequia, turbas pascendo (Matth. v, 2 seq.; xiv, 15 seq.); subsidia, viduæ, pupilli et advenæ, causas judicando (Deut. x, 18); remedia, pertranscundo, et omnes

oppressos a diabolo sanando (Act. x, 38). Consilia igitur dedit in monte, obsequia juxta mare, in ecnacuulo subsidia, remedia in cruce.

20. Hæc quoque Ecclesia a sponso suo accepit, quæ ad ipsius timorem, decorem, honorem, amorem alijs dilatandum ministravit. Siquidem per divinæ consilia scientiæ, et lucem sapientiæ sibi conversos copulavit philosophos; per obsequia misericordiæ subjugavit ethnicos; per subsidia gratiæ constanter expugnavit hæreticos; per remedia poenitentiae clementer revocavit schismaticos. Per consilia veniunt ab ignorantia naturali, tanquam a parte Orientali; per obsequia redeunt a fervore concupiscentiæ, tanquam a plaga Australi; per subsidia retrahuntur a frigore malitiæ, tanquam a climate Septentrionali; per remedia educuntur ab occasu vitiorum, tanquam a plaga Occidentali.

21. Hanc ei futuram numerosam proles lætitiæ sponsus ejus per prophetam promiserat Isaiam. *Ecce ego, inquit, adducam ab Oriente semen tuum, et filios tuos ab extremis terræ. Dicam Aquiloni: Da; et Austro: Noli prohibere* (Isai. xlii, 5, 6). Hanc etiam ei promiserat ore Psalmographi. *Magnus, inquit, Dominus, et laudabilis nimis in civitate Dei nostri. Fundatur exultatione universa terræ mons Sion, latera Aquilonis, civitas regis magni* (Psal. xlvii, 2, 3). Hæc revera civitas est refugii, qua venia, libertas, et fiducia, donatur refugis morte summi pontificis (Num. xxxv, 28, 32). In ea igitur sunt ad sanitatem mandata, ad firmitatem consilia, ad decorem charismata, ad amplificationem poenitentiae remedia. Apostoli ad sanitatem, martyres ad firmitatem, virgines ad decorem, confessores ad amplificationis odorem. Ad sanitatem charitas, ad firmitatem humilitas, ad decorem continentia, ad amplitudinem clementia. Ad sanitatem illius poenitentes, ad firmitatem prædicatores, ad decorem mundi contemptores, ad amplificationem conjugati misericordes.

22. Iterum sunt alia hujus civitatis bona pretiosissima, quæ et ei sanitatem conferunt, et ipsam roborant, decenter exornant, et amplissime dilatant. Evangelica gratia sanatur, doctrina apostolica roboratur, eloquiis sanctorum doctorum ornatur, decretis patrum orthodoxorum et canonibus dilatatur. Cum igitur hæc civitas et a rege, et a lege, et a plebe, et a situ, a copia, ab ornatu feliciter sit dotata; quia videlicet ejus rex felicitas, ipsius lex charitas, plebs fidelium et sub rege et lege consors societas, situs fidei et morum sinceritas, et copia doctrinarum, et virtutum affluentia; ornatus, charismatum gratia; processio[n]um [Fors., professionum] diversa genera; cum tot et tantis, inquam, bonis, et talibus hæc civitas largiter superfluat, quæ miseros angit dementia, vitiorum sitire absinthium, hujus mundi sequi naufragium, vite semper pati infortunium, impiæ tyrannidis ferre dominium, et non potius convolare ad auxilium serenissimæ civitatis, ad gremium maternæ charitatis, ad gaudium ange-

licæ felicitatis, decurio hujus regis, ac minister hujus legis, atque civis hujus urbis fieri? De qua dicitur voce Psalmographi: *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei* (Psal. lxxxvii, 3). Item idem de eadem: *Magnus Dominus, et laudabilis nimis in civitate Dei nostri* (Psal. xlv, 2). Hæc est illa speciosa, de qua sponsus in Canticis multa profert gloriosa dicens: *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es. Oculi tui columbarum* (Cant. iv, 1). Item idem in eodem: *Pulchra es, amica mea, suavis et decora, terribilis ut castrorum acies ordinata* (Ibid. vi, 3). Item idem de eadem in eodem: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te* (Ibid. iv, 7). Item sponsa in eodem de seipsa: *Nigra sum, inquit, sed formosa filia Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis* (Ibid. i, 4).

23. Hic nobis suboritur a latere perutilis divisio, hic nobis quadrifariam divisionis data est occasio. Siquidem mulier alia est non nigra, sed formosa; alia nigra et formosa; alia nec formosa, nec nigra; alia non formosa, sed nigra. Prima est regina cæli; secunda in terris sponsa agni; tertia uxor mundi; quarta conjux diaboli. Prima est eorum qui letantur cum Christo in cælis; secunda fidelium peregrinantium in terris; tertia eorum quos mundi absorbebat vanitas; quarta eorum quos poenis affligit iniquitas, vel apud inferos cruciat calamitas.

24. Siquidem quatuor sunt genera sponsallum, quibus desponsatur præfatarum genera mulierum. Hæc scilicet: contemplationis divinæ lætitia, veniæ gratia, mundi concupiscentia, inferni miseria. Primo desponsatur beatorum angelorum societas; secundo, justorum hominum gloriosa unitas; tertio, reproborum pernicio[s]a vanitas; quarto, apud inferos pessimorum horrenda infelicitas. Primi sunt in requie, secundi stant in acie, tertii turpiter sunt prostrati; quarti mancipati misericorditer. Prima est ea quæ sursum Jerusalem libera mater nostra (Gal. iv, 26). Secunda et tertia, in Dominica area triticum simul et palea; quarta apud inferos dolore torquetur et miseria. In prima omnia gloriæ, sed nihil miseriæ; in secunda, multum gloriæ, sed quiddam miseriæ; in tertia, multum miseriæ, sed vix aliquid gloriæ; in quarta nihil omnino gloriæ, sed omnia miseriæ. Prima ergo sursum letatur cum Christo; tertia forpicetur cum mundo; quarta crucietur cum diabolo; secunda præparetur sponso; ut et nigra sit per poenitentiam, et formosa per obedientiam; nigra per humilitatem, formosa per charitatem; nigra, tentationum pugna; formosa, virtutum constantia; nigra, ministerio; formosa, desiderio; nigra, exercitio religionis; formosa, sinceritate contemplationis; nigra est Ecclesia in carnalibus, formosa in spiritualibus; nigra in activis, formosa in contemplativis. Hæc est regina Æthiopie, quæ venit a finibus terræ sapientiam Salomonis audire. Nigra est ergo, quia Æthiopica; formosa, quia æstuans sapientia. Nigra, quia venit a finibus ultimis; formosa, quia affluens deliciis.

25. Hæc autem de ea in libro Regum scripta sunt : *Reginæ Saba, audita fama sapientiæ Salomonis, venit in Jerusalem tenere eum in parabolis. Et cum ea cameli portantes onera. Et attulit secum aurum multum, et lapidem valde pretiosum. Ingressaque est ad Salomonem, et locuta est ei omnia, quæcunque erant in corde suo. Et enuntiavit ei Salomon omnia verba sua, et non fuit verbum quod rex omiserat et ei non indicaverat. Et vidit regina Saba omnem sapientiam Salomonis, et domum quam ædificavit, et cibos ejus, et sedem puerorum ejus, et ordinem ministrorum ejus, et vestes ejus, et vini fusores ejus, et holocausta ejus, quæ offerebat in domo Domini; et obstupuit, et dixit: Verus est sermo quem in terra mea de verbo tuo et de prudentia tua audivi; et ecce nec dimidia pars enuntiata est mihi. Et dedit Salomoni centum viginti talenta auri, et odoramenta multa, et lapidem valde pretiosum (III Reg. x, 1 seq.).* Venit ergo regina Saba, id est, Ecclesia ex Gentibus diu sub vitiiis capta. Hoc enim interpretatur *Saba*. Venit audire sapientiam Salomonis, et tentare eum in parabolis. Multa enim apud eam ferebantur incerta, ut pote de mundi conditione, de immortalitate animæ, de futuro iudicio, de sanctorum glorificatione, et aliis multis. De quibus omnibus accedens ad Christum certificata est ad liquidum. Et cum ea cameli portantes onera, Gentiles scilicet afferentes secum misericordiæ opera, vel diversa vitiorum genera. Et aurum multum, rationabilem videlicet sensum. Et lapidem pretiosum, naturalem intellectum. Ingressa est per poenitentiam ad verum Salomonem; locuta est ei omnia per confessionem. Sed et Salomon omnia verba ejus enuntiavit ei, quia postquam illi reconciliata est, post in amicam et sponsam versa est. Tunc Jesus eam in cellam introduxit vinariam (*Cant. 1, 4*), hinc ostendit ei ineffabilem divitiarum copiam. Unde in Evangelio: *Jam non dicam vos servos, sed amicos, quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis (Joan. xv, 15).* Vidit quoque sapientiam et prudentiam ejus: prudentiam scilicet, qua disponit humana; sapientiam, qua regit divina. Et domum ejus (*Prov. ix, 1*), incarnationis ejus mysteria. Ipsa est enim quam sibi ædificavit sapientia. Vidit et cibos Salomonis, diversa pietatis genera, et varios affectus ordinatæ dilectionis. Vidit puerorum ejus sedem, ecclesiasticum in episcopis et presbyteris ordinem. Vidit ministrorum ejus ordines, inferiorum scilicet graduum status differentes. Sed et ejus vestes, singulos credentium, vel ornamenta virtutum. Vini quoque fusores, electos verbi divini prædicatores. Vidit ejus holocausta, sine dubio orationum supplicationumque mysteria. Ubi vidit hæc omnia, admirata est super ejus responsis atque prudentia. Si quis vero unctionum genera, sacramentorum mystica officia, professionum devota studia, gradus ordinum, ordines dignitatum, dignitates ministrorum, ministros sacramentorum, sacramenta et exempla consideret, videt in his potentiam

regis mirabilem, sapientiam incomprehensibilem, benignitatem ineffabilem, lucem inaccessibilem. Hæc de statu et decore sanctæ paulo latius diximus Ecclesiæ, quatenus evidenter omnibus clareat, si sic in regione dissimulationis, in convalle plorationis nitet ejus tabernaculum, quomodo templum fulsum [*Forte, sursum*] fulgeat? Si enim quod evacuabitur tanta fulget gloria, multo magis clarificatum est quod semper in gloria manet.

26. Ninive quoque ad decorem referri potest anima. Sed ne prolixius currat oratio, Ezechielis prophetica sufficiat lectio, qua dicitur: *Jerusalem, Jerusalem, radix tua, et generatio de terra Chanaan, etc. (Ezech. xvi, 3).* Dominus autem infelicem animam alloquens, et eam more rhetoris cum attributis personæ et negotio convincens, et ei ante rem, cum re, et post rem, adhærentia prætendens, ante rem, quam sordida, quam deformis, et quam vilis; cum re, quam sincera, quam decora, quam amabilis; post rem, quam fetida, venefica, quantum abominabilis fuerit, intimat. Post hæc spretus, et abjectus, et confusus, eam pius insequitur, et clementer revocat: promittendo retrahit, retrahendo perficit, consummando felicitat. Rem vero gratiam electionis nuncupat. Attributa personæ, quibus confunditur, vincitur, hæc sunt: nomen, victus, fortuna, habitus, affectio, studia, consilia, facta, captus, institutio. Ex attributis autem negotio confunditur, quando præparatione, perpetrato, exitu, tempore, occasione, loco, facultate, modo, vincitur.

27. Super quibus si quis certificari studeat, lectionis seriem prophetice diligenter dissentiat [*Fors., disserat, aut edisserat*]. Ego vero non docere rhetoricam, sed lectionem aggressus sum explanare prophetiam. Prius ergo quæ vel qualis ex vitio fuerit, quæ vel quanta ex gratiæ officio exstiterit, manifestat dicens: *Radix tua, et generatio tua de terra Chanaan. Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Hethæa. Et quando nata es, in die ortus tui non est præcius umbilicus tuus; non aqua lota in salutem, nec sale salita, nec pannis involuta, etc., quæ impropere supponit: Usquequo, ait, et transivi per te, et vidi te, et ecce tempus tuum, tempus amantium. Et expandi super te amictum meum, et operui ignominiam tuam. Et juravi tibi, et ingressus sum pactum tecum, et facta es mihi. Et lavi te aqua, et mundavi sanguinem tuum ex te. Et unxi te oleo, et vestivi te discoloribus, et calceavi te hyacintho, et cinxi te bysso, et polymito, et multis coloribus. Similam, et mel, et oleum comediasti, et decora facta es vehementer nimis, et proficisti in regnum. Et egressum est nomen tuum in gentes propter speciem tuam, quia perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit Dominus (Ezech. xvi, 5).*

28. Intuere super abundantes divitias divinæ clementiæ: quomodo meretricum meretrix ex sordido prostibulo in reginam sublimate, ornata cultu regio sedet in culmine virtutum et regni fastigio. Vere

superabundantes divitiæ, cum non solum nobis necessaria, verum etiam commoda apti tribuit, et grata. Si enim sola necessaria tribueret, bonitas quidem esset, sed dives non esset. Cum vero necessariis commoda adjungit, divitias bonitatis suæ ostendit. Cum autem commoda congruis superadditis cumulantur, abundantia divitiarum bonitatis ejus demonstratur. Sed dum postremo congruis etiam grata adjicit, quid aliud quam superabundantes divitias bonitatis suæ notas facit?

29. Intuere diligenter singula, et vide quanta Salvatoris nostri clementia, quanta nostræ salutis ei sit diligentia. Prius enim aquis compunctionis abluit, deinde virtutum vestimentis induit, postea sapientiæ deliciis reficit, domum in honore regię felicitatis erigit. Primo aquis lavatur pœnitentiæ; secundo indumentis ornatur justitiæ; tertio divinæ scientiæ cibatur ferculo; quarto in regię dignitatis sublimatur solio. Dicit ergo Dominus: *Extendi super te amictum meum.* Amictus est angelorum custodia; operimentum ignominie, virilis pœnitentiæ; pactum, mandatorum observantia; juratio, salutis immobilis ratio; *facta est ei*, illius in æternum glorificatio. Lavat eam lacrymis pœnitentiæ, mundat ejus sanguinem per opera misericordiæ, ungit eam oleo lætitiæ ex securitate conscientie. Ornat eam varietate virtutum; munit affectus ejus firma spe cœlestium; candore cingit virginæ puritatis; inferius afficit spiritualibus theophaniis. Lætificat ejus mentem scientia varietatis. Dat ei constantiam operum, et perfectionem obedientiæ, gratiam doctrinæ, et odorem bonæ famæ. Confert illi decorem sapientiæ, et nitorem eloquentiæ, candorem innocentie, jucunditatem contemplativæ lætitiæ. Cibatur eam naturalis legis notitia, scriptæ legis intelligentia, Evangelii gratia. Vel reficit eam allegorica scientia, morali, ac mystica. Vel erudit eam rerum mundanarum scientia, causarum occultarum intelligentia, divinarum rerum sapientia. Vel reficit eam puritate actionis, dulcedine dilectionis, suavitate contemplationis. Vel docet eam Trinitatis notitiam, Patris scilicet potentiam, Filii sapientiam, Spiritus sancti benignissimam clementiam. Sic est decor animæ, sic ei immortales conferuntur divitiæ. Sic ornatur pectus, honoratur sensus, purificatur affectus, clarificatur intellectus. Sic decoratur vita, mundatur conscientia, commendatur doctrina, celebratur fama. De hujusmodi in Canticis voce sponsi dicitur: *Quæ est ista quæ ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum suum (Cant. viii, 5)?* Item de eodem alibi per eundem: *Multæ filie congregaverunt divitias, tu supergressa es universas (Prov. xxxi, 29).*

30. Hæc de speciositate animæ breviter dicta sufficiant. Nunc videamus quæ onera cui conveniunt. Onus mundi est ipsius vel per Christum in melius; vel in fine destructio. Onus Ecclesiæ, hæresum vel schismatum, seu morum carnalium impugnatio. Onus animæ, vitiorum subita incursio. Onus primum est in destructione idololatriæ; secundum, in defensione

A justitiæ; tertium, in reparatione innocentie. Prævidens ergo propheta Ninivem subverti, mundum destrui, Ecclesiam turbari, animam vitilis impugnari, quasi præmiens dicit: *Onus Ninive.* Ac si diceret: Quiescat, videat ne cadat (I Cor. x, 12); et qui tenet, teneat, donec de medio fiat (II Thess. ii, 7).

31, 32. Sed qui angustiam oneris præmiserat, ne quis desperando oneri succumbat, post tristitiam oneris lætitiis supplet visionis dicens: *Liber visionis Nahum Helcesei.* De nomine vero libri multiplex fit mentio in serie divini eloquii. Hinc per Job: *Quis mihi adiutorem tribuat, ut desiderium meum Omnipotens audiat? Et scribit ipse librum qui judicat, ut in humero meo portem illum, et circumdum quasi coronam mihi (Job xxxi, 35, 36).* Hinc per Isaiam: *Erit, inquit, vobis visio omnium, quasi verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent: Lege istum; et respondebit: Non possum, signatus enim est (Isai. xxxix, 4).* Hinc Dominus ad Ezechielem: *Fili hominis, aperi os tuum, et comede quodcumque ego do tibi. Et vidi, et manus missa ad me, in qua erat involutus liber. Et expandit illum coram me, qui erat scriptus intus et foris. Et scriptæ erant in eo lamentationes, et carmen, et væ. Et comedi illud, et factum est in ore meo sicut mel dulce (Ezech. ii, 8, 9; iii, 3).* Item Daniel de eodem: *Aspiciebam, inquit, et ecce throni positi sunt, et antiquus dierum sedit. Vestimentum ejus quasi nix candidum, et capilli ejus velut lana alba. Thronus ejus flamma ignis, rotæ ejus ignis accensus.*

C *Fluvius igneus, rapidusque egrediebatur de ore ejus. Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei. Judicium sedit, et libri aperti sunt (Dan. viii, 9, 10).* Hinc Zacharias: *Levavi, inquit, oculos meos, et ecce volumen volans. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Ecce video volumen volans. Longitudo ejus decem cubitorum, et latitudo ejus decem cubitorum. Et dixit ad me: Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem orbis terræ (Zach. v, 1 seq.).* Item in Apocalypsi de eodem: *Et vidi in dextra sedentis super thronum librum scriptum intus, et foris signatum sigillis septem. Et nemo poterat solvere eum nisi leo, qui vicit de tribu Juda. Ipse enim aperuit eum, et solvit ejus signacula (Apoc. v, 1 seq.).* Hæc omnia ex divino protuli eloquio, quatenus lectori

D clareat, quod in eo sit libri multiplex significatio. 33. Liber igitur alius est naturæ, alius disciplinæ, alius gratiæ. Primus docet humanam æquitatem; secundus, humanam impunitatem; tertius, humanam et divinam charitatem. Primus conscientie et morum promittit serenitatem; secundus, temporalium bonorum fecunditatem; tertius, regni cœlorum felicitatem. Primus, instituta naturæ; secundus, corporeæ scitæ disciplinæ; tertius monita docuit gratiæ. Primi, doctrina honesta; secundi, utilis; tertii, necessaria. Per primum amicus honestatur, per secundum servus ligatur, per tertium filius in hereditatem vocatur. Amicus, ut referat gratiam; servus, ne fugiat ad idololatriam; filius, ut spreto exsilio festinet ad patriam. Primus humanæ societatis docet honorem,

secundus humane fragilitatis probat timorem; tertius divinitatis ministrat timorem [Forte, amorem]. Primus igitur est confederationis; secundus, corruptionis; tertius, dilectionis. Primus est ratio animi; secundus, lex Moysi; tertius, Evangelium Christi. Sic humanum genus prius accipiens naturalis legis honorem, transgressor factus incidit in timorem, demum per gratiam liquescens in amorem, tandem ad pristinum rediit honorem. Horum uterque potest dici *liber visionis*, dum et per primum intelligi divina felicitas, et per secundum deitatis unitas, et per tertium eternitatis valet identitas. Per primum pacis sinceritas, per secundum prudentia, per tertium pietas. Sinceritas, naturam pacificando; prudentia, consilium legendo; pietas, seipsum pro servis habendo.

34. Sunt etiam alii tres libri, quorum doctrina noscuntur invisibilia Dei. Primus est fabrica mundana; secundus, conscientia humana; tertius, predestinatio divina. Universus enim mundus iste quasi quidam liber est digito Dei scriptus, hoc est, virtute divina creatus, et singule creature quasi figure quedam sunt, non humane placito invente, sed divino arbitrio institute ad manifestanda, et quasi quodammodo significanda Dei invisibilia. Quemadmodum autem si illitteratus quis apertum librum videat, figuras aspicit, litteras autem non cognoscit; ita stultus et animalis homo, qui non percipit ea quae Dei sunt (1 Cor. 11, 14); in visibilibus istis creaturis foris videt speciem, sed non intelligit rationem. Qui autem spiritualis est, et omnia dijudicare potest (v. 15), intus conspiciat quam miranda sit potentia creatoris, quam veneranda sapientia artificis, quam diligenda benignitas praesidentis. Et ideo nemo est cui opera Dei mirabilia non sunt, dum in eis inspicit solam miratur speciem. Sapiens autem per id quod foris videt, profundam rimatur divinae sapientiae rationem: velut si in una eademque scriptura aliter colorem seu formationem commendat, aliter vero sensum et significationem laudet. Bonum est ergo assidue contemplari divina opera et admirari, sed ei qui rerum corporalium pulchritudinem in usum novit vertere spiritalem. Nam et ideo Scriptura tanto opere nos ad consideranda visibilia Dei excitat, ut per ea quae foris cernimus, intus ad agnitionem veritatis veniamus. Unde Psalmista quasi pro magno ac iam hoc fecisse commemorat, et adhuc se facturum pronuntiat dicens: *Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, et in factis manuum tuarum exercebor* (Psal. cxlii, 5).

35. Tria igitur sunt visibilia Dei: potentia, sapientia, benignitas. Tria quoque visibilia mundi: immensitas, formositas, utilitas. Potentia manifestatur per immensitatem, sapientia per formositatem, benignitas per utilitatem. Haec tria praefata sunt quasi quaedam divinae cogitationis expressissima simulacra. Quaerendum est ergo quid horum prius contemplantibus in agnitione occurrat. Omnis autem creatura, quanto vicinius similitudini creatoris ap-

propinquat, tanto vicinius creatorem suum declarat. Illud vero visibile simulacrum invisibile exemplar prius ostendere debet, quod divinae similitudinis imagine in se perfectum retinet. Immensitas autem creaturarum magis ad essentiam, decor vero earum magis pertinet ad formam. Essentia vero aliisque [Ley, absque] forma considerata, informitas est. Quod autem informe est, in hoc quidem quod est, Deo simile est. Sed in hoc quod forma caret, a Deo dissidet. Quod ergo formatum est, magis Deo simile est, quam id quod forma caret. Unde constat quod evidentius simulacrum est decor creaturarum, quod pertinet ad formam; quam immensitas earum, quae ad solam spectat essentiam.

36. Item decor creaturarum propter formam naturalem pertinet ad habitum, utilitas vero ad actum, quia in hoc creature utiles sunt, quod homini subjectae serviunt, et obsequium reddunt. Quod autem ad habitum pertinet, magis proprium est et magis certum quam id quod pertinet ad actum, quia habitum natura indidit, actum vero institutis adiunxit. Simulacrum ergo decoris immensitatem pariter et utilitatem in cognitione praecedit. Et propterea prius, quia in manifestatione (est) evidentius. Pulchra autem inquirenda sapientia ab ipso sapiente simulacro inquisitionis exordium sumitur, quia per sapientiam suam Pater manifestatur: non solum quando sapientiam suam in carnem misit, sed tunc quoque quando per sapientiam suam mundum creavit.

37. Decor vero creaturarum, quem simulacrum sapientiae esse diximus, quatuor complectitur: situm, motum, speciem et qualitatem. Sed in his motus excellentiorem locum habet, quia vicina vita mobilia sunt, quam ea quae moveri non possunt. Motus autem quadripartitus est: localis, naturalis, animalis, rationalis. Ante et retro, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum, et circum; naturalis in augmento et detrimento; animalis in sensibus et appetitibus; rationalis in factis et consiliis. Rationalis vero cunctis superponitur, quia in eo non solum sensus ad animandum, sed ratio quoque ad intelligendum movetur. Hoc simulacro nullum potest in creaturis esse evidentius, quia id quod sapit, invisibilem sapientiam ostendit cunctis manifestius. Primum ergo ac principale increatae sapientiae simulacrum est creata sapientia, id est rationalis creatura: quae, quia secundum aliquid invisibilis, secundum aliquid visibilis est, janua contemplationis facta est pariter et via. In quantum invisibilis est, janua; in quantum vero visibilis, via. Janua est, quia ingredienti ad contemplationem animo primum aditum pandit; via est, quia currentem in contemplationem animum ad finem perducit. Janua est, quia quodammodo invisibilia visibiliter ostendit; via est, quia de visibilibus per invisibilia euntes usque ad visibilibus pariter et invisibilium creatorem videndum perducit. Hoc valet in seipso noscere vester homo.

38. Quoniam vero de visibilibus ad invisibilia

formam perfectæ dilectionis, quarta ad lætitiæ contemplationis. Prima, servum; secunda, mercenarium; tertia, filium; quarta, spiritale facit conjugium.

45. *Helcheseus* interpretatur advocatus. In causæ prosecutione opus est advocatōne. Est etiam in reconciliatione faciendā advocatio necessaria. Tres enim generales causæ persecutionis: tres nobis sunt necessariae advocatōnes. Tres siquidem in causam ducimus. • Tertio de moribus et vitā ante iudicem discutimus. Primo enim stamus ante hominem, secundo ante angelum, tertio ante Deum. Ante hominem, peccata confitendo; ante angelum, pro peccatis supplicando; ante Deum sententiam expectando. Primo ducit in causam timor pœnæ, secundo conditio vitæ, tertio necessitas iustitiæ. In prima causa advocatum habemus penitentiam, in secunda iustitiam, in tertia solam Salvatoris misericordiam. Prima igitur est in peccatorum confessione, secunda in vitæ hujus consummatione, tertia in generali omnium examinatione. Quisquis vero eleganter et pure primam peroraverit causam, in secunda primam, in tertia geminam gloriæ induet stolam. Prima igitur recte perorata, iustificatur; in secunda honorificatur; in tertia gloriatur. Advocatum igitur habemus Jesum Christum justum (I Joan. II, 4). In prima suggerendo penitentiam, in secunda conferendo iustitiam, in tertia perducendo ad gloriam. Advocatus igitur est et consolator Jesus, misericordiosissimus Salvator: consolator in miseria, advocatus in causa; consolator in tribulatione, advocatus in peroratione; consolator, ne succumbamus; advocatus, ut vincamus.

46. *Dominus æmulator, et ulciscens Dominus. Ulciscens Dominus, et habens furem: ulciscens Dominus in hostes suos, et irascens ipse inimicis suis* (Nahum I, 2, 3). In prophætæ exordio tumentem pro nitore linguae oratorem, ac de flore colorati eloquii se jactitantem adhortamur, ne Demosthenis lepores, Quintiliani flores, Ciceronis colores divini eloquii simplicitati coloratissimæ præferat, nec eloquentiam peccatricem magis quam sanctam simplicitatem diligat. Cum enim regnum Dei non sit in sermone, sed virtute spiritus (I Cor. IV, 20), et animæ puritate, tanta tamen in divino eloquio et coloris gratia et virtutis gloria, tanta sermonis et splendida suavitas, et honesta operum secunditas, linguae nitor, verbi color, culpæ timor, Dei amor inseritur; ut ejus comparatione Demosthenes sordeat, Quintilianus jaceat, humi Tullius hæreat. Sed quia sancti non vento studentes, sed gratiæ; et virtuti operam dantes, non cenodoxiæ; non laudi hominum, sed patri luminum vivere decreverunt, ornatissimam postponentes urbanitatem, necessariam sequi utilitatem potius elegerunt. Sed hæc hactenus. Igitur cœptam expositionem prosequamur.

47. *Dominus æmulator*, etc. Si ad totam orationem respicias, figura epanaphora est, ubi in imo versu per principia sensuum *ulciscens* solies repetit.

• In hoc loco videntur aliqua deficere. EDIT.

A Si vero singulas attendas clausulas, alia, quæ dicitur hypozeuxis, imminet figura, ubi in singulis sensibus propria unicuique est clausula; quæ hic quoque ostenditur, cum sensus quater, sive quinques, clauditur. Tertia quoque figura, quæ dicitur catachresis, se ingerit, quæ rei nomen alienæ, non habenti proprium, attribuit. Cum enim Deo impassibili, incommutabili furor, ira, æmulatio ascribitur, hoc non proprie, sed figurate dicitur. Color vero, quantum ad negotium, dicitur frequentatio. Frequentatio verè est, cum res in tota causa vel negotio dispersæ in unum coguntur locum, quo gravior, aut acrior, aut criminiosior sit oratio. Vehemens est exornatio ista, et conjecturalis constitutione causæ semper fere necessaria, et in cæteris generibus causarum, et in omni oratione nonnunquam adhibenda. Qui color hic patet, ubi summa totius negotii ex frequentatione pendet. Hæc quidem scholasticè discernimus [Forte, disseruimus], nunc ad expositionis seriem redeamus.

48. Proponit ergo propheta primum Domini æmulationem, deinde trifariam ultionem, postea iram ejus et furorem. Acsi Nahum diceret ad Assyrium: Nunquid sponsam tibi derelinquet Assyrio, cujus castitatis æmulatio eripuit eam ex Ægypto, mari Rubro et deserto; super cujus inimicis multiplex et gravissima irrogata est ultio; super cujus hostibus furor Dei accensus est et indignatio? Æmulatio juxta illud Apostoli: *Æmulor vos Dei æmulatione, despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo* (II Cor. XI, 2), respicit ad conjugium. Ultio vero ad inimicorum excidium. Furor autem et ira Dei ad æternum supplicium. Hanc utique sponsam in Abraham subarrhavit, sed per legem copulavit: cujus zelo Ægyptum horrendis flagitiis afflixit, Ægyptios submersit, innumeros hostium cuneos prostravit, pane coeli, et carnibus in deserto eam pavit, deinde in terram repromissionis introduxit. Hæc est æmulatio, cum triplex videatur. Quod si ultio referatur ad eum, prima fuit idololatriæ, secunda luxuriæ, tertia gastrimargiæ. Prima, quando vitulum in deserto fabricavit (Exod. XXXII, 4); secunda, quando scelus in uxore Levitæ perpetratum vindicavit (Judic. XIX, 4 seq.; XX, 4 seq.); tertia, quando Israel pro peccato filiorum Heli præcipitavit (I Reg. IV, 10 seq.). Furor, quando arcam captivavit; ira, quando Saul reprobavit (Ibid. XIII, 13 seq.; XV, 11 seq.). In prima ultione ceciderunt viginti quinque millia; in secunda de Israel ceciderunt virorum quadraginta millia, de Benjamin vero viginti quinque millia et centum; in tertia, primo ceciderunt virorum quatuor millia; secundo, quando arca capta est, peditum triginta millia. Si vero de inimicis intelligatur ultio, prima fuit in Ægyptiorum submersione (Exod. XIV, 27, 28); secunda in triginta regum Chananeorum et unius interfectione, et populorum expugnatione (Jos. XII, 1 seq.); tertia in Philistæorum, Moabitarum, Ammonitarum, Idumæorum, et cæterorum frequentissima oppressione. Et est sen-

C
D

aus : si dilectus Deo populus traditur tibi, noli adversus Deum gloriari. Si enim ultus est eum in tot et tantis millibus, nullatenus effugies manus ejus. Hæc autem historialiter diximus, nunc ea ad Ecclesiam referamus.

49. Prævidens ergo propheta Ecclesiam ex Genitibus futuram, tribulationes, pressuras, pro justitia passuram, alloquitur eam consolando, et ipsius hostes deterrendo, dicens : *Dominus æmulator*, etc. Ac si diceret : Magno quidem pretio te emit, pretioso sanguine suo te redemit, atque ex prostibularia gratuito te vocavit, baptismatis unda lavit, gratiæ muneribus exornavit, et insuper conjugem desponsavit, in reginam sublimavit : cujus si violaverit [*Leg. violaveris*] conjugium, rivalem desiderans, vel adulteri incestum contubernium, zelo accensus, jura servat conjugii, injurias excludit lenocinii, gravissime nefas vindicat adulterii.

50. Quare vero triplex inferatur ultio, ex ipsius conjugii perpenditur officio. Tria siquidem sunt bona conjugii : fides, proles spes, unitas sacramenti. Quæ, si sponso servaverit, illibata audit voce sponsi sui in Canticis commendata : *Pulchra es, amica mea, suavis et decora, terribilis ut castrorum acies ordinata* (*Cant.* vi, 3). Vult enim sponsus ut firma sit fides tori, legitimus sit partus uteri, inviolata castitas sacramenti. Fides, ne in Evangelio Judaicam misceat perfidiam; legitimus partus, ne sequatur mundi concupiscentiam; castitas sacramenti, ne labatur ad hæresim, vel schismata, vel idololatriam. Fides Ecclesiæ firmatur in sacramento baptismatis; partus fit per prædicationem veritatis; sacramentum, in spiritali copula unitatis. Fides est, ut soli Christo placeat; partus, ut ei soli pariat; sacramentum, ut una uni maneat. Ad fidem respicit illud Apostoli : *Mulier non habet potestatem sui, sed vir ejus* (*I Cor.* vii, 4). Ad partum : *Volo juniores nubere, filios procreare, matres familias esse* (*I Tim.* v, 14). Ad sacramentum illud : *Præcipio autem non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere : quod si discesserit, manere in nuptiam, aut reconciliari viro* (*I Cor.* vii, 10, 11). In aqua igitur desponsatur, in sanguine fecundatur, in spiritu copulatur. Desponsatur baptismatis tinctione, fecundatur incarnationis prædicatione, copulatur in splendoribus sanctorum, et beata retributione. Per aquam hic moraliter accipio baptismi plenissimam sanitatem; per sanguinem, prædicationis novitatem; per spiritum, illam spiritualem, qua Deus omnia erit in omnibus, unitatem (*I Cor.* xv, 28). Alioqui si de fide agitur, per tria generatur Ecclesia, sique in baptismo manent individua, quod nullum eorum ab alterius connexione sejungitur; sed, ut nobis asserit beatus Ambrosius, unum sunt, non natura ejusdem substantiæ, sed ejusdem mysterii operatione. Nam « Spiritus, ut idem ait (*Lib. iii de Spirit. sanct.*, cap. 10), mentem revocat, aqua perficit ad lavacrum, sanguis spectat ad pretium. Spiritus per

A adoptionem nos filios Dei facit, sacri fontis unda nos abluit, sanguis Domini nos redemit ». ^b Hæc autem sunt tria, quæ testimonium dant in terra, spiritus, aqua, et sanguis (*I Joan.* v, 8). Alterum igitur invisibile, alterum visibile testimonium sacramento consequimur spiritali.

51. Per hæc igitur tria generatur Ecclesia, et generat; abluit, et lavat; liberatur, et liberat; renovatur, et renovat. In aqua signatur vitiorum ablutio; per sanguinem de manu pessimorum fit redemptio; per spiritum vitæ renovatio. Quoniam igitur hæc tria Ecclesiæ sunt collata, et in ejus nativitate, et in ipsius ministerio, atque potestate, quoties in his ab ea fit transgressio, triplex eam sequitur ultio. Quia videlicet antithesi oppositio, et vitii sordidatur, et ab hoste captivatur, et carceri vel crimini in presenti, gehennæ in futuro crucianda mancipatur. Vel quoniam hostium Ecclesiæ tria sunt genera : primum sine sacramento Ecclesiæ; secundum extra Ecclesiam, sed cum sacramento Ecclesiæ; tertium cum sacramento Ecclesiæ, et in Ecclesia, quoties Ecclesia ab ipsis opprimitur, in eosdem hostes divinitus ultio funditur. Et hoc est, quod a propheta *ulciscens* tertio ponitur.

52. Aliiter. Propheta fidelem alloquitur animam, admonens eam super statu suo, sive lapsu, semper esse sollicitam : statu, ut maneat; lapsu, ut redeat; ostendens quam distincte [*Fors.*, districte] exigat justitiam, qui promptus est ulcisci omnem injuriam, et omnem inobedientiam (*II Cor.* x, 6). Et hoc facit quinque modis : vel scilicet a supplicio inimici, vel a contemptu servi, vel a perfidia mercenarii, vel ab inobedientia filii, vel ab irreverentia conjugii. Siquidem quatuor modis Domino servitur, et quinque modis ei delinquitur. Aut enim obtemperatur ei motu supplicii, aut spe præmii, vel amore filii, vel affectu conjugii. Quinque vero modis ei delinquitur, his scilicet quos superposui. Quia ergo Dominus æmulatur sponsam et vindicat conjugii irreverentiam : *Dominus æmulator est*. Quia vero impunitam sibi non deserit inobedientiam, additur, *et ulciscens*; « gratiam, fraudem mercenarii, subsequitur, ulciscens Dominus et habens furem »; ad contemptum vero servi, quarto opponitur, *ulciscens Dominus in hostes suos*. Si vero juxta traditionem scholasticorum hostis et inimici facere velimus distantiam, hostis ad tempus, semper vero in odio manet inimicus; hostis accidentaliter, inimicus naturaliter. De hoste post victoriam expectatur gratia; ex inimico quidem nullius fœderis sperantur vestigia. Hinc per quemdam sapientem dicitur :

Hostibus evictis hostia nomen habet.

Sed pro inimico nulla apud antiquos lege supplicatur. Unde hic quoque furor ad hostes additur; ira vero inimicis anteponitur. Furor autem brevis est animi commotio; ira, gravis et diuturna ipsius indignatio. Per furem ergo hostium intimatur

^a Alii, redimit, sed Ambrosius redemit.

^b Abhinc usque ad sanguis deest in Ambrosio.

^a Locis corruptus.

conversio; per iram, inimicorum jugis obstinatio. Quia vero Ecclesia quodam tempore habet hostes, quos alio possidet adiutores: quosdam videt nunc contra se furere, quos postea pro sui obsequio gaudet passim discurrere: hos nunc pauperum oppresores, postea facultatum devotos erogatores: nunc veritatis impugnatores, iterum ejusdem fidelissimos predicatorum; hoc praevidens propheta, furorē hostibus addidit, iram nunc obstinatis anteposuit.

53. Haec autem distantia plano designatur in Isala, ubi a Domino dicitur: *Neu! conso labor super hostibus meis, vindicabor de inimicis meis (Isai. 1, 24.)* Huc vero simile reperies in lamentationibus Jeremie: *Non crediderunt, inquit, reges terrae, et habitatores orbis, quod ingrederetur hostis et inimicus per portas Jerusalem (Thren. iv, 12).* Et multa talia divina continent eloquia. In Isala quoque de conversione dicitur hostium: *Venient ad te qui detrahebant tibi, et adorabunt vestigia pedum tuorum (Isai. lx, 14).* Item dicitur: *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Ephraim. Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino inhiantes (v. 6).* Item in eodem: *Viri sublimis et gloriosi ad te tunc inclinabunt, et tui erunt, et reges pacifici servient tibi (Isai. xlv, 14).* Item: *Omne pecus Cedar congregabitur tibi: arietes Naboth militabunt tibi (lx, 7).* Item: *In domibus ubi prius habitabant dracones et struthiones, orietur viror catami ejus (xxxv, 7).* Item in Job: *Ab Aquilone procedet fumus, et ad Deum formidolosa laudatio (Job xxxvii, 22).* Et in psalmo: *De execratione et mendacio annuntiabitur consummatio.* Item in eodem: *Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes, et circumdabitur civitatem (Psal. lxxviii, 15, 16).* Item in Job: *Dominus ad eum: Nunquid illades es, Beemoth scilicet, quasi as, aut ligabis eum ancillis tuis (Job xl, 24)?* Et in Abdia de diabolo sub persona Esau loquente: *Quomodo, inquit, servatū sunt Esau, investigaverunt abscondita ejus? Omnes viri fuderunt sui illuserunt tibi, intulerunt adversus te: omnes viri pacti tui, qui comedisti tecum panem, ponent insidias tibi (Abd. i, 6, 7).* Et in Habacue sub eodem typo: *Vae ei (diabolo scilicet) qui multiplicat non sua? usquequo aggravat contra se sensum suum? Nunquid non repente consurgit, qui mordeant te, et suscitabuntur lacerantes te; et eris eis in rapinam (Hab. ii, 6, 7)?* Et in Sophonia: *Ultra flumina Aethiopie, inde supplices mei, filii dispersorum meorum deferent munus mihi (Soph. iii, 10).* Salomon quoad Ecclesiam de hostium conversione: *Coronaberis, inquit, de capite Amman, de vertice Saur, et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum (Cant. iv, 8).* Salvator autem loquens ad Phariseos, hoc asserit fieri: *Amen dico vobis, publicani et meretrices praecedent vos in regnum Dei (Matth. xxi, 31).* Ad singula vero negotiorum genera superius Dominus apponitur, quia qui nec timore, nec premio, nec honore, nec affectu ei obsequuntur,

* Pressius et elegantius suo more Tullius: *Fortitudo est considerata periculorum susceptio et laborum perperio. Ejus partes, magnificentia, fidentia, etc.*

A ultionis Dominum sentire coguntur. Sequitur:

54. *Dominus patiens, et magnus fortitudine, et mundans non faciat innocentem Nah. i, 3).* Figura, quantum ad litteram, polysyntheton dicitur. Est enim dictio multis catenata conjunctionibus ut hic: *Dominus patiens, et magnus fortitudine, et mundans, etc.* Quantum vero ad sensum, quia Dominus ad utrumque refertur, hypozeuxis esse probatur. Tropus autem, scilicet locutionis modus, catachresis esse a peritis in arte non dubitatur, quo scilicet alienae rei nomen alteri, scilicet patientia a Deo quae proprie aliena est, ab eo annotatur. Proprie enim est patientia, quam comitatur miseria. Haec dicentes de littera, arti satisfacimus: sensus quoque, qui in ea latitant, inquiramus.

B 55. Primum ergo dicitur Assyrio, non quia ad tempus foret, quia multis praevalet, hoc non suo brachio, sed divino referat iudicio: quo dictante, et populi Judaici expiatur iniquitas, et adversario rum augetur infelicitas, juxta illud: *Qui justus est, justior fiat, et qui in sordibus est, sordescat adhuc (Apoc. xii, 11).* Quo enim prolixior est Dei patientia, eo gravius percussit iudicis sententia, juxta illud propheticum: *Tacui, silui, patiens fui, quasi parturienti loquar (Isai. xlii, 14).* Patitur itaque Dominus juste alterutrum affligi, et affligere, quando et hunc per patientiam mundando reducit ad innocentiam, et ille ob meritum sevitiae poenas luit dignas propriae iniquitatis. Haec de Assyrio dicuntur. De Ecclesia vero quomodo legendum [F., intelligendum] sit, referatur.

C 56. *Dominus patiens, etc.* * Fortitudo, ut ait Cicero in Rhetoricis (Lib. ii, num. 54), rerum magnarum et excelsarum appetitio, et rerum humilium contemptio, et laboris cum utilitatis ratione est perperio. Ejus vero partes sunt quatuor. Magnificentia, fiducia, patientia, perseverantia. Magnificentia est rerum magnarum et excelsarum eum quadam animi amplitudine administratio. Fiducia est, per quam magnis et honestis rebus multum sibi animus fiduciae certa cum spe collocat. Patientia est, honestatis et utilitatis causa, rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perperio. Perseverantia est in ratione bene considerata stabilis et perpetua permansio. Haec omnia praemisimus, quae non solum ad praesens negotium, sed etiam ad alia fere munera necessaria fore cognovimus.

D 57. Quatuor igitur sunt quibus firmatur, probatur, decoratur, conservatur Ecclesia, scilicet: mandata, flagella, charismata, tentamenta. Mandatis firmatur, flagellis probatur, charismatibus decoratur, tentamentis conservatur. In mandatis igitur habenda est fiducia, flagellis exhibenda est patientia, in charismatibus habetur magnificentia, tentamentis opponenda est perseverantia. Praeviciens igitur propheta futuras Ecclesiae afflictiones, et varia gratiarum munera, et consolationes, ordine praepostero exsequi-

Magnificentia est rerum... excelsarum cum animi ampla quadam et splendida propositione agitative aique administratio. Fidentia, etc., ut et hic fere.

tur, quod a nobis naturali subsequenter exsequitur. A
Dicitur Dominus *mundans*, utique prius mandatis;
patiens postea in flagellis; deinceps magnificus in
donis; demum reddens innocentiam, dum non ceditur
tentamentis. Ex primo igitur surgit fiducia, ex se-
cundo patientia, ex tertio magnificentia, ex quarto
comparatur innocentia. Hoc autem sciendum est,
quod divina pagina ita loqui consuevit, ut Dominus
pati vel facere dicatur quod pati vel fieri ab ele-
ctis, vel in eis, permittit. Unde et hic *patiens* Domi-
nus dicitur. Reliquum vero quod sequitur ei satis
proprie ascribitur.

58. Aliter quatuor ordinum genera continet. Pri-
mus est conjugalis, secundus virginalis, tertius soli-
tarius, quartus sacerdotalis. In conjugalibus ergo
tenet patientiam, in virginibus magnificentiam, in
solitariis perseverantiam, in sacerdotali pro omni-
bus fiduciam. In conjugali est mundana sollicitudo;
in virginali, angelica pulchritudo; in solitario, spiri-
talis fortitudo militie; in sacerdotali, celestis exem-
plar innocentie. Conjugalis namque cogitat quæ
mundi sunt, quomodo placeat uxori (I Cor. vii, 33);
virginalis, quæ Dei sunt (v. 32), quomodo placeat
creatori; solitarius, quomodo de virtute in virtutem
ascendendo, Verbum in principio apud Deum viva-
mentis acie contemplari valeat; sacerdotalis, quo-
modo dignum se divine præsentare majestatis ocu-
lis, qui vel quando doctrinæ lumen populis mini-
strare deceat. Aliter: *Patiens Dominus*, dum pecca-
tores expectat ad penitentiam; *Magnus fortitudine*,
dum eorum digne punit impenitentiam; *mundans*,
dum conversis præstat veniæ gratiam; *innocentem*
faciens, dum clementi bonitate sublimat eos ad con-
templationis eminentiam. Sequitur:

59. *Dominus in tempestate, et turbine viæ ejus, et*
nebule pulvis pedum ejus (Nah. i, 5). Primo
ergo in littera insistamus, deinde sensum interiori
videamus. Ac primum sciendum est quod littera
eclipsin patitur, dum nomen tertie personæ, et no-
minativus, qui intransitive ad aliquid copulari exigit,
absolute ponitur; et fit in ea relatio, cum nulla præ-
cesserit, ad quam referri valeat positio. Hæc dicens,
sensus non arguo, nec gratiam reprehendo ullatenus
propheticam, cum locutionem ejus minus dico
grammaticam. Nec propheta magni pendit litteræ
negotium, sed visionis sitiens gaudium, loquenti in-
teriori spiritui præbuit obsequium. Hinc beatus ait
Gregorius: « Absit, inquit, ut verba cælestis oraculi
restringantur sub regulis Donati. Spiritus enim qui
prophetis subjectus est, et in eis locutus est, obe-
dientiæ exigit puritatem, non linguæ nitorem, vel
facundiam urbanitatem. » Corrigatur ergo construc-
tio, et dicatur hoc modo sine vitio: Dominus tem-
pestatem inhabitat, et turbinem, vel in eis graditur,
vel aliquid hujusmodi, et tunc competenter subse-
quitur: *et in tempestate et turbine viæ ejus*. Tropus,
qui dicitur catachresis, ponitur et in hac parte, ut
superius in aliis.

60. Peracto litteræ negotio, primo historialiter di-

catur de Assyrio. Est ergo sensus: Dominus justo
suo judicio magna et innumera crudelia permittit fa-
cere sævienti Assyrio, ei quasi tempestatem et turbi-
nem, passim discurrendo, omnia contere: sed ipse,
qui habenas ejus laxavit sævitiæ, conversi præsidens
jure omnipotentis, incomprehensibilis laus justitiæ,
illius moderatur frena nequitiæ. In hac enim sævitiæ
præsentis impletur justitia, in qua Assyrius, etsi
pravi voluntate animi, sed data ad judicium potestas
est officii, ut per eam premat servum, angat merce-
narium, erudiat et corrigat filium, prosternat adver-
sarium, justus fiat justior, sordidus sordidior. Hoc
quoque sciendum, quod a principio prophete usque
ad id, quod ait: *Si perfecti fuerint, et ita plures*, etc.
(Nah. i, 12), super Assyrio accipiuntur omnia. In om-
nibus ejus evidenter designatur malitia, quam tamen
ple moderatur præsentis omnipotentia. Hæc de
Assyrio. Nunc autem ad Ecclesiam referatur ex-
positio.

61. Tres igitur Ecclesiæ tempestates, tres ipsius
turbines secundum temporum articulos differentes.
Prima fuit ethnicorum, secunda hæreticorum, tertia
falsorum Christianorum. Prima apostolorum et mar-
tyrum lanxavit corpora; secunda fidei apostolicæ
evertere nitebatur fœdera; tertia morum studeat quo-
tidie corrumpere genera. Ethnicis, fideles persequen-
do, arbitrabantur obsequium se præstare Deo (Joan.
xvi, 2); hæretici superbia tumidi impugnantes Ec-
clesiam, nitebantur sibi conventicula facere, hæreti-
cam perfidiam prædicando; falsi vero Christiani, quæ
sua sunt querentes, non quæ Jesu Christi (Philip. ii,
21), Ecclesiæ frangunt leges, justitiæ turbant mores,
post concupiscentias suas eundo. Unde David sub
persona Ecclesiæ tempestates istas prævidens, succe-
denter insurgere orat, ne sui redeant ad idololatriam,
ne seducti hæreticam sequantur perfidiam, ne justitiæ
fidei mundi præponant concupiscentiam, ita dicens:
Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat
me profundum, neque urgeat super me puteus os suum
(Psal. lxxviii, 16). Aquæ vero sunt populi, ut Joan-
nes inquit in Apocalypsi (Apoc. xvii, 15). Rogat ergo
ne carnalis eam populi opprimat sordida cupiditas,
ne eam in profundo vitiorum tenebrosa deficiat sub-
tilitas, ne in puteum malitiæ rapiat, et de profundo
ignorantiæ additum redeundi obstruat cæca impietas.
Prima est corporallium suppliciorum, secunda vene-
natorum verborum, tertia carnalium morum. Prima
omnipotentis satagit exinanire Deitatem, secunda
fidel corrumpere studeat integritatem, tertia conatur
ordinatam evertere charitatem.

62. Unde Isaias, multos prævidens a fidel tramite
et animorum castitate discedere, sic ait: *Formido, et*
fovea, et laqueus super te, qui habitator es terræ (Isai.
xxiv, 17). Formido scilicet idololatriæ, fovea hære-
ticiæ perfidie, laqueus carnalis concupiscentiæ. For-
mido surgens ab injuria Deitatis; fovea, quam inci-
dunt superbi expugnatores veritatis; laqueus, quo
tenentur servi immonde cupiditatis. Sed ex ipso ver-
borum ordine signatur ordo succedentis malitiæ. Se-

quitur enim : *Et erit, inquit, qui fugerit a voce jormidinis, cadet in foveam, et qui explicuerit se de fovea, tenebitur laqueo (Isai. xxiv, 18).* Multi namque sordes asperverunt idololatriæ, qui tempestatis hæreticæ passi sunt naufragium. Istud quoque evaserunt plurimi, quos concupiscentiæ absorbit diluvium. Primus autem turbo fuit coram judicis vultu, secundus in conflictu certaminis, tertius in impetu sordidæ cupidinis. Primus, dum a iudice catholicus damnaretur ; secundus, dum ab hæreticis falso contra catholicos acclamaretur ; tertius, dum a sanctis et prælatis tibi [*Leg. sibi*], et carni licentia obtemperandi, vi et violentia a carnalibus et subditis extorquetur.

63. De his turbinibus per Isaiam dicitur : *Sicut turbines ab Africo veniunt, de deserto venit, de terra horribili. Visio dura nuntiata est mihi (Isai. xxi, 1, 2).* Visio itaque dura ei nuntiata fuerat, qui tempestates et præfatos turbines ab idololatria, hæretica perfidia, mundi concupiscentia, contra unitatem, castitatem, charitatem Ecclesiæ succedenter insurgere prævidebat. Visio, inquam, dura, in qua unitas patitur discidium, fidei labitur negotium, charitas sustinet naufragium. In primo vero turbine et tempestate sunt Domini viæ : veritas scilicet in confessione, constantia in passione, devotio in gratiarum actione. Veritas, dum unius atque summæ Deitatis maiestatem conflatur, et prædicat audacter ; constantia, dum in causa veritatis flagella sustinet patienter ; gratiarum actio, dum cælo spiritum reddit ovanter. Siquidem exeundi tres eis imminant viæ. Prima est fidei sanitas ; secunda, scientiæ claritas ; tertia, spiritus libertas. Per primum a Deo impetratur gratia, per secundum hostis prævidetur astutia, per tertium ejus perfidiæ prosternitur audacia. Per primum exciatur affectus, per secundum illustratur intellectus, per tertium consummatur actus. Primum excludit errorem perfidiæ ; secundum, tenebras ignorantie ; tertium, ignaviam animi, et torporem negligentie. Primo sanatur ægrotus, secundo illuminatur cæcus, tertio libertate donatur servus. Per primum infirmitas, per secundum ignorantia, per tertium peccandi expellitur industria. Filius sanat, Spiritus illuminat, Pater consummat. Sanat doctrina, illuminat scientia, perficit justitia. Filius sanat fidei puritate, Spiritus illuminat celestium claritate, Pater consummat æterna felicitate. Hæc dicens, opera Trinitatis non divido, quæ indubitanter eadem esse assero ; sed ut in donis et operatione divina personarum cognosci valeat distantia. In prima vero et secunda via Domini invenitur trifaria. Prima est mortificatio voluntaria ; secunda, humilitas perfecta, tertia, charitas consummata. Prima carnis circumcidit actum, secunda honestat sensum, tertia ordinat affectum. Per primam de Ægypto redeunt, per secundam de Babylone veniunt, per tertiam Romanam cladem fugiunt. Siquidem per Ægyptum luxuria, ebrietas et crapula ; per Babylonem confusio sensuum vanissima ; per Romam, quæ interpretatur sublimitas, vel elatio, designatur superbia.

64. Sic fugere tempestates et turbines hujus mundi, per has vias ad patriam regredi voce Joannis admonemur apostoli. Si quis, inquit, diligit mundum, non est charitas Patris in eo, quia quidquid in mundo est concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vita : quæ non sunt ex Patre, sed ex diabolo (I Joan. ii, 15, 16). Per primam igitur redeunt sobrii et casti ; per secundam honesti et quieti ; per tertiam devoti et perfecti. Possunt etiam hæc ad caput Ecclesiæ Christum referri, et in ejus persecutione et passione tempestas et turbo inveniri. De hac tempestate per Psalmistam dicitur : *Ita persequeris eos in tempestate tua, et in ira tua turbabis eos (Psalm. lxxxiii, 16).* Judæos siquidem Dominus in tempestate sua persecutus est, quia dum ab eis perferret passionum stigmata, ab illis juste abstulit legis notitiam, et virtutum charismata. In tempestate sua eos persecutus est, quia dum eis humana pertulit, divina non immerito ab eis abstulit. Sequitur : *Et in ira tua turbabis eos.* Quosdam quidem turbat Dominus in ira, quosdam vero clementia. Clementer turbat, quos flagellis a gehenna revocat ; in ira vero, quos justo judicio flagellari permittit perpetuo. Clementer turbat, de peccatis compungendo ; in ira quoque naufragii, in sordibus vitiatorum relinquendo. Clementer immittit interius contritionis et penitentiae turbine ; immisericorditer, in tenebrarum et gehennæ induci juste permittit caliginem. De primo turbine dicitur : *Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos (Psalm. xxxiii, 8) ;* de secundo : *Indignationem et iram, et tribulationem per angelos malos (Psalm. lxxviii, 49).* Tempestas ergo Domini fuit, dum a Judæorum vexaretur populo ; turbo, dum pio magistro, simulato osculo, Ave, Rabbi (Matth. xxvi, 47), a tradente diceretur discipulo. Tempestas fuit, dum a Romanis flagellaretur (xxvii, 26) ; turbo, dum a plebe Judæorum, Crucifige, crucifige (Luc. xxiii, 21), clamaretur. Tempestas in horto circa villam Gethsemani ; turbo, dum duceretur præsul. Tempestas ante crucem, turbo ante judicem.

65. Sed his via ejus fuit trifaria : veritas, mansuetudo, justitia. Quod evidenter testatur Psalmista dicens : *Propter veritatem, et mansuetudinem, et justitiam deducet te mirabiliter dextera tua (Psalm. xlii, 5).* Veritatem quidem semper tenuit in prædicatione, mansuetudinem in passione, justitiam in operatione. Verax fuit prædicando nova ; mansuetus, patiendo humana ; justus, faciendo divina. Veritatem docuit scientiæ, mansuetudinem penitentiae, opera justitiæ. Veritatem in confessione, mansuetudinem in interprecatione, justitiam in dilectione. Primo ut dicas iniquitates tuas, ut justificeris ; secundo, ut æquanimiter et mansuete disciplinam patris suscipias, cum probaris ; tertio, ut juste diligenda diligas, juxta illud : *juste quod justum est exsequeris (Deut. xvi, 20).* Legis naturalis veritatem ; scriptæ legis videlicet justitiam ; Evangelii mansuetudinem. Veritatem docuit, qua quisque cognosceret seipsum ; mansuetudinem, qua sustineret proximum ; justitiam, qua co-

loret Deum. Veritatem docuit suæ divinitatis, mansuetudinem suæ humanitatis, justitiam secundæ utriusque proprietatis. Aliter : Veritatem exhibuit in omnium generali examinatione ; mansuetudinem, in electorum felici consolatione ; justitiam, in reproborum justissima damnatione. Aliter : Veritatem suæ divinitatis in judicio ostendendo ; mansuetudinem sui laboris, impiis imperando ; justitiam, singulis propria reddendo. Propter hæc ergo tria mirabiliter eum deduxit dextera sua, quia quem immunem omni malo ac plenum omni bono Deitatis potentia fecit, hunc sibi in personæ univit identitate, sponsum fecit Ecclesiæ, gratiæ officem, totius mundi judicem, Deitatis ejusdem et gloriæ placuit fieri participem. Propter hæc utique tria mirabiliter eum deduxit dextera, quem Deus, quia verax est (*Joan. iii, 33*), signavit, quem speciosum forma præ filiis hominum fecit (*Psal. xlv, 3, 8*), quem oleo lætitiæ præ consortibus suis unxit. In quo omnis plenitudo divinitatis corporaliter habitavit (*Colos. ii, 9*) ; cui Pater non ad mensuram spiritum dedit (*Joan. iii, 34*) ; mirabiliter in Virginis utero creavit ; mirabiliter in Ægypto, in mari, in templo, in cruce, in sepulcro servavit ; mirabiliter in resurrectione glorificavit ; mirabiliter usque ad ejusdem felicitatis honorem et gloriæ sublimavit. Triplex ergo Domini via in tempestate et turbine fuit. Qui quamvis de torrente in via bibit (*Psal. cix, 7*), caput factus est Ecclesiæ, statim exaltari meruit, quia in quo mundus, vel ipsius princeps, nil habuit (*Joan. xiv, 30*), ab eis nullatenus teneri vel debuit, vel potuit. Possunt vero hæc eadem moraliter discuti, et ad animam ad superna anhelantem, de virtute in virtutem interius ascendentem, non incongrue referri.

66. Quatuor igitur sunt animæ tempestates, et quatuor turbines ipsius. Prima est vitiorum, secunda negotiorum, tertia tentationum, quarta utilium affectionum. Prima ergo est iræ, secunda miseriæ, tertia justitiæ, quarta gratiæ. Prima virtutum grandinat florem. Secunda conscientie pessumdat honorem. Tertia contemplationis suavissimum fugat odorem. Quarta ad cœlestium provehit ardentem amorem. Prima est a diabolo, secunda a mundo, tertia a miseriæ debito, quarta a Deo. Prima religionis annihilat sanctitatem, secunda conscientie turbat serenitatem, tertia divinissimi odoris fugat suavitatem, quarta ad angelicam sublimat puritatem. Prima ergo est divinæ indignationis, secunda dispensationis, tertia probationis, quarta dilectionis. Prima spiritalis famis inducit egestatem, secunda spiritalium vinearum et arborum vastitatem, tertia hortum sponsi corrumpit, et aromatum exterminat suavitatem, quarta omnium lapsus reparat, et animum ad cœlestium transfert claritatem. Unde Job, in spe lapsorum, in consolatione miserorum, in exhortatione tentatorum, in gloria justorum, dicit : *In vastitate et fame ridebis, et calamitatem, cum veneris, non timebis. Et scies, quod pacem habeat tabernaculum tuum, et visitans speciem team*

* Locus corruptus.

non peccabis (*Job v, 21 seq.*). Prima actum corrumpit justitiæ, secunda sensum excludit innocentie, tertia affectum incestat sapientiæ, quarta intellectum illuminat immortalis luce sapientiæ. Viæ primæ sunt pura confessio et virilis poenitentia. Secundæ, mundi contemptus et vita solitaria ; tertiæ, devota compunctio et mentis innocentia ; quartæ, purificati silentium animi, et sponsi lætitia.

67. Sed quia in tempestate, non in tempestatibus Domini vias esse propheta asserit (*Nah. i, 3*), de quarta, ut datur intelligi, specialiter loquitur. De qua in libro Regum manifeste legitur. Ait enim : *Elias stabat in ostio spelunçæ, et ecce spiritus Domini transiens, subvertens montes, et conterens petras ; et post spiritum commotio, non in commotione Dominus ; et post commotionem ignis, non in igne Dominus ; et post ignem sibilus auræ tenuis. Ibi Dominus* (*III Reg. xix, 11 seq.*). Per spiritum transeuntem, et præfata facientem designatur animi tempestas ; amara scilicet, sed utilis peccatorum contritio. Per commotionem, devota mentis compunctio. Per ignem, fervens et ordinata dilectio. Per silentium, beatæ contemplationis secretissima infusio. Sed in neutro prædictorum Dominus esse dicitur. In sibilo forte esse asseritur, quia licet mens compuncta ad integrum de peccatis, et devota in mandatis, quæ retro sunt obliviscens, ad anteriora se extendens, de virtute in virtutem viriliter ascendat, ad sublimia ardentem sese rapiat ; a sui tamen curam agens, cura sui statum manens, creaturam se cognoscens, dum statum creature omnino excedere non sufficit, ab intima contemplationis claritate, in qua incircumscripsi luminis præsentia utcumque cognoscitur, deficit. Negotium enim non agitur ex humano ratione, cum mens interius divina perfunditur unctione. Donec ergo mens circumscrip ta transcendat omnia, transcendentis universa non attingit secreta gaudia. Donec cœli tertiæ transcenditur regio, paradisi non sentitur amenitas, nec cœlestis unctio. Hinc per Isaiam dicitur : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, et elevatum ; et ea quæ sub ipso erant, replebant templum* (*Isai. vi, 1*). Solium est mens sequestrata a terrenis actibus ; excelsum, decorata puris affectibus ; elevatum, divino sublimata intellectu et angelicis sensibus. Solium est mens proposito religionis, excelsum rigore mortificationis, elevatum virtute dilectionis. Solium est mens contemendo visibilia mundi ; excelsum, visibilia sui ; elevatum, transcendendo invisibilia animi. Solium est mens propria sui cognitione ; excelsum, devota fervens dilectione ; elevatum in arcanorum cœlestium subtili inquisitione. Sed super hæc Dominus sedet, non in eis habitat, quia mens his ordinata moribus, applicata studiis, decorata virtutibus, ei placet ; nullatenus vero per hæc ei præsentiam suæ felicitatis indicat, neque sibi per contemplationis gratiam copulat. At cum solio excelso alque elevato sese superextulerit, mundi calcans tenebras, humanæ scientiæ excedens angustias, mox ad immortales sublimatur divitiæ.

Per contemplationis eminentiam in cellam introdu-
citur vinariam. Tunc audit verba, quæ non licet ho-
mini loqui, ineffabilia, atque præ sponsi sui dulco-
dine nimia, angelica etiam fastidit colloquia. Hinc
legitur in psalmo : *Meus est Galaad, et meus est Ma-
nasses ; et Ephraim susceptio capitis mei. Juda rex
meus (Psal. lxx, 9).*

68. Quatuor posuit, per quæ quatuor profectionis
gradus spiritales designare voluit. Judas, qui extre-
mus ponitur in ordine psalmi, primus est naturaliter
in ordine recte vivendi. Secundus est Galaad, tertius
Manasses, quartus Ephraim. Judas interpretatur *con-
fessio*, Galaad *aceruus testimonii*, Manasses *oblivio*,
Ephraim *fructificatio*. Confessio vero trifaria est. Pri-
ma namque est fidei, secunda peccati, tertia gaudii.
Primo enim quis recte credit, secundo bene vivit, tertio
fidei et operis præmium percipit. Prima tradit civibus
patris fœdera ; secunda lapsorum in conflictu vitiorum
clementer curat vulnera ; tertia gratissima stipendio-
rum luctatoribus largitur munera. De prima legitur
in Evangelio : *Qui me confessus fuerit coram homini-
bus, confitebor et ego eum coram Patre meo (Matth.
x, 32).* De secunda per Salomonem dicitur : *Qui
abscondit scelera sua, non dirigitur ; et qui confite-
bitur ea, ipse justificabitur (Prov. xxviii, 13).* De
tertia per Psalmistam in persona animæ in spe cœ-
lestium exsultantis : *In voce exsultationis, et confessio-
nis, sonus epulantis (Psal. xli, 5).* Prima duxit
martyres ad gloriam, secunda trahit peccatores ad
veniam, tertia pugnatores perducit ad bravii læti-
tiam.

69. Judas ergo rex Del dicitur, quia nisi per viam
fidei, vel per confessionis veritatem ad vitam nemo
ingreditur. Rex itaque Judas merito esse dicitur :
quia præcedit confessores, antecedit peccatores, mu-
nerat triumphatores. Rex rêvera, cujus ope, consilio,
et virtute pessumdatur idololatria, hæretica expu-
gnatur perfidia, mundi calcatur vanitas, et concepi-
scentia, regni prælibatur felicitas, et possidetur
gloria. Per Judam ergo designatur confessio ; per
Galaad, mentis compunctio ; per Manassen, valida ut
mors dilectio (*Cant. viii, 6*) ; per Ephraim, cœlestium
felix contemplatio. Judas ergo, Galaad et Manasses
serviunt decenter, et Domino placent ; sed fructus
Ephraim præ omnibus nitet, quia etsi lamenta poen-
itentiae, si opera misericordiae, si lacrymas pietatis,
vota quoque charitatis magni pendit, et arctius am-
plectitur, in his tamen felix ejus præsentia nulla-
tenus apprehenditur ; sed Ephraim caput ejus, præ-
sentiam videlicet divinitatis suscepit, quando mens
divinitus sublimata, sponso suo feliciter copulata,
fructus ex eo spiritus concipit.

70. Præfatorum trium magna quidem sit approba-
tio, sed Ephraim solus capitis sit susceptio, quia
licet ei iuste placeant confessionis indicia, licet comp-
unctionis suave oleant desideria, licet dilectionis
odore nectareo flagrant suspiria, fructus tamen præ-
cipue supercœlestes sunt, et oscula secretae contem-
plationis aperiunt sponsæ suæ gaudia. Maria quæri-

tur, sed Martham tolerat, Rachel diligitur, sed Lia
generat. Placet ergo puri Judas oris, vel fidei sana
confessio ; placet quoque Galaad, defæcati animi de-
votio ; diligitur quæ retro sunt obliviscens, fortis
ut mors dilectio ; sed præcipue quæritur, præ omni-
bus exigitur intellectualis fructificatio, in qua fit
veritatis contemplatio, in qua sponsa de spiritu di-
vinitus fecundata, speculatur verbum apud Deum in
principio, quæ revera capitis est susceptio. Hinc
Salomon in Canticorum cantico : *Sexaginta sunt re-
gina, octoginta concubina. Una est columba mea,
sponsa mea, immaculata mea (Cant. vi, 7, 8).* Hinc
Salvator in Evangelio, *Martha, inquit, Martha, sol-
licita es, et turbaris erga plurima. Maria optimam
partem elegit, quæ non auferetur ab ea (Luc. x, 41,
42).* Quod ergo in libro Regum per spiritum, com-
motionem, ignem, et sibilum, hoc in Isaia per solum
excelsum et elevatum, et sedis Domini supercilium ;
hoc designatur in psalmo per Judam, Galaad, Manas-
sen, et Ephraim, qui capitis dicitur susceptio. Hæc
de quarta tempestate diximus animæ, postquam grata
redditur aeris temperies, postquam cœli redditur se-
rena facies, postquam tribuitur animæ plena felicitas,
et summa requies.

71. Quatuor quoque turbines esse diximus animæ.
Primus est subita justorum oppressio ; secundus,
improvida negotiorum incursio ; tertius, momentanea
tentationum invasio ; quartus est repentina et vehe-
mens ex diversis causis præcedens animi commotio.
Primum turbinem sequitur tempestas vitiorum ;
tempestatem vero subsequitur calamitas supplicio-
rum. Secundum, tempestas sollicitudinum ; cui suc-
cedit diluvium erimium. Tertium præcedit tempe-
stas tentamentorum, quam subsequitur tranquillitas
conscientiæ, et gratia donorum. Post quartum, tem-
pestas justorum affectuum ; cui succedit ordinatæ
dilectionis amenitas, et contemplationis divinæ ju-
cunda serenitas. Sequitur :

72. *Et nebula pulvis pedum ejus (Nah. i, 3).*
Sicut superiorum quadrifaria fuit expositio, ita quod
sequitur expendendum est quadrifario. Ac primum
legatur super Assyrio. Ac si diceretur : Dominus per
Assyrium sua super multos exercere dignatus est
judicia : cujus tanta fuit potentia, tanta fuit populo-
rum frequentia, tanta rerum diversarum dives af-
fluentia, adeo robustorum copiosa fiducia, ut dum
castra moverentur pro fortunæ vel eventus bellici
negotio, quasi turbo regionem circumvolans, pulvis
pedum se erigens, verteretur in nebulas, lucifugas
superinducens tenebras, auræ solis stante cœli me-
dio. Unde in Job historialiter de eodem Assyrio :
*Ab Aquilone venit fumus, et ad Deum formidolosa
laudatio (Job xxxvii, 22) ;* et Isaïas : *Sicut turbine,
inquit, ab Africo veniunt, de deserto venit, de terra
horribili. Visio dara nuntiata est mihi (Isai. xxi, 1, 2).*
Sed hæc historialiter. Allegorice vero prophete pe-
des Salvatoris fuerunt, qui cum nobis in finem sæ-
culorum eloquiis suis incarnatum detulerunt.

73. Hunc nobis Psalmista detulit dicens : *In sole*

posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo (Psal. XVIII, 6). Item idem: Homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (Psal. LXXXVI, 5). Hinc Isaias: Ecce, inquit, virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel (Isai. VII, 14). Item in eodem: Rorate, cæli, desuper, et nubes pluant justum; aperiantur terra, et germinet Salvatorem (Ibid. XLV, 8). Jeremias quoque: Novum, inquit, creavit Dominus super terram. Femina circumdabit virum (Jer. XXXI, 22). Item idem in eodem: Hic est qui advenit omnem viam disciplinæ, et dedit eam Jacob puero suo, et Israel electo suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus versatus est (Bar. III, 37). Ezechiel sub persona Salvatoris melientem situm templi videt virum indutum lineis (Ezech. XL, 3). Item ipse sub principis et portæ nomine de Salvatore loquitur, et ejus matre virgine dicens: Hæc porta clausa erit principi. Dominus enim Deus ipse ingreditur, et egreditur per eam (Ibid. XLIV, 2). Daniel quoque de ipsius incarnatione: Aspiciebam in visu noctis, et ecce cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniebat, et usque ad antiquum dierum pervenit; et in conspectu ejus obtulerunt eum, et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum. Et omnes populi, et tribus, et linguæ, servient. Potestas ejus potestas æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus quod non corrumpetur (Dan. VII, 13 seq.). Item idem: Septuaginta hebdomadæ abbreviata sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum (Ibid. IX, 24). Osee vero de Salvatoris nativitate et passione ita: Puer, inquit, Israel, et dilexi eum, ex Ægypto vocavi Filium meum. Item idem: Ego quasi nutritius Ephraim, portabam eos in brachiis meis, et nescierunt quod curarem eos. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis; et ero quasi exaltans jugum super maxillas eorum. Et declinavi ad eum ut resceretur (Osee XI, 1, 3 seq.). Joel quoque de ipsius nativitate, et Spiritus sancti missione, ita: Nunc, inquit, filii Sion, exsultate, et lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem justitiæ, et descendere faciet ad vos imbrem matutinum et serotinum sicut a principio (Joel. II, 23). Item in eodem: Effundam, inquit, de spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filia vestra (v. 28). Item idem in eodem de apostolorum prædicatione: In die illa stillabunt montes dulcedinem, et colles fluent lacte, et per omnes rivos Juda ibunt aquæ, et fons egredietur de domo Domini, et irrigabit torrentem spinarum (Joel III, 18). Amos autem de nativitate ejusdem et passione, et apostolorum prædicatione: In die illa, inquit, suscitabo tabernaculum David, reedificabo aperturas murorum ejus, et ea quæ corruerunt insurabo et reedificabo sicut a diebus antiquis (Amos IX, 11). De passione: In die illa occidet sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis, et ponam eam quasi luctum uni-

geniti, et quasi diem amaram (Amos VIII, 9, 10). De prædicatione: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et comprehendet arator messorem, et calcator novæ mittentem semen. Et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles culti erunt (Ib. IX, 13). Abdias de eodem ita: In monte Sion erit salvatio, et erit et sanctus (Abd. 17). Jonas et in gestis, et in verbis, typum gessit Salvatoris. In gestis, ut Salvator testatur in Evangelio dicens: Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ (Matth. XII, 40). Item aliter: Hedera virente Jonas lætatur, Ninive periclitatur; arescente cucurbita, tristicatur propheta, salvatur speciosa (Jon. IV 6 seq.). Michæas quoque de partu Virginis, nativitate Salvatoris, privilegio gratiæ, dignitate potentiæ, contumelia passionis, virtute prædicationis. De partu et nativitate: Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator Israel. Et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis. Propterea dabit eos usque ad tempus, in quo parturiens parturiet (Mich. V, 2, 3). De privilegio gratiæ, et virtute potentiæ: Et erit iste pax: Assyrius cum venerit in terram vestram, quando calcaverit in domibus nostris. Et suscitabimus super eum septem pastores, et octo primates homines (v. 5). De virtute prædicationis: Et pascent terram Assur in gladio, et terram Nemrod in lanceis suis (v. 6). De contumelia passionis: Nunc vanaberis, filia latronis: obsidionem posuerunt super nos, in virga percutient maxillam judicis Israel (v. 1). Nahum officio et nomine typum gerit Salvatoris: officio scilicet advocati, et nomine consolatoris. Nahum enim consolator dicitur, Helchæseus advocatus interpretatur. Ait enim: Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem. Celebra, Juda, festivitatem tuam et redde vota tua, quia non adjiciet ultra, ut pertranseat in te, Belsar: universus interit (Nah. I, 15). Ascendit qui dispergat coram te, qui custodit obsidionem. Contemplantur viam, consortia lumbos, robora valde virtutem (Ib. II, 1). Habacuc de nativitate ejusdem, et passione, et apostolorum prædicatione. De nativitate ita: Scribe, inquit, expone eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum, quia adhuc visus procul, et apparebit in finem, et non menietur. Si moram fecerit, exspecta illum, quia veniens veniet, et non tardabit (Hab. II, 2, 3). Item: Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo (Ib. III, 13). De passione: Splendor ejus ut lux erit: cornua in manibus ejus. Ibi abscondita est fortitudo ejus (Ib. IV, 5). Item ad populum Judæorum comminando de eadem: Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te, qui reliqui fuerint de populis propter sanguinem hominis, et iniquitatem terræ (Ibid. II, 8). De prædicationis officio: Qui ascendens super equos tuos, et quadrigæ tuæ salvatio (Ibid. III, 8). Sophonias de nativitate: Lauda, inquit, filia Sion, jubila, Israel, lætare et exsulta in omni corde, filia Jerusalem. Rex Israel in medio tui Dominus, non timebis malum ultra. In die illa dicetur: Jerusalem, noli timere. Sion, non

dissolvantur manus tuæ. Dominus Deus in medio tui A
 fortis ipse salvabit (Soph. iii, 14 seq.). Idem de resur-
 rectione: *Exspecta me in die resurrectionis meæ in*
futurum, quia iudicium meum est, ut congregem
gentes, et colligam regna (v. 8.) Aggeus de ejusdem
 nativitate, et Ecclesie gloriosa constitutione: *Adhuc*
modicum, inquit Dominus, et ego movebo cælum, et ter-
ram, et mare, et aridam. Et movebo omnes gentes; et
veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum
istam gloria, dicit Dominus exercituum. Magna erit
gloria domus istius novissimæ plusquam primæ, dicit
Dominus (Agg. ii, 7 seq.). Zacharias de nativitate
 ita: *Exsulta, inquit, satis, filia Sion; jubila, filia Jeru-*
salem: ecce rex tuus venit tibi, justus et salvator, et
ipse pauper. Et ascendet super asinam, et super pul-
lum filium asinæ (Zach. ix, 9). Idem de passione: B
Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos
tuos de lacu, in quo non est aqua (v. 11). Item sub
 persona interrogantis Salvatorem de eadem: *Quid*
sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicit
eis: His plagatus sum in domo eorum, qui delige-
bant me (Ibid. xiii, 6). Item: *Framea suscitare super*
pastorem meum, et super virum coherentem mihi
(v. 7). De Salvatoris personali prædicatione,
 et gentium ad eum devota conversione. *In die-*
bus, inquit, illis apprehendent decem homines
ex omnibus linguis gentium fimbriam viri Judæi
dicentes: Ibimus vobiscum. Audivimus enim quoniam
Deus vobiscum est (Ibid. viii, 23). Item de passione:
Vidi, inquit, per noctem. Et ecce vir ascendens super
equum rufum, et ipse stabat inter myrteta, quæ erant
in profundo (Ibid. i, 8 seq.). De prædicatorum mis-
 sione: *Et post eum equi rufi, varii et albi. Et dixi:*
Qui sunt isti, Domine mi? Et respondit: Isti sunt,
quos misit Dominus perambulare terram. Qui respon-
derunt: Perambulavimus terram. Et ecce omnis terra
habitabitur et quiescet. De Ecclesie dilatatione: Ad-
huc affluent civitates meæ bonis, et consolabitur Domi-
nus Sion, et eliget adhuc Jerusalem (v. 17). Item:
Abaque muro habitabitur Jerusalem præ multitudine
hominum, et jumentorum in medio ejus. Et ego ero,
ait Dominus, murus, et ignis in circuitu ejus: et in
gloria ero in medio (Ib. ii, 4, 5). Hæc de Judæorum
 vocatione. Item de ipsorum reprobatione, et Gen-
 tium inquisitione: *Post gloriam, inquit, misit me ad*
gentes: spoliaverunt nos (v. 8). Item: *Lauda, filia*
Sion, et lætare, quia ecce venio, et habitabo in medio
tui, dicit Dominus. Et applicabuntur gentes multe in
die illa ad Dominum, et erunt mihi in populum (v. 10,
11). De diversitate gratiarum collatarum Ecclesie:
Adhuc habitabunt anus, et senes in plateis Jerusalem;
et viri baculus in manu ejus præ multitudine dierum.
Et plateæ civitatis complebuntur infantibus et puellis
ludentibus (Ibid. viii, 4, 5). Item: *Ecce ego salvabo*
populum meum de terra orientis, et de terra occasus
solis, et adducam eos, et habitabunt in medio Jerusa-
lem (v. 8, 9). Item de Judæorum ultima vocatione:
Nunc autem non iuxta priores ego faciam reliquias
populi hujus, dicit Dominus, sed semen pacis erit. Et

erit, sicut eratis maledictio in gentibus domus Juda, A
 et domus Israel, sic salvabo vos, et eritis benedictio
 (Zach. viii, 11 seq.). De ecclesiarum fiducia ad Domi-
 num, et earum pro necessitatibus populorum supplica-
 tione: *Virgines, petite pluviam a Domino in tempore*
serotino, et Dominus faciet nives, et pluviam nivis.
Ex ipso angulus, ex ipso pazillus, ex ipso arcus
prælii, ex ipso egreditur omnis exactor simul (Ibid. x,
1, 4). Item de Salvatoris nativitate, et gratiarum in
 ipso plenitudine: *Ecce ego, inquit, adducam servum*
meum Orientem. Quia ecce lapis quem dedi coram
Jesu: super lapidem unum septem oculi sunt (Ibid.
iii, 8, 9). De exemplo operum ipsius, et miraculo-
 rum patratiōe: *Ecce ego cælabo sculpturam ejus,*
 ait Dominus; *et auferam iniquitatem terræ illius in*
 die illa (v. 9). Malachias de ejusdem Salvatoris nati-
 vitate, ita: *Vobis, inquit, timentibus Deum orietur sol*
justitiæ, et sanitas in pennis ejus (Mal. iv, 2). De
 credentium gloria et exultatione: *Et egrediemini, et*
saltetis sicut vituli de armento, et calcabitis impios
cum fuerint cinis sub plantis pedum vestrorum, dicit
Dominus exercituum (v. 3). Item: *Ecce ego mitto an-*
gelum meum, et præparabit viam ante faciem meam,
et statim veniet ad templum suum dominator, quem
vos queritis, et angelus testamenti, quem vos vultis
(Ibid. iii, 1). Item Pater loquens de Filio in eodem:
Pactum, inquit, meum fuit cum eo vitæ et pacis, et
dedi ei timorem, et timuit me, et a facie nominis mei
pavebat. Lux veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non
 est inventa in labiis ejus. *In pace, et æquitate ambu-*
 lavit mecum, et multos avertit ab iniquitate (Ibid. ii, C
 5, 6).

74. Sic, sic pedes isti detulerunt nobis Salvatorem
 sæculi, typum ejus personaliter multis gestorum ar-
 gumentis gerendo, mysticis eum eloquiis vaticinando.
 Unde et præfati pedes orichalco dicuntur esse similes,
 tum pro decore sapientiæ, tum pro nitore tur-
 binis eloquentiæ (Apoc. i, 15; ii, 18). Siquidem
 orichalcum metallis est universis sonorius, auri tenet
 speciem, sed eo longe est inferius. Quia sancti
 adventum præcedentes Jesu Christi, sequentibus cla-
 maverunt diutius, et anxius, sobrie, juste et pie in
 hoc sæculo viventes (Tit. ii, 12, 13), beatam spem et
 adventum gloriæ magni Dei expectantes. Qui licet
 pro temporum qualitate perfecte viverent, omnes D
 tamen famuli, sed nullus ex eis Dominus: unus super-
 cælestis magister omnium erat: unusquisque discipulus.
 Hinc per Job: *Ecce, inquit, Deus vincens*
scientiam nostram: nullus ei similis in legislatoribus
(Job xxxvi, 26). Inde Apostolus: *Moses quidem tan-*
quam famulus erat in testimonium eorum quæ di-
cenda erant; Christus autem tanquam filius in domo
sua (Heb. iii, 5, 6). Auri quidem tenebant speciem,
 sed rem longe dissimilem; quia etsi corde sinceri,
 ore sobrii, carne liberi, fide sanctissimi, spe firmati,
 charitate radicati, necessitati servientes, utilitati
 studentes, honestati consulentes; nullus tamen
 eorum omnino immunis a peccato, nullus ex eis pas-
 ser fieri potuit solitarius in tecto, nemo ex eis inter

mortuos liber fieri valuit (*Psal.* c1, 8), nemo animam suam ponere (*Psal.* lxxxvii, 6), et iterum eam sumere potuit (*Joan.* x, 18). Unde per Job : *Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles, et in angelis suis reperit pravitatem; quanto magis, qui domos habitant luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut a tineis (Job iv, 18, 19)? Iterum in eodem: Nunquid Deo comparari potest homo, etiam si fuerit perfectæ scientiæ (Ibid. xxii, 3)? Item idem in eodem: Num justificari poterit homo comparatus Deo, aut apparebit mundus natus de muliere? Ecce luna non splendet, et stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus; quanto magis homo putredo, et filius hominis vermis (Ibid. xxv, 4 seq.)? Pedes ergo Domini pulvis sunt per humilitatem conscientiæ; nebulae per obscuritatem eloquentiæ. Pulvis sunt, humilia de se sentiendo; nebulae, arcana coelestia velamine litteræ tegendo: humiles vita, obscuri doctrina. Pulvis sunt, ut placeant; nebulae, ne margaritas porcis prebeant. Aliter.*

75. *Nebulae pedum ejus (Nah. 1, 3).* Pulvis est terrena intelligentia: nebula est obscuritas transitoria. Sole vero radiante, dissipantur nebulae. Pulvis ergo pedum Domini sunt nebulae, quia sole justitiæ radiante, Christo videlicet prædicante, miracula faciente, terrena calcata est intelligentia, spiritalis ac mystica reserata scientia. Unde in psalmo legitur: *Posuit tenebras latibulum suum (Psal. xvi, 12).* Latibulum enim suum tenebras posuit: quia sub litteræ prophetarum velamine opertus diu latuit. Unde sequitur: *Tenebrosa aqua in nubibus aeris, quia videlicet obscura est scientia in prophetis.* Sequitur: *Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt (v. 13).* Quia dum Salvator miracula faceret, dum prophetarum ænigmata de se prædicta, in se completa evidenter ostenderet, pulvis statim historiæ, ut nebula, evanuit. Spiritalis lux intrinsecus emicuit, et remoto velamine Sanctum sanctorum patuit. Unde ipse in Evangelio: *O stulti, inquit, tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetae! Nonne sic oportebat Christum pati, et tertio die resurgere, et ita intrare in gloriam suam? Et incipiens a Moyse, et prophetis, interpretabatur illis Scripturas (Luc. xxiv, 52, seq.).* Pulvis ergo pedum Domini sunt nebulae. Umbra fugit, dum redit claritas: typus transit, dum adest veritas. Aliter.

76. Possunt per pedes Domini ejus designari apostoli, de quibus legitur in Isaia. *Quam pulchri, inquit, super montes Domini pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona (Isai. liii, 4)!* Item alibi de iisdem: *Qui appropinquant pedibus ejus, accipient*

* *Calliam*, si placet, non regionem Francorum, sed Galatiam intellige, quæ sic dicitur, scribit sanctus Isidorus Hispalensis lib. xiv Etym., cap. 3, a *præcis Gallorum gentibus a quibus exstitit occupata, et ex antiquo Gallorum nomine...* Galatia nuncupatur. Galatæ enim, addit lib. ix cap. 2, *Galli esse nascuntur.* Hanc eandem apostolorum divisionem per varias orbis partes leges apud eundem Isidor. cap. 81. De ortu et obitu Patrum, etc., in Breviario Nazarab. in festo sancti Jacobi Zebedei filii; in Com-

A *de doctrina ejus (Deut. xxxiii, 3).* Isti ergo pedes Domini fuerunt, qui eum prædicando per universum mundum detulerunt. Petrus enim eum Romæ, Andreas Achaia, Joannes Asiam, Philippus Galliam, Bartholomæus Parthiam, Simon Ægyptum, Jacobus Hispaniam, Thomas Indiam, Matthæus Æthiopiam, Judas Thaddæus eum retulit Mesopotamiam. Jacobus Alphæi eum retinuit Hierosolymam.

Quisque sua sorte Christum sparit sine sordibus;
Per Paulum vero toto dispergitur orbe.

Sed quia officium prædicationis vix potest diutius exhiberi sine nævo, sine furo sinistra commotionis (aut enim recipitur decenter, et gaudet; vel auditur negligenter, et torpet; aut contemnitur impudenter, et dolet): ideo pulvis inesse dicitur pedibus, quia fermentum gloriæ paucillulum adhæret moribus. At quoniam compunctionis mox fervente fugatur lumine, pulvis evanescit in morem nebulae. Unde a prædicatione redeuntibus apostolis, et dicentibus.

Domine, etiam demonia subjiiciuntur nobis, quasi redarguens docuit eos dicens: Nolite in hoc quædere, sed potius gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Item: *Videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem (Luc. x, 17, 20, 18).* Ac si decenter ad eos et clementer, sed latenter diceret: Si hic qui factus est signaculum similitudinis, qui in paradisi Dei fuit deliciis, cujus operimentum omni lapis pretiosissimus (*Ezech. xxviii, 12, 13*), qui creatus omnium exstitit decentissimus, expertus est superbiæ periculum, cenodoxiæ passus est infortunium, gehennæ dolet jugiter præcipitium, perpetuus miseris gemit exitium; ipsius secuti vestigia, nullatenus ejusdem poteritis evadere supplicia. Quos enim similes facit qualitas culpæ, necessario reddit participes retributionis pœnæ. Cui enim non inest medium, hic omnem vel nullum sequitur præmium. Nulla enim participatio lucis ad tenebras: falsitatem semper infestat veritas; umbram vitiorum, virtutum claritas; colorum gloriæ mundi adversatur vanitas; felicitati gloriæ, gehennæ calamitas. Unde in Evangelio:

Nemo potest duobus dominis servire. Nemo enim potest Deo servire, et mammonæ; aut enim unum sustinebit, et alterum contemnet: aut unum odio habebit, et alterum diligit (Matth. vi, 24). Pedum ergo Domini pulvis sit nebula: quia licet victoriæ, et munerum mentem titillet gloria, timorata tamen conscientia fervens dilectione nimia, si quid terreni surripuerat pulveris, fletu statim diluit, et affectu divini muneris. Alioqui nullatenus perseveraret in eis gratia, nisi sese creatori subjiceret creatura, humana Deo humiliter subesset conscientia. Unde per Salo-

mentario in Apocalypsin sancti Beati Liebanensis edito ab Henrico Florezio, pag. 97, Prolog. lib. ii, cujus Beati testimonium uno ad minus seculo cæteris posterius, viginti et amplius annos inventionem corporis sancti Jacobi præcessit, cum hæc contingerit in eunte sæculo nono ante annum 814, ut bene ait prædictus Florezio tom. XIX Hisp. Sacre, pag. 69, et Beatus scriberet super Apocalypsin anno 784, ut ejus editor probat

monem: *Ad locum unde exennt, redeunt flumina, ut iterum fiant* (Eccl. 1, 7), quia videlicet mens inde superior gratiæ largiora possidet munera, unde se indigniorem iudicat ad tanta fœdera. Fit igitur pulvis pedum nebula quia, si quid sinistri surripuerit sanctorum conscientia, continuo evanescit divini fervore iustitiæ. Fugendum ergo est omnimodis vitium cenodoxiæ, quo virtus infirmatur animæ, munus attenuatur gratiæ, visus tenebratur conscientia, felicitas amittitur gloriæ.

77. Cenodoxiæ namque initium serpentuli cuiusdam in moribus exercet officium. Est enim serpentulus quidam, qui hispalis dicitur, a quo vulneratus aliquis, statim somno mortis excipitur. De huiusmodi per Osee dicitur: *Comederunt alieni robur ejus, et ipse nescivit: sed et cani esset sunt in eo, et ipse ignoravit* (Osee, vii, 9). Alieni robur cenodoxorum comedunt, ipsi vero se devorari nesciunt, quia laudis amore flagrans misera conscientia, dum pro terrenis commutat celestia, dum pro felici et æterna claritate ventus placet hominibus, et eadem gloria peccatoris oleo delinitur; sensu ad superna redditur insensibilis, pedetentim ad virtutem fit impossibilis; et quo ad divina fit tardior et invalidior, eo ad humana proclivior atque ferventior. Fitque ut gloria extrinseca eam obdormiat, intrinseca vero malignior spirituum inexcitativa suggestio eam interimat, atque more phrenetici, dum moritur, se putat vivere; dum insanit, se putat ludere; dum agere partes se opatur gloriæ, negotium pro viribus trahit miseriæ. Cani effusi sunt in ea, et ignorat, quia dum flos sæculi, dos Egypti, et ros mundi dicitur eam, sublimat, et lætificat, in his novum deponens hominem, dum se putat innovari, induit veterem. Hinc per alium prophetam dicitur: *Olivam fructiferam, uberram, speciosam vocavit Dominus nomen tuum. Ad vocem grandis loquelæ ignis exarsit in ea, et combusta sunt omnia fructu ejus* (Jer. xi, 16). Hinc etiam per Jeremiam: *Cursor levis, explicans vias suas. Onager assuetus in solitudine, in desiderio animæ suæ attrahit ventum amoris sui* (Ibid. 11, 23, 24). Revera cursor levis huiusmodi fit anima, quia celeriter, licet cum difficultate nimia, quæcunque ad sui videt facere temporalem gloriam, quæ ad famam celebrem, et pomini caducam eminentiam pertinere respicit, postposito rationis iudicio indubitanter peragit. Vias suas explicat, quia ad gloriam festinando, de aliis in aliud transeundo, sine divini respectu gratiæ actiones utiles et honestas dissipat. Onager quandoque fit in solitudine, quia quædam aggreditur ardua, quædam proponit sibi multis difficilia, nonnulla incipit singularia, sine quibus desiderata non potest retineri gloria. Onager est in solitudine anima, inanis amore gloriæ in operum singulari sublimata celsitudine. Onager est in deserto anima, spe gloriæ anxia in arduo suo proposito. Onager est in terra arida, obtentu gloriæ raro portans abstinentiæ

A stigmata, et expoliata disciplinis religionis anima. Sed onager iste in desiderio animæ suæ, ventum amoris sui attrahit, quia anima amore laudis anxia dampnum, lucrum, risum, luctum, famam et infamiam, egestatem, miseriam, utilitatem, gratiam, et quæcunque huiusmodi alia sunt, exponit ut venalia, tantummodo ut in eis et ex eis sola comparetur gloria. In desiderio ergo animæ suæ ventum amoris sui attrahit, quia mens humanum favorem sitiens, omnia aggreditur, tolerat, exquirat, amplectitur, quæcunque argumento suæ gloriæ militare perspicit. Hinc per Osee: *Ephraim pascit ventum, et sequitur æstum* (Osee, xii, 1); quia videlicet mens aura pascitur elationis, et humanæ vento sublimatur laudationis, dum æstum ardore sequitur, et tolerat religionis. B Sequitur æstum, et pascit ventum, quia unde sorripescus vultum portendit abstinentiam, quo religiosiores semitas ingreditur ad oculum observantiæ, eo fructus floccissimos celerius carpit inanis gloriæ.

78. Item per eundem de eodem: *Ephraim ut vidit, Tyrus evanuit, quæ fundata erat in pulchritudine. Avolvit gloria eorum a parti, ab utero, a conceptu* (Ibid. ix, 13, 14). Cuiusmodi sui fundatio, quæ, vel quanta, sive qualis ejus fuit pulchritudo, Eszechielis evidenter ostendit lectio, quæ dicitur: *Hæc dicit Dominus: O Tyre, tu dixisti: Perfecisti decorem eggsum, et in corde maris sita. Finitimi tui, qui te edificaverunt, impleverunt decorem tuum. Abietibus de Banir te extruxerunt, cedrum de Libano tibi tulerunt: quercus de Basan tibi dilataverunt: transita tua ex eboe Indico, et lapide ex insulis Italiæ pretiosus tibi fecerunt. Hyssus ex Egypto variis: hyacinthus et purpura de insulis Elisa facta sunt operimentum tuum: habitatores Sidonis et Aradit fuerunt remiges tui. Sapientes tui, Tyre, facti sunt gubernatores tui. Vana fuerunt et pretiosa assulectiles tuæ. Et viri bellatores tui clypeum, et galeam assuenderunt in te pro ornatu tuo. De argento, ferro, stanno, plumboque Carthaginienses negotiatores repleverunt mundinas tuas* (Ezech. xxvii, 3 seq.). Hæc est Tyri pulchritudo, quæ fundata fuerat, ut lectio habet prophetica. Postea subsequitur, quomodo ejus avolvit gloria. Ecce, inquit, assumunt super te carmen lugubre, et plangent te. Quæ est ut Tyrus, quæ obtulit in medio mari? In multitudine divitiarum tuarum et populorum tuorum ditasti reges terræ. Nunc contrita est a mari in profundum aquarum multarum. Opes tuæ, et omnia multitudo tua, quæ erant in medio tui, ceciderunt. Universi habitatores insularum super te obstupuerunt, et omnes reges tempestate tua perculsi cultus mutaverunt. Negotiatores populorum super te sibilaverunt. Ad nihilum deducta es, et non eris in perpetuum (v. 32 seq.). Item ad principem ejusdem: *In signaculum similitudinis, plenus sapientia, et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti. Omnis lapis pretiosus operimentum tuum. Aurum opus decoris tui, et foramina tuæ in die quo conditus es, preparata sunt. In Cherub extentus, et protegens,*

posui te in monte sancto Dei. In medio lapidum ignitorum ambulasti perfectus in eis tuis a die conditio-
nis tuæ. Repleta sunt interiora tua iniquitate : et
vocaſti, et eſect te de mente Dei. Et elevatum est
cor tuum in decore tuo. Perdidisti sapientiam tuam
in ornatu tuo. In terram projecti te, ante faciem re-
gum dedi te, ut cernerent te. In multitudine iniquita-
tum tuarum, et iniquitate fornicationis tuæ polluisti
sanctificationem tuam. Producam ergo ignem de me-
dio tui, qui comedat te, et dabo te in cinerem super
terram, in conspectu omnium videntium te. Inter cætera
regna eris humillima, et non elebaberis super natio-
nes ultra (Ibid. xxviii, 12 seq.). Ecce Tyri fundatio
eximia, opertum [Fors., opum] affluentia, regum,
opulmarum, populorum amica frequentia; sed postea
subsequitur quomodo ejus multiplex avolvit gloria.

79. Sciendum est autem quoniam lectio prophetica,
et quæ [Fors., ex qua] præfata legimus testimonia,
specialiter loquatur de cehodoxia. Unde quia satis
per se claret, nec expositione onerosa indigent, de
his latius dicere supersedeo : maxime quia ad alia
proxius indaganda, ad arcana prophetice lectionis
expressius intimanda, lucidius reseranda, mihi festi-
nandum video. Gloria ergo Ephraim a partu, ab
utero, a conceptu transit, quando mens prius honore
gloriæ quasi secula, pro fama infamiam, pro gloria
miseriam, odium pro gratia, contemptum pro re-
verentia, lucrum pro factura, inedia pro copia
justo Dei iudicio incipit [Fors. leg. pati incipit]. Partus
est operatio; venter intentio; conceptus cogi-
tatio. Gloria igitur Ephraim avolat a partu, a con-
ceptu, ab utero, quando prius splendide forinsecus
viventium, et de vitæ extrinseca honestate in se
gloriantium inhonestatur actio, corrumpitur intentio,
sedatur cogitatio. Huc perducit reproborum gloria :
sed sanctorum si quandoque mentem titillaverit,
evanescent ut nebula; quia ex quo sentiunt extrinse-
cus hujus titillationem impuritatis, statim fugiunt ad
anthodum humilitatis. Pulvis ergo pedum Domini
fit nebulæ, quia etsi sancti tentantur ex infirmitate
corruptionis, superant tamen ex vi rationis, et vin-
cunt in omnibus gratuito munere divinæ consolatio-
nis. Hæc de Christi pedibus dicta sufficiant : nunc
quomodo ad Ecclesiam referenda sunt, sequentia
doceant.

80. Fere autem similia vel eadem videntur quæ-
cumque alterutrum de utrisque dicuntur. Sicut enim
sponsus et sponsa duo sunt in carne una (Hoc autem
sacramentum magnum est, ut ait Apostolus [Ephes.
v, 32], in Christo, et in Ecclesia); ita attributa
eorum impariter videntur paria, et similiter sunt
dissimilia. De pedibus vero Ecclesie sic legitur in
Canticis : Quam pulchri sunt gressus tui in calcea-
mentis, filia principis (Cant. vii, 1) : Calceamenta de
pellibus sunt animalium mortuorum, et signifi-
cant exempla justitiæ sanctorum.

81. Hic se incidenter intulit occasio, quadri-
faria qua fiat divisio. Quodam enim filia est
principis, et ejus uxor; quædam filia, et non

A uxor; alia uxor, sed non filia; alia nec uxor, nec
filia. Filiam facit expressa justitiæ similitudo,
Uxorem, sana veritatis prædicatione. Filia est ergo
Patris in se celestis retinens imaginem; uxor vero
ex doctrina veritatis Christo pariendo sobolem. Pri-
ma igitur est unanims perfectio sanctorum prædi-
catorum; secunda, devota societas simplicium ju-
storum; tertia, euiosa caterva carnalium doctorum;
quarta, murmuriosa turba carnalium, vel infidelium
sudditorum. Prima sedet in cathedra justitiæ, secun-
da jacet in thalamo innocentie, tertia sordet in cathe-
dra Moysi, quarta in tugurio fetet lenocinii. Prima
foris gloria coronatur et honore; secunda intrinse-
cus ornatur scientiæ muneribus, et charismatum
splendore; tertia intus pallet in conscientia, extrinse-
cus nilet ore; quarta solius est malitiæ laqueus, et
fovea. De prima legitur : Sindonem feci, et vendi-
dit, et cingulum tradidit Chanaan. De secunda : Por-
titudo, et decor indumentum ejus, et ridebis in die no-
rissimo (Prov. xxxi, 24, 25). De tertia : Circulus au-
rens in auribus suis, mulier pulchra, et satus (Ibid. xi,
22). De quarta : Non est caput super caput colubri,
non est malitia super mulieris nequitia (Eccli. xxv,
22, 23).

82. Dicitur ergo Ecclesia uxor sponsi, principis
filia. Uxor fidei castitate, filia dilectionis sinceritate.
Uxor secundum humanitatem, filia secundum divi-
nitatem. Filia dignitate conditionis, uxor benignitate
redemptionis. Filia mandatis obsequendo, uxor
prædicatione pariendo. Hujus vero gressus sunt
opera justitiæ; calceamenta, exempla innocentie.
Gressus ergo filie principis pulchri sunt in calcea-
mentis, quia inde magis magisque dilatatur Eccle-
sia unde prædicatores ejus populis accepta ab aliis
exempla ministrant innocentie; in se vero ostendunt
opera justitiæ. Quod in se prædicat filie egre-
gius, vas electionis Paulus, qui per circuitum usque
ad Illicum seminavit Evangelium (Rom. xv, 19),
ostendebat dicens : Mihi, inquit, pro minime est
ut a vobis iudicer, aut ab humano die. Nihil enim
mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum
(1 Cor. iv, 3, 4). Ecce innocentia. Quis infirmatur,
inquit, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et
ego non uror (11 Cor. xi, 29)? Judæis factus sum
Judæus, gentilibus gentilibus : omnia omnibus factus
sum, ut omnes lucrifaciam (1 Cor. ix, 20 seq.). Ecce
justitia.

83. Pulvis ergo pedum fit, nebulæ ut quia veritatis
doctores, Ecclesie prædicatores; omnia terrena
amore justitiæ reputantes ut stercore, unde mundi
potiora vilipendentes fugiunt, inde facilius expu-
gnando, eum sibi subigunt. Et quia magis dilatatur
Ecclesia, quò doctores perfectius calcant transitoria;
(considerant enim quia

Omnæ quod est genitum, tendit ad interitum.

Item :

Omnia prætereunt more fluentis aquæ.

Item :

Omnis ars ecclesiæ, et scientia non consumit;

et quia hic manentem civitatem non habemus, sed futuram inquirimus (*Hebr. xiii, 14*): omnem igitur mundum gloriam reputantes miseriam, summo nisu, et anxio conamine festinant ad patriam. Et quia perfecta flagrant dilectione, summa student devotione, ut quos habuere comites in aerumna mundi, et exsilii peregrinatione, participes habeant in gloria et felici retributione. Animæ vero pedes illius sunt affectiones. Sicut enim corpus portatur pedum officio, sic anima movetur ad diversa affectionum studio. Nebula in aere vis compunctionis est in mente. Pulvis ergo pedum animæ sit ut nebulæ, quia si qua humanæ vitæ negligentia perfectorum fœdatur conscientia, statim ex proprio iudicio in mente devota nascitur compunctio, unde prius sordidata mundatur affectio. Sic enim intelligo quod legitur ^a in Evangelio: *Iustus in die septies cadit, et resurgit* (*Prov. xxiv, 16*). Item in Proverbiis de eodem: *Iustus ut leo confidens absque terrore erit* (*Ibid. xxviii, 1*). Non quod leo quandoque non paveat, sed quod metum superando, mox ad naturam redeat. Sic et iustus si quando deliquerit, statim currens ad lacrymas, nævum imbre compunctionis abluit. Hinc ad sponsam dicitur in Canticis: *Oculi tui sicut piscina in Esebon, quæ sunt in porta filia multitudinis* (*Cant. vii, 4*). Pulvis pedum animæ revera sit ut nebulæ, quia si sanctorum affectiones aliquibus insciuntur sordibus, statim ad cor redeunt vivunt in fletibus, dicentes illud Psalmographi: *Sititit anima mea ad Deum fontem vivum: quando veniam et apparebo ante faciem Dei* (*Psal. xli, 3*)? Hinc filiis Israel paxillum gestare præcipitur in balneo, ut terra operiatur sordida ventris egestio (*Deut. xxi, 13, 14*), quia ad excelsa suspirantes, et superna diligentes, germanam semper habent compunctionem, qua operiunt et diluunt viriliter impuræ cogitationis superfluum egestionem. Sequitur.

84. *Increpans mare, et exsiccans illud, et omnia flumina ad desertum adducens* (*Nah. i, 4*). Legatur ergo de Assyrio, postea de anima, deinceps de Christo, demum de Ecclesia. De Assyrio ita. Mare Dominus increpat, quia amarissimam persecutionem Assyrii cessare facit tempus examine iusti iudicii. Mare vero exsiccatur, quando eam omnino annihilat. Omnia ejus flumina deducit ad desertum: quando regum, optimatum, populorum varia genera permittit infirmari, patitur expugnari, tolerat pessumdari, et pertrahi funditus ad nihilum. Hoc autem factum est, quando Sennacherib hostilis exercitus cum furore Hierosolymam veniens, muros ejus hostiliter ambiens, ab angelo percussus, et omnino deletus est. Hinc in libro Regum ita legitur: *Angelus autem Domini in castris Assyriorum descendit nocte media, et percussit eos, et ceciderunt nocte illa hominum*

A octoginta quatuor millia. Et fugit ipse solus fere in Ninivem civitatem suam (*IV Reg. xix, 35*). Post non multum temporis duo ipsius filii occiderunt eum in templo Nesrach dei sui. Vel mare increpuit, Sennacherib cum suo exercitu occumbente; exsiccavit, Sardanapalo regum Assyriorum ultimo, et omnium hominum infimo regnante. Omnia ad desertum deduxit flumina, Macedone (*Fors., Medo*) Assyrium superante, ipsum sibi hostiliter subjugante. Moraliter de anima: Mare est amaritudo conscientie, surgens de profundo malitie. Mare vero Dominus increpat, quando clementi suæ respectu gratiæ mentem inquietam vitii, et amarum de peccatis compungendo stimulat. Exsiccatur, quando voluptates pestiferas ad integrum obliterat. Omnia flumina ad desertum adducit, quando universa omnino vitiorum genera, vel minima funditus evacuat. Hinc per Psalmistam: *Beatus qui tenebit, et allidet parvulos suos ad petram* (*Psal. cxxxvi, 9*). Mare igitur increpat, ducendo ad confessionem; exsiccatur infundendo compunctionem; omnia deducit flumina ad desertum, supplendo carnis mortificationem. Mare increpat, hortando ad poenitentiam; exsiccatur, inspirando virtutum gratiam; omnia flumina ad desertum adducit, ad perfectam sublimando justitiam.

85. Primo infundit amaritudinem poenitentiae, secundo præbet tranquillitatem conscientie, tertio confert serenitatem gratiæ. Mare increpat, auferendo crimina; exsiccatur, delendo delictorum minima; flumina deducit ad desertum, immunda amputando desideria. Mare increpat, delendo iniquitatem; exsiccatur, mortificando voluntatem; flumina ad desertum adducit, animæ conferendo puritatem. Primo præstat odium mali, secundo contemptum mundi, tertio abjectionem sui. Primo anima vivificatur, secundo caro mortificatur, tertio spiritus purificatur. Vivificatur per veniam, mortificatur per abinentiam, per consummatam purificatur justitiam. Vel flumina ad desertum adducit, dum animæ defæcatæ vitiiis, eliquatæ spurcitiis, celestibus ad integrum expoliata disciplinis, spiritus charismata, gratiarum munera, spiritalis lumen intelligentiæ, contemplativæ dulcedinem lætitiæ clementissime tribuit. Primo igitur oportet mundari animam per compunctionem; secundo petulantiam carnis defæcari per mortificationem. Tertio spiritum muneribus gratiarum perornari, scientia spiritali sublimari, divinitus illustrari per contemplationem. Hinc per Psalmistam: *In terra deserta, invia et inaquosa: sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam, et gloriam tuam* (*Psal. lxxi, 3*). Primo namque confitendo vitia, fit desertum anima; secundo abstinendo, jugum quoque disciplina viriliter sustinendo, malignis spiritibus fit invia; tertio inaquosa fit, calcando immunda desideria:

^a In Evangelio nisi error et exscriptoris aut typographi pro in Proverbiis, non facile dixerim quam ob causam auctor eam sententiam Evangelio ascribat, cum in Proverbiis reperitur. Verba in die legit Hieronym. epist. 46, circa finem, in edit. Mariani

Victorii; et Greg. Magn. lib. vi, in primum Reg., cap. ii, num. 8; et Breviar. Mozarab., Sabbato Dominic. 3 Quadragesimæ ad Tertiam: quorum omnium testimonio Petrus Sabbatier bene uti posset, atque hinc lectioni locum dare in editione Bibliorum Sacrorum,

tunc videtur virtus Dei, et gloria. Virtus ex subiectione hostium, gloria in splendore munerum. Virtus Dei ostenditur in odio iniquitatis, gloria in gaudio contemplandæ veritatis. Virtus Dei manifestatur, dum peccator eligitur de profundo malitiæ; gloria, dum ad statum sublimatur perfectæ innocentie. Virtus Dei ostentatur, dum mundi contemnitur vanitas; gloria, dum superna utrinque sentitur felicitas. Dicit ergo: Sciens quia creaturæ tuæ diligis puritatem, purificando mentem, et mortificando carnem, mox me contuli ad sanctitatem: ut his conscendens gradibus, tandem utrumque valeam attingere virtutis et gloriæ tuæ felicitatem. Unde per Salomonem: *Cogitavi, inquit, abstrahere carnem meam, ut transferrem eam ad sapientiam (Eccl. 11, 3).*

86. Hinc legitur in libro Judicum Samsonem respondisse solutæ quæstioni suorum consodaliū: *Nisi, inquit, in vitula mea arassetis, propositionem meam non invenissetis (Judic. xiv, 18).* Est autem vitula, caro lasciva; propositio, obscura locutio. De vitula legitur in libro Jeremiæ: *Vitula elegans et formosa Ægyptus: stimulator venit ei ab aquilone (Jer. xlvi, 20).* Caro enim petulans intrinsecus, voluptati exterius et nitori serviens, dum, contempto rationis iudicio, officinam odit lenocinii; incentiva libidinis se ingerunt ex parte pessimi adversarii. Ab aquilone venit stimulator vitulæ, quia carni pompaticæ saginatæ, diligenter appositæ, statim adest stimulator totius malitiæ, incentiva suggerens omnis immunditiæ. Samson vero, qui sol eorum dicitur, typum tenet solis justitiæ; et illius consodales, studentium sapientiæ. Dicitur ergo: *Nisi in vitula mea arassetis, propositionem meam non invenissetis.* Ksci dicatur: nisi caro restringatur, et fiat sobria, mens nequaquam se libere erigere valet ad cœlestia. Vitula namque aratur, cum caro mortificatur. Invenitur propositio, cum cœlestium arcanorum aperitur contemplatio. Nisi ergo in vitula aratur, propositio nullatenus manifestatur, quia ni carnis atteratur voluptuosa vanitas, ineffabilis gaudii minime aperitur suavitas. Sodales igitur Samsonis in vitula diligenter exarant, ut ænigma propositum intelligant, quia veritatis amici Jesu Christi discipuli carnem sobrie macerant, corpus suum competenter attenuant, devote se affligunt, et funditus humiliant; ut obscura scientiæ intelligent, arcana sapientiæ penetrare valeant, divitias immortales videant, cellæ vinariæ jucundissima secreta introeant.

87. Est igitur magni momenti abstinencia, qua purgantur vitia, impetratur venia, possidetur gratia, reparatur innocentia, arcana patefunt cœlestia. Abstinencia vero est quadrifaria. Prima est enim vitiorum, secunda alinentorum, tertia negotiorum, quarta immundorum desideriorum. De his vero omnibus ita legitur in Zacharia: *Jejunium quarti, et jejunium quinti, jejunium septimi, et jejunium decimi, erit vobis in gaudium magnum, et solemnitates præ-*

claras, ait Dominus exercituum (Zach. viii, 19). Ex quatuor elementis compaginatur humanum corpus. Omnia negotia quinque peraguntur sensibus. Decalogi custodia exstirpantur vitia. A septenario contemplativa designatur perfectio. Per decimi ergo jejunium, mandatorum custodia exstirpantur vitia. Quaternarii abstinencia ebrietas presumatur et crapula. Quinari jejunio negotiorum singularium fit abrenuntiatio. Septenarii parcitate eximia immunda fugantur desideria, et contemplationis possidetur lætitia. Item quarto die creavit Deus cœli luminaria (*Gen. 1, 14 seq.*). Quinta ex aquis produxit animalia. Ab omnibus operibus requievit in septima. Denario felicitantur omnia. Quarti ergo jejunio lumen nobis ministratur scientiæ, intellectus rationis. Quinti abstinencia nova et munda producit creatura ex aquis compunctionis. Per septimi jejunium in Sabbato quiescimus secretissimæ contemplationis. Per decimi jejunium, denarium accipimus beatissimæ retributionis. Per quarti ergo illuminamur, per quinti purificamur, per septimi honoramur, per decimi jejunium felicitamur. Primum iniquitatem excludit, et ignorantiam; secundum, vanitatem mundi et concupiscentiam; tertium infirmitatem animi pellit, et ignaviam; quartum, calamitatem et miseriam.

88. Erunt igitur nobis prædicta jejunia, ut ait Zacharias, *in gaudium magnum et solemnitates præclaras (Ubi supra)*, quia jejunia præfata a nobis rite celebrata lumen nobis divinæ conferunt scientiæ, serenitatem conscientiæ, perfectæ gaudium justitiæ, et insuper ad solemnitatem supernæ transferunt lætitiæ. Quaternarius numerus est conjugatus generalis; quinaris, conjugatus, sed singularis; virgo, septenarius; cælebs vero denarius. Primus namque generat et generatur; secundus generat, sed non generatur; tertius nec generatur, nec generat, sed est subditus; quartus quoque idem manet, sed superpositus. Primi ergo jejunium fœditatem amputat illicitæ libidinis; secundi, necessitatem imperat propagandæ sobolis; tertii, præstat honorem virginitatis; quarti, ad felicitatem sublimat angelicæ dignitatis. Primo conjugatus ligatur, ne passim effluat; secundo arcus stringitur, ne delinquat; tertio virgo decoratur, ut placeat; quarto sublimatur cælebs ad summa, ut semper gaudeat.

89. Tanti fuit apud antiquos momenti abstinencia, tanta ejus reverentia, tanta ipsius observantia, ut etiam apud Ægyptios religione gentili præcipuus nullus sui mystes fieret, vel mystica tractaret mysteria, nisi quem præcipue omnium præcipuum commendaret abstinencia. Abstinencia Christianæ militiæ firma custodia, virtutum sera, vitiorum crudelissima fera, charismatum apotheca, gratiarum hospita, contemplationis fidissima nuntia. Jejunium sci- mus esse Dei arcem^a (*Ex serm. xii Chrysolog.*), Christi castra, murum spiritalibus^b, vexillum fidei, castitatis signum, sanctitatis tropæum. Hoc Adam

^a Arcem correximus ex edit. Chrysol., cum antea *legetur artem.*

^b Edit. Chrysol., *spiritus.*

in paradiso servavit, quem gula ab eo deiecit ^a (Gen. 11, 18, 17; iii. 6 seq.). Hoc Noe in arca custodivit, quando mundum ebrietas demersit. De hoc Lot ignem restinxit Sodomiticum ^b, qui per ebrietatem incesti passus est incendium ^c (Gen. xix, 31 seq.). Hoc Moyses amicus Dei, et divini particeps consilii fieri meruit, quando populus crapula et ebrietate ad idololatriam rediit ^d (Exod. xxiv, 18; xxxii, 1 seq.). Hoc Eliam ad caelum provexit ^e (III Reg. xix, 8; IV Reg. ii, 11). Hoc Joannem in natis mulierum majorem fecit. Hoc, jejunante Domino, diaboli insidias patefecit. Diabolus enim, qui manducantem contempserat Christum, ubi non manducantem ^f vidit, suspicatur Deum, Dei confitetur Filium. Si Filius Dei, inquit, es, dic, ut lapides isti panes fiant. Vel mitte te deorsum (Matth. iv, 3, 6). Jejunium est mors vitiorum, vita virtutum (Ex serm. 8, circa medium). Est jejunium pax corpori ^g, decus membrorum, ornamentum vite. Est jejunium robur mentium, vigor animæ. Est jejunium castitatis murus, pudicitie propugnaculum, civitas sanctitatis. Est jejunium religionis gymnasium ^h, magisterii magisterium, disciplinarum disciplina. Est jejunium ecclesiasticæ viæ vaticum salutare. Est jejunium invictus Christianæ militie principatus.

90. (Ex eodem.) Sed in his omnibus jejunium tunc viget, tunc triumphat, duce misericordia, cum repugnat ⁱ. Misericordia et pietas jejunii sunt alæ, per quas tollitur, et ad caelum portatur, sine quibus jacet, et in terra volutatur. Jejunium sine misericordia simulacrum famis est, sanctitas vero nulla ^j. Sine misericordia jejunium non parcitatis est propositum, sed avaritiæ occasio. Pessima hæc est parcitas, quæ quantum siccatur in corpore, tantum tumescit in animi, vel lini sacco ^k. Jejunium sine misericordia non est virtus, sed hypocrisis, Domino dicente: Cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ (Matth. vi, 16). Qui jejunans, prandium suum non erogat, sed reponit ^l, cupiditati probatur jejupare, non Christo. Jejunantes ergo, prandium nostrum in manu pauperis reponamus, quod venter nobis fuerat perditurus.

^a Edit., quem inde detraxit gula.

^b Edit., per hoc Lot Sodomiticum restinxit incendium.

^c Edit., est adustus incendio.

^d Edit.: Hoc Moyses divini secretis fecit lumine perducere, quando comessatio et ebrietas Israeliticum populum simulacrumque tenebrarum erroribus.

^e Edit., pervexit.

^f Edit., ubi jejunantem.

^g Pax corpori emendavimus ex edit., cum antea legeretur pars corporis.

^h Edit., pro religionis gymnasium habent schola meritum.

ⁱ Edit., pugnat.

^j Edit., nullo nulla est sanctitatis.

^k Edit.: Sine pietate jejunium occasio est avaritiæ, non est propositum parcitatis; quia parcitas ita quantum siccatur in corpore, tantum tumescit in sacco.

^l Edit. hic deponit, non tam recte.

^m Edit.: Thesaurus oculi est manus pauperis; quod accipit, ne in terra pereat, reponit in caelum.

ⁿ Edit., pauperis.

^o Edit., Christus acceptat.

A Pauperis manus est Abraham sinus, ubi quidquid pauper accipit, mox reponit. Manus egeni thesaurus est cæli; quod accipit, ne in terra pereat, caelo commendat, Thesaurizate vobis, inquit, thesauros in caelo (v. 30). Manus mendici ^a gazophylacium est Christi; quia quidquid pauper accipit, Christus in suæ gratiæ arcam reponit ^b. Da ergo pauperi terram, ut accipias caelum: da nummum, ut accipias regnum: da micam, ut accipias totum: da pauperi, ut deas tibi, quia pauperi quidquid dederis, tu habebis. Pauper humanam petit misericordiam, et accipias divinam ^c. Est enim in caelo misericordia; ad quam pervenitur pietate terrena ^d. Qui de patrocínio jejunii ^e et misericordiae est certus, de venia sit securus, de absolutione non suspectus ^f.

B 91. (Ex eod. serm. 8, paulo post initium.) Fratres, jejunium eauris, jejunium sitit, quod non pietatis cibo pascitur, quod potu misericordiae non rigatur. Alget jejunium, abstinencia ^g deficit, quod non misericordiae ^h vellus [Fora., velum] tegit, quod m. serationis vestimentum non operuit. Quod ver est solo ⁱ, hoc misericordiam scimus esse jejunio. Sicut enim verni status florere facit camporum gramina, ita jejunio solum producti florem misericordiae ^j. Quod oleum lucernæ est, hoc jejunio pietas. Sicut enim olei pinguedo lumen lucernæ facit perluere ^k, sic pietas jejunium facit splendere. Quod diei sol est, hoc eleemosyna sentitur ^l esse jejunio. Sicut enim jubar solis clariorem facit diem, et totam nubium dispergit obscuritatem; sic eleemosyna jejunii sanctificat sanctitatem, totamque cupiditatis mortem lumine pietatis excludit ^m. Ac ne multis morietur ⁿ, quod corpori anima est, hoc jejunio largitas habetur. Quod si abiat a jejunio hypocrisis, et cupiditas, splendidior est anima, quod mundo [Leg. quam mundo] solis claritas.

92. (Ex serm. 7.) Hypocrisis spinula mactum, secretum virus, venenum latens, virtutum facis, linea sanctitatis. Hypocrisis secunda simulat, prospera fallit, curiosa mentitur, crudeli arte virtutes trahit mucrone virtutum: jejunium jejunio perimit, ora-

^a Edit. aliter: Humanam misericordiam petit (Dens), ut largiatur divinam.

^b Edit., per terrenas misericordias.

^c Deest in edit. jejunii.

^d Edit., non dubitet.

^e Edit., jejunium.

^f Edit., eleemosynæ.

^g Edit., terria.

^h Edit.: ita misericordia tota jejunii semina producit in florem.

ⁱ Edit.: sicut tacet lumen olei pinguedo succendit, et moderata pasta facit illud ad totius noctis spatium perluere.

^j Edit., noscitur.

^k Hinc locum in Biblioth. Patrum ita legebamur aliquando perturbatum: Sicut enim jubar solis clariorem facit diem: sic eleemosyna jejunii sanctificat sanctitatem. Et sicut idem (pro idem quod repositum) editores, legebatur tota in ms. nubium obscura dispergit, ita jejunium totum cupiditatis mortem lumine pietatis excludit; nos restitimus ex editionibus Chrysostomi.

^l Edit. melius immeror.

tionem oratione evacuat, misericordiam miseratione A prostermit. Quod corporibus est hydrops *, hoc animabus est hypocrisis: bibendo sitit hydrops; siti inahriata est hypocrisis. Hypocrita, licet tibi facies sit inculca, cutis neglecta, tristis vultus, exterminatus aspectus, nec ab hominibus laudem invenisti, et apud Deum fructum jejunii perdidisti. Hypocrita, abstinentiæ fluctus intrasti, continentia undas conscendisti, jejunii pelagus onastisti; et in ipso jejunii portu naufragasti; quia non comparasti lobræ, sed hieraculus es tantitatem; quia Dei credito perfectisti humanam negotiationem. Fugendum est igitur hypocrisis virus, pestilentia cavenda; quæ de remediis

* Hydrops posuimus ex Chrysologo, cum editores Bibliothecæ Patrum pro hydrops, quod legebatur in ms., hydropisia substituerint.

b Edit., qui de Dei credito humanum negotium perfecisti.

c Totus hic locus a nobis est resitutus ex ipso Chrysologo, cum nimis corruptus appareat in Biblio-

erant in morbos, confecti de medicina languorem, sanctitatem vertit in crimen, placationem facit reatum, generat de propitiatione discrimen. Facies morore dejecta invitata (Fors., indicat) famem, non jejunium voluntarium proficitur. Si vult, quare tristis? Si non vult, jejuniis quare? Merito tali cruciatur commercio, qui sibi facit de virtute vitium, de veritate mendacium, de mercede dispendium, de remissione peccatum.

(Hucusque ms. Bavaricus, inquit Canisius: Proinde vel inutilis est commentarius, vel certe morle præternus est viri sancti labor: hætenus enim quatuor duntaxat versus, nec eos solos expensum.)

thea Patrum, scilicet: Fugendum . . . hypocrisis virus, pestilentia cavenda: remediis morbos conficit, de B medicina languorem . . . placationem facit creatura, generat de propitiatione discrimen. Si vult quætere tristis, si non vult jejunare, quare merito tali, etc.

d Edit., tali pena vitii.

e Edit., stipendium.

SANCTI HILDEFONSI VITA.

(Hanc vitam, seu Elogium, Juliano nostro abs dubio tribuendam, videsis, eruditissime lector, inter prolegomena Operibus sancti Hildefonsi præfixa, hujusde tomi col. 43-44.)

MONITUM IN OPUSCULUM SEQUENS.

Sequentes Orationes, quæ levissimè fragmenta videbantur, sancti Juliani opera cum sint, eas potius, vel vagari omnino volumus. Primæ ac secundæ auctorem penitus ignorabamus, donec a Samsonæ abbate laudatas vidimus in lib. ii sui Apologetici, quem primus, ut alias monuimus, edidit R. P. Florez tom XI Hispaniæ Sacre. Quas vero ille scribit in missa quotidiana ritus Gothici reperiri, nos Missale Mozarabicum percurrentes quale nunc exstat, in missa Dominicæ ante Jejunium Kalendarum Novembrium easdem legimus. Prima, quæ inlatio dicitur, locum tenet illius quæ apud nos præfatio nuncupatur; altera exstat immediate ante orationem Dominicam.

Quoniam vero missæ quotidianæ in prædicto Missali hoc nomen, nec vestigium ullum deprehendimus, quid per illam indicare Samson voluerit, res nobis obscura est, nec facilis definiri. Neque enim occurrit quare missa Dominicæ prædictæ quotidiana appellari poterit, quæ uno tantum die legebatur; neque etiam, si prædictæ orationes ad aliam tunc missam pertinebant, qualis illa fuerit intelligi potest, quæ quotidiana diceretur. Nam quotidianam dicere missam aliquam de communis, ut nos dicimus, quæ quotis die legi posset, levissimis conjectura visa est. Nisi quis malit missam hoc loco intelligere singularem orationem illam in Mozarabico Murgla hoc nomine dictam: Quando catechumeni foras mittuntur, ut scribit sanctus Isidorus lib. ii Etymolog. cap. 19, clamante levita; si quis catechumenus remansit, ecessit foras; et inde missa: Quod nobis non satisfacit: quoniam missa hoc sensu semper offertorium præcedebat; hanc vero earum orationum utraque offertorium subsequitur, ut per se patet, et ipsarum verba satis indicant.

De tertia oratione nihil fere opus est adnotare, cum ea ipsa sit quæ ab eodem sancto doctore operi De Comprobatione sextæ ætatis præfixa est, et a nobis superius edita col. 537. Ubi illam Mozarabice desumptam inter missarum solemnium post manuum lotionem recitant, eo loco quo nos orationem illam dicimus: Suscipe, sancta Trinitas, etc. Recidimus vero eam propter lectiones variantes quæ diverso charactere designamus: in quibus et illam videre est non contemnendam clare, pro clare, quod in editis lib. De Comprobatione sextæ ætatis legebatur, ut appareat quam recte nos prudentissimè: an eo loco dixerimus conjecturam Barthii, qui ita eam lectionem resistentiam censuit in suis Adversariis, quam et editio Toletana missalis Mozarabici ann. 1500 exhibet, et Romana ann. 1555 retinuit, et nos etiam secuti sumus in nostro specimen missæ Mozarabice, quod Angelopoli edidimus ann. 1770, cum in Mexicana cathedra sederemus.

ORATIONES A S. JULIANO COMPOSITÆ, QUÆQUE IN MISSALI MOZARABICO REPERIUNTUR

INLATIO.

Dignum et iustum est, nos tibi gratias agere, Domine sancte, Pater æternæ, omnipotens Deus, per Je-

sum Christum Filium tuum Dominum nostrum. Cuius divinitatis immensitas ac ineffabilitas circumspicitur omnia, ut in singulis creaturis permaneat tota,

et in omnibus habitat universa. Non minoratur in minimis, non augetur in magnis. Non concluditur tempore, non astringitur quantitate. Non initio coepit, non termino finienda. A quo totus homo et creatus est ad iustitiam sine peccato, et reparatus est post ruinam sacrificio ejusdem Christi mundissimo. Per ipsum quem in unitate trinitatis virtutis conlaudant celestia pariter et terrena, hymnum dulci modulatione proclamantia, atque ita dicentia. Sanctus, etc.

AD ORATIONEM DOMINICAM.

Accepturi, fratres charissimi, intra mortalia viscera celestis sacrificium, et intra cubiculum humani pectoris hospitem Deum; mundemus conscientias nostras ab omni labe vitiorum^b, ut nihil sit in nobis subdolum vel superbum; sed in humilitatis studium, et charitatis assensum per escam et sanguinem Domini corporis fraternitas cuncta copuletur, ut cum

^a Samson abbas lib. II, Apolog., cap. 23, num. 2, duntaxat hæc verba transcribit: *Dignum et iustum est, nos tibi gratias agere, omnipotens Deus, cujus divinitatis immensitas sic ineffabiliter circumplectitur omnia, ut in singulis creaturis maneant tota, et in omnibus habitat universa. Non minoratur in minimis, non augetur in magnis, qui nec augetur, nec minuitur in ullo; et tamen dona augeat, et minuit potenti imperio.*

A fiducia dicere mereamur e terris: Pater noster qui es, etc.

ORATIO

In missa Mozarabica post manuum lotionem recitanda

Accedam ad te in humilitate spiritus mei, loquar ad te, quia multam spem in fortitudine dedisti me. Tu ergo, Fili David, qui revelato mysterio ad nos in carnem venisti, clave crucis tue secreta cordis mei adaperi, mittens unum de seraphim, qui candenti carbone illo qui de altari tuo sublatus est, sordentia labia mea emundet, mentem enubilet, docendique materiam subministret, ut lingua, quæ proximorum utilitati per charitatem servit, nec erroris insonet casum, sed veritatis resultet sine fine præconiura. Per te, Deus meus, qui vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen.

Hæc postrema verba quæ italico caractere describimus, nescimus an sint Juliani.

^b In verba quæ Samson transfert lib. II Apolog., cap. 13, num. 2: *Accepturi, fratres charissimi, intra mortalia viscera celestis sacrificium, et intra cubiculum humani pectoris hospitem Deum, mundemus corda nostra ab omni labe facinorum.*

SANCTI JULIANI

TOLETANI EPISCOPI

HISTORIA REBELLIONIS PAULI

ADVERSUS WAMBAM GOTHORUM REGEM.

MONITUM PRÆVIUM.

Historiam rebellionis Pauli adversus Wambam Gothorum regem, rerumque ab eo hac occasione gestarum in Gallia Narbonensi, Julianum Toletanum litteris consignasse nemo nescit, testante Felice ejus encomiaste: fuit enim subsequenter sæculis omnibus historicis non tantum nota, sed et laudata, et commendata, siquidem auctor chronicorum ab aliis Alfonso III, ab aliis Sebastiano episcopo Salmantino attributorum, de Wamba loquens, ita scribit: « Si plenius cognoscere vis quantas cædes, quantas urbium incensiones, quantas strages, quanta agmina Francorum, vel Gallorum a Wambane sint interempta, quantas famosissimas victorias idem exercuit, quæ de Pauli tyranni excidio evenierint, beatum Julianum metropolitani legito, qui historiam hujus temporis liquidissime contexit: quemadmodum legitimus in Append. 7 tom XIII Hispaniæ Sacre. Eandem historiam sæculo XIII suæ inseruit Lucas Tudensis, quam primus typis vulgavit Andreas Schottus, tom. IV Hispaniæ illustratæ. Recedit eam postea a Tudensi sejunctam Duchesnius tomo I Scriptorum coetaneorum historiæ Gallicanæ, ad ejus exemplar novissimum omnium in Hispania publicavit P. Henricus Florez, tom. VI Hispan. Sacr. collatam cum exemplari mss. bibliothecæ Regiæ Metritensis ex apographo Joannis Bap. Perez transcripto, qui exstat in bibliotheca nostræ sanctæ ecclesiæ Toletanæ inter cæteros mss.

C ab ipso donatos: ex qua collatione variantes lectiones excerptis, atque adnotavit, textum etiam Duchesnii non semel emendavit. Verum ut fateamur quod res est, nulla harum editionum exacta atque perfecta haberi debet: Tudensis enim, cujus textum edidit Schottus, cum historiam ex Juliano codice transcriberet, fecit suo more, ut eam tertio fere quoque verbo truncaret, vel de suo interpolaret: quæ ex re multum distat a genuino Juliano textu. Duchesnius unico codice usus, sæpius errat exscriptoris vitio. Florezius tandem multa adhuc loca reliquit corrupta, quæ vel alterius Matritensis exemplaris auxilio curare non potuit: quorum nos magnam partem ope nostri Toletani emendavimus. In quo mirari subit, cum illud Matritense fuerit ex nostro Pereziano translatum, tantam esse inter utrumque discrepantiam, quantam ex variantibus lectionibus apparebit, exscriptoris dicam oscitantia, an perversitate? Itaque nos, qui predictas editiones inter se componentes, laudato mss. Joan. Bap. Perez, alioque codice antiquo item Toletanæ ecclesiæ Tudensis chronica continente, sumus adjuvi, si germanum auctoris textum longe integriorem ac emendatiorem præ cæteris edere affirmaverimus, non ægre videbimus fidem lectoribus facturos. Jam neque consilium nostrum reprehensuros speramus, quo genuinum auctoris textum cum Tudensis contextu simul edere decrevimus, tum ne molesta tot variantium

lectionum farragine margines onerarem, tum ut facile quisque uno ictu oculi judicare possit quantum Tudensis narratio a Julianæ discrepet. Hoc cum Florezio in mentem venisset, abstinuit consulto, ne a proposito suo discedere videretur: quod cum a nostro multum distet, nobis non idem verendum est.

Verum ex apographo Pereziano non hic tantum usus ad nos pervenit, ut emendatio prodiret Juliani scriptura, sed etiam ut auctor. In eo siquidem post historicam narrationem rebellionis exortæ, tyrannique devicti, ante sententiæ vero in eum ejusque socios latæ expositionem, orationem invenimus insertam, quam auctor insultationem vocat, nos declamationem diceremus: quam quidem exscriptor exempli Matritensis quare transcribere noluerit, non satis intelligimus, nisi forsitan ab alio insertam suspicatus fuit, non a Juliano conscriptam. Sed vero nos suspicionis causas nullas videmus. Est enim hujusmodi declamatio, si recte expendatur, cæteris præcedentibus et subsequenteribus characteræ ac stylo quam simillima, acri, vivido, aculeato, variisque tropis et figuris tum verborum, tum sententiarum, intexto. Adeo ut mihi eam attentius perlegenti, si tumorem illum verborum, duritiemque styli, temporum illorum vitium, Gothicæ gentis quasi proprium, excipias, cætera orator minime vulgaris appareat, dum in Galliæ provinciam invehitur, atque præter morum fideique corruptionem, infidelitatem illi suam exprobrat, qua velut vilis adultera legitimi tori pertæsa, alienos amplexus expetere non erubuit: quam metaphoram elegantem pertractat. Deinde caute solerterque occupat vanos pretextus, quos sceleris suo obtendere vellet, atque ut facinoris sui turpitudinem in luce meridiana collocet, elegantissima antithesi singularem principis clementiam, atque in media victoria admirabilem animi moderationem impudentiæ suæ atque procacitatis opponit: id unum hac sua vehementi, ut loquitur, insultatione animo intendens, ut salutari rubore suffusa, a tam perditis consiliis deinceps absteineat, sæque

A paci, atque securitati, tum amæ ac nonori consulere velit.

Verumtamen præter hæc quas exposuimus oratoris virtutes minime contemnendas, animum auctor prodit pio zelo succensum, qui sibi temperare non potuit, quin scelesti hominis facinus subditos populos ad rebellionem provocantis sin minus manibus, calamo saltem insectaretur, ejus turpitudinem tam atris coloribus depingens, ut omnes ad eam detestandam adduceret. Scilicet ea fuit semper ab antiquis temporibus Hispanorum præsulum propria laus, regibus suis fidem atque obedientiam omni loco, omnique obsequiorum genere præstare; eorum personas sacras habere; eorum jura, atque in subjectis populos auctoritatem et verbo et scriptis semper tueri; id ipsum et suo exemplo et perpetuis adhortationibus populos docere, suadere, prædicare, semper cum apostolorum principibus clamantes: *Subjecti estote omni creaturæ propter Deum, sive regi, sive ducibus. Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.*

Quare hujusmodi orationem hactenus ineditam nos omnium primi in lucem proferimus, et quidem eo ipso loco quem tenet in ms. Pereziano, ante sententiæ in rebelles latæ narrationem. Deinde variantes lectiones annotavimus, designantes per D. Duchesnii editionem, per F. Florezii, et per Ms. manuscriptum codicem sanctæ ecclesiæ Toletanæ superius laudatum: et hæc in textu genuino; nam in Tudensis textu variantes quas subjunximus, vel editionis sunt Schotti, vel ms. Tol. cujus antea meminimus. Insuper lectorem monemus, Lucam Tudensem in transcribenda Juliani historia alia inseruisse de suo, alia vero, quæ erant in Juliano, suppressisse: ut autem utrumque appareret in præsentī editione, interposita italico, ut appellant, characterē scribimus in textu Tudensis; suppressa vero asteriscis inclusa exhibemus in Juliano genuino.

EPISTOLA PAULI PERFIDI

QUI REBELLIONEM FECIT IN GALLIA.

WAMBANO PRINCIPI MAGNO TOLETANO.

* In nomine Domini. Flavius Paulus unctus a rex C Orientalis, Wambæ b regi Austri.

Si jam asperas et inhabitabiles montium rupes percircuisti c, si jam fretosa d silvarum nemora, ut leo fortissimus, pectore confregisti, si jam caprearum cursum, cervorumque saltum, aprorum ursorumque edacitates radicibus edomui: si jam serpentum vel viperarum venena e evomui; indica

nobis armiger, indica nobis, domine, silvarum et petrarum amice. Nam et omnia ista f accubuerunt, et tu festinas ad nos venire, ut g nobis abundanter philomelæ vocem retexas. Et ideo, magnifice vir, ascenda cor tuum ad confortationem, et descende usque h ad Clausuras, nam ibi invenies Opopumpeum i grandem, cum quo possis legitime concertare

a F., summus.

b Ms., Wambani.

c F., percurristi.

d Id., fertosa.

e Id., venenum.

f Id., Nam si hæc omnia

g Ita id. sed ms. et.

h F.: ascendit... ad confortationem. Descende usque, etc.

i Id., Opopumbeum, additque in not. Castrum esse in Pyrenæis montibus.

IN NOMINE DOMINI

INCIPIT LIBER DE HISTORIA GALLIÆ,

QUE TEMPORIBUS DIVÆ MEMORIÆ PRINCIPIS WAMBÆ

A DOMINO JULIANO TOLETANÆ SEDIS EPISCOPO EDITA EST.

In nomine sanctæ Trinitatis incipit Historia excellentissimi Wambæ regis, de expeditione et victoria ^b qua rebellantem contra se provinciam Galliæ celebri triumpho prædomuit.

TEXTUS LEGITIMUS.

1. Solet virtutis esse præsidio triumphorum relata narratio; animosque juvenum ad virtutis mollece signum, quidquid gloriæ de præteritis fuerit prædicatum. Habet enim ipsa humani moris instantia pigram quemdam internam virtutis affectum: unde est quod non tam citatior ad virtutes, quam ad vitia proclivior reperitur. Quæ nisi ^c jugi exemplorum utilium provocatione instructa præstiterit ^d, frigida remanet et torpescit. Hæc de re, ut fastidiosus mentibus mederi possit relatio ^e præterite rei, nostris temporibus gestum inducimus, per quod ad virtutem subsequiva sæcula provocemus.

2. Adfuit enim diebus ^f nostris clarissimus Wambæ princeps, quem digne principari Dominus voluit, quem sacerdotalis unctio declaravit, quem totius gentis et patrie communio elegit, quem populorum

A amabilitas exquisivit, qui ante regni fastidium multorum revelationibus celeberrime prædicitur regaturus. Qui clarissimus vir, dum decedentis ^g Recesvindi principis morte exequiale fuit solveret et lamenta ^h, subito unam omnes in concordiam versi, uno quodammodo tam ⁱ animo, quam eris affectu pariter provocati, illum se delectantes habere principem clamant; illum se nec altius in Gothiis principari ^j unitis vocibus intonant; et cæteratim, ne postulantes abumerit, sub pedibus ^k obvolvunt. Quos vir omni ex parte refugiens, lacrymosis ^l singulibus interclusus, nullis precibus vincitur, multoque voto sectatur populorum. Modo non se suffecturum tot ruinis imminentibus clamans, modo senio sese ^m confectum pronuntians: cum acriter re-
B luctante ⁿ unus ex officio duorum quasi vicem ^o omnium

EADEM HISTORIA

PROUT A LUCA TUDENSI FUIT INTERPOLATA.

Ex ms. bibliothecæ Eccl. Tolet. et ex tom. IV Hisp. illustr. p. 38.]

Hic incipit Julianus episcopus Toletanus.

TEXTUS TUDENSIS.

1. Solet virtutis esse animorum ^p incitamentum triumphorum pulchra relatio, animosque nobilium ad virtutis attollere signum, quidquid gloriæ de præteritis fuerit prædicatum. Habet enim humani moris natura pigram quemdam internam virtutis affectum: unde coningit, quod non tam citatior ad virtutes, quam ad vitia proclivior reperitur. Et nisi jugi exemplorum utilium instructa fuerit provocatione assidua, frigida remanet et torpescit. Hæc de re ut humilis et pijs mederi possit, relationem præterite rei nostris temporibus gestum inducimus: per quam ad virtutem subsequencia sæcula provocemus.

2. Adfuit in diebus nostris Bamba princeps clarissimus de regali sanguine ortus, quem digne principari Dominus ^q voluit, quem sacra unctio decoravit,

quem totius gentis et patrie communio elegit, quem populorum amabilitas exquisivit: qui ante regni ^r suscipia multorum revelationibus ^s præconio celebri prædicitur. Antequam regnaret, dum decedentis ^t Recesvindi regia morte exequiale fuit solveret, inter ipsa lamenta ^u in unam omnes concordiam versi, uno affectu pariter provocati, illum se desiderio habere principem clamant. Illum nec altius in Gothiis posse principari unitis vocibus intonant: et cæteratim suis pedibus obvolvi, ut regimen regni suscipiat, instant cum lacrymis postulantes. At ille, ^v cujus mentem fortitudo firmaverat, nec lacrymis cessit, modo se non suffecturum tot ruinis imminentibus clamans, modo senio confectum sese pronuntians.

NOTÆ.

^a Hunc et sequentem titulum habet ms., sed Duchesnius: Historia Wambæ regis Toletani edita a Domino Juliano Toletanæ sedis archiepiscopo de expeditione et victoria, etc.

^b Flor., quæ.

^c D., quæ enim.

^d F., præstiterit.

^e Id., relationem.

^f F., in diebus.

^g D., decedentis.

^h Id., lamentaretur.

ⁱ Ms., non tam.

^j F., principari velle.

^k Ms., suis pedibus.

^l Ms., et lacrymosis.

^m F., se.

ⁿ Ms., cui.... reluctanti.

^o D., vice.

^p In ms. deest incitamentum, ut in Juliano genuino.

^q Deest in ms. Dominus.

^r In tom. IV Hisp. illustr., relationibus.

^s Ms., decidentis.

^t In Hisp. illustr., elementa.

TEXTUS LEGITIMUS.

acturus, audacter in medium minaci contra eum ^A nono decimo postquam regnum suscepit die Toletanam urbem ingreditur.

4. At ubi ventum est quo ^B sancta unctionis susciperet signum in praetoriensi ecclesia, sanctorum scilicet Petri et Pauli, regio jam cultu conspicuus ante altare divinum consistens, ex more fidei populis reddidit. Deinde curvatis genibus oleum benedictionis per sacri Quirici pontificis manus vertici ejus ^C refunditur, et benedictionis copia exhibetur, uti statim signum hoc salutis emicuit. Nam mox e vertice ipso, ubi oleum ipsum perfluum fuerat, evaporatio quaedam fumo similis in modum columnae sese erexit in capite, et e loco ipso capitis apud visa est prosluisse, quae utique signum quoddam felicitatis seculae portenderet ^D. Et haec quidem praemisisse otiosum forte non erit: quippe ut posteris innotescat quam viriliter rexit regnum. Cui non solum nolens, sed tantis ordinibus ordinate percreta, totius etiam gentis coactus impulsu, ad regni mernerit pervenire fastigium.

5. Hujus igitur gloriosis temporibus, Galliarum terra alitrix perfidiae, infamiae denotatur elogio, quae utique inestimabili infidelitatis febre vexata, genita a te infidelium depasceret membra. Quid enim non illa ^E crudele vel lubricum, ubi conjuratorum conciliabulum, perfidiae signum, obsconitas operum, fraudis negotiorum, venale iudicium, et, quod pejus his omnibus est, contra ipsum Salvatorem nostrum et Dominum Judaeorum blasphemantium prostibulum habebatur? Haec enim terra suo, ut ita dixerim,

TEXTUS TUDENSIS.

Cui acriter reluctanti unus ex officio duceum audacter in medium prosluit: et minaci contra eum vultu educto gladio prospiciens dixit: Nisi consensurum te nobis promittas, gladii hujus mucrone modo truncandum te scias: nec hinc tandiu exhibimus, quandiu aut expeditio nostra te regem accipiat, aut contraditionem cruentus hic hodie casus mortis absorbeat.

3. Quorum non tam precibus superatus quam minis, tandem cessit: regnumque suscipiens ad suam omnes pacem recepit. Et tamen ne citra locum sacrae sedis Toletanae regni sacrum suscipere unctionem, distulit usque ad notam decimam diem, ne videretur ambitione usurpasse, vel furatum esse regni gloriam, sed potius signum tanti culminis a Domino percepisse. Gerebantur enim ista in villa cui antiquitas Geriticos nomen dedit: quae fere centum viginti miliaribus ab urbe regia distans in Salamanticensi territorio sita est. Ibi enim uno eodemque die scilicet in Kalendis Septembris, et decedentis ^F regis vitalis terminus fuit, et dicti viri electio subsequuta.

NOTÆ.

^A F., modo promittas.

^B D.: Nec de hinc antea exhibimus, quam aut, etc.

^C Ms., omnes.

^D D., citra.

^E Ms., villula.

^F Id., insula Manticensi.

^G Id., praelectione.

^H Id., solium.

^I Id., ungum.

^J F., consensum.

^K Ms., ob praelectionem.

^L Id., furatus esse

^M Id., tandem.

^D Hanc diem decimam nonam Septembris cum bene adoptasset Joannes Mariana in sua historia Latina, nescio quare in versione Hispanica vigesimam nonam apposuerit. Correctum vellemus hunc errorem in duobus postremis edit. Martiens.

¹ F., quod.

² Deest ejus in ms.

³ F.: Quod... signum cujusdam felicitatis... speciem portenderet.

⁴ Id., in illa.

⁵ Ms., decedentis.

⁶ Ms., Quiriaci.

⁷ Ms. illustr., valetudinis.

TEXTUS LEGITIMUS.

partu perditionis suæ sibiimet præparavit excidium, et ex ventris sui generatione viperea eversionis suæ nutrit vitæ decipulam. Etenim dum multo jam tempore his febrium diversitatibus ageretur, subito in ea unius nefandi capitis prolapsione turbo infidelitatis adsurgit, et consensio a perfidiæ per unum ad plurimos transit.

6. Hujus enim caput tyrannidis Hildericum fama sui criminis refert, qui Nemausensis urbis curam sub comitali præsidio agens, non solum nomen, sed titulum et opus sibiimet infidelitatis ascivit, adjunctis pravitate sibiimet suæ sociis, Gumildo Magalonensis sedis antistite detestando, et Ranimiro abbate. Is igitur criminis caput, dum per diversos ignem suæ infidelitatis accenderet, Nemausensis urbis episcopum beatæ vitæ Aregium ad perfidiæ notam trahere nitebatur. Quem casto ore, constantique corde repugnantem suis consiliis cernens, et ordinis et loci dignitate privatum, pondere vinculorum onustum, in Franciæ sinibus Francorum manibus tradidit inludendum. Dein in sublato pontificis locum perfidiæ suæ socium Ranimirum inducit episcopum. In cujus electione nullus ordo attenditur, nulla principis vel Metropolitanæ definitio præstatur. Sed erecto quodam mentis superbiæ fastigio contra interdicta majorum ab externæ gentis duobus tantum episcopis ordinatur. Peracto temeritatis tantæ proventu, trium horum hominum semina virulenta perfidiæ, Hidericus scilicet, Gumildus, et Ranimirus,

TEXTUS TUDENSIS.

et consensio perfidiæ per unum ad plurimos transit : atque rebellio contra regem et patriam agitur.

6. Hujus enim caput tyrannidis Hildericum esse, sui criminis infamia refert. Qui Nemausensis urbis curam sub comitali præsidio gerens, non solum nomen, sed titulum et opus sibiimet infidelitatis assumpsit, adiungens etiam sibi pravitate suæ socios Gumildum i Magalonensis sedis detestandum antistitem, et Ramirum abbatem : quorum favore in patriam Judæorum gentem perfidiam evocavit contra constituta regni Gothorum. Hujus igitur criminis caput Hildericus, cum per diversos ignem suæ infidelitatis accenderet, Nemausensis urbis episcopum vitæ beatæ Aregium ad perfidiæ notam k trahere nitebatur. Quem casto ore, constantique corde repugnare l suis consiliis cernens, loci dignitate privatum, pondere vinculorum onustum, in Franciæ sinibus Francorum manibus tradidit inludendum : deinde in sublato pontificis locum suæ perfidiæ socium Ramirum abbatem intrusit episcopum. In cujus electione nullus ordo attenditur, nulla principis vel metropolitani definitio præstatur : sed erecto superbiæ fastu, contra interdicta majorum a duobus tantum pseudo-

terminos sibiimet suæ conjurationis statuunt, et a loco ubi vocabulum fertur Mons Cameli usque in Nemausum terram Galliæ dividunt, suæque conjurationi adsiscunt, quo utique infidelitas a fidelitate secerneretur f. Collecta dein manu, cives depopulantur, labores exhauriunt, omnisque provincia Galliæ deprædatur.

7. Fama hæc cucurrit ad principem, moxque ad extinguendum seditiosorum nomen, exercitum per manum Pauli ducis in Gallias destinavit. Qui Paulus tepenti g cursu cum exercitu gradiens, morarum intercapedine exercitum fregit. Ipse quoque bello abstinuit, nec primos impetus in hostem direxit, talique studio animos juvenum ab eo quo ardebant præliandi furore submovit. Sicque Paulus in Sauli mentem conversus, dum pro fide noluit proficere, officere conatus est contra fidem. Regni ambitione illectus, spoliatur subito fide. Promissam h religiosi principis maculat charitatem, præstationis i obliviscitur patriæ, et, ut quidam ait, tyrannidem celeriter maturatam secreta invadit et publice armat. Agit hæc arcano quodam consilio, ut affectatum fastigium regni ante queat videri, quam sciri, allectis sibi perfidiæ suæ sociis Ranosindo Tarraconensis provincie duce, et Hildigiso sub Gardingatus adhuc officio consistente. Quod votum perversi desiderii, incredibili, ut ita dixerim, efficere celeritate intendens, collectis undique populis, simulate se pugnaturum contra seditiosos enuntiat. Diem

episcopis ordinatur. Peracto tempore temeritatis proventu Hidericus, Gumildus m, atque Ramirus terminos sibiimet suæ conjurationis statuunt, et a loco ubi vocabulum dicitur mons Cameli, usque in Nemausum terram Galliæ dividunt, suæ n conjurationi associant. Ab infidelitate fidelitas superatur o. Collecta dein manu cives depopulantur p, labores exterminant q, opes exhauriunt, et totam provinciam Galliæ deprædantur.

7. Cucurrit hæc fama ad principem Bambanem, qui mox ad extinguendum seditiosorum nomen, exercitum per manum Pauli ducis, qui erat de Græcorum nobili natione, in Gallias destinavit. Qui Paulus tepide cum exercitu gradiens, a bello abstinuit, et studio quo valuit animos militum ab eo quo ardebant præliandi furore submovit, et promissam religioso principi fidem omnimode violavit. Egrot hoc arcano quodam consilio, ut ad affectatum perveniret fastigium, allectis sibi perfidiæ suæ sociis Ranosindo Tarraconensis provincie duce, et Hildigiso r sub Gardingatus adhuc officio consistente. Quod votum perversi sui desiderii incredibili efficere celeritate intendens, collectis undique populis simulate se pugnaturum contra seditiosos

NOTÆ.

a Ms., consensio.

b Labitur semper Mariana abbatem istum Remigium nominans. Haud male etiam fecissent correctores præfatarum editionum hunc ævum emendantes.

c F., hic.

d Ms., Ranimirum abbatem.

e Id., triumphorum omnium semina.

f Id., secerantur.

g F., repenti.

h D., Dimissam.

i Ms., præstationibus.

j Ms., Gumillum.

k Hisp. illustr. . perfidiam notam.

l Ms., repugnante pro repugnantem, ut in Juliano genuino.

m Ms. hic, Gumildus.

n Ms., suæque.

o Id., superaretur.

p Id., depopulant.

q Id., exterminant.

r Id., perperam Hildigisum.

TEXTUS LEGITIMUS.

statuit, locum proponit, quo Gallias expugnaturus accederent. Quod vir vitæ venerabilis, et sollicitudine salvandæ plebis idoneus, Argebadus cathedræ Narbonensis antistes, subtilissima quorundam relatione ^b comperiens, ut pote tyranno, illi aditum civitatis intercludere nisus est. Sed nec hæc quoque opinio latuit Paulum. Unde priusquam antistes ille quæ cogitaverat effectibus manciparet, subito præpropere ^c cursu Paulus cum exercitu Narbonensem urbem ingrediens, insidias sui maturitate ^d prævenit, portasque civitatis subdelegato armatorum præsidio obserari ^e præcepit. Ubi dum circumfusa omnis exercitus multitudo collecta est, viperæ caput perfidiæ cum quibusdam sociis suis Paulus ipse in medio astitit, objurgans primum episcopum cur illi civitatis aditum intercludere niteretur.

8. Post hæc tyrannidis suæ consilium proditurus, diverso fraudis argumento fidem populorum degenerans, et ad irrogandas jam fato Wambano principi injurias animos singulorum inflammans, jurat ipse Paulus primum omnibus illum ^f se regem habere non posse, nec in ejus ultra famulatu persistere. Quin potius ait: Caput regiminis ^g ex vobis ipsis ^h eligit, cui conventus omnis multitudo cedat; et quem in nobis principari appareat. Cui unus ex conjuratis maligni ipsius consilii socius Ranosindus Paulum sibi regem designat, Paulum sibi nec alterum ⁱ populis regem mox futurum exoptat. At ubi

TEXTUS TUDENSIS.

enuntiat. Quod vir vitæ venerabilis Argebaudus ^a Narbonensis antistes subtilissima quorundam relatione ^b comperit, aditum illi civitatis intercludere nisus est. Sed nec ista opinio latuit Paulum: unde priusquam Argebaudus, quod cogitaverat effectibus manciparet, subito proprio cursu Paulus cum exercitu Narbonensem urbem ingrediens, portas civitatis sub suorum armatorum præsidio observari præcepit. Ubi dum circumfusa omnis exercitus multitudo collecta est, viperæ caput perfidiæ cum quibusdam sociis suis Paulus ipse medio astitit, objurgans prius episcopum cur illi civitatis aditum intercludere niteretur.

8. Post hæc tyrannidis suæ consilium proditur, et diverso fraudis argumento fidem populorum degenerans, ad irrogandas jam sancto Bamba regi injurias animos singulorum inflammat. Jurat principio ipse Paulus, se nullo modo illum regem posse habere, nec in ejus consistere ulterius famulatu: et etiam addidit dicens: Caput regiminis ex vobis ipsis eligit, cui omnis multitudo cedat, et qui in vobis appareat devote et humiliter principari. Cui unus ex conjuratis maligni ipsius consilii socius Ranosindus applaudens, Paulum sibi regem designat, Paulum sibi nec alte-

A idem Paulus sui consilii accelerationem inaspexit, consensionem illico propriæ voluntatis adhibuit, jurare etiam sibi omnes coegit. Post hæc regnum arripuit ⁱ, et nefaria temeritate conjuratorum catervam illam, quam armorum utilitate non cepit ^k, perfidiæ opere ad se traxit. Nam Hildericum, Gumildum, vel Ranimirum, non difficili opere suæ perfidiæ sociavit. Quid multa? Omnis Galliarum terra subito in seditionis arma conjurat, nec solum Galliam, sed etiam partem aliquam Tarraconensis provinciæ sociam rebellionis suæ attentat ^l. Fit tamen tota Gallia repente conventiculum perfidorum, perfidiæ speculæum, conciliabulum proditorum ^m. Ubi dum Paulus perfidiæ suæ socios numerosiores efficere vellet, prolatis ⁿ promissisque muneribus, Francorum Vasconumque multitudines in auxilium sui pugnaturæ adlegit, et intra Gallias cum multitudo hostium persisit, operiens eventum gratissimi ^o temporis, quo posset in Hispanias ^p pugnaturus accedere, perceptumque regni fastigium vindicare.

9. Illo tunc tempore, cum hæc intra Gallias agerentur, religiosus Wamba princeps feroces Vasconum gentes debellaturus aggrediens, in partibus commorabatur Cantabrie. Ubi cum de his quæ intra Gallias gerebantur, fama se ad aures principis deduxisset, mox negotium primatibus palatii innotuit pertractandum, utrumne possent in Gallias exinde pugnaturi accedere, an revertentes ad propria collectis undique viribus cum multiplici exercitu tam

C um populis regem futurum exoptat. Ad hæc ceteri conjurationis consilii Paulum regem acclamant, et totius populi animos ad sua vota inclinant. At ubi idem Paulus sui consilii accelerationem inaspexit, consensum illico propriæ voluntatis adhibuit: et jam re sibi omnes coegit. Post hæc Paulus regnum arripuit: et nefaria temeritate conjuratorum catervam illam, quam armorum virtute non cepit, opere perfidiæ ad se traxit. Nam Hildericum comitem, et Gumildum atque Ramirum pseudoeписcopos absque difficultate suæ perfidiæ sociavit: et tota provincia Galliæ subito in conjurationis arma concurrat. Nec solum Gallia, sed et pars Tarraconensis provinciæ cothurnum rebellionis attentat. Fit tota Gallia repente conciliabulum perfidorum, parata mori pro defensione perfidæ pravitatis. Paulus autem dum iniquitatis suæ socios multiplicatos numero laboraret elicere, datis promissisque multis muneribus, Francorum Vasconumque nimiam multitudinem in sui auxilium congregavit, et exspectabat tempus opportunum, quo posset in Hispaniam pugnaturus accedere, præreptumque regni fastigium vindicare.

D 9. Cum hæc in Galliis agerentur, gloriosus rex Bamba Vascones rebellantes debellaturus aggrediens,

NOTÆ.

^a Id., Galliis pugnaturus.

^b F., narratione.

^c Ms., proprio.

^d F., maturate.

^e Ms., observari.

^f Id., hominibus, et non habet illum.

^g Id., regimini.

^h Id., istis.

ⁱ Id., alteris.

^j D., corripuit.

^k F. m.a.e cepit.

^l Ms.: nec solum Gallia, sed etiam pars aliqui Tarraconensis provinciæ cothurnum rebellionis attentat.

^m Id., proditorum.

ⁿ F., perlatis.

^o D., gravissimi.

^p Ms., corrupte, spaciis.

^q Ms. hic et infra Argebadus.

TEXTUS LEGITIMUS.

longinqui itineris arripere conmeatum. In quo bicipiti consilio nutantes * multos princeps ipse aspiciens, hac omnes b communi * admonitione alloquitur: «Ecce, alii, juvenes, exortum malum audistis, et quo se munimine inceptor seditionis hujus armaverit, agnovistis. Prævenire ergo hostem necesse est, ut ante excipiatur bello, quam in suo crescat incendio. Turpe nobis sit, aut talibus dimicaturis in occursum non ire, aut domos nostras, priusquam intereant, repedere. Ignominiosum nobis videri debet, ut qui rebelles nostros suis non potuit subicere armis, repugnare audeat tantæ gloriæ viris: et qui abjectissimum ubius hominis pellem devincere pro patriæ quiete non valuit, hostem audeat se præbere genti. Quasi effeminatos et molles nos usquequaque dijudicans, qui utique nullis armis, nullis viribus, nullisque consiliis ejus tyrannidi resistere valeamus. Quæ est enim perituro illi virtus, si Francorum viribus pobiscum decertando confingat? Notissima eorum nobis, nec incerta pugna est. Ergo turpe sit vobis optum testudinem^d has acies expavescere, quorum notis infirmiorum semper esse virtutem. * Si autem * conjuratione Gallorum nititur, vindicare tyrannidem vile putandum est, ut gesta nostra^f ex-

atremo terra angulo cedant: et ii, in quibus dilatum regnum porrigitur, horum motibus perturbentur, quos præsidali semper vice defendunt. Sive enim Galli, sive Franci sint, tantæ conjurationis, si placeat, vindicandum existimeni facinus: nos tamen^h armis ultricibus gloriæ nostræ nomen vindicare debemus. Neque enim cum feminis, sed cum viris nobis certandum est. Quanquam notissimum maneat, nec Francos Gothis aliquando posse resistere, nec Gallos sine nostris aliquid virtutis magne perficere. Quod si alimentorum seu vehiculorum necessitudinem opponatis, gloriosius nobis erit, postpositis cunctis, triumphum in necessitatibus conquassisse, quam in abundantia bella exquisita conficere. Augustior enim semper virtus plus tolerantie vires, quam suffectus rei nobilitat. Exsurgete jam ad victoriæⁱ signum, nomen disperditæ perfidorum. Dum calor est animi, nulla debet esse remoratio properandi. Dum ira animos urget^j in hostem, nulla nos debet retardatio impedire, quin potius, si fieri possit sine intermissione proficiscendi susceptum iter aggredi, multo facillime poterunt^k hostium nostrorum castra subverti. Nam, ut quidam sapiens ait, ira præsens valet, dilata languescit. Non igitur

TEXTUS TUDENSIS.

In partibus Cantabrie morabatur. Ubi dum de iis quæ in *Gallia* gerebantur, hunc celerem recepisset, mox negotium primitibus palatii innotuit pertractandum: utrum possent exinde in Gallias pugnaturi accedere, an revertentes ad propria, et collegis undique viribus, cum multiplici exercitu itineris tam longinqui arripere conmeatum. In quo bicipiti consilio nutantes multos princeps aspiciens, hac omnes admonitione alloquitur dicens: Ecce, juvenes, exortum malum audistis: et quo se munimine inceptor seditionis hujus ornaverit, agnovistis. Prævenire ergo hostem necesse est, ut ante *præveniat* bello, quam in suo crescat incendio. Turpe sit talibus dimicaturi in occursum non ire: aut domos nostras, priusquam intereant, repedere. Ignominiosum nobis videri debet, ut *Paulus patriæ proditor*, qui rebelles nostros non potuit armis subicere, tantæ gloriæ viris audeat repugnare. Et qui abjectissimam et imbellam gentem devincere non valuit pro quiete patriæ, *Gothorum militum* hostem audeat se præbere. Quasi effeminatos et molles nos usquequaque^l dijudicans, qui utique nullis viribus, nullis armis, nullisque consiliis ejus tyrannidi resistere valeamus. *Revera animositatem et virtutem Gothicæ gentis bellorum triumphis a saeculo orbis expertus est universus: et quo erit perituro illi virtus, et si^m Francorum viribus pobiscum decertando confingat? utique notissima eorum nobis nec incerta est pugna, arpius enim a Gothis contra hostes defensionis auxilium ma-*

gnis precibus impetrarunt. Igitur turpe sit vobis eorum acies vel ad *horam* expavescere: quorum hostis infirmiorum semper esse virtutem. Et sive Galli sive Franci sint, tantæ conjurationis vindicandum *sestant* facinus: quia armis ultricibus gloriæ nostræ nomen vindicareⁿ debemus. Tamen non cum feminis, sed cum viris vobis certandum est, quanquam notissimum maneat, nec Francos Gothis aliquando posse resistere, nec Gallos aliquid sine illis virtutis perficere. Quod si alimentorum seu vehiculorum necessitudinem opponatis, *scitote* quia gloriosius est triumphum in necessitatibus conquassisse, quam in abundantia bella exquisita conficere. Augustior enim semper est, quod plus tolerantia quam suffectus rei nobilitat. Exsurget etiam ad victoriæ signum nomen disperditum perfidorum. Gallorum ingratitude vestrum inflammetur animus, quia Franci illos semper servitute miserrabili oppresserunt, quos Gothi dederunt bellicis gladiis nobilissime libertati. Dum ergo calor est animi, nulla debet esse remoratio properandi. Dum ira animos urget, nulla nos debet retardatio impedire. Quin potius si fieri possit sine intermissione proficiscendi susceptum iter aggredi, multo facilius poterimus^o hostium nostrorum castra subverti. Nam, ut quidam sapiens ait, ira præsens valet, dilata languescit. Et illud: *Necuit differre paratis*. Non igitur opus est retro verti militem, quoniam impiger accessus belligerandi facit esse victorem. Adhuc^p ergo Vasconibus eladem illaturi accedamus. Deinde ad

NOTÆ.

D enim ad victoriæ, etc.

ⁱ Ms. item corrupte: *arguit*.

^j F., Quin potius, si fieri possit, sine intermissione proficiscendi susceptum iter aggredi oporteret. Multo enim facillime sic poterunt, etc.

^k Ms. non recte usquequaque.

^l Id., etiam.

^m Id., vindicare.

ⁿ Id. perperam poterat.

^p Id. Adhuc propius Abhinc, at in Juliano ge-
nuino.

^a D., nutantes.

^b In eod. deest omnes.

^c In Ms. deest communis.

^d Ms., *securitate*.

^e D., Sin autem.

^f In Ms. deest nostra.

^g Ita Ms., sed F.: *existimate facinus. Nos tam-*
men, etc.

^h D., tantum.

ⁱ Ms. corrupte: *Angustior enim semper quam plus tolerantie vires quam suffectus rei non nititur, exurgit*

TEXTUS LEGITIMUS.

opus est retroverti militem, quem impiger accessus belligerandi fecit esse victorem. Directum ergo iter frustrare non opus est ^b. Abhinc ergo Vasconibus cladem illaturi accedamus, deinde ad seditiosorum nomen extinguendum protinus festinemus.

10. Ad quod dictum incalcescunt animi omnium, exoptantque fieri quae iubentur. Mox cum omni exercitu Vasconiae partes ingreditur, ubi per septem dies quaquaversum ^c per palentes campos depredatio et hostilitas castrorum, domorumque incensio tam valide acta est, ut Vascones ipsi, animorum feritate deposita, datis obsidibus vitam sibi dari pacemque largiri, non tam precibus quam muneribus exoptarent. Unde acceptis obsidibus, tributisque solutis, pace composita, directum iter in Gallias profecturus ascendit ^d, per Calagurram et Oseam civitates transitum faciens. Dehinc electis ducibus in tres turmas exercitum dividit: ita ut una pars ad Castrum Libyae, quod est Cirritanæ caput, pertenderet; secunda per Ausonensem civitatem Pyrenæi media peteret; tertia per viam publicam iuxta oram ^e maritimam graderetur. Ipse tamen religiosus princeps cum multiplici bellantium manu præcedentes subsequabatur. Sed quia insolens quorundam ^e nostris motio non solum prædæ inhiabat, sed etiam cum incensione domorum adulterii facinus perpetrabat; tanto disciplinæ vigore jam dictus princeps in his et talibus patratam vindicabat scelus, ut gravio-

TEXTUS

seditiosorum nomen extinguendum protinus festinemus.

10. Cum hæc peroraret Bamba rex ¹ prudentissimus, incalcescunt animi omnium, et ardentem exoptant fieri, quod iubentur, et statim omnis exercitus Vasconiae partes ingreditur: ubi per septem dies quaquaversum per palentes campos depredatio et hostilitas castrorum domorumque incensio tam valide acta est, ut Vascones feritate deposita vitam sibi dari, datis obsidibus pacemque largiri, non tam precibus quam muneribus exoptarent. Unde acceptis obsidibus, tributisque solutis, et pace composita, directo itinere in Gallias profecturi accedunt, per Calagurram ^a et Oseam transitum facientes. Post hæc res Bamba electis ducibus ^a, in tres turmas exercitum dividit, ita ut una pars ad castrum Libyae, quod est Aquitania caput, tenderet. Secunda per Ausonensem civitatem Pyrenæi media peteret. Tertia vero per viam publicam iuxta oram maritimam graderetur. Ipse etiam religiosus princeps cum multiplici bellantium manu subsequabatur. Sed quia insolens quorundam ex nostris motio non solum prædæ inhiabat, sed etiam cum incensione domorum adulterii facinus perpetrabat, tanto disciplinæ vigore jam dictus princeps de his et quibusdam aliis vitii scelus vindicabat nequiter perpetratum, ut graviora in iis supplicia illum putares impendere, quam si hostiliter contra illum egissent. Testantur hæc ab illis adulteris abs-

ra in his ^f supplicia illum putares impendere, quam si hostiliter contra illum egissent. Testantur hoc præcisa quorundam adulterorum præputia, quibus pro fornicatione hæc ultionis irrogabat jacturam. Dicebat enim: Ecce jam iudicium imminet belli, et libet animam fornicari? Et credo ad examen pugnae acceditis. Videte ne in vestris sordibus pereatis. Nam ego si ista non vindico, jam ligatus ^g hinc vado. Ad hoc ergo vadam, et justo Dei iudicio capiar, si iniquitatem populi videris, ipsum ^h non puniam. Exemplum hic ⁱ præbere debet Heli sacerdos ille in divinis Litteris agnitus, qui pro immanitate scelerum filios, quos increpare noluist, in bello concidisse audivit. Ipse quoque filios sequens, fractis cervicibus expiravit. Hæc igitur nobis timenda sunt, et ideo si purgati maneamus a crimine, non dubium erit quod triumphum capiamus ex hoste. Sub ista, ut præmissum est, disciplina jam dictus princeps exercitum gloriose producit, moresque singulorum sub divinis regulis tenens, prosperari ⁱ sibi videbat per incrementa dierum et dispositum belli, et victoriam præliandi. Prima ^k ex rebellionem omnium civitatum Barcinona in potestate principis religiosi adducitur, deinde Gerunda subicitur. Hujus igitur memoratæ civitatis venerabili viro Amatori episcopo Paulus idem pestifer sub isto sensu scriptam epistolam miserat.

TUDENSIS.

Cissa membra virilia, quibus pro fornicatione hanc ultionis irrogabat jacturam. Dicebat enim: Ecce jam iudicium imminet belli, et libet fornicari, ut Deus ad iracundiam provocetur? Ut credo ad examen pugnae acceditis, videte ne in vestris sordibus pereatis. Nam ego si ista non vindico, jam ligatus hinc vado ^o. Ad hæc ergo vadam, ut justo Dei iudicio capiar, si iniquitatem populi videris, ipsam non puniam. Frustra enim pergit ad bellum ut vincat, quem iniquitas comitatur. Exemplum vobis præbere debet, quod Heli sacerdos ille in divinis litteris eruditus, qui pro sceleribus negligit filios increpare, et ideo illos in bello didici concidisse: ipse quoque filios sequens, fractis cervicibus expiravit. Hæc igitur nobis timenda sunt, et ideo si purgati maneamus a crimine, non erit dubium quod triumphum capiamus ex hoste. Sub ista, ut præmissum est, disciplina princeps Bamba exercitum gloriose producit, mores singulorum sub divinis tenens regulis, prosperari sibi videbat per incrementa dierum dispositum belli et victoriam præliandi. Sicut enim erat regali Gothico clarissimus genere, sic erat magnanimus mente, sic et abundans scientia litterarum ^p. Itaque prima ex rebellionem omnium civitatum Barcinona in potestate principis religiosi adducitur, deinde Gerunda subicitur. Hujus civitatis venerabili viro Amatori episcopo Paulus pestifer sub isto sensu miserat epistolam scriptam.

NOTÆ.

^a Ms., facit.

^b F.: Directo.... itinere non frustrari non opus est.

^c F., mendose ouaqua versa.

^d Ms., accepit.

^e F. Ora maritima.

^f F., bis.

^g D., ligandus.

^h F., ipse.

ⁱ Id., mihi pro hic.

^j F., principari.

^k Id., prima enim.

^l In Ms. deest rex.

^m Ms., Calagurram.

ⁿ In Hisp. illustr. deest electis ducibus, quod habet Julianus genuinus, ut ms.

^o Hisp. illustr., i. vado.

^p Ms. hic tantum dicit: Sicut enim erat magnanimus mente, sic et abundans scientia litterarum.

TEXTUS LEGITIMUS.

11. « Audivi a quod Wamba rex cum exercitu ad nos venire disponat, sed cor tuum ex hoc non conturbetur. Neque enim hoc fieri ^b puto. Et tamen quem primum de nobis ambobus tua ^c Sanctitas cum exercitu viderit accedentem, ipsum se dominum credat habere, et in ejus debeat charitate persistere. » Hæc miser ipse scripsit, nesciens ^d quam justum contra se judicium protulit. Unde horum scriptorum verba religiosus princeps sapienter conjiciens, dixisse fertur. « Non (ait) Paulus in his scripturis suis ^e a semetipso locutus est. Sed licet ignoranter, tamen prophetasse illum hic censeo. » Egressus igitur post hæc princeps de Gerunda civitate, belligerosis incursibus [Fors., in curribus, ut infra, num. 27] gradiens, ad Pyrenæi montis juga pervenit. Ubi duobus diebus exercitu repausante ^f, per tres, ut dictum est, divisiones ^g exercitus Pyrenæi montis dorsa ordinavit, castraque Pyrenæica, quæ vocantur Caucoliberi, Vulturaria, et Castrum Libyæ mirabili victoriæ triumpho cepit ^h, atque perdomuit. Multaque illis in castris auri argentique inventa copia exercitibus ⁱ in prædam cessit. Nam in castrum quod vocatur Clausuras, missis ante se exercitibus, per duces duos irruptio facta est. Ibi ^j quoque Ranosindus et Hildigisus cum cætero agmine perfidorum, qui ad defensionem Castri ipsius confluerant ^k, capiuntur. Sicque devinctis post tergum manibus principi præsentantur. Wittimirus tamen unus ex con-

TEXTUS TUDENSIS.

« 11. Audivi quod Bamba rex cum exercitu ad nos venire disponat. Sed cor tuum non turbetur, nec enim hæc fieri puto. Et tamen quem primum de nobis ambobus tua ^c Sanctitas cum exercitu viderit accedentem, ipsum se credat habere dominum ^e, et in ejus debeat persistere charitate. » Hæc miser scripsit, nesciens quod justum contra se judicium protulit. Unde horum scriptorum verba rex Bamba sapienter conjiciens, dixit: « Non in his scriptis Paulus a semetipso locutus est, sed licet ignoranter, tamen illum censeo prophetasse. » Egressus igitur post hæc princeps de civitate Gerunda belligerosis incursibus gradiens ad Pyrenæi montis juga pervenit, ubi duobus diebus exercitu repausato, per tres divisiones, ut dictum est, exercitus Pyrenæi montis dorsa ^{adivit} ^l, et castra Pyrenæica quæ vocantur Caucoliberum, Vulturariam, et Libiam ^m mirabili victoriæ triumpho cepit, atque perdomuit, multam copiam in his castris auri et argenti ^{repperit}, quæ copiosis exercitibus in prædam cessit. Excusserat manus suas ab omni munere, unde præstantium animos accendebat ad victoriam obtinendam. Castrum etiam quod

12. At ubi e diversis partibus collecta in unum exercitum ⁿ multitudo percrebuit, standi mora nulla fuit. Sed statim per quatuor duces lectum numerum bellatorum ad expugnationem Narbonæ ante faciem suam mittit. Alium exercitum destinans, qui navali prælio bellaturus accederet. Et quidem jam erant parvi admodum dies, ex quo Narbona ^p rebellis Paulus serviliter fugiendo excesserat, comperto quod tam feliciori ^q proventu pars religiosi principis pereraret. Quam civitatem Paulus ipse sui juris potestati astipulans, multiplices perfidorum præsidio sepsit, summamque prælii Witimiro duci suo commisit. Quem cum nostrorum exercitus blanditer exoraret ^r, ut civitatem sine sanguinis effusione contraderet, prorsus abnuvit; obsecratique civitatis ipsius portis ^s, e muro exercitum religiosi principis delectatur. In principem quoque ipsum maledicta congeminat, minisque exercitum proturbare ^t conatur. Quod nostræ partis multitudo non ferens, subita cordium accensione ^u incanduit, et telorum jactu perfidorum ora

vocatur Clausuras, missis ante se exercitibus, per duces duos facta irruptione cepit: ibique Ranosindum, Hildigisum cum cætero agmine perfidorum, qui ad defensionem castri convenerant, exercitus capit, atque devinctis post tergum manibus eos principi repræsentat. Witimirus unus ex conjuratis, qui se in Sordoniæ clauserat, nostros irrupisse persentiens, statim fugit, et tantæ cladis nuntium Paulo Narbonam perlaturus accessit. Quæ res grandi timore tyrannum concussit. Princeps vero religiosus, prædictorum castrorum exercitu subjugato, in plana post transitum Pyrenæi montis descendens, duobus tantum diebus exercitum ad unum congregaturus expectat.

12. At ubi e diversis partibus collecta in unum multitudo percrebuit, statim per quatuor duces electum numerum armatorum ad expugnationem Narbonæ ante faciem suam mittit, alium exercitum destinans, qui navali prælio accederet bellaturus. Et quidem jam erant pauci dies ex quo de Narbona rebellis Paulus recesserat serviliter fugiendo, comperto quod tam feliciori proventu pars religiosi principis

NOTE.

- ^a Id., Audivi ego.
- ^b Deest fieri in D.
- ^c F., ibi tua.
- ^d Id., nesciensque.
- ^e Id., Non Paulus in his scriptis suis, etc.
- ^f Id., repausato.
- ^g Id., turmas.
- ^h Id., male cepit.
- ⁱ D. Multum in his castris auri argentique inveniens, quod copiosis exercitibus.
- ^j F., ubi.
- ^k D. confluerant.
- ^l F., qui se in Sordoniæ constitutus clauserat, nostros irrupisse, etc.

- ^m Ms., graviter.
- ⁿ Id., ad unum.
- ^o Id., mendose collectum in unum exercitum.
- ^p F., de Narbona.
- ^q Id., felici.
- ^r F., exhortaretur.
- ^s Ms., tartis.
- ^t F., perturbare.
- ^u D. accensione.
- ^v Ms., ibi tua; aut, ita tua.
- ^x Id., pro ipsum.... dominum, habet spiritum... domini, aut dominum.
- ^y Id., ordivit.
- ^z Id., Caucoliberi, Vulturaria... Libia.

TEXTUS LEGITIMUS.

petivit. Quid multa? immanis ab utrisque pugna conseritur, et vice sagittarum alternatim sibi met utraque partes obsistunt. Sed ubi a nostris desperatum est, non solum in muro pugnantes seditiosos sagittis configunt, sed tantos imbres lapidum intra urbem conculiunt, ut clamore vocum et stridore petrarum civitas ipsa submergi aestimaretur. Unde ab hora fere quinta diei usque ad horam ipsius diei octavam acriter ab utrisque pugnatum est. At ubi incaluit nostrorum animus, victoriæ dilectionem [dilationem] ferre non potuit, sed ad portas propius pugnaturus accessit. Tunc victoriosa per Dominum manu portas incendunt, muris insiliunt, civitatem victores ingrediuntur, in qua sibi met seditiosos subijciunt. Ubi dum Wittimirus armata adhuc manu ecclesiam peteret, accessu nostrorum turbatus, post aram beate virginis Mariæ se vindicaturum non reverentia loci miser, sed ultore gladio, testabatur: dextra tenens gladium, et mortem minitans singulorum. Ad hujus ergo insanie tumorem protinus comprimendum, unus e nostris inter cæteros rejectis armis tabulam manu arripuit, et ferocissimo ictu sese ad illum direxit. At ubi tabula acriter nixus est super eum ingenti jactu percutere, mox in terram tremebundus prosternitur, protinus capitur, ferrumque illi de manu extrahitur. Moxque viliter

A tractus, pondere vinculorum arctatur, verberibusque una cum sociis, cum quibus urbem nitebatur vindicare, afficitur.

13. Post hæc devicta subjugataque civitate Narbona, ad insequendum Paulum, qui se in Nemausum vindicatorum contulerat, iter dirigitur. Deinde Biterris et Agathe civitates illico subjugantur. In Magalonensi vero urbe Gumildus loci ipsius antistes, cum ad obsidionem sui circumfusus videret exercitum, urbemque ipsam non tam ab his qui per terram pugnaturi accesserant, quam ab his cingi, qui navale prælium acturi per maria commeaverant, hujus rei clade perterritus compendii viam arripuit, Nemausumque se cum Paulo socium intulit. Sed cum exercitus Hispaniæ Gumildum effugisse persensit, civitatem mox Magalonensem non dissimili victoria cepit. At ubi nostri directæ acie Nemausensem urbem debellare contendunt, prima per quatuor duces præliandi facies cum electo pugnatorum agmine destinata est. Quorum lecta juvenus triginta ferme millibus principem anteiret. Hi tamen nobili procursione in Nemausum, ubi Paulus cum Galliarum exercitu, vel Francorum conventu se ad dimicandum contulerat, seditiosorum prævenientes insidias, cum nocte tota cursum festinati itineris confecissent, subito cum vergentis diei lux orta prodiret, apparuerunt simul

TEXTUS TUDENSIS.

properaret. Quam civitatem Paulus munivi præsidio multiplici perfidorum, et Witimiro duci suo commisit. Quem cum nostrorum exercitus blanditer hortaretur, ut civitatem sine sanguinis effusione traderet, prorsus renuit: obseratisque civitatis portis, muro rursus voce nostrorum exercitum convitiis detestatur. In principem quoque religiosum maledicta congeminat, minisque conatur exercitum perturbare. Quod nostræ partis animositas non ferens, subita cordium accensione incanduit: et telorum jactu perfidorum ora petivit. Immanis ab utrisque pugna conseritur: et sagittis alternatim sibi met partes obsistunt. Sed ubi ab utrisque fortiter agitur, tantos imbres lapidum nostri intra urbem conjiciunt, ut clamore vocum et collisione petrarum civitas subverti existimaretur: unde ab hora fere quinta diei usque ad octavam horam fundibulorum instantia acriter a nostris pugnatum est. Incanduit itaque nostrorum animus, victoriæ dilationem ferre non valens, et ad portas propius pugnaturus accessit. Tunc victoriosa per Deum manu portas incendunt, et civitatem victores ingrediuntur. Ubi dum Wittimirus adhuc armata manu ecclesiam peteret, accessu nostrorum turbatus, post aram Dei Genitricis se vindicaturum non reverentia loci miser, sed ultore gladio testabatur, dextra tenens gladium, et mortem minitans singulorum. Ad cuius ergo insanie tumorem protinus comprimendum, unus ex nostris tabulam manu arri-

C puit, et ferocissimo ictu se ad illum direxit. At ubi tabula nixus est eum ingenti jactu percutere, mox in terram tremebundus prosternitur, protinusque capitur, et ferrum illi de manu extrahitur: viliter tractus pondere vinculorum arctatur, verberibusque una cum sociis, quibus urbem nitebatur vindicare, afficitur.

13. Post hæc devicta subjugataque Narbona, ad insequendum Paulum, qui se in Nemausum contulerat, iter dirigitur. Deinde Biterris [Biterris] et Agathe civitates illico subjugantur. In Magalonensi vero urbe Gumildus loci ipsius antistes, cum ad obsidionem sui circumfusus videret exercitum, urbemque ipsam non tam ab his qui per terram pugnaturi accesserant, quam ab his cingi qui navale prælium acturi per mare commeaverant: hujus rei clade perterritus compendii viam arripuit, Nemausumque se cum Paulo contulit. Sed cum exercitus Hispaniæ Gumildum fugisse persensit, civitatem mox Magalonensem non dissimili victoria cepit: et directæ acie Nemausensem urbem debellare contendit. Prima per quatuor duces præliandi facies cum electo pugnatorum agmine destinata est: quorum robusta juvenus triginta ferme millibus principem anteibat. Hic idem nobili præcursu Nemausum, ubi cum Paulo Francorum exercitus se ad vindicandum contulerat nostri tendentes, cum nocte tota cursum festinati itineris confecissent, subito cum diei lux orta prodiret, ap-

NOTE.

F., incalcescunt animi.

Id., potuerunt.

Id., pugnaturi accedunt.

Id., in reverentia.

Id., rumore.

Id., viriliter.

Id., dirigit.

Ms., Betere.

F., terras.

D., contulit.

F. male, caput

Id., tam.

Ms. D., præveniens.

F., apparere.

Ms., extimaretur.

Deest perperam in Ms. quod stellaris includimus.

Perperam Witericus in Hisp. illustr.

Ms., se.

Id., cum quibus.

Perperam Beterius in Hisp. illustr.

Hisp. illust., compulerat.

TEXTUS LEGITIMUS.

nostrorum acies armorum pariter et animorum apparatu dispositæ. Quas ubi e civitate conspiciunt, utpote cum paucis dimicaturi, in patentes campos armis eos se excepturos definiunt. Sed dolum^a suspicati insidiarum, eligunt potius intra urbem suis^b de muris bellum conficere, quam extra urbem improvisos casus patentis periculi^c sustinere, opperientes^d etiam ad auxilium sui adventum gentium aliarum. Sed ubi sol refusus est^e terris, consertum est bellum a nostris. Prima facies pugnae, crepitantibus tubarum sonis, saxorum nimbo conficitur. Mox enim ut tubarum sonus increpuit, confluentes undique nostri cum fragore vocum iuuros urbis petrarum jactibus^f petunt, missilibus quibusque constitutos per murum spiculis sagittisque propellunt: cum tamen, et illi^g in nostros ad resistendum multorum generum spicula jacerent^h. Sed quid dicam? Acrius ab utrisque pugna conficitur, æqua lance ab utrisque certaturⁱ, æquo etiam certamine præliatur. Non a nostris, non ab illis conserto certamini ceditur. Pugnatum est igitur toto illo die sub ancipiti^j mucrone victoriae.

14. Unus de incentoribus seditionum acriter instare pugnam aspiciens, e muro nostris insultaturus hæc formans verba, commentat: Quid hic, ait, instanter pugnantes consistitis morituri? Cur lares proprios non repetitis? An forte casum mortis ante occasum vitæ vestrae excipere vultis? quin potius prærupta petrarum queritis, ubi vos abscondatis, cum^k facies auxilii nostri apparuerit^l. Condoluisse igitur me credite vobis, sciens eventum^m rei, et occursum solatii superventurumⁿ. Mihi enim res notissima manet, quam multiplicia nobis auxilia præliandi occur-

TEXTUS TUDENSIS.

paruere nostrorum acies armorum pariter et animorum apparatu dispositæ. Quas ut e civitate conspiciunt, utpote dimicaturi cum paucis in patentes campos armis eos expetendos definiunt: sed insidiarum dolos suspicati eligunt potius intra urbem siti de muris bellum conficere, quam extra urbem improvisos casus, et pericula sustinere: et exspectare auxilium promissum gentium aliarum. Ubi autem sol refusus est, consertum est bellum a nostris clagentibus tubis, sagittisque ac lapidibus hostes in manu valida ferientes. Resistunt perfidi, et ad instar guttarum pluviae petras et spicula jaciunt. Acrius ab utrisque pugna conficitur, æquo certamine præliatur. Nec a nostris nec ab illis certamini ceditur: et tota die illa sub ancipiti sorte certatur.

14. Sed unus de incentoribus seditionis acriter pugnans, aspiciens e muro, nostris insultans, hæc verba commentat: Quid hic, ait, instanter pugnantes consistitis morituri? Cur lares proprios non repetitis? an forte^o casum mortis ante tempus excipere vultis?

rant. Tertia ergo dies est, quod exinde properans venio. Proinde hoc noscens, miserabilis pompæ vestrae occasum contristatus exspecto. Principem illum vestrum, pro quo pugnaturi venistis, alligatum vobis ostendam, conviciis addicam, insultatione illudam. Non igitur pro eo vobis hic expedit tam immaniter decertare, quem forsam jam constat nostrorum insidiis interiisse. Et quod gravius est, dum victoria patuerit nostra, nulla vobis erit de reliquo venia. Hæc dicens nostrorum animos non solum non terruit, sed acrius in præliandi furorem accendit. Propinquant ad murum; acrius quam cœperunt, in bellando^p consistunt, acriterque consertum innovant prælium.

15. His igitur peractis spatio^q totius diei, nox tandem finem prælio dedit. In ipso tamen primo fervore diei, cum adhuc nostri infatigabili virtute in præliando persisterent, rem mandant ad principem, sibi dirigere adiutoria petunt, non mediocri provisione salutis propriæ consulentes: scilicet ne aut externæ gentis dolo præventi, aut ab his cum quibus decertabant, defatigatis viribus subruerent morituri. Et bene res acta est. Nam ubi princeps cognovit Paulum principem tyrannidis decertare cum nostris, nulla de reliquo mora sit. Mira ergo in ordinando celeritate per Wandemirum^r ducem electos de exercitu fere decem millia viros ad auxilium pugnantis destinavit, qui nocte tota pervigiles maturatum iter conficerent, et superventu suo^s non tam hostem frangerent, quam nostrorum animos solatii ocus prævenirent^t. Sed ubi defatigatæ custodum vigiliæ hostem inclusum diu teneri jam quodammodo desperarent, subito missa sibi auxilia vident, illico somnus

Quia potius prærupta petrarum non queritis, ubi vos abscondatis, cum facies auxilii nostri apparuerit? Condolere me credite vobis, sciens occursum solatii perventuri nobis. Mihi res notissima manet, quod multiplicia nobis auxilia præliandi occurrant. Tertia dies est ex quo inde properans venio. Quapropter hoc sciens, miserabilis pompæ vestrae occasum contristatus exspecto: et principem vestrum, pro quo pugnaturi venistis, vobis ligatum ostendam. Non igitur pro eo vobis hic expedit tam supervacue decertare, quem forsam jam constat nostrorum insidiis interiisse. Et quod gravius est, dum patuerit victoria nostra, nulla erit de reliquo vobis venia. Hæc dicens, nostrorum animos non solum non terruit, sed acrius in præliandi furorem accendit. Propinquant ad murum. Acrius quam cœperant, in bellando consistunt: acriterque consertum innovant prælium.

15. Illis igitur actis per spatia totius diei, nox tandem finem prælio dedit. In ipso tamen primo fervore diei, cum adhuc nostri infatigabili virtute in prælian-

NOTÆ.

^a F., dolos.

^b In cod. deest suis.

^c Ms., patentes pericula.

^d F., oppetientes.

^e Id., refusus.

^f Ms., ictibus.

^g F., et ab illis.

^h Id., jacerentur.

ⁱ In ms. deest æqua lance ab utrisque præliatur.

^j F., ancipiti.

^k Ms., quam.

^l F., paruerit.

^m Ms., eventurum.

ⁿ F., superventuri.

^o Id.: Propinquant ad murum acrius quam cœperant, in bellando, etc.

^p Id., per spatia.

^q Id., Wandemirum.

^r Id., sui.

^s Id., pervenirent.

^t Ms., aut forte, etc.

TEXTUS LEGITIMUS.

ab oculis fugit, et gratulantibus animis receptis viribus pugna definitur ab occurrentibus *.

16. Jam solis creorem liquerat aurora cubile, et stipata per murum hostilis multitudo prospiciens, videt per serenam aciem luminum multiplices quam pridiana die viderat, excrevisse acies pugnatorum. Jam tunc caput ipse tyrannidis Paulus ad tantæ rei visionem in quadam prominenti specula ^b consensurus occurrit. Qui mox ut nostrorum acies dispositas vidit, illico, ut fertur, animo decidit, his verbis enuntians: Recognosco, ait, omne hoc dispositum pugnae ab æmulo meo procedere: hic ipse est ^c, nec alium puto: in suis eum ^d dispositionibus recognosco. Hæc et his similia dicens, animum revocans ad virtutem, suos ad bellandum accendit. Nolite, ait, pavore turbari. Hæc est enim ^e tantum illa Gotthorum famosissima virtus, quæ se venire ad superandos nos solita temeritate jactabat. Hic principem, hic totum ejus exercitum credite nunc adesse. Nihil de reliquo est quod timeatis. Famosa siquidem virtus eorum antea fuit, et suis in defensionem, et aliis gentibus in terrorem. Nunc tamen omnis in illis vigor præliandi emarcuit; omnis scientia pugnae defecit. Nullus illis bellandi mos, nulla conflictandi experientia subest.

TEXTUS TUDENSIS.

do persistenter, remandant ad principem, sibi que dirigi auxilium petunt, non mediocri provisione salutis propriæ consulentes: scilicet, ne aut extraneæ gentis dolo præventi, aut aliis, cum quibus decertabant, subruerent, viribus fatigati. Et bene res acta est: nam ubi princeps cognovit cum nostris Paulum tyrannum decertare, nulla de reliquo mora fuit: et per Wandemirum ducem electos de exercitu decem millia viros ad auxilium pugnantibus destinavit: qui nocte tota pervigiles maturatum iter conficerent, et superventu suo non tam ^m hostem frangerent, quam nostrorum animos solaturi ocus pervenirent. Ubi autem auxilium sibi missum summi aspiciunt, nimia lætitia confortati illi ⁿ vires sumunt, et statim ab omnibus ^o pugnandi definitur occursum.

16. Jam aurora apparere incæperat, et stipata per murum hostilis prospiciens multitudo videt per serenam aciem luminum multiplices, quam pridiana die viderat, excrevisse acies pugnatorum. Jam tunc caput perfidiae Paulus ad tantæ rei visionem in quadam præminente loco consensurus occurrit. Qui mox ut nostrorum acies dispositas videt, animo decidit, his verbis pronuntiando: Recognosco, inquit, hoc ^p dispositum pugnae ab æmulo meo procedere. Hic ipse est, nec alius, puto: in suis enim eum dispositionibus recognosco. Hæc et his similia dicens, animum revocans, verbis suavisioris suos capit confortare dicens: Nolite pavore turbari. Hæc est tantum Gotthorum illa famosissima virtus, quæ se venire ad superandos nos solita temeritate jactabat. Hic principem, hic totum ejus exercitum credite nunc adesse. Nihil est

A Vel si in unum conserti prælium conferant ⁱ, ad definita illico evolabunt latibula, quia degeneres animi eorum pondus prælii ^j sustinere non queunt. Quin potius hæc quæ dico, cum præliari cœperitis, in meis verbis ipsi probabit. Nihil ergo est majus quod debeatis pavescere, cum et regem et exercitum ipsum hic videatis adesse. Ad hæc plerique ex suis astruebant, regem sine signis non posse procedere. Ad quod ille commentabatur ^k, ideo illum cum bandorum signis absconditis accessisse, ut intellectum suis hostibus daret, alium adhuc exercitum superesse, cum quo ipse adhuc, utpote cum multiplici quam prius venerat manu ^l, post futurum accederet. Sed hæc dum dicit, illusionem agit, fraudem componit ^m, ut quos virtute non valet devincere, dolo consilii humiliet ad pavorem.

17. Necdum hæc adhuc verba compleverat ^j, et ecce subito e nostris bellorum concrepant tubæ ^k bellumque adorsi, pridianæ diei bellandi renovant faciem. Sed illi plus in muris quam in viribus confidentiam vincendi locantes, intra urbem positi per murum jacula ^l jactant, et rediviva cum nostris iterum certamina innovant. Efferbuit itaque ab utraque parte incentivum belli; sed acrius a nostris

quod de reliquo timeatis: famosa siquidem virtus Gotthorum antea fuit, et suis in defensionem et aliis in timorem: nunc autem omnis in illis ^q præliandi virtus emarcuit, omnis scientia pugnae defecit. Nullus illis bellandi mos, nulla conflictandi experientia subest. Quod si in unum conserti ^r prælium conferant, ad definita statim evolabunt latibula: quia degeneres eorum animi pondus prælii nequeunt sustinere; sed potius hæc quæ dico, cum præliari cœperitis, in meis verbis actus probabit. Nihil ergo est de cætero quod pavescere debeatis, præsertim cum regem et totum exercitum ejus hic videatis adesse. Ad hæc plerique ex suis astruebant, regem sine vexillis signorum non posse procedere. Ad quod ille dicebat, ideo illum bandorum signis absconditis accessisse, ut intellectum suis hostibus daret alium adhuc exercitum superesse, cum quo ipse post futurum accederet. Sed hæc tota, dicit, illusio agit fraus: ut quos virtute non valet devincere, dolo consilii humiliet ad pavorem.

17. Necdum Paulus hæc verba compleverat, et ecce subito a nostris bellorum concrepant tubæ, bellumque adorsi, pridiani diei decertandi faciem innovant. Sed illi plus in muris quam in viribus vincendi locantes confidentiam, intra urbem per murum spicula jactant, et rediviva cum nostris iterum certamina innovant. Efferbuit itaque ab utraque parte incentivum ^s belli, sed acrius a nostris virtus patuit præliandi. Cum autem totis viribus decertarent, et hostem intra urbem diverso genere armorum prosternerent; plerique ex iis, qui erant vulnerati, Gotthorum virtutem pariter ac constantiam admiran-

NOTE.

* Ms., definitur occursum.

^b F., quodam . . . speculo.

^c Deest in D. hic ipse est.

^d F., In suis enim eum.

^e In F. deest enim.

^f Ms., conferti . . . conscrant.

^g Id., commentabat.

^h In eod., deest manu.

ⁱ Id. corrupte: Sed hæc tota dicit, illusio. ait, fraudem componit.

^j F., expleverat.

^k Ms., tûbis.

^l F., spicula.

^m Deest tam in ms.

ⁿ Ms. pro illi, habet illico.

^o Id., hominibus pro omnibus.

^p Deest hoc in ms.

^q In ms. deest in illis.

^r Hisp. illustr., conferti.

^s Hisp. illustr., incendium.

TEXTUS LEGITIMUS.

virtus patuit præliandi. Cum enim totis viribus A claustris (*Fors. castris*)¹ Arenarum ob prædam propin-
decertarent, et hostem intra urbem diverso genere
armorum confoderent, plerique de externæ gentis
hominibus acriter vulnerati, nostrorum virtutem
pariter et constantiam admirantes, Paulum adorsi
sunt. « Non illam quam dicebas in Gothis præliandi
segnitiem cernimus. Multam enim illis audaciam,
et vincendi constantiam videmus. Hæc quæ excepimus
vulnera docent: inter cætera tam validos jactus
in hostem proficiunt, ut ante fragor ipse deterreat,
quam percussio vitam exstinguat. » Quorum Paulus
deterritus verbis, multiplici jamjamque desperationis
jaculo frangebatur.

48. Sed dum nostri constantius dominantes ^a, vic-
toriam ^b suam recrastinari dolerent, acriori animosi-
tate insurgunt: victos se per omnia deputantes, si cito
non vincerent. Unde ferociori quam fuerant incen-
sione commoti, usque in horam fere diei quintam
continuis præliorum ictibus mœnia civitatis illidunt,
imbres lapidum cum ingenti fragore dimittunt, suppo-
sito igne portas incendunt, murorum aditibus minutis
irruunt. Deinde civitatem gloriose intrantes, viam
sibi ferro aperiunt. At ubi feroces nostrorum animos
sustinere non possunt, intra Arenas, quæ validiori mu-
ro antiquioris ædificii ^c cingebantur, se muniendos inclu-
dunt. Sed ubi visum est illis quosdam a nostris ^d in-
sequi, qui se in prædam involverant, illico præventi
antequam se in castro illo Arenarum reciperent, jugu-
lati sunt. Plerique tamen nostrorum ^e vulgo, qui
præde inhiantes exstiterant, gladii perventione concisi
^f sunt. « Non quo patenti ^g virtutē inter plurimos
hoc patrarent, sed quasi latrocinantium more, quos

TEXTUS

tes, Paulum adorsi sunt dicentes: Non illam quam
dicebas, in Gothis bellandi segnitiam cernimus:
multam enim illis audaciam et vincendi videmus
constantiam. Hæc quæ excipimus vulnera docent,
quod tam validos ictus in hostem proficiunt, et ante
fragor ipse deterret, quam percussio vitam exstinguat.
Quorum Paulus deterritus verbis, multiplici despo-
rationis jaculo frangebatur ^h.

48. Gothi vero constantius dimicantes, victoriam
suam recrastinari dolentes, acriori animositate
insurgunt victos se per omnia reputantes, si cito non
vincerent. Unde ferociori quam fuerant incensione
commoti, usque in horam diei quintam continuis
præliorum ictibus muros civitatis illidunt: imbres
lapidum fundibularii cum ingenti fragore dimittunt,
suppositoque igne portas incendunt et muros ⁱ irruunt.
Deinde civitatem gloriose intrantes, viam sibi
ferro aperiunt. At ubi feroces nostrorum animos sus-
tinere non possunt, intra Arenas, quæ validiori muro
antiquioris ædificii cingebantur, se muniendos inclu-
dunt. Sed ubi nostri hoc persenserunt, post eos fortiter

claustris (*Fors. castris*)¹ Arenarum ob prædam propin-
quasse cognoverant, eo illos facilius prosternerent,
quos divisos nec duos in unum pariter invenissent. ^j

19. Surgit etiam nova ^k inter seditiosos ipsos
seditio, et dum suspitione proditiōis cives ipsi vel
incolæ ad suorum aliquos refugerunt, gladio vindice,
hos in quibus suspicio vertebatur, interimunt: ita
ut Paulus ipse proprium quemdam e suis et ^l suorum
manibus ante se jugulari prospiciens, suum esse ver-
nulum ^m lamentabili voce clamaret, nec sic moritu-
ro in aliquo subveniret. Jam tamen et ipse exsan-
guis ac tremebundus effectus, a suis ipsis contemni-
tur, ⁿ ut obsecrare illum potius quam imperare cæ-
teris extimares ^o. ^p Nam suspectus jam ipse ab incolis
cum cæteris qui de Hispania cum illo commeave-
runt, habebatur, ne ille ad liberationem sui traditi-
onem eorum excogitaret; Hispani vero ne irrogata
incolis morte transirent ad principem. Quid multa? fit
intra urbem miserabile spectaculum præliandi. Utro-
bique cadit pestilentiorum caterva, utrobique proster-
nitur, utrobique etiam jugulator: quando ipsi qui no-
strorum gladios effugiebant, suorum gladio peribant.
Repletur itaque civitas permisto funere, et mortuum
cadaveribus humanorum ^q. ^r Quocunque oculorum vi-
sus excurreret, ita humanæ strages, ut occisi patebant
animalium greges ^s. Compita viarum plena cadavere,
reliquum terræ concretum sanguine erat. ^t Miserabile
funus patebat in domibus, et ubi domorum abdita
perlustrasses, jacentes ^u mortuos reperires. Per vias
quoque urbis jacere hominum cadavera cernereres, mi-
naci quodam vultu, et ferocitate quadam immani, tan-
quam adhuc in ipsa bellorum acie positi. Erat ^v ta-
tudensis.

insequentes, plures eorum antequam se in castro
Arenarum reciperent, gladio accipiti peremerunt.
Plerique tamen e vulgo nostrorum, qui præde inhia-
bant, gladio concisi sunt.

19. Surgit et nova inter seditiosos seditio: et dum
suspicionem proditiōis cives ipsi vel incolæ ad suorum
aliquos referunt, gladio vindice hos in quibus
suspicio vertebatur, interimunt. Erat siquidem valida
perturbatio, ita ut Paulus proprium quemdam de suis ^w
manibus suorum ante se jugulari prospiciens, suum
esse vernulum lamentabili voce clamaret, nec sic mo-
rituro in aliquo subveniret, unde effectus exsanguis
et tremebundus, a suis ipsis omnino contemnitur. Nam
suspectus et ipse ab incolis cum cæteris qui de Hispania
cum illo commeaverant, habebatur; ne ille ad
liberationem sui eorum excogitaret traditionem: Hi-
pani vero ne irrogata incolis morte ad religiosum
transirent regem. Quid multa? Fit intra urbem, mise-
rabile spectaculum præliandi: utrobique cadit per-
fiderum caterva, utrobique prosternitur, utrobique
jugulatur; et qui nostrorum gladios evadebant, armis

NOTÆ.

^a F., dimicantes.

^b Ms., cum victoriam, etc.

^c F., antiquioribus ædificiis,

^d Id., e nostris.

^e Id., præventionē occisi.

^f Id., patienti.

^g In ms. deest nova.

^h Deest et in F.

ⁱ D., vernulam.

^j F., existimaretur.

^k Ms.: Repletur... civitas permisto funere mortuum
et cadaveribus humanorum.

^l Id.: aut humanæ strages, aut subijcisse patebant
animalia greges.

^m Id., patentes.

ⁿ F., positi essent. Erat, etc.

^o Hlsp. illust.,angebatur.

^p Ibi deest muros.

^q Ms., a suis.

TEXTUS LEGITIMUS

men color deformis, lurida pellis, horror immanis, fector intolerabilis. Quidam etiam de ipsis jacentibus mortuis, qui lethalia exceperant vulnera mortis speciem simulabant, ut mortis evaderent causam: * cum tamen et vulneris jugulo, et famis confecti clade nec ipsi mortem evaderent, excepto uno, cui simulare mortem, vitam mercasse probatum est. *

20. Sed hæc et his similia Paulus jam tyrannidis immanitate deposita cum magno cordis suspirio fieri deplorabat, cum nec hosti resistere, nec suis posset ullo modo subvenire. Accessit tamen ad eum insultaturus illi vir quidam e sua ortus familia. Quid hic, ait, assistis? Ubi sunt consilarii tui, qui te ad istud perduxerunt a calamitatis ludibrium? Quid tibi profuit contra tuos insurgere, cum nec tibi, nec tuis nunc valeas in tanta mortis clade prodere? Hæc dicens insultabat illi, non tam conviciandi voto, quam amaritudinis provocatus studio. Sed cum ab illo b blandis hortaretur sermonibus, ut dolori ejus parceret, et confusioni confusionem non adderet; tandem et ipse in gradibus marmoreis consistens, in quibus ista illi insultaturus advenerat, descensum concitum fecit, sicque in oculis ipsius Pauli circumventus a suis, jugulatus occubuit. Quibus Paulus: Quid huic c quaeritis? aiebat. Meus est, inquit, non pereat. Et ut reservaretur, frequenti vocum lamentatione orabat. Sed jam contemptui habitus, quasi et ipse continuo moriturus, audiri non poterat. Tunc omnimoda desperatione permotus, regalia indumenta, quæ tyrannidis ambitione potius quam ordine præeunte perceperat, tabefactus deposuit. Miro occultoque Dei judicio id agente, ut eodem die perceptum tyrannus regnum deponeret, quo religiosus princeps regnandi sceptrum a Domino percepisset. Erat enim dies illa Kalendarum Septembrium, in qua principem nostrum pridem d constabat regale assumpsisse fastigium. Hæc ergo est dies, in qua revoluti anni orbita redeunte, irruptio patuit urbis. In hac præsumpta a tyranno regalis deponitur vestis; in hac sanguinea inferitur ultio inimicis.

21. Tertia igitur post hæc jam dies advenerat, cum Paulus ipse post noctis alta suspiria ultimum sui funus expectat f. Facto enim mane, cum his quos assecas proditionis s suæ habuerat, verbum habere cepit, ut aut vale ultimum sibi dicerent, aut si possent, salutis suæ adhuc in aliquo consulerent. Tunc Argebadus h Narbonensis ecclesiæ præsul, communi consilio ad principem mittitur, qui vitam rogaret, qui offensis veniam precaretur. Nam oblati Deo hostiis, jam in ipsis vestimentis, cum quibus dominici corporis et sanguinis gratiam communionis sanctæ perceperat, i in quibus non tam mortis extrema damna excipere quam insepultum se obvolvi curaret. Quippe cui sepultura pro merito negaretur, si suæ patrationis exciperet jugulum i. Jam Argebadus antistes rogaturus veniam, ab eis exierat. Et ecce progressum celerem principis cum æstimabili i agmine pugnatorum quarto fere ab urbe milliaro vi-

TEXTUS TUDENSIS.

suorum peribant. Repletur itaque civitas permisto funere mortuorum cadaveribus humanorum. Miserabile etiam funus erat in domibus: et ubi domorum abdita perlustrasses, patentes mortuos reperires: per vias k quoque et plateas urbis jacere hominum cadavera cerne res minaci quodam vultu et ferocitate immani, tanquam essent adhuc in ipsa bellorum acie positi. Erat tamen color deformis, cutis lurida, horror immanis, fector intolerabilis. Quidam etiam de ipsis jacentibus adhuc vivis, qui exceperant lethalia vulnera mortis, speciem mortuorum simulabant, ut mortem evadere possent.

20. Hæc et his similia Paulus fieri videns, tyrannidis ferocitate deposita, magna cordis anxietate ac miseria stringebatur: cum nec hosti resistere, nec suis posset in aliquo subvenire. Accessit tamen ad eum insultaturus illi vir quidam ortus ex familia sua. Quid hic, ait, assistis? Ubi sunt consilarii tui, qui te ad istud perduxerunt calamitatis ludibrium? Quid tibi profuit contra tuos insurgere, cum nec tibi nec tuis minime nunc valeas in tanta mortis clade prodere? Hæc dicens insultabat illi, non tam l conviciandi voto, quam amaritudinis studio provocatus. Sed cum ab illo blandis hortaretur sermonibus, ut dolori ejus parceret, et confusionem confusioni non adderet; in ipsis gradibus marmoreis consistens, in

C quibus ista illi insultaturus advenerat, in oculis ipsius Pauli circumventus a suis, jugulatus occubuit. Paulus autem: Quid huic quaeritis? tremebundus clamabat: meus est, dicens, ne pereat: et ut reservaretur, frequenti vocum lamentatione orabat. Sed jam contemptui habitus, quasi et ipse continuo moriturus, audiri non poterat. Tunc omnimoda desperatione permotus, regalia indumenta, quæ potius tyrannidis ambitione, quam ordine præeunte perceperat, tabefactus deposuit. Miro occultoque Dei judicio id agente, ut ea die perceptum tyrannidis regnum deponeret, qua religiosus princeps regnandi sceptrum a Domino percepisset. Erat enim dies illa Kalendarum Septemb. in qua principem nostrum constabat regale assumpsisse fastigium. In hac ergo die irruptio patuit urbis, tyrannus Paulus regalia deposuit indumenta, et sanguinea ultio illata est inimicis.

21. Tertia post hæc dies advenerat, cum Paulus post noctis suspiria ultimum sui funus expectat: atque cum iis, cum quibus consilia suæ perditionis habuerat, verbum habere cepit: ut aut vale sibi ultimum dicerent; aut, si possent, salutis suæ in aliquo consulerent. Tunc Argebaudus Narbonensis episcopus communi consilio ad principem mittitur, qui vitam rogaret offensis, et veniam precaretur. Qu-

NOTÆ.

* F., perduzere.

b Id., illum.

F. male, hinc.

d F., prædictum,

e D., præscripta.

f F., expectabat.

g Id., perditionis.

h Id. hic et infra, Argabaudus.

i Ms. corrupte: Nam ablati de hostis, nam ipsi

vestimentis quidam quod Dominici corporis et sanguinis gratiam... perceperunt, in quibus non tam... damna exciperent, quam insepultos se obvolvi curarent: quippe quibus sepultura... negaretur, sive patrationis exciperet jugulum. Sed nec textus noster perspicuus apparet. Planior, licet brevior Lucas Tudensis.

j F., inestimabili.

k Ms., pro rias, habet duas.

l Id., tantum pro tam.

TEXTUS LEGITIMUS.

dens, occursurus ^a eidem principi de equo desiluit ^b, humo prosternitur ^c, veniam deprecatur. In cuius occursum princeps equum paulisper tenuit, et ut erat misericordie visceribus affluens, et ipse illacrymans, sublevari episcopum a terra precepit. Qui vir rursus erectus, lacrymarum singulibus interclusus, lamentabili voce aiebat: Heu! ^d peccavimus in cœlum et coram te, sacratissime princeps. Non sumus ^e digni, quibus eventus pietatis tue occurrat, ^f quibus venia confata subveniat; ^g qui et promissam tibi maculavimus fidem, et in tanto prolapsionis devoluti sumus scelere. Parcat oro tua pietas cito, ne gladius vindex reliquias nostrorum semineces extinguat, ne plusquam cepit mucro animas petat. Jube jam exercitum cessare a sanguine, cives civibus parcere. Parvissimi quidem evasimus gladium, sed pro parvis veniam deprecamur ^h. Parce ergo nostris reliquiis, ut quia jam in cæteros nostrorum emanavit jugulum mortis, saltem remaneant quibus miserearis. Si enim prohibere cito nolueris eadem, nec ipsi quidem incolæ remanebunt ad urbis tuitionem.

22. His dictis commotus religiosus princeps, in lacrymis non fuit inexorabilis. Quippe qui alto quodam cordis sui arcano sciret, sibi totum perire quiddam dicebatur perisse, si precanti veniam non præstitisset. Hæc igitur princeps precanti ⁱ viro verba respondit. Certum tene, ait, quod dixerō. ^j Victus precibus tuis, dono tibi animas quas pe-

TEXTUS

oblatis Deo hostiis, in ipsis vestimentis quibus dominici corporis et sanguinis peregerat sacramentum, principem adiit rogaturus: et quarto fere ab urbe milliarium principi dedit occursum inestimabili pugnarum agmine constipato. Quem ut vidit episcopus, de equo prosiliit, et humo prostratus, veniam precabatur. In cuius occursum princeps equum paulisper tenuit, et ut erat misericordie visceribus affluens, et ipse illacrymans sublevari episcopum a terra precepit. Episcopus autem lacrymarum singulibus interclusus, lamentabili voce dicebat: Heu! peccavimus in cœlum et coram te, sacratissime princeps. Non sumus digni quibus eventus tue pietatis occurrat. Qui et promissam tibi maculavimus fidem, et in tanto sumus prolapsionis scelere devoluti ^k. Parcat orationi tua pietas cito, nec gladius vindex semineces nostrorum reliquias extinguat, nec plusquam cepit mucro animas petat. Jube jam exercitum cessare a sanguine, et civem civibus parcere: pauci siquidem evasimus gladium, sed pro paucis veniam deprecamur. Parce misericorditer nostris reliquiis, ut quia jam in cæteros nostrorum emanavit jugulum mortis, saltem remaneant aliqui quibus miserearis. Si enim cito non peperceris, nec ipsi quidem remanebunt incolæ ad urbis tuitionem.

A uisti. Non illas ultore gladio perdam. Non hodie cuiusquam sanguinem fundam, ^l nec quandoque vitam exstinguam. ^m Quanquam talium offensa impunita non transeat. Cui venerabilis vir diutine ⁿ insistebat, ut quorum vitam sibi donasset, nullam in his jacturam ultionis exerceret. Sed princeps mox percito furore inclementior redditus: Jam ne, ait, alias atque alias conditiones mihi imponatis ^o, cum vitam vobis donasse sit satis. Tibi ergo soli me ex toto pepercisse sufficiat, pro reliquis vero nihil horum promitto. Ex hoc indignans quadam animi succensione efferebuit, et concita progressionem triumpho potiturus victorie properabat: ^p excursus legionum ante se destinans, ut nostri tandiu a bello abstererent, quandiu omne robur exercitus cum principe ad capiendi interiora urbis accederet.

23. Festinato tandem protectionis itinere pervenit princeps ad urbem cum terribilis pompæ exercituum admiratione. ^q Erant enim ibi bellorum signa terrentia. Cumque sol refusisset in clypeis, gemino terra ipsa lumine coruscabat. Ipsa quoque radiantia arma fulgorem solis solito plus augebant. Sed quid dicam? quæ ibi fuerit exercituum pompa, quis decor armorum, quæ species juvenum, quæ consensio animorum, explicare quis poterit? ubi divina protectio evidentis signi ostensione monstrata est. Visus est ^r enim, ut fertur, cuidam externæ gentis homini angelorum excubiis protectus religiosi

C 22. His auditis commotus religiosus princeps cum lacrymis episcopo dixit: Victus precibus tuis, dono tibi animas quas petisti, et non illas ultore gladio perdam, nec hodie cuiusquam sanguinem fundam, quanquam talium offensa non transeat impunita. Cui venerabilis præsul diutine ^s insistebat, ut quorum vitam sibi donaverat, nullam in eis exerceret damnationis jacturam. Sed princeps mox furore commotus inclementior redditus dixit: De cætero nobis alias conditiones non imponatis, cum vitam vobis donasse sit satis. Tibi autem soli ex toto me pepercisse sufficiat; pro reliquis vero nihil horum promitto. Ex hoc ^t indignans quadam animi succensione efferebuit: et concita progressionem triumphum potiturus victorie properat ad urbem capiendam.

23. Appropinquante autem principe glorioso ^u cum incredibili exercituum multitudine, cum sol refusisset in clypeis, gemino terra ipsa ^v lumine coruscabat. Erant ibi innumera bellorum signa terrentia, et ipsa quoque arma radiantia fulgorem solis solito plus augebant. Sed quid ^w dicam? Quæ ibi fuit exercitus pompa, quis decor armorum, quæ species juvenum, quis robur pugnatorum, quæ concordia animorum singula explicare ^x quis poterit? Maxime cum manifeste divina protectio affuerit ^y: quod co-

NOTÆ.

^a F. male, occursus.

^b Id., desiluit.

^c Id. hand bene, prosternitur.

^d Id., En.

^e Id. hic et infra corrupte, summus.

^f Ms., venia deprecatur.

^g D., imprecanti.

^h F., diutius, ms., divine: sed nos diutine præponimus ex ms. Lucæ Tudensis, cuius meminimus inferius in textu hujus columnæ.

ⁱ Id., imponitis.

^j F., Visus est.

^k Hisp. illustr., voluti.

^l Hisp. illust. nimis perperam divitia, pro diutine, hancque lectionem codicis nostri prætulimus omnibus in Juliano genuino.

^m Hisp. illust., Et hæc.

ⁿ Ms., gloriose.

^o Hisp., illust., tamen ipse, pro terra ipsa.

^p Ms., qui.

^q Id., quæ concordia animorum singulorum explicare, etc.

^r Id., affuit.

TEXTUS LEGITIMUS.

principis exercitus esse, angelosque ipsos super castra ipsius exercitus volitatione suae protectionis signa portare. Sed paulisper hæc et talia sub silentio relinquentes, suscepti operis ordinem exsequamur.

24. Cum enim in unum congregatum jam princeps sensisset exercitum, eminens ab urbe fere uno stadio positus, incredibili animi accensione permotus, disponit duces, subiegit plebes, dividit acies, et quibus modis pugnam conficerent ^a instruebat: ^b prius tamen disposita ut pridem fuerat, virorum fortium acie, per juga montium et oram maritimam ^b, quæ Franciæ partibus conjunguntur, ut libera et expedita bellantium manus oculis decertandi præcepta ^c perficeret, quod ^d nihil adversum ab externis gentibus persensisset. ^e Tunc electos quosque de ducibus mittit, qui et viribus et animis præstantiores essent, ut Paulum cæterosque incentores seditionum ejus a cavernis Arenarum abstraherent, in quibus se mortem fugientes absconderant. Nec mora: cum jussa factis explerent, extrahitur subito Paulus ipse cum suis ^e de abditiis Arenarum; sicque per murum depositus, viliter contrectatur. Dein omnis illa insolens multitudo Galliarum [Gallorum] atque Francorum, quæ hinc inde contra nostros pugnatura confluerat, cum immensis thesauris capta est et detenta. ^f Cumque caterva illa perflua cum rege suo capta jam in unum consisteret, dextera levaque astante exercitu, ^g duo e ducibus nostris equis insidentes, protensis manibus hinc inde Paulum ^h in medio sui constitutum innexas

^A capillis ejus manus ⁱ tenentes, pedisequa illum protectione oblaturi ^g principi deferunt.

25. Quo viso, princeps protensis cum lacrymis ad cælum manibus ait: Te, Deus, collaudo Regem omnium regum, qui humiliasti sicut vulneratum superbum, et in virtute brachii tui contrivisti adversarios meos (Ps. LXXXVIII, 41). Hæc et his similia fletibus interclusus ^h princeps aiebat ⁱ. Sed mox tyrannus idem erectis oculis ut faciem principis vidit, statim se humo prostravit, sibi que cingulum solvit: jam quidem exanimis, et nimio pavore turbatus, quid sibi accideret non attendens. Spectabile quiddam oculis erat, quomodo de tam sublimi licet præcepti ordinis culmine in hac subita humiliatione et plena jam contumelia venisset ^j. Cernere erat magnum aliquid, quam facilis ^k fuerat rerum ipsa mutatio: tam cito videres ^l dejectum, quem pridem audieras gloriosum; et quem præterita dies adhuc regem tenuerat, tam præcipiti lapsu concidere in ruinam. Impleta satis plene est in isto prophetali illa sententia. Vidi, inquit, impium superexaltatum, et elevatum super cedros Libani. Et transiri ^m, et ecce non erat: et quasi vidi eum, et non est inventus locus ejus. Quid multa? Cum jam ante equum principis Paulus ipse, vel cæteri hujusmodi factionis capti, perductique ⁿ consisterent: Cur in tanto, ait, malo vesaniæ prorupistis, ut pro bonis mala mihi responderetis? Sed quid immorabor? Ite et estote sub custodiis deputati, quousque censura de vobis agitetur iudicii. Vivere enim vobis donabo, etiamsi non

TEXTUS TUDENSIS.

lestibus indiciis patuit evidenter. Visus est enim angelorum excubiis protectus noster exercitus, et ipsos angelos super castra corsca volitatione protectionis suæ signa prætereundere. Sed paulisper talia sub silentio relinquentes, suscepti operis ordinem prosequamur.

24. Cumque in unum congregatum jam princeps sensisset exercitum, eminens ab urbe fere uno stadio positus, incredibili animi accensione permotus, disponit duces, ordinat plebes, dividit acies, et quibus modis pugnam conficerent, instruebat. Siquidem fama detulerat, quod Franci conveniebant ad auxilium perfidorum. Tunc electos quosque de ducibus mittit viribus et animis præstantiores, ut Paulum cæterosque incentores seditionum a cavernis Arenarum abstraherent, in quibus se mortem fugientes absconderant. Nec mora: cum jussa factis explerent, extrahitur subito Paulus cum sociis de abditiis Arenarum, et per murum depositus viliter contrectatur. Deinde omnis illa multitudo Gallorum atque Francorum, quæ hinc inde contra nostros pugnatura confluerat, cum immensis thesauris capta est et detenta. Deserebatur nequissimus Paulus a duobus ducibus nostris insidentibus equis, ex utraque parte protensis manibus, hinc

^C inde ipsum per capillos tenentes, donec illum religioso principi presentarent.

25. Quo viso magnificus princeps protensis cum lacrymis in cælum manibus ait: Te Deum regem omnium regum collaudo, qui humiliasti sicut vulneratum superbum, et in virtute brachii tui contrivisti adversarios meos. Hæc et his similia fletibus interclusus, princeps aiebat. Sed mox tyrannus idem erectis oculis ut faciem principis vidit, statim se humo prostravit, sibi que cingulum solvit, et collo suo ligavit: jam quidem exanimis, et nimio pavore turbatus, quid illi accideret non attendens. Spectabile quidem erat oculis, quomodo de tam sublimi licet præcepti ordinis culmine, in hac subito humiliatione Paulum reprobum devenisse. Erat cernere magnum, quam facilis fuerat rerum ipsa mutatio: tam cito videre dejectum quem ^o pridem viderant gloriosum: et quem præterita dies adhuc regem tenuerat, tam præcipiti lapsu concideret in ruinam. Impleta satis est in ipso prophetia quæ dicit: Vidi impium superexaltatum et exaltatum sicut cedros Libani. Transivi, et ecce non erat: quasi vidi eum, et non est inventus locus ejus. Quid multa? cum jam ante principis equum Paulus, et cæteri hujusmodi factio-

NOTÆ.

^a F., pugna conficeretur.

^b Id., ora maritima.

^c Id., so decertandi prælii præcepta.

^d Id., quo.

^e Id., suis sociis.

^f D., inexistis. . . manibus.

^g Ms., oblaturum.

^h F., interclusus.

ⁱ Ms., agebat.

¹ Id. corrupte: quod sibi accederet non attendens, spectabilis quidam oculis erat, quomodo de tam sublimi licet præcepti ordinis culmine in adsubito humiliatione et plebem jam contumeliam invenisset.

^k Id., facile.

^l F., videre.

^m Et transiri, etc., adjecimus ex ms.

ⁿ D., productique.

^o Ms., quam. . . viderent.

TEXTUS LEGITIMUS.

mereamini. Tunc divisos per exercitum omnes deputatis et a sollicitis custodibus tradiit b. Francorum tamen aliqui capti essent, digne tractari jubentur. Erant enim aliqui eorum nobilissimis parentibus geniti pro obsidibus dati. Ceteri vero c aliqui ex Francis, aliqui ex Saxonibus e erant, quos omnes in unum munificentia d regali honoratos e post decimam octavamque diem, qua capti fuerant, remittit ad propria, non debere dicens victorem inclementem victis existere.

26. Primo quippe die pridie f Kalendarum Septembrium contra Nemausensem urbem a nostris initum est bellum. Sequenti die Kalendarum Septembrium civitatis ipsius irruptio facta est. Tercio quoque die, qui fuit g quarto Nonarum Septembrium, Paulus tyrannus celebri captus detentione devincitur. Sed post hæc religiosi principis animus de reparatione irrupte urbis sollicitus statim murorum cava reformat, incensas portas renovat, insepultis tumulum præstat, incolis ablatam prædam restituens, et exulcerata quæque publico ærario fovens. Jubet tamen thesauri omnem quam ceperant h copiam, diligentiori servare custodia, non avaritiæ questu illectus, sed amore divino provocatus: scilicet ut res sacratæ Deo facilius possent secerni i, et cultibus divinis restitui. Cumulaverat enim nefandissimus ipse j Paulus peccatum peccatum, dum tyrannidi adjungeret sacrilegium. Nam ut quidam sapiens dicit, nisi sacris ecclesiis intulisset spoliū, non esset unde suum floreret ærarium. Unde factum est, ut vasa ar-

A genti quamplurima de thesauris dominicis rapta, et coronam illam auream, quam divæ memoriæ Reccaredus princeps ad corpus beatissimi Felicis obtulerat, quam idem Paulus insano capiti suo imponere ausus est: tota hæc in unum collecta studiosius ordinaret secernere, et devotissime, prout cuique compete-
bat ecclesiæ, intenderet reformare.

27. Tertia jam post victoriam victoribus advenerat dies, et Paulus ipse onustus ferro cum cæteris consedenti in throno principi exhibetur. Tunc antiquorum more curva spina dorsi vestigiis regalibus sua colla submittit, deinde coram exercitibus cunctis adjudicator cum cæteris universorum judicio, ut mortem exciperet k, qui mortem principi præparasset l. Sed nulla mortis super eos illata sententia, de-
B calvationis tantum præcipitur m sustinere vindictam. Ferebatur tamen quorundam opinio n Francos quantocius ad ereptionem capti occurrere. Sed princeps occasionem cum Francis præliandi opperiens, nec solum istius causæ, sed et præteritis gentis suæ cupiens vindicare injurias sustinebat quotidie animo forti expectans illorum occursum: decertari modis omnibus parabatur o: sed cum nulli Franci p ad bellandum accederent, ipse potius q illis se occursum devoverat, nisi maturato sui cordis suorumque optimatum revocaretur consilio, ne disrupta pactionis int r utramque gentem promissio impetendi sanguinis esset occasio. Sed cum contra hos r, ut dictum
C est, bellum conficere moliretur, jam quarta dies efflu-

TEXTUS TUDENSIS.

nis a capti jacerent, gloriosus princeps dixit: Cur in tanto malo vesaniæ prorupistis, ut pro bonis mala mihi redderetis. Sed hic quid morabor? ite et estote sub custodiis deputatis, quousque de vobis censura judicii agitur. Vivere enim vobis donabo, etsi non mereamini. Tunc divisos per exercitum omnes deputatis et sollicitis custodibus tradidit. Franci tamen, qui capti fuerant, benigne tractari jubentur. Erant enim aliqui eorum nobilissimis parentibus geniti: qui Paulo perfido, ut a Francis ei subveniretur, erant pro obsidibus dati; ceteri u vero ex Saxonibus erant. Quos u omnes in unum munificentia regali onustos post octavam decimam diem quam capti fuerant, libere remisit ad propria, non debere, dicens, victorem inclementem victis existere.

26. Primo die Kalend. Sept. contra Nemausensem urbem a nostris inchoatum est bellum: et sequenti die civitatis ipsius irruptio facta est: tertia quoque die, qua fuit quarto Nonarum Septembris, civitas ipsa celebri captione devicta est. Sed post hæc religiosi principis animus de reparatione capte urbis sollicitus statim murorum cava reformat, incensas

portas innovat, insepultis tumulum præstat, incolis ablatam prædam restituens, et exulcerata quæque v publico ærario fovens. Jubet tamen thesaurorum omnem quam ceperat copiam, diligentiori servare custodia: non illectus avaritiæ questu, sed amore provocatus divino: scilicet, ut res sacratæ Deo possent facilius inveniri, et cultibus divinis restitui. Cumulaverat enim nefandissimus Paulus peccatis peccatum, dum tyrannidi adjunxit sacrilegium. Quia nisi sacris ecclesiis intulisset spoliū, non illi case videbatur, unde suum floreret ærarium. Unde factum est, ut vasa auri et argenti quamplurima de thesauris dominicis raperet; et coronam illam auream, quam divæ memoriæ Reccaredus christianissimus princeps ad corpus beatissimi Felicis obtulerat, idem Paulus insano capiti suo imponeret. Tota hæc in unum collecta jubet princeps prout cuique compete-
D bat ecclesiæ integre reformari.

27. Tertia jam post victoriam victoribus venerat dies, et Paulus onustus ferro cum cæteris complicitibus malitiæ suæ consedenti in throno principi exhibetur. Tunc antiquorum more, curvata spina dorsi vesti-

NOTE.

a Deest in F. et.

b Id., tradit.

c Ms., Agonibus

d Id., munificenti.

e Id., onustos.

f F. non bene omisit, pridie, ut ex sequentibus patet.

g In ms. deest qui fuit.

h F. male, ceperant.

i Ms. secernere.

j F., ille.

k Ms., exciperent.

l Id., præparassent.

m D., ut præcipitur.

n F., opinione.

o Id.: Sed princeps. . . sustinebat. . . illorum occursum, cum quibus decertare modis omnibus parabat.

p Id., nullus e Francis.

q Id., prius.

r D., hoc.

s Hisp. illustr., pactionis.

t Ibi sed pro cæteri.

u Ibi post pro quos.

v Ms., quoque.

TEXTUS LEGITIMUS.

xerat, ex quo et Paulum ceperat ^a, et adversæ gentis occursum nihilominus sustinebat. Sed nulla hostis præsumptio, nullus eventus, nulla prorsus hostilis conventio monstrabatur. Quippe cum et ^b Franciæ munitissimæ urbes jam ultimum sui, ut ferebatur, excidium deplorarent, et cives quique earum, ne a nostris prævenirentur, relictis urbibus longe lateque incertis sedibus vagarentur, latebrosis scilicet vitam compendiis munientes. Nam et religiosus princeps eminens a Nemausensi ^c urbe in plana cum exercitu consistebat. Illic castra posuit, miraque celeritate muro firmissimo ^d circumdedit. Ubi cum adventum hostium sustineret, subito præcurrenti nuntio audit unum e ducibus Franciæ nomine Lupum in Beterrensi territorio hostiliter accessisse. Unde ^e quinta jam postquam Paulum ceperat ^e die, de Nemausensi urbe ^e egressus, concita velocitate cum exercitu properans, delatas inimici nissus est prævenire insidias. Sed Lupus ipse juxta villam cui Asperiano vocabulum fertur, regressum principis audiens, ita terrificatus aufugit, ut exercitus duci, et dux exercitui videretur desse. Non enim fugiendo ^f, vel ipse suos sustinuit, vel sui cum potuerunt ullo modo assequi. Quippe quorum ita pavore dissoluta fuerant corda, ut non tam dispersis viarum aditibus, quam montium præruptis elapsi pariter et currentes, utpo-

^A te jam gladiis suis imminere cervicibus cernerent, de compendio fugæ vitam se lucrasset ^g monstrarent ^h. Multas scilicet prædas in hac turbatione nostris exercitibus relinquentes, tam de hominibus qui eos sequi non poterant, quam etiam de jumentis sive substantiis, quæ multipliciter et ⁱ plaustris sibi adduxerant suffectura. Et utique jam lecta bellantium manus a principe destinata poterat eos belligerosi in curribus ^j assequi; sed tam sordida illorum exstitit fuga, ac etiam tam citata finium suorum occurrerunt latibula, ut quo fugerent, quo laterent atque consisterent, nulla omnino censerentur ^k vestigia ^l reliquisset.

28. Unde comperto princeps, quod Lupum cum cæteris invenire non posset ^m, placida progressionem ^B Narbonam contendens, urbem victor ingreditur. Ubi ⁿ disrupta quæque Narbonensis provinciæ exesa, atque depasta, quæ eidem terræ magnis febribus anhelanti, deprædatione nostrorum et incursione appulsa sunt, munere placat ^o, dispositione reformat, conciliis instruit. Statum quoque rerum mira pace componit. Lecta illic præsidia bellatorum dimittit, radices ab ea omnis rebellionis detersit. Judæos abegit, clementiores urbibus rectores instituit, per quos utique tanti mali placaretur offensa, et constuprata tantis sordibus terra novo judiciorum baptismo de-

TEXTUS TUDENSIS

gis regalibus sua colla submittit. Deinde coram exercitibus cunctis adjudicatur cum cæteris universorum judicio, ut mortem exciperet, qui mortem principi præparasset. Sed noluit princeps eos mortis sententia perdere, sed tantum decalvationis derisionem eos præcipit onustos ferro ad præsens sustinere vindictam. Ferebatur tunc quorundam opinio, Francos ^C et Teutonicos ad ereptionem Pauli quantocius festinare. Sed princeps non solum ob hanc causam, verum etiam ob gentis suæ præteritis injurias vindicandas, cum Francis cupiebat acrius decertare, et sustinebat quotidie animo fortiori. Sed cum nullus ^e Francis ad bellandum accederet, ipse potius illis se occursum devoverat, nisi fidelitatis revocaretur consilio: ne pacis inter utramque gentem firmata pactio rumperetur a Gothis. Sustinebat autem, ut dictum est, eorum adventum; et jam quarta dies effluerat ex quo Paulum ceperat; et nulla hostis præsumptio, nullus eventus, nulla prorsus hostilis conventio monstrabatur. Jam præterea Franciæ munitissimæ urbes ultimum sui, ut ferebatur, excidium deplorabant, et cives earum ne a nostris prævenirentur, relictis urbibus longe lateque incertis sedibus vagabantur, latebrosis scilicet vitam compendiis munientes. Nam et religiosus princeps eminens a Nemausensi urbe in plano cum exercitu ^D consistebat. Illic castra posuit, miraque celeritate Nemausensem urbem fortissimis muris et vallo instaurari fecit. Ubi cum adventum hostium sustineret, subito percurrente nuntio audit unum ex nobiliori-

bus ducibus Franciæ, nomine Lupum, in Beterrensi territorio hostiliter accessisse. Unde concita velocitate egressus cum exercitu properans delatas inimici nissus est insidias prævenire: sed Lupus ipse juxta villam cui Asperiano vocabulum fertur, regressum principis audiens, ita territus fugit, ut exercitus duci, et dux exercitui videretur desse. Non enim fugiendo vel ipse suos sustinuit, vel sui cum ullo modo assequi potuerunt. Quippe quorum ita pavore dissoluta fuerant corda, ut non tam dispersis viarum aditibus, quam montium præruptis elapsi (utpote jam gladium suis imminere cervicibus cernerent) de compendio fugæ vitam se lucrasset monstrabant: multas prædas hæc perturbatione nostris exercitibus relinquentes tam de hominibus, qui eos sequi non poterant, quam de jumentis sive substantiis, quæ multipliciter innumerabilibus plaustris adduxerant. Et utique jam lecta bellantium manus a principe destinata poterat eos belligerosi incuribus assequi; sed tam velox illorum exstitit fuga, et tam citato finium suorum occurrere latibula, ut quo fugerent, quo laterent atque consisterent, nulla omnino censerentur vestigia reliquisset.

28. Unde comperto princeps, quod Lupus cum suis inveniri non posset, placida progressionem Narbonam contendens, urbem victor ingreditur. Ibi quæque ^P disrupta atque depasta ab hostibus fuerant, jubet princeps sollicitè instaurare, atque Narbonensem provinciam regia dispositione reformat, consiliis instruit, Judæos abjicit, clementiores rectores instituit,

NOTÆ.

^a F. male, ceperat.

^b Ms., Quippegne et, etc.

^c F., Nemauso.

^d Id., fortissimo.

^e Id. male, ceperat.

^f Id., in fugiendo.

^g Ms., relucrase.

^h F. monstrarentur.

ⁱ In eod deest et.

^j Id., excursibus.

^k Id., censeretur.

^l D., nullo. . . vestigio.

^m Ms., possent.

ⁿ F., ibi.

^o Ms., placata.

^P Hisp. Illust., ibique qua.

TEXTUS LEGITIMUS.

purgata remitteretur ad veniam. * Nam in eo quod erecta Galliarum terra solito superbix fastus a cothurno sese b attollerat c, ita inclementiori deprædatione detrita d est, et erasa nummis, atque depasta substantiis, ut merito per hoc credatur, quidquid rubiginis seu nequitiarum contraxerat, amisisse e f.

29. Exhaustis deinde princeps Gallis, atque edomitis f, securus directo g ad Hispaniam itinere commeavit, nullos post se Gallorum motus formidans, nullas etiam Francorum pertimescens insidias: certa h sciens neminem esse, qui aut de suis pugnas i, aut de externis gentibus patraret insidias. Tanta enim virtute animi atque constantia circumpositas l barbarorum gentes non solum non extimuit, sed contempsit; ut etiam adhuc intra Gallias positus, in locum qui Canaba nuncupabatur k, cuncto exercitui, quod feliciter exissent, relatione gratifica satisfaceret; omnesque ab eo statim loco absolveret. Ipse quoque Elnam l perueniens, duorum ibi dierum immersione detentus est. Sicque exinde profectus, secundis potius successibus Hispaniam rediit, sedemque sui solii sexto postquam inde commigraverat mense repetiit. Et tamen sub quam n celebri triumpho regiam urbem intraverit, de inimicis exultans, explicare necesse est: ut sicut ingentis ejus gloriæ

signum sæcula secutura clamabant, ita seditiosorum ignominia non excidat a memoria futurorum.

30. Etenim quarto fere ab urbe regia milliario Paulus princeps tyrannidis, vel ceteri incontentores seditionum ejus decalvatis capitibus, abrasis barbis, pedibusque nudatis, sub squalentibus veste vel habitu induti, camelorum vehiculis o imponuntur. Rex ipse proditoris p præibat in capite omni confusionis ignominia dignus, et picea ex coriis q laurea coronatus. Sequebatur deinde hunc regem suum longa deductione ordo suorum dispositus ministrorum, eisdem omnes quibus relatum est vehiculis insidentes, eisdemque inclusionibus r acti hinc inde astantibus populis urbem intrantes. Nec enim ista sine dispensatione justii iudicii Dei eisdem accessisse credendum est. Scilicet ut alta ac sublimia confusionis eorum fastigia vehiculorum edoceret r sessio præ omnibus subjecta, et qui ultra humanum morem astu mentis excelsa petierant s, excelsiorem luerent consensionis t suæ injuriam. Sint u ergo hæc insecuturis reposita v sæculis, probis ad votum, improbis ad exemplum, fidelibus ad gaudium, infidelis ad tormentum: ut utraque pars in contuitu x quodam sese lectionis hujus inspiciens, et quæ y rectis semitis

TEXTUS TUDENSIS.

per quos tanti mali placaretur offensa, et constuprata tantis sordibus terra novo celestium institutionum baptismate depurata ad veniam admittatur. Statum omnium rerum mira pace composuit, et radices ab ea omnis rebellionis deterisit: atque fortium bellatorum manus ibi dimisit.

29. Exhaustis dein princeps Gallis atque edomitibus, securus directo itinere ad Hispaniam commeavit: nullos post se Gallorum motus formidans, nullas Francorum pertimescens insidias: certo sciens, neminem esse principum vicinorum, qui secum audeat viribus decertare. Tanta enim virtute animi atque constantia erat fretus, ut circumpositas barbarorum gentes non solum non timeret, sed contemneret: unde adhuc intra Gallias positus in loco qui Canabat nuncupatur, cuncto exercitui, quod fortiter et feliciter egisset, relatione gratifica satisfecit, omnesque ab eo loco statim absolvit. Ipse quoque Heliam [Elnam] veniens, duorum ibi dierum moram fecit, sicque exinde profectus in z Hispaniam rediit, sedemque sui solii sexto postquam inde commeaverat mense repetiit. Quam celebri triumpho Toletanum urbem intraverit de inimicis exultans, explicare vel in parte

necesse est, ut sicut ingentis ejus gloriæ signum sæcula secutura aa laudabunt, ita seditiosorum ignominia non excidat a memoria futurorum.

30. Etenim quarto fere ab urbe regia milliario Paulus princeps tyrannidis vel ceteri incontentores seditionum ejus decalvatis capitibus, abrasis barbis, pedibusque nudatis, induti vilissimis saccis, camelorum vehiculis imponuntur. bb Præibat a capite cc perfidiorum rex ipse perditionis populi urbem intrantibus. Nec enim ista sine dispensatione justii iudicii Dei illis accessisse credendum est: scilicet, ut alta et sublimia confusionis eorum fastigia vehiculorum edocerentur læsione [sessione] nimium dd projecta. Et qui ultra humanum morem astu ee mentis excelsa male petierant, excelsiores luerent suæ confusionis injurias. Sint ergo hæc insecuturis reposita sæculis probis ad votum, improbis ad exemplum, fidelibus ad gaudium, infidelibus ad tormentum: ut utraque pars in contuitu

NOTE.

- * F., fastu.
- b D., cothurnose.
- c Ms., attulerat.
- d Id., deterrita.
- e Id., caruisse.
- f F., domitis.
- g In ms. deest directo.
- h F., certo.
- i Id., pugnam.
- j Id. haud bene, positas circum.
- k Id., nuncupatur.
- l Id. et D., Helenam: ms., Herenam.
- m Id., sub quo.
- n F.: vel squalentibus, veste vel habitu camelorum induti, vehiculis, etc.
- o Ms. corrupte, perdictio.

- p Id., coreis.
- q Id., illusionibus.
- r F., doceret.
- s Ms., penetrant.
- t Id., consensionis.
- u D., sunt.
- v Ms., insecutoris posita.
- x F., circuitu, ms. ut nos.
- y D., et quod.
- z In ms. deest in, ut in Juliano gennino
- aa Hisp. illustr. perperam, subsequata.
- bb Ibi haud recte, imponitur.
- cc Ms., in capite.
- dd Id., in imo.
- ee Hisp. illustr., fastu.

TEXTUS LEGITIMUS.

graditur, prolapsionis casus effugiat; et quæ jam cecidit, in horum se hic semper proscriptionibus re-

A cognoscat.

• *Finit de Paulo storia.*

TEXTUS TUDENSIS.

quodam sese lectionis hujus inspiciens, et quæ rectis semitis graditur, prolapsionis casus effugiat; et quæ

jam cecidit, damnatam se æternis proscriptionibus recognoscat.

Hucusque Julianus.

NOTÆ

• D., *Finit Historia*: ms. ut nos.

INCIPIT INSULTATIO VILIS STORICI IN TYRANNIDEM GALLIÆ.

1. Libet tuis, Gallia, erroribus insultare victores, quibus tantæ prolapsionis cladem misera pertulisti. Ubi est illa libertas tua, in qua male libera de erecto tibi fastus supercilio applaudebas? Ubi elatæ voces, quibus Spanorum vires molliores esse tuis feminis detractabas? Ubi motus? Ubi tumentes quibus a cervicem ratione Spanorum consortia respuebas? Ubi sparsa oris tui fastigia, quæ de incertis sæpe divitiis tumescebas? Ubi elata colla atque consilia, quæ suorum semper ducum semper regimina præberunt [præbuerunt]? Quid futurum esse putabas, cum tuis te operibus ipsa confoderes, manibus lacerares, consiliis everteres, fraudibus addiceres? Tuis enim operibus jaculata es, quando criminibus crimen addebas, negotiorum fraude implicata, prostibulis dedita, perjuris mancipata, quæ Judæorum potius quam fidei Christi amicitii insudabas. Sic enim adulterii tenens legem, honestum putabas omne quod feceras: inter scortorum greges more pecudum lascivire, inter epulas amicos perimere, innocentes animas jugulare; simulabas enim te advenientibus gratia [Fors., gratiam]: cumque virum quempiam cum conjuge et liberis hospitio recepisses, inter vina sanguinem propinabas, jugulando virum, filios abnequando, superstitem matrem assumebas in pellicatus tui ludibrio.

2. Nec tamen ista faciens, tanti immanitate facinoris non tremescis, sed super hæc omnia Judæorum consortii animaris, quorum etiam infidelitatem, si libens attendis, jam in tuis transisse filii recognoscis, dum hi qui in te christianitatis titulo præfulgebant, ad Hebræorum probati sunt transisse perfidiam; eorum enim te semper judiciis committebas, quorum jam a Deo reprobata corda cognoveras. Et qualiter Judæorum a te poterunt infausta venerari sacraria, in quibus tam instant salutis tuæ collocaveras curam? Agnosce misera, agnosce quid feceris. Sufficiat tibi inter febres amisisse memoriam. Nunc jam depulsa febrium labe, nutricem te scandalii recognosce, fomitem mali, matrem blasphemantium, novercam infidelium, negotiorum privignam, prostibulorum materiam, proditiōibus spelæum, fontem perfidiæ, animarum interemptricem.

• Locus corruptus.

• Fors., an aliorum sit patratum consilii, conceptio

3. Hæc enim tota ex tuis uberibus promanasse non sufficiat: nam insuper ne tantæ calamitatis flagitio aliquid videretur deesse, regem habens, alium tibi regem statuis, astu, non ordine; fraudibus, non virtute. Quæ enim ex feminis aliquando reperta est, quæ virum habens, alterius viri consortia sine sui periculo concupiscat? Tu sola tuum postponis periculo, et perfidare non metuens, perfidiæ tibi subornas sceptrum. Quis ista quæ dicta sunt, fecit? In quibus hoc primum terris famosum malum apparuit, nisi inter media uberum tuorum? Admirandus est ergo uterus mentis tuæ, quæ sub tanta criminum conceptione non crepuit, sed tanta admiratione concepit dolorem, ut tantam his nostris temporibus dolorum pepererit ubertatem.

4. Quod si asseras aliunde venisse quod ipsa suscepseris, audi an tuis an aliorum si patratum consilii: conceptione tamen fetus tui negare non poterat. Si enim aliunde hoc accepisti, quare fovisti, ac non potius ut membrorum putribus a tuis finibus repulisti? Si autem tu genuisti, quare genita monstruosa priusquam adolescerent, non secasti [Fors., necasti]? An non potius mulieres idoneas monstra ex se genita abnecas, virtutis erit indicium; criminis quidem, si ordinatos fetus perimerent, ordinis, si informes necarent? Quod si causeris non potuisse te virtuti ejus resistere, vel concepto fetui repugnare, ubi sunt illa oris tui superba fastigia, ubi tumentes voces, ubi elati motus, superciliosus incensus, verborum ille cothurnus, quibus non tam partem Spaniæ sed totam Spaniam uni pugillo tuo ad resistendum nullo modo suffecturam esse censebas, et verbis tonantibus insonabas? Hic ergo nullis te justis vocibus excusabas, cum etiamsi armis non posses, fide potius armata persisteres, et necem ultimam inter infidelium procellas fidelior sustineres. Devoveras enim tuam voluntarie religioso principi fidem, sub divini nominis pollicitatione spondens ut hostem te suis hostibus exhiberes, et cum adversariis salutis ejus usque ad effusionem sanguinis decertares.

5. Dic ergo, quis tuorum pro fide recta occubuit, tamen fetus tui negari non poterat; aut, conceptionem... fetus tui negare non poterat.

quis de tuis fidem conservando percemptus est, quis A per exhibuit, et in tua expugnatione se potius expugnandum immisit? Admirandus est ergo alternatium iste partium ordo. Quanta in te crudelitas, quanta in Spanis pietas fuerit! Illi tibi pacem, tu illis dolus: illi defensionem, tu peremptionem exogitas. Illi semper ad liberationem tui cum armato tibi currebant exercitu: tu ad eversionem illorum gladios incitas externorum. Illi hostem repellendum a te aut vi aut astu definiunt: tu utroque compendio agens, et fraudibus propriis et viribus alienis contra Spanorum exercitum venis. Illi semper defensionem tui quanquam periculo sui quaerebant: tu e contra non sine perditione tui eversionis contra illos praeparas munimenta. Illi salutem tuam, et ubi forsam armis non currebant, pretiis emebant: tu necem illorum, quam armis patrare non poteras, muneribus definis comparandam. Quando enim illi aut in tuis plagis alacres facti, aut in tuis mortibus aliquando letati sunt? Quin potius si perlata nuntiorum fama aut ab hoste obsessam, aut hostium incursatione detritam eduxit, armata illico ad defensionem tui Spanorum manus se cita tamen exhibuit, et propria postponendo pericula cum hostibus tuis conflegebat. Nec enim tot interjacentibus terris duos quosque se causabatur pertulisse labores, dummodo tui statum pacis utcumque reciperes. Ecce jam notum est, quantus in Spanos [Spanis] affectus pietatis processit, quantus in te crudelitatis turbo efferbuit. Nam Spanos, quos despectui deputabas, et victores et miserratores tui experta es: filii autem tui, qui ex te viperina nativitate sunt prodiit, quid tibi nisi famem, luem, aut gladium attulerunt? Hucusque igitur tibi insultasse sit utile, et forsam ad emolumentum salutis tibi proficeret quidquid asperiori proclamatum est verbere, ut verborum ista asperitas correptionis tuae sit potius causa quam desperationis strophapha.

6. Neque enim in campo tua aliquando directa contra hostem certamina vidimus, cum tamen intra domum venena tui pectoris senserimus. Vidimus praeparatas acies tuas, sed pro jugulo civium, non pro necibus externorum. Quomodo tante crudelitatis nube crassaris, ut liberatoribus necem, defensoribus praeparares ultionem? Quid tibi opus fuit fortiores provocare ad bellum, validioribus [Fors., ut validioribus] praeparares excidium? Sed ista non immerito agis, quippe quae phrenesim passa, quibus te audeas aequare non sentias. Solent enim phrenetici tunc se robustiores viribus existimare, quando jam in ultimo defectu videtur natura ipsa consistere: sed haec et alia faciunt non vitali sensu permoti, sed mortali dissolutione jam tabidi. Tu ergo si post phrenesim memoriam receperis, recordari te convenit, quibus inter febres vocibus perstrepebas, vel quos habendos nescia despectui judicabas.

7. Nam ecce Spanorum exercitus post acerbissimas febres, quibus sensum amiseras, maturate tibi occurrit, nec tamen totus, sed quadam sui extrema parte collectus, vires tuas usquequaque perdomuit, colla subegit, tumentia ora contrivit; et quid valeas, quidve non valeas, melius suis gladiis, quam tuis vocibus approbavit. Quid ergo misera victoribus ducis, quae tam miserabilis jaces sub victorum mucrone devicta? Ecce Spanorum exercitus cum ordinato principe suo te valenter edomuit, spoliis detritis, servituti addixit. Sed nolo hunc diu semper te inclementiorem fuisse causeris, cujus tam citatis beneficiis revestiris. Cum enim justa tibi servitus pro merito deberetur, ut vere sanum caput languenti membro compatiens, redacte tibi in servitum libertatis hostiam donans, et veteres perfidiae tuae notas clementiori manu obliterans; ante te elegit suae sociam dignitati, quam tu poenitendo ablueres maculas quas fecisti: scilicet ut quia impia temeritate libertatis perdidideras titulum, testimonium reciperes gloriosum.

8. Sed quid mirum, ut haec tibi non merenti praestiterit, qui pridem tuis periculis socium te [se] sem

per exhibuit, et in tua expugnatione se potius expugnandum immisit? Admirandus est ergo alternatium iste partium ordo. Quanta in te crudelitas, quanta in Spanis pietas fuerit! Illi tibi pacem, tu illis dolus: illi defensionem, tu peremptionem exogitas. Illi semper ad liberationem tui cum armato tibi currebant exercitu: tu ad eversionem illorum gladios incitas externorum. Illi hostem repellendum a te aut vi aut astu definiunt: tu utroque compendio agens, et fraudibus propriis et viribus alienis contra Spanorum exercitum venis. Illi semper defensionem tui quanquam periculo sui quaerebant: tu e contra non sine perditione tui eversionis contra illos praeparas munimenta. Illi salutem tuam, et ubi forsam armis non currebant, pretiis emebant: tu necem illorum, quam armis patrare non poteras, muneribus definis comparandam. Quando enim illi aut in tuis plagis alacres facti, aut in tuis mortibus aliquando letati sunt? Quin potius si perlata nuntiorum fama aut ab hoste obsessam, aut hostium incursatione detritam eduxit, armata illico ad defensionem tui Spanorum manus se cita tamen exhibuit, et propria postponendo pericula cum hostibus tuis conflegebat. Nec enim tot interjacentibus terris duos quosque se causabatur pertulisse labores, dummodo tui statum pacis utcumque reciperes. Ecce jam notum est, quantus in Spanos [Spanis] affectus pietatis processit, quantus in te crudelitatis turbo efferbuit. Nam Spanos, quos despectui deputabas, et victores et miserratores tui experta es: filii autem tui, qui ex te viperina nativitate sunt prodiit, quid tibi nisi famem, luem, aut gladium attulerunt? Hucusque igitur tibi insultasse sit utile, et forsam ad emolumentum salutis tibi proficeret quidquid asperiori proclamatum est verbere, ut verborum ista asperitas correptionis tuae sit potius causa quam desperationis strophapha.

9. Restat ergo nunc, ut flebile te lamentatione intendas, quanto sis pallore deterrita [detrita], quanta macie decolorata; ut sub isto te semper humilitatis contuitu agens, sic de praeteritis fornicationibus embescas, ne in cicatricum locum sanies recrudescat, ne ulcus in sanata jam plaga appareat, ne vitiatum pulmo tumidum aliquid vel superbum emittat; sed restauratis omnibus ad statum salutis et insultasse tibi sit utile, et suasisse perdocile: ut de reliquo et sanus iste vigor memoriam teneat, et memoria ipsa jam sanior reddita motus in te omnes elati cordis abscondat. Quod et si insultantes et suadentes protervis, ut consueta es, motibus abnuis, illis te postremo versibus insultando conveniam, quibus quidam sapiens morti insultasse convincitur. Dicam ergo

Jam sine lacrymis cedis, nec carmina sentis,

Sint tibi pro gladio quae tibi verba loquor.

Ipse tibi damnet morsus et tartara vincat,

Qui vicit mundum per crucis exitium.

Explicit insultatio vilis provinciae Galliae.

JUDICIUM IN TYRANNORUM PERFDIA PROMULGATUM.

TEXTUS LEGITIMUS.

1. Perfidorum denotata transgressio ideo debet acius percuti, quo illicitis videtur ausibus quædam perpetrare. Habeant ergo confusionis propriæ signum, quibus contigit fidei violare promissum. Reportent nomen proditiōis ad posterōs, quos indulgentia principalis fecit esse ingratos. Renotentur inter cuneos perfidorum, qui genti suæ paravere excidium, ut reportent in progenies sæculorum titulos infamiae suæ, qui eversores facti sunt patriæ: quibus ex clementia princeps dederit vivere, effusionem luminum non evadant; qui patriæ gloriam minuentes, proditiōis notam incurrerant. Nam ecce prodidit sese in apertum campum infausta perfidia, quæ nefandorum societatem cruentis sibi met amplexibus socians, commovit ad scandalum cives, ad suorum perniciem plebes, ad eversionem patriæ gentes, ad interitum principis non solum proprias, sed externarum plebium nationes. Testis est horum quæ dicimus terra, quæ ipsorum est exterminatione detrita. Testis etiam cælum, sub quo nobis est a Deo attributum triumphale vexillum. Spontaneo enim promissionis fœdus irruptum, novum spon-

taneum enim promissionis fœdus irruptum, novumque sponsonis jusjurandum constituit: quo voluntaria fidei promissione discissa, electum a Deo regem nostrum abjiceret, et maturatam illi vel patriæ perniciem exhiberet. Nam novo ritu perjuri non solum suam, sed et multorum animas populorum decepit: ita ut his illud prophetale vaticinium impleteretur, quo dicitur: *Cadent in retia principes eorum a furore iræ Dei, et erit subsannatio in omnem terram*; necnon et illud, quod Isaias in talium narrat excessionibus, dicens: *Inventi sunt in populo meo impii insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes et pedicas ad capiendos viros. Sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plena dolo.*

2. Et hæc quidem necessario præmissa sufficiant. Nam cum nefandissimum Paulum serenissimus dominus noster Wamba rex ad vindicationem Gallie destinaret, et ut dissidentes quosdam ad fidem suæ gloriæ matura dispositione colligeret, subito injectum sibi negotium in contrarium mutans, non solum dissidentibus in fide persistendo non ob-

EXTUS TUDENSIS.

1. Perfidorum denotata transgressio ideo debet acius percuti, quo in illicitis videtur ausibus perpetrari. Habeant ergo confusionis propriæ signum, quibus contigit sacramentis violare promissum. Reportent nomen proditiōis ad posterōs, quos indulgentia principalis fecit esse ingratos. Denotentur inter cuneos perfidorum, qui gentis suæ excidium paraverunt: ut reportent in progenies sæculorum titulos infamiae suæ, qui eversores facti sunt patriæ: quibus ex clementia princeps dederit vivere. Effusionem luminum non evadant, qui patriæ gloriam minuentes, proditiōis notam temerarie incurrerunt. Ecce prodidit sese in apertum campum infausta perfidia, quæ nefandorum societatem cruentis sibi met amplexibus socians, ad scandalum impulit cives, ad suorum perniciem plebem, ad eversionem patriæ gentes, ad interitum principis non solum proprias, sed externarum commovit plebium nationes. Testis est horum quæ dicimus terra, quæ ipsorum est exterminatione detrita. Testis etiam est cælum, sub quo nobis est attributum a Deo triumphale vexillum. Spontaneo enim promissionis fœdere perfidus Paulus irrupto, novum sponsonis jusjurandum constituit, quo voluntaria fide promissionis discissa electum divinitus dominum nostrum regem Bambanem abjiceret, et maturatam illi vel patriæ perniciem exhiberet. Nam novo ritu perjuri non solum suam, sed et mul-

torum decepit animas populorum; ita ut in illud prophetæ vaticinium impleteretur, quo dicitur: *Cadent in retia principes eorum a furore iræ Dei, et erit subsannatio eorum in omnem terram.* Necnon, et illud quod Isaias in talium narrat excessibus, dicens: *Inventi sunt in populo meo impii insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes et pedicas ad capiendos viros. Sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plena dolo.*

2. Et hæc quidem necessario præmissa sufficiant. Nam cum nefandissimum Paulum serenissimus dominus noster Wamba rex ad vindicationem Gallie destinaret, ut dissidentes quosdam ad fidem suæ gloriæ matura dispositione colligeret, subito injectum sibi negotium in contrarium mutans, non solum dissidentibus in fide persistendo non obstitit, sed ipse dissidentia sui plurimos infideles effecit. In tyrannidem enim contra prædictum principem, gentem, et patriam versus, spoliavit se primo fide promissa, et pravitatis textrini sui ordiens telam, induit proditiōis et perjuri maculam. Deinde in gloriosum principem maledicta conjecta et multimoda detractio atque injuriarum de illo contrita protestantur. Post hæc, quod nefas est dici, regnum contra Dei voluntatem arripuit, et populos in hæc nefaria conspiratione sibi met jurare coegit, ut contra fidem glorioso principi redditam agerent, et ne-

NOTÆ.

- ^a F., eo.
- ^b D., Habeat.
- ^c F., contingit.
- ^d Id., proditiōis.
- ^e Id., in.
- ^f Ms., inter cuneos perfidorum nomine.
- ^g Id., paraverant.
- ^h F., propriam.
- ⁱ Id., incurrant: et notat deesse in Duchesno ab quibus ex clementia adusque incurrant.
- ^j F., se.
- ^k Id., gentem.
- ^l Ms., irruptit.

- ^m Id., regnum.
- ⁿ F., In his.
- ^o Ms., subsannatio eorum.
- ^p D., Sic.
- ^q In F. deest et.
- ^r Ms., præmissis.
- ^s Ms., dici.
- ^t Ms., peducas.
- ^u Id., vindicationem.
- ^v Ibi deest in.
- ^x Ms., protestatur.
- ^y Hsdo. illust., circum pro sibi met.

TEXTUS LEGITIMUS.

stitit, sed etiam ipse dissidentia sui plurimos infideles effecit ^a. In tyrannidem enim contra prædictum principem, gentem, et patriam versus ^b, spoliavit se primum a fide promissa: et tetrinii sui ordiens telam, induit se perjurii macula ^c. Deinde in gloriosum principem maledicta coniectat, et multimoda detractationum atque injuriarum de eo protestatur convicia. Post hæc, quod nefas est dici, regnum contra Dei voluntatem arripuit, et populos in hac nefaria electione sibi iurare coegit: quo et contra fidem, redditam ^d agerent ^e, et necem vel dejectionem principi exhiberent. Hunc præcipue ordinem in ipsa perversarum conditionum serie servans, ut gloriosum omnium nostrum Wambanem principem infaustum regem nominare auderet. Quod nomen utique juxta interpretationem sui ^f, infelicem significat esse. Qui tamen adhuc super ^g tyrannice sortis apice provocatus, provinciam omnem ^h Gallie, et partem aliquam Tarraconensis provincie tumultuoso sui juris imperio subdens, speciales omnium munitiones per singulas quasque civitates constituit, defensoresque in eas proprios ordinavit.

3. Hujus rei nefarie temeritate compulsi sumus arma arripere, et tot interjacentibus terris nefandorum perfidiam insectare. Unde et ad horum conjuratorum tyrannidem protinus extinguendam, in Tarraconensem provinciam et in Gallias pugnantes accessimus: et divina nobiscum comitante manu ad ipsas usque civitates atque castella venientes, hos

TEXTUS TUDENSIS.

cem, vel dejectionem principi exhiberent. Hunc præcipue ordinem in ipsa perversarum conditionum serie servans, ut gloriosum dominum nostrum Wambanem infaustum regem nominare auderet. Quod utique nomen juxta interpretationem sui, infelicem significat esse. Qui adhuc insuper tyrannice sortis apice provocatus, provinciam omnem Gallie, et partem aliquam Tarraconensis provincie tumultuoso sui juris imperio subdens, speciales omnium munitiones per singulas quasque civitates constituit, defensoresque in eis proprios ordinavit.

3. Hujus rei nefarie temeritate compulsi sumus arripere arma, et tot interjacentibus terris nefandorum perfidiam insectare. Unde ad horum conjuratorum tyrannidem protinus extinguendam, in Tarraconensem provinciam, et in Gallias pugnantes accessimus, et divina nobiscum comitante manu ad ipsas civitates usque atque castella venientes, hos ipsos satellites defensoresque civitatum et castrorum feliciter cepimus. Nam primum ad satellites repugnantes, Barcinonam cum exercitu accedentes, Euredum, Pompedium, Guntifredum, Unulfum ^a diaconum, et Neufredum eandem civitatem vindicantes ^b

A ipsos satellites defensoresque civitatum castrorumque feliciter cepimus ^c. Nam primum ad Barcinonam cum exercitu accedentes, Euredum, Pompedium, Guntifredum, Hunulfum diaconum, et Neufredum eandem vindicantes civitatem comprehendimus. Deinde ad Clausuras pervenientes, castra ipsa disposito exercitu per juga Pyrenæi montis intravimus, et vindicatores eorumdem castrorum comprehendimus, id est ^d, Ranosiodum, Hildegisum, Heliam, Carmenum, Maureconem, Wandemirum ^e, Dagurum, Xixanem et Luibitanem ^f. Hoc etiam more belligerosis incursibus properantes, per divisiones exercituum comprehendimus in castro Caucoliberi Leofredum et Gudrigildum ^g, atque prædictorum conjuges. Castrum quoque Lybie, quod est caput ^h Cirritanie, simili ordine properantes, ingressi sumus. Quem lacinthus episcopus cum Arangiselo ⁱ in una concordantes perfidia post jus Pauli perfidi vindicabant. Sed quia idem lacinthus eundem castrum Lybie vindicare non potuit, nec ipse Deo fatore manus nostras evasit. Quorum omnium comprehensionem sive ^j ingressum Gallie cum idem Paulus perfidus per fugam Francorum, quos ad vindicandas Clausuras direxerat, comperisset; relicta et ipse illico ^k civitate Narbona, fugæ se præsidio dedit. Ubi etiam conservatores ipsius civitatis reliquit: Ranimirum pseudoepiscopum, Wittimurum, Argemundum, et Gultricianem primicerium ^l. Qui etiam Ranimirus viso exercitu, antequam civitas ipsa expu-

C comprehendimus. Deinde ^m ad Clausuras venientes, castra ipsa disposito exercitu per juga Pyrenæi montis intravimus, et vindicatores eorumdem castrorum comprehendimus, id est, Ranosiodum, Hildegisum, Heliam, Carmenum, Maureconem, Vademirum, Diagerum, Cixanem, et Liubanem. Hos etiam belligerosis incursibus properantes comprehendimus in castro Caucoliberi, id est Leufredum et Gudrigildum, atque prædictorum conjuges. Castrum quoque Libie, quod est caput Ceretanie, simili ordine properantes ingressi sumus, quoniam lacinthus episcopus ⁿ cum Arangiselo in una concordantes perfidia post Pauli perfidi vindicabant. Sed quia idem lacinthus idem castrum Libie vindicare non potuit, nec ipse Deo fatore manus nostras evasit. Quorum omnium comprehensionem, sive ingressum nostrum Gallie, cum idem Paulus perfidus per fugam Francorum, quos ad vindicandas Clausuras direxerat, comperisset, relicta et ipse civitate Narbona, fugæ se præsidio dedit, relicta ibi etiam conservatoribus civitatis ipsius, scilicet Ranimur pseudoepiscopum, Victimurum, Argemundum et Gultritionem primicerium. Qui etiam Ranimirus viso exercitu, antequam

NOTÆ.

^a F., dissidentes plurimos sibi fideles effecit.

^b Id., vertens.

^c Id., maculam.

^d D., sibi redditam.

^e F., gerent.

^f D., juxta interpretationem sui.

^g Id., insuper.

^h In ms. deest omnem.

ⁱ F., male cepimus.

^j D., itidem.

^k F., Wandamirum.

^l Ms., Liuvanem.

^m F., Guidrigildum

ⁿ Ms., apud.

^o F., Arangiselo.

^p Ms., suæ.

^q In eod. deest illico.

^r Ms., primicerium

^s Hisp. illust., Gultifredum, Arnulfum.

^t Ms., vendicantes.

^u Hisp. illust., Dein.

^v Ibid., ipse pro episcopo.

TEXTUS LEGITIMUS.

gnaretur, fugam petiit ^a. Sed mox in Beterrensi territorio comprehensus, nostras non effugit manus. Unde cum praedictos Wittimirum et Argemundum laicos, sive Gultricianem primicerium Narbonam vindicantes, et contra nos acriter dimicantes cepissemus ^b; Agatensem civitatem imperio gloriosi ^c nostri domini subegimus ^d, comprehedentes in ea Wilesindum ^e episcopum, Aragisclum, et Ranosindum ^f germanum Wilesindi episcopi.

4. Cumque post haec divinis judiciis adjuvantibus ad expugnandam Magalonensem civitatem accederemus, simul duorum exercituum navale, et terrenum bellum ^g Gumildus episcopus cum ^h praevidisset, statim eandem civitatem reliquit, et fugam appetens, Nemausum se cum Paulo perfido contulit. Cumque hanc ipsam Magalonensem civitatem defensoresque ejus gloriosius cepissemus, statim usque in Nemausum post peritulum Paulum sociosque suos pugnaturi pervenimus. Ibi se idem Paulus non solum suorum perfidorum fretus audacia, sed etiam ^h Francorum auxilio munitus, ad dimicandum contulerat. Quo in loco instantissime pugnans, et in perfidia temeritate perdurans, tandem divinis judiciis nostrisque armis eadem civitate irrupta, victus captusque detentus est Paulus. Ejus etiam socios commemorari necesse est, quos et pugnantes ⁱ contra nos in eadem civitate ^j dure pertulimus, et qui tan-

diu ejus perfidia instantissime adhererunt, quando cum ipso nefandissimo caperentur: id est ^k, Gumildus episcopus, Friusclaus ^l, Flodarius, Wistimirus, Ranemundus, Andosindus, Adulfus, Maximus, ^m Joannes, Clerium, Anvarnus, Aquilinus, Odofredus, Iberius, Joannes, Mosamius ⁿ, Amingus, Virimar, Emericus, Transemirus ^o, Bera, Ebrulfus, Recaulfus, Cottila ^p, Guldramus ^q, Liuba, Ranila, et Idericellus ^r, ^s excepta vulgi multitudine, vel Francorum, quae multiplex in eadem civitate comprehensa est.

5. Hic igitur sceleratissimus Paulus, dum convocatis adunatisque omnibus nobis, id est ^t, senioribus cunctis palatii, gardingis omnibus, omnique palatino officio, seu etiam astante exercitu universo in conspectu gloriosi ^u nostri domini, cum praedictis sociis suis judicandus assisteret, sic praedictus princeps sub praemissa conjurationis interpositione eum allocutus est, dicens: Conjuro te per nomen omnipotentis Dei, ut in hoc conventu fratrum meorum contendas mecum judicio, si aut te in aliquo lesi, aut occasione qualibet malitiae nutrivi ^v, per quod excitatus hanc tyrannidem sumeres, vel hujus regni apicem suscipere attentares.

6. Mox idem nefandissimus Paulus voce clara testatus est, dicens: Per Deum, quia neque a gloria tua laesum me esse sensi, neque a vobis aliquid mali

TEXTUS TUDENSIS.

civitas ipsa expugnaretur, petiit fugam. Sed mox in Beterrensi territorio comprehensus, nostras non effugit manus. Unde cum praedictos Victimirum, et Argemundum laicos, sive Galtritionem primicerium Narbonam vindicantes, et contra nos acriter dimicantes cepissemus, Agatensem civitatem imperio gloriosi domini nostri subegimus; comprehedentes in ea Vilesmundum episcopum, et Arangisclum, et Ranosindum germanum Vilesmundi episcopi.

4. Post haec cum divino judicio adjuvante ad expugnandam Magalonensem civitatem accederemus, cum duobus exercitibus, navali scilicet et terrestri, Gumildus episcopus statim eandem civitatem reliquit, et fugam petens, Nemausum se cum Paulo perfido contulit. Cumque hanc ipsam Magalonensem civitatem defensoresque ejus gloriosius cepissemus, statim usque in Nemausum post praedictum Paulum sociosque suos pugnaturi pervenimus. Ibi se idem Paulus, non solum suorum perfidorum fretus audacia, sed etiam Francorum munitus auxilio ad dimicandum contulerat. Quo in loco instantissime pugnans, et in perfidia temeritate perdurans, tandem divinis judiciis nostrisque armis eadem civitate irrupta victus captusque est Paulus. Ejus etiam ^u socios commemorare necesse est, quos et pugnantes contra nos in

eadem civitate dure pertulimus, et qui tandiu ejus perfidia instantissime adhererunt, quando cum ipso nefandissimo caperentur: id est, Gumildus episcopus, Friusclaus, Flodarius, Witimirus, Ranemundus, Andosindus, Adulfus, Maximus et Cottila; ^x excepta vulgi multitudine Francorum vel Saxonum, quae in eadem civitate comprehensa est.

5. Hic igitur sceleratissimus Paulus, dum convocatis adunatisque omnibus nobis, id est ^y senioribus cunctis, et palatii gardingis omnibus omnique palatino officio, seu etiam astante exercitu universo in conspectu regis gloriosi nostri domini cum praedictis ^z sociis suis judicandus assisteret, sic praedictus princeps super praemissa conjurationis interpositione eum allocutus est dicens: Adjuro te per nomen omnipotentis Dei, ut in hoc conventu fratrum nostrorum contendas mecum judicio: si aut te in aliquo lesi, aut occasione cujuslibet malitiae, tibi malum nutrivi, per quem excitatus hanc tyrannidem sumens, hujus regni apicem suscipere attentares.

6. Mox idem nefandissimus Paulus voce clara testatus est dicens: Per Deum, quia neque a gloria vestra sensi me esse laesum, neque a vobis mali aliquid pertuli, sed tantum boni in me impartiri jussit clementia vestra, quod percipere nullatenus merui.

NOTAE.

- ^a F., appetiit.
- ^b Id. male, cepissemus.
- ^c Id., gloriosissimi.
- ^d Id., subjugarimus.
- ^e D. non habet asteriscis inclusa.
- ^f In ms. deest bellum.
- ^g In eod. deest cum.
- ^h F., etiam et.
- ⁱ D., expugnantes.
- ^j Id., eandem civitatem.
- ^k Id., itidem.
- ^l Ms., Frugisclaus

- ^m F., Mosimus.
- ⁿ Ms., Wazimar, Cuniericus, Trasericus.
- ^o F., et Cottila.
- ^p Ms., Guldramirus.
- ^q F., Idericellus.
- ^r D., itidem.
- ^s F., gloriosissimi.
- ^t Ms., occasionem quamlibet... tibi nutrivi.
- ^u Hisp. illustr., et pro etiam.
- ^v Ibi deest nobis, et pro id est, legit. ibidem.
- ^x Ibi, e praedictis.

TEXTUS LEGITIMUS.

perituli: sed tantum boni in me impertiri ^a iussisti, quod percipere omnino non merui. Ego tamen diaboli instinctu provocatus id feci. Similiter jam dicti socii sui quesiti sunt, et omnes similiter responderunt. Unde prolata ^b sunt conditiones, ubi spontanea promissione in electione gloriosi nostri domini Wambani regis ipse nefandissimus Paulus, vel socii sui una pariter nobiscum consenserunt, et inviolabiliter se ei vel patriæ fidem observaturos sub divini numinis sponsione ^c testati sunt, quas etiam manus suæ subscriptionibus notaverunt. Quibus conditionibus resectis atque perlectis, ad confusionem perfidie ipsorum subscriptio manus ^d eorum in ipsis conditionibus eis aspicienda ostenditur. Post hæc aliæ conditiones ad quas ipse perfidus Paulus populum sibi jurare fecerat, relectæ sunt, in quibus iste ^e impietatis et crudelitatis ordo servatus est, ubi ipsi Paulo omnes socii sui sub isto ordine iuraverunt, ut ei fideles illi essent, et unanimiter cum eo ^f contra gloriosum ^g dominum nostrum Wambanem regem ^h pugnarent, atque in dejectionem ejus vel periculum usque ad effusionem sanguinis dimicarent, vel contra eos qui eundem dominum nostrum defendere voluissent. Infaustum regem jam dictum gloriosum dominum nostrum Wambanem, ut supra præmissum est, in ipsis conditionibus nominantes, et cætera detestanda, quæ in ipsis conditionibus reperiuntur scripta.

7. His excursis atque perlectis, canonum est prolata sententia ex concilio Toletano æra LXXV ⁱ, ubi ad locum sic dicit: *Quicunque amodo i ex nobis vel C*

TEXTUS TUDENSIS.

Ego tamen diaboli instinctu provocatus id feci. Similiter jam dicti socii sui quesiti sunt, et omnes similiter responderunt: unde prolata sunt conditiones, ubi spontanea promissione in electione gloriosi domini nostri Bambæ regis ipse nefandissimus Paulus cum sociis suis una pariter nobiscum consenserunt, et inviolabiliter se illi et patriæ fidem observaturos esse sub divini numinis sponsione testati sunt, quas etiam sponsiones manus suæ subscriptionibus notaverunt. Quibus conditionibus perlectis, quas ipsi maligne resecuerant, ad confusionem perfidie ipsorum subscriptio manus eorum in ipsis conditionibus eis aspicienda ostenditur. Post hæc aliæ conditiones ad quas ipse perfidus Paulus populum sibi

^A totius Hispaniæ populis qualibet conjuratione vel studio sacramentum fidei suæ, quod pro patriæ gentisque Gothorum statu vel conservatione regis salutis pollicitus est, temeraverit, etc. Deinde legis est relata sententia, in libro II, tit. 4, æra VI, ubi ad locum sic dicit: *Quicunque ex tempore reverendæ memoriæ Chintiliani principis usque ad annum Deo favente regni nostri secundum, vel amodo et ultra*, etc. Cujus sacri canonis præceptione instructi, non ultra nobis est dubitandum, ut illos paveamus juxta legis hujus sententiam, et in corpore et in rebus temporalibus punire censura, quos jam Patres illi perpetuo anathemate tam terribili judicio damnaverunt ¹ in anima. Ob hoc secundum late legis edita ^m, hoc omnes communi definivimus sententia, ut idem perfidus Paulus cum dictis ⁿ sociis suis morte turpissima condemnati interirent. Qualiter casum perpetuæ perditionis videtur ^o excipere, qui et eversionem meditati sunt patriæ, et principis interitum conati sunt eximere. Quod si forsitan ^p eis a principe condonata fuerit vita, non aliter quam evulsis luminibus reserventur ut vivant. Res tamen omnes ejusdem Pauli sociorumque ejus in potestate gloriosi nostri Domini persistendas esse decernimus. Qualiter quidquid de his agere, vel judicare elegerit serenitatis suæ clementia, potestas illi indubitata permaneat: ut seditiosorum nomen funditus a terra dispareat, et lugubrem eorum memoriam his titulis denotatam ^q secutura sæcula imitari refugiant. *

Explicit feliciter.

NOTÆ.

- ^a F., impertire.
- ^b Id., perlata.
- ^c Ms., corrupte sponte.
- ^d Id., manibus.
- ^e F., istius.
- ^f Id., cum eodem.
- ^g Id. non habet gloriosum.
- ^h Id. post regem, addit cum eo.
- ⁱ D., æra XXV; sed tam hic quam cæteri errore laborant, cum legendum esset, æra LXXI. Sanctus Julianus hæc scribens refert sese ad can. 75 concilii Toletani IV, anno 635 habiti seu æra 671, cujus canonis sunt verba hic allata.
- ^j In F. deest amodo.
- ^k Lex hæc est VII lib. II, tit. 4, legum Wisigothor.;

sed quid significet Julianus per æra VI, haud mento

^D complectimur, nisi velit intelligere æram 676 (ann. 638) in qua celebrata fuit synodus Toletana VI, sub Chintilane rege, ubi canone 12 et 18 in confugientes ad hostes, et in salutem principis machinantes eadem sententia indicitur ac ea quam intimat lex, nimirum sententia capitalis, vel oculorum effossio. Auctor legis videtur esse Reccesvinthus, qui ab anno 649 usque ad 672 solus et cum ejus patre regnum obtinuit.

¹ F., damnare.

^m Id., edicta.

ⁿ Id., cum jam dictis.

^o Id., videantur.

^p Id., forsitan.

^q D., devotatam.

APPENDIX PRIMA.

OPERA SANCTO JULIANO SUPPOSITA.

MONITUM.

Omnia opera sancto Juliano falso ascripta, pauca illa quidem, hac brevissima concludimus appendice : Chronicon scilicet regum Wisigothorum, Wulsæ frequenter appellatum ; tum duo carmina, et epitaphia quatuor. Quæris quis hæc Juliano imputaverit ? Ille qui sub e mentitis Juliani et Luitprandi nominibus chronica illa pervulgata, tot fabulis insignia commentus est. Et quod ad chronicon Wisigothorum spectat, quamquam opus est vere aureum (quemadmodum illud appellavit perdoctus vir Joan. Bapt. Perez in epistola prævia tom. I Collectionis concil. Card. de Aguirre) cujus luce Hispaniæ chronologia et sacra et profana nimium quantum illustrata est ; ut tamen illud sancto Juliano attribuitur, nullo satis solido evincitur argumento. Neque enim illud totum, prout nunc exstat ad usque Witizæ regnum perductum, Juliani esse potest : neque etiamsi dicatur postrema ejus capita fuisse ab aliquo prioris chronici continuatore conscripta, (quod nobis singula considerantibus, atque alterius ab altero in designandis annis diebusque diversitatem contemplantibus (tantum non evidens est, et exploratum) prioris chronici partis Julianus minime potest auctor appellari. Si quid enim conjectando assequi valeamus, ex nonnullis antiquioribus codicibus, in quibus præsens chronicon ad Ervigii regni initia tantum pervenit, ut patet ex editionibus Aguirriana, et Vulcanii in notis ad historiam Wisigothorum Jornandes, illud potius elicitur, auctorem illius alium fuisse quam Julianum nostrum, qui sub Egica mortuus, nec Ervigii mortem, nec Egicæ ad regnum accessum facile silentio prætermisisset. Jam vero si illud adjungas, prædicti chronici nullam a Felice in Juliani elogio fieri mentionem, cum tamen Wambæ regis historiam diligenter adnotaverit, concludere oportet, hujusmodi opus temere sancto Juliano fuisse ascriptum.

Nunc si verum auctorem quæris, omnino ignoramus. Nam quod Wulsæ appellatur, atque hujus nominis scriptori vulgo tributum est, quem episcopum Hispanum nonnulli etiam dixerunt, putidus est error, nostro quidem judicio ex eo ortus, quod ab aliquo librario imprudenter excerptum fuerit Wulse-Gothorum pro Wise-Gothorum, quod in vetustis exemplaribus legitur, atque inde ad alios manaverit. Wulsæ certe nomen inter illius temporis scriptores, multo minus inter Hispaniæ episcopos, uspiam legitur. De quo consulendus P. Florez tomo II Hispaniæ sacre, cujus nos editionem præsentis Chronici expressimus, adjectis similiter ad marginem pluribus quam is, variantibus ex codice quem sæpe memoravimus, Joan. Bapt. Perez.

CHRONICA REGUM WISIGOTTHORUM.

Era quadringentesima [407 S. Isidorus] in Gotthis A primus rex Athanaricus efficitur. Post hunc Alaricus. Quo in Italia mortuo, Ataulphus eligitur. Isto regnante, Gotthi, relicta Italia, Gallias, ac postea Hispanias occupant. Anni vero regum hac summa notantur.

- 1 Athanaricus regnavit annos 13 [Fors. 12].
- 2 Alaricus regnavit annos 28 in Italia.
- 3 Ataulphus regnavit annos 6 [Fors. 5].
- 4 Sigericus [Segericus] regnavit annos ^a 7, alibi semis tantum.
- 5 Walla regnavit annos 3 [Fors. 4].
- 6 Theoderedus [Theudericus... ann. 23] regnavit annos 33 [Fors. 32].
- 7 Thurismodus [Thurismundus] regnavit annos 3, alibi 1 ^b.
- 8 Theudoricus [Theudericus] regnavit annos 7, alibi 13 ^c.
9. Euricus regnavit annos 15 [20], alias 17 [Fors. 18 ^d].
- 10 Alaricus regnavit annos 23.

^aMalim pro annos, legi dies.

^bHæc chronologia sequenda, non prima.

^cId. hoc in rege.

^dQuamquam credimus annorum supputationem quam notamus in Athanarico, Athaulpho, Walla, Theoderedo, et Eurico veriore esse altera Chroniconum auctoris, nihilominus fatebimur, eum in ea secutum fuisse sanctum Isidorum in Gotthorum Historia.

^eCur hic 15 adjiciantur non facile dixerim. Quod

11 Geselicus [Gesaleicus] regnavit annos 3 et in latebra annum 1, alibi 15 ^e.

Theudoricus de Italia regnat in Hispania, tutelam agens Amalarico nepoti suo, per consules, annos ^f 41, alias 15 [Item Theudericus de Italia in Spania... per consors an. 11].

- 12 Amalaricus [Amalericus] regnavit annos 5.
- 13 Theudis regnavit annos 16 menses 6, alias 17 m. 5.
14. Theudisclus regnavit annum 1, menses 6 [5], dies 13.
- 15 Agila regnavit annos 5, menses 6 [3], dies 13.
- 16 Athanagildus regnavit ann. 15, menses 6, alias 14.
- Vacat regnum menses 5, et alibi 13.
- 17 Liuba regnavit annum 1.
- 18 Liuvigildus [Leubegildus] regnavit annos 18.
- 19 Reccaredus regnavit annos 15, menses 6 [1], dies 10.
- 20 Item Liuba regnavit annum 1, alias 2, menses 6.

autem Geselicus unum regnasse annum in latebra dicatur, bene omnes norunt id esse quod sanctus Isidorus scripsit, nempe regem ex Africa redeuntem ob metum Theodorici petisse Aquitaniam, ibique anno uno delituisse.

^fMinime 41, sed quindecim tantum annos, videlicet ab 514 ad usque 526 Amalarici tutelam egit Theudoricus, cujus regnum in Italia triginta tres solum annos ex sancto Isidoro duravit.

- 21 Witericus regnavit annos 6, menses 10.
 22 Gundemarus regnavit annum 1, menses 10, dies 14 [15].
 23 Sisecutus regnavit annos 8, menses 11, dies 16, alias menses 6.
 24 Item Reccaredus regnavit annos [menses] 3 [4], alias paucos dies.
 25 Suinthila regnavit annos 10.
 26 Sisenandus regnavit annos 4 [3], menses 11, dies 16.
 27 Chintila regnavit annos 3, menses 9 [8], dies 9.
 28 Tulga regnavit annos 3, menses 4.
 29 Chindasvintus [Chindasvindus; Aguirre Chindasvindus] solus regnavit annos 6, menses 8, dies 11. Item cum filio suo domino Reccesvinto [Ag. Reccesvinto] rege regnavit annos 4 [3], menses 1, dies 11 [Ag. 12]. Obiit pridie Kal. Octobris, æra 691.
 30 Reccesvintus [Reccesvindus] a solus regnavit annos 25, menses 7 [6], dies 11 [2]. Obiit Kal. Sept. die 4 feria, hora 3, æra 710, anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi 672, anni cycli decemnovenalis 8, luna 3. Idem cum patre suo regnavit annos 4, menses 8, dies 11.
 31 Suscepit autem domus [gloriosus dominus] Wamba regni gubernacula eodem die quo ille obiit, in supradictis Kalend. Septembris, dilata unctionis

A solemnitate usque in diem 13 [Aguir. 14] Kal. Octob. Luna 21, æra qua supra. Idem quoque gloriosus Wamba rex regnavit annos 8, mensem 1, dies 14. Accepit quoque penitentiam prædictus princeps die Dominico exeunte, hora noctis prima, quod fuit pridie Idus Octobris, luna 15, æra 718.

32 Suscepit autem [statim] succedente die, secunda feria, gloriosus dominus noster [deest noster] Ervigius regni sceptrum, quod fuit Id. Octobris, luna 16, æra 718, dilata unctionis solemnitate usque in supervenientem diem Dominicum, quod fuit 12 Kalendas Novembris, luna 22, æra qua supra.

Item quoque gloriosus Ervigius rex reg. an. 7, diebus 25, in quo die in ultima ægritudine positus elegit sui successorem in regno gloriosam nostrum dominum Egicanem, et altera die, quod fuit 17 Kal. Decembris, sexta feria, sic idem dominus Ervigius accepit penitentiam, et cunctos seniores absolvit, qualiter cum jam dicto principe, glorioso domino Egicape ad sedem regni sui in Toletis accederent.

33 Uctus est autem dominus noster Egica in regno in ecclesia sanctorum Petri et Pauli Prætoriensis [Prætoriensis] sub die 8 Kal. Decembris die Dominico, luna 15, æra 725.

34 Uctus est autem Witiza in regno die quo fuit 17. Kal. Decembris, æra 733.

b Ita correxit id. Florez. cum Aguirrius legit 14.

c Hucusque edidit Aguirre, reliqua Maiansius, et post eum laudatus Florezius.

d Id. et recte nostro iudicio existimat hic legendum 18.

* Perquam recte probat Enricus Florez tom. II Hispan. Sacr. part. II, cap. 2, § 5, delendum esse verbum *solus*, cum Reccesvintus post mortem patris tantum regnavit annos 18, menses undecim, id est, a prima die Octobris anni 655 ad diem 1 Septembris anni 672.

CARMINA APOLOGETICA

A PSEUDO-JULIANO PETRI. ARCHIPRESBYTERO SANCTÆ JUSTÆ,

BEATO JULIANO EPISCOPO SUPPOSITA,

Typis excussa ab Laurentio Ramirez de Prado in notis ad Luitprandi Chronicon, pag. 369 et seq., edit. Antwerp., anni 1640.

MONITUM EDITORIS HISPANI.

Piget multa, lector, in hæc duo subjecta carmina adnotare, Julianum nostrum ab eodem Pseudo-Juliano attributa: neque id solum, sed et ab ipso conficta; cum ms. liber in bibliotheca sanctæ Justæ Toletæ asservatus, ut ipse asserit, hæc et alia multa sancti Juliani carmina continens, sicut et ipsa bibliotheca, merum commentum sit, ad confingendas, facilliusque obtrudendas fabulas excogitatum ab homine mortalium omnium mendacissimo. Verum ut fateamur quod res est, prioris carminis ad imperatorem directi (cujus exemplar ante Pseudo-Julianum nemo viderat) ansam confingendi præbuit Isidorus Pacensis in suis Chronicis ita scribens: « Romam (Julianus) per suos legatos.... iterum cum versibus acclamatoriis, secundum quod et olim transmisserat, de laude imperatoris, misit » (Apologeticum), etc. Quem locum totidem fere verbis descripsit Rodericus in sua Hispaniæ historia. Unde illud Pacensis hauserit, ignoramus: certe Felix in elogio cum de Apologetico his Romam misso loqueretur, versus nullos commemorat. Et en tibi Pseudo-Julianus carmen ipsum, a se solo feliciter repertum, statim obtrudit, quod nos nec dubitantes rejicimus propter levissimam proferentis auctoritatem. Alterum vero ad Sergium papam scriptum, atque ex eodem commentum ms. eratum, multo magis supposititium est. Nullus enim historicus hujusmodi carmen ad sanctum pontificem missum ne inquit quidem, multo minus ad Sergium: quem Sergium de Apologetico loquentes, nec Pacensis, nec Rodericus commemorat; et ut commemorarent, a nobis ut assentiremus impetrari unquam poterit, repugnante historiæ veritate. Constat enim ex Felice, quin et Julianus ipse testatur in concilio xv Toletano, anno 688 celebrato, Apologeticum se librum ante duos annos Romam misisse, scilicet anno 686 cum mortuo Benedicto II, in Petri cathedra sedebat Joannes V, cui successit Conon vita functus anno 687, sub finem Septembris. Quomodo ergo ad Sergium Cononis successorem carmen cum Apologetico misisset Julianus? Spurium ergo et commentitium habendum est.

MONITUM PSEUDO-JULIANI.

Papa Benedictus (II) offensus.... novitate vocum, scilicet, quod voluntas genuit voluntatem, et quod Christus constaret ex tribus naturis, vel essentiis, scripsit ad illum (S. Julianum) comiter, et verbotenus jussit latori, ut illum admoneret de propositionibus. Videns sanctus doctor aliquos scandalizatos esse novitate harum vocum, ad ipsum papam misit

libellum responsorium cum Petro regionario notario, et simul quædam carmina de imperii laude; quæ ego excerpti ex operibus sancti Juliani, quæ sunt hujusmodi.

Latius imperii majestas præterit orbem,

Si pietas adsit, pervolat astra super.

Cæsaris ensis enim debet defendere sedem
 Innotat Petri, cui Deus ipse præest.

A quo suscepit vires tituli que cacumen,
 Nonne illi, o Caesar, ferre decebit opem?
 Romani decus imperii iuga regibus inferi:
 Illud agit populos, gentibus illud adest.
 Justiniane, tuæ frangatur robore dextræ
 Barbarus omnis iners, perfidus omnis homo.
 Cesare te celebres portet nova Roma triumphos,
 Nomen ei invadeat nobile Roma vetus.
 Cesare te referat virides Ecclesia lauros,
 Portet ab hæretica conditione decus.
 Et Monothelita subdant colla impia, papa
 Pastor sancte, tibi, clavigeroque Petro.
 Vincat, et æterna sedes sacra pace fruatur,
 Cesare te teneat, Justiniane, solum.
 Vive diu, Caesar: quæ dat Benedictus, adora
 Jussa libens, felix sic quoque Caesar eris.

Rescripsit Juliano, et adhuc mordet; et jussit Julianum, communicato consilio suo cum rege Egicane, cogi Toleti concilium episcoporum gentis Gothicæ et suæ nationale et universale, primo anno regis Egicanis: et illic lectis epistolis explicuit se, et fecit alium Apologeticum cum carmine in laudem sancti papæ Sergii, qui successerat post alios Benedicto, anno 687 missis etiam tribus viris sapientissimis sanctissimisque ex clericis sanctæ ecclesiæ Toletanæ, ut res tanta postulabat, scilicet Felice archipresbytero, Ulsando archidiacono, Musairo primicerio vel subdiacono, cum litteris, et libro Apologetico, ac carmine. Lectis litteris ac libro, approbavit eum sanctus papa Sergius, et legendum omnibus dedit; et actis gratias de labore et pietate, remisit cum reliquiis, et sua benedictione nuntios cum litteris responsalibus. Carmina hæc sunt deprompta ex ejusdem sancti Juliani epigrammatis, quæ sunt in libro ms. sanctæ Justæ.

A Ad te mitto libens codicem, sanctissime Sergi,
 Qui regis innumeras et moderaris oves.
 Inclyta pervasit nos laudum fama tuarum,
 Quod bonus et clemens sis, pietatis amans.
 Pectore, voce refers vivendique ordine Christum,
 Cujus et in terris fungeris officio.
 Vive diu nobis et mundo, candide Sergi;
 Cui Julianus ovans oscula dat pedibus.
 Accipe clementi, Sergi sanctissime, vultu
 Scripta mea; excubias corrige, papa, meas.
 Perlege quodcumque est, quod epistola nostra do-

[cebit,

Atque animo exiles curre labente notas.
 Est censura Dei tua, quidquid dixeris ipse,
 Hoc Deus in coelo duxerit esse ratum.
 A Domino Christo summa est concessa potestas,
 Claudere qui coelos, et reserare vales.
 Ergo, pater Sergi, parvo benedicto fratri,
 Ut fluat in nostrum gratia larga caput.
 Regis Egicani, populi memorare fidelis,
 Pontificum benedic plebibus inde tuis.
 Rore tuo vernabit ager Hispanus abunde,
 Catholicamque colet tempus in omne fidem.
 Quam fera tempestas Phlegethontis turbine nulla
 Auferet ex linguis pectoribusque piis.
 Hei mihi! quam timeo ne nos malus implicet error,
 Demur et infandis gentibus opprobrio.
 Africa plena viris bellacibus arma minatur,
 Inque dies victrix gens Agarena furit.
 Ne meiste metus sit verus, vindice Christo,
 Ora pro populis, optime papa, tuis.
 Ut Deus avertat nostra a cervice securim,
 Detque pius veniam, te lacrymante, reis.

EPITAPHIA SANCTO JULIANO TRIBUTA

IN CHRONICO PSEUDO-LUITPRANDI.

MONITUM

De quatuor sequentibus epitaphiis, quorum miramur Nicolaum Antonium non meminisse, idem esto lectoris iudicium ac de præcedentibus carminibus, Julianum nostrum illorum auctorem non esse, quem etsi multa epigrammata scripsisse constat, quippe qui in eo genere neque Eugenio neque Hildefonso ejus prædecessoribus ac magistris cederet, quibus et ingenio et eruditione aequalis exstitit, tamen veros et indubitatos Juliani versus nullo adhuc vidimus, siquidem illi, quos nunc edimus, postquam Tamaius de Vargas in suo exhibuit martyrologio, unius Pseudo-Luitprandi auctoritate et testimonio consistunt, cui vel vera narranti tuto vix credas. Præterquam quod insignes habent suppositionis notas, secundum præsertim ac quartum epitaphium, ut facile agnoscas fabulatoris ingenium. In illo enim Quirici episcopi, duos hujus nominis præsules satis cognitos, unum Barcinonensem, Toletanum alterum, confundens, ex duobus unum eundemque efficit Quiricum, qui primum ex abbate Agaliensi ad Barcinonensem cathedram assumptus, inde ad Toletanam translatus fuerit. Cum tamen ut egregie evincit P. Florez tom. V et XXIX Hispaniæ Sacre, Barcinonensis præsul, quocum magna fuit Hildefonso nostro consuetudo et amicitia, eodem ferme ac Hildefonso tempore obierit, circa ann. 667, aut paulo post, alter vero Toletanus sancto Hildefonso successerit, neque ante ann. 679 aut 680 mortuus sit. Denique Wamham regem, quem in Chronico suo ex Segoviensi diocesi ortum facit, in postremo epitaphio diaconum fuisse commentatur, antequam ad regnum assumeretur, sacerdoti in sacrificio ministrantem, Petrumque denominatum, quod nomen in regno deposuerit. Quæ omnia quam levia illa sint, et ridicula, temereque conficta, nemo non videt.

I.

In sepulcro sancti Hildefonsi.

Alfonsi jacet hoc corpus venerabile saxo,
 Quo Toletana nihil terra tulit melius:
 Lacique, et Stephanus clara de gente Gothorum,
 Sed virtute magis nobilitante micat.
 Invenit juvenis portum, sæcloque relicto,
 Cœnobii cellas Agaliensis amat.

* In Martyrologio Joannis Tamajo de Salazar ad diem 23 Januarii deest hic versus cum sequenti, ita ut in eo sic legatur:

C. Hincque Toletanam raptatur præsul ad urbem,
 Cui fuit in votis sede latere sua.

II.

In sepulcro Quirici.

A. b Domino qui nomen habes pie, voce, Quirice,
 Et monachus, præsul Barcinonensis, ave.
 Agaliensis eras quondam sanctissimus abbas,
 Barcino te multum præsule gaudet ovans.

Alfonsi jacet hoc corpus venerabile saxo,
 Sed virtute magis nobilitate micat.

b. Kiricus a Græce κύριος dictus, quod interpreta-
 tur Dominus.

Te Toletano pietas praefecit ovili:
 Divisas sedes praesul amansque vides.
 Nil uno melius fuit, aut te sanctius uno:
 Et dementato rege dolens moreris.
 Te socium laetis Leocadia suscipit ulnis,
 Corpus humo, mentem laeta sub alta locans.
 Gaude sorte tua, praesul venerande Quirice;
 Sic Dominus terris es, Dominusque polo.

III.

In sepulcro Gudilae archidiaconi Toletani.

Gloria Toleti jacet hac sub mole sepultus
 Gudila, pars animi dimidiumque mei.
 Qui senis a tenera mores aetate tenebat,
 Et a juvenis fecit hic juvenile nihil.
 Spiritus in sacro residebat pectore Christi,
 Exprimat hunc totum, moribus, ore, manu.
 Pauperibus cibus est, viduis solamen, ut aegris
 Grata salus: miseris omnibus unus erat.
 Mercaris meritis multis, bone Gudila, caelum:
 Nos desiderium lancinat usque tui.
 Moresque vocamus eum, quem sustulit aether:
 Prosequimurque piis funera lacrymulis.
 Non violas, tenerasque rosas, non lilia cana
 Spargimus ad tumulum, sed bona vota, tum.
 Nos ergo e supera prospecta candidus arce;

* Id. ad diem octavam Martii hunc pentameterum
 sic legit:

Cal, nisi simplicitas, nil juvenile fuit.

A Teque amor, et moveat, Gudila, cura mei.
 Mœnibus a patriis morbos avertere, famemque,
 Hostilesque minas, dogmata falsa, dolos.
 Toleti ne temne preces, comitisque rogatus,
 Qui tibi dat carmen sat Julianus amans:
 Ossaque Felicis tua sacra condit in aede,
 Cujus mens superis est sociata choris.

IV

In sepulcro regis Wambae.

Wamba prius, qui Petrus eras, misseque minister,
 Rex Gothicae gentis religione nicas.
 Sponte tua non affectas regale cacumen,
 Sed subis imperii grande coactus onus.
 Spes tua, conatusque tuus, virtute potentis
 Fretus, inauditas res operatus ades.
 Nulla perinde tali res gratior usque quiete est:
 Cœnobium gaudens post sacra sceptris petis.
 Septem ibi perpetuos monachus bene praeteris
 [annos,
 b Inde oblata caelos morte beatus adis.
 Felix Wamba tua censeris sorte fuisse:
 Tam bene qui calcat sceptris, per astra volet.
 Septem sceptris tuae gentis moderaris in annos,
 Quae sinis haud morbi mole, sed ipse libens.

b Id. ibid.

Oblata inde polos morte beatus adis.

APPENDIX SECUNDA.

IDALII BARCINONENSIS EPISTOLÆ DUÆ.

(Ex Dacherio, Spicilegium.)

EPISTOLA PRIMA.

Sanctissimo et mihi prae ceteris peculiari domino
 Juliano Toletanae primae sedis episcopo a Idalio
 Barcinonensis sedis episcopo.

Recordatione meorum peccaminum pavidus, et
 memoria ingentium criminum usquequaque perter-
 ritus, putaveram divinas aures in meis penitus obdu-
 ratas fuisse clamoribus, cum promissionis vestrae
 minime perciperem opus. Et licet hujusmodi causa
 nunc diversis perturbationibus agitata, nunc etiam
 optatae opportunitatis eventu privatus, aut, ut asso-
 let, oblivione detentus, suggestionibus meis vale-
 factionem alternans b sanctitati vestrae intulerim
 minime preces, fretus tamen Salvatoris et Redem-
 ptoris nostri oraculo, quo discipulos, securavit di-
 cendo: Si duo ex vobis consenserint super terram,
 de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre
 meo qui in caelis est; vestrae quoque promissionis
 fiducia uberrime fretus, fixum corde tenebam, quod
 neque veritas mentiri ullatenus posset, neque veri-
 tatis cultor atque discipulus mendacii deserviret.
 Expectabam ergo sanctitudinis vestrae promissum,
 spem magnam repositam habens in Domino Jesu
 Christo: orabam tamen, et si non quotidie, certe

a Sedis episcopo. Antea legebatur apostolo. Haec
 epistola et sequens editae jam erant a Joanne Co-
 chleio in calce librorum Juliani Toletani, Lipsiae
 anno 1536, ut quidem monet Baluzius; nam illam
 editionem nobis videre non contigit; nec de ea re-
 peririendum multum curavimus, quod nullo nobis adju-
 mento esse poterat postquam sine ea nihil erat in
 his epistolis quod negotium facessere posset.

b Alternans. Cum plurima essent in priori editione
 vitia, quae apographi ope sustulimus, levissima
 quaeque praetermittere libuit ne lectorem fatigaret;
 sed omittendum non erat hic antea lectum fuisse

C vel saepe, ut idem qui ubique praesens c est cordi
 vestro inspirator adesset, et votis nostris effectum
 tandem praestaret.

Nunc ergo quia Dominus memor fuit mei, et vo-
 torum meorum me compotem fecit, gaudio os meum
 et linguam exultatione replevit, cum et vos perfe-
 ctione sancti operis cumulavit, et me laboris vestri
 effectu ditavit. Dicam ergo illi cum exultatione
 mentis prophetae sui verbis: *Benedictus Deus, benedi-
 ctus Dominus de die in diem.* Adveniens namque
 quidam Judeus, nomine Restitutus, quasi brutum, ut
 ita dixerim, animal, materiam lumini congruentem
 deportans, librum, quem studiosa brevitate non solum
 ex antiquorum sanctorum Patrum sententiis, verum
 etiam inspirante et docente Christo, labore ac stu-
 dio proprio consummare, et nostrae ineptiae sancti-
 tudinis vestrae prudentia mittere procuravit, gemel-
 lis manibus obtulit, quem aviditate noscendi rapiens,
 potius quam accipiens, citissime pandi, titulumque
 contra suspiciens d miratum esse me fateor, cur
 tanti et tam preclari mercimonii causam tam infido
 et a cultu fidei alieno vestra sanctitas crediderit
 bajulo. Sed illico illa ratione imbutus, quia thesau-
 rum fidei libris vasis committitur, praefato Judaeo cur
 alternam; et mox ubi legis securavit, eam lectionem
 nos eruisse ex apographo in quo erat sacra, quod
 ut ferri non poterat, ita propius ad veram lectionem
 accedebat, quam quod Acherius ediderat sacre au-
 tem.

c Ubique praesens est. In priori editione ubique
 praesenti. Infra in veteri apographo haec voces nomine
 Restitutus, desunt.

d Contra suspiciens. Acherius contra suspiciens
 mirasse me, sed hoc leve, sicut quod edidit qui the-
 saurum. . . committit: illud non leve quod scripsit
 a cultu Dei, ubi nunc est a cultu fidei.

ea quæ acceperat illæsa detulerit prius, potius quam vobis gratias egi, considerans ne forsân immutatione dexteræ Altissimi ageretur, ut is, qui caduca mercimonia vectare solitus erat, divinis æternisque mysteriis pararetur.

Intellexi tamen in hac parte sancti et artificiosi cordis vestri humilitatem, quæ omne quod in dictis vestris venustum, nitens, et purum existit, cum gratiarum actione referendo ad Deum, cujus vobis munere venit ingens et optimum, reddit. Vanam vero gloriam respuendo eo idipsum abjectum videntium obtutibus ostendere nititur, quo viliori gerulo hoc idem credidisse cernitur.

Inspecto igitur præscripti Codicis, discussoque vocabulo; nullum penitus aliud reperire valui nomen eidem operi congruentius, nisi quod ipse in principio sui voluminis gestare videtur. Appellatur enim *Prognosticon futuri sæculi*, quod Latine *præscientia futuri sæculi* dici non incongrue potest. In quo quidem quamlibet primus liber quadam ex parte peccantibus asperitatem metumque incutere videatur, duo tamen subsequentes libri maxima fiducia Christicolarum relevant corda, ob spem future resurrectionis et regni, quod se fidelibus Christus daturum promisit. Reliquum vero totius codicis corpus legendo transcurrens, reperi illud quod Dominus Jesus Christus in Evangeliiis loquitur: *Omnis scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera (Matth. xiii, 52)*. Evidenter enim et dubia effugata, et obscura in lucem producta sunt, cum et antiquorum Patrum decreta, novæ brevitatis, indicia artificii vestri, fructuosus labor ad medium sunt deducta. Manat ergo ex illorum sententia veritas, ex vestro autem labore nova et brevissima veritas. Quidquid itaque veraciter illi, caste et sobrie in Dei causis senserunt, est tibi commune cum illis, ad cujus notitiam doctrina Domini hoc ipsum deduxit. Vestræ tamen sollicitudini tantumdem applaudit, quod curiositate instante, illorum sententias in unum collectas pigris et torpentibus contiguo relatu manifeste aperuit. Propter quod licet illi ministraverint, donante Christo, materiam, vestro tamen operi totius laboris astipulabitur summa. Nam et aurum quamlibet originis ac nature suæ obtineat splendorem, cum per formas aut etiam a figurarum varietates perite deducitur, decenterque politur, artificis ingenium non immerito prædicatur. Hujus rei exemplo permotus, ingenii efficaciam quam divina cordi vestro contulit gratia, insigneque studium, quo vos in causis Christi desudasse cognosco; attollere laudibus procurarem, aut quia ego nequeo, alios prædicare precarer, nisi quia idipsum vobis displicere soleat conscius essem.

Restat ergo, ut hoc faciam, quod vestræ sanctitatis desiderat anima. Refert itaque mea pusillitas; imo mecum Ecclesiæ universitas, ad cujus notitiam insignia operis vestri deduxit nostra tenuitas, im-

* *Per formas aut etiam.* Ut intelligatur quid hic præstiterit apographum sæpius laudatum, representanda est prior editio. Ea igitur sic habet: *per formas autem. . . danisque politur artificis ingenio, non amm. prædicator hujus rei.*

† *Non solum ingenti.* In editis nondum ingenti.

mensæ et ineffabili Trinitati, non quantas debet, sed quantas valet gratiarum copias, gaia in fine temporum, aut pene, ut verius dixerim, in consummatione mundi, effudit in corde beatitudinis vestræ donum gratiæ suæ simul et studium operis sancti; deditque in ore vestro directum et bene sonantem sermonem, quo et delinquentium corda terrendo sanaret, et bonis operibus deditis, in sanctis actibus confirmandos, igne cælesti affatim animaret.

Oramus deinde majestatis supernæ profundissimam pietatem, ut in præsulatu Ecclesiæ suæ ad illuminationem fidelium, annos vitæ vestræ protelando conservet, et ita donum gratiarum suarum, quod cordi vestro diffudit, exuberare concedat, ut catholicam plebem studiosis operibus, doctrinisque sanctimonie vestræ, bonorum omnium compitem reddat. Proque laboris vestri sancta instantia post longissima vitæ hujus spatia, remissis iniquitatibus, tectisque peccatis, cum sanctis et electis suis cælestia vobis ad possidendum regna concedat.

EPISTOLA II.

Sanctissimo, et mihi præ cæteris peculiari domno Zunftredo Narbonensis primæ sedis episcopo Idalio, Barchinonensis sedis episcopus.

Opus egregium, quod non solum b ingenti labore, verum etiam immenso studio, ex antiquorum catholicorumque Patrum libris, mirabili et nova brevitate, beatissimus socius vester dominus meus Julianus Toletanæ primæ sedis episcopus, uno volumine colligere, atque *Prognosticon futuri sæculi* appellare, et nostræ tenuitati mittere procuravit, nobisque in instantia importunitate laudabili vestra beatitas ardentissime demandavit, sanctitudini vestræ cum devotus essem in hac civitatula (cui indignus præsideo) manibus gemellis offerre per præsentem conservulum meum, illuc in sanctæ sublimitatis vestræ sede præsentandum direxi; ut ex hujus agnitione, gaudii vestri participes totius provinciæ vestræ presules facti, conspiciere jubeant quam ingenti muneris lumine præscriptum socium vestrum ad illuminationem Ecclesiæ divinitas summa ditavit; et benedicant in commune Dominum Deum cæli, ex cujus largitate idem ipse socius vester hoc ipsum donum percipere meruit. Deinde Trinitati divinæ postulationum suarum libamina fundant, quo et auctorem hujus operis pro tanto labore divinitatis gratia protegat, et nostræ parvitatibus peccamina divina indulgentia deleat, pro eo quod curavit nostra ignavia ad eorum deducere notitiam, unde spiritali fructu cor illorum exuberans fiat. Te quoque precor, vernacule domne, ut pro meis abluendis criminibus, assiduus divinitatis potentiam adire jubeas precibus, ut ego, qui diversis premor miseriis, revelari [relevari] merear orationis vestræ remediis. Ita gratiam Domini nostri Jesu Christi sine fine vos possidere congaudeatis.

D Infra in instantia adjecimus ex laudato apographo, et jubeant quam scripsimus, ubi legebatur *jubeant cum*. Ex eodem est *libamina fundant*, quo loco *Acheirus fundat*, et *parvitatibus* ubi antea *parvitatibus*. Infra, *Vernacule Domne* non placet, *alsi* in apographo nostro legitur, ac malo, *venerande*.

SANCTUS LULLUS

MOGUNTINUS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN SANCTUM LULLUM.

(Ex Fabric. Biblioth. mediæ et inf. Latinitatis.)

Sanctus Lullus, sive Lullo, qui et Julius, Anglus, post sanctum Bonifacium magistrum suum archiepiscopus Moguntinus ab anno 753 ad 786 vel 787: de quo Surius 16 Octob.; Lelandus, cap. 103; Balens XIII, 56; Pitseus, p. 156; Serarius lib. IV, p. 571

seq. Aliquot ejus epistolas videre nobis contigit, inquit Flacius in Centuriis Magdeburg., sæc. VIII, pag. 455, ut ad Osvitum, ad Leobgytham, ad Gregorium, ad Benehardum, ad Thuringos, ad Coenam. Ex illis deinde nonnulla profert, quæ ibi videantur.

SANCTI LULLI EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

LULLUS DALHUNO.

(Anno Domini 752.)

Reverendissimo fratri Dalhuno, jam dudum magistro Lullus indignus diaconus, sine prærogativa meritorum diaconatus officio fungens, optabilem in Domino salutem.

Amitatis tuæ clementiam intimis precibus flagito, ut meæ mediocritatis carinam fulcire digneris tuis almis oraminibus, quatenus tuarum orationum intercessionibus, seu pectus protectus, ad portum salutis pervenire merear, et placidorum meorum in hoc terreno ergastulo veniam consequi, sicut jam præterito anni circulo, per Denewaldum fratrem nostrum, litterarum mearum portitorem, deprecatus sum. Ergo villam munusculorum transmissio schedulam istam comitatur non tam digna quam devota mente directæ. Similiter obsecro ut mihi Aldhelmi episcopi aliqua opuscula seu prosarum, seu metrorum, aut rhythmicorum, dirigere digneris ad consolationem peregrinationis meæ, et ob memoriam ipsius beati antistitis; et mihi per aliqua verba tuæ affabilitatis, indica, quid de istis valeat precibus tua fraternitas perficere, quæ inhianter audire satago. Bene valentem te et proficientem in prosperitate dierum, et intercedentem pro me exopto longis temporibus.

Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea regem.

Atque abacum Sancto sæpe onerasse luto.

Percula gemmatis cum poneret aurea vasis,

Et mizeret opes pauperiemque simul.

Querenti causam respondit: Rex ego qui sum Sicaniz, fūgulo sum genitore satius.

Fortunam reverenter habe, quicumque repente

Dives ab exiguo progrediendi loco.

EPISTOLA II.

INGALICE LULLO.

(Anno Domini 752.)

Claro atque charissimo Dei ministro Lullo Inga-

lice, indignus presbyter tuus, tamen per omnia devotus famulus in Domino optabilem salutem.

Litteræ namque prudentiæ tuæ et munera largitatis tuæ ad me usque directæ pervenerunt, quibus diligenter lectis et consideratis, post præmissam pacificam salutationem, si bene intellexi, insinuaſti nobis erga vos diversas molestias et tribulationes, quæ sæpe solent in hoc mundo occupare servos Christi secundum Apostoli sententiam: *Omnes, qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patientur*; contraque omnia tentamenta, orationum nostrarum, qualiæcunque sunt, adminicula humiliter postuleſti; quod et omnis congregatio nostra pro vestra sospitate sedulo ad Dominum preces fundere studuit, et nunc, amantissime diacone, quia vicem rescribendo eruditionis tuæ scriptis, propter parvitatem ingenii mei, digne debittum persolvere non potui, tamen scio quia vera charitas omnia sustinet. Hæc pauca verba rusticitatis meæ cum minimis munusculis, id est, quatuor cultellos nostræ consuetudine factos, et calamistrum argenteum, et mappam unam, per fidelem portitorem fratrem vestrum, imo nostrum Aldredum amabili presentie tuæ tantum pro memoria charitatis transmittere curavi. Quæso fraternitatem tuam ut eo animo a te hæc suscipiantur, quo a me destinata noscuntur. Sed et intercessorem nostrum apud Deum, venerabilem Bonifacium præsulem, omnis cætera fratrum nostrorum cum abbaterio in Dei dilectione salutare desiderat.

EPISTOLA III.

LULLUS LEOBGITHÆ.

(Circa annum Domini 752.)

Sorori in Christo charissimæ Leobgythæ Lullus exiguus servus, auctoritate domini Bonifacii discipulorum, in Domino salutem.

Non immemorem tuæ sagacitatis industriam æstimo evangelicæ sententiæ qua dicitur: *Beati pauperes*

spiritu, quoniam ipsorum est regnum colorum. Illa paupertas patienter ferenda est, eodem evangelista testante, qui ait: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Illud Davidici cum corde retinens, quia secundum multitudinem dolorum tuorum consolationes Dei lactificaverunt animam tuam. Nec enim contemptui vel oblivioni tuam sinceram in Domino germanitatem deditam arbitreris, quamvis per interducias temporum corporali presentia secernamur; neque in tuis necessitatibus fessum me esse ullo modo autumes, sed tantum diabolice fraudis astutia præoccupatum atque ministrorum ejus subdola insectatione fatigatum scias; et, juxta prophetæ dictum: *Tedet me vita mea propter filios nequitie.* Quidquid autem necessitatibus tuis desit, per Gundwinum diaconum reversurum indicato, suggere illi ut in laboribus meis non lassescat, quia valde rarus est qui tribulationes meas mecum participare velit. Vale in Domino, intercedens pro me tanto enixius quanto graviore angustia deprimor.

EPISTOLA IV.

LULLUS GREGORIO.

(Anno Domini 752.)

Claræ Christi Ecclesiæ lampadi lucifera, meoque in doctrina divinæ legis devotissimo adjutori, Gregorio duplici presbyteratus abbatisque honore, cum præcedente priorum meritorum suffragio, decorato, Lullus, extremus orthodoxæ matris, videlicet Ecclesiæ, alumnus, immarcescibilis charitatis, in angulari lapide utriusque testamenti, salutiferam salutem.

Fido gestante geruo munera largitatis tuæ ad me usque delata pervenerunt, sed et suavissimæ benevolæ charitatis tuæ salutationes omne munus vincentes more solito pariter comitabantur, quibus auditis et perceptis, uberes Deo piissimo primitus egi gratias ut decuit; et deinde fraternitati tuæ debitas reddidi grates, quia te in minore potestate fidelem sciebam, in majore citius fidelio rem comprobavi. Comperito igitur prosperitatis tuæ successu aeger animus utrumque egit: gaudebat de ascensione chari sodalis, sed contristabatur de divisione, quia hoc intolerabile apud homines videtur, dum is qui præ cæteris plus diligitur repente subtrahitur, quamvis pro certo sciam quod nulla terrarum spatia illos dividere possunt quos verus Christi amor indisrupto germanitatis vinculo nequit, teste Deo, ne videar adulando fallere, quia te, Pater, quantum mentis possibilitas attribuit, interni affectus amore diligo. Hoc autem subnixâ prece humiliter obsecro, ut nunquam semel in Christo coeptam charitatem, desidia torporis, in nostro pectore frigescere sinamus, velut parvam scintillam tenuis ignis fulva cinerum favilla suffocata, ne in derisum veniamus a prætereuntibus coeptum ædificium considerantibus turris. Dicit Scriptura: *Qui perseveraverit usque in finem, salvus erit,* nec quilibet artifex de coepto opere laudatur, sed de perfecto. Hoc autem meam mediocritatem quamlibet ætate junorem, merito gradatque minorem, scien-

tia inferiorem, absque ullo dubitationis scrupulo et servasse, et servaturam esse scito. De tua vero vitæ gravitate, mentisque stabilitate nihil dubito. Muniamus nos spirituali armatura juxta apostoli præceptum: *Orantes pro invicem ut salvemur, quia multum deprecatio justî assidua,* Jacobo attestante, apud Deum valet; et eo diligentius huic insistamus, quo vehementius nos variis tentationum telis impugnari non ignoramus. Dextera scilicet fortior levam infirmiore adjuvare non cessat; et leva dextere, sicut ancilla domine, deservire non desinet. Id est, meam instabilitatem bonæ vitæ tuæ exemplis castigando, corrigendo, admonendo, quamvis absentem corpore, spiritu tamen præsentem, sicut tibi moris est, ad melioris vitæ perfectionem deducere non desinas, et ego tibi humili devotione, quantum vires suppeditant, fidelem famulatum in omnibus præbebo. Exhortatoria mediocritatis meæ verba, quamvis fatua et superflua videantur, obsecro ut non moleste a tuæ charitatis collegio recipiantur, quæ sola charitas exigebat scribere sine dictandi materia, quæ omnia vincit, sicut scriptum est:

Omnia vincit amor, et nos cedamus amori,

ablata omni tumoris superbia. Hæc sunt suasoria verba quæ sine meo periculo dicere non possum, ut in hac temporali potestate et terrestri ditione, qua, auctore Deo, jam nunc uteris, dominicæ sententiæ semper memor sis sonantis: *Regnum meum non est de hoc mundo; et illud apostoli: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt.* Quibus verbis quid aliud innuitur, nisi aperte dixisse illum intelligamus: In illum nolite oculum mentis vestræ figere, quem quotidie ipsa ruina sua cernitis cadere, sed in illum tota mentis intentione aspice, illumque totis viribus dilige, qui ante omnia sæcula est, et per omnia sæcula immutabilis manet, qui futuro et præterito tempore caret, sed esse sibi semper essentialiter est. Quid est enim hujus mundi fugitiva felicitas, et caduca prosperitas, nisi vapor et fumus? Iuter temporalem prosperitatem et æternam felicitatem multum distare quis peritorum ignorat? Discamus igitur hac temporali potestate frui præter æternam felicitatem, et in cujus comparatione nobis omnia vilescant. Vestimenta pretiosa, caballos farre pastos, accipitres, falconesque cum curvis unguibus, latrantes canes, scurrarum bacchationes, cibi potusque exquisitæ dulcedinis saporis, argenti aurique rutilantis pondera spernamus, ne sit mollis culcitæ pausatio, molliacque cervicalia a viris potius exhibeantur, quam a flammeis pellis. Ante omnia, incanta familiaritas extraneorum seminarum abscindatur, quia sæpe seducimur incauta securitate pejus quam aperta tentatione. Tumultuosam ministrorum multitudinem clandestina divinarum Scripturarum eloquia expellant, quia illa fovea omni custodia cavenda est, per quam plurimos miserabili ruina conspiciamus corruisse. Nam sæpe robustus miles infestissima telorum jaculatione eo fortius impugnatur, quo invictus videtur. Quamvis hoc inisse te negotium liquido no-

verim occasione lucrandarum animarum, et pro studio multipliciter serviendi Deo, tamen memento quia mollem manum durus capulus exasperat. Quapropter, charè collega, jam dudum, et nunc pie præceptor, *in omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis.* Festinatio autem ad te veniendi, propter multiplicem tribulationem, quam jugiter, Deo gratias, sustinemus, mihi undique denegata est. Hujus muneris magnitudinem noli intendere, sed devotam mentem dirigentis intueri. Anti-quæ familiaritatis fiducia freto libet mihi hæc epistunculæ quædam sententiam frequenter apud nos habitam, quando limpida dicta Dei communiter rimabamur, breviter tangere, nequaquam tamen ad tuæ puræ religionis personam pertinentem, cujus bene recordaris dum legitur, sed ad quemdam schismaticum nefandissimum pertinebat, qui semper jurare solebat nihil se terreni accepturum. Cum subito ex improvviso, velut novum phantasma, episcopus apparuit, hoc jam maxima ex parte futurum esse formidabo. Longioris sermonis prolixitas legenti fastidium ne gignat (nam sapiens paucis utitur verbis, stultus autem multis fatigatur, sicut et ego), obsecro, istius epistolæ rubiginem emendando absterge, mei quæ erroris indulgentia detur. Deus tibi, quod ad salutem tuam pertineat, clementer inspirare dignetur; et cum grege tibi commissio in columem Pastor pastorum te custodiat. Propria manu scripsi hæc. Observa quæ præcipiuntur et salvus eris.

EPISTOLA V.

LULLUS DENEARDO ET ALIIS.

(Anno Domini 755.)

Charissimis filiis Denehardo, Eanbertho, Winberto, Sigeberto, Sigewaldo, Lullus antistes in Domino salutem.

Admonemus vos ut rogetis omnes ubique Deo servientes, tam servos Dei quam ancillas Christi in provincia Thuringorum, universamque plebem, ut in communi misericordiam Domini deprecentur, quatenus ab imminente pluviarum flagello liberemur; id est, ut unam hebdomadam abstineant se ab omni carne, et ab omni potu in quo mel sit; secunda feria, quarta feria, et sexta feria jejune usque ad vespertum; et unusquisque servorum Dei et sanctionum quinquaginta psalmos cantet omni die in illa septimana, et illas missas, quæ pro tempestatibus fieri soleant, celebrare vos, presbyteri, recordamini. Misimus vobis nomina domini Romani episcopi, pro quo unusquisque vestrum xxx missas cantet et illos psalmos, et jejunium juxta constitutionem nostram. Similiter pro duobus laicis nomine Megenfrido, et Rabano x missas unusquisque vestrum cantet. Valet in Domino semper.

EPISTOLA VI.

ALREDUS ET OSGIVA LULLO.

(Anno Domini 755.)

Alredus rex et Osgiva regina Lullo venerabili episcopo nobis perpetuali amicitia copulato in Christo salutem.

A Scripta beatitudinis tuæ simul cum muneribus litteris assignatis debita gratulationis reverentia suscepimus, maximasque omnipotenti Deo egimus gratias, quod te in tam longa peregrinatione desudantem, et in Christi agonibus decertantem, optate conservavit sospitati; et ideo reverentibus venerabilibus viris, gaudium nostrum, sacrorum apicum attestatione, signamus, ac petimus ut quotidianis orationibus episcopatus tuus studium ac votum suum circa salutem nostram dignetur impendere. Nos quoque simul cum nominibus nostrorum amicorum, et propinquorum, quæ hic subscripta sunt, litterarum custodia facias contineri, orationibusque et missarum celebrationibus perpetuis Dei patrocinii commendemur. Eodemque modo de vobis, et de nominibus ad nos delatis, secundum vestram petitionem, facere curabimus, ut in cunctis monasteriis nostris ditionibus subjunctis perpetuis litterarum monumentis commendentur, et orationum subsidiis Deo quotidie præsententur. Illudque pietati nostræ satis placuisse cognosce, quod sanctimonia tua de Ecclesiarum aut populi perturbatione sollicita est, quæ etiam ut fierent, Dei aliquo dispensationis consilio credimus esse provisæ. Nostris quoque, dilectissime frater, legationibus ad dominum vestrum gloriosissimum regem Carl. obsecramus, consulendo subvenias, ut pax et amicitia, quæ omnibus conveniunt, facias stabiliter inter nos confirmari.

Divina majestas indefesso certamine pro Christi Ecclesia desudantem te conservare dignetur.

C Parva munuscula tuæ dignitati admissimus, id est duodecim sagos, cum annulo aureo majori dono ad dotem.

EPISTOLA VII.

PIPPINUS LULLO

(Anno Domini 755.)

Pippinus gratia Dei rex Francorum vir illuster domino sancto Patri Lullo episcopo.

Cognitum scimus sanctitati vestræ qualem pietatem et misericordiam Deus fecit præsentis anno in terra ista. Dedit tribulationem pro deliciis nostris; post tribulationem autem magnam atque mirabilem consolationem, sive abundantiam fructus terræ, quem modo habemus. Est ob hoc, atque pro aliis causis nostris opus est nobis illi gratias agere, quia dignatus est servos suos consolari per ejus misericordiam. Sic nobis videtur ut, absque jejuniis indicto, unusquisque episcopus in sua parochia litaniis faciat, non cum jejuniis, nisi tantum in laude Dei, qui talem nobis abundantiam dedit, et faciat unusquisque homo suas elemosynas et pauperes pascat. Et sic prævidere faciat, et ordinare de verbo nostro, ut unusquisque homo, aut vellet aut nolle, suam decimam donet. Valet in Christo.

EPISTOLA VIII.

WAGINGOZ LULLO.

(Anno Domini 755.)

Sacerdoti Christi magnifico, reverentia pariter et amore non medioeriter amplectendo, Lullo episcopo

Magingoz, servus servorum Dei, perennem in Domino salutem.

Aperto Scripturarum divinarum testimonio declaratur veritatem esse Dominum Salvatorem, ac de ipso dictum esse per prophetam: *Quærite faciem ejus semper*, quam ob rem solutionem questionis alicujus quæ videlicet infirmitatis nostræ cognitioni facilis non est, a dignationis vestræ largitate id ipsum flagitantes multum desideramus accipere. Itaque constitutio matrimonii Christianorum in jungendo, vel separando, a Patribus tanta diversitate nobis videtur disponi, ut vix una et compar sententia ipsorum, nostræ pateat parvitati. Videntur namque concorditer Isidorus ac Hieronymus affirmare non debere adulteram teneri a viro, cui sociata, alteri se, more meretricis, adjungat, utpote quæ unam carnem nefarie dividens, indignam se et alienam ab honore connubii divinitus instituti reddiderit, et hoc esse præceptum et permissum a Salvatore, cum uxorem non dimittendam absque fornicationis causa præciperet. Augustinus vero cum sententiam eandem Salvatoris diuturna tractatione ventilasset, nihil planæ elucidationis, certe nostræ omnino teneritudini captabile, profert; sed hoc in extremo dicebat, quia quomodo præceptum hoc Salvatoris accipi debuisset, late operosissimam adhuc superesse questionem, commemorans vero mulierem ab accusatione Judæorum a Domino liberatam dicit: Non male illi vir mulieri licet in adulterium lapsæ conciliaretur. Beatus vero Leo papa feminam, capto ab hostibus marito, cogente solitudine, inculpabiliter alteri posse copulari cum desperaretur captus, et reverso forte priore, separatam a posteriore, principali restitui dicit; ubi notandum videtur quod statim destitutæ conjugii nubendi licentiam tribuit. Apud Isidorum vero vel Hieronymum proditio fœderis conjugalitatis matrimonium separat. Quid ergo supersit conjugii quem, vel quam, solitudo perurget, si et Isidori vel Hieronymi ac Leonis decretum juste creditur esse tenendum, nisi ut se matrimonio conjungat alterius, me fateor ignorare. Bonitatis igitur vestræ dignationem, per charitatem qua Christus Dominus semper ubique membra sua sibi copulare probatur obsecramus, ut ignorantiam nostram ac dubitationem, sic Domino possibilitatem largiente, illuminare dignemini, ut audire a remuneratore perpetuo mereamini: *Euge, serve bone*, etc.

EPISTOLA IX.

MAGINGOZ LULLO.

(Circa annum Domini 753.)

Domino in Christo summopere venerando Lullo episcopo Magingoz optabilem supplex in Domino sempiternæ beatitudinis salutem.

Scit plane sublimitatis vestræ prudentia quia contra discrimina maxima consiliorum adiutoris et integris et ex omni parte solidatis modis omnibus opus est. Notum vero fieri venerandæ charitatis vestræ

dignationi desideramus quia exitum sororis nostræ extremum spiritum agentis, mororibus ac timoribus undique depressi, præstolamur, mortem videlicet carnis illius, instinctu naturalis conditionis, velut propria delentes, et pro animæ illius eventu incerto, et soli judici piissimo noto, et insuper familiæ loci illius tenerrimæ, et propemodum, sine ulla consilii firmitate, discissionem, vel (quod gravissimum est) animarum interitum pertimescentes. Quapropter magnitudinis vestræ pietati humili intentione supplicantes obsecramus per Christum Salvatorem resurrectionemque mortuorum, uti nobis supradictis cruciatibus afflictis quid post obitum illius sit pro stabilitate salutari monasterioli faciendum, prout, Domino juvante, colligere valeatis, litteris indicare per hunc nuntium non dedignemini. Sunt enim, sicut scitis, illic filiæ fratris nostri velatæ, in quas fortasse intentio ignorantium conversa est; sed nulla ex his adhuc vel ætate, vel sensus aliqua firmitate, ad suscipiendum tale pondus congrua poterit judicari. Et formidamus dispersionem inconsultam familiæ, nisi celeriter ordo ac stabilitas per abbatissam collocetur. Nec tamen vel intra cellulam, vel intrinsecus nos posse reperire credimus per quam vel verbo ac specie tenuis valeat coherere, præter puellulas quas diximus, quibus maximum periculum suscipiuntibus, et nobis fortasse persuadentibus, formidamus. Quapropter iterata supplicatione per Christum Salvatorem obsecramus, ut nobis quod saluberrimum inter hujusmodi necessitates fieri credatis nobis revelare celeritate qua diximus nec dedignemini nec gravemini.

Valere beatitudinem vestram, et in Christo magis ac magis pro nobis intercedentes proficere integris certisque nisibus cordis optamus, officio Lulloni episcopo.

EPISTOLA X.

LULLUS PAPÆ.

(Circa annum Domini 753.)

Sancta, et regularia instituta canonica auctoritate confirmata tam episcoporum nostrorum venerabilium, quam etiam domini nostri regis Pippini, consiliatorumque ejus, manifesta ratione scimus conservanda. Quapropter charitati vestræ reticere non audemus quod in parochiam nostram, contra jus canonicum, a Willefrido presbytero quidam adductus est presbyter in alia ordinatus parochia, non consentiente antecessore meo sancto Bonifacio archiepiscopo, neque me successore ejus, qui et institutionis vestræ decreta contemnens, et in parochia nostra constitutus nostrum sprevit magisterium. Cognita enim canonum auctoritate, decrevistis ut omnes presbyteri qui in parochia sunt sub potestate episcopi esse debeant, et ut nullus eorum præsumat in ejus parochia aut baptizare, aut missas celebrare, sine jussione episcopi, et ut omnes presbyteri ad concilium episcopi conveniant: quæ omnia facere contempsit prædictus ille presbyter nomine Enred; et ideo secundum quod definistis, increpationis a me sententiam sortitus est.

Sed cum nec ita emendatus ponere de præteritis A
voluit, novissime, secundum canonicam institutionem
vestram, excommunicatus est a me, et exinde a su-
pradicto Willefrido susceptus est ac defensus. Vestra
autem hunc de his charitas quod rectum sit ac iustum
iudicat, et non solum de his, sed de omnibus quæ per-
verse male vivendo peregit, et hic manifestata repe-
runtur. Abstulit enim mancipia et servos de ecclesiis
sibi commissis, Fagenolphum servum nostrum; et
duos filios ejus Regenolphum et Amanolphum, et
uxorem ejus Leobthruthe, et filiam ejus Amalthru-
the, tradidit eos in Saxoniam, contra equum unum,
homini nomine Huelp, quod ipse eos duxisset in
Saxoniam. Willefridum vero supradicti Regenolphes
filium transmisit ultra mare cum Enredo, et ipse eum
dedit matri suæ in servitutem. Servum vero et ancil-
lam quos Aohtrich dedit ad ecclesias nostras pro
anima filii sui, supradictus Willefridus abstulit atque
rapuit furtim. Nomen servi Theodo, et nomen uxoris
ejus Aotlind; Lundo vero servum nostrum Enred
presbyter tradidit puero Aldberches de Effernace
nomen Upbit, contra equum unum; et Erpwine
servum nostrum aliis nescientibus furtim nocte abs-
tulit cum nonaginta et quatuor porcis, quem Hre-
dun dedit ad ecclesiam nostram; et altera vice abs-
tulit duos servos nostros Zeltolf et Zeizheim, et
primo quatuor boves nostros, secundo tres, et novis-
simè octo vacæas cum septem bobus. Jumenta vero
septem optima ætate quatuor annorum, quæ dedit
Wenilo ad ecclesias, supradictus Willefridus abstul-
lit, et multos alios equos inde nutritos, quos minavit
ad Hamulanburg. De auro vero et argento quod dedit
Regenthryth filia Athuolphi ad ecclesias nostras,
duas armillas aureas et quinque siglas aureas valentes
pretio trecentorum solidorum, et aliorum fidelium
virorum ac mulierum pretia Enred abstulit ab eccle-
siis supradictis, non solum in auro et argento, sed
etiam in vestimento, et armis, et equis. Sed quia
longum est ut per ordinem replicemus omnia quæ
rapta sunt ecclesiis supradictis ac spoliatis, et quæ
facta contra canonicæ instituta sunt, vestro sanctis-
simo iudicio ascribimus emendanda.

EPISTOLA XI.

LULLUS OSWITHE.

(Circa annum Domini 755.)

Lullus exiguus atque humilis antistes Stihhan
ejusque subjectis.

Apostolicum præceptum est, Oswitha, ut gregem
Domini sollicitè servando pascantur, ne absque ovili
repertas, hyporum moribus pereat. Hoc quidem te
egisse, et acturam esse confidens, quæ a sanctissimo
viro Bonifacio martyre Christi, ejusque discipulis,
regulæ vitæ disciplinam suscepisti, putabam juxta
modulum intelligentiæ tuæ; sed (quod tristis ac mœ-
rens dicere cogor) longe aliter fecisse comprobaris,
quæ, neglectis animabus, pro quibus Christus mor-
tuus est, de quarum vita redditura es rationem in
die iudicii ante tribunal Christi, dum sacro palliatu
finitius R. et R. contra statuta canonum, et sanctæ

regulæ disciplinam, sine licentia et consilio meo, ac
injuriâ Dei, ejusque matris beate Mariæ semper
virginis, cujus famulatum exhibere debuerant, in la-
queum diaboli propter arrogantiam ac voluptatem
faleorum explendam, ad perditionem animarum sua-
rum, liberas ire permiseris in longinquam regionem,
non recolens illud evangelicum: *Si cæcus caeco du-
catum præbet, ambo in foveam cadunt.* Et illud:
Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Sed ne forte
hanc meam oburgationem parvi pendens contem-
nas, apostolico te sermone percutiam, quo ait: *Pe-
cantes coram omnibus argue, ut ceteri timorem ha-
beant.* Pro hujusmodi stultitia excommunicatam te
esse scias cum omnibus tuis qui hunc negligentie
reatum consentiendo perpetraverunt, usque dum
digna satisfactione hanc emendatis culpam. Illas
autem vagas et inobedientes supradictas feminas,
intra cellam vestram non recipiatis, sed foras mo-
nasterium excommunicatæ ab Ecclesia Christi se-
deant, poenitentiam agentes, dum venerint, in pane
et aqua, et vos similiter abstinendo ab omni carne,
et omni potu qui melle indulcoratur, scientes quod
si spernitis istam increpationem, quod spernatis eum
qui a Deo missus est peccatores salvos facere, id est
Christum, qui dixit in Evangelio: *Qui vos spernit me
spernit, qui autem me spernit spernit eum qui me misit,*
id est, Deum Patrem omnipotentem. Optamus in
Christo ad meliora vos converti.

EPISTOLA XII.

CUTHBERTUS LULLO.

(Circa annum Domini 756.)

Reverendissimo fratri et in amore Christi charis-
simo Lullo coepiscopo, simulque cooperatoribus tuis
episcopis et sacerdotibus Dei, quorum nomina in
libro vitæ scripta teneantur, Cuthbertus, servus ser-
vorum Dei, cum aliis consacerdotibus Christi et
presbyteris seu abbatibus, æternæ prosperitatis ac
pæcis in Domino salutem.

Profitemur igitur, charissimi, sincerissima inten-
tione coram Deo et electis angelis ejus, quia quan-
docunque vestram dilectionem pæcis ac prosperitatis
proventum et sanctæ religionis in Christo profectum,
sacraque exhortationis fructum de aliorum conver-
satione abundantius habere, rumigerulis referen-
tibus, audimus, quod inde satis gaudentes et pro
vobis obnixius orantes læti gratias agimus largiori
honorum omnium Deo. Quando igitur aliqua reli-
gioni vestræ injuria facta, aut aliquod irrogatum nar-
ratur damnum, mœror et tristitia nos cruciat, quia
nimirum sicut gaudio vestro in Christo congaude-
mus, ita et adversitate pro Christo contristati com-
patimur. Non enim aliquando in memoria nostra
oblitterari possunt diversi atque indefessi tribulatio-
num angores quos, ut viscera nostra, vos ipsi cum
Deo dilecto Patre nostro beate memoriæ Bonifacio
martyre, inter persecutores paganos et hæreticos,
atque schismaticos seductores, in tam periculosa ac
ferocitate plena peregrinatione, pro amore patriæ
patriæ, longo tempore, sustinebatis; et qui illa

scilicet per agonem martyrii, cum suis plurimis domesticis, ad æternam cœlestis patriæ quietem gloriose feliciterque migrante, vos, qui superstitis talium estis, forsitan eo periculosius ac difficilior inter diversa tentamenta conversamini, quò tanto Patre, et doctore ad præsens vos orbatos esse constat. Et quamvis hinc quedam mœstitiæ amaritudo nostra discruciat valide præcordia, tamen hujusce doloris gemitum quedam sæpius ad memoriâ rediens nimie ac novæ exultationis hilaritas jucundat ac mitigat, dum frequentius recolentes, admirabili vel potius ineffabili Dei pietati tripudiantes gratias agimus, quod tam præclarum, speculatorem cœlestis bibliothecæ, tamque egregium Christi militem, cum multis bene educatis et optimè instructis discipulis, gens Anglorum advenâ, Britannia, meruit, palam omnibus, ad spirituales agones, et ad multarum, per Dei omnipotentis grâtiâ, salutem animarum, de sese procul laudabiliter emittere, ut longe lateque ferocissimas nationes per devîa diutius errantes, de lata ac spatiosa voragine perditionis perpetuæ ad splendidas semitas supernæ patriæ, per sacræ exhortationis incitamenta, et per exempla pietatis ac bonitatis, ipse ductor et signifer antecedendo, et adversa quæque, opitulante Deo, fortiter expugnando, feliciter perduceret, quod ita actutum veraciter fieri, etiam rerum effectus gloriosius quam dicta demonstrant; et in illis quoque locis, quos ante eum nullus aliquando, evangelizandi causâ, doctor adire tentabat. Unde igitur post incomparabile toto orbe apostolicæ electionis et numeri mysterium, aliorumque tunc temporis evangelizantium discipulorum Christi ministerium, hunc inter egregios et optimos orthodoxæ fidei doctores et amabiliter habemus et laudabiliter veneramus. Unde in generali synodo nostra, ubi et de cæteris omnibus quæ vestræ modò sanctitati paucis deprimimus, plenius inter nos conferebamus, ejus diem natalitii, illiusque cohortis cum eo martyrizantis, insinuantes, statuimus annua frequentatione solemniter celebrare, utpote quem specialiter nobis cum beato Gregorio et Augustinò et patronum quarimus et habere indubitanter credimus coram Christo Domino, quem in vita sua semper amavit, et in morte, ut ipsius meruit gratia, magnifice clarificavit. Præterea quippe, ut prædiximus, vestræ sollicitæ speculationis curam, et quasi tædio absentati patrisfamilias, ut ita dicam, quotidianum confectam, necnon et generalitatem subsectorum vobis servorum Dei, paternis affectibus fraternisque solatiis, relevare et consolari, ubicunque et in quocunque negotio prævaleamus, fateamur nos semper esse paratos. Unde in primis ad confirmationem dilectionis quam erga vos habent penetralia cordis nostri, sermone affectuque apostoli utamur, et cum apostolo simul dicamus: *Gratia vobis et pax. Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriâ facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestræ, et laboris, et charitatis, et sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi, ante Deum et*

A *Patrem nostrum.* Quod enim jam olim, vivente venerandæ memoriæ Bonifacio, per scripta nonnulla, et per fideles internuntios, æque conditum esse constat, idipsum semper revocare ad invicem satis necessarium ducimus, hoc est, ut mutue pro nobis nostrisque et hic viventibus et hinc obedientibus interpellationes, orationes, missarumque remedia, ad viventem Deum et judicem omnium suppliciter agantur, juxta apostolica monita: *Orate, inquit, pro invicem, ut salvemini*, et reliqua. Hoc enim modo nobis divinam clementiam complacere dignoscimur, offerentes ei orationum pura libamina. Sic nobis eandem prosperantem inveniemus in adversis. Et enim ubi Domini, juxta ipsius promissa, præsto est adjutorium, cuncta fugatur malignorum adversitas. **B** Ipse enim dixit: *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quancunque petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cœlis est.* Hoc enim sagaci solertia studiosius ideo agendum esse judicamus, quia, juxta apostolica præsentia, instant nunc tempora periculosa, et reliqua, quæ ipse in eadem prosequitur Epistola. Et quia non est opus scribere vobis de exterioribus calamitatibus incursum, quas frequenter, ut reor, passi estis, id est, persecutionibus, rapinis, odiis, et scandalis, et his similibus. Cæterum, ecce quamplurimis in locis Christianæ religionis valide status vacillat, dum pene undique exterius interiorumque rerum ecclesiasticarum perturbatur ordo, novellarumque conversationum prave ubique pene succrescant sectæ; nec mirum, dum, post videlicet positis antiquorum Patrum decretis, ac legibus ecclesiasticis relictis, multi juxta proprias adiventiones, prava et plurimorum nociva saluti sentiunt, affirmant, atque agunt, ut scilicet transacto anno a quodam magnæ auctoritatis viro dictum et gestum esse constat. Ad hæc autem nos, ut timeo, pusillanimes, et minus zelo justitiæ accensi, quid aliud in primis agere debeamus, quam ut indesinenter suffragia sanctorum postulemus apostolorum, martyrumque Christi, ac venerabilium antistitum Ecclesiarum Dei, ut in hoc, quod vocati et constituti sumus, continuis excubiis, Christi gratia nos faciat perseverare, et ut non simus reprobi, sed magis accepti, non desides, sed solertes, non dispergentes, sed congregantes quoscunque valeamus ad unanimitatem Christianæ religionis, et unitatem ecclesiasticæ conversationis, quatenus ministerium nostræ dispensationis et laboris solertia ad laudem et gloriam Dei omnipotentis proficiat, ut cum bene servientibus ac placentibus Deo quandoque mereamur audire: *Beatus servus quem, cum venerit Dominus, invenerit vigilantem!* Amen dico vobis quod super omnia bona sua constituet eum; et ad hæc, frequentius ad memoriâ, exempli causâ, revocemus recordandæ memoriæ egregius magister et martyr beatus Bonifacius quomodo vel quanta solertia laboravit in doctrina Christi, quanta pericula atque difficultates pro amore Christi et animarum tuere, etiam

usque ad ipsam mortem, libenter tolerarit. Et quia A
 Omnipotentis modo familiaris factus est, prudentia vestra solerter attendat, si ejus vos oporteat
 sacris admonitionibus consentire, et pietatis illius
 exempla pro viribus sequi. Ille enim quantum illius
 domesticus factus est quem amavit ante omnia,
 tantum majora apud eum poterit obtinere. Unde
 quippe si aliqui subjectorum illius, quibus eum
 quondam divina dispensatio magisterii loco profecit,
 ab ejus documentis spiritualibus dissentiant, vel
 prava conversatione recedunt, qui defensor illorum
 in aeterno judicio esse potuit, sit potius accusa-
 tor, et rationes ab eis cum ipso iudice districtius
 requirit. At vero, e diverso, quicumque illius sacrae
 institutionis ac doctrinae normulam rite consequun-
 tur, pro certo se sciant, et ipsius Romanae atque
 apostolicæ Ecclesiæ, a qua legatus eis et doctor
 directus est, ac deinde, pariter cum ea, omnium
 nostrum habere et viventes et morientes in oratione
 et missarum celebratione, ut supra diximus, per-
 petuam communionem, si tamen usque ad finem
 firmam vobis dehinc doctoribus et rectoribus suæ
 salutis, humiliter atque amabiliter, pro Deo et
 æterna mercede, non dedignantur obedire, non
 deficientes aliquando, ut indevoti vel subdoli, sed
 semper ut bonæ indolis discipuli proficientes, et
 fideliter adherentes suæ militiæ in Christo magi-
 stris, ad palmam supernæ vocationis Dei et gloriam
 regni coelestis. Hæc salutatoria vestrae sanctitati
 scripsimus verba, non quasi ignaris aut indigentibus
 nostræ rusticitatis normula, sed charitatis atque com-
 munionis [communio] mutua gratia, contestan-
 tes et obsecrantes per omnipotentem Deum et Filium
 ejus Jesum Christum, et adventum ipsius, et regnum
 ejus, ut vos, o charissimi, cuncti generaliter cum
 subjectis vobis in Christo per omnia sitis semper
 ad invicem fideles adiutores, et unanimes coopera-
 tores, contra omnes orthodoxæ fidei inimicos atque
 hæreticos et schismaticos, ac nequissimæ conver-
 sationis homines. Per hoc enim eritis bonis homi-
 nibus amabiles seu laudabiles, et Deo omnipotenti
 acceptabiles atque chari; et ita, cum ipso præfato
 beato Patre, et prædecessore vestro, felicem in
 futuro vocem a iudice cunctorum Christo singuli
 mereatis audire: *Euge, inquiet, serve bone et fidelis,*
quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te con-
stituum; intra in gaudium Domini tui. Amen.

Omnipotens Deus vos omnes diu incolumes in
 isto sancto amore et timore custodire dignetur.

Dilectiss. FF. ac filiis,
 Cuthberchtus archiepiscop.,
 Lullo coepisc.

EPISTOLA XIII.

CYNEHARDUS LULLO.

(Anno Domini 756.)

Domino dignissimo, venerando, et merito insi-
 gni ac præstantissimo, longe lateque pro Christianæ
 religionis prædicanda doctrina diffamato, et pro
 conversatione vitæ probatissimæ celeberrimo, nobis

A quoque non immerito, ob cognationis nostræ sem-
 per memorandæ necessitudinem, charissimo, Lullo
 episcopo, Cinehardus indignus, ut vereor, episco-
 pus Wentanæ civitatis, ex intima viscerum me-
 dullarum affectione, æternaliter in Christo salu-
 tem.

Perlectis litterarum a tua sanctitate directarum
 dulcissimis ac nimium placabilibus periodis, in
 quibus amicabiliter nostram parvitatem comperi-
 mus salutatem admonitamque, ut eandem uni-
 tatis observantiam custodiret, quam antecessores
 nostri fideliter sine tenus observant, Dominus
 Bonifacius archiepiscopus, Christique confessor bea-
 tificandus, et Daniel doctissimus Dei plebis famu-
 lus, simul et successor ejus Hunfrithus episcopo-
 rum mitissimus, etc., quæ te melius recoluisse
 credimus, in caraxatis commendata, mentis dili-
 gentissima indagine didicisse curavimus, et gra-
 tiarum actiones condignas in quantum sufficimus
 persolvendo gerimus, quod nostri memoriam, in-
 terpositis tantarum spatiis terrarum, marisque
 magni interluente latitudine, facere dignemini.
 Et hoc profiteamur, quod omnia quæ, tua sancti-
 tate suggerente, mandata sunt, studiosissime, Do-
 mino favente, complere satagimus, non tantum in
 spirituali orationum solatio exhibendo, et missa-
 rum solemnitate celebranda pro vobis, et pro illis
 qui in vestris regionibus in Christi consensione
 obeunt, sed etiam si qua sæcularis substantiæ so-
 latia vestris usibus profutura in his regionibus
 adipisci poterimus, vestrae participationi parata
 erunt. Et hoc petimus, si qua apud vos solamina
 nobis necessaria, vel ignota, spiritualis quidem
 scientiæ, sive in libris antiquis, qui a nobis non
 habentur, sive in aliis ecclesiasticis administra-
 tionibus, ut nobis libenter participare non negetis.
 Necnon et si quos sæcularis scientiæ libros no-
 bis ignotos adepturi sitis, ut sunt de medicinalibus,
 quorum copia est aliqua apud nos, sed tamen
 segmenta ultra marina, quæ in eis scripta com-
 perimus, ignota nobis sunt et difficilia ad adipe-
 scendum; vel si qua in aliis quibuslibet negotiis,
 vel speciebus nobis necessariis provideatis, com-
 municare dignemini, ut fecistis villosam mittendo.
 Nomina quoque presbyterorum vestrorum diaco-
 norumque, ac monachorum, vel monacharum, sive
 cæterorum, quæ misistis, per monasteria et per
 ecclesias nostræ diocesis direximus ad celebranda
 pro eis missarum solemnia, et orationum suffra-
 gia. Id ipsum facere vestram sanctitatem suppli-
 citer exoramus pro eis, quorum nomina vobis ha-
 bemus dirigenda, et nominatim cum personis suis
 scribenda, eorum scilicet qui mihi proprie atque
 huic Ecclesiæ, cui servio, amicissimi, vel subditi
 fiebant, vel prælati. De nostro quoque vili vestitu
 parva hæc xeniola direximus tuo cultui, quan-
 quam indigna, tamen petimus, accommoda, hoc
 est, tunica lanea, aliaque linea, sicut mos est
 apud nos habendi, talibus et peripsam, et aliis

et coculam, et gunnam brevem nostro more consutam, ad indicium plenissimæ dilectionis nostræ. Quæ te suscipere pro tua humilitate obnixè precamur, habereque ad memoriam mei nominis, saltem aliquod spatium temporis. Cæterum si quæ sunt tuæ sanctitati insinuanda, portitor hujus epistunculæ viva voce valet enarrare.

Opto te, o charissime frater, orantem pro me orante pro te, in Domino bene valere, felicemque ævo longiore victurum, ad coronam cœlestis gloriæ postea perventurum, Domine insignis, et Pater præstantissime. Amen.

EPISTOLA XIV.

ÆARDULFUS LULLO.

(Circa annum Domini 756.)

Reverendissimo nobisque omnium episcoporum charissimo Lullo coepiscopo Æardulfus Hrofensis ecclesiæ antistes, cum sanctæ ecclesiæ filio Æardulfo rege Cantix, sinceram in Christi nomine salutem.

Veracium igitur sociorum inter alia amicabilis memorialisque mos esse dignoscitur, cum sese, ob interjacentium terrarum spatia, seu provinciarum exterarum regiones, præsentialiter nequeunt invisere ac salutare, certe per suos fideles nuntios, sive etiam per litteras ad invicem salutationis dirigere verba, et de rebus dignis atque utilibus tractare, ne mens, scilicet, sollicita quid de statu amici divina dispensatione et judicio agatur, vel tædio diutius afficiatur, vel anxia rerum incertitudine quotidie gemat. Quocirca in primis diligentius salutantes, per hunc gerulum, visitantes eminentiam vestram, desiderium quippe habentes audire et nosse eandem gloriosissimum prosperumque per omnia profectum habere, hoc modis omnibus optantes, ut nos ipsos nostrosque charissimos vestræ beatitudini subnixis commendemus precibus, ut in vestris sacris ac Deo placitis orationibus, et suffragio vestræ paternæ pietatis ordique, auxiliante Deo, muniti, atque muro protectionis vestræ circumdati, contra omnes infestationes inimici in hac vita, quæ tota tentatio est, defensi, et ad illam quæ morte vacans et fine carens, vestris almis intercessionibus, pervenire mereamur. Misimus vobis parva xenia, id est repletem ruptilem unam, deprecantes obnixè ut amorem mittentis magis quam censum perpendatis, ob spem meliorum, quod celerius sit orantibus vobis, si Dominus vitam et vires concesserit. Memores enim sumus verborum omnium quæ ex abundantia cordis vestri prolata nostris auribus sonuerunt adimplenda, quæ quantum ames amantes te ex omni parte declarabant. Quid enim aliud nobis agendum est, nisi ut charitatem quoad, Deo disponente et finem cunctorum considerante, omnes advixerimus, fideliter ad invicem custodiamus. Præterea nihilominus et deinceps dum aliquis e nobis alterius vitæ vias, ut opto, felices prior ingreditur, en superveniens sine mora, missis et elemosynis, itiner illius hinc

et inde quantum valeat tueri ac prosperum facere sæpius reminiscat ac studeat, obsecrantes obnixè, ut per hunc fratrem nostrum fidelissimum presbyterum, nomine Læaroredum, scripta pietatis tuæ ad nos dirigere digneris, quatenus per hæc earum quæ tibi placita sunt rerum cognitio clarescat, quia habetis sine dubio in eodem præfato presbytero veridicum fidelemque inter nos legatarium; et ideo per illum valebis quæcumque, vitæ vocis attestatione, nobis patefacere. Præcedentium quoque nomina propinquorum nostrorum, id est, Irmigi, Noththry, atque Dulichæ, omnes Deo dicatæ virgines, tibi direximus, postulantes ut in oblationibus missarum et orationum suffragiis habeatis, quia similia nobis ad invicem beneficii rependere parati sumus.

Deus te incolumem custodiat, et in ejus ministerio pollentem longa per temporum spatia custodire dignetur.

Æardulfus episc.
Lullo coepisc.

EPISTOLA XV.

MILÆRUS LULLO.

(Circa annum Domini 756.)

Domino amantissimo et in Christo charissimo Lullæ episcopo Milret servus Deo servientium.

Postquam a tua præsentia et a conspectu corporali sanctissimi præsulis et beatissimi patris Bonifacii, nolens, volens, tristis abscedebam, et per varios casus, et multa discrimina rerum, vestris almis orationibus, ad terram nostræ pervenimus nativitat. Ibi nec dum integro expleto anni circuli curriculo, nuntium ad nos perlatum est triste, beatissimum Patrem de ergastulo carnis ad superna migrasse; si tamen id triste dicere fas est, cum talem ad cœli patronum meruimus præmittere regna, cujus nos sacris intercessionibus, Deo auxiliante, ubique esse suffultos certa credulitate confidimus. Et quamvis præsentis vitæ amissum solatium multis et amaris luximus lacrymis, tamen ille qui, suo sanguine fuso, Christo consecratus est martyr, decus et columen omnium quos præsens protulit patria, suo beatissimo agone, optimo labore consummato, gloriosissimo fine peracto, nostra valde mœsta majore letitia mitigat et demulcet pectora. Nos nostram dolemus vicem in valle lacrymarum, et in hac vita, quæ tota tentatio plena est, manentes; ille, peregrino labore magno cum sudore expleto, ad gloriosissimam Christi martyr pervenit mortem, et pro nostris, ut credo, excessibus, si Domini sinit pietas, fidelis intercessor in cœlesti Jerusalem, cum Christo, beatissima sorte, sanctis conjunctus civibus, superna lætus consistit in arce. Hæc de amantissimo Patre, cujus venerabilem vitam et gloriosum finem, ut mihi in notitiam venire facias, totis viribus exopto. Aliud ex sodali collegio dicere menti occurrit, tuamque dulcissimam charitatem intimis obsecro præcordiis, et tanquam tuis pedibus præsentialiter prostratus humiliter imploro, ut fraternam dilectionem, quam inter nos communis

Pater beate recordationis et sanctae memoriae Bonifacius, Christi annuente charitate, sacris conciliavit verbis, almis univit oraculis, non transitoria, sed fixa recordatione tua recondas in corde, quia mihi et tibi valde profuturum, omni ambiguitate postposita, scio, si tam egregii doctoris praecepta implere conamur, meque omnium fratrum tuorum minimum in meritis, fraterna charitate instruere, sacris munire praeceptis, almis orationibus fulcire, o amantissime praesul, non pigeat, unde fateor et fida promissione spondeo, vestris sincerissimis iussionibus, iuxta qualitatem virium, in omnibus libenter me esse secuturum, et firma dilectione fidam allicitiam, quandiu spiritus hos regit artus, vitalisque status his moribundis inhabitat membris, tecum servare intima charitate, Deo teste, profiteor, et totis viribus modullius admodum exopto, ut fiat, Christo tribuente, quod scriptum est: *Erant illis omnia communia*. Sed haec omnia, quae brevier a nobis dicta sunt, si Deus omnipotens prosperum concedit iter, per gerulos istarum litterarum plenius et verbaliter tibi indicare curavi. Misimus praeterea parva munuscula, quae optamus, ut ea dilectione accipiat, quae a nobis, Deo teste, destinata sunt.

Vestram dilectionem pro nostris excessibus intercedentem Christus tueri dignetur.

Librum Pyrryri metri ideo non misi, quia Guthbertus episc. adhuc reddere distulit. Immanuel. *Epistola Milredi episc. offerenda Lullo episc.*

EPISTOLA XVI.

TRECEA LULLO.

(Circa annum Domini 756.)

Domino in Domino venerabiliter diligendo et delectabiliter honorando Lullo, episcopatus infula genti, Trecea supplex vernaculus in Christo perennem salutem.

Tempore nuper transacto, vestrae almitatis litteraturam usque ad nostrae mediocritatis praesentiam fido gestante gerulo delatam, exultantibus pectorum praecordiis, et laetis oculorum orbibus contemplantes satis libenter suscipimus, et maxime in vestra sancta promissione, quam ordo apicum vestrorum innouit, ut vestris assiduis ac sacris orationibus nostram fragilitatem defendere vellet; ita et nostra imperfecta mediocritas undique pene in omnibus bonis vestram beatitudinem orationibus intimis, Deo ubique auxiliante, deprecando poscere Deum prompta est, necnon et dilectionem fraternitatis erga vestram clementiam observare, secundum vires, velle demonstramus, Domino nostro Jesu Christo docente ac dicente: *Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem*. Et item: *In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem*, etc. Item de eadem beatus Petrus primus et princeps apostolorum sententiam promulgavit, dicens: *Estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus, ante omnia mutuum in vobismetipsis charitatem continuam habentes, quia charitas cooperit multitudinem peccatorum*, etc. Nostra ergo, ni fallor, parvitas non utcumque vestris

est roborata oppido patrocinis. Idcirco audaciter rogare praesumimus vestram beatam ac vere benedictam almitatem, ut nostram, viventes in hac lacrymarum valle, tum etiam in gloriosissima praesentia Dei in Christo pausantes, assiduis ac sacris orationibus vestrarum studiis Domino Deo commendare dignemini. Ego quoque minimus Ecclesiae servus supplici per Dominum deprecatione rogitō, ut me cum mea familia, Domino Deo cuncta dispensante ac rite regente, inter ceteros fideles vestros amicos in commune benigne suscipiat, qui proprio dicor nomine Aldbertus, diaconatus officio fungens, licet indignus, ut, sancti gradus ministerium olim acceptum vestris saluberrimis intercessionibus melliorandū, de die in diem proficiam. Almitatem vestram pro nobis orantem summus arbiter orbis ab alta coelorum arce tueri dignetur. Valete in Domino.

EPISTOLA XVII.

BOTWINUS LULLO.

(Circa annum Domini 756.)

Veneranda dignitatis Lullo episc. Botwinus abb. optabilem in Christo salutem.

Litterae auctoritatis tuae, quas cum divinae pietatis studio usque ad nos direxisti, laetificaverunt me valde, quia tu, imbre coelestis roris illectus, ultimum me servunculum servorum Dei cum tam magna fide divini amoris, saeculariaeque dignitatis munere visitare dignatus fuisti. Gratas ago Deo, petens, cum intima charitatis desiderio, ut fidus fautor mihi per celsitudinem sanctitatis tuae coram Christo Jesu existas, in istoque saeculo serena mente amicus, si rector rerum omnium istius vitae in itinere me longius super te sudare dijudicat, ploro indesinenter precans, cum omni caterva quae Christo Domino sub mea conditione deservit, divinae misericordiae solatia animae tuae largiri, ut tu simili modo ecclesiarum tuarum subsidia mihi praestare digneris. Haec quoque modica munuscula, id est, in lacernas almitati tuae mitto optans ut accepta sint.

EPISTOLA XVIII.

WICBERTUS LULLO.

(Circa annum Domini 756.)

Sanctissimo et a Deo semper conservato Domino Lullo episcopo Wicbertus, servus servorum Dei, quamquam indignus, abbas, et vester in omnibus (Deus scit) bene cupiens et fidelis in vinculo charitatis colligatus.

Suscepta vestra alimonia, sancta cuncta congregatio monachorum nostrorum pro vobis singulos psalterios Domino decantaverunt, et sacerdotes quinas missas fecerunt per singulos, ut vobis Dominus pristinam sanitatem tribueret, et dixi ad illos, vestra voluntate, quomodo nobis mandastis ut hic pro tempore devenire iubebatis. Sed omnes consona una concordia responderunt, quod nostra voluntas in omnia est, ipsius infirmitati compatescere, et sicut proprium fratrem, ita circa illum omni charitate impendere. Sed vos modo si vultis, sic venire potestis, quomodo in vestra propria casa, et nos in om-

nibus, in quantum possumus, charitate pristina ex-
gentes vestra volumus compatescere infirmitati. In
orationibus tuis commendamus nos, sanctissime Pa-
ter.

*Sanctissimo Domino Lullo episcopo.
Wicbertus indignus abbas.*

EPISTOLA XIX.

OTO LULLO.

(Circa annum Domini 756.)

Domino sancto sanctorum, quia meritis comquando,
et a nobis cum summa veneratione diligendo, in Chri-
sto Patre Lullo, coepiscopo, Odo servus servorum
Dei, etiam et omnes monachi sancti Petri apostolo-
rum principis degeates sub norma sanctæ regulæ,
eternam in Domino nostro Jesu Christo ad sancti-
tatem vestram destinare curavimus salutem

Ideo omnipotenti Domino gratias referimus, ut
omnia quæ circa vos sunt prospera non solum habe-
mus, sed et hoc indesinenter sedulis precibus Do-
mini misericordiam imploramus, ut vitam vestram
longævis faciat hic gaudere temporibus, et illic in
eterna beatitudine cum sanctis suis faciat pariter
exultare triumphis. De cetero quamvis, amantissi-
me Pater, terrarum longitudine separati videmur,
tamen et terrarum longinquitas non dividit mente,
quos charitas divina conjunxit in corde. Idcirco
comperiat sanctitas vestra quia nos omnes per obe-
dientiam almi Patris nostri Dodoni abbatis, et pro
amore vestro et omni sollicitudine pro vobis, et de-
votissima sancta congregatione vestra, a Deo vobis
commissa, in nostris assiduis precibus Domini mi-
sericordiam exorare non desinemus. Igitur cum sa-
lutationis officiis, humili prece deposcimus, ut istam
familiam Christi et sancti Petri in vestra comme-
moratione semper habeatis, et ipsi pro omnibus ami-
cis vestris tam episcopis et eorum clero, quam abba-
tibus et eorum monachis, seu et abbatissis vel Deo
dicatis in ista congregatione sancti Petri, oratores
vestros tam vivos quam defunctos in vestra mercede
commemorare faciatis, ut in sacris orationibus illo-
rum eam assidue memorare debeant, quatenus per
illorum suffragia olim optatam adire mereamur pa-
triam paradisi. Similiter vos deprecamur, ut omnium
amicorum vestrorum nomina tam vivorum, quam
defunctorum, per præsentem fratrem nostrum Sa-
ganaldum, per breve ad nos dirigere faciatis, ut
ipsos, sicut de aliis fratribus nostris facimus, ita in
nostris assiduis orationibus ipsos memorare de-
beamus. Gratia regis cælestis custodiat vos semper.
Amen.

*Indiculus directus ad Lullonum episcopum. Emma-
nuel nobiscum sit.*

EPISTOLA XX.

CYNEARDUS LULLO.

(Circa annum Domini 756.)

Domino magnopere diligendo, et nobis omnium
peregrinantium pro Christi amore charissimo, Lullo
antistiti, Cineardus indignus, ut vereor, episcopus
in Christo salutem

A Libenter ergo suscipimus fratrem a te ad nos
usque directum cum dulcedine donorum vestrorum
et gratias agentes Deo et vobis, quod nostri memo-
riam ex tam remotis terrarum finibus facere digne-
mini. Et ideo sicut vos velle comperimus memores
sumus vestri, in quantum, Domino adjuvante, per-
mittimur semper in orationibus nostris, obsecrantes,
ut quod fideli, ac firmissimo cœpistis animo usque ad
finem firmum retineatis; quanquam multis tribula-
tionibus tundimini, quas propemodum omnes sancti
soliti sunt a sæculo perpeti, nec tamen Christo coope-
rante, et confirmante illorum constantiam, deficie-
bant. Modici munusculi quantulamcumque parvita-
tem charitatis tantummodo intuitu direximus, hoc est,
de nostro vestitu indumentum, sicut solent prode-
cessores nostri prodecessoribus tuis destinare, quod
te pro humilitate et mansuetudine tua suscipere di-
gnanter, et uti suppliciter precamur.

B Valere te in Christo, et ut vere felicem semper
optamus.

EPISTOLA XXI.

... LULLO.

(Circa annum Domini 756.)

Sanctissimo atque venerabili episcopo Lullo ser-
vus servorum Dei visceralem in Domino salutem.

Rogo te, o dilectissime frater, sicut optime in te
credo, ut non immemor sis, sed semper sagacissima
mente ad memoriam reducas antiquam amicitiam
nostram, quam inter nos habuimus in Maldubia ci-
vitate, quando Eaba abbas in amabili charitate nutri-
vit, et hoc signum recordor, quod pro nomine voca-
vit te Irtel, Idcirco salutatur te Hereca abbas in sa-
lutatione sancta, et omnis congregatio quæ in sua
cœnobiali vita manet, quia dignos nos in memoriam
habuisti tecum. Qui autem perseveraverit in pace
usque in finem, hic salvus erit. Vale, amabilis, fell-
citer in ævum; meus dilectus, Deo electus, quia cha-
ritas pretium non habet.

Hoc signum Hereca abbatem fecit.

EPISTOLA XXII.

CUTHBERTUS LULLO.

(Circa annum Domini 758.)

Desiderantissimo et suavissimo in Christi dilectione
amico Lullo episcopo, et omnium antistitem charis-
simo, Cuthbertus discipulus Bedæ presbyteri sa-
lutem.

Gratanter quidem munuscula tuæ charitatis suscepi,
et eo gratantius, quo te hæc intimo devotionis
affectu mittere cognovi, id est, holosericum ad
reliquias beatæ memoriæ Bedæ magistri nostri, ob
recordationem et illius venerationem destinasti. Et
rectum quidem mihi videtur ut tota gens Anglorum
in omnibus provinciis, ubicunque reperti sunt, gra-
tias Deo referant, quia tam mirabilem virum, prædi-
tum diversis donis, tamque ad exercenda dona stu-
diosum, similiterque in bonis moribus viventem,
Deus illis in sua natione donavit, quia per experi-
mentum, ad pedes ejus nutritus, hoc quod narro di-
dici. Similiterque mihi met ipsi cooperitorum varia

tum ad legendum scilicet, propter frigus, meum corpus misisti, quod videlicet omnipotenti Deo et beato Paulo apostolo ad induendum altare, quod in ejus ecclesia Deo consecratum est, cum magno gaudio dedi, quia et ego sub ejus protectione in hoc monasterio xl et iii annos vixi. Nunc vero, quia rogasti aliquid de opusculis beati Patris, cum meis pueris, juxta vires, quod potui tue dilectioni preparavi: libellos de Viro Dei Cudberto, metro et prosa compositos, tue voluntati direxi; et si plus potuissem, libenter voluissem, quia presentia præteritæ hiemis multum horribiliter insulam nostræ gentis in frigore, et gelu, et ventorum, et imbrium procellis, diu lateque depressit, ideoque scriptoris manus, ne in plurimorum librorum numerum perveniret, retardata est; sed et ante sex annos per Hunwini meum presbyterum illuc ad vestra loca advenientem, et Romam videre desiderantem, aliqua parva xenia, cultellos videlicet xx et gunnam de pellibus lutrarum factam tue fraternitati misi. Ille quoque presbyter Hunwini, ad urbem quæ vocatur Beneventum perveniens, ibi de hac luce migravit. Quapropter neque per illum, neque per tuorum aliquem, utrum ista ad te pervenerint, ulla responsio unquam mihi reddita est. Duo vero pallia subtilissimi operis, unum albi, alterum tincti coloris cum libellis, et cloacam, qualem ad manum habui, tue paternitati mittere curavimus, precorque ut meam petitionem et necessitatem non spernas. Si aliquis homo in tua sit parochia qui vitrea vasa bene possit facere, cum tempus ardeat, mihi mittere tigneris, aut si fortasse ultra fines est in potestate ejusdam alterius, sine tua parochia, rogo ut fraternitas tua illi suadeat ut ad nos usque perveniat, quia ejusdem artis ignari et inopes sumus, et si hoc fortasse contingit ut aliquis de vitrificationibus cum tua diligentia, Deo volente, ad nos usque venire permittatur, cum benigna mansuetudine, vita comite, illum suscipio. Delectat me quoque cytharistam habere, qui possit citharisare in cithara, quam nos appellamus rotte, quia citharam habeo, et artificem non habeo. Si grave non sit, et istum quoque meæ dispositioni mitte. Obsecro ut hanc meam rogationem ne despicias, et risioni non deutes. De opusculis vero beatæ recordationis Bedæ, quæ adhuc descripta non habes, promitto, me, si vixerimus, tue voluntati adjuvaturum.

Abbas Cuthbertus te te his terque salutat;

Te Deus omnipotens salvum conservet in ævum.

EPISTOLA XXIII.

EANVULT LULLO.

(Anno Domini 758.)

Domino desiderabili ac jure venerabili episcopo Lullo, Eanvult servus Christi Jesu, una cum conservis qui mecum his in locis suavissimum Evangelii jugum, pro invenienda in cælis requie, trahere gaudent, perpetem in Domino salutem.

Multo quidem gaudio delectatum est cor nostrum, magna exultatione lingua insonuit, dum tante vir

A eruditionis ac sanctitatis ad nos litteras transmissit. Quapropter paternam tue charitatis reverentiam obsecramus, ut, semper nostri, memor, supplices pro nobis domino preces offerre non refragearis. Nos tui quoque scias semper existere memores, si quid tam vilium apud dominum valet deprecatio servorum. Quantum enim de omni vestro profectu gavisi sumus, quantamque super his quæ in peregrinis locis vobis prospera cesserunt lætitiā habemus. Teque nosse volumus, quod hoc perpetualiter studium charitatis tuis meritis impetrantius observemus, tuamque per omnia desideremus amicitiam mereri, volentes ipsi per omnia tue justæ voluntatis obtemperare decretis, etiam Domino procurante, quando, ingrediente te viam unversæ terre, atque ad præmia vitæ æternæ perducto, tunc tuum venerabile nomen disponimus scribere cum nominibus episcoporum nostrorum, et cum nominibus omnium præcedentium fratrum hujus monasterii.

Orantem pro nobis almam paternitatis vestræ coronam cælestis gratia custodiat, dilectissime in Christo antistes. Scripta indict. 11, ix Kal. Junias. ad Jul. epist. epis.

EPISTOLA XXIV.

MAGINGOOZ LULLO.

(Circa annum Domini 760.)

Venerando sacerdoti Christi, amore prorsus ac reverentia pariter a nobis studio peculiari contuendo, Lullo episcopo Magingooz servus servorum Dei perennem in Christo salutem.

C In colloquio nuper venerandæ fraternitatis tue comperti sumus quia consilium proximi nostri ejusdam minus caute, sæculi impedimento postposito, viam religionis ingredi cupientis prudentia vestra prævenire utiliore consulto voluisset, qui, ut arbitror, his verbis velut nomine proprio designatur. Et revera visum mihi est non posse aliter compleri circa illum officium debitæ felicitatis et charitatis, nisi cum pluribus de eadem re necessario sollicitis contendatur, ne hunc fortasse in ipso itinere, quo desiderium ducit, incauta præsumptio supplantet, sed necessarium existimo ut diligentius provideatur quo pacto vel quibus instrumentis peregrinationis illius, quam sicut scitis optimam. stabilitas et possibilis, et si fieri potuerit, inexcusabilis, iis cum quibus præsens causa agenda est, omni rationis firmitate comprobetur. Quapropter nostræ parvitati indicare per litteras non gravemini utrum vobis videatur an communi sermone unius epistolæ exhortatio mittatur, an uterque nostrum a se epistolam mittat; quod si profuturum judicetis ut commune et unum a nobis idiculum dirigatur, a vestra charitatis industria rogo ut conficiatur. Si non fieri posse putaveritis, ut sine aliqua præsentis, sive nostræ, sive cæterorum servorum Dei, collatione consulto decenti et integra soliditatis valeat perpetrari. Quid itaque vobis profuturum videatur, ut a nobis hac de re agatur per litteras, hujus

epistuncule portitori traditas, nobis indicare dignemini.

Valere bonitatem vestram, et in Christo proficere pro nobis intercedentem, integris desideriis optamus.
Off. Lullo episc.

EPISTOLA XXV.

CUTHBERTUS LULLO.

(Circa annum Domini 760.)

Domino in Domino dilectissimo et fidelissimo amico Lullo episcopo Cuthbertus abbas salutem.

Multum gratanter accepi litteras sive etiam munera, hoc est, villosam et sindonem, quæ tua fraternitas ad me mittere dignata est; et eo gratantius, quod ex intima charitate ea destinata esse non ambigo. Unde recompensationem beneficii istius reddens et ipse tui quotidianis in precibus curam habere non cesso; simul etiam nomina fratrum quæ ad nos misisti cum nominibus hujus monasterii fratrum dormientium in Christo scripta continentur, ita ut pro illis nonaginta et eo amplius missas facere præceperim. Insuper etiam librum, quem clarissimus Ecclesiæ Dei magister Beda de Edificio templi composuit, ad consolationem tuæ peregrinationis mittere curavi, tuam fraternitatem humiliter obsecrans, ut olim conductæ inter nos amicitie fœdera usque ad finem firmum custodire digneris, in hoc videlicet maxime, quod cum tuis omnibus, quos tibi divina dispensatio voluit esse subjectos, pro infirmitatibus meis apud supernum Judicem sedulus intercessor existas. *Lullo episc.*

Dominus omnipotens fraternitatem tuam in suo semper amore conservet.

EPISTOLA XXVI.

CENE LULLO.

(Circa annum Domini 760.)

Domino beatissimo omnique honore nominando Lullæ episcopo Cœna, servus servorum Dei, perpetuæ gratiæ salutem.

Acceptis tuæ beatitudinis, Pater excellentissime, litteris, multa sum lætitia delibutus, ita ut totis præcordiorum intestinis gaudens lacrymaverim, beatum mihi ac profuturum æstimans tanti Patris perfrui amicitia, ideoque omni cordis aviditate tuam desiderabilem amplector pietatem, tua inhiante condecorator charitate, ea potissimum causa, quia salutaria dilectionis præcepta divinitatis, indita nobis rememorans, nec non et aliquandiu fautorem sive consiliarium adoptans laboribus nostræ parvitatæ, quem misericors omnium bonorum largitor nobis, in te sua benigna providentia, ut credimus, præordinavit. Quapropter, dulcissime frater, in quascunque sanctæ pacis ditiones vocabis, lubens, festinus gaudensque totus, pleno corde advenio. Insuper plurimis obsecrationem lacrymis deprecor, ut nostri quantulumcumque in tuis sanctis orationibus habere memoriam digneris, semperque bene cœptæ pietatis promissa custodias, quia perseveranti gloriosa retributionis impenditur corona, mercesque futuræ felicitatis in fine cujusque operis spectatur. Illud

PATROL. XCVI.

A vero quod de libris inquisiti marinis æstibus terram advectantibus, omnino incognitum est. Cæterum libri cosmographicorum necdum nobis ad manum venerunt; nec alia apud nos exemplaria, nisi picturis et litteris permolesta. Jam sæpius mihi met perscribere destinavi, sed nondum potui scriptores acquirere. Forte tuis adjutus supplicationibus.

Sanctitatem vestram ad protectionem electæ Dominiæ rex salvator conservet in ævum.

Scio, Pater, quod illa, quæ charitatis gratia misi, a te visa non sunt.

Vivendo felix Christi laurate triumphis,
Vita tuis, sæclo specimen, charissime cœlo,
Justitiæ cultor, verus pietatis amator,
Defendens vigili sanctas tutamine mandras,
Pascua florigeris pandens prædulcia campis,
Judice centenos portans veniente maniplos.

Offe- renda }	{ Lullo E- piscopo	vi- ro }	{ claris- simo.
------------------	-----------------------	-------------	--------------------

EPISTOLA XXVII.

WIGBERTUS LULLO.

(Circa annum Domini 760.)

Domino vere beato, atque omni officio charitatis venerando, Lullæ, gratia Dei episcopo, Wigbertus presbyter vester fidelis servus, optabilem in Christo salutem.

Vestris orationibus meritisque suffragantibus, ut credimus, et pro certo scimus prospera nobis terræ marisque itinera, postquam a vobis ieramus, Dei clementia concessit, amicosque et propinquos sanos et incolumes invenimus, benigneque susipientes omnia necessaria tam in possessionibus agrorum, quam in jumentis et pecoribus, aliisque suppellectilibus sponte nobis tribuentes. Quod usque hodie absque ulla contradictione habentes, tuam sanctam fraternitatem, quæ nos semper et adjuvare et consolari consueverat, rogamus et obsecramus, ut videas et consideres quid nobis utilius agendum sit. Omnia enim tibi nota sunt; et hoc et illud, quidquid tibi bonum videtur, hoc me fateor læto animo fecisse, et tuum salubre consilium in nullo sprevisse. Si tibi videtur, ut ad vos pergamus, utiles, ut credimus, viri et, ut aiunt, boni in nostro desiderant esse comitatu. Sin autem aliud magis placet, tamen, cum nostro sermone et consilio, si vobis sic videtur, visitare vos desiderant. De qua re, quid tibi videtur fac sciamus. Sed quid magis moror, cum litteræ tuæ usque ad nos veniunt, quas, ut isti præsentis portitori litterarum mearum tribuas, obsecramus. Quidquid in illis jusseris, aut suaseris, Deo permittente et vita comite, libenter faciemus. Multum jam vite nostræ fluctuando et negligendo, quasi extra nos fusi, peregrimus, tandem aliquando ut ad nosmetipsos redeamus, necesse est, scientes scriptum quod *qui seminat in lacrymis, in gaudio metet*; et ideo vite nostræ quod restat, cum vestro consilio transcurrere curamus. De cætero autem si in re

27

gione gentis nostræ, id est Saxonum, aliqua janua divina misericordie aperta sit, remanere nobis id ipsum curate quam multi, cum Dei adiutorio, in eorum auxilium festinare cupiant. Omnia ista, quæ longo sermone perstrinximus, tu mente pervigili, quid melius agendo sit, pertracta, et litteris intimare tua sancta almitas non pigeat. Vale.

Ego Hrotuin dudum aliquid vobiscum; nunc autem his positus scribens, legens docensque quod legi, multum vos saluto, obsecrans ut eo animo erga me sis, quo et ego circa vos sum positus. Saluta omnes qui amant Dominum nostrum Jesum Christum.

EPISTOLA XXVIII.

BREGWINUS LULLO.

(Circa annum Domini 764.)

Reverendissimo et in Christo charissimo fratri Lullo episcopo Bregwinus, servus servorum Dei, perpetuam in Christi nomine salutem.

Dies multi elapsi sunt ex quo sollicitus preoptabam ut, Deo favente, tandem aliquando prosperum iter legatarii nostri perveniendi ad beatitudinem vestram invenire potuissent, quia per hos, scilicet proxime decurrentes, priores annos, plurimæ ac diversæ inquietudines apud nos in Britannia, vel in Gallia partibus audiebantur existere, et hoc videlicet nostrum desiderabile propositum sapius impedivit, et perterrendo valde prohibuit, de nostris aliquos ad vos dirigere per tam incertas tamque... crebris infestationibus improborum hominum in provinciis Anglorum, seu Gallia regiones. Nunc vero pace ac tuitione nobis a principibus indubitanter undique promissa, misimus ad vestram venerabilem fraternitatem hunc præsentem fratrem istarum præsentium litterarum bajulum, Hildebertum nomine, reminiscens videlicet qualiter inter nos in civitate Romana de amicitia conventionem colloquium habuimus, quod etiam nos servare omnimodis confitemur. Quapropter et ego nunc, in tuæ beatitudinis amicitia confusus, ut secundum quod antecessores nostri inter se facere non cessarunt, ita etiam et nos facere similiter adoptamus, mittentes verba suavissima salutationis et pacis, ut evangelicus sermo impleatur in nobis, quod ejus esse discipuli mercamur, si dilectionem habuerimus ad invicem. Idcirco tibi indicare curavimus nos misisse vestræ beatitudini parva quædam munuscula, non parva siquidem charitate, id est capsam unam ad officium quidem sacerdotale ex ossibus fabricatam, salutationis tantummodo ac benedictionis causa, per Isahardum religiosum presbyterum, ut ea quæ nostra sunt benigne suscipiatis, similiterque et nos a vobis bona recipere optamus. Insuper etiam, omnium fratrum charissime, pro certo hoc nosse tuam amabilem devotionem, Deo teste, desidero, quod tuæ sanctitatis dilectionem in eundem charitatis locum et fraternæ societatis consolatium libenter suscipio, atque tenacius contineo, in quo

videlicet beati Patris et prædecessoris tui Bonificii semper inconcussa mansit, et permanet jugiter reposita dilectio, ut inter nos quoque et nostros deinceps familiaris ac spiritualis amicitia, tam ad animarum nostrarum remedia in orationibus et missarum celebrationibus, quam ad hujus vitæ quæque competentia fraternaque suffragia, fideliter persistat. Et ad hæc quoque quæ præmissi magnopere tua perfici dilectione desidero, ut omnes quippe sacerdotes Dei et familias benedicti ac beati Bonificii martyris Christi diligenter atque amabiliter ex meo salutes nomine, hortenturque pro nobis, quod et pro ipsis facere non desistimus, omnipotentis Dei clementiam obnixis exorare precibus. De redditione vero præfate rei, sive per verba fratris nostri, sive etiam per litteras tuæ fraternæ pietatis nos certiorare jubeo.

Omnipotentis Dei pietas sua nos protectione muniat, et ad utilitatem plurimorum sanctitatis vestræ sincerissimam charitatem jugiter in perpetuum conservare et custodire dignetur.

Diem vero depositionis religiosæ Christi famule Boggan celebramus, quæ fuit honorabilis abbatissa, cujus etiam dies depositionis fuit vi Kal. Jan. Rogavi me obnix, dum adhuc viveret, ut hoc vestræ beatitudinii transmitterem. Et sicut speravit et credidit, ita facere curate, quoniam illius pater atque patronus fuit in Christo Bonifacius episcopus.

EPISTOLA XXIX.

LULLUS CENÆ.

(Circa annum Domini 762.)

Fratri et consacerdoti et meritis domino charissimo Cenæ summi pontificatus infula prædito Lullus, exiguus servus servorum Dei, perennem in Christo salutem.

Sanctitatis tuæ reverentiam humiliter obsecro, ut amicitia inter nos olim in Christo copulata, et semel ceptæ, perpes reminisci digneris, ne veterescat, et oblivioni tradatur, quam coram Deo fidei sponsione pepigimus. Pro nomine enim Christi in contumeliis et tribulationibus gloriarī et exaltatione Ecclesiæ ejus nos oportet, quæ quotidie tunditur, premittitur atque fatigatur, quia moderni principis novos mores novasque leges secundum sua desideria condunt. Idcirco excellentiam tuam jugem precatricem, pro animæ nostræ salute, subnixæ prece flagitamus. Assiduis enim corporis ægritudinibus cum mentis anxietate cogor ex hac ærumnosa et periculis plenissima vita exire, redditurus pio et districto iudicii rationem. Parva vero munuscula dilectioni tuæ direxi hoc est, pallam holosericam optimi generis, per gerulum harum litterarum. Obsecro ut quemlibet horum librorum acquiras et nobis mittere digneris, quos beatæ memoriæ Bedæ presbyter exposuit, ad consolationem peregrinationis nostræ; id est, in primam partem Samuelis usque ad mortem Saulis, libros quatuor: sive in Esdras et Nehemiam libros tres, vel in Evangelium Marci libros quatuor.

gravia forte postulo, sed nihil grave veræ charitati **A** comite et Deo concedente, quod jubes facere dispono.

EPISTOLA XXX.

WIGBERTUS LULLO.

(Circa annum Domini 762.)

Domino sancto ac beatissimo, mihi quæ omni affectu semper charissimo Lullæ gratia Dei episcopo, Wigbertus exiguus familiæ Christi famulus immarcescibilem sempiternæ sospitatis salutem.

Magno etenim repletus sum gaudio, valdeque hilarescit animus meus, cognita a nonnullis tua beata sospitate. Quamque, Dei gratia concedente, ut semper habeas, optamus, memoremque nostri esse in tuis sanctis orationibus, Dei gratia concedente, et vestris meritis, ut credimus, suffragantibus, sani et incolumes mare transivimus, nostramque patriam pervenimus, vestraque dona episcopis, abbatibus amicisque vestris, sicut mandastis, obtulimus, et juxta modulum nostri ingenii sermones vestros voluntatemque vestram intimare curavimus. Illi autem fecerunt sicut erant edocti, humiliter, gratanterque omnia suscipientes, magnas gratias Christo Domino referentes, quod vestra sublimitas eorum parvitatem per dona simulque et litteras visitare dignata est, vestramque communionem et familiæ vestræ instantiam orationum semper se habituros esse promittentes; nomenque tuum, ut charissimorum suorum, in ecclesiis suis scribentes, memoriamque tui tam viventis quam defuncti jugiter se facturos esse dicentes, epistolasque suas missuros scriptas, ut eis placet, promittentesque omnia quæ longis sermonibus protrahimus, isto portitor harum litterarum melius tibi verbis intimare potest, quem vobis presbyterum transmittere curavimus; credentes et confidentes quod utile vas sit in domo Domini, quem ut benigne et honorifice, si dignus sit, vestra sanctitas accipere et habere, quod noster et amicus et propinquus est, dignata sit, obsecramus. Nos igitur, quod celare non possumus, amici et propinqui nostri isto anno a se relinquere nolunt, et ideo nuntios meos ad vos direxi, obsecrans vos humili supplicatione per Domini misericordiam, ut et vota et sermones, quibus me vobis constrinxi, vestra clementia dignata sit absolvere et per epistolam tuam, per nuntios meos revertentes, quid agere debeam insinues. Fateor enim tibi per Deum, quod contra voluntatem tuam nulla dignitas sæcli, nulla sæcularis amicitia, me hic ullo modo retinere potest, maxime quod te super omnes homines diligo, Deus testis est. Si autem tibi bonum videtur, et tua voluntas sit, ut ad vos citius redeam, Ecclesiæ et ministerio, cui ante deservivi, me dimittas, de uno rogo et obsecro. Amici mei, et propinqui, et terram, et hereditatem suam mihi promittunt, et dare disponunt, si hic cum eis permanere dispono; sin autem, alienis permittere debent. Et ideo, mi domine, per prudentiam tuam et cor intelligibile, pertracta et considera quid tibi bonum videtur et rectum, et illud, ut dixi, per litteras intima. Vita etenim

A comite et Deo concedente, quod jubes facere dispono.

Orantem pro nobis beatitudinem vestram divina misericordia in perpetuum custodire dignetur. Amen.

Ego Hrothuin quondam cognatus tuus, saluto te, multum rogans ut quicquid reprehensibiliter scriptum reperies, indoctæ imperitiæ ignoscas. Utinam, si fieri potest, et si Dei voluntas sit, ut facie ad faciem videamus nos! Vale et memento nostri.

Macarius polaris aule pantocrator clemens diu vos incolumes custodire dignetur.

EPISTOLA XXXI.

LULLUS CUTHBERTO.

(Circa annum Domini 772.)

Sancto ac venerabili in Christo fratri Cuthberto abbati Lullus exiguus servus servorum Dei perennem in Christo salutem.

Charitas quæ desinere nescit nunquam veterascit, interni ardorem ignis vix in se sola continere valet. Idcirco placuit nostræ mediocritati de tua sospitate cognoscere, ut tecum in Domino gratularer, ut scires, quæ circa fragilitatem meam justo judicio Dei geruntur. Cogor enim continua corporis ægitudine de hac luce fugitiva, et valle lacrymarum, pio et districto Judici rationem redditurus migrare. Idcirco suppliciter obsecro, ut pro animæ meæ salute enixius Dominum depreceris. Misimus etiam tuæ dilectioni parva munuscula, unam pallam holosericam. Petimus etiam ut ad consolationem non solum peregrinationis, sed etiam infirmitatis nostræ, libros istos a beatæ memoriæ Bedæ expositos, mittere digneris, de *Ædificatione templi*, vel in *Cantica canticorum*, sive epigrammatum heroico metro sive elegiaco compositorum, si fieri potest, omnes; sin autem, de *Ædificatione templi* libros tres. Fortassis difficilis petitio, sed nihil arbitror esse difficile veræ charitati.

Usque ad decrepitam valens ætatem cum omnibus qui tecum Domino Deo deserviunt.

Nomina quoque fratrum et amicorum nostrorum de hac luce migrantium tuæ charitati commendantes, quæ sunt...

EPISTOLA XXXII.

CYNEWULFUS LULLO.

(Circa annum Domini 772.)

Domino beatissimo et speciali amore venerando Lullo episcopo ego Cynewulfus, rex occidentalium Saxonum, una cum episcopis meis, necnon cum cætera satraparum, æternam sospitatis in Domino salutem.

Tibi testificamur quod juxta modum nostræ possibilitatis, quicquid tua sanctitas desideraverit, sive jusserit, libenter agere parati sumus, ut cum reverendissimo et sanctissimo viro Dei prædecessore tuo Bonifacio pepigimus, sive in orationibus Deo devotis, seu in aliis quibuslibet rebus, in quibus humana fragilitas, Deo disponente, mutuis alterutrum sola

tilis egere comprobatur; te pariter obsecrantes ut pro nostra parvitate, proque pace congregationis nostrae, Domino supplicare cum eis qui tecum invocant nomen Domini Jesu memineris. Istarum vero litterarum portitorem a vobis ante destinatum vestrae almitati committimus, quia fideliter vobis obedire in omnibus curavit.

Omnipotens Deus, qui dispersa congregat, et congregata custodit, ipse vos sua gratia protegat, et vestri laboris fructum in aeterna patria nos videre concedat.

EPISTOLA XXXIII.

AMALARDUS ET WIDO LULLO.

(Circa annum Domini 774.)

Domino, et Patri Riculfo, archiepiscopo, quem gratia aeterni Regis perpetualiter, ad salutem multorum, et Ecclesiae catholicae defensionem, conservare dignetur, Amalardus et Wido, omnisque congregatio sancti Petri ex monasterio Horbach, in Domino Deo salvatore nostro salutem praesumpsimus mittere.

De caetero notum sit pietati vestrae quia in quantum Deus nos exaudire dignatur, oratores vestri incessanter sumus, et attentius esse cupimus. Comperiat siquidem magnitudinis vestrae, quia misimus presbyterum nostrum, Macharium nomine, ad nostras ecclesias quae in vestra parochia sitae esse vi-

dentur, ut ibidem, solito more, officium perageret. Sed dictum nobis ab eodem presbytero fuit quod auctoritatis vestrae magnitudo juberet non ibidem eum esse officium divinum celebraturum, quia nescimus si aliqua suggestio auribus pietatis vestrae a Bernario episcopo pervenisset, quia idem dominus Bernarius episcopus misit ei unum caballum pascere de nostro stipendio, unde nos vivere debemus, nescimus si pro hac causa factum hoc sit. Nunc deprecamur ut accepta licentia idem presbyter a vobis, liceat ei Domino Jesu Christo et sanctorum eisdem in loco reliquis officium solito more persolvere, ne et domus Dei et reliquiae illius honor sic remaneant sine sacerdote, lumine et officio. Nec nos non habemus illis in partibus sacerdotem qui illud officium ibidem peragere possit, nisi istum. Ideo deprecamur vos ut tale praecceptum et licentia ei a vobis tribuatur, ne tam diu, sicut deprecati sumus, domus Dei et reliquiae illius honor sic, sicut modo, remaneant.

Gratia Domini nostri Jesu Christi vos in praesenti faciat pollere, et in aeterna beatitudine feliciter secum regnare.

Obtineant, obtineant, quaeso, preces nostrae auri- bus pietatis vestrae, electe Dei, quatenus et aliorum profecta merces vobis magna reddatur a Domino Jesu Christo.

ANNO DOMINI DCCXC.

ELIPANDUS, FELIX, HETERIUS,

TOLETANUS, URGELLENSIS, UXAMENSIS EPISCOPI,

ET

SANCTUS BEATUS

PRESBYTER.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Anton., Biblioth. Vet. Hisp.)

Enatus vero, cum exiret saeculum viii, novus ob ignorantiam gementis sub jugo Saracenorum Hispaniae gentis error de persona Christi Domini nostri, puriorem Christianitatis aera, quo illius aetatis fides vivebat infectis. Quae tamen ansam dedit aliter ac recte sentientibus eudendi monumenta doctissima, scriptisque suis pudendas, si brevi non succurreretur, futuras maculas extergendi. Felix Urgellensis atque Elipandus Toletanus antistes mali fundus occasioque. Deceptus enim uterque contagione forsan insidentium cervicibus aut e proximo blasphemantium Mahometanorum, Jesum Christum adoptivum Dei Filium appellare ac docere non erubuerunt. Quorum primus Felix in concilio Ratisponensi semel:

C idemque iterum cum Elipando, sive eorum haeresis in Francofordiensi damnata fuit.

Rem luculentius aliis Jonas Aurelianensis in libris adversus Claudium Taurinensem statim in hmine his verbis narrat, nec sine eximia quadam nostrae gentis laude: « Disertissimos viros, et eloquentissimos, atque catholicae et apostolicae fidei invictissimos defensores Hispaniam protulisse manifestum est: quorum imitanda exempla, et documenta sequenda, quia in promptu habentur, et Ecclesiae amplectuntur, ab eis, Christo favente, non abs jure sancta salubriter instruitur et fovetur Ecclesia. Sed quoniam saepissime, et haeresiarchas simplicitatem catholicae fidei perversis dogmatibus commaculare conantes, et

multifariis superstitionibus auctoritati sanctæ Dei Ecclesiæ contraentes creavit, et hæcenus creare non cessat: cunctis valde fidelibus dolendum est. Ut igitur cæteros omittam, emerit ex eodem Hispania tempore sanctæ memoriæ Caroli piissimi atque invictissimi Augusti quidam Felix nomine, actu infelix, Urgellitanensis civitatis episcopus: qui juncto scelerato errori Elipando Toletanæ urbis episcopo, secundum humanitatem non esse proprium Filium Dei, sed adoptivum prædicare ausus est; et hac virulenta doctrina uterque Hispaniam magna ex parte infecit.

Narrat inde Felicem propinare Gallis et Germanis conatum veneni hujus haustum: Caroli ejusdem Magni jussu, et Adriani I papæ auctoritate congregatam synodum (Ratisbonæ, sive Raiginsburgi; nam ita vocat Alcuinus (*Advers. Elipandum*, lib. 1)) cum erroris sui auctore Nestorio præsentem condemnasse. Quando hæc habita synodus fuerit, observavit Jacobus Sirmondus (a), nempe anno 792. Imo ductus inde Felix Romam, coram Adriano in basilica sancti Petri hæresin confessus, eam abdicavit, libereque redire in urbem suam fuit permissus, ut refert Eginhardus in Annalibus suis, sub Ludovico Pio conscriptis (b): quem auctorem, quia ignotus antea fuit (c), non ullo nomine Baronius (d) et alii appellant. Qui et scripsisse de errore suo libros ad Elipandum directos ait (*ad. an. 792*). « Orgellius est, inquit, civitas in Pyrenæi montis Jugo sita, cujus episcopus nomine Felix, natione Hispanus, ab Elipando Toleti episcopo per litteras consultus, etc., valde incaute ac inconsiderate, et contra antiquam catholicæ Ecclesiæ doctrinam adoptivum non solum pronuntiavit (Christum Dei Filium); sed etiam scriptis ad memoratum episcopum libris pertinacissime pravitatem opinionis suæ defendere curavit. »

Ex quibus verbis natales Hispanici Felicis adeo indubitati esse debent, ut frustra sit prosapia eum fuisse Gallum Joannes Tamaius volens. Ab eo enim interpolata vita fuit Beati, in qua hoc legitimis edita die 19 Februarii, quancumque affirmet se eam ex Legendario Asturicensi desumpsisse. De quo iterum cum de Beato agemus. Exstant quidem in appendice Operum Alcuini *epistolæ et confessiones Felicis episcopi Urgellensis et Elipanti archiepiscopi Toletani* (quam confessionem etiam Lalandus edidit in Supplemento Conciliorum Galliæ Sirmondi, pag. 89). Item *Epistola Felicis ad filium in Christo charissimum*. Nec non *epistola Elipanti ad Felicem nuper conversum*. Demumque *Elipanti ad Alcuinum*, sive Albinum. Alia *responsiones continens prioris epistolæ ejusdem*.

Neque tum recens natus error hic; nanque ab

anno 783 (si recto it calculas talo, ac nota numeros non fallit) in quodam codice ms. Toletanæ Ecclesiæ, in quo, uti et in aliis, conservatur magnum quoddam adversus Elipandi hunc errorem Beati atque Heterii quibusdam statim agemus opus: epistola quædam legitur ab Elipando Toletano episcopo ad quemdam abbatem Fidelem appellatum, cujus loci ignoramus, sed in Asturiis manentem, Octobri mense hujus nuper laudati anni Toleti, ut videtur, scripta: quo anno (e), Silone rege Asturiarum defuncto, Mauregatus Alphonsi Catholici nothus, Aphonso Casto ejecto regnum usurpavit. Argumentum hujus epistolæ apud Ambrosium Moralem (*cap. 26*) videsis; que tamen hæcenus in schedis latet (f). Hoc autem primum scriptum fuit quo Elipandus pro vesana sua sententia styllum strinxit, Beatum incusans eum quem nuper laudavimus, unaque Heterium Oxoniensem nuncupatum episcopum, ejus amicum et assecclam: eo quod inconsulto præseulo Toletano, imo contra sententiam, Asturiarum incolæ ipsi, quod veluti opprobrii loco jact, quæ sibi viderentur, docerent populos; laudansque Arcarium quemdam episcopum prudentiæ et obsequii nomine, qui super utriusque Beati atque Heterii doctrina officiose eum consulisset. Refert inibi se errorem alium circa celebrationem Paschatis, cujusdam Migetii (g), una cum aliis præsulibus Hispalis serpentem extinxisse (h), sperareque similiter extincturum *Beatianam* (sic a Beato appellat) in Asturiis hæresin. Huic sane epistolæ resposcere ii quos diximus Beatus et Heterius, de quo paulo post dicemus, veræ sententiæ apologema.

Neque admonitus aut repressus Elipandus Felicis pœnitentia, imo eandem hujusce erroris causam iterum ipse tueri satagens, ad Carolum Francorum regem, imo et ad quosdam dedit episcopos litteras, « in quarum (ait ipse Carolus [*In epist. de qua infra*]) serie non satis clucebat, an quasi ex auctoritate magistris vestra docere disposuistis, an ex humilitatis discipulatu nostra discere desideratis. » Certe in his quæ Carolo regi sunt directæ ab eo petiit ut libelli sui de re conscripti (idem est cum epistola) textus in præsentia ejus legeretur (i). Quod Carolus executum esse ait, ex omnibus suæ ditionis Ecclesiis vocatis ad concilium episcopis, coramque iis recitata epistola. Hoc est concilium illud Francofurtense, seu Francofordiense, anni 794 celeberrimum, at non omni ex parte beatum: in quo sancte quidem anathematizata fuit « impia ac nefanda hæresis Elipandi Toletanæ sedis episcopi, et Felicis Orgellitani eorumque sequacium, qui male sentientes in Dei Filio asserabant adoptionem, » ut canon primus loquitur:

stolam, e Toletano quem prædiximus codice vulgavit primus omnium Florezius eod. t. V, a pag. 558, in qua numero 2 hæc leguntur: « Contra cujus (Beati scilicet) vesaniam nos indigni et exigui juxta tenuitatem nostri sensus sacerdotibus vestro regimini subditis epistolam relegendam atque tractandam, et vestris sacris obtinibus præsentandam direximus: poscentes vos per eum qui pro te in cruce manus innoxias extendit, et pro te sanguinem pretiosum effudit, et pro te mortem pertulit et sepulcrum, et ad liberandos electos ad infernum descendit, et pro te resurgens tibi viam ad cælos reverendi, scilicet ad cælestem patriam demonstravit: ut per te ipsum arbitrer redeas... casto et salubri judicio dirimas, et absque adolationis oleo æquo pondere sententiam promas, etc. » Elipandi autem ad Gallias, Equitanias, atque Austrias (sive Austrasias) episcopos epistola, cujus noster meminit hoc num. habetur prima omnium in eodem Toletano codice, plut. V, n. 16, in cujus fine legitur: « Perscribitus est liber iste Deo auxiliante sub die xix Kalendas Februarias æra 1108 (Christi 1070). Orate pro Vincentio presbytero scribore. Si Christum Dominum habeatis protectorem. Amen. »

(a) In notis Conciliorum Galliæ, tom. II, pag. 160.

(b) Editus fuit inter Germanicæ Scriptores, absque nomine, a Justo Reubero, deinde sub Eginhardi a Duchesnio, tomo II Script. Franciæ, pag. 235.

(c) Ante editionem Auctor. coetæan. Galliæ Duchesnii.

(d) Tom. IX, ad ann. 792. n. 10; Morales, lib. XIII, cap. 26.

(e) Morales, lib. XIII, cap. 25 et 26.

(f) Editæ ex parte a Cl. Florezio est tom. V, p. 555. Neque enim exstat nisi ejus fragmentum insertum Beati et Heterii epistolæ, sive Apogetico adversus Elipandum, quo de nos suo loco. Elipandi autem ad Fidelem epistola scripta ibidem a Florezio dicitur Christi anno 785.

(g) Meminit hujus Adrianus papa in epist. ad omnes Hispaniæ episcopos contra Elipandum, quam Sirmondus edidit tomo II Concil. Galliæ, pag. 461, quamque postrema editio Parisiensis omnium conciliorum exhibet.

(h) Exstat Elipandi adversus Migetium hæreticum epistola, seu potius Inectiva, e Toletano sæculi XI codice, plut. v, num. 16, a Cl. Florezio primum edita Hisp. Sacr. tom. V, a pag. 543.

(i) Hanc etiam Elipandi ad Carolum Magnum epi-

temerario autem ausu catholicum de adoratione imaginum, Nicæne secundæ synodi generalis (a) tunc forsan haud satis in Græco fonte intellectum dogma, in canone secundo damnatum.

Unde emanare ad Elipandum, simulque generaliter ad Hispaniæ episcopos, qui non omnes tamen luto isti hæsisse verosimilius est, refutatorie epistolæ: prima, quæ episcopis duntaxat Italiæ eo in concilio cœnventibus ascripta, et ad provincias Galliciæ ac Spaniarum directæ: secunda episcoporum Germaniæ, Galliæ et Aquitanie præsulibus Hispaniæ inscripta: tertia vero Caroli ipsius a Elipandum responsoria, cuius ad eundem et cæteros in partibus Hispaniarum consacerdotes nuncupationem esse voluit. Quæ omnes in concilio huius actus conjectæ sunt (Edit. Paris. ultimarum tom. VII, col. 1022); uti et Adriani papæ I alia (Ibid., col. 1014), non jam ad Elipandum sed contra eum, Galliciis Spanique (ita legitur) Ecclesiis presidentibus inscripta; et ante concilii jam dicti celebrationem, statim atque de missis ad se ab Elipando litteris Carolus ipsum admonuit, exorata. Leguntur et aliæ ejusdem pontificis tertio volumine collectionis Duchesniæ Historiæ Francorum.

Strinxit et contra Elipandum calami aciem, multisque cum eo super dogmate isto Alcuinus egit. Alcuinus, inquam, Caroli Magni magister, quem ille hoc ipso tempore propter doctrinæ existimationem e Britannia evocaverat. Leguntur namque in huius Operibus Parisiensis editionis anni 1617, ab Andrea Duchesno procuratæ, tum ejus epistola ad Elipandum Toletanum episcopum cohortatoria in catholica fide; tum alia Elipandi ad Alcuinum continens responsiones prioris alterius (b) (de qua jam supra diximus); item libelli duo Alcuini contra epistolam sibi ab Elipando directam, quibus evacuât pravas illas assertiones. Nec non ibidem exstant contra Felicem Urgellitanum libri VII, sub nomine Paulini Aquileiensis, in Bibliotheca veterum Patrum vulgati, quos idem Duchesnius Alcuino asseruit (c).

Sunt enim diversa quæ adversus hunc errorem Paulinus ejusdem temporis scriptor Caroloque valde charus exaravit: nempe libellus de sanctissima Trinitate adversus Elipandum Toletanum et Felicem Urgellitanum antistes, dictus Sacrosyllabus (hæc est epistola superius memorata huius Paulini aliorumque Italiæ episcoporum nomine ad provincias Hispaniæ destinata); atque item libri tres contra eundem Felicem Urgellitanum episcopum, cum epistola ad Carolum Magnum, quos jam laudatus Andreas Duchesnius ex codice ms. Puteanorum fratrum cum Alcuini Operibus emisit in publicum. Agobardus etiam Lugdunensis præsul contra Felicem Urgellitanum ad Ludovicum imperatorem directum librum emisit.

Tantæ molis fuit redivivi apud nos erroris, ut tactabatur, Nestoriani machinationes, et falsissimas duorum episcoporum assertiones veritatis malleo confringere. Et tamen post conciliare ac pontificium anathema (laudantur hæc re super celebrata concilium Narbonense (d), Romanum (e), Urgellense (f), Aquisgranense (g) apud varios) movebat adhuc in

A Hispaniis caput excetra erroris in discipulis quibusdam Elipandi, quos sese in Asturiis cognovisse, et quia post trinam admonitionem adhuc etiam in eodem errore permanebant, ut hæreticos devitasse, Jonas prodiit Aurelianensis. Videantur tamen ab his qui Elipandi errorem quodammodo excusari vellent, Franciscus Suarez, Gabriel Vasquez in Commentar. theologicis; et post eos Joannes Eusebius Nierembergus in epistola (h) ad D. Laurentium Ramirezium de Prato scripta, et cum Luitprandi operibus ab hoc publicata.

Nulli autem fuit inferius Beati Hispani de nostris Ecclesiis super eadem re atque his ipsis diebus meritum, ejus, et Heterii (fuit hic Oxomensis episcopus) liber exstat Adversus Elipandum. Opposuit sese, uti jam diximus, novo Elipandi dogmati Libaniensis in Asturiis Beatus, doctus vir, ac testimonio Alcuini tam vita quam nomine sanctus; et quia cum Heterio sibi erat intima consuetudo, ejus etiam nomen inscripsit operi, quod sub hac inscriptione officii plena in Toletanæ Ecclesiæ codice quodam super a nobis memorato legitur: *Eminentissimo nobis et Deo amabili Elipando Toletanæ sedis archiepiscopo, Heterius et Beatus in Domino salutem*. Tantum abest ut veritatis amantes viros irritaverit superba illa supra a nobis dicta Elipandi ad Fidelem ablatam, utriusque horum opere reprehensoria epistola.

Primus, quod sciam, in lucem protulit antiquitatis hoc monumentum Petrus Stevartius in *Collectione insignium auctorum*, tam Græcorum quam Latinorum, de rebus ecclesiasticis (Ingolstadt, 1616, in-4), hæc scilicet inscriptione: *Heterii episcopi Usamenensis et Beati presbyteri adversus Elipandum episcopum Toletanum de adoptione Christi Filii Dei libri duo*. Deinde in Bibliotheca Patrum editionis quartæ Parisiensis tomo IV et aliis. Ms. exstat in duobus codicibus ecclesiæ Toletanæ (Pluteo xxx, num. 45, sub nomine Eterii adv. Elipandum), quorum alterum vidit Morales uti jam diximus, et Franciscus Pisa (Vide Hist. Tolet., fol. 157) (i). Meminit huius operis ad Carolum scribens ipse Elipandus, ut constat ex his Carolinæ responsionis verbis (Edit. Paris., col. 1051): « Exemplum mihi Constantini imperatoris proposuisti, cuius initium beatum Isidorum laudasse dicitis, et finem doluisse, quod ne mihi accideret per quemdam Beatum (male beatum in editis) quem Antiphrasium cognominasti, benigne suadetis. » Hæc Antiphrasii compellatione quasi irrisoria usus fuerat Elipandus (contradictorem Latine dixeris), Beatum significaturus. Imo et in eo conspirans Felix, qui Alcuino rescribens: « Reverentissimo fratri Albino diacono, non Christi ministro, sed Antiphrasii Beati fœdissimi discipulo (j) » epistolæ inscripsit, uti Joannes Mabillonius rectissime emendavit (*Prefatione ad primam partem sæculi IV, de Actis SS. Bened.*, § 1): qui et de hoc ipso Antiphrasii nomine duo alia testimonia, epistolæ scilicet Elipandi ad Felicem, et Vitæ Alcuini, producit Beatus.

Laudat quoque idem opus Beati Alvarus Cordubensis, hactenus ineditus sequentis sæculi scriptor,

(d) Anno 778, in Gallia Christiana, tomo I, pag. 368; Synopsis Labbei, pag. 373.

(e) Apud eundem Labbeum sub Leone III, anno 796.

(f) Apud Baluzii append. ad Agobardum.

(g) Apud Lalandum, in Suppl. Concil. Galliarum, pag. 89.

(h) In edit. Oper. Luitprandi, pag. 518.

(i) Utrumque hunc codicem sæpius vidimus atque invicem continuimus; atque ex antiquiore, qui exente sæculo x ant subsequentis initia exaratos videbatur, exemplum desumpsimus quod nobis nunc ad manum est.

(j) Totidem atque ipsissimis verbis inscribitur Elipandi ad Albinum sive Alcuinum epistola apud Cl. Florezium, tom. V, pag. 562.

(a) Rem forsan acutè tetigit post diversas hæc super differentia utriusque concilii conjecturas Ludovicus Maimbourg societatis Jesu Gallus in Historiæ Iconoclastarum volum. II, lib. v, ad an. 794, et plura confert doctè animadversa post Sirmondum ad hoc concilium Francofordiense notis Joannes Mabillonius in præfatione ad primam partem sæculi quarti de Actis SS. Benedictinorum, § 3.

(b) Et hæc Elipandi ad Alcuinum sive Albinum epistola ex Alcuino ipso edit. Paris. 1617, col. 910, mutata intulit tomo V, a pag. 562 Cl. Florezius; necnon ejusdem aliam ad Felicem (Urgellensem) nuper contrarium seu resipiscientem e Ducangio in præfat. Glossar. med. et inf. Lat. nn. 29 et 31, quæ exstat eod. tom. p. 577.

(c) Notat et Pliccius De Script. pseud., p. 235.

varis in locis suorum operum, ut ait Morales; ibique cum notare, Beatum impeditore lingua fuisse idecircoque ad scribendum quam ad disputandum habiliorum et promptiorum. Nos hunc ejus locum non vidimus quo ita de Beato censet, sed tantum quod in epistola 1, ad Aurelium Flavium Joannem, inter alia sanctorum Patrum testimonia argumentum ejusdem epistolae promouentia. Item, ait, ex libro Beati Heterii contra Helipandum (legesis Beati et Heterii, nam duo sunt, et Heterium et Helipandum cum nota aspirationis non inusitatum) cum dicit: qui me misit, mecum est, etc. Confirmatque emendationem, eundem laudans statim: Item superius nominatus Livanensis Beatus. Quod si discutere volueris, etc. Et in alia ad eundem: Sed ut Beatus Livanensis presbyter dicit. Ibidemque mox: Pene temporis nostri Beati Livanensis presbyteri.

Quibus locis sive patriam sive locum commemoratio ejus indicat. Apud Sebastianum Salmanticensem episcopum, sive Alphonsum regem, in Chronico: inter alios terrae tractus (quo immissi denuo sunt sub Alphonso Catholico Pelagii genero fideles Hispaniae populi, Asturiarum quibusdam angulis ob Saraceno- rum metum usque ad eum diem restricti), *Levanam* nominatam legimus. « Eo tempore populatur, ait, Primorias, Levana, Transmera, Supporta, Carranza, Burgis, quae nunc appellatur Castella, et pars maritima Galkhae. » Hodie non ullum certum oppidum, quod sciam, sed pars quedam Asturum inter Oveti et sanctae Julianae sive *Santillane*, ut vocant, Asturiae, totius provinciae altissima et asperissima, novem longa quatuor autem leucis lata, provincia de *Liebane* nuncupatur sub ducis Infantatus ditione. In eo tractu oppidum est, *Vallemcarantam* (Vulgo *Valcavado*) vocant juxta *Saldania*, in cuius ecclesia corpus quoddam sancti viri, quem *Santo-Vieco* populares corrupte, ut videtur, pro *Santo Beato* appellare amant, religiose asservatur; seorsumque alterum ex ejus brachiis colendum palam ostendi plures affirmant (a). Monachum suum Benedictini (b) Iepes, Wion et Menardus, imo hypobolimaus Haubertus in Chronico ad annum 792. Mabillonius (c) autem aliquando, et alii omnes (d) non ejus instituti, presbyterum tantum fuisse aiunt. Sed retractavit judicium suum Mabillonius cum ad Beati accessit res gestas priore parte saeculi quarti, monachum et abbatem ex Alcinai, atque ejusdem Beati libris, ostendens. Ex legendario quodam Asturicensis ecclesiae Beati hujus actus seu Vitam, ad Februarii diem 19, quo vir sanctus colitur, Joan. Tamaius produxit. Sed qui parvam aut nullam fidem huic habent martyrologio, non faciunt ei ullam injuriam. Quo de infra agemus. Quibus aliter visum fuerit, Beati obitum anno 798 inde docti assignabunt.

Quod vero ibi, et apud eundem Haubertum anno 792 adnotatum legitur, Heterium et Beatum pro catholicis Hispanis missos Francofordiensi concilio interfuisse: iisdem supra laudatis Patrum eo vocatorum, et Caroli regis praecipue litteris ad Hispaniae episcopos directis, redarguitur (e). Nulla enim Beati,

A uti praesentis, cum vere fiat, uti adversus Elipandum scriptoris mihi mentio. Et ex eodem Carolo novimus convocatos in hunc caetum omnes ejus ditionis, quae tunc Francorum regi parebat, episcopos; necnon et ex Britannis aliquos, tandemque ex Italia Petrum Mediolanensem, Paulinum Aquileiensem, et ex Germania, Gallia, Aqutania alios, quin adjungat ex Hispania aliquos. Paulinus (f) autem Aquileiensem quod ex *Hesperia* addit, (g) *Liguriaque, Emilia et Austria provinciae*, potius ad Italiam quam ad Hispanicam Hesperiam pertinet. Nam et ipse sedem suam Aquileiensem, sive Forojuliensem, quae pars Italiae vel nunc est, *Hesperiae oris accinctam* paulo prius appellaverat.

Ex eadem certe constat Felicem scriptae hujus synodalis Paulini stylo epistolae, hoc est concilii Francofordiensi tempore, nondum vere poenituisse, sive ad haeresin suam una cum Elipando tuendam denno lapsum fuisse; imo impoenitentem vita functum in Lugdunensi relegatione, Ad Viennensem auctor est. De Elipando aliter vulgo sentiunt (h). Profecto, si germana est Archaeli Bracarenensis episcopi ad eum epistola, quam Tamaius ex ms. codice se desumpsisse ait (*Die 19. Feb., pag. 187*), revera autem inter epistolae praesulum quas collegit et notis illustravit Julianus (omnia officinae Higerianae merces) a D. Laurentio Ramirezio edita jam fuerat: certe inibi Toletani concilii ab Elipando coacti, retractatique coram Patribus veteris erroris mentionem legimus: quae omnia more suo amplificavit pseudo-Luitprandi artifex, ac pseudo-Juliani, pluribus in locis (i): de quibus mox aliqua dicenda sunt, postquam adnotabimus Beati praeter dictum opus adversus Elipandum (in quo notandum est cum Joanne Mabillonio [*In observ. praevia ad Beati Vitam*] acta sancti Andreae, quae recentiora creduntur, laudari), exstare adhuc inedita in Apocalypsin commentaria, sive catenam, ut vulgari similis formae scribendi verbo utar, ex sanctis Patribus, quorum aliqui jam non exstantes ibi laudantur; atque idcirco magnum operae pretium esset ea in publicum post tam longum silentium exire (j): quod idem Mabillonius desiderabat (k).

At hoc esse Beati opus, quanquam desit omnibus in exemplis auctoris nomen, ambiguum haud est apud nostros. Argumenta sunt, primum Heterio nuncupatum fuisse quo cum Elipando Beatus obstitit, verbis his quae indicant vitae consuetudinem et amicitiam: « Haec ego, sancte Pater Heteri, te potente ob aedificationem studii fratrum tibi dicavi, ut quem consortem perfruo ordinis, coheredem etiam faciam mei laboris. » Secundum, servari codicem in ecclesia Vallis-Cavae membranaceum, in quo descripta sunt ante septingentos annos commentaria ista, famaeque ibi perpetuo viguisse ejus ea esse auctoris cujus est sepultum ibidem ac religiose cultum sancti viri corpus. Codex hic descriptus fuit aera 1008; hoc est anno Domini 970, sed hunc se vidisse apud privatam quendam Hieronymum Romanus de la Higuera Historiae Toletanae adhuc ms. lib. xrv, cap. 17, scri-

(a) Morales, lib. xiii et xxvii; Lobera in Histor. Legion., cap. 33; Tamaius in Martyr. Hisp., x Feb.

(b) Iepes in Chron. Bened. ad annum 783, tomo III; et ad annum 537, c. 3, tom. I; Wion in Ligno vitae, lib. II, c. 63; Menardus in Appendice Martyr. monastici litt. B.

(c) In Actis SS. Bened. saeculi III, parte II.

(d) Morales, lib. xiii, cap. 26; Mariana, lib. VII, cap. 8; Tamaius in Martyr. Hisp., die 19 Feb., pag. 184; Bollandus, de Actis Sanctorum eadem die.

(e) Consentit Mariana dicto cap. 26, et Tamaius ibidem.

(f) In Sacrosyllab. seu epist. jam laudata episcop. Italicae contra Elipandum.

(g) Liguria, Histria, Hesperia, Emilia, vel Histria, Venetia, Emilia vellent alii legere.

(h) Morales, dicto cap. 26; Mariana dicto cap. 8.

(i) Luitp. ad ann. 795 et 810; Julianus in Chronico, num. 402, 411.

(j) Vide Ludovicum Alcazar in Apocalypsin, pag. 89.

(k) De Beati *vitae* in Apocalypsin Joannis inedito hactenus commentario, inferius sermo redibit. Archaeli autem sive Archaeli Bracarenensis ad Elipandum epistola, cujus noster hoc loco meminit de ejus fide dubitans, sese ipsa commentitiam herique aut nudius tertius confictam prodit. « Mirifice (incipit) me delectaverunt litterae paternitatis vestrae, quibus mihi significatis vos coram Patribus ad concilium Toletanum congregatis stetisse sententia S. M. E. R. et jussibus S. D. apostolici Adriani benevolae et faciles aures adhibuisse, etc. » Risum tenentis? Apud Tamaium Martyrol. Hisp. T. I, ad diem 19 Februarii.

ptum reliquit (a). Qui auctor ibidem conjectatur A hunc eundem esse Beatum cuius mentio fit in Martyrologio Romano et Usuardi die 9 Maii: In castro Vindecino depositio sancti Beati confessoris. » Beda, et ex eo Galesinus, Romæ habent. Sed castrum Vindecinum seu Vindocinum, in Gallia est urbs Vendôme, in qua parocchia est Beato dicata; et spelunca ostenditur in qua vixit et sepultus fuit, Augustino Lubino teste in suo Martyrologio illustrato (*Tabula v, pag. 108*). Dies quoque diversa est. Similis alius codex fuit in monasterio sancti Isidori urbis Legionensis, descriptus et is æra 1085, sive anno 1047, qui nunc est penes excellentissimum marchionem de Mondexar. Exstant et duo alia hujus operis exemplaria: prius satis antiquum in bibliotheca sanctæ ecclesiæ Ovetensis, et alterum in monasterio regio divæ Virginis de Guadalupe; quos omnes vidit Ambrosius Morales (b). Fuit et aliud in bibliotheca eminentissimi domini D. Antonii S. R. E. cardinalis de Aragonia ut nobis retulit Martinus Vazquez Siruela, amicus noster doctissimus; et aliud adhuc est in bibliotheca Toletanæ Ecclesiæ, ut ex ejus catalogo, quem ms. servamus, liquet (*num. 30, 15*).

Diximus multos esse in excusando Toletano antistite Elipando, aut amplificanda ejus penitentia rebusque ejus enarrandis, Toletanæ creationis pseudo-historicos, Julianum scilicet Luitprandumque, ex quibus aliqua hic dabimus, ut vanitatem eorum auctoris ostendamus. Archidiaconus Julianus ait (*In Chronic. num. 395*) fuisse Toletanum sub Cixilane archiepiscopo Elipandum, quo tempore Carolus Magnus Toleti fuit, desponsavitque Galianam Galafri ejus urbis regis filiam: ex qua, ut quidam auctores aiunt, Ludovicus Pius imperator natus fuit. Hæc magni Juliani eruditio est, quam stupent nostri homines, unum veteres omnes contra niti et credi velle. Nihil certius est (c) quam Ludovicum Carolo regi ex Hildegarde Sueva uxore procreatum, prope cuius sepulchrum Metis apud sanctum Arnulphum jacere dicitur; nihilque a veritate magis absonum quam Toleti Carolum aliquando fuisse, Galianamque in uxorem duxisse. Hæc enim posterior una est ex anilibus fabulis quæ temere in aliquot ex nostris historiis (d) prorupere, jureque prodentiores adjudicant (e).

Texit deinde (*num. 401 et seqq.*) gesta Elipandi, atque eum Toletanum fuisse civem, sed ex genere Gothorum (Gracchorum corrupte, ut credimus, editum fuit [f] deceptumque a Felice Vincentioque scripsisse de adoptione Christi ad Carolum Magnum sibi amicissimum. Vellem quidem in epistola Caroli ad eum directâ vestigium hujus amicitie exstare aliquod. Sub Elipando refert (*num. 402*) Muzarabes sub Saracenorum jugo vehementissime passos fuisse. Et tamen paulo post (*num. 411*) (quod in altissima quiete ac rebus prosperis Christianorum obtinere a Mauris arduum fuisse) Elipandus in eadem Toletana urbe concilium plurium episcoporum habuisse dicitur; atque eo quidem tempore quo (ait idem Julianus alibi [*num. 402*]): « Muzarabes vehementissime passi sunt injuriis Saracenorum provocati, propter quod multi ad Asturias, alii ad Gallias fugere

coacti sunt: » ut ejus telo Julianum petam, quo cum Luitprandus, ejus ævi homo, ut fingit, conspirat omnino (*Ad ann. 772, n. 241, et 286, n. 251*), de his iisdem annis concilio ascriptis loquens.

Postea idem Julianus missos ait ad Carolum Magnum cum Elipandi legatione et litteris Grumesindum ejus archidiaconum, et Lupum Andree ficulnei: cujus Andree, Lupi patris, memoranda ibidem facinora et originem familiæ suæ De la Higuera (cui ficulnei Latini cognomen convenit), et aliarum Hispanarum ejusdem stemmatis, Hieronymus Romanus de la Higuera, pseudo-Juliani architectus (ut creditur) conglomeravit: de quibus nos alibi (g). Mox, (*num. 406*), Heterio episcopo duntaxat, nulla Beati veri auctoris habita mentione tribuit Apologeticum adversus Elipandum. Imo Archiarum Bracarensem episcopum litteras ad eundem dedisse et ab eo accepisse super questione de adoptione Christi, paulo post refert (*num. 409, 410*).

At quia hujus Arcarici, sive Archarici epistolæ duæ ad Elipandum in eam collectionem epistolarum conjectæ sunt, quas Julianus noster auctor procurasse ac notis illustratas in schedis reliquisse dicitur, hodie jam cum Luitprandi operibus a D. Laurentio Ramirezio a Prato juris publici factam: hic sistendum paupis est, ne illaudatus a nobis hic scriptor Hispanus, si vere scriptor fuerit, dimittatur. Epistolæ quidem ab Archarico quodam præsulæ ad ascriptæ super Beato et Heterio Elipandus meminit in ea, quam superius laudavimus, ad Fidelem abbatem data. Multa tamen sunt quæ novitatem et suppositionem in his epistolis, de quibus nunc agimus, redolent. In prima eminentissimi titulus Elipando tributus ab Archarico, fastus sæcularis eo tempore potius quam ecclesiasticæ modestiæ proprius; quantumvis Ramirezius laudatus uberi nota hic præstare esse curaverit. Habemus enim Isidori aliorumque, imo et Alvari Cordubensis fere æqualis epistolas, quæ socco isto non ambulant.

Metropolitanorum item Hispalensis, Emeritensis, Tarraconensis mentio, quos consuluisse se Archaricus ait. De Tarraconensi etenim debellata a Mauris ab anno 719, ac funditis excisa urbe, quod vulgo scribitur apud Cataloniæ auctores (h): ægre id credimus, durasse Ecclesiam, nedum sedem metropolitani. Emeritensis vero episcopi post Maximum, qui florebat adhuc Gothorum imperio conciliis duobus Toletanis xv et xvi interfuit, nulla aliorum mentio. Eversa fuit a Mauris urbs, ut apud Rasim Arabem historiographum legitur (in Hisp. descriptione); eque sub jugo illorum passa est, quæ in epistola quidam Ludovici Francorum regis Pii, Caroli Magni filii, quæ inter Eginharti est epistolæ, ad Emeritensem universitatem data, recensetur (i). De Hispali certum est Joannem sacra rexisse adhuc proximo huic nono sæculo, magni apud omnes atque etiam Mauros habitum: de quo nos suo loco ob doctrinæ ac monumentorum ejus laudem plura dicemus. Sed quidquid de durante in his urbibus episcopali dignitate dicendum sit: quod tamen duraret adhuc inter captivitatē et perpetui belli turbas illa sacræ politiæ

aliis hæc habitatio Caroli Toletana cum aliis legunt.

(e) Morales, lib. xiii, cap. 20; Garibayus, lib. xxxvii, cap. 15; Mariana, lib. vi, cap. 10; Pisa, in Historia Toletana, lib. i, cap. 17; Barreiros, in Itinerario, fol. 98; Vasquez, in Chron. ad ann. 757.

(f) In edit. unica Paris. 1628.

(g) In Juliano hypobolimoæ.

(h) Icart, Grandezas de Tarragona, cap. 9 et cap. 21; Beuter, Hist. de España, part. i, cap. 28; Puides, Hist. de Cataluña, lib. vi, cap. 148; Zurita, lib. i Annal. de Aragón, c. 28.

(i) Apud Sirmondum, post notas ad Capitula Caroli Calvi, et apud Thomam Tamaium in Apospasmatio de rebus Emerit., cum Pauli Diaconi libro de Vitis PP. Emer. edito, pag. 151.

(a) Confundere videtur hoc loco noster Toletanus Beati et Heterii codicem Plut. xiv, n. 23, qui epochen ascriptam non habet, cum Elipandi ejusdem bibliothecæ codice Plut. v, num. 16, æra 1108 a Vincentio presbytero conscripto, in quo Elipandi epistolæ ad Gallie episcopos, ad Carolum Magnum et ad Migetium legi paulo ante dicebamus.

(b) Vide eum lib. xiii, cap. 27.

(c) Eginhartus in Vita Caroli, versus finem; Paulus Diaconus in Fragmento de Caroli majoribus et liberis, tomo II Hist. Francorum, pag. 202; San-Marthani fratres, Histoire de la Maison de France, t. i, lib. iii, cap. 6.

(d) Hist. general. Alphonsi regis, Beuter, et alii ex Turpini fabulosa historia, in cujus cap. 4 et 12 et

vetus oeconomia, et metropolitanorum inter se tot parasangis divisorum communicatio; et non potius super religionis capitulis promptius et expeditius inter vicinos antistites conferretur, vix mihi persuadeo.

Tertio movet, Archaricum dicere se Adrianum pontificem consuluisse; idque de eo tempore dicere quo jam Adrianus ad Hispaniæ episcopos, et Carolus rex ad Elipandum epistolae, quæ vel hodie exstant (de alijs quippe nil scimus) scripserunt. Quæ tamen in epistola Adriani oportuit utique non prætermitti, Archaricum ad eundem hac super re dedisse litteras. Quod minime factum ostendit Adrianus, qui epistolam suam ita inscripsit: « Consacerdotibus nostris Gallicis Spanisque Ecclesiis Presidentibus. » In quibus dubio procul, et ante plures venit intelligendus Bracarensis. Imo universos, nullo dempto, statim ab initio, « non sinceris sensibus ejus fidei communioni sociatos; » ac tota epistola « temeritatis dementia delusos, querulos, obrectatores, Deo odibiles, cæcos, scelestos, immixtos et incompósitos » esse ait; tandemque, ni resipuerint, extremum omnium malorum anathema imponit. Nolum utique injuriosus esse magno viro et pontifici. Certe apparet magna cum injuria Archaricum Galliciæ episcoporum primatem effecisse: si ab eo consultus, nulla ejusdem facta mentione, generaliter universis ejus provincie episcopis eandem erroris notam impingere non dubitavit.

Quarto, has dedit epistolas bibliotheca sanctæ Justæ Toletanæ, ut legitur in Juliano nota ad primam epistolam: quæ mera est mendaciorum, quæ scilicet Julianus architectatus fuit, officina. Quare album calculum adhuc his denego, dum fontes legitimi desiderantur.

Persequamur jam quæ Julianus temere de Elipando finxit, quibusque suam ipse fidem evertit. Actum fuisse ait (*num.* 411) in Toletano concilio isto, quod nobis nullum fuit, de mutando officio Gothico; eo quod Patres concilii Italiæ perperam intellexissent, aut verius imposuissent ea quæ de adoptione Christi non dixere, sanctissimis Hildefonso et Juliano Toletanis Patribus. Cespitavit hæc referens planus. Hæc enim suggillatio doctorum Hildefonsi et Juliani quorum testimonii peragere rem suam Elipandus atque ejus associæ contendebant: non in Italiæ ea quam dicit, sed in Galliæ et Germaniæ episcoporum ad Hispaniæ episcopos altera epistola leguntur. Neque hi imposuere aliqua Hildefonso et Juliano, sed tantum illa eorum testimonia sibi non visa quæ pro se adducebat Elipandus, non eo quo sane oportuit loco habuere: uti habuit Cæsar Baronius (*Ad ann.* 794, n. 8) hac nostra ætate et alii, qui ut has imputatas ab Elipando sanctissimis pontificibus maculas ab opinione hominum abstergerent religiose ac prudenter elaboraverunt.

Quod ergo poenituerit Elipandum in concilio isto, ac solemniter videntibus et consentientibus Mauris congregato, hic nobis aqua hæret. Scio in actis seu Vita sancti Beati, quam ex legendario Asturicensis Ecclesiæ ut ait deductam Joannes Tamaus 19 Februarii, atque ex eo Actis sanctorum inseruere viri clarissimi operis magni compilatores, hujus concilii Toletani mentionem haberi. Sed Joannis Tamai hic mos fuit præposteri quidem judicii et abominandæ aedaciæ, actis genuinis legendariorum ac breviorum

rum inventa pseudo-chronicorum, quibus adhærebat, inserere: tanquam hæc ejusdem texture et auctoritatis essent cum ecclesiasticis illis quæ traditiones nostræ gentis antiquas conservabant veteribus monumentis. Cujus sic temerarii ausu securi, Henschenius in commentario hujus Beati Vitæ, atque item Joannes Mabillonius Benedictinus de Actis sanctorum istius ordinis agens priore parte sæculi quarti, acta hæc seu Vitam, ut germanum historie scriptum acceptavere. Quo præjudicio ductus Henschenius, credidit Joannem Marianam ex hac Vita a se visa quædam verba mutuassee, cum certius sit confectorem Vitæ Tamaum Marianæ verbis usum fuisse. At inter ea quæ sunt Tamaianæ manus omnia hæc haberi debere censeo quæ de præsentia Heterii et Beati in Francofordiensi consilio, ut jam diximus; et quæ de Toletano altero (ex Luitprando scilicet et Juliano) hic dicuntur; atque itidem quod Felicem audimus Gallum pro sapia, qui vero Eginharti testimonio cui debemus potius quam Tamai credere, Hispanus fuit. Mabillonius acutum huc deveniens, ut solet, vidit, Eginhartum opponens Galliciæ hujus Felicis patriæ; notansque Joannem Marianam asserere id non asum (tam a vero abest proteicisse eum a Vita ista, quod Henschenio excidit). Non jure tamen in nos inductus quasi omnes Hispani has adoremus fabulas, hisce verbis: « Festivi vero sunt Hispani, qui si quos habent nebulones, Francis aut Gallis ascribunt; quos autem insigniores habemus sibi vindicant, ut multis exemplis patet in Martyrologio Hispano. » Meretur hocce scriptum ut hæc et acriora adhuc audiat; sed non omnes Hispani cum eo consentimus; imo et pudet nos quotiescunque id in manus sumimus, enixeque cupimus Martyrologium Hispaniæ verum huic Tamaiano, innumeris fictionibus fædo, in quo vera falsis interpolata passim leguntur, a viro aliquo veritatis et boni gentis nostræ nominis amante subrogatum iri. Et nos hanc Galli viri eruditissimi et modestissimi suggillationem, quam expressit ei nostra credendi quæque facilitas, chartis hi illinere volumus: documento fore cupientes, quam oporteat et nostra intersit, ut non ita male audiamus, vindicare gentem in pristina sinceritatis ac bonæ fidei famam, nil parcentes labori et operæ, quam debellandis nostræ pseudo-historiæ monstris optimus ac doctus quisque impendere debet.

At quanta opera Elipandianæ huic poenitentiae, obnoxioque animo erga Carolum regem, ab eodem Juliano Fuldeus imponitur et quasi incollatur inventio illa et effusio, tot vel Cresco invidendorum thesaurorum, quot inde fuisse ad se missa volumina Hieronymus Romanus de la Higuera olim jactavit! Eo enim fundamento nititur tota machina: Elipandum scilicet officii memorem tunc temporis misisse ad Carolum plura Hispanorum hominum omnis generis monumenta, et in his « Chronica Dextri et Maximi: fragmenta Braulionis, Helece, Taionis et aliorum, » ut ait ille (*num.* 414). Quod quidem tam ipse alibi (a), quam Luitprandus ejus gemellus (b) putide inculcant, ita ut suppositio ac dolus non prorsus obesse naris hominibus sese ipsa prodant. Obiisse autem Elipandum in pontificatu fere jam triginta annorum, id est quod tandem Julianus sui admiratores docuit (*num.* 401): in quo non discedit a Luitprandi calculo (*Ad annum* 782).

(a) In epistola ad Albertum Furnensem Chronici præliminarij.

(b) In epistola ad Tractemundum, cui Chronicon dedicat.

ELIPANDI. EPISTOLÆ.

(Ex Florez, Espana sagrada.)

EPISTOLA PRIMA.

AD MIGETIUM HERETICUM.

1. Epistolam tuam, modulo libellari aptatam, de tumulo cordis tui horrifico exortam, de cinerose pectoris tui sepulchro prolutam, non voce interrogantis, sed imperio docentis scriptam, olim suscepimus relegendam. Vidimus, inquam, vidimus, et irrisimus fatuam et insipientem cordis tui amentiam: Vidimus, et risui dignam reputavimus sensus tui ignaviam. Inibi prospeximus quia ille per os tuum locutus est, qui dixit: Ero spiritus mendax in ore prophetarum illius. Ibi procul dubio vidimus quia tu es ille de quo Psalmista ait: Verba oris ejus iniquitas et dolus, noluit intelligere ut bene ageret: iniquitatem meditatus est in cubili suo. Et iterum de quibus alibi Propheta ait: Docuerunt linguam suam loqui mendacium; ut inique agerent laboraverunt.

2. Verumtamen antequam ad nos scripta vesaniae tuae perlata fuissent: antequam odor verborum tuorum, nobis fetidissimus, aspirasset, rumore percurrente vulgi insipientis, nonnulla de te recta esse credebamur; postquam tamen stultitiæ nœnias vidimus, statim non solum nos, sed et omnis status catholice fidei te et omnem feteris tui doctrinam exhorruimus, et perpetuo anathemate feriendam ^b damnabimus. Revera quia dignum est ut eos quos Dei Filius per prevenientem gratiam de sepulchris hæreseorum nullomodo subleat, discipuli ejus non solum nequaquam eos solvere non præsumant, sed etiam profundo anathematis sarcophago usquequaque dimergant, ne ulterius talium verborum fetor erumpat, illos discipuli Christi ita oris gladio feriant, ut ulterius non solum resurgere penitus nequeant, verum etiam eradicati funditus pereant, qui unitatem fidei catholice venenatis assertionibus discindere non formidant. Ideoque ostendere cupientes te erroris tui socios fabricatores mendacii, et cultores perversorum dogmatum, sanctorum Scripturarum testimonium in solatium nostri adhibitis, præcunte nobis ^c Filio Dei in columna nubis per diem, et in columna ignis per noctem, armati zelo fidei in occursum tui, ut vere contra hostem Christi, egredere nitimur dicentes: Increpet Dominus in te Satan, et increpet in te, qui elegit Jerusalem. Tibi dicitur, Migeti, qui cognominaris Satan, vade retro. Dignum et justum est ut tali stimulo feriat, qui contra regulam catholice fidei superbiæ calcaneum elevare conatur, ut hujusmodi pugione justitiæ

^a protinus ulciscatur; ne contra canem leviter non mussitasse videamur; ut conterrita rabies, quæ contra sanctum divinæ Trinitatis mysterium latrat, auctoritate vocis illico comprimatur. Non enim fomento vini et olei tua jam curanda est agritudo, sed gladio, ex utraque parte acuto, tua præcidienda est diuturna putredo. Prius quidem turrem superbiæ tuæ ariete justitiæ elidere nitimur, ne umbra erroris ejus exitiabili morbo fidelibus impendatur. Prius amentitiæ tuæ fabricam rationis lapide evertere conamur, ne ^d munimentum defensionis insipientibus præbere conetur: in eo scilicet quod non interrogantis, sed prius docentis arripueris officium, cum ipse Dominus et Redemptor e contrario, humilitatis exhibens formam, non prius in templo docens, sed interrogans voluit inveniri. Unde et beatus Gregorius recti itineris callem pergere cupientibus insinuans, dicit: «Nulla res absque magistro doceri præsumitur, nisi intenta prius meditatione discatur.» Et iterum alibi: «Quasi enim quoddam nutrimentum verbi est censura silentii: Et recte per crescentem quoque gratiam sermonem doctrinæ accipit, qui ordinate ante per humilitatem tacet. Hinc enim per Salomonem dicitur: *Tempus tacendi, et tempus loquendi*. Non enim ait: *Tempus loquendi, et tempus tacendi*; sed prius tacendi præmisit, et postmodum subdidit loquendi.» Beatus quoque Efren, te et similes tuos prævidens, ita locutus est dicens: «Et enim qui venit institui, antequam instituatur, jam alios instituere cupit, et docere antequam discat. Priusquam erudiatur, promulgare vult legem: et antequam noscat ordinem syllabarum, philosophari incipit. Priusquam subiciatur pro salute animæ suæ, vult habere subjectos: et antequam seniorum jussis obtemperet, arripit jubentis officium: et antequam ^e ratione et virtute discretionis instruitur, instruere alios ac monere usurpat. Ideoque dignum est ut iste talis magister mendacii existat, qui discipulus veritatis esse recusat, et doctor erroris appareat, qui docentis ^f imperium, fronte proterva, assumere non formidat.»

3. Quod autem in principio schedulæ tuæ fetidissimæ tres personas corporeas in Divinitate esse protestaris, dicendo: quod Patris persona specialiter David esse credatur, eo quod ipse de semetipso dicat, *Eructavit cor meum verbum bonum*; et iterum de ipso David credatur esse dictum, *Non derelinques animam meam in inferno, neque dabis Sanctum tuum videre corruptionem*. Et iterum persona Filii Dei asseris

^a Ms., *Igetium*.^b Ms., *damnabitur*.^c Ms., *Filius*.^d Ms., *munimento*.^e Ms., *rationem et virtutem*.^f Ms., *imperio*.

quod ea sit secunda in Trinitate persona, quæ assumpta est de Virgine, affirmando voce apostolica dicens : *Qui factus est de semine David secundum carnem*. Tertia vero persona Spiritus sancti Paulum apostolum esse dicis, protestando quod de eo Psalmista dicat : *Spiritus oris ejus omnis virtus eorum* : et quia Christus Dei Filius de eo dicat : *Spiritus, qui a Patre meo procedit, ille vos docebit omnem veritatem*. Hæc omnia supradictus ille spiritus erroris mendacior plenus, per os tuum mendacior locutus est. Recte etenim de te, et a sociis tuis idem Paulus apostolus locutus est dicens : *Quidam aberrantes conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, nescientes quæ loquuntur, neque de quibus affirmant*. De quibus etiam beatus Isidorus, doctor egregius, in suis dogmatibus ita loquitur dicens : « Scripturas hæretici sano sensu non sentiunt. Ideo eas ad errorem prævæ intelligentiæ perducunt, neque semetipsos earum sensibus subdunt, sed eas perverse ad errorem proprium pertrahunt. » Et iterum : « Hæretici ingenti studio mendacia sua defendunt, et labore vehementi, ne ad unitatem Ecclesiæ veniant dehortantur. » Certe si non est ita quod proferimus, quomodo potest fieri ut Dei Patris persona David esse credatur, eo quod dicat : *Eruclavit cor meum verbum bonum*, cum ipse David proprie de semetipso dicat : *In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis peperit me mater mea* ? et iterum : *Iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum ante faciem meam est semper*. Et alibi : *Ego sum qui peccavi, ego inique egi*. Et iterum quod asseris quia de semetipso dixit David : *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem* ; si ita est, ergo de semetipso locutus est dicens : *Foderunt manus meas et pedes meos, et dinumeraverunt omnia ossa mea*. Et iterum : *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem*. Et iterum : *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto*. Certe si ipse est David persona Dei Patris, eo quod dixit, *Eruclavit cor meum verbum bonum*, ergo ipse est Pater Filii Dei secundum divinitatem, qui dixit ad Filium : *Ego hodie genui te*. Si ipse David est persona Dei Patris, ergo ipse est qui dixit : *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est*. Et iterum : *Ego sum Deus, et non est alius præter me*. Et si ita est ut asseris, quia de David dictum est : *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem*, quomodo e contrario Petrus apostolus dixit : *Quia David, et sepultus est, et sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem, et caro ejus vidit corruptionem*.

4. De Filii namque persona quod dicis, eo quod ea sit secunda in Trinitate persona quæ facta est ex semine David secundum carnem, et non ea quæ genita est a Patre : si ita ut tua delirat insania, ergo Filius Dei de matre tantum exortus, quod dici

A nefas est, et non de Patre genitus est sine initio. Cum in sancta Trinitate nihil credatur esse corporeum, nihil majus aut minus, quomodo formam illam servilem secundam in Trinitate asseris personam, cum ipse Filius Dei secundum eam formam quæ minor est Patre, per semetipsum testatur dicens : *Pater major me est*. Et de qua forma vox Patris per Prophetam loquitur dicens : *Eccce intelligit aeris meus, et exaltabitur, et elevabitur, et cætera*. Et post aliqua : *Tanquam avis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente*.

5. De tertia vero persona Spiritus sancti quod dicis, eo quod Paulus sit, dicendo quod de eo Scriptura dicat : *Spiritus oris ejus omnis virtus eorum* ; et iterum eo quod ipse de semetipso loquatur dicens : *Non ab homine, neque per hominem, sed per Deum Patrem et per Jesum Christum*, ideo dicis quia Paulus quod est Spiritus sanctus, a Patre Filioque procedit. Si ita est accipiendum ut tua insania delirat, ergo ipse Paulus est Spiritus sanctus de quo alibi dicit : *Spiritus Domini ferebatur super aquas*. Si Paulus est, ut asseris, persona Spiritus sancti, quæ a Patre Filioque procedit, ergo ipse est qui in specie columbæ super baptizatum Dominum in Jordane descendit : iterum, qui in specie ignis super capita discipulorum apparuit. Ipse ergo Paulus, quem cum Patre et Filio adorandum et glorificandum esse præcipitur, ipse est iterum de quo Dominus dixit : *Cum abiero, Paracletus veniet ad vos*. Sed quomodo errori tuo consentiendum est, cum ipse Dominus de Spiritu sancto dicat : *Quia spiritus carnem et ossa non habet*. Quis aliquando spiritum corporeum et visibilem esse dixit ? Quomodo fatuitati tuæ credendum est, ut de Paulo ea quæ asseris profecta esse credantur, cum de eo Scriptura dicat : *Benjamin lupus rapax mane comedat prædā, et ad vespem dividet spolia* ? Quomodo quod tu asseris verissime accipiendum est, cum ipse Dominus eidem Paulo dixerit : *Saule, Saule, quid me persequeris ? Frustra insanisti contra nomen meum, et lapidasti Stephanum martyrem meum : ego te faciam servum meum*. Quod dicis quia Paulus personam distinguit in se manere Spiritus sancti, cum ipse dicat : *Ego sum minimus omnium apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei*. Quomodo ipse Paulus persona Spiritus sancti, cum ipse cum Barnaba d Lycaoniam veniens, et ob miraculi admirationem unum ex eis vocarent Jovem, alium vero Mercurium, et eis quasi diis fatui homines vellet sacrificare, respondit dicens : *Viri, quid hæc facitis ? et nos mortales sumus similes vobis homines* ne sibi immolarent. Si ipse est Spiritus sanctus, quare tanta in passionibus sustulit ? quare ad ultimum gladio percussus occubuit ? Ergo (quod dicere quoque scelus est) Spiritus sanctus mortem

^a Ms., socios tuos.

^b Ms., exordium.

^c Hic loquitur Elipandus secundum suum errorem de adoptione Filii.

^d Ms., Licaoni.

^e Hinc in ms. lacuna brevis ; quod tamen sensui non officit.

pertulit et sepulcrum. Agnosce, miser, quanta falsa de ventre tuo loquaris; agnosce, hæretice, quanta mala de ore tuo protuleris canceroso. Agnoscat plebs illa de massa perditionis effecta, quæ tuis erroribus consentiens noscitur esse decepta; agnoscat plebs illa, quæ Dei misericordia præventa tuis erroribus nequaquam consentiens, dextera Domini ab hujus hæreticæ pravitate barathro cernitur esse erepta. Nullus in hæreticis tibi æqualis, nullus tibi sodalis: quanto cunctis novissimus, tanto omnium hæreticorum a veneno refertus: omnium hæreticorum cæno lethali inebriatus: aperte Antichristus dignosceris esse missus.

6. Dic nobis, omnium hæreticorum spurcitia saginate, quis aliquando de sanctis doctoribus ita, ut tu asseris, Trinitatem sanctam credere docuit? Quod concilium fuit ut ita discretionem personarum, ut tu distinguis, sanctæ Ecclesiæ catholicæ tenendum instituit? Nos vero e contrario, sive omnes, qui recta de Deo sentiunt, qui recta sapiunt, secundum traditiones Patrum, quorum est non carneus, sed spiritalis intellectus, et sermo sapientiæ sale conditus, ita credimus quod ea sit persona Dei Patris omnipotentis, quæ^a nulli homini consimilis est, vel æqualis; qui omnem creaturam exsuperat potentia suæ majestatis; quæ dixit ad Filium: *Ego hodie genui te*. Et iterum: *Ex utero ante luciferum genui te*, id est ex illa intima et ineffabili Divinitatis substantia produxi te. Et iterum: *Eructavit cor meum verbum bonum*; de quo alibi Propheta: *Verbo Domini cæli facti sunt*. Et per alium prophetam: *Egre dietur de ore meo justitiæ verbum*; de quo evangelista: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum*; et qui iterum dicit ad Filium: *Ego ante te ibo, et gloriosos terræ humiliabo*. Et de quo iterum propheta: *Hæc dicit Dominus Christo meo Domino, cujus apprehendit dexteram, ut subiciam ante faciem ejus gentes, et aperiam coram eo januas, et portæ non claudentur*. Et qui iterum ad Moysem loquitur dicens: *Ecce ego mitto angelum meum qui precedat et custodiat te in via, et est nomen meum in illo*.

7. Personam vero Filii non eam esse quam tu asseris Patri et Spiritui sancto æqualem esse, quæ facta est ex semine David secundum carnem in novissimo tempore; ^a sed eam quæ genita est a Deo Patre, sine initio temporis, quæ ante assumptionem carnis dixit per Prophetam: Ante colles ego parturiebar, adhuc terram non fecerat, quando parabat celos aderam, dum vallaret mari terminum, et legem poneret aquis, ego eram. Et iterum: Ante omnem creaturam ego ex ore Altissimi processi; priusquam in planitie prosterneret montes, ego eram apud ipsum componens omnia; ego eram, cui Pater congaudebat. Post assumptionem vero carnis, non eam quam tu asseris, secundum carnem, de qua ipse dicit: *Pater major me est*; sed eam de qua ipse dicit: *Ego et*

^a Ms., venena.

^b Ms., nullo hominis.

^c Hic male distinguit Elipandus personam Filii.

A Pater unum sumus. Et iterum: *Ego in Patre, et Pater in me est*.

8. Spiritus sancti quoque personam non Pauli credimus esse, cui datum est ut aliquando de malo efficeretur bonus, sed eum qui sine immutatione sui naturaliter semper est bonus; de quo dicit Scriptura: *Spiritus tuum bonum dedisti eis, Domine, qui doceret eos*; et alibi: *Misisti Spiritum tuum, et crebuntur, et renovabis faciem terræ*. Et iterum: *Spiritus tuum ne auferas a me*. Et alius propheta: *Spiritus Domini super me*; propter quod unxit me prædicare pauperibus.

9. Ecce tres personas, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, spirituales, incorporeas, indivisas, inconflatas, coessentialis, consubstantiales, coeternas in una divinitate, et potestate, et majestate: sine initio, sine fine, semper manentes; de quibus propheta, ter vocabulo repetito, trinitatem personarum in una deitate^d consistentem insinuans dicit: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth, pleni sunt cæli et terra gloria ejus*. Quod vero Paulus in exordio sui, *Benjamin lupus rapax*, in extremo vas electionis sit effectus, hoc ipse, ut (quod supra jam fati sumus) testatur dicens: *Benjamin lupus, mane comedet prædam, et ad vespem dividet spolia*. Quibus profecto dictis, ut ait beatus Gregorius, Apostolus designatur, de Benjamin stirpe progenitus, qui mane prædam comedit, quia in primordiis suis, fideles, quos potuit, rapiens, crudelitati propriæ satisfeci; vespere spolia dividit, quia fidelis postmodum factus fidelibus sacra eloquia^e exponenda tribuit.

10. De sacerdotibus vero quod asseris, cur se pronuntiant peccatores, si vere sancti sunt? aut si certe se peccatores esse fatentur, quare ad ministerium accedere præsumunt; eo quod ipse Dominus dicat: *Estote sancti, quia et ego sanctus sum Dominus Deus vester*. Si talia dixerimus erit unusquisque nostrum similis tui mendax. Poteramus siquidem, et nos ita proferre, quod absit, si spiritus ille erroris, qui in te est, interiora nostra docuisset; sed quia ille nobiscum adest, qui dixit: *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite quia servi inutilis sumus*; ideo veraciter cum propheta clamamus: *Facti sumus immundi omnes nos, quasi pannus menstruatus universæ justitiæ nostræ*. Et iterum: *Peccavimus, inique egimus: recedentes a te, in deliquimus in omnibus*. Et cum Apostolo iterum: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est*. Si vero confiteamur peccata nostra, fidelis est, et justus, ut remittat nobis peccata, et mundet nos ab omni iniquitate. Tu quoque qua teneritatis te sanctum esse pronuntias, cum Scriptura dicat: *Quis gloriabitur purum se habere cor?* aut quis audebit dicere mundum se esse peccato? Et iterum: *Nemo mundus a sordibus, nec unus quidem, etiam si unius fuerit diei vita ejus super ter-*

^d Ms., consistentes.

^e Ms., exponendis.

rum. Quis est enim hominum sine querela, aut quis poterit justus esse qui natus est ex muliere? Nam si nec cœli non sunt mundi in conspectu Domini, quanto magis execrabilis et immundus vir? Et iterum sancti Patres in suis dogmatibus: Nullus sanctus et justus caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse justus, vel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem. Non enim naturæ viribus, sed propositi adjuvamento per gratiam acquirimus sanctitatem: et ideo veraciter se omnes sancti pronuntiant peccatores, quia in veritate habent quod plangent, et si non reprehensione conscientiæ, certe mobilitate et mutabilitate conditionis humanæ. Iterum beatus Fulgentius Petro a Hierosolymam pergenti, ita præcipit dicens: Firmissime tene, et nullatenus dubites etiam justos atque sanctos homines, exceptis his qui baptizati parvuli sunt, sine peccato hic neminem vivere posse, semperque omni homini, et peccata sua usque in finem vitæ præsentis elemosynis diluere, et remissionem humiliter a Deo veraciter postulare. Beatus igitur Joannes Chrysostomus ita confitetur dicens: Nullus est nostrum a peccato alienus, sicut nullus potest esse inter mortuos liber. Ut autem adhuc amplius aliquid dicam: nos quoque ipsi, qui in Ecclesiarum munere tenere videmur apicem dignitatis, et sacris sedibus illustramur: nos, inquam, ipsi principes sacerdotum, et magistri populorum, atque doctores, variis errorum circumdamur agminibus, vitiiis frequenter subdimur. Nonnumquam etiam delicatiorum labe maculamur; sed tamen misericordis Domini clementiam intuemur, de cujus bonitate minime dubitamus. Tanta enim ejus erga homines est liberalitas, ut ubi abundaverit peccatum, illic major gratia exabundet. Tu quoque ipse, qui de sanctitate gloriaris, et te alienum a peccato esse dicis, aperte datur intelligi quia si tempore illo presentialiter adfuisses quo Dominus et Redemptor, digno in terra scribens, de muliere illa in adulterio deprehensa Judæis diceret: Si quis vestrum est sine peccato mittat lapidem super eam, poteras tu ipse homicidii crimen prius incurrere, qui te jam a peccato extraneum dicis esse. Cui ergo te similem dixerimus, nisi qui dixit: *Ponam sedem meam ab Aquilone, et ero similis Altissimo?* Cui ergo tu similis nisi Phariseo illi qui apud semetipsum agebat dicens: Domine, non sum ego sicut cæteri homines, nuptores, adulteri, et cætera? Cur non recordaris, fidelix, quid beatus Gregorius de talibus memoret dicens: Apostatæ angelo similis efficitur, quando homo homini similis esse dedignatur.

11. Quod autem de escis et stercore ventris dispartire conaris, contra sententiam Domini, qui dixit: Nihil coinquinat quod in ore ingreditur, excepta hominis carne, sed illud coinquinat nominem quod de ore egreditur. Tu e contrario de cordis tui sanguineo intellectu asseris quod cibus

infidelium polluat mentes fidelium; cum etiam Apostolus dicat: *Omnia munda mundis; coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum.* Et quod cum peccatoribus cibum sumere renuas, te ipso sanctiorem Domino et Redemptore nostro existimans, et jam sine peccati macula, arrogantiae spiritu elevans, cum ipse Dei Filius, medicina cœlestis et vita mortuorum, cum publicanis, et peccatoribus sæpe legitur combibisse: nec tamen omnes ab errore viæ suæ conversos fuisse beato Augustino attestante, qui dicit: Ecce omnes admirabantur, nec tamen omnes convertebantur: omnibus quidem erat in verbis Domini admiratio, nec tamen omnibus in factis ejus credulitatis inerat plenitudo; nam et ipse Dominus in Evangelio de semetipso dicit: Venit Joannes Baptista neque manducans panem neque bibens vinum, et dicitis, Dæmonium habet; venit Filius hominis manducans, et bibens et dicitis: Ecce homo devorator, et bibens vinum, amicus publicanorum et peccatorum. Sed ut adhuc omnem dubitationem a fidelibus auferret Apostolus, sic alibi dicit: Si quis vocat vos infidelium, et vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Non enim in Christianis qualitas cibi, sed superfluitas damnatur, neque ab omnia, sed anima oportet abstinere; quia juxta Apostoli vocem, non est regnum Dei esca et potus; sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto: Esca enim ventri, et venter escis; Deus autem et hunc et hæc destruet. Beatus Hieronymus namque in Exposito Epistolæ ad Romanos sic loquitur dicens: Neque enim cibi, quos Deus creavit, aut ignoranter aut simpliciter sumpti, communem facere poterunt hominem aut immundum. Beatus iterum Gregorius in Exposito Ezechielis ita confirmat dicens: Magna enim est virtus abstinentiæ, sed si quis ita ab alimentis abstineat ut cæteros in cibo dijudicet, alimenta eadem, quæ Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione, fidelibus etiam damnet, quid huic virtus abstinentiæ facta est, nisi laqueus culpæ?

12. Quod vero asseris quia in sola Roma sit potestas Dei, in qua Christus habitat, contrarius Prophætæ oraculo, qui dicit: *Dominabitur a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad terminos orbis terræ*: et quia ipsa sit tantum Ecclesia catholica, ubi omnes sancti sint, absque macula et ruga; et quia de ea sola dicatur: *Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam*: Et quia non intrabit in ea aliquid coinquinatum, et faciens abominationem et mendacium: et quia ipsa est Jerusalem nova, quam vidit Joannes descendentem de cœlo. Hæc omnia amens ille spiritus, et imprudentiæ tuæ intellectus te ista intelligere docuit. Nos vero e contrario non de sola

a Ms., Hierosolyma.

b Deest oportet vel convenit.

c Ms., exceptio hominis caro.

d Deest aliquid inter ista male Latina.

e Ms., in quam.

Roma Dominum Petro dixisse credimus : *Tu es Petrus, scilicet firmitas fidei, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam*; * sed de universali Ecclesia catholica per universum orbem terrarum in pace diffusa; de qua ipse Dominus testatur dicens : *Venient ab oriente et ab occidente, et recumbent cum Abraham, Isaac, et Jacob, in regno caelorum*. Nam quod asseris quia ipsa est Ecclesia sine macula et ruga, et quia non intrabit in ea aliquid co inquinatum, et faciens abominationem et mendacium : si ita est, quare Liberius, ejusdem Ecclesiae pontifex, inter haereticos damnatus est? ^b Cur beatus Gregorius tot sceleratos homines in Roma fuisse protestatur? sed quia in omni Ecclesia mali cum bonis, et reprobi cum electis habitant, ipse Dominus testatur dicens : *Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala*; neque enim in illo regno superno, ubi pax summa est, scandalum inveniri potest, sed de praesenti Ecclesia dictum est, ubi, sicut praediximus, veluti in arca Noe, non solum homines, sed et bestiae fuisse noscuntur, ita intra sinum matris Ecclesiae mali cum bonis habitare non est dubium, donec in fine saeculi triticum recondatur in horreum Domini, zizaniae vero fasciculos comburantur igne inextinguibili.

13. Quod vero Romam ipsam dicis esse Jerusalem novam descendente de caelo, cui potius credendum est tibi an Petro apostolo? Nam Petrus eam Babylonem appellat, scribens quibusdam : *Salutate vos quae est in Babylone Ecclesia*. Unde nullo pacto lapides ejusdem urbis, aut moenia civitatis ipsius, juxta quod tua delirat vesania capitis, de caelo descendisse credendum est, quod si fortasse adhuc de sanctis dictum esse existimas, neque hoc accipiendum est, quia sancti ascendunt potius quam descendunt : sed quia Jerusalem visio pacis interpretatur, quid est aliud pacis visio noviter quodammodo descendisse de caelo, nisi sanctae Trinitatis fidei omnibus gentibus ad vitam praedestinatis aperta cognitio, illustrans credentium animas suo sanctae fidei sacramento, et purificans eos regenerationis lavacro.

EPISTOLA II.

AD VIDELEM ABBATEM.

(Vide infra ad epistolam Heterii et Beati viduorum Elipandus, lib. 1.)

EPISTOLA III.

AD CAROLUM MAGNUM.

Domino inclyto atque glorioso diversarum gentium principi n^{ro} in Domino Patre, et Domino Jesu Christo Filio ejus, et Spiritu sancto aeternam salutem. Amen.

1. Celebre ac solemne nomen illud glorificare fauctore Deo, veluti jubar aethereum praecunctis regibus terrae, cujus opinio quasi odor nectareus et nardi

Vide num. 7.

^b Vide eundem num. 7.

^c Ms., contagio.

^d Ms., liberandis electis.

A pistici pretiosus toto pene fragrat in mundo, nostris redolet cordi, e pectoris arcano; cujus ut sospitas divina protegente dextera pro salvatione totius Ecclesiae catholicae diutino conservetur per aevum accedens prostrati humo preces offerimus regi sempiterno.

2. His praedictis, ad notionem servorum tuorum pervenit eo quod Antifrasii Beati fetidi nidoris scripto quorundam sacerdotum parvipenduntium corda suo polluerit veneno; in eo quod Dominum Dei Filium sine tempore unigenitum, et sine adoptione, nunc in fine temporis pro humani generis salvatione atque redemptione plenum et perfectum hominem, praeter delicti ^e contagium, humano generi consimilem, consortem, atque conformem, et cohaerentem, secundum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, evangelistarum atque doctorum fidem, de quibus Dominus locutus est : *Vos estis lux mundi, et vos estis sal terrae, et qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit*. nefandus presbyter et pseudo propheta asseverat Dei Filium in forma servi deitate exinanita, nequaquam ex utero Virginis carnis assumpsisse adoptionem. Contra cujus vesaniam nos indigni et exigui juxta tenuitatem nostri sensus sacerdotibus vestro regimini subditis epistolam relegendam atque tractandam, et vestris sacris obtutibus praesentandam direximus, poscentes vos per eum qui pro te in crucem manus innoxias extendit, et pro te sanguinem pretiosum effudit, et pro te mortem pertulit et sepulcrum et ad ^f liberandos electos ad infernum descendit, et pro te resurgens tibi viam ad caelos revertendi, scilicet ad caelestem patriam, demonstravit, ut per te ipsum arbitri redeas, et inter Felicem episcopum, quem novimus ab ineunte aetate in Dei servitio proximum partis nostrae defensorem, et eos qui sacrilegum et carnis flagitio saginatum, jam dictum Antifrasium Beatum defendunt, casto et salubri iudicio dirimas, et absque ^g adulationis oleo, aequo pondere sententiam promas. Ita Dominus Dei Filius colla gentium barbarorum, et omnium tibi superborum, imperio potestatis ^h vestrae subiciat, et dentes eorum acrius conterat, et gloriam eorum qui tibi contradicunt in pulverem redigat. Equidem erant adhuc aliqua necessaria quae culmini vestro Deo praesale sublimato, stylo percurrente vobis insinuaremus, sed temporis angustia praepediti, quod verbo explicare nequivimus, epistolae gerulo vobis insinuandum in ore posuimus. Iterum nimio dolore contriti sententiam Domini tibi nequaquam incognitam ad memoriam reducimus, quia dicit : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris*. Et illud quod mulierem in adulterio deprehensam, et de lapidibus Judaeorum liberavit, et ne ⁱ delictum iteraret admonuit.

3. Idcirco veluti prostrati coram tuis obtutibus cum lacrymis poscimus ut famulum tuum Felicem in proprio honore restaures, et pastorem gregi a lupis

^e Ms., adulationis.

^f Ms., potestati.

^g Ms., deliquium.

^a Vid.
^b Ms.
^c Ms.
bus Hisp.
^d Ms.

rapacibus disperso reformes. Reminiscens et illud **A** quod omnipotens Deus a vobis longe efficiat de Constantino imperatore, qui dum esset idololatriæ cultor, per beatum Sylvestrum factus est Christianus, postea per serpentem sororem suam sanctorum trecentorum decem et octo sententiam refutans in Ariano dogmate conversus, et ad infernum flenda ruina dimersus, diem clausit extremum ^a. De quo beatus Isidorus dicit: Eu proli dolor! bono usus principio, et sine malo! Unde iidem petimus ut fetidissimi Antifrasii Beati doctrinam, qui Dei Filium veram de Virgine, præter ^b peccatum, carnem nostræ similem assumpsisse denegat, de regno tuo aboleas, et catholicam fidem enucleato sermone, populo tibi subito tenendam præcipias.

B 4. Sed et illud pavendum est piissime et nobis ^c verum Domine, ne fortasse ubi Deo præsule merito vestro visibilis gentilium non esset ingressa potestas, hostis antiqui, quod absit, invisibiliter dominetur execranda calamitas, quæ et multarum animarum perditionem per Antifrasium sæpe dictum Beatum carnis lasciviæ deditum, sibi acquirit, et ad infernum ignis æterni incendio exurenda secum perducit. Peractet et ruinet illud sacri pectoris vestri arcanum quod vere Deo sit placitum, et in conspectu ejus redeat operis vestri incensum, et thymiamatis flagret boni odoris holocaustum. ^d Reminiscatur et illud charitas vestra quod Petrus princeps apostolorum cum in gentibus circumcisionem fieri ordinaret a juniore Paulo, non absconse, sed publice reprehensus esse dignoscitur, dicens: Si tu, cum sis Judæus, gentiliter et non Judaice vivis, quomodo gentes cogis Judaizare? Cujus sententiam prædictus apostolorum princeps, rationi concordans et veritatis amicus, non contempsit, sed illico acquievit, recolens quod scriptum est: Si juniore revelatum fuerit, senior taceat: et, Proximus ille Deo est qui scit ratione tacere. Nam si omnipotens Deus aliquando sententiam suam mutavit, consilium vero nunquam. Sicut de Ezechia factum est. Cui ista dixerim, porro doctus intelliget. Sed et illud, consilium multorum ne contempseris. Scilicet tantorum venerabilium Patrum de adoptione carnis Christi sententias ne reprobes solus. Nam dicitur quod terrore potestatis multos, non justitia, ^e convincas. Doleat pietati vestræ idem fetidus Beatus post conversionem iterum atque iterum ad thorum scorti reversus se gloriatur, et in universas partes scribat, et gloriosum principem per suam doctrinam horribilem, et ab errore conversum, et in fide catholica confirmatum. Sed et opinio inutilis in gentibus divulgata est, quod credi nefas est, eo quod more gentilium Christum negaveris Dei Patris esse Filium. His explosis petimus ut clam nos reciprocatus sermo vester illustret, qui nos lætificet, et oratio servorum tuorum imperii vestri culmen exaltet. Amen.

^a Vide num. 4.

^b Ms., peccato.

^c Ms., vernulo: intellige dominium regis in partibus Hispaniæ.

^d Ms., reminiscat.

EPISTOLA IV.

AD ALBINUM.

1. Reverentissimo fratri Albino diacono non Christi ministro, sed Antiphrasi Beati fetidissimi discipulo, tempore gloriosi principis in finibus ^a Austriæ exorto, move Ario, sanctorum venerabilium Patrum, Ambrosii, Augustini, Isidori, Hieronymi, doctrinis contrario, si converterit ab errore vice suæ; a Domino eternam salutem; et si noluerit, eternam damnationem.

Epistolam tuam a rectæ fidei tramite deviam, nitore suffuso horrificam, superstitioso sermone scriptam, exeunte Julio, accepinus ^b relegendam. Vidimus, inquam, vidimus, quia non spiritus ille, qui super capita discipulorum post ascensionem Domini ^c ut loquerentur magnalia Dei, per te locutus est: sed ille qui dixit, *Evo spiritus mendax*. more prophetarum ejus. Ipse tamen Dei Filius, qui aufert stillas pluvie, et effundit imbres ad instar gurğium, qui fortes scilicet ad præmium vocat, et eorum vice debiles ad certamina roborat: qui illos suscipiendo remunerat, et istis laborum vires, quibus subsistere valeant, subministrat, det in ore meo verbum veritatis, et bene sonantem, et responsum inedia meæ mulceat auditum Ecclesiæ catholice in Christi nomine constitutæ.

C 2. Quod vero asseris nullam carnis adoptionem in Filio Dei secundum formam servi de gloriosa Dei Virgine suscepisse, non vera persequeris, ^d sed mendacio plenus esse ostenderis, sicut et manifeste tuis Antiphrasius Beatus Antichristi discipulus, carnis immunditia fetidus, et ab altario Dei extraneus, pseudo Christus et pseudo propheta. De illo enim dicit doctor egregius beatus Gregorius: Perdidit auctoritatem docendi cujus sermo opere destruitur. Tu vero, charissime frater, vide ne, quod absit, de te sit scriptum: *De radice colubri egressus est regulus, et de foramine aspidis egressus est basiliscus*, id est, Albinus, nigredine tetricus. Vide ne fortasse non sis particeps levitæ Stephano, qui se dicit coelos apertos videre, et Jesum stantem a dextris Dei Patris: sed cum Nicolao, cujus facta idem Dei Filios se odisse testatur. Et iterum, vide ne non sis similis levitæ Vincentio, sed similis Datiano, qui eundem levitam consecravit martyrio.

D 3. Et iterum, vide ne tu sis similis Rufino, qui beatum Felicem martyrem ferinis actibus cultor idololatriæ exstitit, sicut et tu persequeris alium Felicem confessorem, quem novimus ab ineunte ætate charitate summum, pudicum et moribus ornatum, quem tu persequeris in montibus et in speluncis, et in cavernis terræ latitantem. Vide ne tu sis, de quo Propheta dicit: *Fatus satana loquitur, et cor ejus vana intelligit*. Et iterum: *Docuerunt linguam suam loqui mendacium, ut inique agerent, laboraverunt*. Et Apostolus: *Animas homo non percipit quas sunt spiritus Dei*. Psalmista quoque ait: *Destrue inimicum et*

^e Ms., convicaris.

^f Austria dicebatur pars orientalis Franciæ.

^g Edit., relegentem.

^h Deest descendit.

defensorem. Inimicus et defensor esse dignosceris, quia dum deitatem Filii Dei vindicare ostenderis ante sæcula ex Patre geniti, humanitatem ejus de utero Virginis susceptam in fine temporis negare videris, oblitus sententiam Domini, qua hæsitantibus discipulis dicit : O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ scripta sunt in lege et prophetis ! Nonne sic oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam ? Et Apostolus : O stulti Galatæ ! quis vos fascinauit veritati non obedire ?

4. Quod dicis in scripto tuo quia ipse solus cum paucis in ea credulitate, quam omnis Hispania retinet, memento Dominum dixisse : *Lata et spatiosa via est quæ ducit ad mortem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam arcta et angusta via est quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam.* Memento Dominum dixisse quod Lazarus pauper ulceribus plenus jacebat ad januam divitis, cupiens saturari de micis quæ cadebant de divitis mensa, et nemo illi dabat ; sed canes veniebant, et lingebant ulcera ejus. Contigit autem ut uterque uno die moreretur. Lazarus deportatus est ab angelis in sinu Abraham. Dives vero sepultus est in inferno, querens de digito Lazari guttam, qui non dederat micam.

5. Vide ne tu sis ex illis qui viginti millia servorum habere dignosceris, et ideo divitiis inflatus sapientia tua, quæ non est desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Memento Dominum dixisse : *Ubi fuerint duo vel tres in nomine meo congregati, et ego in medio eorum, sicut est Felix confessor et socii ejus.* Memento quid Scriptura dicat : *Nonne Deus pauperes elegit in mundo, divites in fide, et hæredes regni ?* Memento quod Psalmista dicat : *Divites eguerunt, et esurierunt : inquirentes autem Dominum non deficient omni bono.* Et iterum : *Divitiæ si fluant, nolite cor apponere.* Et iterum : *Thesaurizat, et ignorat cur congreget ea.* Sed et illud huic operi connectendum esse putavi, quod Deus Pater servo suo David locutus est dicens : *Cum dormieris cum Patribus tuis, suscitabo de lumbis tuis qui sedeat super thronum Israel. Ego ero ei in Patrem, et ipse erit mihi in filium.* Et iterum : *Radix Jesse qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum.* Ecce ipse Filius Dei secundum formam servi quam assumpsit ex Virgine, in qua minor est Patre, et non est genere, sed adoptione, adoptivus Dei primogenitus in multis fratribus secundum Apostolum. Quare non dicatur adoptivus qui ita totus est in nostris sicut totus est in suis, præter delictum ? Ecce Joachim, cujus filia gloriosa Dei virgo Maria esse dignoscitur, adoptiva esse creditur. Quare non dicatur adoptivus Dominus Jesus Christus de eadem generatus ?

6. Memento Dominum dixisse discipulis suis : *Qui vos audit me audit, et qui vos spernit me spernit.* De his etenim sanctis doctoribus, quorum nonnulla testimonio protulimus, propheta dicit : *Liga testimonium, signa legem in discipulis meis.* His prædictis, si non recipis tantorum venerabilium sanctorum Patrum testimonium, da mihi testimonium beati

A Athanasii, Hilarii, Ambrosii, Augustini, Isidori, quod nulla adoptio carnis nec vera humanitas in Filio Dei fuerit, consentiam erroribus tuis. Nam sicut magister tuus fetidus et horribilis maculavit Libanam, ita tu regnum regnorum Austriam. Sed desine incassum pendere labia, quæ contra Dei mysterium latrant. Vide ne tu sis, quod absit, Beemoth ille, cui montes in alimento deferunt herbas, et cum quo dormis in secreto calami, in locis humectibus. Vide ne tu sis alter Arius, qui Constantinum imperatorem per beatum Sylvestrum Christianum factum, per Arium et mulierem factum hæreticum, de quo beatus Isidorus dicit, Heu pro dolor ! principio bono, fine malo. Cujus pravitas non solum Gothiam, sed Libyam, et Orientem et Occidentem usque ad tempora divæ memoriz Recaredi regis suo maculavit veneno. Vide ne tu sis alter Nabuzardan, princeps coquorum, qui destruxit muros Jerusalem. Vide ne tu ipsum facias de glorioso principe Carolo, sicut Arius fecit de Constantino, et luceat se in sæcula sæculorum.

7. Erant et alia multa tibi scribenda, sed oppressione gentis afflicti, non possumus tibi rescribere cuncta. Tu tamen si nolueris audire Moysen, audies Pharaonem. Ipse tamen Moyses dixit, *Prophetam suscitabit Dominus Deus de fratribus vestris ; ipsum audietis tanquam me.* Ecce Moyses adoptivus Filius Dei, dicit sibi similem esse carne, non genere et adoptione, et tu negas Dei Filium de stirpe Abraham, Jesse, et gloriosam Dei Virginem de Joachim de adoptivo filio adoptivam filiam genitam, carnem non suscepisse, ut esset adoptivus filius ? Sic enim nefandum presbyterum de doctrina nefandi Beati audiui auribus meis dicentem : Christus Jesus in maternis visceribus carnem assumens, non de maternis visceribus trahens, sed carnem sibi novam efficiens.

8. Incipiunt testimonia sanctorum venerabilium Patrum de adoptione in Filio Dei secundum humanitatem, et non secundum divinitatem. Hi sunt de quibus Dominus Jesus Christus locutus est dicens : *Vos estis lux mundi, et vos estis sal terræ : quæcunque alligaveritis super terram, ligata erunt, et quæ solveritis soluta erunt.* Beatus Ambrosius in suis dogmatibus dicit : Nostro usu adoptivus Filius, et verus Filius. Beatus Hieronymus iterum dicit : Hic Filius hominis

D per Dei Filium in Dei Filio esse promeretur, nec adoptio a natura separatur, sed natura cum adoptione conjungitur. Iterum in exposito Apocalypsis. Gemma alba adoptio est in Filium Dei. Beatus quoque Augustinus secundum divinitatem dicit, Dei Filius ante sæcula ex Patre genitus non est adoptione, sed genere, neque gratia, sed natura, secundum humanitatem dicitur homo adoptatus, cujus gloriam quesivit qui est ab illo unicus natus. Beatus quoque Leo papa in suis dogmatibus dicit : Totus in suis, totus in nostris, et secundum divinitatem coruscavit miraculis, et secundum humanitatem carnis subjacuit injuriis. Ecce si ita est totus in suis, procul dubio totus est et in nostris, præter peccatum, quod non fecit. Ipse Dominus et Redemptor secundum divinitatem

tem dicit : *Ego et Pater unum sumus* ; secundum A
humanitatem dicit, *Pater major me est*.

9. Beatus quoque Isidorus, jubar Ecclesiæ, sidus Hesperie, doctor Hispaniæ, in libro Etymologiarum dicit : Unigenitus autem vocatur secundum divinitatis excellentiam, quia sine fratribus. Primogenitus autem secundum susceptionem hominis, in qua per adoptionem gratiæ fratres habere dignatus est, quibus esset primogenitus. Et post aliqua dicit : Postquam venit plenitudo temporis propter salutem nostram, formam servi accepit, et factus est hominis filius. Inde quædam de illo in Scripturis secundum formam Dei, quædam secundum formam servi sequuntur. Quorum (exempli gratia) duo quædam commemorantur, ut singula ad singula referantur. Secundum formam Dei de se ipso dicit, *Ego et Pater unum sumus* ; secundum formam servi, *Pater major me est*. Homines autem minus intelligentes quid pro quid dicatur, ea quæ propter formam servi dicta sunt, volunt transferre ad formam Dei ; et rursus ea quæ dicta sunt ut ad se invicem personæ referantur, volunt nomina esse naturæ atque substantiæ, et faciunt errorem in fide. Sic autem Dei Filio conjuncta est humana natura, ut ex duabus substantiis fieret una persona. Solus enim homo pertulit crucem, sed propter unitatem personæ et Deus dicitur pertulisse. Hinc est quod scribitur : *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Filium ergo Dei crucifixum fateamur, non ex virtute divinitatis, sed ex infirmitate humanitatis ; non ex suæ naturæ permansione, sed ex nostra susceptione. Nam et Propheta dicit : *Miserere, Domine, plebis tuæ, super quam invocatum est nomen tuum, et Israel quem coæquasti primogenito tuo*. Equalitas ista non est in divinitate, sed in sola humanitate, et in carnis adoptione, quam accepit de virgine, ipse unus idemque Deus et homo in duabus naturis et una persona salva divinitate exitium sustulit mortis.

10. Ipse secundum deitatem suam dicit : *Potestatem habeo ponendi animam, et potestatem habeo iterum sumendi eam*. Ipse secundum humanitatem dicit, *Pater mi, in manus tuas commendo spiritum meum*. Ipse Deus Dei Filius secundum humanitatem dicit, *Deus Deus meus, quare me dereliquisti* ? Et, *Transseat a me calix iste, non sicut ego volo, sed sicut tu vis*. De ipso Dei Filio vox Patris de cælo discipulis illapsa est, dicens : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite*. De ipso iterum vox Patris, *Ecce intelliget servus meus*, etc. Et iterum, *Ecce æreus meus, suscipiam eum ; electus meus, complacui sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, illum videlicet septiformi gratia plenum, de quo propheta dicit, Spiritum sapientiæ et virtutis, spiritum consilii et fortitudinis, spiritum scientiæ et pietatis. Et replevit eum spiritus timoris Domini*. Ecce Deus Pater complacet in Filio, complacet in servo, et displicere poterit in adoptivo ? De ipso Dei Filio Psalmista dicit, *Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem*. Ecce captivus dicitur esse, et quare non dicatur car-

ne adoptivus ? Ad ipsum Dei Filium vox Patris dicit, *Pete a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam ; et possessionem tuam, terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos*. Et de ipso vox Patris dicit, *Ecce ego ante te ibo, et gloriosos terræ humiliabo*. Et iterum, *Ecce ego ante te ambulabo, et montes planos faciam, et æreas ferreus confringam, et dabo tibi thesauros occultos, ut scias quoniam Dominus Deus tuus ego sum*. Ecce cui dicit Pater, *Deus tuus ego sum*, non ei, id est, Verbo qui ante sæcula ex Patre genitus, sed illi qui in fine temporis de Maria Virgine homo factus est, dicit ; de quo Apostolus ait, *Factus de muliere, factus sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret*. Ipse Deus Dei Filius secundum divinitatem, in qua ipse et Pater unum sunt dicit : *Gloriam meam alteri non dabo*. Petere et dare non est æquale : dare domini, petere servi. De quo beatus Isidorus dicit, in forma servi servus, in forma Domini Dominus servi. Nam et Apostolus dicit : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens. Humiliavit se usque ad mortem, mortem autem crucis*. De ipso in Evāgelio dicitur, *Fili David, miserere mei*. Et iterum, *Dabit tibi Dominus Deus sedem David patris sui*. Ecce si secundum humanitatem filius est David, sine dubio de adoptivo et servo Dei Patris, et ipsius Filii et Spiritus sancti adoptivus secundum humanitatem, et servus esse creditur. Adoptivum dicimus in sola forma servitutis humanæ, non in gloria vel substantia divini naturæ. Proximus ille Deo est, qui scit ratione tacere. Tu vero, frater Albine, vide ne similis sis levitis illis quos in Vetere Testamento memorat dicens : *Qui offerentes ignem alienum, divina ultione percussi interierunt*. Sicut et tu intromittis doctrinam diabolicam, desuem, illum Antiphrasium Beatum exortum. Eloquentia tua exterius videntur esse melliflua, et interius absinthio et felle amariora. Opera justificas, et credulitate condemnas. Oleum tuum murcatum non impinguet caput nostrum

11. Iterum testimonia sanctorum Patrum venerabilium Toletæ deservientium in missarum oraculis edita sic dicunt. In missa de Cœna Domini : Qui per adoptivi hominis passionem, dum suo non indulget corpori, nostro demum, id est iterum, non pepercit. Item in missa de tertia feria Paschæ : Respice, Domine, tuorum fidelium multitudinem, quam per adoptionis gratiam Filio tuo facere dignatus es coheredem. Item in missa de quinta feria Paschæ : Præcessit quidem in adoptione donum, sed adhuc restat in conversatione iudicium. Item ibi, Dignum et iustum est, salutare nobis atque conveniens, gratias agere, laudes impendere, intelligere munera, vota deferre tibi omnipotens Pater, et Jesu Christo Filio tuo Domino nostro, qui pietati tuæ per adoptivi hominis passionem quasi quasdam in præsentis populi acquisitione manubias, cum non exierit e cælo, exhibuerit e triumpho. Item in missa de Ascensione Domini, Hodie Salvator noster per adoptionem car-

nisi eodem repetiit deitatis; hodie hominem suum intulit Patri, quem obtulit passioni, hunc exaltans in caelis quem humiliaverat in infernis; is visurus gloriam, qui viderat sepulturam. Item in missa sancti Sperati, Ingeniti Patris Unigenite, Filius Dei Spiritu sancto coeternus et consubstantialis, qui ab arce sedis æthereæ hujus mundi infima petens, ad optivi hominis non horruisti vestimentum sumere carnis, et ad liberationem fidelium non es designatus in forma servi, salva divinitate, in statera appendere crucis, et perferre exitum sustulit mortis. Item in missa defunctorum, Domine Jesu Christe, qui verus es vita credentium, tibi pro defunctis fidelibus sacrificium istud offerimus, obsecrantes, ut regenerationis fonte purgatos, et tentationibus mundi exemptos, beatorum numero digneris inserere, et quos fecisti adoptionis participes, jubeas hæreditatis tuæ esse consortes. Nam et ipsi canimus in vigilia Paschæ beato Isidoro dicente, Induit carnem, sed non exiit majestatem: nostram substantiam expetens, sed propriam non relinquens.

12. Epistola Leonis ad Leonem Augustum, Quod in una Domini Jesu Christi persona gemina sit deitatis et humanitatis asserenda natura. Quicunque ergo illi sunt ita obsecrati, et a lumine veritatis alieni, ut verbo Dei a tempore incarnationis humanæ carnis denegent veritatem, ostendant in quo sibi Christianum nomen usurpent, et cum Evangelio veritatis qua ratione concordent, si beate Virginis partu aut caro sine deitate, aut deitas est orta sine carne. Sicut enim negari non potest, evangelista dicente, quod *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*, ita negari non potest, beato Paulo Apostolo predicante, quod *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi*. Quæ autem reconciliatio potest esse, qua humano generi repropitiaretur Deus, nisi omnium causa mediator Dei et hominum carnem susciperet? Qua vero ratione veritatem mediatoris impleat, nisi qui in forma Dei æqualis est Patri, in forma servi particeps esset et nostri? Ut mortis vinculum, unius prævaricatione contractum, unius morte, qui solus morti nihil debuit, solveretur? Effusio enim pro ministris sanguinis Christi tam fuit dives ad pretium, ut si universitas captivorum in Redemptorem suum crederet, nulla diaboli vincula remanerent: quoniam, sicut Apostolus ait, *Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia*; et cum sub peccati præjudicio nati potestatem acceperint ad justitiam renascendi, validius factum est donum libertatis condebite servitutis. Quam itaque sibi in hujus sacramenti præsidio, spem relinquunt, qui in Salvatore nostro negant humani corporis veritatem? Dicant quo sacrificio reconciliati, dicant quo sanguine sint redempti, quia et Apostolus ait, *Qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis*. Aut quod unquam sacrificium sacratius fuit, quam quod verus æternus Pontifex altari crucis per immolationem suæ carnis imposuit? Quamvis enim multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius ta-

amen insontis occisio redemptio fuerit mundi. Acceperunt justī, non dederunt coronas: et de fortitudine fidelium exempla sunt patientiæ, non dona justitiæ: Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debiti sui finem præbuit, cum inter alios hominum unus solus Dominus noster Jesus Christus, qui vere erat Agnus immaculatus, exstiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes sunt etiam suscitati? De quibus ipse dicebat: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum*. Fides etenim vera justificans impios, et creans justos, ad humanitatis suæ tracta participium, in illo acquirit salutem, in eo solo homo se invenit innocentem, liberum habens per gratiam Dei, de ejus potentia gloriari. Qui contra hostem humani generis in carnis nostræ humilitate congressus, his victoriam suam tribuit in quorum corpore triumphavit.

13. Licet ergo in uno Domino nostro Jesu Christo vero Deo atque hominis filio Verbi et carnis una persona sit, quæ inseparabiliter atque indivise omnes habeat actiones, intelligendæ tamen sunt ipsorum operum qualitates; et sinceræ fidei contemplatione cernendum est, ad quæ provehatur humilitas carnis, et ad quæ inclinetur altitudo deitatis: quid sit quod caro sine Verbo non agit, et quid sit quod Verbum sine carne non efficit. Sine enim Verbi potentia nec conciperet pargo, nec pareret; et sine veritate carnis obvoluta pannis infantia non jaceret. Sine Verbi potentia non adorarent Magi puerum stella indice declaratum, et sine veritate carnis non juberetur transferri in Ægyptum puer, et ab Herodis persecutione subduci. Sine Verbi potentia non diceret vox Patris missa de cælo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite*. Sine veritate carnis non protestaretur Joannes: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi*. Sine Verbi potentia non fieret redintegratio debiliū et vivificatio mortuorum; et sine veritate carnis nec cibis jejuno, nec somnus esset necessarius fatigato. Postremo sine Verbi potentia non se Dominus Patri profiteretur æqualem, et sine veritate carnis non idem diceret Patrem se esse majorem: cum catholica fides utrumque suscipiat, utrumque defendat, quæ secundum confessionem beati Petri apostoli, unum Christum Dei vivi Filium et hominem credit et Verbum. Quamvis itaque ab illo initio, quo in utero Virginis Verbum caro factum est, nihil unquam inter utramque formam aliquid divisionis exstiterit, et per omnia incrementa corporea unius personæ fuerint totius temporis actiones, ea ipsa namque alibi tamen quæ inseparabiliter facta sunt, nulla commisionem confundimus, sed qui ejus formæ sit ex horum qualitate sentimus. Dicant ergo isti hypocritæ, qui cæcis mentibus lumen nolunt recipere veritatis, in qua forma crucis ligno Dominus majestatis Christus affixus sit, quis jacuit in sepulcro, et revoluti monumenti lapide quæ tertio die caro surrexit, et in qua post resurrectionem suam non credentes quos

dam discipulos arguebat, et hæsitationem cunctancium confutabat cum diceret, *Palpate et videte, quoniam spiritus carnem et ossa non habent, sicut me videtis habere.* Et apostolo Thomæ, *Infer manum tuam in latus meum, et vide manus meas, et pedes: et noli esse incredulus, sed fidelis;* quantaque manifestatione corporis sui jam hæreticorum mendacia destruebat, et visa Ecclesia Christi imbuenda doctrinis hoc non sibi dubitaret credendum quod apostoli susceperant prædicandum? Ac si in tanta luce veritatis tenebras suas hæretica obduratio non relinquit, ostendant unde sibi spem vitæ polliceantur æternæ, ad quam nisi per Mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum non potest perveniri. Sicut enim ait beatus Petrus apostolus: *Non est aliud nomen datum hominibus sub celo, in quo oporteat nos salvos fieri.* Nec est redemptio captivitatis humanæ in sanguine ejus qui dedit semetipsum redemptionem pro hominibus. Et sicut prædicat beatus apostolus Paulus: *Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum et donavit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.*

14. Cum ergo unus sit Dominus Jesus Christus, et veræ deitatis veræque humanitatis in ipso una prorsus eademque persona sit, exaltatione tamen qua illum sicut doctor gentium dicit exaltavit Deus, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, excellit eadem, intelligimus pertinere formam quæ ditanda erat tantæ glorificationis augmento. In forma quippe Dei æqualis erat Filius Patris, et inter Genitorem atque Unigenitum nulla erat in essentia discretio, nulla in maiestate diversitas, nec per incarnationis ministerium aliquid decesserat Verbo quod Dei Patris munere redderetur. Forma autem servi, per quam impassibilis deitas sacramentum magnæ pietatis implevit, humana humilitas est, quæ in gloria divinæ potestatis evecta est, in tantam unitatem ab ipso conceptu Virginis deitate et unitate confectam, ut nec sine homine divina, nec sine Deo agerentur humana. Propter quod sicut Dominus maiestatis dicitur crucifixus, ita quia ex sempiternitate æqualis est Deo, dicitur exaltatus: quia inseparabiliter manente unitate personæ, unus atque idem est et totus hominis filius propter carnem, et totus Dei Filius propter unam cum Patre deitatem. Quidquid enim in corpore accepit Jesus, secundum hominem accepit, cuique non habuit conferentem, Omnia quæ habet Pater, etiam Filius habet, et quæ in forma servi a Patre accepit, eandem formam Dei etiam ipse donavit. Secundum formam enim Dei ipse et Pater unum sunt; secun-

dum formam autem servi non venit facere voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui misit eum. Secundum formam Dei, sicut Pater habet vitam in semetipso; secundum formam servi tristis est anima ejus usque ad mortem. Et idem ipse est, sicut Apostolus prædicat, et dives et pauper. Dives quoniam, evangelista dicente: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum esse nihil.* Pauper vero, quia propter nos Verbum caro factum, et habitavit in nobis. Quæ autem est ejus exinanitio, quæve paupertas nisi formæ servilis acceptio, per quam Verbi maiestate velut redemptionis humanæ dispensatio impleta est? Nam quia captivitatis nostræ resolvi originalia vincula non poterant, nisi existeret homo nostri generis nostræque naturæ, qui peccati præjudicio non teneretur, et qui immaculato sanguine suo chirographum lethale dilueret, sicut ab initio erat divinitus præordinatum: ita est in plenitudine præfiniti temporis factum ut multis modis significata promissio in diu expectatum veniret effectum, nec posset esse ambiguum quod continuis testificationibus semper fuerat nuntiatum.

15. In magno autem sacrilegio se versari hæreticorum manifestat impietas, cum sub specie deitatis honorandæ, humanæ carnis in Christo negant veritatem, et religiose existimant credendum, si dicatur in Salvatore nostro verum non esse quod salvat. Cum ita secundum promissionem omnia sæcula percurrentem, mundus sit reconciliatus in Christo, ut si non Verbum dignaretur caro fieri, nulla posset et caro salvari. Omne enim sacramentum fidei Christianæ magno, ut hæretici volunt, decoratur obscuro, si lux veritatis sub mendacio putatur latuisse phantasmatis. Non ergo quisquam sibi erubescendum existimet Christianus de nostri in Christo corporis veritate, quia omnes apostoli apostolorumque discipuli et præclari Ecclesiarum quique doctores, qui ad martyrii coronam vel confessionis meruerunt gloriam pervenire, in hujus fidei lumine splenduerunt, consono ubique sententiis intonantes, quod in Domino Jesu Christo deitatis et carnis una sit confitenda persona. Quæ autem rationis similitudine, quæ divinorum voluminum portione hæretica impietas se existimat adjuvari, quæ veritatem negat corporis Christi? Cum hanc non lex testificari, non propheta præcinere, non Evangelia docere, non ipse destiterit Christus ostendere: querant per omnem seriem Scripturarum quo tenebras suas fugiant, non quo verum lumen obscurent, et per omnia sæcula ita veritatem invenient coruscantem, ut magnum hoc et mirabile sacramentum ab initio videant creditum, quod est in fine completum: de quo cum sanctarum Litterarum nulla pars sileat, sufficit quædam consona veritatis signa patuisse, quibus diligentia fidei in splendidissimam latitudinem diligatur, et sincera intelligentiæ luce prospiciat quod in Filio Dei, qui

se incessabiliter filium hominis et hominem profitetur, non sit Christianis erubescendum, sed constantissime glorandum.

16. Ut autem pietas tua cum venerabilium Patrum prædicationibus nos concordare cognoscat, aliquantas erroris sententias huic credidi subjiciendas esse sermoni, in quibus si dignaveris recensitis non aliud nos prædicare reperies quod sancti Patres nos in toto orbe docuerunt, nequaquam ab illis nisi solos impios hæreticos discrepare. Sed et illud huic operi inserendum putavi quod Scriptura dicat: *Revelabunt cæli iniquitatem ejus, et terra consurget adversum eum.* Qui sunt isti cæli, nisi illi qui cum Christo ad judicium venturi sunt: de quibus est Ambrosius, Augustinus, Hieronymus et cæteri quos tu, Albine, refutas, et hæreticos judicas? De quibus Psalmista ait: *Cæli enarrant gloriam Dei.* Item beatus Augustinus in epistola sua ad Evodium directa, ubi de Trinitate et Columba, vel de adoptione Filii Dei disseruit, post plura superius edita sic dicit: Sicut Pater in voce qua sonuit: *Tu es Filius meus,* et filius in homine adoptivus, quem suscepit ex Virgine, et Spiritus sanctus in columbæ specie corporali. Item post aliqua: Atque ita et filius Dei simul cum homine adoptivus dicitur, et filius hominis adoptivus simul cum Verbo dicitur. Item post aliqua: Unde filius Dei incommutabilis est atque coæternus Patri, sed in Verbo solo; et passus est Filius Dei, sed in homine adoptivo solo; et sepultus est Filius Dei, sed in carne adoptiva sola. Proinde quæ de Filio Dei verba dicuntur videndum est secundum quid dicantur. Non enim homine assumpto, vel adoptivo, personarum numerus actus est, sed eadem Trinitas mansit. Nam sicut in homine quolibet præter unum illum qui singulariter susceptus est, anima et corpus una persona est, ita in Christo Verbum et homo adoptivus una persona est. Item post aliqua: Ita Christus Dei Filius Dominus gloriæ, et si quid hujusmodi secundum Verbum dicitur, et tamen recte dicitur Dominus gloriæ crucifixus, cum hoc eum secundum carnem adoptivam passum esse, non secundum illud quod Dominus gloriæ est. Et post pauca, Spiritus sanctus dicitur corporali specie tanquam columba descendisse et mansisse super eum. Sic enim et Petra Christus, quia significabat Christum adoptivum. Item post aliqua: Hæc tibi de duabus questionibus tuis, hoc est de Trinitate et Columba, in qua Spiritus sanctus non sua natura et significativa specie demonstratus est, sicut et Filius Dei non sua nativitate de Patre dicit: *Ego ex utero ante luciferum genui te,* sed in homine adoptivo ex utero Virginis natus a Judeis crucifixus est.

17. His sæpe dictis cum epistolam tuam iterum atque iterum sacrilegam lethali veneno corruptam, atque ignorantie caligine tenebrosam relegissem, reperi ibidem quod nos Dominum Dei Filium ex Virgine natum negaremus nequaquam esse essen-

tialiter Deum, de quo ipse Dei Filius: *Ego et Pater unum sumus.* Reminiscere debes quid Scriptura dicat: *Testis falsus non erit impunitus;* et illud: *Maledictus homo qui in corde suo fabricat malum, et de his labiis suis fecte loquitur pacifica:* Sed Deus, qui videt omnia, reddet illi secundum opera sua. Ego quidem non Deum Dei Filium ante sæcula ex Patre genitum, per quem facta sunt visibilia et invisibilia, spiritalia atque corporea, quem credo adoptione non esse, sed genere, neque gratia, sed natura Deum esse negavi.

18. Sed juxta beati Isidori sententiam, qui dicit quia sunt nonnulli qui de Filio Dei prava sentiunt, et quod de illo secundum humanitatem dictum est, transferunt ad divinitatem; et quod de divinitate, mutant ad humanitatem. Noster tamen Julianus dicit, Homo Dominicus et humanatus Deus.

19. Multa quidem adhuc erant huic operi inserenda, sed sermo divinus nos prohibet, dicens: *Lingam tuam adhaerere faciam palato tuo, et eris mutus, ne quasi vir objurgans, quia domus exasperans est.* Idcirco vae tibi, Austria, vae tibi Alexandria, quæ novum Arium, id est Albinum, genuisti tempore gloriosi principis, ad evertendam et obscurandam fidem catholicam. Ad ultimum audi beatum Cyprianum cuidam hæretico scribenti ita dicentem: Habes tu litteras meas, et ego tuas, utraque recitabuntur in conspectu Domini. Memento iterum evangelistam dixisse: *Multi ex discipulis ejus abierunt retro.* Et ubi abierunt? Respondeat tibi beatus Gregorius dicens: Post Satanam. Et iterum quidam, cum Domino diceret: *Magister, sequar te quocunque ieris:* Ille respondit: *Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput reclinet,* et sicut et in te, si ista tibi parva non sufficiunt, nec multa proderunt.

Proximus ille Deo est, qui acut ratione tacere. Quod duro sermone tibi interdum scripsimus, Domino jubente per Moysen hoc fecimus, qui dicit: *Non coques hardum in lacte matris suæ.*

20. Saggerendum est iterum glorioso principi, ut mitescat indignatio ejus servo suo Felici, et non requirat Dominus sanguinem ejus de manu illius. Nam pro certo sciat quia si prædicationem illius spreverit, et Albini confirmaverit, cum Constantino imperatore habebit partem, quod Deus non permittat. Quem beatus Isidorus deflet dicens: Heu! pro dolor! principio bono, fine malo.

EPISTOLA V.

AD FELICEM SUPER CONVERSUM.

1. Domino Felice: sciente vos reddo, quia exeunte Julio vestro scripto accepi, et exeunte Augusto vobis item scripsi. Sed eveniente occasione ad isto præsentem igne consumptum est, et rediens ad me pene ad quadraginta dies denuo assumpsi laborem, et scripsi ad ipso hæretico piceo Albino, quantum potui pro sua confusione scribere. Tu vero exempla illud, et sic illud dirige. Modo tamen egressus est de mele

Junio Kalendarum Novembrium direxi vobis scriptum parvum de fratre Militane, qui recta de Deo sentit. Nam et quatuor mihi quaterniones direxerat, quos direxi contra ipso Pseudopropheta fetidissimo in Beato. Certifica me qui est positus in Roma. Epistolam vestram cœlitus quemadmodum mihi illapsam exeunte Julio accepi, et Deo meo ulnis extensis immensas gratias egi, qui me fecit tuis eloquiis conlari inter ipsa quotidiana dispendia mundi, quibus duramus, potius quam vivimus.

2. Sed epistolam fetidissimam de filio gehennæ ignis Albino, novo Ario in finibus Austriæ tempore gloriosi principis exorto, non Christi discipulo, sed illius qui dixit, *Ponam sedem meam ab Aquilone, et ero similis Altissimo*. De quo scriptum est: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum*. Contra quem prout volui rescriptum reddidi, et sanctorum orthodoxorum atque catholicorum sententiis astipulavi. Tua vero sanctitas viriliter agat, et confortetur cor tuum reminiscens quid ipse Dominus dicat: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*. Et iterum: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Cavete ergo ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et synagogis suis flagellabunt vos, et ad presides et reges ducemini propter me in testimonium illis et gentibus*.

3. Ego vero direxi epistolam tuam ad Cordobam fratribus qui de Deo recta sentiunt, et mihi multa scripserunt quæ in tuo adiutorio debueram dirigere. Sed ad ipso hæresiarcham Albini magistro Antifrasio

A Beato direxi relegenda. Tu vero dirige scriptum illud pro tuo fidele glorioso principali, antequam veniat ad ipso filio mortis Albino, qui non credit carnis adoptionem in Filio Dei, quem sancti Patres et nos ipsi credimus in sola forma servitutis humanæ, non in gloria vel substantia divinæ naturæ. De illo fratre nostro qui defunctus est audivi quod aliquid nobis mandarat dirigere, et ideo queso ut mandetis ad ipso famulo vestro Ermedeo, ut quaerat de Judæis qui habent illic uxores et filios, qui fatigium det, et nobis quantum Deus inspiraverit dirigat: ita tamen ut alii Judæi non sentiant qui apud nos habitant, aut si possibile est, ut quemlibet de humiles vestros nobiscum mercaturios qui veniunt dirigatis, et quid egeritis de vestra intentione nobis certificate, et maxime per libros duos epistolarum beati Hieronymi, et opusculorum beati Isidori, quos habet Ermedeo, quos direxeram ad ipso fratri qui defunctus est: unde et mihi demandaverat quos alios similes repererat. Idcirco tamen applicate ipse Ermedeo ad vos, et instruite illum vestris eloquiis, et veram fidei doctrinam, sicut ego illi notui.

4. Me tamen cognoscite senectute jam decrepita octogesimo secundo anno a die octavo Kalend. Aug. ingressus fuisse, et orate pro nobis sicut et nos facimus pro vos assidue, ut nos Deus in regione vivorum pariter jungat. Sed omnibus fratribus demandavimus ut pro vos sacrificium Deo offerant. Mereat quantocius de vestro rescripto lætus existere. Istum præsentem vobis commendo, et presbyterum nostrum Venerium, si datum fuerit ut perveniat ad vos.

CONFESSIO FIDEI FELICIS

ORGELLITANÆ SEDIS EPISCOPI,

Quam ipse post spretum errorem suum in conspectu concilii edidit, et eis qui in ipso errore ei dudum consentientes fuerant, direxit.

[Ex Mansi, ampl. Conc. Collect.]

MONITUM.

D

INCIPIT

CONFESSIO FIDEI FELICIS.

Felix Urgellitanus a Leidrado aliisque præsulibus Urgello congregatis damnatus, ab eis accepit liberum commeatum ut in episcoporum cœtu, præsentem rege, causam suam ageret. Quod mox factum est in Aquisgranensi concilio. Alcuinus narrat Carolum Magnum regem, ut Felicianam hæresim expugnaret, magnam synodum episcoporum in Aquisgrani palatio congregasse, in eaque se et Felicem, regis jussu, diebus aliquot conflixisse. Victum se denique Felicem voce fluente testatus est. Itaque coram sacerdotibus Dei et imperii optimatibus rationabiliter auditus et veraciter convictus, atque Deo dans gloriam veramque fidem confessus, in pacem catholicæ unitatis reversus est cum suis discipulis qui ibi tunc temporis erant præsentibus, anno Christi 799. EDITORES.

In Dei nomine Felix olim indignus episcopus, domnis in Christo fratribus Emanî presbytero, Ilde-sindo presbytero, atque Exsuperio, Gundefredo, Sardonio necnon et Ermegildo, seu cæteris presbyteris, similiter Vittildo, diacono et Witirico, seu cæteris clericis in parochia Orgellitane ecclesiæ degentibus, seu cæteris fidelibus ecclesiæ in superdicto commissio commorantibus, in Domino Deo Patre et Jesu Christo vero Filio ejus, Domino ac Redemptore nostro, et in Spiritu sancto, æternam salutem.

De cætero ad agnitionem vestram reducimus, quia

postquam ad presentiam domini nostri ac piissimi gloriosique Caroli regis perductus sum, et ejus conspectui presentatus, licentiam ab eo, secundum quod et venerabilis domnus Laidradus episcopus nobis in Orgello pollicitus est, accepimus, qualiter in ejus presentiam in conspectu episcoporum, quos ad se ordinatio gloriosi principis nostri convenire fecerat, sententias nostras, quas ex libris sanctorum habere nos de adoptione carnis in Filio Dei, seu nuncupatione in humanitate ejus, credebamus, repraesentaremus: qualiter non in violentia, sed ratione veritatis, nostra assertio rata judicaretur, si ab illis per auctoritatem sanctorum Patrum minime repudiaretur. Quod ita factum est: nam prolatus a nobis sententias de superdicta contentione, hoc est de adoptione carnis atque nuncupatione, ita illi ex auctoritate de libris sanctorum Patrum, id est, Cyrilli episcopi, et beati Gregorii papae urbis Romae, seu beati Leonis, sive et aliorum sanctorum Patrum, qui nobis prius incogniti erant, seu per auctoritatem synodi quae nuper in Roma hac intentione, praecipiente gloriosissimo ac piissimo domino nostro Carolo, adversus epistolam meam, quam dudum venerabili viro Albino abbati Turonensis Ecclesiae scripseram, congregata est. In qua synodo praesente Leone apostolico, et cum eo ceteri episcopi num. LVII residentes, et plerique presbyteri ac diaconi cum eis in domo beatissimi Petri apostoli, per quorum omnium auctoritatem istas jam dictas sententias nostras, non qualibet, ut dictum est, violentia, sed ratione veritatis, ut oportuit, excluderunt. Quorum auctoritate veritatis, et totius Ecclesiae universalis consensu, convicti, ad universalem Ecclesiam, Deo favente, ex toto corde nostro reversi sumus: non qualibet simulatione, sed velamine falsitatis, sicut dudum, quod Deus scit; sed, ut dixi, vera cordis credulitate et oris professione. Quod etiam in conspectu multorum sacerdotum et monachorum professi sumus, poenitudinem gerentes de pristino errore et sacramento, quam pro hac intentione olim praevaticatus sum: profitentes nos deinceps adoptionem carnis in Filio Dei, sive nuncupationem in humanitate, nullo modo credere vel praedicare; sed secundum quod dogmatibus sanctorum Patrum informamur, eundem Dominum nostrum Jesum Christum in utraque natura, deitatis videlicet et humanitatis, proprium ac verum Filium profitentes, Unigenitum videlicet Patris, unicuique Filium ejus: salvas tamen utriusque naturae proprietates, ita duntaxat ut nec divinitas Verbi Dei in natura [naturam] credatur humana [humanam] conversa, vel humana a Verbo assumpta invidia [in divinam] mutata: sed utraque, id est divina atque humana, ab ipso conceptu in utero Virginis, ita in singularitate personae sibiimet connexae atque conjunctae sunt, ut unicuique Filius Patri, et verus Deus ex ipso utero gloriose Virginis absque ulla corruptione editus prodiretur. Non ita homo assumptus a Verbo de substantia Patris, sicut ipsumque Verbum a fidelibus genitus credatur, cum

A sit ex substantia matris; sed quia, ut dictum est, in ipsa vulva sanctae Virginis ab ipso conceptu ab eo qui secundum divinitatem verus et proprius Dei Filius existit, in singularitate personae suae susceptus est, atque conceptus, verus et proprius Dei Filius, ex eadem sancta Virgine natus est. Non alius Dei Filius, et alius hominis filius: sed Deus et homo, unicuique Dei Patris verus ac proprius Filius, non adoptione, non appellatione, [seu] nuncupatione, sed in utraque natura, ut dictum est, unus Dei Patris, secundum Apostolum, verus ac proprius Dei Filius credatur.

B Haec est confessio fidei nostrae, quam, Deo juvante, a sanctis Patribus per eorum scripta cognovimus, et ab universali Ecclesia post pristinum errorem nostrum accepimus et tenemus. Quod et vos omnes credere et confiteri, per eundem Dominum nostrum exhortamur, nil diminuentes aut addentes ex sensu vestro, sed hoc quod vobis innotescimus, cum universali Ecclesia indubitanter retinentes: et ut pro me misero, per quem usque nunc in Ecclesia Dei contentio versa est, ex totis precordiis vestris Domini misericordiam implorare non dedignetur: qualiter propter vestram emendationem et orationem catholicorum sacerdotum, qui in simili praevagatione, ut ego, nequaquam obnoxii sunt, Domini misericordiam, priusquam de hoc mortali corpore egrediar, consequi valeam. Quod per hoc me magis consequi a Domino confido, si scandalum seu errorem in fide, qui per me in usque nunc inter utrasque partes duravit, per me iterum omnia correctae atque sedata fuerint, atque omnia Ecclesiae membra in unitate fidei et concordia charitatis velut in unum corpus compaginata, ita nemo ex nobis in Ecclesia Dei ultra scandalum vel quodlibet schisma intromittere audeat, sed omnes nos cum universali Ecclesia, quae in toto mundo dilatata noscitur, similiter sentientes, et ea quae dudum orta intentio est, id est, adoptionem carnis seu nuncupationem in humanitate Filii Dei anathematizantes, pacem, ut dixi, et unitatem fidei cum omnibus fidelibus Ecclesiae, absque ulla simulatione, inconcussa fide retineamus: ne cum Nestorii impietate concordantes, qui purum hominem Christum Dominum credit, alicubi deinceps labamur, qui dixit: «Oportet vero et de Dei dispensatione quam pro nostra salute in dispensatione Domini Christi Dominus Deus perfecit, scire quoniam Deus Verbum hominem perfectum assumpsit ex semine Abraham et David secundum assumptionem divinam Scripturarum: hoc constitutum natura, quod erant illi, ex quorum erat semine, hominem perfectum natura, ex anima intellectuali et carne humana constantem, perfectum hominem constitutum secundum nos per naturam, Spiritus sancti virtute in Virginis vulva forinatum, factum ex muliere, et factum sub lege, ut omnes nos a servitutis lege redimeret, ante jam praedestinatum adoptionem accipientes, inenarrabiliter sibiimet veniens, mortuum quidem cum secundum legem hu-

manam faciens, suscitans vero ex mortuis, et perdicens in celum, et consedere faciens ad dexteram Dei : unde personam constitutos principatus, et potestates, et dominationes, et virtutes, et omne quod nominatur nomen, non solum in hoc seculo, verum etiam et in futurum, ab omni creatura accepit adorationem, sicut inseparabilem a divina natura habens copulationem, relationem Dei, et intelligentiam omni creaturæ adoratione exhibentem. Et neque duos filios dicimus, neque duos Dominos; quoniam unus Filius Patris secundum substantiam, Deus Verbum unigenitus Filius Patris, sicut iste conjunctus et particeps constitutis Filii communicat nomine et honore. Dominus secundum essentiam Deus Verbum, cui iste conjunctus honore communicat. Et ideo neque duos filios hos dicimus, neque duos homines : quia manifesto constituto secundum substantiam Domino et Filio inseparabilem, tenet ad eum copulationem, qui causa nostræ salutis assumptus confertur nomine et honore Domino et Filio, non sicut unusquisque nostrum secundum seipsum constitutus est Filius. Unde et multi secundum beatum Paulum dicimur filii, sed solus præcipuum habens hoc quod ad Dei Verbi copulationem, adoptionem et dominationem participans : aufers quidem omnem suspicionem dualitatis filiorum et dominorum. Præstato vero nobis in copulationem ad Domini Verbum, bonam haberet ipsius fidem, et intelligentiam, et theoriam : pro quibus et adorationem, per relationem Dei ab omnibus cepit creatura. Unum igitur Filium dicimus et Dominum Christum, per quem omnia facta sunt : principaliter quidem Deum Verbum intelligentes substantialiter Filium Dei et Dominum, conspirantes autem assumptum Nazaret [Forte, Jesum a Nazareth. H.] quem unxit Deus spiritu et virtute, sic in Verbi Dei copulationem adoptionis participantem et dominationis, qui et secundus Adam.)

Hæc est sententia Nestorii hæretici, qui purum hominem absque Deo Virginis utero genitum impie astruebat. In quem hominem ex eadem sancta Virgine procreatum et genitum, post nativitatem ejus, Verbum Dei, hoc est divinitatem Filii Dei, descendisse et habitasse præ cæteris sanctis impudenter prædicabat. Et ob hoc, sicut in Christo duas naturas, ita et duas personas in eo satis improbe vindicare contendebat. Nos vero ejus impietatem anathematizantes, quædam testimonia ex libris sanctorum Patrum, quos Ecclesia venerabiliter recipit, decerpentes, huic epistolæ subnectimus, per quæ nos ad viam veritatis post pristinum errorem nostrum reversi sumus, vobis subter ascriptam direximus : per quæ et vos de dicta intentione veritatem fidei plenius agnoscere potestis, et ad rectum tramitem fidei reverti. Contra quas sententias Patrum dissentiens, aliter quam illas [Forte, qui aliter quam illæ. H.] nos informant credere aut docere voluerit, et adoptionem et nuncupationem in carne Salvatoris [Suppl. qui vel quisquis. H.] credere vel prædicare præsumpse-

rit, anathema sit. A quo jacro anathematis ipse verus ac proprius Dei Filius, de quo loquitur, tam vos quam nos, et hic et in futuro liberare dignetur. Cui cum Patre in unitate Spiritus sancti similis et coequalis exstat gloria, ante omnia secula, et nunc et in dies æternitatis.

Beatus denique Cyrillus in tractatu suo inter alia ita dicit : « Imo multum interest et incomparabilibus differentiis gloriæ et eminentiæ Salvatoris nostri munimentis, ea quæ nostra sunt. Nos enim famuli sumus : ille vero naturaliter Dominus et Deus, licet factus sit nobiscum, et in his quæ sunt nostra dispensative. Præterea et beatus Paulus Christum eum nominavit et Deum, ita dicens : *Scitote cognoscetes quia omnis fornicator, etc., non habet hereditatem in regno Christi et Dei (Ephes. v.)*. Solus autem Christus etiam Deus vere, qui Emmanuel est. Etenim nos per gratiam Dei, verumtamen non ita Deus Filius, sed natura magis et veritate, licet caro sit factus. »

Item ipse in eodem tractatu post aliqua ita dixit : « Quomodo proprius Dei Filius nominatus est Christus, qui etiam traditus est a Deo et Patre, causa omnium salutis et vitæ. Traditus est enim propter peccata nostra, et ipse iniquitates multorum portavit in corpore suo, in ligno, secundum prophetæ vocem (*Isa. LIII; I Pet. II*). Palam ergo est quia unitatis res assumpta necessarie proprium Filium declaravit Dei, qui ex sancta Virgine est. Corpus enim erat non alterius cujuspiam secundum nos, sed magis proprium ex Patre existentis Verbi, natum ex ea. »

Item ipse post paululum contra Nestorium : « Sicut enim in Adam omnes morimur, sic et in Christo omnes vivificamur (*I Cor. XV*). Si enim non pateretur humane pro nobis, neque operaretur divine quæ ad salutem sunt. Dicitur enim prius quidem mori, ut homo : reviviscere autem postea, eo quod sit naturaliter Deus. Si igitur non est passus mori carne secundum Scripturas, neque vivificatur spiritu, hoc est non revixit. Et si hoc est verum, vana est fides nostra, adhuc sumus in peccatis nostris. Baptizati enim sumus in mortem ejus, secundum beati Pauli vocem (*Rom. VI*), et remissionem peccatorum habuimus per sanguinem ejus. Sed si est Christus neque Filius vere, neque naturaliter Deus, sed homo purus secundum nos, et divinitatis organum : salvati quidem sumus non in Deo quodammodo, sed in uno magis secundum nos moriente pro nobis, et virtutibus alienis resuscitato. Quomodo ergo destructa est mors per Christum? » Et infra : « Colimus autem non hominem purum, absit, sed Deum potius naturaliter, non ignorantes ejus gloriam, licet factus sit secundum nos. »

Item beati Gregorii pape urbis Romæ suaper [Forte, super. H.] Moralia : « Eratque ille vir magnus inter omnes Orientales. Omnes, inquit, qui in hunc Orientem fidei pleni consistunt, recte Orientales vocantur. Sed quia omnes homines, tantummodo

homines, ipse autem oriens Deus et homo, recte dicitur : Erat magnus inter omnes Orientales. Ac si aperte diceretur : Omnes qui in fide Deo nascuntur superat, quia non ut cæteris adoptio, sed natura illius divinitatis exaltat. » Et rursus alibi idem ipse : « Quia omnis homo tantummodo homo est, ipse autem Deus et homo. In terra ei similis non est, quia etsi adoptivus quisque filius ad percipiendum divinitatem proficit, nequaquam tamen ut Deus naturaliter esset, accepit. »

Item in libro beati Job : « Mediatori vero nostro in legislatoribus similis nullus est, quia isti gratuito vocati ex peccatis ad innocentiam redeunt. Redemptor autem noster sine peccato est, Filius sine adoptione, nec perpetravit unquam quod redarguit. Quas quidem sententias prius non recte intelligebamus. »

Item beati Athanasii Alexandrini episcopi : « Si quis vero adversus divinas Scripturas docet, alium dicens Filium Dei, et alium qui ex Maria virgine, hominem secundum gratiam adoptatum, sicut nos : quasi essent duo filii, unus secundum naturam qui ex Deo, et unum secundum gratiam qui ex Maria. Et si quis Domini nostri carnem desursum dicit, et non ex virgine Maria, aut mutatam deitatem in

carnem, et confusam, aut passibilem Domini deitatem, aut inadorandam Domini nostri carnem sicut hominis, et non adorandam Domini et Dei carnem : hunc anathematizat sancta catholica et apostolica Ecclesia. »

Item sancti Gregorii Nazianzeni episcopi ad Cleodonium : « Si quis introducit duos ulios, unum quidem qui ex Deo Patre; secundum vero, qui ex matre, et non unum eundemque, et adoptionis excedat gratia quæ promissa est iis qui credunt : alienum eum a nostro consortio iudicamus. Naturæ vero duæ Deus et homo : nam et anima, et corpus : Filii vero duo, neque dii [Leg.,... neque duo, neque duo dii. H.], neque duo homines. »

Item beatus Leo papa urbis Romæ ita dicit : « Exsultet rectorum mentium fides, et verum unumque Dei Filium non solum secundum deitatem, quæ a Patre est genitus, sed etiam secundum humanitatem, quæ de matre virgine est natus, intelligant. »

Item ipse alibi : « Assumpta est de matre, Domini natura, non culpa; creatâ est forma servi sine conditione servili, quia novus temperatus est veteri, ut et veritatem susciperet generis, et vitium excluderet vetustatis. »

VITA SANCTI BEATI

ABBATIS HISPANICI,

AUCTORE ANONYMO RECENTIORI.

[Ex Act. ord. S. Benedicti, tom. V.]

MABILLONII OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. Inter sanctos sæculi tertii Benedictini prætermis-
sos retuli hunc Beatum; ob eam videlicet causam
quod in vulgatis ejus actis nulla de ipsius monachatu
mentio habeatur. Postea vero incidi in quædam argu-
menta quæ monasticam ejus vitam probant, atque
adeo virum doctrina ac sanctitate insignem Benedic-
tine familie ascribi posse existimo.

2. Beati Vitam in litteras retulit anonymus qui-
dam scriptor Hispanus, qui recentioris videtur æta-
tis. Hanc scriptionem ex Legendario Asturicensi
ms. primus vulgavit Joannes Tamaius Salazar in
Martyrologio Hispanico, et post eum Joannes Bol-
landus in Februarii tomo III. cum prævio commen-
tario Godefridi Henschenii. Sanctum Beatum colunt
Hispani, præcipue Asturicenses, eumque vulgo san-
ctum *Bieco* appellant. De eo præclare agit Joannes
Mariana in lib. vii de rebus Hispanicis, cap. 8.

3. Miratur Tamaius Salazar quo titulo Menardus
et Yepex (Wionem addit Henschenius) Beatum pres-
byterum monachum dicant : « cum concors apud
scriptores, inquit Tamaius, sententia sit illum solam
presbyteri commendationem tenuisse. » Sed Tamaii
admiratio procedit ex ignorance moris antiqui cum
monachi quique, qui sacris initiati erant, suscepti
ordinis vocabulis passim insignirentur, abjecta ple-
rumque, rarius adjecta monachi appellatione. Sic
Hieronymus, sic Beda presbyteri; sic Paschasius
Radbertus levita, alique eundem in modum nuncun-

pantur. Verum, ne gratis de Beato id dixisse videar,
proferenda sunt argumenta, quibus sine dubio ac-
quiescat Tamaius, et qui cum eo sentiunt. Primum
desumo ex Alcuini libro i adversus Felicem, ubi
Beatus *abbatis* titulo donatur. Neque enim apud
Vesigothos seu Hispanos alii erant abbates præter
monachos et regulares. Alcuini hæc verba sunt.

« Quod vero quemdam Beatum abbatem, et discipu-
lum ejus Heterium episcopum dicitis huic vestre
sectæ primum contraire, laudamus eos, etc. » At
ne fortasse etiam apud Hispanos obtinuisse abbates
seculares reponat aliquis, alterum argumentum af-
fero ex ejusdem Beati lib. ii contra Elipandum.
« Vere bonum, inquit, et vere jucundum habitare
fratres in unum. Unum fratrem dimisimus in sæculo,
ecce quantos invenimus in Monasterio. Frater meus
secularis non tantum me amabat, quantum substan-
tiam meam; cæterum fratres spirituales, qui sua
utique negligunt, aliena non querunt. » Hæc nulla-
tenus seculari homini convenire possunt, sed neces-
sario aptanda monacho, qui cum *unum fratrem* dimi-
sisset in sæculo, longe plures *spirituales fratres* invenit
in Monasterio. Isti sunt spirituales fratres in quorum
gratiam idem Beatus commentarium in Apocalypsim
composuit hactenus ineditum, in cujus præfatione
Ambrosius Morales sequentia verba legit. « Hæc ego,
sancte Pater Heteri, te petente, ob ædificationem
studii fratrum tibi dedicavi : ut quem consortem

perfuor ordinis, coheredem etiam faciam mei laboris. » Hæc, inquam, monachi verba sunt ad Heterium tum episcopum Uxamensem, quem olim Beatus discipulum et *consortem ordinis* in monasterio habuerat. Ista argumenta si legisset Tamaius, mirari haud dubie desisset quod auctores nostri Beatum dixerint monachum; nec gravate tulisset cum Benedictiis sodalibus ascribi.

4. Opponit Henschenius, etsi constaret de Beati monachatu, non tamen ideo ordini Benedictino ascribi continuo posse: « cum plura eo tempore fuerint in Hispaniis monasteria quæ regulam non erant Benedictinam amplexa; » idque ex eo probat quod Menardus noster in præfatione ad Concordiam Regularum, compositam a Benedicto Anianæ abbate, refert regulam sancti Isidori episcopi Hispalensis, aliam sancti Fructuosi episcopi Bracarenensis, aliam alterius item Fructuosi. Scimus quidem tres Regulas pro monachis sæculo septimo apud Hispanos conditas fuisse, unam a sancto Isidoro, alias duas a Fructuoso primum monacho et abbate, dein episcopo Bracarenensi. Non enim Menardo nostro assentior, Fructuosos duos distinguenti. Argumenta huc retuli in sæculo II ad ipsius Fructuosi Vitam: quæ argumenta probavit Henschenius in Aprilis tomo II. Deinde has Regulas in nonnullis Hispaniæ cœnobiis sæculo septimo fuisse observatas nemo jure inficari potest. Siquidem tam Isidorus quam Fructuosus ea pollebant apud Hispanos auctoritate, ut eorum Regulas facile admitterent monachi in ea regione aliquanti. At majoris erat ponderis apud eos Gregorii Magni auctoritas, qui in Dialogorum libro II Benedictum adeo magnifice prædicaverat, ejusque Regulam insigni elogio commendaverat. Quanto in Gregorium studio affecti essent eo tempore Hispani, illud luculenter declarat quod Chindasuinthus Vesigothorum rex Taionem Caesar-augustanum episcopum Romam direxit ad recuperandam priorem Gregorii Moraliū partem, quæ in ea regione desiderabatur. Porro ibidem ea tempestate notissimi erant Dialogorum libri, quos laudant Isidorus et Paulus Emeritensis diaconus in præfatione ad Vitam Emeritensium Patrum. Et publicata etiam tum erat sancti Benedicti Regula apud Hispanos, ut constat ex iis quæ attuli in Observationibus præviis ad Vitam sancti Fructuosi. Si ergo tanta erat ab eo tempore apud Hispanos Gregorii Magni auctoritas, si notissima Regula tantopere ab ipso commendata; hæc sine dubio accepere Hispanienses monachi una cum Regulis Isidori et Fructuosi, ut in Gallia præstitum constat, ubi sæculo VII diversas in unis eisdemque cœnobiis Regulas cum Benedictina simul receptas fuisse constat. Accedit quod labente sæculo insequente Benedictus Anianæ abbas, Benedictinæ discipline instaurator illustris, cum Hispaniam adiit contra Felicianam hæresim pugnaturus, idem institutum in illis partibus promovere potuerit. Sane quæcumque nobis ex calamitosis illis temporibus supersunt primaria cœnobiū instrumenta (nam pleraque intercepti Maurorum procella) Regulam sancti Benedicti monachis impositam fuisse contestantur. Primum invenio Fromistæ abbatis, qui una cum sobriño suo Maximo presbytero æra 819, quæ anno Christi 781 respondet, monasterium sancti Vincentii de Ovetto condidit: « in honorem sancti Vincentii martyris atque levitæ, et accepit Regulam sancti Benedicti. » (Yepez, *tomo III Script.*, 18). Alterum æra 818 quod est Adelgastri Silonis regis filii, pro cœnobia Obonensi, « ad honorem Dei et beatæ matris ejus, et sancti Michaelis archangeli, et sancti Joannis evangeliste, et sancti Antonini martyris, et sancti Benedicti abbatis, cujus ordinem, inquit Adelgaster, in ipso monasterio constituitum. » Et infra: « Damus siquidem et concedimus hujus serie testamenti Deo et beatæ Mariæ et omnium sanctorum Dei, in quorum honore ecclesiam et monasterium fundamus, et in

A manu Felicis abbatis, cui omnia supra taxata tradimus, ita ut semper permaneat in servitio Dei, et abbas et monachi Regulam beati Benedicti perenniter custodiant. » (*Idem, ibid.*, 24.) Accedit quod omnia monasteria quæ in Catalanis Hispaniæ finitima per ea tempora condebantur, eandem Regulam servabant, ut patet ex veteribus actis relatis in Appendice Baluziana ad Capitularia regum Francorum, num. 41, 62, 63, 89, 98, 132, 142 et 145. Hæc de Beati monachatu.

5. Cujus vero cœnobia monachus fuerit, id conjectatur Antonius Yepez de monasterio sancti Thuribii Lievanensi, hoc inductus argumento quod in charta ejus loci, data æra 866, mentio fit « de religioso presbytero domno Heterio » et monachis inibi habitantibus. Verum eo tempore si non decesserat Heterius, certe jam longe ante episcopus erat Uxamensis (*Osme*), et quidem eo tempore quo is cum Beato in Elipandum scripsit, ut patet ex ejus confessione relata ante medium libri I: « Primus ero Heterius, Oromæ sedis indignus nominatus episcopus, qui ab archiepiscopo Toletano nuncupor esse hæreticus, profero fidem meam cunctis audientibus. » Erat proinde episcopus sub annum 790. Ego quidem existimo existisse aliquando Vallis-Cavæ apud Asturias monasterium, quod incoluerit rexeritque Beatus. Nam in Vita sequente eodem secessisse dicitur, idemque locus hactenus ejus cultu ac reliquiis illustratur.

6. Insignis fuit Beati eruditio et doctrina pro funesta illa Maurorum tempestate, uti demonstrant libri duo adversus Elipandum, editi tum ab ipso, tum ab Heterio ejus discipulo, tametsi eo in opere Beati fuere præcipue partes. Sane utrumque insectatus est Elipandus, sed maxime Beatum. Huc spectat Elipandi epistola ad Fidelem. « Adolescentiam sane fratris nostri Heterii lacte adhuc alitum, et nondum ad robur perfectæ intelligentiæ perductam, vestra fraternitas erudit: quia non cum magistris optimis, sed cum ignaris et schismaticis, videlicet Felice et Beato Antiphrasio, æquales in virtute et pares in errore, habuit collationem. » Felix iste videtur fuisse abbas ille Obonensis, de quo supra, militans sub Regula sancti Benedicti: cui proinde Beatum etiam additum fuisse, ex ejus cum Felice societate intelligitur. Gabriel Vasquez fatetur se non posse non admirari Beatum et Heterium, quod tam calamitoso tempore, quo dira Maurorum tyrannide Hispania opprimebatur, controversiam adeo obscuram sui ingenii acuminis et eruditione illustraverint. Præter hos libros contra Elipandum duos, qui exstant in tomo VIII Bibliothecæ Patrum, scripsit etiam Beatus commentarium in Apocalypsim, hactenus ineditum. Utinam illum quis e tenebris tandem eruat! quem Morales ait se vidisse in ecclesia Vallecavensi, Hispanis *Valcabado*, haud procul a Saldana oppido diocesis Legionensis: qui locus, ut dixi, Beati memoria et cultu celebratur. Hic operæ pretium est observare acta sancti Andreæ apostoli, quæ recentiora esse putant nonnulli, a Beato memorari sub finem libri I adversus Elipandum, ubi de Christo agens: « Iste est Agnus, inquit, immaculatus, qui quotidie, ut beatus Andreas ait, in altare crucis sacrificatur: cujus carnes posteaquam omnis populus credentium manducaverit, et ejus sanguinem biberit, Agnus qui sacrificatus est, integer perseverat et vivus. » Quæ ipsissima verba leguntur in vulgatis sancti Andreæ actis.

INCIPIT VITA.

1. Tempore Mauregati Asturicarum regis, fuit in Toletum quidam archiepiscopus, nomine Elipandus, qui inter Agarenorum diras procellas Cixiliano successerat decessori, ex eo quod ejus fama doctrinæ et sanctitudinis per totam spargebatur Hispaniam

Is erat ex Muzarabibus Gothis oriundus, et nobilitate sanguinis clarus. Illum docuerat ab ejus primis litterarum rudimentis quidam Felix, * Gallus prosapia, episcopus Urgelitanus, post haereticus Nestorianus, qui Christum fuisse filium Patris adoptivum, qua parte homo est, contra fas, contra auspicia, contra omnes humanas et divinas litteras et religiones perdocuit. Fœdam hanc doctrinam per sacrilega epistolularum monita a b magistro suxerat Elipandus, qui praeceptoris vestigia temeraria comprehensione consecratis, adversus omnes Hispaniae episcopos et presbyteros, ejus sententiam despicientes, primo scriptis, post anathemate usus, est Hispaniam damnabili propositione fœdatus.

2. Cum igitur hæc aggrediretur, in Liviensibus montanis, quæ inter utrasque eriguntur Asturicas, ex forti dulcedinem, ex silvis Davidem extraxit Deus, ut fortia quæque confunderet: et velut alterum Isaiam loqui nescientem, calculo ignito labia pertingens, suscitavit in Hispania prophetam qui adversus errantes Ecclesie proceres stylo ferreo inveheretur strenuus. Construxerat Nabuchodonosor statuum, apparentia pulcherrimam, magnitudine proceram, metallis diuitem, fama celebrem et apparatu magnificam: quis illius excellentiam collimavit? minuta petra e monte decurrens. Templi vasa Balthasaris inscitia profanavit: quis ejus ambitionem et mortem detexit? duo digiti et brevis stylus. Ergo Deus qui in Elipando Goliath, in ejus errore populum, in ipsius vana gloria Nabuchum, et in illius ambitione Balthasarem conspexerat, ex abjectione plebis, et montanæ speleis Davidem, et plebe ignota blasum Isaiam, ex monte Beatum, ex silvis ejus digitum, qui hujus archiepiscopi errores contunderet, sur-rexit.

* Id asserere non ausus est Joannes Mariana, quod falsum esse constat ex Eginhardi Annalibus ad annum 792: « Orgellis est civitas in Pyrenæi montis jugo sita, cujus episcopus, nomine Felix, natione Hispanus, ab Elipando Toleti episcopo per litteras consultus quid de humanitate Salvatoris Dei et Domini nostri Jesu Christi sentire deberet, utrum secundum id quod homo est, proprius an adoptivus Dei filius credendus esset ac dicendus, valde incaute atque inconsiderate, et contra antiquam catholicæ Ecclesie doctrinam, adoptivum non solum pronuntiavit, sed etiam scriptis ad memoratum episcopum libris, per-versissimæ pravitate opinionis suæ defendere curavit. » Festivi vero sunt Hispani qui, si quos habent nebulones, Francis aut Gallis ascribunt; quos autem sanctos insigniores habemus, sibi vindicant, ut multis exemplis patet in Martyrologio Hispanico. Cum Felice ad Hispanos remittendus est Claudius Taurinensis episcopus, quem genere, non Scottum, sed Hispanum fuisse demonstravi in tomo I veterum Analectorum.

b Falsus est Binius, qui Elipandum Felicis præceptorem appellavit. Certe Dungalus Felicem hujus erroris magistrum vocat.

* Imo et monachus, ut superius probatum est in Observatione, num. 3.

c Fuit hic etiam Beati discipulus, ut Alcuinus tradit, cujus verba in eadem Observatione relata sunt.

* Ejus epistolæ mentionem facit Beatus initio libri primi: « Legimus litteras prudentiæ tuæ, anno præ-

A 3. Iste, qui Beatus fuit et nomine et opere, Hispanus fuit, qui ab illis oriundus asperrimis montanis, originem ab Asturicanis antiquioribus traxit. Erat ordine presbyter e in sacris litteris edoctus et fidei catholice zelo conspicuus. Hic cum Elipandi erroneam professionem audivit, protinus per totam illam regionem et catholicum seminare dogma, et hæreticam evellere zizaniam cepit, quibus obsistens Elipando profectibus, paulatim ejus propalari commenta cognovit. Adfuit quoque catholico operi beatus Heterius, qui post fuit episcopus Uxamensis, et d Beati amicitia fretus: uterque adversus Felicem et Elipandum litteris et sermonibus per populos discurrens, catholicam veritatem virili et sancta charitate docebat. Istorum etenim efficacia plurimi qui Elipandi venenum ebiberant, vinum hæreticum eructantes, ad gremium matris Ecclesie sunt contritionis pœnitentia reversi.

4. Audierat Elipandus opera sanctorum Heterii et Beati, et adversus istum impense iratus, * epistolam Fideli abbati Asturicensi direxit, qua de sanctis presbyteris conqueritur, ex eo quod ipse astans Toletanus episcopus, ipsi, tanquam ejus dignitatem et ordinem contemnentes, nullam ab ipso de adoptionis doctrina cognitionem ediscere cogitarent. « Quis ergo, prosequitur, unquam audivit quod homo Asturicanus et montivagus Toletanos docere et corrigere presumat? Nonne exemplum ab f Archarico episcopo insumere poterat, qui, audita vestri Beati antiphrasi, ad nostram occurrentem sedem, quid tenendum humiliter percurtatione poposcit? Sed, sicut Dei gratia factum est quod per nos episcoporumque Hispania consessum, de Magetianis g Spalitanis, qui circa festi Paschatis diem aberrantes, confusam ordinis normam spargebant, obtineretur victoria, sic in Domino

senti, et non nobis, sed Fideli abbati mense Octobri, in æra 825 clam sub sigillo directas: quas ex relatu advenisse audivimus, sed eas usque vi Kal. Decembris minime vidimus. » Itaque epistola hæc anno 785 ad Fidelem scripta est.

f Ascaricum habet Elipandi vulgata ad Fidelem epistola, relata in lib. i Beati abbatis, in qua hæc verba: « Hanc epistolam domini Ascarici episcopi ideo fraternitati tuæ direxi, charissime Fidelis, ut cognoscas, quanta in Christi servis regnet humilitas, quanta in Antichristi discipulis regnet superbia, cum dominus Ascaricus mihi non docentis imperio, sed

D interrogantis voto ea scribere voluit, sicut illum vera humilitas docuit. Isti vero modo et contraria dicendo, modo et quasi ignorantem me, quid rectum sit noluerunt interrogare. » Ascaricus erat episcopus Bracarenensis, quem cum Elipando suggillat Adrianus papa I in epistola 97 Codicis Carolini ad episcopos Hispanie.

g De hac itidem victoria gloriatur idem Elipandus in epistola proxime laudata ad Fidelem: « Ut quod ego et ceteri fratres mei in Hispalitanis tanto tempore dijudicavimus, et Deo auxiliante, tam in festis Paschali quam in ceteris erroribus, Migetianorum hæresim emendavimus; nunc illi (Beatus scilicet et Heterius) e contrario inveniunt unde nos arguant. » Et infra Migetianos istos in finibus Bæticæ viguisse ait. Migetium ejus sectæ auctorem, ejusque discipulum Egilam arguit Adrianus in epistola mox citata. Unde hic in textu legendum Migetianis.

hæresis
pare
nomi
vanilo
te ad
et nob
sitioni
correc
5. I
sinde
solam
virum
opus i
pandi
busque
manus
codex,
verbo
minie
arcana
majesta
byteri
suorum
6. N
Gallæce
infecit
spania,
inficere
dione de
civitate
post con
resipisc
sente C
clum, c

* Ado
cujus r
idem f
disse cu
contra
lem, no
religiosa
divimus
idem no
Et cum
scopulos

A

Eminent
tance se
mino salu

heresim eatianam de Asturicarum montanis existere confidimus. Non me latet Heterium prout juvenem, deceptum fuisse a Beato, homine silvestri et vaniloquo : quem, si tibi nostra placent, protinus ad te advoca, quantumque coram Deo, ejusque Ecclesia et nobis erraverit, indica : et si in obstinate propositionis thecnis perstitit, nostra et totius Ecclesie correctione contunde. 1

5. Beato, post aliquantulum, visitationis a Adosinda gratia perveniente, Fidelis abbas Elipandi epistolam demonstravit eidem; qui prout catholicum virum et fidei defensorem decebat, ascito Heterio opus integrum duobus libris compactum, qui Elipandi errores solidis sacre Scripture locis rationibusque validis confutabat, scripsit. Cujus cum in manus Elipandi et aliorum sequacium pervenisset codex, illum infestissimis sunt dedecorum ulceribus verbo et paginis insecuti, inter quæ Antiphrasii nomine macularunt. At Deus, cui omnium viscerum arcana patescunt, Beati innocentie spiritum a solio majestatis sue confluentem, et purum fidei zelum presbyteri ab alto longe cognoscens, ab omnibus illum suorum inimicorum periculis liberavit.

6. Nam Elipandi Toletum profectus, Astures et Gallacos obivit, usque in locis multos prava opinione infecti pestifero oris afflatu. Felix Vaccæos in Hispania, Septimianos in Gallia, aliosque in Germania inficere satagens, ab omnibus fuit constanti defensione depulsus. Sic enim apud Reginum Bajoarie civitatem primo in conventu episcoporum damnatus, post coram Adriano pontifice maximo simulato animo respiciens, demum apud Francofurtum, ubi præsentente Carolo Francorum rege concilium fuerat indictum, cui Roma Theophylactus et Stephanus epi-

* Adosinda erat Aldefonsi regis filia, nupta Siloni, cujus regnum Mauregatus, Aldefonsi ex concubina idem filius, invasit anno 783. Adosindam se invisisse cum Heterio tradit Beatus ipse initio libri 1 contra Elipandum : « Cumque nos ad fratrem Fidelem, non litterarum illarum compulsio, sed recens religiosæ dominæ Adosinde perduceret devotio, audivimus illum libellum (Elipandi) adversum nos et fidem nostram in cuncta Asturia publice divulgatum. Et cum fides nostra esset indissoluta, cepit inter scopulos fluctuare navicula, et duæ factæ erant.

A copi, ex Hispania beatus et Heterius pro catholicis missi, interfuere legati, error cum auctoribus a congregatione concilii damnatus est, quod et Adrianus pontifex fecit.

7. Hoc siquidem intellecto Elipandus Toletanus a propositione resilire decernens, episcoporum congregationem apud Toletum indixit, qua penitens confessionis libellum, ubi Filium Dei unigenitum Patrique consubstantialem, non adoptivum, sed naturalem, humili confessione professus, obtulit. A Patribus lacrymarum professione susceptus, reconciliationis beneficium accepit. Hic beatum et Heterium, deposita antiquæ disceptationis malevolentia, benigne suscipiens, illos fidei defensores et catholicæ veritatis patronos, non absque lacrymis et singultibus, compellabat.

8. Concilio denique soluto et rebus fidei in Hispania bene compositis, sedatoque Felicianæ pravitatis iurgio, sanctus vir Beatus Adosindæ regis Silonis uxori, quæ propter Mauregati tyrannidem sacram erat vestem induta, continuus pro animæ suæ remedio existit pædagogus : donec apud Vallemcavam secederet, orationibus, jejuniis et sacre Scripture studio insistens, super Apocalypsis mysteria librum miro ordine scriptitavit : demum miraculis celebris, Domino, cui servierat, spiritum placida dormitione commendavit xi Kal. Martii, anno Domini 798. Ejus corpus ibidem sepultum jacuit per tres annos, donec ad honoratiorem locum translatus, reservato brachio pro ægrotorum ad ejus sarcophagum advenientium juvamine, theca marmorea inclusum, debito honoris munere custoditur : prout illud et sanctorum suorum ossa custodire promisit Deus, qui vivit et regnat per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Postea cum tranquillitate, ne bipertita, sed tantum videretur una; tunc colloquentes ad invicem (Beatus scilicet et Heterius) diximus, etc. » Hinc arrepta occasio mutuo consensu scribendi unum idemque opus in Elipandum. De Adosinda item infra, num. 8.

b « Ductus, inquit Eginhardus, ad palatium regis, qui tunc apud Reginum Bajoarie civitatem (alii *Ratisponam* vocant) residebat, ubi congregato episcoporum concilio auditus est, et errasse convictus, ad præsentiam Adriani pontificis Romam missus, etc. »

HETERII ET SANCTI BEATI AD ELIPANDUM EPISTOLA.

[Ex Galland. Biblioth. vet. Patrum.]

LIBER PRIMUS.

Eminentissimo nobis et Deo amabili Elipando Toletanæ sedis archiepiscopo, Heterius et Beatus in Domino salutem.

1. Legimus litteras prudentiæ tuæ anno præsentis, et non nobis, sed Fidelis abbati mense Octobri in

æra 825 clam sub sigillo directas : quas ex relatu advenisse audivimus, sed eas usque sexto Kalendas Decembres minime vidimus. Cumque nos ad fratrem Fidelem, non litterarum illarum compulsio, sed recens religiosæ dominæ^b Adosindæ perduceret devotio, audivimus ipsum libellum adversum nos et fidem nostram cuncta Asturia publice divulgatum. Et cum fides nostra una esset indissoluta, cœpit inter scopulos fluctuare navicula; et duæ factæ erant. Postea cum tranquillitate, non bipertita, sed tantum videretur una, tunc colloquentes ab invicem diximus : Dormit Jesus in navi, et hinc inde fluctibus quatimur, et tempestatum molestias sustinemus, quia importabilis excitatus est ventus : nulla salus in nobis esse videtur, nisi Jesus excitetur : et corde et voce clamandum est, ut ei dicamus : *Domine, salva nos, perimus. Tunc surrexit Jesus*, qui in nostra dormiebat navi, qui cum Petro eramus. Tunc *impe-*

ravit vento et mari, et facta est tranquillitas magna. Ex tunc, Deo miserante, non turbatur ista, quæ Petrum habet; sed turbatur illa, quæ Judam habet, Quomodo enim turbari poterat, cui præerat ipse in quo Ecclesiæ firmamentum est?

II. Plerique tamen ex nostris, etiam remigatores fortissimi, nimis formidabant, quia longius a terra, id est a corpore Christi, in alto pelago navicula fluctuabat; quia dixerat Dominus Petro : *Duc in altum retia*, hoc est, in profundum disputationum, et peragis Scripturarum. Quid enim tam altum quam altitudinem divitiarum videre? Quid etiam tam profundum, quam^c scire Dei Filium, et divinæ generationis professionem assumere? Quia licet humana mens non possit plene rationis investigatione comprehendere, fidei tamen plenitudo complectitur. Nam etsi non licet nobis scire quomodo natus est Dei Filius, scire tamen nobis licet et credere quod vere natus sit. Fortes estote, non formidetis : nobiscum est ille pro quo hæc intentio vertitur. *Ecce ego, inquit, vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Neque enim nobis tam dura intentio esset, nisi Virgo peperisset, et quia Virgo peperit, intentio est : et quia Virgo peperit Emmanuel, hoc est, Nobiscum Deus, ipsum credimus et adoramus, quia nullus alter Deus est. Denique in persecutione quid queritur, nisi ut Deum Christum negemus? Itaque, qui non confitetur Christum Deum verum, Mariæ Virginis filium, natum ex Deo vero, veniam non merebitur. *Sed et quicumque spiritus non confitetur Christum in carne venisse, ex Deo non est, et ipse est Antichristus.* Qui enim hominem negaverit, Deum negavit : quia Deus homo est, et homo Deus est, et Deus et homo unigenitus Christus Filius Dei est. Petrus enim, qui hanc naviculam reget, hominem negavit. Sic enim ait : *Non novi hominem.* Non enim dixit : Non novi Deum, aut Filium Dei; sed cum hominem negavit, Filium Dei Deum negavit.

^a Anno 785, nam isti auctores sequuntur æram Hispanicam quæ triginta octo annis differt a Christiana.

A Et cum ab homine interrogaretur : *Quem me dicam filium hominis?* tunc homo homini respondit, et ait : *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Ipsum Christum Filium Dei vivi negavit, cum dixit : *Non novi hominem.*

III. Sed ubi negavit, Christus ligatus tenebatur : ante præsidem stabat, alapis et colaphis cadebatur, conspuebatur. Nox erat, tenebræ erant, frigus erat; in prætorio erat, ancilla ostiaria ostium clausum tenebat. Adhuc Spiritus sanctus plenius Petro non fuerat *datus*, quia *adhuc Jesus non fuerat glorificatus.* Ubi vero confessus est Christum Filium Dei, non erat ligatus Jesus, neque solus : sed multitudo sequebatur eum, quorum mortuos suscitabat, cæcos illuminabat, leprosos mundabat, dæmones effugabat, et diversas infirmitates curabat. Querit ab hominibus quis habeatur in populis egregius ille? Cum illi diversas opiniones profferrent, et alii dicerent : Tu es Elias; alii, Jeremias; alii, Tu es Joannes Baptista; alii, Tu es Propheta; tunc Petrus inter omnes, sine aliqua dubitatione, dixit : *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Exclamat Dominus beatum cui non caro istud et sanguis revelasset, sed Pater ejus qui esset in cælis. Tunc et petra vocatus, postquam angularem petram illum primus agnovit. Hæc est petra de qua Pater dixerat per Isaiam prophetam : *Ecce, mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, electum, angularem, pretiosum; et omnis qui crediderit in eo, non confundetur* (Isa. xxviii, 16). Et utique in lapidem, in quem credere mandat, Deus est. De qua petra Paulus apostolus dixit : *Petra autem erat Christus* (I Cor. x, 4). Et quia [Forte, quidem] omnes sancti qui in Christo fundati sunt, lapides et petræ scribuntur : sed cum in sacro eloquio singulari numero petra vel lapis nominatur, solus Christus accipitur. Cum vero petræ pluraliter appellantur, membra videlicet sancti viri, qui illius robore solidati sunt, experiuntur [exprimuntur]. Quos nimirum Petrus apostolus lapides vocat, dicens : *Vos tanquam lapides vivi coedificamini domus spiritualis* (II Petr. ii, 5). Qui omnes non a Petro, sed a Christo petra, sicut et Petrus, nomen acceperunt; et quod Petro dixit : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi, 18), non soli Petro, sed nobis omnibus dixit. *Non revelavi tibi istud caro et sanguis, sed Pater meus, qui in cælis est* (Ibid., vers. 17), non solum Petro, sed et nobis, qui sic credimus ut Petrus et hodie dicit. Nam cum nos hodie dicimus corde, et ore eoram omni Ecclesia, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, protinus ille respondet : Non revelavi vobis istud caro et sanguis, sed Pater meus qui in cælis est : hoc Veritas dixit uni, quod omnibus sufficit. Hoc nos omnes credimus, sed ille solus confessus est.

D IV. Cui caro et sanguis revelavit, dicat : Tu es adoptivus humanitate, et Filius Dei vivi secundum

^b Fuit illa regis Silonis vidua.

^c Cognoscere Dei Filium, et illum profiteri, alterum enim ex altero sequi. STEVV.

divinitatem, non enim Petro caro et sanguis revelaverat hoc quod dixit: *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Cujus caro et sanguis? Nunquidnam Petri, ut ipsius caro obstaret et sanguis ut Christus Dei Filius diceretur? Non plane, sed ipsius Domini caro et sanguis. In qua carne et sanguine, dum homo videtur, quod assumpserat Deus, non credebatur esse quod erat. Impossibile enim omnibus videbatur ut Deum crederent quem hominem viderent. Et tantam illam majestatem, in qua *habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, quam ipse non capit mundus, in corpusculo despectæ etiam imaginis inclusam ait: Non hæc caro mea et sanguis tibi esse me Dei Filium revelaverunt, quia ista me [*Forse, mea*], id est, caro mea, et sanguis non promittunt Dei Filium credi. Denique et propheta jam dixerat: *Et homo est, et quis agnoscit eum* (Isa. LIII, 3)? Aperte ergo illi secundum oculum judicantes, me aut Eliam aut prophetam, aut unum aliquem de prophetis loquuntur, quia me hominem omni habitu carnis agnoscunt. Sed tibi revelavit *Pater meus qui in cælis est*.

V. Quando revelavit? Quo tempore Deus cum Petro locutus est? *Revelavit tibi, inquit, Pater meus qui in cælis est*. Ac si aperte diceret: Operibus credidisti, quæ me loquuntur Filium Dei. Vidisti me mortuos suscitare, cæcos illuminare, surdos facere audire et mutos loqui, super aquas sicco vestigio ambulare, ventis imperare, infirmos verbo sanare. His operibus credidisti, quæ me loquuntur Filium Dei. Nam et illi me ista facere viderunt, qui me unum ex prophetis nuncupaverunt: quia omnes mendacium dixerunt, quia de suo dixerunt, non de Patre revelatum habuerunt. Qui enim *de suo loquitur, mendacium loquitur*: quia qualem me videt, talem me putat esse. Qui enim de Patre audit, veritatem dicit, quia de veritate haurit, et de veritate certificat.

VI. Quid est veritas? *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Ipse enim Christus hoc dixit: *Ego sum via, veritas et vita*. Non enim nos interfuimus, cum a Patre Dei Filius diceretur. Solus Pater dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*: ipsum audite omnis anima. Nam cum omnis anima dixit, nobis omnibus dixit. Omnis enim anima omnis homo dicitur, sicut est illud in Genesi: *Septuaginta animæ ingressæ sunt in Ægyptum cum Jacob*. Per tot homines Pater clamat de cælo nobis in terra hominibus, ut Filium suum audiamus. Credamus ei, et prædicemus eum coram hominibus, proprium esse Filium Dei. Quid primo dubitamus? Si Deo non credimus, cui credimus? omnia enim quæ credimus, vel visu credimus, vel auditu. Visus aliquando fallitur, auditus tamen in fide est. Fuerunt tunc qui Christum viderunt, et crediderunt; fuerunt qui viderunt, et non crediderunt. Sunt nunc qui Evangelium audiunt, et Christum coram hominibus Dei Filium crucifixum confitentur; et sunt, qui eum Dei Filium coram omnibus non esse contendunt. Intonan prophetæ, Evangelium clamat, et idem Filius per Evangelium suum dicit: *Pater, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus*

clarificet te. Pater ei dicit: *Clarificavi, et iterum clarificabo*. Pater veritas, quia testificatur veritatem; clamat veritati, de quo est ipse veritas. Respondit veritas veritati, qui in hunc mundum non sibi, sed nobis misit hanc veritatem. Venit veritas ad mendaces: et putamus quod eam possumus facere, non credendo, mendacem?

VII. Veritas dicit per os carnis suæ: *Filius Dei sum*. Et, qui negat me, negat eum qui me misit. Et præsumet aliquis hoc Evangelium dissolvere? An ex parte oportet credere Evangelio, et ex parte non credere? Qui non credit Evangelio, non credit Filio, cujus est Evangelium. Et qui non credit Filio, non credit Patri, qui misit illum. Neque enim regem diligimus, si ejus leges odio habemus. Qui Patri et Filio ista dicenti non credit, mendax est, quia Deum putat esse mentitum. Si viri boni dicerent, nefas putaremus esse non credere. Deus asserit, probat Filius, tremens terra testatur: inferna captivos absolunt, maria obediunt, elementa serviunt, petra scinduntur, sol obscuratur, et hæreticus, cum esset rationalis, filium Virginis non esse Dei Filium cansatur?

VIII. Quis est Dei Filius, nisi Jesus, quem virgo peperit Maria? Ipsum nobis promisit per Prophetam Pater, dicens: *Revelabitur enim vobis Filius meus Jesus* (Luc. 1, 31). Hoc nomen et angelus Virgini nuntiavit: *Vocabis, inquit, nomen ejus Jesum: hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur*. Potuerat dicere tunc, si verum esset quod dicitis: Vocetur Jesus adoptivus filius Altissimi humanitate, et nequam adoptivus divinitate. Potuerat et filius dicere: *Sic dilexit Deus mundum, ut Filium suum adoptivum daret in mundo, ut omnis qui crediderit in eum, non pereat*. Et utique missio ejus homo est: et nihil aliud potuerunt in eo videre increduli qui eum crucifixerunt nisi tantum hominem. Et cum hominem crucifixerunt, Filium Dei crucifixerunt, Deum crucifixerunt. Pro me passus est Deus meus, pro me crucifixus est Deus meus. Et quid dico pro me? Pro omnibus passus est Deus noster. Dicamus ergo: *Surge, Deus, judica terram*. Cui Deo dicitur, *surge*, nisi ei qui mortuus est? Cui Deo dicitur: *Judica terram*, nisi ei qui a Judæis judicatus est? *Surge, Deus, judica terram*, qui judicatus es a terra. Unde et in psalmo LXXXI dicitur: *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit*. Et utique qui deos discernit, Deus est. Et non est Deus inter deos, ut hæretici asserunt, sed Deus deorum est. Ille qui dixit: *Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi*, ipse est Deus excelsus filius Virginis, de quo Propheta jam dixerat: *Ecce Deus excelsus in fortitudine sua veniet, et nullus ei similis. Qui poterit scrutari vias ejus* (Isa. XL, 10)? cuncta considerans: et nomen ejus supra terminos terræ. Ipse est Dominus dominorum, qui est Deus deorum. Et sicut non de diis multis est, ita neque de dominis multis, sed unus Dominus Deus, Apostolo attestante, qui ait: *Nullus Deus, nisi unus*. Nam si sunt qui dicantur dii, sive in cælo, sive in terra, siquidem sunt dii multi, et domini multi: nobis autem

unus Deus Pater; ex quo omnia, et nos per illum: et A
unus Dominus Jesus Christus; per quem omnia, et nos
per ipsum. Sed non in omnibus est scientia. Ipse est
Christus christorum; qui Dominus dominorum; et
Deus deorum.

IX. Sed non est de illis christis, de quibus dictum
est: *Nolite tangere christos meos* (Psal. civ, 15). Sed
neque de illis, de quibus hæretici dicunt: Et ille
Christus, et nos christi. Et quanquam et sancti
christi sint, et domini sint, et dii sint: sed nullus
ex illis absolute dicitur uno sermone Christus Jesus
Deus noster. Nullus ex illis dictus est, *Christus Dei*
virtus et Dei sapientia. Nullus ex illis mortuus est
pro mundo. Solus iste. Nullus ex illis propria volun-
tate mortuus, aut quando voluisset, posuisset animam;
aut quando voluisset, resumeret; sed solus iste. Sic
enim ait Judæis: *Solvite templum hoc; et triduo sus-*
ciabo illud. Non dixit. *Solvite templum hoc*, quem
Pater suscitaret; sed, *Ego susciabo illud*. Et in psalmo
tertio ait: *Ego dormivi et exsurrexi*. Hoc totum li-
bera Christi potestas, ejus, qui potestate sua mortuus
est, potestate sua resurrexit. Et qui potestatem ha-
bet, Deus est; et non quislibet Deus, sed omnipotens,
quia omnia potest. Et nullus potest facere quod fecit
et facit omnipotens Deus. Nam quia et Pater eum
suscitavit, dicit in eodem psalmo: *Dominus suscitavit*
me. Dominum dicit; quem Patrem habet. Nam si
eum Patrem non haberet, Petrus apostolus de eo
non diceret Judæis: *Dominus Deus patrum nostro-*
rum suscitavit Filium suum Jesum, quem vos inter-
emistis. Servus dictus est Patris; quia semetipsum
exinanivit, id est, semetipsum mundo visibilem
ostendit. Quia *formam servi accipiens*, inquit Aposto-
lus, *in similitudinem hominum factus est, habitu in-*
ventus ut homo. Et ideo Patris est servus, qui cum
Patre est unus Dominus; et unus Deus. Verumtamen
ipse sibi nec dominus, nec servus est. Solius Patris
est servus, quia facit voluntatem Patris, ut ipse de
semetipso ait: *Non veni voluntatem meam facere, sed*
voluntatem ejus qui misit me, Patris. Non hoc loco
dixit voluntatem Dei facere, sed Patris. Quamvis
enim Deum suum Patrem dixerit, cum Deus sit etiam
ipsa natura et de illius essentia, tamen nullatenus
ignoramus quod manens homo quoque factus sit,
qui sub Deo juxta debitam legem naturæ humanitatis
existeret. Ipse vero sibi quomodo vel Deus poterit
esse, vel Dominus? Ergo solius Patris est servus,
non sibi servus, non suus servus. Non sibi dominus,
non suus dominus. Sicut solius Patris est Filius, non
suus filius, non sibi filius, sicut ipso major et minor.
Et ideo in quo major sibi ipsi, aequalis est Patri; in
quo minor sibi ipsi, minor est Patri; in quo minor
Patri, Dominus omni creaturæ; in quo servus Patri,
dominus cæli et terræ, id est angelorum et hominum,
Paulo apostolo attestante, qui ait: *Humiliavit semet-*
ipsum usque ad mortem, mortem autem crucis. Pro-
pter quod et Deus Pater exaltavit illum, et donavit
illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine
Jesu; filii Mariæ Virginis, omne genu flectatur cale-

atum, et terrestrium, et infernorum; et omnis lingua
confiatur quia Jesus in gloria est Dei Patris.

X. Nulli enim angelorum dixit Pater: *Filius meus*
es tu, ego hodie genui te. Pete a me, et dabo tibi gen-
tes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos
terræ. Reges eos in virga ferrea, et tanquam eas figuli
confringes eos. Ad angelos quidem dicit: *Adorant il-*
lum omnes angeli Dei. Ad Filium autem dicit: *Thro-*
nus tuus Deus in sæculum sæculi: virga æquitatis,
virga regni tui. Dilexisti justitiam, et odisti iniquita-
tem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ
præ consortibus tuis. Et, Tu, Domine, initio fundasti
terram; et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi per-
ibunt, tu autem permanes: et omnia sicut vestimen-
tum veterascunt, et sicut opertorium mutabis ea, et
mutabuntur: tu autem idem ipse es, et anni tui non
deficient. Filii serorum tuorum inhabitabunt, et semen
eorum in sæculum sæculi dirigitur. Hoc Ecclesia de
Christo dicit. Et quia in hoc mundo minoratus venit
paulo minus ab angelis, et non solum angelis, sed
etiam hominibus, quia minor erat parentibus suis, et
[Forte, sed] ante passionem, ante mortem, ante re-
surrectionem. Nam posteaquam resurrexit a mortuis,
dixit discipulis suis: *Data est mihi potestas omnis in*
cælo et in terra. Sicut me misit Pater, et ego mitto
vos. Hoc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Acci-
pite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata,
remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt.
Et quia Spiritus sanctus de Patre Filioque procedit,
ipsum Spiritum sanctum insufflans apostolis, ut ma-
nifestus ostenderetur quod præcesset [Forte, quod ipso
esset] Filius Dei, a quo procedit Spiritus sanctus, et
ipsa est tertia in Trinitate persona: qui donum Pa-
tris et Filii dicitur; quem tunc dedit, et postea de
cælo misit, ut ostenderet dilectionem Dei et proximi
secundum illa præcepta, in quibus tota lex pendet, et
propheta.

XI. Semel in terra dedit Spiritum sanctum propter
dilectionem proximi, et secundo dedit de cælo pro-
pter dilectionem Dei. Nam cum insufflavit, et illi
accepissent Spiritum sanctum, dixit eis: *Ite, bap-*
tizate omnes gentes, in nomine Patris, et Filii, et Spi-
ritus sancti (Matth. xxviii, 19). Ubi maxime com-
mendatur hæc Trinitas, dubitare non debemus. Ipse
est igitur Spiritus sanctus, qui etiam de cælo datus
est die Pentecostes, post dies decem quando Dominus
ascendit in cælum. Quomodo non est Jesus Christus
Deus Dei Filius, qui de Virgine natus est Deus ve-
rus, qui dat Spiritum sanctum? Imo quantus Deus
est, qui dat Deum! Neque enim aliquis discipulorum
ejus dedit Spiritum sanctum. Orabant quippe ut
veniret in eos quibus manus imponebant: non ipsi
eum dabant. Quam consuetudinem in episcopis etiam
nunc servat Ecclesia.

XII. Denique et Simon Magus, offerens apostolis
pecuniam, non ait: Date et mihi hanc potestatem
ut dem Spiritum sanctum, sed, *cuiusvis imposuerit*
manus, accipiat Spiritum sanctum (Act. viii, 19).
Quia neque Scriptura superius dixerat: Videns au-

tem Simón quod apostoli darent Spiritum sanctum, sed dixerat : *Videns autem Simon quod per impositionem manuum apostolorum daretur Spiritus sanctus.* Propter hoc Dominus ipse Jesus Spiritum sanctum non solum dedit ut Deus, sed ei accepit ut homo. Propterea dictum est : *Plenus gratia.* Et manifestius de illo scriptum est in Actibus apostolorum quia *unxit eum Deus de Spiritu sancto.* Non utique oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur unguento quo baptizatos ungit Ecclesia. Nec sane tunc unctus est Christus Spiritu sancto, quando super eum baptizatus ut columba descendit : tunc enim corpus suum, id est Ecclesiam suam, præfigurare dignatus est, in quo præcipue baptizati accipiunt Spiritum sanctum ; sed ista mystica et invisibili unctione tunc intelligendus est unctus, quando Verbum Dei caro factum est, id est, quando humana natura, sine ullis præcedentibus bonorum operum meritis, Deo Verbo est in utero Virginis copulata, ita ut cum illo fieret una persona. Ob hoc eum confitemur natum de Spiritu sancto et virgine Maria. Absurdissimum est enim ut credamus eum, cum jam triginta esset annorum ætatis, et a Joanne baptizatus est, accepisse Spiritum sanctum. Sed venit ad baptismum Joannis sicut sine peccato, ita plenus Spiritu sancto. Si enim de servo suo et præcursore ipsius Joanne scriptum est : *Spiritu sancto replebitur adhuc in utero matris suæ,* quia quamvis seminatus a patre, tamen Spiritum sanctum in utero formatum accepit, quid de homine Christo intelligendum est vel credendum, cujus carnis ipsa conceptio non carnalis, sed spiritalis fuit ?

XIII. Hoc totum quare diximus, nisi ut Jesum Christum qui de Virgine natus est, verum Deum, et verum Filium Dei esse proprium firmaremus ; et Deum inter deos, et adoptivum cum adoptivis, et parvulum cum parvulis, et servum cum servis, ut hæretici blasphemant, aperta fronte negaremus ? Ululant ipsi, Scripturam non tractant. Et quia ululant, lupi sunt, in tenebris ambulant, id est, inter ignaros prædicant : obscuras et distortas disputationes proferunt, quibus ignaros decipiunt. Pastores Ecclesiarum auferre conantur, ut oves Domini facilius strangulent. Videte, fratres, non credatis eis, expellite eos a vobis, et fugite eos, si oves estis, quia non habent voces pastoris. Bonus pastor noster nobis dixit : *Cavete a pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Nonne lupi sunt, qui vobis dicunt : Adoptivum credite Jesum Christum : et qui ita non crediderit, exterminetur ? Et episcopus metropolitani, et princeps terræ, pari certamine hæreticorum schismata, unus verbi gladio, alter virga regiminis ulciscens, de terra vestra funditus auferantur : certe jam rumor est, jam fama est, et non solum per Asturiam, sed per totam Hispaniam, et usque ad Franciam divulgatum est, quod duæ questiones in Asturiensi Ecclesia ortæ sunt. Et sicut duæ questiones, ita duo populi et duæ Ecclesie, una pars cum altera pro uno Christo contendunt. Cujus fides vera an

falsa sit, grandis inventio est : et hoc non in minuta plebe, sed inter episcopos est. Una pars episcoporum dicit quod Jesus Christus adoptivus est humanitate, et nequaquam adoptivus divinitate. Altera pars dicit : Nisi ex utraque natura unicus est Dei Patris Filius proprius, non adoptivus, in tantum proprius, ut ipse sit Dei Filius Deus verus ; et ipse adoretur, et colatur, qui sub Pontio Pilato est crucifixus. Hæc pars nos sumus, id est Heterius et Beatus, cum cæteris ita credentibus. Credimus certe non solum in Deum Patrem omnipotentem, sed in Jesum Christum Filium ejus unicum Deum et Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu sancto et Maria virgine, passus sub Pontio Pilato.

XIV. Ecce utraque fides patet : sed nos pro hæc fide quam vindicamus, non solum exsilium, sed etiam mori parati sumus. Tempestat mare et fluctuat, sed navicula non mergitur, quia fides non dubitatur. Descendunt hæreticorum pluvie, sicut persecutionum venti, adveniunt flumina, id est minæ et terrores hæreticorum : sed domus a fundamento non dissolvitur, quæ diu supra firmissimam petram quadratis lapidibus artificis manu construitur. *Et licet angelus de cælo veniat,* qui nobis vestram fidem peregrinam inserere disponat, anathema nobis maranatha reputabitur. Et quia (ut diximus) jam venti et flumina imminet, ipsa domus radicibus subvertetur, quæ supra arenam fundata esse non dubitatur. Quid est arena, nisi hæreses ? Et cum multi hæretici sint, multa etiam mendacia conflungunt, quia adversus catholicam fidem diversa sentiunt, et tamen inter se minime concordare possunt. Ecce campum Scripturarum, et unum Christum, et tamen inter utrasque partes divisum. Pars, quæ recte credit in Christo, sicut ipse ait : *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Et cum habuerit Christum, tunc habebit legem et Evangelium. Et pars quæ non habuerit Christum, non poterit illa aqua ex eo fluere, et in ea flumina non valebit derivare quæ Spiritus sanctus non dictaverit. Sed procul dubio illa aqua quæ apud Salomonem prava scientia nuncupatur, per mulierem, quæ typum hæreseos tenet, et callidis suasionibus blanditur, dicens : *Aquæ furtivæ dulciores sunt (Prov. ix, 17).* Et non philosophando scribamus obscuris sermonibus, sed simpliciter, ut omnes qui audierunt alterum interrogare non indigeant, sed omnes intelligant.

XV. Et quia pro fide recta est, non ornato politoque sermone, sed rebus manifestis convincenda est. *Hauriat unusquisque nostrum aquas de fontibus Salvatoris,* id est, de prophetarum et apostolorum doctrinis. Non sibi fodiat cisternas novas : de quibus Dominus per prophetam dicit : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ : et effoderunt sibi cisternas dissipatas, quæ non solent continere aquas : quia repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris (Jer. ii, 13).* Cisternam novam fodisse, est nova verba de Christo conficere, quæ in lege et Evangelio scripta non sunt. De qua cisterna in Evangelio Dominus commemorat de vitio iniquitatis, qui ait : *Fodere*

non valeo, mendicare erubescio (Luc. xvi, 3). Iste A villicus iniquitatis Saulus erat, qui postea Paulus apostolus factus est. Quando Saulus erat, elatus erat et superbus, et gloriabatur de lege et sapientia Scripturarum: et ad pedes Gamalielis, qui eo tempore peritissimus erat in lege, gloriabatur se litteras didicisse; et ob hoc persequabatur apostolos Christi, dicens nescire eos legem et rusticos esse. Quamobrem adhuc suspirans minas et homicidia in discipulos Domini, accessit ad sacerdotem et petiit ab eo epistolas in Damascus ad synagogas, ut si quos inveniret qui essent de hac via viros ac mulieres, victos perduceret in Jerusalem (Act. ix, 2). Qui cum compassisset credentes in Christum persequi, hunc, occidere, et omnem Dei sui dissipare substantiam, correptus a Domino est. *Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi contra simul calcitrare.* Dixitque in corde suo: Quid faciam, qui magister fui et villicus, cogor esse discipulus et operarius? *Fodere non valeo.* Quid dixit, *Fodere non valeo?* Ac si aperte diceret: non possum supra prophetare quam prophetatum est. Non possum novum dogma componere, quia ea quae prophetae dixerant jam omnia in Christo completa erant. Jam cessaverant lex et prophetae usque ad Joannem Baptistam. Sed non erat Joannes prophetarum finis et legis, sed Christus, sicut ipse Apostolus ait: *Finis autem legis Christus, ad justitiam omni credenti.*

XVI. *Fodere, inquit, non valeo, mendicare erubescio.* Ac si diceret: Ut qui doctor fueram Judaeorum, cogor ab apostolis rusticis et egentibus, et a discipulo Anania, salutis et fidei mendicare doctrinam! Aperiamus oculos, et videamus Saulum lupum Ananiae ovi submittere caput. Videamus eruditum in lege a rusticis accipere doctrinam salutis. Nihil sciebat Saulus in lege, quam dederat Deus, qui Christum persequabatur, qui dederat ipsam legem. Omnem legem sciebant apostoli rustici, qui Christum Deum sciebant, qui compleverat jam legem quam dederat: quia nullus hominum potuerat adimplere legem, nisi solus Christus qui eam dederat, sicut ipse ait: *Non veni legem solvere, sed adimplere.* Quod si quaesieris quare vocetur villicus iniquitatis in lege, quae Dei est, dicamus: recte credebatur in Patrem, villicus erat; Filium persequabatur, iniquus erat. Villicus autem dicitur propriae villae gubernator, unde et a villa villicus nomen accepit. Qui de Saulo elato et superbo factus est humilis Paulus, vas electionis Christi, ad omne opus bonum paratus: qui non esset discipulus, nisi discipulo rustico submitteret collum. Qui etiam non valuit cisternam fodere novam, id est, legem componere novam; sed illam quae fodita erat, aperuit et in flumina derivavit, id est, illam legem quae de Christo erat, aperuit et explanavit: et totum mundum in gentibus aridum satiavit, quando Christum illis Dei Filium cognoscere fecit.

XVII. Haec exempla nos sequi oportet. Non confingamus de nostro, sed illa explanemus quae in lege et Evangelio scripta sunt. Et quia Christus noster

et panis est in divinitate fortibus, et lac in humanitate parvulis, quid cui debeatur, aptum cibum ministrare utrorumque filiis non negemus, ut illud in nobis compleatur quod Dominus in Evangelio dicit: *Quis, putas, est fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore?* Dispensator prudens, pastor Ecclesiae, unicuique cibum suo tempore dat, cum verbum praedicationis sic dispensat singulis, ut libenter accipiens anima capere et portare possit quod dederit: ne (quod absit) mente parvulo dum panis durus in os, id est in locutione, quod est divinitas, mittitur, sine trituratione dentium, suffocetur. Lacte ergo alendi sunt, id est, credant eum esse Filium Dei proprium, non adoptivum: Deum verum, quem B Judaei crucifixerunt. Ipse est verus Deus, et vita aeterna, Joanne apostolo attestante, qui ait: *Scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis in electum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero filio ejus Christo. Hic est verus Deus et vita aeterna.* Paulus apostolus ad Romanos ait: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio suo non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit?* Item ibid.: *Quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula.* Et ipse Dominus in Evangelio caeco illuminato dixit: *Tu credis in Filium Dei?* Et dixit: *Quis es, Domine, ut credam in eum?* Respondit ei Jesus: *Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est.* Item in C Evangelio secundum Joannem, quando Lazarum suscitaturus venit, dixit Martha ad Jesum: *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Dixit illi Jesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione, in novissimo die. Dicit illi Jesus: Ego sum resurrectio et vita. Qui credit in me, et si mortuus fuerit, vivet: et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in aeternum. Credis hoc?* Et ait illi Martha: *Utique, Domine. Ego credidi quia tu es Christus Filius Dei, qui in hunc mundum venisti.*

XVIII. Non debemus ergo dubitare de eo quem Judaei crucifixerunt, quod ipse sit verus Filius Dei proprius, non adoptivus: sed unicus Dei Patris Filius, Deus verus et vita aeterna. Credamus in eum D tam parvuli quam senes, tam rustici quam sapientes, tam pauperes quam divites, tam viri quam feminae: tam omnis omninoque sexus moriamur pro eo ut vivamus in eo. Adoremus eum sine dubitatione, quia non est alter Deus praeter eum, propheta Jeremia testante, qui ait: *Hic Deus noster, et non est alius Deus praeter eum: qui adinvenit omnem viam prudentia: et dedit eam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post haec in terris visus est, et cum hominibus conversatus est (Baruch. iii, 36-38).*

XIX. Non ergo separamus Patrem et Spiritum sanctum a Filio, cum solum Filium dicimus Deum. Pater et Filius ambo simul unus Deus. Non Pater ambo simul sunt, non Filius ambo simul sunt. Solus

in illa summa Trinitate Pater tantum Pater est in sua persona, solus Filius in sua persona tantum Filius est, solus in sua persona Spiritus sanctus tantum Spiritus sanctus est. Et ideo nec Patrem Filium nominamus, nec Patris nomen Filio imponimus, nec Spiritui sancto nomen Patris aut Filii dicimus. Et inde vere Trinitas est, quia nec Pater natus est, nec Spiritus sanctus, sed solus Filius. Nec Filius genuit, nec Spiritus sanctus, sed solus Pater. Neque Pater a duobus processit, aut Filius, sed tantum Spiritus sanctus. Ac per hoc solus Pater Deus a nullo Deo est, sed a se. Filius Deus est, sicut Pater, sed a Patre est Deus, non a se. Spiritus quoque sanctus Deus est, sicut Pater et Filius, sed a Patre et Filio Deus est, non a se. Solus Pater a se Deus: hi vero duo ab uno sunt Deus, id est a Patre: ac per hoc et Pater Deus, et Filius Deus, et Spiritus sanctus Deus: et non tres dii, sed unus Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Et ideo cum dicimus in Scripturis: Solus Christus Filius Dei natus de Virgine, et ipsum crucifixerunt Judæi, et ipse est verus, et non est alter Deus præter eum, verum dicimus, quia non est alter Deus præter eum. Quia Pater Deus est omnipotens et solus sibi sufficit in sua persona. Et Spiritus sanctus Deus est omnipotens, et solus sibi sufficiens in sua persona. Et hi tres non sunt tres dii omnipotentes, sed unus Deus omnipotens, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Et ideo solus sufficit Pater Deus, quia separari a Filio et Spiritu sancto non potest. Et solus sufficit Christus Filius Dei Deus, quia separari a Patre et Spiritu sancto non potest. Solus etiam sufficit Spiritus sanctus, quia separari a Patre et Filio non potest, quia simul tres unus Deus.

XX. Quamobrem non debemus dubitare Christum Filium Dei, quem Judæi crucifixerunt, esse verum Deum, et non esse alterum Deum præter eum. Credamus in eum, et adoremus eum, quia non est alter adorandus præter eum. Ecce panem et lac protulimus, accipiat quis quantum valet. Et hoc Domini est quod dicimus: nam qui dicimus nihil sumus, sed de quo dicimus, *magnus est, et magna virtus ejus: et sapientie ejus non est numerus*. Tantus ac talis est, ut nec de eo possimus dicere, nec de eo omnino tacere. Sed tamen cum sit inenarrabilis, non debet esse ignorabilis. Dicit enim Scriptura: *Generationem ejus quis enarrabit? (Isa. LIII, 8.)* Non dicit, ignorabit. Et ideo oportet primum ut credamus in eum, et tunc intelligere possumus quæ scripta de eo legimus. Quid enim prodest ut cum periculo quæretur quod sine periculo nescitur? Ergo melius est non intellecta credere, quam credenda verbis mendacibus perdocere. Multum enim præcedit fides intellectum. Si enim fides habet meritum, et per ipsam etiam rusticis Christus daturus est præmium, præcedit utique intellectum. Quamobrem omnis rusticus idiota, qui recte credit in Christum, simpliciter vivet et recedet a malo, superat intellectum. Intellectus tamen, quamvis bona opera videatur habere, præcedit eum rusticus, si

fidem rectam habet. Nihil ergo intelligit qui non credit, dicente propheta: *Nisi credideritis, non intelligetis*. Ergo in divinis rebus fides tantummodo adsit, et nulla questio remanebit. Quod si discutere volueris, et rationem de Deo et homine facere præsumperis, continuo in laqueo perditionis immergeris.

XXI. Nos ergo debemus dicere: Illum Deum et istum hominem unum habemus et adoramus Deum, cum Patre et Spiritu sancto unum Deum, non hominem, quartam introducentes personam; sed cum ipsa carne propria unum adoremus Christum Filium Dei Deum, juxta Ephesini concilii veræ fidei documentum, quæ ait: *« Cavemus autem de Christo dicere: Propter assummentem veneror assumptum, et propter invisibilem adoro visibilem. »* Horrendum vero super hoc etiam illud dicere: *« Is qui susceptus est cum eo qui suscepit non nuncupatur Deus. »* Qui enim hæc dicit, dividit iterum in duos Christos eum qui unus est: et hominem seorsum in partem, et Deum similiter in partem constituens. Evidenter enim denegat unitatem, secundum quam non alter cum altero *condoratur, aut conuncupatur*. Sed unus intelligitur Christus Jesus, Filius Dei unigenitus, una servitute cum propria carne venerandus. Hæc fides primi Ephesini concilii est, quod et textus Symboli probat. Quid ergo possum facere mente parvulis, si ab ista unitate fidei, vos audientes, recesserint, et unum Christum et secundum divinitatem proprium, et secundum humanitatem adoptivum confessi fuerint? Quid ergo nos faciemus, qui eos apostolicam fidem tenere docuimus, cum et ipsi a puro lacte matris Ecclesiæ, legis et Evangelii sugentes ubera, Deo miserante, ad solidum divinæ Trinitatis cibum pervenimus? Surgamus ergo cum ipsis apostolis, et fidei nostræ symbolum, quem tradiderunt nobis, brevi compendio recitemus, quicumque unum Dominum, unam fidem, unum baptismam habemus: et fidem, in qua baptizati sumus, in hac perversitate et duplicitate hæreticorum non negemus. Sed sicut corde credimus, ore proprio proferamus publice, et dicamus:

XXII. *Credo in Deum Patrem omnipotentem. Et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Deum et Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu sancto et Maria virgine. Passus sub Pontio Pilato. Crucifixus et sepultus. Descendit ad inferna. Tertia die resurrexit viris a mortuis. Ascendit in cælos. Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Inde venturus judicare vivos et mortuos. Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, remissionem omnium peccatorum, carnis resurrectionem et vitam æternam. Amen.*

XXIII. Ecce fidem apostolicam, in qua baptizati sumus, quam credimus et tenemus. Et qui ad nos venerit de aliis regionibus, aut certe de nostris finibus, et hanc fidem et hanc doctrinam apostolicam adduxerit, recipiamus eum in sancta Ecclesia. Manducemus et bibamus cum eo, quia pacem

annuntiat et filius charitatis est. Et quia *Deus charitas est*, et quia *Christus caput corporis Ecclesiae est*, membrum corporis est. Et qui hanc fidem nobis non adduxerit, et nostram fidem dissolvere conaverit, et fermentum insoletae pravilitatis in azyma massae Ecclesiae miscere voluerit, et nos scandalizaverit, quid de eo faciamus? Joannem apostolum cubicularium regis interrogemus, ipsum qui supra pectus Domini recubuit; ipsum qui de sacratissimo ore intimo Divinitatis archivo hausit. Quem etiam primus apostolorum Petrus, quis esset qui Dominum traderet, interrogavit: Dic, sancte Joannes, quid faciemus de isto, qui nobis doctrinam vestram turbat? Respondet nobis, et dicit: « Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non afferit, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis. Qui enim dixerit illi ave, communicat operibus illius malignis. Quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non consentiant Jesum Christum venisse in carnem, hic talis seductor est, et Antichristus. Videte vosmetipsos ne perdati quod operati estis, sed ut mercedem plenam recipiatis. Omnis qui recedit et non manet in doctrina Christi, Deum non habet. Qui permanet in doctrina Christi, hic et Filium et Patrem habet. Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostrae tractaverunt de Verbo vitae, et vita manifestata est, et vidimus, et tractavimus, et annuntiamus vobis vitam aeternam, quae erat apud Patrem, et apparuit nobis. Quod vidimus et audivimus, annuntiamus vobis, ut et vos societatem habeatis nobiscum: et societas vestra sit cum Patre, et Filio Jesu Christo. Filioli, novissima hora est. Et sicut audistis quia Antichristus venit, et nunc Antichristi multi facti sunt. Unde scimus quia novissima hora est? quia multi Antichristi sunt, qui nobiscum erant, jam contra nos sunt, jam foris sunt. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Sed ut manifesti sint quia non sunt omnes ex nobis. Sed vos unctionem habetis a sancto, et nostis omnia. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam: et quoniam omne mendacium ex veritate non est. Quis est mendax? Qui negat quoniam Jesus est Christus. Hic est Antichristus qui negat Patrem et Filium. Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet. Qui constituitur Filium, et Patrem habet.

XXIV. « Haec scribo vobis de his qui seducunt vos. Et vos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis ut aliquis doceat vos: sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, et verum est, et non est mendacium. Et sicut docuit vos, manete in eo. Et nunc, filiioli, manete in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo in adventu ejus. Sed si scitis quoniam justus est, scitote quoniam et omnis qui facit justitiam ex ipso natus est. Videte

A qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus. Propter hoc mundus non novit nos, quia non novit eum. Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam, cum apparuerit, videbimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est. Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas: Et scitis quoniam ille apparuit ut peccata tolleret: et peccatum in eo non est. Omnis qui in eo manet, non peccat. Omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum.

XXV. « Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est, sicut et ille justus est. Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, sed semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. Et in hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli. Omnis qui non est justus, non est de Deo, et qui non diligit fratrem suum. Quoniam haec est annuntiatio quam audistis ab initio, ut diligamus alterutrum. Charissimi, diligamus nos invicem, quoniam charitas ex Deo est. Et omnis qui diligit fratrem suum, ex Deo natus est, et cognoscit Deum. Qui autem non diligit fratrem suum, non habet charitatem, et non novit Deum, quoniam Deus charitas est. Ex hoc apparuit charitas Dei in nobis, cum Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse dilexit nos, et misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Charissimi, si Deus dilexit nos, et nos debemus alterutrum diligere. Deum nemo vidit unquam. Si diligimus invicem, Deus in nobis manet, et charitas ejus in nobis perfecta est. In hoc intelligimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis: et nos vidimus, et testificamur, quoniam Pater misit Filium suum Salvatorem mundi. Omnis qui confensus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo. Et nos cognovimus, et credidimus charitati quam habet Deus in nobis. Deus charitas est; et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo est. In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in diem judicii, quia sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem; quoniam timor poenam habet. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos.

XXVI. « Si quis dixerit quoniam diligo Deum, et fratrem suum odit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo poterit diligere? Et hoc mandatum habemus ab eo ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum. Omnis qui credit quoniam Jesus est Christus, ex Deo

natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit eum qui natus est ex eo. In hoc cognoscimus, quoniam diligimus Filium Dei, cum Deum diligamus et mandata ejus faciamus. Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus: et mandata ejus gravia non sunt. Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. Et hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Quis est qui vincit mundum nisi qui credit quoniam Jesus est Filius Dei? Ille est qui venit per aquam et sanguinem Jesus Christus. Non in aqua solum, sed in aqua, et sanguine, et carne. Et Spiritus est qui testificatur quoniam Christus est veritas. Quia tres sunt qui testimonium dant in terris: aqua, et sanguis, et caro. Et tria hæc unum sunt. Et tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, et Spiritus. Et hæc tria unum sunt in Christo Jesu. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est. Quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est, qui testificatus est de Filio suo, quem misit Salvatorem super terram. Et Filius testimonium perhibuit inter Scripturas proficiens: et nos testimonium perhibemus quoniam vidimus eum, et annuntiamus vobis, ut credatis.

XXVII. Et ideo: « Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum, quoniam non credit in testimonio quod testificatus est Deus de Filio suo. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita in Filio ejus est. Qui habet Filium Dei, habet vitam. Qui non habet Filium Dei, vitam non habet. Hæc scribo vobis, ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei. Et hæc est fiducia, quam habemus ad eum. Quia quodcumque petierimus secundum voluntatem ejus, audit nos. Et scimus quoniam audit nos, quidquid petierimus: scimus quoniam habemus postulationes, quas postulamus ab eo, si credimus in eo et diligimus fratres. Non sic diligamus sicut Cain, qui ex maligno erat, et occidit fratrem suum. Et propter quod occidit eum? Quoniam opera ejus mala erant, fratris autem ejus justa. Nolite mirari, fratres, si odit vos hic mundus. Nos scimus quoniam translati sumus de morte in vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem. In hoc cognoscimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit: et nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

XXVIII. « Filioli mei, non diligamus verbo tantum et lingua, sed opere et veritate. In hoc scimus quoniam ex veritate sumus, et in conspectu ejus suademus corda nostra. Si reprehenderit nos cor nostrum, major est Deus corde nostro, et novit omnia. Charissimi, si cor nostrum nos non reprehenderit, fidu-

ciam habemus ad Deum: et quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata ejus custodimus, et ea quæ sunt placita coram eo facimus. Et hoc est mandatum ejus, ut credamus in nomine filii ejus, Jesu Christi, et diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui servat mandatum ejus, in illo manet, et ipse in eo. Et in hoc scimus quoniam manet in nobis, de Spiritu quem dedit nobis. Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt. Quoniam multi pseudoprophetae exierunt in hunc mundum, et ex hoc cognoscitur Spiritus Dei. Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Et omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est. Et hic est illius Antichristi, quem audistis quoniam venit, et nunc in mundo est. Vos ex Deo estis, filii, et viciistis eos, quoniam major est qui in nobis est quam qui in mundo. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, et mundus eos audit. Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos: qui autem non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, et spiritum erroris. »

XXIX. Hanc epistolam, quam legimus charitatis vestræ, Joannis apostoli et evangeliste est, directa ad gentes. Et quia nos ex gentibus sumus, nobis directa est. Et quia virgo Maria peperit Jesum, de Jesu est; et quia de Jesu intentio nostra est, et Ecclesia pro ipso solo in duas partes divisa est, requiramus hos duos Christos, et inveniamus per spiritum, Jesus cujus filius est. Istud nomen accepit a Patre per prophetam, antequam nasceretur ex virgine, mundo annuntiatum: *Revelabitur, inquit, vobis filius meus Jesus*. Istud nomen angelus Gabriel nuntiavit Virgini, dicens: *Ecce concipies et paries filium; et vocabis nomen ejus Jesum. Ille erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus; et regnabit in domo Jacob in æternum: et regni ejus non erit finis*. Dixit autem Maria ad angelum: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Et respondens angelus, dixit ei: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei*. Ecce Virgo non dubitavit de numine, sed quomodo fieret illud, bis nominavit. Ecce cujus filius est Jesus! Videamus nunc, si ipse est Dominus cæli et terræ. *Et ait Maria: Ecce ancillam Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (Luc. 1, 38). Ancillam se dicit quæ mater eligitur. Non est consuetudo ut matres filios suos dominos dicant: sed sola Virgo, quæ Dominum cæli et terræ peperit.

XXX. *Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in civitatem Juda; et intravit in domum Zachariae, et salutavit Elisabeth. Et factum est, ut audivisset salutationem Mariæ Elisabeth, exsultavit infans in utero ejus: et repleta est Spiritu sancto Elisabeth; et exclamavit voce magna, et dixit: Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce duæ testes! Virgo dixit: Ecce ancilla*

Domini. Elisabeth dixit : Matrem Domini. Et virgo, A et mulier, cœli et terræ Dominum confesse sunt. Decursis decem mensibus, peperit virgo filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit in præsepio : quia non erat ei locus in diversorio. Angelus autem Domini apparuit pastoribus dicens : Nolite timere. Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo : quia natus est hodie vobis Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. Jesus enim in lingua Latina, Salvator dicitur, Hebraice vero Jesus. Et subito facta est cum angelo multitudo militum cœlestis, laudantium Deum et dicentium : Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

XXXI. Requiramus nunc quæ est ista terra quam pacificavit. Oremus eum, et aperiat nobis os ille qui veritas est, ut veritatem de eo dicamus; et aperiat aures cordis, ut intelligant omnes qui audierint, quæ dixerimus. Si interrogamus omnes : Adam unde factus est? Si unus inter multos loquatur, et dicat quia de terra factus est; tam in Judæis quam in gentibus, sive Christianis, nulla dubitatio est quod vere de terra sit; et ipsi in transgressione dictum est a Domino : *Terra es, et in terram ibis.* Veniamus per seriem generationis Christi usque ad diluvium, ubi solus Noe in illa generatione justus inventus est. Cui pro sua justitia donatæ sunt septem animæ, quæ per eum evaserunt diluvium. Sicut solus justus in hoc mundo Jesus Christus inventus est, cui donatæ sunt septem Ecclesiæ, quæ evaserunt secundum ignis diluvium. Veniamus de Noe usque ad Abraham, cui prima repromissio facta est, *quod in semine ejus*, quod est Christus Jesus, *hereditarentur omnes gentes.* Veniamus de Abraham usque ad David, cui dictum est : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Et : *Egre dietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet (Isa. xi, 1).* Virga de radice Jesse, virgo Maria est. Flos de virga, Jesus Christus Filius Dei est. Quia ego, inquit, *flos campi, et lilium convallium.* Ecce Adam de terra, Noe de Adam, Abraham de Noe, David de Abraham, virgo Maria de David, Jesus Christus Filius Dei de Maria. Hoc est, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax (Luc. ii, 14).* Ipsa terra sublimata est, quando Verbo conjuncta est. Sic est Verbum carne factum unus Jesus Christus, una persona, Deus et homo, quemadmodum tua anima et caro unus est homo. Sic est natus de virgine Jesus Christus Filius Dei Deus homo eo pacto quo cum corpore nasci docetur anima. Non quia utriusque est una substantia, sed quia in utroque sit una persona.

XXXII. Prius quippe quam Redemptor noster per carnem nasceretur, discordiam cum angelis habuimus, a quorum claritate atque munditia per primæ culpæ meritum, per quotidiana delicta longe distabamus. Quia enim peccando extranei eramus a Deo, extraneos nos a suo consortio deputabant angeli, cives Dei. Sed quia nos cognovimus regem nostrum, recognoverunt angeli cives suos. Quia enim cœli rex

terram nostræ carnis assumpsit, infirmitatem nostram illa jam angelica celsitudo non despicit. Ad pacem nostram angeli redeunt, intentionem prioris discordiæ postponent. Et quos infirmos prius abjectosque despexerunt, jam socios venerantur, cum naturam nostram in sede Dominica immortalis fulgentem gloria perviderunt. Plane illa natura, quæ audit : *Terra es, et in terram ibis.* Quoniam naturæ humanæ gratulandum est : eo quod sic assumpta est a Verbo unigenito terra mortalitatis nostræ, ut immortalis constitueretur in cœlo, utque ita fieret terra sublimis, ut incorruptibilis pulvis rediret ad dexteram Patris. Et hoc est quod clamant angeli et omnis Ecclesia : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. ii, 14).* Bonæ voluntatis, id est, qui bene volunt. Qui bene credunt, ut cum angelis societur : non qui male credunt, ut cum diabolo damnentur.

XXXIII. Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur Dominus, vocatum est nomen ejus Jesus : quod vocatum est ab angelo, priusquam in utero conciperetur (*Ibid.*, vers. 21). Si requiramus consuetudinem mulierum, de nulla dictum est. In utero concepit, quia extrinsecus a viris acceperunt. Si requiramus Scripturas, tunc promissa est ista conceptio, quando serpenti dictum est in paradiso : *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen ejus (Gen. iii, 15).* Et recte cognoscimus quia mulieres semina non habent, nec sine virili semine concipere possunt. Semen ergo mulieris, Verbum carne factum est, qui non de terra, sed de excelsis est, sicut ipse Jesus ait : *Ego de supernis sum, vos de inferioribus estis.* Et Paulus apostolus ait : *Primus homo, de terra terrenus : secundus homo, de cœlo cœlestis.* Et postquam impleti sunt dies purificationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini : *Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur.* Requiramus quis masculus vulvam matris aperuit. Nam si recta tractamus, omnes mulieres quæ primos filios masculos habuerunt, viri ejus aperiant vulvam, quæ sola in utero concepit.

XXXIV. Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus in templum, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, accepit eum Simeon in manus suas, et benedixit Deum, et dixit : *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Quod præparasti ante faciem omnium populorum. Jam supra diximus quia salutaris nomen Jesus est, id est Salvator. Et ipse datus est lumen ad revelationem gentium, et gloriæ plebis suæ Israel.* Et dixit Simeon ad Mariam matrem ejus : *Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel.* In ruinam positus est plane non credentibus, et lapis offensio nis, et petra scandalis. Resurrectio vero et vita est credentibus. Et in signum, cui contradicetur (*Luc ii, 34*). Videtis quia in signum est, cui contradicetur.

Quid est hoc signum, cui contradicetur, nisi crux, nisi passio, sputa, probra, vincula, colaphi, alape, clavi, amaritudo fellis, mors, lancea, sepultura? Sicut et ipse Dominus signum mortis suae annuntians: *Generatio mala et adultera signum quaerit, et signum non dabitur, nisi signum Jonæ prophetae. Sicut enim Jonas fuit in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus. Hæc est in signo [Hoc est signum] cui contradicetur. Ista faciunt scandalum incredulis, non solum Judæis, sed et hæreticis: nolunt ista applicare Deo Filio Dei. Et proinde dicunt: Homo Christus, qui de Virgine natus est, Jesus Christus illi nomen est. Et qui hunc negat Filium Dei esse, secundum Joannem ipse est Antichristus.*

XXXV. Hoc totum quare diximus? Quia Joannes, qui istam doctrinam nobis dedit, ipse nobis dixit: *Ipse vicit mundum, qui credit quia Jesus est Filius Dei. Ipsud nomen habet proprium Jesus: et ipsud personat Evangelium, sicut ait: Accepit Jesus panem, et benedixit, fregit, et dedit discipulis suis, etc. Et cum comprehenderunt eum Judæi, interrogavit eos quem quaererent. Responderunt: Jesum Nazarenum. Tum dixit eis Jesus: Ego sum. Et unus de illudentibus dedit alapam Jesu. Et interrogavit Pilatus Jesum. Et Barrabam dimisit: Jesum vero flagellis caesum tradidit eis, ut crucifigerent eum. Et clamavit in cruce vox magna Jesus. Et mortuus est Jesus. Et Jesus quem quaeritis Nazarenus, surrexit a mortuis. Et venit Jesus januis clausis, et stetit in medio discipulorum, et dixit eis: Pax vobis. Et elevatis manibus suis, benedixit eis, et recessit ab eis, et ferebatur in caelum. Et omnis lingua confiteatur quia Jesus in gloria est Dei Patris, cui cum Patre et Spiritu sancto una et æqualis est gloria. In cujus fide jam supra confessi sumus doctrinam quam ab apostolis accepimus.*

XXXVI. Credo in Deum Patrem omnipotentem. Et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Deum et Dominum nostrum, qui natus de Spiritu sancto et Maria virgine. Quibus tribus sententiis omnium fere hæreticorum.... destruuntur. Quam doctrinam nobis Joannes apostolus confirmavit: et qualiter hæreticos a nobis expellamus, instigavit, dicens: *Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non offert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi ave, communicat operibus illius malignis. Nemo dicat illi ave, id est, nemo dicat illi Gaude: aut certe aliud, quod consuetudo est salutandi. Fides vera, quæ ab apostolis tradita est, in brevi est. Sine philosophia sæculi est, simplex est, et omnibus rusticis manifesta, et omnibus captivis, et peregrinis cognita. Et ut plenius dicamus, omni Ecclesiæ, quæ per universum orbem terrarum est constituta, publice constituta est. Et unusquisque qualiter credat, brevi symbolo complexa est. Et qualiter oret, et ipsa brevis oratio Dominica est, quæ septem petitionibus constat, quæ ab ipso Domino, qualiter omnes creduli debeamus orare, tradita est. Quamobrem nec extra symbolum habemus quod credere, nec quod extra Dominicam orationem orare. Nec nihil novum, excepto hoc novo,*

A quod Virgo Deum hominem peperit: quia creavit Dominus novum super terram: femina circumdabit virum.

XXXVII. Cæterum qualiter vivere debeamus, sufficit nobis illud vulgare proverbium: *Quod tibi non vis, alteri ne feceris: et habebis vitam æternam (Tob. iv, 16).* Vulgare est, quia hoc vulgus dicere potest. Cæterum Dominus in Evangelio ait: *Omnia quæcunque vultis ut faciant vobis homines, et vos similiter facite eis. Et hoc est Ecclesia, et Christus. Credit recte rusticus, quia symbolum semper recitat. Orat recte, quia semper orationem Dominicam recitat, et dicit: Pater noster, qui es in caelis. Et vere Filius Dei est, si ut sibi non vult fieri, alteri ne fecerit. Quæ et in illa epistola sanctissimi Joannis nihil aliud recitavimus quam hoc quod rustico sermone et brevi vobis diximus. Nam si, secundum Apostolum, imperiti sumus lingua, scientia tamen, Deo miserante, non sumus imperiti: nec de imperitia erubescimus, quod lectione non docemur: nec simplicitas inter philosophos a fide vera dubitamus, cum apostolos simplices et rusticos magistros habemus. Nullus philosophorum potuit dicere primus: *Tu es Christus Filius Dei viri, nisi Petrus piscator, homo rusticanus et pauper, qui ab opere callosam habebat manum. Iste piscator et rusticanus de Jerosolyma perrexit Romam. Et rusticanus cepit Romani, quam eloquentes capere non potuerunt. Nullus sapiens mundi primus potuit dicere: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Et vidimus gloriam ejus, gloriam unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, id est, Deus homo factus est; et habitavit in nobis, hoc est, habitavit in carne, quæ nos sumus. Nisi Joannes hoc dixit, piscator et rusticus, cujus epistolam vobis legimus, qualiter in Jesu Christo Filio Dei credamus, et cum illo una persona simus, si dilectionem Dei et proximi habuerimus. Hæc est Ecclesia in charitate per charitatem, quæ Deus est; ut maneamus in Deo, et Deus in nobis, si hoc fecerimus proximo quod fieri volumus et nobis. Nam qui odit fratrem suum, homicida est: et talis homicida non habet vitam æternam, quod est Jesus Christus, sicut Apostolus ait: *Ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. Hic est verus Deus, et vita æterna. Ecce fidem nostram, qualiter credimus et oramus, brevi compendiolo rustici homines sapientibus pandimus: docete, si nostis amplius. Nam, sicut diximus, fides in brevi est. Hoc ipsum Isaias attestatur, qui ait: Consummatas quidem et brevitas res audivi, quia verbum brevium faciet Dominus in terra (Isa. x, 23). De quo vero idem prophetavit: Ecce verbum Domini factum est illis in maledictionem, et noluerunt illud. Qui sunt qui noluerunt illud, nisi Judæi et hæretici, qui Verbum abbreviatum, id est, hominem factum, non credunt esse Filium Dei, ipsum, qui pro nobis vulneratus est, ut vulnera nostra sanaret? De quo in psalmo***

915
cvi dicit: *Misit Verbum suum, et sanavit eos: et eripuit eos de interitu eorum. Et hoc est verbum fidei, quod predicamus in brevi: quia parvulus natus est nobis: filius datus est nobis.* Cujus est iste filius, nisi Filius Dei Deus verus? *Nobis natus est de Virgine, non sibi. Nobis datus est pro redemptione, non sibi. Et factus est principatus ejus super humeros ejus.* Quia pro nobis pendit in cruce, non pro se. Et pro nobis est judicatus, non pro se. Quia tunc vicit principem mortis diabolum, cum judicatus est et morti condemnatus, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, propheta attestante David: *Et vincas dum judicaris.* Et hoc est, principatus ejus super humeros ejus. Et quia ipse est Deus verus, et non est alter Deus præter eum; audite quod sequitur: *Et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis* (Isa. ix, 6). Ecce sex nomina ejus diximus, in quibus nominibus nullum esse alterum Deum, præter eum, secundum fidem nostram, quam credimus. Et si aliquis dicit quod non sunt nomina quæ diximus de Christo, audiat quid sequitur: *Multiplicabitur ejus imperium: et pacis ejus non erit finis. Super solum David sedebit, et super regnum ejus, ut confirmet illud, et corroboret in judicio et justitia, amodo et usque in sempiternum.*

XXXVIII. Protulimus fidem nostram Ecclesiæ nostræ, proferat nunc dominus Elipandus fidem suam Ecclesiæ suæ, in qua fide nos redarguit, ut auditu credamus, aut, si noluerimus, a diœcesi sua exsules habeamur. Tunc lecta est ipsa epistola, et multum fidei nostræ contraria, quæ nunc in Veteri Testamento nec in Novo erant scripta: quam [Fortè, quæ] ipsa verba fidei suæ nobis incognita in unum copulavimus; et quo facilius agnoscerentur, more symboli, brevi compendio in pagina compegimus. Et quantum discordaret de fide nostra, symbolum Ephesini [Leg. potius Nicæni] concilii ei contrarium posuimus.

XXXIX. Primus ego Hetherius Oxoniæ sedis indignus nominatus episcopus, qui ab archiepiscopo Toletano nuncupor esse hæreticus, profero fidem meam cunctis audientibus. Quam fidem a sanctis Patribus accepi, credidi, et omni Ecclesiæ recitandam prædicavi. Et sicut cum omni Ecclesia catholica corde retineo, ore patulo dico: «Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem. Factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium conditorem. Et in unum Dominum Jesum, Filium Dei unigenitum, ex Patre natum ante omnia sæcula. Deum ex Deo. Lumen ex lumine. Deum verum ex Deo vero, natum, non factum, hominioni Patri, hoc est, ejusdem cum Patre substantiæ. Per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo, et quæ in terra. Qui propter nos, et propter nostram salutem descendit. Et incarnatus est de Spiritu sancto, et Maria virgine homo factus. Passus sub Pontio Pilato. Sepultus. Tertia die resurrexit. Ascendit in cœlos: sedet ad dexteram Patris. Iterum venturus est in

916
A gloria judicare vivos et mortuos. Cujus regni non erit finis. Credimus et in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem, ex Patre et Filio procedentem, Cum Patre et Filio adorandum et glorificandum. Qui locutus est per prophetas. In unam catholicam atque apostolicam Ecclesiam. Confitemur unum baptismum in remissione peccatorum. Expectamus resurrectionem mortuorum. Vitam futuri sæculi, Amen.»

Explicit symbolum fidei Ephesinæ.

INCIPIT SYMBOLUM FIDEI ELIPANDIANÆ.

XL. «Ego Elipandus, Toletanæ sedis archiepiscopus, cum omnibus mihi consentientibus: Credo Trinitatem Patris, et Filii, et Spiritus sancti, in una Deitatis essentia atque natura, hoc est, Deum, et Principium, et Spiritum sanctum, in una natura Deitatis Trinitatem personarum. Quia sicut homo derelinquendo patrem et matrem, et adhærendo uxori, cum sint duæ personæ, jam non sunt duæ, sed una vocatur caro: et sicut multorum animæ in dilectione Dei unum est cor, et una efficitur anima: ita Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, opifex unius totius conditæ creaturæ, unius glomeratio charitatis, unius ambitus dilectionis cœterna substantia. Ipse quoque Pater per semetipsum descendit ad turrem quam ædificabant filii Adam, et dixit Filio et Spiritui sancto: *Venite, descendamus, et confundamus ibi linguas eorum.* Per semetipsum quoque veniens, de judicio Sodomorum Loth eripuit. Per semetipsum etiam in monte Sina descendens, Moysi legem dedit. Nam si intelligere vultis personas, quomodo sit unus Deus Trinitas, cognoscite comparative lapidem et ignem qui in eo est, et frigore in lapide manente, unam esse substantiam. Attendite hujus lapidis comparisonem, indivisam personarum Trinitatem: et si prævaleritis, considerate de ineffabili Divinitate, et videte unius Deitatis invisibilem Trinitatem. Et sicut alia est persona frigoris manentis in lapide, atque alia ignis manentis in parente: et tamen procedens non desinit esse cum generante: ita Filii persona alia est, et non desinit in una substantia Deitatis esse cum Patre. Et sicut lapis præcedit ignem illum in se manentem in visione, ita Pater præcedit Filium, non tempore sed origine. Ipse quoque Dei Filius, cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, Deitatem invisibilem exinaniens, apparuit subjectæ creaturæ specie cum Patre et Spiritu sancto Abraham in ipso fervore diei. Quia sicut absentia lucis tenebræ sunt, et absentia tenebræ lux esse creditur, tertium inter utroque non obsistit: sic in uno Verbo Dei, id est unico Filio ejus, fortitudinem, et honorem, et gloriam esse credimus. Et sicut Spiritus pars animæ est, per quam imagines rerum corporalium imprimuntur: sicut mens pars ejusdem animæ est per quam omnis ratio intelligentiæque percipitur: sicut memoria, quæ meditari memoratur: sic in Verbo

Dei pro quibus officia diversa meruerunt vocabula, A sibi coequalem et sine adoptione genuit, cuncta quæ nequaquam dividuntur in substantiam. Quem sacra Scriptura testatur pro salute humani generis, deitate exinanitâ, hominem factum, circumcîsum, baptizatû, flagellatû, crucifixum, mortuum, sepultum, servum, captivum, peregrinû, leprosum, despectum, et, quod est deterius, non solum ab angelis, sed etiam ab hominibus minoratum, verum esse dictum, ex persona Scripturæ ejus dicente: *Ego sum vermis, et non homo; opprobrium hominum, et abjectio plebis.* Cujus gloriam, secundum divinitatem, stupent cœlestia, et magnitudinem contremiscunt terrena. Et qui dicit gloriam meam alteri non dabo, homo interior [inter nos] in una eademque Dei et hominis persona agglomeratus, atque carnis vestimento indutus. Quia non per illum qui natus est de Virgine visibilia condidit, sed per illum qui non est adoptione, sed genere; neque gratia, sed natura.

XLII. « Et per istum Dei simul et hominis filium, adoptivum humanitate, et nequaquam adoptivum divinitate, mundum redemit. Qui est Deus inter Deos: qui utrum comedisset, an bibisset, ei cognitum manet, cui ponnulla actionis suæ mysteria nescire voluit [noluit]. Quia si conformes sunt omnes sancti huic Filio Dei secundum gratiam, profecto et cum adoptivo adoptivi, et cum advocato advocati, et cum Christo christi, et cum parvulo parvuli, et cum servo servi. Credo etiam inter ipsa sancti Spiritus charismata gratiarum, Spiritum sanctum esse adoptivum, in quo clamamus, Abba Pater: in quo Spiritu non nego hominem Christum esse adoptivum. Credimus enim quia in resurrectione similes ei erimus, non divinitate, sed carnis humanitate, videlicet carnis assumptione quam accepit de Virgine. »

XLIII. Ecce duos symbolos nimis inter se contrarios, et valde sibi dissimiles. Et hi duo, qui ex his divisio, Ecclesiam Christi tractare. Et secundum quod Joannes apostolus in sua nos epistola instigavit, dicens: *Charissimi, nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sint. Quoniam multi pseudoprophetae exierunt in hunc mundum. Et ex hoc cognoscitur Spiritus Dei. Omnis spiritus qui confitetur Jesum in carne venisse, ex Deo est. Et omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est. Et hic est illius Antichristi, quem audistis quoniam venit, et nunc jam in mundo est (I Joan. iv, 3).* Quid est solvere Jesum, nisi seorsum Deum et seorsum hominem prædicare? Ipse sine dubio solvit Jesum, qui prædicat populo, dicens: Nunquid per illum qui natus est de Virgine, per ipsum visibilia et invisibilia condidit, an per illum qui non est adoptione sed genere, nec gratia sed natura, cuncta creavit? Et ideo absque dubio per illum quem

creavit. Et per ipsum Dei simul et hominis filium Verbum carnem factum, adoptivum humanitate, et nequaquam adoptivum divinitate, mundum redemit. Videat Spiritum, qui solvit Jesum. Aperite oculos: aperta materia est. Spiritus erroris hoc dictavit. Illius Antichristi spiritus in hoc inspiravit. Si certe mentio, qui discordant symboli, qui discordant epistolæ? Legite epistolam Joannis, hoc non dicit. Sed quid dicit? *Antichristus est qui Jesum solvit. Spiritus erroris est qui negavit Jesum in carne venisse.* Apostolus clamat aperte, et dicit: *Nos vidimus et testificamur quoniam Pater misit Filium suum Salvatorem mundi, Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo.* Et adhuc dubitamus credere? Et adhuc dubitamus confiteri? Apostolus dicit: *Qui negat quod Jesus est Filius Dei, negat eum in carne venisse; et ipse est antichristus.*

ELIPANDUS DICIT.

XLIII. « Qui non fuerit confessus Jesum Christum adoptivum humanitate, et nequaquam adoptivum divinitate, et hæreticus est, et exterminetur. Auferite malum de terra vestra. Non me interrogant, sed docere querunt, quia servi sunt antichristi. Hanc epistolam Domini a Ascarici episcopi ideo fraternitati tuæ direxi, charissime Fidelis, ut cognoscas quanta in Christi servis regnet humilitas, quanta in Antichristi discipulis regnet superbia.

« Cum dominus Ascaricus mihi non docentis imperio, sed interrogantis voto ea scribere voluit, sicut illum vera humilitas docuit. Isti vero, modo et contraria dicendo, modo, et quasi ignorantem me, quid rectum sit, noluerunt interrogare, sed docere. Unde Deus novit quia licet proterve scripsissent: nam si vera dixissent, gratus obedire debui, reminiscendo quod scriptum est: *Si juniori revelatum fuerit, senior tacet.* Et iterum: « Proximus ille Deo est qui scit ratione tacere. » Nam nunquam est auditum ut Libanenses Toletanos docuissent. Notum est plebi universæ, hanc sedem sanctis doctrinis ab ipso exordio fidei claruisse, et nunquam schismaticum aliquid emanasse. Et nunc una ovis morbida, doctor nobis appetit esse. Et tamen nolui ea ad aures cæterorum fratrum nostrorum perducere, antequam illic, ubi exortum est hujusmodi malum, sit radicitus amputatum. Quia ignominia erit mihi, si * in traditione Toletana hoc malum fuerit auditum; ut quod ego et cæteri fratres mei in Ispalitanis tanto tempore dijudicavimus, et Deo auxiliante, tam in festis paschalis quam in cæteris erroribus d Migetianorum hæresim emendavimus. Nunc illi e contrario inveniunt unde nos arguant. Et tamen si tepide fuerit actum, et non fuerit a vobis emendatum, tunc illud ad notionem reducam

* Ascaricus fuit Braccarensis episcopus, cujus epistola ad Elipandum legitur in Martyrologio Hispanico, tom. I, pag. 187.

b Est Catonis.

c Forte intra ditionem Toletanæ.

d Dissidebant illi a cæteris circa celebrationem Paschatis. Ideoque damnati a concilio Hispalensi, cui præfuit Elipandus Toletanus præsul.

fratrum, et erit vobis ignominiosum si ab illis in vobis reprehensum fuerit.

XLIV. « Adolescentiam sane fratris nostri Heterii lacte adhuc alitam, et nondum ad robur perfectæ intelligentiæ perductam, vestra fraternitas erudiat: quia non cum magistris optimis, sed cum ignaris et schismaticis, videlicet Felice et Beato * Antiphrasio, æquales in virtute, et pares in errore, habuit collationem. Bonus et Beatus pari errore condemnati sunt. Ille credidit de matre adoptivum, et non de Patre ante sæcula proprie genitum, et non de matre temporaliter adoptivum. Cui similem existimabo illum, nisi Fausto Manichæo? Faustus condemnavit patriarchas et prophetas, iste condemnat doctores priscos et modernos. Obsecro ut calore fidei accensi, tanta sitis intentione præcædidi, ut errorem prædictum de medio vestri aufertis: ut sicut per servos suos Dominus de finibus Bæticæ eradicavit hæresim Migetianam, ita per vos de finibus Asturiensium funditus evellat hæresim Beatanam. Sed quia audiivi quod præcursor Antichristi in medio vestri apparuit, qui illum jam natum annuntiat, quæso ut perquiras ab eo, ubi, aut quomodo, aut quando natus est spiritus ille mendax prophetarum, qui in eo loquitur, et nos sollicitos redde [Flores, reddat]. »

XLV. Hæc epistola tua est. Hæc verba tua sunt. Hæc fides tua est. Hæc doctrina tua est. Hæc sapientia tua est. Et ad ipsa nos inclinare jubes. Et quia non inclinamus, clamas quia heretici sumus et præcursores Antichristi. Et ipse spiritus mendax qui in ore Achab prophetarum ingressus est, ipse loquitur in nobis. Et dicas Fideli tuo: « Perquire ubi est natus, et nos sollicitos redde. » Hæc injuria non nostra, sed ipsius quem adoramus. Et tamen si recte credimus Filium Dei, sicut veritatem sine dubitatione credimus, illius injuria est, cum nostra est. Et cum illius injuria est, nostra est, quia caput et corpus una persona est. Neque enim cum pes premitur, caput glorificatur.

XLVI. Denique jam Caput ad cælos ascenderat, quando Saulus discipulos Christi trucidabat. Et dictum est ei: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Non dixit, quid persequeris servos meos, sed, *quid me persequeris?* Petrus quoque apostolorum primus, compatiens discipulis lacrymantibus, ut eos non relinqueret, sed abscederet a civitate, sed fugeret ante Neronem, victus fletibus discipulorum, cessit et promisit se Urbem egressurum. ^b Proxima nocte salutatis fratribus et celebrata oratione, proficisci solus coepit. Ubi ventum est ad portam, videt sibi Christum occurrere. Et adorans eum dixit: *Domine, quo venis?* Dicit ei Christus: *Iterum venio crucifigi.* Intellexit de sua dictum passione, quod in eo Christus passurus videretur, qui patitur in

singulis. Non utique corporis dolore, sed quadam misericordiæ compassione, aut gloriæ celebritate. Et conversus statim Petrus in civitatem rediit: comprehensusque a persecutoribus, cruci adjudicatur. Paulus ipse vas electionis discipulis narrat: *Quotidie compleo ea quæ desunt passioni Christi, in carne mea.* Et quia duo genera sunt martyrii, id est passio et compassio, passus est Dominus in Petro et Jacobo, compassus est in Joanne. Deque Jacobo et Joanne dixit: *Potestis calicem bibere quem ego bibiturus sum?* Responderunt, *Possumus.* Dicit eis Jesus: *Calicem meum bibetis:* et utique cum calix in Scripturis legitur, passio nominatur. Omnis enim servus Dei qui rectam fidem habet, quia *justus ex fide vivit*; et omnem hominem, sicut semetipsum diligit, calicem Christi bibit. Non est aperte sanguinis effusio, aut corporis passio, sed animi compassio. Quia uterque unus Christi bibit calix, ut Salomon in Cantico canticorum ait: *Fortis est dilectio sicut mors* (Cant. viii, 6). Sicut enim qui moritur, jam ultra istum non videt mundum, ita et qui omnem hominem diligit sicut se, non potest videre hunc mundum, id est amatores mundi. Et iste potest dicere cum Paulo apostolo: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?* Quia ubicunque tribulatio aut hæresis surrexit in Ecclesia, confestim tribulabatur; statim compatiabatur in singulis, sicut Christus, qui patitur in singulis, non utique corporis dolore, sed animi compassione. Quæ passio et compassio una est passio, quia unus est calix qui bibitur, et una persona est caput et corpus qui patitur. Qui dicit se recte credere in Christo, et membra ejus non recipit, quomodo Christum recte credat, non video. Totum enim Christum non diligit, qui hominem odit. Et omnis qui odit fratrem suum, Cain est, fraticida est, homicida est. Et talis homicida non habet Christum, qui est vita æterna. Non habet Christum, quia non imitatur Christum: imitaretur si omnem hominem sicut semetipsum diligeret. Et non solum amicos, sed etiam inimicos. Amicos diligere in Deum, et inimicos propter Deum. Non enim Christus pro amicis, sed pro inimicis mortuus est. In tantum dilexit inimicos, ut se morti traderet pro eis. Quod si non faceret, nullus inveniretur qui eum laudaret. Sed cum inimici essemus, *pro nobis mortuus est, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus.* Joannes Apostolus dicit: *Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam in se manentem. In hoc cognoscimus charitatem Dei, quia pro nobis animam suam posuit: et nos debemus pro fratribus animas ponere.* Hoc totum quare diximus nisi quid esset Ecclesia, firmaremus? Et cum Ecclesia cognoscitur, cognoscitur et Christus, qui

* Antiphrasio; quia dicebat Elipandus Beatum hoc nomine per antiphrasin appellari: ut liquet etiam ex epistola Caroli Magni ad Elipandum. Stew.

^b Idem refert Ambrosius in Auxent. de basil.

non trad.; Hegesip., lib. iii, cap. 2; Greg., in psalm. iv poenit.; Baron., card. ad annum Christi 69, Annal. Eccles.

caput Ecclesiae est. Et ubi Ecclesia Christi est, pax est, quia pax nostra est *Christus*, qui se et nos fecit utraque unum.

XLVII. Proinde dilectionem praedicamus, et cum nemine scandalum habere volumus, secundum prophetam dictum: *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum*. Tu ergo qui habes scandalum contra nos, dic quare? Hic Dominus in Evangelio ait: *Non desinent, ut veniant scandala: vae homini illi per quem venit* (Matth. xviii, 7). Perquiramus principium hujus scandali, unde surrexit: et secundum Domini dictum, *vae illi erit per quem venit*. Scripsisti novam doctrinam; et illa, quae per totum mundum omnium baptizatorum voce depro-mitur, dimisisti. Et nos incogniti de tua doctrina volumus ea recipere, et illa dimittere quae per totum mundum tenet Ecclesia. Ecce scandalum unde venit in Ecclesia. *Vae illi per quem venit*. Nam nostra fides symbolum est, et in hoc stat Ecclesia catholica per universum orbem terrarum constituta; quae diffusa esse creditur, non divisa. Tu vero novum symbolum composuisti, qui in Scripturis sacris inventus non est; et direxisti in nostra Ecclesia, ut credamus Trinitatem personarum Patris et Filii, in una natura idem. Et hoc Sabellius dixit. Quia verbo tantum Patrem et Filium in uno Deo, et Spiritum sanctum dicebat: et tamen confunde-bat personas, ut unam eos esse personam diceret. Sicut unus homo natura est, et in eo imago Trinitatis, id est, memoria, intelligentia et voluntas, quae tria in una natura sunt, et in una persona sunt, et in uno homine sunt: et ipsa tria homo non est. Hoc dixi de Trinitate in uno Deo, ut credamus Trinitatem personarum Patris, et Filii, et Spiritus sancti in una natura, id est in uno Deo. Et quia unus homo imago Trinitatis in anima est, idem in memoria, intelligentia et voluntate. Et ipsa tria in una persona hominis, et ipsa homo non sunt, sed hoc totum una persona est: sic nos cogis intelligere et credere ut dicamus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum in uno Deo, in una natura, et non sint ipsa tria Deus, sicut nec illa tria sint homo quae supra diximus. Quod si verum non dicimus, tractent spirituales viri, et aliud credimus invenire non possunt, qui libros de Trinitate legunt. Sed quia grandis materia est, et sigillatim discutienda sunt, ea proferre debemus unde scandalum ortum est pro quo schismatici haeretici a te nomen habemus.

XLVIII. Jam diximus tuam Trinitatem, quam nos non recipimus; dicamus et tuum Christum, quem talem esse non credimus. Dicitis enim: « Nunquid per illum qui natus est de Virgine, per ipsum visibilia et invisibilia condidit; an per illum qui non est adoptione sed genere, nec gratia sed a natura, cuncta creavit? Et ideo absque dubio per illum quem sibi coaequalem et sine adoptione genuit, multa creavit. Et per istum Dei simul et hominis filium Verbum carnem factum adoptivum humanitate, et nequaquam adoptivum divinitate, mundum redemit. »

XLIX. Ecce tuam fidem de Christo. Et hanc non recipimus, quia nec talem fidem habemus, nec talem doctrinam ab apostolis accepimus, nec in lege et Evangelio tale unquam legimus, sed neque in libris doctorum aut manualibus, sed tantum in tuis dogmatibus. Et ob hoc a te Antichristi discipuli nomen habemus. Ecce unde surrexit inter nos scandalum. Caetera multa dixisti, quae supra in symbolo tuo comprehendimus: sed modo discutienda non sunt, quia nec valemus: sed si Deus voluerit et vixerimus, discutienda et abjicienda sunt ab Ecclesia; quod absit, per illa christianum nomen careamus; et jam non Christiani, sed Elipandiani nomen habebimus. Cujus fidem qui secutus fuerit, ejus vocabulum sumit: sicut Ariani ab Ario, Sabelliani a Sabellio, et caeteri ex nomine auctorum suorum. Et ideo unus Christus nobis sufficit filius Virginis, qui nomen habet Jesus. Illos tuos, qui dicis istum et illum, necesse non habemus, quia nec nomina illorum a te scripta cognovimus. Istum et illum dixisti, Jesum vero nominare non potuisti, quia nec eum in corde habuisti. Quod si habuisses, cum Paulo apostolo dicere potueras: *An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus?* et alio loco dicit, *quod nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto*. Siquidem et in suis Epistolis non est ausus tecum dicere, e deitate exinanita, « Et nos adoptivi, et ille adoptivus; et nos Christi, et ille Christus; et nos parvuli, et ille parvulus; » et caetera spurcitia, quae tu Jesu Christo Domino nostro ausus es dicere, servum cum servis; sed sua Epistola ad Romanos sic habet: *Paulus, servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelio Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ex semine David secundum carnem, qui praedestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri; per quem accepimus gratiam et apostolatam ad obediendum fidei in omnibus gentibus, in quibus et estis vos vocati Jesu Christi; omnibus sanctis, qui sunt Romae, dilectis Dei, vocatis sanctis: gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis: quia fides vestra annuntiatur in universo mundo. Testis enim est mihi Deus, cui servo in spiritu meo in Evangelio Filii ejus. Cujus servum se dixit Paulus apostolus? aut in cujus Filii Evangelio serviebat? Aperite oculos, et videte venenum. Projicite cito foras, ne moriamini ex eo. Legite totas Epistolas Pauli, et invenietis servum Jesu Christi se nuncupantem, et Filium Dei coram omnibus confitentem. Nam non invenietis ibi istum et illum, adoptivum humanitate et nequaquam adoptivum divinitate. Legite septem canonicas: Petri apostoli duas, Joannis apostoli tres, Iude vel Jacobi singulas, hoc non invenietur scriptum. Legite librum Evangeliorum quatuor, et Apocalypsim Joannis, atque Actus apostolorum, et*

hoc tibi non inveniatis: sed servus Jesu Christi nominantes; et illum Dei Filium Deum verum constituent. Legite libros omnium doctorum usque ad libros manuales, et inveniatis quod nemo talia scripsit, quia nec talia credidit. Quod si certa talia inveniatis scripta, qualia nuper scripta est ab Elipando Toletano sedis episcopo, tunc credite ei, quod hæretici sumus et Antichristi discipuli, et projiciat nos a terra vestra: et, secundum illius præceptum, auferite malum de medio vestri. Si certe nos dicimus veritatem, ille mendacium dicit, quia non habemus unam fidem: et fides versa [diversa] non facit charitatem unam, et ob hoc divisa est in duas partes Ecclesia. Et jam ipse Scripturarum præcincti arma unusquisque fidei suæ, publice surreximus ad pugnam. Et quia tres reges contra unum surrexerunt, non timeamus. Fortes estote: *Plures enim sunt nobiscum quam cum illis.*

L. Nobiscum est David ille manu fortis, qui parvo lapide Goliath blasphemum, qui exprobrabat exercitum Dei Israel, in fronte percussit et uno ictu prostravit. Nobiscum est Moyses, qui Pharaonem cum suo exercitu in Rubro mari demersit: et populum suum sicco pede transire fecit. Nobiscum est Josue, qui quinque reges in una spelunca conclusit, qui antea Amalec viciit. Nobiscum est pater Abraham cum trecentis vernaculis, qui quinque reges superavit, et spoliis exiit: nam isti tantum tres reges sunt. Nobiscum est virorum fortissimus Gedeon, et trecenti electi cum eo, cum quibus percussit *Madian quasi unum virum.* Nobiscum est Samson leone fortior, saxo durior, qui solus sine armis mille prostravit armatos. Nobiscum sunt duodecim patriarchæ. Nobiscum sunt sedecim prophetae, apostoli et evangelistæ. Nobiscum sunt omnes martyres et doctores. Nobiscum est Jesus filius Virginis, cum omni Ecclesia suo proprio sanguine comparata, et per universum orbem terrarum dilatata. Ista tantum hostis in uno angulo tenetur coarctata. State ergo secundum Apostolum, *succincti umbos vestros in veritate: et induti loriceam justitiæ, et calciati pedes in præparationem Evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignita extinguere, et galeam salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei.* Dicamus cum sanctissimo David propheta: *Adjutorium nostrum a Domino, qui fecit cælum et terram.* Donavit certantibus victoriam, qui certandi dedit audaciam. Non nos hostium turba, non bellantium revocet forma, non quasi fulgentia vitrea arma terreat. *Hi in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur.* Non timeamus. Non sunt bellatores. Negotiatores sæculi sunt. Suum negotium portant, non nostrum; sua querunt, non quæ Jesu Christi. Aurum se dicunt et argentum portare; sed mixtum est, adulteratum est, falsum est. Veniant trapezitæ, et videant quia mendacium est. Nemo ex his accipiat, nemo emat, ne postmodum poeniteat. Vinum nobis porrigunt, nemo accipiat, nemo bibat, mixtum est aqua.

A Et hoc quod videtis, plus aqua quam vinum est. LI. Jam et hoc aliquando factum est tempore Jeremiæ. Erant pseudoprophetae, hoc est hæretici, qui falsa et adultera verba populo prædicabant, et dicebant: *Hæc dicit Dominus.* Quos Dominus omnino non miserat. Unde et per Isaiam caupones eos teterimos appellabat, dicens: *Caupones tui miscent vinum aquæ (Isa. 1, 22),* eo quod sapienti et sincero mero, id est verbo Dei, insipidum et aquatum, id est terrenam et humanam doctrinam, quasi aquam miscentes vino, populo intinabant. Ideo caupones aquam vino miscentes audire meruerunt. Et quamquam vinum nominetur hoc loco, tamen bonum est, quia doctrina prophetarum et apostolorum est. Sed quia mixta est, id est hæreticæ pravitate infecta, hæc aqua non de vero fonte est, id est non de Christi doctrina, sed de hæreticorum collecta lacuna, et de mundi opinione falsa scientia. Obscure verba, quæ a paucis intelligantur, qualiter possint, quo pacto vero dogmati mixta sapientia colorari. Quæ nos Spiritu sancto docente, illum spiritum erroris, qui sibi ista confligit, pro quo possit nomen doctis assumi, et suam doctrinam mixta cum Ecclesiæ doctrina copulari. Quam aquam Moyses vertit in sanguinem: quæ est prima plaga Ægypti. Et licet illa in Ægypto corporaliter gesta sint, spiritualiter tamen nunc geruntur in nobis. Ægyptus namque sæculi forma est, in cujus prima plaga aquæ vertuntur in sanguinem. Et omnes hæretici philosophi sunt: quia rusticus hæreticus dici non potest, ob inde aquæ Ægypti erunt, id est, hæreticorum lubrica et obscura philosophantes doctrina. Quæ merito in sanguinem vertuntur, quia Scripturas sanctas carnaliter sentiunt. Sed mox ubi crux Christi fuerit, his veritatis lumen ostendit, et eos acrius redarguit, ut ex qualitate personarum proprios agnoscant errores. Et tunc probatur, quæ est Spiritus Dei, et quæ erroris.

LII. De quo Spiritu erroris in Apocalypsi dicitur: *Et vidi ex ore draconis, et ex ore bestię, et ex ore pseudoprophetę spiritus tres immundos in modum ranarum (Apoc. xvi, 13).* Draco quis alius nisi diabolus est? Bestia a vastando nomen accepit, quia non herbas mandit, sed sanguinem effundit, et carnem lacerat, unde vivit. Hæc bestia, quid aliud nisi homo est, qui hominem premit [*Fortis, perimit*]. Pseudo autem propheta hæreticus est. Tres spiritus se vidisse testatur, sed unus spiritus est. Quia, sicut homo adherens Deo fit unus spiritus, homo malus adherendo hæretico fit unus spiritus cum diabolo; sicut et ipse diabolus de semetipso ait: *Sedebo in monte testamenti, et in lateribus aquilonis.* Montem testamenti diabolus presidet, eum corda hæreticorum tenet. Latera hujus montis sunt omnes qui eis consentiunt et eorum defensores assistunt. Hi spiritus verba ipsorum sunt, quia quod diabolus eis inspirat, hoc loquuntur: quem spiritus dicit esse quasi ranæ. Rana est loquacissima vanitas. Nihil enim cibo aptum est animal istud, quoniam immundum est. Ni-

hil aliud animal istud utile est, nisi quod sonum vocis, improbis et importunis clamoribus reddit; nam in lacunis, et ceno, atque collectionibus aquarum sordibus volutantur. Sic hæretici, non in aqua limpidissima, aqua viva, quæ de fontibus Salvatoris, id est, doctrina apostolorum est, sed in ipso populo ignare et lubrico indignis clamoribus, quasi ranæ e ceno, voces emittunt: qui inani quadam et inflata modulatione superbiæ, vel ranarum sonis et cantibus novis deceptionis fabulas scribunt.

LII. Sic aurum et argentum purum simulantes, nos illudere querunt in negotio quo et istud æramento et stannum miscuerunt. Nos tamen efficacius, secundum præceptum Domini, probabiles trapezite; quia peritæ disciplina est probare quid sit aurum purissimum, quod vulgo dicitur obryzum, vel quid sit minus purgatione ignis terreo, [æreo] villique denario. Si pretiosum numisma fulgore auri fulgentis mutetur, prudentissima discretionem providentiam est ne decipiamur: et non solum consideremus si aurum purum est, sed etiam acute cernentes, cujus imagine sculptum habet, si veri regis, si latronis. Nam latro, quia aurum furatur, hoc publice negotiare non præsumit: sed denuo in conflatorium mittit, et vultum imperatoris atque imaginem sub falsitate exprimit. Et hoc debemus sapienter agnoscere; et illa quæ sit veri regis moneta, an falsi negotiatoris non legitime figurata, prudentia velociori discernere, et dum viderimus quod purum aurum est et absque mixtura, et veri regis imaginem habet, adhuc dubitandum est et comparandum non est, nisi trutinæ imponatur. Ne forte minus de pondere habeat, diligenter inquiratur.

LIV. Quæ omnia nos quoque spiritualiter observare debere, evangelicus sermo sub hujus nomine demonstrat exemplo. Primum, ut quidquid in cordibus nostris irreperit, vel quidquid novæ doctrinæ meritis intromissum, probare debemus, [spiritum] utrum sit divino illo et cælesti Spiritus sancti igne purgatum, an spiritu erroris irreptum, quod de hæretica pravitate veniens, seu de seculari philosophiæ tumore descendens, sub nomine sanctitatis hypocrisin preferens, in superficie tantum ostendat pietatem, diligentissime perscrutari debemus. Quod ita poterimus implere, si illud apostolicum fecerimus: *Non hinc omni spiritui credere: sed probate spiritus, si ex Deo sunt.* Quo genere illi quoque decepti sunt, qui se Deo servire promiserunt et post professionem monachi, nitore sermonis, et quibusdam sancti philosophorum dogmatibus illecti: et per hoc ascendentes ad primas cathedras, ut publice ab hominibus ignaris viderentur esse magistri, sacerdotum sunt adepti. Qui in prima fronte ordinis humilitatem et sanctitatem simulantes, piis quibusdam hac religio mentis consone suadentes^a, velut auri fulgori fallentia, quos semel in superficie simulationis illexerunt, velut numismatibus æreis falsis et mendacibus decoptos, nudos ac miseros in perpetuum reddiderunt,

^a Forte, hortamentis consona suadentes.

A vel ad sæculi eos strepitum revocantes, vel ad hæreticos errores hac præsumptione tumidos pertrahentes. Quod etiam Acham in libro Jesu Naïva fuisse perpeßum, qui de Jericho linguam auream canoupsceps, pro quo, irascente Domino, multi perierunt manu hostili ex populo: atque postea ille pro furato anathemate ab omni populo lapidari meruit, et a Domino æterna morte dampnari. Hoc significavit, qui in Ecclesia hæreticorum inferrent dogma, vel superstitionis sæcularium litterarum studia. Hæc est enim lingua aurea (Jesue, vii, 21) in loculento sermone aptata. Hanc fraudati sunt Arius, Sabellius, Bonosius, Marcio, Basilides, Elipandus Toletanus sedis archiepiscopus. Furati sunt enim isti regulas aureas de Jericho, id est de schola sæculari, et philosophorum ætatem non rectam Ecclesiam conati sunt introducere, et maculare omnem Ecclesiam Domini ita ut disperderentur multi per eos. Ideoque abjecti anathemate, quasi acervo lapidum, id est, multitudinis peccatorum oppressi atque extincti sunt, sicut Acham acervo lapidum oppressus ab Israel extinctus est, Cujus errore perempto, rex Hay, hoc est diabolus, qui per illorum impietatem fidelium quosdam abiecerat, iterum superatus devincitur, atque a populo Dei suspensus ligni crucis virtute occiditur.

LV. Primum diximus de auro mixto, id est, hæreticorum mixta doctrina, et puro auro de Jericho furato, hoc est, hæreticos de mundi philosophia eruditos in sacerdotio electos. Nunc secundo sollicite nos investigare conveniat, ne auro purissimo Scripturarum prava intentio coapta metalli prestiositate nos fallat. In quo etiam Domino Salvatore astutissimus diabolus, velut homini puro et simplici tentavit imponere, æstimans eum unum esse de cæteris sanctis. Et illa quæ generaliter sunt super omnium justorum intelligenda personis, malevola interpretatione corrumpens, specialiter Domino Jesu Christo, qui angelorum custodia non agebat, conatur aptare, dicens: *Quoniam angelis auis mandavit de te, ut in manibus tollant te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Pretiosa scilicet eloquia Scripturarum callida assumptione convertens, et Christum Filium unum ex cæteris hominibus existimat, quem hominem videt: et ea quæ pro sanctis intelligenda sunt ad contrarium sensum noxiumque detorquens, ut imaginem tyrannici vultus sub colore auri fallentis nobis objiciat. Nullus ergo Christo comparetur, quamvis sanctitate præfulgeat, cum audit quod *Filius hominis* dicitur: nec illo sensu diaboli cum unum de filiis hominum æstimet, de quibus scriptum est: *Filii hominum in protectione alarum tuarum sperabunt.*

LVI. Sed multi hæretici in Ecclesia prodierunt qui mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum, purum hominem creatum dicerent, ad ex gratia deificatum, tantumque ei sanctitatis tribuerint, quantum de sanctis cæteris, ejus videlicet famulis, agnovissent. Quod beatus Job prophetia spi-

rita affatus sententiae suae definitione redarguit, dicens: *Non adequabitur ei topadium de Æthiopia* (Job. xxviii, 19). Quid Æthiopia? nisi praesentem mundum accipimus, quae coloris nigredine designat peccatorem populum fœditate meritum. De quo Propheta dicit: *Æthiopia præveniet dare manus Dei* (Psal. lxxviii, 3). Id est, priusquam Judæa credat salvandam se, offeret omnipotenti Domino se peccatis nigra gentilitas. *Topadium* vero pretiosus lapis est. (Et quia Græca lingua, *pan*, omne dicitur, pro eo quod est omni loco resplendet, *topadium*, quasi *topazium* vocatur.) Dum vero in Deum conversa gentilitas credidit ex ea, ita multi sunt dono Spiritus locupletati, ut quia sicut multis coloribus, sic multis virtutibus luceant. Sed non acceptis quisquam virtutibus extollatur, a sancto viro nunc dicitur: *Non adequabitur ei topadium de Æthiopia*. Ac si aperte diceretur: Nullus sanctorum, quibuslibet virtutibus plenus, tamen de nigredine mundi collectus, æquari potest ei de quo dictum est. Quia ipsa naturae corruptibilis conditione constringimur, ut cum Propheta dicamus: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea*. Ille autem solus veraciter sanctus est, qui ut ipsam conditionem naturae corruptibilis vinceret, ex commixtione carnalis copulae conceptus non est. Huic se sapientiae quasi quoddam topadium de Æthiopia æquari voluit, cum quidam hæresiarcha dixit: « Christo Deo factio; si volo, et ipse possum fieri. » Et ille se æquari voluit, qui simili sensu de eo dixit: « Et ille Christus, et nos christi. Et ille adoptivus, et nos adoptivi. Et ille parvulus, et nos parvuli. Et ille servus, et nos servi. » Qui Jesum Dominum nostrum, non per mysterium conceptionis, sed per profectum gratiae Deum putavit; perversa alligatione astruens eum purum hominem natum, sed ut Deus esset per meritum profectis, atque ab hoc existimans et se et quoslibet illos ei posse cœquari qui filii Dei per gratiam fiant; non adhuc intelligens, non attendens, quod non *adequabitur ei topadium de Æthiopia*. Aliud est enim natos homines per gratiam adoptionis accipere, aliud unam singulariter per divinitatis potentiam Deum ex ipso conceptum processisse. Neque æquari potest gloria Unigeniti habita per naturam, aliis accepta per gratiam. *Mediator* quippe *Dei atque hominum homo Christus Jesus*. Non, sicut iste hæreticus decipit, aliter in humanitate, aliter in deitate est. Non purus homo conceptus atque editus, post meritum, ut Deus esset, accepit: sed nuntiante angelo, et adveniente Spiritu, mox Verbum in utero, mox intra uterum Verbum caro. Et manente incommutabili essentia, quae ei est cum Patre et Spiritu sancto cœterna, assumpsit intra virginea viscera, ubi et impassibilis pati, et immortalis mori, et æternus ante secula temporalis posset in fine seculorum ostendi. Ut per ineffabile sacramentum conceptus, sancto partu inviolabili, secundum veritatem utriusque naturae, eadem virgo et ancilla Domini esset et mater. Sic

• Est Pauli Samosatani sententia aientis: « Non

A quippe ei ab Elisabeth dicitur: *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* Et ipsa virgo concipiens dicit: *Ecce ancilla Domini: fiat mihi secundum verbum tuum*. Et quamvis ipse aliud ex Patre, aliud ex Virgine; non tamen alius ex Patre est, alius ex Virgine: sed ipse est æternus ex Patre, ipse temporalis ex matre. Ipse qui fecit, ipse qui factus est. Ipse *speciosus forma patris filius hominum* per divinitatem; et ipse est de quo dictum est: *Vidimus eum, et non erat aspectus: et non est species ei, nec decor*. Per divinitatem ipse ante secula de Patre sine matre, ipse in fine seculorum de matre sine Patre: ipse conditoris templum, ipse conditor templi. Ipse auctor operis, ipse opus auctoris; manens unus ex utraque et in utraque natura. Nec naturarum copulatione confusus, nec naturarum distinctione geminatus.

LVII. Sed quia non hæc tractanda suscepimus, ad ea quae supra diximus, exponendi ordine redeamus: quod nullus ei hominum, in quo homo est, similis habeatur. Notandum nobis est quod sanctus Job, ut longe distare a Christo angelos demonstraret, dixit: *Non dabitur aurum obryzum pro ea* (Job. xxviii, 15), id est, pro ea sapientia quae Christus est. Quia ut et antiquos etiam Patres sacri eloquii tractatores inferiores Christi ostenderet, adjunxit: *Nec appendetur argentum in commutatione ejus* (Ibid.); et ut philosophorum quoque sapientiam Christo monstraret longe subesse, intulit dicens: *Non conferetur tinctis Indiae coloribus* (Ibid. vers. 16). Atque subjunxit: *Nec lapidi sardonio pretiosissimo, vel sapphiro*. Et ut in illa quoque superna civitate Jerusalem nullum pervenire ad æqualitatem Unigeniti demonstraret, addidit: *Nec adequabitur ei aurum, vel vitrum* (Ibid. vers. 17). Et ut prophetas Christo subesse ostenderet, adjunxit: *Nec commutabuntur pro ea vasa auri, excelsa eminentia: nec commemorabuntur comparatione ejus*. *Trahitur enim sapientia de oculis* (Ibid. vers. 18).

LVIII. Ad extremum vero ut ipsos quoque in Ecclesia hæreticos increparet, qui fidem quam percipiunt per superbiam scindunt, addidit: *Non adequabitur ei topazium de Æthiopia* (Ibid. vers. 19). Ac si patenter insinuet, dicens: Hi qui in peccatis concepti, et in peccatis nati, ad conversionem veniunt, æquari homini Deo non possunt, quamvis multis colorum virtutibus resplendere videantur. Quorum ut superbia refutetur, apte subjungitur: *Nec tinctura mundissima componetur* (Ibid.). Tincturae enim mundissimae vocantur hi qui veraciter sunt humiles et veraciter sancti. Qui sciunt quidem quia ex semet ipsis virtutum speciem non habent, sed hanc ex dono gratiae supervenientis tenent. Tincti enim non essent, si sanctitatem naturaliter habuissent. Sed mundissimae tincturae sunt, quia humiliter custodiunt supervenientem in se virtutum gratiam quam acceperunt. Hinc est enim quod Sponsi voce de sancta Ecclesia dicitur: *Quae est ista, quae ascendit dealbata?* (Cant. iv, invidio Christo Deo facto.)

6.) Quia enim sancta Ecclesia cœlestem vitam naturaliter non habet, sed superveniente Spiritu pulchritudine donorum componitur, non alba, sed dealbata memoratur. Et notandum quod superius cum dixisset: *Non conferetur tinctis Indiæ coloribus*, eosdem colores non intulit mundos. Hoc vero in loco, ut tincturam veracium virtutum servorum Dei ab illa hæreticorum philosophorum factione segregaret, *tincturas et mundissimas* dicens. Tincturæ enim recte nominantur mundissimæ hi qui prius per prava opera foedi fuerunt; superveniente Spiritu nitore gratiæ vestiuntur, ut longe aliud appareant esse quam erant. Unde etiam baptismi tinctio dicitur, id est, ipsa nostra in aquam descensio. Tingimur quippe ut qui prius indecori eramus deformitate vitiorum, accepta fide reddamur pulchri gratia et ornamento virtutum.

LIX. Hoc totum quare dicimus? nisi ut nemo se presumat Christianorum Christo comparari, ut Elipandus facit, qui dicit: « Et ille Christus, et nos christi: et ille servus, et nos servi. » Quem audit in Scripturis eum hominem nominare, qui propter dispensationem redemptionis nostræ factus est Deus homo, ex sermone David secundum carnem: nullam differentiam ponit inter Deum hominem, qui est Deus essentialis super omnia, et deos nuncupativos non essentiales deos super omnia, sed tantum intra omnia. Certe dictus: « Ille homo, et nos homines. Ille Deus, et nos dii. Ille filius, et nos filii. Ille Christus, et nos christi. Ille servus, et nos servi. Ille parvulus, et nos parvuli. » Sed non secundum eandem rationem unus ex nobis intelligendus est, quia ille singulariter dictus, et nos pluraliter. Nam cum ille in Scripturis legitur, nos consequenter intelligimus ipsum esse Deum verum, et solum *ex semine David secundum carnem: qui est super omnia Deus benedictus in sæcula*. Cum vero in Scripturis Deus dicitur, singulariter dicitur, non pluraliter, sicut multi dii, aut multi domini. Quia Deus essentialis nomen est. Sed nos cum Deum legimus in Scripturis, consequenter hominem intelligimus ipsum Deum esse natum de Virgine, qui sub Pontio Pilato est crucifixus. Quia Deus est genitus de ingenito Patre Deo: ac per hoc segregamus eum de cæteris multis hominibus, qui dii dicuntur pluraliter, et homines pluraliter. Nam iste homo singulariter Deus est. Si nominas hominem, Deus est verus. Quemadmodum si ponas ante oculos quemlibet hominem, et nominas eum carnem, ipse tamen et anima est. Si nominas animam, ipse vero et caro est: et ex utroque, id est anima et carne qua constat homo, una persona est: et unum illi nomen est, carnis et animæ, ut puta, Petrus. Et cum sapienter loquitur ipse, caro ejus videtur: sapientia ejus tantum auditur, non videtur. Et tamen ipsa sapientia in anima est, quæ per carnem foris auditur. Sic et Christus: caro ejus videbatur, et divinitas ejus non videbatur. Et sapientia ejus, quæ per carnem foris videbatur, de divinitatis ejus erat apparatus.

LX. Homo ex duabus substantiis una persona est,

et habet nomen Petrus. Et Christus ex tribus substantiis, duabus naturis una persona est, et habet nomen Christus. Mortuus est Petrus in sola carne, non anima. Anima ascepit ad cœlum, corpus Romæ quiescit in tumulo: et tamen Petrus quiescit in tumulo mortuus, et ipse Petrus in cœlo cum Christo est vivus. Et sola caro mortua Petrus, et sola anima viva Petrus. Et ex utroque non duo Petri, sed unus est Petrus. Sic et Christus tres habet substantias: una æterna, quæ cum Patre est illi æqualis, id est, immortalis, sicut Pater: incommutabilis, sicut Pater; invisibilis, sicut Pater; inlocalis, sicut Pater; impassibilis, sicut Pater. Duas vero substantias habet temporales, quæ de nostro sunt, id est, animam rationalem et carnem. De nostro habet æternus, unde temporalis est. De nostro habet Deus, unde homo est. De nostro invisibilis, unde visibilis est. De nostro inlocalis, unde localis est. De nostro immortalis, unde mortalis est. Ac per hoc agit æternus temporaliter, crescit perpetuus, videtur inlocalis, patitur impassibilis, moritur immortalis, qui totus absque mendacio unicus est Dei Patris. Quamobrem et sola caro mortua quæ in sepulcro jacuit, Christus Filius Dei est. Et sola anima quæ ad inferna descendit, Christus Filius Dei est. Et Verbum Patris, qui semper æqualis exstitit Patris, Christus Filius Dei est. Hæc tria non tres Christi filii Dei sunt, sed unus Christus Filius Dei est. Sicut illa duo quæ supra diximus, non duo Petri, sed unus Petrus est, ita hæc tria unus Christus. Agit persona quæque substantia totum una persona. Naturale est illi venire in hoc mundo solus *minoratus paulo minus ab angelis*. Naturale est illi ubique esse cum Patre. Naturale est illi localis esse solus Filius. Naturale est illi invisibilis esse cum Patre. Naturale est illi invisibiliter esse solus Filius. Naturale est illi impassibilis esse cum Patre. Naturale est illi solus Filius subditus passioni. Naturale est illi immortalis esse cum Patre. Naturale est illi solus Filius mori. Solum Filium dico mori, quia solus Filius se exinanivit. Exinanitio ejus, adventus ejus est. Adventus ejus, humanitas ejus est: quæ humanitas caro ejus est et anima, id est, totus homo perfectus est. Et ipse homo Filius Dei, Deus est. Et solus Filius est homo, qui cum Patre et Spiritu sancto unus est Deus. Non cum Patre et Spiritu Sancto unus est homo, sed cum tota Ecclesia unus est homo, quia caput et corpus una persona est Christus.

LXI. Ergo nemo dicat: « Et ille Christus, et nos christi. » Et nos unde dicimur christi, nisi a Christo? A Christo Christiani, sicut ab Heber Hebræi. Sicut a Jacob, qui dictus est Israel, Israelitæ. Sicut a Juda Judæi. Quia omnis, qui novum nomen accipit, a malo [Forte, a meliori se] se nomen accipit. Ut puta, *Vuitiza* rex fuit: sed multi hodie ab ipso nomen sumunt *Vuitizani*, etiam pauperes, ut per nomen agnoscat quod de stirpe regia est, qui et ipse rex potuerat esse, si nomen fecisset regem. Sic Christianus non est inde christus unde nomen sibi imponit Christianum. Quod si nomen Christianum fecisset christum, tam boni

Christiani quam etiam mali christi dicentur. Non est Christianus qui recte non credit Christum. Non est christus, id est unctus, qui Christi non accipit Spiritum; qui docet eum quod Jesus est Filius Dei. Non est Ecclesia ubi non est fides vera. *Iustus autem ex fide vivit.* Ergo qui fidem veram non habet, non vivit, sed mortuus est: non poterit stare, quia mortuus jacet. Et qui mortuus est, Deo vivo servire non potest. Non de illis servis est, de quibus Propheta dicit: *Ecco nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini. Qui statis in domo Domini, in atris domus Dei nostri.* Ut secundum quod ait Apostolus: *Donec, inquit, venimus: ut scias quando disponas domum Dei, quam est Ecclesia.*

LXII. Ecclesia non parietibus, non lapidibus consistit, sed dogmatum veritate. Sed quia et ipsa visibilis domus, quae basilica dicitur, quae Latino sermone regis domus nuncupatur, non edificatur nisi lapidibus quadratis: et lapis portando lapidem, in alto erigitur, quousque perficiatur domus: de foris ponuntur lapides majores dolati, et intus lapilli qualescunque minutissimi. Quid significant hi lapides majores qui unus alterum portat, nisi hos qui in una fide seorsunt, et unus alteri onera portando, crescit in altum in charitate una domus Ecclesiae? Et sic perficitur lex Christi. Lapilli vero minutissimi hi sunt qui ab ipsis foventur fragiles et mente parvuli. Hoc totum per fidem et charitatem fit. Nam sine charitate fides nihil prodest. Nam si prædeset, ut sola fides sine charitate salvaret, poterant et demones salvæ esse, quia, secundum Jacobum: *Dæmones credunt, et contremiscunt;* sed tamen non diligunt. Qui habet charitatem et fidem, discipulus est Christi. Et qui non habet charitatem et fidem, discipulus est Antichristi, et persequitur Ecclesiam, id est servus Christi. Quia unde Christum hescit, inde membra ejus non cognoscit, et semper discipulus Antichristi fuit. Quia qualiter manifestaretur, occasionem prædicationis non habuit. Quia catholici et hæretici in prædicatione manifestantur. Catholici semper catholici sunt, quia semper simplices et recti corde sunt; et bona sua semper celare quærunt et mala publicare, ut tales ab hominibus esse credantur intus quales foris videntur. Sed non manifestantur in pace, nisi postquam surrexerit pugna perfidia, ut Propheta ait: *In die mandavit Dominus misericordiam suam, et in nocte declarabit (Psal. xli, 9).* Dies aliquando in Scripturis sacris pro prosperitate ponitur, nox vero pro tribulatione persecutionis. Tunc servi Dei declarantur per fidem, cum hæretici cœperint hæreses prædicare. Et inde Apostolus ait: *Opportet hæreses, intra Ecclesiam, esse, ut probati manifesti fiant.* Tunc catholici manifesti probantur, cum ab eis vera fides defenditur.

LXIII. Quid est catholicus? Qui nunquam fuit hæreticus. Hæreticus tamen a parva infantia nunquam fuit catholicus, quia nunquam fuit purus: sed sub nomine sanctitatis erat hypocrita religiosus.

* *Fortè, ac vana gloriæ scribens.*

A Desiderabat enim coram hominibus sanctus videri, non esse. Non tunc dicebatur hæreticus, sed hypocrita, quia adhuc intus videbatur in Ecclesia. Cum vero cœperit discipulis prædicare, et eos ad suam perversam fidem instruere, apparet hæreticus. Tunc solum cognoscitur quod diu in terra cordis latebat in semine. Et quia, ut dicimus, semper hypocrita vixit, et lans humana elum pavit; cum a catholicis fuerit reprehensus, surgit in superbia, despectui habet pellis veniam; requirit laudatores suos plusquam maxime sæculares, ut cum eis suam vindicet perversam doctrinam. Et postquam maximam turbam imperitorum deceperit, dirigit per diversas provincias epistolas suas, ut quos potuerit inopinos primus ad suam fidem inflectere, videatur quasi cum omni Ecclesia recta sentire. Qui omnes decepti filii ejus sunt non legitimi, sed adulterino verbo eos generavit. Quod si adulterium non fuisset, apostolus Paulus ad Corinthios non scripsisset: *Non enim sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum Dei: sed ex sinceritate: sed sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur.* Adulter quippe in carnali coitu non accipit uxorem unde filios habeat, sed per diversas feminas adulterando, non filios sed voluptatem querit: ita et hæreticus et perversus quisque aquam ecclesiae serviens*, recte adulterare verbum Dei dicitur, quia per sacrum eloquium non Deo filios generare, sed suam scientiam desiderat ostendere. Cum enim libido gloriæ ad loquendum trahit, voluptati magis quam generationi operam impendit. Adulterare namque est verbum Dei, aut aliter de illo sentire quam est, aut non spirituales fructus, sed adulteros querere laudis humane, quia sinceriter non loquitur. Ex sinceritate vero loqui, est nihil in eloquium quam oporteat, querere, sed hoc tantum quod a Deo institutum est. Sicut ex Deo autem loquitur, qui scit non se a se habere, sed ex Deo accepisse, quod dicit. Coram Deo vero loquitur, qui in omne quod dicit, non humanos favores appetit, sed omnipotentis Dei præscientiam intendit; non suam, sed Auctoris gloriam requirit.

LXIV. Qui autem scit quidem ex Deo se accepisse quod dicit, et tamen dicendo propriam gloriam acquirit, sicut ex Deo loquitur, et non coram Deo (II Cor. ii, 17), quia eum, quem cordi suo non proponit eum prædicat, quasi absentem putat. Sed saneti viri et ex Deo loquuntur et coram Deo, quia et ab eo sese sciunt habere quod dicunt, et ipsum suis sermonibus adesse iudicem auctoremque considerant. Unde fit ut cum se a proximis despici agnoscunt, suæque vitæ dicta audientium vitæ non prodesse, abscondunt quantæ virtutis sunt, ne si secretum cordis inutiliter sermo probatus aperiat, ad inanem gloriam prorumpat. Ab his mutic detrahitur Ecclesia, quia non cognoscit. De quibus Dominus in Evangelio dicit: *Si me persecuti sunt, et vos persequentur.* Et alio loco: *Si in viridi hoc fiet, quid in arido?* Sed quia hoc fumus est, non adhuc ipse ignis

ostenditur. Veniet tempus, quando catholicam Ecclesiam non solum injustis vocibus, sed etiam crudelibus plagis persequentur. Ab adversariis namque aut duobus modis Ecclesia persecutionem patitur, scilicet aut verbis aut gladiis. Sed cum verbis persecutionem sustinet, ostenditur servorum Dei sapientia. Cum vero gladiis, ostenditur eorum patientia. Sed verborum persecutiones ab hæreticis nunc etiam quotidie toleramus, cum ipsi hæretici nobis subdola et falsa humilitate blandiuntur. Persecutiones vero gladiatorum juxta finem mundi securitæ sunt. Grana celestibus horreis recondenda tanto verius a peccatorum paleis exiuntur, quanto arcus affliguntur. Tunc celestes omnes qui in illa fuerint tribulatione comprehensi, recordabuntur justum tempus in quo nunc Ecclesia fidei pacem tenet et superbia hæreticorum colla calcant, non potentatu culminis, sed jugo rationis.

LXV. Hæreticus tamen Scripturarum non facit rationem, sed cum potentibus sæculi Ecclesiam vincere querit. Sed veritas fatigari potest, vinci non potest. In mentem habebunt servi Dei tunc in illo igne persecutionis Antichristi, qui nunc in fumo ipsius ignis, quod sunt hæretici, in fide Patrum fuerint plantati. De quo fumo et igne in Apocalypsi dicitur: *Et quintus angelus tuba cecinit. Et vidi solum celo cecidisse in terram, et data est ei clavis putei abyssi. Et aperuit puteum abyssi. Et ascendit fumus de puteo: quasi flumen magnæ fornacis, et obscuratus est sol, et aer de fumo putei. Et ex fumo putei exierunt locustæ in terram: et data est eis potestas, sicut habent potestatem scorpionum terræ* (Apoc. ix, 1-5). Stella, quam dicit de celo cecidisse in terram, prædicatores sunt hæretici qui exeunt de Ecclesia. Cælum hoc loco Ecclesia dicitur. Et quia hypocritæ erant et sanctitatem simulabunt, stella nominantur. Et quia inter se in predicatione unum sensum habere non possunt, sed omnes contra unam Ecclesiam Dei conspirant, una stella dicitur, quæ molitæ sunt. De quibus stellis per Job dicitur: *Obscurentur stellæ caligine ejus. Id est hæretici, qui erant hypocritæ; et ante humanos oculos quasi bonis operibus splendebant, malitia antiqui hostis obscura prævaleat: et hoc, quod ante humana judicia fulgebant, iustitiam laudis depōnunt. Caligine quippe hostis obscurantur, cum eorum prava doctrina aperto errore confunditur: ut sine dubio tales etiam foris in actione appareant, quales apud semetipsos latius divino patere iudicio non formidant.*

LXVI. *Et data est ei clavis putei abyssi.* Abyssum dicimus puteum, ubi solis lumen non spargitur. Abyssus est secreta cordis eorum, ut quidquid intus lateat minime cognoscatur, nisi per janua lingue manifestetur, ut ab omnibus catholicis cognoscatur. Clavis putei abyssi est ipsa manifestatio. *Et aperuit puteum abyssi, id est, manifestavit cor suum, et sine ulla verecundia contra Ecclesiam in superbiam surgit, et predicationem Ecclesie contemnit, et obscurat ita, ut dicatur: Non est sic,*

A sicut isti dicunt, sed sicut nos. *Et obscuratus est sol, et aer de fumo putei.* Sol et aer Ecclesia est, de qua dictum est: *Electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata.* Obscuratur sol de fumo putei, quando hi qui de Ecclesia recedunt, hæreticos defendunt. *Sicut fumus, inquit, magnæ fornacis.* Fumus enim ignem præst. Et quid est ignis, nisi homo peccati, filius perditionis, Antichristus? Et quid fumus, nisi hi ministri hæretici? Quia antequam ignis appareat, fumus tenebrarum ejus montes indurorum hominum cæcat. Sed nunc ex ipso fumo jam aperte foris aliquid videmus exire, cum dixit: *Et ex fumo putei exierunt locustæ in terram.* Locustæ quid sunt, nisi multitudo populi? Ipsi dicuntur locustæ, ipsi et terra. Locustæ pro mobilitate levitatis accipiende sunt, tanquam vage et salientes animæ in hujus sæculi voluptates. *In terram exierunt, quia terrena sapiunt, non cælestia.* Semper enim hæretici sæculi securitatem promittunt, et inde terrena sapiunt. Ecclesia vero nulli securitatem promittit, cui caput viam amaritudinis ostendit, qui præcessit. Proinde cælum dicitur, quia cælestia sapit, non quæ terrena sunt, secundum Apostolum qui dicit: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Non sicut peccatori dictum est: *Terra es, et in terram ibis.* Quod cælum Ecclesia est. Prophetia attestante, qui ait: *In æternum, Domine, permanet Verbum tuum in celo, id est in Ecclesia: in qua permanet Verbum* C Patris, quia non perambulat, non pertransit, sed permanet et habitat. Qui Verbum caro factum Jesus Christus Filius Dei unicus, et virginis Mariæ est. Unde nunc intentio est. Et quia ex utraque substantia unicus Dei Patris est. *Et lex et Evangelium duo ejus testamenta sunt, cum legitur, et ab omnibus pene auditur, et ab omnibus Christus laudatur, et diversa de Christo sentitur. Et hoc dicunt esse de Christo quod Christus non est. Ipse enim se sequentibus dixit: Qui manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, in me manet, et ego in illo.* Et alio loco dicit: *Ego sum panis vivus, qui de celo descendi. Si quis ex ipso manducaverit, non morietur in æternum; sed habebit vitam æternam.* Et cum dicit: *Nisi granum tritici ceciderit in terram, ipsum solum manet. Si autem ipse ceciderit, multos salvos faciet.* Hoc totum, id est, caro et sanguis, et panis de celo, et granum tritici unum est, et unus panis est. Et hunc panem manducat Ecclesia. Sed quia diversi diversa sapiunt, diversos saporis habet cum comeditur. Dominus noster Jesus Christus granum tritici in terram condidit, et nos multiplicavit. Sed istud granum frumenti pinguisimum est; medullam habet, adipem habet, pinguedinem habet, habet intus quod quæras. Medullam quæras, quæ pinguis est, *et adipe frumenti satiat te.* Felix est qui in frumento isto adipem intelligit, medullam intuetur. Legamus sanctas Scripturas. Quid est aliud, nisi corpus? Quod lingua legitur, quod syllabis comprehen-

ditur, quod auribus insonat, auditur ab hominibus, A hoc totum corpus est. Hoc totum liber est. Intellectus vero hujus lectionis medulla est, pinguedo est, adeps est. Et nisi intellexeris quid sit in littera, adipem frumenti non manducas. Litteram in superficie legis, et adipem frumenti non intelligis. Rodes corticem, et folium, sicut Judeus, mandis. Quid est hæc littera quam in Evangelio legis vel in cæteris Scripturis sanctis, nisi corpus Christi, nisi caro Christi, quæ ab omnibus Christianis comeditur? et tunc comeditur, quando legitur, et quando auditur. Et omnes uno nomine Christiani dicuntur qui Evangelium recipiunt, et uno ore Christum laudant, et crucis ejus signum in fronte portant; et tamen cibus, vel potus, in sella, lecto, ingressu, regressu, et cætera omnia salvo crucis muniunt; et se a Christo custodiri, et salvari petunt, et dicunt: *Salva nos, Jesu Christe, Fili Dei*. Et ipsi in Ecclesia sacerdotes et levitæ, si cœlibet transeunt viam, ingredienti in ecclesiam, orationem vel benedictionem dederint, cum compleverint orationem, absolvunt et dicunt: *In nomine Domini nostri Jesu Christi, eamus cum pace*. Et si in domo oraverit, ita dicit, si in via similiter; si in vespertinis lucernarium ante altare obtulerit, non potest aliter offerri, nisi dixerit: *In nomine Domini nostri Jesu Christi, lumen cum pace*. Sic etiam completo officio non potest egredi sine hac solutione, nisi prius dixerit: *In nomine Domini nostri Jesu Christi, eamus cum pace*. Sic in vespertinis, sic in matutinis, sic omnibus horis, quibus necessaria officia, vel canonica in ecclesia peraguntur. Sic in missa non solum Dominicis diebus, sed etiam quibuscunque festivitibus, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus*, conclamamus. Sic cum Evangelium a levita super altare levatur, a levita primum dicitur: *Laus tibi*, et ab omnibus respondetur: *Laus tibi, Domine Jesu Christe, Rex æternæ gloriæ*. Præcedente Evangelium cereorum lumine in signo gaudii et lætitiæ, eo quod tale nuntium diaconus, id est, Evangelium Domini nostri Jesu Christi, clara voce populo habet intonare. Tunc silentium omnibus imperat, et dicit: *Lectio sancti Evangelii secundum Mattheum*, aut quemlibet ex tribus. Respondetur ab omni populo: *Gloria tibi, Domine*. In illo tempore Dominus noster Jesus Christus ambulavit, aut dixit, aut fecit illud et illud quod sequitur. Quo peracto, offertur sacrificium super altare: quæ totum Jesus Christus Filius Dei est. Ipse cum Patre et Spiritu sancto creator omnium Deus. Ipse solus secundum formam servi suæ, et Patris et Spiritus sancti operatione formatus. Quod creator est, commune habens naturaliter cum Patre et Spiritu sancto. Quod autem creatus est, solus habens personaliter in seipso cujus et nativitatem futuram secundum carnem, et mortem, et resurrectionem, atque in celos ascensionem lex et prophætæ pronuntiare nunquam cessaverunt, prout ipse præciebat et verbis et factis. Nam et in sacrificiis carnalium victimarum, quæ sibi ipsa san-

cta Trinitas, quæ unus est Deus, Novi et Veteris Testamenti a patribus nostris præciebat offerri sacrificiis, Jesu Christi Filii sui significabatur gratissimum munus, quo pro nobis seipsum solus Dei Filius secundum carnem esset misericorditer oblaturus. Ipse enim, secundum Apostoli dictum, *obtulit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis*. Ipse verus Deus et verus pontifex, qui pro nobis, non in sanguine taurorum et hircorum, sed in sanguine suo *semel introivit in sancta*. Quod tunc pontifex ille significabat, qui semel Sancta sanctorum per annos singulos introibat. Iste igitur est qui in se uno totum exhibuit, quod sciebat necessarium esse ad redemptionis nostræ effectum. Ipse scilicet sacerdos et sacrificium. Ipse Deus et templum. Sacerdos est ipse Christus, per quem sumus reconciliati. Deus est ipse Christus, qui nos reconciliat sibi et Patri, et Spiritui sancto. Solus tamen sacerdos sacrificium et templum, qui hæc omnia Deus est secundum formam servi; non autem solus Deus, quia hoc cum Patre et Spiritu sancto secundum formam Dei.

LXVII. Reconciliati igitur sumus per solum Filium secundum carnem, sed non soli Filio secundum divinitatem. Neque potest hoc sacrificium offerri per quemlibet sacerdotem, nisi per sacerdotem sanctum et justum. Neque potest hoc sacrificium quod offertur, a quibuscunque comedere et bibere, nisi tantum ab ipsis pro quibus offertur: ut et sacerdos qui offert sine vitio sit, et ut pro vitiosis mundandis possit offerri. Hoc certe omnes desiderant et cupiunt, qui pro se offerre sacrificium Deo volunt. Quis ergo tam justus et sanctus sacerdos, quam unicus Filius? Non quia opus vita, adducuntur. Et quid tam amabiliter et acceptabiliter ab omnibus sumetur quod pro eis offertur, quam Christi humana caro? et quid tam acceptum et aptum immolationi, quam caro Christi mortalis? Et quid tam mundum pro mundandis vitiis et peccatis mortalium, quam sine ulla contagione carnalis concupiscentiæ caro nata in utero ex utero virginali? Et quid tam grate offerri et suscipi possit, quam caro sacrificii nostri, corpus Christi perfectum sacerdotis nostri?

LXVIII. Et quoniam quatuor considerantur in omni sacrificio, id est, cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur, hoc totum ipse unus verusque mediator Christus per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, et fecit unum cum illo manere cui offerebat. Unum in se facere, pro quibus offerebat. Panis hic, qui offertur super altare, ut supra jam diximus, corpus Christi de illo grano tritici quod cecidit in terram et mortuum est. Et de illo grano multa nata sunt grana, quod est Ecclesia, et nos, Deo miserante, inde sumus: tamen si seminemus spirituales, et renascemur de Deo Patre et Ecclesia matre: De quibus evangelista dixit: *Qui non ex sanguinibus neque ex voluptate carnis, neque ex voluptate viri, sed ex Deo nati sunt* (Joan. 1, 13). Illum panem,

• De usu hujus doxologiæ consule Sacramentarium sancti Gregorii.

quod corpus est Christi, lignum crucis coxit, erimus cum eo unus panis. Si et nos ipsa crux coxerit, erimus ejus corpus. Qui non manducat hunc panem, quod est corpus Christi, vivere non potest. Sicut nec ille vivere potest in carne, qui hunc panem corporalem non prandet, sicut ipse ait : *Ego sum panis vivus, qui de celo descendi; si quis ex ipso manducaverit, vivet in æternum* (Joan. vi, 51). Vinum quod offertur super altare, sanguis Christi est, de illa vite vera quæ dixit : *Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola.* Apostolus dixit : *Vos vero palmites.* Palmites vero potantur et purgantur, ex ipsis gignuntur acini, id est sancti, qui de doctrina nascuntur apostolorum. Unusquisque acinus pendens de palmitate, unusquisque servus Dei est, tam monachus quam laicus. Grana acini virtutes ejus sunt, id est, charitas, castitas, humilitas, veritas, obedientia, jejunium, eleemosyna, oratio, vigilia, lingua benevola, mansuetudo, patientia, et cætera quæ ad virtutum opera pertinent : et multorum granorum majorem facit acinum, cum multa habuerit in se dona virtutum.

LXIX. Vitis vero, ut diximus, Christus est, et Pater agricola. Solus Christus vitis est. Solus Pater agricola non est, quia communis est operatio Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Christus, in quo æqualis est Patri, agricola est cum Patre. In quo minor Pater, vitis est vera. Et quare dixit *vitem veram*? Quia sunt vites silvaticæ, sunt vites agrestes, quorum non est Pater agricola, quos nemo claudet, nemo putat, nemo purgat. De quibus ipse Dominus ait : *Et Pater meus purgabit eum, ut plus fructus afferat.* Non est de ipsis vitibus, sed illius vitis est quam *expectavit, ut faceret uvas, fecit autem labruscas.* De qua propheta dicit : *Uva eorum, uva felis.* Et de qua Dominus loquitur ad Jerusalem : *Ego te plantavi vineam veram; quomodo mutata es in amaritudinem vitis alienæ?* Amara vitis amarum vinum facit, quæ propinat Dominum nostrum Jesum Christum. Ut impleatur quod scriptum est : *Et dederunt in escam meam fel : et in siti mea potaverunt me aceto.* De quo vino dum gustasset, noluit bibere.

LXX. Hoc totum quid est, nisi tunc Judea in lege, quæ non cognovit Filium Dei per legem, sed negavit et crucifixit? Nunc in Ecclesia hæretica pravitas, qui non cognoscit Filium Dei per Evangelium : sed eum hominem similem dicit esse hominibus, et membra ejus, quod est Ecclesia, non cognoscit, sed quotidie crucifixit. Sed quia de vite falsa tractanda a vera vite sententiam elongavimus, ad nostram vitem veram, et ad nostrum granum tritici, sine quo vivere non possumus, redeamus.

LXXI. Et hunc panem vivum, qui in Christi frangitur mensa, manducemus, et sorbendo parvuli deglutiamus, dum ad solidum cibum quandoque veniamus : ut Patrem, cujus filii per gratiam sumus, ipso fovente, cognoscere valeamus. Hic panis et vinum,

^a Fit nobis, hoc est, ut *habitet in nobis*, qui jam per sacerdotis benedictionem factus est sanguis et corpus, ut subesset symbolis panis et vini. Hic sen-

cum comeditur et bibitur, a sit corpus et sanguis Verbi. Ita enim Dominus, qui in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; propter misericordiam suam : qui non contempsit quod creavit, in transformationem suam caro factus est, et habitavit in nobis; sicut scitis quia ipsum Verbum assumpsit hominem, id est, animam rationalem et carnem hominis, et homo factus est manendo Deus. Propter hoc quia factus est homo pro nobis, commendavit nobis isto sacramento corpus et sanguinem suum, quod etiam fecit et nos ipsos. Et nos corpus ipsius facti sumus per misericordiam ipsius, quod accepimus, nostrumque corpus Christi accipimus, et audi quid dicit : *quia ipsum corpus nos sumus.* Et verum est, quia unum triticum est : et unum semen grani multa grana molita, una farina est. Et una farina conspersa et cocta unus panis est. Recordamini quid fuit creatura ista in agro. Quomodo eam terra peperit, pluvia nutrit, ad spicam perduxit, deinde labor humanus ad aream portavit, trituravit, ventilavit, et recondidit, portavit, moluit, et coxit, et vix aliquando ad panem perduxit. Hoc totum vos estis. Recordamini et vos quia non fuistis, et creati estis, et aream Dominicam composuistis laboribus boum, id est nuntians Evangelium triturat, quando catechumeni dicebimini, in horreo servabimini, nomina vestra dedistis, coepistis moli jejuniis et exorcismis. Postea ad aquam venistis, conspersi estis, et unus panis facti estis.

LXXII. Accendite vero favore Spiritus sancti, in una dilectione charitatis, in una fide et in spe cocti estis, panis Dominicus facti estis : sicut et iste panis, qui super altare sacratus est, qui corpus Christi est; et ex multis granis unus panis, et unus cibus noster est, et in membris nostris trajicitur : sic et nos cum in una spe, fide et charitate fuerimus, cibus Domini sumus, et in membris ejus transformamur. Ecce Eucharistiam, id est bonam gratiam, quam accepistis, oculis vestris vidistis. Quomodo de multis granis factum est unum, sic unum estote et vos, diligendo, gemendo unam fidem, unam spem, indivisam charitatem : quia illi qui mali sunt non querunt nisi divisionem, hæreticus non querit nisi separationem, et hoc elaborat ut scindat, et non sarciat; ut rumpat, non jungat. Separat Verbum a carne, et seorsum prædicat Deum, et seorsum hominem. Separat caput a corpore, seorsum prædicat caput, et seorsum corpus; et nescit, infelix, quia Deus et homo unus est Christus : et caput Ecclesie suæ, in quo homo et Christus : et caput Christi Deus est, id est, tota divinitas caput est hominis, quem solus suscepit Filius. Et homo Filius est caput Ecclesie suæ, quæ illi capiti conjungitur, et sit totus Christus, id est, caput et corpus una persona. Non sunt hæretici cibus Domini. Non enim de illis dixit Dominus : *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me,*

sus ex iis quæ subnectuntur satis liquet. Confer § 75, infra.

et perficiam opus ejus. Opus ejus est ex multis granis unum panem, id est, ex multis animabus unam animam in una charitate, in una fide et in una spe. Nam et animas quas in una fide congregat, cibus Dei non esset, non diceret discipulis suis: *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis*. Quod tunc completum est, quia multi in eum crediderunt Samaritani, et mulieri dicebant: *Quia non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim vidimus, et scimus quare hic est vere Salvator mundi*. Sicut enim panis iste ex multis granis indicat unitatem, sic et vinum ex multis acinis, quous effluxit eodem, et in unum est totum, et unum efficit potum, et in sua vita et de uno calice sumitur, sed tamen post pressuram torcularis. Nam ante torcular, unum dici non potest, nec bibi, quia adhuc divisum videtur in acinis: sicut nec grana, nisi excutiantur a paleis. Nam persecutores nostri ipsi excutiant paleam, cum ab ipsis tritramur. Ipsi faciem uvæ, cum ab ipsis torquemur. Genu flexo debemus pro eis orare a quibus efficiamur cibus Dei. Sicut vinum post torcular mittitur in calicem, sic et vos post illa jejunia, post laborem, et humilitatem, et contritionem jam in nomine Christi tanquam in calicem Domini venistis. Et panis ibi vos estis in mensam, et vinum ibi vos estis in calicem. Nobiscum hoc estis quod sumus. Simul enim hoc sumus quod estis. Et unus calix est, in quo sumus, quia una passio est Christi et una mors, qua omnes redempti sumus. Simul bibimus, cum simul non vivimus.

LXXIII. ^b Ordo autem missæ, vel orationum, quibus oblata Deo sacrificia consecrantur, primo a sancto Petro est institutus, cujus celebrationem uno eodemque modo universus peragit orbis. Quæ prima oratio ejusdem missæ admonitionis erga populum est, ut omnes excitentur ad exorandum Deum. Secunda invocationis ad Deum est, ut clementer suscipiat preces fidelium oblationemque eorum. Tertia autem effunditur pro offerentibus, sive pro defunctis fidelibus, ut per ipsum sacrificium veniam consequantur. Quarta post hæc inferitur pro osculo pacis et charitatis, ut reconciliati omnes invicem consoletur digne per sacramentum corporis et sanguinis Christi, quia non recipit dissensionem nec divisionem alicujus Christi indivisibile corpus. Quinta deinde inferitur illatio in sanctificatione oblationis, in qua etiam ad Dei laudem terrestrium creaturarum virtutumque celestium angelorum universitas provocatur, et Hosanna in excelsis cantatur, quod Salvatore Filio Dei Domino nostro Jesu Christo de genere David nascente, salus mundi usque ad excelsa pervenerit. Porro sexta proinde succedit confirmatio sacramenti, ut oblatio, quæ Deo offertur sanctificata per Spiritum sanctum, Christi corpori et sanguini confirmetur. Ultima vero oratio Dominica est, quam Dominus noster Jesus Christus discipulos suos orare docuit, dicens: *Cum oratis, dicite: Pater noster, qui es in caelis* (Matth. vi, 9). In qua

^a Videtur deesse facere, aut simile quid.

oratione, ut Patres scripserunt, septem petitiones continentur; sed in tribus primis æterna poscuntur, in sequentibus quatuor temporalia, quæ tamen propter æterna acquirenda petuntur. Nam cum dicimus: *Sanctificetur nomen tuum. Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra*. Hic inchoantur, sed in illa vita sperantur, ubi sanctificatio Dei, et voluntas, et regnum in sanctis suis immortaliter permanebit. Jam vero panis quotidianus, qui vel animæ vel carni tribuitur, in hoc sæculo exposcitur; hic etiam post subsidium cibi, venia de exemplo fraternæ indulgentiæ postulatur. Hic ne in peccati tentationem incidamus, exposcimus. Hic post omnia, ut a malis liberemur, Dei auxilium imploramus. In isto autem sæculo nihil istorum est. Hanc itaque orationem Salvator docuit, in qua et spes continetur fidelium et confessio peccatorum. De qua propheta prædicans ait: *Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit*. Hæ sunt autem septem sacrificii orationes commendatæ evangelica doctrina. Cujus numeratio instituta videtur, vel propter septenariam sanctæ Ecclesiæ universitatem, vel propter septiformem gratiæ Spiritum, cujus dono ea quæ inferuntur sanctificantur.

LXXIV. Symbolum autem, quod tempore sacrificii ab omni populo prædicatur, cccxviii sanctorum Patrum collatione apud synodum Nicenam est editum; cujus veræ fidei regula tantis doctrinæ fidei mysteriis præcellit, et de omni parte fidei loquitur, ut nulla pene sit hæresis cujus per singula verba vel sententias non responderit. Omnes enim errores, impietatemque fidei, atque blasphemias calcat. Et ob hoc in universis Ecclesiis pari confessione populo proclamatur. Benedictionem autem dari a sacerdotibus populo, antiqua per Moysen benedictio pandit et comprobatur. Quia benedicere populo sub sacramento trinae invocationis jubetur. Ait enim ad Moysen Dominus: *Sic benedices populum meum, et ego benedicam illos. Benedicat te Dominus, et custodiat te, illuminet Dominus faciem suam super te, et miseretur tui, et tollat Dominus faciem suam super te, et det tibi pacem*.

LXXV. Sacrificium autem quod a Christianis Deo offertur, ut supra diximus, primus Christus Dominus noster instituit, quando commendavit apostolis corpus et sanguinem suum priusquam traderetur, sicut legitur in Evangelio. *Acceptit Jesus, inquit, panem et calicem, et benedicens dedit eis*. Quod quidem sacramentum Melchisedech rex Salem figuraliter in typum corporis et sanguinis Christi primus obtulit, primusque mysterium tanti sacrificii imaginarie ipse expressit, præferens similitudinem Domini et Salvatore nostri Jesu Christi, sacerdotis æterni, ad quem dicitur: *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech* (Psal. cix, 4). Hoc ergo sacrificium Christianis celebrare præceptum est, relictis ac finitis Judaicis victimis, quæ in servitute veteris populi celebrare imperata sunt. Hoc itaque sit in

Confer sanctum Isidorum, lib. de Offic. eccles.

nobis quod Dominus nobis ipse fecit : quod manere [Forte, more] ab coena in vesperum obtulit. Sic enim Christum oportebat hoc implere circa vesperum diei, ut hora ipsa sacrificii ostenderet vesperum mundi. Proinde autem non communicaverunt jejuni apostoli, quia necesse erat ut pascha illud typicum ante impleteretur et sic denuo ad verum Paschae sacramentum transiret. Hoc enim in mysterio factum, quod primum discipuli corpus, et sanguinem Domini non acceperunt jejuni. Ab universa autem Ecclesia nunc a jejunis semper accipitur. Sic enim placuit Spiritui sancto per apostolos, ut in honore tanti sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret quam ceteri cibi. Et ideo per universum orbem mos iste servatur. *Panis enim, quem frangimus, corpus Christi est* : quia dixit : *Ego sum panis* **B** *vivus, qui de caelo descendi*. Vinum autem sanguis ejus est. Et hoc est quod scriptum est : *Ego sum vitis*. Sed panis, quia corpus confirmat, ideo corpus Christi nuncupatur. Vinum autem, quia sanguinem operatur in carne, ideo ad sanguinem Christi refertur. Haec autem dum sunt visibilia sanctificata, tamen per Spiritum sanctum in sacramentum divini corporis transeunt.

LXXVI. Proinde autem, ut sanctissimus Cyprianus ait, calix Dominicus ideo vino mistus aqua offertur, quia videmus in aqua populum intelligi. In vino vero ostendit sanguinem Christi. Quando autem in calice aqua miscetur, Christo populus adunatur; et credentium plebs ei in quem credidit, copulatur et jungitur. Quae copulatio et conjunctio aquae et vini sic miscetur in calice Domini, ut commistio illa ab invicem non possit separari, sicut nec Ecclesia potest a Christo dividi. Sic autem in sacrificando calicem Domini, offerri aqua sola non potest, quomodo nec vinum solum. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis; si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Quando autem utrumque sic miscetur, et adunatione confusa sibi invicem copulatur, tunc sacramentum spirituale et coeleste perficitur. Sic vero non potest calix Domini nostri Jesu Christi esse aqua sola aut vinum solum, nisi utrumque sibi misceatur; quomodo nec corpus Domini, nec potest esse vinum solum, aut aqua sola, nisi utrumque ad invicem fuerit copulatum, et panis hujus compage solidatus : quo et ipso sacramento populus noster ostenditur adunatus; ut quemadmodum grana multa in unum collecta, et commollita, et commista, panem unum faciunt, sic in Christum, qui est panis coelestis, unum sciamus esse corpus, cui conjunctus sit noster numerus et adunatus.

LXXVII. Dicunt : Semper communicare debet Christianus, nisi aliquo intercedente peccato, corpus Domini quotidie accipiendum. Hunc enim panem dari quotidie nobis, jubente Domino, postulamus, dicentes : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Quod quidem bene dicunt, si hoc cum religione, et devotione, et humilitate suscipiant,

nec confidendo de justitiae praesumptione superbiendo faciant. Ceterum si talia fuerint peccata quae quasi mortuum ab altari removeant, prius agenda poenitentia est ac sic deinde hoc saluiferum medicamentum suscipiendum. *Qui enim manducaverit indigne, judicium sibi manducat et bibit*. Hoc est enim indigne accipere, si eo tempore quis accipiat quo debet agere poenitentiam. Ceterum si tanta non sunt peccata ut excommunicandus quisque judicetur, non se debet a medicina Dominici corporis separare, ne dum forte diu abstinens prohibetur, a Christi corpore separetur. Ipse enim vivit, qui corpus Domini semper comederit. Et manifestum est enim eos vivere, qui corpus Domini nostri Jesu Christi attingunt. Unde timendum est ne, dum satis quisque separatur a Christi corpore, alienus maneat a salute, ipso Domino dicente : *Nisi comederitis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi, 54). Qui enim jam peccare quievit, communicare non desinat.

LXXVIII. Conjugatis autem abstinendum est a coitu plurimis diebus, atque orationi vacare, et sic dein ad Christi corpus accedere. Relegamus Regnorum librum, et inveniemus sacerdotem Abimelech de panibus propositionis noluisse comedere prius David et pueros ejus, nisi ante interrogaret utrum mundi essent pueri a mulieribus, non utique ab aliena, sed a conjuge. Et nisi eos audisset ab heri et nudius tertius vacasse ab opere conjugali, nunquam panes, quos prius negaverat, concessisset.

LXXIX. Quantum inter propositionis panes et corpus Christi, quanta differentia est inter umbram et corpus, inter imaginem et veritatem, inter exemplaria futurorum et ipsa quae exemplari praefigebantur! Quapropter eligendi sunt aliqui de his quibus prius homo continentius vivat, per quem ad tantum sacramentum dignus accedere possit.

LXXX. Sacrificium pro defunctorum fidelium requie offerre, vel pro eis orare, ab apostolis traditum est. Hoc enim ubique catholica tenet Ecclesia, per totum orbem terrarum constituta : sicut et a sancto Augustino in libro Enchiridii scribitur : Defunctorum animas sine dubio pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium offertur vel eleemosynae fiunt : si tamen aliquid sibi quisque meritum preparavit, dum adhuc in corpore viveret, ista prosint quaecunque per illos fiunt, nam non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitae quam quisque gessit in corpore. Nam pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt, pro valde malis, etiam si nulla sunt adjumenta mortuorum, qualescunque vivorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior fiat ipsa damnatio.

LXXXI. Hoc totum quare diximus, nisi quia omnes in uno sacrificio Mediatoris reconciliamur? Quia ipse est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus. Ipse caput corporis Ecclesiae, una persona.

Obinde manducamus corpus ejus et sanguinem ejus bibimus, ut sicut illud in nos invisceratur et trajicitur visibiliter, sic nos in illo transformamur et invisceramur : quia sacramentum est, mysterium est. Quid mysterium, nisi secretam et reconditam habens dispositionem? Sed quis sapiens et quis prudens hæc sine spiritu Dei potest liquido comprehensa tenere, nisi ipse rerum omnium Dominus mysteriorum suorum illuminator petentibus nobis et quaerentibus cuncta revelare voluerit, sicut per Isaiam prophetam ait : *Aperiam thesauros invisos et obscuros* (Isa. XLV, 3). Et iterum evangelico ore admonet, dicens : *Petite, et accipietis : pulsate, et aperietur vobis : quærite, et invenietis*. Quo dicto compellit obliviscentes, et stimulat longa pigritia torpentes, ut nec pigri sint ad requirendum, nec desperati ad invenendum. *Nihil enim, inquit, occultum quod non manifestetur, aut absconditum quod non reveletur aut sciatur : Omni enim petenti dabitur et pulsanti aperietur, et qui quærit, invenit*. Christus est panis et lac, et nos filii, qui ex ipso pascimur. Nam cum dicimus : *Pater noster, qui es in cælis*, nec soli Patri dicimus, nec soli Filio, nec soli Spiritui sancto, sed toti Trinitati, uni Deo. Et cum dicimus : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, petimus ab uno Patre ut det nobis illum panem, id est, cognoscamus Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum, qui dixit : *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi ; si quis ex ipso manducaverit, vivet in æternum*. Et utique ipse cum Patre et Spiritu sancto panis est fortibus, qui dentes habent. Filius vero Dominus noster Jesus Christus, et panis est cum Patre in divinitate fortibus, et ipse solus lac et in carne parvulis. Et hanc carnem manducando parvuli, et hunc sanguinem bibendo, veniunt ad solidum cibum, quod est ipsa Trinitas unus Deus. De hoc lacte Paulus apostolus ad Corinthios scribens ait : *Non potui vobis loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Quasi parvulis in fide lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales*.

LXXXII. Primum ergo scire debet Christianus quod ipse Christus crucifixus, quo velut lacte parvulis aluisse dicit Apostolus ; ipsa vero caro ejus, in qua facta est vera mors ejus, et vulnera confixi, et sanguis percussus, non eo modo a carnalibus quo a spiritualibus cogitantur. Carnalibus enim, ut diximus, lac est, spiritualibus cibum. Quia etsi spiritualibus [*Forte, spirituales*] non audiunt amplius quam [*Forte, quam qui*] communiter audiunt Christum, intelligunt amplius de Christo. Non æqualiter mente percipitur etiam quod in fide pariter ab utrisque percipitur. Ita fit ut prædicatus ab apostolis Christus crucifixus, et Judæis esse [esset] scandalum, et gentibus stultitiam [stultitia] : et ipsis vocatis Judæis et Græcis, Dei virtus et Dei sapientia. Sed carnalibus parvulis id tantum credendo perentibus [*Forte, experientibus*], spiritualibus autem capacioribus id etiam intelligendo videntibus. Illis etiam tanquam

A lacteus potus, istis tanquam solidus cibus. Non quia illi carnales aliter in populis cognoverunt Christum, et isti aliter in cubiculis ; sed a modo utrique cum palam Christus nominabatur, et audiebant omnes uno modo Christum, sed non omnes uno modo credebant ; sed alii credebant, alii despectum habebant talem Deum credere, alii irridebant talem Deum esse.

LXXXIII. Sicut et hodie increduli pagani faciunt, quia Deus factus est homo. Ipsa est humilitas quæ displicet paganis, unde nobis insultant dicentes : Qualem Deum colitis, qui natus ex muliere est? Qualem Deum colitis, qui ab hominibus comprehensus est, et crucifixus est, et mortuus, et sepultus est? Hoc facit scandalum paganis, hoc Judæis. Quia *in sapientia Dei non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes*. Quid est sapientia, nisi Verbum Patris? nisi Divinitas? nisi Deus? Quid est stultitia, nisi caro ipsius Verbi? nisi humanitas ipsius Divinitatis, nisi homo Christus ab ipsa sapientia susceptus? Sed stultitia dicta est, ut per ipsam stultitiam veniant ad sapientiam, quod est Divinitas, Deus. Sed credentes, quia placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere. Qui sunt credentes qui salvi sunt? Qui credunt quod ipse est verus Dei Filius et verus Deus, et ipse solus est adorandus, quem Judæi comprehenderunt, et crucifixerunt, et occiderunt, et mortuus est. Quia reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, et nunc salvi erimus in vita ipsius. Et ideo gloriemur in Deum per Jesum Christum, per quem reconciliationem accepimus. Per mortem Filii sumus reconciliati, et tamen nihil in illo aliud potuit mori nisi sola caro. Et hoc solum in illo viderunt Judæi, quod crucifixerunt, quod occiderunt, quod mortuum est. Sed cum caro mortua est sola, Dei Filius solus mortuus est, quia solus in hoc mundo venit, et adventus ejus ipsa caro est. Et ipsa caro exanimis jacebat mortua ; sed Verbum caro factum non fuerat mortuum, quia cum carne ipsum Verbum immortale et inseparabile erat carni suæ in sepulcro, sicut et Verbum caro factum in utero. Et Patri semper æqualis permansit, cum in sepulcro carne mortuus jacuit, et in anima ad inferna descendit. Per carnem venit, et ipsa via ejus caro est ; et ipse adventus ejus homo est, pro quo et laboravit ex itinere : Deus autem sempiternus, id est, divinitas ipsius hominis, qui creavit terminos terræ, non deficiet, neque laborabit, nec est investigatio vite ejus. Attamen tanta unitate personæ, ut sine dubitatione et homo qui mortuus est, credatur Dei Filius Deus verus, et verus Deus, Verbum Patris Filius credatur homo verus, qui sub Pontio Pilato crucifixus, hoc ipsum Paulo apostolo attestante, qui ait : *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Et tamen hoc quod despectum in eo viderunt, crucifixerunt, non hoc quod Dominus gloriæ est. Nam quod homo dicitur Filius Dei verus et Deus verus, ipse Dominus de se dicit : *Nemo ascen-*

dit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo. Et tamen illum hominem, quem Deus Verbum solus assumpserat, non eum adhuc in cælo imposuerat, sicut nec de cælo eum secum adduxerat; sicut et de illo legitur: *Filius hominis descendit de cælo, et Filius Dei crucifixus est in terra.* Sed hoc totum verum est, quia ex utroque unus Christus Filius Dei est: quia ipse descendit de cælo, et ipse est Filius Dei, qui sub Pontio Pilato crucifixus est in terra. Nam et diabolus, cum eum tentaret, dixit: *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.* Et alio loco dixit: *Scimus quia sis Filius Dei, qui venisti ante tempus torquere nos.*

LXXXIV. Antiquus itaque hostis Redemptorem humani generis Deum debellatorem suum in mundum venisse cognovit; qui tamen priusquam eum passibilem videret, cum [*Fortè, eum*] posse mortalia pati quem hominem videbat, omne quod de ejus divinitate credidit, elatione suæ superbæ in dubium venit. Nihil quippe humile sapiens, nisi tantum quod superbum erat, dum hominem esse humilem conspexit, Deum esse dubitavit. Unde ad tentationum argumenta se convertit, dicens: *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.* Quia igitur passibilem vidit, non Deum natum, sed Dei gratia custoditum credidit. Quid de hominibus dicere possumus, quanta humilitate habuit Filius Dei? cum et ipse diabolus, qui omnes tentabat ad peccandum, et aliquid suum in illis cognoscebat, et in Christo, ubi nihil suum cognovit, cum diceret: *Scimus enim quia sis sanctus*; et eum Deum esse dubitavit. Et hoc humilitas faciebat, id est, humanitas quam assumpserat. Et ipsa humanitas omnes superbos et elatos scandalizabat, sicut et hodie scandalizat. Nam cum nunc omnes audiunt Christum, non omnes uno modo capiunt Christum. Nam si omnes interrogos Christianos et dicas: Creditis Christum? omnes uno ore respondebunt, tam catholici quam hæretici, tam boni quam mali, et dicent, Credimus. Et hoc tantum ore profitentur hæretici, sed in corde aliud suspicantur esse Christum quod non est Christus. Et tamen in toto mundo bona fama resonat Christi, quia ubique est Ecclesia Christi, quæ legit Scripturam de Christo et laudat Christum. Et cum omnes laudem et bona se potent dicere de Christo, et tamen falluntur, quia dicunt aliquid de Christo quod non est Christus.

LXXXV. Non potest verum dicere de Christo de ejus ore non loquitur Spiritus sanctus, sicut ipse Dominus ait: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri loquitur in vobis.* Deum credunt esse Deum, et bonum est; sed cum Christum hominem crucifixum non credunt esse Deum, malum est: et dicunt se Deum laudare et ei gloriam dare, sed non est vera gloria, quia falluntur. Nam et bonum putant esse quod bonum non est. Et Christum putant esse quod Christus non est. Unigenitum Filium æqualem non esse Patri, non est bonum. Filium virginis Mariæ non esse Dei Filium, non est bonum. Veritatis carnem non esse veram carnem, non est bo-

A num. Nam inæqualem Patri esse Filium Arii fides est. Quem Virgo peperit non esse Filium Dei, Elipandi fides est. Veritatis carnem non esse veram carnem, Manichæorum fides est. Sed quia hoc totum nihil est bonum, quia hoc non est Christus, in utroque falluntur, nec dant veram gloriam Christo, quamvis apud eos esse videatur cum laude bona fama de Christo.

LXXXVI. Et omnes plane hæretici, quos commemorare nimis longum est, qui de Christo non recte sentiunt, ideo errant quia cum non laudant ore, cum de corde vera non sentiunt. Sed cum eos catholicus reprehenderit, victi se reddere nolunt, sed unde convincant, novum dogma excogitant. Sic fecerunt Arius, vel cæteri qui aliud putaverunt esse quam erat Christus Filius Dei. Nam sicut nos sumus filii eorum, qui sic credimus in Ecclesia catholica ut illi crediderunt Christum, sic nunc sunt filii hæreticorum, qui negat hominem Deum esse Christum. Nova proferunt, quia sapientes videri volunt. De ipsis propheta dicit: *Hi sunt filii, sicut novella plantationum in juventute sua.* Plantatio eorum non est vetus, sed novella est. Non enim de veteri lege, non est de prophetis, non est de apostolis, sed de novis magistris est. Novi sunt, quia nova et semper de Christo excogitant. Semper juvenes sunt. Licet multæ sint hæreses, tamen quotidie mutantur, et nova quotidie inveniunt. Noverunt ipsæ hæreses, licet veteres sint, tamen cum quotidie doctrinam suam innovant, novi sunt. Novi enim veterum sunt magistrorum errores, sed quotidie ipsi nova inveniunt, quod Ecclesia non facit. Hæretici vero et hæreticos [hæreticis] detrahunt, quorum filii sunt per doctrinam et fidem, et ipsorum verba reprehendunt; et tamen in altero sensu ipsa dicunt, quia novis verbis nihil aliud quam ipsa sunt, et semper mutant, et multa sunt. Ecclesiæ tamen verba non sunt multa, et ipsa non mutantur, quia firma sunt; et nova non sunt, quia ipsa tota in Symbolo sunt. Et quidquid foras symbolum est, hæreticorum verba sunt.

LXXXVII. Nam multi non intelligunt hunc sermonem quare dicatur Symbolum. Symbolum enim Græce, quod Latine dicitur indicium et collatio. Indicium est, quia indicat cui credere debeamus, id est, uni Deo Patri, et Filio, et Spiritui sancto. Super Symbolum quid de Deo queramus, tam in Veteri quam in Novo Testamento scriptum non invenimus. Et collatio dicitur Symbolum, hoc est, quod plures in unum conferunt. Nam hæretici singillatim sibi adveniunt, venenum quod melle linitum afferunt, et parvulos occidunt. Hæc per Spiritum sanctum videntes apostoli, collatione facta in unum, composuerunt Symbolum, ut per ipsum falsos apostolos convinceret Ecclesia. Nam dicunt majores nostri quod post ascensionem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, hoc symbolum, breve sibi prædicationis indicium, conferendo in unum, quod sentiebant componunt; ne localiter ab invicem discedentes, diversum aliquid vel dissonum prædicaretur his qui ad fidem Christi invitabantur. Et hac fide proficit Ecclesia, de

qua dictum est per prophetam : *Filii tui sicut novella olivarum in circuitu mensæ tuæ.* Hæc mensa Scriptura sacra est. Panis qui comeditur, Christi corpus est. Et corpus Christi quod manducamus, non solum panem [*Leg panis*] et vinum qui super altare offertur, corpus Christi est, sed et ipsum Evangelium corpus Christi est. Et cum Evangelium legimus et intelligimus, filii in circuitu mensæ, in una collatione sedemus, et panem coelestem manducamus. Non longe sunt a mensa Christi qui omni hora dicunt : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

LXXXVIII. Hæretici dicuntur filii, id est molles et in fide vacillantes; de quibus dicitur : *Filii eorum compositi ut similitudo templi* [*Psal. CXLIII, 15*]. Composite dicuntur, quia sermo hæreticorum compositus est, et sensus sordidus. Ornata habent verba de sapientia seculari. Inde dicuntur *filii circumdatus ut similitudo templi*. Similitudo templi, non est templum, similitudinem habet Ecclesie. Sapientes se dicunt esse, quia vix ut rusticus hæreticus dici potest. *Cellaris hæreticorum plena, eructantia ex hoc in illud* [*Ibid., vers. 12*], quia semper parati sunt ad contendendum, ut si illos tenueris in uno testimonio, ad aliud transeunt. Si in Scripturis eos tenueris, majores proponunt, qui in diversis provinciis habitant, et ab ipsis hoc didicisse pronuntiant. Nam cum dicimus illis quia *Pater misit Filium*, sicut ipse ait : *Pater, qui me misit, major est me*, respondent illi contra nos : Deus non mittitur, Deus non subicitur, non servit, sed dispensatio mittitur. Si Deus ubique est, omnia in Deo sunt. Quomodo Deus ad aliquid mittitur, cum Dei sint omnia? Difficile invenies hæreticos imperitos. Omnes enim magistri instructi sunt scientia seculi. Nolunt in Scripturarum latitudine laborare; sed somniant, et stertunt in alto sopore, et eructant quod somniaverint et insuper cum audacia in libris inserunt et cum temeritate defendunt. Et hoc faciunt ut ab auditoribus suis honorentur, et ab eis non solum laudis munera, sed etiam temporale subsidium accipiant unde vivant, dicentes eis : *Si nos vobis spiritualia seminamus, dignum est ut vestra carnalia metamus.* Obliviscentes illud apostoli : *Manibus nostris operabamur, ne quemquam vestrum gravaremur.* Multi nescientes beatos tales putant. Sed si beati sunt, qui non habent cum apostolis callosas ex opere manus? Qui non ingrediuntur nudi tum reti mare istius sæculi, et sunt piscatores hominum? Qui non habent lutosos pedes? Non plane, quia sua querunt, non quæ Jesu Christi? Et ubi deprehenditur in Ecclesia ipse hæreticus qui sanctitatem ostendere religionis videtur, vitia emendat, bonum vult, malum non recipit, eleemosynas facit, captivos redimit, hospites suscipit, humanitatem habet, nudos vestit, infirmos et incarceratos visitat, et aliquoties semetipsum in poenitentia maciat, et cætera hujusmodi similia, quæ numerare longum est, quæ videtur facere, et tamen hæreticus potest esse.

LXXXIX. Sed dices : In quo potest deprehendi

A qui sit hæreticus? Multa sunt : sed ex multis tria proponam, ex quibus deprehendatur a catholicis in Ecclesia. Primum in fide vera. Per fidem enim vita largitas ad homines venit. Quod per Prophetam Deus ipse testatus est, dicens : *Justus autem meus ex fide vivit.* Apostolus Paulus ad Hebræos (x, 38 seqq.) dicit : « Nos autem, fratres, non sumus subtractionis in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ. Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non parentium. Per fidem enim testimonium consecuti sumus seniores. Fide intelligimus facta esse sæcula Verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent. Fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibentibus muneribus ejus; et per illam defunctus adhuc loquitur. Fide Enoch translatus est ne videret mortem, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus. Ante translationem enim testimonium habebat placuisse Deo, sed tamen per fidem. Sine fide enim impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia vere est Deus unus, et inquirentibus se remanerator sit. Fide Noe, responso accepto de his quæ adhuc non videbantur, metuens habitavit arcam in salutem domus suæ, per quam damnavit mundum; et justitiam, quæ per fidem, hæres est instituta. Fide quoque vocatus Abraham obedit in locum exire quem accepturus erat in hereditatem. Et exiens, nesciens quo iret, fide moratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac et Jacob, coheredibus repromissionis ejusdem. Expectabat enim fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor Deus. Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione seminis accepit, etiam præter tempus ætatis : quoniam fidelem credidit esse qui promiserat. Propter quod et ab uno orti sunt omnes. Et hoc e mortuo tanquam sidera cœli in multitudinem, et sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis. Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non adeptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, et salutantes, et confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere (et non terrenam patriam, sed coelestem). Et si quidem illius meminissent regionis de qua exierant, habebant utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est coelestem (*Jerusalem*). Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum. Paravit enim illis civitatem (*sanctam Jerusalem coelestem*). Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur. Et unigenitum offerebat, qui suscepit repromissiones, ad quem dictum est : Quia in Isaac vocabitur tibi semen, arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus. Unde eum et in parabola accepit. Fide et de futuris benedixit Isaac Jacob et Esau. Fide Jacob moriens, singulos filios Joseph benedixit, et adoravit fastigium virgæ ejus. Fide Joseph moriens, de protectione filiorum Israel memoratus est, et de ossibus suis mandavit. Fide Moyses natus oc-

cultatus est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vidissent elegantem infantem, et non timerunt regis edictum. Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiae Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem, majores divitias aestimans thesauris Aegyptiorum improprium Christi: aspiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Aegyptum, non veritus animositatem regis. Invisibilem enim tanquam videns sustinuit. Fide celebravit Pascha ex sanguinis effusione: ne qui vastabat primitiva, tangeret eos. Fide transierunt mare Rubrum, tanquam per aridam terram. Quod experti Aegyptii, devorati sunt. Fide muri Jericho corruerunt circuitu dierum septem. Fide Raab meretrix non perit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam? Desicit enim enim tempus narrantem de Gedeon, Baruch, Samson, Jephthe, David, Samuel, et prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obtulerunt ora leonum, exstinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convalescerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra subverterunt exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres. Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circulerunt in melotis et in pellibus caprinis, egentes, angustii, afflicti, quibus dignus non erat mundus. In solitudinibus errantes, et in montibus, et in speluncis, et in cavernis terrae. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem. Deo pro nobis melius aliquid providente, ne sine nobis consummarentur.

XC. Ecce hi Patres, qui adhuc sub umbra fuerunt, quos Apostolus nominavit, per fidem salvi facti sunt: et pro ipsorum descendit animabus ad inferna, et eas secum adduxit ad caelos; et adhuc hodie illam repromissionem non acceperunt isti majores. Et ubi sunt illi qui dicunt quod hi qui cum Christo resurrexerunt, cum carne et animabus in caelos cum Christo ascenderunt? Non concordant Apostolo, qui hoc loco dixit: *Non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis aliquid melius providente, ut non sine nobis consummarentur.* Quomodo sunt cum carne in caelo, si adhuc illorum repromissione sine nobis consummarentur? Aut quomodo pars corporis Ecclesiae, quae caput habet in caelo, pars ascendit, et pars patitur adhuc, et pars jacet sepulta? Et ubi erit illud quod Joannes in Apocalypsi dicit: *Vidi subter altare animas interemptorum propter Verbum Dei, et testimonium quod habebant* (Apoc. vi, 9)? Non propter aliud occisi sunt, sed propter Verbum Dei, propter Verbum incarnatum, propter testimonium quod habebant Jesu Christi, quem praedicaverunt, expectaverunt et viderunt, cui et clamabant

^a Quoad corpus scilicet.

A voce magna, dicentes: *Usquequo, Domine sanctus et verus, non iudicas, et vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra* (Ibid., vers. 10)? Ubi illic adiungitur: *Datum sunt illis singula stola albae* (Ibid.). Quae sunt singula stola albae, nisi tantum animae quae adhuc desiderant corpora, ut adhuc in terram suam duplicia possideant cum omnium hominum fuerit resurrectio? Sicut scriptum est: Non prima iustorum, et secunda peccatorum, ut haeretici dejerant, sed una resurrectio omnium et in semel.

XCI. Quod ut verius probeat, audi quid sequitur: *Datum sunt illis singula stola alba, id est, laetitia animarum tantum: et dictum est illis ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec compleatur numerus conservorum et fratrum eorum.* Sed quia non haec tractanda suscepimus, ad promissum ordinem redeamus, et quid sit vera fides, tractemus: *Quia sine fide nullus placere Deo potest.*

XCH. Sed quia de Veteri Testamento jam cum Apostolo diximus, et una fides est, et unum Dominum credimus, ad Novum Testamentum, ipso Domino precedente, veniamus. Fide ipse virgo angelus credidit, dicens: *Ecce ancilla Domini: fiat mihi secundum verbum tuum.* Fide Elisabeth matrem Domini praedicavit. Fide Simeon cognovit Dominum. Fide Anna Dominum laudavit. Fide centurio dixit: *Domine, tantum dic verbo, et sanabitur puer meus.* Et Dominus miratus se sequentibus dixit: *Non inveni tantam fidem in Israel.* Et ait ei: *Vade, sicut credidisti fiat tibi.* Aut quid dicam? Fide apostoli crediderunt. Fide caeci illuminantur. Fide diversae valetudines curantur. Fide mulier fimbriam vestimenti tangens, salva facta est. Ad quam Jesus dixit: *Confide, filia, fides tua te salvam fecit.* Fide mulier Chanaanica importune clamabat, dicens: *Domine, adfave me.* Respondens Jesus ait: *Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus.* Et illa dixit: *Domine, nam et canes edunt de micis quae cadunt de mensa dominorum tuorum.* Tunc respondens Jesus, ait illi: *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut credidisti.* Fide gentilis populus credidit. Fide et hodie creditur. Sed multis modis fides variatur, et fides vera putatur, quae fides vera non est. Sicut multis modis Christus unus praedicatur, et Christus putatur, qui Christus non est. Sic fides putatur vera, quae vera non est. Fides falsa est, quae sine charitate est. Denique postquam apostoli Domino crediderunt, dixit Jesus: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* Pacem meam, non sicut mundus habet pacem. Siquidem mundi pax nostrum bellum est. *Meam pacem do vobis.* Bellum habete cum mundo, et meam pacem habebitis. *Et in hoc cognoscent omnes homines, quia mei discipuli estis, si dilectionem ad invicem habueritis.* Tunc illi omnes hoc praeceptum acceperunt a magistro, facta collatione, tantam habuerunt dilectionem, ut in duodecim illi corporibus animam face-

^b Locus mendosus.

rent unam, unum cor, et voluntatem unam. Et qualiter crederet Ecclesia, non unus composuit Symbolum fidei; sed omnes singula verba posuerunt. Et quod corde crediderunt dilectione demonstraverunt. Quod hæretici non faciunt: sed unusquisque sibi sapiens esse videtur, et non requirit membra, nec collationem necesse habet; sed ad suam novam doctrinam omnes vult inclinare. Et cum catholicus noluerit eum audire, excitatur in discordiam. In hoc deprehenditur primum quia non habet fidem rectam.

Secundo, quia non habet charitatem.

XIII. Tertio, quia qualis ille, tales et discipuli ejus. Quia omnis magister in discipulis agnoscitur, sicut et Christus in apostolis. Nam omnis magister qui de doctrina Christi est, primum a domesticis cognoscitur qualis sit. Sicut Apostolus docuit, *Domum suam bene regentem, filios habere subditos, cum omni castitate. Quia qui domum suam bene non regit, in domo Dei diligentiam habere non potest.* Nam omnis qui discipulos nutrit, in tantum eos instruit in fide vera, donec Christus formetur in illis, secundum apostolum Paulum, qui dicebat discipulis: *Filioli mei, quos adhuc parturio, donec Christus formetur in vobis.* Item ipse: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Poterat Dominus noster Jesus Christus uno die docere discipulos suos, si voluisset, quia ipse erat Deus, qui illis inspirare potuerat una hora quod multo tempore inspiravit. Sed pro hoc factum est, ut qui magistri Ecclesiarum esse deberent, multo tempore per lac crescerent, et cum labore ad solidum cibum pervenirent: qui etsi multum laboraverunt, quia erraverunt et dubitaverunt; sed illorum erratio nostra est correptio, illorum dubietas nostra est firmitas. Erravit Petrus quia negavit. Dubitavit Thomas de resurrectione quia dixit: *Nisi videro, non credam.* Dubitavit Cleophas et Lucas evangelista, quia dixerunt: *Nos putabamus eum, quod ipse esset redempturus Israel.* Et cum non cognoscerent Christum, et interrogaverunt ab eo *quare essent tristes*, responderunt ei: *Tu solus peregrinus factus es in Jerusalem, et non cognovisti, quæ facta sunt in illa his diebus?* Dixit eis Jesus: *Quæ? Responderunt, dicentes: De Jesu Nazareno, qui fuit propheta major in opere et sermone.* Vides quia non æstimabant eum Deum esse, sed prophetam? Dubitavit Philippus, qui dixit: *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* Protinus audivit: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? Qui videt me, videt et Patrem meum.* Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est? Hoc totum quare dico quod apostoli erraverunt? Propter hæreticos, qui discipuli non fuerunt et magistri sunt. Quod si in disciplina multo tempore in collatione laborassent, ibi audissent quid dicerent. Ibi reprehenderentur, ut emendarent. Ibi corrigerentur, quod errarent, donec Christus firmaretur in eis: et sic cum grandi labore, orando et humiliando, quandoque ad solidum cibum pervenirent. Et cum pervenissent, jam dentes habentes solidum panem

A manducarent; et parvulis frangerent et darent, id est, sententias, quas mente parvuli non intelligunt, ipsi ea responderent. Sed quia sibi sapientes videntur, et pro despectu hoc facere nolunt, ideo magistri erroris fiunt, quia veritatis discipuli esse noluerunt. Discipuli quidem fuerunt, sed de disciplina sæculari. Et ideo fures et latrones in collatione Ecclesie apparuerunt, quia non per ostium, quod est Christus; sed aliunde primam cathedram ascenderunt. Et inde cognoscimus eos non esse veros pastores, quia vocem illorum, id est eos, oves Dominice fugerunt.

XCIV. In his tribus plene deprehenduntur in Ecclesia hæretici, et est, in fide, et dilectione, et disciplina. Qui enim recte credit et non diligit, demon est. Dæmon credit et non diligit. Nec iste discipulus Christi est. Nam omnis qui diligit, credit. Dilectio enim tantum in bonis rebus accipitur, amor vero et in bonis et in malis esse potest, quia et mali se amant et non diligunt. Quia dilectio a duorum ligatione nomen accepit, quia sic diligit alterum sicut seipsum. *Et est mensura dilectionis, in quo tota lex pendet et propheta. Diligis Deum ex toto corde, et proximum tuum sicut teipsum.* Restat ergo ut qui diligit recte credat quia Symbolum recitat. Pro fide tamen solus non contendit, sicut hæreticus, sed cum omni Ecclesia clamat. Hæreticus tamen solus errans discurret per terras, ut novæ suæ doctrinæ consentientes inveniat. Catholicus autem nihil novum dicit, quia totam suam fidem in Symbolo comprehendit. Confirmat eam, quia habet dilectionem proximi. Tunc habet et spem, cum habuerit fidem et charitatem. Fides dicta est, quia sit illud quod inter utroque placitum est. Id est, sicut inter hominem et hominem fiat, ut nemo nemini mentiatur. Jam si mentitur quis, non est fides. Sic inter Deum et hominem: si non facit homo quæ promittit Deo, jam non est fides. Jam et Deus non facit quæ promittit homini, quia homo primus violavit fidem. Spes vocata quasi pes ad progrediendum. Qui promittit Deo et non pergit ad eum, non habet spem, quia non vadit. Non est ibi pes, sed depes, id est desperatio. Charitas autem Græcus sermo est, quod Latine dicitur dilectio. Hæc tria sunt quæ in religionis cultu ad colendum Deum in omnibus perquiruntur, id est, fides, spes et charitas. *His tribus major charitas.* Quia hic inchoatur, et finem non habet. Proinde Deus charitas nuncupatur, qui finem non habet. Fides tamen et spes finem habebunt. Quia cum videmus Deum, quem credimus, ultra quod credamus non habemus. Fides dicitur in hoc sæculo, quia veraciter credimus id quod nequaquam videre valeamus. Nam credere jam non possumus quod videmus. Sic spes tantum in hoc sæculo est. Cum autem viderimus majestatem Dei, quam nobis promissit videre, ultra quod speremus non habemus, quia quod sperabamus jam habemus. Et cum habet homo quod sperabat, quod speret non habet.

XCv. Charitas vero hic inchoat proximo. Et cum

viderit Deum, tunc fit major. Quia hic dilexit proximum, minor est. Sed quantum plus dilexit proximum, tantum et illic plus videbit majestatem Dei. Et quantum minus dilexit proximum, tantum illic minus videbit majestatem Dei. Et qui non dilexit, licet jejundet, oret, res suas pauperibus eroget, ita ut nudus pro Christi nomine remaneat, virginitatem custodiat, die et nocte in lege Domini meditetur, omnes Scripturas memoriter teneat, omni die communice, infirmos et incarceratos visitet, nudos vestiatur, hospitibus pedes lavet, recte credat Christum Filium Dei, omnia secreta ejus sciat, et angelorum linguis loquatur, et pro Christi nomine crucem ascendant, et pro Christo sanguinem fundat, majestatem Dei videre non potest. Sine charitate Deum nullus catholicorum videbit unquam. Ipsi dicturi sunt, qui ista omnia faciunt, et non diligunt: Domine, in nomine tuo prophetavimus, demones ejecimus, et virtutes multas fecimus. Tunc respondebit illis: Descendite a me, operarii iniquitatis. Nunquam novi vos in domo Patris mei. Require nunc quid est in domo Patris. In domo Patris non fuit, id est, Ecclesie unitatem non tenuit. Fides autem illa vera appellanda est quæ est vera, non ficta, quam sanctus commendat Apostolus, dicens: *Finis autem præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta*. Nam quia idem beatus Apostolus, gratia nos dicit salvos factos esse per fidem: quam non ex nobis, sed Dei asserit donum. Et utique vera salus non erit, ubi fides vera non fuerit. Quæ cum divinitus infunditur, sine dubio gratuita largitate donatur. Et ubi per veram fidem veritas fuerit credulitatis, veritas utique comitabitur et salutis. Quisquis autem a vera fide deviaverit, veræ salutis gratiam non habebit.

XCVI. Proinde torpere non debet fidelis animus ad querendum si quid in sacramento fidei sibi videtur ambiguum, maxime in mysterio Dominicæ incarnationis, per quam justitia impiis, vita mortuis, salus infirmis et veræ libertatis gratia donata captivis. Ipse est panis noster, qui de cælo descendit, et dat vitam mundo. Si quis, inquit, ex ipso manducaverit, vivet in æternum. Panem cæli dedisti eis, ut Propheta ait: *Panem angelorum manducavit homo*.

XCVII. Sed forte dicat aliquis: Ubi invenire possumus hunc panem, qui de cælo descendit, et manducare? Jam Dominus ad cælos ascendit, quomodo manducabo hunc panem, et vivam in æternum? Quia desidero hunc panem manducare. Et credo quod vita æterna est ipse panis, id est corpus ejus. Et dico: Domine, semper da nobis panem hunc. Et in oratione, quam edocuit, oro et peto: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Quid est ipse panis quem quotidie petimus? Et noster panis est; et tamen eum nisi peterimus, non accipimus. Et vere corpus est. Audi ipsum panem nostrum quotidianum. Pete. Accipe. Manduca quotidie. Legamus sanctas Scripturas, et inveniemus hunc panem. Ego corpus Jesu Evangelium esse puto, Scripturas puto doctrinam ejus; et quan-

do dicit Jesus: Qui non comederit carnem meam, et sanguinem meum non biberit, licet spiritualiter et mysterio possit intelligi, tamen corporaliter panem, quem petimus quotidianum, vere corpus Christi, et sanguis ejus, sermo scripturarum est. Et cum legimus eam, carnem Christi manducamus, et sanguinem ejus bibimus. Et cum oramus, ut intelligamus ea spiritualiter, et cognoscamus Divinitatem incarnatam. Et cum cognoscimus quod vero Filius Dei sit, et verus Deus, et non est alter Deus præter illum, qui de Virgine natus est, et adoramus eum cum angelis, sicut est unus cum Patre et Spiritu sancto Deus, panem angelorum manducamus. Qui Scripturam frequentat legere, ipsa littera corpus est. Sed spiritus in littera est. Habet ipsa littera spiritum, id est intellectum. Sed tamen ipse intellectus sine littera, quæ corpus est, nemo intelligere potest. Qui intellectus litteræ non est corpus. Sed cum coeperit aliquis legere, ipsa littera, quæ corpus est, et eam intelligere non poterit, oret, et dicat: *Pater noster, qui es in cælis: panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; quousque petat, quousque intelligat. Et postquam intellexerit, interroget seniores, interroget Patres, sicut scriptum est, et ipsi eam nuntient: et tunc videbit spiritum, si ex Deo est an non. Non se præsumat ante prædicare, nisi prius probaverit spiritum litteræ, si ex Deo est. Pensa quantum periculosus est sermo divinus quem manducas; in ipsa comunione cognosce quam comunicas. Si micula ceciderit in terra de manu sacerdotis, omnes contremiscent, et elongat se ab ipso loco ubi Eucharistia ceciderit, et queritur diligenter ut in patena reponatur, quia corpus Christi est ipsa Eucharistia, quæ latine dicitur bona gratia. Sic et Evangelium bona gratia dicitur. Quod si totum Evangelium quis intellexerit, et miracula crediderit quæ non intelligit, querat, timeat, contremiscent, non habeat despectui ipsam miculam querere et invenire, et in patena, id est in anima fidelis, ponere, quia corpus Christi est. Et animæ fidelium, si vasa non essent, non diceret Propheta ex voce Domini: *Mundamini, qui fertis vasa Domini*. Et de Paulo apostolo ipse Dominus dicit: *Vas electionis mihi est*. In ipsa vasa corpus Christi mittitur, quod est Eucharistia, sive Verbum Dei. Quod si ipsa micula, quam eucharisticam diximus, de manu sacerdotis ceciderit, et eam conculcaverit, conculcat et omne corpus Christi. Tunc non debet corpus Christi tradere, et nomen Patris habere, sed inter cæteros filios accipere, qui filii sciunt sanctum esse. Sed si de sacramento interrogentur, rationem facere nesciunt. Sic etiam de Evangelio intelligendum est. Qui pater est et Evangelium annuntiat ad quem corpus Christi diximus, et totum Evangelium bene annuntiaverit, et micula ceciderit ei quam intellexerit, et male intellecta non quesierit, sed conculcaverit, id est, cum temeritate defenderit, conculcat totum corpus Christi, id est, totum Evangelium. Tunc non debet

corpus Christi more paterno dare, sed more filiorum accipere, id est, non debet ut doctor predicare, ut discipulus accipere.

XCVIII. Qui enim recte credit de Patre et de Filio, et de Spiritu sancto non recte credit, jam nec de Patre recte credit. Qui recte credit de Filio et de Patre, et Spiritu sancto non recte credit, jam nec de Filio recte credit. Qui recte credit de Spiritu sancto, et de Patre et Filio non recte credit, jam nec de Spiritu sancto recte credit. Qui recte credit de tota Trinitate, et de sola incarnatione Filii Dei non recte credit, jam non recte credit de tota Trinitate. Sic et cum totam legem Christi observaverit, et in unum offenderit, jam totam legem offendit. Si cognoveris legem, cognosces et Evangelium. Quia Evangelium sic est de lege sicut granum tritici de palea. Et nullum granum potest ad maturitatem venire, nisi intra paleam latitaverit. Hoc est granum tritici quod in terram cecidit et non multiplicavit. Ipse est Christus, ipse est panis, quem nunc comedimus. Sed et ipsum granum medullam habet, pinguedinem habet, adipem habet unde satiamur, secundum prophetam dictum : *Et adipe frumenti satietis*. Pinguedo in grano est, divinitas in carne. Granum in palea est Evangelium in lege. Est occultatum Evangelium in lege, et occultus Christus in littera. Est et occultata divinitas in carne. Legunt carnales Judaei legem, et non intelligunt Evangelium. Legunt carnales Christiani litteram, et non intelligunt spiritum. Chamant Christiani Christum, et non intelligunt divinitatem. Ac per hoc glorificant se Judaei de lege; sed eam non habent, cum Evangelium non habent, quia panem non habent. Glorificant se et carnales lectores de littera in Ecclesia, sed eam non habent, quando Spiritum non habent. Glorificant se Christiani de fide, sed Christum non habent, qui divinitatem non habent. Quamobrem nihil habet ex parte, qui totum non habet. Nam cum *littera occidat, spiritus autem vivificet*, necesse est illa spiritualium interiora sermonum, spiritu vivificante, penetrare. Universam porro Scripturam, tam Veteris Testamenti quam Novi, ad intellectum allegoricum esse sumendum.

XCIX. Nam ipsa allegoria quatuor modis in Scripturis divinis est requirenda. Primus est secundum translationem, ut est illud : *Iratus est Dominus et descendit*, et similia, quae ad insinuandas causas et hominum motus transferuntur ad Deum. Alia est secundum imaginationem, vel hypotyposeos, ut est illud : *Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho*. Et parabola vineae atque agrorum. Ordo enim eorum quae agebantur a Christo velut imaginem personae et negotii alterius refertur impletum. Tertia est secundum comparisonem, vel similitudinem, ut est illud : *Simile est regnum caelorum grano sinapis*, et caetera. Non enim narratio, sicut in superiori exemplo contextitur, sed causarum solummodo comparatur effectus. Quartus est secundum proverbialem modum, ut est illud Salomonis : *Bibe*

Aquam de tuis vasis, et de tuis puteis (Prov. v, 15).

Vult Scriptura carnalem concupiscentiam monere refrenandam esse intra jugalem licentiam. Has nostras allegorias Judaei non recipiunt. Carnales Christiani non intelligunt, et inde Christum hominem esse Deum non consentiunt. Denique velavit Moyses faciem suam, et sic est populo locutus. Velata fuit Moysi usque ad Christum bibliotheca facies, et in fine hujus bibliothecae revelata est. Et inde sic incipitur revelatio Christi, quam dedit illi Deus palam facere servis suis, *quam oportet fieri cito* (Apoc. i, 1). Haec Joanni revelata est : quae tota bibliotheca unus liber est, in capite velatus, in fine manifestus. Qui liber duo Testamentum dicuntur, Vetus et Novum. Et unum est tanquam unus gladius ex utraque parte acutus. Et hinc inde, id est in lege et Evangelio acuitur, ut fideles armet et interficiat infideles, sicut idem in Apocalypsi de ore Domini gladium ex utraque parte acutum egredi testatur, id est verbum ejus. Qualibet bibliotheca totus sic est intelligendus tanquam unus homo.

C. Denique homo perfectus ex tribus constat, id est anima, corpore et spiritu : sicut Apostolus dicit : *Deus pacis sanctificet vos ad perfectum : et integer spiritus vester, anima, et corpus, sine querela in adventum Domini nostri Jesu Christi iudiciumque reservetur*. Non quod altera sit anima in substantia, et alter spiritus, sicut altera substantia est anima, et altera caro, sed ipsa anima unus est idem spiritus. Sed dum exteriorem carnem affligit homo per poenitentiam, secundum Apostolum, *interior anima renovatur de die in diem in cognitione Dei*. Et postquam cognoverit Deum, dicitur spiritus, id est contemplativus servus Dei, quia Deum contempletur. Per vitam contemplativam videt Deum, non in corpore, sed mente. Quae mens sic est in actione animae sicut caput in corpore. Qui spiritus sic est in actione mentis sicut oculi in capite. Et sicut homo videt per oculos, et discernit lucem a tenebris, et in die ambulat aut operatur, quia participat lumen oculorum suorum cum lumine solis, et utrumque unum lumen est, sic ille Spiritus, qui lumen est, participat cum Christo, qui sol est, et sit unum lumen utrumque, id est unus spiritus; sed non est ipse spiritus, quem dicimus, cum Dei spiritu una natura.

CI. Cum dicimus lumen et lumen, quia aliud est lumen illuminans, aliud lumen illuminatum; sicut aliud est sol illuminans, aliud oculi illuminati. Qui oculi in tenebris non vident, nisi participantur luminis, aut soli, aut lucernis, qui sol Christus intelligitur. Lucernae vero Patres sancti, id est, prophetae, apostoli atque doctores. Tenebrae vero sunt, in quibus homo non participat luci, diabolus et angeli ejus, homines mali, et peccata quae facimus, pro quibus caecamur, et Deum videre non possumus. Et tamen ille semper in lumine est, et nos videt. Et omnes sancti qui in lumine cum eo sunt : et nos putamus quod nemo nos videt, cum malum cogitamus aut fa-

cimus. Et tunc non sumus cum Deo, sed Deus nobiscum est, qui ubique lumen est, licet nos in tenebris sumus, qui tunc cum diabolo et hominibus malis una tenebræ sumus cum operibus illorum participamus. Sic tunc non sumus cum Deo, et ille nobiscum est : sicut cæcus non videt lumen solis, et tamen lumen solis totum corpus ejus illuminat; sed sol se non mutavit, sed cæcus, qui lumen sui corporis perdidit. Sic Deus se nunquam mutat, sed nos, qui lumen animæ perdimus per peccatum.

CII. Hoc totum quare diximus? Quia unum hominem anima, corpore et spiritu, id exemplo bibliothecæ insinuare voluimus. Qui homo tantum ex duobus substantiis constat, id est corpore et anima. Corpus habet partem mundi, unde ducit originem. Anima vero non habet originem, quia spiritus est, et ad imaginem Dei factus est : quæ ex utroque unus homo compositus est. Et ipsa anima rationalis est, sicut angelus, et intelligit cum angelis : et ipse spiritus, quem supra diximus, ipse intellectus animæ, hoc est superior intellectus, quod Græce dicitur anagoge, id est intellectus angelicus, per quem Deum videt. Et cum supra tendit, fit cum Deo et angelis unus spiritus. Et cum ad corporalia flectitur, et nimis pro corpore cogitat, fit mundi amator.

CIII. Et dicitur iste mundus quia Christum odio habet. Si fuisset cum Deo erat Deus, non natura, sed gratia. Sed quia servit mundo, id est corpori, tunc non dicitur imago Dei, sed homo. Propheta attestante, qui ait : *Et homo in honore cum esset, non intellexit. Comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psalm. xlviii, 13).* In honore est, quando in superiori intellectu cum angelis intelligit; et pro hoc laborat, ut ad angelorum æqualitatem perveniat : et panem quotidianum in nomine Jesu Patrem dare sibi postulat, ut in æternum cum illo vivat æternus. Cum vero pro ea laborat quæ æterna non sunt, et terrena sunt, et corporalia sunt, et videntur, perdet imaginem et similitudinem Dei, et comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. Quæ totum una anima agit, et ipsa est quæ celestia concupiscit æterna et obliviscitur temporalia. Et ipsa est quæ terrena lucra temporalia concupiscit, et celestia obliviscitur; et non potest cælum et terram simul lucrari, nisi unum dimiserit. Et habet ipsa anima multa nomina per actiones quas discurrit, cum sit substantia una : quæ dum contempletur Deum, spiritus est. Dum sentit, sensus est. Dum sapit, animus est. Dum intelligit, mens est. Dum discernit, ratio est. Dum consentit, voluntas est. Dum recordatur, memoria est. Dum membra vegetat, anima est. Et hæc quidem dum multiplices consent appellatione, non tamen ita dividuntur in substantia sicut in nomine, quia ista omnia una est anima. Et in parte qua se flexerit ipsius partis nomen accipit, quia partes ejus sunt ista quæ dixi. Hoc totum pro spiritu ista diximus, ut hæreticis calumniandi assertionem tolleremus. Quia unum hominem integrum atque perfectum spiritu, anima et

A corpore, secundum Apostolum constare firmavimus.

CIV. Quo firmato, ad bibliothecam nostram, Deo illuminante, redeamus. Et sicut unum hominem integrum ex tribus constare diximus, et a bibliotheca nostra unum librum integrum ex tribus constare explanemus, id est, littera, tropologia et mystica intelligentia. Littera est sicut corpus hominis. Quæ littera ipsa est historia. Tropologia sic est sicut anima hominis Mystica intelligentia sic est sicut spiritus hominis. Corpus ergo sacræ Scripturæ, sicut diximus, littera est. Et anima in morali sensu qui tropicus dicitur; spiritus vero in superiore intellectu angelico, qui anagoge appellatur. Corpus est litteræ, cum dicimus : *Ambulabat Dominus. Descendit Dominus. Caput Domini*, capillos, oculos, aures : *Juravit Dominus per animam suam* : et tota historia, quæ legitur et auditur, et syllabis comprehenditur, et litteris emendatur, et cætera hujusmodi similia, quæ ad exteriorem auditum pertinent, tam legentibus quam audientibus communiter, totum corpus est litteræ exterioris, sicut corpus est hominis exterioris. Quæ si omnia quæ leguntur secundum litteram, id est, corpus litteræ exterioris, sicut ad aures publicas sonat, sic ea voluerimus intelligere, tales erimus sicut et ille qui celestia obliviscitur, et terrena lucra sectatur, et tantum corpus suum, non animam diligit. Et tamen utrique comparati sumus jumentis insipientibus. Unam comparisonem habemus, et vita sumus dissimiles, quia ille est sæcularis qui mundum amat, et ego religiosus, qui litteras. Sed ab una comparisonem, id est ab una lancea, occidimur, quia utrique corpora amamus, utrique corpora videmus. Quæ et in ipsa historia est aliquid, quod sicut audivimus et tenemus, et sic intelligantur sicut audiuntur. Et sic diligimus ea et observamus. Quod si et illa ad allegoriam reducerimus, et volumus ea mutare, tale est tanquam si corpus nostrum omnino occidimus, et non damus ei quæ necessaria sunt, sine quibus corpus vivere non potest, id est, cibo, potu, somno et vestimento. Si hæc facimus, jam non erit corpus quod currat pro anima. Jam non erit anima salva quæ corpus suum occidit contra naturam.

CV. Quæ sunt ista quæ diximus? Sunt hæretici, nomine Circumcelliones, qui amore martyrum semetipsos interficiunt. Tales sunt et illi lectores qui omnino animam litteræ a corpore nudare querunt. Nam sicut corpus stat pro se, et recipit actionis suæ vicem, sic et historia aliquando per se, ut aliud non intelligatur per significationes, similitudines et figuras, nisi tantum secundum corpus litteræ sicut auditur. Historia est Christus Dei Filius, natus de virgine Maria, crucifixus sub Pontio Pilato. Mortuus et sepultus. Descendit ad infernos. Tertia die resurrexit vivus a mortuis. Ascendit ad cælos. Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Hæc pro se stat sicut auditur. Non est allegoria. Non significavit alterum Christum, sicut patriarchæ et prophætæ hunc significaverunt et prædicaverunt esse venturum. Illi præ-

dicaverunt esse venturum. Illi prædicaverunt non se, sed Christum. Christus prædicavit semetipsum, missum a Patre, dicens : *Sic dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum daret in mundo; ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Nos vero cum apostolis et doctoribus prædicamus eum jam venisse humilem, ut nos qualiter viveremus doceret. Et secundo eum exspectamus in gloria majestatis suæ redire, et regulam quam posuit requirere, et unicuique secundum opera sua reddere. Hæc historia, sicut auditur, ita ab omni Ecclesia creditur et tenetur. Sic etiam decem præcepta legis, quæ in duas tabulas scripta sunt, sive decimæ, sicut audiuntur, ita intelliguntur et tenentur. Hoc totum corpus litteræ est tanquam corpus hominis.

CVI. Veniamus ad interioris litteræ moralem sensum, quem tropicum diximus, quem etiam in exemplo animæ posuimus, qualiter de exterioris litteræ corpore ad interiorem intellectum, tanquam ad interiorem animam rationalem, ascendere valeamus. Omnis enim lector qui de historia ad moralem scientiam ascendit, et non pervenit ad spiritum litteræ, talis est sicut quodlibet animal, tantum constans ex corpore. Moralis scientia dicitur, id est, secundum mores : ut cum nominat Scriptura, ut puta hominem, intelliguntur ejus mores, quia sensum habet et rationalis est. Cum nominat animal, ut puta bovem, intelligitur quia ungulam dividit, et ruminat, et sub jugo est. Cum vero nominat asinum, vel quodlibet jumentum, intelliguntur eorum mores, quia ruminant nec ungulam dividunt. Cum nominatur camelus, intelligitur ruminare, et ungulas non dividit. Cum nominatur porcus, intelligitur ungula dividi, et non ruminare. Cum nominatur leo, intelligitur omnium fortissimum esse bestiarum. Sic et ursus, lupus, aut vulpecula, secundum suæ nature actiones, uniuscujusque intelliguntur mores. Sic etiam de cæteris animalibus, reptilibus sive volatilibus, quæ Scriptura sacra commemorare solet. Quæ omnia mores hominum sunt intelligendi, ut per ipsa lector agnoscat vitam vel mores hominum intra Ecclesiam. Sed istos mores non potest discernere, nisi integer homo, id est spiritus, anima et corpus. *Spiritualis homo omnia judicat : ipse autem a nemine judicatur.* Nam sicut spiritualis nomen trahit a spiritu, sic animalis ab anima. *Et animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei,* ut ait Apostolus. Sic etiam carnalis nomen trahit a carne, secundum Apostoli dictum : *Cum audio rixas inter vos, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?* Nihil prodest lectori, si totam bibliothecam memoriter recitet, et moraliter interpretetur, si non pervenerit ad spiritum. Quare? Quia non est integer homo, id est spiritualis, sed tantum animalis et carnalis est. Ad hunc spiritum nemo potest venire, nisi ab actione exteriori vacaverit, et vitam contemplativam tota mentis suæ intentione secutus fuerit. Nam quilibet carnalis potest omnem bibliothecam legere et recitare; potest etiam eam et moraliter interpretari, et dicere : Ecce quid

A significavit Noe, qui arcam in diluvio erexit. Quid Abraham, Isaac et Jacob. Quid Joseph venditus in Ægypto. Quid Moyses, qui eduxit populum de terra Ægypti. Quid Josue, qui eis terram repromissionis divisit. Quid David, rex et propheta. Quid prophetae significaverunt, nisi hi omnes Christum? Potest et dicere : Ecce quid significant sol, luna et stellæ. Quid mare et pisces. Quid flumina et fontes. Quid montes et colles. Quid herbæ et arbusta.

CVII. Et quia pleraque, sive in bonam partem sive in malam, duobus modis intelligenda sunt, secundum Scripturas potest facere rationem. Attamen cum venerit, et de animalibus disputare coeperit, quid significant volatilia, quid reptilia, quid quadrupedia, quid animalia munda, quid immunda; quid bestia, id est, leones, ursi, lupi, vel vulpeculæ, quid greges ovium vel vaccarum, aut columbæ, vel gallinæ. Jam hic non discernit quid sit lupus, aut quid ovis, cum fortasse et ipse lupus est et solus in tenebris ambulat ululando, et oves quæ ingressæ sunt sub pastore, defossat et spargit. Nam lupus, aut ursus, aut quælibet bestia quæ carne vescitur, non est sub pastore, nec in domo creatur, nec in grege ambulat, nec munda sunt, nec cibo hominum apta sunt. Animalia vero quælibet munda in grege ambulant, et sub pastore sunt. Includuntur et a bestiis defenduntur, et ad cibos hominum apta sunt. In hoc cognoscimus hunc interpretem, si lupus an ovis sit. Nam si ovis est, in grege est, in multitudine est, in simplicitate est, sub pastore est. Includitur in ovile, herbas Scripturarum manducat, non carnem fratris sui. Cibus domini sui est, a quo regitur et custoditur. Illius qui dixit : *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus.* Nam si in grege non ambulat ovium, id est in multitudine monachorum, licet totam bibliothecam recitet, et secundum mores interpretetur, non est ovis, sed lupus solitarius. Bestia est. Foras domum est. Oves Dominicus invenit. Non interpretatur Scripturas, quod audit; sed ululat, quia non tractat. Quid facit? Non eum videmus aliquid mali facere? Non credatis. Hypocrita est. Pellem ovinam in superficie gestat. Nam sub pelle lupus est, id est, sub littera hæreticus est. Homo integer non est. Anima tantum et corpus est. Spiritus non est, ab spiritu separatus est. Omnes ita separare vult, dividere vult, sicut ille divisus est. Scindere vult, sicut ille scissus est. Spargere vult, sicut ille sparsus est. Et ideo deforis venit, et de domo vult rapere, quia non est ovis, sed lupus. Nam eum leguntur in Scripturis animalia sive munda, sive immunda, allegorice mores hominum intelligendi sunt, non secundum corpus litteræ, ut audiuntur. Nam si oves non essent et lupi in Ecclesia, non diceret Dominus discipulis suis : *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (Matth. x, 16). Præcepit nobis Dominus ut habeamus simplicitatem columbæ, et in una ambulemus classe, ne cujusquam fraudibus machinemur. Habeamus et ser-

penis astutiam, ne alicujus supplantemur insidiis.

CVIII. Hoc totum quare diximus? quia unum hominem integrum, tanquam unam bibliothecam exponere inchoavimus: et in ipsam bibliothecam, quæ sicut unus homo, ita est, quo facilius intelligatur, more hominis exponenda est. Nam illa integra est, et homo sine illa integer non est. Et nemo ad Christum sine illa pervenire potest, quia ipse liber perfectus est. Diximus de corpore litteræ, tanquam de corpore hominis. Diximus de morali scientia, id est ratione morum: de interiori ratione litteræ, per quod cognoscuntur mores hominum.

CIX. Dicamus de spiritu litteræ, ubi invenitur Deus, sicut et de spiritu hominis diximus, qui videt Deum. Hæc omnia quæ supra diximus, sive quæ dicere habemus, tam Veteris quam Novi Scriptura Testamenti, ad intellectum allegoricum accipiendum admonet nos vel illud quod in Veteri Testamento legimus: *Aperiam in parabolis os meum: loquar ænigmata antiqua* (Psal. LXXVII, 2). Vel illud quod in Novo Testamento scribitur, cum dicit: *Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas: et sine parabolis non loquebatur eis* (Matth. XXIV, 34). In parabolis enim et credentes discipulos docebat, et incredulos adversarios convincebat. Nam sermo divinus, id est prophetarum et apostolorum, talem habet consuetudinem ut illa quæ vilia sunt et carnalia de foris ostendat, ut omnes, tam carnales quam spirituales, qui legerint vel audierint, in plano habeant. Illa vero quæ spiritualia sunt et speciosa, intus lateant, ne illa cœlestium archangelorum dignitas omnibus indiscrete pateret, et sanctum canibus, et margaritis porcis exponeret. Et quia exterior littera, id est historia, quod est eloquentia, argenti nomen interpretatur, et intelligentia spiritualis auri nomine intelligitur, et unus Spiritus sanctus utrasque dictavit: ut vere ad illius columbæ deargenteatæ modum, cujus posteriora specie aurei splendentis irradiant: ita Scripturæ divine quæ planæ sunt in littera argento fulgerent, et occultiora sub littera auro rutilarent. Recte itaque divina dispensatione provisum est, ut illa eloquiorum argenti castitas, a promiscuis omnium oculis absconsa, quasi aliquo velamine pudicitie, ipsa scriptura contegeretur, cœlestibus obumbrata mysteriis, sicut secreto suo ipsa divinitas occultabatur. Nam tunc manifestata est illa angelica scientia, quæ absconsa latebat sub littera, quando ipsa Divinitas per carnem est manifestata. Hic enim in interiori littera, id est spiritu, inveniuntur illa Domini interiora templa: hic illa sancta sanctorum, ut jam qui ibi ingreditur, cum Domino loquatur; sicut in Canticis canticorum ex voce sponsæ, quæ est anima, dicitur: *Surgam, et circumibo civitatem, per vias et plateas quarum quem diligit anima mea. Quæsi vi illum, et non inveni* (Cant. III, 2). Ac si aperte dicat: Consideravi omnem gloriam præsentis sæculi; inspexi congregationes infidelium, et diversas sectas philosophorum, sed neque illic inveni quem diligit anima mea. Id est, cum pertransissem hujusmodi homines qui

A apud sæculum varia scientia clari putantur, et cum eorum superstitiosis adinventionibus resitisssem, eorumque stultam sapientiam reprehenderem, inveni quem diligit anima mea. In me est enim apostolus ille qui de talibus dicit: *Sapientiam loquimur inter perfectos. Sapientiam autem non hujus sæculi, neque principum sæculi, qui destruntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram.* Et quia ipsa sapientia, quæ Christus est, apud tales non invenitur, quid sequitur audi: *Quam nemo principum hujus sæculi cognovit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent: sicut scriptum est: Quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt eum.* Et quia, dimissis et expulsis tabulis, invenit animam quem diligit, audi quid sequitur: *Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Omnis autem disciplina religionis ex illo duplici scientiæ fonte emanat. Id est, quæ activa et contemplativa vita dicitur. Activa, in qua mores suos emendat. Contemplativa vero in contemplatione cœlestium et divinarum Scripturarum disputatione versatur. Quæ non potest venire ad spiritum, nisi per historiam, quæ est corpus litteræ, tanquam corpus hominis; deinde ascenderit ad moralem scientiam, quæ sic est in historia tanquam anima hominis in corpore; deinde ascenderit ad spiritum, qui sic est in morali scientia, ubi Deus invenitur, sicut spiritus est in anima ubi Deus videtur.

CX. Ecce hominem integrum, corpore, anima et spiritu. Ecce et librum integrum, historia, tropologia et mystica intelligentia. Ecce et Christum integrum, Verbum, anima et caro. Si ex tribus unum subtraxeris homini, aut carnem, aut animam, aut spiritum, homo integer non est. Et cum integer non fuerit, pecus erit, quia in sola anima et carne remansit. Sic et huic libro. Si ex tribus unum subtraxeris, aut historiam, aut tropologiam, aut spiritualem intelligentiam, unde vivas non habes, quia Christum non habes. Hæc Scriptura corpus Christi est. Et ipse corpus panis noster est. Hic est liber in ore dulcis et in ventre amarus. Quia cum prædicatur est dulcis, et cum facere cœperimus quod ibi scriptum est, sine amaritudine penitentiae facere non possumus. Et cum hanc Scripturam observamus et recte intelligimus, et recte toto corde laboramus, et oramus panem nostrum quotidianum, petimus, accipimus, et manducamus. Tunc et nos integri, et librum integrum manducamus; et corpus nostrum, quod est corpus Christi cum Christo capite jungimur qui integer et perfectus, et cum illo una persona sumus. Nam si de tribus substantiis Christi unam subtraxeris, id est, non eam esse Christum dicis, totum Christum negas, negas Patrem et Spiritum sanctum. Et cum in unam substantiam Christi offensis, offensis in Deo, quia Deus est Christus. Et cum in Deo offensis, amplius quod offendas non habes. Sed tunc offensis Deum,

quando hunc librum non manducas. Quod si in Evangelio non offenderis, quod corpus est Christi, nec in Christo offendis, quia corpus ejus manducas.

CXI. Si quando audimus sermonem Dei, et sermo Dei, et caro Christi, et sanguis ejus in auribus nostris infunditur. Et nos aliud cogitantes, in quantum periculum incurrimus? et saporem illum dulcedinis quam gustamus perdimus, et non sapit sicut est. Et actione qua fuerit mens nostra occupata, ut puta in cibo lautiore aut in potu, aut in vestimento, aut in qualibet re corporali, quod æternum est, talem saporem nobis facit in palato cordis nostri ipse sermo divinus, qui est panis noster, qualis et ipsa actio est mentis nostre. Sic enim tradunt Judei quoniam manna quando comedeant, secundum voluntatem uniuscujusque, sic sapiebat in ore. Verbi causa. Qui manna comedeant, si desiderabant poma, si uvam, si cucumeres, si cepas, si allia, si panem, si carnes, secundum qualitatem et voluntatem comedentis, ita sapor in manna erat: sic et in carne Christi, qui est sermo doctrinæ, hoc est, Scripturarum sanctarum interpretatio, sicut volumus, ita et cibum accipimus. Si spiritus es, invenies refrigerium, quia manducas adipem pinguisimum, quod est Divinitas, et impinguas temetipsum. Si peccator es, aut superbus, et cætera, quæ non pertinent ad spiritum, invenies tormenta. Hic liber ipse Christus est intus et foris scriptus, de quo Apocalypsis Joannis dicit: *Et vidi super dexteram sedentis in throno librum scriptum intus et foris, signatum sigillis septem. Et vidi angelum fortem prædicantem voce magna: Quis est dignus aperire librum, et solvere signa ejus? Et nemo poterat, neque in caelo, neque in terra, neque subitus terram aperire librum, neque respicere illum. Et ego, inquit, flebam multum, quod nemo dignus inventus est aperire librum, neque videre illum. Et unus de senioribus dixit mihi: Ne flevieris, Joannes: ecce vici leo de tribu Juda, radix David, aperire librum, et septem sigilla ejus (Apoc. v, 2-5).*

CXII. Angelus fortis qui clamabat, omnis Scriptura sacra erat. Unus de senioribus, qui Joanni, *Noli flere*, dicebat, totum corpus prophetarum erat, qui consolabantur Ecclesiam, quam Joannes in sua persona præfigurabat, quod solus Christus de tribu Juda, radix David, redimeret eam. Nam nullus alter inventus est, neque angelus in caelo, neque homo vivens in terra, neque sepultus subitus terram, qui posset solvere hunc librum signatum sigillis septem, et aperire Scripturas bibliothecæ. Ubi est Elipandus, qui Christum sibi similem fingit et dicit: « Et Christus adoptivus, et nos adoptivi. Et ille Christus, et nos Christi. Et ille parvulus, et nos parvuli. Et ille servus, et nos servi. » Hic dicit: Nullus est inventus, qui dignus sit aperire librum, et solvere septem signacula ejus. Quo modo est adoptivus cum adoptivus, qui unus liber est? An forte duos libros credis, unus qui litteras contineat, alter qui intellectum? Sed hic nos non poteris eludere, quia unus (Leg.

A nullus) liber sine littera est, et nulla littera sine intellectu. Et littera in libro aperto legitur, ut quod legitur intelligatur. Et cum intellexerit, jam gaudet, quia quod foris legebat intus invenit. Et qui concedit ipsum librum, paginam et litteram concidit, intellectum litteræ concidere non potuit. Et tamen et littera exterius et intellectus interius unus liber est, et sine utroque esse non potest. Tunc si prævalens, separa. Sed plane hoc facere non poteris. Sic est Christus liber noster exterius pagina; et littera quod est homo, corpus et anima. Intus divinitas, tanquam intellectus in littera. Quem librum Judei concidere poterunt, intellectum tamen, quod est divinitas ejus, nec concidere, nec separare potuerunt.

CXIII. Septem signacula hujus libri erant. Primum, corporatio in utero Virginis. Secundum, nativitas. Tertium, passio. Quartum, mors. Quintum, resurrectio. Sextum, gloria. Septimum, regnum. Hæc ergo signacula Christus, dum pro homine cuncta complet, omnia quæ in Scripturis erant clausa atque signata aperuit atque designavit. Hic est ille: *Liber intus et foris scriptus*. Hic secretus et publicus. Hic apertus et occultus. Hic superioribus paginis videndus, interioribus non videndus. Foris comprehensibilis, intus incomprehensibilis. Foris scriptus est, cum propheta dicit: *Vidimus eum, et non erant aspectus*. Intus scriptus cum ipse propheta dicit: *Generationem autem ejus quis enarrabit?* Foris scriptus est, cum Pater dicit: *Filius meus es tu; ego hodie genui te*. Intus scriptus est, cum Propheta dicit: *Speciosus forma præ filiis hominum*. Foris scriptus est, cum Pater dicit: *Pete a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*. Intus scriptus est, cum Pater dicit: *Eructavit cor meum verbum bonum*. Foris scriptus est, cum Filius dicit: *Deus Deus meus, quare me dereliquisti?* (Psalm. xxi, 2.) Intus scriptus est, cum ipse Filius dicit: *Longe a salute mea verba delictorum meorum*, id est, longe a divinitate injuria humanitatis. Foris scriptus est, cum evangelista ait: *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham*. Intus scriptus est, cum Pater dicit: *Ex utero ante luciferum genui te*. Foris scriptus est, cum propheta dicit: *Juravit Dominus, et non poenitebit eum; tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech*. Intus scriptus est, cum evangelista dicit: *In principio erat Verbum*. Foris scriptus est, cum Isaias dicit: *Eccce virgo accipiet in utero, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel* (Isa. vii, 14). Intus scriptus est, cum Filius dicit: *Qui me videt, videt et Patrem meum*. Foris scriptus est, cum Mattheus dicit: *Christi autem generatio sic erat. Cum desponsata esset mater ejus Maria Joseph*. Intus scriptus est: *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto*. Quid utique habens, nisi Verbum Deum? Verbum carnem factum in muliere, factum sub lege.

CXIV. Foris scriptus est, cum apostoli interrogati quis esset Dominus, dicerent: *Prophetam, alii Isaiam, alii Jeremiam, alii Joannem Baptistam, alii*

autem unum ex prophetis. Intus scriptus est, cum Petrus exclamat: *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Foris scriptus est, cum ad Lazarum lacrymatur et ubi posuissent eum interrogat. Intus scriptus est, cum voce magna clamat: *Lazare, veni foras*. Foris scriptus est, cum Martha dicit: *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus*. Intus scriptus est, cum Dominus dicit: *Resurget frater tuus*. Foris scriptus est, cum Martha hæc dubitat credere, cum dicit: *Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die*. Intus scriptus est, cum Dominus dicit: *Ego sum resurrectio et vita. Qui credit in me, etsi mortuus fuerit, vivet*. Tunc cognovit mulier sapientiam quæ latebat in libro. Exclamavit ut Petrus, et dixit: *Credo, Domine, quia tu es Christus Filius Dei, qui in hunc mundum venisti*. Foris scriptus est, cum cæcus transeuntem clamat, ut videat. Intus scriptus est, cum stat. Foris scriptus est, cum ex sputo lutum facit, et linit oculos ejus. Intus scriptus est, cum lavit, et ydidi. Foris scriptus est, cum ipse cæcus eum prophetam esse dicit. Intus scriptus est, cum eum Filium Dei credit et adoravit. Foris scriptus est, cum Joannes dicit: *Ecce Agnus Dei*. Intus scriptus est: *Ecce qui tollit peccata mundi*. Foris scriptus est. Cujus non sum dignus corrigam calceamenti solvere. Intus scriptus est: *Ego testimonium perhibeo quia hic es Filius Dei*. Foris scriptus est, cum Jeremias dicit: *Quasi agnus mansuetus portatus ad victimam*. Intus scriptus est, cum idem dicit: *Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius præter eum*. Foris scriptus est, cum ipse dicit: *Post hæc in terris visus est et cum hominibus conversatus est*. Intus scriptus est, cum ipse de se dicit: *Ego sum Alpha, et Omega, principium et finis*. Foris scriptus est, cum idem dicit: *O Domine, ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ*. Intus scriptus est, cum ipse dicit: *Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat*. Foris scriptus est, cum Pater dicit: *Ecce servus meus, suscipiam eum*. Intus scriptus est, cum Filius dicit: *Omnia quæ habet Pater mea sunt*. Foris scriptus est, cum Filius ad Patrem dicit: *De ventre matris meæ Deus meus es tu*. Intus scriptus est, cum per Zachariam ipse de se Filius dicit: *Ecce ego mittam manum meam super vos, et deprædabuntur qui deprædaverunt vos. Et scietis quia ego sum Dominus Deus omnipotens. Et qui misit me Dominus omnipotens est*.

CKV. Foris scriptus est, cum ipse Patri dicit: *Salva me de ore leonis*. Intus scriptus est, cum ipse in Evangelio pro discipulis dicit: *Pater, volo ut ubi sum ego, et ipsi sint mecum*. Non dixit, *Peto*. Foris scriptus est, cum in navi dormit. Intus scriptus est, cum ventis imperat. Foris scriptus est, cum jejunit et esurit. Intus scriptus est, cum de paucissimis panibus multa millia hominum satiat. Foris scriptus est, cum a Judæis potator vini dicitur. Intus scriptus est, cum de aqua vinum facit. Foris scriptus est, cum dicit: *Pater major me est*. Intus scriptus est, cum dicit: *Ego et Pater unum sumus*. Foris scriptus est, cum Pater dicit: *Hic est Filius meus dilectus,*

A in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Intus scriptus est, cum Filius dicit: *Nemo novit Patrem nisi Filius, et cui Pater voluerit revelare*. Foris scriptus est, cum Isaias dicit: *Dicite, filie Sion: Ecce rex tuus veniet tibi justus, et Salvator, pauper, sedens super asinum indomitum*. Intus scriptus est, cum idem propheta dicit: *Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum audient. Tunc saliet claudus quasi cervus, et clausa erit lingua balborum*. Foris scriptus est, cum ipse per Jeremiam dicit: *Prævaricatione prævaricata est in me domus Juda; negaverunt me, et dixerunt: Non est ipse*. Intus scriptus est, cum dicit: *Si cognovissetis me, utique et Patrem meum cognovissetis*. Foris scriptus est, cum per Isaiam dicit: *Cognovit vos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui: sed Israel me non cognovit: et populus meus me non intellexit*. Intus scriptus est, cum per Salomonem dicit: *Ante omnem creaturam ego ex ore Altissimi processi*. Foris scriptus est, cum Isaias dicit: *Et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo et humilitatum*. Intus scriptus est, cum idem propheta dicit: *Oblatus est, quia ipse voluit. Generationem autem ejus quis enarrabit? Foris scriptus est, cum propheta dicit: Radix Jesse, qui stat in signum populorum*. Intus scriptus est, cum dicit: *Ipsam gentes deprecabuntur*. Foris scriptus est, cum Isaias dicit: *Egreditur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendit*. Intus scriptus est, cum angelus Virginali dicit: *Quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei*. **C** Foris scriptus est, cum idem angelus dicit: *Vocabitur nomen ejus Jesus*. Intus scriptus est, cum dicit: *Filius Altissimi vocabitur*. Foris scriptus est: *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus*. Intus scriptus est: *Et regnabit in domo Jacob in æternum: et regni ejus non erit finis*. Foris scriptus est, cum Isaias dicit: *Parnulus natus est nobis*. Intus scriptus est, cum ipse dicit: *Filius datus est nobis*. Foris scriptus est, cum dicit: *Et factus est principatus ejus super humerum ejus*. Intus scriptus est, cum idem dicit: *Et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis*. Foris scriptus est, cum propheta dicit: *Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis. Spiritus scientiæ et pietatis. Et replevit eum spiritu timoris Domini*. Intus scriptus est, cum Filius de ipso Spiritu sancto dicit ad apostolos: *Accipite Spiritum sanctum*. Foris scriptus est, cum ipse Filius dicit Judæis: *Si non venissem, et locutus vobis non fuisssem, peccatum non haberetis*. Intus scriptus est: *Qui me odit, odit et Patrem meum*. Foris scriptus est, cum idem dicit Filius: *Expedit vobis ut ego vadam ad Patrem. Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos*. Intus scriptus est, cum dicit: *Mittam enim ad vos*. Foris scriptus est: *Ille me clarificabit*. Intus scriptus est, cum dicit: *Ille de meo accipiet, et annuntiabit vobis*. Foris scriptus est, cum dicit: *Pater, venit hora: clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnia carnis: ut*

omne, quod dediſti ei, det eis vitam æternam. Intus scriptus est, cum dicit : *Hæc autem vita æterna, ut cognoscant te solum et verum Deum, et quem misiſti Jeſum Chriſtum.* Foris scriptus est, cum angelis, et parentibus minoratur. Intus scriptus est, cum angelorum et hominum Dominus invenitur. Foris scriptus est, cum a diabolo tentaretur. Intus scriptus est, cum ei angeli ministrant. Foris scriptus est, cum cum mater ejus et fratres foris stantes videre querunt. Intus scriptus est, cum extendens manum super apostolos dicit : *Ecce mater mea, et hi fratres mei, qui faciunt voluntatem Patris mei qui in cælis est.*

CXVI. Foris scriptus est, cum dicit : *De die autem et hora illa nemo ſcit, neque angeli cælorum, neque Filius, niſi ſolus Pater.* Intus scriptus est, cum dicit : *Dea ultionis in corde meo.* Foris scriptus est, cum filiis Zebedæi dicit : *Sedere autem ad dexteram meam, non est meum dare vobis, ſed quibus paratum est a Patre meo.* Intus scriptus est, cum dicit : *Sedebitis ſuper thronos, judicantes duodecim tribus Iſrael.* Foris scriptus est, cum dicit pro diſcipulis : *Pater, ſanctifica eos in veritate.* Intus scriptus est, cum dicit : *Et ego pro eis ſanctifico meipſum, ut ſint et ipſi ſanctificati in veritate.* Foris scriptus est, cum dicit : *Si quis ſitit, veniat ad me, et bibat.* Intus scriptus est cum dicit : *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Foris scriptus est, cum dicit : *Qui credit in me, non in me credit, ſed in eum qui miſit me.* Intus scriptus est, cum dicit : *Ego ſum lux mundi. Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ.* Foris scriptus est, cum dicit : *Ego non judico quemquam. Est qui querat, et judicet.* Intus scriptus est, cum dicit : *Neque enim Pater judicat quemquam : ſed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium ſicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui miſit illum.* Foris scriptus est, cum dicit : *Omnis qui me negaverit coram hominibus, negabo ego et eum coram Patre meo qui in cælis est.* Intus scriptus est, cum dicit : *Qui autem me confeſſus fuerit coram hominibus, conſitebor et ego eum coram Patre meo qui est in cælis.* Foris scriptus est, cum Daniel dicit : *Aspiciebam, et ecce cum nubibus caeli, quaſi Filius hominis veniebat.* Intus scriptus est, cum dicit : *Omnis populus, tribus ac linguæ ipſi ſervient. Potestas ejus potestas æterna, quod non auferetur : et regnum ejus, quod non corrumpetur.* Foris scriptus est, cum Iſaias dicit : *Ecce intelligit ſervus meus.* Intus scriptus est, cum David dicit : *Quis in nubibus æquabitur Domino? aut quis ſimilis erit Deo inter filios Dei?* Foris scriptus est, cum ipſe per Salomonem dicit : *Dominus creavit me in initio viarum ſuarum in opera ſua.* Intus scriptus est, cum dicit : *Ante colles ego parturiebam.* Foris scriptus est, cum apostolus dicit : *Ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.* Intus scriptus est, cum ipſe Filius de ſe dicit : *Sic dilexit Deus mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret : ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Foris scriptus est, cum Paulus dicit : *Quia Deus Filio ſuo proprio non*

A pepercit : ſed pro nobis omnibus tradidit ſuum. Intus scriptus est, cum idem apostolus de ipſo Filio dicit : *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei qui dilexit me, et ſemetipſum tradidit pro me.* Foris scriptus est, cum Filius de ſe dicit : *Non enim miſit Deus Filium ſuum in mundum, ut judicet mundum, ſed ut ſalvetur mundus per ipſum.* Intus scriptus est, cum Paulus dicit : *Gratia vobis, et pax a Deo Patre noſtro et Domino Jeſu Chriſto, qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris, ut nos eriperet de præſenti ſæculo nequam, ſecundum voluntatem Dei et Patris noſtri, cui est gloria in ſæcula ſæculorum.*

CXVII. Et quia una voluntas et una potestas est Patris, et Filii, et Spiritus ſancti, et Pater miſit Filium, ſecundum quod minor est : et Filius ipſe ſe miſit, ſecundum quod æqualis est : et Pater tradidit, et dedit Filium, ſecundum quod minor est : et Filius tradidit, et dedit ſemetipſum, ſecundum quod Patri æqualis est. Sed, ut loquebamur, foris scriptus est liber iſte, cum flagellatur et cæditur. Intus scriptus est, cum infirmis ſanitate præſtat. Foris scriptus est, cum affligitur cruci. Intus scriptus est, cum paradisuſ latroni promittit in cruce. Foris scriptus est, cum ſpiritum moriens ſecundum rationem humanæ carnis emittit. Intus scriptus est, cum in paſſione ſol fugit, dies abſconditur, terra concutitur. Foris scriptus est, cum ſepellitur. Intus scriptus est, cum tertia die ſepulcri liminibus remotis erumpit in lucem. Foris scriptus est, cum apostolis clavorum et lanceæ vulneribus ostendis, eſcam etiam poſtulat. Intus scriptus est, cum inter eosdem apostolos clauſis oſtiis apparet, qui intra ſe viſus non fuiſſet.

CXVIII. Sed miro modo, cum interior Scriptura libri magis obſcura ſit, amplius hominum mentes turbat exterior. Et videmus illa quæ videri per hominem non poſſunt : ita, quæ poſſunt per hominem videri, nova ratione non vident. Nam et ipſi Manichæi in Divinitatem credunt : æqualem Deo Patri Filium, et eum veram carnem habere non conſentunt ; et mira perversitate, quod vident negant, et quod non vident conſentunt. Inviſibilem in virtutibus recognoscunt ; viſibilem in homine, quod plus poſſibile eſſe debuit, non agnoscunt. Sic Elipandus cum ſua doctrina æqualem Deo Patri Filium conſtitetur in divinitate, et eum Dei Filium negat in humanitate : et ſibi eum ſimilem deputat, et inſaniendo in tantam prorupit perversitatem, ut nullam inter ſe et hominem Dei Filium, Deum verum, differentię faceret diſtinctionem, cum diceret : « Et ille Chriſtus, et nos chriſti. Et ille adoptivus, et nos adoptivi. Et ille parvulus, et nos parvuli. Et ille ſervus, et nos ſervi : quia non per illum viſibilia et inviſibilia facta ſunt. » Mira perversitate incredulitatis ejus interiorem partem libri conſtitetur, et exteriorem partem libri negare non erubescit, cum ex utroque unus ſit liber. Et cum exteriorem partem libri negat, et interiorem non habet. Quia nullus lector ſine libro intellectum interioris libri invenire poſteſt. Nam qui dicit : Solum interior pars eſt liber, exterior non eſt ; quid iſte vult dicere,

videt neget, et illa quæ non videt confingat, et aperta fronte Ecclesiam illudat? Sed non potest nos illudere, quia libri exteriori partem nobis relinquit, et ille vacuus abscedit. Ipsi et interiorem partem libri habemus, qui exteriori partem tenemus, cum beatus Joannes et invisibilem et visibilem librum, intus et foris scriptum, id est, Deum, et hominem brevi quasi caractere significaverit. Sic enim ait: *Quod fuit ab initio, fratres, quod audivimus. Ecce libri illius interiorem partem. Aperi nunc oculos, et vide quid sequitur: Et vidimus oculis nostris, et manus nostræ palpaverunt de verbo vitæ.* Ecce libri pars exterior, quæ oculis et manibus subjecta hominum et videri et tractari potest. Hanc partem libri exterioris Elipandus ignorat. Ille apertus liber est in tantum, ut etiamsi totus mundus in eo voluisset credere, etsi litteras ignorasset, solummodo qui eum imitatus fuisset, nullus perire poterat. Quod si mendacium dicimus, qui apostoli rustici qui in eo crediderunt et eum imitati sunt, nullus ex eis periit, nisi unus filius perditionis Judas, qui eum non Deum sed hominem credidit? Nam cum Dominus diceret et crimen in numeros mitteret, unus vestrum me tradet, ut quem remorderet conscientia, poenitentiam ageret, omnes tremefacti dixerunt: *Nunquid ego sum, Domine?* Et hoc Petrus dixit: *Nunquid ego sum, Domine?* Jacobus dixit: *Nunquid ego sum, Domine?* Joannes dixit: *Nunquid ego sum, Domine?* Sic et ceteri dixerunt. Judas vero, quantum erat superbus et elatus, despectum habuit Dominum nostrum Jesum Christum. Noluit dicere, *Domine*: sed dixit: *Nunquid ego sum, Rabbi?* *Nunquid ego sum, magister?* Aperte apparet quod non Christus in eo habitabat, sed ille qui dixit: *In cælum ascendam, super altitudinem nubium ponam thronum meum ab aquilone, et ero similis Altissimo.* Cur despectum habuit dicere Domino Deo, *Domine*, sicut ceteri dixerunt: sed dixit: *Nunquid ego sum, magister?* Viderat oculis suis misellus virtutes et mirabilia quæ fecerat Dominus, et eum Dominum negat ad faciem.

CXIX. Videat Ecclesia ne forte et Elipandus de ipsa doctrina sit, qui despectum habet hominem dicere Deum. Si Deus servus est, ergo totius Trinitatis servus est, quia Trinitas ipse est Deus. Si Trinitatis servus est, ubi habet Filium Dei, qui natus est de Virgine, quem angelus annuntiavit Virgini dicens: *Ecce concipies et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur.* Ecce Jesum Filium altissimi Patris, non Filium Spiritus sancti, non Filium Filii, quomodo est tecum servus? Tu si servus Dei es, totius Trinitatis servus es, id est unus Dei, quia tota Trinitas unus Deus. Et Pater Deus est: et Jesus Filius ejus, qui de Virgine natus Deus est, et ipsa tertia in Trinitate persona Spiritus sanctus Deus est. Ecce Trinitatem expressam, et tres personas proprie sibi subsistentes. Jesus Christus, qui de Virgine natus est, non ipse Pater, nec Spiritus sanctus. Solus ipse dixit: *Pater, clarifica Filium tuum.* Hoc non dixit Pater, neque

PATROL. XCVI.

A Spiritus sanctus. Solus Pater respondit Filio: *E, clarificavi et clarificabo.* Hoc non respondit Filius, nec Spiritus sanctus. Solus Spiritus sanctus super Jesum baptizatum apparuit, non Pater, neque Filius. Et hi tres vere tres, quia unus sunt, natura scilicet, non persona. Et ille Deus, et ille Deus, et ille Deus. Et ille omnipotens, et ille omnipotens. Quomodo nunc et ille servus Dei, et tu servus Dei, et ambo unus Deum habetis? Si ita credis ut dicis, non Deum omnipotentem, sed conservum tuum Jesum confiteris; aut certe te exaltas, ut quartus omnipotens sis; aut certe eum humilias, ut similis tui sit.

CXX. Sed licet humilis tibi aestimetur, non potest tibi esse similis, quia et ipsa conceptione humana multum dissimilis tibi est. Ille conceptus de Spiritu sancto, non de virili semine, solus sine peccato. Tu vero de virili semine, de massa perditionis, et concupiscentia utrorumque parentum. Et natus de muliere in peccatis conceptus et in peccatis natus. Ille inter homines solus natus de virgine, et solus sine peccato conceptus, et solus sine peccato natus. Ille solus plenus Spiritu sancto: tu fortasse, aut ego, aut quilibet, si accepinus, de ipso accepimus. Quia sic ille accepit, ut nos omnes de illo accipiamus. Ille ad plenitudinem, nobis vero quantum dare jubet.

CXXI. Sed tu dicis: Ego quod dico, tantum de homine dico. Et ego nunc quod dixi, tantum de homine dixi. Sed neque in quo homo est, nullus angelorum similis ei est; sed neque homo, qui de muliere natus est. Dictum est de Joanne quod *magnus erit coram Domino.* Dictum est de Christo: *Hic erit magnus*, sed non coram Domino, quia ipse Jesus est magnus Dominus noster, et magna virtus ejus: et sapientiæ ejus non est numerus. Quomodo poterit esse Jesus Christus cum christis, et adoptivus cum adoptivis, parvulus cum parvulis, et servus cum servis? Tanta controversia, interiorem partem libri unius, quod est incomprehensibile et invisibile comprehendere; et quod est visibile et comprehensibile non videre, sed publice negare. O cæcitas! O ignoratio veritatis! O nimiam elationem et sui damnandam præsumptionem! Isti sunt qui Deo ipsi se præferunt sic credendo. Et si isti in carne constituti adhuc expectant resurrectionem, et spiritualiter se vivere profitentur, qui tantum homines sunt, et a Deo facti sunt: et ista possint habere, post mortem a Deo acceperunt: et Deum se hominem facere potuisse non credunt. Minor enim sine dubio ab istis Deus est, si quod isti possunt ille non potuit. Nam si isti possunt in carne constituti alienam capere naturam, cur ille in carne positus suam servare non posset, videlicet, ut semper Deus sit, nec corruptelæ admistus carnis humane incipiat esse corruptus? Mira disputatio veritatis! dum vult Deum honorare, dijudicat. Majoris enim virtutis est obtinere interna substantia deitatem, quam Deum spiritualiter in deitate durare. Quid ergo mirabor in

31

Deo, nisi quod cum homo esse dignatus sit, tamen in homine, quod Deus esset, apparuit? Hoc est mirabile, hoc est singulare. Nam hominem tantum credere nihil est admirandum, quia omnes homines tantum homines sunt. Et ideo mirabile non est quia unus alterum de se intelligit quod tantum homo sit. Sed hoc est Christianis mirabile quod homo Deus verus est Jesus, secundum Prophetarum dictum, qui ait: *Lapidem, quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.* Non quod iste destitit esse quod fuerat: sed quod carnem fecit esse quod Deus est, et vere homo, qui de Virgine natus est, ipse est Jesus Dei Filius, qui sub Pontio Pilato est crucifixus et sepultus, ex utraque natura: non duo, sed unigenitus est Dei Filius. Et ipse qui est unigenitus Dei Filius, ipse est *primogenitus in multis fratribus*. Et quia unigenitus et primogenitus duæ naturæ sunt: sed propter susceptorem suum unigenitum Deum, et ipse homo unigenitus dicitur, quia in eo est unigenitus.

CCXII. Denique diversitas diversarum naturarum in locutione Evangeliorum ostenditur. Fidei igitur nostræ non convenit ut credamus quod Jesus mentiat, quia sine dubio est veritas. Et ex utraque natura ipse confitetur, et ab ipsius ore didicimus quod dicimus. Et utrasque naturas ipse sibi proprio ore manifestavit. Dicit pro divina: *Ego sum*. Dicit pro humana: *Ego sum*. Nonnunquam dicit: *Ego et Pater unum sumus*; divina est. Cum vero dicit: *Ego sum via*. Et, *Ego in nomine Patris mei veni, et non me receperitis*; humana est. Et in illa de se dixit. Sic et cum dixit: *Qui me misit, mecum est, neque me dereliquit*. Et alio loco: *Deus, Deus meus, quare dereliquisti me?* Et in illa dicit: *Qui me misit*. Et in illa dicit: *Quare me dereliquisti?* In ambas naturas me et me. Nam cum dicit: *Me dereliquisti*, humana est. Quia Deus hominem suscepit, et ipse homo mori habebat. Et divinitas, quæ vita erat, exsul erat a morte. Ideo per mortem crucis relinquendus erat usque ad resurrectionem ipsius. Non quod divinitas relinqueret carnem suam, sed quod non moritura erat cum carne sua. Quia sic in sepulcro carnem suam commanendo deseruit, sicut in utero Virginis conascendo formavit. Fidei ergo nostræ sic convenit, ut homo Filius dicat: *Quare me dereliquisti?* Et Deus Filius, qui cum Pater æqualis est, dicat: *Qui me misit, mecum est: nec me dereliquit*.

CCXIII. Et cum ex utroque unus sit Filius, cavendum est ne aliquis dicat: Homo mortuus, et Deus eum excitavit. Hoc illi dicunt qui secundum carnem eum prædicant adoptivum, et secundum divinitatem proprium. Sed ipse Dominus mendaces eos redarguit, cum Judeis dixit: *Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud* (Joan. xi, 19). Non dixit: *Solvite templum quod Pater suscitet*, sed *Ego suscitabo illud*; quia non est alius qui moritur et alius per quem mortuus resurgit, sed ipse unus mortuus est Christus. Et ipse mortuus et ipse sem-

• Videtur deesse negatio non.

A per vivos, quia ex utroque unus est liber intus et foris scriptus.

CCXIV. Foris scriptus est, cum ipse per David dicit: *Ego dormivi et quievi*. Intus scriptus est, cum ipse dicit: *Et ego resurrexi*. Foris scriptus est, cum ipse de Patre dicit: *Quoniam Dominus suscitavit me*. Quia et Pater eum suscitavit, in quo minor est Patre. Et Filius ipse se suscitavit, in quo æqualis est Patri. Sicut et ipse se misit, in quo æqualis est Patri. Et Pater eum misit in hunc mundum, in quo *minoratus venit paulo minus ab angelis*. Sic et cætera hujusmodi similia debet scrutator sanctarum Scripturarum interpretari testimonia, ut ex utraque substantia nunquam dividat personam. In Domino igitur Jesu Christo Deo et homine, auctore ac redemptore nostro, sicut unam absque dubitatione personam, ita duplicem constat esse substantiam: quam sermo divinus singulariter in lege distinguens, ita loquitur ad Judæos, cum ritum carnalium sacrificiorum cum mysticis ac spiritualibus traderet sacramentis: *De agno cum capite et pedibus comedetis, et intestina ejus vorabitis*. Ad hæc si exteriorem litteræ sonum interrogos aut intelligas, indignum tantæ majestatis præcepto fuit, ut vilissimos edacis populi cibos caput cum pedibus conjungi et intestina purgari Spiritus sanctus ordinaret. Et ideo nunc intestina ipsa, id est latentia, interrogemus. Sub litteræ carne mysteria. Agnus ille est absque dubio, de quo Joannes Baptista pronuntiat: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollis peccata mundi*. In quo agno per caput divinitatem, per pedes humanitatem oportet intelligi. Da in symbolo capitis eminentiam. Credo, inquit, in *Filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum*. Da terrenam in pedibus humilitatem. *Qui conceptus est de Spiritu sancto. Natus ex Maria virgine. Passus sub Pontio Pilato. Crucifixus et sepultus*.

CCXV. De quibus absque dubio pedibus sapientia Salomonis insinuat: *Et figulus, inquit, pedibus vertens rotam* (Sap. xv, 7). Et quid est figulus, nisi ille qui nos de terræ plasmator limo esse jussit ex nihilo? Quid pedibus, nisi assumpti hominis disciplinis orbem totum ad salutaria instituta convertit? De qua rota in psalmo legimus: *Vox tonitru tui in rota*, id est per rotam mundi vox Evangelii procurrit. De qua humana substantia in sexagesimo septimo psalmo: *Ut intingatur pes tuus in sanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso*. *Ut intingatur, inquit, pes tuus*, id est, homo assumptus in sanguine. Non enim natura cælestis crucis sensit injuriam, sed per conditionis humane in sanguine passionis intinctus est. In illo enim patibulo nihil pertulit Deus patienti sensu, sed pertulit compatientis affectu. Nihil pertulit pro divinitate, sed pro unitate personæ. Nihil Deus pro infirmitate passus est, sed pro dignatione compassus est: Qui tibi esurienti alimoniam porrigens, per Evangelium clamat de cælo: *Esurivi et dedistis mihi*

manducare, vivere et dedistis mihi bibere. Quia et-
put se in membris suis pasci atque vestiri, pro
personæ, ut diximus, unitate pronuntiat. *Ut intin-*
gatur, inquit, *pes tuus in sanguine; lingua canum*
teorum ex inimicis ab ipso.

CXXVI. Quando vel quomodo lingua canum Chri-
sti tincta est sanguine, scire debemus. Canes ita-
que Judæi sunt, qui contra veritatem blasphema
voce latrabant. Quorum lingua canum tunc absque
dubio sanguine tincta est Salvatoris, quando furente
in se diabolo clamaverunt: *Sanguis ejus super nos*
et super filios nostros. De quo Dei sanguine sub
certo Dei hominisque discrimine, in apostolorum
Actibus legimus: *Attendite vobis et universo gregi*
vestro, in quo vos Spiritus sanctus posuit apostolos
regere Ecclesiam Dei. Et cujus Dei Ecclesiam sub-
sequens sermo demonstrat, ita dicens: *Quam ac-*
quisivit sanguine suo. Aperte hic, sub nomine dei-
tatis et sanguinis, cœlestia et humana sociavit.
Ecce agnum figuraliter Christum pronuntiat Scri-
ptura sacra. Et in capite agni divinitatem Christi,
et in pedibus agni humanitatem Christi intelligere
Spiritus sanctus præordinavit. Et unus agnus, qua
temeritate dividitur a te? Si secundum caput est
alter agnus, et secundum pedes alter, quomodo est
unus Agnus, qui tollat peccata mundi? Nam si di-
vidis eum, jam nec duo agni sunt, nec unus. Jam
in hoc agno non poterit illudere Ecclesiam Dei.
Aperte lupus apparuisti, quia agnus te superavit.
Agnus iste vires tuas confregit. Agnus iste prædam
quam tenebas excussit, et argumentationes philoso-
phiæ tuæ simplicitatis suæ innocentia omnino dele-
vit. « Iste est Agnus immaculatus, qui quotidie,
ut beatus Andreas ait, in altare crucis sanctificatur.
Cujus carnes posteaquam omnis populus credentium
manducaverit, et ejus sanguinem biberit, agnus, qui
sacrificatus est, integer perseverat et vivus. » Et cum
vere sacrificatus sit, et vere carnes ejus sint man-
ducate a populo, et vere sanguis ejus sit haustus,
tamen, ut dixi, integer manet, et immaculatus, et
vivus. Tu vero, supra quam fecisti, non divides
Agnum.

CXXVII. Sed si vis dicere quomodo quotidie oc-
ciditur, aut quomodo caro ejus quotidie comeditur
et sanguis ejus bibitur, et quotidie vivit occisus,
assume formam discipuli, ut possis doceri quod
queris. Quod si hoc abusive, ut consuetus es, tu-
leris, non agnum, sed temetipsum divides. Nam
cum hunc Agnum Ecclesia in medium protulerit, et
tu dixeris: Adoptivus est secundum pedes et nequa-
quam secundum caput, jam hic illusio tua non
valebit. Quare? Quia una persona et unus Agnus
non poterit ex parte esse proprius Filius, et ex
parte adoptivus, id est, ex parte filius et ex parte
non filius, et ex parte Deus et ex parte non Deus.
Non divides, non rumpas, non scindas. Omnibus
integer abundat. Omnibus solus sufficit. Et tamen
licet dividere coneris, eum dividere non poteris.
Inseparabilis unitio est. Talis facta est illa sus-

ceptio, quæ Deum hominem fecit, et hominem
Deum, et ex utroque unum Christum. In his duo-
bus substantiis venturum ad terram Deum Isaias
propheta eximius protestatur: *Rorate, cœli, desuper,*
et nubes pluant justum. De homine vero mox sub-
didit: *Aperiat terra, et germinet Salvatorem.* Quia
utique in Mariæ virginis corpore mundissimam ter-
ram cœlesti germine fecundavit. Beatus quoque
Job, qui non solum adesse præsentiam Redempto-
ris, sed etiam passionis præsignavit, ita dicit: *Rur-*
sum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo
Dominum (Job xix, 26, 27). Quæ sententia duplicis
intelligentiæ luce præfulget, id est, in Christo et
Ecclesia Job præfiguravit Ecclesiam: et in carne
sua repromittit resurgere, et Deum hominem fa-
ctum in carne sua, qua ipse erat, cognoscere. Quia
sicut caro Job nullus alter erat nisi Job, ita caro
Dei Verbi nullus alter erat nisi Deus. *In carne mea*
videbo Dominum, id est, in carne in qua sum, in
ea resurrecturus sum. Hoc enim sequens sermo
confirmat, dicens: *Quem videbo ego ipse, et non*
alius, et oculi mei conspecturi sunt. Hoc in sua per-
sona de tota Ecclesia dixit, quod futurum adhuc
post resurrectionem erit. De Christo vero, quod
suam carnem in eo recognosceret, et carnem et
divinitatem unum Christum Deum agnosceret, supe-
rior intellectus hoc continet, quod *in carne sua*,
id est, in fragilitate conditionis suæ, hominem
Deum videret.

CXXVIII. Hanc ergo diversitatem ex hoc quoque
intelligere apertum est. Alia est enim illa nativitas
vel natura, in qua, juxta Apostolum, *factus ex*
muliere, factus sub lege; alia, qua *in principio*
erat Verbum, Deus apud Deum; alia, qui creatus
ex Maria humiliatur in terris; alia, in qua sine
initio manens, creavit cœlum et terram, secun-
dum quam regulariter intelligitur Christus, quæ
omnia quidem ipse est per similitudinem, sed non
omnia ipse est per proprietatem. Trahit enim no-
minum species de inferioribus rebus, ut facilius
intelligatur. Dicitur enim modo leo, modo agnus,
modo panis, modo vitis. Sic et cætera, id est, flos,
via, ostium, petra, mons, lapis angularis, lapis
offensionis, fundamentum, ovis, aries, hædus, vi-
tulus, serpens, vermis, aquila. Hæc omnia Chri-
stus secundum similitudinem intelligendus est, non
per proprietatem. Proprietatem, si quæras a me,
quid sit Christus; Deus et homo est, una persona.
Quia *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud*
Deum, et Deus erat Verbum. Ecce suam proprie-
tatem.

CXXIX. Si quæras a me de ejus incarnatione,
dicimus suam proprietatem. Filius unicus est de
Patre in æternum ab æterno genitus, æqualis gi-
gnenti, per quem facta sunt omnia: cum Patre
incommutabilis et accepta forma hominis non mu-
tatus. Ex incarnatione filius hominis, et Filius
Dei. Hoc totum quod dixi, non similitudo, sed res
est: id est, per proprietatem Christus Dei Filius

est. Nam illa quæ supra memoravimus, similitudines Christi sunt, non ipse Christus est. Per similitudinem Christus multa est quæ per proprietatem non est. Si autem proprietates discutias rerum quas videre consuevisti, nec leo est Christus, quia fera non est. Nec agnus est, quia pecus non est. Nec panis, quia de herba natus non est. Nec vitis, quia arbor non est. Nec flos, quia semen herbæ non est. Nec via, quia animalia bruta per eum non ambulant. Nec ostium, quia non eum faber fecit. Nec mons est, quia sylva non est. Nec petra est, quia durus et sine sensu non est. Nec lapis angularis est, quia non ab instructore compositus est. Nec lapis offensionis est, quia non viam occupavit. Nec ovis est, nec aries, quia pecus cornutum non est. Nec hædus est, quia de capra non est. Nec vitulus, quia de vacca non est. Nec serpens, nec vermis est, quia reptile non est. Nec aquila est, quia volatile non est. Dicitur et pastor per similitudinem et liber; sed pastor non est, quia custos ovium quadrupedum non est. Nec liber est, quia non ex pellibus ovium ab scriptore compositus est. Sic et cætera hujusmodi similia, quæ per ista parva prudens lector intelligere quærat [Forte, queat] quid sit Christus per proprietatem, aut quid intelligatur per similitudinem.

CXXX. Nam leo dicitur pro regno et fortitudine. Agnus propter innocentiam, quia mansuetus venit. Dicitur enim panis, quia caro est. Vitis, quia sanguine ipsius redempti sumus. Flos, quia electus est. Via, quia per ipsum ad Deum imus. Ostium, quia per ipsum ad Deum ingredimur. Mons, quia fortis. Petra, quia firmitas est credentium. Lapis angularis, vel quia duos parietes *edificat*, id est, Judaicum populum et gentilem ad fidem venientes in unam fabricam Ecclesiæ jungit; vel quod pacem in se angelis et hominibus facit. Lapis offensionis dicitur, quia veniens humilis offenderunt in eum Judæi, vel increduli homines, et factus est *petra scandali*, sicut dicit Apostolus: *Judæis quidem scandalum*. Fundamentum autem ideo vocatur, quia fides in eo firmissima est, vel quia per eum Ecclesia catholica constituta est. Ovis, propter patientiam. Aries, propter principatum. Hædus, propter similitudinem carnis peccati. Vitulus, pro eo quod pro nobis est immolatus. Serpens, pro morte et sapientia. Vermis, quia resurrexit. Aquila, quia post resurrectionem ad astra remeavit. Pastor, quia custos hominum. Liber, quia in eo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. In sapientia intelligitur omnis plenitudo divinitatis, id est, sua et Patris et Spiritus sancti. In scientia intelligitur omnis plenitudo humanitatis nostræ, quam ipse solus Filius suscepit ex Virgine, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Nam cum plerique legunt hunc librum, et omnes audiunt, multi multa de eo suspicantur, et diversa

intentio est. Et porro pauci intelligunt, nec intelligent omnes impii. Porro docti intelligent, quia clausus liber est, et signatus, et publice, et manifeste apertus. Et nisi se ipse exposuerit, nullus eum poterit intelligere incredulus. Credentibus enim aperitur, et non credentibus clauditur. Hinc per Daniele dicitur: *Claude sermonem, et signa librum*. Per Joannem quoque in Apocalypsi, in prima parte libri dicitur: *Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, et ne ea scripseris*. In fine vero libri ait: *Ne signaveris verba prophetiæ libri hujus*. Quid hoc est, nisi quod appropinquante mundi fine superna scientia aperitur, et proficit, et latius cum corpore exerescit?

CXXXI. Hinc namque per Daniele dicitur: *Pertransibunt plurimi, et multiplex erit scientia*. Jam et sicut supra diximus, Joanni in propria parte revelationis angelus dicit: *Signa, quæ locuta sunt septem tonitrua*. Cui tamen revelationis ejusdem fine præcipit dicens: *Ne signaveris verba prophetiæ libri hujus*. Ecce librum, et signatum, et clausum et revelatum, manifestum atque apertum, et non signatum. Pars quippe revelationis in capite libri signari præcipitur, finis vero libri signari prohibetur. Quia quidquid in sanctæ Ecclesiæ prædicatione in primordio latuit, finis quotidie ostendit. Quia sicut unusquisque hominis ab infantia usque ad senectutem ætas describitur. Parvula quippe tunc erat, cum a nativitate recens verbum vitæ prædicare non poterat. Hinc enim de illa dicitur: *Soror nostra parvula est, et ubera non habet*, quia nimirum sanctæ Ecclesiæ priusquam proficeret per incrementum virtutis, infirmis quibusque auditoribus præberi non potuere ubera prædicationis. Adulta vero Ecclesia dicitur, quando Dei Verbo copulata, repleta sancto Spiritu, prædicationis mysterium in filiorum conceptione fetatur, quia quos exhortando concipit in convertendo parit. De hac ejus ætate Domino dicitur: *Adolescentulæ dilexerunt te*. Universe quippe Ecclesiæ, quæ unam catholicam faciunt, adolescentulæ vocantur. Non jam vetustæ per culpam, sed novellæ per gratiam. Non senio steriles, sed ætate mentis ad spiritualem congruæ fecunditatem. Tunc ergo cum in diebus illis Ecclesia quasi quodam senio debilitata, per prædicationem filios parere non vult, reminiscitur fecunditatis antiquæ, dicens illum Job versiculum: *Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo*. Quamvis post eosdem dies quibus deprimitur, jam tamen circa ipsum finem temporum grandi prædicationis virtute roboratur. Nam susceptis ad plenum gentibus, omnem Israeliticum populum qui tunc inventus fuerit, in fidei sinum trahit. Scriptum quippe est: *Donec plenitudo gentium intraret: et sic omnis Israel salvus feret* (Rom. xi, 25, 26).

CXXXII. Sed ante illa tempora erunt dies in qui-

^a Videtur a *διοικῶ*, quod est *administro, rego, ordino, dispono*, derivasse *διοικησις*, et Latinis characteribus, *edificat*.

bus ab adversariis paululum videtur oppressa, cum et dies adolescentiæ reminiscitur, dicens: *Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.* Quid in hoc loco tabernaculum, nisi secretum mentis, nisi quietudo animi, nisi vita contemplativa sine persecutione aliqua? Attamen cum in fine sæculi cœperit Ecclesia persecutionibus fluctuare, quietudinem mentis habere non poterit. Tunc reminiscitur illud quod per semetipsam Veritas in Evangelio dicit: *Surgent pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem mittantur, si fieri potest, etiam electi.* Nunc autem fideles nostri mira faciunt, cum perversa patiuntur; tum autem et perversa patiuntur sancti, et miracula non faciunt. Tunc vero prædicatores Antichristi, id est hæretici, etiam cum perversa inferunt, mira facturi sunt. Proinde nos admonet, dicens: *Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto est Christus, nolite exire. Ecce in penetralibus, nolite credere.* Ac si aperte diceret: *Si quis promiserit vobis quod in deserto gentiliū et in philosophorum dogmate Christus moretur, aut in hæreticorum penetralibus, qui Dei pollicentur secreta, nolite exire: nolite credere; sive quia persecutionis et angustiarum tempore, semper pseudoprophetae decipiendi inveniunt locum. Si quis sub nomine Christi se jactare voluerit, non statim accommodetis fidem. Sicut enim fulgor exiit ab Oriente, et paret usque in Occidente, ita erit et adventus Filii hominis. Nolite exire, nolite credere, quod Filius hominis, vel in deserto gentium sit, vel in pe-*

netralibus hæreticorum, sed quod ab Oriente usque ad Occidentem fides ejus, quæ ab apostolis tradita est, in catholicis Ecclesiis fulgeat.

CXXXIII. Nam et hoc prætermittendum non est, sed coram omni Ecclesia tam sapientibus quam rusticis prædicandum, quod secundus adventus Salvatoris non in humilitate, ut prius, sed in gloria demonstrandus sit. Stultum est itaque eum in parvo loco vel in abscondito querere, qui totius mundi lumen est. De ipso enim legimus: *Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit. Ignis ante ipsum ardebit, et in circuitu ejus tempestas valida.* Intellige et hic utriusque substantiæ proprietatem; in veritate assumpti corporis venturus creditur, et Deus vocabitur. Adfuit infirmitate absconditus, aderit in virtute manifestus. *Ignis, inquit, ante eum ardebit; et inflammabit in circuitu inimicos ejus.* Cum talis reverentia præsentis erit futura, puta qualis erit forma sententiæ? Ille quidem redditurus est quod promisit, sed exacturus est quod redemit.

CXXXIV. Et ideo totis per adjutorium suum viribus enitatur ut quidquid contulit judicatus integrum in nobis inveniat judicaturus. Et ideo si cum fide, cum justitia, cum misericordia, cum charitate et cum castitate viventes, in ejus timore manserimus, magnum jam numerum suorum pignus tenemus. Dabit absque dubio regnum suum. Dabit quæ sua sunt nobis, qui seipsum dignatus est offerre pro nobis, Amen.

LIBER SECUNDUS.

DE CHRISTO ET EJUS CORPORE, QUOD EST ECCLESIA

ET

DE DIABOLO ET EJUS CORPORE, QUOD EST ANTICHRISTUS.

I. Scripsimus a crimina tua, quibus nos hæreticos et ignaros fidei atque Antichristi discipulos pronuntiare non cessas, hunc apologeticum; non panegyrico more allocutionis mendacii, nec obscuritatibus fumosorum eloquentiæ sermonum, sed puris sensibus, ut omnes qui audierint intelligere possint. Apologeticum est excusatio in quo accusantibus respondetur in defensionem sui. Et ideo criminantibus respondimus, et nos ab hæresi purgatos, Deo illuminante, invenimus. Panegyricum, et licentiosum et lasciviosum genus dicendi, in laudibus regum, in cujus compositione multis mendaciis adulantur. Non enim nos mendacium in apologeticis nostris in laudem cujuslibet regis terreni composuimus, sed fidem veram, quam ab ipsis, discipulis Veritatis hausimus.

II. Sed quia libelli tui, in quibus nos hæreticos esse fateris, jam per publicum in diversis terrarum vulgati sunt partibus, ut omnes qui eos legerint secundum fidem tuam, te catholicum Toletanæ sedis do-

ctorem, novellum archiepiscopum, et nos Libanenses indoctos et hæreticos atque Antichristi discipulos Heterium et Beatum prædicent; et quia ex utraque parte contentio exorta est et fides diversa profertur, non solum fama, sed etiam ignominia nobis a te irrogatur. Fama enim tam in bonam quam in malam partem intelligitur. Ignominia vero nunquam nisi semper in malam partem vertitur. Ignominiam dictam, eo quod desinat habere honestatis nomen is qui in aliquo crimine deprehenditur. Dicta est autem ignominia quasi sine nomine, sicut ignarus sine scientia, sicut ignobilis sine nobilitate. Hoc quoque infamia dicitur, quasi sine bona fama. Et ideo ignominiam nobis cum mala fama prædicas, ut sine differentia solus tu videaris in Ecclesia habere bonam famam. Certe tua jam et nostra talis est bona fama; et non ab alio, sed a te solo additum est, et infamiam, id est, ignominiam, ut qui nomen non habuerunt, ad meam comparisonem, nomen habere non

^a Forte deest ob vel propter.

possunt. Hæc fama est per publicum, et certe sine causa nulla fama potuit esse. Fama autem dicta a fando, id est a loquendo, quia loquendo pervagatur per traduces linguarum persitrepens auribus auditum. Est autem nomen et bonarum rerum, ut diximus, et malarum. Cum et ista sit utraque fama, sive tua, sive nostra, incerta est. Et ideo famæ nomen locum non habet, quia fortasse mendax fama est, adiciens multa, vel minuens de veritate. Veritas enim inter utraque sibi sola sufficit, quia nec addi, nec minui potest. Quæ tandiu fatigatur, quousque comprobetur. Et cum probata fuerit, cessat esse, ut exinde res nominetur, non fama. Semper mendax cum mendacio deficit. Non poterit mendax esse absque mendacio, quousque finxerit mendacium. Nam cum dimiserit mendacium, desinit esse mendax. Mendacium nihil aliud est nisi absentia veritatis. Mendax vero substantia est, mendacium autem non est substantia, sed qualitas in substantia. Omnis ergo substantia quæ a Deo bono creata est, bona est. Vitium vero non est a Deo creatum, sed a diabolo inventum. Nam Deus Pater genuit veritatem Filium: et natus est Veritas de Veritate, id est, substantia de substantia. Et ambo simul una substantia, sicut ambo simul una veritas. Diabolus vero substantia est bona creata, quia omnia quæ fecit Deus bona sunt valde. Arbitrio suo factus est diabolus, non Dei conditione. Ipse est auctor mendacii, quia genuit mendacium. Et quia mendacium genuit, pater mendacii est. Non enim, ut supra diximus, mendacium substantia est, sed tantum qualitas. Solus tamen diabolus substantia est, quia pater qualitatis est, non substantiæ.

III. Et quid est qualitas? Quia facit unumquemque qualis sit. Etenim in corporibus qualitas et quantitas. Qualitas est corporis, quæ facit eum album aut nigrum. Quantitas vero, longum aut brevem. Ac per hoc in corporibus est qualitas, quæ refertur ad colorem; quantitas, ad mensuram. In spiritualibus vero rebus qualitas est sine quantitate, ut cum dicimus: angelus est. Et quia angelorum honorum et malorum substantia est, discernimus eum in qualitate, cum dicimus, angelum bonum, et angelum malum. Angelus bonus non a se est bonus sicut Deus, sed adhærendo bono Deo fit bonus. Angelus autem malus non a bono Deo, sed a se est malus. Quod substantia est, a bono Deo est. Quod autem malus est, a se tantum malus, non a bono Deo malus. Et unde effectus est malus, nisi non adhærendo Deo effectus est malus? sicut e contrario angelus bonus adhærendo Deo est bonus. Unde ergo non adhæsit Deo diabolus, ut esset bonus, nisi quia mendax est? Ab initio enim mendax fuit, secundum Domini dictum, et in veritate nunquam stetit. Veritas enim Deus est, ut supra diximus: in qua veritate stare contempsit. Mendacium finxit, quia quod Deus possidebat per naturam voluit ille hoc apprehendere per rapinam, dicens: *Ero similis Altissimo*. Et ideo mendax, quia de suo dixit, de suo composuit, de suo finxit, a semetipso didicit quod dixit. Et quia a semetipso didicit, ideo propriam glo-

riam quæsit, quia a semetipso locutus est. Proinde Dominus in Evangelio ait: *Qui loquitur mendacium de suo. Et qui a semetipso loquitur, propriam gloriam querit. Ego non quero gloriam meam, sed ejus qui me misit*. Jam diabolus, qui pater mendacii apparuit, ex ipso mendacio primum in paradiso hominem decepit, dicendo contra præceptum Domini: *Eritis sicut dii, si comederitis de ligno illicito*. Hoc mendacium non ab homine inventum est, sed a diabolo. Jam homo quod fecit non a se didicit, sed a diabolo instigatus accepit. Jam filius diaboli factus est per mendacium, quia ipsum mendacium patrem habet diabolum. Ex hoc mendacium propinatus est genus humanum. Et nunc in Ecclesia omnes qui sunt mendaces, ex ipso spiritu erroris accipiunt, ut sint mendaces. Et qui veritatem proferunt in Ecclesia non a se sunt veridici, sed a Veritate accipiunt unde veritatem proferant.

IV. Jam supra diximus quia veritas Pater genuit Filium veritatem, et hoc quod est substantia Pater genuit substantiæ suæ Filium per quem omnia condidit. Et ideo non est a semetipso Filius Deus, sicut Pater a semetipso est Deus: sed hoc quod est ab alio, id est a Patre, non a se est. Diabolus vero, cum a Deo bono bonus esset factus, genuit mendacium, non naturæ suæ filium quod erat substantia, sed qualitatem in substantia, ut ipsa qualitas non possit alibi accedi, nisi in substantia, quod est bonum. Ac per hoc, bonum potest esse sine malo, malum sine bono esse non potest, quia nullum malum substantia est, nisi tantum privatio boni. Sicut tenebræ nulla substantia est, sed tantum absentia lucis. Sicut mors nulla substantia est, sed tantum absentia vitæ. Sicut fames nulla substantia est, sed tantum absentia cibi. Sicut nuditas nulla substantia est, sed tantum absentia vestimenti. Sic superbia nulla substantia est, sed absentia humilitatis. Sic discordia nulla substantia est, sed absentia charitatis. Sic iracundia nulla substantia est, sed absentia patientiæ. Sic quoque mendacium nulla substantia est, sed absentia veritatis.

V. Dicis certe quod ego sum spiritus ille mendax erroris. Cum hæc dicis, patule datur intelligi quod te veracem esse profiteris, cum ne mendacem dicis. Dicis enim Fideli tuo, quod puto ille tibi jam notuerat: Sed quia audivi quod præcursor Antichristi in medio nostri apparuit, quia illum jam natum annuntiat, quæso ut perquiras ab eo ubi, aut quomodo, aut quando natus est spiritus ille mendax prophetarum qui in eo loquitur, nos sollicitos [certos] reddas. Multi enim intelligunt, qui legunt nebulam verborum tuorum quæ sub allegoria scribis, ut fiat quæstio inter interpretes, et te, tanquam novum prophetam, ænigmatice locutum explanent. Quod si inveneris laudatores tuos qui possint multa opinative configere ut configis, et adalantes, more pænegyrico, tibi respondeant solum, quia contra nos, ut agis, agant, doctores peritissimi a te comprobentur, licet mendacium loquantur. Et unde hoc scis quod

præcursor Antichristi sum, qui specialiter a te denotatur? Jam dicis: « In medio nostri apparuit. » Et quid est *medio vestri*, aut quanti estis, in cuius medio sum? Debes nominare et speciem partis tuæ, sicut speciem partis Antichristi. Hoc nomen Antichristi unum sonat, sed multi sunt, et in Ecclesia fuerunt, et de Ecclesia exierunt. Nihil enim aliud est nomen Antichristi nisi contrarius Christo. Et cum contrarius invenitur Christo, apparet esse mendax. Et cum mendax apparuit, apparet esse filius diaboli. Et omnis mendax filius diaboli, quia diabolus, ut supra diximus, pater est mendacii.

VI. Requiritur nunc qui est mendax. Joannes apostolus dicat. Sic enim ait: *Omnis qui confitetur quod Jesus non est Filius Dei, mendax est, et ipse est Antichristus.* Tu dicis quia Jesus non est Filius Dei. Et quis est Jesus, nisi homo ille qui de Virgine natus est? Ecce qui hunc Jesum negat esse Filium Dei, Antichristus est, et mendacium loquitur, quia omnes credimus quod Jesus Filius Dei est. Vide tu nunc quis est præcursor Antichristi qui in medio vestri apparuit. Quomodo apparuit qui natus fuit? Antequam nasceretur, præcursor Antichristi. Postquam vero natus fuit, jam non est præcursor, sed ipse est Antichristus. Quid est nativitas ejus, nisi apparitio ejus? Et quid apparitio ejus, nisi manifestatio ejus? Et quid est manifestatio ejus, nisi prædicatio ejus? Antequam prædicaret, præcursor erat Antichristi, quia noluit Christum intelligere ut bene ageret; sed iniquitatem meditatus est in cubili suo, et astitit omni viæ non bonæ. Cum omni viæ non bonæ astitit, sine dubio Antichristi præcursor fuit. Et cum iniquitatem publice prædicat, quam tanto tempore in cubili suo, id est, in secreto cordis sui, meditavit, sine dubio Antichristus est, quia Jesum negat quod Filius Dei est.

VII. Sed forte dicis: Unde hoc affirmas quod Antichristus est? Unde hoc affirmo? audi, quia malitiam non odivit. Propheta hoc dixit, non ego. *Noluit, inquit, intelligere ut bene ageret. Iniquitatem meditatus est in cubili suo, astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odivit.* Ista tria in mendacio sunt, non in veritate. Jam Antichristus habet antichristos. Nunquid Antichristus aliud facturus est, cum venerit, nisi hoc tantum quod contra Christum dimicaturus sit, et Evangelium ejus non recipiat, et dicat: Ego sum Christus? Jam et tu dicis: « Et nos christi sumus, sicut Christus. » Et Dominus nos admonet dicens: *Exsurgent pseudochristi et pseudoprophetae; et dabunt signa et prodigia, ita ut in errorem mittantur, si fieri potest, etiam electi.* Jam et hoc experimento cognovimus, quia ad hanc vestram veritatis, fidei contrariam a plerique etiam electi, licet ad modicum, turbati sunt. Qui et omnes, cum primitus audivimus, turbati fuimus. Et ideo Antichristi præcursores non sumus. Quin etsi cum Petro erravimus, jam cum eo errata plangimus, et Jesum esse

a Prædicationem, vel simile quid.

A Christum Filium Dei publice confitemur. Et qui ita non crediderit ut credimus, ipsum esse Antichristum non dubitamus. Non ipsum per speciem qui venturus est, sed ipsos quos apostolus Joannes dixit: *Nunc in Ecclesia Antichristi multi sunt. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis*, id est, in fide nostra non erant. Quod si fuissent ex fide nostra, permansissent utique nobiscum. Et ideo antichristi appellantur ab Antichristo, id est, contrarii Christi vocantur, quia contra Christum pugnant. Nam sicut habuit mediatores suos christus David, vel ceteros qui christi dicebantur et eum præfigurabant, sic ille filius perditionis Antichristus, qui eum præfigurant et nomen habent Antichristi. Antichristus appellatur, quia contra Christum venturus est. Non quo modo simplices intelligunt, Antichristum ideo dictum quod ante Christum venturus sit, id est, post eum veniet Christus. Non sic, sed Antichristus Græce dicitur, quod est Latine contrarius Christo. *Anti* enim Græce in Latinum *contra* significat. Christum se enim mentietur dum venerit, et contra eum dimicabit, et adversabitur sacramentis Christi, ut veritatis Evangelium solvat, et non recipiat, nisi tantum legem Mosaicam, et populum ad circumcisionem provocet. Nam et templum Hierosolymis reparare, et omnis legi veteris caeremonias res aurare tentabit.

VIII. Sed et ille Antichristus est qui negat Deum esse Jesum Christum. Contrarium enim, ut diximus, Christi est. Sed et ille Antichristus est qui non credit Jesum Christum esse Deum, operibus autem dissentiens a Christo. Christum credit fide, sed negat opere. De quibus Apostolus dicit: *Confitentur autem se nosse Deum, factis autem negant.* Nam unusquisque a conditore suo, aut fide secedit, aut opere. Sicut qui fide secedit Antichristus est, ita et qui opere secedit ab omnipotente Deo apostata nominatur, etiamsi in Ecclesia fidem tenere videatur. Omnes enim qui exeunt de Ecclesia, et ab unitate fidei et operis præciduntur, sine dubitatione antichristi esse creduntur. Nos autem, quantum ad rationem fidei nostræ pertinet, ab Ecclesia non exivimus. Quia illa quæ per totum mundum ab apostolis tradita universitas credentium tenet (unde nomen habet catholica), hanc fidem tenemus. Et ubi essemus non habemus. Quando catholicam fidem diximus, id est universalem. Græce enim universitas, sive generalitas catholicon vocatur. Et ideo non potest esse hæreticus qui est catholicus. Id est, non poterit exire ab Ecclesia, qui habet fidem apostolicam quam generalis per totum mundum tenet Ecclesia. Credere se in Deum Patrem omnipotentem, et Jesum Christum Filium ejus unicum Deum et Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu sancto et de Maria virgine. Hanc fidem quam, Deo illuminante, a suis apostolis traditam accepimus, in Ecclesia catholica tenemus.

IX. Nam non didicit Ecclesia hanc fidem tuam per totum mundum: nec consuevit credere in eum qui de virgine natus est, non per illum facta esse visibi

lia et invisibilia, sed tantum per illum qui non est adoptione, sed genere. Nec habet consuetudinem dicere: *Credo in Deum Patrem omnipotentem*, et in Filium ejus, qui deitatem suam exinanivit; apparuit in mundo per subjectæ creaturæ speciem cum Patre et Spiritu sancto, Abraham in ipso *servore diei*; qui est adoptivus humanitate, et nequaquam adoptivus divinitate. Hæc fides tua est. Nam in toto mundo non est. Quod si verum non dicimus, interrogemus omnem Ecclesiam catholicam, si generaliter per totum mundum talis fides est. Requiritur ordo baptismi, et Symbolum a duodecim apostolis compositum, quem habet Ecclesia traditum, pro quo baptizat filios suos, sine quo non poterit esse baptismum. Requirit et symbolum trecentorum Patrum adversus tuam fidem compositum: et si invenerint de tuis sermonibus, vel unum ibi insertum, nos exivimus ab Ecclesia. Si certe novam habuerint hanc tuam doctrinam, sicut et nobis novella est, tu existi cum tuis ab Ecclesia catholica, quæ generaliter per totum mundum est constituta. Nam tua fides sola aperte cognoscitur in te esse coarctata, et in antro tuæ perfidiæ teneri ligata. Et hæc heræsis te facit esse hæreticum, cum illa non credis quæ credit cuncta Ecclesia per universum mundum. Hæresis enim non substantia, sed qualitas est in substantia. Et non hæreticus facit hæresim, sed hæresis facit hæreticum. Sicut non superbus facit superbiam, sed superbia facit superbium. Et cum dimiserit quam habet superbiam, desinit esse superbus, quia non est ipsa superbia substantia, sed qualitas in substantia. Deus bonus fecit hominem bonam substantiam. Superbia vero qualitas est in substantia de diabolo nata. Quæ dum in homine accesserit, efficitur filius diaboli, quia de diabolo nata est superbia. Et tunc unusquisque deprehenditur esse superbus, cum plus unus alteri major vult esse quam quod est. Et cum major se æstimaverit alteri, perdidit ipsum quod erat, et tunc Deum perdit a quo est. Et cum perdidit Deum, efficit diabolus membrum, cujus et filius est, non natura, sed imitatione. Sic enim auctor suus diabolus bonus erat a Deo bono creatus. Et inde exstitit superbus, quia super voluit esse quam quod erat. Et dum super voluit esse quam quod erat, non solum hoc quod erat perdidit, sed etiam tartari inferna promeruit. Et quia caput est omnium superbiorum, omnes superbos sibi in uno corpore tanquam capiti copulavit et secum in gehennam demersit. Sicut e contrario Christus humilis humili Ecclesiæ, quod est caput et corpus, secum ad cœlestia traxit. Nam sicut superbia facit superbium, sic hæresis facit hæreticum. Desinit esse superbus, cum dimiserit quam habet in se superbiam. Desinit etiam esse hæreticus, cum dimiserit quam habet in se hæresim. Semper erit hæreticus, qui semper in se habet hæresim. Sicut semper erit superbus, qui semper habet in se superbiam. Nam hæresis a diabolo inventa est, et de diabolo nata est, sicut et superbia. Et quia est, et substantia non est, et mala

A est, non a Deo, sed a diabolo est. Omne enim quid quid est et malum est, et substantia non est, ex diabolo est. Omnis tamen substantia a Deo bono creata bona est. Et tandiu bona est quousque illa non habuerit quod ex diabolo est.

X. Nam omnia quæ facta sunt a Deo duo sunt tantum, id est, corpus et spiritus. Angelus est spiritus, mundus vero corpus, homo tamen solus ex utraque componitur, id est, corpore et spiritu. Tertia est qualitas angeli et hominis; quæ nec corpus est nec spiritus, et tamen est, quia nihil non est. Quæ et ipsa qualitas non in se est, sed in substantia est, et substantia esse non potest: ut bonus et malus. Hæc qualitas in substantia. Dicimus angelum bonum, et hominem bonum. Dicimus angelum malum, et hominem malum. Aliud est quod sunt, et aliud quod habent. Nam quod sunt, substantia sunt; quod vero habent, qualitas eorum est, per quam discernuntur qui sunt boni, qui mali. Nam angelus bonus dicitur, sed non est ipsa bonitas ipse angelus. Non enim apostata angelus diabolus factus esset, si per se bonitas esset. Angelus enim, ut si bonus, non a se, sed a Deo, habet ut sit bonus. Et aliud est quod substantia est, aliud quod habet bonitatem in se. Sic et homo bonus, aliud est quod substantia est, aliud est bonitas quam habet in se. Deus tamen per se bonus est, quia ipsa bonitas Deus ipse est. Et non est aliud substantia ejus, et aliud bonitas ejus, sicut hominis et angeli, sed ipsa bonitas ejus substantia est. Omnia opera quæ fecit bonus Deus bona sunt. Et cum in hoc sunt in quo facta sunt, semper bona sunt. Bonitas illa quam ex Deo acceperunt, si non perdidit, facit ut semper bona sint. Et contra angelus malus et homo malus inde dicuntur quia perdidit bonum. Angelus substantia est, et homo substantia est. Malum vero non est substantia, sed privatio boni, et a diabolo natum, id est inventum, per quod efficiuntur filii diaboli qui fuerint mali. Quia non, ut diximus, malus facit malitiam, sed malitia facit malum, quia non est ipse malitia, sive angelus, sive homo, qui substantia sunt, sed eam habent in se qualitatem suam per quam videntur esse mali. Et tam angelus malus quam homo malus, utrique homini faciunt malum. Diabolus semper malus est, quia semper homini facit malum. Homo diabolus est cum homini facit malum.

D XI. Nam quod homo malus qui homini facit malum, dicatur malus, Dominus de Juda in Evangelio apostolis dicit: *Nonne ego vos duodecim elegi? sed unus ex vobis diabolus est.* In Scriptura sacra et homo dicitur diabolus, et diabolus homo. Nam quod diabolus dicitur homo, in Evangelio Dominus dicit: *Inimicus homo hoc fecit.* Cum dormierunt patrefamilias, inimicus homo diabolus zizania superseminavit in agro, ubi Dominus bonum semen seminaverat. Quæ est ergo causa quæ hominem faciat diabolum, et diabolum hominem, nisi quia unum corpus sunt angelus malus et homo malus? quia utrique homini facit malum. Corpus diaboli homo. Corporis

caput diabolus est. Non sæpe ejus videntur dicta membrorum quæ capiti congruunt, et ex nomine corporis intelligitur caput, et ex nomine capitis significatur corpus. Sicut e contrario Christus et Ecclesia est caput et corpus, una persona. Et cum loquitur Scriptura de capite, refertur ad corpus. Et cum loquitur de corpore, refertur ad caput. Sicut Isaias ait: *Induit me vestimento salutis, quasi sponsam decoratam coronâ, et quasi sponsam ornatam monilibus suis.* In una enim persona duplici vocabulo nominata et caput, id est sponsum et Ecclesiam, id est sponsam, manifestavit. Istæ autem sunt duæ personæ quæ in omni Scriptura leguntur in Ecclesia, id est Christus et corpus ejus, et diabolus et caput ejus.

XII. Tertia est qualitas, id est, unus bonus, et alter malus. Bonus Christus, et bonum corpus ejus adherendo bono. Malus diabolus, qui factus fuit bonus, adherendo mendacio. Malus homo, qui factus fuit bonus, adherendo mendacio. Hæc qualitas inter utrosque jungit utrosque, id est, duas substantias, angelum et hominem, ipsum mendacium facit in se unum. Proinde opposuit veritas Christus contra mendacium. Humilitas contra superbiam. Charitas contra discordiam. Patientia contra iracundiam. Bonitas contra malitiam. Depectio contra elationem. Parcitas contra avaritiam. Abstinencia contra gastrimargiam. Sobrietas contra ebrietatem. Sic egit bonus medicus, ut calida frigidis, et frigida calidis temperaret infirmis, et ipsis promitteret vitam qui observarent dietam. Et ipsi citius ad sanitatem redirent, qui potiones amaras biberent. Nam et in medicorum carnalium actibus, prius ipsi medici gustant quid ad sanitatem conferant hominum, et sic ægrotis bibendum offerunt. Sicut et ipse misericors medicus fecit, qui corpus et sanguinem suum, medicinam nostram, quam pro nobis aptavit, prius ipse amaritudinis calicem gustavit, et nobis bibendum ordinavit, et dietæ observationes reliquit, quos secum vivere prævidit.

XIII. Videamus nunc qui sunt ipsi. Non omnes ægroti salvi per curam fiunt, nisi tantum ipsi qui morituri non sunt. Nam morituris dicit medicus: Manducet et bibant quod volunt, quia vivere non possunt. Ipsi sunt qui pecare possunt, et poenitere non possunt. Quod si delicati non essent ad poenitendum, cito redirent ad sanitatem, si biberent amaritudinis poculum. Et viverent sine dubio, et essent sani cum medico, si quantum fuerat in peccando abrupte mentis intentio, tantum fuisset in lamentatione plena devotio; et insuper medici observaret dietam illam, quam supra ejus proposuimus exemplo, id est, cum omnibus discordantibus pacem, omnibus superbis humilitatem, omnibus iracundis patientiam, et cætera, quæ supra memoravimus. Istæ contraria, quæ ex diabolo sunt nata, pro quo possit diaboli mortem evadere, et Christi observare dicta, et cum suo medico semper vivere, qui est vita. Nam

^a Γαστρίμαρξ, i. e. gulositas.

sicut diabolus est substantia, et homo substantia; et mala, quæ ex diabolo est, id est, hæresis, superbia, elatio, et cætera, quæ sunt inter hominem et diabolum media, et tenentes ea, fiunt cum diabolo caput et corpus una persona. Sic e contrario Christus substantia est, et homo substantia est, et illa qualitas, cum qua Christus in hunc mundum venit, id est, humilitas, patientia, obedientia, et cætera, quæ de ejus exemplo sunt, qui eam tenuerint. Jungit hæc observatio caput et corpus, et fit Ecclesia cum capite unus Christus. Et hoc est in omni Scriptura lectoris intellectus, ut tantum duo sint inter se contrarii, Christus et diabolus. Et sunt duæ civitates: una Dei et altera diaboli, una terrena, altera cœlestis. Cœlestis est Christi, terrena vero Antichristi.

Habuit Christus suos prophetas, qui eum prædicaverunt venturum. Habuit et Antichristus suos prophetas, sacerdotes falsos in lege, qui eum crucifixerunt, dicentes: Non est ipse. Habet nunc Christus discipulos suos in Evangelio, qui dicunt: Ipse est, et non alter. Habet et Antichristus prædicatores suos in Evangelio, qui dicunt: Non est ipse. Qui dicunt ipse est, et non alter, corpus capitis est qui cognoscit caput, id est, corpus Christi est, quia cognoscit Christum. Et qui dicit: Non est ipse, corpus diaboli est, quia cognoscit caput, qui separavit corpus suum a corpore Christi, sicut ipse caput separatus est.

XIV. Sacerdotes Judeorum in lege non cognoscunt Christum quod ipse esset Deus redemptor mundi caput Ecclesie, occiderunt caput. Nunc sacerdotes Christianorum in Evangelio non cognoscunt corpus, quod sit summi capitis corpus, occidunt Christi corpus. Et tam illi sacerdotes in lege qui occiderunt caput, quam etiam isti in Evangelio sacerdotes qui occidunt capitis corpus, utrique prædicatores Antichristi sunt, quia utrique de una schola sunt, utrique de una doctrina sunt, utrique de uno spiritu loquuntur. Unus spiritus est caput eorum mendax, cujus et ille corpus est. Jam supra diximus quia quod facit caput diabolus, refertur ad corpus ministrorum suorum. Et quod facit corpus ministrorum diaboli, refertur ad caput. Et cum patitur caput Ecclesie, refertur ad corpus. Et cum patitur corpus, quod est Ecclesia, refertur ad caput.

Ecclesia certa est de Christo capite, cujus est corpus, quia mediator est Christus. Et ideo non dubitat de Christo, etiamsi necesse sit sanguinem fundere pro Christo. Diabolus vero non est mediator corpori suo: qui adhuc non ingressus est hominem illum damnatum, pro quo sit visibilis mediator ipse filius perditionis inter diabolum et genus humanum: sed habet falsos prædicatores suos hæreticos, qui fingunt sub nomine Christi Christum, qualem sibi inspirante diabolo finxit, non qualem Veritas dicit. Est corpus diaboli, et tamen sub nomine falsitatis Christum prædicat, et Christum se colere mentitur. Et quia de sapientia se glorificat, contra Christum

agit, quia corpus Christi detrahit. Et cum detrahit, crucifixit. Et cum crucifixit, non cognoscit. Et cum non cognoscit corpus, non cognoscit caput, cuius est corpus. Et cum occidit corpus, occidit caput. Non adhuc occidit corporaliter corpus, sed spiritualiter. Et tunc occidit corpus Christi, quando per philosophiam suam mentes fidelium conurbat et fidei suæ associat. Et hoc maxime mente parvulis qui adhuc lacte utuntur, id est, carne et sanguine Christi pascuntur, et necdum ad solidum cibum fidei pervenerunt. Aufert tunc lac, id est, carnem et sanguinem Christi, et præbet suum lac, id est, carnem et sanguinem quam sibi ipsi sinit. Aufert mammas Ecclesie, id est, duo Testamenta legis et Evangelii; et præbet mammas suas, id est, ad filium suam perversam et legem et Evangelium exponit, et ad ipsam fidem ipsas Scripturas dirigit in perversitate quam sentit. Et tunc Ecclesia perversitate premitur, cum pravis quibusque prædicatoribus licentia locutionis datur.

XV. Quod longe ante Jeremias intuens ait: *Sed et lamie nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos.* Quid namque lamias, nisi hæreticos appellat? humanam quidem faciem. sed belluinam per impietatem caulam gestantes. Qui tunc mammam nudant, quando errorem suum publice prædicant. Tunc catulos lactant, quando male sequaces parvulorum animæ, dum perversa insinuant, ad impietatem nutriendi confirmant. Huic sensui Joannes in libro Apocalypsis concordat, dicens: *Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra, et habebat cornua duo agni similia, et loquebatur quasi draco: et omnem potestatem prioris bestie faciebat in conspectu ejus: et facit terram, et eos qui inhabitant eam, adorare bestiam illam priorem, cuius curata est plaga mortis ejus: et facit signa magna, ut ignem faciat de caelo descendere in terram in conspectu hominum, et seducit eos qui in terra inhabitant per hæc signa quæ data sunt ei, facere simulacrum bestie, ut occidantur. Et facit omnes minimos et magnos, et divites et pauperes, et liberos et servos, ut dent eis notam super manum eorum dexteram, aut super frontes eorum: ut ne quis posset vendere, aut emere, nisi qui habuerit notam, aut nomen bestie, aut numerum nominis ejus* (Apoc. XIII, 11-17).

XVI. Hoc totum quanquam corporaliter Antichristi tempore factum erit, tamen in Ecclesia spiritualiter hodie fit. Nam quod dixit: *Vidi aliam bestiam ascendentem de terra*, duas insinuat bestias esse. Bestia enim a *bastando* nomen habet. Non enim herbis, sed carne pascitur. Aliam bestiam dixit, sed pro officio, pro actione. Sed tamen una bestia est, quia totum corpus diaboli unum corpus est. Bestia enim omnis omnino populus est, tam pagani quam mali Christiani, qui Christi Ecclesie adversantur. Nam pagani aperta fronte recedunt a Christo; Christiani vero, sive boni sive mali, una Ecclesia nuncupantur. Sed ipsa quæ una videtur Ecclesia, tres par-

* *Bastáō*, porto, fero.

tes sunt, id est, una pars ipsa Ecclesia, quæ inquitur Christum. Cæteræ duæ partes sunt quæ contra ipsam Ecclesiam pugnant, id est, hæretici, et Christiani mali. Diabolus enim, qui draco dicitur, caput est in tribus partibus, id est incredulis et paganis, et Christianis malis atque hæreticis. Nam sicut incredulus, paganus, sive Judæus, fide recedit a Christo, sic Christianus malus opere a Christo. Quia sicut ille publice negat Christum esse Deum, sic iste publice facit opera mala quæ non placent Christo. Et cum una pars fide recedit, altera opere, utraque ab uno Christo separatur. Et quia a Christo separantur, unus corpus capitis diaboli efficiuntur: et cum unum corpus efficitur, una bestia dicitur.

XVII. Tertia pars est de Antichristi corpore, id est hæretici, quæ longe ab illa bestia distant in religione. Illi adulteri sunt, isti virginitatem et castitatem simulant. Illi rapaces sunt, isti sua propria largiri simulant. Illi in comessationes et ebrietates publice vitam ducunt, isti jejuniis et orationibus semetipsos affligunt. Illi intus et foris lupi sunt, isti deforis agni et intus lupi sunt. Hos habet diabolus prophetas suos, quos constituit in Ecclesia de corpore suo; hos habet sub nomine Christi, qui Christum predicare simulant, et corpus diaboli fiant. Quia mediatorem non habet diabolus, quibus modis de Ecclesia decipere possit, nisi tantum istos prophetas suos falsos, qui Christum publice laudant et publice prædicant, et eum sub nomine Christianitatis Deum esse negant. Quos Dominus in Evangelio *pseudochristos* et *pseudoprophetas* appellat. *Pseudo* dicuntur, quia a se surgunt in doctrina, et prædicatorum sibi nomen assumunt, et ea fingunt de Christo quæ a se dilicerunt, non a Christo. Ipsi se præferunt apostolis Christi, quos non approbavit Ecclesia et elegit in apostolatam, sed tantum ipsi se et favor temporalis humanus. Quia cum audiunt se laudari a carnalibus hominibus, æstimant se quod eos tales habeat intus Deus. Pro quibus Dominus in Apocalypsi Ecclesiam suam admonet dicens: *Scio opera tua et laborem, et patientiam, et quia non potes portare malos, et tentasti eos qui se dicunt apostolos esse, et non sunt, et invenisti eos mendaces, et patientiam habes, et sustinisti propter nomen meum, et non defecisti.* Hoc de ipsis hæreticis, falsis apostolis, *pseudochristi* dictis, dictum accepimus sine dubio.

Quia ipsi se doctores asseruerunt veritatis, et sunt auctores pravi mendacii. Bonos se protestantur, sed ipsi deteriores dæmoniis comprobantur. Sed mendacium eorum et perversitatem catholica fides invenit, et per tolerantiam multa sibi illata ab ipsis sustinuit. *Tentasti, inquit, eos.* Non tentatur, nisi qui intus sunt in Ecclesia. Qui enim foris sunt, sine ullo tentamento foris esse manifesti sunt, nec eos tentare opus est. Intus tentatur Ecclesia, quia intus Ecclesia est hæretica pravitas, a qua vastatur Ecclesia, sicut de ea Dominus in hoc libro dicit: *Scio ubi habitas, ubi sedes est Satana.* Sedes Satanae ipsi pse-

* *ψεύδος*, mendacium, falsitas.

doapo-toli sunt, in quibus sedet in Ecclesia Christi, et Christus per ora illorum prædicatur, et tamen Christus de eis non loquitur; et apostolos Christi se dicunt esse, et apostoli non sunt, sed deceptos Ecclesie sunt, quia non imitantur apostolos Christi, quorum sibi nomen falsitatis imposuerunt.

XVIII. Proinde Apostolus ad Corinthios dicit: *Timeo autem, ne sicut serpens Evam decepit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, ut excidant a simplicitate et castitate quæ est in Christo Jesu. Nam si is qui venit ad vos, et alium Christum prædicat, quem non prædicavi vobis: aut si alium Christum accepistis, quem non accepimus: aut alium Evangelium, quem non receperitis, recte pateremini. Existimo enim nihil minus fecisse me in vobis a magnis apostolis. Et si imperitus sermone, non tamen scientia. Item ibi contra ipsos falsos apostolos dicit: Quod autem facio, et faciam, ut amplectemur occasionem eorum qui volunt occasionem: ut qui gloriantur, tales inveniantur sicut et nos. Nam ejusmodi pseudo-apostoli operarii subdoli transfigurantes se in apostolos Christi; et non miror. Ipse enim Satanas transfiguratur se in angelum lucis. Non est ergo magnum si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiæ: quorum finis est secundum opera ipsorum.*

XIX. Recte ergo hi pseudochristi tertia pars corporis est Antichristi, quæ alia dicitur bestia. Quæ alia non diceretur, si aperte mala fuissent, aut intra Ecclesiam non fuissent, aut sanctitatem religionis simulassent. Proinde dixit: *Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra: et habebat cornua duo agni similia: et loquebatur quasi draco: et omnem potestatem prioris bestie faciebat.* Id est, prioris populi et diaboli, quem supra diximus quia totum in corpore una bestia est, sed in actionis officio bipartita. *Et illam vidit ascendere de mari: istam vero de terra.* Sed aliud agit mare, aliud terra. Nam mare fluctuat, terra vero quæta est. Mare enim intelligitur populus istius sæculi aperte malus. Terra vero religio est falsa et hæretica pravitatis, qui sub nomine sanctitatis non videntur in sæculo fluctuare, sed quasi quietem se agere, pro quo possint Ecclesiam simulare. Illam vidit ascendere bestiam de mare. Id est, populum nasci de populo, quia semper fuit malus populus. Et semper nascitur malus, qui semper dicitur bestia. Sic et aliam bestiam vidit ascendere de terra, non descendere de cælo. Nam Jerusalem cælestis semper de cælo in terra descendet, quia filii sui semper in humilitate nascuntur. Pseudo vero propheta de terra ascendet, quia semper de terreno genere gloriatur. De terra quippe ascendere, est de terrena gloria elevari et sanctitate fulciri. Proinde et bestia est, et duo cornua agni similia habet. Id est, duo testamenta legis et Evangelii, per quæ prophetare se simulat ut inter suos agnum se proferat.

XX. *Et loquebatur quasi draco.* Hæc est illa seductio ad Deum. Agnum se proferit, quod draconis venena latenter inserat. Agni enim similis non esset,

A si aperte ut draco loqueretur. Nunc agnum se fingit, quo agnum securum defoset (sic). Ad Deum loquitur, sed mendacium, quem sibi fingit, non erat tunc, sicut Scriptura dicit. Ad Deum loquitur, per quod eum querentes a via veritatis avertat. *Ille facturus est signa in conspectu hominum, ut et mortui videantur surgere.* Id est, per ejus prædicationem quasi multi videantur convertere, et a mortis opere resurgere: sed tantum in conspectu hominum illa resurrectio videtur. Nam nullus hæreticorum filius ad fructum boni operis perducitur, qui eos fuerit imitatus. Terrena enim sapientia illorum est, non cælestis; et terræ filios generat, cum semen cælestæ Evangelii in sensu carnali terreno sensu aspergunt. Propterea Dominus admonet Ecclesiam suam, dicens: *Caveat a pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Lupi quid significare videantur, debemus advertere. Bestiæ namque sunt, qui insidiantur ovibus quæ circa pastorales versantur causas, habitacula domorum intrare non audent. Somnum canum, absentiam aut periculum pastoris explorant. Ovium guttur invadunt, ut cito strangulent. Feri, rapaces, itemque natura corporis rigidioris, ut se facile non possint inflectere, impetu quodam suo feruntur, et ideo se palliantur. Tunc præterea, si quem priores hominem viderint, vocem ejus quadam naturæ vi feruntur eripere. Si autem homo prius eos viderit, exagitasse memoratur. Et ideo cavendum mihi est ne si in hodierno tractatu spiritualium mysteriorum gratia non potuerit refulgere, lupi me prius vidisse credantur, et solennæ vocis extorsisse auxilium.

XXI. Nonne lupi estis isti qui insidiantur ovibus Christi? Fremunt circa causas nocturno magis tempore quam diurno. Nocturno, quia inter ignorantes prædicant: quod per diem facere non possunt, quia a sapientibus deprehenduntur. Nox ignorantia est, et dies sapientia. Semper enim perfidis nox est, qui lucem Christi suis nebulosis interpretationibus obducere et, quantum in ipsis est, fuscare conantur. Versantur ergo circa causas, id est circa septem Ecclesias. Stabula tamen Christi intrare non audent, id est in Ecclesiam, quæ lux est, intrare non præsumunt. Et ideo non sanantur, quia in stabulum suum non vult Christus eos inducere, in quo curatus est ille, qui de Jerusalem descendens, incidit in latrones, quem vulneribus alligatis infuso oleo et vino imponens in jumentum suum Samaritanus ille. Id est, Christus in corpore suo, duxit in stabulum, et sanandum stabulario, id est episcopo sancto, dereliquit. Non accipiunt ergo medicinam qui medicum non requirunt. Si enim requirerent, non aperte detraherent. Explorant pastoris absentiam: et ideo pastores Ecclesiarum vel occidere, vel in exilium mittere contendunt, quia presentibus pastoribus, oves Christi defosare non possunt. Spoliare ergo gregem Domini rapti pastore conatur, qui corporea atque car-

nea, * quia non spiritualia mentis intentione, sed A
duri ac rigidi nequaquam solent a suo errore de-
flectere. Et ideo Apostolus ait : *Hæreticum homi-*
nem post unam correptionem devota, sciens quia
subversus est, qui ejusmodi est. Hos Scripturarum
vetus interpretes includit, ut inanes suos in vanum
effundant impetus et nocere non possint. Quod si
quempiam versuta disputationis suæ circumscrip-
tione prævernerint, faciunt obmutescere. Mutus
est enim qui verbum Dei non eadem qua est gloria
confitetur. Cave ergo ne tibi vocem tollat hæ-
reticus, si prior eum non ipse deprehenderit.
b Scripsit enim dum latet ejus perfidia. Si autem
fraudem ejus impietatis agnoveris, jacturam piæ
vocis timere non poteris. Cave igitur versuta di-
sputationis venena. Animam petunt, guttur inva-
dunt, vitalibus vulnus infligunt. Graves sunt mor-
ans hæreticorum. Qui etiam, ipsis bestiis graviore
et rapaciores, nullum avaritiæ finem impietatisque
noverunt.

XXII. Nec vos moveat quod formam videntur
prætere humanam. Etsi foris homo videtur, in-
tus bestia fremit. *Ex fructibus enim eorum 'cogno-*
scetis eos. Si quis ergo specie movetur, fructum
interroget. Ululat iste Scripturas, non tractat, quia
vocis auctorem negat. Iste est qui cum discipu-
lus cupiebat esse, et non simpliciter, sed fraudu-
lenter Domino ait : *Magister, sequar te quocunque*
ieris. Ad quem Dominus dixit : Vulpes foveas ha-
bent, et aves cæli nidos, ubi requiescant : nam fi-
lius hominis non habet ubi caput suum reclinet.
Videbat enim mentem ejus more vulpium tortuo-
sam, et volucres, id est dæmones, in eo demoran-
tes. Sed Dominus non obsequiorum speciem, sed
puritatem requirit mentis. Denique sic ait, cum
parvulum in medio statuit : *Quicumque receperit*
puerum istum in nomine meo, me recipit. Et qui
me recipit, recipit eum qui me misit. Qui enim
imitatorem Christi recipit, Christum recipit. Et
qui imaginem Dei recipit, recipit Deum. Caput
enim Christi Deus est, id est, divinitas ejus, qui
in tortuosa mente non habitat. Proinde quantum
potest homo sinceram exhibeat fidem, et observan-
tiam mandatorum religiosa mente custodiat, ne di-
catur ei : *Vulpes foveam habent, et volucres cæli*
nidos, filius autem hominis non habet ubi caput
suum reclinet. Vulpecula enim fallax est et insi-
diis semper intenta, ut rapinam fraudis exerceat :
nihil tutum, nihil otiosum, nihil patitur esse se-
curum, quod inter ipsa hospitia hominum præda
requirat, et in fovea semper latere desiderans. Ita
sunt hæretici, qui domum sibi parare non sciunt,
sed circumscriptionibus suis alios decipere conan-
tur. Qui simplicitatem habet, semper domum ha-
bitat, quia semper in charitate est. Hæreticus vero
in fovea est, tanquam fraudulenta vulpes, quia
nunquam est in puritate mentis, et ideo fraudu-
lenta vulpes est, gallinæ illi evangelicæ dolum

* Forte deest *sapiunt* vel quid simile.

semper intendens. Nam de ea Dominus dicit : *Quo-*
ties volui congregare filios tuos, sicut gallina pullos
suos, et nolui? Ecce relinquitur domus vestra de-
serta. Vult Dominus hæreticorum filios congregare,
si ad unitatem fidei venirent, sed non congregat,
quia inter se dissidentes diversa sentiendo non con-
cordant. De quibus per Psalmistam dicitur : *Effusa*
est contentio super principes eorum : et reduxit eos in
invio, et non in via. Ipsi etenim dum dispensationem
Domini perverse interpretari non metuunt, profecto
plebes subditas non ea via quæ Christus est, sed in
invium trahunt. Super quos recte quoque affusa
contentio dicitur, quia suis sibi vicissim allegationi-
bus contradicunt.

XXIII. Arius quippe tres personas in Divinitate
B suscipiens, tres etiam deos credidit. Quem contra
Sabellius, unum Deum suscipiens, unam credidit
esse personam. Inter quos sancta Ecclesia rectum
prædicationis suæ tramitem indeclinabiliter tenens,
et unum Deum prædicans, tres personas contra Sa-
bellium asserit. Et tres personas asserens, unum
Deum contra Arium confitetur.

XXIV. Elipandus Toletanus sedis episcopus, ne-
scio qua commixtionis vertigine, tres personas in
una natura deitatis confundit ; et Christum de Vir-
gine natum, non Deum, sed tantum hominem
credit.

XXV. Manichæus autem, qui in sacro eloquio
virginitatem laudari cognovit, conjugium dam-
navit.

XXVI. At contra Jovinianus, qui concedi conjugii
comperit, virginitatis munditiam desepxit. Unde fit
ut semper, hæreticis perversa intelligentia confusis,
vicissim sibi eorum nequitia et in culpa concordet
et in sententia discrepet.

XXVII. At contra sancta Ecclesia per medias
utrarumque partium lites ordinata pace graditur.
Et sicut superiora suscipere, ita noverit etiam et
inferiora venerari. Quatenus nec summa æqualia
ponat infimis, nec iterum infima despiciat cum
summa veneratur. Non possunt ergo hæretici in
unum copulari, qui more vulpium inter se dissen-
tientes, diversas sibi fodiunt foveas, qui unam do-
mum Ecclesiam quam habuerunt perdiderunt. Hoc
D enim animal nec mansuescit aliquando, neque ullo
usui aut cibo utile est. Sic hæretici, nec man-
suescunt aliquando, nec cibo Domini connectun-
tur. Non enim de his dicit Christus : *Meus cibus*
est ut faciam voluntatem Patris mei qui in cælis
est. Quas vulpes in Canticis canticorum a fratri-
bus suis Dominus ligare mandat, cum dicit : *Ca-*
pite nobis vulpes parvas quæ demoliantur vineas :
nam vinea nostra floruit. Dicit per parabolam in
Evangelio Dominus : *Cum crevissent herbæ et fru-*
ctum fecissent, tunc apparuerunt zizanias, id est,
proficiente Ecclesia, numerosæ etiam hæreses sur-
rexerunt ; sed Ecclesia, in fide permanente, quam
prava sentirent investigate sunt hæreses. Sic ille

b Forte *Serpis* vel *Serpi*.

Samson, qui interpretatur sol, captis trecentis vulpibus, earum caudis ignem apposuit, et fructus inimicorum incendit. Semper enim hæretici in primordio conversionis suæ, velut falsa religione conspiciuntur; in extremis suis cum ceperint prædicare, tanquam in cauda ignem trahunt, gehennæ incendio deputati. Et ideo cum Dominus dicit: *Capite nobis vulpes*, ac si dicat: Convince hæreticos, eorumque versutiam sanctarum Scripturarum concludite testimoniis. Quas vulpes parvulas dicit, quia nihil magni, secundum rectam fidem intelligendo, omne quod sapiunt minimum est. *Demoliuntur vineas*, quia subvertunt plebes, pravis eas traditionibus corrumpentes. *Nam vinea nostra floruit*, id est, Ecclesia catholica indeclinabili augmento profecit.

XXVIII. Bene ergo Scriptura sancta hæreticos homines in uno corpore bestiam dicit, quia hoc quod legendo profert imperitis, quasi ab obtentu rationis incipit. Sed quia hoc quod legit non intelligit, semper tamen ad irrationabilem sensum tendit; et quasi homo in bestiam desinit, dum sensus ipseus Scripturæ ad intellectum male credulitatis exponit. Quod bene hæc bestia duo cornua agni similia habere dicitur, quia simplicitatem agni in exteriori demonstrat homine, et duo testamenta legis et Evangelii unum se nobiscum Christum simul prædicare. Sed audi qui de eo Joannes dicat: *Et loquebatur ut draco: et omnem potestatem prioris bestię faciebat in conspectu ejus: et facit terram et eos qui in ea habitant adorare bestiam illam priorem, cujus curata erat plaga mortis ejus*. Draco enim, ut diximus, diabolus dicitur. Sic enim draco diabolus, loquendo et nova falsa promittendo, decipit hominem in paradiso; sic et hæreticus, qui bestia dicitur, loquitur quasi draco, id est, quasi diabolus in paradiso. Nam paradisu nunc Ecclesia est. Seducitur autem verbis hujus serpentis carnalis nostra concupiscentia, et per illam seducitur Adam, non Christus, sed Christianus. Dicit ergo draco ille diabolus ad mulierem: *Cur præcepit vobis Dominus ut non comederetis ex omni ligno paradisi?* Sic hæreticorum curiosa cupiditas, sic pravi prædicatores ad diligendam erroris fallaciam auditorum corda succendunt, quæ in typo mulieris ponuntur, dicentes eis: Quare fugitis scientiam habere latentem et absconsam? Novam superexquirite, et boni et mali scientiam penetrate.

XXIX. Unde apud Salomonem mulier illa hæreticorum speciem tenens dicit: *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavis*. Subjecit deinde idem draco: *Quocunque die comederitis, statim aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum*. Sic et omnes generaliter hæretici loquuntur quasi draco, cum Divinitatis meritum profitentur, atque scientiæ promissione decipiunt, et reprehenderunt eos quos simpliciter credentes invenerunt. Et quia omnino carnalia persuadent, quasi ad carnalium oculorum adaptionem conantur abducere, ut interior

oculus excæcet. Hæc est illa locutio hæretici, qui loquitur quasi draco, et omnem potestatem prioris bestię facit, id est, totius corporis diaboli, hoc est, malorum hominum, quem priorem bestiam dicit, sicut ait: *Et facit terram et eos qui inhabitant in ea adorare bestiam illam priorem, cujus curata est plaga mortis ejus*. Et quia ipsa bestia, quam priorem dixit habere eam capita septem et cornua decem: *Unum ex capitibus ejus vidit quasi occisum in mortem, et plaga mortis ejus curata est*. Ipsum caput bestię velut occisum ipse est omne corpus hæreticorum, qui prædicant Christum crucifixum et simulant se cum duobus cornibus agnum, sed tamen ut draco loquuntur, quia omnem potestatem prioris bestię faciunt. Decem cornua, quod dicit; bestię, decem reges esse futuros in fine mundi Scriptura commemorat, in quos Antichristus undecimus, tribus regibus occisis, cum septem erit regnaturus, quos nunc septem capita nominat. Septimum ergo caput bestię quasi occisum in morte, hæretici sunt, qui Christum quasi agnum occisum cum Joanne prædicant, et eum Filium Dei Deum esse negant, dicentes: Non per istum agnum facta sunt visibilia et invisibilia; quem Joannes digito ostendit: *Ecce Agnus Dei! Ecce qui tollit peccata mundi!* Qui enim hæc dicit, bestia est unum ex capitibus bestię, et non occisum, ut agnus noster Christus, tanquam occisus de furto imitationis Christi, et loquitur quasi draco, et omnem potestatem prioris bestię facit. Quia hunc simulacrum diabolus sibi adinvenit, ut sub nomine religionis non solum carnales, sed etiam religiosos decipiat. Ideo hoc caput dicit, quasi occisum in morte, et plaga mortis ejus curata, id est, quasi Christum crucifixum sequantur. Simulacrum diaboli ideo dicitur, quia cum intus sit bestia, foris se agnum esse mentitur, ad similitudinem agni, quod est Christus. Nam Ecclesia dicit de Christo: *Vidi Agnum quasi occisum*. Et propter septiformem gratiæ Spiritum, ex quo septem Ecclesię fiunt per dona gratiarum, quæ una Ecclesia est, quæ integrum corpus est Christi, dicit: *Habentem cornua septem et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei, missi per orbem terrarum*. Quia Ecclesia, quæ Spiritus sancti accepit gratiam, per universum orbem terrarum est constituta.

XXX. De corpore vero diaboli longe aliter dicit Ecclesia. Nec agnum nominat corpus diaboli, nec cornua septem, sed dicit: *capita septem et cornua decem*. Nam Agnus noster unum caput habet, quia unus est Deus. Caput enim Christi Deus. De diaboli vero corpore dicit: *Et vidi ascendentem bestiam de mari, habentem cornua decem et capita septem: et super capita ejus decem diademata: et super capita ejus nomen blasphemię*. Et bestia, quam vidi, similis erat pardo: et pedes ejus sicut ursi: et os ejus sicut leonis. Et dedit ei draco virtutem suam et sedem suam. Et vidi unum ex capitibus ejus, quasi occisum in morte: et plaga mortis ejus curata est, et mirata est omnis terra secuta bestiam: et adoraverunt draconem, quoniam dedit potestatem bestię. Et adoraverunt bestiam

dicentes : Quis similis bestiae ? aut quis poterit pugnare cum ea ? Et datum est ei loqui magnam blasphemiam. Hoc totum signaliter intelligendum est in Ecclesia, non sicut auditur. Nam agnus et bestia, sicut invicem sibi contrarii sunt per naturam, ita allegorice intelligendi sunt per figuram. Hic tantum duæ partes sunt intelligendæ, id est, Christus et corpus ejus, et diabolus et corpus ejus. Quæ totum corpus diaboli, quo facilius possit spiritus iter ab Ecclesia deprehendi, omnia membra diaboli in una bestia conclusit. *Hæc bestia in Daniele terribilis dicitur esse cæteris bestiis,* id est, leoni, pardo et urso dissimilis dicitur : et cuius nomine bestie nuncupetur, non habet. Sed tantum dissimilis cæteris bestiis et terribilis nominatur. Sed vide quantum est foris, terribilis in terrenis, cum dicat terra, id est terreni : *Quis similis bestie, et quis poterit pugnare cum ea ? Terribilis cæteris bestiis dicitur et dissimilis.* Sed agnus adveniens adversus eam in certamine surrexit, et moriens prædam excussit. Excitunt et hodie agni pretioso sanguine redempti Agni incontaminati et immaculati Christi, per illum Agnum quem Deus suscitavit a mortuis. Et hic agnus et bestia contra contrarii sibi sunt in Ecclesia.

estis autem, quæ contraria est Agno, non speciale, sed generale nomen est, et quod multas habeat partes, quæ septem capitibus distinctis scribitur. Sed in narratione pro locis intelligendum est qualem partem bestie dicat, quæ septem capitibus ex uno corpore constat. Aliquando enim diabolus dicit bestiam; aliquando infideles, id est, sine baptismo; aliquando Christianos malos, id est, vulgarem plebem intra Ecclesiam, qui tantum nomine Christiani sunt, operibus vero bestie sunt; aliquando principes malos; aliquando hæreticos, qui male sentiunt et male prædicant de Christo; aliquando hypocritas, qui simulant sanctitatem, et nec dicunt de Christo, nec scire volunt quid dicant vel credere debeant. Aliquando enim schismaticos dicit qui recte credunt et recte prædicant Christum, sed scissi sunt ab unitate Ecclesiæ, non corpore, sed animo. Schisma enim a scissura animarum vocata est. Eodem enim cultu, eodem ritu credit ut cæteri religiosi, sed solo congregationis delectatur dissidio, ut cum cæteris communi nullo fulciatur consilio : et totum quod sibi agere videtur, sanctum in suo corde esse putatur. Fit autem schisma, cum dicunt homines : Jusi sumus, nos sanctificamus in mundo, et cætera his similia. Hoc totum per singula officia unius bestie describuntur capita. Capita dicuntur, quia unusquisque sequitur suæ voluntatis arbitrium. Sola Ecclesia agit cum consilio, ne poeniteat post factum.

XXXI. Quod ut testimonio approbemus, ex multis unum Pauli apostoli proferamus exemplum. Qui ne forte in vacuum curreret aut cucurrisset, primum apostolorum requisivit Petrum. Per hoc exemplum proficit Ecclesia, quæ est summi capitis membrum. Quæ omnis Christianitas una videtur Ecclesia. Et multi toto mentis ardore bene se laborare putant, sed incertum est utrum Deo placeant. Unus ager est,

sed dormiente patrefamilias, inimicus homo zizania supereminavit. Ad quam eradicandam cum discipuli ire se proponerent, Dominus noster prohibuit, sibi reservans palearum et frumenti separationem. *Hæc sunt vasa iræ, et vasa misericordiæ,* quæ in domo Dei ab Apostolo prædicantur. Venient ergo dies quando, thesauro Ecclesiæ aperto, proferet Dominus vasa iræ suæ, quibus exeuntibus sancti dicent : *Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.* Nemo potest Christi victoriam sibi assumere, nemo ante iudicii diem de hominibus judicare. Si jam mundata est Ecclesia, quid Domino reservamus ? *Est via quæ videtur esse apud homines recta, notissima autem ejus veniunt in profundum inferni.* In hoc errore iudicii, quæ potest esse certa sententia ? Proinde, quia non est certa sententia, debet charitas una. Sed ea ipsa charitas non poterit esse certa, si fides fuerit incerta. Proinde communiter omnis Ecclesia perquirere debet fidem veram, et omnibus modis evitare hæreticorum venena. Non enim sine ratione caput hujus bestie velut occisum scribitur. Bestia itaque quam dicit inter diabolus et Christum personam non habet, quia in solo est vocabulo quod dicunt se adorare Christum, qui mortuus est et resurrexit. Hæc bestia cum duobus cornibus ipsa est hæreticorum pars cum omnibus sibi consentientibus, tam fide quam opere. Quæ caput dicitur velut occisum, id est i. glaciæ Christianum. In quo vocabulo diabolus adorant, qui hoc simulacrum suis advenit, ut sub nomine Christianitatis maximam partem ab Ecclesia excludat, et capiti suo diabolo conjungat. Et ille habeat corpus, cum quo se et illud ad inferorum tartara tradat. Nos adoramus Agnum, qui occisus est et resurrexit. Illi adorant bestiam, quæ se habet in hujusmodi similitudinem. Tres itaque sunt, id est, diabolus, et populus, et bestia velut occisa, quæ est mediator, in quibus Christus resonat. Et quia ex parte bestiam, quando mediam bestiam dicit adorari, in diabolus res cadit, qui suam et hæreticorum locum implet, per quorum os loquitur in Ecclesia.

XXXII. Dicit super decem cornua decem diademata, hoc est, quod reges suos tam vivos quam mortuos laudant, et veluti in cælum atque inter sanctos translatos esse existimant. Nomen vero blasphemie, quod super septem capita vidit, hoc est, quod se Ecclesiam dicunt et Ecclesiam persequuntur. Draco est serpentis operatio. Rufus, carnis habitaculum, quia draco ipse carnis habitatio est. Decem cornua draconis, virtus est legis alienæ. Draco vero, ille magnus serpens antiquus, qui vocatur diabolus et Satanas. Ideo dicitur draco, quia terret. Magnus, quia potens videtur, et exultat in spiritu. Serpens, quia non deprehenditur, sed irreprehensibiliter serpit et fallit. Antiquus ideo vocatur, quia et a principio cepit, et veteris hominis accepit potestatem.

XXXIII. Diabolus ideo vocatur, quia consiliator sibi videtur, et sapit. Et postquam persuaserit hominem, tanquam non suæ persuasionis, sed nostri po-

tius admissi eriminator apparet. Pardus, quia varietatem et fallaciam deceptionis ostendit. Ursus, quia rapinam sensum et operum malignorum est. Leo vero, quia superbie atque erroris est forma. *Dedit draco bestię virtutem suam, et sedem suam*: quia intra Ecclesiam sunt hæretici, qui Ecclesia videntur esse et Ecclesia non sunt. Et per os diabolus loquitur, quos in Ecclesia decipere vult. *Et adoraverunt bestiam dicentes: Quis similis bestię? aut quis poterit pugnare cum ea?* Illi hoc taliter non dicunt. Sed dicunt: Quis similis Christo? aut quis illum poterit vincere? Lingua Christum profitentur, sed factis bestiam sequuntur. *Et, facit signa magna: ut et ignem faciat de caelo descendere in terram in consumptionem hominum.* Ignis Spiritus sanctus est, cælum Ecclesia est, terra ipsi sunt quos baptizant, et ceteros ecclesiasticos ordines dicit, quæ per ipsos fiunt in Ecclesia, per quæ sacramenta ab illis tenentur Ecclesia captiva. Sacramentum baptismatis non solum intra in Ecclesiam catholicam, sed etiam apud hæreticos, qui in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizant, esse quidem baptismum posse, sed extra Ecclesiam catholicam prodesset non posse. Imo sicut intra Ecclesiam recte credentibus per sacramentum baptismi confert salutem, sic extra Ecclesiam baptizati, si ad Ecclesiam non redierint, eodem baptismo cumularunt sibi perniciem et confusionem. Tantum enim valet ecclesiasticæ societatis unitas ad salutem baptismi, ut non salvetur, cui non intra Ecclesiam datur, ubi oportet ut detur. Inesse tamen homini baptismum etiam extra Ecclesiam baptizato, sed maxime ad damnationem ab Ecclesia separato. Sed quia manifestum est, ubicunque datum fuerit hoc baptismum, semel esse dandum, ideo etsi ab hæreticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti datum fuerit, venerabiliter agnoscendum, et ab hoc nullatenus iterandum. Et quia omnis Christianitas Ecclesiæ nomen habet; et infideles qui non sunt baptizati, extra Ecclesiam dicuntur, putant se cum audiunt extra Ecclesiam dici baptizatos, quod pro infidelibus dicatur? Non enim ita intelligendum est, ut tantum duas partes credamus hominum, id est, unam partem baptizatorum, quæ sit Ecclesia; et alteram infidelium, quæ sit extra Ecclesiam: non enim infideles baptismum habent, qui non credunt Christum Filium Dei, sed tantum Christiani habent baptismum. Et ipsa Christianitas quæ baptizata est, altera pars est quæ intra Ecclesiam est. Et illa quæ foris Ecclesia est, in duas partes divisa est, id est, in sacerdotes hæreticos, et in laicos aperte malos. Illa pars quæ Ecclesia dicitur, sancti et fideles sunt, qui pro Christo omnia sua reliquerunt: cui dicturus est in die iudicii: *Vos qui dimisistis omnia vestra, et secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sedē maiestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Duodecim sedes dicit, quia omnis omnino Ecclesia, quæ est Christi sanguine passionis tineta, in duodecario apostolorum numero est constructa. Nam sic

sunt duodecim apostoli in Christo, sicut duodecim horæ diei in sole. Sol Christus intelligitur, secundum Prophetæ dictum: *Vobis qui timetis Dominum, orietur sol iustitiæ.* Et tantum ipsis Christianis oritur qui timent Christum, id est, qui credunt in Christum, et imitantur vestigia ejus. In tantum ut in isto die possint ambulare. Et sicut sol facit duodecim horas diei, et non facit solem, sic Christus fecit et elegit duodecim apostolos: et duodecim apostoli non fecerunt nec elegerunt Christum. Sicut ipse Dominus ait: *Non vos me elegistis: sed ego elegi vos.* Nunc vero ipsi sunt filii adoptivi qui electi sunt, non ille qui elegit. Et tamen qui elegit et qui electi sunt, unus dies est, unum lumen est. Sol illuminator, et duodecim horæ illuminatæ a sole. Sic Christus illuminator, et duodecim apostoli illuminati a Christo. Christus est caput, et duodecim apostoli corpus Christi, quod est omnis omnino Ecclesia in duodecario numero apostolorum constituta. Hic est unus dies, id est, una persona Christus et Ecclesia: qui in hoc die ambulat, ipse ambulat intra Ecclesiam. Hos tantum duodecim apostolos, tanquam duodecim horas diei per universum mundum misit Christus, ut omnis multitudo credentium in isto solo ambularet die, id est, in ista sola Ecclesia. Sed nemo credentium ibi potest ingredi, nisi imitatus fuerit apostolos Christi. Et dum imitatus fuerit, sit ipse apostolus Christi, sicut et Paulus apostolus dicebat discipulis suis: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.*

XXXIV. Jam nunc episcopi cathedras tenent duodecim apostolorum, si imitantur apostolos in fide, et opere, et prædicatione: et ipsi Ecclesia sunt, quia in doctrina apostolorum sunt; et baptismata, quæ per manus illorum fiunt, ipsi dicuntur baptizati intra Ecclesiam, quia neminem baptizant nisi tantum eos qui nomen suum dant. Quos etiam instruunt in fide et opere, qualiter credant et qualiter vivant, ita ut ore proprio profiteantur apostolicum fidei symbolum: *Credere in Deum Patrem omnipotentem. Et in Jesum Christum Filium ejus unicum Deum, et Dominum nostrum: qui natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine. Et in Spiritum sanctum.* In qua fide baptizati sunt: et abrenuntiant diabolo, et angelis ejus, operibus ejus, et imperiis ejus.

XXXV. Ex ipsis baptizatis alii traduntur scholæ et offeruntur a parentibus Christo, ut possint futuri esse sacerdotes, et serviant Christo. Alii tantum doctrinæ traduntur, ut legant et cognoscant Christum, et accipiant cum benedictione intra Ecclesiam uxores, ut serviant conjugio, quia hoc bonum est et intra Ecclesiam ejus. Sed illud melius est quod sacerdotium est, quod intra Ecclesiam est, et per se Ecclesia est. Sed et ista bona est, quæ nobis martyres et sacerdotes, virgines et confessores general, et vivunt conjugati secundum apostolum Paulum, qui dicit: *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino ut sim fidelis.* Existimo enim hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quo-

niam bonum est homini sic esse. Alligatus es uxori? A noli querere solutionem. Solutus es ab uxore? noli querere uxorem. Si autem acciperes uxorem, non peccasti. Et si nupsit virgo, non peccavit. Tribulationem autem carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco. Hoc itaque, fratres, tempus breve est. Reliquum est ut qui habent uxores sint tanquam non habentes. Et qui flet, tanquam non flentes. Et qui gaudent, tanquam non gaudentes. Et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur. Præterit enim figura huius mundi. Volo autem vos sine sollicitudine esse (I Cor. vii, 25-32). Conjugati qui hoc præceptum servant Apostoli, intra Ecclesiam sunt, quia sub disciplina apostolorum sunt. Si aliquis inter eos deliquerit, sicut ab Ecclesia excommunicatur, ita et ab eis non recipitur. Decimas suas recte dant Deo. Hospitibus pedes lavant. Pauperibus ministrant. Sacerdotibus honorem impendunt, et facultatulam suam cum ipsis communicant, quia eos futuros hæredes habere expectant. Conjugibus suis non propter libidinem, sed propter procreationem filiorum utantur. Et cum omnibus hominibus in tanta charitate vivunt, ut monachi esse putentur. Hi in die iudicii a Domino audituri sunt: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis præparatum est ab origine mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare. Sitiivi, et dedistis mihi bibere. Hospes eram, et collegistis me. Nudus, et operuistis me. Infirmus, et visitastis me. In carcere eram, et venistis ad me. Quia quod uni de his fratribus meis minimis fecistis, mihi fecistis. Hi sunt fratres Domini, de quibus dicit: Qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ille mihi mater, et frater, et soror est.

XXXVI. Nam si scire vultis quid est voluntas Patris, nihil aliud invenire possumus nisi, ut credamus in eum quem misit ille, id est, credamus Filium ejus Jesum Christum verum esse Deum. Timeamus, adoremus, imitemur et amemus, quia ipse est verus Deus et vita æterna; sicut ipse in Evangelio dicit: Hæc est autem vita æterna ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. Hic est verus Deus et vita æterna. Ecce Ecclesia quem credit, ad eum tendit; et quidquid agit, per ecclesiasticam doctrinam agit; et quidquid petit, in nomine Jesu petit, ut cum Jesu æterni sint et intra Ecclesiam baptizentur, in cuius pace perseverant, per quam et salvi fiunt. Nam qui contra hanc Ecclesiam agit, salvus esse non potest, nisi ad eam redierit ut per ipsam salvetur. Omnes intra eam salvari credo; extra illam, licet quanta bona quæ videatur agere, etiamsi pro Christi nomine sanguinem fundat, salvus esse non poterit, nisi ad Ecclesiam catholicam redierit, quæ sola recte credit Deum et sola diligit proximum, sola patitur pro Christo, sola moritur pro eo. Dominare semper vult vitiiis, non fratribus. Quotidie legem Dei adimplet, quia quotidie in charitate est. Et quantum plus intelligit, tantum plus laborat. Cum omnibus patitur, quia cum omnibus tristatur. Hæc illa pars non agit, quam supra dixi-

mus, quæ extra Ecclesiam est, id est, hæretici et populus ejus malus, quæ ab eis sacramenta Ecclesie accipiunt, et doctrinam salutis nec ipsi habent, nec illis proferunt. Corpora sunt, sed non se invicem diligunt, quia aversionem habent ab iis quorum membra sunt. De quibus Paulus apostolus Thessalonicensibus narrat, cum putarent quod tempore Pauli esset dies iudicii, eo quod eis scripsit: Nos qui vivimus, qui relinquitur in adventum Domini, non præveniemus eos qui antea dormierunt (I Thess. iv, 4). Ad hæc illi conturbati, scripsit eis postea, dicens: Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini, ne quis vos seducat ullo modo. Quia nisi venerit primum discessio, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur super omne quod dicitur Deus aut colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Meminisse debetis quia ego adhuc cum apud vos essem, hæc dicebam vobis, et nunc quid detineat scitia, ut reveletur in suo tempore. Nam mysterium operatur iniquitatis. Ac si aperte diceret: tunc Antichristus manifeste videbitur. Nam in cordibus iniquorum secreta sua jam nunc occultus operatur. Ut enim de apertioribus criminibus taceam, illa quæ sub specie fiunt, dicam: ecce alius fratri tacitus invidet, et si occasionem inveniatur, eum supplantare contendit; Cujus alterius membrum est, nisi ejus de quo scriptum est: Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum.

XXXVII. Alius se magni meriti esse existimans, per tumorem cordis cunctis se præferens, omnes sibi inferiores credit: cuius alterius membrum est, nisi ejus de quo scriptum est: Omne sublime videt, et ipse est rex super omnes filios superbiæ? Alius honorem querit, ut cæteris præsit; non quod aliis prosit, sed quod ipse alteri subditus non sit. Cujus alterius membrum est, nisi ejus de quo scriptum est qui dixit: Sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo? Hanc ergo regulam diabolus instituit membris suis, quod simulacrum sub nomine Christianitatis in Ecclesia fluxit: quæ tamen pars foras Ecclesiam est. Ecclesia dominari non vult, sed servire. Solus quippe Altissimus ita dominatur super omnia, ut alteri sub se [subesse] non possit: quem diabolus imitari perverse voluit, cum suum dominum [dominium] querens, ei subesse recusavit. Adipiscere voluit omnipotentiam per rapinam, quam Dominus habebat per naturam.

XXXVIII. Proinde Dominus noster Jesus Christus, cum esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Et ut nobis humilitatis et charitatis præberet exemplum, non alteros

humiliavit, sed semetipsum. Nam cum esset unigenitus secundum divinitatis excellentiam, et sine fratribus, pro nobis etiam factus est primogenitus secundum susceptionem hominis : in qua per adoptionem gratiæ fratres habere dignatus est, quibus esset primogenitus, de quibus ipse per Prophetam dicit : *Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum !* Fratres hic non corporales dicit, sed fratres spirituales. Fratres, de quibus idem Dominus Patri dicit : *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Fratres, de quibus loquebatur mulieribus : *Ite, nuntiate fratribus meis.* Vere bonum et vere jucundum habitare fratres in unum ! Unum fratrem dimisimus in sæculo, ecce quantos invenimus in monasterio ! Frater meus sæcularis non tantum me amabat quantum substantiam meam. Cæterum fratres spirituales, qui sua utique negligunt, aliena non querunt. Sic et in Actibus apostolorum legimus : *Quoniam multitudinis credentium erat cor unum et anima una.* Et erant, inquit, illis omnia communia, quia communem Christum possidebant.

XXXIX. Hanc regulam quam tenet nunc Ecclesia, ab ipso descendit capite, cujus et corpus est secundum Apostolum qui dicit : *Ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei.* Corpus illius summi capitis Christi, nos omnes fideles ejus sumus. Per nexus vero et conjunctiones corpus ligatur, quia dum capiti pectus, dum pectori brachia, dum brachiis manus, dum manibus digiti sunt conjuncti ac membra cætera membris inhaerent, corpus omne perficitur. Sic sancti apostoli, quia Redemptori nostro propinqui exstiterunt, quasi pectus capiti inerant. Quos quia martyres sunt secuti, quasi conjuncta brachia pectori fuerunt. Quibus dum pastores et doctores subjuncti sunt per bona opera, manus brachii iniverunt. Hoc vero omne corpus Redemptoris nostri quotidie per nexus et conjunctiones subministratur in cœlo, quia cum ad eum illuc electæ anime ducuntur, ei sua membra colligantur. De quo bene dicitur : *Subministratum et constructum crescit in augmentum Dei.* Quia Deus omnipotens Redemptor noster, qui in se quo proficiat non habet, adhuc per membra sua quotidie augmentum habet. Unde rursus scriptum est : *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Hoc totum per passionem carnis et compassionem mentis complet Ecclesia. Et cum hic patitur corpus, patitur caput, cujus est corpus, Paulo apostolo attestante qui ait : *Quotidie adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia.*

XL. Dominus ac Redemptor noster cum sancta Ecclesia, quam redemit secundum carnem, una substantia est. Illius capitis corpus Ecclesia est, et hujus corporis caput est Christus. De quo suo capite exultat corpus, id est sancta Ecclesia, cum per Psalmistam dicit : *Nunc autem exaltavit caput meum super inimicos meos.* Quia enim quandoque ipsa

A etiam exaltanda est, jam nunc caput suum super inimicos exaltatum gaudet in cœlis. Cum ergo electi quique ad vitam perveniunt, quia membra ejus per eum intrant ad eum, ipse per se intrat ad se. Ipse enim in membris suis est qui intrat. Ipse caput, ad quod intrantia membra perveniunt. Accipite ergo, descendit regula, quam tenent membra ejus Ecclesia, quod est in charitate unum corpus summi capitis, a quo accipit Spiritum sanctum, secundum Psalmistæ vocem dicentis : *Sicut unguentum a capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron (Psal. cxxxii, 2).* Vide ergo quid dicat unguentum. Unguentum gratia est, benedictio est divinitatis. Sicut benedictio unguenti de capite, hoc est de divinitate in Christo. Caput Christi Deus, caput Ecclesiæ Christus. Descendit unguentum in homine Christo. Descendit de Christo in oram vestimenti ejus, quod est Ecclesia. Unguentum de capite, quod descendit in barbam. Barba enim virilitatis indicium est. Caput ergo divinitatis dicitur, sicut diximus, ex quo descendit unguentum in barbam Aaron, id est in Christo, qui est caput Ecclesiæ. Barba vero, ut diximus, virum indicat, in quo perveniamus in virum perfectum, qui est Christus. Et postquam in illam barbam descendit, ipsum unguentum in oram vestimenti ejus ; sic benedictio, et ros in Hermon descendit in montem Sion. Hermon in lingua nostra interpretatur *anathema*, quod est Judæorum populus. Ros ergo, id est benedictio Domini, ante fuit in populo Judæorum, qui postea anathematizati sunt. C Et benedictio illa, quæ antea descendebat in populo anathematizato, postea descendit in monte Sion, hoc est Ecclesiam, quæ corpus est Christi. In quo capite Ecclesiæ descendit unguentum, ut Psalmista ait de eo : *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Participes sunt apostoli Christo, sed apostoli ad mensuram acceperunt Spiritum sanctum. In Christo vero omnis plenitudo Spiritus sancti descendit, quia solus sine peccato, et de ipsa plenitudine illius acceperunt apostoli.

XLI. Audistis quid dixit : *Dilexisti justitiam.* Sed et contrarium videte quid dicat : *Et odisti iniquitatem.* Pro his virtutibus quid accepit audite : *Propterea, inquit, unxit te, Domine, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Hoc ad Christum dicitur. Jesu Christe, tu unctus es, ut cæteros ungeres unguento, quod descendit in barbam, in barbam, inquit, Aaron. Quod unguentum in capite est, descendit in barbam : id est, a vero Deo descendit ad hominem, quem dignatus est assumere. Et de homine quem assumpsit descendit in oram vestimenti ejus, quod sumus nos. Et quantum nobis prodest barba ista sancta, et vir iste perfectus, videamus. Et qui sunt illi qui proficiunt, in quos descendit in oram vestimenti ejus, qui possunt esse vestimentum Christi. Et cum fuerint vestimentum Christi, tunc et ipse Christus verum est illorum vestimentum, et induunt Christum. Nos, si vestimentum Christi su-

mus, nuditatem ejus nostra vestimus fide. Ecce nudus pendet in cruce, *scandalum Judæis, gentibus stultitia*. Et tamen nostra fide, et sermone, et confessione vestimus nuditatem ejus, et dicimus: Dominus Deus noster est qui nudus pendet in cruce. Filius Dei verus est qui illusiones et derisiones patitur nudus in cruce, ut nos vestiti simus ejus nuditate.

XLII. Cum audiunt nos Judæi ista dicere, continent aures suas, et derident nos, qui talem Deum habemus qui nudus pependit in cruce. Recedimus ab invicem in tantum, ut nec illi recipiant nos nec nos illos. Unum hostem fugimus Judæos, et multos hostes invenimus intra domum, hæreticos pejores quam Judæos. Judæi semel negant et dicunt: Iste quem dicitis qui nudus pependit in cruce, non est Deus. Cum nos eis dicimus, quis est? Respondent et dicunt, homo est: nam si Deus esset, non diceret: *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Et ideo non debetis tam absurde dicere Deum, sed tantum filium adoptivum, sicut et nos sumus adoptivi, quia nec unus Deus est qui nudus pendet in cruce, nec verus filius Dei. Injuriam facitis Deo de tali fide. Nam nos honoramus Deum, qui recte dicimus quod Deus ad tantam injuriam descendit. Sermo [Servus] est qui patitur. Servus Dei est qui patitur, ipso de se dicente: *O Domine, ego servus tuus: ego servus tuus et filius ancille tue*. Et Dominus ei dicit: *Ecce servus meus, suscipiam eum*. Cum hoc verum dicat Scriptura, quomodo vos potestis firmare, cum homo nudus qui pendet in cruce a Deo se derelictum clamet et Deus sit. Ecce et istos invenimus similes Judæorum, quia illi nudaverunt Christum, et nudum eum imposuerunt in crucem et ibi mortuus pependit, et ipsa nuditas, erux et mors facit scandalum Judæis, et dicunt: Non est Deus. Hoc dicunt et isti hæretici: Non est Deus. Nudaverunt illi Christum vestimentis, nudant et isti fide. Illis fecit scandalum Christi nuditas, istis facit scandalum Christi humilitas. Non sunt ergo isti vestimentum Christi, qui non vestiunt Christum sua fide, sed eum cum Judæis nudant sua infidelitate. Illi Deum Israel laudabant, et ipsam Deum Israel negabant, quem nudum cruci affigebant. Et isti Christum laudant: et ipsum Christum, qui nudus pependit in cruce, Deum Israel esse negant: et utrique populum Domini se existimant esse; et utrique meliores se nobis profitentur in fide, et utrique dicunt: Nos sumus Israel, qui Deum recte credimus. Nam vos bruta et insensati, qui hominem, qui mortuus est, habetis Deum. Et quia Israel, *videns Deum* dicitur, utrique se Israel profitentur, utrique se filios Dei asserunt. Sed Dominus eos per Isaiam prophetam redarguit, dicens: *Filios enutrivit et exaltavit, ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui: Israel autem non me cognovit, populus meus me non intellexit*. Et meum populum dicit, et me non intellexit neque cognovit. Non intelligit Deum, qui non intelligit Christum, quia Christus est Deus. Non cognoscit Deum Israel qui non cogno-

scit Christum, quia Christus est Deus Israel. Non est mundus corde, qui non videt Deum factorem cœli et terræ: qui non credit Christum, quia Christus est Deus factor cœli et terræ. Et inde non vident Deum, quia mundum non habent cor. *Beati, inquit, mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*.

XLIII. Restat ergo ut qui non intelligunt, non vident: et qui non vident, in tenebris ambulant. Unde et Psalmista dicit: *Nescierunt, neque intellexerunt quod in tenebris ambulant*. Et qui in tenebris ambulant, in die non ambulant, quod est Christus et Ecclesia, nec dicere possunt illum versiculum psalmi: *Hic est dies quem fecit Dominus; exultemus et lætemur in eo*. Et quia dies et nox una dies dicitur, quia de sole usque ad alterum orientem solem diem et noctem includit, et unus dies dicitur, sic Ecclesia et hæreticorum pravitas, lux et tenebræ est, et una Ecclesia nuncupatur. Utrique unum Evangelium legunt, sed utrique vestimentum Christi esse non possunt. Cum unus fide tegit nuditatem Christi, alter infidelitate nudum prædicat Christum, cum dicit: Homo non est Deus, non est ipse qui fecit cœlum et terram. Alter non nudum, sed veste indutum eum prædicat, quia dicit: Deus est homo, et ipse fecit cœlum et terram, qui in cruce pendet inter cœlum et terram. Hoc tantum Ecclesia potest dicere de Christo capite, ejus ipsa est corpus, quia ipsam suo sanguine pretiosum redemit, ut eam sibi copularet per sanguinem; et Christus indueret eam, et illa Christum, sicut Paulus apostolus de ipso loquitur ad Ephesios: *Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam*. Maculam quippe et rugam non habet, quia et turpitudine operis et duplicitate sermonis caret. Non habentem, inquit, maculam aut rugam. Id est, nec per peccatum habentem maculam, nec per duplicitatem rugam. Quia et per justitiam munda est, et per simplicem intentionem extensa. Quæ ergo abluta est ne maculam habeat, extensa est ne habeat rugam. Utique vestis Christi est. Sicut enim indumentum Christi tota generaliter Ecclesia dicitur, sic indumentum sunt Ecclesie singulorum animæ, quæ ab errore conversæ eandem Ecclesiam credendo, eique fideliter inhærendo, circumdant. De quibus eidem Ecclesie per prophetam Dominus dicit: *Vivo ego, quia omnis his velut ornamento vestieris*.

XLIV. Ecce quomodo est Ecclesia per fidem et conversionem, et opera bona vestimentum Christi. Ecce quomodo singulorum animæ, quæ per prædicationem Ecclesie convertuntur et credunt quod tantum in ea sit remissio peccatorum, et inhærent ei fideliter, vestimentum sunt ipsius Ecclesie. Vestimentum sunt Ecclesie animæ in unum collectæ. Vestimentum est Christi tota Ecclesia, et vestimentum est Christus totius Ecclesie. Rem vobis dico novam, imo non novam, sed de Scripturis, quia vestimentum Christi sumus. Et cum illum nostra confessione et fide vestimus, tunc iterum nos ipsum Christum induimus. Dicit enim et Apostolus quod

vestimentum nostrum Christus sit : *Quicumque, A* inquit, baptizati estis in Christo, Christum induistis. Quando enim baptizamus, induimur et vestimur.

XLV. Hoc totum quare dixi? Ut ostenderem credentes vestimentum esse Christi quod descendit in oram vestimenti ejus, quod descendit in barbam, in barbam Aaron. Sic enim Aaron sacerdos hunc sacerdotem nostrum præfiguravit Christum, et octo ejus vestimenta omnis omnino Ecclesiæ. Figura illa vestimentorum nos sumus secundum Apostolum, in quos *finis sæculorum* decurrit, quia ista illis in figura *tingebant* quæ nobis in veritate completa sunt. Siquidem pontifex octo habet, ut diximus, species vestimentorum. Longum est dicere de ephod, de tunica, de zona, de catenulis, de femoralibus, de fimbriis, de soccis, de tintinnabulis, quibus virtutibus sacerdos debeat ingredi templum Domini et in Sancta sanctorum. Et nos ergo si voluerimus de vestimento esse isto sacerdotali, aut superhumerali sumus, quod interpretatur ephod, ut habeamus bona opera; et in humeris nostris Christi mandata portemus: aut certe tunica debemus esse interior, quæ tunica stricta est et adhæret corpori. Non est laxa, non fñditur, sed adhæret tota ad corpus. Vides ergo quia quicumque interior est, et interior tunica, vicinus jungitur corpori.

XLVI. Longum est dicere de rationalibus et de manifestationibus. Si quis vero rationale est, quod dicitur logion, non est alibi nisi in pectore. Quod ratione dictum vel factum est, rationale dicitur. Quod vero sine ratione dictum vel factum, rationale dici non potest. Intelliges Scripturæ ordinem. Quicumque rationalis est, ephod est, id est, vestimentum superhumerali; et in pectore, quod est prudentia. Cæterum fieri potest ut aliquis habeat prudentiam, ut habeat ^a augon, hoc est logion, quod Latine dicitur rationalitas, et non habeat ^b ermonem, hoc est manifestationem. Quicumque ergo verus sacerdos est, debet esse rationalis; debet habere manifestationes; hoc est, quodcumque manifestum proferat et omnes doceat.

XLVII. Et hæc omnia forsitan faciat, si castitas cauta et ornata non fuerit, et omnes fluxus carnis non mortificaverit, ut cingat lumbos suos et mortificet. Deinde femoralia debet habere, ut quodcumque in nates ignominiosum est et sordidum, quasi hoc cingulo mündetur et mortificetur. Deinde dicitur quoniam debemus habere phodere [poderem], id est vestimentum tunicæ usque ad pedes. Phodere quod ordinet, quasi pedes nostros. Et in ipso phodere diversi flores sunt. Sunt ibi malograna, sunt etiam fimbriæ. Ego puto quod et illa mulier sanguinem fluens, ideo sanata est eo quod statim fimbriam tetigerit. Hoc totum quare dico? ut bonum opus quod inchoamus usque ad finem perseveremus: quod est usque ad pedes, si Christi vestimentum esse desideramus.

^a Forte, augen, αυγην.

XLVIII. Deinde considerate quoniam ad extremos pedes inter malograna erant et tintinnabula; et non ingrediebatur pontifex in Sancta sanctorum nisi illa tintinnabula personarent. Et quid Sancta sanctorum ingredi, nisi ille interior spiritualis intellectus ubi cum Domino loquitur?

XLIX. Et illa tintinnabula et illa malograna diversitates virtutum sunt: et sacerdos, id est pontifex, qui omnem Ecclesiam in typo Christi tanquam vestimentum in se portat, debet prius diversarum virtutum ejus opera, tanquam tintinnabula, per omnem Ecclesiam resonare; et tunc ad ejus omnes congregentur imitationem, et sic in Sancta sanctorum ingreditur, ut quod intus de Domino audierit foris populo loquatur, secundum Domini dictum in Evangelio: *Ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in calis est.* Et cum hæc fuerit, Ecclesia erit, mons Sion erit: quoniam illic mandavit Dominus benedictionem. Id est, unguentum illud quod descendit de capite Divinitatis, in barbam, in barbam Aaron: quod descendit in oram vestimenti ejus, quod est Christus: et pervenit ad montem Sion illa benedictio roris quæ descenderat in Hermon; hoc est, in populo Judæorum pervenit ad Ecclesiam, quod est mons Sion, quoniam in ea mandavit Dominus hanc benedictionem et vitam usque in æternum. Vita Christus est. Qui conficitur Christum, habebit vitam usque in sæculum sæculi. Nos tamen si de Ecclesia sumus, Ecclesiam defendimus, et in dogmatum veritate stamus, in ædificio Christi sumus. Mli vero qui non sunt in Ecclesia, adversantur Christi Ecclesiæ. Si ergo sumus in Ecclesia, si habemus fidem Ecclesiæ, fidem apostolorum, fidem Christi dogmatum, veritatis montes, sumus Sion.

L. Dominus noster Jesus Christus mons montium est, non unus de montibus, ut hæreticus asserit Elipandus. Nam cum singulariter mons dicitur, aut singulariter Dominus, aut singulariter Christus, aut singulariter pontifex, aut singulariter sacerdos; aut singulariter hostia, aut singulariter agnus, aut singulariter lapis, aut singulariter petra, et cætera hujusmodi similia, aut certe singulariter servus, aut singulariter pauper, solus ipse in sua persona intelligendus est: ut in ipsa humilitate, qua a nobis figurallter prædicatur, nullus ei similis prædicetur. Nam et homines sancti multi sunt qui ei credendo efficiuntur sancti. Ab eo dicuntur dii, ab eo domini, ab eo christi, ab eo pontifices, ab eo sacerdotes, ab eo hostiæ, ab eo agni, ab eo lapides vivi, ab eo fortes petræ. Propter hoc ille factus est Patris servus, ut nos de multis dominis liberaret, id est, de multis idolis; et ipsum solum haberemus Dominum qui propter nos factus est servus; et essemus liberi per ipsum qui solus inter mortuos est liber, et nos ad hanc ingenuitatem perduxit. Et sine dubio summa ingenuitas creditur, in quo Christi servitus comprobatur. Propter nos factus est pauper, ut nos ejus

^b Forte, sermonem.

paupertate efficeremur divites. Et quid est ejus paupertas, nisi ejus humanitas? Et quid sunt nostrae divitiae, nisi ejus humanitas? Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Ubi ille descendit, illic nos ascendimus. Ubi se ille inclinavit, ibi nos erexit. Ubi ille poenam perpressus est, ibi nos a poena liberavit. Ubi ille mortuus est, ibi nos vivificavit. Ubi ille resurrexit, ibi nos suscitavit. Ubi ille ascendit, ibi nos secum levavit. Ubi Pater cum exaltavit, et donavit illi nomen, et nos cum illo exaltavit, et cum illo nobis omnia donavit: quia et ipsum nobis Pater dedit, et nos illi donavit; et illum a parte dextera suae collocavit et nos corpus ejus cum capite sedere fecit.

LI. Et cum sit caput et corpus una substantia, tamen multum distat inter caput et corpus, cum tantum unum sensum habeat communem, et ceteros quatuor solum sibi vindicat caput. Multum ergo distat inter Christum hominem, et omnem omnino sanctorum multitudinem, qui de Adam ducit originem, cum omnibus virtutibus soli homini Christo non poterit comparari aut aequari totus ille exercitus. Solus Christus sine illis poterat esse: toti illi sine Christo nec vivere possunt nec esse.

LII. Hoc totum quare diximus? Quia montem Sion figuratiter & Ecclesiam nuncupavimus. Possumus singulariter dicere montem Sion unam Ecclesiam, quod est unum corpus Christi. Possumus dicere et ipsam montes et Ecclesias. Christum vero solum non possumus dicere Christum et christos, montem et montes, Dominum et dominos, Deum et deos, servum et servos, pauperem et pauperes, parvulum et parvulos, circumcisum et circumcisos, baptizatum et baptizatos, flagellatum et flagellatos, mortuum et mortuos. Solus ille pro omnibus mortuus. Solus ille pro omnibus ista perpressus. Nullus sanctorum pro altero mortuus est. Nam cum Joannes apostolus dicat: *Sicut Christus pro nobis animam posuit, et nos debemus pro fratribus animam ponere*. Potest quidem quilibet facere compatiendo, nam nullus potuit hoc facere moriendo et resurgendo, nisi solus Christus, solus sine peccato. Nam omnes sancti possunt dicere illud Davidicum: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* (Psal. l. 7). Christus hunc versiculum nunquam dixit. Sed quid dixit: *Venit princeps hujus mundi, et in me nihil invenit* (Joan. xiv, 30), id est, nihil peccati in me invenit. Et ideo quia solus homo sine peccato est, nullus ei hominum similis invenitur. Qui solus caput est, super omne corpus est. Qui singulariter mons est, super omnes montes est, propheta Michæa attestante, qui ait: *In novissimo dierum erit mons domus Domini preparatus in vertice montium: et sublimis erit super colles, et confluent ad eum populi: et properabunt gentes multae, et dicent: Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos de viis suis; et ibimus in semitis ejus* (Mich. iv). Psalmista quoque de eo monte et de cæteris montibus in LXVII psalmo dicit: *Ut quid suspi-*

A camini montes incasactos? (Isa. ii, 2, 3; Psal. LXVII, 17.) Eum montem in quo beneplacuit Deo habitare in eo? Sicut ille dicitur mons, sic montes illi. Sed longe altius mons distat a montibus preparatus in cacumine montium. Montes itaque isti illum montem portando gloriosi sunt, ut qui gloriatur, in Domino gloriatur, non in se. Paulus architectus dicit: *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo*.

LIII. Ut quid ergo suspicamini hos montes? Eum montem in quo placuit Deo habitare in eo. Non quia in ipsis montibus non habitat Deus. Habitat plane. Sed per istum montem habitat in ipsis montibus Deus. In ipso quippe solo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Non habitat umbraliter in illo divinitas, tanquam in templo a rege Salomone facto, sed corporaliter. Non sicut in caelo, aut in terra, aut in angelis, vel cæteris sanctis, sed corporaliter in eo habitat omnis plenitudo Divinitatis, id est, Patris et Spiritus sancti. Qui et ipse Christus per naturam Divinitas est. Et quanquam in angelis et in cæteris sanctis habitat divinitas corporaliter, id est, solide atque veraciter, secundum Pauli apostoli dictum, qui ait: *Quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi*. Quod sive de Patre dictum accipiamus, quoniam ipse ait: *Pater autem in me manens ipse facit opera*. Et ego in Patre, et Pater in me, sive ita intelligatur, Deus erat in Christo, id est, Verbum erat in homine, hoc est, Deus erat homo. Sic erat utique Verbum in carne, ut Verbum caro factum solus proprie diceretur, id est, homo Verbum in una Christi persona copularetur. Ut quid ergo suspicamini ceteros montes? Eum montem in quo placuit Deo habitare in eo? Longe aliter habitat illis in montibus pluraliter, aliter in isto singulariter. Quem ergo illorum montium hunc montem suspicamini? Nam quia et illi per adoptionis gratiam Filii Dei sunt, sed nullus ex illis est unigenitus, cui Pater diceret: *Sede ad dexteram meam*. Donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis (Psal. cix, 1). Nullus eorum abstulit peccata mundi. De nullo eorum dictum est: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. De nullo eorum dictum est: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, ipsum audite*. De nullo eorum legimus quod sit Dominus majestatis; sed de Christo Apostolus dicit: *Quia Dominum majestatis crucifixerunt*, quia neque apparuit Pater in mundo, sed neque Spiritus sanctus, sed solum Filium crucifixerunt unicum Dei Patris Verbum.

LIV. Cavendum ergo est ne cum Verbum audis, multa cogites verba. Nam si multa verba cogites Patris, jam non unum Filium, sed multos filios intel-

liges. Cave ergo ne te sonus capiat vocis humanæ, similis quoque sermonis. Aliud est verbum quod tempora habet, quod syllabis colligitur, quod litteris colligitur, quod sonat, quod auribus auditur, quod tempora habet, et unum verbum sonat, pertransit, et fit intervallum silentii, et aliud formatur verbum, et sequitur ut audiat et intelligatur, quo explicito tertium sequatur, et unum verbum alterum sequendo, multa verba efficiantur. Non tale Verbum Patris Filius unicus: Non tale Verbum unigenitus Deus. Incorporeus Deus Pater. Vocem utique incorporeus corporalem non habet. Si vox corporalis non est in Patre, nec Filius Verbum est corporale. Et ideo non multa verba, nec multi filii, sed unum Verbum est æquale Patri, quod et gradum excludit et numerum. Et hoc dico quod lego. Et hoc credo quod profero. Nam quæ sit huius natura Verbi, nescio. Et nescio multo hoc melius quam scio. Hoc solum bene scio quando hoc nescio quod scire non possum. Neque enim Joannes, quem lego, aliud dicere potuit quam quod audivit: *Quod vidimus*, inquit, *et quod audivimus*. Hoc solum bene se scire dixit quod audivit et vidit, qui in Christi pectore recumbebat. Ergo illi satis est audire, mihi non est satis; sed quod ille audivit, hoc mihi dixit. Et quod audivit a Christo, hoc nec ego possum negare verum esse de Christo. Ergo quod ille audivit, hoc ego audiui. Quid audivit? Verbum. Quia dixit: *Quod fuit ab initio, quod audivimus*. Deinde dicit: *Et vidimus*. Hoc totum verum est, quia quod audivit et vidit. Quid vidit? Non utique Divinitatem, quæ secundum naturam suam videri non potest. Vidit eum per naturam meam. Non enim Verbum alterum Filius est, et homo alter, sed ex utroque unicus Filius est.

LV. Sed quia secundum naturam suam nemo eum videre poterat, suscepit naturam visibilem meam, ut secundum naturam corporis videretur. Denique et Spiritus sanctus in specie visus est ut columba, quia videri Divinitas in suæ claritatis veritate non poterat. Quæ utique una invisibilitas Patris, et Filii, et Spiritus sancti, quia una Divinitas est et unus Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Sed quia tres sunt personæ, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, hoc non habent commune quod solus Filius factus est homo propter homines redimendos, quod solus Spiritus sanctus super hominem Filium descendit in specie columbæ ut videretur, quod solus Pater clamavit: *Tu es Filius meus dilectus*, ut audiretur.

LVI. Sed illa columba in qua Spiritus sanctus apparuit, non dicitur Spiritus sanctus, sicut iste homo a Verbo susceptus dicitur Filius. Illa columba non est Deus. Nam iste homo Deus est. Illa vox Patris, quæ sonuit corporaliter, non est Pater. Nam iste corporalis qui visus est, Filius Dei Patris unicus est. Per subjectam creaturam locutus est Pater, non per suam substantiam, quia invisibilis Deus est. Per subjectam creaturam apparuit Spiritus sanctus in specie columbæ, non per suam naturam, qua invi-

bilis Deus est. Solus Filius apparuit per substantiam suam hominibus. Non per illam apparuit qua æqualis est Patri, sed per illam qua missus venit a Patre et Spiritu sancto solus Filius, qui semetipsum exhibuit, id est, solus formam servi accepit. Noli igitur et tu secundum naturam interpretari quod præter Divinitatis naturam est. Quod si crederis a Verbo carnem esse susceptam, et offeras transfigurandum corpus Christi altaribus, et non intellexeris quod offertur aut cui offertur; et non distinxeris naturam divinitatis et corporis, statim tibi Dominus dicit: Si recte offeras, et recte non divides, peccasti. Non dico, personam divides, sed dico ut nemo in precibus vel Patrem pro Filio, vel Filium pro Patre nominet. Et cum altario assistitur, semper ad Patrem dirigatur oratio. Et quicumque sibi preces aliunde describit, non eis utatur, nisi prius eas cum instructoribus contulerit fratribus: id est, preces, quas suggerit, a catholicis imbutur.

LVII. Solus ergo Filius est homo, qui et æqualis Patri est, semper in forma Dei, cui cum Patre hostiam offerimus, et solus formam servi accipiens sacerdos factus est. Per quam hostiam vivam Deo placentem offerre possumus. Nec tamen a nobis offerri hostia potuisset, si Christus pro nobis hostia factus non fuisset. In quo ipsa natura nostri generis vera est hostia salutaris. Ut enim ipse Unigenitus, qui verus naturaliter Deus est, verus fieret, et sacerdos in persona divinitatis suæ, non accepit hominis personam, sed naturam. Si enim naturam hominis cum persona simul accepisset, in illo incarnationis mysterio non esset unus Christus in duabus naturis Deus et homo, sed in duabus personis alter esset Deus, alter homo. Sed ideo unus est Christus, unus Dei et hominis Filius, quia ille unigenitus Dominus qui personam propriam semper habuit, in ipsa persona sua veritatem naturæ servilis accepit. Proinde Christus inseparabilis permanet. Quia cum altera sit in eo natura divinitatis, altera vero natura servilis, in uno tamen eodemque Christo illa persona divinitatis erat, ipsa una est etiam humanitatis assumptæ. Propterea unus atque idem Christus, quem et paulo minorem ab angelis ostendit, accepit formam servilem, æqualem Patri demonstrat unitas naturalis.

LVIII. In quo sacramento sic offendunt hæretici quam maxime Ariani, ut attendentes in eo officium sacerdotis, nolint celsitudinem Deitatis suscipere. Quoniam ergo sunt hæretici qui Filium cum Patre unius divinitatis esse non credunt.

LIX. Item sunt alii qui hominem natum Dei filium non confitentur: qui utrique non Dei, sed hominis asserunt esse Virginem genitricem, quia non per illum, inquit, qui de Virgine natus est, visibilia et invisibilia facta sunt, sed per illum quem sibi genuit æqualem.

LX. Isti sunt hæretici, ut Manichæi, qui veritatem carnis in Dei Filio negare non metuerunt. Hunc locum congrue atque utiliter Patres sanctissimi posuerunt. Nam cum nos ostendimus per æternum sacer-

dolem Dominum Christum in nostris orationibus offerre, veram in eo carnem nostri generis confitemur, secundum illud quod Apostolus dicit : *Omnis enim pontifex ex hominibus desumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum : ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.* Cum vero dicitur, *Filium tuum* ; et adjicimus : *Qui tecum, summe Pater, vivit et regnat in unitate Spiritus sancti*, illam utique unitatem commendamus quam naturaliter habet Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Quoniam si quid hujusmodi, ut supra diximus, in Scripturis legimus, ad unitatem personæ referendum est. Quia et ipse solus est sacerdos Christus, per quem hostiam offerimus ; et ut per eum a Patre acceptetur et interpellat Patrem pro nobis, supplicamus orantes. Et ipse est Deus cum Patre cui offerimus. Et ipse est qui interpellat Patrem pro nobis, non voce, sed miseratione. Et ipse est qui exaudit cum Patre, qui solus pro nobis interpellat Patrem. Proinde nostra oratio semper per mediatorem dirigatur ad Patrem. Per ipsam personam cujus sanguine sumus redempti, quem bibimus, et cujus carnem manducamus, per quam vivimus. Quia sicut anima et corpus ex diversa substantia unus est homo, ita Deus et homo ex diversa substantia unus est Christus. Ac per hoc cum sit unus ex diversa substantia, ipse quodam modo interpellat pro nobis, ipse quodam modo pro nobis exaudit.

LXI. Divide ergo quod meum, divide quod suum. Ego enim quod illius erat divinitatis non habebam. Et ille quod meum est humanitatis non habebat. Suscepit quod meum est, ut impertiret quod suum est. Suscepit, non ut confunderet, sed ut repleret. De nostro habuit pro nobis, unde mereretur pro nobis et viveremus in illo. Exemplum reliquit qualiter moremur pro illo ; et ubi ille est, de morte transiremus ad regnum. Ad regnum quippe non potest transire, nisi interposita morte. Et ideo et confidendo quasi dubitamus, et quasi dubitando confidimus. Et gaudentes metumus, et metuentes gaudemus, quia scimus quod ad bravium quietis æternæ pervenire non possumus, nisi hoc quod interjacet cum labore transcendamus. Sic etiam cum morbos temporales de corpore repellere cupimus, tristes quidem amarum purificationis poculum sumimus, certi autem de subsequenti salute gaudemus. Sicut enim corporalis morbus sine amara potione non curatur, ita spiritualis morbus animæ sine lamento lacrymarum non deletur. Quomodo ergo poterit ille nobiscum unus esse ex nobis, qui peccata non sua, sed nostra omnium solus ipse delet ? Et ob hoc per latitudinem Scripturarum paginis currimus, sed ei similem in quo formam servi assumpsit non invenimus.

LXII. Restat ergo ut isti qui eum sibi similem putant, virtutes a nobis cum incredulis extorqueant, et dicant : Si verum dicitis quod Filius Dei est Jesus, aut vere vos ejus estis Ecclesia, facite in ejus nomine nobis virtutes. Et cum feceritis, credimus vobis quod vere Deus sit quem creditis. Hoc restat hæreticis quod pagani. Fides virtutes non querit. Virtus,

quæ temporaliter videtur, futura non sperat. Virtutem præsentem requirere, non pars fidei, sed pars incredulitatis est. Denique Paulus apostolus Mitylenem veniens, et plenam infidelibus insulam sciens, patrem Publii dysenteria febribusque vexatum orando salvavit : et sanctæ prædicationis adiutorem suum Timotheum ex infirmitate stomachi laborantem, non verbo curat, sed medicinali arte mederi parat, dicens : *Modico vino utere, propter stomachum et frequentes tuas infirmitates.*

LXIII. Qui ergo infirmum infidelem una prece salvat, qui ægrotum Timotheum prece non roborat ? Quia nimirum ille foras per miraculum sanandus erat, qui intus in anima mortuus erat ; ut per hoc quod exterius in corpore potestas ostenderet, hunc ad vitam interior virtus animaret. Et tamen utrique infirmi erant, sed æqualiter infirmi non erant. Timotheus corpore erat infirmus et animo salvus, qui cum magistro Christum vitam in gentibus præcabat. Et pater Publii corpore ægrotabat, sed anima mortuus erat, quia per fidem Christi nec dum suscitatus fuerat. Quia ipse dixit : *Ego sum resurrectio et vita. Qui credit in me, etsi mortuus fuerit, vivet.* Quamobrem, qui non credit filium Virginis naturaliter esse Filium Dei Deum verum, non vivit, sed mortuus est. Mortuus est, quia hoc non credit. Jam vivus esset, si crederet. Et ideo, qui intus vivit, jam non miracula, sed penitentiam requirit. Qui intus in anima vivit, corporis curam in desideriis non agit. Qui in anima mortuus est, corporis curam in desideriis facit. Et qui corporis curam agere contendit, Christum cognoscere non potest.

LXIV. Facilius ergo Deus videtur, cum secundum Apostolum, *exterior homo corrumpitur.* Et quantum plus corrumpitur de die in diem, tantum plus in agnitione Dei de die in diem renovatur. Et quantum minus exterior homo corrumpitur, tantum minus interior anima renovatur, et tantum minus Deus agnoscitur. Ipsa debet esse renovata, quæ templum Dei ab Apostolo dicta. Sic enim ait : *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Ipse interior homo factus est ad imaginem Dei. Exigamus itaque spiritum mentis nostræ, qui renovatur in agnitione Dei, secundum imaginem ejus qui creavit eum, quia ibi per fidem in nos habitat Christus. Ubi non est Judæus neque Græcus. Ubi non est servus neque liber. Ubi non est masculus aut femina. Ubi mori non poterimus, cum solvi corpore ceperimus. Ubi non senescimus, si etiam in corpore ad decrepitam ætatem pervenerimus. Cum hoc ita verum sit, et loca apta requirimus, et invenire non valeamus, interiora animæ mundemus : et omni inde mala cupiditate depulsa, in corde nostro locum pacis secretum præparemus, et ita semper agamus ad templum Dei sanctum simus. Et si volumus in templo orare, in nobismetipsis oremus. Ibi enim habitat ille quem oramus. Ibi enim Christus, cum clamatur, exaudit, ubi et habitat. Credimus videre Deum : non quia videmus per oculos corporis, sicut videmus hunc

solem, vel mentis obtutu, sicut se quisque interius videt viventem, videt volentem, videt querentem, videt scientem.

LXV. Quid ergo diximus? Nunquid hoc est videre quod credere? Plane multum distat inter utraque, quia præsentia videntur, absentia creduntur. Et Dominus in Evangelio ait: *Beati qui non viderunt, et sic crediderunt*. Et tamen illi hoc dixit qui viderat, qui cicatrices palpaverat. *Quia vidisti me*, inquit, *et credidisti*. *Beati qui non viderunt et crediderunt*. Cum beatum dicat qui vidit et credit Christum, quomodo in alio loco ipse Dominus in Evangelio dixit: *Deum nemo vidit unquam*? Et apostolus Paulus ad Timotheum dicit: *Quem vidit nullus hominum: sed neque videre potest*? Hoc totum de hominibus dictum est, non de aliis. Non est de illis dictum de quibus supra diximus, in duorum animabus Christus habitat per fidem, qui templum sanctum Dei sunt, in quibus Deus habitat, Propheta attestante, qui ait: *Dominus in templo sancto suo. Dominus in caelo sedes ejus*. Ipsi et caeli dicuntur, secundum illud xviii psalmi testimonium: *Caeli enarrant gloriam Dei*. Et in quotidiana prece dicimus: *Pater noster, qui es in caelis*. Ac si aperte dicamus: Qui es in sanctis angelis et in sanctis animabus. Caelum ipsi sunt, quia non terrena, sed caelestia sapiunt, secundum Pauli apostoli dictum: *Si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt sapite, ubi Christus est in dextera Dei Patris*. Qui enim cum Christo resurrexit, et ubi Christus in dextera Dei Patris sedet, sapit, jam non homo, sed Deus Scripturis sacris nuncupatur. Quia et Deus est, in quo Deus habitat; et semper eum videt, quia semper in ipso est. Nam Deum nullus hominum videre potest. Sicut et ipse Dominus interrogabat discipulos suos dicens: *Quem dicunt homines esse filium hominis*? Non dixit: Quem me dicunt esse homines, sed filium hominis, ne jactanter de se querere videretur. Pulchre autem interrogat: *Quem me dicunt esse homines filium hominis*? Quia qui de filio hominis loquuntur, non dii, sed tantum homines sunt. Qui vero divinitatem ejus recte intelligunt, et tu es Christus Filius Dei vivi, cum Petro dicunt, non homines, sed dii appellantur.

LXVI. Proinde Apostolus dicebat: *Quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest* (I Tim. vi, 16). More hominum vocans homines humana sapientes. Quia qui divina sapiunt, sine dubio supra homines sunt. Videbimus igitur Deum, si per caelestem conversationem supra homines esse mereamur. Videmus et nunc, secundum Apostolum, *per speculum in enigmate*, per fidem. *Videbimus et tunc facie ad faciem*. Nec tamen ita videbimus, sicut ipse seipsum. Longe quippe dispariliter videt Creator se quam videt creatura Creatorem. Nam quantum ad immensitatem Dei, quidam nobis modus figitur contemplationis, quia eo ipso pondere circumscribimur quo creatura sumus. Sic profecto non ita conspiciamus Deum, sicut ipse conspicit se. Sicut non ita requiescimus in Deo, quemadmodum ipse requiescit in se. Nam visio no-

stra vel requies erit utcumque similis visioni vel requiei illius, sed aequalis non erit. Ne enim jaceamus in nobis, ut ita dicam, contemplationis pinna nos sublevari, utque a nobis ad illum eriguntur intuentium, raptisque intentione cordis et dulcedine contemplationis, aliquo modo a nobis imus in ipsum. Etiam hoc ipsum ire nostrum minus est requiescere. Et tamen sic ire, perfecte quiescere est. Et perfecta ergo requies est, quia Deus cernitur; et tamen aequanda non est requiei illius, qui non a se in alium transit ut quiescat.

LXVII. Est itaque requies, ut ita dicam, similis atque dissimilis. Quia quod illius requies est, hoc nostra imitatur. Namque ut beati atque aeterni simus in aeternum, imitatur aeternum, et magna nobis est aeternitas imitatio aeternitatis. Nec exsortes sumus ejus quem imitari possumus. Quia et videntes participamus et participantibus imitatur. Quae sine dubio visio nunc per fidem inchoatur, sed tunc in specie perficitur, quando coaeternam Deo sapientiam, quam modo per ora praedicantium, quasi per decurrentia flumina sumimus, in ipso fonte Christo biberimus, cujus corpus sumus. Sed grandis hic labor erit, qui ad illa pertingere voluerit. Non enim parva corporis violentia est, cum caro cupit esse quod Deus est. Deus enim, ut supra diximus, caput corporis Christi est, Apostolo attestante, qui ait: *Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est. Caput autem mulieris vir. Caput Christi Deus*.

LXVIII. Quid itaque est caput nostrum, nisi Divinitas, per quam existendi principium, ut creatura sinus, sumimus? Nam vir est caput mulieris: caput viri Christus: et caput Christi Deus. Hoc totum in Christo est, qui mediator Dei et hominum est. Nam hoc loco mulierem dicit plebem intra Ecclesiam, sensu parvulam et carnalem, quae sub regimine pastoralis est. Vir vero hujus mulieris, doctores eorum sunt qui, more apostolico Christi vestigia imitantes, eam tanta intentione educando regunt, ut non eis sufficiat in praedicatione et exemplo eam instruere, sed etiam sui capitis exempla sequentes, moriendo pro ipsa animam ponere; qualiter possit illi caput esse, et suo capiti Christo, secundum Apostoli dictum, inhaerere.

LXIX. Per hominem enim Christus hujus viri factus est caput. Cui homini Christo a Verbo assumpto tota Divinitas caput est. Et hoc totum in uno Christo est, quia et in eo est omnis plenitudo divinitatis corporaliter, et ipse est caput totius Ecclesiae. Ut quemadmodum unus homo constans ex anima et corpore, et in corpore sunt ista, id est, caro, ossa, et caput. Caro regitur per ossa, ossa per caput, caput per animam. Et carnem dicimus mulierem. Et ossa dicimus virum, caput hujus mulieris, carnis. Et caput dicimus horum ossium ipsum caput humanum. Et mentem dicimus hujus capitis caput. Et hoc totum in uno homine est. Sic dicimus caput mulieris, id est, minutae plebis, pastores et doctores Ecclesiarum, tanquam ossa carnis. Caput viri Chri-

stus, tanquam ossis caput. Caput Christi Deus, tanquam mens capitis. Et cum omnia in uno homine sint, et ipsa tota ipse homo sit, tamen inveniuntur ibi differentie, quibus una alteri possit præcellere. Non carni, quæ mollis est, præcellunt ossa, quæ dura sunt, et sine eis caro stare non potest? Sicut nec ipsa plebs minuta intra Ecclesiam, quæ tanquam caro mollis est, sine magistro stare potest; qui solidi, tanquam ossa sunt. Hæc ossa junguntur capiti, per quod vitam habent, quia nisi capiti jungantur, per quod vitam habent, vivere non possunt. Sicut magistri Ecclesiarum junguntur capiti Christo, qui nisi Christo per fidem et opera jungantur, vivere non possunt. Jam vero mens in quantum præcellit capiti, quæ et altera substantia est spiritualis, in tantum caput est, cui præcellit. Sic et divinitas Christi caput, et corporis Christi, quæ totum ipse Christus in se habet, et omnem plenitudinem divinitatis suæ, et omnem plenitudinem humanitatis nostræ.

LXX. Sed hoc per quaecunque vestigium dicimus propter hereticorum insipientiam atque controversiam, qui et Christum hominem non confitentur Dei Filium, et cum Patre unum Deum, et non esse alterum Deum præter eum, et cum tota Ecclesia unum hominem, et non esse altera persona Ecclesia, et altera persona Christus homo; et altera persona Verbum Patris, ut tres sint personæ, Verbum, homo, et Ecclesia, sicut tres sunt personæ Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Solus Filius factus est homo, id est, anima rationalis et caro. Ac per hoc, Verbum, anima, et caro, tres quidem substantiæ sunt, sed unus est Christus, unicus est Filius, unus Dominus noster Jesus Christus, unigenitus Dei Patris Filius, qui natus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine, sub Pontio Pilato est crucifixus; qui vere et absque mendacio Patrem habet Deum naturaliter, a quo habet deitatem, ut sit verus Deus, et non sit alter Deus præter eum: et vere et absque mendacio matrem habet naturaliter Virginem, Virginem Mariam, et non sic alter homo præter eum cum tota Ecclesia, quam redemit sanguine suo, una persona ex tribus substantiis unus Christus. Quæ persona neque Patris est, neque Spiritus sancti; sed, ut diximus, Filii. Qui Filius cum Patre et Spiritu sancto est una substantia, et non una persona, sed tres sunt personæ. Cum toto homine Adam, quem assumpsit, ipse solus est una persona, et non una substantia, sed tres sunt substantiæ: Verbum, anima et caro, totum unicus Filius.

LXXI. Vide mediatorem. Tantum ipse solus descendit, quia nec Pater descendit, nec Spiritus sanctus. Et quia, ut diximus, cum Patre una substantia est, sicut una substantia est et unus Deus est cum Patre et Spiritu sancto, et alter Deus præter eum non est, cum quo in una substantia est. Quia non est alter Deus præter Patrem, nec alter Deus præter Filium, nec alter Deus præter Spiritum sanctum.

* Locis mepdosus.

A Nec alter Deus præter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Attamen cum tres sint simul unus Deus et unum lumen, non tamen una persona est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Lumen est Pater, quia genuit lumen. Lumen est Filius, quia natus est de lumine. Lumen est Spiritus sanctus, quia processit de lumine ingenito et genito. Et tres simul unum est lumen.

LXXII. Aut forte calumniaris et dicis: Si unum lumen, ubi Trinitas? An forte in vocabulo sunt tantum et Filius et Spiritus sanctus, et non sunt expressæ personæ? Respondebo. Absit: nisi expressæ personæ, et propriæ subsistentes sibi. Nam hoc Sabelliana perversitas advenit, ut cum unum credidit inseparabile lumen, unam crederet etiam personam, ut diceret: ipsum sibi esse Patrem, ipsum sibi esse Filium, ipsum sibi esse Spiritum sanctum.

LXXIII. Arius vero, e contrario, cum tres eredit propriæ sibi subsistentes personas, tria credit et lumina. Et quia unum est lumen, unus commiscebat personas, alter separabat. Sed utrique ab uno lumine cæcati, ab uno lumine confusi, id est, in uno dum non commixti, ab uno lumine separati sunt.

LXXIV. Unum est, ut diximus, lumen, sed tamen in gignente, genito, et procedente Trinitas est. Denique aliud est genuisse, aliud genitum esse, aliud procedere. Et ideo qui genuit non est ipse in persona qui genitus est, quia altera persona est quæ genuit, et altera persona est quæ genita est. Alius genuit alium, sed non aliud genuit quam quod est. Id est, lumen est, et lumen genuit, quod ipse est. Et cum ipsum sit quod genuit, non tamen ipse est quem genuit. Ipsum quidem lumen natura quem genuit, non tamen ipse est qui genuit genita lumen persona. Nec ipse est gignens et genitus tertia quæ ab his procedit persona. Sed alter in persona gignens lumen, alter in persona genitum lumen, alter in persona procedens lumen. Et lumen, et lumen, et lumen, unum lumen. Et gignentem, et genitum, et procedentem tres personæ et unum lumen. Ac si dicerem: Deum, et Deum, et Deum, unum Deum. Et quia Deus genuit Deum, et Deus processit de Deo, in gignente, genito et procedente, tres sunt subsistentes sibi personæ, et natura unus Deus. Solas ergo Filius factus est homo, non in unitate naturæ, sed in unitate personæ, id est, lumen sine initio genitus de Patre assumpsit naturam nostram. Et secundo lumen et corpus natum est de Virgine. Et in Patre semper mansit inseparabile et æquale lumen, sicut angelus Mariæ dixit: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi (Luc. 1, 35). Quia enim umbra non aliter exprimitur, nisi per lumen et corpus, virtus ei Altissimi obumbravit, quia in ejus utero lux incorporea corpus sumpsit. Ex qua videlicet obumbratione omnes credentes in Christo in se refrigerium mentis accipiunt. Umbra enim, ut jam diximus, a lumine formatur et corpore. Dominus autem per di-

vinatatem lumen est, qui mediante anima in ejus utero fieri dignatus est per humanitatem corpus. Quia ergo lumen incorporeum in ejus erat utero comparandum, eique corporeum concepit, ad corpus dicitur: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Id est, corpus humanitatis in te accipit incorporeum lumen divinitatis.

LXXV. Unde et in Canticis canticorum ex voce Sponsi dicitur: *Osculetur me osculo oris sui. Quoniam bona ubera tua sunt super vinum, et odor unguentorum super omnia aromata* (Cant. 1, 2). Audistis epithalamium carmen, dilectissimi fratres, quod Spiritus sanctus per Salomonem ex voce Sponsi et sponsæ, id est Christi et Ecclesiæ, pro cœlestium nuptiarum allegorica decantatione prædixit. Quando Christus sponsus et anima sponsa oppigneraverunt sibi castam invicem conjugii voluntatem, et facti sunt duo in carne una. Id est, Deus et homo. Duo hi, id est Verbum et anima, una persona, Sponsus et sponsa in una carne. Et illius sponsi thalamus fuit uterus virginis. Quia in illo utero virginali conjuncta duo, Sponsus et sponsa. Quia scriptum est: *Et erunt duo in carne una*. Et Dominus dicit in Evangelio: *Igitur jam non sunt duo, sed una caro*. Quia Christus et Ecclesia non sunt duæ carnes et duo homines, sed una caro et unus homo. Et Isaïas optime meminit unum esse sponsum duos. Loquitur enim ex persona Christi, et dicit: *Sicut sponso imposuit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me ornamento*. Una persona videtur loqui, et sponsum se fecit et sponsam. Quia non sunt duo, sed una caro, id est, una natura carnis, et una substantia Christi et nostra. Sicut una substantia est Christi et Patris. Quia et cum Patre perfectus Deus est, et nobiscum perfectus homo est. Et Deus et homo ex duabus naturis una persona est Christus. Quia Verbum caro factum est et habitavit in nobis, id est, in carne nostra habitavit. Quia in nobis habitat, quando in carne nostra habitat. Et ipsa caro nostra, in qua habitat, ipse est qui habitat. Fecit sibi domum in qua habitat, et ipsa domus ipse est.

LXXVI. Denique carpentarius quislibet facit sibi domum in qua habitat, sed ipsa domus non est ipse qui habitat. Et fortasse cum a persecutore ipsa domus dissipatur aut incenditur, habitator surgit ne simul pereat, et relinquit vacuum domum, quia ipsa domus quam habitabat non erat ipse. Non sic Deus homo factus habitavit in nobis, id est, in carne nostra. Non sic Verbum Patris, ut alter sit habitator et altera caro nostra quam habitat. Ut quia a Judæis carne occideretur, fugisset Verbum habitator. Absit hoc a fide catholica. Sed sic esse Verbum, anima et caro una persona Christus Filius Dei, sicut quilibet homo, anima et caro est una persona. Et cum ipse homo occiditur, non anima, sed caro occiditur, et nullus alter quam ipse homo moritur. Sic Christus Filius Dei Deus et homo tanta est unitate personæ, ut ipse sit Deus qui est homo. Et cum homo, id est sola caro, occiditur, nullus alter quam Filius Dei moritur. Non

A divinitate nec anima, sed sola carne. In qua carne redemptio facta est humani generis. Unde et Redemptorem nostrum Dominum Jesum Christum omnis Ecclesia constitetur.

LXXVII. Hoc totum quare diximus? nisi ut Verbum carnem factum Filium Dei probaremus. *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14), sed non est in carnem conversum, sicut nec anima hominis convertitur in carnem. Et cum in carne Christi habitat Verbum, in nostra natura habitat, quia ipsa caro nostra est. Illi carni adjungitur Ecclesia, et sit Christus totus una persona caput et corpus. Et cum in sacris voluminibus aut homo, aut caro, aut corpus Christi nominatur, non solum Christus, sed tota Ecclesia intelligitur. Sed habet consuetudinem sancta Scriptura ut de Domino et ejus corpore, quæ de uno aut ad unum loquitur, atque in una persona modo caput, modo corpus ostenditur. Sicut Isaïas, ut supra diximus, ait: *Induit me vestimento salutis, quasi sponsum decoratur corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis*. In una enim persona duplici vocabulo nominata; et caput, id est Sponsum, et Ecclesiam, id est sponsam, manifestavit.

LXXVIII. Proinde notandum in Scripturis, quando et caput et corpus, aut quando ex utroque transeat ad utrumque, aut ab altero ad alterum. Sique quid capiti, quid corpori veniat, prudens lector intelligat. Sponsum autem Christum esse et sponsam Ecclesiam, probat Scriptura divina, dicente Joanne Baptista pro Christo in Evangelio: *Qui habet sponsam, sponsus est*. Amicus autem sponsi stans et audiens vocem ejus, præ gaudio exhilaratur. Et alius propheta dicit: *Desponsabo te mihi in fide et charitate*. Denique hoc carni in Christo et Ecclesiæ esse predictum, prætiulatio ipsa manifestat. Sic enim pronuntiantur Cantica canticorum, eo quod supra omnia cantica quæ aut Moyses aut Maria in Exodo, aut Isaïas, aut Abacuc et cæteri cecinerunt. Hæc meliora sunt Cantica, quia illi aut pro liberatione prælii, aut pro conversatione populi, aut pro admiratione divinorum operum accensi animo ac mente laudes dixerunt Deo; hic tamen, quia Dei Ecclesiæ vox psallentis auditur, propter quod divina et humana sibi invicem copulantur, ideo Cantica canticorum, id est meliora meliorum, nuncupantur.

D LXXIX. Cum ergo dicit, *Osculetur me osculo oris sui. Quoniam meliora sunt ubera tua super vinum*, non de hoc osculo carnali, sed de spirituali gratia loquebatur. Ecclesiæ etenim venerandæ immaculatæ virginis vox est ad Christum Filium Dei tricenarium juvenem, decorum, speciosum forma præ filiis hominum, verba facientis. Quia alia sunt humana, alia divina oracula [oscula]. Et ideo cum dicit Ecclesia: *Osculetur me osculo oris sui*, vult ipsa Ecclesia præsentem Sponsum habere et præsentis vocem audire. In præterito enim tempore, sermo Dei per prophetas ad Synagogam loqui consueverat, et quasi per alienum os pacis osculum dabat. Hæc ergo Ecclesia, quæ vere sponsa est Christi, contenta non est per propheta-

tas tantummodo Christi pacem accipere, sed magis ore proprio evangelicæ traditionis præcepta suscipiens, a vero Sponso velut osculum sanctitatis accipit. Et ideo osculetur me osculo oris sui. Quod quam vere fuit adimpletum, hinc potest addisci. Nam ex eo quod Christus Filius Dei secundum hominem venire dignatus est, et carnem animamque velut sponsam accipere, lex et prophetæ cessaverunt, sicut Evangelista ait: *Lex et prophetæ usque ad Joannem Baptistam (Matth. xi, 13)*. Et iterum: *Lex per Moysen data est*. Ecclesia enim, ut Apostolus definivit, caro Christi est, qui ait: *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ*. Cui tunc osculum fide et charitate impressum est, quando duo in una carne conjuncti sunt, id est, veritas et pax complexæ sunt se.

LXXX. Veritas, inquit, de terra orta est, id est, caro Christi, qui de virgine natus est, cujus origo æterna est. *Pax de cælo prosperit*, id est, Verbum Dei, qui dixit: Ego sum pax. Et iterum: *Pacem meam do vobis*. Hoc est osculum Verbum Patris prophetarum ore annuntiatum, quod a sæculis antiquis longa spe suspensa pendit. Quod quidem adveniente die sponsaliorum est adimpletum, per quod annulum fidei et pronubum nuptiarum cælestium accepit Ecclesia. Quid enim charius Christo quam Ecclesia, pro qua suum sanguinem fudit? Aut quid Ecclesiæ amabilis Christo, cujus sancta et immaculata conjunctione magnam filiorum multitudinem per baptismi regenerationem procreavit? Cujus fetum copiosissimum sine dolore videmus profusum. Cujus efficaciam, et ut verius dixerim, artem nascendi vel potius renascendi senties magis quam narres, intelligas potius quam comprehendas. Nec virtutem ipsam videas, nec artem cognoscas, et tamen perfectum opus, quod magistra sapientiæ et opifex ratio elusum dederit, cum debita veneratione laudabis. *Quoniam bona ubera tua*, inquit, *super vinum*. Habuit quidem prisca lex duo ubera ex duabus tabulis lapideis, qui digito Dei impressa, candidum lac disciplinæ parvulo tunc populo præbuerunt: sed nunc ubera Domini jam non duo, sed quatuor cognovimus. Quatuor enim Evangeliorum fontes dulces lac sapientiæ credentibus tribuunt.

LXXXI. Denique Dominus ad Abraham, qui utriusque populi pater est, secundum carnem, scilicet, et noster ex fide, cum ei hereditatem sæculi futuri promitteret, hoc inter cætera signum sacrificii postulavit, capram trimam et vaccam trimam, ut capra, quæ duo ubera habet, Veteris Testamenti figuram ostenderet. Et vacca, quæ quatuor, evangelicæ disciplinæ. Hæc sunt bona ubera Domini, id est, Evangeliorum fontes aquæ: quæ meliora sunt super vinum prophetice prædicationis, qua lex vinum vetus intelligitur. Evangelium vinum novum.

LXXXII. Duo enim genera vini in Scripturis cælestibus legimus. Unum quod apud Chanaam Galiliæ defecit ad nuptias, aliud quod multo magis de verbo Dei aqua vinum est factum. Unde et Salvator dicebat: *Vinum novum in utres novos mittere oportet*.

Quod quidem significabat nuptias Christi et Ecclesiæ, id est, quando Verbum Dei animam hominis copulavit, cessaturum esset vinum, id est, priscae legis et prophetiæ, et aliud Evangelium ex baptismatis aqua futurum. Unde et credentes musto pleni sunt isto. Quid est enim de aqua vinum, nisi anima, quæ retro fuerat terrena, insipida et aquata, in merum spiritus conversa, præstantior sapore facta est?

LXXXIII. Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata (Cant. iv, 10). Odor unguenti istius sacrosancti chrismatis gratiam manifestavit, quæ super omnia Synagogæ flagrat et redolet. Illa enim habebat unctionem de unguentis factam odoriferis. Christi autem unguentum ex septiformi sancti Spiritus suavitate descendit. Unde et subjungit: *Unguentum ex-*

inanitum nomen tuum (Cant. i, 3). Quare itaque exinanitum, breviter indicabo. Priscae legis reges et sacerdotes, qui ex cornu chrismatis ungebantur, christi dicebantur in lege, eo quod similitudine unctionis chrismatis notam ipsam perfectiorem acciperent, et proinde umbra potius quam veritate christi nomine utebantur. Sed ubi plenitudo divinitatis, secundum Apostolum, in Christo completa est, tunc exinanitum est nomen eorum regum qui christi dicebantur, ne ulterius hoc censerentur vocabulo. Et verum permanet nomen Christi, quod ex vero unguento, id est sancti Spiritus plenitudine, est effusum. Verum quod alibi ait: *Unguentum effusum nomen tuum*, eo quod suavissima veri Christi nominis gratia super omnes credentes diffusa est, et omnem odorem notitiæ suæ fidelibus cunctis effuderit, *unguentum effusum* appellatum. Unde et orationes sanctorum in Apocalypsi thymiamæ sunt comparatæ. Unde et sequitur: *introduxit me rex in cubiculum suum*. Hoc Ecclesia loquitur, quæ regem Christum Dei Filium constituit. Quid est cubiculum, ubi Christus rex Ecclesiam reginam introduxit, nisi in cælestis regni secretum? Quis etenim nesciat, illuc Christum Ecclesiam suam, id est carnem suam, introduxit, unde sine carne descenderat, id est de abdita cælorum? Carnem autem Christi Ecclesiam esse, Paulo apostolo auctore didicimus, qui dicit: *Caro Christi, quod est Ecclesia*. Et cum per gratiarum dona multa membra sunt, corpus tamen unum est. *Nam et corpus non est unum membrum*, ut ait Apostolus, *sed multa*. Si dixeris pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore; num ideo non est de corpore? Et si dixeris auris, quoniam non sum de corpore, quia non sum oculus; num ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus? Quod si est omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem quidem multa membra, unum vero corpus. Quid ergo sancta Ecclesia, nisi superni sui capitis corpus est? In qua alius alta videt, oculus; alius recta operando, manus; alius ad injuncta recurrendo, pes; alius præceptorum vocem intelligendo, auris; alius malorum fetorem bonorumque fragrantiam discernendo, nasus est. Qui corporalium more membrorum, dum vicissim sibi accepta officia impendunt, unum de semetipsis con-

nibus corpus reddunt. Et cum diversa in charitate A peragunt, divisum esse prohibent ubi continentur. Si autem unum quid cuncti agerent, corpus utique, quod ex multis continetur, non esset. Quia, videlicet, multipliciter compactum non existeret si hanc concordiam membrorum diversitas non teneret. Quia ergo sanctis membris Ecclesiae virtutum dona Dominus dividit, tanquam terrae mensuras ponit. Et cum unus alteri gratiam a Domino datam invidit, et eam nomini suo ascribere velit, alterius limitem transcendit. Limes enim a discernendo limitem nomen accepit. Qui gratiae suae mensuram limitem transcendit, cadere vult, quia in praecipitio pedem ponit.

LXXXIV. Unumquemque ergo reprimat metus diabolicae ruinae, qui dum super voluit esse quam quod erat, et ipsum quod erat perdidit, et de alto B praecipitatus profundi inferna promeruit.

LXXXV. Unusquisque ergo tanquam membrum corporis mensuram suam excedere non debet. Unde iterum idem Paulus dicit: *Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.* Item ipse dicit: *Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri augmentum corporis facit in edificationem sui in charitate.*

LXXXVI. Sed cum miro consilio auctor ac dispositor noster uni illa largitur quae alii denegat, quae isti largitur, unicuique mensuras ponit: mensuras positas egredi nititur, quisquis plus quam acceperit major esse conatur; ut fortasse ille cui tantummodo datum est praecceptorum occulta disserendo aperire, tentet etiam miraculis conuscare. Aut ille quem supernae virtutis donum ad sola miracula roborat, etiam divinae legis aperire occulta contendat. In praecipitio enim pedem porrigit, qui mensurarum suarum limitem non attendit. Et plerumque perdit ea quae acceperat, quia audaciter praesumit ad ea quae pertingere non valet, arripere festinat. Nam et membrorum nostrorum tunc bene ministeriis utimur, cum sua eis officia distincte servamus. Lucem quippe oculis videmus; vocem vero auribus audimus. Si quis autem, mutato ordine, voci oculos, luci aures accommodet, huic utraque in casum patent. Si quis autem odores velit ore discernere, saporibus nare gustare, utriusque sensus sibi ministerium, quia pervertit, interimit. Dum enim prius haec usibus non aptantur, et sua officia deserunt, et ad extranea non assurgunt. Alii namque datur sermo sapientiae. Alii sermo scientiae in eodem Spiritu. Alii fides. Alii gratia sanctorum. Alii operatio virtutum. Alii prophetia. Alii discretio spiritus. Alii genera linguarum. Alii interpretatio sermonum tribuitur. Qualiter in uno eodemque spiritu iste verbo sapientiae polleat, nec tamen sermone scientiae, id est doctrinae, fulgeat. Quia sentire atque invenire sufficit etiam quod per discendi studium non apprehendit. Ille sermone scientiae fulgeat, nec tamen in verbo sapientiae convalescat. Quia sufficit explere quantum dicit, et tamen ad

sentendum ex semetipso subtile aliquid non assurgit. Iste per fidem elementis imperat, nec tamen per sanitatis gratiam infirmitates corporum curat. Ille orationis ope morbos subtrahit, nec tamen verbo pluvias reddit. Iste operatione virtutum ad presentem vitam etiam mortuos revocat, et tamen prophetiae gratiam non habens, quae ventura sunt ignorat. Ille ventura quaeque velut praesentia attendit, et tamen in nulla signorum operatione se exserit. Iste per discretionem spirituum in factis subtiliter mentes conspiciat. Ille diversi generis linguas examinat, sed tamen in rebus similibus dissimilia corda non pensat. Alius in una lingua, quam novit, sermonum pondera interpretando prudenter discutit, et tamen bonis reliquis quae non habet patienter caret.

LXXXVII. Sic itaque creator noster ac dispositor cuncta moderatur, ut qui extolli poterat ex dono quod habet, humilietur ex virtute quam non habet. Sic cuncta moderatur, ut cum impensa gratia unumquemque sublevar, etiam per disparem gratiam alteri alterum subdat, et meliorem quisque dono alio eum qui sibi subijcitur, attendat. Ac licet reperire [se praere] ex aliis sentiat, eidem tamen quem superat se in aliis postponat. Sic cuncta moderatur. Et dum singula quae quaerunt [erant] omnium, interposita quadam charitatis necessitudine, fiant omnia singulorum. Et unusquisque sic quod non accepit in altero possideat, ut ipse alteri possidendum quod accepit humiliter impendat. Sic sunt diversae gratiae, sicut et diversa, ut diximus, corporum membra. Et quae putamus ignobiliora esse membrorum corporis, his honorem abundantiorum circumdamus. Et quae inhonesta sunt nostra abundantiorum honestatem habent. Honesta autem nostra honestate nullius egent. Sicut iniqui dum increpatione feriri non possunt, quasi honoris tegmine velantur. Sed haec de occultis potentum peccatis loquimur. Nam quando et aliis cognoscentibus peccant, aliis etiam cognoscentibus increpandi sunt: ne, si praedicator tacet, culpam approbasse videatur; atque haec crescens in exemplum veniat, quam pastoris lingua non secat.

LXXXVIII. Sancta ergo Ecclesia per praedicatores suos, qui dum facta mala sub dispectione increpationis increpant, labia quasi parcens movet. Sed tamen parcendo non parcat, quia ab increpatione culpae generaliter non tacet quae specialiter tacet.

LXXXIX. Sancta ergo Ecclesia, quod corpus est summi capitis Christi, in quantum se sublevar ad superna, in tantum amplius laborat ut membra capiti conquirit quae corpus ejus fiant, secundum Apostolum qui dicit: *Vos estis corpus Christi, et membra de membro.* Aliud est membrum corporis, aliud membrum membri. Membrum quippe corporis est pars ad totum membrum. Membrum vero membri est particula ad partem. Membrum namque membri est digitus ad manum, manus ad brachium. Membrum vero est corporis, tam hoc simul, ad corpus

diversum. Sicut enim in spirituali Dominico corpore membra de membro dicimus eos qui in ejus Ecclesia ab aliis reguntur, ita in illa hæreticorum reproba congregatione, quæ totum corpus est diaboli, membra sunt carniû, qui iniquo opere quibusdam nequioribus conjunguntur.

XC. Duæ itaque partes sunt : una quæ est corpus Christi, et altera quæ est corpus diaboli, quæ Antichristus dicitur. Quia dum bipertitus est, vetus et novus, secundum Apostolum qui ait : *Primus Adam de terra terrenus : secundus de cælo celestis* : modo vero in Ecclesia duo Adam sunt, terrenus et celestis. Et qualis terrenus, tales et terreni. Et qualis celestis, tales et cælestes. Et ipse idem Apostolus dicit : *Primus homo de terra terrenus, secundus de cælo celestis*, quæ utraque unum est. Quia ubicunque in Scripturis sacris in Veteri Testamento legitur homo, in Hebræo Adam dicitur. Nam cum nos dicimus in Latino illud quod in psalmo octuagesimo primo scriptum est : *Vos autem sicut homines moriemini*, in Hebræo habet : *Vos sicut Adam moriemini*. Et in octavo psalmo : *Quid est homo quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum?* Homo Adam accipiendus est, filius hominis Dominus noster Jesus Christus intelligendus est, qui illius veteris Adami, qui per inobedientiam ceciderat, tunc memor visitavit quando intra uterum (Virginis Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis. Et cum Dominus dicebat : *Filius hominis tradetur in manus peccatorum*, ac si diceret : *Filius Adam tradetur in manus peccatorum*. Modo cum in Scripturis legitur homo, tantum deum valet ac si dicat, Adam, prior homo de terra terrenus, secundus de cælo celestis. Quarum utraque et cum Adam Dominus exprimitur, et cum homo dicitur, de carne non exit.

XCI. Sed forte aliquis specialitatem quærit ut dicit, qualiter dicitur Adam secundus, si Adam homo intelligitur, quia ante ipsum et post ipsum multi homines fuerunt?

XCII. Respondebo. Ante ipsum multi homines fuerunt, sed omnes veteres dicuntur, unus Adam intelligitur vetus. Et quanquam patriarchæ et prophete Spiritu sancto repleti Christum expectabant, et si non habebant culpam suam, tamen pro ipso homine vetere in inferno tenebantur. Quia nullus eorum per se poterat egredi, nisi de cælo secundus Adam novus pro illis descenderet. Quia tam homines illi quos a potestate diaboli liberavit, quos secum ad cælos, unde sine homine descenderat, per novum hominem reduxit, quam etiam et illi qui post ascensionem ejus ei junguntur per fidem, cum omnibus his novus Adam dicitur, et unus homo dicitur. Hoc non est carnaliter intelligendum. Cum rationem quæris, ratio hic non carnis, sed operationis est intuenda, quam Apostolus non humanis sensibus explicavit. Dum et Adamum veterem et Dominum nostrum Jesum Christum ad primitias rerum malarum bonarumque revocat ac re-

ducit, duas formas vitales collocans in duobus, ut primus Adam habeatur quisquis per vestigia ejus erroris incesserit, secundus Adam ille sit qui Dominum fuerit imitatus. Hi sunt duo Adam, novus et vetus, sicut Apostolus ait : *In Christo enim Jesus neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura*. Non enim magni est meriti quid foris agatur in corpore hominis, sed pensandum est quid agatur in mente. In mente efficitur nova creatura, per quod foris deprehenditur in corpore qualiter facta est nova in mente. Ad novum hominem pertinet præsentem mundum despiciere, transitoria non amare, mentem medullitis in humilitate Deo et proximo sternere, contra illatas contumelias patientiam servare, et custodita patientia dolorem malitiæ a corde expellere, egenis propria tribuere, aliena non concupiscere, amicum in Deo diligere propter Deum, et eos qui inimici sunt amare, de afflictione proximi lugere, de morte ejus qui inimicus est non exsultare. Hic est secundus Adam. Iste est novus homo quem Christus reduxit ad cælos, sicut ipse discipulis suis ait : *Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo*. Cui sententiæ statim concordat quod ipsa Veritas dicit : *Pater, volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum*. Quia sibi ipse Dominus in verbis suis non discrepat, sed ad inquirenda hæc quasi discordantia studium mentis nostræ inflamat. Omnes enim nos qui in ejus fide nati sumus, ejus sine dubio corpus existimus. Quia igitur mira dispensatione pietatis membrorum suorum caput Dominus factus est, repulsa reproborum multitudine, solus est nobiscum. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo*. Quia dum nos unum cum illo jam futuri sumus, unde solus venit in se, illuc solus redit etiam in nobis, et ille qui in cælo semper est, ad cælum quotidie ascendit. Quia qui divinitate super omnia permanet, humanitatis suæ compage sese quotidie ad cælos trahit. Non ergo se desperet humana fragilitas. Unigeniti sanguini confidat. In pretium suum conspiciat, quam magnum est quod tantum valet. Perpendat sollicitè ubi caput præcessit. Et quæ ad vivendum præceptis astringitur, ad sperandum exemplis roboretur. Confidat, cælos speret, supernam patriam, angelorum se socium sciat, atque in suo capite prælatum se etiam angelis gaudeat. Amen.

XCIII. Ad veterem quippe Adam pertinet præsentem mundum quærere, transitoria ex concupiscentia amare, mentem in superbiam erigere, patientiam non habere, ex dolore malitiæ de proximi læsione cogitare, sua indigentibus non dare, ad multiplicanda lucra terrena, aliena quærere, nullum præter se diligere, inimicitias inimicis reddere, de afflictione proximi gaudere, de morte inimici exsultare. Cuncta hæc vetusta sunt, hominisque videlicet de radice trahit corruptionem. Interest vetus Adam, qui in Scripturis sacris terrenus dicitur. Iste semper adversatur Ecclesiæ Christi. Iste semper

generat ad mortem. Hæc pars quæ generat ad mortem, nox dicitur. Fiunt et hic baptisma et omnia ecclesiastica sacramenta; sed quia et hæretici fidem, et subditi eorum, quos regunt, opere a se dividunt Christum, et unum videntur nobiscum commune habere altare. Et inde nomen paternitatis assumunt, per quam et sacramenta Ecclesiæ usurpare præsumunt. Generant quidem filios, sed quia Adam vetus est, non ad vitam generant, sed ad mortem: patres ab imperitis vocantur, sed pro eo quod recta non loquuntur, canes muti a propheta nuncupantur, qui ait: *Canes muti, non valentes latrare.*

XCIV. Patres vero hæreticorum dicimus eos, videlicet, quos hæresiarchas vocamus. De quorum perversa prædicatione, id est locutionis semine, sequentes sunt populi in errore generati. Sancta vero Ecclesia cum canibus gregis, qui sunt hæreticorum patres, ponere dignatur, quia inventores errorum judicando respuit, eosque inter veros Patres numerare contemnit. Pro eo tamen quod de Domino nostro Jesu Christo non recta sentiunt, eos cum canibus gregis sui non ponet, quia eos cum rectis prædicatoribus non ascribit. Liquido enim patet quod Arius, Pothus, Bonosus, Macedonius, Nestorius, Euty chius, Dioscorus, Severus, et hic nostris modo temporibus Elipandus, multique horum similes, docendo atque suadendo conati sunt Ecclesiam illudere et patres videri. Sancta universalis Ecclesia districta veritate dijudicans, eos inter custodes gregis sui non numerat, quos ejusdem gregis unitatem dissipantes damnat. De quibus voce Pauli Ephesiis dicitur: *Scio quia post discessionem meam ingredientur ad vos lupi graves non parcentes gregi.*

XCv. Et quia aliquando hæretici quanto magis in perfidiæ errore blandiuntur, tanto magis sanctitatem simulant; et quasi tanta amplius in exterioris esse operatione, ita ut agere præ cæteris magna videntur. Sancta universalis Ecclesia cuncta eorum opera despicit, quia ea ex autoritate rectæ fidei non prodire cognoscit. Per hos Antichristus sibi filios generat, quos in adventu suo fœdissimo testes in Ecclesia habeat.

XCvi. Hi testiculi Antichristi sunt, de quorum semine perversa proles gignitur, quæ in Antichristi ore copulatur. Unde et per Job ex voce Antichristi dicitur: *Nervi testiculorum ejus perplexi sunt (Job. xl, 12).* Tantos iste Antichristus testes habet, quantos iniquitatis suæ prædicatorum possidet. An ejus testes non sunt, qui pravis persuasionibus corda hominum virulenta erroris semina fundendo corrumpunt? Aptè autem dicitur quod *testiculorum ejus nervi perplexi sunt*, quia videlicet prædicatorum illius argumenta dolosis assertionibus innodantur, ut recta esse simulent quæ perversa persuadent; ut alligationum implicatio, quasi nervorum plexibus, ut si videri possit, solvi non possit. De suo ejus testiculi perplexos habent, quia acumine prædicatorum illius sub argumentis duplicibus latent. Plerumque autem,

A cum verbis corda inficiunt, in opere innocentiam ostendunt. Neque enim ad se bonos persuasionem suam traherent, si se et in actionibus perversos exhiberent.

XCvii. Sed quia testes hujus perplexi nervi illigantur, et rectos se ostendant ut lateant, et perversa corripant ut corrumpant, ipsum sine dubio sum caput imitantes, qui quasi leo sedet in insidiis, et sævit per potentiam terreni culminis, et blanditur per speciem sanctitatis. Sed Antichristus utinam tunc solum talia ageret suo tempore, et nunc quoque ad corrumpendam fidem et fidelium viscera hos hæreticos luxuriæ testiculos non haberet!

XCviii. Neque enim malum sola lectione oris infunditur, sed pejus et a pluribus operis exempla propinatur. Quam multi enim Antichristum non videntur, sed tamen testiculi ejus sunt, quia corda innocentium actionis suæ exemplo corrumpunt? Quisquis namque in superbiam extollitur, quisquis avaritiæ desiderio cruciatur, quisquis luxuriæ voluptatibus solvitur, quisquis injustæ et immoderate iræ flagris innititur, quid aliud nisi Antichristi testis est? qui dum se libenter ejus usus implicat, exemplo suo aliis erroris fetus ministrat. Ille prava agit, ille prava agentibus adest et adhæret. Et non solum non increpat, sed etiam favet. Quid ergo aliud quam Antichristi servus est, qui perdidit auctoritatem promissæ Deo fidei testimoniis erroris? Quos tamen si quis increpet, mox se sub quodam velamine defensionis occultant. Quia videlicet eorum nervi perplexi sunt, et male implicati, qui corruptione solvi nequaquam possint. Et apparet quiddam in eis quod doleat, sed latet quod pungat. Amarior dulcia, noxiis blanda permiscet; et potestate quidem admirandi videri appetunt, sed fallent arte, præmissa colloquia similiter substernunt, et per sermonem de se insinuant quod per exhibitionem negant. Unde et recte idem sanctissimus dicit: *Ossa ejus, velut fistulæ æris (Ibid. vers. 15).* Ossa ejus æris fistulæ comparantur, quia nimirum more æramenti insensibilis sonum bene loquendi habent, sed sensum intelligendi non habent. Hoc namque quasi humiliter asserunt quod elate vivendo contemnunt. Unde bene per Paulum dicitur: *Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut ærumentum sonans aut cymbalum tinniens.* Bona quippe loquens, sed per amorem eadem bona non sequens. Velut æs aut cymbalum sonitum reddit, quia ipse non sentit verba quæ ipse dicit.

XCix. An non Elipandus more cymbali a Toletio sonitum mittit et insensatus est, quia ipse non sentit verba nova quæ dicit? Ut enim fides firma daretur Ecclesiæ, duodecim apostoli sunt a Christo electi: quorum Petrus, cum esset eorum primus, solus non est ausus componere Symbolum, sed duodenario numero apostolorum cum magna est cautela collectum et creditibus assignatum. Ideoque qui in tali confessione permanserit, a superveniente ira timere non poterit. Duodecim fuerunt Christi discipuli prædicatorum fidei et doctores gentium. Qui cum

omnes unum essent, unum etiam composuerunt communiter Symbolum; qui singuli singula verba dixerunt unius fidei invicem concordantia sibi, quæ tantum duodecim sunt verba. Elipandus solum in sua fide undecim posuit, quia et denarii unum numerum excessit, et ad duplicatum ut tredecim esset non pervenit. Quæ verba æqualiter divisa, undecim et undecim sunt, ut aperte daretur intelligi ipse primus Spaniæ præfigurans se Antichristum. Extulit solus totam gratiam habere apostolorum, qui solus sine collatione fratrum composuit novæ fidei documentum.

C. Nimis iste apparet elatione superbus, qui semetipsum cum Christo prædicavit christum. Sic enim de illo quem præfiguravit per Paulum dicitur: *Ita ut in templo Dei sedent, ostendens se tanquam sit Deus*. Et rursum per eundem dicitur: *Qui versatur, et extollitur, et colitur supra omne quod dicitur Deus, aut colitur*. Etenim sancti pii dicuntur, sed non colantur. Solus Christus dicitur Deus et colitur: super quem Antichristus se elevavit, cuius mysterium nunc videmus. Quia omnes qui contra Ecclesiam sunt, in Antichristi corpore sunt, ejus supra una bestia mentionem fecimus. De qua Daniel cum quartam bestiam diceret decem cornibus fultam, protinus adjunxit, dicens: *Considerabam cornua: Et ecce cornu aliud parvulum ortum est de medio eorum. Et tria de cornibus primis evulsa sunt a facie ejus. Et oculi quasi oculi hominis erant in circuitu, et os loquens ingentia* (Dan. vii, 8, 9). Undecimum quippe hujus bestię cornu esse describitur, quia regni ejus potentia in iniquitate roboratur. Sive quia inter decem reges Romanorum ipse erit undecimus. Omne enim peccatum undenarium est dictum, quia dum diversa agit, præcepti decalogum transit. Et quia in cilio peccatum plangitur, hinc est quod in tabernaculo velut cithcina undecim sunt. Hinc per undecimum psalmum dicitur: *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit Sanctus: quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum. Labia dolosa: in corde et corde locuti sunt mala. Disperdat Dominus universa labia dolosa et linguam magniloquam*. Magniloqua lingua est, cum se super omnes extollit, et sibi magnus videtur. Hinc Petrus, ne in undenario numero remaneret, apostolos metuens, Mathiam duodecimum sorte missa requisivit. Hic nisi enim signari culpam per undenarium videret, implere apostolorum numerum tota festinatione duodecimum non curaret. Quia ergo per undenarium numerum transgressio exprimitur, hujus bestię cornu undecimum ipse auctor transgressionis indicatur. Quod videlicet parvulus nascitur, quia purus homo generatur. Sed immaniter grandis crescit, quia usque ad conjunctam sibi virtutem angelis fortitudinis profecit. Quod tria cornua quæ ei ante faciem sunt evellit, quia ditionis suæ regna totidem, quæ sibi vicina erant, subiecit. Cujus oculi sunt ut oculi hominis: sed os ingentia loquitur, quia in illo humana

A quidem forma videtur, sed verbis suis ultra homines elevatur.

CI. Ecce nunc jam aperte vidi purum hominem Elipandum, et tanta elatione superbum, super omnem se Ecclesiam elevare, ut omnes tanquam bruta animalia putet esse. Verba etiam fidei suæ quæ in suis inseruit epistolis, in tantum sunt fidei apostolicæ contraria, quantum et inter se discordantia.

CII. Quæ verba dupliciter undecim sunt, ut dupliciter se in tantum elevaret, ut in tota Ecclesia solum super eum descendisse Spiritus sanctus [videretur], sicut finxit Montanus, et duæ prophetissæ ipsius, Prisca et Maximilla, qui adventum Spiritus sancti promissum a Domino in se potius quam in apostolis fuisse credunt. Ut illi Ecclesiæ, quæ adhuc in lacte est, cum talis surgit in prædicatione qualis Elipandus surrexit. Moriantur infantes, qui adhuc per tempus poterant ad solidum pervenire cibum. Sed tunc moriuntur, quando decipiuntur. De hoc Dominus præscius futurorum, discipulos in Evangelio admonet, dicens: *Væ prægnantibus et nutriendis in illis diebus. Et orate ne fiat fuga vestra hieme vel sabbato*. Quod ex superioribus manifestum est pendere. Cum enim Evangelium Christi cunctis gentibus fuerit prædicatum, et venerit consummatio, viderent abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto; tunc præcipitur his qui in Judæa sunt, ut fugiant ad montes. Et qui in tecto, non descendant tollere aliquid de domo sua. Statimque conjungitur: *Væ prægnantibus et nutriendis in illis diebus*. In quibus diebus? Quando abominatio desolationis steterit in loco sancto. Et quid erit abominatio desolationis, nisi ut integer Christus Jesus, quod non sit Filius Dei et verus Deus, ille qui de Virgine natus est, quem Judæi crucifixerunt. Abominatio erit desolationis, quando aperte pro Christo suscipitur Antichristus et adoratur, et Christus Deus esse negatur. Jam longe Antichristus non est, quia jam Christus Deus esse negatur. Quod quidem, juxta litteram, de adventu Antichristi nulli dubium est, quam persecutionis magnitudo compellit fugere; et grave est ferre parvulos, qui lactantes fugam retardant. Licet quidam Titi et Vespasiani adversus Judæos et præcipue Jerusalem obsidionem pugnamque significari velint; hiemem quoque et sabbatum sic interpretantur, ne eo tempore fugere compellantur, quando duritia frigoris in agris et in desertis locis fugientes latere non patitur, et observatio sabbati, aut prævaricatores facit, si fugiunt, aut hostium gladiis subiacere, si sabbati otium et præcepta observaverint. Sed non est tempore Vespasiani completum et Titi, sed nunc in adventu Antichristi. Nos autem audientes Dominum Salvatorem, ut qui in Judæa sunt ad montana confugiant; id est, qui confessores sunt ad fidem et doctrinam apostolicam confugiant. Ipsi quoque oculos levamus ad montes de quibus scriptum est: *Levari oculos meos ad montes, unde veniet auxilium mihi*. Et in alio loco: *Fundamenta ejus in montibus sanctis*. Et, *montes in circuitu ejus, et*

Dominus in circuitu populi sui. Et, Non potest civitas latere super munem posita. Et discaleati nos pedem litteræ, nudis pedibus cum Moysæ ascendentes montem Sina, dicamus: Transiens videbo visionem hanc magnam; ut possumus intelligere prægnantes animas, quæ de semine doctrinarum et sermonibus Dei initia fidei conceperunt, et dicunt cum Isaia: A timore tuo, Domine, concepimus et parturivimus, spiritum salutis tuæ faciemus suaver terram.

CIII. Sicut enim semina paulatim formantur in utero, et tandiu non reputantur homicidium donec elementa confusa suas imagines membraque suscipiant, ita sensus ratione conceptus, nisi in opera proruperit, adhuc ventre retinetur, et cibo abortio perit, cum videt abominationem desolationis stantem in Ecclesia, et Satanam transfigurari in angelum lucis, id est hæreticum. Et de istiusmodi Paulus fletibus loquitur: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus reformetur in vobis. Vellem autem esse apud vos modo, et mutare vocem meam, quoniam confundar a vobis.* Ecce Paulus mutare vult vocem in partu suo, ut prædicationis sermo in rugitum vertatur doloris. Mutare vult vocem, quia quos jam prædicando pepererat, reformando gemens iterum parturiebat. Qualem rugitum pariens emittebat, quando eisdem post se redeuntibus exclamare coge-batur, dicens: *O insensati Galatæ! qui vos fascina-vit? Et sic stulti estis, ut cum spiritu conceperitis, nunc carne consumamini? vel certe currebatis bene, quia vos impeditur veritati non obedire? Qualis in huius partu rugitus fuit, qui multo tempore conceptos filios cum tantis laboribus peperit, et quandoque paritos ad malitiæ uterum rediisse cognovit? Consideremus quid doloris habuerit? Quid laboris? Qui postquam potuit concepta ex utero edere, iterum compulsus est extincta suscitare. Nisi enim prædicator sancti ab illa immensitate contemplationis internæ spiritualis conciperent, et ad infirmitatem nostram humillima prædicatione, quasi quadam incurvatione descenderent, nunquam utique in fide fi-*

lios procrearent. Nobis quippe prodesse non poterit, si in suæ altitudinis erectione persisterent. Moriantur semina in partu, qui necdum formati fuerant, in fide, dum hæretici cœperint hæreses prædicare. Ipsi hæretici discipulos Pauli occiderant, quia Christum in pectore illorum occiderant. Quos revocat ad unam fidem, dicens: *Filioli mei, quos adhuc parturio, donec Christus formetur in vobis.* Has ergo animas arbitror, juxta mysticos intellectus, esse mulieres. De quibus ipse Apostolus scripsit: *Mulier seducta in transgressionem fuit. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, et charitate, et sanctitate cum pudicitia.* Quæ si de sermone divino aliquando generarint, necesse est, quæ generata sunt, crescere, et primum accipere lac infantium, donec perveniat ad solidum cibum et ad maturam ætatem plenitudinis Christi. Omnis enim qui lacte alitur, imperitus est, et mente parvulus, in ratione justitiæ infantulus est. Hæ igitur animæ quæ adhuc non pepererunt, sive quæ nondum potuerunt ea quæ generata sunt pascere, cum audierint sermonem hæreticum stantem in Ecclesia, cito scandalizantur et pereunt, et in tempestate atque in persecutionibus permanere non possunt, præsertim si otium habuerint bonorum operum, et non ambulaverint in via quæ Christus est.

CIV. De hac abominatione hæretica perversaque doctrina dicebat Apostolus quod homo iniquitatis et adversarius eleveit se contra omne quod dicitur Deus et religio, ita ut præsumat stare in templo Dei et ostendere quod ipse sit Deus. Cujus adventum secundum operationem Satanæ, et ea quæ concepta sunt facit perire abortione, et ea quæ nata sunt, ad pueritiam et ad perfectam ætatem pervenire non posse. Quamobrem orandus est Dominus, ne in exordio fidei et crescentis ætatis oriatu hiems frigoris, id est, hæreticorum prædicatione novella. De qua hieme scriptum est ex voce sponsæ: *Jam hiems transit, imber abiit et recessit.*

Cætera desiderantur in autographo.

ANNO DOMINI DCCLXXXVIII.

RACHIO

ARGENTINENSIS EPISCOPUS.

INSCRIPTIO CODICIS

CONTINENTIS CANONES CONCILIORUM ET DECRETA PONTIFICUM, QUEM CODICEM SCRIBI JUSSIT RACHIO EPISCOPUS ARGENTINENSIS ANNO 788.

[Ex Grandidier, Hist. de l'église de Strasbourg.]

In nomine sancte et unique Trinitatis, in anno 788, D di nasci dignatus est; et in anno 19 regnante domno nostro gloriosissimo, adque excellentissimo Karolo

* Hæc inscriptio multum redolet ignorantiam et barbariem sæculi octavi, ut videre est per ipsos solecismos quibus scatet. Consulatur Cangius, in præfa-

tione ad Glossarium latinum de causis corruptæ latinitatis, qua videre est usquequo Latina lingua a prima puritate degeneravit sub regibus primæ et se-

rege Francorum adque Langobardorum, seu multarum gentium, ac patricius Romanorum. Ego itaque Rachio humilis Christi servus servorum Dei, adque omnium catholicorum acsi peccator, gratia Dei vocatus episcopus Argentoratensis urbis, in anno V episcopatu mei, pro salutem anime meae remedium, vel pro eterne retributione, in amore Dei et sancte Mariae Argentoratensis urbis ecclesie hec librom canonum

cundae stirpis. Nec miranda est haec barbaries, cum stylus correctus innoverit non nisi initio seculi nostri, teste Fontanini, in *Vindiciis diplomaticis*, pag. 214, 215 et 238. Hanc erimus ex ipso codice membraneo octavi saeculi antiquae bibliothecae ecclesiae Argentinensis, quem princeps Ludovicus Constantinus, cardinalis de Rohan, a republica Bernensi obtinuit, dum ille ineunte mense Julio 1774 in urbe Bernensi versaretur. Plura de hoc codice vide in *Historiae nostrae* tomo primo, lib. III, pag. 315 et 316. Codex revera est saeculi octavi et ipse autographus. Diligenter illum examinaverat doctissimus et amicissimus nobis D. Sinner de Ballaigne, Bernensis bibliothecae praefectus, qui ex litteris majusculis sive uncialibus in inscriptione exaratis, ex aliis codicis characteribus, ex forma litterarum, ex orthographia adhibitis regulis a Mabillone traditis, et speciminibus scripturarum indubie etatis judicavit in praefatione catalogi codicum manuscriptorum bibliothecae Bernensis, tom. I, pag. 23, nullum de ejus aevio superesse dubium. Hac ad laudem addenda sunt praestantissimi viri, cui praesertim duos antiquos codices ecclesiae Argentinensis debet eminentissimus princeps episcopus noster de re litteraria inter illustriora regiminis sui facta multum meritis. Codex Rachionis in multis videtur similibus codici Colbertino canonum, qui initio octavi saeculi fuit Romae conscriptus, et qui hodie exstat Pa-

continentem in se doctrinam sanctorum recte vivendum patrum scribere jussi : omnem plenitudinem omnium conciliorum secundum constitutionem antecorum patrum, qui fuerunt congregati ad concilium in Nizea civitate, hoc sunt 318 episcopi. In quo legentibus futura sit speculatio praesens eruditio. Explicit prologus.

risiis in bibliotheca regia, num. 3836. Codicem canonum ab Adriano papa Carolo regi anno 774 donatum ex perantiquo octavi saeculi manuscripto bibliothecae ecclesiae metropolitanae Coloniensis evulgavit P. Josephus Hartzheim, *Conciliorum Germaniae* tom. I, pag. 131-234.

Hic codex jussu Rachionis scriptus videtur esse, ut diximus, codex canonum, quem ab Adriano papa accepit Carolus imperator, inde per Galliam et Germaniam receptum; cui codici, qui continebat concilia Graeciae et Africae, addidit Rachio concilia Galliarum et Hispaniae cum decretis centum summorum pontificum. Decreta incipiunt ab epistola Damasi ad Paulinum episcopum Antiochenum, et in eo nulla falsae reperiuntur decretales, tunc jam evulgatae sub nomine Isidori Mercatoris, sive Peccatoris.

Formula explicit frequens est in antiquis mss. refert verbum latinum *explicitus*, id est, *sermo sive liber absolutus*, quo sensu ait Martialis, lib. XIV, epigr. 1:

Versibus explicitum est omne duobus opus.

Non rarus erat ejusdem formulae usus ad notandum finem operis temporis sancti Hieronymi qui scribit, epist. 158 ad Marcellum : Solemus nos, completis opusculis, ad distinctionem alterius sequentis medium interponere *explicit*, aut *feliciter*, aut aliud istiusmodi.

ANNO DOMINI DCCXCI.

ANGELRAMNUS

METENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN ANGELRAMNUM.

(Ex Gallia Christiana, tomo XIII.)

Sanguine illustri natus Angelramnus seu Angelramnus, quem Chrodegangi antecessoris fratre natum fuisse diximus, educatus est a pueritia in monasterio Gorziensi sub Nargaudo, puerorum magistro. Dein migravit in coenobium Cellae-Novae, hodie dictum de sancto Nabore, ubi aliquandiu vitam monasticam professus est. Cum Metensis episcopatus duos annos, menses sex et undeviginti dies vacasset, in praesulem est ordinatus 25 Septembris anno 768, archiepiscopi titulo ut antecessor honestatus, atque etiam archiepiscopi Caroli Magni regis honore decoratus. Obtinuit ab ipso rege, si jam ante episcopatum non habuerat, abbatiam Senonensem, eamque Ecclesiae suae ditioni subiecit, moleste ferentibus monachis quod eorum monasterium ex regali episcopale evasisset. Ille vero ut monachorum amicitiam sibi reconciliaret, tribuit eis corpus sancti Simeonis episcopi Metensis, quod illi irati suam in ecclesiam interdum admittere recusant. Negotiis tamen nimium distractus, Nargaudo Gorziensi monacho suo institutori abbatiam transcripsit. Varengei villam aliaque dona monachis Gorziensibus tradidit anno 770, Carlomanni regis

primo, cum hac conditione ut pro se suisque successoribus episcopis Metensibus nec non etiam pro regibus Carolo atque Carlomanno et pro stabilitate regni Francorum, Domini misericordiam attentius exorarent. Cum Lullo Moguntino, Weomado Trevirensi archiepiscopis aliisque praesulibus Laurehamensis Ecclesiae fecit dedicationem anno 774, Kal. Septembris, praesente Carolo Magno rege, qui invitatus a Gundelano abbate cum Hildegarde regina et Pipino filio eo accesserat. Comperit habemus ex testamento Fulradi abbatis sancti Dionysii in Francia, condito anno 778, Angelramnum quendam cum illo fecisse commutationes de rebus sitis in loco de Salona diocesis Metensis. Quae pacta in synodo Patris-Brunnae anno Caroli nono inita cum praedicto Angelramno episcopo, Vilhario Senonensi archiepiscopo et cum Fulrado abbate, ab ipso principe Carolo confirmata sunt anno insequenti, ejus regni decimo. Hoc compromisso inter eos convenit ut neque Angelramnus, neque successores ejus, nec archidiaconus in ipso coenobio Salonenensi facultatem ullam haberent, nisi si abbas petierit, ordinationes faciendi, chrismate

consignandi et tabulas altaris benedicendi. Præter abbatiæ Senonensem cenobium sancti Trudonis rerisse creditur; id quodammodo probat ejus nomen insertum indici abbatum, ab auctore chronici monasterii ejusdem vulgato. Abbatiæ sancti Naboris studiosissimus, litteras dedit anno 787 ad reprimendam vexationem Volmari comitis et advocati Ecclesiæ Metensis in homines monasterii, tam in exactionibus quam in rapinis per subadvocatos et ministros suos: unde cenobium illud ad tantam devenerat inopiam atque miseriam, ut vix possent reperiri fratres qui Beo et sancto Nabori servire vellent. Cui vexationi ut obviaretur, Angelramnus Walonem abbatem ac fratres induxit ad quasdam villas ex præbenda sua comiti tradendas; sicque nullam deinceps a comite molestiam paterentur. Haud contentus monasterio copiam ac pacem curasse, plurimum auxit possessiones et privilegia, perficiendisquæ a sancto Sigibaldo cœptis ædificiis operam navavit. Et quidem cum morte interceptus est, sancti Naboris tumulum decorabat, quem a diacono Metensis Ecclesiæ absolutum fuisse docet Alcuinus epigrammate 64. Capitulo suo preposituram de Milleriaco concessit, imperavitque a Carolo Magno diploma datum Carisiaci anno 776, quo non tantum ecclesia cathedralis, verum et cæteræ diocesis Metensis ecclesiæ atque monasteria a seculari jurisdictione forent immunia, interdicta regis et imperialibus administris nihil contra personas et bona ecclesiastica molendi facultate.

Oh singulare studium et existimationem qua eum prosecutus est rex, ad archicæpallani dignitatem promotus fuit, simulque ab Adriano Romano pontifice accepit curam apud regem apocrisiarii seu nuntii apostolici munus exercendi. Forsan hæc munia, quibus prohibitus est ne in sua diocesi resideret, occasionem dederunt episcopis Galliæ cum violationis canonum insimulandi. Quam accusationem ut dilueret, collectionem canonum conscripsit, quam Adriano pontifici tradidit 19 Septembris 785. Hoc in opere aggredditur probare non esse licitum temere episcopos accusare, nec eorum famam sauciare. Indicat quæ cautione quæve prudentia rei episcopi judicari debeant, quæ quidem charitate ac circumspectione eorum vitia contenda sint. Omnes pene hi canones, maxima ex parte erui ex falsis decretalibus numero octogeni, spectant ad modum procedendi in causis ecclesiasticis, quorum Angelramnus ab aliquibus viris eruditus auctor habetur; censent alii depromptos fuisse ex collectione falsarum decretalium Isidori Mercatoris.

Cantus Gregorianus sive Romanus, quem in Me-

tensem Ecclesiam Chrodegangus introducere tentaverat, longe alienus erat a perfectione; verum sub Angilramni episcopatu ad magis regularem perductus est modulationem a cantoribus Romanis, quos ab Adriano papa impetratus rex Carolus Magnus secum in Franciam abduxit anno 787, e quibus unum Metas, alterum Suessionem misit, qui modum cantandi docerent. Ad Angilramni preces Paulus Diaconus, cognomento Warnefridi, Longobardus genere, postea monachus Casinensis, ob eruditionem regi Carolo Magno dilectus, episcoporum Metensium historiam contexuit, et ea honorifica clausit apostrophe: « Nunc jam, pater sanctissime Angilramne, narrationis serie vestram beatitudinem locus exspectat: sed ego meæ tenuitatis non memmor, attentare minus idonee non audeo, quæ de vestræ vitæ cursu laudabili majori stylo promenda sint. » Diaconus alter Ecclesiæ Metensis, nomine Donatus, ei Vitam sancti Trudonis, præposita operi epistola, dedicavit. Auctor æqualis qui episcoporum Metensium Vitæ epitomem carmine scripsit, ita de Angelramno loquitur:

Jam nunc tricenarius pastorque oclavus herili
Auxilio fulvus traxit ad pia pascuis vitæ
Angelramnus oves: quo tempore maximus armis
Rex Carolus sensu, formaque, animoque decorus,
Italia: accepti Christi de munere scriptum,
Quos simul Excelsi, Stephanos poscente beato,
Protegit atque regat felices dextra per ævum.

Mortuus est Angelramnus post 23 annos episcopatus, anno 791, dum Carolum regem in expeditione militari contra Hunnos tunc cœpta comitaretur, in loco a diversis scriptoribus varie vocato *Asnagnum-Chunisberg, Asnaburg - Cumeberg, Cummeberg*, unde corpus ejus in monasterium de Nova-Cella seu sancti Naboris advectum, illic sepultum est. De die obitus non consentiunt antiqua manuscripta: sed majori parti ac Martyrologio cathedralis, quod ipsius mortem consignat ad vi Kalendas Novembris, stare satius est. Vacavit sedes viginti septem annos tresque menses ex codice sancti Symphoriani. Verumtamen Madaurensis episcopus, qui interpontificium post Angelramni obitum non admittit, hujus episcopatum ad annos usque quinquaginta, ejusque vitam ad annum usque 818 prorogat. Quam sane opinionem evertit Alcuinus, ipse jam ab anno 804 mortuus, epigrammate 164, quo testatur Angelramnum obiisse dum sancti Naboris tumulum exornaret. Colitur inter sanctos in monasterio sancti Naboris, ubi ejus sepulcrum lapideum repertum est anno 1609, die 5 Augusti

COLLECTIO CANONUM

AB ANGELRAMNO METENSI EPISCOPO ADUNATA

ET ADRIANO SUMMO PONTIFICI OBLATA.

(Ex Mansi, Conciliorum ampl. Collect.)

Compendiosa traditio canonum Orientalium, sive Africanorum, quos beatus Adrianus papa in uno volumine cum superioribus conciliis ad dispositionem Occidentalium ecclesiarum Carolo Romæ posito dedit regi Francorum et Longobardorum ac patricio Romanorum. In primis de canonibus apostolorum sub numero 1 capitulorum.

Ecclesiasticæ regulæ sanctorum Patrum, apostolorum, prolata per Clementem Romanum pontificem, quæ ex Græcis exemplaribus in primo ordine ponuntur.

I. Episcopus a duobus vel tribus ordinetur.

II. Presbyter et reliqui clerici ab uno episcopo ordinentur.

III. Ne mel et aliud in sacrificio offeratur, nisi quod Dominus statuit.

IV. Novas spicas, uvas, oleum et incensum ad altare licet offerri ad benedictionem.

V. Reliqua omnia ad domum episcopi et presbyteri.

VI. Ut presbyter uxorem suam a gubernatione sua A
non abiciat, sed caste regat.

VII. Ordinati sæcularibus curis dediti deiciantur.

VIII. Ut Pascha ante æquinoctium vernale non celebretur.

IX. Ut ministri altaris facta oblatione commu-
nicent.

X. Ut et laici ecclesiam ingressi communicent.

XI. Si quis cum excommunicato saltem in domo
oraverit, excommunicetur.

XII. Si quis cūm damnato clerico veluti cum clerico
oraverit, damnetur.

XIII. Ut nullus præter commendatitias litteras sus-
cipiatur.

XIV. Ne episcopi alienam parochiam invadant.

XV. Ne clerici suam ecclesiam relinquunt præter B
episcopi licentiam.

XVI. Ut episcopus fugitivum alterius episcopi cle-
ricum retinens excommunicetur.

XVII. Ne bigamus, vel concubinam habens, ordi-
netur.

XVIII. Ne corruptarum mariti ordinentur.

XIX. Ut duabus sororibus, vel filia fratris cor-
rup..... ad clerum non admittatur ^a.

XX. Clericus fideiussor abiciatur.

XXI. Per vim eunuchizatus possit fieri episcopus.
Et qui eunuchizaverit, non ordinetur. Si clericus se
eunuchizaverit, deponatur.

XXII. Laicus semetipsum abscindens tribus annis
excommunicetur.

XXIII. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus in
fornicatione, perjurio, vel furto capti, deponantur,
non tamen excommunicantur.

XXIV. Similiter reliqui clerici judicentur.

XXV. Quod lectoribus tantum liceat matrimonium
contrahere. Quod episcopus, presbyter, diaconus,
peccantes fideles verberare non debeant.

XXVI. Ut damnati pristinum officium usurpantes
de Ecclesia penitus abscindantur.

XXVII. Episcopus, presbyter, diaconus per pecu-
niam ordinatus, cum ordinatore suo deponatur, et
excommunicetur ut Simon Magus a Petro.

XXVIII. Ut episcopus [per] sæculares potestates
ecclesiam obtinens deponatur.

XXIX. Ut presbyter qui contempto episcopo suo
seorsum conventus fecerit, deponatur.

XXX. Quod clerici ab episcopo suo damnati, ab
aliis non debeant recipi.

XXXI. Episcopi, presbyteri, diaconi, peregrini per
[Leg. præter. Hard.] commendatitias litteras susci-
piantur hospitio, non ad communionem.

XXXII. Ut episcopi sine primatu suo, primas abs-
que suis suffraganeis, nil disponant, nec in propriis
[Leg. nisi in propriis. Hard.] parochiis.

XXXIII. Ut episcopus qui in aliena parochia cleri-
cos nesciente eorum episcopo ordinaverit, deponatur
cum his quos ordinavit.

XXXIV. Ut episcopus curam populi suscipere no-

^a Qui duas sorores duxit aut consobrinam, clericus esse non potest.

lens, excommunicetur. Item clerici, si populum non
erudierunt, ut legitimo episcopo obediant, si ad illos
venire noluerint; et bis in anno concilia episcopo-
rum celebrentur.

XXXV. Ut episcopus omnes ecclesiasticas res dis-
penset, nec inde aliquid suis parentibus non paupe-
ribus subministrari patiatur.

XXXVI. Ut presbyteri et diacones præter episco-
pum nihil agant: sin autem abinvicem separatæ res
ecclesiasticæ et res episcopi propriæ, quas ille dare
possit quibus voluerit, ne, eo moriente, propinqui ejus
proscribantur sub obtentu ecclesiæ.

XXXVII. Omnes res ecclesiæ in potestate sint epi-
scopi ad dispensationem pauperum. Episcopus, pre-
sbyter, diaconus aleator aut ebriosus, aut desinat,
aut damnetur; delinquentes clerici, sive laici eadem
facientes, excommunicantur.

XXXVIII. Episcopus, presbyter, diaconus, usu-
rarii, aut desinant, aut damnetur.

XXXIX. Episcopus, presbyter, diaconus, cum hæ-
reticis tantum orantes, excommunicantur.

XL. Si vero eos ad clericale officium hortati fue-
rint, damnetur.

XLI. Episcopus, presbyter, baptisma hæreticorum
non in nomine Trinitatis baptizantium suscipiens,
damnetur.

XLII. Episcopus, presbyter, qui recte baptizatum
rebaptizaverit, vel non recte baptizatum non bap-
tizaverit, deponatur.

XLIII. Si laicus uxorem suam pellens, alteram vel
ab alio dimissam duxerit, excommunicetur.

XLIV. Si quis episcopus vel presbyter non bap-
tizaverit in nomine sanctæ Trinitatis, abiciatur.

XLV. Si quis episcopus vel presbyter non per tri-
nam mersionem baptizaverit, deponatur.

*Regulæ Ancyranæ concilii numero xxiv priores quidem
sunt Nicanis: sed ideo Nicanis ista postponuntur,
propter sancti et magni concilii auctoritatem Nicænæ
congregati.*

I. Ut presbyteri qui immolaverunt inviti, et postea
paganis reluctati sunt, deposito quidem officio, ho-
norem propriæ sedis retineant.

II. Item de diaconibus fiat, si similiter peccaverint,
sic ut digne pœnitentibus parcere possint.

III. Ut hi qui ad sacrificandum idolis violentè
attracti sunt, a communione non separentur, qui in
arbitrio tamen episcoporum ordinari possunt.

IV. Ut hi qui paganorum ritus inviti fecerunt, tan-
diu se pœniteant, quandiu se paganizaverunt.

V. Ut hi qui non tormentis summis sacrificare co-
acti sunt, inter audientes usque ad magnum diem
Cœnæ Domini suscipiantur, deinde sex annis pœ-
niteant.

VI. Ut hi qui in locis idolorum proprios cibos man-
ducaverunt, biennio pœniteant.

VII. Ut qui frequenter coacti sunt sacrificare, se-
ptennio pœniteant.

VIII. Ut qui et alios sacrificare compulerunt, de aeterno poeniteant.

IX. Ut diaconi incontinentes deponantur.

X. Ut sponsae a raptoribus, licet etiam corruptae, sponsis suis restituantur.

XI. Quod ordinandis non noceat quod ante baptismum sacrificaverunt.

XII. Ut correpti [chorepiscopi] presbyterum vel diaconum non ordinent, nec presbyter aliquid agat in parochia sine praecepto episcopi.

XIII. Ut clerici esum carnum abominantes deponantur.

XIV. Et ecclesiae restituatur quidquid presbyteri de rebus ecclesiasticis absque episcopo vendiderunt.

XV. Ut masculorum et pecorum concubitores, nondum vicennes, post xv annos in poenitentia exactos, orationum communionem recipiant. Deinde post quinquennium communionem altaris percipiant. Quibus etiam prolixius tempus ad agendam poenitentiam imponendum est, si tale scelus frequentaverint. Qui autem jam vicennarii et uxorati ita peccaverint, xxvi annis poenitentia exactis tandem in oratione communicent, deinde post quinquennium oblationis sacramenta percipiant. Qui vero quinquagenarii et uxorati ita peccaverunt, tandem ad exitum vitae communionem recipiant.

XVI. Ut masculorum vel pecorum concubitores, inter demoniacos tantum orent.

XVII. Si episcopi ordinati, nec recepti, aliis episcopis vim seditionis inferant, abiciantur.

XVIII. Ut virginalis propositi praevaricatores inter bigamos computentur, et ne virgines habitent cum aliquibus quasi sorores.

XIX. Si cuius uxor adultera fuerit, vel si vir adulterium commiserit, septennio poeniteat.

XX. Ut feminae quae partus suos ex fornicatione necant, decennio poeniteant.

XXI. Ut spontanei homicidae post jugem poenitentiam in exitu vitae communionem recipiant.

XXII. Ut non spontaneum homicidium septennio vel quinquennio emendetur.

XXIII. Qui divinationes expetunt more gentilium, quinque annis poeniteant.

XXIV. Quidam sponsae suae sororem ingravida vit. Deinde sponsa, ab eo in uxorem ducta, soror ejus corrupta, laqueo se suspendit. Hi qui fuerunt consocii, decennio poeniteant.

Et subscripserunt xviii episcopi: Vitalis Antiochenus, Marcellus Ancyranus, Agricolaus Caesariensis, et reliqui xv episcopi.

Regulae in Neocaesariensi synodo prolatae Anciranis quidem vel Caesariensibus temporibus posteriores, sed Nicenis anteriores.

I. Presbyter si uxorem duxerit, deponatur; si vero in fornicatione vel adulterio peccaverit, ad aeternam poenitentiam compellatur.

II. Ut mulier duobus fratribus nupta, usque ad mortem abiciatur.

III. Verum in exitu suscipiatur, si promiserit se

talem copulam non iteraturam si vita concedatur.

IV. Quod multinubi poenitere debeant

V. Ut gratiae divinae non imputetur, si desiderata libido non perficitur.

VI. Ut catechumenus expellatur, si post admonitionem peccans jussa praevaticatur.

VII. Ut gravida catechumena baptizetur.

VIII. Ne presbyteri nuptiis bigami intersint, quia bigamia eget poenitentia.

IX. Ut laicus cuius uxor adulterata est, non ordinetur. Et clericus cum adultera uxore vivens deiciatur.

X. Presbyter confessus se ante ordinem crimen perpetrasse, oblata non consecret, in reliquis manens officiis. Non confessus autem, si convinci non poterit, suo iudicio relinquatur.

XI. Diaconus simili modo lapsus deponatur.

XII. Presbyter ante xxx annos non ordinetur.

XIII. Ut in aegritudine baptizatus presbyter non fiat, nisi necessitate.

XIV. Ne presbyteri ruris in civitate coram episcopo vel presbyteris urbis offerant, nisi forte illis absentibus advocentur.

XV. Ut in civitate vii sint diaconi, sicut Actuum apostolorum liber praecipit.

Et subscripserunt, Vitalis Salaminus, Amphiox, et reliqui, qui in Caesarea [Leg., Neocaesarea] convenerunt xix episcopi.

C Viginti canones Gangrensis concilii, post Nicenum concilium expositi.

I. Si quis conjugium pro crimine detestatur, anathema sit.

II. Si quis religiose carnes edentem exsecratur, anathema sit.

III. Si quis servum pro religione dominum suum contemnere docet, anathema sit.

IV. Si quis spernit presbyterum eo quod legitime conjugatus fuerit, anathema sit.

V. Si quis domum Dei contemptibilem docet, anathema sit.

VI. Si quis ecclesiastica ministeria extra ecclesiam temere usurpaverit, anathema sit.

VII. Ut nullus oblationes ecclesiae extra ecclesiam, praeter conscientiam episcopi vel vicarii ejus suscipiat.

VIII. Ut nullus accipiat vel distribuatur oblationes pauperibus, praeter episcopum vel ejus vicarium

IX. Ut nullus pro virginitate exsecratur nuptias.

X. Ut nullus virginitatem custodiens adversus conjugatos superbiat.

XI. Ut nullus exercetur agapas. id est convivium pauperibus exhibitum.

XII. Ut nullus virorum in signum continentiae pallio utatur, despiciens eos qui solitis vestibus utuntur.

XIII. Ut nulla femina virilem habitum sumat quasi pro continentia.

XIV. Ut nulla femina virum relinquat pro exsecratione nuptiarum.

XV. Ut nullus filios suos negligat per occasionem continentie.

XVI. Ne filii parentes occasione Christianitatis despiciant.

XVII. Ne mulieres quasi pro divino cultu attondeantur.

XVIII. Ne quis in die Dominica quasi pro continentia jejUNET.

XIX. Ut nullas ecclesiastica jejunia absque necessitate dissolvat.

XX. Ut nullus collectas exsecratur quæ sunt in commemoratione martyrum.

Et subscripserunt, Aelianus, Eusebius, Basilus, Osius, Gregorius, et reliqui episcopi numero x.

Viginti quinque regulæ apud Antiochiam in encaniis expositæ.

I. Quicumque cum Judæis contra statuta Nicæni concilii Pascha celebraverit excommunicetur. Et damnatus clericus omni quoque honore extrinsecus, quem sancta regula vel sacerdotium promeruit, privetur.

II. Ut quicumque se a sancta communione pro quadam intemperantia suspendit, vel qui excommunicato communicaverit, excommunicetur.

III. Ut clericus qui ad propriam parochiam redire contempserit, degradetur.

V. Ut episcopus, presbyter, diaconus damnatus, si pristinum officium usurpaverit, nunquam restituatur, et omnes ei post damnationem scienter communicantes, excommunicentur.

V. Si clericus proprium episcopum contemnens seorsim colligit, irrevocabilius damnetur. Idem si ecclesiam turbare non desinit, per cæteras potestates opprimatur.

VI. Ut excommunicatus a suo episcopo non recipiatur.

VII. Ut peregrini sine commendatitiis litteris non suscipiantur ab alio.

VIII. Presbyteri agrorum non possunt dare canonicas epistolas, sed chorepiscopi.

IX. Ut metropolitanus, licet comprovincialibus episcopis prælatus, nil tamen præter illos, nisi in propria parochia, dispenset.

X. Quod chorepiscopi ordines inferiores usque ad subdiaconatum dare non possunt. Et clericus, qui præter litteras comprovincialium episcoporum, pro quærimoniis adierit imperatorem, honore et communione privetur.

XI. Ut clerici damnati, si imperatorem adierint, nunquam restituantur.

XII. Ut irritum sit quicquid episcopus non rogatus in aliena parochia ordinarit.

XIII. Si in damnatione episcopi provinciales episcopi dissenserint a metropolitano, vicinis episcopis advocatis, causa terminetur.

XIV. Si omnes provinciales episcopi in damna-

tionem unius consenserint, huic apud alios judicare non oportebit.

XV. *Desideratur:*

XVI. Ut episcopus vacantis ecclesie invasor abjiciatur.

XVII. Si quis susceptum episcopatum adire et gubernare contempserit, excommunicetur.

XVIII. Si quis susceptum episcopatum non suo sed aliorum vitio devitaverit, honorem suum retinere debet.

XIX. Ut metropolitanus non nisi cum pluribus episcopis ordinet episcopos.

XX. Ut in provincia episcoporum concilia bis in anno fiant.

XXI. Ut episcopus de sua parochia in alienam nullo modo transmigret.

XXII. Quod irrita sit ordinatio quam episcopus in aliena parochia in alienis clericis usurpaverit.

XXIII. Ut irritum sit, si episcopus sibi successor em elegerit.

XXIV. Ut res ecclesie judicio episcopi dispensentur, separatæ quidem ab ejus propriis rebus, quas ille dare possit quibus voluerit, ne, eo moriente, invadantur res ejus propriæ cum rebus ecclesie.

XXV. Quod episcopus ecclesiasticas res sibi et aliis dispensare possit, non tamen ad superfluitatem, sed ad indigentium necessitatem.

Et subscripserunt xxx: Eusebius Palæstinensis, Theodotus Mesopotamiensis, Theodorus Isauriensis, et reliqui.

Sancta synodus quæ apud Laodiceam Pacatiæ [Pacatianæ] Phrygiæ convenit, regulas lxx exposuit subter annexas.

I. Si qui secundo legitime nupserunt, post [Lege postque] qui parvo tempore transacto orationibus vacaverint, ad communionem recipiantur.

II. Ut perfecte pœnitentibus communio concedatur.

III. Ut noviter baptizati non fiant clerici.

IV. Ne ordinationes fiant sub conspectu audientium, id est catechumenorum.

V. Ne clerici aliquo modo sint usurarii.

VI. Ne permanentes in hæresi permittantur intrare domum Dei.

VII. Ut Novatiani et Tessarescædecitæ, et Sotiani [Forte Photiniani] ad Ecclesiam redeuntes post abjuramentum hæresis per unctionem chrismatis reconcilientur.

VIII. Ut ex hæresi Cataphrygarum conversi baptizentur.

IX. Ut catholici ad hæreticorum cœmeteria oratum euntes excommunicentur.

X. Ne catholici cum hæreticis indifferenter conjugium ineant.

XI. Ut illæ quæ dicuntur presbyteræ, præsidentes in ecclesiis non ordinentur.

XII. Ut episcopi cum judicio metropolitani et aliorum episcoporum provehantur.

XIII. Ne judicio multitudinis ordinationes fiant.

XIV. Ne eulogiæ, id est oblatæ, ad alias parochias **A** destinentur.

XV. Ut nullus præter regulares cantores in pulpito cantet.

XVI. Ut in sabbato evangelia cum aliis Scripturis legantur.

XVII. Ne in ecclesia psalmi continuentur, sed per singulos psalmos lectiones recenseantur.

XVIII. Ut idipsum officium precum, et nona et vespera celebrentur.

XIX. Ut post prædicationem episcoporum, fiat oratio super catechumenos : quibus egressis, oratio fiat super penitentes tunc ad manum sacerdotis accedentes. His discedentibus, consummantur tres orationes fidelium. Prima quidem sub silentio, secunda vero et tertia per solitas exclamationes. Et pace data celebretur oblatio. Solis autem sacris ministris juxta altare liceat communicare.

XX. Ne diaconi coram presbytero sedeant, nisi eo jubente. Similiter diaconi ab inferioribus honorentur.

XXI. Ut subdiaconi remoti sint a diaconio, id est secretario, nec Dominica vasa contingant.

XXII. Ne subdiaconus orario utatur, nec ostia relinquat.

XXIII. Ne lectores vel cantores cum orariis legant vel psallant.

XXIV. Ne clerici, vel continentes, vel monachi comedant in tabernis.

XXV. Ne subdiaconi panem dent vel calicem benedicant. **C**

XXVI. Quod nusquam exorcizare possint hi qui ab episcopo ad hoc non sunt ordinati.

XXVII. Ne clerici ad agapen vocati partes ecclesiarum accipiant.

XXVIII. Quod non liceat in ecclesiis agapen fieri, vel manducari, vel accubitus sterni.

XXIX. Ut nullus in sabbato judaizando otietur.

XXX. Ut viri cum mulieribus non laventur.

XXXI. Ne catholici filios suos vel filias hæreticis dent in conjugium, sed magis accipiant, si tamen illi se catholicos fieri promittant.

XXXII. Ne quis eulogias ab hæreticis suscipiat, quæ non benedictiones sunt sed maledictiones.

XXXIII. Ne quis cum hæreticis vel schismaticis oret.

XXXIV. Quod anathema sint quicunque, ad hæreticorum martyres accesserint.

XXXV. Ut anathema sit, quicunque relicta ecclesia, angelos colere, vel congregationes facere præsumperit. Ut clerici incantationibus vel phylacteriis utentes excommunicentur.

XXXVI. Ne quis a Judæis vel ab hæreticis dona festivitatis eorum suscipiat.

XXXVII. Ne quis azyma suscipiat a Judæis.

XXXVIII. Ne quis cum gentilibus festa celebret.

XXXIX. Ne episcopi vocati ad synodum venire contemnant.

XL. Ne quis clericus sine canonicis litteris, id est formatis proficiatur.

XLI. Ne subdiaconi vel paululum januas ecclesie deserant.

XLII. Ne clerici sine jussione episcopi proficiantur.

XLIII. Ne feminae ingrediantur ad altare.

XLIV. Ut nullus post duas quadragesimæ hebdomadas baptizetur.

XLV. Ut baptizandi symbolum discant, quod in quinta feria majoris septimanæ episcopo vel presbytero reddant.

XLVI. Ut in ægritudine baptizati fidem postea ad discant. **B**

XLVII. Ut baptizati chrismate confirmentur.

XLVIII. Ut panis benedictionis in quadragesima non offeratur, nisi in sabbato vel Dominica.

XLIX. Ut nullus in Cœna Domini jejunium quadragesimale solvat.

L. Ne natalia martyrum in quadragesima celebrentur, sed eorum commemoratio in sabbatis vel Dominicis fiat.

LI. Ne nuptiæ vel hominum natalitia celebrentur in quadragesima.

LII. Ne Christiani nuptiis plaudant vel saltent, sed venerabiliter cœnent.

LIII. Ne clerici ludicris spectaculis intersint in cœnis vel nuptiis, sed ante discedant quam thymelici veniant.

LIV. Ut nullus ex . . . vel comissionibus [collatis vel commissaliis, hoc est ex symbolis] convivia celebret.

LV. Ne presbyteri ante episcopum intrent sacramentum et sedeant, sed cum ipso.

LVI. Ut in villis vel in agris non episcopi, sed visitatores constituantur.

LVII. Ut in domibus oblatio non celebretur ab episcopo vel presbytero.

LVIII. Ne plebei psalmi in ecclesia cantentur; nec alii libri, nisi Novi et Veteris Testamenti tantum in ecclesia legantur. Et subscripserunt **XXII** Patres.

D *Præfatio canonum Sardicensium [Ms., Serdicensium] sive Africanorum*

Sunt etiam viginti regulæ quæ per Osium Cordubensem episcopum currunt, quæ titulatur tanquam **a** XL episcoporum apud Serdicam, quæ tamen non apud Græcos, sed magis apud Latinos inveniuntur. Sciendum est autem hunc Osium inter cccxviii Patres Nicæni concilii honorabilem fuisse, atque ab apostolica sede cum Victore et Vincentio presbyteris destinatum, qui et Hispanus usque ad tempus Constantinii principis in corpore legitur permansisse. Hic tamen in extremis suis satis pueriliter desipuit, ut Severus Sulpicius in Chronicis suis testatur, asse-

^a Lege LX, ut infra post hos canones Sardic. HARD.

rens quod Constantius imperator numerosissimam Ariminense concilium, ab eo contra catholicam fidem congregatum, Arianae haeresi subscribere compulset. Unde etiam placuit ut, missa apostolica legatione, a praedicto Osio perquireretur an Nicæna synodus, cui ille interfuit, Filium Patri *ὁμοούσιον*, id est consubstantialem, quod catholicorum est, an *ὁνόματιον*, id est, consimilem tantum, quod Ariani dicunt, decrevisset constendum. Sed ille, aut pro longa ætate desipiens, aut assentatione principis verum dissimulans, respondisse perhibetur, utramque partem recte confiteri, sive *ὁμοούσιον*, sive *ὁνόματιον*. Quod responsum tam a catholicis quam ab Arianis uno ore irritum est atque refutatum. Denique post hoc responsum, in civitate sua Corduba, in qua episcopus fuit, nomen inter catholicos episcopos minime recitatum est.

Sunt etiam ecclesiasticae regulæ, quæ in Africanis regionibus frequentissime synodali concilio conscriptæ sunt. Sed in his omnibus illa sequi debemus quæcunque a Nicæno concilio et a sancta atque apostolica Ecclesia Romana non discrepare videmus.

Hanc præfationem latius explicatam e mis. cod. Vaticano num. 1337 exhibent Ballerini in dissert. prælim. ad tom. III Operum sancti Leonis Magni, pag. CLXXXVII^a, ex quibus hic datur. (MANI.)

Præterea sunt aliae xi regulæ quæ per Osiu episcopum Cordubensem currunt, quæ titulantur tanquam xx episcoporum apud Sardicam, quæ tamen non apud Græcos, sed apud Latinos magis inveniuntur. Sed quoniam Osi præfati mentio facta est, necessarie omnibus catholicis intimandum est hunc eundem apud Nicænam Bithyniæ inter sanctissimos cccxviii patres fuisse honorabilem, atque ab apostolica sede cum Vincentio et Victore presbyteris destinatum, quique in Hispaniis usque ad tempus Constantii principis in corpore mansit. Nam memoratus Constantius (sicut vir eruditissimus Sulpicius Severus in Chronicis suis refert, quique diligenti cura complectens nostræ memoriæ dereliquit) apud Ariminum Italiae numerosam utriusque orbis synodum episcopalem collegit, et adversus fidem catholicam, vel cccxviii Patrum definitionem Arian cupiens venena revolvere, Ecclesiam Dei tyrannica usurpatione turbavit. Denique coacti vel metu principis, vel Tauri præsentia, cui executio taliter fuerat delegata, ut si major pars concilii in Arianorum perfidiam consentiret, ipse consulatus insignia mereretur, pene omnes qui ibidem fuerunt episcopi subscripserunt. Sed postea iterum, divino inspirante presidio, quam plurimi agentes poenitentiam, datis quoque libellis ad sanctam Ecclesiam catholicam, de qua plus necessitate quam voluntate discesserant, redierunt. Unde et in æternum ab omnibus catholicis Ariminensi concilio recte dicitur

A anathema: quod si quis dicere neglexerit, catholicus non est. Hunc ergo Osiu, sicut praedictus Sulpicius^b refert, in longa synodi disceptatione, quoniam, ut supra memoratum est, adhuc Constantii temporis erat in corpore, placuit missa episcopali legatione debere perquiri, utrum in sancta et venerabili Nicæna congregatione, in qua praesens fuerat, *omousion*, sicut nos catholici recte constemur, id est unius cum Patre substantiæ Filium, an certe, sicut Ariani contendunt, *omoousion*, quod est similis cum Patre substantiæ Filium, quod *omousion* cccxviii patres nostri confiteri decrevisset. Qui, sive per longam ætatem desipiens, sive certe per assentationem principis huiusmodi responsum dedisse perhibetur, utramque partem recte intendere, sive *omousion*, sive *omoousion*. Cujus sententia quoniam stulte prolata est, ab omnibus catholicis, etiam ab Arianis. uno ore irrita atque refutata est. Denique in civitate Corduba, in qua episcopatum tenuit, post hanc consultationem, sive responsum, nomen ejus inter catholicos episcopos antecessores, vel decessores ejus, minime recitatur.

Sunt hæc regulæ, quæ per supradictum Osiu et xx episcopos currunt, salva et incolumi fide catholica, quæ apud eandem Nicænam Bithyniæ a cccxviii Patribus exposita est, et post iterum in urbe Roma c Silvester papa a Petro trigesimus quartus, congregatis cum consilio Constantini Augusti in urbe Roma 277 Patribus, post Nicænam synodum damnavit item Arium et ceteros hæreticos, et constitutiones plebsque Ecclesiæ necessarias ordinare studuit. Sircius, a Petro quadragesimus scripsit decretalia capitula 15 propter quasdam necessitates, Omerio Tarraconensi episcopo consulente. Innocentius, a Petro quadragesimus secundus, scripsit quasdam epistolas ad episcopos diversarum provinciarum, in quibus continentur capitula decretalia 56. Zozimus, a Petro quadragesimus tertius, scripsit epistolam decretalem ad Hesiciu Salonitanum episcopum sub tribus capitulis prenotatam. Celestinus, a Petro quadragesimus quintus, scripsit epistolam ad Venerium et ceteros Galliarum episcopos, in qua tenentur capitula 12. Leo, a Petro quadragesimus septimus, scripsit quasdam epistolas ad diversarum provinciarum episcopos, in quibus continentur capitula 29. Hilarius, a Petro quadragesimus octavus, præsentibus episcopis et presbyteris 45, statuit capitula synodica 6. Felix, a Petro quinquagesimus, præsentibus episcopis, et presbyteris 81, capitula canonum constituit 27 pro rebaptizatis in Africa episcopis, presbyteris, et diaconibus. Gelasius, a Petro 15, capitula 27 de institutis ecclesiasticis. Anastasius, a Petro 52, capitula decretalia 8 ad Anastasium Augustum pro diversis Ecclesiæ causis. Symmachus, a Petro 53, una cum episcopis, presbyteris et diaconibus statuit capitula dis, eo quod pars eorum vulgasset Salmon in tractatu de l'étude des conciles, pag. mihi 177, pars vero jam dedisset Dacherius in Spicileg. tom. I, pag. 507, edit. in fol. Ex utroque ergo hic dantur.

^a Patrologiæ tomo LVI, col. 11. EDIT.

^b At Sulpicii Hist. Eccl. non omnia hæc tradit.

^c Huc usque dederunt Ballerini, ex Vaticano cod. indicantes reliqua etiam quæ sequuntur in eodem codice continuari, omisisse tamen se ab iis annotan-

synodica quinque. Item ejusdem in decretali secundo capitula synodica 7 Ecclesie necessaria, quæ cum episcopis, presbyteris et diaconibus 181 firmata sunt. Gregorius doctor, a Petro 66, scripsit capita synodica sex cum episcopis 24, temporibus Mauricii Augusti. Item ejusdem capitula undecim valde necessaria ad Augustinum in Britannia, ipso requirente, scripta. Martinus, a Petro 77, constituit synodum in urbe Roma cum Patribus 105 contra Cyrum et socios ejus hæreticos, damnans eos qui naturam et unam operationem in Filio Dei asserebant, quam transcribentes misit per orthodoxos viros in Orientem et Occidentem. Gregorius secundus, a Petro nonagesimus primus, scripsit capita septemdecim omni Ecclesie servanda, cum Patribus triginta tribus, eaque sub anathematis vinculo alligavit.

ANNOTATIO DE SYNODIS.

* Annotatio libelli de synodis xxiv quæ antea vel infra seu post sex synodos leguntur esse conscriptæ.

Prima annotatio Ancyranæ, quæ ante Nycenam fertur fuisse, sed propter auctoritatem majorem postponitur, in qua Patres xviii statuerunt canones xxiv, quorum auctor maxime Vitalis Antiochenus episcopus exstitit.

Secunda, Neocesariensis, quæ post Ancyranam et ante Nycenam legitur fuisse, in qua Patres xiii statuerunt canones xiv, quorum auctor maxime Vitalis Salaminus exstitit.

Tertia, Gangrensis, quæ post Nicenam legitur fuisse, in qua Patres xvi statuerunt canones xx propter quandam necessitates ecclesiasticas, maxime contra Eustatium, qui dicebat quod nullus in conjugali gradu positus, nec ullus fidelis qui non omnibus renuntiaret quæ possideret, spem apud Deum haberet, et multa alia venenosa quæ enumerare longum est.

Quarta, Sardicensis, in qua Patres lx statuerunt canones xxi, quorum auctor maxime Osius Cordubensis episcopus, et sanctæ Romanæ Ecclesie legatarius exstiterunt.

Quinta, Antiochenæ synodi, in qua Patres xxx statuerunt canones xxv, quorum auctor maxime Eusebius Palestinianus episcopus exstitit.

Sexta, Laodicensis, in qua Patres xxii statuerunt canones lviii, quorum auctor maxime Theodosius episcopus exstitit.

Septima, Carthaginensis, in qua Patres ccxvii statuerunt xxxiii, quorum auctor maxime Aurelius Carthaginensis episcopus exstitit, etiam sanctus Augustinus Hipponensis episcopus in eadem synodo legitur fuisse temporibus Honorii Augusti.

Octava, Africanæ sub Theodosio minore Augusto, in qua Patres ccxiv recitaverunt et firmaverunt canones cv qui per diversa concilia Africanæ provincie temporibus Aurelii Carthaginensis episcopi leguntur esse conscripti.

Nona, Arelatensis, in qua Patres dc statuerunt canones, quorum auctores maxime Silvester urbis Romæ episcopus et sanctus Marinus Arelatensis episcopus exstiterunt, temporibus Constantini Augusti, sicut quidam asserunt.

Decima, Arelatensis, in qua Patres xix statuerunt canones, quorum auctor maxime Cæsarius Arelatensis episcopus exstitit.

Undecima, item Arelatensis, in qua Patres xviii statuerunt canones.

Duodecima, item Arelatensis, in qua Patres xi statuerunt canones, quorum auctor maxime sanctus Cæsarius Arelatensis episcopus exstitit.

* Sequentiæ ex Spicilegio dantur.

A Tertiadecima, item Arelatensis, in qua Patres xix statuerunt canones, quorum auctor maxime Sappardus Arelatensis episcopus exstitit.

Quartadecima, Arausicensis, in qua Patres xvi statuerunt canones quorum auctor maxime Hilarius episcopus exstitit.

Quintadecima, Epauensis, in qua Patres xxvii statuerunt canones xl, quorum auctor maxime Cæsarius episcopus exstitit.

Sextadecima, Agathensis, in qua Patres xxxiv statuerunt canones, quorum auctor maxime Cæsarius episcopus exstitit.

Septimadecima, Aurelianensis, in qua Patres lxxii statuerunt canones, quorum auctor maxime Aurelianus Arelatensis episcopus exstitit, temporibus Clodovei regis.

Octavdecima, item Aurelianensis, in qua Patres xxxi statuerunt canones, quorum auctor maxime Melanius Rodonensis episcopus exstitit.

B Nonadecima, item Aurelianensis, in qua Patres xxv statuerunt canones quorum auctor maxime sanctus Altinus Andegavensis episcopus exstitit.

Vigesima, Arvernensis, in qua Patres xv statuerunt canones, quorum auctor maxime Honoratus Brevisiens episcopus exstitit.

Vigesima prima, Maticensis, in qua Patres xxi statuerunt canones, quorum auctor maxime Priscus Lugdunensis episcopus exstitit.

Vigesima secunda, item Maticensis, in qua patres lxiv statuerunt canones, quorum auctor maxime item Priscus Lugdunensis episcopus exstitit.

Vigesima tertia, Lugdunensis, in qua Patres xiv statuerunt canones, quorum auctor maxime Philippus Viennensis episcopus exstitit.

Vigesima quarta, item Lugdunensis, in qua Patres xx statuerunt canones, quorum auctor maxime item Priscus Lugdunensis episcopus exstitit.

C Placet his addere aliam persimilem annotationem, quam excepi ex ms. cod. Vaticano 1342, sæculi, ut ego tunc judicavi, noni. Sic autem incipit abaque titulo.

Ancyritana xviii Patrum, cujus auctor fuit Vitalis Antiochenus episcopus Neocesariensis, xiv canones a Patribus xvii statuti sunt. Gangrensis contra Eustachium, qui dicebat neminem posse salvari, si non renuntiaret omnibus. Sardicensis, ubi fuit Osius Cordubensis episcopus lx Patrum. Antiochena, cujus auctor fuit Eusebius Palestinianus episcopus, xxx Patrum. Laodicensis xvii Patrum, cujus auctor fuit Theodosius episcopus. Carthaginensis ccxviii Patrum, ubi fuit sanctus Augustinus. Africana ccxxiv Patrum n. cv statuta Aurelii episcopi firmata sunt sub Theodosio minore Augusto. Aurelianensis I, cui præsedit, Deo mediante, Silvester papa temporibus Constantini.

Alia Arelatensis cujus auctor fuit Cæsarius. Arelatensis episcopus xviii Patrum. Alia Arelatensis xix Patrum. Alia etiam Arelatensis xviii Patrum, ubi Cæsarius predictus fuit. Arausicana xvii Patrum, cujus auctor fuit Hilarius. Alia Arelatensis xvii Patrum, cujus auctor fuit Sarpidus Arelatensis episcopus. Euphanensis xxvii Patrum lx canonum, ubi præsens Cæsarius fuit. Aurelianensis lxxii Patrum, cujus auctor fuit Aurelianus Arelatensis episcopus. Alia Arelatensis xxii Patrum, cujus auctor fuit Melanius episcopus Redonensis. Alia Aurelianensis, cujus auctor sanctus Altinus, Andegavensium episcopus fuit. Arvernensis xv Patrum, cujus auctor Honoratus Treverensis episcopus fuit. Maticensis lxxviii Patrum, cujus auctor Priscus episcopus Lugdunensis. Lugdunensis xxviii Patrum, cujus fuit auctor Philippus Viennensis. Alia Lugdunensis xx Patrum, cujus auctor idem Priscus.

Canones Sardicensis concilii, num. 21.

I. Ut episcopus laica communione privetur, si de sua civitate in aliam transmigraverit.

II. Ut episcopus nec laicam communionem in fine recipiat, si sedem mutaverit per ambitionem.

III. Ut inter discordes episcopos comprovinciales episcopi audiant. Quod si damnatus appellaverit Romanum pontificem, id observandum est quod ipse censuerit.

IV. Ut nullus appellantis episcopi sedem usurpare praesumat.

V. Ut in provincia ubi unus tantum episcopus remanserit, nec comprovincialem sibi episcopum ordinare voluerit, episcopi alterius provinciae a presbyteris vocati ordinent episcopum, etiamsi ille solus qui remansit post admonitionem eis cooperari noluerit.

VI. Ne episcopus ordinetur in vicis, vel in modicis civitatibus.

VII. Quod provincialis synodus per vicarios Romanum pontificis retractari possit, si ipse ita decreverit.

VIII. Ut episcopi ad comitatum non vadant, nisi ab imperatore vocati, aut necessitatibus oppressorum subventuri.

IX. Ut episcopi diaconos suos ad comitatum dirigant.

X. Ut papa diaconos Romanos ad comitatum venientes, sollicite discutiatur, si justam causam veniendi habeant.

XI. Ut episcopi episcopos ad comitatum transientes sollicite discutiatur, ne pro ambitione vadant.

XII. Ut episcopi ab aliis instruantur, si nondum synodica statuta noverunt.

XIII. Ut ex laicis non fiant episcopi, a presbyteri, vel diaconi, utpote per inferiores.

XIV. Ne episcopi ultra tres septimanas in aliena civitate morentur, quoniam laici tanto tempore conventum ecclesiae negligentes sunt excommunicandi.

XV. Ne episcopus a sua ecclesia plus quam duas hebdomadas absit.

XVI. Ut clericus a suo episcopo excommunicatus non recipiatur ab alio.

XVII. Ut clericum sive iuste, sive injuste, ab episcopo suo excommunicatum finitimi episcopi audiant; si ante excommunicationem, nullo modo excommunicent tam diu morari.

XVIII. Ut nullus episcopus alienum clericum in parochia sua ordinet.

XIX. Ut ordinatio alieni clerici sine consensu proprii episcopi irrita sit.

XX. Ut presbyteri extra suam parochiam non plus quam in septimanas demorentur.

^a Supplendum e Græci canonis sensu nisi per gradus presbyteri, etc.

^b Locus obscurus. Vide can. 17 in ipso Sardicensi concilio.

A XXI. Ut episcopi a sede sua expulsi non prohibeantur in aliena civitate.

Omnis synodus dixit: Universa quae constituta sunt catholica Ecclesia in toto orbe custodiat.

Et subscripserunt episcopi diversarum provinciarum numero lxx.

Osius a Spania, Cordubensis.

Vincentius de Capua, legatus sanctae Romanae Ecclesiae.

Januarius de Beneventano, legatus sanctae Romanae Ecclesiae.

Calpodius Neapolitanus, legatus sanctae Romanae Ecclesiae.

Athanasius de Alexandria.

Marcellus a Macedonia, de Ancyra.

Protopogenes ex Achaia, de Sardica.

Gaudentius ex Dacia, de Naiso.

Similiter et reliqui multi.

Canones Carthaginensis concilii.

Post consulatum Honorii et Theodosii Augustorum, viii Kalendas Junias, Carthagine, in secretario basilicae Fausti, cum Aurelius papa una cum legatis Romanae Ecclesiae Faustino episcopo ecclesiae Potentinae provinciae Italiae Piceni, et Philippo et Asello presbyteris, nec non cum Augustinus Hippo-nensis episcopus, et reliqui cccvii episcopi consedisent, primum recitato commonitorio quod Zosimus papa ad praedictos legatos direxit, deinde etiam xx capitulis Niceni concilii recitatis, ut superius descripta inveniuntur^a, communi decreto statuerunt capita xxxvii quae subsequuntur.

C I. Ut statuta Niceni concilii omnimodis conserventur.

II. Ut sancta Trinitas populo Dei praedicetur.

III. Ut altaris ministri se omnino contineant juxta apostolorum doctrinam.

IV. Ut a propriis uxoribus se abstineant ministri altaris.

V. Ut a clericis penitus avaritia vitetur, nec fenus de qualibet re accipiatur.

VI. Ne chrismatis confectio, vel puellarum consecratio, vel publica penitentium reconciliatio ullo modo fiat a presbytero.

VII. Quod in periculo positi a presbytero possint reconciliari, si tamen praeeperit episcopus.

D VIII. Quod criminosi nequeant accusare episcopos, neque majores natu.

IX. Ut episcopus, vel presbyter excommunicetur, si alterius episcopi excommunicatum in communionem recepit.

X. Ut presbyter, si contra episcopum suum inflatus schisma fecerit, anathema sit.

XI. Ut episcopus absque synodi tempore in crimine detentus^d.

XII. Ut episcopus non a paucioribus quam tribus ordinetur.

^a Non exstant in hac epitome, hinc videtur mutila.

^d Adde ex codice Canon. eccles. Africanae, a duodecim episcopis audiatur. HARB.

XIII. Si quis contra professionem suam, vel subscriptionem venerit, ipse se a honore episcopus adiutur.

XIV. Ut apud Tripolim presbyter a quinque adiutur episcopis, et diaconus a tribus propter inopiam provincie.

XV. Ut clerici apud ecclesiam incriminati ecclesiasticum iudicium non abnuant. Et ut iudicibus ecclesiasticis nil obsit, si eorum sententia solvatur, cum ab illis ad alios ecclesiasticos iudices majoris auctoritatis provocatum fuerit, si tamen convinci non poterint, quod aliqua cupiditate depravati ita iudicassent. Item ut a iudicibus consensu partium electis non provocetur. Item ne filii sacerdotum exhibeant sæcularia spectacula vel expectent^b, ut ubi blasphemie sunt, non accedant.

XVI. Ne clerici sint conductores vel procuratores, nec ullo turpi negotio victum quærant. Item ut lectores aut cogantur ducere uxores, aut profiteantur continentiam. Item ut clericus commodans pecuniam tantum recipiat quantum dedit. Item ut ante vigesimum quintum annum nec diaconi ordinentur, nec virgines consecrentur.

XVII. Ut unaquæque provincia propter longinquitatem primatum [primatem] habeat proprium.

XVIII. Ut clericis ab ordinatoribus suis canones inculcentur.

XIX. Ut mortuis nec eucharistia nec baptismus detur.

Ut annuatim concilium celebretur, ad quod singularum provinciarum legati dirigantur. Ut nec accusatus episcopus, nec accusator ejus, a communionem suspendatur, nisi ad causam suam dicendam electorum iudicium die statuta occurrere noluerit. Ut episcopus non communicans nec in sua ecclesia communicet. Ut persona accusatoris, si culpabilis videtur, ad arguendum non admittatur, nisi proprias causas, non tamen ecclesiasticas, asserere voluerit.

XX. Ut accusatus presbyter, vel diaconus, discutiantur ab episcopo, adjunctis septem in presbyteri nomine, et tribus in diaconi nomine, quos ipsi petierint. Reliquorum clericorum causas solus episcopus loci cognoscat et finiat.

XXI. Ut filii clericorum paganis, hæreticis, vel schismaticis in matrimonio non jungantur.

XXII. Ut clerici in eos qui catholici non sunt, nihil per donationes rerum suarum conferant.

XXIII. Ut episcopi non transeant mare nisi consilio eorum primatis.

XXIV. Ut nihil in ecclesia legatur sub nomine divinarum Scripturarum testatum^d.

XXV. Ut subdiaconi, diaconi, presbyteri, episcopi, ab uxoribus continentur: quod nisi fecerint, dependantur. Cæteros autem clericos ad hoc non cogi, nisi maturiori ætate.

^a Forte, spectent. HARD.

^b Locus mendosus.

^c Sub hoc numero XIX, continentur tituli quinque.

XXVI. Si quis episcopus res ecclesie sue sine consilio finitimorum episcoporum vendiderit, depunatur.

XXVII. Ut presbyteri, vel diaconi in graviore culpa convicti, manus impositionem non suscipiant tanquam laici, ne rebaptizati clerici fiant.

XXVIII. Ut clerici qui ad transmarinos, non ad primates suos appellaverint, in communionem non recipiantur.

XXIX. Si quis clericus excommunicatus ante audientiam communicare præsumperit, ipse in se damnationem protulit.

XXX. Ut accusatus vel accusator in loco unde est ille qui accusatus est, si metuit aliquam vim multitudinis, locum sibi eligat proximum.

XXXI. Ut clerici, si episcopis suis volentibus eos pro ecclesiarum necessitate ad maiorem honorem promovere, non obediunt, nec ibi in gradu suo ministrent unde recedere noluerint.

XXXII. Ut clerici res ecclesie, quas de rebus conquisierint (ecclesiasticis,) ecclesie relinquunt.

XXXIII. Ut presbyteri rem ecclesie sue non vendant, nec episcopus rem tituli matricis ecclesie usurpet.

Et subscripserunt: Aurelius episcopus huic schedæ a nobis relectæ subscripsi.

Faustinus episcopus ecclesie Potentie [Potentinæ] provincie Italie Piceni, legatus Ecclesie Romanæ, huic schedæ subscripsi.

Philippus et Asellus presbyteri Romanæ Ecclesie legati his gestis subscripsimus per nos relectis et directis.

Augustus [Augustinus] episcopus Hipponis Regii legatus concilii Numidie huic chartulæ pro me et eodem concilio subscripsi.

Et reliqui episcopi cccxiii diversarum provinciarum subscripserunt, qui in Carthaginensi concilio conveniunt.

Canones diversorum conciliorum Africane provincie, numero cv.

I. Quod nihil de Hipponensi concilio primo sit emendandum.

II. Ut clerici filios suos a sua potestate non dimittant, nisi ea ætate qua ad ipsos propria peccata pertineant.

III. Ut clerici non ordinentur priusquam omnes suos fecerint catholicos.

IV. Ut nihil, nisi panis et vinum aqua mistum, in sacramentis offeratur.

V. Ne clerici, vel continentes, aut viduas vel virgines accedant, nisi jussu vel permissu episcoporum: nec tunc soli, sed coram probatis personis accedant.

VI. Ut primæ sedis episcopus non vocetur princeps, quos distingui oportuit ut essent capita xxxvii.

HARD.

^d Locus mendosus.

ceps sacerdotum, vel summus sacerdos, sed tantum A primæ sedis episcopus.

VII. Ne clerici in tabernis edant vel bibant, nisi peregrinatio hoc cogat.

VIII. Ut sacramenta altaris non nisi a jejunis celebrentur.

IX. Ut clerici in ecclesia non conviventur nisi necessitate.

X. Ut episcopus pœnitentiam pœnitentibus imponat juxta differentiam peccatorum, nec presbyter reconciliet pœnitentes inconsulto episcopo, ut publice pœnitentibus manus ante absidam imponat.

XI. Ne episcopus vel presbyter virgines sacras passim vagari permittat.

XII. Ut infirmi obmutescentes baptizentur, si testimonium suæ voluntatis habuerint. Ut scenicis, et histrionibus, et aliis hujusmodi personis reconciliatio non negetur.

XIII. Liceat legi passiones martyrum cum eorum anniversarii dies celebrantur.

XIV. Ut ab apostolica sede inquiratur, si possint ordinari qui apud hæreticos in infantia sunt baptizati.

XV. Ne fiant rebaptizationes, reordinationes, et translationes episcoporum. Ut episcopus alieni episcopatus invasor judiciaria auctoritate excludatur, si sacerdotalia monita contempserit.

XVI. Ut episcopus non a paucioribus quam tribus ordinetur.

XVII. Ut ordinandus episcopus, si ei contradicatur, non jam a tribus, sed a pluribus expurgatus ordinetur.

XVIII. Ut de ecclesia Carthaginensi dies Paschæ Africanis ecclesiis nuntietur episcopis et discutiatur. Interlocutio Honorati, et Urbani episcoporum sit... Mauritanie le...

XIX. Ut diœceses propriis episcopis carentes episcopus non accipiant, nisi ex consensu episcopi qui illas eatenus non superbe retinuit. Nam si superbe retinuerit, et plebibus incubare affectans coepiscopos suos despexerit, non solum a retentis diœcesibus, sed a propria ecclesia auctoritate judiciaria propellendus est.

XX. Ne quis episcopus alienum clericum sibi vendicat, nisi concedente ejus episcopo.

XXI. Quod Carthaginensi episcopo liceat ex qualibet ecclesia ordinare præpositos, presbyteros, vel episcopos ad alias ecclesias.

XXII. Ut episcopus nullam diœcesim sibi vendicat, nisi ad quam ordinatus est.

XXIII. Quod parvuli a Donatistis baptizati, in catholica ad clerum ordinari possint.

XXIV. Ut idolorum reliquie, vel templa destruantur.

XXV. Petendum ab imperatore, ut statuatur, ne clerici de judicii sui cognatione [Forte, cognitione] cogantur in publico testimonium dicere.

a Lege, *tenius*. HARD.

b Lege, *legatio dirigatur*. Deinde in titulo sequente XXXVI : in *incontinentes*. HARD.

XXVI. Petendum ab imperatore ut paganorum comitia faciat auferri.

XXVII. Petendum ab imperatore ut prohibeat spectacula theatrorum in diebus Dominicis et aliis sanctorum festis.

XXVIII. Petendum ab imperatore ut interposita poena damni pecunie statuatur, ne quis damnatum clericum defendat.

XXIX. Petendum ab imperatore ne permittat histriones post conversionem ad pristinum ludum ab aliquo compelli.

XXX. Petendum ab imperatore ut manumisiones in ecclesia celebrentur.

XXXI. Ut Equirius damnatus quomocunque expelleretur, ne statum ecclesiæ inquietaret.

B XXXII. Ut cum Donatistis levius agatur, ut in mansuetudine correpti respiciant a laqueis diaboli.

XXXIII. Ut judices sæculares communem matrem sanctam Ecclesiam in hoc adjuvent, in quo episcopi auctoritas contemnitur.

XXXIV. Ut clerici Donatarum in catholicam recipiantur cum ordine pro tempore et necessitate.

XXXV. Ut ad Donatistas causa componenda pacis legatio ... in continentes.

XXXVI. Ut episcopi, presbyteri, diaconi deponantur, si vel cum uxoribus inveniantur

XXXVII. Ne episcopus diu absit a sua principali cathedra.

C XXXVIII. Ut infantes baptizentur, de quorum baptismo dubitatur.

XXXIX. Ut dies Paschæ et concilii omnibus denuntietur.

XL. Ne intercessor episcopus cathedram defuncti episcopi diu retineat, sed infra annum eidem cathedræ episcopum provideat.

XLI. Ut defensores ecclesiarum ab imperatoribus postulentur.

XLII. Ut episcopi ad concilium veniant, nisi aliqua gravi necessitate impendantur.

XLIII. Ut episcopus invasor alieni episcopatus damnetur, si vocatus ad synodum venire contempserit, aliusque ordinetur.

D XLIV. Quod dissidentes populi impedire non debeant, quin episcopus eis...

XLV. Ut clericus, si post excommunicationem suam infra annum causam suam purgare contempserit, penitus deinceps non audiat.

XLVI. Si quis episcopus de alio monasterio susceptum suæ ecclesiæ præpositum, vel clericum ordinaverit, excommunicetur, nec ille clericus, vel præpositus perseveret.

XLVII. Si quis episcopus hæredes hæreticos vel paganos ecclesiæ prætulerit, vel post mortem anathematizetur, nec nomen ejus inter Dei sacerdotes recitetur.

XLVIII. Ut altaria ab episcopis evertantur, ubi

nullius sancti corpus, aut reliquie condite probantur.

XLIX. Ut ab episcopo Carthaginensi, cum opus fuerit, omnium episcoporum nomina dicentur, subscrībantur litteris in concilio dictatis.

In manuscripto codice desunt numeri, a XLIX usque ad LX.

LX. Ut episcopi qui posterius ordinati sunt, prioribus se non audeant anteferre.

LXI. Ne accusato episcopo episcopatus adimatur, priusquam causa ejus definīatur.

LXII. Ut deposito episcopo libere successor requiratur.

LXIII. Ut episcopi qui ordinantur ab ordinatoribus suis, epistolas accipiant quæ diem et consulem præferant, ne deinceps de posterioribus, vel anterioribus altercatio fiat.

LXIV. Ut quicumque in ecclesia vel semel legitur, ab alia ecclesia ad clericatum non teneatur.

LXV. Ut Donatistæ in singulis civitatibus ab episcopis conveniantur utrinque.

LXVI. Ne [Forte, ut] quæstio quæ Donatistas et catholicos ab invicem separavit pacifice tractetur.

LXVII. Ut Donatistæ, qui, pacifica præmonitione contempta, catholicos infestare non cessant, militari auxilio submoveantur, sicut et apostolos factiosorum conspirationem submovit.

LXVIII. Ne episcopi ad transmarina facile proficiantur, si accipiant...

LXIX. Ut universale concilium non fiat nisi pro necessitate communium causarum; ut causæ, quæ communes non sunt, in suis provinciis judicentur.

LXX. Si provocatum fuerit, eligat qui provocatur contra eum qui provocat iudices, a quibus deinceps provocare non licet.

LXXI. Ut ab imperatore postuletur advocatorum defensio pro causis Ecclesiæ.

LXXII. Ut plebes quæ episcopum nunquam habuerunt, non accipiant episcopum nisi destinatum ex plenario concilio provinciarum et primatis consensu episcopi ad cujus diocësim pertinuit.

LXXIII. Ut plebes a Donatistis conversæ etiam inconsulto concilio episcopum erant [Forte, creent].

LXXIV. Quod vocati ad synodum, si venire contempserint, damnari possint ut contumaces.

LXXV. Placuit ut Romana et Alexandrina ecclesia invicem pacificentur.

LXXVI. Ut desertores uxorum, vel desertrices maritorum aut ita permaneant, aut sibi reconciliantur juxta evangelicam et apostolicam doctrinam.

LXXVII. Ut illæ tantum preces, præfationes, commendationes, vel manus impositiones ab omnibus celebrentur, quas probaverit concilium.

LXXVIII. Ut qui publicorum judiciorum cognitionem ab imperatore postulaverit, honore privetur. Nil autem obsit, si quis episcopale judicium ab imperatore petierit.

LXXIX. Si clericus excommunicatus in Africa

• Locus mendosus.

A communicaverit apud transmarinos, a clero deiciatur.

LXXX. Ut pergentes ad comitatum, causam suam vel Carthaginensi vel Romano pontifici insinuent.

LXXXI. Ut unus episcopus non sibi vindicet cognitionem ab Honorio et Theodosio imperatoribus contra Pelagium, Coelestium.

Octo capita quæ sequuntur in Carthaginensi concilio sub anathemate statuta sunt.

LXXXII. Quod Adam non necessitate naturæ, sed pro peccati merito moreretur.

LXXXIII. Quod parvuli in remissionem peccatorum baptizentur.

B LXXXIV. Quod gratia Dei non solum tribuit remissionem peccatorum, sed etiam præstat adiutorium ne peccetur.

LXXXV. Quod gratia Christi non solum scientiam tribuit quid agamus, sed etiam dilectionem nobis inspirat, ut quod scimus implere valeamus.

LXXXVI. Quod sine gratia Dei nihil boni implere possimus.

LXXXVII. Quod sancti cum sancto Joanne non solum pro humilitate, sed etiam pro veritate...

LXXXVIII. Quod in oratione Dominica sancti pro se dicant, *Dimitte nobis debita nostra*.

LXXXIX. Quod veraciter dicatur a sanctis, *Dimitte nobis debita nostra*.

C XC. Ut catholici et Donatistæ in una diocesi manentes, si adversus [Forte, et ad diversas] cathedras pertinentes post conversionem Donatistarum, ad illam cathedram simul vertineant, ad quam catholici jam ante pertinebant.

XCI. Ut catholici episcopi et ex Donatistis conversi, dioceses illas æqualiter dividant, in quibus tam Donatistæ quam catholici jam ante commiserant.

XCII. Ut nullus episcopus diocësim repetat, quam alius episcopus ab hæresi liberans jam triennio absque lite possederat.

XCIII. Ne episcopi plebes, quas ad se pertinere putant, inconsultis episcopis a quibus detinentur, irruant.

D XCIV. Si episcopus sex menses, post admonitionem memor a episcoporum, neglexerit catholicas efficere plebes ad suam cathedram pertinentes, quamlibet eos obtineat, qui illas ab hæresi liberaverit.

XCV. Ut episcopus a iudicibus communiter electis provocasse detectus, contumaciter eis nolens obtemperare, excommunicetur a primato usque illis obtemperet.

XCVI. Ut episcopus suam diocësim ab hæresi liberare nolens et negligens, excommunicetur.

XCVII. Ut episcopi Donatistas sibi communicasse mentiti deponantur.

XCVIII. Ut clerici non ad Africana concilia, sed ad transmarina provocantes ab Africanis in commu-

nionem non recipiantur, (nisi) necessitas [*Forte*, ad A hoc] ... coegerit.

XCIX. Quod virgines etiam ante xxv annos velari possint, si... aliqua jam non admittant.

C. Ut ex singulis provinciis terni iudices seligantur, ne diutius in concilio omnes episcopi teneantur.

CI. Quod excommunicati ad accusationem non sunt admittendi.

CII. Ut nullus servus, vel libertus, vel infamis, vel hæreticus, vel paganus, vel Judæus, vel illi quos publicæ leges non admittunt, ad accusationem admittantur: quibus tam omnibus in propriis causis licentia accusandi non negatur.

CIII. Ut accusatores clericis plurima crimina obicientes, si hoc quod primum objecerint probare non valuerint, ad reliqua ut ad testimonium non admittantur. Qui nec accusare permittuntur vel illi quos accusator de domo sua produxerit.

CIV. Nullus ad testimonium exhibeatur intra sextum annum ætatis suæ.

CV. Ut si episcopus aliquem sibi soli crimen confessum fuisse dixerit; ille a negaverit, non indignetur episcopus, si sibi soli non creditur.

Ut quandiu episcopus aliquem sibi soli crimen confessum pro excommunicato vitaverit, tandiu eodem episcopo ab aliis non communicetur episcopis. Et hoc ideo episcopus caveat, ne in quemquam dicat, quod aliis documentis probare nequeat.

Et subscripserunt:

• Forte, et ille. HARD.

Aurelius episcopus his gestis statutorum apud nos habitis subscripsi.

Augustinus [Faustinus] episcopus ecclesiæ Potentie provincie Italie Piceni legatus Ecclesiæ Romanæ his gestis subscripsi.

Philippus et Asellus presbyteri, Romanæ Ecclesiæ legati, his gestis subscripsimus, quæ per nos Romanæ, directæ sunt.

Augustinus episcopus Hipponensis, legatus provincie Numidie, his gestis subscripsi.

Item et reliqui ccx episcopi subscripserunt.

Quod prædicta synodus Africana ccvii episcoporum per Faustinum episcopum, et Philippum et Asellum presbyteros ejusdem concilii statuta Bonifacio papa confirmanda direxerit, et quod per eundem papam sibi exemplaria Nicæni concilii ex orientalibus episcopis mutuari petierit.

Quod sanctus Cyrillus patriarcha Alexandrinus episcopis Africanæ synodi authentica Nicæni concilii exemplaria direxerit.

Quod et Atticus Constantinopolitanus episcopus Africanis episcopis authentica Nicæni concilii exemplaria direxerit.

Quod exemplaria Nicæni concilii post consulatum Honorii et Theodosii Augustorum vi Kalendas Decembris ad Bonifacium papam sub xx capitibus pervenerint, sicut per omnia in superioribus sunt.

Quod Africanum concilium missis litteris Cælestinum papam rogaverit, ut excommunicatos ex Africa fugientes nullatenus in communionem susciperet.

ADRIANI PAPÆ CAPITULA

Quæ ex Græcis et Latinis canonibus, et synodis Romanis, atque decretis præsulum ac principum Romanorum sparsim collecta sunt, et Ingilramno Mediomatricæ urbis episcopo Romæ a beato Adriano papa tradita, sub die xiii Kalendas Octobres, indictione 9, quando pro sui negotii causa agebatur.

DE SEQUENTIBUS CAPITULIS J. SIRMONDI MONITUM.

Qui sequuntur Adriani papæ canones et decreta, seu sententiæ (nam et his quoque nominibus appellari solent), in postrema editione, quæ Antonii Augustini notis illustrata est, ita distinctæ atque distributæ sunt ut lxxii capitulis comprehendantur. Cæterum octoginta numero fuisse constat. Hoc enim et priores editiones titulo suo testantur, et Gratianus aliique canonum collectores, cum horum canonum

testimonio utuntur, eundem numerum agnoscunt. Quare quoniam in exemplaribus quoque nostris confusi et sine numerorum notis erant, pristinum numerum, id est octogenerium, ex conjectura reddimus. Singulis etiam canonibus singula regum nostrorum capita quæ his Adriani sententiis respondent, apponenda curavimus.

I.

Quod qui episcopum accusat, Dei ordinationem accusat.

(Capitular. lib. vi, c. 280. — 6, quæst. 4, Sacerdotes.) Dei ordinationem accusat, in qua constituuntur, qui episcopos accusat vel condemnat, dum minus spiritalia quam terrena sectantur. Unde Propheta ait: *Notite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari* (I Paral. xvi).

II.

Qui negotium habet cum episcopo prius ad illum privatim recurrat.

(Lib. vi, cap. 287.) Placuit ut quæcunque persona

contra episcopum, vel actores ecclesiæ, se proprium crediderit habere negotium, prius ad eum recurrat charitatis studio; ut familiari colloquio communis, ea sanare debeat quæ in querimoniam deducuntur. Quam rem si differre [deferre] voluerit, sententiam suscipiat excommunicationis.

III.

De primatu sēss apostolicæ et de legitima episcopii vocatione.

(Addit. iv, cap. 12.) Nullus episcopus, nisi canonicè vocatus, et in legitima synodo suo tempore

apostolica auctoritate convocata (cui jussione Domini, et meritis beati Petri apostoli, singularis congregandorum conciliorum auctoritas, et sanctorum canonum ac venerandorum Patrum decretis multipliciter privata tradita est potestas), super quibuslibet criminibus pulsatus audiat vel impetatur. Si aliter presumptum a quibuslibet fuerit, in vanum deducatur quod egerint. Nec inter ecclesiastica ullo modo reputabitur, nec ullas habebit vires quidquid [ei] obviaverit. Quoniam eadem sedes, testante Veritatis voce, primatum obtinuit; nec prima dicitur, si aliam super se haberet. Quæ etiam caput est omnium Ecclesiarum, a qua omnes sumpserunt originem. Primatum enim non synodalibus aut aliquibus commentis meruit institutis, sed Domino largiente, qui ait: *Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi); et reliqua talia et his similia. Quibus si aliquis superbo spiritu obviaverit, præceptionibus non exeat impunitus, sed gradus sui periculo subiacebit.

IV.

De discutienda accusatoris persona.

(Addit. iv, c. 11.) Placuit ut semper primo in accusatione clericorum fides et vita blasphemantium perscrutetur. Nam fides omnes actus hominis debet præcedere, quia dubius in fide infidelis est. Nec eis omnino esse credendum, qui veritatis fidem ignorant, aut non rectæ conversationis vitam ducunt, quoniam tales facile et indifferenter lacerant et criminantur recte et pie viventes et credentes. Ideo suspicio eorum discutienda est primo et corrigenda.

V.

Qualiter episcopus ad synodum convocetur et qualiter in ea de illo agatur.

(Addit. iv, c. 11.) Sancta synodus Romana dixit: Hæc sunt quæ deinceps propter malorum hominum insidias, qui in Ecclesiam et ecclesiasticos indifferenter sæviunt viros, conservari firmissime volumus in sæcula. Si quis episcopus ab illis accusatoribus qui recipiendi sunt, fuerit accusatus, postquam ipse ab eis charitative conventus fuerit, ut ipsam causam emendare debeat, et eam corrigere noluerit, non olim sed tunc ad summos primates causa ejus canonice deferatur. Qui congruo in loco, infra ipsam provinciam, tempore a canonibus præfixo Nicænis, concilium canonice convocare debebunt, ita ut ab omnibus ejusdem provinciæ episcopis in eo [ea] audiat. In quo et ipse canonice convocatus, si eum aut infirmitas, aut alia gravis necessitas non detinuerit, adesse debet, quia ultra provinciæ terminos accusandi ante licentia non est, quam audientia rogetur. Nam si suis fuerit rebus exspoliatus, aut, quod absit, quod alienum ab omnibus debet esse fidelibus, a sede propria ejectus, aut in detentione aliqua a suis ovis fuerit sequestratus, tunc canonice, antequam in pristinum restituatur honorem et sua omnia quæ insidiis inimicorum suorum ei ablata fuerant, redintegrentur, nec convocari, nec judicari poterit, nisi ipse pro sua necessitate, minime tamen

A judicandus, advenire sponte eiegerit. Nec omnino a quoquam respondere cogatur, antequam omnia integerrime quæ per suggestiones inimicorum suorum amiserat potestati ejus ab honorabili concilio redintegrentur, et præsul prius statui pristino restituatur; et ipse dispositis ordinatisque libere ac secure suis, tunc canonice convocatus, ad tempus synodo in legitima et canonica veniat ad causam, et si ita juste videtur, accusantium propositionibus respondeat. Nam hoc summopere providendum est, ne antequam hæc omnia fiant coactus respondeat, quia contentio semper vitanda est. Adimi namque episcopo episcopatum antequam causæ ejus exitus appareat, nulli Christiano videri jure potest. (6, q. 3, Si ægrotus.) Quod si ægrotans fuerit episcopus, aut aliqua eum B gravis necessitas detinuerit, pro se legatum ad synodum mittat; nec a communione suspendatur, cui crimen intenditur, nisi ad causam suam dicendam electorum judicium die statuta litteris evocatus minime occurrerit, hoc est, nisi alia præoccupaverit necessitas, infra duorum vel trium mensium spatium et eo amplius, prout causa dictaverit. Quod si ex utraque parte ad causam dicendam venerint, quia unus absque altero audiri non debet, querendum est in judicio, cujus sint conversationis et fidei atque suspicionis accusatores, aut qua intentione hoc faciant: quia ad hoc admitti non debent, nisi bonæ conversationis et rectæ fidei viri, et ii qui omni suspitione careant et bona vita clareant, neque infames existant. Quod si accusatorum personæ in judicio C episcoporum culpabiles apparuerint, ad arguendum non admittantur, nisi proprias habuerint causas, non tamen criminales vel ecclesiasticas. Infamis enim persona nec procurator potest esse, nec cognitor. Absente vero adversario non audiat accusator, nec sententia absente parte alia a iudice dicta ullam obtinebit firmitatem. Neque absens per alium accusare aut accusari potest. Nec affinis testis admittatur. Neminem ergo exhiberi de provincia ad provinciam vel ad comitatum oportet, nisi ad relationem judicis, ad quem fuerit appellatum, id est ut actor semper rei forum sequatur. Si quis autem iudicem adversum sibi senserit, vocem appellationis exhibeat, quam nulli oportet negari.

VI.

D *Ut si quis metropolitanum suspectum habuerit, apud primum audiat.*

(Addit. iv, c. 13.) Si quis autem putaverit se a proprio metropolitano gravari, apud primum diocesanos, aut apud Constantinopolitanæ civitatis sedem, agat iudicium, et reliqua.

VII.

De canonicæ accusationis ordine.

(Lib. vii, c. 13, 338.) Accusationis ordinem dudum canonicis institutum decretis servari jubemus. Ut si quis clericorum in accusatione pulsatus fuerit, non statim reus æstimetur qui accusari potuit, ne subiectam innocentiam faciamus. Sed quisque [quisquis] ille est qui crimen intendit, in iudicium veniat, no-

men rei indicet, vinculum inscriptionis arripiat, custodiat [custodiat] similitudinem, habita tamen dignitatis æstimatione, patiat [potiat]ur; nec sibi fore noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poseat similitudo supplicii.

VIII.

Ut accusatio clericorum intra provinciam fiat, et ut pulsatis appellare liceat.

(3, q. 6, Si quis clericus. — Addit. iv, c. 9.) Si quis clericus super quibuscumque criminibus pulsatus fuerit in provincia, in qua consistit ille qui pulsatur, suas exerat actiones, nec æstimet eum accusator suus alibi aut longius pertrahendum ad iudicium. Illi vero qui pulsatus fuerit, si iudicem suspectum habuerit, liceat appellare.

IX.

Salvo sedis apostolicæ primatu, res provinciarum cuiusque synodus provinciarum dispenset.

(Lib. vi, c. 387.) Salvo Romanæ Ecclesiæ in omnibus primatu, manifestum est quod illa quæ sunt per unamquamque provinciam, ipsis provinciarum synodus dispenset, sicut in Nicæno constat decretum esse concilio.

X.

Omnis accusatio intra provinciam audienda.

(Ibid.) Ultra provinciarum terminos accusandi licentia non progrediatur. Omnis accusatio intra provinciam audiat, et a comprovincialibus terminetur.

XI.

Quæ sæculi leges non admittunt, a clericorum causis repellenda.

(Lib. vii, c. 11.) Accusationes et accusatores, atque ea negotia quæ sæculares non adsciscunt leges, divina ac synodica funditus a clericis repelli auctoritate censuimus, quia indignum est superiores pati ab inferioribus, quæ inferiores ab eis pati despicunt.

XII.

Causæ ubi ortæ sunt finiendæ, salvo appellatione.

(Lib. vi, c. 387.) Prudentissime iustissimeque Nicæna sive Africana decreta definiunt quæcumque negotia eis suis locis, ubi orta fuerint, finiendæ, maxime quia unicuique concessum est, si iudicio offensus fuerit cognitorum, ad concilium suæ provinciarum vel etiam universale provocare.

XIII.

Episcopi ejecti et spoliati ante accusationem redintegrandi.

(Ibid.) Placuit episcopos ejectos atque suis rebus expoliatos ecclesias proprias primo recipere et sua omnia eis reddi, et postea si quis eos accusare vellet, æquo periculo facere. Iudices esse decernentes episcopos recta sapientes, in ecclesiam convenientes, ubi testes essent singulorum qui oppressi videbantur.

XIV.

Ut metropolitanus episcopus causam sine comprovincialibus, et episcopus presbyteri causam sine clericis suis non audiat.

(Addit. iv, c. 10.) Nullus metropolitanus episcopus absque cæterorum omnium comprovincialium episcoporum instantia, aliquorum audiat causas eorum, quia irrita erunt, imo etiam causam in synodo pro

A facto dabit. Nec reliquorum aliquis episcoporum suorum sacerdotum causas audiat absque præsentia clericorum suorum, quia irrita erit sententia episcopi, nisi præsentia clericorum confirmetur.

XV.

Accusantium personam ante omnia discutiendam.

(Lib. v, c. 139.) Primo semper vita et persona accusantium diligenter inquirentur, et postea quæ obijciuntur fideliter pertractentur, quia nihil aliter fieri debet, nisi impetitorum prius vita discutiatur.

XVI.

Ut his quorum libertas nescitur, nequaquam accusent sacerdotes.

(Lib. vi, c. 276-278.) Ille qui non sunt bonæ conversationis, vel quorum fides et vitæ libertas nescitur, non possunt sacerdotes accusare, nec viles personæ in accusationem eorum admittantur.

XVII.

Ut criminosus accusandi vocem non habeat.

(Lib. vii, c. 65.) Ille qui in aliquibus criminibus irretiti sunt vel qui sunt suspiciosi, vocem adversus majores natu non habeant accusandi, sed ille qui omni suspicione careant.

XVIII [XVI, sec. Ant. Augustinum].

Nullus episcopus alterius parochianum retineat, ordinet, vel iudicet.

(Lib. viii, c. 229.) Nullus episcopus alterius parochianum præsumat retinere aut ordinare absque ejus voluntate, vel iudicare, quia sicut irrita erit ejus ordinatio, ita et iudicatio [dijudicatio]: quoniam censemus nullam alterius iudicis, nisi sui sententia teneri. Nam qui eum ordinare non potuit, nec iudicare ullatenus poterit.

XIX [XVII].

De peregrinis iudiciis non recipiendis

(Ibid., c. 230.) Peregrina iudicia generali sanctione prohibemus, quia indignum est ut ab externis iudicetur, qui provinciales et a se electos debet habere iudices.

XX [XVIII].

Ut episcopus extra provinciam ad iudicium non vocetur, eique provocare liceat, si iudices suspectos habeat.

(Lib. vii, c. 234.) Nullus episcopus extra suam provinciam ad iudicium devocetur; sed vocato eo canonice, in loco omnibus congruo, tempore synodali ab omnibus comprovincialibus episcopis audiat; qui concordem super eum canonicamque proferre debent sententiam. Quia si hoc minoribus tam clericis quam laicis concessum est, quanto magis de episcopis servari convenit? Nam si ipse metropolitanus aut iudices suspectos habuerit, aut infestos senserit, apud primatem dioceses aut apud Romanæ sedis pontificem iudicetur.

XXI [XIX].

Quales personæ ad accusationem non admittantur.

(3, q. 1, Omnes vero infames. — Lib. vii, c. 76.) Placuit ut nullus servus, nullus libertus, nulla infamis persona sacerdotem accuset. Omnes vero infames esse didicimus, quos leges sæculi infames appel-

lant, et omnes qui culpis exigentibus ad sacerdotium A non possunt proveli. Indignum est enim ut illi eos accusent, qui esse non possunt quod ipsi sunt : quoniam sicut majores a minoribus non judicantur, ita nec criminari possunt.

XXII [XX].

Ut accusatores praesentes adsint, et accusatis spatium detur ad abluenda crimina.

(Lib. vii, c. 130.) Placuit ut nullus episcopus quemquam clericorum judicare aut damnare praesumat, nisi accusatus legitimos accusatores praesentes habeat, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina.

XXIII [XXI].

De episcopis qui ad Romanum appellant pontificem.

(Ibid., c. 235.) Placuit, si episcopus accusatus appellaverit Romanum pontificem, id statuendum quod ipse censuerit.

XXIV [XXN].

Qui clericum accusat, si probare non potest, infamiae jacturam subeat.

(Ibid., c. 340.) Si quis episcopus, presbyter aut diaconus, vel quilibet clerici, apud episcopos, quia alibi non oportet, a qualibet persona fuerint accusati quicumque fuerit ille, sive sublimis vir honoris, sive ullius alterius dignitatis, qui hoc genus illaudabilis intentionis arriperit, noverit docenda probationibus monstranda documentis se debere inferre. Si quis vero circa hujusmodi personas non probanda detulerit, auctoritate hujus sanctionis intelligat se jacturam infamiae propriae sustinere; ut damno pudoris, existimationis dispendio, discat sibi alienae veritatis impune insidiari saltem de cetero non licere, sed qualem fratri paraverat damnationem, talem in se suscipiat.

XXV [XXIII].

De primatum et metropolitanorum differentia.

(Lib. vii, c. 341.) Nullus archiepiscoporum, nisi qui primas sedes tenent, appelletur primas, aut princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, vel aliquid hujusmodi : sed tantum ille qui in metropoli sedet, aut metropolitanus, aut archiepiscopus vocetur, et suum in canonibus praefixum non excedens teneat cum humilitate modum. Et ille qui primam sedem retinet, tantummodo primae sedis appelletur episcopus, salva semper in omnibus auctoritate beati Petri apostoli.

XXVI [XXIV].

Judici omnia patienter audienda quae proponuntur, priusquam sententiam ferat.

(Lib. v, c. 246.) Judicantem oportet cuncta rimari, et ordinem rerum plena inquisitione discutere, interrogandi ac proponendi, adjiciendique patientia praebita ab eo, ut ibi actio partium limitata sit pleniter, nec prius litigantibus sua velit sententia obviare, nisi quando ipsi peractis omnibus jam nihil habuerint in quaestione quod proponant : et tandiu actio ventiletur, quousque ad rei veritatem perveniat. Frequenter ergo interrogari oportet, ne aliquid forte praetermissum remaneat quod annexi conveniat.

XXVII [XXV].

De iis qui indiscussos potestate tyrannica damnant : Et quod episcopi vel presbyteri non debeant ab aliis judicari, nisi et a quibus ordinari.

(Lib. vii, c. 241.) Sunt nonnulli qui indiscussos potestate tyrannica non canonica auctoritate damnant; et sicut nonnullos gratia favoris sublimant, ita quosdam odio invidiae permoti humiliant, et levi opinionis aura condemnant, quorum crimina non approbant. Ideoque communi decreto censemus ut quandocunque aliquis episcoporum criminatur, congregatis omnibus ejusdem provinciae episcopis, causa ejus audiat, ut non occulte judicetur vel condemnatur, qui [quia] ab aliis prius judicari non potest, nisi ab iis a quibus ordinari potuit. Quod si aliter factum fuerit, nullas vires habebit.

XXVIII [XXVI].

Ubi judicari debeant qui adversus episcopum vel metropolitanum causam habent.

(Ibid., c. 241.) Si clericus vel laicus habuerit causam adversus episcopum proprium, vel adversus alterum, aut episcopum adversus quemquam, apud synodum provinciae judicetur. Quod si adversus ejusdem provinciae metropolitanum episcopus vel clericus habuerit querelam, petat primatem dioeceseos, ut apud ipsum judicetur, aut apud sedem apostolicam.

XXIX [XXVII].

Ut episcopus accusatus ab omnibus comprovincialibus audiat.

(Ibid., c. 79.) Si quis episcopus super certis accusatur criminibus, ab omnibus audiat, vel judicetur, qui sunt in provincia, episcopis.

XXX [XXVIII].

De episcopo qui alterius parochianum ordinat vel judicat.

Si quis episcopus judicaverit vel ordinaverit alterius parochianum sine consilio et voluntate episcopi sui, oportet eum non sine increpatione in communi concilio admitti, ita ut ecclesiasticum ultra non solvat canonem.

XXXI [XXIX].

Ut eorum in accusatione vel testimonio vox obstruatur, qui divinis vocibus mortui sunt.

(2, q. 7, Placuit eorum. — Lib. vii, c. 242.) Placuit eorum accusandi sacerdotes, et testificandi in eos, vocem obstruere, quos non humanis, sed divinis vocibus mortuos esse scimus, quia vocem suam potius interdicti [interdicti] quam audiri oportet.

XXXII [XXX].

De non neganda appellatione accusato.

(Ibid., c. 243.) Placuit ut accusato, si judicem suspectum habuerit, liceat appellare, quia non oportet negare [negari] audientiam roganti.

XXXIII [XXXI].

Quod reis qui de se confessi sunt, super alios non sit credendum.

(3, q. 11, Non est credendum. — Lib. vii, c. 244.) Non est credendum contra alios eorum confessioni

qui criminibus implicantur, nisi se prius probaverint innocentes, quia periculosa est et admitti non debet rei adversus quemcunque confessio.

XXXIV [XXXIII].

Ut qui iudices suspectos habuerint, vocem appellationis exhibeant.

(Lib. vii, c. 170.) Si quis iudicem adversus sibi senserit, vocem appellationis exhibeat, ut cum ei concessum fuerit, integro negotio apud alium iudicem amotis dilationibus possit audiri.

XXXV [XXXIII].

Quod omnibus qui lite pulsati sunt, non alibi quam in proprio foro iurgandum sit.

(11, q. 2, Clericus sive. — Lib. vii, c. 251.) Clericus, sive laicus, si crimine aut lite pulsatus fuerit, non aliubi quam in foro suo provocatus audiat.

XXXVI [XXXIV].

Ut appellantes nulla arceantur detentione.

(Ibid., c. 252.) Appellantes non debet afflictio ulla, aut carceris, aut detentionis, injuriare custodia; si liceat [et liceat] appellatoris vitiatam causam appellationis remedio sublevare.

XXXVII [XXXV].

Quod etiam in causis criminalibus appellare liceat.

Liceat etiam in causis criminalibus appellare, nec appellandi vox denegetur ei quem in supplicium sententia destinari.

XXXVIII.

In causis capitalibus absens accusare non potest, nec accusatus per alium defendi.

(6, q. 3, In criminalibus. — Lib. vii, c. 271.) In criminalibus causis nec accusator nisi per se aliquem accusare potest, nec accusatus per aliam personam se defensare permittitur.

XXXIX [XXXVI].

De constitutionibus contra canones et decreta, vel contra bonos mores conditis.

(Lib. vii, c. 265.) Constitutiones contra canones et decreta præsulum Romanorum, vel bonos mores, nullius sunt momenti.

XL [XXXVII].

Ut non constringat clericum sententia non a suo iudice dicta.

(14, q. 3, In clericorum. — Lib. vii, c. 266.) In clericorum causa huiusmodi forma servetur, ut ne quemquam eorum sententia non a suo [a non suo] iudice dicta constringat.

XLI [XXXVIII].

De his qui falsa aliis inrogant.

(5, q. 6, Omnis qui falsa. — Lib. vi, c. 277.) Omnis qui falsa aliis intulerit, puniatur, et pro falsitate ferat infamiam.

XLII [XXXIX].

De provinciali retractanda per vicarios urbis Romæ episcopos.

(Lib. vii, c. 267.) Ut provincialis synodus retractetur per vicarios Romani pontificis [urbis Romæ], si ipse decreverit.

XLIII [XL].

De iis qui majores natu accusant.

De iis qui in accusationem majoris natu veniunt,

A et ut episcopum nulli criminoso liceat accusare.

XLIV [XLI].

Quod in causa capitali, vel in causa status, non per advocatos, sed per ipsos agendum sit.

(2, q. 6, Si quando. — Lib. vii, c. 274.) Si quando in causa capitali, vel in causa status interpellatum fuerit, non per procuratores, sed per ipsos est agendum.

XLV [XLII].

Ut liceat majores iudices appellare, quoties necessitas ingruerit.

(Lib. v, c. 250.) Placuit ut a quibuscunque iudicibus ecclesiasticis ad alios iudices ecclesiasticos, ubi major est auctoritas, fuerit provocatum, audientia non negetur.

XLVI [XLIII].

Ut metropolitani episcoporum causas, nisi presentes omnes fuerint episcopi comprovinciales, audire non præsumant.

(Lib. vii, c. 275.) Si quis metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam pertinet propriam solummodo parochiam, sine consilio et voluntate omnium comprovincialium episcoporum extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subiacebit, et quod egerit, irritum habeatur et vacuum. Sed quidquid de provincialium coepiscoporum causis suarumque Ecclesiarum et clericorum, atque secularium necessitatibus, agere aut disponere necesse fuerit, hoc cum omnium consensu comprovincialium agatur pontificum, non aliquo dominationis fastu, sed humillima et concordii omnium administratione, sicut Dominus ait: *Non veni ministrari, sed ministrare* (Matth. xx); et alibi: *Qui major est vestrum, erit minister vester* (Matth. xiii), et reliqua. Similiter et ipsi comprovinciales episcopi cum ejus consilio, nisi quantum ad proprias pertinet parochias, agant, juxta sanctorum constituta Patrum: ut uno animo, uno ore concorditer sancta glorificetur Trinitas in sæcula.

XLVII [XLIV].

Quæ in laicis arguuntur, a clericis respuantur.

(Lib. vii, c. 276.) Quod in laicis reprehenditur, id multo magis debet in clericis prædarnari.

XLVIII.

De contemptoribus canonum, laicis vel clericis.

Ut laici contemptores canonum excommunicentur, clerici vero honore priventur.

XLIX [XLV].

Delatores qui sint, et qua pœna multandi.

(Lib. vii, c. 277.) Delatori aut lingua capuletur, aut convicto caput amputetur. Delatores autem sunt qui invidia produunt alios.

L [XLVI].

De iis qui in alterius famam scripturam, aut verba contumeliosa confinxerint.

(Ibid., c. 278.) Qui in alterius famam in publico scripturam, aut verba contumeliosa confinxerit, et repertus scripta non probaverit, flagelletur: et qui ea prius invenerit, rumpat, si non vult auctori facti causam incurrere.

LI [XLVII].

De eo qui iratus crimen objicit, et postea retractat.
(*Ibid.*, c. 281.) Si quis iratus crimen aliquod cui-
libet temere objecerit, convicium non est pro accu-
satione habendum; sed permissio tractandi studio,
id quod iratus dixit, per scripturam se probaturum
esse fateatur, aut si forte respiciens post iracun-
diam, quæ dixit iterare aut scribere noluerit, non
ut reus criminis habeatur [teneatur].

LII [XLVIII].

*Qui crimen objicit, probare debet, et ut causa ibi aga-
tur ubi crimen admissum est.*

(3, q. 6, *Qui crimen.* — *Lib.* vii, c. 282. — 2, q. 3,
Omnis igitur qui.) Qui crimen objicit, scribat se pro-
baturum revera, et ibi causa agatur ubi crimen ad-
mittitur: ut qui non probaverit quod objicit, poenam
quam intulerit ipse patiat.

LIII [XLIX].

*Ne iudices causam absentis personæ sua sententia præ-
sumant.*

(*Lib.* vi, c. 279.) Caveant iudices Ecclesiæ, ne, ab-
sente eo cuius causa ventilatur, sententiam proferant:
quia irrita erit, imo et causam in synodo pro facto
dabunt.

LIV [L].

*De eo qui frequenter litigat, ut non suscipiatur absque
examine.*

(*Lib.* v, c. 245.) Ejus qui frequenter litigat, et ad
accusandum est facilis, accusationem nemo absque
grandi examine recipiat.

LV [LI].

*Quod episcopi inter se corrigere, si quid ortum fuerit,
debeat.*

(*Lib.* vi, c. 301.) De accusationibus episcoporum
Constantinus imperator inter cætera sic ait: « Ve-
stræ, inquit [quidem], accusationes tempus habebunt
proprium, id est, diem magni iudicii: iudicem vero
illum, qui tunc futurus est omnibus judicare. Mihi
ergo homini, constituto de hujusmodi rebus non licet
habere auditorium, sacerdotum scilicet accusantium
simul et accusatorum. Quos minime convenit tales
debere monstrari, qui judicentur ab aliis, cum ab ipso
Domino magis sint ipsi judicandi, de quibus ait pro-
pheta: *Deus stetit in synagoga deorum: in medio au-
tem Deus discernit* (*Psal.* lxxxii). [Neque possunt hu-
mano condemnari examine, quos Deus suo reser-
vavit iudicio.] Et reliqua talia, et his similia.

LVI [LII].

Summus præsul a nemine judicatur.

Neque præsul summus a quoquam judicabitur, quia
dicente Domino, *Non est discipulus super magistrum*
(*Luc.* vi).

LVII [LIII].

*Ut iudex non ante reum condemnet, quam ipse con-
fiteatur, aut per testes revincatur.*

(*Lib.* v, c. 156.) Iudex criminosum discutiens non
ante sententiam proferat capitalem, quam aut reum
se ipse confiteatur, aut per innocentes testes con-
vincatur.

A

LVIII [LIV].

Injusta episcoporum damnatio a synodo retractanda.
(11, q. 3, *Irritam esse.*) Irritam esse injustam epi-
scoporum damnationem, idcirco a synodo retra-
ctandam.

LIX [LV].

Quod Ecclesiam suam relinquere nullus debeat.

(*Lib.* vii, c. 366.) Ut ne quis, dum in ea durare
poterit, qualibet necessitate suam relinquat Eccle-
siam.

LX [LVI].

*Ante iudicem non suum pulsatus taceat si velit: et ut
appellanti induciæ dentur.*

(*Lib.* vii, c. 285.) Pulsatus ante suum iudicem cau-
sam dicat; et non ante suum iudicem pulsatus, si vo-
luerit, taceat: et ut pulsat, quoties appellaverint, in-
duciæ dentur.

LXI [LVII].

De eo qui contra suam subscriptionem venit.

(*Lib.* vi, c. 232.) Si quis contra suam professionem
vel conscriptionem venerit, si clericus fuerit, depona-
tur; si laicus, anathematizetur.

LXII [LVIII].

*Falsum crimen adversus episcopum, presbyterum, dia-
conem objicienti nec in fine danda communio.*

Si quis episcopum, aut presbyterum, aut diaconum,
falsis criminibus appetierit, et probare non potuerit,
nec in fine dandam esse [nisi in fine dandam ei non
esse] communionem.

LXIII [LIX].

De libellis famosis

(*Lib.* vi, c. 245.) Si qui inventi fuerint libros fa-
mosos legere vel cantare, excommunicentur.

LXIV [LX].

Ut diebus Dominicis causæ ab episcopo non audiantur.

(15, q. 4, *Nullus episcopus.* — *Lib.* vi, c. 245.) Ut
nullus episcopus, vel infra positus, die Dominico
causas judicare præsumat.

LXV [LXI].

*De potente, si quem expoliaverit, ut ab episcopo ex-
communicetur.*

(*Ibid.*, c. 246.) Ut si quis potentum quemlibet ex-
spoliaverit, et admonente episcopo non reddiderit,
excommunicetur.

LXVI [LXII].

Ut nullus clericus a suo recedat episcopo.

(*Ibid.*, c. 247.) Ut nullus clericus ab episcopo suo
recedat, et ad alium se transferat.

LXVII [LXIII].

*Ut criminibus implicati ad accusationem aut testimo-
nium non admittantur.*

(*Lib.* vi, c. 298.) Homicidæ, malefici, fures, sacri-
legi, raptores, venefici, adulteri, et qui raptum fece-
rint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sor-
tilegos magosque cucurrerint, nullatenus ad accu-
sationem vel ad testimonium erunt admittendi.

LXVIII [LXIV].

*Criminosi accusatio periculosa est, et admitti non
debet.*

(6, q. 1, *Qui crimen intendit.*) Qui crimen intendit,

agnoscendum est si ipse ante non fuit criminosus, A
quia periculosa est et admitti non debet rei adversus
quemcunque professio.

LXIX [LXV].

Miserorum ruinis qui succurrit, Dei a se remouet vindictam.

(Lib. vi, c. 250.) Occurrere quisque fidelium ruinis
miserorum debet subsidio quo valet, et ex releva-
tione alienae vindictae a se Dei removere vindictam
[quo valeat et r. a. v. a. se Dei r. v.]. Libat enim
Domino prospera, qui ab afflictis pellit adversa.

LXX [LXVI].

De periculo iudicantium, et providentia eorum.

(Lib. vii, c. 287.) Majus periculum est iudicantis
quam ejus qui iudicatur: unde unicuique providen- B
dum est ne aliquem injuste iudicet aut puniat.

LXXI [LXVII].

De accusatione adversus doctorem submovenda.

(Ibid., c. 288.) Accusationes adversus doctorem
nemo suscipiat, quia non potest humano condemnari
examine, quem Deus suo iudicio reservavit.

LXXII [LXVIII].

*De presbyteris, diaconibus, et reliquis clericis, ex de-
creto sancti Silvestri et LXXXIV episcoporum.*

(Lib. i, c. 130.) Presbyter non adversus episco-
pum, non diaconus adversus presbyterum, aut sub-
diaconus adversus diaconum, non acolythus adversus
subdiaconum, non exorcista adversus acolythum,
non lector adversus exorcistam, non ostiarius adver-
sus lectorem, det accusationem aliquam. Et non dam-
nabitur praesul, nisi in LXXII testibus. Neque praesul
summus a quoquam iudicabitur, quoniam scriptum est: *Non est discipulus super magistrum* (Luc. vi).
Presbyter autem in cardine constitutus, non nisi LXIV
testibus damnabitur. Diaconus cardinalis constitu-
tus urbis Romae, nisi in XXVI non condemnabitur.
Subdiaconus, acolythus, exorcista, lector, nisi, sicut
scriptum est, in VII testibus non condemnabitur. Te-
stes autem sine aliqua sint infamia, uxores et filios
habentes, et omnino Christum praedicantes.

LXXIII.

*Laici testimonium adversus clericum suscipi non
debet.*

(6, q. 1, c. 6, *Testes*.) Testimonium laici adversus D
clericum nemo suscipiat.

LXXIV.

*Clericus in publico examinandus non est, sed in ec-
clesia.*

Nemo enim clericum quemlibet in publico exami-
nare praesumat, nisi in ecclesia, et reliqua.

LXXV [LXIX].

*De episcopis damnare volentibus eum a quo sunt con-
secrati.*

(Lib. vii, c. 85.) Episcopi pontifici a quo consecrati
probantur, praedictum inferre nullum possunt.
Quod si praesumptum fuerit, viribus carere non du-
bitum est, nec posse inter ecclesiastica ullo modo sta-
tuta censeri.

LXXVI [LXX].

Ut nullus contra religionem faciat.

(Lib. v, c. 248.) Non licet imperatori, vel cuiquam
pietatem custodienti, aliquid contra mandata divina
praesumere.

LXXVII.

De apostolicis et canonicis decretis minime violandis.

(Lib. vii, c. 90.) Providendum est ne in aliquo apo-
stolica aut canonica decreta violentur.

LXXVIII.

*De injusto iudicio principis, metu vel jussu terminato,
cassando.*

(Lib. v, c. 251.) Injustum iudicium, et definitio
injusta, regio metu vel jussu a iudicibus ordinata, non
valeat.

LXXIX [LXXI].

*Quod hi qui contra Patres armantur, Deo existant
odiosi.*

(Lib. vii, c. 287.) Sic odit Deus eos qui adversus
Patres armantur, ut Patrum invasores, qui in omni
mundo infamia notantur

LXXX [LXXII].

*Ut nullus regum hujus canonis censuram in aliquo vi-
olare praesumat.*

(25, q. 1, *Generali decreto*. — Lib. vi, c. 249.) Item
generali decreto constitutum ut execrandum ama-
thema [fiat], et velut praevaricator catholica fidei
apud Deum reus existat, quicumque regum vel potra-
tum deinceps canonum censuram in quocunque cre-
diderit vel permiserit violandam.

NOTA JACOBI SIRMONDI S. J.

(Adriani papae Capitula.) Quanti haec olim habita
fuerint in Gallia ex eo intelligi licet, quod omnia in
libros Capitularium regum transfusa sint. Videntur
etiam nonnunquam episcopi eadem sibi et ecclesiis
suis pro lege observanda proposuisse; ut Hincmarus
Laudunensis, cujus in codice sanctae Mariae Virduenen-
sis, post haec Adriani capitula, istiusmodi exstat pro-
fessio: *clincmarus, Deo miserante, Ecclesiae Laudun-
ensis episcopus, his sanctorum apostolicarum sedis Pa-
trum decretis obtemperandum subscripsi. Qui quo-
que mihi eodem auctore commissi sunt, et in his si-
militer sentiunt, solliciti servare unitatem spiritus in
vinculo pacis, hac mecum pace potantur. Si vero
aliqui secus nolentes fieri socii hujus disciplinae, nec
habeantur participes communionis nostrae. Actum
Lauduno VIII Idus Julias.* At horum contra aucto-
ritatem, tanquam a sacris canonibus discrepantium,
elevare atque infringere conatur Hincmarus Rhemen-
sis adversus nepotem scribens, cap. 24, qui et hanc
ejus subscriptionem vellicat capite 36.

NOTE ANTONII AUGUSTINI

ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS.

De Adriani papae decretis sumptis, ut aiunt, ex Grae-
cis et Latinis canonibus et synodis Romanis, atque
decretis praesulum ac principum Romanorum, et
traditis Ingelramno Mediomatricis urbis episcopo
XIII Kalendas Octobris, indictione 9, anno Christi
785, ut suspicor.

CAP. I. *Dei ordinationem accusat*, etc. His verbis
utiliter Telesphorus epistola 1: unde est cap. 8, can. 6,
questio 1, apud Gratianum, et Ivo, parte vi, cap. 514,
decreti; et Anselm., lib. iii, cap. 13; eisdem utiliter
Eusebii papa epist. 2. Neque dissimilia sunt verba
Alexandri papae epist. 1 et epist. 2, ex qua sumitur
cap. 2, dist. 94, licet falso Antonius Demochares edi-

derit epist. 10, ut etiam Antonius Contius: nec recte Gratianus verba Alexandri de apostolica sedis legatis intellexit, quæ de omnibus episcopis dicta sunt. Sic enim ait ad omnes episcopos scribens: « Qui vos persequitur, ipsum cujus legatione fungimini persequitur: quia sicut ipse Filius Dei mediator fuit Dei et hominum, ita et vos ejus vice in Ecclesia estis constituti, ut inter Deum et homines legatione fungamini. » His annexa sunt verba a Grai. relata: « Si quis autem legationem vestram impedit, » etc. Alexandri verba refert concil. Triburiens. cap. 9. Hujus capituli verbis utitur capitulare lib. vi, cap. 280, et lib. vii, cap. 167; sed et lib. v, cap. 170, sic ait: « Detractio sacerdotum ad Christum pertinet, cujus vice legatione funguntur in Ecclesia. » Eadem verba invenies lib. vi, cap. 98. Vide etiam lib. vii, cap. 462.

CAP. II. *Placuit ut quocunque*, etc. Similia verba concilii Nicæni fuisse cap. 27. testatur Julius papa cap. 7, in epist. ad orientales, et Athanasius et alii episcopi in Alexandrina synodo congregati, in epist. ad Felicem II. Sed multo ante idem ab apostolis traditum esse ait Anaclet. epist. 2, unde sumitur cap. 15, in fine 2 quæst. 3; Ivo iv, 55, Panorm. et 5, 258, Decreti. Eadem Alexand. epist. 1 ait a tempore apostolorum observari. Ejus aliquot verba Grat. cap. 16, quæst. 7; Burchard. lib. i, cap. 132 et cap. 144, quo loco ut Julii verba referuntur, non omnino falso; ut Alexand. verba Ivo iv, 5, 6, Panorm. ut Julii parte 5, cap. 257 Decreti, ut Alexand. Anselm. lib. iii, cap. 81. De eadem re exstat Stephani papæ epist. 2 ex qua sumitur 2, quæst. 2, cap. 5, plenius propter relatum a Burch. lib. i, cap. 142. Item Sixti II, epist. 2, et post Nicænam conc. epist. Felicis II ac Athanas. et Alexandrinam synodum cap. 3, nec non cap. 17 concilii Aurelianensis. Hujus cap. verba refert lib. vi, cap. 287, etc. 21, et lib. vii, cap. 135 in additis. Vide etiam lib. vii, cap. 350 capitul.

CAP. III. *Nullus episcopus, nisi*, etc. Hæc sumpta sunt ex Nicæna synodo, ut refert Julius papa epist. 1 ex qua sumitur 5, quæst. 4, cap. 1, et aliis verbis epist. 2, et Athanasius, ac reliqui in Alexandrina synodo ad Felicem II. Ex qua sunt 9, quæst. 3, cap. 11 et cap. 12 falso Anastasio patriarchæ ad Felicem papam inscripta, et apud Ivonem parte v, cap. 15, Decreti itidem mendose relata. Idemque Felix ait in epist. ad eosdem Ægyptios episcopos cap. 18. Sed ante concilium Nicænum eadem sententia ab apostolis est accepta, ut testatur Eleutherius papa epist. ad Galliarum episcopos, unde sumitur 3, quæst. 6, cap. 7; Ivo iv, titul. 12, Panorm. et vi, 316 Decreti, et Victor papa epistola 1, et Sixtus secundus epistola 1 ex qua est 3, quæst. 6, cap. 5, sed ex Victoris epist. Burchard. lib. i, cap. 176, et ex Julii cap. 144, ex Decret. Gregor. Sixti Victoris Ivo lib. iv, titul. 13, cap. 2, Panorm. Sed pro Gregorii scribo Julii, ut parte v, cap. 257 Decreti. Testatur idem Victoris successor Zephyrinus, epist. 1 ex qua est 5, quæst. 4, cap. 2. Anselmum lib. iii, cap. 4, qui diminute referunt epistolæ verba. Sic enim est in libris conciliorum: « Nec antea finiatur, sicut ab apostolis et successoribus eorum olim statutum est, quæ ejus auctoritate fulciatur, » neque hoc a Demochare et Contio omitti debuit. Sic etiam 2, quæst. 1, cap. 5, quod Felicis nomine inscribitur, et recte Demochares notat eadem verba esse Zephyrii epist. 1, Felicis epist. ad Paternum, quæ etiam prima est, sed verba quæ apud Gratianum desiderantur, notata non sunt. Contius alium errorem addidit numerorum. Appellat enim caput quartum illud quintum, ut aliis capitibus falsos numeros addidit. Verba omissa sunt apostolica freti auctoritate, ante illa autem res ipse confiteatur. Burchardus i, 154, ex Zephyrino, apostolica fultus auctoritate ex cap. 157, ex Felice, apostolica fretus auctoritate. Ivo Carn. iv, 12, 11, Panormitanus, quæ apostoli fultus fuerint auctoritate, ex Zephyrino. Sic etiam Anselmum lib. iii, cap. 66, licet

A cap. 65 ex Felice, quam apostolica auctoritate. De eadem re exstat Marcelli papa epistola 1, unde est cap. 15, can. 24, quæst. 1, Anselm. i, 15 et ii, quæst. 6, cap. 6, quod plenius est apud Anselmum lib. iii, cap. 7, item ejusdem Marcelli epist. 2, unde sumitur cap. 1, distinct. 17. Sed latius patent Marcelli verba. Addamus Miltiadi epist. ad Hispaniæ episcopos, cujus pars refertur a Burch. lib. i, cap. 2, et Ivone parte v, cap. 49 Decreti. Hæc anteriora sunt ex Nicæna synodo, ex posterioribus videatur epist. Stephani et Africanorum ad Damasum, et Damasi epist. 3 ad eosdem episcopos, unde est 3, quæst. 6, cap. 6, quod mendose editum est a Demochare et Contio. Nam pro illis verbis, quoniam omnes appellare, scribendum est quam omnes appellare, et referuntur ad sedem apostolicam. Burchard. lib. i, cap. 179, qua habet, et Ivo parte v, cap. 295, Decreti. Sed ambo omittunt superiora verba oppido necessaria. Ivo Callisti esse ait quæ Damasi sunt. Anselm. recte lib. ii, cap. 67, init. hujus capituli verba paucis exceptis refert capitul. lib. vi, cap. 287, et lib. vii, cap. 150 in ipsius additis plenius.

CAP. IV. *Placuit ut semper*, etc. In veteri lib. Anselmi Lucensis lib. iii, c. 88, ab his verbis usque ad ultimum caput omnia dicuntur esse ex decretis Adriani papæ. Sed ego nihil Adrianum constituisse existimo, sed collecta tradidisse Mediomatici episcopo. Hoc quidem certe caput olim fuit xlv Nicæni concilii, ut apparet ex epist. Julii papæ ad Eusebium, Theogenium et alios orientales episcopos, cap. 11; sed ante id concilium multorum est pontificum Romanorum. Initium sumamus ab Evaristo epist. 2, unde est 2, quæst. 7, cap. 17, Ivo vii, 7 Panormiæ. Mox Sixtus epistola 1, in fine cujus sunt tum alia, tum illa verba hic quoque relata: « Dubius in fide infidelis est, » etc., quæ habet Gregorius IX sub titul. De heret. cap. 1, nomine Stephani omnibus episcopis, et ante eum Bernard. Papien. lib. v, titul. 6, cap. 1, collect. 1 decretal.; rectius Burchardus lib. i, cap. 144, ex Julii epist. de qua supra. Sic etiam Ivo parte v, cap. 257, nec hoc Anton. Cont. mutavit in editione juris pontificii omnium optima. Tertius accedat Pius papa epistola 1, ex qua est 3, quæst. 4, cap. 3. Quartus Callistus epist. 2, ex qua sumitur 2, quæst. 7, cap. 18; plenius Burchardus lib. i, cap. 171, et Ivo v, 289 Decreti. Quintus Fabianus epist. 1, cum filiis apostolicæ et universalis Ecclesiæ, hoc est, in synodo Romana. Ex ea est 3, quæst. 4, cap. 7; plenius Anselmus lib. iii, cap. 17. Sextus Stephanus epist. 2, cujus illa verba sunt: « Apostoli et successores eorum et reliqui sancti Patres noluerunt fieri facilem episcoporum accusationem, » etc. Postremus Marcellus ait epistola 2, qui etiam apostolos ait et eorum successores sub divina contestatione constituisse; non debere fieri persecutiones, etc., quæ verba mendose refert Gratianus distinct. cap. ultimo et Anselm. vi, 187. Nunc addamus alterius occumenici concilii caput a Nicolao pontifice relatum in epist. ad Michaelem imperatorem. Græce exstat caput 6 Constantinop. synodi apud Gratianum 4, quæst. 1, cap. 2; Ivo iv, 7, 10, Panorm. et xiv, 70, Decreti, nec dissimile est cap. 11 Chalced. synodi, unde est cap. 46, apud Gratianum 2, quæst. 7: Anselmum lib. xxx, cap. 114 sive 115; adde cap. 96 concil. Carthaginens. iv, et cap. 11 concilii Toletani sexti, unde est cap. 9 Gratiani 3, quæst. 9, falso inscriptum ex Toletano septimo, quod Demochares recte mutavit. Burchard. lib. xvi, cap. 5, ex decretis Felicis papæ cap. 15 edidit. Est sene Felicis secundi epist. 1, cap. 11, mentio hujus Nicæni capituli. Partem denique verborum hujus capituli invenies in Capitul. lib. v, cap. 185 et 259, integrum caput lib. vii, cap. 147 in additis.

CAP. V. *Sancta synodus Romana dixit: Hæc sunt* etc. His verbis decipiuntur qui putant Adrianum hos canones in synodo Romana constituisse. Sunt autem verba ejus synodi quæ habita est sub Felice a 70

episcopis, ut constat ex epist. 2 Felicis, qui multis seculis fuit ante Adrianum, sub Claudio et Aureliano imperatoribus, Damaso teste. Eadem verba sunt in capitul. lib. vii, cap. 143 in additis.

Si quis episcopus ab illis, etc. Hæc verba Felicis refert Greg. IX sub tit. *De accusatione*, cap. 2, sed non recte ait esse ejusdem Felicis, cujus est caput: namque illud est ex epist. 1, cap. 17 Felicis secundi, hoc ex secunda Felicis primi. Bernard. Papien. lib. v, tit. 1, c. 1 et 8, itidem refert ordine neglecto temporum. Contius utrumque caput ejusdem Felicis esse arbitratur. Burch. lib. 1, cap. 169, etc.; 174, utrumque Felicem appellat, et Ivo parte v, cap. 271 et 291, Decreti. Illius thematis sententia refertur tum ab Athanasio et Alexandrina synodo, tum ab eodem Felice minore, cap. 2 et 3 epist. 1, ad eundem Athan. qui est testis hoc etiam fuisse sumptum ex Nicæna synodo; sed ante eam synodum eadem fuit sententia tam primi Felicis quam Stephani epist. 2. Postea legendum est 6 caput Græcum Constantinop. synodi, et c. 7 Carthag. iii, quod est Græcis c. 19 concilii Carthag., ex quod sumptum est c. unic. Grat. 4, q. 5, falso inscriptum ex concil. Carth. iv, ut recte Demochares notat. Burch. i, 160, incertus ex Carthag. cap. 19. Sed Græcos secutus esse videtur Ivo iv, tit. 2, Panorm. cap. 12 mendose, part. v, cap. 270, Decreti, cap. 8, et in *majus ex concilio Carth. iv*, cap. 19, utrumque mendosum est. Anselm. lib. iii, cap. 33, ut Burch. vide hujus them. verba in additis cap. lib. vii, cap. 143.

Qui congruo in loco, etc. Felicis verba refert præter Anselm. iii, 88, Burch. i, 174, Ivo v, 292 Decreti: sed in Felicis epist. non est, *tempore a canonibus præfixo Nicænis*, fuit enim Felix multo antiquior, sed *tempore congruo*, id est, autumnale, vel æstivo: quod confirmatur canone 37 apostolorum et Nicæno 5, ex quo est caput 1, dist. 18, mendose tamen a duobus Antoniis editum, *mundum jejunium et solemne munus Deo possit offerri*. Est enim scribendum, *mundum et solemne munus Deo possit offerri*: Græce est τὸ δάσος καθάρον προσοψήσαν τὸ θεῶν. Quamvis in his verbis illa verba et *solemne* non agnoscamus, quæ in multis Latinis editionibus horum canonum non legimus, sint licet in veteri libro Maffæi, non sunt in Carthag. vi synodo, neque in Dionysii Exigui interpretatione. Cætera a Felice scripta confirmantur verbis concilii Nicæni relatis a Julio papa in epistola ad Orientales c. 23, 24, 25 et 26, et fortasse Nicæne synodi c. 63, 66 vel 67. Itaque in ea synodo actu testari videtur Athanas. et reliqui Egyptii in epist. ad Felicem II, et idem Felix ad eosdem Egyptios c. 3, unde est 5, q. 2, c. ult. quod non recte scribitur, *Felix papa Anastasio, etc.* sed scribendum, *Felix secundus Athanasius, etc.* In quo etiam Antonianæ editiones errant, quamvis ex additis a Demochare id mutari potuerit. Burch. lib. i, cap. 221, ex Decretis Felicis papæ c. 4, et Ivo parte v, c. 335, Decreti. Ante concil. Nicænum exstat epist. 1 Zephyrini papæ, de qua diximus c. 3 habere quædam cum epist. 1 Felicis communia, et totidem verbis conscripta, et male a Grat. relata. Exstat Fabiani papæ epist. 3, cujus etiam magna pars reperitur a Sixto III in epist. ad Orientales c. 3; ex ea Fabiani epist. sunt tria Gratiani capita 5, q. 6, duo Burch. lib. i, c. 147 et 148, duo itidem Ivonis parte v, c. 260 et 261, Decreti: Denique Steph. epist. 2 de eadem re statuit. Addamus cap. 6 Græcum Constant. synodi oecumenicæ. Hujus them. verba vide dist. cap. 143 in additis lib. vii capitul.

Quia ultra provincie terminos, etc. Julius epist. 2, c. 32, testatur hoc esse in synodo Nicæna statutum; fuerat olim ab Stephano papa epist. 2 decretum, unde est 3, q. 6, c. 4, Ivo xlv, 4, Panorm. Anselm. iii, 74; præter Felicis epist. 1 et 2 de quibus supra; vide infra caput 10; videatur etiam Valentiniæ et aliorum constitutio 5, lib. ix, tit. 1 Codicis Theodos. in eadem verba magna ex parte referuntur. Est au-

tem ea constit. 10 in integro lib. Adde dist. cap. 143 in additis capitul.

Nam si quis fuerit rebus spoliatus, etc. Hæc Felicis verba refert Gratianus 3, q. 2, c. 8, sed non recte eundem putat Felice cap. 7 et 8 scriptorem, cum illa sint Felicis secundi epist. 1, c. 8, hoc primi epist. 1. Burch. lib. i, c. 174, partem horum verborum refert et Ivo iv, 6, 3 et 5, Panorm. et v, 245 et 292, Decreti. Multi hoc ipsum pontifices decreverunt, quorum aliqui apostolorum esse institutionem asserunt, aliqui Nicæno concilio tribuunt. Primum laudamus Zephyrinum, epist. 2, cujus est c. ultimum 2, q. 2, in quo ante verbum *ejectos* addendum est *episcopos*, quod non desideratur apud. Ivo. lib. iv, tit. 6, c. 2 Panorm. Secundum Fabianum epist. 1, ex qua est caput 2, Grat. 3, q. 1. Tertius sit Stephanus epist. 1, cujus est 2, q. 2, caput 3, plenius apud Burch. lib. i, c. 142, et Ivo. parte v, caput 255, Decreti. Quartus Caius papa in epistola ad Felicem episcopum, cujus sunt caput 1, apud Grat. 3, q. 1, mendose a Demochare editum. Quintus Marcellus epist. 2 ad Maxentium tyrannum, non episcopum, ut appellat. Grat. 96 distinct. caput ult. Maxentium tantum Anselm. vi, 187. Sextus Marcelli successor Eusebii epistola 2, cujus sunt apud Grat. 2, quæst. 2, c. 4 et 3, qu. 2, c. 6 et 3, qu. 1, c. 3 et 4; et Ivo iv, 6, 4, 8, 7, Panorm. et v, 249 Decreti, et Anselm. lib. iii, c. 44 et 51, qui caput illud 3 et c. 4 Grat. 3, qu. 1, quorum initium est *redintegranda*, latius refert. Septimus Julius epistola 2, qui non solum verba refert Nicæni concil. cap. 28, quod est Julii 8, sed etiam cap. 35 sententiam ejusdem concilii latius persequitur. Hinc cap. 5, Grat. 2, quæst. 2 desumptum est. De eadem re Athanasius et Alexandrina synodus ad Felicem II, et ipse Felix ad eosdem cap. 3, 4 et 8, ex cap. 3 et 5, qu. 2, cap. ult. de quo diximus them. 2. Item Africanæ provincie Stephanus, et alii episcopi ad Damasum, et Damasus ad eosdem epistola 3, refertur ab Isidoro in prologo conciliorum: Leonis epist. ad Chalced. synodum, aliaque permulta ex Eusebii histor. de qua Nicol. apud Grat. 33, quæst. 2, cap. 3, et ex synodo Larissæ sive Lampsacii habita, et ex aliis synodis atque decretis. Nos Symmachi mentionem faciemus, qui in synodo Romana v totidem verbis, quot Euseb. epist. 2 scripsit; eisdem quoque utitur Joan. papa epist. 2, ex qua est 3, qu. 1, cap. 3, latius relatum ab Anselm. iii, 44; item 12, qu. 3, cap. 7, quod recte Eusebio ascribit Ivo parte v, cap. 249, item 3, qu. 2, c. 1. Postremo Pelagius II in epist. ad episcopos Italiae, ex qua est cap. 2, Grat. 3, qu. 2, Latini ab Anselm. lib. iii, cap. 59 relatum. Adde ex additis capitul. d. lib. vii, cap. 143.

Adimi namque episcopo, etc. His Felicis verbis utitur concilium Africanum cap. 54, Græci vero 88 sive 87, ejus verba refert Greg. IX, sub tit. *De iudiciis*, cap. 1, cum aliqua varietate. Bern. Papiens. collect. 1, lib. ii, tit. 1, cap. 1, Burch. rectius lib. i, cap. 181, et Ivo parte v, cap. 297, et capit. d. lib. vii, cap. 143 in additis.

Quod si egrotans, etc. Hæc Felicis in Romana synodo verba refert Grat. 5, quæst. 3, cap. 1, ut ex Romana synodo, tempore Adriani papæ. Burch. rectius i, cap. 51, ex decretis Felicis papæ cap. 11, et Ivo iv, 2, 7, Panorm. et v, 161 Decreti. Sed Anselm. iii, 88, ex decretis Adriani papæ de hac eadem re Felix II epist. 1, cap. 6. Videndus et cap. d. cap. 143.

Nec a communione suspenditur, etc. Nihil antiquius exstat hac de re can. 74 apostolorum, cujus formam servatam legimus in conciliis. Hæc quoque verba sunt concilii Carthag. iii cap. 7, quod est Græcis cap. 19 Carthag. concilii. Ex eo est cap. ult. 4, q. 3, de quo supra dictum est. Videnda est Felicis II epist. 1, c. 8, et Grat. et Anselm. paulo ante relati, et capit. d. cap. 143.

Quod si ex utraque parte, etc. Hæc Felicis verba refert Ivo tit. 7, cap. ult. Panormiæ, et parte v, cap. 248,

Decreti. Vide quæ diximus cap. 4, et infra cap. 15, et capit. d. cap. 143.

Quod si accusatorum, etc. Refert hæc ut Felices verba Grat. 3, q. 10, cap. ult. et 4, q. 6, cap. 3, sed cap. 4 ejusdem questionis ut Adriani papæ, nec recte Demochares Felices verbis addidit ex cap. 15 epist. decretal.; suspicor voluisse Felices II epist. 1, cap. 15 offerre. Ivo quoque non recte parte vi, cap. 418, Decreti, ut Felices III Decret. 2 ad episcopos Gallie verba refert, et in marg. addita sunt Democharis verba, et ex cap. 15 epist. decretal. sed parte v, cap. 248. Felix decret. 2 ad episcopos Gallie. Pulcherrimus est hac de re canon 6 Græci Constantinop. concilii, cujus pauca exstant verba in epist. Nicolai papæ ad Mich. imper., relata apud Grat. 3, q. 4, cap. ult. et 4, qu. 1, cap. 2. Ivo iv, 7, 20 Panorm., et xiv, 70, Decreti. Est etiam de eadem re cap. 7 concil. Carthag. tertii, Græci IV, caput Carthag. synodi ex quo caput 1, Grat. 4, q. 6, non ex quarto Carthag. sumptum, ut est in Antonianis editionibus. Burch. i lib. c. 160, ut Græci ex concilio Carthagin. cap. 19, Ivo parte v, cap. 270, Decreti ex concilio Carthagin. cap. 8 non recte, ut supra dictum est, illud non diximus in extremo cap. Grat. 4, q. 5, editum esse ab utroque Antonio, si se ad diem statutum non voluisse, sed non potuisse occurrere probaverit. Ivo in Panorm., si se ad diem statutum occurrere non voluisse, sed non potuisse probaverit. Idem in Decret., si se ad dictum statutum occurrere non voluisse, etc. Anselm., si se ad diem, occurrere non potuisse probaverit. At in Latinis conciliis est, si se ad diem occurrere voluisse, sed non potuisse probaverit; in Græcis *ἐὰν δυνήσῃ ἀποδείξει, κατὰ τὴν προβλεψίαν ὃ μὴ τελεῖσθαι, ἀλλὰ μὴ διδυνήσῃ ἀπαντῆσαι*. In veteri Maffei libro est, *sese ad diem occurrere noluisse, sed non potuisse probavit*, quod non minus mendosum est. Joan. Zonare verba sunt: *Ἐὰν φανῇ, μὴ ἐξ οἰκείου θελήματος καθαρῶν ὄντων, ὥστε μὴ ἐκπροβλεψίαν ἀπαντῆσαι, ἀλλὰ μὴ δυνήσῃ, εὐλόγου καὶ δοξαίου αἰτίου*. Si ostenderet, inquit, non ex sua (libera) voluntate contempsisse ut non die constituta occurreret, sed non potuisse ex justa vel excusationem admittente causa. Mihi verba conciliorum Latinorum apertiora videntur, sed in tanta varietate cum ea cum Græcis conféro, quæ suspicor non fuisse Græci initio edita, sed magis e Latinis conversa, magis in eam partem inclino ut Burch. scripturam probem; nec mirum est si verba Latina Africani concilii duriora sint, cum vii ullus ex veteribus scriptoribus, Cypriano excepto (quem Coptianum dictum fuisse, non libenter apud Cyprianum Lactantium legimus) disertioribus viris placere possit. Habeo Burchardi veterem librum, qui cum edito facit. Verba quoque libri Maffei, quem scio esse vetustissimum, non multum a Burchardo dissentiunt. Addo exstare apud Felicem II epistola 1, capit. 8, similia verba: *Quod si probare potuerit quod non noluierit, sed non potuerit venire, nihil ei nocebit*. Apertius diceretur, *quod non quia noluierit, sed quia non potuerit venire, non venierit*. Sed hæc hactenus. Est et aliud Carthaginense concilium vii, cujus cap. 2 non dissimilis sententia est. Græcis est cap. 150, a Gratiano dicitur Carthaginense viii capite 2, causa 4, q. 6, quod recte a Demochare animadversum est. Ivo etiam recte parte xvi, cap. 64 Decreti, idem dicitur Africani concilii capite 96. Hujus them. verba paucis exceptis refert capitul. lib. v, capite 241, et lib. vii, cap. 90 et 119, et addit. cap. 143.

Infamis enim persona, etc. Hæc Felices in synodo Romana verba refert Grat. ut Romæ synodi verba 3, q. 7, cap. 1, Ivo lib. iv, tit. 7, cap. 24 Panorm. ut Stephanus episcopos Gallie in 2 decretali, non recte; sed parte v, cap. 248, et parte vi, cap. 331, Decreti optime ut Felices episcopos Gallie, et multa alia verba ex eadem epist. affert, quæ D. Grat. refert tria sunt, etc., non ex epist. Felices sunt, sed Gratiani ex digestis, ut recte Contius notat. Sic etiam Anselm.

lib. iii, cap. 7, recte Felices nomen, et aliquot alia verba refert. Sed male inscripsit *Felix universis episcopis*, nisi addat *Gallie*. Videndus Paulus, et Pauli interpres Anianus lib. i, tit. 2, sent. et capit. lib. vii, cap. 143, in additis.

Absente vero adversario, etc. Hæc recte Felices papæ ascripsit Grat. 3, qu. 9, cap. 11, et 18, Ivo iv, 7, 2 Panorm. v, 248 et vi, 331, Decreti. Anselm. iii, 7. Idem in Nicæna synodo cap. 53 et 66, et statutum esse Julius ait epist. 2, cap. 9, 24, sed multo antiquior exstat Telesphori epist. ex qua est cap. 1, Grat. 3, q. 9, Anselm. iii, 15, et Zephyrini epist. 1, unde est ejusdem Grat. cap. 13, cujus verba distinguere debuerunt a Grat. verbis. Illa enim, *nisi fuerit absens, etc.*, Gratiani sunt; superiora Zephyrini, quæ Burch. xvi lib., 13 c. refert latius: *In sacris libris hæc sunt*. Non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem priusquam is qui accusat præsentem habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Act. c. 25, adde cap. d. cap. 143.

Nec sententia, etc. Præterea superscripta est Eleutherii epist. ex qua est caput 2 Grat. 3, q. 9. Ivo parte vi, c. 319, Decreti. Anselm. lib. iii, c. 28. Hujus Felices epist. 1, ante eum Callisti epist. 2, ex qua est c. 3, Grat. c. 9. Burch. lib. i, c. 171, Ivo parte v, c. 289, Decreti, Anselm. iii, 34. Addatur Julii epist. 1, c. 3, et Damasi epist. 3 ex qua est caput 5 et caput 6, Grat. 3, q. 9, Ivo vi, q. 347 Decreti. Item concil. Carthagin. 4, 50, et quod postea inveni. Cornel. papa idem statuit epist. 3 ex qua est 3, q. 9, cap. 4, Anselm. iii, 37, et apostoli apud Clementem lib. ii, c. 53 et 55 constit. apost. Vide ex capitul. c. 204. Apud Ivonem parte xvi, c. 316, Decreti (et constitutio 15 Grat. Aug. et aliorum lib. ix, tit. 1, Cod. Theod. quæ apud Anianum est 9 constitutio, et in Cod. Justin. constit. 14, lib. ix, tit. 2, sed nimis concise relata) vide dist. c. 143. Capitul.

Neque absens per alium, etc. Sententia non dissimilis est c. 58 concil. Nicæni apud Julium epist. 2, cap. 20, totidem verbis olim Hyginus papa epist. 1 in fine, ex qua est 2, q. 7, c. 52, et Lucius papa in epistola ad Gallie et Hispanie episcopos, aliis verbis Callistus epist. 7, cujus est 2, q. 8, c. 1, Burch. lib. i, c. 171, Ivo v, 289, Decreti. Anselm. iii, 54, et Stephanus papa epistola 2 ex qua est c. ult. c. q. 8. Burch. i, 177, Ivo iv, 7, 1 Panorm. et v, 293 et 328 Decreti. Anselm. iii, 55; adde Dionysium papam epist. 2, Marcellum epist. 2 cujus est cap. 5. Grat. 3, q. 9. Damasus epist. 3 ex qua est 4, q. c. 2. Ivo vi, 337, Decreti et epist. 6 ex qua sumitur 5, q. 2, c. 3 et 11, q. 3, c. 76. Denique addatur ex Toletano concil. vi. c. 11, ex quo est 3, q. 9, cap. 9, licet mendose Grat. ex Toletano. vii, ut recte mutat Demochares. Burchard. lib. xvi, cap. 5, ex decretis Felices papæ cap. 15, quod defendere nondum cogitavi: totidem verbis c. 47 concil. Wormatiens. exstat. In Toletano concilio additur exceptio, nisi ubi pro cap. *regie majestatis versatur causa*, quod Burch. c. Gratian. omiserunt. Postremo utroque præsentem judicandum etiam ex apostolorum constitutionibus est Clemente auctore lib. ii, cap. 53 et 55. Vide infra cap. 55 et ex capitularibus cap. 204 apud Ivonem parte xvi, cap. 316, Decreti. Est in capitul. 7, cap. 354, et in additis cap. 103 et 145. Videnda constitutio 15 (ut 52). Adde Pauli lib. v sentent., tit. 5 et tit. 17.

Nec affinis testis admitatur, etc. Hæc Felices verba refert Grat. 3, q. 9, cap. 12, Ivo parte vi, cap. 351, Decreti; et Anselm. lib. iii, cap. 7. Idem de consanguineis ait Callist. epist. 2, cujus est cap. 1 et 12. Grat. 3, qu. 5. Burch. lib. iii, c. 171, Ivo iv, 8, 3 Panorm. et v, 289, Decreti. Anselm. lib. iii, cap. 54. Esse hoc ex Nicæna synodo testatur Julius papa epist. 2, cap. 32, unde sumptum est cap. 10, Grat. 3, quest. 5. Anselm. lib. iii, cap. 21, unde capitul. dist. cap. 143 in ipsis additis.

Neminem ergo exhiberi, etc. Exere pro exhiberi

habet Grat. 3, q. 6, cap. 16, ex synodo Romana, sed ad Felicis epist. 2, est apud Ivo. v, 248, et vi, 331, Decreti. Sed Ansel. iii, 88, ut ex Adriani decretis; vide capitul. d. cap. 143.

Ut actor semper rei forum sequatur. Alexand. III et Lucius III videndi apud Greg. IX sub tit. *De foro compet.*, cap. 5 et 8, quæ sumpta sunt ex prima collect. lib. ii, tit. 1, cap. 7, et ex secunda collectione libri ii, tit. 1, cap. 2, et post Concil. Lateranen. parte viii, cap. 7, pluribus verbis invenies non utrumque, sed caput quantum tantum. Antiquius est Pelagii ad Sergium cancellarium rescriptum, quod non reperi, sed refertur a Grat. 11, q. 17. Adde novellam Valentiniani et Marciani, *Neminem exhiberi*, etc., ejusque interpretationem Anianum, et constitut. Valentiniani et Valentis 4, lib. ii, tit. 1, Cod. Theod. et capitul. lib. vii, cap. 143 additis.

Si quis autem judicem, etc. Hæc etiam ut Felicis verba refert Ivo parte v, cap. 248, et vi, cap. 331, Decreti, ut Adriani, Anselm. lib. iii, c. 88. Ante Felicem eisdem verbis utitur Fabianus papa epist. 3 ex qua est c. 22, Grat. 2, q. 6; aliis verbis Burch. lib. 1, cap. 148, Ivo iv, 12, 1 Panorm. et v, 261, Decreti. Eisdem postea Sixtus III in epist. ad orientales episcopos cap. 3, Anselm. iii, 75. Vide infra c. 32, et capitul. dist. cap. 143, adde Corneli epist. 2.

Cap. VI. Si quis autem putaverit, etc. Hæc non jam ex Felice in synodo Romana, sed ex Chalcedonensi synodo generali cap. 9 sumpta sunt; et mihi non sit verisimile hæc ita scripsisse Adrianum ut edita sunt, sed adjectis inscriptionibus, unde essent sumpta. Nam cur Adrianus diceret Constantinopoli causas appellationis esse tractandas, non in catholica Ecclesia Romana? Memini legisse in beati Greg. Registro lib. ii, cap. 54, epist. 52, ex qua est 11, qu. 1, c. 39, et 2, qu. 1, cap. 7, quod ex duabus epist. Greg. sumptum est 48, 57. Joanni enim defensori eunti in Hispaniam dedisse indicem quarundam constitutionum, quorum verba inferuntur, ut iis uti posset cum in provinciam veniret. Non dissimilis est hæc nostra collectio, quam plenioris suspicor datam; scio missam etiam Mediomatricum antistiti, sed ad nos sine inscriptione singulorum capitum pervenisse. Exstat hoc caput plenius apud Gratianum 11, q. 1, cap. 47, et Ivo parte vi, cap. 360, Decreti; minus plene apud Gregorium IX, tit. *De foro compet.*, cap. 1, et in prima collectione lib. ii, tit. 2, cap. 1, Burch. lib. ii, cap. 183, Ivo parte vi, cap. 228 Decreti. Ad Julius papa festatur 21 caput Niceni concilii scriptum esse, ut penes universalis apostolicæ Ecclesiæ iudicetur Jul. epist. 2, cap. 4. Eisdem verbis Victor usus fuerat, epist. 1 ex qua est 3, qu. 6, cap. 7, et Sixtus XI, epist. 1 ex qua est cap. 18, ejusdem, quæ est quod Sixto inscribitur, Victori Ivo iv, 12, 2 Panorm. et ejusdem Anselmi lib. ii, cap. 9. Sixto libro eodem cap. 11. Adriano libro iii, cap. 88. Scio etiam in Chalced. synodo, contradicentibus legatis Leonis papæ, fuisse secundum locum datum Constantinopolitano episcopo, sed id nunquam Leo probavit; sed Gelasius atque Nicolaus testantur, qui negant eum patriarcham esse, sed Heracleum eum archiepiscopum subditum esse debere. Præstat igitur ut credamus nos Adrianum Nicenæ potius synodi verba quam Chalced. conscripsisse; ejus etiam Chalced. exstat cap. 17 et 18, quibus honor deferatur Constantinopolitano episcopo, et cum antiquiori Constantinopolitano concilio œcumenico prius concessum amerunt. Ex 17 cap. est quest. 2 cap. 1, Burch. ii, 148, Anselm. v, 26, Ivo ii, tit. 1 Panorm. Plelius idem Ivo refert parte iii, cap. 106 Decreti, cap. 9 Chalcedon. synodi verba refert Nicol. in epist. ad Michaellem imperatorem; multas est in ejus interpretatione, ex cuius verbis apud Gratianum Decreti cap. 47 scribendum est *primatem non primates*, et Græce est, τὸν ἐκάρχον τῆς διοκλήσεως; dura vero est interpretatio, ut id ad solum Romanum pontificem

(a) Et certe patiuntur. Mansi.

A pertineat. Exstat hoc etiam caput in Capitul. lib. vii, cap. 151 in additis.

Cap. VII. Accusationis ordinem, etc. Hæc verba Eutychiani papæ sunt in alia synodo Roman. epist. 2. Ex ea est 2, qu. 8, cap. 3; Ivo non recte iv, 7, 22 Panorm. Sixto ascribit; recte parte viii, cap. 332, Decreti Eutychiano Anselm. Lucen. iii, 88, ut solet ex decretis Adriani papæ. Ego suspicor ex constit. ult. Honorii et Theodosii lib. ix, tit. 2 codicis Justiniani, si tempora patiantur, sumpta hæc esse omnia, aut eam constitutionem Eutychiani verbis conscriptam fuisse. Eadem constit. exstat in cod. Theodos. lib. ix, tit. 1, constitut. ult. Hujus capituli verba sunt in Capitul. i. vii, cap. 152 in additis, et in aliis lib. vii, cap. 436.

Vinculum inscriptionis arripiat, etc. Eutychian. et imperatorum verba sunt, de hac inscriptione ante Eutychianum Fabianus epist. 3 ex qua est 2, qu. 3, cap. 5; plenius Ivo iv, 7, 21 Panorm. et parte vi, cap. 324, Decreti, et Ansel. iii, 79, omnes ut ex Fabiani verbis, sed Gratianus *De penit.* dist. 1, cap. 22, sic ait: *Hinc etiam in canonibus: Si quis iratus*, etc., quod Ant. Demochares recte animadvertit. Post Eutychianum Damasus epist. 3 ex qua est 4, qu. 4, cap. 2, male Continus Grat. nomen addidit illis verbis: *Inscriptio semper fiat ut talionem*, etc., usque ad verbum *retineant*; esseque illa verba Damasi docet Gratianus 4, qu. 3, cap. 2; Burch. lib. xvi, cap. 58; Ivo iv, 7, 23, Panorm. et vi, 348, Decreti. Aliis verbis de eadem re idem Damasus epist. 6, ex qua est 5, quest. 9, cap. 8; Ivo vi, 348, Decreti. Sixtus III in epistola ad Orientis episcopos, verba Fabiani repetit cap. 3 et 4, ex qua est 2, qu. 8, cap. 4. Etenim Gratianus Sixti nomen ascripsit, ad Burch. lib. xvi, c. 3, ex Conc. Arausiac. cap. 4; Ivo iv, 7, 21 Panorm. Fabiani nomen retinet, ut antea dictum est. Hujus etiam inscriptionis mentio fit in concilio Constantinop. cap. 6 Græco. Postremo ab Innocentio III in concilio generali Lateran. cap. 8, apud Greg. IX, tit. *De accusat.* c. 24. Vide cap. 48 hujus collectionis et d. cap. 151 Capitul.

Cum calumniantes, etc. Hæc etiam sunt Fabiani, Eutychiani, Damasi, et Sixti tertii verba; adde Clementem lib. ii, cap. 46, *De constitutionibus apost.* Vide infra cap. 48.

Cap. VIII. Si quis clericus super quibuslibet, etc. His verbis principio Eleutherius papa est usus in epistola ad ecclesias Gallie, mox Felix in epistola 1. Eadem verba Niceni concilii esse refert Julius epist. 2, cap. 22; Grat. 3, qu. 6, cap. 17, Sixti esse dicit; Ivo parte vi, cap. 518, Decreti Eleutherii, et cap. 329 Felicis Ansel. iii lib. xviii cap. Eleutherii, cap. 88 Adriani. Vide infra cap. 33. Videntur et Cyprianus in epist. ad Cornelium papam, ejus initium, *Legi litteras tuas, frater charissime*, pag. 4. Videntur autem eas hæc verba sumpta, si tempora paterentur (a), ex verbis Aniani interpretis novellæ Valentiniani et Marciani: *Neminem exhiberi*, etc. exstant etiam in c. lib. vii, cap. 144 in additis.

Illi vero qui pulsatus est, etc. Præter suprascriptos idem Cornelius ait epist. 2 hoc in Nicæno concilio decretum esse; præter Julium testatur Athanasius et Alexandrina synodus in epist. ad Felicem II; ipse Felix ad eosdem c. 19, cuius verba Grat. refert, inscriptione omissa etiam in Antonianis editionibus 2, q. 6, c. 16; Ansel. lib. i, cap. 59 Felicis papæ recte ascribit. Sed addendus erat num. 2. Vide infra cap. 30. Hæc quoque Aniani sunt (b), de quo supra item cap. dist. cap. 144.

Cap. IX. Salvo Romana Ecclesia, etc. Hæc verba, paucis exceptis, ter Grat. refert 5, q. 6, c. 16 ex synodo Rom. 5, q. 4, c. 2, item 2, ex Adriano, et 9, q. 2, c. 9, ex synodo Constant. sunt autem ex

(b) Recte. Id.

eadem secunda generalis synodo c. 2 Græcis, Latinis exceptis illis verbis, *salvo Romanæ Ecclesiæ in omnibus primatu*, quæ fortasse Adriani verba sunt. Anselm. lib. iii, cap. 88, ex decretis Adriani. Isidorus in prologo Concilii Collectionis, verba Constantinop. refert capitulis, ut ostendat plura fuisse quam decem capita Nicæni concilii, illa tum verba, *salvo Romanæ*, etc., non refert. Suspicio c. Patres ex verbis capit. v. concilii Nicæni hoc deduxisse, ex eo est apud Gratianum 11, q. 3, c. 75, et d. 18, c. 3. Sed et ab eodem Isidoro referuntur Innocentii pape verba in epistola ad Victricium Rothomagensis episcopum, quibus hoc ipsum videtur significare, Nicæno concilio statutum fuisse, ut causæ et contentiones omnes in synodo provincie terminarentur. Refert Innocentii verba præter Isidorum Grat. q. 1, cap. 17, his tantum verbis ascriptis, *Innocentius papa*; ideo Demochares non addidit certum locum. Sic etiam Anselmus lib. ii, cap. 53, sed exstat volum. 1 concilii epist. 2, cap. 3. Contius recte attulit Isidori locum, sed appellat cap. 25, quod nos 27. Varietas oritur post cap. 9, nam c. 10 Contio est Gelas. Christianis, etc., mihi 13. Ego addidi numeros novellas, et canonis Carthag., is omisit. Age vero, referamus antiquius decretum utroque concilio Nicæno et Constantinopolitano, aut ea Adriani verba, aut ea quæ suspicabamur addita, tueamur. Legantur *Pii pontificis verba in calce epistolæ 2, de cætero, salva in omnibus apostolica auctoritate*, etc. Ante Pium Anaclethus, a beato Petro presbyter consecratus, in extrema epistola 1 ex qua est 2, q. 6, cap. 3. Verba tum illa, *coram patricio*, mendose esse suspicio, et pro eis, *coram præside*, substituenda esse facile credo. Momen enim sæculis post Anaclethum *patriarum* nomen pro magistratibus usurpatum, fuit. Postremo hujus capituli verba, illis exceptis initio hujus capituli notatis, refert Capitulum lib. vi, c. 287.

CAP. X. *Ultra provincie terminos*, etc. De his verbis dictum est cap. 5, them. 2, referuntur a Gratiano post verba superioris capituli 5, q. 6, cap. 16 ex synodo Romana; nec diffitemur esse ex synodo Romana Felicis episcoporum 70. Sed verba c. 9, quæ junguntur, non sunt ex eadem sumpta, quamvis initium cap. 16 et finis ejus synodi sint. Hujus capituli verba referuntur dicto lib. vi, cap. 295 capitulum.

Omnis accusatio, etc. Capitulum et Gratianus hæc verba referunt post superiora 5, q. 6, cap. 16, et in fine pro illis verbis, *nisi prælati sit, qui accusator*, Demochares recte substituit, *nisi ad sedem apostolicam fuerit appellatum*: quæ verba habet Stephanus papa epist. 2, et Grat. 3, q. 6, c. 4, nisi tantum, etc. et Ivo iv, 5, 4 Panor. et Ansel. iii, 74. eandem exceptionem omissis verbis hujus thematis addidit concilium Nicænum, et testatur Julius papa epist. 2, cap. 51. Post illa verba, *ultra provincie terminos*, etc., verbum tantum tollendum est.

CAP. XI. *Accusationes et accusatores*, etc. Hæc verba sunt concilii Nicæni, paucis exceptis, cap. 25, ut refert Julius papa epist. 2, c. 5; Ansel. iii, 20. Idem Julius epist. 1, sed antiquiores pontifices eis usi sunt, Telesphorus in epist. ad episcopos; Stephanus papa epist. 2 ex qua est 3, qu. 5, c. 8; Ivo parte vi, c. 315 ex Telesphoro, et cap. 317 Decreti ex Stephano. Anselmus lib. iii, cap. 13, ex Telesphoro cap. 18, ex Stephano cap. 88, ex Decretis Adriani, ut Grat. 3, q. 5, cap. 7, ex synodo Romana habita sub Adriano papa. Demochares addidit et Damasi epist. 3 ad Stephanum non male, sed ante eum et Nicænum concilium. Eusebius papa ep. 1 refert a tempore apostolorum hoc esse servatum. Ex ea sumptum est 5, qu. 5, cap. 5. Plenus apud Anselm. lib. iii, cap. 16. Eadem sententia est Clementis Petri discipuli et successoris epist. 1, ex qua est 6 quest. 1, cap. 5, plenus apud Anselm. lib. iii, cap. 1, et Callistus papa epist. 2, cujus rationem addere visum est: « Quis enim du-

bitat leges humanas rationi et honestati non repugantes esse amplectendas, præsertim ubi vel publicæ consulunt utilitati, vel ecclesiasticæ dignitatis auctoritatem defendunt, ac pro adminiculo tenentur? » Addamus Eutychemum in synodo Romana epist. 2. Post concilium Nicænum præter Julium et Damasum videndus Damaso antiquior Felix II in ep. ad Athan. et Alexandria. synodum cap. 7, et 9, et 14 ex quo 14 cap. est 3, q. 5, cap. 11, Anselm. iii, 62, et totidem pene verbis cap. 2 est concilii Carthag. vii Africani cap. 96 Latinis, Græcis Carthag. cap. 130 sive 129, ex quo pars refertur a Gratiano 4, qu. 1, cap. 1, et 4, qu. 6, cap. 2, et Ivo iv, 7, 19 Panor. et xiv, 69, et xvi, 64, Decreti, et Ansel. iii, lib. cap. ult. Solus Rabanus in l. Peniten. c. 1, c. 96 concilii Africani rectius cæteris attulit. Ad extremum asseramus Symmachum papam in synodo Romana iv et pro eodem Symmacho Eanodii libellum, qui hoc Carthagin. concilii caput recitat. Hæc denique verba refert Isidorus in præfatione collectionis conciliorum; sed, ut verum fatear, non eisdem verbis quisquam, quod meminimus, quibus Adrianus utitur. Postea reperimus eadem l. vii, capitulum c. 307, et initium tantum canonis 108, et in additis ipsis cap. 148.

Quia indignum est superiores pati, etc. Hæc etiam verba refert. Grat. 3, qu. 5, cap. 7, ex synodo Romana sub Adriano. Anselmus lib. iii, cap. 88, ex decretis Adriani; eorum sententia Nicæni conc. esse dicitur c. 66, ut refert Julius epist. 2, c. 28, et c. 36, sed a Petro dimanasse hoc Clemens testatur epist. 1, ex qua est 6, qu. 1, c. 5, plenus relatum ab Anselm. iii, 1. Idem decretum est Zephyrini epist. 1, ex qua est 2, qu. 7, cap. 11, licet pro *majorum* in conciliis sit *sumorum*, ut etiam habet Anselm. iii, 58. Adde Sixtum II epist. 2, Felicem epist. 1, et Julium superscriptum epist. 1; sed fatebor id quoque, quod ante paulo dixi: Adriani verba me non reperisse ab aliis prius conscripta, sed sententiam eandem. Vide infra cap. 19, in fin. Vide infra cap. d. c. 307.

CAP. XII. *Prudentissimum, justissimeque Nicæna sive Africanæ decreta*, etc. Ne hæc quidem verba aliquem usurpasse ante Adrianum legi, sententia multis in locis expressa, et ex Nicæna synodo multa retulimus, quibus confirmatur in provincia esse a synodo causas retractandas et peragendas; ex Africanis decretis cap. 5 eandem confirmant. Post hæc scripta, incidi in epist. Africani concilii ad Cælestinum papam, in qua hæc verba sunt, paucis immutatis; eadem Græce exstat c. 158 concilii Carthag. Eadem sunt in Capitulum lib. vi, cap. 387.

Ad concilium sua provincia vel etiam universale provocare. Hæc verba sunt epist. Africani concilii ad Cælestinum; eadem sententia est Milevitani conc. c. 22, Africani 92, Latinis 126, vel 128 Græcis, ex quo est apud Grat. 2, q. 6, c. 33, et 11, qu. 3, c. 34, in quibus illa verba: *et interea quidquid definiunt adhibiti ab eis ex consensu suorum episcoporum*. Finiant pro definiant, est in libris conciliorum, et pro *ex consensu episcoporum* eos. Sed Græce est: καὶ τὰ μεταξὺ πού τῶν πατριάρχων τῶν παρ' αὐτοῦν (sic) καὶ συνάγειν τῶν ἰδίων αὐτοῦν (sic) ἐπισκόπων προκαταβασμένοι. In veteri libro est, καὶ μεταξὺ, omisso articulo τὰ, sed ego eum retineo, Latina cum Græcis conjungens, ut verbum finiant ex Græco πατριάρχων magis placeat, ex consensu, et cum consensu placet. Sed ex quoque retineo, episcopi eos deleo, verbum exhibitum non est per Græco verbo, quod magis acceptis et electis significat. Sic autem intelligo electos ex vicinis episcopis judicare, cum consensu autem partis utriusque eligi, sive ex consensu episcoporum, a quo provocaret, eligi a reo, qui provocavit aliquos qui judicarent. Neque enim omnes judicabant, sed erat certus numerus eorum constitutus, ut c. 11 Carth. i ex quo est 15, q. 7, c. 3, falso ex concilio Agathensi primo, etiam in Antonianis editionibus inscripto, et cap. 10 Carth. ii ex quo est c. 4 apud

Gratianum ejusdem questionis, et 3, q. 8, c. ult. falso inscriptum ex concil. Carthag. in quod recte Demochares edidit Burch. 1, 149, ex concil. Carthag. c. 12, et Ivo v, 263, Decreti, et Anselmus III, 42. Adde c. 4 concilii Carthag. III, ex quo est 15, q. 7, c. 5, falso inscriptum ex Carthagin. IV, Burch. II, 205, ex concil. Carthagin. c. 20, et Ivo VI, 280 Decreti, licet in margine scriptum sit, *Ex Carthage*. 2, c. 8, credo voluisse c. 10, de quo supra, referre. Graeci ut Burch. Ivo et Anselm. Carthag. c. 12, 14 et 20. Sic etiam Triburini concil. c. 10, et Crescon. c. 242, quæ de ultramarina appellations dicebantur. Grat. exceptione addita temperavit 2, q. 6, c. 34, nisi forte Romanam sedem appellaverint. Ea exceptio in Africanis conciliis non est: improbatam fuisse ab Innocentio significare videtur c. 61 Africanis, sed addit *non facile*, hoc est, *non crebro*, sed ex magna causa. Tamen hæc quæ sub Aurelio Carthaginensi scripta sunt, improbatæ esse videntur tempore Bonifacii II. Videnda ejus (a) epist. ad Eulaliū Alexandrinum episcopum. Cresconius c. 282, et non appellentur nisi Africana concilia ex concilio Carthag. tit. 93, de appellatione ad majus concilium. Exstat c. 12 Antiocheni concilii, ex quo est 22, q. 5, c. 1, et a Martino Bracar. aliis verbis editum c. 35, non ex concilio Martini papæ, ut edidit Gratianus c. 5 ejusdem questionis, qui perpetuus error Gratiani ab aliis notatus est, videndus est etiam c. 6 Graecus textus Constantinopolitani concilii.

CAP. XIII. *Placuit episcopos ejectos*, etc. Hæc de re dictum est c. 6, them. 3; verba ipsa sumpta esse videntur ex epist. 2 Zephirini, ex qua est 2, q. 2, c. ult. Ivo latius lib. IV, tit. 6, cap. 1 et 2 Panorm. et ex epist. 3 Damasi, ex qua sumit quædam Burch. lib. 1, c. 153, et Ivo parte V, cap. 263, Decreti. Vox *placuit* omittitur: cætera sunt libri VI, c. 287 Capituli et lib. VII, c. 129 in additis.

CAP. XIV. *Nullus metropolitani*, etc. Origo hujus decreti ex apostolorum cap. 34 Graecis, Latinis 35 sumitur. Nicæno concilio idem statutum fuisse cap. 51 et 61 testatur Julius papa epist. 2, c. 14 et c. 23. Idem dici videtur cap. 9 concilii Antiocheni, ex quo est 9, q. 3, c. 7, et apud Martinum Bracar. c. 4, ex quo est cap. 1 ejusdem quest. Pontifices quoque veteres eadem constituisse dicuntur. Hyginus epist. 1 ex qua est 9, q. 3, c. 4. Burchar. 1, 66, Ivo v, 174, et XIV, 72, Decreti, qui ex epist. Callisti papæ. Est autem epist. 2 ad episcopos Galliarum, ex qua est 9, q. 3, c. 7, Burchar. 1, 66, Ivo IV, 4, 2 Panorm. et v, 100 et 101, Decreti. Ante Callistum Anicetus in epistola ad Gallias etiam episcopos, ex qua est 9, q. 3, c. 5 et 6, Burchar. 1, 63, Ivo IV, 4, 1 Panorm. et v, 54, Decreti. Post hos verba Callisti repetit Lucius papa ad episcopos Galliarum et Hispaniarum, et hujus capituli verba fere eadem conscribit. Vide infra cap. 43. Exstat hoc etiam caput in cap. lib. VII, cap. 146; in additis pars etiam hæc exstat lib. VII, cap. 106.

Nec reliquorum aliquis episcoporum, etc. Confirmatur hæc sententia verbis concilii Carthaginensis IV, c. 23, ex quo est 15, q. 7, c. 6, Burch. lib. 1, c. 144, Ivo parte V, c. 214 Decreti. Item sententia est non dissimilis concil. Hispanen. II, c. 6, ex quo sunt c. 1, et c. ult. 15, q. 7, non recte a Demochare edita, et a Contio itidem connivente. Adde ex Nicolai epist. ad Mich. imper. c. 8, d. 21, in quo præstolandum pro postulandum mutari potest, aut ut varia lectio scribit. Vide capituli. d. c. 146.

CAP. XV. *Primo semper vita*, etc. Hæc de re dictum est c. 4. Hæc verba esse videntur Stephani papæ epist. 2, et Felicii II epist. 1, c. 13. Videndus Clemens lib. II, c. 41 Constit. apostolorum.

CAP. XVI. *Si qui non sunt bonæ conversationis*, etc. Multorum pontificum est iis de rebus decretum. Primus Anacletus laudandus est epist. 1, qui etiam

A Clementis testimonio utitur cum collegis suis, quamvis Clementis verba ubi sint ignoremus. Exstat apud Grat. 3, q. 4, c. 2, et Ivo. IV, 7, 8 Panorm. Secundus Pius ep. 1 ex qua est 6, q. 1, c. 9, Ivo IV, 5, 7 Panorm. et 5, 243 Decreti, et 5, q. 4, c. 3. Tertius Callistus, cujus verba hæc esse videntur ab Adriano relata epist. 2 ad episcopos Galliarum, ex qua est 2, q. 7, c. 18; Burchar. lib. 1, c. 171, Ivo IV, 7, 5, ex Felicii epist. 2 de qua supra c. 5, them. 5; idem Ivo parte V, c. 289 Decreti. Ex hac epistola Callisti, cujus etiam verba sunt c. 96 concil. Carthag. IV repetita, non omnia tamen ea quæ apud Grat. exstant. Quartus Pontianus ep. 2 cujus est 3, q. 5, c. 4, mendose editum, rectius Ansel. lib. III, c. 16, refert. Quintus Fabianus ep. 4, quam in synodo Romana edidisse videtur, ex qua est 3, q. 4, c. 7, multo latius scriptum ab Anselm. Lucen. lib. III, c. 7; idem Fabianus epist. 2, et latius epist. 3, cujus verba hæc ipsa sunt ab Adriano relata, paucis exceptis. Eademque verba repetit Sixtus III in epist. ad Orientales c. 2, cujus verba refert Anselm. lib. III, cap. 73. Ante Sixtum Stephanus epist. 2 multa ex iis repetit. Mox Felix II epist. 1, c. 11, qui testatur esse hoc ex Nicæno concilio. Postremus Pelagius II, epist. 3, cujus est 3, q. 5 c. 6, Anselm. lib. III, c. 59. Sed et generalis synodus exstat Constantinopolitana c. 6 Græce, cujus pars refertur a Nicolao papa III, epist. ad Mich. imperat. ex qua est 4, q. 1, c. ult. Ivo IV, 7, 20 Panorm. et XIV, 70 Decreti. Item synodus Chalcedon. c. 21 ex quo est 2, q. 7, c. 49; Anselm. lib. III, cap. 114 sive 115. Postremo videntur Clemens lib. VII, c. 46, 47 et 53 constitut. apost.

Nec viles personæ, etc. Hæc de re Anaclet. ep. 2 unde est 2, q. 7, c. 15, Ivo IV, 7, 6 Panorm. et v, 238 Decreti; Anselm. III, 31. Deussedit cap. 4 nonnulla refert. Evaristus quoque ep. 2 ex qua est 2, q. 7, c. 1; Ivo IV, 5, 8 Panorm. et plenius parte V, cap. 240 Decreti, et Anselm. lib. III, c. 12. Callistus, Fabianus et Sixtus III ubi supra. Anselm. III, 73.

CAP. XVII. *Si qui in aliquibus criminibus*, etc. Hæc Fabiani papæ sunt epist. 3, et Sixti III in epist. ad orientales episcopos cap. 2, Anselm. III, 73. De eadem re alii permulti conscripserunt. Principio Clemens ep. 1, qui Petri magistri verba refert, ex qua est 6, q. 1, c. 1, Anselm. III, c. 1. Clementi proximus Anacletus epist. 2 ex qua est 2, q. 7, cap. 15, et 6, q. 1, cap. 1. Tertius Callistus epist. 1 ex qua est 2, q. 7, cap. 18. Quartus Pontianus epist. 1 et 2. Quintus Fabianus epist. 1 ex qua est 6, q. 1, cap. 4, et epist. 2 ex qua est caput 5 ejusdem questionis. Sextus Eutychianus epist. 2 in synodo Romana, ex qua Ivo parte VI, cap. 332 et 333, Decreti plura sumpsit quam Gratianus 2, q. 8, c. 3, et 3, q. 4, cap. 11. Add. Ivo IV, 8, 8 Panorm. Anselmus III, 25. Septimus Eusebius epist. 3 cum synodo ex qua est 3, q. 5, c. 9, sed Burchar. lib. XIX, c. 4 ex concilio apud Theodonis villam c. 3, at Ansel. III, 19 ex Eusebio. Octavus Julius ex epist. 2, c. 33 ex qua est c. 10 ejusdem qu. Anselm. III, 21: est autem id ex Nicæno concilio sumptum, ut Julius affirmat. Nonus Felix II in epistola ad Athanasium et Alexandrinam synodum c. 14, ex qua est 3, q. 5, c. 11, Anselm. III, 62, idem Felix c. 15 ejusdem epist. Postremus Pelagius II epist. 3, cujus verba plenius in conciliorum libris sunt, quam apud Gratianum 3, q. 5, c. 6, sed Ansel. III, 59 latius retulit. De eadem re exstat c. 6 concilii Carthaginensis II. Vide infra c. 63.

CAP. XVIII. *Nullus episcopus alterius parochianum*, etc. Hæc verba sunt Nicæni (hæc eadem verba sunt cap. 14 Magunt. concilii sub Arnulfo et lib. VII, cap. 308 capituli et in additis cap. 149) concilii cap. 26: attestatur Julius papa epist. 2, cap. 6, sed desiderantur hæc verba post verbum *judicare*, *salva tum in omnibus apostolica auctoritate*. Exstat quoque de eadem re caput 16 Nicæni concilii Græce et Latine, ex

quo est distinct. 71, cap. 3, Burchar. lib. i, cap. 109, Ivo parte v, cap. 211 Decreti: nec dissimile est cap. 35 Græcis, Latinis 36 apostolorum. Callistus papa epist. 2 latus, ex qua sunt tria Gratiani capita 9, q. 2, Burchar. lib. ii, cap. 39, et Ivo parte vi, cap. 140, Decreti, ex decretis Adriani pape cap. 15, Ivo parte v, cap. 100 et 101, et parte xiv, cap. 72 Decreti, ex Callisti epist. Anselm vi, cap. 118, ex epist. Sixti omnibus episcopis cap. 119 et cap. 120 ex Cælestino. Gregorius IX sub titulo *De parochiis*, cap. 3, Adriano pape ascripsit, ut Bernard. Papien. 1 collect. decretal. lib. iii, tit. 25, cap. 3. Quod autem Anselm. Lucensis attulit ex Sixto, nos invenimus in epist. Sixti Minoris 2 ad episcopos Hispaniarum, cuius magna pars totidem verbis repetita est nomine Felicis IV ad omnes episcopos. Addamus Siricium papam in epist. 4, cap. 6, et similem Innocentii epist. 2, cap. 7, qui refert hanc fuisse Nicæni concilii sententiam. Ex hoc cap. sumpsit Gratianus cap. 2, distinct. 71, Ivo iii, 5, 75 Panorm. Idem multis conciliis proditum est, Antiocheo c. 15 et 21 ex quibus sunt 9, q. 2, c. 6 et 7. Burch. lib. i, 71 et 108, Ivo parte v, cap. 176 et 210 ex alia versione. Sardicensi cap. 15 Græcis, Latinis 18 et 19 apud Gratianum d. 71, c. 1. Hujus Sardicensis canonis mentio fit c. 5 concil. Carthag. 1 et concilii Triburiensis c. 28, Aquisgranensis c. 55, Constantinop. œumenico c. 2, Græcis 2, et 3 Latinis. Ex quibus est 9, q. 2, c. 8 et 9. Chalcedonensi etiam generali c. 20 ex quo est distinct. 71, c. 4, et ex Anselmi alia editione lib. vii, c. 97, apud quem non male quod Grat. ait, *Alterius civitatis ecclesiis ordinari*, legimus, in *alterius civitatis ecclesia statutos fieri*, quod etiam est in Triburiensi concilio c. 28. *Μὴ ἔσθαι εἰς ἄλλης πόλεως τάττεσθαι ἐκκλησίαν, hoc constituitur* appellatur 21, q. 2, c. 1, quod non ex vii synodo est, sed Constantinopolitana vi, c. 17, apud Græcos, apud quos plura verba ejusdem canonis exstant, et pro *constituitur* est, *ἐν ἑτέρᾳ τάττεσθαι ἐκκλησίᾳ*. Hactenus Græci. Hispanas synodos de eadem re laudamus. Valentini concilii c. 6 non solum alienum clericum ordinari vetat, sed ut localem futurum se promittat, jubet. Sic enim *residentem* appellat. Bracaren. 1, c. 26, idem de ordinibus statuit. Addamus ex aliis provinciis Eleusis c. 6, Arvernensis c. 10, Cabilon. c. 15, Aquisgran. c. 45 quo referuntur verba Nicæni concilii c. 16, Arausiacani i, cap. 8 et 9, Veneti c. 10, Aurelianensis iii, cap. 15. Adde hujus collectionis cap. 28, et quod hujus capitis esse pars videatur. Post hæc scripta invenimus concilii Chalcedonensis cap. 5 actionis sextæ, ex quo emanavit cap. 20 ejusdem concilii. « Clericos, inquit, in ecclesia constitutos non licere alterius civitatis ecclesiæ deputari, sed manere illic, in qua ministrare deputati sunt » : *κληρικούς εἰς ἐκκλησίας συντελοῦντας μὴ ἔσθαι εἰς ἄλλης πόλεως τάττεσθαι ἐκκλησίαν, ἀλλὰ στέργον ἐν ᾗ λειτουργοῦντες ἔξ ἀρχῆς ἐβλῆσαν*. Quæ verba sunt cap. 20 Græci, in quo additur tantum, *καθὼς ᾗδ' ὁρίσκαμεν*, propter dictum tertium caput.

Nullum alterius judicis, nisi sui sententia teneri, etc. Præter Nicæni capitis 26 verba, refert Julius ex eadem synodo cap. 34 ejusdem epist. 2. Item Callistus dicta epist. 2. Sixtus II dict. epist. 2. Ante Callistum Zephyrinus epist. 1. Post Callistum Fabianus epist. 3 ex qua est qu. 6, cap. 3. Totidem verbis Sixtus III cap. 3 epist. ad Orientis episcopos; et ante Sixtum Eusebius epist. 3, ab apostolis et eorum successoribus id esse constitutum ait, cuius verba refert Burch. lib. i, cap. 165, et Ivo parte v, cap. 275 Decreti. Eorum pontificum verba nescio quomodo in constitut. Gratianet aliorum imperatorum leguntur lib. vii, tit. 48, cap. ult. Codic. Justin. quo Zephyrinus est multis sæculis antiquior (fuit enim Severi imperatoris tempore) legibus sæculi aiti fuisse constitutum. Eandem refert totam aperte Greg. lib. ii, t. 54, epist. 52 registri. Aniani verbis videntur nostri delectati, aut Anianus nostrorum pontificum ver-

bis 35, lib. iv, tit. 14, Cod. Theodos. hujus them. verbis utitur. Eadem verba sunt cap. 14 Magunt. sub Arnulfo, et lib. vii, cap. 308 Capitulum.

CAP. XIX. *Peregrina judicia*, etc. Hæc etiam verba Nicæni concilii sunt cap. 53, ut refert Julius dicta epist. 2, cap. 16, sed exstant aliorum pontificum Romanorum de eadem re constitutiones, ut Hygini epist. 1, Fabiani epist. 3, et totidem verbis Sixti tertii epist. singularis cap. 3 ex qua est 3, quæst. 6, cap. 12, quamvis Sixti pape solum nomen habeat. Burch. lib. i, cap. 147, ex Fabiani epist. et Ivo parte v, cap. 260 Decreti, sed parte v, cap. 248, et vi, cap. 351, ex epist. Felicis I ad episcopos Gallie, quæ secunda est synodo Romano conscripta, de qua diximus cap. 3, Anselm. iii, 75, ex Sixti epist. omnibus Orientalibus. Hoc idem repetitur decretum ab Eusebio papa, epist. 3, quasi ab apostolis et successoribus constitutum, Burch. i, 165, Ivo v, 275, Decreti. Videnda Valentiniani et aliorum constitutio 5 sive 10, tit. 1, lib. ix Cod. Theodosiani. Exstant eadem verba lib. vii, cap. 309 Capitulum, et in additis cap. 145.

CAP. XX. *Nullus episcopus extra suam provinciam*, etc. Hæc sunt concilii Nicæni verba cap. 54, ut refert Julius epist. 2, cap. 17; initio tamen sunt hæc verba: *Sateat apostolica Ecclesiæ auctoritate*, sine his Burch. verbis lib. i, cap. 170, Ivo parte v, c. 280 Decreti ex Julii epist. et Anselm. lib. iii, cap. 88, ex Adriani decretis. Hæc de re multa a nobis supra scripta sunt. Hujus capitis verba sunt in Capit. lib. 314.

CAP. XXI. *Placuit ut nullus servus*, etc. Initium hujus capitis multis pontificum decretis probatur. Sed ex Felice minore ad Athanasium cap. 14 videtur sumptum, qui ex Nicæno concilio manasse testatur. Ex Felice Grat. 3, q. 5, c. 11, et Anselm. lib. iii, cap. 62. Eadem est sententia concilii Carthag. vii cap. 2, cuius pars refertur a Grat. 4, q. 1, cap. 1. Græcis est cap. 130 sive 129, Latinis Africani concilii c. 96, Ivo xvi parte, cap. 64, Decreti. Plenius Rabanus cap. 1 poenitentium. Cætera quæ Grat. refert sunt ex cap. 1 ejusdem Carthag. concilii vii sive Africani, 95 Latinis, Græcis c. 179 sive 178, Ivo iv, 7, 19 Panorm. et xiv, 69, Decreti. De libertis tantum prohibendis, Toletani iv c. 67 et 75 statutum est. De infamibus Clemens papa epist. 1 ex qua est 6, q. 1, c. 5, Anselm. iii, cap. 1. Item Pontianus papa epist. 1 de servis, sive non ingenuis. Fabian. epist. 2 ex apostolorum sive successorum constitutionibus, et epist. 3, et totidem verbis Sixtus III epist. sing. cap. 2, *De servis libertis, et infamibus*. Stephanus papa epist. 2 ex qua est 3, q. 5, c. 8; Anselm. lib. iii, cap. 18, idemque epist. 1 latus de infamibus, et cæteris breviter, ex qua sumpsit Grat. 6, q. 1, cap. 17; Burch. lib. i, c. 175; Ivo iv, 7, 14 Panorm. et v, 291, Decreti; Anselm. iii, 5. De infamibus Felix cum 70 episcopis epist. 2, et Euty-chianus in synodo epist. 2 ex qua est 3, q. 4, cap. 11; Ivo iv, 88 Panorm. Anselm. iii, 25. Adde Eusebium epist. 1, et epist. 3, ex qua sumptum est 3, qu. 5, cap. 9; Anselm. lib. iii, cap. 19, Silvestrum in synodo Romana, ex qua est 2, q. 4, cap. 2; Ivo iv, 8, 7 Panorm. et vi, 534 Decreti. Julius quoque papa idem de infamibus et aliis in Nicæna synodo statutum esse ait epist. 2, cap. 33 ex quo est 3, qu. 5, c. 10 Ansel. iii, c. 21. De eisdem Damasus epist. 3 ex qua sumpsit Grat. 2, q. 7, cap. 39 et 51; plenius Burch. i, 172; Ivo iv, 8, 4 Panorm. et v, 290 Decreti. Pelagius II epist. 3 ex qua est 3, q. 5, c. 6; plenius Anselm. l. iii, c. 59, vide in Capitulum lib. vii, c. 437.

Omnes vero infames, etc. Adrianus papa apud Grat. 6, q. 1, cap. 1; Anselm. iii, 88, ex decretis Adriani pape. Multa hæc de re Callistus epist. 1, Fabianus epist. 1 et 2, ex quibus sunt 6, qu. 1, cap. 2 et 3. Eusebius epist. 1 et 2, et alii supra relati.

Et omnes qui culpis exigentibus, etc. Hoc Fabianus ait epist. 2, unde Grat. 2, qu. 7, cap. 38; plenius multo Anselm. lib. iii, cap. 15; item Damasus epist. 3, ex qua sunt 2, qu. 7, cap. 39 et 51, de quibus supra.

Quoniam sicut maiores, etc. Hæc de re dictum est supra cap. 11.

Cap. XXII. *Placuit ut nullus episcopus*, etc. Hæc etiam de re multa scripta sunt cap. 5, them. 7. Videndus Marcellus epist. 2 ex qua est 3, qu. 9, cap. 5, et Damasus ep. 3 ex qua sunt 3, qu. 9, cap. 6 et 7, ejus verba sunt ex conciliis mutanda; mendosum enim est etiam in Antonianis editionibus, *nec extra patriam fiat provincia*, etc., sed scribendum est, *nec extra propriam fiat provinciam*. Ivo recte parte vi, cap. 347, Decreti; idem Damasus epist. 6 ex qua est cap. 8. Gratianus qu. Ivo vi, 348 Decreti. Verba ipsa Adriani adhuc alibi non inveni, præter Ansel. iii, 88, sed et Julius epist. 2, c. 51, hoc ipsum recitavit, fortasse ex Nicæna synodo.

Cap. XXIII. *Si episcopus accusatus appellaverit*, etc. Fabiani sunt hæc epist. 5, Sixti III epist. unic. cap. 5. Idem videtur Nicæna synodus decrevisse, cap. 51, ut refert Julius papa epist. 2, cap. 10; est in Capit. lib. vii, cap. 155 in additis, et in prioribus lib. vii, cap. 315.

Cap. XXIV. *Si quis episcopus, presbyter*, etc. Hæc Cail papa sunt epist. 1, ex qua est pars quedam 2, quest. 7, cap. 75, plene refertur ab Ansel. Lucens. lib. iii, cap. 45. Imperfecte ab Ivone Carnot. lib. iv, tit. 7, cap. 14 Panorm. Sunt eadem verba a Sixto III, repetita cap. 3, d. epist. apud Grat. ex synodo Romana 2, quest. 7, cap. 50. Mendose autem editum id est, licet recte Demochares addidit Sixti III mentionem, sed non recte omissemus est verbum *presbyter*, post verbum *episcopus*. Contius Democharem est secutus, ut solet. Hæc postea verba invenimus in constit. 41 Honorii et Theodosii lib. xvi, tit. 2. Cod. Theodos., quomodo hæc in pontificias constitutiones inserta sint ignoramus. Sunt etiam hæc verba in Capit. lib. vii, cap. 458.

Si quis vero hujusmodi, etc. Adde præter supra scripta, Stephani papæ epist. 1 ex qua est 6, quest. 2, cap. 17, de quo dictum est cap. 19. Vide concilii Eliberitani cap. 75, Arelat. i capit. 14, Arelat. ii cap. 24, in quo refertur magna synodi decretum, hoc est, Nicæni concilii, ex quo est 3, quest. 10, cap. 2. Vide Brachar. ii cap. 8, ex quo est 2, q. 4, cap. 1. Burch. ii 202, Ivo. iv, 8, 15 Panorm. et vi, 276, Decreti. De pena talionis dictum est supra c. 7. Vide cap. 58.

Cap. XXV. *Nullus archiepiscopus, nisi qui primas*, etc. Hæc sententia est concilii Nicæni cap. 47, ut refert Julius papa epist. 2, cap. 12, sed et primates fuisse in eodem concilio distinctos et enumeratos testantur Athanasius et Alexandrina synodus in epist. ad Felicem II, idemque Felix ad eodem cap. 12. Refert etiam Burch. lib. i, cap. 163 et Ivo parte v, c. 273, Decreti. Exstant hodie cap. 6 et 7 concil. Nicæni, quibus patriarchis videtur bonos habitus, Romano, Alexandrino, Antiocheno, et Hierosolymitano. Ex his apud Grat. dist. 65, cap. 6 et 7, Anselm. lib. iv, cap. 4, videtur cap. 6 interpretatio in Chalced. synodi actione 16, sed antiquior mentio exstat in Clementis et Anacleti epistolis, quibus mira quedam referuntur mihi valde ignota, fuisse aliquando apud ethnicos *archiflammes*, sive primos flammes, et primos quosdam legis doctores. Sic enim est in epist. 1 Clementis ad Jacobum fratrem Domini, et in eisdem urbibus, a Petro apostolo accepisse, ut *primates* vel *patriarchæ* constituerentur episcoporum. At in quibus alii minores archiflammes essent, illic archiepiscopos constitui; in singulis aliis urbibus singulos episcopos. Hæc Grat. dist. 80, cap. 2, Burchard. lib. i, cap. 155, et Anselm. libro vi, cap. 105. Nec minor nascitur admiratio ex verbis Anacleti epist. 2: «Provincie multo ante Christi adventum tempore divise

maxima ex parte, etc., in cap. sunt provinciarum, ubi dudum *primates* legis sæculi erant, etc., qui ad aulam imperatoris vel regum confugere non poterant, etc., patriarchas vel primates esse jusserunt. Reliquæ metropolitanae civitates, quæ minores iudices habebant, licet majores comitibus sive comitatibus essent, haberent metropolitanos suos, etc., patriarchas vel primates esse jusserunt. Hæc etiam refert Grat. dist. 99, cap. 1, Anselmus lib. vi, cap. 106, Ivo iv, 3, 1 Panorm. et v, 53, Decreti. Idem Anacletus, epist. 3 tomum se ait hæc de re conscripsisse; in quo enumerat primas civitates quæ a sanctis apostolis et a beato Clemente, sive ab ipso primates prædicatores acceperant. Mox in communi nomine gentium et Christianorum in his rebus refert. Mox de tribus primis sedibus, sive ecclesiis, Romana, Alexandrina, et Antiochena, notiora conscripsit. In his omnibus quæ aut subdilita sunt, aut ita obscura ut nullam utilitatem afferant, in ea sententia sum, ut cupiam ex Gratiani Decreto tolli, ut alia pleraque, quæ magis lectores perturbant quam docent. Multorum enim capitum lectione in eo lib. non relevamur, sed oneramur, quibus facile carere potuimus. Sed nos cætera persequamur. Ex hæc tertia Anacleti epist. Grat. tum alia, tum c. 2, sumpsit dist. 22. Latius, quæ de re agimus, Burch. lib. i, cap. 159 et 178, et Ivo parte v, cap. 269 Decreti. Tertius hæc de re constituit Anicetus in epist. ad Ecclesias Gallie, ex qua est 99, dist. cap. 2, Ivo iv, 4, 1 Panorm. et v, 54, Decreti. Quartus Stephanus epist. 2, hic *Lucinus* nescio quomodo appellata a Grat. dist. 80, cap. 1. Demochares recte errorem notavit. Anselm. lib. vi, cap. 109 *Lucium* appellat. Vide etiam in Capit. lib. vii, cap. 459.

Aut princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, etc. Hæc sunt ex concil. Carthag. iii c. 26, Africani c. 6 Latinis, Græcis cap. 59 ex quo est apud Grat. dist. 99, cap. 3. Burch. lib. i, cap. 3; Ivo parte iii, cap. 57, Decreti. Cresconius cap. 253 refert ex Carthag. tit. 6.

Cap. XXVI. *Judicantem oportet cuncta rimari*, etc. Hæc verba sunt Eleutheri in epist. ad ecclesias Gallie, ex qua est 50, q. 3, cap. ult. Burch. lib. xvi, cap. 30, Ivo iv, 9, 3, et iv, 11 12 et 15 Panorm.; idem plenius parte vi, cap. 316 et 317, Decreti. Totidem verbis Julius epist. 2, cap. 31. Vide pulchram admonitionem Clementis lib. ii, cap. 41 constit. apost. et Evaristum epist. 2, ex qua est 2, q. 1, cap. 20; Burch. lib. ii, cap. 19; Ivo iv Panorm. Postea inveni hæc esse Constantini verba in constit. 1, lib. ii, tit. 18, Cod. Theodos. ex qua est c. 9, lib. iii, tit. 4, Cod. Justin. eadem exstant in Cap. lib. v, cap. 246.

Cap. XXVII. *Sunt nonnulli qui indiscussos*, etc. Exstant hæc i. vii, cap. 330 capitul. et in concil. Hispalensi ii c. 6 ex quo est 15, q. 7, cap. 1 et ult.

Quandocunque aliquis episcoporum criminetur, etc. Hæc de re sapius dictum est alique dicitur, licet non eisdem verbis: vide cap. 74 apostolorum; Constantin. 6; Antiochenum 15, ex quo est 6, q. 4, cap. 5; Martin. Bracaren. c. 43; Eleutherium in epist. ad ecclesias Gallie; Fabianum epist. 3, ex qua est 3, q. 6, cap. 1, 2, 3 et ult. et totidem verbis; Sixtum III epist. unic. cap. 3, ex quo Ansel. lib. iii, cap. 83; Stephanum epist. 2; Marcellum epist. 1; Felicem II epist. 1; Innocentium epist. 2, cap. 3, ex quo est 11, qu. 1, cap. 27 de quo alibi diximus cap. 9. Hæc verba exstant in Capit. dist. cap. 350.

Cap. XXVIII. *Si clericus vel laicus habuerit causam*, etc. Vide c. 9 concil. Chalced. ex quo est 11, qu. 1, c. 47; Ivo parte vi, c. 360 Decreti latius quam c. 228; et Burch. lib. ii, cap. 185; et Greg. IX tit. De foro competentis cap. 1; vide Damasum ep. 3; Innocentium epist. 3, c. 3 ex quo sunt 11, qu. 1, cap. 27, a Demochare non repertum; et 3, qu. 6, cap. 14; Anselm. i. ii, cap. 531. Isidorus in prologo con-

cliorum; eadem exstant in Capitul. lib. vii, cap. 521.

Quod si adversus ejusdem provincie metrop., etc. Hæc de re dictum est cap. 6; addo Clementem ep. 1 ex qua est dist. 80, cap. 2; Burch. 1, 155; Anselm. vi, 105, et Anicetum in ep. ad Gallie ecclesias, ex qua sunt 99, cap. 2, et 9, q. 3, cap. 5 et 6; Burch. plenius lib. 1, c. 63, et Ivo iv, 4, 1, Panor. et v, 54, decreti. Verbis eisdem utitur Cap. lib. vii, 321.

CAP. XXIX. *Si quis episcopus super certis, etc.* Hoc sæpius repetitur. Vide supra cap. 25. Hæc verba exstant in Cap. lib. vii, cap. 104.

CAP. XXX. *Si quis episcopus judicaverit, etc.* Hæc eadem verba nondum inveni. Sed vide caput 16, cui hoc caput jungi debuit. Postea reperi eadem verba cap. 51 concil. Maguntini II, sub Arnulfo imperatore.

CAP. XXXI. *Placuit eorum accusandi, etc.* Ab his verbis in quodam Ansel. lib. et in alio diversorum pontificum Veronensi Adriani decreta sunt. Sed falsum est. Adriano ascribit Grat. hoc c. 2, q. 7, c. 53, in quo malo interdicti scribi quam interdicti. Demochares notat Stephanum papam ep. 2 id decrevisse, sed certe non eadem verba sunt, licet pars eorum in epist. sit. Mortuos autem magis criminosos quam monachos, ut Grat. putat, intelligo. Interdicti quoque habet Anselm. lib. iii, cap. 88 Veronen. liber. Apud Eusebium epist. 3 vocem funestam criminorum interdicti scriptum est, ex ea est 3, q. 5, cap. 9; Burch. iii, 19. Cur autem mortui dicantur criminosi, explicat Meltiades papa in epist. ad Hispania episcopos. At Pelagius II utrosque mortuos appellat, et criminum reos, et monachos epist. 3, ex qua sunt 5, q. 5, cap. 2, et 2, q. 7, cap. 54. Anselm. plenius lib. iii, cap. 59. *De servis et familiaribus* in Arcadii et Honorii 20 constitut. lib. vi, tit. 1, Codicis Justiniani, vocem funestam amputari potius, quam audiri oportere; cujus etiam verba refert. Grat. 3, qu. 11, cap. ult. Sed pro amputari, interdicti scribit. Interdicti funestam vocem scriptum etiam est in epist. 1 Silverii pape. Apud Ivonem parte xvi, cap. 352 Decreti ex capitularibus cap. 440, vocem funestam potius interdicti quam audiri oportet; eadem verba sunt lib. ix, tit. 6, constit. 3 Codicis Theodos. in Aniani libro. Est constitutio 2, tit. 3, et Anian. interpretatur extinguere. Sed ut beatus Greg. lib. ii, epist. 52, registri refert eandem constitutionem, et verbo interdicti utitur. Sed ego mendosus arbitror eorum libros qui ita scribunt. In Capitul. lib. vii, cap. 522, et interdicti, et cap. 440.

CAP. XXXII. *Placuit ut accusatus, etc.* Hæc de re scriptum fuerat cap. 8; exstat in Capitul. lib. vii, cap. 313, et in additis cap. 317.

CAP. XXXIII. *Non est credendum contra alios, etc.* Hæc verba refert Grat. ex decreto Adriani 3, q. 11, cap. 3, eadem sententia fuit concilii Niceni cap. 53, ut refert beatus Julius papa ep. 2, cap. 18, ex quo est 15; q. 5, cap. ult. ubi Grat. miscuit exceptionem, præterquam de crimine læsæ majestatis. Eam non habet Ivo iv, 7, 17 Panor. nec parte v, cap. 288, Decreti, ubi Dionysii verba referuntur Severo coepiscopo, hoc est epist. 2, pro coepiscopo fortasse Corduba episcopo scribendum est, ut ex ea apparet; sed hujus capituli verba latius posuit Stephanus papa epist. 2, ex qua est 8, q. 11, cap. 1; Burch. i, 164; Ivo iv, 7, 15 Panor. et v, 274 Decreti. Anselm. 3, 71. Videtur autem esse verba mutata, si tempora paterentur (a), ex const. 10 Valentiniani, et aliorum imper. lib. ix, tit. 4, Cod. Justin. quem refert. Grat. eadem qu. cap. 2; nominatim imperator recte Continus, male Demochares edidit. Aniani autem eadem verba sunt lib. ix, tit. 4, const. 7, Codic. Theodos. 4, a quo integro libro est constit. 12. Videatur etiam Eusebii epist. 1 mendose relata a Grat. 5, qu. 5, cap. 4, nam pro rigorosus tortor, religiosus est, et pro corpora solvantur, corpora subjiciuntur. Ansel. iii, 26,

A plenius eam ep. refert, et religiosus terror, ac corpora solvantur habet, sed hi ut conciliorum scriptura placeat, ita in verbis Eusebii nescio quid mendace latere videtur. Vide infra cap. 64. Hujus cap. verba exstant in c. lib. vii, c. 324.

CAP. XXXIV. *Si quis iudicem adversum, etc.* Prior hujus capituli pars constat Fabiani verbis ep. 3, ex qua est 2, qu. 6, cap. 21; Burch. 148; Anselm. ii, 10, paucis immutatis; Ivo iv, 12, 1 Panor. et part. ix, cap. 261, Decreti, totidem verbis quot Fabianus, Sixtus III ut solet ep. sing. cap. 3; Ansel. 3, 73; antiquior Sixto Felix cum. 70 episcopis epist. 2, ut diximus, cap. 5 them. ult.

CAP. XXXV. *Clericus sive laicus, etc.* Hæc ut Adriani verba refert Grat. 11, cap. 49; Anselm. iii, 88, et liber Veronen. Non dissimilia sunt verbis concilii Niceni, quæ refert Julius ep. 2, cap. 29, et quæ cap. 8 scriptisimus. Adde Fabian. epist. 3 ex qua est 3, quæst. 6, cap. 2, Sixtum III totidem verbis cap. 3 epist. sing. Anselm. iii, 73. Videndus etiam Damas. epist. 3 ex qua est 3, qu. 9, cap. 7, de quo antea diximus. Hoc est caput 4 Adriani in lib. Populeti; exstat hoc etiam c. in capitul. lib. vii, cap. 332.

CAP. XXXVI. *Appellantes non debet, etc.* De carcere Damasus ep. 5; sed Fabian. epist. 5, et Sixtus III epist. unic. cap. 3, cætera scribunt. Ex Fabiani epist. Grat. 2, q. 6, cap. 1 et 7, et 20, et 21; sed carceris verbum Damasus est et Adriani, non cæterorum. Id non habet Burch. i, 148, neque Ivo iv, 12, 1 Panor. et v, 261 Decreti; neque Ansel. ii, 16, qui omnes ex Fabiani ep. idem ex Sixto lib. iii, cap. 73, et c. 88, ex decretis Adriani, in quo solo carceris mentio fit. Quod in fine dicitur, de appellatione ejus qui ad supplicium ducitur, non videtur pontificii juris esse, sed ex jure civili arreptum, et in superscriptis epist. insertum. Postea incidi in Aniani interpretationem constitutionum Cod. Theodos., et in eis hæc fere omnia inveni lib. xi, tit. 8, constit. 1, 2 et 3 Constantini imperatoris, sive 50 tit. constit. 2 et 15 Constantini, et 20 Constantini in integro libro, videnda constit. 12 sub titul. De appel. lib. vii Cod. Justin. Hujus capituli verba leguntur in capit. lib. vii, cap. 333, et in aliis verbis eadem sententia lib. ii, cap. 251, et in additis cap. 106.

CAP. XXXVII-XXXVIII. *In criminalibus, etc.* Grat. Adriano papæ ascribit 5, q. 3, cap. 2; Ivo Adriani cap. 1, lib. iv, tit. 7; c. 4 Panor. Anselm. iii, 88, ex decretis Adriani, ut dictum est supra hæc de re in calce capituli 5. Hoc est cap. 1 Adriani in libro Populeti.

CAP. XXXIX. *Constitutiones contra canones, etc.* Hæc verba Grat. Felicis pape esse ait, dist. 10, cap. 4; at Burch. concil. Triburien. cap. 10, et Ivo parte v, cap. 38, Decreti ex epist. Adriani pape tradita Ingilramo Mediomatrici urbis episcopo cap. 38, sed parte xvi, cap. 10, ut Burch. licet in marg. sit ex Capitulis Adriani pape. Deussedit parte 1: Adrianus Agilramo; et alibi: ad Gilrammum episcopum; et parte iii, Adrianus Agilramo episcopo. In verbis idem titulus differt a cæteris. Sic enim utrobique est: « Constitutiones contra sancta decreta Romanorum præsulum nullius sint momenti. » Anselm. 3, 88, ex decretis Adriani, et lib. Veronen. videnda epist. 1 Callisti, ex qua est 11, q. 3, c. 89, apud Grat. et Ans. iii, 86, ambo verba omittunt a nobis referenda: « Nulli imperatori, vel cuiquam pietatem custodienti, licet aliquid contra mandata divina præsumere. » Addit Marcellinus ep. 2: « nec quicquam quod evangelicis, prophetisque et apostolicis regulis deviet, agere. Injunctum enim iudicium, » etc., ut Callistus. His omnibus verbis utitur Symmachus in synodo Romana sexta, ex qua est dist. 10, cap. 2. Plenius Burch. lib. xv, cap. 8, ex decretis Adriani pape cap. 16, sed scribo cap. 36. Ivo ii, 12, 4 Panor. ex 8 synodo Symmachi et parte iv, cap. 251, Decreti ex sexta synodo Symmachi, sed parte xvi, cap. 9 ex concil. Adriani pape cap. 16 vel, ut suspi-

(a) Et certe patiuntur. MANSI.

cor, c. 36. Deusedit d. parte i sancti Dei martyres et Romani pontifices Callistus et Marcellinus, nec non Symmachus et Adrianus uno ore sanxerunt idem dicta parte tertia. Verba horum pontificum in calce hujus collectionis, licet non omnia, referuntur. Vide c. 70. Adde constit. Valentiniani et Marciani 12, sub titul. *De sacros. eccles.*, lib. 1, Cod. Justin. et epistolam Damasi ad Aurelium Carthagin. positam initio conciliorum, quæ plerisque suspecta est, ut aliæ nonnullæ antiquiorum Damaso pontificum. In lib. Populeti, hoc est cap. 2, Adriani his verbis: « Constitutiones contra decreta sacrosancta Romanorum præsulum nullius sint momenti. » Et alibi post verba cap. 70: « Nec quidquam quod contra evangelicam, et propheticam, aut apostolicam doctrinam, constitutionemque eorum sive sanctorum Patrum actum fuerit, omnimode quassabitur [vel cassabitur]. » Hujus capituli verba exstant in Capit. lib. vii, c. 346, Adriani Angilramno episcopo: « Constitutiones contra sancta decreta Rom. præsulum nullius sint momenti. »

CAP. XL. In clericorum, etc. Hæc verba Adriani papæ esse refert Grat. 11, qu. 1, cap. 50; Deusedit part. iii Adriani in registro; Anselm. iii, 88, ex decretis Adriani, et liber Veronen. duobus locis. Hæc etiam videntur esse sumpta ex Nicæno concilio, ut testatur Julius epist. 2, cap. 6 et 34, ut dictum est c. 16. Verba autem Zephyrini videntur prius fuisse epist. 1, et Eusebii epist. 3, mox Julii dicto cap. 34. Exstant in capitul. lib. vii, cap. 347.

CAP. XLI. Omnis qui falsa, etc. Hæc etiam ut Adriani verba refert Grat. 5, qu. 6, cap. 1. Anselm. iii, 88, et liber Veronen. vide cap. 22, them. 1. Adde Fabian. epist. 2, ex qua est 3, qu. 1, cap. 6, et 11, qu. 1, cap. 32, Anselm. vii, cap. 139, Deusedit cap. 4. Videndum autem quid illud sit, *curiæ tradatur, cui omnibus diebus vite suæ seruiat*. Quid enim Fabiani tempore (qui Maximini et Gordiani tempore vixit) curia ad pontifices pertinet? Augestuspicionem alterius esse verba, quod Augustini verba in ea referuntur ex Enchiridion cap. 79, sed potuit August. verbis Fabiani uti, tacito ejus nomine. *Curia* mentio fit in epist. 2 Stephani, ex qua est 3, qu. 4, c. 8. Deusedit cap. 4 (adde scripta cap. 58), et in epist. 2 Pii papæ, ex qua est 11, qu. 1, cap. 19; Anselm. viii, 17. Hoc est caput 3 Adriani in lib. Populeti, verba hujus cap. inuenies in Capitul. lib. vi, cap. 277, et libro vii, cap. 348 et 197.

CAP. XLII. Ut provincialis synodus retractetur, etc. Hoc caput Nicæni concilii fuisse dicitur cap. 58, ut refert Julius in ea quam sæpe commemoramus, epist. ad Orientis episcopos cap. 21; sic etiam cap. 19 ejusdem concilii apud eundem Julium cap. 2, cujus verba ut Sixti papæ refert Grat. 3, quæst. 6, cap. 5; sunt autem ex epist. 6 Sixti II; Burch. lib. 1, cap. 144; ex decretis Julii cap. 18, idem cap. 176; ex decretis Victoris papæ cap. 1, cujus exstant eadem verba epist. 1; Ivo iv, 12, n. 2 Panor. ex dictis Sixti papæ idem part. v, cap. 257 Decreti, ut Burch. 144; eadem sententia colligitur ex verbis Marcelli papæ epist. 1, ex qua est breve cap. 6, Grat. 2, qu. 6; præclarum Anselm. Lucen. ii, cap. 7. Nec dissimile est quod affert Ennodius pro Symmacho papa in synodo Romana, non longe ab iis verbis quæ affert Grat. dist. 17, cap. 6, cui capiti Symmachi nomen inscripsit. Antiquius est Sardicense concilium, ex quo sunt Græcis canones 3, 4, 5 et 6, ex quibus sumpsit Grat. 6, qu. 3, cap. ult. et 2, qu. 6, cap. 3, quo loco Demochares ascribit falsum numerum cap. 7. Hos canones Sardicen. concil. Zosimus papa Nicæni concilii fuisse testatur in epist. ad Faustinum et alios legatos in concil. Carthag. in quo interfuit beatus Aurel. Augustinus; eadem verba refert Aurelius, et alii Afri in epist. ad Bonifacium papam. Exstat utraque epist. Græce et Latine; negabant Afri in suis libris inveniri canon. eos Nicænos, sed neque in Attici Constantin., neque in Cyrilli Alexan-

drini lib. exstare; quod quamvis verum esset, nihilominus tamen fuisse; olim potuerunt ab hæreticis deleri, ut Julius, et Felix II, et Athanas. cum Alexandrinis testati sunt. Hujus cap. etiam verba exstant in Cap. lib. vii, cap. 349, et in additis cap. 138.

CAP. XLIII. De iis qui in accusationem, etc. Hæc de re diximus cap. 15 in fine; ea de re verba sunt in additis Capitul. lib. vii, cap. 139.

CAP. XLIV. Si quando in causa capitali, etc. Grat. Adrianum papam his verbis inscripsit 2, qu. 6, cap. 39, scribendum autem est *per procuratores*, non *exploratores*, ut in Antonianis edit. est. Sic enim habet *exploratores* Anselm. lib. iii, cap. 88, ex decretis Adriani. Verba ipsa non videntur juris pontifici esse. Dictum est etiam supra de accusatoribus præsentibus non semel. Addantur quædam ex concil. Chalcedon. actione 1. Postea inveni Anianum hæc scripsisse, cum interpretationem addit ad Pan. lib. v, sentent. tit. 37 sive 39. *De reddendis causis appellationum*; eadem exstant in Capitul. lib. vii, cap. 357, et in additis cap. 140.

CAP. XLV. Placuit ut a quibuscunque, etc. Hæc sunt Nicæni concilii verba cap. 60, ut testatur Julius cap. 22, d. epist. ad Orientales; refert Grat. 2, qu. 6, cap. 9; eadem fere verba sunt concilii Carthag. iii, cap. 10; Græcis capite 15 concil. Carthag.; refert Ivo iv, 12, 9 Panor. vi, 363 Decreti. Anselm. ut solet 3, 88, ex decretis Adriani. Non dissimilis sententia exstat apud Cornelium papam epist. 2, non longe a verbis relatis a Grat. 3, qu. 9, cap. 4; Anselm. iii, 57; sed Lucii papæ eadem hæc verba sunt epist. sing. ad Gallie et Hispanie episcopos. Videndus Nicolaus papa epist. ad Michaellem imp. ex qua plura capita sunt apud Grat. dist. 21, cap. 4, 5, 6, 7, 8 et 9, sed verba ad hanc rem apta sunt cap. 8, licet non plene relata. Verba hujus capituli, paucis exceptis, refert Capit. lib. v, cap. 250, et lib. vii, cap. 121, et in additis cap. 14.

CAP. XLVI. Si quis metropolitanus episcopus, etc. Hæc etiam sunt Nicæni concilii cap. 6, ut testatur Julius, ubi supra caput. 25. Antiquum hac de re exstat caput 34 Græcis, 35 Latinis apostolorum, quod renovari videtur cap. 9 concilii Antiocheni ex quo est 9, qu. 3, cap. 2, cujus etiam verba Martinus Bracaren. posuit cap. 4, et apud Grat. e. qu. 3, cap. 1, ex concilio Martini papæ. Adde Hyginii papæ epist. 1, ex qua est cap. 4, e qu. Burchard. lib. 1, c. 63, Ivo v, 174 Decreti, ex Callisto episcopis Gallie. Anicetus quidem episcopis Gallie de eadem re aperius scribit. Ejus verba refert Gratianus e. quæst. cap. 5 et 6; Burch. lib. 1, cap. 63; Ivo iv, 4, 1 Panor. et v, 54, Decreti. Latus Callistus epist. 2, ex qua est 9, qu. 3, cap. 7, plenius Burch. lib. 1, cap. 66; Ivo iv, 42 Panor. et parte v, cap. 100 et 101, Decreti. Totidem verbis pleraque Lucius papa ad episcopos Hispanie et Gallie. Vide supra cap. 14, nos enim eadem utrobique dicimus, ut ipsi pontifices sæpius. Hujus capituli verba exstant lib. vii, cap. 338, et in additis cap. 142.

CAP. XLVII. Quod in laicis, etc. Hæc verba sunt concilii Carth. 1, cap. 13, et lib. vii, cap. 16 et 359 capitul. Adrianus papa Angilramno episcopo.

CAP. XLVIII. Ut laici contemptores canonum, etc. Hæc verba sunt tit. cap. 14 concil. Carthag. 1. His verbis constat cap. 5 Adriani in libro Populeti. Non male hoc esse potest cap. 45 Adriani.

CAP. XLIX. Delatori aut lingua capuletur, etc. Gratianus 5, qu. 6, cap. 5, ex decreto Adriani. Sic etiam Anselm. lib. iii, cap. 88, sed non erat Adriani hoc decernere, sed referre quod in codice Theodosiano scriptum fuerat, vel potius in epitome constitutionum Constantini imperatoris lib. x, tit. 1, constit. 1, quæ in libro integro est constit. 2, tit. 10. Hoc est cap. 6 Adriani in libro Populeti, et in Capitul. lib. vii, cap. 360 exstat.

CAP. L. Qui in alterius famam, etc. Adriani papæ nomen Gratianus ascripsit 5, qu. 1, cap. 1, et Anselm.

III, 88; mihi hoc etiam non esse ex pontificio jure videtur. Vide infra cap. 59. Postea inveni apud Ivonem parte xvi, cap. 235, Decreti mistam hanc sententiam cum aliis ex Capitularibus sumptis in eo libro, quo scribuntur constitutiones sive leges regum Francorum, ut Pippini, Caroli, Ludovici, et aliorum; postea in titulos et libros distinctæ sunt, ut in collectione legum Longobardorum, namque in Capitularibus ordo tantum temporum servabatur, in posterioribus materia distinguebatur. Hoc est cap. 7 Adriani in lib. Popeleti; sed apud Ivonem parte iv, cap. 49, est cap. 49 Adriani ad Ingelram; exstat in Capitularibus Benedicti Levitæ, et Ansegisi libro vii.

CAP. LI. *Si quis iratus crimen*, etc. Hæc sunt Fabiani verba epist. 3 ex qua est 2, qu. 3, cap. 5, et *De pœnit.* dist. 1, cap. 22, ex canonibus; Ivo iv, 7, 21 Panorm. et vi, 324, Decreti; Anselm. iii, 79. Totidem verbis Sixtus III ut solet, cap. 3, sing. epist. Eadem verba inveni, ut interpretationem constit. 3 imp. Constantini lib. ix, tit. 1, Cod. Theodos. in editione sive collectione Aniani, cujus hæc verba sunt; sub Alarico rege Gothorum prius fuerat constituto 5; fuit autem Fabianus Constantino multo antiquior, ut pote qui sub Maximino et Gordiano Africano vixit. Sixtus III tempore Valentiani imperatoris. Exstant hæc eadem verba in Capit. lib. vii, cap. 364.

CAP. LII. *Qui crimen obijcit, scribat*, etc. Hæc verba mendose refert Gratianus 5, qu. 6, cap. ult. ex decreto Adriani papæ, nam pro *sciat*, scribatur oportet, *scribat*. Sunt autem Fabiani verba d. epist. 3, ex qua est 2, qu. 9, cap. 4, et 5, qu. 6, cap. 1, et 2, qu. 3, cap. 3, sed hoc cap. 3 dicitur esse ex decreto Adriani, illud cap. 4 Fabiani, cap. 4 Sixti papæ et verum est etiam verba Sixti III cap. 4, dist. epist. sing. Burch. lib. xvi, cap. 3, ex consilio Arausicano cap. 4; Ivo iv, 7, 21 Panorm. ex Fabiano. Vide cap. 7. Addamus Hincmari in synodo responsum, quod in synodo apud sanctum Medardum conscriptum est, ex quo Greg. IX cap. 1. *De libelli oblatione*, et Grat. 2, qu. 1, cap. 9, utrobique non recte Hincmari nomen est, et Grat. ait cap. 8, ejus concilii esse; Burch. ii, 197, cap. 9; Ivo vi, 269 Decreti cap. 8; Bernard. Papien. lib. ii, tit. 3, cap. 1, collect. 1 Decreti, numerum non addit. Hujus capituli verba sunt in Capit. lib. vii, cap. 365.

CAP. LIII. *Caveant judices Ecclesiæ*, etc. Hæc esse verba concilii Nicæni refert Julius epist. 2, cap. 24. Fuerunt olim Eleuterii papæ in epist. ecclesiis Galliarum missa, ex qua est 3, qu. 9, cap. 8; Burch. lib. xvi, cap. 14, ex decretis Adriani papæ cap. 4; Ivo parte vi, cap. 319, Decretis ex Eleutherio. Item Ansel. lib. iii, cap. 28, licet cap. 88, ex decretis Adriani totidem verbis usus est Felix papa epist. 1, post Nicenum concilium; exstant eadem verba cap. 30, concil. Carthag. iv, et in Capit. lib. vi, cap. 279, et lib. vii, cap. 219.

CAP. LIV. *Ejus qui frequenter intigat*, etc. Felix II in epist. ad Athanas. et Alexandrinos cap. 14 ex quo est apud Grat. 3, qu. 3, cap. 11, Ansel. lib. iii, cap. 62, ambo Felici papæ hæc ascribunt, sed Ansel. c. 88 Adriano. Adde concil. Carthag. iv cap. 58, et Clementem lib. ii unde est 3, qu. 5, cap. 4, Ansel. 4, 16; Julium papam epist. 2, cap. 33, qui id esse ex Nicæna synodo testatur. Ex ea epist. est 3, qu. 5, cap. 10; Anselm. iii, 21. Hoc est c. 8 Adriani in lib. Popeleti.

CAP. LV. *De accusationibus episcoporum constantinus*, etc. Hæc partim ex Tripartita Historia sunt, partim ex Rufini verbis lib. x, cap. 2, Historiæ Ecclesiasticæ. Epiphanius Scolasticus lib. ii, cap. 2 Historiæ Tripartitæ sumpsit ex Sozomeno lib. i, cap. 16, Hæc eadem fere verba refert ex Historia Ecclesiastica Deusdedit cap. 3, Grat. breviter 11, q. 1, cap. 5 in fine. Item beatus Gregorius lib. iv, cap. 75 registri, ex quo est 11, q. 4, cap. 42. Adde Parisien. concil. lib. iii,

cap. 8, et Capit. lib. v, cap. 163, et lib. vii, cap. 441.

CAP. LVI. *Neque præsul summus*, etc. Antiqua synodus exstat adversus Marcellinum papam, postea martyrem gloriosum. In ea a 300 episcopis dictum est: « Nemo unquam judicabit pontificem, nec præsul sacerdotem suum, quoniam prima sedes non judicabitur a quoquam. » Hoc ipsum narrat Nicolaus papa epist. 8 ad Mich. imp. ex qua est distinct. 21, cap. 7, Ivo iv, 1, 6 Panorm. et v, 8 Decreti. Mox altera synodus tempore Silvestri papæ cap. ult. « Nemo judicabit (sive adjudicet) primam sedem, » etc. Ex eo est 9, qu. 3, cap. 13 Innocentii nomine, et mendose editum utriusque pontificis nomine. Ivo iv, 1, 5 Panorm. Silvestri Anselm. i, 19, rectius iv, 39. Deusdedit cap. 3 recte hæc Adriani verba Silvestri esse ait in concil. 277 episcoporum, et ex eodem illius capitulis 3 verba minus mendosa refert. Sunt autem Silvestri in Romana synodo. Tertia synodus tempore Sixti tertii, Maximus exconsul dixit: « Non licet adversus pontificem dare sententiam. » Alio die Sixtus episcopus dixit: « Non est servus supra dominum, neque discipulus supra magistrum. » Hujus etiam rei mentionem facit idem Nicolaus ubi sup. De eadem re exstat epistola Sixti, in qua dicit se purgasse in synodo, non quia cogeretur: « et criminaciones adversus doctorem nemo recipiat. » Ex hac epist. est 2, qu. 4, cap. 10. Quarta, de Symmacho papa, quæ est Romana quarta synodus, sive actio; ex ea quædam refert Gratianus distinct. 17, cap. 6, them. 1 Ennodii quoque, defensoris Symmachi, in Romana synodo recitata. Exstant ejusdem sententiæ etiam apud Grat. ix, quest. 3, cap. 14, Symmachi nomine. Ivo iv, 1, 7, Panorm., in synodo v Symmachi et parte v, cap. 10 Decreti. Antiquior Symmacho Gelasius fuit; acerrimus sedis apostolicæ defensor, neque indisertus, ut illa tempora patiebantur. Is in epistola ad Faustum eandem sententiam tuetur, cujus verba refert Grat. iii, qu. 3, cap. 16. Idem, cap. 10, refert Nicolai ad Mich. epist. verba, quibus eadem Gelasii verba laudantur. In hoc 10 cap. pro *Innocentius*, *Bonifacius* scribendus est ex conciliorum libris, et ex Ivone iv, 1, 10, Panorm., et v, 19, Decreti Gelasii verba; Anselm., lib. i, cap. 47 et 48, et ut ex diversis epistola idem lib. ii, cap. 16, cap. 24, et plenius lib. xii, cap. 69.

CAP. LVII. *Judex criminosum discutiens*, etc. Hæc sententia est Nicæni concilii, ut testatur Julius in epistola sæpius relata cap. 26. Fuerant prius Zephyrii verba epist. 1, et Felici papæ epist. 1, ex qua est 2, qu. 4, cap. 5. Burch. lib. i, cap. 154, ex Zephyrino et Anselmo lib. iii, cap. 65, ex Felice, cap. 66, ex Zephyrino, et cap. 88 ex decretis Adriani; idem elicitur ex epistola Stephani et Africanæ synodi ad Damasum papam. Adde Sixti secundi epist. cap. 4. Sunt etiam hæc Aniani verba lib. ix, tit. 30, constit. 1 Codicis Theodosiani, sive tit. 40 in integro libro. Mirum autem est verba Aniani et constitutionis Constantini imperat. usurpari ab antiquioribus pontificibus. Est autem constit. 16, l. ix, tit. 47, eidem Justin. Hæc ut constant. verba refert Grat. ii, quest. 1, cap. 2; Burch. xvi, 6, ex decretis Adriani papæ cap. 2 (forte 52); Ivo iv, 11, 4, Panorm., ex Constantino; Anselm. iii, 77, August. episcopo. Hoc est caput 9 Adriani in libro Popeleti, exstat in Capit. lib. vii, cap. 170, et lib. v, cap. 156.

CAP. LVIII. *Irritam esse injustam*, etc. Hæc etiam verba sunt Nicænæ synodi teste Julio, cap. 27, et Carthag. iv, cap. 28. Ex quo est xi, qu. 3, cap. 25; est etiam totidem verbis in epist. 1 Felici, cujus est iii, qu. 6, cap. 11.

CAP. LIX. *Ut ne quis dum in ea*, etc. Nondum hæc ipsa verba legi, sed Gregoriana epistola exstat ad Bonifacium episcopum, quæ, si pestifer morbus, aut mortalitas in ecclesia vel monasteriis irrepserit, quos nec dum tetigit, a loco fugere non debere scriptum est. Ejus magna pars ut Gregorii primi ad Augustinum refertur in conciliis, in eisdem ut Gregori

tertiū ad Bonifacium. Exstat etiam Evaristi epist. 2, qua dicitur sine inevitabili necessitate ecclesiam non esse dimittendam. Ex ea est 7, qu. 1, cap. 11; plenius Burch. lib. 1, cap. 76. Ivo parte v, cap. 182 et 201, Decreti; Anselm. lib. vi, cap. 102. Pulcherrima est adversus episcopos, qui mercenariis committunt oves suas, ut meretrices nutricibus alienis filios suos, epistola Damasi 4, et adversus *vagos clericos* Valentini concilii cap. 3, et Maguntini concilii cap. 22, ex Isidoro, ni fallor, sumptum, qui eos *hippocentauros* appellat lib. ii, cap. 3 Officior., quod mendose scriptum est in libris conciliorum. Isidori mentionem facit etiam concil. Tribariense cap. 27. Ad extremum addamus synodi Nicenae cap. 16, ex quo est vii, qu. 1, cap. 23, quod ex Carthag. v esse ait Gratianus. Burch. recte lib. ii, cap. 98, et Ivo parte vi, cap. 175, Decreti, et Anselm. vii, 95. Nicenani capituli verba refert concil. Aquisgr., cap. 45; id Martin. Bracaren., cap. 34, aliis verbis edidit. Adde Tarracon., cap. 11; Hispalen. ii, cap. 3; Veronen., cap. 12 et 13; Nicen. ii, c. 10 (*Vide infra cap. 86*); apud Cresconium, cap. 16, hæc verba legimus, *Ut clerici proprias ecclesias non relinquunt, in canon. apost., tit. 15 et 16; concilii Chalced. tit. 2; Antiochen. tit. 5; ex decretis papæ Leonis tit. 38; Gelasii tit. 25; concilii Carthag. tit. 21 et 22. Postea inventi hujus capituli verba in Capitul. lib. vii, cap. 366.*

CAP. LX. *Pulsatus ante suum iudicem*, etc. Hæc sunt Fabiani papæ verba, epist. 3, ex qua est iii, quest. 6, c. 3; Burch. xvi, 10, ex decretis Eusebii cap. 20; Ivo iv, 12, 1, in fine, ex Fabiano, et vi, 225, Decreti. Totidem verbis Sixtus III, cap. 3, epist. ad orientales episcopos; Anselm., lib. iii, c. 75. Hæc de re sæpius dictum fuerat. Exstant hæc verba in Capitul. lib. vii, cap. 367.

Et ut pulsatus, etc. De induciis, præter Fabianum et Sixtum, Eleutherius epist. 1, ex qua est iii, quest. 6, c. 3; Ivo iv, 9, 3, Panorm., et vi, 226, Decreti. Caius papa in epist. ad Felicem episcopum, cuius magna pars exstat in Leonis epist. ad Leonem Augustum, prope ea verba quæ refert Grat. iii, qu. 1, cap. 1. Item Marcellus papa, epist. 2; Felix secundus, epist. 1, c. 8, etc. 20, ex quibus sunt iii, qu. 2, c. 7, et c. 1 et 2; Burch. lib. i, cap. 180; Ivo iv, 8, 14, et iv, 9, 2; Panorm. et v, 206, Decreti. Denique Damasus epist. 5 videndus, ex qua sunt iii, qu. 1, cap. 4, et iii, qu. 9, cap. 6, 7; Ivo iv, 4, Panorm., et v, 227, et vi, 247, Decreti.

CAP. LXI. *Si quis contra suam professionem*, etc. Hæc verba esse videntur ex concilio Carthagin. ii, cap. ult., in quo de laicis nullam video mentionem, nec in Græcis quidem verbis Carthagin., cap. 13, sed neque in veteri Maffei Latino lib. cap. 12. Anselm., lib. iv, cap. 88. Huic sententiæ addidit ex concil. Carthag., cum priores et posteriores essent cum hac inscriptione, *ex decretis Adriani papæ*. Ex hoc cap. 16 Adriani in libro Populeti. Vide Capitul. lib. vii, cap. 158.

CAP. LXII. *Si quis episcoporum*, etc. Hæc verba sunt concilii Elibertini cap. 75. Vide etiam Arelaten. i, cap. 14, et Arelat. ii, cap. 24, ex quo est iii, qu. 10, cap. 2; id falso a Gratiano Arelaten. iii dicitur. In eo mentio fit magnæ synodi hoc decretum esse, quod de Nicæno intelligimus. Adde Bracaren. ii, cap. 8, ex quo est ii, qu. 4, c. 2. Burch. lib. ii, cap. 202, et Sixti tertii epist. singulari, cap. 1, quo narrat damnatum esse Bassum Sixti accusatorem, viatico non negato morienti ex benignitate. Vide etiam supra cap. 40, legendus Clemens lib. ii, cap. 46 et 47, Constitut. apost., hoc est cap. 40 Adriani in lib. Populeti.

CAP. LXIII. *Si qui inventi fuerint*, etc. Aliis verbis, sed non multum dissimilibus Elibertini concil. cap. 62, ex quo est v, qu. 1, cap. ult. Ivo parte iv, cap. 154, Decreti, ex epist. Adriani papæ tradita Ingilmaro cap. 62: « Si qui inventi fuerint libros famo-

sos legere, excommunicantur. » Ansel., lib. iii, c. 88, ex decretis Adriani papæ verba eadem refert quæ edita sunt in conciliis. Veronensis liber post alia quædam Adriani: « Si qui inventi fuerint libros famosos et ignotos in ecclesia legere, vel cantare, excommunicantur. » Vide supra cap. 48, hoc est cap. 11, Adriani in libro Populeti: hujus capituli verba refertur in Capitul. lib. vii, c. 3, 68.

CAP. LXIV. *Ut nullus episcopus vel infra*, etc. Hæc verba refert Grat. 15, qu. 4, cap. ult., ut Adriani papæ. Sententia eadem multis conciliis provincialibus statuta est. Verba ipsa sunt tituli concilii Tarac. i, cap. 4, ex quo est cap. 1, c. q. 4, addit Gratianus tricum cap. « ex concilio apud Ephesus præsentem rege Henrico, » sed mendosum verbum est *Ephesus*; sic enim Burch., lib. xiii, c. 21, ex concilio Ephesofurt, qui interfuit Henricus rex, cap. 2. Ivo, parte iv, cap. 53, Decreti, ex concilio apud Esphort habito jussu Henrici regis cap. 1; sic alibi Burch., lib. xiii, cap. 27 et 28, eodem nomine utitur Ersphesfurt, et lib. xi, cap. 77; et idem Ivo, parte xiv, cap. 125, licet, parte iv, c. 59, Erphot scribat: nomen ipsum barbarum, ut a Bruch. scriptum est, scribamus. Ejus oppidi mentio fit in epist. 6 Zachariæ papæ. Eadem sententia est Matiscensis secundi, cap. 1, in cuius concilii calce exstat de eadem re edictum Guntramni regis: item Arelat. iv sub Carolo, cap. 16; Turonen. iii sub eodem, cap. 40; Maguntini sive Moguntiaci sub eodem, cap. 37; Rhemen. sub eodem, cap. 35. Denique post concilium sextum œcumenicum in collectione incerti concilii, cap. 8, ex libro Gandavensi, quod mihi provinciale videtur non multo supra relatis vetustius. Hoc est cap. 12 Adriani in libro Populeti his verbis: « Nullus episcopus, vel abbas, vel infra præpositus, die Dominico causas sæculares agere præsumat. »

CAP. LXV. *Ut si quis potentum quemlibet*, etc. Sumptum ex tit. cap. 11 concilii Toletani i, ex quo est xxiv, qu. 3, cap. 1; verba ait et capitul. refert Ansel. lib. vii, cap. 16: non dissimile est caput 14 concilii Matiscen. ii. Hoc est cap. 13 Adriani in libro Populeti.

CAP. LXVI. *Ut nullus clericus ab episcopo*, etc. Hæc verba sumpta ex titulo concilii Toletani i, cap. 42; de eadem re apostol., cap. 15, exstat, et simile est Antiochenum cap. 3, ex quo est vii, qu. 1, c. 24; Anselm., lib. vii, c. 195; canonum apostolorum auctor Clemens, epist. 1, cuius verba quædam refert Burch. lib. ii, c. 94, et Ivo parte vi, cap. 151, Decreti; idem Clemens epist. 3, in principio, ex qua est xi, qu. 3, c. 41; plura verba refert Triburien. concil., c. 9, et postea ex eadem epist. sumitur xvi, qu. 1, cap. 41; Burch. ii, 95; Ivo ii, 123, Decreti; Triburiens. concil., cap. 32. Adde Pium papam, epist. 2, in fine, ex qua est xi, qu. 1, cap. 19; Ansel. viii, 17. Anterus quoque videndus in epist. ad episcopos Bæticæ et Toletanæ provinciæ, quamvis suspectum nomen est *Toletanæ provinciæ*, cum illis temporibus *Toletum oppidum* fuerit minus nobile. Sumitur ex epist. 11, qu. 5, cap. 14. Denique videatur Agathensis synodi c. 2, ex quo est distinct. 50; cap. 21, Ivo vi, 366. Adde Anglicani concilii apud Hereford. caput 5 (*Vide caput 57*). Hoc est caput 14 Adriani in libro Populeti.

CAP. LXVII. *Homicida, malefici, fures*, etc. Eusebii papæ verba sunt epist. 3, ex qua est iii, qu. 5, cap. 9. Burch., lib. xvi, c. 4, ex concilio apud Theodonis villam, cap. 3, sed Anselm. iii, 19, ex Eusebio. Eadem scribit Eutychianus papa, epist. 2, ex qua est ii, qu. 8, c. 5. Plenius Ivo parte vi, cap. 332 et 333 Decreti. Eadem verba refert Felix II, epist. 1, cap. 15, et partem eorum Pelagius secundus, epist. 3, antiquior Clementis epist. I ad Jacobum Hierosolymitanum, non metropolitano, ut Grat. ait vi, qu. 1, c. 5. Videndus Anselm., lib. iii, cap. 4. Quod vero de ea epistola controversia est apud quosdam, incertum relinquimus: antiquam esse nobis constat, et multa

ex ea ab aliis relata; et interim, dum non reprobat a Romana sede, a nobis non rejicitur. Sunt tamen quedam loca in epistola Clementis, quæ videntur ab aliis esse adjecta ex libris Recognitionum ipsius Clementis, quos libros ab antiquis Patribus non invenimus relatos atque receptos, quin potius, ut canones apostolorum, et Clementis itinerarium a Gelasio et Romana synodo notantur, atque apud Gratianum dist. 15, cap. 3. Sed quod ad hoc caput attinet, videantur quæ supra dicta sunt sæpius, præsertim cap. 15 in fine. Postea incidimus in cap. 37 partis x decreti Ivonis, qui hæc esse ait ex epistola Adriani tradita Ingilramno Mediomatrici (scribo *Mediomatricum*) urbis episcopo, c. 66. Quod si canonis 63 scripturam legissem, magis fuisset delectatus; sed quasi ita scriptum sit, accipiamus: est enim veluti quinque pedum prescriptio. Hoc est c. 15 Adriani in lib. Popeleti: exstat hoc etiam caput in Capital. lib. vii, cap. 369.

CAP. LXVIII. *Qui crimen intendit*, etc. Hæc ut Adriani verba refert Grat. vi, qu. 1. cap. 6, eisque conjungit quedam Silvestri papæ verba, de quibus diximus cap. 68. De hac sententia videndus cap. 6 Græcus concilii Constantinopolitani textus, et vide supra cap. 31.

CAP. LXIX. *Occurrere quisque fidelium*, etc. Hæc verba sumpsit Anselm., lib. iii, cap. 88, ex decretis Adriani, ut solet: sed Sixti III sunt in epistola ad episcopos Orientis, cap. 5, ante eum Fabiani epist. 5, et Toletani concilii v cap. 2, et Capit. lib. vi, cap. 250, et lib. vii, capite 221.

Libat enim Domino, etc. Gratianus, dist. 86, cap. 5, hanc cum aliis sententiis Joannis octavi esse ait, et Ivo, parte vi, cap. 185, Decreti, Joannis octavi ad Ludovicum imp., et addidit verba quedam a Gratiano relata, dist. 10, cap. 10, ex epist. Joan. 7 ad eundem Ludovicum. Sed idem Ivo parte iv, cap. 250, ut cap. 115. Ab eisdem Gratiano et Joan. reservantur alia verba, *negligere cum possis*, etc., quæ Innocentii esse refert Gratianus dist. 83, cap. 3, et Deusededit cap. 2; sed alibi Anastasii et Damasi esse ait Gratianus, xxiii, qu. 3, cap. 8. Damasi quidem exstat epist. 5, in cujus calce sunt verba a Grat. relata. Item hæc ipsa, *libat Domino*, etc., Anselmus lib. xiii, cap. 19, ut Grat. distinct. cap. 8; sed et illa verba: *negligere cum possis*, etc., Eleutherii papæ sunt in calce epistolæ ad Gallias Ecclesias. Eadem fere repetit Innocentius III concilio generali Lateran., cap. ult., ad hæc ipsa verba: *Libat enim Domino*, etc., esse dicti Toletani concilii octavi cap. 2, et Capital. dictis cap. 250 et 221.

CAP. LXX. *Majus periculum est*, etc. Hæc ubi sint ignoramus, præter Ansel. iii, 88, et in libris Conciliorum: tandem reperi in libro vii, cap. 372.

CAP. LXXI. *Accusationes adversus doctorem*, etc. Felix II, in epist. ad Athanasium et Alexandrinam synodum in principio Nicænæ synodi, libat refert quæ Grat. affert vi, qu. 1, c. 12; eandem repetit idem Felix, c. 20 ejusdem epist.; Burch. lib. i, c. 180; Ivo parte v, c. 296, Decreti. Multis verbis eadem de re Anacletus. epist. 1, 2, et ex qua 2 est ii, qu. 7, c. 15, et dist. 79, c. ult. Ivo iv, 7, 6, Panorm., et parte v, c. 258, Decreti; Ansel. iii, 32; Deusededit, c. 4; idem Anacletus, epist. 3, ex qua est vi, qu. 1, c. 15, et ii, qu. 7, c. 12; Anselm., iii, 11 et 5; Deusededit, c. 3; Pius, epist. 1, ex qua est vi, qu. 1, c. 9; Ivo iv, 5, 7, Panorm., et v, 245, Decreti. Addamus verba Sixti III, epist. unica c. 1: *criminationes adversus doctorem nemo recipiat* (Vide supra c. 56), quæ verba Callisti sunt, epist. 1; Burch. i, 135; Ivo v, 234, Decreti: exstat hoc etiam lib. vii, c. 67, Capital.

CAP. LXXII. *Presbyter non adversus episcopum*, etc. Hæc sunt verba Silvestri papæ in concilio Romano multorum episcoporum, cap. 3, ex quo est ii, qu. 7, cap. 10; Burchard. lib. i, 151; Ivo, parte v, cap. 264, Decreti, et iv, 8, 7, Panorm. Eadem refert Nicolaus papa in epist. longa ad Michaellem imp. et c. 12 con-

cilii Maguntini ii, sub Arnulfo. Eisdem utitur paucis additis Capital. lib. i, cap. 159.

Et non damnabitur præsul, nisi in testibus, etc. Refert hæc Gratianus ii, qu. 4, c. 2; Burch., i, 151; Ivo iv, 8, 7, Panorm., et v, 264, et vi, 334, Decreti. Deusededit, cap. 5. Hoc de omnibus episcopis Zephyrinus prius constituerat epistola 1, ex qua est caput 154, libro i, Burch. Adversus Marcellinum papam in concilio Sinuessa habito servatum est; eum numerum testium *libram* appellabant, fortasse quod tot nummis aureis, qui tunc sextule pondere signarentur, constaret libra: *sextula* autem est sexta uncie pars. Eadem verba postea reperi cap. 12 concilii Maguntini sub Arnulfo in Capital. cap. 159.

Neque præsul summus, etc. De his verbis diximus cap. 56, et cap. 71. Hæc etiam refert Nicolaus in epist. ad Michael. imperat. Eadem sunt dist. cap. 12 Maguntini sub Arnulfo, et in Capital. capite 159.

Presbyter aut in cardine, etc. Magna varietas est in numero testium: nonnulla etiam in aliis verbis. Quid enim hic in *cardine constitutum*, alii cardinales, alii utrumque omittunt: item pro *diaconus cardinalis*, alii *cardinales* scribunt, alii omittunt: appellabantur autem eo nomine principes sive præcipui totius urbis, vel presbyteri, vel diaconi, etiam extra urbem Romanam. Videndus Gratianus dist. cap. 2; Ivo iv, 8, 7, Panorm., et vi, 334, Decreti. Adde concilii Meldensis cap. 34, et vide Leonis IX epist. ad Michael. Constantinop. 312, quo causa addita est cur ita Romani appellentur. Hæc etiam verba sunt d. cap. 12 concilii Magunt. sub Arnulfo, et in Capitalari.

Testes autem sine aliqua, etc. Non video cur omiserit et accusatores, quamvis aliqui ea verba non habeant. Gratianus ea refert dist. cap. 2, ut Silvestri in synodo, et vi, quæst. 1, cap. 6, ut Adriani papæ post verba capituli 64. Ivo, ubi supra, ut Silvestri. De eadem re vide Felicis II epist. ad Athanasium et alios, cap. 5. Hæc eadem verba sunt dist. cap. 12. Magunt., et, paucis immutatis, in Capitalari.

CAP. LXXIII. *Testimonium laici*, etc. Coniungi etiam potuit accusatio, cum idem Silvester in eadem synodo constituisset: *Nullus laicus crimen clericum audeat inferre*: quod Gratianus refert ii, qu. 7, c. 7, et Ludovicus imp., lib. ii, tit. 51, *de testibus*; c. 12, Longobard. aliis verbis; Burchard., lib. i, c. 151; Ivo iv, 8, 7, Panorm., et v, 264, Decreti; Anselm., iii, 25; coniunxit accusationem cum testimonio Damasus in Vita Silvestri, ut Gratian. Idem Grat. xi, qu. 1, c. 9, hæc verba refert ordine perturbato: *Testimonium clerici adversus laicum nemo recipiat*. Ivo, iv, 8, 6, Panorm., et verba Gratiani de accusation. et hæc ipsa perturbata refert, ut Anselm. in concilio Romano, c. 14: in tribus editionibus, in epilogo sive epitome, notatur ea varietas. Mihi Grat. scriptura mendosa videtur. Neque enim in ea synodo ulla cura est de laicis reis, sed tota versatur in iudicio de reis clericis. Bernardus Papien., lib. ii, tit. 13, de testibus et attestationibus, c. 1 collect. 1 decretalium, ut in conciliis: *Testimonium laici adversus clericum nemo suscipiat*, ex concil. Triburen. Legatur de eadem re epistola unica Telesphori omnibus episcopis, ex qua est vi, qu. 1, cap. 8; Ivo vi, 314 Decreti; Ansel., plenius, lib. iii, cap. 15. Fabiani epist. 2 utrumque continetur, laicos solere ab accusatione repellere clericos, etc., ex ea est ii, qu. 7, c. 6; Ivo, iv, 7, 9, Panorm., et vi, 320, Decr. De eadem re Stephanus papa, epist. 2, ex qua est apud Grægor. IX, c. 7, de accusat., quo omissa sunt illa verba, et omnes laici, quæ omiserat Bernard. Papien., lib. v, tit. 1, cap. 7 collect. 1. Addebat rationem Stephanus: *Nec illi sunt in yestra recipiendi accusatione, qui vos in sua nolunt recipere*. Adde Marcellini epist. 2, ex qua est ii, qu. 7, c. 3; mendose Marcello inscriptum, tamen Marcelli epist. 2 aliis verbis idem statuitur. Postremo Eusebius Marcelli successor præclare de

eadem re statuit epist. 1, in principio, ex qua est c. 5, Grat. c. quest., et plenius Anselm. lib. iii, c. 26. Hujus esse arbitror verba relata a Grat. in Anacleto c. 14, c. quest., licet Demochares aliud ascripserit in margine ejus capituli. Adversari videtur his omnibus c. 24 conc. Epaunen., nisi recte intelligatur: « Laici contra cujuslibet gradus clericum, etc., proponendi permittimus potestatem. » Et quamvis de accusatione multi, de testimonio pauci, ex suprascriptis meminerint, regula est ut ad testimonium non admittatur qui ab accusando repellitur, ut c. 4 concil. Carthag. vii, quod idem est Afric., c. 98 Latinis, Græcis 132, sive 151, ex quo est cap. 1. Grat. iv, q. 2 et 3, Burch., lib. xvi cap. 20, ex conc. Triburien. c. 5; Ivo iv, 8, 1, ex conc. Carthag. Nicolaus papa, sed parte vi, c. 364, Decreti, recte.

CAP. LXXIV. *Nemo enim clericum, etc.* Ex eadem synodo Silvestri, cap. 15, Grat. dist. cap. 9, 11, q. 1; Ivo iv, 8, 6, Panorm.; Ansel. v, 23; Damasus in Silvestri, et idem in Julii Vita; utrique enim hoc decretum paucis immutatis ascribit. Sed multo antiquior existat Alexand. papæ epist. 1, ex qua est xi, q. 1, c. 15.

CAP. LXXV. *Episcopi pontifici, a quo, etc.* Hæc verba sunt Marcellini papæ in epist. 2. Videnda synodus adversus Polychronium Hierosolymit. tempore Silvestri papæ, quod etiam narratur a Nicolao papa in epistola longa ad Mich. imper.

CAP. LXXVI. *Non licet imperatori, etc.* Hæc verba sunt Callisti papæ, epist. 1, in fine, et Marcellini papæ, epist. 2, in fine, et Symmachi papæ in synodo Romana, actione 6, ex qua est dist. 10, c. 2. Burch. lib. xv, c. 8, ex decretis Adriani papæ, c. 16; Ivo, ii, 12, 4, Panorm., ex viii synodo Symmachi, et parte iv, c. 231, Decreti, ex vi synodo Symmachi sed parte xvi, c. 9, ex concil. Adriani papæ, c. 16. Et autem varietas in Adriani verbis relatis a Burch. et Ivone, et his, de quibus agimus quæ in conciliis leguntur. Anselm., lib. iii, c. 88, ex decretis Adriani papæ, eadem verba refert quæ in conciliis sunt. Deusdedit, c. 1, et 5, refert Callisti, Marcellini, Symmachi et Adriani verba, quæ Burch. et Ivo. Vide c. 37. Ex lib. Populeti. Adrianus papa. *Non licet, etc.* contra mandata Divinitatis presumere, vel obviando agere. Hujus cap. verba exstant in Capitul. lib. v, c. 218.

CAP. LXXVII. *Providendum est ne in aliquo, etc.* Hæc tantum leguntur in Conciliis et apud Anselm., lib. iii, c. 88, non sunt in libro Populeti.

CAP. LXXVIII. *Injustum judicium et definitio, etc.* Hæc omnes referunt, Callistus, Marcellinus, Symmachus et Burchar. et Ivo parte xvi, cap. 9, Decreti. Gratianus xi, q. 3, c. 89 ex Callisto; Deusdedit c. 1 et 3; Anselmus lib. iii, c. 86 ex Callisto, et c. 88 ex Adriano: hæc sunt in lib. Populeti ut Adriani papæ; exstant etiam in Capit. d. lib. v, c. 251.

CAP. LXXIX. *Sic odit Deus eos, qui adversus Patres armantur, etc.* Hæc verba sunt Alexandri papæ epist. 1 et Stephani papæ epist. 2 prope finem, et Eusebii epist. 1 non longe a principio. Sententia eadem est Nicæni concilii c. 41, ut refert Julius papa epist. 2 c. 10. Adde Telesphorum papam in epistola ad omnes episcopos, ex qua est 6, q. 1, cap. 8. Ivo vi, 514 et 515, Decreti; Anselm. iii, 15; Fabianus de eadem re epist. 2 (Solut Deusdedit c. 3, hæc ut Adriani verba refert, et Anselm. iii, 88). Stephanus quoque de quo supra, epist. 1, ex qua est 7, q. 6, c. 17. Burch. i, 175; Ivo iv, 7, 14, Panorm. et v, 291, Decreti. Ansel. iii, 5. Denique Pelagius II, epist. 1, in fine eisdem fere verbis utitur c. 17. « Qui judicis obtinet præconem sicut accusator quidquam non debet prosequi. » Exstant hæc verba in Capit. lib. vii, cap. 374.

CAP. LXXX. *Item generali decreto constituimus, etc.* Grat. 75, q. 1, cap. 11, Adriani papæ esse ait, et de suo addit post verbum *Regum et episcoporum;*

ea non habet Anselm. lib. iii, c. 88, nec lib. iv, c. 40, ubi ait esse hoc caput 48, ex decretis Adriani papæ; idem tamen lib. xvii, de excommunicatione, quia aliis est liber undecimus, c. 2, ea verba et episcoporum habet, non habet Deusdedit c. 1, ex Adriani ad Gilram episcopum c. 48 [Forte 68], nec cap. 3 et 4 ex Adriano Agilrammo episcopo, neque in lib. Veron. in quo est Adriano Geliano episcopo. Hoc est cap. 18, Adriani in lib. Populeti. His verbis, Generali, etc.: « Quicunque regum seu episcoporum, vel potentium deinceps Romanor. pontificum decretorum censuram in quocunque crediderit vel permisit violandam. » At in Capitul. lib. vi, c. 249, hujus constitutionis forma servetur ut execrandum, etc. Item Adr. papa: Generali, etc. *Regum seu episcoporum, etc.*

Hæc finis est collectionis Adriani nomine editæ, in quo ordo aliquis et methodus desideratur: res ipse fere omnes præclaræ sunt, et ab antiquis Patribus constitutæ, ut aliquis esset litium et accusationum modus ac finis.

OBSERVATIO P. ANTONII PAGI

Ad annum Christi 786, n. 3 et 4.

In editione Veneta Conciliorum 80 canones Adriani papæ cum hoc titulo representantur: « E Græcis et Latinis canonibus et synodis Romanis, atque decretis præsum ab principum Romanorum, hæc capitula sparsim collecta sunt, et Ingilramno Mediomatrici urbis episcopo, Romæ a beato papa Adriano tradita sub die xiii Kalend. Octobr. Indict. xi, quando pro sui negotii causa agebatur. » Idem habetur in posterioribus editionibus Conc., nisi quod loco *indict. xi, legitur indict. ix*, quam retinuit Baronius, qui ideo perperam de iis currenti anno egit; cum mense Septembri decima indictio initium sumpsit. Capitula ista Adriani papæ ævo Hincmari Rhemensis archiepiscopi jam tribuebantur, ut liquet ex opusculo adversus Hincmarum Laudunensem episcopum c. 24. Quia tamen vetusti aliqui codices mss. prædicta capitula non ab Adriano papa, sed ab ipso met Ingilramno vel Angelramno Metensi episcopo collecta, et Adriani papæ oblata tradunt, hinc hodie aliqui ea Adriano, aliqui Angelramno ascribunt. Sed quemcumque auctorem nacta sit hæc capitulorum collectio, Marca lib. vii, de Concordia cap. 70, vetustiorum illam censet Isidoro, quem iisdem capitulis usum dicit in adornanda *Collectione epistolarum apocrypharum*. Is auctor Hispanum se prodit hac periodo: « In principio voluminis hujus, qualiter concilium apud nos celebratur, posuimus, ut qui nostrum ordinem sequi voluerint, sciant qualiter hoc agere debeant. » Celebrandi enim concilii totum ordinem a quarto concilio Toletano desumit, ut patet ex ipsis ordinis titulo, qui primo Conciliorum tom. sic exhibetur: « Ordo celebrandi concilii, descriptus ab Isidoro Mercatore ex quarto concilio Toletano c. 4, et Garzie Loaysæ Hispanicorum Conciliorum editoris diligentia emendatus. » Isidori Mercatoris librum ex Hispania in Gallias allatum primus Gallorum accepit, ac publicavit Riculfus, qui Lullo in archiepiscopatum Moguntiacensem anno sequenti postea successit. Hincmaro enim Laudunensi episcopo Hincmarus Rhemensis archiepiscopus opuse. 33, cap. 24, ita rescribit: « Forte putasti neminem alium easdem sententias (Adriani vel Ingilramni) vel ipsas epistolas (ab Isidoro collectas) præter te habere, idcirco talia libere te existimasti posse colligere; res mira est, cum de ipsis sententiis plena sit ista terra, sicut et de libro collectarum epistolarum ab Isidoro, quem in Hispania allatum Riculfus Moguntinus episcopus in hujusmodi, sicut et in capitalis regis, studiosius obtinuit, et istas regiones ex illo repleti fecit. »

Collectio illa descripta est ex epistolis Anacleti, Evaristi et aliorum antiquorum pontificum Romanorum, si fides hac in re adhibenda sit Antonio Augustino Dialogo xv de emendatione Gratiani, ubi hæc

capitula Adriano primo adjudicat, vel, ut existimat Marca laudatus, excerpta est ex antiquis canonibus et genuinis pontificum Romanorum epistolis, tum etiam ex legibus Codice Theodosiano comprehensis, vel potius ex illarum legum Breviario. In his autem capitulis interdum nonnihil additur antiquis canonibus, interdum vero verba aliqua detrahuntur, tantaque horum capitulorum dignitas fuit, ut etiam frequenter

descripta fuerint in regum Francorum capitularibus, ut tam Antonius Augustinus quam Marca communi consensu scribunt. Cæterum priorum pontificum Romanorum epistolas supposititias esse non tantum Marca et Antonius Augustinus, sed etiam Baronius anno 865 passimque alii viri docti fatentur. Vide quæ de iis epistolis diximus anno Christi 100, n. 4, et seqq.

ANGELRAMNI DONATIONES QUÆDAM.

I.

Angelramnus Fahonem et Gaudiacum Gorziensi monasterio donat (anno 770).

(Ex D. Calmet, Hist. Lothar.)

Cum Christus unicus Filius Patris, qui cum Patre, et Spiritu sancto cuncta creavit ex nihilo, non indignatus sit animam pro ovibus suis ponere, et acquisitis proprio cruore, servo sibi credito tradidit custodiendas, et si cui committantur, perspicere ac solerti studio pervigilare debet ut gregem sibi commissum, in quantum ipse qui tradidit, ei vires tribuere dignabitur, non negligendo necessaria omnia tam spiritualia quam et temporalia impendere studeat, ut talentum sibi creditum cum usuris Domino suo repræsentet. Ideo ego in Dei nomine Angilramnus, gratia Dei Metensis urbis episcopus, pro divino intuitu, vel animæ nostræ remedio, seu pro æterna retributione, una cum consensu cleri vel laicorum fidelium sancti Stephani protomartyris peculiaris patroni nostri, cui Ecclesiæ auctore Christo præesse dignoscimur, donamus ad monasterium Gorziæ, quod subjacet ipsi ecclesiæ sancti Stephani, quod prædecessor noster bonæ recordationis domnus Chrodegangus archiepiscopus, in honore sancti Petri et cæterorum sanctorum a novo ædificavit, et turbam monachorum sub sancta norma vitam degentes coarceperat, vel ubi sanctus Gorgonius, præclarus videlicet martyr in corpore quiescit, et ubi Theomarus abbas sub manu nostra rector esse videtur, hoc est, res illas de ratione sancti Stephani, id est, in pago Bedinse, villam nuncupatam Faho, quam nunc per beneficium sancti Stephani, vel nostrum, Fredelaigus Vassus domini Carolimanni regis per precariam nostram tenere videtur, necnon et villam aliam de ratione ipsius sancti Stephani, sitam in pago Warbriuce, cognominatam Gaudiaco, quam Godfridus similiter homo dominicus, per beneficium sancti Stephani, vel nostrum, per precariam tenere videtur; ad ipsum jam fatum monasterium, vel ad illam sanctam congregationem inibi vitam degentem, volumus esse donatum: hoc est, in terris, domibus, ædificiis, campis, pratis, pascuis, vineis, silvis, cultis et incultis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, mancipiis, litis, accolabus, adjacentiis, appendiciis, cum integris terminis solisque stratis earum, ad easdem villas jam fatas Faho et Gaudiaco aspicientibus, vel pertinentibus, ad partem sancti Petri, vel sancti Gorgonii, seu ad ipsos fratres proficiat in augmentis, ut eos melius de-

lectet pro nobis vel inclyto rege nostro, seu stabilitate regni Francorum, et successoribus nostris, Domini misericordiam attentius exorare, et illum censum quem usque nunc ipse Fredelaigus, vel Godfridus ad partem sancti Stephani, vel nobis dederunt, ipsum ad partem ipsius monasterii, vel ad ipsos fratres annis singulis persolvant. Et cum ipsi de hac luce discesserint, ipsi fratres, ipsas jam fatas villas, cum omni superposito, absque illius contradictione vel iudicis, aut pontificum successorumque nostrorum, expectata traditione in eorum recipiant potestatem. Quæso namque successores, patresque meos episcopos, et perinseparabilem Trinitatem adjurare præsumo, ut facta mea sic in ævum perdurare permittant, sicut ipsi habent velle ut gesta eorum per tempora proluxa conserventur. Anno ab Incarnatione Domini 770. Ego in Dei nomine Angilramnus peccator episcopus, hanc epistolam cessionis a me factam relegi et subscripsi. Signum Agnardus. Ego Optarius, ac si indignus presbyter. Heboradus abbas. Arthecarius archidiaconus. Andreas. Gilo abbas. Sigillum Huvinodo. Harimandus notarius. Ego Ynasco intimus diaconus, jussus a Domino et pontifice meo Angilranno, hanc epistolam cessionis scripsi et subscripsi.

II.

Angelramnus Warangesi villam donat monasterio Gorziensi (anno 770).

(Ex D. Calmet, ibid.)

In nomine Domini, Angilramnus gratia Dei Metensis urbis episcopus. Pastorale quidem exercemus officium, si oves nobis a Deo commissas in quantum per vires Omnipotens suppetit, undique conspiciamus, ut alimoniam tam spiritualem quam corporalem habere non desinant; et si de rebus ecclesiæ quæ nobis ad regendum vel gubernandum tradita est, ecclesiis vel monasteriis ad eandem pertinentibus, vel aspicientibus, pro opportunitate servorum Dei, vel pauperum, aliquid impertimur, nihil contra auctoritatem canonicam, vel instituta Patrum agere æstimamus. Ideoque pro divino intuitu, vel animæ nostræ remedio, una cum consensu clericorum vel laicorum fidelium, ecclesiæ sancti Stephani, cui, auctore Deo, præesse videmur, donamus ad monasterium sancti Petri, in loco qui vocatur Gorzia, quod bonæ memoriæ antecessor quondam noster domnus Chrodegangus archiepiscopus a novo ædificavit, vel ad illam sanctam congregationem monachorum inibi consistentium, ubi inclytus ac præclarus videlicet martyr sanctus Gorgonius in corpore requiescit, vel ubi Theu-

maris [Theomarus] abbas sub manu nostra praesente videtur, donatumque in perpetuum volumus esse, et plena animi devotione confirmamus; hoc est, in pago Calvomontense villam nuncupatam Warangesi villa, cum adjacentiis, vel appendicibus, seu opportunitatibus suis, tam terris, campis, pratis, pascuis, vineis, sylvis, cultis et incultis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, mancipiis, litis (*Des Laboureurs*), accolabus, pecuniis, peculiis utriusque sexus, generis vel ætatis, cum integro termino, solidoque statu, facta omnia et ex omnibus totum et ad integrum, quatumcumque ad ipsam villam adspicere vel pertinere videtur, ad ipsum monasterium, vel ad ipsos fratres volumus esse donatum. Simili modo donamus in ipso pago rem illam in Manico-curte, quam Haribertus ad partem sancti Stephani condonavit, et modo tenet filius suus, nomine Chrotearius per precariam. Similiter donamus in ipso pago rem illam in Rehensa Colde-curte, quam Beto ad partem sancti Stephani delegavit, et ipse modo per precariam tenet, seu et sortem illam in ipsa villa, quam Vibollagus per beneficium sancti Stephani vel nostrum tenere videtur. Simili conditione donamus in ipso pago rem illam in villa Acciagio, una cum illa ecclesia ibi constructa, cum omnibus ad ipsam pertinentibus, quam Aglebertus filius Marcelli per beneficium sancti Stephani vel nostrum visus est habere. Donamus etiam rem illam in ipso pago cognominante Nodulfo, quam Ilduinus per beneficium sancti Stephani vel nostrum habere videtur: necnon et illam rem in villa Buxarias, quam usque nunc Gondolanus per beneficium sancti Stephani visus fuit tenere, ad ipsum monasterium sit delegata vel data. Similiter donamus res illas in ipso pago in loco nuncupato Hadulfo-curtem, et ad Burtisoloni-villam, quas Maurótus per suum testamentum ad partem sancti Stephani condonavit. Simili modo donamus res illas in ipso pago Calvomontensi, quas Harbertus et Warnildis ad partem sancti Stephani per suum testamentum delegaverunt, et modo ipsa Warnildis per precariam habere videtur in loco nuncupante Arcas, seu et Niguelmonte, ad ipsam easdem Dei proficiant in augmentum. Similiter donamus res illas in ipso pago ad Ilibas, super fluvium Cernone, quas Halibertes ad partem sancti Stephani delegavit, et modo filius suus Raboldus per precariam tenet. Similiter donamus res illas super ipsum fluvium Cernone, quas Suitbardus ad sanctum Stephanum dedit.

Simili conditione donamus in pago Suggentinse villam nuncupatam Childafo-villa, quam nunc Otto comes per beneficium sancti Stephani vel nostrum habere videtur, una cum illa sorte quam Gonthadus ad sanctum Stephanum dedit, et ipse modo per precariam tenet. Hæc omnia superius comprehensa, tam in terris, domibus, ædificiis, campis, pratis, vineis, sylvis, cultis et incultis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, mancipiis, litis, accolabus, adjacentiis, appenditiis, cum integris terminis

A solidisque statis eorum ad eas res pertinentibus vel aspicientibus, ad ipsum jam fatum monasterium, vel ipsos fratres proficiant in augmentis, ut eos melius delectet pro nobis, vel inclytis Regibus nostris Carolo atque Carlomanno, seu stabilitate regni Francorum, et successoribus nostris, Domini misericordiam atque tentius exorare. Et quisquis ex istis hominibus superius nominatis, vel aliis quibuslibet, de rebus superius intimatis, per beneficium sancti Stephani, vel per precarias ad censum habere videntur, illum censum quem usque nunc in donum ad opus nostrum dederunt, deinceps in antea ipsum censum ad ipsum sæpe dictum monasterium, vel ad ipsos fratres persolvant. Et cum de hac luce decesserint, et dies obitus eorum advenerit, post eorum discessum ipsas res cum omni superposito, absque ullius contradictione, vel iudicis, vel pontificum, successorumque nostrorum expectata traditione, ipsi fratres in suam recipiant potestatem; precorque successores dominorum meos, et per sanctam Trinitatem adjurare præsumo, ut facta mea sic in ævum perdurare permittant, sicut ipsi habent velle, ut gesta eorum in perpetuum perseverent. Actum super fluvium Mosæ, in loco qui vocatur Fontanas, anno ab Incarnatione Domini DCCLXII, indictione VIII, epacta XIX, concurrente VII, anno primo regni Carlomanni Regis.

Ego Angilrannus peccator episcopus, hoc testamentum a me factum relegi et subscripsi. Ego Grimaldus abbas subscripsi. Ego Helbordardus abbas subs. Ego Goso abbas subs. Ego Sigilbertus abbas subs. Predalio peccator coepiscopus subs. Stephanus presbyter subs. Andreas subs. Donatus subs. Ego Rocfridus subs. Sigillum Widigangi. Haynaldus subs. Dodonus subs. Hardonino subs. Hildobodo subs. Adulpho. Ego Ynasco jussus a domino et pontifice meo Angilranno, hoc testamentum scripsi et subscripsi.

III.

Angelramnus prædia quædam sita in Alsatia donat cænobio sancti Avoildi (anno 787).

(Ex D. Calmet, ibid.)

Ego Engilramus in Dei nomine pontifex Metensis indignus, omnibus ecclesiis nobis commissis providere debemus sollicite, et fratribus ibidem Deo degentibus pacem facere, et a pravis hominibus defendere, resque eorum custodire, ut securius Deo valeant servire. Ideoque cænobii beati Naboris quotidianis calamitatibus et miseriis pie atque misericorditer condolentes atque compatientes, quas sub advocati et ministri comitis Wolmeri nostri advocati, tam in exactionibus, quam in rapinis quas nocte et die indesinenter inferunt et faciunt hominibus ejusdem ecclesie, eosque opprimentes et affligentes quotidie, ita ut non possent clamores eorum sustinere; his omnibus cænobium illud ad tantam devenit inopiam atque miseriam, quod vix possent reperire fratres qui Deo ibi et sancto Nabori vellent servire, quia non habebant unde ibi vivere: tandem recepto consilio, eundem comitem convocavimus, et per

nostram justitiam cum tamen constrinximus, quod et ipse ab hac injuria cessavit, subadvocatos et ministros corripuit. Pro hac igitur correctione et emendatione prædicti conobii Wasco abbas, et sui fratres, nostro et omnium consilio, et ejusdem comitis, ut firma et rata esset, et ut deinceps eos comes, nec eorum successores inde inquietarent, quasdam villas quæ erant ad præbendam eorum, comiti in perpetuum tradiderunt, ut amodo ipse comes nec subadvocati vel ministri ullam tamen vel exactionem vel inquietationem eidem ecclesiæ vel rusticis ejus inferrent seu facerent; si vero rustici eorum rebelles contra eos existerent, vel ad justitiam venire recusarent, prædictus comes per abbatem vel per fratres commonitus, illuc veniret, et abbas in nocte solvendo eum cum suis, procuraret in nocte et in die subsequenti de rusticis justitiam facere, et de justitiis abbati duas partes, tertiam comes haberet, et his contentus esset, cætera vero ecclesiæ beneficia et annalia servitia abbas et fratres in perpetuum considerent, et sine aliqua inquietatione libere et pacifice haberent. Nomina villarum Walo, quæ est juxta

A Morspec castrum in Elisacia, juxta Humburo; Ropac villam apud Jugeswile, quatuor mansos juxta Salrab, Cundici cum ecclesia villam juxta Bozonisvillam. Itemque Ostingam villam et novem mansos apud Altor, juxta Tanna-villam, et unum mansum apud Hinkingam-villam. Hæc omnia sicut in præsentis scripta esse videntur, ita autoritate beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et omnium Sanctorum et Sanctarum, et nostra confirmamus atque roboramus, ut nullus comes vel advocatus, sive aliqua persona, vel homo, hanc chartam audeat violare, infringere atque mutare, sed firma et stabilis semper usque in hodiernum diem permaneat, omnesque qui hanc violare vel contraire tentaverint, iram Dei et maledictionem, et nostram excommunicationem B incurrant. *Sign.* Botperti advocati. *Sig.* Sigibaldi. *Sig.* Liepbridi archidiaconi. *Sio.* Mantridi archidiaconi. *Sig.* Helimanni decani *Sig.* Benceis præpositi. *Sig.* Ottonis præpositi. Actum hoc anno 29^a regnante Carolo glorioso Rege, sub die 10 M. Junii. *Subsignatum.* Ego Allo notarius scripsi et Christophorus Thilman.

* Forte 19, nam annus 29 Caroli Magni incidit in annum Christi 797, quo anno Angilramus vivere desiderat.

ANNO DOMINI DCCXC.

WICBODUS.

NOTITIA HISTORICA IN WICBODUM.

[Ex Fabricio, Biblioth. med. et inf. Latinitatis.]

Wicbodus, cujus Quæstiones in Octateuchum in codice sancti Maximi Trevirensis invenerunt, in tria vero tantum Geneseos capita ediderunt Martene et Durand Collect. Ampliss. IX, 293, dubium est quis fuerit. Sub initium codicis exstant hæc verba: *Carolus rex Francorum et Longobardorum ac patricius Romanorum, hunc codicem ad opus suum scribere jussit.* An igitur Wigbaldus ille sit, Caroli Magni sub lherio et Radone archicancellarius notarius; an Wigbaldus, quem teste Astronomo, idem princeps circa an. 778 præfecit Petragoricis, incertum est.

C Opus autem ex dictis sanctorum Patrum, Augustini, Gregorii, Hieronymi, Ambrosii, Hilarii, Isidori, Eucherii, Junilii contextum est, quorum verba retinuit. Et quia maxima Geneseos pars purum Hieronymi ut Isidori textum fere exprimit, sequentes vero libri unum Isidorum exhibent, plura duumviri laudati edere noluerunt. Ipse tamen codex usui esse potest illis qui futuro tempore Hieronymi et Isidori Opera denuo recensebunt. Ad Historiam litterariam Gallie, tom. IV, p. 477.

VICBODI

QUÆSTIONES IN OCTATEUCHUM.

Ex pervetusto codice Trevirensis S. Maximini-monasterii.

(Martens., ampl. Coll. conc.)

OBSERVATIO PRÆVIA.

Wigbodi Quæstiones in Octateuchum exhibeo, descriptas ex pervetusto codice Trevirensis sancti Maximini monasterii, cujus in fronte hæc leguntur: *Carolus rex Francorum et Longobardorum, ac patri-*

cus Romanorum, hunc codicem ad opus suum scribere jussit. (Quæ religiosi principis summa fuit in res sacras propensio.) Auctor illarum Wigbodus, seu Wigbaldus, sive sit ille Wigbaldus Caroli Magni

sub Itherio et Radone archicancellariis notarius, sive Widbaldus, quem, teste Astronomo, idem princeps circa annum 778 praefecit Petragoricis, sive quispiam alius, ex dictis sanctorum Patrum, maxime Augustini, Gregorii, Hieronymi, Ambrosii, Hilarii, Isidori, Eucherii, Junilii opus suum contexuit, quorum verba aliquando pura et nuda uno tenore transcribit, nonnunquam dispersa variis in locis colligit in unum, aliquoties vero non verba, sed mentem illorum exprimit. Hinc coniciebam conicientque mecum viri eruditi omnes, quanto opus illud haberi

A deberet in pretio, quod iubente tam eximio principi: ad ejus usum descriptum fuerat, totque atque tantorum Ecclesiae doctorum expositiones Scripturae repraesentabat. Verum cum illud non indiligerenter examinasset, animadverti maximam Geneseos partem nonnisi purum Hieronymi atque Isidori textum fere exprimere, sequentes vero libros unum exhibere Isidorum. Quapropter tanti non existimavi integrum hic opus dare. Sed eruditus forte lectoribus haud injucunda erunt Quaestiones in prima Genesim capita.

CAROLUS REX FRANCORUM ET LONGOBARDORUM
AC PATRICIUS ROMANORUM
HUNC CODICEM AD OPUS SUUM SCRIBERE JUSSIT.

LAUS REGIS.

ALLOCUTIO AD LIBRUM.

Quis digne indoctus metrorum versibus unquam
Rusticus explanet cuius praeconia passim
Latus concelebrat sub coeli cardine mundus,
Cujus ad imperium meruisti ordo a carere,
Et capere nitidam longo post tempore pallam;
Ceperis ut limen aulæ regalis adire,
Atque auro rutilo radiantem cernere sedem?
Incipe quamprimum largas persolvere grates,
Errorum quod nube cares, correctus haberis.
Dein prostratus veniam deposce precatu,
Lautorisque tui sollers patronus adesto.

Asperi aut impressa manus tenuando polivit.
An habes in promptu, o rex, quod jusseras olim,
Suscipe, et o felix multos utaris [utare] per annos.

EPICRAMMA OPERIS SUBSEQUENTIS.

U quam magna tuae clarent praeconia laudis,
Rex Carole, felix et notus in omnibus arvis.
Finibus extremis tua maxime jussio pollet.
Quis valet urbane laudes sermone polito
Fari, magne, tuas, coeli sub culmine claras?
Quis tua mixta canat mira pietate tropæa,
Divitiasque tuas longo quis carmine pandat?
Quis saltem poterit seriem enumerare librorum,
Quos tua de multis copulat sententia terris?
Sanctorum renovans Patrum conscripta priorum.
Nam quidquid sacrum divina volumina verbis,
Eloquio sensuque docent, quod praedicat ipse
Antiquus mundi replicans exordia vates,
Seu ille historias texat, seu forte figuras.
Quod diversa retro multorum tempora regum
Post Ruth succiduo gesserunt ordine magnum,
Vel qui post reprobum Davidica regna Saulem
Ter quinquagenos scripserunt carmine psalmos.
Pacificus quidquid lata inter sceptræ Salomon,
Obscurum sensu præclara proverbialia duxit,
Quodque bis octoni post se videre prophetæ,
Quod clausum Job mitis ait cum vulnere aperto.
Esther quid memorem, et castæ mendacia Judith?
Ornati cum fraude satrapas accenditur oris,
Cum manet illudens obscenum femina lectum,

a Forte meruisti sorde.

B Desectoque feros compescit vertice visus.

Quod melius cernens cæcato in corpore Tobî,
Quæ secreta videns perscripsit conditor Ezras,
Quidquid post priscam succedens gratia legem
Intonat, atque Novi miracula Testamenti.
Hinc hominis clamat facies, ait, inde leonis,
Et pernix aquila, et fortis certamine taurus.
Inde quater terni puris quod mentibus agni
Egerunt, toto spargentes semina mundo.
Bis septena pii quod spargit epistola Pauli,
Quod Petrus Jacobusque, quod Judas et ipse
Qui conspecta refert cæli secreta Joannes,
Quin et veridici quæ plurima tractatores
Exposuere suis mysteria digna libellis,
Hæc tu cuncta tenens animo sitiente bibisti.

C Nec si quid sacrum cecinere propheta
Te latet, agnosces leges, et commata servas.
Atque aliena tuo commendas carmina cantu.
Quid totum replicem? tu sensibus utere doctis,
Et quæ nota tibi vel quæ percepta legendo,
Ad virtutis opus studio converte regali.
At si de plebe quisquam livore perustus
Dixerit, iste quis est veterum qui carmina mutat,
Inscribitque levis epigrammata vana libellis?
Noverit hoc ipse quod nusquam culpa mutatur,
Cum non velle valet et major jussio cogit.
Denique jussa bona cum promulgantur agenda,
Qui complet sapiens, qui vult contemnere demens.
Quod si Virgilius, et vatum summus Homerus,
Censuram meruere novam post fata subire,
Quam dat Aristarcus tua, Varrusque, Probusque.
D Cur dedignetur quod jussus principe magno
Parvula excerpti Mosaica carmina bibli
Vuibodus humilis nucarum mole piavi.
Hæc tibi rex summe jussu compulsus herili,
Servulus, ut potui, devota mente dicavi.

Ratio VII dierum ordinatur.

Primus in orbe dies lucis primordia sumpsit.
Alter splendidius cælum firmavit in oris.
Tertius undivagum mare dat cum germine terræ.
Quartus habet phœbum lunamque et sidera cæli.
Quintus plumigeras volucres piscesque natantes.
Sextus quadrupedes reptans hominesque sagaces.

b Hic est spatium unius versus vacuum in ms.

Septimus est Domino requies, his rite peractis.
 Non quia cunctipotens humano more labore,
 Actibus aut fessus quærat quiescere tandem
 Qui semper requietus agit, faciensque quiescit.
 Sed quod sacra quies typicis est operata figuris,
 Multa gerat signis, et pandat mystica nobis.
 Dicta Dei requies quod rebus jure creandis
 Ipsa modus fuerit cunctis, et maxima finis.
 Nam nova quæque fiunt, jam tum ordinata proban-

Dicta Dei requies, quo Dominus ac redemptio Chri-
 [tur
 [stus

In carne veniens, ac carnis vincla resolvens,
 Hoc redeunte die felici morte quievit,
 Dicta Dei requies, quod nos post mille labores,

A Solus ubique fovens in se requiescere cogit.
 Nec datur ulla quies miseris, nisi suscipit ipse.
 Dicta quoque requies, mundana quod actio præsens
 Post sex ætates quas mundus in ordine currit,
 Otia percipiens æterna pace quiescit.
 Dicta quoque requies, quæ nobis ultima sors est.
 Nam vitæ cursus, mundanæ molis ad instar
 Sex sunt ætates hominis, et septima mors est.
 Prima tenet ortum generis infantia simplex,
 Altera deinde pueritia mollis habetur,
 Tertia quæ sequitur ipsa vocitatur adulta,
 Quarta gerit virtutis opem speciosa juvenia,
 Quinta senectia gravis et ultima tempora vergens,
 Sexta venit senium quæ vitæ terminat ævum.

B Explicit.

INCIPIT

LIBER QUESTIONUM SUPER LIBRUM GENESIS

EX DICTIS SANCTORUM PATRUM AUGUSTINI, GREGORII, HIERONYMI, AMBROSII, HILARII,
 ISIDORI, EUCHERII ET JUNILII.

Discipulus. Primo omnium, præceptor mi, inquiri
 mihi necesse est, quis hujus libri, qui Genesis apud
 nos dicitur, scriptor habeatur.

Magister. Sicut a majoribus nostris nobis insinua-
 tum atque traditum est, Moysen hujus operis scri-
 ptorem fuisse asserunt, id est quinque librorum qui,
 juxta Græcos, Pentateucum nominantur, cum non
 dicat hoc titulus, sed quasi de alio ipse refert : *Dixit
 Dominus ad Moysen.* Cujus exemplum in [Novo Te-
 stamento Joannes sequens apostolus, ubicunque de
 se aliquid referre voluit, nomen suum studiose si-
 milit, aiendo : *Conversus Petrus vidit illum discipulum
 quem diligebat Jesus sequentem, etc. (Joan. xxi, 20.)*

D. Genesis unde hoc nomen accepit?

M. LXX etenim Interpretes, Symmachus et Theo-
 dotion in principio transtulerunt, et in Hebræo scri-
 ptum est *Bresith*, quod Aquila interpretatur in capi-
 tulo. Et ideo secundum sensum magis quam secun-
 dum verbi translationem, de Christo accipi potest,
 qui tam in ipso fronte Genesios, qui caput omnium
 librorum est, quam in principio Joannis evangelistæ,
 celi et terræ conditor approbatur. Unde et in Psal-
 terio de seipso ait : *In capite libri scriptum est de
 me (Psal. xxxix, 8).* Id est in principio Genesios. Et
 in Evangelio, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine
 ipso factum est nihil (Joan. 1, 3).* Ideo sciendum
 quod liber hic apud Hebræos *Bresith* vocetur, hanc
 habentes consuetudinem ut voluminibus ex principi-
 bus eorum nomina imponant.

In libro prohemiorum.

D. Genesis juxta fidem historię quæ describit?

M. Fabricam describit mundi et hominis conditio-
 nem, cataclysmum et divisionem terræ, confusionem

quoque linguarum, gestaque omnium patriarcharum
 usque ad ingressionem Israel in Ægyptum.

JUNILII.

D. Hæc Scriptura, quæ de præsentī sæculo loquens
 C significet, nosse cupio.

M. Quinque : aut generationem ejus, id est crea-
 tionem, aut gubernationem, aut accidentia naturis,
 aut evenientia voluntatibus, aut subsequentes volun-
 tatis eventus.

D. Quibus modis generationem sæculi hæc Scri-
 ptura signavit?

M. Tribus : aut enim sola Dei voluntate factum
 aliquid scribitur, ut est : *In principio creavit Deus
 cælum et terram (Gen. 1, 1);* aut voluntate simul et
 voce sive præceptiva, ut est *fiat lux et fiat firmamen-
 tum* ; sive deliberativa, ut est : *Faciamus hominem
 ad imaginem et similitudinem nostram.* Aut voluntate,
 voce ac diffinitione, ut est : *Crescite et multiplicamini
 et replete terram.* Et iterum : *Germinet terra herbam
 D virentem et ferentem semen juxta genus suum, et li-
 gnum fructiferum faciens fructus cujus semen in ipso
 sit.* Et cætera quæ post septimum diem usque in
 finem sæculi per partes operatur, ex illa enim defi-
 nitione proveniunt.

D. Est in his tribus aliqua differentia?

M. Est, quia ea quæ sola voluntate vel etiam voce
 sunt facta, noviter facta sunt, quæ vero diffinitione,
 illis similia jam quæ facta noviter diximus. Et rursus
 illa quidem in sex primis diebus ; hæc vero donec
 sæculum stabit.

D. Da ordinem per sex dies factarum rerum?

M. In ipso quidem principio conditionis facta
 sunt cælum, terra, angeli, aer, aqua.

D. Proba angelos et aquas et aerem factum.

M. Facta quidem ex aliis Scripturæ locis ostenduntur, ut est: *Qui facit angelos suos spiritus* (Psal. ciii, 4); et: *Laudate eum, omnes angeli ejus* (Psal. cclviii); et: *Aquæ quæ super cælos sunt laudent nomen Domini, quoniam ipse dixit et facta sunt* (Ibid., vers. v); et: *Quoniam ipsius est mare et ipse fecit illud* (Psal. xlv, 5). Et aer in Scripturis sanctis cæli nomine solet ostendi, ut est: *volucres cæli*, cum certum sit aves in aere devolare. Cælum autem ostendimus factum. Quod vero præcesserunt ista cæteras creaturas, in angelis, et Scriptura demonstrat, dum in laudibus et benedictionibus creaturis cæteris præponuntur, est ratio; oportuit enim ut terrenas celestis creatura præcesserit. De aquis vero ipsa Scriptura dicit, quod *Spiritus Dei ferebatur super aquas*.

D. Sequere ordinem generationis.

M. In principio diei primæ lux facta est, secunda vero factum firmamentum, tertia mare et terræ nascentia, quarta luminaria cæli, quinta natantia et volatilia, sexta reliqua animalia et homo.

D. Quæ est in ipsarum creaturarum operatione distantia?

M. Quod quædam ex nihilo facta sunt, ut cælura, terra, etc., quæ usque ad completum primum diem diximus facta, quædam vero ex jam factis primo die.

D. Da horum probationes.

M. Quoties Scriptura ex aliquo factas res cupit ostendere, aut palam significat, ut est *producat terra et producat aquas* et similia: aut certe ex subtili significatione verborum, ut cum dicit, *fiat firmamentum*, utique significat fuisse aliquid fluidum ac liquidum, id est aquas, quæ ut solidatæ ostenderentur, firmamentum vocatum est, quod fiebat. Et rursus luminaria derivative appellavit, quæ quarta die facta fuerunt, ut ex lumine primo die operato, facta monstraret. In his autem quæ primo die facta sunt, neque aperte neque subtili verbo factum aliquid declaratur ex altero. Nihil enim post primum diem ostenditur ex non exstantibus factum, sola hominis anima; in quo et hoc attendendum, quia cum alia aut ex nihilo, aut ex jam factis facta sunt, solus homo ex utroque componitur.

D. Quas alias creaturis ascribimus differentias?

M. Quod ea quæ primis sex diebus facta sunt, non naturaliter, nec ex similitudine provenerunt. Reliqua vero quæ sunt, naturaliter ex divina diffinitione nascuntur, exceptis scilicet miraculis.

D. Da tertiam differentiam.

M. Quod creaturarum aliquæ, id est rationales propter seipsas factæ sunt, ut angeli et homines: reliqua vero non propter se, sed propter prædictos angelos aut homines facta esse noscuntur: homo vero principaliter secundum animam propter se intelligendus est factus, nam secundum corpus consequenter.

D. Quid enim, præter angelos et homines aliæ creaturæ seipsis invicem non egebant?

M. Egebant quidem, non ad utilitatem, sed ad ornatum, utilia enim non sibi, sed angelis et ho-

minibus sunt, pro quibus etiam facta esse nascuntur. Ornatum vero etiam invicem præstant, quippe et cælum inornatum sine celestibus luminariis fuit, et luminaria ipsa ne superflue facta essent, videntium oculis indigebant. Et mare inornatum, donec aut locum suum receperit, aut animalibus impleatur. Et terra incomposita præter habitantium vel nascentium usum, et irrationalia animalia sine hominis regimine inepta, herbæ absente animalium usu superflue. Ita omnia egerunt invicem, vel his quæ quotidie fiunt. Sed ut jam diximus, aliud est esse incompositum, aliud utile; incompositum enim aliquid per se utile alteri declaratur.

D. In ornameto ipso aliqua est differentia?

M. Est: nam aliqua in sex diebus ornata sunt, ut cælum luminariis, et terra herbis, et piscibus mare: quædam vero donec mundus vivit ornantur, ut mare navigiis, et terra ædificiis et cæteris quæ humano construantur ingenio, et homo ipse scientia. Quædam vero decorem suum in futuro recipient, ut corpus incorruptionem, et mortalia immortalitatem, et celeste regnum habitationem sanctorum. Notandum autem in ornamentis, quod eorum quæ vel ingenio vel artibus fiunt, in hominibus causa est, reliquorum autem in Domino.

D. Da quartam differentiam.

M. Quod quædam simul et velut subito creata emergerunt, ut herbæ, luminaria, natantia et volatilia, necnon terrena animalia et quadrupedia. Quædam vero non simul, sed velut cum quadam mora, ut mare, terra, homo; et ipse enim paulatim factus scribitur, sicut et cetera.

D. Da quintam creaturarum differentiam.

M. Quod quædam eorum ratione ceteris præsent, ut rationalia; quædam vero usui habentur, ut celestia luminaria, quædam naturæ necessitate obsequuntur, ut aves et quadrupedes et his similia.

D. Da sextam differentiam.

M. Quod ea quæ ceteris præsent, id est rationalia, voluntate ac ratione moventur; quæ vero irrationalia sunt, aut necessitate obsequuntur, aut natura moventur.

D. Ea quæ ex aliquo facta sunt, quod materias habuerunt?

M. Sex, terram, aquas, aerem, ignem, lumen, costam.

D. Da singulis origines suas.

M. Ex terra virentia plantaria, et animalia. Ex aquis firmamentum, mare, natantia, et volatilia. Simul autem ex terra, aquis, igne et aere omnia quæ per successiones temporum renovantur. Ex lumine luminaria. Ex costa Eva.

D. Ignis quomodo probatur factus, aut unde, vel quando?

M. Factum quidem ex generali scriptura possumus adprobare cum dicitur de Deo: *Qui fecit cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt* (Psal. cxlv, 6); quia utique etiam ignis in eis est, et ex speciali prophetia. *Laudate Dominum, dracones et omnes*

1109

*abyssi; ignis, grando, nix, glacies et spiritus procel-
larum* (Psal. CXLVIII, 7). De quibus ante dixerat :
Quoniam ipse dixit et facta sunt (Psal. CXLVIII, 5). Et
rursus : *Benedicite, omnia opera Domini, Domino*; et
subiunxit : *Benedicite, ignis et æstus, Dominum* (Dan.
iii, 57, 66). Utrum vero ex nihilo, sicut et alia factus
sit, an ex aliquo dubitatur. Plures enim volunt cœ-
lestium luminarium esse particulam, quippe etiam
nunc frequenter vidimus homines certo modo ignem
ex solis radiis mutuari : Quod si ita est, primo
die factus est. Sed sapientias hoc Scriptura lumen
quam ignem vocavit, ut ex meliore usu nomen acci-
peret.

D. Da septimam creaturarum differentiam.

M. Quod omnia quæ ex aliquo facta sunt, corpora
sunt. Incorporea autem neque ipsa ex aliquo, ne-
que ex ipsis facta sunt aliqua. Hæc vero incorpo-
rea accipienda sunt, non sicut Deus incorporeus dici-
tur, ejus enim comparatione nihil corporeum [*Leg.*
incorporeum] est, sicut nec immortale, nec invisi-
bile. Alius enim modus est, quo hæc verba solæ divi-
nitati conveniunt, alius quo de creaturis loquimur,
sicut de animalibus vel angelis.

D. Quomodo Deus mundum fecerit possumus quæ-
rere?

M. Hoc temerarie magis quam caute exquiritur.
Nulli enim divinæ creaturæ modum homini licet
agnoscere. Nam si sciret quis quomodo facta sunt ali-
qua ex nihilo, creatori utique scientia ac potentia par
fuisset.

AUGUSTINUS.

D. Si omnia in numero, et mensura, et pondere
Deus disposuit; ipsum numerum et mensuram et
pondus ubi disposuit?

M. Numerus et mensura et pondus ipse est Deus.
Ipse est enim numerus sine numero, a quo est omnis
numerus. Ipse est mensura sine mensura, a quo est
omnis mensura. Ipse est pondus sine pondere, a quo
est omne pondus. Non enim creaturam extra se aut
alieni vult; ut sicut homines, memoria retineret
quæ faceret. Omnis igitur creatura voluntas est crea-
toris, voluntas itaque creatoris non est extra natu-
ram creatoris, hoc est ibi voluntas quo natura. Sic
tamen æterna est natura, sicut æterna voluntas, non
enim accedit Deo aliqua nova cogitatio ad formandam
creaturam. Proinde omnia in se Trinitas Deus dispo-
suit, quia in se cuncta habuit quæ fecit. Intelligitur
et aliter, omnia in numero et mensura et pondere dispo-
suit, id est ut omnia quæ fecit, numerum et mensu-
ram et pondus haberent.

Augustinus in libro I contra Manichæos ita
exorsus est.

More Manichæorum multi imperiti et rustici, et
ut ita dicam præsumptuosi, percunctare solent et ob-
ijciunt : Si in principio aliquo temporis fecit Deus
cælum et terram; quid agebat antequam faceret
cælum et terram [a vel ubi erat] et quid ei placuit

A subito facere quod nunquam antefecerat per tempora
æterna? His respondemus.

Deus in principio creavit cælum et terram, non
in principio temporis, sed in Christo, cum verbum
esset apud patrem, per quod facta et in quo facta
sunt omnia. Sed si in principio temporis Deum fec-
cisse cælum et terram credamus, debemus utique
intelligere, quod ante principium temporis non erat
tempus. Deus enim fecit et tempora. Et ideo ante-
quam faceret tempora, non erant tempora. Non
enim possumus dicere fuisse aliquod tempus quando
Deus nondum aliquid fecerat, quomodo enim erat
tempus quod Deus non fecerat, cum omnium tem-
porum sit ipse fabricator. Et si tempus cum cælo
et terra esse cœpit, non potest inveniri tempus quo
Deus nondum fecerit cælum et terram. Cum autem
dicitur : Quid ei subito placuit? sic dicitur quasi ali-
qua tempora transierint, quibus Deus nihil operatus
est; non enim transire poterat tempus, quod non-
dum fecerat Deus, quia non potest esse operator
temporum, nisi qui est ante tempora. Certe et ipsi
Manichæi legunt apostolum Paulum et laudant et
honorant, et ejus epistolas male interpretando mul-
tos decipiunt. Dicant ergo nobis quid dixerit aposto-
lus Paulus : *Agnitionem veritatis quæ est secundum
pietatem Dei in spe vitæ æternæ, quam promisit non
mendax Deus ante tempora æterna* (Tit. 1, 1). Æterna
enim tempora quid ante se habere potuerant? Hoc
ergo cogantur exponere, ut intelligant se non intelli-
gere, cum temere volunt reprehendere quod diligen-
ter querere debuerunt.

Si autem non dicunt : Quid placuit Deo subito
facere cælum et terram; sed tollunt inde, subito, et
hoc tantum dicunt : Quid placuit Deo facere cælum
et terram? Non enim cœvum Deo mundum istum
dicimus, quia non ejus æternitatis est hic mun-
dus, cujus æternitatis est Deus. Mundum quippe
Deus fecit, et si cum ipsa creatura, quam fecit
Deus tempora esse coeperunt, et ideo dicuntur
æterna tempora; non tamen sic sunt æterna quo-
modo æternus Deus est, quia Deus est ante tempora,
qui fabricator est temporum, sicut omnia quæ fecit
Deus, bona sunt valde, sed non sic bona sunt, quo-
modo bonus est Deus, qui illa fecit; hæc autem fa-
cta sunt; nec ea genuit de seipso, ut hoc essent
quod ipse est; sed ea fecit de nihilo, ut non essent
æqualia, nec ei a quo facta sunt, nec filio ejus per
quem facta sunt, justus [*Edit.*, justum] est enim. Si
enim [*Edit.*, ergo] isti dixerint : Quid placuit Deo
facere cælum et terram? Respondendum est eis,
ut prius vim discant voluntatis humanæ, qui volun-
tatem Dei nosse desiderant. Causas enim Dei volun-
tatis desiderant scire [*Edit.*, scire querunt],
cum voluntas Dei omnium quæ sunt ipsa sit
causa. Si enim habet causam voluntas Dei, est ali-
quid quod antecedit voluntatem Dei, quod nefas est
credere. Qui ergo dicit, quare fecit Deus cælum et
terram? Respondendum est illi, quia voluit. Volun-

* Uncis inclusa non lego in editis.

concidere veritatem, quam videre non possunt, redeat illis securis in crura. Nam illa concidi non potest, quæ incommutabilis manet; sed quæcunque plagæ in illam emissæ fuerint, reperiuntur, et majori ictu redeunt in eos, qui cedere audent quod credere deberent, ut intelligere mererentur.

Deinde quærunt, et insultando interrogant, unde erat ipsa aqua super quam ferebatur spiritus Dei; numquid enim superius scriptum est, quod Deus aquam fecerit? Hoc si pie quærerent, invenirent quemadmodum intelligendum esset. Non enim aqua sic appellata est hoc loco, ut hæc a nobis intelligatur, quam videre jam et tangere possumus, quomodo nec terra quæ invisibilis et incomposita dicta est, talis erat, qualis ista quæ jam videri et tractari potest. Sed illud quod dictum est: *In principio creavit Deus cælum et terram* (Gen. 1, 1), cœli et terræ nomine universa creatura significata est, quam fecit et condidit Deus. Ideo autem nominibus visibilium rerum hæc appellata sunt, propter parvulorum infirmitatem, qui minus idonei sunt invisibilia comprehendere. Primo ergo materia facta est confusa et informis, unde omnia fierent quæ distincta atque formata sunt, quod credo a Græcis *Chaos* appellari. Sic enim et alio loco legimus dictum in laudibus Dei, *Qui fecit mundum de materia informi*, etc., quod aliqui codices habent *de materia inivisa*.

Et ideo Deus rectissime creditur omnia de nihilo fecisse, quia etiamsi omnia formata de ista materia facta sunt, hæc ipsa tamen materia de nihilo facta est. Non enim debemus esse similes istis, qui omnipotentem Deum non credunt aliquid de nihilo facere potuisse, cum considerant fabros et quoslibet opifices non posse aliquid fabricare, nisi habuerint unde fabricent. Et ligna enim adjuvant fabrum, et argentum adjuvat argentarium, et aurum aurificem, et terra figulum adjuvat, ut possit perficere opera sua. Si enim non adjuventur ea materia unde aliquid faciunt, nihil possunt facere, cum materiam ipsam non ipsi faciunt. Non enim faber facit lignum, sed de ligno aliquid facit, sic et cæteri omnes opifices. Omnipotens autem Deus nulla re adjuvandus erat, quam ipse non fecerat, ut quod volebat efficeret; si enim ad eas res quas facere volebat, adjuvabat eum aliqua res quam ipse non fecerat, non erat omnipotens; quod sacrilegum est credere.

Informis ergo illa materia quam de nihilo Deus fecit, appellata est primo cælum et terra, non quia hoc jam erat, sed quia hoc esse poterat. Nam et cælum postea scribitur factum. Quemadmodum si semen arboris considerantes, dicamus ibi esse radices et robur, ramos, fructus, et folia; non quia jam sunt, sed quia inde futura sunt. Sic dictum est: *In principio fecit Deus cælum et terram*, quasi semen cœli et terræ, ^a cum confusa adhuc esset cœli et terræ materia. Sed quia certum erat inde futurum esse cælum et terram, jam et ipsa materia cælum et

A terra appellata est. Isto genere locutionis etiam Dominus loquitur, cum dicit: *Jam non dico vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis* (Joan. xv, 15). Non quia factum erat, sed quia certissime futurum erat. Nam post paululum dicit illis: *Adhuc multa habeo dicere vobis, sed non potestis portare modo* (Joan. xvi, 12). Ut quid ergo dixerat: *Omnia quæ audivi a Patre meo nota feci vobis*, nisi quia sciebat hoc se esse facturum? Sic etiam cælum et terra potuit dici materia unde nondum erat factum cælum et terra, sed tamen non aliunde faciendum erat. Innumerabiles tales locutiones in scripturis divinis inveniuntur, sicut in consuetudine sermonis nostri, cum id quod cerissime futurum ^B speramus, dicimus: jam factum puto.

Hanc autem adhuc informem materiam etiam terram invisibilem et incompositam voluit ^b appellari; quia inter omnia elementa mundi, terra videtur minus speciosa quam cætera. Invisibilem autem dixit propter obscuritatem, et incompositam propter informitatem. Eandem ipsam materiam etiam aquam appellavit, super quam ferebatur Spiritus Dei, sicut superfertur fabricandis voluntas artificis; quod etsi paucorum intelligentia potest attingere, humanis tamen verbis nescio utrum a paucis hominibus possit exponi. Propterea enim non absurde etiam aqua dicta est ista materia, quia omnia quæ in terra nascuntur, sive animalia, sive herbæ, vel arbores, et ^C his similia, ab humore incipiunt formari atque nutrir. Hæc ergo nomina omnia, sive cælum et terra, sive terra invisibilis et incomposita, et abyssus cum tenebris, sive aqua super quam Spiritus ferebatur, nomina sunt informis materiæ; ut res ignota notis vocabulis insinuaretur imperitiis; et non uno vocabulo, sed multis; ne si unum esset, hoc esse putaretur quod consueverant homines in illo vocabulo intelligere. ^c Dicta est cælum et terra, quia inde futurum erat cælum et terra. Dicta est terra invisibilis et incomposita, et tenebræ super abyssum, quia informis erat, et nulla specie cerni aut tractari poterat, etiamsi esset homo qui videret atque tractaret. Dicta est aqua, quia facilis et ductilis subiacebat operanti, ut de illa omnia formarentur: sed sub his ^D omnibus nominibus materia erat invisita et informis de qua Deus condidit mundum.

^d *In principio creavit Deus cælum et terram*. Istud capitulum librorum omnium caput est; omnis namque Scriptura divina bipertita est, Vetus Testamentum et Novum. Alia quippe sunt ubi æterna intimantur, ut est: *In principio erat Verbum* (Joan. 1, 1). Alia facta narrantur, ut est: *In principio creavit Deus cælum et terram* (Gen. 1, 1). Alia futura pronuntiantur, ut est: *Cum venerit filius hominis in maiestate sua* (Luc. ix, 26). Alia vero sunt quæ agenda præcipiuntur, cum dicitur: *Diligas proximum tuum sicut teipsum*, etc. (Matth. xxii, 39). Bipertita vero est, quia

^a Editi legunt, cum in confuso adhuc esset.

^b Lege cum editis, appellare.

^c Editi legunt, dictum est ergo cælum.

^d Ex Augustino, de Gesepe ad litteram, lib. 1, cap. 1.

sunt alia quæ secundum figuram dicta sunt, ut est **A** *Cantica canticorum*, et ut est : *Audiuit Adam vocem Domini Dei deambulantis in paradiso* (*Gen. iii, 8*); et alia sunt secundum rerum gestarum fidem, ut est : quod populus exiens de *Ægypto*, per mare pedibus ambulavit. Alia vero sunt quæ utroque dicta sunt modo, ut est transitus maris Rubri, et miracula illa quæ Dominus in Evangelio fecit.

In principio creavit Deus cælum et terram.

D. Inquirendum summopere est, in quo principio, utrum in principio temporis, an in principio, ut hoc esset initium creaturæ ejus ex quo alia esse cœperunt, non enim cœterna Deo semper fuerunt.

M. Dicamus quia in principio sibi cœternis fecit Deus cælum et terram, in unigenito Filio qui est sapientia Patris, de quo dicit Apostolus, *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam* (*I Cor. i, 24*). Et in psalmo dicit : *Omnia in sapientia fecisti* (*Psal. ciii, 24*); et iterum dicit Apostolus : *Quia in ipso condita sunt omnia quæ in cælo sunt et quæ in terra, visibilia et invisibilia* (*Col. i, 16*).

D. Genesis principium est. Si in principio creavit Deus cælum et terram, angeli postmodum facti sunt, Si angeli ante facti sunt, non primo omnium creavit Deus cælum et terram.

M. Quando facta sunt simul sidera, ait Scriptura, *laudaverunt me angeli mei voce magna*. Quarta die facta sunt sidera, et jam erant angeli. Neque enim die tertio, neque secundo facti sunt. In his enim apparet quæ facta sunt. Tertia die scilicet terra ab aquis discreta est; secunda factum est firmamentum, ubi sol et luna discurrent et sidera. Porro primus dies ipse est angelica natura, quæ primo cæli nomine nuncupata est. Unde evidenter ostenditur primum diem spiritalem factum, id est angelicam naturam, et sic hoc cælum quod oculis cernimus. Nam quod ait, *In principio creavit Deus cælum et terram* (*Gen. i, 1*), non primo omnium, sicut ais, sed in principio, id est in Filio, imo per Filium, fecit Deus omnem spiritalem corporalemque creaturam, quæ cœli et terræ nomine appellata est. Nam quod ipse sit principium, de se interrogantibus Judæis quis esset, respondit : *Principium qui et loquor vobis* (*Joan. viii, 25*). Primo igitur voluit cælum et terram velut quamdam spiritalem corporalemque materiam dicere, et sic quemadmodum singillatim facta sunt ordinem tenere. Quod enim dixit cælum, hoc mihi dixisse videtur aquarum abyssum tenebrosam, Adæ quodammodo fluitantem vitam, nisi convertatur ad creatorem, et fiat lux, et contempletur Trinitatem Deum esse indivisum. Neque enim ita dicimus, ut ista materia præcedat formam suam, sicut præcedit lignum arcam, et sicut præcedit vox verbum, neque enim tempore, sed origine. Igitur prima creatura lux, non ista quæ quarta die facta est, sed spiritalis, id est angelica natura.

Hoc tamen intelligendum quod simul creavit cælum et terram et lucem, quia nihil interest nisi origo

* Quæst. Hebr.

tantum. Sicut homo duas parabolas cognitæ simul non potest enarrare, ita et Dominus fecit, quia hoc prius enarravit quod originem habuit, et postea quod exinde factum fuit, quamvis utrumque simul fecisset, ut quod sola origine prius est in faciendo, prius sit ex tempore enarrando. Ergo dum oportebat ut scriptura sancta utrumque enarrasset, tam res gestas quam res enarratas, quod exinde factum est propter tardiores intellectum, ut capere potuissent, quia res corporeæ ex aliquo fiebant; quia nihil interest inter creationem cœli et terræ et lucis, nisi hoc tantum quod est inter verbum et vocem.

D. Cur non dixit, in principio fecit Deus cælum et terram, sed creavit?

M. Propter infirmitatem materiæ.

D. Da sensum spiritalem.

M. Principium Christus est, sicut ipse in Evangelio ait : *Principium qui et loquor vobis* (*Joan. viii, 25*). In hoc igitur principio fecit Deus cælum, id est qui cœlestia meditantur et quaerunt. In ipso fecit et carnales, qui terrenum hominem necdum deposuerunt.

D. Terra autem erat inanis et vacua (*Gen. i, 2*). Cur inanis et vacua?

M. Id est quia non erat a mari distincta; vacua, inquit, quia littoribus non erat circumdata, vel vicibus suis ornata, id est arboribus et animalibus.

Item spiritaliter: Terra scilicet carnis nostræ inanis et vacua erat, priusquam doctrinæ acceperit formam.

D. Quare tenebræ dicuntur super faciem fuisse abyssi?

M. Quia non erat lux quæ superfunderetur; quod si esset, utique superesset.

Item, quia erat spissus aer carens luce diurna.

Aliter. Tenebræ erant super faciem abyssi, quia delictorum cæcitas et ignorantie profunda obscuritas corda nostra tegebat.

D. Quomodo spiritus Dei ferebatur super aquas, edessere?

HIKRONYMUS *.

M. Pro eo quod in nostris codicibus scriptum est, *ferebatur*; in Hebræo habetur *merephat*, quod nos appellare possumus, incubabat, sive confovebat in similitudinem volucris ova calore animantis. Ex quo intelligimus, non de spiritu mundi dici, ut nonnulli arbitrantur, sed de Spiritu sancto, qui et ipse vivificator omnium a principio dicitur. Sic autem vivificator quasi conditor Deus : *Emitte*, ait, *Spiritum tuum, et creabuntur* (*Psal. ciii, 30*).

AUGUSTINUS.

D. Spiritus Dei ferebatur super aquas : Localiter ferebatur sicut sol et sidera, an aliter?

M. Spiritus sanctus Deus est, quia in re non loco continetur, et distenditur, nec temporum mutationibus subjacet, sed est ubique præsens totus. Quomodo sane nominavit creaturam, cui superferri diceretur Spiritus sanctus, non localiter, sed potentialiter. Dominus non ex indigentia fecit opera sua, sed ex beneficentia, neque horum indiget quæ fecit. In-

digns quippe atque egenus amor subicitur rebus quas diligit. Ideo dictus est superferri creaturam Spiritus sanctus, quia non ex indigentia operatus est ipsam creaturam.

AMBROSIIUS *.

D. Quomodo Spiritus Dei ferebatur super aquas? **M.** Sicut ait Apostolus: *Supereminentem*, inquit, *scientiam charitatis Dei*. Et alibi ait: *Superexaltat autem omnem intellectum*. Ergo inchoatum aliquid ostendit super quod spiritus Dei ferri diceretur, non loco, sed omnia superante atque præcellente potentia. Duo quippe sunt propter quæ amat Deus creaturam suam; ut sit et ut maneat. Ut sit formata, et maneat in præcepto Conditoris. Ut esset ergo, Spiritus Dei ferebatur super aquam; ut autem maneret, vidit Deus quia bonum est. Quamobrem prius res informatas et postea spiritum sanctum nominavit, quia omnis exiguus amor rebus quas diligit subterponitur.

ITEM IN HEXAMERON AUGUSTINUS.

D. De informitate materiæ: ut plenius et uberius exponas posco.

M. Verum et manifestum est omne mutabile ex aliqua informitate formari, simulque et manifestissima ratio docet, nullarum naturarum materiam esse potuisse, nisi ex Deo. Et licet dicat Scriptura: *Qui fecisti mundum ex materia informi* (Sap, xi, 15), non tamen informis materia formatis rebus tempore prior est, cum sit utrumque simul concreatum, et quod factum est et unde factum est. Sicut vox materia verborum est, verba vero formatam vocem indicant. Ita creator Deus non priore tempore fecit informem materiam, et eam postea per ordinem quarumcumque naturarum quasi secunda consideratione formavit, sed non potuit non dividere scriptura loquendi temporibus quod Deus faciendi temporibus non divisit. Et nos cum dicimus materiam et formam, utrumque simul intelligimus, nec utrumque simul possumus enuntiare. Quod si spiritalis lux facta est, cum dixit Deus fiat lux, non illa vera patri coeterna intelligenda est, per quam facta sunt omnia, sed illa de qua dici potuit, prior omnium creata est sapientia, quia per sapientiam non creatam facta est lux. Quo autem modo simul fieri potuerit, et quod illuminaretur et ipsa illuminatio, ac diverso tempore **D** narranda fuerint, paulo ante diximus cum de materia tractaremus.

AUGUSTINUS.

D. Dixit quoque Deus fiat lux. In die dixit, an ante omnem diem? Si in die dixit, temporaliter dixit, si temporaliter dixit, per aliquam creaturam dixit, igitur non est prima creatura lux.

M. Nec in die dixit, nec temporaliter dixit, sed ante omnem profecto creaturam verbum suum genuit. Dictio itaque Dei verbum Dei est. Sed divina Scriptura parvulis congruens, et quodammodo eos lætans, ut proficiant, et cibum spiritalem capiant, voluit semper per omnem creaturæ formationem

A dictionem nuncupare. Ut si verbi causa requiramus quomodo facta est lux, audies, in verbo Dei erat ut fieret, quomodo et cætera per ordinem. Si requiras quomodo facta sunt; in verbo Dei erant ut fierent. Hinc est enim, dixit Deus fiat lux, neque enim corporalibus modis loquitur divina natura, nec quotiens dicitur dixit, totiens verbum formavit, unum enim verbum genuit coeternum et consubstantivum sibi, in quo omnia ineffabiliter dixit.

ITEM.

D. Dixit quoque Deus fiat lux. Lux autem hæc est visibilis, an invisibilis?

M. Invisibilis enim dicitur, quia creatio angelica est, quam oculi nostri non valent prospicere. Ratio enim erat, ut die quarto sidera in cælo fabricasset, quæ oculi nostri potuissent prospicere.

D. Istia creatio angelica est temporalis an intemporalis?

M. Temporalis erat in angelis, intemporalis autem in Deo. Temporalis erat quod dictum intelligimus ab æterno Deo expressum per verbum coeternum, in creatura spiritali quam jam tunc fecerat quod dictum est, in principio creavit Deus cælum et terram. Sed ista locutio non tantum sine aliquo sono, sed etiam sine ullo corporali motu creaturæ spiritalis, ejus menti atque rationi quodammodo infixæ per verbum patris coeternum. Sed multum atque difficillimum est capere quomodo dicitur deo non temporaliter jubenti, neque id temporaliter audiente creatura, qui contemplatione veritatis omnia excedit tempora, sed intellectualiter sibi in impressa cum patri coeterna sapientia tanquam intelligibilis locutionis, ad ea quæ infra sunt transmittentis, ut fieret temporalis motus in rebus temporalibus sive formandis sive administrandis.

Item. Facta est inquit lux, id est creatio angelica, quia tunc coeperunt agnoscere vel intelligere creatorem suum.

D. Quare iterum non repetit, et fecit Deus lucem, sicut creaturas cæteras repetit quas creavit, ut in firmamento dicit: *Fiat firmamentum*. Et iterum: *Fecit Deus firmamentum*?

M. Necesse namque non erat ut dixisset: *Fecit Deus lumen*, quia intellectualis creatura erat, id est angeli. Quando autem dicit: *Fiat firmamentum*, vel cætera in aliis creaturis, hoc in cognitione angelica dixit, quia nec mirum est si Deus sanctis angelis suis in prima lucis conditione ad se conversis, prius voluit ostendere quid erat deinceps facturus. Quando vero dicit: *Et fecit Deus*, id est in propria natura rerum, jam non erat hoc opus de angelis iterum repetere, quia illi tunc, sicut diximus, conversi fuerant ad cognoscendum creatorem suum. Cum enim æterna illa et immutabilis, quæ non est facta, sed genita sapientia, in spiritalem atque rationalem creaturam se transfert, sicut in animas sanctas, ut inluminati lucere possint, sit in eis quedam luculentia rationis affectio, quæ potest accipi, facta est lux,

* Imo Augustinus, lib. primo de Genesi ad litteram, cap. 7.

cum dixerat Deus *fiat lux*, jam enim erat spiritalis creatio, quæ cœli nomine significata est, cum scriptum sit: *In principio creavit Deus cælum et terram*. Non cœli corporei, sed cœli incorporei, in qua natura intelliguntur omnes sancti angeli.

GREGORIUS.

Tales namque creati sunt angeli, ut si vellent, in beatitudinis luce persisterent; si autem nolent, etiam labi potuissent. Unde et Satan, cum sequacibus legionibus cecidit; sed post ejus lapsum ita confirmati sunt angeli qui persisterunt, ut cadere omnino non possint. Quod bene in ipso exordio Genesios præsentis libri historica descriptione signatum est. Quia creavit Deus cœlum quod postmodum vocavit firmamentum. Cœli ergo fuerunt, ut diximus, hi qui prius bene sunt conditi, sed postmodum firmamentum appellati sunt, quia omnino jam ne caderent virtutem incommutabilitatis acceperunt.

ITEM GREGORIUS.]

Dixit Deus: Fiat lux et facta est lux (Gen. 1, 5), et paulo post: *Factum est vespere*. Nequaquam sic in hac vita per exercitationem justitiæ peccatum deseritur, ut in eadem justitia inconcusce maneat. Quia etsi jam a cordis habitaculo culpam recitudo eliminat, ipsa tamen culpa quæ repellitur, cogitationis nostræ foribus assidens, ut sibi aperiatur pulsatur. Quod Moyses spiritaliter innuit, cum facta corporaliter temporum momenta narravit: *Facta est lux*, atque paulo post subiiciens, *factum est vespere*. Creator quippe omnium humanæ culpæ præsciens, tunc expressit in tempore quod nunc versatur in mente. Lux quippe ad vespem ducitur, quia nimirum lumen recititudinis umbra sequitur tentationis. Sed quia electorum lux tentatione non exstinguitur, nequaquam nox, sed vespere facta perhibetur, quia nimirum sæpe tentatio in corde rectorum lumen justitiæ abscondit, sed non interimit, quasi ad pallorem trepidationis pertrahit, sed funditus non exstinguit.

AMBROSIIUS.

Dixit quoque Deus: Fiat lux, id est illuminatio credulitatis appareat. Prima enim die lucem fidei dedit, quia prima est in conversione fides, unde et ipsum primum præcepti mandatum est, *Dominus Deus tuus Deus unus est* (Deut. iv, 6), propter quam fidem ipse Dominus visibiliter in mundo apparere voluit, jam tunc Deus juxta præscientiæ suæ gratiam divisit justos, id est filios Dei et lucis a peccatoribus tantquam a tenebris, istos vocans diem, illos noctem, nam quia in lucis nomine justis appellantur, audi Apostolum: *Fuistis inquit aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v, 8).

AUGUSTINUS.

Et vidit Deus lucem quod esset bona (Gen. 1, 4).

D. Si subito Deus vidit lucem quod esset bona, antea nescivit, et visio ei contulit scientiam?

M. Omne enim opus præcedit voluntas, nam dum cogitamus quid operare debeamus, neque enim ignorans aliquid facit, dum cogitat qualiter fiant quæ

A facienda cogitando disposuit. Et cum hoc in hominem cadere non possit, ut aliquid ignorans faciat, quanto magis in Deum, qui omnia æterno et stabili consilio suo quomodo voluit fecit? Nec aliter, etenim facta et aliter facienda vidit; eo itaque modo vidit facta, quo viderat facienda.

D. *Et vidit Deus lucem quod esset bona* (Gen. 1, 4). Quare lucem tantum laudavit, et non noctem?

M. Id est, quia nox adhuc nec dies factæ erant, sed tantum lux angelica, quia indignum erat Deo rem informem laudare, quæ adhuc formata non erat, sed rem illam quæ formata erat laudavit, id est lucem angelicam.

AUGUSTINUS.

D. *Et divisit lucem a tenebris* (Ibid.). Divisit, inquit scriptura, lucem a tenebris: omne enim quod dividitur, et esse potest. Sicut ergo est essentia lucis, ita essentia tenebrarum. Et cur non dicit Scriptura, vidit Deus tenebras quod essent bonæ, sicut de luce dictum est?

M. Deus bona et incommutabili voluntate creavit omnes angelos bonos, sed quia ex his quosdam per superbiam præsciebat casuros, per incommutabilitatem præscientiæ suæ [divisit inter bonos et malos. Malos igitur appellans tenebras, bonos appellans lucem, in his dicens quia boni sunt, in illis nullatenus dicens, ne peccata quæ erant tenebræ adprobare videretur.

ITEM ALIBI.

C D. *Divisit lucem a tenebris*. Quid est lucem a tenebris dividere?

M. Id est, distinctio rei formatæ ab informi.

D. *Appellavitque lucem diem, et tenebras noctem* (Gen. 1, 5). Cur appellavit lucem diem et tenebras noctem? quæ adhuc formata non erant?

M. Propterea enim appellavit lucem diem, quia dies circa speciem factæ rei appellatus est; et tenebras noctem, quia nox ista quæ nobis notissima est, facit eam esse absentia solis super terram, quia decedente sole, vocamus vespem, inchoante mane vocamus diem. Nox autem hic privatio operis est, aut nox ipsa possibilitas appellata est, quæ inest rebus factis, unde fieri potest, etiamsi non mutantur.

D. *Factumque est vespere et mane dies unus* (Ibid.). Quomodo hoc intelligendum est?

M. Quid per vespem nisi perfectio singulorum operum, et mane est inchoatio sequentium?

AUGUSTINUS.

D. Primum enim diem astruis spiritalem esse creaturam, et quomodo habuit vespere et mane?

M. Omnis namque creatura antequam tempore suo fieret, in ipso Dei Verbo erat, prius ab angelis cognoscenda, et sic suo tempore facienda. Quapropter ipsa creaturæ cognitio in semetipsa vespere erat, in Deo autem mane, quia plus videtur ipsa creatura in Domino, quam in seipsa videtur creatura. Plus scilicet videtur in arte qua facta est, quam in seipsa quæ facta est. Propterea enim ait

evangelista Joannes : *Quod factum est in ipso vita erat* (Joan. 1, 3, 4). Omnia igitur quæ facta sunt et vitam non habent, in ipso Verbo Dei vita sunt, in seipsis non sunt vita. Cælum, terra, lapis, vitam non habent, et tamen in Domino vita sunt. Vivunt igitur in Deo sine initio, atque incommutabiliter omnes rationes creaturarum. Ac per hoc plus videntur ab angelis sanctis in Verbo Dei ubi sunt vita, quam in seipsa, quia scientia angelorum in comparatione Dei quodammodo vespascit. Ergo in cognitione firmamenti secundus. In cognitione discretio- nis terræ ac maris tertius. In cognitione solis ac lunæ vel stellarum, quartus. In cognitione reptilium, vel animalium, quintus. In cognitione jumentorum et ferarum vel ipsius hominis, sextus. Neque enim diei unius quem intelligimus spiritalem creaturam, id est angelicam, sexies facta cognitio : sexies fecit propter senarii numeri perfectionem. Sed de numero et de senarii numeri perfectione aliquid tibi ex Scripturis sanctis colligam. Libens adesto, et te totum ad audiendum prepara. Unus in numeris dividi non potest, ab ipso enim surgit omnis numerus ; ergo duo dividi possunt. Si pars ejus unus est, igitur divisio duorum in unum ; divisio trium in unum. Quid aliud hic numerus ostendit nisi Trinitatem quæ Deus est, quia quamvis tres sint personæ, in una creduntur unitate nature. Quaternarius duas partes habet. Nam quarta ejus unum est, media ejus duo. Unum videlicet et duo tria sunt. Ecce partes suas, nec ultra excrescit, nec complet, et ideo imperfectus est numerus. Quinarius non habet nisi unum quod est quinta. Senarius igitur numerus perfectus est, quia partibus suis completur, habet enim unum quod est sexta, duo quod est tertia, tria quod est media : unum ergo duo et tria sex faciunt. Ideo propter hujus numeri perfectionem, sex diebus operatus est omnem creaturam. Tres hæ partes senarii numeri demonstrant nobis Trinitatem Deum in trinitate numeri et mensuræ et ponderis fecisse omnem creaturam. Plurimum valere senarii numeri perfectionem in Scripturis sanctis frequenter reperimus, præsertim in morte Domini simpla et in resurrectione ejus simpla. Mors itaque Domini nostri Jesu Christi non fuit in anima, sed in carne sola. Mors vero nostra non solum in carne, sed etiam in anima. In anima propter peccatum, in carne vero propter pœnam peccati. Ille vero quia peccatum non habuit in anima, non est mortuus nisi tantum in carne, et hoc propter similitudinem carnis peccati quod de Adam traxerat. Igitur simpla ejus mors fuit, nostra duplex. Est et simpla resurrectio ejus, resurrectio nostra duplex est. Mors carnis ejus et resurrectio ejus, mors carnis nostræ et resurrectio ejus, mors animæ nostræ et resurrectio ejus. Duæ mortes nostræ et duæ resurrectiones nostræ, duæ et duæ quatuor sunt. Uni morti Domini et uni resurrectioni ejus adde et quatuor nostras, sex faciunt. Igitur simplum Domini et duplum nostrum tres sunt,

^a Lib. II de Genesi ad litteram, cap. 3 seqq.

A et tres partes habet, secundum quod supra diximus, senarius numerus. Nam xxxvi horæ quibus Dominus fuit in inferno, huic simpli et duplo congruunt. xii igitur fuerunt diurnæ, et xxiv nocturnæ, xxiv ad duplam mortem nostram conveniunt, et illæ xii horæ ad mortem Domini simplam. Revera enim et nati- vitas ejus senarium numerum habet. xlvi annis ædifi- catum esse templum astruunt Judæi in Evangelio, quod intelligitur de corpore Domini. xlvi anni pro diebus positi sunt. xlvi diebus dicunt infantem for- mari in utero, et subinde usque in diem parturi- tionis augmentari. Quadrages quippe seni sunt cclxxvi, qui faciunt menses novem et dies decem. Computa ergo ab octavo kal. Aprilis, quando passus est Dominus, tunc etiam creditur fuisse conceptus usque in diem viii kal. Januarii, et reperies dies cclxxvi, qui constat per senarium numerum. Quid de illa muliere in Evangelio quam xviii annis incur- vaverat Satanas, quam sanavit Dominus, dicimus quia et ipsi anni senarium numerum habent ; ter igitur seni x et viii. Illa igitur mulier intelligitur genus humanum, quam in sexta ætate sæculi a diaboli captivitate liberavit. Prima ætas ab Adam usque ad Noe. Secunda a Noe usque ad Abraham. Tertia ab Abraham usque ad David. Quarta a David usque ad transmigrationem Babylonis. Quinta a transmigrati- one Babylonis usque ad Joannem Baptistam et adventum Domini Salvatoris. Sexta quæ nunc agitur, donec Excelsus veniat ad judicium. Sexto itaque sæculo reformatur genus humanum ad imaginem Dei. Pro- fecto enim anni xviii non solum sex ætates, sed etiam tria tempora evidenter deponstrant. Unum scilicet ante legem ; alterum sub lege, tertium sub gratia. Igitur et ipse annus senario numero continetur, habet enim dies cclxxv et quadrans. Sexies quippe sexageni ccc sexageni, remanent profecto dies quinque et quadrans quinque dies sexti mensis, et tamen si illud quadrans pro die ponas, a parte totum sex faciunt. Ecce, quantum mihi Deus adjuvare dignatus est, de senarii numeri perfectione, et si non quan- tum volui, tamen quantum potui, reddidi rationem.

INCIPIIT DE DIE SECUNDA DISPUTATIO.

Dixit quoque Deus : Fiat firmamentum in medio aquarum et dividat aquas ab aquis (Gen. 1, 6).

AUGUSTINUS.

D. Ordo elementorum et pondus non sinit ut sit aquarum substantia super cælos, aqua enim cedit terræ, et aer cedit aquæ, et ignis cedit aeri, nullo modo enim potest esse ut secundum elementum, quod est aqua, sit super quartum quod est ignis ; et quomodo dictum est, *fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis* ?

M. Quomodo aut qualeslibet sint aquæ illæ quas Scriptura dicit super cælos esse, esse eas ibidem nimine dubitemus. Sicut enim istæ nubes quæ utique sint feruntur super aerem, ita fieri posse arbitror ut aquæ tenues atque subtiles ferantur super cælum.

Nam ex hoc pondere elementorum multi philosophi A
resurrectionem carnis illudentes, non posse fieri
inquiunt, ut homo qui utique ex terra factus est, sit
in cœlo; sed hos Veritas convincit, qui facit multa
animalia terrena volare in aere, et ignem quod est
utique quartum elementum, esse in terra. Ergo Dei
potentia quæ hæc facere approbat, facit ut homo
et aquæ sint super cœlum. Sed talibus adversario-
rum disputationibus quidam cedens, laudabiliter
conatus est demonstrare aquas super cœlos, ut ex
ipsis visibilibus conspicuisque naturis adsereret scrip-
turae fidem. Et prius quidem quod facillimum fuit
ostendit, et hanc aerem cœlum appellari: propter
quod dicimus serenum vel nubilum cœlum, vel quod
vocantur volatilia cœli. Cum ergo probasset hunc
aerem cœlum dici, nulla alia causa etiam firma-
mentum appellatum voluit existimari, nisi quia in-
tervallum ejus dividit inter vapores aquarum et istas
aquas, quæ corpulentius in terris fluitant. Ergo ex
aere qui est inter vapores humidos, unde superiora
nubila conglobantur, et maria subterfusa, ostendere
ille voluit esse cœlum inter aquam et aquam, quam-
quam possit videri non impedire propria pondera ele-
mentorum, quomodo etiam super illud sublime cœ-
lum possint esse aquæ per illas minutias per quas
etiam super hoc spatium aeris esse potuerunt. Ipsi
quippe subtilissima ratione persuadent, nullum esse
quamlibet exiguum corpusculum in quo divisio
finiatur. Ac per hoc si potest aqua, sicut videmus,
ad tantas guttarum minutias pervenire, ut super
istum aerem vaporatiter ferantur, cur non possit et
super illud cœlum levius minutoribus guttis et
levioribus imminere vaporibus?

Quidam etiam nostri istos de ipsorum siderum
qualitatibus et meatibus convincere moluntur;
idem namque asserunt stellam, quam Saturni ap-
pellant, esse frigidissimam, eamque per annos xxx
signiferum peragere circulum. Queritur igitur ab
eis, unde illa sit frigida, quæ tanto ardentior esse
deberet, quanto sublimiore cœlo rapitur. Nam procul
dubio cum rotunda moles circulari motu agitur, in-
teriora ejus tardius eunt, exteriora celerius. Quæ
autem celerius, utique ferventius. Proinde me-
morata stella magis debuit calida esse quam frigi-
da: nimirum ergo eam frigidam facit aquarum
super cœlum constitutarum illa vicinitas. Queri
etiam solet quæ forma et figura cœli esse credenda
sit, utrum cœlum sicut a spera undique concludat
terram in media mundi mole librata; an eam ex
una parte desuper velut discus cooperiat. Sed ali-
quis ait: Quomodo non est contrarium his qui figu-
ras speræ cœlo tribuunt, quod scriptum est in litte-
ris nostris: *Qui extendit cœlum sicut pellem*? Cui
responderi potest, quod pellis non solum in pla-
num, verum etiam in rotundum sinum extenditur:
nam et uter et vesica pellis est.

^a Ita in vetustis codicibus solet scribi *spera* pro
sphæra.

AMBROSIIUS B.

De motu etiam cœli nonnulli fratres questionem
movent, utrum stet, an moveatur; quia si moveatur,
inquiunt, quomodo firmamentum? Hinc noverint no-
men firmamenti non cogere, ut stare cœlum pute-
tur. Firmamentum enim non propter stationem, sed
propter firmitatem, aut propter intransgressibilem
terminum superiorum atque inferiorum aquarum vo-
catum intelligere licet. Hoc tamen intelligendum
quod sidera circumant, cœlum autem firmum stat, ut
poeta.

Nam cœli in ævum suum incontaminata materies.
Naturam tamen aquarum illic jam non vaporali te-
nuitate, sed glaciæ soliditate pendere æstimamus
propter siderum naturas mitigandas, ne creaturas
Dei subterpositas nimio ardore concrement. Dicimus
ergo de ipsis aquis quod conglobatæ minimæ guttæ
in unum, et faciunt collectionem unam, et propter
gravitatem ponderis non eas suffert aer sustinere,
sed ejus ponderibus ad inum diffundendo dat locum,
hæc est pluvia.

Ergo aerem, qui est inter vapores humidos, unde
desuper nubila globantur, et maria subterfusa, vo-
lunt intelligere cœlum esse inter aquam et aquam.
Secundum vero cœlum, quod per spiritum cerni-
mus, unde animalibus plenus discus ille ad Petrum
missus in extasi mentis descendit. Tertium vero
cœlum quod mente cognoscimus, ita secretum
atque remotum, vel omnino mundatum, vel carnis
sensibus abreptum, ut ea quæ in illo cœlo sunt, ipsam
Dei substantiam Verbum, per quod facta sunt omnia,
in charitate Spiritus sancti ineffabiliter videre va-
leant.

ISIDORUS.

Tandem insanire desinant hæretici, atque confusi
agnoscant, quia qui cuncta potuit creare ex nihilo,
potuit et illam aquarum naturam glaciæ soliditate
stabilire in cœlo. Nam cum et ipsi dicant, volvi or-
bem stellis ardentibus refulgentem, nonne divina
providentia necessario prospexit, ut intra orbem
cœli et supra orbem redundaret aqua, quæ illa fer-
ventis axis incendia temperaret.

ITEM.

Secunda, inquit, die disposuit Deus firmamen-
tum, id est solidamentum sanctarum Scripturarum,
firmamentum enim in ecclesia, Scripturæ divinæ
intelliguntur, quia cœlum plicabitur sicut liber.
Discrevitque super hoc firmamento aquas, id est
coelestes populos angelorum, qui non opus habent
hoc suscipere firmamentum, ut legentes audiant
verbum Dei. Vident enim semper eum et diligunt;
sed superposuit istud firmamentum legis suæ, super
inferiorum populorum infirmitatem, ut ibi suspi-
cientes cognoscant qualiter discernant inter carnalia
et spiritalia, quasi inter aquas superiores et infe-
riores. Factumque est vespere et mane dies secunda.

^b Leg. Augustinus.

^c Isidorus in Gen., c. 2.

DE DIE TERTIA ORITUR QUÆSTIO.

D. Dixit vero Deus: Congregentur aquæ quæ sub celo sunt in locum unum, et appareat arida (Gen. 1, 9). ^a Hinc quoque oritur quæstio. Si totam terram aqua tegebat, non erat locus ubi aquæ congregarentur, dum totam terram tegebat aqua. Et quomodo Scriptura dicit: *Congregentur aquæ quæ sub celo sunt in locum unum, et appareat arida?*

M. Totam terram tegebat aqua sicut rarissima nebula, quæ postea in unum redacta atque collecta est, ut possit terræ species apparere, quanquam et terra longe lateque subsidens, potuit concavas partes præbere, quæ confluentes aquas susciperent, ut arida appareret.

AMBROSIIUS.

Breviter admonemus, ut quem forte non movet querere quando species aquarum terrarumque creata sit; accipiant isto die non esse factum, nisi ut secernerentur hæc duo. Nam illud quod dictum est, ante dierum enumerationem terra erat invisibilis et incomposita, cum commendaret Scriptura cuiusmodi terram fecerat Deus, quia prædixerat, *In principio creavit Deus cælum et terram*, nihil aliud his verbis intelligendum est, quam materiæ corporalis informitatem insinuare voluisse; si tamen tardo intellectui non subrepat, ut materiam et speciem, quia verbis Scriptura separat, conetur hæc duo etiam tempore separare.

ITEM UBI SUPRA.

D. Congregentur aquæ quæ sub celo sunt in locum unum, et appareat arida? Quid est ergo quod non ait, fiat arida visibilis vel aqua congregata?

M. Quia propinquiora sunt eidem informitati quam cœlestia corpora, aut de his per numerationem dierum infirma rerum condiuntur, ideo noluit inferri, ut similiter cum superioribus fieri imperaret.

UNDE SUPRA.

Spiritualiter. ^b Tertia, inquit, die collegit in unum aquas inferiores salsas, hoc est homines infideles, qui cupiditatum tempestate et tentationum carnalium fluctibus quatuntur, et in seipsis quasi amaritudo includuntur; segregavitque ab eis aridam, populum scilicet fontem vite sitientem. Obfixitque dehinc superborum limites, et coercuit eos ne turbulentis iniquitatum suarum fluctibus aridam, id est animam sitientem Deum conturbent, liceatque ei germinare bonorum operum fructus secundum genus suum, diligens proximum in subsidiis necessitatum carnalium, habens in se semen secundum similitudinem, ut ex sua infirmitate compatiatur ad subveniendum indigentibus. Producing et lignum forti robore, et fructiferum, id est beneficium ad eripiendum eum qui injuriam patitur de manu po-

A tentis, præbendo protectionis umbraculum, valido robore iusti iudicii. Sequitur:

Vocavitque Deus aridam terram, congregationesque aquarum appellavit maria (Genes. 1, 10).

Hieronymus in libro *Questionum Hebraicarum*. Notandum quod omnis congregatio aquarum, sive salsæ sint sive dulces, juxta idioma lingue hebraicæ, maria nuncupentur. Frustra igitur Porphyrius evangelistas ad faciendum ignorantibus miraculum, eo quod Dominus super mare ambulaverit, pro lacu Genesareth mare appellasse calumniatur, cum omnis lacus et aquarum congregatio maria nuncupentur. Sequitur:

Et vidit Deus quod esset bonum, et ait: Germinet terra herbam virentem, etc., usque et factum est ita (Gen. 1, 11).

Et protulit terra herbam virentem, et facientem semen juxta genus suum. ^c Quid hoc loco per herbam, nisi bona operatio ponitur; licet in conditione mundi ita historice factum teneamus: terram tamen ecclesiam figurasse non inconvenienter accipimus, quæ in eo germinavit herbam virentem, in quo ad verbum Dei fecunda misericordiæ opera protulit. Sequitur: -

Lignumque faciens fructum juxta genus suum. Et habens unumquodque semen secundum speciem suam (Gen. 1, 11). ^d Lignum secundum suam speciem semen producit, cum mens nostra ex se considerationem in alterum colligit, et recti operis germen parit. Hinc quidam sapiens dicit: *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris* (Tob. iv, 16). Hinc in Evangelio dicit: *Quicumque vultis ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis* (Matth. vii, 12); ac si aperte diceret: Speciem vestram in alterum respicite, atque ex vobismetipsis cognoscite quid vos oporteat aliis exhibere. Et sicut superius diximus terram significare ecclesiam, quæ et verbi nos pabulo reficit, et patrocini umbraculo custodit. Quæ et loquendo pascit, et opitulando protegit, ut non solum herbam refectionis proferat, sed etiam cum fructu operis arborem protectionis.

AUGUSTINUS.

D. Cum dixerit Deus, germinet terra herbam virentem et adferentem semen et ligna fructifera; ligna infructuosa vel spinas et tribulos quando fecit?

M. Simul omnia Deus fecit, dicente Scriptura: *Qui vivit in æternam creavit omnia simul*. Nullatenus igitur dicenda sunt infructuosa ligna, quæ aliquo modo hominibus adferunt adjumenta. Quæ et revera si non invenimus in eis aliquid ad edendum, invenimus aliquid ad medicamentum, invenimus ad adjutorium. Nam quantæ utilitates sint in eis, ipso considera. Fructifera ligna ex fruendo dicta sunt, si ab omni ligno possumus habere adjutorium; jure nullum lignum dicimus infructuosum. Tribulos vero et spinas quamvis post peccatum hominis nascentur

^a Augustinus de Gen. ad litt.; lib. imperf., cap. 10.

^b Isidorus in Gen., c. 2.

^c Greg., lib. xxix Moral., c. 2.

^d Greg., lib. v Moral., cap. 35.

ad laborem, dicente Scriptura: *Spinæ et tribulos pariet tibi*; tamen non est dicendum tunc ea aboriri ex terra, quia jam erant utique ad pastus pecorum ac volatilium facta, non ad augendum hominis pœnam producta.

Viditque Deus quod esset bonum, et factum est vespere et mane dies tertius (Gen. 1, 13).

Quotiens tibi hoc verbum occurrerit, memento sententiæ primi diei, quam posuimus ita: Si sic subito Deus vidit lucem, quod esset bona, etc.

INCIPIT DE DIE QUARTA.

Dixit etiam Deus: Fiant luminaria in firmamento cœli, et illuminent terram (Gen. 1, 14).

D. Non antea tempora fuerunt?

IN HEXAMERON.

M. Quis non videat quam obscure positum sit quarto die cœpiisse tempora, quasi superius triduum sine tempore præterire poterit, qui suæ tamen creationis tempus habuerunt, siderum tamen distinctione illud triduum non habuerunt. ^a Qualis etiam luna facta sit, utrum prima, an plena, multi loquacissime inquirunt. Sed plane dicam, sive primam sive plenam lunam Deus fecerit, fecisse perfectam. Omnis autem res quicquid progressu naturali per tempora congrua quodammodo prodit atque explicat, etiam ante continebat occultum, et si non specie vel mole corporis, vi tamen et ratione naturæ; nisi forte arbor quæ per hiemem pomis vacua folisque nudata est, tunc imperfecta dicenda est. Nonnulli etiam multas stellas vel æquales soli, vel etiam majores audent dicere, sed longius positas parvas videri. Et si ita est, cur istas per signa circumeuntes amplius venerantur? cur non eas signorum dominas esse perhibent? Etenim si regradationes illas siderum, vel fortasse tarditates non a sole fieri quisque contendat, sed aliis occultioribus causis, soli tamen isto in suis deliramentis quibus vim fatorum a veritate devii suspicantur, præcipuam tribuere potestatem ex libris eorum certe manifestum est. Quia vero terrenis et corporalibus illa corpora non ad ea quæ ipsi tractant potentiora sunt, vel hinc aliquando cognoscant, quia cum multa corpora diversorum generum, vel animantium, vel herbarum et arborum, uno simul puncto temporis seminentur, unoque puncto temporis innumerabilia multa nascantur, non tantum diversis, sed etiam hisdem terrarum locis tantæ sunt varietates in progressibus, in actibus et passionibus eorum, ut vere isti, sicut dicitur, perdant sidera, si ita considerent. Fatendum ergo est, quando ab his vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanæ mentes patiuntur. Quod cum ad decipiendos homines fit, spirituum seductorum operatio est, quibus quædam vera de temporalibus rebus nosse permittitur, partim subtilioris sensus acumine, quia corporibus subtilioribus vigent, partim experientia callidior, propter tam magnam

^a August., lib. 11 de Genesi ad litt., c. 15.

^b Isid., Comment. in Genes., cap. 2.

longitudinem vitæ; partim a sanctis angelis, quod ipsi ab omnipotente Deo discunt, etiam jussu ejus sibi revelantibus, qui merita humana occultissimæ justitiæ sinceritate distribuit. Aliquando autem iidem nefandi spiritus etiam quæ ipsi facturi sunt, veluti divinando prædicunt. Sequitur:

Fecit quoque Deus duo magna luminaria; luminare majus ut præesset diei, et luminare minus, ut præesset nocti, et stellas, et posuit eas in firmamento cœli, ut lucerent super terram, et præessent diei ac nocti, et dividerent lucem ac tenebras (Gen. 1, 16).

D. Quomodo ista secundum sensum intelligenda sint, quæso ut dicas?

ISIDORUS.

M. ^b Quarta namque die emicuerunt luminaria firmamento legis infixa, id est evangelistæ, doctores, ^c Scripturam sanctam disputando coherentes, et omnibus inferioribus lumen sapientiæ demonstrantes; prodit etiam simul et cætera micantium siderum turba, id est diversarum virtutum in ecclesia numerositas, quæ in hujus vitæ obscuritate tamquam in nocte refulgentes, dividunt in hoc firmamento scripturæ sensibilia et intelligibilia, quasi inter lucem perfectorum, et tenebras parvulorum, et sunt in signis virtutum et miraculorum; sunt etiam in temporibus, et dies, et annos, quia prædicatores propriis temporibus vivunt et transeunt; verbum autem Domini stabit in æternum.

D. Cur primo terra germinaverit, deinde sint facta luminaria?

M. Quia post opera bona venit illuminatio lucis ad contemplandam speciem divinæ virtutis.

Et vidit Deus quod esset bonum, et factum est vespere et mane dies quartus (Gen. 1, 18).

D. Cur vespere vel mane nominavit, de nocte autem nihil indicavit?

M. Quid ergo aliud noctem dicamus, nisi absentiam lucis, quæ inter vespeream et mane restare videbatur? An quia prima lux angelicam significavit creationem, qui contemplando creatorem suum, cum concordissima caritate, sine cecitate ignorantie creatorem in perpetuum laudare non cessant. Sed tamen initio operis et fine lucide cognoverunt quod vespere et mane vocatur.

INCIPIT DE DIE QUINTA.

Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile super terram sub firmamento cœli (Gen. 1, 20).

D. Quid ergo est quod prius ornavit aquas de reptilibus, antequam terram de animalibus.

AMBROSIIUS IN HEXAMERON.

M. Ratio namque erat, ut quæ prius visibilis apparuit, prius etiam ornatum suum reciperet. Aut quia in principio cœlum recepit ornatum suum, id est de angelis quando creati fuerunt. Similiter autem et terra, quando eam de herbis vel de arboribus

^c In editis, *Scripturæ sanctæ*.

vestivit. Ratio enim erat, ut aquæ reciperent ornamentum suum de reptilibus, vel aer de volatilibus.

D. Quid est enim, quod sæpe legimus de creatura cœli et terræ et maris, similiter quando creati sunt, vel quomodo, de aere autem nihil indicavit?

M. • Non enim arbitrandum, ut ullum elementum in hac scriptura prætermisisset, nisi quia consuetudo est divinæ Scripturæ, cœlum et terram totum mundum appellare, et ideo æstimandum est aerem ad cœlum et terram pertinere. Et quidquid est humidum, vel vaporaliter expansum, hoc ad terram pertinet: quidquid vero tranquillum et quietum est, ad cœlum pertinere dicitur. Et quod ita sit aer aquæ similis, et ex ejus halationibus pinguescere probatur, ita ut spiritum procellæ faciat, id est nebulam. Aer namque cœlo, in quo sunt luminaria, ita vicinus est, ut et ipse cœli nomen accipiat. Nam cum dicitur in psalmo: *Laudate eum, cœli colorum* (Psal. CXLVIII, 4), satis apparet hunc aerem non solum cœlum, sed etiam cœlos dici, sicut dicuntur et terræ, cum una sit. Hos etiam aereos cœlos quondam periisse diluvio, in quadam earum quæ canonicæ nuncupantur epistola legimus, quod nescio quemadmodum possit intelligi, nisi in aquarum naturam pinguioris hujus aeris qualitatem conversam. Oportebat ergo ut in creandis habitatoribus inferioris hujus mundi partibus, qui sæpe terræ nomine tota commemoratur, prius producerentur ex aquis animalia, postea vero de terra, et quod ita, ut jam supra diximus, sit aer aquæ similis, ut ex ejus halationibus pinguescere probetur. Ac per hoc non scriptum est: Producant aquæ reptilia animarum vivarum, et producat aer volatilia volantia super terram; sed utrumque hoc animantium genus ex aquis productum esse narratur. Quidquid ergo aquarum sive labiliter undosum et fluidum est, sive vaporaliter tenuatum atque suspensum, ut illud reptilibus, hoc volatilibus appareat distributum, utrumque tamen humide naturæ deputatur. Et ideo sunt qui subtilissima consideratione quinque istos corporis sensus, secundum quatuor usitata elementa distinguunt, ut oculos ad ignem, aures ad aerem, purum dicant pertinere; olfactum autem ad aerem humidum, gustum vero ad corpulentos humores, tactum ad elementum terrenum; ac per hoc elementa omnia in omnibus esse, sed unumquodque eorum ex eo quod amplius habet accipisse vocabulum. Ideo autem caloris privatione, cum corpus nimie frigescit, obtundi sensum; quia motus pigrescit qui ex calore inest corpori, dum ignis aerem, et aer humida, et humor terrena quæque afficit, subtilioribus scilicet crassiora penetrantibus. Quanto autem quidque subtilius est in natura corporali, tanto est vicinius naturæ spiritali. Anima tamen cui sentiendi vis inest, cum corporea non sit, per subtilius corpus agitatur vigorem sentiendi. Habet itaque motum in omnibus sensibus per subtilitatem ignis, sed non in omnibus ad idem pervenit. In visu enim pervenit represso calore

A usque ad ejus lucem. In auditu usque ad liquidiores aerem. In olfactu transit ad aerem purum, et pervenit ad humidam exhalationem unde crassior hæc aura subsistit. In gustu et hanc transit, et pervenit usque ad humorem corpulentiores. Quo etiam penetrato atque trajecto, cum ad terrenam gravitatem pervenit, tangendi ultimum sensum agit. Non ergo ignorabat naturas elementorum, qui prius cœlestia luminaria, deinde aquarum animantia, terrarum autem postrema narravit, non quod aerem prætermiserit, sed quia puriorem partem ejus cœlo, pinguiorem vero terris nuncupat. Quod enim et tactu aquas ventosque sentimus, hoc est quod terræ solidum omnibus admiscetur elementis. In cœlo ergo volant aves, sed isto quod psalmus etiam terræ nomine includit. Non ita in firmamento, sed secundum firmamentum. Nec ignoro quosdam philosophos sua cuique elemento distribuisse animalia, ut terrena esse dicerent non tantum quæ in terra repunt atque gradiuntur, sed aves etiam quod et ipsæ in terra requiescant volando fatigatæ; aerea vero animalia demones esse, cœlestia deos, quorum quidem nos partim luminaria, partim angelos dicimus. Aquis tamen pisces et sui generis belluas tribuunt, ut nullum elementum suis animalibus vacet. Distribuantur enim elementa ad patiendum duo, humor et humus; ad faciendum autem alia duo, aer et ignis. Aer namque a confinio luminosi cœli usque ad aquarum fluida et nuda terrarum pervenit. Non tamen totum spatium ejus exhalationes humide infuscant, sed usque ad eum finem unde incipit jam terra nominari, sicut in psalmo, *Laudate Dominum de terra* (Psal. CXLVIII, 7). Superior vero pars aeris propter puram tranquillitatem cœlo cui coalimatur, communi pace conjungitur, et ejus vocabulo connumeratur; in qua fortassis parte, si fuerunt ante transgressionem suam transgressores angeli cum principe suo, nunc diabolo tunc archangelo, nonnulli nostri eos putant cœlestes vel super cœlestes angelos fuisse: non mirum si post peccatum in istam sunt detrusi caliginem. Ubi tamen et aer sit et humore tenui contentatur, qui commotus ventos et vehementius concitatus etiam ignes, et contractus nubila, et conspissatus pluviam, et congelantibus nubilus nivem, et turbulentius congelantibus densioribus nubilus grandinem, et distentus serenum facit, occultis imperiis et opere Dei a summis ad infima universa quæ creavit administrantis. Sed ut jam diximus, aer ex aqua sit, in aere enim volatilia cœli consistunt, unde aves cœli nominamus, et demones in aere habitare dicuntur, et propterea eos suffert aer sustinere, quia aeream imaginem utuntur, et exinde impugnant humanum genus, quia statim quando creati fuerunt, de conspectu Dei projecti sunt. Unde Salvator in Evangelio ait: *Vidi Satanam sicut fulgur cadentem de cœlo*. Ubi juste quæritur quomodo cadere dicitur, si non stetit. Sed sciendum, quia non perseveravit in consortio sanctorum angelorum: sed statim quam

* August., lib. III de Genesi ad litt., c. 1 seqq.

cito seipsum aspexit in claritate Dei, erexit se in superbiam, et dixit: *Ascendam in cælum, et supra astra cæli exaltabo solium meum, sedebam in monte testamenti in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo (Isa. xiv, 14).* Et statim projectus est de altitudine cæli in aerem cum omnibus satellitibus suis, quia non persteterunt in divino amore, sicut illi qui firmati sunt, ut si velint peccare, non possint, quia ipsi in principio proprium arbitrium habuerunt sicut genus humanum videtur habere. Illi autem de proprio arbitrio lapsi, sententiam Dei acceperunt, ut si velint reparari, non possint.

D. Iterum dixit Deus, ille ab initio homicida fuit et in veritate non stetit (Joan. viii, 44). Cur homicida?

M. Quia primum Adam jugulavit in paradiso, quando poma edere suasit, et de immortalitate [Forte immortal] factus est mortalis, et propterea humanum genus usque ad adventum Salvatoris jugulavit.

D. Quomodo in veritate non stetit?

M. Quia non meruit accipere, quod ei promissum fuerat, ut cum creatore suo in perpetuum cum reliquis angelis permansisset; sed projectus est in terram cum suis. Ubi sine dubio penam patiuntur, quia in aere ignis sidereus eis dominatur, et sibi pro genere suo quasi quidam carcer deputatus est, quousque veniat tempus diei iudicii, ut in ignem mittantur æternum. Sequitur:

Creavitque Deus cete grandia et omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquae in species suas et omne volatile juxta genus suum (Gen. 1, 21).

D. Nosce cupio quando minimi pisces vel animalia, sive vermiculi quos Scriptura non meminit, creati fuerunt. Et dum ratio inquirenda est ab elephanto maximo usque ad vermiculum minimum unde veniant, dum Scriptura hic nihil indicavit.

M. Intelligendum enim est, quod quando Deus separavit aquas ab aquis, tunc minima animalia quae de aquis efficiuntur, in ipsis aquis natura illorum consistebat; et illi vermes qui in corporibus mortuorum sunt, in ipsis corporibus eorum habent vigorem nascendi, et pisces de aquis procreantur, dum dicit. *Producat aquae reptile animae viventis*

D. Si aqua tegebat terram, an terra aquam quæso ut dicas.

M. Aqua tegebat terram; quasi aliqua pars terræ elapsa fuerit super aquam, statim erupta est aqua, et in locum suum terra revertitur.

D. Quomodo in psalmo dicit quia ipse super maria fundavit eam, et super flumina præparavit eam (Psal. xxiii, 2), si aqua terram tegebat?

M. De altiori terra hoc dicit, ubi montes esse videntur, aut de insulis illud dictum est, ubi terra altior est quam aqua. Sed magis hoc secundum sensum intelligendum est, quia simplices in Ecclesia

• Hæc non videtur dicere sanctus Ambrosius lib. vi in Exameron, cap. 6, ubi solum ait venenosa ani-

A super prudentes fundati sunt. Vivæ itaque aquae dicuntur illi, quia sustentant eos quos inferiores vel infirmiores se esse conspiciunt, quia quantum est inter lunam et sidera cæli, tantum est inter sanctam rusticitatem, et sanctam simplicitatem. Sequitur:

Benedixitque eis dicens: Crescite et multiplicamini et replete aquas maris (Gen. 1, 22).

D. Quare ista animalia benedictionem accipere meruerunt sicut et homo?

M. Id est, ut intelligamus istam benedictionem in cæteris animalibus permanere.

Avesque multiplicentur super terram et factus est vespere et mane dies quintus.

INCIPIUNT QUÆSTIONES DE DIE SEXTA

Dixit quoque Deus, Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta et reptilia et bestias terræ, secundum species suas: factumque est ita (Gen. 1, 24).

AMBROSIIUS.

D. Quærendum nobis est si ista animalia venenosa in principio quando creata sunt, venenum habuerunt sicut nunc.

M. Hoc procul dubio sciendum quia sicut tunc creata fuerunt, ita permanent; sed tamen in principio necendi non habuerunt potestatem, sicut probare possumus de serpentibus. Quando vipera invasit manum Pauli, et nihil ei nocuit, quia potestatem habuit invadendi, nocendi autem non habuit potestatem. Similiter de bestiis quando Daniel missus fuit in lacum leonum, tunc leones nihil illi nocuerunt; aut propterea ista animalia venenosa creata fuerunt ad terrendum hominem, quem Deus præsciebat peccantem, ut intelligeret poenas infernales, quia alibi dicit: *Vermes eorum non moriuntur, et ignis eorum non exstinguitur (Marc. ix, 44).* quamobrem bestie inter se semetipsas nocerent, dum de originali peccato non habent unde eis vindicta tribuatur.

AMBROSIIUS.

De creatione hominis.

Et vidit Deus quod esset bonum et ait: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei (Gen. 1, 26).

D. Hoc primum breviter dicimus non indifferenter accipiendum, quod in aliis operibus dicitur, dixit Deus, Fiat, hic autem dixit Deus, Faciamus.

M. ^b Ad insinuandum, ut ita dicam, pluralitatem personarum, propter Patrem et Filium et Spiritum sanctum, quam tamen deitatis unitatem intelligendam statim admonuit dicens: *Et fecit Deus hominem ad imaginem suam.* Hic etiam illud non est prætereundum, quia cum dixisset ad imaginem nostram, statim subjunxit, *et habebat potestatem piscium maris et cæterorum animalium rationis expertium.* Ut videlicet intelligamus hominem in eo ad imaginem Dei factum, in quo irrationalibus animalibus antecessit. Id autem est ipsa ratio exorta vel mens vel intelligentia. Licet enim subtilissime disseratur ipsam mentem hominis in qua factus est homo ad imago-

malia ad terrendum homines creata esse a Deo.

^b Aug., lib. iii de Gen. ad litt., c. 19.

nem Dei, quādam scilicet rationalem vitam distribui in æternæ contemplationis veritatem, et in rerum temporalium administrationem; atque ita fieri quasi masculum et feminam, illa parte consulente, illa obtemperante. In hac tamen non recte dicitur imago Dei, nisi illud quod inhaeret contemplandæ incommutabili Veritati, in cuius rei figura Paulus apostolus virum tantum dicit imaginem et gloriam Dei.

ALIBI ISIDORUS.

Et fecit Deus hominem ad imaginem suam, id est ad æternitatem et immortalitatem. Ad similitudinem vero, ut intellectum mentis habuisset, non ut animalia, qui nesciunt discernere inter bonum et malum.

ITEM AUGUSTINUS.

D. Quid sibi vult intelligi quod legitur in Genesi: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.

M. In mente scilicet, id est in ratione et intelligentia. Ipsa itaque mens dum cogitat ea quæ æterna sunt, imago Dei dicenda est; cogitando æterna, vir est, sicut dicit apostolus Paulus: Vir non debet velare caput suum (I Cor. xi, 7), cum sit imago gloriæ Dei; id est quantumcunque se extendit in id quod æternum est, tanto magis inde formatur ad imaginem Dei; et ideo non est cohibenda, ut se inde contineat ac temperet. Quando vero ea agit vel cogitat quæ sunt temporalia, mulier appellatur, tunc non est dicenda imago Dei, et propterea debet velare caput suum, ne nimium sit ad inferiora progressio, ne cum licita agit, illicita concupiscat.

D. Et creavit Dominus Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum; masculum et feminam creavit eos (Gen. i, 27). Quid est enim quod feminam dicit creare cum masculo, quæ adhuc formata non erat?

M. Quia de Adam processura erat. Sic etiam in semine arboris multa occultantur; primo igitur in radice figitur, deinde in qualitate arboris, postea in effusione ramorum, et exinde in viriditatem foliorum et cætera. Ita et femina in corpore Adæ latebat, quia de costa ejus fabricanda fuit. Sequitur.

Et benedixit eis dicens: Crescite et multiplicamini et replete terram, et subijcite eam, et dominamini piscibus maris et volatilibus cæli, et universis animantibus quæ moventur in terra (Gen. i, 28).

D. Quare homo istam benedictionem accipere meruit?

M. Ne inculpari videretur in procreandis filiis, ut declararet nullum exinde peccatum habere, si legitime nuberetur.

D. Si ergo Adam talis est creatus ut immortalis permaneret, cur eis dicitur: Crescite et multiplicamini?

M. Hoc namque intelligendum quia non secundum concupiscentiam carnis, neque ulla mala voluntate debuerunt filios procreare, nec sicut non in dolore pariunt filios, sed sicut quisque imperat membra sua aliquid exercere, vel manum in ope-

rando, vel pedem in ambulando, ita et illi debuerunt in paradiso fetus procreare.

D. Si autem sic debuerunt fetus procreare, quid est quod in paradiso antequam projecti fuissent non coierunt simul ut filios procreassent?

M. Quia mox creata mulier transgressa est, et de alta immortalitate in ima profundi projecta est.

D. Quomodo ergo corpora illorum mutari debuerunt, si illi immortales permanerent?

M. Id intelligendum, quia si non peccassent, mori omnino non possent, sed corpora illorum sine mortalitate, postquam numerus ille impletus fuisset, juxta numerum angelorum in melius commutari debuerunt.

AUGUSTINUS.

D. Primus homo mortalis factus est an immortalis?

M. Mortalis secundum alia et immortalis secundum alia. Tale ergo corpus habebat primus homo, quale et nos, sed sine peccato. Non enim habebat legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, quod utique meruit post prævaricationem. Igitur animale corpus habuit Adam, sed ut non senesceret nec deficeret per illius ligni virtutem quæ sustentabatur, quod in paradiso vitæ nomen acceperat; quapropter si Dei præceptum servasset, obedientiæ merito in illud corpus spiritale, quale sanctis in resurrectione promittitur, postmodum commutandum. Ac per hoc poterat non mori, si Dei pie obedientiæ cohesisset. Non enim factus fuerat, ut non possit mori, sicut et cæteræ naturæ, quæ omnino mori non possunt, sed ita ut obedientia immortalem, inobedientia mortalem faceret.

Item.

D. Si Adam immortalis aut mortalis fuit; et si mortalis quomodo immortalis? et si animalis quomodo spiritalis? aut quare cum cæteris animalibus in commune cibum sumpsit?

M. Mortalis erat et immortalis. Mortalis erat quia potuit mori; immortalis quia potuit non mori: quia si non peccasset, mori omnino non potuisset, postquam autem peccavit, mortalis factus est.

Iterum.

Mortalis erat et immortalis. Mortalis erat sua conditione, immortalis Dei beneficio quod ei præstatur a ligno vitæ, a quo ligno cum peccasset, projectus est ut potuisset mori.

D. Quid ergo est quod nos, qui per Christum renati sumus, ipsam immortalitatem non accepimus, quam Adam habuit ante peccatum?

M. Non enim hoc accepimus quod in Adam perdidimus, id est corpus animale; sed tanto melius accepimus, quanto spiritalis corporali præponitur. Unde ait Apostolus: Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale (I Cor. xv, 44); non enim recepimus immortalitatem corporis spiritalis, sed recepimus iustitiam, de qua per peccatum lapsus est Adam, de qua etiam dicit Apostolus: Renovamini igitur spiritu mentis vestræ, et induite novum ho-

minem, qui secundum Deum creatus est in iustitia A et sanctitate veritatis (Ephes. iv, 23, 24). Renovamur igitur a vetustate peccati, non in pristinum corpus animale, in quo fuit Adam, sed in melius, id est in corpus spiritale, cum efficimur [Fortē, efficiemur] æquales angelis Dei cœlesti habitatione. Renovabimur etiam spirita mentis nostræ secundum imaginem ejus qui creavit nos, quam peccando perdidit Adam. Renovabimur etiam carne cum hoc corruptibile induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem, ut sit spiritale corpus, in quod nondum mutatus est Adam, sed mutandus erat, quia in corpore portamus imaginem terreni hominis, in mente autem imaginem cœlestis. Unde iterum ait Apostolus: Si est corpus animale, est et spiritale, sicut scriptum est: Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem; sed non primum quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Qualis terrenus tales et terreni (I Cor. xv, 44-47). Induamus et imaginem ejus qui de cœlo est. Imaginem autem terreni hominis ab exordio humani generis induimus, imaginem vero cœlestis hominis nunc ex fide portamus, quam habere in resurrectione credimus.

D. Quare non benedixit arbores et herbas, sed hominem et animalia?

M. Ideo namque ista benedixit propter propagandam prolem, aut propter sexum masculini et feminini, aut quia arbores sensum non habent sentiendi vel intelligendi. Animalia sentiunt et non intelligunt, homo quidem sentit et intelligit, ideo arboribus non dixit: Crescite et multiplicamini.

Dixitque Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, etc., usque: Et factum est ita. Vidiſque Deus cuncta quæ fecit et erant valde bona (Gen. i, 29).

D. Cum Deus omnia bona creaverit, nihilque sit quod non ab illo sit conditum, unde malum?

AUGUSTINUS.

M. Malum natura non est, sed privatio boni hoc nomen accepit: denique bonum potest esse sine malo, malum non potest esse sine bono, nec potest esse sine malo ubi non fuerit bonum, ac per hoc dicimus et angelum bonum et angelum malum. Sed bonum quod angelus, malum quod vitium: bonum quod homo, malum quod vitiosus. Ideoque quando dicimus bonum, naturam laudamus; quando dicimus malum, non naturam, sed vitium quod est bonæ naturæ deprehendimus.

Factumque est vespere et mane dies sextus (Gen. ii, 4). Sequitur:

Igitur perfecti sunt cœli et terra et omnis ornatus eorum.

^a Aug. lib. vi de Gen. ad litt., c. 24.

^b Quest. Hebr.

INCIPT DE DIE SEPTIMA.

HIERONYMUS ^b.

Et complevit Deus die sexta opera sua quæ fecit.

Pro die sexta in Hebræo diem septimam habet. Artavimus igitur Judæos, qui de otio sabbati gloriantur, quod jam tunc in principio sabbatum dissolutum sit, dum Deus operatur in sabbato, complens opera sua in eo et benedicens ipsi diei, quia in illo universa compleverit.

D. Benedixit, inquit, diei septimo et sanctificavit illum (Gen. ii, 3). Cur benedixit diem septimum, in quo nihil creavit?

M. Ne forte indigens apparere videretur, sicut homo post laborem fessus dicit: Deo gratias, perfecti opus meum. Non enim Deus ita fecit, sed benedixit diei in quo nihil creavit, ut demonstraret quod ei nullus fuit labor cuncta creare, quia tantum dixit Deus fiat et facta sunt, et ideo ipse in die septimo requievit, ut nos in ipsos faceret requiescere

AUGUSTINUS.

D. Cum requies non sit nisi post laborem, cur Deus requiescere dicitur; an et ipse opere fatigatus est, ut requiescere diceretur?

M. Non in aliqua creatura tanquam ejus bono indigens requievit Deus, sed in seipso. Denique non in aliquo dierum, sed post sexti diei opera requiescere legitur: unde liquido apparet, nullam creaturam Deum per indigentiam, sed sola bona voluntate fecisse. Quod si in aliqua creatura requiesceret, aliquam creaturam indigens faceret. Ergo quia nullam creaturam indigens fecit, in nulla requievit creatura. Nam quod dicit Scriptura requievisse Deum in die septima ab omnibus suis operibus quæ fecit, hoc intelligi posse arbitror, quod non ipso bono indigens, quo sit beator, requieverit, sed ipsum diem septimum, id est angelicam naturam adduxisse ad requiem suam, ut viderent, scilicet in Deo, sicut omnem formandam creaturam, ita et illud viderent, quod nullam creaturam per indigentiam fecisset, sed sola bonitate. Hoc enim arbitror posse intelligi requiem Dei. Intelligitur et aliter requies Dei, id est, cum nos post bona opera requiescere facit, secundum illum modum quem Deus dicit ad Abraham: Nunc cognovi quod timeas Deum (Gen. xxi, 12), id est cognoscere te feci. Ita et hic intelligitur requiescere Deus, cum sanctis suis requiem præstat.

Item aliter.

^c Requiescere dicitur Deus a condendis novis creaturis, quia post editionem sex dierum operum, nullam deinceps condidit creaturam. Nam quod ait: Pater meus usque modo operatur et ego operor, non novam condens creaturam intelligitur, sed quam condidit administrando.

JUNIUS.

Septimo die requievisse dicitur Deus, non a creando, cum quotidie ex ejus dispositione ac providentia omnis creatura renovetur, ut constat. Sed

^c Lib. iv de Gen. ad litt., c. 12.

hoc significatum est, quod post illos sex dies, nullam mundo incognitam substantialem speciem aut naturam novam inexpertamque creaverit; dies namque iste primus, ipse est secundus, ipse est novissimus, quia repetitio est diei septimi.

D. Quare non benedixit diem in quo lucem angelicam creavit vel illum in quo omnia perfecit?

M. Non enim sanctificans [*Forte, sanctificavit*] diem in quo hoc facere inchoavit, neque eum in quo hoc perfecit, ne illis vel faciendis vel factis, actio ejus gaudium fuisse videretur: sed eum in quo ab ipsis in semetipso requiēvit, et nobis eam per diem septimum ostendit. Ipse tamen illa requie nunquam caruit, sed significans non percipere requiem suam, nisi post perfectionem operis; et ideo in hac die vespera non successisse cognoscitur, quia requies nostra per perfectionem operis sine fine in gaudio erit. Sequitur:

Istæ generationes cæli et terræ quando creatæ sunt in die quo fecit Dominus cælum et terram, et omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis priusquam germinaret (Gen. II, 4).

D. Inquirenda est ratio si ista omnia in uno d'ie facta fuerunt, aut per sex dies, sicut Scriptura commemorat. Et si per sex dies facta fuerunt, quomodo ergo sancta Scriptura vera est quæ dicit: *Qui vivit in æternum creavit omnia simul (Eccli. XVIII, 1)?*

M. Ille namque secundum substantiam rerum simul creavit omnia, nam secundum speciem formæ, non simul creavit omnia; sicut mater infantem nutrien in gremio suo, expectat ut convalescat, ita Dominus tarditatem humani ingenii expectavit. Nam in principio apud ipsum cuncta creata fuerunt, sed non statim in speciem venerunt. Quando vero dixit: *In principio creavit Deus cælum et terram*, tunc omnia sicut diximus apud ipsum facta sunt, quidquid [*Leg. quæque*] de cælo et terra oritura fuerunt, quamvis per sex dies secundum speciem dividere voluisset, sicut dicitur quarto die sidera in cælo posuisse, tamen primo die apud ipsum in cælo facta sunt, quæ die quarto in speciem venerunt. Quia sicut in grano sementis multa occultantur, radix, cortex, folia, fructus, vel multa alia quæ de ipsa arbore veniunt, ita apud Deum ista omnia prius occultabantur, quæ postea in speciem venerunt.

D. Ergo si simul omnia creavit, quomodo verum est quod legitur: *Pater meus usque modo operatur et ego operor (Joan. v, 17).*

M. Perspiciat peritia tua, quia quamvis tunc creasset omnia simul, quotidie tamen gubernat in rigando, in plantando, in ædificando, vel in cæteris rebus. Nam sicut homo qui agrum exercet, si illum dimittit, incultus remanet; ita et mundus a Deo creatus sine Dei gubernatione esse non potest, secundum apostolum Paulum: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed Deus qui incrementum dat (I Cor. III, 7).*

Alii enim istos septem dies septem dona gratiæ Spiritus sancti intelligere volunt, id est, spiritum sa-

pietatis et intellectus, spiritum consilii et fortitudinis, spiritum scientiæ et pietatis, et spiritum timoris Domini. Dicunt namque per spiritum sapientiæ fecisse Deum cælum et terram. Per spiritum intelligentiæ fecisse firmamentum et separasse aquas ab aquis. Per spiritum consilii segregasse aquas ab arida, et germinare terram fecisse. Per spiritum fortitudinis posuisse luminaria in firmamento cæli, ut dividerent diem ac noctem. Per spiritum scientiæ ornare aquas de reptilibus et aerem de volatilibus. Per spiritum pietatis vestire terram de animalibus, et hominem creare et cætera quæ sequuntur. Per spiritum timoris Domini die septimo opus suum sanctificasse.

Ita et nos debemus ista septem dona Spiritus sancti in nobis imitari. Per spiritum namque sapientiæ cælum et terram facere, id est cælestia meditari et terrena derelinquere, vel lucem a tenebris separare, id est opera nostra perfecta a tenebris pravorum operum.

Per spiritum intelligentiæ debemus facere firmamentum inter aquas inferiores et superiores, id est disciplinam sanctam inter vitia et virtutes, ut non declinemus ad vitia.

Per spiritum consilii debemus aquas separare ab arida, id est homines reprobos ab anima sicuti verbum Dei.

Per spiritum fortitudinis debemus ponere luminaria in firmamento cæli, id est dilectionem Dei et proximi, quia dixit S. Joannes: *Qui odit fratrem suum, in tenebris est (I Joan. II, 1).*

Per spiritum scientiæ debemus aquas ornare de reptilibus et cætera, id est de arcano cordis nostri vocem ad cælum mittere; sicut pisces pennulis suis in altum saltum tribuunt, et volucres cæli in aere volitant, ita et nos sensum nostrum ad superiora levare oportet.

Per spiritum pietatis debemus facere serpentes et pecora et cætera, id est, ut simplicitatem ac prudentiam habeamus discernendi inter bonum et malum; et fructum bonorum operum agentes, qualiter valeamus imitari exempla sanctorum, vel ipsam veritatem ad cuius imaginem facti sumus.

Per spiritum timoris Domini debemus requiescere in requie vite æternæ, quia *Initium sapientiæ timor Domini est (Psal. cx, 10).*

D. Istæ generationes cæli et terræ quando creatæ sunt in die quo fecit Dominus Deus cælum et terram (Gen. II, 4). Superius septem dies numerati sunt, nunc unus dies dicitur quo fecit Deus cælum et terram, et omne virgultum agri, et omnem herbam regionis.

M. Hujus diei nomine, secundum prophetiam, omne tempus hujus vite significatur, in quo cælum et terra factum est, id est in quo creature visibiles disponuntur, administrantur, atque existunt. Hinc est quod Moyses et distincte per dies singulos condita omnia retulit, et tamen simul omnia creata subjunxit dicens

Istæ generationes cæli et terræ quando creatæ sunt, in die quo fecit Dominus Deus cælum et terram, et omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis. Qui enim diversis diebus creatum cælum et terram, virgultum herbamque narraverat, nunc uno die factum manifestat, ut liquido ostenderet quod creatura omnis simul per substantiam existit condita, quamvis non simul per speciem processit. Sequitur:

Non enim pluerat Dominus super terram, et homo non erat qui operaretur terram: sed fons ascendebat de terra, irrigans universam faciem terræ (Gen. 11, 5).

AUGUSTINUS.

D. Si universam terram rigabat, ergo et montes rigabat, quia montes utique terra sunt; si montes rigabat, diluvium erat. Et quomodo terra germinaverat herbam virentem et facientem semen? aut quomodo homo habitabat in terra, si universam terram aqua tegebat?

M. Fons positus est singularis pro plurali numero; hoc enim si sollicite requiras, in Scripturis sanctis frequenter reperies. Habes nempe in psalmo: *Misit in eos muscam caninam et comedit eos, et ranam et exterminavit eos (Psal. LXXVII, 46)*, dum utique nec una musca nec una rana fuerint. Et alibi: *Venit locusta (Psal. CIV, 54)*, non ait locustæ, sed locusta. Ea habes singularem numerum pro plurali, secundum illud quod ait nobilissimus poetarum a:

....Uterumque armato milite complent.

Porro autem propter unitatem naturæ dictum est fons, ut in eo omnes fontes intelligamus qui sunt in terra, quia quodammodo omnes ex unius abyssus natura emanant. Nam quod ait: *irrigabat universam faciem terræ*; non totam terram rigabat, sed partem. A toto enim partem significat. Quemadmodum dicimus, Christus mortuus est, Christus resurrexit, cum non mortuus fuerit, nec resurgeret nisi secundum carnem. Aut ut Ambrosius ait: Fons appellatus est, qui accepto humoris adjutorio, irrigabat universam superficiem terræ. Aut postquam paradisi plantatus est, restagnata est illa abruptio aquarum, et ille fons divisus est per rivulos, ad irrigandam universam faciem terræ, sicut nunc videmus ire aquas per alveos fluminis, alveosque rivulorum, et ex eorum excessu vicina perfundere loca; sic et tunc quasi de uno fonte multi processerunt. Aut unus fons appellatus est, et in quodam sinu terræ occultatur, et inde omnes fontes parvi et magni progrediuntur.

D. Quid est enim quod fons iste manifeste non invenitur, qui irrigare videatur universam faciem terræ?

M. Forsitan propter peccatum primi hominis parentis nostri Adam iste fons abstractus est, ut auferat ubertatem a terra, et majorem laborem exerceat humanum genus.

a Æncid. 11, 20.

ITEM ALBI ISIDORUS

b Fons ascendebat de terra irrigans universam faciem terræ. Terra, mater Domini virgo Maria relictissime appellatur, de qua scriptum est: *Aperiat terra et germinet Salvatorem (Isa. XLV, 8)*. Quam terram irrigavit Spiritus sanctus, qui fontis et aque nomine in Evangeliiis significatur.

DE INSPIRATIONE HOMINIS.

Formavit igitur Dominus hominem de limo terræ (Genes. 11, 7).

D. Primo enim quod de limo terræ Deus hominem finxit solet habere questionem, qualis ille limus fuerit, vel quæ materia nomine limi significata sit? quod quæso mihi quoque aperias.

M. Solent enim inimici veterum librorum omnia carnaliter intuentes, et propterea semper errantes, etiam hoc mordaciter reprehendere, quod de limo Deus hominem finxit. Dicunt enim: Quare de limo fecit Deus hominem? an defuerat ei melior et celestis materia unde hominem faceret, ut de labe terræ naturam fragilem mortalemque formaret? Non intelligentes primo quam multis significationibus vel terra vel aqua in Scripturis ponatur. Limus enim aquæ et terræ commistio est. Dicimus enim tabidum et fragile et morti destinatum corpus humanum post peccatum esse coepisse. Non enim in nostro corpore isti exhorrescunt nisi mortalitatem quam damnatione meruimus. Quid autem mirum aut difficile Deo, etiamsi de limo istius terræ hominem fecit, tale tamen corpus ejus efficere quod corruptioni non subjaceret, si homo præceptum Dei custodiens, peccare noluisset. Si enim speciem cæli ipsius de nihilo vel de informi materia dicimus factam, quia omnipotentem artificem credimus, quid mirum si corpus, quod de limo qualicunque factum est, potuit ab omnipotenti artifice tale fieri, ut nulla molestia, nulla indigentia cruciaret hominem ante peccatum, et nulla corruptio tabesceret? Itaque superflue queritur unde homini corpus Deus fecerit. Si tamen nunc de corporis formatione dicitur, sic enim nonnullos nostros intelligere accepi, qui dicunt postquam dictum est: *Finxit Deus hominem de limo terræ*, propterea non additum ad imaginem et similitudinem suam, quoniam nunc de corporis formatione dicitur. Tunc autem homo interior significabatur, quando dictum est. *Fecit Deus hominem ad imaginem Dei*. Sed etiam si nunc quoque hominem ex corpore et anima factum intelligamus, ut non aliquis novi operis inchoatio, sed superius breviter insinuat, diligenter retractatio isto sermone explicetur. Si ergo, ut dixi, hominem hoc loco ex corpore et anima factum intelligamus, non absurde de ipsa commistione limi nomen accepit. Sicut enim aqua terram colligit et conglutinat et continet, quando ejus commistione limus efficitur, sic anima corporis materiam vivificando, in unitatem concordem conformat, et non permittit labi et resolvi.

b Isid. in Gen., cap. 3.

D. ^a Quæri autem merito potest, causales illæ rationes quas mundo indidit, cum primum simul omnia creavit, quomodo sint institutæ? utrum ut quemadmodum vidimus, cuncta nascentia et fruticum et animalium in suis conformationibus atque incrementis pro diversitate generum diversa spatia peragerent temporum? aut quemadmodum creditur factus Adami sine ullo progressu incrementorum, virili ætate continuo formarentur, sicut aqua in vinum conversa, et virga in serpentem. Sed cur non utrumque illas credimus habuisse, ut hoc ex eis futurum esset quod facturo placuisset. Nam multa secundum inferiores causas futura sunt; sed si ita sunt, in præscientia Dei vere futura sunt. Si autem ibi aliter sunt, ita potius futura sunt sicut ibi sunt, ubi qui præscit falli non potest. Nam futura senectus dicitur in juvene, sed tamen futura non est, si ante moriturus est.

M. Hoc autem ita erit sicut se habent alæ causæ, sive mundo contextæ, sive præscientia reservatæ. Nam secundum quasdam futurorum causas moriturus erat Ezechias, cui Deus addidit xv annos ad vitam (*Isa. xxxviii, 5*), id utique faciens, quod ante constitutionem mundi se facturum esse præsciebat, et in sua voluntate servabat. Ibi enim erat non solum ut ita Adam fieri posset, verum etiam ut ita eum fieri necesse esset. Tamen non facit Deus contra causam, quam sine dubio volens præstituit, quia contra suam voluntatem non facit. Si autem non omnes causas in creatura primitus condita præfixit, sed aliquas in sua voluntate servavit, non sunt quidem illæ quas in sua voluntate servavit, ex istarum quas creavit necessitate pendentes; non tamen possunt esse contrariæ quas in sua voluntate servavit, quia Dei voluntas non potest sibi esse contraria. Istas ergo sic condidit, ut ex illis esse illud cuius causæ sunt possit, sed non necesse sit. Illas autem sic abscondit, ut ex eis esse necesse sit hoc quod ex istis fecit ut esse possit. Sequitur:

ITEM AUGUSTINUS

D. Et flavit in faciem ejus flatum vitæ (Gen. ii, 7). Quomodo istum flatum recipimus, si Deus incorporeus est?

M. ^b Hoc manifeste sciendum est quia sicut non manibus corporis finxit, ita nec faucibus labii sive sufflavit. Credendum tamen est atque intelligendum, neque ullo modo dubitandum, quod recta fides habet, animam sic esse a Deo, tanquam rem quam fecerit, non tanquam naturæ cuius ipse est, sive generit, sive quoquomodo protulerit. Non de revolutionibus autem animarum quomodo se habeat vel non habeat philosophorum opinio, catholice tamen fidei non convenit credere animas pecorum in homines aut hominum in pecora transmigrare. Nam illa quæ feruntur accidis ut quidam quasi recordarentur in quorum animalium corporibus fuerint, aut falsa narrantur, aut ludificationibus demonum hoc in eorum animis factum est. Si enim contingit in

A somnis, ut fallaci memoria quasi recordaretur se homo fuisse quod non fuit, aut egisse quod non egit, quid mirum si quodam Dei justo occultoque iudicio sinuntur demones in cordibus etiam vigilantium tale aliquid posse.

Manichæi autem, qui se Christianos vel putant vel putari volunt, in hac opinione translationis vel revolutionis animarum eo sunt illis gentium philosophis, vel si qui alii vani homines hoc putant, deteriores et detestabiliores, quod illi animæ naturam a Dei natura discernunt. Isti autem, cum aliud nihil esse dicant animam quam ipsam Dei substantiam, atque id omnino quod Deus est, non trepidant eam tam turpiter commutabilem dicere, ut nullum sit herbæ seu vermiculi genus, ubi eam non esse commixtam, vel quo revolvī non posse mirabili opinentur insaniam. Proinde quoniam pars cerebri anterior, unde sensus omnes distribuuntur, ad frontem collocata est, atque in facie sunt ipsa quasi organa sentiendi, ideo scriptum arbitror, quod in faciem Deus sufflaverit hominis flatum vitæ. Anterior quippe pars posteriori merito præponitur, quia et ista ducit, illa sequitur, et ab ista sensus, ab illa motus est, sicut consilium præcedit actionem. Et quoniam corporalis motus qui sensum sequitur, sine intervallis temporum nullus est, agere autem intervalla temporum spontaneo motu nisi per adiutorium memoriæ non valemus; ideo tres tanquam ventriculi cerebri demonstrantur. Unus anterior ad faciem, a quo sensus omnis; alter posterior ad verticem, a quo motus omnis; tertius inter utrumque, in quo memoriam vigere demonstrant; ne cum sensum sequitur motus, non connectat homo quod faciendum est, si fuerit quod facit oblitus. Unde ergo sit ipsa, id est de qua velut materia Deus hunc flatum fecerit quo anima dicitur, dum quæritur, nihil corporeum debet occurrere; sicut enim Deus omnem creaturam, sic anima omnem creaturam corpoream naturæ dignitate præcellit; per lucem enim et aerem quæ in ipso quæque mundo præcellentia sunt corpora, magisque habent faciendi præstantiam quam patiendi corpulentiam, sicut humor et terra, tanquam per ea quæ spiritui similiora sunt corpus administrat. Nuntiat enim aliquid lux corporea: cui autem nuntiat, non est hoc quod illa, et hæc est anima cui nuntiat, non illa quæ nuntiat. Et cum affectiones corporis moleste sentit, actionem suam qua illi regendo adest, turbato ejus temperamento impediri offenditur, et hæc offensio dolor vocatur. Et aer qui nervis infusus est, parat voluntati ut membra moveat, non autem ipse voluntas est. Namque aliud esse animam, alia hæc ejus corporalia ministeria, vel vasa, vel organa, vel si quid aptius dici possunt. Hinc evidenter elucet, quod plerumque se vehementi cogitationis intentione avertit ab omnibus, ut præ oculis patentibus recte valentibus multa posita nesciat. Nam et obliviscitur aliquando, et unde veniat et quo eat, et transit imprudens villam quo tendebat, natura sui corporis

^a Aug. de Gen. ad litt., cap. 14.

^b Aug., lib. vii de Gen. ad litt., cap. 11, 17 seqq.

sana, sed sua in aliud evocata. Omne quippe corpus in A
omne corpus mutari posse credibile est, quodlibet
autem corpus mutari posse in animam credere ab-
surdum est. Illud vero videamus utrum forsitan ve-
rum esse possit, quod certe humanæ opinionis to-
lerabilius mihi videtur, Deum in illis primis operi-
bus, quæ simul omnia creavit, etiam animam
creasse causaliter, secundum quam fieret cum fa-
ciendum esset corpus humanum. Nam neque illud
quod dictum est, *ad imaginem suam*, nisi in anima;
neque illud quod dictum est, *masculum et feminam*,
nisi in corpore recte intelligimus. Credatur ergo si
nulla Scripturarum auctoritas seu veritas contradi-
cit, hominem ita factum sexto die, ut corporis qui-
dem causa in elementis mundi, anima vero jam ipsa
crearetur. Sicut cum primus conditus est dies, et
creata lateret in operibus Dei, donec eam suo tem-
pore sufflando, hoc est inspirando formato ex limo
corpori insereret. Quod si ita est, fatebimur non in
eo rerum genere animam primitus creatam ut esset
præscia futuri operis sui vel iusti vel iniqui. Neque
enim ex his tantum laudandus est Deus, quibus præ-
scientiam dedit, cum recte laudetur etiam quia pe-
cora creavit, quibus est natura humana præstan-
tior, etiam in ipsis peccantibus. Natura quippe ho-
minis ex Deo est, non iniquitas qua se ipse invol-
vit, male utendo libero arbitrio, quod tamen si non
haberet, in natura rerum minus excelleret. Cogit-
andus est quippe homo iuste vivens, etiam non
præscius futurorum, et ita videndum est, excellen-
tia voluntatis bonæ quam non impediatur ad recte
vivendum et qui placendum*, quod ignarus futuri
vivit ex fide. Huiusmodi ergo creaturam quisquis
esse nolit in rebus, contradicit Dei bonitati; quis-
quis autem pœnas eam non vult luere pro peccatis,
inimicus est requitati. His enim omnibus divinæ Scrip-
turæ testimoniis, quam esse veracem nemo dubitat,
nisi infidelis et impius; ad illam sententiam ducti
sumus, ut diceremus Deum ab exordio sæculi pri-
mum simul omnia creavisse; quædam conditis jam ipsis
naturis, quædam præcognitis causis, sicut non solum
præsentia, verum etiam futura fecit Omnipotens, et
ab eis factis requievit, ut eorum deinceps admini-
stratione atque regimine crearet etiam ordines tem-
porum et temporalium. Nunc tamen de anima quam
Deus inspiravit homini sufflando in ejus faciem, nihil
confirmo, nisi quia ex Deo sic est, ut non sit sub-
stantia Dei, et sit incorporea; id est, non sit cor-
pus, sed spiritus; non de substantia Dei genitus, nec
de substantia Dei procedens, sed factus a Deo; nec
ita factus, ut in ejus naturam natura illa corporis vel
inrationalis animæ verteretur.

RELIQUE QUESTIONES DE NATURA ANIMÆ.

D. *Insuperavit in facie ejus spiraculum vite*. Per
spiraculum vitæ quid intelligere debemus?

M. Hoc est animam facere, sicut per Isaiam di-
cit: *Spiritus ex me procedit, et Omnem flatum ego feci*
(Isa. LVI, 16).

* Apud Augustinum, lib. VII De Genesi ad litteram, c. 26, legitur, *Et Deo placendum*.

D. Quid est enim quod anima, quæ innocens creata
est, in corpus introivit, quod Deus præsciebat pec-
caturum?

M. Absit hoc recipiendum, ut propterea anima
creata fuisset, ut in corpus quod Deus præsciebat
peccaturum introisset, et ad hoc reservata esset,
quia si sic esset, Deus auctor peccati fuisset; sed non
est ita. Magis autem intelligendum atque recipien-
dum, quod Deo inspirante, ipsa voluntaria introis-
set in corpus administrandum ipsum, quia per ani-
mam sentitur corpus, quia si anima non est, corpus
mortuum est.

D. Quid ergo est anima? aut si est aliqua res
unde animæ fiant, quid ipsa est? quod nomen ejus?
quæ species? quem usum in rebus conditis tenet?
vivit, an non? Si vivit, quid confert universitatis af-
fectibus? beatamne vitam ducit, an miseram? Quid
ergo anima? celum non est, neque terra, neque aer,
neque ignis, non aqua, non Deus, non sidera, non
visus, non auditus, non gustus, vel cætera, quod
enumerare longum est, quæ in cælo sunt et in terra.
Unde ergo est anima?

M. Anima ex Deo data est et ex nihilo facta, quia
homo qui de terra factus est, in terram revertitur.
Similiter nives et procelle, quæ ex aqua fiunt,
et aer sumit de terra, in aquam revertuntur, et ite-
rum de terra ex qua sumpta sunt in aerem. Anima
vero non habet ullum elementum ad quod reverta-
tur, nisi ad creatorem suum postquam de corpore
exierit, ut ipso moderante recipiat quod meretur.

D. Inquirenda est ergo ratio unde homini anima
veniat quando nascitur?

M. Alii dicunt quod sicut caro de carne nascitur,
ita anima de anima nascitur; sed hoc Scriptura non
narrat ullo loco, unde anima homini veniat quando
natus est, neque de ipsa anima mulieris, quomodo
ei data fuisset, sicut narrat de carne quomodo facta
est.

Alii vero melius sentiunt, quod unicuique homini
anima a Deo data sit, quando natus est, sicut in Isaia
scriptum est: *Spiritus ex me procedit, et omnem fla-
tum ego feci* (Isa. LVII, 16), id est omnem animam.
Et sicut in psalmo scriptum est: *Qui finxit singilla-
tim corda eorum* (Psal. XXXII, 15). Et alii temerarie
dicunt, quod tunc animæ omnium creatæ fuissent,
quando simul omnia tecit, et in quodam loco occul-
tantur, donec homo natus sit, et tunc ei data sit ani-
ma ex Deo. Sed hoc non est in rebus nostris consi-
derandum quid vel sinat, vel non sinat, quomodo
anima data sit homini: quod Scriptura non narrat
ullo loco, nos non possumus discernere quod ve-
ritas taceat, et nihil aliud sonat Scriptura de hac re,
nisi hoc tantum, quomodo anima a Deo data sit.

D. Ergo Salvator noster unde habuit animam?

M. Non de Adam, sed unde Adam, id est ex Deo,
quia quamvis de propagine peccati descenderit, ta-
men de propagine peccati non concepit, quia nec

ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati. Non enim inde accepit reatum moriendi

D. Et anima, quando de hoc corpore migraverit, est corporalis an incorporealis?

M. Incorporealis quidem est.

D. Quomodo ergo portatur, si incorporealis est?

M. Incorporea quidem similis corporibus.

D. Et ubi portatur? ad locum corporeum, an incorporeum?

M. Ad loca incorporea similia corporalibus.

D. Queritur ergo si potest anima absque corpore inter angelos in perpetua beatitudine consistere sine defectu, quid ergo opus est ut iterum surgat corpus, ut illam tunc immortalē inluat, quam nunc mortalem deposuit?

M. Inest quidem corporis administratio, quo retardatur animus ut non in illud summum pergat, donec consurgat corpus, ut quod nunc ei in sarcina est, tunc sit in gloria.

D. Quid ergo opus est, ut parvuli qui parentes habent Christianos patrem et matrem, iterum renascantur per aquam baptismatis?

M. Quia unusquisque in originali peccato nascitur, et nisi renatus sit per aquam baptismatis, non potest introire in regnum Dei.

DE PLANTATIONE PARADISI.

Hieronymus in libro Questionum ita: *Et plantavit Dominus Deus paradysum in Eden contra orientem.* Pro paradiso, hortum habet, id est *gan*. Porro Eden deliciae interpretantur, pro quo Symmachus transtulit, *paradisum florentem*. Nec non quod sequitur, contra orientem, in Hebraeo a *mimzra* scribitur, quod Aquila posuit ἀπὸ ἀρχῆς et nos, ab exordio, possumus dicere. Symmachus vero ἐκ πρώτης, Theodotion ἐν πρώτοις, quod et ipsum non orientem, sed principium significat. Ex quo manifeste comprobatur quod priusquam cœlum et terram Deus faceret, paradysum ante condiderat, sicut legitur in Hebraeo. *Plantaverat autem Dominus Deus paradysum in Eden a principio.*

AUGUSTINUS IN HEXAMERON.

Et plantavit Deus paradysum in Eden ad orientem et posuit ibi hominem quem finxit (Gen. II, 8). Non ignoro de paradiso multos multa dixisse, tres tamen de hac re quasi generales sunt sententiae. Una eorum qui tantummodo corporaliter paradysum intelligi volunt, alia eorum qui spiritualiter tantum, tertia eorum qui utroque modo, et corporaliter et spiritualiter. Breviter ergo dicam, tertiam mihi fateor placere sententiam. Plantaverat ergo Deus paradysum in deliciis, hoc est ad orientem, et posuit ibi hominem quem finxerat, sic enim scriptum est, quia sic factum est, ut quidam sapiens ait, quod in quodam loco iste paradysus plantatus est, ubi homo terrenus habitare potuit. Nam paradysus spiritualiter intelligitur, ubi nunc animae sanctorum de corpore exeuntes pergunt, in cuius figuram iste paradysus plantatus fuit, secundum rerum gestarum fidem. Illud plane

^a In c. l. i. sancti Hieronymi legitur *moedem*.

A quod sequitur: *Et lignum vitae in medio paradisi lignumque scientiae boni et mali*, diligentius considerandum est ne cogatur in allegoriam, ut non ista ligna fuerint, sed aliud aliquid nomine ligni significant. Dictum est enim de sapientia, *lignum vitae est amplectentibus eam* (Prov. III, 18). Verumtamen cum sit Hierusalem aeterna in cœlis, etiam in terra civitas qua illa significaretur condita est. Et Sarn et Agar quamvis duo Testamenta significarent, erant tamen etiam quaedam duae mulieres. Et cum Christus per ligni passionem fluente spiritali non irriget, erat tamen petra quae aquam sitienti populo ligno percussa manavit. De qua dicitur: *Petra autem erat Christus* (I Cor. x, 4), non sicut ille vitulus saginatus qui minore filio revertente in epulas cæsus est. (Luc.

xv, 23). Ibi quippe ipsa narratio figurarum est, non rerum gestarum figurata significatio. Sed illud etiam in rebus gestis factum est, hoc autem tantum in figuris praedictum. Sic et sapientia idem ipse Christus, lignum vitae est in paradiso spiritali, quo misit de cruce latronem. Creatum est autem quod eam significaret lignum vitae etiam in paradiso corporali, nec sine mysteriis rerum spiritualium corporaliter praesentatis, voluit hominem Deus in paradiso vivere. Erat ergo ei in ligni cæteris alimentum, in illo autem sacramentum, quid significans nisi sapientiam, de qua sic dictum est: *Lignum vitae amplectentibus eam?* quemadmodum de quo diceretur: *Petra manans est sitientibus eum.* Illud quoque addo quanquam corporalem cibum, talem tamen illam arborem praestitisse, quo corpus hominis sanitate stabili firmaretur, non sicut ex alio cibo, sed nonnulla inspiratione salubritatis occulta. Profecto licet usitatus panis aliquid tamen amplius habuit, cuius una colliride homini Deus ab indigentia famis dierum xl spatium vindicavit. Sequitur:

Nunc videamus: de ligno scientiae boni et mali, cur istud nomen acceperit, quia valde bona omnia Deus creavit. Id dinoscendum boni et mali quantum fuisset inter obedientiae bonum et inobedientiae malum, quasi inde transgressus esset, malum illi esset; si vero servasset praecepta conditoris sui, bonum illi fuisset, quoniam si transgressus non fuisset, experimentum poenae non didicisset.

D. *Et fons ascendebat de loco voluptatis, ad irrigandum paradysum, qui inde dividitur in quatuor capita, vel in quatuor partes, quomodo intelligendum est?*

AUGUSTINUS.

M. Ne quis ex hoc moveatur quod de his fluminibus dicitur, aliorum esse fontes notos, aliorum autem prorsus incognitos; cum id potius credendum sit, quoniam locus ipse paradisi a cognitione hominum est remotissimus, inde quatuor aquarum partes dividi, sicut fidelissima Scriptura testatur. Sed ea flumina, quorum fontes noti esse dicuntur, alicubi isse sub terras, et post tractus prolixarum regionum, locis aliis erupisse, ubi tanquam in suis fontibus

^b Aug., lib. viii de Gen. ad litt. capp. 1-7.

noti esse perhiberentur. Nam hoc solere nonnullas A
aquis facere quis ignorat?

ITEM AUGUSTINUS.

Flumen autem quod procedebat ex Eden, id est ex deliciis, et voluptate, et epulis, quod flumen a propheta significatur in psalmo ubi ait: *Torrente voluptatis tuæ potabis eos* (Psal. xxxv, 9), dividitur, inquit, in quatuor partes, et quatuor virtutes significat, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iustitiam. Dicitur autem Physon ipse esse Ganges, Geon autem Nilus, quod etiam in Jeremia propheta animadverti potest, nunc aliis nominibus appellantur, sicut nunc Tiberis dicitur fluvius qui prius Albula dicebatur. Tigris autem et Euphrates etiam nunc eadem nomina tenent. Quibus tamen nominibus virtutes, ut dixi, spirituales significantur, quod etiam ipsorum nominum interpretatio docet, si quis Hebraeam linguam vel Syram consideret, sicut Hierusalem, quamvis sit visibilis et terrenus locus, significat tamen civitatem pacis spiritualiter, et Sion quamvis sit mons in terra speculationem tamen significat. Et hoc tamen in Scripturarum allegoriis ad spiritualia intelligenda saepe transfertur. Et ille qui descendebat ab Jerusalem in Jericho, sicut dicit, et in via vulneratus, saucius et semivivus relictus est a latronibus (Luc. x, 30), utique loca ista terrarum, quamvis secundum historiam in terra inveniantur, spiritualiter cogit intelligi.

Prudentia ergo quæ significat ipsam contemplationem veritatis, ab omni ore humano alienam, quia est ineffabilis, quam si eloqui velis, parturis eam potius quam paris, quia et ibi auditur Apostolus ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Hæc ergo prudentia terram circuit, quæ habet aurum et carbunculum et lapidem prasinum, id est disciplinam vivendi, quæ ab omnibus terrenis sordibus quasi decocta enitescit, sicut aurum optimum, et veritatem quam nulla falsitas vincit, sicut carbunculi fulgor nocte non vincitur, et vitam æternam quæ viriditate lapidis prasini significatur propter vigorem qui non arescit.

Fluvius autem ille qui circuit terram Æthiopiam multum calidam atque ferventem, significat fortitudinem calore actionis alacrem atque impigram.

Tertius autem Tigris vadit contra Assyrios, et significat temperantiam, quæ resistit libidini multum adversanti consiliis prudentiæ, unde plerumque in Scripturis, Assyrii adversariorum loco ponuntur.

Quartus fluvius non est dictum contra quid vadat, aut quam terram circumbeat; iustitia enim ad omnes partes animæ pertinet, quia ipsa ordo et æquitas animæ est, qua sibi tria ista concorditer copulantur. Prima prudentia, secunda fortitudo, tertia temperantia et in statuta copulatione atque ordinatione iustitia.

* In Gen. cap. 3.

REGAPITULATIO.

De paradiso, fonte ac fluminibus, et ligno vitæ.

ISIDORUS *.

Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis a principio. Paradisus Ecclesia est, sic enim de illa legitur in Canticis canticorum: *Hortus conclusus est soror mea* (Cant. iv, 12). A principio autem paradisus plantatur, quia Ecclesia catholica a Christo principio omnium condita esse cognoscitur. Fluvius de paradiso exiens, imaginem portat Christi, de paterno fonte fluentis, qui irrigat Ecclesiam suam verbo prædicationis et dono baptismi; de quo bene per prophetam dicitur: *Dominus Deus noster fluvius gloriosus exsiliens in terram sitientem*. Quatuor autem paradisi flumina quatuor sunt Evangelia ad prædicationem in cunctis gentibus missa. Ligna fructifera omnes sancti sunt, fructus eorum opera eorum. Lignum vitæ sanctus sanctorum utique Christus, ad quem quisque si porrexerit manum, vivet in æternum. Lignum autem scientiæ boni et mali, proprium est voluntatis arbitrium, quod in medio est positum ad dinoscendum bonum et malum, de quo qui relictæ gratia Dei gustaverit, morte morietur. Sequitur:

D. Tulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum (Gen. ii, 15). Quid, rogo, operaretur? quid custodiret? paradisum, an aliud aliquid?

M. Ista sententia duplicem intelligentiam parit. Sive enim operaretur homo paradisum, id est in paradiso aliquid operaretur, non necessitate victus, sed delectatione operabatur. Adhuc non peccaverat, nec ei terra spinas et tribulos germinaverat, ut in sudore faciei suæ ederet panem suum. Hoc nempe meruit post peccatum. Ante peccatum igitur, non indigentia, non necessitate, sed sola, ut diximus, voluntate operabatur paradisum per agriculturam, et custodiebat per disciplinam, non contra bestias, neque contra aliqua animalia paradisum custodiebat; sed sibi scilicet, ne amitteret peccando, quod custodire potuerat obediendo. Sive ipsum hominem ponens Deus in paradisum ut operaretur et custodiret, ut tutus esset; quodlibet horum dicatur, sive homo operaretur paradisum per agriculturam, et custodiret per disciplinam, sive ipsum hominem Deus operaretur ut bonus esset ac tutus; quodlibet horum intelligas, rationem habet juxta utrumque intellectum. Sequitur:

Præcepitque ei Dominus dicens: ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas; in quacunque die comederis ex eo, morte morieris (Gen. ii, 16).

AUGUSTINUS.

D. Cum Deus minaretur homini mortem die quo cibum vetitum tetigerit, cur non eodem die mortuus fuerat, sicut Scriptura dicit: *In quacunque die comederis ex eo, morte morieris*?

M. Quatuor esse mortes sancta Scriptura manifo-

stissime ostendit. Prima mors est animæ quæ suum A deserit creatorem, cum enim deseruerit peccat. Sine, inquit Dominus in Evangelio, *mortuos sepelire mortuos suos* (Matth. viii, 22). Ecce habes secundum animam sepelientes mortuos, et quos sepeliunt secundum carnem mortuos. Hæc itaque sententia duas mortes manifestissime ostendit, unam animarum, alteram corporum. Tertia solius est animæ, quam dum ex corpore exierit patitur, secundum illud quod in Evangelio de illo divite legimus: *Pater Abraham, inquit dives, mitte mihi Lazarum, ut digito suo refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (Luc. xvi, 24). Quarta autem mors, cum anima receperit corpus, ut in ignem mittatur æternum, secundum illud quod Dominus in Evangelio de futuro iudicio dicit: *Ite in ignem æternum*, et reliqua. Die itaque quæ peccavit Adam, in anima mortuus est; sicut enim corpus vivit ex anima, ita anima, ut beate vivat, ex Deo. Ergo defuncta anima Adæ iure dicitur mortua, ex qua tres postea secutæ sunt mortes. Ut enim hæc subsequerentur prima præcessit, quia eo die quo peccavit Adam, in anima mortuus est.

D. Quomodo poterat mortem timere Adam, quam nullatenus sciebat?

M. Sicut enim nos scimus resurrectionem, quam nunquam experti sumus, nec vidimus, ita et ille sciebat mortem. Scientes igitur quod exiens anima a corpore faciat mortem, et dum reversa fuerit in corpus suum faciat resurrectionem; eocirca scimus resurrectionem, quam nunquam experti fuimus. Sic et ille sciebat utique mortem non adhuc per experientiam, sed per scientiam. Sciebat quippe quid esset vivere, et per privationem vitæ sciebat utique mortem. Sic sciuntur tenebræ per privationem lucis, et scitur silentium per privationem vocis: ita sciebat Adam mortem per privationem vitæ. Sequitur:

AUGUSTINUS.

D. Dixit quoque Dominus: *Non est bonum esse hominem solum, sciamus ei adiutorium simile sui* (Gen. ii, 18). Quomodo hoc intelligendum?

M. a Certe si a me quæretur ad quam rem fieri oportuerit hoc adiutorium, nihil aliud probabiliter occurrit, quam propter filios procreandos, sicut adiutorium semini est in terra, ut virgultum ex utraque nascatur. Nec video quid prohibere potuerit, ut essent eis etiam in paradiso honorabiles nuptiæ, ut sine ullo inquieto ardore libidinis, sine ullo labore ac dolore pariendi, fetus ex eorum semine gigneretur. Non ut morientibus parentibus filii succederent, sed ut illis qui genuissent, in aliquo formæ statu manentibus, ex ligno vitæ quod ibi plantatum erat, corporalem vigorem sumentibus, et illi qui gignerentur ad eundem perducerentur statum, donec certo numero impleto, si iuste omnes obedientesque viverent, fieret in æternam vitam commutatio, sicut considerari potest et de Enoch, qui filiis genitis Deo placens, non mortuus, sed translatus est. Cur ergo et Adam et Eva, si iuste viventes caste filios procreas-

a Aug. de Gen. ad litt., lib. ix, cap. 3.

sent, non eis possint transatione non morte succedentibus cedere. Quæ cum ita sint, cur non credamus eos ante peccatum ita genitalibus membris ad procreandos filios imperare potuisse, sicut cæteris quæ in quolibet opere anima sine ulla molestia et quasi pruritu voluptatis movet, ut eo nutu imperarent membris, quibus fetus exoritur, quo pedibus cum ambulatur, ut neque cum ardore seminaretur, neque cum dolore pareretur. Nunc vero transgrediendo præceptum, motum legis illius, quæ repugnat legi mentis in membris, conceptæ mortis habere meruerunt. Et quid hac poena iustius, quam ut non ad omnem nutum serviat corpus, id est suus famulus animæ, sicut Domino suo detrectavit ipsa servire.

B Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terre et universis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam (Gen. ii, 19). Et reliqua.

D. Nunquidnam sic adduxit Deus ad Adam cuncta animalia et universa volatilia cæli, quomodo adducunt aucupantes aut venantes ad retia? An forsitan vox de nube facta iussionis, quam intelligenter tantum rationales animæ, et ea audita, nihilominus obediunt.

M. Non hoc acceperunt animalia aut volatilia, ut sint ratione capaces, per quam obedire possint Creatori suo; in suo tamen genere obtemperant Deo, non rationabili voluptatis arbitrio, sed sicut movet ille omnia temporibus opportunis, non ipse temporaliter motus. Movet itaque seipsum sine tempore et loco, movit creatum spiritum sine loco temporaliter. Præcedit igitur substantia quæ tantum temporaliter movetur. Præcedit itaque substantia quæ nec temporaliter nec localiter movetur, illam quæ temporaliter movetur; idem spiritus conditus movet seipsum per tempus sine loco, movetur corpus per tempus et locum. Spiritus vero creator movet seipsum sine tempore et loco. Igitur spiritus rationalis, qui est in hominibus, seu irrationalis, etiam et jussis movetur. Sed rationalis habet intelligentiam per quam judicare possit utrum jussis consentiat, an non consentiat: animalia vero aut volatilia non acceperunt hoc iudicium; pro suo tamen genere atque natura jussu aliquo tacta propelluntur. Unde angelica natura, jussa Dei perficiens, movet jussis omne genus animantium, ducens quo illa nesciunt. Si homines possunt nonnulla animalium genera mansueta facere, ita ut quasdam voluntates hominum facere videantur, quanto magis hoc angeli possunt?

D. Quæ causa facit ut Deus, quem astruis moveri, non moveatur in tempore, aut spiritus creatus qui movetur in tempore, non moveatur et loco?

M. Deus qui instituit tempora, et est ante tempora, nihil in eo est præteritum aut futurum, nullum consilium novum, nullaque cogitatio nova, quasi scilicet sit nova et accedens. Nam si accedit Deo aliquid, jam non immutabilis; igitur immutabilis Deus est, nihil illi accedit, nulla nova cogitatio, nullum novum consilium. Ideo non movetur in tempore,

corpora vero sua in locum movendum descendunt A de caelo et ascendunt in caelum. Spiritus itaque hominum movetur in tempore reminiscendo praeterita, futura expectando, aliqua nova discendo. Neque enim cum recorder aliquam lectionem aut aliquam civitatem, sic commotus est spiritus meus cogitando; ut haec recordaretur ex tempore, ita motus est et loco. Quod si in loco movetur, an in caelo, an in terra movetur? quia sine caelo et terra nullus est locus. Ubi enim fuit ipse spiritus, in caelo an in terra, ut videret ipsam lectionem vel ipsam civitatem? Ergo si in nullo loco vidit, ut recordaretur, in seipso vidit. Et quia initium habet, cogitatio est omne quod initium et tempus habet. Igitur secundum supradictam rationem spiritus creatus per tempus moveri potest, non per locum. Spiritus vero creator B sine tempore et loco, corpus autem et tempore et loco. Sequitur:

Immisit ergo Dominus soporem in Adam, et tulit unum de costis ejus, usque haec vocabitur virago, quia ex viro suo sumpta est (Gen. 11, 21).

HIERONYMUS *.

Et misit Dominus Deus extasim super Adam; pro extasi, id est mentis excessu, in Hebraeo habet *tardema*, quod Aquila *καταποδν*, Symmachus *καπον*, id est gravem et profundum soporem interpretati sunt. Denique sequitur, et dormivit, id ipsum verbum et in Jonae stertentis somno positum est (Jon. 1). Sequitur:

Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea, haec vocabitur mulier, quoniam ex viro sumpta est (Gen. 11, 23). Non videtur in Graeco et in Latino resonare [Edit., sonare] cur mulier appelletur, quia ex viro sumpta sit; sed etymologia in Hebraeo sermoneservatur, vir quippe *is*, mulier *issa*. Recte igitur ab *is* appellata est mulier *issa*. Unde et Symmachus pulchre etymologiam etiam in Graeco voluit custodire dicens: *Haec vocabitur, ἀνδρὶς ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ὀστέον*. Quod nos Latine possumus dicere: *Haec vocabitur virago, quia ex viro sumpta est*. Porro Theodotion aliam etymologiam suspicatus est dicens: *Haec vocabitur assumptio, quia ex viro assumpta est*. Potest quippe *issa* secundum varietatem accentus et *assumptio* intelligi.

^b Quod si quaeritur de facta post muliere, quomodo se habeat causalis illa conditio, utrum jam id habeat, ut secundum eam necesse esset ex virili latere feminam fieri, an hoc tantum habebat ut fieri posset; ut autem ita fieri necesse esset, non ibi jam conditum, sed in Deo erat absconditum. Dicam quid mihi videatur. ^c Omnes istae naturae usitatissimos cursus habent, quasdam naturales leges suas. Ex his velut primordiis rerum, omnia quae gignuntur suo quoque tempore exortus processusque sumunt, finesque et decessiones sui cuiusque generis. Unde fit ut de grano tritici non nascatur faba, vel de homine pecus. Super hunc autem motum cursumque rerum naturalem po-

testas Creatoris habet apud se posse de his omnibus facere aliud quam eorum quasi seminales rationes habent. Horum et talium modorum rationes non tantum in Deo sunt, sed ab illo etiam rebus creatis indite atque concretae. Ut autem lignum de terra excisum, aridum, perpolitum sine ulla radice, sine terra et aqua repente floreat et fructum gignat, dedit quidem naturis quas creavit, ut ex eis et haec fieri possint. Verumtamen et alio modo dedit ut non haec haberent in motu naturali, sed in eo quo ita creata essent, ut eorum natura suae voluntati amplius subjaiceret. Habet ergo Deus in seipso absconditas quorundam factorum causas, quas rebus conditis non inseruit. Ibi est et gratia per quam salvi sunt peccatores. Nam quod attinet ad naturam iniquam, suae voluntate depravatam, recursus per semetipsam non habet, sed per Dei gratiam. Propter quod mysterium gratiae ejus Apostolus (Ephes. III, 9) absconditum dixit, non in mundo, sed in Deo, qui universa creavit. Quamobrem omnia etiam quae ad hanc gratiam significandam non naturali motu rerum, sed mirabiliter facta sunt, eorum etiam causae in Deo absconditae fuerunt. Quorum si unum erat, quod ita mulier facta est de latere viri, et hoc dormientis, non habuit hoc prima rerum conditio, quando sexta die dictum est: *Masculum et feminam fecit eos*, ut femina omnino sic fieret, sed tantum hoc habuit, quia et sic fieri possit. Nec contra causas quas voluntate instituit, mutabili voluntate aliquid faceret: quid autem fieret ut aliud omnino futurum non esset, absconditum erat in Deo qui universa creavit.

ITEM AUGUSTINUS.

De anima mulieris.

^d Quoniam de carne mulieris quemadmodum facta sit Scriptura narravit, tacuit autem de anima, multo magis nos fecit intentos ut de hoc mundo ^e refelli possint sive non possint, qui credunt animam de anima hominis, sicut de carne carnem, fieri a parentibus in filios utriusque rei transfusis seminibus. Hinc enim primitus ad hoc moventur, ut dicant, quod unam animam Deus fecerit, quam sufflavit in faciem hominis, quem de pulvere slexerat; et ut ex illa jam caeterae creentur animae hominum, sicut ex illius carne omnis etiam caro hominum. Huic suspicioni facile occurritur. Si enim propterea putant animam mulieris ex anima viri factam, quia non scriptum est quod in mulieris faciem sufflaverit Deus, cur credunt ex viro animatam quoque feminam, quando nec id quidem scriptum est.

Ac primum illud firmissime teneamus, animae naturam non in naturam corporis converti, ut quae jam fuit anima, fiat corpus: nec in naturam animae irrationalis, ut quae fuit anima hominis, fiat pecoris: nec in naturam Dei, ut quae fuit anima, fiat quod Deus est.

habet quasdam naturales leges suas.

^d Lib. x de Gen. ad litt., cap. 1-15.

^e Apud Augustinum, quoniam modo.

* Quest. Hebr.

^b Aug. de Gen. ad litt., lib. ix, c. 17.

^c In editis, Omnis iste naturae usitatissimus cursus

Illud etiam non minus certum esse debet, animam A
non esse nisi creaturam Dei.

Nunc itaque et illud consideremus, utrum neutram
confirmet sententiam, sed utrique possit accommodari,
quod scriptum est. *Per unum hominem peccatum in-*
troivit in mundum, et per peccatum mors; et ita in om-
nes homines mors pertransiit, in quo omnes peccave-
runt (Rom. v, 12). Ex his enim verbis Apostoli qui
defendunt animarum propaginem, sententiam suam
sic astruere moliuntur. Si secundum solam carnem,
inquiunt, potest intelligi peccatum vel peccator, non
cogimur in his verbis ex parentibus animam credere.
Si autem, quamvis per illecebram carnis, non tamen
peccat nisi anima, quomodo accipiendum est quod
dictum est: *in quo omnes peccaverunt*, si non ex
Adam etiam anima sicut caro propagata est? Veris-
sime quidem ac veracissime scriptum est: *Caro concu-*
piscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem
(Gal. v, 17); sed tamen carnem sine anima concu-
piscere nihil puto, quod omnis doctus atque indoctus
non dubitet. Ac per hoc concupiscentie ipsius carna-
lis causa non est in anima sola, sed multo minus est
in carne sola, ex utraque enim fit; ex anima scilicet,
quod sine illa delectatio nulla sentitur, ex carne au-
tem, quod sine illa carnis delectatio non sentitur.
Carnem itaque concupiscentem adversus spiritum
dicit Apostolus, carnalem procul dubio delectatio-
nem quam de carne et cum carne spiritus habet, ad-
versus delectationem quam solus habet. Nam cum
spiritus membris corporis imperat, ut huic desiderio
serviant, quo solus accenditur, velut cum adsumitur
codex, cum aliquid scribitur, legitur, disputatur, au-
ditur, cum denique panis frangitur esurienti, obe-
dientiam caro exhibet, non concupiscentiam movet.
His atque huiusmodi desideriis, quibus sola anima
concupiscit, cum adversatur aliquid, quod eandem
animam secundum carnem delectet, tunc dicitur ca-
ro concupiscere adversus spiritum, quod contra pec-
catum militant sub gratia constituti, non ut non sit in
eorum corpore quandiu ita mortale est, ut mortuum
jure dicatur, sed ut non regnet. Non autem regnat,
cum desideriis ejus non obeditur, secundum hanc
sententiam, nec rem absurdissimam dicimus, quod
caro sine anima concupiscat, nec Manichæis consen-
timus, qui cum viderent carnem non posse sine ani-
ma concupiscere, aliam quamdam animam suam ex
alia natura Deo contraria carnem habere putaverunt.

D. Nec alicui animæ non esse necessariam Christi
gratiam dicere cogimur, cum dicitur nobis, quid me-
ruit anima infantis, unde illi perniciosum sit non
percepto baptismo exire de corpore?

M. Quibus respondetur, animas quidem corpori-
bus hominum Deum novas singillatim dare, ad hoc
a ut de carne peccati, de originali peccato venien-
te, recte vivendo, carnalesque concupiscentias sub
Dei gratia subigendo, meritum comparent, quo cum
ipso corpore in melius transferantur tempore resur-

rectionis: sed necesse esse ut cum membris terrenis
atque mortalibus, maximeque de peccati carne pro-
pagatis miro modo coaptentur, ut ea primitus vivifi-
care, post etiam ætatis accessus regere possint, tan-
quam oblivione prægraventur, quæ si esset quodam-
modo indigestibilis, creatori b tribuitur. Cum vero
paulatim ab hujus oblivionis tempore anima resi-
piscit, quid ei obest illam velut somno paululum
immergi, unde paulatim evigilans in lucem intelli-
gentiæ emergat? Sed antequam per ætatem possit
secundum spiritum vivere, necesse habet mediatoris
sacramento, ut quod per ejus c sacramentum et fide-
dem nondum potest, per eorum qui diligunt fiat.
Quid ergo, aliquis ait, si hoc non curaverint sui vel
infidelitate, vel negligentia, an forte nihil oberit?
B quid ergo prodest ei cui subvenitur? Hi pro causa
sua quid respondere possint, qui secundum Scripturas
sanctas, vel quod apud eas inveniatur, vel quod eis
non adversetur conantur asserere, animas novas non
de parentibus tractas corporibus dari, nondum me
audisse vel alicubi legisse confiteor; sed etiam si vin-
cant, non certando, sed probando, qui animarum tra-
ducem affirmant, non erit tamen consequens, ut
etiam Christi anima ex illius prævaricatoris traduce
venisse credenda sit. Nam corpus Christi, quamvis
ex carne femine sumptum sit, quæ de illa carnis pec-
cati propagine concepta fuerat; tamen quia sic ex
ea conceptus est, quomodo fuerat illa concepta, nec
ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati.
Denique si a me queratur, unde acceperit animam
C Christus Jesus, malim quidem hinc audire meliores,
atque doctiores, sed tamen pro meo capto libentius
responderim, non de Adam, sed unde Adam, id est
ex Deo. Est in Epistola quæ scribitur ad Hebræos,
locus quidam diligenti consideratione dignissimus.
Cum enim per Melchisedech, in quo hujus rei figura
præcesserat, discernetur sacerdotium Christi a sa-
cerdotio Levi: *Videte ergo, inquit, qualis hic est,*
cui et decimam partem Abraham dedit de primitiis pa-
triarcha (Hebr. vii, 4), non autem et ille ibi decima-
tus est, cujus caro inde non fervorem vulneris, sed
materiam medicaminis traxit. Nam cum ipsa deci-
matio ad præfigurandam medicinam pertinuerit, illud
in Abraham carne decimabatur quod curabatur, non
illud unde curabatur. Eadem namque caro non Abra-
hæ tantum, sed ipsius primi terrenique hominis si-
mul habebat et vulnus prævaricationis et medicamen-
tum vulneris, in eo quod inde sine opere concupiscen-
di de Virgine assumptum est, propter mortis sine ini-
quitate consortium, et sine falsitate resurrectionis
exemplum. Hic forte dicent, sicut potuit ibi esse se-
cundum carnem et non decimari, cur non etiam se-
cundum animam sine decimatione potuerit? quia in
corporis semine potest esse vis invisibilis, quæ incor-
poraliter numeros agit, non oculis, sed intellectu
discernenda ab ea corpulentia quæ visu tactuque
sentitur. Sed quid laborem in re, quæ persuaderi

a Editi, ut in carne peccati.

b Editi, tribueretur.

c Desideratur in editis sacramentum.

verbis nemini forsitan potest, nisi tantum ac tale ingenium sit, quod sit legentis prævolare conatum, nec tamen totum expectare ^a sermone.

Breviter ergo colligam si potuit et de anima id fieri, quod cum de carne diceremus, forsitan intellectum sit, ita est de traduce anima Christi, ut non secum labem prævicationis adtraxerit. Si autem sine isto reatu potuit inde esse, non est inde. Jam de cæterarum animarum adventu, utrum ex parentibus an desuper sit, vincant qui potuerint: ergo adhuc inter utrosque ambigo, et moveor aliquando sic, aliquando autem sic, salvo eo duntaxat, ut vel corpus esse animam, vel aliquam corpoream qualitatem sive coaptationem, si ita dicenda est, quam Græci harmoniam vocant, nec quolibet ista garriente, me crediturum esse confidam, adjuvante Domino mentem meam, moneo sane quantum valeo, si quos ista præoccupavit opinio, ut animas credant ex parentibus propagari, quantum possunt se ipsos considerent, et interim sapiant corpora non esse animas suas, nulla enim proprior natura est, qua possit Deus incorporaliter cogitari, quam ea quæ ad ipsius imaginem facta est, et nihil est vicinius, quam ut a credente quod anima corpus sit, etiam Deus corpus esse credatur.

D. Nunquid quia opus erat Adæ ut ei conjux fieret, aliter non poterat fieri, nisi ut dormienti costam detraberet, ex qua conjux edificaretur?

M. Poterat et aliter fieri, sed ideo congruentius judicavit ut sic fieret, unde aliquid significaretur. Sicut enim dormienti Adæ costa detrahitur et conjux efficitur, ita et Christo morienti de latere sanguis effunditur, ut Ecclesia construat. Communicatione namque corporis et sanguinis Christi, efficitur Ecclesia conjux Christi. Sequitur:

D. Quid sibi vult quod dicit Adam: *Quamobrem relinquet homo patrem et matrem suam, et adheret uxori suæ, et erunt duo in carne una* (Gen. ii, 24). Et beatus Paulus apostolus hoc capitulum ponens exposuit dicens: *Sacramentum magnum hoc est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (Ephes. v, 31). Sed quomodo reliquerit Patrem, cum una substantia sit Patri? Aut ubi esse poterit Pater sine Filio, cum de ipso Filio qui est sapientia dicitur: *Qui attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (Sap. viii, 4)?

M. Ergo si ibi est Filius ubi est Pater, non potest esse Pater sine Filio, nec Filius sine Patre, quia scilicet sicut inseparabiles sunt in natura, ita et separabiles in personis. Sic enim ipse Filius dicit in Evangelio: *Qui me misit mecum est*. Quomodo igitur derelinquit Patrem, et adheret uxori suæ, id est Ecclesie, nisi eo modo quo dicit Apostolus: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens*. Igitur ipsa forma est servilis acceptio, et exinanitio, et ipsa exinanitio quanquam non sit divinitatis abolitio aut nature amissio, tamen propter

A formam servi in qua dinoscitur apparuisse, jure dicitur Patrem reliquisse. Sed reliquit et matrem, synagogam scilicet, veteri testamento carnaliter inhaerentem, et adhesit uxori suæ, id est Ecclesie, ut pace novi testamenti, essent duo in carne una. Sequitur:

ITEM AUGUSTINUS ^b.

Et erant nudi Adam et uxor ejus, et non pudebat illis (Gen. ii, 25). Verum est omnino, nuda erant corpora duorum hominum in paradiso conversantium, nec pudebat eos. Quid enim puderet, quando nullam legem senserant in membris suis repugnantem legi mentis suæ? quæ illos poena peccati post perpetrationem prævicationis secuta est, usurpante inobedientia prohibitum, et justitia puniente commissum. Quod antequam fieret nudi erant, ut dictum est, et non confundebantur. Nullus erat motus in corpore, cui verecundia deberetur; nihil putabant velandum, quia nihil senserant refrenandum. Quemadmodum propagaturi essent filios, jam antea disputatum est: non tamen eo modo credendum est, quo propagaverunt posteaquam crimen admissum prædicta ultio consecuta est, cum priusquam morerentur, jam in corpore inobedientium hominum justissimo reciprocatu inobedientium membrorum tumultum mors concepta versaret.

Serpens autem erat callidior cunctis animantibus quæ erant super terram, quæ fecerat Dominus Deus: qui dixit ad mulierem, Cur præcepit vobis Deus ne comederetis de omni ligno paradisi, usque ad id, Aperiuntur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum (Gen. iii, 4).

AUGUSTINUS.

D. Quomodo serpens loqui poterat in paradiso, cum aliquibus pareat irrationabile esse animal?

M. Serpens per se loqui non poterat, nec quia hoc a creatore non acceperat assumpsit, nisi nimirum illum diabolus utens, et velut organum per quod articulatum sonum emitteret. Per illum nempe verba faciebat, et tamen hoc etiam ille nesciebat. Natura igitur rationis experts subditur nature rationali, sed tamen non totum quod vult ex ea vel in ea facit, sed quantum a Deo acceperit.

D. Et si non intelligunt serpentes, quomodo audiunt verba Marsorum, ut ad incantationes eorum de speluncis exeant suis?

M. Licet intellectum non habeant, tamen sensu corporis nullatenus carent. Habent enim visum, auditum, gustum, odoratum. Et ideo quamvis audiant verba Marsorum, nequaquam tamen intelligunt; non enim obediunt intelligendo, sed ut de antris ad verba Marsorum exeant, permittente Deo, coguntur a diabolo, unde datur testimonium de illo primo facto, quia primum hominem per serpentem decepit in paradiso.

AMBROSIIUS.

D. Cur per istud animal permisit eum tentari?

M. Non mirum est si per serpentem tentatur, per quem diabolus præfiguratur; quia ipse antiquus ho-

^a Editi, a sermone.

^b Lib. xi de Gen. ad litt., cap. 1-14

stis iniquissimam habet voluntatem, et æquissimam potestatem, quia semper habet voluntatem malefaciendi, nihil habet potestatis nocendi sine Dei permisso.

D. Quare permisit tentari, quem consensus præsciebat?

M. Dicam quantum vel donat sapere vel sinit dicere, non mihi videtur magnæ laudis fuisse hominem, si propter a possit bene vivere, quia nemo male vivere suaderet, cum et in natura posse, et in potestate habeat velle non consentire suadenti. Cur itaque tentari non sineret, quem consensus esse præsciebat, cum id facturus esset propria voluntate per culpam, et ordinandus esset illius æquitate per penam. Sic autem quidam moventur de hac primi hominis tentatione, quod eam fieri permiserit Deus, quasi nunc non videant universum genus humanum diaboli insidiis sine cessatione tentari. Cur et hoc permittit Deus? an quia probatur et exercetur virtus, et est palma gloriosior non consensisse tentatum, quam non potuisset tentari?

Rursus qui supra.

Talem inquit faceret hominem qui nollet omnino peccare. Ecce nos concedimus meliorem esse naturam, quæ omnino peccare nollet, concedant et ipsi non esse malam naturam, quæ sic facta est ut possit non peccare si nollet. Illa quippe est in sanctis angelis, hæc in sanctis hominibus. Qui autem sibi partes iniquitatis elegerunt, laudabilemque naturam culpabili voluntate depravatam, non quia præciti sunt, ideo creati minime debuerunt. Nam Deus nec iustitia cuiusquam recti hominis eget, quanto minus iniquitate perversi. Cum enim ratio certa demonstrat duo quædam non æqualia bona, sed unum superius, alterum inferius, non intelligunt tardi corde cum dicunt utrumque tale esse, nihil aliud se dicere quam solum illud esse. Ac sic cum æquare volunt genera bonorum, numerum minuunt. Quis autem istos audiret si dicerent, quoniam excellentior sensus est videndi quam audiendi, ut quatuor oculi essent et aures non essent. At enim si Deus vellet, etiam isti boni essent: quanto melius hoc Deus voluit, ut quod vellent essent; sed boni infructuose, mali autem impune non essent. Sed præsciebat quod eorum fuisset voluntas mala. Præsciebat sane, et quia falli non potest ejus præscientia, ideo non ipsius, sed eorum est voluntas mala.

D. Cur eos creavit, quos tales futuros esse præsciebat?

M. Quia sicut prævidit quid mali essent facturi, sic etiam prævidit de malis factis eorum quid boni ipse esset facturus. Sic enim eos fecit, ut essent aliis exercitationis adminiculum et timoris exemplum. Ergo inquit est aliquid in operibus Dei quod alterius malo indigeat quo proficiat ad bonum. Itane sic obduraverunt et excecatis sunt homines nescio quo studio contentionis, ut non audiant vel videant, quibusdam punitis, quamplurimi corrigantur? Quis

^a Lege depravarunt, ut apud Augustinum.

A enim paganus, quis Judeus, quis hæreticus non in domo sua quotidie probet, ex quo opere divinæ providentiæ in eos veniat imponendæ commotio disciplinæ. *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus* (Psal. cx, 2). Prævidit bonos futuros et creat, prævidit malos futuros et creat. Seipsum ad fruendum præbens bonis, multa munerum suorum largiens et malis, nihil sibi consulens, nec de operibus bonorum et bonis consulens etiam de penis malorum.

Iterum.

Si quæritur cur serpentem diabolum tentare permixtus sit, non sit mirum, cum dæmonia in porcos intrare Christus ipse permiserit (Math. viii, 34).

B Magis de ipsa natura diaboli scrupulosius quæri solet, quam totam hæretici quidam offensi molestia malæ voluntatis ejus, alienare conantur a creatura summi et veri Dei, et alterum ei dare principium, quod sit contra Deum. Non enim valent intelligere omne quod est, in quantum aliqua substantia est, et bonum esse, et nisi ab illo Deo vivo a quo omne bonum est, esse non posse. ^b Malum vero voluntate inordinata moveri, bona inferiora superioribus præponendo. Atque ita factum est ut rationalis creaturæ spiritus sua potestate propter excellentiam delectatus, tumesceret superbia, per quam caderet a beatitudine spiritalis paradisi, et invidentia contabesceret. In quo tamen bonum est hoc ipsum quod vivit et vivificat corpus sive aereum, sicut ipsius diaboli vel demonum spiritus, sive hominis anima cuiusvis etiam maligni et perversi. Nonnulli enim dicunt ipsum diabolum fuisse casum a supernis sedibus, quod inviderit homini facto ad imaginem Dei. Porro autem invidia sequitur superbiam, non præcedit; non enim causa superbiendi est invidia; sed causa invidendi superbia. Cum igitur superbia sit amor excellentiæ propriæ, invidia vero sit odium felicitatis alienæ, quid inde nascatur satis in promptu est. Amando enim quisque excellentiam suam, vel paribus invidet, quod ei coæquantur; vel superioribus, quod eis non coæquantur. Superbiendo igitur invidus, non invidendo quisque superbus est. Initium autem signi Domini a propheta dictus est, quod fecit ut illudatur ab angelis ejus. Non quia ipsum primitus condidit, sed quia cum sciret eum ad hoc propria voluntate futurum,

D ut bonis noceret, creavit eum ad hoc, ut de illo bonis ipse prodesset, hoc est enim ut illudatur ab angelis ejus. Quoniam sic illuditur, cum sanctis prosunt tentationes quibus eos depravare conatur, et ideo initium signi ad illudendum. Per serpentem vero locutum fuisse diabolum, ipse usus quotidianus docet; nam serpentes, sicut superius dictum est, magis moventur carminibus hominum, quam ullum genus aliud animantium, quia hæc non parva testatio est naturam primitus humanam, serpentis seductam esse colloquio. Hoc autem permittuntur demones ad primi facti memoriam commendandam, quod sit eis quædam cum humano genere familiaritas.

^b Apud Augustinum, *malam vero voluntatem.*

D. Potuit eos ista tentatio de paradiso ejicere an non?

M. Id intelligendum quod non potuit, si non se elevarunt in vanam gloriam, quando eis contrarius hostis promisit dicens: *Si comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii*. Sic namque scriptum est: *Ante ruinam exaltabitur cor*.

RECAPITULATIO.

ISIDORUS *.

Serpens autem ille sapientior omnium bestiarum indicat diabolum, qui inde serpens dicitur, quod volubili versetur astutia. Sed quid est quod ipse per mulierem decipit et non per virum? quia non potest ratio nostra seduci ad peccandum, nisi praecedente delectatione in carnali infirmitatis affectu, qui magis debet obtemperare rationi tanquam viro dominanti, hoc enim in unoquoque homine geritur, in oculo quodam secretoque conjugio. Suggestionem quippe serpentem accipiamus. Mulierem vero animale corporis sensum, rationem autem virum. Ergo quando occurrit mala suggestio, quasi serpens loquitur, sed sola cogitatio oblectat illius suggestionis, ut refrenante ratione consensus explendi operis non succedat, sola mulier videtur comedisse illicitum. Quod si ipsum peccatum etiam et mens perpetrandum decernat, jam vir deceptus est, jam mulier cibum dedisse viro videtur. Inlecebri enim consentire, de ligno prohibito manducare est. Tunc quippe jure a vita beata tanquam a paradiso expellitur homo, peccatumque ei imputatur, etiamsi non sequatur effectus, quia etsi non est in factis culpa, in consensu tamen retinetur conscientia. Haec secundum *anagogen*. Cæterum juxta metaphoram, poterit callidus ille serpens haereticorum versutiam designare. Nonnulli enim lequacius atque subtilius promittunt illicita curiositate secretorum adapertionem atque scientiam boni et mali, et in ipso homine tanquam in arbore quæ plantata est in medio paradisi eam dinoscentiam demonstrare. Contra hunc serpentem clamat Apostolus cum dicit: *Metuo ne sicut serpens Evam seduxit versutia sua, sic sensus vestri corrumpantur* (II Cor. xi, 3). Seducitur verbis hujus serpentis carnalis nostra concupiscentia, et per illa decipitur Christianus Adam non Christus. Dicit ergo iste ad mulierem: *Cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis ex omni ligno paradisi?* sic et haereticorum curiosa cupiditas, sic prædicatores pravi, ad diligendam erroris fallaciam, auditorum carnalium corda succendunt, dicentes: *Quare fugitis scientiam habere latentem* (Prov. ix, 19)? nova semper exquirite, boni malique scientiam penetrare. Unde illa in Salomone mulier haereticorum speciem tenens dicit: *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavis* (Prov. ix, 17). Subjecit deinde idem serpens. *Quacunque die comederitis ex eo, statim aperientur oculi vestri, et eritis ut dii, scientes bonum et malum*. Sic et omnes generaliter haeretici divinitatis meritum profitentur, atque scientiæ pollicitatione decipiunt et reprehendunt eos,

* Comment. in Gen., cap. 4, 5.

quos simpliciter credentes invenerunt. Et quia omnino carnalia persuadent, quasi ad carnalium oculorum apertionem conantur adducere, ut interior oculis obscureretur. Sequitur:

ISIDORUS.

Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum, etc., tulitque de fructu ejus et comedit (Gen. iii, 6).

Mulier comedit antea, non vir, ideo quia carnales facilius persuadentur ad peccatum, nec tam velociter spirituales decipiuntur. Sequitur:

Deditque viro suo et comedit. Utique quia post delectationem carnalis concupiscentiæ nostræ, etiam ratio nostra subijcitur ad peccandum.

Cumque cognovissent se esse nudos, consueverunt folia ficus, et contegerunt se (Gen. iii, 7).

ISIDORUS.

Qui sæculum asperum amplectuntur, qui prurigne voluptatis carnalis uruntur, quique decepti haeretica pravitate, et gratia Dei nudati sunt, tegmenta mendaciorum tanquam folia ficus colligunt, facientes sibi succinctoria pravitatis, cum de Domino vel Ecclesia mentiuntur. Et ut ait Gregorius: Adam namque post peccatum inobedientiæ mox pudenda contextit, quia contumeliam carnis invenit, et qui auctori suo esse subditus noluit, jura carnis subditæ quam regebat amisit, ut in seipso videlicet inobedientiæ suæ confusio redundaret, et superatus disceret quid elatus amisit. Sequitur:

AUGUSTINUS.

D. Adduxit Deus ad Adam cuncta animalia et volatilia, vidensque ea, imposuit nomina.... et de muliere paulo post dicitur: *Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum*. Ecce Scriptura manifestissime ostendit amborum oculos apertos fuisse. Nec est enim fas dicere primos homines cecos factos. Et cur post paululum, post ligni vetitii tactum eadem Scriptura dicit: *Aperi sunt oculi amborum?*

M. Nisi oculos apertos haberent, nec ille animalibus nomina imponeret, nec illa videret ligni pulchritudinem. Hoc quippe verum est, quia oculos apertos habebant, et tamen nisi ad aliquid essent clausi, nulatenus Scriptura diceret: *Aperi sunt oculi amborum*. Aperi scilicet, non ad aliud nisi ad invicem cognoscendum, ut esset lex in membris repugnans legi mentis, ut etiam in ipsis membris esset non voluntarius motus, justa scilicet vindicta Dei, ut homo qui noluit Deo esse subjectus, non haberet subditum corpus. Ergo in id aperti sunt oculi amborum ut moverentur concupiscentialiter membra. Sequitur.

AUGUSTINUS.

Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantem in paradiso ad auram post meridiem, absconderunt se Adam et Eva uxor ejus a facie Domini in medio ligni paradisi (Gen. iii, 8).

D. Rogo ergo edissere quid sit illa Dei deambulatio?

M. Absit enim ut Deus qui est Trinitas, ex hoc

* Aug., lib. xi de Gen. ad litt., cap. 31.

quod ejus dicitur deambulatione, corporeus aut localis esse credatur. Omne locale corpus est utique, et omne corpus locale est. Deus vero incorporea res est, nec corporaliter movetur, neque loco continetur, neque de loco ad locum transfertur. Est nempe ejus deambulatione intelligenda per aliquam creaturam facta, quam creaturam hominem ex ipsius circumstantia Scripturæ intellectum a majoribus recolo.

ITEM GREGORIUS ^a.

Cum audisset Adam vocem Domini deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se inter ligna paradisi. Nonnunquam per angelos verbis simul et rebus loquitur Deus, cum quibusdam motibus insinuat hoc quod sermonibus narrat. Neque enim Adam post culpam in divinitate videre Deum potuit, sed increpationis verba per angelum audit.

D. Sed querendum nobis est, quid sit quod post peccatum hominis Dominus in paradiso jam non stat, sed ambulat?

M. Hoc patenter datur intelligi, quod, irruente culpa, se a corde hominis motum demonstrat. Quid est quod ad auram post meridiem, nisi quod lux ferventior veritatis abscesserat, et peccatricem animam culpæ suæ frigora constringebant. Ad auram namque post meridiem primus homo post culpam abscondit invenitur, quia enim meridianum calorem charitatis perdidit, jam sub peccati umbra quasi sub frigore auræ torpebat, sicut de eodem peccante homine scriptum est, quia secutus est umbram. Charitatis enim calorem perdidit, et verum solem homo deseruit, et sub umbra se interni frigoris abscondit. Unde et voce ejusdem Veritatis dicitur: *Abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum* (Matth. xxiv, 12). Increpavit ergo Adam deambulans, ut cæcis mentibus nequitiam suam non solum sermonibus, sed etiam rebus aperiret; quatenus peccator homo et per verba quod fecerat audiret, et per deambulationem amisso æternitatis statu notabilitatis suæ inconstantiam cerneret, et, per auram fervore charitatis expulso, torporem suum animadverteret, et per declinationem solis cognosceret quod ad tenebras propinquaret.

Qui supra.

D. Vocavit autem Dominus Adam, et dixit: *Ubi es?* (Gen. iii, 1.) Quod est quod Dominus post lapsum requirit Adam, Ubi es? Nunquid divina potentia nesciebat ad quæ post culpam servus latibula fugerat, cui nihil latet?

M. Hoc procul dubio credendum, quia omnia nuda et aperta sunt oculis ejus. Sed quia vidit culpam lapsum, etiam sub peccato velut ab oculis Veritatis absconditum, quia tenebras erroris ejus non approbat, quasi ubi sit peccator ignorat, eumque et vocat et requirit dicens: *Adam, ubi es?* Per hoc quod vocat, signum dat quia ad penitentiam revocat, per hoc quod requirit aperte insinuat quia peccatores jure damnandos ignorat. Hoc namque loco desperati

^a Lib. xxiii Moral., cap. 3, 10.

^b Lib. iv Moral., cap. 27.

ad spem redeant, quia et ipsi impii ad spem indulgentiæ provocantur.

Qui ait: *Audivi vocem tuam in paradiso, et timui eo quod nudus essem, et abscondi me. Qui dixit: Quis enim indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno de quo tibi præceperam ne comederes, comedisti? Dixitque Adam: Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno et comedi.*

GREGORIUS ^b.

Sciendum summopere est quod quatuor modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde namque suggestionem, delectationem, consensu et defensionis audacia perpetratur. Fit enim suggestio per adversarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Culpa enim quæ terrere mentem debuit, extollit, et deiciendo elevat, sed gravius elevando supplantat. Unde et illam primi hominis rectitudinem antiquus hostis his quatuor ictibus fregit. Nam, ut supra diximus, serpens suasit, Eva delectata est, Adam consensus, qui etiam requisitus confiteri culpam per audaciam noluit. Hoc vero in humano genere quotidie agitur, quod actum in primo parente nostri generis non ignoratur. Serpens suasit, quia occultus hostis mala cordibus hominum latenter suggerit. Eva delectata est, quia carnalis sensus ad verba serpentis mox se delectatione subternit. Assensum vero Adam mulieri præpositus præbuit, quia dum caro in delectationem rapitur, etiam a sua rectitudine spiritus infirmatus inclinatur. Et requisitus Adam confiteri culpam noluit, quia videlicet spiritus quo peccando a Veritate disjungitur, eo ruinæ suæ audacia nequius obduratur. Per timorem quippe Adam semetipsum absconsurus fugerat, sed tamen requisitus innotuit quantum etiam timens tumebat.

Cum enim ex peccato præsens poena metuitur, et amissa Dei facies non amatur, timor iste ex timore est, non ex humilitate. Hisdem etiam quatuor modis peccatum consummatur in opere. Primo namque latens culpa agitur, postmodum vero etiam ante oculos hominum sine confusione reatus aperitur, dehinc et in consuetudinem ducitur, ad extremum quoque vel falsæ spei seductionibus, vel obstinatione miseræ desperationis enutritur. Sequitur:

D. *Et dixit Dominus ad mulierem: Quare hoc fecisti? quæ respondit: Serpens decepit me* (Gen. iii, 13).

GREGORIUS ^c.

Adboc quippe requisiti fuerant, ut peccatum quod transgrediendo commiserant, confitendo delerent. Unde et serpens ille persuasor, qui non erat revocandus ad veniam, non de culpa est requisitus. Interrogatus itaque homo est ubi esset, ut post perpetratam culpam resipisceret, et confitendo agnosceret quam longe a conditoris sui facie abscessit; sed adhibere sibi utrique defensionis solatia, quam confessionis elegerunt. Cumque excusare peccatum voluit vir per mulierem, mulier per serpentem, auxi-

^c Lib. xxi Moral., cap. 15.

runt culpam quam tueri conati sunt : oblique Adam Dominum tangens, quod ipse peccati eorum auctor exstiterit qui mulierem fecit; *Æva* culpam ad Dominum referens, qui serpentem in paradiso posuisset. Qui enim ore diaboli fallentis audierant, *Eritis ut dii*, quia Deo esse similes in divinitate non quiverant, ad erroris sui cumulum Deum sibi similem facere in culpa conati sunt. Sic ergo reatum suum dum defendere moluntur, addiderunt, ut culpa eorum atrocior discussa fieret, quam fuerat perpetrata. Unde nunc quoque humani generis rami ex hac adhuc radice amaritudinem trahunt. Et cum de vitio suo quisque arguitur, sub defensionum verbis, quasi sub quadam arbore foliis abscondit, et velut quædam excusationis sue opaca secreta, faciem conditoris fugit, dum non vult cognosci quod fecit. In qua videlicet occultatione non se Domino, sed Dominum abscondit sibi. Agit quippe ne omnia videntem videat, non autem ne ipse videatur, quia unicuique peccatori exordium illuminationis est humilitas confessionis.

Dixit Dominus ad serpentem : Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia et bestias terræ. Super pectus tuum gradieris et terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Inimicitias ponam inter te et mulierem et semen tuum et semen illius. Ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus (Gen. iii, 14).

HIERONYMUS IN HEBR. QUÆST.

In Hebræo ita habet : *Super pectus tuum gradieris*, id est ut ^a calliditates et versutias cogitationum ejus aperiret, quod ^b omnis gressus ipsius nequitie esset et fraudis. Sed et id quod sequitur : *Terram manducabis* : pro terra *aphar* scriptum est, quod nos favillam possumus et pulverem dicere. *Ipsa servabis caput tuum, et tu servabis calcaneum ejus*; melius habet in Hebræo : *Ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis ejus calcaneo*, quia et nostri gressus præpediuntur a colubro, et Dominus conteret Satan sub pedibus nostris velociter.

ITEM RECAPITULATIO.

Dicitur postea serpenti : *Maledictus eris inter omnia animantia, super pectus tuum et ventrem gradieris*. Nomine etenim pectoris significatur superbia mentis, nomine autem ventris, ut LXX transtulere, significantur desideria carnis; his enim duabus rebus serpit diabolus ad eos quos vult decipere, id est aut terrena cupiditate et luxuria, aut superbie insana ruina.

Et terram manducabis. Id est ad te pertinebunt quos terrena cupiditate deceperis.

Omnibus diebus vitæ tuæ. Id est omni tempore quo agis hanc potestatem, ante illam ultimam poenam iudicii.

Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius (Gen. iii, 15). ^d Semen diaboli perversa suggestio est, semen mulieris fructus est

^a Editi, calliditatem et versutias.

^b Editi, omnes gressus ejus nequitie essent et fraudes.

^c Editi, et tu conteres calcaneum ejus.

^d Isid., comment. in Gen., cap. 5.

A boni operis, quo perversæ suggestioni resistitur. Ipsa caput illius conteret, si eum mens in ipso initio male suggestionis excludit. Ille insidiatur calcaneo ejus, quia mentem quam prima suggestionem non deceptit, decipere in finem tendit. Quidam autem hoc quod dictum est : *Inimicitias ponam inter te et mulierem*, de Virgine, de qua Dominus natus est, intellexerunt, eo quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus ad inimicum devincendum, et ad mortem, ejus ille auctor erat, destruendam, promittebatur; nam illud quod sub junctum est : *Ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus*, hoc de fructu ventris Mariæ, qui est Christus, intelligunt. Id est, Tu eam supplantabis ut moriatur, ille autem victor resurget, et caput tuum conteret, quod est mors. Sicut et David dixerat ex persona Patris ad Filium : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem* (Psal. xcix). Aspidem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonem antichristum, draconem diabolum.

HIERONYMUS IN EODEM LIBRO.

Multiplicans multiplicabo tristitias tuas et gemitus tuos (Genes. iii, 16). Pro tristitia et gemitu in Hebræo dolores et conceptus habetur, et ad virum conversio tua. Pro conversione Aquila societatem, Symmachus appetitum vel impetum transtulerunt.

ALIBI ISIDORUS.

De poena autem mulieris quid significet quod ei dicitur, *in dolore paries filios*, nisi quia ^a voluptas carnalis cum aliquam malam consuetudinem vult vivacere, patitur in exordio dolores, atque ita per meliorem consuetudinem parit bonum opus quasi filios. Quod vero adjecit : *Et conversio tua ad virum tuum, et ipse tui dominabitur*, hoc significat, quod illa voluptas carnalis, quam cum dolore reluctaverat, ut faceret consuetudinem bonam, jam ipsis eruditâ doloribus, cantior sit, et ne corrumpat, obtemperat rationi, et libenter servit quasi viro jubenti, vocaturque dehinc mater vivorum, id est recte factorum, quibus contraria sunt peccata quæ nomine mortuorum significantur.

Adæ vero dixit : Quia audisti vocem uxoris tuæ plus quam me, maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes eam cunctis diebus vitæ tuæ, spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terræ. Et reliqua usque Terra es et in terram ibis (Gen. iii, 17).

HIERONYMUS.

Maledicta terra in operibus tuis. Opera hic non ruris colendi, ut plerique putant, sed peccata significant, ut in Hebræo habetur, et Aquila non discordat dicens, *Maledicta humus propter te*, et Theodotion, *Maledicta Adama in transgressionem tuam*.

GREGORIUS.

D. Maledicta terra in opere tuo. Cum maledictionis jaculum divina vox gravi astruat ultione plectendum,

^a Quæst. Hebr.

^f Ibid.

^g Edit., hic et infra, voluntas.

^h Quæst. Hebr.

ita ut regni quoque celestis aditum claudat, quid est quod nunc, peccante homine in terræ maledictione, divina voce hoc quod homo facere prohibetur, infertur?

M. Sciendum est quod Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat. Aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat. Aliter enim maledictum profertur iudicio justitiæ, aliter livore vindictæ. Maledictum quippe iudicio justitiæ ipso homini peccanti prolatum est cum audivit: *Maledicta terra in opere tuo* (Gen. iii, 17). Maledictum justitiæ iudicio profertur, cum ad Abraham dicitur: *Maledicam maledicentibus tibi* (Gen. xii, 3). Rursum quia maledictum non iudicio justitiæ, sed livore vindictæ promitur, voce Pauli prædicantis ammonemur, qui ait: *Benedicite et nolite maledicere* (Rom. xii, 14). Et rursum: *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (I Cor. vi, 10). Deus ergo maledicere dicitur, et tamen maledicere homo prohibetur, quia quod homo agit malitia vindictæ, Deus non facit nisi examine et virtute justitiæ. Nam et sancti viri cum maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto ultionis, sed ex justitiæ examine erumpunt. Intus enim subtile Dei iudicium aspiciunt, et mala foras exsurgentia quia maledicto debeant ferri se cognoscunt, et eo in maledicto non peccant, quo ab interno iudicio non discordant. Hinc est quod Petrus in offerentem sibi pecuniam Simonem, sententiam maledictionis intorsit dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (Act. viii, 20). Qui enim non ait *est*, sed *sit*, non indicativo sed optativo modo se hæc dixisse signavit. Hinc Helias duobus quinquagenariis ad se venientibus dixit: *Si homo sum, veniat ignis de celo et consumat vos* (IV Reg. i, 10). Quorum utrumque sententia quanta veritatis ratione convaluit, terminus causæ monstravit. Nam et Simon æterna perditione interiit, et duos quinquagenarios desuper veniens flamma consumpsit. Virtus enim subsequens testificatur qua mente maledictionis sententia promitur. Cum enim et maledictionis innocentia permanet, et tamen eum qui maledicetur usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis fine colligitur, quia ab uno et intimo iudice in reum sententia sumpta jaculatur.

ISIDORUS.

Jam vero per sententiam, quæ in virum infertur, ratio nostra arguitur, quæ et super peccati concupiscentia seducta, a paradiso beatitudinis remota, habet maledictiones terrenæ operationis, habet et dolores temporalium curarum, quasi spinas et tribulos. Sic tamen dimittitur a paradiso beatitudinis, ut operaretur terram, id est ut in corpore isto laboret, et collocet sibi meritum redeundi ad vitam beatam, quæ paradisi nomine significatur; possitque aliquando manum porrigere ad arborem vitæ et vivere in æternum. Manus autem porrectio bene significat crucem

vel cruciatum poenitentiae, per quam vita recuperatur æterna. Sequitur.

GREGORIUS.

Terra es et in terram ibis (Gen. iii, 19), primus namque homo ita conditus fuit ut manente illo decederent tempora, nec cum temporibus ipse transiret. Stabat ergo in momentis decurrentibus, quia nequam ad vitæ terminum per dierum incrementa tendebat. Stabat tanto robustius, quanto semper stanti ardentius inherebat; at ubi vetitum contigit, mox offenso Creatore cepit ire cum tempore, unde ei dictum est: *Terra es et in terram ibis*, statu videlicet immortalitatis amisso, cursus eum mortalitatis absorbit, et dum a juventute ad senium, a senio traheatur ad mortem, transeundo didicit quid stando fuit. Cujus nos quia de propagine nascimur, radicis amaritudinem quasi in virgulto retinemus. Jam quia ex illo originem ducimus, ejus cursum nascendo sortimur, ut eo ipso quotidiano momento quo vivimus incessanter a vita transeamus. Et vivendi nobis spatium unde crescere creditur inde decreseat. Quia dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adolescentiam, adolescentia ad juventutem, juventus ad senectutem, senectus transit ad mortem; cursus vitæ præsentis ipsis augmentis ad detrimenta impellitur, et inde semper deficit, unde se proficere in spatium vitæ credit. Fixum etenim statim hic habere non possumus, ubi transiuri venimus. Atque hoc ipsum nostrum vivere quotidie a vita transire est. Quem videlicet lapsus primus homo ante culpam habere non potuit, quia tempora eo stante transibant, sed postquam deliquit, in quodam se quasi lubrico mutabilitatis posuit; et quia cibum comedit vetitum, status sui protinus invenit defectum.

HIERONYMUS.

Et vocavit Adam nomen uxoris suæ Evæ, eo quod mater sit omnium viventium (Gen. iii, 20). Evæ quippe vita interpretatur, sive calamitas, de quo poeta [Prudentius] ita cecinit:

*Evæ columba fuit, tunc candida, nigra delinde.
Facta per angurium malesuada fraude venenum.
Tinxit et innocuum maculis sordentibus Adam.
Dat nudis sculla draco mox tegmina victor.*

D. Fecit quoque Dominus Deus Adam et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos, et ait: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum. Nunc ergo videte, ne forte mittat manum suam etumat etiam de ligno vitæ et comedat, et vivat in æternum* (Gen. iii, 21).

AUGUSTINUS.

D. Cum Deus unus sit, dicente Scriptura: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est*: quomodo hic dicit: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est*? nobis enim pluralitatem insinuat.

* Greg., lib. iv Moral., cap. 3.

† Comm. in Gen., cap. 5.

• Lib. xxv Moral., cap. 3.

M. a Deus enim quamvis unus sit, tamen Trinitas est, Pater scilicet, et Filius, et Spiritus sanctus. Unus ex nobis dictum est, propter pluralitatem personarum, sciens bonum et malum : ac si diceret, Sicut nos scimus inter bonum obedientiæ et malum inobedientiæ, ita nunc Adam intelligit quia non solum non fuit factus qualis fieri debuit, sed nec quod factus fuerat conservavit. Accepit etiam tunicam pelliciam divino nutu, quo indumento corporis mortalitas significari solet in historia. In allegoria autem a carnalibus sensibus abstractæ voluptates, quæ carnaliter viventem divina lege consequuntur et contegunt, quasi aliquando ad Deum converteret, possitque aliquando manum porrigere ad arborem vitæ, id est ad Christum, et vivere in æternum.

Ejecitque Adam Dominus Deus de paradiso, ut operaretur terram de qua sumptus est, collocavitque ante paradisum voluptatis Cherubim, flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ (Gen. iii, 24).

a Aug. de Gen. ad litt., lib. xi, cap. 39.

b Quest. Hebraicæ.

A Non e ut alii putant quod ipsum Adam quem eiecerat, Deus habitare fecerit contra paradisum voluptatis. Sed quod, illo ejecto, ante fores paradisi cherubim et flammeum gladium posuerit ad custodiendum paradisi vestibulum, ne quis possit intrare.

ISIDORUS d.

Per flammeam frameam, id est per temporales tribulationes peccata sua agnoscendo et gemendo, et per cherubim, id est plenitudinem scientiæ, quæ est charitas, perveniet ad arborem vitæ Christum, et vivet in æternum. Cherubim namque plenitudo scientiæ interpretatur, framea vero versatilis posita ad custodiendam viam ligni, vitæ temporales, ut diximus, pœnæ intelliguntur. Nemo enim potest pervenire ad arborem vitæ, nisi per has duas res, tolerantiam videlicet molestiarum et plenitudinem scientiæ, id est per charitatem Dei et proximi, plenitudo enim legis charitas.

e In editis desiderantur hæc verba, ut alii putant.

d Isid., comment. in Gen., cap. 5.

ANNO DOMINI DCCXCVII.

ADRIANUS PAPA I.

ADRIANI PAPÆ I VITA.

[Ex Mansi ampl. Conc. Collect.]

Adrianus, natione Romanus, ex patre Theodoro, de regione Via Lata, sedit anno 23, menses 10, dies 17. Vir valde præclarus et nobilissimi generis prosapia ortus, atque potentissimis Romanis parentibus

a **Adrianus.** Anno Redemptoris nostri 772, mensis Februarii die nono, summa omnium concordia, ex cardinali diacono, prout constitutum erat, Adrianus civis Romanus, nobili progenie natus, qui pietati a teneris assuevisset, ideoque a Paulo in numerum cleri, a Stephano in numerum cardinalium ascitus fuisset, omnium consensu in pontificem electus fuit. Initio pontificatus relegatos ab exsilio, incarceratos e vinculis et carceribus liberavit. Desiderio regi Longobardorum per legatos amicitiam et pacis confederationem, quam petebat, principio negavit, utpote qui his perjurus factus inita pacis ac concordie fœdera rupisset; sed cum legati suam quoque fidem jurato interponerent, petitioni illorum detulit, concedendo id quod instantè expetebant. Sed legatis vix ab urbe dimissis, nuntiatum est quod Desiderius ducatum Ferrariensem et Ravennatem exarchatum, aliasque urbes a Francorum regibus sedi apostolicæ donatas invasisset, quodque urbis Ravennæ obsidionem pararet. Quare misso ad illum Paulo cubiculario, munitiones quas invaserat, sibi reddi postulat; ille vero non aliter id futurum respondit, quam si ipse pontifex ad se veniret, scilicet ut hac occasione filii Carolomanni, reges Gallie con-

C editus, elegans et nimis persona decorabilis, constans, etiam atque fortissimus orthodoxæ fidei, ac patriæ suæ et plebis sibi commissæ defensor. Viriliter cum Dei virtute inimicis sanctæ Dei Ecclesiæ

secrearentur, atque ita seditione inter Gallos mota, ipse interea totam Italiam Longobardorum regno subjugaret. Sed cum Paulus cubicularius de nece Sergii accusatus, Leone archiepiscopo procurante, contra mandatum et voluntatem Adriani papæ, per sententiam iudicis interfectus esset, adeoque de accessu ad regem nihil pontifici innotuisset, Desiderius ipse suos misit Romam legatos, qui intentione regis eadem qua supra, papam ad se perducerent. Pontifex ista legatione invitatus respondit se venturum ad regem post directas et injuste invasas urbes Ecclesiæ Romanæ restitutas. Addit legationem suam quæ suo et totius Ecclesiæ nomine urbes et jura occupata reciperet. Sed cum rex sacrilegus, ad sui totiusque regni Longobardorum internecionem pergens, oblatam conditionem non modo non acceptaret, verum etiam urbis Romæ obsidionem minaretur, pontifex sanctissimus, urbe interim munita, legationem maritimam misit ad Carolum regem Francorum, ut exemplo patris Pippini contra Longobardorum infestationem Romanam Ecclesiam defendat. Subvenisset utique periclitanti Ecclesiæ rex piissimus, si non illum fraudulenta Desiderii per legatos de restitutis Romanæ

vehementius insistebat, sedule perseverans in ecclesia sancti Marci, quæ vicina domui suæ esse videtur. Illic crebras Deo nostro referebat die noctuque laudes, indutusque cilicio jejuniis corpus suum macerabat, et elemosynam enucleanter egenis et inopibus juxta possibilitatis suæ vires libenter tribuebat. Ejusque bonæ actionis merita in omnium Romanorum aures frequenter resonabant, ita ut ex hoc nobilitatis ac pudicitie ipsius fama longelateque divulgaretur. Cujus pie conversationis vitam spirituales, operationem, ac præcipuos mores conspiciens sanctæ recordationis dominus Paulus papa, eum clericari jussit, quem notarium regionarium in Ecclesia constituens, postmodum eum subdiaconum fecit. Dum vero post decessum domni Pauli papæ ad pontificatus culmen provectus fuisset dominus Stephanus secundus [Bar. tertius] junior papa, et ipse cernens ejusdem beatissimi Adriani spiritualium conversationum merita, in diaconi ordinem eum provexit. Et extunc multipliciter spiritualibus pollens studiis, maximam tam ad evangelizandum populo solerter ac clare divina atque evangelica verba quamque ad exercendam ecclesiasticam traditionem gessit curam. Et ita Spiritus sancti gratia in ejus corde refulsit, ut in omnibus efficac idoneusque comprobaretur. Sicque factum est ut dum de hac vita migraret antefatus dominus Stephanus papa, illico (dum ferventissimo affectu a populo Romano diligereetur) idem præcipuus ac sanctissimus vir et Dei cultor Adrianus ad sacrum pontificatus electus [electus] est culmen. Hic namque in ipsa electionis suæ die confestim eadem hora qua electus est, reverti fecit iudices illos hujus Romane urbis tam de clero quam de militia, qui in exilium ad transitum [a transitu] domni Stephani papæ missi fuerant a Paulo cubiculario cognomento Aflarta et aliis consentaneis impiis satellitibus. Sed et reliquos ut qui in arcta custodia dari exposcens, cum sine fodere ejus fuerim inimicus. » Hæc Theophanes de Copronymo. De eodem illud memorabile referunt Græci scriptores omnes, quod cum infans a sancto Germano Constantino-politano episcopo baptizaretur, sacrosanctum lavacrum stercore suo conspurcavit et defecerat, ideoque nomen *Copronymi* acceperit, et quod magicis artibus, demonum invocationibus ac sacrificiis, persecutionibus sanctarum ecclesiarum, recte et immaculate fidei, luxuriis et caballinis stercorebus atque lotio delectatus, nomine *Caballini* agnominatus fuerit. « Tantopere enim, » inquit Theosterictus scriptor hujus temporis in Niceta, « cordiam et impurissimæ cujusque rei odore malo delectabatur, ut animalium brutorum stercorebus se illiniret, et eos qui cum illo erant, id facere jubere quos amabat ob idque benigne accipiebat, quod rebus maleolentibus semper delectaretur. » Videant novatores leonoclaste, quo antesignano gloriantur, quoque duce sanctas imagines impugnant: agnoscat idem supplicium apud inferos se manere, cujus iudicii præjudicium antesignanus eorum proxime moriturus pensavit. — In hæresi, impietate et sacrilegio patri Leo filius successit, quartoque anno imperii e vita decessit, passus inferorum carbunculos, qui propter nimium amorem carbunculatorum lapidum, coronam beate Virginis carbunculis pretiosis refertam sacrilege capiti nefario imposuisset. « Tunc, inquit Theophanes, sexto Idus

mancipati ac retrusi erant, absolvi fecit, et ita omnibus pariter cum eo exsultantibus pontificalem Deo auspice suscepit consecrationem. Itaque in ipso exordio consecrationis ejus direxit ad ejus beatitudinem suos missos Desiderius Longobardorum rex, id est, Theodocium [Theodoricum] ducem Spoletinum, Tunnonem [Tunnorum] ducem Eburæ regie, et Prandaulum vestiarii suum, suasionis per eos mittens verba: sese quasi cum eo in vinculo charitatis velle colligandum. Quibus ita ipse beatissimus pontifex respondit dicens: Ego quidem cum omnibus Christianis pacem cupio habere, etiam et cum eodem Desiderio rege vestro, in ea fœderis pace quæ inter Romanos, Francos et Longobardos confirmata est, studebo permanere. Sed quomodo possum credere eidem regi vestro, in eo quod subtilius mihi sanctæ recordationis prædecessor meus dominus Stephanus papa de fraudulenta ejus fide retulit? inquires quod omnia illi mentitus fuisset, quæ ei in corpus beati Petri jurejurando promisit, pro justitiis sanctæ Dei Ecclesiæ faciendis, et tantummodo per suum inimicum [iniquum] argumentum erui fecit oculos Christophori primicerii et Sergii secundicerii filii ejus, suamque voluntatem de ipsis duobus proceribus Ecclesiæ explevit, unde damnum magis et detrimentum nobis detulit [intulit]. Nam nullum profectum in causis apostolicis impertivit, sed et hoc isdem meus prædecessor pro dilectione qua erga me suum pusillum habuit, mihi retulit, quia dum ad eum postmodum suos missos direxisset, videlicet Anastasium primum defensorem et Gemmulum subdiaconum, adhortans eum ut ea quæ præsentialiter beato Petro pollicitus est adimpleret, taliter ei per eosdem missos direxit in responsis: Sufficit apostolico Stephano quia tolli Christophorum et Sergium de medio, qui illi dominabantur, et non illi sit necesse justitias requirendas. Nam certe, si Septembris, indictione quarta, Irene piissima cum filio suo Constantino gloriose imperium divinitus accepit. » Atque ita per imperatricem feminam et viduam, perque Constantinum ejus filium puerum et orphanum, Deus, quod est mirabile, excitatam impietatem, et adversus cunctas ecclesias motam impugnationem compesuit. — His temporibus in Hispania revixit hæresis Nestoriana per Ellipandum archiepiscopum Toletanum, qui docebat Christum filium Dei quoad humanitatem esse filium Dei adoptivum, non autem proprium et naturalem: quæ doctrina cum duas personas in Christo constitueret, Nestorianismum inducebat. Anno pontificatus Adriani 13, Paulus Patriarcha Constantinopolitanus abdicato episcopatu, deplorata catholice fidei diuturniore simulatione, publice edixit: « Nisi synodus universalis fiat, et error qui est in medio vestri corrigatur, salutem non habebitis. » Tunc de imaginibus publica disputandi facultas est concessa. Tarasius stemmate clarissimus se in locum Pauli subrogari non prius concessit quam de celebrando in causa imaginum œcumenico concilio promissionem accepisset. Theophanes. Has res Romano pontifici nuntiantes imperatores Augusti, œcumenicam synodum auctoritate apostolica convocari petiverunt et impetrarunt: quæ melius cognosces, lector, ex iis quæ infra notabimus in concilio Nicæno II, verbo *Concilium*. Sev. Bin.

ego ipsum apostolicum non adjuvero, magni perditio super eum eveniet. Quoniam Carolomannus rex Francorum amicus existens prædictorum Christophori et Sergii, paratus est cum suis exercitibus ad vindicandum eorum mortem Romam properandum, ipsumque capiendum pontificem. Ecce qualis est fides Desiderii regis vestri, et cum qua fiducia illi fœderari possimus. Hæc vero eadem beatissimo Adriano præsule prosequente eisdem missis Desiderii regis, illi magis ^a confirmabant sub vinculo sacramenti, quod eorum rex omnes justitias, quas antefato domno Stephano papæ non fecerat, eidem præcipuo pontifici et summo pastori perficeret, et in vinculo charitatis insolubili connexionem cum eo fore permansurum. Quorum juramentis credens ejus beatitudo direxit ad eundem Desiderium regem missos suos pro his omnibus perficiendis, scilicet Stephanum notarium regionarium et sacellarium atque Paulum cubicularium, et cætera super ^b ista. Quibus egredientibus ab hac Romana urbe et Perusiam conjungentibus [*Fortè*, contententibus] conjunxit mandatum ^c quod jam fatus Desiderius abstulisset civitatem Faventiam et ducatum Ferrariæ seu Comachium de exarchatu Ravennate, quas sanctæ memoriæ Pippinus rex et ejus filii Carolus et Carolomannus excellentissimi reges Francorum et patricii Romanorum beato Petro concedentes obtulerant. Nec enim duo menses præterierunt quod ipse sanctissimus vir pontificatus culmen adeptus est. Ita idem atrocissimus Desiderius easdem abstulit civitates, constringens ex omni parte civitatem Ravennatium et casales, ac omnia præsidia [prædia] Ravennatiam occupans, cunctaque victualia, familias etiam seu peculia ipsorum, vel quæque in ipsis præditiis habere videbantur, abstulit. Et dum nulla remansisset spes vivendi neque Leoni archiepiscopo, neque præfatis Ravennatibus in magna angustia et famis inopia positis, direxerunt huc Romam suos missos, scilicet Julianum, Petrum, et Vitalianum tribunos [tribunum], deprecantes cum magno fletu eundem sanctissimum pontificem ut qualiter potuisset eis subveniret, ipsasque decerneret ad recolligendas civitates, asserentes quia, si ipsæ civitates non fuerint restitutæ, vivere nullo modo potuissent [possent]. Tunc ipse almiſſicus pontifex, dum adhuc prænominati ejus missi essent Romæ, per Stephanum sacellarium et Paulum cubicularium super ista ut ad prænominatum pergerent regem, direxit eidem regi suas deprecatorias litteras ut easdem redderet civitates, increpans eum fortiter per sua scripta, cur de promissione illa quam per suos missos pollicendo direxerat, mutatus fuisset, etiam quia justitias beati Petri juxta quod repromiserat, non reddidit. Insuper et civitates illas quas antecessores ejus beatissimi pontifices domnus Stephanus, Paulus, et idem Stephanus detinuerunt, abstulisset. Dum vero talia eidem protervo Deside-

Ario antefatus sanctissimus pontifex deprecando, admonendo, et conjurando direxisset, ita illi remisit in responsis, quod nisi prius se cum eo ipse almiſſicus præsul conjungeret ad pariter loquendum, minime easdem redderet civitates. In ipais vero diebus contigit uxorem et filios quondam Carolomanni Francorum ad eundem regem Longobardorum fugam arripuisse cum Autchario, et nitebatur ipse Desiderius atque inhianter decertabat quatenus ipsi filii ejusdem Carolomanni regnum Francorum assumpsissent [assumerent]. Et ob hoc ipsum sanctissimum præsulem ad se properandum se ducere conabatur, ut ipsos antefati Carolomanni filios reges ungeret, cupiens divisionem in regno Francorum immittere, ipsumque beatissimum pontificem a charitate et dilectione excellentissimi Caroli regis Francorum et patricii Romanorum separare, et Romanam urbem cunctamque Italiam sui regni Longobardorum potestati subjugare. Sed, favente Deo, hoc nullo modo potuit impetrare, quoniam, sicut lapis adamus, ita firmus Adrianus existit pontifex. Prænominatus siquidem Paulus super ista adhuc apud eundem Desiderium existens, firmiter ei promittebat se ipsum beatissimum papam ad eum deducere dicens: Quod si etiam in ejus pedibus funem me adhibere conveniret, eum qualiter potuero ad tuam deducam præsentiam; sique factum est, ut eodem Paulo in eodem itinere existente, palam omnibus fieret, qualiter necare fecisset Sergium secundicerium qui cæcus in cellario erat. Et metuens idem sanctissimus præsul, ne ejusmodi nuntium ad aures ipsius personuisset Pauli, et aut ad eundem regem reverteretur, aut etiam in fines Longobardorum ab ipso itinere declinaret, et aliquam malitiam amplius cum eodem Desiderio in finibus Romanorum atque exarchatu Ravennatium perpetraret (dum nimis dilectus illi ac fidelis existebat), ob hoc direxit antefatus sanctissimus papa clam nimisque secreta Leoni archiepiscopo Ravennatium civitatis per Julianum tribunum, ut dum reverteretur ipse Paulus a Desiderio, eum sive in Ravenna, sive in Arimino detinueret [detineret], quod et factum est. Revertente enim eo ex eodem itinere in Arimino comprehensus atque in custodia est detentus. Tunc idem beatissimus pontifex cepit curiose antefati Sergii secundicerii mortem inquirere, convocansque cunctos cellarios, subtilius eos perscrutatur quomodo ipse Sergius ab eodem cellario abstractus fuisset. Qui respondentes dixerunt: quia prima noctis hora veniens Calventinus ^d cubicularius cum Tunissone ^e presbytero et Leopatio tribuno habitatoribus civitatis Anagninæ, ipse eundem Sergium abstulit, vivente domno Stephano papa ante octo dies quam de hac luce migrasset, et præfatis Campanis illum tradidit. Confestimque deductus est ad medium idem cubicularius, et inquisitus qui illi præcepisset eundem Sergium a præfato ab-

^a Cod. Luc., *magis, ac magis.*

^b Cod. Luc., *tunc super.*

^c Id est nuntium.

^d Cod. Luc., *Calventinus.*

^e Cod. Luc., *cum Lunissone et sic ubique.*

trahi cellario et prænominatis Campanis tradendum, A
respondit a Paulo cubiculario cognomento Afiarta,
et Gregorio defensore regionario et Joanne duce
germano domini Stephani papæ, atque a Calvulo
[Calventino] cubiculario, sibi hoc fuisse præceptum,
tradi eisdem Campanis.

Dirigensque idem sanctissimus præsul suos missos
in Campaniam in civitatem Anagninam, adduci fecit
prædictos Tunissonem [Lavissonem] et Leonatium.
Qui præsentati apostolicis obtutibus fortiterque con-
stricti, confessi sunt dicentes, quod a prænominato
Paulo cubiculario, et Gregorio defensore regionario,
seu Joanne germano præfati domini Stephani papæ,
et Calvulo item cubiculario, et Maligno consentaneo,
et sæpefati Pauli illius præceptum fuisset, prænominatum
Sergium abstollendum ac interficiendum. B
Protinus direxit ipse sanctissimus pontifex cum prænominatis
Campanis suos fidelissimos ministros, ut demonstrarent locum ubi ipsum Sergium interfece-
runt atque sepelierunt, et properantes venerunt usque
in Merolanam ad arcum depictum quem secus viam ^a,
que ducit ad ecclesiam sanctæ Dei Genitricis ad
Præsepe, ibique juxta eundem arcum aperientes
unam sepulcrum demonstraverunt corpus illius Ser-
gii repositum, funeque ejus guttur constrictum, atque
ictibus totum corpus ejus vulneratum. Unde non
dubie est suffocatum ac semivivum fuisse terra obru-
tum. Quod cernentes universi primates Ecclesiæ, ac
judices militiæ, ascendentes unanimiter cum uni-
verso populo in Lateranensem patriarchium, prostrati
apostolicis vestigiis obnixæ eundem almiſſicum pon-
tificem deprecati sunt ut vindictam atque emenda-
tionem fieri præcepisset de tanto inaudito piaculo,
in eo quod præsumpsissent secum ^b hominem sæpius
tormentis concrematum crudeliter interficere, quod
factum nunquam legitur; asserentes, quia si talis
flagitii reatus non expiaretur, nimis ipsa impia teme-
ritatis presumptio in hac Romana urbe pullularet,
assumescentes ex hoc audaciam perversi homines, ut
tentarent pejora perpetrare. Tunc præfatus sanctis-
simus præsul precibus ^c judicum universique populi
Romani jussit contradere antefatum Calvulum cubi-
cularium et prænominatos Campanos præfecto urbis,
ut more homicidarum eos coram universo populo
examinaret. Deductique elephant ^d [e patriarchio præ-
fato] in carcerem publicum, illic coram universo
populo examinati sunt.

Sicque ipsi Campani sicut prius, ita et in eadem
examinatione confessi sunt. Calvulus vero, obdurans
cor suum, vix confessus est ita omnia esse, qui ta-
men in eodem carcere crudeli morte amisit [emisit]
spiritum. Pro vero amputandis tam intolerabilibus
flagitii reatibus, missi sunt ipsi Campani Constan-
tinopolim in exsilium.

Post hæc jussit antefatus beatissimus papa abstolli
corpora Christophori et prænominati Sergii ejus
filii, eaque cum honore in ecclesia beati Petri fecit

sepeliri. Gesta vero examinationis qualiter proprii
reatus noxam confessi sunt jam dictus Calvulus cu-
bicularius et prænominati Campani, direxit antefatus
almiſſicus pontifex Ravennam, ut eidem Paulo omnia
per ordinem relegerentur. Suscipiens vero Leo archie-
piscopus Ravennatum eadem gesta, confestim
sine auctoritate apostolica tradidit eundem Paulum
consulari Ravennatum urbis. Examinatusque coram
omnibus Ravennatibus, eadem acta illi relecta sunt,
sioque se reum manifestans tanti piaculi, confessus
est se perpetrasse noxam. Ita vero idem Paulus exa-
minatus est, quin etiam nec scientia exinde data est
præfato sanctissimo pontifici, neque ab archiepiscopo,
neque a quibusdam Ravinianis, sed per alios hoc
ejus sanctitas agnovit. Dum vero hoc ageretur, cu-
piens ipse præcipuus pastor et egregius pontifex sal-
vare animam jam dicti Pauli, ne in æternum periret,
ascribi fecit suggestionem suam Constantino et Leoni
Augustis magnisque imperatoribus significans de
ipsis Sergii cæci impia morte, atque deprecans eo-
rum imperialem clementiam ut ad emendationem
tanti reatus ipsum Paulum suscipi et in ipsis Græciæ
partibus in exsilio mancipatum retineri præcepissent
[præciperent].

Direxitque eandem suggestionem ejus ter beato
Leoni archiepiscopo, ut ipsum Paulum Constantino-
polim in exsilio, sive per Venetias, sive aliunde qua-
liter potuisset, dirigeret cum præfata apostolica sug-
gestionem. Ipse vero archiepiscopus insidians vehe-
menter eidem Paulo, adhibuit impiam occasionem,
dirigens eidem præcipuo pontifici in responsis :
Expedibile non esse eundem Paulum illuc dirigere,
in eo quod Desiderius Longobardorum rex filium
Mauricii ducis Venetiarum apud se captum detine-
ret, ne ipse Mauricius filium suum cupiens ab eodem
rege recipere, eundem Paulum illi vicarium trade-
ret. Ecce qualem occasionem ipse archiepiscopus
ecclesiæ Ravennatum callide adhibuit, ut ipsum
Paulum extingueret valeret. Sicque remisit ad apo-
stolicam sedem suggestionem illam. Post hæc vero
cum ipse sanctissimus præsul direxisset Gregorium
sacellarium suum ad Desiderium Longobardorum re-
gem deprecationis atque hortationis causa pro resi-
tuendis præfatis ab eo ablatis civitatibus, præcepit
ei ut firmiter contestaretur Leonem archiepiscopum
quatenus eum conservare studeret Paulum, et cum
reverteretur a Ticino, secum eum huc Romam redu-
ceret. Dumque præfatus Gregorius sacellarius in
Ravennatium properasset urbem, constanter ac fir-
miter protestatus est antefatum archiepiscopum et
judices Ravinianos ex præceptione apostolica in
præsentia Anualdi chartularii tunc ibi existentis civis
Romani, qui ibidem missus erat ab apostolica sede;
salvum atque incolumem ipsum Paulum reservan-
dum, donec a Ticino reverteretur, asserens sibi fuisse
præceptum ab apostolica potestate eum secum Ro-
mam deportandum et apostolicis salvum præsentan-

^a Cod. Luc., qui est secus viam.

^b Cod. Luc., cæcum.

^c Cod. Luc., inclinatus precibus.

dum obtutibus. Hæc vero ipsum protestans archiepiscopus, coëptum Ticinum profectus est iter, et continuo prænominatus archiepiscopus accersito consulare Ravennatum civitatis, præcepit ei ipsum interficiendum Paulum. Et dum reversus fuisset sæpèfatus sacellarius, Ravennamque conjungeret, invenit prænominatum Paulum jam interfectum, pro quo nimis increpavit archiepiscopum eundem, cur præsumpsisset contra apostolicum præceptum taliter de eodem Paulo agere. Post aliquantos itaque dies propria conscientia idem archiepiscopus tertio ^a direxit prænominato sanctissimo papæ per Julianum tributum suum missum, deprecans apostolicas sibi dirigi litteras ac consolationis monita, quasi nulla illius putaretur culpa ejusdem ^b Pauli morte, in eo quod sanguis innocentis ultus fuisset. Sed nullo modo potuit ipsum sanctissimum papam ^c pontificem declinare [inclinare], ita illi dirigens in responsis: Quod ipse videat, quid in eodem Paulo operatus est. Nam certe ego animam ejus salvare cupiens, poenitentiam eum submitti decreveram. Ideo meum sacellarium direxi huc Romam eum deferendum. Siquidem nominatus Desiderius Longobardorum rex superbia et jactantiam fastu levatus, qua hora præfatas civitates Exarchatus Ravennatum abstulit, confestim direxit multitudinem exercitus, et occupare fecit fines civitatum, id est Senogalliensis, Monteferreti, Urbini, Eugubii, et cæterarum civitatum Romanorum, plura homicidia, et de prædationes, atque incendia in ipsis finibus perpetrantes. Nam in civitatem Bleranam dirigens generalem exercitum partium Tusciæ, dum ipsi Blerani in fiducia pacis ad recolligendas proprias segetes generaliter cum mulieribus et filiis atque famulis ^d egredierentur, irruperunt repente super eos ipsi Longobardi, et cunctos primates quanti utiliter [qui utiles] in eadem civitate erant interfecerunt, et prædam multam tam de hominibus quam de pecuniis abstulerunt, ferro et igne cuncta in circuitu devastantes. Sed in finibus Romanæ urbis seu et cæterarum civitatum multa mala ac de prædationes idem Desiderius perpetrare jussit, etiam et castrum Utriculum occupare fecit.

^e Unde sæpius atque sæpius ipse beatissimus præsul tam per obsecrationis litteras quamque per missos eidem Desiderio direxit, deprecans eum ut a tantis malis resipisceret, et eas quas abstulerat civitates redderet. Ille vero non solum easdem quas occupaverat ^f ates minime reddere est inclinatus, sed nec ab eorum malitia recedere voluit, non cessans crudeliter multa atque intolerabilia mala finibus Romanorum, ut dictum est, ingerere.

Tunc præfatus sanctissimus pontifex accersiri faciens præfatum religiosum abbatem monasterii Sanctæ Dei Genitricis siti in territorio Sabiniensi cum viginti senioribus Dei servis monachis, direxit eos ad eundem Desiderium deprecationis causa. Quibus

^A ad eum properantibus, ut ipsi Dei famuli retulerunt, ejus pedibus provoluti coram judicibus Longobardorum cum lacrymis ex persona antefati vicarii beati Petri eum deprecati sunt, ut a tantis malis resipisceret et præfatas quas abstulit civitates beato Petro redderet. Sed nequaquam ejus lapideum cor deflectere valuerunt. Sicque infructuosi ipsi Dei famuli reversi sunt. Dirigens suos ^g missos Desiderius idem ad antefatum beatissimum pontificem, id est Andream referendarium et Stabilem ducem, ut cum eo pariter ad loquendum deberet conjungi, quos suscipiens idem almficus pastor ita eis respondit, inquiring: Sic regi vestro ex mea persona satisfacite, me vobis firmiter coram Deo omnipotente promittente, quia si prædictas civitates beati Petri quas tempore meo abstulit mihi reddiderit, continuo sive Ticini, sive Ravennæ, sive Perusie, sive hic Romæ, vel etiam ubi illi placitum fuerit, ad ejus properabo præsentiam, et cum eo pariter me conjungendum atque colloquendum quæ ad salutem populi Dei utrarumque partium respiciunt. Et si forsitan de hoc dubitationem habet, me cum eo minime debere conjungi, postquam ipsas civitates reddiderit, si me cum ipso non conjunxero loquendum, licentiam habeat eas denuo occupandi. Nam si prius ipsas civitates non reddiderit et justitiam nobis minime fecerit, sciat quod pro certo meam nequaquam videbit faciem. Unde ecce sequepedes vestros dirigere studebo meos missos ad eundem vestrum regem, qui easdem recipiant, si reddere voluerit, civitates, et de præsentia qua hora mei missi receptis eidem civitatibus ad me hoc ipsum nuntiantes reversi fuerint, continuo ad ejus ubi voluerit, ut dictum est, properabo præsentiam ad simul cum eo loquendum. Ipsique Longobardorum missis properantibus atque ad suum revertentibus regem, direxit ejus ter beatitudo continuo ad eundem Desiderium regem suos missos ad easdem recipiendas civitates, scilicet Pardum, religiosum egumenum [hegumenum, id est] præfectum ^h monasterio beati Sabæ, et Anastasium primum defensorem. Præsentatque ejus obtutibus et ipsi pedibus ejus corruentes lacrymis profusis eum deprecantes, ut antedictas redderet civitates, promittentes ei per apostolicam auctoritatem sub jurejurando, quia, si eas reddidisset, statim prænominatus almficus pontifex ad eum properaret proficiscendum ac colloquendum pariter, sed per nullam rationem ejus ferreum pectus et durissimam mentem mollire poterunt, nihilque recipientes sine effectu reversi sunt. Tamen non desistebat antedictus pontifex suos missos ad eum per hoc ipsum dirigendum [pro hoc ipso ad eum dirigere] tam de sacerdotibus quamque de singulis religiosi habitus ordinibus, sed nihil apud eum impetrare valuerunt. Potius permanens in sua iniquitate, multis civitatibus ac finibus Romanorum inferre faciebat ex omni parte mala, et magnas com-

^a Cod. Luc., *territus*.

^b Cod. Luc., *illi reputaretur culpa de ejusdem*.

^c In cod. Luc. *papam* deest.

^d Cod. Luc., *atque familiis*.

^e Cod. Luc., *sæpius* suos.

^f In cod. Luc., *præfectum* deest.

minationes dirigens eidem præcipuo pontifici, se cum univrsis Longobardorum exercitibus properaturum ad Romam civitatem constringendam. Pro quo in nimio fletu ipse sanctissimus pontifex cum suo populo positus, portas civitatis Romanæ claudi iussit, et alias ex eis fabricari fecit [muro scilicet claudi]. Et dum in magna angustia ac tribulatione consisteret, necessitate compulsus, direxit suos missos marino itinere cum apostolicis litteris ad excellentissimum Carolum a Deo protectum regem Francorum et patricium Romanorum; deprecans ejus excellentiam, ut sicut suus pater sanctæ memoriæ Pippinus, et ipse succurreret atque subveniret sanctæ Dei Ecclesiæ et afflictæ Romanorum seu exarchatus Ravennatium provinciæ, atque plenarias beati Petri justitias, et abstultas [ablatas] civitates ab eodem Desiderio rege exigeret. At vero dum per nullam occasionem versutam potuisset idem malignus Desiderius persuadere antefatum sanctissimum pontificem ad se eum deducendum ut antefati Caroli Magni filios reges unxiasset, et ipsum almiticum pontificem a charitate et dilectione sæpefati christianissimi Caroli Magni regis separare voluisset. Tunc pertinacia et audacia egressus a suo palatio cum Adalgiso proprio filio et exercitu Longobardorum, deferens eum et uxorem et filios sæpefati quondam Carolomanni, nec non et Autharium, qui ad eum, ut dictum est, fugam arripuerant, hic vero Romam properare nitebatur, sine scientia antedicti pontificis, dirigens suos missos scilicet prænominatum Andream referendarium et alios duos ex suis iudicibus ejus adventum denuntiantes. Quibus Romanam conjungentibus præsentatisque apostolicis obtutibus, tale eis reddidit responsum: Quod nisi ut jam ille promissit, reddiderit beato Petro civitates illas quas sub meo tempore abstulit, et plenariam parti nostræ fecerit justitiam, nullo modo sit illi necesse fatigationem sumendi, quia minime fieri potest me prius cum illo præsentari.

Suscipiens vero idem Desiderius hoc responsum, nequaquam exinde repedavit, sed coeptum Romam carpebat iter. Cujus jam adventum appropinquantem cognoscens sanctissimus ipse præcipuus pastor, aggregans universum populum Tusciæ, Campaniæ, et ducatus Perusini, et aliquantos de civitatibus Pentapoleos, munivit hanc civitatem Romanam, omnesque armati parati erant, ut si ipse rex adveniret, ei fortiter cum Dei auxilio et beati Petri, fulti orationibus prædicti sanctissimi presulis, illi resistere [Fora. resisterent]. Nam ecclesias beati Petri et Pauli exornare [id est, nudare ornatu] fecit ejus sanctitas, et cuncta eorum cimelia et ornatus in hanc civitatem Romanam introduxit, claudi faciens omnes januas ecclesiæ beati Petri, et deintus terris ^a supponi ac muniri jussit, ut si ipse protervus rex sine licentia et permissu pontificis advenisset, minime aditum in eandem ecclesiam introeundi haberet, nisi brachio forti ad suæ animæ interitum

^a Cod. Luc., *seris*.

ipsas confringeret januas. Dumque hæc omnia disposuisset, exemplo facto in scriptis anathematis verbo direxit eidem Desiderio regi tres episcopos, id est, Eustratium Albanensem, Andream Prænestinum, et Theodosium Tiburtinæ civitatis, protestans eum in eodem obligationis exhortationisque verbo, et adjurans per omnia divina mysteria, ut nullo modo in finibus Romanorum sine ejus absolutione ingredi aut conculcari præsumpsisset [præsumeret], neque ipse, neque quispiam Longobardorum, sed nec Autharius Francus. Susceptoque eodem obligationis verbo per antefatos episcopos ipse Longobardorum rex illico cum magna reverentia a civitate Viterbiense confusus ad propria reversus est. Post hæc conjunxerunt ad sedem apostolicam missi sæpius dicti Caroli excellentissimi regis Francorum et patricii Romanorum, id est Georgius sanctissimus episcopus, Gulfardus religiosus abbas et consiliarius, seu Albinus deliciosus ipsius rex ^b abstultas [sublatas] civitates et omnes justitias beati Petri reddidisset, sicut false in Franciam dirigebat, asserens se omnia reddidisse.

Et satisfacti sunt præsentialiter nihil ab eo redditum fuisse. Quibus referens idem præcipuus pontifex cuncta quæ gesta erant, eos in Franciam absolvi remeandos, dirigens cum eo suos missos ad præfatum excellentissimum Francorum regem cum apostolicis admonitionum syllabis, adjurans eum fortiter, ut ea quæ beato Petro cum suo genitore sanctæ memoriæ Pippino rege pollicitus est, adimpleret, et redemptionem sanctæ Dei Ecclesiæ perficeret, seu universa quæ abstulta sunt a perfido Longobardorum rege, tam civitates quam reliquas justitias sine [suo] certamine reddere beato Petro principi apostolorum fecisset [faceret]. Ipsi itaque Francorum missi properantes cum apostolicæ sedis missis declinaverunt ad prænominatum Desiderium. Qui et constanter eum deprecantes adhortati sunt, sicut illis a suo rege præceptum extitit, ut antefatas quas abstulerat civitates pacifice beato Petro redderet, et justitias parti Romanorum fecisset [faceret]. Sed minime quidpiam horum apud eum obtinere valuerunt, asserentem se minime quidpiam redditurum. Accepto itaque responso hoc, reversi sunt ipsi antefati missi Francorum in regionem suam.

Properantes simul et apostolicæ sedis missi, qui subtilius cuncta referentes, et de maligno proposito prænominati Desiderii annuntiantes antefato excellentissimo et a Deo protecto Carolo magno regi, confestim idem mitissimus et revera Christianissimus Carolus Francorum rex direxit eidem Desiderio suos missos, id est deprecans ut easdem quas abstulerat pacifice redderet civitates, et plenarias parti Romanorum faceret justitias. Promittens insuper ei tribui quatuordecim millia auri solidorum, quantitatem in auro et argento. Sed neque deprecationibus, neque muneribus ejus ferocissimum cor flectere

^b Cod. Luc., *Albinus deliciosus ipsius regis*.

valuit. Nihil enim obtinentes, ipsi missi Francorum ad præfatum suum christianissimum regressi sunt regem. Tunc aggregans ipse a Deo protectus Carolus Magnus rex universam regni sui Francorum exercituum multitudinem, atque ad occupandas clusas ex eodem suo exercitu dirigens, ipse quoque eum plurimis fortissimis bellatoribus Francis per montem Cinisium ^a ad easdem appropinquavit clusas, et remotus in finibus Francorum cum suis exercitibus resedit. Jam dictus vero Desiderius et universa Longobardorum exercituum multitudo ad resistendum fortiter in ipsis clusis assistebant, quas fabricis et diversis maceris curiose munire nisi sunt. At vero qua hora prænominatus Christianissimus Francorum rex ad easdem approximavit clusas, illico denuo suos missos ad præfatum direxit Desiderium, deprecans, sicut pridem, ut quantitatem prædictorum solidorum susciperet rex et easdem pacifice redderet civitates. Sed nequaquam penitus acquiescere maluit, et dum in tanta duritia protervus ipse permaneret rex Desiderius, cupiens antedictus Christianissimus Francorum rex pacifice justitias beati Petri recipere [restituere], direxit eidem Longobardorum regi ut solummodo tres obsides Longobardorum judicium filios illi tradidisset pro ipsis restituendis civitatibus, et continuo sine ulla inferta malitia [inserta militia] aut commissio prælio ad propria cum suis Francorum exercitibus reverteretur. Sed neque sic valuit ejus malignam mentem flectere. Unde omnipotens Deus conspiciens ipsius maligni Desiderii iniquam perfidiam atque intolerabilem proterviam, dum vellent Franci alio die ad propria reverti, misit terrorem et validam trepidationem in cor ejus, vel filii ipsius Adalgisi scilicet et universorum Longobardorum, et eadem nocte, dimissis propriis tentoriis atque omni suppellectile, fugam omnes generaliter, nemine eos persequente, arripuerunt. Quod cernentes exercitus Francorum persecuti sunt eos, et plures ex eis interfecerunt. Ipse vero Desiderius quantocius cum suis iudiciis velociori cursu fugiens, atque Papiam conjungens, ibidem se cum ipsis suis iudicibus et multitudine populi Longobardorum recludi studuit. Et muniens muros ipsius civitatis ad resistendum Francorum exercitibus, et propriam defendendam civitatem cum suis Longobardis se præparavit; Adalgisus [Aldegisus] vero ejus filius assumens secum Antcharium Francum et uxorem, atque filios sepediti Carolomanni, in civitatem quæ Verona nuncupatur, pro eo quod fortissima præ omnibus civitatibus Longobardorum esse videretur, ingressus est.

Porro Longobardi reliqui dispersi in proprias reversi sunt civitates. Nam Spoletini et Reatini aliquanti eorum utiles personæ, antequam Desiderius seu Longobardorum ejus exercitus ad clusas pergerent, illi ad beatum Petrum confugium facientes prædicto sanctissimo Adriano pape tradiderunt, et in fide ipsius principis apostolorum atque prædicti

^a sanctissimi pontificis jurantes more Romanorum tonsurati sunt. Et jam et reliqui ^b omnes ex eodem ducatu Spoletino inbianter desiderabant se tradendum [tradere] in servitio beati Petri sanctæque Romanæ Ecclesiæ. Sed metuentes suum regem nequaquam ausi sunt perpetrare, unde dum a clusis fugam arripuissent, omnesque exinde de diversis civitatibus ducatus Spoletini reversi essent, confestim generaliter ad præfatum almficum pontificem confluentes advenerunt, ejusque provoluti pedibus obnixæ sanctam ipsius ter beatitudinem deprecanti sunt, ut eos in servitio beati Petri sanctæque ejus Romanæ Ecclesiæ susciperet et more Romanorum tonsurari faceret.

Quos suscipiens protectus est cum eis in ecclesiam beati Petri, et omnes unanimiter a magno usque ad parvum sub indiculo [vinculo] sacramenti jurejurando promiserunt eidem Dei apostolo in servitio ejus atque antedicti vicarii ipsius sanctissimi Adriani pape atque omnium successorum ejus pontificum fideliter permansuros cum filiis et cuncta eorum generatione. Tunc post præstitum sacramentum omnes more Romanorum tonsurati sunt. Et confestim ipse ter beatissimus bonus pastor et pater cum omnibus exultans, constituit eis ducem quem ipsi propria voluntate sibi elegerant, scilicet Hildebrandum nobilissimum, qui prius cum reliquis ad apostolicam sedem refugium fecerat.

Et ita Deo annuente prædictum ducatum Spoletinum generaliter suo certamine idem præcipuus pontifex sub jure et potestate beati Petri subjugavit. Sed et omnes habitatores tam ducatus Firmani, Auximani, et Anconitani, simulque et de Castello Felicitatis [Fuignatis], et ipsis dum a clusis Longobardorum fugientes reversi sunt ad præfatum sanctissimum pontificem concurrentes ejus se ter beatitudini tradiderunt. Præstitoque sacramento in fide et servitio beati Petri atque ejus vicarii antefati almfici Adriani pape successorumque ejus pontificum fideliter permansuros, more Romanorum tonsurati sunt.

At vero sæpefatus Christianissimus Carolus Francorum rex movens cum suis generalibus exercitibus, atque Papiam conjungens civitatem, eam ex omni parte circumdans vallavit, dirigensque continuo in Franciam ibidem apud se Papiam adduci fecit suam conjugem excellentissimam Hildegardam reginam et nobilissimos filios. Et dum agnovisset fugam arripuisse in Veronam prænominatum Adalgisum, relinquens plurimam partem ex suis exercitibus Papiæ, ipse quoque cum aliquantis fortissimis Francis in eandem Veronam properavit civitatem. Et dum illuc conjunxisset, protinus Antcharius, et uxor, atque filii sæpius nominati Carolomanni, propria voluntate eidem benignissimo Carolo regi se tradiderunt. Eosque recipiens ejus excellentia denuo repedavit Papiam. Qui confestim dirigens cuneos exercituum bellatorum comprehendit diversas civitates Longobardorum ultra Padum constitutas, sæpeque redegit potestati. Et dum per sex mensium spatium ipse

^a Cod. Luc., *Sinisem*.

^b Cod. Luc., *ut etiam et reliqui*.

Francorum rex Papie demoraretur in obsessione ipsius civitatis, magnum desiderium habens ad limina apostolorum properandi, considerans quod et sacratissima paschalis festivitas appropinquasset, tunc abstollens secum diversos episcopos, abbates etiam et iudices, duces nempe et graphiones cum plurimis exercitibus, hic Romam per Tusciae partes properavit, ita festinanter adveniens, ut in ipso sabbato sancto se liminibus præsentaret apostolicis. Cuius adventum audiens antedictus beatissimus Adrianus papa, quod sic repente ipse Francorum advenisset rex, in magno stupore et extasi deductus, direxit in ejus occursum universos iudices ad fere triginta millia ab hac Romana urbe in locum, qui vocatur Novas, ubi eum cum bandora ^a suscepit.

Et dum appropinquasset fere uno milliario a Romana urbe, direxit universas scholas militie una cum patronis, simulque et pueris qui ad discendas litteras pergebant, deportantes omnes ramos palmarum atque olivarum; laudesque omnes canentes cum acclamationum earundem laudum vocibus ipsum Francorum suscepit regem. Obviam illi ejus sanctitas dirigens venerandas cruces, id est signa, sicut mos est ad exarchum, aut patricium suscipiendum, eum cum ingenti honore suscipi fecit. Ipse vero a Deo institutus benignissimus Carolus magnus Francorum rex et patricius Romanorum qua hora eadem sacratissimas cruces ac signa sibi obviam advenisse conspexit, descendens de equo quo sedebat, ita cum suis iudicibus ad beatum Petrum pedestris properare studuit. Quod quidem alimicus antedictus pontifex diluculo surgens in eodem sabbato sancto cum universo clero et populo Romano ad beatum Petrum properavit ad suscipiendum eundem Francorum regem, in gradibus ipsius apostolicæ aulae et eum cum clero suo præstolatus est.

Conjuncte vero eodem excellentissimo ac benignissimo Carolo rege, omnes gradus sigillatim ejusdem sacratissimæ beati Petri Ecclesiæ deosculatus est, et ita usque ad prænominatum pervenit pontificem, ubi in atrio super gradus juxta fores ecclesiæ assistebat. Eoque suscepto mutuo se amplectentes, tenuit isdem Christianissimus Carolus rex dexteram manum antedicti pontificis. Et ita in eandem venerandam aulam beati Petri principis apostolorum ingressi sunt, laudem Deo et ejus excellentiæ decantantes, universus clerus et cuncti religiosi Dei famuli extensa voce acclamantes: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, etc. Sicque cum eodem pontifice ipse Francorum rex, simulque et omnes episcopi, abbates, et iudices, et universi Franci qui cum eo advenerant ad confessionem beati Petri appropinquantes, seseque proni ibidem prosternentes, Deo nostro omnipotenti et eidem apostolorum principi propria reddiderunt vota, glorificantes divinam potentiam in eo quod talem per interventionem suffragia ejusdem principis apostolorum concedere jussit

^a Bandora est militare signum.

^b Cod. Luc., quousque.

victoriam. Expleta vero eadem oratione, obnixè deprecatus est idem Francorum rex antedictum alimicum pontificem, illi licentiam tribui Romam ingrediendi ad sua orationum vota per diversas Dei ecclesias persolvenda. Et descendentes pariter ad corpus beati Petri tam ipse sanctissimus papa quamque antefatus excellentissimus Francorum rex cum iudicibus Romanorum et Francorum, seque mutuo per sacramentum munientes, ingressus est Romam continuo cum eodem pontifice ipse Francorum rex cum suis iudicibus et populo in eodem sabbato sancto.

Et in basilica Salvatoris juxta Lateranis [Lateranum] pariter ingressi ibidem ipse excellentissimus rex cum omnibus suis quoque ^b sancti baptismatis sacramentum antedictus ter beatissimus pontifex celebravit. Et ita postmodum ad beatum Petrum ipse beatissimus repedavit rex.

Alio vero die illucescente Dominico sancto, in ipsa sacratissima paschali festivitate direxit diluculo ipse sanctissimus præsul cunctos iudices et universa obsequia militiæ ad eundem regem, et cum magno honore eum suscipientes in ecclesia Sanctæ Dei Genitricis ad Præsepe, properavit cum omnibus qui cum eo advenerant Francis. Et post missarum solemnem celebratam perrexit cum prænominato pontifice Lateranense patriarchum, illicque ad mensam apostolicam pariter epulati sunt. Alio vero die secunda feria simili modo in ecclesia beati Petri more solito ipse conspicuus pater et egregius pontifex missarum solemnem celebrans, Deo omnipotenti et præfato Carolo excellentissimo regi Francorum et patricio Romanorum laudes reddere fecit. Tertia vero die ^c, juxta quod mos est, in ecclesia beati Pauli apostoli missas eidem regi fecit. At vero quarta feria egressus prænominatus pontifex cum suis iudicibus tam cleri quamque militiæ in ecclesia beati Petri apostoli pariterque cum eodem rege se ad loquendum conjungens, constanter eum deprecatus est, atque admonuit, et paterno affectu adhortari studuit, ut promissionem quam ejus sanctæ memoriæ genitor Pippinus rex et ipse præcellentissimus Carolus cum suo germano Carolomanno atque omnibus iudicibus Francis fecerant beato Petro et ejus vicario sanctæ memoriæ domno Stephano juniore papæ, quando in Franciam perrexit pro concedendis diversis civitatibus ac territoriis istius Italiæ provinciæ, et contradendis beato Petro ejusque omnibus vicariis in perpetuum possidendis, adimpleret in omnibus; cumque ipsam promissionem, quæ in Francia in loco qui vocatur Carisiacus facta est, sibi relegi fecisset, complacuerunt illi et ejus iudicibus omnia quæ ibidem erant adnexa, et propria voluntate, bono ac libenti animo aliam donationis promissionem ad instar anterioris, ipse antedictus præcellentissimus et revera Christianissimus Carolus Francorum rex ascribi jussit per Ethesium religiosum ac prudentissimum capellanum et notarium suum, ubi concessit easdem civitates et

^c Cod. Luc., Tertia feria vero die.

territoria beato Petro, easque prefato pontifici contradi spopondit, per designationem confinium, sicut in eadem donatione continere monstratur, id est a Lunis cum insula Corsica, deinde in Suriano, deinde in monte Bardone, id est, in [inde in] Vereto, deinde in Parma, deinde in Regio, et exinde in Mantua, atque monte [ponte] Silicis, simulque et universum exarchatum Ravennatum sicut antiquitus erat, atque provincias Venetiarum, et Histriam, nec non et cunctum ducatum Spoletinum et Beneventanum.

Factaque eadem donatione, et propria sua manu ipse Christianissimus Francorum rex eam corroborans, universos episcopos, abbates, duces, etiam et graphiones in ea ascribi [eam subscribere] fecit. Quam prius super altare beati Petri, et postmodum intus in sancta ejus confessione ponentes tam ipse Francorum rex quamque ejus iudices beato Petro et ejus vicario sanctissimo Adriano papæ, sub terribili sacramento sese omnia conservaturos quæ in eadem donatione continentur promittentes tradiderunt. Apparem [id est exemplar] ipsius a donationis per eundem Etherium ascribi faciens ipse Christianissimus rex Francorum, intus super corpus beati Petri sub- tus evangelia quæ ibidem osculantur, pro firmissima cautela et æterna nominis sui ac regni Francorum memoria, propriis suis manibus posuit. Aliaque ejusdem donationis exempla per scriniarium hujus sanctæ nostræ ecclesiæ descripta ejus excellentia secum deportavit. Reversusque cum suis exercitibus Ticinum, ipse excellentissimus Francorum rex fortiterque debellans atque obsidens civitatem Papiam, dum ira Dei super omnes Longobardos qui in eadem civitate erant grassaretur atque sæviret, et plures de languoribus seu mortalitatis clade defecissent, ita Dei nutu eandem civitatem, simulque et Desiderium Longobardorum regem, atque cunctos qui cum eo erant, ipse excellentissimus Francorum rex comprehendit, et suæ potestati cunctum regnum Longobardorum subjugavit. Prefatum vero Desiderium Longobardorum regem et ejus conjugem secum in Franciam deportavit.

Erat enim sæpefatus beatissimus pontifex amator ecclesiarum ^b. Hic enim coangelicus vir fecit in ecclesia beati Petri apostoli vestem miræ pulchritudinis ex auro et gemmis habentem præfiguratam historiam, qualiter beatus Petrus a vinculis per angelum ereptus est. Item in eadem basilica ab introitu de Rugas usque ad confessionem pavementum vestivit de argento purissimo, quod pensat libras centum quinquaginta. Fecit etiam in eadem ipsa basilica beati Petri juxta januas majores argenteas cortinas miræ magnitudinis de palliis stauracin seu quadrapolis. Nam et per universos arcus ejusdem apostolorum principis basilicæ de palliis Tyriis atque fun-

^a datis fecit vela numero sexaginta quinque. Denique ejus beatitudo fecit et pharum majorem in eadem beati Petri ecclesia in typum crucis, qui pendet ante presbyterium habentem candelas mille trecentas et septuaginta ^c. Et constituit ut quatuor vicibus in anno ipsum pharum accendatur, id est in Nativitate Domini, in Pascha, in natali apostolorum, et in natali pontificis. Itemque prefatus sanctissimus præsul fecit in ea basilica calicem fundatum argenteum pensantem libras quinque, quem et posuit in presbyterio pro eo qui perierat temporibus domni Pauli papæ. Nam et in ecclesia beati Andreæ apostoli sita juxta eandem beati Petri apostoli ecclesiam, ciborium noviter ex argento mundissimo ipse ter beatissimus pontifex fecit, qui pensat libras centum triginta quinque. Itaque et in ecclesia beati Pauli apostoli investivit corpus ejusdem doctoris mundi ex laminis argenteis pensantibus libras triginta.

Quas addidit idem sanctissimus præsul, quoniam argentum illud quod primitus erat nimis contractum existerat. Item fecit in eadem basilica beati Pauli apostoli cortinam majorem juxta januas principales ex palliis quadrapolis ad instar cortinæ quam in ecclesia beati Petri fecit. Sed et aliam cortinam majorem fecit ex palliis quadrapolis, quæ pendet sub arcu majore juxta altare; etiam et per diversos arcus ipsius ecclesiæ ex palliis quadrapolis fecit vela numero septuaginta. Atrium vero ipsius beati Pauli ecclesiæ, quod antea ^d desolatum existerat, ubi boves atque caballi ingrediebantur ad pabulum propter herbam quæ ibidem nascebatur, inspiratus a Deo isdem sanctissimus pontifex ex marmoribus pulchris sternere fecit. In ecclesia Dei genitricis ad Præsepe fecit vestes duas super altare majore, unam ex auro purissimo atque gemmis habentem assumptionem sanctæ Dei genitricis, et alia de stauracin [stauracio] ornata in circuitu blattin [blattis]. Fecit in ea ecclesia et cortinas majores ex palliis quadrapolis ^e [quadraptis vel quadruplis] ad similitudinem quam in ecclesia sancti Petri fecit.

Sed et per diversos arcus ejusdem basilicæ sanctæ Dei genitricis simili modo ex palliis quadrapolis fecit vela numero quadraginta duo ^f. In basilica vero salvatoris Domini nostri Jesu Christi juxta Lateranum similiter fecit vestem de stauracin seu cortinam majorem ex palliis quadrapolis, sed et per diversos arcus vela serica numero quinquaginta septem, omnia ex palliis quadrapolis seu stauracin. Fecit in ecclesia beati Laurentii martyris foris muros, scilicet ubi sanctum ejus corpus requiescit, vestem de stauracin, et in ecclesia majore aliam similiter fecit vestem. Nam et tectum ejusdem beati Laurentii basilicæ martyris quod jam distectum erat ^g, et trabes ejus contractæ, noviter fecit. In basilica autem

^a Cod. Luc., *Ad partem ipsius.*

^b Cod. Luc., *Ecclesiarum Dei, magnam indesinentem gerens curationem pro cura omni earundem ecclesiarum Dei. Hic enim coangelicus, etc.*

^c Cod. Luc., MCCCLXV.

^d Cod. Luc. add., *nimis.*

^e Cod. Luc.: *juxta januas majores ex palleti quadrapolis.*

^f Cod. Luc., LXII.

^g Cod. Luc.: *basilicæ majoris quod jam distectum rat, etc.*

beati Valentini simili modo fecit vestem de stauracin. In basilica beati Pancratii aliam simili modo de stauracin fecit vestem. In ecclesia vero beati Marci, cujus tectum jam vetustate positum vicinum ruinæ existebat, depositis vetustissimis trabibus, et aliis impositis noviter ^a ipsum testum, atque porticus in circuitu fecit, eandemque ecclesiam restauravit ^b. Arcus vero tres ^c, qui vetustissimi erant, addens idem beatissimus pontifex argenti librarum duodecim, noviter fecit. Fecit etiam in eadem ecclesia super altari majore vestem de stauracin, sed et per diversos arcusejusdem ecclesiæ ex palliis quadrapolis fecit numero vela viginti septem, simulque et coronam ex eisdem ^d palliis quadrapolis, quæ pende: sub trabe, fecit.

Tectum vero basilicæ beati Laurentii . . . ad Taurillum ^e, dum nimis vetustissimum inerat, omnes ejus trabes novas ibidem posuit, illudque restauravit. Simulque et vestem de quadrapulo super altare ejusdem ecclesiæ fecit atque obtulit. Basilica vero beati Felicis posita in princis, quæ in ruina erat et tectum ejus distectum existebat, facto eodem tecto noviter ipsam ecclesiam renovavit, et vestem super altare ejusdem ecclesiæ de quadrapolis faciens obtulit. Renovavit etiam et tectum basilicæ sancti Laurentii quam Damasii vocant, ubi et vestem super ejus altare de stauracin, simulque et aliam vestem deposit altare fecit, ubi requiescit corpus sancti Damasi. Basilicæ itaque apostolorum in via Latæ porticus in circuitu renovavit, quas antea initiaverat ejus prædecessor domnus Paulus papa et non expleverat, omnia Deo propitio præfatus beatissimus pontifex reparavit, simulque et tectum majus restauravit. Nam absidam ipsius ecclesiæ cernens idem beatissimus pontifex jam ruinæ vicinam existentem, cancellis [Forte, cancelliis] ferreis eandem absidam confirmari fecit, et ita eam renovavit. Fecit vestem in eadem ecclesia super altari majori de stauracin.

Cœmeterium item beatorum Petri et Marcellini via Lavicana juxta basilicam beatæ Helenæ renovavit, et tectum ejus, id est sancti Tiburtii, et eorundem sanctorum Petri et Marcellini noviter fecit, et gradus ejus qui descendunt ad eorum sacratissima corpora noviter fecit, quoniam nullus erat jam descensus ad ipsa sancta corpora. Fecit in basilica beati Adriani cerostata argentea pensantia libras duodecim, simul-

que et laudunas [laudanæ] duas ex argento pensantia libras octo, quas posuit super rugas de presbyterio ubi arcus de argento existit ^f. Fecit etiam et vestes duas de stauracin, unam super altare beati Adriani, et aliam super altare sanctæ Martinæ, sed et vela de palliis quadrapolis numero quindecim in eadem ecclesia fecit. Tectum denique tituli beatæ Priscæ, quod jam casurum erat et in ruinis positum, noviter fecit, ubi et vestem de stauracin fecit. In ecclesia vero beatorum Cosmæ et Damiani in Tribus Fatibus vestem de stauracin fecit, simulque et cortinam ante absidam ex palliis quadrapolis fecit, nec non et vela ex eisdem quadrapolis fecit numero viginti et lintea viginti. Nam et per diversos titulos, seu alias ecclesias, atque cunctas diaconias, et monasteria quantacunque infra murum hujus Romanæ ^g urbis existunt, divina inspiratione ignitus ipse sanctissimus pontifex ex palliis, id est stauracin, seu Tyris vestes fecit atque obtulit. Et sicut bonus pastor omnes Dei ecclesias tam extra muros hujus Romanæ urbis quamque infra muros ad laudem Dei restauravit atque decoravit, verum etiam et muros atque turres hujus Romanæ urbis, quæ dirutæ erant et usque ad fundamenta destructæ, renovavit, atque utiliter omnia in circuitu restauravit, ubi et multa stipendia tribuit tam in mercedes eorum qui ipsum murum fabricaverunt quamque in ipsorum alimentis, simulque et in calce atque diversis utilitatibus usque ad centum auri libras expendit. Hic beatissimus præsul divina inspiratione ignitus constituit in monasterio sancti Stephani catanbarbara patricia situm ad beatum apostolorum ^h congregationem monachorum, ibi et abbatem et idoneam personam ordinans. Statuit ut sedulas laudes ⁱ in ecclesia beati Petri persolvant sicut et cætera monasteria, ut duo monachi pro latere ipsius ecclesiæ Deo nostro eant laudes, quoniam ipsum monasterium in magna desidia et neglectu incuriaque positum erat, et nullum divinum officium cultu ibidem ^j exhibebatur. Hic beatissimus præsul fecit atque constituit noviter domos cultas quatuor. ^k Unam quidem quæ vocatur Capreorum [Capracorum] posita in territorio Vigen-tano milliaro ab urbe Roma plus minus quindecimo, ex qua primitus fundum ipsum Capracorum cum aliis pluribus fundis ei coherentibus ex hereditaria parentum suorum successione tenere vide-

^a Cod. Luc.; et aliis fortissimis impositis noviter, etc.

^b In cod. Luc.: eandemque ecclesiam restauravit deest.

^c Prima manus in cod. Luc. ferebat: arcoria vero tria quæ et vetustissima. Sed altera manus non adeo antiqua reformavit, ut in editis.

^d Cod. Luc., et cortinam et eisdem, etc.

^e Cod. Luc.: Laurentii quod prius ad Taurillum, etc.

^f Cod. Luc.: laudinas duas posuit super rugas de presbyterio ubi arcum de argento existit. Fecit, etc.

^g Cod. Luc.: infra hanc civitatem Romanam seu foris omnia restauravit et vestes et dona obtulit, verum etiam et muros atque turres hujus Romanæ, etc.

^h Cod. Luc.: Petrum apostolum.

ⁱ Cod. Luc.: Abbate idoneam personam ordinatus statuit, ut sedulas laudes, etc.

^j Cod. Luc., divino cultu ibidem.

^k Cod. Luc.: noviter domum cultam in Capricorum milliaro ab urbe Roma xv cum aliis plurimis fundis ei coherentibus ex hereditate parentum suorum; sed et alias tres a novo fundavit domocultas, et statuit per apostolicum privilegium sub magnis anathematibus obligationibus ut in usum fratrum nostrorum Christi pauperum perenniter permaneant, et omnes fruges, vinum, et oleum diligenter in horreos paracellarios sanctæ nostræ ecclesiæ deferatur. Magnam etiam sollicitudinem, curam et amoris affectum in sanctam ac venerandam patriarchii domum certum est habuisse, etc. Reliqua intermedia omnia desunt.

batur. Ejus proprii olivi existentes, ubi et alios plures fundos, seu casales et massas data justa recompensatione ad vicem a diversis personis emere, et eisdem domui cultæ addere visus est. Quam videlicet domocultam Capracorum cum massis, fundis, casalibus, vineis, olivetis, aquæmolis [aquimolis], et omnibus ei pertinentibus, statuit per apostolicum privilegium sub magnis anathematis obligationibus, ut in usum fratrum nostrorum perenniter permaneat, et triticum, et hordeum, quod annue in locis ejusdem domocultæ natum fuerit, diligenter in horreo sanctæ nostræ ecclesiæ deferatur et sequestratim reponatur. Vinum vero seu diversa legumina quæ in prædiis ac locis ipsius antefatæ domocultæ annue nata fuerunt, simili modo curiose in paracellario prænominatæ sanctæ nostræ ecclesiæ deducantur et separatim reponantur.

Sed et porcos qui annue in casalibus sæpius dicte domocultæ inglandati fuerint, capita centum exinde occiduntur, et in eodem paracellario reponantur. Decernens ejus ter beatitudo atque promulgans sub validissimis obligationibus, interdictionibus, ut omni die centum fratres nostri Christi pauperum etiam si plures fuerint, aggregentur in Lateranensi patriarchio, et constituentur in porticu quæ est juxta scalam quæ ascendit in patriarchio, ubi et ipsi pauperes depicti sunt et quinquaginta panes pensantes per unum quemque panem libras duas, simulque et decimatas vini duas pensantes per unamquamque decimatum libras sexaginta, et caldaria plena de pulmento erogentur omni die per manus unius fidelissimi paracellarii eisdem pauperibus, accipiens unusquisque eorum portionem panis, atque portionem vini, id est, cuppam capientem calices duos, nec non et carnem de pulmento: ita videlicet statuens ejus alimifca beatitudo promulgavit una cum sacerdotali collegio, ut in nullis aliis utilitatibus ex frugum redditibus vel diversis pecuniis antefatæ domocultæ erogetur aut expendatur, nisi tantummodo in propriis subsidiis, et quotidianis alimentis prædictorum fratrum nostrorum Christi pauperum cuncta proficiant atque perenniter erogentur. Alias vero tres domoscultas, videlicet Galeriam positam via Aurelia milliario ab urbe Roma plus minus decimo ad sanctam Rufinam cum fundis, et casalibus, vineis, olivetis, atque molis, vel omnibus ei pertinentibus. Reliquas vero duas, id est, aliam Galeriam positam via Portuensi milliario ab urbe Roma plus minus duodecimo cum fundis, et casalibus, vineis, aquimolis, seu monasterium beati Laurentii positum in insula portus Romani cum vineis ei pertinentibus, simulque et Lecticariam, quæ vocatur Asprula. Verum etiam et aliam domum cultam quæ vocatur Calvisianum cum fundis, et casalibus, vineis, olivetis, aquimolis, et omnibus ei pertinentibus, posita via Ardeatina milliario ab urbe Roma plus minus quintodecimo. Quas videlicet tres domoscultas, scilicet Galeriam, Calvi-

sianum, et aliam Galeriam, statuit ejus ter beatitudo per apostolicum privilegium sub validis anathematis obligationibus, ut in usu et propria utilitate sanctæ nostræ ecclesiæ perenniter permaneat.

At vero cum omnibus spiritalibus studiis, quæ idem ter beatissimus, atque alimifcus pontifex tam per augmentum et utilitatem profectibus sanctæ Romanæ Ecclesiæ perficiendis quamque pro restaurationibus ecclesiarum Dei, et divini cultus melioratione gerere videbatur, magnam etiam sollicitudinis curam et amoris affectum in sanctam ac venerandam patriarchii domum certum est habuisse. Unde ex nimia fervoris dilectione pro honore beati Petri apostolorum principis, et ornatu ipsius sancti patriarchii construxit atque ædificavit ibidem noviter turrem miræ pulchritudinis decoratam coherenti porticu quæ descendit ad balneum. Ubi et deambulatorium, scilicet solarium suum cum cancellis æreis nimis pulcherrime construi fecit; sed et porticum ipsam quæ vetustate diruta inerat, nimis utiliter renovavit. Et picturis atque marmoribus eandem turrem et cuncta ædificia ab eo noviter constructa decoravit. Itaque idem ter beatissimus, et revera præcipuus pater, atque bonus pastor, egregiusque præsul tanto amoris affectu fervens erga nutritorem suum beatum Petrum principem apostolorum, dum cunctum ornatum ejusdem apostolicæ aulae tam in præclaris ex auro et gemmis, vestibus, seu diversis palliis, et aliis ornamentis ex auro et argento in eadem apostolica aula fecit atque obtulit. Etiam et omnes ejus gradus majores qui ascendunt in atrium, simulque et ex duobus porticibus quæ ascendunt in eandem ecclesiam ex utriusque lateribus renovavit, sed et cunctum pavementum ipsius ecclesiæ ubi marmora confracta erant, adhibitis aliis pulcherrimis melioribus marmoribus, renovavit. Porticus vero ex utriusque lateribus superscriptæ ecclesiæ in quibus confractæ trabes inerant, et tectum ruinæ vicinum positum erat, positis novis trabibus ipsum tectum noviter faciens restauravit. Fecit etiam ter beatitudo ejus imagines sex ex laminis argenteis investitas. Ex quibus tres posuit super rugas, quæ sunt in introitu ecclesiæ a presbyterii, ubi et regularem ex argento investito fecit, et posuit super eundem regularem præfatas tres imagines, in medio quidem unam existentem, habentem depictum vultum Salvatoris, et ex utriusque lateribus imagines habentes depictas effigies, unam beati Michaelis et aliam beati Gabriellis angelorum. In superiori vero ruga ^b, id est in medio presbyterii, faciens aliam regularem ex argento investito, constituit super eam reliquas tres imagines in medio quidem habentem præfiguratum vultum sanctæ Dei genitricis, et ex duobus lateribus unam habentem vultum depictum sancti Andræ apostoli, et aliam sancti Joannis evangelistæ, utrasque vero sex imagines, ut dictum est, de laminis argenteis nimis pulcherrime factas deauravit, in quibus imaginibus po-

^a In cod. Luc. ecclesiæ deest.

^b Cod. Luc., In secunda vero ruga, etc.

suit argenti libras centum. At vero jam per evoluta viginti annorum spatia forma quæ vocatur Sabbatina nimis contracta existens, per quam decurrebat aqua per centenarium in atrio ecclesiæ beati Petri apostoli, simulque et in balneo juxta eandem ecclesiam sito, ubi fratres nostri Christi pauperes, qui ad accipiendam eleemosynam in paschalem festivitatem annue occurrere et lavari solebant, et ex qua diversæ molæ in Genuculo machinabantur [macinabant] aqua ex eadem forma neque in atrium beati Petri, neque infra civitatem decurrebant, dum ipsa forma, ut dictum est, diruta exstitit, ob centum arcus ipsius formæ magnæ altitudinis constructos, et a fundamentis demolitos atque destructos, ut jam nulla spes videretur esse eosdem arcus vel fractam formam reedificandi atque restaurandi, ipse beatissimus ac sanctissimus præsul aggregans multitudinem populi per semetipsum ad fabricandum atque restaurandum eandem formam præparavit, et tantam curam ac sollicitudinem in ejusdem formæ fabrica exhibuit, quod etiam noviter a fundamento eam renovavit atque restauravit, et confestim centenarium illud, quod ex eadem forma in atrio ecclesiæ beati Petri decurrebat, dum nimiam neglectus incuriam plumbum ipsius centenarii furtim jam plurima ex parte exinde ablatum fuisset, reliquum plumbum conquassatum, protinus idem præcipuus pastor addita multitudine plumbi ipsum centenarium noviter fecit, et Deo auspice aqua in atrio beati Petri, simulque et in præfato balneo, verum etiam et intus civitatem, id est in Genuculo, ubi molæ machinabantur, sicut antiquitus abundanter decurrere fecit. Simulque idem beatissimus pontifex fecit in basilica beati Pauli apostoli ex laminis argenteis imagines tres quæ ponuntur super rugas in introitu presbyterii. Unam quidem habentem vultum depictum Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, et ex utrisque lateribus imagines depictas habentes effigies angelorum, qui pensant libras viginti quatuor. Fecit et in basilica apostolorum in via Lata vela de palliis sericis numero viginti et linea viginti. In ecclesia vero beati Laurentii martyris atque levitæ foris muros hujus civitatis Romanæ fecit vela ex palliis sericis numero viginti et linea viginti.

Nam et in ecclesia beatæ Dei Genitricis ad Martyres simili modo fecit vela de palliis sericis numero viginti et linea viginti. Item idem sanctissimus pontifex fecit per diversos titulos vela de stauracin seu Tyria per unumquemque titulum numero viginti et linea viginti: sunt simul vela serica numero quatuor centum et quadraginta.

Ipse vero præcipuus pontifex fecit imagines ex laminis argenteis deauratis habentes effigiem Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, quæ posita est super introitu basilicæ beati Petri apostoli, ubi portæ ar-

gentes existunt, quæ pensant libras quinquaginta. Nam et per diversas diaconias fecit simili modo vela stauracia seu Tyria pro unaquaque diaconia numero sex, quæ sunt simul vela numero nonaginta sex. Item idem sanctissimus præsul, formam quæ Jobia [Jovia] vocatur, quæ per evoluta viginti annorum spatia nimis contracta jacebat, a fundamentis restaurare fecit. Simili modo fecit [et in basilica beati Pancratii martyris], quæ est foris muros hujus civitatis Romanæ, vela de stauracin seu Tyria numero triginta octo et linea triginta octo^d, et in basilica beati Stephani protomartyris in Cælio monte fecit vela de stauracin seu Tyria numero viginti et linea viginti. Sed et in basilica beati Apollinaris simili modo vela de octaplo numero [decem et linea decem. Item in basilica beati Valentini martyris, quæ sita est foris muros hujus civitatis Romanæ] similiter fecit vela de stauracin seu octapli numero viginti duo, et linea viginti duo.

Dum vero forma quæ Claudia vocatur per annorum spatia demolita esse videbatur, unde et in balneis Lateranensibus de ipsa aqua lavari solebat, et in baptisterio ecclesiæ Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, in plures ecclesias in die sancto Paschæ decurrere solebat, et dum modica aqua de præminata forma intus civitatem decurrebat, prospiciens præcipuus et coangelicus præsul, aggregans multitudinem populi ex partibus Campaniæ per semetipsum ad fabricandum atque restaurandum eandem formam totis viribus properavit, ut tantam curam ac sollicitudinem in ejusdem formæ fabrica exhibuit, qui etiam noviter eam renovavit atque restauravit, et confestim ex eadem forma aquæ in præfata balnea etiam et intus civitatem sicut antiquitus abundanter decurrere fecit. Hujus temporibus defunctus Leoninus consul et dux, postmodum vero monachus, ob veniam suorum delictorum tres uncias massæ Aratianæ [Aricinæ], quæ ex hæreditate parentum suorum fruebatur, sitas ab hac Romana urbe milliario sextodecimo via Ardeatina, in quo et ecclesiam beati Edistii esse dignoscitur, quam ipse beatissimus papa magnæ constructionis fabricis decoravit, ampliavitque in easdem tres uncias superscriptæ massæ Aratianæ alias sex uncias a Petro comite, atque Agnete relicta Agathonis scriiniarii Theodatæ^e relictæ quondam Dominici perfecturii [præfectorii]. Fines etiam ex omni parte conquistavit. Data enim digna compensatione nemini vim inferens, sed magis, ut condecet patri, cuncta secus eumdem locum amica pactione emit prædia. Et domumcultam beato Petro eumdem locum jure perpetuo statuit permanendum. Quem et domumcultam sancti Edistii vocant usque in hodiernum diem.

Pariter etiam et massa quæ vocatur Acatiana^f,

^a Cod. Luc., per abolita viginti.

^b Cod. Luc., quam et carcoras ipsius formæ magnæ, etc.

^c Cod. Luc., martyris atque levitæ quæ, etc.

^d Cod. Luc., XLVIII.

^e Cod. Luc., et Theodatæ.

^f Cod. Luc., Acutiana.

quæ juxta eandem domunculam esse videtur, ab eodem Leonino beato Petro concessa est. Item ipse ter beatissimus præsul in basilica majori, quæ appellatur Sanctæ Dei Genitricis, qui aderat juxta basilicam beati Laurentii martyris atque levitæ, ubi ejus sanctum corpus requiescit foris muros hujus civitatis Romæ, obtulit vela de stauracin, seu quadrapolis numero quindecim et linea quindecim.

Tectum vero tituli beati Clémentis quod etiam casurum erat et in ruinis positum regionis tertie noviter restauravit, nec non et basilicam beati Silvestri confessoris atque pontificis sitam in Orfea, quæ jam in ruinis posita erat et tectum ejus dirutum exstebat, facto eodem tecto, noviter ipsam ecclesiam renovavit. Simili modo et in famosissima totoque orbe terrarum præclara veneranda basilica beati Petri apostolorum principis, dum per olitana tempora vetustissimas trabes, quæ ibidem exstebant, cerneret idem præcipuus pontifex, mittens Januarium vestararium * suum cognoscens eum idoneam personam, cum multitudine populi mutavit ibidem trabes numero quatuordecim, atque totum ejusdem basilicæ tectum et porticus noviter restauravit. Hic idem almiſſicus præsul divina inspiratione repletus atque misericordia motus formæ, quæ Virginis appellatur, dum per annorum spatia demolita atque a ruinis plena exstebat, vix modica aqua in urbem Romam ingrediente, prospiciens sicut benignissimus et pius pastor noviter eam restauravit, et tantam abundantiam aquæ effudit ut pene totam civitatem saturavit.

Tectum denique basilicæ beati Januarii martyris sitæ ad portam beati Laurentii martyris atque levitæ noviter restauravit. Item in cœmeterio beatorum martyrum Abdon et Sennen, foris portam Portuensem, vestem de stauracin fecit atque obtulit.

Hic enim coangelicus vir divina inspiratione ignitus constituit diaconias tres foris portam beatorum apostolorum principis, id est, unam quidem sanctæ et gloriose semper virginis Dei genitricis Mariæ domine nostræ, quæ sita est in Atriano ^b [atrio], aliam vero superscriptæ et intemeratæ domine nostræ, quæ sita est foris portam beati Petri apostoli in caput porticus, nec non et aliam diaconiam quæ appellatur sancti Silvestri juxta hospitale sancti Gregorii. Quas superscriptas diaconias hic almiſſicus vir in abditis sine misericordie fructu repiens noviter restauravit. Ubi et dona plurima mobilia atque immobilia pro remedio animæ suæ obtulit, et constituit, ut per unamquamque hebdomadam quintæ feriæ die cum psallentio [*id est* cantu psalmodum] a diaconia usque ab bālyneum pergerent, et ibidem dispensatione per ordinem pauperibus consolari atque elemosynam fieri. Imo hic ipse sæpius nominatus

A sanctissimus præsul, in basilica vasis electionis beati Pauli apostoli cernens existentes trabes per prisca tempora vetustas ad modicumque ruituras, fecit sicut superius in basilica beati Petri principis apostolorum, cuncta disponens per Januarium fidelissimum vestararium [*F. vestiarium*] suum cum multitudine populi. Sed et ipse ter beatis. Imus pastor per semetipsum frequentans totam noviter restauravit, et mutavit trabes majores numero triginta quinque, et per circuitum ejusdem ecclesiæ noviter restauravit. Hic autem ter beatissimus et apostolicus vir dum diligentissima exquisitione sua reperisset monasterium Honorii papæ in nimiam desolationem per quamdam negligentiam venire, divina inspiratione motus noviter edificavit atque ditavit, et abbatem cum cæteris monachis regulariter ibidem vitam degentes ordinavit, et constituit eos ut in basilica Salvatoris, quæ et Constantiniana dicta est juxta Lateranense patriarchium posita, officia celebrarent, hoc est matutinam horam, primam, tertiam, sextam, sed et novam etiam et vespertinam ab uno choro quidem, qui dudum singulariter in utroque psallebant monachi ex monasterio sancti Pancratii ibidem posito, et ab altero choro, monachi jam fati monasterii sancti Andreæ, et Bartholomæi, Honorii papæ, quantum piis laudibus, pariter psallentes hymniferis choris læti resonent cantus reddentes Domino gloriosos melos, persæpius memorantes venerandi pontificis nomen, scilicet in sæcula memoriale ejus pangentes carminibus.

C Hic idem sanctissimus præsul in domocula quam Capracorum vocant, quam ex jure proprio suo obtulit pro alimoniis pauperum beato Petro apostolorum principi nutritori suo, a solo fundavit atque edificavit ecclesiam, simulque speciose ornavit, et in nomine ejusdem Deo factori suo dedicavit ^d, recondens in ea reliquias ex vestimentis * Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, et ejusdem Dei genitricis semperque virginis Mariæ, atque duodecim apostolorum, et aliorum venerabilium martyrum, in quam sacratissimam ecclesiam cum cuncto clero suo sonatuque Romano pergens cum nimia gloria seu exultatione pariter ovantes, et in pauperes Christi ibidem magnam consuetam elemosynam faciens translavit, atque introduxit in eam corpora sanctorum martyrum simulque pontificum, videlicet corpus sancti Cornelii martyris et pontificis, successorisque ejus sancti Lucii martyris atque pontificis, et corpus sancti Felicis simili modo martyris seu pontificis, pariterque corpus sancti Innocentii confessoris atque pontificis, quos ut patronos in Domino almus sacer pontifex ob amorem ^f sanctæ sedis apostolicæ, in qua et præ sederunt, sicut decauit, honoravit. Nec non et tectum tituli beatæ Susannæ martyris inter duas domos situm juxta sanctum Qui-

* Cod. Luc., *vestiarium*.

^b Cod. Luc., in *Adriano*.

^c Cod. Luc., *portica omnia restauravit*.

^d Cod. Luc., *ejusdem Dei apostoli factoris sui de-*

dicavit, etc.

* In cod. Luc., *ex vestimentis deest*

^f Cod. Luc., *et patronos in Domino almus sacer fruens ob amorem, etc.*

riacum, quod jam casurum erat et in ruinis positum, noviter restauravit. Simili modo et titulum beati Cyriaci martyris, Ecclesiam sancti Laurentii ad Formosam pariter a novo restauravit.

Imo et basilicam Salvatoris, quæ et Constantiniana vocatur, juxta Lateranensem patriarchium in ruinis positam, una cum quadriporticis suis atrisque, et fontes noviter, sicut ecclesias beatorum principum Petri [et] Pauli, renovavit, in qua et mutavit trabes majores numero quindecim. Item hic idem almficus præsul monasterium sancti Laurentii quod in Palatinis ^a in desertis reperit noviter restaurans atque in omnibus ditans, conjunxit cum alio monasterio juxta ipsum posito, scilicet sancti Stephani, quod cognominatur Baganda ^b, et ordinavit monachos, et constituit ut in titulo beati Marci ^c pontificis atque confessoris officio fungerentur, id est matutina hora, prima, tertia et sexta, atque nona, seu vespertina, psallerent pro requie animæ suæ. Sed et in prædicta basilica beati Marci fecit alios arcus argenteos numero sex, pensantes simul libras quinquaginta quinque, pariterque et calices ministeriales a catholica ^d procedentes ex purissimo ^e reparavit, pensantes libras novem et semis.

Hic quippe præagus vir considerans plurimi populi salutem, super ripam fluminis porticum, quæ ducit ad beatum Petrum apostolum arcum et angustam existentem, per quam viam transeuntes ad eundem beatum apostolorum principem Petrum perveniebant, plusquam duodecim millia tuos in littore alvei fluminis in fundamentis ponens a solo usque ad summum tectum miræ magnitudinis porticum reparavit, et usque ad gradus beati Petri restauravit. Diaconiam vero sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ scholæ Græcæ ^f, quæ appellatur Cosmedin, dudum brevem in ædificiis existentem sub ruinis positam restauravit: nam maximum monumentum de Tiburtino tulo super eam dependens, per anni circulum plurimam multitudinem populi congregans, multorumque lignorum struem incendens demolitus est, simulque collectionem ruderum mundans, a fundamentis ædificans, prædictamque basilicam ultro citroque spatiosè largans, tresque absidas in ea constituens, præcipuus antistes, veram Cosmedin amplissimam a novo reparavit. Pariterque et titulum beati Laurentii martyris quam Lucinæ dicunt, seu ecclesiam beati Martini sitam juxta titulum sancti Silvestri, simulque et basilicam beati Agapiti martyris foris muros juxta sanctum Laurentium positam reparavit, ^g [quæ præfate ecclesie a priscis

A temporibus marcescentes in ruinis mole defecerant, quas præcipuus antistes fervens in amore Spiritus sancti in omnibus una cum porticibus earum a novo nimio decore renovavit. Verum etiam tituli sancti Sixti et basilicæ sancti Adriani a novo simili modo renovavit aedes, et basilicam beati Pancratii martyris nimia vetustate dirutam atque ruinis præventam isdem almficus in integrum a novo nimio decore una cum monasterio sancti Victoris ibidem sito restauravit. Item præcipuus præsul basilicam sanctæ Dei Genitricis ad Præsepe, quæ a priscis temporibus tota marcuerat, ultro citroque restauravit, et in sacra tecta ejusdem ecclesiæ posuit trabes majores viginti.

Simili modo et basilicam sancti Eusebii undique ^B renovavit. Cameram vero beati Petri apostolorum principis in omnibus destructam atque dirutam exemplo olitano exsculpens diversis coloribus a novo fecit. Porticum vero quæ ducit ad beatum Paulum apostolum a porta una cum ecclesia sancti Eupli usque ad prædictam basilicam sancti Pauli a novo restauravit. Imo et porticum quæ ducit ad sanctum Laurentium foris murum a porta usque in eandem basilicam a novo construxit. Hic idem almficus pater eandem basilicam sancti Laurentii martyris, ubi sanctum corpus ejus requiescit, annexam basilicæ majori, quam dudum idem præsul construxerat, ultro citroque a novo restauravit.

Imo et ecclesiam sancti Stephani juxta eas sitam, ubi corpus sancti Leonis episcopi et martyris quiescit, similiter undique renovavit, una cum cœmeterio beate Cyriacæ seu ascensum ejus. Verum etiam et basilicam Jerusalem, quæ in Sessoriano sita est, et olitanas ejus quæ marcuerant trabes, mirifice ipsas nantans in omni restauravit parte.

Pariter et templum apostolorum quod appellatur Eudoxiæ ad Vincula, totam ejus a novo restauravit ecclesiam. Imo et basilicam sanctæ Rufinæ et Secundæ, quæ ponitur in episcopo Silvæ Candidæ, quæ olitana vetustate marcuerat, una cum baptisterio summo studio renovavit, videlicet et basilicam beati Petri apostoli sitam via Appia in Silice ultra sanctum Thomam apostolum non procul a tricesimo, desolatione ruinisque præventam a novo una cum baptisterio restaurans mole magnitudinis decoravit.

D Pariter et basilicam sanctorum Cosmæ et Damiani sitam in Tribus Fatibus, quia nimia vetustate similiter trabes ejus marcescentes defecerant, a novo totam restauravit. Et ecclesiam beati Joannis Baptiste sitam juxta portam Latinam ruinis præventam in om-

cularia, et donaria ibi obtulit multa et vela diversa. Hic idem eximius papa altare beati Pauli apostoli una cum ejusdem confessionis foribus ex auro mundo in sacris designat, historiis mirifice ornavit pens. lib. cxxx. Fecit in ipsa ecclesia patenam ex auro puro cum calice sim pens. simul lib. xx. Restauravit omnes titulos et universa cœmeteria, et dona obtulit, quæ diuturni non possunt. Fecit autem basilicam monasterii beati Anastasii, etc.

^a Cod. Luc., quod a Palatinis.

^b Cod. Luc., Vaganda.

^c Cod. Luc., ut in territorio beati Marci.

^d Cod. Luc., in catholica.

^e Cod. Luc., auro purissimo.

^f In cod. Luc., scholæ Græcæ deest.

^g Desunt in codice Lucensi quæ uncis includuntur: his vero paucissimis coarctetur narratio: Fecit autem ipse pontifex a novo ecclesiam sancti Adriani et Laurentii, quæ diruta erat in crypta cœnacula se-

nibus a novo renovavit. Verum etiam et ecclesiam apostolorum foris portam Appiam milliario tertio in loco qui appellatur Catacumbas, ubi corpus beati Sebastiani martyris cum aliis quiescit, in ruinis præventam a novo restauravit. Imo et titulum Pudens, id est ecclesiam sanctæ Potentianæ in ruinis positam noviter reparavit; sed et basilicam sancti Theodori sitam intra velum juxta domum cultam Sulpitianam, nec non et basilicam sancti Petri positam in Massa Merulana, per olitana dirutas tempora a solo renovavit. Hujus denique temporibus defunctos Mastalus primicerius reliquit pro anima sua in potestate prædicti pontificis pauperibus Christi de sua propria hereditate erogari: quare uno consensu heredes prædicti Mastali dederunt atque vendiderunt eidem magno præsuli cum fundis atque casalibus ecclesiæ sancti Leucii portionem eis competentem positam via Flaminia milliariis ab urbe Roma plus minus quinque, et in auro solidos mancos numero ducentos. Quorum et provinciam jam fuit Mastali heredes Christo dederunt. Porro vero Gregorii secundicerii quam in superscriptis casalibus sancti Leucii habere dignocebatur, pro secundicerii honore eidem almo præsuli ab eodem Gregorio concessa est, et dum ipsa sancti Leucii ecclesia in ruinis cunctis atque vepris circumvallata perisset, a novo eam restaurans miræ magnitudinis domocultam ibidem beato Petro nutritori suo edificavit, et in perpetuum concessit, et ea in fines ampliavit tam ex hereditate Paschalis quamque ex commutatione hereditibus quondam Lucie seu Joannis primicerii vel diversorum locorum facta. Hic fecit in basilica beate Petronille ad beatum Petrum apostolum arcus argenteos sex pensantes libras quinquaginta. Titulum vero sanctæ Prædix ex parte ruentem in integrum renovavit. Imo et basilicam sanctæ Eugeniæ tam intus quamque foris a novo restauravit.

Simili modo et basilicam sancti Gordiani atque Epimachi, seu cœmeterium ejusdem ecclesiæ Simplicii atque sancti Emiliani, atque Quarti et Quinti martyrum, et beate Sophiæ, una cum cœmeterio sancti Tertulliani foris portam Latinam a novo renovavit, nec non et ecclesiam beati Tiburtii et Valeriani, atque Maximi, seu basilicam sancti Zenonis, una cum cœmeterio sanctorum Urbani pontificis, Felicissimi et Agapiti, atque Januarii et Cyrini martyrum foris portam Appiam uno coherentes loco, quæ ex priscis marcuerant temporibus a novo restauravit. Itemque titulum sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ, quæ vocatur Callisti trans Tiberim, a novo in integrum ex omni restauravit parte; simili modo et titulum sancti Marcelli Via Lata situm a novo restauravit. Et basilicam cœmeterii sanctorum martyrum Ilmetis, Proti et Hyacinthii atque basilicam miræ magnitudinis innovavit. Cœmeterium vero sanctæ Felicitatis via Salaria una cum ecclesiis sancti Silvani martyris et sancti Bonifacii confessoris atque pontificis uno coherentes solo miræ restauravit magnitudinis. Sed et basilicam

A sancti Saturnini in prædicta via Salaria positam una cum cœmeterio sanctorum Chrysanthi et Daria renovavit, atque cœmeterium sanctæ Hilariæ innovavit. Imo et cœmeterium Jordanorum, videlicet sanctorum Alexandri, et Vitalis, et Martialis martyrum, seu sanctorum septem virginum a novo restauravit. Pariter in eadem via Salaria cœmeterium sancti Silvestri confessoris atque pontificis, aliorumque sanctorum multorum, in ruinis positum renovavit, nec non et ecclesiam sancti Felicis positam foris portam Portuensem a novo restauravit. Simulque et basilicam sanctorum Abdon et Sennen, atque beate Candidæ, una cum cæteris sanctorum cœmeteriis in idipsum pariter renovavit. Idem egregius præsul præfatus basilicam scilicet beati Adriani martyris, et sanctorum Cosmæ et Damiani, a novo restauravit, diaconias constituit, in quibus et multa bona fecit per suam sempiternam memoriam, concedens eis agros, vineas, oliveta, servos, ancillas, et peculia diversa atque res mobiles, ut de redditu eorum crebris exactionibus diaconie proficientes pauperes Christi reficerentur.

In præfata vero diaconia sancti Adriani obtulit in argenteo canistra duodecim, amam unam, scyphum unum, patenam unam, calicem unum, amulam offertoriam unam, pensantes libras sexaginta et septem. Item per nimis solertem curam atque industriam aquæ ductus Sabbatina a novo formata a fundamento ædificans, fantori suo beato Petro apostolo fluentem aquam perduxit, tam in fontem basilicæ qui per vehicula implebatur quam in atrium ejusdem basilicæ et simul in balneum utilitatem peregrinorum ibidem servientium procurans. Imo et basilicam sancti Secundini positam in urbe Prænestina, ubi corpus ejus quiescit, in ruinis positam a novo restauravit.

Pariter etiam et in basilica beati primi martyris Stephani sita in Cælio monte, quæ per olitana tempora marcuerant, maximas in ea trabes vasta mole, quin etiam porticus mirifice intrinsecus et extrinsecus a novo renovavit. Porro et in basilica beate Eugeniæ quam jam dudum ejus renovaverat almitas, solertem in ea gerens curam, monasterium puellarum noviter ibidem a fundamentis ædificans constituit, ut jugiter illic Deo canerent laudes, videlicet hora prima, tertia, nona, vespere, matutina. In qua et plura obtulit dona, id est agros, vineas, domos, servos et ancillas, diversisque pecuniis, et cæteris mobilibus rebus dotavit. Sed in titulo Pamachii, sanctorum Joannis et Pauli, quæ per elapsos marcuerant annos, omnia sarta tecta ejusdem tituli renovavit.

Hic vero egregius sacerdos ob nimium amorem confessionem beati Petri totam intus ex auro purissimo in laminis diversisque historiis compe ornavit, pondera trecentarum librarum ponens, et in postem superius ejusdem sacræ confessionis auri mundissimi libras tredecim, pari modo et in ipsius apostoli confessionis liminari inferiori libras viginti quinque

Aspectum vero altaris super eandem confessionem A atque dextra leuaque parte iuxta gradus jam dictæ confessionis, addens in ea argenti libras centum triginta sex curiose [cariosum] renovavit, ejusque historias ex auro purissimo libris decem et octo nitidissime deauravit. Simulque et cantharas in eadem Dei ecclesia apostoli numero decem renovavit, addens in eis argenti libras centum; ante januas vero argenteas, fecit canistros argenteos duodecim pensantes libras, triginta sex. Simili modo et in turre canistros argenteos duodecim pensantes inibi libras, quadraginta quinque. In eadem quippe beati Petri ecclesia per diversas coronas fecit delphinos ex argento librarum centum. Et in ecclesia beati Pauli apostoli instar eorum quos posuerat in ecclesia sancti Petri delphinos posuit argenteos librarum centum octoginta; pariter et in ecclesia Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana, fecit delphinos argenteos librarum triginta. Fecit et in ecclesia beati Petri per diversa oratoria canistra argentea numero duodecim pensantia simul libras quadraginta. Et rugas in presbyterio a parte virorum et mulierum ex argento purissimo pensantes libras centum triginta, nec non et alias rugas in caput presbyterii ante confessionem ex argenteo pensantes simul centum et quatuor. Et in ecclesia sanctæ Dei genitricis Mariæ trans Tiberim fecit canistra argentea quinque pensantia simul libras quindecim. Enimvero in basilica sanctæ Dei Genitricis, quæ est ad Præsepe, in altari ipsius præsepi fecit laminas ex auro purissimo historiis depictis pensantes simul libras quindecim. Ecclesiam vero beatæ Agnetis martyris, seu basilicam leatæ Eminentianæ, prout etiam et ecclesiam beati Nicomedis sitam for's portam Numentanam, simul et cœmeterium beati Hippolyti martyris juxta sanctum Laurentium, quæ a priscis maruerant temporibus, a novo renovavit. Pari modo et ecclesiam beati Christi martyris Stephani sitam juxta prædictum cœmeterium sancti Hippolyti similiter restauravit. Fecit vero et in confessione beati Pauli apostoli ex auro purissimo imaginem in modum evangeliorum, intus super ejusdem sacratissimum corpus pensantem libras viginti. Item vero omnium bonorum præcipuus præsul a novo dedicavit atque constituit monasterium sanctorum Adriani atque Laurentii, quod in ruinis marcescebat a priscis temporibus, et tanquam crypta a secularibus inha! itabatur. Ipse vero egregius antistes a novo id restauravit in predictorum sanctorum, videlicet Adriani et Laurentii nomine, in quo et multa donavit tam in auro quamque et in argento, seu in agris, atque in familiis diversisque pecuniis, simulque et ex mobilibus. Et constituit in basilica Sanctæ Dei Genitricis semperque virginis Mariæ ad Præsepe et in cæteris monasteriis ibidem constitutis, Deo die noctuque canentes solitas dicere laudes. Fecit ibidem præfatus antistes in confessione beati Laurentii martyris foris murum ejusdem beati Laurentii effigies continentem, quæ pensat libras quin-

decim. In ecclesia vero Salvatoris, quæ vocatur Constantiniana, fecit ante vestibulum altaris aureas tredecim gabatas pensantes libras decem. Sed et in basilica beatæ Dei Genitricis ad Præsepe fecit delphinos argenteos per diversas coronas pensantes libras viginti quatuor. Præstantissimus idem eximius antistes fecit in ecclesia beati Petri apostoli ad corpus imaginem, quæ dudum ex argento inerat Salvatoris, sanctæ Dei genitricis, sanctorum apostolorum Petri ac Pauli, atque Andreæ de auro purissimo miræ magnitudinis pensantem libras ducentas.

Hic elegantissimus præsul atque fortissimus rectæ fidei prædicator direxit missos suos, videlicet presbyterum Petrum sanctæ Romanæ ecclesiæ, et Petrum religiosum abbatem venerabilem monasterii sancti Sabæ, quæ appellatur Cella Nova, ad imperatorem Constantinum et matrem ejus Irenem, adhortans eos atque fideliter prædicans per suas apostolicas litteras pro sacris imaginibus erectionem, qualiter per testimonia Scripturarum, seu traditionem probabiliū Patrum a priscis temporibus usque hactenus orthodoxe venerantur in sancta catholica et apostolica Romana Ecclesia, quod præfati imperatores eandem venerantes atque amplectentes apostolicam epistolam, concilium in Nicæa congregari fecerunt trecentorum quinquaginta episcoporum, qui secundum doctrinam prædicationis apostolicæ epistolæ nimirum crediderunt. Hi promulgantes censuerunt et per synodum universalem definierunt unanimi assertionem pro honorandis imaginibus erectionem. C. Quam synodum jam dicti missi in Græco sermone secum detulere una cum imperialibus sacris manibus propriis subscriptam, eamque prædictus egregius antistes in Latinam linguam translatai jussit, et in sacra bibliotheca pariter recondi, dignam ibi orthodoxæ fidei memoriam æternam faciens. Ille idem eximius papa altare beati Pauli apostoli una cum ejusdem confessionis foribus auro mundo sacris decorans historiis mirifice ornavit pensantes libras centum triginta, sed et sarta tecta tituli sanctorum Quatuor Coronatorum, quæ in ruinis existerant, trabes ibidem plures imponens, omnia a novo restauravit. Item fecit patenam et calicem in basilicâ beati Petri apostoli pro quotidianis ministeriis ex auro purissimo, pensantes simul libras viginti quatuor. Item beatissimus vir fecit in ecclesia sanctæ Dei Genitricis Mariæ ad Præsepe patenam et calicem sanctum ex auro obrizo pensantes libras viginti. Item in titulo Eudoxio, videlicet Leati Petri apostoli ad Vincula, fecit canistra duodecim pensantia libras sex et triginta, et delphinos per diversas coronas triginta quinque pensantes libras octo, pariterque et ecclesiam beatæ Sabinae sitam in territorio Feren-tinello a novo reparavit. Hic ipse almissus præsul fecit in basilica beati Petri apostoli patenam ex auro obrizo cum calice sancto, pensantes simul libras viginti.

Similiter et in ecclesia beati Laurentii martyris foris murum fecit ex auro purissimo patenam cum

calice sancto pensantes simul libras quindecim. Item ad arcum qui vocatur Tres faccielas ^d eam deduxit; interea et muros in aliquibus transcendit locis, atque ultra basilicam sancti Marci evertens porticum ^e quæ vocatur Palatina, et per plateas se extendens usque ad pontem Antonini, ipsumque evertens murum, egressus in suo se iterum univit alveo, ita ut via Lata amplius quam duas staturas ejusdem fluminis aqua excrevisset, atque ad portam beati Petri usque ad pontem Milvium ^f aquæ descenderant, juxta remissam vim ipsius fluminis reddidit. Domos itaque evertit, agros desertavit, evellens et eradicans arbusta et segetes. Nam nec serere pars maxima Romanorum valuit ipso tempore, et per hoc imminabat tribulatio magna. Quo audito ipse precipuus præsul hoc, quoniam per triduum ipsum flumen quasi per alveum per civitatem currebat, se nimis in lamentationibus dedit, et humi in orationem prostratus persistens, misertus Dominus ejus orationibus post triduum cessavit. Sed per plures dies aqua Romam detinuit invasam; qui ipse præcipuus antistes divina permotus inspiratione per naviculas ^g morantibus via Lata cibo advenit ^h, ut non fame necarentur, eo quod minime suis domiciliis exire nequibant ⁱ præ nimia altitudine aquarum. Postmodum vero arefacta aqua omnes ex ipsa regione via Lata in domo consolatus est. Idem vero sacratissimus præsul portas areas majores miræ magnitudinis decoratas studiose a civitate Perusina deducens in basilicam beati Petri apostoli ad Turrem comple exerxit ^j. Sed et in titulo beati Marci nutritori suo fecit patenam et calicem sanctum de auro purissimo, pensantes libras undecim. Imo et calices argenteos quatuor pensantes libras duodecim.

Præterea in basilica beatorum Cosmæ et Damiani similiter patenam et calicem ex auro obrizo pensantes libras pariter undecim obtulit. Verum etiam et in diaconia sancti Adriani patenam et calicem ^k ex auro mundo contulit pensantes simul libras undecim. Fecit autem et in diaconia sancti Adriani martyris arcus de argento duos pensantes libras viginti.

Et in basilica sanctæ Martinæ arcus de argento tres pensantes libras triginta. Imo et in ecclesia semper virginis Mariæ, quæ ad Martyres vocatur, renovavit cyburium [ciborium] ^l de argento, quod ex vetustate consumptum erat, et addidit in eo argenti libras sexaginta, et in pristinum eum exerxit noviter locum. Sed et arcum in eadem venerabili ecclesia fecit de argento pensantem libras duodecim. Hic beatissimus pontifex omnia utiliter noviterque fecit tam in elemosynis pauperum quamque in ornamentis sanctarum ecclesiarum proficiens. Verum etiam cursum consummans atque fidem orthodoxam

^a Cod. Luc., *vestiario*.

^b Cod. Luc., *libras cxxii*.

^c Cod. Luc., *simul tam in altare quam intus in sacra ultro citroque confessione, seu imagine in modum evangeliorum in inferioribus, atque cancello simul etiam et circa corpus ex auro obrizo MCCCXXVIII, etc.*

^d Cod. Luc., *tres calcitra*.

^e Cod. Luc., *regamms per porticum*.

^f Cod. Luc., *olivum*.

^g Cod. Luc., *per sandala*.

^h Cod. Luc., *alebat*.

ⁱ Cod. Luc., *quibant*.

^j Cod. Luc., *conterezit*.

^k Cod. Luc., *sancti Adriani instar patenæ calicem ex, etc.*

solertissime servans, Dei vocatione vitam finiens ad æternam migravit requiem. Qui fecit ordinationes duas per mensem Martium, presbyteros viginti quatuor, diacones septem, episcopos per diversa

• Cod. Luc., sexto.

loca numero centum octoginta quinque, et sepultus est in basilica beati Petri apostoli septimo • Kalendas Januarias, indictione quarta. • Fuit autem temporibus Caroli magni regis.

• Hic codex Luc. desinit.

ADRIANI PAPÆ I EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

AD PIPPINUM REGEM.

Item exemplar epistolæ Constantini papæ neophyti ad domnum Pippinum regem directæ, in qua continetur quod a populo Romano per violentiam electus et in sede apostolica intrinmissus fuit, postulans ut in gratia domni regis Pippini permanere possit, sicut antecessores sui fuerunt. Et inde de epistola Theodori patriarchæ Jerosolymitani, et de aliis epistolis Alexandrini et Antiocheni patriarcharum. Et in embolo de Georgio, Marino et Petro.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, Patrologia tomus XCVIII, col. 235.*

EPISTOLA II.

AD PIPPINUM REGEM.

Exemplar epistolæ ejusdem Constantini papæ neophyti ad domnum Pippinum regem directæ, in qua continentur gratiarum actiones, et de obitu domni Pauli papæ, et postulat ut in gratia domni Pippini regis permanere possit, sicuti antecessores sui fuerunt.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomus ut supra, col. 235.*

EPISTOLA III.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de fide et constantia ipsius, et Anastasio misso ipsius apostolici, qui in Francia demoratus fuerat.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomus ut supra, col. 311.*

EPISTOLA IV.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continentur gratiarum actiones pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et de missis domini regis, qui autumnal tem, ore Romam venire debuerunt.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomus ut supra, col. 291.*

EPISTOLA V.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continentur uberimæ benedictiones pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et de epistola Joannis patriarchæ Grædensis.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomus ut supra, col. 288.*

EPISTOLA VI.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ per Andream et Anastasium, pro justitia sanctæ Dei Ecclesiæ, et de

Leone archiepiscopo, qui jam ad præfatum domnum regem properavit.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomus ut supra, col. 286.*

EPISTOLA VII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ per Gausfridum abbatem, in qua continetur de victoria ipsius prædicti regis, et de episcopis Pisano et Lucano, ut ad proprias sedes atque ecclesias pro sua pietate remeare concederent.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomus ut supra, col. 280.*

EPISTOLA VIII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de fide vel constantia ipsius apostolici erga prædictum regem.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomus ut supra, col. 340.*

EPISTOLA IX.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de Mauricio episcopo, quod Histrienses ei oculos eruisent.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomus ut supra, col. 320.*

EPISTOLA X.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum [Lamb. add. Carolum] regem directæ, in qua continetur de transitu Constantini imperatoris et de Reginaldo duce Clusinae, præfatus papa postulans ut ipsum [ducatum] actum domnus rex e. habere non permitteret, eo quod multa mala in Castello Felicitatis indesinenter agere non desistebat....

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomus ut supra, col. 295.*

EPISTOLA XI.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de camerado, vel trabibus, seu lignamine, quod necesse erat ad ipsam ecclesiam sancti Petri faciendam et de corpore sancto, quod Fulgatus [Fulradus] petiit.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomus ut supra, col. 224.*

EPISTOLA XII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum

Carolus regem directæ pro exaltatione sanctæ Ecclesiæ et de orationibus ipsius apostolici.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter*

Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 515.

EPISTOLA XIII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur quod Neapolitani cum Græcis civitatem Terracinensem invasissent.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 521.*

EPISTOLA XIV.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de venditione mancipiorum genti paganæ Saraceno-
rum factæ, et prædictus papa excusans Romanos nunquam tale scelus perpetrasse, sed a Langobardis et Græcis eos traditos esse dicit.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 517.*

EPISTOLA XV.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de tribus majoribus ad ecclesias restaurandas, quas domnus rex ei dare præceperat : et ipsos actores negligentes nihil exinde, sicut eis a dicto rege injunctum fuerat, fecisse dicit, et de stanno ad ipsam ecclesiam sancti Petri recooperiendam.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 594.*

EPISTOLA XVI.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de motivo [musivo] atque marmore palatii Ravennatæ [Ravennatis] civitatis. Prædictus papa domni regis ditioni, vel quicquid exinde facere voluisset, libenti animo se tribuere dicit.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 571.*

EPISTOLA XVII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de territorio Savinense, qualiter Itherius et Maginarius missi domni regis ipsum territorium in integro partibus sancti Petri reddere voluerunt, sed propter iniquos homines minime potuerunt.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 531.*

EPISTOLA XVIII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continentur gratiarum actiones pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et de territorio Savinense, quemadmodum prædictus rex sancto Petro pollicitus fuerat, quod in integro contrahere juberet.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 528.*

EPISTOLA XIX.

AD CAROLUM REGEM.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter*

A Opera B. Caroli Magni tomo ut supra, col. 354.

EPISTOLA XX.

AD CAROLUM REGEM.

Indicat quomodo contentiorem monachorum ad se missorum composuerit. Et quod Potho abbas cum decem monachis ad Carolum regem proficisci voluerit, ut ibidem quoque de objectis criminibus se pargaret.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 560.*

EPISTOLA XXI.

AD CAROLUM REGEM.

Paulus presbyter, Venetandus presbyter, Foroaldus, Adalbertus, Gaudiosus, Benedictus diaconus, Josue diaconus, Hermenfridus, Raginbertus, Antecarius [Lamb. Antecarius], Gregorius, Agemodus, David, Gaidualdus, Arioffus, Stephanus, Garibaldus, Gregorius, Savinus, Aldosinto, Rothbertus, Rathis, Haribertus, Leo, Martinianus, Allo, Majo, Beaptulfus [Lamb. Scaptulfus], Cunualdus, Leminosus, Magnus, Ursus, Aethaldus, Aldefusus, Petrus Ansualdus, Allo, Petrus, Gratosus Foroaldus, Ursus, Adualdus.

Destinavit nobis, etc. *Reliqua vide inter Opera Caroli B. Magni, tomo ut supra, col. 508.*

EPISTOLA XXII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de monasterio sancti Hilarii confessoris in Calligata. Orat ne ipsum seu hospitales, qui per Alpes collum siti sunt in susceptione peregrinorum, ut a nulla magna parvae persona invadi sineret; ut Gundibrando duci Florentino mandet, ut quæ eidem monasterio abstulit reddat.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 569.*

EPISTOLA XXIII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de fide vel dilectione quam erga beatum apostolorum principem Petrum habere pollicitus est, ut inconcussa et indissolubilis permaneat, et nulla callida versutia ab apostolico amore ejus animus disjungi possit.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 556.*

EPISTOLA XXIV.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de sacratione Petri episcopi, seu ei de territorio Savinensi.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 548.*

EPISTOLA XXV.

AD CAROLUM REGEM.

De episcopis vel presbyteris, ut non militarem induerent armaturam, sed spiritalem, id est jejuniis et orationibus vacarent, seu de venalitate, vel captivazione hominum, vel aliis illicitis causis, quæ a pravis hominibus perpetrata erant, seu de visione Joannis monachi, quæ falsa vel inanis esse videbatur.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 565.*

EPISTOLA XXVI.

AD CAROLUM REGEM.

Item epistola ad domnum Carolum regem directæ, in qua continentur gratiarum actiones pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et de territorio Savinense, qualiter Machinarius [Maginarius] fidelissimus ejusdem præcelsi regis, ipsum territorium cum integritate partibus sancti Petri contradere voluit, sed propter iniquos atque perversos homines minime potuit.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 352.*

EPISTOLA XXVII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de abbate venerabilis monasterii sancti Vincentii, qui apud domnum regem ipso accusatus fuerat, et inde ablatus, ut eum venusto cultu ac vibrantissimo animo clementissime susciperet, quia falsa crimina ei obiciebantur.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 359.*

EPISTOLA XXVIII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continentur gratiarum actiones, seu benedictiones pro cruce quam ei miserat, et de territorio Populonensi seu Roscellensi, ut domnus rex suos idoneos missos dirigeret, qui sub integritate ipsas civitates cum suburbanis [suburbanis] earum ei contradere debuissent.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 366.*

EPISTOLA XXIX.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continentur gratiarum actiones seu benedictiones pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et de sacramentario exposito a sancto Gregorio immittum, quateus cum domnus rex poposcerat per Joannem monachum atque abbatem civitatis Ravennatum miserat.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 434.*

EPISTOLA XXX.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de Constantino et Paulo ducibus ipsius apostolici, qui apud præfatum regem a perversis hominibus gratis accusati fuerant, postulans, ut unum ex ipsis, scilicet Paulum, quem ejus obtutibus presentandum miserat, ut benigne eum suscipere dignaretur.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 418.*

EPISTOLA XXXI.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de Venetiis [Lomb., Veneticis], ut de Ravenna, seu Pentapoli expellerentur, nec non et de Garamanno duce, qui possessiones Ravennatis ecclesiæ violenter invasisset vel exspoliasset.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 386.*

A

EPISTOLA XXXII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continentur gratiarum actiones, et de Rosellis, et Populonio, et de civitatibus Beneventanis, vel de insidiis Græcorum.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 411.*

EPISTOLA XXXIII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de missis Officij regis Anglorum, qui simul cum missis præfati regis Caroli Roma [Lamb., Romam] properarent, et qualiter prædictus papa ipsos missos Anglorum honorabiliter suscepisset, quemadmodum ei prædictus rex Carolus per suos legatos mandaverat, seu et de aliis capitulis.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 420.*

EPISTOLA XXXIV.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de præda Persarum in finibus Græcorum facta, et de discordia quæ inter ipsos erat.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 355.*

EPISTOLA XXXV.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de diocesis vel parochiis episcoporum partibus Italiæ atque Tusciæ, quas alterutrum invadentes, et de veste monachica, quam contra sanctos canones relinquentes, iterum sæcularibus vestibus inducebantur, et sibi illicito matrimonio sociabant.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 424.*

EPISTOLA XXXVI.

AD EGILAM EPISCOPUM.

Item exemplar epistolæ Adriani papæ ad Egilam episcopum in partibus Spaniæ missæ pro fide orthodoxa tenenda, et pro jejuniis sexta feria, et sabbato celebrando.

Adrianus episcopus, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 333.*

EPISTOLA XXXVII.

AD EGILAM EPISCOPUM.

Item exemplar epistolæ Adriani papæ ad Egilam episcopum, seu Joannem presbyterum de eorum sacratione vel constantia in partibus Spaniæ prædicandum, et de paschali festivitate, et de prædestinatione hominis, sive ad bonum sive ad malum, et de coinquinatione eorum tam in æcis quamque in potu, seu et de diversis erroribus et de eorum pseudosacerdotibus, qui vivente viro sortiuntur uxores, et de libertate arbitrii, vel multis aliis capitulis in partibus illis contra fidem catholicam ortis.

Adrianus episcopus, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 336.*

EPISTOLA XXXVIII.

AD EPISCOPOS SPANIÆ.

Item exemplar epistolæ Adriani papæ directæ omnibus episcopis per universam Spaniam commoran-

tibus, maxime tamen Eliphando vel Ascharico cum eorum consentaneis, pro hæresi vel blasphemia, quod Filium Dei adoptivum nominant, cum multis capitulis sanctorum Patrum eos reprehendens. Nec non et de paschali festivitate, seu et de sanguine pecudum et suillo, et sanguine suffocato, quem in errorem prædicantes dicunt, ut qui ea non ediderit rudis et ineruditus est, quos sub anathematis vinculo obligatos et ab Ecclesia extraneos dicit. Similiter et de prædestinatione Dei, quod si quis ad bonum prædestinatus esset, contra malum resistere necesse illi non erat; si vero ad malum notus [Lamb., natus], bonum illi exercere nihil proderit. Pro quo capitulo apostolicis adhortationibus eos castigans, nec non et de hoc, quia communem vitam cum Judæis, et non baptizatis paganis, tam in escis quam in pota, seu et in diversis erroribus nihil polui se inquirunt, nec non et de filiabus eorum, quas populo gentili tradunt; vel de sacrationibus eorum, seu et de mulieribus, quæ vivente viro sibi maritum sortiuntur, simulque et de libertate arbitrii, vel aliis multis, quæ enumerare longum est, eos castigans cum sanctorum Patrum traditionibus.

Adrianus papa, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 374.*

EPISTOLA XXXIX

AD CAROLUM REGEM.

Regem orat, primum ut ejus filium tunc natum in baptismo suscipiat; deinde ut Ecclesiam ipse Constantini exemplo exaltare pergat, tum promissa largiendo, tum a Longobardis crepta diversis locis patrimonij resitituendo.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 504.*

EPISTOLA XL.

AD CAROLUM REGEM.

Petit ut Leonem archiepiscopum Ravennatem coerceat, qui jura Ecclesie Romanæ in Exarchatu et Pentapoli sibi arrogabat.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 285.*

EPISTOLA XLI.

AD CAROLUM REGEM.

Queritur se despectum a Possessore episcopo et Rabigauo abbate, missis Caroli; orat ut mœrorem suum consoletur, et ducatum Spoletinum, quem sancto Petro obtulit, reipssa cito tradi jubeat.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 297.*

EPISTOLA XLII.

AD CAROLUM REGEM.

Petit auxilium adversus quatuor duces Italie, qui inter se et cum Græcis conspirant contra Ecclesiam Romanam, et Carolum.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 300.*

EPISTOLA XLIII.

AD CAROLUM REGEM.

Gratulatur sibi de eo quod ex Caroli missis cognorat, ipsam brevi Romam esse venturam.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 302.*

EPISTOLA XLIV.

AD CAROLUM REGEM.

De Saxonibus ad paganismum reversis, docet quæ

illis indici penitentia debeat, si redire iterum ad Ecclesiam velint.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 390.*

EPISTOLA XLV.

AD CAROLUM REGEM.

Præmissis mutue benevolentie argumentis, respondet se adniti ne Longobardorum episcopi alter alterius dioceses invadant; et de consecrationibus episcoporum, per Italiam et Tusciam, sedulo cavere ut secundum canones fiant. Suadet denique ut qui ultro citroque ad regem vel ad pontificem comeant, sine regis et pontificis epistolis non eant.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 427.*

EPISTOLA XLVI.

AD CAROLUM REGEM.

Gratulatur Carolo de Saxonibus subactis atque ad Christi cultum et baptismum perductis; triduanasque litanias, ut Carolus optat, eo nomine indicit.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 387.*

EPISTOLA XLVII.

AD CAROLUM REGEM.

Pallii usum concedit Ermemberto archiepiscopo Bituricensi.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 392.*

EPISTOLA XLVIII.

AD CAROLUM REGEM.

Respondet de Ravennatum episcoporum electionibus, quod sine regionum missorum interventu, a clero et plebe, suscepta pontificis Romani admonitione, secundum canones fieri solite sint.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 416.*

EPISTOLA XLIX.

AD CAROLUM REGEM.

Indicat missos Caroli Benevento fugere coactos esse, propterea quod Arichisi ducis relicta, et Beneventani, cum Græcis adversus Carolum et Ecclesiam Romanam conspirant.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 402.*

EPISTOLA L.

AD CAROLUM REGEM.

Beneventanam conspirationem ab Arichiso duce initam altius repetit, copiosius exponit, sicut a Gregorio Capuano presbytero acceperat.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 407.*

EPISTOLA LI.

AD CAROLUM REGEM.

Adalgisum in Calabriam venisse confirmat: orat ut copias contra illum mittat, et ut promissas in ducatu Beneventano Ecclesie civitates per missos suos tradi jubeat.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 398.*

EPISTOLA LII.

AD CAROLUM REGEM.

Reselluntur objectiones contra septimam synodum.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 1247.*

EPISTOLA LIII.

Qua conceditur privilegium monasterio sancti Dionysii in Parisiaco, ut proprium ei liceat habere episcopum.

Adrianus episcopus servus servorum Dei, Maginarius religioso abbati venerabilis monasterii sancti Christi martyris Dionysii, siti in Parisiaco, ubi venerabile sancti corpus quiescit, et per eum eidem venerabili monasterio in perpetuum.

Tum summe apostolicæ dignitatis apex in hoc divini prospectus nitore dignoscitur præfulgere, cum in exercendis Dei laudibus sui impensius studebit laboris exhibere certamen. Ob hoc debita nos ejusdem apostolicæ pastoralis compulsi sollicitudinis cura, quæque ad stabilitatem piorum pertinere dignoscitur locorum, ubertim promulgari, atque olitanam consuetudinem eisdem venerabilibus locis apostolicæ institutionis censura confirmari. Igitur quia postulasti a nobis, quatenus privilegium, quod prædecessoris nostri sanctæ recordationis domni Stephani junioris papæ in prædicto monasterio vestro apostolica ejus sanxit auctoritas, demum confirmaremus: idcirco vestris annuētes votis, prælati prædecessor's nostri institutionis decretum prorsus apostolicis infusus sancimus, simulque eadem roboramus apostolica in xpo serie. Quapropter auctoritate beati Petri apostolorum principis filii, in jam dicto venerabili monasterio statuētes promulgamus, ut penitus liceat ibidem habere episcopum, sicut a priscis temporibus et usque hætenus fuit, per cujus prædicationem populus qui a diversis regionibus devota mente quotidie ad sancta ejusdem martyris Christi monasterii limina convenerit, remedium consequi mereatur animarum. Et quando episcopus præfati sancti loci de hoc sæculo migraverit, et alius ab abbate et monachis dignus electus fuerit, sine qualibet controversia pro longitudine itineris, a vicinis episcopis, sicut mos exstitit, consecratur. Quod si pro qualibet occasione aut invidia ordinandi se distulerint, tunc licentiam tribuimus ut ad sedem apostolicam, cum testimonio abbatis et monachorum, propriis eorum manibus simul decretum subscriptum ferens, consecrationis causa adveniat et consecrationem accipiat, quia nolumus ut lumen quod ibidem hætenus tanto tempore per episcoporum prædicationem claruit, nostris temporibus extinguatur. Et nemo episcoporum parochianis in præfato monasterio, in cellis, ecclesiis, vel titulis, seu oraculis, sub ditione ipsius constitutis ordinationes facere, sive per chrismate conficiendo, ut quacunque exquisita re, agere, aut distringere, vel ad se presbyteros convocare præsumat. Sed per hanc auctoritatem apostolici privilegii nostri, episcopus ex ipso venerabili monasterio canonice curam pastorem sollicitudinis ministerii sui, in prælatis [Hard. præfatis] adjacentibus locis habeat et quæque

A emendanda et corrigenda sunt, cum consensu abbatibus sui canonica institutione et secundum ordinem cuncta peragat. Si vero qualibet discordia inter vicinos episcopos, seu episcopum prædicti monasterii, quod non optamus, orta fuerit, nullus audeat, abbate minime annuente, scripius nominati monasterii episcopum distringere vel in qualibet judicare parte. Quod si abbas ejusdem monasterii ullo modo voluerit inter eos declamari, nostris apostolicis eveniant obtulibus concordia reformandi. Statuentes apostolica censura sub divini iudicii obtestatione, et anathematis interpositionibus, ut nullus unquam nostrorum successorum pontificum, aut qualibet dignitatis præditus potestate, vel alia quæcunque magna parvaque persona, præsumat contra hoc nostrum apostolici privilegii præceptum agere: potius autem firmum atque stabile nostris temporibus illud decernimus permanendum. Si quis autem quolibet tempore, quod nullo modo credimus, hujus decretum privilegii apostolica auctoritate firmatum, in totum vel in parte temerare tentaverit, suamque presumptionem digna emendatione minus correxerit, sciat se auctoritate domini beati apostolorum principis Petri anathematis vinculo esse innodatum, et a regno Dei alienum, atque cum diabolo et ejus atrocissimis pompis æterni incendii supplicio deputatum et perpetuæ condemnationi summisum. At vero qui observator et custos hujus nostri apostolici privilegii exstiterit, benedictionis gratiam vitamque æternam a misericordissimo Domino Deo nostro consequi mereatur. Scriptum per manum Christophori notarii et scribaniarii sedis nostræ, in mense Junio, indictione ix. Bene valete. Datum Kalendis Juliis per manum Anastasii primicerii, regnante Domino Deo et salvatore Jesu Christo, cum Deo Patre omnipotente, et Spiritu sancto, per infinita sæcula. Anno, Deo propitio, pontificatus domini nostri in apostolica sacratissima beati Petri sede xv, indictione ix.

EPISTOLA LIV.

AD TILPINUM ARCHIEPISCOPUM RHEMENSEM.

Confirmat novo privilegio antiqua jura ecclesie Rhemensis, et de Lullo episcopo Moguntino investigari et ad se referri jubet.

Adrianus episcopus servus servorum Dei, reverendissimo et sanctissimo confratri nostro Tilpino, ecclesie Rhemensi archiepiscopo.

Quia ad petitionem spiritalis filii nostri et gloriosi regis Francorum Caroli, præbente tibi bonum testimonium de sanctitate et doctrina Fulrado amabilissimo abbate, Francie archipresbytero, pallium secundum consuetudinem tibi transmisisse nos, cum privilegio, ut metropolis ecclesia Rhemensis in suo statu maneret, bene memoramus. Tua vero fraternitas nobis retulit, quia faciente discordia inter Francos, archiepiscopus Rhemensis, nomine Rigobertus, a sede contra canones dejectus et expulsus fuit, sine ullo crimine et sine ullo apostolicæ sedis consensu vel interrogatione, sed solummodo quod antea non consensit in parte illius qui postea partem illam de regno in sua potestate accepit, in qua parte

Rhemensis civitas est; et donatus atque magis usurpatus contra Deum et ejus auctoritatem fuit ille episcopatus simul cum alio episcopatu et aliis ecclesiis a secularibus potestatibus, Miloni cuidam sola tonsura clerico, nihil sapienti de ordine ecclesiastico; et alii episcopatus de ipsa diocesi Rhemensis diverso modo essent divisi, et aliqui ex magna parte sine episcopis consistentes, et ad alios metropolitano episcopi et clerici ordinationes aliquando accipientes erant et refugia indebita habebant, et a suis episcopis judicari et distingui non sustinebant, et clerici, et sacerdotes, et monachi, et sanctimonialia, sine lege ecclesiastica pro voluntate et licentia vivebant. Deinde sanctæ memoriæ Bonifacius archiepiscopus, et legatus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et præfatus amabilissimus Fulradus Franciæ archipresbyter, tempore antecessorum nostrorum Zachariæ et Stephani successoris illius, multum laboraverunt, ut bonæ memoriæ prædecessor noster dominus Zachariæ pallium archiepiscopo Rhemensi, Abel nomine, per deprecationem suprascripti Bonifacii transmitteret. Qui ab illo constitutus fuit, sed ibi permanere permissus non fuit, sed magis contra Deum ejectus est, et Rhemensis ecclesia per multa tempora et per multos annos sine episcopo fuit, et res ecclesiæ de illo episcopatu sunt ablatae et per laicos divise sunt, sicut et de aliis episcopatibus, maxime autem de Rhemensi metropolitana civitate. Et tua fraternitas jam ex magna parte res ipsas apud gloriosum filium nostrum Carolum, et ante ad Carolomanum gloriosissimum fratrem ejus, impetratas habes, et ordinem ex aliqua parte et in episcopis et in aliis secundum canonicam et sanctæ sedis Romanæ auctoritatem directum habes. Propterea petisti a nobis tibi et ecclesiæ tuæ fieri privilegium ex auctoritate beati Petri principis apostolorum, et sanctæ sedis Romanæ, ac nostræ, ut quod perfectum habes inante valeat permanere, et quod adhuc perfectum non habes, per nostram auctoritatem possis auxiliante Deo et beato Petro apostolo ad perfectionem perducere. Pro quo et nos ardenti animo, et divino juvamine apostolicaque fultis auctoritate, non solum vetera secundum sacros canones et apostolicæ hujus sanctæ sedis decreta statuimus, sed et nova tibi pro tuo bono studio concedimus, atque auctoritate beati Petri principis apostolorum, cui data est a Deo et salvatore nostro Jesu Christo ligandi solvendique potestas peccata hominum in cælo et in terra, confirmamus atque solidamus. Rhemensem ecclesiam sicut et antiquitus fuit metropolim permansuram, et primam suæ dioceseos sedem esse, et te, qui in eadem sede cooperante Deo ordinatus es, primatem ipsius diocesis esse, cum omnibus civitatibus quæ ab antiquo tempore Rhemensi metropoli ecclesiæ subjectæ fuerunt, atque etiam perpetuis temporibus tibi et successoribus tuis sit confirmatum. Et hoc interdcentes ut nullus audeat, juxta sanctorum canonum traditionem, ex alio episcopatu ibidem translatæ, aut constituere episcopum post tuam de hoc

A sæculo evocationem. Neque aliquis tuas parochias, aut ecclesias, vel civitates subtrahere, neque dicecesim Rhemensem ullo unquam tempore dividere, sed integra maneat sicut antiquitus fuit, et sacri canones et prædecessorum nostrorum firmavit et nostra firmat auctoritas. Et te aut futuris temporibus Rhemensem episcopum et primatem illius diocesis non præsumat neque valeat unquam aliquis de episcopatu dejicere sine canonico judicio, et neque ullo judicio sine consensu Romani pontificis, si ad hanc sanctam sedem Romanam, quæ caput esse dignoscitur orbis terræ, appellaverit in ipso judicio. Sed in sola subjectione Romani pontificis permanens, dicecesim et parochiam Rhemensem, adjuvante Domino, et nostra atque beati Petri fultus in ista sancta sede auctoritate, secundum sanctos canones et hujus sanctæ sedis præceptiones, libi subjectas ita ceries et studeas gubernare, ut illam desiderabilem vocem Domini nostri Jesu Christi valeas cum electis ejus audire: *Euge, serve bone et fidelis: quia in paucis fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv)*. Et quod ad nostram notitiam perduxisti, quia ad alios episcopos de ipsa diocesi Rhemensi quidam accipiebant ordinationes, et habebant indebita refugia, et hoc per omnia prohibemus; sed sicut sacra docet auctoritas, et in synodis compvincialibus convocandis et faciendis, et in ordinationibus ac dijudicationibus, Rhemensis ecclesia et archiepiscopus qui in ea constitutus fuerit talem habeat auctoritatem, sicut sacri canones et hujus sanctæ ecclesiæ constitutiones docent. Et nullus per ullum unquam tempus tibi, vel Rhemensi ecclesiæ, de rebus ad illam debite pertinentibus divisionem vel violentiam, sicut antea factum fuit, facere præsumat. Nam si, quod non credimus, si quis ille fuerit qui contra hanc nostram præceptionem temerario ausu venire tentaverit, nisi se cito et maxime post communionem correxerit, sciat se æterno Dei judicio anathematis vinculo esse innodatum. Si quis vero apostolica servaverit præcepta, et normam rectæ et orthodoxæ fidei fuerit assecutus, benedictionis gratiam consequatur. Hæc a nobis definita per hujus nostræ confirmationis paginam in tua ecclesia perpetuis temporibus pro sui confirmatione conservanda esse mandamus. Injungimus etiam fraternitati tuæ, ut quia de ordinatione episcopi nomine Lulli, sanctæ Moguntinæ ecclesiæ, ad nos quædam pervenerunt, assumptis tecum Viomago [*Hard. al. Wiomado, episcopo Treverensi*] et Possessore episcopis et missis gloriosi ac spiritualis filii nostri Caroli Francorum regis, diligenter inquiras omnia de illius ordinatione, et fidem ac doctrinam illius, atque conversationem, et mores ac vitam investiges: ut si aptus fuerit et dignus ad episcopalem cathedram gubernandam, expositam et conscriptam, et manu sua propria subscriptam, catholicam et orthodoxam fidem per missos suos cum litteris ac testimonio tuo, seu aliorum episcoporum quos tecum esse mandavimus, ad nos di-

rigat, ut pallium illi secundum consuetudinem transmittamus, et ordinationem illius firmam judicemus, et in eadem sancta ecclesia Moguntina archiepiscopum constitutum esse faciamus. Bene vale.

• EPISTOLA LV.

AD BERTHERIUM VIENNENSEM EPISCOPUM METROPOLITANUM.

De ecclesiarum statu, ac honore tum episcoporum, tum Metropolitanorum, pridem in Galliis neglecto.

Adrianus servus servorum Dei, Bertherio Viennensi episcopo salutem.

Dilectus et illustris ac religiosus filius noster Carolus rex, patricius Romanorum, Romam venit, et Pascha Domini apud sanctum Petrum nobiscum egit, ubi inter alia eum monuimus de metropolitano honore, et de civitatibus quæ laicis hominibus traditæ erant, et quia episcopalis dignitas fere per 80 annos esset conculcata. Cum hæc et alia similia gloriosus rex audisset, promisit ante corpus beati Petri apostoli, quod omnia ad emendationem nostram venirent. Unde placuit nobis ut omnibus archiepiscopis et episcopis auctoritatem postarum litterarum mitteremus, ut sicut antiquis privilegiis singulæ metropolitane urbes fundatæ sunt, ita maneat; ut habeat unaquæque metropolis civi-

tates sibi subditas, quas beatus Leo et alii predecessores ac successores ipsius post Chalcedonensem synodum singulis metropolitibus distinxerunt. Nec propterea ulla metropolis præjudicium patiatur, si alicui suffraganeorum, aut nos aut prædecessor noster, rogantibus piis Francorum ducibus, pallium largiti sumus. Nec debet Ecclesia ullum dampnum sui ordinis inde sustinere, si per 60 aut 80 et eo amplius annos, incuria quorumque præsulum et vastatione barbarorum, dignitatem antiquam et Romanorum antistitem firmitate roboratam perdidit et amisit, quando innumeris pene annis illa, Spiritu Dei disponente, usa fuerit. Auctoritate igitur beati Petri principis apostolorum, singulis metropolitibus antiquo more potestatem suam reddidimus, et filium nostrum gloriosum et inclytum regem Carolum ante corpus beati Petri inde rogavimus ut antiquam dignitatem omnis metropolis haberet. Ideo hanc epistolam auctoritatis nostræ omnibus misimus, quam et tu ut haberes volumus, et ut tu nosceres ecclesiæ tuæ privilegium, quod a tempore beati papæ Leonis habuit, esse integre reformatum. Datum Kalendis Januarii, imperante piissimo Augusto Constantino, annuente Deo coronato piissimo rege Carolo, anno primo patriciatu ejus.

EPISTOLA LVI.

AD CONSTANTINUM ET IRENEM (*).

Ἐρμηνεία γραμμάτων Ῥωμαίων Ἀδριανοῦ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ τῶν παπῶν τῆς πρεσβυτέριας Ῥώμης.

Ἀσπόμεναι εὐσεβεστάτοις καὶ γαληνοτάτοις, νεοταῖς, τροπαιοῦχοις, τέκνοις ἀγαπημένοις [ἐν] τῷ Θεῷ καὶ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, Κωνσταντίνῳ καὶ Εἰρήνῃ ἀγαπώμενοις Ἀδριανὸς δοῦλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ

Ὁ Θεὸς ὃς εἶπεν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃ λυτρωσάμενος ἡμᾶς τῆς ἁρτίας τοῦ σκότους ὁ δὲ τῆς σαρκὸς τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, ὃ ἐν ᾧ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι, καὶ δι' αὐτοῦ πάντα ἀνακαίνισαι, καὶ ἐν αὐτῷ εἰρηνεύσαι διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ ὄντα, ὃς διὰ τὸ πλῆθος τοῦ πληούτου τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, ἐπιβλέψας εἰς

* Fides hujus epistolæ rerumque in ea descriptarum asseritur ex epistolis tum Zozimi, Bonifacii, Leonis, Hilarii et Symmachi, Romanorum pontificum, pro metropolitibus provinciarum Viennensis, Arelatensis, Ebredunensis, atque Narboensium duarum distinguendis, tum etiam ex aliis Gregorii Magni papæ ad Syagrium Edunensem et Desiderium Autisiodorensis episcopos, pro pallii concessione. Rursus de neglectu ecclesiarum seu episcoporum vel metropolitatum contemptu, videndæ sunt epistolæ Bonifacii archiepiscopi Moguntini, quibus respondet papa Zacharias in tom. I Concil. Gallicæ. Ceterum observanda est æra patriciatu Caroli Magni, cui hæc revera dignitatem atque tunc utilem concesserunt, anno 774. Adrianus pontifex et synodus Romana, ut legere est in Decreto dist. 63, can. 22, ac in Vita ejusdem Caroli. Qualis autem fuerit hæc dignitas, Adrianus ipse demonstrat ex illius usu in epigraphæ ac subscriptione epistolarum, simulque illarum contextu. Quanti vero Carolus fecerit, is quoque denotat in epistola sua Leoni III novo papæ congratulatoria. Præterea notandum est discrimen

C Adrianus episcopus servus servorum Dei dominis piissimis et serenissimis [In Græco add. victoribus] imperatoribus ac triumphatoribus, filiis diligendis in Deo et Domino nostro Jesu Christo, Constantino et Irenæ Augustis.

Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, qui eripuit nos de potestate tenebrarum (II Cor. iv) per incarnationem Filii sui veri luminis, in quo completum est omnem plenitudinem deitatis habitare, et per eum renovare omnia, et in ipso pacificans per sanguinem crucis ejus sive quæ in cælis, sive quæ in terris sunt (Coloss. i), per multiplices divitas bonitatis suæ, in faciem Ecclesiæ suæ respiciens, vestram præsentiam

D aliquod inter patriciatum Caroli Martelli, Pippini regis, ejusque filiorum vivente patre, et patriciatum Caroli Magni post mortem quoque fratris, in eo quod pontifices Romani, merum nudumque patricii nomen, et honoris causa tantum, absque ulla jurisdictione in senatum populumque Romanum, illis concesserint, in Carolum autem solum, omnimodam illam jurisdictionem, prædicto duntaxat anno causa donationis mutue contulerunt. Unde illi nusquam hoc patriciorum titulo in suis epistolis usi sunt, contra vero Carolus magnus rex, hunc patriciatu titulum nunquam omisit in quibuscunque dictis et factis, donec imperatoris dignitatem fuerit adeptus, imo junxit frequenter hujus notam cum regni tempore. Tandem honor iste patricius Carolo Magno irrefragabiliter ab Adriano papa conservatur, quique plus etiam et amplius honorifice ab ipso met honoratur (scilicet præ aliis), ut loquitur idem Adrianus ad eundem Carolum Magnum. Porro episcopus ille Viennensis, cui scribit Adrianus papa, vocatur ab Adone etiam Viennensi metropolitano in Chronico Berterico. PETRUS DE LA LANDE

(*) Ille uno et altero verbo monere sufficit Græcum a Latino sermone in epist. seqq. aliquantulum dis-repare. Eorr.

et prædestinatam serenissimam et imperialem clementiam ad fidei nunc integritatem vocare dignatus est, ita ut omni falsitatis nullo expulso per vos victricem faciat veritatem. Quantum relationibus [Gr. relat. litterarum] vestræ piissimæ tranquillitatis ad nos venientium didicimus, etiam ipso auditu nimis noster exultans relevatus est animus, et tantum jucunditatis gaudium in cor nostrum ascendit, ut lingua humana explicare nullus sufficiat sermo: quia nimirum magis nobis lætitia de vestris jussionibus nunc orta est quam dudum pro schismaticorum hæresi mœror affecerit. De his quippe in ipsis venerandis jussionibus vestris referebatur, quæ pridem facta sunt in vestra regali civitate propter venerabiles imagines, qualiter qui ante vos regnaverunt, eas destruxerint et in inhonestate atque injuria posuerint. Utinam non illis imputetur: melius enim illis fuisset non mittere manus eorum in Ecclesiam; et quia omnis populus qui est in orientalibus partibus erraverunt, et pro sua voluntate usi sunt illis, usquequo Deus erexit vos regnare, qui in veritate queritis gloriam ejus, et quæ tradita sunt a sanctorum apostolorum et omnium simul sanctorum magisterio tenere. Quas reserantes, et venerabiles imagines ad vestrum piissimum imperium laudabiliter exaratas reperientes, atque hæreticorum abjicientes vesaniam, seu in divinæ examinationis judicio principum, qui manus miserunt in Ecclesiam, jaculum depotantes, vestram a Deo promotam in triumphis imperialem potentiam insontem esse ab eorum sævitia prorsus credimus. Unde omnipotentis Dei clementiam exorantes, referimus grates sine fine: tenentesque ea quæ vestra anxio et cœpit serenitas perficere, constantes estote. Quod si perseverantes permaneritis in ea quam cœpistis, orthodoxa fide, et per vos in partibus illis in pristino statu erectæ fuerint sacræ ac venerandæ imagines, sicut piæ memorie dominum Constantinum imperatorem et beatam Helenam, qui fidem orthodoxam promulgaverunt atque sanctam catholicam et apostolicam spiritualem matrem vestram Romanam Ecclesiam exaltaverunt, et cum cæteris orthodoxis imperatoribus, aptote caput omnium ecclesiarum venerati sunt, ita vestrum a Deo protectum clementissimum nomen novum Constantinum et novam Helenam habentes, per quos in primordiis sancta catholica et apostolica Ecclesia robur fidei sumpsit, et ad quorum instar vibrantissima ac in toto orbe terrarum vestra opinatissima in triumphis imperialis fama laudabiliter divulgatur. Magis autem si orthodoxæ fidei sequentes traditiones Ecclesiæ beati Petri apostolorum principis amplexi fueritis censuram, et sicut antiquitus vestri prædecessores sancti imperatores egerunt, ita et vos eam honorifice venerantes, ejus vicarium ex intimo dilexeritis corde, potiusque vestrum a Deo concessum imperium eorum secutum fuerit orthodoxam, secundum sanctam Romanam nostram Ecclesiam, fidem. Ipse princeps apostolorum cui a Domino Deo ligandi solvendi peccata in cælo et in terra potestas data est, crebro vobis pro-

A τὸ πρόσωπον τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, τὴν ὑμετέραν εὐσεβείαν καὶ προωρισμένην γαλήνην τῆς πίστεως εἰς τὴν τελειότητα τῆς πίστεως καλεῖσαι βασιλικῆς κατηύευσεν· ὥς πᾶσαν τὴν φανύμεντα τοῦ ψεύδους δι' ὑμῶν καλύψῃ, καὶ φανερώσῃ τὴν ἀλήθειαν. Μαθόντες γὰρ τὰ παρὰ τῆς ὑμετέρας γαλήνης καὶ εὐσεβείας καταπεμφθέντα ἡμῖν γράμματα, λίαν ὑποφράθη ὁ καρδία ἡμῶν, καὶ τοσαύτος ἀγαλλιάσιμος καὶ χαρᾶς ἐκπλήσθημεν, ὅταν ἀνθρώπινον γλῶσσαν εἰπεῖν οὐκ εὐπορεῖ· τοιαύτη γὰρ χαρὰ ἡμῖν ἀνέτειλε διὰ τῆς ὑμετέρας καλεώσεως, οἷον περὶ τῶν πρώτων σχισμάτων τῆς αἰρέσεως πλεῖον εἰχήμεν. Περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ εὐσεβείᾳ ὑμῶν καλεῖσθαι ἐμαρμεμένων τῶν πρώτων γινομένων ἐν τῇ ὑμετέρᾳ βασιλείᾳ πολεῖ ἐνικαν τῶν σιθασμῶν εἰκόνας, τὸ ὅπως οἱ **B** προδεδουλομένοι ὑμῶν κατέτρεψαν, καὶ ἐν ἀτιμίᾳ καὶ ὕβρει κατέθεσαν ἑαυτοὺς καὶ αὐτάς. Ἐπεὶ μὴ λογισθεῖαν αὐτοὺς ἡ ἀμαρτία ἐκείνη· κριτὸν γὰρ ἔν αὐτοῖς μὴ ἐμβαλεῖν χεῖρας αὐτῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· ὅτι πᾶς ὁ λαὸς ὁ ὢν ἐν τοῖς ἀντικλοκαῖς μέρεισιν ἐπληρώθησαν, καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ βουλῇ, ὡς ἔδοξεν ἐκίστην, ἐχρήσαντο αὐταῖς, ὥς οὐδ' ὁ θεὸς ὄργισεν ὑμᾶς βασιλεύοντες, τοὺς ἐν ἀληθείᾳ ζητούοντας τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ τὰ παραδοθέντα παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ πάντων διδασκάλων κρατεῖν, καὶ τιμᾶν τὰς σεβασμίας εἰκόνας, τὰς διὰ τῆς ἀνοίας τῶν αἰρετικῶν κατινχιδίσας. Ἀρτίως δὲ διὰ τῆς εὐσεβείας ὑμῶν καλεώσεως ἐνόντες τὸ θέλημα ὑμῶν ἐν τοῦτοις, τῇ πάντοθεν ὑμῶν θεῷ ὑπερεξήμενοι ὑπὲρ τοῦ ὑμετέρου κράτους, δόξαν καὶ εὐχαριστίαν ἀνεπίμψαμεν. Τοῦτο δὲ ἐν πληροφορίᾳ καὶ πάσῃ βεβαιώσει ἴστω εἰδῖν ἡ Θεοπροβόλητος ὑμῶν βασιλεία, **C** ὅτι τὸ μῆκα ἔργον τοῦτο, ὁ ἐπιχειρήσας, εἰ τελειωθῇ διὰ τῆς μεσότητος ὑμῶν, καὶ ἀποκατασταθῇ ἡ ἀρχαία ὀρθοδοξία ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτοῖς, καὶ σταθῶσιν αἱ σεσάσμαι εἰκόνας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῶν ἀποκαταστάσει, μέτοχοι γνήσεσθαι τοῦ ἐν θεῷ τῇ λαῖν πάλαι βασιλείας κυροῦ Κωνσταντίνου, καὶ τῆς κυρᾶς [L., μακαρίας] Ἑλένης, τῶν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τρυφώσαντων καὶ βεβαιώσαντων, καὶ ἐπὶ πῶτον τὴν ἁγίαν μητέρα ὑμῶν καθολικὴν καὶ Ῥωμαϊκὴν καὶ πνευματικὴν Ἐκκλησίαν ὑψώσαντων, καὶ μετ' ἐκείνης πάλιν τὴν ὀρθόδοξον προδεδουλομένην ὑμῶν καὶ κρατήσαντων [L., καὶ τὴν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν, πνευματικὴν ὑμῶν μητέρα, Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ὑψώσαντων· καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων βασιλέων, οἱ αὖ πάντων τῶν ἐκκλησιῶν κεφαλὴν, σεβασταμένον]· καὶ οὕτως ἀναδείχθῃσεται καὶ τὸ ὑμετέρον εὐσεβείστατον καὶ Θεοδωρετὸν δογμα νῦν Κωνσταντίνου καὶ νῦν Ἑλένης, ἐν πάσῃ τῇ οὐκυνμένῃ ἡλικίᾳ διακηρμιζόμενον, δι' ὃν ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἀνακαμίζεσθαι καὶ μάλιστα ἐν τῇ παραδείσῃ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ Παύλου τῶν κορυφαίων ἀποστόλων ἐξυμνηθήσεται, καὶ ἐνγαλλισθῇ τὸν βεβαίον αὐτῶν, καθὼς καὶ οἱ ἐξ ἀρχῆς προηγησάμενοι βασιλεῖς καὶ ἐτίμασαν τὸν βεβαίον αὐτῶν, καὶ ὑγάπησαν **D** ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτῶν, τιμῶν δὲ τὸ ὑμετέρον Θεοδωρετὸν κράτος τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν.

σίαν τῶν κορυβαίων ἀποστολῶν, οἷς ἰδοὺ ἐξουσία παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λόγου λῦεν τι καὶ δεσμεῖν ἀμαρτίας ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ. καὶ γὰρ αὐτοὶ ὑπηρετοῦντες γενήσονται τοῦ ὑμῖν κρᾶτους, καὶ πάντα τὰ βαρβάρικα ἔθνη τοῖς ἰσχυρίσιν ὑμῶν ὑποταγέσονται· καὶ ὅπου ἂν πορευθῇτε, νικητὰς ὕμῶς ἀναδείξουσιν. Αὐτοὶ γὰρ οἱ ἅγιοι καὶ κορυβαῖοι τῶν ἀποστολῶν, οἱ τὴν καθολικὴν καὶ ὁρθόδοξον πίστιν ἐνταξάμενοι, ἐγγράφως μεθεποθέσαν τὴν αὐτῶν πίστιν κρατεῖν πάντας τοὺς μετ' αὐτοῦ διαδόχους μύλοντας γίνεσθαι τῶν θρόνων αὐτῶν, ἐν αὐτῇ διαμένειν ἕως τῆς συντελείας. καὶ οὕτως κρατεῖ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, καὶ τιμᾷ τοὺς ἁγίους χαρακτήρας αὐτῶν. Ὅθιν καὶ ἕως τῆς σήμερον εἰς περικεισομαμέναι καὶ κακῶς περμέναι αἱ Ἐκκλησίαι ἡμῶν ἐκ τῶν σεβασμίων εἰκόνων αὐτῶν, καθὼς καὶ ὁ μακαριώτατος καὶ ἐκνότητος πάππας Σιλβέστρος μαρτυρεῖ ἐν ἀρχῇ τῆς ὁρθοδοξίας ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν, ὅτι ὁ ἐν ταῖς τῇ λαῖς παλαῖς ἐκωνοκτικῶς ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν πίστιν ἐπιστρέψεν. Ἡμεῖς γὰρ παρελθούσης, καὶ νυκτὸς ἴδα γενόμενος, ἐπέτρεψε σιωπὴν γενέσθαι. καὶ κοιμώμενον οὕτω, ἰδοὺ παρίστασαν αὐτῷ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, ὁ τε Πέτρος καὶ Παῦλος λέγοντες· «Ἐπειδὴ ἐπείρνης [ἐκ., οὐκ ἐπιστρέψας, εἰπε ἔριξας] βασιλεὺς ὑπὸν αἰματεκχυσίαν γενέσθαι περὶ τοῦ νοσήματος οὗ ἔχεις, ἰδοὺ ἀπεστάλημεν παρὰ Χριστοῦ δοῦναι σοι σωτηρίαν. Ἀκούσας γοῦν τῆς νοσησίας ἡμῶν, καὶ ποιήσας πάντα ὅσα ἐντέλλεσθαι σοι. καὶ πέμψας μετακλίσεις Σιλβέστρην τὸν ἐπίσκοπον, τὸν ἐκφυγόντα ἐκ σοῦ διὰ τὸν διωγμὸν οὗ ἔχεις, καὶ σήμερον ὄντα ἐν τῷ ὄρει Σωράκτει κεκρυμμένον ἐν σπηλαίοις πετρῶν μετὰ τοῦ κλήρου αὐτοῦ. Αὐτὸς σοι παρασκευάσει καλυμθεῖσθαι ἐσθλείας, ἐν ᾗ βαπτίσῃ σε, καὶ γενήσεται ἐν σοὶ ἰσὺς τῆς λήπρας καὶ πάντων τῶν νοσημάτων. καὶ τούτου τοῦ ἀγαθοῦ γενομένου εἰς σέ, εὐθέως ἐπείρψον κατὰ παντὸς τοῦ τοῦ τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἀνακρινισθῆναι. Σὺ δὲ αὐτὸν καθάρισον, ἀποβλέπων πᾶσαν τὴν τῶν εἰδῶν λατρίαν, καὶ θιγὼ μόνῃ τῇ ἀληθείᾳ προσκύνησον, καὶ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ πορεύου. Διγερθεὶς δὲ ἐκ τοῦ ὕπνου πορευθεὶς συνᾶς πᾶντας τοὺς τῷ παλατίῳ αὐτοῦ, καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ἐνυπνίου αὐτοῦ ἐξηγήσατο αὐτοῖς, καὶ εὐθέως ἀπέστειλεν ἐν τῷ ὄρει Σωράκτει, ἐν ᾧ ἦν ὁ ἅγιος Σιλβέστρος κεκρυμμένος μετὰ τοῦ κλήρου αὐτοῦ, σχολάζων ἐν ἀνγκνύσει βιβλίων. καὶ ἰδὼν κύλινδρον στρατὸν ἐπιστάντα, εἶπε τῷ κλήρῳ αὐτοῦ· «ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας. Καὶ ἔλθοντι ἐγγίθη αὐτῷ παρὰ τῶν στρατιωτῶν, περὶ οὗ ζητεῖται κεφαλαιὸν· καὶ ἰδὼν πρὸς τὸν βασιλεῖ μετὰ τριῶν πρεσβυτέρων καὶ δύο διακόνων, καὶ ἰδὼν αὐτὸν εἶπεν· «Εἰρήνη σοι, ὦ βασιλεῦ, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔκωθεν, καὶ νίκη. Ὁ οὖν βασιλεὺς Παρῶ ὁμῆται καὶ ἀπλῇ τῇ καρδίᾳ δεξιμῶς τοὺς λόγους αὐτοῦ, πάντα ὅσα ἀπεκαλύφθησαν αὐτῷ, ἐξηγήσατο τῷ κλήρῳ Σιλβέστρου. Μετὰ γοῦν τὴν ἐξήγησιν ἠρώτασεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς λέγων· «Οὗς εἶδον ἡμέτερον καὶ Παῦλον, ποιοὶ θεοὶ εἰσιν; Ὁ δὲ ἀγνώτατος Σιλβέστρος ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· «Οὗτοι μὲν θεοὶ οὐκ εἰσι, θεοὶ δὲ καὶ μακάριαι τυγχάνουσι τοῦ

tector existens, omnesque barbaras nationes sub vestris prosternens pedibus, ubique vos victores ostendat. Etenim ejus insignia dignitatis sacra pandat auctoritas, quantaque veneratio ejus summæ sedis exhibenda sit a fidelibus cunctis per orbem. Dominus enim eundem clavigerum regni coelorum cunctis præposuit principem, et hoc ab ipso honorater privilegio quo ei claves collatæ sunt regni coelorum. Iste itaque tam præcelso prælatus honore promeruit confiteri fidem supra quam fundatur Ecclesia Christi. Beatam confessionem beatitudo secuta est præmiorum, ejus prædicatione sancta universalis illustrata est Ecclesia, et ex ea cæteræ Dei ecclesiæ fidei documenta sumpserunt. Nam ipse princeps apostolorum beatus Petrus, qui apostolicæ sedi primitus præsedet, sui apostolatus principatum ac pastoralis curæ successoribus suis, qui in ejus sacratissima sede poterunt sessari sunt, dereliquit, quibus et auctoritatis potestatem, quemadmodum a Salvatore nostro Domino Deo ei concessa est, et ipse quoque suis contulit ac tradidit divino jussu successoribus pontificibus, quorum traditione Christi sacram effligem sanctæque ejus Genitricis, apostolorumque vel omnium sanctorum veneramus imagines. Ex eo enim quo Christi Dei nostri Ecclesiæ quietis et pacis apertæ sunt fores, hactenusque depictæ ecclesiæ imaginibus sunt ornate, beato atque sanctissimo papa Silvestro testante. In ipsis enim exordiis Christianorum, cum ad fidem converteretur pius imperator Constantinus, sic legitur. Transacta die, nocturno regi facto silentio, somni tempus advenit, et ecce adsunt sancti apostoli Petrus et Paulus dicentes: Quoniam flagitiis tuis posuisti terminum, et effusionem innocent sanguinis horruisti, missi sumus a Christo Jesu Domino dare tibi sanitatis recuperandæ consilium. Audi ergo monita nostra, et fac omnia quæcumque indicaimus tibi. Silvester episcopus civitatis Romanæ ad montem Soractem persecutiones tuas fugiens in cavernis petrarum cum suis clericis latebras foveit. Hunc cum ad te adduxeris, ipse tibi piscinam ostendet, in quam dum tertio merseris, omnis te valetudo deseret lepræ. Quod dum factum fuerit, hanc vicissitudinem salvatori tuo compensa ut omnes jussu tuo per orbem totum Romanum ecclesiæ restaurentur. Tu autem in hac parte purifica te, ut relicta omni superstitione idolorum, Deum unum, qui verus et solus est, adores et excolas, et ad ejus voluntatem attingas. Exurgens itaque a somno statim convocat eos qui observabant palatium, et secundum ænorem somni sui misit ad montem Soractem, ubi sanctus Silvester in cujusdam Christiani agro persecutionis causa cum suis clericis receptus, lectionibus et orationibus insistebat. At ubi a militibus se conventum vidit, credidit se ad martyrii coronam evocari; et conversus ad clerum omnem qui cum eo erat, dixit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Profectus itaque, ut dictum est, pervenit ad regem, cui nuntiatum cum tribus presbyteris et duobus diaconis introivit. Ingressus dixit: Pax tili et victorie

de caelo ministrarent. Quem cum rex alacri animo et vultu placidissimo suscepisset, omnia illi quae facta, quae dicta sunt, quae etiam relevata sunt, secundum textum superius comprehensum exposuit. Post finem vero narrationis suae percunctabatur, qui essent isti dii Petrus et Paulus, qui illum visitarent ob causam salutis suae, et ejus latebras detexissent. Silvester respondit: Hi quidem dii non sunt, sed idonei servi Christi, et apostoli electi ab eo, et missi ad invitationem gentium, ut credentes salutem consequantur. Cumque haec et his similiter Augusto diceret papa, interrogare coepit Augustus, utrumnam istos apostolos haberet aliqua imago expressos, ut ex pictura disceret hos esse quos revelatio docuerat. Tunc sanctus Silvester misso diacone imaginem apostolorum sibi exhiberi praecipit: quam imperator aspiciens, ingenti clamore coepit dicere, ipsos esse quos viderat, nec debere jam differe per Spiritum sanctum factam ostensionem piscinae quam istos promississe uae salutis memorabat. Ecce, ut praemisum est, sanctorum figurae ab ipsis sanctis fidei nostrae rudimentis apud omnes fuerunt Christianos atque in ecclesiis sanctorum sacrae figurae expressae atque depictae hactenus fuerunt, quatenus gentilitas paganorum, conspecta divinae Scripturae depicta historia, ab idolorum cultura demonum simulacris ad verum Christianitatis lumen atque amoris Dei culturam verti deberet, sicut et praecipuus pater atque idoneus praedicator beatus Gregorius hujus apostolicae sedis praesul ait, ut hi qui litteras nesciunt, saltem in parietibus videndo legant quae legere in codicibus non valent. Ob hoc quippe sancti probatissimi Patres ipsas imagines atque picturas divinae Scripturae et gesta sanctorum in ecclesiis depingi statuerunt, et cuncti orthodoxi atque Christianissimi imperatores, et omnes sacerdotes ac religiosi Dei famuli, atque universus Christianorum cœtus, sicut a primordio traditionem a sanctis Patribus susceperunt, eandem imagines atque picturas ob memoriam pie compunctionis venerantes observaverunt, et in partibus illis usque ad tempora proavi serenitatis vestrae orthodoxe coluerunt. Sed ipse vester proavus, per quorundam impiorum immissiones, easdem deposuit sacras imagines, et ex hoc error magnus in ipsius Graeciae partibus accrevit, et ingens scandalum in universum mundum devenit. Sed vae illi per quem scandala in universum mundum venerunt! sicut ipsa Veritas testatur. Unde magno dolore restricti dominus Gregorius atque item Gregorius beatissimi pontifices qui illo tempore existebant, eundem vestrae tranquillissimae pietatis proavum suis apostolicis exarationum apicibus deprecati sunt, ut ab eadem novae praesumptionis temeritate respiceret, easdemque imagines in pristino statu restitueret. Sed nullo modo eorum saluberrimis deprecationibus inclinaus est. Et postmodum dominus Zacharias, et Stephanus, atque Paulus, et item Stephanus, praedecessores nostri sancti pontifices, serpius avum et genitorem vestrae serenissimae tranquillitatis pro statuendis ipsis imaginibus

κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὓς ἐξέλεγκτο εἰς τὸ ἐπιστρέφαι πάντα τὰ ἔθνη πιστεύοντες εἰς αὐτόν. Ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα, πάλιν ῥωτᾷ αὐτόν, εἰ ἔρα εἰδὶ ποῦ ποτε αἱ ἱστορίαι αὐτῶν. Τότε ὁ ἅγιος Σίλβηστρος ἀποστειλάς διάκονον, ἐπέστρεψεν αὐτῷ εἰσάγει τὰς τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰκόνας· ἃς εἶδὼν ὁ βασιλεὺς μεγάλως ἐπαιφάνηται· Οὗτοι εἰσιν οὓς εἶδον ἐν ὁράματι, καὶ οὕτως διησιπῶν· γινώσκω πολυμεθεύοντα τὰς σωτηρίας μου, καὶ γενόμενος καλυμνέσθαι, ἰδωπίασθαι, καὶ παραχρῆμα ἰδεῖν. Καὶ ἀναμνηθεὶς τοῦ ἁγαθοῦ, οὗ ἐποίησεν, ἀπήρξατο κἀκείνης ποιεῖν Ἐκκλησίας, ἀνωσταλῶν ἐν αὐταῖς τὰς αὐτὰς σεβαστίας εἰκόνας, εἰς εἶδον καὶ ἀνάμνησιν τοῦ ἐνανθρωπήσαντος κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πάντων τῶν ἁγίων· ὥστε ἐπιστρέφει τὸν χριστιανισμὸν εἰς πᾶς [Ἰ. εἰς τὸν χριστιανισμὸν. καὶ εἰς πᾶς, etc. lat.], καὶ ἀλλοθι καὶ πᾶσι τοῦ θεοῦ σεβασμῶν, καὶ ἀπαλλαγῇ πάντας ἐκ τῆς τῶν ἔθνων εἰδωλολατρίας καὶ θαυμάσιου πλάνης· καθὼς ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ διδάσκαλος τῶν ἀποστόλων ἐπαύσατο, τοῦ πάντας ἀνθρώπους ἀγαπημῆσθαι καὶ μὴ δυνάμενους ἀναγνῶναι, θεωρεῖν τὰς εὐαγγελικὰς ἱστορίας, καὶ δι' αὐτῶν ἀνάσθαι πρὸς διζάν καὶ ἀνάμνησιν τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ κυρίου καὶ ἀσπέντου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ πάντες οἱ ἀρλόβοι καὶ χριστιανικώτατοι βασιλεῖς ἐν πᾶσι τοῖς ἱερῶσι καὶ ἐντίμοις ἀνδράσι τοῖς θεραπύουσιν τὸν θεὸν ἅμα παντὶ τῷ χριστιανικώτατῳ λαῷ, κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ ἐδίδαντο, καὶ ἐκράτουν, καὶ ἔχουσι τὰς αὐτὰς σεβαστίας εἰκόνας εἰς ἀνάμνησιν καὶ κατανύξιν καρπίας, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος· εἰδούται αὐτὰς, καὶ ἐν τοῖς μέρεσι δι' αὐτοὺς ἕως τοῦ προπάππου ἡμῶν ὁρθόδοξος ἐκτελεσθῆσεν. Ἀλλ' αὐτοὺς ὁ πρόπαππος ἡμῶν ἐξ ὑποβολῆς τινων ἁεσίτων κατέστηκεν ἐν τοῖς αὐτοῖς τὰς ἱερὰς εἰκόνας· καὶ ἔκατο πλάνη μεγάλη ἐν τοῖς αὐτοῖς μέρεσι τῆς Γρακίας νύξινθη, καὶ μέγα σπένδαλον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ γέγονε. Ἀλλ' οὐαὶ ἐκείνοις, δι' οὓς τὰ σκάνδαλα εἰς τὸν κόσμον εἰσέλθε, καθὼς αὐτὴ ἡ Ἀλήθεια μαρτυρεῖ. Ὅτι ἐν μεγάλῃ θλίψει γρηγόριος Γρηγόριος καὶ Γρηγόριος οἱ μακαριώτατοι ἀρχιερεῖς τοῦ κατ' ἡμᾶς Ρωμαϊκοῦ θρόνου, οἵτινες ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις ἦσαν, καὶ πολλὰκις τὸν προπάππον τῆς ὑμετέρας εὐσεβοῦς γαλήνης ἰδυσκώσσαν, ἵνα αἱ αὐταὶ σεβασμῶν εἰκόνας ἐν τῇ ἰδίᾳ στάσει ἀποκατασταθῶσιν. Ἀλλ' οὐδαμῶς εἰς τὰς αὐτῶν σωτηρίας διέσσω [Ἰ. αἰτίας] ἰδύθη. Καὶ μετὰ ταῦτα ὁ κύριος Ζαχαρίας, καὶ Στέφανος, καὶ Παῦλος, καὶ ἕτερος Ἰσίδωρος, οἱ προηγησάμενοι ἡμῶν ἁγνῶτατοι ἀρχιερεῖς, τὸν πάππον καὶ τὸν πατέρα τῆς ὑμετέρας εὐσεβοῦς βασιλείας περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν αὐτῶν ἱερῶν εἰκόνων ἰδυσκώσσαν, ἡμεῖς δὲ καὶ ἡ ὑμετέρα εὐτίμεια μετὰ μεγάλης ταπεινοφροσύνης τὴν ὑμετέραν βασιλίαν δυνωπῇ, ἵνα καθὼς ἐκ τῶν ἁγνῶτατων τῶν προηγουμένων ἡμῶν καὶ δοκιμωτάτων ἀρχιερέων ἐδιδάμεθα, ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς διὰ μνήμην τὰς ἱστορίας ἀνωσταλίσωμεν, καὶ τὴν ἱερὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν εἰκωνιστὴν τῆς αὐτοῦ ἀνθρωπομορφίας ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ θεοῦ κατεστήσωμεν, ἡμεῖς καὶ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς, καὶ τῶν ἁγίων καὶ

μαρτύρων ἀποστόλων, προφητῶν τε καὶ μαρτύρων, καὶ ὁμολογητῶν, καὶ δὲ τὸν πόθον σθεάζουσα. Λογὸν οὖν καὶ ἡμετέρα ἐπισκευὴ βασιλεία δυναστεία ἐν τοῖς μέρεσι τῆς αὐτῆς Γραφῆς ποιῆσαι πλεῖον, καὶ τὴν ὁρθόδοξον πίστιν ἐξισώσθαι ἵνα, καθὼς γίγνεται, «Γένεται μία πόλις καὶ εἰς κοινὴν» ὡς ἐν τῇ αὐτῇ, ὅπου ἔστιν ὁ Χριστιανισμός, αἱ αὐταὶ σθεάζουσι εἰκόνας παρὰ πάντων τῶν πιστοτέρων τιμῶνται. ὅπως διὰ τοῦ ὁρατοῦ χαρακτήρος εἰς τὴν ἀόρατον θεότητα τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ ἡ δόξα ἡμῶν ἀρπαγῇ πνευματικῇ τάξει κατὰ τὴν σάρκα, ἐν ᾧ Ἰῆσους τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν δέξασθαι κατέβηκε. καὶ τὸν λυτρωτὴν ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὑπάρχοντα προσκυνώμεν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι δοξάζοντες αἰνόμεν ὅτι καθὼς γίγνεται, «Ὁ Θεὸς πνεῦμά ἐστι» καὶ κατὰ τοῦτο δοξάζοντες πνευματικῶς προσκυνούμεν τὴν αὐτοῦ θεότητα. Ἐπει μὴ γίνετο ἡμεῖς, ἵνα τὰς αὐτὰς εἰκόνας, καθὼς φλαμουρίοι τινες, θεοποιήσωμεν; ἢ γὰρ μόθοι καὶ ὁ πόθος ἡμῶν, ἐν ἔχοντες, εἰς τὸν πόθον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἔστι. καὶ καθὼς ἡ θεία Γραφή ἡμῶν ἔχει, τὰς αὐτὰς εἰκόνας εἰς μεταμόρφωσιν τοῦ εἴδους ἡμῶν ἔχοντες, φυλάττοντες τὴν καθαρότητα τῆς πίστεως ἡμῶν. Ἐπει ὁ πλάσας καὶ δημιουργὸς ἡμῶν Κύριος ὁ Θεός, ὁ κατὰ τὴν ἰδίαν εἰκόνα καὶ ὁμοιότητα ἐκ τῆς ὕλης τῆς γῆς πλάσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὡτίσας αὐτόν, ἀντιθέσειον κατέστησεν αὐτόν. καὶ αὐτὸς ὁ πρῶτος ἀβραάμης ἀντιθέσειος ὑπάρχων, θεῖα ἐπενέυσεν πάντα τὰ ἔμφυχα καὶ τὰ πτείνα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάντα τὰ τέκνα τῆς γῆς ἰδίᾳ ἐνόησεν ἐκάλειν. «Ὁ δὲ Ἀβὲλ ἐκ τῶν προτόκων τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ὄντα προσήγαγεν ἰδίᾳ βουλήσει Κυρίῳ τῷ Θεῷ. Περὶ οὗ ἀναγινώσκουμεν, ὅτι «Ἐπίβλεψε κύριος ἐπὶ Ἀβὲλ καὶ ἐπὶ τοῖς θάβοις αὐτοῦ.» ἔπειτα καὶ ὁ Νῶε μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἰδίᾳ βουλήσει κατεσκεύασας θυσιαστήριον ἔτισσε, καὶ ἐκ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πτείνων καθαρὰ ὄντα ἐπὶ τὸ αὐτὸ θυσιαστήριον τῷ Θεῷ προσήγαγεν. Ὅμοιος καὶ Ἀβραάμ, καθὼς γίγνεται, ἰδίᾳ βουλήσει θυσιαστήριον ἔτισσε πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἡμερῶσι. καὶ ὁ Ἰακώβ δὲ φυγὼν ἐκ προσώπου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐν ὕπνῳ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ εἶδεν ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας διὰ κλίμακος, καὶ ἐπ' αὐτῆς τὸν Κύριον λαλοῦντα πρὸς αὐτόν καὶ ἀναστὰς, ἰδίᾳ βουλήσει ἐπὶ τὸν λίθον ὃν εἶχε πρὸς τὸν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ στήσας αὐτόν, καὶ ἐκχέας ὕδατος ἐπάνω αὐτοῦ, ἐκέλευσε τὸν τόπον Βεθὲλ, λέγων, «Ὁὐκ ἔστιν ἱερόν τι, εἰ μὴ οἶκος Θεοῦ, καὶ πύλη οὐρανοῦ.» Περὶ οὗ οὐδαμῶς ὁ Θεὸς ἀργίσθη αὐτῷ, διότι τὸν λίθον ἔθηκεν ἰδίᾳ βουλήσει. Διὸ μετὰ μικρόν τι τῆς ἱστορίας εἶπεν Ἐγὼ εἰμι Θεὸς Βεθὲλ, οὗ ἔχρισας τὸν λίθον, καὶ ὤξω μοι εὐχάν. καὶ γὰρ, γαλανότατα τέκνα, μεγάλοι ἄρχοντες καὶ ὁρθόδοξοι βασιλεῖς, πάντα ὅσα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κατενόησαν πρὸς δόξαν Θεοῦ ἀφῆκοντα εἶπεν, ἀρσέντα γίνονται τῷ Θεῷ. καὶ πάλιν ὁ αὐτός, Ἰακώβ ἐπὶ τὸ ἄσπερον τῆς γῆς αὐτοῦ προσεκύνησε, πιστεύει τῆς ἀγαπήσεως τοῦτο ποιήσας, περὶ ἧς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ φησιν, ὅτι Οὐ τὸν γὰρ δόξον, ἀλλὰ τὸν κρατοῦντα αὐτῶν, ἐνδοξίζον ἀγαπήσεως ποιήσας,

A sacris deprecati sunt, simulque et nostra pusillitas cum magna humilitate vestram studuit clementissimam imperialem potentiam constanter postulare. Et demum subnixius quesumus, ut sicut a sanctis patribus et prædecessoribus nostris probatissimis pontificibus suscepimus, divinæ historię Scripturam in ecclesiis pro memoria piæ operationis et doctrinæ imperitorum depingimus, et sacram imaginem Domini Dei et salvatoris nostri Jesu Christi secundum incarnationem ejus humanam forinam in aula Dei constituimus, simulque et sanctæ ejus Genitricis, atque beatorum apostolorum, prophetarum, martyrum, et confessorum, ob eorum amorem designantes veneramus, ita et vestra clementissima imperialis potentia partibus ejusdem Græciæ faciat vestræ orthodoxæ fidei cœquari, ut sicut scriptum est: *Fiat unus grex et unum ovile* (Joan. x); quia in universo mundo, ubi Christianitas est, ipsæ sacræ imagines permanentes, ab omnibus fidelibus honorantur, ut per visibilem vultum ad invisibilem divinitatis majestatem mens nostra rapiatur spirituali affectu per contemplationem figuratæ imaginis secundum carnem quam Filius Dei pro nostra salute suscipere dignatus est. Eundem redemptorem nostrum qui in cœlis est, adoremus et in spiritu glorificantes collaudemus, quoniam juxta ut scriptum est, *Deus spiritus est* (Joan. iv), et ob hoc spiritualiter divinitatem ejus adoramus. Nam absit a nobis ut ipsas imagines, sicut quidam garriunt, deificemus; sed affectum et dilectionem nostram, quam in Dei amorem et sanctorum ejus habemus, omni modo præferimus [proferimus]. Et sicut [Gr., secundum] divinæ Scripturæ liberos (Gen. ii) ipsas imagines ob memoriam venerationis habemus, nostræ fidei puritatem servantem. Nam creator noster Dominus Deus, dum ad imaginem et similitudinem suam de limo terræ plasmasset hominem, sagacitatis industria illustrans, in proprio considerationis arbitrio eum constituit. Et ipse primus homo ex proprio arbitrio divina inspiratione cuncta animantia, et universa volatilia colli, et omnes bestias terræ propriis nominibus appellavit, et in ipsa appellatione permisit animantia permanere. Etiam et Abel divino ignitus Spiritu, de primogenitis gregis sui munera ex proprio considerationis arbitrio Domino obtulit. Pro quo legimus, quod *respexit Deus ad Abel et ad munera ejus* (Gen. iv). Porro et Noe post diluvii inundationem et ipse superna inspiratione suo arbitrio propriæ adinventionis consideratione altare Domino ædificavit, et de cunctis pecoribus et volucibus mundis holocausta super eodem altare Domino obtulit. Simili modo Abraham, sicut scriptum est, suo arbitrio altare ædificavit ad honorem et gloriam Dei qui apparuit ei. Sic Jacob fugiens Esau fratrem suum, dum in somnis angelos Dei ascendentes in cœlum et descendentes per scalam, atque innixum ipsi scalæ loquentem sibi Dominum aspiceret, surgens protinus suo arbitrio tulit lapidem quem supposuerat capiti suo, erexitque in

titulum, fundens oleum desuper, appellavitque locum illum Bethel, dicens : *Non est hic aliud nisi domus Dei, et porta cæli* (Gen. xxviii). Pro quo nequaquam omnipotens Deus iratus est, quod lapidem illum crexit in titulum suo arbitrio et consideratione. Unde post paululum in historia Geneseos fertur dictum illi fuisse : *Ego sum Deus Bethel, ubi unxisti lapidem, et notum voristi mihi*. Ecce, serenissimi domini filii magni principes, omnia quæ humana consideratione ad laudem Dei parantur, non sunt prohibenda, potius autem omnino creatori nostro Domino constat esse placabilia. Nam idem ipse Jacob proprio demum arbitrio summitatem virgæ filii sui Joseph deosculatus est, fidei dilectione hoc agens, sicut beatus Paulus in epistola ad Hebræos testatur (Hebr. xi) : non virgæ, sed tenenti eam honoris ac dilectionis exhibuit affectum. Sic et nos pro amore et dilectione quam apud Dominum et sanctos ejus habemus, honorabiles eorum effigies imaginibus depingentes, non tabulis et coloribus honorem exhibemus, sed illis pro quorum honore consistunt. Rursumque legimus præceptum fuisse Moysi a Domino Deo nostro, cum dicitur : *Facies et propitiatorium de auro mundissimo, duorum cubitorum et dimidii erit longitudo ejus, semis et cubiti latitudo*. Duos quoque cherubim aureos et productiles facies ex utraque parte oraculi (Exod. xxxvii, 25) ; et post paululum, *ad cooperiendam arcam, in qua ponet testimonium, quod dabo tibi : inde præcipiam et eloquar ad te* (Exod. xl), super propitiatorium scilicet ac medios cherubim, qui erant super arcam testimonii. Sed et in cortinis atque opertorio tabernaculi cherubim textino opere diversis coloribus fieri præceptum est. Considerandum quippe est, tranquillissimi domini filii magni principes, quod omnipotens Dominus noster inter eosdem cherubim manu factos existentes, ob salutem populi sui loqui dignatus est. Pro quo dubium non est, quod omnia quæ in ecclesiis Dei ad laudem et decorem ipsius constituta sunt, sancta ac veneranda esse noscantur. Etiam hoc, serenissimi filii, addendum est ad incredulorum satisfactionem et directionem errantium, quod Deus famulo suo Moysi præcepit dicens (in libro enim Numerorum ita legitur contra pestem quæ in eos irruerat) : *Fac serpentem, et pone eum pro signo : qui percussus aspexerit eum, vivet. Fecit ergo Moyses serpentem æneum, et posuit pro signo ; quem cum percussi aspicerent, sanabantur* (Num. xxi). O insania frementium contra fidem et religionem Christianam, ut asserant non colere aut venerari imagines, in quibus figuratæ sunt Salvatoris effigies, et ejus genitricis, vel sanctorum, quorum virtute subsistit orbis, atque potitur humanum genus salute ! Ænei serpentis inspectione credimus Israeliticum populum a calamitate injecta liberari, et Christi Domini nostri et sanctorum effigies aspicientes atque venerantes dubitamus salvari ? Absit tali nefariæ temeritati cedere assensum. Patrum priscas sequamur traditiones, et ab eorum doctrina

PATROL. XCVI.

προσπεκύνουσιν. Οὕτω τε καὶ ἡμεῖς κατὰ πόδον καὶ ἀγκύστιον ἂν πρὸς τὸν Κύριον καὶ τοὺς ἁγίους ἔχομεν, τοὺς χαρακτῆρας ἐν εἰκόσιν ἱστοροῦμεν, οὐκ ἐν συνίδι καὶ χρώμασι τὴν τιμὴν ἔχοντες, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς, ὧν τὴν ὁμοίωσιν αἱ εἰκόνες φέρουσι. Πάλιν δὲ ἀναγκάσκειν πρόσταγμα τῷ Μωσεί γενέσθαι παρὰ κύριον λέγοντος : « Ποίσεις ἑαυτὸν ἐκ χρυσοῦ παλάμου δύο πᾶσεων [L. δ. π. καὶ ἡμισίως] τὸ μέγεθος, καὶ μίας ἡμισίως πᾶσεως τὸ πλάτος. Καὶ δύο χειροῦν χρυσῶ διατὰ, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὄντων » καὶ μετὰ μικρόν « Ἐπεθήσεις τὸ μαρτύριον ; ὃ δώσω σοι, πρὸς τὸ καλύψαι τὴν κιβωτὸν » καὶ λαλήσω σοι ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκείνη, ἡ τοῦτέστι μίσον τῶν χειροῦν τῶν δύο, τῶν ὄντων ἑκάστη τῆς κιβωτοῦ τοῦ μαρτυρίου. Ἀλλὰ καὶ ἐν βόλοις, καὶ ἐν τῇ σκαπάνῃ τοῦ σκηνώματος τῶν χειροῦν, ἔργον ὕψαντον ἐκ διαφόρων χρωμάτων γενέσθαι προστάζει. Κατασκευάζει δὲ ἔστι, γαλήνῳτατι διασπῆται καὶ τίκα, μεγάλοι ἀρχαῖοι, ὅτι περὶ οὐδὲν κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν μίσον τῶν χειροῦν χειροποιῶντων τυγχάνοντων, ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ λαοῦ λαλήσαι καταξίωσι. Δὲ ἀδίστακτον ἔστι, πάντα τὰ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ πρὸς ἑκαστὸν καὶ εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ συνταθέντα, καὶ ἅμα καὶ σιδήσασθαι εἶναι γινώσκοντα. Προσθεῖναι δὲ ἔστι καὶ τοῦτο, γαλήνῳτατι διασπῆται, πρὸς τὴν τῶν ἀπίστων πληροφορίαν, καὶ διόρθωσιν τῶν πελαγομένων, περὶ ὃ θεὸς τῇ διαρέπουσιν αὐτοῦ Μωσεί προστάζει, καὶ ἐν τῇ βίβλῃ τῶν ἀρετῶν ἀναγινώσκειται, διὰ τὸν λοιπὸν τὸν ἐπιβλόντα αὐτοῖς, λέγων : « Ποίησον ὅρα, καὶ θίς αὐτὸν εἰς σμαίον » καὶ ὅστις κρουσθῇ, καὶ τῇ αὐτὴν ζήσεται. Ἐποίησεν ὁ Μωσὴς ὅρα γαλκῶν, καὶ ἔθηκε αὐτὸν εἰς σμαίον » καὶ πάντες οἱ κρουόμενοι καὶ θεωροῦντες αὐτὸν, ἰόντο. » Ὅ τῆς ἀνοίας τῶν φροντισμένων κατὰ τῆς πίστεως καὶ ὁρθότητος τῶν Χριστιανῶν ὅτι συνελθόντων μὴ σιδήσθαι τὸς σιθεσμούς εἰκόνας, ἐν αἷς ἱστορίαις εἰσι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ τῆς γεννητικῆς αὐτοῦ, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ὧν ὁ δύναμις συνιστᾷ καὶ σώζει τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἐκ γὰρ τῶν ἱσχυρίων λαὸν πιστεύοντων διὰ τῆς ἐραστικῆς τοῦ γαλκῶ ὄψεως σώζεσθαι, μὴ γένοιτο ἡμῶν διαστῆσαι, μηδὲ ἀποστῆναι ἐκ τῆς παραδόσεως τῶν ἁγίων Πατέρων, μηδὲ ἐκ τῆς διδαχῆς αὐτῶν ἐκκλίνειν. Καὶ Σολομών δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ γῇ ᾧ ἔκειτο τῷ Θεῷ, χειροῦν εἰς δίδαν τοῦ Θεοῦ ἐποίησε, καὶ ἐκ διαφόρων χρωμάτων κατασκευάσεν [L. ἄλ. κατακόσμησεν] αὐτόν. Λοιπὸν δὲ καὶ ἡμεῖς καὶ πάντες οἱ ὁρθόδοξοι τὴν ἡμετέραν τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ τὴν ἀραιότητα τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ ἐκ διαφόρων χρωμάτων καὶ κοσμητικῶν ζωγράφων ποιοῦμεν. Ἐστὶ καὶ ἡσυχία ὁ προφῆτης εἶπεν : « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται θυσιαστήριον τῷ Θεῷ ἐν μέσῳ τῆς γῆς Αἰγύπτου, καὶ στήλη ἰχθύων τῶν ὁρίων αὐτῆς » καὶ ἔσται εἰς σμαίον καὶ εἰς μαρτύριον Κυρίου τῷ Θεῷ ἐν γῇ Αἰγύπτου. Βούουσι δὲ πρὸς Κύριον ἀπὸ πρῶτον ὁλεθόντων, καὶ ἀποστῆναι αὐτοῖς σωτῆρα καὶ ὑπέρμαχον τὸν λυτροῦμενον αὐτούς. » Καὶ ὁ ψαλμωδὸς δὲ Δαβὶδ ὑμνῶν λέγων : « Ἐξομολόγησεν καὶ ὁμολογῶν αὐτοῦ. » καὶ πάλιν ὁ αὐτός : « Κύριε, ἡγάπησας εὐπρέπειαν οἴκου σου, καὶ τόπον σκηνώματος δόξης

σου. καὶ πάλιν τὴν ἑλευσιν καὶ τὴν σάρκασιν τοῦ
 Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελιζόμενος ὁ
 αὐτός, μεγάλως τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κατὰ τὴν ἑσαρ-
 κων αὐτοῦ οἰκονομίαν προσκυνεῖσθαι ἐνουθέτησε, λέ-
 γων· « Ἐξέλθετε ἐπὶ τὸ πρόσωπόν μου, τὸ πρόσω-
 πόν σου, κύριε, ζῆτάσω. » Καὶ πάλιν· « Τὸ πρόσωπόν
 σου λιτανεύουσιν οἱ πλῆθυσαι τοῦ λαοῦ. » καὶ πάλιν·
 « Ἐσημειώθη ἡ ἡμῶν τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, κύριε. »
 Ὅθεν ὁ ἅγιος Διονυσίου· ὁ μέγας διδάσκαλος ἐν ταῖς
 νοουθεσίαις αὐτοῦ ἔφη· Τί ἵσταν εἰκὼν Θεοῦ, εἰ μὴ πρό-
 σωπον Θεοῦ, ἐν ᾧ ἑσημειώθη ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ; Ἐν τῇ
 μετεξῇ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης· ἐπίσκοπος περὶ τοῦ
 Ἀβραάμ λόγον συνιστάσας, λέγων· Εἶδον πλειστάκις τὴν
 ἐκτεταγμένην τοῦ πῆδους, καὶ οὐκ ἀδαρυτὴν παρὰ τὸν ἔργον
 τίχνας εἰς πρόσωπον προσαχθὲν ἱστορίας, καὶ τὰ
 λοιπὰ ἐκ τῆς ἐρημικίας αὐτοῦ τῆς εἰς τὰ ἄσματα
 τῶν σμμάτων, καθὼς ἡ γεγραμμένη διδοῦσά λέγει· Ὅλα
 τίς ἵσται παντὶ τῷ ἐν διαφόροις βαφαῖς ἀνεκπληρούσα
 πρὸς τὴν ψυχῆς [L. τοῦ ἡμψυχου] μίμησιν. Ὁ γὰρ
 Θεὸς τὴν εἰκόνα θεωρῶν τὴν ἐκ τῆς τίχνης διὰ χρω-
 μάτων ἀνεκπληρουμένην σκεῖται, οὐκ ἐκ τῆς βαφῆς
 τὴν ὁμοιότητα φέρεται, ἀλλὰ πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ
 πρωτοτύπου ἀνάγεται. Ἐπει ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ἁγίου
 Βασιλίου τῇ πρὸς Ἰουλιανὸν τὴν παραβάτην ἐμφέ-
 ρεται· καθὼς ἐκλονομίσασαμεν ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν ἡμε-
 τήραν ἁμάρτιαν πιστὴν τῶν Χριστιανῶν, ὁμολογῶ, καὶ
 ἔσονται, καὶ πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν παντοκράτορα,
 Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱόν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον· ἕνα Θεὸν ταῦτα καὶ τρία προσκυνῶ καὶ ὁ-
 ἔξω· Ὁμολογῶ δὲ καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ ἑσαρκίαν οἰκο-
 νομίαν· εἴτα καὶ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν κατὰ σάρκα
 τοκοῦσαν αὐτὸν, Θεοτόκον ὁμολογῶ. Δίχομαι δὲ τοὺς
 ἁγίους ἀποστόλους, προφῆτας τε καὶ μάρτυρας, τοὺς
 πρὸς τὸν Θεὸν λιτανεύοντας, ὅτι διὰ τῆς μεσετίας
 αὐτῶν Πιῶς μοι γίνεται ὁ φιλόθεος Θεός, καὶ
 τὸν ὄντιον τῶν ἁμαρτιῶν ὀφείλεται· διὸ καὶ τὰ ἱστο-
 ρίας τῶν εἰκόνων αὐτῶν τιμῶ καὶ προσκυνῶ φαν-
 ῶς· τοῦτο γὰρ παρεδόθη ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων,
 καὶ οὐ καλῶνται· ἀλλ' ἐν πάσῃς ταῖς ἐκκλησίαις
 ἡμῶν τὴν αὐτῶν ἀναστρεφόμεν ἱστορίαν. Πάλιν δὲ ἐκ
 τοῦ αὐτοῦ ἁγίου, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τοὺς ἁγίους
 τεσσαράκοντα μάρτυρας· Ἐπεὶ καὶ πολλῶν τρόποις
 καὶ νύκτας καὶ λογογράφοι πολλὰς, καὶ ζωγράφοι
 διασημαίνουσιν· οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς
 εἰκασίαις ἐγχαρίττοντες. καὶ πολλοὺς πρὸς ἀνδραγαθίαν
 διύγναιεν ἑκάτεροι. Ἀ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας ὑπέ-
 γραφε, ταῦτα γραφὴ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσσι.
 Πάλιν δὲ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐπισκό-
 που Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσόστομου, τοῦ εἰς
 τὴν παραβολὴν τοῦ σπέρου· Ἐνδύμα βασιλικὴν ἐκ
 ὕδατος, οὐχὶ τὸν ἐνδύμενον αὐτὸν ὕδατις; Οὐκ
 οἶδας, ὅτι ὅστις τὴν εἰκόνα τὴν ἐκ ξύλου καὶ χρω-
 μάτων λαοῦρα, οὐχ ὡς πρὸς ἄνυχον τολμήσας κρί-
 νεται, ἀλλὰ κατὰ τοῦ βασιλέως; Διούσης γὰρ τῇ
 βασιλεῖ προσφέρει τὴν ὕβριν [οὐκ οἶδας, ὅτι ὅστις τῇ
 εἰκόνι τοῦ βασιλέως ὕβριν προσάγει, πρὸς αὐτὸν τὸν
 βασιλέα, ὅπου τὸ πρωτότυπον καὶ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ
 ἐπηφείρει τὴν ὕβριν]. Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ λόγου τοῦ

A nulla declinamus ratione. At vero et Salomonem re-
 geni in templo quod aedificavit, cherubim ad gloriam
 Dei fecisse legimus, et diversis coloribus idem ador-
 navit templum (1 Reg. vi). Ob hoc quippe nos et
 omnes orthodoxi ob confessionem fidei nostrae, et
 pulchritudinem domus Dei varietate colorum atque
 ornamentis picturam exhibemus, quemadmodum
 Isaias propheta vaticinatus ait: *In die illa erit altare
 Domini in medio terrae Aegypti, et titulus juxta ter-
 minum ejus Domini*, eritque in signum et in testi-
 monium Domino exercituum in terra Aegypti. Cla-
 mabunt etenim ad Dominum a facie tribulantis, et mit-
 tet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos
 (Isai. xix). Sicut eximius prophetarum beatus David
 cecinit dicens: *Confessio et pulchritudo in con-
 spectu ejus* (Psalm. xcvi); et idem ipse: *Domine, dilexi
 decorem domus tuae et locum tabernaculi gloriae tuae*
 (Psalm. xxv). Et iterum adventum redemptoris nostri
 atque incarnationem ipsius Filii Dei annuntians,
 magnopere vultum ejus secundum humanitatis ipsius
 dispensationem adorari praemonuit, inquit: *Vul-
 tum tuum, Domine, requiram* (Psalm. xxvi). Et post:
Vultum tuum deprecabantur omnes divites plebis
 (Psalm. xlii). Et rursus: *Signatum est super nos lu-
 men vultus tui, Domine* (Psalm. iv). Hinc et beatus
 Augustinus praecipuus pater et optimus doctor in
 suis admonitionum sermonibus ait: Quid est imago
 Dei, nisi vultus Dei, in quo signatus est populus
 Dei? Interea et beatus Gregorius Nysseus episcopus
 inter plura quae in sermone quem de Abraham
 instituit, ita dixit: Vidi multoties conscriptionem
 imaginis passionis, et non sine lacrymis visionem
 praeterii, opere artis ad faciem afferentis historiam,
 et caetera de interpretatione ejus in Cantica cantico-
 rum, sicut conscripta doctrina dicit: *Materia quae-
 dam est omnino in diversis tincturis, quae complet
 animantis imitationem*. Qui enim ad imaginem
 conspexit ex eadem arte per colores completam tabulam,
 non tincturis praefert contemplationem, sed ad visio-
 nem [Gr. prototypi] depictam conspexit tantummodo
 quam per colores magister demonstravit. In epistola
 beati Basilii ad Julianum transgressorem missa re-
 fertur: Secundum id quod a Deo hereditate pos-
 sidemus nostram immaculatam fidem Christiano-
 rum, confiteor, sequor, et credo in unum Deum Pa-
 trem omnipotentem, Deum Filium, Deum Spiritum
 sanctum; unum Deum haec tria adoro et glorifico.
 Confiteor autem et Filii incarnatam dispensationem,
 et Dei genitricem quae secundum carnem eum genuit,
 sanctam Mariam. Suscipio vero et sanctos apostolos,
 prophetas et martyres, qui ad Deum deprecationem,
 faciunt, quia per eorum interventionem propitius
 mihi efficitur misericordissimus Dominus, et re-
 missionem mihi facinorum donat; pro quo et figuras
 imaginum eorum honoro, et adoro, et veneror spe-
 cialiter: hoc enim traditum est a sanctis apostolis,
 nec est prohibendum, ac ideo in omnibus ecclesiis
 nostris eorum designamus historiam. Item ejusdem

* In Graeca versione, Isai. xxxi, 39, τῷ Κυρίῳ, Domino. HARD.

de sermone in sanctos quadraginta martyres : Nam et bellorum triumphos ac victorias et sermonum conscriptores multoties et pictores significant, quidam quidem verbo adornantes, quidam vero tabulis præsignantes, et multos utrique ad virilitatem excitaverunt. Quæ enim sermo historię per auditum depinxit, hæc conscripta silens admonitio per imitationem demonstrat. Item beati Joannis archiepiscopi Constantinopolitani, qui et Chrysostomus, de parabola seminis : Indumentum imperiale si contumeliis affeceris, nonne ei qui induitur contumelias irrogas ? Nescis quia si quis imagini imperatoris injuriam infert, ad ipsum imperatorem, id est, ad ipsum principalem et ad ejus dignitatem refert injuriam ? Nescis quod si quis imagini quæ ex ligno et coloribus est maledicit, non judicatur veluti si contra inanimatum quiddam presumptuose se gesserit, sed tanquam is qui contra imperatorem egerit ? Dupliciter enim imperatori contumeliam infert. Et iterum de sermone ejusdem Patris habito in quinta feria Paschæ : Omnia facta sunt propter gloriam Dei et usum nostrum : nubes ad imbrum ministerium, terra ad fructuum abundantiam, mare navigantibus absque invidia est : omnia famulantur homini, magis autem imagini Dei ; neque enim quando imperiales vultus et imagines in civitates introducuntur, et obviant iudices et p'ebes cum laudibus, tabulam honorant, vel supereffusam cera scripturam, sed figuram imperatoris. Sic et creatura non terrenam speciem honorat, sed caelestem ipsam figuram reveretur. Similiter et beati Cyrilli ex interpretatione sancti Evangelii secundum Mattheum sermonem proferimus : Depingit enim fides quod in forma Dei existit verbum, sicut et nostræ vitæ relempio oblata est Deo, secundum nos carne indutus et factus homo. Et idem ipse post pauca : Imaginum nobis explent opus parabolæ, significantes virtutem, ac si oculorum adhibitione et palpatu manus suggerant etiam ea quæ in exilibus cogitationibus invisibiliter habent contemplationem. Item sancti Athanasii episcopi Alexandriæ de humanatione Domini, cujus initium est : Sufficiens quidem de multis pauca sumentes, intumavimus ; et post : Et ipsa quæ scribuntur in lignis, abolita forma per exteriores sordes, iterum idipsum necesse est in omnibus resumere et unire, cujus est forma, renovari possit imago in eadem materia et elemento. Per [Gr. Propter] eandem enim formam et materia, ubi et conscribitur, non deicitur, sed in ea ipsa configuratur, et cætera. Item beati Ambrosii ad Gratianum imperatorem ex libro tertio, capite nono : Nunquidnam quando et deitatem et carnem adoramus, dividimus Christum ? aut quando in ipso et Dei imaginem et crucem adoramus, dividimus eum ? Absit ! Item sancti Epiphaniï Constantiæ Cypri : Nunquid enim et imperator pro eo quod habet imaginem, duo sunt imperatores ? Non sane ; sed imperator unus est etiam cum imagine. Item sancti episcopi Stephani Bostoni de imagine

A αὐτοῦ Πατρὸς, τοῦ εἰς τὴν ἁγίαν παμπαν τῆς Πα-
σχάλιας· πάντα ἐγένοντο εἰς δόξαν Θεοῦ, εἰς χρῆσιν
δὲ ἡμετέρων· νῆρη πρὸς τὴν τοῦ ἡεροῦ διακονίαν, ἡ
γὰρ πρὸς κορπορορίαν πλῆθους, βάλασσα τῶν πλεόν-
των ἀφθονός, πάντα δουλεύουσι Θεῷ [L. τῷ ἀνθρώπῳ],
μᾶλλον δὲ τῇ εἰκόνι τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲ γὰρ ὅτι βασι-
λι οἱ χαρακτῆρες καὶ εἰκόνες· ἐν ταῖς πόλεσιν εἰσέρι-
ρονται, καὶ ἀπαντῶσιν ἄρχοντας καὶ λαοὶ μετὰ ἐπαι-
νων, τὴν σκιδὰ τιμῶσιν, ἡ τὴν καρὸχτον γραφῆν,
ἀλλὰ τὴν ἱστορίαν τὴν βασιλικήν. Οὕτω καὶ ἡ πίστις
οὐ τὸ ἐπίγειον εἶδος τιμᾷ, ἀλλὰ τὴν οὐράνιον ἱστο-
ρίαν εὐλαβεῖται. Ὅμοιος δὲ καὶ τοῦ μακαρίου Κυ-
ρίλλου ἐκ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον Εὐαγγέ-
λιον ἐρμηνείας προφύρομεν λέγοντες [ισ. λέγοντος].
Ζωγραφεῖ γὰρ ἡ πίστις τὸν ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ ὑπάρ-
χοντα λόγον, ὡς καὶ ἡ τῆς ζωῆς ἡμῶν λύτρωσις
προσπείχῃ τῷ Θεῷ, τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπο-
δύς, καὶ γινώσκοντες ἄνθρωπος. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς μετὰ
μικρὸν· Εἰκότων ἡμῶν ἀποκληροῦσι χρεῖαν αἱ παραβο-
λαί, τῶν σηματονομένων τὴν δύναμιν οὐσίπικας καὶ
ὀφθαλμῶν παραθείσει, καὶ ἀπὸ χειρὸς υποβάλλουσαι,
καὶ τὰ ἐν ἰσχυαῖς ἐννίκις ἀφανῶς ἔχοντα τὴν θεω-
ρίαν. Πάλιν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλε-
ξανδρείας περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τοῦ Κυρίου, οὐ ἡ
ἀρχὴ· Ἰκανῶς μὲν ἐκ πολλῶν ὀλίγα λαβόντες ἱγρά-
ψαμεν. Ἐπειτα· Καὶ αὐτὰ τὰ ἐν ἔυλοισ γραφόμενα,
μορφῆς παρελθούσης ἐκ τοῦ ἔξω ῥύπου, πάλιν ἐν γ-
καίον τὸν αὐτὸν ἀναλαβέσθαι καὶ ἐῶσαι [ισ. ἀνακρί-
σαι], οὕτως ἐστὶν ἡ μορφή, τοῦ ἀνακρίσσαι δυ-
νηθῆναι εἰκόνα ἐν τῇ αὐτῇ ὕλῃ καὶ στοιχείῳ. Διὰ
C γὰρ τὴν αὐτοῦ μορφήν καὶ ἡ ὕλη, ὅπου καὶ γράφεται,
οὐ καταβάλλεται, ἀλλ' ἐν αὐτῇ συνιστορεῖται. Καὶ
ἔτιον πάλιν τοῦ μακαρίου Ἀμβροσίου πρὸς Γρατιαν-
ὸν τὸν βασιλέα, ἐκ τῷ τρίτῳ βιβλίῳ, κεφ. λβ'.
ἐννάτου· Τί γάρ; μή ποτε καὶ τὴν θεότητα καὶ τὴν
σάρκα αὐτοῦ προσκυνούντες, μερίζομεν τὸν Χριστὸν,
ἡ ὅτι ἐν αὐτῇ τὴν θεϊκὴν εἰκόνα καὶ τὴν σαρκῶν
προσκυνούμεν, μερίζομεν αὐτόν; Μὴ γίνετο ! Πάλιν τοῦ
ἁγίου Ἐπιφανίου Κωνσταντίας τῆς Κύπρου· Μὴ γάρ
αἱ βασιλεῖς ἔχειν εἰκόνα, δύο εἰσὶ βασιλεῖς ; Ὁμνεῖν
ὁ βασιλεὺς εἰς ἑστὶ καὶ μετὰ τῆς εἰκόνος. Πάλιν τοῦ
ἁγίου Στεφάνου ἐπισκόπου Βόστρων· Οἷσις δὲ περὶ
τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων ὁμολογοῦμεν, ὅτι πᾶν ἔργον
τὸ γινόμενον ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, ἀγαθόν ἐστὶ καὶ
ἅγιον· ἄλλο γὰρ ἔστιν εἰκὼν, καὶ ἄλλο ἄγαθον,
D τουτίστις ζῶντες. Ὅτι γὰρ ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ ἐπλασε,
τουτίστις Ἰησοῦς γεννησέν, ἔπλασε· Ποιῶμεν ἄνθρωπον
κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμῶν. καὶ ἐποίησεν ἄνθρω-
πον ἐν εἰκόνι Θεοῦ. Τί γάρ; ὅτι εἰκὼν Θεοῦ ἐστὶν
ἄνθρωπος, ἄγαθόν ἐστὶ, τουτίστις εἰδωλολατρεία καὶ
ἀσείβεια ; Μηδ' αὖτως γίνετο ! Εἰ ὁ Ἀδὰμ εἰκὼν δαιμόνι-
ον ἦν, ἐκβεβλημένος ἦν καὶ ἀπρόσδεκτος. Ἀλλ' ὅτι εἰ-
κὼν Θεοῦ ἐστὶ, τιτιμῶς ἐστὶ καὶ ἐμπρόσδεκτος. Πᾶσα
γὰρ εἰκὼν ἐν ὀνόματι Κυρίου, ἡ τῶν ἀγγέλων, ἡ προ-
φητῶν, ἡ ἀποστόλων, ἡ μαρτύρων, ἡ δικαίων γενομένη,
ἁγία ἐστίν. Οὐ γὰρ τὸ εὖλον προσκυνεῖται, ἀλλ' αὐτὸ
τὸ ἐν τῷ εὐλῳ θεωρούμενον καὶ μετμενεύμενον τιμᾷ-
ται. Πάντες γὰρ ἡμεῖς προσκυνούμεν τοὺς ἄρχοντας,
καὶ ἀστ' αὖθις, εἰ καὶ ἀνεκτωλοὶ εἰσι. Διὰ τὸ λοιπὸν

οὐκ ἐβέλλυνεν προσκυνῆσαι τοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ δοῦ-
 λους, καὶ εἰς μνημόσυνον αὐτῶν συστήσας καὶ ἐγείρειν
 τὰς εἰκόνας αὐτῶν, ἵνα μὴ λησθῇσαν· Ἀλλὰ λί-
 γους, ὅτι αὐτοὶ ὁ Θεὸς προσκυνῆσαι χειροποίητα ἀπη-
 γόρευσεν. Ἐπεὶ, ὡς Ἰουδαίαι, τί ἐστὶ τὸ ἱκανὸν τῆς γῆς
 μὴ οὐ χειροποίητον μετὰ τὸ ποιηθῆναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ;
 τί λοιπόν; ἢ καθὼς τοῦ Θεοῦ ἡ εἰς τῆς ὕλης Σα-
 λείμ κτισθεῖσα καὶ κατασκευασθεῖσα, οὐκ ἐστὶ χει-
 ροποίητος; καὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὸ θιαστήριον,
 καὶ ἡ στάμνος ὅπου ἦν τὸ μάννα, καὶ ἡ τράπεζα,
 καὶ ἡ λυχνία, καὶ τὸ σκήνωμα τὸ ἐνδοτερον καὶ τὸ
 ἔξωτερον, οὐκ εἰσὶν ἐξ ἔργων χειρῶν ἀνθρώπων,
 ἀπὲρ ὁλοκαῖον ἐποίησε; καὶ ἵνα τὰ ἅγια τῶν ἁγίων
 καλοῦνται, ὑπάρχοντα χειροποίητα; Τί γάρ; τὰ χι-
 ρουδίμ, καὶ ἑκατέρωθεν κύκλῳ τοῦ θυσιαστηρίου οὐκ
 ἦσαν ζῶα καὶ εἰκόνας τῶν ἁγγέλων, ἔργα χειρῶν
 ἀνθρώπων; καὶ πῶς οὐκ ἐκβέβηλται; ὅτι διὰ προσ-
 τήματος Θεοῦ εἰκόνας ἐγένοντο τῶν ἁγγέλων, ἅγιοι
 εἰσι, καὶ ταῦτα ζῶα ἦσαν. καὶ γὰρ τὰ ἱεῖδα τῶν
 ἰδῶν, ὅτι εἰκόνας δαίμόνων ἦσαν, ὁ Θεὸς κατέβαλε
 καὶ κατερίπνεν αὐτά. Ἡμεῖς δὲ πρὸς μνημόσυνον τῶν
 ἁγίων εἰκόνας ποιοῦμεν, ἄγνων Ἀβραάμ, Μωσῆος,
 Ἰωάννου, Ἰσααίου, Ζαχαρίου, καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν,
 ἀποστόλων καὶ μαρτύρων ἁγίων τῶν διὰ τὸν Κύριον
 συντρίβοντων, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν αὐτοὺς ἐν εἰκόνι
 μνημονεύει αὐτῶν, καὶ δοξάζῃ τὸν Κύριον τὸν δο-
 ξάσαντα αὐτούς. Ἡρεῖται γὰρ αὐτοῖς τιμὴ καὶ προσκύ-
 νησις. καὶ ἐκτίσθαι τὰ ἁγέτερα πρὸς αὐτοὺς κατὰ
 τὸν δικαιοσύνην αὐτῶν ἵνα πάντες οἱ θεωροῦντες
 αὐτοὺς σπύσωσι καὶ αὐτοὶ μιμηταὶ γενέσθαι τῆς
 πράξεως αὐτῶν. Ποία γὰρ ἴστω ἡ τῆς προσκυνήσεως
 τιμὴ, εἰ μὴ μόνον καθὼς καὶ ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ
 προσκυνούμεν καὶ ἀσπαζόμεθα ἀλλήλους κατὰ τιμὴν
 καὶ ἀγάπην; Οὕτω γὰρ τὸν Κύριον ἡμῶν οὐκ ἄλλως
 προσκυνούμεν, δοξάζοντες μόνον καὶ τρίβομεν· εἰκὼν
 δὲ ἴστω ἡμῶς αὐτοῦ, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐγράφη. Ἀσπε-
 λαις δὲ οἱ τοὺς ἁγίων μὴ πράττοντες, μᾶλλον τῶν ἁγίων
 μνημονεύοντες, μὴ καλυπτόμενοι τοὺς καλοποιούντας,
 μαρὸς σκανδαλίζονται τοὺς τιμῶντας τοὺς ἁγίους
 καὶ δοῦλους τοῦ Θεοῦ, καὶ μνημονεύοντας αὐτῶν.
 Μισθὸν γὰρ ἁγίων τῆς καλῆς πράξεως λαμβάνεται· οἱ
 δὲ ἀσπελαιοὶ, καθὼς διελόγησαντο, ἔξωσι τὴν κατάλυ-
 σιν τῆς ἀτιμίας, καθὼς τοῦ δικαίου ἠμίλησαν, ἀπο-
 στάντες ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Διὰ δὲ τὸ μνημόσυνον τῶν
 ἁγίων εἰκόνας γράφονται, καὶ τιμῶνται, καὶ προσκυ-
 νῶνται, ὡς δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τὴν
 θεότητα λιτανεύοντων καὶ δυσωπούντων. Ἄξιον δὲ
 ἐστὶ μακαρινοῦν τῶν ἀγνομένων ἡμῶν, καὶ εὐχαρι-
 στίας προσφέρειν τῷ Θεῷ. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ μα-
 καρίου ἱερωνύμου πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων· καὶ γὰρ
 ὡς συνχωρήσεν ὁ Θεὸς προσκυνεῖν πᾶν ἔθνος τὰ
 χειροποίητα, Ἰουδαίους δὲ τὰς πλάκας ἐκείνας εὐδό-
 κησεν, ὡς διατάχσεν ὁ Μωσῆς, καὶ τὰ δύο χιρουδίμ
 τὰ χρυσᾶ· οὕτω καὶ ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς ἰδωρύ-
 σκετο τὸν στυγρὸν καὶ τὸν ἁγίων ἔργων τὰς εἰκόνας
 γράφειν καὶ προσκυνεῖν, καὶ δεῖξαι τὸ ἔργον ἡμῶν.
 Ἀπὸ τῆς ταύτης αὐτῆς, εὐσεβίστατοι καὶ γαληνῆτατοι

• In Græco, Impii vero, qui bonum non agunt, neque
 sanctorum memores sunt, ne prohibeant beneficientes,

A sanctorum : De imaginibus vero sanctorum con-
 temur quoniam omne opus quod fit in Dei nomine
 bonum est et sanctum : aliud enim est imago et
 aliud simulacrum, id est, statunculus. Quando enim
 Deus Adam plasmavit, id est, condidit, dicebat :
Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem
nostram (Gen. 1). Et fecit hominem ad imaginem
 Dei. Nunquid enim quia imago Dei est homo, ideo
 simulacrum, id est, idolorum cultura est et im-
 pietas? Nequaquam fiat. Si enim Adam imago
 demonum esset, abjectus utique et inacceptabilis
 esset. Sed quia imago Dei est, honorabilis et ac-
 ceptabilis est. Omnis enim imago in nomine Domini,
 aut angelorum, aut prophetarum, aut apostolorum,
 aut iustorum facta, sancta est. Non enim lignum
 adoratur, sed id quod in ligno conspicitur et me-
 moratur, honorificatur. Omnes enim nos adoramus
 principes et salutamus, licet peccatores sint. Cur
 ergo non debemus adorare sanctos Dei servos, et
 in memoriam eorum constituere imagines eorum,
 ne oblivioni tradantur? Sed dicis quia ipse Deus
 interdicit adorare manufacta. Dic itaque, o Judæe,
 quid est super terram quod non sit manufactum,
 eum a Deo sit factum? Nunquid arca Dei, quæ
 ex lignis Sethim fabricata atque constructa fuit,
 manufacta non est? Nunquid cherubim et sena-
 rum alarum animalia, quæ in circuitu altaris erant,
 non fuerunt imagines angelorum, opus manuum
 hominum? et quomodo non abijciuntur? quia vero
 per præceptum Dei imagines facie sunt angelorum,
 sanctæ sunt; et hæc animalia erant. Etenim idola
 gentium, quia imagines fuerunt demonum, Deus
 deposuit et condemnavit ea. Nos autem ad memo-
 riam sanctorum imagines facimus, Abraham videli-
 cet, Moysi, Eliæ, Isaie, Zachariæ, et reliquorum
 prophetarum, apostolorum, et martyrum sanctorum,
 qui propter Dominum interempti sunt, ut omnes
 qui vident eos in imagine, memorentur eorum, et
 glorificent Dominum qui glorificavit eos. Decet enim
 eos honor et adoratio, et commendatio nostra se-
 cundum justitiam eorum, ut omnes qui vident eos,
 festinent et ipsi imitatores effici actionis eorum.
 Qualis enim est adorationis honoratio, nisi tantum
 quemadmodum et nos peccatores adoramus et salu-
 tamus alterutrum per honorem et dilectionem?
 Ita et imaginem Domini nostri non aliter adoramus
 et glorificamus et contremiscimus, quia imago est
 similitudinis ejus, et in ea ipse depictus est. • Ergo
 quicunque pii sunt, et bonum quidem agunt, et
 sanctorum memores sunt, nec prohibent benefi-
 cientes, nec scandalizant eos qui honorant sanctos
 et servos Dei, quin potius memorantur eorum,
 nec scandalizant eos qui honorant sanctos et servos Dei,
 meminerunt eorum. Nam hi mercedem bonam, etc. HARD

mercedem bonam ex bona operatione percipient. Impii vero secundum quod cogitaverunt, habebunt desolationem inhonoratōis, pro eo quod illud quod erat justum neglexerint et a Deo recesserint. Propter memoriam enim sanctorum imagines pinguntur, adorantur et honorantur, sicut servorum Dei et pro nobis divinitatem deprecantium. Dignum enim est commemorari prepositorum nostrorum, et gratias referre Deo. De sermone beati Hieronymi presbyteri Jerosolymitani: Etenim sicut permisit Deus adorare omnem gentem manufacta, Judeos autem (*Gr. add. voluit*) labelas, quas dolavit Moyses, et duos cherubim aureos, sic et nobis Christianis donavit crucem et bonarum operationum imagines pingere et adorare, venerari, et demonstrare opus nostrum. Itaque hæc ipsa, piissimi ac tranquillissimi domini et filii, prædicta testimonia sanctorum Patrum transivimus breviter; sed et divinæ Scripturæ Novi Veterisque Testamenti testatur historia de divini cultus observatione, quod ad laudem Dei in ecclesiis in memoriam piæ operationis Dei nutu constituta sunt secundum traditionem sanctorum Patrum; sed et de statu sacrarum imaginum etiam a divinæ Scripturæ historia satis promulgata sunt, quemadmodum in hujus apostolicæ suggestionis serie a Deo corroboratæ serenitati vestre potentie cum omni humilitate et sinceritate cordis studuimus intimare. Unde et quod in diversis et probabilibus Patrum testimoniis qui ipsas sacras imagines statuerunt, subtiliter videri potest, sicut in eorum libris reperimus, vestræ clementissimæ potentie fore studium intimandum, deprecantes cum magna cordis affectione mansuetissimam vestram clementiam, et tanquam præsentialiter humo prostratus, et vestris Deo directis vestigiis provolutus, quæso et coram Deo depono et adjuro, ut easdem sacratissimas imagines in ipsa a Deo conservata regia urbe et ceteris Græciæ partibus in pristinum statum restituere et confirmare jubeatis, observantes traditionem hujus sacrosanctæ nostræ Romanæ Ecclesiæ, abicientes ac respuentes iniquorum atque hæreticorum calliditates, ut in hujus nostræ sanctæ catholicæ et apostolicæ ac irreprehensibilis Romanæ Ecclesiæ ulnis suscipiamini.

EPISTOLA LVII.

AD TARASIIUM PATRIARCHAM.

Dilecto fratri Tarasio patriarchæ Adrianus episcopus servus servorum Dei.

Pastoralibus curis quibus convenit nos pascere populum Dei, et subtilissimis cogitationibus perpendentes quemadmodum prædicationis vox sana a præcone in omni tempore debeat predicari, et qualis in conversatione debeat esse ut omnibus proximus compassione fiat et cunctis conversatione insignis, quatenus et per piam miserationem ad se oranium infirmitates transferat, et ipse per summum respectum sui ad divina transcendat, consideravimus vestræ dilectæ sanctitati sacra affari concordia et subtiliter verbum manifestare. In synodice confessionis vestræ fidei, quæ apostolicæ sedi nostræ directæ sunt per Leo-em reverendissimum presbyterum ve-

A διασώτῃ καὶ τίμῃ, τὰς προειρημένας χρήσεις τῶν ἁγίων Πατέρων περιελάβοιεν βραχύως. Ἀλλὰ καὶ τῆς θείας Γραφῆς τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης; ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ περὶ τῆς παραφυλακῆς τοῦ θείου εὐεσμάτος, ὅτι τὰ πρὸς ἑκατον τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις εἰς μνημόσυνον τῆς εὐσεβοῦς ἰργασίας τῆ τοῦ Θεοῦ ἐπινοήσῃ καθ' ἑαυτὰς, εἰσι κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἁγίων Πατέρων περὶ συστάσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων, καὶ τῆς θείας [Θ. περὶ τῆς συστάσεως. τ. ε. εἰ καὶ παρὰ τῆς θείας] Γραφῆς ἐν ζωγραφίᾳ ὑπαρχούσης, καθὼς ἐν αὐτῇ τῇ ἀποστολικῇ ἀναφορᾷ τῇ Θεοκυρῶν γαλῶν τῆς ὑμετέρας δυναστείας μετὰ πάσης ταπεινώσεως καὶ εὐλαρευοῦς καρδίας ἐπετρεπούμεν ἀναγγεῖν. Ὅθεν καὶ τὰς ἐκ διαφόρων καὶ εὐδαίμων-τάτων πατέρων λεπτομερῶς μαρτυρίας, τῶν τὰς αὐτὰς ἱερὰς εἰκόνας συστασάντων, ταπεινὸν ἐστὶ, καθὼς ἐν ταῖς βίβλοις αὐτῶν εὐρίσκωμεν, καὶ τῇ ὑμετέρᾳ ἐπικαιροτάτῃ βασιλείᾳ ἐπετρεπούμεν ἀναγγεῖν· δυσ-ωπῶ δὲ μετὰ μεγάλου πόνου καρδίας τὴν ὑμετέραν πρῶτητα, καὶ ὡς παρὼν γονυπτῶν, καὶ τοῖς ὑμείοις ἔχονσι κυλινομένους ἐκτινῶ, καὶ ἰνέπων τοῦ Θεοῦ παρακαλῶ καὶ ἐρχῶ, τὰς αὐτὰς ἱερὰς εἰκόνας ἐν αὐτῇ τῇ Θεοφυλάκτῃ καὶ βασιλείᾳ πόλει, καὶ ἐν τοῖς ἀμφοτέροις μέρει τῆς Γραφικῆς, εἰς τὴν ἀρχαίαν βάσιν συστήσαι καὶ στερεῖσαι καλῶς, φυλάττειν τὴν παράδοσιν ταύτην; τῆς ὑμετέρας ἱερειότητος καὶ ἀγωνιάτης Ἐκκλησίας, καὶ ἀπορρίπτοντες καὶ βδελυσσόμενοι τῶν ἀσεβῶν αἰρετικῶν τὴν διεσότητα, ἵνα ταύτων τὴν ὑμετέραν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἀκατάληπτον [L. ἀνίκητον] ἱεραρχήσῃτε [L. ἵνα ὑμεῖς αὐτοὶ ἡ ὑμετέρα ἁγία καθολ. καὶ ἀποστ. Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἡ ἀνίκητος ἱεραρχήσῃται].

Ἐπιστολὴ Ἀδριανοῦ τοῦ ἀγιοτάτου πάπα τῆς πρωθυερίας Ῥώμης, ἐρμηνευθεῖσα ἐκ τῆς τῶν Ῥωμαίων διαλέκτου εἰς τὴν Ἑλλάδα γωνάν.

Τῇ ἡγαπημένῃ ἀδελφῇ Ταρσίῳ πατριάρχῃ, Ἀδριανὸς δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ.

Ποιμαντικαῖς φροντίσιν, ἐν αἷς ἀρμίζει πομαίνειν τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ λεπτοτάτῃ λογισμῷ κατανοοῦντες, ἐν τῷ τρόπῳ ἡ τοῦ καρέγκματος φωνὴ ὑμῶν ὑπὸ χάρους ἐν παντὶ καρῷ ὀρεῖται καρύττεισθαι, καὶ ἵποιοις ἐκ πομῶν ἐν συμπάσιᾳ, καὶ ἵποιοις ἐν ἀνατροπῇ ὁ εἶναι εἶναι, ἵνα τοῖς πᾶσι πλησίον τῇ συμπάσιᾳ γίνωται, καὶ τοῖς ὅλοις τῇ ἀνατροπῇ ἐπίστροφος· καὶ ὅπως ἐν πρὸς ἑαυτὸν διὰ τῆς εὐσεβοῦς εὐσεβήσεως τὰς τῶν ἀπάντων ἀβρώστιας μετινίγη, ἡ καὶ διὰ τῆς ὑψηλοτάτης ἐπιβλήσεως ἑαυτοῦ αἰτούμενος εἰς τὰ θεῖα πάντας μεταδιδόντ[α] [L. ἑαυτοῦ ἐπὶ τὰ θεῖα διαδόντ[α]·] περὶ τούτων πάντων συνιδόμεν τῇ ὑμετέρᾳ ἡγαπημένῃ ἀγωνίᾳ καὶ ἱερατικῇ ὁμονίᾳ προστρέχ[ου].

ῥασθαι, καὶ λεπτομερῶς τὸν λόγον φανεῖν. Ἐν τοῖς A
 συνοδικαῖς τῆς ἐκκλησίας τῆς πίστεως ὑμῶν, τοῖς τῶ
 ἀποστολικῇ ἡμῶν θρόνῳ σταθεῖσι διὰ λόγου τοῦ
 εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου ὑμῶν, εὐροῖν ἐν αὐτοῖς
 ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πρώτου σιλλείου, τὴν ὑμετέραν εὐ-
 λάβεσθαι ἐκ λαϊκῆς τάξεως καὶ βασιλικῆς ὑπερησίας
 εἰς τὸν ἱερατικὸν βαθμὸν ἀνυψωθείσαν. καὶ λίαν ἐν-
 τούτοις ἡ ὑμετέρα ψυχὴ ἠγάσθη. καὶ εἰ μὴ τὴν
 ὑμετέραν εὐλαβεῖν καὶ ὀρθόδοξον πίστιν εἰς τὰ προσι-
 γνημένα συνοδικὰ τοῦ ἱεροῦ συμβουλίου κατὰ τὸν θε-
 σμὸν τῶν ἁγίων ἐξ οἰκουμένης συνόδου, καὶ περὶ
 τῶν σιπτῶν εἰκότων εὐροῖν καλῶς ἔχουσαν, οὐδα-
 μῶς ἂν ἐταμίσαμεν τῶν τοιούτων ὑπακούσαι συνο-
 δικῶν. Ἄλλ' ὅσον ἡ καρδία ἡμῶν ἐλυπεῖτο περὶ τῆς
 ἀναρμόστου [i. ἀβιμίου ὑμῶν χειροτονίας, καὶ τῆς
 ἀναρμόστου, κ. τ. λ.] παλαιᾶς ἐξ ἡμῶν διαστάσεως,
 τοσοῦτον εὐροῖσα τὴν ὑμετέραν ἐκκλησίαν καὶ τὴν
 ὀρθὴν πίστιν ὑπερέβη ἡ ὑμετέρα ψυχὴ. Εὐροῖν δι-
 ἐν τῇ προσημνημένῃ συνοδικῇ ἐπιστολῇ τῆς ὑμετέρας
 ἁγιοσύνης, μετὰ τὸ πλήρωμα τῆς πίστεως καὶ τῆς
 ἐκκλησίας τοῦ ἱεροῦ συμβουλίου, καὶ πασῶν τῶν ἁγίων
 ἐξ συνόδου, καὶ περὶ τῶν ἱερῶν καὶ σιπτῶν χαρα-
 κτήρων θαῦμα αἰδέσθαι καὶ περιεπύξαι αἴτιον, περιέ-
 χον, ὅτι τὰ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἁγίας ἐκτετακτοῦ συνόδου
 δίχονται μετὰ πάντων τῶν ἐπιθέσεων καὶ θειῶν ἐκ-
 φωνηθέντων παρ' αὐτῆς [καὶ τὰς αὐτῆς ἁγίας ἐξ συνό-
 δου] δίχονται μετὰ πάντων τῶν κανόνων τῶν ἐκθ.
 καὶ θεῶν. ἐκ. παρ' αὐτῶν] κανόνων. Ἐν οἷς ἐμφαίνεται
 Ἐν τοῖς τῶν σιπτῶν εἰκότων γραφαῖς ἁγίου δακτύλου
 τοῦ προδρόμου διακονήσας ἐγχαράττεται, ὅς εἰς
 τὸν πνευματικὸν τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῶν
 διὰ τοῦ νόμου προσημνησέναι ἁγίου Χριστοῦ τὸν
 Θεὸν ἡμῶν. Τοὺς οὖν παλαιούς τύπους καὶ τὰς σιπ-
 τὰς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολα τε καὶ προσημνησμένα τῇ
 Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένα [ἅλ. παραδεδομένους] κατα-
 σκευάζομενοι, τὴν χάριν προσημνησέναι καὶ τὴν ἀληθειαν,
 ὡς πλήρωμα νόμου ταύτης ὑποδεξάμενοι. Ὡς ἂν οὖν
 τὸ τέλειον, καὶ ἐν ταῖς χρωματουργίαις, ἐν ταῖς
 ἀπικταῖς ὅψιν ὑπογράφηται, τὸν τοῦ αἵροντος τὴν
 ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ἁγίου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
 κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν
 ἀπὸ τοῦ νῦν ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἁγίου ἀνασταλοῦσθαι
 ἀρῶμεν, δι' αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ
 Θεοῦ λόγου κατανοήσαντες, καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐν
 σαρκὶ πολιτείας, τοῦ τε πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ σω-
 τήριον θανάτου χειροσυνάμενοι, καὶ τῆς ἐντεῖθεν
 γινόμενης τῇ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως. Ταύτη τῇ μαρ-
 τυρίᾳ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τὴν τῶν πονηρῶν πε-
 ραργίαν καὶ ἀδολασίαν τῶν αἰρετικῶν ἀφαιρούσα,
 ἀκώλυτο ἡ ὑμετέρα ἀδελφικὴ ἱερουσύνη, καθὼς καὶ ἡ
 αὐτῶν πονηρὰ σπουδὴ παρ' ἡμῶν οὐκ ἰδίχθη, οὐδὲ
 ὑπὸ τῆς θείας χάριτος, ἀλλ' ἀδελφικῶς ὁμοίωσθαι ἐν
 τοῖς τοιούτοις· περιεζωσμένη γὰρ τὴν ὁσὺν τῆς δια-
 νοίας ἡμῶν ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ ὑμετέρα καθολικὴ καὶ ἀπο-
 στολικὴ Ἐκκλησία, ὁμονοοῦσα καὶ συμφωνοῦσα
 ἐξ ἐναντίας τῆς τῶν αἰρετικῶν ἀνομίας, ὅφ' ὧν πολε-
 μουμένη καὶ συντετιμένη φανερύεται. Ὅθεν ἐπεὶ τὰς
 σιπτὰς εἰκόνας, τὸν τε κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρα-
 κτῆρα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ κατ' ἡμᾶς καὶ

strum, invenimus in eis in initio primæ paginæ, re-
 verentiam vestram ex laico ordine et imperatoria
 administratione ad sacrati gradus sublimitatem esse
 fastigium. Et vehementer in his anima nostra mi-
 rata est. Et nisi vestram sinceram et orthodoxam
 fidem in prædictis synodicis sacri symboli secundum
 ritum sanctorum sex universalium synodorum, et de
 venerabilibus imaginibus bene se invenissemus ha-
 bere, nullatenus auderemus hujusmodi obaudire
 synodica. Sed quantum cor nostrum tristabatur de
 inepta veteri ex nobis distantia, tanto confessionem
 et rectam fidem vestram anima nostra inveniens læ-
 tata est. Invenimus autem in prædicta synodica epi-
 stola sanctitatis vestræ, post plenitudinem fidei et
 confessionem sacri symboli et omnium sanctorum
 sex synodorum, et de sacris ac venerabilibus cha-
 racteribus miraculum laude ac veneratione dignissi-
 mum contineri: Quia et easdem sanctas sex syno-
 dos suscipio, cum omnibus regulis quæ jure ac
 divinitus ab ipais promulgatæ sunt. Inter quas con-
 tinetur: In quibusdam venerabilium imaginum pic-
 turis agnus digito præcursoris exaratus ostenditur
 [demonstratus exaratur], qui in figuram præteritū
 [Gr. assumptus est] gratiæ, verum nobis per legem
 præostendens agnum Christum Dominum nostrum.
 Ergo veteres figuras et umbras, ut veritatis indicia
 et præagia Ecclesiæ traditis amplectentes, gratiam
 proferimus et veritatem, hanc ut plenitudinem legis
 suscipientes. Ut ergo perfectio etiam per colorum
 operationes in cunctorum vultibus depingatur agni
 Christi Dei nostri qui tulit peccatum mundi, secun-
 dum humanitatem, characterem et imaginem homi-
 nis, pro veteri agno depingi desinimus, per ipsum
 Dei Verbi humilitatis celsitudinem considerantes
 [Joan. 1], et ad memoriam in carne conversationis,
 tam scilicet passionem ejus quam salutarem mor-
 tem atque redemptionem quæ hinc est mundo effe-
 cta, manu quodammodo reducentes. Hoc testimonio
 orthodoxæ fidei malignorum curiositatem et hereti-
 corum garrulitatem vestrum repulit fraternum sa-
 cerdotium, quemadmodum et eorum maligna sollici-
 tudo non est a nobis neque a gratia divina recepta,
 sed instabilis in hujusmodi reputata, siquidem nobis
 succinctis lumbos mentis nostræ constitetur etiam
 nostra catholica et apostolica Romana Ecclesia, con-
 sonans et concordans adversus hereticorum amen-
 tiam, a quibus etiam impugnata taliter disposuisse
 ostenditur. Quia ergo sanctas imagines Christi Dei
 nostri, qui secundum nos et pro nobis et propter
 nos incarnatus est juxta humanum characterem,
 atque sanctæ intemeratæ et revera Dei genitricis,
 nec non et sanctorum ejus, vestra dilecta sanctitas
 colere atque adorare pollicita [sollicita] est, idcirco
 ejus orthodoxum propositum, si quemadmodum cap-
 pit, perseveraverit, modis omnibus collaudamus, et
 ut pastoralis curæ sollicitudinem habentes consilium
 damus, ut orthodoxam fidem quam semel confessa
 est immutabilem servet. prædicando pariter et do-
 cendo. Fundamentum enim aliud potest ponere nemo

præter id quod positum est, quod est Dominus Jesus (I Cor. vii). Ergo quisquis dilectionis Dei et proximi ac fidei quæ in ipso est firmamentum tenet, eundem Jesum Christum Dei et hominis Filium apud se posuit fundamentum. Confitendum est enim quia, ubi Christus fundamentum est, honorum etiam operum sequatur ædificium. Ipsa vero per se Veritas dicit: Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed intrat aliunde, ille fur est et latro: qui autem intrat per ostium, pastor est ovium (Joan. x). Unde rursus idem Salvator ait: Ego sum ostium (Ibidem): ille ergo ad ovile intrat per ostium, qui intrat per Christum. Ipse autem per Christum intrat, qui de eodem conditore et liberatore humani generis veritatem intelligens prædicat et custodit, culmen regiminis ad officium portandi oneris suscipit, non ad appetitum gloriæ transitorii honoris, curæ quoque suscepti ovilis solerter ipvigilat, ne oves Dei aut perversi homines prava loquentes dilanient, aut maligni spiritus oblectamenta vitiorum suadentes devastent. Certe beatum Jacob, qui pro uxoris diu servierat, dixisse meminimus: Viginti annis fui tecum; oves tuæ et capræ steriles non fuerunt; arietes gregis tui non comedi, nec caput a bestia ostendi tibi. Ego damnum omne redderam; quidquid furto perierat, a me exigebas; die noctue æstu urebar et gelu; fugebat somnus ab oculis meis (Gen. xxxi). Si igitur sic laborat et vigilat qui pascit oves Laban, quanto labori quantisque vigilis debet intendere qui pascit oves Dei! Sed in his omnibus ipse vos instruat, qui propter nos homo factus est, et qui dignatus est fieri quod fecit, ipse et charitatem sancti Spiritus sui ac amorem infundat in vos, et ab omni cura conservet, et oculos vestræ mentis aperiat, ut per cursum et agonem atque sollicitudinem vestræ dilectionis, apostolicam nostram imitantis priscæ orthodoxæ fidei traditionem, in partibus piorum imperatorum nostrorum sacræ ac venerabiles iconæ secundum antiquum ordinem sistant, quatenus vestrum per hoc stabile permaneat sacerdotium. Porro post confessionem fidei vestræ notum factum est nobis quod vestra venerabilis sanctitas postulaverit ab orthodoxis ac zelatoribus et propugnatoribus veritatis, piissimis videlicet imperatoribus nostris, qui ad gloriam Dei facti sunt, quo fieret universalis synodus; et repromiserint coram omni Christiano populo suo supplicationi vestræ pie annuentes, synodumque in regia urbe fieri definites. Nos autem, quemadmodum et in ipsorum diva continebatur jussione, dilectos nobis et approbatos atque prudentes sacerdotes pro statu sacrarum imaginum, ut prisco illis in partibus ordine constituentur, cum magno desiderio et maximo gaudio destinavimus. Sed vestra sanctitas eisdem piissimis imperatoribus et triumphatoribus alacriter suggerat, ut in primis pseudosyllogus ille qui sine apostolica sede inordinate et insyllogistice [asyllogistice] factus est adversus venerabilium patrum traditionem contra divinas

αἱ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκωθέντος, καὶ τῆς ἀγίας ἀρχάντου καὶ ἀληθοῦς Θεογεννήτορος, λοιπὸν δι καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ, ἡ ὑμετέρα ἀγαπητὴ ἀνωσύνη σίβειν καὶ προσκυνεῖν συνήθιτο, τὸν αὐτῆς ὀρθόδοξον προύρσεν, ἵνα καθὼς ἀπαρξάτο, παραμείνῃ, παντὶ δὲ ἡμῶν, καὶ ὡς πνευματικῇ μερίμνῃ φροντιστικῆς συμβουλευόμεν, ἵνα τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ἥντιν ἀπαρξάμεθα, ἀμειψόμεθα διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν ἀνάγκην. ὁ Θεμῖον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται εἶναι παρὰ τὸν καίμινον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. ὁ Τίς οὖν τῆς ἀγαπήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ κλησίου, τῆς ἐν Χριστῷ οὐσίας, τὸ στήριγμα κρατῶν τὸν οὐτὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου Υἱὸν παρ' αὐτοῦ οὐκ εἶδοι θεμῖον. Ὁμολογούμενος γὰρ ἵσταν, ὅτι ὅπου ὁ Χριστὸς θεμῖος ἐστὶ, τὸν ἀγαθὸν ἔργον ἐξακολουθεῖ ἡ οὐκ ἐκδομή. Αὐτὰ γοῦν δι' αὐτοῦ ἡ ἀλήθεια λέγει· Ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὸ ποιμνίον, ἀλλ' εἰσερχόμενος ἄλλοθεν, ἐκείνους κλέπτει ἐστὶ καὶ ληστὴς· ὁ δὲ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, ποιμὴν ἐστὶ τῶν προβάτων. ὁ καθὼς ὁ αὐτὸς Σωτήρ, ἔφη λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα. Ἐξαιτὶς ἐν εἰς τὸ ποιμνίον εἰσερχεται, ὁ διὰ τῆς θύρας εἰσερχόμενος. καὶ ὁ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, διὰ Χριστοῦ εἰσερχεται, ὅστις ἐκ τοῦ [ἐν] τοῦ αὐτοῦ δαμιουργοῦ καὶ λυτρωτοῦ τοῦ ἀνθρώπου γίνουσι τὴν ἀλήθειαν συνίης, διαφυλάττει καὶ τηρεῖ τὸν βαθμὸν τῆς πνευματικῆς ἀξίας, καὶ βασιλεύει τὸ βάρος ἀνίσταται, οὐ πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τὴν παρεχομένην ἀποτίσκειν, ἀλλ' ὡς ἀναδείξμενος τὸ ποιμνίον, ἐκμελὲς ἀγρυπνεῖ, ἵνα μὴ τὰ πρόβατα τοῦ Θεοῦ εἴτε διὰ διαστραμμένον ἀνθρώπων καὶ σφοδρὰ λαλῶντων, εἴτε κακῇ πνεύματι πειθόμενα παρακωλυώσιν. Ἀληθὲς δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰακώβ, ὅστις διὰ γυναικας πολλὰς ἐστὶ δουλεύσας λάβαν τῇ πνεύματι αὐτοῦ φρίνεται λέγων· Εἵπωσις ἐστὶ ἐγὼ εἰμι μετὰ σου τὰ πρόβατα καὶ αἱ αἰγὲς σου οὐκ ἠτεκνώσαν [Ἄλ. ἠτεκνώσαν], κριτὲς τῶν προβάτων σου οὐ κατήγαγον, θριαμβώσαντες οὐκ ἐν ἐννοχῇ σοι. Ἐγὼ ἀπὸ τίνων ἀπ' ἡμῶν τὰ κλέμματα ἡμῶν, καὶ κλέμματα νύκτος· ἡγεμόνη τῆς ἡμέρας συγκατέμνημι τῷ καύματι, καὶ τῷ παγετῷ τῆς νυκτός, καὶ ἀρίστατο ὁ ὕπνος ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου. Ἐάν οὗτοι ποιεῖ [Ἄλ. κἀντι] καὶ ἀγρυπνεῖ ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα λάβειν, πόσους καύματος, πόσους ἀγρυπνίας ἔχει διὰ ὑποφέρειν ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα τοῦ Χριστοῦ; Ἀλλ' ἐν πάσι τοῦτοις αὐτοῖς ὑμᾶς στορίξῃ καὶ διδάξῃ, ὅς δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος ἐγένετο, καταξίωσης γινώσκει ὁ ἰσοίσις. αὐτὸς τὴν ἀγάπην τοῦ ἁγίου αὐτοῦ Πνεύματος καὶ τὴν πόθον ἐσχέτῃ εἰς ὑμᾶς καὶ ἐκ πάσης μερίμνης διατηρήσῃ, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν ἀνοίξῃ, ἵνα διὰ τοῦ μόχθου καὶ τοῦ ἁγῶνος τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, καὶ τοῦ δρόμου, τὴν ἡμετέραν μνημονεύμενος ἀποστολικὴν τῆς πάσαις ὀρθόδοξον πίστειν παράδοσιν, ἐν τοῖς μέρεσι τοῖς τῶν ἐπιστῶν βασιλείων ἡμῶν ἀξίαν σταθῶσι, ὅπως ἐν τούτῳ τῷ ὑμετέροις σταθερὸν διαμείνῃ ἱερατικῶν. Μετὰ γὰρ τὴν ἐμολογίαν τῆς πίστεως ὑμῶν ἐγνώσθη ἡμεῖς, ὅτι ἡ ὑμετέρα

* Ex Vulgata editione, sed longe aliter habet Græca versio. HARD.

faciat abundare, atque in sempiterna transire gaudia
jubeat. Deus te incolumem servet, dilectissime frater.

ἀγαθόν ἄρμόζει τὰς ἱερὰς καὶ σεπτὰς εἰκόνας τοῦ
κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς
ἁγίας αὐτοῦ γεννητρίας καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ τῶν
ἁγίων ἀποστόλων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων προφητῶν τε

καὶ μαρτύρων, ἅμα ὁμολογητῶν, ἐν τοῖς μέρεσι τῶν αὐτῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τάξει ἀναστῆσαι, ὅπως ἐν ὁμοιοῖς ἀξίαις τῶν
προφητικῶν ἀνυμνήσωμεν ὁδὸν, λέγοντες· κύριε, σώσον τοὺς εὐσεβεστάτους βασιλεῖς ἡμῶν, « καὶ ἰσχύουσιν ἡμῶν ἐν
ᾧ ἐν ἡμέρᾳ ἐπικαλεσώμεθα σε » ὅτι ἀγάπησαν « τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου σου, καὶ τὸν σπουδαῖον δόξαν σου. »
τοὺς δὲ ἀποσταλόντας παρ' ἡμῶν Πέτρον τὸν ἀγαπημένον ἡμῶν πρωτοπρεσβύτερον τῆς ἁγίας Ῥωμαϊκῆς
Ἐκκλησίας, καὶ Πέτρον τὸν ἀδελφόν, πρεσβύτερον καὶ ἡγούμενον, πρὸς τὰ ἴχνη τῶν γυμνασμάτων καὶ εὐ-
σεβῶν βασιλέων, δυσωπούμεν, ἵνα διὰ τὸν πόθον τοῦ ἁγίου Πέτρον τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ δι'
ἡμῶν ἐν πάσῃ ἀντιλήφῃ καὶ εὐμενείᾳ ἀνθρωπίνῃ διάγῃ κατὰ ἐκείνην, ὅπως καὶ ἐν τούτῳ μετὰ
ἰσχύσωμεν εὐχαριστίας προσάγειν. Ὁ παντοδύναμος Θεὸς τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ, ἐὰν σταθερῶς διακρίνη, ἐπι-
κρίνοι, καὶ συνέλθοι ὑμῖν, καὶ διαφυλάξῃ, καὶ τὸν ἐγκαταπιστευθέντα σοὶ καρπὸν ὑπὲρ πάντων πλεον-
ασμῶν πλεονάσῃ, καὶ εἰς τὴν αἰώνιον χαρὰν μετενεγκῇ καλεῖσθαι. Ὁ Θεὸς ὑγιά σοι διαφυλάξῃ, ἀγα-
πημένε ἀδελφε.

ADRIANI EPISTOLA METRICA

AD CAROLUM REGEM,

Quæ in antiquis exemplaribus codici canonum Adriani præponitur.

Divina fulgens doctrina sceptrâ præcellit regi
Origo regum felix, semper genitura beata,
Molem perspicimus legis gratiam laudis habere.
Justo gignitur rege Ecclesiæ almæ defensor,
Nunquam enim vinci potest disciplina cœlestis,
Olim jam sumens paterni triumphans regni
Exemplum; quo devota fides victoria gaudet
Christo juvante, ac beato clavigero Petro;
Cunctas adversas gentes regalibus subdit plantis.
En radix beata instar contulit prole,
Læta Deum colere, legem semper amare divinam,
Laudabilem servare fidem, sanctamque defendere vitam,
Fautorem prorsus habens janitorem in triumphis cœli,
Ipsius freta virtute victrice persistit semper.
Lumen sequens doctrinæ fidei apostolicæ sedis,
In hanc sanctam sedem magnus rex Carolus splendet.
Omnibus per eum ditata bonis triumphat ubique,
Cœleste semper in his habere meruit regnum.
Arma sumens divina gentes calcavit superbas.
Reddidit prisca dona Ecclesiæ matri suæ,
Urbesque magnas, fines simul et castra diversa.
Langobardam ac Erulam virtute divina prostravit gentem;
Ovans amplectitur fidem, quam suscepit ab avis.
Magna prosapia hæc in toto rutilat mundo:
Altus, nobilis, nitens, regit diversa regna.
Gaudens celer ad limina venit apostolorum sospes.
Nimis laudibus hymnisque populo celebratur ab omni.
Obnix pro se summum orare antistitem poscit,
Redimi sibi noxas a juventute commissas.
Exutus suffragiis almis spondebat lingua magistro
Genium servare sanctæ Ecclesiæ in ævo Romanæ,
Justitias almi Petri sui protectoris tueri
Habilem ut superdonans in ejus confessione libavit.
Ad hæc Adrianus præsul Christi prædixit triumphos,
Dextera protegi diu divina Petro comitante Pauloque.
Rompheam victoriæ donantes, atque pro te dimicantes,
Illæsus cum tuis victor manebis, nempe per ipsos
Aditum petunt urbis Papiæ te ingredi victorem.
Nefa perfridi regis calcabis Desiderii colla,
Vires ejus prosternens merges barathro profundî.
Septus Langobardorum regno, munus reddes tuum.
Pollicita sacra dona clavigeri aulæ Petri.
Amplius donans tibi victoriam, simulque honorem.
Per sæcla regnare cum tuis hic, in futuroque soboli
A lege nunquam discede, hæc observans statuta *.

* Hactenus Adriani epistola, ut ex corruptis exemplaribus elici potuit. Quod vero ad tempus attinet, cum Carolus ter in Urbem Adriano superstitis venerit,

anno nimirum 774 cum Papiam obsideret, anno item 781 cum ejus filii Pippinus Italiam, Ludovicus Aquitaniam reges ab Adriano inuncti sum, anno deni-

BULLA ADRIANI

Qua confirmat partitionem Argentinensis diocesis in septem archidiaconatus, divisionem reddituum episcopi a redditibus capituli, et alia jura canonicorum ejusdem ecclesiae, data die 1 Aprilis 784.

(Ex Grandidier, *Hist. de l'Eglise de Strasbourg.*)

Adrianus episcopus * servus servorum Dei. Con-
venit apostolico moderamini, pia religione pollenti-
tibus benigna compassione succurrere, ac poscen-
tium juri alacri devotione impertiri assensum. Igitur
omnibus sancte Dei Ecclesie fidelibus, presentibus
scilicet ac futuris, notum esse volumus, quia venera-
bilis frater ac coepiscopus noster Argenteratensis
Etho nomine, coram dilectissimo filio nostro, Carolo
rege Francorum, nostro suggestit apostolatui, quali-
ter ipse pro alleviando sui regiminis opere, consilio
ac consensu sapientiorum totius sue dioceseos, epi-
scopatum Argenteratensem in septem archidiacon-
atus constituerit, atque hiis singulis singulos archi-
diacones bone vite ac bone conversationis in vice
sua preposuerit, ut singuli cum suis archipresbiteris
verbo ac exemplo precedendo, subditos in lege Dei
utiliter instruerent, ac episcopalem curam, preter
penitentium reconciliationem, omnimodis gererent,
altaria concedendo, ecclesias judiciali ordine cum
sigillo episcopi claudendo, clericos ab officio divino
suspendendo, ac quaecunque ipsi corrigere per se non
valerent, ad presentiam nominati Ethonis vel suo-
rum successorum emendanda deferre deberent; nec
in alicujus episcopi foret potestate aliquem de predi-
ctis fratribus de tali remove dignitate, nisi forte,
quod absit, talibus facinoribus innodarentur, quod
jure canonico ab omni episcopali vicaria merito de-
penderent. Preterea idem antistes nobis innotuit,
qualiter omnes res episcopales a canonicorum pre-
benda sequestratas haberet, in quibus nulli episco-
porum quicquam liceret facere, nisi cum voluntate

A ac electione fratrum, Deo ibi famulantium; eis ali-
quem ex suis concanonicis preponere, qui die nocte
que sollicitus res eorum sciret utiliter administrare,
ac qui nullum fratrem sine justa causa vellet distur-
bare, ac tali cum debita obedientia maximus honor
ac reverentia post episcopum ab omnibus exhiberet-
tur, ac cuncta beneficia claustrum, preter preposituras,
sua dispensatione fratribus, prout quisque opus ha-
beret, distribuerentur. Nullum tamen episcopo quasi
ex debito de hac fratrum prepositura facere deberet
servicium, nisi quod sibi esset voluntarium, preter
sententias canonicas, quas in synodo ad causas daret
singulas. Pro supra dicti quoque Ethonis rogatu et
dilectione dilectissimus filius noster Carolus de re-
bus episcopalibus, scilicet de moneta, theloneo, ac
B aliis officiis ad se pertinentibus hoc constituit, ut
quotienscunque hec ministeria mutarentur, pro salu-
tis sue augmento septem libre, tres preposito, qua-
tuor canonicis, in commune traderentur. Hanc ergo
tam regis, quam fratris ac coepiscopi nostri dispen-
satoriam constitutionem propter humilem eorum pe-
titionem, ratam esse confirmamus; ac ne present
episcopus, vel aliquis successorum suorum, nec ali-
qua persona potens vel impotens, manum deinceps
audeat admittere, ac quicquam de supradictis
infringere, vel fratribus subtrahere, auctoritate Dei
ac beatorum apostolorum Petri et Pauli, ac nostri
sub anathemate inhibemus. Scriptum per manum
Zacharie sancte Romane sedis bibliothecarii. Actum
Rome, in feria secunda Pasche, anno incarnationis
C Domini 773, coram multis principibus, feliciter.

que 787 cum inde Capuam quoque ac Beneventum
adversus Grimoaldum ducem profectus est, nos, ta-
meti res incerta est, codicem Adriani ad postremam
potius projectionem referendum duximus, quam
(quod aliis placuit) ad primam; cui multa, quæ in
ejus epistola leguntur, convenire vix possint. SIM.

* Pape octavo sæculo nullo alio titulo usi sunt,
quam servi servorum Dei, illum a sancto Gregorio
usurpantes: « Primus omnium Gregorius, inquit
Joannes Diaconus, se in principio epistolarum sua-
rum servum servorum Dei scribi satis humiliter de-
sinivit. »

† Adrianus papa a die 9 Februarii 772 ad 25 De-
cembrii 795, qua obiit, sedem pontificalem obtinuit.

Papebrockius, in suo Propylæo ad Acta Sanctorum
Maii, pag. 298, assertit se nullam legisse sinceram
bullam quæ haberet annos incarnationis ante Leonem
nonum; cui consentit Mabillon., de Re diplomatica,
pag. 185. Revera æra Dionysiana in pontificiis re-
scriptis nonnisi initio sæculi undecimi constanter in-
valuit. Sed non inde falsæ dici possunt bullæ ante-
riores, in quibus inseritur illa epocha, quæ octavo
sæculo Romæ jam fuit celebris et cognita. Huic sen-
tentia favent auctores Gallici Novæ Diplomaticæ,
tom. V, pag. 224. Præterea annum incarnationis,
quem hic habet Adriani bulla, adicere potuit Hen-
ricus episcopus Argentinensis, qui illum in sua charta
anni 1205 descripsit.

OCTAVI SÆCULI

AUCTORES ANNI INCERTI.

ISIDORUS PACENSIS.

NOTITIA HISTORICA IN ISIDORUM PACENSEM.

(Ex Antonio, Biblioth. Vetus Hispana.)

Si quid aliud in rebus nostris et inter auctores nostros implicatum et obscurum est, id quod ad Isidorum Pacensem episcopum attinet haberi debet. Fuit quidem inter alios cognomines (septem non minus scriptores sic appellatos (recte ne?) Pellizerius constituit). Isidorus vulgo dictus Pacensis a Pace Lusitanie urbe (*Beja* hodie vocant), cui adhuc Mauris subiecta (a) antistes præfuit: cuius nomen præsefert in codicibus mss. Complutensi et Oxoniensi sic appellatum Chronicon quoddam, barbarum quid sonans ab inscriptione ipsa, nempe *Epitoma imperatorum rei Arabum ephemeridis una cum Hispanie Chronico*. Ita in editione unica, quam habemus, hujus Chronici a Prudentio Sandovalio Pampilonensi episcopo, una cum Idatii, Sebastiani, Sampiri, et Pelagii, Hispanie episcoporum, aliis Chroniciis, procurata.

Hæc historia (que veluti continuatio est Isidori Hispalensis præsulis Chronici, ut recte observavit Petrus de Marca vir doctissimus lib. II Hist. Benearnie cap. 1) incipit ab æra 648 (sic emendandum est pro æra 549), sive anno 610, quo extincto Phoca Heraclius imperium suscepit; pertingitque usque ad æram 792, sive annum Christianum 754, Constantii Copronymi imperii, non 10, uti editum est, sed 14. Alie epochæ annorum Arabicorum et mundi, eadem in editione, non huic anno, sed superiori conveniunt 655: nempe annus mundi Eusebianus 5954, et Arabum, seu Hegyræ, 156. Quod chronologicis relinquitur.

Hoc vero tempore scriptam fuisse hanc, ut auctor vocat, *Epitomam*, ex his illius verbis patet: *Fiunt igitur (versus finem ait) ab exordio mundi usque in æram capiam septingentesimam nonagesimam secundam, etc.* Prius autem eodem sensu, quamvis obscuriore aliquantulum propter incorrectam lectionem ac sibiliginem styli, sententia, *Æra 782 completa, atque incipiente jam tertia* (dicere vult 785) *Romanorum sexagesimus octavus (imperator) Constantinus Leonis filius post patrem imperio coronatur, regnans annis. Tot (corrige, regnans annis tot; neque enim potuit aliter, quot regnaturus esset annis vivus adhuc princeps cum auctor hæc scriberet significare; ideoque ibi relictam ab eo fuisse lacunam credimus, aut ejus loco adverbium illud tot, quasi numerum postea subrogatum) peractis a principio mundi usque in anno Constantini 10 (jam diximus 14 corrigendum) peragente 5954 annum peragentem: hoc est, qui tunc carrebat, opposuit annis peractis, barbaro, nempe suo, more. At quæ minus attendit vir cætera industrius, si quis alius inter historicos nostros, Ambrosius Morales, quem honoris causa semper nominamus, dum ad inferiorem ætatem, hoc est ad Garsie regis tempora qui anno nongentesimo duodecimo Legeone regnare cepit Isidorum hunc refert: Sebastia-*

noque Salmanticensi, alio ejusdem commatis historico, juniorem facit. Nec mirum, cum revera Isidori hocce Chronicon quod Sandovalius publicavit ejus nomine inscriptum nusquam viderit. Atribuit quippe hujus operis seu epitomes quædam Sebastiano nuper laudato Salmanticensi: quod qui attente observabant non semel deprehendunt.

Alias ea quæ in Chronico leguntur Sebastiani, pro Isidorianis laudat. Scrupissime vero Roderici Toletani, aut Luce Tudensis, aut Rhasis Arabis aliorumve testimonio utitur, ea referens quæ in Chronico seu epitome Isidori nunc habemus: quod utique non levi culpe ei fuisset, si antiquiore et æquali scriptore prætermisso, quatuor fere sæculis juniore historicos dicendo testimonio sisteret. Tandem aliqua, Isidorum laudans, memorat, quæ ab ejus hac epitome disparuere (b). Joannes Vaseus vidit certe Chronicon hocce, atque passim ex eo, quæ quidem edita habemus, refert (c); desinitque eo uti ubi id absolvitur. Decerpit quoque inde quedam fragmenta ad Galliarum res pertinentia Andreas Quercetanus, et primo volumine Gallie Historicorum edidit, pag. 785, nempe ex Sandovalii editione. Rodericus certe Toletanus præsul adeo usus fuit Isidori hac historia, ut integra passim describat inde capita (d): cuius cum Isidorianis verbis collatio haud parum sanandis Chronici hujus vulneribus conducere poterit. Nec solum in Hispanie, sed et in Arabum historiam hujus verba transtulit, computo ejus adherens, quod apud Isidorum, demptis scripturæ erroribus, exactissimum est, ut Petrus Marca jam laudatus observavit (e). Exstant quidem in Hispania hujus historie, seu epitomes Isidorianæ aliquot mss. exempla.

Sandovalio, uti diximus, præsto fuere codices duo (f), alter Oxoniensis ecclesiæ, absque auctoris nomine, alter Complutensis: quorum posterioris, atque item tertii jussu Francisci cardinalis Ximenii descripti ope, D. Josephus Pellizerius regius chronographus, vir diligentissimus, exemplum quoddam suum se correxisse alicubi ait (g). Quartum vidit Petrus de Marca in bibliotheca Parisiensis Navarræ collegii, ut ipse refert Benearniensis Hist. lib. II, cap. 1. Fortasse et in Lusitaniam penetrarunt alii; cum Andreas Resendius in Antiquitatibus Lusitanis (Lib. IV), Isidori Pacensis opuscula « horride, parumque culto sermone, eaque imperfecta, et mendis senticosissimis scatentia circumferri, » de Pace urbe loquens adnotaverit. Vereque ita est: cum auctorem hunc non minus propria et innata, quam ab exscriptoribus inflicta vulnera miserrime debilitaverint.

Cur ergo accuratorem aliam et luculentiorum hujus operis editionem invident nobis ii qui otio et industria inter nostros valent, habentque ad manus unde in publicum prosint, inutilia alia, aut quidem

(a) Morales, lib. XII, cap. 40.

(b) Morales, lib. XII-XV, passim.

(c) In Chron. Hispan. ad an. 612-747.

(d) Lib. II, cap. 17, 19, 20, 22; lib. III, cap. 12-15 et aliis, et in Hist. Arab. cap. 11 et aliis.

(e) Lib. II Hist. Benearnie, c. 1.

(f) Meminit Sandovalius in epigraphæ editionis.

(g) In Annal. Hisp. post Maurorum irruptionem, et in Biblioth. Pellizeriana, fol. 146.

non sic attila, prætermittentes. Expectari quidem hoc posset a laudato Pellizerio, amico nostro, qui potiori labore collationis et correctionis jam se esse functum ait (sed hic jam fato cessit cum hæc in incudem revocatus): aut a D. Gaspare Ivañez de Segovia marchione Acropolitano (et nunc Mondaxerensi); aut a D. Joanne Luca Cortesio cive meo, cum hæc scribimus uno ex iudicibus qui in regia Matritensi curia criminibus vindicandis invigilant: qui cum de harum antiquarum litterarum et Hispanæ totius historię sit callentissimus, optimosque codices mss. sive penes se, sive in amplissima et horum instructissima excellentissimi comitis de Villa-Umbrosa Castellæ magni senatus presidis (nunc jam excellentissimæ comitissæ ejus viduæ) bibliotheca ad manum habeat: si pernegotia publica ei liceat, debeat utique, ut genio suo obsequatur, hæc et alia vastatis monumentis in publicum industria sua, hoc est, quam potest, integra et a mendis purgata, depromere (a).

Et quidem Isidorianum hoc si quod aliud e nostris Chronicis, opera ista indiget, ut propriis tantum suis styli plagis fœdum, quod erit sibi ipsi constare, in conspectum hominum iterum veniat. Propriis tantum suis styli plagis diximus; cum ambigi nequeat tale e manu auctoris exiisse. « portentum potius quam Chronicon (ait Joannes Vasæus [b]), adeo prodigiose scribit, et Gothice potius quam Latine. » Quocum convenit, uti audivimus, Rescendus, qui tamen barbaro auctoris sermoni superaddita ac foris venientia agnoscit menda.

Sed quod de Isidori ætate diximus, verbis hujus ejusdem operis confirmatum, præter Moralis jam laudati opinionem, in controversiam forte venire faciunt codices, qui Isidoro Juniori hanc epitomen ascriptam habent: quo ipso Junioris titulo appellatur alias Isidorus Chronicis alterius universalis ab initio mundi scriptor, quem Hispanensem astruximus loco suo præsulem existitisse. Unde non tam hunc quam Pacensem (quem respectu Isidori Hispanensis eo senioris Juniorum dictum existimabant) utriusque historię, tam universalis quam particularis, auctorem fuisse sibi persuadere si quibus Isidorus Cordubensis episcopus Hispanensi antiquior, atque idcirco dictus Senior, minus fuit notus. Quem incurrisse errorem eos qui generalem Historiam jussu Alphonsi regis X, cognomento Sapientis, composuere (c); atque item Joannem Egidium Zamoremensem Franciscanum sæculi xiv scriptorem (d), qui Historiam istam generalem ducent erroris habuit, minus mirandum est, quam hoc eodem hæresis vado Pelagium Ovetensem episcopum, duodecimi sæculi historicum; siquidem hic auctor est ejus operis sive Chronicis, ex variis chronicis coagmentati et usque ad ætatem suam continuati. Qui sane auctor in præfatione ita scribit: « Charissimi fratres, si Chronicam hanc quam aspiciatis, bono (non dono, ut exæcunus est [e]) animo eam legeritis, invenietis quomodo junior Isidorus Pacensis Ecclesiæ episcopus, sicut in Veteri Testamento et Novo legit, et per Spiritum sanctum intellexit: ita ab Adam usque ad Noe; et usque ad Abraham, et David; et usque ad adventum nostri Redemptoris; et

A de iudicibus, sive et de regibus in Israel; et inde de Romanis regibus, sive imperatoribus, et de Wandalis, et Alanis, sive et Suevis Hispanię regibus, sicut a majoribus et prædecessoribus suis inquisivi et audivit plenissime scripsit. »

Quibus verbis non tantum generale sancto Isidoro Hispanensi attributum ab exordio rerum Chronicon, sed et Wandalorum, Alanorum et Suevorum historię eidem sanctissimo Hispalis præsuli ascriptæ, Pacensi episcopo, seu juniori Isidoro; adjudicantur. Quintimo cum particularis hujus, de qua nunc agimus, Pacensis epitomes, tot inter chronographos, ex quibus systema suum historicum se confecisse Pelagius Ovetensis prodidit, nusquam meminerit; simile vero est quamdam partem generalis Chronicis jam laudati fuisse ab eo hanc epitomen existimatum. Profecto quidem nec oculos nec mentem habent qui ab eodem pectore atque eodem calamo generale illud mundiale, ut ita dixerim, Chronicon, e nullo sermonis debonestamento turpe, sed bene Latinum, simulque barbarum hocce aliud, vix semi-Latinum, Pacensis Isidori nomine publicatum, derivare potuisse, sive aliorum sive suis oculis credunt.

Huic errori proximus error est vulgaris typis factæ Roderici Toletani historię. Hæc enim fine libri ii cum beato Isidoro, hoc est Hispalensi, Gothorum originis usque ad quintum annum Svinthilz regis historiam ascripisset; et sancto Hildefonso eorumdem Gothorum, Alanorum, Wandalorum et Suevorum, a quinto Svinthilz anno usque ad octavum decimum Recensvinthi rerum gestarum continuationem: subjunxisse creditur: « Et Isidorus junior, qui a principio mundi incipit Chronicis, usque ad octavum decimum Recensvinthi annum fideliter prosecutus, et ad destructionem Hispanię per Arabes ipse scripsit. » Ita enim concluditur hic liber Roderici secundus in editionibus. Quod quidem glossema est, forcillisque hinc ejiciendum, idque a mss. libris abest: quod in ora Francofurtensis hujus historię editionis in Hispanię illustratæ annotatur systemate; cum præsertim Hispanensem scripsisse Chronicon ab initio rerum, non utique Gothorum tantum temporis, jam cum de eo egimus liquido ostensum fuerit; Isidori vero hujus Pacensis operum nullo, ad quæ ipse refert se, nedum in hac epitome, qua de agimus, significetur ab illo usque primordio rerum historicarum cum pertexuisse. Legerem plane libens Roderici testimonium istud inverso parum ordine, ut constet sibi, et sustineri possit: « Et Isidorus junior, quod a principio mundi incipit Chronicon, usque ad decimum octavum Recensvinthi annum fideliter prosecutus (ab Hildefonso scilicet), et ad destructionem Hispanię per Arabes ipse scripsit. » Quod verum est (f).

Æque, sed alia quidem via, deerrasse mihi videntur, qui tot Isidoros multiplicant, quod ferme opera hujus nomine sciunt inscripta. In quorum numero habeo D. Josephum Pellizerium chronographum regium, mihiq; sine præjudicio tamen veritatis, amicissimum (dum viveret) caput. Qui in observationibus ad Chronicon, quod superioribus annis primus edidit, existimabatque Dulcidii esse Salmanticensis episcopi (Fol. 16), septem non minus agnoscit. Primum Is-

(a) Isidori Pacensis Chronicon utcumque melius habitum vulgavit Matriti Franciscus Berganza Benedictinus 1729, et post eum cl. Florezius cum nonnullis vetustis codicibus collatum, l. VIII, a pag. 274.

(b) Chron. Hisp. cap. 4, num. 11.

(c) Part. II. cap. 50, pag. 242.

(d) Tract. 6 Adversariorum, qui est de philosophorum et Hispanię doctorum perspicacitate.

(e) A Pellizerio in Observation. ad Chron. Dulcidii Salmant., fol. 15. Barcinone, 1665.

(f) Sistimus Roderici verba quibus secundus de Rebus Hispanię liber clauditur, qualia in regię bibliothecæ Matritensis codice circa annum 800 exarato leguntur, nimirum: « Et cum beatus Isidorus

descripsisset Gothorum originem usque ad quintum annum regis Svinthilz. Sanctus Hildefonso descripsit tempora Gothorum. Alanorum. Wandalorum. et Suevorum a quinto anno! Svinthilz usque ad octavum decimum Recensvinthi. Et Isidorus junior, qui a principio mundi incipit Chronicis! usque ad octavum decimum Recensvinthi annum! fideliter prosecutus etiam usque ad destructionem Hispanię per Arabes! ipse scripsit: » Quo loco verba saltem illa usque ad octavum decimum Recensvinthi annum otiose repetuntur, neque Juniori seu Pacensi Isidoro quadrant: uti nec præcedentia qui a principio mundi incipit Chronicis.

dorum Cordubensem circa annum 400 ad libros quatuor Regum commentarii, et utriusque Testamenti allegoriarum auctorem. Hunc Pseudo-Dexter in duos dividit (a), Cordubensem utrumque episcopum, qui forte nullus usquam unquam fuit, ut de quinti sæculi scriptoribus loquentes suspicari nos diximus: Pellizeriusque Hispalensis est injurius, qui Allegoriarum librum ei adjudicat.

Secundus ejusdem Isidorus est Hispalensis nuper laudatus, Etymologiarum scriptor. Tertius vero alius ejusdem sedis episcopus, eo junior, idemque Caesar-Augustanus antistes. Et huic quidem non tantum Chronicon Isidori nomine inscriptum, et ab exordio rerum usque ad Wambanis primum annum continuatum; sed et historiam Alanorum, Wandalarum atque Suevorum Isidoro Hispalensi æque tribui solitam, adjudicat. In quo infictam Hispalensis magni Isidoro alteram a Pellizerio injuriam depulsavimus, dum de bovis viri sanctissimi rebus et libris commentaremur. Eoque magis quod non alium nisi hunc Isidorum Ecclesia Hispalensis, nullumque Caesar-Augustana in catalogis suorum episcoporum adnotatum habeant. Remittit quidem hujus dicti sui probationes ad ordinem Gothorum Pellizerius: de quo nihil scripsit, neque eo loci, neque alibi; saltem Chronicon, de quo loquitur, id esse ait quod, tanquam si Isidori Pacensis esset, Pelagius Ovetensis episcopus centoni suo paulo ante laudato intexuit; ac Lucas Tudensis, tanquam si magni Isidori esset, continuavit, hoc initio conspicuum: *Brevem temporum seriem per generationes et regna primus ex nostris Julius Africanus, etc.*; quæ quidem præfatio est ad Chronicon, non ipsum Chronici initium.

Quartus Pellizerii Isidorus ille est, qui *Peccatorem* esse appellans, collectionem epistolarum Decretalium et Conciliorum edidit. Sed neque hunc fuisse usquam forsitan apud nos revera hujus operis auctorem, in Isidorianis quoque rebus adnotatum relinquimus. Quintus ejusdem Isidorus est Sætabitanus episcopus (b), cujus esse inquit librum De significatione nominum. Sed estne hic idem cum Allegoriarum libro, quem De nominibus legis et Evangeliorum Braultio appellat; an glossarium quod Isidori seu Isidorianarum glossarium adnotatur titulo? Amplius interim ab aliquo qui ejus schedis utatur, docendi. Sane auctor hujus Sætabitani episcopi Luitprandus est ad annum 681, cui tamen ille collectionem Conciliorum attribuit. Mirorque Pellizerium in hoc homine constituto, quod alias minime solet, Luitprando delituisse.

Sextus illi Isidorus Pacensis, de quo nunc sermo, qui scripsit Chronicon Arabum annum 754, quod verissimum est. Septimus tandem Isidorus alter de Beja episcopus (cur non *Pacensem* et hunc dixerit ignoro, cum Pax sive Pax-Julia Beja sit), quem semper hoc dignitatis nomine Ambrosius Morales passim hujus historiam laudans appellare solet. Cujus esse ait Pellizerius Chronicon quod sic incipit: *Sex diebus rerum omnium creaturam formavit Deus*; quæ hæc non essent ex initio illius Chronici verba, cujus præ-

(a) Ad annum 584, n. 8; 423, n. 5; 430.

(b) Uter autem fuerit inter cognomines? Nam binos per hæc tempora Sætabitanos episcopos Isidoros Toletanis synodis interfuisse reperi: priorem nimirum qui duodecimæ anno Christi 681 celebratæ decimo quinto loco subscribit: cui successit Asturius, exstatque ejus subscriptio trigesima quarta ordine in synodo tertia decima anno Christi 683 celebratæ: in sequenti autem seu quarta decima Sætabitana sedes vacat; et posteriorem, qui duabus quæ consecutæ sunt synodis decimæ quintæ et sextæ decimæ annis 688 et 693 habitis interfuit, et priori quidem quinquagesimus quintus, posteriori autem quadragessimus secundus subscripsit. Neutrius autem horum inter scriptores meminerit Julianus, Felix, Honorius, etc.

(c) Alibi protulimus et cl. Florezio Joannem Mariane de tribus Isidoris testimonium: nimirum de CorJu-

fatationem esse diximus illam antea, uti Chronici ab hoc diversi principium, laudatam. Saltem hoc ultimum, duos nempe Isidoros ejusdem Pacis-Julie episcopos fuisse, alterum epitomes imperatorum et Arabum, quæ utimur, auctorem: junioremque alterum qui hanc continuaverit, quaque nos careamus, ex indicio tantum Moralis notum, ut admittamus persuaadet bona fides candidi hujus historici; et quod is Arabum istum chronographum Isidorum non vidit, posteriorem vero in manibus semper habuit. Nec prior ille vivens et scribens æra 795 sub Constantino Leonis filio imperatore Orientis pertingere vita aut commentariis potuit ad Garsiam Legionis regem atque æram 940 sive annum 902. Si ergo Pseudo-Dextro ac Pellizerio aures dabimus, Isidori duo Cordubenses, duo Hispalenses, duo denique Pacenses erunt, scriptores omnes, ultra illum Sætabitanum. Sed ego cras forte, ut in proverbio est, hodie nihil credam.

Multiplicatione ista nunc afflicta, duplicique Isidoro, Hispalensi altero, Pacensi altero; junioreque isto respectu illius senioris contenti (c), ad alia ejusdem Pacensis opera nos conferamus. Meminit ipse unius, duorumve, ab hac Epitome diversorum, nempe alterius *Epitoma*, sive *epitome temporalis*, ut ex his ejus verbis patet, cum de Orientalium Arabum duce Belgi, et Occidentalium ductore Humela Abdelmelici filio, inter se præliis ageret. « Sed quia nequaquam, ait (d), eam ignorat omnis Hispania: ideo illa minime receisere tam ystraica (e) (sic editum est) bella ista decrevit historia; quia jam in alia epitoma, qualiter cuncta exstiterunt gesta, potenter et paginaliter manent nostro stylo conscripta. » Et postea (f): « Quisquis ergo hujus rei gesta cupit scire, ad singula ad *Epitoma temporalia*, quod dudum collegimus, cuncta reperiet enodata; ubi et prælia Maurorum adversus cultum (Christianum scilicet) dimicantium, cuncta reperiet scripta, et Hispania bella eo tempore imminuentia releget adnotata. » Ex quibus videtur in hac eum historia prolixæ et specialiter de Maurorum cum Gothis, et inter seipsos præliis, tractasse.

Aliud ab hoc opus, *Verba dierum sæculi* nuncupatum, significari ab eodem de Arabum adhuc mutuis cadibus agente his verbis videtur: « Reliqua vero gesta eorum, qualiter pugnando; et nonne hæc scripta sunt in libro *Verborum dierum sæculi*, quem Chronica præteritis ad singula addere procuravimus? » Dicas paraleipomena, seu prætermissa quedam in superiorum ætatum Chronici hoc libro contineri. At habuerene ex duobus his aliquem, aut Morales qui toties Pacensi ea tribuit cum in ejus dicta Epitome non leguntur; aut Joannes Mariana, qui ex Isidoro eodem Pacensi constare ait (*Lib. vi, c. 1*) reges nostros a Reccaredo descendere, ac (*Lib. vi, c. 21*) postremum regum Gothorum Rodericum exstructum a Wittiza parente ejus prope Cordubam urbem palatium amplificasse? quæ duo etiam in Epitome frustra quaesieris. Nil aliud respondebo, quam, ut rem ac tangere possis, exempla illa, quibus uterque auctor olim fuit usus, consuli oportere. Hæc autem de Isidoro Pacensi habuimus dicere.

bensi sive Seniore, qui ad annum 420 sub Honorio vixisse, et nonnulla scripsisse creditur, quæ tamen non exstant; de Juniore sive Hispalensi, ac de Pacensi (qui iisdem nonnullis Junior respectu priorum audit) Chronici quo de agimus auctore. Exstat apud Florezium t. VIII, p. 267.

(d) Æra 780, pag. 21 editionis Sandovalis.

(e) *Istrayca bella*, pro *tragica*. In vetusto Etymologiarum Isidori Toletano codice, quem olim eum recentiore alio, et cum Grialii edito contulimus, exstant in membrana vacua Musarum nomina et officia, in quibus, legitur:

Tertia Melpomene traicos fert flendo boatas,

pro tragicos. In Florezii edito t. VIII, pag. 308, nunt. 65, tam *tragica bella*.

(f) Æra 781, pag. 22.

ISIDORI PACENSIS CHRONICON.

(Ex Florez, España Sagrada.)

DE HOC CHRONICO MARIANÆ TESTIMONIUM.

1. Tres Isidoros in Hispania fuisse nobiles cum primis communi vulgi, sed eruditorum opinione receptum est, *Cordubensem*, quem vixisse Trithemius ait sub Honorio, circiter salutis an. 420; *Hispalensem*, Gregorii Magni æqualem; atque *Pacensem*, qui quo tempore vixit dubitatur. *Cordubensis Senior* cognomento vocatur. *Junioris* appellatio duobus posterioribus antiquioris comparatione vulgo datur. *Hispalensi* frequentius. *Cordubensis* nihil scripsit, quod exstet; tametsi quædam illi Trithemius attribuit: *Hispalensis* multa, atque inter alia ab exordio mundi usque ad quintum annum Suinthilæ Gothorum regis summa brevitate Chronicon.

2. Isidorus Pacensis Chronicon alterum confecit, quod subjicimus; siquidem Vasæi sententia est pertinens usque ad æram 792, nempe primis captivitatis annis confectum, eoque rudiori stylo, ut non Latine, sed alla potius lingua loqui videatur; quæ res nos compulsi nonnullis locis voces aliquas immutare, ac Latine reddere: quid non faceres, si aut arabice, aut vernacula Hispanorum lingua loqueretur? neque enim magis intelligitur: usque adeo inversa pleraque et implicata sunt.

3. In plerisque sane antiquis exemplaribus sine auctoris nomine circumfertur, et Ambrosius Morales aliud Chronicon Isidori Pacensis nomine multis locis affert ab hoc longe diversum, pertinens ad nongentesimum amplius salutis annum: unde id nactus dicere non habeo. Vidi etiam præfationem ex Usa-

A mensi codice præcipuæ auctoritatis descriptum, quæ multis Chronicis erat præfixa, in qua Isidori Pacensis Chronicon ab exordio mundi inchoare, et de Judaicis regibus, Romanis imperatoribus, Vandalis, Alanis, Hispanis regibus agere affirmatur. Quæ si vera sunt, Chronicon Isidori Pacensis multum ab hoc nostro discrepat: tametsi hoc magnæ auctoritatis et fidei haberi debet, quocumque tandem auctore, præsertim Arabicis regibus explicandis; quam ob causam Rodericus Toletanus præsul in Historia Arabum totum ferme expressit atque transtulit in suum opus; cujus diligentia adjuti sumus plerisque hujus Chronicis locis, qui vix intelligi poterant Latine explicandis.

4. Illud prudens lector considerabit, Isidorum Pacensem, seu quicumque alius hujus Chronicis auctor exstitit, Arabum annis computandis dupliciter aberrasse: primum, quoniam initium ejus computationis ab anno Christi 818, nempe Heraclii imperii anno septimo, sumpsit: quod illi cum multis aliis scriptoribus commune vitium est, aut ipse potius alios in errorem misit. Deinde, quod ex priori errore natum est, annos sequentes Arabum non satis exacte cum nostris comparavit. Et nescio tamen quo pacto idem ab æra 718 veram secutus rationem annorum usque ad finem libri cum nostra consentientem, atque adeo verissimam, perduxit; cer.issimo argumento nos comparandis Arabum et Christi annis inter se haud quaquam aberrasse.

DE EODEM CHRONICO TESTIMONIUM ALTERUM.

(D. Marca, Historia Benearnensis, Paris., 1640.)

1. Parmi les auteurs d'Espagne il n'y en a qu'un seul, qui est *Isidorus Pacensis*, ou bien Isidore eveque de Badajoz. Ce bon personnage vivoit au mesme temps que les Mores firent leur entrée en Espagne, et dressa une Chronique de choses plus memorables de son temps, laquelle il adjoûta comme un appendice et continuation à celle d'Isidore de Seville, et la termina en l'année 754 de l'Incarnation, qu'il apparie avec l'ere 792 et l'année 5954 ou 5950 du monde, suivant les diverses supputations. On ne peut donc avoir des instructions plus assurées de l'estat du Christianisme sous les Sarasins envahissans l'Espagne, que de celui qui estoit eveque de profession, et tesmoin oculaire de ce qui se passoit. Sandoval eveque de Pamplone a publié cet auteur l'an 1615, avec Sebastien de Salamanque, Sampirus et Pelagius, ayant adverti les lecteurs qu'on trouve fort peu d'exemplaires en Espagne de ces vieux historiens, et que ceux qui restent sont tellement gastés, defectueux, et corrompus, qu'à peine en peut-on recueillir un sens tolerable sans deviner.

2. Cette corruption paroist plus grande en l'impression d'Isidore de Badajoz, que l'ai conférée avec un exemplaire manuscrit, qui est en la bibliotheque du College de Navarre à Paris, relié en mesme volume avec le livre ms. de Roderic de Tolède. Par cette conference l'ai corrigé une bonne partie de cette

petite Chronique, et recueilli le sens ingenu de cet auteur: que Roderic en son histoire des Arabes, à suivi il y a pres de cinq cens ans, mais pourtant avec quelques fautes pour n'avoir entendu son langage, qui est incorrect, et un peu barbare, et sans lui avoir rendu ce qu'il devoit, ayant dissimulé son nom.

3. La supputation des temps est fort exacte, dans cette Chronique, quoique certaines erreurs aisées à corriger s'y soient glissées par la faute des copistes. Elle est distinguée par Eres, par les années des empereurs de Constantinople, par les années arabesques, et par celles des califes de Damas. Il prend le commencement des années arabesques ou de l'Egire de Mahomet en l'ere 646, l'année septiesme de l'empereur Heraclius, en la quelle il escrit que Mahomet ayant vaincu l'eslite des forces romaines commandées par Theodore, frere d'Heraclius, se rendit maistre de l'Arabie, Syrie, et Mesopotamie, et qu'il établit le siege du royaume des Arabes en la ville de Damas capitale de Syrie. Neantmoins il n'est pas d'accord en ce point de l'Egire, avec Estienne mathématicien d'Alexandrie. Car celui-ci la met en l'année douzieme de l'empereur Heraclius, c'est à dire, en l'année 622, selon le rapport de Constantin Porphyrogenete empereur; qui est le calcul ordinairement suivi par les anciens historiens.

**INCIPIT EPITOME IMPERATORUM,
VEL ARABUM EPHEMERIDES, ATQUE HISPANÆ CHRONOGRAPHIA SUB UNO VOLUMINE
COLLECTA.**

1. *Æra 649* ^a, Romanorum 57, Heraclius imperio coronatus reg. an. 30 ^b peractis a principio mundi annis 5838 ^c. Hic ob amorem Flavie nobilissimæ virginis illi apud Africam ante sumptum imperium desponsatæ, et jussu Phocæ principis ex Libyæ finibus Constantinopolim deportatæ, rebellionem adversus Phocam cum Nichita magistro militiæ moliens, contra rempublicam consilio definito Heraclius æquoreo, Nichita terrestri exercitu adunato tali invicem definiunt pacto, ut quisquis eorum primus Constantinopolim adventaret, in loco coronatus digne frueretur imperio. Sed Heraclius ab Africa navali ascendens collegio, ad Regiam usque ocus pervenit navigando. Quem aliquantulum obsistentem in bello Phocam Byzantii captum flammigero feriunt gladio. Qui mox ut eum perspicit jugulatum, illico imperio sublimatur. Nichita vero eremi deserta penetrando, Ægyptum, Syriam, Arabiam, Judæam, et Mesopotamiam aggressus est, Persas acriter insequendo, et supranominatas provincias imperiali dominatui restaurando. Sed Persæ suis a sedibus prosilientes, confidentes ex virtute et numero iterum sibi vicinas provincias stimulant, reformando: filiusque Cosdroæ regis Persarum, patrem ^d tumulualiter effugiendo, principi se dedit Romano, spondens omnem Persidem vivide ^e tradere jam dicto Augusto: sed Heraclius exercitu adunato cum omni manu ferrea Persidem proficiscitur insequendo. Tunc ^f Cosdroas tali certioratus nuntio, cum cuncto Persarum collegio obivus existit resistendo. Denique ubi Heraclius cum Cosdroa ^g, utrique frementes, uno se applicant pago; hoc pari definiunt verbo, ut ad singulare certamen electi ex utroque exercitu belligeri deveniant duo, ut in ipsis experiantur præ sagando quidquid in ejus pugnae eventu prospexerint de toto bello secernendo: sic sub divo definiunt: quorum belligerum animo vel consilio statuunt proprio, ut quidquid, ut diximus, proventus fortunæ per eorum ostenderit gladios, hoc redundet in socios: qualiter ex ipsorum omnino teneretur auspicio, ut regalia sine cunctatione victori illico mitterent vicissim colla sub jugo.

2. Sed Cosdroas more Philistinorum superbiens ^h spurium quemdam tanquam alterum Goliath educit in prælio. Territi omnes Heraclii bellatores pedem subtrahunt retro. Tunc Heraclius de Domini confi-

dens auxilio, super eum descendens, uno hostem, perimit jaculo: sicque Persarum irrupto diffugio, usque ad Susam urbem, quæ caput et culmen eorum est, pervenit feriendo. At tunc Cosdroæ regno destructo, et imperiali dominatui tradito, populus non Deo, sed ipsi Heraclio honorem reddendo, et ille hoc aucte ⁱ receptando, Romam pervenit repedando. Denique exercitu digne remunerato, thronum ascendit gloriose triumphando. Tunc in somnis de re hujusmodi multa ei venire ^j ferunt ex monito: et ut ^k a muribus eremi immisericorditer vastaretur, et per stellarum cursum astrologico præmoneretur indicio. Ille Heraclius, ut præfati sumus, Persas rebellantes edomuit: imperiales patrias belligerando reformavit. Seductus a laudibus populi, non Deo, sed sibi, ut ferunt, honorem victoriæ exaggerando, increpationem per visum non modicam graviter præ sagando crebro expavit.

3. Hujus temporibus in æra 653, anno imperii ejus quarto, Schavi Græciam occupant. Saraceni in æra 656, anno imperii Heraclii septimo, Syriam, Arabiam et Mesopotamiam furtim magis quam virtute, Mahomet ^l eorum ductore rebella adhortante, sibi vindicant ^m: atque non tantum publicis irruptionibus, quantum clanculis incursionibus perseverando vicinas provincias ⁿ vastant: sicque eo modo, arte fraudeque, non virtute, cunctas adjacentes imperii civitates stimulant: et postmodum jugum a cervicibus excutientes, aperte rebellant. Qui et in æra 656, anno imperii Heraclii 7, regnum invadunt, quod crebro et vario eventu belligerantes fortiter vindicant: sicque multis præliis dimicante contra eos Theodoro Heraclii Augusti germano, monitu fratris præ sagationem murium reminiscens, ad multiplicandas et colligendas in bellum gentes discedit a prælio: sed quotidie eorum inerasante jugulo ^o, ita in Romanis legionibus irruit timor, ut apud Gabatham oppidum commisso belligero, exercitus funditus læsus, et Theodorus necatus migraret e sæculo. Tunc Saraceni de tanta nobilium Romanorum strage firmiter certi, metu excuso, apud Damascum splendissimam Syriæ urbem conscendunt in regno.

4. Expleto vero Mahomet decimo anno, Abubacar ^p de ejus tribu succedit in solio, non modicas et ipse irruptiones in Romanorum fines et Persarum molitus. Igitur, ut jam fati simus, in æra 653, anno

^a Ms. Complutense, 648.

^b Al., 29.

^c Ms. Compl., 5838; al., 5828; sed retinendum 5837.

^d Ms. Marianæ, partem adversam.

^e Id., veridice.

^f Id., Cosdro.

^g Id., et Cosdro.

^h Ed. Berg., auctor; ms. Compl. actor.

ⁱ M., superbe; Sand., auctore.

^j C., multi ei evenisse.

^k M., fore ut.

^l M., Mahmet; Sand., Mammet ducatore.

^m C., radicant.

ⁿ Ed. Berg. addit vocem proprias, quæ deest apud C. et Sand.

^o M., fortuna crescente.

^p C., Abucar.

imperii Heraclii quarto, Arabes tyrannizant : et in æra 656, Theodorum Augusti germanum aggressi, pene per decem annos præliis fatigatum, postremo in bello diffusum exsuperant ; sicque resistentem acriter necant ; regnumque apud Damascum propheta eorum Mahomet innitente, excusso jam Romani nominis metu, publice collocant. Post cujus Mahomet decem regni expletos annos in æra 666, anno imperii Heraclii 17, jam dictum Abubacar de tribu ipsa in loco prioris subrogant, Persidemque sub imperio Romano derelictam Arabes gladio feriunt^a : sicque triennio pene belligerantes potentialiter regnant.

5. Hujus Heraclii temporibus, in æra 669, anno imperii sui 20, Arabum incipiente 14, vitæ termino, expleto triennio, Abubacar dato, Amer^b dereliquit in solio. Sicque Amer gubernacula prioris suscipiens omnia, populo decem per annos rigidus mansit in regno. Hic Alexandriam antiquissimam ac florentissimam civitatem metropolim Ægypti jugo subiecit censuario. Qui cum de omnibus partibus, Orientis scilicet et Occidentis, triumphum victoriæ deportaret tam in terrestri quam in æquoreo prælio, a quodam servo orationi instans verberatus est gladio. Tunc vitæ terminum dedit, expleto, ut diximus, decimo anno.

6. Hujus Heraclii temporibus Sisebutus in æra 650, anno imperii supradicti secundo, Saracenis adhuc consistentibus sub Romanorum tributo, Hiberiam ut vir sapiens et nimium litteraturæ deditus retemptat annos per octo. Hic per Hispaniam urbes Romanas subjugat : Judæos ad Christi fidem vi convocat. Venerabilem Helladium Toletanæ sedis urbis regie metropolitanum episcopum sanctitatis præconio præfulgentem Ecclesia clamat. Isidorum Hispanensem metropolitanum pontificem, clarum doctorem Hispania celebrat : qui anno septimo suprafati principis Sisebuti contra Acephalorum hæresim magna auctoritate Hispani in secretario sanctæ Hierusalem concilium agit : atque per veridica doctorum testimonia Syrum quemdam Acephalorum episcopum, suprafatam hæresim vindicantem exsuperat, et veræ concilii asserta confirmans, ejus eloquentia damnat, atque a pristino errore præfatum pontificem diu insequendo perpetualiter liberat.

7. Reccaredo denique huic Sisebuto succedente in solio, dum per tres menses solummodo regnat, hujus vitæ brevis nihil dignum prænotat.

8. Hujus Heraclii temporibus Suintila in æra 659, anno imperii ejus decimo, Arabum quarto regnante in eis Mahomet, digne gubernacula in regno Gothorum suscepit accepta, decem annis regnans. Hic cooptum bellum cum Romanis peregit, celerique victoria totius Hispaniæ monarchiam obtinuit.

9. Hujus Heraclii temporibus, Sisenandus in æra 669, anno imperii ejus vigesimo, Arabum 14, re-

gnante in eis Omar, anno pene expleto, per tyrannidem regno Gothorum invaso, quinquennio regali locatus est solio : qui anno regni sui tertio sexagesies Toleti, Galliæ et Hispaniæ episcopis aggregatis cum absentium vicariis, vel palatii senioribus in ecclesia sanctæ Leocadiæ virginis et martyris Christi ; post priorem Reccaredum Gothorum regem, constante adhuc Hispanensi Isidoro episcopo vel in multis jam libris fulgente mirifice, de diversis causis concilium celebravit. Huic sanctæ synodo inter cæteros Braulio Cæsaraugustanus episcopus interfuit^c, ejus eloquentiam Romam, urbium mater et domina, postmodum per epistolare eloquium satis est mirata.

10. Hujus Heraclii temporibus Chintila^d in æra 674, anno imperii ejus 25, Arabum 18^e, regnante in eis Omar, anno quinto jam plene^e expleto, atque incipiente jam sexto, Gothi præflectitur, reg. ann. 4^f. Hic concilium Toletanum viginti quatuor episcoporum habitum agit : ubi non solum de rebus mundanis, verum etiam de divinis, multa ignavis mentibus infundendo illuminat. Quanta vero sanctorum congregatio a vicariis episcoporum consensibus, vel a senioribus palatii, qui interesse digni habiti fuerunt concilium perlustrantibus aggregata in ecclesia sanctæ Leocadiæ virginis et martyris Christi, exstitit, liber Canonum indicat. In hac synodo Braulio Cæsaraugustanus episcopus præ cæteris episcopis excellit, atque piam doctrinam Christianis mentibus decenter infundit, ejus et opuscula nunc usque Ecclesia relegit.

11. Hujus Heraclii temporibus in æra 688, anno imperii ejus 29, Arabum 23, regnante in eis Omar anno 10, Tulgas bonæ indolis et radices Gothorum, regno suscepto principatur ann. 2.

12. Æra 679, Romanorum 58, Constantinus Heraclii filius imperio coronatur, regnans annis 6, peractis a principio mundi annis 5843. Hujus temporibus in æra 680, anno imperii ejus primo, Arabum 25, Othomam suæ gentis administrationem suscepit ann. 12, qui jam secundi anni gubernacula prorgans Libyam, Marmoricham et Pentapolim, Gazaniam quoque, vel Æthiopiam quæ supra Ægyptum in eremi adjacent plagis, Saracenorum sociavit regimini, et ditioni subiecit : plurimasque civitates Persarum tributarias fecit : postremo tumultu suorum occiditur, regnans ann. 12.

13. Hujus temporibus, in æra 680, anno imperii Constantini primo, Arabum 25, regnante in eis Othomanno anno secundo, Chindasvinthus per tyrannidem regnum Gothorum invasum Hiberiæ triumphabiliter principatur^h, demoliens Gothos, sexque per annos regnat. Hic in Toletana urbe synodale decretum 30 episcoporum cum omni clero vel vicariis eorum episcoporum quos languor vel inopia præsentibus fore non fecit, atque palatinum collegium, qui electionem

^a C., 667.

^b B., Omar.

^c Sic M. B., clausit.

^d Exemplares, Suintila.

^e Sic B., C. 19:

^f B., pene.

^g Sic continuator Biclari; Berg., 6.

^h B., triumphaliter principat.

collegii interesse meruerunt, mirifice anno regni sui quinto indicit celebrandum, discurrentibus tantum notariis quos ad recitandum vel ad excipiendum ordo requirit. Hic Tajonem Cæsaraugustanum episcopum, ordinis litteraturæ satis imbatum, et amicum Scripturarum, Romam ad suam petitionem pro residuis libris Moralium navaliter porrigit destinatum. Qui cum a papa Romensi de die in diem differretur in longum, quasi in armario Romanæ Ecclesiæ præ multitudine quæsitum, facile nequaquam reperirent libellum, Dominum, pernctans, et ejus misericordiam ad vestigia beati Petri apostolorum principis deprecens, ei scrinium in quo tegebatur, ab angelo manu est ostensum. Quo mox ut se papa prævidit reprehensum, cum nimia veneratione ei adjutoria tribuit ad conscribendum, et Hispanis per eum transmittit ad relegendum; quia tunc ex beati Job libris expositum rettemptabant solum quod per beatum Leandrum Hispalensem episcopum fuerat advectum, et olim honorifice deportatum. Requisitus vero et conjuratus Tajo episcopus a papa Romano, quomodo ei tam veridice fuisset librorum illorum locus ostensus, hoc illi post nimiam deprecationem cum nimia alacritate est fassus, quod quadam nocte se ab ostiariis ecclesiæ beati Petri apostoli expetiit esse excubium: atque ubi hoc reperit impetratum, subito ad noctis medium, cum se nimis lamentis ante beati Petri apostoli loculum deprecando faceret cernuum: hæc coelitus emissa, ita ab inenarrabili lumine tota ecclesia exstitit perlustrata, ut nec modicum reluce-
rent ecclesiæ candelabra: simulque cum ipso lumine una cum vocibus psallentium et lampadibus relampantium introire sanctorum agmina. Denique ubi horrore nimio exstitit territus, oratione ab eis completa, paulatim ex illa sanctorum curia duo de-
albati senes gressum in eam partem qua episcopus in oratione debebat, coeperunt dare præpendulum. At ubi cum repererunt pene jam mortuum, dulciter salutatum reduxerunt ad proprium sensum. Cumque ab eis interrogaretur, quam ob causam tam grande exstaret fatigium^b vel cur ab Occidente properans tam longum peteret navigerium^c: hoc et hoc ab eo quasi inscii relatum auscultabant operæ pretium. Tum ille multis eloquiis consolato, ei opportunum ubi ipsi libri latebant ostenderunt loculum. Igitur sancti illi requisiti quæ esset sanctorum illa caterva, eos tam claro cum lumine comitantium, responde-
rent dicentes, Petrum esse Christi apostolum, simulque et Paulum, invicem se manu tenentes cum omnibus successoribus ecclesiæ in illo loco requiescentibus. Porro ubi et ipsi requisiti fuerunt, qui domini essent qui cum eo tam mirabile habebant colloquium, unus ex illis respondit, se esse Gregorium, cujus et ipse desiderabat cernere librum, et ideo advenire^d ut ejus remuneraret tam vastum fa-

At tignum, et auctum redderet longissimum desiderium. Tunc interrogatus si tandem in illa sancta multitudine adesset sapiens Augustinus, eo quod ita libros ejus sicut et ipsius sancti Gregorii semper ab ipsis cunabulis amasset legere satis peravidus: hoc solummodo respondisse fertur: Vir ille clarissimus et omnium expectatione gratissimus Augustinus quem quæris, altior a nobis cum continet locus. Certe ubi ad eorum pedes coepit proruere: citius ab oculis ejus, ostiariis et ipsis territis, simul cum luce evanuit vir ille sanctissimus. Unde ab eo die cunctis in eadem apostolorum sede venerabilis Tajo exstitit gloriosus, qui ante despicabatur ut ignavus.

14. Æra 684, Romanorum quinquagesimus nonus Constans Constantini filius imperio coronatur, regnans ann. 27, peractis a principio mundi annis 5870. Hic cum Arabibus navali prælio acriter dimicavit: qui postmodum apud Syracusam, Sicilia inclitum urbem, conjuratione peremptus est, peractis 27 imperii sui annis. Hujus imperio sole medio die obscurato celum stellas prodit.

15. Hujus temporibus, in æra 686, anno regni Saracenorum 50, regnante in eis Othomam^e anno 7, Chindasvinthus Recesvinthum, licet flagitiosum, tamen bene monitum^f, filium suum regno Gothorum proponit, regnans annis 24. Hic crebra concilia egit, clarente Eugenio urbis regie metropolitano episcopo Toletio pio, 46 episcoporum cum infinito clero vel vicariis desistentium, atque officium dignissimum palatinum in unum in basilica prætoriensis sanctorum Petri et Pauli apostolorum excellenter recolligit, et non solum de mundanis actibus, verum etiam de sanctæ Trinitatis mysterio ignorantes animas instruit. Hujus temporibus eclipsis solis, stellas in meridie visentibus omnibus, Hispaniam territat: atque incursionem Vasconum non cum modico exercitus damno prospectat.

16. Hujus temporibus in æra 690, anno Arabum 35, Moabia prædecessoris sortitus est sedem, regnans in ea annis 25; sed quinque ex eis annis cum suis bella civilia gessit, viginti vero omni plebe Ismaelitarum obediente, summa cum felicitate per-
egit. Adversus quem Constans Augustus mille et amplius lembos aggregans, infelicitur decertavit, et vix cum paucis æquorabiliter aufugiens, lapsus eva-
sit. Per duces quoque nomine Abdalla, qui dudum in peracto certamine ducatum tenebat, in Occidente prospera multa peracta sunt, Tripolim venit: Cidamum quoque et Elempthim bellando aggressus est: et post multas desolationes effectas, vel diversas patrias victas, atque provincias vastas edomitas, sive plurimas catervas in fide acceptas, adhuc sanguinem sitiens, Africam adventavit cum omnibus præliatorum phalangibus. Preparato igitur certamine illico in fugam Maurorum est acies versa, et omnis in singulari numero positus, non in plurali, ut in B.

^a B., timore.

^b Sic B. et Ms. Tolet.; alii, fastigium.

^c Deest in B. peteret. Alii ponunt navigium loco navigerium.

^d B., adveneret. Ms. Tolet., advenire, aliis verbis

^e B., incunabilis.

^f Al., Athuman et Athoman.

^g B., boni motum; M., tamen bonæ indolis.

decor a Africæ cum Gregorio comite usque ad inter-
necionem deleta est. Abdalla quoque onustus bene-
ficio largo cum omnibus suis cohortibus remeando
Ægyptum pervenit, Moabiam peragente decimum re-
gni sui annum. Qui Moabiam centum millia virorum
ad obsequendum, vel Constantinopolim pergendum,
filio tradidit. Quam cum per omne vernum tempus
obsidione cingerent^a, et famis ac pestilentie labo-
rem non tolerarent, relicta urbe, plurima oppida
capientes, onusti præda Dāmascum ad regem a
quo directi fuerant salutare post biennium revise-
runt. Expletis ergo Moabiam principatus sui annis 20
et quos civiliter vixit 5, humanæ naturæ debitum
solvit.

17. Æra 711, Romanorum sexagesimus Constanti-
nus Constantis filius imperio coronatur, reg. an. 15,
peractis a principio mundi 5885. Hic apud Syra-
casam audiens seditione suorum occisum patrem,
cum classe qua potuit Palatium petit, et thronum
gloriæ triumphando conscendit.

18. Hujus temporibus in æra 716, anno imperii
ejus quinto, Arabum 61, Yzīt natus Moabie obtinuit
regiminis locum annis jocundissimus tribus, et re-
gni ejus cunctis suæ patriæ subditis nationibus vir-
tutis gratissime habitus: qui nullam unquam (ut
hominibus moris est) sibi regalis fastigii causa glō-
riam appetiuit, sed communiter cum omnibus civi-
liter vixit. Hic impleto triennio Moabiam prolem
successorem reliquit, paternis moribus similem: qui
ut ad fastigium regni pervenit tertiam tributi omni-
bus condonavit: qui Moabiam dimidium anni in regno
manens ab hac luce discessit.

19. Hujus temporibus in æra 716, anno imperii
ejus incipiente sexto, Arabum 62, Moabiam juniore
mortuo, cunctorum Arabum exercitus pene per qua-
tuor annos in duos principes bifarie est divisus:
quorum tantus manet conflictus, ut innumerabiles
catervas utrorumque devoraverit gladius. Tunc impe-
ratori per novem annos ab uno ex illis nomine Mo-
roan^d, ut ei adiutoria militum optularetur, aut ne
impediretur, pro unoquoque die probati auri inte-
gri ponderis mille solidorum est numerus exsolutus,
et multa Arabica cum lectiserica vestimenta singulis
diebus causa pacis, ne præpediretur, simul cum
polla^e decora, cuncta supra nominata sunt attributa,
atque omnis retroactorum temporum existit capti-
vitas relaxata, quæcumque olim fuerat captivata.

20. Hujus temporibus in æra 720, anno imperii
ejus decimo, Arabum sexagesimo sexto, Abdamelic
apice regni assumpto regnat ann. 20. Hic æmulum
patris persequens apud Maccam, Abrahæ ut ipsi au-
tumant domum inter Ur Chaldeorum et Carrhas Me-
sopotamiæ per ducem missum interfecit, et sapien-
tissimo more civilia bella præliando recomprimi.

21. Hujus temporibus, in æra 712^f, anno impe-

rii ejus primo, Arabum 57, Moabie regni 23, Wamba
Gothis præfectus regnat annis 8. Qui jam in supra-
fata æra anni tertii sceptrum regia meditantem civitatem
Toleti mire et eleganti labore renovat, quam et opere
sculptorio versificando pertitulans, hæc in portarum
aditu epigrammata stylo ferreo in nitido lucidoque
marmore exarat:

Erexit factore Deo rex inclytus urbem
Wamba suæ celebrem protendens gentis honorem.

In memoris quoque martyrum, quas super easdem
portarum turriculas titulavit, hæc similiter exaravit.

Vos sancti Domini, quorum hic præsentia fulget,
Hanc urbem et plebem solito servate^g favore.

22. Hic anno regni sui quarto, in æra 713, in To-
letana urbe in beate matris Domini Mariæ virginis
sedis atrio in secretario post transactos octo et decem
perturbationum et diversarum cladum annos, ad
instar mulieris illius in Evangelio curvæ concilium
salutis parat, atque omnes Hispaniæ Galliæque epi-
scopos synodalliter aggregat, cum quibus et tempora
absque conciliis^h prætereuntia satis deplorat. In hoc
verò consolationem cum tantimodis viris receptat,
(quod) prænitente tunc sanctissimo Hildefonso, mel-
lisside ore aureo in libris diversis eloquente, atque de
virginitate nostræ domine Mariæ semper virginis ni-
tido politoque eloquio, ordine synonyme perflorente,
ut anchora fidei ejus tempore in omni sua Ecclesia
insidente, libellis ab eo editis et per Iberiam discurs-
satis, ut vere a magnis conciliis fidelium lectionum
recreate sunt mentes, atque a rivulis doctrinarum
eo in tempore magnopere consolati sunt pusillanimes.

23. Hujus in tempore in æra 718, anno imperii
ejus septimo, Arabum 62, bifarie Abdalla et Moroan
pro regno incipientibus præliari, Gothorum Evrigius
consecratus in regno regnat ann. 7. Cujus in tempore
fames valida Hispaniam depopulatur. Hic anno primo
concilium duodecimum Toletanum in æra 719 tri-
ginta quinque episcoporum cum inestimabili clero
vel Christianorum collegio splendidissime colligit. In
cujus tempore Julianus episcopus ex traduce Judæo-
rum, ut flores rosarum de inter vepres spinarum pro-
ductus, omnibus mundi partibus in doctrina Christi
manet præclarus, qui etiam a parentibus Christianis
progenitus splendide in omni prudentia Toletum manet
edoctus, ubi et postmodum in episcopatu existit de-
coratus.

24. Æra 726, Romanorum 61 Justinianus imperio
coronatur. Regnavit ante dejectionem annis 10, per-
actis a principio mundi annis 5895. Hujus tempori-
bus in æra 726, anno imperii ejus primo, Arabum 70,
Abdamelicⁱ apicem fastigii quatuor per annos jam
regnando retemptat.

25. Hujus tempore in æra 726, anno imperii ejus
primo, Arabum 70, regnante Abdamelic anno quinto,
Egica ad tutelam regni Gothorum primum et sum-

^a B., decoratus.

^b M., urgent.

^c Sic Contin. Biclār.; affi, et.

^d Al., Moroan.

^e M., palla: B. palla habet ad marginem, in textu

polla; Contin. Biclār., puella.

^f Sand., 721; B., 712.

^g M., saluate.

^h B., concilio.

ⁱ Sic B.; Sand. et M., Abdamelic.

num obtinet principatum : regnat annos 15. Hic Gothos acerva morte persequitur : plaga insuper inguinalis hujus tempore immisericorditer illabatur. Concilium anno ejus primo in æra 726 apud urbem Toletanam in ecclesia pratoriensis sanctorum apostolorum Petri et Pauli omnibus Hispaniæ et Galliæ pontificibus aggregatis, beate memoriæ Juliano doctore clarente, sub sexagenario episcoporum numero, vel multiplici Christianorum collegio, clero, atque omni vulgali in circuitu ferventium populo, celebrat. In quo pro diversis causis, vel pro absolutione juramenti quod præfato principi Ervigio noxiabiliter reddiderat, synodum ut exsolveretur expositulat.

26. Ejus in tempore librum de tribus substantiis, quem dudum Romam sanctissimus Julianus urbis regiæ metropolitanus episcopus miserat, et minus caute traciendo papa Romanus arcendum indixerat, ob id quod voluntas genuit voluntatem, ante biennium tandem scripserat veridicis testimoniis, in hoc concilio ad exactionem præfati principis Julianus episcopus per oracula majorum ea quæ Romam transmiserat vera esse confirmans apologeticum facit; et Romam per suos legatos ecclesiasticos viros presbyterum, diaconem, et subdiaconem eruditissimos, in omnibus et per omnia divinis Scripturis imbutos, iterum cum versibus acclamatoriis secundum quod et olim transmiserat de laude imperatoris mittit : quod Roma digne et pie recipit, et cunctis legendum indicit : atque summo Imperatori satis acclamando : *Laus tua, Deus, in fines terræ*, cognitum facit. Qui et rescriptum domino Juliano per suprafactos legatos satis cum gratiarum actione honorifice remittit, et omnia quæcunque scripsit justa et pia esse depromit.

27. Æra 736, Romanorum 62 per tyrannidem Leo imperio coronatur, regnans tumultuose annis tribus, peractis a principio mundi annis 5898. Hic tumultualiter Justiniano dejecto, ejus se sublimat imperio.

28. Hujus temporibus, in æra septingentesima trigesima sexta, septima et octava, anno imperii ejus primo, secundo, et tertio, Arabum 79, 80 et 81, Abdamelic regnans peregit tertium decimum, quartum decimum et decimum quintum annum.

29. Hujus temporibus, in æra 736, anno imperii Leonis primo, Arabum 80, Abdamelic 13, Egica in consortio regni Witizanem filium sibi heredem faciens Gothorum regnum retemptat. Hic patris succedens in solio quamquam petulanter, clementissimus tamen quiddecim per annos exstat in regno : qui non solum eos quos pater damnaverat, ad gratiam recipit tentos exsilio, verum etiam clientulos manet in restaurando : nam quos ille gravi oppresserat jugo,

A pristino iste reducebat in gaudio ; et quos ille a proprio abdicaverat solo, iste pie reformans reparabat ex dono : sicque convocatis cunctis, postremo cautiones quas parens more subtraxerat subdolo, ista in conspectu omnium digno cremavit incendio : et non solum innoxios reddidit, si vellent, ab insolubili vinculo, verum etiam rebus propriis redditis, et olim jam fisco mancipatis, palatino restaurat officio. Per idem tempus Felix urbis regiæ Toletanæ sedis episcopus, gravitatis et prudentiæ excellentia nimia pollet, et concilia satis præclara etiam adhuc cum ambobus principibus agit.

30. Æra 838, Romanorum 63 Apsimarus imperio coronatur, regnans annis septem, peractis a principio mundi annis 5905. Hujus temporibus in æra 758, anno imperii ejus primo, Arabum 72, simulque et tertio cæpto, regnante Abdamelic ann. 17, Witiza decrepito jam patre pariter regnat : qui in æra 739 suprafactæ cladis non ferentes exitium, per Hispaniam et palatio vagitant, qua de causa propria morte decesso jam patre, florentissime suprafactos per annos regnum retemptat, atque omnis Hispania gaudio nimio freta alacriter lætatur. Per idem tempus Gundericus urbis regiæ Toletanæ sedis metropolitanus episcopus sancitioniæ dono illustris habetur, et in multis mirabilibus auctor celebratur.

31. Æra 745, Romanorum 64, qui et 61, Justinianus copia et virtute Gazarum auxiliatus imperio restauratur, regnans iterum annis decem, peractis a principio mundi annis 5915.

32. Hujus temporibus in æra supra dicta, anno imperii ejus primo, Arabum 89, apud Arabes Ulit regnum retemptat. In Hispaniis vero quinto decimo anno Witiza perseverat in regno.

33. Hujus temporibus, in æra 748, anno imperii Justiniani tertio, Arabum 91, Ulit sceptrum regni Saracenorum, secundum quod exposuerat pater ejus, quatuor per annos belligerando gentes jam regno aucto multis honoribus præditus triumphat per annos novem. Vir totius prudentiæ in exponendis exercitiis, tantum ut cum divino expers favore esset, pene omnium gentium sibi proximarum virtutem confregerit : Romaniamque inter omnia assidua vastatione debilem fecit : insulas quoque prope ad consumptionem adduxit : Indiæ fines vastando edomuit : civitates ad irritam inopiam adduxit : Castella obsessione affixit : in Libyæ anfractibus omnem Mauritaniam subjugavit. In occiduis quoque partibus regnum Gothorum antiqua soliditate pene per trecentos quinquaginta annos ab Æra quadragesima ab exordio et principio sui firmatum ; apud Hispaniis vero a Liuvigildio pene per centum quadraginta annos pacifice usque in æram 750 porrectum, per ducem sui exercitus no-

^a B., vulgari.

^b C., M. et Sand., in omnia Dei servos, et.

^c Al. 16.

^d M. et Sand., clientulus ; D. Rodr., quasi clientulos.

^e B., pio reparabat.

^f Al., sub dolo.

^g B., quia innoxios.

^h C., 15.

ⁱ B., mirabiliter auctor.

^j B., virtute.

mine Muza a aggressum edomuit, et regno ablato vectigale fecit.

34. Hujus temporibus in æra 749, anno imperii ejus quarto, Arabum 92, Ulit sceptra regni quintum per annum retinente, Rodericus tumultuose regnum, hortante senatu, invadit. Regnat anno uno: nam aggregata copia exercitus adversus Arabes una cum Mauris a Muza missis, id est Taric, Abuzara, et cæteris diu sibi provinciam creditam incursantibus, simulque et plures b civitates devastantibus anno imperii Justiniani quinto, Arabum 93, Ulit sexto, in æra 750 transductis c promontoriis sese cum eis configendo recepit: eoque prælio, fugato omni Gothorum exercitu, qui cum eo æmulanter fraudulentè ob ambitionem regni advenerant, cecidit. Sicque regnum simul cum patria male cum æmulum intereccione amisit, peragente Ulit an. 6.

35. Per idem tempus divinæ memoriæ Sindereus urbis regiæ metropolitanus episcopus sanctimonie studio claret: atque longævus et merito honorabiles viros, quos in suprafata sibi commissa Ecclesia repetit, non secundum scientiam zelo sanctitatis stimulat, atque instinctu jam dicti Witizæ principis eos sub ejus tempore convexare non cessat: qui et post modicum incursus Arabum expavescens, non ut pastor, sed ut mercenarius Christi oves contra decreta majorum deserens, Romanæ patriæ sese adventat d.

36. Hujus temporibus in æra 749, anno imperii ejus quarto, Arabum 92, Ulit 5, dum per supranominatos missos e Hispania vastaretur, et nimium non solum hostili, verum etiam intestino furore confingeretur, Muza et ipse ut miserrimam adiens gentem per Gaditanum fretum columnas Herculis pertendentes, et quasi fumi indicio portus aditus demonstrantes, vel claves in manu transitum Hispaniæ præsentantes, vel reserantes, jam olim male direptam, et omnino impie aggressam perditans penetrat: atque Toletum urbem regiam usque irrumpendo, adjacentes regiones pace fraudifica male diverberans, nonnullos seniores nobiles viros qui utcumque remanserant per Oppam filium Egicæ regis a Toletu fugam arripientem, gladio patibuli jugulat, et per ejus occasionem cunctos ense detrunctat. Sicque non solum ulteriorem Hispaniam, sed etiam citiorem usque ultra Cæsaraugustam, antiquissimam ac florentissimam civitatem, dudum jam judicio Dei patienter apertam, gladio, fame et captivitate depopulatur: f civitates decoras igne concremando præcipitat, seniores et potentes sæculi cruci adjudicat, juvenes atque lactentes pugionibus trucidat; sicque dum tali terrore cunctos stimulat, pacem nonnullæ civi-

tates, quæ residuæ erant, jam coactæ proclamant, atque suadendo et irridendo astu quodam fallit: nec mora, petita condonant: sed ubi impetrata pace, terribi metu recalcitrant, ad montana templi iterum effugientes, fame et diversa morte periclitantur: atque in eadem infelici Hispania Cordobæ in sede dudum patricia, quæ semper exstitit præ cæteris adjacentibus civitatibus opulentissima, et regno Wisegothorum primitivas inferebat delicias, regnum efferrum collocant.

37. Quis enim narrare queat tanta pericula? Quis dinumerare tam importuna naufragia? Nam si omnia membra verterentur in linguas, omnino nequaquam Hispaniæ ruinas, vel ejus tot tantæque mala dicere poterit humana natura. Sed ut in brevi cuncta genti remotem flagella g, relictis sæculi innumerabilibus ab Adam usque nunc cladibus quas per infinitas regiones et civitates crudelis intulit mundo h hostis immundus; quidquid historialiter capta Troja pertulit, quidquid Hierosolyma prædicta per prophetarum eloquia bajulavit, quidquid Babylonia per Scripturarum eloquia sustulit, quidquid postremo Roma apostolorum nobilitate decorata martyrialiter confecit, omnia et tot Hispania quondam deliciosa, et nunc misera effecta, tam in honore quam etiam in dedecore experta fuit.

38. Nam in æra 750, anno imperii ejus 6, Arabum 94, Muza expletis quindecim mensibus, a principis jussu præmonitus, Abdallaziz i filium linquens in locum suum, lectis Hispaniæ senioribus qui evaserant gladium, cum auro argentove, trapezitarum studio comprobato, vel insignium ornamentorum atque pretiosorum lapidum, margaritarum et unio-nium (quo ardere solet ambitio matronarum) congerie, simulque Hispaniæ cunctis spoliis j, quod longum est scribere, adunatis, Ulit regis repatriando sese præsentat obtutibus anno regni ejus extremo: quem et Dei nutu iratum reperit repedando et male de conspectu principis cervice tenuis ejecit pompisando k.... nomine Theudimer, qui in Hispaniæ partibus non modicas Arabum intulerat neces, et diu exagitatis pacem cum eis federat habendam. Sed etiam sub Egica et Witiza Gothorum regibus, in Græcis qui æquoreo l navalique descenderant, sua in patria de palma victoriæ triumphaverat. Nam et multa ei dignitas et honor refertur, nec non et a Christianis Orientalibus perquisitus laudatur, cum tanta in eo inventa esset veræ fidei constantia, ut omnes Deo laudes referrent non modicas: fuit enim Scripturarum amator, eloquentia mirificus, in præliis expeditus, qui et apud Almiralmuminim m prudentior inter cæteros inventus, utiliter est honoratus,

a M., et Sand., Muze.

b Al., plerasque.

c B., traductivis.

d B., in Romaniam patriam se adventat.

e Al., supranominatis missis.

f Quæ asteriscis includuntur desunt apud Marcum.

g B., enotem pagella; alii ut in textu.

h Sic M. B., intulit mundus iste.

i M., Abdelladiz; C., Abdilaziz.

j Sic M. B., cuncta superficie, quod. M., quæ.

k Quæ hic videntur deesse supplet abbas de Longuerue addens, At quidam.

l B. addit intra parentheses, caractere Italico, agmine. M. et Mar., in Græcis.

m Sand. et Mar., Amir Almuminin.

et pactum quod dudum ab Abdallaziz acceperat, firmiter ab eo reparatur. Sicque hactenus permanet stabilitus, ut nullatenus a successoribus Arabum tantæ vis proligationis solvatur, et sic ad Hispaniam remeat gaudibundus.

59. Athanaildus post mortem ipsius multi honoris et magnitudinis habetur. Erat enim in omnibus opulentissimus dominus, et in ipsis nimium pecunie dispensator: sed post modicum Alhoozzam rex Hispaniam aggrediens, nescio quo furore arreptus, non modicas injurias in eum attulit, et in ter novies milia solidorum damnavit. Quo audito exercitus qui cum duce Belgi advenerant, sub spatio fere trium dierum omnia parant, et citius ad Alhoozzam, cognomento Abulchatar, gratiam^b revocant, diversisque munificationibus remunerando sublimant.

40. Supradictus Ulit Amiralumumin (quod idioma regni in lingua eorum resonat *omnia prospere gerens*) prævisis^c copiis universarum gentium, nec non et munera Hispaniæ cum puellarum decoritate sibi exhibita, et in oculis ejus prævalida fama parvipensa, dum eum tormentis plectendum morti adjudicat, impetratu pro eo præsulum vel optimatum quibus multa ex illis affluentissimis divitiis bona obtulerat, mille milia et decies centena milia solidorum numero damians, Ulit vitæ terminum dando e sæculo migrat. Quod ille consilio nobilissimi viri Urbani, Africanæ regionis sub dogmate catholicæ fidei exorti, qui cum eo cunctas Hispaniæ adventaverat patrias, accepto, complendum pro nihilo exoptat, atque pro multa opulentiæ parum impositum onus existimat: sicque fidejussores dando per suos libertos congeriem numerorum dinumerat, atque mira velocitate impositum pondus exactat^d, sicque successoris tempore fisco assignat.

41. • Hujus temporibus in æra 752, anno imperii ejus octavo, Arabum 96, Ulit mortuo Zulemam sanguine frater honorifice secundum expositum fratris succedit in regno. Regnat ann. 3. Hic infestus Romanæ, fratrem non de simili matre progenitum Muzzilima nomine, cum centum millibus armatorum ad delendam Romaniam mittit. Hic Pergamum antiquissimam et florentissimam Asiæ civitatem bello impetitam gladio simul cum igne finivit seductione deceptam^e. Deinde Constantinopolim properans, dum periclitari se diversis necessitatibus Muzzilima propiciat, alterius principis jussu non nimium feliciter repedavit.

42. Per idem tempus, in æra 753, anno imperii ejus 9, Arabum 97, Abdallaziz omnem Hispaniam per tres annos sub censuario jugo pacificans, cum

A Hispani divitiis et honorum fascibus cum regina Hispaniæ in conjugio copulata, filias regum ac principum pellicatas, et imprudenter distractas æstaret, seditione suorum facta, orationi instans, consilio Ajub occidit: atque eo Hispaniam retinente, mense impleto, Alahor in regno Hesperie per principalia jussa succedit, cui de morte Abdallaziz ita edicitur, ut quasi consilio Egilonis regiæ conjugis quondam Ruderici regis, quam sibi sociaverat, jugum Arabicum a sua cervice conaretur avertere^g, et regnum invasum Hiberiæ sibi met retemptare.

43. Æra 754, Romanorum 64 Philippicus imperio coronatur regnans civiliter quadrans cum anno, peractis a principio mundi annis 5916. Hujus tempore in æra suprafata, anno Philippi primo, Arabum 98, Zulemam Saracenorum regno retempto regnat annis tribus. Arabes Romaniam acriter populantur. Pergamum antiquissimam ac florentissimam Asiæ civitatem ultrici incendio concremant^h. Hujus tempore Alahor per Hispaniam lacertos judicum mittit, atque debellando et pacificando pene per tres annos Galliam Narbonensem petit, et paulatim Hispaniam ulteriorem vectigalia censendo componens, ad Hiberiam citeriorem se subrigitⁱ, regnans annos superscriptos.

44. Æra 756, Romanorum 65 Anastasius imperio coronatur, regnans civiliter dodrans cum anno, peractis a principio mundi annis 5918. Hujus temporibus Zulemam Arabum regnum tenens filium patris Omar nomine, vel fratrem ejus Izit sibi successores regni adiscit. In Hispania vero Alahor jam dictus patriciam^j Cordobam obseditans Saracenorum disponendo regnum retemptat^k, atque res ablatas^l pacificas Christianis ob vectigalia thesauris publicis inferenda instaurat. Mauris dudum Hispanias commeanibus pœnas pro thesauris absconsis irrogat: atque in cilicio et cinere, vermibus vel pediculis^m scaturientibus alligatis in carcere et catenis onustus retemptat; et questionando, vel diversas pœnas inferendo, flagellat.

45. Per idem tempus incipiente æra 757, anno Arabum 100, in Hispania deliquium solis ab hora diei septima usque in horam nonam fieri, stellis visis a nonnullis fuisse dignoscitur; a plerisque non nisi tempore Zamæ successoris hoc apparuisse convincitur.

46. Æra 757, Romanorum 66 Arthemius, qui et Theodosius, imperio coronatur, regnans annis duobus, peractis a principio mundi annis 5920. Hujus temporibus tutelam ob sanctimoniam legis suæ Omar

^a Sic M. Marc., *profligationis*. B., *tantæ vim per* *igationis*.

^b B., *Abuliatar gratia*.

^c Sand., *præmissis*.

^d Sic Sand. B., *exoptat*. M., *congerit*.

^e Asteriscis inclusa desunt apud M. et Sand.

^f B., *Hic Asiam bello impeditam, gladio simul cum igne finivit, deceptam*. Deest in C. *deceptam*. Contin. *ficlar*. ut in textu, rectius certe; non enim Asia, sed supradicta civitas Pergamum, deleta fuit.

^g M. et Sand., *evertete*.

^h Vide num. 41.

ⁱ Sic Mar. et Sand., B., *Iberiam citeriorem se subfigit*.

^j M., *patriam*.

^k Sic Mar. B. non habet *regnum*, et loco *obseditans* ponit *obsidione*. M., *præsidio*.

^l Sic B. Alii, *atque resculas*. M., *resulas*.

^m B., *pedunculis*.

fratri suo Ixit gerepti gubernacula regni ei adsciscit^a. Qui Omar vacante omni prelio tanta benignitatis et patientiæ in regno existit, ut hæcenus tantus ei honor lausque referatur, ut non solum a suis, sed etiam ab externis præ cunctis retroactis principibus beatificetur. Tanta autem sanctimonia ei ascribitur, quanta nulli unquam ex Arabum gente. Sed in regnum non diu gubernacula prorogata sunt^b.

47. Igitur Ixit gubernaculis regni Saracenorum decedente fratre per successionem plene acceptis, exercitus generis sui qui apud Persas tutelam gerebant, rebellionem moliti civilia præparant bella: sicque fratrem dudum supra nominatum, Muzilimæ nomine, cum infinito exercitu mittens, in campis Babylonicis supra Tigrim fluvium pugna commissa, statim acies tyrannizantium mira dilabitur fuga, atque ducem sceleris nomine Ixit comprehensum venia concessa reservant ad vitam.

48. Tunc in Occidentis partibus multa illi præliando proveniunt prospera, atque per ducem Zama nomine tres minus paululum annos in Hispania ducatum habentem, ulteriorem vel citeriorem Hiberiam proprio stylo ad vectigalia inferenda describit. Prædia^c et manualia, vel quidquid illud est quod olim prædabiliter indivisum retenebat in Hispania gens omnis Arabica, sorte sociis dividendo (partem reliquit militibus dividendam), partem ex omni remobili et immobili fisco associat. Postremo Narbonensem Galliam suam facit, gentemque Francorum frequentibus bellis stimulat, et electos milites Saracenorum in prædictum Narbonense oppidum ad præsidia tuenda decenter collocat: atque in concurrenti virtute jam dictus dux Tolosam usque præliando pervenit, eamque obsidione cingens, fundis et diversis generum machinis expugnare conatus est: sicque Francorum gentes tali de nuntio certæ, apud ducem ipsius gentis Eudonem nomine congregantur: ubi dum apud Tolosam utriusque exercitus acies gravi dimicatione configunt, Zama ducem exercitus Saracenorum cum parte multitudinis congregatæ occidunt: reliquum exercitum per fugam elapsum sequuntur. Quorum Abderramam suscepit principatum unum per mensem, donec ad principalia jussa veniret Ambiza^d eorum rector.

49. Per idem tempus Fredoarius Accitanæ sedis episcopus, Urbanus Toletanæ sedis urbis regie cathedralis veteranus melodiens, atque ejusdem sedis Evariantius archidiaconus, nimium doctrina, et sapientia, sanctitate quoque, et in omni secundum Scripturas spe, fide et charitate ad confortandam Ecclesiam Dei clari habentur.

50. Æra 758, Romanorum 67 Leo imperio coronatur, regnat annis 24, peractis a principio mundi

annis 5944. Hic Leo militaris disciplinæ expertus fuit. Saraceni sub Omar, qui fratri regnum decreverat, ad modicum degentes, nihil prosperum captant: sub Ixit vero prælia multa exegerunt: quibus et post modicum sub Hiscam suo rege urbem regiam properantibus expugnandam, reipublicæ acclamante omni senatu Leo imperii, ut diximus, suscepit sceptra.

51. Hujus temporibus Ixit rex Saracenorum in æra suprafata regni primæva obtinet gubernacula: talis enim inter Arabes tenetur perpetim norma, ut non nisi per cunctas regum successiones prerogative a principe percipiant nomina: ut eo decedente absque scandalo adeant regiminis gubernacula.

52. Per idem tempus in æra 759, anno imperii Leonis secundo, Arabum 103, Ambiza semis cum quatuor annis principatum Hispaniæ apte retemptat, qui et ipse cum gente^e Francorum pugnas meditando, et per directos satrapas insequendo, infelicitat certat. Furtivis vero obreptionibus per lacestorum cuneos nonnullas civitates vel castella demutillando stimulat: sicque vectigalia Christianis duplicata exagitans, fascibus honorum apud Hispanias valde triumphat.

53. [^f Hujus et tempore Judæi tentati, sicuti jam in Theodosii minoris fuerant, a quodam Judæo sumi seducti, qui et per antiphrasim nomen accipiens Serenus, nubilio errore eos invasit, Messiamque se prædicans, illos ad terram repromissionis volari enuntiat, atque omnia quæ possidebant ut amitterent imperat: quo facto inanes et vacui remanserunt. Sed ubi hoc ad Ambizam pervenit, omnia quæ amiserant fisco associat. Serenum ad se convocans virum si Messias esse quæ Dei facere cogitaret.] Qui dum postremo suprafatus Ambiza per se expeditionem Francorum ingeminat, cum omni manu publica incursionem illorum illico meditatur. Qui dum rabidus pervolat, morte propria vitæ terminum parat: atque Hodera consulem patriæ sibi commissæ vel principem exercitus repedantis, vel quasi refrenantis in extremo vitæ positus ordinat.

54. Cui statim in æra 763, anno suprafati imperatoris pene jam sexto, Arabum 107, Saracenus Iahia nomine monitu principum succedens terribilis potestator fere triennio crudelis exæstuat, atque acri ingenio Hispaniæ Saracenos et Maufos pro pacificis rebus olim ablati exagitatur, atque Christianis plura restaurat.

55. Hujus temporibus Ixit quarto expleto anno ab hac luce migravit, fratri regnum relinquens Hiscam nomine, et post fratrem natum proprii seminis adsciscens nomine Alulit. Qui Hiscam primordio suæ potestatis in æra 764, anno imperii Leonis jam

^a M., Hujus temporibus ob sanctimoniam legis suæ Omar fratrem suum Ixit ad gubernacula regni sibi socium adsciscit. D. Rodrig., cum in tutelam regni adscivit.

^b Sic M. B., gubernacula . . . plene accepit. Exercitus generis sui apud Persas tutelam gerebat, rebellionem molitus.

^c Sic B. M., prædam.

^d Al., Umbiza.

^e B., contra gentes.

^f Uncis inclusa periocha deest in edit. Reperitur autem in ms. Complutensi, et, ut refert D. Marca, in codice Parisiensi.

dicti pene jam quinto, Arabum 106, satis se modestum ostendens nonnulla prospera per duces exercitus a se missos in Romania terra et pelago gessit. [In occiduis quoque partibus prope nihil clarum peregit.] Deinde cupiditate præreptus est, et tanta collectio pecuniarum per duces in Orientem et Occidentem ab ipso missos^b est facta, quanta nullo unquam tempore a regibus^c qui ante cum fuerunt exstitit congregata. Unde non modicæ populorum catervæ cernentes in eo improbam manere cupiditatem, ab ejus ditione suas dividunt mentes, ubi non modica strage per tres fere et quatuor annos civiliter facta, vix suæ potestati provincias perditas reformavit.

56. Hujus tempore, in æra 766, anno imperii ejusdem 10, Arabum 111, Hiscam 6, Oddifa vir levitate plenus, auctoritate a duce Africano accepta, qui sorte Hispaniæ potestatem semper a monitu principis sibi gaudet fore collatam, per sex menses absque ulla gravitate retemptans, præ paucitate regni nihil dignum adversumque ingeminat.

57. Per idem tempus ad regendam Hispaniam in æra 767, anno imperii ejusdem 11, Arabum 112, Hiscam 7, Antuman ab Africanis partibus tacitus properat.^d Hic quinque mensibus Hispanias gubernavit: post quos vitam finivit, et missus est alius Antuman nomine. Hic quatuor per menses rexit terram: post quem Hiscam substituit alium nomine Alhaytam. Hic ad Hispaniam regendam strenue sigillum vel auctoritatem principalem a supralatis partibus missam patenter demonstrat, atque dum decem per menses turbidus regnat, nescio quo astu nonnullos Arabas se velle regno dejicere illico investigat: unde et eos comprehensos aliquandiu diversas rebellionis occasiones flagellis extorquet, et ut clam jussus ab æmulis transmarinis fuerat, penas inferendo, postremo capite truncat. Inter quos Zat Saracenum^e genere, plenum facundia, clarum, atque diversarum rerum opulentissimum dominum, pena extortum vel flagris illusum, atque colaphis cesum, gladio verberat. Qui non post multos dies ad petitionem gentis eorum quorum sanguinem fuderat, a Libyæ partibus principaliter monitus Mammet mittitur Saracenus cum relatione auctoritatis absconsa, ut Abderraman in ejus loco absque cunctatione maneat prorogatus. Sed ubi sedem Corduben-

A sem Mammet adiit, turbidus Abderraman cum necdum fuisset repertus^f, statim Alhaytam a Mammet rigide exstat comprehensus. Quem dum in carcere nequaquam impunitum sufferret positum, sine mora fortiter flagellatum, turpiter adjudicatum, capite decalvatum, asino pompizantem post terga facie per plateas detrahunt, manibus post tergum vinctum, vel catenis ferreis alligatum: atque non post multos dies duci Africano^g qui hoc ut ferunt clam iter ordinando, Alhaytam reddiderat monitum, sub custodia retemptatum dirigit præsentandum. Denique dum quid de eo fieret a regalibus sedibus regis expectaretur, stylus multis sermocinationibus involuitur, et diversis judiciis impetitur^h. Sed cum nihil ei inferrent, de die in diem evanescente, per longum evanuit tempus, et quia cum Africanisⁱ adventaret partibus Mammet Alarcila ejus vice in loco exstiterat positus mense completo.

58. Abderraman vir belliger in æra 769, anno imperii ejusdem duodecimo semissario, Arabum 113, Hiscam 9, in potestate properat letabundus, cunctis per triennium valde prælatus. Cumque nimium esset animositate et gloria præditus, unus ex Maurorum gente nomine Muniz^j, audiens per Libyæ fines Judicum sæva temeritate opprimi suos, pacem, nec mora agens cum Francis, tyrannidem illico præparat adversus Hispaniæ Saracenos, et quia erat fortiter in prælio expeditus, omnes hoc cognoscentes divisi sunt^k, et palatii conturbatur status: sed non post multos dies expeditionem prælii agitant Abderraman supramemoratus^l rebellem immisericorditer insequitur conturbatus^m. Nempe ubi in Cerritanensi oppido reperitur vallatus, obsidione oppressus, et aliquandiu infra muratus, judicio Dei statim in fugam prosiliens cedit exauctoratus: et quia a sanguine Christianorum, quem ibidem innocentem fuderat, nimium erat crapulatus, et Anabadi illustris episcopi et decore juventutis proceritatem, quam igne cremaveratⁿ, valde exhaustus, atque adeo ob hoc jam satis dampnatus, civitatis penitudine olim abundantia aquarum affluentis siti præventus, dum quo aufugeret non reperit, moriturus statim exercitu insequente in diversis anfractibus manet elapsus. Et quia filiam suam dux Francorum nomine Eudo causa foderis ei in conjugio copulandam ob persecutionem Arabum differendam jam olim traderat ad suos libitus inclinandam, dum eam tardi-

^a Uncis inclusa desunt in B.

^b B., ab Oriente et Occidente ipsi missa.

^c Sic M. B. et Sand., in reges.

^d Sic M., qui prosequitur: « Post quem Iscar solita, qui dum quatuor per menses gravitate alium sustentando, honoribus infulat, Aleatan nomine. Hic ad Hispaniam regendam strenue sigillum, etc. » B. post verba, tacitus properat, legit, qui dum quatuor per menses alium sustentando, honoribus infulat Aleitan, ad Hispaniam regendam strenue, sigillum, etc. Verba, post quem Hiscam substituit alium nomine Alhaytam, leguntur apud D. Rodr., c. 12 Hist. Arab.

^e M., Saracenorum.

^f Sic M. B., exemplo nec dum repertus.

^g B. add. cum.

^h Sic B. M., stylus multis vane sermocinantibus involutus fuit, et diversis judiciis impetitur. Sed cum nihil ei inferret. B., nihil inferentes.

ⁱ M., interim quia ex Africanis.

^j Sic B. Alii, Muzun.

^k Sic M. B., omnibus hoc agnoscentibus, palatii.

Solus M. addit divisi sunt.

^l B., supranumeratus.

^m C., conturbatum.

ⁿ Sic M. B., decore proceritatis, quem igne cremaverat. Sand., decore... concremaverat.

tat de manu persequentium liberandam, suam morti debitam præparat animam^a: sicque dum eum publica manus insequitur, sese in scissuris petrarum ab alto pinnaculo jam vulneratus cavillando præcipitat, atque ne vivus comprehenderetur animam exhalat: cujus caput statim ubi eum jacentem repererunt, trucidant, et regi una cum filia Eudonis memorati ducis præsentant: quam ille maria transvectans sublimi principi procurat honorifice destinandam.

59. Tunc Abderraman multitudine sui exercitus repletam prospiciens terram, montana Vaccæorum dissecans, et fretosa ut^b plana percalcans, terras Francorum intus expeditat, atque adeo eas penetrando gladio verberat, ut prælio ab Eudone ultra fluvios nomine Garonnam vel Dornoniam præparato, et in fugam dilapso, solus Deus numerum morientium vel pereuntium recognoscat. Tunc Abderraman suprafatum Eudonem ducem insequens, dum Turonensem Ecclesiam palatia diruendo et ecclesias ustulando deprædari desiderat, cum consule Franciæ interioris Austriæ nomine Carolo, viro ab ineunte ætate belligero, et rei militaris experto, ab Eudone præmonito sese infrontat. Ubi dum pene per septem dies utrique de pugnæ conflictu excruciant, sese postremo in aciem parant, atque dum acriter dimicant gentes septentrionales in ictu oculi ut paries immobiles permanentes, sicut et zona rigoris glacialiter manent astrictæ, Arabes gladio enecant. Sed ubi gens Austriæ mole membrorum prævalida, et ferrea manu per ardua pectorabiliter ferientes regem inventum exanimant. Statim nocte prælium dirimente, despicabiliter gladios elevant, atque in alio die videntes castra Arabum innumerabilia ad pugnam sese reservant, et exsurgentes de vagina sua diluculo prospiciunt Europenses Arabum tentoria ordinata, et tabernacula ubi fuerant castra locata, nescientes cuncta esse pervacua, et putantes ab intimo esse Saracenorum phalanges ad prælium præparatas, mittentes exploratorum officia, cuncta repererunt Ismaelitarum agmina effugata, omnesque tacite pernoctando cuneos diffugisse^c repatriando. Europenses vero, solliciti ne per semitas delitescentes aliquas facerent simulanter celatas, undique stupefacti in circuitu sese frustra recaptant, et qui ad persequentes gentes memoratas nullo modo vigilant, spoliis tantum et manubiis decenter divisis in suas se læti recipiunt patrias.

60. Tunc in æra 772, anno imperii ejusdem 14, Arabum 116, Hiscam 12, Abdilmelic^d ex nobili familia super Hispaniam dux mittitur ad principalia jussa. Qui dum eam post tot tantaque prælia^e reperit omnibus bonis opimam, et ita floride post tantos do-

lores repletam, ut diceret augustale esse malognatum; tantam in eam pene per quatuor annos irrogat petulantiam, ut paulatim labefacta a diversis ambagibus maneat exsiccata^f: iudicesque ejus prærepti cupiditate ita blandiendo in eam irrogant maculam, ut non solum ex eo tempore declinando exstet ut mortua, verumetiam a cunctis optimis maneat usquequaque privata, atque ad recuperandam spem^g omnimode desolata. Qui et ob hoc motus prædictus Abdilmelic a principali jussu, quare nihil ei in terra Francorum prosperum eveniret, ad pugnæ victoriam statim e Corduba exsiliens cum omni manu publica subvertere nititur Pyrenaica inhabitantium juga, et expeditionem per loca dirigens angusta, nihil prosperum gessit. Convictus de Dei potentia a quo Christiani tandem perpauci montium pinnacula retinentes præstolabant misericordiam, et devia amplius hinc inde cum manu valida appetens loca, multis suis bellatoribus perditis^h recipit in plana, repatriandoⁱ per devia.

61. Cui et mox post modicum in æra 775, anno Leonis imp. 17, Arabum 119, Hiscam 15, successor venit nomine Aucupa, qui dum potestate præcelsa genealogiam et legis suæ custodiam cuncta tremere Hispania, præcessorem vinculo alligans, iudices ab eo præpositos fortiter damnat. Certe dum caeremonias legis exaggerat, descriptionem populi facere imperat, atque exactionem tributi ardue agitat: perversos Hispaniæ, vel diversis vitiiis implicatos, ratibus appositis, per maria transvolat. Fiscum ex diversis occasionibus promptissime datat: abstemius ex omni occulta datione^k perseverat: neminem nisi per justitiam propriæ legis damnat: expeditionem Francorum cum multitadine exercitus adtemptat: deinde ad Cæsaraugustanam civitatem progrediens, sese cum infinita classe apte receptat. Sed ubi rebellionem Maurorum per epistolas ab Africa missas subito lætitat, sine mora quanta potuit velocitate Cordubam repedit, transductivis^l promontoriis sese receptat. Arabes sine effectu ad propugnacula Maurorum mittens, navibus præstolabiliter adventatis maria transnatat. Si quos ex eis contradictores vel bifarios, seu male^m machinatores, atque hæreticos (quos illi auguresⁿ vocant) reperit, gladio jugulat. Sicque cuncta optime disponendo, et Tinacrios^o portus pervigilando propriæ sedi clementer se restituit: qui et post paululum peracto quinquennio Abdilmelic præfato regnum restaurans, infirmum correptus, mox languore ad vitalia redeunte e sæculo migrat.

62. Per idem tempus viri doctores, et sanctimonie studio satis pollentes Urbanus et Evantius læti ad Dominum pergentes quiescunt in pace.

63. Abdilmelic vero consensu omnium in æra 780,

^a B., suum... debitum... animum.

^b B., et.

^c Sic M. B., quique cuneo stricto diffugiunt.

^d B., Abdilmelic. Sand., Abdilmelec.

^e B., pericula.

^f M. et Sand., ambagibus... exsecuta.

^g B., a recuperanda spe.

^h B., occultatione.

ⁱ Sand., transductis.

^j B., mali.

^k Sic M. et Sand. B., asures. C., arueres.

^l Sand., trimacrios, B., Tinacrios. M., patrios.

anno imperii Leonis 22, Arabum 124, Hiscam 20, eligitur in regno Arabum. Igitur Hiscam præventus furore iniquo, et cupiditatis relaxato sine termino freno [a] coepit. in suos plus solito debacchari: unde] in bello omnes illico suæ potestatis gentes prosiliunt intestino. Nam et cuncta illa vasta solitudo, unde ipsa oritur Arabica multitudo, impietatem iudicium non ferentes, cuncta conturbant in dolo, atque occidentalis plaga, cui plus præ cæteris dediti sunt Mauri, et ea quæ ad Meridianam se subrigit zonam, uno consilio efferantes, cervices publice excutiant ab Arabico jugo. Sed ubi ad Hiscam auditum pervenit tyrannantium multitudo, centum millia armatorum electa auxilia valida illico ministrat duci Africano. Cultum fratrem exercitui Orientis scilicet et Occidentis præfectum bello ducem designat: exercitui b constituto per turmas et phalanges dinumerato, Africano se suscipiunt solo: sicque consilio definiunt proprio, ut patrias Maurorum discursando et gladio feriendo, ad Tingitanum usque properent pelagus. Sed Maurorum hoc recognoscens multitudo in pugnam nudi, præpendiculis tantummodo ante pudenda præcincti, e montanis locis prosiliunt illico. Sed ubi frater fluvium Mafanum pervenisset, acriter utrique confligunt in prælio: Mauri tetrum colorem equis pulchrioribus demonstrando, et albis dentibus confriundo, hostes terrent, unde equites Egyptii statim resiliunt fugiendo. Sed illi dum amplius impressionem faciunt desperando equites iterum Arabici et Egyptii sine mora ob cutis colorem dissiliendo, terga cum sua et ascensorum internicione vertunt expavescendo: atque dum per fretosa et devia cursitant transfretando absque aliquo retinaculo, vel virium reparatione, multitudo illa deperit vastam per eremum; sicque omnis illa collectio Orientis videlicet et Occidentis per fugam dilapsa contabuit ullo absque remedio. Duxque ipsius exercitus, Cultum c nomine, contritis d sociis jugulatur, atque non sponte in tres turmas cuncta caterva dividitur: sicque pars una gladio, vel manu victorum tenetur, alia vagabunde per viam qua venerat aufugiens repatriare ambiens trucidatur e: tertia pars in amentiam versa nescio quo properavit. Belgi frater se ducem præbens his, vir genere plenus, et armis militariibus expertus, heu, proh dolor! Hispaniam adventavit.

64. Eo tempore, ut supra diximus, in æra 780, anno imperii Leonis 22, Hiscam 20, Abdilmelic Hispanis præerat. Cumque Belgi cum præfata tertia parte intelligit pervenire ad portum, naves retemptando ejus impedit f transitum. Sed ubi Hispaniæ Mauri hoc ita cognoverunt factum, in prælio congregati, cu-

A piunt, Abdilmelic prostrato et regno ejus assumpto, transmarinis sodalibus præbere ad transitum navigerium: atque in tres turmas divisi, unam ad Tole- tum prævalide civitatis murum destinant feriendum: aliam ad Abdilmelic Corduba in sede dirigunt g jugulandum: tertiam ad Septitanum h portum porrigunt ob præventus suprafatorum, qui de prælio evaserant, jugulandum i. Sed Abdilmelic utriusque lacertorum brachia mittens, unam turmam per filium Hemely j obsidionem Toletum per viginti septem dies protendentem gladio, duodecimo ab urbe milliario fortiter dissecat: aliam per Almuzar Arabem, licet cum sua vel exercitus internicione refrenando reverberat, et in aliam partem declinat: tertiam quæ Messulam civitatem ad comprehendendos eos qui tutelam navigii gerebant, adventarat, per Belgi cui dudum transitum denegaverat, navibus preparatis obtruncat.

65. Tunc Abdilmelic exterritis cæteris suo in loco sese recepat, admonens per epistolare alloquium Belgi, ut pristina in insula sese recipiat: sed Belgi dum tantas famis injurias, quas ei tandem intulerat, anxius et male dolosus rememorat prælia per Abderramam: et objecta diuobisistentem, Cordubam penetrat, atque Abdilmelic reperiens a filiis suis, vel a manu publica desolatum, vel arundineis sudibus excruciatum, atque mortis quatiamine per corpus graviter expositum, postremo gladio trucidat. Tanta vero inter Orientales k cum duce Belgi, et Occidentales cum filio Humeia collectus est exercitus, completa æra suprafata, anno imperii Leonis supra dicto, Arabum jam præscripto, Hiscam Amiralumini jam notato, et tanta fuerunt prælia ab utrisque patrata, quantum humana vix narrare prævaleat lingua. Sed quia nequaquam ea ignorat omnis Hispania, ideo illa minime recenseri tam tragica l bella ista decrevit historia: quia jam in alia Epitome, qualiter cuncta exstiterunt gesta, patenter et paginaliter manet nostro stylo conscripta.

66. Hujus in tempore, in æra 771, anno imperii Leonis 23, Arabum 125, Alulit pulcher Amiralumini debito in loco a cunctis sublimatur in solio: cui sine mora ab Iziz regno dempto permanet dodrans cum anno. Tunc intestino furore omnis conturbatur Hispania.

67. In æra 782, anno imperii Leonis expleto 24, Alulit primo, Albucaat missus ad principalia jussa m omnia suprafata sedat scandala. Tunc Albucaat nomine Alhozan n sollicitè sibi commissam curat gerere patriam: atque exercitui ex transmarinis partibus sine mora superbos Hispaniæ domando sub nomine prælii mittit in Africam, et quia cunctus

a Uncis inclusa leguntur in M., desunt in aliis codd.

b B., atque Zultan super Orientis scilicet et Occidentis exercitus.

c B., Zultan.

d B., contritis.

e Sic M.: B. repatriare ambitur.

f B., eis denegat.

g Pellicer., Ann., p. 101, Cordubam ense dirigit

h Sic ms. C., M. et Sand.; B., septimanum.

i B., vigilandum.

j Sic B.; M., Humeian; Sand., Humeia.

k Sic M.; B., Orientalia.

l Sic M.; B., tragica.

m C., a principali jussu.

n Sic mss. C. et M. et ed. Sand. B., Alulit.

Oriens seductus manebat, inaudita in prælia surrexerunt audientes Alulit occisum.

Et statim.

68. In æra 782, anno 24 imperii Leonis completo, Arabum 120, incipiente cum 6 atque Ixiz Alulit pene annum in regno manente, cum Abulecatar tumultuose imperaret, cogitare omnes incipiunt, ut eum regno deiciant, atque per Zumahel * virum gentis suæ auctoritate præcinctum, ei tyrannizantem, a civitate Corduba, tunc sede regia, abstrahere in pugnam communiter machinantur. Denique ubi hoc diversas occasiones machinando illico impetrant, consilio definito simulante Zumahel fugam meditatur. Tunc Abulecatar cum classe palatii nulla intercurrente mora præceps insequitur. Et quia plerique qui cum eo rebellem persequuntur, una cum hoste sentiebant, consilio ad destinatas insidias cum memorato rege alacres properant. Mox invicem iuncti prælium agitant gladio vindice, nonnulli comites regis a prælio se disjungunt, statimque eum ut solum exsuperant. Sicque occisis propriis, et una cum tribus conjunctis fugientem persequuntur.

69. [H]ujus tempore vir sanctissimus, et ab ipsis cunabulis in Dei persistens servitio Civila in sede manet Toletana. Et quia ab ingressione Arabum in suprafata Ecclesia esset, metropolitanus est ordinatus: fuit enim sanctimonis eruditus, ecclesiarum restaurator, et septu (sic) spe, fide et charitate firmissimus, meritis ejus innotescant cunctis. Quodam die homo hæresis Sabelliana seductus voluit accedere core [Forte, coram], perquisitus est ab eo ut cum tali reatu esset concio, illoque abnegans tali scelere: qui statim ita a demone est arreptus, ut omnis conventus ecclesiæ in stupore reverteretur: sicque sanctus ut orationi se dedit, et sanctæ ecclesiæ sanum reddidit et illesum. Qui et novem per annos vicem apostolicatus peragens in ea charitate quam coævavit vite hujus terminum dedit.

70. Tunc atque Toabam, qui valida adjutoria Zimacli præbuerat, in regni solio sublimant. Tunc ille ad reparanda certamina, se inter suos occultat: atque postmodum infelicitè diversa prælia cum sua suorumque internecione exagitans, dira morte se cum multitudine ei consentiente perdit. Quisquis vero hujus rei gesta cupit scire, singula in Epitome temporum legat quam dudum collegimus, in qua cuncta reperiet enodata: ubi et prælia Maurorum adversus Cultum * dimicantium cuncta reperiet scripta, et Hispaniæ bella eo tempore imminencia releget adnotata.

71. Æra 782 completa, atque incipiente jam tertia,

* Sic ms. B.; M., *Zumahel*; D. Rodr., *Zimacl*.

† Uncis inclusa desunt in B., M. et Sand.; leguntur in C.

‡ Sic M., Sand. et D. Rodrig.; B., *Zultam*. D. Nic. Anton., lib. vi, n. 66, *adversus cultum* (*Christianum scilicet*), manifesto errore, Culto enim nomen est proprium hominis Mahometani.

§ Sic M. Deest in B. *regnans* 35; hujus edit. textus sic se habet: *coronatur, annis tot peractis*, etc. Le-

gendum: *regnans annis...* hand expresso annorum numero; quod auctor per *tot* significat, alii relinquentes curam ponendi notam numeralem: scribens enim anno Constantini regni decimo, quot annis adhuc ille superstes futurus esset omnino nesciebat.

72. Hic paterno coronatus imperio, mox parens diem clausit extremum; filius ab Ardabasto sibi cognatione juncto, præripi suum cognoscit imperium. Sed ubi Ardabastus tacite paulatim causa prælii in alias gentes ut belliger abit, Constantini omnes palatii assecclas bellatoresque sibi sociat: mox ut eum perspicit desolatum, et ab omni senatu fore pervacuum, cum sociis, quos secum adunaverat, properans, Constantinum ex palatio exterritat jugulandum. At ubi Constantinus Ardabastum venire intelligit cum turbido armatorum cuneo, a sede cum suis exsilens, confinitimarum auxilia expetit gentium. Denique ubi se a multitudine prospicit constipatum, properans, ut sedem pristinam appetat, Ardabastum ut palatium relinquat, reddit præmonitum: sed mox Ardabastus ne properantibus portas aperiant civitatis, populum reddit instructum. Denique ubi Constantinus oppidum reperit præmunitum, obsidionem prætendens cum copiis multarum in circuitu gentium, firmissimum præparat bellum; nempe ubi pene per triennium fame civitatis populum reddidit fatigatum, pace cum civibus per internuntios acta, illi Ardabastum vinculis alligatum Constantino præsentant ferri pondere satis depressum. Tunc tanti causa facinoris necdum interrogatum, oculis excæcatum, exsilio mittit diu excruciatum.

73. Hujus tempore Ixit Alulit propria morte functum suæ omnes patriæ oculis recognoscunt, atque Abraham fratrem in æra incipiente 783, anno Constantini primo, Arabum percurrente 127, substituant, quem a fratre constabat relictum esse vicarium. Sed Moroan unus ex Arabibus palatium adiens * periturum occidit, et imperium in diversa distractum vacans arripit per tyrannidem ferociter appetens bellum.

74. In æra 784, anno imperii Constantini 2, Arabum 128, belligerans suprafatus Moroan cum sociis, Abraham † reperiens cup modicis, cum statim palatium appetens gladio percussit: sicque intestino ob hanc rem furore præventus, quinquennio tumultuose vivens, et diversa prælia exercens, Azali § patruum de Abdella, quem sibi quamplurima Ismaelitarum multitudo elegerat principem, a Damasco usque in campos Babylonicos persecutus Nilo transacto rejacet decollatus.

75. Hujus tempore in æra suprafata 784, anno imperii Constantini 2, Arabum 128, Moroan 2,

gendum: *regnans annis...* hand expresso annorum numero; quod auctor per *tot* significat, alii relinquentes curam ponendi notam numeralem: scribens enim anno Constantini regni decimo, quot annis adhuc ille superstes futurus esset omnino nesciebat.

* M., *audiens*.

† Sic B.; M. et Sand., *Ybrain*.

§ Sand., a *Zali*,

Thoaba in Hispaniis (regno Abulcator cum a^a iutore Zimabel ablato) a cunctis ut vir belliger et genere plenus preficitur, regnans unum per annum^b: sicque eo propria morte perfuncto, Juzif ab omni senatu palatii Hispaniæ rector eligitur in æra 785, anno imperii Constantini 3, Arabum 129 completo, vel incipiente 30, Moroan 3, mirifice ut senior et longævis patriæ acclamatur in regno. Cui non post multos dies diversa rebellia Arabes per Hispaniam molientes, suas sine effectu manentes usque ad inferos animas fuerunt tradentes. Iste descriptionem ad suggestionem residui populi facere imperat: atque jubet ut eos quos ex Christianis vectigalibus per tantas eorum strages gladius jugulaverat, a publico codice scrinarii decernerent: qui licet petulando sollicitate imperat.

76. Hujus regni in anno 6, in æra 788, Nonis Aprilis die Dominico, hora 4, 2 et fere 3, cunctis Cordubæ civibus prospicientibus, tres soles miro modo lustrantes et quasi pallentes cum falce ignea vel smaragdinea præcedente, fuerunt visi, eoque ortu fame intolerabili omnes partes Hispaniæ nutu Dei habitatores angeli^c ordinati fuerunt vastantes.

^d 77. Per idem tempus Petrus Toletanæ sedis diaconus pulcher apud Hispaniam habebatur melodius, atque in omnibus scripturis sapientissimus: (ad) habitatores in Hispali propter paschas erroneas quæ ab eis sunt celebratæ libellum Patrum atque diversis auctoritatibus^e pulchre compositum conscripsit.

78. Hujus tempore in æra 788, anno imperii ejus 6, Arabum 133, Abdella Alascemi 4, Moroan, ut diximus, a manu publica insectatus et tumultu gentium exercitus cum thesauris publicis a palatio fugiens, et Libyam ob reparationem pugne penetrare desiderans, Abdella nil jam pavens, instinctu seniorum sedem appetit regiam. Qui statim post eum Zali patrum dirigens cum præliatorum infinito exercitu Arabum et Persarum hactenus solem excolentium, pullataque dæmonia, Moroan a civitate in civitatem, diffugiendo, et nullum receptaculum ob mala quæ fecerat, et mortes diversas quas in Saracenis gesserat^f, reperiendo, Nilum Ægypti fluvium transmeando, eum vehementer insequuntur^g. Sed ubi in locum qui lingua eorum vocatur Azimū^h pervenissent, se invicem applicant, et tam valide utrique se jaculant, ut binos per dies immisericorditer cum multorum ex utraque parte occisione se pro-

^a Deest cum in M., et Sand. non habet quæ leguntur inter duas quas hic numerus exhibet temporum notas.

^b Maz., preficitur pro uno anno. Pagi, an. 747, n. 14.

^c D. Rodrig. ponit Angli loco angeli cap. 17 Hist. Arab.

^d Deest hic num. 77 apud Sand. et in M.; illum exhibent mss. C. et Maz., apud Pagi, an. 746, n. 9, ex quo in edit. B. recusum est.

^e Maz., auctoribus.

^f B., ingesserat.

^g Sic M.; alii, insequuntur.

^h Ms. C., Azimū.

ⁱ Uncis inclusa desunt in B., leguntur in M. et C., sed nonnihil discrepantia; M., excepta voce præda-

sternentes, vix in tertio exsuperato et interfecto Moroan vaginis gladios remitterent, semetipsos sedantes. [Tunc capita magnatorum ad Abdellam dirigentes, quasi spolia pretiosa, bellatores de prædaram manubiis remunerantⁱ] atque cunctos pristinos terminos digne pacificent. Reliqua vero gesta eorum, qualiter pugnando utraque partes conflictæ sunt, vel qualiter Hispaniæ bella sub principibus Belgi, Thoaba et Humeya concreta sunt vel per Abulcator exempta sunt, atque sub principio Lucif, quo ordine æmuli ejus deleti sunt; nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum sæculi, quem Chronicis præteritis ad singula addere procuravimus?

79. Fiunt igitur ab exordio mundi usque in æram ceptam septingentesimam nonagesimam secundam, anno imperii Constantini 10, Abdella Alascemi Amirmuminin 4, Hispaniæ Juzif patriæ 7, Arabum 136, anni 5934, a quibus quatuor si secundum quosdam historiographos demere volueris, qui precise ad expletum 56 Octaviani regni annum^j, annos sæculi 5210, supputando affirmant: et anno præfati Octaviani 42 Christum natum secundum Historiam ecclesiasticam domini Eusebii Casariensis episcopi, in lib. 11, ætate vi^k, vel nunc secundum Chronicam domini Isidori asseverant; quod et utique ita omnes scripturæ denuntiant; detractis ab annis Octaviani 56 quatuordecim, remanent 42 in tempore nativitatis Christi: et quia completo 5 anno Julii Caesaris fiunt anni sæculi 5154, additis 42 Octaviani fiunt ab Adam usque in nativitatem Christi 5196, subtractis quatuor quos superius diximus ab anno sæculi 5200 quosdam subtrahere, quibus 5196 superius memoratis, si addantur^l anni incarnationis Domini 754 qui in æra 792^m veridice computantur, reperiuntur anni sæculi 5950 obitisⁿ 4 diminutisque effectis.

80. Sed quia ad tantam liquiditatem anni sæculi etiam nec a majoribus computantur, ut uno stylo æqualiter digerantur, vel una prænotatione ab omnibus historiographis æquiparentur, licet in hac annorum devolutione non multum ab invicem discrepent; ideo et nos secundum plerosque qui Christum in 5200 annos natum deliberant, hos quatuor annos interpolamus, ne a tantorum virorum^o semitis, ubi tales tantique nutaverunt viri, longius evagemus: quia in tanta congerie temporum quatuor anni si addantur vel detrahantur, nequaquam toti summæ rum, ut in textu, qui tunc sic se habet, bellatores deprædarent, manubiis remunerant. C., ... suos pulchre ferunt... de prædaram manubiis remunerantes. Sand.,... suo spulore (id est, suos pulchre) fuerunt, etc.

ⁱ Sic M.; B. et Sand.: qui acrivose. . . 56 Octaviani regno, etc.

^j Sic M.; B. et Sand., æra.

^k Is est numerus quem expressit in principio hujus paragraphi. Sand., 798; B., 799.

^l Sic ms., C. (5950); alii, 5955. Retinendum 5950; ex duobus enim numeris 754 et 5196 numerus ille constat.

^m M., Oblitis.

ⁿ M. addit virorum, et omittit ubi tales tantique nutaverant viri, quæ habent Sand. et B.

præjudicare * videntur : cum etiam a diversis Chronicorum libris longius anni et tanti gradentur ^b in summa quam diximus, et retrogradentur ^c, quia a toto partem, et a parte totum, aut in principio aut in fine cujuslibet imperii annum coeptum vel consummatum pro uno si illum annumeres, non facile præjudicaveris : quia, ut diximus, plerique anno 42 Octaviani Christum natum confirmant ; nonnulli 41 genitum esse demonstrant : sic enim sanctissimus Julianus Toletanus episcopus in libro quem contra Judæos de sex ætatibus sæculi scripsit, dicens : « Octavianus Cæsar regnat ann. 56. Hujus 41 anno, secundum quod Tertullianus Hieronymusque testantur, Christus Dei Filius de Maria virgine nascitur. » Nunquid hic in aliquo præjudicatur, quia secundum aliquos 42, secundum quosdam 41 annus reperiatur ? Absit. Sed ideo a majoribus inter utrasque editiones quæ nunc renotari longæ sunt, nativitas Salvatoris

* B., nequaquam prædamnare.

^b C., et antegradentur.

^c M., in summa aberretur, pluribus annis præ-

nostris in 5200 annis annumeratur, ut et plenitudo temporis per generationes et regna deducta plenius demonstretur, et perfectum ac decoris ^d plenissimum numerum ab omnibus recolendum dies ille simul cum perfecta annorum 5200 serie apertius etiam parvipendentibus insinuetur. Sic enim concedet ut sancta nativitas ejus apertius declaretur, nec in diversam plus minusve congeriem annorum numerus distrahatur. Denique sanctissimus et valde in hoc operepretium doctissimus Julianus sic in libello inquit, quem suprafati sumus (*Contra Jud., lib. III.*) « Etenim si queramus annos a principio mundi usque ad nativitatem Christi secundum codices Septuaginta Translatorum, subsequentibus etiam quibusdam historiis gentium, reperiuntur ab Adam usque ad Christum anni 5200 et quidquid aliud superest secundum quosdam historicos, qui annorum mundi seriem conscripserunt. »

dicto numero additis aut detractis.

^d B., decoritatis.

ABEDOC ET ETHELVOLFUS

ABBATES HIBERNI.

NOTITIA HISTORICA IN ABEDOC.

(Ex Fabricio Biblioth. medice et inf. Latinitatis.)

Abedoc ærerci vetus canonum Collectio scripta, Hælhucaro abbate Hiberno dispensante, ms. in bibliotheca sancti Germani de Pratis cod. 572, teste Cangio. Ex Hiberna hac veteri canonum Collectione, quæ sæculo octavo libris LXV digesta fuit, capitula selecta vulgavit Lucas Dacherius tom. IX Spicilegii Patrum, p. 232 (*Edit. novæ tom. I, pag. 492*). Nonnulla a Dacherio, uso duobus codicibus mss. Sangermanensi et Corbeiensis, omissa supplevit ex ms. Bigotiano Edmundus Martene, tom. IV Thesauri anecdotorum sub initium.

NOTITIA HISTORICA IN ETHELVOLFUM.

(Ex Fabricio, ibid.)

Ethelulfus, sive Ethelvolphus, vel Athulphus, sive Athelulphus, Egberti Magni filius, rex Angliæ ab anno 836-857. Hujus *Leges* pro denario sancti Petri persolvendo, et *Epistolam hereditariam*, sive *Testamentum* memorant Balæus II, 20, et Pitseus, pag. 165. *Leges* illas pro denario sancti Petri nihil esse aliud censeo, quam tabulas donationis decimæ regni sui patris in proventum Anglicanæ Ecclesiæ ; quas tabulas ab ipso Ethelulpho dictatas et subscriptas in conspectum producit Wilkinsius Concil. Britan. tomo I, pag. 183.

MONITUM

IN SEQUENTIA CAPITULA.

Canones Hibernenses qui sequuntur ante sæculum C^o confecti sunt, et a nobis ex magna ac vetusta canonum Collectione ms. delecti. Et hæc quidem Collectio constans 65 libris, in plura capitula distributis, docet et constituit quæ spectant ad ordinationes sacras, ad ministrorum Ecclesiæ diversa munia, ad administrandorum sacramentorum modum, ad ecclesiasticam disciplinam probe observandam, et ad laicos Christianis moribus religiose imbuendos : denique remedia adhibenda, penitentiasve lapsis imponendas præscribit.

2. At enim cum spernenda minime sit ista Collectio, ut pote continuata serie locis sanctæ Scripturæ, conciliorum et sanctorum Patrum scite admodum ac prudenter insertis adornata, quæres fortean, lector, cur integram in lucem haud emisierimus. Duæ præsertim nos ad hoc causæ impulerunt. Animo cum revolveremus tot et tam varias hujusmodi canonum collectiones tum editas, tum ineditas eadem prope repetentes, illam qua de agitur persuasum habuimus ingratam fore viris eruditis, in quorum gratiam potissimum instituimus Spicilegium, si quæ communia

et obvia sunt eis offerremus. Deinde, ut ingenue fatear, summum refugii laborem, qui corrigendis nævis ferme innumeris erat necessario impendendus. Adverti enim eam Collectionem passim perspersam solœcismis, ut pote oscitanter atque imperite ab homine lingue Latine ignaro scriptam; et verba non solum inversa et barbara, sed ultimam syllabam cum sequenti identidem conjunctam; litteram, aliquando etiam verbum alterius loco suppositum; incompletas denique complures sententias; adeo ut vix ac ne vix quidem sensum conjicere, nedum intelligere liceret. Itaque seligere operæ pretium duximus duntaxat insigniora, nostra quidem sententia et antiquiora, quæque potissimum in synodis Hibernensibus decreta sunt.

3. Obscura non diffitemur multa occurrere, vel quod ab homine ignaro descripta sint, vel quod maxime Hibernensibus obscuritas sit velut innata, uti opuscula et canones sancti Patricii, quosdamque alios inter Concilia Britannie legenti patebit. Nonnulla nos ope Conciliorum Britannie a Spelmanno, et opusculorum sancti Patricii a Waræo editorum, atque scripti codicis Sangermanensis emendavimus; quædam notatiunculis utcumque elucidavimus. Sunt in his capitulis selecti canones non pauci sanctorum Patricii et Gildæ, qui hætenus tenebris fuerunt obstiti, quique Spelmanno et Waræo latuere. Non sumus nescii tamen esse canones sive capitula, quæ sensum eundem atque in aliis tum generalibus tum etiam

A provincialibus synodis referunt, aliquando verba ipsissima.

4. Porro duobus usi sumus codicibus scriptis, altero Corbeiensi, ex quo omnia illa canonum capitula decerpimus; altero hujusce bibliothecæ Sangermanensis, qui aliam diversorum canonum collectionem continebat. Sed hærebamus, an canones sub hac vaga epigraphe *Synodus dicit*, aliis adjungere mus Hibernensibus: verum codicem posteriorem perscrutantes, pluribus in locis reperimus verbum *Hibernensis* adjectum: unde statim evanuit scrupulus iste noster.

5. De auctoris autem nomine, certi quod statim nunc nihil occurrit, præter conjectiunculam Præfationi collectionis a nobis subjectam. Et hinc conjectiunculæ Waræus favere videtur in anotationibus ad Patricii synodum, agens de quodam canone: « Canon 25, inquit, de *toro fratris defuncti* habetur etiam in excerptis mss. e Jure sacerdotali Egberti archiepiscopi Eborac. per Hucarium levitam sub titulo, etc. » His enim verbis indicatur Hucarius ipse in Canonum studio versatus, et sub-obscurè licet, excerptor sive collector. Idemne vero sit Hæluar abbas, *quo dispensante*, etc., Arbedoc clericus codicem collectionem se conscripsisse asserit, ac Hucarius diaconus, non facile nobis est judicare; nisi forte dicamus *Hælu* additum esse *Hucari* sive *Hucario*. Ast Hælu quid denotet certe nobis latet.

CAPITULA SELECTA

EX ANTIQUA CANONUM COLLECTIONE

FACTA IN HIBERNIA SÆCULO CIRCITER VIII.

(Ex Dacherii Spicilegio.)

PROLOGUS COLLECTORIS *.

Synodorum exemplariorum innumerositatem concipiens, ac plurimorum ex ipsis obscuritate rudibus minus utilem providens, nec non caterorum diversitatem inconsonam, destruentem magis quam ædificantem prospiciens, brevem planamque ac consonam de ingenti Silva scriptorum in unius voluminis textum expositionem digessi; plura addens, plura minuens, plura eodem tramite degens^b, plura sensu ad sensum neglecto verborum tramite asserens. Hoc ergo solum in omnibus contendens, ne meo judicio quæ videbantur velut commendatitia describerentur, singulorum nomina, singulis testimoniis præscripta posui; ne velut incertum quis, quodque dicat, minus luceat: sed hoc lectorem non fallat, ut cum ad generales titulos quos necessario proposuimus recurrat, numeros diligenter observet: e quibus observatis, questionem quam voluerit sine ulla cunctatione reperiet.

Finit Prologus.

CAPITULA EX LIBRO PRIMO.

DE EPISCOPO.

CAP. V. — *De eo quod non unus unum ordinet.*

Synodus ait: Cum consensu clericorum et laicorum et totius provincie episcoporum, maximeque metropolitani, vel epistola, vel auctoritate, vel præ-

* Collectoris vero illius nomen haud obscure indicare videtur amanuensis in fine codicis, ad hunc modum. Arbedoc clericus ipse hæc Collectiones conscripsi lacinosæ conscriptionis, Hæluar abbatē dispensante, quæ de sanctis Scripturis, vel divinis fontibus hic in hoc codice alomeratæ sunt: sive etiam

C sentia ordinetur episcopus (Ex can. 1 conc. Carth.).

CAP. VII. — *De eo qui ordinandus est.*

Synodus dicit: Qui episcopus ordinandus est, ante examinetur, si natura prudens, si docilis, si moribus temperatus, si sobrius, si castus, si humilibus affabilis, si misericors, si literatus, si in lege Domini instructus, si Scripturarum sensibus cautus.

CAP. VIII. — *De moribus episcoporum.*

Synodus dicit: Episcopus non invadat alienam parochiam; non ordinet alium clericum alicujus Ecclesie; non præsumat pretium ordinationis; non præsumat dona iniquorum, quæ reprobat Altissimus; non ambulet sine presbytero.

CAP. IX. — *De ætatibus quibus provehitur quis ad episcopatum.*

D Synodus: Puer vero ab infantia ecclesiasticis ministeriis deditus usque ad vigesimum ætatis suæ annum lector sive exorcista stet: ostiarius et subdiaconus quatuor annis: diaconus, quinque: presbyter trigesimo: episcopus vel trigesimo, vel quadragesimo, vel quinquagesimo: sacerdos efficiatur, quia in ea ætate Christus prædicare orsus est.

decreta quæ sancti Patres et synodi in diversis gentibus vel linguis construxerunt.

^b Acherius legere jubet, *digerens*.

^c Hic quiddam inversum esse perspicue patet; nec enim unquam accidit ut vulgo existimaretur, Christum anno ætatis vel trigesimo, vel quadragesimo,

Secundo de unius uxoris viro juvene.—Synodus eadem: Qui vero accessu adolescentiæ usque ad trigessimum annum ætatis suæ probabiliter vixerit, una tantum uxore virgine sumpta contentus, quinque annis subdiaconus, et quinque annis diaconus, quadragesimo anno presbyter, quinquagesimo episcopus alet.

Tertio de grandævo laico.—Synodus eadem: Si vero grandis ætatis sit laicus, et necesse sit ut episcopus fiat; biennio sit lector, quinque subdiaconus; post duodecim annos presbyter sive episcopus subrogetur.

CAP. XVI.—*De eo quod nullus debet judicare episcopos.*

Gildas ait: Habent quippe sacerdotes et episcopi terribilem judicem, cui pertinet et non nobis de illis utroque sæculo judicare. Item, coepiscopos, et coabbates, necnon consubjectos non judicare melius est.

CAP. XVII.—*De eo quod debet electio bonorum post obitum observari, et exitus vite decessoris episcopi.*

Synodus ait: Nullus episcopus successorem in vita sua faciat, sed post obitum ejus boni bonum eligant. Item synodus definivit episcopum ordinare successorem in exitu vite consensu synodi, et regionis ipsius sententia, ne irritum fiat.

CAP. XXII.—*De episcopo excommunicando qui aliena rapit.*

Synodus: Episcopus qui alterius episcopi parochiam rapit excommunicandus est (nisi legitimo ordine peniteat) a pace, et missa, et mensa (*Ex concil. Arvern., c. 9 et 2; syn. Patricii, c. 4.*)

EX LIBRO II.

DE PRESBYTERO VEL SACERDOTE.

CAP. IX.—*De modis quibus nunc Ecclesia immolat.*

Synodus: Nunc Ecclesia multis modis offert Domino: primo pro seipsa, secundo pro commemoratione Jesu Christi qui dixit: *Hoc facite in meam commemorationem* (1 Cor. xi, 24); tertio pro animabus defunctorum.

CAP. XIV.—*De eo quod donanda pars substantiæ omnis mortui sacerdotibus.*

Synodus Hibernensis decrevit, ut unoquoque mortuo, de substantia ejus pars detur sacerdotibus, quia Aaron sumebat partem uniuscujusque oblationis, sive

principis sive famuli; et sedatium commune de substantia omnis mortui dandum.

CAP. XV.—*De sedatione communi.*

Synodus Kartaginiensis ait: Sedatium commune, si modicum fuerit, respui non debet; si magnum, accipiendum usque pretium vaccæ. Hoc sedatium aufugit regem, et episcopum qui monachus est, et fratres. Synodus Hibernensis in hoc sedatium ovem, aut pretium ejus statuta demensione censuit.

CAP. XVI.—*De communione.*

Synodus eadem: Communionis nomen hoc est, viaticum habet, id est, viæ custodiam; custodit enim animam usquedum steterit ante tribunal, cui referi sua prout gesserit propria. Nec archangelus potest ducere ad vitam, usquedum judicaverit eam Deus: nec Zabulus ad penam traducere, nisi Dominus damnaverit eam.

CAP. XX.—*De superfluis sacerdotum ad ecclesias dandis.*

Synodus decrevit ut sacerdos omne quod superfluum habet det in ecclesia, et ut quantum ecclesiæ dimiserit, tantum ecclesia demat de superfluis ejus.

CAP. XXII.—*De sacerdotibus ut non accipiant munera iniquorum.*

Synodus definivit ut sacerdos non accipiat munera ejus cujus conscientiam non noverit: quantum enim illi hostia non prodest, tantum huic dona iniqui nocent.

CAP. XXV.—*De tempore quo debent sacerdotes ab ecclesia deesse, et de penitentia eorum si ultra defuerint.*

Synodus Hibernensis decrevit ut sacerdos una tantum die ab ecclesia defuerit. Si duobus, peniteat septem diebus cum pane et aqua. Si vero mortuus ad ecclesiam allatus fuerit, et ille absens; peniteri debet, quia poenæ reus illius est. Item, si uno Dominico ab ecclesia defuerit, agat penitentiam xx dierum cum pane et aqua: si vero duobus aut tribus, submovendus honore gradus sui.

CAP. XXVI.—*De eo quod non debet sacerdos existimare dona oblata, sua esse, sed ecclesiæ.*

Synodus dicit: Sacerdotes quibus ab aliis aliquid sive cum ecclesia sive sequestratim donatur, quia hoc ille qui donat pro redemptione animæ, non pro commodo sacerdotis, probatur offerre, non quasi suum proprium, sed quasi dimissum ecclesiæ com-

veyetiam quinquagesimo prædicare orsum esse. Quamobrem ita mihi primitus videtur scriptum: *Presbyter trigesimo efficiatur, quia in ea ætate Ch. pr. ors. e. Episcopus vel... quinquagesimo, sacerdos.*

Nempe in libro canonum quem Usserius in Bibliotheca Cottoniana se vidisse testatur Britann. Antiquit. pag. 837. Hujusce libri canonum auctorem Gildam vulgo Sapientem sive Radonicum appellatum censent scriptores eruditiores. Illos porro canones edidisse videtur Gildas ab Americo rege rogatus ut *Ecclesiasticum ordinem in suo regno* (Hiberniæ) restitueret, sicut in ejus Vita refertur n. 11, inter Acta sanctorum ord. sancti Benedicti primi sæculi, pag. 142 et alibi. An plures exstiterint Gildæ, quod volunt nonnulli, non est hic discutendi locus.

Hujus capituli, ait Acherius, pars prima concinit

cum canone 23 concilii Antiocheni. Posterior vero mendo non caret, sique restitui potest ex ipso met canone: *« Servetur autem ritus ecclesiasticus, qui continet non aliter debere fieri quam synodo et iudicio episcoporum, qui post defuncti dormitionem potestatem habent dignum provehendi. »* Hæc autem emendatio, an aliis placeat, nescio; mihi, ut ingenue fatear, non placet. Nam hoc capite duo conferri canones videntur a se invicem ita discrepantes, ut aliqua tamen ratione conciliari queant; ac priori quidem, qui generalior est, episcopis successorem sibi eligere, interdicitur, altero vero permittitur cum consensu synodi, hoc est episcoporum ejusdem provincie, et ex regionis ipsius, hoc est plebis sententia eligere; ita ut non ipse solus eligere videatur, sed cum iis omnibus qui potestatem eligendi habent.

putabunt : quia justum est, ut sicut sacerdos habet A
ecclesie dimissum, ita ecclesia habeat quod sacer-
doti relinquitur.

EX LIBRO III.

DE DIACONO.

CAP. III. — De ordinatione diaconi.

Synodus : Cum diaconus ordinatur, solus episcopus
qui eum benedicit manum super caput ejus ponat;
quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consec-
ratur (Ex can. 4 concil. Carthag. IV).

CAP. VII. — De subjectione diaconi.

Synodus : Diaconi ita se presbyteri ministrum,
ut episcopi presbyteros honorent.

CAP. VIII. — De distributione eucharistiae a diacono.

Synodus : Diaconus praestante presbytero eucharis-
tiam populo, si necessitas cogit eroget.

CAP. IX. — De praedicatione diaconi coram presbyteris.
Synodus : Diaconus in conspectu presbyterorum
interrogatus loquatur.

CAP. XIII. — De ordinatione subdiaconi.

Synodus : Subdiaconus cum ordinatur, quia ma-
nus impositionem non accipit, patenam de manu epi-
scopi accipiat vacuum et calicem vacuum; de manu
vero archidiaconi accipiat urceolum cum aqua-manile,
id est, scyphum cum aqua, et manu tertium
(Lib. Sacram. S. Gregor. ab Hug. Menard. edit.,
pag. 234).

EX LIBRO XI.

DE PECCANTIBUS SUB GRADU.

CAP. III. — De consultu synodi de lapsis gradibus.

Synodus Hibernensis decrevit : b Ut in peregrina-
tionem exierint, et ibi ministrare sub manu abbatis.
Humanus vero Hibernenses interpretantur causa
paucitatis sacerdotum, ut post poenitentiam conse-
crarentur per manus impositionem, et in silentio mini-
strent sub signo poenitentiae usque ad mortem, nihil
sua voluntate facientes.

EX LIBRO XII.

DE JEJUNIO.

CAP. V. — De jejunio inutili sine charitate.

Gildas ait : Abstinencia corporalium ciborum sine
charitate inutilis est. Meliores ergo sunt qui non
magnopere jejunant, nec supra modum a creatura
Dei se abinent, cor intrinsecus nitidum coram Do-
mino sollicite servantes, a quo sciunt exitum vitae;
quam illi qui carnem non edunt, nec prandis saecula-
ribus delectantur, neque vehiculis et equis vehuntur,
pro his quasi superiores ceteris se putantes; quibus
mors intravit per fenestras elationis (Tom., I Concil.
Angl., p. 56).

a Caput hoc sic restitui oportere censet Acherius
et cap. 17 concilii Carthaginensis quarti : Diaconus
ita se presbyteri, ut episcopi ministrum noverit : verum
emendatio hujusmodi longius accersita esse videtur,
nec satis iis quae leguntur convenire. Idem Acherius
monet ad capita duo proxime sequentia legendum
esse idem concilium Carthaginense IV, capp. 38 et 40.

b Acherius cum videret locum hunc corruptum
esse, restitui sic posse coniecit, ut qui in peregrina-
tionem exierint, isti... abbas teneantur. Adjecit
que : Partem alteri adversanter concilium Nicaenum c.

CAP. XIV. — De solvendo jejunio.

Synodus dicit : Humanitatis causa melius est ad-
venientibus fratribus, dilectionis offerre virtutem, et
abstinenciae restrictionem et quotidiani propositi ri-
gorem dissolvere : etenim tunc Domino gratum jeju-
nium est, cum hoc fructibus charitatis fuerit con-
sumptum.

Eadem dicit : De abstinencia insolubili a cibis sta-
tuunt Romani, ut Christi adventus sponsi nullas ne-
stri e jejunii leges inveniat. Quid est inter Christia-
num et Novatianum ? nisi quia Novatianus inde-
sinenter absteineat, Christianus vero per tempora
jejunat, ut locus, et tempus, et persona per omnia
observetur.

EX LIBRO XIII.

DE ELEEMOSYNA.

CAP. VII. — De elemosyna, de furto aut rapina.

Synodus : Eleemosynae a spoliis aut a pretio men-
dacii non tam prosunt quam si non essent ; sed tunc
melius est dari quam inter propria his uti, ne et
propria illicita.

EX LIBRO XV.

DE CURA PRO MORTUIS.

CAP. II. — De his pro quibus offerri debet.

Synodus ait : Quatuor modis offert Ecclesia pro
animabus defunctorum. Pro valde bonis gratiarum
actiones sunt, in quibus nihil oblatio habet quod
deleat : pro valde malis, consolationes vivorum : pro
non valde bonis ut plena remissio fiat : pro non
valde malis ut tolerabilior fiat damnatio ista.

EX LIBRO XVI.

DE TESTIMONIO.

CAP. III. — De his qui ad testimonium non admit- tendi sunt.

Synodus Hibernensis : Testimonium peccatoris non
recipitur, qui quotidie super se testimonium testetur ;
si non impleverit quae in baptismo confessus
est, quomodo aliis testis verus habebitur ? Quomodo
mundialis mundum istum contententis erga mendaces
res testimonium credibile erit, qui se mortuum
mundo non effecerit ? Testimonium feminae non ac-
cipitur, sicut apostoli testimonium seminarum non
acceperunt de resurrectione Christi.

CAP. IV. — De eo quod conspicienda sunt personae testantium.

Synodus ait : Quarendum est ejus sit conversa-
tionis is qui accusat, et is qui accusatur : vir namque
sanctus valde excellentior est horum juramento (Ex
concil. Carthag. IV, cap. 96).

10; Carthagin. IV, c. 68; Toletanum I, cap. 4-13, et
alia. Forte synodus illa Hibernensis id indulget ser-
vandi alicujus discriminis causa poenitentes inter et
ceteros qui promovebantur, statuens ut post poeni-
tentiam consecrarentur per manus impositionem, et in
silentio ministrarent.

c An nullas novi... inveniant? Acherius monet
Novatiani loco legendum esse Tatianus, quia Augu-
stinus ait lib. de Haeres., cap. 25, Tatianos sive Eu-
craticos carnibus vesci non licere, imo esse abomi-
nabiles asseruisse.

CAP. VI. — *De catholicis temere testantibus.*

Synodus Hibernensis: Si vero ceteri jurare ausi fuerint quod ignorant, et quod dubitatur a multis, utrum sit verum an non, sequentes eos qui mundiales sunt; poeniteant jejunium eorum qui perjurium jurant, qui audaciter animas suas in manus reproborum tradiderunt.

CAP. IX. — *De testimonio timendo etiam a pluribus.*

Synodus: Timendum est etiam testimonium plurimorum, si amici, aut audaces, aut pretio praeveniantur. Inde dicitur: *Munera excæcant oculos sapientum*: hinc et testes resurrectionis pretio corrupti, falsum testimonium dixerunt.

CAP. XIII. — *De duobus viris contradicentibus.*

Synodus: Qui falso accusans fratres, usque ad exitum vite non communicent.

EX LIBRO XVII.

DE OBLATIONIBUS.

CAP. III. — *De his tribus causis qui retrahunt sanctificata Deo.*

Synodus: Qui subtrahit hostias catholicas sanctificatas, excommunicetur. Item: Quodcumque datum fuerit in Ecclesia Dei, quocumque modo non patimur ab Ecclesia alienari.

CAP. V. — *De Ecclesia humanius agente cum his qui retrahunt oblationes.*

Synodus: Omnis qui audet oblationes Deo sanctificatas auferre, confirmet Domino quod retraxit, aut satisfactionem per poenitentiam recipiat.

EX LIBRO XVIII.

DE JURE SEPULTURÆ.

CAP. II. — *De eo quod in sepulcro paterno sepeliendum est.*

Synodus decrevit: Vir sive mulier in suo paterno sepulcro sepeliatur. Dicitur enim: *Maledictus omnis homo qui non sepelitur in sepulcro patrum suorum* (Deut. ix, 6).

CAP. III. — *De eo quod debet homo sepeliri in ecclesia cui monachus est.*

Synodus statuit: Si quis in ecclesia conjunctus fuerit, in ea sepeliatur.

Synodus Hibernensis: Monachus cum in vita sua libertatem propter jussionem abbatis non habuerit, quanto magis in morte?

CAP. VI. — *De sepultura ejus qui se duobus abbatibus conjunxit.*

Synodus Hibernensis: Si quis commendaverit animam suam et corpus, et omnia quæ habet Deo, et principi, id est abbati sancto: et si postea exierit ad alterum abbatem, et commendaverit illi animam suam, et omnia quæ possidet; cujus erunt hæc omnia? prioris utique abbatis omnia sua, si tamen votum ejus illo vivente non tacuit. Novissimo vero abbati relinquatur et corpus ejus, et vestimentum, et equus, et vacca: vel si tanti honoris fuerit, duo equi cum curru, et ornamentum sui lectuli et vas de quo biberat: tamen prior abbas offerre pro anima monachi sui discedentis ab eo debet.

Edem synodus: Omne corpus sepultum habet in jure suo vaccam, et equum, et vestimentum, et or-

amentum lecti sui: nec quidquam horum redditur in alia debita; quia corpori ejus tanquam vernacula debentur.

CAP. VII. — *De mortuo retinendo.*

Synodus eadem: Quicumque discesserit de sua ecclesia, et in alia ecclesia sepultus fuerit, cujus propinquus veniens corpus mortui mutare volens, dabit pretium sepulcri prioris; hoc est vaccam, et vestimentum ejus commune; et rogabit principem loci, ut basilicam ejus foderit. Si vero eadem familia miserationem animæ ejus in die vii fecerit, reddet amicus pretium ejus, et sedatium commune. Si sacerdos postulaverit, sic erit etsi monachus fuerit; si vero peregrinus, vestimentum dimittet. In Vita monachorum: Quidam clericus in aliena ecclesia moriens illic sepultus est, propinquus vero ejus corpus petentibus non est dimissum, sed obnixè retentum est. Inde ad Ovium episcopum euntibus dixit: nec retinendus, nec dimittendus vacuus.

EX LIBRO XX.

DE PROVINCIA.

CAP. V. — *De alienis provinciis adeundis ad judicandum.*

Patricius ait: Si questiones in hac insula oriatur, ad sedem apostolicam referantur (Inter Opuscul. Patricii, can. 6).

EX LIBRO XXI.

DE JUDICIO.

CAP. XII. — *De judicibus Ecclesiæ quales fieri debent.*

Patricius ait (Proverbia S. Patricii, inter Opuscul., p. 49): Non oportet iudices Ecclesiæ habere timorem hominum, sed timorem Dei, quia *timor Dei principium sapientiæ est* (Prov. i, 7). Non oportet iudices Ecclesiæ Dei habere sapientiam mundi: quia *sapientia mundi stultitia est apud Deum* (I Cor. iii, 19), sed sapientiam Dei habere. Non oportet iudices Ecclesiæ munera suscipere, quia *munera excæcant oculos sapientum et mutant verba justorum* (Deut. xii, 6). Non oportet iudices Ecclesiæ habere personam in judicio, quia *non est acceptio personarum apud Deum* (Ephes. vi, 9). Non oportet iudices Ecclesiæ cautelam sæcularem habere, sed exempla divina, quoniam *non oportet servum Dei cautum esse, vel astutum*. Non oportet iudices Ecclesiæ tam veloces esse in judicio, donec sciant quod probum fiat; quia scriptum est: *Noli iudex esse cito* (Eccli. vii, 6). Non oportet iudices Ecclesiæ volubiles esse. Non oportet iudices Ecclesiæ mendacium dicere, quia magnam crimen est mendacii; sed oportet iudices Ecclesiæ rectum iudicium judicare: quia in quocumque iudicio judicaverint, iudicabitur de eis.

CAP. XXVI. — *De iudicio clericorum, utrum fiat apud iniquos, aut apud fideles.*

Patricius ait (Inter Opuscul. Patricii, can. 4): Omnis mundialis sapiens, si sapiens sit, non iudicet iudicia Ecclesiæ.

Synodus dicit: Clericus qui causam suam sive justam sive injustam ad iudicium alterius fidei iudicis provocat, excommunicetur.

CAP. XXVII. — *De eo quod licet clerico appetere causam suam sine lite.* ▲

Synodus : Ne quisquam præsumat clericum apud sæcularem judicem episcopo non permittente pulsare : sed si pulsatus fuerit, non respondeat : non proponat, nec adeat criminale negotium in iudicio sæculari.

EX LIBRO XXII.

DE VERITATE.

CAP. I. — *De veritate iudicanda quocunque ore prolata sit.*

Gildas : Veritas sapienti nitet, cujusunque ore prolata fuerit.

EX LIBRO XXIV.

DE REGNO.

CAP. III. — *De eo quod malorum regum opera destruant.*

Patricius (*In lib. de Abusionibus sæculi*) : Nonus abusionis gradus est rex iniquus. Cum rector esse vult in semetipso, nominis sui dignitatem non custodit : nomen enim regis hoc retinet, ut subjectis omnibus rectoris officium procuret : sed qualiter alios corrigere poterit, qui proprios mores, ne iniqui sint, non corrigit ? Terrarum fructus demit, servitia populi impedit, carorum mortes præparat, hostium incursus in provincias concitat, undique bestias quadrupedum dilaceratione inquietat potestates aërias suscitavit, terrarum fecunditatem marisque ministeria prohibet, fulmina succendit, arborum exurit flores, fructus immaturos dejicit ; non solum præsentis imperii faciem suffuscat, sed etiam filios et nepotes, ne regni hæreditatem obtineant, obscurat. Propter piacula regum, Saul et Jeroboam, Achab et cæterorum, semina eorum ne regnarent exstinxit Deus.

CAP. IIII. — *De eo quod bonorum regum opera adificent.*

Patricius (*Ibid.*) : Justitia vero regis justi hæc est. Neminem injuste judicare, advenis et viduis, et pupillis defensorem esse, furta cohibere, adulteria punire, impudicos et histriones non nutrire : iniquos non exaltare, impios de terra perdere, parricidas et perjurantes vivere non sinere, defendere pauperes, elemosynis alere, justos super regni negotia constitutare, senes sapientes et sobrios consiliarios habere, magorum et pythonissarum et auguriorum superstitionibus non intendere, patriam fortiter et iuste contra adversarios defendere, per omnia in Deo confidere.

CAP. VII. — *De rege non habente uxores plurimas.*

Synodus : Quantam dignitatem acceperit rex, tantum timorem habere debet ; multæ enim mulieres animam ejus depravant, et animus ejus multitudine ætorum divisus maxime in peccatum labitur.

* De hoc capite nonnihil reperies tomo I Conc. Angl., p. 54.

† Duplex hæc restitutio, ait Acherius, videtur aliena a sententia Gregorii Magni in Responsis ad interrog. Augustini : « Absit ut Ecclesia augmento

PATROL. XCVI.

EX LIBRO XXV.

DE SORTE.

CAP. V. — *De eo quod inter dubia sors mitti debet.*

Synodus Hibernensis : Sors aut inter duo dubia, aut inter duo æqualia, aut inter duo concatholica mitti debet.

EX LIBRO XXVII.

DE CIVITATIBUS REFUGII.

CAP. XI. — *De diversa penitentia homicidarum sponte occidentium.*

Hibernensis synodus dicit : Omnes homicidæ si toto corde conversi fuerint, vii annorum penitentiam districte sub regula monasterii peniteant.

Patricius (*Synod. Patricii, tom. I Concil. Angl., p. 52*) : Qui occiderit, aut fornicationem fecerit, aut more gentilium aruspice interrogat ; per singula crimina annum penitentiae agat : et illo impleto, cum testibus postea resolvetur a sacerdote.

EX LIBRO XXVIII.

DE FURTO.

* CAP. VI. — *De furto in ecclesia peracto.*

Patricius ait : † Qui furatus fuerit pecuniam aut in sancta ecclesia, aut in civitate intus ubi martyres et corpora sanctorum dormiunt, sors mittatur super tribus, aut illius manus, vel pes circumcidatur, aut in carcerem mittatur, jejunans tempus quod judicaverint seniores, et reddat integrum quod abstulit ; aut in peregrinationem ejiciatur, et restituat duplum, et jurabit quod non revertetur donec impleverit penitentiam, et post penitentiam erit monachus.

CAP. VII. — *De penitentia furantis, si non de ecclesia*

Patricius (*Synod. Patricii, tom. I Concil. Angl., p. 52*) : Qui furtum fecerit, dimidium annum peniteat, xx diebus cum pane et aqua vivat, et rapta restituat, si fieri potest, et sic in Ecclesia recipiatur. Vinnivus dicit : Clericus si furtum fecerit, quadruplum reddat, et annum integrum peniteat.

EX LIBRO XXIX.

DE COMMENDATIS.

CAP. V. — *De commendatis ad ecclesiam non reddendis.*

Synodus Hibernensis : Omne depositum reddatur, nisi depositum ecclesiae matris omnium baptizatorum : sicut enim omnis mater vicem depositi perdit filio suo non reddit ; ita omnis ecclesia filiorum suorum deposita, quamvis sint perditæ, reddere non debet.

Item eadem synodus : Si quis custodierit clavim domus, et fur suffoderit eam, et furatus fuerit depositum alicujus, non reddit is qui accepit, sed jurabit omnis domus illius : quanto magis, si cum pecunia sua furatum est.

recipiat quod de terrenis rebus videtur amittere, et lucra de vanis quaerat. » Et tomo I Concil. Angl., ubi canon iste refertur, ne verbum quidem de ipsa restitutione.

EX LIBRO XXX.

DE PATRIBUS ET FILIIS.

CAP. XV. — *De eo quod non negligendi sunt parentes etiam cultus divini gratia.*

Synodus: Quicumque filii a parentibus causa divini cultus abscedunt, nec debitum reverentiae dependunt, anathema sint (*Can. 5 conc. Gang.*).

Item: Qui patrem et matrem in necessitate relinquit, eum excommunicandum esse censuimus.

CAP. XIX. — *De his qui despiciunt filios suos causa religionis.*

Synodus sancta dicit: Si quis filios reliquerit, et eos non nutrierit, et non facit quod pertinet eis causa divini cultus, sine contentione anathema sit (*Can. 6 ejusdem concil.*).

Item: Quicumque filios procreaverit causa posteritatis, nutrire debet, ne suae carnis homicida sive dispersor exisat; dicit enim Scriptura: *Carnem tuam ne despexeris* (*Isai. LVIII, 7*).

CAP. XX. — *De eo quod proponendus Deus sit filiis.*

Synodus: Definimus ut omnis penitens non omnia sua reliquerit filiis suis, et liber expectet Christum, qui omnia dabit necessaria.

EX LIBRO XXXI.

DE PARENTIBUS ET KOREM HAEREDIBUS ET FILIIS.

CAP. X. — *De hereditate servanda filiis legitimis.*

Synodus dicit: Non debet fraudare pater filium suum, sed largiri dona, et hereditatem dare debet.

CAP. XIV. — *De eo quod debet Ecclesia partem suam dare cognatis defuncti.*

Synodus definit: Cum quis moritur, omnia quae habet componendae Deo, et partem Caesari tribuat, et Deus per manus hominum tribuat filiis ejus aut propinquis.

CAP. XX. — *De his qui addunt auctores Ecclesiae in feminis haeredibus.*

Synodus Hibernensis: Auctores Ecclesiae hic multa addunt ut feminae haeredes dent ratas et stipulationes; ne transferatur vera hereditas ad alienos: Dominus etiam: *Transibit hereditas earum fratribus patris sui*, inde propinquis (*Num. XXVII, 10*). Sciendum utrum dabunt partem Domino: si tacerint propinqui earum, Domini erit quod dabunt: si non vero, irritum erit. Sciendum est quid dabunt in testamentum, hoc est, vaccas, vestes et vasa. Sciendum est quid dabunt ministris, hoc est, partem de ovibus et lanam. Si vero de propinquis fuerint ministri, dabunt eis aliquid de hereditate; et si Ecclesiae habuerint paternam, dabunt ei de sua hereditate; et si genuerint filios, viris suae cogitationis dabunt hereditatem.

CAP. XXII. — *De testamento infirmi.*

Synodus Hibernensis: Testamentum infirmi ut suo ministro de mobili partem substantiae, et aliam partem haeredibus, aliamque ecclesiae tribuat in pretium

* Forte habuerint partem, ait Acherius; mihi longe aliter videtur, nam hoc loco lego, et si Ecclesiam habuerint paternam.

b Hoc loco non redundat, ut Acherius monet. Idem addit: Quod hic de pretio sepulchri statuitur, damnant concil. Oenhamense, can. 12, et Leges Eccles.

A sepulchri. Hereditas vero dividitur inter regnum, et ecclesiam, et haeredes. Si vero non habuerit regnum, tertia pars ministrorum erit; si autem non habuerit b, dividunt propinqui et ministri.

CAP. XXIII. — *De duobus cohæredibus duorum mortuorum patrum contradicentibus.*

Synodus: Cohæredes duorum patrum contradicentes, ubi invenitur ætas et prudentia, ac dignitas morum, et bona conscientia, eligatur et credatur quod dicat; aut forte, quod discernit omnem dubitatem, a iudicibus idoneis interpretentur. Item: Haeredes mortuorum sic judicentur: Si alter habuerit testes, adhibeat; si non habuerit, ætas videnda, et nobilitas, et ordinatio, et ratio: si vero titubaverint, a sorte aut veritate quae superat omnia, aut iudicibus veris in alteram partem non declinantibus interpretentur.

EX LIBRO XXXII.

DE DEBITIS ET PIGNORIBUS ET USURIS.

CAP. VI. — *De mercede mercenariorum cito reddenda.*

Synodus: Considerandum est opus mercenarium, et tunc merces reddenda est.

Item: Omnis mercenarius opus suum cito consumit, ut cito accipiat.

Item: Omnis mercenarius ad oculum servit, ideo exactor proponendus ei.

Item: Mercenarius deserit oves in quantum mercenarius, et non congregat dispersum, et quod fractum non fovet (*Joan. x, 12*).

CAP. IX. — *De quantitate pignoris et ratione ejus.*

Synodus Hibernensis statuit quintam partem debiti in pignus tribui, ut in lege dicitur: *Reddet quintam partem; et si non solverit pignus suum, usque ad certum tempus, non solvet in æternum; et reddet totum debitum nisi miserearis illius.*

EX LIBRO XXXIII.

DE FIDEJUSSORIBUS ET RATIS ET STIPULATORIBUS.

CAP. II. — *De eo quod non debet clericus esse fidejussor.*

Synodus: Clericus fidejussoribus serviens deponatur (*Can. 20 apost.*)

Patricius (*Synod. Patricii, tom. I Concil. Angl. p. 52*): Clericus si pro gentili homine fidejussor fuerit in quacunque quantitate, si contigerit (quod mirum non est) ut per astutiam aliquam gentilis ille fallat, de rebus suis solvat debitum; nam si armis compugnaverit, computetur extra Ecclesiam.

CAP. III. — *De personis indignis ad fidejussionem.*

Synodus Hibernensis: Non est dignus fidejussor fieri nec peregrinus, nec robustus, nec monachus nisi imperante abbate, nec filius nisi imperante patre, nec femina nisi domina, virgo et sancta.

CAP. IV. — *De tempore quo debet rata aolvere.*

Synodus Hibernensis dicit, ut rata reddat debita pro quibus fixerat manus, ita ut prima vice 15 die-

Canuti regis, cap. 20. Damnant quoque Gregorius Magnus, lib. vii, epist. 55, ind. 2; concil. Meldense, can. 63; Triburiense, can. 16; Claromontanum sub Urbano II, can. 8; Romanum sub Alexandro III, can. 7; item Lateranense sub Innocentio III, can. 66.

bus expectet debitor; secunda vice 20 diebus; tertia vice 30 diebus; quarta vice 40 diebus. Postea sine reputatione reddat debitum.

Item alii aliter dicunt: ut si pro vivo, prima vice 10 diebus expectet; secunda vice 5. Si vero pro mortuo, 30 diebus.

CAP. V. — *De modo quo reddet debitor a salutem ratur.*

In definitione ejusdem synodi, debitor reddat quantum rata solvit et quantum fatigatus fuerit; si vero humanus fuerit, rate non queret usuram, nisi quod tantum solvit, et quantum fatigatus fuerit; si vero inhumanus fuerit, uno anno crescet usura, et omne debitum reddat, et quintam partem debiti in omni mense.

CAP. VI. — *De eo quod aliquis non debet emere aut vendere sine ratis et stipulationibus.*

Synodus sancta decrevit ut omnis venditio tribus confirmetur; id est ratis, et stipulationibus et testibus, et scripture in qua fiunt.

CAP. VII. — *De ratione stipulationum et testium.*

Synodus Hibernensis: Si una stipulatio fuerit, sortientur^b creditor et debitor, et jurabit alter super alterum. Si vero alter duos vel tres menses habuerit, aut pluribus erit juramentum, et debitor reddet. Si vero stipulationes inter se dissentiant, sortientur, nisi fuerint testes; et si mendax sit altera pars, aut solvet debitum, aut poenitebit quantum valet debitum.

CAP. VIII. — *De debitore resistente.*

Eadem synodus: Omnis debitor qui resistit testibus, et stipulationibus, ejiciatur, donec secundum judices poeniteat.

Patricius dicit: Nam si armis compugnaverit, extra Ecclesiam ejiciatur.

EX LIBRO XXXIV.

DE JURAMENTO.

CAP. V. — *De juramento solvendo.*

Synodus: Definitio incauta solvenda, nec pravariatio sed temeritatis emendatio. In Regum libro Saul juravit Jonathan occidere nec occisus est; nec in hoc juramento culpatur, quia juxta voluntatem suam non Dei voluntatem juravit.

Synodus Hibernensis: Juramentum filii aut filiae nesciente patre, juramentum monachi nesciente abbate, juramentum pueri, irrita sunt.

EX LIBRO XXXV.

DE JUBILEO.

CAP. VII. — *De tempore quo neglecta cadunt in jus antiquum.*

Synodus Hibernensis: Quidquid per 50 annos remanserit, hoc est annum jubileum, in unius jure transgrediens, sine murmuratione, aut excommunicatione in perpetuo non revertetur.

^a Acherius concilii legi oportere solutionem.

Vox addita.

^b Scil. Testamento. Statim ubi de venditis legitur, Acherius vult legi de venditis; mihi videtur quiddam alterius generis latere.

^c Si quidem Acherio credas, hic addendum est

CAP. VIII. — *De eo quod observanda sunt leges jubilei etiam in c. Novo.*

Synodus ait: De vendentis, assuetis licet, verum nunquam veteratur: observande sunt tamen leges jubilei, id est anni quinquagesimi, ut non affirmetur incerta tempore veterato; et ideo omnis negotiatio subscriptione affirmanda est.

CAP. X. — *De hiis quos non concludit jubileum.*

Synodus Hibernensis: Aliis tibi opponentibus jubileum, respondebis: Annus jubileus de rebus venditis et commutatis ex cohereditibus propriis ad homines catholicos est. Non de antiquis commendatio; non de his quæ per vim raptæ sunt; non de his quæ sine pretio fiunt; non de his quæ venduntur ex alienis hæreditatibus; non de his quæ inter regem et Ecclesiam fiunt: quia rex proprium Ecclesiæ quanto tempore non subtrahet, ita Ecclesia jus regis non subtrahet: non de his quæ fiunt inter fratres, quia frater fratrem fraudat (*Inter Opusc. S. Patricii, in Notis ad synod., p. 118*).

EX LIBRO XXXVI.

DE PRINCIPATU.

CAP. III. — *De bonis principibus.*

Synodus Hibernensis (*In annot. ad Can. Patricii, p. 120*): Oportet omnem^d principem, ut terra sit ad sustinendum, gubernator sit ad corrigendum, anchora sit ad sustentandum, malleus sit ad percutiendum, forceps sit ad tenendum, sol sit ad illuminandum, ros sit ad madefaciendum, pugillarius ad scribendum, liber sit ad legendum, speculum sit ad conspiciendum, terror sit ad terrendum, imago sit in omnibus bonis, ut sit omnia in omnibus (*Coloss. III, 41*).

CAP. V. — *De eo quod principes non culpandi sunt parvo crimine.*

Gildas: * Aaron in culpando Moyse propter uxorem Æthiopissam lepra Maria damnatur: quod nobis timendum, qui nobis principibus detrahimus propter mediocres culpas.

CAP. VII. — *De eo quod non petitur principatus, nisi i quis prius subjectus.*

Synodus: Oportet eum qui vult principari, prius monachum esse: et eum qui vult hæreditare, prius pius esse; qui vult docere, prius discipulum esse.

CAP. XIV. — *De eo quod debet princeps habere ministrum.*

D Synodus: Oportet principem omnia pensare per manus ministrorum in usus parochiæ, et subjectorum et pauperum.

CAP. XV. — *De eo quod non debet princeps nisi parva donare sine consilio subjectorum.*

Synodus dicit: Non debet facere quidquam sine consilio subjectorum, nisi pauca in liberationem victorum, et in consolationem pauperum et viduarum; et si clerici absentes sint, tunc faciet (*Ex concil. Carth. IV, c. 32*).

constitui, vel aliud quiddam ejusmodi: verum longe aliter sentio; non enim ea mens est synodi Hibernensis principem aliquem esse oportere, sed si sit aliquis, eum oportere esse ejusmodi, ut, etc.

* Nonnihil deesse hoc loco quis non videt? Lego, qui nostris principibus.

CAP. XX. — *De consensu populi cum principe in ordinando successore.*

Synodus dicit: Definimus omnes principem non ordinandum, nisi vocatis clericis et parochia in unum consentientibus.

CAP. XXIII. — *De aliis desiderantibus principatum indigne, hoc est incipientibus, aut nuper a mundo conversis.*

Synodus: Decernimus ut discat quod doceat, reformetur quod teneat, et sicut lucerna super candelabrum posita luceat, ut adversa vis ventorum irruens conceptam eruditionis flammam non extinguat, sed augeat.

CAP. XXVII. — *De penitentia blasphemantis principem bonum.*

Patricius ait (*Inter Opusc. Patricii, p. 46*): Qui murmurat verba blasphemiae contra principem bonum per odium, vel invidiam, cum pane et aqua peniteat 7 diebus, exemplo Mariae contra Moysen murmurantis.

CAP. XXIX. — *De eo quod incipientes praeesse non debent.*

Synodus totius mundi, et Patricius decrevit (*Ibid., p. 41*): Qui incipiens est, nullo modo praeesse liceat, sed sub manu abbatis catholici opus suum exerceat.

CAP. XXXI. — *De manendo in omni vocatione.*

Gildas: Unusquisque in quo vocatus est in eo permaneat, ut nec primarius nisi voluntate mutetur subiectorum, nec subiectus nisi senioris consilio locum prioris obtineat.

CAP. XXXIII. — *De pessimis principibus ejiciendis.*

Superbus angelus de caelo ejectus est, Adam post peccatum de paradiso in terra ejectus est, Hieroboam rex iniquus a decem tribubus deseritur. Omnes haeretici quamvis magnarum urbium principes sint, denudata eorum haeresi, a cathedris suis consensu synodi ejecti sint.

CAP. XXXV. — *De eo quod non dispersa esse debet Ecclesia per contumaciam, sed congreganda est ut oves in ovile.*

Synodus Hibernensis: Si qua contumacia inter principem et nomen ejus per discordiam aliquam orta sit: non rejiciat pastor gregem suum in dispersionem, nec oves pastorem fugiant, sed invicem pacificentur, dicentes: *Introibo ad altare Dei mei (Psal. XLII, 4)*. Gregorius Nazianzenus tractat hoc dicens: Ab altario non quislibet potestatem habet me repellere. Nec fraudetis unquam ovile vestrum: non insurgant pedes adversum caput, neque caput a se esse alienos deputet pedes (*In notis ad Can. Patricii, p. 120*).

CAP. XXXVII. — *De eo quod non debet princeps putare proprium quod sibi deponitur, sed Ecclesiae.*

Synodus: Pontifices vero quibus aut cum Ecclesia aut sequestratim donatur aliquid, hoc non quasi proprium, sed inter facultates Ecclesiae computabunt.

EX LIBRO XXXVII.

DE DOCTORIBUS.

CAP. XVI. — *De emendatione doctorum, quod ab ipsi haeresis orta est.*

Synodus: Notandum quod a sapientibus haeresi per mundum delata est.

EX LIBRO XXXVIII.

DE MONACHIS.

CAP. I. — *De nomine monachorum.*

Synodus Hibernensis: Monachus Graece, Latine nalis, sive quod solus in eremo vitam solitaria ducit; sive quod sine impedimento mundiali mundum habitet; sive quod in hac vita solus, etsi inter multos habitet, versetur.

CAP. IV. — *De eo quod non oportet monachum fieri sine abbate.*

Synodus: Non oportet monachos fieri sine gubernatione, nisi tantum una hora, ne ventus discordiae et dissensionis disperdat Ecclesiam.

CAP. V. — *De eo quod non oportet monachum habere proprium.*

Gildas dicit: Quidquid monacho de rebus saecularibus superabundaverit, ad luxurias et divitias debet referri: et quod necessitate non voluntate habere compellitur, ut non penuria cadat, non illi ad malum reputabitur.

CAP. VI. — *De monacho non retinendo ab abbate suo.*

Gildas dicit: Abbas remissus non retineat monachum suum ad districtiora se tendentem.

CAP. VII. — *De monachis fugientibus susceptis; vel non susceptis.*

Gildas ait: Qui veniunt ad vos de viliori loco ad perfectionem, quorum abbas ita degeneravit ab opere Dei ut mereatur ad mensam non recipi sanctorum, et fornicationis crimine non suspicionis, sed male videntis onerari, suscipite etiam sine ullo scrupulo monachos tales ad vos de flamma inferni confugientes, nequaquam illorum consulto abbate: illos vero quorum abbatem de mensa sanctorum propter infamiam non arcemus, non debemus illo nolente suscipere; quanto magis venientes de sanctis abbatibus et nullo alio modo suspectis, nisi quod habet pecora et vehicula, vel pro consuetudine patriae, vel sua infirmitate, quae minus laedunt habentes, si cum humilitate et patientia, quam aratra trahentes et sotos foris figentes terrae cum praesumptione et superbia. Item, navi fracta qui potest natare natet.

CAP. VIII. — *De eo quod debet monachus dare abbati acquisita.*

Synodus dicit: Monachus qui per contumaciam per deserta loca vagari coeperit ut habere aliquid praesumerit proprium, omnia quae acquisiverit abbati deferantur secundum monasterii regulam: ipse vero tanquam fugax sub custodia revocetur.

CAP. X. — *De eo quod ambo excommunicandi sunt monachus fugitivus et susceptor illius.*

Patricius (*Synod. Patricii, tom. I Concil. Angl., p. 52*): Quicumque excommunicatus fuerit a quolibet clericus, et ab alio susceptus fuerit, coequali penitentia corripiantur.

CAP. XI. — *De vago monacho excommunicandō.*

Patricius ait : Monachus inconsulto abbate vagus ambulans in plebe, debet excommunicari.

CAP. XV. — *De eo quod non oportet monachos a congregatione secedere.*

Synodus Agathensis (Cap. 38) : Monachis ad solitarias cellulas non liceat a congregatione secedere, nisi forte probatis post meritos labores ab abbatibus permittatur : ita tamen, ut intra eadem monasterii septa manentes, separatas habeant cellulas.

CAP. XVI. — *De eo quod non oportet monacho cellam construere sine abbatis permisso.*

Synodus Aurelianensis (Cap. 722) : Nullus monachus ambitionis et vanitatis impulsu cellam sine abbatis sui permissione construere præsumat.

EX LIBRO XXXIX.

DE EXCOMMUNICATIONE.

CAP. I. — *De ordinatione excommunicationis.*

Synodus Hibernensis vi modos dicit, a celebratione, a communicatione missæ, a cohabitatione, a benedictione, a colloquio pacifico, a comæatu (*In notis ad Can. Patricii, pag. 196*).

CAP. IV. — *De eo quod non cito quis excommunicandus sit.*

Gildas ait (*Vide tom. I Concil. Angl., pag. 55*) : Non Noe Cham filium suum magicæ artis scribam ab arca, aut mensæ communionis voluit arceri. Non Abraham Aner et Heschol in debellatione v. regum exhorruit. Non Loth Sodomorum convivia exsecratus est. Non Isaac participationem mensæ Abimelech, et Ochaz, et Phicol ducis militum negat; sed post cibum et potum juraverunt sibi mutuo. Non Jacob extimuit communicare filiis, quos novit venerari idola. Non Joseph renuit Pharaonis mensæ et scypho participari. Non Aaron sacerdotis idolorum Madian mensam repulit. Necnon Moyses simul cum Jethro hospitium et convivium pacificum inivit. Non Christus convivia paganorum devitabat; ut omnes peccatores et meretrices salvaret.

CAP. VII. — *De eo quod suscipienda non sit elemosyna excommunicati.*

Patricius (Synod. Patricii, tom. I Concil. Angl., p. 52) : Quicumque Clericus excommunicatus fuerit, nec ejus elemosyna in Ecclesia recipiatur.

CAP. VIII. — *De eo quod non debet excommunicatus offerre, vel baptizare, sed solum orare.*

Patricius : Si quis excommunicatus fuerit, solus ex eadem hora orationem faciat, nec offerre, nec baptizare liceat ei, donec se faciat emendatum.

CAP. XI. — *De eo quod non tam esca et potus, quam cogitatio et opus prævum hominem maculant.*

Synodus : Non tam esca et potus nocent, quam mala cogitatio et opus prævum hominem maculant : sine alio enim potes esse, sine vero teipso nunquam.

CAP. XIV. — *De eo quod melius est secedere a malis, ne simul quis cum illis pereat.*

Synodus : Omnis clericus qui ludum spectare desiderat, degradetur.

A Item : Quicumque clericus in bello aut in rixa mortalium et gentium ludis mortuus fuerit, neque oblatione, neque oratione postuletur pro eo, sed in manus incidat iudicis; sepultura tamen non privetur.

EX LIBRO XL.

DE COMMENDATIONIBUS MORTUORUM.

CAP. II. — *De principe aut episcopo sua propria commendante.*

Synodus : Omnis princeps potest commendare sua propria post mortem.

CAP. III. — *De eo quod non liceat principi commendare res ecclesie.*

Synodus : Omnis princeps Christianus ut invenerit ecclesiam, sic derelinquat, nisi consensu clericorum nihil in morte commendet, ne maledictionibus post mortem gravetur.

CAP. IV. — *De eo quod potest princeps commendare aliqua de rebus ecclesie.*

Synodus Hibernensis : Princeps in sua morte etiam de rebus Ecclesiæ commendare potest, hoc est pretium ancillæ, sive de mobili substantia, sive de agro (*In notis ad Can. Patricii, p. 120*).

Item : Testamentum episcopi sive principis est scriptuli sacerdoti danti sibi sacrificium, sagum pauperi, viaticum cibi viduæ, commune vestimentum ministro; et hæc tamen firmentur a clericis.

CAP. VIII. — *De degente sub censu nihil commendante.*

Synodus Hibernensis : Sicut sine permisso abbatis monachus nihil commendare audebit; ita degens sub censu potestatem non habebit donare aliquid in morte sua, nisi jubente domino suo.

CAP. IX. — *De degente sub censu sua commendante.*

Synodus Hibernensis : Si quis fuerit sub censu regali, abbate et commendaverit aliquid; si audierit et tacerit dominus diebus, non potest retrahere; sin vero irritum erit.

CAP. X. — *De commendatione mulieris degentis in conjugio.*

Synodus Hibernensis : Si vir ejus tacerit diebus, non retrahet quodcumque dedit; si vero non tacerit, irritum erit ejus testamentum præter corporis sui rationem, et sagum et vaccam cum corpore suo si habuerit : ecclesiæ, cui servierit, quandiu cum viro suo fuerit, ex consensu viri tertiam partem substantiæ suæ dabit, sed vir ejus distribuet : cætera vero viri sui et filiorum ejus erunt.

EX LIBRO XLI.

DE ECCLESIA ET MUNDO.

CAP. III. — *De Ecclesia non denudanda a mundo.*

Synodus : Fures et latrones et raptores de Ecclesia ejiciendi sunt.

Item : Si fraudaveris amicum, furtum est; Ecclesiam vero fraudare sacrilegium.

CAP. VI. — *De Ecclesia, ut totum non rapiat.*

Synodus : Nullum oportet fraudare filios, aut fratres, aut propinquos.

* In codice sancti Germani additur : et aliam partem patri et matri tantum dabit.

. Item : Ecclesia non nisi partem Dei accipiat : cum enim hæres mundi venerit, retrahet ea quæ mundi sunt.

CAP. VII. — *De duabus ecclesiis contententibus agrum unum.*

Synodus : Ager inquiretur in scripture duarum ecclesiarum ; si in scripture non inveniatur, requiratur a senioribus et propinquis quantum temporis fuit cum altera, et si sub jubileo certo mansit, sine vituperatione maneat in æternum. Si vero senes non inventi fuerint, inter se dividant ; et altera cui propinquior det pretium quantum iudices judicaverint.

CAP. VIII. — *De jure ecclesiæ non pereunte, licet multa tempora transierint.*

Synodus : Si episcopus humanitatis obtentu vilulas clericis vel monachis præstiterit excolendas, vel pro tempore tenendas, etiam si longa temporum spatia transire comprobantur, ad ecclesiam revertentur.

CAP. XV. — *De Ecclesia non retinente aliquem per vim.*

Synodus : Si quis sua voluntate discesserit, notetur coram testibus, et relinquatur Deo.

CAP. XIX. — *De eo quod melior divisio quam discordia.*

Synodus : Melius est dividere, quam semper discordare : divisio enim præstat pacem, discordia vero destruit.

CAP. XXI. — *De quanto malo merentur projectores infantum in ecclesia Dei.*

Synodus Hibernensis : Quicumque infantes in ecclesia Dei projiciunt ignorante abbate ; si in ea episcopi sunt sepulti, aut præsentis sint, III annis et dimidio pœniteant. Si vero homicidium in ea fecerint, VII annis pœniteant. Unde hoc sumptum est, quod episcopus VII gradus habet, et Ecclesia septiformis est : si vero non habuerint episcopos, sed parva sit ecclesia, anno et dimidio pœniteant.

CAP. XXII. — *De infantibus in ecclesia projectis.*

Eadem ait : Filius allatus servus est ejusdem, nisi depretiat, nec noxa ejus maculabit ecclesiam si protervus sit, si tamen inquantum valet corripuerit filius allatus ecclesiæ : si intra c dies ab ea discesserit, nullam potestatem habebit, sed ad nutrientium jus pertinebit : si ecclesia pecuniam sumpserit a parentibus inquantumcumque nutrientium more parentum erit filius : si infans mortuus fuerit per negligentiam, VII annis pœniteant, quia Christum necaverunt. Hinc alii judicant, ut VII annis pœniteant qui infantes projiciunt ; ut quantum malum inflixerint in Ecclesia Dei, tantum accipiant.

CAP. XXIII. — *De quarrentibus pecunias vituperandis.*

Synodus : Qui facultates ecclesiasticas subsidio vite congregant sub nomine misericordiæ, tollat ab eis auctoritas, si neminem captivorum redemisse comperiuntur : et quod acquisierint, in redemptionem captivorum distribuatur ; et alieni a Christianis fiant, donec penitentiam trium annorum agant.

Patricius : Si quis redemptionem captivi inquisi-

averit in plebe, suo jure, sine permissione abbatis, meruit excommunicari.

CAP. XXIV. — *De collectura pecuniæ non vituperanda necessitate cogente.*

Patricius : Si quis acceperit permissionem pontificis, et collectum sit pretium captivi, non plus exigens quam necessitas poscit, si quid supra remanserit, ponat super altare, et indigentibus detur et captivis

Item : Si quis colligit pecuniam sub nomine misericordiæ, non audeat spoliare Ecclesiam Dei, sed reges et plebes, quibus melius est dare quam recondere.

CAP. XXV. — *De Ecclesia ligatum solvente.*

Synodus Hibernensis : Si Ecclesia solverit vinculum de vinculo, det vincula pretii pœnitentiæ super eum : si vero ille non impleverit pœnitentiam, et fecerit aliquid malum, non veniet maledictum super Ecclesiam Dei : Ecclesia enim habet potestatem ligandi et solvendi, et libera est, et unusquisque in eam debitor est.

CAP. XXVI. — *De Ecclesia degente sub censu non solvente vinculum.*

Eadem synodus : Si Ecclesia sub censu regis deguerit, et mundialibus quibusdam funibus constricta sit, non est digna solvere vinculum ; nam si solverit, reddet debita delictorum ejus.

CAP. XXVII. — *De libertate Ecclesiæ catholicæ non reddente debita malorum.*

Eadem synodus : Non reddit Ecclesia in tribulatione delicta aliorum. Sicut non veniet delicta demonum super Deum aut angelos ejus ; sic non veniet delicta membrorum diaboli super membra Christi, id est super sanctos, nec monachorum fugientium ab Ecclesia ; neque peregrinorum pessimorum, neque eorum qui jaciuntur super Ecclesia, id est collectorum malorum, nec cognationum mundialium ; sed mundiales delicta aliorum mundialium, quæ commiserunt in Ecclesia, Ecclesiæ reddent : similiter mali fratris delictum non maculabit fratrem religiosum sive spiritualiter, sive mundialiter in delicto ejus reddendo.

CAP. XXVIII. — *De ordine delicti fratris peccantis.*

Eadem synodus : Primum delictum uniuscujusque mali hominis veniet super substantiam suam et pecora sua : secundum si non habuerit substantiam aut pecora veniet super regiones suas ; si non habuerit regionem, veniet super regem suum : si non habuerit regem, veniet super eum qui arma dedit, et vestimenta illius qui delictum fecit ; sin vero, postremo veniet super illum qui cibavit illum, et lectum dedit. Si vero nihil de his omnibus inveniatur, et delinquit in ecclesia, queratur a rege maximo provincie in qua est ecclesia ista.

CAP. XXIX. — *De culpa peccatorum non veniente super Ecclesiam, etiamsi pascat eos.*

Synodus eadem : Si Ecclesia dederit cibum illi qui delictum fecerit, non veniet delictum mali hominis super Ecclesiam propter cibum datum ab Ecclesia malo homini, quia columba vera est ; columba autem

non suis tantum pullis ministrat, sed omnibus avibus A
 sperientibus os suum : ita omnibus servit Ecclesia,
 Domino dicente : *Estote perfecti sicut pater vester
 celestis perfectus est : qui solem suum oriri facit su-
 per bonos et malos, super justos et injustos (Matth.
 v. 45).*

CAP. XXX. — *De mundialibus non jurantibus super
 discessorem Ecclesie.*

Synodus eadem : Defendit se Ecclesia etiam post
 obitum principum suorum, et non juratur super
 illam, id est super discessores, quia viva sunt verba
 illorum. Hoc exemplo sancte Scripturæ : *Et patres
 nostri narraverunt nobis ; non sunt occultata a filiis
 eorum (Psal. LXXVII, 4).* Et illa jurat super mortuos
 mundiales, et ideo non juratur super illam, quia
 libera est, et non ergastulum.

EX LIBRO XLII.

DE LOCIS.

CAP. I. — *De ecclesia ab infidelibus non fundanda.*

Synodus : Si quis ingressus fuerit locum, non ab
 infidelibus aut a laicis, sed ab Ecclesia fundatur
 ecclesia.

CAP. III. — *De fundamento ecclesiæ ab infidelibus
 accipio.*

Synodus ait : Quicumque ædificat ecclesiam, si ab
 infidelibus accipiat fundamentum, convocet episco-
 pum et seniores, et firmetur episcopo, et firmet epi-
 scopus in oblationem Deo et advenis.

CAP. IV. — *De conversatione advenæ accipientis locum.*

Synodus Patricii dicit (*Inter Opusc. Patricii,
 pag. 45 et 124*) : Si quis advena ingressus fuerit
 in plebem, non ante baptizet, nec offerat, nec con-
 secret, nec ædificet ecclesiam, donec permissionem
 accipiat ab episcopo illius provincie ; quod exemplum
 humilitatis est : nam qui sperat ab infidelibus, a
 laicis et non ab episcopo permissionem accipit,
 alienus est.

CAP. V. — *De advena non valente tenere locum suum.*

Synodus Hibernensis ait : Placuit ut advena ac-
 cipiat locum inter monasteria ; cum vero datum ei
 locum obtinere non potuerit, ad suum monasterium
 revertetur unde venerat. Si ab infidelibus accipit, et
 non potuit obtinere, accipiat pretium ejus ab here-
 dibus ; aliis vero vendi non poterit. Si in eo planta-
 verit reliquias sanctorum, potest dare aliis clericis,
 sed tantum perfectis.

CAP. VI. — *De eo qui dat locum alicui, si separati
 fuerint, hoc modo separabuntur.*

Hibernensis synodus : Oportet ut princeps qui
 seipsum non dedit, aut sua, sed tantum servabit ec-
 clesie, si ejectus fuerit, aut voluerit abscedere, di-
 mittat dimidium seminis in pecoribus ecclesie, et
 quod ei datum relinquat intactum, nisi quod neces-
 sitas loci illius exegerit ab eo, et quod secum intulit
 tollat. Si ipse dominatricem aut ministros conduxit,
 in sua parte erunt : si vero causa loci conduxit, cum
 parte loci exhibunt : et omnes oblationes alienorum
 inter principem et ecclesiam dividunt in separa-
 tione : sed si princeps sacerdos catholicus sit, omnes
 hos labores quos ille fecit, et omnia loci ornamenta,

loci erunt ; et quicquid ipse laborantibus impende-
 rit de substantia loci non reddet, exceptis rebus ma-
 ximis et propriis, id est specialibus ecclesie vasis.
 Aliis vero placuit, quod in primo anno sparsit,
 in separatione non reddet, quia egenus fuit.

CAP. XII. — *De termino sancti loci ignoto, terminato-
 que tribus personis*

Synodus Hibernensis : Terminus sancti loci habeat
 signa circa se.

Synodus dicit : Ubique inveneritis signum
 crucis Christi, ne læseritis.

Item : tres personæ consecrant terminum loci
 sancti ; rex, episcopus, populus.

CAP. XII. — *De numero terminorum sancti loci.*

Synodus eadem quatuor terminos circa locum san-
 ctum posuit : primum in quem laici et mulieres in-
 trant, alterum in quem clerici tantum veniunt. Pri-
 mus vocatur sanctus, secundus sanctior, tertius san-
 ctissimus. Nota nomen quarto defecisse.

CAP. XV. — *De decreto Hibernensium in violandis
 reliquiis.*

Synodus Hibernensis : Quicumque reliquias epi-
 scoporum vel martyrum homicidio violaverit, vi an-
 nis peregrinus pœniteat : si vero furto, iii annis.
 Si autem in termino loci sancti occiderit in quo
 laici hospitantur, anno uno : indulgemus vero poste-
 riora tempora L dies ; quia non locus sanctus dicen-
 dus est in quem homicide cum spoliis, fures cum
 furtis, adulteri et perjuri, et præcones, et magi in-
 trant. Et non solum omnis locus sanctus debet intus
 mundari, sed et ejus termini qui consecrati sunt,
 mundi esse debent.

CAP. XVI. — *De tanto graviore pollutione sancti loci
 quanto plures in eo sancti.*

Patricius ait : Quicumque diis, hoc est martyribus
 detrahit, Deo detrahit ; quanti enim cumque mar-
 tyres in eo humati sunt loco, tantum Deo detrahit.

CAP. XXV. — *De profanatione, cur carior sanctus
 sanguis quam sanctus locus ?*

Synodus : — Sanguis martyrum consecrat locum,
 non locus sanguinem. Si aliquis dixerit : mea est
 ecclesia, dices ei quod in Cantico legitur : *Una est
 columba mea, et unus est dilectus meus (Cant. vi, 8).*
 Et dices illi : aptum est filium occidi in sinu matris
 et nutricis suæ ; tamen scias nutricem tantum pol-
 lutam, et pro hac pollutione consecratur, filium vero
 mortuum esse.

Item Ouvius episcopus dicit : Reliquias nemo po-
 test pollere, quorum animæ visione Dei satiata
 mundalia oblivioni tradunt ; animæ vero martyrum
 sub ara Dei clamant dicentes, *Vindica sanguinem
 nostrum, etc. (Apoc. vi, 10).*

CAP. XXVI. *De nomine basilicæ et ejus acisura.*

Synodus Hibernensis : Basilion Græce, rex Latine :
 hinc et basilica, regalis, quia in primis temporibus
 reges tantum sepeliebantur in ea, nomen sortita est :
 nam cæteri homines sive igni, sive acervo lapidum
 conditi sunt

Item : ^a Nemo alienus fuerit in libertatem s:in-
dendi basilicam sine principis permissione habet;
et si hoc ausus fuerit, reddet secundum dignitatem
ejusdem loci.

EX LIBRO XLIII.

DE QUESTIONIBUS MULIERUM.

CAP. II. — *De eo quod cavenda sit elatio in conti-
nentia.*

Synodus : Si quis ex his qui virginitatem propter
Dominum servant extollitur adversus conjugatos,
anathema sit (*Conc. Gang. can. 9*).

Item : Unusquisque qui virginitatem custodit, pro-
pter Dominum faciat, non propter execrationem con-
jugii; qui enim virum fidelem et religiosam femi-
nam detestatur, aut culpabiles æstimat, anathema
sit (*Idem, can. x*).

CAP. VII. — *De veris viduis.*

Synodus : Viduæ quæ ecclesiæ stipendio susten-
tantur, tam assidue in opere Dei esse debent, ut
orationibus et meritis ecclesiam adjuvent (*Conc.
Carth. IV, can. 103*).

CAP. VIII. — *De eo quod debet ecclesia viduas suas
debiles alere.*

Synodus dicit : Viduæ adolescentes quæ corpore
debiles sunt, sumptu ecclesiæ cuius viduæ sunt, sus-
tententur.

CAP. X. — *De palliarum nomine.*

Synodus Hibernensis : Pallium a palliditate di-
ctum : hinc et palliata sive Pallas dea, quæ et
Minerva, cujus templum pallidum est, cujus sacer-
dotes virgines erant palliatæ, hoc est velatæ : hinc
in Novo transfertur ad palliatis, hoc est velatis.

CAP. XI. — *De ætate qua debent virgines velari.*

Synodus : Sanctimoniales, ^b quælibet, vita earum
et mores probati sint, ante annum ætatis suæ duode-
cimæ non velentur.

EX LIBRO XLIV.

DE RATIONE MATRIMONII.

CAP. XI. — *De temporibus in quibus continere se de-
bent conjugati.*

Synodus Hibernensis : ^c In tribus Quadragesimis
anni, et in Dominica die, et in feriis quartis, et in
sexitis feriis conjuges continere se debent

Item : In omnibus solemnitatibus, et in illis die-
bus quibus uxor prægnans, hoc est, a die quo
filius in utero ejus motum fecerit, usque ad partus
sui diem.

Item : A partu per 36 dies si masculus, si vero
filia 46 dies.

Item : Habitantibus illis in habitu religioso copu-
lari non permittitur.

CAP. XXXI. — *De editis filiis de vivorum virorum
uxoribus adulterantibus.*

Synodus Hibernensis : Si quis legitimam conju-

^a Acherius hunc locum sic emendari oportere
conjecit : *Nemo ausus fuerit, nec libertatem..... per-
missione habet.*

^b Balazius recte monuit legendum, *quamlibet vita*.
Acherius hoc etiam observavit, canonem hunc esse
xix concilii Agathensis, in quo pro *duodecimæ*,
legitur *quadragesimæ*, quod quidem ratio ipsa sua-

^a gem alicujus corrumpit, et superseminaverit semen,
ut prægnans sit mulier, filius ille erit ^d corporis a
quo genitus est : sed tamen pretium filii dabit quan-
tum judices judicaverint. Si vero adulterium super-
seminaverit, nihil reddet corruptor; nec adulter da-
bit aliquid adultero, nisi forte confesso filio pretium
educandi

CAP. XXXII. — *De omni adultero excommunicando.*

Synodus Hibernensis : Omnis adulter sive a con-
celebratione, sive a communicatione mensæ, sive a
cohabitatione, sive a benedictione, sive a colloquio,
sive a commæatione, donec pœniteat excluden-
dus est.

CAP. XXXIII. — *De recipienda adultera post pœniten-
tiam : et de quantitate pœnitentiæ.*

^B Synodus : Ut mulier juncta alii viro causa adul-
terii, excommunicata fiat definimus, donec pœniten-
tiam agat; et post pœnitentiam reconcilietur viro suo.

Patricius (*Opusc. S. Patricii, pag. 40*) : Si alicu-
jus uxor fornicata fuerit cum alio viro, non ducat
aliam uxorem quandiu viva fuerit uxor prima. Si
forte conversa fuerit, et agat pœnitentiam; et susci-
piet eam, et serviet ei quandiu viva fuerit in vicem
ancillæ, et annum integrum in pane et aqua per
mensuram pœniteat, nec in uno lecto permaneant.

Synodus : Septem annis pœniteat; tribus quidem
districte, quatuor vero remisse. Similiter de viro
intelligenda, si et ipse adulteraverit.

CAP. XXXVII. — *De desponsatis vuellis et ab aliis
corruptis.*

^C Synodus : Desponsatas puellas, et post ab aliis cor-
ruptas, placuit erui, et aliis reddi quibus ante fuerant
desponsatæ.

CAP. XXXIX. — *De eo quod non potest mulier accu-
sare virum suum de incerto adulterio.*

Synodus ait : Latente commisso virorum non ta-
bile aliquis ex suspicionibus separandus, qui utique
submovetur si ejus flagitium detegatur.

EX LIBRO XLV.

DE PŒNITENTIA.

CAP. XI. — *De pœnitentia agenda etiam in ultimo
spiritu.*

Patricius (*Opusc. S. Patricii, pag. 41*) : Si quis
infirmatur, agat pœnitentiam, etiam ex necessitate,
quia misericors est Deus.

CAP. XIII. — *De loco pœnitentiæ.*

^D Synodus dicit : Corrighendi et pœnitendi locus con-
siderandus est.

EX LIBRO XLVI.

DE REGIONIBUS CENSUS.

CAP. I. — *De divisione regionis census in tres partes.*

Synodus : Omnis hæreditas sub censu regis et
Ecclesiæ illigata, in tres partes dividatur. Prima
pars hæreditibus sine sorte datur. Secunda regibus.
det esse reponendum.

^c Hic, ait Acherius, intelliguntur quadraginta
dies ante Christi nativitatem, item 40 ante Pascha,
et 40 post Pentecosten : quarum quidem Quadrage-
simarum trium meminit Capitulare Caroli Mag. 184,
lib. VI.

^d Acherius emendat *corruptoris*.

Christus enim dicit : *Pro me et te* (Matth. xvii, 27), A
Petro. Tertia vero Deo, ut *Domini est terra et plenitudo ejus*, etc. Tertiam partem Deo dant; tertiam partem regi qui regit et fulcit Ecclesiam cum Deo et hominibus. Et tres ordines columnarum in templo leguntur, primus lignorum sine tegmine, hoc est subjecti : secundus cum argento, significans reges : tertius cum auro, significans principes catholicos.

CAP. V. — *De eo quod regis et episcopi aequalis sit census.*

Synodus Hibernensis ait : Omnis qui ausus fuerit ea quæ sunt regis aut episcopi furari, aut rapere, aut aliquid in eos committere, parvipendens displicere, VII ancillarum pretium reddat, aut VII annos peniteat cum episcopis.

EX LIBRO L.

DE TONSURA.

CAP. VI. — *De tonsura Britonum.*

Gildas ait : Britones toto mundo contrarii, moribus Romanis inimici, non solum in missa, sed etiam in tonsura cum Judæis umbræ futurorum servientes, quæ veritati, Romani dicunt, quorum tonsura aure ad aurem tantum contingebat, pro excellentia ipsa magorum tonsura, qua sola frons anterior tegi solebat, priorum. Auctorem vero hujus tonsuræ in Hibernia subulcum regis Loigairi filii, illis exstitisse Patricii sermo testatur, ex quo Hibernenses pene omnes hanc tonsuram sumpserunt.

CAP. VII. — *De excommunicandis clericis qui non tondentur tonsura Romana.*

Patricius : Si quis clericus, cujus capilli non sunt tonsi Romano more, debet excommunicari.

EX LIBRO LI.

DE BESTIIS MITIBUS.

CAP. V. — *De canibus.*

Hibernenses dicunt : Canis catenatus quicquid mali fecerit in nocte, non reddetur a domino suo : si vero in die violaverit aliquem, reddet dominus ejus. Canis vero pecorum quidquid mali fecerit in bovello, aut in pascuis suorum pecorum, non reddetur a domino suo : si vero extra fines exierit, reddetur pro eo quidquid mali fecerit.

CAP. VIII. — *De pilacibus.*

Hibernenses dicunt : ^b Pilax si quid mali fecerit nocte, non reddet dominus ejus ; in die vero nocens reddet.

CAP. IX. — *De gallinis.*

Hibernenses dicunt : Gallinæ si devastaverint messem, aut vineam, aut hortulum in civitate sepe circumdatum, quæ altitudinem habet usque ad mentum viri, et coronam spinarum habuerit, reddet dominus earum ; sin vero, non reddet. Si vero foras exierint ultra ^c siccatorium, dominus reddet si aliquid mali fecerint.

^a An, *potius quam veritati*, ut placuit Acherio ? In hoc caput vide synodum sancti Patricii, et Bedam lib. III Histor. Angl., cap. 25, ac lib. v, cap. 22.

^b Pilacem Acherius accipit pro fele.

^c An *Gallinarium*, ut conjicit Acherius ? Mihi qui-

EX LIBRO LII

DE CARNIBUS.

CAP. X. — *De esu ferarum maxime cervorum licito*

Hibernenses dicunt : Caro ferarum, ut multi putant, ad esum illicita : quia magis æruginem vitalium, quam saturitatem gignit. Quidam eam similem carni reliquæ dicunt ; quia saturitatem ventris, ut alia caro, præstat : tamen Ecclesia ^a has III carnes esui consecravit.

CAP. XII. — *De suis manducantibus homines.*

Theodorus ait : Porci qui sanguinem gustantes tetigerint, manducantur ; sed si cadavera mortuorum lacerantes manducant, carnes eorum non licet comedi usquequo macerentur.

Item : Si porcus sanguinem biberit, licet, si tantum B gustaverit, nihil est.

CAP. XIV. — *De morticinis suis, et de animalibus sanguinem humanum sumentibus, et de carnibus comestis a lupis, de piscibus et strangulatis animalibus, de comestis ab accipitre, et de equo.*

Theodorus episcopus dicit : Græci carnem morticinam non dant porcis suis. Pelles vero morticinorum ad calciamenta et lanam et cornua licent accipi ; sed non in sanctum aliquid ; tamen si casu porci comedant carnem morticinorum, aut sanguinem hominis, non abjiciendos credimus : nec gallinas æquali modo. Animalia quæ a lupis, sive canibus consumuntur, non comedenda, nisi porcis projiciantur et canibus : nec cervus, nec aper, si mortui inventi fuerint. Pisces autem licent, quia alterius naturæ sunt. Aves et animalia cætera, si in retibus strangulentur, non sunt comedenda. Paulus enim ait : *Abstinete vos a suffocato sanguine, et ab idololatria* (Act. xxi, 25). Similiter ab accipitre mortua. Equum non prohibent : tamen consuetudo non est comedere.

EX LIBRO LVI.

DE SUBSTANTIIS HOMINUM.

CAP. III. — *De tribus liberis a peccato alieno.*

Synodus Hibernensis. Tria sunt quæ peccata aliena non sustinent. Largus homo, si domum suam cum omnibus communem habet ; pecora, quorum fructus et labor communia sunt omnium, nihil quærentia nisi victum, et victus quo vivunt non hominis, sed Dei ; servus domino suo fideliter serviens. Inde Hieronymus dicit. Peccatum domini in servum non cadet : peccatum vero servi transit in dominum. Inde Balaam occisioni paratus fuit, nisi per asinam emendatus esset, et asina libera fuit.

CAP. IV. — *De pecore non sumendo ob alicujus peccatum nisi suum.*

Synodus Hibernensis dicit : Ut nihil aliud pecus damnetur nisi in suum peccatum, sive hominem occidendo, sive infirmando, sive aliud pecus occidendo, sive fœnum, sive messem devastando.

dem non ita videtur, sed siccatorium accipio pro curie.

^d Quæ sint tria carniū genera didicerat Acherius ex capp. 8 et 9, quæ ideo omittere non debuit. Ea sunt piscium, avium ac ferarum.

EX LIBRO LVII.

A

EX LIBRO LXIV.

DE DUCATU BARBARORUM.

DE VARIIS CAUSIS.

CAP. II. — *De penitentia ducentium barbaros.*

Synodus Hibernensis ait: Qui præbet ducatum barbaris xiv annis peniteat. Barbarus, id est, alienus: quis est alienus, nisi qui more crudeli et immani cunctos prosternit

CAP. III. — *De iure quo judicant senatores xiv annos penitentiae ductorum.*

Synodus Hibernensis ait: xiv annos hac de causa nacti sunt senatores, si basilicas episcoporum incenderint, vel si hominem religiosum sive sanctimoniale occiderint, vel prostraverint, sive innocentes de ecclesia subtraxerint: ductor vi annos sui causa, vii annos alios causa ductorum poeniteat.

CAP. IV. — *De ductore qui non implet animi effectum.*

Synodus: Judas reatum trium accepit, qui dolum elegit, et induxit alienos, et pretium doli assumpsit. Psalmus dicit: *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos* (Psalm. lxxv, 24).

EX LIBRO LXI.

DE ARTIFICIO ARTIFICUM.

CAP. I. — Hibernenses dicunt: Si quis artifex opus inertis faciat, et ferramenta usque ad dimidium quaesiverit, dimidium pretium habebit; sin vero, tertiam partem ædificii sui accipiet, ut sit tertia pars operarii, tertia cibo et ferramentis unde iudices habebunt, hoc est iudex ab artificibus, et iudex a presidentibus ecclesiae, vel castuli, et quantumcunque voluerit pro operatione judicabunt, non secundum utilitatem: postea artifex habebit pretium benedictionis. Sic judicabuntur et alia dona. Qui vero noluerit secundum hoc concilium facere, fiat excommunicatus, et nemo eum accipiat, et in morte carebit communione

CAP. V. — *De iii petitionibus Patricii.*

Hibernenses dicunt: Tres petitiones Patricii sunt: quarum prima est, ut bipartitæ, vel tripartitæ regionis pars Ecclesiae propinquorum detur ei. Secunda, ut non per iuramentum ab aliquo firmetur super Ecclesiam infirmam. Tertia, ut clericus similis quærat a laico.

CAP. VIII. — *De his qui se putant esse justos, et non sunt.*

Gildas in epistolis suis: Hi dum pæne in mensura vescuntur; pro hoc ipso sine mensura gloriantur: dum aqua utuntur, simul odii poculo potantur: dum sanctis ferculis vescuntur, detractionibus utuntur: dum vigiliis expendunt, aliquos somno pressos vituperant. Jejunium charitati, vigilias iustitiæ, propriam adinventionem concordiae, clausulam Ecclesiae, severitatem humilitati, postremo hominem Deo anteponunt. Hi jejunt, quod nisi per aliquas virtutes asseratur, nihil prodest. Qui vero charitatem perficiunt, cum cithara Spiritus sancti dicunt: *Quasi pannus menstruata, omnes iustitiæ nostræ* (Isai. lxxiv, 6).

CAP. XVII. — *De eo quod monere melius est*

Patricius dicit (Synod. Patricii, tom. I Concil. Angl., p. 52): Satiis est nobis negligentes præmonere ne delicta abundant, quam culpæ quæ sunt facta, Salomone dicente: *Melius est arguere, quam irasci* (Eccli. xx, 1).

EX LIBRO LXV

DE CONTRARIIS.

CAP. II. — *De tarditate conductionum et ejus brevitate.*

Patricius (Opusc. S. Patricii, p. 49): Non oportet iudices tam veloces esse in iudicio; donec sciant quod probum fiat; quia dictum est: *Noli iudex esse cito* (Eccli. vii, 6). Isaias e contra: *Vae mihi qui taceo* (Isa. vi, 5).

ADNOTATIO DE SYNODIS

Ex antiqua collectione ante annos 800 exarata in ms. cod. Remigiano.

Adnotatio libelli de synodis xxiv quæ antea vel infra seu post sex synodos leguntur esse conscriptæ.

Prima adnotatio Ancyranæ, quæ ante Nicænam fertur fuisse, sed propter auctoritatem majorem postponitur: in qua Patres xviii statuerunt canones xxiv, quorum auctor maxime Vitalis^b Antiochenus episcopus existit.

Secunda Neocæsariensis, quæ post Ancyranam et ante Nicænam legitur fuisse, in qua Patres xiii statuerunt canones xiv, quorum auctor maxime Vitalis Salaminus existit.

Opusculum hoc Stephanus Baluzius contulit cum ms. codice ecclesiæ Pictaviensis, qui in bibliotheca regia nunc asservatur, et cum altero codice bibliothecæ Thuanæ.

^b In codice Thuanæo dicitur Salaminus episcopus,

D Tertia Gangrensis, quæ post Nicænam legitur fuisse, in qua Patres xvi statuerunt canones xi, propter quasdam necessitates ecclesiasticas, maxime contra Eustasium, qui dicebat quod nullus in conjugali gradu positus, nec ullus fidelis qui non omnibus renuntiaret quæ possideret, spem apud Deum haberet; et multa alia venenosa, quæ enumerare longum est.

Quarta Sardicensis, in qua Patres lx statuerunt canones xxi, quorum auctor maxime Osius Cordubensis episcopus, et sanctæ Romanæ Ecclesiæ legatarius extiterunt.

ut sit idem qui Neocæsariensis synodi proxime sequentis maxima pars fuit. In codice regio non xxiv sed xiii canones dicuntur statuti esse Ancyre.

^c Codex Thuanæus, Patres xvi.

Quinta Antiochenae synodi, in qua Patres xxx statuerunt canones xxv, quorum auctor maxime Eusebius Palaestinus episcopus exstitit.

Sexta Laodicensis, in qua Patres xxii statuerunt canones lviii, quorum auctor maximus Theodosius episcopus exstitit.

Septima Carthaginensis, in qua Patres ccxvii statuerunt canones xxxiii, quorum auctor maxime Aurelius Carthaginensis episcopus exstitit, etiam sanctus Augustinus Hipponensis episcopus in eadem synodo legitur fuisse temporibus Honorii Augusti.

Octava Africanae sub Theodosio minore Augusto, in qua Patres ccxiv recitaverunt et firmaverunt canones cv, qui per diversa concilia Africanae provinciae temporibus Aurelii Carthaginensis episcopi leguntur esse conscripti.

Nona Arelatensis, in qua Patres dc statuerunt canones, quorum auctores maxime Silvester urbis Romae episcopus, et sanctus Marinus Arelatensis episcopus exstiterunt temporibus Constantini Augusti, sicut quidam asserrunt.

Decima item Arelatensis, in qua Patres xix statuerunt canones, quorum auctor maxime Caesarius Arelatensis episcopus exstitit.

Undecima item Arelatensis, in qua Patres xviii statuerunt canones.

Duodecima item Arelatensis, in qua Patres xi statuerunt canones, quorum auctor maxime sanctus Caesarius Arelatensis episcopus exstitit.

Tertia decima item Arelatensis, in qua Patres xix statuerunt canones, quorum auctor maxime Saporius Arelatensis episcopus exstitit.

Quarta decima Arausicensis, in qua Patres xvi

^a Quod sequitur de tempore quo habita est synodus Aurelianensis, ascriptum est e codd. Reg. et Thuan.

^b Acherius monet legi oportere *Bituricensis*; sed in laudatis codd. legitur *Brevidensis*.

A statuerunt canones, quorum auctor maxime Hilarius episcopus exstitit.

Quinta decima Epauensis, in qua Patres xxvii statuerunt canones xl, quorum auctor maxime Caesarius episcopus exstitit.

Sexta decima Agathensis, in qua Patres xxxiv statuerunt canones, quorum auctor maxime Caesarius episcopus exstitit.

Septima decima Aurelianensis, in qua Patres lxxii statuerunt canones, quorum auctor maxime Aurelianus Arelatensis episcopus exstitit, temporibus Chlodovei regis.

Octava decima item Aurelianensis, in qua Patres xxxi statuerunt canones, quorum auctor maxime Melanius Redonensis episcopus exstitit.

E Nona decima item Aurelianensis, in qua Patres xxv statuerunt canones, quorum auctor maxime sanctus Albinus Andegavensis episcopus exstitit.

Vigesima Arvernensis, in qua Patres xv statuerunt canones, quorum auctor maxime Honoratus^b Brevidensis episcopus exstitit.

Vigesima prima Matiscensis, in qua Patres xxi statuerunt canones, quorum auctor maxime Priscus Lugdunensis episcopus exstitit.

^c Vigesima secunda item Matiscensis, in qua Patres lxiv statuerunt canones, quorum auctor maxime item Priscus Lugdunensis episcopus exstitit.

Vigesima tertia Lugdunensis, in qua Patres xiv statuerunt canones, quorum auctor maxime Philippus Viennensis episcopus exstitit.

C Vigesima quarta item Lugdunensis, in qua Patres xx statuerunt canones, quorum auctor maxime item Priscus Lugdunensis episcopus exstitit.

^e Deerat in priori editione, et adjecta est e codd. Regio et Thuaneco. Monet Baluzius Adnotationem hanc fragmentum esse maioris cuiusdam operis, quod a se descriptum est e laudatis codicibus.

ADMONITIO IN SEQUENTES CANONES.

Antiquam canonum Collectionem, libris 65 in gratiam Hibernensium saeculo octavo compositam, cum reperisset noster Acherius in duobus vetustissimis codicibus, Corbeicensi uno et Parisiensi sancti Germani altero, ne communia passim obvia viris eruditibus regereret, atque etiam ut proprio labori parceret, ex ea tantum canones selegit illos qui in Hibernia praesertim conditi fuerant, nec publicam lucem adhuc viderant: quos antiquitatis et disciplinae ecclesiasticae studiosis haudquaquam ingratos in reipublice litterariae commodum et utilitatem Spicilegii sui tomo vulgari curavit. Ego vero cum Rothomagi existens, bibliothecae Bigotianae manuscriptos codices evolverem, hos inter elegantem unum ante annos septingentos exaratum, praefictam collectionem continentem reperi, qui Fiscamnensis olim monasterii fuisse videtur. Factaque ipsis cum editis collatione, animadverti plures nec contemnendos canones compre-

D hendere, qui vel Acherii fugerant oculos, vel, quod probabilius est, in ipsius codicibus desiderabantur. Quapropter alicujus operae pretium existimavi, si alicum in hoc nostro Anecdotorum Thesaurio locum eis tribuerem. Post praefatam canonum Hibernensium compilationem, in eodem codice Bigotiano exstant Fragmentum synodi Hibernensis, Gildae praefatio de poenitentia, synodus Aquilonalis Britanniae, altera synodus Luci Victoriae, excerpta quaedam ex libro Davidis, synodus dicta Sapientia, excerpta de libris Romanorum et Francorum, canones Adomnani, canones synodi Hiberniae, cum brevi libello de remediis peccatorum, octo constante capitulis, ex scriptis Thodori quae necdum in lucem prodierunt, maxima ex parte compacto; quibus in omnibus etsi subobscurum nonnihil reperias, quod Hibernensibus innatum fuisse videtur, ea tamen ab eruditissimis viris minime spernenda speramus.

CANONES HIBERNENSES

ADDENDI EDITIS SPICILEGII.

[Ex Marten., Thesaurus anecd., tom. IV.]

LIBRO I, POST CAPUT XXII, ADDE :

Episcopus non exeat ad aliam parochiam, et suam relinquat, nisi multorum episcoporum iudicio, et maxime supplicatione perficiat

LIBRO II, POST CAPUT XXII, ADDE :

Synodus Fervensis. Dona iniquorum, quæ reprobandur a Deo, reprobantur a sanctis.

Item synodus. Eorum qui pauperes premunt dona a sacerdote refutanda sunt.

POST CAPITULA LIBRI TERTII ADDE, EX LIBRO IX.

De multimodis causis clericorum.

Clericus professionem suam etiam habitu et accessu probet, nec calcibus nec calceamentis decorem quaerat.

Clericus cum extraneis mulieribus non habitet.

Clericus per plateas et andronas, certa et maxima sine officii sui necessitate non ambulet.

Clericus victum et vestimentum sibi artificio sive agricultura absque officii sui duntaxat detrimento præparet.

Clericus qui non pro emendo aliquid in nundinis vel in foro deambulat, ab officio suo degradetur.

Clericus invidens fratrum profectibus, donec in hoc vitio est, degradetur.

Clericus scurrilis et verbis turpibus jocularis degradetur.

Clericus inter tentationes officio suo incumens gradibus sublimandus.

Clericus inter epulas cantans, fidem non ædificans, sed auribus tantum pruriens, excommunis sit.

Clericus qui indictum jejunium rumpit absque inevitabili necessitate, vilior habendus est.

Clericus hæreticorum et schismaticorum tam convivia quam solemnitates æqualiter vitet.

Clericus, quamvis eruditus verbo Dei, victum sibi ex artificio suo quaerat.

Clericus, qui episcopi districtiorem circa se injustam putat, recurat ad synodum.

Clericus non conceditur mortem alicujus poscere, et concessas a Deo potestates ad vindictam malorum, etiam post baptismatis n. debemus reprehendere, ne Domini aut disciplinam avertere, aut contra auctoritatem Domini venire videamur. His autem potestatibus omnia gesta in ratione reddenda servabuntur. Dum autem legum in improbos auctoritas exercetur, dictor mortis eorum erit immunis.

Clerici energumeni degradentur.

Clerici frequentandi extraneas mulieres non habeant potestatem, sed cum matre, vel thia filia, so-

Alore, nepte tantum vivant, de quibus omnibus nefas est aliquid quam natura constituit suspicari.

Clericus maledictus, maxime in sacerdotibus, cogatur ad postulandam veniam: si noluerit, degradetur

Clericus inter tentationes ab officio suo declinans vel negligentius agens ab officio suo removendus est.

Clericus jurans excommunicandus est.

Clericus non comam nutriat, nec barbam, sed radat.

Clericus propriam ecclesiam non relinquat

Clericus usuras non accipiat, et turpiloquia non sectetur. Si quis inventus fuerit aliquid tale excogitans, abjiciatur a clero.

B Clericus qui convenit per discordiam aliquam, vel approbatum fuerit uni ex his vocasse hostem ad interficiendum, vel injuriam faciendam, homicidam magis congruum nuncupari, quam clericum; et ab omnibus rectis habeatur alienus.

Clericus non oportet usuras accipere, quia mansionem celestem non possidebit qui pecuniam suam dedit ad usuram.

LIBRO XVI, POST CAPUT XIII, ADDE :

CAP. XIV. — *De testimonio vivi super mortuum.*

Sancta synodus ait: Quod testificaverint vivi super mortuum, ab hæredibus detur, ne in peccatum fiat mortuo.

CAP. XIX. — *De eo quod cum pluribus juramentum sit.*

C Synodus Consulensis ait: De his qui contentionem faciunt quacunque ex causa, si alter cum teste uno aut pluribus testibus, et alter sine teste, juramentum cum pluribus esse debet.

LIBRO XVII, POST CAP. V, ADDE :

CAP. VI. — *De his qui submutant oblationem defunctorum.*

Synodus Valensis ait: Qui oblationes defunctorum fidelium detinent, aut tardius reddunt, ut infideles ab ecclesia abjiciendi sunt. Tales enim quasi egentium mortuorum necatores, nec credentes iudicium Dei habendi sunt, una patrum sententia in hoc congruente, quæ ait: ab amico quippiam trahere furtum est, Ecclesiam Dei fraudare sacrilegium est.

LIBRO XXI ADDE

CAP. X. — *De eo quod una sententia habenda.*

D Synodus dicit: Si quis autem audet scindere unitatem, quia nemo hominum solvere vel reprehendere potest, anathema sit.

* Androna est compitum, seu locus ubi viri invicem confabulantur. Vide Cangii Glossarium.

CAP. XIII. — *De quatuor principalibus modis reprehendendi iudicium.*

Synodus dicit: Quatuor modis iudicium humanum pervertitur; timore, cupiditate, odio, et amore. Timore autem, cum metu cuiusdam potestatis veritatem loqui pavescimus. Cupiditate, dum præmio muneris alicujus corrumpimur. Sæpe enim dives cito muneribus corrumpit iudicem: pauper autem dum non habet quod offerat, non solum audiri contemnitur, sed contra veritatem opprimitur. Odio, dum contra quemlibet adversaria molimur. Amore, dum amico vel propinquis beneficium præstare contenti sumus. His autem quatuor causis sæpe æquitas violatur, et sæpe innocentia læditur. Addunt quidam alium modum, adulationem. — Augustinus: melius est pro veritate supplicium, quam pro adulatione beneficium.

CAP. XX. — *De iudicio bonorum iudicum non movendo.*

Synodus Laudatiæ: Iudicibus autem quos communis consensus elegerit, non liceat aliquem irritum provocasse, nullus ei episcoporum communicet, donec obtemperet iudicibus.

CAP. XXXI. — *De synodo Brenensi.*

Nemini clericorum auferri debet locus quem anni circulo inhabitaverit, super quem ecclesiam, id domum suam edificaverat. Sed ut possessio levitica dedica sibi proculdubio habeatur sempiterna.

In hac synodo iudicatum est: In quocunque loco sacerdos ædificaverit ecclesiam suam, id domum suam in uno anno hæreditas ejus erit sempiternum.

LIBRO XXVIII, CAPUT VI ITA INCIPIT:

CAP. VI. — *De furto in ecclesia peracto.*

Synodus Hibernensis decrevit: primum furtum in ecclesia peractum vice tantum reddi et pœniteri ad iudicium sacerdotis. Et hoc pro indulgentia Ecclesia facit. Et si secundo factum fuerit, duplo vel quadruplo reddi. Quod si mundialis hominis pecunia ablata sit ab ecclesia, et ecclesia sit catholica et ab omni censu libera, damnum domino restituatur, et usura ejus erit ecclesie. Si vero ecclesia sub censu fuerit regali, damnum idem domini restituatur, et usura regi et ecclesie erit.

LIBRO XXXI, CAP. XXIII ADDE:

Synodus Ancoritana definiit: Si duo in absentia mortuorum contradixerint, quatuor iudicent, aut sorte quæ discernit omne invisum, aut dividant quod contendunt, aut alter abscedat pretio, aut sacerdotibus dent.

LIBRO XXXIV, DE JURAMENTO, ADDE:

CAP. XIII. — *De eo quod sit iuramentum cum pluribus.*

Synodus Consulensis: Hi qui contendunt quacunque ex causa, si alter cum teste uno, aut cum pluribus, et alius sine teste: iuramentum cum pluribus erit.

LIBRO XXXVI, POST CAP. V, ADDE:

CAP. VI. — *De subjectione populi principi.*

Patricius: Ministri vos estis, et unusquisque ve-

strum principem suum, cui assistat ac ministrat, timeat.

CAP. — XVIII. *De contradicente principi ordinanti hæredem.*

Synodus: Qui contradixerit decreto principis in hæredem ordinando, non est Christianus, sed hæreticus.

LIBRO XLI, POST CAP. VIII, ADDE

CAP. X. — *De eo quod liqueat Ecclesie sumere danda hostium omnia.*

Synodus: Non Ecclesia quærere, et data respuere.

CAP. XVI. — *De eo quod non comedendum neque dormiendum in ecclesia.*

Synodus: Non oportet intra domum Dei cibum carnalem comedere, nec accubitos ad dormitionem sternere. Inde Christus vendentes et ementes extorquebat dicens: Domus mea domus orationis vocabitur.

LIBRO L, ADDE CAP. VI.

CAP. VI. — *De excommunicandis clericis qui non tonsurantur Romano more*

Patricius ait: Quicumque clericus ab hostiario usque ad sacerdotem sine tunica femorali visus fuerit, quæ turpitudinem ventris non tegat et nuditatem; et si non more Romano tonsus fuerit, et uxor si non velato capite ambulaverit, pariter condemnabuntur, et ab Ecclesia separabuntur (*Synodus S. Patricii, art. 6*).

(*Caput vero vi est in codice nostro VII, et VII est VIII.*)

LIBRO LXIV, CAP. V, ITA LEGITUR:

CAP. V. — *De quatuor petitionibus Patricii.*

Hibernenses dicunt: Sed Deo tuo gratulare nunc, quia tuæ datæ sunt tibi quatuor petitiones quas petisti. Prima petitio est, ut in Ardmacchi ordinatio tuæ fiat gratiæ. Secunda petitio est, ut quicumque hymnum qui tibi compositus est, in die exitus de corpore cantaverit, tu ejus pœnitentiam iudicaveris. Tertia petitio est, ut nepotes Dicuin, qui te benigne susceperunt, misericordiam consequantur hic et in futuro, et non pereant. Quarta petitio est, ut Hibernenses omnes in die iudicii a te iudicentur, sicut dicitur ad apostolos *et vos sedentes iudicabitis duodecim tribus Israel*; ut eos, quibus apostolus fuisti, iudices.

FRAGMENTUM SYNODI HIBERNENSIS.

Synodus Hibernensis decrevit.

Sanguis episcopi vel excelsi principis vel scribæ qui ad terram effunditur, si collyrio indiguerit, eum qui effuderit sapientes crucifigi iudicant, vel vii ancillas reddat. Si in specie, tertiam partem de argento, et comparem verticis de auro, latitudinem necnon et similem oculi de gemma pretiosa magnitudinem reddat. Et pro ejus livoris vel vulneris admiratione in conventu, vel in qualibet multitudine usque ad tertium annum, aut eo amplius, si non indulgeat, pretium ancillæ is qui commisit reddat. Si vero sanguis episcopi ad terram non perveniat, nec collyrio indigeat, manus percutientis abscondatur, aut dimidium vii ancillarum reddat, si de industria: si autem non de industria, pretium ancillæ tribuat

Qui vero episcopum sine effusione sanguinis percussit, vel commotaverit, dimidium vii ancillarum pretium reddat. Si autem aliquid de capillis ejus carptum fuerit, sedatium uniuscujusque capilli, id est xii discipuli usque xx de utroque reddatur. Licet enim majus vulsum fuerit, quasi proprium reddi non dicitur. Sanguis presbyteri qui ad terram effunditur donec collyrium suffert, manus intersectoris abscindatur, vel dimidium vii ancillarum reddat, si de industria: si autem non de industria, ancilla pretio sanetur. Si ad terram non perveniat, percussor ancillam reddat; si in specie ejus, tertiam partem de argento retribuat. Percussio ejus ancillae pretio restituatur, motatio ejus, ut praediximus, sanetur.

PATRICIUS DICIT.

Omnis qui ausus fuerit ea quae sunt regis, vel episcopi, aut scribae furari, aut rapere, aut aliquid in eos committere, parvipendens despicere, vii ancillarum pretium reddat, aut vii annis poeniteat cum episcopo vel scriba.

INCIPIT PRÆFATIO GILDÆ DE POENITENTIA.

I. Presbyter aut diaconus faciens fornicationem naturalem, sive sodomitam, prolato ante monachi voto, iii annis poeniteat, veniam omni hora roget, superpositionem faciat in unaquaque hebdomada, exceptis i. diebus post passionem: pane sine mensura, et ferculo aliquatenus butyro impinguato die Dominico: ceteris vero diebus paximati panis mensura, et miscolo parvum impinguato. Horti oleribus, ovis paucis, Britannico formello utatur, Hymna Romana lactis pro fragilitate corporis istius ævi. Tenuclæ vero vel Balhuthæ lactis sextario Romano. Sitis gratia et aquæ talimpulo, si operarius est. Lectum non multo feno instructum habeat. Per iii quadragesimas superaddat aliquid prout virtus admiserit, semper ex intimo corde defeat culpam suam. Obedientiam pro omnibus libentissime excipiat. Post annum et dimidium Eucharistiam sumat, et ad pacem veniat, psalmos cum fratribus canat, ne penitus anima tanto tempore celestis medicinae intereat.

II. Si quis inferiore gradu positus monachus, iii annis poeniteat: sed mensura gravetur panis. Si operarius, sextarium de lacte Romanum, et alium de tenuclæ, et aquam quantum sufficiat pro sitis ardore sumat.

III. Si vero sine monachi voto presbyter aut diaconus peccaverit: sicut monachus sine gradu sic poeniteat. Si autem peccatum voluerit monachus facere; anno et dimidio. Habet tamen abbas hujus rei moderandæ facultatem, si obedientia ejus placita fuerit Deo et abbati suo.

IV. Antiqui Patres xii presbytero, et vii diacono poenitentia statuerunt.

^a Hic videtur esse verborum transpositio ita restituta: Si casu negligens quis sacrificium aliquod perdat, relinquens illud feris et alitibus devorandum, per iii quadragesimas poeniteat.

V. Monachus furatus vestem vel aliquam rem ii annis, ut supra, poeniteat, si junior est; si senior, anno integro. Si vero monachus non fuerit, aequo anno et maxime in quadragesimis

VI. Si monachus exundante ventre evomuerit sacrificium in die, cenam suam non presumat. Et si non infirmitatis causa, vii superpositionibus: si infirmitatis et non voracitatis causa, iii superpositionibus debeat culpam. Si autem non sacrificium, diei superpositione et multa increpatione plectatur. Si casu negligens quis sacrificium aliquod perdat, per iii quadragesimas poeniteat, relinquens illud feris et alitibus devorandum.

VII. Si quis autem ebrietatis causa psallere non potest stupens elinguis, cena privatur.

B VIII. Peccans cum pecode, anno; si ipse solus, iii quadragesimas diluat culpam.

IX. Qui communicaverit a suo abbate excommunicato, xl.

X. Manducans morticinam inscius, xl. Sciendum tamen est quod quanto quis tempore moratur in peccato, tanto ei augenda poenitentia est.

XI. Si cui imponitur opus aliquod, et contemptus gratia illud non fecerit, cena careat. Si vero oblivione, dimidium quotidiani victus. Si autem sumat alterius opus, illud notum faciat abbati cum vercundia, excepto eo nullo audiente; et sic peragat, si jubetur.

XII. Nam qui iram corde multo tempore retinet, C in morte est.

XIII. Si autem confitetur peccatum, xl. jejundet. Et si ultra in peccato persistat, duas xl. Et si idem fecerit, abscindatur a corpore sicut membrum putridum, quia furor homicidium nutrit.

XIV. Offensus quis ab aliquo, debet hoc indicare abbati, non tamen accusantis, sed medentis affectu, et abbas decernat.

XV. Qui non occurrerit ad consummationem, canat vii in ordine psalmos. Si excitatus veniat^b post missam; quidquid cantaverunt, replicet ex ordine, fratres. Si vero ad secundam venerit, cena careat. Si quis errans commotaverit aliquid de verbis sacris ubi periculum adnotatur, triduanum aut iii superpositiones faciat. Si sacrum terratenus negligendo ceciderit; cena careat. Qui voluntate obsceno liquore maculatus fuerit dormiendo; si cervisa et carne abundat; cœnubium est. iii noctis horis stando vigilet, si sanæ virtutis est. Si vero pauperem victum habet, xxviii aut xxx psalmos canet stando supplex, cum opere extraordinario pendat.

XVI. Pro bonis regibus sacra debemus offerre, pro malis nequaquam.

XVII. Presbyteri vero pro episcopis non prohibentur offerre.

^b Id est post orationem. Missa enim olim dicta est oratio, eo quod ad Deum mittatur, vel post missam, id est post dimissionem ab officio divino.

XVIII. Qui arguitur pro aliquo delicto, et quasi inconsultans refrenatur, cœna careat.

XIX. Qui sarculum perfrangit et ante fracturam non habuit, aut illud extraordinario opere restituat, aut superponat.

XX. Qui viderit aliquem ex fratribus abbatis transgredi præcepta, debet abbatem non celare : sed ante admoneat peccantem, ut solus quod male agit confiteatur abbati, non tam delator, quam veritatis regule exsecutor inveniat.

HUC USQUE GILDAS.

INCIPIT NUNC SYNODUS AQUILONALIS BRITANNIÆ.

I. Cum muliere vel cum viro peccans quis, expellatur, ut alterius patriæ cœnubio vivat, et pœniteat confessus III annis clausus. Et postea frater illius altari subjectus. Anno uno diaconus, III presbyter, III episcopus, et abbas suo quisque ordine privatus doctoris iudicio pœniteat.

II. Qui seipsum coinquinaverit, annum clausus pœniteat : puer XII annorum XI aut III quadragesimis, I diaconus anno clausus, et cum fratribus pœniteat demedio. Sacerdos uno anno clausus, et cum fratribus altero.

III. Monachus consecrata furatus exsilio anno uno, et altero cum fratribus pœniteat. Si autem intraverit [Forte, iteraverit], exsiliū patietur. Furatus cibum, quadragesima; si iterato, tres quadragesimas; si tertio, anno; si quarto, jugi exsilio sub alio abbate pœniteat.

IV. Dilatus et dilator consimili persona judicentur. Si dilatus negaverit, anno simili pœniteat, in septimana II diebus pane aquaque, et biduano in fine cuiusque mensis omnibus fratribus subponentibus; et Deum eis iudicem contestantibus. Permanentes autem in obstinatione, anno emenso, alterius communioni sub iudice flamma sociantur, et Dei iudicio relinquantur. Si quando alter fuerit confessus quantum laboris alteri intulerit, tantum sibi multiplicetur.

INCIPIT ALTERA SYNODUS LUCI VICTORIÆ.

Faciens furtum semel, anno uno; si plura, duobus annis. Qui occidit fratrem suum non ex odii meditatione; si iracundia subita, triennio pœniteat. Adulter quoque et ipse triennio. Qui præbent ducatum barbaris, XIII annis; tamen si non acciderit stragis Christianorum, et sanguinis effusio, et dira captivitas. Si autem evenierit; agant residuo vitæ pœnitentiam, relictis armis. Si autem voluerit, et non ad vota sibi barbaros ad Christianos educere, residuo vitæ suæ pœniteat. Qui perjurium jurat, III annis. Qui deducit alium in perjurium ignorantem, VII annis. Qui deductus est ignorans, et postea scit, anno uno. Qui vero suspicatur quod in perjurium deducitur, tamen jurat, pro consensu II annis. Qui mœchatur matris est, III annis cum peregrinatione perenni. Qui cum cane vel cum quocunque peccave-

rit animali, II annis et dimidio. Qui facit scelus virile ut sodomite, III annis. Qui vero in femoribus, III annis. Manu autem sive alterius, sive sua, II annis. Totum hoc quod diximus, si post votum perfectionis fecerit homo; si autem ante votum, annus diminuitur de omnibus his tribus : de reliquis vero, ut debet, minuitur dum non novit.

INCIPIUNT EXCERPTA QUÆDAM DE LIBRO DAVIDIS.

I. Sacerdotes in templo Dei ministraturi gulæ gratia vinum et siceram per negligentiam et non per ignorantiam bibentes, III diebus pœniteant. Si autem per contemptum arguentium, XL. Inebriati autem per ignorantiam, XV diebus; si per negligentiam, XI; si per contemptum, tribus quadragesimis. Qui cogit aliquem humanitatis gratia ut inebrietur, similiter ut ebrius pœniteat. Qui vero effectū odii seu luxuriæ, ut turpiter confundat, vel irrideat, ad ebrietatem alios cogit, si non satis pœniterit, sic pœniteat ut homicida animarum.

II. Cum muliere desponsata Christo maritove, sive cum jumento vel cum masculo fornicantes, de reliquo mortui mundo Deo vivant. Qui autem cum virgine vel vidua necdum desponsata peccaverit, dotem det parentibus ejus, et anno uno pœniteat. Si non habuerit dotem, III annis pœniteat.

III. Episcopus homicidium voluntate faciens, vel quamlibet fornicationem, columve, XIII annis pœniteat. Presbyter autem VII, cum pane et aqua, et ferculo in die Dominico vel sabbati. Diaconus VI, sine gradu. Monachus III, nisi infirmitas impediat illos.

IV. Qui in somnis cum voluntate pollutus est, surgat, canatque VII psalmos, et in die illo in pane et aqua vivat. Sin autem, XXX psalmos canat. Volens autem in somnis peccare, sed non potuit, XV psalmos. Si autem peccaverit, sed non pollutus est, XIII; si sine voluntate pollutus, XV.

V. Antiqui decrevere sancti ut episcopus pro capitalibus peccatis XXIII annis pœniteat, presbyter XII, diaconus VII : sic virgo, lectorque et religiosus. Ebbatus autem III. Nunc autem presbyteri ruentis pœnitentia est, diaconique et subdiaconi, virginisque, et cuiuslibet hominis, hominem ad mortem tradentis, et cum pecodibus, vel cum sua sorore, vel cum mariti uxore fornicantis, et venenis hominem occidere volentis, triennium. Primo anno super terram, secundo lapidi caput imponendum, tertio super axem jaceat, soloque pane et aqua et sale et leguminis talimpulo vescatur. Cæterique malint XXX triduanos vel cum superpositionibus, cum cibo lectoque supradicto, annona ad nonam usque ad alteram. Alia est pœnitentia III annis, sed himina de cervisia vel lacte cum pane saleque : altera et duabus noctibus cum prandii ratione, et ordine XII horis noctium dierumque Deum supplicare debent. Hinc autem presbytero offerre sacrificium, vel diacono tenere calicem non licet, aut in sublimiorem gradum ascendere.

* Id est, mœchator; nam veteres litteram *m* pro *o* frequenter usurpabant.

VI. Usuram accipiens perdat ea quæ accipit. Præda A vel fraude vescit, semiannus. Virgini osculum in secreto præbens, triduanum pœniteat. In ecclesia mendacium jurans, quadruplum pro quo juraverat reddat.

ITEM THEODORUS (*Capit. cap. 15*).

Animalia quæ a lupis seu canibus comessa, nisi porcis et canibus, nec cervus, nec cerva, vel capræ si mortui inventi fuerint, non comedendi.

ITEM ADOMPNANUS.

Medullas ossium cervorum non licet manducari quos lupi comederunt. Similiter et cervos quorum sanguinem quamvis parvulum fluxisse cernimus. Perfrecta in pedicis crura vetat manducari, morticina esse confirmans carnem eo quod non fluxerit sanguis superior, qui custos et sedes animæ erat, sed coagulatus est intra carnem, quamlibet extremitas sanguinis effusa sit per extremum quodlibet membrum, sanguis tamen crassior et solidior in quo anima sederat intra carnem coagulatus manet. Itaque quod si non causa vulneris inlisi sedem animæ turbaverit, non est sanguinis effusio, sed extremæ partis offensio. Itaque et qui eam carnem comederit, sciat carnem cum sanguine comedisse. Cum enim prohibuit, non carnis coctio deerat, sed sanguinis effusio. Et hoc prædictum intelligi debet et de pecoribus, quæ post abscissam, vel tamen scissam aurem, in extrema infirmitate mortua sunt, adipem tamen et pelles in usus varios habebimus.

ITEM THEODORUS.

Pisces autem licent, quia alterius naturæ sunt, si mortui inveniantur vel in retibus strangulati. Aves et animalia etiam in retibus strangulentur, non sunt comedenda. Paulus enim ait : *Abstinete vos a suffocatis, sanguine et ab idololatria*. Similiter ab accipitre mortificanda sunt.

Apes si occidant hominem, festipanter occidendi sunt. Mel tamen manducetur.

Animalia coitu hominum polluta occidantur, carnesque canibus projiciantur. Sed quod generantur, ubi autem dubium est, non occiduntur.

ITEM SYNODUS • SAPIENTIA SIC DE DECIMIS DISPUTAT

I. Dicunt auctores decimas semel pecorum offerendas, et ob id sanctum sanctorum erit. Id est non debetur iterum offerri de illis decimam. Sed alii sana fide affirmant, ut omni anno decimas de vitalibus et mortalibus Deo demus, cum omni anno ipsius munera habeamus.

II. Item, omnia præter fruges terræ quibus decima semel offerretur Domino, ut dicitur : *Quidquid consecratum fuerit semel Deo, sanctum sanctorum erit Domino*. Non iterum debet de illis offerri decimam, ut Columbanus doctor docuit. Frugum vero terræ in unoquoque anno decima pars offerri debet, quia in unoquoque anno nascuntur.

• Quenam fuerit synodus ista utcumque colligimus ex fragmento synodi Hiberniensis, ubi percussorem episcopi, *Sapientes crucifigi judicant*. Itaque synodus

III. Item, decimæ non solum per animalia sunt, per mortalia fiunt. Ita et primitivæ, id est primus fructus omnis rei, et animal quod primum nascitur in anno. Similia quæ sunt ut primitiva, primogenita autem animalium tantum; non solum hominum, sed animalium quæ licita sunt immolari.

IV. Item, decimæ in pecoribus, primitivæ in fructibus. Primitivæ sunt quidquid de pecoribus nascitur antequam nascerentur alia in hoc anno. Sciendum quantum est pondus primitiarum, hoc est gomor, ut alii, id est viii panes, vel xii panes. Deinde panes propositionis materia viii panium vel xii panium. De oleribus vero quantum pugnus capere potest. Hæ res in initio æstatis reddi debent, et semel in anno ad sacerdotes Jerusalem offerrebantur. In Novo autem unusquisque ad monasterium cui monachus fuerit. Et præterea charitas abundat cum iisdem, et primogenita in masculis tantum, nunquam in feminis fiunt.

V. Item, ut alii si minus decimo substantiam habuerit, non reddet decimas.

VI. Item, ut alii quo modo convenit offerre decimas aliquis Domino? Si non habuerit nisi unam vaccam vel bovem, dividat pretium vaccæ in x, et det decimam partem Domino, sic et reliqua.

VII. Item, victimam voluntariam Dominus præcipit : ideo dicit : *nemo tollat animam a me et reliqua*. De eo quod non vindicat Deus, neque homines debent vindicari : et in his qui cito convertunt de culpa ad penitentiam in Exodo (*cap. xxxii, 27 seq.*) legitur pro adoratione vituli. *Et stans Moyses in porta castrorum ait, si quis Deo, jungatur mihi; et congregati sunt ad eum omnes filii Levi quibus ait : hæc dicit Dominus Deus Israel : ponat vir gladium super femur suum, et reliqua usque dicit : occidit unusquisque proximum et fratrem et amicum*. Et paulo post ait Moyses : *consecrastis manus vestras hodie Domino unusquisque in filio et in fratre suo, ut detur vobis benedictio*. Finit, amen. Populus Israel debuerat constringui x mandatis legis, dum causa ipsorum percussit Deus Ægyptum x plagis, ideo decem mandata sunt, ubi sunt in lege præcepta quæ Deus non præcipit, sed dixit Jetro socer Moysi eligere lxx principes, qui judicarent populum cum Moysi. Et hoc iudicium est, quod si inveniremus iudicia gentium bona, quæ natura illis docet, et Deo non displicet, servabimus.

INCIPIUNT EXCERPTA

DE LIBRIS ROMANORUM ET FRANCORUM.

I. Si quis homicidium ex contentione commiserit, ancillas iii, servos iii, reddat, securus fiat.

II. Si quis invidia homicidium fecerit, ancillas iii totidemque servos reddat, et ipse securitatem habebit.

III. Si quis fuerit homicida in iudicio compulsus, et præstandi rationes diras noluerit, et inficiatus

Sapientia et Hiberniensis unicam constituere videntur, celebratam tempore sancti Patricii, cujus sententia de furto facto episcopo subijcitur.

fuert, ancillas v, servos totidem, reddi præcipimus. **A** Manuum et quamlibet membrorum debilitatem faciens, accipiet in iudicio.

IV. Si quis homicidii causa suspicatus, et non est ei titulus comprobandi [*Id est, revelandi*], XLVIII homines nominatos congregabit, e quibus XXIII in ecclesia jurent eum esse veracem. Sic sine culpa excedat; si non juraverit, ancillas v et VII servos reddet, et securus fiat.

V. Si quis servus ingenuum occiderit, et plaga ingenuus aut de fuste, aut de securi a bidubioque, aut cultello interfectus fuerit, homicida parentibus traditur, et habent libertatem faciendi quod voluerint.

VI. Si autem dominus servo arma commiserit portare, et ingenuum hominem occiderit, ipsum et alium servum se noverit redditurum.

VII. Si quis ingenuus servum alterius sine culpa occiderit, servos duos domino restituat. Si pro qua culpa servi fecerit, servus pro servo.

VIII. Si quis in rixa manum vel oculum pedemque hominis maculaverit, ancillam sive servum redditurum cognoscat.

IX. Si quis pollicem manus exciderit, medium damni poni præcipimus.

X. Si quis hominem lancea gladiove ferierit, et interiora inspiciat, argenti libras III exsolvat.

XI. Si quis caput alterius percusserit usque ad cerebri pampas [*Id est, squamas*], libras argenti III reddat.

XII. Si quis alapam alteri impeggerit, nec sanguis nec livido appareat, v solidos argenti exsolvat.

XIII. Si quis alterius in faciem alapam percusserit, ut sanguis aut livido appareat, se ancillam noverit redditurum.

XIV. Si quis lancea, aut in brachio, aut in surra alterius foramen fecerit, tamen membro non noceat, argenti libras II cognoscat reddere.

XV. Si quis homicidium fecerit et fugam petierit, parentes ipsius jura reddant intra dies paucos: postea parentes patriæ restituuntur aut ipsi de patria vadant, vel pretium dimidium reddant, et sic securi in sedibus sedeant. Post hæc si reus venire voluerit, reddat quod restat pretii; vivat securus. Si interim a cognatis occisi occisus fuerit, mancipia, ancillæ, vel servi, quæ acceperant debitores, parentibus restituantur.

XVI. Si quis lanceam miserit, et homo illæsus erit, argenti libram unam exsolvat; si plaga fuerit, legibus se noverit redditurum.

XVII. Si quis fornicatus fuerit cum alterius uxore, aut sorore, aut filia, mortemoriatur. Qui autem occiderit, nullam causam timeat habere.

XVIII. Si quis taballum, aut bovem, aut quamlibet pecudem furti ligatum, vel quod occisum fuerit, invenerit in villam, detis juramento III idoneos quod nihil habeant damni; si quis non juraverit, solvat.

XIX. Si quis servum servamque vel quamlibet pecudem, vel rem aliquam comparaverit, et cum ipso

a Bidubium est ferramenti genus quod falcastrum vocant, quod in falcis similitudine curvum sit.

fuert consignatum: si auctorem aut fidejussorem non habuerit, de furto se noverit componendum.

XX. Si quis de Gallis vel de Saxonibus vel de qualibet gente capallum comparaverit in quamlibet speciem, testibus comprobeat; si autem consignatum fuerit; et invicem testes adequaverint; si ita, æquali dividant. Si testes non habuerit, et mendacium conatur inquirere, triplum se noverit restitutum qui conatur.

. XXI. Si quis animalia vicini sui in herba commiserit intacta, et manserint in ea; propter animalia II unum scripulum reddat. Si in fastigium herbae fuerint capta, propter animalia III scripulum unum reddat. Si in messe quantum juraverit dominus, de messe cum alio idoneo quidquid damni pertulerit, sine dubio restauratur.

XXII. Si porcus per annonam noctuam manserit, per majorem noctis partem quatuor sextaria. Si vero per minorem noctis partem, sextarium reddat.

XXIII. Si quis causa fornicationis approbatur; si non juraverit, ancillam reddat.

XXIV. Si quis sustulerit de homine equum, aut vaccam, vel quamlibet pecodem, et quodcumque eum repetierit; debitor reddat cum nutrimine suo. Quodcumque probatum fuerit, recipiendum præcipimus.

XXV. Si porci in glande ingressi, quoties capti, porcator reddat. Si ipse minaverit eos sponte, porcum majorem reddat.

XXVI. Parvulus usque ad annum XII pro delicto nihil nisi disciplinam accipiat. Post vero hanc ætatem, quidquid delinquat vel furatur, retribuat.

XXVII. Si quis ingenuus furtum fecerit, et captus fuerit, ipse morietur, nullus ab eis accipiat questionem; hoc usque ovem vel porcum; quod si minus, triplum restituat. Fur per noctem occidi licet, per diem non licet, qui occiderit in nocte nullam causam habet.

XXVIII. Si quis causa furti suspicionem habuerit, et non ei titulus rei ipsius inter dies XX consignetur, usquequo veritas probetur.

XXIX. Si quis ad iudicium compeditus venire noluerit, hoc ut in testibus probetur, argenti libram unam cogatur exsolvere; et quidquid ad eum fuerit repetitum, sine dilatione restituat.

XXX. Si quis tributum non opportune, et ad iudicem a tributario compulsus fuerit, si mense ante predicto neglexerit, pignus det. Et si neglexerit mense secundo, duplum restituet.

XXXI. Si quis ancillam aut servum perdiderit et suspicionem habuerit, XXIII viri nominatim congregentur ex quibus duodecim jurent si non reddat qui approbatur.

XXXII. Si quis capallum invocandis viris, VIII jurent, nihil sequitur.

XXXIII. Si quis servus servum occiderit, vivus communis dominorum existat.

XXXIV. Si bos vel vacca alium occiderit, vivus ac mortuus in commune dominorum existant.

XXXV. Si taurus vel vaccam vel bovem occiderit, culpa prima non causam habeat : altera causam componat.

XXXVI. Si quis jurandi causa fuerit iudicio adductus a iudice vel maioribus natu, et nihil prodesse cognoscat se, si voluerit devitare, hoc precipimus jure permanere.

XXXVII. Si quis commisso delicto sponte ad confessionem venerit sacerdoti ; a nullo condemnari precipimus, si quod aliis abstulerit reddat. Si ab alio fuerit comprobatus, et rebellis fuerit ; pretium rei abstractam reddat ; et triplum se noverit componendum. Quod si laicus repetierit clericum causa, episcopi iudicant inter illos in iudicium. Si clericus laicum competit, ad iudicis astantiam debeant pervenire.

XXXVIII. Si quis in morte hereditatem dimiserit, quidquid coram testibus commendaverit, omnia permanere precipimus, nisi sint iniqua.

XXXIX. Si quis servum, vel ancillam, vel vernaculum sua voluntate et libertate donaverit, nullus repetere permittatur.

XL. Si quis sponte sua quamlibet rem alteri donaverit, hoc private precipimus possidere.

XLI. Si qua causa ante iudicata, a nullo permittamus diiudicari.

XLII. Si qua contentio circa finem territorii fuerit exorta, testibus requiratur, et finis qui prius fuerat ipse permaneat.

XLIII. Clericus vero si qua causa competitus fuerit, et nullam iam infamiam antea portaverat, in ipsius iuramento causa finiatur. Quod si antea infamiam portavit, indictis juratoribus, sed causam laici ordine libret.

XLIV. Si quis fidejussorem invocaverit et contempserit, iudicii conditione damnetur.

XLV. Si quis agrum aut villam comparaverit, et ipse capitale furtum fecerit, morte morietur. Terra quam emerat fisco revertatur. Quod si filius aut frater ex dono furtum pariter et fugam fecerit, ancillam et servum fisco reddat, et ex agro exsul possideat. Quod si innocens permanserit, haeres hereditati relinquatur.

XLVI. Si quis ad ecclesiam arma portaverit, et litam commiserit, argenti libram unam ecclesiae cogatur exsolvere : et hoc egentibus in elemosynam meretur, vel sinatur.

XLVII. Si quis filiam marito tradiderit, legitimam dotem accipiat. Quod si casu mortis illum emiseric, et ipsa alteri viro nubere voluerit ; filii dotem accipiant. Quod si hoc non habuerit, patri dari iubetur.

XLVIII. Si quis ancillam aut servum emerit, et ante impletum annum vitium in eo apparuerit, proprio domino suo reddi iubemus. Quod si annus

• Lessa apud Anglos est terra seu tenementum locatione acceptum. Alga vero est herba nascentis in aquis.

A transferit, quidquid in mancipio vitii videtur, nullam habeat rejiciendi causam.

XLIX. Si quis caballum comparaverit, et usque ad mensem vitium non habuerit, nullo modo rejiciatur.

L. Si quis alterum ferierit, et sanguinem effuderit, vaccam reddat ; et si maiorem plagam fecerit, secundum iudicium componi precipimus.

LI. Si quis caballum a latrone abstulerit, si valuerit argenti libram, accipiat unciam ; sin autem minus, dimidium unciarum accipiat.

LII. Si quis ancillam alterius apprehenderit fugientem, et a domino suo potuerit evadere, stagnum ferrum merito accipiat.

LIII. Si quis caballum alterius non indicaverit, et ipse potuerit capere, unciam dare debuit. Nullus alterius silvam, a lessam, et algam devorat. Quod graviter fecerit, et ipse effectionem reddere precipimus.

LIV. Si quis caballum alterius tulerit, et in pedicam ruerit, ad suum proprium reddere precipimus.

LV. Si quis villam vendere capitalem vicino mianti aut sponte voluerit ; sive domum, sive hortum, potestatem habeat, et sepes quae gignunt messes et herbam.

LVI. Si quis clericus laicum ferierit, sed plagam laici ordine sine dubio reddat.

LVII. Si laicus clericum percusserit ; et dictis legibus manum suam redimat ; et poenitentiam agat.

LVIII. Si quis intercedendo litem plagatus fuerit, et mendax eum percusserit, secundum plagam se noverit redditurum ; quod si aut veraci, dimidium verax, et dimidium mendax, iubemus medietatem solvere simili modo ; et de morte sic sanximus.

LIX. Si quis legitimae legis voluntate patrum nuptam filio junxerit, et juxta hoc concubinam ancillam sibi habere praesumpserit, ipse ab Ecclesia Dei et omni Christianorum mensa sit extraneus, nisi ad poenitentiam revocetur.

LX. Si quis ancillam suam sibi in matrimonio habere voluerit, et de rebus suis habet potestatem : si voluerit postea venundare eam, non conceditur. Quod si eam venundare voluerit, eum damnari iubemus, et ancillam illam in sacerdotis ponimus potestatem.

LXI. Si quis catholicus capillos promiserit more barbarorum, ab Ecclesia Dei alienus habeatur, et ab omni Christianorum mensa donec delictum emendat.

LXII. Si canis quilibet manducet, prima culpa nihil reddatur pro illo, nisi semetipso. Quod si iterum peccaverit, dominus canis quod comederit ille reddat.

INCIPIUNT CANONES ADOMNANI.

I. Marina animalia ad littora delata, quorum mor-

tes nescimus; sumenda sunt sana fide, nisi putrida.

II. Pecora de rupe cadentia, si sanguis eorum effusus sit, recipienda. Sin vero, sed fracta sunt ossa eorum, et sanguis foras non fluxit, refutanda sunt.

III. Ut morticina sunt in aquis exstincta, quorum sanguis intrinsecus latet, a bestiis capta animalia et semiviva, bestialibus hominibus sumenda sunt.

IV. Animal semivivum subita morte præparatum abscissa aure vel alia parte, morticinum est.

V. Carnes suille si morticinum comedent, crassa vel pinguis ut morticinum quo pinguescunt sues refundende sunt. Cum vero decreverint et ad pristinam maciem reversæ sunt.

VI. Si vero una vice vel III morticinum manducaverint, post hujus excessum de ventre eorum sana fide sumendæ sunt.

VII. Sues carnem vel sanguinem hominis gustantes illiciti sunt semper. In lege enim animal cornuatum, si hominem occiderit, illicitum est.

VIII. Equus aut pecus si percusserit hominem in agro civitatis suæ, dimidium uncie reddet pro eo homini cujus sanguis effusus est. Si percusserit homo animal in agro suo, non redditur pro eo.

INCIPIUNT JUDICIA COMPENDIA

DE LIBRO III.

De duobus fratribus et duabus sororibus.

I. Vir si nuperit duabus sororibus, vel mulier duobus fratribus, abjiciantur a communione usque ad mortem; verum tamen in exitu vite propter misericordiam, si incolumes permiserint hujus conjunctionis vincula dissolvere, penitentiam sequantur. Quod si defecerint, in talibus nuptiis, difficilis est penitentia permanentibus.

II. Si quis rixam fecerit de clericis aut ministris Dei, hebdomadam dierum peniteat cum pane et aqua per mensuram, et petat a Deo veniam et proximo cujus confessione et humilitate, sic petens ab Deo reconciliari et proximo suo.

III. Si quis ad scandalum surrexerit et deposuit in corde suo proximum suum percutere aut occidere; si clericus fuerit, dimidium anni cum pane et aqua secundum mensuram peniteat, et annum totum absteineat se a vino et carnibus, et sic altario reconciliabitur.

IV. Si autem laicus fuerit, hebdomadam dierum peniteat, quia homo sæculi hujus est, et culpa ejus levior in hoc mundo, et præmium minus in futuro.

V. Si autem clericus fuerit, et percusserit fratrem suum aut proximum, et sanguinem ejus effuderit, unum est peccatum ut occiderit, sed non eadem penitentia. Annum integrum peniteat cum pane et aqua, et sine ministerio clericatus. Et orare se debet cum fletu et lacrymis, et misericordiam consequatur a Deo; quia dicit Scriptura, *qui odit fratrem suum homicida est* (I Joan. III, 15): quanto magis qui percusserit?

VI. Si laicus fuerit XI dies peniteat, et det pecuniam quando arbitratus fuerit sacerdos, aut justus

quisquam. Clericus autem pecuniam dare non debet, aut illi, aut ille. Igitur peniteat supplicatione necessaria.

VII. Qui conversus ingemuit et cum Deo pactum inivit, in illo die non commemorabuntur ejus delicta quæ gessit in sæculo.

VIII. Si quis clericus, vel si qua mulier malefica, si aliquem maleficio suo deceperint, VII annis, tribus de his cum pane et aqua, et in cæteris absteineat se a vino et a carnibus.

IX. Si autem non deceperit aliquem, sed pro illecebroso amore dederat alicui, annum integrum cum pane et aqua peniteat.

X. Si aliqua mulier maleficio suo partum alicujus feminae perdidit, dimidium anni peniteat cum pane et aqua, et duobus absteineat se a vino et a carnibus, et tres quadragesimas jejundet in pane et aqua. Si mulier autem genuerit filium, III, ut diximus de clerico, annos peniteat.

CANONES SYNODI HIBERNIE.

Arreum anni tridui dies et noctes sine sede et somno, nisi paulisper; vel c. psalmi cum X canticis stando et orando in omni hora, XII quoque flexiones genuum flectuntur in omni hora orandi, et palmæ supernæ ad orationem.

Arreum anni triduum cum mortuo sancto in uno sepulcro, sine cibo potuque ac sine dormitatione præcinctus vestimento suo et cum cantico psalmodum, et cum adoratione horarum post confessionem sacerdoti et post votum.

Arreum anni triduum in ecclesia sine dormitatione cum vestimento circa se sine sede, et canticum psalmodum cum canticis sine intermissione, et missa uniuscujusque horæ, et XII inflexiones uniuscujusque horæ per confessionem peccatorum coram sacerdote et plebe et post votum.

Arreum anni XII triduanas. Arreum anni XII dies et noctes super XII buccellas mensuræ de tribus panibus.

Arreum anni mensis in dolore magno, sed de quo non moritur quis iterata postmodum vita ad iudicium sacerdotis.

Arreum anni XI dies et noctes in pane et aqua, et duæ superpositiones unicuique hebdomadæ XI psalmi, et XI inflexiones in unaquaque hora orandi.

Arreum anni I dies et noctes in pane et aqua in mensura LX psalmi et LX inflexiones in unaquaque hora orandi.

Arreum anni dies c in pane et aqua missa in omni hora orandi penitentia illorum per longam quorum arreum in his prædictis emittitur, sine carne et vino et butyro et lacte dulci agatur.

Qui cum cane vel cum quo animali peccaverit, II annis et dimidium.

Qui facit scelus virile, ut sodomitæ, III annis peniteat; qui vero inferioribus III annis peniteat in pane et aqua totum si post votum perfectionis: si autem ante, annus diminuitur de omnibus his tribus

ETHELVOLFI MONACHI CARMEN

DE ABBATIBUS ET VIRIS PIIS COENOBII SANCTI PETRI IN INSULA LINDISFARNENSI.

(Ex Mabillonio, Acta ord. sancti Benedicti.)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. Apud veteres qui de Ethelvolfo monacho hujus poematis auctore scripserit, invenio neminem ante Harpsfeldium et Pitseum, quorum ille Ethelvolfum Lindisfarnensem, hic cœnobii sancti Petri apud Bernicios monachum appellat. Ethelvolfus suum de abbatibus monasterii sui poema nuncupavit Egberto Lindisfarnensi episcopo, Higbaldi scilicet successoris, qui ab anno dcccii in octodecim annos Lindisfarnensi Ecclesie præfuit, testante Turgoto monacho in lib. ii De Ecclesia Dunelmensi cap. 5. Præter hoc carmen scripsit auctor nonnulla de historia Anglorum, ut patet ex sequenti cap. 16. Accessit vero in monasterium sancti Petri cum Wolfsigo post abbate, ex cap. 18, atque adeo Gotfridum (Eadfridum appellat Pitseus) primum, deinde Iglacum præceptores habuit ex capite 22. Ethelvolfus porro ætatem suam discrete indicat non solum in nuncupatione poematis sui Egberto facta, sed etiam in capitibus 17 et 18, tum in capite ultimo subscribit *Lupus Clarus*, quæ est Ethelvolfi seu Edilvolfi nominis interpretatio. Sequentem librum, qui unus est, in tres dividit Pitseus, atque Egbertum, cui nuncupatum est hoc carmen, esse Eboracensem archiepiscopum falso existimavit.

2. Cujus monasterii monachus fuerit Ethelvolfus, atque adeo cujus loci abbates hoc loco memoret, non facile definierim. Eum Lindisfarnensis Ecclesie monachum probat carminis inscriptio et clausula, imo ipsa etiam ejusdem Ethelvolfi inscriptio, quam Egberto episcopo vovet *Edilvolfus Lindisfarnensis ecclesie monachus*. At quo minus credam hanc Ecclesiam esse eam, quam sanctus Aidanus episcopus Scottus aliique ejusdem gentis monachi incolere, multa vetant. Primum quod Aidanus Lindisfarnense monasterium construxit longe ante Eandmundum duce, quem Ethelvolfus monasterii sui parentem dicit. Deinde quod Eandmundus jam inchoato monasterio suo, accessit Lindisfarnam ad Ecfridum episcopum, ex capite 5, ut ab eo de rebus monasticis informaretur acciperetque *doctorem sui sedibus aptum*. Assensit Ecfridus, atque Eandmundo concessit monasterii sui presbyterum, qui *statueret monastica jura, novosque in cello Eandmundi monachos institueret*. Tertio alii omnino fuerunt abbates Lindisfarnensis, alii Eandmundi cœnobii. Lindisfarnæ abbas jure præfuit Eata Mailrosensis abbas tempore sancti Guthberti. Ei forsân successit Guthfridus venerabilis Christi famulus et presbyter, abbas Lindisfarnæ, Bedæ laudatus in Historiæ lib. v, cap. 1. Tilhed sæculi viii abbas memoratur etiam in Monastico Anglicano pag. 39. At post Eandmundum præfuerunt ejus monasterio Eorpinus, Aldwinus, Sigbaldus, Sigwinus et Wolfsigus, omnes sæculo octavo. Quarto, in loco ubi Eandmundi situm erat monasterium, exstabat eo tempore urbs cum clero, ex capite 20, quod vereor ut dici possit de Lindisfarnensi monasterio, quod tum solitarium fuisse existimo. Quinto situm ecclesie suæ describit Ethelvolfus capite 6, qualis Lindisfarnæ tribui vix potest. Postremo denique auctores omnes, qui de Lindisfarnensi monasterio dedita opera egerunt, nullam de Eandmundo aliisve abbatibus et monachis hic memoratis faciunt mentionem, ut patet ex Turgoto et ex Monastico Anglicano. Verumtamen uterque locus habebat ecclesiam sancto Petro sacram. Et quidem Theodorus Lindisfarnen-

A sem in honorem sancti Petri dedicaverat, ex Monastico Anglicano pag. 39; Eandmundi vero ecclesia itidem patronum habebat sanctum Petrum, ex sequentibus capitibus 4 et 6, eique adjunctum erat oratorium beate Mariæ, ex cap. 14. Hos nodos solvat qui potest: mihi vero eos proposuisse satis fuerit. Quanquam fortasse dici potest, duo in Lindisfarnæ insula fuisse monasteria, quorum alterum Aidanus, alterum Eandmundum auctores habuerit. Tametsi in continenti fuisse videtur Eandmundi cœnobium, ex quo ad Lindisfarnense trajecerit Eandmundus, ut Ecfridum episcopum inviseret, ex cap. 5. Denique aut in insula Lindisfarnæ situm, aut certe juxta positum erat Eandmundi cœnobium, ut Lindisfarnense ab Ethelvolfo dici potuerit; nisi ita dictum putes, quod ex Lindisfarnensi monasterio instituti sui præceptorem acceperit Eandmundus qua ratione Corbeia nova apud Saxones a veteri Gallicana appellationem desumpsit. Subierat mihi aliquando in mentem Farnæ insula Lindisfarnæ ad Evrum obversa: si urbs ibi nulla, sed tantum exigua case a sancto Guthberto pro uno aut altero solitario instructæ.

3. Quidquid sit de hac difficultate, certum est multos in cœnobio Eandmundi floruisse monachos pietate insignes, præter abbates numero sex superior memoratos, qualis fuit Ultanus egregius scriptor, laudatus in cap. 8, cujus corpus paulo post ejus obitum et tumulo elatum est venerationis causa: quævis fuere etiam Fridegilsus sacerdos, Cuicuinus ferrarius, Merchofusus, Iglacus presbyter et lector, et Winfridus presbyter, quorum gesta ab Ethelvolfo strictim hic referuntur.

4. Ultanum scriptorem in capite 8 laudatum alium esse tum ab Ultano sancti Fursei abbatis fratre, tum ab Ultano qui de sanctæ Brigide virginis Hibernica rebus gestis scripsit, pro comperto existimare licet: nam duo isti sæculo septimo, Lindisfarnensis sæculo viii floruit. Ultanum vero Vitæ sanctæ Brigide scriptorem ab alio æquali diversum esse inde colligitur, quod Ultanus Fursei frater Peronæ in Gallia abbas fuit, ibidemque excessit e vivis: alter Ardbrecanensis in Media [Meath] Hiberniæ regione episcopus: ut ex veteri scriptore tradit Joannes Colganus. De hoc agit Chilenus monachus in Vita metrica sanctæ Brigide edita apud Bollandum in Februarii tomo I, ubi prologus deest, quem ex ms. codice Remigiani apud Rhemos cœnobii hic referre juvat. Hic codex, qui Ebonis Rhemensis episcopi pontificatu exaratus prænotatur, complectitur quosdam sancti Augustini Sermones in Psalmos, Enchiridion, et librum De quantitate animæ, cum nonnullis versibus temere ascriptis: quos inter prologus Vitæ metricæ jam dictæ absque ullo titulo reperitur permixtus cum aliis. Sic autem se habet:

Adfore digneris precibus, pia Virgo, benignis,
Brigita, supplicibus prospera posse tuis.
Si mihi vita comes fuerit, hæc certa tenebis,
Laudem te cumulis enituisse meis.
Non minus Ultano nostræ præconia laudis
Præstabant populus, o sacra Virgo, piis.
Ille fuit præsul magnus, virtutibus aptus:
Hunc sequar et vincam, si mihi cedis opem.
Sic Aileran plura exercepit qui gesta tuorum,
Atque operum flores scripsit opima tomis.

Non prætermittam, si forte præterit ille,
 Quamquam præsuleos scanderit ipse gradus.
 Nam cogitosus item, si jus te iudice cedat,
 Et nostri studii funditus impar erit.
 Sed cur tam magnos præcellam munere Patres?
 Quod solus pandam gesta beata trium.
 Et quod præcipui Patres profamine prosæ
 Ediderant, versu nunc modulabor ego.
 Jam cœptam comitare viam, famulumque tueri
 Digneris, superis apta puella chorus.
 Et qui principium facit concedere jussit,
 Perfectum faciat Christus habere finem

A Non quod sim dignus peccator talia fari:
 Sed precor indignus, dignus ut esse queam.

Ex his porro versibus, qui Ebonis ætate scripti sunt, intelligimus, poetam (sive is Chilenus sit, seu alius quivis) vixisse ante sæculum ix, ac proinde *Comitissa* vocabulum, quo usus est, ante id tempus receptum fuisse. Sed hæc parerga sunt. Nunc exhibendum est Ethelvolfi carmen, quod ex ms. codice Cantabrigiehsi mihi submisit Thomas Gaelus, vir doctrinæ et humanitatis singularis, cui jam multa alia me debere profiteor.

INCIPIT CARMEN.

PRÆFATIO ETHELVOLFI

LINDISFARNENSIS ECCLESIE MONACHI, AD EGBERTO PRESBYTERO *, MERITIS EXIGUUS
 ETHELVOLFI LINDISFARNENSIS ECCLESIE MONACHUS IN-
 TIMÆ CHARITATIS SALUTEM.

Amicorum præstantissimo atque dilectissimo sacer-
 dote magno Egberto presbytero *, meritibus exiguis
 Ethelvolffus Lindisfarnensis Ecclesie monachus in-
 timæ charitatis salutem.

Sume, Pater, placidos modulatis vota poetæ,
 Quatenus æterno capias cum rege quietem,
 Atque petas superas meritis splendentibus arces.
 Nunc memorare libens semper, lectissime præsul,
 Sancta supernorum conscendens sceptrâ polorum,
 Mercedemque tuam quamvis sit reddere calvus,
 Nocte dieque simul cuncta per tempora vitæ,
 Teque tuosque simul clementia protegat alta.
 Quo decus immensum radians per sæcula cuncta
 Omnibus in sanctis clarescit lumine miro.
 Corpore, mente, manu, cunctis et sensibus una
 Jam dominum colitans celsum sine fide, valet.

CAPUT PRIMUM.

Salutatio vatis ad episcopum de propinquis et monachis cellæ ejus.

Cum te sancta manus præstante reddidit Anglis,
 Nunc tibi complacuit rustica dona dare.
 Rustica sed stolidis sudent si pectora dictis,
 Nec stolidum carmen rustica plectra dabunt.
 Nam tibi dum proceres proprio de sanguine signant
 Jam Domino placidos, gaudia magna capis.
 Suscipe, docte Pater, dilecti munus amici,
 Et grates Christo semper ubique cane,
 Quod tua tam electi meruerunt stirpe creari
 Pastores, Domino qui placuere suo.
 Nec minus et monachos primorum munere claros
 Sic mirare libens scandere lucis iter.
 Si quid in his castis, te dignum reddere grates,
 Invenias Domino, maxime nunc moneo.
 Sin alias, vati veniam dignare canenti
 Jam tribuere pius, quod notuit cecinit.
 Hanc tuo nam cupio requiem præstare labori,
 Carmina quæ Domino sacrificata sonant.

* Vides hoc loco *presbyteri* nomen adjici vocabulo summi sacerdotis; nove; an legendum *episcopo*?

^b Aldfridum hunc vocat Beda, distinguendum ab Alchfrido fratre, ut probavi in Elogio sancti Cuthburgæ ad annum 724. Aldfridus obiit anno dccv.

Adversum est quidquid moneo tolerare modeste,
 Nec querula in quocumque corde movere tua.
 Mens requiem capiat semper sine fine benigne
 In Domino Christo prosperitate pia.

CAPUT II.

De eo quod Horret regnum indeptus, multos persequitur.

Ecgfridus infesto Pictorum dum cadi^a ense,
 En nothus Anglorum germanus regmina suffpsit
 Alfridus^b, et natum genuit, qui nomine^c clarus,
 Gentibus enituit Saxorum regmina servans,
 Gestis et verbis et omni strenuus actu.
 Exstitit a primis sed non moderatus in annis,
 Indocilis juvenis, nescit sensusque petulcos
 Subcurvare animo, contemnens jura Tonantis,
 C Armipotens nimium, propriis in viribus auidax.
 Non proceres veneratus erat; non denique Christum,
 Ut decuit, coluit; vacuis sed subdidit omne
 Actibus, heu! vitam, mansit dum corpore vita.
 Inde fuit præsens parvo quod tempore sæculum
 Manserat, atque diu potuit non ducere vitam.
 Illic igitur multos miseranda morte peremit.
 Ast alios cogit summo servire parenti,
 Inque monasterii attonsos consistere sæptis.

CAPUT III.

Quod erat Eandmund dux nobilis natu et moribus.

Ex his ergo fuit venerandus nomine pastor
 Eandmund, ille pius Christi sociatus amicis
 Actibus e sæcli, promissa ad præmia tendit,
 D Quæ sancti in cœlis Domino donante capessunt.
 Nobilis et nimium proceri de sanguinis ortu
 Exstitit, in populis summo celebratus honore:
 Nobilior Domino summæ pro culmine mentis
 Dux venerandus erat, fecit cui candida corda
 Omnipotens genitor, plasmat qui corpora cuncta,
 Ac mentes hominum spinis promundat adeptis.
 Militiam sterilem magno devotus amore
 Deseruit, famulans cunctæ per tempora vitæ
 Rectori magno, moderat qui sæcula cuncta.

^c Horret appellatur in lemmate: Osredum vocat Willelmus Malmesburiensis in lib. 1 De Regibus Anglorum cap. 3, et qui annis xi regnum innumbrans, turpemque vitam sanctimonialium strupris exagitans, tandem cognatorum insidiis cæsus est.

CAPUT IV.

Quod hic, ad servitium Domini attentus, proprio monasterio ibat.

Anglorum proceres nimium trucidante tyranno *,
Seryitum Domini miles prafatus inibat,
Gandeatque suo capiti portare coronam
Vertice quam Christus quondam portabat opimo,
Dum passus mundo dempsit spineta malorum,
Atque suos vitam fecit visitare beatos.
Nec solus meruit parmam captasse supernam.
Quin plures lecti Patrem comitantur eundem,
Inque monasterio Domino se subdere tentant.
Eandemundus Christo indemptus quæ dederat almo,
Atque Petro pariter servit, qui examina cuncta
Actibus æthereis facerent quæ pectora casta,
Florigerisque nitent per tempora cuncta manipulis.
Cumque Pater famulos cellam congestit in aliam,
Quamplures cunctos sacris sermonibus ornat;
Utque suo saltem cupiunt servire parenti
Admonuit pastor, meritumque a numine poscens,
Quatenus e cælo veniens cum gaudio sanctus
Angelus, hos famulos dignetur reddere tutos:
Ut lupus ille ferus subjectos dente rapaci
Morsibus infectos laniat non pectore mæsto,
Sed potius Domino dignis virtutibus auctos,
Undique percomptos transmigreſ lucis in oras.
Talibus instituens docuit cum ductor ovile,
Quam nitidas Christo meruit conferre bidentes,
Agnos atque pios permitti contulit Agno,
Qui veniens gentis peccatum tollere mundi,
Insonantem mundum fecit de sanguine fuso.

CAPUT V.

Quod pontificem adiens, doctorem vitæ regularis acquisivit.

Pontificalis apex, meritorum munere clarus
Ecgridus ^b enituit, sanctorum regmina servans.
Unde quo glaucis cupiunt crispare fluentis
Littora, quin refluxis satagunt nudare meantes
Cursibus, et terram præcingunt cæcula sanctam ^c,
Atque itiner cupidum pandunt, cum littora nudant.
Hunc Domini servus veniens visitare satagit,
Poscebatque sibi superæ de germine messis
Pabula jam tribui; cui prompta mente sacerdos
Pectore de gnaro pandit salutaria dicta,
Imbribus atque pilis sitientis corpora potat.
Auribus illiis hausit, quæ ructat ab alto
Pectore, subque sui sumpsit penetralia cordis
Mystica verba pii persensu discit acuto.
Insuper arripiens memori narranda relatu,
Sensibus in cordis complectit cuncta rimatus.
Addidit argo suis doctorem sedibus aptum.

* Hinc factum est ut sæculares viri et feminæ complures monasteria construerent, atque in ea reciperent sese, non sine infamia secularis ac probroſe vitæ, ut testatur Beda in epistola ad Egbertum episcopum Eboracensem.

^b Fuit is Lindisfarnensis episcopus post Eadbertum Cuthberti successorem, mortuus anno dcccxi.

^c Id est insulam sanctam seu Lindisfarnensem, quæ bis quotidie accedente æstu Oceani fit insula,

A Presbyter ille fuit, statuens monastica jura,
Instituitque novos veterum munimenta revolvens
Hic monachos, cælo tolerat quos spiritus auctor.

CAPUT VI.

Quod veredarium mitti ad Christi monachum.

Hæc inter famulus Christi dum moribus alium
Pontificem discit Scottorum finibus esse
Ecgbertum ^d, famulum cui fidum mittere curat,
Poscens ut monachos formaret rite libellis,
Sanctificetque sibi venerandæ altare tabellæ,
Atque memor voti monstret sint quæ loca digna,
Quis possint sisti sacraria sancta Tonanti.
Paret et obsequitur præsul venerandus, euntem
Confirmat dictis, quin sacro munere ditat.

B Mensa sacrata Deo magno sub nomine Petri,
Advolat, et nigro cellam confirmat ab hoste.
Insuper et præsul poscenti talia dicta
Mittit. « Inoffensis pedibus tua tempora, frater,
Pectore quin vitam casto servare memento,
Quatenus exhausto instantis certamine belli,
Perpetuum cæli capias sine fine quietem.
Cernere me fateor carnali lumine punquam
Fundos quos Dominus magno tibi munere donat.
Ast noster ut visus potuit pendere cordis,
Collis non magnus declivo tramite flexus,
Quo sol consurgens trutinantis tempora libræ
Pervolat, hunc spinæ spissa cum fronde coronant.
Calcibus has scissas toto cum germine frater
Æquoris et dorso prædicti auferre memento:

C Inque loco pulchrum Domino sic conde sacellum,
Credula quo possint Christo persolvere corda
Nocte dieque simul prece de pectore vota. »
Nuntius his dictis trusit per cæcula puppim,
Atque suo properat dilecti ferre loquelas
Pontificis Patri: manifestat dicta prophetæ.
Perficit inde pius perpulchri culmina templi,
Exterius tabulas perfundens tegmine plumbi,
Viribus et totis percomptam reddere curat.
Hanc ædem Domini, medio sub aggere mensam
Diximus, ut dudum Petro quæ gignit odores
Præmites, statuit cælestis gratia terris,
Quam rutilis flagrans passim, dum templi parenti
Jam cæli ac terræ surgunt per rara vetusta.
Hæc dum gesta suo instituit mandare magistro

D Nuntius ad patrem patris perferre loquelas
Venerat, atque pio magistro talia fatur.
« Ecgercht te Domini famulus sua voce salutat,
Atque tuos pariter monachos, quos gratia Christi
Ecclesiam vocitans mitis congestit in unam.
Nocte dieque simul non cesso reddere grates
Rectori summo, firmat qui vota suorum.

bis renudatis littoribus contigua terre redditur, »
inquit Beda in libro de Vita sancti Cuthberti cap. 17.

^d Hinc patet Egbertum hunc, cujus Elogium retuli ad annum 729. fuisse episcopum, tametsi nulli Ecclesiæ (quod sciam) addictum: quæ de re olim dubitaveram. Manebat tum in monasterio quod lingua Scottorum Rathmelsigi appellatur, anno dcccxiii translatus ad Hiense, ubi mortuus est anno dcccxxix.

Namque ego confiteor nullum me dicere mendum,
 Sæpiusque advolitat spinisque immiscuit istis
 Turba nefanda feris, semper confusa sub armis,
 Undique confluitans veluti cum culmina nota
 Accurrens properat spinis immergi istis;
 Gaudet et adversis semper cumulata sub armis
 Insidias multas disponit facto... frendens,
 Perque itiner durum non cessat ferre malignos,
 Quo labor æternus requiem non præstat eunti.
 Sed Domino grates, melius quod tempore nostro
 Hæc loca per Dominum meruerunt gaudia tanta
 Sumere, pro præscisque novos mutare colonos.
 Hinc moneo cunctos celso cumulare Tonanti
 Magnificas laudes, manibusque ad sidera tensis
 Dent Domino grates, mittit qui ad vota piorum
 Aligeras volucres, iungentque ad septa sacelli
 Innumeris precibus sumptis ad sidera tranant
 Ante Deum, quæ fuerant pendentes, quas tamen ipse
 Pandat, si nullus poterit cognoscere certe.
 Omnia quid memorem? veniunt cum luce ministri
 E caelo superi, portantque ad sidera sanctas
 Inde animas, Dominum laudantque in luce micantes,
 Florigerasque levant capiti sine fine coronas. »

CAPUT VII.

*Quod nuntius adveniens pastoris et fratrum gaudia
 cumulat.*

Talia dum memorans vatis jam nuntius infit,
 Gaudia magna Pater gaudenti in pectore gaudet
 Eandem, atque Deo grates ad sidera reddit,
 Perfectisque suos studuit formare loquelis,
 Quatenus ad vitam cupiant properare beatam,
 In celis nunquam poterit quæ sumere finem.
 Talibus aucta bonis monachorum corda virescunt,
 Incipiuntque pii sese præcurrere Christo,
 Actibus et verbis et cunctis sensibus almi.
 Quidam nam cupiens insomnem ducere noctem,
 Sanctas in precibus non cessat tendere palmas.
 Ast alius genibus tundendo marmora templi,
 Noctibus in gelidis tolerat dum frigora, durat
 Ignibus in mediis, ingentia frigora vitat.
 Divitias alius cupiens partire caducas,
 Noctibus in furvis tempus sapienter et horas
 Cleptat, et in cælis dispensa talenta recondit.
 Ast alius miseris tribuens solamina panis,
 Esuriem patiens perferre jejunia sanctam.
 Talibus exornata bonis, in vestibus albis
 Inclayta, sed vario compiti permixta colore
 A dextris Virgo et Genitrix astare videtur,
 Rectoris cælos terras quæ et numine portat.

CAPUT VIII.

Quod facta mira Patris Ultan paucis memorantur.
 Fama citat plures perfectam ducere vitam,
 Quam Pater Eandem præculta moribus ornat:
 E quibus est Ultan * præclaro nomine dictus.
 Presbyter iste fuit Scottorum gente beatus,
 Compitis qui potuit notis ornare libellos,
 Atque apicum speciem vitam sic reddit amœnam.

* Ultanus hic alius est ab Ultano sancti Fursei
 fratre, itidem Hiberno, ex dictis : de quo actum est

▲ Hac arte huic nullus potuit se æquare modernus
 Scriptorum : nec mirum Domini si talia possit
 Cultor, ei digitos sanctus cum Spiritus auctor
 Rexit, et accendit sacram ad sidera mentem.
 Hic igitur cellam Patris visitabat amati,
 Coetibus ingrediens almis se immiscuit almus,
 Moribus et sanctis monachos formabat acutus.
 Sensibus et verbis, et carne, et pectore castus.
 Instituit fratres raptant ut lumina celsa,
 Atque Deo studeant cunctis servire diebus,
 Corpore quo possint præsentem carpere vitam.
 Cumque Deo electus perfecto tempore plenus
 Annos quamplures celebraret talia frater,
 Tandem confectus senio sua tempora scriptor
 In melius mutat non mutans gaudia vitæ.
 B Cumque diu corpus mordebant viscera terræ,
 E tumultu placuit cineres relevare fraternos.
 Ossibus hinc lotis, portabant lineæ munda
 Solis in aspectu exuvias, cum luce repente
 Adveniunt volucres geminæ, quæ lineæ plantis
 Contingunt : pariter vario permixta colore
 Terga verenda nitent, modulantes carmina rostris,
 Concinunt pulchræ miranda ad gaudia cunctis,
 Insuper atque aliis sanctum calvaria velant.
 Sicque diem totam non cessant ossibus ipse
 Officium præstare piis, et cantibus odas
 Fundere perpulchris, donec absterserat omnem
 Lux solis lympham, exuviasque exsiccat ab undis.
 Tum frater quidam, media cum mortis in umbra,
 Tempore nonnullo jacuit, suâ corpora morbus
 C Sorbuit, et nullum potuit commovere membrum,
 Excepto linguae plectro, quæ verba sonare
 Vix potuit, puero languens hinc talia fatur :
 « Curre, rogoque Patris memorare afferre lacertum,
 Pingere quo Domini meruit jam mystica verba,
 Quo signante queam præsens vitare periculum,
 Vel saltem meritis sancti mea crimina Christus
 Solvere dignetur, si addictus funera mortis
 Ingrediarque viam merear conscendere vitæ. »
 Paruit ille puerque ad lineæ sancta cucurrit.
 Aufert inde pium munusque apportat in ulnis.
 Os capiti admotum morientis funera solvit,
 Atque modens ægrum curat virtute superna.
 Continuo exsurgens firmatus robore tanto,
 D Ut medicum possit medicans portare medentem,
 Lætus et inde volans rectorem ad lineæ tollit,
 Atque Deo grates reddit pro munere tanto.
 At cuneus fratrum numerum contractus in unum,
 Ossa sancta pii portat sub culmine templi.
 Tum volucres module immiscent se nubibus albis,
 Aspectusque hominum per tota tempora vident.
 Cantibus interea cineres conduntur in almis
 Visceribus thecæ : gaudens sed spiritus alta
 Jam super astra manet, Dominum per sæcula laudans.

CAPUT IX.

De Fridegilsa sacerdote Christi.

Alter erat frater, Fridegils cogaomine dictus,

in Sæculo II, inscriptus Martyrologio Benedictino 8
 Augusti. Unde constat hæc dies?

Presbyter atque Deo pura cum mente sacerdos
Munera mira parat : fumant altaria donis,
Magnificisque virum exaltant super astra beatum.
Hic doctrina simul factisque per omnia mirus,
Enituit magna meritorum gratia comptus.
Talibus aucta viris monachorum gaudia pollent,
Pastorisque boni vernantia vota virescunt.

CAPUT X.

De fratre Cuicuno ferrario.

Mirificis fratrem liceat memorare loquelis,
Ferreæ qui domitans potuit formare metalla,
Diversisque modis sapiens incude subactum
Malleus in ferrum peditat stridente camino.
Cuicunus hic fuerat genitoris cura vocatus.
Hunc hominem vita meritorum gratia donat,
Atque suos claram magno redimivit honore.
Crimina cuncta pius casto de corpore pellit,
Viribus et totis Christi præcepta satagit
Corpore, mente, manu, et cunctis cum sensibus una
Nocte dieque simul servare : ad gaudia vera
Æstuat, atque suum questum conquirere palmis
Jam cupidus tribuit miseris largitus egenis.
Quin totos semper perfert jejunia soles,
Sanctorum Domini veluti solemnia tricent,
Nocturnos fratres sacris concentibus hymnos
Dum celebrant, rursusque suas visitare quietas
Incipiunt fratres, memoratus septa sacelli
Incoluitque, suis non parcit tundere membris
Marmora, seque Deo diligenter mandat ad astra.
Et rursus fratres veniunt cum lumine Phœbi,
Se precibus cupiunt Domino mandare profusis.
Coetibus hic sanctis conjunctus dicere psalmos
Dulce habuit, sese Domino commendat, et omnis
Hinc matutinis completis quam bene psalmis
Continuo insonuit percussis cudo metallis
Malleus, et vacuas volitans cum verberat auras.
Jam cœnam fratrem peditans calor eos ornat.
Talia dum sanctus quam multis gesserat annis,
Tandem promeruit, cuncto cessante labore.
Ad requiem felix frater transire beatam.
Nam vires validum vexant dum corpore morbi,
Jam chorus et cœlo veniens cum luce coruscus,
Pastoris cellam properat visitare beati,
Atque animam casto castam de corpore sumunt,
Splenduit hic nimium superans jam lumina solis,
Cumque choro volitans superas penetravit in arces.
Æthiunus hæc monachus dum cernit, dicere grates
Incipit, atque animam Domino commendat in astra.
Ergo ubi transcendit conscendunt limina solis,
Angelici cunei modulantes carmina, cœlum
Clauditur extemplo : requiem captare perennem
Hinc anima ingreditur, castis immixta manipulis.

CAPUT XI.

De fratre qui de carne ductus iterum reviviscebatur.

Frater erat quidam sanctæ sub regmine cellæ,
Ad sæculum illustris, dictus cognomine Merchdof,
Tempore cui quodam languor dum corpora vexat
Egrediens mundo passus componit in oris
Non notis pavido : fervent penetralia cordis,

A Ac timor immensus quatiens vultusque minaces
Per tenebras animam terrebant agmine spisso,
Diversisque modis agitabant turbida flabra.
Cumque diu trepidus per tristes ire phalanges
Cogitur, in subito nitidis quæ vultibus olli
Apparuere viri, tenero quos corpore natos
Jam morbus quondam vitæ detruxit ab oris
Instantis tinctos nuper, sed vita beata
Albis indutos gremium protulit in altum.
His igitur visis, animo constantior esse
Cœperat, et letus pariter comitatus eosdem,
Ibat ad iudicium, prætor quod maximus omni
Egredienti animæ discernit sedibus altis.
Hunc genibus flexis rogitat pietate modesta,
Ut sibi non digno veniam donaret. At ille
B Sedibus e summis respondens talia satur.
« Cum tu transgrediens præponas verba maritæ,
Non pactæque fidem thalamo servando fugasses,
Cur tibi nunc veniam gelidæ sub tempora mortis,
Hic tribui poscis, veniæ quo tempora non sunt? »
Ast pueri flexis genibus pietate vicissim
Ad veniam patris procerem vocitare parabant.
Ille sed immitis dominam visitare jubebat.
Iudicioque suo veniam vel sumere penam
Conjugis. Ast pueri pavido comitante marito
Jam trepidi nimium properant ad lecta maritæ,
Candida quam multum celsis ad sidera muris
Montis in arce piæ monstrant cœnacula nuptæ.
Ingreditur genitor natis comitantibus altis,
C Corruit et mulier, natos dum cernit ocellis,
Eque domu mandat pellacem vertere gressus.
In faciem sanctam ruitantes tempora natæ,
Fletibus immadidant, iram gemuere paventes,
Obsecrant : « mater, nobis miserere, precamur,
Conjunctique tui meritis sine crimine solve. »
Sedibus e summis radianti lumine vibrans.
Vestibus aurigeris in toto corpore plena,
Semina corripens, desepxit fata mariti.
« Cur tu stulte fidem corruptus corpore, mente,
Irrita vota gerens, copulam conjungere natis
Ausus eras thalamis, maculans tua membra secundis,
Fœdera cum manibus Domini per nomina summi
Ante diem mortis formando gessit uterque
Post mortem alterius maneat quod criminis expers? »
D Obstruso tacuit non læti pectoris ore
Vir, pavidusque ruens confestim lingere terram
Incipit, et faciem perfundit fletibus omnem
Illa sed ingeminans, connexum carceris umbras
Jussit adire virum, donec jam crimina cuncta
Flammis obsoptus nimium persolvit in atris.
Plantis at strati ruitabant pignora matris,
Perque Dei nomen, rogitant, « miserere, precamur,
Vel saltim liceat corpus visitare marito,
Solvere sicque sua mereatur crimina vivens. »
Mentibus luxatis genetrix consentit amata
Pignora quæ patrem possint adducere corpus
Cautius, huicque suam monuit percernere vitam,
Ne rursus adveniens pro culpis præcipietur
In tenebris, quo stridor erit fletusque perennis.

Hinc iterum adductus natis comitantibus albis
 Pervenit ad corpus, cunctis mirantibus illum
 Vivere post mortem : mortis sed versus ab oris
 Vivere jam Christo sensu perdiscit acuto,
 Et cautus monstrat cunctis se cernere vita
 Poenas horribilas, carnis si lingua taceret.
 Cumque suis medicans frater cataplasma salutis
 Vulneribus fecit, purgatus corpore linquit,
 Atque suæ comptus sponse penetralia comptæ
 Creditur ut lætus meruisset visere compta.

CAPUT XII.

De obitu patris Eandmundi.

Cumque diu cellam memoratus pastor haberet
 Nobilis eloquio, et cunctis venerandus in actis,
 Tempore tum plenus linquit consortia carnis,
 Ingrediturque sui felix ad gaudia Christi.
 Tum fraterna cohors venerandi membra parentis
 Calmine sub templi digno posuere sepulcro,
 Atque animam Domino immensis cum fletibus alto
 Jam precibus fuis commendant membra sacratis.

CAPUT XIII.

De Eorpuino successore Eandmundi, et fratre ejus Aldwino.

Eorpuinus hunc sequitur commissi pastor ovilis,
 Presbyter egregius, vitæ studiosus amator.
 Sensibus et prudens, et cuncto strenuus actu
 Divitias tribuit laxato mentis opimo
 Jam gremio monachis, quos lurida inedia pressit,
 Inque modum mirum dispersæ ad præmia certa
 Divitiæ crescunt : cumulat reverentia Christi
 Munera sparsa sibi per cunctæ tempora vitæ.
 Largus erat miseris, nimium sibi parvus in omni
 Victu : namque escis pascebat corpora siccis :
 Triverat hic soles, nullamque assumpserat escam
 Jejunium referens volitanti lumine pectus.
 Nec mirum excellens faciat si talia princeps,
 Dum majora boni paterent hi seque minores,
 Atque dies multas certant jejunia Christo
 Reddere, ne mentes fallax eluderet astu
 Incautas hostis subitæ virtutis honore.
 Sæpius ipse fugit sacræ formidine plebis,
 Bella nefanda sinunt populo certare fideli,
 Auxilium præstans Christus concertat ab arce.
 Unde Deo lecti celsum rapuere triumphum,
 Præcipientes fugam nigrae censere phalanges
 Pastor et iste pius complevit in ordine tempus.
 Germano meruit condigno linqere sedem.
 Alduinus hic fuerat carnali nomine dictus,
 Moribus hic verus et verbis omnibus exstat,
 Signifer est clarus, subjectos vocibus hortans,
 Ut sua vota pii trans æthera principe signent.

CAPUT XIV.

De Sigbaldo abbate, quomodo multis donariis et divitiis Lindisfarnensem Ecclesiam ditavit.

Quartus adest pastor præclaro nomine Sigbald
 Presbyter : hic cellam multis donariis auxit,
 Atque Deo dignam studiosus condidit aulam.
 Hæc est illa domus, quam mater numinis alti

* Id est in patena, ut infra cap. 20, vers. 53.

A Incolitans servat vasti sub culmine coeli.

Cui compacta nitet perpulchris mensa tabellis,
 Porticus in medio, sancti quam fronde coronant,
 Dum buxis claudunt pretiosæ munera vitæ.
 Occidua nitidi splendent in parte ministri,
 Qui modulis culmen cœli concentibus ornant.
 Omnes ast sancti medii pavimenta sacelli,
 Servantes colitant per tempora cuncta, manipulis
 Innumeris jungunt, vocitati ad vota piorum
 Quod meritis capiunt semper defendere fideles,
 Si vitæ ad palmam certant properare fideles.
 Cætera per templum numeret quis lumina cuncta,
 Quæ temploque polo rutilant per gaudia vera.
 Presbyter iste Deo concessit plurima dona,
 Aureus iste calix gemmis splendet opertus.

B Argentique nitens constat fabricatus in aulis,
 Quem dedit ille pius magnæ genitricis ad aulam.
 Plumbea sarta tegunt casæ cum culmina summæ.
 Nec minus ex cipro sonitant ad gaudia fratrum
 Ænea vasa cavis crepitant quis pendula sistris.
 Hoc templum ingrediens dum pura mente sacerdos
 Jam missas celebrans Sigbald visitare parabat,
 Fontibus e calidis salsæ decurrere guttæ
 Incipiunt, Christi magnus quas excitat ardor
 Pectore de puro ; trepidant nec guttura cantu.
 Sanctam cumque diem celebravit, virgo Maria
 Quo volitans cœlos meruit penetrare per altos,
 Vel qua præsentî generata reddidit orbi,
 Vel qua perpulchræ susceptat gaudia vitæ,
 Vel qua celsithronum meruit generare Tonantem,
C Vel quacunque die templi [sacræ] festa coruscant;
 Omnibus his lætus nimium per gaudia sancta
 Aurea dulcisonæ restaurat munera mentis :
 Ac fratres precibus mulcet, solemnia festa
 Ad lætos celebrare piæ genitricis honores.
 Presbyter hic doctus dum longo tempore felix
 Talia per cellam meruit jam facta novare,
 Clausit iter sæcli transductus ad atria vitæ.

CAPUT XV.

De Sigwino abbate, fratre et successore Sigbaldi.

Postquam germanus permitis regmina cellæ,
 Sigwino alterius sumpsit cognomine dictus,
 Dapsilis hic nimium minimis magnisque per omnem
D Exstiterat vitam, miseris largitus egenis
 Divitias tribuit, Dominus quas auxerat altus.
 Viderat hunc quidam tetra sub tempora noctis
 Vestibus insolitis indutum tradere dona
 Pauperibus miseris, nimium qui frigida membra
 Exclusi portis calefacta in rudere ponunt.
 Cumque pius tribuit radiantis membra metalli,
 Præcipit obsecrans summi per regna Tonantis,
 Quatenus hæc nulli cunctæ per tempora vitæ
 Dicant. Ast miseri testantur dicere nunquam,
 Ex quo præsentis maneat sub tempora vitæ.
 Hoc cernens frater, tenebris cumulantibus arva
 Delituit, fugiensque semel non talia putat
 Esse, semel poterat quemquam jam cernere visus.

Cumque suis largus semper tribuisset amatis,
 Divitiæ crescunt diversa in parte locorum,
 Ac segetes spisso cumulantur germine cultæ:
 Ac pecus omnigenum pastores munere demptum
 In numero damnum gregibus desumere nescit.
 Dum veneranda Dei sanctorum festa redirent
 Classibus in geminis subter testudine templi
 Fratribus immixtus psalmorum concinat odas,
 Dulcisona antiphonæ modulantur carmina fusæ.
 Ast lector melos voce articulata resultans,
 Prædoctus biblis ad gaudia magna refundit.
 Cumque die ducto missarum cantica complent,
 Fratres concordia comitantur carmine Patrem
 Ad mensam. Poterat tum nullus dicere digne
 Quem studiose epulis cupiat solemnina sancta,
 Cum celebrare suis lætetur clerus in urbe,
 Atque domum gratulans clamoso carmine complent.

CAPUT XVI.

De Iglaco presbytero et lectore.

Tempore quo lector præclarus gaudia digni
 Accumulat Patris, Iglacus nomine dictus,
 De quo jamdudum perstrinxi pauca relatu,
 Anglorum de gente pios dum carmine quosdam
 Jam cecini indoctus, vilisque per omnia scriptor,
 Quæ si quis cupiat cum gnaro noscere corde,
 Currat, et hæc sitiens tum ulgosis mergat in undis
 Littora quo docti non doctæ carmina Patris
 Pompat, et aggreditur, poterit quam dicere digne.
 Hos tantum versus præsens mihi chartula signat,
 Quod mensam digitis Dominus circumdedit almam,
 Inque caput sancti peditat benedictio larga,
 Nec oculis cernens cernit de pectore gnaro,
 Spiritus atque pios carnis fraudatus ocellis.
 Nec non atque nigros mentis prospexit ocellis,
 Hunc iterum manibus præcelsum cingere regem
 Viderat, atque animam fulgentem lumine solis
 Mentis in excessu quidam confessor in Anglis.
 Quæ si quis cupiat ægenter scire per orbem.
 Prædictas quærens jam nunc se mergat in undas.

CAPUT XVII.

De fratribus cellæ, vel obitu pastoris.

Presbyteros monachos, fratrum reliquamque co-
 [hortem,
 Quos me non dignum parvis concessit in annis
 Omnipotens genitor per cellæ mœnia sanctæ
 Cernere, quos miris commirans actibus ipse
 Innotuisse suo confirmo tempore certe,
 Quos in peccatis famulis imitare negarit
 Vatis adhuc modulans, tandem jam credo futurum
 Illorum precibus capiam quod dona salutis.
 Tempore completo prædictus corpora pastor
 Liquerat, et requiem meritis factisque paratam
 Ingreditur cuneus nimia cumulate caterva,
 Ad crucis excelssæ princeps quam condidit ipse,
 Apponunt signum sacratæ membra quieti.

CAPUT XVIII.

De Wulfsigo sacerdote et abbate.

Presbyter huic functo, dictus cognomine Wulfsig,

A Cogitur Ecclesiæ precibus pia regere castra.
 Abnuat in primis mœstus humilisque sacerdos,
 Se fore non dignum contestans pondera tanta
 Sumere: sed fratrem precibus se vincere tandem
 Gaudet, et Ecclesiæ gaudentis regmina sumpsit.
 Vir fuit hic humilis, verbis fortisque, modestus,
 Sæpius in precibus Domino pia membra tetendit.
 Huic ego, dum primum præsentis mœnia cellæ
 Jam puer ingrediens visitando, semper adhesi,
 Unius atque domus requiem captavimus ambo,
 Bis terno annorum donec jam tempore fluxo,
 Pastor ovile bonus sumpsit pietate modesta.
 Noctibus in furvis, fratrum pausante caterva,
 Hymnos ac psalmos crebris concentibus odât,
 Tempore quo Phœbus cælum perlabitur inum,
B Moribus hic solitis vigilans, e pectore casto
 Psalterium cantans percurrit in ordine totum:
 Sicque die rursum, psalmos complevit eosdem,
 Ut vicibus geminis lyricas consumeret escas,
 Hinc iterum surgens horam dum prædicat ales
 Guttur de rubro solitis complebat in hymnis.
 Cumque die media fratres jam querere pastum
 Incipiunt, escæ parcus se subtrahit omni,
 Ac genibus flexis tundit pavimenta sacelli.
 Ac bene percompus divinis cantibus Iris,
 Offert qui mundum solvit de morte maligna.
 Jamque diem nullum voluit dimittere, præter
 Munere quo sese assistens non ornat opimo.
 Cumque epula cupiens monuit conquirere corpus,
 Cum mensura sibi totum quod sufficit ambit,
C Plus justo quidquam contemnens sumere victus.
 His formata bonis monachorum gaudia crescunt,
 Sequæ sui cupiunt votis cumulare parentis.
 Talia dum pancis perfectus, prohi dolor! annis
 Pastor patrabat, vitam perductus ad almam
 Corpora deseruit, nitidis comitatus ubi ipse
 Alitibus testatus erat, pia castra beorum
 Ingreditur felix, lætatus sorte superna.

CAPUT XIX.

De Winfrido presbytero.

Huic frater quidam subjectus, corpore, mente
 Mirificus servit, dictus qui nomine Winfrid:
 Presbyter enituit præclaris actibus alons.
D Hunc Pater ex toto complectens pectore fidem
 Credidit, et fratrum præfecit vestibus illum.
 Isque Deo deditus, cum tota mente fidelis
 Officium servat rigido munimine fultus.
 Nec si terrestris dispenset pondera curæ,
 Grandia dona serens cessabat reddere Christo.
 Ast moriens Domino præsens cum lingere sæculum
 Cogitur, e mundo frater sua corda sequestrat:
 Atque Deo soli cupiens se subdere felix,
 Ecclesiæ membris supplex pavimenta tutundit,
 Noctæ dieque simul precibus commendat ad astra,
 Sequæ sique animam domini genitoris amat.
 Tempore qui longo gessit dum talia frater,
 Hausit iter cælum, non claudens gaudia vitæ,
 Optatam sumpsit semper sine fine quietem.

CAPUT XX.

De donis patrum et votis monachorum.

Hanc cellam Dominus fratrum decoravit honore,
Maxima de coelis capiant nunc gaudia cuncti,
Atque Deo studeant condignam condere laudem.
Quod sine nos meritis tribuit non hostibus unquam
Imperio procerum sæcli, nec subdidit imos.
Sint Domino grates semper sine fine superno.
Jam proceres meruere pii, justique benigni
Optima siderei spargebant semina doni
Cordibus in fratrum, segetes nec limina cellæ
Quam læte surgunt superi dulcedine roris.
Illius auxilio nobis quod lucere tales
Jam campus ridet, florent ad gaudia Christi,
Per cellam monachi, latatur clerus in urbe,
Quem lex una tenet gaudenti in corde voluntas.
Jungit ad astra fides numeros, turmasque frequentes
Congregat, atque Deo solitis se mandat in horis.
Cum nox fusca venit, cum abscondent sidera lu-

[cem,

E stratis properant sonitatum accurrere signum,
Et reciproca suo modulantur carmina regi,
Psalmis atque hymnis laudantes rite Tonantem,
Cantibus in crebris comunt et voce sacellum,
Quod Deus et proceres servant mœnia cellæ
Numeribus multisque bonis ornare parabant.
Hæc est illa domus, porrectis edita muris,
Quam sol purpureas illustrans candidus horas
Limpida per nitida diffundit lumina templi.
Plurima cum sancti sunt ornamenta delubri,
Hic tamen hæc paucis liceat memorare canendo.
Ut cœlum rutilat stellis fulgentibus, omnes
Sic tremulas vibrant subter testudine templi
Ordinibus vartis sonalia pendula flammæ.
Mentibus hæc placidis quædam cum tempore prisco
Attribuere Deo quondam proceresque moderni.
Jam superaueta piis curabant reddere donis.
Nam plures multi cupiebant pendere caucos,^a
Limpida qui tribuant quadrato lumina templo.
Ast alii rutilo conduunt vexilla metallo,
Quæ veneranda pii promunt miracula Christi,
Qui crucis in ligno mundum de morte redemit.
Quidam præcipiunt sacrosatos scribere libros,
Quo præcelsa Dei monstrant jam dicta tonantis,
Qui sonitans mundum dudum perfuderat omnem,
Atque hos conspicui pervelat ductilis auri
Lamina, sic sancti comunt altaria templi.
Ast quidam dominæ mensam quæ nobilis ortu
Gemmarum flammis et fulvo vestit in auro,
Argenti has nitidæ distinguit rite tabellæ
Impressas poterit digitis quis cernere formas,
Sanctorum splendent animæ cum sedibus altis.
Hic tamen hæc placuit rerum commenta novare
Mirificis sunt facta modis quas laudibus ornet
Versificus poterit, qui digne hæc dicere doctus,

A Aureus ille calix tetigi quem carmine dudum,
Ac lata argento pulchre fabricata patena,
Celatas faciem prætendunt apic figuræ,
Talia dum sanctæ cumulanti penetralia case
Munera, quæ nostræ servant medicamina vitæ,
Jure sacer fratrum cuneus per mœnia cellæ
Gaudet, et æternis donantem laudibus ornat.

CAPUT XXI.

De canticis spiritualibus in apostolorum oratorio auditis.

Te quoque sancta domus, cecini quam carmine
[quondam^c,

Quæ sacrata Deo fulges sub nomine Petri,
Nunc iterum liceat paucis memorare beatam
Versibus. Hanc dudum nigra sub tempora noctis
B Moribus ex solitis post hymnos visere certant
Fratres, atque suæ complent solemnia mentis.
Ocius inde suos cupiunt accurrere lectos.
Ast ego post omnes conclusis postibus aulam
Disseruique alium fratrem comitatus adiri,
Qui tum forte foras spectando sidera cernit.
Ecce repente venit miris cum cantibus agmen
Immensum, Domino modulans pia carmina ructat,
Præmiroque locum cinerum jam lumine complet,
Intrant siderea cadentem luce delubrum
Spiritus, ac geminis distinctis classibus hymnos
Tales concinnant: quatians ad culmina cantus
Ascendit cœli, insonuit laquearibus altis.
Et si non structam tamen meritis micat almæ,
Ad celsos montes superant qui sidera cœli,
C Auxilium credo a Domino qui fecerat auctor,
Omnia quæ cœli, quæ terræ et flumina cingunt.
Hæc cum dicta diu geminis in classibus aulæ
Culmine sub sancti sonuerunt postibus, ipse
Atque alius frater pariter properamus uterque,
Auribus atque oculis mirandum noscere visum.
Continuoque polum cantus cum lumine pulsat
Ulterius nobis licuit nec talia visa
Cernere, quin trepidi cupimus visitare quietem.
Nec semel astrigeris sonuerunt agmina dictis.
Quin potius cuneus mira cum luce coruscans
Vocibus aurigeris cineres vitare satagit
Sapius in tetra noctis cum tempore strata
Mansissent fratres, constat quod munere Christi
D Patrum sanctis, cujus jam gratia semper
Omnibus in terris secundo lumine flagrat.

CAPUT XXII.

Somnium quod vidit die Dominica.

Tempus erat noctis, lucem cum prædicat ales,
Algida post hymnos laxassent membra quieti,
Furtivus adveniens somnus subrepsit ocellis.
Candidus en subito videbatur ductor adesse.
Hunc ego perpavidus nitidis cum vestibibus album
Vultibus ac pulchris radiantem gressibus ultro
Callibus ignotis peditans comitatus adivi.

^a caucos suspendi juberet.

^b Vide supra cap. 14.

^c Vide supra cap. 4 et 6.

^a Id est pateras. Sic Egwinus rex, teste Beda in *Historiæ* lib. 11, cap. 16, « in locis ubi fontes lucidos juxta publicos viarum transitus conspexit, ibi ob refrigerium vianum, crectis stipitibus, æreos

Campus erat latus, pulchris qui floribus offert
 Olfactum dulcem miranda ad gaudia cunctis,
 Qui meritis digni possunt hæc cernere visa.
 Hancque rosæ rutilant per totam et lilia fragrant,
 Permultisque olerum flores quos dicere certe
 Mens indocta fugit, talis jam germinis expers,
 Cumque viam pariter currentes carpsimus ambo,
 Candentem subito nimium conspeximus urbem,
 Rorifluus muri cernuntur lambere nubes.
 Ostia laxato patuerunt cardine clausa.]
 Candidus interius pavido comitante ministro
 Ingreditur ductor : patuerunt septa sacelli,
 Quæ crucis in speciem pulchre fabricata mœnebant.
 Ast domus interior nimio candore coruscans,
 Jamque rotunda suis formabat mœnia saxis.
 Sed domus exterius magnis minimisque per omne
 Porticibus spatium muri suffulta manebat.
 E quibus in plagis bis binæ quatuor orbis
 Aspiciunt sursum spatiantes edita muri :
 Inter quas modicæ variantur in ordine cellæ,
 Frontibus hæc nitidus cingentes undique templum,
 Marmora permiram monstrans spectantibus aulam.
 Ast pavimenta domus mediæ sub culmine templi
 Aurea mirificæ portabant munera mensæ.
 Crux veneranda nitens præcelso stipite surgit
 Vertice de mensæ, nimium candente smaragdo.
 Aurea cum gemmis flavescit lamina fulvis.
 Talia dum cernens stupido de corde rimarem,
 Ecce repente meus ductor me liquerat, atque
 Degrediens templo vacuis se condidit arvis.
 Ast ego pertrepidus faciem cum pronior arvis
 Inserui, rogicans Christum, « Miserere precamur,
 Hostibus adversis pavidum terrere memento. »
 Hinc oculos vertens partem quam dextera mon-

[strat,

Aurigeris solium splendescere rite taecellis,
 Quo senior quidam venerandus membra locabat
 Ante suam faciem fulvis redimita coronis
 Ara dicata Deo mittebat munere summo,
 Quæ excelsa crucis porrexit vertice signum.
 Hæc rutilo ex auro gemmisque nitescit opimis
 Ex oriente micans de bysso culmina turbæ
 Vestis contextit, cuius quæ nescio sancti
 Membra dicata sui tenuit sub viscere ventris.
 Talibus hunc rogicans studebam querere dictis.
 Dic, qua parte manet quondam meus ille magister
 Higlac. Confestim respondens talia fatur.
 « Sedibus e summis oculis conferre memento. »
 Intereaque videns plaustrum quo labitur axem,
 Hæc cum detinuit conversis vultibus anguem,
 Aspiciens faciem dudum de Hibernia notam
 Noscere promerui : carnali a nomine dictus
 Godfridus ille fuit primis mihi doctor in annis.
 Presbyter exstiterat, capiti qui pronior orans
 Incurvus tumbam Cuthberti, corpore, mente
 Officio venerare pio, sic cernitur almam.

* Sic monasteriorum præceptores appellabant ; sic
 Colcu lector vocatur ab Alcuino in epistola 18 inter
 Hibernicas. Iglacum laudat Pitseus ad annum 661.

A Ad cuius dærsu nitidi radiante metallo
 Sederat in scamno doctor lectorque a beatus
 Higlac, indutus nimium qui vestibus albis
 Fulserat : hic manibus memet benedixit opimis.
 Godfridus hinc gradiens per vasti mœnia templi,
 Porticibus magnis minimis induxit apertis.
 Omnibus his rutilo capitellis undique cinctum
 Thuribulum pendet fabricatum cominus auro :
 De quibus alithrono spirabant thura Tonanti,
 Cereæ flammigeris venerans altaria donis.
 Porticibus cunctis ardebat lumine claro.
 Occiduas tandem partes properamus euntes.
 Porticus ille nitens magno splendebat honore.
 Hæc rutilans auro flammescit gratia mira,
 Ara sacrata Deo mittit quæ munera summo :
 B Sapphirus hic solum beriloque annexus in ante,
 Fecerat eximium Dominus cui insederat almus
 Wulfsig, quem prisci cupiunt vocitare parentes.
 Intremui gaudens subito quam pronior almo.
 Ille levata manu dictis sacravit euntem.
 Hinc ego me sensim prisco comitante magistro
 Converti ad culmen cellæ quæ respicit arcton.
 Plurima quæ miris micuerunt vascula gemmis.
 Ast alio ex auro variato lumine vibrant
 Ornataque suo mundi superare metallo
 Omnia jam poterant pretiosa germine facta.
 Hæc inter dapibus diversis mensa refecta
 Omnigenisque epulis escarum munera profert,
 Sumpserat hinc calicem vitrei de vena metalli :
 C Hauserat et manibus venerandi dona liquoris,
 Sacrificansque piis precibus potumque ministrat.
 Ast ubi pereceperam mirandi vina saporis,
 In cœlos Domino laudes gratesque rependi.
 Presbyter interea venerandus talia dixit :
 Hæc domus est meritis animarum condita sanctis,
 Quas Deus omnipotens istic pietate locabat,
 Esuriem pœnasque sitim per sæcula nullus
 Sentiet in Domino, sumunt sed gaudia longa
 Laudantes Dominum cœli per sæcula cuncta,
 Qui requiem lectis tribuet sine fine beatam.
 His dictis vigilans visum jam scribere cepti.

CAPUT XXIII.

Salutatio et precatio vatis ad sanctos et ad Dominum.

D Hæc lupus, alte Pater, stolido de pectore clarus
 Carmina composui, corpore mente rogans,
 Quatenus indigno sancti sua munera præstent,
 Et poscant veniam cum pavido precibus.
 Omnipotens meritis semper quos augeat istic,
 Ut puram capiant corpore, mente fidem,
 Illic locus ut Christo semper memorâlibus almo
 Exsistat meritis, accumulunt monachi.
 Sit Deus omnipotens per sæcula cuncta beatis.
 Servator mitis, dum meliora velint.
 Cumi quibus hæc cantans cupiens sua miscere vota
 Non cessat, famulans quandoque non vitiiis.

eique tribuit librum unum de Vita Sigwini abbatis.
 Iglatii nomen habetur in Martyrologio Benedictino
 25 Julii, ex micro arbitrio.

Tu, Pater, hæc recitans nostros non sperne labores, **A** Quatinus hic trepido dimittat crimina vati
 Quin magis hæc cernens gaudia digna tens
 Omnipotens genitor, nec pietate vacet.
 Quod tuo tam clari meruerunt sanguine patres
 Cui decus, imperium, virtus, sapientia perpes,
 Esse, Deo grates reddere te moneo.
 Laus et honor semper permaneat, vigeat.
 Me quoque nunc precibus Domino mandare profusus
 Te pater omnitenens servet per sæcula mitis
 Jam dignare precor, corpore, corde rogans :
 Inferni vinclis verberibusque privans.

Explicit liber Ethelvolfi Lindisfarnensis Ecclesiæ monachi, de abbatibus et miraculis ejusdem Ecclesiæ.

MARCUS IDRONTINUS EPISCOPUS.

MARCI IDRONTINI HYMNUS IN MAGNO SABBATO.

Ἀπόστολος ἑρῶσα καὶ συμπερνῶσι

ET HODIE AUTEM.

(Ex Bibliotheca Patrum.)

Unda maris contegente olim persecutorem tyran-
 num sub terra contexerunt servatorum filii, sed nos
 veluti juvenculæ Domino canamus, gloriose enim
 glorificatus est.

Domine Deus meus, funebrem hymnum et sepul-
 cralem cantum tibi canam. Sepultura tua mihi in-
 gressus adaperienti et morte mortem, et infernum
 mortificatori. Superius te in sede, et inferius in
 sepulcro super mundana, et sub terrena intelligentia
 salvator meus vibrabantur mortificatione tua supra
 mentem, visus es enim mortuus vitæ auctor.

Ut tua gloria omnia repleas descendisti in ima
 terræ, abs te enim non absconsa est subsistentia mea
 in Adam, et sepultus corruptum me novificas hu-
 manæ.

Te qui in aquis suspendisti omnem terram incon-
 tentibiliter creatio conspicata in Calvaria suspensum
 stupide continebatur, non est sanctus præter te, Do-
 mine, clamans.

Signa sepulture tuæ ostendisti visus multipli-
 cans, num autem secreta tua divinitus manifestasti
 et his qui in inferno sunt, Domine, non est sanctus
 præter te, Domine, clamant.

Explicasti palmas et unisti quæ prius divisa erant,
 correptione autem salvator in sindone et monumen-
 to, devinctos solvisti, non est sanctus præter te, Do-
 mine, clamamus

Monumento et sigillis non capiendus, contentus
 es voluntate, etenim vim tuam actionibus notificasti
 divifice cantantibus, non est sanctus præter te, Do-
 mine, humane.

In cruce tuam divinam evacuationem prævidens
 Abbacum, stupidus clamabat, tu potentum scidisti

B potentiam bone, versatus his qui in inferno sunt, tan-
 quam omnipotens.

Septimam hodie sanctificasti, quam benedixisti
 prius cessatione operum, profers enim universa
 et novificas, sabbatissans, salvator meus et recu-
 perans.

Fortitudine præstantioris devincente te a carne
 annua tua divisa est, lacerant enim ambo vincula
 mortis et inferni verbum fortitudine tua.

Infernus verbum occurrens tibi, amarus factus
 est mortalem videns deificatum, maculosum vibi-
 cibus, et omnipotentem horribili formæ autem
 discordavit.

Deiparentia tua, Christe, erga nos compatiens
 facta, Isaïas lumine viso sine vespere, de nocte
 vigilans clamavit, resurgent mortui, et suscitabun-
 tur qui in sepulcris sunt, et omnes in terra exul-
 tabunt.

Novificas terrigenas, creator pulvereus existens,
 et sindon et sepulcrum subostendunt coexistens
 tibi Verbum mysterium, decorus enim confultor te
 gignentis consilium vaticinatur in te magnifice, novi-
 ficantis me.

Per mortem, mortale per sepulcrum, corruptibile
 transmutas, incorruptibile facis enim dividecentissi-
 me, immortalificans assumptum, caro enim tua cor-
 ruptionem non novit, Domine, neque anima tua in
 inferno mirabiliter relicta est.

D Ex incorrupta profectus, et vulnerans costam crea-
 tor meus, ex ipsa effecisti reformationem Evæ Adam
 factus, sopitus admirabiliter somno vivificante, et
 vitam suscitans e somno et corruptione tanquam
 omnipotens.

PETRUS ARCHIDIACONUS.

QUÆSTIONES IN DANIELEM PROPHETAM A PETRO ARCHIDIACONO ENODATÆ.

(Ex Marten., ampl. Collect.)

OBSERVATIO PRÆVIA.

Inter varias Caroli Magni curas, spectanda est in primis summa ejus in restaurandis sacrarum litterarum studiis diligentia. Ratus enim tunc præsertim imperia florescere, cum viri in eis virtute ac doctrina præstantes claruerint, nihil prætermisit omnino, quominus eruditos undequaque viros accerseret quorum ope liberales in suis regnis artes, disciplinas scientiasque omnes resuscitaret. Nervos vero omnes contendit, ut pene emortuum sacrarum Scripturarum studium apud suos excitaret. Id quidem ipse testatur in præfatione ad Homiliarium Pauli diaconi Casinensis monachi ejus jussu elaboratum. «Quia, inquit, curæ nobis est ut Ecclesiarum nostrarum ad meliora semper proficiat status, obliteratam pene majorum nostrorum desidia reparare vigilant studio litterarum satagimus officium, et ad pernoscenda sacrarum librorum studia, nostro etiam quo possumus invitamus exemplo. Inter quæ jam pridem universos Veteris ac Novi Testamenti libros, libroriorum incuria depravatos, Deo nos in omnibus adjuvante, examissim correximus.» Quapropter haudquaquam mirum videri debet, si sequentes in Daniele Quæstiones, quas hic ex pervetusto codice Stabulensis monasterii proferimus, ex authentico Petri archidiaconi transcribi curaverit religiosissimus princeps. Quis autem exstiterit Petrus ille archidiaconus, necdum divinare potuimus, nisi forte sit ille Petrus diaconus, quo interlocutore sanctus Gregorius suos Dialogorum libros composuit. Eruditorum hac de re judicium exspectamus.

INCIPIT LIBER

DE DIVERSIS QUÆSTIUNCULIS

CUM RESPONSIONIBUS SUIS.

QUEM JUSSIT DOMNUS REX CAROLUS TRANSCRIBERE EX AUTHENTICO PETRI ARCHIDIACONI.

1. Quæ sunt illa regna quæ in visione sua vidit Nabochodonosor rex (Dan. ii, 31)?

In capite statuz regnum Babylonium designatur, et post illud Medorum atque Persarum, quod argenti habet similitudinem, et regnum tertium Alexandrum significat regnum Macedonum successorumque Alexandri, quod æris habet similitudinem. Regnum quantum perspicue pertinet ad Romanos; ferreum est, quod comminuit et domat omnia. Sed pedes ejus et digiti ex parte ferrei, ex parte sunt ficiles, quod hoc tempore manifestissime comprobatur. Sicut enim in principio nihil Romano imperio fortius et durius fuit, ita in fine rerum nihil imbecillius.

A 2. Quæritur si Danihel et Ananias et Misabel et Azarias fuerunt eunuchi, an non?

Eunuchi videntur, juxta illud quod legimus: *Ai rex Asphanes præposito eunuchorum suorum, ut introduceret de filiis Israel et de semine regio et tyrannorum pueros in quibus nulla esset macula* (Dan. i, 3), et juxta id quod Esaias dixerat Ezechiae: *Et de semine tollent et facient eunuchos in domo regis* (Isa. xxxix, 7). Sed cum occurrit illud: *In quibus nulla esset macula*, non eos fuisse eunuchos invenimus.

3. Si sapientiam et doctrinam Babyloniorum peccatum est discere, cur Danihel didicit quod non licebat?

Si Danihel sciret sapientiam Chaldæorum esse peccatum, nunquam acquiesceret discere quod non licebat, sicut volebat comedere de mensa regis, neque bibere de vino ejus ne pollueretur (Dan. i, 8). Nam et Moyses omnem sapientiam Ægyptiorum didicerat.

4. Quæritur si Danihel cum tribus pueris eam sapientiam didicit quam Græcorum eruditio pollicetur, an non?

Non, sed doctrinam gentis barbaræ, quæ usque hodie Chaldæi philosophantur.

5. Quid est quod legitur in anno secundo regni Nabochodonosor, vidit Nabochodonosor somnium (Dan. ii, 1). Si post tres annos pueri ingressi sunt in conspectu ejus, ut ipse præceperat, quomodo secundo anno regni sui somnium vidisse narratur?

Secundum hic annum dicit regni ejus omnium gentium barbararum, non Judæorum tantum et Chaldæorum, sed Assyriorum, et Ægyptiorum, et Moabitum, et reliquarum nationum quas Domino cedente superaverat. Unde et Josephus ait: post annum secundum Ægyptiæ vassitatis, rex Nabochodonosor vidit mirabile somnium.

6. Quid est quod Nabochodonosor tanti mysterii meruerit cernere somnium? Nunquid credere possumus hominis pessimi hoc meritum obtinuisse?

Non merito vidit; sed ut interpretante sancto quod viderat, Deus glorificaretur. Sic nec Pharaon videre meruit, sed ut Joseph cunctis esset prepositus.

7. Arioli, id est incantatores, incantatores sunt qui rem verbis peragunt; magi, qui de singulis philosophantur; malefici, qui sanguine utuntur.

8. Quid est quod dixit Nabochodonosor: *vidi somnium et mente confusus ignoro quid viderim* (Dan. ii, 5), dum postea referente Danielem ea se vidisse testatus est quæ dixerat Danihel?

Umbra quædam, et, ut ita dicam, aura somnii atque vestigium remansit in corde regis, ut referentibus aliis posset reminisci eorum quæ viderat, ut nequaquam cum deciperent mentientes. Huc usque quæ lecta sunt sermonē narrantur Hebræo; ab hoc loco usque ad visionem anni tertii regis Baltasar, quam Danihel vidit in Susis Hebræicis quidem litteris, sed lingua scribuntur Chaldaica, quam hic Syriacam vocat.

9. Quid est quod legimus: Et præco clamabat valenter: *Vobis dicitur populis, tribus et linguis, in hora qua audieritis sonitum tubæ, et fistulæ, et citharæ; sambucæ et psalterii et symphonie, et universi generis musicorum, cadentes adorare statuam auream, quam erexit Nabochodonosor rex. Si quis autem non ceciderit et adoraverit, eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentem* (Dan. iii, 4). Nunquid potuerunt omnes populi universarum nationum in campo Duram congregari loco modico? quem locum Theodosio pro Dura Deira, Simmachus Doraum, LXX Periboaon transtulerunt, et interpretatur vivarium vel conclusus locus.

Non quod omnes populi in campo Duram potuerint congregari et adorare auream statuam, sed quod in principibus cunctarum gentium omnes gentes et populi adorasse credantur.

10. Quid per statuam auream intelligendum est, quam fecit Nabochodonosor rex (Dan. iii, 4)?

Per regem illum et per statuam intelligimus omnes hæreticos, qui fulgore eloquentiæ secularis falsum dogma componunt.

11. Quid est naphtha (Dan. iii, 46)?

Ossa olivarum quæ projiciuntur, amurca arefacta, et naphtha Græce dicitur *pyrni* ab eo quod ignem nutrit.

12. Quas provincias tenuit Nabuchodonosor rex? Orientis, Asiam, Europam et Libiam.

13. Quomodo homini sine mente per septem annos imperium reservatum sit, regnumque potentissimum absque rege tanto tempore fuerit (Dan. iv, 30)? aut si alius illi successit in regno, cujus veordie æstimandum sit ut cederet imperio, quod tanto tempore possidebat; præsertim cum historiæ Chaldaeorum nihil tale continent, nec potuisse fieri ut qui de minoribus scripserunt, majora retulissent.

Quidam, dum hoc in historiis non inveniunt, per Nabochodonosor diabolum intelligere volunt, quod non est recipiendum: quis enim nesciat amentes

^a Hic deest una interrogatio, forte: *Quid differunt arioli, magi et malefici?*

^b Orosium supra in ms. antiqua manu, forte eadem.

homines instar brutorum animalium in agris vivere locisque silvestribus? Quid mirum si ad ostendendam Dei potentiam et humiliandam regum superbiam hoc Dei iudicium sit paratum? Nam et multo incredibilia et Græcæ et Romanæ historiæ accidisse hominibus prodiderunt. Scyllam quoque, et chimeram, hydram, adque centauros aves et feras facta ex homine narrant fabulae.

14. Quare Danihel, quem Dei cultorem legimus, scribitur princeps ariolorum omnium, sicut scriptum est *Baldasar, inquit, princeps ariolorum, quem ego scio quod spiritum deorum sanctorum habes in te* (Dan. iv, 6).

Non mirum, si princeps ariolorum omnium constitutus sit, qui ad præceptum regis sapientiam didicerat Chaldaeorum, et decuplum omnibus sapientior fuerat inventus.

15. Si prædixit Danihel sententiam Dei quæ non potest immutari (Dan. iv, 24) quomodo hortatur ad eleemosynas et misericordiam pauperum, ut Dei sententia commutetur?

Facile solvitur Ezechie regis exemplo, quem Essias dixerat esse moriturum (Jes. xxxviii, 4) et Nenivitarum; adhuc tres dies et Nenive subvertetur (Jon. iii, 4); et tamen ad preces Ezechie et Nenivitarum Dei sententia commutata est, non vanitate iudicii, sed eorum conversione.

16. Quis ille Baldasar de quo scriptum est: *Baldasar rex fecit grande convivium optimatibus suis mille* (Dan. v, 1)?

Sciendum est non hunc filium Nabochodonosor ut multi legentes arbitrantur; sed juxta ^b Abherosum, qui Caldeam scripsit historiam, et Josephum, qui Berosum sequitur, post Nabochodonosor qui regnavit annis XLIII successit in regno ejus Evilmerodach, qui in primo anno regni sui levavit caput Joachim regis Juda de carcere. Post mortem vero Evilmerodach in regno patris successit filius ejus Neglisar post quem rursum filius ejus Laborsordoc, quo mortuo Baldasar filius ejus regnum tenuit, qui a Dario rege Medorum interfectus est, qui Darius Cyri regis Persarum avunculus fuit.

17. Cur ergo patrem Baldasaris Nabochodonosor vocat (Dan. v, 2)?

Non faciat errorem scientibus sanctæ Scripturæ consuetudinem, qua patres omnes proavi et majores vocantur.

18. Queritur cur legatur, purpura vestiatur et torquem auream habeat in collo? cur torquem feminino genere translator protulerit?

Exemplo doctus fecit. Nam Cicero in Mario torquem genere feminino posuit, sed Titus Libius masculino dixit.

19. Quæ fuit illa regina quæ ingressa est ad Baldasar, audito quod viderat (Dan. v, 10)?

Hanc Josephus aviam Baldasaris scribit, Origenem matrem.

^c Hanc quidem Baltasaris aviam fuisse scribit Josephus lib. x Antiquitatum Judaicarum cap. 10. At vero Origenis opus nullum in Daniele habemus.

20. Cur articuli scribentis manus contra candelabrum apparuisse scribuntur (*Dan. v, 5*)?

Ut longius non apparerent.

21. Interfecto Baldasar, obsessaque Babylone a Medis et Persis, Dario videlicet et Cyro, cur Darius solus successit in regnum, et non cum eo Cyrus, qui pariter cum eo regnum cepit Babylonium (*Dan. v, 30*)?

Ordo ætatis et propinquitatis et regni est. Darius enim sexaginta duorum annorum erat, et majus regnum Medorum quam Persarum legimus, et avunculus qui prior erat jure naturali, successore regni debuit numerari. Sciendum est quæ fuerit illa scriptura quam scripserunt articuli, *Mane, Thecel, Phares. Mane numeravit Deus regnum tuum et complevit illud; Thecel, appensum est in statera et inventum est minus habens; Phares, divisum est regnum tuum, et datum est Medis et Persis* (*Dan. v, 25*).

22. Quid est quod legitur: porro rex cogitabat constituere Danihelem super omne regnum, unde principes et sadrappæ quærebant occasionem, ut invenirent Danihelem ex latere regis (*Dan. ix, 5*). Quid est, ut invenirent Danihelem ex latere regis?

Latus regis regina est, vel concubinæ ejus, ceteræque uxores quæ a latere dormiunt; quærebant ergo occasionem in rebus hujuscemodi; si in sermone, tactu, nutu, possent accusare Danihelem, sed nullam causam et suspicionem reperire potuerunt, quia eunuchus erat.

23. Quid est quod legimus, tribus temporibus in die flectebat genua sua Danihel (*Dan. vi, 10*)? Quæ sunt tempora quæ hic ostendit?

Tria autem tempora quibus Deo flectenda sunt genua, tertiam horam et sextam et nonam ecclesiastica traditio intelligit. Denique tertia hora descendit super apostolos Spiritus sanctus, sexta volens Petrus comedere ascendit cœnaculum, nona Petrus et Johannes pergebant ad templum.

24. Quid est quod legimus: Fuit Danihel usque ad annum primum Cyri regis (*Dan. i, 21*), cum alibi scriptum sit, anno tertio Cyri regis Persarum verbum revelatum est Daniheli cognomento Baldasar (*Dan. x, 1*)?

Hoc significatur quod usque ad primum annum Cyri regis qui Chaldaeorum destruxit imperium, Danihel potens fuerit in Chaldaea, postea vero a Dario in Medos translatus sit.

25. Quid est quod dicit Danihel: Videbam in visione mea nocte, et ecce quatuor venti celi pugnabant in mari magno, et quatuor bestię grandes ascende-bant de mari diversæ inter se (*Dan. vii, 2*)?

Quatuor venti celi quatuor sunt angelicæ potestates, quibus principalia regna commissa sunt; mare autem mundum istum seculumque significat, falsis amarisque fluctibus redundantem; quatuor bestię

A magnæ quatuor regna, inquit angelus, ascendent de terra.

26. Et quid est quod legimus: Prima quasi leæna et alas habebat aquilæ. Aspiciebam donec evulsæ sunt alæ ejus, et sublata est de terra, et super pedes quasi homo stetit, et cor ejus datum est ei (*Dan. vii, 4*)?

Regnum Babylonium propter sævitiam et crudelitatem, sive propter luxuriam et vitam libidini servientem, non leo sed leæna appellatur.

27. Et quare non leonis specie sed leænæ regnum visum sit potentissimum?

Quia dicunt hi qui bestiarum scripsere naturam, leænas esse ferociiores, maxime si catulos nutrant, et semper gestire ad coitum.

28. Et quid est quod alas aquilæ habere scribitur?

Superbiam significat regni potentissimi, cujus princeps loquitur per Isaiam: Super sidera celi ponam thronum meum, ero similis Altissimo (*Isai. xiv, 13*).

29. Et quare alas aquilæ et non alterius avis habere dicatur?

Quia aquila multo vivit tempore, et regnum Assyriorum multis fuit ætatibus dominatum.

30. Quid intelligendum est per id quod dicitur: Evulsæ sunt alæ ejus?

Cætera regna significat quibus prius imperabat, et volitabat in mundo.

31. Quid est quod dicitur: Et super pedes quasi homo stetit, et cor ejus datum est ei (*Dan. vii, 4*)?

C Nabochodonosor potest intelligi, qui postquam perdidit regnum, et gloria ejus ablata est, rursum in pristino gradu restitutus sit, et non leænam sed hominem se esse didicerit, et cor receperit quod amiserat. Potest et aliter intelligi de regno Chaldaeorum, quod interfecto Baldasar, Medis Persisque in imperio succedentibus, Babylonii homines humilis fragilisque naturæ se esse intellexerint (*Dan. iv, 31*).

32. Quid est quod legitur: Et ecce bestia alia similis urso in parte stetit, et tres ordines erant in ore ejus, et in dentibus ejus, et sic dicebant ei: surge, comede carnes plurimas (*Dan. vii, 5*)?

Bestia secunda urso similis, ipsa est de qua in visione statuæ legimus, pectus ejus et brachia de argento, ob duritiam et ferocitatem urso comparatur: in parte vero una stetit, quia sic dicunt Hebræi, nihil eos adversum Israel crudele gessisse, unde et in Zacharia equi albi appellantur (*Zach. vi, 3*).

33, 34. Quid per tres ordines qui erant in ore ejus et in dentibus?

Quidam sic interpretatus est, ut regnum Persarum in tres principes diceret fuisse divisum, sicut legimus de tribus principibus, qui cxx sadrapis præerant: sed tres ordines in ore regis Persarum et in dentibus ejus, tria regna debemus accipere. Babyloniorum, Medorum, atque Persarum, quæ in unum redacta sunt.

35. Unde dictum est ei surge, comede carnes plurimas?

Illud tempus significat, quando sub Assiæro quem LXX Artaxerxen vocant, ad suggestionem Aman una die omnes Judæi jussi sunt trucidari.

36. Quid est quod legitur: *Post hoc aspiciebam, et ecce alia quasi pardus, et alas habebat quatuor super se, et quatuor capita erant in bestia, et potestas data est ei* (Dan. vii, 6)?

Tertium regnum Macedonum, de quo et in statua legimus *venter et femora ejus ex ære* (Dan. ii, 32), pardo, bestię velocissimę, comparatur, quę præceps fertur ad sanguinem et saltu in mortem ruit. Per quatuor alas victoria signatur Alexandri, quę nihil velocius fuit: qui ab Illyrico et Adriatico mari usque ad Indicum oceanum et Gangem fluvium, non tam præliis quam victoriis percurrit, et sex annis Europę partem et omnem sibi Asiam subjugavit.

37. Quid per quatuor capita?

Eosdem dicit duces ejus, qui postea successores regni exstiterunt, Ptolomeum, Seleucum, Philippum, Antigonum.

38. Quid *Et potestas quę data est ei?*

Ostenditur non Alexandri fortitudinis, sed Domini voluntatis fuisse.

39. Quid est quod dicit: *Post hæc aspiciebam in visione noctis, et ecce bestia quarta terribilis atque mirabilis, et fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculcans* (Dan. vii, 7)?

Quarta imperium Romanorum est, de quo in statua dicitur, *tibię ejus ferrea* (Ibid. ii, 33).

40. Quid est quod superius tria regna bestiis comparavit, id est leonę, urso et pardo; Romanorum regnum nulli bestię comparavit?

Quia ut formidosam faceret bestiam, vocabulum tacuit, ut quicquid formidosius cogitaveramus in bestiis, hoc Romanos intelligamus; sed Hebręi quod tacuit hic est, in Psalmo dictum putant: *Vastavit eam aper de silva et singularis ferus depastus est eam* (Psal. lxxix, 41).

41. Quid est quod dicitur comedens atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculcans?

Significat omnes nationes, vel interfectas ab eis, vel tributo et servitute subjugatas.

42. Quid est quod dicit: *Et habebat cornua decem* (Dan. vii, 7)?

Quia alii ponunt quatuor successores Alexandri, et deinde usque ad Antiochum cognomento Epiphanem, decem reges enumerant, qui fuerant sævissimi. Sed melius credendum est, quod omnes magistri ecclesiastici tradiderunt. In consummatione mundi quando regnum destruendum est Romanorum, decem futuros reges qui orbem Romanorum inter se dividant, et undecimum surrecturum esse parvulum regem, qui tres reges de decem regibus superaturus sit, id est Ægyptiorum regem, et Africę et Æthiopię; quibus interfectis, etiam septem alii reges victori colla submittent. Illud autem dicit: *Oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto* (Dan. vii, 8), ne eum putemus, juxta quorundam opinionem, vel diabolus esse vel

dæmonem, sed unum de hominibus, in quo totus Sathanas habitaturus est; et *os loquens ingentia*, ita ut in templo Dei sedere audeat, faciens se quasi Deum.

43. Quid est quod dicit: *Aspiciebam donec throni positi sunt, et antiquus dierum sedet* (Ibid. 9)?

Throni quos vidit Danihel, hii mihi videntur esse quos Johannes xxiv thronos nuncupat. Vetustus autem dierum ille est, qui apud Johannem solus in throno sedet; Filius quoque hominis qui venit ad vetustum dierum, ipse est qui apud Johannem *leo* dicitur *de tribu Juda radix David* (Apoc. v, 5).

44. Quid est *judicium sedet et libri aperti sunt* (Dan. vii, 10)?

Conscientię et opera singulorum in utraque parte vel bona vel mala omnia revelantur. Bonus liber ille est, quem sæpe legimus, liber viventium; malus liber, qualis est qui in accusatoris tenetur manu, qui est inimicus et vindex de quo et in Apocalypsi legimus: *Accusator fratrum nostrorum* (Apoc. xii, 10), liber iste terrenus est.

45. Quid est: *Et vidi quoniam interfecta esset bestia, et perisset corpus ejus, et traditum esset ad comburendum igni, aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas, et tempora vitę constituta essent eis usque ad tempus et tempora* (Dan. vii, 11)?

In uno Romano imperio propter Antichristum blasphemantem, omnia simul regna deleta sunt, et nequam terrenum imperium erit, sed sanctorum conversatio et adventus filii Dei triumphantis.

46. Quid est quod dicit: *Et tradentur in manus ejus usque ad tempus et tempora et dimidium temporis* (Dan. vii, 25)?

In his temporibus sancti potestati Antichristi permittendi sunt, ut condemnentur Judęi, qui non credentes veritati susceperunt mendacium. De his temporibus Dominus in Evangelio loquitur: *Nisi abbreviati essent dies illi, nequaquam salva esset ulla caro* (Matth. xxiv, 22).

Ego Danihel multum cogitationibus meis conturbabar et facies mea immutata est in me, verbum autem in corde meo conservavi (Dan. vii, 28).

Hactenus liber Danihelis Chaldaico sermone conscriptus est: cætera quę secuntur usque ad finem voluminis, hebraice legimus.

47. Suis autem metropolis est regionis Elamitarum. Si castrum, quomodo metropolis (Dan. viii, 2)?

Non quod castrum sit urbs metropolis, sed quod tanta firmitate edificata sit, ut castrum esse videatur.

48. Quid est quod legitur: *Vidi autem in visione esse me super portam Ulai*: quid est Ulai (Ibid.)?

Sciendum est autem Ulai esse nomen loci sive portę, ut in Troia Scęa porta, et apud Romanos Carmentalis dicitur, habentes singulę ex propriis causis origines nominum.

49. Quid est quod dicit: *Et ecce aries unus stabat ante paludem, sive ante portam, habens cornua excelsa, et unum excelsius altero atque succrescens* (Ibid. 3)?

Arietem Barium vocat, avunculum Cyri, qui post

Astyagen avum maternum, cum avunculo Dario quem Græci Cyaxaren vocant, Medis imperavit et Persis.

50. Quid est quod dicit: *Postea vidi arietem cornibus ventiliantem contra orientem et contra aquilonem et contra meridiem (Dan. viii, 4)?*

Non ipsum arietem Cyrum videlicet vel Darium, sed ejusdem regni arietem, id est Darium alterum, qui ultimus potentie Persicæ rex fuit, et quem superavit Alexander Philippi filius rex Macedonum. Quod autem Darius iste rex potentissimus et ditissimus fuerit, tam Græcæ quam Latine narrant historiæ.

51. Ecce autem hircus caprarum veniebat ab occidente super faciem totius terræ; et non tangebatur terram. Porro hircus habebat cornu insigne inter oculos suos, et venit usque ad arietem illum cornutum, quem videram stantem ante portam; et cucurrit ad eum impetu fortitudinis suæ. Cumque appropinquasset prope arietem, comminuit duo cornua ejus, et non poterat aries resistere ei. Cumque eum misisset in terram, conculcavit eum, et nemo quibat liberare eum de manu ejus. Hircus autem caprarum magnus factus est nimis, cumque crevisset, factum est cornu magnum, et orta sunt cornua quatuor subter illud per quatuor ventos caeli. De uno autem ex eis ortum est cornu unum modicum et factum est grande (Ibid. 5).

Hircus caprarum qui veniebat ab occidente, et propter nimiam velocitatem terram tangere non videbatur, Alexander est rex Græcorum, qui subversis Thebis in Persis, arma corripuit, Darii duces superavit, et ad extremum ipsum percussit arietem, et duo ejus confregit cornua, Medos atque Persas, misitque eum sub pedibus suis, et utrumque cornu suo subjugavit imperio. Cornu autem grande, ipse est rex primus Alexander; quo tricesimo secundo anno ætatis suæ mortuo in Babylone, surrexerunt pro eo quatuor duces ejus, qui sibi imperium diviserunt. Ægyptum Ptolomeus Lagi filius tenuit; Macedoniam Philippus qui et Arideus frater Alexandri; Syriam et Babylonem et omnia regna Orientis Seleucus Nicanor; Asiæ regnavit Antigonus.

52. Quid est quod dicit: *Et usque ad principem fortitudinis magnificatus est (Ibid. 11).*

Hoc dictum est de Epiphane filio Seleuci, qui et Philopater appellatus est, quia erectus sit contra Deum, et sanctos illius persecutus, et tulit iuge sacrificium, et peccatum desolationis quæ facta est, et sanctuarium et fortitudo conculcabitur. Unus angelus interrogat alterum angelum, usque ad quod tempus Dei iudicio sub Antiocho rege Syriæ templum futurum sit desolatum, et simulacrum Jovis statuum in templo Dei. Posuit enim Antiochus statuam Jovis in templo Dei.

53. Et dixit usque ad vesperam et mane, dies duo millia trecenti, et mundabitur sanctuarium (Ibid. 14).

Centesimo quadragesimo tertio anno a Seleuco, qui primus regnavit in Syria post Alexandrum, ingressum legimus Antiochum Hierosolymam et uni-

versa vastasse, reversumque anno tertio, in templo posuisse statuam Jovis; ab hoc tempore usque ad Judam Machabæum, per annos vastitatis Hierusalem et contaminationis templi, sex duo millia, trecentos dies et tres menses esse completos, post quos templum purgatum est.

54. Quid est quod dicit: *Et ecce stetit in conspectu meo quasi species viri (Ibid. 15)?*

Non enim viri sunt angeli, sed in specie virorum videntur, sicut Abraham ad quercum Mambre tres visi sunt viri, qui utique viri non erant, e quibus unus adoratur ut Dominus, unde et Salvator loquitur in Evangelio: *Abraham vidit diem meum, et lætatus est (Joan. viii, 56)*

55. Quid est quod dicit: *Et audivi vocem viri inter Ulai, et clamavit, et ait: Gabrihel, fac intelligere istam visionem (Dan. viii, 16)?* quis ille est qui Gabrieli præcepit, ut Daniele faciat intelligere visionem?

Judæi Michaelém autumant.

56. Et cur vocatur Gabrihel, ut intelligere faciat, et non alius vocatur angelus?

Quia cum visio de præliis erat, regumque certaminibus, immo regnorum successionibus, dignum erat ut Gabrihel, qui præpositus est præliis, huic officio manciparetur.

57. Quare tempore quo erat Dominus nasciturus, ad Zachariam et ad Mariam Gabrihel missus est, et non alius angelus?

Quia, ut dictum est, præliis est præpositus, indicturus bellum dæmonibus, et triumphaturus de mundo venit.

58. Illud quod ait Danihel: *Et ego Danihel langui et ægrotavi per dies (Dan. viii, 27).*

Hoc est illud quod in Genesi de Abraham legimus, quod postquam Deum audiverit loquentem sibi, terram et cinerem esse se dixerit (Gen. xviii, 27).

59. Quid est quod dicit: *Et stupebam ad visionem, et non erat qui interpretaretur (Dan. viii, 27).* Si non erat qui interpretaretur, quomodo supra interpretatus est angelus?

Sed quod dicit, hoc est reges audierat, et eorum nomina nesciebat; futura cognoverat, et quo tempore futura essent dubius fluctuabat.

60. In anno primo Darii filii Assueri de semine Medorum, qui imperavit super regnum Chaldæorum (Dan. ix, 1).

Hic est Darius, qui cum Cyro Chaldæos Babyloniosque superavit. Ne putemus illum Darium, cujus secundo anno templum ædificatum est: quod Porphyrius suspicatus, ut annos Danihelis extendat; vel eum qui ab Alexandro Macedonum rege superatus est. Addit ergo nomen patris, additque victoriam qua primus de semine Medorum subverterit regnum Chaldæorum, ut auferat propter similitudinem nominis lectionis errorem.

61. Quid est quod cxx annos Dominus in Genesi hominibus posuit?

Quia qui tanto tempore, hoc est centum annis nolunt agere poenitentiam, nequaquam expectat ut

xx alii compleantur. Sed infert ante quod postea fuerat comminatus.

63. Quid est quod dicit Danihel, *Maledictio et detestatio venit super nos, quæ scripta est in libro Moisi servi Dei (Dan. ix, 11)? in quo libro Moisi?*

In Deuteronomio maledictiones et benedictiones Dei legimus, quæ postea dictavit in monte Garisim et Hebal super justos et peccatores (*Deut. xxxvi, 14*).

65. Quid est quod in Psalmo legimus: *Surrexit tanquam dormiens Dominus, tanquam potens et crapulatus a vino (Psal. lxxvii, 65)?*

Malitia nostra inebriat Deum, quæ, quando in nobis corripitur, evigilare dicitur, et de sua ebrietate consurgere, ut nos peccato ebrios evigilare faciat justitiæ. Quando propter peccata corripimur, vigilat super nos Deus, et visitat nos. Quando vero a Deo deserimur, et non judicamur, indigni sumus correptione Domini, tunc dicitur dormire.

64. Quid est quod dicit angelus Daniheli: *Tu ergo animadvertes sermonem, et intellige visionem. Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, sciesque et intelliges ab exitu sermonis, ut respondeatur et ædificetur Hierusalem usque ad Christum ducem; hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ (Dan. ix, 25 et seq.)?*

Hæc et non frustra et absque inspiratione Dei angelum respondisse manifestum est: quæ observatio cautam atque sollicitam videtur expetere rationem, ut lector diligenter attendat, et causas divisionis inquirat, in eo quod angelus ait: *Ab exitu sermonis ut respondeatur et ædificetur Hierusalem usque ad Christum ducem (Ibid. 25).*

Non alios arbitramur quam principes, qui post hanc prophetiam et reversionem de Babylone, Judæico populo præfuerunt. Hoc est pontifices, quos christos ab eo quod unctos Scriptura cognominat, quorum princeps fuit Jesus filius Josedec sacerdos magnus, et qui fuerunt usque ad adventum Domini salvatoris, hosque significat vaticinium prophetæ dicens: *Ab exitu sermonis ut respondeatur et ædificetur Hierusalem usque ad Christum ducem, hebdomades vii et hebdomades lx et duæ*; id est ut vii hebdomades et postea lxii quæ faciunt annos cccclxxxiii a Cyro numerentur: ac ne videamur procacem tantum ferre sententiam, et non probare quod dicimus, numeremus eos qui post Jesum filium Josedec usque ad adventum Salvatoris populo præfuerint Christi, id est uncti in pontificatu. Primus igitur, ut ante jam diximus, post Danihelis prophetiam quæ facta est sub Cyro rege, postquam de Babylone reversus est populus, Jesus filius Josedec fuit sacerdos magnus et Zorobabel filius Salathiel, qui templi fundamenta jecerunt, impeditoque opere a Samaritis et aliis in circuitu nationibus, septem hebdomadarum anni completi sunt, id est quadraginta novem quibus imperfectum opus templi fuit, et quas prophetia a reliquis sexaginta duobus hebdo-

madibus separat, denique et Judæi in Evangelio ex hac opinione loquuntur ad Dominum: *xi et sex annis ædificatum est templum, et tu tribus diebus suscitabis illud (Joan. ii, 20)*. Tot enim sunt anni a primo anno Cyri regis, qui libertatem dedit volentibus Judæis reverti in patriam, usque ad sextum annum Darii regis, sub quo templi opus omne completum est. Porro Iosephus et alios tres annos addidit, in quibus peribulos templi et quædam alia quæ remanserant, perfecta sunt, qui additi xlvi annis faciunt annos xlix, id est septem annorum hebdomadas: reliquas autem lx duas hebdomadas ab ejusdem Darii septimo anno enumerant; quo tempore Jesus filius Josedec et Zorobabel jam majoris ætatis populo præerant, sub quibus prophetaverunt Aggæus et Zacharias. Post quos Esdras et Nehemias de Babylone venientes, muros urbis extruxerunt, tenente pontificatum Joachim filio Jesu cognomento Josedec; post quem successit in sacerdotio Elia sub, ac deinde Joiade, et postea Johannes, post quem Jadas; cujus ætate Alexander rex Macedonum condidit Alexandriam, ut Iosephus loquitur, venitque Hierosolymam, et in templo victimas immolavit. Mortuo autem Alexandro, centesima tertia decima Olympiade, anno ducentesimo trigesimo sexto regni Persarum, quod cœperat primo anno Olympiadi; quo tempore Cyrus rex Persarum Babylonios Chaldaeosque superavit, et post mortem Jadas sacerdotis, qui sub Alexandro templo præfuit, suscepit pontificatum Onias, quo tempore Seleucus, subjugata Babylone, diadema totius Asiæ capiti suo imposuit.

Anno duodecimo mortis Alexandri, in quod tempus supputantur omnes anni a Cyri imperio, cc quadraginta octo, ex qua ætate Scriptura Machabæorum regnum Græcorum enumerat. Post Oniam præfuit Judæis pontifex Eleazarus, quo tempore lxx interpretes Scripturas sanctas Alexandriæ in Græcum dicunt vertisse sermonem. Post quem alter Onias, cui successit Simon; quo regente populum, Jesus filius Sirach scripsit librum qui Græce Panareth appellatur. Cui successit in pontificatum alius Onias; quo tempore Antiochus Judæos diis gentium immolare cogebat. Quo mortuo, Judas Machabæus purgavit templum, et idolorum simulacra contrivit. Cui successit frater Jonathas, et post eum rexit populum Simon frater utriusque. In cujus morte cclxxvii regni Syriæ impletus et annus, et usque ad hoc tempus, Machabæorum primus liber historiam continet, supputanturque a primo anno Cyri regis Persarum usque ad finem primi Machabæorum voluminis, et mortem Simonis pontificis anni ccccxv. Post quem Johannes tenuit pontificatum annis xxix. Quo mortuo, Aristobolus uno anno præfuit populo: qui primus reversus de Babylone, diadema insigne regie potestatis cum honore pontificatus adsumpsit. Hujus successor fuit Alexander rex pariter et pontifex, qui rexit populum annis xxvii, et hactenus a primo anno regis Cyri et captivorum reditu, qui in Judeam venire voluerunt, subputantur anni cccclxxxiii, quos vii et lx duæ hebdo-

maades, id est LXX simul efficiunt, et hoc omni tempore pontifices rexerunt populum Judæorum; quos ego nunc arbitror vocari christos duces. Mortuo autem novissimo eorum Alexandro, huc atque illuc in varias partes absque ullo duce gens Judæorum seditionibus vexabatur in tantum, ut Alexandra quæ et Salina vocabatur, ejusdem Alexandri uxor, obtineret imperium, et pontificatum quidem Hircano filio reservaret, Aristobolo autem alteri filio regnum traderet, quod obtinuit annis x. Pugnantibus autem inter se intestina seditione germanis, et gentem Judæorum studia trahentibus, supervenit Gneus Pompeius dux Romani exercitus, captamque Hierosolimam usque ad adyta templi ingressus est, quæ vocabantur Sancta Sanctorum, victumque Aristobolum Romam misit, servans triumpho suo, et pontificatum Hircano tradidit fratri ejus. Tunc primum gens Judæorum Romanis facta est tributaria. Post quem Herodes filius Antipatri, interfecto Hircano, regnum Judæorum senatusconsulto accepit, et primus alienigena Judæis præfuit. Hæc ut nos potuimus exposuimus. Ponit et aliam Eusebius explanationem, quam si voluerimus in Latinum sermonem vertere, extendemus libri magnitudinem. Hæc est ergo interpretationis ejus sententia.

A sexto anno Darii, qui post Cyrum et Gambisem filium ejus regnavit in Persis, quando templi opera consummata sunt, usque ad Herodem et Cæsarem Augustum, numerat hebdomadas septem et LX duas, quæ faciunt annos CCCCLXXXIII, quando christus, id est Hircanus novissimus pontifex de genere Machabæorum ab Herode jugulatus est, et cessavit juxta legem pontificum Dei successio. Africanus in quinto temporum volumine de LXX hebdomadibus hæc locutus est: « Capitulum quod in Danihele de LXX hebdomadibus legimus multa et admirabilia continet, et quæ nunc longum est dicere. Ergo quod ad præsens opus pertinet, de temporibus disserendum est; nullique dubium quin de adventu Christi prædicatio sit, qui post LXX hebdomadas mundo apparuit, post quem consummata sunt delicta, et finem accepit peccatum, et deleta est iniquitas, et annuntiata justitia sempiterna, quæ legis justitiam vince-ret et impleta est visio et prophetia, quia lex et prophetæ usque ad Johannem Baptistam.

« Dicit autem ipse angelus LXX annorum hebdomadas, id est annos cccxc ab exitu sermonis, ut respondeatur et ut ædificetur Jerusalem vicesimum Artaxerxis regis Persarum annum habere principium. Neemias quippe hujus pincerna; sicut in Esdræ libro legimus, rogavit regem, acceperit responsum ut ædificaretur Hierusalem; et iste egressus est sermo, qui extruendæ urbis et circumdandæ muris daret licentiam, quæ usque ad illud tempus vicinarum gentium patebat incursibus. Siquidem ad Cyri regis imperium, qui volentibus reverti Hierosolimam dederat potestatem, Jesus pontifex et Zorobabel et postea Esdras sacerdos et cæteri, qui cum eis proficisci voluerant, templum et urbem et muros ejus ædifi-

care conati sunt prohibentibus in circuitu nationibus ne impleteretur opus, quasi hoc rex non jussisset. Mansit itaque imperfectum opus usque ad Nehemiam, et vicesimum annum regis Artaxerxis: quo tempore regni Persarum centum et xv anni fuerant obvoluti, captivitatis autem Hierusalem CLXXX et v annus erat, et tunc primum Artaxerxes jussit muros extrui Hierusalem: cui operi præfuit Neemias, et ædificata est platea, et muri circumdati; et ex illo tempore si numerare velis LXX annorum hebdomadas usque ad Christum, poteris invenire; quod si harum principium ab illo tempore voluerimus sumere, et tempora non concurrent, et multa reperiemus contraria. Nam si a Cyro et prima ejus indulgentia, qua Judæorum est laxata captivitas, LXX numerentur hebdomades, centum et eo amplius inveniemus annos, qui statutum hebdomadarum excedunt numerum et multo plus, si ex qua die Danihele locutus est angelus, addeturque amplior numerus, si captivitatis exordium volueris hebdomadarum habere principium. Permansit enim regnum Persarum usque ad initium Macedonum annis ducentis triginta, et ipsi Macedones regnaverunt annis ccc atque exinde usque ad annum xv Tiberii Cæsaris, quando passus est Christus, numerantur anni LX, qui simul faciunt annos dxc, ita ut centum supersint anni. A vicesimo autem anno Artaxerxis regis, usque ad Christum, complentur hebdomades LXX juxta lunarem Hebræorum subputationem, qui menses non juxta solis, sed juxta lunæ cursum numerant. Nam a centesimo et quinto decimo anno regni Persarum, quando Artaxerxes ejusdem imperii vicesimum regni sui habebat annum, et erat octagesimæ et tertiæ Olympiadis annus quartus, usque ad ducentesimam secundam Olympiadem, et secundum ejusdem Olympiadis annum Tiberii Cæsaris annum quintam decimum colliguntur anni CCCCLXXV, qui faciunt annos Hebræos cccxc, juxta lunares, ut diximus, menses, qui secundum illorum supputationem possunt facere per singulos menses dies xxix semis, ita ut solis circulus per annos cccxc plus habeat dies cccLxv et quartam diei partem, et per duodecim menses singulorum annorum xi dies, et quarta diei pars amplius reperiantur, unde Græci et Judæi pro octo annis trium mensium embolismis faciunt. Si enim octies undecim et quartam partem volueris supputare, xc dies, hoc est tres menses efficies, et in CCCCLXXV annis octonarii reperientur anni LIX et menses tres, qui simul faciunt plus minusve annos xv, qui si CCCCLXXV annis volueris addere LXX, annorum facies hebdomadas, hoc est simul annos cccxc. » Hæc Africanus iisdem verbis quæ expressimus locutus est.

65. Quid est quod dicit: *Confirmavit autem pactum multis hebdomadas una, et in dimidio hebdomadii deficiet hostia et sacrificium* (Dan. ix, 27)?

Sic interpretatur Eusebius, quod, Herode regnante apud Judæos, et Augusto apud Romanos, Christus natus sit, qui tribus annis et sex mensibus juxta evangelistam Johannem, Evangelium prædicavit, et

confirmavit Dei cultum : multis haud dubium, qui in apostolis et credentibus quando post passionem Domini in dimidia rursus hebdomade defecit hostia et sacrificium. Plerique unam hebdomadem annorum in LXX annos extendunt, ut ait Eusebius, et per singulos hebdomadis annos decennio supputato et volunt a passione Christi usque ad Neronis imperium annos esse XXXV quando contra Judæos Romana primum arma commota sunt, et hanc esse dimidiam hebdomadem annorum LXX. Postea vero a Vespasiano et Tito et deinceps quando Hierosolyma templumque succensum est, usque ad Trajanum, alios esse annos XXXV et hanc esse hebdomadem, de qua angelus loquitur Daniheli.

66. Quid est quod dicit : *Intellige et conjice a prophetatione sermonis respondere me tibi?*

Hoc et a primo anno Darii debemus computare, quando hanc vidit visionem Danihel. Videamus anni quomodo impleantur usque ad adventum Christi. Darius regnavit annis XIX, Artaxerxes XL, Ochus qui et Cyrus annis XIV, Argus anno I, alius Darius qui et Melas annis XX, Alexander Macedo annis X. Post eum regnavit in Alexandria Soter annis XXXV, cui successit Philadelphus regnans annis XXXVIII. Post hunc Eulptech annis XXV. Deinde Philopater annis XVII. Post hunc Epiphanes annis XXIV. Item alius Eupsetet annis XXVII, Soter annis XXXVIII, Ptolemeus annis XXXVII. Cleopatra annis XX, mensibus V. Item, Cleopatra regnavit cum Augusto annis XIII. Post Cleopatram Augustus aliis annis XLIII, nam omnes anni imperii Augusti fuerunt LVI. In quadragesimo enim et primo anno imperii Augusti qui post mortem Cleopatraz imperavit, nascitur Christus, et supervixit idem Augustus ex quo natus est Christus, annis XV. Et erunt reliqua tempora annorum in diem natiuitatis Christi, in annum quadragesimum primum Augusti, anni cccxxxvii menses V. Unde adimplentur LXII hebdomades et dimidia, quæ efficiunt annos cccxxxvii menses sex; et manifestata est justitia eterna, et unctus est sanctus sanctorum, id est Christus. Quidam autem, qui dicunt signari visum [*Fortè, Jesum*] et prophetiam, quoniam omnes prophete nuntiabant de ipso, quod esset venturus et pati haberet, igitur quoniam adimpleta est prophetia per adventum ejus, propterea signari jussionem et prophetiam dicebat, quoniam ipse est signaculum omnium prophetarum, adimplens omnia quæ retro de eo prophete nuntiarent.

A. 67. Quid est quod ait : *Anno tertio Cyri regis Persarum, verbum revelatum est Daniheli cognomento Baltasar (Dan. x, 1), cum in fine primæ visionis legamus : Fuit autem Danihel usque ad annum primum Cyri regis (Dan. i, 21), usque ad primum ejus annum fuit?*

Fuisse ergo eum apud Chaldæos pristina dignitate, purpura, byssoque vestitum usque ad primum annum Cyri regis intelligimus, quando subvertit Chaldæos, et postea cepit esse cum Dario filio Assueri de semine Medorum, qui imperavit super regnum Chaldæorum. Aut certe jam Dario mortuo, cujus anno primo septuaginta hebdomadarum sacramenta cognoverat, nunc tertio anno regis Cyri hæc vidisse narratur.

B. 68. Quid est quod dicit : *Et ego ab anno primo Darii Medi stabam, ut confortaretur et roboraretur (Dan. xi, 1)?*

Stabam, inquit, in conspectu Dei, et rogabam ejus clementiam, pro eo qui me diligebat, ut confortaretur vel ipse vel regnum ejus, et roboraretur, qui ob custodiam meam etiam lacum leonum suo signavit annulo, ne me adversarii interficerent. Alexander autem condita Alexandria, cum triginta et duos ætatis haberet annos, et duodecimum annum imperii in Babylone, veneno periit.

C. 69. Quid est quod dicunt, et post annos illius commiscitur, *Filiaque regis Austri venit ad regem Aquilonis facere amicitiam, et non obtinebit fortitudines brachii, nec stabit semen ejus, et tradetur ipsa, et qui adduxerunt eam juvenes ejus, et qui confortabant eam in temporibus (Ibid. 6)?*

Hoc est quod nunc dicitur : per multos annos Ptolemeus Philadelphus et Antiochus qui vocabatur Theos, id est Deus, facient amicitias, et filia regis Austri, hoc est Ptolomei, venit ad regem Aquilonis, id est Antiochum, ut inter patrem ac virum jungat amicitias, et non poterit, inquit, obtinere, nec semen illius stare in regno Syriæ, sed et ipsa Berenice et qui eam adduxerint interficientur. Rex quoque Antiochus, qui confortabat eum, id est per quem poterat prævalere, veneno uxoris occisus est. Laudicen enim prior illius uxor eum per ministros veneno interfecit, quia dicebat rex Berenicen consortem regni, et hanc concubinam.

Explicit.

CATULFUS.

INSTRUCTIO EPISTOLARIS CATULFI

AD BEATUM CAROLUM REGEM.

(Ex Duchesno., Hist. Franc. Script.)

Domino regi piissimo, gratia Dei celsissimo, Carolo vere charissimo, regno Christi rectissimo, ultimus namque Catulfus, tamen vester servulus intimo corde puro in Spiritu salutem sancto.

Domine mi rex, igitur precor te, ut illius semper recorderis, sicut credo, qui de nihilo te creavit, etiam ex minimo fecit maximum. Nam terreni nihil est parentis, nisi tantum ut humorem corporis, in qua est nascendi, cum sensu voluptatis materiam emittat vel recipiat, et tunc a Deo est, in quantum quod peccatum non est: cetera namque a Deo sunt omnia. Conceptus scilicet ipse, et corporis informatio, et inspiratio animae, et partus incolumis, et quaecunque deinceps ad hominem conservatum volentis Dei est, et illius munus est quod vivimus, quod spiramus, juxta illud: *Flatus hominis in manu Dei est.* Item, *Manus tuae fecerunt me,* et reliqua. Et haec sunt communia omnibus hominibus. Propriis etiam beatitudinibus et specialibus, o rex mi, honoravit te rex tuus super alteros coetaneos tuos, et super antecessores tuos corona gloriae beavit te. Prima, de regis dignitate, reginaque, sed et insuper. Illorum namque precum specialiter Deum precantium, maxime matris, sicut Deo placuit, inde, conceptus et natus, imo a Deo, rex mi, et hoc verbum diligenter considera. Secunda, quod primogenitus es, et benedictionem illius, sicut scriptum est, accipies juxta illud: *Omne primogenitum quod aperit vulvam sanctum Domino vocabitur.* Tertia, ut de fratris tui insidiis in omnibus Deus te conservavit, ut de Jacob et Esau legitur. Quarta, quod sortisti regnum cum fratre tuo Francorum. Quinta non minimum est beatitudinis signum, quod Deus transtulit illum de regno terreno, et exaltavit te super omne hoc regnum sine sanguinis effusione.... mira pietas et magna clementia Dei in illa die cum exercitu Francorum. Stultus.... sapiens gratia egens, vel. Sexta, quod Langobardorum exercitus ante faciem tuam sine publico bello in fugam conversus. Septima, Alpes intrasti inimicis fugientibus, opulentissimam quoque civitatem etiam Papiam cum rege sine cruoris effusione cum omnibus thesauris ejus apprehendisti. Octava, quod auream et imperialem Romam intrasti, et Italicorum regna cum omnibus pretiosis a rege regnorum suaviter accepisti. Quantis etiam modis ante faciem tuam inimicis in fugam conversis et victor ex-

stitisti, et hoc impletum est de te quod in Psalmis legitur, quanquam de Christo et de David maxime intelligitur: *Persequar inimicos, et comprehendam illos, et reliqua.* Item ex persona Dei Patris: *Et inimicos ejus in fugam convertam.* Et iterum: *Et ego primogenitum ponam illum,* et reliqua. Et item in Moyse: *Deus pugnat pro nobis.* Item sanctus Paulus: *Si Deus pro nobis, quis contra nos est?* Sic de Josue, de David, de Ezechia, de Juda Machabeo, et reliqua. Nunc igitur, domine mi rex, pro his modis beatitudinum, nocte et die cum omnibus exercitibus tuis da gloriam Deo regi regnorum, et gratiarum actiones, cum omni regno tuo, quod ipse te exaltavit in honorem gloriae regni Europe, et adhuc etiam majora praestat tibi horum namque praedictorum, si illum exaltas cum suis hoc modo. Memor esto ergo semper, rex mi, Dei regis tui cum timore et amore, quod tu es in vice illius super omnia membra ejus custodire, et regere, et rationem reddere in die iudicii, etiam per te; et episcopus est in secundo loco, in vice Christi tantum est. Ergo considera inter vos diligenter, legem Dei constituere super populum Dei, quod Deus tuus dixit tibi, cujus vicem tenes; in Psalmo: *Et nunc, reges, intelligite,* et reliqua. Item: *Servite Domino in timore,* et reliqua. Item: *Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus,* et reliqua. Exempla perplurima sunt, ut legem exaltetis. Primum, pauca vobis scribo, sicut canones promunt, et totius Christianitatis lex continet per Dei mandatum. Post fidem Dei, et amorem et timorem, ut saepius habeas Enchiridon, quod est Librum manualem, legem Dei tui scriptam in manibus tuis, ut legas illam omnibus diebus vitae tuae, ut tu sis in sapientia divina et saecularibus litteris imbutus, sicut David et Salomon, et ceteri reges fuerant. Item dixit Deus ad Moysen de regibus: *Cum sederit in solio regni sui, nunquam recedet Liber Legis de manibus suis; non azores plures habeat, non superbum super coetaneos suos, non elatum, non invidiosum,* et reliqua (Deut. xvii). Sed.... judicare inter pauperem et potentem, et pauperem eripere de manu potentis. et Christianum vendere nunquam in paganam gentem dimittere, vae, vae, Christi membrum conjugere membro diaboli, animam perdere, redditor pretii ejus ante thronum Christi. Sponsam Christi vestire cum ornamentis super omnia, id est ecclesia-

rum privilegia constituere maxima, monachorum vitam et canonicorum cum episcopis tuis, simul virginum monasteriorum, regere, et non per laicos, quod scelus. sed per spiritales pastores emendare. Super omnia Deum timentes, sicut scriptum est in lege, episcopos, presbyteros, diaconos, et reliquos comites, centenarios, quinquagenarios, decanos, et reliquos, munera non accipientes, ut lex Dei destruat. pecuniarum, sed tecum omnia disponentes in timore Dei, secundum legem. Quia non sunt omnes episcopi qui dicuntur episcopi. Sic comites, sic et reliqui. O, o, vae, vae! Pauca firmiter columnas, ut timeo castra Dei, tecum habes sustentare. Sunt autem octo columnae regis iusti propriae. In his attende diligenter. Prima est, veritas in rebus regalibus. Secunda, patientia in omni negotio. Tertia, largitas in muneribus. Quarta, persuasibilitas in verbis. Quinta, malorum correptio et constrictio. Sexta, bonorum elevatio et exaltatio. Septima, levitas tributi in populo. Octava, aequitas iudicii inter divitem et pauperem. Has ergo octo columnas si obnix servas, eris tunc rex, quod rex dicitur a regendo, sicut regnum a regibus, et regnum tuum erit benedictum cum diebus tuis, cum uxore et filiis. Et tunc erit aeris et tempestatum tranquillitas, terrae, maris, cum omnibus in eis nascentibus fecunditas, et dominaberis etiam multis feliciter gentibus, et inimici tui ante faciem tuam cadent, et reliqua. E contra, sicut dixit sanctus Patricius, pro regis injustitia, sui ipsius infelicitas erit, uxoris, filiorum quoque, dissensio populorum, fames, pestilentia, infecunditas terrae, maris quoque, tempestatibus fructus terrarum diversis percussus, et ab inimicis suis superatus et expulsus de regno. Et sicut habes exempla sufficienter in his diebus, et patrum tuorum, sicut de Waepero, et de Desiderio, filioque ejus, regnisque illorum, et reliqua. Sicut Roboam, Achaz, Achab et reliqui reges Judaeorum, qui fecerunt malum in conspectu Domini, et non ambulaverunt in mandatis Dei. Tu ergo, rex mi, haec omnia lege, et diligenter considera, ne honorem tuum hic et in futurum perdas. Sed bonum consilium cum sapientibus tuis ini; pone consilium maxime cum timentibus Deum, et ex illis elegeris per civitates, et monasteria, et per omne regnum tuum leges renovare, et injusta destruere. Et legem scientibus, munera non accipientibus, sed recta disponentibus, id est cum episcopis et comitibus probatis, et reliqua, ut spinas et tribulos et scandala villorum possis de regno tuo extirpare, et exercitum Christianorum membra Christi pie regere. In primis ergo pastoribus praedictis canones namque mandant, et lex totius mundi prima Romana, imo Deus,

A ut sepulchra Christianorum pacem habeant. Sin aliter, puniantur per legem. Maleficos, veneficos, tempestarios, strigas, pithonyssas, fures, homicidas, maxime in Ecclesiis Dei. trias, adulteros, rapaces, falsidicos in publico, vel qui rapiunt Christianos in gentilitatem, perjuratores maxime in Ecclesia Dei, et falsa moneta. non reddentes, Ecclesiarum spoliatores, vel raptores viduarum, pupillarum, et orphanorum. injuriam facientes, et raptores viduarum, vel virginum, et sanctimonialium. et omnia incesta. Haec et his similia corrigere vel damnare, pro vindictae legis. Administer Dei es in his omnibus et vindex, et rel. et illum exalta in his omnibus praedictis in laude, quod ipse te honorifice super omnes antecessores tuos gentis tuae exaltans, juxta illud: *Exaltate Dominum Deum nostrum*, et reliqua. Item: *Jubilate Deo omnis terra*. Item: *Omnis terra adoret te*. Item: *Constitute tibi, Domine, omnes reges terrae, et cantent in canticis Domino*, et reliqua. Ergo, mi rex, si vobis placeat hoc consilium pro his omnibus, pro te et pro exercitu Christianorum, ut unum diem post jejunium in anno in honore sanctae Trinitatis, et unitatis, et Angelorum, et omnium sanctorum, celebrem constituas super regnum tuum, cum consilio synodi Francorum, et missam sancti Michaelis, et sancti Petri passionem in publico celebrare regno tuo constitues. Haec et his similia tibi faciente, tunc certe cum magna felicitate et beatitudine, tu et membra Christi tecum, hic et in futuro regnabis cum angelis et archangelis sine fine, et cum omnibus sanctis manebitis in gaudio in saecula saeculorum, amen. Haec vero pauca, domne rex mi, de multis excerpti, quae ad memoriam venerunt. Placuit mihi rustico verbo quamvis, sicut sum ignarus, tamen vobis scribere in vestram pietatem, confidens ut meae stultitiae venia detur, et vestra merces apud Deum copiosior fiat. Valete apud Deum. Vive feliciter semper in aevum.

Cantemus regi regum bene semper honorem. Nam Christo laudes sanctoque Petro sine fine Triplice concentu Carolus mi rex populorum Laudemus sanctam Trinitatem, sed Deum unum. Quid tibi nam regnum sine bello fortiter augens? Hic Deus adjutor valide tibi semper adinstat Impia qui tulit tibi semper bella per orbem, Obruit infortes simul, et humiles honoravit. Nomine nam dignus quoque quo Deus alme vocatur. Gloria sit semper Trinitati, sed simul unum.

O, o dies prope sunt. Qui nunc tenet teneat, donec dimidium fiat. Lege, et intellige diligenter.

CONSTANS SACERDOS.

CONSTANTIS SACERDOTIS

TRACTATUS DE PASSIONE B. EMMERAMI MARTYRIS.

(Ex Po., Anecdotorum Bibliotheca.)

Cum sacrosanctæ religionis virtus, jam inde ab origine sui per dilectionem operata, exercitatis per eam sensibus in sanctis ac Deo complacitis viris pacatissimos semper justitiæ fructus propagaret: præcipue tamen beatorum martyrum Christi est celebrata agonibus, et gloriosis magnificata triumphis. Sed utriusque dilectionis fervore per omnium fidelium corda flagrantius rutilante, cum multiplicium gemina propagationum vigoris sui rectitudine ineluctabiliter connixa dilataret: tum superni regis tirocinio militantium, et contemptu mundi gloriantium mentes divinæ charitatis ardor longe incomparabiliter ignivit; et in ejus desiderium præ cæteris omnibus singulariter inflammavit. Illi enim Domino, amoris affectu, propinquius coheserunt, qui ei simillimi facti sunt acerbitate passionis. Necesse est enim ut charitatis vinculo se fortius illi colligaverint pro quo sibi neque ad effusionem sanguinis pepercerint. Hujus intuitu sordent terrestria, affectantur cœlestia; vile est omne quod transit, pretiosum quod manet. Cujus adipiscendi gratia in fine carnifex rogatur, ut laniet; tortor, ne parcat; spiculator, ut feriat. Hoc solo contenti, corpus et animam expendere sunt parati. Cujus charitatis igne Apostolus flagrans, correpto certaminis campo, tripudiabiliter exsultavit, dicens: *Ego non solum alligari, sed et mori paratus sum pro nomine Domini Jesu. Nec facio animam meam pretiosiorum quam me. Cui etiam vivere Christus erat et mori lucrum.*

Hi ergo promptissimi passionum Christi sectatores, et usque ad mortem amatores; hi, inquam, fortissimi athletæ, bellorum cœlestium præsules, sancti Petri apostoli sententia informati, dicentis: *Charissimi, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus*, spiritualibus armis præmuniti, omni mundana cupiditate expediti, militari disciplina callentes, ante bellum et in bello cuncta experti, stadium sævientis mundi occupantes, ad buccinam evangelicæ præceptionis intenti hostem provocabant; perduellionum audaciam incitabant: excitos terruerunt, pulsatos obriverunt. Ad extremum ipsi victoriarum gloria ducti, mole vincendi oppetierunt; et ad Regem suum, quo spectatore et adjutore pugarunt, perenni gloria donati pervene-

A runt. Illi quondam æstimatione hominum miseri, quorum causa judicata est ut impii, gaudiis nunc conjuncti æternis, similes facti sunt Angelis Dei.

In quo excellentissimo genere vincendi beatus martyr Emmeramus, cujus hodie passionis, vel natalis dies cum lætabunda solemnitate illuxit, quam gloriosa polleat dignitate, si parum est terrenis propectibus credere, cœlestium virtutum astractionibus approbetur. Quæ tanto uberius fideli cuique elucet, quanto fidem quæ in ejus pectore flagrabat, ex animo conceperit et opere comprobaverit.

Hi enim per omnium merita graduum, pontificatus honore promotus, et legum Domini perditus pernoxque scrutator, eodemque serventissimo, quo diximus, divinitatis igne succensus, martyrii palmam toto mentis desiderio suspirabat, Salomone suadente, in æmulationem adductus, carnes suas pro amore Christi expendere; ut qui ad magnam sederat mensam, ipse quoque talia meminisset præparare. Evangelica etiam voce admonitus, *Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*: hoc beneficium Redemptori, quantum in se fuit, rependere volens, anxio fluctu animi, nec sine magnarum rerum molitione in hoc urgebatur.

Natali denique solo patiendi materiam sibi dēgante, collectis viribus hostem idololatram cultor veritatis quæsiturus egreditur, antiqui patriarchæ per hoc imitatus exemplum, cui divino præceptum est oraculo: *Exi de terra tua, et de cognatione tua: et veni in terram quam monstravero tibi*. Hoc curriculum divini prælii præpotens bellator intentus, sic cœlesti moderamine coercitus, necessario desedit, quo minime decrevit: nec ergo progreditur, quo coronæ cupido nitebatur. Dissimili causa parilem quidem martyrii, quem sitiebat, adeptus est honorem.

D Nacta vero occasione illud Salomonis dictum implendi: *Eripe eos qui ducuntur ad mortem*, cum aut illud mandatum exsequeretur, aut reus in peccatis moreretur: totus in viscera compassionis effusus, et in hoc vere Domini sui imitator effectus, qui aliena peccata transtulit in corpore suo super lignum, miserorum supplicia, quæ pavebant, ipse sustinuit: et crucem Domini per sædi criminis opprobrium, quod

in stuprum prolapsi admiserant, venerabilis sacerdos **A** est. In ipso etiam sexu, scilicet artubus in illo non pudendis, inconsiderata ferocitas perversa, prohi dolori exercuit iudicia.

Quid fratres mei ? quod factum huic simile unquam vidisti ? Quam gloriam huic martyri et sacerdoti equiparandam putatis ? Elias et Joannes adulteria regum conjugum castigantes, ambo levantur in cœlum ; ille per curram, iste per martyrium. Sed hos nimirum levior conditio, minor necessitas urgebat. Nam nec inter stultos quidem desunt, qui multo honestiorem putent causam increpiti, quam admissi incestus. Uterque illorum pro veritate a libidinis tantum appetebatur : hic autem violatoribus dans facultatem in se transferendi facinoris, uno solum presbytero innocentie suæ inter mortales teste relicto, elegit suam potius vitam profana ad tempus suspitione commaculati, a Deo autem secretorum conscio, quo ipse vellet ordine, purgandam : quam noxiorum vitam per diversa tormentorum genera finire.

Recolens enim Dominum dicentem : *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat*, peccantes sibi confessos ad correctionem reservavit : et se ipsum pro eorum mortibus gratissimam Deo hostiam immolari permisit. Irruit super eum funestus lictor, Satane ferali percitus rabie ; sanctumque Dei antistitem, innocui comitatus fuga desertum abstrahit, juxta quod scriptum est : *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis*.

Hic ad libitum crudelis belluæ, sacratissimæ Deo hostiæ aries electus toto corpore laniatur.

Ora, manusque ambas, populataque tempora raptis Auribus, et truncas miserando vulnere nares :

Cerebrum quoque lumine sapientiæ semper irradiatum oculorum luce privarunt ; cum illi interior acies animi etiam mundano sole vibrantior, indefectiva status sui claritate luceret. Linguam quoque cœlestis oraculi ministram, ex invisibili fontis arcano, juxta quod ratio censuerat, nova proferentem et vetera, de sancti oris camera pestifer chirurgus radicitus evellit. Insanus furor, nusquam pertractans, quia *labia sacerdotis custodiunt scientiam ; et legem requirunt ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum*

B Sit igitur Roma celebris Laurentio, Hierusalem Stephano inclita, Carthago nobilis Cypriano, Smyrna Polycarpo, Hispania illustris Cucuphate magno : nostra autem Ratispona mirifice in sacerdote et martyre suo gaudeat Emmerammo ; non minus gratiæ beneficium ab hoc sperans patrono quam et earum quælibet a suo indulgentissimo parente.

Referimus ergo tibi grates in honorem Divinitatis, o terque quaterque felix et beatissime præsul, cœlo terræque honorabilis : cujus inter omnes martyres causa exstitit singularis, omni pœna molestior, omni exquisita tortione crudelior. Non enim pœna martyrem facit, sed causa. Hæc tibi nec Stephani sanguinem, nec Laurentii flammam, neque rogam Polycarpi, non Thebææ legionis triumphum, non denique omnium athletarum Christi certamina prætulit. Toties enim a Rege tuo es coronatus in celis, quoties in tuo sanctissimo corpore membrorum mutilatus es truncatione. Cujus in humilitate sublatum est iudicium, qui sævientem tyrannum placidæ ovis instar pertulisti ; carnificum iras quietissima patientia tolerasti. Tibi ergo, sanctissime præsul, assistentes, et in hac die sacratissimæ passionis tuæ utcumque laudum vota humili servitio persolventes, cœlestis dono benedictionis invisere digneris ; tuorum peccata excusans, et vitæ nostræ moderamen apud ipsum misericordiae fontem assidua intercessionem disponens.

C

GARNERIUS ABBAS.

^a LEGATIO AD REGEM AISTULPHUM.

(Morin, Histoire de l'origine et des progrès de la souveraineté temporelle des papes.)

Le pape Etienne III, pressé plus vivement que jamais par le roi des Lombards, n'avait plus d'espérance qu'en la valeur et en la pitié des Français. Il écrivit donc, au commencement de ces nouveaux

D troubles, au roi Pepin et à ses enfants, pour les avertir de la perte d'Aistulphe, leur exposer les outrages qu'il faisait tous les jours aux Romains, et pour les supplier principalement de le contraindre

^a Morinus Gallicanam versionem tantum nobis servavit orationis Garnerii abbatis ad regem Aistulphum, nec de fonte ex quo hanc orationem exceperat men-

tionem fecit. Illam igitur in idiomate eodem ac Morinus recudendam putavimus.

par leur autorité à exécuter la donation qu'ils avaient faite au saint-siège, de laquelle il n'avait accompli aucun article. Pépin sur ces plaintes envoya un abbé de grande autorité appelé Garnier, pour être informé de la vérité, et pour convier les Lombards à tenir leur promesse. Garnier va trouver Aistulphe pour essayer de dissuader le siège de Rome, et pour lui conseiller de donner quelque contentement au pape; ayant obtenu audience, il lui parla en cette sorte :

Sire, le roi de France mon maître m'a envoyé vers Votre Majesté, pour la prier de ne molester plus le pape et les Romains, et d'accomplir sa promesse, en remettant l'exarchat de Ravenne entre les mains de Sa Sainteté, sous les conditions convenues avec elle et Votre Majesté. Le roi mon maître désire grandement l'honneur de votre amitié, et vivre en bonne intelligence avec vous et avec tous les princes chrétiens. Il croit qu'une bonne paix est préférable à l'espérance d'une victoire, et que ce lui est une action chrétienne et plus glorieuse de transiger tous ses différends par la raison que par le sort d'une bataille. Toutefois, Sire, j'ai commandement de sa part, si ses prières ne sont assez puissantes pour vous persuader de rendre l'exarchat au pape, de vous déclarer qu'il passera derechef les monts pour vous y contraindre par la force; et qu'il n'y a ni difficulté, ni danger, ni puissance qui le puisse empêcher de hasarder sa vie et son Etat pour restituer au saint-siège son honneur et sa liberté. Toute l'Europe sait que vous êtes plein de courage et de valeur; mais aussi vous avez éprouvé la bénédiction de Dieu sur les armes de mon maître. Vous savez les grandes victoires qu'il a remportées sur les rebelles de son Etat, sur les Sarrasins, sur les Bavares, sur les Allemands, sur les Saxons; comme toute sa vie s'est passée dans les armes et les combats, sans goûter les délices des villes; comme dès sa naissance il a été élevé sous les lauriers de son père, et depuis sa mort il n'a cessé de vaincre. C'est pourquoi ma profession, qui ne peut compatir avec l'effusion du sang, et qui m'oblige en mon particulier de procurer la paix entre les chrétiens, me donne la hardiesse de prier Votre Majesté de considérer religieusement en vous-même combien les événements répondent peu souvent à nos espérances, qu'il n'y a rien de plus infidèle que la prospérité, ni de plus hasardeux que de mettre en compromis le bien présent sur l'apparence d'un futur. Le cœur des plus sages s'afflige et se dessèche en la pensée de l'avenir, et après mille cuisants soucis, il prévoit tout, excepté ce qui lui doit arriver. Que Votre Majesté, Sire, ne considère pas seulement ce qu'elle peut acquérir par la guerre,

mais aussi ce qu'elle peut perdre. La stabilité accompagne seulement la félicité de Dieu; quant aux hommes il ne leur en donne autre part en cette vie, que la pensée et le désir. Mais, Sire, il n'y a point d'entreprises ni d'actions sur lesquelles l'incertitude domine davantage que sur celles de la guerre. La guerre est comme les dés: quand ils sont une fois jetés, l'événement n'est plus en notre puissance, il faut subir le sort que la fortune donnera. Une bataille perdue est suffisante pour perdre les conquêtes de plusieurs siècles. Les histoires et la mémoire des hommes sont pleines de tels exemples. Il n'est pas nécessaire que Votre Majesté aille bien loin pour s'en informer. Je prendrai la hardiesse de la supplier très-humblement de jeter les yeux sur ce qui lui est arrivé. Combien promptement et contre toutes apparences est-ce que le roi mon maître a passé les Alpes, contraint vos capitaines d'abandonner la campagne, et est allé mettre le siège devant la ville capitale de votre royaume! C'est cette victoire jointe à tant d'autres qui le rend tardif à entreprendre une nouvelle guerre, et qui lui a conseillé de m'envoyer vers Votre Majesté, pour la prier et la sommer d'accomplir les conditions du traité fait avec le saint-siège. Car la continuation de son bonheur modère les bouillants desirs de son courage, et lui fait d'autant plus considérer l'instabilité des affaires humaines, qu'il en semble plus éloigné. Que Votre Majesté, Sire, ne commette donc pas à l'infidélité d'un jour tant de gloire et de puissance qu'elle possède; et que l'exécution de sa promesse lui soit en plus grande recommandation que l'espérance de reténir une petite province. La justice et non l'étendue des provinces est la vraie grandeur des rois, et rendra à un chacun ce qui lui appartient, le fondement inébranlable de leurs Etats. Tout ce qu'ils unissent à leurs empires par une autre voie, est semblable aux pieds de la statue de Nabuchodonosor, qui étaient de fer et d'argile, *Non adhærebunt sibi*, dit l'esprit de Dieu, *sicuti ferrum misceri non potest testæ*. Cette alliance attire la malédiction du ciel sur tout le corps de la statue, qui est un saint hiéroglyphique des empires du monde: car une pierre descendant de la montagne réduit en poudre le fer, l'argile, l'airain, l'argent et l'or dont elle était composée. Donnez donc, Sire, contentement au pape: la soumission que les princes rendent à l'Eglise leur est toujours glorieuse: autrement cette pierre descendra encore une fois comme un torrent des montagnes, et éclatera comme un foudre dans les portes de Pavie.

ANONYMI SÆCULI VIII.

I.

INCERTI AD PIPPINUM REGEM EPISTOLA.

(Ex Duchesn., Hist. Franc. Script.)

Domino clementissimo et a Deo electo et sublimato, Pippino regi quam magnificentissimo, ille humilis servus, et clientulus vester, oratorque per omnia sedulus, per hanc epistolam vestram magnitudinem in Domino dominorum opto et mitto sempiternam salutem

Gratias itaque ago omnipotenti Deo, summa cum prosperitate in servitio domini mei perveni, receptusque ab eo solita benignitate illius in præsentia gratus consisto. Multa namque ab eodem piissimo rege melliflua verba de vestris partibus inquisitus fui, sed in cunctis exquisitionibus quibusque libenter audiri merui. Talibus omnipotens mihi ministravit responsis, quæ animum illius velut suavissima melodia, ac sacræ iucunditatis gaudio irrigarunt. Et ideo ineffabilis illius clementia erga excellentiam vestram, sicut dignum est, optimam habet voluntatem. Quoniam vero omnia quæ dicta sunt ille servulus vester viva voce vobis potest narrare, fuerunt quidam expares, quos et amicos habere putabam, pectore venenoso currentes, antequam venissem, meam conati sunt accusare miseriam. Sed ille qui cunctorum novit occulta, misertus est famulo suo, eorumque machinamenta magis juvare ceperunt quam aliquem dolum inurerent. Cuncta vero quæ latenter mentiendo ad aures præclaras nisi sunt accu-

sare coram cunctis principibus, idem ipse clementissimus rex mihi famulo suo dignatus est clementer narrare, quod, et hæc omnia, præfatus ille vestris in auribus prudentius potest referre. Habere autem illum unum ex veris amicis, et fidelem servulum, non dubitetis, quia in quantum mens illius prævaluit, de profectu vestro in gloriam coram domino nostro viriliter certare studuit ille noster, quem uti anima mea in vestra diligebam amore, non erubuit nece mea suas examinare sagittas: et saltim de parte mea in regis præsentia verba non vera jactare. Sed ille qui iniqui Achitophelis ad nihilum redegit consilium, voluit et ejus subito conterere nequitiam, et gratia Domini potius ut dignus essem mihi benignus concessit. Habeo enim ego servulus vester dispositum, ut missum meum citius cum potero in vestro dirigam servitio. Sed nunc de præsente pro benedictionis causa per illum dirigo vobis munuscula parva, non tamen parvo voluntatis affectu, id est cunos 11. eos vultu serenissimo respicere digneris. Commendo me, omnesque rex sancti il. ac nostras, et cunctis parentibus nostris servulis vestris sub defensione aliarumstrarum multas feliciter annis quæso Deu. serenitati vestræ. Confestim cum hunc recensitum habueritis indiculum, igni ad devorandum trademini. *

II.

EPISTOLA MONACHI AD ABBATEM.

Charus charissimo, dilectus dilectissimo, filius in Christo Patri, il. ille humilis illi abbati in Domino sempiternam salutem.

Duo enim simul nostro versantur in animo, admiratio videlicet et tristitia. Quare? quia postquam a vestra dilectione corpore, non mente, separati sumus, neque per missum, neque per mellifluos apices vestros, de desiderabili prosperitate vestra, quam Deo teste semper audire et videre desideramus, certi ellici meruimus. Notum igitur sit sapientie vestre, quoniam v. Kalend. Augustas saumas nostras partibus palatii dimittere dispositum habemus, et postea propter opus Ecclesie tres dies sta-

re, easque festinanter deinde Domino auxiliante sequi volumus: ea videlicet ratione, ut xviii. Kalend. Septembris ad Magantium esse possimus. Nam si vobis placuerit, sicut dispositum habetis, ut per nos veniatis, tunc secundum voluntatem vestram iter nostrum disponere habeamus. Nulla enim causa est, exceptis his quæ per nullum ingenium mutare possumus, quæ voluntatem vestram, in quantum Christo auspice valemus, nobis dimittere faciat. Fuimus namque ad locellum vestrum in loco qui dicitur il., ipsum mansum consideravimus, ibique nostrum repastum ex nostro adducere præcepimus, et una cum nostris vestrisque fidelibus in amore

vestro illic letati sumus. Inde navigio pisces capiēdo, ad villam pervenimus. Tassilo vero, ut speramus, fidelis vester, de his quæ ab eo quaesivimus prudenter nobis in omnibus responsum dedit. Et putamus, si eum probaveritis, et secundum scientiam vel doctrinam vestram aliquod servitium ei injunxeritis, quod vobis exinde placere curabit. Precamur denique, ut illo præposito vestro præcipiatis, ut de illo manso quod vestra charitas nobis beneficiavit, bonum certamen secundum promissionem vestram facere studeat, qualiter nobis vobisque

A exinde merces accrescat. De plumbo autem et matriamine similiter demandate, qualiter navigio juxta voluntatem vestram de sancto illo usque ad locum ubi Signa confluit in mare, nos ita adducere possimus, quatenus Dominum meum sanctum illum amatorem vestrum una cum omnibus sanctis, quorum reliquias in monasterio habemus, intercessores exinde habeatis. Deus omnipotens ejus temporibus in præsentī sæculo vos sanum et incolumem custodiat, et in futuro cum sanctis angelis lætabundum efficiat. Amen.

III.

COMMONITORIUM CUJUSQUE EPISCOPI

AD SACERDOTES SUBDITOS SIBI CÆTEROSQUE MINISTROS CUJUSCUNQUE ORDINIS ECCLESIASTICI.

(Ex Marten., Amplissima Collectio.)

Fratres sacerdotes Domini cooperatores nostri ordinis estis, et nos quidem, quamvis indigni, locum Aaron tenemus, vos locum Eleazari et Itamari. Nos vice duodecim apostolorum fungimur, vos septuaginta duorum discipulorum. Nos pastores vestri sumus, vos plebis vobis commissæ. Nos de vobis rationem reddituri sumus summo pastori Domino nostro Jesu Christo, vos de plebe vobis commissâ. Ideoque, charissimi, vestrum videte periculum. Admonemus itaque et obsecramus fraternitatem vestram, ut quæ vobis suggerimus, memoriæ commendetis, et opere exercere studeatis.

I. In primis admonemus ut vita et conversatio vestra irreprehensibilis sit, scilicet ut cella vestra sit juxta ecclesiam, et in domo vestra feminas non habeatis.

II. Omni nocte ad vigilias surgite; cursum vestrum horis certis decantate.

III. Missarum solemnitates celebrationesque religiose peragite; corpus et sanguinem Domini cum timore et reverentia sumite; vasa sacra propriis manibus abluite et extergite.

IV. Nullus cantet nisi jejunos; nullus cantet qui non communicet.

V. Nullus cantet sine amictu, alba, stola, fanone, casula. Et hæc vestimenta nitida sint, et ad nullos alios usus sint.

VI. Nullus cum alba, qua in suos usus utitur, præsumat missam celebrare [Al., cantare, hic et in-

B fra]. Nullus in ligneo aut vitreo calice audeat missam celebrare.

VII. Nulla femina ad altare accedat, nec calicem Domini tangat.

VIII. Corporale mundissimum sit. Altare sit cooperatum de mundis linteis. Super altare nihil ponatur nisi capsæ et reliquiæ et [Al., aut forte] quatuor Evangelia et pyxis cum corpore Domini ad viaticum infirmis, cætera in nitido loco recondantur.

IX. Missale, ^a Plenarium, Lectionarium, Antiphonarium, ^b utrumque librum xl homiliarum unusquisque habeat.

X. Locus in secretario vel juxta altare sit præparatus, ubi aqua effundatur quando sacra vasa abluntur, ibique vas nitidum cum aqua pendeat, ubi sacerdos manus lavet post communionem.

XI. Ecclesiæ sint bene coopertæ et cameratæ, atrium ecclesiæ undique muratum ^c.

XII. Nullus extra ecclesiam per domos, vel in locis non consecratis, missam cantet, nec solus cantet ^d.

XIII. Quisque presbyter clericum habeat qui epistolam vel lectionem legat, eique ad missam respondeat et cum quo psalmos cantet.

XIV. Infirmos visitate, eosque Deo reconciliate, oleo sancto ungite, et propria manu communicate. Nullus præsumat tradere communionem laico vel feminæ ad ferendum infirmo.

XV. ^e Nullus sacrum chrisma vendat, nullus pro baptizandis, vel pro corpore Domini, vel pro reconciliatione, vel pro sepultura, vel pro consecrandis

^a Plenarium aliqui cum Missale confundunt; aliqui ita distinguunt, ut Missale sit liber ecclesiasticus continens officium missarum, Plenarium liber complectens Epistolas et Evangelia. Crediderim tamen Missale plenarium esse librum, in quo non modo canon, orationes et præfationes continentur, sed etiam Epistolæ et Evangelia, omnia denique quæ in choro cantantur.

^b In Victorino codice desideratur utrumque librum xl homiliarum.

^c Victor., Sepi munitum.

^d In Victor. deest nec solus cantet.

^e In codice Victorino hic articulus sic legitur: Nullus vestrum pro baptizandis infantibus, aut infirmis reconciliandis, aut mortuis sepeliendis, præmium vel munus exigat. Omissis reliquis.

ecclesiis pretium quærat, vel ecclesias aliquorum **A** data pecunia subripiat.

XVI. Videte ne per negligentiam vestram ullus infans sine baptismo moriatur.

XVII. Nullus vestrum sit ebriosus, litigiosus, ^a nullus arma in seditione ferat, ^b nullus canum vel avium jocis inserviat, nullus in tabernis bibat.

XVIII. Unusquisque vestrum, quantum sapit, plebi suæ ^c de Evangelio, de Epistola, vel aliqua divina Scriptura Dominico die vel festis diebus annuntiet.

XIX. Curam pauperum, peregrinorum, orphanorum habeat, eosque ad prandium invitet, ^d ut in his et aliis hujusmodi a vobis alii exemplum capiant.

XX. Omni die Dominico ante missam aquam benedictam facite, unde populus et loca fidelium aspergantur ^e.

XXI. Sacra vasa vel vestimenta sacerdotalia non dentur in vadimonium ^f negotiatori vel alicui sæculari.

XXII. Nullus vestrum minus digne pœnitentem cujuscunque rei gratia ad reconciliationem adducat, et ei reconciliationis tēstimonium ferat.

XXIII. Nullus vestrum usuras exigit, et conductor sui senioris ^g existat. Res et facultates quas post diem ordinationis vestræ acquiritis, ad ecclesiam cui deservitis pertinere sciatis.

XXIV. Nullus sine scientia et consensu nostro ecclesiam acquirat. ^h Nullus per potestatem sæcularium ecclesiam obtineat; nullus ecclesiam ad quam titulus est dimittat et ad aliam causa quæstus migret.

XXV. Nullus plures teneat ecclesias sine aliorum auxilio presbyterorum, nullatenus una ecclesia inter plures dividatur.

XXVI. Nullus alterius parochianum, nisi in itinere, aut si sibi placitum fuerit, ad missam recipiat. Nullus in alterius parochia ⁱ sine licentia illius canet.

XXVII. Nullus decimam ad alium pertinentem recipiat.

XXVIII. Nullus pœnitentem invitet carnem manducare vel vinum bibere, nisi pro eo ad præsens eleemosynam dederit.

XXIX. ^j Nullus præsumat baptizare, nisi in vigilia Paschæ et Pentecosten, nisi pro periculo mortis. **D**

^a Codex Victorinus addit, quia servum Domini non oportet litigare.

^b Addit Victorinus, quia arma nostra debent esse spiritalia.

^c Victorinus codex: De Evangelio vel Apostolo die Dominico vel festis diebus annuntiet. Verbum Dei debetis prædicare.

^d Codex Victorinus totum hunc articulum in secunda persona enuntiat; tum hæc subdit: Estote hospitales, ut a vobis alii exemplum bonum sumant.

^e Vict., Aspergatur, omisso, et loca fidelium, additque: Et ad hoc solum vas habete.

^f Victor., Nolite in vadum dare negotiatori aut tabernario.

^g Vict., Novi senioris.

^h Codex Vict. addit: Nullus per pecuniam alterius ecclesias supplantet.

XXX. Unusquisque fontes habeat, si non potest habere lapideos, habeat aliud vas ad hoc tantummodo præparatum ^k.

XXXI. Omnibus parochianis vestris symbolum et orationem Dominicam insinuate.

XXXII. Jejunium quatuor temporum, rogationes, litaniam majorem eis indicite ^l.

XXXIII. Feria iv ante Quadragesimam eos ad confessionem invitate, eisque juxta qualitatem delicti pœnitentiam injungite, non ex corde vestro, sed sicut in pœnitentiali scriptum est.

XXXIV. Tribus vicibus in anno, scilicet in Natale Domini, Pascha, Pentecosten, ^m omnes fideles communicen^t.

XXXV. Certis temporibus conjugati ab uxoribus abstineant ⁿ.

XXXVI. Eulogias post missas in diebus festis accipiant.

XXXVII. ^o Nullus presbyter in itinere sine stola incedat; nullus induatur vestimentis laicalibus; nullus rem aut possessionem aut mancipium ecclesiæ vendat, aut commutet, vel quocunque ingenio alienet.

XXXVIII. Dominicum diem aliasque festivitates a vespera usque ad vesperam celebret unusquisque ^p.

XXXIX. Cantus et choros mulierum in atrio omnino prohibete.

XL. Carmina diabolica quæ super mortuos nocturnis horis vulgus cantare solet, et cachinnos quos **C** exercent, sub contestatione omnipotentis Dei prohibete.

XLI. ^q Excommunicatis missam ne cantetis, et plebi vobis commissæ ne hoc faciat interdicatis omnino

XLII. Nullus presbyter ad nuptias eat.

XLIII. ^r Nullus uxorem, nisi publice celebratis nuptiis, accipiat. Raptum nullus faciat. Nullus proximam suam accipiat. Nullus sponsam alterius ducat.

XLIV. Unusquisque porcarios et alios servos suos Dominicis diebus vel festivis ad missam venire faciat.

XLV. Patrini suos spirituales filios symbolum et orationem Dominicam vel doceant, vel docere faciant.

ⁱ Vict., absque proprii presbyteri voluntate vel rogatu.

^j Illic articulus desideratur in Victorino.

^k Vict. addit, in quo nihil aliud fiat.

^l Vict., plebibus vestris omnimodis observandum insinuate.

^m Vict., omnes fideles ad communionem corporis et sanguinis accedere ammonete.

ⁿ Vict., abstinere exhortamini.

^o In codice Vict. deest, nullus presbyter in itinere sine stola incedat.

^p Vict., absque opere servili celebrare docete.

^q Vict., cum excommunicatis nolite communicare, nullus præsumat illis missam cantare, sed et plebibus vobis commissis hoc annuntiate.

^r Codex Vict., omnibus nuntiate, ut nullus, etc.

XLVI. Chrisma semper sit in sera ^a propter quosdam infideles.

XLVII. ^b Quisque presbyter expositionem Symboli vel Dominice orationis habeat scriptam juxta traditionem orthodoxorum Patrum, et eam pleniter intelligat, et inde prædicando populum sibi commissum assidue ore instruat. Orationes missarum, præfationem canonis, eundem canonem pleniter intelligat, ut memoriter ac distincte proferre valeat. Epistolæ et Evangelii sensum saltem juxta litteram sciat. Psalmorum verba et distinctiones memoriter teneat. Exorcismos et orationes ad catechumenum faciendum,

^a Vict. addit, aut sub sigillo.

^b Quæ sequuntur desunt in codice Victorino, quorum loco hæc leguntur: « Volumus autem, fratres charissimi, quatenus quæ nostra percepistis traditione, quantum humana patitur infirmitas, bonis

A ad baptismum consecrandum, et preces super masculum et feminam singulariter et pluraliter distincte proferre sciat, et ordinem baptizandi ad succurrendum infirmis, et ordinem reconciliandi secundum auctoritatem canonum, et ordinem ungendi infirmos, et ordinem in exsequiis defunctorum, exorcismos quoque et preces super salem et aquam, cantum nocturnum et diurnum, compotum si non majorem, saltem minorem, id est, epactas, concurrentes, regularesque terminos, Martyrologium, Poenitentialem unusquisque habeat.

studentis operibus adimplere, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen. »

IV.

^a TRACTATUS

Utrum animæ de humanis corporibus exeuntes mox deducantur ad gloriam vel ad pœnam, an expectent diem judicii sine gloria et pœna.

(Ex Maio, Script. vett. Nova Collectio.)

Serpens ille veterinosus, qui dudum contra catholicam fidem hæreticorum linguas exavit, nunc quoque ejusdam ^b Arseniotis labia erroris sui veneno infecta, post illorum perenne silentium, ad redivivas blasphemias aperire satagit. Insibilans enim per eundem submurmurat virum, si tamen res ita se habet ut de illo fama vulgavit, quod ante novissimum examinis diem nullus electus regna cælorum, nullus reprobos loca penetret inferorum. Quod nimirum prævæ hæreseos dogma si vel ad momentum recipiatur, magnum fidelibus detrimentum afferre probatur: facit enim eos et ad vitæ gaudia querenda pigerrimos, et ad gehennæ supplicia vitanda nimis incautos. Contra quem utique facilis est mihi congressus, quia omnes rectæ fidei assertores mœcum destruunt ejus conatus; nullus namque ei patriarcharum, nullus prophetarum, nullus consentit apostolorum: non scilicet Moyses, non David, non Salomon, non Isaias propheta, non ullus post Isaiam alius propheta, non Petrus apostolus, non Paulus, non Joannes, non Mattheus, non Judas, non Jacobus, non Lucas, non Marcus: sed nec ullus ampino catholicæ fidei tractator post istos hujus errorem attentasse aliquando fuit inventus. Et ut egregios commemorem de multis, non Gregorius Nazianzenus, non Joannes Constantinopolitanus, non Pictaviensis Hilarius, non Mediolanensis Ambrosius, non Hippo-

C mus, non Alexandrinus Cyrillus, non ita docuit Gregorius papa Romanus. Horum certe plura ego in sanctis tractatibus legi, sed in his huic simile nusquam inveni. Quis autem non videat quantæ sit temeritatis, quantæque dementiæ, quemlibet unum mendacem homunculum contra tot veracissimos insignisque virtutis testes, sine teste congregari velle? Sed necesse est ut hoc quod veritatis defensione nudis verbis asserimus, vestitis sententiis plenius indagemus.

D Veritatis igitur scripturam sequentes, ostendamus primo, si placet, ante adventum Mediatoris in carnem omnes reprobos omnesque electos ad infernum descendisse, quamquam inter hos et illos diversa merita magnum firmaverint chasma; ac deinde post ejusdem sacratissimam mortem, et electos ad regna cælestia, et reprobos ad loca pervenisse pœnalia. Quod enim ante incarnationem Dei sapientiam peccatores ad inferna descenderint, Mosaica testatur auctoritas, quæ Dathan et Abiron eorumque socios, terra sorbente, ait, descenderunt in infernum viventes. Et hæc quidem illa specialiter de quibusdam; generaliter vero de cunctis Davidica promittitur æque sententia, qua dicitur: *Sicut oves in inferno positi sunt, et mors pascet eos* (Psal. XLVIII, 15). In libro quoque, qui Salomonis Sapientia prænotatur, enarratis multis reproborum miseriis, ipsa Sapientia ita concludit dicens: *Talia dixerunt in inferno hi qui peccaverunt* (Sap. v, 14).

^a Tractatum hunc ex antiquissimo codice Rom. Casanatensi, anno 812 scripto, sumpsisse se adnotavit Laur. Zacagnius, qui prelo commissurus erat, nisi morte fuisset interceptus.

^b Arsenii ejusdam, quem alterum Jeremiam vocat, meminit Paschasius Rath. De corp. et sang. Dom., in prologo. ZACAGNIUS.

Quod autem etiam electi, et si forte non omnimoda, quædam tamen inferorum adierint loca, idem hoc de se ipsis attestantur. Jacob enim patriarcha beatus, unius sublatis filii mœrore contractus, nullaque cætorum consolatione delinquit ait : *Descendam ad solum meum lugens in infernum* (Gen. xxxvii, 35). Job quoque super omnes justos suis temporibus ore Domini collaudatus, de semetipso loquitur dicens : *In profundissimum infernum descendent omnia mea* (Job xvii, 16). Et rursum : *Si sustinero, inquit, infernus domus mea est* (Ibid., vers. 13). Rursumque Deum expostulans dicit : *Quis mihi tribuat ut in inferno protegas me, et abscondas me, donec pertransseat furor tuus ?* (Job xiv, 13.) David etiam secundum carnem Christi pater electus, de se ac de cunctis viventibus sciendo interrogat dicens : *Quis est homo qui vivit, et non videbit mortem ? aut quis eruet animam suam de manu inferi ?* (Psal. lxxxviii, 49.) Ac si aperte dicat, quantum ad præsens attinet tempus, nullus omnino.

Ad electorum igitur animas de inferno liberandas Christus erat expectandus, quem videlicet Joannes Baptista in carcere positus, missis discipulis rogavit dicens : *Tu es qui venturus es, an alium expectamus ?* (Luc. vii, 19.) In quibus utique verbis aperte notandum, quia spiritus prophetice visionis, qui eundem Joannem de præterito jam docuerat, adhuc de futuro certum non fecerat; atque ideo quem jam venisse pro certo sciebat, adhuc venturum ambigebat : quia enim mundi Redemptor nascendo in mundum advenerat, beatus hoc idem Baptista jam liquido noverat, secundum illud quod præcurrere de eo clamaverat : *Ego vidi et testimonium perhibui quoniam hic est Filius Dei* (Joan. i, 34). Et ad discipulos : *Ecce, inquit, Agnus Dei* (Ibid., vers. 36). Sed si moriendo ad inferos per semetipsum esset venturus, omnino necdum agnoverat; et inde est illud præmissum, quo requirebat, *Tu es qui venturus es, an alium expectamus ?* Ac si ei diceret, ad ergastula tuorum mox descensuro patenter insinua, quem illis liberatorem venturum esse denuntiem, te quem jam venisse mundo nuntiavi, an alium quem pro te mittendum hactenus ignoravi ? Tu nos inde extrahes per sanguinem sacratissimæ passionis, an alius ignotæ legationis ? Quia vero non per quemlibet alium, sed per semetipsum id fecit, prædicto Joanni ex obliquo mandavit. Sed manifestius illud Zacharias aperuit, qui hoc quod certissime futurum esse prævidit, jam quasi factum narravit. Sic enim ad eum qui inferos captivavit præsentialiter ait : *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, ubi non est aqua* (Zach. ix, 11). Et qui sunt isti vincti nisi, ut Hieronymus docet, justi antiqui ? Unde autem vincti, nisi ex prævaricatione reatus primi ? Et quis iste lacus in quo tenebantur captivi, nisi loca sunt inferi ubi non est, ut dicitur, aqua, videlicet requies ulla ? Inde est etiam illud quod dives ibidem inflammatus, guttam aquæ ad linguae refrigerium quærit, et non invenit. Quod si ita est, quomodo Abraham ab eo se

A paratus, in requie cum Lazaro est, et ne ad se invicem transire possent, inter electos ac reprobos magnum chasma firmatum ?

An forte prædictum chasma inter bonos et malos objectum non locorum spatia, sed actorum dirimit merita ? Mirum autem et valde mirum, si tenes ita. Nam et Job, cui similis in terra non erat, ad pœnalia loca iturum se esse clamabat, cum diceret : *Plangam dolorem meum antequam eadam, et non revertar, ad terram tenebrosam et operiam mortis caligine, terram miseriæ et tenebrarum* (Job, x, 20-22). Absit autem ut illic Abraham et Job loca disjungerent, quos hic fides et opera inseparabiliter conjunxerant; atque horum illuc unus ad requiem, alter destinaretur ad miseriam; horumque unus in lumine, alter ibi sederet in mortis caligine. Videamus itaque utrumne etiam Job præfatus ad terram tenebrosam et operiam mortis caligine, ad terram quoque miseriæ et tenebrarum perductus in Abraham fuerit requie collocatus. Idem denique, cum lacrymosius hoc quod supra protulimus, diceret, *in profundissimum infernum descendent omnia mea*, continuo præsumptiva dubitatione subiecit, et ait : *Putasne saltem ibi requies erit mihi ?* (Job, xxvii, 16.) Nos autem ista dicentes, nequaquam temere affirmamus non fuisse apud inferos loca divisa inter electos et reprobos, cum tamen potuisset fieri ut sic inter hos et illos sola merita dividerent, sicut inter regis Babylonie ministros, et Danielis socios iustitia sola distinxit, nam una eademque fornacis flamma et illos consumpsit et istos servavit. Sic denique aqua maris Rubri, et Israelitis ad manna vescendum iter præbuit, et Egyptiis ad mortis supplicium foveam ministravit. Hoc itaque cum magna dicimus auctoritate loca fuisse pœnalia, quæ Christus propter suorum ereptionem per semetipsum iudicavit esse lætranda, Petro attestante, qui de illo ait : *Quem Deus suscitavit a mortuis, solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo* (Act. ii, 24). In quibus profecto verbis solerter notandum, quoniam nemo apud inferos liber a dolorum vinculis, præter eum qui solus veraciter dixit : *Factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber* (Psal. lxxxvii, 5). Atque ideo solus non potuit tartarea manu victus teneri, quia solus non habuit peccatum quod dolorum ejus nexibus posset arctari. Indeque solus ab inferni doloribus alios liberare valuit, unde ipse eosdem dolores non sensit.

Scio autem quemdam inter magnos tractatores hæc verba ita sensisse, ut non in patriarchis atque prophetis, sed in aliis longe ab istorum sedibus positis, præfatos dolores solverit Christus; et tamen non est ausus dicere, eos quos iisdem dolorum nexibus solvit, non fuisse electos; quod utique si diceret, mendax profecto appareret. Concedamus itaque quod non fuerint patriarchæ atque prophætæ, sed alii, et tamen electi, qui minus de perfecta iustitia habentes, inferni doloribus fuerint obligati. Sed si plena ibi patriarcharum ac prophetarum quies, plenaque erat consolatio, quæ illis necessaria Christi expectatio ?

An non erat Joannes propheta et plus quam propheta, qui ex sua aliorumque prophetarum persona, ut supra meminimus, Redemptorem mundi requirebat dicens: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* (Luc. vii, 19.) Certe expectabant eum isti victi in lacu, ubi non est aqua; et mirum si aliis vinculis astricti, nisi his quæ Petrus per Christum soluta narravit. Coarctat nos rursum hæc quæstio, ut dicamus quomodo ibi Lazarus in sinu Abraham consolabatur, si dolorum vinculis astrictus tenebatur? Sed faciamus distinctionem inter dolorem et dolorem, et hanc, ut arbitror, facilius absolvimus quæstionem. Cruciantur itaque apud inferos iniqui simul et justi, sed non pari modo isti et illi, quia illi omnimoda ignis gehenna, isti sola mentis tristitia; illi quia foris ardebant, isti quia intus mœrebant; illi consolari non poterant, quia in tormentis refrigerium nullum habebant, isti quamvis tristarentur, quia diu a cœlesti patria exsultabant, tamen consolabantur, quia exterior illos reprobatorum ambustio non vexabat.

Ergo quod de lacu dicitur, quia non est in eo aqua, non ad electorum mentis dolorem, sed ad reprobatorum pertinet exteriorum ignis ardorem; in quo videlicet, quia ultrix est flamma, nec una saltem ad refrigerium aquæ suppetit gutta, quam nisi ex fluentis electorum hauriri posse cognosceret, dives ad Abraham minime diceret: *Mitte Lazarum, ut iningat extremum digiti sui in aqua, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (Luc. xvi, 24). Ita plane non esse contrarium dicimus apud inferos dolorum vinculis religatos fuisse justos antiquos. Sed quid? Sive certam, sive dubiam de inferno in hac parte protulerimus sententiam; hoc tamen veracissime dicimus, quia Dei Filius indebitam pro nobis mortem exsolvens, quoquo pacto in quibuslibet fuerit factum, solutus doloribus inferni, suos inde tantum reduxit; sicut ipse per Osee longe ante prædixit: *Ero mors tua, o mors; ero morsus tuus, inferne* (Ose. xiii, 14). In quibus profecto verbis solenter pensandum est, quia Redemptor noster mortem quidem funditus occidit, sed nimirum in parte quam ipse glutivit; cæterum mors in parte quæ remansit, permansit. Dicitur igitur, *ero mors tua, o mors*, ac si diceretur, in præda, quam capio, te funditus interimo. *Ero morsus tuus, inferne*, hoc est, non te totum deglutio, sed partem ex te mordens consumo. Neque enim, ut catholica fides præfixit, alios inde quam suos interventu beatissimæ passionis ad superos reduxit.

Sed jam ordo præmissus deposcit, ut post ereptionem ab inferis veterum iustorum, ostendamus quo isto nunc tempore recipiantur animæ perfectorum. Cœlorum etenim Magister, qui nullum aliquando

A fessellit, talem hinc sententiam firmavit, ut diceret, a diebus Joannis Baptistæ *Regnum cœlorum vim patitur, et violenti diripiunt illud* (Matth. xi, 12). O tu doctor novi erroris, nunquid tantum in die iudicii regnum cœlorum violenti diripiunt? ut diabolus per os tuum construxit, et non potius a diebus Joannis?

Hic deest folium unum.

. . . illa si placet, de multis sufficiant ista; si vero propter exiguitatis meæ personam in dubium veniant et ista, necessarium reor generali catholicorum sententia, verum me in his quæ dixi testem approbare. In ecclesiasticorum etenim dogmate, quod distinctis sententiis uno volumine comprehenditur, quodque per universum orbem a cunctis recipitur, ab omnibus defenditur, summaque laude celebratur, titulo quadragesimo quinto ita scribitur: « Ante passionem Domini omnes animæ sanctorum in inferno sub debito prævaricationis Adæ tenebantur, donec auctoritate Domini per indebitam ejus mortem de servili conditione liberarentur. » In sequenti quoque titulo, hoc est quadragesimo sexto, talis auctoritas continetur, ut dicatur: « Post ascensionem Domini ad cœlos, omnes sanctorum animæ cum Christo sunt, et exeuntes de corpore ad Christum vadunt, expectantes resurrectionem corporis sui, ut ad integram et perfectam beatitudinem cum ipso pariter immutentur. Sicut et peccatorum animæ in inferno sub timore positæ, expectant resurrectionem sui corporis, ut cum ipso ad penam convertantur æternam. » Hæc omnium præcedentium ac subsequentium et una et singularis et generalis est Patrum sententia: cui merito concordans beatus Gregorius papa Romanus præsul apostolicæ sedis, tractatorum quidem ultimus, sed pene omnium egregius, in quarto Dialogorum libro ad inquisitionem collocutoris sui ita respondit dicens: « Constat quia perfectorum iustorum animæ, mox ut hujus carnis claustrum exeunt, in cœlestibus sedibus recipiuntur. Quod et ipsa per se Veritas attestatur dicens: *Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ* (Luc. xxvii, 37); quia ubi ipse Redemptor noster est corpore, illuc colliguntur et animæ iustorum. Et Paulus *dissolvi desiderat, et cum Christo esse*. Qui ergo Christum in cœlo esse non dubitat, nec Pauli animam in cœlo esse negabit: qui etiam de corporis sui dissolutione atque habitatione patriæ cœlestis dicit: *Scimus quoniam si terrestris domus non habens habitatorem dilabitur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manu factam, sed æternam in cœlis.* » (II Cor. v, 1.)

Illic ille de justis atque perfectis. Quid vero de

^a Nempe quod attinet, vel ad patiendi modum, vel ad stationem inferam justis injustisque communem.

^b Hic est Gennadius de ecclesiasticis Dogmatibus, inter sancti Augustini Opera, cui perperam tribuitur, editus. Exstat adhuc in Vaticanæ bibliothecæ codice 5845 Dionysii Exigui collectio canonum, cum appendice antiqua usque ad tempora Caroli Magni, cuius ævo scriptus etiam est ille codex: in ea autem

appendice legitur inter alia Gennadius de ecclesiasticis Dogmatibus sub nomine sancti Augustini: unde colligi potest cur hic auctor anonymus, et Carolo Magno cœvus, affirmet hunc Gennadii librum per orbem universum ab omnibus recipi, quia nimirum in collectionibus canonum, quæ tunc temporis potissimum vigeant, insertus fuerit. ZACAGNIUS.

iniquis? Quia esse, inquit ad prædictum collocatorem suum, sanctorum animas in cælo sacri eloqui satisfactione credidisti, oportet ut per omnia esse credas et iniquorum animas in inferno; quia ex retributione internæ justitiæ, ex qua justi gloriantur, necesse est per omnia ut et iniusti crucientur. Nam sicut electos beatitudo lætificat, ita credi necesse est quod a die exitus sui ignis reprobos exurat. Quæ nimirum cuncta idem veracissimus doctor non solum verborum sententiis, verum etiam rerum ostendit exemplis. Idem certe in præfato libro narravit, quod anima Germani episcopi in sphaera ignea ab angelis fuerit in cælum sublata. Idem quod sancti Benedicti per viam palliis stratam ad supernam regionem perducta. Idem quod servuli hospitalis paralytici ab internis cælorum laudibus suscepti, ac super altissimos eorum cardines evecti. Idem quod sacræ virginis Scholasticæ ad æthereum

A thalamum in columbæ specie perducta. Idem quod venerabilis Romulæ ad perennem vitam cælestibus exsequiis assumpta. Idem quoque dixit quod spiritus Gordianæ amite ejus gehennæ incendiis fuerit mancipatus. Quod Hilliricianus monachus ad inferorum loca deluctus, hujus sæculi potentes ac divites in medio flammarum viderit suspensos. Sufficit, satis est. Quis fidelium de hac re ultra dubitare potest? Multum idóheus et iste testis est, contra cujus sententias ire nefas est. Quapropter admonitos vos esse volo, quoscumque imperitissimus ille mendaciorum aufractibus a cælesti sapientia deviare conatus est, ut ad procinctum fidei tendentes non quasso ranculi stridore a cæpto itinere deviemini, sed clarissime resonantem supernæ civitatis tubæ clangorem B sequamini. Hæc est mea pro vobis ad Deum deprecatio, hæc etiam ad vos mea salutatio. Amen.

V.

EPISTOLA GUJUSDAM.

QUID SIT CEROMA.

(Ex libro IV Miscellaneorum Baluzii.)

Quæstionem mihi datam a vestra reverentia his diebus attulit familiaris noster Fredilo, in qua requirebatur quid proprie viri non incelebres intellexerint esse ceroma. Id verbum fertur in auctoribus ingenuarum artium disciplinæ summopere præditis, necnon et apud nostros qui palmam Romani eloqui suo sæculo meruerunt. Quamvis igitur pueros et imbecilles nos judicent illi qui nervos et medullas ipsumque, ut dicitur, sanguinem ex libris antiquorum eliciunt, sententiarum potius altitudinem quam verborum humilitatem persequentes, nobis tamen competens magis videtur a primis ad secunda conscendere quam, primis neglectis, temere ad secunda propere. Cum enim virtus eloquentiæ verborum splendore et sententiarum gravitate formetur, verborum decor primum est appetendus, tum demum sententiarum robur et lux intima est requirenda. Quamobrem lumen et sensus dilectus verborum semper a studiosis est habendus, ne violata magistrorum regula confusa et inordinata commentia quæ tradit proumpat. Hæc quidem generaliter prolata inconsultam extraordinariamque præsumptionem confutant. Nunc specialem hujus verbi habeamus considerationem. Et ut evidenter via se ad hoc astruendum aperiat, altius quiddam censeo repetendum.

Ludi qui diebus festis causa religionis ad delectandum populum a juvenibus agebantur, et quorum causa spectacula vario genere populo permittebantur, aut gymnici, aut gladiatorii, aut circenses, aut scenici nominabantur; quos tamen sibi diabolus sub invocatione deorum, imo demonum voluit exhi-

beri a mortalibus, ut sub obtentu pietatis et religionis miserorum animas in suum jus transfunderet. Ergo principalis ludus, quem gymnicum diximus fuisse, velocitatis ac virium gloriæ constabat. Is locus ubi exercebantur, gymnasium, et hi qui exercebant, athletæ vocabantur. Genera autem gymnici ludi existisse traduntur, cursus, saltus, jactus, virtus, et luctatio. Sed quia priore tempore cincti athletæ exercebantur, nec nudarentur quousque quidam remisso cingulo prostratus exanimatusque in ludo apparuit, inde nata dicitur consuetudo ut deinceps juvenes nudi exercebantur capistris in parte celanda corporis succincti. Athletæ autem Græca appellatione a laterum complexu et commissione dicuntur, qui cominus decertantes adnixi persistunt, ne alter alterum quocumque casu falleret aut astu D impediret, peruncto corpore olei liquamine; exercitatio quæ agebatur proprie ceroma vocatur. Locus autem destinatus luctationi palestra vocabatur; qui inde trahit etymologiam, vel a luctatione, vel a motu urnæ, id est, sortis, eo quod ad palestram sortito digerentur. Est ergo sensus proverbii: Oleum et impensas perdit qui mittit boves ad ceroma; quod sicut stolidum et brutum animal, quanquam robustum et vegetum, tamen exquisitæ arti est inutilis, quæ non tantum viribus, sed etiam subtilitate et ingenio propter lacerationem complicationem multifor- mem agitur. Quippe cum sint eadem animalia vasti corporis, ac propterea nequaquam scenicis motibus idonea, etiamsi more athletarum eis perfricatio adderetur, ita illi inertes judicantur qui a primis pue-

ritie temporibus ludis scholaribus deputati, varia-
rum studia doctrinarum nequaquam in se admit-
tunt, sed inexercitati et invalidi, veluti stolidi et in-
sensata animalia, a profunda et multiplici rerum
indagine rejiciuntur; de quibus merito supradictum
proverbum cantatur. Et quoniam propriis huic arti-
cibus ipsi athletæ vescebantur, sicut erant colipha,
unde scilicet et vires angerentur et corporis habili-
tas industriaque non periclitaretur, idcirco subse-
quitur in eodem proverbio quod etiam impense per-
dantur quæ indebite negligentibus et minime aptis
ingeruntur. Nonnulli ceroma intellexerunt esse arti-
ficium quoddam juxta morem antiquum pingendi,
eui, ne facies et pulchritudo picturæ vetustate tem-
poris aboleretur, ceræ mixtura apponebatur, modico
igni huic temperamento adjecto, ut æqua mensura
colorum ceræque concordante, nec venustas et gratia
coloribus nec ceræ perspicuitas deesset. Hoc genus
pingendi etiam a Boetio viro doctissimo commemo-
ratum adhuc suo tempore viguisse dubium non est.

Quadam igitur inflexione nominis adducti sunt
qui hoc senserunt esse ceroma, ut verbi gratia
sicut homo ab humo, ita ceroma a cera originem
ducere existimetur. Sed hoc non satis pruden-
ter intellectum, etiam ipse sensus manifestat.
Quamobrem superior expositio, quæ et securior at-
que secretior antiquiorque judicatur, vobis credo
satisfaciet, nugasque varie commentantium apud
vestram prudentiam exstinguet. Hoc de parva re
sine fraude apud judicium prudens vestrum dispo-
sui, charissime virorum; oroque vestram ingenuam
prudentiam ut fastidiosorum supercilii declinantes,
apud vos contineatis quæ fidelis animus et amici non
frivola charitas transmisit. Cæterum placeat me
salva stabilitate amicitiae hoc quod elegeritis, sicut
postulo, vestris scriptis edoceatis. Nolo enim nec
garrulitatis improbitatem incurrere, nec rursus ta-
curnitatis nota in his quæ efferenda sunt juste dam-
nari.

VI.

APPARITIO SANCTI MICHAELIS ARCHANGELI

IN PARTIBUS OCCIDUIS,

HOC EST IN MONTE TUMBA IN GALLIA.

Scripta ab auctore anonymo ante sæculum x.

(Ex Mabillonio, Acta Sanct. ord. sancti Benedicti.)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Non ab re fuerit paulum digredi extra metas, ut
locum demus celebri sancti Michaelis apparitioni,
quæ rebus ordinis nostri non parum attulit splendoris.
Hæc quippe occasionem præbuit exstruendo per-
insigni monasterio sancti Michaelis in monte Tumba,
sive in periculo maris dicto, quod Richardus primus
Northmannorum dux monachis Benedictinis concessit,
exclusis ob vitam solutiorum clericis, qui montem
ante a monachis occupatum incolebant. Auxit loci
famam et frequentiam religio monachorum, qui in
angusta montis abrupti crepidine magnificam con-
didere basilicam, ducentorum et triginta octo pedum
longitudine, altitudine centum supra triginta quin-
que; regulares autem ædes paulo infra circum basi-
licam, quibus accessit in declivi montis latere aqui-
lonari oppidum, patroni sui præsidio et situ loci fir-
missimum adversus Gallie hostes munimentum.
Istuc voti causa frequentes ex universa fere Europa
concurrunt peregrini: quos inter Gallie reges non
pauci, nempe Ludovicus VII et sanctus Ludovicus,
Philippus III, Carolus VI, Ludovicus XI, adeoque
Henricus II Anglie rex, suam loco præsentiam exhi-
bere dignati sunt. Istic Ludovicus XI jam dictus sancti
Michaelis equestrem ordinem instituit, cujus ge-
neralia comitia quotannis eodem convocari diu moris
fuit. Guillelmus Major Andecavorum episcopus
electus anno 1291, Colinum quemdam removit ab
incesta consuetudine, ea poena imposita, quod ipse
in die Pentecostes publice in ecclesia sua peram et

baculum a sacerdote, ut moris est, acciperet, inde ite-
rus nudis pedibus ad montem beati Michaelis in monte
Tumba: qui sacerdos exponat ibidem populo cau-
sam, quare dictus Colinus sic vadit in montem beati
Michaelis, et quod sit ei ex parte nostra injunctum
in poenam dicti publici incestus, inquit Guillelmus
ipse in libro de Gestis suis, cap. 19, tomo X Spicile-
gii Acheriani.

2. Tempus factæ apparitionis revocant loci vete-
res chartæ ad annum 708; ecclesie vero a sancto
Auberto constructæ dedicationem ad annum inse-
quentem, cum Childebertus tertius Francis impera-
bat. Rotholus Glaber in Vita Roberti regis ecclesiam
beati Michaelis laudat, quæ, inquit, constituta in
quodam promontorio littoris Oceani maris, toto orbe
nuncusque habetur venerabilis. Sane Edredus
Angliæ rex, teste Willelmo Gemeticensi monacho,
in lib. v, cap. 4, a satrapis suis regio more præcepit,
ut euntes totam Northmanniam rapinis et incendiis
exterminarent, solummodo archangeli Michaelis
monti parcerent. Quinetiam Angliæ præsulæ in
Oxoniensi concilio statuerunt, anno 1222, quod ut dedi-
catio sancti Michaelis in monte Tumba a rectoribus
ecclesiarum devotissime celebraretur: quod in
tota provincia Lugdunensi secunda et plerisque
aliis Gallicani regni ecclesiis olim observatum.

3. Qui subjectam apparitionis et dedicationis hi-
storiam descripsit auctor anonymus, vixit paulo
post id temporis quo res contigit, certe antequam

istae inducerentur monachi, hoc est ante annum 960. Et quidem codex noster Sancti Germanensis quo usi sumus, scriptus fuit jussu Adraldi, anno 1060 abbatibus cenobii sancti Germani de Pratis, uti faciunt fidem hi versus ab Ingelardo monacho exscriptore exarati :

Abbatibus domni nuda probitate decori
Adraldi, monachus quidam prior arte modestus,
Libris intentus, horum reparator amonus
Sigwinus, scribi librum praeceperat istum.
Quem si quis tulerit, maleficus ille peribit.
Hunc Ingelardus decoravit scriptor honestus.

Præter hanc anonymi lucubrationem, est et alia ejusdem argumenti scriptio in bibliotheca cenobii sancti Michaelis, quibusdam locis interpolata.

INCIPIT

DE APPARITIONE S. MICHAELIS.

CAPUT PRIMUM.

Regnante Childeberto rege apparet sanctus Michael in Gallia, Synagoga quondam, nunc Ecclesiae patronus.

Postquam gens Francorum Christi gratia insignita longe lateque undique per provincias superborum colla perdomuisset, Childeberto rege monarchiam totius occiduae et septentrionis, necnon et meridiei partis strenue gubernante, quia omnipotens Deus non solum in omnibus gentibus, verum etiam in omnibus mundi quem ipse fecit subjectorum spirituum partibus principatur; beatus archangelus unus ex septem in conspectu Domini semper assistentibus, qui etiam et paradisi prepositus saluatorum animas in pacis regione collocaturus legitur, post eam manifestationem qua se in monte Gargano ad adorandum ac glorificandum quomodo et qualiter voluit, sicut in scriptis habetur, ostendit; his, ut comprehensum est, per beatum archangelum patris, illuminatis Christi gratia cunctis gentibus, in orientali- bus Romaniae partibus accipe quibus sese indicis manifestare idem beatissimus princeps civium supernorum voluerit praesulem occidentalium popuorum : ut qui quondam benedicto in patriarchis populo Israelitico defensionis attribuerat opem, ipse custos existeret ac praevis vocatis filiis per adoptionem. Namque legitur in visione Danielis prophetae dicente eidem angelo : *Nemo est adjutor meus in omnibus his, nisi Michael archangelus princeps vester* (Dan. x, 21). Princeps, inquit, vester, populi videlicet Judeorum. Christo vero Domino in propria venienti, atque a suis non recepto, quin potius prodito, ipso ad Patrem remeante, dum aboletur observatio praeae legis, constabatur annuntiationis evangelicae admirabile sacramentum, dum exeunte per omnem terram sono apostolorum, caeremoniae transferuntur sacrorum per ministeria angelorum. Aiunt etenim historiae ecclesiasticae quod post passionem et ascensionem Domini ad caelos, post diu expectatam Israelitarum

A plenitudinem, cum appropinquaret tempus desolationis civitatis et templi quam Salvator sacro venturum praenuntiaverat eloquio cum fletu humanitatis, Ecclesia apud Hierosolimam monitu Divinitatis per cunctum orbem gentibus evangelizatura diffunditur. Cumque congregatus undique ex omnibus locis populus Paschalis festivitatis praestolaretur diem, sacerdotibus solitas excubias observantibus, voces subitas vigiles audivit dicentes : Migremus ex his sedibus. Voces vero subito per angelos emissae, quae enunthaverunt beatorum spirituum demigrationem, angelicum ministerium insinuarunt ad Ecclesiam gentium transferendum. Ex quibus patenter insinuat quod beatus Michael archangelus ministerium quod exercerat in Dei quondam populum, eundem sortitus sit apud gentium electionem. Haec ita esse devotio credit fidelium propter ostensionem signorum. Notum enim se fieri voluit mortalibus aetatis nostrae temporibus, quo se humanum genus in electorum spirituum societate cognosceret devotum. Denique advertendum est quo mysterio locum mortalibus praeviderit in partibus occiduis, ubi ex omni orbe confluit venerant angelicum imprecatura subsidium religio multitudo fidelium.

CAPUT II.

De situ loci.

Hic igitur locus^b Tumba vocatur ab incolis, ideo quod in morem tumuli quasi ab arenis emergens in altum, in spatio ducentorum cubitorum porrigitur, Oceano undique mari cinctus locus, angustum admirabilis insulae praebet spatium inter ostia situs, ubi immergunt se mari flumina Segia (Al., Sei; vulgo Sée), necnon et Senuna (Selune); praebens quoque habitantibus hinc inde non breve nimum spatium. Longitudine vero ac latitudine a radice qua prominet non multum distat (ut conjicitur) ab eo opere quo salvatum, imo servatum est humani generis incrementum (*Id est*, arca Noemi). Qui ab Abrincatensi urbe (Avranches) sex distans millibus, occasum prospectans, Abrincatensem pagum dirimit a Britannia. Nulla ibi exerceri valet actio mundalis; his solis congruus exstat locus, qui Christum sedule venerari disponunt : et hos suscipit, quos ad aethera ardens virtutum amor evehit. Copia tanta piscium ibidem reperitur, quae plerumque fluminum marisque infusione congeritur. Procul vero cernentibus nihil aliud fore quam spatiosa quaedam, imo speciosa turris videtur. Sed et mare recessu suo devotis populis bis inde desideratum iter praebet beati petentibus limina archangeli Michaelis, qui primum locus, sicut a veracibus cognoscere potuimus narratoribus, opacissima silva claudatur longe^c ab Oceani (ut aestimatur) aestu millibus distans sex, altissima praebens latibula ferarum. Et quia secretiora caeli per contemplationem subtilita-

^a Mons Garganus sexto milliari distat a Siponto novo seu Manfredonia, Apuliae urbe maritima, Gelasio I summo pontifice sancti Michaelis archangeli apparitione et cultu consecratus.

^b Montem ad duas Tumbas appellant Odo abbas Glanaffoliensis in epistola ad Adelmodum, et alii

quidam, ob duas videlicet montis crepidines, de quibus infra. Hic mirari subit audaciam pseudo-chronologi sub nomine et larva Lucii Dextri, qui haec omnia ad Hispaniam delorquet, ad annum Christi 536.

^c Codex Cheshianus habet : ab Oceano (ut aestimatur) octo millibus distantibus, etc.

tis rimari volentibus gratissima esse solent remotiora eremi loca, inibi olim inhabitasse imperimus monachos, ubi etiam usque nunc duæ exstant ecclesiæ a priscorum manu constructæ. Nam ipsi monachi ibidem Domino servientes dispensatione cuncta regentis Dei sustentabantur, presbytero quodam de villa quæ dicitur Asteriacus (*Benuroir*) taliter eis ferente auxilio. Nam ut illis sine quo humana non potest exigi vita, deerat victus, fumo siquidem discurrente altaque cœli petente, onerabat asellum dapibus dilectione vera farcitis: sicque duce invisibili prævio, per loca ibat invia, ac redibat ferens Domini jussa illisque necessaria. Sed quia hic locus Dei nutu futuro parabatur miraculo sanctique sui archangeli venerationi, mare quod longe distabat paulatim assurgens, omnem silvæ magnitudinem sua virtute complanavit, et in arenæ suæ formam cuncta redegit, præbens iter populo terræ ut enarrentur mirabilia Dei. Jam vero ad illud veniendum est, qualiter idem beatorum princeps spirituum angelica revelatione dedicaverit predictum locum.

CAPUT III.

De constructione loci per angelicam revelationem.

Quodam tempore cum religiosissimus et Deo amabilis præfatus urbis^a antistes Authbertus nomine sopori sese dedisset, admonitus est angelica revelatione, ut in jam dicti summitate loci sancti construeret in honore archangeli ædem: ut cujus celebrabatur veneranda commemoratio in monte Gargano, non minori tripudio celebraretur in pelago. At sacerdos dum revolvit illud apostoli, *Probate spiritus si ex Deo sunt* (*1 Joan. IV, 1*), iterata est admonitio visione, quo perficeret quod jubebatur. Et quia spiritus prophetarum non semper est prophetis subjectus, distulit adhuc præsul constructionem, sed adhibuit intercessionem, quatenus istiusmodi negotium Domini nostri Jesu Christi simulque beatissimi archangeli agnoscere valeret deliberationem. Contigit per idem tempus ut taurum ejusdem, quem furtim quidam instinctu pravitatis subtraxerat, in ejusdem deponeret saxi cacumen, ut dum is qui amiserat juvenecum, repertiendi amitteret spem, turpe latrunculari lucrum efficeret ex eodem. Interea tertia admonitione venerandus pulsatur episcopus austerius^c, ut qui non acquieverat bis admonitus, locum adiret celerius, a quo tamen se sciret egrediendum pullatenus, priusquam perficeret quod fuerat jussus. Ad cujus fidei confirmationem monstratur etiam ibidem usque in præsens petra quasi digito hominis inscripta, super quam memoratus episcopus resedit, quousque opus ad finem adduxit. Percunctanti igitur episcopo qui ædificationi congruus posset videri locus, angelica in hunc modum est responsione dictatum, ut loco eo edificaretur ædes, quo inerat taurus abscon-

ditus et religatus. Cumque de loci requireret amplitudine vel quantitate, eisdem cognovit responsis ædificationi eum debere statuere modum, quem videret juvenecum in circuitu protrivisse. Post hæc jussum est ut suo præceptis domino restitueretur taurus. Venerabilis ergo episcopus, de visione certissimus, cum hymnis et laudibus prædictum locum ingressus, exercere imperatum opus aggressus est: congregataque rusticorum maxima multitudine locum purgavit, atque in spatium complanavit: in cuius medio duæ præminebant rupes, quas operationum mulorum movere non poterant manus, nec a suo divellere statu. Qui cum diu hærerent, nec omnino quid facerent invenirent, nocte insecuta visio apparuit cuidam homini nomine Bains in villa quæ dicitur Icius (*Huyes*), qui duodecim filiis amplius magnam inter suos tenebat dignitatis gloriam. Hic ergo per visum monitus ut cum laborantibus et ipse labori insisteret, festinus ad locum cum filiis venit, impleturus quod fuerat jussus. Quo cum pervenisset, fretus auxilio sancti Michaelis archangeli, quod humana non poterat virtus, mirum in modum tam facile molem tantæ magnitudinis removit^d, ut nullum pondus inibi esse videretur. At omnes in commune laudantes Deum sanctumque archangelum Michaellem, cœpto attentius insistebant operi. Cumque jam dictus episcopus de magnitudine construendæ fabricæ adhuc dubius cogitaret, nocte media, sicuti quondam Gedeoni in signum victoriæ, ros jacuit super verticem montis; ubi autem fundamenta locanda erant, siccitas fuit, dictumque est episcopo: Vade, et sicut signatum videris, fundamenta jace. Qui statim omnipotenti Deo gratias agens, sanctique implorans archangeli Michaelis auxilium, exurgens gaudens et lætus opus illud aggressus est.

Exstruxit itaque fabricam non culmine sublimitatis celsam, sed in modum cryptæ rotundam, centum (ut æstimatur) hominum capacem, illius in monte Gargani volens exæquare formam, in modum prærupti silicis angelico apparatu facta terrigenis ad laudem et gloriam Dei habitatione: manifeste docens semper in celestibus divini muneris opem esse poscendam, atque contemplationis intuitu penetrare ætheris astra, non terrenis limosisque paludibus rotantia hominum ponere corda. Quod cum post non multum tempus esset opem ferente Deo ædificatum, viro Dei Authberto episcopo manente anxio, proinde quia cernebat sibi deesse sancti archangeli pignora, beatus eundem sacerdotem Michael admonuit, uti fratres celerrime usque ad locum quo memoria venerabiliter colitur sanctissimi archangeli, dirigeret in Gargano, et eam quam angelo patrocinante referret benedictionem (*Id est, munus*), cum summa exciperet gratulatione.

^a Nempe una in honorem sancti Stephani protomartyris, alia in honorem sancti Symphoriani, quæ amplius non exstant.

^b Non Camaraci, ut putavit Baronius, cognominis Authberti longe ante Camaracensis episcopi vocabulo deceptus.

^c Hic certe locus erat agendi de impressione illa, qua Michael Authberti cunctabundi caput ad penetrationem usque percussisse dicitur.

^d Nimirum Bains cum duodecim filiis. Et tamen vulgi traditio fert, infantem unum impulsu pedis id præstitisse.

CAPUT IV.

Qualiter a Gargano sit sanctum delatum pignus.

Interea missi nuntii adeunt locum: qui benignissime ab abbate loci illius suscepti vestibusque mutati, ac tanti itineris fatigatione sublevati, cuncta quæ suæ contigerant regioni, simulque ad quod venerant pandunt. Quæ verba cum ipsis loci a abbas suo retulisset antistiti, uberrimas omnipotenti Deo laudes uterque retulit, qui pro lapsis naturæ fragilitate terrogenis assistentium sibi ministrorum dignatur præbere suffragium. Hinc cum qua decebat veneratione sumptis a loco pignoribus, quo beatus archangelus sui memoriam fidelibus commendaverat, partem scilicet rubei pallioli quod ipse memorandus archangelus in monte Gargano supra altare quod ipse manu sua construxerat, posuit, et partem scilicet marmoris supra quod stetit, cujus ibidem usque nunc superextant in eodem vestigia, jam dictis fratribus usque ad sacrum locum referenda contradidit, conditione interposita, videlicet ut quos una angelicæ revelationis sociaverat causa, una quoque æternaliter necteret connexio charitatis.

CAPUT V.

De adventu reliquiarum [Al., De exceptione angelici patrocinii.]

Summi interea nuntii repedantes, post multa itineris spatia, ad locum quo digressi fuerant, ipso die quo fabrica completa est in monte jam dicto in occidentis partibus, quasi novum ingressi sunt orbem, quem primum veprium densitate reliquerant plenum. Quo dum appropinquant, sacerdos Domini Autbertus occurrens cum multis laudibus, cum cautis spiritalibus, cum ineffabili gaudio omnium in sacro monte angelica mortalibus devehit profutura præsidia. Dici vero non potest quantum in adventu (ut ita dicam) angeli circumfacentes provincie gavissæ sunt lætitia et gaudio: quippe quia sibi divinitus providebant inestimabile supernum tribui donum, in hoc quod beatum Michaellem archangelum cœlestis militiæ principem merebantur obtinere signiferum; cognoscentes etiam signa et mirabilia quæ Dominus per ministrum suum operatur mortalibus, ita ut per hujus itineris spatia duodecim cæci illuminati, pluresque diversis infirmitatibus acti pristinae sunt redditæ sanitati. Et quod his addendum est, mulier quædam orbata luminibus, de villa quæ dicitur Asteriacus, dum prosequitur pretiosissima munera summi archangeli Michaelis, mox ut attigit planitiem arenæ maris^b divinitus factum recepit visum, admirans se de tenebris subito in lucem

^a Nunc locum occupant sexdecim canonici sæculares, quos Garganicos vocant.

^b Nunc locus a lumine femine restituto vocatur *Beauvoir*, qui olim Asteriacus.

^c Nihil hic de ritu dedicationis ab ipso Christo Servatore, (ut ferunt) celebrato; imo Autbertus ipse locum dedicasse dicitur infra cap. 7.

A tantatam. Sed et usque hodie per summum ministrum suum hæc eadem Dominus quotidie ad laudem et gloriam nominis sui in eo loco operari non desinit.

Igitur eo die, quod est xvii Kalend. Novembris, veneranda completa templi dedicatione^c, vir Domini Autbertus postquam sagaciter omnia sub ordine disposuit, officia quoque servientium clericorum^d constituit, deputans hos inibi sub numero consistere duodecim, qui legitimis observationibus perpetualiter in beatissimi Michaelis archangeli persisterent famulatu, quamvis non ejusdem numeri in eodem loco a successoribus beati viri sint clerici constituti. Simul etiam de episcopo suo eidem loco a servientibus villas contradidit, videlicet jam dictam villam Icium (*Huyne*) et Genitium (*Genet*).

CAPUT VI.

De obienta aqua per angelicam revelationem.

Interea idem præsul cuncta pervidens congruo patrata ordine, hoc unum quod poterat valde videri difficile, a sancto censuit expetendum archangelo, aquæ scilicet elementam, sine quo constare nequit vita mortalium. Super hoc ergo Domini nostri Jesu Christi simulque sancti archangeli dum expetit simul cum grege sibi commisso auxilium, ut qui quondam produxerat sitiienti populo de petra poculum, ipse a servis suis amovere dignaretur aquæ penuriam; tandem angelica ostensione locum didicit, ubi in prærupto silice dum concavum foramen exciditur, mirum in modum aquarum mox abundantia reperitur, quæ possit habitantibus competentem præbere usum. Eadem vero aqua profuens quod sit haustu salubris, multis est ostensum modis. Celerem namque fert febricitantibus opem, quoties desiderium provenierit sumendi^e.

CAPUT VII.

De miraculis in eodem loco patratis.

Apud beati vero basilicam archangeli, ipso opitulante virtutes efficiuntur innumere: illuminantur namque ibidem cæci, gressum recipiunt claudi, merentur auditum surdi, fugantur ex obsessis corporibus spiritus immundi, Domino Deo nostro præbente auxilium per ministerium angelorum. Autbertus autem præsul venerabilis quia memoratum locum sub honore sanctissimi dedicaverat archangeli Michaelis: alias vero quæ nunc videntur in undenarium crevisse numerum, crescente devotione et amore, fidelium extruxit manus, ubi divina præstantur beneficia, adjuvante Domino nostro Jesu Christo.

^d Odo abbas Glannafoliensis in epistola ad Agelmodum Cenomannicum episcopum de inventionem vitæ sancti Mauri, meminit^c ejusdam clerici qui Petrus vocabatur, qui Romam ex pago Abrincatino de loco sancti Michaelis qui ad duas vocatur Tumbas perrexerat.

^e Hactenus codex noster.

VII.

GESTA DOMNI DAGOBERTI

REGIS FRANCORUM, FILII CLOTARII II.

Scripta a monacho canobii sancti Dionysii, anonymo quidem, sed contemporaneo.

(Ex Duchesn., Hist. Franc. Script.)

CAP. PRIMUM. — *De Clotario patre Dagoberti.*

Quartus ab Clodoveo, qui primus regum Francorum ad cultum Dei, docente beato Remigio libemensi episcopo, conversus est, Clotarius, filius Chilperici, regnum sortitus est. Qui elaborata a maioribus dignitate politus, cum et plurima strenue gesserit, tum præcipue illud memorabile suæ potentiae posteris reliquit iudicium, quo rebellantibus adversum se Saxonibus, ita eos armis perdomuit, ut omnes virilis ævus ejusdem terræ incolæ, qui gladii quem tum forte gerebat longitudinem excesserint, peremerit. Quippe ut junioribus tumoris ausum recordatio illius vitalis seu mortiferi gladii amputaret. Tantum Francorum potentia, tanta regum animositas erat. Quomodo autem aut qualiter hoc peregerit, in subsequentiis suis ordine plenius intimabitur. Fuit nempe idem rex Clotarius patientiæ deditus, litteris eruditus, timens Deum, ecclesiarum et sacerdotum magnus ditator, pauperibus elemosynam tribuens, benignum se omnibus et pietate plenum ostendens, belligator insignis, venationibus ferarum nimium assidue utens.

CAP. II. — *De infantia Dagoberti.*

Huic fuit filius nomine Dagobertus, quem ex Bertetrude regina susceperat, qui patri succederet et industria dignus, et viribus. Hic denique in annis puerilibus positus, traditus est a genitore venerabili ac sanctissimo Arnulfo Metensium urbis episcopo, ut eum secundum suam sapientiam enutrit, eique tramitem Christianæ religionis ostenderet, atque ei custos et bajulus esset. Cum autem adolescentiæ ætatem, ut genti Francorum moris est, venationibus exerceret, agere cervum quadam die instituit. Qui facile repertus, oblatrantibus atque certatim insequentibus canum agminibus, ea pernicitate qua illud animal fertur, silvas montesque, et si qua occurrere flumina, transcurrentes, canum industriam effugere conabatur. Tandem ergo victus ad vicum qui Catuliacus dicitur, se contulit. Hic ab urbe quæ Lutetia sive Parisius vocatur, quinque ferme millibus abest. Siquidem in ea urbe reges Francorum maxime accepta tractare consueverant.

CAP. III. — *De beato Dionysio martyre, et sociis ejus, et ecclesia quam beata Genovefa super ipsos construxerat.*

In eo sane vico temporibus Domitiani, qui secundus ab Nerone in Christianos arma corripuit, pri-

mum memoratæ urbis episcopum beatissimum Dionysium, cumque eo Rusticum et Eleutherium, quorum alter presbyter, alter diaconus erat, pro Christi nomine in prospectu ipsius civitatis interempta quædam materfamilias vocabulo Catulla, a qua et vico deductum nomen dicunt, quia palam non audebat, clam sepulturæ mandavit. Signavit tamen loculum, ut rei gestæ junioribus constaret notitia. Sic incomparabilis thesaurus diu latuit, nec præter famam locus ille quidquam habebat conspicuum. Et quamvis quædam inibi ab anterioribus regibus propter assidua quæ ibidem agebantur miracula colata fuissent, tamen quia locus ipse eo tempore sub potestate Parisiaci antistitis constitutus erat, et cui vellet clericorum eum jure beneficii tradebat: illique cui concedebatur non honestatem loci, sed terrenum lucrum, quemadmodum in quibusdam locis hodieque cernitur, sibi inde in proprios usus accumulari videbatur: ob hoc, ut diximus, locus illi nimium negligebatur. Vilis quippe tantum arcula, quam, ut ferebatur, beata Genovefa super sanctos martyres devote construxerat, tantorum martyrum corpora non amiciebat, quoad, sicut in processu expediam, profuturum orbi eorum nomen enituit; et procurante Deo, ad singularem excellentiam locus, qui tam magnis, tam certis, tam denique antiqua illustrabatur, quamvis occulte, patronis, proventus est.

CAP. IV. — *De ceruo, qui insequente Dagoberto in ædem martyrum fecit confugium.*

Sed ut ad propositum redeam, cervus diu huc illicque per vicum oberrans, ædem beatorum martyrum ingreditur, seque ibi componit. Instabant canes, et licet idem eis quod et cervo pateret ostium, et qui eos abigeret nemo visibilium custodum adesset, attamen sancti martyres suum domicilium non patiebantur immundorum violari ingressu. Videres hinc cervum tutum reperisse perfugium, inde canes ejus præsentiam latratibus indicare, seque ab introitu ædis divina virtute arceri. Dagobertus citato cursu pervenit, rem spectaculo dignam admiratur: stupet, amplectitur. Finitimos tum rumor iste vulgo sollicitat, et cum maxime Dagobertum, tum etiam eos ad amorem et venerationem sanctorum instigat. Et ut vere fatear, ut ex gestis postmodum clauit, nullus Dagoberto locus aut dulcior, aut jucundior fuit.

CAP. V. — *De morte matris Dagoberti.*

Igitur anno 36 regni Clotarii, Bertedrudis regina mater Dagoberti moritur, quam unico amore Clotarius dilexerat, et omnes duces bonitatem ejus probantes vehementer amaverant. Post cujus obitum Clotarius rex aliam accepit uxorem nomine Sichildem, de qua habuit filium nomine Hairbertum.

CAP. VI. — *De Sadregiselo duce, quomodo eum Dagobertus dehonestaverit.*

Itaque Dagobertus sic probitate ut ætate in dies crescebat, spemque futuri regis optimam subinde iudicii operum ingerebat. Et pater Clotarius quemdam, ut putabat, spectatæ fidei Sadregisilum rebus sub se tractandis præfecerat, Aquitanix ducatu specialiter ei commissio. Hic tanto dignitatis fastu elatus, regis filium Dagobertum partim collatæ potestatis superbia, partim spe regni laborans, non aequo animo prosperius agere ferebat. Nec quid moliretur simulato saltem amore obterege diu valuit. Sed quia metu patris manifestus non poterat, occultum se ei inimicum crebro contemptu aperuit. Excusatio sane juvenilis erat ætatis, ne rudis adhuc animus tumorem ex subjectione principum contraheret, ne dominatione immature adepta fastigia impulsem ab exercitationis studio revocarent. Fit igitur ad Dagobertum tam invidiosa relatio. Et quamvis sua ipse industria id jam deprehendisset, aliorum sententia in rem plenius inducitur. Verum, quia eum in ordinem redigere non sufficeret, duxit latius opportunitatem opperiri, qua et causam efficacius exploraret, et in æmulum quod meruisset tentaret. Clotarius igitur quadam die venatum iit, longiusque forte recessit. Contigit autem et Dagobertum, et memoratum ducem domi resedissee. Tum Dagobertus exoptabilem oblatam sibi nactus occasionem, ducem ad se evocat, jubetque secum prandere. Ille nihil minus quam quod futurum erat cogitans, remissius habere, et futuro, imo jam domino, debitum honorem non exhibere; terque ab eo porrecta sibi pocula, dignus in quem prioris contumaciæ vindicta recideret, non sicut a domino, sed velut a socio infauste oblata præsumit. Deinde Dagobertus, ut patri infidelis, ut sibi æmulus, utque sociis invidus foret, orsus est exponere; non oportere serviles quidem molestias diu differri, et ne in immensum tumorem tanti fastus procederent, suas injurias non ulcisci. Flagellis ergo eum affici imperat. Post vero barbæ racione (ea enim tum præcipua erat injuria) deturpat. Sic ex improvviso, qui secundarum rerum successu futurum se regem auspicabatur, quam longe ab illa dignitate abesset admodum intellexit.

CAP. VII. — *Quomodo Sadregiselus dehonestatus Clotario se obtulit, et quomodo Dagobertus in ædem prædictam martyrum confugium fecit.*

Revertenti igitur Clotario his contumeliis dehonestatus Sadregiselus se offert, et quid præterea, quæ palam erat passus, vel a quo fuerat, illacrymans indicat. Rex itaque ducis sui motus injuriis, filioque multa furibunde interminans, accersiri eum a se iubet. Quo præcognito, Dagobertus, quia resistere

A nec fas nec possibile erat, in eo se illi obniti posse juste credidit, si in ædem præfatam beatorum martyrum iram patris inclinans concederet. Iniiit itaque tutissimam fugam, et quo se insequente cervum viderat, ipse quoque patre persequente se confert. Persumsum sibi hoc facto demonstrans, ut qui canes ab ingressu suæ ædis removerant, se quoque a regis insectatione protegere possent. Nec spem eventus elusit.

CAP. VIII. — *Quomodo Clotarius missos, qui eum inde abstraherent, miserit.*

Quippe Clotarius, ut eum sanctorum tutelam expetisse audivit, adhuc in majorem tollitur iram, mittitque satellites qui inde eum abductum sibi occissime præsentarent. Maturabant illi quod fuerat B jussum implere. Cumque ad sanctum locum tendentes non plus uno milliaro abessent, ultra aspirare viam tendentes divino nutu prohibentur. Redeunt ad dominum, et quid passi fuerant pandunt. Quorum fidei derogans, quippe qui suo imperio amorem filii prætulissent, delegit alios qui quod hi neglexerant sagaciter implerent. Rursum illi similia patiuntur, et regressi eandem rem iterato ingeminant. Sed nec sic animositas regis deferbuit, et quod per ministros nequiverat, per se implere contendit.

CAP. IX. — *Quomodo Dagoberto in somnis martyres apparuerunt.*

Interea dum hæc aguntur, Dagobertum martyribus humili corde prostratum somnus repente corripit. Eique prono ita conjacenti astant tres viri, et corporum lineamentis, et vestium nitore conspicui. Cumque in eos stupefactus intenderet, unus eorum, qui socios præstare veneranda canicie et auctoritate videbatur, sic eum affatus est: Scias, o juvenis, nos esse, quos pro Christo passos fama asseverante audisti, Dionysium, Rusticum et Eleutherium, et nostra hic corpora tegi. Sed quia famam nostram sepulture quam vides et domus hujus vilitas obscuravit: si memoriam nostri te ornatum ire promittis, hac te possumus quam pateris liberare angustia, et in cunctis auxiliante Deo præstare suffragium. Et ne putes somnii te illudum phantasia, accipe signum veritate subnixum. Egesta humo, qua monumenta nostra teguntur, quem quod sepulcrum contineat, litteræ in singulis expressæ docebunt. Illico exper- D gefactus nomina quæ audierat describit, et ex martyrum alloquio ingenti exultatione tripudians, voto se, quod postea studiosissime reddidit, obligat.

CAP. X. — *Quomodo Clotarius per semetipsum ezinde abstrahere voluerit, et minime potuerit.*

Post hæc Clotarius filium, ut prætulit, a sanctorum memoria per se avellere cupiens, comitantibus plurimis appropinquabat. Sed quia non minus in reges quam in alios homines divina quod vult exercet potentia, qui inertes alios arguerat, sit ipse iners; ut manifeste intelligeret, quamvis ipse esset potens, potentioribus concedendum. Quippe martyres fugitivum tuebantur, et e contra hostes longe a suis penetralibus arcebant.

CAP. XI. — *Quomodo Clotarius filio culpam ignovit, et eundem locum venerabiliter honoraverit.*

Victus ergo Clotarius, et rei magnitudine stupefactus, ponit furorem, filioque redit in patrem: ignoscit culpam, de securitate pollicetur. Ita demum abundi copia concessa, ad beatorum martyrum succedit, eosque patronos humili prece asciscit, quorum experius fuerat manifestum virtutis indicium. Utque quam probata sibi eorum merita essent agnovit, plurimum auri et argenti ad exornandas eorum memorias obtulit, et ad exaltandam loci magnificentiam numerosa et optima prædia dedit.

CAP. XII. — *Quomodo Clotarius Dagobertum consortem regni fecerit.*

Anno vero 39 regni sui Clotarius Dagobertum filium suum consortem regni facit, eumque super Austrasios regem statuit, retinens sibi quod Ardenna et Vosagus versus Neustriam et Burgundiam excluderent.

CAP. XIII. — *Quomodo Dagobertus Gomatrudem in conjugium acceperit, et qualiter inter ipsam et patrem orta contentio fuerit.*

Igitur anno 43 regni Clotarii Dagobertus cultu regio ex iussu patris honeste cum ducibus Clippiaco procul [prope] Parisius venit. Ibiq[ue] germanam Sigchildis reginæ nomine Gomatrudem in conjugium accepit. Transactis itaque nuptiis, die tertia inter Clotarium et filium ejus Dagobertum gravis orta fuit intentio. Petebatque Dagobertus ut cuncta quæ ad regnum Austrasiorum pertinebant suæ ditioni reciperet. Sed Clotarius vehementer denegabat, eidem ex hoc nihil volens concedere. Electis igitur ab his duobus regibus duodecim Francis, ut eorum disceptatione hæc finiretur intentio, inter quos et domnus Arnulfus pontifex Metensis cum reliquis episcopis eligitur, ut benignissime, sicut sua erat sanctitas, inter patrem et filium pro pacis loqueretur concordia: tandem a pontificibus vel sapientissimis viris proceribus pater pacificatur cum filio. Reddensque ei solidatum, quod aspiciebat ad regnum Austrasiorum, hoc tantum exinde quod citra Ligerim vel Provincie partibus situm erat, suæ ditioni retinuit.

CAP. XIV. — *Quomodo Dagobertus a patre in Austria directus contra Bertoaldum pugnaverit, et qualiter Clotarius ei in auxilium veniens ipsam Bertoaldum interfecerit.*

Dagobertus itaque pulcherrimus juvenis, efficax atque strenuus, in omnibus solerter ingeniis probatissimus, cum Pippino duce in Hoste [Leg. vid. Austria] regnaturus a patre dirigitur. Austrasii vero Franci superiores congregati in unum, Dagobertum super se regem statuunt. In illis quoque diebus, Saxones nimium rebelles cum Bertoaldo duce commoverunt exercitum gentium plurimarum contra Dagobertum regem Austrasiorum. Dagobertus vero et ipse collecto hoste plurimo Rhenum transit, contra Saxones ad pugnam exire non dubitat. Illisque valde pugnantibus, Dagobertus super galea capitis sui percussus est, atque abscissa particula de capite cum capillis ad terram decidit. Aditira autem armiger ejus a re-

tro stans collegit eam. At ille læsum cernens exercitum suum, dixit ad ipsum juvenem: Perge velociter festinus deferens crines capitis mei; nuntia patri meo, quatenus veniens succurrat nobis antequam cunctus corrumpat exercitus. Qui statim cursum arripiens Rhenum transiit, atque in Ardennam silvam, eo quod rex Clotarius eo tempore inibi moraretur, Longolarium usque pervenit. Cumque nuntiasset ea quæ contigerant, et deferens regi abscissam particulam de capite filii adpræsentasset, rex nimio dolore commotus cum strepitu tubarum et exercitu Francorum illico de nocte consurgens, velociter Rhenum transiit, atque in auxilium filii sui celerrime pervenit. Cumque simul conjuncti in unum hilari corde manibus jucundissime plauderent, supra Wisera fluvium tendentes fixere tentoria. Bertoaldus vero dux Saxonum ex alia parte ripæ fluminis stans, paratus ut ad pugnam procederet, audiens tumultum Francorum interrogabat quid hoc esset. At illi responderunt, dicentes: Dominus Clotarius rex venit, et ob hoc lætatur Franci. Quibus respondit cum cachinno dicens: Fornidantes vos nimium, mentimini defrantes. Clotarium enim, quem vobiscum habere dicitis, nos mortuum esse auditum habemus. Rex autem super ripam fluminis stans, galea induto capite, crinesque cum canicie variata obvolutos habens, et hæc audiens, galeam celerrime a suo capite deposuit. Cum nudatum a galea apparuisset caput regis, agnovit eum Bertoaldus regem esse, et irridens ait: Tu hic eras, bale jumentum? Rex vero hæc audiens, valde indignatus, et hoc convicium graviter ferens, Wisera fluvium impatienter ingressus, cum equo velocissimo transnavit, atque ferus ut erat corde Bertoaldum persequabatur, Francorumque exercitus sequentes regem, natando vix fluvium cum Dagoberto transibant per gurgites immensos. Rex itaque Clotarius persecutus Bertoaldum, certabat valde cum eo. Dixitque ei Bertoaldus: O rex, recede a me, ne forte interficiam te. Qui si prævalueris adversum me, ita omnes homines dicent, quod servum tuum Bertoaldum gentilem interemeris; si autem ego interfecero te, tunc rumor magnus in cunctis gentibus audietur, quod fortissimus rex Francorum a servo sit interfectus. Rex vero nequaquam acquievit dictis ejus, sed fremens ira, magis magisque insurgens super eum. Equites itaque a longe sequentes regem, clamabant dicentes: Confortare contra adversarium tuum, domine rex. Erantque manus regis valde graves. Erat enim rex loricator, et aqua sinum ejus dum transnaret fluvium replens indumenta omnia nimium aggravaverat. Sed diu multumque decertantes, tandem insurgens rex super Bertoaldum, interfecit eum. Tollensque caput ejus in copto, reversus est ad Francos. Illique lugentes (nesciebant enim quid regi contigisset) viso eo gavisus sunt gaudio magno. Rex vero totam terram Saxonum devastans, et omnem populum interficiens, non ibidem majorem hominem viventem reliquit, quam longitudo gladii sui, quem spatam vocant, habere videbatur. Hoc

haque signum in regionem illam statuit, scilicet ut A
posteri discerent quanta Saxonum perfidia exstiterit,
et quanta Francorum polleret potentia, quantaque
regum provocata praevaleret animositas.

CAP. XV. — *De morte Clotarii regis, et qualiter ei Dagobertus in regnum successit.*

Anno igitur 45 regni sui Clotarius magnus rex
moritur, et suburbano Parisius in Ecclesia sancti
Vincentii sepelitur. Dagobertus ergo audiens gen-
torem suum defunctum, universis principibus quibus
imperabat in Austria, jubet exercitum promovere,
missosque in Burgundiam et Neustriam dirigit, ut
regni ei regimen indubitanter deberent statuere.
Cumque Rhemis pervenisset, suggestio peraccedens,
omnes pontifices et duces de regno Burgundiae inibi
se tradidisse noscuntur. Sed et Neustrasii pontifices B
et proceres, plurimaque pars regni, Dagobertum nisi
sunt expetisse.

CAP. XVI. — *De Hairberto fratre Dagoberti, et qualiter ei Dagobertus partem regni concesserit.*

Hairbertus autem [frater ejus] nitebatur si posset
regnum assumere. Sed illius voluntas pro simplici-
tate parum soritur effectum. Brunulfus vero, qui
frater fuerat Sichildis reginae, volens nepotem suum
Hairbertum stabilire in regnum, adversus Dagober-
tum musculare coeperat. Sed hujus rei vicissitudi-
nem postea probavit eventus. Cumque regnum Clo-
tarii, tam Neptricum quam Burgundia, a Dagoberto
fuisset occupatum, captis thesauris et suae ditioni
reductis, tandem misericordia et pietate motus, con-
silio sapienti usus, citra Ligerim et limitem quod C
tenditur partibus Wasconiae, seu et montes Py-
renaeos, pagos et civitates, quod fratri suo Hair-
berto ad trans agendum, et ad instar privato
habitu convivendum posset sufficere, placuit con-
cessisse. Pagum scilicet Tolosanum, Caturcinum,
Agennensem, Petrogoricum, et Sanctonicum, vel
quod ab his versus Pyrenaeos montes excluditur, hoc
tantum Hairberto fratri suo regendum concessit:
quod et per pactionis vinculum firmavit, ut amplius
Hairbertus nullo tempore adversus Dagobertum de
regno patris repetere praesumeret. Hairbertus vero,
sedem Tolosanam eligens, regnabat in partibus pro-
vinciae Aquitaniae. Qui post annos tres cum regnare
coepisset, totam Wasconiam cum exercitu superans
suae ditioni redegit, et aliquantulum regni sui spatium
largiorem fecit.

CAP. XVII. — *Quomodo Dagobertus rex sanctorum
martyrum Dionysii sociorumque ejus corpora re-
quisierit, atque ecclesiam ornaverit, et de absida
infra quam requiescunt, qualiter eam desuper ex
argento cooperuerit.*

Dagobertus denique Deo annuente regnum pater-
num retinens, inter alia quae laudabiliter gessit, me-
mor voti jam dicti, accessit ad supra memoratum lo-
cum; et sicut in somnis praemonitus fuerat, sancto-
rum martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii corpora
requirens, digesta eorum in sarcophagis nomina re-
perit, quae et in alium ejusdem vici locum summa
cum veneratione x Kal. Maias transtulit, eorumque

memorias auro puro et praeclarissimis gemmis exorna-
vit. Et quamvis ecclesiam, quam ipse a fundamine
construxerat, intrinsecus miro decore fabricaverit,
foris quoque desuper absidiam illam, infra quam
veneranda martyrum corpora tumulaverat, ut plenius
devoti animi expleret desiderium, ex argento puris-
simo mirifice cooperuit.

CAP. — XVIII. *Quomodo de teloneo ex Massilia cen-
tum solidos in luminariis ipsius ecclesiae annuatim
concesserit.*

Nam et de proprio teloneo, quod ei annis singulis
ex Massilia solvebatur, centum solidos in luminari-
bus ejusdem ecclesiae eo tenore concessit, ut oleum
exinde actores regii, secundum quod ordo catboli
esset, quasi ad opus regis studiose emerent, et sic
demum missis ipsius loci annuatim traderent. Prae-
ceptumque exinde taliter firmare studuit, ut tam
in ipsa Massilia, quam Valencia, Fossas et Lugdu-
num, vel quocunque per reliqua loca transitus erat,
omne teloneum de sex plaustris, quibus hoc videba-
tur deferri, usquequo ad ipsam basilicam peracce-
derent, omnimodis esset indultum.

CAP. XIX. — *De gazophylacio quod ante cornua al-
taris ipsius ecclesiae fieri jussit, et annuatim inibi
centum solidos solvi praecipit.*

Gazophylacium quoque ante cornu altaris ejusdem
ecclesiae ex argento fieri jussit, ut introducta ab of-
ferentibus alimonia per manum sacerdotis ipsa pau-
peribus erogaretur substantia, quatenus juxta illud
evangelicum hujuscemodi elemosyna fieret abscon-
dita; et omnipotens Dominus, qui occulta omnia C
conspicit, multiplicata in aeterna retributione uni-
cuique restitueret. In quo etiam centum solidos an-
nua illatione idem rex pro aeterna recompensatione
intromitti de Kalendis in Kalendas Septembris desti-
navit, indeque tale praecceptum edidit, ut deinceps
tam ipse quam filii sui, vel qui postmodum reges
Francorum succederent, recurso anni circulo praefi-
nitum solidorum numerum ex aerario publico inibi
inferre tempore inlibato non obmitterent. Ipsi au-
tem centum solidi non alibi, nisi in omnibus distri-
buerentur pauperibus, nullusque hoc praesumeret ab-
strahere, sed quandiu regnum consisteret a regibus
succedentibus suo tempore in praedicto gazophylacio
inferrentur, ut de ipsa collatione, et quod Dominus D
ab aliis hominibus ibidem voluisset adhuc augeri,
pauperes et peregrini exinde valerent per inconversa
tempora recreari.

CAP. XX. — *De cruce aurea quam idem rex inibi fieri
jussit.*

Crucem etiam magnam, quae retro altare aureum
poneretur, ex auro puro et pretiosissimis gemmis
insigni opere ac munatissima artis subtilitate fabri-
cari jussit, quam beatus Eligius, eo quod illo in tem-
pore summus aurifex ipse in regno haberetur, cum
et alia quae ad ipsius basilicae ornatum pertinebant,
strenue praepararet, eleganti subtilitatis ingenio,
sanctitate opitulante mirifice exornavit. Nempe
moderniores aurifices asseverare solent quod ad praesens
vix aliquis sit relictus qui, quamvis peritiss-

mus in aliis exstet operibus, hujuscemodi tamen gemmarii et inclusoris subtilitate valeat per multa annorum curricula, eo quod de usu recesserit, ad liquidum experientiam consequi. Nam et per totam ecclesiam auro textas vestes, margaritarum varietatibus multipliciter exornatas, in parietibus et columnis atque arcubus suspendi devotissime jussit: quatenus aliarum ecclesiarum ornamentis præcellere videretur, et omnimodis incomparabili nitore vernans, omni terrena pulchritudine compta atque inæstimabili decore irradiata splendesceret. Utque divina laus perpetuo a Dei cultoribus ibidem ageretur, plurima et ingentia prædia addidit.

CAP. XXI. — *De ingressu ipsius in Burgundiam et timore procerum et gaudio pauperum, seu morte Brunulfi.*

Igitur cum jam anno 7 in maximam partem paterni regni, ut supra memini, regnaret, plurimorum comitatu vallatus Burgundias ingreditur. Tantum autem timorem pontificibus et proceribus in regno Burgundie consistentibus, seu et cæteris ducibus, adventus ipsius incusserat, ut cunctis esset admirandus. Pauperibus namque justitiam querentibus gaudium vehementer irrogaverat. Cumque Lingonis civitatem venisset, tantam universis sibi subditis, tam sublimibus quam pauperibus, judicabat justitiam, ut crederetur omnino fuisse Deo placabilis. Apud quem nullum intercedebat præmium, nec personarum acceptio, sed sola dominabatur justitia quam diligebat Altissimus. Deinde Divionna, imoque Latona residens aliquantis diebus, tantam intentionem cum universo regni sui populo justitiæ judicandæ posuerat, ut hujus benignitatis desiderio plenus, nec somnum caperet, nec cibo satiaretur: intentissime cogitans, ut omnes cum justitiæ recepta de conspectu suo remearent. Eodem autem die quo ab Latona Caballonum deliberare properat, priusquam lucesceret balneum ingreditur, ibique Brunulfum avunculum fratris sui Hairberti propter infidelitatem suam interfici jussit. Qui ab Amalgario et Arneberto ducibus et Willibado patricio interfectus est.

CAP. XXII. — *Quomodo Gomatrudem reliquerit et Nanthildem in conjugium duxerit.*

Cumque Caballonum justitiæ amore quæ coeperat perficienda ipsa intentione pergeret, post per Augustidunum Autissiodorum pergens, indeque per civitatem Senonas, Parisius venit. Ibi Gomatrudem reginam Romiliaco villa, eo quod esset sterilis, cum consilio Francorum relinquens, Nanthildem quamdam speciosissimi decoris puellam in matrimonium accipiens, reginam sublimavit. Usque ad illud tempus, ab initio quo regnare coeperat, consilio primitus beati Arnulfi Metensis urbis pontificis, et Pipini majoris domus usus, tanta prosperitate regale culmen in Austria regebat, ut a cunctis gentibus immensi honoris laudem haberet. Timorem vero tam fortem sua concusserat judicialis potentia, ut etiam devotione concurrerent ejus se tradere ditiori; quatenus gentes etiam quæ circa limitem Ava-

rorum et Sclavorum consistunt, eum prompte expectarent, ut ille post tergum eorum iret feliciter, in tantum ut Avari et Sclavi, cæterarumque gentium nationes manu publica ipsius ditioni se subjiciendas fiducialiter sponderent. Post discessum vero beati Arnulfi, adhuc consilio Pipini majoris domus, et Chuniberti pontificis urbis Colonie utens, et ab ipsis fortiter admonitus, prosperitatis et justitiæ amorem complexus universarum sibi gentium subditarum, usque dum Parisii, ut supra memini, pervenisset urbem, adeo favoribus extollebatur, ut nullus de præcælentibus Francorum regibus illius laudibus fuisset præcellentior. Veniensque ad veneranda sepulcra beatorum martyrum Dionysii sociorumque ejus, Dominum precabatur ut ea quæ coeperat ipsis martyribus intercedentibus in eo vota perficeret. Ut autem eosdem martyres sibi plenius conciliaret, Stirpinicum villam in pago Wilcassino presentatiter per firmitatis suæ præceptum eorum basilicæ tradidit.

CAP. XXIII. — *Qualis idem rex Dagobertus fuerit.*

Erat siquidem ipse præcellentissimus princeps atque rex Dagobertus satis admodum cautus, et ingenio astutus, circa benevolos et sibi fideles mansuetus, rebellantibus vero seu perfidis nimium videbatur in regno terribilis. Qui optime regaliæ sceptræ gubernans, et piis semetipsum benignissimum exhibens, ut leo tamen fervidus rebellium colla deprensus, exterarum gentium feritatem vallante fortitudine animi sæpissime triumphabat. Ecclesiarum vero et sacerdotum, atque pauperum seu peregrinorum, ditator supra modum largissimus exstiterat. Exercitiis viritum et venationibus assidue utens, in omni agilitate corporea strenuus atque incomparabilis erat. Nempe etsi aliqua more humano reprehensibilia circa religionem, gravatus regni pondere, ac juvenilis inlectus ætatis mobilitate, minus caute secus quam oportebat exegit, quia nemo in omnibus perfectus esse potest; credendum est tamen quod tantarum erogatio elemosynarum, atque sanctorum oratio, quorum memorias ornare et basilicas ditare, ob redemptionem suæ animæ, supra omnes anteriores reges incessanter studebat, apud misericordissimum Dominum, ut hoc ei clementer indulgeret, facillime impetrari posse.

D CAP. XXIV. — *Quomodo Ragnetrudem stratu suo asciverit et filium ex ea genuerit; et qualiter legationem ad Heraclium imperatorem direxerit.*

Denique anno 8 regni sui, cum Austriam regio cultu circumiret, mæstusque esset nimium eo quod filium, qui post eum regnaret, minime habere potuisset: quamdam puellam nomine Ragnetrudem stratu suo ascivit, de qua eo anno largiente Domino habuit filium, multis precibus atque elemosynarum largitionibus acquisivit. Hairbertus itaque rex frater ejus Aurelianus veniens, filium ejus de sancto lavacro excepit. Namque dum eundem puerum venerabilis vir Amandus Trajectensium urbis episcopus benediceret, eumque catechumenum faceret, finitaque oratione nemo de exercitu tantæ mul-

judinis respondisset, Amen, aperuit Dominus os **A** poeri, qui non amplius quam xl. dies a nativitate habebat, atque audientibus cunctis, respondit, Amen. Statimque eum regenerans sanctus pontifex sacro baptismate, impositoque nomine Sigeberto, reges et utrumque exercitum magno replevit Dominus gaudio atque admiratione, hujusmodi signo. Igitur Ega quidam de primoribus cum cæteris Nenstrasiis consilio Dagoberti erat assiduus. Eo anno legati Dagoberti regis, quos ad Heraclium imperatorem direxerat, his nominibus, Servatus et Paternus, ad eum revertuntur nuntiantes pacem se cum Heraclio firmasse.

CAP. XXV. — *De morte Hariberti, et quomodo Dagobertus regnum et thesauros ejus suæ ditioni redege-
regerit.*

Cum autem esset Heraclius imperator litteris nimium eruditus, peritissimus ad ultimum astrologus effluerit. Qui cognoscens in siderum signis quod a circumcisis gentibus divino nutu ejus imperium esset vastandum, ad Dagobertum regem Francorum dirigit, petens ut omnes Judæos regni sui secundum fidem catholicam baptizari præciperet. Rex vero Dagobertus hac occasione nactus, et Dei zelo ductus, cum consilio pontificum atque sapientium virorum omnes Judæos qui regenerationem sacri baptismatis suscipere noluerunt, protinus a finibus regni sui pel-
lere jussit. Et rex quidem hoc summo peregit studio. Sed Heraclio non de Judæis, sed de Agarenis, id est Saracenis, circumcisis gentibus, fuerat denunti-
atum: quoniam ab ipsis ejus imperium postmodum noscitur esse captum atque violenter vastatum. Anno itaque nono regni Dagoberti, Hairbertus frater ejus moritur, relinquens parvulum filium nomine Childericum, quique etiam nec post moram defunctus est. Omneque regnum Hairberti una cum Wasconia Dagobertus rex protinus suæ ditioni redegit. Ad adducendos quoque thesauros Hairberti, et sibi præsentandos, Barontum quemdam ducem direxit. Barontus autem grave dispendium fecisse dignoscitur, fideliter una cum thesauris furtum faciens, nimiumque exinde fraudulenter subtraxit.

CAP. — XXVI. *De morte Landegiselis, qui fuerat germanus Nanthildæ reginæ.*

Eodem tempore germanus Nanthildis reginæ nomine Landegiselus defunctus est, atque in ecclesia beatorum martyrum Dionysii sociorumque ejus jubente rege honorifice sepultus. Regina vero deprecante ut pro sepultura sui fratris Alateo villare, situm in pago Parisiaco, basilicæ prædictorum martyrum delegaret, eo quod prædictus Landegiselus dum viveret per præceptum regale eandem villulam promoverat, rex libentissime concedens annuit, præceptumque insuper de supradicto Alateo villare fieri præsentialiter jussit, atque propria firmitatis auctoritate subscripsit, et annuli impressione signari præcepit.

CAP. XXVII. — *De initio scandali inter Dagobertum regem Francorum et Samonem regem Sclavorum.*

Eo igitur anno Sclavi cognomento Winidi, quo-

rum regnum Samo tenebat, negotiatores Francorum cum plurima multitudo interficiunt, et rebus exspoliant. Hæc autem res fuit initium scandali inter Dagobertum regem Francorum et Samonem regem Sclavorum. Dirigens itaque Dagobertus Sicharium [Al., Suharium] legatarium ad Samonem, rogabat ut negotiatores quos sui interfecerant, et res eorum illicite usurpaverant, cum justitia faceret emendare. Samo autem nolens Sicharium videre, Sicharius veste indutus ad instar Sclavorum, cum suis ad conspectum pervenit Samonis, atque universa quæ sibi fuerant injuncta eidem nuntiavit: de his et aliis contentionibus quæ inter partes ortæ fuerant, rogans ut justitia redderetur in invicem, eo quod Samo et populus regni sui Dagoberto regi deberent servitium. Samo vero respondens jam saucius dixit: Et terra quam habemus Dagoberti est, et nos sui sumus, si tamen disposerit nobiscum amicitias conservare. Sicharius dixit: Non est possibile ut Christiani et Dei servi cum canibus amicitias conjungere possint. Samo e contrario dixit: Si vos estis servi Dei, et nos Dei canes, dum vos assidue contra ipsum agitis, nos permissum habemus vos morsibus lacerare. Statimque ejectus est Sicharius de conspectu Samonis. Cumque hæc Dagoberto regi nuntiata fuissent, illico jubet de universo regno Austrasiorum contra Samonem et Winidos movere exercitum. Igitur cum tribus turmis legionum super Winidos exercitus ingreditur. Etiam et Langobardi ad solatium Dagoberti hostiliter in Sclavos perrexerunt. Sclavi autem his et aliis locis se e contrario reparantes, Alamannorum exercitum cum Rodoberto duce in parte qua ingressus est victoriam obtinuit. Langobardi item cum Dagoberto victoriam obtinuerunt, et plurimum numerum captivorum de Sclavis Alamanni et Langobardi secum duxerunt. Rex vero terram illam devastans, ad proprium regnum reversus est.

CAP. XXVIII. — *De contentione Avarorum et Bulgarorum, et qualiter Dagobertus Bulgares qui ad eum venerant interfici jussit.*

Siquidem eodem anno inter Avaros cognomento Chunos et regnum Hispaniæ vehemens surrexit contentio, eo quod certarent inter se, cui deberetur regnum ad succedendum: altera pars ex Avaris, et altera ex Bulgaris. Collecta itaque multitudo, cum utrique se invicem impugnarent, tandem ab Avaris Bulgari superantur. Qui devicti novem millia cum uxoribus et liberis de Pannonia expulsi regem Dagobertum expetunt, petentes ut eos in terram Francorum ad manendum reciperet. Rex autem ad hiemandum eos in Bajuvariam recipere præcepit, dummodo pertractaret cum Francis quid exinde faceret. Cumque dispersi per domos Bajuvariorum ad hiemandum fuissent, sapienti consilio Francorum rex Bajuvariis jubet ut Bulgares illos cum uxoribus et liberis unusquisque unumquemque in domo sua in una nocte interficeret. Quod protinus a Bajuvariis impletum est, nec quisquam ex illis remansit.

CAP. XXIX. — *De morte Sisebodi regis Hispanie, a gressum, cum exercitu nil moratus ex regno Austrasi-
siorum ab urbe Mettis promovens, transita Ardenna
Magontiam aggreditur; disponensque Rhenum trans-
ire, scaram de electis viris fortibus ex Neustria et
Burgundia cum ducibus et grafionibus secum habens,
Saxones missos ad eum dirigunt, petentes ut eis tri-
buta, quæ fiscorum ditionibus desolvebant, indulge-
ret. Ipsi vero studio suo et utilitate Winidis resistan-
dum spondent, et Francorum limitem de illis parti-
bus custodire promittunt. Rex itaque Dagobertus,
consilio Neustrasiorum adeptus, eis quod posebant
prestitit. Saxones autem, qui hujus petitionis sugge-
rendi causa venerant, sacramentis, ut eorum mos
erat, super arma patratæ, pactum pro universis
Saxonibus firmant. Sed parum hæc promissio sorti-
tur effectum. Attamen Saxones tributum quod red-
dere consueverant, per præceptionem Dagoberti
hactenus habent indultum. Quingentas enim vacas
inferendales annis singulis a Clotario seniore censiti
reddebant, quod tunc a Dagoberto rege cassatum
est.*

Eodem vero anno quid partibus Hispaniæ vel eorum regibus contigerit, non prætermittam. Defuncto Sisebodo rege clementissimo, cui Sentila ante annum circiter successerat in regnum, eum esset Sentila nimium in suis iniquis, et omnium regni sui primatum incurreret odium, cum consilio cæterorum Sisenandus quidam ex proceribus Dagobertum regem expetivit, ut ei cum exercitu auxiliaretur, qualiter Sentilam depelleret regno. In hujus vero beneficii recompensatione missorium aureum nobilissimum ex thesauris Gothorum, quem Thuresmodus rex et Elio patricio susceperat, regi dare promittit, pensantem auri pondera quingenta. Rex autem Dagobertus ut erat in præliis strenuus, exercitum in auxilium Sisenandi totum regni Burgundiæ jure prælii convocari præcepit, eidemque Abundantium et Venerandum duces instituit. Cumque in Hispania divulgatum fuisset, exercitum Francorum ad auxiliandum sibi Sisenandum aggregari, omnis Gothorum exercitus se ditioni Sisenandi subegit. Abundantius vero et Venerandus duces Dagoberti regis una cum exercitu Tolosano tantum usque Cæsaraugustanæ civitatem cum Sisenando accesserunt; ibique omnes Gothi de regno Hispaniæ conglobati Sisenandum sublimant in regnum. Abundantius autem et Venerandus cum exercitu Tolosano muneribus honorati reversi sunt ad proprias sedes. Rex denique Dagobertus legationem ad Sisenandum regem per Amalgarium ducem et Venerandum dirigit, ut missorium illum quem promiserat eidem transmitteret. Cumque a Sisenando missorius ille legatariis fuisset traditus, a Gothis per viam tollitur, nec cum exinde abstrahere permiserunt. Postea vero discurrentes legati ducenta milia solidorum missorii ipsius pretium rex a Sisenando accepit. Fertur enim quod ipsum argentum ad opus fabricæ ecclesiæ sancti Dionysii martyris cum aliis pluribus ornamentis Dagobertus rex devotissime obtulerit. Eo namque tempore tam creberrima erat inibi obtentu martyrum frequentia miraculorum, ut quibuscunque infirmitatibus oppressi undique adveniantes devoto animo eundem locum expeterent, sanitate reddita cum gaudio ad propria remearent. Quod cernens rex, quidquid in thesauris suis pretiosius inveniri poterat, ad exornandum ipsum locum indubitanter offerebat. Nam et matriculam et senodochium, cæteraque diversa loca ad hoc ibidem instituit, ut pauperes utriusque sexus, sive etiam qui sanctorum ope sanitati donari digni fuissent, in reliquum ipsius elemosynis sustentati, qui vellent in servitio Ecclesiæ ac si pro gratiarum actione permanerent.

CAP. XXX. — *Quomodo Dagobertus contra Winidos cum exercitu perrexit, et qualiter Saxonibus tributum indulserit.*

Denique anno 10 regni sui, cum ei nuntiatum fuisset exercitum Winidorum Toringam fuisse in-

gressum, cum exercitu nil moratus ex regno Austrasi-
siorum ab urbe Mettis promovens, transita Ardenna
Magontiam aggreditur; disponensque Rhenum trans-
ire, scaram de electis viris fortibus ex Neustria et
Burgundia cum ducibus et grafionibus secum habens,
Saxones missos ad eum dirigunt, petentes ut eis tri-
buta, quæ fiscorum ditionibus desolvebant, indulge-
ret. Ipsi vero studio suo et utilitate Winidis resistan-
dum spondent, et Francorum limitem de illis parti-
bus custodire promittunt. Rex itaque Dagobertus,
consilio Neustrasiorum adeptus, eis quod posebant
prestitit. Saxones autem, qui hujus petitionis sugge-
rendi causa venerant, sacramentis, ut eorum mos
erat, super arma patratæ, pactum pro universis
Saxonibus firmant. Sed parum hæc promissio sorti-
tur effectum. Attamen Saxones tributum quod red-
dere consueverant, per præceptionem Dagoberti
hactenus habent indultum. Quingentas enim vacas
inferendales annis singulis a Clotario seniore censiti
reddebant, quod tunc a Dagoberto rege cassatum
est.

CAP. XXXI. — *Quomodo Dagobertus filium suum in regnum Austriæ sublimavit.*

Anno itaque 11 regni sui cum Winidi jussu Samonis iterum fortiter sævirent, et sæpe transcurso proprio limite, regnum Francorum vastandum, Toringam, et reliquos pagos ingrederentur: Dagobertus rex Mettis urbem veniens, cum consilio pontificum seu et procerum, omnibusque primatibus regni consentientibus, Sigebertum filium suum in regno Austriæ sublimavit, sedemque Mettis civitatem habere permisit. Chunibertum vero Coloniz pontificem, et Adalgisum ducem palatii ad regnum gubernandum constituit, thesaurumque quod sufficeret filio tradidit. Et condigne, ut decebat, eum hujus culminis honore sublimavit, et quodcumque eidem largitus fuerat præceptionibus roborandum decrevit. Deinceps enim Austrasiorum studio limitem et regnum Francorum contra Winidos utiliter defensare noscitur.

CAP. XXXII. — *Quomodo Hludowicus eidem ex Nanthilde natus fuerit, et qualiter inter ipsum et Sigebertum regnum suum diviserit.*

Cumque anno 12 Dagoberti regis eidem filius nomine Hludowicus [Aliis, Clodoveus] de Nanthilde regina natus fuisset, consilio Neustrasiorum, eorumque admonitione per pactionis vinculum cum Sigeberto filio suo firmasse cognoscitur: atque Austrasiorum omnes primates et pontifices, cæterique duces Sigeberti manus suas ponentes, insuper sacramentis firmaverunt, ut Neptrium et Burgundia solidato ordine ad regnum Hludowii post Dagoberti regis discessum aspiceret. Austrasia vero eodem ordine solidata, eo quod et de populo et de spatio esset cœquans, ad regnum Sigeberti, eidemque in integritate deberet aspicere, et quidquid ad regna Austrasiorum jam olim pertinuerat, totum Sigebertus rex suæ regendæ ditioni reciperet, et in perpetuo dominandum haberet, excepto ducatu Dentilonis, quod ab Austrasiis nequiter ablatum fuerat, iterum ad Naustriasios

subiungeretur, et Hludowii regimini subiceretur. Sed has pactiones Austrasii, terrore Dagoberti regis coacti, vellent nollentque firmasse visi sunt; quas et post temporibus Sigeberti et Hludowii regibus conservatas fuisse constat.

CAP. XXXIII. — *Quomodo Ecclesie Christi martyrum Dionysii ac sociorum ejus quasdam areas infra extraque Parisius atque portam ipsius civitatis cum omnibus teloneis contulerit.*

Per idem tempus Dagobertus rex Parisius rediens, atque in amore sepelictorum martyrum Dionysii sociorumque ejus, propter magnificas, quas ad eorum veneranda sepulcra quotidie Dominus operabatur, virtutes, magis ac magis gliscens, areas quasdam infra extraque civitatem Parisii, et portam ipsius civitatis, quæ posita est juxta Carcerem Glaucini, quam negotiator suus Salomon eo tempore prævidebat, cum omnibus teloneis, quemadmodum ad suam cameram deserviri videbatur, ad eorum basilicam tradidit, et per præcepti sui auctoritatem perpetuè id mansurum esse, proprii nominis subscriptione atque annuli impressione firmavit.

CAP. XXXIV. — *Quomodo annuale mercatum quod fit post festivitatem martyrum fratribus inibi commorantibus concesserit.*

In ipso quoque tempore annuale mercatum quod fit post festivitatem ipsorum excellentissimorum martyrum prope idem monasterium, eidem sancto loco et fratribus Deo et sanctis martyribus ibidem deservientibus concessit, et exinde hujusmodi præceptum firmare studuit, ut omnes teloneum vel quidquid ex eo fisci partibus sperare poterat, et quod in ipsa civitate seu in omnibus locis reliquis, infra ipsum pagum Parisiacum inibi denominatis, ab ipsa festivitate usque dum illud mercatum finiretur, jure exigi quacunque judiciaria potestate valuisset, præ æterna retributione, atque ut eisdem Dei servis devotius pro eo omni tempore futuro divinam delectaretur exorare clementiam, totum ex integro absque ulla exceptione sive diminutione in eorum usibus perpetualiter sanciret esse indultum.

CAP. XXXV. — *De morte Sadregiseli, et quomodo rex omnes res ipsius, quæ ad hæc receptæ fuerant, supradictæ ecclesie tradiderit.*

Anno itaque 13 regni sui, cum Sadregiselus dux Aquitanorum a quibusdam hominibus interfectus esset, de quo supra mentionem fecimus, quod propter contemptum sui cum flagellis afflci et barbæ ratione deturpari in sua infantia Dagobertus jusserit, et ob hoc patrem metuens tutelam sanctorum martyrum expetierit : et cum haberet ipse Sadregiselus filios in palatio educatos, qui cum facillime possent mortem patris evindicare noluerunt, propterea postea secundum legem Romanam a regni proceribus redarguti, omnes paternas possessiones perdidērunt. Cumque omnia ad regalem fiscum fuissent recepta, præcellentissimus rex Dagobertus ecclesie Christi martyrum Dionysii sociorumque ejus, easdem villas amdicti Sadregiseli, id est Novientum in pago Ande-

gavense, Barciacum, seu Nuliacum, necnon Podentiacum, et Pascellaras, atque Anglarias in pago Pictavense, aliasque quamplures cum salinis supra mare, quarum nomina hic recensere longum duximus, devotissime tradidit : medietatemque earum in stipendiis fratrum Deo ibidem servientium contulit, atque eos turmatim ad instar monasterii Agauensium sive sancti Martini Turonis psallere instituit, et aliam medietatem matricularis ac servitoribus ipsius ecclesie concessit, nihil exinde ad suum opus retinere volens. Easdem autem villas infra unius præcepti conclusionem nominatim inserens, proprii nominis subscriptione atque annuli impressione firmavit. Quarum nomina si aliquis diligentius perquirere voluerit, ipsam præceptionis cartam in archivo ipsius ecclesie requirat, et ut reor viginti et septem villarum nomina inibi inserta inveniet.

CAP. XXXVI. — *De exercitu quem in Wasconiam transmisit.*

Anno denique 14 regni sui cum Wascones fortiter rebellarent, et multas depredationes in regno Francorum, quod Haribertus tenuerat, facerent, Dagobertus rex de universo regno Burgundie exercitum promoveri jubet, statuens in capite Adoindum referendarium, qui temporibus Theoderici quondam regis in multis præliis probatus est strenuus. Cum quo x duces una cum exercitibus missi sunt : id est Haribertus, Amalgarius, Leudobertus, Wandalmarus, Waldericus, Ermenricus, Barontus, Hairhardus, ex genere Francorum; Ramelenus ex genere Romano; Willebadus patricius ex genere Burgundionum; Agino ex genere Saxonum; excepto comitibus plurimis, qui ducem super se non habebant. Qui omnes in Wasconiam una cum exercitu perrexerunt. Cumque tota Wasconie patria ab exercitu Burgundie fuisset repleta, Wascones de inter montium rupibus egressi ad bellum properant. Et cum præliari cœpissent, ut eorum mos est, terga vertentes, dum cernerent se esse superandos, in fauces vallium montiumque pinas latebram dantes, se locis tutissimis per rupes ejusdem montis collocantes latitarent : exercitus post tergum eorum cum ducibus insequens, plurimum numerum captivorum vinci, Wascones superatos, seu ex his multitudine interfecta, omnesque domos eorum incensas, peculios et rebus exspoliant. Tandem Wascones oppressi atque perdomiti, veniam et pacem a supradictis ducibus petentes, promittunt se glorie et conspectui Dagoberti regis præsentatos, seque ipsius ditioni traditos, cuncta ab eodem injuncta impleturos. Feliciter autem regis exercitus absque ulla læsione ad patriam esset reversus, si Haribertus dux maxime cum senioribus et nobilioribus exercitus sui per negligentiam a Wasconibus in valle Robola non fuisset interfectus. Exercitus vero Francorum, qui de Burgundia in Wasconiam accesserat, patrata victoria rediit ad proprias ædes.

CAP. XXXVII. — *Quomodo de quibusdam villis ecclesiam supradictorum martyrum heredem fecerit, et qualiter fratribus inibi consistentibus ex ducatu Cenomannico centum vaccas annis singulis concesserit.*

Eodem autem tempore devotissimus rex Dagobertus ecclesiam Christi martyrum Dionysii ac sociorum ejus heredem propriorum fecit præceptorum subscriptionibus de Campania villa, quæ sita est in pago Camiliacense, quam eidem regi quædam mater familias nomine Theodila tradiderat: et de Tiberione [Tivernione], quæ sita est in pago Aurelianiensi, quam idem rex cum sancto Ferreolo Augustinodunensi episcopo commutaverat; necnon et de Clippiaco superiore, et Idcina, atque Salice, seu Aquaputta, quæ omnes constant in pago Parisiaco: seu etiam de Latiniaco, quæ sita est in territorio Meldico, quam ipse rex cum Bobone duce, et Tacilone comite palatii, de suo proprio fisco commutaverat. Sanctorum semper auxilium contra visibiles et invisibiles adversarios expetens; ut sicut ei tempore pueritatis in somnis prædicti martyres promiserant, ab imminutibus angustiis eum eriperent, atque ei et in vita et post mortem pollicita suffragia ferrent. Super hæc vero centum vaccas inferendales, quæ ei de ducatu Cenomannico annis singulis solvebantur, fratribus inibi Deo servientibus per proprii præcepti subscriptionem, ut eisdem pro eo Dominum et sanctos martyres devotius delectaretur exorare, visus est omni futuro tempore annuatim concessisse.

CAP. XXXVIII. — *Quomodo ad Judicail missos suos in Britanniam transmisit.*

Post hæc itaque Dagobertus rex Clippiaco palatio residens mittit nuntios in Britanniam, ut quæ Britannii contra suos ad miserant emendarent, et ditioni ejus se traderent. Alioquin exercitus supradictus Burgundie, qui in Wasconiam fuerat, præsentialiter in Britanniam irrueret. Quod audiens Judicail rex Britannorum, cursu veloci Clippiaco cum multis muneribus ad domnum Dagobertum regem pervenit, ibique veniam petens, cuncta quæ sui regni Britannii contra duces Francorum illicite perpetraverant, emendandum spondet, et semper se et regnum Britannie, quod ipse regebat, subjectum ditioni regis Dagoberti esse, postmodum omni tempore Francorum regibus jurejurando promittit. Sed tamen cum Dagoberto rege ad prandium discumbere noluit, eo quod esset Judicail religiosus et timens Deum valde. Cumque rex resedisset ad mensam, Judicail egrediens de palatio ad mansionem Dadonis referendarii, qui vocabulo Audoenus dictus est, posteaque episcopus Rotomorum exstitit, quia cognoverat eum Judicail sanctam religionem sectantem, cum eo accessit ad prandium. Indeque in crastinum Judicail rege Dagoberto vale dicens, in Britanniam repedavit. Condigne tamen a rege muneribus honoratur.

CAP. XXXIX. — *Quomodo omnia pene monasteria regni sui per suum testamentum diuixerit, per quod etiam Brunadum villam sancto Dionysio tradidit.*

Eodem siquidem anno Dagobertus rex postquam

A omnes gentes quæ in circuitu regni sui erant, subjugaverat, et opitulante Domino jam pace firmata, filiosque suos Sigebertum, et Hludowium, ut supra diximus, reges designaverat, consilio divinitus inspirato, convocatis filiis, omnibusque totius regni primatibus, x Kal. Junias in palatio Bigargio placitum generale instituit. Cumque, ut Francorum regibus moris erat, super solium aureum coronatus resideret, omnibus coram positis ita exorsus est: Audite me, o vos reges et dulcissimi filii, omnesque proceres atque fortissimi duces regni nostri: Priusquam subitanea transpositione mortis eveniat, oportet pro salute animæ vigilare, ne forte inveniat aliquem imparatum, eique sine aliquo respectu præsentem lucem auferat, atque perpetuis tenebris et æternis eum tormentis tradat. Quin potius, dum proprio libertatis jure subsistit, ex caducis substantiis in æterna tabernacula vitam quærat mercari perpetuam, ut inter consortium justorum desiderabilem valeat adipisci locum, et retributorem sibi præparet Dominum, atque ex rebus transitoriis ad loca venerabilia sanctorum in alimoniis pauperum curet impendere, quatenus ab ipso Domino fructum indeficientis paracleti inter astra matutina mereatur refoveri. De cujus fonte vivo perfecta fide poscenti nec subtrahitur poculum, nec minuitur alveus, sed potius quisquis hauserit irrigatur dulcedine cælitus, atque suavis ei fragrat odor balsami paradisi. Et ideo ego discutiens conscientiam ac mei cordis excessum, atque considerans examinationem superni regis, judiciumque ipsius metuens, necnon etiam verens poenas hominum infelicitum, maxime autem concupiscens gloriam infinitam justorum, et præcavens illud, ne ultimus dies juxta dispensationem Domini, nos de memoria sanctorum, vel consolatione egentium pigros inveniat, ita nobis sana mente sanoque consilio placuit, et ut jam diximus, devotio animæ admonuit, pro æterna retributione testamentum condere, in quo basilicas sanctorum pene omnes regni nostri temporibus nostris nominatas propriis nostris donationibus hæredes fieri præciperemus, et pro immutabili beneficio quatuor uno tenore unoque temporis momento, vobis omnibus conscientibus firmare decrevimus, et quidquid ubique ad loca sanctorum per eadem nunc ad præsens contulimus, infra simili adnotatione conteximus. Ex quibus unum Lugduno Gallie dirigimus, alium vero Parisius in archivo ecclesiæ commendamus, tertium Mettis ad custodiendum domno Abbati donamus. Quartum autem, quem et in manibus tenemus, in thesauro nostro reponi jubemus. Hæc igitur propria existat nostra devotio, et hæc Domini nostri consolatio, qui perfecta vota dignanter excipit: quia videlicet illi certa fiducia in die necessitatis manebit, quisquis locis sanctorum atque sacerdotibus et egenis hic alimoniam tribuit, quoniam, Scriptura teste, feneratur Domino qui miseretur pauperi, et ipse regnator Olympi vicissitudinem reddet ei. Unde, sicut diximus, pro remedio animæ nostræ ipsa conditio admonuit,

ut post discessum, quandoquidem Deus jusserit, nostrum, sacerdotes qui in illo tempore in locis infra scriptis officii curam gesserunt, sicut in præsentī paginā continetur, absque ullius expectata traditione præsentialiter cum omni integritate recipiant, atque ad supra scripta loca sanctorum in reliquum cuncta aspiciant, et sub integra emunitate pro nostra mercede ibidem in perpetuum proficiant. Cumque unusquisque eorum sibi collata tempore illo receperit, nomen nostrum in libro vitæ omnimodis inserat, et omnibus Dominicis diebus, seu præcipuis sanctorum solemnitatibus per omnia recenseat. Illud vero, quod ad modelam animæ nostræ plenius pertinere confidimus, per hanc paginam vos sacerdotes temporibus illis in ipsis sanctis locis consistentes, et officia inlibata procurantes, per cælestem Regem conjuramus, cum sibi collata unusquisque perceperit, insequentibus diebus tribus annis missas pro nobis celebrent, et sacrificia misericordissimo regi pro sarcina commissa peccaminum solvenda omnimodis offerant. Ille vero testamentum Domino iudice ac teste præcipue per hanc paginam omnibus qui adestis consentientibus committimus dulcissimis filiis nostris Sigeberto et Hludowio regibus, quos nobis Christi largitus concessit habere in prolem, aut quos adhuc Dominus dederit filios, qui nobis succedere debeant, ut hoc commune nostrum decretum faciatis in omnibus conservare, et hæc collata nostra non præsumatis convellere. Sed per omnipotentis nominis Trinitatem, vel virtutes archangelorum, patriarcharum et prophetarum, apostolorum atque martyrum, omniumque sanctorum, et tremendum diem iudicii, seu adventum Domini nostri Jesu Christi, ante cuius conspectum resurgere videmur, conjuramus, quatenus statuta nostra, quæ præsens declarat Scriptura, stabili firmitate perpetui faciatis custodire. Nos autem præsentēs chartas testamenti pro nostra in perpetuum mercede propria studemus roboratione firmare, et omnibus qui adestis episcopis, abbatibus, proceribus atque magnificis viris, ad præsens iubeamus vestris subscriptionibus vel signaculis affirmare. Et iterum iterumque, sicut supra diximus, vos reges et dulcissimi filii, vel qui postmodum nobis successuri sint admonemus, quatenus facta nostra nullo modo præsumatis convellere, si ea quæ post nostrum discessum statueritis inconcussa manere vultis: quia illud nolo dubitetis, quod successores et vos habaturi eritis, et si nostra non conservaveritis, nec vestra statuta stabilia esse credatis. Cumque hoc rex omnibus intente audientibus prudentissime perorasset, cuncti longævam ei vitam pacemque regni grātiter optantes, prædictum testamentum tam ipse rex quam omnes regni primates alacriter firmaverunt. In quo etiam non immemor peculiaris patroni sui domni Dionysii, quamvis eidem jam plurima prædia contulerit, villam nomine Braunadum inserere studuit. Ordinatisque rite omnibus quæ ad regni honorem pertinebant, omnes cum gaudio ad propria remeare concessit. Illud vero testamentum, quod in

A thesauro suo reponi jusserat, usque hodie in archivo ecclesiæ beatorum martyrum Dionysii ac sociorum ejus venerabiliter custoditur.

CAP. XL. — *Plumbi octo millia libras ad cooperiendam basilicam monachis sancti Dionysii donat.*

Denique eodem tempore plumbum, quod ei ex metallo censum in secundo semper anno solvebatur, libras octo millia ad cooperiendam eandem supradictorum beatorum martyrum ecclesiam eo ordine concessit, ut tam per regales quam et per easdem villas quas ipse ante eidem sancto loco contulerat, in alio semper anno adduceretur, et a gentilibus vel thesaurariis ipsius venerandi monasterii traderetur, quatenus sicut ipse basilicam eorumdem martyrum devotissime tegere videbatur, ita ipsis intercedentibus cum omnipotens Deus umbra suarum protegeret alarum. Nam et præceptum exinde taliter firmare studuit, ut omni post futuro tempore a regibus succedentibus eadem traditio inviolabiliter observata custodiretur.

CAP. XLI. — *Quomodo Wascones cum suo duce ejus se ditioni subdiderunt.*

Anno igitur 15 regni Dagoberti, Wascones omnes seniores terræ illius cum Hamando duce ad regem Clippiaco venerunt, ibique in ecclesiam sancti Dionysii martyris regio timore perterriti confugium fecerunt. Clementia vero regis Dagoberti ob reverentiam sancti Dionysii vitam habent indultam. Ibique ipsi sacramenta firmantes, simul et promittentes omni tempore regi et filiis ejus, Francorumque regno se esse fideles, quod more solito sicut semper fecerant post hæc probavit eventus, permissu regis regressi sunt in terram Wasconie.

CAP. XLII. — *De obitu Dagoberti regis, et quid in infirmitate ipsa positus fecerit.*

Longum est enarrare quam providus idem rex Dagobertus in consilio fuerit, cautus iudicio, strenuus militari disciplina, quam largus eleemosynis, quamque studiosus in componenda pace ecclesiarum, præcipueque quam devotus existerit in ditandis sanctorum cœnobiiis, præsentī opere declarare, minusque necessarium, et maxime ob fastidientium lectorum vitandum tædium: præsertim cum nullis abolenda temporibus luce clariora earum rerum D exstent indicia. Idcirco nunc ad obitum ipsius describendum vertens articulum, quid in ipsa infirmitate positus gesserit, et unum quod in quadam vetustissima reperi charta, quam, ut ferebatur, beatus Audoenus episcopus scripserat, quodque memorato regi ejus post mortem contigit, breviter narabo miraculum. Post gloriosam regni administrationem, sexto decimo postquam regnum sortitus fuerat anno, profluvio ventris Spinogilo villa super Sequanam fluvium, nec procul Parisius, ægrotare cœpit. Exinde vero ad basilicam sancti Dionysii martyris a suis deferitur. Post paucos autem dies, cum vitæ suæ sentiret periculum imminere, Egam consiliarium suum sub celeritate ad se venire præcepit. Reginam vero Nanthildem et filium suum Hludowitum eidem in

manu commendans, seque tam discessurum sciens, consilium tamen ejus pergratum habebat, quod cum ipsius instantia regnum filius suus strenue gubernare posset. Convocatis deinde primoribus palatii, filiumque et uxorem eis et ipsos eidem cum fidelitatis sacramento, ut moris est, commendans, matriculariis quoque jam dietæ basilicæ beatorum martyrum de villis Acuciaco et Cusduno, imoque Magno-villare, et Mediano-villare, atque Gellis præceptum fieri jussit. In quo etiam Sarelidas, quam antea idem contulerat, inseruit. Omnibusque optimatibus dolore consternatis, virtute qua potuit benignissime consolatus est, et inter cætera quæ ad memoriam reducere longum est, hæc intulit: Quamvis miserrimus homo quandiam incolumis est semper præ oculis debeat habere futuram omnipotentis Dei discussionem judicii, in ægritudine tamen positus de illius piissima misericordia nullo modo debet desperare, sed pro salute animæ suæ attentius eum oportet invigilare, et de propriis rebus quantum possibile est in alimoniis pauperum semetipsum redimere, quatenus apud misericordissimum judicem æternam post obitum valeat retributionem acquirere. Idcirco ego pro remedio animæ meæ matriculariis basilicæ domni Dionysii peculiaris patroni nostri, in qua ipse pretiosus martyr cum sociis suis corpore quiescit, et nos sepeliri optamus, villas quæ in præsentem continentur præcepto præsentialiter cum omni integritate conferimus: et sicut a fisco nostro hactenus fuerunt possessæ, ita ex nostra indulgentia propter acquirendam animæ nostræ salutem, vel pro filiorum nostrorum stabilitate, prædictis matriculariis qui in præfata basilica vel atrio ejus deserviant, præsentem et futuro tempore in perpetuum proficiant, nullusque de filiis aut regibus unquam nostris successoribus, nec pontifex, nec abbas ipsius monasterii prædictas villas, et Sarelidas, quam antea iisdem fratribus contulimus, ab eis auferre præsumat, si iram Dei et offensam domni Dionysii non optat incurrere. Quod si quis præsumpserit, ante tribunal Domini nostri Jesu Christi cum sancto martyre et ipsi matriculariis exinde rationem deducat. Annualis enim victus inde, Deo donante, ut credimus, sæpeditis pauperibus poterit sufficere, ut semper pro anima nostra et ipsos et successores eorum nostra pasti elemosyna plenius atque devotius delectet orare. Nos vero præsens præceptum jam minime valemus subscribere, quia invalescente ægritudine calamus in manu nostra trepidat. Et propterea rogamus dulcissimum filium nostrum Hludowium regem, ut per signaculum sui nominis istam chartam affirmet, et Dado eam offerat, et optimates nostri illam subscribant. Cumque rex hic loquendi finem fecisset, filius ejus rex Hludowius ipsum præceptum secundum jussionem patris, offerente Dadone referendario, subscripsit, omnesque procures qui in præsentem aderant propriis eundem subscriptionibus firmaverunt. His taliter explosis, post paucos dies xiv Kal. Februarias, Christianissimus rex Dagobertus humanis rebus exemptus est.

A Intolerabilis autem luctus subito replevit palatium, univ ersumque regnum ob ipsius mortem acerbissimam occupavit lamentatio.

CAP. XLIII. — *De sepultura ipsius in ecclesia sancti Dionysii, et qualiter ibidem psallentium ordinem adhuc vivens instituerit.*

Conditus autem aromatibus cum ingenti populo rum dolore atque frequentia translatus est in basilicam beatissimorum martyrum, quam ipse, ut supra diximus, condigne ex atro et gemmis et multis pretiosissimis speciebus ornaverat, et condigne in circuitu fabricare præceperat, atque juxta eorum tumulum in dextro latere honore merito sepultus. Tantæ vero opes ab eodem et villæ ac possessiones multe per plurima loca ibi fuerant collatæ, etiamque hic minime ob fastidium, ut jam dixi, quorundam vitandum recensentur, ut hodieque devotio animi ipsius miretur a pluribus. Ordinem autem psallentium ibidem ad instar monasterii Agaunensis et sancti Martini Turonis instituerat, sed facilitas abbatis Aginlf [Haigulf] eandem institutionem noscitur refragasse.

CAP. XLIV. — *De legatione Ansaldis et revelatione ejusdem servi Dei qualiter animam regis Dagoberti sancti Dei liberaverint.*

Legationem tum forte illustris defensor Pictaviensis Ecclesiæ Ansoaldus in partes Siciliæ agebat. Eaperata, cum navali reverteretur subsidio, applicuit ad quamdam brevem insulam, in qua reverentissimus quidam senex, cui nomen erat Joannes, solitariam ducebat vitam; ad quem mare commeanitum, ut orationis ejus fulcirentur solatio, plurimi ventitabant. In hanc ergo insulam tanti viri meritis redimitam impulsus divino nutu Ansoaldus, dum de celestibus gaudiis cum eo sermocinaretur, interrogat senex unde vel cur venisset. Igitur cognito de Gallis qua de causa missus fuisset, rogat senex ut Dagoberti regis Francorum sibi mores studiumque exponat. Quod cum ille diligenter fecisset, senex addidit quod dum quadam die, ut pote jam fractus ætate et fatigatus vigiliis, quieti paululum indulgisset, accessisse ad se virum quemdam canitie venerandum, seque expergefatum admonuisse, quatenus propere surgeret, et pro Dagoberti regis Francorum anima divinam clementiam exoraret, eo quod ipso die spiritum exhalasset. Quod cum facere maturaret, apparuisse sibi haud procul in pelago teterrimos spiritus vinculum regem Dagobertum in lembo per spatium maris agentes, atque ad Vulcania loca, inflictiis insuper verberibus, trahentes, ipsumque Dagobertum beatos Dionysium et Mauricium martyres, et sanctissimum confessorem Martinum ad sui liberationem continuis vocibus flagitantem. Nec mora intonuisse cælum, fulmina que per procellas disjecta, interque ea repente apparuisse præcellentissimos viros niveis comptos vestibus, seque tremefactum ex eis quæsisse quinam essent. Illosque respondisse, quos Dagobertus in adiutorium vocaverat, Dionysium scilicet et Mauricium ac Martinum esse, ut eum ereptum in sinu Abrahæ collocarent. Itaque hostes humani generis

velociter insequentes, animam quam verberibus minusque vexabant exemptam ad æthera secum levasse canentes, *Beatus quem elegisti et assumpsisti, Domine, inhabitabit in atris tuis. Replebimur in bonis domus tua, sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate.* Hæc in memorata charta inter alia ferebantur, quæ non tam verisimilia quam verissima, ut arbitror, videri possunt. Quoniam idem rex cum et alias longè huius ecclesias ditasset, tum præcipue horum copiosissime locupletavit. Unde et eorum post mortem agitat auxilium, quos præ cæteris se dilexisse meminerat.

CAP. XLV. — *De Hludowico filio ipsius, quomodo illi in regnum successerit.*

Itaque post Dagoberti regis discessum, filius ejus Hludowius sub tenera ætate sibi regnum patris ascivit, omnesque duces de Neustria et Burgundia eum Nassolaco villa sublimant in regnum. Ego vero, qui fuerat consiliarius regis Dagoberti, cum regina Nanthilde, quam idem rex reliquerat, anno primo regni Hludowii, et secundo imminente regni, condigne palatium gubernabat et regnum. Ipse namque inter cæteros primates Neptri prudentius agens, et plenitudine patientiæ imbutus, cunctis erat præcellentior. Eratque genere nobilis, opibus abundans, justitiam sectans, eruditus in verbis, paratus in responsis. Tantummodo a plurimis blasphemabatur, eo quod esset avaricie deditus.

CAP. XLVI. — *De thesauris ipsius, quo ordine inter filios divisi sint, et de morte Pippini et Ega, qui fuerant consilarii regis Dagoberti.*

Igitur post obitum Dagoberti regis, quo ordine ejus thesauri inter filios divisi fuerint, non omittam, sed dilucidato ordine serie libelli inserere procurabo. Cum Pippinus major domus post discessum regis, et cæteri Austrasiorum duces, qui usque in transitu Dagoberti ei fuerant ditione detenti, Sigibertum unanima conspiratione expetissent, Pippinus cum Chuniberto, sicut et prius amicitie cultu invicem conjuncti fuerant, et nuper inter se sicut et antea amicitiam vehementer firmiterque perpetuo conservandam ligant: omnesque duces Austrasiorum secum uterque prudenter et cum dulcedine attrahentes, eosque benigne gubernantes, eorum amicitiam constringunt semper servandam. Igitur discurrentes legati partem Sigiberti debitam de thesauris patris Dagoberti, Nanthildis regine et Hludowio, Sigiberto habendam requirunt, ad quam reddendam placitus instituitur. Chunibertus itaque pontifex urbis Colonie, et Pippinus major domus, cum aliquibus primatibus Austrie, a Sigiberto directi villam Compendium usque perveniunt, ibique thesauri divæ memoriæ Dagoberti regis jubente Nanthilde et Hludowio rege instantia Egani majoris domus præsentantur, et æqua lance dividuntur. Tertium tamen partem de omnibus quæ Dagobertus rex acquisierat, postquam Nanthildis regina regnare cœperat, eidem reservant. Chunibertus vero et Pippinus major domus partem Sigiberti Mettis faciunt perducere, huiusque regi Sigiberto præsentatur atque describitur. Post fere evoluto anni circulo Pippinus moritur, nec

PATROL. XCVI.

A parvum dolorem ejus transitus cunctis generavit in Austria, eo quod ab ipsis pro justitiæ cultu et bonitate, nimium dilectus fuisset. Ega quoque anno tertio Hludowii regis Clippiaco villa febre vexatus, et ipse moritur.

CAP. XLVII. — *De Erchinoaldo et Flaucaio, qui post Egam majores domus fuerunt.*

Post discessum vero ejus, Herchinoaldus, qui ex parte genitricis Dagoberti regis consanguineus fuerat, major domus in palatio Hludowii efficitur. Erat enim homo patiens, bonitate plenus, cautus ingenio, servos Dei omnesque sacerdotes humiliter venerans, rebus admodum mensurate ditatus, qui ab omnibus regni primatibus miro venerabatur affectu. Anno vero 4 regni Hludowii, cum Nanthildis regina post discessum Egani una cum filio Aurelianus in Burgundiam regnum venisset, ibi omnes seniores pontifices cum ducibus et primoribus ipsius regni ad se venire præcepit, cunctosque sigillatim benignissime attrahens, Flaucatum genere Francum majorem domus statuit in regno Burgundie: pontificum et ducum electione hujusmodi honoris gradu eum stabiliens, neptemque suam nomine Ragnebertam ipsi desponsavit.

CAP. XLVIII. — *De testamento Nanthildis regine et morte ipsius.*

Testamentum autem de villis quibus eam rex Dagobertus et filius ipsius Hludowius ditaverant, eodem tempore ad loca opportuna sanctorum fieri ordinavit; in quo etiam Latiniacum villam, quæ sita est in Brielo, ad basilicam domni Dionysii tradens, inserere jussit. Tria siquidem exemplaria uno tenore exinde scribi præcepit, ex quibus unum in scriniis sæpe dictæ ecclesiæ usque hodie custoditur. His ita compositis, et rebus prospere ab ea gestis, filioque jam utiliter in Neptrico et Burgundia regnante, Nanthildis regina moritur, atque in ecclesia beatorum martyrum Dionysii ac sociorum ejus juxta Dagobertum regem in eodem sepulcro sepelitur.

CAP. XLIX. — *De Hludowico, qualiter præcepta quæ pater suus sancto Dionysio tradiderat renovaverit, et quomodo argentum supradictæ absidæ pauperibus largiri jusserit.*

Deinde Hludowius filius eorum, parentibus, ut prædiximus, a sæculo decedentibus, in regnum successit, et præcepta quæ gloriosus rex pater suus propria auctoritate firmans sanctorum sæpe dictorum martyrum ecclesiæ contulerat, ipse quoque suo tempore studuit renovare, atque propriæ manus subscriptione et annuli item impressione firmare. Anno vero 14 regni sui absidam infra quam prædictorum Christi martyrum Dionysii ac sociorum ejus corpora requiescunt, quam inclitus rex pater suus desuper argenteo, ut prætuli, tegumento devotissime foris operuerat, quorundam suasionem et consilio ipsum argentum desuper prædicta absida pauperibus Christi et egenis atque peregrinis, quia ut fertur eo tempore fames valida inerat, erogari præcepit, et insuper Aigulfo abbati, cui tunc cura monasterii ipsius commissæ erat, præceptum hujusmodi dedit, quatenus ipse

abba hoc cum timore Dei fideliter staderet adimplere, nullamque requisitionem nec a sup̄ pontifice, eo quod adhuc illo tempore monasterium illud sub potestate pontificia Parisiorum Ecclesie videbatur esse subiectum, nec a quolibet unquam homine periresceret.

CAP. L. — De eo quod præfatum locum idem rex Hludowicus a dominatione Parisiaci antistitis per privilegium et confirmationem sanctorum episcoporum liberaverit.

Succedente vero tempore, anno 16 regni sui Hludowicus rex Clippiaco residens, convocatis pontificibus, necnon et regni primoribus, regio stemmate ex more comptus, inter cæteras principalium rerum actiones, ob quas pro salute regni tractandas optimas, ut diximus, congregaverat, divino impellente motu ita cepit: Oportet nos sedule secundum paternam institutionem locis venerabilibus sanctorum reverentiam exhibere, ut eos in die necessitatis patronos et defensores contra invisibiles hostes possimus habere. Ideoque consilium quod, ut credo, omnipotens Dominus cordi nostro dignatus est inserere, vos domini et sanctissimi sacerdotes, necnon regni et palatii nostri principes, intenta aures percipite, et si probaveritis esse utile una mecum Christo protegente salubriter pertractate. Siquidem omnipotens Pater, qui dixit de tenebris lumen splendescere, per incarnationis mysterium unigeniti Filii sui Domini nostri Jesu Christi, vel illustratione sancti Spiritus illuxit in corda sanctorum Christianorum, pro cuius amore et desiderio inter gloriosos triumphos martyrum beatissimos Dionysius, Rusticus et Eleutherius, meruerunt palmam victoriæ et coronam percipere gloriosam. In quorum basilica, ubi requiescere videntur, per multa tempora non minima miracula ad laudem sui nominis Christus dignatus est operari. In quo etiam loco genitores nostri domnus Dagobertus et domna Ranthildis videntur requiescere. Ut per intercessionem sanctorum illorum in cælesti regno mereantur participes esse, et vitam eternam possidere. Et quis ab ipsis principibus, et a cæteris priscis regibus, vel a Deum timentibus Christianis hominibus ipse sanctus locus in rebus propter amorem Dei et adipiscendam vitam eternam, cernitur esse ditatus, nostra integra devotio atque petitio exstat, ut apostolicus vir Landericus, Parisiæ Ecclesie episcopus, privilegium ad ipsum sanctum locum abbati vel fratribus ibidem consistentibus facere et confirmare, si vobis ita videtur, pro quiete futura debeat, quo facilius congregationi ipsi liceat, pro stabilitate regni nostri ad limina martyrum ipsorum divinam clementiam jugiter exorare. Hoc autem et ipse pontifex iuxta petitionem devotionis nostræ promptissima voluntate præstare et confirmare dignoscitur. Nos vero pro reverentia ipsorum martyrum, vel nostra confirmanda mercede, huiusmodi præceptum præsentialiter una vobiscum, confirmare volumus, ut si qua ad ipsum sanctum locum, in villabus, mancipiis, vel quibuscunque rebus a priscis regibus seu genitoribus nostris, vel Deum timentibus hominibus,

A propter amorem Dei ibidem delegata aut deinceps fuerint addita, dum ex munificentia parentum nostrorum, ut diximus, ipse sanctus locus videtur esse ditatus, nullus episcoporum, nec qui præsens, nec qui futuri erunt successores, aut eorum ordinatores, vel qualibet persona possit quoquo ordine de loco ipso aliquid auferre, aut aliquam potestatem sibi in ipso monasterio usurpare, aut aliquid quasi per commutationis titulum absque voluntate ipsius congregationis vel nostro permissu minuerè, aut calices, vel cruces, seu indumenta altarium, sive sacros codices, argentum, aurumve, vel qualemcunque speciem, quidquid ibi collatum fuit aut erit, auferre, nec ad civitatem deferre præsumat. Sed liceat ipsi sancte congregationi quod inibi per rectam delegationem collatum est, perpetim possidere, quatenus eidem pro animabus parentum nostrorum, et pro stabilitate regni nostri Dominum attentius jugiter delectet exorare. Nos enim propter Dei amorem, et reverentiam ipsorum sanctorum martyrum, atque adipiscendam vitam eternam, hoc beneficium ad ipsam sanctum locum cum vestro consilio gratissimo animo et integra voluntate volumus præstare: eo scilicet ordine ut sicut ibidem tempore domni et genitoris nostri psallentium ordo per turmas fuit institutus, vel sicut in monasterio sancti Mauricii Agaunis, et sancti Martini Turonis die noctaque tenetur, ita in loco ipso per omnia futura tempora celebretur. Itaque dum regem omnes regni principes hæc concionantem attonitis auribus diligenter intenderent, pontifices qui aderant optimam devotionem regis approbantes, præceptum ab ipso rege modo supra scripto factum, tam rex quam pontifices et principes qui præsentibus aderant firmaverunt. Inter quos nonnulli pontifices existiterunt, quos hodie sancta Ecclesia sanctissimos esse non dubitat, eo quod ad eorum venerabilia sepulcra virtutes non modicas usque in præsens Dominus operetur. Scilicet beatus Audoenus, et sanctus Rado frater ipsius, necnon beatus Palladius, et sanctus Clarus, atque domnus Eligius, vel sanctus Sulpicius, beatus quoque Auberius, et domnus Castadius, sanctusque Etherius, alique quamplures, et venerabilis Landericus Parisiorum episcopus, qui prædictum privilegium sua sponte consensu et confirmavit.

D CAP. LI. — De eo quod os brachii sancti Dionysii fregit, et ob hoc prius sensum, et postea vitum cum regno amisit.

Hludowicus itaque rex cunctis diebus absque bellis in regno regem habuit; sed fortuna impellente quondam in extremis vite suæ annis ad supradictorum martyrum corpora quasi causa orationis venit. Volensque eorum pignora secum habere, discooperire sepulcrum iussit. Corpus autem beati et excellentissimi martyris atque pontificis Dionysii intuens, minus religiose, licet cupide, os brachii ejus fregit et rapuit, confestimque stupefactus in amentiam decidit. Tantusque terror et metas ac tenebræ locum ipsum repleverunt, ut omnes qui aderant timore maximo consternati, fugæ præsidium peterent. Post hæc vero

ut sensum recuperaret, villas quasdam ad ipsum locum **A** Sed sensum ex aliquantula parte recuperans, non tradidit. Os quoque, quod de sancto corpore tolerat, autem integre recipiens, post duos annos vitam cum auro ac gemmis miro opere vestivit, ibique reposuit. regno finivit.

Expliciunt Gesta domni Dagoberti regis feliciter.

VIII.

GESTA REGUM FRANCORUM,

Partim e Gregorii Turonensis Historia, ejus et nomen in vetustissimis codicibus præferunt, partim aliunde desumpta, et usque ad regem Theodoricum II perducta; auctore incerto, sed qui ejusdem Theodorici tempore vixit.

Editio Marquardi Freheri consilarii palatini collata cum diversis codicibus mss. qui sunt in bibliotheca V. Cl. Alexandri Petavii senatoris Paris., et appendice etiam ad Pippinum usque regem nunc primum aucta. Adjecta est quoque Gestorum eorundem comparatio cum alia Historia scriptoris, ut videtur, antiquioris: ut pote qui in Chramno Clotarii I filio desinit. Ex perpetuo exemplari ms. ecclesie Cameracensis.

(Ex Duchesno., Historia Francorum Scriptores.)

GESTA REGUM FRANCORUM,

æ editione Marquardi Freheri.

CAP. I. — De origine, ac gesta Francorum, vel eorum sequentia certamina.

Principium Francorum gentis et originem, vel regum gesta proferamus. Est itaque in Asia oppidum Trojanorum, ubi est civitas quæ illum dicitur, ubi regnavit rex *Aeneas*. Gens illa fortis et valida, viri bellatores atque rebelles nimis, inquieta certamina objurgantes, per gyrum finitima debellantes. Surrexerunt autem reges Græcorum adversus *Aeneam* regem Trojanorum, cum multo exercitu: pugnaverunt contra eum cæde magna, corruitque illi exercitus maximus Trojanorum. Fugit autem *Aeneas* rex, et reclusit se in civitate Ilium. Pugnaverunt enim adversus hanc civitatem annis decem. Tunc ipsa civitate subacta, fugit *Aeneas* rex cum ceteris viris suis in Italiam, locare gentes illas, ut ei auxilium ferrent. Alii autem de principibus ejus, *Priamus* et *Antenor*, cum aliis viris de exercitu Trojanorum duodecim milia fugerunt cum navibus. Qui introeuntes ripas *Taxis* fluminis per *Maotidas* pa-

B ludes navigaverunt, et pervenerunt ad terminos finitimos Pannoniarum, tenentes finitima spatia secus *Maotidas* paludes. Coeperuntque adificare civitatem ob memoriale [*Al.*, memoriam] eorum, appellavitque eam *Sicambriam*, ibique habitaverunt annis multis, creveruntque in gentem magnam.

CAP. II. — Quod gens Alanorum contra Valentianum imperatorem rebellavit, eosque Franci devicerunt, et tributa Francis concessa sunt.

In illo tempore *Valentinianus* imperator imperium Romanorum regabat. Eo tempore gens Alanorum atrocissima rebellaverunt contra prædictum imperatorem. Ille itaque commoto exercitu magno Romanorum direxit aciem contra eos, superavitque eos, et adtrivit atque débelloavit. Illi autem cæsi super fluvio *Danubio* fugerunt, et intraverunt in *Maotidas* paludes. Tunc ait imperator: Si quis poterit introire in paludes istas, et inde ejicere poterit gentem hanc rebellem Alanorum, concedam ei tributa annos decem. Tunc congregati *Franci*, qui fuerunt de

HISTORIA FRANCORUM,

Ex codice ms. ecclesie Cameracensis.

I. Principium regnorum Francorum, eorumque originem, vel gentium illarum, ac gesta proferamus. Est autem in Asia oppidum Trojanorum, ubi est civitas quæ *Ilium* dicitur, ubi regnavit *Aeneas*. Gens illa fortis et valida, viri bellatores, atque rebelles nimis, inquieta certamina objurgantes, per gyrum finitima debellantes. Surrexerunt autem reges Græcorum adversus *Aeneam* cum multo exercitu, pugnaveruntque contra eum cæde magna: obruiturque illi multum populus Trojanorum. Fugit itaque *Aeneas*, et reclusit se in civitate *Ilium*. Pugnaveruntque adversus hanc civitatem annis decem. Ipsa enim civitate subacta, fugit *Aeneas* tyrannus in Italia; locare gentes ad pugnandum. Alii quoque ex principibus, *Priamus* videlicet et *Antenor*, cum reliquo exercitu Trojanorum, duodecim milia intrantes in navibus, abeesserunt, et venerunt usque ripas *Ta-*

D nais fluminis. Ingressi *Maotidas* paludes, navigantes pervenerunt intra terminos Pannoniarum juxta *Maotidas* paludes, et coeperunt adificare civitatem ob memoriale eorum, appellaveruntque eam *Sicambriam*. Habitaveruntque illic annis multis, creveruntque in gentem magnam.

II. Eo itidem tempore gens *Alamannorum* [*Al.*, Alanorum] prava ac pessima rebellaverunt contra *Valentinianum* imperatorem Romanorum ac gentium. Tunc ille exercitum movit hostem magnam de Roma, contra eos perrexit, pugnam inili, superavitque eos, atque devicit. Illi itaque cæsi super *Danubium* fluvium fugerunt, et intraverunt in *Maotidas* paludes. Dixit autem imperator: Quicumque poterit introire in paludes istas, et gentem istam pravam eiecerit, concedam eis tributa donaria annis decem. Tunc congregati *Trojani* fecerunt insidias, sicut erant

EDITIO FREHERI.

Troja ejeti, fecerunt insidias ex adverso, sicut erant A edocti, per incognita latibula : et ingressi in Mæotidas paludes cum reliquo exercitu Romanorum, ejece-
runt inde Alanos, percusseruntque eos in ore gladii. Tunc appellavit eos Valentinianus imperator FRAN-
cos Attica lingua, quod in Latinum interpretatur sermonem, hoc est feros, a duritia vel ferocitate cordis.

CAP. III. — *Ubi imperator exactores misit, ut tributa solverent Franci.*

Igitur post transactos decem annos, misit impera-
tor exactores, una cum primario duce de Romano senatu, ut reciperent prætermissa tributa de populo Francorum. Illi quoque, ut erant immanissimi, consilium perfidum atque inutile accipientes, dixerunt intra se : Imperator cum exercitu Romanorum non potuit ejicere Alanos de latibulo paludarum, gentem rebellem. Nos autem qui eosdem devicimus, cur solvimus tributa? Consurgamus autem contra primarium hunc, vel exactores istos, et irruamus super eos, et non demus Romanis tributa, ne forte si subijciant nos, erimus nunquam liberi. Tunc insidiantes interfecerunt eos.

CAP. IV. — *Quod idem imperator exercitum commovit adversus Francos : et de adventu eorum partis Rheni fluminis, et de rege eorum primo.*

Hæc audiens imperator, in ira magna commotus, præcepit commovere exercitum in hostem Romanorum, aliarumque multarum gentium auxilia adjungens, una cum Aristarco principe militiæ, direxerunt aciem contra Francos. Fuitque ibi strages magna de utroque populo. Videntes autem Franci tantum exercitum sustinere non posse, cæsi valde fuerunt. Ceciditque ibi Priamus dux eorum. Illi quoque

CODEX CAMERACENSIS.

edocti ac cogniti : et ingressi in Mæotidas paludes cum alio populo Romanorum, ejece-
runt inde Alamannos, percusseruntque eos in ore gladii. Tunc appellavit eos Valentinianus imperator FRANCOs Attica lingua, hoc est feros, a duritia vel audacia cordis eorum.

III. Igitur post transactos decem annos, misit memoratus imperator exactores, una cum primario duce de Romano senatu, ut darent consueta tributa de populo Francorum. Illi quoque, sicut erant crudeles et immanissimi, consilio inutile accepto, dixerunt ad invicem : Imperator cum exercitu Romano non potuit ejicere Alamannos de latibulis paludarum, gentem fortem ac rebellem. Nos enim, qui eos superavimus, cur solvimus tributa? Consurgamus igitur contra primarium hunc, vel exactoribus istis, percutiamusque eos, et auferamus cuncta, quæ secum habent, et non demus Romanis tributa, et erimus nos jugiter liberi. Insidiis vero preparatis, interfecerunt eos.

IV. Audiens hæc imperator, in furore et ira nimis succensus, præcepit hostem commovere Romanorum et aliarum gentium, cum Aristarco principem militiæ, direxeruntque aciem contra Francos. Fuit autem ibi strages magna de utroque populo. Videntes enim Franci quod tantum exercitum sustinere non possint, interfecti ac cæsi fugerunt. Ceciditque ibi Priamus eorum fortissimus. Illi quoque egressi a Sicambria, venerunt in extremis partibus Rheni fluminis, in Germaniarum oppidis : illucque

egressi a Sicambria venerunt in extremis partibus Rheni fluminis in Germaniarum oppidis, illicque inhabitaverunt cum principibus eorum Marchomiro filio Priami, et Sunnone filio Antenoris, habitaveruntque ibi annis multis. Tunc defuncto Sunnone, et accepto consilio, in uno primatu eorum unum habere principem, petierunt consilium Marchomiro, ut regem unum haberent sicut et cæteræ gentes. At ille dedit eis consilium, et elegerunt Faramundum filium ipsius Marchomiri, et levaverunt eum super se regem crinitum. Tunc et legem habere cœperunt, quam consiliarii eorum priores gentiles his nominibus, Wisovast, Wisogast, Arogast, Salegast, in villabus Germaniæ, id sunt Bodeheim Salechheim, et Widechheim [AL., id sunt Salegagme in Bothagam, B et Wisogagme in Wilegam], tractaverunt.

CAP. V. — *De morte Pharamondi regis, et de Chlodione filio ejus, et de Chunorum incursu in Gallias.*

Mortuo quippe Faramundo, Chlodionem filium ejus crinitum in regnum patris ejus elevaverunt. Tunc temporis crinitos reges in initium sublimaverunt. Venientesque sagaciter in finibus Toringorum, ibique resederunt. Habitabat itaque Chlodio rex in Dispargo castello in finibus Toringorum, in regione Germaniæ. Propterea omnes regiones gentium quæ ultra Rhenum fluvium sunt, hoc nomine nuncupantur, *Germaniæ*, eo quod in Germania corpora sunt immanissima, generatioque sæviissima, et dura, et populi semper indomiti ac ferocissimi. Quorum fuisse centum pagos tradit scriptura. In illo tempore in his partibus citra Rhenum usque Ligere fluvio habitabant Romani, ultra Ligere autem Gothi dominabantur : Burgundiones quoque, qui Ariani erant, ha-

inhabitaverunt cum eorum principibus, Marchomiro filium Priami, et Sunnone filium Antenoris. Habitaveruntque ibi multis annis. Sunnone autem defuncto, acceperunt consilium ut regem sibi unum constituerent, sicut cæteræ gentes. Marchomiris quoque dedit eis hoc consilium, et elegerunt Faramundum ipsius filium, et elevaverunt eum regem super se crinitum. Tunc habere leges cœperunt, quæ eorum priores gentiles tractaverunt, his nominibus, Vuisowastus, Vuisogastus, Arogastus, Salegastus. In villabusque ultra Rhenum sunt, Vibothagin, Salechagin, et Vuidachagin.

V. Mortuo quippe Faramundo rege, Chlodionem filium ejus crinitum in regnum patris sui elevaverunt. Id temporis crinitos reges habere cœperunt. Venientesque sagaciter in finibus Toringorum, ibique resederunt. Habitavit itaque Chlodio rex in Dispargo castello, in finibus Toringorum, regionem Germaniæ. In illo tempore in his partibus citra Rhenum usque Ligere fluvio habitabant Romani, ultra Ligere quoque Gothi dominabantur. Burgundiones itaque paganismo in Ariana doctrina prava tenebantur, inhabitantes juxta Rodanum fluvium, quæ adjacet (sic) Lugdunum civitatem. Chlodio autem rex misit exploratores de Dispargo castello Toringorum usque ad urbem Camaracum. Ipse postea cum grande exercitu Rhenum transiit, multo Romanorum populo occidit atque fugavit. Carbonaria silva ingressus, Tornacensem urbem obtinuit : exinde usque Camaracum civitatem veniens, illic resedit. Paucis temporis spatio Romanos quos ibi inve-

EDITIO FREHERI.

bitabant juxta Rodanum fluvium, qui præterfluit Lugdunum civitatem. Chlodius autem rex misit exploratores de Dispargo castello Toringorum usque ad urbem Camaracum. Ipse postea cum grandi exercitu Rhenum transiens, multo populo Romanorum prostrato, hostes fugavit. Carbouariam silvam ingressus, Tornacensem urbem obtinuit. Exinde usque Camaracum urbem properavit : ibique paucotempore residens, Romanos, quos ibi invenit, interfecit. Et exinde usque Sumnam fluvium omnia occupavit. Chlodione rege defuncto, Meroveus in regnum sublimatus est, regnavitque Chlodius annos 20. A Meroveo itaque rege utili, qui in regno Francorum sublimatus est, celebre nomen reges Francorum Merovingi nuncupati sunt. Ipse Meroveus genuit filium nomine Childericum, patrem Chlodovei sublimissimi regis.

Erant autem tunc Franci fanatici, adorantes idola et simulacra, et non Dominum cœli et terræ, qui creavit eos. Erat autem tunc in ista parte Galliarum ex Romanis Egidius, rex militiæ Romanorum, ab imperatore missus (*Greg. Tur. lib. II, c. 10*).

CAP. VI. — Ubi Childericus rex ejectus est de regno.

Childericus autem rex, filius, ut diximus, Merovei, cum esset nimis luxuriosus, et regnaret super Francos, cepit filias eorum distrahere, et violenter deludere eas. Illi autem ob hoc nimis indignantes, voluerunt occidere eum et ejicere de regno. Illi autem cum hoc audisset, Toringiam petiit, vocavitque amicum suum consiliarium nomine Wiomadum : petitique cum eo consilium qualiter animos furentium Francorum posset mitigare, donantes inter se signum qualiter certo indicio cognoscere deberet,

CODEX CAMERACENSIS.

nit, interfecit. Exinde usque Sumnam fluvium occupavit Chlodione rege defuncto, Merovechus de genere ejus regnum ejus accepit. Regnavit Chlodius annis 20. Ab ipso Merovecho rege utile Franci Merovingi sunt appellati. Eodem tempore Chuni Rhenum transierunt, Mettis succenderunt, Treveris destruunt, Tuncrus pervadunt, usque Aurilianis pervenientes. Id temporis sanctus Anianus episcopus virtutibus præclarus, veniente ad eum Egecio patricio Romanorum, et Tursomodo rege Gothorum, auxiliante Domino, Chuni ad ipsam civitatem orante sancto Aniano, cum Attelane eorum rege devicti atque prostrati sunt.

VI. Ipse itaque Merovechus genuit filium nomine Childerico, qui fuit pater Chlodovecho rege inclyto atque fortissimo. Erant enim tunc Franci pagani atque fanatici, adorantes idola et simulacra : et non Deum cœli ac terræ, qui creavit eos. Erat quoque tunc in ista parte Galliarum ex Romanis Egidius rex ab imperatore missus. Childericus itaque rex filius Merovecho : cum esset nimis luxuriosus, et regnaret super Francos, cepit eorum filias deludere atque distrahere. Illi enim grande furore hoc indignantes, voluerunt occidere eum, et ejicere de regno. Ille hæc audiens, vocavit amicum suum, prudentem consiliarium, nomine Wiomadum : petit cum eo consilium, qualiter animus furentium Francorum possit mitigari. Tunc dederunt inter se signum, qualiter certa indicia cognoscere deberet, si ad pa-

si ad pacem quandoque reverti potuerit, quale al-
gnum invicem recognoscerent. Tunc diviserunt aureum unum inter se in signum. Unam partem Childericus rex secum portavit, aliam vero partem Wiomadus retinuit, dicens : Quando istam aliam partem tibi transmisero, scias me Francos tecum habere placatos ; tunc securus revertere in pace. Abiit ergo Childericus in Toringiam, apud regem Bisinum uxoremque ejus Basinam, et ibidem latuit.

CAP. VII. Quod Franci super se statuunt Egidium Romanum, atque dejiciunt, et Childericum recipiunt.

Franci vero, relicto Childerico, Egidium principem Romanorum elevaverunt super se regem : tenentes consilium non bonum, nimisque inutile atque absurdum. Qui cum octo annos super eos regnaret, finxit se Wiomadus ejus consiliarius in amicitia familiare fœdus inire, et hortabatur Egidio aliquos Francos dolose opprimere. Ille audiens consilium ejus, callide opprimere nitebatur eos. Illi hoc formidantes, nimio furore attriti, consilium expetierunt a Wiomado, quid agere deberent. At ille dixit eis : Non reminiscimini, nec recordatis, qualiter ejecerunt Romani opprimentes gentem vestram de terra eorum ? Ejecistis et vos regem vestrum utilem atque strenuum, et elevastis super vos militem hunc imperatoris Romanorum, crudelem, elatum atque superbum. Sine consilio hoc fecistis, non bene, sed male hoc egistis. Illi dixerunt : Quia sine lege abutebatur filias nostras. Pœnitet nos hoc fecisse contra regem nostrum. Utinam meruissemus invenire eum, et cum pace regnaret super nos ! Tunc amicus ille regis misit partem solidi, quem prius inter se diviserunt, dicens : Revertere ad regnum Francorum, quia pacificata sunt omnia. Ille vero cognoscens

cem quandoquidem reverti poteretur, quod signum inter se recognoscerent. Tunc diviserunt aureum unum adinvicem in signum, unam medietatem Childericus rex secum portavit, aliam partem Wiomadus retinuit, dicens : Quando istam aliam partem tibi transmisero, scias me Francos tecum habere pacatos, et securus reverti in pace. Abiit ergo Childericus rex in Toringiam, apud regem Bisinum nomine uxoremque ejus latuit.

VII. Franci vero relicto Childerico, Egidium principem Romanorum in regnum super se statuerunt, malum consilium tractantes. Qui cum octo annos super eos regnaret, finxit se Wiomadus amicitiam cum eo sociare, dum ab eo quid cogitaret cognosceret, hortabatur Egidio aliquos Francos dolose opprimere. Ille audiens consilium ejus, acris cepit opprimere eos. Illi vero in timore ac seditione conversi, iterum consilium a Wiomado expetierunt, qualiter facere deberent, et ille dixit eis : Quare non recordatis, quomodo ejecerunt Romani opprimentes gentem vestram ? De eorum terra ejecerunt eos. Vos vero ejecistis regem vestrum, utilem et sapientem, et elevastis super vos militem istum imperatoris superbum atque elatum. Non bonum consilium fecistis, sed nimum malum. Et illi responderunt : Calidus enim erat nobis, pœnitet nos hæc fecisse contra regem nostrum. Utinam meruissemus invenire eum, et cum pace regnaret super nos ! Tunc amicus ille regis misit partem solidi, quæ prius in-

EDITIO FREHERI.

hoc signum, medium aureum, intellexit certo indicio quod a Francis desideraretur. Ipsiisque rogantibus, reversus est in regnum suum. Nam dum fuit in Toringia, cum Basina regina uxore Bisini [Al., Basini] regis ipse Childericus rex commistus fuit. Reversusque ad Francos, in regno suo, restitutus est. Egidium autem Romanorum principem eiecerunt de regno eorum. Basina quoque illa regina Bisini regis Toringorum, relicto viro suo, ad Childericum venit. Cumque interrogata fuisset ab eo, quid quereretur, aut pro qua causa ad eum de tam longinqua regione venisset, respondisse fertur: Novi utilitatem tuam et pulchritudinem, quod sis utilis atque strenuus, ideo veni ut habitem tecum. Nam si in extremis finibus maris utiliore te cognovissem, ipsum expetissem, atque cum eo cohabitassetem. At ille gaudens, eam sibi ad conjugium copulavit. Post hæc igitur concipiens ex eo, peperit filium vocavitque nomen ejus Chlodoveum. Ille fuit rex magnus super omnes reges Francorum, pugnator bellicosissimus atque egregius.

CAP. VIII. — *Ubi capta est Agrippina civitas, et de morte Egidii: et de Adouagrio duce Saxonorum.*

In illis diebus ceperunt Franci Agrippinam civitatem super Rhenum, vocaveruntque eam Coloniam; multumque populum Romanorum a parte Egidii occiderunt ibi. Egidius vero exinde per fugam lapsus, evasit. Venerunt autem Treveris civitatem super fluvium Mosellam, vastantes terras illas, ipsamque urbem succedentes ceperunt. Nam antea Chunis fuerat disrupta atque afflicta. Eo tempore mortuus est Egidius dux Romanorum, tyrannus: et Syagrius filius ejus in regnum ejus resedit, habitavitque in

A Suessionis civitate, ubi et sedem regni tenebat. Tunc Childericus rex commoto magno exercitu hostium usque Aurelianis civitatem perrexit, terras quoque illas vastavit. Adouagrius [Odouacrius] Saxonorum dux cum navale hoste Andegavis civitatem venit: magna tunc cæde populum vastavit. Adouagrius itaque de Andegavis vel de aliis civitatibus obsides accepit. Redeunte quoque Adouagrio de Andegavis, Childericus rex cum Francorum exercitu ibidem advenit, interfecto Paulo comite, qui in ipsa civitate præerat, ipsamque urbem cepit, et domum [ecclesiam] quæ in ea civitate erat, igne combussit.

CAP. IX. — *De morte Childerici, et bellum Chlodovei contra Syagrium.*

(Greg. lib. II, c. 27.) Eo tempore mortuus est Childericus rex Francorum, regnavitque annos 24. Chlodoveus vero filius ejus regnum Francorum sagaciter suscepit. Anno autem quinto Chlodoveo regnante, Syagrius filius Egidii rex Romanorum Suessionis civitatem, quam pater ejus tenebat, residebat. Super quem Chlodoveus cum Ragnacario [Al., Ragnehario] parente suo cum hoste advenit. Convenientesque ad bellum, hisque inter se fortiter compugnantibus, Syagrius læsum cernens exercitum suum, per fugam lapsus ad Alaricum regem Gothorum fugit ad Tolosam. Chlodoveus enim missos suos ad Alaricum transmisit, ut redderet Syagrium: si autem reddere non vellet, pararetur ad prælium. Ille vero timens Francorum iram, reddidit Syagrium missis Chlodovei. Qui cum præsentatus Chlodoveo fuisset, jussit eum occidere: totumque regnum ejus et thesauros in suo dominio recepit.

CODEX CAMERACENSIS.

ter se diviserant, dicens: Revertere ad regnum Francorum, quia pacificata sunt omnia. Ille vero cognoscens hoc signum dimidium aureum, intellexit certa indicia, quod a Francis desideraretur. Ipsiisque rogantibus, reversus est in regnum suum. Nam dum in Toringia fuit, cum Basina regina uxorem Bisini regis ipse Childericus rex adulterium commisit. A regno Francorum receptus, Egidium Romanum principem de super se expulerunt a regno. Basina quoque illa regina Bisini regis Toringorum, relicto viro suo, ad Childericum venit. Cumque inquisitus interrogasset quid quereretur, aut pro qua causa ad eum de tam longinqua regione venisset, respondisse fertur: Novi utilitatem et pulchritudinem tuam, quod sis utilis sis et sapiens; ideo veni ut habitem tecum. Nam si in extremis finibus maris utiliore te cognovissem, ipsum expetissem, atque eum copulassem. Illeque gaudens, eam ad conjugium suum copulavit. Illa vero concipiens ex eo, peperit filium, vocavitque nomen ejus Chlodoveum. Ille fuit rex magnus super omnes reges Francorum, et pugnator fortissimus.

VIII. In diebus illis ceperunt Franci Agrippinam civitatem super Rhenum, vocaveruntque eam Coloniam, quasi coloni inhabitarent in eam. Multo populo Romanorum a parte Egidii illic interfecerunt. Ipse Egidius fugiens evasit. Venerunt itaque Treveris civitate super Mosellam fluvium, vastantes teras illas, et ipsam succedentes ceperunt. Post hæc igitur mortuus est Egidius Romanorum rex. Syagrius

enim filius ejus in regnum ejus resedit, constituit sedem regni sui in Suessionis civitate. Tunc Childericus rex commovit maximo exercitu hostium Francorum, usque Aurelianis civitate pervenit, terras quoque illas vastavit. Adouacrius Saxonorum dux cum navale hoste per mare usque Andegavis civitate venit, illaque terra succendit, magna tunc cæde in illa fecit. Redeunte igitur Adouacrio de Andegavis, Childericus rex Francorum exercitu commoto illic advenit: Paulo comite, qui tunc ibi erat, occidit, ipsamque urbem cepit. Domum, quæ in ea civitate erat, igne succendit indeque reversus est.

IX. Post hæc mortuus est Childericus rex, regnavitque annis 24. Chlodovechus filius ejus regnum Francorum viriliter recepit. Anno autem quinto Chlodovecho regnante, Syagrius filius Egidii Suessionis civitate, quam pater ejus tenebat, residebat. Super quem Chlodovechus cum Ragnacario parente suo cum hoste advenit. Convenientesque ad bellum, illis inter se fortiter compugnantibus, Syagrius læsum cernens exercitum suum, per fugam lapsus ad Alaricum regem Gothorum aufugit ad urbem Tolosam. Chlodovechus enim missos suos ad Alaricum dirigit, ut redderet Syagrium: si autem reddere non vellet, pararetur ad prælium. Ille autem timens Francorum iram, tradidit Syagrium missos Chlodovecho. Qui cum ei præsentatus fuisset, jussit eum occidere, totumque regnum ejus ac thesauros Chlodovechus recepit.

EDITIO FREHERI.

CAP. X. — *De petitione episcopi ad regem Chlodoveum, ut urceum redderet, et quia devicti Toringii sub tributo servierunt.*

Eo tempore multae ecclesiae a Chlodoveo exercitu depredatae sunt. Erat enim tunc fanaticus et paganus. De quadam autem ecclesia urceum [Al., urceolum] mirae magnitudinis pulchrum hostis ejus tulerat, cum ministerio ecclesiae et ornamenta multa. Episcopus autem ecclesiae ipsius missos suos ad regem direxit, deprecans ut si aliud de sacris vasis ecclesiae recipere non mereretur, vel illum urceum reddere juberet. Haec audiens rex, ait ad missos ecclesiasticos: Sequimini nos usque Sessionis [Suessionis] civitatem, quia ibi cuncta quae acquisita sunt, dividenda erunt. Cumque mihi urceus ille in partem obveniret, quod episcopus postulat adimplerimus. Veniens autem rex Sessionis civitatem, cuncta praeda quae acquisita sunt, rogat afferre in medium, dicens: Rogo vos, o fortissimi pugnatores, ut mihi dare istum urceum non negetis. Haec rege dicente, illi Franci qui bono animo fuerunt, dicunt illi: Omnia, gloriose rex, quae cernis, tua sunt, et nos tuo dominio sumus subjugati. Quod tibi bonum videtur, hoc fac. Nullus enim tuae potestati resistere audeat. Cum haec illi benigniter dixissent, unus Francus levis cum vociferatione elevata bipenne, quod est francisca, percussit urceum illum dicens: Tu nihil hinc accipias, rex, nisi quod tibi sors vera dederit. Obstupefactis omnibus, rex injuriam suam patienter ferens, acceptumque urceum nuntio ecclesiastico reddidit, servans iram suam in corde suo absconsam. Transacto anno, Chlodoveus rex omnem exercitum suum jussit cum armorum apparatu advenire, ostensurum in campo Martio, omnium armorum nitorem horum videre. Verum ubi rex cunctum exercitum circumivit, venit ad hominem illum qui urceum antea percusserat, et ait ad illum: Nullus tam in-

X. Eo tempore multae ecclesiae a Chlodovecho exercitu depredatae sunt. Eratque ipse tunc fanaticus et paganus. De quadam autem ecclesia urceum mirae magnitudinis pulchrum hostes ejus tulerunt, cum alio ministerio ecclesiae, et ornamenta multa. Episcopus autem Ecclesiae ipsius missos suos ad regem direxit, deprecans ut si aliis vasis ecclesiae recipere non mereretur, vel illo urceo reddere juberet. Haec audiens rex, ait ad missos ecclesiasticos: Sequimini nos usque Suessionis civitate, quia ibi cuncta quae acquisita sunt dividenda erunt. Cumque mihi urceus ille in parte venerit, quae episcopus postulat adimpleam. Veniens autem rex Suessionis civitate, cuncta praeda quae acquisita erat rogat afferre in medium, dicens: Rogo vos, o fortissimi ac nobilissimi pugnatores, ut mihi dare istum urceum non negetis. Haec rege dicente, illi Franci, qui bono animo fuerunt, aiunt: Omnia, gloriose rex, quae cernis, tua sunt, et nos tuo dominio sumus subjugati. Quod tibi bonum videtur, hoc fac. Nullus enim tuae potestati resistere ausus est. Cum haec illi benigniter dixissent, unus Francus levis cum vociferatione elevata bipenni, quod est francisca, percussit urceo illo, dicens: Tu nihil hinc accipies, rex, nisi quod tibi sors vera dederit. Obstupefactis omnibus, rex inju-

A cultam et sordidam armam habet quam tu. Quia neque clypeus, neque lancea, neque bipennis est utilis. Accepit autem rex franciscam ejus, quod est bipennis, et projecit in terram. At ille cum inclinasset se attollere eam, statim elevatis manibus suis rex franciscam suam in capite ejus defixit, et ait: Sic tu Sessionis civitate superiori anno in urceo illo fecisti. Mortuoque illo, alium exercitum rex de ipso campo jussit recedere in pace ad propria sua. Grandis pavor et timor pro hac causa in Francorum populo deinceps consurrexit. Chlodoveus exinde decimo anno regni sui commoto exercitu magno valde in Toringiam abiit: ipsosque Toringos plaga magna prostravit. Devicto ipso populo, totaque eorum terra vastata, ipsos Toringos tributarios Francorum fecit.

CAP. XI. — *Quod Aurelianus legatarius Chlodovei restituit cultu peregrino ad opus domini sui sponsavit Chrodchilde.*

(Greg. lib. II, c. 28). In illo tempore Gundevius rex Burgundionum, qui ex genere Athanarici regis fuisse perhibetur, regnavit. Huic fuerunt quatuor filii, Gundobadus, Godolphelus, Chilpericus et Godomarus. Gundobadus igitur Chilpericum fratrem suum interfecit gladio, uxoremque ejus ligato saxo ad collum in aqua necare [Al., negare, noyer] precepit. Filias ejus duas, quarum una senior vocabatur Chrona, quam mutata veste exsilio condemnavit, juniorem vero nomine Chrothilde [Al., Chrodilde et Chrochilde] domo retinuit. Chlodoveus itaque dum frequenter legationem in Burgundiam mitteret, Chrothildis puella inventur a legatariis. Qui cum eam vidissent pulchram, elegantem atque sapientem, Chlodoveo nuntiaverunt haec. Et ille haec audiens, iterum legationem ad Gundobadum misit, Aurelianus legatarium suum, Chrothildem neptem suam ab illo petens. Erat autem Chrothildis Chri-

CODÆX CAMERACENSIS.

riam suam in patientiam mittens, acceptumque urceum nuntio ecclesiastico reddidit, servans iram in corde absconsam. Transacto anno, Chlodoveus rex omnem exercitum suum apud armorum apparatum jussit venire, ostensurum in campo Martio horum armorum nitorem visurum erunt. Ubi rex cunctum exercitum circumivit, venit ad hominem illum qui antea ursum percusserat, et ait ad eum: Nullus tam inculta et sordida arma habet quam tu, quia neque clypeus, neque lancea, neque bipennis est tibi utilis. Accepit autem rex franciscam ejus, quod est bipennis, et projecit in terram. Et ille cum se inclinasset colligere eam, rex statim elevatis manibus suis franciscam suam in capite ejus defixit, et ait: Sic tu Suessionis civitate superiori anno in urceo illo fecisti. Illoque mortuo, alio exercitum rex de ipso campo jussit decedere in pace ad eorum propria. Grandis pavor et tremor pro hac causa in Francorum populo deinceps consurrexit. Chlodoveusque exinde decimo anno regni sui commoto Francorum grande hoste in Toringiam abiit, Toringosque plaga magna prostravit: devicto populo eorum, tota illa terra vastata, sub tributo servire fecit.

(Capp. 11, 12 et 13 a vulgatis Gestis non differunt.)

stiana. Quadam die Dominica cum ad missarum solemnia Chrothildis venisset, Aurelianus missus Chlodovei accepit vestes pauperulas : bonas vero vestes, quas secum detulerat [Al., vestitas habuerat], reliquit sodalibus suis in silvis, et ante ecclesie matricolam in medio pauperum consedit. Transacta missarum solemnia, Chrothildis iuxta consuetudinem solitam cepit eleemosynam erogare in pauperibus. Cumque ad Aurelianium pauperem se simulantem venisset, aureum unum in manu ejus immisit. Ipse vero osculans manum puellæ, ipsius pallium caute retraxit. Post hæc illa ingressa in cubiculum suum, misit ancillam suam vocare peregrinum illum. At ille anulum a Chlodoveo rege manu tenens, necnon et reliqua ornamenta sponsalia recondita tenebat in sacculum suum. Quem post discedens, in loco retro ostium cameræ secreto reliquit. Cui ait Chrothildis : Dic mihi homo juvenis, cur te pauperem simulas, vel pro qua causa retraxisti pallium meum? Et ille dixit : Loquatur, obsecro, servus tuus secreto tecum. Cui illa ait, Loquere. Orsus ille dixit : Dominus meus Chlodoveus rex Francorum misit me ad te ; vult te sibi associare in reginam. Ecce annulus ejus, et reliqua ornamenta sponsalia. Respexitque retro ostium cameræ, non invenit sacculum suum, et perterrefactus ob id, timere cepit. Illa vero sollicita, undique requisivit, dicens : Quis tulit pauperis istius sacculum? Statimque est prolatus. Quo aperto, recepit illa abscondita ornamenta sponsalia. Accepitque annulo, quem Chlodoveus rex miserat per Aurelianium repositum illum in thesauro avunculi sui. Chlodoveoque salutem reprecans, dicere illi jubet : Non licet Christianæ pagano nubere. Vide ut hanc causam nemo resciat. Sed sicut Dominus Deus meus, quem ego coram omnibus confiteor, vult, sic fiat. Tu vero vade in pace. At ille reversus, nuntiavit hæc domino suo.

CAP. XII. — *Ubi Chlodoveus rex misit ad Gundobadum pro sponsa sua Chrothilde.*

Anno insecuto misit Chlodoveus Aurelianium legatarium suum ad Gundobadum pro sponsa sua Chrothilde. Audiens hæc Gundobadus, territus in corde suo, ait : Ut sciant omnes fortissimi consilarii et amici mei Burgundiones qualem occasionem querit rex Chlodoveus adversum nos, quia nunquam novit neptam meam. Et ait ad Aurelianium : Tu explorare venisti domos nostras occasione querendi [petendi]. Renuntia domino tuo quia frustra mendacium locutus est, sponsam habere neptam meam. Et Aurelianus constanter loquitur ei, dicens : Mandat tibi dominus meus Chlodoveus rex : Si vis dare ei sponsam suam, ut locum ei præpares denominatum, ubi vis, quando Chrothildem sponsam suam recipiat. Sin autem non vis, ille cum exercitu Francorum in occursum tuum venire disponet. Et ille ait : Ubicumque vult, veniat : et ego contra eum ire dispono cum hoste plurimo Burgundionum, ut decedat ruina ejus ad internecionem, quam perpetratus est coram multis gentibus, et vindicetur sanguis multorum, qui effusus est in

manibus vestris. Audientes hæc Burgundiones qui erant consilarii ejus, metuentes valde iram Francorum et Chlodovei, consilium dederunt Gundobado [Al., Gunbado], dicentes : Inquirat rex a ministris et cubiculariis suis publicis, si non fuerint aliquando deferta [Al., deportata et allata] munera per ingenium a legatariis Chlodovei regis : ut non inveniat occasio super populum tuum et regnum tuum, ut victor valeas superare eum, eo quod nimis furibunda est Chlodovei nequitia. Burgundiones, sicut est solitum, hoc consilium dederunt regi suo. Requirentesque invenerunt in thesauro regis anulum, Chlodovei inscriptione vel imagine inscriptum [Al., signatum et insculptum]. Tunc contristatus valde Gundobadus rex, jussit puellam de hac causa inquirere. Et illa ait : Scio, domine mi rex, ante hos annos tibi pro munere aurea munuscula a missis Chlodovei deferta [allata], et mihi ancillæ vestre anulum in manu positum parvulum. Ego vero in thesauris vestris ipsum recondi. Et ille dixit : Simpliciter et sine consilio hoc actum fuit. Accepitque eam cum ira Aureliano misso Chlodovei tradidit. Ille autem cum sociis suis accepit Chrothildem cum magno gaudio et lætitia, adduxeruntque eam Chlodoveo, Suessionis civitate in Francia. Gavisus est autem Chlodoveus rex, eamque in matrimonium sibi copulavit. Cum esset sero die illa, quando insimul nuptiali more accumbere deberent, illa prudentiæ suæ more conversa et confisa in Dominum, ait : Deinceps, domine mi rex, audi ancillam tuam loquentem, et concedere digneris quod deprecor, antequam famula tua vestre dominationi coeam. Et rex ait : Postula quod vis, et ego tibi concedam. Et illa postulavit dicens : Primum peto ut Deum cœli Patrem omnipotentem credas, qui te creavit. Secundum, confitere Dominum Jesum Christum Filium ejus, qui te redemit, Regem omnium regum, a Patre de cœlis missum. Tertium, Spiritum sanctum, confirmatorem et illuminatorem omnium justorum. Totam ineffabilem majestatem, omnipotentiamque cœternam agnosce, et agnitam crede, et idola vana derelinque, qui non sunt dii, sed sculptilia vana, incendeque ea : et ecclesias sanctas quas succendisti, restaura. Memento, quæso, insuper ut requirere debeas portionem genitoris mei et genitricis meæ, quos avunculus meus Gundobadus malo ordine interfecit. Sic sanguinem eorum Dominus vindicet. Et Chlodoveus ait : Unum restat difficile quod petis, ut deos meos derelinquam, et Deum tuum colam. Aliud vero quod petis, ut potero, faciam. Illa vero denuo institit, supplexque iterum postulavit : Hoc maximum obsecro, ut Dominum Deum omnipotentem, qui est in cœlis, adores.

CAP. XIII. — *Quod iterum Chlodoveus misit ad Gundobadum pro thesauro Chrothilde.*

Chlodoveus iterum in Burgundiam Aurilianum ad Gundobadum dirigit, pro thesauro Chrothilde reginæ suæ. Gundobadus vero in ira commotus ait : Nunquid in manus Chlodoveo tradetur regnum meum,

aut thesauri mei? Nonne obtestatus fui tibi, Auriliane, ut non venires amplius in regno meo explorare substantiam meam? Per salutem principum obtestor, et cum juramento spondeo, revertere cito, et recede a me: sin autem, ego interficiam te. Cui Aurelianus respondit, dicens: Vivit dominus meus Chlodoveus rex, et primatus magnanimorum Francorum in regno ejus [et Franci qui cum eo sunt, quia], quia non timeo minas tuas, quandiu dominus meus advivit. Et sic mandat filius tuus proprius [Al., propinquus], dominus meus Chlodoveus rex, ubi pro thesauro uxoris suæ domine meæ cum exercitu suo tibi occurret. Igitur Burgundiones, sicut est consuetudo, dato consilio Gundobado regi suo dixerunt: Da neptæ tuæ aliquid de facultate thesauri sui qui ei contingit, quia sic esse justum decernitur. Habeasque fœdus et pacem cum Chlodoveo et gente Francorum; ne forte irruant in terram nostram, quia populus ferocissimus est [validus et ferus est], sine Deo existens. Audiensque eorum consilium Gundobadus, dedit per manus Auriliano ad partem Chlodoveo maximam partem ex thesauro suo, et suppellectilem pretiosissimam neptæ suæ Chrothildæ reginæ transmisit. Aurum quoque multum et argentum, fabricaturasque speciosissimas, tradens legato, ait: Quid restat aliud, nisi ut omne regnum meum cum Chlodoveo dividam? Et dixit ad Aurilianum: Reverte ad dominum tuum, quia habes quod ei deferas, munera multa quæ non laborastis. Et ait Aurilianus: Filius tuus est dominus meus Chlodoveus rex: omnia vestra communia erunt. Et dixerunt sapientes Burgundionum: Vivat rex qui tales habet leodos [Al., leudos]. Reversusque est Aurilianus cum thesauris multis ad dominum suum in Franciam. Chlodoveus vero rex habebat tunc filium de concubina, nomine Theudericum.

CAP. XIV. — *De prædicatione Chrodchildis ad Chlodoveum, ut Regem regum crederet.*

In illis diebus dilatavit Chlodoveus amplificans regnum suum usque Sequanam. Sequenti tempore usque Ligere fluvio occupavit. Accepitque Aurilianus castrum Milidunensium, quem in ducatum accepit. Concepti vero et Chrothildis, peperitque filium, quem

CODEX CAMERACENSIS.

XIV. Eo tempore dilatavit Chlodoveus, amplificans regnum suum usque Sequanam. Sequenti tempore usque Ligere fluvio occupavit. Accepitque Aurilianus castrum Malidunensem, omnemque ducatum regionis istius. Tunc concepit Chrodchildis ex Chlodoveo, et peperit filium, quem cum baptismo consecrare vellet. Non enim credebatur rex Dominum Deum. Regina enim quotidie prædicabat eum, et ille nolebat audire eam. Interea regina parat ad baptismum filium, ornat ecclesiam velis atque cortinis: quomodo cor regis ad credendum compungerent. Baptizatus est autem puer, quem in albis Ingomirem vocavit: qui in ipsas albas agrotans obiit. Pro quo rex nimis contristatus, reputabat increpando, dicens: Quia si in nomine deorum meorum puer dedicatus fuisset, vixisset utique. Quia in nomine Dei vestri baptizatus est, vivere non potuit. Regina vero dicebat: Deo gratias ago, quia me non duxit indignam, ut de utero meo primogenitum in regno suo recipere dignatus est. Ego autem nullo dolore in corde meo pro hac causa retineo. Post hæc

baptismo consecrare voluit. Tunc non credebatur Chlodoveus Dominum Deum cœli. Regina enim quotidie prædicabat eum. At ille nolebat audire eam. Interea regina parat ad baptismum filium, ornat ecclesiam velis atque cortinis: si quomodo cor regis ad credendum compungere posset [Regina vero, idem tentans, omnia quæ ad baptismum necessaria videbantur adornat, filiumque velatum atque fasciatum latenter baptizandum offert, quo eo melius regis animus ad credendum compungeretur]. Baptizatus est autem puer, quem in albis Ingomirum vocavit, qui in ipsis albis transiit. Rex autem de morte ejus nimis contristatus, reputabat increpando dicens: Quia si in nomine deorum meorum dedicatus fuisset puer, vixisset utique. Quia in nomine Dei vestri baptizatus est, vivere non potuit. Regina vero dicebat: Deo gratias ago quia me non duxit indignam ut de utero meo primogenitum in regno suo recipere dignaretur. Ego autem nullo dolore in corde meo pro hac causa retineo. Postea vero genuit alium filium, quem baptizatum Chlodomirum vocavit. Et hic cum agrotare cepisset, dixit rex: Non potest aliud nisi ut de isto sic sit quomodo fuit et de fratre ejus, ut baptizatus in nomine Dei vestri cito moriatur. Sed hic orante regina, et Domini misericordia præcurrente, recepit sanitatem. Regina quoque non cessabat prædicare regem ut Deum verum coleret, et idola quæ colebat vana dereliqueret. Sed nullo modo animum ejus ad credendum commovere potuit, donec tandem aliquando bellum contra Alamannos Suevosque moveret, in quo compulsus est confiteri quem antea negaverat.

CAP. XV. — *Bellum contra Alamannos, ubi Chlodoveus necessitate compulsus verum Deum invocavit in adiutorio, et a sancto Remedio baptizatur.*

Factum est autem, bellantibus inter se Francorum exercitu cum Alamannis, ut Chlodovei exercitus nimis corrueret. Aurilianus intuens regem, ait: Domine mi rex, crede tantummodo Dominum cœli, quem domina mea Chrothildis regina prædicat. Ille vero elevatis ad cœlum oculis, commotus lacrymis ait: Jesu Christe, quem Chrothildis regina mea prædicat, quem baptizatum Chlodomirum vocavit. Et hic cum agrotare cepisset, dixit rex: Non potest aliud, nisi et de isto sic sit quomodo fuit de fratre ejus, ut baptizatus in nomine Christi vestri cito moriatur. Sed orante regina, et Domini misericordia præcurrente, recepit sanitatem. Regina vero non cessabat prædicare regem ut Deum verum coleret, et idola vana quæ colebat relinqueret. Sed nullo modo animum ejus ad credendum commovere poterat, donec tandem aliquando bellum contra Alamannos Suevosque moveretur: in quo compulsus est confiteri quem ante negaverat.

XV. Factum est autem, pugnantibus inter se Francorum et Alamannorum exercitu, ut populus Chlodovechi nimis caderet. Aurilianus hæc videns, ait ad regem: Domine mi rex, crede tantummodo Deum cœli quem regina tua prædicat. Ille vero elevatis ad cœlum oculis, commotus lacrymis dixit: Jesu Christe, quem Chrodchildis uxor mea prædicat esse Filium Dei vivi, qui subvenis in tribulatione, qui

EDITIO FREHERI.

licet esse Filium Dei vivi, qui subvenis in tribulatione, qui das auxilium in te sperantibus, tuum adiutorium devotus postulo, ut si mihi victoriam super hos hostes dederis, et expertus fuero illam virtutem quam de te populi prædicant, credam tibi, et in nomine tuo baptizer. Invocavi enim deos meos; et, ut exsuperior, elongati sunt ab auxilio meo. Unde credo eos nulla potestate esse præditos, qui sibi credentibus implorati non succurrunt. Te verum Deum ac Dominum invoco, tibi que credere desidero, tantum ut liberes me ab adversariis meis. Cumque hæc orans clamaret, Alamanni in fugam lapsi terga verterunt. Cumque regem suum vidissent interfectum, Chlodovei potestati se subdunt, dicentes: Parce precamur, domine rex, ne pereant plures de populo, quia jam tui sumus. Tunc iussit rex imminentem plagam cessare: Alamannos cepit, ipsos terrarum eorum sub iugo tributarios constituit. Factaque victoria, reversus est in Franciam ad reginam suam, narravitque ei qualiter per invocationem nominis Jesu Christi victoriam meruit obtinere. Acta sunt hæc anno xv Chlodoveo regnante. Tunc regina clam vocavit sanctum Remedium [Remigium], urbis Rhemensis antistitem, deprecans eum ut regi viam salutis prædicando ostenderet. Regem vero ad baptismum beatus episcopus vocans, ab illo veniam loquendi deprecabatur. Cui rex ait: Libenter te audiam, beatissime Pater. Sed unum restat, quia populus qui me sequitur non vult relinquere deos suos, sed vadam adhortari eos juxta verbum tuum. Conveniens autem rex ad populum, cepit cohortari eos. Acclamaverunt autem præcurrenre misericordia Dei et potentia ipsius, omnis populus Francorum, fortiter dicentes:

des auxilium in te sperantibus, tuum adiutorium devotus postulo, ut si mihi victoriam super hos hostes dederis, et expertus fuero illam virtutem, quam de te populi prædicant, credam tibi, et in nomine tuo baptizer. Invocavi enim deos meos, et video, elongati sunt ab auxilio meo. Unde credo eos nullam habere potestatem, qui sibi credentibus non succurrunt. Te verum Deum ac Dominum invoco, tibi que credere desidero, tantum ut liberes ab adversariis meis. Cumque hæc orans clamaret, Alamanni in fugam lapsi terga verterunt. Cumque regem suum vidissent interfectum, Chlodoveo se subdunt, dicentes: Parce, precamur, domine rex, ne pereat plus populus, jam tui sumus. Tunc iussit rex imminente jam plaga cessare, Alamannosque cepit ipsos, vel terram eorum sub iugo tributario constituit. Factaque victoria, reversus est in Franciam ad reginam suam. Narravitque ei qualiter per invocationem nominis Jesu Christi victoriam meruit obtinere. Acta sunt hæc anno 15 Chlodoveo regnante. Tunc regina abscondite vocavit sanctum Remedium urbis Rhemensis episcopum, deprecans eum ut regi viam salutis ostenderet. Quem sacerdos ab baptismum venire prædicabat. Et ille ait: Libenter te audiam, beatissime Pater: sed unum restat, quia populus qui me sequitur, non vult relinquere deos suos. Sed vadam adhortare eos juxta verbum tuum. Conveniens autem rex cum populo, cepit eos cohortare. Acclamaverunt autem, præcurrenre misericordia Dei et potentia ipsius, omnis populus Francorum, una voce dicentes: Mortales deos relinquimus, gloriose rex, et

Mortales deos derelinquimus nunc, gloriose rex, et Deum verum immortalem, quem Remedius prædicat, colere eique credere parati sumus. Nuntiaverunt autem hæc sancto Remedio. Ille quoque gaudio magno repletus, jussit baptismi lavacrum parare. Velis divinis historiis depictis adumbrantur plateæ, fabricantur ecclesiæ, componitur baptisterium, balsamum et cetera odoramenta redolent. Talem enim gratiam Dominus subministravit in populo, ut æstimarent se paradisi odoribus repletos fuisse. Rex ergo prior petiit sanctum Remedium, ut se baptizaret. Venit novus Constantinus ad baptismum, abnegatis diabolo pompisque ejus (Greg., lib. 11, c. 31). Cui ingresso ad baptismum, sanctus Dei regi sic ait ore facundo: Mitis deponere colla, Sicamber: adora quod incendisti, incende quod adorasti. Erat autem sanctus Remedius vir sapiens atque sanctissimus, egregius rhetoricus, præclarus in virtutibus, cæcis visum restituens, mortuis vitam reparans, demonia ejiciens. Igitur rex omnipotentem Deum in Trinitate confessus, baptizatus est in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti: delibutusque sacro chrismate cum signo sanctæ crucis Domini nostri Jesu Christi. Baptizantur de exercitu ejus amplius quam tria millia virorum. Baptizantur sorores ejus, his nominibus, Albodidis et Landehildis, ipsa die. Baptizaturque postea cunctus populus Francorum cum gloria.

CAP. XVI. — Ubi Burgundiones a Chlodoveo dericti ejus dominio se subdunt: et de hominum devotione a bestiis dicitur

(Greg., lib. 11, c. 52.) Post hæc autem Chlodoveus contra Gundobadum [Gundebadum] et Godeghiselum fratrem ejus, commoto exercitu Francorum grandi,

CODEX CAMERACENSIS.

Deum verum immortalem, quem Remedius prædicat, credere parati sumus. Nuntiantur hæc sancto Remedio. Ille quoque gaudio magno repletus, jussit baptismi lavacrum parare. Velis divinitus depictis adumbrantur plateæ, fabricantur ecclesiæ, componitur baptisterium, balsamum redolent cerea odorata. Talem gratiam Dominus subministravit in populo, ut æstimarent se paradisi odoribus collocare. Rex ergo prior petiit a sancto Remedio baptizari. Venit novus Constantinus ad baptismum, abnegatis diaboli pompis. Quo ingresso ad baptismum, sanctus Dei sic ait ore facundo: Mitis deponere colla, Sicamber. Adora quod incendisti, incende quod adorasti. Erat autem sanctus Remedius vir sapientissimus, rhetoricus præclarus, in virtutibus magnus. Igitur rex omnipotentem Deum in Trinitate confessus, baptizatus in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, delibutusque sacro chrismate cum signo sanctæ crucis Domini nostri Jesu Christi. Baptizantur de exercitu ejus amplius quam tria millia virorum. Baptizantur sorores ejus his nominibus, Albodidis, et Landehildis, ipsa die. Baptizaturque postea cunctus populus Francorum.

XVI. Post hæc Chlodovechus contra Gundobadum et Godeghiselum fratrem ejus perrexit, cum multo exercitu Francorum. Illi hæc audientes, populo multo Burgundionum movent, ad pugnam preparant. Venientesque Divione castris super Oscaram fluvium, ibique se fortiter compugnantes, Chlodovecho, Gundobado, et Godeghiselo, Burgundiones valde cæsi terga verterunt ad fugam. Chlodovechus, sicut solebat, victor exstitit. Allictoque exercitu Burgundio-

EDITIO FREHERI.

perrexit. Illi hæc audientes, exercitum maximum colligunt Burgundionum. Venientesque Divione castrum super Hoscaram [*Al.*, Oscaram] fluvium, ibi inter se valde atrociter configitibus Chlodoveo et Gundobado ac Godeghiselo, Burgundiones terga verterunt. Chlodoveus quoque, sicut solebat, victor exiit. Afflictoque exercitu Burgundionum, Gundobadus et Godeghiselus in fugam versi vix evaserunt. Gundobadus in Avenionem civitatem super Rhodanum ingressus, ibi se reclusit. Sed Chlodoveus rex illuc eum persecutus obsedit. Qui cum ipsam urbem effringere non potuissent, regionem illam nimium vastaverunt Franci. Gundobadus itaque misit consiliarium suum sapientem, Aredium nomine, ut animi furentis Chlodovei regis per suum consilium optimum mitigaret. Deseruntque ei munera infinita, auri et argenti pondera multa, atque se sub ejus trilito subjugaverunt. Chlodoveus vero ablatis thesauris cum præda maxima cum Francorum exercitu reversus est victor.

In his temporibus fuit in Viennam urbem terramotus maximus, ubi multe ecclesie et domus multorum concussa fuerunt et subversæ. Ibi bestie multe oberrantes, lupi, ursi ac cervi. Ingressique per portam civitatis, devorabant plurimos. Per totum autem annum hoc faciebant. (*Gregor., lib. II, cap. 34*). Nam veniente Dominica solemnitate diei sanctæ Paschæ, sanctus Mamertus, qui in ea urbe erat episcopus, dum missarum solemniam [*Al.*, sacrificia] ipsa vigilia celebraret, palatium quoque regale quod in civitate erat divino igne succensum est. Cumque hæc agerentur, appropinquante Ascensione Domini, indixit jejuniū triduanum vir dei sanctus in populo, cum gemitu et contritione spiritus, instituit orandi modum, edendi seriem, erogandi hilarem dispensationem. Tunc [*Al.*, et contritione spiritus] his temporibus semper celebrari. Tunc cessavit ipsa tri-

bulatio et subversio. Deinceps omnes ecclesie Dei et sacerdotes, hoc exemplum imitantes, usque ad præsens ipsas triduanas litanias ubique celebrare consueverunt.

CAP. XVII. — *De miraculis Dei Chlodoveo ostensis, et quia devictis Gothis Alaricum interfecit.*

(*Greg., lib. II, c. 37*.) In illis diebus rex Chlodoveus cum venisset Parisius civitatem, ait ad reginam et ad populum suum: Satis mihi molestam est [durum videtur] quod Gothi Ariani partem optimam Galliarum tenent. Eamus cum Dei auxilio, et ejiciamus eos de ipsa terra, nostrisque eam diffusionibus subjiciamus, quia valde bona est. Placuitque hoc consilium proceribus Francorum. Tunc Chrotildis regina consilium dedit regi dicens: Faciens, inquit, faciet Dominus Deus victoriam in manibus domini mei regis. Sed tu audi ancillam tuam, et faciamus ecclesiam in honorem beatissimi Petri principis apostolorum, ut sit tibi auxiliator in bello. Et rex ait: Placet hoc quod hortaris, ita faciamus. Tunc rex projecit a se in directum bipennem suam, quod est francisca, et dixit: Fiatur ecclesia beatorum apostolorum, dum auxiliante Deo revertimur. Commovit autem rex cunctum exercitum suum, populum Francorum, et Pictavis direxit. Ibi enim tunc Alaricus rex Gothorum commorabatur. At vero cum multa pars hostium per territorium Turonorum [*Al.*, Torinicum] transiret, præcepit rex, pro reverentia sancti Martini, ut nihil aliud nisi heribam præsumeret accipere ad eorum equos sustentandum. Direxit itaque nuntios rex ad beati Martini basilicam cum muneribus multis, et equo suo velocissimo, quem rex amabat plurimum, et ait: Ite, et forsitan victorie aliquid ex sancto sermone accipietis a Scripturis sanctis. Tunc datis muneribus nuntius dixit: Si tu Deus adiutor mihi es, et gentem hanc incredulam tibi meis manibus tradideris, in ingressu basilicæ, sancte Martine, dignatus

CODEX CAMERACENSIS.

num, Gundobadus et Godeghiselus in fugam versi vix evaserunt. Gundobadus in Avenione civitate super Rhodanum ingressus, ibi se reclusit. Chlodovechus illic eum persecutus obsedit, quatenus de civitate extractum interimeret. Quod ille audiens, pavore perterritus, metuebat ne ei mors repentina succederet. Habebat tamen secum virum illustrem Aridium, strenuum atque sapientem. Quem ad se accersitum, ait: Vallant me undique angustie, et quid faciam ignoro, quia veperunt hi barbari super nos, ut nobis interemptis regionem totam evertant. Ad hæc Aridius ait: Oportet te lenire feritatem hominis hujus, ne pereas. Nunc ergo, si placet in oculis tuis, ego a te fugere et ad eum transire consimulabo. Cumque ad eum accessero, ego faciam ut neque te, neque hanc noceant regionem. Tantum ut quod tibi per me consilium demandaverit implere studeas, donec causam tuam Dominus prosperam facere sua pietate dignetur. Et ille, Faciam, inquit, quodcumque mandaveris. Hæc eo dicente, vale dicens Aredius discessit, et ad Chlodovechum regem abiens, ait: Ecce ego humilis tuus, pissime rex, ad tuam potentiam venio, relinquens illum miserum Gundobadum. Quod si me pietas tua recipere dignatur, integrum me famulum atque fidelem, tu et posteris tui habebitis. Quem ille promptissime colligens, secum retinuit. Erat enim

jucundus in fabulis, strenuus in consiliis, justus in judiciis, et in commissis fidelis. Denique Chlodovecho eam omne exercitu circa muros urbis residente, ait Aridius: Si dignanter, o rex, gloria celsitudinis tuæ paucos humilitatis mee sermones vellet accipere, consilium, licet non egeatis, tamen fide integra ministrarem. Idemque vel tibi congruum, vel civitatibus erit, per quas transire deliberas. Cur, inquit, retines exercitum, cum loco firmissimo tuus resedeat inimicus? Depopularis agros, prædia depascis, vineas desecas, oliveta succidis, omnesque fructus regionis evertis. Interim et illi nocere nihil prævalet. Mitte potius legationem, et tributum quod tibi annis singulis dissolvat impone: ut et regio salva sit, et tu tributa dissolvendi perpetuo dominaveris. Quod si noluerit, tunc quod libuerit facies. Quo consilio rex accepto, hostem patriæ redire jubet ad propria. Tunc missa legatione ad Gundobadum, ut ei per singulos annos tributa imposita reddere debeat jubet. Et ille et de præsentem solvit, et deinceps soluturum se esse promittit. Chlodovechus vero ablatis thesauris, cum præda maxima reversus est victor.

His temporibus fuit in Viennam urbem terre motus, etc., ut in *Gestis vulgaribus*, usque ad hæc verba capituli 28: Sed Chramnus noluit jussum patrie implere.

esto mihi revelare, ut sciam si propitius mihi sis famulo tuo. Venientibus autem pueris ad beati Martini ecclesiam, cum ad ipsa limina introissent [pervenissent], primicerius ecclesie hanc antiphonam imposuit, dicens : Præcinxisti me, Domine, ad bellum, et supplantasti insurgentes in me subtus me : et inimicorum meorum dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti. Quod psallentium ut audierunt, Domino gratias agentes, dimisso ibi equo regis, et alia munera multa, cum lætitia et exultatione nuntiaverunt regi. Cum venisset autem rex ad fluvium Vincennam cum exercitu suo, in quo loco eum vadare deberet, non inveniebat. Inaudaverat enim a multitudine pluviarum. Deprecatusque est Dominum ut ei vadum ostenderet, et nocte illa ibidem fuit. Mane autem facto, cerva miræ magnitudinis ante eos Dei voluntate [nutu] præcedens vadum ostendit. Illaque vadante, populus quoque sequens vadavit. Veniente autem rege apud Pictavis civitatem, dum procul ab ecclesia sancti Hilarii tentoria fixisset, ea nocte pharus ignea [igneus] ex ea visus est exisse. Apparuit nempe super ipsa tentoria in auxilium Chlodoveo regi cum virtute beati Hilarii. Præcepit ergo tunc rex hosti suo, ut nec cibum, nec ulla stipendia de ipso pago tollerent, neque etiam spolia. Chlodoveus autem rex cum Alarico rege Gothorum in campo Vogladise [Al., Vocladinense] super fluvium Clinno, milliario decimo ab urbe Pictava convenit. Illisque inter se compugnantibus, Gothi cum rege suo nimis collati [collisi] terga verterunt, et Chlodoveus rex, sicut solebat, victor exstitit. Cumque Alaricum interficeret, duo Gothi cum contis eum ex adverso in latere ferierunt. Sed propter loricam qua indutus erat non livoraverunt eum [nihil ei nocuerunt]. Dominus enim adjuvabat eum in cunctis quæ agebat. Maximus autem tunc ibi Arvernorum populus, qui cum Apollonare duce venerat, corruit in gladio Francorum, cum senatoribus multis. De hac pugna Amalricus evasit per fugam, filius Alarici, et in Spaniis [Hispaniis] regnum patris sui sagaciter recepit. Chlodoveus autem Theodericum filium suum per Albiensem et Rotinus civitatem ad Arvernum dirigit. Qui pergens, omnes urbes illas a finibus Gothorum usque Burgundiam subjugavit, et in potestatem patris sui restituit. Regnavit igitur Alaricus annis 12; Chlodoveus quoque apud Burdigalensem [Al., Burdalensem] civitatem totam hiemem resedit. Thesaurus vero plurimos Alarici regis de Tholosa abstulit, omnesque urbes illas accipiens, Eclosinam civitatem veniens, tantam ei gratiam Deus contulit, ut in ejus adventum muri ejus funditus corruerent. Interfectis quoque Gothis qui ibidem erant, ipsam urbem apprehendit. Atque ita omni terra eorum subjugata, in Santonico [Al., Santoneo] vel Burdigalense Francos præcepit manere, ad defendam Gothorum gentem (Greg., lib. II, c. 38). Deinde Turonis civitatem reversus, multa munera basilicæ beati Martini tribuit. Equus vero, quem antea ad ipsam ecclesiam transmiserat, illius matricolaris datus est. Ille vero centum solidos pro ipso

A equo, ut eum reciperet; transmisit. Quibus datis, equus ille nullatenus se movit. At ille ait : Date illis alios centum solidos. Cumque alios solidos dedissent, statim ipse equus solutus abiit. Tunc cum lætitia rex ait : Vere beatus Martinus bonus est in auxilio, sed carus in negotio. Ab Anastasio imperatore accepit tunc codicillos Chlodoveus rex pro consulatu. Tunica blattea indutus rex in basilica beati Martini, corona aurea in capite suo : ascenso equo, aurum et argentum in atrium, quod est inter civitatem et ecclesiam beati Martini, præsentem populo manu propria sparsit [erogavit], atque voluntate benignissima dispensavit. Ab ea die tanquam consul et Augustus est appellatus. De Toronis autem egressus, Parisius civitatem veniens, ibi sedem regni sui constituit.

B CAP. XVIII. — *Bellum Chlodovei contra Ragnacharium parentem suum.*

(Greg., lib. II, c. 42.) Deinde commotus contra Ragnacharium [Al., Ragneharium et Regnaharium] parentem suum. Erat autem ipse Ragnacharius apud Camaracum civitatem effrenis in luxuria. Habebat quoque consiliarium nomine Faronem simili spurcicia lutulentum. Cum enim aliquid muneris aut cibi ei deferti essent, dicebat : Sint ista mihi, et meo Faroni consiliario. Pro qua causa indignati Franci qui erant cum eo, conseniebant Chlodoveo, commoventes eum adversus Ragnacharium. Deditque eis Chlodoveus stipendia pro hac causa, balteos et armellas assimilatas de auro, sed de intus æraem et cuprum [Al., cobrium] erat deauratum, sub dolo factum, pro munere leudibus Ragnacharii, qualiter super ipsum invitarent eum. Commoto Chlodoveus exercitu contra Ragnacharium parentem suum, misit Ragnacharius speculatores ad cognoscendum, interrogans, cujus esset hostis major? Qui interrogati responderunt mentientes : Tibi est fortior, et tuo Faroni consiliario. Venientes autem Chlodoveus et Ragnacharius ad pugnam, fortiterque inter se præliantes, Ragnacharius cæsum cernens exercitum suum, fugere nititur. Sed ab ipsis traditoribus comprehensus, ligatus a tergo manibus, una cum Richario fratre suo Chlodoveo præsentatur. Cui dixit Chlodoveus : Car humiliasti gentem nostram, ut te vinciri permitteres? Nonne melius tibi fuerit mori? Et elevata bipenne, in caput ejus defixit, et mortuus est. Conversusque ad fratrem ejus, ait : Si tu solatium fratri tuo præbuisse, ille ligatus non fuisset. Similiter et ipsum in capite percussum interfecit, et mortuus est. Post mortem eorum, cognoscentes traditores eorum aurum, quod a Chlodoveo acceperant, esse vitiatum, dixerunt hoc regi. Rex autem respondens, dixit eis : Merito tale aurum debet accipere, qui dominum suum ad mortem tradit. Sufficiat vobis vitam tantummodo habere concessam, ne inter tormenta deficiatis. Illi autem hæc audientes, gratiam et vitam solummodo optabant habere adeptam, hoc sibi sufficere dicentes. Fuerunt autem supradicto Ragnachario parentes : quorum frater Regnemirus [Rigneimis] nomine apud Cenomannis civitatem jubente Chlodoveo rege inter-

fectus est. Quibus mortuis vel peremptis, omne regnum eorum et thesauros Chlodoveus accepit. Interfectisque multis et magnis regibus, vel parentibus suis, post hæc omnia mortuus est Chlodoveus rex in pace, et sepultus est in basilica sancti Petri apostoli, quam ipse vel regina sua ædificaverant (*Greg. lib. 11, c. 43*). Mortuus est autem anno 5 postquam cum Alarico rege Gothorum pugnavit. Regnavitque simul annis 30. A transitu sancti Martini usque ad transitum Chlodovei regis fuerunt anni 112. Chrothildis vero regina post mortem viri sui Toronis civitatem frequentiter pergens, ad basilicam beati Martini diutissime commorata, Domino serviebat, et Parisius raro visitabat.

CAP. XIX. — *De morte Chlodovei, et quia quatuor filii ejus in regno successerunt: et de Danis qui in Gallias irruunt.*

(*Greg., lib. 111, c. 1-3.*) Igitur post mortem viri sui Chlodovei regis, quatuor filii ejus, Theudericus, Chlodomirus, Childebertus et Chlotarius, regnum ejus diviserunt æqualiter. Habebat quoque tunc Theudericus filium nomine Theodobertum, strenuum et utilem: elevatique sunt in magna potentia. Amalricus quoque filius Alarici regis Gothorum sororem eorum ad conjugium petiit. Quam illi non negantes, cum ornamentis optimis transmiserunt, eamque ipse sibi in matrimonium assumpsit. In illo tempore Dani cum rege suo nomine Chochilago [*Al., Chohilaico et Chochilag*], cum navale hoste per altum mare Gallias appetunt, Theuderico pagum Attoarios vel alios devastantes atque captivantes, plenas naves de captivis habentes, alto mare intrantes, rex eorum ad litus maris resedit [plenas naves implebant spoliis, numeroque captivorum: altumque mare secantes, naves impellebant, rege eorum cum exercitu ad litus maris sedente]. Quod cum Theuderico nuntiatum fuisset, Theodobertum filium suum cum magno exercitu in illis partibus dirigens. Qui consequens eos, pugnavit cum eis cæde maxima, atque ipsis prostratis regem eorum interfecit, prædam tulit, et in terram suam restituit.

CAP. XX. — *Quod Chlodomirus et Childebertus et Chlotarius bellum ineunt adversus Burgundiones.*

(*Greg. lib. 111, c. 6 et 3.*) In illis diebus Chrothildis regina cum venisset Parisius, ait ad filios suos: Non me poenitet, o filii mei, vos dulciter enutrisse. Precor itaque, indignamini super injuriam meam, et patris mei et matris meæ mortem vindicate. Illi hæc audientes, in ira magna commoti, cum maximo exercitu Burgundiam petunt, contra Sismundum et Godomarum [*Al., Sigismundum et Godmarum*] reges filios Gundobadi. Tunc temporis edificabat Sismundus rex monasterium sanctorum martyrum Agaunensium in Burgundia, sancti Mauricii scilicet cum sociis suis sex millibus sexcentis. Illi autem commovere hostem Burgundionum contra Chlodomirum regem, et Childebertum et Chlotarium fratres, filios Chlodovei. Illis inter se compugnantibus, fugerunt cæsi Burgundiones cum Godomaro. Sismundus vero

A dum ad sanctos Agaunens fugeret, consecutus est eum Chlodomirus, apprehenditque eum cum uxore et filiis ejus: captosque in pago Aurilianis eos adduxit, atque in carcerem retrudi jussit. Beatus autem Avitus, qui erat tunc vir sanctus, abba in Aurelianensi civitate, deprecabatur Chlodomirum [Chlodomerim] ut non occideret eos. Sed ille nolebat audire eum. Tunc interfecit tam Sismundum et uxorem ejus, quam et filios ejus, projecitque eos in puteum in loco qui dicitur Colonna vico.

CAP. XXI. — *Quod iterum Chlodomirus Burgundiones devictos interfecit est.*

Post hæc iterum commovit exercitum Chlodomirus, in Burgundiam pergens contra Godomarum [*Al., Gaismarum*]. Cumque venisset cum magno hoste in pago Viennense, in loco qui dicitur Visoronia [Visroncia], et Godomarus locatis gentibus cum Chlodomiro præliaretur, Burgundiones valde collesi cum Godomaro fugerunt. Cumque eos persequeretur Chlodomirus, nimis valde præcucurrit, antecedensque eos cum equo valde veloci, in medio eorum ingressus est. Sed ex adversa parte percussus corruit, et mortuus est. Quod videntes Franci, nimio dolore et ira commoti, Godomarum persequentes exterminant, Burgundiones perimunt, cunctasque regiones devastantes, a puero usque ad senem omnes peremerunt, et ita reversi sunt. Chlotarius hæc audiens, uxorem fratris sui accepit in conjugium, Gundeucam nomine. Filios quoque Chlodomiri orphanos, Theudoaldum, Guntharium, et Chlodoaldum, Chrothildis regina nutrebat, eos secum retinens.

CAP. XXII. — *De cæde magna quod Franci in Thoringorum populo prostraverunt, et de Ermenfredo rege eorum.*

(*Greg., lib. 111, c. 7.*) In illo tempore Theodericus, et Theodobertus [Theutbertus] filius ejus, et Chlotarius rex, cum Francorum exercitu Rhenum transeuntes, in Toringiam dirigunt contra Ermenfridum regem Thoringorum. Hæc audientes Toringi, fossatos fecerunt sub dolo, desuper cooperientes eos cespitibus. Cumque ad bellum ibidem convenissent, intelligentes quod equi eorum ibidem corruissent, indignati sunt valde. Fugit autem Ermenfridus cum Toringis usque Onestrudem fluvium, illicque eum persecuti sunt Franci. Sed ille reparatis viribus contra Francos nitebatur. Sed tanta cædes ibi fuit de Toringis, ut ipse fluvius ex eorum cadaveribus repleretur. Franci vero super eos tanquam per pontem transibant et conculcabant. Totamque regionem illam vastantes, et captivos abducentes, cuncta depopulati sunt. Ermenfridus quoque per fugam vix lapsus evasit. Franci autem cum multa præda et spolio reversi sunt. Fuerunt autem Ermenfrido duo fratres, Baldericus et Bertecharius [*Al., Berecarius et Bertarius*]. (*Greg. lib. 111, c. 8.*) Post hæc iterum Theudericus data fide Ermenfrido regi, Tulpiaco civitate eum ad se venire fecit. Cumque super murum ipsius civitatis colloquerentur, impulsus de muro urbis ipsius corruit ad terram, et mortuus est, suosque infantes Theodericus interficere rogavit [jussit].

CAP. XXIII. — *Bellum quod Childebertus exercuit adversus Gothos, et de Amalrici interfectione.*

(Greg. lib. III, c. 10.) Childebertus quoque cum esset Arvernensis civitate, soror ejus uxor Amalrici regis Gothorum, nomen puellæ Clothildis [Al., Chlodchildis] regina, direxit ad eum auntios de Spania, dicens, quanta mala ei Amalricus fecisset, et qualiter super ipsam insidiaretur propter catholicam fidem. Nam cum ad ecclesiam Christi iret orationem facere, stercora et multos fetores ipse super eam projiciebat, atque in tantum eam verberabat, ut sanguinem vomeret. Quem illa in sudario suo collectum fratri suo transmisit, dicens: Indignate [Vindicate], dulcissime frater, laborem et injuriam meam, domine charissime. Cum hæc audisset Childebertus rex, in ira magna commotus, hostem maximum collegit, et in Spaniam direxit, atque pugnam inivit cum Amalrico. At vero Gothi valde collisi [collisi], Amalricus fugam vertit, naves parat ad fugiendum. Cumque attingere conaretur ad ipsas naves, persecutus est eum exercitus Childeberti. At ille victum se cernens, ad ecclesiam Christianorum fugere nitabatur. Sed antequam ad introitum ecclesie pervenisset, quidam Francus eum lancea percussit, mortuusque est ibi. Tunc Childebertus Spaniam devastans, Tolletum [Al., Tulleum] urbem ingressus, thesauros magnos inde abstulit, et una cum sorore sua reversus est. Sed nescio quo periculo imminente languore in ipso itinere mortuus est. Parisius quoque deportata, in basilica sancti Petri juxta patrem suum sepulta est. Childebertus vero inter reliquos thesauros mitteris ecclesiarum detulit, id est de vasculis Salomonis pretiosissimis sexaginta calices, quindecim patinas, viginti capsas Evangeliorum ex auro purissimo gemmarum opere celatas, pulchre ornatas. Ille vero noluit ea confringere, sed per Ecclesias cuncta distribuens, dispensavit.

CAP. XXIV. — *Consilio impio Childebertus et Chlotharius pertrahentes nepotes suos interficiunt, et regnum patris eorum invadunt.*

(Greg. lib. III, cap. 18.) In illis diebus Chrothildis regina, cum Parisius resideret, vidensque Childebertus rex, quod filios fratris sui senioris Chlodomiris præfata regina mater ipsius enutritet, et nimis eos diligeret, cogitans quod reges eos vellet facere, dixit Chlothario fratri suo: Mater nostra filios fratris nostri secum retinet, et tenere diligit, eosque in regno fratris nostri vult elevare. Consilio igitur accepto pertractare debemus quid de eis faciamus. Aut tondamur eos, aut interficiamus, regnumque fratris nostri patris eorum inter nos dividamus. Miserunt autem ad reginam Parisius Arcadium, nobilem virum et industrium, dolose dicentes: Dic matri nostræ, ut mittat ad nos filios fratris nostri, nepotes nostros, ut eos reges constituamus. At illa credens hoc verum esse, gaudens ipsos eis transmisit. Illi vero statim remiscent Arcadium ad reginam, dicentes: Hic sunt fornicei, et ecce gladius. Sic mandant filii tui: Si vis eos tondere aut gladio perimere. Illa vero præ ni-

mio dolore et amaritudine cordis cum lacrymis ait: Satis undique me angustia comprimunt. Si regnare non debent, quid mihi eos prodest nutrisse? Melius est illis mori quam tonderi. At ille renuntiavit eis dolose falsum, dicens: Sic dicit regina, Magis volo eos occidere, quam tondere. Nec mora etiam, apprehendit Chlotharius puerum seniores, projecitque eum ad terram, ac defixit in ascella ejus cultrum. Qui transverberatus, statim mortuus est. Frater quoque junior cum hoc vidisset, projecit se ad pedes Childeberti, dicens flendo: Suecurre mihi, piissime pater, ne et ego peream sicut frater meus. Tunc Childebertus commotus lacrymis, ait: Obsecro, dulcissime frater, ut isti vitam concedere digneris, et quantum [Al., ut hujus vitam tua largitate mihi concedere jubeas, et quantumcunque] volueris, pro hoc dabo tibi. At ille in ira succensus, ait ad eum: Ejice eum a te, aut certe pro eo morieris. Tu es enim qui hoc malum consilium perpetrasti, et modo tu vis liberare eum. Hæc audiens Childebertus, projecit eum a se. Chlotharius quoque elisit eum in terra, delixoque in ascellam cultro interfecit eum, sicut fratrem ejus: et pueros eorum nutritios similiter jugulavit, ascensisque equitibus [equis] abcessit. Regina quoque hæc audiens, cum nimio morore attrita, compositis corpusculis eorum, cum magno psallentio et immenso luctu Parisius ad basilicam sancti Petri deportata sepelivit. Quorum unus erat decem annorum, et alius septem. Tertius vero nomine Chlodolus effugit, et per auxilium puerorum foris liberatus est. Qui postea relicto terreno regno, ipse propria manu se totodit, et clericus factus est, ac bonis operibus præditus presbyter ordinatus est. Plenus vero post modum virtutibus migravit ad Dominum. Noventio villa Parisiaci suburbano depositus requiescit. Chrothildis autem regina in elemosynis profluens, cum summa abstinencia et sobrietate vitæ jugiter debebat.

CAP. XXV. — *De morte Theuderici, et regnum Theoderici, et bellum adversus Chlotharium.*

(Greg. lib. III, c. 28.) In illis diebus mortuus est Theudericus rex. Regnavit autem annos 25. Theodericus [Theutbertus] quoque filius ejus regnum ejus recepit. Post hæc Childebertus et Theodericus commoventes exercitum, contra Chlotharium ire disponunt. Ille autem hæc audiens, videns quod eorum exercitui resistere non possit, in silvam confugit in Auriliano [Al., Arleuno], fecitque combros, totam spem suam in Dei pietate transfundens. Sed et Chrothildis regina hæc audiens, beati Martini sepulcrum adiit, ibique in oratione prostrata, tota nocte vigilans, deprecabatur Dominum, ne inter filios suos bellum civile surgeret. Cumque convenissent cum hostibus magnis contra Chlotharium, ut sequenti die eum interficerent, mane facto in loco, in quo erant congregati, orta est maxima tempestas, tentoria dirumpens cum immixtis fulgoribus, atque cuncta subvertit, irruentibus imbribus cum tonitruis validis. Illi vero prostrati in terram corruentes, cæsi grandi-

nibus validis, graviter verberati [Al., turbati] corruunt. Nullum eis tegumen remansit, nisi clypeus tantum, hoc maxime timentes, ne ab igne celesti cremarentur. Sed et equi eorum ita dispersi sunt, ut vix in vicesimo stadio reperirentur. Multi etiam de his non sunt inventi. Tunc illi aut lapidibus cassi, aut humo prostrati, poenitentiam agentes veniam precabantur a Deo, quod talia contra sanguinem suum agere voluissent. Super Chlotarius vero neque una quidem pluviae gutta cecidit, neque ullatenus sonitus tonitruum est auditus, sed neque anhelitus [Al., anillitus] venti in illo loco senserunt. Illi quoque militantes nuntios, pacem et concordiam petierunt; qua data, ad propria sunt reversi.

CAP. XXVI. — Quod Chilbertus et Chlodtharius in Hispaniam dirigunt, Caesar Augustam obsident, et quia Longobardi sub tributo vicerunt.

(Greg. lib. iii, c. 28.) Post hæc iterum Chilbertus et Chlotarius commoto exercitu magno in Spaniam dirigunt. In quam ingressi, ipsam terram vastantes succenderunt, interficientes populum. Caesar Augustam civitatem circumdantes obsederunt. Populus autem qui ibidem obsessus tenebatur, induti ciliciis, asperso capite cinere, in tanta humilitate ad Deum conversi sunt, ut cum tunica beati Vincentii martyris muros civitatis psallendo circumirent. Mulieres similiter indute nigris palliis, dissoluta crine, plagentes sequebantur, ut illic Ninivitarum jejuniū celebraretur. Quod hi reges videntes, putabant eos aliquid agere maleficii. Tunc apprehensam unam rusticam de civitate, interrogabant eam quid hoc esset quod agerent. Qui ait: Domine, tunicam Vincentii martyris deportant, et cum ipsa ut eis Dominus misereatur exorant. Et ille ait: Vade, dic episcopo civitatis ut cum fiducia veniat ad nos nihil dubitans. Ille vero cum hæc episcopo nuntiasset, ipse cum muneribus statim occurrit eis. Chilbertus quoque postulavit ut ei reliquias beati Vincentii daret. At ille dedit ei stolam ejus. Tunc memorati reges acquisita maxima parte Spaniæ, cum multis thesauris et spoliis reversi sunt. Chilbertus vero Parisius veniens ecclesiam in honore beati Vincentii martyris ædificavit. Tunc Theodobertus rex, filius Theoderici, in Italiam cum hoste plurimo abiit, Langobardis devictis atque prostratis, maximam partem de ipsa terra vastavit, ipsosque Langobardos tributarios subjogavit [sibi fecit], et cum multo spolio reversus est. Sed quia terra illa vel loca, ut fertur, morbida sunt, exercitus ejus diversis febribus vexabatur. Dicitur etiam tunc temporis usque Ticinum accessisse civitatem, in qua Buccelenus direxit. Qui minori Italia capta, atque in ditionem antedicti regis redacta, majorem petiit. In qua contra Belsuarium [Al., Belisarium] multi vicibus pugnans, victoriam obtinuit. Cumque imperator vidisset quod Belsuarium crebrius vinceretur, amoto eo Narsitem in ejus loco statuit. Belsuarium vero co-

mitem stabuli esse constituit. Buccelenus vero contra Narsitem magna certamina gessit, captaque omni Italia, usque in mare terminum suum dilatavit. Theodosius vero magnos ad Theodobertum de Italia direxit. Quod cum Narsis imperatori innotesceret, imperator conductis pretio gentibus, Narsiti solatium misit. Conflicensque postea victus abscessit. Deinde Buccelenus Siciliam occupavit, de qua etiam tributa exigens, regi transmisit.

CAP. XXVII. — De morte Theodoberti, et Chrodchilde, et Theodonio, et quia Chlodtharius regnum recepit, et bellum contra Saxones.

(Greg. lib. iii, c. 30; lib. iv, c. 1, 2.) Post hæc rex Theodobertus ægrotans, febre valida correptus, mortuus est. Regnavitque annos 14. Regnum ipsius in superiores Francos in Auster, Theodonius filius ejus accepit. Igitur bonæ memoriæ gloriosissima Chrothildis regina bonis operibus pollens, apud urbem Toronicam migravit ad Dominum plena dierum. Quæ cum magno psallente Parisius deportata, in sacratio basilicæ sancti Petri ad latus Chlodovei regis viri sui sepulta est, a filiis suis Chilberto et Chlotario regibus humata. Ubi et beatissima Genovefa sepulta est. Chlotharius quoque rex de diversis mulieribus septem filios habuit, id est, de Ingunde Guntharium, Childericum, Haribertum [Charibertum], Guntramnum, Sigibertum, et Chlodsindam filiam. De Heregunde [Charegunde] quoque sorore Ingundis habuit Chilpericum. De Gensina [Gunsinde et Günsinane] habuit Chramnum. Per amorem enim Ingundis, eo quod pulchra esset et decora, et ipse esset nimis luxuriosus, Heregundam sororem ejus in conjugium accepit. Theodonius autem rex filios Theodoberti regis in Auster, ægrotans febre valida mortuus est; regnavitque annos 7, regnumque ejus Chlotarius rex cum thesauris multis accepit. Eo anno rebellantibus Saxonibus, Chlotarius rex, commoto Francorum exercitu, contra eos pugnam inivit super Wiseram fluvium, exercitum eorum maximum interfecit, terramque eorum vastavit: pervagans totam Turingiam, ac depopulans, pro eo quod solatium Saxonibus præbuisset.

CAP. XXVIII. — Quod Chramnus conjugationem adversus patrem suum fecit cum Chilberto, et de obitu Chilberti.

(Greg. lib. iv, c. 10.) Chramnus itaque filius Chlotarii pulcher et decorus erat nimis, et acer et callidus. Cumque ultra Ligere a patre missus in loco ejus fuisset, cepit regionem valde iniquiter opprimere. Quod cum patri nuntiatum fuisset, ille eum ad se venire præcepit. Sed Chramnus noluit jussum patris implere, durius agens. Duxitque Willihari [Al., Williharii] filiam sibi in uxorem nomine Chaldam. Apprehensisque multis thesauris Parisius veniens, cum Chilberto rege patruele suo sacramento constrictus est, jurans se esse patri certissimum inimicum. Cum autem Chilbertus rex ægrotare cepisset, diutissime Parisius febribus decubans, mortuus

* Sequentiæ addita sunt ex eod. illustris viri Francisci Thuani.

† Huc usque codex Cameracensis.

est, et in basilica beati Vincentii martyris, quam ipse construxit, sepultus. Cujus regnum et thesauros Chlotarius rex accepit. Chramnus quoque cum evadere patri non posset, Britannias petivit. Ibi cum Britannorum rege Canoberto ipse et uxor ejus, et filii [Al., filiae] ejus latuerunt. Willeharius autem socer ejus Turonos ad basilicam sancti Martini confugit. Tunc ipsa basilica per peccata Willeharii et uxoris ejus succensa est: quam postea Chlotarius rex stanno cooperire jussit, et illam ea, qua prius fuerat, elegantia reparavit. Post hæc Chlotarius rex commoto magno exercitu contra Chramnum in Britanniam frendens direxit. Sed et Chramnus nihil timens, contra patrem ad bellum cum Caniberto [Al., Conoberto et Conobro] rege Britannorum egreditur. Cumque fortiter inter se compagnerent, Chlotarius rex commotus lacrymis aiebat: Respice, Domine, de cælo, et judica juste, illudque impone judicium, quod quondam inter Absalonem et patrem ejus David posuisti. Confligentesque pariter, Britannorum rex in fugam vertitur, ibique cecidit. Chramnus quoque dum per fugam evadere conaretur, navesque in mari paratas haberet, et dum uxorem vel filias liberare vellet, ab exercitu patris oppressus, captus atque ligatus est. Quod cum Chlotario regi nuntiatum fuisset, jussit eum cum uxore et filiabus igne consumi: inclusique in tigurium cujusdam pauperculæ, Chramnus super scamnum extensus orario suggillatus [Id est strangulatus] est, et sic postea super eos ipsa casella incensa, cum uxore et filiabus est combustus.

CAP. XXIX. — *Quo tempore sanctus Medardus transiit: et de morte Chlodcharii, et quia filii ejus successerunt in regnum.*

(Greg. lib. iv, c. 19.) Tunc quoque in illis temporibus beatissimus Medardus episcopus, plenus virtutibus præclaris et gloria, migravit ad Dominum. Quem Chlotarius rex Suessione civitate cum magno psallentio gloriose sepelivit, tribuens illic multas facultates. Rex vero Chlotarius ad beati Martini sepulcrum abiit: illic diutissime orans, multa munera largitus est, et per multas basilicas sanctorum plurima dona tribuit. Post hæc dum in Cottia sylva venationem exerceret, a febre valida corripitur. Exinde Compendio villa, quæ est palatium regale, rediit. Ubi cum graviter vexaretur, dicebat: Vua, vua! quid putatis qualis est ille rex cælestis, qui sic tam magnos reges interficit? In hoc enim tædio positus spiritum exhalavit, regnavitque annos 51 [Al., obiit autem anno 51 regni sui]. Quem quatuor filii sui cum magno honore Suessionis civitate deferentes, in basilica beati Medardi sepelierunt. Chilpericus vero post mortem patris sui thesauros, qui in villa Brinnaico [Al., Brinago et Brinnaco] erant congregati, accepit, et ad Francos utiliores petiit, ipsisque munera multa dedit, et sibi subdidit. Mox Parisius ingreditur, sedemque Childeberti regis occupat. Sed non diu licuit ei hoc possidere. Nam conjuncti fratres ejus, eum exinde expulerunt, et sic inter se hi quatuor, id est, Charibertus [Cherebertus], Guntrannus,

A Chilpericus, atque Sigibertus, divisionem legitimam fecerunt. Accepitque Charibertus regnum Childeberti, sedemque constituit Parisius; Guntrannus regnum Chlodomeris accipiens, Aurilianis sedem instituit; Chilpericus vero regnum Chlotarii patris sui accipiens, Suessionis civitate sedem statuit. Sigibertus autem regnum TheudERICI accepit, et sedem habere Remis civitatem constituit.

CAP. XXX. — *Ubi Chuni Gallias appetentes prostrati sunt, et bellum inter Sigiberto et Chilperico, et de uxoris Chareberti.*

(Greg. lib. iv, c. 25 et 26.) Igitur post mortem Chlotarii regis, Chuni commoti cum Cagano rege suo Gallias venire destinant. Contra quoque Sigibertus exercitum movit, ac fortiter contra eos pugnans prostravit atque devicit, et in ore gladii eos fugavit. Sed postea rex eorum amicitias cum Sigiberto petiit, et per missos suos pacem cum eo postulavit [Al., pepigit], reversusque est in terram suam. Dum autem illic moraretur Sigibertus, Chilpericus frater ejus hoste collecto Remos pervasit, et Campaniam succensam atque prædatam devastavit. Sigibertus autem a Chunis rediens victor, contra Chilpericum exercitum commovit, Suessionis civitatem occupat: ibique invento Theudeberto filio Chilperici apprehendit eum, et in exilium transmisit [retrusit]. Accedens etiam contra Chilpericum bellum commovit. Quo victo atque fugato, civitates suas in suo dominio restituit [in suam dominationem revocavit]. Theodobertum vero filium ejus apud Ponticonem villam custodire jussit per annum integrum. Quem postea, clemens ut erat, muneribus ditatum patri reddidit sanum, dato sibi sacramento, ne unquam contra eum agere deberet. Quod tamen postea, peccatis ingruentibus, fuit irruptum. Charibertus rex Ingobergam [Al., Ingodotergam] duxit uxorem. Habebatque ipsa regina puellas duas cujusdam pauperis filias, nimis pulchras et speciosas. Nomen senioris Marcone [Marcoueva], nomen vero junioris Merofledis vocabatur. In quarum amore rex Charibertus nimis exarsit. Ingoberga quoque affligebat eas nimio odio pro ea causa. Nam et patrem earum compositorem lanificii fieri jussit. Pro qua causa rex nimis iratus Ingobergam reliquit, et Merofledem accepit uxorem. Post hæc quoque Marcone sororem ejus ad conjugium copulavit: pro qua causa a sancto Germano Parisiorum episcopo excommunicatus uterque est. Sed cum rex eam relinquere nollet, percussa judicio Dei mortua est.

CAP. XXXI. — *De morte Chareberti: et quia Sigibertus Brunchildem accepit uxorem sibi, et Chilpericus Galsuintem, et de Fredegunde.*

(Greg. lib. iv, c. 27 et 28.) Non post multum tempus Charibertus etiam rex mortuus est, et in Blavia castello in basilica sancti Romani sepultus. Porro Sigibertus rex cum videret quod fratres ejus indignas sibi uxores acciperent et ancillas ad conjugium copularent, legationem in Spaniam misit, et cum multis muneribus Brunchildem Athanigildi regis filiam petiit. Erat enim puella elegans opere, et pul-

ehra, et ingeniosa. Quam pater ejus non denegans, A cum magnis thesauris antedictò regi transmisit. Ille vero cum magno apparatu et immenso gaudio eam accepit uxorem. Et quia Arianæ legi subjecta erat, eam Sigibertus rex in nomine sanctæ Trinitatis baptizare præcepit : et fidem catholicam confessa, perfecte imbuta est. Quod videns Chilpericus rex, cum jam plures haberet uxores, sororem Brunchildæ nomine Galsuindam [Gailsuindam] expetiit, promittens per legatos alias uxores dimittere. Pater vero ejus has promissiones audiens, filiam suam præfatam cum multis thesauris ei destinavit. Nam ipsa Galsuinda ætate senior erat Brunchilde. Chilpericus vero cum magno gaudio eam in conjugio suscepit, et ipsa in nomine sanctæ Trinitatis chrismata, magna christiana [magnæ sanctitatis femina] effecta est. Per odium autem Fredegundis valde pessimæ concubinæ suæ ortum est inter eas grande scandalum. Dicebat enim ipsa Galsuinda tantas sibi injurias a rege se sufferre non posse, propter inimicitias Fredegundæ. Petiit itaque ut relictis thesauris, quos secum de Spania tulerat, liberam eam redire dimitteret in patriam ad patrem suum. Sed ille eam verbis molibus blandiebatur. Per consilium itaque pessimæ Fredegundis eam per noctem in stratu suo strangulavit. Post cujus obitum Deus pro ea virtutes ostendit. Quo facto, fratres Chilperici hoc indignantes, eum de regno ejicere voluerunt. Habebat autem tunc Chilpericus rex tres filios de Audovera regina sua, id est, Theodobertum [Theutbertum], Meroveum, et Chlodoveum. Nunc autem ad cæpta redeamus, qualiter Fredegundis dominam suam Audoveram reginam decepit. Nam ipsa Fredegundis ex familia infima fuit. Cum autem Chilpericus rex in hostem cum Sigiberto fratre suo contra Saxones ambulasset, Audovera regina gravida remansit, quæ peperit filiam. Fredegundis vero per ingenium consilium dedit ei, dicens : Domina mea, ecce Dominus rex victor revertitur : quomodo potest filiam suam gratanter [Al., gratulanter et dignanter] recipere non baptisatam ? Cum hæc audisset regina, baptisterium parare præcepit, vocavitque episcopum, qui eam baptizare deberet. Cumque episcopus adfuisset, non erat matrona ad præsens, quæ puellam suscipere deberet. Et ait Fredegundis : Nunquid similem tui invenire poterimus, quæ eam suscipiat ? Modo tunc ipsa suscipie eam. Illa vero hæc audiens, de sacro fonte eam suscepit. Veniens autem rex victor, exiit Fredegundis obviam ei, dicens : Deo gratias, quia Dominus noster rex victoriam recepit de adversariis suis ; nataque tibi est filia. Cum qua dominus meus rex dormiet hac nocte ? quia domina mea regina commatuer, tua est de filia tua Childesinde [Al., Chelsindane]. Et ille ait : Si cum illa dormire nequeo, dormiam tecum. Cumque introisset rex in aulam suam, occurrit Audovera regina cum ipsa puella. Et ait ei Rex : Nefandam rem fecisti per simplicitatem tuam. Jam enim conjux mea esse non poteris amplius. Rogavitque eam sacro velamine in-

ducere, cum ipsa filia sua : deditque ei prædia multa et villas. Episcopum vero, qui eam baptisavit, exsilio condemnavit. Fredegundem vero copulavit sibi ad reginam.

CAP. XXXII. — *Bellum quod fuit Sigeberto et Chilperico : et de morte Sigiberti.*

(Greg. lib. iv, c. 57, 43, 49, 50, 51.) Tunc Justinianus imperator apud Constantinopolim civitatem obiit : Justinus ambivit [Al., accepit] imperium. Chlodoveus quoque junior filius Chilperici abiit usque Burdegalam [Al., Burdigalem, et Burgundigalam] urbem. Ubi cum nullo inquietante resideret, Sigulfus quidam a parte Sigiberti regis missus, cum exercitu se super eum objecit. Quem fugientem, cum tubis et buccinis quasi fugientem cervum insequabatur. Qui vix ad patrem labens Parisius pervenit. Chilpericus quoque Theodobertum filium suum seniore, qui antea Sigiberto juraverat, ultra Ligerem cum hoste [Al., hostili manu] direxit. Qui abiens civitates Sigiberti avunculi sui pervasit, id est Toronis, Pictavis, vel reliquas. Apud Pictavis autem contra Gundualdum ducem pugnavit ; collasusque est exercitus Gundualdi, et fugit. Magnamque eadem illic Theodobertus de hoste Gundualdi fecit. Commoto inde exercitu Lemovicinum Cadurcinumque abiit, easque pervastavit, ecclesias multas incendit, ministeria destrahit [abolivit], clericos interfecit, monasteria virorum dejecit, puellarum deludit, et cuncta devastavit. Fuitque in illo tempore pejor in Ecclesiis gemitus quam tempore persecutionis Maximiani et Diocletiani imperatorum. Cumque has discordias inter hos fratres disseminari videret, commoto iterum Chilpericus exercitu usque Remis accessit, cuncta incendens atque debellans. Quod audiens Sigibertus, convocatis gentibus illis quæ ultra Rhenum sunt, Parisius venit, et contra fratrem suum ire disponit, mittens nuntios Dunensibus vel Toronicis, ut contra Theodobertum ire deberent. Quod illi dissimulantes, rex Codegisilum et Suntramnum duces in capite dirigit. Qui commoventes exercitum, adversus eum pergunt. Ille quoque derelictis suis cum paucis remansit, sed tamen ad bellum exire non dubitavit. Venientesque ad pugnam Theodobertus [Theutbertus] devictus prosternitur, mortuusque est ibi. Ab Arnolfo quoque duce collectus, Eclosinam civitatem deportatus, ibidem sepultus est. Chilpericus vero per Rodomagensen urbem fugiens cum uxore sua ac filiis, Turnacum civitatem ingressus, ibi se reclusit et communivit. Sigibertus vero civitates illas, quæ ultra Parisius sunt positæ, usque Rodomacum accepit. Regressus inde Parisius introiens, ibi ad eum Brunchildis cum filiis suis venit. Tunc Franci, qui quondam ad Childebertum seniore aspexerant, ad Sigibertum legationem mittunt ut ad eos veniret, et illic Chilperico derelicto, ipsum supra se regem stabiliunt. Qui hæc audiens, misit eos ut fratrem suum in supra memorata civitate Turnaco obsiderent, dicens se cum exercitu eos esse secuturum. Cui beatus Germanus episcopus dixit : Si abieris, et fratrem tuum inter-

ficere nolueris, vivus et victor redis; sin autem aliud cogitaveris, morieris. Sic enim Dominus per Salomonem ait: *Foveam quam fratri tuo preparabis, in eam cades*. Quod ille audire neglexit. Venientem autem illum apud villam, cui nomen Victoriacum, collectus est ad eum omnis exercitus, impositumque supra clypeum regem eum super se statuunt. Tunc Fredegundis memor artium suarum inebriavit duos pueros Tarwanenses, dixitque eis: Ite ad cuneum Sigiberti, et assimulate ut eum supra vos in regem elevare debeatis, eumque interficiate. Si evaderitis vivi, ego mirifice honorabo vos, et sobolem vestram; si autem corrueritis, ego pro vobis eleemosynas multas per loca sanctorum distribuam. Illi vero nec dubii, ad eum venientes, cum aliam causam suggerere simularent, abstractis cultris (quos vulgus scramsaxos [Al., scramsaxos — *Sachs* longiores cultri et machaeræ] vocant) utraque ei latera feriunt. At ille vociferans atque corruens, non post multo spatio emisit spiritum suum. Ubi etiam et illi homicidæ corruerunt. Chilpericus vero nesciens de fratris interitu, quid Fredegundis egisset, dubius hæsitabat, quomodo angustias, quas ab hoste fratris sui patiebatur, an evadere posset, aut non. Donec Fredegundis omnia de fratris sui morte narravit. Tunc egressus Chilpericus rex cum satellitibus suis de Turnaco cum uxore et filiis, vestitum Sigibertum vestibus ornatis apud Lambros vicum sepelivit. Unde postea Suctionis in basilica sancti Medardi juxta patrem suum Chlotharium sepelierunt. Obiit autem anno 14 regni sui, ætate quadragenaria. Interempto igitur Sigiberto rege apud Victoriacum villam, Brunhildis regina cum filiis suis Parisius residebat, plena luctu, quid de se agere deberet, ignorans. Gundaldus dux apprehensum Childebertum filium ejus parvulum furim per noctem abstulit, et cum eo in Auster fugit. Collectisque gentibus, super quas pater ejus regnaverat, regem eum constituit.

CAP. XXXIII. — *Quod Brunchildis in exilio retruditur, eamque Merovechus in uxorem assumit, et bellum Campanorum.*

(*Greg. lib. v, c. 2, 3, 8, 22.*) Chilpericus vero rex Parisius veniens, apprehensa Brunhilde, apud Rotomagensis civitatem in exilio retrusit, thesaurosque ejus, quos Parisius detulerat, abstulit, et filias ejus Meldis urbe tenere præcepit. Chilpericus post hæc filium suum Meroveum cum exercitu ultra Ligerim dirigit. At ille relicta ordinatione patris, per Cenomannicum reversus, matrem suam Audoveram visitare se fingens, Rotomacum civitatem venit. Ibi-que Brunhildæ reginæ conjunctus, eam sibi in conjugium copulavit. Hæc audiens Chilpericus, quod scilicet contra fas et legem canonicam uxorem patrui accepisset, valde amarus factus est, et festinus ad ipsam urbem perrexit. Illi vero cum cognovissent, quod eos separare decerneret, ad basilicam sancti Martini, quæ est ligneis tabulis supra murum constructa, confugiunt. Rex vero cum eos per ingenium inde ejicere non posset, dolose eis jurans: Si, in-

A quit, voluntas Dei fuerit, ipse eos separare non conaretur. Hæc illi sacramenta accipientes, de basilica egressi sunt: exosculatisque dolose, et dignanter acceptis, epulavit cum eis rex. Post dies vero paucos, cum ipso Meroveo assumpto Suctionis civitatem rediit. Cumque ibidem moraretur, collecto hoste de Campania adversus Chilpericum, ille quoque similiter cum exercitu aciem dirigit contra eos. At illi nimis cæsi in fugam dilabuntur, multosque ibi nobilissimos viros occidit. Quæ postquam acta sunt, rex Chilpericus propter conjugationem Brunhildæ, vel ejus maleficia, Meroveum suspectum habebat pro hac pugna, insidiante Fredegunde. Tunc exspoliatum eum ab arma, commendavit custodibus, tractans [Al., consultans] quid de eo facere deberet. Post hæc B tonsuratus est ipse Meroveus jubente Chilperico, presbyter ordinatus cum veste sacerdotali monasterium Aninsula in Cinomannicum eum direxit, ut illic regulari ordine degere deberet. Tempore quoque illo beatus Germanus Parisiorum episcopus plenus dierum ac virtutibus magnis migravit ad Dominum, et cum gloria et psallentio maximo in heati Vincentii martyris basilica est sepultus. Childebertus post hæc junior legationem ad Chilpericum misit propter Brunhildem matrem suam. Illa quoque pacifice reddita est. Eo tempore Samson filius Chilperici mortuus est.

CAP. XXXIV. — *De descriptione pessimas, quas Chilpericus fieri jussit.*

(*Greg. lib. v, c. 28.*) Chilpericus autem rex descriptiones novas et graves per consilium Fredegundis in cuncto regno suo fieri jussit. Pro qua causa multi relinquentes civitates illas vel possessiones proprias, alia regna petierunt, dicentes: Sibi melius esse peregrinari, quam tali periculo subjacere. Sic enim statutum fuerat, ut possessor de propria terra unam amphoram vini per arepennem redderet. Sic et de reliquis terris et universa substantia faciebant. Similiter et de mancipiis cuncta agebantur. Populus vero valde oppressus vociferabantur ad Dominum. Eo tempore rex Chilpericus graviter egrotavit. Quo recuperante [Al., revallescente], filius ejus junior necdum baptisatus egrotare cepit. Qui baptisatus, vix convaleuit. Fraterque ejus senior nomine Childebertus hoc morbo corripitur valde [Al., valida] D tate]. Et Fredegundis plena dolore filiorum et gemitu, ait ad regem sero poenitens [Al., jam repenitens]: Diu nos male agentes pietas divina sustinet. Nam nos sæpe febribus et aliis malis corripuit, et emendare negleximus. Ecce jam perdimus filios: ecce jam eos lacrymæ pauperum, lamenta viduarum, suspiria orfanorum interimunt. Ecce auri et argenti immensa pondera, cellaria et horrea plena redundant, et nescimus cui congregamus ea. Ecce quod pulchrius habebamus, perdimus. Quid nobis proderunt omnia ista? Nunc vero placeat tibi consilium meum, et jube reddere quod mæ pervasimus, et descriptiones novas, quas injuste et nequiter fecimus, jube incendere [Al., igne cremari], ut si natos perdimus,

vel poenam perpetuam evadamus. Tunc rex compuncto corde tradidit omnes descriptiones iniquas ad comburendum in ignem. Post hæc parvulus filius ejus moritur. Quem cum grandi mœrore Parisius in basilica sancti Dionysii martyris deportantes sepe-
 lierunt. Deinceps Chlodobertus [Al., Robertus] filius eorum alius cum nimis ægrotaret, componentes eum in feretro, Suessionas [Al., Sexonis] ad basilicam sancti Medardi deduxerunt. Projicientesque eum ad sanctum sepulcrum, voverunt vota pro eo. Sed media nocte deficiens mortuus est. Quem in basilica sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani sepe-
 lierunt. Magnus quoque planctus in omni populo fuit. Nam mulieres cum viris sumentes lugubria flebant, nigris vestibus indutæ, percussæ pectora hoc funus sunt prosecutæ. Multa quoque munera ac dona Chilpericus rex ecclesiis vel pauperibus, ac prædia multa est largitus.

CAP. XXXV. — *De Justino et Tiberio imperatoribus, et de Italia subjugata: et transitu Gunthramni regis, et quod per ingenium Fredegondis interfectus est Chilpericus.*

(Gregor. lib. v, cap. 30.) Eo quoque tempore Justinus imperator amens effectus 13 anno imperii sui apud Constantinopolim civitatem obiit. Tiberius quoque imperium suscepit. Post hæc Theudericus puer filius Chilperici obiit. His diebus peperit Fredegundis puerum, quem Chlothario vocaverunt. Hic fuit postea rex magnus, qui genuit Dagobertum. In illis quoque diebus Childebertus rex in Italiam abiit, rursumque eam ad partem Auster, quam ipse regabat, acquisivit, et sub tributo subjugavit. Tunc etiam maximæ discordiæ inter Chilpericum et Childebertum nepotem suum consurgebant. Irritabantque eos ex utraque parte Fredegundis et Brunhildis. Eo quoque tempore mortuus est bonæ memoriæ Gunthramnus rex inclytus, frater Chilperici. Cavelone [Al., Cabillon] autem civitate Burgundiæ in basilica sancti Marcelli martyris sepultus est. Regnavit autem annos 31. Fredegundis itaque filiam suam nomine Rihgunde [Al., Riccundem, et Ricohundem], cum magnis opibus et infinitis thesauris, in Hispaniis ad Leudegildum regem, uxorem filii sui cum magna legatione Gottorum direxit. Erat autem Fredegundis regina pulchra, et ingeniosa nimis, atque adultera. Landericus quoque erat tunc in aula regis Chilperici, vir efficax atque strenuus. Quem memorata regina diligebat multum, quia luxuria commiscebatur cum ea. Quadam die maturius mane, cum rex ad venationem exercendam de villa Calinsa [Callense] in Parisiaco dirigeret, cum nimis ipsam Fredegundem diligeret, reversus in camera palatii de stabulo equitum, illa caput suum abluens aqua in ipsa camera; rex vero retro veniens, eam in natibus suis de fustè percussit. At illa cogitans quod Landricus esset, ait. Quare sic facis, Landrice? Respicens sursum [Al., retro] vidit quod rex esset, et expavit vehementer. Rex vero nimis tristis effectus, in ipsam venationem perrexit. Fredegundis itaque vocavit ad

A se Landericum, et narravit ei hæc omnia quæ rex fecerat, dicens: Cogita quid agere debeas: quia crastina die ad tormenta valida exhibimus. Et ait Landericus contristatus spiritu, et commotus lacrymis, dicens: Tam mala [male] hora te viderunt oculi mei. Ubi fugere possum domino meo regi? Ignoro enim quid agere debeam, quia comprimunt me undique angustiae. Et illa dixit ei: Noli timere: audi consilium meum, et faciamus hanc rem, et non moriemur. Cum enim rex de venatione summo noctis vespero obtenebrante crepusculo advenerit, mittamus qui eum interficiat: et præcones elament, quod insidiam sunt Childeberti. Illo quoque mortuo nos cum filio meo Chlothario regnemus. Factum est autem in initium noctis, revertente Chilperico rege de venatione, quidam pueri adulescentes inebriati vino a Fredegunde missi, dum de equo descenderet, pergentibus reliquis personis ad metata [Al., ad hospitia] sua, ipsi gladiatores percusserunt regem in alvum scramaxas [Al., scramaxas]. At ille vociferans expiravit, et mortuus est. Succlamaverunt quoque adulescentes, quos regina fraudulenter miserat, dicentes: Insidiae, insidiae fuerunt hæ Childeberti regis Austrasiorum super dominum nostrum regem. Tunc exercitus huc illucque discurrentes cum nihil invenissent, reversi sunt ad propria sua. Mallulfus [Al., Mathulfus] itaque Silvanectensis episcopus, qui in ipso palatio tunc aderat, indutum eum vestibus regalibus, in nave levatum, cum hymnis et psallentio magno, cum Fredegunde regina vel reliquo exercitu, Parisius civitatem in basilica beati Vincentii martyris eum sepe-
 lierunt. Regnavit enim annos 23.

CAP. XXXVI. — *Ubi Fredegundis bellum cum Austrasiis gessit, eosque devictos Campaniam succendit.*

Fredegundis autem cum Chlothario rege parvulo filio suo, et Landerico, quem majorem domus palatii constituerat [Al., elegerunt], in regno resedit. Franci quoque predictum Chlotharium regem parvulum supra se in regnum statuerunt. Audiens autem Chil-
 debertus rex Austrasiorum filius Sigiberti, nepos Chilperici, avunculo suo mortuo maleficia Fredegundis reginæ, hostem collegit. Nam defuncto Guntramno patruele suo, regnum Burgundiæ ipse accepit. Igitur Burgundiones et Austrasii, et superiores Franci, simul commoto grandi exercitu valde per Campanias digressi, pago Sessaunico [Al., Suessionico] cum Gundobaldo et Wintrione patriciis suis vastantes ingrediuntur. Hæc audiens Fredegundis, cum Landerico et reliquis Francorum ducibus hostem congregat; et ad Brinnacum villam veniens, multa dona et munera Francis donavit, eosque ad pugnandum contra inimicos eorum cohortans. Cumque vidisset, quod nimis esset exercitus Austrasiorum conjuncti [coadunati] simul, consilium dedit Francis qui cum ea erant, dicens: De nocte consurgamus contra eos cum lucernis, portantes socii qui nos præcedunt ramos silvarum in manibus, tintinnabulis supra equos ligatis, ut nos cognoscere ipsorum vigiles custodes hostium non queant. Excrescente initio diei irruimus

super eos, et forsitan eos devincemus. Placuitque hoc consilium. Cum autem denuntiatum fuisset placitum, qua die ad præliandum in loco nuncupante Truccie in pago Suessionico [Truncia pago Saxo-nego] convenire deberent. Illa sicut consilium dederat, de nocte consurgens, cum armorum apparatu, cum ramis in manibus, vel reliqua quæ superius diximus, ascensis equitibus, Chlotharium parvulum regem in brachia vehitans, usque Trucciago [Al., Trunciaco] pervenerunt. Cum autem custodes hostium Austrasiorum ramos silvarum, quasi in montibus, in agmine Francorum cernerent, et tintinnum tintinnabulorum audirent custodes, dixit vir ad socium suum: Nonne hesternæ die in illo et illic loco campestris erant? quomodo nunc silvas cernimus? Et ille irridens dixit: Certe inebriatus fuisti, modo deliras. Non audis tintinnabula equorum nostrorum iuxta ipsam silvam pascentium? Cum hæc agerentur, et aurora diei initium daret, irruerunt Franci cum strepitu tubarum super Austrasios et Burgundiones dormientes, cum Fredegunde et Chlothario parvulo. Interfeceruntque maximam partem de hoste illo, et innumerabilis multitudo maximi valde exercitus a majore usque ad minorem ibi cecidit. Gundobaldus quoque et Witrio [Al., Wintrio] per fugam dilapsi vix evaserunt. Landericus vero insecutus Witrionem, ille per auxilium equi velocissimi evasit. Fredegundis vero cum reliquo exercitu usque Remos accessit, Campaniam succendit atque vastavit, cum multa præda et spoliis reversa est Suessionis civitatem cum exercitu suo

CAP. XXXVII. — *De morte Fredegundis, et bellum Theudoberti contra Chlotharium.*

Eo tempore Childebertus rex Austrasiorum habebat filios duos, seniore ex concubina nomine Theudoberto, juniorem vero ex regina nomine Theudericum. Ipsamque cum avia sua Brunichilde in Burgundiam in regno Guntramni regis magni direxit. Eo tempore mortuus est Childebertus rex junior, regnavitque annos 20. Theudobertus filius ejus in regno patris sui in Austria [Al., Auster] statutus est, Theudericus vero in Burgundia. Eo etiam tempore mortua est Fredegundis regina senex et plena dierum, et Parisius in basilica sancti Vincentii martyris est sepulta. Theudericus vero rex Burgundiæ erat pulcher et strenuus atque callidus nimis. Qui per consilium avie suæ Brunichildæ hostem maximum ex Burgundia congregans, contra Chlotharium patrualem suum direxit. Chlotharius hæc audiens, commoto Francorum exercitu, contra eum festinus perrexit. Convenientesque simul cum hostibus in pago Senonico super fluvium Aroanna constiterunt, belloque invicem commisso, tanta cædes illic fuit de utroque populo, ut ipse alveus de hominum cadaveribus repletus, aqua ipsa penitus currere non valeret [Al., cursum aquæ solitum mutaret], tanto cruore fuso. Ibi enim in ipso certamine visus fuit angelus Domini evaginato gladio super populum illum. Chlotharius autem rex cernens læsum exercitum suum, in fugam

A dilapsus, secus fluvium Sequanam Miclitani [Al., Militonem, et Miclitionem] castrum ingressus, exinde Parisius urbem penetravit. Theudericus quoque regionem illam devastans atque succendens, usque Sciona [Isquinam vicum] vico cum multa spolia reversus est. Chlotharius autem a Parisius regressus, usque Arelauno [Al., Erelauno, et Aurellano] silva properavit.

CAP. XXXVIII. — *De consilio pessimo Brunchildis, et quia Theudericus fratrem suum occidit.*

Brunchildis vero sæpius per invidiam pejora consilia Theuderico regi nepoti suo subministrabat, dicens: Cur negligis et non requiris thesaurum patris tui ac regnum ejus de manu Theudoberti? cum certissime scias eum non esse fratrem tuum, quia filius meretricis est, concubinae patris tui, et in adulterio fuit natus. Cum hæc audisset Theudericus, acerbis moribus ut erat, exercitum plurimum commotum contra Theudobertum germanum suum direxit, et ad Tulbiacum castrum ad bellum convenerunt. Illis inter se valde confligentibus, Theudobertus læsum cernens exercitum suum, in fugam dilabitur, et Coloniæ civitatem ingressus est. Theudericus autem terram Ribuariensem [Al., Ribariensem] succendit atque vastavit. Populus itaque regionis illius ejus ad ditionibus subdunt, dicentes: Parce nobis, piissime rex: Jam enim subditi sumus tibi: noli nos amplius opprimere. Et ille ait: Aut adducite mihi vivum Theudobertum, aut caput ejus amputate, et mihi deferre, si vultis ut vobis parcere debeam. Illi hæc audientes, in ipsa civitate ingressi ei alia pro alia mentientes dixerunt: Sic mandat frater tuus: Redde thesaurum patris tui, quem apud te retines: ille post hæc revertetur cum exercitu suo. Cumque hæc ei mentientes dicerent, ille cum eis in palatium thesauri sui ingressus est. Cumque in arca thesaurorum ornamenta requireret, unus ex eis abstracto gladio a retro eum in cervicem percussit, et amputavit caput ejus. Sustuleruntque eum per murum civitatis Coloniæ. Theudericus vero hæc videns, ipsam civitatem apprehendens, thesauros magnos accepit. Cumque sacramenta ab ipsis Francorum sublimibus accepisset in basilica sancti Gereonis martyris, visum fuit ei quod percussus fuisset in latere dolore. At ille ait: Observate ostia, nescio quis de istis perjuratis Ribuariis me percussit. Cumque revolvissent vestimenta ejus, non aliud invenerunt, nisi signum parvulum purpureum. Inde enim cum multa spolia Theudericus rex reversus, cum filia Theudoberti regis fratris sui, vel duobus filiis ejus parvulis, reversus est ad urbem Metensem, ibique Brunhildis regina advenerat. Apprehensosque pueros filios Theudoberti interfecit.

CAP. XXXIX. — *Quod Theudericus neptem suam ad conjugium sociare voluit, et quia Brunchildis ipsum Theudericum occidit.*

Theudericus itaque rex videns filiam Theudoberti, neptem suam, quod esset pulchra, voluit eam sibi ad conjugium copulare. Cui ait Brunchildis: Quomodo accipere poteris filiam fratris tui? At ille ait: Nonne

tu dixisti
duxisti
rea me
rem? I
transv
evasit
mio in
manus
tim og
deficien
que m
bildis
egrebr
CAP. X
char
mor
His
cum F
tribus
Rex q
diam a
gium s
rat. A
venit.
cur ta
simam
non fo
Tunc
cuncti
ma es
in car
rum i
obiit.
ipsius
revers
CAP. I
gna
fecit
spa
Era
Godol
aula
Chlot
effica
satus
Auste
super
regen
bellar
pluri
rium
num
dubit
super
capit
ligit
rum
armi
dixit
uus

tu dixisti mihi, quod non esset frater meus? Cur in-
duxisti super me hoc peccatum, inimica, mala et
rea mortis, ut fratrem meum et parentes interime-
rem? Et evaginato gladio [Al., cultro] voluit eam
transverberare. Illa vero a circumstantibus erepta,
evasit in cubiculum domus elapsa. Post hæc odio ni-
mio infecta [Al., exterrita] potionem venenatam per
manus ministrorum crudelium ei transmisit. Qui sta-
tim nesciens hunc dolum venenum bibit; ac deinde
deficiens iniquum fudit [Al., efflavit] spiritum. Illo-
que mortuo parvulos filios ejus iniquiter ipsa Brun-
hildis jugulavit. Juniores vero puerum in albis eliso
cerebro ad petram interfecit.

CAP. XL. — *Quod Austrasii et reliqui Franci Chlod-
charium in monarchiam elevari et Brunchildem
morte condemnant.*

His regibus mortuis, Burgundiones, et Austrasii,
cum Francis pace facta, Chlotarium regem in totis
tribus regnis in monarchiam super se stabilierunt.
Rex quoque Chlotarius commoto exercitu in Burgun-
diam abiit. Brunchildem dolose quasi eam ad conju-
gium sociare se fingeret, data fide venire ad se fece-
rat. At illa credens ei, ornata cultu regali ad eum
venit. Qui cum eam vidisset, ait: Inimica Domini,
cur tanta mala perpetrare invaluisti, ut tam nobilis-
simam sobolem regalem interimere in maleficiis tuis
non formidasti, tantumque nefas agere non dubitasti?
Tunc adunato agmine Francorum et Burgundionum,
cunctis vociferantibus, Brunchildam morte turpissi-
ma esse condignam: tunc jubente Chlothario rege
in camelo levata, toto exercitu girato, deinde equo-
rum indomitum pedibus ligata, dissipatis membris
obiit. Ad extremum sepulcrum ejus ignis fuit, ossa
ipsius combusta. Rex vero pace per circuitum facta
reversus est.

CAP. XLI. — *Ubi Saxones adversus Dagobertum pu-
gnam ineunt, ducesque eorum Chlodcharius inter-
fecit, et non longiorem hominem ex eis reliquit quam
spata sua erat.*

Erat eo tempore post Landericum Gundaldus [Al.,
Godolandus et Gundobaldus] nobilis, major domus in
aula regis, vir egregius atque industrius. Eratque
Chlothario regi tunc filius nomine Dagobertus, puer
efficax, atque strenuus, ad omnia solers atque ver-
sus. Quem rex adultum una cum Pippino duce in
Auster regnatum direxit. Austrasii vero Franci
superiores congregati in unum, Dagobertum super se
regem statuunt. In illis quoque diebus Saxones re-
bellantes nimis commoverunt exercitum gentium
plurimarum contra Dagobertum regem, vel Chlothar-
ium. Dagobertus vero collecto hoste plurimo, Rhe-
num transiit, contra Saxones ad pugnam exire non
dubitavit. Illisque valide pugnantibus, Dagobertus
super galea capitis sui percussus, abscisa particula de
capillis ejus ad terram, retro stans armiger ejus col-
ligit eam. At ille [Al., abscisa est particula capillo-
rum ejus. Quæ cum ad terram decidisset, collegit eam
armiger ejus. Qui] læsum cernens populum suum,
dixit ad ipsum puerum suum: Perge velociter festi-
nus cum crine capitis mei nunc ad patrem meum, ut

A succurrat nobis antequam cunctus exercitus corruat.
Qui cœcurrit velociter, et Ardennam silvam transit
Rheno fluvio penetravit. Illic Chlotharius rex cum
exercitu plurimo pervenerat. Cumque ille nuntius
festinus adfuisset, deferens regi de absciso crine
filii sui, ille nimio dolore commotus, cum strepitu
turbarum de nocte consurgens, cum exercitu suo
Rhenum transit, in auxilium filii sui festinus perve-
nit. Cumque simul conjuncti in unum hilari corde
manibus plauderent, super Wisera fluvium tenden-
tes fixerunt tentoria. Berthoaldus vero dux Saxono-
rum ex alia parte ripæ hujus fluminis stans, paratus
ad placitum, vel ad pugnam procedere, audiens hunc
tumultum populi, interrogavit quid hoc esset? At
illi responderunt dicentes: dominus Chlotharius rex
venit, et ob hoc lætantur Franci. Qui respondit cum
ganno [Al., cachinno] dicens: Mentitis vos, delerare
formidatis, cum Chlotharium habere dicitis: cum
nos eum mortuum esse auditum [auditu compertum]
habeamus. Rex quoque illic stans lorica indutus et
galea in capite, crines cum canitie variatos obvolv-
vit. Cumque discopertus, a galea apparuisset caput regis,
cognovit Berthoaldus esse regem, et ait: Tu ne hic
eras hile [Al., blare jumentum et hale jumentum] ju-
mentis. Rex vero hæc audiens, valde indignatus hoc
convicio, Wiseram fluvium ingressus cum equo velo-
cissimo, transnavit, ferus ut erat corde, Berthoal-
dum persequabatur. Francorumque exercitus sequens
regem, natantes vix fluvium cum Dagoberto transi-
ciebant per gurgites immensos. Rex quoque Chlothar-
ius persecutus Berthoaldum, certabat valde cum eo.

C Dixitque Berthoaldus: Recede a me, oro [Al., o rex],
ne forte interficiam te. Quia si prævalueris adversus
me, sic omnes homines dicent, quod servum tuum
Berthoaldum gentilem peremisti. Si autem interfe-
cero ego te, tunc rumor magnus in cunctis gentibus
audietur, quod fortissimus rex Francorum a servo
sit interfectus. Rex autem nequaquam acquievit di-
ctis ejus, sed magis consurgebat animus illius, con-
tra et supra eum. Eques itaque quidam regis a longe
secutus regem, clamat: Confortare, confortare con-
tra adversarium tuum, domine mi rex. Jamque erant
manus regis graves valde. Erat enim loriceatus. Con-
surgensque rex super eum, interfecit ipsum Ber-
thoaldum, sustulitque caput ejus in conto. Rever-
susque ad Francos, illisque lugentibus, nesciebant
quid regi contigisset. Viso ergo eo, gavisi sunt gau-
dio magno. Rex vero tota terra Saxonorum vastata,
populo illo interfecto, non ibi majorem hominem re-
liquerunt viventem, nisi et gladius suus (quod spa-
tam vocant) per longum habebat [Al., nisi qui gladii
sui staturam æquare posset]. Hoc signum in regione
illa statuit. Reversusque est rex victor in terra sua.

CAP. XLII. — *De morte Chlodcharii, et regnum Da-
goberti.*

Succedente vero tempore mortuus est Chlotharius
rex, senex et plenus dierum: regnavitque annos 44.
Regnumque ejus Dagobertus rex filius ejus in monar-
chia in totis tribus regibus sagaciter accepit. Fuitque

ipse Dagobertus rex fortissimus in bellis, enutritor Francorum, severissimus in judiciis, ecclesiarum largitor. Ipse enim eleemosynarum copia de fisco palatii per ecclesias sanctorum primus distribuere censum jussit. Pacem in cuncto regno suo statuit. In multis gentibus rumor ejus personit, timorem et metum in universis regnis per circuitum incussit. Ipse pacificus sicut Salomon, quietus regnum obtinuit Francorum. Tunc et beatus Audoenus episcopus exortus evituit. Eo tempore defuncto Gundualdo majore domus inclyto, Dagobertus rex Erconaldum [Al., Archenaldum] virum illustrem in majorem domatus statuit. Habuitque predictus rex ex regina sua Nanthilde [Al., Lanthilde] de genere Saxonorum filios duos, Sigibertum, et Chlodoveum. Sigibertum vero majorem filium suum in Auster, una cum Pippino duce, direxit in regno statutum [Al., regnaturum]. Chlodoveum quippe juniorem secum retinuit.

CAP. XLIII. — *De morte Dagoberti et Sigiberti, et regnum Chlodovei.*

Post hæc igitur rex Dagobertus a febre valida correptus, agrotans mortuus est in Spinogilo villa in pago Parisiacense [Al., Parisiaco], et in basilica beati Dionysii martyris sepultus est. Planxeruntque eum Franci diebus multis: regnavitque annos 34. Chlodoveum filium ejus Franci super se regem statuunt. Aceperitque uxorem de genere Saxonorum nomine Bathildem, pulchram valde, et omni ingenio strenuam. Post hæc autem Sigibertus rex Austrasiorum Pippino defuncto Grimoaldum filium ejus in majorem domatus statuit. Decedente vero tempore, defuncto Sigiberto rege, Grimoaldus major domus filium ejus parvulum nomine Dagobertum totondit, et per Didonem Pictavensis urbis episcopum in Scotia ad peregrinandum eum dirigens, filium suum in regno constituit. Franci itaque commoti atque vehementer indignati, Grimoaldo insidias præparant: eumque erimantes, ad condemnandum regi Francorum Chlodoveo deferunt [Al., eumque comprehensum ad condemnandum regi Chlodoveo, ut erat morte dignus, destinant. Item in alio: eumque de imperio deficientes, regnum Clodoveo deferunt]. Et Parisius civitate in carcere mancipatus, vinculorum cruciatu constrictus, ut erat morte dignus, propter scelus quod in dominum exercuit, morte vitam finivit.

CAP. XLIV. — *Quo tempore regnum Francorum concidit, et de morte Chlodovei, et regnum Chlodcharii.*

Eo tempore Chlodoveus brachium beati Dionysii martyris abscidit, instigante diabolo. Per idem tempus concidit regnum Francorum casibus pestiferis. Fuit autem ipse Chlodoveus omni spurciæ deditus, fornicarius et illusor seminarum, gula et ebrietate contentus. De hujus morte et fine nihil dignum historia recollit. Multi enim scriptores ejus finem eodem, nescientes finem nequitie ejus, in incertum de eo alia pro aliis reddentes et referentes. Nam ex Bathilde regina ejus habuit tres filios, Chlotharium, Childericum atque Theudericum. Decedente itaque in extremis præfato rege Chlodoveo, qui regnavit

annos 16, Franci Chlotharium seniore puerum ex tribus sibi regem statuerunt, cum ipsa regina matre regnaturum.

CAP. XLV. — *Ubi Ebroinus major domus eligitur, Chlodchariusque rex moritur, regnumque Theudericus et Childericus assumunt.*

Eo tempore defuncto Erchonoldo [Al., Erchenoldo] majore domus, Franci in incertum vacillantes, præfinito consilio Ebruino hujus honoris altitudine majorem domo in aula regis statuunt. In his diebus Chlotharius rex puer obiit, regnavitque annis quatuor. Theudericus autem frater ejus rex elevatus est Francorum. Childericus itaque alius frater ejus in Austria una cum Vulfoaldo duce regnum suscipere perrexit. Eo tempore Franci adversus Ebroinum insidias præparant, super Theudericum consurgunt, eumque a regno dejiciunt. Crinesque capitis ambo- rum vi abstrahentes, incendunt, Ebroinum tondunt, eumque in Luxovio monasterio in Burgundia dirigunt. In Auster quoque propter Childericum legationem mittentes accommodant, et una cum Vulfoaldo duce veniens in regno Francorum elevatus est. Nam ipse Childericus levis nimis omnia incaute peragebat, donec inter eos odium maximum et scandalum crevit, Francos valde opprimens. E quibus unum Francum, nomine Bodolenum [Al., Bodileno, et Bodilonem] ad stipitem tensum cædi valde sine lege præcepit. Hæc videntes Franci, in ira magna commoti, Ingobertus videlicet et Amalbertus, et reliqui majores nata Francorum, seditionem contra ipsam Childericum concitantes, Bodolenus super eum cum reliquis sur-rexit insidiatoribus, regem interfecit, una cum regina ejus prægnante, quod dici dolor est. Vulfoaldus quoque per fugam vix evasit, in Auster reversus. Franci autem Leudesium filium Erchinaldi [Al., Erchenoldi] nobilem in Majore domus palatii eligunt. Eratque ex Burgundia in hoc consilio beatus Leudegarius Augustodunensis episcopus, et Gerinus frater ejus, consentientes. Ebroinus itaque consilio accepto, capillos crescere sinens, congregatis in auxilium sociis, hostiliter a Luxovio cœnobio egressus in Franciam revertitur cum armorum apparatu. Ad beatum Audoenum direxit, quid ei consilium daret interrogaturus. At ille per internuntios hoc solum scripto dirigens, ait: De Fredegunde tibi subveniat in memoriam. At ille, ingeniosus ut erat, intellexit, et de nocte consurgens, commoto exercitu usque Hissera [ad Iseram] fluvium veniens, interfectis custodibus ad sanctam Maxentiam Hissera transiens, ibi quos reperit de insidiatoribus suis occidit. Leudesius una cum Theoderico rege et sociis quamplurimis per fugam evasit. Ebroinus autem eos usque ad Bacio [Al., Stoacio] villa insecutus est, ibique thesauros regales adprehendit. Deinde post hæc Crisciago [Al., Crisiacum] veniens, regem recepit. Leudesium autem data fide sub dolo ad se venire mandavit. Quo facto, Leudesium interfecit, et ipse principatum sagaciter recepit. Sanctumque Leudegarium episcopum diversis panis cæsum gladio ferire jussit. Gairoenum [Al.

Gerinum, et Garinum] fratrem ejus dura poena damnavit. Reliqui vero Franci eorum socii per fugam vix evaserunt. Nonnulli vero in exsilio pervagati [in exsilium acti], propriis facultatibus privati sunt.

CAP. XLVI. — *Quod Martinus et Pippinus duces Austrasiorum bellum agunt contra Ebroinum et Theudericum.*

Eo quoque tempore decedente Vulfoaldo de Auster, Martinus et Pippinus, junior filius Ansigiseli, quondam decedentibus regibus, dominabantur in Auster: donec tandem aliquando hii duces in odium versi contra Ebroinum, exercitum plurimum Austrasiorum commoti, contra Theudericum regem et Ebroinum aciem dirigunt. Contra quos Theudericus rex et Ebroinus cum hoste occurrunt, loco nuncupante Lufao [Al., Lucofao, et Lucofago], simulque conjuncti se invicem cæde magna prosternunt, corruitque ibi infinita turba populi. Austrasii devicti, in fugam lapsi, terga vertunt. Ebroinus eos cæde crudelissima insecutus, maximam partem ex illa regione vastavit. Martinus per fugam elapsus, Lauduno Clavato ingressus, illuc se reclusit. Pippinus autem altrinsecus evasit. Ebroinus itaque perpetrata victoria reversus est, et cum exercitu magno venit Ercherego [Al., Erchecho, et Ercriaco] villa. Itaque ad Martinum nuntios dirigit, ut dato sacramento cum fiducia ad regem Theudericum veniret. Hoc dolose ac fallaciter super vacuas capsas ei jurantes. Ille vero credens eis, Erchreco veniens, ibi cum sociis suis interfectus est.

CAP. XLVII. — *Ubi Ebroinus occiditur, Waratto in majorem domum assumitur, et sanctus Andoinus ad Dominum migravit.*

Ebroinus igitur magis ac magis Francos crudeliter opprimebat. Sed tamen Deo donante dum Ermenfrido Franco pararet insidias, ipse Ermenfridus hoc cognoscens, et nocte irruens super eum, interfecit illum atrociter, atque ad Pippinum in Auster fugiens evasit. Franci vero, consilio accepto, Warattonem virum illustrem in loco ejus cum jussione regis majorem domum palatio constituunt. Accepit itaque Waratto inter hæc obsides a prædicto Pippino, et pacem cum eo iniit. Erat in illo tempore memorato Warattoni filius efficax industriusque, fero animo, et acerbis moribus, insidiator patris sui, eumque ab honore generositatis supplantans, eratque nomen ejus Gislemarus. Cui beatus Andoenus episcopus prohibuit, ne hanc nequitiam contra patrem suum inferret: Quod ille audire contempsit, fueruntque inter ipso Gislemaro et Pippino bella civilia et multæ discordie. Quí ob injurias patris vel alia peccata crudelia a Deo percussus, iniquissimum spiritum exhalavit, juxta quod sanctus Andoenus ei prædixerat. Illoque defuncto, Waratto iterum honorem pristinum functus est. Sub his diebus Andoenus Rotomagensis episcopus plenus diebus, atque virtutibus præclarus, Clippiago villa regale in suburbana Parisiorum civitate migravit ad Dominum, et cum magna gloria in basilica sancti Petri apostoli Rotomago civitate sepultus est.

A CAP. XLVIII. — *Quod Waratto moritur, et Bertharius in loco ejus constituitur, Pippinusque eos devictos majordomatum in sua redigit potestate.*

Succedente quippe temporum curriculo prædictus Waratto defunctus est. Fuitque ei matrona nobilis ac ingeniosa, nomine Ansfledis [Al., Ansfledis, et Ansflidis]. Franci namque in diversa tendentes vacillabant: Bertharium [Al., Bertharium] quemdam statura pusillum, sapientia ignobilem, consilio inutilem, in majorem domum oberrantes statuunt. Franci in invicem divisi, Pippinus in Auster consurgens, commoto hoste quamplurimo, contra Theudericum regem et Bertharium aciem dirigit. Convenientesque ad prælium in loco nuncupante Tetricio, illisque inter se belligerantibus, Theudericus rex cum Berthario majore domo terga verterunt. Pippinus vero victor exstitit. Procedente itaque tempore ipse Bertharius ab adulatoribus suis occisus est, instigante [insidiante] Ansfede. Post hæc Pippinus cum Theuderico rege coepit esse princeps regiminis ac major domus. Thesauris acceptis, Northertum [Al., Northbertum] quemdam de suis cum rege reliquit, ipse in Austriam remeavit. Erat autem Pippino uxor nobilissima ac sapientissima nomine Plectrudis. Ex ipsa genuit filios duos. Nomen majoris Drocus [Al., Drogo], et nomen minoris Grimoaldus. Drocus ducatum Campaniæ accepit.

CAP. XLIX. *De obitu Theuderici et regnum Chlodovei et Childeberti, et Grimoaldo majore domus.*

C Obiit autem Theudericus rex, regnavitque annos 19 [Al., 18]. Chlodoveus filius ejus puer regalem sedem suscepit, ex regina nomine Chlothilde [Al., Rotilde] progenitus. Nec multo post ipse Chlodoveus rex puer mortuus est: regnavitque annos 2. Childebertus autem frater ejus, vir inclytus, in regno statutus est. Eo quoque tempore Northertus mortuus est. Grimoaldus quoque Pippini principis filius junior in Aula regis Childeberti major domus effectus est. Ipse igitur Pippinus multa bella gessit contra Rathodem gentilem, vel alios principes, contra Suevos, vel quamplurimas gentes. Grimoaldus quippe genuit filium ex concubina, Theudaldum nomine. Sub idem vero tempus Drogus filius Pippini defunctus est. Habebatque Pippinus præfatus princeps filium ex alia uxore, nomine Carolum, virum elegantem, egregium atque utilem.

D CAP. L. — *De transitu Childeberti, et regnum Dagoberti: et quia Grimoaldus interficitur, et honorem patris sui Theudoaldus ambitur.*

Tunc enim beatæ memoriæ Childebertus rex justus migravit ad Dominum. Regnavit autem annos 18 [Al. 19], sepultusque est Cauciago [Al., Causiaco] monasterio in basilica sancti Stephani martyris. Regnavitque Dagobertus filius ejus pro eo. Habebat tum Grimoaldus uxorem in matrimonio, nomine Teutsindam [Al., Theodesindam], filiam Rathodi ducis gentilis. Eratque ipse Grimoaldus major domus pius, modestus et justus. Eodem enim tempore ægrotante Pippino duce genitore suo, dum ad eum

visitandum accessisset, nec mora, in basilica sancti Landeberti martyris Leodosio [*Al. Leodico*] peremptus est a Rangario gentile filio Belial [*Al., Beluabi*], Theudoaldum vero filium ejus, jubente Pippino avo, in aula regis honore patris sublimem statuunt.

CAP. LI. — *De morte Pippini: et bella Francorum inter se, et Theudoaldo fugato Ragenfredus in principatum est elevatus.*

Eo tempore Pippinus febre valida correptus, defunctus est. Obtinuitque principatum sub suprascriptis regibus annos 27. Plectrudis quoque cum nepotibus suis, vel rege, cuncta gubernabat sub discreto regimine. In illis diebus instigante diabolo Franci depuo in Cotia silva in Francos invicem irruunt ac se mutuo durissima caede prosternunt. Theudoaldus autem per fugam elapsus, ereptus est. Fuitque illo tempore valida persecutio. Theudoaldo epim fugato, Ragenfredum in majorem domatum [in principatu majoris palatii] elegerunt. Qui commoto cum rege exercitu, Carbonariam silvam transeantes, usque Mosam fluvium terras illas vastantes succenderunt. Cumque Radhodo duce gentili amicitias feriunt. Carolus his diebus cum captus a Plectrude femina sub custodia teneretur, auxiliante Domino vix evasit.

CAP. LII. — *De morte Dagoberti, et regnum Chilperici, et quod bellum gessit Carolus contra Radhode.*

Sequente tempore Dagobertus rex egrotans mortuus est, regnavitque annos 5. Franci post hæc Dagnelem quondam clericum, caesarie capitis crescente, in regno stabiliant, eumque Chilpericum nuncupant. Quo etiam tempore denuo exercitu commoto, usque ipsum fluvium Mosam veniunt, contra Carolum aciem dirigentes: atque ex alia parte Frigiones [*Fresiones*], cum Rathodo duce consurgunt. Carolus quoque super ipsos Frigiones irruit, ibique maximum dispendium de sodalibus suis perpressus est, atque per fugam dilapsus abscessit.

CAP. LIII. — *Quod Carolus pugnam gessit contra Chilperico et Ragenfredo, in loco nuncupante Vinciago; eosque devictos atque fugatos, omne regnum Francorum in sua redegit potestate.*

Succedente igitur tempore iterum ipse Chilpericus cum Ragenfredo [*Al., Raganfredo*], hoste commoto, Ardennam silvam ingressus, usque Rhenum fluvium, vel Colonia civitate, pervenerunt, vastantes terram. Multoque thesauro a Plectrude matrona accepto, revertebantur gaudentes. Sed in loco quodam, qui dicitur Amblava, maximum, Carolo super eos irruente, perpressi sunt dispendium. Quo etiam tempore prædictus vir Carolus exercitu commoto iterum contra Chilpericum vel Ragenfredum ad bellum surrexit. Illi etiam e contra hostem colligunt, bellumque parantes accelerant. Sed Carolus pacem fieri postulat. Illisque contradicentibus, ad prælium egressi sunt in loco nuncupante Vinciago [*Al., Vicio*], Dominico die illucescente 12 Kal. April. in Quadragesima. Illisque fortiter bellantibus, Chilpericus cum Ragenfredo terga vertit. Carolus victor exstitit. Re-

gionibusque illis vastatis atque captivatis, iterum cum multa præda in Austria reversus, Coloniam civitatem venit, ibique seditionem intulit. Cum Plectrude matrona disceperat, et thesauros patris sui sagaciter recepit, regemque sibi statuit Chlotarium nomine. Chilpericus itaque et Ragenfredus Eudonem ducem expetunt in auxilium. Qui movens exercitum, contra Carolum perrexit. At ille constanter occurrit ei intrepidus. Sed Eudo fugiens, Parisius civitatem regressus est. Chilpericus quoque cum thesauris regalibus sublati ultra Ligerem secessit. Quem Carolus persecutus non reperit. Chlotarius quidem memoratus rex eo anno obiit. Carolus anno insecuto legationem ad Eudonem direxit, amicitiasque cum eo fecit. Ille vero Chilpericum regem cum multis muneribus reddidit, sed non diu in regno resedit. Mortuus quidem est post hæc, et Noviomus civitate sepultus: regnavitque annos 5 et dimidio. Franci vero Theudericum II Cala monasterio enutritum, filium Dagoberti junioris, regem super se statuunt. Qui usque nunc in regno subsistit.

APPENDIX

A THEODORICO II USQUE AD PIPPINUM REGEM.

NUNC PRIMUM ADJECTA.

Ex cod. ms. bibliotheca Alex. Petavii regii senatoris.

Eo etenim tempore ab offe Roma papa Gregorius claves venerandi sepulcri, cum vinculis sancti Petri, et muneribus magnis et infinitis, legationem, (quod antehac nunquam accidit, neque unquam audium fuit) ad memoratum principem Carolum destinavit: eo pacto patratu, ut a partibus imperatoris recederet, et Romano consulto præfato principi Carolo sanciret. Ipse itaque princeps magnifico honore ipsam legationem recepit, munera pretiosa contulit, atque cum suis nuntiis Romam remisit. Itemque memoratus princeps, consilio optimum suorum expetito, filiis suis regna dividit. Idcirco primogenito suo Carlomanno nomine Austrasiam, Sueviam, id est Alemanniam et Turonicam [*forte, Turingiam*] tradidit. Alteri vero filio, minori Pippino nomine, Burgundiam, Austriam, atque provinciam commisit. Eo anno Pippinus commoto exercitu cum avunculo suo Hildebrando duce, et multitudine primatum, et agmine satellitum plurimorum, in Burgundiam dirigunt, fines regionum præoccupant. Interim in sole et luna et stellis nova signa apparuerunt, et Paschalis quoque ordo sacratissimus turbatus fuit. Carolus itaque princeps Parisiis basilicam sancti Dionysii martyris multis muneribus ditavit. Veniens Carriacum [*Al., Carisiacum*] villam palatii super Isira fluvium valida febre correptus obiit. Obtinuit principatum annis 27. Obiit xi Kal. Novembr. sepultusque est in basilica sancti Dionysii martyris. Hiltrudis filia ejus, faciente consilio novercæ suæ, fraudulenter per manus sodalium suorum Rhenum transiit, et ad Otilonem ducem Baucorarias pervenit. Ille vero eam ad conjugium copulavit contra voluntatem vel consilium fratrum suorum.

Interea rebellantibus Vuasconibus in regione Aquitanie, cum Hunoaldo duce filio Eodonis quondam, Carlomannus atque Pippinus principes et germani magregato exercitu Ligeris alveum apud Aurelianas urbem transeunt, Romanos proterunt, usque Bituricas urbem accedunt, suburbana ipsius igne comburunt. Hunoaldum ducem persequentes fugant, multa præda capta,..... inde victores circa tempus autumnii reversi sunt. Eodem anno iterum exercitum moverunt contra Alemannos, supra fluvium Danubium castra metati sunt. Ibiq[ue] residentes, quo[que] ipsi Alemanni victos se viderunt, obsides donant, jura promittunt, munera offerunt: et pacem petentes, eorum ditioni sese submitunt. Inde reversi anno secundo in Bavoariam commovent exercitum contra Ottilonem cognatum ipsorum rebellantem. Venientesque castra metati sunt super fluvium qui dicitur Lech. Bavoariorum exercitus ex alia parte. Hinc inde se mutuo videntes, usque ad xi diem Franci provocati irrisionibus gentis illius, periculo se dederunt per loca deserta et invia, ubi nullum iter unquam patebat cuiquam mortalium. Nocteq[ue] irruentes super eos, divisis exercitiis commissum est bellum. Prædictus dux Ottilo cæsum exercitum suum videns, vix cum paucis turpiter ultra ignem fluvium fugiendo evasit. His triumphis peractis, prædicti principes victores ad propria sunt reversi.

Evoluto itaque triennio, iterum Carlomannus confinium Saxonorum ipsis rebellantibus cum exercitu irrupit. Ibiq[ue] captis habitatoribus, qui suo regno affines esse videbantur, absque belli discrimine feliciter acquisivit. Plurimi eorum Christiani effecti, baptizati sunt. Per idem tempus, rebellante Theodobaldo filio Godfridi ducis, Pippinus cum virtute exercitus sui eum a patria expulit. Illoque fugato, renovavit sibi ejusdem loci ducatum, atque exinde victor rediit. Sequenti anno præcelsi Germani provocati coturno Vuasconorum, iterum usque ad Ligerim fluvium pariter adunati venerunt. Quod videntes Vuascones, præoccupaverunt pacem petere, et voluntatem Pippini in omnibus se executores pollicentes, muneratum eum a finibus suis ut rediret

A precibus obtinuerunt. His ita transactis, sequenti anno dum Alemanni contra Carlomannum eorum fidem sefellissent, ipse cum magno furore et exercitu in eorum patriam peraccessit, et plurimos eorum, qui rebelles exstiterant, gladio trucidavit. His ita gestis, sequenti anno Carlomannus devotionis causa instinctu succensus, regnum una cum filio suo Drocone manibus germani sui Pippini committens, ad limina beatorum apostolorum Petri et Pauli Romam in monastico ordine perseveraturus advenit. Qua successione Pippinus roboratur in regno.

Eodem anno Saxones rebellare conati sunt. Qua de causa Pippinus cum exercitu eos prævenire compulsus est. Cui etiam reges Vinidorum et Frisiorum ad auxiliandum uno animo occurrerunt. Quod videntes Saxones, timore compulsi sunt. Multi ex eis fuere trucidati, plures in captivitatem abducti, regiones eorum igni concrematae. Pacem petierunt, juri Francorum, ut mos fuerat, se submiserunt, et ea tributa, quæ Chlotario quondam solvebant, plenissima solutione ab eo tempore et deinceps se reddituros promittunt. Ex quibus quoque plurima multitudo videntes se contra impetum Francorum rebellare non posse, propriis viribus destituti, petierunt sibi Christianitatis sacramenta conferri. Quo peracto tempore, Baiocarii fidem, quam antea promiserant, sefellunt. Qua de re princeps Pippinus commoto exercitu eorum patrias accessit. Ipsi vero ultra fluvium igni cum uxoribus ac liberis fugerunt. Præfatus princeps super ripam igni castra metatus, navale prælium præparavit, qualiter eos usque ad internecionem persequeretur. Hoc videntes Baiocarii se evadere non posse, legatos cum multis muneribus transmittunt, et ejus ditioni se subdunt, et sacramenta vel obsides donant, promittentes se ulterius rebelles non existituros. Ipse vero princeps in Franciam remeavit, et quievit terra a præliis duobus annis. Quo tempore cum consilio Francorum missa relatione, sedis apostolicæ auctoritate percepta, ipse Pippinus cum consensu Francorum et consecratione episcoporum sublimatur in regno.

[Hactenus codex ms.]

IX.

CHRONICON EPISCOPORUM METENSIIUM

AUCTORE ANONYMO.

(Ex D. Calmeto, Hist. Lothar.)

* Viro huic præclaro successit dominus Angerannus [H., Angilramne], in ordine trigesimus octavus. Hic archicapellanus palatii exstitit Caroli Magni. Hujus

* Viro huic præclaro. Is est Chrodegangus episcopus de quo Paulus Diaconus in Gestis episcoporum Metensium (hujusce Patrologiæ tomo XCV, col. 699).

D tempore facta est imperatorum translatio Græcorum ad reges Francorum, hoc ut fertur modo: Leonem papam III Romani zelo furoris completi corripientes,

Chronicon hoc, quod ex D. Calmeto recudimus, incipit ab Angelranno episcopo, in quo Gesta sua clausit Paulus Diaconus.

oculis privare voluerunt, sed lumen ejus penitus extinguere non potuerunt. Qui ad Carolum confugiens, honorifice ab eo susceptus est, et cum potentia exercitus Romam reductus, suæ sedi est restitutus. Unde ab eodem papa Carolus Magnus in ecclesia beati Petri die natalis Domini unctus est in imperatorem, anno ab Incarnatione Domini 801.

Præfatus Angerannus, inter cætera bene gesta, Novæ Cellæ monasterium construxit, in quo et quiescit. Rexit præsulatum annis 33 sub apostolicis Adriano, Leone præscripto, et Stephano III. Obiit octavo Kal. Decembris ^a.

Sublimatur post hunc Gundulfus trigesimus novus Metensis episcopus, conversatione ac fide venerandus. Sedit 6 annis tempore Ludovici Pii, sub apostolicis Paschale et Eugenio. Obiit vii Idus Septembris.

Post hunc quadragesimus ascendit ad apicem sacerdotii Metensis ecclesiæ Drogo, filius Caroli Magni imperatoris. Sedit annis 32 sub apostolicis Valentino, Gregorio IV, Sergio. Hic archiepiscopatus honore sublimatus est, et sacri palatii moderator ^b exstitit. Hic levavit corpus sanctæ Glodesindis virginis ab humo. Plurima egit magnifica, sicut qui vicem apostolicam gerebat cis Alpes per totam Galliam. Obiit in Burgundia vi Idus Novembris ^c. Corpus ejus inde relatum, sepelitur in ecclesia sancti Joannis evangelistæ Metensi, ubi et Ludovicus Pius imperator, frater ejus, quiescit feliciter, cum matre sua Hildegarda regina.

Successit eidem in præsulatu Adventius quadragesimus primus ex Metensibus liberiore genere natus. In ornamentis et thesauris ecclesiam beati Stephani ampliavit. Hujus temporibus Hincmarus Rhemorum archiepiscopus fuit, qui cum eodem Adventio Meti Carolum coronaverunt, fratre ^d ipsius Lothario divino judicio interempto. Hic Adventius sedit annis 47 sub apostolicis Leone VI, Benedicto, Nicolao, qui Thiegaudum ^e Trevirensen et Guntherum Coloniensem archiepiscopos dampnavit, fautores adulterii regis Lotharii, conciliumque quod Metis tenerant cassavit. Præfatus Adventius Meti in capella sancti Galli sepultus est, et ii Kal. Octobris ^f obiit in villa Saltò dicta, sub Adriano papa secundo.

Post hunc Walo quadragesimus secundus præsul est electus. Sedit annis 6, diebus 15 ^g sub apostolico Joanne VII ^h, a quo et pallium obtinuit. Hic Walo, dum cum suis contra Normannos, qui tunc Gallias incursabant, impari manu pugnat, obruncatur iii Non. ⁱ Aprilis, Metimque relatus, in Ecclesia Salvatoris, quam ipse construxerat, sepelitur.

^a Alias, vii Kal. Novemb., alias iv, et quibus ^{am} v.

^b Id est archicapellanus.

^c Al., Decembris.

^d Lego, fratruel, id est, fratris filio.

^e Al., Theatgaudum et Guntherium.

^f Al., pridie Kal. Septembris.

^g Alias v.

^h Alias viii.

ⁱ iv Idus Aprilis, an. 885.

Domnus Robertus reformator cœnobiorum et murorum urbis, quadragesimus tertius huic successit. Sedit annis 34 ⁱ sub apostolicis Joanne XI et Leone V, temporibus regum juniorum Carlomanni, et Lodoici, et Caroli. Hic Robertus genere fuit insigni Alamannorum; pallium a papa Romano promeruit; ornamenta cœnobiorum multa vel mutavit, vel renovavit, cum muris senio collapsis. Obiit iv Non. Jan. Sepultus est in ecclesia sancti Galli.

Wigericus quadragesimus quartus successit Roberto. Sedit annis 10, diebus 30. Obiit Metis xi Kal. Martii. His temporibus Hungari secundo Gallias vastantes, multas urbes ac ecclesias in cineres redegerunt, et plurium sanctorum reliquiæ de loco ad locum translatae sunt. Tum regnabat Arnulphus.

Quadragesimus quintus dignæ memoriæ domnus Adelbero successit Wigerico. Inter multa, Gorziense cœnobium pene collapsum fundis et ædificiis restruxit, muro circumdedit; simili modo et sancti Arnulphi ecclesiæ in Metim multa commoda providit. Sedit annis 30 ^k, mensibus 9, diebus 25. Obiit vi Kal. Mali. Gorziæ sustinet resurrectionis diem.

Successit ejus insulæ pontificatus Theodericus quadragesimus sextus qui monasterium sancti Vincentii martyris in suburbio Metensi ^l ædificavit honorabiliter, multisque pignoribus sanctorum insignivit ab Italia secum devictis ^m. Hujus gesta habentur. Floruit sub imperatore primo Ottone, filio Henrici regis Lotharingorum. Præfatus Ottone ⁿ imperante, famosum bellum factum est in Calabria, inter ipsum Saracenos, in quo innumerabilis multitudo Christianorum obeundo vicit xvi Kal. Augusti. Revelata est siquidem beato de Bajoaria Odelrico præsuli ^o talis divinitus visio.

Videbatur sibi videre justum Dominum iudicem in schemate Jesu Christi sublimi solio residere, omnemque cœli ordinem circumstare. Examinatio statim parata est, questio ventilata, cui cederet victoria, Ethnico, an Christum professis. Iniquitas et peccatum Christianorum excreverat eo usque, quo judicarentur subjici gladio Saracenorum. Sanctus evigilans sacerdos, visionem manifestat exercitui. Orationibus igitur et jejuniis simul instant, spem suæ salutis in pura confessione ponentes. Interea multitudo vulgi fame ac inopia profligata, sese exercitui substrahentes, cum Saracenis disponunt configere, malentes gladio quam fame perire. Pietas itaque divina semper consulens animarum saluti, permisit eos in præsentiarum interimi, quibus providit dari gloriam æternæ requiei.

Hac lacrymabili cæde peracta, vulgi militia, igno-

ⁱ Alias xxxiii.

^k Al. xxxv.

^l In Insula urbis.

^m De ea translatione vide libellum editum tom. V. Spicilegii, et verba Sigiberti ad an. 970.

ⁿ Sub Ottone II, obiit anno 984 Sigibert.

^o Udalrico Auguste Vindelicorum episcopo. De ea clade illata Ottoni I imperatori an. 469, videndus id. Sigibert. in Chron.

ante regali, denuo beatus præsul Odelricus in viam rapitur, et rursum (sicut primitus) cernit in throno Redemptorem nostrum et iudicem, cui gloria ipsius genitrix Maria, cum omnium coelestium ordine supplicabat ne confitentium sibi offensas plebi pateretur triumpho gentili. Statera secundo statuitur, et æqualitas utrorumque fidelium ac infidelium consideratur. Pœnitentia fidelium procedens ex gemitu mentis, præponderat naturalis iustitiæ legis. Ecce adest et martyr Laurentius, cujus imminabat dies festivus. Hic representans crudelitatem tormentorum in se consummatorum, et compassionem ipsi fidelium populorum, victoriam impletur cum celesti cœtu populo fideli. Sacerdos itaque festinus mittit nuntium imperatori, hostique ut congregetur imperat. Facta congressione sub invocatione Christi, et ejus martyris Laurentii, hostes terga verunt, fidelitas confortatur, impietas enervatur; et ex illa tempestate festum sancti Laurentii celebrius habetur.

Successit et huic consanguineus ejus Adelbero, Metensium præsul quadagesimus septimus de quo multa leguntur honeste descripta. Hic renovavit cœnobium sancti martyris Symphoriani; præcipue tamen et alia a suis prædecessoribus inchoata tantum monasteria, ipse ad summum deluxit. Ejus gesta qui vult dignoscere, dignetur quæ de eo scripta sunt legere. Sedit annis 28. Obiit xviii Kal. Januarii. Sepultus est in ecclesia sancti Symphoriani, ubi et sancti Æpeli, Pappolus, Goericus, Godo, Aptatus et Felix pontifices meritis insignes quiescunt.

Quadagesimus octavus post hunc ascendit ad episcopatum Theodericus secundus, qui monasterium urbis principale sancto Stephano protomartyri construxit, adepto ipsius brachio a Byssontica civitate. Inter ipsum autem et Henricum imperatorem dissensione non modica orta, prædia multa ecclesiastica pro auxilio distribuit per decennium, sicut refert successio modernorum. Rexit cum potentia cathedram annis 30. Obiit ii Kal. Maii, sepultus in ecclesia sancti Stephani. Et hujus tempore Guarinus abbas sancto construxit basilicam Arnulpho, quam sanctus Leo nonus dedicavit, privilegioque suo sublimavit.

Huic sanctitate ac religione venerabilis Adalbero quadagesimus nonus successit, pacis amator et cœnobiorum reparator. Hujus sub temporibus Ecclesie præfuerunt Romanæ sanctus Leo nonus, primo Leucorum episcopus; Stephanus, qui et Fridericus filius Gotthelonis ducis; et Alexander, cui successit Hildebrandus, qui septimus dicitur Gregorius. Hic Adalbero prædiis suis ecclesiam sancti Salvatoris infra urbem ampliavit, in qua quiescit. Obiit Idus Novem., regnante Henrico secundo post Conradum.

Hinc ab Ecclesia Leodiensi ascitus dominus He-

^a Sive Byzantio. Lege Sigibert in annis 1004 et 1009. An. 1047 Sigibert.

A rimannus, ordinatus est Metensium præsul quinquagesimus. Hoc tempore maximum schisma exortum est inter regnum et sacerdotium. Imponebatur itaque rex super regem, papa super papam; et hoc diutius perseveravit, ex quo disciplina discubuit a sua vivacitate.

Hic Herimannus præsul admonitus visione, sanctum levavit ab humo Clementem, primum doctorem Metensium, et tertio die obiit: qui beatus Clemens ad matrem delatus ecclesiam, maximis lætificavit populos miraculis per triduum. Defuncto episcopo, nihil signorum ostendit per biddum, unde admirati cives, redduntur tristes: sed mox redditur lætitia, et aperitur causa. Revelatum est cuidam namque religioso nomine Lubrico, fundatori ecclesie sancti Petri de Monte Brianci, quod intra dilationem illam signorum, beatus Clemens ante tribunal Christi pro anima prædicti præsulis cum diabolo acerrime decertavit. Objiciebatur enim ei ab inimico quod metu mortis inconstanter egisset inter dissensionem regni et sacerdotii, malens fugam persecutiones et suæ perversionis ecclesie, violato sacramento (quod exigitur more imperiali) prævenire. At beatus Clemens pastor, sui suscipiens causam vicarii, pro singulis iudici piissimo preces fundebat genu flexo. Quid plura? divina sui flexa sacerdotis supplicatione censura, veniam indulgit, et maledicto silentium accusatori imperavit. Quamvis vero divinæ nulla sit mora efficacis, tamen quia Trinitatis essentia in humanitatis Christi persona C judicat omnia, ex dispositionis ordine, dicuntur fieri moræ.

Hic Herimannus episcopus ex ecclesia Leodiensi assumptus, in ecclesia sancti Petri Metis est sepultus, presidente universali Ecclesie Gregorio VII, vacillante imperio. Obiit iv Non. Maii, et cessavit episcopatus multis annis.

Cum itaque mare sæculi velut Africo et Aquilone fluctuaret, catholici Metenses terrorem postponentes imperialem, ex Ecclesia Treverensi domnum Poppo personam nobilem catholicis consentientem elegerunt pontificem, celebrata consecratione ipsius a legato apostolicæ sedis. Potestas imperialis alium (scilicet Adalberonem) subinducere nitens, Metenses fide firma restituerunt. Et sicut pridem duos Brunonem ac Gualonem intrusos expulerunt, sic et tertium Adalberonem, non sine multo labore ac periculo suarum rerum excommunicatum deposuerunt. Huic certamini velut signifer impeterritus, et in omni conflictu intrepidus dominus Adalbero, post Treverensium archiepiscopus gloriosus, de gradu in gradum promotus, ab ipsa (ut ita dicam) pueritia pro fide catholica in castris Ecclesie militavit, donec ex schismate trophæum pacis invenil Ecclesie.

Defuncto autem domno Poppo, qui provisorius exstitit clericis pro tempore, magnificentum et

^b Henrici III filio, Conradi nepote.

nobilem virum, ex Viennensi archiepiscopatu assumptum domnum Stephanum apostolica consecratum benedictione in urbe Romana, palliique dignitate honoratum suæ vitæ curriculo (ecclesie Treverensis salvo privilegio) in episcopum suscipiunt. Qui quoniam adhuc vita floret, et ætate viget, tentatio sileat elationis orta ex peste adulationis, et preces fundantur Deo pro continuo ipsius studio.

APPENDIX PRIMA,

Ab anno 1120 ad 1200 circiter.

Domno Popponi tam Burgundiorum quam Lotharingorum excellenti genere clarus, sed virtute et animi nobilitate clarior domnus Stephanus, anno Domini 1120, videlicet anno Callisti papæ secundo successit. Hic Callisti ex sorore nepos, cum regiam nondum ab Henrico quinto qui tunc temporis arcem tenebat imperii, recepisset, schismate inter regnum et sacerdotium adhuc durante, in urbe Romana ab eodem pontifice summo consecratus est, et tam pallii dignitate quam cardinalis titulo honoratus. Hic a civitate Metensi biennio et eo amplius (quia præmemorati principis gratiam necdum habebat) exclusus, primos ordines in loco qui sancti Quintini mons dicitur, celebravit; et omnes curtes episcopatus a tyrannis, solo Rumuliaco excepto, occupatas, fratris sui comitis Barrensis aliorumque cognatorum et amicorum suorum fretus auxilio, celeritate mira recuperavit.

Idem in ipsa promotionis suæ recentia castrum Ferli, quod viatoribus per illas transeuntibus partes valde erat perniciosum; castrumque Ducis apud Vicum; et munitionem inter Vicum et Marsallam in loco pallustri sitam; simulque castrum comitis de Hoembore, quod Marsallo adhærens, toti villæ onerosum damnosumque diu existerat, in manu valida destruxit et complanavit.

Processu temporis gratia imperiali sibi conciliata, de virtute in virtutem sine intermissione conscendens, castrum quod Ramberti-Villare dicitur, firmavit; castrumque nobile Lucelbore, quod ad ipsum jure hæreditario descenderat, beato contulit Stephano; et castrum Hoembore [*Hombourg*] jure ab ipso feudali descendens, post decessum comitis Hugonis a duce Lothoringiæ occupatum, domini Friderici patris auxilio sibi et posteris suis acquisivit, libere omni ævo tenendum; acquisivit etiam sibi, et suæ perpetuo ecclesie castrum Viviers, et partem Ducis de Lemburc in castro Rucey, cum universis appendiciis. Castrum quoque Mirabel, et Falconis-Montem; rebelliones Danubrii et Asperimontis, firmatis ante ipsa castra munitionibus, viriliter perdomuit. Apud Spinal turræ quæ Moronis dicitur, a duce occupatam, virtute recepit potenti; et multo post tempore castrum superius propter insolentiam, et immoderatos excessus advocati, juvante ipsum duce Matthæo, obsidione clausit et cepit. Et tunc dux in recompen-

sationem servitii hujus, jure feodi ab eo advocatiam recepit Spinalensem. Et ipse dux versa vice, alodium, quod apud Vicum habebat, beato Stephano Metensi contulit libere et quiete, et omni ævo tenendum.

Idem pontifex venerandus castrum, quod Petra pertusata^a dicitur, cum anno integro et eo amplius, tribus munitionibus (quarum usque hodie vestigia apparent) in circuitu firmatis obsidione clausisset, tandem compulsi ad deditionem. Cum per castrum Beulewart graves ei injuriæ illatæ sæpius fuissent, tandem expugnavit illud, et in favillam cineremque redegit. Nihilominus etiam turræ apud Thiecourt [*Thiecourt ou Thiancourt*] firmatam; et castrum in loco qui Walteri mons [*Vatimont*] dicitur situm, quæ episcopatum graviter infestabant, diruit ac subvertit. Nec est inter eximia gesta ejus reticendum, quod ipse tempore, quodam duce ei verram [*La guerre, Verra ou Werra*] inferente, castrum ipsius Prigney magnanimitè obsedit, illudque muris jam perforatis indubitante cepisset, nisi victoriam jam paratam, jamque imminentem, impedisset frater suus comes Barrensis. Cujus gesta inclyta et annalibus digna enumerare, et litteris explicare si vellem, ante quidem membrana deficeret quam materia.

Cum annis 14 sub apostolicis Callisto, Honorio, Innocentio, Cælestino, Lucio, Eugenio, Anastasio, Adriano, sub principibus Romanis Henrico V, Lothario, Conrado, Frederico sedisset, iv Kalendas Januarii, annis et meritis plenus, et in schismate Alexandri et Victoris, quod inchoatum jam fuerat, catholicus jam migravit ad Dominum, et juxta chor[um] [Stephani] introitum in dextera ipsius parte meruit sepeliri.

Hic an. Domini 1164 successit dominus Thedericus, fratris sui comitis Barrensis [Reginaldi] filius, vere ei tam moribus quam sanguine propinquus. Illi sollicitudo summa et cura specialis hæc fuit, ut sub ipso metu justitiæ tam prædonum quam latronum coerceretur audacia, tutaque esset inter improbos innocentia; et ubi malitia dominari consueverat, refrenaretur malignandi facultas. Hic paci et tranquillitati ecclesiarum, omniumque sibi creditorum commoditatibus ea providit diligentia, ut eum miles, clerus et populus, vererentur ut dominum et ut patrem diligenter. Hic malis et nocuentis quæ per castrum Habundanges, si alius quis homo potens adeptus illud fuisset, episcopatus quotidie possent inferri, provide et solerter occurrens, sibi ac suis ipsum acquisivit successoribus, domumque ibi edificavit egregiam.

Acquisivit nihilominus sibi et posteris suis Wersmesperc et Radonis-villam [*Forté, Raville*]. Castrum Conflans [Conflans en Jarnisy] de firmo reddidit firmius, ipsumque palatio nobili decoravit. Idem cardinalibus Octaviani hæresiarchæ civitatem Metensem cum nuntio imperatoris satis pomposo ingressis, et clerum universum ad sacramentum obedientiæ idolo suo præstandum cogere volentibus, viriliter in-

^a Vel Petra pertusa, Pierre-percée, à l'orient de Badonviller.

hic restitit, ipsosque infecto prorsus propter quod venerant negotio, cum pudore et confusione omnimodo fecit recedere. Ex quo ejus facto quamplures imperii civitates æmulandæ virtutis, eosque similiter contemnendi, et exemplum sumpserunt et audaciam.

Sedit annis 9 et 7 mensibus sub pontifice summo Alexandro III, imperante Friderico; et propter pericula quæ ex schismate adhuc durante imminabant, a sacerdotii gradum et consecrationem pontificalem conscendere veritus, electus tantum et levita, tertio illius Augusti, inter tot illius magni schismatis turbines et procellas scuto armatus fidei, catholicus decedit. Cujus sarcophagum a domni Stephani prædecessoris sui et patrii sepultura chori tantum dividit introitus, ut quos amor et sanguis in vita conjunxerat, modica et in morte separet locorum distantia.

Hic communi clericorum electione, et tam militum quam civium applausu, successorem habuit nobilem virum et perpetua dignum memoria, dominum Fridericum de Plujosa. Hic beato Stephano Anerey a acquisivit: cui tam ætate decrepita quam incurabili ægritudine laboranti, sed nunquam virilem animum, nunquam liberalitatem, nunquam curialitatem, cui a carnalibus descivierat, deponenti, optime divina in hoc providit miseratio, quod ipse suas et ecclesiarum sibi commissarum potestates ita conservavit indemnes, ut nullam sub regimine ejus diminutionem nullamque prorsus detrimentum sentirent. Hic cum sub præmemorato pontifice summo Alexandro, Friderico imperante, electus tantum et levita propter præfata schismatis pericula, duobus annis et totidem mensibus sedisset, v Kal. Octobris catholicus migravit ad Dominum. Sepultus est autem in oratorio quod sancti Galli dicitur, ante altare (sicut ipse in extremis agens expetierat) beati Joannis evangeliste.

Successit huic filius ducis Lothoringæ Theodericus quinquagesimus quintus, cujus pater dux Matthæus, statim post filii inthronizationem, castrum suum Surkes b, quod jure allodii tenebat, beato Stephano Metensi facta solemniter super altare donatione contulit, et Spinalensem advocatiam, quam ei dominus Stephanus contulerat, in ejusdem filii manum deposuit, et penitus werpivit c. Hic turrim in medio castri Luzemburg [Luzembourg, entre Phalzburg et Saverne] sitam, quam tunc temporis comes de Salverna [Sarverden] tenebat, sibi suisque successoribus, ipso comite capto recuperavit. Sedit annis 6 et paulo amplius sub papa Alexandro, et Friderico imperante avunculo suo. Qui et alia armis digna gessisset, nisi ejusdem Alexandri III manum sensisset validam, sua ob hoc electione cassata ab illo, quia infra ordines fuerat celebrata.

Hic, cum episcopatus per annum fere post ipsum vacasset, anno Domini 1180 habuit successorem dominum Bertrannum de Saxonie partibus oriundum, clarum quidem genere, et vite ac morum honestate

A omnimodis commendabilem, et tam divinæ quam humanæ legis peritum egregie. Senserat et ipse, cum Bremensis esset electus, Alexandri III severitatem, ejus quoque electione sub causâ hujus prætextu cassata ab illo, quia fuerat infra ordines celebrata. Quod magis in odium Friderici imperatoris, cui ipse charus admodum et familiaris erat, quam amore justitiæ factum publice fama prædicabat. Sed felix in ruina quæ reparatur in melius. Cecidit ibi ut fortior resurgeret. Divina nimirum hic eum voluit transferri ordinatione, ut hic amplius proficeret et fructum haberet uberiores.

Ejus itaque apud nos rudimenta et opera prima hæc fuerunt. Vineas suas fere omnes creditoribus a suo prædecessore expositas, citius quidem et facilius quam credi aut sperari posset, ad manum et mensam suam revocavit, et curtim Archansiacum [Argansy, ou Algancy] pro 700 libris ab eodem prædecessore suo comiti de Dasburc oppigneratam, per justitiam imperialem et principum sententiam prudenter ac viriliter recuperavit. Consequenter apud Vicum [La ville de Vic] nobilem ædificavit domum, et castrum Bascurt [Bassecourt] sibi et posteris suis acquisivit. Nec est silentio prætereundum quod ipse processu temporis, castrum quoddam a Waltrano homine comitis de Bascurt non procul a Saleburc [Sarbours] firmatum, episcopatu in partibus illis valde nocivum, in manu potenti et valida destruxit.

His ita se habentibus, et ipso quæ pacis, quæ religionis, et quæ justitiæ sunt, studiosa tractante diligentia, ecce tanquam in fornace probari eum Dominus volens, et inter sæculi hujus turbines et procellas virtutem ejus clarescere, insperata ipsum persecutione ad tempus flagellari permisit. Cum enim dominum Folmarum Trevirensem electum, a summo pontifice Urbano III contra voluntatem Friderici imperatoris consecratum, de ipsius summi præsalutis mandato, cui nec debuit, nec ausus fuit contraire, recepisset, et quæ Cæsaris Cæsari, et quæ Dei sunt Deo reddere cupiens, debitam exhibuisse reverentiam, ad iram et indignationem principis incitatus, bona ejus universa confiscari fecit, totumque episcopatum Metensem per ministeriales suos in facti hujus vindictam sasiri d, quasi enorme et detestandum esset piaculum summo obedire pontifici, et plus Deum vereri quam hominem. His ille auditis, personæ suæ salutis præsidio fugæ, ut alter Athanasius, consulens, migravit Coloniæ, et in ecclesia sancti Gereonis, ubi prius canonicus exstiterat, spei suæ anchoram figens, ibi asylum, ibi pro exilio patriam invenit. Ubi non solum a fratribus, et con-canonis suis, verum etiam ab universo Coloniensi clero, et præcipue a metropolitano illustri Philippo, tanta personæ et meritis ejus præstita veneratio, tantæ dejectioni ejus exhibitæ compassionem, totque necessitatibus suis a liberalitate eorum collata subsidia, ut eum fere patriæ et

a Al. Ennery.

b Al. Syerch.

c Werpire, relinquere, cedere; déguerpir.

d Al. saisiri, id est, capi et confiscari; gallice, saisir.

reditus in exsilio facerent oblivisci. Cui cum exacto biennio, gratiæ imperialis serenitas opitulatione divina, multisque tam principum quam aliorum supplicationibus reddita fuisset, rediit tandem ad ecclesiam suam, diu desideratus Joh noster, sed minime ad duplicia restitutus. Qui enim vinum in cellariis, frumentum in horreis, aliaque abundanter bona discedens reliquerat, ita in reditu suo evacuata omnia et penitus exhausta invenit, ut rursus eum recidivis vacare curis et laboribus oporteret, et ad omnium quæ humanis necessaria sunt usibus, acquisitionem quasi de novo accingi. Cujus annis et meritis felix divina misratio incrementum præstare dignetur, nec desit qui in loco et tempore sequentia ejus gesta tradat annalibus, et ad cognitionem transire faciat posterorum.

APPENDIX SECUNDA.

Ad annum 1260 deducta.

Post dominum Bertrannum felicis memorie, sullimatus est in episcopum Metensem dominus Conradus, vir quidem strenuus, ex Teutonicorum progenie ortum ducens, clarus sanguine, sed nobilior moribus et virtute, et inter principes imperii venustate personali et corporis elegantia decoratus. Hic etiam Spirensis episcopus, et imperialis aule cancellarius, negotia imperii tanquam prudens et fidelis dispensator, animi discretione fidelitatem ipsius comitante, adeo procuravit, quod in talento sibi credito pigre non dormiens, sed sollicitè vigilans, domino suo plenam de eo potuit reddere rationem, in requiem Domini sui cum gaudio ingressurus.

Ipsè equidem decorem domus Domini et locum ejus habitationis diligens, Metensem ecclesiam exquisitis ornamentis decoravit. In villa de Vico, quod tunc firmata munimine aliquo minime claudabatur, castrum nobile murorum et turrium altitudine firmavit. Et licet ad negotia imperii sibi commissa pro maxima parte temporis traheretur, nec posset in Metensi diocesi, nisi raro et modice suam præsentiam exhibere, tamen in ejus absentia, fama probitatis, providentiæ et virtutis ejus militante, terram episcopatus Metensis contra fortes et nobiles et potentes viriliter protexit, et defendit tanquam præsens, et rebellium violentiam cum armis, tum prudenti sagaciter refrenavit. Anno igitur pontificatus sui 15 vitam feliciter finivit, et in choro Spirensis ecclesiæ sepelitur.

Huic successit frater domini Asperimontis dominus Joannes, quem clari sanguinis generositas decorabat exterius, et morum gravitas interius illustrabat. Qui cum esset in flore juventutis suæ constitutus, citra annos, qui in electionibus episcoporum requiruntur, immaculata ejus vita defectum ætatis in eo plenius suppleante, cleri concordia, et lætitia populi pariter accedente, assumptus est in episcopum Virdunensem; ubi de die in diem, de bono in bonum proficiens, sic continuavit et auxit suæ famam bonitatis, quod ex merito suæ bonitatis atque actionis, in Me-

tensem episcopum unanimiter est translatus. O virum ineffabilem! qui lorica justitiæ indutus, clypeo continentis munitus, galea patientis protectus, et armis virtutum circumdatus, vultus sui gratia pascerebat avidentes, mellita verborum suorum modestia recreabat audientes, humilibus aderat simplicitate columbina, majoribus astutia serpentina assistebat, et tyrannis feritate leonina resistebat! Cum autem in negotiis Metensis ecclesiæ assidue vigilaret, illustris comes de Daubore [*Dagtebourg*] viam universæ carnis ei ingressus. Cujus filia, quæ hæres unica in hæreditate paterna successerat, ab ipso episcopo instantè postulavit, ut feodum sibi redderet, quod pater suus de Metensi episcopo tenuerat; quod episcopus ipsi reddidit, non sine multorum nobilium supplicatione et rogatu: ea tamen conditione adjecta, quod si ipsam sine hærede proprii corporis, mori contingeret, feodum ipsum ad Metensem ecclesiam pleno jure rediret, conditione eadem sigillis authenticis communita, et fide testium pariter roborata. Sed cum eadem comitissa sine hærede proprii corporis, occulto quodam Dei judicio decessisset, dominus Walterus dux de Lembore, comes Lucelburgensis [*Luxembourg*], et multi alii nobiles et potentiores de imperio, consanguinei ejus, ac fautores, castra quæ erant de feodo prædicto, cum eorum pertinentiis nequiter assuerunt, ea suæ ditioni usurpare, et retinere in perpetuum contra debitum conditionis prædictæ molientes: quibus episcopus, qui virilem et fortem gerebat animum, qui nec extollebatur in prosperis, nec deprimebatur in adversis, prudentia suam concomitante potentiam, potenter resistens et patenter, in longo

guerrarum discrimine, in armorum strepitu, labyrintho expensarum tandiu indefesse insudavit, quod divina providentia, quæ in sui dispositione non fallitur, rei exitum prosperavit. Nam idem episcopus comitatum Metensem, et quatuor castra nobilia, Sarabore videlicet, Albam [*Sar-albe*], Turquesteina, et Arestein, quæ erant de feodo prædicto, cum suis appendiciis acquisivit, et Metensi ecclesiæ perpetuo contulit possidenda. In quorum acquisitione (ut de castrorum fortitudine et amenitate locorum taceatur), proventus episcopatus sui duplicavit; et insuper advocatiam de Marsal, in qua multo plus habebat advocatus quam dominus, pro quibusdam vineis, quæ erant modici valoris in respectu, permutavit; in quo etiam conditionem ecclesiæ suæ fecit admodum meliorem.

Cum vero hæc sibi prospere successissent, et jam locus esset tranquillitatis et pacis, inimicus homo seminavit zizaniam, ac inter ipsum et cives suos Metenses pestem discordiæ suscitavit: cives quidem prædicti, de quorum adipe processit iniquitas, elevati superbia, villam episcopi, quæ Chates [*Châtel devant Metz, à l'occident, près Saint-Germain*] dicitur, ante Metim combusserunt, clericum unum execraverunt, et multas alias irrogaverunt injurias, quas longum esset litterarum memorie commendare. Quod cum episcopus dissimulare non posset, competenti

monitione premissa, cives excommunicavit, et maxime in eos aggravando, civitatem ecclesiastico supposuit interdicto; et demum civitatem exiens, in monte castri dicti *Saint-Germain*, quod ante Metim firmaverat, se recepit; sed et post ipsum laudabilis et robusta de Porta-Salis [*Le paraige de Porte-Seille*] parentela expulsa fuit a civitate, propter civile odium quod latebat inter cives, et maxime quia ipsa parentela ipsi episcopo in jure suo fideliter aderat, et ei laudabiliter adhaerebat: ita quod in civitate nec unus quidem de parentela illa et sibi adherentibus remansit, sed omnes inde exierunt, et se in dicto castro receperunt, domibus eorum funditus dirutis, et bonis omnibus suis quæ in civitate reliquerant, confiscatis.

Cum vero idem episcopus dictorum civium militiam per spirituales gladium refrenare non posset, invocavit auxilium brachii sæcularis, ducem videlicet Lotharingæ, et comitem Barrensem fideles suos, quos jure fidelitatis, quæ sibi tenebantur, in auxilium suum contra cives Metenses confederationis vinculo et interpositione juramenti, qui funiculus difficile rumpitur, colligavit; sed quoniam nusquam tuta fides, fratrum quoque gratia rara est, dicti nobiles corrupti etiam pecunia, quæ ipsos videntes scriptis excecavit, non solum episcopum quem fovere debebant, non sine nota proditoris reliquerunt, verum etiam eidem se opponere præsumperunt, et durante inter eos per triennium guerrarum discrimine, dicti nobiles et commune Metense, cum eis parentelam prædictam in castro prædicto ex improvise obsederunt. Quo audito episcopus constante constantior, fide firmus cum Abraham, sapientia Salomonis non interfectus, patientie Job non expertus, spēs Simeonis suffultus, quem quidam de fidelibus suis clericis et laicis reliquerant, cum idem episcopus fratrem suum secum non haberet, qui in Franciam se transtulerat, ut cum armatorum potentia rediretur fratri suo subveniret, et episcopus Virdunensis, consanguineus suus, qui sibi libenter in manu potenti affuisset, ad ipsum pervenire non posset, cum fortuna in tantum sibi novercante potuisset alius in eclipsim desperationis incidisse, ita ut de resurrectione ipsius nulla spes haberetur: vir idem resumens vires animi, in Teutoniæ ad gentes extraneas se convertit, ubi illustrium virorum de Eurestein et de Dabore comitum, et aliorum multorum nobilium, qui in habenda militia potentes erant, auxilium imploravit. Qui sibi cum prece, tum pretio unanimiter adherentes, collecto magno exercitu, ipsum sunt secuti, et in tantum processerunt, quod se super Mosellæ fluvium receperunt.

Quibusdam igitur de suis laudantibus, ut illa nocte fluvium non transirent, nec permetteret episcopus longo itinere fatigatos laborare ulterius transeundo illa nocte, sed procrastinaret transitum, et daret requiem hominibus et jumentis; idem qui plus suo quam aliorum sensu et ingenio regebatur, plus sibi

A metipsi credens quam aliis (licet adversarii sui pro certo tenerent, quod Mosellam de cætero non transiret) Mosellæ fluvium, qui tunc plenis erat alveis, cum exercitu copioso in admirationem multorum transvadavit, ita quod ne unus quidem remansit, qui fluvium non transiret. Mira res! Si enim illa nocte non transissent, sic excrevit fluvius nocte ipsa, quod in mane nullo modo transire potuissent. Et sic illi qui in castro obsessi erant, quorum sanguinem concives sui sæviter sitiiebant cum plus quam per octo dies succursum expectare non possent, et mortis periculo subderentur: sed Salvator, qui omnes homines vult salvos fieri, et neminem vult perire, dedit episcopo voluntatem transeundi, et transiit, terrasque dictorum nobilium ingressus, ponens in Domino anchoram B suæ spei, elegit potius se et suos committere Martis discrimini, quam jus ecclesiæ suæ relinquere indefensum, et amicos suos mortis periculo subjacere.

Et cum in medio terrarum ducis et comitis, quibus etiam commune [*La commune de Metz, la bourgeoisie*] civium Metensium aderat, paratus esset configere cum eisdem, et cum jam starent hinc inde castrorum acies terribiliter ordinatæ, processit in medio venerabilis episcopus Tullensis, genu flexo supplicans, et orans, et suadens Metensi episcopo ut reciperet verba pacis.

Idem igitur episcopus illi parentelæ compatiens, tanquam fidelitatis illorum, quam erga dominos suos studio devotionis ab antiquo exercuerant nec immeritor, nec ingratus, pietate a ipsorum ductus, ut eos posset sine periculo corporum et rerum liberare; quibus redemptio seu liberatio alias quam ipso mediante non patebat; et quia dubii sunt eventus bellorum, elegit in eorum liberationem certitudinem compositionis et pacis. Et sic ipse quem suorum movebat pietas, et adversarii sui in quos timor tremorque repente irruerant, pestem guerræ gravissimæ pace læta, et laudabili concordia, mediante Tullensi episcopo, profusis multorum lacrymis, confuso humani generis inimico, terminarunt. Idemque episcopus, et fidelis, robusta et constans de Porta-Salis parentela, cum gaudio ad propria redierunt. Quinto decimo autem episcopatus sui anno, presidente domino Innocentio papa quarto, ac domino Friderico filio domini Henrici imperatoris regnante, vitam feliciter consummavit, et sepultus est in choro majoris ecclesiæ Metensis. (An. 1238.)

Hujus enim fuerat, quod habent hoc tempore raro, Mitis vita, manus munda, pudica caro.

Post hunc in vinea Domini Metensis ecclesiæ concorditer enituit fecunda plantatio, propagatus indigena reverendus pater Jacobus Metensis episcopus de regali prosapia, frater nobilis viri quondam Mahen^b ducis Lotharingæ ex patre Ferrico^c quondam duce Lotharingæ de sorore comitis Barrensis procreatus. Qui episcopus de nobili progenie, præclarior virtutibus et moribus fulgebat; in quo quidquid virtutes

^a Id est, *miseratione*, Gal. *pitie*.

^b Id est, *Matthæi*.

^c Id est, *Friderico*.

desiderant, confluēbat, videlicet pacis amicitia, pudicitia cupiditas, in potentia strenuitas, in strenuitate claritas, benignitas, sapientia, prudentiaque temperata, ac in eodem iustitia, forma boni livore carens, elementa conjunxit, virtusque inserta resplenduit, pacis robore discordias suffocando, imperturbatus exstiterat inter prospera et adversa, morum ornamentis undique circumseptus.

Cujus decorem virtutum sol et luna mirabantur; cui regnanti concordia patriæ totius applaudebat, quam in præsentī ipso semoto^a plaga pestilentie non reliquit, cum non sit qui sanet vulnera patriæ conturbatæ, aut qui jacenti concussæque dexteram porrigat miserantis. Metensis diocesis quæ sub ejus umbra fuerat patriæ robur fortitudinis, facta est per ejus eclipsim viribus imbecillis ac procellis intumescens non modice conquassatur, grexque Dominicus jam fere apparet pastorali regimine destitutus: qui suo tempore flectens habenas circum adjacentium rerum, cuncta sub juris regula limitabat, et conatus cupiditatis infringens, ejus morsus illicitos refrenabat, dum ædificia quæque suæ diocesis diruta vetustate, sumptu mirabili visus est undique reparare, villas, castra, et castella debilia roborando, novaque construendo; eandemque diocesim quamplurimis acquisitis de novo possessionibus decorando. Nam in oppido Salebore [*Sarbourg*], quod tempore prædecessoris sui ardenti desiderio fuerat inchoatum, munitionibus insignibus, turribus et fossatis, et murorum propugnaculis fortissimis consummavit; et de Alba [*Sar-albe*], de Herrestein et de Druchetin [*Turkestein*] turrēs et muros in melius reparavit, novas ci-sternas profundando; villas quoque de Vico et de Marsallo adeo firmavit, quod ab hostilibus insultibus non valeant expugnari; ac circa villam de Ramerville, quæ sepibus erat circumdata, clausura murorum fortissimorum, et viginti quatuor altorum turrium decore circumfulsit^b, castrumque Spinalense et oppidum magnis firmitatibus reparavit, et castrum de Conflans, quod fere corruerat vetustate consumptum, munitionibus turrium et murorum decoravit, fossatisque profundis præmunivit.

Insuper juxta veterem Hombore, speculam totius mundi, castrum de novo construxit in cacumine cujusdam montis deserti, quod Hombore adhuc nominatur, opere nimium sumptuoso, et inestimabilis expensis, ad totius episcopatus tuitionem, ubi militum, civium, incolarum, et episcopi castra præfulgent ab invicem separata, murorum altitudine, et turrium fortitudine, ac ædificiorum decore insignata, ubi de

A reditibus mensæ episcopalis sæculares canonicos instituit cum sufficientibus redditibus, ad cultum divini numinis deputatos, ipsumque stagnorum et molendinorum ædificatione adornavit. Item in abbatibus Belli-Prati [*Beaupré*, *Ord. Cit.*], et Salli-Vallis [*Salival*, *Ord. Prem.*], aliisque locis erexit innumerabilia ædificia operibus sumptuosius. Insuper acquisivit feodum de Albo-Monte reddibile cum suis appendiciis omnibus, ab episcopo metensi perpetuo possidendis.

Præterea cum Ecclesia direxisset aciem contra dominum Conraldum filium Friderici imperatoris post sententiam depositionis latam in eundem, idem dominus Jacobus cum manu potenti, et brachio excelso veniens in adiutorium Ecclesiæ, per virtutis suæ ac militiæ fortitudinem et industriam dictum Conraldum mirifice fugavit et devicit, impensis innumerabilibus non parcendo. Item feodum de Maurimont cum appendiciis suis reddibile, et de Rockesvignes reddibile cum appendiciis suis, et feodum de Gabondanges^c cum appendiciis suis episcopatus reddibile ab illustri viro Th. comite dicto Soiberto, in perpetuum acquisivit. Item ab illustri viro domino Henrico de Salmis feodum de Pierrepersie^d cum appendiciis suis, et reddibile cum hominibus acquisivit. Item a domino Th. de Creincort acquisivit domos cum appendiciis suis. Et a Domino Werico dicto Le Vogien, partem suæ advocatiæ de Valle de Faus. Item a domino Petro filio domini Petri quondam militis de novo castro, advocatiæ de Castris ante Metim [*Châtel devant Metz*]. Item acquisivit ab advocato advocatiæ Metensem. Item cum discordia inter ipsum et F. e duce Lotharingie nepotem suum^f super eo quod ipse petebat ab ipso partem suæ hereditatis ex parte patris et matris sibi provenientem; tandem per pacem obtinuit, retinuit, et habuit quicquid idem dux habebat apud Marsallum, et apud Vicum, et apud Remereville, et apud Corbesal [*Courbesal*], et apud Sellacort, et apud Remberville, et apud Sornerville, et apud Villeines, et apud Bissoncourt, sicut in litteris super hoc confectis plenius continetur: quæ omnia per prædictam pacem acquisita, idem episcopus contulit episcopatus Metensi, sicut plenius in litteris suis continetur. Qui tam in temporalibus quam in spiritualibus viginti duorum annorum curriculis circumspice gubernans diocesim, post hæc feliciter triumphans in Domino, cum patribus obdormivit.

Actum anno millesimo ducentesimo sexagesimo, mense Septembri, Alexandro papa quarto in summo pontificatu præsidente.

^a Id est, mortuo.

^b Id est, circummunit a fulcio.

^c Habundanges supra dicitur

^d De petra pertusa, supra.

^e Ferricum.

^f Desideratur orta est.

OCTAVI SEculi MONUMENTA ECCLESIASTICA.

PATROLOGIÆ EDITORIS MONITUM.

Hic locus esset plurimos sæculi viii incerti nominis auctorum pœnitentiales libros recu-
dendi, inter quos maxime Libros pœnitentiales a Marino, in appendice ad suum de Sacra-
mento pœnitentiæ tractatum, et a Martenio, tomo VII Veterum Scriptorum amplissimæ
Collectionis editos. Re autem maturius perpensa, satius duximus hæc ecclesiasticæ disci-
plinæ monumenta ad decimum vel fortasse undecimum sæculum protrahere, ita ut, plurimis
in unum collectis, multiplicis disquisitionis tadio lector non gravetur. Eo libentius autem
ordini nostro ea in re infringendo manus dedimus, quod in Germania, ut audivimus, spe-
ciales virorum doctorum lucubrationes adornantur, quæ his antiquis Pœnitentialibus
magnam lucem præferent.

EXPOSITIO MISSÆ ROMANÆ

AUCTORE ANONYMO, QUI ANTE ANNOS NONGENTOS SCRIPSISSE VIDETUR.

(Ex Marten., de antiquis Ecclesiæ Ritibus.)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Antiquam missæ Romanæ expositionem ex ms.
codice monasterii sancti Albani apud Andegavos,
ante annos septingentos scripto, hic exhibemus,
quam saltem propter sui antiquitatem religiosis
lectoribus haud ingratam fore sperare licet: hanc
enim nongentos annos superare credimus, scriptam-
que priusquam in Galliis liturgiæ Romanæ ritus in-
veherebantur tria persuadere videntur. Primo, titulus
ipse: nam *Expositio missæ Romanæ* idcirco inscri-
pta apparet, ad distinctionem aliarum liturgiæ
quæ erant tunc in usu, et maxime gallicanæ. Deinde
contestationis vocabulum, quod auctor usurpat ad
significandam præfationem, quæ illo nomine nuncu-
pari solet in liturgia Gallicana. Tandem auctor de
dimissione catechumenorum, tanquam de ritu suo
adhuc tempore usitato loquitur sub finem in hunc
modum: « Missa autem proprie tempore sacrificii
est, quando catechumini foras mittuntur, clamante le-
vita: *Si quis remansit, exeat foras*. Qui ritus si jam
antiquatus fuisset, cum auctor ille scriberet, non
mittuntur, sed mittebantur dixisset.

INCIPIT

EXPOSITIO MISSÆ ROMANÆ. D

Quotiens contra se diversarum adque adversarum
partium acies et castra consistunt, solent turmarum
principes suos quisque subditos confortatoriis sermo-
nibus admonere, antiquas parentum victorias et fa-
cta fortia replicare, Deum semper in tribulationi-
bus fieri adjuvorem, non esse apud eum differentiam
salvare vel in multitudine vel in paucis, ut dum bel-
laturi milites verba exhortantis principis audientes,
nonnullas ex parentum exemplis vires recolligunt,
de Deo maximas sperant, adque humiliter ad debel-
landum adversariorum castra procedunt, Dei se to-
tos arbitrio committentes, ipso in omnibus præliante,
victoriam consequantur, buccina etiam inter ipsa
bellantium certamina clangitur, quo semper animus

PATROL. XCVI.

ad spem victoriæ excitetur; et quanto vehementior
fuerit clangor, tanto sit ad certamen animus fortior.
Secundum hanc itaque militarem consuetudinem, in
celebrandis quoque missarum solemnitatibus ab ec-
clesiarum principibus institutum est, ut primo qui-
dem antiphonæ ad introitum plenæ Dei laudibus et
victoriis, mediante sanctæ atque individue Trinitatis
gloria, decantentur. Deinde *Gloria in excelsis Deo*
dicatur, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.
Hinc prophetica vel apostolica lectio, sancta et salu-
bri admonitione plenissima recitur, quam et pro-
phetarum et apostolorum omnium Domini doctrina
evangelica more tubæ prolixius atque altius concre-
pans consequatur; interpositis sanæ cantilenæ su-
avitatibus ac Dei laudibus sublimius modulatis. Sed
cur singula prosequamur, cum constet nos semper
orare debere, et nunquam deficere? Quid autem
orare debeamus ipse Dominus et Salvator noster
edicit: *Vigilate et orate, ut non intretis in temptatio-
nem*, quod etiam princeps apostolorum Petrus admo-
net dicens: *Sobrii estote et vigilate in orationibus*;
ad quid? quia adversarius, inquit, vester diabolus
tanquam leo rugiens circuit querens quem devoret.
Si ergo vigilandum nobis est et orandum ut non in-
tremus in temptationem, temptatio autem per diabo-
lum adversarium nostrum nobis intenditur, mani-
festum est contra quas nobis sit hostium acies dimi-
candum, et quas beatus apostolus Paulus oculis, ut
ita dixerim, nostris proponit, cum dicit, *Non est no-
bis conluctatio adversus carnem et sanguinem, sed
adversus principes et potestates, adversus mundi recto-
res tenebrarum harum, adversus spiritus nequitiæ
in cælestibus*. Hi sunt illi fortissimi atque experien-
tissimi hostes qui nisi orationis assiduitate nequeunt

debellari, moxente nos eodem Apostolo ac dicente : *A* *Sine intermissione orate.* Ad hanc igitur pugnam in domum Domini sacris solemnitatibus convenitur, ipso Domino sic loquente : *Domus mea domus orationis vocabitur.* Sed quoniam animus ad multa divinus, tumultibus curarum sæcularium perturbatus, et non statim ut ecclesiam ingredimur, omnium mundi hujus sollicitudinum possumus oblivisci, quo purius et attentius puriorem atque attentioem orationem ad Dominum fundere valeamus, quod antiphona ad introitum decantatur, et suavi modulatione interposita, nec non et *Kyrie heleyson*, id est, Domine, miserere nobis, et *Christe heleyson*, id est, Christe, miserere nobis, flebilibus ac prolixioribus vocibus conclamatur, lectio prophetica vel apostolica et evangelica recitatur: præparatio est et excitatio animorum, ut animus populi a mundanis cogitationibus his omnibus paulatim avulsus ad cœlestia cogitanda ac desideranda trahatur, quatinus eo tempore quo a sacerdote salutatus admonetur, ut sursum habeat cor, verissime valeat respondere, *Habemus ad Dominum.* Nam si tempore hujus tam arduæ responsionis animus cujusquam curis sæcularibus degravatur ac premitur, et se sursum habere cor ad Dominum mentiens, protestatur; inde incurrit pœnam, unde poterat veniam promereri, inde ab hoste prosternitur, unde hostem poterat superare: scriptum est enim, *Os quod mentitur occidit animam;* et, *Perdet omnes qui loquuntur mendacium.* Purificandus est itaque orantium animus, et cum Dei adjutorio ad cœlestia cogitanda ac desideranda levandus, ut pœnam mendacii possit evadere, et hostes suos quanto fortius orando debellaverit, vel prosternere vel fugare. Sciendum enim quod sicut vita corporis anima est, ita vita animæ Deus est, et sicut recedente anima moritur corpus, ita recedente Deo moritur anima. Si autem *os quod mentitur occidit animam*, ergo et os quod verum dicit vivificat animam. Ore igitur mentiente, recedente Deo, moritur anima: ore vero vera dicente, accedente Deo, vivificatur in illis dumtaxat sermonibus qui et boni sunt et ad edificationem opportunitatis perforantur, et audientibus gratiam dant: tantum denique merebitur ejusque tunc ex circumstantibus anima Deo miserante vivificari, quantum sursum se habere cor veracius ore responderit: et tanto amplius Dei offensione mortificabitur, quanto id in conspectu ejus mendacius præsumpserit respondere. Illud etiam summopere advertendum est, quod corpus humanum cum et oculos habeat, et aures, et nares, et os, et manns, et pedes, desertum tamen ab anima neque oculis videre, neque audire auribus, neque naribus aliquid odorare, neque ore quicquam gustare, neque manibus valet aliquid operari, neque pedibus ultateus ambulare; anima quippe manens in corpore et per oculum videt, et audit per aures, et naribus aliquid odoratur, et loquitur per os, et manibus aliquid tangit, et pedibus ambulandi gratiam subministrat. Cum igitur oculus animæ vis illa sit qua Deus vel intelligitur, vel videtur, auris qua vocis ejus humiliter

obeditur, nares quibus bonus Christi odor percipitur, os quo suavis ejus gustatur, manus qua operatur aliquid opus Dei, pes quo in eodem opere proficere non desistit, Deo qui animam vivificat ab anima recedente, nihil horum sine illo anima valet, nam neque mundo corde Dominum potest vel intelligere vel videre, neque inclinare aurem suam in verba oris ejus, neque odorem notitiæ ipsius in vitam percipere, nec gustare et videre quam suavis est Dominus, nec aliquid boni operis vel meditari, vel exsequi, nec dilato per caritatem corde viam divinorum currere mandatorum: sicut enim corpus hominis ab anima vim accipit aliquid faciendi, sic etiam anima vim cujuscumque boni semper a Deo accipit, quam deinceps corpori subministrat; unde et sacerdos post omnia quæ supra memoravimus populi oblatione suscepta, ac Deo interim brevi oratione commendata, in hanc protinus vocem erumpit:

Dominus vobiscum.

Nec vero vel sursum corda nostra erigere, vel dignas Deo gratias agere, vel ut nostræ voces laudibus virtutum cœlestium conjungantur valebimus obtinere, nisi cum animæ nostræ Deus fuerit vita, videlicet sua: quod etiam Dominus Jesus qui de semetipso ait, *Ego sum via, et veritas, et vita*, ascensus in cœlum discipulis suis promisit dicens: *Ecco ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*, et quodam loco in Evangelio ait: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.* Salutat igitur sacerdos populum cum dicit: *Dominus vobiscum;* et orat ut sicut ipse est dignatus promittere, sit cum ecclesia sua, in qua non solum duo vel tres congregantur in nomine ejus, verum etiam innumerabilis hominum in se credentium multitudo. Hoc autem salutationis verbum, id est *Dominus vobiscum*, non humana excogitatione fictum atque compositum, sed cœlesti et divina auctoritate susceptum est: nam et in Veteri Testamento legitur quod Gedeon unus judicum populi Israel ab angelo salutatus audivit, *Dominus tecum, virorum fortissime;* et in Novo beatam et gloriosam semper virginem Dei genitricem Mariam his verbis angelus scribitur salutasse: *Ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum.* Et iterum dicit per Malachiam prophetam: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est.* Si ergo sacerdos scientiam custodiens et legis Dei præcepta plebi adnuntiatus, angelus Domini exercituum est; dignissime omnino et consequenter eis populum verbis salutatur, quibus et illi cœlestis patriæ spiritus, angelorum vocabule et dignitate donati, homines, quibus aliqua nuntiare missi sunt, salutasse leguntur. Neque hoc nomine quilibet sacerdos infuleatur, non enim dictum est quod omnis sacerdos angelus Domini exercituum est; sed ille videlicet solus, cujus et labia custodiunt scientiam; et ex cujus ore lex Dei requisita docetur. Studeat ergo imprimis qui hoc nomine delectatur, scientiam divinæ legis habere per intelle-

cium, et rusto-lire per operationem : studeat eandem legem Dei, quam ei intelligit et operatur, populo nuntiare; et tunc demum tanto aliquis vocabulo dignum se esse non dubitet, ut scilicet angelus Domini exercituum nominetur, et sit. Illud etiam nullatenus præmittendum puto, quod ab episcopis populum salutantibus non solum Dominus vobiscum, verum etiam pax vobiscum, vel pax vobis soleat exclamari: enim vero neque hoc a magno mysterio vacat, dicit namque Dominus in Evangelio de se ipso: *Ego sum pastor bonus*, et paulo post: *Sicut novit me Pater et ego agnosco Patrem, et animam meam pono pro ovibus meis*: nec non et post resurrectionem suam easdem oves quas commendans apostolis, ait ad beatissimum Petrum: *Pasce oves meas*, in quibus pascendis, ut se quoque pro eis moriendo imitaretur adjuuxit: *Cum esses junior cingebas te, et ambulabas ubi volebas; cum autem senueris, extends manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, inquit evangelista, significans qua morte clarificaturus esset Deum*. Constat igitur Dominum Jesum Christum pastorem bonum relicturum mundum et rediturum ad Patrem, ad pascendum oves suas Petrum, et in Petro cæteros coapostolos Petri, nec non et omnes apostolorum successores, id est episcopos, loco proprio reliquisse, eos videlicet qui caritate et ætate Petri curam suscipiunt Petri, id est non solum principem pastorum Dominum Jesum plus cæteris diligentes, verum etiam pro ovibus sibi creditis mortem subire parati. Hi ergo summi pastoris loco et vice agentes, consequenter oves sibi creditas ejusdem summi pastoris voce salutant: scriptum est enim in Evangelio, quod foribus clausis Dominus ad discipulos suos ingrediens, atque in medio eorum consistens, hoc eos sermone salutaverit dicens: *Pax vobis*, in aliis quoque locis idem fecisse non ignoratur. Salutant ergo episcopi populum voce summi Pastoris, ut ostendant se loco summi Pastoris oves ejus non solum pascere debere, verum etiam pro eis mortem libenter amplecti. Tam sancta itaque et salubri oratione ac salutatione sacerdotis libenter accepta, ne salutationi ejus videatur ingratus existere, salutatur populus sacerdotem dicendo:

Et cum spiritu tuo.

Orat autem ut Dominus cum spiritu etiam sacerdotis esse dignetur. Non parvam ergo resalutationis gratiam sacerdos a populo accipit: sicut enim solus ille salutans Dominum, ut cum omnibus esse dignaretur oravit; ita etiam ab omnibus ipse resalutatur orantibus, ut Dominus cum spiritu ejus sit, scilicet ut Dominus, sicut totus cum omni populo est, ita etiam spiritu sacerdotis totus sit: spiritus enim est Deus, et ideo ut cum spiritu sacerdotis sit a populo exoratur.

Sursum corda.

Tam benevole ac reverenter sacerdos a populo resalutatus, admonet eum ut sursum habeat cor: quatinus accipere quod postulat a Domino merea-

tur. Nec vero deorsum cor habentes aliquid possumus desursum accipere: quid est autem sursum habere cor, nisi quæ sursum sunt querere, ubi Christus est in dextera Dei sedens? Quid est sursum habere cor, nisi quæ sursum sunt sapere, non quæ super terram? *Mortui enim estis*, inquit Apostolus, *et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*. Vitam igitur nostram quæ cum Christo in Deo abscondita est, mortificatis omnibus terrenis concupiscentiis, suspirare debemus, et ad illam semper corda nostra erigere; quod illi non faciunt, qui mundum et ea quæ in mundo sunt, diligunt: *Omne enim quod in mundo est*, ut Joannes apostolus ait, *concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ: quæ non ex Patre, sed ex mundo est*.

Quisquis ergo concupiscentias carnis, et concupiscentias oculorum in semetipso non mortificat per continentiam, sed magis vivificat per incontinentiam, iste diligit mundum et ea quæ in mundo sunt: qui autem diligit mundum, sicut idem apostolus ait, non est dilectio Patris in illo: et ideo debemus diligere Dominum Deum nostrum ex toto corde nostro, et ex tota mente nostra, et ex tota virtute nostra, et proximos nostros, omnes videlicet homines, sicut nos ipsos: si enim hoc Dei gratia inspirante valuerimus implere, nullum in corde vel in mente nostra locum mundi dilectio poterit invenire, sed calcatis atque mortificatis omnibus mundanis concupiscentiis, verissime hæc admonenti sacerdoti poterunt responderi:

Habemus ad Dominum.

Nec parva nobis, si cor sursum habere curaverimus, merces promittitur: ait enim supra memoratus apostolus contra eos quidem qui mundum et ea quæ in mundo sunt diligunt, *et mundus transit et concupiscentia ejus*. De illis vero qui Deum ex toto diligere student: *Qui autem fecerit voluntatem Domini, manet in æternum, sicut et ipse manet in æternum*. Qui ergo cor deorsum inclinant, et mundum concupiscentiasque ejus brutorum animalium more sectantur, transeunte mundo et concupiscentiis ejus, ipsi etiam pariter pertransibunt, non ubi feliciter manent, sed ubi infelice ac miserabiliter pereant in æternum. Qui autem corda sua per dilectionem ad Deum erigunt, et vitam suam cum Christo in Deo absconditam semper desiderant, possuntque dicere cum Paulo apostolo, *Quia autem jam non ego, vivit vero in me Christus*: et, *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo*: et, *Nostra autem conversatio in cælis est*, isti sine dubio voluntatem Domini faciunt. Hi ergo cum mundo et concupiscentiis ejus transeuntibus non transibunt atque peribunt, sed manente Domino in æternum, quia voluntatem ejus fecerunt, et ipsi pariter in æternum manebunt.

Gratias agamus Domino Deo nostro.

Beatus Baptista Joannes in Evangelio dicit: *Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo*. Ac ne putans te aliquid habere posse quod non acceperis, hanc ipsam sententiam Paulus im-

plet: *Quid enim habes quod non accepisti?* Et item ad discipulos Salvator ait: *Sine me nihil potestis facere, quo in se loquente, beatus Jacobus apostolus ait: Omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Si ergo non potest homo accipere quicquam nisi fuerit ei datum de cœlo; nihil autem habet quod non acceperit; unde tantam dilectionem vel accipere poterit vel habere, qua cor suum ad Deum semper habeat, nisi data fuerit ei de cœlo? et si sine illo nihil possumus facere, per quem possumus mundum et quæ sunt in mundo despicere, et soli Deo ex totis mentis et corporis viribus anhælere, nisi per eam sine quo nihil possumus? Aut quomodo sursum cor erigere possumus, unde omne datum optimum, et omne donum perfectum descendit a Patre luminum, nisi ipso Patre luminum tantum nobis donum suæ gratiæ conferente? Hortatur itaque sacerdos, ut qui tanta beneficia a Deo percepimus pro acceptis beneficiis datori beneficiorum Deo ingrati non simus, sed dignos ei gratias pro acceptis tantis beneficiis exhibentes, non nobis tribuamus quod facimus, sed illi qui operatur omnia in omnibus, quique operatur in nobis et velle et operari pro bona voluntate, ut dum nos recognoscimus nihil a nobis habere, totumque ad Deum referimus quod eo donante accipimus, et humilitatis nostræ memores in superbiam non levemur, per quam in iudicium diaboli incidamus; et in omnibus honorificetur Deus, per quem hanc ipsam quoque humilitatem habemus. Tam sancta igitur et salubri admonitione populus libenter accepta, sacerdoti cum magna devotione respondet:

Dignum et iustum est.

Nihil indignius quam largitori omnium beneficiorum Deo de beneficiis suis quemlibet ingratum existere. Nihil profecto est dignius, quam ei etiam pro gratiæ suæ donis omni semper humilitate gratias agere, per hoc enim non solum nos memores nostræ humilitatis efficitur, et ipse in omnibus conlaudatur, verum etiam majora apud illum et abundantiora beneficia et promeremur et obtinemus. Quid est autem injustius quam pro Dei beneficiis contra ipsum rebelli et superba mente tumescere? Denique proximis nostris ex lege Dei iubemur malum pro malo non reddere. Si ergo injustum est proximo malum pro malo reddere, quanto injustius esse putamus factori et liberatori nostro et proximorum nostrorum Deo reddere mala superbiæ pro bonis gratiæ suæ? Post hæc sacerdos jam de populi devotione securus, responsionem ejus verissima attestatione confirmans, unde et sequens oratio, nisi fallor, contestata in commune vocatur, mentem suam etiam ipse totam erigit sursum, atque in his verbis excelso supplicat Deo:

Vere Dignum, etc. usque ad gratias agere.

Omnes enim peccaverunt, inquit Apostolus, et egent gloria Dei. Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu. Dignum itaque

A procul dubio est, ut qui omnes peccantes justificavit gratis per gratiam suam, gratias sibi ab omnibus actas recipiat: justum omnino est, ut quia omnes peccaverunt, et omnes gloria Dei egent, et gratis per gratiam ipsius justificati sunt, quando meritum habere non potuerunt; saltem gratias agere non desistant: in tantum denique et justum est munus apud Deum actio gratiarum, ut non solum hoc a nobis in præsentis vitæ corruptibilitate constitutis requiratur; verum etiam in futuro, ubi corruptibile hoc indutum erit incorruptione, et mortale hoc indutum erit immortalitate, et sine intermissione videlicet Deus deorum sicuti est, attestante Propheta, qui ait: *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Sed quoniam laudes et gratiæ Deo a nobis redditæ, non Deo sed nobis proficiunt; ideo in hac tanta supplicatione subiungitur, *Æquum et salutare*, nam æquus est secundum naturam, justus dictus ab æqualitate naturæ. Condidit autem Deus hominem nulla pravitate perversum, sed omni bonitate rectum et æquum, ad imaginem scilicet ac similitudinem suam, ut non modo in illa terrena felicitate paradisi sobrie, juste, et pie viveret, verum etiam in majori quandoque et spiritali felicitate constitutus, creatorem suum sine fine laudaret. *Æquum* est ergo ut si volumus secundum naturam nostram justus esse, illud semper ad quod creati sumus facere studeamus, id est et in præsentis vitæ secundum æqualitatem naturæ nostræ viventes, creatori nostro de beneficiis suis incessabiles gratias referamus, atque ut in futura id ipsum incessabiliter faciamus, et toto semper affectu desideremus: hoc enim in tantum nobis salutare est, ut aliter salvi fieri nō latenus valeamus. Quia igitur æquum est, debemus hoc ex naturæ debito proprio creatori: quia vero salutare est, necessarium etiam sine dubio nobis est ad æternam salutem. Quotiens ergo, ut supra dictum est, Deo laudes et gratias agimus, ipsi quidem hoc et ex naturæ debito et ex necessitate nostræ salutis exsolvimus, sed illi qui in nullo indiget nihil proficimus. Nobis autem si hoc negligimus in quantum deficiamus, in primi parentis nostri lapsu, quicumque voluerit poterit perpensare: ille namque ad imaginem et similitudinem Dei conditus, ad æqualitatem et societatem angelorum quandoque perdendus, ad visionem et laudem conditoris proprii sublevandus, paradisi cultor, omnium et piscium maris, et volatiliū cœli et bestiārum, universæque terræ dominator, peccata cavens, justitia abundans ubi primum per superbiam depravatus non solum suo ingratus exstitit creatori, verum etiam Deo similis, immo Deus fieri concupivit, non modo ad illam futuram sui felicitatem non attigit, sed et quam tenebat amisit, et miseras mortalitatis et fragilitatis et calamitatis tantas invenit vel incidit, quantas sentiendo potius ac videndo, quam legendo, tam in se quam in aliis unusquisque cognoscit. Ut ergo ab hac miserrima infelicitate ad illam beatissimam felicitatem attingere valeamus, dignum coram Deo et iustum est,

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus.
Cum et Dominus sanctus, et Pater omnipotens, et æterne Deus idem sit, non ex superflua verbositate repetitur, sed ex magna ejus veneratione totiens proclamatur : si quidem sunt, ut ait Apostolus, dii multi et Domini multi : omnis enim qui servum habet etiam dominus jure vocatur ; sed homo dominus hominem servum habens servi semper indiget famulatu : ille autem solus Dominus sanctus est, cui Propheta humilliter canit, et dicit : *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Homo ergo dominus servi indigens servitute, dominus esse potest, quia servum habet, Deus esse non potest, quia indiget servo. Deus autem Dominus nullius indigens servitute, et Dominus est, quia, sicut Psalmista ait, *omnia serviunt ei* ; Deus est, quia nullius indiget famulatu : unde etiam et Dominus sanctus vocatur. Sicut enim vasa Domino consecrata, et panes propositionis, et sacerdotalia vestimenta, et sacrificiorum carnes in Veteri Testamento sancta dicuntur, eo quod a nemine contractari, vel comedi, vel indui debeant, nisi a solis quibus ex Dei lege concessum est, a ceteris vero omnibus omnimodis separatur : ita Deus Dominus sanctus dicitur, quia ejus videlicet dominatio a dominatione humana sine ulla est comparatione disjuncta, qui etiam Pater omnipotens Deus, ut præter illum nullus esse Pater omnipotens cognoscatur : namque homines ut patres suorum esse valeant filiorum, necessario prius filii sunt patrum suorum. Deus autem Pater omnipotens dicitur, quia non solum per Filium omnia ex nihilo potuit creare, omnia cum ipso valet sine labore aliquo gubernare, verum etiam Filium sibi coæternum Pater ipse tantum, non etiam Filius ex propria substantia potuit sine imminutione vel mutabilitate aliqua generare : ipse est enim Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui et coæternum sibi Filium genuit, et ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur. Æternus quoque Deus dicitur, quia sunt, sicut ait Apostolus, dii multi, de quibus in psalmo scriptum est : *Deus deorum Dominus locutus est* : et, *Ego dixi*

A *Dii estis; ex, quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos.* Sunt ergo sancti angeli Domini, sunt etiam et sancti homines dñi, sed dñi nomine nominantur, non æternitate, sed gratia; nam æternum esse non potest quod commutabile factum est. Si autem sancti angeli a Deo creati non essent, nullatenus diceremus, *Benedicite, omnia opera Domini Domino*, et statim subjungeremus: *Benedicite, angeli Domini, Domino*: quod enim a Deo creatum non est, consequenter etiam opus Dei non est: ite- cum propheta non solum virtutes, solem et lunam, stellas omnes, et lumen, celos celorum, aquas quæ super celos sunt ad laudem nominis Domini, sed et angelos quoque omnes. inviati: additque, *Quia ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt*; li- **B** quido satis ostendit ut cætera quæ subjungit, ita etiam angelos Dei esse creaturam atque facturam, et nisi iidem commutabiles creati fuissent, nequa- quam eorum pars non modica per superbiam ceci- disset, quæ angelica prædita dignitate diabolicam in- curreret infelicitatem. Jam vero de omnibus quod ei creati, et commutabiles sint, qui nescit, non homo, sed pecus est. Deus ergo qui et initio caruit et sine carebit, nihil recipiens varium, nihil habens occi- duum, omnium creator a nullo creatus, solus vere ac singulariter est æternus. Huic igitur Domino-sancto Patri omnipotenti, æterno Deo, non per culpam primi parentis etiam indigentes, infirmi et temporales ef- fecti, nullas per nos ipsos vel laudes vel gratias agere valemus: sed quoniam unigenitus Filius Dei Deo Pa- tri æqualiter sanctus, æqualiter omnipotens, æquali- ter æternus, inter nos et illum factus est mediator, per ipsum et quicquid gratiæ celestis habemus acci- **C** pimus, et per ipsum Deo Patri de beneficiis suis quæ nobis per Filium contulit gratias agere debemus; si- cut enim nihil a nobis habemus, sic neque per nos de aliquo gratias agere possumus: nam Deus cum sit in seipso justus, et immortalis, nos autem in no- bis ipsis injusti atque mortales, nec per justitiam suam poterat parcere Deus injustis, nec per immor- talitatem suam ullatenus subvenire mortalibus. Deus ergo Dei Filius ut misericorditer redimeret quos juste si vellet puniret, mortalitatem nostram immortalis accepit, ut esset ubi mortem nostram quam nos in- **D** justi juste incurrimus, injuste gustaret justus, ac dia- bolus, ejus invidia mors intravit in orbem terrarum, unum justum injuste occideret, omnes injustos quos quasi injuste videbatur occidere perderet; non enim primos parentes nostros in paradiso ut de ligno vetito comederent terroribus compulsi, sed fraudulenti promissionibus persuasi; non vim intulit, sed consilium dedit, ac per hoc quasi juste hominem possideat, cui sese homo sponte subdiderat. Deus igitur Dei Filius cum in forma Dei esset, non rapinam arbitra- ritur esse ac æqualem Deo, sed semetipsum exinaniv- it formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitum inæquus ut homo, humiliavit semet-

rogandus, aut quid simile; vel melius *Dei* in genitivo.

ipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis : propter quod et Drus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris..... Est enim mediator Dei et hominum Homo Christus Jesus : qui si purus Deus esset, non esset alius apud quem intercederet : si purus homo, non esset qui reconciliare valeret. Junge porro ut sit Deus in Christo, et est mundum reconcilians sibi, ipse videlicet pones quem agendum est, ipse qui agit, sit idem missus, et idem regressus, sicut ipse judicatus et ipse iudicaturus. Sedet itaque ad dexteram Patris, sicut ait Apostolus, et interpellat pro nobis, ut sacerdos videlicet noster, cui dicitur : *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech*, qui in terra positus tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis, ut et nos possemus exhibere corpora nostra hostiam viventem, Deo placentem, rationabile obsequium nostrum, non vitulos, non sanguinem taurorum aut hyrcorum, quia scriptum est, *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hyrcos*; et, *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hyrcorum potabo*? sed illud quod sequitur, *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua* : istæ enim sunt illæ spirituales hostiæ acceptabiles Deo, quas nos princeps apostolorum Petrus Deo per Jesum Christum dicit offerre debere, ad quas spirituales hostias quia etiam actio pertinet gratiarum, vere dignum et justum est, æquum et salutare, nos semper et ubique Domino sancto Patri omnipotenti aeterno Deo gratias agere.

Per Christum Dominum nostrum.

Vere enim ille Dominus noster est qui nos non corruptibilibus auro et argento, sed pretioso sanguine suo de servitute diaboli, et vana nostra conversatione redemit, de quo etiam pretio beatus Paulus apostolus ait : *Et non estis vestri, empti enim estis pretio magno*. Igitur non sumus nostri, sed sumus servi ejus, qui nos emit pretio magno sanguinis sui. Sequitur :

Per quem magistratum, etc., usque exultatione celebrant.

Angeli Græce vocantur, Latine vero nuntii interpretantur ab eo quod Domini voluntatem hominibus nuntiant. Angelorum autem vocabulum officii nomen est, non naturæ : semper enim spiritus sunt; sed tunc solummodo vocantur angeli cum mittuntur. Dominationes vero quidam coelestis patriæ spiritus ideo vocantur, quia cæteris angelorum inferioribus agminibus dominantur. Potestates sunt quibus virtutes adverse subjectæ sunt, et inde potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coercentur, ne tantum noceant quantum cupiunt. Virtutes illi angeli dicuntur, per quos signa et miracula in mundo fiunt, propter quod et virtutes appellantur. Seraphim quoque similiter est multitudo angelorum, qui ex Hebræo in Latinum ardentes vel incendentes interpretantur. Hæc itaque ardentes

A vocantur, qui inter eos et Deum nulli angeli consistunt, et ideo quanto vicinius coram eo consistunt, tanto magis claritate divini luminis inflammantur. Angeli igitur sancti qui post lapsum diaboli et angelorum ejus perseverantia æternæ beatitudinis solidati sunt, et tantum firmitatis vigorem consecuti, ut nullo jam lapsu aversi, nulla superbia cadentes, sed firmiter in Dei amore et contemplatione manentes nihil aliud dulce habeant nisi eum a quo creati sunt, qui etiam et locis et singulis hominibus presunt : hi, inquam, tam laudabiles divinx majestatis ministri, de quibus etiam Dominus et Salvator noster in Evangelio ait quod semper videant faciem Patris, pro tanta sui dignitate non se ipsos laudant, nec propriam gloriam quaerunt, sed majestatem Patris cujus hæc omnia gratia perceperunt. Hos ergo et nos homines in quantum possumus imitantes non extolamur pro donis gratiæ Dei, sed potius ipsi pro donis suis laudes incessabiles referamus. Si enim illi qui tanta jam firmitate donati sunt, ut nullum omnino casum pertimescant, tota se semper reverentia divinx majestati submittunt, quanto magis homo putredo, et filius hominis vermis, qui, ut beatus Job ait, *quasi flos egreditur, et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet*, omni se humilitate proprio semper debet subdere creatori, illum laudans semper, et semper justificans : se vituperans semper, et semper accusans? Et si illi coelestis patriæ spiritus qui dominationem vocabulum sortiuntur, eo quod cæteris angelorum agminibus dominantur, non se de sua dominatione extollunt, sed majestatem proprii creatoris reverenter adorant : quanto magis homo aliis prælatus hominibus nullatenus debet inflari, sed humiliter semper animo cogitare, quia et suis et subditorum sibi Dominus est in cælis! Si enim, ut Psalmista ait, *universa vanitas omnis homo vivens*, quid superbit terra et cinis? Et qui potestates quæ a diabolo et angelis ejus, quos sanctus Job appellat horribiles, metuantur, quique earum potestate coerciti non possunt tantum nocere quantum cupiunt : si hæc, inquam, tam fortes, tam potentes et tam metuendæ potestates cum omni tremore divinx majestati se subdunt, et tantam sui dignitatem ad gratiam referunt conditoris : quanto magis homo qui non solum malignos spiritus ne ab eis vincatur, verum etiam ipsos quoque vermiculos pertimescit, timorem Dei ante oculos semper habere, illum semper, etiam si ab aliquo timeatur, tremere ac perpavescere debet! Quod autem coelos Deus cum coelestibus virtutibus majestatem Dei Patris socia exultatione ac laudibus celebrare, ita intelligendum est quod omnis creatura non voce sed opere laudet Deum, quia ex creaturis consequenter creator intelligitur, et in singulis operibus atque effectibus Dei magnificentia demonstratur. Item quod angeli laudare, dominationes adorare, tremere potestates dicuntur, non ita accipiendum est quasi laudantes angeli majestatem Dei nec adorent nec tremant, quod faciunt dominationes et potestates : vel quasi adorantes dominationes non laudent vel tre-

nam, quod faciunt angeli et potestates : aut rursus tremantes potestates non laudent vel adorent, quod faciunt angeli et dominationes : sed quiddid de singulis dictum est, æqualiter de omnibus sentiendum est ; cum enim scriptum sit : *Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te*, qui dominationes et potestates habitare in domo Domini credit, Dominum eas in sæcula sæculorum laudare non dubitet. Nam et de virtutibus æque ut de angelis scriptum est, *Laudate eum, omnes angeli ejus ; laudate eum, omnes virtutes ejus*. Rursus cum scriptum sit, *ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum* ; si omne genu cælestium in nomine Jesu flecti credimus, non solum dominationes, verum etiam omnes angelorum ordines sicut Filium, Ita et Patrem non dubitabimus adorare. Quod autem majestatem Dei Patris tremere potestates dicuntur, non hoc ex timore supplicii, quod non merentur ; non ex timore offensionis Creatoris, quam incurere jam non possunt, sed ex reverentia et honore divinæ faciunt majestatis : tres enim constat esse timores, supplicii, de quo in psalmo dicitur, *Initium sapientiæ timor Domini* : hunc enim habent qui pro commissis suis ne a Domino puniantur incipiunt jam timere. Est etiam timor offensionis, quo a dilectoribus suis timetur Deus, ne vel in modico offendantur, de quo dicitur ad Abraham : *Nunc cognovi quod timeas Deum, et non peperisti filio tuo unigenito propter me*. Idem etiam alibi perfecta caritas appellatur, sicut scriptum est : *Perfecta caritas foras mittit timorem, illum videlicet quem primo loco posuimus, de quo idem apostolus ait : Qui autem timet non est perfectus in charitate, quoniam timor pœnam habet*. Tertius timor est ex reverentia et honore procedens, quo nunc tremere Dei majestatem etiam potestates dicuntur, de quo etiam scriptum est : *Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi*. In futura enim vita nec primus ille, nec secundus erit ; sed hic tantum tertius in sæculum sæculi permanebit. Tremunt autem non solæ videlicet potestates, sed omnes etiam cælestis patrie spiritus : nam cum scriptum sit, dicente Domino : *Quicumque honoraverit me, glorificabo eum ; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles*, manifestum est omnes cælestium ordines ministrorum idcirco in tantum a Creatore glorificari, quia ipse quoque ab eis omnibus summo tremore ac reverentia honoratur. Denique si non eum honorarent, certum est quod contempnerent ; si autem contempnerent, sine dubio non glorificarentur ab eo, sed essent ignobiles, ut diabolus et angeli ejus, qui eum non honorando contempserunt, et se honorando in perpetuæ damnationis opprobrium et contumeliâ corruerunt. In sequentibus quoque cum dicitur, *Cælestiumque virtutes ac beata seraphim socia exultatione concelebrant*, manifeste ostenditur quia ille potestatum tremor non ex timore pœnæ, sed ex reverentiæ honore procedit. Si enim divina majestas ab omnibus tremitur, etiam beata seraphim quæ exultare dicuntur, tremere non dubitantur ; et si exulta-

tio beatorum seraphim socia exultatione spirituum cæterorum, apparet quod omnes honorum ordines spirituum supernorum divinæ majestati et tremant cum exultatione, et exsultent cum tremore, illo, inquam, tremore, quos ante trementes sic Propheta admonet consequenter ac dicit, *Audite verbum Domini, qui tremitis ad verbum ejus*. Tam proprie enim ipse dicentis spiritus audientum merita sequestravit, ut eum omnes audirent clamantem ; ille tamen sibi hæc intelligeret dici, qui ad Dei verbum non reatu conscientie, sed effectum reverentiæ tremuisset. Audi ergo hominem gaudio ac desiderio contremiscentem : *Servite*, inquit David, *Dominio in timore, et exultate ei cum tremore*, et quoniam supernorum illa civitas ex angelis et hominibus constat, ad quam tantum credimus genus hominum ascendere, quantos illic contingit electos angelos remansisse, sicut scriptum est, *Statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei*, superest ut ipsi quoque homines, qui ad cælestem patriam redeunt, ex eis agnominibus aliquid illic reverentes imitentur, unde et protinus subinfertur :

Cum quibus et nostras voces, etc.

Orat enim in his verbis ex omnium personarum sacerdos, ut voces hominum angelorum sermonibus supplici se confessione laudaptium jubeat, id est dignetur cum beata seraphim grateranter admitti, id est recipi vel assumi. Isaias namque propheta testatur se vigisse Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, et seraphim quorum uni sex, et alteri totidem erant alæ, duabus velantia faciem ejus, et duabus velantia pedes ejus, et duabus velantia et clamantia alterum ad alterum, ac dicentia : *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth ; plena est omnis terra gloria tua.*

Imitatur ergo sancta Ecclesia in terris posita partem sui, quæ in cælis est constituta, non solum quod Deum supplici confessione conlaudat, verum etiam quod iisdem verbis ac sensibus easdem laudes concelebrat : consequens enim est, ut sit una laudatio, quorum futura est una eademque in domo Domini habitatio. Quod autem ter *Sanctus* in Dei laudem dicimus, Trinitatem personarum in unitate divinitatis ineffabili mysterio veneramur : in eo vero quod tum semel Dominum Deum Sabaoth confitemur, unum Deum in Trinitate verbis cælestibus prædicamus, nam Sabaoth ex Hebræo in Latinum vertitur, exercituum sive virtutum, quod et in prophetis frequentissime legitur dicentibus, *Hæc dicit Dominus Deus exercituum*, et in psalmo aperte et angelorum voce dicitur, *Quis est iste rex glorie ? Dominus virtutum*. Quod autem sequitur :

Pleni sunt cæli et terra gloria tua,

immensitatem divinæ majestatis ostendit, nulla enirratione, nulla æstimatione metiri valet ; mundo non capitur, sic replet mundum, ut ipse contineat mundum, non contineatur a mundo : est enim mundo superior, inferior, exterior, et interior ; regendo superior, portando inferior, gubernando exterior, replendo interior ; sic est per cuncta diffusus, ut non

sit qualitas mundi, sed substantia creatrix mundi, sine labore regens, sine onere continens mundum, non tamen per spatia locorum quasi mole diffusus, non ut in dimidia parte sit dimidius, et in alia dimidia dimidius, atque ita per totum totus: non sic, sed in toto celo totus, et in tota terra totus, et in parte totus, et per cuncta totus, et nullo contentus loco, sed in se ipso ubique totus, ita Pater; ita Filius, ita et Spiritus sanctus, unus Deus Trinitas indivisa. Deinde subiungitur:

Osanna in excelsis.

Et *Osanna* interpretatur salvifica, subaudiendo vel populum tuum, vel totum mundum, cui idcirco additur in *excelsis*, quod adventus Christi non tantum hominum salus, sed totius mundi sit, terrena jungens cum celestibus, ut omne genu ei flectatur celestium, terrestrium et infernorum. Sequitur:

Benedictus qui venit in nomine Domini

Hoc autem non dicitur nisi soli Filio Dei, Salvatore quoque id ipsum in Evangelio comprobante, *Ego veni in nomine Patris mei, et non recepitis me, alius venit in nomine suo, et recepitis eum*. Peractis omnibus quæ supra memoravimus, facto magno circumquaque silentio, incipit jam sacerdos fixa in Deum mente salutarem corporis et sanguinis Domini hostiam consecrare, quam offert generaliter pro Ecclesia Dei sancta catholica, et famulis famulabusque ejus, atque omnibus circumstantibus, quorum illi fides cogita est, et nota devotio, quique illi ipsum sacrificium offerunt pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suæ. Advocat etiam in adiutorium obsecrationis suæ gloriosam semper virginem Mariam genitricem Dei et Domini nostri Jesu Christi, sed et beatos simul apostolos ac martyres Dei, et omnes pariter sanctos, ut eorum meritis ac precibus in omnibus protectionis ejus muniamur auxilio. Orat præterea ut oblationem cunctæ familie suæ Dominus placatus accipiat, ac per manus sancti angeli sui in sublime altare suum perferri jubeat, diesque nostros in sua pace disponat, atque ab æterna damnatione nos eripi, et in electorum suorum jubeat grege numerari. Hoc autem totum in commemorationem fit mortis Domini ad tempus ab eo gustatæ, qua nos ab æternæ mortis damnatione unigenitus Dei Filius misericorditer liberavit, sicut ipse panem et calicem accipiens in sanctas ac venerabiles manus suas, et elevatis oculis in cælum, gratias agens ac benedicens, eaque discipulis suis dedit, ut manducarent et biberent; corpus et sanguinem suum esse confirmans, ait: *Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis*. Hæc namque singularis victima ab æterno interitu animam salvat, quæ illam nobis mortem unigeniti per mysterium reparat, qui licet surgens a mortuis jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur, et in se ipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur, ejus caro in populi salutem partitur, ejus sanguis non jam in manus infide-

lium, sed in ore fidelium funditur. Hinc ergo pensamus quale sit pro nobis hoc sacrificium, quod pro absolutione nostra passionem unigeniti Filii semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem celos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summis ima sociari, terram celestibus jungi, unum quid ex visibilibus atque invisibilibus fieri, unde et a secretis virtutibus, vel sacris sacramenta dicuntur; quia sub tegumento corporalium rerum virtus divina secretius salutem eorum sacramentorum operatur. Ideoque seu per bonos, seu per malos ministros intra Dei Ecclesiam dispensentur, tamen quia Spiritus sanctus mystice illa vivificat, qui quondam apostolico in tempore visibilibus apparebat operibus, nec bonorum meritis dispensatorum amplificantur hæc dona, nec malorum attenuantur, quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: quam consecrationem corporis et sanguinis Domini ideo semper in silentio arbitror celebrari, quia sanctus in eis manens Spiritus eundem sacramentorum latenter operatur effectum, unde et Græce mysterium dicitur, quod secretum et reconditum habeat dispositionem. Sed necesse est ut cum hæc sacerdos agit, semetipsum Deo in cordis contritione mactet, quia qui passionis Domini mysteria celebrat, debet imitari quod agit. Tunc ergo vere pro nobis hostia erit, cum nos ipsos hostiam fecerit.

Præceptis salutaribus moniti et divina institutione formati audemus dicere.

Dominus et Salvator noster Jesus Christus in Evangelio præcepit dicens: *Et cum oratis, nolite multum loqui, sic autem ethnici faciunt, putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur*. Si ergo ethnicus in oratione multum loquitur, ergo qui Christianus est debet parum loqui; nam si ille ideo frustratur petitione sua, quia putat se in multiloquio exaudiri: debet iste parum loqui, ne similia patiatur: Deus enim non verborum, sed cordis auditor est. Hæc itaque præcepta et mandata salutaria nobis sunt, quibus admonemur ne per multiloquium orationis nostræ frustrationem mereamur, ut his paucissimis verbis quibus ex divina institutione atque eruditione formamur vel docemur, petitiones nostras apud Deum innotescere contenti simus.

Pater noster, qui es in cælis.

Omnia quæ divinitus dicta factaque referuntur, sunt miraculo ipsis etiam celestibus tremenda; stupore sunt pavenda mortalibus: sed nihil ita stupet cælum, pavet terram, expavescit universam creaturam, quam quod servus Dominum patrem vocare audit, judicem suum reus genitorem nuncupat, conditio terrena suo se voce Dei adoptat filium; sed audemus, quia præsumptio dicentis non est, ubi auctoritas est jubentis; ipse enim nos dicere voluit qui nos docuit sic orare, *Pater noster, qui es in cælis*, non quod ille non sit in terra, sed ut per hoc germen esse noveris et celeste, et si te Dei filium tu fateris, vive quasi Dei

filius, ut actu, vita, virtutibus, tanto possis respondere genitori.

Sanctificetur nomen tuum.

Quia a Christo vocatus es Christianus, petis ut prerogativa tanti nominis sanctificetur in te, quia nomen Dei quod per se et sibi sanctum est, aut sanctificatur in nobis nostro auctu [Forte, actu], aut nostro auctu blasphematur in gentibus.

Adveniat regnum tuum.

Ipse dicit: *Regnum Dei intra vos est.* Si intra nos est, veniat quid oramus? Est in fide, est in spe, est in expectatione, sed ut veniat jam precamur; veniat autem nobis, non illi qui conregnat Patri in suo semper sinu permanens, sed veniat nobis: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Dicimus, veniat regnum tuum, ut sic Deus regnet in nobis, quatinus in nobis desinat mors regnare, desinat regnare peccatum: *Regnavit, inquit, mors ab Adam usque ad Moysen.* Et alibi: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.*

Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra.

Nunc in terra multa sunt pro diaboli voluntate, pro sæculi nequitia, pro desiderio carnis; in celo vero fit nihil præter Domini voluntatem. Petimus ergo ut interempto diabolo, ut novo seculo, ut mutato corpore, ut destructo mortis imperio, ut abolita dominatione peccati, in celo et in terra, in Deo et hominibus una Dei et eadem sit voluntas.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Post regnum cæleste terrenum panem petere non jubemur, prohibente ipso cum dicit: *Nolite solliciti esse quid manducetis aut quid bibatis;* sed quia ipse est panis qui de celo descendit, petimus et precamur, ut ipsum panem quo quotidie, id est jugiter sumus in æternitate victuri, hodie, id est in præsentī vita de convivio altaris sancti ad virtutem corporis mentisque capiamus.

Et dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

Sic dicendo, o homo, indulgentiæ modum, mensuram veniæ, tu tibi dedisti, qui a Domino tantum tibi petis dimitti, quantum dimiseris ipse conservo. Dimitte ergo delinquenti in te totum, si vis ipse de tuis nihil debere Domino delictis; in altero dimitte tibi, si vis ipse vindicem vitare sententiam.

Et ne nos inducas in tentationem.

Deus, sicut scriptum est, neminem temptat; sed temptare dicitur, cum contumaciter cunctes ad temptationis laqueos derelinquit. Sic Adam tentatoris insidias incurrit, dum sui præcepta despiciit conditoris: unde autem et a quo temptaretur, homo prodidit sic dicendo:

Sed libera nos a malo;

hoc est a diabolo, qui totius mali et auctor est, et origo. Diabolus natura cælestis fuit, nunc est nequitia spiritalis; ætate major sæculo, nocendi usu tritus, ledendi arte peritissimus; unde non jam malus, sed malum dicitur, a quo est omne quod melius est.

• Desideratur hic aliquid in ms.

Hinc est quod propriis viribus liberari homo non potest carnalibus vinculis inligatus. Petendum nobis est ergo ut Deus nos a diabololibet, qui Christum terris ut diabolum vinceret commodavit. Clamet, clamet homo ad Deum, clamet, Libera nos a malo, ut a tanto malo, solo Christo vincente, liberetur.

Accepimus auditum fidei, formam Dominicæ orationis audivimus, Christus breviter orare docet, quia cito vult postulata præstare. Aut quid petentibus non dabit qui se ipsum non petentibus dedit? aut in respondendo quam faciet moram, qui in dictandis precibus vota supplicum sic prævenit? Neque illud nos moveat, quod quidam jactare solent: Si novit Deus quid oremus, et antequam petamus scit quibus indigemus, frustra scienti loquimur: nos enim non sumus narratores, sed rogatores: aliud est enim ignoranti narrare, aliud scientem petere; in isto iudicium est, hic obsequium; ibi fideliter indicamus, hic miserabiliter obsecramus. Amen. Signaculum orationis Dominicæ posuere, ubi fideliter possumus dicere. Sequitur:

Libera nos, quæsumus, Domine, ab omnibus malis præteritis, præsentibus et futuris.

Omnia mala quibus nos a Domino petimus liberari vel præterita sunt, vel præsentia, vel futura peccata: nam præcæteris malis ne veniant in sequentibus exoratur, cum dicitur, *Da propitius pacem in diebus nostris;* sicut autem in Evangelio Salvator, ait, *omnis qui facit peccatum, servus est peccati,* orat ergo sacerdos ut, præterita nobis peccata laxando, et de præsentibus ac futuris jugem tribuendo custodiam, Dominus nos a malis omnibus liberare dignetur; facientes enim peccatum sumus omnes servi peccati. Neque aliter hujusmodi servitute possumus liberari, nisi Domini misericordia liberante; nemo enim potest peccata dimittere, vel aliquem a temptatione servare, præter solum Deum, qui non solum per se, verum etiam per subiectos sibi famulos quorum vult peccata dimittit; quibus dicitur in Evangelio: *Quorum remisistis peccata, remittantur eis.* Notandum sane quod Deum quem in oratione Dominica Patrem vocamus, in nostra Dominum appellamus, quia videlicet illud ex divina auctoritate præsumimus, hoc ex debito nostræ devotionis offerimus: in illo nos Dei filios gratia, in hoc ejus servulos proffitemur natura; cui tamen digne servire non possumus, nisi prius peccatis inservire cessemus: ait enim Salvator in Evangelio, *Nemo potest duobus dominis servire.* Petimus igitur, ut Apostoli verbis eloquar, quo liberati a peccato, servi autem facti Deo, habeamus fructum nostrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. Sequitur:

Et intercedente beata Virgine, etc.

Cum sancta Ecclesia persecutionis procella pulsatur, solet quidem in fortioribus membris suis gloriosissime triumphare, sed in infirmioribus quibusque ruinam gravissimam sustinere, et, quod fatendum est, magna in utrisque, id est et imbecillioribus

et robustioribus dispendia perpeti; nam persecutionis igne omnia populante, sicut infirmorum nonnulli temptati a fide recedunt, et ipsi pereuntes etiam sanctorum corda pavere faciunt fratrum; ita et fortissimi quique, licet in semetipsis admiranda Deo, et angelis, et hominibus martyrii sui spectacula præbeant, in aliis tamen solo exemplo non etiam prædicationis verbo proficere possunt. Orat ergo sacerdos in his verbis, ut sicut prosperitatis tempore a peccatorum nos Deus labe defendit, ita etiam nobis adversa persecutionis avertat, quatenus nec infirmi terrore vel supplicis superati a fide recedant, nec fortes et validi quique a prædicationis et exhortationis fraternæ impediatur officio: quod quia certum est sanctos post vitæ hujus excessum cum Christo manentes indesinenter pro remanentibus in hoc mundo fratribus supplicare, petit ut beate et gloriose semper Virginis Dei Genitricis Mariæ et maximorum apostolorum intercessionibus Petri et Pauli apud Deum valeant obtinere. Sequitur:

Ut ope misericordiæ adjuti, etc.

Ecce propter quid nos et ab omnibus liberari a Domino malis, et pacem dari temporibus nostris oramus, scilicet ut liberati a peccato et ab omni perturbatione securi Domino Deo nostro sine timore in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris servire possimus. Quod quia nec accipere nec facere nisi per auxilium possumus Salvatoris, recte subjungitur:

Per Dominum, etc.

Ipse enim Dominus et Salvator noster, qui est cum Patre in unitate Spiritus sancti una Deitas, una vivendi æqualitas, et vivificandi potestas in Evangelio discipulis ait: *Ego sum vitis, et vos palmites estis; qui manet in me et ego in eo, hic offert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere.* Et paulo superius dixerat: *Sicut palmes non potest ferre fructum a se, nisi manserit in vite; sic et qui in me non manserit.* Si quem vero scire delectat quid sit manere in eo, audiat ipsum dicentem: *Sicut dilexit me Pater, et ego vos dilexi, manete in dilectione mea; si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Patris præcepta servavi, et maneo in ejus dilectione.* Si quis etiam nosse desiderat qualis et quanta non manentibus in eo immineat poena, audiat ejusdem voce prædictum: *Si quis autem in me non manserit, præcisus est sicut palme, et missus est foras, et aruit; et colligentes eos in ignem mittunt, et ardent.* Jam vero quod de manentibus in eo ipse subjungit audire gratius puto: *Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis petite, et fiet vobis.* Christus autem Græce Latineque dicitur unctus; ipsi enim Propheta in psalmo decantat: *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* De ipso etiam summus apostolorum Petrus in Actibus apostolorum ad Cornelium et eos qui secum aderant dicit: *Vos scitis quod factum est verbum per totam Judæam; incipiens enim a Galilæa post baptis-*

ma quod prædicaui Johannes, Jesum a Nazareth quemodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute; quod enim Propheta oleum lætitiæ, hoc Apostolus Spiritum sanctum et virtutem Dei appellat. Ihesus vero Hebraice, Latine Salvator interpretatur, quod aperte angelus ad Joseph in somnis loquens de Maria testatur cum ait: Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Ihesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Dehinc antequam communicetur, exclamat sacerdos, et dicit:

Pax Domini sit semper vobiscum.

Nihil enim sine pace placitum Deo est, nec ille qui dixit: *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo,* in corde manere potest odiis ac dissensionibus maculato; non est enim Deus dissensionis, sed pacis. Orat ergo sacerdos ac præmonet ut pax Domini sit nobiscum, quatenus perceptio sacrosancti corporis et sanguinis Domini nostri Ihesu Christi non ad reatum sed ad solutionem nobis omnium proficiat peccatorum; quicumque enim manducaverit corpus Domini, ut ait Apostolus, et calicem ejus biberit indigne, iudicium sibi manducat et bibit. Rursum Salvator in Evangelio ait: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Igitur si non manducaverimus neque biberimus, non habebimus vitam in nobis; si autem indigne manducaverimus et biberimus, iudicium nobis manducabimus et bibemus. Purgandus est itaque animus, et quantum in nobis est cum omnibus pax habenda, ut digne sumendo corpus et sanguinem Domini, et mortem et iudicium evadamus, et vitam ac remedium per eorum perceptionem accipere mereamur. Quod autem inter communicandum a cantoribus exclamatur:

Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis, propter illud sit, ut impleatur in nobis quod beatus Johannes apostolus ait: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est: quod si confiteatur peccata nostra, fidelis et justus est, ut remittat nobis peccata nostra, et emendet nos ab omni injustitia.* Quomodo autem id fiat, idem ipse apostolus paulo superius sic ostendit: *Si in lumine ambulamus, sicut ipse est in lumine, societatem habemus ad invicem, et sanguis Ihesu filii ejus emundat nos ab omni peccato.* Itemque in sequentibus ait: *Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis: quod si quis peccaverit, deprecatores habemus ad Patrem Ihesum Christum justum, et ipse exoratio est pro peccatis nostris; non autem pro nostris tantum, sed et pro toto mundo.* In quibus verbis satis apparet quam consequenter de Domino et Salvatore nostro beatissimus Baptista Johannes testatur in Evangelio dicens: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi:* de ipso quippe et Isaias propheta ait: *Tanquam oris ad occisionem adductus est, et sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum; in humilitate iudicium ejus sublatum est.* Communicato post hæc clero vel

populo, oratio ex more colligitur, et a diacono protinus exclamatur.

Ite, missa est.

Missa autem proprie tempore sacrificii est quando canticumini foras mittuntur, clamante levita: Si quis remansit caticuminus, exeat foras; et inde missa, quia sacramentis altaris interesse non possunt qui

nondum regenerati noscuntur. Quibus celestibus ac super omnia salutaribus sacramentis, ut nos qui jam Dei gratia ex aqua et Spiritu sancto sumus renati digne interesse possimus, ipse qui hanc in suam commemorationem celebrari praecepit, prestare dignetur, cui est cum Patre in unitate Spiritus sancti gloria et honor, virtus et potestas in saecula saeculorum. Amen.

PIPPINI ET CAROLOMANNI

FRANCORUM REGUM

DIPLOMATA

NECNON QUORUMDAM INTER ILLUSTRIORES FRANCO ET GERMANOS
SÆCULI VIII MONUMENTA SELECTA.

I.

CAROLOMANNI PRINCIPIS CAPITULARE AN. 742.

(Periz, Monumenta Germaniae, etc.)

Codices quorum ope constitutionem hanc recognovimus, hi sunt:

1. C. bibl. Vaticanæ Palatinus n. 577, sæc. VIII exeuntis vel noni ineuntis; unde et Holstenius pridem ediderat.

2. C. bibl. regie Monacensis olim Moguntinus, a cl. Würdtwein in edendis sancti Bonifacii epistolis adhibitus, sæculi IX, cujus loca aliquot a V. cl. Pförringer iterum collata sunt.

3. C. bibl. imperialis Vindobonensis inter Theologicos n. 259 insignitus, sæculi IX, quo et Serrarius in editione sua usus est.

4. C. bibl. aulicæ Carlsruhanæ membr. sæculi X, a V. cl. F. Molter bibliothecæ illius præfecto collatus.

5. C. bibl. regie Monacensis olim Frisingensis, signatus C. F. 25, sæculi X, a Boehmero nostro cum editis collatus.

6. C. divi Marci Venetiis, chartaceus, sæc. XV, quem æque ac codices 1 et 3, ipsemet cum editis contuli.

Codices isti antiquissimi cum unanimi inter se consensu ab editionibus discrepent, has adhibito Benedicti textu corruptas fuisse existimaverim. Capitulum distinctionem, codicibus incognitam, qualem Baluzius a Sirmondo acceperat, retinendam duxi.

In nomine domini nostri Iesu Christi. Ego Carlmannus, dux et princeps Francorum, anno ab incarnatione Christi septingentesimo 42°, 11 Kalendas Maias, cum consilio servorum Dei et optimatum meorum, episcopos qui in regno meo sunt cum presbiteris, et concilium et synodum pro timore Christi congregavi, id est Bonifatium archiepiscopum, et Burghardum, et Regenfridum, et Hwitanum, et Vuillabaldum, et Dodanum, et Eddanum, cum presbiteris eorum, ut mihi consilium dedissent, quo-

- a Wirtzburgensem.
- b Coloniensem.
- c Buraburgensem.

modo lex Dei et ecclesiastica relegio recuperetur, quae in diebus praeteritorum principum dissipata corrui, et qualiter populus christianus ad salutem animae pervenire possit, et per falsos sacerdotes deceptus non pereat; et per consilium sacerdotum et optimatum meorum ordinavimus per civitates episcopos, et constituimus super eos archiepiscopum Bonifatium, qui est missus sancti Petri. Statuimus per annos singulos synodum congregare, ut nobis praesentibus canonum decreta et ecclesiae iura restaurarentur, et relegio christiana emendetur. Et fraudatas pecunias ecclesiarum ecclesiis restituimus et reddidimus. Falsos presbiteros et adulteros vel fornicatores diaconos et clericos de pecuniis ecclesiarum abstulimus et degradavimus, et ad poenitentiam coegimus.

2. Servi Dei per omnia omnibus armaturam portare vel pugnare, aut in exercitum et in hostem pergere, omnino prohibuimus, nisi illi tantummodo qui propter divinum mysterium, missarum scilicet solemnia adimplenda, et sanctorum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt. Id est, unum vel duos episcopos cum capellanis praesbiteris princeps secum habeat, et unusquisque praefectus unum presbiterum, qui hominibus peccata confitentibus indicare et indicare poenitentiam possint. Necnon et illas venationes et silvaticas vagationes cum canibus omnibus servis Dei interdiximus. Similiter ut acceptores et walcones non habeant.

3. Decrevimus quoque iuxta sanctorum canones, ut unusquisque presbiter in parrochia habitans episcopo subiectus sit illi in cuius parrochia habiet; et semper in quadragesima rationem et ordinem ministerii sui, sive de baptismo, sive de fide catholica, sive de precibus et ordine missarum, episcopo reddat

- d Eichstetensem.
- e Argentoratensem.

et ostendat. Et quicquid iure canonico episcopus circumbeat parrochiam populos ad confirmandos, presbiter semper paratus sit ad suscipiendum episcopum, cum collectione et adiutorio populi qui ibi confirmari debet. Et in cena Domini semper novum crisma ab episcopo quaerat, ut episcopum testis adsistat castitatis, et vitae et fidei et doctrinae illius.

4. Statuimus ut secundum canonicam cautellam, omnes undecumque supervenientes ignotos episcopos vel presbiteros, ante probationem synodalem in ecclesiasticum ministerium non admitteremus.

5. Decrevimus ut secundum canones unusquisque episcopus in sua parrochia sollicitudinem adhibeat, adiuvante gravione qui defensor ecclesiae est, ut populus Dei paganus non faciat, sed ut omnes spurcitas gentilitatis abiciat et respuat; sive sacrificia mortuorum, sive sortilegos vel divinos, sive filacteria et auguria, sive incantationes, sive hostias immolantias, quas stulti homines iuxta ecclesias ritu pagano faciunt, sub nomine sanctorum martyrum vel confessorum, Deum et suos sanctos ad iracundiam provocantes; sive illos sacrilegos ignes, quos nied fyr vocant, sive omnes, quaecumque sint, paganorum observationes diligenter prohibeant.

6. Statuimus similiter, ut post hanc synodum, quae fuit in Kalendas Maias, ut quisquis servorum Dei vel ancillarum Christi in crimen fornicationis lapsus fuerit, quod in carcere poenitentiam faciat in pane et aqua. Et si ordinatus presbiter fuisset, duos annos in carcere permaneat, et antea flagellatus et scorticatus videatur, et post episcopus adaugeat. Si autem clericus vel monachus in hoc peccatum ceciderit, post tertiam verberationem in carcere missus, vertentem annum ibi poenitentiam agat. Similiter et nonnae velatae eadem poenitentia contineantur, et radantur omnes capilli capitis eius.

7. Decrevimus quoque, ut presbiteri vel diaconi non sagis, laicorum more, sed casulis utantur, ritu servorum Dei. Et nullus in sua domu mulierem habitare permittat. Et ut monachi et ancillae Dei monasteriales iuxta regulam sancti Benedicti ordinare et vivere, vitam propriam gubernare studeant.

II.

CAROLOMANNI PRINCIPIS

CAPITULARE LIFTINENSE AN. 743.

Capitulare hoc in codicibus 1. Palatino, n. 577, fol 5; 2. Moguntino jam Monacensi; 3. Vindobonensi; 4. Carlsruhano, et 6. divi Marci Veneto post Capitulare anni 742 proxime sequitur. Inscriptur in eod. 1, 3, 4: *De alio synodali conventu*. Goldastus textum auxilio codicis Moguntini emendatum dederat. Capitulum distinctionem Baluzianam servavi.

1. Modo autem in hoc synodali conventu, qui congregatus est ad Kalendas Martias in loco qui dicitur Liftinas, omnes venerabiles sacerdotes Dei et comites et praefecti prioris synodus decreta consen-

tientes firmaverunt, se implere velle et observare promiserunt. Et omnis ecclesiastici ordinis clerus, episcopi et presbyteri et diaconi cum clericis, suscipientes antiquorum patrum canones, promiserunt se velle ecclesiastica iura moribus et doctrinis et ministerio recuperare. Abbates et monachi receperunt regulam sancti Patris Benedicti ad restaurandam normam regularis vitae. Fornicatores et adulteros clericos, qui sancta loca vel monasteria ante tenentes coinquinaverunt, praecipimus inde tollere et ad poenitentiam redigere. Et si post hanc definitionem in crimen fornicationis vel adulterii ceciderunt, prioris synodus iudicium sustineant. Similiter et monachi et nonnae.

2. Statuimus quoque cum consilio servorum Dei et populi christiani, propter imminencia bella et persecutiones ceterarum gentium quae in circuitu nostro sunt, ut sub precario et censu aliquam partem ecclesiasticae pecuniae in adiutorium exercitus nostri cum indulgentia Dei aliquanto tempore retineamus, ea conditione, ut annis singulis de unaquaque casata solidus, id est duodecim denarii, ad ecclesiam vel ad monasterium reddatur; eo modo, ut si moriatur ille cui pecunia commodata fuit, ecclesia cum propria pecunia revestita sit. Et iterum, si necessitas cogat ut princeps iubeat, precarium renovetur et rescribatur novum. Et omnino observetur, ut ecclesia vel monasteria penuriam et paupertatem non patiantur, quorum pecunia in precario praestita sit. Sed si paupertas cogat, ecclesiae et domui Dei reddatur integra possessio.

3. Similiter praecipimus, ut iuxta decreta canonum, adulteria et incesta matrimonia, quae non sint legitima, prohibeantur et emendentur episcoporum iudicio; et ut mancipia christiana paganis non tradantur.

4. Decrevimus quoque, quod et pater meus ante praecipiebat, ut qui paganas observationes in aliqua re fecerit, mulietur et damnetur quindecim solidis.

III.

PIPPINI PRINCIPIS

CAPITULARE SUESSIONENSE AN. 744.

Constitutionem hanc pridem a Sirmondo ope codicum Bellovacensis, Flandrici et Metensis editam, et a Baluzio auctoritate Metensis correctam, auxilio codicum, 1. Vaticanis n. 3827, olim sancti Petri Bellovacensis, saec. xi; 2. regi Parisiensis inter Suppl. Latina n. 75, saec. x, cui Metensem consentisse patet, recogovimus.

In Dei nomine Trinitatis. Anno septingentesimo quadregesimo quarto ab incarnatione Christi sub die 5 Nonas Martii et luna 14, in anno secundo Childerici regis Francorum, ego Pippinus, dux et princeps Francorum. Dum plures non habetur incognitum, qualiter nos in Dei nomine, una cum consensu episcoporum, sive sacerdotum vel servorum Dei consilio, seu comitibus et oblatibus Francorum, conloqui apud SueSSIONIS civitas synodum vel concilio

* Cf. Bened. 1, 2. — Goldastus utramque finem coniungit.

facere decrevimus : quod ita in Dei nomine et fecimus.

In primitus constituimus fide catholica, quam constituerunt 318 episcopi in Nicaeno concilio, ut denuntiaretur per universa regione postra, et iudicias canonicas aliorum sanctorum, quae constituerunt in synodis suis; quomodo lex Dei et ecclesiastica regula recuperetur, quae in diebus priorum principum dissipatu corruit.

2. Propterea nos una cum consensu episcoporum, sive sacerdotum seu servorum Dei et optimatum meorum consilio decrevimus, ut annis singulis synodo renovare debeamus, ut qualiter populus christianus ad salutem animarum pervenire possit, et ut haeresis amplius in populo non resurgat, sicut invenimus in Adalberto haeresim, quem publiciter una voce condemnaverunt 23 episcopi; et alii multi sacerdotis, cum consensu principis et populi, ita condemnaverunt ipsum Adalbertum, ut amplius populus per falsos sacerdotes deceptus non pereat.

3. Idecirco constituimus per consilio sacerdotum et optimatum meorum, et ordinavimus per civitates legitimis episcopos; idecirco constituimus super eos archiepiscopus a Abel et b Ardobertum, ut ad ipsius vel iudicia eorum de omne necessitate ecclesiastica recurrant tam episcopi quam alius populus. Ut ordo monachorum vel ancillarum Dei secundum regula sancta stabiles permaneant; et de rebus ecclesiasticis subtraditis monachi vel ancillas Dei consolentur, usque ad illorum necessitati satisfaciant; et quod superaverit, census levetur. Et abbati legitimi ostem non faciant, nisi tantum hominis eorum transmittant. Et omnes clerici fornicationem non faciant, et abitu laicorum non portant, nec apud canis venationes non faciant, nec acceptores non portant.

4. Similiter decrevimus, ut laici homines legitimi vivant, et diversis fornicationis non faciant, et perjurias in ecclesia non consentiant, et falsi testimoniis non dicant, et ecclesiam Dei in omni necessitate conservent. Et unusquisque presbyter qui in parrochia est, episcopo obediens et subiectus sit, et semper in coena Domini rationem et ordinem ministerii sui episcopo reddat, et crisma et oleo petat. Et quando iure canonico episcopus circumbeat parrochia ad confirmandum populum episcopi sive abbati sive presbyteri parata sint ad suscipiendum episcopo in adiutorium necessitatis.

5. Et statuimus, ut supervenientes episcopus vel presbyteris de aliis regionibus non suscipiantur in ministerio ecclesiae, nisi prius fuerint probati ab episcopo cuius parrochia est.

6. Et omnino decrevimus, ut unusquisque episcopus in sua parrochia sollicitudinem habeat, ut populus christianus paganus non fiant. Et per omnes civitatis legitimus foris et mensuras faciat, secundum habundantiam temporis.

7. Similiter constituimus, ut illas cruciculas quas

a Rhemensem.

A Adalbertus per parrochia plantaverat, omnes igne consumantur.

8. Similiter diximus, ut neque clericus mulierem habeat in domo sua, qui cum illo habitet, nisi matrem, aut sororem, vel neptam suam.

9. Similiter constituimus, ut nullus laicus homo Deo sacra femina ad mulierem non habeat, nec suam parentem; nec marito viventem sua mulier alius non accipiat, nec mulier vivente suo viro alium accipiat; quia maritus muliere sua non debet dimittere, excepto causa fornicationis deprehensa.

10. Si quis contra hanc decretam, quam 23 episcopi cum aliis sacerdotibus vel servis Dei, una cum consensu principem Pippino vel optimatibus Francorum consilio constituerunt, transgredire vel legem irrumpere voluerint, vel dispexerint, iudicatus sit ab ipso principe, vel episcopis seu comitibus, componat secundum quod in lege scriptum est, unusquisque iuxta ordine suo. Et si haec omnia observavimus, quod superius scriptum est, Christi misericordia invenire aptemus in secula seculorum. Amen.

† Signum iulster vir Pippino, maiorum domus.

† Signum Radobodo.

† Signum Ariberto.

† Signum Helmigauda.

IV.

PIPPINI REGIS

CAPITULARE VERMERIENSE AN. 753.

C Textum constitutionis a Sirmondo et Baluzio ex codice sancti Vincentii Metensis editae, atque a Sirmondo secundum Reginonem conventui Vermeriensi vindicatae, auxilio codicis l regii Parisiensis inter Supplementa Latina n. 75 insignis, saeculi x, recognovimus. Exstat V. cl. Pforinger indicante et 2 in codice Ansegisi regio Monacensi olim Augustano. Conventum Vermeriensem anno 753, nec ut Sirmondus et Baluzius scripserunt anteriori, quo Soessionibus Pippinum regem factum esse constat, celebratum fuisse, chartis Pippini an. 753 mense Martio Vermerie datis probari videtur.

1. In tertio genuculum separantur, et post poenitentiam actam, si ita voluerint, licentiam habent aliis se coniungere. In quarta autem coniunctione si inventi fuerint, eos non separamus, sed poenitentiam eis indicamus. Attamen si factum non fuerit, nullam facultatem coniungendi in quarta generatione damus.

2. Si aliquis cum filiastra sua manet, nec matrem nec filiam ipsius potest habere, nec ille nec illa aliis se poterunt coniungere ullo unquam tempore. Attamen uxor eius, si ita voluerit, si se continere non potest, si postea quam cognovit quod cum filia sua vir eius fuit in adulterio, carnale commercium cum eo non habet, nisi voluntate se abstinet, potest alio nubere.

3. Si quis presbyter neptam suam uxorem habuerit, ipsam dimittat, et gratum perdat. Si alius eam acceperit, et ipsam a se reiciat. Si se continere non

b Senonensem.

potest, aliam accipiat; quis reprehensibile est, ut relictam sacerdotis alius homo habeat.

4. Ut quolibet modo femina velum acceperit, in hoc permaneat, nisi se invitam aut reclamantem velaverit aliquis. Tamen praedicandum est, ut cum velo suo permaneat, si voluerit. Quod si presbyter eam invitam reclamantemque velaverit, gradum suum pro hac causa perdat. Quod si contigerit, ut mulier sine convenientia viri sui se velare praesumat, in potestate viri eius erit, aut in hoc permaneat, aut non.

5. Si qua mulier mortem viri sui cum aliis hominibus consiliavit, et ipse vir ipsius hominem se defendendo occiderit, et hoc probare potest, ille vir potest ipsam uxorem dimittere, et si voluerit, aliam accipiat. [Ipsa autem insidiatrix, poenitentia subacta, absque spe coniugii maneat.]

6. Si quis ingenuus homo ancillam uxorem acceperit pro ingenua, si ipsa femina postea fuerit inservita, [si eam a servitute relinere potest, faciat]; si redimi non potest, si ita voluerit, liceat ei aliam accipere. Similiter et mulier ingenua, si servum accipiat pro ingenuo, et postea pro qualicumque causa inservitus fuerit, nisi pro inopia fame cogente se vendiderit, et ipsa hoc consenserit, et de praeicio viri sui a fame liberata fuerit, si voluerit potest eum dimittere, et si se continere non potest, alium ducere. Similiter et de muliere, si se vendiderit, et vir eius ita consenserit, taliter potest stare, si se separaverint. Poenitentia tamen amborum necessaria est. Nam qui de pretio paris sui de tali necessitate liberatus fuerit, in tali coniugio debent permanere, et non separari.

7. Si servus suam ancillam concubinam habuerit, si ita placet, potest illa dimissa comparem suam, ancillam domini sui, accipere; sed melius est suam ancillam tenere.

8. Si quis servus, libertate a domino suo accepta, postea cum ancilla eius adulterium perpetraverit, si dominus eius vult, velit nolit ipsam ad uxorem habeat. Quod si ipsam dimiserit et aliam duxerit, cogatur omnino, ut posteriore dimittat, et ipsam cum qua prius adulterium fecit, recipiat, aut illa vivente nullam aliam habeat.

9. Si quis necessitate inevitabili cogente in alium ducatum seu provinciam fugerit, aut seniore suum, cui fidem mentiri non poterit, secutus fuerit; et uxor eius, cum valet et potest, amore parentum aut rebus suis, cum sequi noluert, ipsa omni tempore, quamdiu vir eius, quem secuta non fuit, vivet, semper in nupta permaneat. Nam ille vir eius, qui necessitate cogente in alium locum fugit, [si nunquam in suam patriam se reversurum sperat], si se abstinere non

A potest, aliam uxorem cum poenitentia potest accipere.

10. Si filius cum noverca sua, uxore patris sui, dormierit, nec ille nec illa possunt ad coniugium pervenire. Sed ille vir, si vult, potest aliam uxorem habere; sed melius est abstinere.

11. Si quis cum filiastra sua dormierit, simili sententia stare potest; et cum sorore uxoris suae simili modo stare potest.

12. Qui dormierit cum duobus sororibus, et una ex illis antea uxor fuerit, nullam ex illis habeat; nec illa adultera soror, nec ille vir qui cum illa adulteravit, alios unquam accipiant.

13. Qui scit uxorem suam ancillam esse, et accepit eam voluntarie, semper postea permaneat cum ea.

14. Ut ab episcopis ambulantiis per patrias ordinatio presbiterorum non fiat. Si autem boni sunt illi presbyteri, iterum consecrentur.

15. Presbyter degradatus, certa necessitate cogente, pro periculo mortis, si alius non adest, potest infirmum baptizare.

16. Ut arma clerici non portent.

17. Si qua mulier se reclamaverit, quod vir suus nunquam cum ea mansisset, exeant inde ad crucem; et si verum fuerit, separentur, et illa faciat quod vult.

18. Qui cum consobrina uxoris suae manet, suo careat, et nullam aliam habeat. Illa mulier quam habuit, faciat quod vult. Hoc ecclesia non recipit.

C 19. Si servus aut ancilla per venditionis causam separati fuerint, praedicandi sunt ut sic maneant, si eos reungere non possumus.

20. Ut ille cartellarius qui cum ancilla manserit, cum eam, iuxta legem libertate a domino suo accepta, dimiserit aliam accipiens, posteriore dimittat.

21. Qui uxorem suam dimiserit velare, aliam non accipiat.

V.

PIPPINI REGIS

CAPITULARE VERNENSE DUPLEX AN. 755.

Constitutiones Vernensis conventus auxilio codicum, 1. Bibl. Vaticanae Palatini n. 577, sec. viii exeuntis vel ix ineuntis, fol. 71 sqq.; 2. Vaticani n. 3827, sec. xi, olim sancti Petri Bellovacensis, fol. 1, 2; 3. Regii Parisiensis inter Supplementa Latina n. 75, sec. x, recognovimus, cum Sirmondus eas ope codicis ejusdem Bellovacensis et sancti Vincentii Metensis edidisset. Editio optimo quidem jure praecipue codici Palatino innixa, eo praecipue ab anterioribus discedit, quod et textum restitutum exhibeat, et capitulare anterioris capitibus duodecim absolvat; posterior in capp. codicis Bellovacensis 15-25 et in Parisiensis (quocum Metensis congruit) asservatur.

INCIPIT SYNODUS Verno palatio facta.

Sufficerant quidem priscorum patrum regulae san-

^a Baluzius Reginonem alia quoque capitula synodi Vernensis laudare animadvertit; ea reperies in capit. Compendiensi (*Infra*, col. 1513), cap. 11, 13, 15, 17, 18, 21, 22, praeter haec Reginonis lib. ii, cap. 225: « Si homo liber patrem aut matrem, fratrem vel avunculum occiderit, hereditatem propriam

amittat. » Item de incestis: « Episcopi incestuosos investigare studeant. Et si poenitere noluert, de ecclesia expellantur, donec ad poenitentiam revertantur. Quod si obedire sacerdotibus noluert, oportet eos per saecularem disciplinam coerceri. »

ctae ecclesiae catholicae rectissimae normae ad mortaliū correctionem prolatae, si earum sanctissima iura perseverassent inlaesa. Sed quia emergentibus causis quibusdam non congruis, temporaque inquieti supervenientes, contigit nonnulla ex hac re negligentia faciente fuisse intermissa, ideoque gloriosissimus atque relegiosus iuluster vir, Francorum rex Pippinus, universos paene Galliarum episcopos adgregari fecit ad concilium Vernus palatio publico, recuperare aliquantisper cupiens instituta canonica. Et quia facultas modo non subpetit ad integrum, tamen aliqua ex parte vult esse correctum quod ecclesiae Dei valde cognoscit esse contrarium. Et si tempora serena spatiaque tranquilla divinitus fuerint ei conlata, cupit ad plenum secundum sanctorum canones, plenius opitulante divina gratia, melius, perfectius, integraque inantea conservare. Et cum ita factum fuerit, cessent, haec quae necessitate cogente ex sacris canonibus remissis sunt excerpta, maneantque praefata iura canonica firmissima integra atque intemerata. Tamen interim quod melius possumus, haec inconvulsa atque inviolata esse cupimus. Ipsarum enim rerum, quae pro nostra aemendatione communae sunt prolatae, per distincta capitula subter tenuntur inserta. Dat. 2°. Idus Iulii, anno quarto regnante domino nostro Pippino gloriosissimo rege.

1. Capitulo. Ut episcopi debeant per singulas civitates esse.

2. Episcopos quos in vicem metropolitanorum constituimus, ut ceteri episcopi ipsis in omnibus obediant secundum canonicam institutionem, interim quod secundum canonicam constitutionem hoc plenius emendamus.

3. Ut unusquisque episcoporum potestatem habeat in sua parrochia tam de clero quam de regularibus vel saecularibus, ad corrigendum et emendandum secundum ordinem canonicam spiritale, ut sic vivant, qualiter Deo placere possint.

4. Ut bis in anno synodus fiat. Prima synodus mense primo, quod est Martias Kalendas, ubi domno rex iusserit, eius praesentia. Secunda synodus Kalendas Octubris, aut ad Sessionis vel alibi ubi ad Martias Kalendas inter ipsos episcopos convenit. Et illi episcopi ibidem conveniant, quos modo vicem metropolitanorum constituimus. Et alii episcopi vel abbates seu presbyteri, quos ipsi metropolitani apud se venire iusserint, ibidem in ipsa secunda synodo convenire faciant.

5. Ut monasteria, tam virorum quam puellarum, saecundum ordinem regulariter vivant. Et si hoc facere contempserint, episcopus in cuius parrochia esse videntur hoc emendare debeat. Quod si non poterit, hoc quem metropolitanum constituimus innoscat, et ipse hoc emendare faciat. Quod si hoc nec ipse emendare poterit, ad synodum publicam exinde veniant, et ibidem canonicam sententiam accipiat. Et si publicum synodum contempserit, aut honorem suum perdat, aut excommunicetur ab omnibus epi-

scopis, et talis in eius locum in ipso synodo constituitur, pro verbo et voluntate domno rege vel consensu servorum Dei, qui secundum ordinem sanctam ipsam gregem regat.

6. Constituimus ut nulla abbatissa dua monasteria non praesumat habere, nec extra monasterium licentiam exire, nisi hostilitate cogente. Sed domnus rex dicit, quod velleit ut quando aliquas de ipsa abbatissas ipse domnus rex ad se iusserit venire, semel in anno et per consensu episcopi in cuius parrochia est, ut tunc ad eum aliquas veniant, et sua iussione, si necessitas fuerit, et aliubi omnino non debeat nec per villas [nec per alia] loca demorare, nisi tantum cum celerius potuerit ad ambulandum et ad revertendum. Et ante non movetur de suo monasterio antequam suum missum ad domnum regem transmittat. Et si iusserit rex venire, veniat. Sin autem, in monasterio permaneat, interim quod hoc plenius secundum canones emendamus. Similiter nec illas monachas extra monasterium exire non debeant. Quod si aliqua in aliquo lapsu ceciderit, infra monasterio per consilium episcopi penitentiam agat. Et si necesse est de eorum necessitate ad domnum regem vel ad synodum aliquid suggerere, eorum propositi vel missi hoc debeant facere. Et quae munera ad palatium dare voluerint, per missos suos hoc dirigant. Et si aliqua monasteria sunt qui eorum ordine propter paupertatem adimplere non poterint, hoc ille episcopus de veritate praevideat, et hoc domno rege innoscat, ut in sua aelymosina hoc emendare faciat. Et si tales foeminae velatae ad praesens ibidem congregatae inveniuntur qui regulariter vivere non vellent, nec ad hoc dignae sunt ut cum illas alias habitent, episcopus vel abbatissa praevideant locum aptum, ubi separatim cum custodia in pulsatorio habitare debeant, vel operare manibus quod ipsa abbatissa eis iusserit, interim quod probatas, si dignae sunt, in congregatione recipiantur.

7. Ut publicum baptisterium in ulla parrochia esse non debeat, nisi ibi ubi episcopus constituerit cuius parrochia est. Nisi tantum si necessitas evenierit pro infirmitate, aut pro necessitate, illi presbyteri, quos episcopus in ipsa parrochia constituerit, in quocumque loco evenierit, licentiam habeant baptizandi, ut omnino sine baptismo non moriantur.

8. De presbyteris. Ut omnes presbyteri qui in parrochia sunt, sub potestate episcopi esse debeant de eorum ordine, et nullo presbyter non praesumat in illa parrochia nec baptizare, nec missas celebrare sine iussione episcopi in cuius parrochia est. Et omnes presbyteri ad concilium episcopi conveniant. Et si hoc quod superius conpraehensum est facere contempserint, secundum canonicam institutionem iudicentur, tam ipsi quam defensores eorum.

9. De modis excommunicationis, tam de clericis quam laicis. Si quis presbyter ab episcopo suo degradatus fuerit, et ipse per contemptum postea aliquid de suo officio sine comneatu facere praesumpserit, et postea ab episcopo correptus et excommunicatus

tus fuerit, qui cum ipso communicaverit scienter, aciat se esse excommunicatum. Similiter quicumque clericus vel laicus aut femina, incestum comiserit, et ab episcopo suo correptus se emendare noluerit, et ab ipso excommunicatus fuerit, qui cum ipso communicat similiter excommunicetur. Et ut sciatis, qualis sit modus istius excommunicationis, in aeclesia non debet intrare, nec cum nullo christiano cybum vel potum sumere; nec eius munera accipere debet, vel osculum porrigere, nec in oratione iungere, nec salutare, antequam ab episcopo suo sit reconciliatus. Quod si aliquis se reclamaverit quod iniuste sit excommunicatus, licentiam habeat ad metropolitanum episcopum venire, et ibidem secundum canonicam institutionem de iudicetur; et interim suam excommunicationem custodiat. Quod si aliquis ista omnia contempserit, et episcopus hoc minime emendare potuerit, regis iudicio exilio condemnatur.

10. Ut monachi qui veraciter regulariter vivunt, ad Romam vel alibi vagandi non permittantur, nisi obediuntiam abbatis sui exerceant. Et si talis causa evenerit, quod absit, quod ille abbas remissus vel negligens inveniat aut in manus laicorum ipsum monasterium veniat, et hoc episcopus emendare non poterit, et aliqui tales monachi ibidem fuerint qui propter Deum de ipso monasterium in alterum migrare vellent propter eorum animas salvandas, hoc per consensum episcopi sui licentiam habeant, qualiter eorum animas possint salvare.

11. De illis hominibus qui se dicunt propter Deum quod se tonsorassint, et modo res eorum vel pecunia habent, et nec sub manu episcopi sunt, nec in monasterium regulare vivunt, placuit ut in monasterio sint sub ordine regulari, aut sub manu episcopi sub ordine canonica. Et si aliter fecerint, et correcti ab episcopo suo se emendare noluerint, excommunicentur. Et de ancillis Dei velatis eadem forma servetur.

12. In canone Calcedonense capitulo 20. De non suscipiendis alterius aeclesiae clericis et de susceptoribus eorum absque litteris commendaticii. Clericos in aeclesia militantes, sicut iam constitutum est, non licere in alterius civitatis ecclesia vel in potestate laicorum militari, sed ibidem permanere in qua principium ministrare meruit; extra eos qui, amissa patria, ad aliam ecclesiam pro necessitate venerunt. Qui vero episcoporum aut laicorum post hoc alteri ecclesiae clericum susceperit, nisi ad excusandum rationabiliter, placuit a communione suspendi, et eum qui suscipit, et qui susceptus est, quousque clericum qui translatus est, fecerit, ad suam reverti aeclesiam.

Codd. 2 et 3 ita proseguuntur :

13. De episcopis vacantibus, qui parrochias non habent, nec scimus ordinationem eorum qualiter fuit, placuit iuxta instituta sanctorum patrum, ut in alterius parrochia ministrare nec ulla ordinatione facere debeant non sine iussione episcopi cuius parrochia est. Et si hoc facere praesumpserit, ab officio

A suspendatur interim quod ad synodo exinde venerit, et ibidem secundum canonicam institutionem accipiat sententiam; nisi tantum pro itineris causa. Et si ullus clericus aut laicus talem episcopum defensaverit vel presbyterum sine comaeatu episcopi cuius parrochia est, excommunicetur usque ad emendationem.

14. De die dominico quia persuasum est populis, de die dominico agi cum caballis sicut bobus et veculis itinera non debere, neque ullam rem ad victum praeparare, vel ad nitorem domus vel hominis pertinentem ullatenus exercere, quae res ad iudaicam superstitionem magis quam ad christianam observationem pertinere probatur, id statuiamus, ut die dominico quod antea fieri licuit, liceat. De opera tamen rurale, arata, aut vinea sectionem, excussionem, exartum, vel sepe censuimus abstinenda, quo facilius ad ecclesiam venientes orationis gratia vacent. Quod si inventus fuerit quis in operibus praescriptis quae interdicta sunt exercere, qualiter emendare debeat, non in laicorum districtione sed in sacerdotibus castigatione consistat.

15. Ut omnes homines laici publicas nuptias faciant, tam nobiles quam ignobiles.

16. Ex canone Calcedonense cap. 3. ut clerici conductores non sint, hoc est, ut non habeant actionis secularis, nisi pro causis ecclesiarum orphanorum vel viduarum, ordinante episcopo suo [vel abbate].

17. Ex canone Calcedonense cap. 25. ut post mortem episcopi non liceat episcopatum esse sine pastore super menses tres; nisi talis necessitas grandis evenerit, ut hoc nullo modo fieri non possit. Praecipue proximum synodum, cum evenerit, episcopus ordinetur.

18. Ut nullus clericus ad iudicia laicorum publica non conveniat sine iussione episcopi sui vel abbatis, iuxta canonis Cartaginensis, capitulo 8. ut ibi scriptum est: « Qui relicto ecclesiastico iudicio publicis iudiciis se purgare voluerit, etiamsi pro illo prolata fuerit sententia, locum suum amittat. Hoc in criminali iudicio. In civili vero perdat quod evicit, si locum suum obtinere voluerit. Cui enim ad eligendos iudices undique ecclesiae patet auctoritas, ipse se indignum fraterno consortio indicat qui de universa ecclesia male sentiendo, de seculari iudicio poscit auxilium, cum privatorum christianorum causas apostolus ad ecclesiam differre atque ibidem terminare praecipiat. » Et maxime, ne in talibus causis inquietudine domno rege faciat.

19. De immunitatibus, ut omnes immunitates per universas ecclesias conservatae sint.

20. In alio synodo nobis perdonastis, ut illa monasteria ubi regulariter monachi aut monachas vixerant, ut hoc quod eis de illas res demittebatis unde vivere potuissent, ut exinde, si regalis erat, ad domnum regem fecisset rationis abbas vel abbatissas: et si episcopalis, ad illum episcopum. Similiter et de illos vicos.

21. Ut illos presbyteratus qui ad illum episcopa-

tum legibus obtingunt, ut illi episcopi ipsos debent habere, sicut antea in alio synodo dixistis.

22. De peregrinis qui propter Deum vadunt, ut ipsis teloneos non tollant; et de aliis teloneos sicut vos perdonastis, ita fiat, ut ubi legitimo donati non fuerint, transeant.

23. Ut comites vel iudices ad eorum placitis primitus viduarum, orphanorum, vel ecclesiarum causas audiant vel definiant in elemosyna domno rege, et postea alias causas per iustitia rationabiliter indicentur.

24. Ut per pecunias nullus ad gradum ecclesiasticum vel ad honorem accedere non debeat, quia haeresis simoniaca esse videtur.

25. Ut nullus episcopus nec abbas, nec laicus, propter iniustitias faciendum sportulo contradicito non accipiat; quia ubi ipsa dona intercurrent, iustitia evacuatur.

VI.

PIPPINI REGIS

CAPITULARE COMPENDIENSE AN. 757.

Capitula hæc in codice, 1. regio Parisiensi inter Suppl. Latina n. 75 signato proxime post capitula Vermeriensia habentur, unde et capita ejus aliquot a Reginone inter Vermeriensia recensentur. Exstant et, 2. in codice regio Monacensi olim Augustano. Annum Sirmondus, primus ex codice Metensi editor, ex Einhardi Annalibus assignavit.

INCIPIT DECRETUM QUOD FACTUM FUIT AD COMPENDIUM PALATIUM PUBLICUM.

1. Si in quarta progenie reperti fuerint conjuncti, non separamus.

2. In tertia vero si reperti fuerint, separentur.

3. Et eos qui unus in quarta, alius in tertia sibi pertinent, et conjuncti inveniuntur, separamus.

4. Si duo in tercio loco sibi pertinent, sive vir, sive femina, aut unus in tercio et alter in quarto; uno mortuo, non licet alterum accipere uxorem eius. Et si inventi fuerint, separentur. Una lex est de viris et de feminis.

5. Mulier si sine commeatu viri sui velum in caput miserit, si viro placuerit, recipiat eam iterum ad coniugium.

6. Et si quis Francam filiastram suam contra voluntatem ipsius et matris et parentum dederit viro ingenuo, aut servo vel ecclesiastico, et illa noluerit habere ipsum, et reliquerit eum, potestatem habent parentes ipsius dare ei alium maritum. Et si ipsa alium habet, quem postea accepit, non separentur.

7. Si Francus homo acceperit mulierem, et sperat quod ingenua sit, et postea invenit quod non est ingenua, dimittat eam si vult, et accipiat aliam. Similiter et femina ingenua.

8. Si femina ingenua accepit servum, et sciebat tunc quod servus erat, habeat interim quo vivit. Una lex est de viris et feminis.

9. Homo Francus accepit beneficium de seniore

* Capita tria priora conjunguntur in editis.

PATROL. XCVI.

A suo, et duxit secum suum vassallum, et postea fuit ibi mortuus ipse senior, et dimisit ibi ipsum vassallum; et post hoc accepit alius homo ipsum beneficium, et pro hoc ut melius potuisset habere illum vassallum, dedit ei mulierem de ipso beneficio, et habuit ipsam aliquo tempore; et dimissa illa, reversus est ad parentes senioris sui mortui, et accepit ibi uxorem, et modo habet eam. Diffinitum est, quod illam quam postea accepit, ipsam habeat.

10. Si quis, uxore accepta, invenit eam a fratre suo contaminatam, ipsam dimittens accepit aliam, ipsamque contaminatam invenit, uxor illius legitima est, propterea quia nec ipse virgo fuit illo tempore. Quod si tertiam postea acceperit, revertat ad medianam; et ipsa posterior potestatem habeat alio viro se coniungere.

11. Si quis homo habet mulierem legitimam, et frater eius adulteravit cum ea, ille frater vel illa femina qui adulterium perpetraverunt, interim quo vivunt numquam habeant coniugium. Ille cuius uxor fuit, si vult, potestatem habet accipere aliam.

12. Si quis baptizatus est a presbytero non baptizato, et sancta Trinitas in ipso baptismo invocata fuerit, baptizatus est, sicut Sergius papa dixit. Impositione tamen manuum episcopi indiget: [Georgius episcopus Romanus et Iohannes sacellarius sic senserunt.]

13. Si pater sponsam filii sui oppresserit, et postea filius ipsam acceperit, pater eius postea non habeat uxorem, et ipsa femina non habeat virum, quia non dixit quod pater eius cum ipsa mansisset; filius vero eius qui nesciens fecit, accipiat mulierem legitimam.

14. In quacumque modo mulier velum sanctum acceperit sponte, in eo permaneat, nec dimittat. Consenserunt Georgius episcopus Romanus, Iohannes sacellarius.

15. Si quis filiastrum aut filiastram ante episcopum ad confirmationem tenuerit, separetur ab uxore sua, et alteram non accipiat. Similiter et femina alterum non accipiat. [Georgius consensit.]

16. Si quis vir mulierem suam dimiserit, et dederit commeatum pro religionis causa infra monasterium Deo servire, aut fora; monasterium dederit licentiam velare, sicut diximus, propter Deum, vir illius accipiat mulierem legitimam. Similiter et mulier faciat. Georgius consensit.

17. Si quis cum matre et filia in adulterio mansit, nesciente matre quod cum filia sua mansisset, similiter et filia nescivit quod cum matre sua esset, postea ille vir si acceperit mulierem, dimittat, usque in diem mortis suae non habeat uxorem, et illa mulier quam reliquerit, accipiat virum; et illa mater et filia, cum quibus in adulterio mansit, ambabus nescientibus quod cum matre et filia mansisset, habeant viros. Nam si in notitiam illarum venerit hoc scelus, dimit-

tant maritos, et agant poenitentiam, et illorum mariti A
posteriores accipiant mulieres.

18. Similiter et de duabus sororibus, qui cum una in adulterio mansit, et alteram in publico accepit, non habeat mulierem usque in diem mortis. Et illae duae sorores, si nescierunt, habeant maritos. Et si in notitiam eis venit, superiorem formam servant.

19. Si vir leprosus mulierem habeat sanam, si vult ei donare comiteum ut accipiat virum, ipsa femina, si vult, accipiat. Similiter et vir.

20. Si quis vir accepit mulierem, et habuit ipsam aliquo tempore, et ipsa femina dicit quod non mansisset cum ea, et ille vir dicit quod sic ferit, in veritate viri consistat, quia caput est mulieris. De muliere quae dicit, quod vir suus ei commercium maritale non reddidit, Georgius consensit.

21. Si qui propter faidam fugiunt in aliam patriam, et dimittunt uxores suas, nec illi viri nec illae feminae accipiant coniugium. [Georgius consensit.]

22. De incestis. Si homo incestum commiserit de matre sua, aut cum matrina sua de fonte et confirmatione sua, aut cum matre et filia, aut cum duobus sororibus, aut cum fratris vel sororis filia, aut aepia, aut cum consobrina vel subrina, aut cum amita vel matertera, de his criminibus pecuniam suam perdat, si habet. Et si se emendare noluerit, nullus eum recipiat, nec cibum ei donet. Et si fecerit, 60 solidos domo regi componat, usque dum se ipse nomen correxerit. Et si pecuniam non habet, si liber est, mittatur in carcerem usque ad satisfactionem. Si servus aut libertus est, vapuletur plagis multis. Et si dominus suus permiserit amplius in tale scelus cadere, ipse dominus regi 60 solidos componat.

23. De ecclesiasticis vero, si bona persona fuerit, perdat honorem suum. Minores vero vapulentur, et in carcerem mittantur.

24. De presbyteris et clericis sic ordinamus, ut archidiaconus episcopi eos ad sinodum commoneat una cum comite. Et si quis contempserit, comes eum distringere faciat, et ipse presbyter aut defensor suus 40 solidos componat, et ad sinodum veniat. Et episcopus ipsum presbyterum aut clericum iuxta canonicam auctoritatem diiudicare faciat; solidos vero 40 componat. Et si aliquis per violentiam presbyterum, aut clericum, aut incestuosum contraxerit, tunc comes ipsam personam per fideiussores positum ante regem venire faciat una cum misso episcopi; et et domnus rex distringat, ut ceteri emendentur.

VII.

CONVENTUS ATTINIACENSIS AN. 765.

In codice bibl. Vaticanæ Palatino, n. 577 sec. VIII exstant, fol. 6, nomina tantum episcoporum abbatumque exstant, qui conventui magno a Pippino At-

^a Cod., in *dihculo*.

^b Evreux.

^c Laon.

^d Soissons.

Atiniaci habito interfuerant. Eddiderat ea ex schedis Holstnii Labbeus Concil. t. VI, p. 1702; nos ex codice amico iterum descripta sistimus.

Nomina episcoporum seu abbatum qui apud villam publicam Attiniacum pro causa relegionis ac salute animarum congregati, synodali conventu inter cetera salubriter sapienterque definita, hoc quoque communi cunctorum decreto statuerunt, ut unusquisque illorum quorum nomina * in hoc indiculo subter scripta reperiuntur, quando quislibet de hoc saeculo migraverit, centum psalteria et presbyteri eius speciales misas centum cantent. Ipse autem episcopus per se 30 misas impleat; nisi infirmitate aut aliquo impedimento prohibeatur. Tunc roget alterum episcopum pro se cantare; abbates vero qui non sunt episcopi, rogent episcopos ut vice illorum ipsas 30 misas expleant, et presbyteri eorum centum misas et monachi centum psalteria psallere meminerunt. Hrodegangus episcopus civitas Mettis. Eddo episcopus civitas Stradburgo. Lullo episcopus civitas Maguntiaci. Lupus episcopus civitas Senonis. Baldeberhtus episcopus civitas Basela. Uulfrannus episcopus civitas Meldis. Remedius vocatus episcopus civitas Rodoma. Maurinus episcopus civitas Eloracas ^b. Genbaudus episcopus civitas Lauduno ^c. Hildigangus episcopus civitas Suaseonis ^d. Athalfridus episcopus civitas Novionis ^e. Megingozus episcopus civitas Wirziaburgo. Williharius episcopus de monasterio sancti Maurici. Folcricus episcopus civitas Tungris. Theodulfus episcopus de monasterio Laubicis. Hiddo episcopus civitas Agustoduno. Yppolitus episcopus de monasterio Eogendi. Iacob episcopus de monasterio Gamundias. Gaucilenus episcopus civitas Celmanis ^f. Iohannes episcopus civitas Constantia. Willibaldus episcopus de monasterio Achistadi ^g. Madalfesus episcopus civitas Wirdunis. Harifesus episcopus civitas Bisentionis. Leodeningus episcopus civitas Baiogas ^h. Eusebius episcopus civitas Toronis. Tello episcopus civitas Goeradiddo. Mauriolus episcopus civitas Andecavis. † Fulradus abbas de monasterio sancti Dionisio. Lantfridus abbas de sancto Germano. Iohannis abbas de sancto Flodoaldo. Druhtgangus abbas de Gemedico. Withlecus abbas de Funtanellas. Witmarus abbas de Centula. Leodharius abbas de Corbeia. Manase abbas de Flaviniaco. Asinarius abbas de Novalicio. Waldo abbas de sancto Iohanne. Fabigandus abbas de Busbrunno. Godobertus abbas de Rasbacis. Athalbertus abbas de Fabarias. Widradus abbas de sancta Columba. Ebarsindus abbas de Aldaha. Geraus abbas de Niviella. Ragingarius abbas de Utico.

VIII.

PIPPINI REGIS

CAPITULARE INCERTI ANNI.

Capitula haec a Petro Pitheco ex codice sancti Vincentii Metensis, ut videtur, primum vulgata, in-

^a Noyon.

^b Mans.

^c Eichstadt.

^d Bayeux.

leque a Goldasto, Lindenbrogio, Sirmondo et Baluzio repetita, ope codicis, 1. regii Parisiensis inter supplementa Latina n. 75, saec. x, recognovimus. Capitibus 4-7 lectiones ejusdem codicis in capitulis synodo Vernensi perperam adjectis subjecimus. Temptus et locus constitutionis promulgate cum lateant, Goldastus et Baluzius, loco quo codex Pithæanus inventus est et Annalium Metensium ad an. 756 sententia quadam ducti, Metensem urbem et annum, alter 755, alter 756, assignaverunt; Sirmondus anno 755 ascripsit. Sed cum ne de conventu quidem aliquo Metis habito constet, res plane in incerto manet. Fortasse in conventu Attiniaciensi capitula edita fuerunt.

ACCIPIUNT CAPITULA DE ALIA SYNODO SUB IPSO DOMNO REGE PIPPINO FACTA.

Capitulum primo. De incestis. Si homo incestum commiserit de istis causis, de Deo sacrata, aut comatre sua, aut cum matrina spiritali de fonte et confirmatione episcopi, aut cum matre et filia, aut duabus sororibus, aut cum fratre filia, aut sororis filia, aut nepta, aut cum consobrina aut subrina, aut cum amita vel matertera, de his criminibus pecuniam suam perdat, si habet; et si emendare se noluerit, nullus eum recipiat, nec cibum ei donet. Et si [hoc] fecerit, 60 solidos domino regi componat, usque dum se ipse homo correxerit. Et si pecuniam non habet, si liber est, mittatur in carcerem usque ad satisfactionem. Si servus aut libertus est, vapuletur plagis multis. Et si dominus suus permisit eum [amplius] in tale scelus cadere, [ipsum] 60 solidos domino regi componat.

2. De ecclesiasticis vero qui supradicta facinora commiserint, si bona persona fuerit, perdat honorem suum; minores vero vapulentur, aut in carcerem recludantur.

3. De presbyteris et clericis sic ordinamus, ut archidiaconus episcopi eos ad synodum commoneat una cum comite. Et si quis contempserit, comes eum distringere faciat, ut ipse presbyter aut defensor eius 60 solidos componat, et ad synodum eat. Et episcopus ipsum presbyterum vel clericum iuxta canonicam auctoritatem diiudicare faciat. Solidi [vero] 60 de ipsa causa in sacellum regis veniant. Et si aliquis per violentiam presbyterum aut clericum aut incestuosum contradixerit, tunc comes ipsam personam per fideiussores positam ante regem faciat una cum misso episcopi venire; et dominus rex distringat, ut ceteri emendentur.

4. De theloneis vero sic ordinamus, ut nullus de victualia aut carralia, quod absque negotio est, theloneum praeheadat. De saumis similiter, ubicumque vadunt, et peregrinos similiter constituimus qui propter Deum ad Romam vel alibi vadunt,

^a Hic Sirmondus eoque duce Baluzius capitula Benedicti lib. 1, cap. 43 et 44, inseruerunt, quae cum in codice Parisiensi aeque ac in editione Pithæana desint, in textu recipiendi non erant. Quae ibi de constitutione ad Vernum referuntur, in capitulari anni 755 frustra quaeras. Sunt vero haec: c. IV. Ut illi homines qui res ecclesiasticas per verbum domini regis tenent, sic ordinatum est, ut illas ecclesias unde sunt, vel illas domos episcopii vel monasterii cuius esse noscuntur, iuxta quod de ipsis rebus te-

A ut ipsos per nullam occasionem ad pontes et ad exclusas aut navigio non teneatis, nec propter schirpam^b suam ullo peregrino calumpniam faciatis, nec ullum theloneum eis tollatis. Et si aliquis hoc fecerit, qualiscumque homo hoc comprobaverit, de 60 solidis triginta illi concedimus, et illi alii in sacellum regis veniant.

5. De moneta constituimus, ut amplius non habeat in libra pensante nisi 22 solidos, et de ipsis 22 solidis monetarius accipiat solidum 1, et illos alios domino cuius sunt reddat.

6. Ut emunitates conservatae sint.

7. De iusticia facienda, ut omnes iusticiam faciant, tam publici quam ecclesiastici. Et si aliquis homo ad palacium venerit pro causa sua, et antea illum comitem non innoverit in mallo ante rachemburgis, aut si causa sua ante comitem in mallo fuit ante rachemburgis, et hoc sustinere noluerit quod ipsi ei legitime iudicaverint; si pro ipsis causis ad palacium venerit, vapuletur. Et si maior persona fuerit, in regis arbitrio erit. Et si reclamaverit quod legem ei non iudicasset, tunc licentiam habeat ad palacium venire pro ipsa causa. Et si ipsis convincere potuerit quod legem ei non iudicasset, secundum legem contra ipsum emendare faciat. Et si comes vel rachemburgi eum convincere potuerint quod legem ei iudicasset, et ipse hoc recipere noluerit, hoc contra ipsos emendare faciat. Similiter de ecclesiasticis, si ad palacium venerint de eorum causa se reclamare super eorum seniore, vapulentur, nisi senior suus pro sua causa transmiserit.

ENCYCLICA DE LETANIIS FACIENDIS.

Litteras ex codice bibl. Vindobonensis catal. Theologiae n. 259 membr. saec. ix inter epistolas sancti Bonifacii publici iuris factas, Goldastus anno 764 ascripsit, Baluzius servavit, et licet nullum evidens in eis ejus anni indicium exstet, circa id tempus tamen promulgatas esse facile credas, cum anni 764 hiems durissima et Waifarj irruptiones in regnum Francorum praecipue an. 761 recte tribulationes dici potuerint. Hieme peracta famem secutam esse, ex annalibus Moissiacensibus qui eam an. 762 assignant, discimus; igitur constitutionem ad annum fortasse sequentem referendam esse con-jicere liceat. Textum ad fidem codicis Vindobonensis restituimus.

Pippinus gratia Dei rex Francorum vir iuluster, domino sancto patri Lullo^c episcopo. Cognitum D scimus sanctitati vestrae, qualem pietatem et misericordiam Deus fecit praesenti anno in terra ista. Dedit tribulationem pro delictis nostris, post tribulationem autem magnam atque mirabilem consolationem sive habundantiam fructus terrae, quae modo habemus. Et ab hoc atque pro alias causas nostras

ment, emendare debeant, et illos census vel illas decimas ac nonas ibidem dare pleniter debeant, sicut eis ad Vernum ordinavimus. Et qui hoc non fecerit, ipsas res perdat. — V. Ut hi illos vicos vel illas ecclesias tenent, illos census vel illam ceram quae longo tempore ad illud episcopium reddiderunt, modo sic ordinavimus ut sic faciant. Et qui hoc non fecerit, sexaginta solidos persolvat.

^b Id est, peram.

^c Lul. ep. sc. codex.

opus est nobis illi gratias agere, quia dignatus est A
servis suis consolare per eius misericordiam. Sic
nobis videtur, ut absque ieiunio indicto unusquisque
episcopus in sua parochia letanias faciat, non cum
ieiunio, nisi tantum in laude Dei, qui talem nobis
habundantiam dedit; et faciat unusquisque homo
sua aelimosina, et pauperes pascat. Et sic praevidere
faciatis et ordinare de verbo nostro, ut unusquisque
homo, aut vellet aut nollet, suam decimam donet.
Valete in Christo.

IX.

PIPPINI REGIS

CAPITULARE AQUITANICUM AN. 768.

Prodit hic prima vice ex codice Vossiano sec. ix,
fol. 128. Ascribendum illud duxi ultimo Pippini
anno. Ratione enim habita capitulum 1, 3, 9, 10, 12,
que ad Aquitaniam præcipue spectare videntur, et
capitularis Caroli Magni, unde capita Pippini
1-7, 9, 12, apud Aquitanos vim legis obtinuisse
constat, constitutionem istam nonnisi Waifario in-
terfecto, cum Aquitania penitus subacta videretur,
promulgatam fuisse, persuasum habeo.

INCIPIUNT CAPITULA QUAS BONE MEMORIAE GENITOR
PIPPINUS SINODALITER, ET NOS AB HOMINIBUS CONSER-
VARE VOLUIMUS.

1. Ut illas ecclesias Dei qui deserti sunt, restau-
rentur tam episcopi quam abates, vel illi laici homi-
nes qui exinde beneficium habent.

2. Ut illi episcopi, abbates, abbatissas, sub or-
dine sancto vivant.

3. Ut quicquid episcopi, abbates vel abbatissas,
vel reliqui sacerdotes, de rebus ecclesiarum ad eo-
rum opus habent, quieto ordine possideant, sicut in
nostra synodo ^a iam constitutum fuit; et si quis
exinde postea aliquid abstraxit, sub integritate red-
dat.

4. Ut ad illos pauperes homines magis non tollant,
nisi quantum legitime reddere debent.

5. Quicumque nostrum beneficium habet, bene
ibi labore condigat; et qui hoc facere non vult,
dimittat ipsum beneficium, et teneant suas res pro-
prias.

6. Quicumque in itinere pergit, aut hostiliter vel
ad placitum, nulla super suum pare praendat, nisi
emere aut præcarare poterit, excepto herba aqua
et ligna; si vero talis tempus fuerit, mansionem
nullus vetet.

7. Quicumque homo super suum parem dum ad
nos fuerit aliquid abstraxerit aut exfortiaverit, se-
cundum suam legem tripliciter componat.

8. Si aliquis homo ante nos se reclamaverit, li-
cenciam habeat ad nos venire, et nullus eum per
fortia deteneat.

9. De illis beneficiis unde intentio est, volumus ut
ipsi eos habeant, quibus antea dedimus.

10. Ut omnes homines eorum legis habeant, tam
Romani quam et Salici, et si de alia provincia ad-
venerit, secundum legem ipsius patriae vivat.

11. Ut omnes laici et seculares qui res ecclesiae
tenent, precarias inde accipiant.

^a Bituricensi an. 767.

^b Vermeria, vulgo Verberie, prope flumen Isaram.

12. Ut quicquid missi nostri cum illis senioribus
patriae ad nostrum profectum vel sanctae ecclesiae
melius consenserint, nullus contendere hoc praesu-
mat.

Explicit capitula Pippini condam [quondam].

X.

*Pippini regis placitum, quo Abaciacum villa pagi
Cenomanici et Sibriaci portio in Matriacensi Dio-
nysianis monachis vindicatur (anno 752).*

(Apud Mabill., de Re diplom., pag. 491.)

Pippinus rex Francorum vir inluster. Cum nos in
Dei nomine ^b Vermeria in palatio nostro una cum
proceribus nostris vel fidelibus ad universorum cau-
sas audiendas vel recto iudicio terminandas reside-
remus; ibi veniens venerabilis vir Fulradus abbas de
basilica peculiaris patroni nostri domni Dionysii,
ubi ipse pretiosus dominus in corpore requiescit, ho-
minem aliquem, nomine Gislemarum, interpellabat,
repetens ab eo quamdam villam sancti Dionysii, quæ
dicitur Abaciacus, in pago Cenomanico, seu et Oxi-
mensi, etiam et illam porcionem in Sibriaco in Ma-
triacensi, quam femina aliqua, nomine Joba, geni-
trix ipsius Gislemari, per suum testamentum ad
casam præfatam sancti Dionysii de ipsa villa ante
Chilpericum regem auctrix affuerat, ipsas res ipse
Gislemarus malo ordine retinebat et injuste. Ipse
vero Gislemarus in præsentem adstabat, unde nullate-
nus potuit denegare: sed in præsentem recognovit
quod genitrix sua Joba ipsam villam superius nomi-
natam Abaciacum cum omni integritate in pago
Matriacensi ad casam sancti Dionysii manu potesta-
tiva condonasset: unde et de præsentem ipsum Fulra-
dum in causa sancti Dionysii per suum wadium de
ipsis villis supra nominatis Abaciaco et Sibriaco vi-
sus fuit revestisse, de omnibus scilicet, quæcumque
jam dicta Joba genitrix, sua ad casam sancti Diony-
sii condonaverat, vel in ipsis villis tenuerat; postea
per suam festucam se exinde in omnibus contra
ipsum abbatem Fulradum in causa sancti Dionysii
dixit esse exitum. Proinde nos una cum proceribus
vel fidelibus nostris, id est Milone, Rotgario, Hel-
mengando, Chrothardo, Charichardo, Autgario,
et Wicherto comite palatii nostro, vel reliquis
quamplurimis visi fuimus iudicasse; ut quia ipse
Gislemarus in præsentem astabat, et nullam potuit
reddere rationem; propterea iubemus ut, quia hæc
causa sic acta vel perpetrata fuit, ipse Fulradus
abba vel successores sui ipsas villas superius nomi-
natas, Abaciacum cum omni integritate et cum om-
nibus adjacentiis suis vel appendiciis, totum et ad
integrum, rem inquisitionem; seu et Sibriacum in
pago Matriacensi, id est una cum terris, domibus su-
perpositis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, cam-
pis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus;
vinetis vel subvinetis, farinaris, gregibus cum pa-
storibus utriusque generis et sexus, et quæcumque
Joba per suum testamentum ad casam sancti Diony-
sii condonavit, vel jam ante Chilpericum regem
qua Ottenetam recipit anniculum Silvanecto Com-
pendium petentibus obvia.

antecessorem nostrum, et Hugonem antecessorem A
ipsius Fulradi abbati auxilium affuit, inspectis ipsis
testamentis contra ipsum Gislmarum habeat evin-
dicatas atque elidigas : et sit inter eos in postmo-
dum ex hac re omni tempore sopita causatio.

Dat. a Kal. Martias anno primo regni nostri, Ver-
meria feliciter.

XI.

*Præceptum Pippini regis impetratum a Sigobaldo ab-
bate Anisolensis cenobii (anno 752).*

(Apud Martenium, tom. I ampliss. Collect.)

Domnis sanctis et apostolicis ac venerabilibus in
Christo Patribus omnibus episcopis et abbatibus,
comitibus, domesticis, vicariis, centenariis, vel om-
nibus agentis nostris, tam præsentis quam futu-
ris, inluster vir Pippinus rex Francorum bene cu-
piens vester.

Comperiat charitas seu industria vestra, quia Si-
gobaldus abbas de monasterio Anisola, qui est in
honore sancti Carilei confessoris constructus in
pago Cenomanico, in condita Labrocinse, ad nos
venit, et de sua propria potestate semetipsum, et
illam congregationem sanctam, quam in regimen
habet, et omnes res eorum in manu nostra plenius
commendavit; et nos gratanti animo ipsum et con-
gregationem ejus in nostro mundeburdo suscepimus
et retinemus: et hoc petiit, quod humanum est, ut
quando ipse abbas de hac luce discesserit, vel suc-
cessores ejus qui post eum honus abbatiæ recipiunt,
ut alius abba in ipsa casa sancti Carilei non ingre-
diatur, nisi quod ipsa sancta congregatio de semet-
ipsis eligunt, ipsum habeant abbatem. Propterea lit-
teras nostras manu nostra firmatas eidem dedimus,
per quem [quas] omnino vobis rogamus atque præ-
cipimus ut neque vos, neque juniores aut successores
vestri abbatibus ipsius loci, nec initio potestatis
illorum, nec hominibus qui per ipsos legibus spe-
rare videntur, inquietare vel condemnare, nec de
rebus suis abstrahere nec minuire præsumatis, nisi,
ut diximus, liceat eis sub nostro mundeburdo vel
defensione plenius quieto ordine vivere vel residere,
et pro nobis Domini misericordiam attentius jugiter
deprecare: et si tales causæ adversus abbates ipsius
monasterii ab hoste fuerint, aut de homines suos
surrexerint, quas in pago absque suo pendio recte
et rationabiliter definitas non fuerint, eas usque ante
nos omnimodis sint suspensæ vel reseratas; et postea
ante nos per legem et justitiam accipiant senten-
tiam; et ut certius credatis, manu propria subter-
firmavimus, et de anulo nostro sigillavimus.

Signum Pippini regis Francorum.

Chrodingus jussus recognovit.

Data mens. April. die 25 in anno primo regnante
Pippino rege. Actum ad Arestalio palatio pccico.

XII.

*Regale præceptum Pippini sub Bonifacio de rebus
ecclesie sancti Martini (anno 753).*

(Apud D. Bouquet, ex Hada.)

Pippinus rex Francorum. Notum sit omnibus agen-
tibus nostris tam præsentibus, quam et futuris:
Principaliter quidem clementie cunctos decet accom-
modare aurem benignam, præcipue quando per
compendium animarum a præcedentibus regibus et
principibus parentibus nostris ad loca ecclesiarum
probamus esse indulta, devota debemus mente per-
pendere, et congrua beneficia, ut mereamur ad
mercedem esse participes, non negare, sed robustis-
simo jure nostris oraculis confirmare. Igitur aposto-
licus vir et in Christo Pater Bonifacius urbis Tra-
jectensis episcopus regie nostre clementie sugges-
sit, eo, quod antecessores nostri, vel parentes,
Clotharius quondam rex, et Theodebertus quondam
per auctoritates eorum manu subscriptas, de villis
ecclesie sancti Martini quas ad præsens possidebat,
vel de eo quod a Deo timentibus hominibus ibidem
inantea delegaretur, integra et immutata conces-
sissent, ut nullus iudex publicus ad causas audien-
dum, vel freda exigendum, nec mansiones vel para-
tas faciendum, nec fidejussores tollendum, nec ho-
mines ipsius ecclesie de qualibet causa distringen-
dum, nec ulla redhibitione requirendum, ingredi
ibidem non debeant; unde et ipsas præceptiones jam
dictorum principum, seu et confirmationes illorum
regum, eorum manibus roboratas, antedictus ponti-
fex Bonifacius nobis ostendit relegendas, et ipsum
beneficium circa eandem ecclesiam sancti Martini,
sicut a supradictis principibus fuit indultum mo-
derno tempore assertit esse conservatum. Sed pro
firmitatis studio petiit celsitudinem nostram ut hoc
denovo circa eandem supra memoratam sancti Mar-
tini ecclesiam nostra deberit auctoritas generaliter
confirmare. Cujus petitionem pro reverentia ipsius
sancti loci, ut mereamur ad mercedem sociari, ple-
nissimam voluntatem visi sumus præstitisse, vel in
omnibus confirmare, cognoscite. Præcipientes ergo
jubemus, ut sicut constat ab antedictis principibus
de villis præfate ecclesie D. Martini integram immu-
nitatem absque introitu iudicum fuisse concessum;
ita ut inantea auxiliante Domino, inspectæ priorum
principum auctoritates omnimodo conserventur, et
neque vos, neque juniores successoresque vestri, vel
ullus quilibet de judiciaria potestate in villas ante-
dictæ ecclesie, quas moderno tempore ubicunque in
regno nostro noscuntur possidere vel inantea a
Deum timentibus hominibus ibidem fuerint collatæ
aut collaturæ, tam de ingenuis quam de servienti-
bus, vel de qualibet natione hominum in prædictis
ipsius ecclesie villis commanentibus, quod legitime
ad ipsum episcopatum vel ipsam ecclesiam sancti
Martini legitimo redibit initio, nec ad causas audien-
dum, nec freda exigendum, nec fidejussores tol-

* Si post Kalendas Martias anni 752 coronatus est Pippinus, hoc placitum in annum 753 rejicien-
dum est.

lendum, nec mansiones aut paratas faciendum, nec homines ipsius ecclesiæ de qualibet causa distringendum, nec ulla redhibitione requirendum ingredi non præsumatis, sed sicut ipsa beneficia ab jam dictis principibus ad supra nominatam ecclesiam fuerunt indulta, et usque nunc conservata, ita et deinceps conserventur, et qualiscunque superflua super hanc nostram auctoritatem, generali confirmatione in Dei nomine perenniter maneant inconculsa, et quicquid exinde fiscus noster poterat sperare in luminaribus ecclesiæ in perpetuum proficiat in augmentis, et ut hæc auctoritas tam præsentibus quam et futuris temporibus, Deo adjutore, possit constare, subter eam manu propria decrevimus roborare.

Signum gloriosi Pipini regis Francorum.

Wineramus recognovi.

XIII.

Præceptum Pippini regis pro Morbacensi monasterio (anno 755).

(Apud D. Bouquet, *Recueil des Hist. de France.*)

Pippinus rex Francorum vir illustris. Principali quidem clementiæ cunctorum decet accommodare aurem benignam, præcipueque pro compendio animarum a præcedentibus regibus antecessoribus nostris ad loca ecclesiarum probamus esse indultum, devota debemus mente perpendere, et cuncta beneficia, ut mereamur ad mercedem esse participes, non negare; sed robustissimo jure pro nostris oraculis confirmare. Igitur a Baldebertus vir venerabilis dono Dei abbas de monasterio Vivario-Peregrinorum, qui ponitur in pago Alsasense super fluvium Morbac, qui est constructus in honore sancti Leodegarii et sancti Petri apostoli et sanctæ Mariæ cæterorumque sanctorum, ubi ipse cum turba plurima monachorum deservire noscitur, clementiæ regni nostri suggessit eo quod nostri antecessores quondam per eorum auctoritates illorum manibus subscriptas de villis ipsius sanctæ ecclesiæ, quod [quas] ad præsens possidebat, tam ex muneribus principum, seu Eberhardi qui ipsum monasterium in sua elemosina fundavit, quam ex pagensium largitate, vel quod inantea a Deum timentibus hominibus ibidem delegatum fuit, integra emunitate concessissent, ut nullus iudex publicus in villis vel rebus ipsius ecclesiæ suæ, nec ad causas audiendas, nec freda exigenda, nec mansiones aut paratas faciendas, nec fidejussores tollendum, nec homines ipsius ecclesiæ de quibilibet causis distringendum, nec ullam retributionem requirendum, ibidem ingredi non audeat. Unde ipsam præceptionem antecessoribus nostris jam dictis [antecessorum.... dictorum], seu et eorum confirmationem antedictus abbas Baldebertus rector de ipso monasterio nobis ostendit ad relegendum, et ipsum beneficium circa eandem memoratam ecclesiam ipsius usque nunc asserit esse conservatum. Sed pro firmitatis studio petiit celsitudinem nostram

A ut hoc denuo circa ipsum monasterium vel ipsos monachos nostra deberet auctoritas generaliter confirmare. Cujus petitionem pro reverentia ipsius loci, ut mereamur ad mercedem sociari, plenissima voluntate visi fuimus præstitisse, vel in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus ut nullus iudex publicus in res vel facultates ipsius ecclesiæ, nec ad causas audiendas, et freda exigenda, nec mansiones aut paratas faciendas, nec fidejussores tollendum, nec homines ipsius Ecclesiæ tam ingenuos quam servos, qui super eorum terras vel initio commanere videntur, qui ibidem aspiciunt, de [ejus] quibilibet causis distringendum, nec ullas retributiones requirendum, ibidem ingredi non debeat. Sed sicut ipsius beneficium a jam dictis antecessoribus nostris indultum, priorum principum auctoritate ad jam dictam ecclesiam usque nunc fuit conservatum, ita et deinceps per nostram auctoritatem generaliter maneat inconculsum. Et quidquid exinde fiscus noster poterat sperare, in ipsius domini Leodegarii et sancti Petri luminaribus vel sanctæ Mariæ, pro stabilitate regni nostri proficiat in augmentum. Et ut hæc auctoritas tam præsentibus quam et futuris temporibus possit constare, manu nostra subter roboravimus, et annulo nostro sigillare jussimus.

XIV.

Diploma Pippini regis pro nundinis sancti Dionysii (anno 755).

(Apud Felibianum, in *Probat. Hist. abb. sancti Dionysii*, pag. 24, ex D. Bouquet.)

C Pippinus rex Francorum vir illuster. Omnibus ducibus, comitibus, grafionibus, domesticis, vicariis, centenariis, vel omnes agentes tam præsentibus quam et futuris, seu et omnes missus nostros de palacio ubique discurrentes. Igitur cognoscat utilitas seu magnitudo vestra, quod venerabilis vir Folerdus abba de basilica peculiaris patroni nostri sancti Dionysii, ubi ipse pretiosus domus cum sociis suis corpore requiescere videtur, vel ipse abba una cum turba plurima monachorum in ipso cœnubio degere videntur, vel domino militare noscuntur, missa petitione nobis suggesserunt eo quod a longo tempore anteriores reges domnus Dagobertus et Chlodovius, seu et postea Hildericus et Theudericus, et Clotarius quondam reges, etiam et Hiltbertus, et avunculus noster Grimoaldus majorim domus, ipsique quondam omnes telloneos infra pago Parisiaco de omnes necuciantes tam Saxones, quam Frisiones, vel alias nationes promiscuas de quasque pagos vel provincias ad festivitatem sancti Dionysii martyris, tam in ipso marcado quam et in ipsa civitate Parisius de ipsa vice, seu et per villabus, vel per agros tam ibidem quam et alibi ad necuciandum, vel necocia plurima exercendum, et vina comparandum in portus, et per diversa flumina qui ad ipsa festivitatem advenierint, ut ipso telloneus in integritate de ipsa vice ad casa sancti Dionysii concessissent, vel confirmassent: unde et ipsas præceptiones vel confir-

^a Is ex abbate Morbacensi episcopus Basileensis Labbeum tom. VI Concil., col. 1702.

Attiaciensi conventui interfuit anno 765. Apud

maciones anteriorum regum nobis in presente obtulerunt relegendas. Relectas et percurtas ipsas præceptiones, seu et confirmationes, vel illo iudicio evindicato domno Hiltberto rege et avunculo nostro Grimoaldo majorim domo, quem agentēs sancti Dionysii super inlustri viro Grimoaldo majorim domo evindicaverunt, ipsum nobis obtulerunt ad relegendum. Et postea suggerebat ipse Folradus abba, vel monachi sancti Dionysii, et hoc dicebant ut ille telloneus de illo marcado in villabus vel agros eorum totus absque iudicis introitu ad casa sancti Dionysii adesse debebat, et hoc dicebant quod ante nos annos quando Carlus fuit ejectus a per Soanachilde cupiditate, et Gairefredo Parisius comite insidiante, per eorum consensu ad illos necuciantes vel marcadantes per deprecationem unumquemque hominem ingenium dinarius quatuor dare fecissent, et hoc eis malo ordine tulerunt. Et postea Gairehardus comis Parisii, vel agentes sui ipsam deprecationem quomodo ibidem invenerunt per consuetudinem ad ipsos homines hoc exactabant, et ad unoquemque homine ingenuo de quacunque natione, qui ad illo marcado adveniebant, dinarius quatuor de eorum capite exactabant, si ingenuus esset; et si servus erat, tunc conjurare debebat quod servus fuisset, et ipsi homines, quando ipso sacramento jurabant, quinque dinarius pro hoc donabant. Et hoc agentes sancti Dionysii, vel Folradus abba, seu illi monachi dicebant quod per talem consuetudinem ille marcadus fuisset eminutus vel abstractus, et illi necuciantes vel omnes nationes qui ad ipso marcado advenire solebant, pro hac causa ipso marcado defugiebant, et ille telloneus de ipsa casa Dei erat minutus vel abstractus. Et ipse Gairehardus hoc dicebat quod alia consuetudine in ipso marcado non misisset, nisi qualiter antea per permissione Soanachilde vel jam dicto Gairefredo missa fuisset, et ibidem invenisset, et aliter exinde agere non volebat nisi quomodo domno rege placebat, vel quomodo a longo tempus tempora regum ibidem fuit consuetudo, vel ad ipsa Dei in integritate ipse telloneus fuit concessus vel confirmatus. Et dum hac causa sic acta vel perpetrata invenimus, per anteriorum regum tales præceptiones vel confirmationes nobis obtulerunt relegendas, una cum plures nostris fidelibus: id sunt, Milone, Helmegando, Hildegario, Chrothardo, Drogone, Baugulfo, Gislehario, Lenthredo, Raulcone, Theuderico, Maganario, Nithado, Walthario, Vulfario, et Wicherto comite Palatii nostro, visi fuimus judicasse, vel decrevisse, seu confirmasse, et de novo iterum concessisse, ut ab hac die nullus ex iudiciaria potestate, nec in ipso mar-

A cado, nec per eorum agros, nec portus, nec de homines eorum, nec eorum necuciantes, nec de omnes nationes quascunque qui ad jam dicto marcado adveniunt, nec per villas eorum, nec de navigia, nec de portus, nec de carra, nec de saumas, nullo telloneo, nec foratico, nec rotatico, nec pontatico, nec portatico, nec salutatico, nec cispitatico, nec mutatico, nec ulla exacta, nec consuetudines, nec illos dinarios quatur, de omnes nationes qui ibidem ad ipso marcado adveniunt, quem Soanachildis et Gairefredus, ut supra memoravimus consuetudine miserunt ad ipsos necuciantes, nec infra ipso pago Parisiaco, nec in ipsa civitate, de ipsa vice nec aliubi qui ad ipsa sancta festivitate adveniunt, nulla exacta nec contrarietate, neque vos, neque juniores seu successores vestri exigere nec exactare non præsumatis, nisi, ut diximus, quicquid exinde fiscus noster forsitan ad parte nostra, seu et ad omnes agentes nostros potuerat sperare, omnia et ex omnibus ipse telloneus ad ipsa casa Dei in integrum sit concessus, adque indultus, vel evindicatus, ita et futuris temporibus per nostra auctoritate, vel anteriorum regum haleant confirmatum, vel evindicatum. Quia nos propter Deum et reverentia præfati sancti Dionysii martyris, seu pro animæ nostræ remedium, vel stabilitate regni Francorum, et filiis nostris, vel posteritate eorum, hoc in luminaribus ad ipsa casa sancti Dionysii, vel ad ipsos monachos, seu pauperes et peregrinos in nostra elemosyna hoc in omnibus concessimus, vel confirmavimus, ut eis melius delectet pro stabilitate regni nostri, vel pro cunctis leudis nostris, Domini misericordia adtencius deprecare, et ut ævis et perennis temporibus ad ipsa casa Dei proficiat in augmentum. Et ut hæc confirmatio nostra, inspecto ipso iudicio domno Hildeberto rege vel aliorum regum, sed et avunculo nostro Grimoaldo majorim domo, firmior habeatur, et circa ipsa sancta casa Dei perenniter conservetur, manu nostra subter eam decrevimus assignare, et de anolo nostro subter sigillare.

Signum domno nostro Pippino gloriosissimo rege.

Ejus jussus recognovi et subscripsi.

Datum quod fecit mensis Julius die x octo, anno secundo regni nostri, in Dei nomine feliciter.

XV.

D *Pippini regis præceptum pro Taberniaci in pago Parisiaco villæ confirmatione (anno 754).*

(Apud Mabill., de Re diplom., pag. 493.)

Pippinus rex Francorum vir inluster. Credimus nobis ad æternum Iudicem in mercede sociari, si hoc cognoscimus quod ad loca sanctorum fuisse delegatum, et per præceptionem nostram anteriorum regum manu subscripta inibi confirmatione, per nostrum

* Mabillonius, lib. vi de Re diplom., conjicit turbas illas Soanachildis et Gairefredi accidisse, Theoderico Calensi mortuo, cum de rerum summa inter principes disceptaretur, per illud quinque annorum interregnum quod ad Childerici initia intercessit. Mabillonii conjectura firmatur, ut notat ipse, auctoritate Chronici Fontanellensis ex cap. 10 apud Acherium in Spicilegii tomo tertio, ubi Wido abbas dicitur ac-

cusatus apud principem Carolum, quod conspirationem adversus ipsum cum aliis meditatus esset, ob idque capitis præcisione damnatus post annum 758, quo prædictus Wido canobii Fontanellensis præfecturam iniit. Itaque inde patet conspirationem in Carolum tunc factam esse, cujus participes fuisse Soanachildem et Gairefredum hoc diplomate intelligimus.

oraculum pro amore Dei et retributione sanctorum A affirmamus. Ideoque venerabilis vir Fulradus abba de basilica peculiaris patroni nostri sancti Dionysii, ubi ipse pretiosus martyr cum sociis suis in corpore quiescere videtur, vel ipse abba cum turba plurima monachorum degere videtur, vel Domino militare noscuntur; missa petitione nobis suggererunt eo quod ante hos annos inluster vir Guntaldus quandam villam suam nuncupatam Taberniacum, sitam in pago Parisiaco, pro animæ suæ remedio cum omni integritate sua ad ipsam basilicam domni Dionysii delegasset vel firmasset: et postea Joannes ad petitiones inlustris viri Ebroini majoris domus ipsam curtem per precariam tenuit. Similiter Frodoius et Geruntus per precariam sancti Dionysii tenuerunt, et ad ipsam delegationem vel confirmationem seu ipsas precarias anterioris regis domni Childeberti, et precariam avunculi nostri Grimoaldi majoris domus nobis obtulerunt ad relegendum. Et quoniam per iniquam cupiditatem a malignis hominibus ipsa villa Taberniacus de ipsa casa sancti Dionysii fuit abstracta vel imminuta: petiit ipse abba vel ipsa congregatio a celsitudine regni nostri, ut per nostram confirmationem vel deliberationem munire deberemus præceptum, quicquid casindus noster Teudbertus per nostrum beneficium ipsam villam Taberniacum superius denominatam tenuit, hoc est una cum terris, domibus, ædificiis, præsiidiis, mancipiis, colonis, inquilinis, accolabus, libertis, servis tam ibidem oriundis, quam et aliunde translatis, rusticis et urbanis, saltibus atque subvinetis, terris cultis et incultis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquarumve decursibus, pecoribus, pecuniis, mobile et immobile, omneque genus pecudum, et universum meritum cum appendiciis, adjacentiis tam infra terminos, quam extra terminos, omnesque res adquisitas, quicquid dici aut nominari potest seu et illas colonias in Acebrelido et Walion, et illam Warinnam fiscalem per quam illa mea consuetudo est trahere, quam ad ipsam villam Teuthertus tenuit, et quicquid a longo tempore ad ipsam villam abantea fuit adspectum vel possessum; per nostram auctoritatem vel confirmationem et pro stabilitate regni nostri in Dei nomine ad ipsa casa sancti Dionysii saepe dicta villa Taberniacus cum omni integritate vel soliditate sua concessa vel confirmata: et quicquid exinde ipse D rector vel ipsa congregatio sancti Dionysii facere voluerint, liberam et firmissimam in omnibus habeant potestatem faciendi: et per hujus nostre auctoritatis teneat vigorem nuncupatus Fulradus abba confirmatam in jure et dominatione sua cum Dei et nostra gratia ad partem sancti Dionysii. Et ut evis ac futuris temporibus maneat incon vulsum, manu nostra subter eam decrevimus affirmare et anulo nostro sigillare.

Signum inlustris viri domni et gloriosissimi Pippini regis.

Widmarus jussus recognovit.

Data anno tertio regni nostri, Vernueria in palatio.

XVI.

Præceptum Pippini regis donantis monasterio sancti Dionysii castellum ad montem sancti Michaelis in pago Virdunensi (anno 755).

(Apud Felibianum, in Probat. Hist. sancti Dionysii, pag. 25; ex D. Bouquet.)

Pippinus rex Francorum vir inluster. Summa cura et maxema sollicitudo debet esse principum, ut ea quæ a sacerdotebus Christi pro opportunitate ecclesiarum Dei fuerint expostulata solleter perspecere, et congrua vel oportuna beneficia eis non deniare, sed ea quæ pro Dei intuitu sunt ad effectum in Dei nomine mancepare. Igitur cognoscat omnium fidelium Dei et nostrorum, tam præsentium, quam et futurorum sagacitas, quia nos pro Dei amore et sancto Dionesie specialis patroni nostri, ubi Folleradus abbas et custos præesse dinuscutur, loco aleco in pago Vereduninse, quæ appellatur ad Muntem Sancto Micaelo arcangelo, super fluvio Marsupia (Marsoupe), quem Fulfoaldus quondam pro sua vita nobis dedit, pro eo quod illo castello ibidem volebat ædificare ad nostros inimicos recipiendum, sicut comprobatum est, et ad Francorum judicium propter hoc missus fuit ad causas: sed Folleradus abbas vel ipsa congregatio sancto Dioninsio nobis deprecata sunt pro eo, et suam vitam illi perdonavimus in Dei amore, et domni Dioninsie. Propterea in nostra mercede et remedio animæ domni genitoris nostri Karoli donamus ipso loco et castello ad monisterium beati domni Dioninsie ubi enotriti sumus, cum omnebus rebus ad se pertinentibus vel respicientibus, cum mancipia utriusque sexus, et tam terris, domebus, ædificiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immovilibus, vel quicquid dici aut nomenari potest, et cum ipsos clerico qui deservire videntur. Ideo per præsentem præceptionem nostram ordinamus et constetimus, ut sicut constat quod nos per justitia et lege Francorum ipso loco et castello adquesivimus in palatio nostro, ita nostris et futuris temporibus ipse abbas Folleradus atque successores sui, vel ipsa congregatio sancta memoratum locum habeant, teneant atque possideant ad ipsa sancta basilica in perpetuo: et ut eis melius semper delectet pro nos vel filios nostros, seu pro stabilitate regni nostri atque Francorum, die noctuque incessanter orare, vel Domini misericordiam deprecare; et sicut nobis promiserunt, per singulos dies nomen nostrum tam in missas quam et peculiares eorum orationibus ad sepulchrum ipsius S. Dioninsie debeant recitare: et si ad hoc aut inantea eorum in alico loco oportunitatem invenire potuerimus, eis libenti animo concedere volumus. Et ut hæc auctoretas vel præceptum nostra, quod nobis postulaverunt circa ipsa sancta casa Dei proficiat, et evis et futuris temporibus incon vulsa vel firma habeat permanere, manu propria subter firmavimus, et de anulo nostro impressione signari jussimus.

Signum gloriosissimo domno Pippino rege. Ejus Jassus recognovit et suscripsit.

Datum quarto Kal. Augusti, anno quarto regni nostri, Compendio in Dei nomine feliciter. Amen.

XVII.

Diploma Pippini regis pro monasterio Nantuacensi (anno 757).

(Apud Guichenonem in Probat. Historiæ Sebusianæ, pag. 213, ex D. Bouquet.)

Pippinus rex Francorum, omnibus episcopis, comitibus, ducibus, abbatibus, domesticis, centenariis, vicariis, atque iudicibus nostris, vel omnibus missis nostris discurrentibus.

Cognoscatis quod maximum regni nostri augere credimus munimen, si beneficia. . . opportuna locis ecclesiarum vel sanctorum benevola deliberatione concedamus, ac Domino protegente stabiliter durare contribuamus. Igitur noverit solertia vestra, nos ad petitionem venerabilis viri Siagrii abbatis monasterii Nantoaci, quod est constructum in honore beate Dei genitricis Mariæ, et sancti Petri apostoli, vel cæterorum sanctorum, tale pro æterna retributione beneficium censuimus indulsisse, ut villas monasterii ipsius, quas moderno tempore aut nostro vel cujuslibet munere habere videtur, vel quas deinceps in jure ipsius monasterii sancti loci voluerit divina pietas amplificare, nullus iudex publicus ad causas audiendas undique, aut freda exigenda, quoquomodo presumat ingredi: sed hoc ipse abbas aut monachi successoresque eorum propter nomen Domini agent sub dominatione nostra. Studentes ergo ut neque vos, neque minores aut successores nostri, neque ulla publica judiciaria potestas quoquo honore in villas ubicumque in regno nostro, Deo propitio, ad ipsius monasterii. . . vere autem regia sive privatorum largitate collata, vel inantea collatura, ad audiendas altercationes ingredi, aut freda de qualibet causa exigere, nec mansiones aut fidejussores tollere non præsumatis, nec ipsos pro hoc inquietare nec condemnare; quia ibidem ex legitima vocatione deserviunt; aut de aliis deservientibus qui ad ipsum monasterium cum legitimo ordine servire videntur, infra agros vel terminationes, aut fines seu super terras prædicti monasterii, quæ ibidem legitimo ordine pertinent, fiscus non defreda, aut undecumque poterat sperare, ex nostra indulgentia, pro futura salute, in luminariis ipsius monasterii ad ipsa loca sanctorum per manus nostra autoritate in perpetuum perficiat [proficiat]; eaque nos propter nomen Domini, et nostræ animæ salutem, seu nostræ subsequenti progeniei, plena donatione indulsimus. Nec

* Observatione dignum est hoc placitum, tum ob forenses ejus temporis disciplinam, tum ob noctes legitimas, ad quas in palatium partes convenire confixerunt, ut ante regem causa definiretur. Nempe cum missi per se ipsi controversiam componere non poterant, partes citabantur in audientiam regis, ut in ejus præsentia res definiretur. Dies autem ejusmodi induciarum noctes appellari solebant apud veteres Francos. De his noctibus item agit Caroli Magni placitum ad annum 812. Exemplum antiquius

A regalis sublimitas, nec iudicum sæva cupiditas refragare conetur. Ut autem præsens authoritas tam præsentibus quam futuris (temporibus) inviolata Deo propitio permanere valeat, manus nostræ subscriptionibus infra roborari decrevimus.

Signum Pipini gloriosissimi regis

In Dei nomine scripsit Badillo mense Augusto decima die in anno sexto regni. Actum Atiniaco palatio publice.

XVIII.

Pippini a placitum de teloneis omnibus in mercato sancti Dionysii ad ipsum monasterium evindicatis, adversus Gerardum comitem Parisiensem (anno 758).

(Apud Mabill., de Re diplomatica.)

B Pippinus rex Francorum vir inluster. Venientes agentes sancti Dionisii et Follerado abbate Aderulfus et Rodegarius Compendio palacio sub die decimo Kalendas Novembris, anno octavo regni nostri, ubi nos ad universorum causas audiendas, et recta iudicia determinandum resederemus, ubi visi sunt interpellasse Gerardum comitem, eo quod malo ordine contentendebat et retinebat teloneo infra Parisiis ex navibus, et pontis volutaticos ac rotaticos, quem ab ipsa die missa sancto Dionisio semper ab antiquo accipiebant agentes sancti domni Dionisii. Unde prædictus Gerardus comes dedit in responsis, quod ipsum teloneum aliter non contentendebat, nisi quomodo antecessores illius, qui comites fuerant ante illum, id ipsum ad suam partem retinebat. Supradicti autem agentes sancti Dionysii ita contra eum intendebant et ostendebant præceptum Dagoberti regis, qualiter ipsum mercatum stabilisset in ipso pago, et postea ipsum cum omnibus teloneis ad partem sancti Dionysii delegasset ac firmasset. Et ipso domnus rex Pippinus adfirmabat, quod semper a sua infantia ipsos teloneos partibus sancti Dionysii habere et colligere vidisset. Sed Gerardus comes hoc nullo modo consentiebat, et tunc talem placitum statuerunt, ut iterum simul ad noctes legitimas concurrerent in eodem palatio, et ante jam dictum domnum Pippinum ipsam intentionem definire debuissent, sicut lex edicebat. Denique venientes jam dicti missi et advocati sancti Dionysii, Aderulfus et Rotgarius, ad conductum placitum quarto Kalendas Novembris, tales testes D ibi præsentaverunt, qui ipsos teloneos in Parisiis acceperunt cum omni eorum integritate ad partem sancti Dionysii. Tunc illis iudicatum fuit a Widone, Raulcone, Milone, Helmengauda, Rothardo, Gisleharrio vel reliquis quamplures, seu et Wichberto comite palatii nostro, ut pars sancti Dionysii, vel supradicti

habes in placito Theoderici regis, Chlodovei junioris filii, de Hildulfo villa: ubi pariter noctium quadraginta induciæ memorantur. Perseveravit hic loquendi modus ad sæculum xii, ut discimus ex Gofrido abbate Vindocinensi in libri secundi epistola 17 ad Gofridum Carnutensem episcopum. « In hoc tamen non noctes, inquit, secundum consuetudines laicorum: sed secundum instituta canonum inducias postulamus. » Lege eruditi Sirmondi adnotationem in hunc locum, ubi varia Capitularium loca huc refert.

advocati hoc comprobare debuissent: quod et de præ-
sente visi sunt fecisse. Prædictus namque Gerardus
comes ita dedit in responsis, quod aliter non volebat
facere, nisi quomodo lex erat et domino rege place-
bat ac suis fidelibus qui ibi residebant. Unde et ipse
Gerardus ex prædictis teloneis se exitum dixit co-
ram eis. Quapropter tunc illis oportuum fuit et ne-
cessarium, talem notitiam ex hoc facto accipere de-
buissent, ut ab hodierno tempore et die pars sancti
Dionisii vel agentes ipsius de ipsos teloneos securi et
quieti residere valerent, ut sit inter ipsos in postmo-
dum omni tempore quieti et subita causatio.

Signum † gloriosissimo domino Pippino rege.

Ejus jussus recognovit et subscripsit.

Datum tertio Kalendas Novembris, anno suprascri-
pto in Dei nomine feliciter.

XIX.

*Diploma Pippini regis Francorum, quo monasterii
Honaugiensis possessiones confirmat. Datum die 13
Decembris 759.*

(Apud Grandidier, *Histoire de l'Eglise de Strasbourg.*)

Pippinus rex Francorum, vir iustus. Omnibus
episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, domesticis,
vicariis, centenariis, omnibus missis nostris discur-
rentibus tam presentibus quam et futuris. Cogno-
scatis quod maximum regni nostri augere credimus
munimentum, si beneficia opportuna locis ecclesia-
rum benivola deliberatione concedimus, ac Domino
protegente stabiliter perdurare confidimus. Igitur no-
verit solertia vestra, quod nos ad petitionem vene-
rabilis viri Dubani episcopi tale pro eterna retribu-
tione beneficium visi sumus indulsisse, ut in villas
vel res ecclesie sancte Michaelis archangeli de mo-
nasterio quod est constructum in insula Rheni que
vocatur Hohnaugia, quas presenti tempore, aut no-
stro, aut cujuslibet munere habere videtur, vel quas
deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina
pietas ampliare, nullus iudex publicus ad causas au-
diendum, vel freda undique exigendum quoque tem-
pore non presumat ingredi: sed predictus Dubanus,
vel successores sui propter nomen Domini vel sancti
Michaelis sub integre emunitatis nomine ipsas res va-
leant dominare. Precipientes ergo jubemus, ut neque
vos, neque juniores, aut successores vestri, nec ulla
publica judiciaria potestas quocumque tempore in vil-
las ubicumque in regno nostro, ipsi ecclesie aut regia,
aut privatorum vel bonorum hominum largitate col-
latas, vel que inantea per Deum timentes fuerint
colate, ad audiendas altercationes ingredi, aut freda
de qualibet causa exigere, nec mansiones, aut para-
tas, vel fidejussores tollere presumatis; sed quid-
quid exinde deservientibus, qui sunt infra agros vel
vineas, seu super terras predictæ ecclesie sancti Mi-

^a Baddilo cancellarius multas Pippini chartas scri-
psit annorum 757, 762 et 766, quas vide apud Bou-
quetum, tom. V, pag. 702, 705 et 706.

^b Dura vel Dura germanice *Duren*, quam veteres
Marcodurum Ubiorum vicum dixerunt, fuit olim in-
signe palatium regium, nunc autem civitas ducatus
Juliacensis in circulo Westphalico, medio fere itine-

A chaelis commanentes, vel qui alicubi commanent;
et ibidem legitimo ordine aspicere videntur, fisci
noster aut de freda, aut undicumque poterit sperare
ex nostra indulgentia pro futura salute in luminari-
bus ipsius ecclesie per manum agentium eorum ad
ipsam ecclesiam proficiat in perpetuum; et quod nos
propter nomen Domini et anime nostre remedium,
seu nostram subsequentem progeniem plena devo-
tione indulsimus, nec regalis sublimitas, nec quo-
rumlibet iudicum sera cupiditas refragare temptet.
Et ut præsens auctoritas tam præsentibus quam fu-
turi temporibus, Deo adiutore, permaneat, manu
nostra subter eam decrevimus asfirmare, vel de an-
nulo nostro sigillare.

Signum † Pippini gloriosissimi regis.

B In Dei nomine Baddilo ^a, recognovit et scripsit.

Datum mense Septembri die decima quinta, anno
septimo regnante Pippino rege. Actum Dura ^b, in
Dei nomine feliciter. Amen.

XX.

*Pippini regis diploma quo bona et jura Murbacensis
abbatæ confirmat (anno 760).*

(Apud Schœpflin, *Alsacia diplomat.*)

Pippinus rex Francorum illustris. Principale qui-
dem clemencie cunctorum decet deomodare aurem
benignam, præcipueque pro compendio animarum
a precedentibus regibus antecessoribus nostris ad
loca ecclesiarum probamus esse indultum, devota
debemus mente perpendere et congrua beneficia ut
mereamur ad mercedem esse participes non negare,
sed robustissimo jure pro nostris oraculis confir-
mare. Igitur venerabilis vir Baldoberius dono Dei
abba de monasterio Vivario Peregrinorum, qui po-
nitur in pago Alsecense super fluvium Morbach qui
est constructus in honore sancti Leodegari et Petri
apostoli et sanctæ Mariæ cæterorumque sanctorum,
et ipse cum turba plurima monachorum deservire
noscitur, clemencie regni nostri suggesserit, eo
quod antecessores nostri quondam per eorum aucto-
ritates illorum manibus subscriptis de villis ipsius
ecclesie, quod ad præsens possidebat, tam ex mu-
neribus principum vel Eberhardi qui ipsum mona-
sterium in sua elemosina fundavit, quam ex largitate
pagensium, vel quod inantea Deum timentibus ho-
minibus ebidem delegatum fuerit integra emunitate
D concessissent, ut nullus iudex publicus in villis vel
res ipsius ecclesie suæ nec ad causas audiendas
nec freda exigenda nec mansiones aut paratus fa-
ciendas nec fidejussores tollendum, nec homines
ipsius ecclesie de quibuslibet causis distringendum,
nec ullam redibutionem requirendum ibidem ingre-
dere non debeant, unde et ipsum præceptionem jam
dictis antecessoribus nostris seu et confirmatione

ris spatio inter Aquisgranum et Coloniam Agrippi-
nam, a qua decem leucis distat. Hic multæ sub Pip-
pino rege ejusque filio, Carolo Magno habitæ sunt
synodi. Consulator Michael Germanus de Franco-
rum regum palatiis apud Mabillonem, *Rei diplomat.*
lib. IV, pag. 281.

eorum antedictus abba Baldobertus rector de ipso monasterio nobis ostendit ad religendam ad ipsum beneficium circa eundem vel memoratam ecclesiam ipsius usque nunc asserit esse conservatum. Sed pro affirmantis studio petiit celsitudinem nostram ut hoc denuo circa ipsum monasterium vel ipsos monachos nostra deberet auctoritas generaliter confirmare. Cujus petitionem pro reverentia ipsius loci, ut mereamur ad mercedem sociari, plenissima voluntate visi fuimus prestituisse vel in omnibus confirmasse cognoscite. Precipientes ergo iubemus ut nullus iudex publicus in res vel facultates ipsius ecclesie, nec ad causas audiendas, nec freda exigenda, nec mansiones aut paratas faciendas, nec fideiussores tollendum, nec homines ipsius tam ingenuos quam servos qui super eorum terras vel micio commanere videntur, qui ibidem aspiciunt de quibuslibet causis distringendum nec ulla redibucione requirendum ibidem ingredi non debeant, sed sicut beneficiosa a jam dictis antecessoribus nostris inspecta priorum principum auctoritate ad jam dictam ecclesiam usque nunc fuit conversatum, ita et deinceps per nostram auctoritatem generaliter manet inconvulsum, et quamquam exinde fiscus noster poterat imperare in luminaribus ipsius domini Leodegarii et sancti Petri et sancte Marie pro stabilitate regni nostri proficiat in perpetuum. Et ut hæc auctoritas tam presentibus quam et futuris temporibus possit constare, manu nostra subter roboravimus et annulo nostro sigillare iussimus.

XXI.

^a *Diploma Pippini regis Francorum pro monasterio Honaugiensi, datum versus 760.*

(Apud Granddier, *Histoire de l'Eglise de Strasbourg.*)

Pippinus rex Francorum vir iuluster, dominis sanctis et apostolicis ac venerabilibus in Christo Patribus, omnibus episcopis, abbatibus, seu illustribus ac magnificis viris, ducibus, comitibus, domesticis, vicariis, centenariis, atque omnibus agentibus ^b. Rectum esse censemus, ut petitionibus sacerdotum, que ad profectum pertinent pro locis sanctorum, ad effectum, Christo presule, perducamus. Igitur in Christo Pater Duhanus episcopus vel abbas de monasterio Hohenaugia in pago Alsacense super fluvium Renum, quod est constructum in honore sancti Michaelis et sancti Petri et sancti Pauli, vel cæterorum sanctorum gloriose regni nostri maiestatem petiit, ut dum ipsum monasterium de collatione antecessorum nostrorum, vel de hominum Deum timentium adiutorio videtur esse constructum, nos omne corpus facultatum ejus, tam quod antecessores abbates ibidem laboraverunt, quam quod ipse Duhanus de rebus

A monasterii, quæ ibidem fuisse dinoscuntur, visus est augmentasse, aut comparasse, et quod ab ipso sancto loco moderno tempore possidetur, per nostrum deberemus generaliter confirmare preceptum, quod nos pro divino respectu vel mercedis nostre augmento prestitisse vestra non dubitet magnitudo; etiam et privilegium ipsius monasterii, quod juxta institutionem priscorum Patrum et reliquorum episcoporum visi sunt meruisse, et quod per auctoritatem nostram, seu reliquorum de successoribus legibus antecessorum nostrorum adumbratum fuisse dinoscitur, juxta quod antequam per priorem preceptionem nostram erga se prohibendi esset munitum, pro perenni stabilitate decrevimus roborare. Precipientes ergo precipimus, ut omnes facultates ipsius monasterii, quicquid aut regia collatione, aut privatorum munere vel antecessoribus abbatibus, vel Dubano episcopo vel abbati ibidem est legaliter acquisitum aut comparatum, imo quod de quibuscumque rebus rite tractatum, quodcumque dominatio ipsius sancti monasterii Hohenaugiensis undecumque moderno tempore de villabus, domibus, mancipiis, vineis, sylvis, pratis, pascuis, aut de quibuslibet beneficiis cernitur cum equitatis ordine possidere, per hanc auctoritatem suffultum absque cujuslibet illicitis controversiis inibi, tam presenti quam futuro tempore Christo præsule proficiat in augmentum. Et undecumque ipsum monasterium usque nunc habuit concessum et usque hactenus conservatum, vel per antecessores nostros reges circa se firmatum, ita et inantea rescatis quibuscumque superfluis inquietudinibus sua ea ordine valeant in nostro sermone, auxiliante Domino, per tempora permanere, et vos et successores vestri, ubi necessitas fuerit in conditionibus ipsius monasterii, justum faciatis auxilium impertiri; ut melius delectet ipsam congregationem ipsius monasterii pro salute nostra vel stabilitate regni nostri Domini misericordiam jugiter exorare. Et ut hæc preceptio firma stabilitate subsistat, propria manu infra decrevimus roborare, et de annulo nostro sigillare.

Signum † gloriosissimi domni Pippini regis.

Wulmarus ^d jussus recognovit et scripsit.

XXII.

D *Pipinus rex Wiomado archiepiscopo et ecclesie Trevirensi confirmat ecclesias SS. Maximini, Paulini, Eucharii, Oreum, S. Martini, ac quidquid ecclesia Trevirensis habet et habebit citra Rhenum et Lagerim, et quod sit libera a talliis et teloneis* ^a (anno 761).

(Ex Hontheim, *Historia Trevirensis.*)

In nomine Domini Dei eterni et Salvatoris Domini nostri Jesu Christi. Pipinus divina ordinante pro-

annorum 755 et 760, supra.

^b Meminit hujus diplomatis Mabillonius de *Re diplom.*, lib. II, c. 3, n. 6, et *Annal. Benedict.*, tom. II, lib. XXIII, n. 50, qui illud interpolationibus non carere judicat: addita etiam, præter ejus ævi morem, indictione. Mendosa ei etiam videtur invocationis et inscriptionis forma, tametsi contextus valori non habeat quod opponat. Eo autem minus diplomatis substantia falsa videri debet, quod auctor Gestor.

^a Exstat hæc charta apud Mabillonem, in *Annal. ord. S. Benedicti*, tom. II, pag. 697; *Eccardum, Orig. Habsburg.* pag. 402; *Bouquetum*, tom. V, pag. 705, et apud Schæpfelinum, *Alfat. diplom.* tom. I, pag. 35, sed omnes vitiose.

^b Id est, generaliter omnes regis agentes, unde orta est formula Gallica: *Les gens de nos cours.*

^c Intelligit sane diploma anni 759, num. 21.

^d Item ac Widmarus qui chartas Pippini scripsit

videntia rex Francorum. Si liberalitatis nostre munere locis Deo dicatis quiddam conferimus beneficii, et necessitates ecclesiasticas ad petitiones sacerdotum nostrorum relevamus juvamine, atque regali tuamur munimine, id nobis et ad mortalem vitam temporalem transigendam, et ad eternam felicitatem obtinendam, profuturum liquido credimus. Proinde noverit omnium fidelium nostrorum tam presentium, quam futurorum sagacitas, quia vir venerabilis **Wiomadus** sancte Trevirensis ecclesie archiepiscopus obtulit obtutibus nostris preceptum anteriorum regum Francorum, in quo erat insertum quod predecessores nostri, videlicet Francorum, omnes res, quasunque boni et sancti viri pro divine contemplationis intuitu ad partem sancti Petri Trevirensis ecclesie relegaverunt, suorum auctoritatibus confirmaverunt, quatenus eorum regnum superno auxilio tueretur, et postmodum cum Christo rege regum regnarent in celis. Pro rei firmitate vero idem prefatus presul **Wiomadus** postulavit celsitudinem nostram, ut paternum, seu predecessorum regum, morem sequentes, hujusmodi nostre auctoritatis preceptum ob amorem Dei et reverentiam sancti Petri de eisdem rebus fieri juberemus; cuius petitioni libenter consensum prebuimus, et hoc nostre auctoritatis preceptum erga ipsam ecclesiam pro divini cultus amore, et anime nostre remedio, fieri decrevimus, per quod precipimus atque jubemus, ut omnes facultates vel res ad ecclesiam sancti Petri Treverice urbis pertinentes, scilicet cellam sancti Maximini, que in territorio sancti Petri principis apostolorum constructa, et ecclesias sancti Paulini et sancti Eucharii, et monasterium sancte Marie, quod dominus **Modoaltus** pontifex eidem ecclesie in territorio sancti Petri a fundamento construxit, quod vocatur **Orea**, et ecclesiam sancti Martini ^b in pago **Ambitivo** constructam, et ceteras basilicas, castella, vicos, villas, vineas, sylvas, homines, et quidquid Deo donante ad eandem ecclesiam deinceps augmenti citra **Rhenum** et **Ligerum fluvium**, in regno nostro sistentia, omnia, sub jure et potestate sancti Petri Trevirensis ecclesie ejusque pontificis perpetualiter mancipata permaneant. Preterea pari modo statuimus, ut nullus ex publicis iudicibus, vel aliquis ex judiciaria potestate

Trevir., cap. 39, edit. Leibniz., de re ipsa sic scribat: « Præceptum tamen regie auctoritatis (**Weomadus**) ab eodem **Pipino** super cellam sancti Maximini et aliis rebus Ecclesie Trebirensis obtinuit, et a **Carolo Magno** **Pipini** filio; quod qui scire voluerit, invenire poterit. » Fit deinde **Pipiniani** hujus mentio in precepto **Ludovici** regis an. 902.

^a **Wiomadus**.... archiepiscopus. Archiepiscopi nomen ante sæculum novum in Occidente rarissimum, suspicione non caret. Vid. **Mabill. de Re dipl.**, lib. II, c. 2, n. 3. **Wiomadam** autem eo jam tempore Trevirensi præfuisse, minime dubitandum. Immediatus ejus decessor **Milo** jam circa annum 755 inter vivos esse desiderat. Vid. **Mabillon. Annal. Benedict.**, tom. II, lib. XXII, n. 74; **Eckhard.**, Rer. Francicar. lib. XXIII, n. 126. **Adle Testamentum sancti Salvatoris** an. 762, not. 1. Fuerat **Weomadus** ante sancti

A in monasteria, ecclesias, castella, vicos vel agros loca, seu reliquas possessiones predictæ ecclesie tam ultra quam juxta **Rhenum** vel **Ligerum fluvium**, in pagis vel territoriis, infra potestatem regni nostri, memorata possidet ecclesia, vel que deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas, vel freda aut tributa, aut conjectos aliquos exigendos, aut mansiones vel parratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius ecclesie distringendos, neque injustas exactiones requirendas, vel theloneum exigendum, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea, quæ supra memorata sunt, penitus exigere nequaquam presumant; sed liceat memorato presuli suisque successoribus omnia prefata monasteria, villas, B vicos et castella cum suis adjacentibus, integrum perpetuo tempore, pro remedio anime nostre seu parentum nostrorum, quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere mandato, atque pro incolunitate nostra et conjugis, ac proles, seu etiam totius regni, a Deo nobis collati, et ejus clementissima miseratione per immensum conservandi, una cum clero et populo sibi subjecto, immensam clementiam jugiter exorare. Et quidquid de prefate rebus ecclesie jus fisci exigere poterat, integrum eidem concessimus ecclesie, scilicet ut perpetuo tempore ei ad peragendum Dei servitium, augmentum et supplementum fiat. Hanc itaque auctoritatem nostri precepti, ut plenior in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus sancte Dei ecclesie, et nostris videlicet presentibus et futuris temporibus verius credatur, et diligentius a successoribus nostris conservetur, ea manu propria subter firmavimus, et annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum **Pipini** pergentissimi regis. Ego **Joseph** subdiaconus ad vicem **Wulfart** recognovi. Data xv kalendas Julii, indictione 13, anno nono regnante inclyto rege.

Actum **Tulpiacko** in Dei nomine feliciter, amen.

XXIII.

Diploma Pipini regis, quo villam Tinningen^c Fuldensi ecclesie donat (anno 762).

(Apud **D. Rouquet**, tom. V, ex **Schannste.**)

Pippinus rex Francorum vir iustus. Nihil. ut ait **Apostolus**, in hunc mundum intulimus nec dubium

D **Maximini abbas.**

^b In pago **Ambitivo**. **Browerus** in **Annal. Trev.**, lib. VII, n. 197, legit **Ambitarino**, sed nec sic quidem proprii pagi habebitur significatio. Rectius itaque infra in diplomate **Carolino** de anno 773 nominatur ecclesia sancti Martini in pago **Meginense**, quæ est hodierna collegiata ad sanctos Martinum et Severum monasterii **Meinfeldie**.

^c Ex autographo sigillum avulsam est. Ceterum quam ampla fuerit hæc possessio, discimus ex veteri membrana, quæ sic habet: « In villa **Tinninga**, quæ in **Suvevia** sita est, quando eam **Pippinus** sancto **Bonifacio** tradidit reperte sunt: familie 23 et dominicales hube: **L. jura** 300, de pratis ad carradas 400, equi 52, pulli 54, equi indomiti 80, vaccæ 58 cum vitulis 55, oves 200, porci 90, lidicum hubis suis 27, molendinaria 9, ecclesie 3, cum hubis suis. »

quin nihil ex eo quicquam nobiscum auferre poterimus, nisi quod ob animæ salutis devota mente locis sanctorum, Deo inspirante, inpertire videmur : ergo cognoscat magnitudo seu industria vestra, quod nos propter nomen Domini vel æterna retributione donamus a die præsentis ad monasterio noncupante Fulda qui est constructus in honore sancti Salvatoris quem sanctus Bonifacius novo construxit opere, ubi ipse præciosus martyr corpore requiescit, quin potius promptissima devotione tradimus villa, qui dicitur Thininga, sitam in pago Rezi super fluvio qui vocatur Agira : cum omni integritate, quicquid ad ipsa villa aspicere vel pertinere videtur, id est tam terris, mansis cum hominibus conmanentes, mancips, silvis, marcas vel fines, campis, pratis, pascois, aquis aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus præsidys quibuslibet adjacentys totum et ad integrum, ut diximus, a die præsentis ad ipso monasterio sancti Salvatoris ubi ipse præciosus martyr sanctus Bonifacius corpore requiescit, super fluvio Fulda, per hanc seriem traditionis pro mercedis nostræ augmentum donamus perpetualiter ad possedendum, ita ut ab ac die rectores ipsius monasterii, ipsa villa qui dicitur Tininga cum omnibus adjacentys vel appendicys suis ad profectum ipsius Ecclesiæ eam teneant et possideant, et usque in perpetuum eis proficiat in augmentum; et ut hæc auctoritas firmior habeatur, vel per multa tempora melius conservetur, subter eam firmavimus vel de anulo nostro sigillavimus.

Signum † Pippino gloriosissimo rege.

Hithorius in vice Baddilone, data in mense Junio, anno nono regni nostri. Actum Atiniago palacio publico.

XXIV.

Testamentum sancti Salvatoris, quod Pipinus rex fieri jussit abbatia^a Prumiensi (anno 762).

(Apud Hontheim, Hist. Trevir.)

Pipinus rex Francorum vir illustris. Quia divina nos providentia in solium regni venisse manifestum est, oportet ea in Dei nomine exerceri, in quibus potius gratiam, atque voluntatem Altissimi consequi valeamus. Meminimus enim ipsius Evangelii, in quo ait : qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse introibit in regnum cælorum. Et quia reges ex Deo regnant, nobisque gentes et regna pro sua misericordia ad gubernandum commisit, providendum, ut et sublimes rectores simus inopibus, et pauperes pro amore Christi regnare atque educare non negligamus. Deus etenim Moysi legislatori tabernaculum

A propitiatorii ordinare præcepit; Salamonem quodque regem templum in nomine ipsius ædificatum, scimus auro lapidibusque exornasse. Nos enim, quamvis non ita magna eidem exæquare valeamus, tamen, quod facilius possumus, ex propriis facultibus quas habemus, Domino cooperante, eidem offerre desideramus, quia nihil, ut ait Apostolus, in hunc mundum intulimus, nec, quia ex eo quidquam efferre poterimus, sed illud ad animæ salutem credimus proficere, quicquid devota mente de rebus transitoriis Domino videmur distribuere. Igitur dum notum est omnibus tam propinquis, quam exteris nationibus, nos et conjugem nostram Bertradam in amore sancti Salvatoris, nec non et sanctæ Dei genitricis Mariæ, atque beatorum principum apostolorum B Petri et Pauli, vel sancti Joannis Baptistæ, seu martyrum sancti Stephani, Dionysii et Mauriti, et confessorum Martini, Vedasti, atque Germani, monasterium in re proprietatis nostræ ædificare, quod est positum infra terminos Bidense atque Ardennæ, ^b ubi rivulus qui dicitur Berdenbach, ingreditur in Prumiam, in ipsius vero monasterii ecclesiæ de sandaliis Domini nostri Jesu Christi, nec non ipsius genitricis Mariæ cæterorumque sanctorum, quorum jam supra fecimus mentionem, visi fuimus recondere reliquias, atque ibidem constituimus monachos, qui sub sanctæ conversationis norma, vel secundum præcedentium Patrum . . . debeant omnino exerceri, quatenus, ut qui monachi solitarii nuncupantur, de perfecta quiete valeant duce Domino per tempora exultare, et sub sancta regula viventes et beatorum Patrum vitam sectantes pro statu Ecclesiæ et longevitate regni nostri, nec non ut uxore et filiis nostris populoque catholico, Christo præsule debeant plenius Domini misericordiam exorare. Providendum est tamen, ut dum a nobis pro amore Christi ipsum monasterium a novo opere constat esse fundatum, qualiter pertractemus, qualiter deinceps sacerdotes atque monachi, qui ibidem aderunt, vivere vel consolationem atque tranquillitatem habere debeant, et nequaquam dispersis ovibus pastor inveniat, qui gregem suum providendum commisit nobis, sed adjecti simul possint Deo omnipotenti diu noctuque laudes referre. Idcirco inspirante nobis superna gratia donamus pariter et ego et conjux mea Bertrada ad ipsum sacratissimum locum, quem in honore sancti Salvatoris vel sanctæ Mariæ construximus, res proprietatis nostræ^c in pago Charos, villa quæ dicitur Rumeresheim, tam illam portionem quæ de genitore meo Carolo mihi advenit, quam et illam

C
D

^a Prumia a Pronæo rivo in Arduennæ limite, amica stirpi Carolinæ sedes, et non tam ob loci opportunitatem quam eximiam monasticæ disciplinæ claritatem expetita quondam, et ab omnium ordinum hominibus frequentata, longe aliis antecelluit, sive dignitatem speciei religionis, sive doctissimorum et cætera celeberrimorum ibidem professorum famam, sive demum veteris potentie amplitudinem et adhuc perdurantis principalis dignitatis splendorem. Conf. diploma Bertradæ ad ann. 721, ubi prima celebris monasterii fundamenta (*Patrologia* tomo LXXXVIII, col. 4274).

^b Ubi rivulus qui dicitur Berdenbach, ingreditur in Prumiam. Pronæa et Nemesia (Prüm et Nims) Ausonio in *Mosella*, vers. 354, celebrati annes, in Eilix exorti montibus inde velut jugales, exiguo secreti intervallo, feruntur, donec a Sura in familiam cooptati, communes cum eo aquas in Mosellam devolvunt.

^c In pago Charos. Hunc pagum ex Alex. Wiltthelmii ms. describit Papebrochius append. 3 ad Henschenii Exegesis in Episc. Tungr. et Trajecten.

portionem ipsius Bertrade, quam genitor suus Heribertus ei in dote dereliquit, cum appendiciis, vel omni integritate sua, præter aliqua municipia his nominibus: Wudramno, Arnulpho, Crodoaldo, Waulfo, Ghiorino, Chrodramno, Wulfrido, Tancrado, Adalberto, Beringhiso, Offredo, Matalfredo, Walafredo, Madalfredo, Airoino, Arefredo, Adalivo, Ummelin de Bertelinde, Gunberto, Harelinde, Wnilde seu Charde, Sigfrido, Ratleo, Dulodulfo et Lufo, Mulfo, Ratgar de Gerolinde, Hildoarance, Wineade, Aznarane, Alpelinde, Magnelinde, Zebelinde. Hæc igitur municipia ad nostrum opus retinuimus, in reliquo vero ipsam villam cum omni integritate sua ad ipsum sanctum locum tradimus atque transfundimus, in cujus termino ipsum monasterium sancti Salvatoris est fundatum, et illam mansionem super Prumiam, ubi rivulus qui dicitur Escutmisbach, confluit in Prumiam, qui est constructus super terminum prædictæ villæ. Similiter donamus ad jam dictum monasterium in pago Muslinie, super fluvium Moselle, villas nostras his nominibus Meringum (*Mering*), Scoacum (*Schweich*), * una cum merito et terminis vel appendiciis suis. Donamus et villam nostram in pago Bidense, quæ dicitur Marciaco (*Mertich*), una cum meritis et appendiciis suis. Similiter donamus ad ipsum monasterium villam nostram in pago Eflinse Sarabodis (*Sarensdorph*) villa una cum soliditate, terminis atque appendiciis suis, sicut a Garaberto possessa fuit. Tradimus alia duo loca in Carasco ad idem monasterium Wathit-Lendorp et Birgisburias cum omnibus adjacentiis suis et appendiciis. Similiter donamus in pago Riboariensi illam portionem in Regimbach (*Reimbach*), quam vasallus noster Aglibertus per beneficium habuit et genitor meus Carolus mihi reliquit in allodem, et illam aliam portionem in ipsa villa, quam Heribertus uxori meæ Bertrade in allodem dimisit. Confirmamus etiam ibidem et illas res, quæ antea ad ipsam ecclesiam per instrumenta chartarum ibidem delegatæ fuerunt, cum omni integritate earum. Tradimus igitur ad ipsum sacratissimum locum superius comprehensum cellam jure proprietatis nostræ in pago Spirensi, quæ est constructa in honore sancti Medardi, cum villis et appendiciis suis, quem Herlibandus et Weolentio, nec non Bagulfus mihi tradiderunt, totum et ad integrum, tam ecclesie ministeria, quam et alias res ibidem pertinentes. Donamus etiam ad ipsum monasterium cellam aliam, quæ dicitur Casleoca, quæ est posita infra terminos Senciaco, et est in honore sancti Petri constructa, cum omnibus adjacentiis vel appendiciis suis. Confirmamus igitur et tertiam cellam ad ipsum sanctum locum, quæ di-

* *Una cum merito*, id est, reditu, proventus. Du Fresne in Glossar. hac voce.

† *Abbas nomine Assuerus*. Wandelbertus, Prumiensis scriptor, his temporibus suppar, in Actis sancti Goaris reliquit, Assuarium, primosque cœnobii Prumiensis habitatores, fuisse Romanæ linguæ et gentis, hoc est, quod eruditii omnes intelligunt, quodque acta D. Goaris clarissime ostendunt. Gallos.

‡ *De congregatione domini Romani et Wolfranni*

A citur Ruivinio in pago Lomense super fluvium Mosæ, quæ constructa est in honore Sanctæ Mariæ, cum omni merito et appendiciis suis. Ea videlicet conditione superscriptas res, tam villas, quam et cellas, cum omni integritate eorum ad ipsum monasterium confirmamus, id est, una cum terris, domibus, edificiis, accolabus, mancipiis, vineis, sylvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarum decursibus, mobilibus et immobilibus, pecuniis, peculiis utriusque sexus, greges cum pastoribus, omnia et ex omnibus, a die præsentis, et deinceps, absque ullius impedimento, omni tempore superscriptæ res ad ipsum monasterium jam supradictum sancti Salvatoris proficiant in augmentis. Ita tamen volumus, ut ipsum monasterium sancti Salvatoris, seu res quæ ad ipsum monasterium pertinent, tam quæ ex auctoritate nostra sunt confirmatæ, quam quæ a Deum timentibus inantea fuerint collaturæ, in nostra sint potestate vel defensione seu hæredum nostrorum, et ipsa congregatio, quam in ipsum monasterium intromisimus, seu et † abbas nomine Assuerus aut successores ejusdem, dum sub sancta regula ibidem Deo auxiliante militare voluerit. Nos de alia congregatione abbatem, nec monachum contra nostrum ordinem non intromittimus, nec hæredes nostri. Et quia ipsum monasterium ab omni secularium cura securum esse volumus, oportet ut nostræ clementiæ provisio de futura quiete fratrum ibidem manentium salubri disponat ordinatione, quatenus in Dei servitio gratia ejus suffragante perseverent. Nos etiam ex auctoritate nostra vobis concedimus, ut ‡ de congregatione domini Romani et Wolfranni episcoporum, quos in hoc cœnobio sancti Salvatoris congregavimus, quando abbas de hac vita migraverit, una cum consensu nostro et vestro abbatem de ipsa congregatione vobis regulariter eligere debeatis. Et ut vos pro remedio anime nostræ et conjugis prolisque nostræ et successorum nostrorum, et pro stabilitate totius imperii a Deo nobis concessi et ejus gratuita misericordia in æternum conservanda perenniter Domini Salvatoris nostri Jesu Christi misericordiam implorare delectet, atque in ipsius laudibus die nocteque perseverare, et remotis temporalium meditationibus, supernorum gaudiorum contemplationi mente libera intendere, D præcipimus, ut nulla præjudicia atque gravamina a nullo episcoporum seu secularium inferantur, et hæredes nostri per nullas artes dum ipsi monachi regulariter et fideliter a parte nostra vel hæredum nostrorum, ibidem conversare videntur, hæredes nostri ipsos in cœnobio nostro protegant, sicut visi sunt. Deo auctore ipsum locum constituimus, sic utque in æternum inconvulsus permaneat, pro aug-

episcoporum. Romanus et Wolfrannus, episcopi Meldenses unus post alterum fuerunt, et regularem disciplinam in monasterium sanctæ Crucis seu sancti Faronis infra Meldensem urbem ad fluvium Matronam (*la Marne*) introduxerunt, unde illius congregationis nomen a reformatoribus hisce accepit; et primi monachi Prumienses ex hoc Meldensi cœnobio advocati sunt.

nento an
ut hæc a
petuum
mus rob
Signum
liman
scopi. Si
episcopi
franni e
telini ep
madi ep
dardi co
comit. S
mit. Sig
Signum
num† G
dilo) res
13, ann
Trisgo

Pippini

Pippi

nam no
nifestu
quibus
consequ
li, in
et in c
reges a
miseric
dum u
pauper
care n
tabern
monem
edifica
Nos et

* Si
Wiom
enim a
sedeba
mater
diomat
cœnob
gionib
Quinti
pag. 2
Joanne
rupte
scripsi
Trev.
num d
signa
Gaulon
Fulcar
irannu
Bertho
bri to
dum,
accipe
dotati
b ff

sentio animæ nostræ, vel hæredum nostrorum. Et ut hæc autoritas nostra firmior habeatur, vel in perpetuum melius conservetur, manu propria decrevimus roborare. Ego Pipinus et conjux mea Bertrada. Signum† Caroli filii mei consentientis. Sig.† Carolimanni filii sui consent. Signum† Genebaudi episcopi. Signum† Gaurleni episcopi. Signum† Fulcarii episcopi. Signum† Adalfredi episcopi. Signum† Wulfranni ep. Signum† Megingaudi episc. Signum† Bertelini episcopi. Signum† Basini epis. a Signum† Wiemadi epis. Signum b Droconi comit. Signum Theodardi comit. Signum Warini comit. Signum Welanti comit. Signum Bangulli comit. Signum Gerhardi comit. Signum Troanie comit. Signum Waltarii comit. Signum Herloini comit. Signum Warini comit. Signum† Gumberti comitis. In Dei nomine Bradilo [Badilo] recognovit et subscripsit. Acta mense Augusti die 13, anno 11 regnante Pipino glorioso rege. Actum Trisgodros villa publica in Dei nomine feliciter, amen.

XXV.

Pippini regis diploma pro constructione et dotatione monasterii Prumiensis (anno 762).

(Ex Mabill., *ibid.*)

Pippinus rex Francorum, vir illustris. Quia divinum nos providentiam in regni solium unxisse manifestum est, oportet ea in Dei nomine exerceri, in quibus potius gratiam atque voluntatem Altissimi consequi valeamus. Meminimus enim ipsius evangelii, in quo ait: *Qui facit voluntatem Patris mei, qui est in caelis, ipse introibit in regnum celorum.* Et quia reges a Deo regnant, nobis gentes et regna pro sua misericordia ad gubernandum commisit, providendum ut et sublimes rectores simus in opibus, et pauperes pro amore Christi gubernare atque educare non negligamus. Deus etenim Moysi legislatori tabernaculum propitiatorii adornare præcepit; Salomonem quoque regem templum in nomine ipsius ædificatum scimus auro, lapidibusque exornasse. Nos enim, quamvis non ita magna iisdem exequare

A valeamus, tamen quod facilius possumus, ex propriis facultatibus, quas habemus, Domino cooperante eidem offerre desideramus, quia nihil, ut ait Apostolus, in hunc mundum intulimus, nec dubium, quia ex eo quidquam offerre non poterimus: sed illud tantum ad animæ salutem credimus proficere, quidquid devota mente de rebus transitoriis Domino videmur distribuere. Igitur dum notum est omnibus, tam propinquis, quam exteris nationibus, nos et conjugem nostram Bertradam in amore sancti Salvatoris, necnon et sanctæ Dei genitricis Mariæ, atque beatorum principum apostolorum Petri et Pauli, vel sancti Joannis Baptistæ, seu et martyrum sanctorum Stephani, Dionysii et Mauricii, atque confessorum Martini, Vedasti atque Germani, monasterium in re proprietatis nostræ ædificare, quod est positum infra terminos Bidense (*Bidburg*), atque Arduennæ, ubi rivulus, qui dicitur *Berdenbach*, ingreditur in Prumiam. In ipsius vero monasterii ecclesia de sandaliis Domini nostri Jesu Christi, necnon ipsius genitricis Mariæ, exterorumque sanctorum, quorum jam supra fecimus mentionem, visi fuimus recondere reliquias, atque ibidem monachos constituimus, qui sub sanctæ conversationis norma, vel secundum præcedentium patrum debeant omnino exerceri, quatenus ut qui monachi solitarii nuncupantur, de perfecta quiete valeant duce Domino per tempora exsultare, et sub sancta regula viventes, et beatorum Patrum vitam sectantes, pro statu Ecclesiæ atque longævitate regni nostri, necnon et uxore et filiis nostris, populoque catholico Christo præsule debeant plenius Domini misericordiam exorare. Providendum est tamen, ut dum a nobis pro amore Christi ipsum monasterium a novo opere constat esse fundatum, qualiter pertractemus, qualiter deinceps sacerdotes atque monachi, qui ibidem aderunt vivere, et consolationem atque tranquillitatem habere debeant, et nequaquam dispersis ovibus pastor inveniat, qui gregem suum providendum commisit nobis, sed adjuncti simul pos-

* Signum Wiemadi episc. Non dubito quin sit Wiomadus Trevirensis noster archiepiscopus. Hic enim anno proximo 763 jam in Trevirensi cathedra sedebat. Cum enim Cancro Rheni comes, ejusque mater Willisvinda, Ruotgangi seu Chrodegangi Mediomatricum episcopi, eorum consanguinei auspiciis, cenobii Lauresheimensis initia, haud procul Wangionibus, molirentur, tabulas eo ipso anno IV Idus Quintiles conditas in Tolneri Cod. Diplom. Palat. pag. 2 exstantes, ita Wiomadus cum Alberico ac Joanne episcopis ratas habuit: *Ego Wiomadus [corrupte editum, Automadus] Trevirorum episcopus subscripsi.* Serius igitur venire videtur Browerus *Annal. Trev. lib. vii, n. 189*, cum Wiemadi initia ad annum demum 767 refert. Reliqui episcopi qui sua signa apposuerunt, sunt Genebaudus Laudunensis, Gaulonus Cenomanensis, alias et Gauzelus dictus; Fulcarius Tungrens, Adalfredus Noviomensis, Wulfrannus Meldensis, Megingaudus Wirceburgensis; Berthelinus Coloniensis, Basinus Spiensis. Ex celebris tot episcoporum et comitum presentia coniciendum, Pippinum hos convocasse, ut consilia eorum acciperet in rebus magni momenti; ad solam enim dotationem confirmandam ii non requirebantur.

b Droconi comitis, etc. Droco comes pagi Moingovi

fuisse videtur, ejus Ludovicus imp. meminit tanquam jam defuncti in diplomate anno 1 imperii dato, quod Chronicon Laureshamense recenset. *Warinus comes pagi Lobodunensis* fuit, et mentio ejus sit in traditione Fuldensi xxi, anno 12 regni Pippini data. Alter *Warinus* est collega Ruthardi comitis et exactor cameræ regius in Almania. *Gumbertus* forte est *Cunibertus comes pagi Wormatiensis* in traditione Fuldensi anni 779 memoratus. *Waltarius* is esse potest quem Wandelbertus lib. de Miracul. S. Goaris, cap. 9, *hominem secundum sæculum nobilem* vocat, et suo tempore superstitem adhuc fuisse testatur. Curatores hæc disquisitiones horum comitum debentur industriæ ill. Eckharti, *Rer. Francic.*, lib. xxiv, n. 65.

c *Trisgodros villa publica.* Quamvis varii sint qui de palatiis regum et imp. necnon de eorum villis publicis scriperint, omnium vero luminibus obstruxerit reverendiss. abbas Besselius Chron. Gottwicens, lib. iii, nullus tamen eorum villam *Trisgodros* observavit. Putavi aliquando legendum *Trichorio*. Eckhart, l. cit., suspicatur *Arsgodros* scriptum fuisse, et intelligatur *Arescolum*, Prumia non adeo procul distans.

sunt Deo omnipotenti diu noctuque laudes referre. Idecirco, inspirante nobis superna gratia, donamus pariter, ego et conjux mea Bertrada ad ipsum sacratissimum locum, quem in honore sancti Salvatoris vel sanctæ Mariæ construximus, res proprietatis nostræ in pago Chorosvilla, quæ dicitur *Rumeresheim*, tam illam portionem, quæ de genitore meo Carolo mihi advenit, quam et illam portionem ipsius Bertradæ, quam genitor suus Heribertas ei in dote dereliquit, cum appendiciis, omni integritate sua, præter aliqua mancipia. Hæc igitur mancipia ad nostrum opus retinimus, in reliquo vero ipsam villam cum omni integritate sua ad ipsum sanctum locum tradimus atque transfundimus, in cujus termino ipsum monasterium sancti Salvatoris est fundatum; et illam mansionem super Prumiam, ubi rivulus, qui dicitur *Escutmisbach*, confluit in Prumiam, qui est constructus super terminum prædictæ villæ. Similiter donamus ad jam dictum monasterium in pago Muslinse super fluvium Mosellæ villas nostras his nominibus, *Meringum* (*Mering*) et *Sacocum* (*Schieach*), una cum meritis et terminis vel appendiciis suis. Donamus et villam nostram *Bedense*, quæ dicitur *Marciaco* (*Merthach*), una cum meritis et appendiciis suis. Similiter donamus ad ipsum monasterium villam nostram in pago Eiflinse *Sarabodis villa* (*Sarensdorff*), una cum soliditate, terminis atque appendiciis suis, sicut a *Garaberto* possessa fuit. Tradimus alia duo loca in *Carasio* ad idem monasterium *Wathilindorff* et *Birgisburias* cum omnibus adjacentiis suis et appendiciis. Similiter donamus in pago *Biboariensi* illam portionem in *Reginbach* (*Rheimbach*), quam vasallus noster *Aglibertus* per beneficium habuit, et genitor meus *Carolus* mihi reliquit in alodem; et illam aliam portionem in ipsa villa, quam *Heribertas* uxori meæ *Bertradæ* in alodem dimisit. Confirmamus etiam ibidem et illas res, quæ antea ad ipsam ecclesiam per instrumenta cartarum ibidem delegate fuerunt, cum omni integritate earum. Tradimus igitur ad ipsum sacratissimum locum superius comprehensum cellam jure proprietatis nostræ in loco, qui dicitur *Altrepio*, super fluvium *Rheni*, in pago *Spirensi*, quæ est constructa in honore sancti *Medardi*, cum villis et appendiciis suis, quem *Herlibandus* et *Wiolentio*, necnon *Bagulfus* mihi tradiderunt, totum et ad integrum tam ecclesiæ ministeria, quam et alias res ibidem pertinentes. Donamus etiam ad ipsum monasterium cellam aliam, quæ dicitur *Gasteaco*, quæ est posita infra terminos *Senciaco*, et est in honore sancti *Petri* constructa, cum omnibus adjacentiis vel appendiciis suis. Confirmamus igitur et tertiam cellam ad ipsum sanctum locum, quæ dicitur *Ruivinio*, in pago *Lomense* super fluvium *Mosæ*, quæ constructa est in honore sanctæ *Mariæ*, cum omni merito et appendiciis suis. Ea videlicet conditione, supra scriptas res, tam villas quam et cellas, cum omni integritate eorum ad ipsum monasterium confirmamus, id est una cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis,

A pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, mobilibus et immobilibus, pecuniis, peculiis utriusque sexus, greges cum pastoribus, omnia et ex omnibus a die præserte et deinceps, absque ullius impedimento, omni tempore supradictæ res ad ipsum monasterium jam sæpe dictum sancti Salvatoris proficiant in augmentis, ita tamen volumus, ut ipsum monasterium sancti Salvatoris, seu res quæ ad ipsum monasterium pertinent, tam quæ auctoritate nostra sunt confirmatæ, quam a Deum timentibus inantes fuerint collaturæ, in nostra sint potestate, vel defensione, seu hæredum nostrorum; et ipsa congregatio, quam in ipsum monasterium intromisimus, seu et abbas nomine *Assuerus*, et successores ejusdem, dum sub sancta regula ibidem Deo auxiliante militare voluerunt, nos de alia congregatione ibidem abbatem, nec monachum contra nostrum ordinem non intermittimus, nec hæredes nostri. Et quia ipsum monasterium ab omni sæcularium cura securum esse volumus, oportet ut nostræ clementiæ provisio de futura quiete fratrum ibidem manentium salubri disponat ordinatione; quatenus in Dei servitio, gratia ejus suffragante, perseverent. Nos etiam ex auctoritate nostra vobis concedimus, ut de congregatione domini *Romani* et *Wolfranni* episcoporum, quos in hoc cænobio sancti Salvatoris congregavimus, quando abbas de hac vita migraverit, una cum consensu nostro et vestro abbatem de ipsa congregatione vobis regulariter eligere debeatis. Et ut vos pro remedio animæ nostræ et conjugis prolisque nostræ, et successorum nostrorum, et pro stabilitate totius imperii a Deo nobis concessi, et ejus gratuita misericordia in æternum conservanda perenniter Domini Salvatoris nostri *Jesu Christi* misericordiam implorare delectet, atque in ipsius laudibus die nocteque per severare; et, remotis temporalium meditationibus, supernorum gaudiorum contemplationi mente libera intendere præcipimus, ut nulla præjudicia atque gravamina a nullo episcoporum seu sæcularium inferantur, et hæredes nostri per nullas artes, dum ipsi monachi regulariter et fideliter a parte nostra vel hæredum nostrorum ibidem conversare videntur, hæredes nostri ipsos in hoc cænobio nostro protegant, sicut visi sunt, Deo auctore ipsum locum constituimus, sic usque in sempiternum inconvulsus locus permaneat pro augmento animæ nostræ vel hæredum nostrorum. Et ut hæc auctoritas nostra firmiter habeatur, et in perpetuum melius conservetur, manu propria decrevimus roborare. Ego *Pippinus* et conjux mea *Bertrada*. Sig. † *Caroli* filii consentientis. Sig. † *Carolinanni* filii sui consentientis. Sig. † *Genebaudi* episcopi. Sig. † *Gauloni* episcopi. Sig. † *Fulcarici* episcopi. Sig. † *Adalfredi* episcopi. Sig. † *Vulfranni* episcopi. Sig. † *Megingaudi* episcopi. Sig. † *Berthelini* episcopi. Sig. † *Basini* episcopi. Sig. † *Wiomadi* episcopi. Sig. † *Droconi* comitis. Sig. † *Theodardi* comitis. Sig. † *Warini* comitis. Sig. † *Welanti* comitis. Sig. † *Gangulfi* comitis. Sig. † *Gerhardi* comitis. Sig. † *Froamed* comitis.

Sig. †
Sig. †
† *Warini*
et sub
regnan
Actu
felicit

Diploma
nang

Pippi
sanctis
Patribu
bus ac
sticis,
bus.

Rect
quæ ad
effectum
sto Pat
rio Ho
Rhenu
Michae
rum s
petiit,
tecesso
mentib
omne c
abbate
nus de
scuntu
quod a
tur, pe
præcep
cedis a
magnit
quod ju
quorum
auctori
ribus
fuisse
præcep
uitum,
Præcip
ipsius
privato
vel Du
acquisi
cunque
ipsius
tempo
silvis,
cernitu
auctori
contro
pore C
undec
conces

Sig. † Waltharii comitis. Sig. † Horloini comitis. A Sig. † Gumberti comitis. Sig. † Raculfi comitis. Sig. † Warini comitis. In Dei nomine Bradilo recognovit et subscripsit. Acta mense Augusti, die 15, anno 11, regnante Pippino glorioso rege.

Actum Trisgodios villa publica in Dei nomine feliciter. Amen.

XXVI.

Diploma quo Pippinus rex confirmat monasterio Honaugiensi omnes suas possessiones (incerto anno).

(Ex Mabill. Ann. ord. S. Bened.)

Pippinus rex Francorum, vir illustris, dominis sanctis et apostolicis ac venerabilibus in Christo Patribus, omnibus episcopis, abbatibus, seu illustribus ac magnificis viris, ducibus, comitibus, domesticis, vicariis, centenariis atque omnibus agentibus.

Rectum esse censemus, ut petitionibus sacerdotum, quæ ad profectum pertinent locorum sanctorum, ad effectum Christo præsele perducamus. Igitur in Christo Pater Dubanus episcopus vel abbas de monasterio Hohenaugia in pago Alsacense super fluvium Rhenum, quod est constructum in honore sancti Michaelis et sancti Petri et sancti Pauli vel cæterorum sanctorum, gloriosi regni nostri maiestatem petiit, ut dum ipsum monasterium de collatione antecessorum nostrorum, vel de hominibus Deum timentibus adiutorem videtur esse constructum, nos omne corpus facultatum ejus, tam quod antecessores abbates ibidem laboraverunt, quam quod ipse Dubanus de rebus monasterii, quæ ibidem fuisse dinoscuntur, visus est augmentasse, aut comparasse, et quod ab ipso sancto loco moderno tempore possideatur, per nostrum deberemus generaliter confirmare præceptum, quod nobis pro divino respectu vel mercedis nostræ augmento præstitisse vestra non dubitet magnitudo; etiam et privilegium ipsius monasterii, quod juxta institutionem priscorum Patrum et reliquorum episcoporum visi sunt meruisse, et quod per auctoritatem nostram, seu reliquorum de successoribus regibus antecessorum nostrorum adumbratum fuisse discitur, juxta quod antequam per priorem præceptionem nostram erga se prohibendi esset munitum, pro perenni stabilitate decrevimus roborare. Præcipientes ergo præcipimus, ut omnes facultates ipsius monasterii, quicquid aut regia collatio, aut privatorum munere vel antecessoribus abbatibus, vel Dubano episcopo vel abbate ibidem est legaliter acquisitum aut comparatum, imo quod de quibuscunque rebus rite attractum, quodcunque dominatio ipsius sancti monasterii Hohenaug undique moderno tempore de villabus, domibus, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aut de quibuscunque beneficiis cernitur cum æquitatis ordine possidere, per hanc auctoritatem suffultum absque cujuslibet illicitis controversiis inibi, tam præsentem quam futuro tempore Christo præsele proficiat in augmentum. Et undecunque ipsum monasterium usque nunc habuit concessum et usque hactenus conservatum, vel per

PATR. XCVI

antecessores nostros reges circa se firmatum, ita et inantea, resecatis quibuscunque superfluis inquietudinibus, suo ea ordine valeant in nostro sermone auxiliante Domino per tempora permanere, et vos et successores vestri, ubi necessitas fuerit in conditionibus ipsius monasterii, justum faciatis auxilium impertiri; ut melius delectet ipsam congregationem ipsius monasterii pro salute nostra vel stabilitate regni nostri Domini misericordiam jugiter exorare. Et ut hæc præceptio firma stabilitate subsistat, propria manu infra decrevimus roborare et de anulo nostro sigillare.

Signum † gloriosissimi domini Pippini regis.

Wulmarus iussus recognovit et scripsit.

XXVII.

Immunitas abbatie Prumiensi per regem Pippinum concessa (anno 765).

(Apud Hontheim, Hist. Trevir.)

Pippinus rex Francorum, vir illustris, omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, domesticis, vicariis, centenariis, vel omnes missos nostros discurrentibus. Maximum regni nostri augere credimus munimentum, si beneficia opportuna loca sanctorum, vel ecclesiarum benevola deliberatione concedimus, ac Domino protegente, et stabiliter perdurare confidimus.

Igitur noverit solertia vestra, qualiter nos ad monasterium, qui dicitur Prumia, quem nos in honorem sancti Salvatoris a novo construximus opere, ubi Assuerus abba præesse videtur, tale beneficium pro æterna retributione visi fuimus ibidem indulsisse, ut in villas ipsius loci sancti, quas moderno tempore, aut nostro, aut cujuslibet munere habere videtur, vel quas deinceps in jure ipsius monasterii, ejusque rectoribus voluerit divina pietas ampliare, nullus iudex publicus, absque jussione nostra, vel hæredum nostrorum, aut causas audiendo, aut freda undique exigendo, quoquo tempore non præsumat ingredi: sed hoc ad ipsum monasterium ejusque rectoribus concessimus. Et sub emunitatis nomine sub tuitione vel defensione nostra seu hæredum nostrorum debeant quieti in Domino residere.

Statuentes ergo jubemus, ut neque vos, neque juniores, aut successores vestri, neque ulla publica judiciaria potestas, ullo unquam tempore in villas ubicunque in regna nostra ipsius monasterii Prumiensis aut regia, aut privatorum largitate collatas, aut qui antea fuerunt Christo propitio collaturas, ad audiendas altercationes ingredi, aut freda de quaslibet causas exigere, nec mansiones aut paratas, vel fidejussores tollere non præsumatis; sed quicquid exinde aut deservientibus vel ecclesiasticis hominibus, qui sunt infra agros, vel fines, vel supra terra prædicti monasterii commanentes, fiscus aut de freda, aut undecunque potuerat sperare, ex nostra indulgentia pro futura salute in luminaribus ipsiusmet suprascripti monasterii per manus agentium eorum proficiat in perpetuum, et quod nos propter nomen Domini, et animæ nostræ remedium, seu nostra sub

sequenti progenie, plena devotione ad ipsum monasterium in honore sancti Salvatoris indulsimus, nec regalis sublimitas, nec ejuslibet judicium seiva cupiditas refragare tentet.

Et ut hæc auctoritas tam præsentis quam futuris temporibus inviolata, Deo adjutore, permaneat, manus nostræ subscriptionibus infra roborare decrevimus, atque annulo nostro sigillare jussimus.

Signum domini gloriosissimi regis Pipini. In Dei nomine Bernericus in vice Baddilonis recognovit, et subscripsit.

Data sub die tertio Nonas Augusti, anno duodecimo regnante domino nostro Pipino.

Actum a Massario palatio publico. In nomine Dei feliciter. Amen ^b.

XXVIII.

^a *Testamentum Heddonis episcopi Argentinensis, seu Charta foundationis et donationis monasterii Ettenheimensis, die 15 Martii 763.*

(Apud Granddier, *Hist. de l'Eglise de Strasbourg.*)

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Ego

^a Massario palatio publico. Id est, *Marsana, Marsna* seu *Marna*, juxta Trajectum, non procul a fluvio Mosa, in pago et comitatu *Moselani* seu *Masan* inferiori, uno lapide a Trajecto ad Mosam, hodie *Mersaen*. De quo latius Mabillon. de Re Dipl. lib. iv, p. 299. Chron. Gottwien. Tom. prodrom. lib. iii, pag. 491.

^b Confer simile privilegium Caroli Magni ad annum 775, Patrel. tom. XCVIII.

^c Perit autographum hujus testamenti, quod initio sæculi duodecimi adhuc exstiterat. Anno Domini incarnationis millesimo centesimo vicesimo primo, renovata est hæc charta et scripta a juniore Churrado Ettenheimense monasterio abbate, indicatione decima quarta. Chartam sic renovatam et in membrana transcriptam ad rogatum Henrici Reiff abbatis, Arbogastus Einhart canonicus ecclesie collegiatae sancti Thomæ, juxtaque et officialis curie Argentinensis die 7 Octobris 1457 a publico imperiali et curie episcopalis notario transcribi jussit, testibus vocatis recognovit, ac sigillo curie sigillare curavit. Unde hoc autographum taliter vidimatum plenam meretur fidem. Sunt apographa, inquit Muratori in *Antiquit. Ital. medii ævi*, tom. III, dissert. 34, pag. 34, quæ a peritis judicibus olim probata fuere, aut a fideis notariis descripta ad nos venerunt, nullumque vitium in ipsis autographis ostendunt. Præsto enim nobis sunt apographa ejus ponderis et auctoritatis, ut archetypi locum teneant. Legitur hoc testamentum, sed minus correcte, apud Guillimannum, de *Episcopis Argent.*, pag. 106; Lunigium, *Spicilegii ecclesiastici* tom. III, pag. 866; Cointium, *Annal. eccles. Francor.* tom. V, pag. 643; Eccardum, *Origin. Habsburg. Austriacar.*, pag. 145; La Guillum, *Histoire d'Alsace, preuves*, pag. 16, et Schepflinum, *Als. diplom.* tom. I, pag. 37. Schepflinus, præter testamentum Heddonis, retulit totam chartam Arbogasti Einhart, in qua inseritur. Illam adnotasse satis est ad testamenti sinceritatem probandam.

^d Ad pedem Nigræ Sylvæ, ubi introitus est in vallem quæ dicitur Munsterthal, in finibus Brisgovie et Mortenavie.

^e Hæc marca sita ad ortum est in extremitate et dominio territoriali episcopatus Argentinensis. Quinam tunc limites hujus marce fuerint, non constat ex testamento Heddonis. Hodie autem intra limites ejus continentur hæc loca. Oppidum Ettenheim in medio: versus orientem Dorlebach, Schweighausen, Mittel-

A in Dei nomine Eddo peccator, vocatus Argentinensis urbis episcopus, dum cognitus michi esset, qualiter antecessor noster dominus Wiggerinus episcopus monasterium ^d in Nigra Sylva, ^e in Marcha Ettenheim, in loco nuncupante ^f Monachorum Cella super fluvio Undussa, de novo suo opere ædificavit in honore sanctæ Mariæ semper virginis, et sancti Joannis Baptistæ, sanctique Petri apostoli, et cæterorum sanctorum, et monachos ibidem congregasset et dedisset ad ipsum locum aliquid de rebus sanctæ Mariæ ^g; et nos postea invenimus ipsum monasterium antecessorum nostrorum negligentia desolatum ^h. Ideo placuit nobis per comitatum Domini nostri Pippini gloriosi regis, ut monachos ibidem congregare deberem, qui secundum regulam sancti Benedicti ⁱ degere deberent: quod et ita feci et constitui ibidem abbatem virum reverentissimum nomine Hildolfum ⁱ. Dedimus etiam ad ipsum monasterium cum consensu gloriosi regis Pippini, atque fratrum, sive civium nostrorum in episcopatu degentium, in stipendium ipsorum monachorum quidquid de Ernusto duce conquisivimus loca denominata in pago Brisgavense ^j,

bach, abbatia Ettenheimensis, ecclesia sancti Landelini et Munchweyer. Versus occasum Grafenhansen, Cappel et Rust; versus septentrionem Orswirh, Altorf et Wahlburg; versus meridiem Ettenheimweiler et Ringsheim.

^k Cella hæc prius posita fuit in loco ubi nunc vicus Munchweyer a cella monachorum nomen suum Germanicum trahens, quem hodieum perluit fluvius Undussa, sive Undis. Ex illo autem loco, ubi Wiggerinus primam cellam fundaverat, transtulit Heddo in alium locum, ubi nunc consistit abbatia; a quo tempore, sive a nomine marce, sive a nomine renovatoris Ettonis monasterium fuit nuncupata. Ecclesia abbatialis adhuc hodie beate Virginis in celos assumptæ est sacra. Foundationem abbatie Ettenheimensis ita describunt *Annales beati Frowini abbatis Engelbergensis* an. 1175 conscripti, quorum autographum exstat in abbatia Murensi. ^l DCCCXXXI. Et hoc primus Augias abbas, postea quoque Argentinæ episcopali ecclesie a Carolo promotus, non longe post sui nominis idem Ettenheim cœnobium longe ante sua tempora constructum, atque alio vocabulo nuncupatum, sed tunc pene dilapsum ipse renovavit. Hæc nobis ex ipso autographo descripta transmisit insignis operis hujus fautor perillustis vir Beatus Fidelis de Zurloeben, L. B. de Thurn et Gestelengburg, regiorum castrorum in Gallia marescallus, cui quoque debemus notas geographicas chartis nostris passim insertas, eas scilicet quæ Helvetiam spectant. Publicum hic perillustri viro et amico gratitudinis et amicitie referendum monumentum.

^m Id est, ex bonis sive redditibus ecclesie suæ cathedralis Argentinensis.

ⁿ Inter Wiggerinum et Heddonem episcopos Argentinenses fuere Wandelfridus et Ayldulphus, qui monachos eiecerunt, et fundati a Wiggerino monasterio bona ad ecclesiam cathedralem revocarunt.

^o Primus igitur monasterii abbas fuit Hildolfus, non vero ipse Heddo, quem post Cointium, *Annal. ecclesiast.* tom. VI, pag. 187, abbatem per octo annos dicunt Gallie Christianæ editores, tom. V, pag. 863, illum confundentes cum Uthone quodam episcopo et abbate de monasterio Ettenheim, qui vixit versus 850.

^p Pagum Brisgavensem, qui est hodierna Brisgovia, a Mortenavie per fluvium Bleichen distinctum describit Besselius, *Chronici Gottwicensis* lib. iv, tom. II, pag. 561.

scilicet
que dic
Roswila
vel quid
nouwa
sancti
bus con
ni, et co
oppidum
nostrum
Gruning
citur Ch
risheim
etiam co
vocatur
ten infr
nas, mo
stis p
gena, in
villa ser
sua non
rebus st
itium; et

a Vic

Brisgov

b Vic

distanti

c Hod

d Hod

e Hod

f Hod

dynast

g Bur

ad Rhen

h Hod

i De

Rhenum

lium lib

j Hod

k sis vicu

ibi abbas

chione I

l Vel

et dyna

schopfle

de Fran

m Vic

Nassau

n Hod

ensis p

Jure pat

quoque

o Hod

dum Elz

p Cur

in extre

prope ec

q Hau

r Opp

gentine

nibus fr

oppidi

mensi,

immuni

r Hod

sancto

o Hod

pum Ar

l Hod

scilicet prædium quod ipse Ernust habuit in villa quæ dicitur Forcheim ^a, sive in Baldingen ^b, et in Roswilare ^c, atque in Wellengen ^d, et in Riegola ^e, vel quidquid ipse Ernust in Alamania, vel in Mordunowa visus fuit possidere. Insuper et de rebus sanctæ Mariæ eisdem fratribus ibidem Deo servientibus concessimus cum licentia supradicti regis Pippini, et consensu omnium in episcopatu degentium oppidum Endingen ^f, cum omnibus quæ ad fiscum nostrum pertinere videntur, et in Burchheim ^g, et in Gruningen ^h, sive in Mordunowa ⁱ, in villa quæ dicitur Chipinheim ^j, et in Schopfheim, sive ^k in Muthe-risheim ^l, quidquid ibidem monachis concessimus. Ad hoc etiam concessimus eisdem monachis in villa quæ vocatur Rustum ^m, super ripam Reni sitam, potestatem infra Renum et Helzaha ⁿ fluvium, prata, piscinas, molendinas faciendas, piscationes agere cum nostris piscatoribus, capturam etiam piscium cum sagena, in omnibus medietatem. Dedimus etiam in ipsa villa servum nostrum nomine Thubari, cum uxore sua nomine Eberhilde, et liberis suis et cum omnibus rebus suis ad præfatam cellam in perpetuum servitium; et in nostra civitate Strasburga curiam unam ^o,

^a Vicus hodie existens prope oppidum Endingen in Brisgovia.

^b Vicus etiam Brisgovie, ejusdem ab Endingen distantie.

^c Hodie Rothweil, leuca spatio a Brisaco distans.

^d Hodie Wellingen, vicus in Brisgovia.

^e Hodie Riegel, magnus Brisgovie vicus, quem alii fluvius Elz.

^f Hodie oppidum Endingen in Brisgovia, antiquum dynastarum Usenbergicorum patrimonium.

^g Burchheim, oppidulum Brisgovie cum castello ad Rhenum, sesquileuca infra Vetis-Brisacum.

^h Hodie Groningen, vicus leuca distans Brisaco.

ⁱ De Mordunowa pago ducatus Alemannie prope Rhenum inter Alsatiam et Brisgoviam, lege Bessellum lib. cit., tom. II, pag. 690.

^j Hodie Kippenheim, magnus marchionatus Badensis vicus, in dynastia Mahlbergensi. Jus patronatus ibi abbas Etenheimensis alternatim exercet cum marchione Badensi, cum quo etiam decimas dividit.

^k Vel vicus Oberschoffen in marchionatu Badensi et dynastia Mahlbergensi, vel vicus vicinus Niderschopffen feudum episcopatus Argentinensis dominis de Franckenstein collatum.

^l Vicus hodie Mittersen, situs in dominio principis Nassau-Usingen et in dynastia Lahrensi.

^m Hodie vicus Ruest, feudum episcopatus Argentinensis possessum a dominis Boeckel de Boecklinsau. Jure patronatus ibi gaudet abbatia Ettoniana, quæ quoque decimas cum parrocho partitur.

ⁿ Hodie flumen Brisgovie dictum Elz, versus oppidum Elzach in silva Marciana scaturiens.

^o Curtis hæc in Strasburgo fuit domus cum horto in extremitate urbis, non procul a porta Lanionum, prope ecclesias sancti Nicolai.

^p Hausbergen prope Argentinam.

^q Oppidum Etenheim pertinet ad episcopum Argentinensem. Sed ibi jure patronatus et decimis omnibus fruitur abbatia. Domus insuper prope portam oppidi sita est in proprietate monasterii Etenheimensis, vocaturque *Freyhoff*, id est, curia libera et immunis.

^r Hodie Buest. Ecclesia hujus vici adhuc sacra est sancto Petro ad Vincula.

^s Hodie Epflch, magnus vicus Alsatie ad episcopum Argentinensem pertinens.

^t Hodie oppidulum Benfelden ad episcopum Argen-

cum mancipiis, quas Thengarius ibidem conquisivit, et de nostro beneficio habuit, et foris civitate nunc ortum quem Magilindis cum filia sua Ercalinde habuit, et in villa Hugesperga ^r unum mansum ad Hospitale. Basilicas etiam quæ ad nostrum jus pertinere videbantur, scilicet; unam in Ethenheim ^q in honore sanctæ Mariæ, et aliam in Rustun ^r, supradicta villa in honore sancti Petri apostoli, et ex alia parte Reni in villa quæ dicitur Hepheka ^s in honore beatæ Mariæ, et in Beneveldim ^t basilicam sanctorum Sixti et Laurentii, cum duabus hubis, et omnem decimationem earum, quæ illis subdite videntur, in stipendium ipsorum monachorum concessimus, uti liberam earum pro utilitate eorum in omnibus habeant potestatem. Dedimus etiam in oppido Rubiaco ^u duas hubas cum casis suis, vineis, mancipiis infra scriptis, Wolfgero, Gantzfrido, Udalhario cum uxore sua et liberis suis Landulfo, et Fanagulfo, et Blidulfo cum liberis suis, et in Marsalla ^v villa mediam patellam salis ad prædictam cellam in stipendium ipsorum monachorum. In Argouwe ^x etiam regione omnes basilicas et omnes decimas, scilicet in Spietz ^y, et in Scartilinga ^z, seu in Biberussa ^{aa} et in cæteris locis, quæ

tinensem pertinens. Parochialis ecclesia adhuc extat in honorem sancti Laurentii sacra.

^u Ruffach, episcopatus Argentinensis in Alsatia oppidum, superioris Mundati caput.

^v Marsal, Lotharingie oppidum, septem leucis Nancio distans, ubi saline illis jam temporibus existerant, in quibus dimidiam patellam (*une demi-poelle*) Heddo concessit abbatiæ Etenheimensi. De antiquis Marsallæ salinis lege Calmetum, *Histoire de Lorraine*, tom. III, dissertation sur les salines, et notice de la Lorraine, tom. I, pag. 741.

^x Argovia hic latius sumitur quam nostris temporibus: intelligitur enim hoc nomine omnis tractus a l Arolam (*Aare*) ad lacum usque Thunensem (*Lac de Thoun*), quousque hodierna Argovia non protenditur. Vide Bessellum, *Chronici Gottwicensis* tom. II, lib. iv, pag. 547.

^y Hodie Spiez, oppidulum cum arce egregia, quæ pertinet cum dominio oppiduli sub titulo baroniæ ad D. Albertum de Erlach, olim c. uturionem prætorianæ Helvetiorum legionis apud regem Christianissimum, postea vero Bernensium nomine præfectum in Gottstadt et Frutingen. Jacet autem Spiez ad partem meridiionalem lacus Thunensis in territorio reipublicæ Bernensis. Olim fuerat diocesis Constantiensis, in superioris Argoviae tractu. Hæc baronia primitus spectabat ad vicinos barones a Straetlingen, qui simul erant domini in Scherzlingen, postea pervenit ad nobiles de Bubenberg, de Diesbach, et denique anno 1516 ad nobiles de Erlach, quorum uni-ratio adhuc est addicta. Vide historicum Helvetiæ Lexicon, auctore Leu, tom. XVII, pag. 400.

^z Hodie Scherzlingen, alias Scherlingen, vicus ad Ararim fluvium, in superiori veteris Argoviae tractu, loco quo Thunensis lacus in Ararim sive Arolam influit, uno quadrante leuca ab oppido Thun, in præfectura Thunensi et ditione reipublicæ Bernensis. Jurisdictionem in Scherzlingen tenebat olim baro in Straetlingen, cujus sedes in castro ejusdem nominis nunc semiditro supra oppidum Thun videbatur. Consule Leu *Helvetisches Lexicon*, tom. XVI, pag. 301.

^{aa} Hodie vicus Biberisch, vel Bibersch, in veteri Argoviae ad Aram fluvium tractu, nunc situs in ditione Salodurensi et præfectura dicta Kriegstetten. Consule eundem Leu, tom. IV, pag. 9 et 11.

nostræ dicioni subjacent, omnesque census, quos hactenus de illa terra in nostra potestate habuimus, eidem monasterio, ipsisque monachis ob honorem Domini nostri Jesu Christi et ejus piissimæ genitricis sanctæ Mariæ perpetuæ virginis, et sancti Joannis Baptistæ et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, omniumque Sanctorum, quorum memoria ibidem cottidie celebratur, pro mercedis æternæ vitæ augmento, vel pro pace totius provincie dedimus atque consignavimus, ut quicquid pro utilitate exinde monasterii vel ipsorum facere voluerint habendi, tenendi, donandi, faciendi liberam in omnibus atque firmissimam habeant potestatem. Has autem prædictas res et loca supra nominata, quæ prefatæ cellæ consignavimus, et quæ adhuc, Deo juvante, eidem cellæ acquirere potuimus, cum consilio supra dicti gloriosi regis Pippini et consensu omnium amicorum principumque ejus, constituimus atque perpetua lege censuimus satis sufficientes esse ad cotidianum stipendium triginta fratribus et eis cottidie serventibus, ut cenobialem vitam ducentes, atque regulæ sancti Benedicti in omnibus obediens pro salute ac prosperitate regum, nec non pro omni christianitatis stabilitate, et religione semper eorum oratio in conspectu Dei non desinat flagitare. Si quis vero, quod fieri non credo, ut ego ipse aut aliquis de successoribus meis, vel quicumque contra hoc testamentum*, quod ego bona voluntate fieri vel scribere rogavi, venire, aut illud infringere voluerit, imprimis, si se de hac causa emendare noluerit, iram Dei et offensam sanctæ Mariæ et sancti Petri apostoli, et omnium sanctorum et poenas inferni experire pertimescat, et insuper sociante fisco auri libras decem, argentique ponderis triginta libras ad illud monasterium persolvat, et quod repetit, nichil valeat evindicare. Et ut hæc epistola firma, seu hoc testamentum omni tem-

* Testamentum tunc vocabatur omnis donatio, sive quævis charta, quod in donationis ac largitionis argumentum inscribebatur. Vide Ducange in Glossario, tom. VI, pag. 1100; Mabillonem de Re diplomat., lib. I, pag. 5, et le nouveau Traité de Diplomatique, tom. I, pag. 395. Diversis chartarum speciebus communicatum fuisse testamenti nomen probat Maffei, Ist. dipl. pag. 48. Testamenta regum, de quibus fit mentio in lege Ripuariorum, apud Bouquetum, tom. IV, pag. 247, nihil aliud sunt quam donationis diplomata. Hæc testamenti acceptio pluribus invaluit sæculis, et vel desinentis undecimi sæculi exempla supersunt.

^b Conradus abbas, qui anno 1121 chartam hanc primus renovavit, adjecit falsam æram incarnationis: Actum anno ab Incarnatione Domini septingentesimo nono. Sed illam certe non habuit autographa charta, cum hæc æra tunc temporis non fuerit in usu. Posteriores hæc adjectiones nihil autographi detrahunt veritati. Id tactis certis nixum esse probat Mabillon, de re diplomat., pag. 242. Hanc regulam admiscere inter criticos severi, inter quos Lengletus, in Méthode pour étudier l'histoire, tom. II, pag. 390, edit. Paris. anni 1729, et in Dictionario encyclopedico, tom. IV, pag. 1019. Alias antiquis diplomatibus infensissimus.

^c Chrodardus erat comes fisci, potens in Alsatia, Ortenavia et Brisgovia dynasta. Inter præceres Francie legitur Chrodardus in chartis Pippini regis pro

amore ratum permaneat, rogo atque humili prece exopto, ut successores mei facta nostra pro æternæ retributionis augmento, quæ auctoritate regia sunt confirmata, conservare dignentur incorrupta, si et ipsi velint, ut facta illorum maneat conservata, stipulatione subnixâ. Actum est hoc testamentum in civitate Argentinense tercio idus marci, anno undecimo regnante Domino nostro Pipino glorioso Rege, et venerabili episcopo Eddone b. Ego in Dei nomine Eddo peccator per misericordiam Deivocatus episcopus hoc testamentum a me factum relegi et subscripsi. Signum † c Chrodardi comitis. In Christi nomine ego d Remedius peccator et episcopus facta prioris mei Eddonis episcopi relegi, et consensi, et subscripsi. Ego Einhardus late rogatus scripsi et subscripsi.

XXIX.

Egidius vir illuster factus monachus Prumiensi monasterio insignem donationem facit (anno 764)

(A)ud Hontheim, Hist. Trevir.)

Dum fragilitas seu casus humani generis pertimescit ultimum vitæ terminum subitanea transpositione, oportet, ut non inveniat unumquemque imparatum, sed quicumque vult animarum salutem recipere, hoc oportet et congruit, ut de propriis rebus studeat redimere. Igitur ego in Dei nomine Egidius, pertractans casum humanæ fragilitatis, definivi, ut pro retributione æterna vel remissione peccatorum meorum veniam apud clementissimum Dominum in æterna beatitudine adipisci merear: dono donatumque perpetuo esse volo ad monasterium S. Salvatoris, quod est constructum in finibus Ardennæ super fluvium Prumiæ, ubi venerabilis vir Asuerus abba et plurima turba monachorum videtur esse adunata, ubi ego comam capitis mei propter nomen Domini deposui: hoc est villas meas nuncupatas Caveniaco, Novavilla c in pago Celmanico cum omnibus ap-

abbatia sancti Dionysii annorum 752, 753 et 759, apud Felibien, Preneux, pag. xxiv et xxviii, et apud Mabillonem, de re diplomat., pag. 491 et 495. Magna nobis suspicio est cum Schœpflino, Als. illust. tom. I, pag. 668 et 787, Chrodardum eundem fuisse ac Ruthardum sive Rodardum comitem Schwarzacensis, et Gengenbacensis abbatiarum fundatorem. Aspera enim pronuntiatio per Ch. vetustis temporibus valde fuit usitata in nominibus propriis.

^d Remedius fuit Heddonis in Ecclesia Argentinensi successor, qui privilegium prædecessoris sui subscripsit. Tum enim moris erat, notante Mabillone, de Re diplomat. lib. II, cap. 20, ut privilegia episcoporum ab eorum successoribus non novi privilegii concessionem, sed sola subscriptione primariis apposita confirmarentur. Hunc usum probat ipsa charta Heddonis, qui successores suos rogat ut testamentum ejus confirmet. Probant denique innumera a quinto sæculo ad decimum tertium exempla allegata ab auctoribus du nouveau Traité de Diplomatique, tom. V, pag. 2-15. Inde male ex hoc testamento Remigium jam tunc fuisse ordinatum episcopum judicat Cointius, Annal. ecclesiast. tom. V, pag. 644, qui vel pag. 669 ejusdem tomi, et pag. 157 tom. VI, asserit Heddonem tunc jam suum abdicasse episcopatum.

^e In pago Celmanico. Id est, Cenomannico. Unde Martene et Durand ad h. l. colligunt, Egidium fuisse Gallum, et forte Asueri primi abbatis consanguineum, quem Prumiceuses Andegavensem comitem

pendiciis, et quidquid ibidem visum fuit mihi deservire. Similiter autem dono villas meas nuncupantes Nuilliaco, Duciago, Flaviaco, Calviniaco, Juliaco, Caniaco, Cubicio sitis in pago Rodonico, cum omnibus appendiciis, vel quidquid ad ipsas villas aspicit et visum fuit mihi ibidem deservire, dono a die presente ad ipsa casa S. Salvatoris cum omni integritate. Similiter et alias res, quæ S. Salvatori tradidi, dono ad ipsum sanctum locum, quem mei in hæntes his nominibus Aginoldus, nec non Bertricus, sive Botlenus atque Paulus ^a per vestram precariam excolere debeant, ut qualemcumque sensum [censum] visum vobis fuerit, illis injungatis, quem vobis per singulos annos solvant, et unusquisque ex illis post obitum suum, quicquid per precariam tenuit, cum omnibus rebus melioratis ad ipsa casa Dei superius nominata cum omni integritate in ejus dominationem absque ulla maritione vel contentione reverti faciat: hoc est Comnis, Viva-aqua, Caihaco, Fol, Patri-niaco, Altiaco sitas in pago Celmanico cum omnibus appendiciis et omni integritate. Similiter dono et alias villas nuncupatas Druvio, Palriciaco, Quevo, Bursinas, Piriello, Dimisiniago, Cuptiago, balatiago, sitas in pago Rodonico cum eorum appendiciis et omni integritate; et alias res, quæ superius hic non commemoravimus, aut comparavi, aut mei antecessores mihi dimiserunt, aut quæ requirendæ sunt et inventæ, ad ipsa casa sancti Salvatoris dono, et ipsas a die presente, vel quidquid de parte genitoris mei Beririgi, et de parte genitricis meæ Viventianæ mihi obvenit, vel de comparato, vel de qualibet adtractum ad me noscitur pervenisse, dono cum omni integritate, tam terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, farinariis ^b, cum pastoribus gregis pecudum utriusque sexus, mobilibus et immobilibus, quicquid dici aut nominari potest, vel quicquid ad ipsa loca superius nominata aspicere vel pertinere videtur de presente, cum omni re exquisita, totum et integrum ad ipsum sanctum locum a die presente volo esse donatum atque firmatum, ita ut ab hac die habendi, tenendi, vel quicquid exinde elegeritis, faciendi liberam ac firmissimam in omnibus habeatis potestatem. Siquis vero, quod futurum esse non credo; si ego ipse, quod absit ne fiat, aut aliquis de meis hæredibus, aut ulla opposita persona vel quislibet contra hanc epistolam dona-

faciunt; ut pote qui tot et tantas in Gallia, maxime vero in pago Andegavensi et vicinis, terras possideret.

^a *Per vestram precariam.* Id est titulo precariæ quo quis prædium ad vitam solum et usufructuarie tenebat, pleno jure domini deinde ad alium devolvente.

^b *Farinarii.* Hoc est, molendinis.

^c Sigillum aeri incisum ex autographo subjecit Zyl-

tionis meæ, quam ego propter nomen Domini et venerationem ipsius sancti loci fieri decrevi, venire decreverit, aut eam infringere conatus fuerit, aut hujus repetitor exstiterit, iram Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti super se recipiat, et a liminibus ecclesiarum, et a consortio sanctorum extraneus appareat, et insuper inferat partibus ipsius monasterii, eum cogente fisco, auri libras V, argenti pondera XX. coactus exsolvat, et quod repetit quisquam vindicare non valeat, sed præsens donatio voluntatis meæ omni tempore firma et inviolata permaneat, stipulatione subnixâ. Actum Prumiæ monasterio publico, sub die XVI Kalendas Martii, anno XIV, regnante domno nostro Pippino gloriosissimo rege.

XXX.

Pippini regis privilegium pro monasterio sancti Maximini (anno 765).
(Apud Hontheim, ibid.)

Domino et Salvatore nostro vitam æternam in Evangelio promittente, plena et integra fide sine dubio credimus, nobis in futuro sæculo recompensari, si stabilitatem et quietem monasteriorum confirmamus, ac res ecclesiasticas, Deo donante, cum protectione augmentamus. Proinde ego Pipinus, gratia Dei rex Francorum, omnibus regibus in æternum futuris in hoc testamento denuncio, me habere sub potestate regali quoddam monasterium, ubi sanctus Maximinus Dei præsul est corpore sepultus, constructum videlicet in suburbio Treviris, atque dedicatum in honore sancti Joannis apostoli et evangelistæ, quod monasterium cum thesauro atque tota abbatiâ sub illius loci abbate semper constare præcipio, quia per antecedentia tempora a regibus ita constitutum esse repertum teneo. Quapropter hunc præsentem abbatem Utilradum, et omnes abbates post eum futuros de eodem loco, simul cum monachis et abbatiâ sub regum mundiburdio in sæcula manere decerno, ut ab omni inquietudine expediti, Deo valeant servire cum gaudio spiritali. Electionem quoque abbatis sub prædictis monachis regali auctoritate concedo, ut habeant potestatem eligendi quemcumque sive quoscunque voluerint, ea ratione, ut regulam cum sibi subiectis custodiat. Si quis autem, quod absit, hanc cartam infringere voluerit, vel ejusdem loci familiæ ullam molestiam in aliqua re intulerit contra voluntatem abbatis, iram Dei incurrat, ac regis majestatis reus omni tempore teneatur. Et ut hæc descriptio firma sit, annullo sigillari eam jussimus nostro. Adalolfus resignavit. Datum quod fecit mensis Januarii. In publico palatio (id est Ingelheimii non Moguntia) in ñ m XIII regni nostri feliciter ^c.

lesius; sistit hoc Pipinum imberbem cum perigraphæ: ✠ PIPINUS IMPERATOR, non vulgari suspitionis nota, aliis etiam observata; Heinuccio de sigillis p. 1, cap. 10, n. 8, præsertim, cujus hic juvat verba legere: « Mirum sane, Pipinum se vocare imperatorem, cum ad hanc dignitatem nunquam aspirarit; mirum, plane, ovisisse eum titulum regis Francorum, quem ipse Carolus Magnus Augusta jam dignitate auctus non dimisit; mirum quoque, alio cum titulo in diplomate,

XXXI.

Tellonis episcopi Curicensis testamentum (Anno 766.)
(Ex Mabill., *Annales ord. sancti Benedicti.*)

In nomine sanctæ Trinitatis. Cum mysterium optamus recordari, et secreta cordis nostri semper debere reminisci Altissimi beneficia humano generi tributa: cum Dominus Deus noster Jesus Christus dignatus est descendere de sinu Patris ad nos redimendos, qui me etiam indignum et exiguum omnium servorum Dei, non meis meritis, sed sua clementia inter præsules ecclesiæ suæ dignatus est collocare: et, ut perpendo infelicitatem meam nec minus casu fragilitatis meæ, quod non meis meritis ullis, sed sua immensa pietate cupio reminisci: adhuc sicut meis, et humanæ fragilitatis obvolutum peccatis proximorum meorum, quod per primum parentem nostrum datum est, et incertæ vitæ hujus exitus, et spem recuperans, ipso Domino elementer promittente peccatoribus, quod elemosynis possint, qui voluerint, peccata sua redimere. Nam et ego indignus Tello vocatus episcopus, non mea ei tribuo, sed sua, ipso tribuente, reddo: cum ipse per prophetam dicit: Domini est terra et plenitudo ejus. Et, ut possim dicere, cum ipse propheta ait: Dominus pars hereditatis meæ. Et dum tres ecclesiæ istius sanctæ Mariæ semper virginis matris Domini nostri Jesu Christi, seu sancti Martini, seu sancti Petri, quas in hoc loco constructas esse scimus, seu ceterorum sanctorum, quorum nomina in hoc loco constructa sunt: quorum norma plurimorum servorum Dei in loco qui dicitur Deserina, monasterium regularium constructum esse scimus, qua ego indignus, ac si peccator Tello episcopus possidere videor, et impensis meis plusquam debeo, utor, seu pro peccatis meis multis ablucendis vel parentum meorum, dono et ad ipsam ecclesiam sanctæ Mariæ seu sancti Martini, seu sancti Petri transfundo, hoc est, avi mei Jactati et avic meæ Salvæ, et genitoris mei Victoris vel illustris præsidis et genitricis meæ Teusindæ, seu avunculi mei Vigillii episcopi et germanorum meorum Zaconis, Jactati et Vigillii, et nepotis mei Victoris et germanæ meæ Salvæ, seu neptis meæ Teusindæ et Oddæ. Et adhuc dicente scriptura, quod qui res ecclesiæ possedit, seu aliquid proprietatis habuerit, testantur canones cum rebus ecclesiæ debet sociari: propterea ego Tello peccator ordinatus episcopus, hic superius testimoniis confirmatis, cedo post obitum meum vel decessum ad supradictam sacrosanctam ecclesiam sanctæ Mariæ et sancti Martini, seu sancti Petri censum, quem in perpetuum esse constituo atque discerno, et de jure meo in jus, et dominationi ejus trado, atque usque in perpetuum transfundo: hoc est terra vel hereditas patris mei Victoris vel illustris Præsi-

alio in sigillo nti... Scio equidem, reges nonnunquam imperatorum titulum affectasse, id quod de Bulgaris, Anglo-Saxonibus aliisque notum est et provocatum. Scio Francis quoque regibus nonnunquam id placuisse. Clodoveum enim imperatorem vocat Baliherrus in Vita sancti Fridolini abb., n. 50. Nec ignoro

A dis, quæcumque acquisivit per singula instrumenta de quocumque ingenio conquisita ac mihi Dominus per suam largitatem dare dignatus est: hoc est curtem meam in Secanio; in primis salam cum solario subter caminata, desuper alias caminatas subter cellarium, coquina, stuta, circa curtem stabulum, tabulata, torbaces, vel alia hospitalia, vel cellaria, et quidquid ad ipsam curtem pertinet, omnia ex integro. Item curtium cum pomiferis suis. Item ortos et vineas subter curtem ex integro. Item in castro Sala muricia subter cellaria, torbaces in ipso castro, quantum ad me legitime pertinet, omnia ex integro. Item ad Vicum curtem meam cum tabulata, cum bareca, cum omnibus quæ ad ipsam curtem pertinent, cum introitu suo ex integro. Item in territorii agrum ad Buliu modiales sexaginta quinque, confiniente ad ipsam curtem, alia parte ad sanctum Columbanum: agrum trans Vicum modiales decem, confiniente ad Gallonicum, alia parte ad Amanti: agrum in Stava modiales octodecim, confiniente ad Victoris, alia parte in via: agrum in Sarrs modiales octoginta, confiniente ad sancti Columbani, alia parte in via: agrum Astiredæ modiales quinquaginta, confiniente ad Calausionis, alia parte ad Vigili: agrum in Renio modiales triginta, confiniente ad Lobeceni, alia parte ad Viventi: agrum in Renio modiales quadraginta, confiniente ad Jactati, alia parte ad Urseceni: agrum in ipso loco, confiniente ad Pauli, modiales duodecim: agrum ante Sala modiales duo: agrum subter Sala modiales sex, confiniente in via: agrum Alevenoce modiales triginta, confiniente ad sancti Columbani, cum casa, cum duobus tabulatis, cum curte et introitu suo, et cum caniculis suis, confinientem ipsum agrum ad viam: alium agrum, modiales decem, confinientem ad Solemnis ad sancti Martini. Ad summum Levenoce Roncale cum ædificio suo ex integro: item pradium curtium subter Secanio, et onera sexaginta cum ædificio suo, confiniente ad sancti Columbani, alia parte in via: aliud curtium subter Vico onera decem, confiniente ad sancti Columbani de ambabus partibus: aliud curtium, onera octo, confiniente ad curtem. Pradium in Heretis onera sexaginta, confiniente ad sanctæ Mariæ, alia parte in via. Pradium in Levenoce, onera quindecim, confinientes ad sancti Columbani, alia parte in Vedalionis, quantum me in ipso Levenoce habere videtur, ex integro. Item in alpe Agise onera centum. Pradium in Castrices in Roncale, onera viginti, confinientes ad Agusti, alia parte in via. Pradium supra saxa Roncale onera triginta, confinientes in sancti Martini, alia parte in Vederanionis. Et super Falarie gradum onera sex, confinientes in sancti Stephani, alia parte ad Lobonis. Item in Flemme Roncale ex integro.

denique Pippinum etiam hunc ipsum imperatorem salutari a Sugerio lib. ii de Administ. sua. Sed rara hæc exempla nondum faciunt Pippinum ipsum titulum istum nomini ascripsisse. Prætereo alias in hac charta suspicionis notas, inter quas non minima est ipse diplomatis ingressus, Carolingis insolitus.

Item de colonis de ipsa curte Secanio : Ariscio, Gaudentius, Exoberius, Calanbo, Valerius, Anulfus, Crespio, Jactatus : isti omnes cum uxoribus et filiis suis, agri, prata, et quidquid ad ipsas colonias pertinet, cum omni sondro suo ex integro. Item de Spehaticis Froncione Projectum, Evalem, Flechosvum, Lobecium, Aurelium, Victorem, Saturninum, Massonem, Rusticum, Desiderium, Lobucionem. Isti omnes cum uxoribus et filiis suis, agri, prata, vel quidquid ad ipsos spicios pertinet, cum omni sondro suo ex integro. Amantius persona præter terram solam sanctæ Mariæ, Auster cum fratre suo, Aurelianus, Prestantius, Valerius, Viventius, Columba. Hos omnes cum uxoribus et filiis et quidquid ipsi colere videntur, revertantur sicut priores. Item villam meam Iliande, salam cum cellario, cum omnibus, quæ circa ipsam salam haberi videntur ex integro; torbaces, tabulata, barecæ, curtes, ortus, omnia cum introitu suo; quæ circa ipsam curtem haberi videntur, quæ ad me legitime pertinent ex integro. Agrum subter Lobene modiales sexaginta, confinientem in sancti Martini : agrum ad curtem, modiales quindecim, confinientem in sanctæ Mariæ : agrum Aslupio, modiales sex, confinientem in Quartini : agrum Roncale modiales sex : agrum ante Vicum modiales sex, confinientem in via. Item pradium in Campaniola, onera decem, confinientem in sanctæ Mariæ. Pradium in Logorione, onera decem, confinientem in sanctæ Mariæ. Item super saxa villam meam cum casa, cum tabulata, cum torbaciibus, cum orto, et omnibus quæ circa ipsam curtem adpertinent, ex integro : agrum, modiales sexaginta : pradium, onera centum. Alium locum Maniniocum, agrum modiales viginti : aliud pradium Naulo, onera quadraginta : hæc omnia sint data ad supradictam ecclesiam. Item coloni de ipsa curte Iliande, Sporcio, Vidalinus, hos duos cum uxoribus et filiis, agros, prata, et cum omni sondro suo, ex integro. Item Despicus, Vidalianus, Maurentius, Martinus, Calvolus, Lidorius : isti omnes cum uxoribus et filiis suis, et cum omni sondro suo, ex integro. Lopus et Ursocius, qui sunt sine terra, et ipsi sint dati ad sanctam ecclesiam. Item coloni de ipsa curte Iliande, quam addo ad ipsum monasterium sanctæ Mariæ, seu sancti Martini, seu sancti Petri. Item Muriciam salam cum cellario, cum caminatis, cum solario, cum torbace, cum stabulo, cum barecis, cum tabulata, orto, curte, et quidquid ad ipsam curtem adpertinet, cum introitu suo, omni ex integro. Item agrum in Ruane, modialis triginta quinque, confinientem in flumine, altera parte in sanctæ Mariæ : agrum in ipso Ruane, modiales quatuor, et confinientem ad Juliani, alia parte ad Canis : agrum trans flumen modiales undecim, confinientem ad Projecti, alia parte in flumen : agrum super Castellum, modiales octo, confinientem ad Silvionis, alia parte ad Evalentis : agrum ad ipsam curtem, modiales octo, confinientem ad Juliani : agrum in Vorce, modiales sexaginta, confinientem in Vicoanis, alia parte in via cum edificio suo, cum curte et introitu suo, omnia ex integro. Item in Se-

A launo curtem meam, cum tabulata, cum bareca, cum torbace, cum omni adpertinentia sua, et quidquid ad ipsam curtem pertinet, ex integro. Item agrum ad Feniles, modiales octoginta, confinientem ad ipsam curtem : agrum Ardunæ modiales sexdecim, confinientem ad Evalentis, alia parte in Juventi : agrum in Vicinaves, modiales septemdecim confinientem ad Lomelengum, alia parte in sancti Martini : item pradium ad Sorella, onera octo, confinientem ad Lidori : pradium Anives in Curtino, onera duodecim, confinientem ad Abatissæ : pradium in Esce, onera viginti, confinientem ad Beravi : pradium in Colimne, onera quinque : pradium ad Renum, onera viginti, confinientem ad Victurucionis, altera parte ad Juliani : pradium in Ruane, onera decem, confinientem ad sancti Martini : pradium in Vallecava onera quatuor, confinientem in via : pradium Macene, onera viginti quinque, confinientem in via, alia parte ad Cresponis. Item coloni de ipsa curte de Taurento : Laurentius et Lopus : hos duos cum omni sondro suo, ex integro. De Selaune, Lidorius, Maurus, Befanius, Sieharius : isti omnes cum uxoribus et filiis suis, et cum omni sondro suo, ex integro. Item Specus de Andeste, Amantius, Montanarius, Exoberius, Frictelinus, Johannes : isti omnes cum uxoribus et filiis suis, cum omni sondro suo ex integro. Item de ipsa curte, Maurelius, Dominicus, Donadus : isti omnes cum uxoribus et filiis suis, agrum, pradium, vel quidquid circa ipsas casas adpertinet, omnia ex integro. Leo persona sola. Fescianus cum uxore et filiis suis, agri, prata, et cum omni sondro suo, ex integro : isti omnes revertantur post obitum nostrum ad ipsum monasterium sanctæ Mariæ seu sancti Martini seu sancti Petri. Item in Maile, agri, prata, sola, orti cum pomiferis, quantum ad me legitime pertinet, præter terram ecclesiis, portionem meam ex integro : et præter coloniam, quæ concessi juniori meo Senatori pro servitio suo in ipso Maile. Item in Canpello, agros, prata, sola, ortos cum pomiferis suis, et quidquid ad me legitime pertinet, omnia ex integro. Similiter et silva Plana super Maile, quantum ad me legitime pertinet, sit datum et concessum ad ipsum monasterium sanctæ Mariæ, seu sancti Martini, seu sancti Petri. Item silvas, scales fructiferas, quas damus ad ipsum monasterium, quod superius nominavimus, super Iliande, quantum ad me pertinet, ex integro. Item in Rucene curtem meam cum sala, cum cellario, cum caminata, cum solario, cum torbace, cum stabulo, cum bareca, cum tabulata, cum orto, et quidquid circa ipsam curtem adpertinet, cum introitu suo, et exitu, cum aquis, cum pascuis in silvis : item Roboredum subter Rucene, ex integro. Item Alpes, quas damus ad ipsum monasterium, quod superius nominavimus : Naulo media, Mendane cum Secivo suo, ex integro. In Fadohne portionem meam ex integro. In Ceipene portionem meam ex integro. Item definimus de fidelibus nostris, quibus, quantum concessimus nobis viventibus, et post obitum nostrum donamus. In primis Lidorius tenet speciem, quem

colit Vidales : ipse revertatur post obitum nostrum ad ipsum monasterium cum omni adpertinentia sua : similiter et terra quam ipse Lidorius possidet. Donamus ei agros, prada, modiales septuaginta ; nam omnia quæ super hunc numerum habere videtur, revertantur ad supra dictum monasterium. Item et Alecus tenet in ipso Ilande agrum modiales quadraginta, et ipse revertatur post obitum nostrum ad ipsum monasterium. Item Gaudentius tenet agrum, modiales quindecim, et ipsum revertatur post obitum nostrum ad ipsum monasterium. Item Crescentianus tenet speciem in Rucene, et quatuor modiales in Renio, et ipsum revertatur, sicut superius. Item Leontius camerarius tenet modiales quinque de Helanengo : item presbyter Vigilius tenet modiales tres de Helarinengo, et ipsum revertatur post obitum nostrum ad ipsum monasterium. Item Goncio tenet in Vorce agrum, modiales octoginta, et ipsum revertatur post obitum nostrum ad ipsum monasterium : item Vadardus tenet agrum modiales quinquaginta, ipsum revertatur post obitum nostrum ad ipsum monasterium : item Januarius tenet in Tauronto duas colonias præter homines ; et ipse revertantur ad ipsum monasterium post obitum nostrum. Item quam coloniam tenet presbyter Silvanus, agri, prada, sola, orti, ædificia cum omni adpertinentia et cum ipso servo nostro, nomine Viventio, qui in ipsa casa habitat : revertantur hæc omnia post obitum nostrum ad ipsum monasterium. Item colonias quas tenet presbyter Lopus in Falarie, una cum homine, alia sine homine, pradam quindecim, agrum in Roncalina, modiales viginti : revertantur hæc omnia post obitum nostrum tam servi, quam terra ad ipsum monasterium. Item colonia in ipso Falarie, quam colit Jactatus, ipsam donamus juniori nostro Senatori tam nos viventes, quam post obitum nostrum ad possidendum. Item coloniam quam tenet Amicho, ipsa revertatur post obitum nostrum ad ipsam ecclesiam. Item colonia quam tenet Laveso in Fleme, quam colit Orsianus, ipsa revertatur post obitum nostrum ad ipsum monasterium. Item in Valendano Majorinus tenet agrum modiales viginti quinque, ipse revertatur post obitum nostrum ad ipsum monasterium. Similiter et in Amede coloniam, quam ipse possidet, habeat commendatione, ipse Majorinus cum ipsa colonia ad ipsum monasterium cum uxore et filiis suis nutrimentum. Quod si semetipsum ab ipso loco abstraxerit, ipsa possessio in ipso monasterio stabilis sit permanere, nec liceat alicui ab hoc abstrahere. Item terram quam tenet Drucio in Castrice, ipsa revertatur post obitum nostrum ad supradictum monasterium, et ipsam Drucionem statuimus ad ipsum locum sacrum esse commendatum. Hoc stabilimentum proponimus, et quicquid inmemores fuimus, aut in hac donatione sanctorum non conscripsimus, præter quartam, quam reliquimus curti nostræ Flumini, de omnibus rebus nostris absolutionem uti conscripta est, permanere. Et dum mihi omnipotens Deus in hoc sæculo vitam concesserit, omnia in mea permanent

A potestate, et donatio hæc post obitum meum firma permaneat tam agris, quam pradis, solis, ortis, ædificiis, farinariis, alpibus, silvis, aquis, pascuis, accessionibus, vineis, pomiferis, peculiis, majore, minore, aramentis, ferraturis, loramentis, vasis, utensilibus, mobile et immobile omne, quicquid ad vitam hominis pertinet, sit datum, atque concessum ad ipsum monasterium sanctæ Mariæ, seu sancti Martini, sive sancti Petri, quod nuncupatur Desertina. Si quis (quod futurum esse non credimus) quod ego (ut absit) aut ullus de heredibus, vel proheredibus meis, tam virilis sexus, quam feminei genere ortus, seu de certis vel incertis, aut prætextatis cognationibus nati, tam propinqui ex genere meo, quam ex longinquo mihi proximi, vel quælibet extranea persona, minima vel maxima, judicia agens, cura, aut regalis potestas, vel aliquis per regaliū potestatem concessam, aut dogalium præsentiam commotam, aut per muneris dona, vel potestate propria inepte superba crediderit, aut ausus fuerit ab his ecclesiis abstrahere, et contra hoc factum nostrum, aut genitoris mei, quod ipse præcepit, ut ita fieret, mandatum, ut hæc conscriptio proprietatis facultatum nostrarum fieret, tam de compactione, quam de proprietate, de quacunque tractu, vel conquesto ad nos nosse pervenisse. Hoc stabilimentum redemptionis peccatorum nostrorum statuimus habere, et consortio sanctorum obfirmari, quod ego indignus sanxmente et sospite corde, me vivente, patris mei præcepta, mea desideria curavi adimplere, ut pro me, et pro omnibus parentum meorum, qui superius conscripti sunt, ab altissimo Judice mereamur veniam de peccatis promereri. Propter hoc mundi Creatorem posui intermedium judicari, ut infestus fiat contra eum, qui contra factum istud ausus fuerit inrumperere, aut temptare, vel quolibet ingenio calumniam contra ipsas ecclesias præsumperit generare. In primis iram Domini nostri Jesu Christi incurrat, et a sancta Trinitate, id est, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, anathema fiat, parique modo in die iudicii ad sinistram cum impiis in profundum inferni descendat, sicut Dathan et Abiron, et Core, qui contra Moysen rebelles steterant, sic ille, sicut illi, semetipsum hiato terre demergat : et sicut Judas traditor Domini, semetipsum in laqueo suspendat, corpus et animam penalem gehenna sine fine obtineat : et quantum de peccatis nostris, et parentum nostrorum, et fidelium nostrorum divina pietas pro his clementer jusserit indulgere, horum omnium peccata tota super ipsum veniant, et cum diabolo et ministris ejus damnationem accipiat, et a cunctorum catholicorum fidelium consortio extraneus appareat. Insuper et in resurrectione humani generis septem damnationes mortis in stagno ignis super ipsum incumbant. Prima damnatio, a sanctis separatio. Secunda a facie Domini repulsio. Tertia in inferno demersio. Quarta operis ejus retributio. Quinta sine penitentia, quia nulla erit remissio. Sexta sine fine cruciatio. Septima, omnium penarum non erit finitio, et

ab ipso co
Et super
sepe dict
dus quad
oblineat
omnibus
et devota
usque in
subnexa
regis, qu
nationis
sub præ
† Signu
qui hæc
† Signu
Justinian
testis. †
† Signu
† Signu
Pauli de
Curia co
vico cur
militis t
militis t
testis. E
Tellone
mea pro

Præcept
na

Pippi

nobis a
hoc cog
legatum
manu s
culis p
affirma
de basi
ubi ips
quiesce
rima n
litare
eo quo
ception
cognor
parisia
rum a
ception
ad rele
ditate
de ips
Pecit
regni
libera
ceptum
necic
termin
tate a

ab ipso consortio qui illic diu noctuque deserviunt. Et super hæc omnia insuper sit culpabilis ad actores sæpe dictis ecclesiis auri libras viginti et argenti pondus quadraginta, et quod repetit, in nullo petitio sua obtineat effectum, sed fiat, ut decet, confusus de omnibus. Et cessio mea quam ego prompta voluntate et devota mente rogavi fieri, inconvulsa omni tempore usque in perpetuum obtineat firmitatem stipulatione subnexa. Anno 15 sub regno domini nostri Pippini regis, quod est xviii Kal. Januariæ, facta charta donationis sanctorum. Aeta Curia in civitate publica, sub præsentia virorum bonorum plurimorum testium. † Signum manus Domini Tellois episcopi largitoris, qui hæc fieri jussi, et manu mea propria firmavi. † Signum presbyteri Silvani testis. † Signum manus Justiniani judicis testis. † Signum Præsentis curialis testis. † Signum Lobucionis de Amede curialis testis. † Signum Constanti de Senegaune curialis testis. † Signum Lobucionis de Maile militis testis. † Signum Pauli de Tremine militis testis. † Signum Claudii de Curia curialis testis. † Signum Urseceni de Scana-vico curialis testis. † Signum Victoris filii Præstantis militis testis. † Signum Justiniani de Vico Meldone militis testis. † Signum Fosconis de Pogio militis testis. Et ego Foscio presbyter jussus a domino meo Tellone episcopo hanc donationem scripsi, et manu mea propria subscripsi.

XXXII.

Præceptum Pippini regis, quo villam Exonam monasterio sancti Dionysii restituit (anno 766).

(Ex D. Bouquet, tom. V.)

Pippinus rex Francorum vir illuster. Credimus nobis apud æternum judicem in mercede sociare, si hoc cognoscimus, quod ad loca sanctorum fuisse delegatum, et per præceptionem anteriorum regum manu subscripta inibi confirmationem per nostris oraculis pro amore Dei, et retributionem sanctorum, affirmamus. Ideoque venerabilis vir Folradus abba de basilica peculiaris patroni nostri sancti Dionysii, ubi ipse pretiosus martyr cum sociis suis in corpore quiescere videtur, vel ipse abba una cum turba plurima monachorum degere videntur, vel Domino militare noscuntur, missa petitione nobis suggesserunt eo quod Clotharius rex Francorum per sua præceptione ad ipsa casa domni Dionysii delegasset villa cognominante Exona, sita super fluvio Exone in Pago parisiaco : et postea Chlodovius rex Francorum iterum ad basilica ipsa reconfirmasset per sua præceptione : unde et ipsas præceptiones nobis ostendit ad releandas, ubi invenimus quod per iniqua cupiditate a malignis hominibus postea ipsa villa Exona de ipsa casa S. Dionysii fuit abstracta, vel imminuta. Pecit ipse abba, vel ipsa congregatio celsitudinem regni nostri, ut per confirmationem nostram vel deliberationem nostram tale emanare deberemus præceptum, ut sicut a Remehone comite per nostrum beneficium usque modo fuit possessa, cum omnibus terminis vel appendiciis suis, ita cum omni integritate ad ipso monasterio vel monachus ibidem deser-

vientes, seu luminaria ipsius ecclesie procuranda, vel stipendia pauperum, ibidem prædicta villa proficere debeat in augmentum, et ut melius delectet ipsos monachos pro nobis, vel bonæ memoriæ germano nostro Kallomagno quondam, seu subsequente progenie nostra, die noctuque Domini misericordiam attentius deprecare. Igitur prædicta villa cum omnibus theloniis publicis, et cum terris, domibus, edificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, farinariis, sicut supra diximus, cum omni integritate pars prædicti monasterii ejusque rectores habeant, teneant atque possideant, et ad ipsa casa Dei in nostra elemosyna vel germano nostro usque in perpetuum absque ullius repetitione debeat esse jure integro confirmata. Et ut hæc cessio firmitior habeatur, nos eam subterfirmavimus, vel de anulo nostro sigillare studuimus.

Signum † Pippini gloriosissimi regis.

In Dei nomine Baddilo recognovit.

Datum in mense Julio, anno decimo quinto regni nostri Aurelianus civitate publice. Itherius scripsit feliciter. Amen.

XXXIII.

Donatio Pippini monasterio sancti Antonini (anno 767).

(*Histoire du Languedoc, tome I, prob., p. 33.*)

Notitia traditoria atque foranditoria peracta a domino Pipino rege servnissimo Francorum et Aquitanorum, in presentia atque manu Fedancii abbatis ecclesie sancti Antonini martyris, quæ est sita in valle quæ dicitur nobilis ubi terminus esse dinoscitur in pago Rutinico.

Ad hanc traditionem affuere viri religiosi testes... abbas Fedancii scilicet Ildebalus archiepiscopus sedis Remensis, nec non Aimarus Bituricensis sedis archiepiscopus, una cum caterva episcoporum ceterorum numero xii, inter quos adfuit Justinus episcopus morbo regio percussus, qui prostratus coram altare ubi caput sancti Antonini custodiebatur gloriosissimi martyris, subito divina protectione munitus et ejus interventu liberatus est. Hac caterva residente simul aderat turba militum et comitum, inter quos erat Bertalargus comes, Vulfrandus, Botelinus, Paletini comites, et alii numero xvi. Qui omnes una voce censere nec non acclamare cum maxima turba populorum qui ibi aderant, dignum esse augmentari casam Dei ob amorem et reverentiam beati Antonini martyris, qui defensor et protector semper extitit regi et omni exercitui suo. Ad quorum acclamationem Pippinus rex serenissimus adiecit augmentari casam Dei regalibus donationibus. Itaque cum suis consultis magnatibus, monasterium S. Petri apostoli quod dicitur Mormacus, quod est situm in pago catu-cirno super fluvio Avaronis, in proprium tradidit beati Antonini martyris capiti et altari, in quo Dei honore et benedictione quiescit, et abbati Fedancio venerabili viro et monachis et clericis inibi degentibus presentibus et futuris. Hoc monasterium totum

predictum et ab integro cum suis adjacentiis, scilicet cum aliis duabus ecclesiis quarum una Mornagallus et alia capella sancti martyris Felicis, nec non et cum monachis et mancipiis et omnibus possessionibus que ad illud pertinebant, et in futuro, Domino annuente, largiendi erunt; cum vineis, ortis, terris cultis et incultis, aquis aquarumve decursibus, paxeriis, molendinis quod omne ultra fluvium vini cubitis, dedit a termino montis Cussonis usque ad mediam aurem et usque ad os antiqui vasis. Quantum infra illos fines concluditur totum et ab integro, dedit in proprium alodem supra dictæ casæ Dei. De repetitione vero si quis imperator vel rex aut dux, comes vel vice comes aut abbas, vel persona quælibet magna vel parva a casa Dei abstrahere hæc supradicta voluerit; omnium supradictorum episcoporum gladio anathematis feriat et cum Dathan et Abiron in inferno sepeliatur. Data ii Kal. April. anno 16 regni Pipini serenissimi imperatoris. Sigiltredus scripsit. Signum Pipini regis. †

XXXIV.

Pippini regis præceptum quo Fuldensi ecclesie Autmundistat villam largitur (anno 768).

(Apud D. Bouquet, tom. V, ex Schannato.)

Pippinus rex Francorum vir iustus, et quia mente Scriptura ita oportet unumquemque constanter præparare quatenus veniente in conspectu superni Iudicis illam mereatur Domini piam vocem audire, quem omnes iusti ex bonis actibus erunt gavisi, quapropter nos salubriter, ut credimus, considerantes qualiter ex terrenis rebus quibus divina misericordia nobis affluenter in hoc sæculo largire dignata est saltem vel in pauperibus ex hoc tribuere deberemus, unde misericordiam ejus adipisci valeamus, ideoque donamus nos pro animæ nostræ remedium vel bonæ memoriæ germano nostro Carolomanno quondam, ad monasterium Fulda ubi domnus Bonifacius corpore requiescit, Villa aliqua nuncupante Autmundistat, qui ponitur in pago Moingangio super Fluvio Riechina cum omnibus terminis vel appendicys suis ut cum omni integritate ad ipso monasterio vel monachis ibidem deservientibus seu Luminaria ipsius Ecclesiæ procuranda vel stipendia pauperum, ibidem prædicta villa proficere debeat in augmentum, et ut melius dilectat ipsos monachos pro nobis vel germano nostro seu subsequentem progeniæ nostra, die noctue Domini misericordia adtentius deprecare; igitur prædicta villa una cum terris, domibus, ædificijs, accolabus, mancipijs, salvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve

* In hoc autographo subscriptio cancellarii e regione subscriptionis regis posita est, sigillo intermedio, quod effigiem quandam hispidi capitis, ceræ cavo impressam exhibet. Badillo cancellarius præter morem invocatione utitur in subscribendo; quemadmodum Hitherius, qui sub Pippino, non alio quam notarii officio functus est, quidquid alleget in contrarium Mabillonius de Re diplom. lib. II, cap. 12.

^b Sigoltzheim prope Keisersbergam.

^c Rappoltswiler, Ribanviler.

^d Vicus inter Collenberg et Ostheim perit.

^e Sassenheim.

A decursibus mobilibus et immobilibus sicut supra diximus cum omni integritate quicquid præsentis tempore nostra ibidem videtur esse possessio pars prædicti monasterij hujusque rectores habeant, teneant atque possideant, et ad ipsa casa Dei in nostra elemosina vel germano nostro usque in perpetuum absque ullius repetitione debeat esse jure integro confirmata; et ut hæc cessio firmiter habeatur nos eam subter firmavimus vel de anolo nostro sigillare studuimus.

Signum † Pippini gloriosissimi regis.

In Dei nomine Baddilo recognovit et subscripsit.

Datum in mense Julio anno quinto decimo regni nostri actum Aurilionis civitate publice in Dei nomine Hitherius scripsit feliciter *.

XXXV.

Sigfridi dynastæ in Alsacia litteræ ad filium Altmannum, qua monasterio Gregoriano plurima bona assignat (anno 768).

(Apud Schœpflin. Alsatia diplomatica.)

Dilectissimo et amantissimo filio meo Altmanno. Ego in Dei nomen Sigfridus, cogitans pro Dei amore, ut tibi tradidissem res meas in pago Alsacine, et ipsas res sunt in villas nuncupantes in fine Sigolt^b marca, et in Altheim^c villa, et in alias duabus villas qui dicitur Saxones^d, et in villa vel in fine Heiderheim^e marca, et in villa vel in fine Tessenheim^f marca, et in villa Tuginisheim^g qui est in marca Herunheim^h et in ipso fine Herunheimⁱ marca, de silva, unde potest incrassare porcos quinquaginta, et in ipsa marca Herunheimⁱ de prata, unde potest secare de feno carradas centum tringinta, excepto particulas illas, qui per casas Dei condonavimus. Iterum trado ipsas res denominatas, quod superius diximus, tam casas quam curtiles edificijs, mancipijs, vineis, terris, campis, pratis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, dono atque transfundo. Siquis ego ipse aut de heres ac pro heredibus meis vel quilibet ulla opposita persona qui contra hanc traditionem venire conaverit, aut infringere voluerit, in primis iram Dei incurrat offensus et ab omni limine sanctorum excommunicatus appareat, et sociante fisco auri uncias III et de argento pondera V coactus exsolvat.

Actum in villa Herunheim^k publice. Signum D. Sigfrido qui hanc traditionem fieri rogavit † signum Luitghero † signum Sighimundo † signum Marcoldo † signum Siwalduino † signum Horsenino † signum Ebornino † signum Raffaldo † signum Bero. Datum quod fecit dei Dominico VIII Kal. Augusti

^f Heitern, paulo supra novum Brisacum; Als. ill. tom. I, p. 725.

^g Fessenheim.

^h Ensisheim superioris Alsatiæ oppidum; ibid. tom. I, p. 721.

ⁱ Dessenheim, unius horæ spatio supra novum Brisacum; Als. ill. tom. I, p. 733.

^j Capella vulgariter (*Dinsen*) appellata subsistit; ibid. tom. I, p. 735.

^k Herckheim, vicus bihorio supra Colmarium; ibid. tom. I, p. 724.

anno 18 — regnante domino Pippino gloriosissimo A parte Epanevilla, et supra scriptio Putiolis et Rumbelitto (*Rambouillet*); de tertia vero parte Hermolitu (*Hermeray*); de quarta igitur parte Adtanevilla (*Attainville*) et Burdoniaco (*Bourdonné*) et Condato (*Condé*) et Vitriaco; de quinta igitur parte Pincionemonte (*Montfort*) et Villare. Hæc omnia superius comprehensa ab hodierno die rectores ipsius sancti loci præfata sylvæ *Æqualina* sub æmunitatis nomine habeant, teneant, atque in usu ipsius monasterii possideant et fruuntur. Verumtamen volumus atque præcipimus, ut nulla præsumptio iudicialiæ potestatis pro quibusdam occasionibus, aut aliquid exercitandum venationibus, absque permissione rectoris ipsius monasterii ullo unquam tempore infra ipsos terminos ibidem ingredi pœnitent non præsumat, sed sicut in nostra elemosyna concessimus, ita in perpetuum sit omnimodis conservatum. Quam vero præceptionem, ut firmior habeatur, subter eam decrevimus adfirmare.

Ego Hurulfus hæsi indignus peccator presbyter hanc tradicionem rogitus scripsi et subscripsi.

XXXVI.

Præceptum Pippini regis, quo sylva Æqualina monasterio San-Dionysiano conceditur (anno 768).

(Apud D. Bouquet.)

Pippinus gratia Dei rex Francorum vir iuluster, omnibus agentibus tam presentibus quam et futuris. Optabilem esse oportet de transitoria promereri æterna, vel de caduca substantia erogandum lucrare gaudia sempiterna. Igitur nos eadem re considerantes, donamus ad basilicam sancti Dionysii, ubi ipse pretiosus corpore requiescit cum suis sanctis sociis, et Fulradus abba rector præesse videtur, donatumque in perpetuum pro animæ nostræ remedium, seu et propter locum sepulture corporis mei, ad eundem sanctum locum esse volumus, hoc est foreste nostra cognominante *Æqualina* (*la forêt Ivelline*), cum omni merito et soliditate sua, quicquid ad ipsa sylvæ aspiciere vel pertinere videtur, sicut usque nunc a nobis fuit possessa. Propterea per hanc præceptionem specialius iubemus; atque perpetualliter statutum esse volumus, ut jam dicta sylvæ *Æqualina* cum omni integritate sua, quicquid deintus seu aforis ibidem aspiciat: id est tam mansis, terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, sylvis, vineis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, pecuniis, peculiis utriusque sexus, gregis cum pastoribus, necnon et diversa feraminum genera, seu et forestarios cum ipsorum mansibus in ipsa foreste per diversa loca commanentes: id est Cotonarias (*Coutriers*) cum omni integritate, et in Ulfasiagas mansos duos, et Humlonarias cum integritate; Visiniolo similiter, Ursionevillare similiter; in Putiolis (*Puisieux*) mansos duos, et Adsummumbragium^a cum omni integritate, præter mansum dimidium; et in Villarcellum (*Villarcéau*) mansum unum; in Brogarias mansum unum, et Actricomonte cum integritate, et in Asbertovicinio similiter, in Villare (*Villiers*) mansos duos; in Popiniagas mansum unum, et in Vallis similiter: omnia et ex omnibus, sicut diximus, totum et ad integrum præter tantum quod antea exinde ad loca sanctorum per strumenta cartarum noscitur fuisse concessum; id sunt ad sanctum Germanum Parisiensem, et ad cellam quæ vocatur Fossatis quæ sita est in ipso Parisiaco et ad sanctum Benedictum Floriacensis monasterii, et ad Ecclesiam sanctæ Mariæ Carnotensis urbe, et ad sanctam Mariam Argentogelensis monasterii et ad sanctum Petrum Pectavensis Ecclesiæ: in reliquis vero pars præfati monasterii a die presente perpetualliter recipiat ad possidendum. Confinia vero de ipsa foreste hæc sunt: de una parte suprascriptas Cotonarias, et Watreias, et Sarnetum (*Sernay*), et vetus monasterii; ex alia

parte Epanevilla, et supra scriptio Putiolis et Rumbelitto (*Rambouillet*); de tertia vero parte Hermolitu (*Hermeray*); de quarta igitur parte Adtanevilla (*Attainville*) et Burdoniaco (*Bourdonné*) et Condato (*Condé*) et Vitriaco; de quinta igitur parte Pincionemonte (*Montfort*) et Villare. Hæc omnia superius comprehensa ab hodierno die rectores ipsius sancti loci præfata sylvæ *Æqualina* sub æmunitatis nomine habeant, teneant, atque in usu ipsius monasterii possideant et fruuntur. Verumtamen volumus atque præcipimus, ut nulla præsumptio iudicialiæ potestatis pro quibusdam occasionibus, aut aliquid exercitandum venationibus, absque permissione rectoris ipsius monasterii ullo unquam tempore infra ipsos terminos ibidem ingredi pœnitent non præsumat, sed sicut in nostra elemosyna concessimus, ita in perpetuum sit omnimodis conservatum. Quam vero præceptionem, ut firmior habeatur, subter eam decrevimus adfirmare.

Signum ✕ Pippini gloriosi regis.

^b Hitherius recognovi et subs.

Data in mense Septembrio, anno decimo Septimo regni nostri. Actum in monasterio sancti Dionysii feliciter.

XXXVII.

Præceptum Pippini regis de immunitate monasterii sancti Dionysii (anno 768).

(Apud D. Bouquet, tom. V.)

Pippinus rex Francorum vir iuluster. Incipientia regni nostri affectu de nostra erectione integre auxiliante Domino vigilavi et pro ipsa bona opera actum cum consilio pontefecum, vel seniorum optimatum nostrorum emunitate, pro nostro confirmandum regnum et mercede, vel adine piscendam vitam æternam renovare deberimus: quod ita et fecimus. Ergo oportet clientelæ principali inter ceteras petitiones illud quod pro salute adscribitur, et pro divine nominis postulatur, placabile auditum suscipere, et procul dubium ad effectum perducere, quatenus de caducis rebus præsentis sæculi æterna conquiritur juxta præceptum Domini dicentis: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis* (*Luc. xvi. 9*). Ergo de mammona iniquitatis, juxta ipsius dictum nos oportet mercare æterna cœlestia; et dum sacerdotum congrua impertimur beneficia, retributorum Domino [retributorem Dominum] ex hoc habere mereamur in æterna tabernacula. Igitur venerabilis vir Fulradus abba de basilica pecularis patroni nostri domni Dionysii martyris, ubi ipse pretiosus domnus in corpore requiescit, clientelæ regni nostri supplicavit eo quod ab antecessoribus regibus a longo tempore omnis emunitatis de villas præfate sancti Basilici fuit concessum, unde et ipsas præceptionis se per manibus habere adfirmat, et hoc usque nunc inviolabiliter adserit esse conservatum: unde petit ut hoc pro nostram auctoritate dinuo pro rei firmitate, circa ipso sancto loco vel hominis qui si cum substantia

^a Assummumbragium legit Felibianus, qui idem præceptum ex autographo edidit in probat. Hist. abb.

S. Dionysii.

^b Hæc addit Felibianus ex autographo.

eorum ad ipsa basilica tradunt vel condonant, juxta quod anteriores regis per eorum auctoritates ad ipsa basilica hoc prastiterunt et confirmarunt, hoc iterato circa ipso abbate concedere et confirmare debemus. Ideo cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, quod nos pro reverentia ipsius sancti loci, vel pro quieti in ibidem Deum fantulantium promptissimam voluntatem dinuo concessisse, et in omnibus confirmasse, vestra cognoscat solertia. Quapropter per hanc præceptum quod specialius decernimus, et in perpetuum volumus esse mansurum, jubemus ut neque vos, neque juniores, seu successores vestri, nec quislibet de potestate judiciaria accinctus, in curtes præfatis sancti basilici domni Dionysii, ubi et ubi, in quascunque pagus in regno Deo propitio nostro, quod ad die pars ipsius monasterio possidere vel dominare videtur, vel quod a timentibus Deum hominibus per legitima instrumenta fuit ibidem concessum, aut inantea fuerit additum, atque delegatum, nec ad causas audiendum, aut fidejussores tollendum, nec ad freda exigendum, nec ad mansionis faciendum, nec paratas, nec ullas redibitiones requirendum, ingredere nec exigere quoquo tempore penitus non præsumatur, nisi quicquid exinde potuerit sperare fiscus noster, omnia et ex omnibus, pro mercedis nostri compendium, cum omnibus fredis ad integrum simet concessus, ut dictum est, inspectas ipsas præceptiones anteriorum regum, vel juxta quod præsens nostra continere videtur auctoritas, quicquid ipse sanctus locus ad die præsentem, ut diximus, habere videtur, quam quod impostmodum a Deum timentibus hominibus, vel a nobis ibidem fuerit additum vel conlatum, seu quibuscunque juste et rationabiliter cum omne substantia sua ad ipso monasterio se tradiderit, et res suas per legitima instrumenta ibidem delegaverit vel firmaverit, sub integra emunitate ad die præsentem valeat resedere quietus atque securus: et, ut dictum est, quicquid exinde forsitan fiscus noster sperare potuerat, in luminaribus, vel in stipendiis, seu et in alimoniis pauperum ipsius monasterii, perenniter pro nostris oraculis ad integrum in omnia et ex omnibus sit concessum atque indultum, ut ejus [eos] melius dilectet pro stabilitate regni nostri, vel pro quietum quibuslibet cunctis leudis nostris Domini misericordiam adtentius deprecare. Et ut hæc auctoritas nostris et futuris temporibus circa ipso sancto loco perenniter firma et inviolata permaneat, vel per tempora inlæsa custodiatur atque conservetur, et ab omnibus iudices melius credatur, propria manu annotatione studuimus adumbrare.

Signum † Pippini gloriosissimi regis.

Hitherius recognovi et subscripsi.

Data nono Kal. Octobr. anno 17 regni nostri.
Actum in ipso monasterio sancti Dionysii.

XXXV.

Præceptum Pippini de confirmatione privilegiorum monasterii sancti Dionysii (anno 768).

(Apud D. Bouquet, tom. V.)

Pippinus rex Francorum vir illuster. Incipientia

A regni nostri affectu de nostra erectione integre auxiliante Domino vigilavi, et pro ipso bono opere actum cum consilio pontificum, vel seniorum optimatum nostrorum pro nostro confirmando regno, et pro mercede, vel adipiscenda vita æterna, et pro reverentia sancti Dionysii martyris, Rustici et Eleutherii, qui glorioso ac triumphali voto pro Christo amore coronam martyrii consecuti sunt, ad basilicam ipsorum, ubi requiescere videntur, et in miraculis coruscant, ad ipsos monachos, qui ibidem deservire videntur, sub libertate evangelica regulariter viventes, sicut antiqui patres vel anteriores reges confirmaverunt, nos denuo in ipso sancto loco nostro munere privilegium renovare deberemus: quod ita et fecimus. Ergo oportet clementiam principalem inter cæteras petitiones illud, quod pro salute adscribitur, vel pro divino nomine postulat, placabili auditu suscipere et ad effectum perducere, ut fiat in mercedis conjunctionem, dum pro quiete servorum Dei vel congruentia locis venerabilibus impertitur peticio. Ergo dum et omnipotens Pater, qui dixit de tenebris lumen explendescere, per Incarnationis mysterium unigeniti Filii sui Domini nostri Jesu Christi, vel illustrationem Spiritus sancti illuxit in corda sanctorum christianorum, pro cujus amore et desiderio inter cæteros triumphos gloriosos martyrum, beatus Dionysius, et sæpe jam dictus Rusticus et Eleutherius, qui primi post apostolos sub ordinatione beati Clementis, Petri apostoli successoris, in hanc Galliarum provinciam advenierunt, ibique prædicantes baptismum penitentiae in remissionem peccatorum, dum in hunc modum certabant, ibi meruerunt palmam martyrii et coronas percipere gloriosas: ubi per multa tempora et usque nunc in eorum basilica, in qua eorum corpora requiescere videntur, non minima miracula virtutum Christus pro ipsis dignatur operari: in qua etiam domnus Dagobertus quondam rex videtur quiescere, utinam et nos per intercessionem sanctorum ipsorum in cœlesti regno cum omnibus sanctis mereamur participari, et vitam æternam percipere. Igitur vir venerabilis Folradus abba de ipsa basilica peculiaris patroni nostri domni Dionysii clementiae regni nostri creditur suggerendum, quod a longo tempore a pontificibus Parisiorum urbis integrum privilegium ad ipsam basilicam domni Dionysii fuisse concessum, et ab interioribus regibus parentibus nostris de eo tempore usque nunc confirmatum: qui et ipsum privilegium seu et ipsas præceptiones vel confirmationes se præ manibus habere affirmat; sed pro integra firmitate peccit vir ipse Folradus abba a celsitudine nostra ut nos iterato per præceptionem nostram hoc deberemus affirmare. Quorum tam religiosam petitionem libentissime suscepisse, et in omnibus confirmasse vestra comperiat magnitudo. Sed quia a suprascriptis principibus vel a cæteris priscis regibus etiam et a Deum timentibus hominibus Christianis ipsum templum, vel ipse sanctus locus propter amorem Dei et vitam æternam rebus videtur esse ditatus, nostra integra devotio est, ut

superius intimavimus, ut privilegium ad ipsum sanctum locum abbati vel fratribus ibidem consistentibus facere vel confirmare pro quiete futura deberemus, ut facilius ipsi congregationi liceat pro stabilitate regni nostri ad limina vel ad sepulchra ipsorum martyrum jugiter exorare. Nos ergo per hanc seriem auctoritatis nostrae, juxta quod per supradictum privilegium a pontificibus factum est, vel anterioribus regibus confirmatum, pro reverentia ipsorum martyrum confirmamus, ut si qua ad ipsum sanctum locum tam in villabus, mancipiis, vel in quibuscumque rebus atque corporibus a priscis principibus, seu a Deum timentibus hominibus propter amorem Dei fuit ibidem delegatum, aut deinceps fuerit additum, dum et ex munificentia regum, ut diximus, ipse sanctus locus videtur esse ditatus vel conditus, ut nullus episcoporum nec praesentes nec qui futuri fuerint successores, aut eorum ordinatores, vel quaelibet persona, non possit aliquo ordine de loco ipso aliquid auferre, aut aliquam potestatem sibi in ipso monasterio usurpare, vel aliquid quasi commutationis titulo absque voluntate ipsius abbatis, vel ipsius congregationis vel nostro permissu, et neque calices, neque cruces, seu indumenta altarium, vel sacros codices, aut aurum, aut argentum, vel quaecumque speciem, de quo ibidem collatum fuerit, vel inantea dandum, auferre aut minuire, neque ad civitatem deferre penitus eis liceat, nec facere praesumant: sed liceat ipsi sanctae congregationi vel ipsi sancto loco quod eis per rectam delegationem collatum est, perpetim possidere. Illud vero in hoc privilegio nostrae serenitatis placuit inserendum, ut cum abba de ipsa casa Dei de hoc saeculo nutu divino fuerit evocatus, liceat ipsi sanctae congregationi de ipso monasterio ex semetipsis eligere, et quem bonum et condignum invenerint, qui ipsum onus abbatiae secundum ordinem sanctum possit regere vel gubernare, et unanimiter consenserint, data auctoritate a nobis, vel a successoribus nostris, ibidem in ipsa casa Dei instituat abba, et pro stabilitate regni nostri, vel pro cunctis leudis nostris, seu pro salute patriae, Domini misericordiam jugiter valeant exorare. Quia nos pro Dei amore, vel pro reverentia ipsorum sanctorum martyrum, et adipiscenda vita aeterna, hoc beneficium ad ipsum sanctum locum, vel ad ipsum monasterium, per consensum pontificum, optimatum, illustrium virorum, nostrorum procerum, gratissimo animo et integra devotione visi fuimus praestitisse vel concessisse, eo scilicet ordine, ut sicut tempore anteriorum regum ibidem in ipsa sancta basilica psalencius per turmas

A fuit institutus, sicut ordo sanctus edocet, die nocturne perenniter in ipso sancto loco celebretur. Quam auctoritatem, Christo in omnibus nobis suffragante, confirmamus quia adjuvat illi consentientes, et despicit illam destruere cupientes. Et ut firmiorem obtineat vigorem, et nostris ac futuris temporibus Deo auxiliante illa custodiatur, et per tempora conservetur, propria manu studuimus adumbrare.

Signum ✕ Pippini gloriosissimi regis.

Data nono Kal. Octob. anno 17 regni nostri. Actum in ipso monasterio sancti Dionysii.

XXXIX.

^a *Diploma Pippini regis Francorum, quo Fulrado abbati sancti Dionysii et capellano suo confirmat traditionem illi factam a Widone Alsatiae dynasta in Gemar, sancto Hippolyto, Ensheim, Schaffersheim, Grusenheim et Rappolsweiler. Datum 25 Septembris 768.*

(Apud Grandhvier, *Hist. de l'Eglise de Strasbourg.*)

Pippinus rex Francorum, vir iuluster. Omnibus episcopis, abbatibus, seu comitibus, vel proceribus nostris atque missis a palatio nostro ubique discurrentibus. Et quia per Dei misericordiam regna terrae gubernare videmur, oportet ea in Dei nomine indesinenter perpendere, quatenus illorum nostra propitiatio tueatur, quorum nobis sollicitudo commissa esse videtur, qualiter et illos qui munimine indigent defendamus, atque recto tramite sustentemus. Nam in his praecipue honor noster indesinenter clarescere debet, qui non solum fidem intlesam erga nos in omnibus visi sunt custodire, sed etiam assiduitatem servitii totis viribus junctis non cessant impendere. Et ideo recte esse censemus, ut qui talia exercere noscuntur, et nostris temporibus vitam eorum faciant pacificam ducere, et futuris, jure firmissimo ea, quae a nobis concessa sunt, absque inquietudine liberis potestatibus, Christo praesule, valeant in omnibus dominare. Quapropter dum pluribus noscitur esse comperit, quatenus fideli Deo propitio nostro atque viro venerabili Fulrado capellano nostro sive archipresbytero ^b ante hos dies advenienti causa laboris periculum pene mortis constat eum fuisse conexum. Et ideo tradens nobis res proprietatis suae, quas homo aliquum nomine Wido ^c eidem delegaverat, ut pro ejus anima ipsas res ad loca sanctorum confirmare deberemus. Sed quia, subveniente divina misericordia, in pristinam denuo restitutus est sanitatem, praedictas iterum res ipsius Fulrado visi fuimus tradedisce. Sed verens ipse quasi per quodam temporis spacium pro cupiditate amore homines aliqui ipsis praedictis rebus requerere, vel pro ipsa causa

^a Ediderunt Felibien *Histoire de Saint-Denis, Preuves*, pag. xxx; Mabillon, de Re diplomat. lib. vi, pag. 495, et Bouquetus, in *Scriptor. rer. Francicarum*, tom. V, pag. 708. Sed non satis exacte. Illud correctum damus, sicut ex authentico nobis transmisit D. La Forge supra laudatus.

^b Fulradus vocatur *anabilissimus abbas, Francia archipresbyter*, in epistola Adriani papae ad Tilpinum Rhemensem archiepiscopum, conscripta versus an-

num 775, apud Flodoardum, in *Historia ecclesiae Rhemensis*, lib. II, cap. 17. Appellat illum *Capellanus palatii* sui Carolus Magnus, in diplomate pro monasterio Saloniensi anni 777, apud Mabillonem, de Re diplomat. pag. 499.

^c Widonem potentem multorum in Alsatia locorum flominum fuisse probat Schaefferus, *Alsat. illustr.* tom. I, pag. 667.

ei calumniæ generare deberent; idcirco petiit cel-
itudinem nostram, ut pro ipsa traditione in idipsum
nostram præceptionem deberemus generaliter con-
firmare; quod et nos gratante animo ita præstetisse,
vel in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes
enim ut prædictus vir venerabilis Fulradus Capella-
nus noster ipsas res, quas memoratus Wido ei tra-
didit, id est, Ghosmari ^a, Audaldovilare ^b, Ansulsi-
haim ^c, Suntor ^d, Grucinheim ^e, Ratherto Villare ^f,
vel quicquid per ipsius Fulradum precaria ^g prædictus
Wido possidere videtur, quod nobis Fulradus trade-
dit, cum omni integritate, tam terris, domibus, ædi-
ficiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, canopis,
pratibus, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobi-
libus et immobilibus, pecuniis, peculis utriusque sexus
gregis cum pastoribus, vel omni suppellectile, quan-
tumcumque de paterno, vel de materno, seu unde-
cunque ab ipso Widone legitimo ordine noscitur
pervenire, quicquid in Alsacense et in Mordenaugia
habere visus est; totum et ad integrum, quod in ipsos
pagos sua fuit possessio, et Fulrado tradedit, et ipse
nobis, ut supra diximus, in sua infirmitate tradedit,
atque nos denuo ipsius Fulrado tradimus; ab hac
die ex nostra munificentia licentiam habeat deinceps
ipsas res habendi, tenendi, dandi, vindendi, commu-
tandi; etiam vel si pro Christi amore et suæ animæ
remedium ipsas res ad loca Sanctorum delegare vo-
luerit, ubicumque ei bene placitum fuerit, ex per-
misso nostro absque ullius iudicis vel fisci inquietu-
dine, sive extra ipsius Widone heredes refragatione,
liberam ac firmissimam in omnibus de ipsis rebus
habeat potestatem faciendi quicquid voluerit. Quam
vero auctoritatem, ut firmior habeatur, vel per tem-
pora melius conservetur, subter eam firmavimus, vel
de annulo nostro sigillavimus.

Signum † Pippino gloriosissimo rege. Hiterius reco-
gnovit et subscripsit ^b.

Data nono Kalendas Octobris anno 17 regni nostri ^a.
Actum in ipso monasterio sancti Dionysii.

^a Ghosmari, vocatus in testamento Fulradi Guir-
mari, est hodie oppidulum Gemar situm in via regia,
quæ Selestadio Colmarum ducit.

^b Hodie oppidulum in Lotharingia, quod a sancti
Hippolyti reliquiis dicitur *Saint-Hippolyte*, vulgo
Sant-Bilt, de quo lege Calmetum, *Notice de la Lor-
raine*, tom. 1, pag. 572.

^c Ansulsiheim, quod testamentum Fulradianum
vocat Ansulscsheim, non est Ansolshaim prope Col-
marium, ut arbitratur Schœpflinus, *Alsac. illust.*
tom. 1, pag. 715. Sed vicus Aneschaim, sive Ensheim
bihorio Argentina distans, ad dominos Zorn de Plobs-
heim pertinens, antiquum olim ducum Lotharingiæ
cum sancti Hippolyti oppido feudum. Exstat in En-
sheim curia ad hospitale Argentinense spectans, hodie
adhuc dicta curia sancti Dionysii.

^d Suntor, quem Fulradus in testamento suo vocat
Scaserisheim, est vicus Schæffersheim prope Erstein-
num, pertinens ad episcopum Argentinensem. Schœp-
flinus, *Alsac. illust.* tom. 1, pag. 753, Suntor interpre-
tatur Sundhofen, qui est vicus leuacæ spatia Colmaria
distans. Sed præterquam quod ipsemet alleget exem-
pla tunc temporis nec locum Sundhofen, nec ejus
decimas pertinuisse ad Fulradum, hujus nominis in-

*Præceptum Carolomanni regis, fratris Caroli Magni,
quo monasterii Dionysiani immunitates et a teloneis
exemptionem omnibus ad festivitatem seu merca-
tum sancti Dionysii concurrentibus confirmat (ann.
769).*

(Ex Mabill., de Re diplomatica.)

Carolomannus rex Francorum vir iuluster. Omni-
bus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, dome-
sticis, vecariis, centenariis, vel omnes agentes, tam
præsentibus, quam et futuris, seu et omnes missus
nostros ubique discurrerent. Igitur cognoscat utilitas
seu magnitudo vestra, quia vir venerabilis Fulradus
abba de basilica peculiaris patroni nostri sancti Dio-
nysii, ubi ipse pretiosus dominus in corpore requie-
scere videtur, vel ipse abba una cum turba plurima
monachorum in ipso cœnobio degerere videtur, vel
dominum militare noscuntur; missa petitione nobis
suggererunt, eo quod bonæ memoriæ domnus et ge-
nitor Pippinus quondam rex, vel ceteri antecessores,
qui ante ipsum vel nos gubernacula regni Francorum
tennerunt, per eorum oraculis eorumque manus ro-
boratas tale beneficium ad casa sancti Dionysii con-
cesserunt infra pago Parisiæ, de illa festivitate sancti
Dionysii patronis nostri, in id ipso, seu per villi-
bus, vel per agros, tam ibidem, quam et alicubi ad
negociandum vel negocia plurima exercendum, vel
vina comparandum in portus et per diversa flumina,
qui ad ipsa festivitate advenierint: ut ipse telloneos in
integra de ipsa vice ad casa sancti Dionysii infra pago
Parisiæ concessissent vel confirmassent sub integri-
tate. Unde et ipsas præceptiones prædictorum, et ju-
dicialiæ seu et confirmationes anteriorum regum (sic-
ut superius insertum est) nobis in præsentem obtule-
runt ad relegendas: relectas et percursas ipsas
præceptiones seu et confirmationes, vel illa iudicio
evindicato quod bonæ memoriæ domno et genitore
Pippino quondam rege, vel Childeberto, necnon et
Grimoaldo majorum domo, quem agentes sancti Dio-
nysii super agentes anteriorum iudicum evindicave-
rant, ipsos nobis obtulerunt ad relegendum. Et po-

terpres est ipsam anni 777 testamentum Fulradi, qui
enumerans loca a Widone sibi tradita non dicit Sun-
tor, sed Scaserisheim.

^e Grusenheim, vicus inter Rhenum et Elrum ad
Rathsamhausios spectans.

^f Hodie Rappolsweiler, Gallicæ *Ribeauvillé*, oppi-
dulum superioris Alsatiæ.

^g Chartam precariam infra explicabimus num. 49,
in notis testamenti Remigii episcopi Argentinensis.

^h Hitherius Pippini archicancellarius, idem offi-
cium exercuit ab ineunte Caroli Magni principatu,
teste Bouqueto, tom. V, pag. 695.

ⁱ Hoc diploma refertur a Mabillone ad annum 767,
sed male. Nam ex Eginhardi Annalibus, apud Bou-
quetum tom. V, pag. 200, et ex aliis constat Pippi-
num mense Septembris 767 ad Garunnæ fluvii ripas
in extremis Aquitaniciæ regionibus bellum gessisse.
Unde diploma illud cum Bouqueto referimus ad an-
num 768. Tunc enim Pippinus ægrotabat in ipso mo-
nasterio sancti Dionysii, teste anonymo chronici Fre-
degarii continuatore, apud eundem Bouquetum,
pag. 9, et obiit ibidem 24 Septembris die sequenti
concessi hujus diplomatis.

sua suggerebat ipse Fulradus, vel monachi sancti Dionisii, et hoc dicebant, ut illi telloneus de illo in villabus vel agros eorum, totus absque iudicis introitum ad casa domni Dyonisii adesse debebat, et a Fulradus abba seu capellanus noster iudicium evindicatum seu et confirmatione domno et genitore nostro Pippino gloriosissimo rege per manibus adserit retulisse, vel quomodo a longo tempore regum ibidem fuit consuetudo, vel ad ipsa casa Dei integritate ipse telloneos fuit concessus vel conservatus. Et dum hac causa sic acta vel perpetrata invenissent per anteriorum regum, tales praeceptiones vel confirmationes nobis obtulerunt relegendas. Et denuo iterum concessimus, ut ab hac die nullus ex iudiciaria potestate, nec in ipso marcado, nec per eorum agros, nec portus, nec de homines eorum, nec eorum negociantes, nec de omnes nationes quascumque, qui ad jam dicto marcado adveniunt, nec per villas eorum, nec de navigia, nec de portus, nec de carra, nec de saumas nullo telloneo, nec foratico, nec rotatico, nec pontatico, nec portatico, nec salutatico, nec cispitatico, nec mutatico, nec ulla exacta consuetudine, nec nullus dinarius quatuor de omnes nationes quod ibidem ad ipso marcado adveniunt quem Sonachildis et Guaridus comis (ut supra memoravimus) in consuetudine miserunt, ad ipsa neciantes, nec infra ipso pago Parisiaco, nec ipsa civitate de ipsa vice, nec aliubi qui ad ipsa festivitate adveniunt, nulla exacta, nec contrarietate, neque vos, neque juniores, seu successores vestri exigere, nec exactare non praesumatis: nisi (ut diximus) quicquid exinde fiscus noster forsitan ad parte nostra, seu et ad omnes Agentes nostros potuerat sperare, omnia et ex omnibus ipse telloneos ad ipsa casa Dei in integrum sit concessus atque indultus vel evindicatus: ita ut futuris temporibus per nostra auctoritate vel anteriorum regum habeant confirmatum vel evindicatum, quia nos propter Deum et reverentia praefati sancti Dionisii martiris, seu pro animae nostrae remedium vel stabilitatem regni Francorum, vel Proceris nostris et posteritate eorum hoc in luminaribus ad ipsa casa sancti Dionisii vel ad ipso monachus, seu pauperes et peregrinus, in nostra elimosina hoc in omnibus concessimus vel confirmamus: ut eis melius dilectet pro stabilitate regni nostri vel pro cunctis leudis nostros Domini misericordia adtencius deprecare, et ut eis et perennis temporibus ad ipsa casa Dei proficiat in augmentum. Et ut haec confirmatio nostra inspectas

a Vides ut Carolomannus Fulradum, uti et Pippinus, Capellanum nostrum vocat, idemque se regem Francorum dicit pro veteri more, quod aliter obtinuit sub Ludovici Pii filii regibus, qui in diplomatibus suis solum regis titulum praefere solent, omisso nomine Francorum, ut passim legitur in diplomatibus Caroli Calvi.

b Exstat vitiose apud Lunig. Spicil. eccles. cont. I., pag. 1097, et Apud Bouquet. Script. rer. Franc. tom. V, p. 715.

c Alias *Fachina*, Germ. *Fecht*.

d Aufolus, Aufholz, vulgo *Ufholz*, vicus prope oppidum Sennen.

e Attiniacum, vetus Francie regum palatium, cum

A ipsas praeceptionis vel iudicii evindicatus ad domno Pippino rege vel aliorum regum firmiter habeatur, et circa ipsa casa Dei perenniter conservetur; manu nostra subter eam decrevimus adsignare, et de anulo nostro subter sigillare.

Signum † Carolomanno gloriosissimo rege.

Maginarius recognovi et subscripsi.

Data in mense Januario, anno primo regni nostri. Actum Salmunciago palacio publico in Dei nomine feliciter.

XLI.

Carolomanni regis b charta pro monasterio sancti Gregorii (ann. 769).

(Apud Schaefflin., Alsatia diplomatica.)

Carolomannus gratia Dei rex Francorum, vir iulster Garinus comis, illud nobis ad stabilitatem regni nostri procul dubium in Dei nomine credimus pertinere, se petitionibus sacerdotum aut ecclesiarum, in quo nostrae fuerint auribus prolatae producimus ad effectum atque ideo cognoscat magnitudo seu utilitas, quia venerabilis vir Restoino abbat monasterioli inter duas Pachinas c pro nostra mercede de fisco nostro juxta Aufoldus d ex nostra munificencia plena et integra gracia concessimus talem et praestitimus beneficium, ut quantumcumque de homines fiscalis nostros comparare, aut de quidibet contracto addere aut atraere potuerint, hoc nostra serenitas circa ipso monasterioli ad ipsius Restoino abbate vil suisque successoribus generaliter confirmare deberemus, precipientes enim ut neque vos neque juniores seu successoresque vestri eidem penitus contraria non existatis, nisi quod diximus quantumcumque... scriptus Restuinus abba ex nostra munificencia quam de comparato, vel de qualebet attracto ad ipso monasterioli addere aut attrahere... erent nullus fiscalis ad parte nostra ei ex hoc non requiratur, nisi liceat ei ad partis ipsius monasterie sub emunitatis titulum tam ipsius abbatibus C... onaculis qui ad ipso monasterioli deservire videntur, aut eorum successoribus vivere et resedere cum quiete, ut eis melius delectet pro stabilitatem regni nostri... nostraque exorare et ut haec praeceptio pleniorum obtineat vigorem, manus nostrae signaculis superscriptas eam decrevimus roborare.

Maginarius recognovi et subscripsi.

D Signum ✕ Carolomanno gloriosissimo rege datum sub die 11 Kal. Aprilis, anno primo regnante dompo nostro Carolomanno gloriosissimo rege. Haec Attiniago e palacio in Dei nomine feliciter.

a.1 Axonam in Caroli Magni portione situm fuerit, Carolomannum tum cum fratre ibidem versatum esse, ex diplomate hoc colligimus. Simile quid Annales Franc. Tiliani ad ann. 769 indicant, ubi Carolus cum germano suo Carolomanno in loco, qui dicitur duas Dives, junctus scribitur, dum Aquisgrano, ubi diem Christi natalem celebraverat, in Aquitaniam pergeret. Per duas Dives forte Dusiaco intelligitur, quod aequae ac Attiniacum, a quo non multum distat, Carolo Aquitaniam petenti in itinere occurrit. Hae ratione Carolomannus fratrem a Dusiaco ad Attiniacum usque palatium comitatus, ibique per aliquod tempus substituisse videtur.

XLII.

Præceptum Carolomanni regis de immunitate ecclesiæ Argentoilii (anno 769).

(Apud D. Bouq., *Recueil des Hist.*, ex authentico.)

Carolomannus gratia Dei rex Francorum, vir iustus. Decet enim regalis clementiæ suis fidelibus oportuna beneficia libenti [libenter] præstare, et quod recti postulavit effectum mancipare et fidem. Optenta beneficia quod ab antecessoribus nostris noscuntur habere indulta, pro nostris oracula in eodem volumus firmare, ut eis melius delectet erga regimine nostro fideliter famulare. Igitur in Christo Domino Sagrata Ailina abbatisa de monasterio Argentoilalo, clementiæ regni nostri direxit, suggerendo eo quod antecessoris nostri quondam regis per eorum auctoritatem eorum manus roboratas omni æmunitate in integri de villas ecclesiæ suæ absque introitu iudicum concessissent vel firmassent, ita ut neque iudex publicus nec ad agendum, nec ad frida exigendum, nec ad mansiones faciendum, nec ulla retributione requirendum de villas jam dicto monasteriæ, quicquid fiscus noster exinde potuerat recipere, ingerere non debeat. Unde et ipsa præceptione antecessorum nostrorum per manibus habere adfirmat, dum et ipsa in præsentie obtulit relegenda, et ipsi beneficiis ab ipsos reges ei fuit indultum, tempore presente ab eisdem aserere vel conservare. Sed pro integra firmitate petiti celsitudinem nostri ut circa ipsa nostra hoc plenius deberit auctoritas confirmari. Sed cognoscat utilitas seo magnitudo vestra, quod nos hunc beneficium pro Dei amore plenissima voluntati dinto confirmassit vel concessisse. Proinde ergo iubemus ut dum sicut ab ipsos regis antecessores nostros per eorum præceptiones manus suas roboratas memoratæ monasteriæ, vel jam dictæ Ailiane abbatisse de omnes villas suas absque introitu iudicum integra æmunitas, ut hoc presentit tempore et futurum hoc beneficium ab eadem conservare videntur, neque vos, neque juniores seo successores vestri, vel quislibet judiciaria potestas in curtis ipsius monasteriæ, vel jam dictæ Ailiane abbatisse, nec ad agendum, ne ad frida exigendum, nec mansiones faciendum, nec ulla retributione requirendum, quicquid fiscus noster exinde potuerat sperare, ingerere nec exigere non presumatur, nisi ex nostra indulgentia perpetualiter maneat inconvulsum. Et huc hæc auctoritas firma permaneat, manu nostra signaculum subter decrevimus roborare.

Signum ✠ domno Carolomanno gloriosissimo regi. Maginarius recognovi et S.

Datum in mense Novembri, anno secundo regni

^a Hoc diploma in angulo turris domus prioralis Argentogilensis monasterio inventum a clarissimo et eruditissimo abbate domino Claudio Fleuri, ejusdem loci priore.

^b Centina Belslango. Sicuti pagi in comitatus, ita hi in centenas dividebantur; erat itaque centena Belslango pars majoris pagi Arduennæ.

A nostri. Actum Pontione palatio publico, in Dei nomen felicitur.

XLIII.

Carolomannus justitiam reddit monasterio Prumiensi de loco Benutfeld (Anno 770.)

(Apud Hontheim, *Hist. Trevir.*)

Carolomannus gratia Dei rex Francorum vir iustus. Regalem quidem exoramus clementiam et animos fidelium nostrorum adortamus, si circa eos, qui tam erga genitore nostro, quam et nos illibatam fidem et veram fidelitatem usque nunc exercuerunt, petitionis illorum in quo nostris auribus patefecerunt, et animos illorum, quos nunc in nostrum habemus dominium delectabilem et amabilem, circa nostrum servitium de die in diem hilariores atque promptiores esse scimus. Ideoque fidelis, Deo propitio, noster iustus vir Dirodoinus comes palatii nostri clementiam regni Deo adjuvante nostri innotuit, dicendo eo quod antecessores quondam nostri, Deo instituti reges, per strumenta seriem cartarum, ad genealogia sua vel subsequente ipsius progenie, per eorum auctoritates, eorumque manus roboratas, vel confirmationes regum indulsissent, atque in jure eorum potestate confirmassent silva aliqua in loco, qui dicitur Benutfeld, infra ^b centina-Belslango, infra vasta Ardenna, et cessionis regum in præsentia nostra de ipsa sylva retulit ad relegendum, et innotuit nobis, ut peractores iniquiter ipsa sylva ex parte invasissent, et genitor meus Pippinus gloriosissimus rex prædicto Dirodoino vel suis ^c gamaladionis de ipsa sylva ^d manu vestita fecisset, dum de hac causa sic ante nos fuit ratio deducta, et suam vel suis Gamaladionis tam ^e per veragos homines, quamque per confirmationis [confirmationes] regum cognovimus, justitiam ei reddimus de loco, qui dicitur Benezvelt, de illa fontana, quæ in ipsa villa est, infra unamquamque partem debeant habere quantum ad nos pertinet, et actoris nostri antea eum vel suis gamaladionis injuste contradixerunt, et infra banno fuit una vena de ipsa fontana in circuitu per loca diversa, quæ de nostra parte iudicis nostri iniquiter ipsis contradixerunt. Iubemus, ut ab hac die ipsa sylva de jam dictis partibus nostris, quam et futuris temporibus, ut nullus iudex publicus de partibus nostris ullo unquam tempore abstrahere, nec minuire, neque contradicere non debeat de ipsa sylva infra, ipsa vena de unaquaque parte, tam in sylvis quamque in terris, agris, permisis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, adjunctis, adjacentiis, omnia et ex omnibus sub integritate, sicut jam diximus, debeat habere ipse Dirodoinus vel sui gamaladionis, quamque et posteritas eorum evindicatum, et elidicatum, et quidquid de ipsa sylva facere voluerint, ex nostra auctoritate

^c Gamaladionis. Ita vocantur liberi iustis nuptiis procreati, ad discrimen naturalium. Vid. du Fresne in Glossar., voce *Gamales*.

^d Manu vestita fecisset. Id est, possessionem tradidisset.

^e Per veragos homines. Id est veraces, seu testes fide dignos. Du Fresne Glossar. h. voce, edit. nov

habeant, teneant, atque possideant, et suis posteris ad possidendum relinquunt, sicut diximus, quidquid exinde voluerint ex nostra auctoritate liberam et firmissimam in omnibus habeant potestatem faciendi. Et ut hæc auctoritas firmitior habeatur, vel per tempora melius conservetur, manu nostra propria subter eam decrevimus roborare, et de anulo nostro iussimus sigillare.

Signum † Carolomanni gloriosi regis. Maimarius recognovi.

Data in mense Maio anno secundo regni nostri.

Actum Brominagad palatio publico in Dei nomine feliciter. Amen

XLIV.

Carolomanni Austrasie regis a charta, qua monasterii Honaugiensis bona confirmat, data mense Martio 770.

(Apud Grandidier, *Hist. de l'Eglise de Strasbourg.*)

Carolomannus gratia Dei rex Francorum, vir iuluster. Omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus, domesticis, vicariis, centenariis, vel omnibus missis nostris discurrentibus, tam presentibus quam et futuris. Cognoscatis quod maximum regni nostri augere credimus munimentum, si beneficia opportuna per loca ecclesiarum benivola deliberatione concedimus, ac Domino protegente stabiliter perdurare confidimus. Igitur noverit sollertia vestra, quod nos ad petitionem venerabilis viri Stephani abbatis tale pro eterna retributione beneficium visi sumus indulsisse, ut, etc. (*quæ hic sequuntur, prorsus conveniunt cum verbis chartæ Pippini regis Francorum anni 759, quæ exstat col. 1531, præterquam quod loco Dubanus legitur Stephanus.*) Et ut presens auctoritas tam presentibus quamque futuris temporibus inviolata, Deo adiutore, permaneat, manu nostra subter eam decrevimus affirmare, ac de anulo nostro sigillare iussimus.

Signum † Carolomanni gloriosissimi regis. Maimarius recognovi et subscripsi.

Data in mense marcio ^b, anno secundo regni nostri.

Actum Theudonevilla palatio publico ^c, in Dei nomine feliciter.

^a Hæc charta exstat vitiose apud Mabillonem, *Annal. ordinis S. Benedicti*, tom. II, pag. 698; Eccardum, *Orig. Habsburg. Austriacarum*, pag. 103, et Bouquetum, tom. V, pag. 720. Correctius apud Schœpflinum, *Alf. diplom.* tom. I, pag. 43.

^b Reprobat et rejicit Pater Germon, *discept.* I, pag. 257, et *discept.* II, pag. 101 et 103, diplomata regum in quibus dies mensis non assignatur. Germonem docte refutant Fontanini, *Vindic. diplom.*, pag. 339, et auctores Gallici *Novæ Diplomaticæ*, tom. IV, pag. 659; et vel hodieum edicta regis Gallicæ mensem et annum sine die sapius præsele-runt.

^c Hodie *Thionville*, oppidum munitissimum in ducatu Luxemburgensi, de quo Germanus apud Mabillonem, de *Re diplomatica*, lib. IV, pag. 329.

^d Hæc charta nunquam edita fuit: sed suppositum ejusdem anni sub forma authentica in tabulario Ebersheimensi exstat diploma Carolo Magno attributum, quod videsis *Patrologiæ* tomo XC VII, col. 1080.

^e Carolomannus filius natus minor Pippini regis, et

XLV.

^d *Charta Carolomanni Austrasie regis, qui monasterio Novientensi, seu Ebersheimensi confirmat bona quæ Adalricus dux Alsatie idem monasterio concesserat. Data 6 Maii 770.*

(Apud Grandidier, *ibid.*)

Carolomannus gratia Dei rex Francorum, vir iuluster ^a; et quia Scriptura teste didicimus, quod rex, qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo ^f, quapropter illud per nos credimus impleri, qui tanti nominis curam administramus, si venerabilia ecclesiarum Dei loca alicujus doni commodo ditare ac sublimare studuerimus, et id nobis regni nostri statui profuturum minime dubitamus. Igitur noverit omnium fidelium Dei et nostrorum tam presentium quam et futurorum sagacitas, qualiter ^g Isenhardus abbas de monasterio, ejus vocabulum est Noviento, situm in pago Alsaciense super fluvium Illam, quod vir illuster Adalricus sive Athicus dux, et conjux ejus Bersviuda in Christi nomine et in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli et sancti Mauricii Martyris et Sociorum ejus a novo in suo proprio construxerunt fundo, clementiam regni nostri adiit, deprecans, ut privilegia, que pie memorie genitor noster Pippinus ^h ejusque antecessores, reges videlicet Francorum, eidem monasterio, locisque que ad sustentationem fratrum ibidem Deo servitium pertinent contulerunt, renovemus. Precipimus ergo per regie majestatis auctoritatem, predecessorum nostrorum constituta firmantes, ut in villas, quas prefatus dux in dotem ecclesie supradicti monasterii cum omnibus pertinentiis suis, ecclesiis scilicet, agris, arcibus, edificiis, terris videlicet cultis et incultis, accolabus, mancipiis, pratis, pascuis, silvis, venationibus, aquis aquarumve decursibus, piscationibus, molendinis, viis et inviis, exitibus et redditibus, quesitis et inquirendis, vel qualitercumque nominatis utilitatibus ad ipsa predia pertinentibus delegavit, hoc est, in Wishuvilare ⁱ, que sita est in pago Brisigaugensi supra ripam Rheni fluminis cum omnibus appendiciis

frater Caroli Magni, jam anno 754 rex coronatus a Stephano papa, regendam Austrasiam mortuo patre anno 768 obtinuit, cui nonnisi trium annorum, totidemque fere mensium spatium præfuit. Decessit enim Salmuntiaci pridie Nonas Decembris 771.

^f Proverbiorum cap. XX, v. 8.

^g Isenhardus in Novientensi chronico dicitur successor Benedicti abbatis. In quodam mss. legimus Isenhardum istum memoratum esse in instrumento permutationis, quo tempore Caroli Magni fundi nonnulli Novientum inter et nobilem quemdam Riebold dictum in banno Uttenheim permutati fuerunt. Hoc instrumentum nos latet.

^h Tradit chronicon Novientense, § 13, temporibus Benedicti abbatis, qui fuit Columbi successor, Pippinum regem monasterio Noviento cum omnibus pertinentiis suis immunitatem concessisse. Istam sane privilegii chartam, que deperdit est, hic memorat filius Carolomannus.

ⁱ Hodie Weisweiler in Brisgovia, vicus ad Rhenum in quo redditus suos amisit abbatia.

juis. In Sulza * cum omnibus ad se pertinentibus; A in Burchheim ^b, in Lagelenheim ^c, in Gruzenheim ^d, in Sigoltesheim ^e, in Racenhusen ^f, in Oleswilern ^g, in Soerenwilere ^h, in Sarmeresheim ⁱ, in Hudenheim ^j, in Northus ^k, cum omni decima ipsorum prediorum. Nullus iudex publicus, nulla judiciaria potestas ingredi presumat, nec aliquem hominum ibi costringat, nec causas audiat, nec fredam tollat, nec mansiones, aut paratas ibi faciat, nec quidquam de fisco nostro requirat. Sed predictus abbas Isenhardus, ejusque successores easdem res auementando, ac meliorando potestative possideant. Et ut hec auctoritas nostra firma et inviolata permaneat, manus nostre subscriptionibus subter signavimus, et de annulo nostro subter sigillavimus.

Signum domini Carolomanni gloriosissimi regis B in Christi nomine. ¹ Maginarius recognovi et descripsi.

Datum sub die pridie Nonas maii, anno secundo regni nostri.

Actum Bruocmagad = palacio publico, in Dei nomine feliciter. Amen.

XLVII.

Carolomanni regis ^a privilegium pro monasterio Grandisallensi (anno 770).

(Apud Schœpflin., *Alsatia diplomatica*.)

Carolomannus gratia Dei rex Franchorum et Lombardorum. Notum sit omnibus episcopis, ducibus, abbatibus, comitibus, domesticis, vicariis, centenariis vel omnibus missis nostris discurrentibus. Quotiens recta petitio sacerdotum, quod pro opportunitatibus locisque sanctorum proderit, ad aures clementie nostrae processerit, talis debet etiam ob audita vel effective in Domini nomine mancipata, unde per æternum retributorem veniam mereamur adipisci, et eos delectet pro stabilitate regni nostri iugiter exorare, vel in omni parte fideliter erga nostrum regnum assistere. Igitur cognoscat magni-

^a Hodie oppidulum Sulz, sive Ober-Sulz in Mundato superiori situm, nonnisi ab oppido Gelvilla dimidia leuca distans.

^b Vicus Burchheim prope Obereuheim, ditioni civitatis Argentinensis subjectus.

^c Hodie Lagelenheim, sesquileuca ab oppido Colmariensi ad Elum flumen positus.

^d Hodie Gruzenheim inter Selestadium et Colmarium, ad dominos de Rathsamhausen pertinet. Possidet ibidem Ebersheimensis abbatia curiam dominicalem: decimas quoque banni Gruzenheimensis cum parcho dividit eadem, quæ olim quoque ad annum usque 1749 jure patronatus gaudet.

^e Hodie Sigoltesheim, sive Savamont, Alsatiæ superioris prope Kienshemium vicus, in quo curiani dominicalem adhuc habet abbatia.

^f Hodie Rathsamhausen prope Selestadium, ad dominos ejusdem nominis spectans. Abbatia Ebersheimensis ibi gaudet decimis.

^g Hodie Orschweiler, vicus duabus leucis supra Rufacum situs, in quo quosdam reditus possidet abbatia.

^h Hodie Scherweiler, e regione Selestadii ad Vogesi pedes, in vallis Villerianæ introitu situs, pertinet ad D. de Choiseul. Abbatia prædicta ibi habet quedam bona.

ⁱ Hodie Sarmeresheim supra Benfeldam, ad Elum

tudo seu utilitas vestra, quod de monasterio Grandevalle, in honorem sanctæ Mariæ virginis constructo, et ^a Cella Verteme in honorem sancti Pauli, et Cella sancti Ursicini confessoris, sibi subjectis, ubi vir Gundoldus venerabilis abba præesse videatur, missa petitione innotuit, eo quod bonæ memorie genitor noster Pipinus rex, vel cæteri antecessorum reges, qui ante ipsum vel nos gubernacula regni Franchorum tenuerunt eorumque manus roboratas, tale beneficium ad ipsam casam dictam cesserunt, ut de villis eorum integre emunitati ejus merito compellenti secundum eorum perceptiones, quod antecessores nostri de potestate ad ipsam casam concesserunt, plena et integra perceperunt vel pro ejus quiete dictorum successorum suorum visi sumus concessisse. Quapropter per hoc præceptum nostrum speciale decrevimus, ordinamus, quod perpetuum Concessurum esse, ut neque vos ... neque vestri, nec quislibet de judiciaria potestate adinctus, in curtis vel villis ipsius monasterii aut ædificiis ipsorum illuc adspicientibus quibuslibet pagis, atque territoriis, tam quod præsentis tempore possidere videatur, vel dominare, quam quod adhuc ex munere regum aut reginarum, seu pro collata populi vel de comparata aut de qualibet rerum detractum augmentare vel meliorare seu attrahere poterit, ad causas audiendum, nec freda exactandum, nec fidei jussores tollendum, nec mancionatas aut paratas faciendum, nec homines distringendum, nec ministeriales suos aut servientes vel acolonos ipsius monasterii distringendum, nec ullas redditiones publicas requirendum, nec exactandum. Quod ad fiscum nostrum aut comites exinde reddibitur penitus egredere, judiciaria potestas nec missi nostri discurrentes præsumant nisi omnes villas eorum sub emunitatis nomine; cum omnes fredos concessus, aut publicas redditiones concessas, omnia sicut superius comprehensum est; tam ipse abbas Gon-

fluvium situs, ad episcopum Argentinensem pertinet. Decimas cum parcho ibi dividit abbatia Ebersheimensis, quæ quoque curia dominicali et jure patronatus gaudet.

^j Hodie Hlutenheim, duabus infra Ebershemium leucis, spectans ad eundem episcopum Argentinensem.

^k Hodie Northausen, vulgo Nartz prope Ersteinium, pertinet quoque ad episcopum Argentinensem. Bona sua in Northausen cum capitulo majori Argentinensi pro prædiis in Kogenheim commutavit abbatia.

¹ Maginarius fuit cancellarius Carolomanni, et omnes ejusdem regis chartas recognovit.

^a Antiquus locus Tribocorum, dictus Brocomagus, apud Schœpflinum, Alsatiæ illustrat. tom. I, pag. 57 et 251, qui sub Alemannis destructus, postea palatium fuit regium; hodie vicus Brumat, sive Brumpt in Alsatia, ad domum Hasso-Darnstadiensem pertinet. Exstat apud Martene, vet. r. Monument. tom. I, pag. 52, alterum Carolomanni præceptum pro monasterio Prumiensi, datum quoque *Brocmagad in mense maio anno secundo regni sui*.

^b Chartam hanc interpolatam exhibent Labbeus in Miscell. capp. 6, 7, § 1; Cointius Annal. Francor. tom. V, ann. 769, pag. 745; Bouquet Scriptor. Rerum Francicar. tom. V, pag. 716.

^c Cella sancti Pauli ad Werlam. Vid. Urstis. Chron. Basil., pag. 7.

aldus, quam successores sui, hoc in Domini nomine omni tempore valeant possidere, atque dominare. Quod nos ad ipsa monasteria aut monachis; qui ibidem sunt aut præsuerunt, pro mercedis nostræ augmento taliter concessimus, ut nulla refractio de hoc, quod superius continetur, quod ab nostra clementia eisdem fuit concessum, nec nostris nec futuris temporibus, vel ullo quoque tempore, ut hoc non fiat nisi quod pro hoc nostro præcepto fuit concessum, pro perpetualiter maneat illibatum atque inconsumum. Et ut hæc auctoritas nostra firmiter habeatur, in omnibus per tempora melius conservetur, manu nostra subscriptionibus subter signavimus et de annulo nostro subter sigillavimus. *

XLVII.

Charta Carolomanni regis, qua villas Faberolas et Norontem cœnobio Dionysiano cōfert (anno 771).

(Apud D. Bouquet, *Recueil des Hist. de France.*)

Carolomannus gratia Dei rex Francorum vir iustus. Et quia monente Scriptura ita oportet unumquemque constanter præparari, quatenus veniente in conspectu superni Iudicis illam mereatur domini piam vocem audire, unde omnes iusti ex bonis actibus erunt gavis; quapropter nos salubriter, ut credimus, considerantes qualiter ex terrenis rebus, quibus superna gratia nobis affluenter in hoc sæculo largire dignata est, saltem vel in pauperibus ex hoc tribuere deberemus, unde misericordiam Altissimi adipisci valeamus. Idcirco cedimus atque donamus pro animæ nostræ remedium, vel pro genitore nostro quondam Pippino, ad monasterium sancti Dionysii martyris, ubi pretiosus dominus cum sociis suis corpore requiescit, donatumque ad præfatum sancto loco esse volumus, hoc est villas quod ipse genitor noster per manus nostras ad ipsa casa Dei dudum delegaverat, nuncupantes Faberolas, qui ponitur in pago Madriacense, et Noronte in pago carnotino, cum omni integritate, vel appendiciis earum, ad ipso monasterio, vel monachis ibidem degentibus, seu ad luminaria ipsius ecclesiæ procurandum vel stipendia pauperum, ut prædictas villas proficere debeant in

augmentum, sicut a vasso nostro Audegario possessas fuerunt, et ut melius delectet ipsos monachos pro nobis et genitore nostro die noctique Domini misericordiam attentius deprecare. Igitur prædictas villas Faberolas et Noronte cedimus atque donamus ad ipso sancto loco, una cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, farinatis, gregis cum pastoribus, omnia et ex omnibus, sicut diximus, cum omni integritate, quidquid præsentī tempore nostra videtur ibidem esse possessio, pars prædicti monasterii ejusque rectores perenniter nostris et futuris temporibus habeant, teneant atque possideant, et ad ipsa casa Dei in nostra elemosina usque in perpetuum absque ullius repetitione debeat esse jure integro confirmato. Et ut hæc auctoritas firma et inconculsa permaneat, nos eam manu propria subter firmavimus, et de anulo nostro sigillare iussimus.

Signum † Carolo Magno gloriosissimo rege.

Maginarius recognovi et subscripsi.

Data in mense decembri, anno quarto regni nostri.

Actum b Salmunciago palatio publico, in Dei nomine feliciter.

XLVIII.

c Testamentum Remigii episcopi Argentinensis, seu charta donationis monasteriorum Aschorie et Werthæ ad ecclesiam Argentinensem. Die 15 Martii 778.

(Apud Granddier, *Hist. de l'Eglise de Strasbourg.*)

† In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sub die Idæ Martii, anno decimo regni domni nostri gloriosissimi Caroli regis. Ego itaque Remigius, etsi peccator vilissimus, servus servorum Dei d, gratia Dei episcopus Argentinensis urbis sana mente, sanoque consilio e hoc feci testamentum f quod ego plena devotione et unica voluntate condidi, quod ego ipse dictavi et manibus meis scripsi et subscripsi, adhibitis legitimi numeri testibus, qui a nobis rogati subter subscripserunt, vel signacula manibus suis roboraverunt g, quod testamentum volo ut ad

* Carolomannus an. 754 jam coronatus est a Stephano papa. Post obitum Pipini patris an. 768 rexit Austrasie partem, et Burgundiam cum dimidia Aquitanie parte. Ad Austrasiam pertinuit ducatus Alemannie, sub quo Alsatia et tractatus monasterii Grandisvallis. Obiit an. 771.

b Salmunciacum, vulgo *Samoney*, subtus Landunum versus orientem, qua tenditur ad Deiparam Letitiensem.

c Hoc insigne testamentum nullibi exstat editum. Illud tamen viderant Koenigshovius et Wimpelinius, de Episcop. Argent. pag. 21, qui quamdam ejus faciunt mentionem.

d Hac formula primus usus est Augustinus in epistola quam versus annum 412 Probae viduæ Probi conscripsit; e Augustinus episcopus servus Christi servorumque Christi, etc., inter Opera Augustini, tom. II, epist. 150.

e Hac conditio, secundum Labeonem, erat requisita pro faciendo testamento in jure Romano. Digest. lib. xxviii, tit. 1, leg. 2.

f Hoc testamentum est egregium monumentum Romane jurisprudentiæ, qualis tunc illa erat in Al-

satia octavo sæculo. Remigii testamentum in omni us conformis est legibus Romanis, et sicut præscribunt formula Marculi, lib. II, cap. 17, apud Bouquetum, tom. IV, pag. 495; formula Lindenbrogiana 72, apud eum ibem, pag. 554, et formula Baluziana 28, ibidem pag. 586. Nec formam hanc a legibus Romanis præscriptam miretur criticus. Iisdem fere formulis conscripta perillustravimus authentica testamenta Perpetui episcopi Turonensis anni 475, Remigii Rhemenensis anni 535, Cæsarii Arelatensis anni 542, Aredii abbatis Autaunensis anni 572, Bertrami episcopi Cenomanensis anni 610, Abbonis patricii anni 750, etc. Notandum est scriptorem Remigianum testamenti rectas in membrana duxisse lineas, ad æqualitatem litterarum seu characterum conservandam; id jam olim præscripserat Basilii, epist. 178: e Notas litterarum perfectas ducto, formasque recto ordine collocato. g

h Singulos testes, qui in testamento adhibentur, adnotare convenit, quis et cujus signaverit testamentum. Id præscribunt leges Romane, Digest. lib. xxviii, tit. 1, leg. 50. Eandem conditionem observavit sanctus Aredius abbas Atanensis, dum ille in suo anni 573

vicem omnium codicellorum plenissimam obtineat firmitatem; et si causa juris civilis pretorii aliquis tanquam intestatum velit infirmare, et ut id non valeat, dentur testes huic heredi mee sacrosancte ecclesie, ac domne mee Mariæ genitrici Dei Domini nostri Jehsu Christi Argentinensi, ubi me peccatorem pietas Dei vel misericordia sancte Mariæ honorem pontificatus habere precepit. Propterea dulcissima domina mea sancta Maria te esse constituo heredem meam et in omnibus eligo atque decerno, et fidei tue cuncta que a me decreta sunt sub tua protectione commendo, et que subter in hoc testamento conscripta continentur, tu piissima et dulcissima domina coram Deo celi et terre meam in omnibus voluntatem adimplendam, atque perficiendam summam habeas potestatem *. Igitur tu, dulcissima domina mea sancta Maria, cum me Deus de hac luce fragillique corpore sua vocatione jusserit emigrare, tu mihi domina heres assistas. Propterea tibi, dulcissima domina mea heres mea sancta Maria, tibi dono donatumque in perpetuum esse volo, in ea ratione, ut dum mihi Deus spacium dederit ad vivendum, et Scolastice nepte mee, vel Rederamno abnepoti meo ^b, quidquid visus sum habere in pago Alsacense, in insula que vocatur Haségaugia ^c, super fluvium Illa, et est ipsa insula in marcha Blabodsaima ^d, et in marcha Quibilisheima ^e, cum basilica superposita, quam ego a novo edificavi et consecravi, ubi condidi dompnam meam sanctam Sophiam ^f, preciosissimoque corpori ejus locum sepulture dedi, quam domnus Adrianus papa pontifex summus mihi dedit ad serviendum, et ego ipse ab urbe Roma in hanc regionem super humeros meos cum ministris meis cum magno decore transtuli. Propterea dulcissima domina et heres mea sancta Maria, tibi dono corpus sancte

testamento scribit: « Quem ego ipse Aredius manu propria scripsi et testibus numero competenti tradidimus subscribendum, etc. » apud Ruinart, inter Opera Gregorii Turonensis, pag. 1508.

* Similia fere habet testamentum sancti Remigii episcopi Rhemensis, quod referunt Terrasson, inter veteris juri-prudentie Romanæ Monumenta, pag. 90, et brevius Marlotus, Historiæ Rhemensis lib. II, cap. 12. « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, gloria Deo, amen. Ego Remigius episcopus civitatis Rhemorum sacerdotii compos testamentum meum condidi jure pratorio, atque id codicillorum vice valere precepi, si juris aliquid videbitur defuisse. Quandoque ego Remigius episcopus de hac luce transiero, tu mihi heres esto, sancta et venerabilis ecclesia urbis Rhemorum, etc. » Pariter in testamento sancti Casarii episcopi Arelatensis, apud Baronium, in Annal. ad annum 508, num. 25, leguntur hæc verba: « Hoc testamentum meum condidi, vel manu propria subscripsi, atque jure pratorio vel jure civili et ad vicem illorum codicillo firmavi. » etc. Consulatur quoque testamentum sancti Bertrami episcopi Cenomanensis anni 610, apud Mabillonem, veter. Analect. tom. III, pag. 112 prim. edit. et testamentum Abbonis patricii an. 739, apud eundem, de Re diplomat., pag. 507.

^b Remigii episcopi Argentinensis patrem fuisse Hugonem comitem, avum Adalricum ducem Alsatie probabile est. Inde Remigius fratres habuit Bodolum et Bleonum. Codex diplomat. tom. I, num. 45, pag. 79. Ergo Scholastica neptis Remigii fuit filia vel Bo-

A Sophie; commendo et ipse ipsam ecclesiam. quam in honore sancti Trophimi ^a dedicavimus, ubi ipsa sancta Sophia preposita in corpore requiescit, cum ipsa insula Aségaugia, quam Roduna religiosa Dei et Adala abbatissa ^b earum portiones de ipsa insula nobis et sancte Sophie tradiderunt et condonavunt, seu cartas coram testibus firmaverunt. Propterea tibi, dulcissima, dono, et heres mea sancta Maria, tibi trado ipsam insulam pro anime mee remedio, vel pro eterna retributione, ut apud piam Dominum veniam merear adipisci sempiternam. Et tu piissima domina mea pro me Dominum Jehsum Christum, quem tu in utero meruisti portare, deprecari digneris, ut mihi peccatori veniam sempiternam donec. Ileo-que dulcissima domina et heres mea tibi ipsam insulam supra nominatam Aschaugiam trado cum omni integritate et soliditate, cum basilicis, cum domibus, ædificiis, curtis, pomiferis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, campis, terris perterrariis, faranariis, pascuis, peculis utriusque tam majoris quam minoris sexus, et mancipiorum, et peculiorum, aquis aquarumque decursibus, vel quicquid dici aut nominari potest, et mea ibidem legitima hodie videtur esse possessio, et quicquid ad ipsum locum sanctum aspicere videtur, et a bonis hominibus per series scripturarum ibidem condonatum fuit, et quicquid ego ibidem acquisivi, aut mihi traditum fuit, vel per comparationis titulum acquisivi. Et ego iterum per donationis titulum ad ipsum locum sanctum delegavi tibi, dulcissima domina mea sancta Maria, in ea ratione, sicut superius conscripsimus, tradimus, atque transfundimus, ut tu ipsa pro peccatis meis exorare digneris, ut veniam merear accipere, et molem peccaminum meorum minuire; similiter tibi dono, dulcissima domina et heres mea, in alio pagello ^c Aragougense

doli, vel Bleoni, potius Bodoli, cum notitia scribat Bleonum unicum genuisse filium, nomine Hug.

^c Haségaugia, sive Eschau est insula Rhenum inter ac Elum, supra Argentoratum. Olim fuit familie Benedictine parthenon, cujus bona ad episcopum Argentinensem pervenerunt, et inde ad ejusdem ecclesie capitulum majus, quod adhuc hodie jure patronatus in Eschau gaudet, et decimas cum parcho dividit. Vicus vero Eschau parthenoni propinquus est fendum Lichtenbergense Rathsamhausis concessum.

^d Vicus Blobsheim prope Eschau, pertinens ad domos de Kempffer et de Güntzer.

D * Wibolsheim, vicus quadrante distans ab Eschau, cum quo facit unam parochiam unumque hannum.

^f Aschovie retro altare adhuc conspicitur tumba lapidea, que, ut dicunt, continet reliquias sanctarum Sophie et filiarum ejus Fidei, Spei et Charitatis.

^g Ecclesia parochialis in Eschau; adhuc sacra est sancto Trophimo martyri.

^h Roduna, sive Ruchuina et Adala, quæ una post alteram abbatissa Aschaugiensi præfuerunt monasterio, dicuntur in notitia num. 45 Codicis diplomatici to. I, pag. 79 filie Bodoli, quem fuisse fratrem Remigii episcopi supra diximus. Exstat apud Schœpflinum, Alsat. diplom. tom. I, pag. 53, charta Adalæ anni 754 in qua dicitur: Ego itaque Adala filia Bodali Deo sacrata.

ⁱ Pago minoris, seu subpagi vocabantur pagelli. Sic Helveticus Uronice pagus vocatur pagellus Uronice in diplomatibus quæ anno 855 et 854 Turicensi abbatie concessit Ludovicus Germanicus.

* monasterium, quod dicitur Werith ^b super fluvium Araris ^c, et est ipsa insula Grechchinbach ^d, quod Rapertus episcopus a novo opere edificavit, et ipse mihi per stum cultellum ^e coram testibus tradidit, et iterum germani ipsius Raperti his nominibus Erlulfus et Cundbertus ipsum monasterium requisierunt, et ego ipsos exinde revestivi ^f. Sed postea gratias Deo et intercedentibus bonis hominibus, et Xenio ^g meo quod ego dedi, vel beneficium meum quod ego illis per precariam ^h beneficiavi, dum ipsi adviverent, et exinde nobis censum solverent, et post eorum obitum in nostram revocarem dominationem et ipsum beneficium, hoc est, quod Raperti proprietas fuit ex alode, et per hoc ipsius germani Raperti ipsum monasterium nobis iterum tradiderunt coram testibus, seu et cartulam traditionis nobis fecerunt, et de ipso monasterio nobis revestierunt, et per festucam ⁱ sibi exinde de ipso monasterio exiti fecerunt coram testibus, sicut lex

* Id est, Argovia sive Ergau. Hæc ab Arola fluvio nomen trahens inter Ursam et Arolam sita fuit olim pars minoris Burgundie. Ridicula est, quam post Zeilerum et Besoldum allegat Hergottus, Geneal. Habsb. tom. I, lib. I, cap. 4, p. 28, Argoviae etymologia, qua nominis ejus etymon deducitur a voce theodisca idem significante ac *geehrtes land*, id est, regio honorata.

^b Id est Werd, vel Schœnwerd, monasterium, nunc collegiata. Jacet vero locus Schœnwerd in ditione reipublicæ Salodorenensis ad viam publicam quæ Arovie Oltram tendit, in facie castri Salodorenensis Goskon. Olim pertinebat ad præfecturam Oltenensem, nunc vero viget incorporatus præfecturæ Gossensii.

^c Araris, sive Arola, Gallice l'Aar. Arolam nomine Araris sæpius fuisse vocatam probant Walafridus Strabo, Ekkehardus, Hepidannus atque Notkerus, quorum testimonia allegat Scheepflin, Alsat. illust. tom. I, pag. 629. Eodem sensu vocem Araris sumit Glareanus in hujus fluvii panegyrico.

^d Grechchinbach, hodie Grezenbach, vicus in cuius parochia situs est pagus Schœnwerd. Nomen ejus primitus fuit Grenzenbach, quia in fine (*Grenzen*) insulam Werith, seu Werd habebat, ut ipsum innuit testamentum. Grezenbach autem est situs in ditione reipublicæ Salodorenensis, et in præfectura Gossen. Collatio parochiæ pertinet hodie ad collegiatam Schœnwerdensem. Est illa membrum capituli ruralis Willisau dicti in diocesi Constantiensi. Vide *Leu Helvetisches Lexicon*, tom. IX, pag. 219.

* Investitura vel traditio olim fiebat vel per charтам, vel per symbola quedam, quæ rei in alterius dominium translationem factam reipsa denotarent. De investituris per cultellum vide Ducange, Glossarii tom. III, pag. 1527. Singulare illius exemplum exhibet Concambium Sisenandi, apud Mabillonem, de Re diplom. lib. vi, pag. 542. Et juxta legem meam per cultellum et festucam nodatum, seu Guasonem terræ vobis exinde ad vestram partem corporalem facio vestituram, ad vestram proprietatem habendum, etc. Investituram per cultellum sic describunt auctores Gallici Novæ Diplomatiæ, tom. IV, pag. 648: *Le couteau étoit un des signes les plus ordinaires des Investitures. Suivent on le plioit avant que de le présenter au chef ou à quelque membre du chapitre, ou de la communauté en faveur de laquelle se faisoit la donation, ou avant que de l'offrir sur l'autel de l'église où le donateur vouloit consacrer à Dieu les biens qu'il en avoit reçus.* Consulatur dissertatio de translatione jurium symbolica, an. 1748 Altorfii edita.

^f Revestire est iterum vestire, vel in possessionem

Alamannorum fuit ⁱ. Propterea tibi, dulcissima domna et heres mea sancta Maria, dono tibi ipsum monasterium quod dicitur Werith, et est in honore sancti Leodegarii martyris, in fine Grechchinbaccense, in insula super fluvium Ararim, tam pro salute anime mee, quam pro remedio anime Raperti episcopi, ut tu ipsa intercedas pro nobis, ut mereamur a Deo adjuvari, ut deleantur delicta nostra et veniam sempiternam apud pium Dominum mereamur accipere. Propterea tibi, dulcissima domna et heres mea sancta Maria, dono ipsum monasterium superius denominatum cum omni integritate et soliditate, cum basilicis, cum domibus, edificiis, cum omnibus adjacentibus et appenditiis, cum villis, curtibus, curtiferis, mansionariis, terris, perterrariis, mancipiis, campis, pratis, silvis, vineis, farinariis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, peculiis utriusque sexus tam majoris quam minoris, mobile et immobile, quidquid dici et nomi-

rusus mittere cum qui ab ea exutus fuerat. Du cange, tom. V, p. 1421.

^g Xenium, id est, præstatio vice muneris. Idem, tom. VI, pag. 1784.

^h Precaria est libellus, seu charta qua quis allodium vel prædium ab ecclesia sub censu annuo ad utendum per vitam accipit, precario illud possessurus. Ducange, tom. V, pag. 794. Idipsum precaria explanationem innuit hoc testamentum. *Precarium*, aiunt Ulpianus et Paulus jurisconsulti veteres, in edicto prætoris est, quod precibus petenti utendum conceditur, quamdiu is qui concessit patitur. Consulatur de precariis *Nouveau Traité de Diplomatique*, tom. I, p. 265, et tom. V, pag. 694.

ⁱ Festuca erat frustillum vel ramusculi, vel scirpi, quæ in signum traditionis in sinu alicujus jaciebatur, vel in manus tradebatur, ut scilicet is qui acceperat, recordaretur rem transactam firmiter constitutam esse, tamque stabilem mensuram, quam firme festucam in manibus teneret. De festuca sequentia tradunt auctores Gallici Novæ Diplomatiæ, tom. IV, pag. 644: *Chez les Germains, France et autres, la stipulation se faisoit de la part du vendeur, ou du donateur, en jetant la paille dans le sein de l'acquéreur ou donataire. On stipuloit encore soit en rompant la paille, soit en l'insérant dans une charte par forme d'investiture. L'usage de rompre la paille étoit ordinaire entre les contractans. Ils vérifioient au besoin leurs conventions en rapportant de part et d'autre les morceaux du bâton brisé, ou de la paille rompue.* Et tomo V, pag. 637 not.: *Les anciens Germains et surtout les Francs se servoient d'une paille pour symbole de l'action par laquelle ils livroient quelque chose. Cette paille étoit mise dans la main de celui qui recevoit la chose promise, et il attachoit ce symbole à la charte de tradition, c'est-à-dire, à l'acte par lequel on donnoit la chose même. Modus tradendi et transfrendi proprietatem ac dominium rerum per festucam a duodecimo seculo ad usque decimum sextum adhuc erat in usu in Germania, ut exemplis probat Haltausius, in Glossario Germanico mediæ ævi, pag. 782 et 1284 vocibus *Halm* et *Verschiesen*. In charta Germanica Johannis de Werde Landgravii Alsatizæ an. 1296 pro monasterio sancti Marci in Argentina, apud Schilterum Glossarii pag. 543 mentio fit investiture festucalis. *Hat dieselben Güter in unsere Hande, und das Recht der Eigenschaft derselben Güter uns usgegeben mit ein Halmen, als das gewonlichen ist.**

^j Lege pactum legis Salicæ, titulo 49, apud Ecardum, pag. 92, et Bouquetum, tom. IV, pag. 150.

nari potest, vel quidquid hodie visus sum possidere, A
et quod ad ipsum monasterium pertinet et a bonis
hominibus per cartulas traditionis et concessionis et
venditionis ad ipsum locum sanctum sancto Dei Leo-
degario delegatum fuit. Tibi, dulcissima et heres
mei sancta Maria, hec omnia superius deno-
minata tibi trado, atque transfundo, in ea ra-
tione sicut superius diximus. Quod ego ipse, et
Scolastica neptis mea, et Raderamnus abnepos
meus, dum advivimus, per tuum beneficium Donna
mea et successores mei, qui tunc temporis esse vi-
dentur, habere debeamus sub usufructuario, et cen-
sum annis singulis ad festivitatem sancte Mariæ in
dedicatione ipsius altaris, quod modo dedicavimus,
solidos xx in argento dare debeamus, et hoc volumus,
ut ipsos solidos illic clerici nostri canonici in
nostra elemosina recipiant, ut ipsos melius delectet
die nocteque Deo et sanctæ Mariæ deservire, et pro
no-^{is} Deum exorare, et ut nomina nostra scripta
sint in libro vite, et ut corpusculum meum in illa
cripta, quam novo opere feci, requiescat. Volo ego,
et precor, et rogo, successoresque meos contestor,
ut per nullam occasionem licentiam habeatis, Sco-
lastice nepte mee, nec Raderamno abnepoti meo de
ipso beneficio, quod ego dedi, ejicere foras, hoc est,
illa cella sancte Sophie in insula Aschangia et illo
monasteriolo in Aragaugia, quod dicitur Werida. Et
si ista contempneritis, aut aliud facere vultis, nisi
quod ego superius conscripsi, ante tribunal Christi
exinde deducatis rationem, et hoc non valeatis fa-
cere. Et quando quidem cum ego Remigius, et Sco-
lastica et Raderamnus jam fati munus impleverimus,
tu sacrosancta Ecclesia sancta Maria, agentesque tui
totum ac integrum, sicut a nobis fuit possessum, in ve-
stram revocetis potestatem atque dominium, et tibi per-
petualiter, sancta Maria heres nostra, proficiat in aug-
mentum. Et hoc volumus et supplicamus, ut post
nostrorum quoque discessum nullus homo illas cel-

lulas Ascegaugiam et Werida, quas ego ad sanctam
Mariam dedi, nullo tempore in beneficio habeat. Si
quis vero et quicumque persona quolibet tempore,
quocumque ingenio contra hoc testamentum, quod
egospontanea voluntate, inspirante divino magisterio
feci et ego ipse scripsi, venire aut agere temptaverit,
aut contrarius esse voluerit, aut minuire, aut irrum-
pere conaverit, in primis iram Dei incurrat, et ab
antistite, qui tunc temporis est, coram Deo et sancta
Maria excommunicatus existat, et illa die tremenda
cum districtus examinatore advenerit, reus et iudi-
catus discedat, et insuper inferat sanctorum actori-
bus sacrosanctæ ecclesiæ sancte Mariæ heredi mee
una cum sacratissimo fisco auri libras quinque, ar-
genti pondus viginti quinque coactus exsolvat, et
quod repetit vindicare non valeat, et nihilominus
presens pagina testamenti firma stabilitate debeat
permanere, cum stipulatione subnixâ. Actum Argen-
tina civitate. Notavi diem ^a et annum quem supra.

Ego in Dei nomine Remigius peccator gratia Dei
episcopus hoc testamentum a me factum in amore
sanctæ Mariæ, quod ego ipse manibus meis scripsi,
et superius scribere rogavi, relegi. Et ego ^b Gislebertus
ac si peccator episcopus. Ego ^c Willibaldus episcopus
subscripsi. Signum Garibaldi. Ego ^d Weomadus
episcopus. Ego in Dei nomine ^e Waldericus vocatus
episcopus. Ego ^f Walabertus vocatus episcopus. Si-
gnum Hüllind. Signum Lantfridi. Signum Balldne.
Signum Harbaldi. Signum Friderichd. Signum Ral-
hinfridi, qui et ipse consensit pro parte uxore sua
Harilandæ.

In Dei nomine Remigius peccator episcopus feci
hoc testamentum in honore Domini et sanctæ Mariæ
Argentoratine de Aschagia, que est in Wibilesheim
marcha, seu et in Bladbotesheime marcha pro anime
mee remedio una cum ipso corpore sancto sanctæ
Sophiæ, similiter et in alio loco qui dicitur Werida
monasteriolo, quod est in marcha Grechchinbach

^a Frequentem esse usum formulæ *notari diem*
octavo præsertim sæculo, testantur auctores Gallici
Novæ Diplomaticæ, tomo IV, pag. 655.

^b Gislebertus fuit episcopus Tornacensis et Novio-
mensis. Memoratur apud Sirmundum, tom. II Concil.
Galliae, pag. 66, inter duodecim e Francia direc-
tos episcopos, qui mense Aprilis 769 Romano inter-
fuerunt concilio. Gislebertum episcopum an. 782
obiisse tradit auctor San-Dionysianus brevis chro-
nici relatus a Bouqueto, tom. V Script. rer. Francic.,
pag. 29. Ejusdem epitaphium composuit Alcuinus
abbas.

^c Sanctus Willibaldus primus fuit Aureatensis,
sive Eichstettensis Ecclesiæ episcopus an. 741 a san-
cto Bonifacio consecratus, gessitque episcopatum ad
annum usque 786 vel 787, ut probat Cointius, Annal.
Ecclesiast. tom. VI, pag. 555. Inter Patres concilii
Attiniacensis an. 765 subscripsit Willibaldus *episco-
pus de monasterio Achistadi*. De sancto Willibaldo fu-
sius agit Falckenstein, in antiquitatibus Nordgaviens-
ibus ecclesiæ Aureatensis, pag. 1-19, et in codice
diplomatico antiquitatum Nordgaviensium, pag. 445-
468.

^d Weomadus tunc erat episcopus Trevirensis anno
781 mortuus, uti videre est apud Browerum et Hon-
themium Trevirensis ecclesiæ Annalium scriptores.

^e Waldericus fuit episcopus Laureacensis ac Pa-
taviensis an. 774 Wiserici successor, an. 804 ipse
defunctus. Consulatur Cointius, Annal. ecclesiast.
tom. VI, pag. 87 et 651; Hundius, in Metropoli Sa-
lisburgensi, tom. I, pag. 195, edit. an. 1719, et Han-
zsius, Germaniæ sacræ tom. I, pag. 138-145.

^f Tres nominis Walaberti sæculo octavo clare-
runt episcopi. Primus fuit Baldebertus, sive Adal-
bertus, qui ex abbate Fabariensi episcopus Curiensis
an. 750 factus obiisse dicitur an. 754 cum beati præ-
conio, inde ad chartam nostram an. 778 non perti-
net. Alter fuit Baldebertus, sive Baldoberthus Romani
an. 755 in abbatiâ Murbacensi successor et titulo
episcopi in chartis ejusdem abbatiæ an. 760 et 761,
more tunc usitato insignitus. Obiit Baldebertus an.
762, ut testantur Annales Nazarienses cujus auctor
fuit monachus anonymus abbatiæ Murbacensis, apud
Freherum, in corpore Franciæ Historiæ veteris,
pag. 886. Tertius fuit Walabertus, seu Baldober-
tus, qui Wallo sive Wallano in episcopatu Basileensi
successit, et qui perperam confunditur cum Baldo-
berto Murbacensi. Walabertus Basileensis, qui no-
stram chartam subscripsit, jam anno 748 subscrip-
serat chartæ Heddonis, et anno 765 interfuerat
concilio Attiniacensi.

pro animæ mee remedio, et pro anima Ratberti episcopi. Signum Anteneri. Signum Licenzid. Signum Erinenberti. Signum Raderamind. Signum Waidegirst. Signum Venantie. Signum Scholastice. Signum Erinenegunde. Signum Maurind. Signum Ugindne. Signum Audeberti. Signum Widerici. Signum Udone. Signum Uribid. Signum Anausoni. Signum Berngrid. Signum Alione. Signum Hardrind. Signum

* Signa testium præscribit lex Theodosii et Valentiniani imperatorum, lib. XXI, cap. de testament. « Fi-

A Rotmundi. Signum Apponi. Signum Ulabolfe. Signum Scaione. Signum Ilaimone. Signum Wanbaldi. Signum Hildibrandi. Signum Wolfgrind. Signum Leoind. Signum Audrild. Signum Erhusto clerico. Signum Hilderici clerici. Signum Gerwigo clerici. Signum Udalmannid. Signum Nandwigo clerico. Signum Hildimund. Signum Hildiberti

nem autem testamenti subscriptiones et signacula testium esse decernimus. »

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

CYRICIUS, BARGINONENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.	9
EPISTOLÆ.	9
Epistola Cyrici ad Talonem episcopum.	9
Epistola duæ Cyrici ad sanctum Hildefonsum, Toletanum episcopum.	9

SANCTUS HILDEFONSUS, TOLETANUS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.	9
Monitum in vitam sancti Hildefonsi.	41
Beati Hildefonsi elogium.	43
VITA sancti Hildefonsi, a Cixilano edita.	43
VITA alia sancti Hildefonsi per Rodericum Cerratansem scripta.	47
Monitum in sancti Hildefonsi Opera, præcipue in librum de perpetua Desparæ Virginitate.	51
DE VIRGINITATE PERPETUA SANCTÆ Mariæ ADVERSUS TRES INFIDELES LIBER UNICUS.	53
Oratio et confessio sancti Hildefonsi.	53
CAPUT I. NUM. — Synonymorum torrente contra Iovinianum ostendit beatissimam Dei matrem in conceptu et pari virginitate summius oportere cum maternitas gloria copulari.	58
Cap. II. — Virginitatem in Dei matre confirmat adversus Helvidium.	61
Cap. III. — Sanctam Mariam ex natione et stirpe Iudeorum esse, ex fide autem et honore, laude et amore, Christianorum. Tandem aliquot prophetarum oraculis probat virginitatem summam oportere cum maternitas gloria copulari.	64
Cap. IV. — Hortatur Iudeum ne virginis et matris minuat gloriam, cujus ignominia redundat in prolem. Et quod Virginem adorant omnes cælestes virtutes, et confluant ad eam omnes populi, Iudeorum quoque perditionem obiter ostendit ab antiquis patribus divinitus prophetatam.	67
Cap. V. — Sacrum Incarnationis explicat arcanum.	71
Cap. VI. — Oratione premissa, probat filium sanctæ Mariæ esse Deum.	74
Cap. VII. — Duplicis instrumenti verborum connectione Christum docet ut hominem, ita sanæ et Deum altissimum esse. Item totam Servatoris nostri vitam usque ad Spiritus sancti in apostolorum missionem copiose depingit.	79
Cap. VIII. — Ostendit Deum multa fecisse magna in Virgine gloriosa, ex quibus colligit potuisse ipsius virginitatem in partu illasam facile servare. Sterilis Elisabeth aliorumque testimonio divinitatem in Christo confirmat.	83
Cap. IX. — Angelorum attestatione, rerumque omnium insensibilium obsecutio docet Christum Deum, perinde ac hominem esse, ut inde Iudeus aperte colligat ipsum cum virginitatis decore matrem suam servare potuisse.	88
Cap. X. — Concludit Mariam toto Incarnationis mysterio virginitate permansisse.	93
Cap. XI. — Sanctæ Mariæ matris Dei virginitatem perpetuo servatam angelica attestatione concludit.	99
Cap. XII. — Convertit sermonem ad beatissimam matrem, atque ad ipsius Filium gloriosum. Item concludit adversus impios intactæ virginitatis profanatores.	103
Monitum.	103

ANNOTATIONUM DE COGNITIONE BAPTISMI LIBER

UNUS.	111
Prefatio.	111
CAPUT PRIMUM. — Exordium orationis.	112
Cap. II. — Quod insinuetur novæ regenerationis dicere mysterium velle.	112
Cap. III. — Quod unus sit Deus Trinitas 1-4a.	115
Cap. IV. — Quod tota Trinitas unus Deus omnia 1-4a.	115
Cap. V. — Quod homo a Deo bene sit conditus, a diabolo male deceptus.	115
Cap. VI. — Quod pietas Conditoris præcesserit culpam hominis.	115
Cap. VII. — Formatio Ecclesiæ de latere Christi ad similitudinem formationis Evæ de latere Adæ.	115
Cap. VIII. — Quod in exordio primorum hominum et incarnationis et mors præfigurata est Christi.	115
Cap. IX. — Quod incarnationem Christi tota Trinitas operata fuerit, sola tamen persona Filii hanc suscepit.	115
Cap. X. — Quod ideo data lex est, ut rediret in cognitionem homini Deus.	115
Cap. XI. — De temporibus sub quorum distinctione sæculum stetit.	116
Cap. XII. — De conatu exsequendum ordinem.	116
Cap. XIII. — Quod ipsis exordii causarum instauratio hominis inchoata cognoscitur, in quibus ejus restauratio continetur.	116
Cap. XIV. — De Joanne et baptismo penitentiar, cujus signum sunt stramenta ciliciorum, per quæ ad oleandum parvuli deducuntur.	116
Cap. XV. — Quod incipiente baptismo Christi cessavit baptismus Joannis. Et quomodo Christus baptizet et non baptizet.	117
Cap. XVI. — Quod solus Christus baptizat, qui soli sibi baptizandi retinuit potestatem, quamvis sive bonus, sive malus minister baptizet.	117
Cap. XVII. — Quod doctor studiis orationum munire debet prædicationem verborum, ut quod locutus est Dei virtute melius quam ejus actione formetur.	118
Cap. XVIII. — Qualiter aggrediendus est qui nolens invitat ad fidem.	118
Cap. XIX. — De adaptione sanæ fidei.	119
Cap. XX. — De his qui volentes primum ad fidem convertuntur catechumeni, id est, audientes dicantur.	120
Cap. XXI. — Quod catechumeni per penitentiam sint ad lavacrum adducendi. Quodque si quis Joannes baptizavit catechumenorum habuere figuram.	120
Cap. XXII. — Qui sunt exorcismi a quibus exorcizantur catechumeni et emergunt.	121
Cap. XXIII. — Quid sit exorcismus.	121
Cap. XXIV. — Qualis erit exorcismus.	121
Cap. XXV. — Unde habuit exorcizandi virtus initium, vel in quo mysterio divinis verbis hoc episcopus agat.	121
Cap. XXVI. — Quod exorcizando catechumenos potestas diaboli auferitur.	122
Cap. XXVII. — De exemplo Evangelii, secundum quod catechumeni oleo perunguntur.	123
Cap. XXVIII. — Quod ordinate lectio Isaiæ prophete, Petri quoque apostoli et Marci evangelistæ, exorcizationis in conventu ecclesiæ proferantur.	123
Cap. XXIX. — Quod mysterium salutis, quod semel	

Christo mori ite est factum, quotidie fiat in his qui regerantur noscitur. 124

Cap. XXX. — Quid sit, vel quare sit competens dicitur. 124

Cap. XXXI. — De tradendo Symbolo. 125

Cap. XXXII. — Quare ratione Symbolum constet. 126

Cap. XXXIII. — De Symboli nomine, et quid Symbolum sit. 126

Cap. XXXIV. — Quod quinta feria ante Pascha reddendum est Symbolum. 127

Cap. XXXV. — Quod catholica fides brevitate Symboli teneatur. 127

Cap. XXXVI. — Initium Symboli, et quid sit credulitas. 127

Cap. XXXVII. — Quod in D. o solo, non in rebus, sed de rebus adhibenda sit fides. 127

Cap. XXXVIII. — Quod ideo sit Deus omnipotens, quia omnia fecit. 127

Cap. XXXIX. — Quod Filius neque de nihilo neque de aliqua est materia factus, sed tantumdem a Patre ineffabiliter genitus. 128

Cap. XL. — Quod incarnatus Filius de Spiritu sancto et Maria virgine natus est. 129

Cap. XLI. — Quod Filius, cum dicatur natus de Spiritu sancto, non sit omnino filius S. ritus sancti. 129

Cap. XLII. — Quod non omne quod ex aliqua re nascitur continuo ejusdem rei filium unicipari conceditur. 130

Cap. XLIII. — Quod utrumque sexum salvaverit Christus vir nascendo de femina. 130

Cap. XLIV. — Quod virginis partus nihil injuriæ fecerit Christi divinitati. 131

Cap. XLV. — De nomine et iudicio Pontii Pilati. 131

Cap. XLVI. — Quare mortem crucis Christus elegerit. 131

Cap. XLVII. — De sacramento crucis. 132

Cap. XLVIII. — De sepultura Christi. 132

Cap. XLIX. — Quod neque Deitate neque carne, vel in anima Christus descendit in infernum. 132

Cap. L. — De somno mortis et gloria resurrectionis Christi. 133

Cap. LI. — De ascensione in caelis corporis Christi. Et non querendum ubi sit id ipsum corpus. Quare celorum latitudo promissa fidelibus cunctis. 133

Cap. LII. — Quid sit sessio et dextera Dei. 133

Cap. LIII. — Quid accipendum est vivis et mortuis quod iudicare venturus est Christus. 134

Cap. LIV. — Quod interposita dispensatio assumpti hominis Paulo longius reddidit commemorationem Spiritus sancti ab ordine Trinitatis. 134

Cap. LV. — Quod Spiritus sanctus Deus est ex Patre Filioque procedens. 134

Cap. LVI. — Quare dicatur Spiritus. 135

Cap. LVII. — Quare dicatur Spiritus sanctus. 135

Cap. LVIII. — Quod Spiritus sanctus nec genitus dicitur nec ingeneratus, sed procedens tantum. 135

Cap. LIX. — Quid interest inter nascentem Filium et procedentem Spiritum sanctum. 135

Cap. LX. — Quod Spiritus sanctus ex opere angelus dicatur. 135

Cap. LXI. — Quare Spiritus sanctus Paraclitus vocetur. 135

Cap. LXII. — Quare Spiritus sanctus septiformis dicitur. 136

Cap. LXIII. — Quod ad Trinitatem referatur spiritus rectus, spiritus sanctus, et spiritus principalis. 136

Cap. LXIV. — Quare Spiritus sanctus donum dicitur. 136

Cap. LXV. — Quare Spiritus sanctus charitas et gratia nuncupetur. 136

Cap. LXVI. — Quare Spiritus sanctus Dei digitus dicatur. 137

Cap. LXVII. — Quare Spiritus sanctus in columba specie venisse testatur. 137

Cap. LXVIII. — Quare Spiritus sanctus ignis nomine appellatur. 137

Cap. LXIX. — Quare Spiritus sanctus aquae nomine dicatur. 137

Cap. LXX. — Quod aliud sit aqua sacramenti; aliud aqua Spiritus sancti. 137

Cap. LXXI. — Quare Spiritus sanctus unctio dicatur. 138

Cap. LXXII. — Quod ideo sancta Ecclesia creditur, quia in illa dilectio proximi demonstratur. 138

Cap. LXXIII. — De nomine Ecclesie catholice. 138

Cap. LXXIV. — Quare Ecclesie, cum una sit, septem attribuantur. 138

Cap. LXXV. — Unde intravit Ecclesia, vel quare dicatur Sion, vel Jerusalem. 139

Cap. LXXVI. — Quid distet inter Ecclesiam et Synagoga. 139

Cap. LXXVII. — Quod in Ecclesiam sanctam Spiritus sanctus Novum et Vetus Testamentum plenissime inspiravit. 139

Cap. LXXVIII. — Quare auctoritas Scripturarum in Ecclesia possunt remitti peccata. 139

Cap. LXXIX. — Qui libri continentur in canone utriusque Testamenti. 140

Cap. LXXX. — Quod omnes sanctae auctoritatis libri vel memoria tenendi sunt vel omnino in-ogit non habendi. 140

Cap. LXXXI. — De remissione peccatorum. 140

Cap. LXXXII. — Quod in actione penitentiae non consideranda est mensura temporis, sed doloris; quodque non nisi in Ecclesia possunt remitti peccata. 141

Cap. LXXXIII. — De evidenti carnis resurrectione. 141

Cap. LXXXIV. — Quod in resurrectione nihil pereat de humana carne; sed quodcumque in quamlibet perditionem dispersum existerit vel consummatum totum ad illam animam redeat, quae hanc, cum viveret, animavit. 142

Cap. LXXXV. — Quod omnipotens Deus mirabiliter atque ineffabiliter ex toto quo caro constat eam in resurrectione mirabili celeritate restituit. De exemplo quoque status solubilis metalli, qua quomodo resurrectio fieri possit monstratur. 142

Cap. LXXXVI. — De diversitate status, et macie, vel pinguedine corporum humanorum, in qua sancta corpora h. e. solum quod docuit habebunt. 143

Cap. LXXXVII. — Quod sanctorum corpora spiritalia resurgunt, non tamen spiritus erunt. 143

Cap. LXXXVIII. — Quod reproborum corpora resurgent quidem, sed cum vitis et deformitatis suis perseverant putredine. 143

Cap. LXXXIX. — Quod mitior poena erit soli originali peccato, et minime actuali. 144

Cap. XC. — Quod a morte usque ad resurrectionem anime in abilitis receptaculis teneantur, vel requir, vel aeruma. 144

Cap. XCI. — Quomodo defunctorum animabus vacationum oblationes et elemosynae vel prosit, vel minime prosperentur. 144

Cap. XCII. — Quod vita aeterna sit gratia Dei, stipendium vero mortis peccatum. 144

Cap. XCIII. — Quod in hac vita comparetur quo possit hanc vitam quisque vel relevare, vel aggravare. 145

Cap. XCIV. — Quod aiant sacrificia et elemosynae pro baptizatis defunctis oblata. 145

Cap. XCV. — Quod post resurrectionem impleto iudicio permanebunt singulae civitates in angelis et hominibus; Christi in gloriam aeternam, zabolii in damnationem perpetuam. 145

Cap. XCVI. — De reliquis causis ad regulam verae fidei pertinentibus. 146

Cap. XCVII. — Quod post Symbolum veniatur ad fontem. 147

Cap. XCVIII. — Quod homo in mundo ita servit principi mundi, sicut Israel servivit in Aegypto Pharaoni. 147

Cap. XCIX. — Quod a gignit nubes et columna quae praecesserunt populum salvandum. 148

Cap. C. — Quomodo per columnam subsequentem et praecedentem liberum arbitrium ostenditur regi per gratiam praeventum, et subsequentem misericordiam Dei. 148

Cap. CI. — De congressione itineris, et ingressu Rubri maris, quorum significantia tenetur in aquis fontis. 149

Cap. CII. — De figura et typo baptismi in nube et mari a Paulo apostolo commendatis. 149

Cap. CIII. — Quod transitus maris perveniendi ad manna significat post baptismum venire ad Christi corporis sumptum. 149

Cap. CIV. — Quod uno tempore sit et generatio rerum, et regeneratio hominum. 150

Cap. CV. — Quod sustinere dicitur mysterium sacramentum, donec in superficie miraculum ostendatur aquarum. 150

Cap. CVI. — De descriptione efficientiarum aquae fontis. De patentis admiratione miraculi. 154

Cap. CVII. — Quare et unde fons in Quadragesima clauditur, et in Pascha reseratur. 156

Cap. CVIII. — De tempore et loco baptizandi. 157

Cap. CIX. — De expositione mysteriorum fontis. 157

Cap. CX. — De gradibus fontis. 157

Cap. CXI. — De duabus pactiionibus abrenuntiationis et credulitatis. 158

Cap. CXII. — Quod in nomine Trinitatis datur baptismum, et quod in baptismo quaecumque persona Trinitatis omnia

sit, nihil baptismi celebritas agit; quoque Christi baptismum in Trinitate exstitit actum.

Cap. CXIII. — Quod baptismum et originale et actuale peccatum tollat, et quod non nisi renatus habeat vitam eternam; et quare vel abrenuntiationem vel confessionem alii propter alios profitentur.

Cap. CXIV. — De his qui de fonte baptizatos excipiunt, et quid cum eis agere debeant.

Cap. CXV. — Quod pro spe futuræ beatitudinis regenerationis detur, non ut temporalis mortis pena tollatur.

Cap. CXVI. — Quod solis sacerdotibus liceat dare baptismum, excepta necessitate periculi.

Cap. CXVII. — Quid significat quod infans aqua immergitur ad similitudinem mortis Christi. De simplici quoque et trina baptismatis mersione.

Cap. CXVIII. — De non iterando baptismo.

Cap. CXIX. — Quod primum baptismus aquæ sit, secundum sanguinis.

Cap. CXX. — Quod tertium baptismum penitentiam sit in alluvio lacrymarum.

Cap. CXXI. — Quod nec in hæreticos licet iterare baptismum.

Cap. CXXII. — Quod post baptismum gloriæ cantico decantato ad unctionem proveniunt est homo.

Cap. CXXIII. — De unguento christiatis et institutione ejus.

Cap. CXXIV. — Quod per visibilem unctionem corporis invisibiliter Spiritus sanctus operetur animæ unctionem.

Cap. CXXV. — Quod non Christo, sed hominibus datur spiritus ad mensuram.

Cap. CXXVI. — De discretione qua sanctus Spiritus ad mensuram datur hominibus.

Cap. CXXVII. — De Spiritu septiformi interpretatio sancti Gregorii papæ.

Cap. CXXVIII. — De impositione manus.

Cap. CXXIX. — Rursum de impositione manus, et de Spiritu sancto.

Cap. CXXX. — Spiritus sanctus datur a Deo.

Cap. CXXXI. — De chrismate.

Cap. CXXXII. — Quomodo docendus est baptizatus, ut discat orare.

Cap. CXXXIII. — De oratione Dominica.

Cap. CXXXIV. — De oratione non longa.

Cap. CXXXV. — De omni petitione quod petit qui orationem Dominicam orat.

Cap. CXXXVI. — De veritate corporis Christi in Eucharistia.

Cap. CXXXVII. — Quod est corpus Christi intelligere, vel sanguis.

Cap. CXXXVIII. — Sicut de pane sic et de vino.

Cap. CXXXIX. — De edificatione hominis per penitentiam et lacrymas.

Cap. CXL. — Oratio propter albas tollendas.

Cap. CXLI. — Item benedictio.

Cap. CXLII. — Sermo dicendus ad infantes die tertia post Pascha propter albas tollendas.

LIBER DE ITINERE DESERTI, QUO PERGITUR POST BAPTISMUM.

Cap. I. — De exordio hominis ad reparationem per Christum.

Cap. II. — De reparatione hominis.

Cap. III. — De morte Salvatoris et regeneratione vitali.

Cap. IV. — De Ecclesia in Christo sociata.

Cap. V. — De adoptione filiorum Dei.

Cap. VI. — De liberatione post baptismum.

Cap. VII. — De baptizatis instruendis in sana doctrina.

Cap. VIII. — Quod est aqua amara et dulcis.

Cap. IX. — De duodecim apostolis et septuaginta discipulis.

Cap. X. — Quod celeri compendio per iter Evangelii veniatur ad regnum.

Cap. XI. — De attendenda actione liberationis humanæ.

Cap. XII. — Quod non immoratur in lege, si spiritaliter intelligitur.

Cap. XIII. — De illorescente Evangelii lumine.

Cap. XIV. — De preparatione incarnationis quæ perducit nos usque ad incommutabilem veritatem Deitatis.

Cap. XV. — Quod in eremo sanctæ vitæ delectatio non invenitur voluptatis immunde.

Cap. XVI. — De congressione eremi sanctæ vitæ.

Cap. XVII. — De signis et duatu deserti.

Cap. XVIII. — Quod sol justitiæ, qui lumen infundit,

ipse humorem voluptatis exhaustit.

Cap. XIX. — Quod per solam gratiam Dei possit homo salvari.

Cap. XX. — De attendendo refrigerio eternitatis propter donum consolationis præsentis.

Cap. XXI. — De affectibus quibus beatitudo desideratur æterna.

Cap. XXII. — De descriptione voluptatum quarum humor non invenitur in sancti deserto.

Cap. XXIII. — De dapibus spiritualibus mentis stomacho preparatis.

Cap. XXIV. — Quod multis charismatum donis nos in hac peregrinatione reficiat Christus.

Cap. XXV. — De sacramento luminis.

Cap. XXVI. — De sacramento olei.

Cap. XXVII. — De sacramento panis.

Cap. XXVIII. — De sacramento aquæ.

Cap. XXIX. — De significantia virgæ.

Cap. XXX. — De significantia floris et lili.

Cap. XXXI. — De significantia vitis.

Cap. XXXII. — De significantia malgranati.

Cap. XXXIII. — De significantia ficus.

Cap. XXXIV. — Quod gentilitas, vel infructuosa anima desertum dicatur.

Cap. XXXV. — De significantia cedri.

Cap. XXXVI. — De significantia spinæ.

Cap. XXXVII. — De significantia myrti.

Cap. XXXVIII. — De significantia olivæ.

Cap. XXXIX. — De significantia abietis.

Cap. XL. — De significantia olivi.

Cap. XLI. — De significantia buxi.

Cap. XLII. — De significantia pini.

Cap. XLIII. — De significantia cedri et cypressi.

Cap. XLIV. — De significantia calami.

Cap. XLV. — De significantia junci.

Cap. XLVI. — De significantia lili, rosæ et violæ.

Cap. XLVII. — De significantia hyssopi.

Cap. XLVIII. — De significantia sinapi.

Cap. XLIX. — De significantia montis, quod est Christus.

Cap. L. — De significantia Sion, quod est Ecclesia.

Cap. LI. — De significantia Libani.

Cap. LII. — De significantia lapidum.

Cap. LIII. — De avium spirituum solatio.

Cap. LIV. — De significantia columbæ.

Cap. LV. — De significantia pellicanis.

Cap. LVI. — De significantia ucytoracis.

Cap. LVII. — De significantia passeris.

Cap. LVIII. — De significantia aquilæ.

Cap. LIX. — De significantia fulcis.

Cap. LX. — De significantia tururis.

Cap. LXI. — De significantia hircinis.

Cap. LXII. — De significantia gallinæ.

Cap. LXIII. — De significantia phœnicis.

Cap. LXIV. — De significantia serpentis utriusque.

Cap. LXV. — Item significantia serpentis.

Cap. LXVI. — De significantia utriusque leonis.

Cap. LXVII. — De significantia lupi et ovis.

Cap. LXVIII. — De significantia agni.

Cap. LXIX. — De significantia cervi.

Cap. LXX. — De significantia hianulorum caprem.

Cap. LXXI. — De significantia equi.

Cap. LXXII. — De felicitate sancti deserti.

Cap. LXXIII. — Sperandum in solo Deo.

Cap. LXXIV. — Quod nemo salvari possit nisi et præcedenti et subsequenti misericordia Dei.

Cap. LXXV. — De subsequenti narratione confecta.

Cap. LXXVI. — Repetitio quorumdam præteritorum.

Cap. LXXVII. — Quid sit fides.

Cap. LXXVIII. — Unde dicta fides.

Cap. LXXIX. — Quod fides et malorum rerum et bonorum.

Cap. LXXX. — Quod fides et præteritarum rerum sit, et præsentium, et futurarum.

Cap. LXXXI. — Quod fides et suarum rerum sit, et alienarum.

Cap. LXXXII. — Quod fides et opus connexa salvent hominem; discussa non salvent.

Cap. LXXXIII. — De comparationibus rerum fidei quæque confecta.

Cap. LXXXIV. — Quod spes non nisi bonarum et futurarum rerum.

Cap. LXXXV. — Quod ex fide nascatur spes.

Cap. LXXXVI. — Unde dicta spes.

Cap. LXXXVII. — Quod spei contraria desperatio sit.

Cap. LXXXVIII. — De sententia Pauli, qua fidem, spem

et charitatem decerner contexta demonstrat.	190
Cap. LXXXIX. — Expositio ejusdem sententiae Pauli.	190
Cap. XC. — De charitate et nomine ejus.	191
Monitum.	192
Epistola Quirici episcopi Bascimonensis ad Hildefontem.	192
— Et gratias agit de libro ad se misso de Virginitate sanctae Mariae, quem mirifice laudat, fructum referens quem ejus lectio percepit.	193
Responsio Hildefonti. — Laudes a Quirico acceptas in Deum refundit.	194
Epistola altera Quirici ad eundem Hildefontem.	194
Eum ut Scriptoris interpretandis operam det hortatur.	194
Responsio Hildefonti. — Id se quidem libenter praestitum, sed iniquitate temporum retardari significat.	196
LIBER DE VIRIS ILLUSTRIBUS.	195
Præfatio.	195
Caput primum.	198
Cap. II, III.	199
Cap. IV, V.	200
Cap. VI, VII.	201
Cap. VIII, IX.	202
Cap. X-XIII.	205
Cap. XIV.	204
APPENDIX PRIMA. — SANCTO HILDEFONSO OPERA DUBITANTER ASCRIPTA.	205
Monitum.	205
OPUSCULUM DE PARTU VIRGINIS, PASCHASIO RATIONE ANATI CORDELLI VETERIS PROBARIUS ATTRIBENDUM.	207
Monitum.	227
FRAGMENTUM TRACTATUS DE PARTU VIRGINIS, eodem auctore.	227
Aliud fragmentum ex libro de PARTU VIRGINIS, prout est in Editione Feytaud, et Cod. Ameliano, in quo exordium potius ejusdem sermonis ad populum continetur.	235
Admonitio ad lectorem.	235
SERMONES DUBII.	239
SERMO PRIMUS. — De Assumptione beatissimae et gloriosae virginis Mariae.	239
SERMO II. — De eadem Assumptione beatæ Mariæ secundum.	250
SERMO III. — De eadem Assumptione beatæ Mariæ tertius.	251
SERMO IV. — De Assumptione beatæ Mariæ quartus.	258
SERMO V. — De Assumptione beatæ Mariæ quintus.	259
SERMO VI. — De Assumptione beatæ Mariæ sextus.	264
SERMO VII. — De Assumptione beatæ Mariæ septimus.	267
SERMO VIII. — In laudem beatæ virginis Mariæ.	269
SERMO IX. — De Assumptione beatæ Mariæ octavus.	271
SERMO X. — In Purificatione sanctæ Mariæ.	272
SERMO XI. — In Nativitate Dei genitricis semperque virginis Mariæ.	277
SERMO XII. — De sancta Maria.	279
SERMO XIII. — In diem sanctæ Mariæ.	280
SERMO XIV.	285
APPENDIX SECUNDA. — OPERA SANCTO HILDEFONSO SUPPOSITA.	285
LIBELLUS DE CORONA VIRGINIS.	285
Præfatio.	285
Prologus.	285
CAPUT PRIMUM. — Ostendit qua ratione corona nostrae Domini esse debeat.	286
Cap. II. — Teotazius lapis pretiosus in corona virginis.	287
Cap. III. — Lucanum silius in corona Virginis secundum locum obtinet.	289
Cap. IV. — Tertio locatur Sardius lapis in corona Virginis.	290
Cap. V. — Liliū flos candidus in quarto loco coronæ Virginis situatur.	292
Cap. VI. — Situatio Calcedonii pretiosi lapidis in corona virginis Mariæ.	295
Cap. VII. — Positio Arcturi luminis splendidi in corona Virginis.	294
Cap. VIII. — Sapphirus lapis pretiosus in corona situatur Virginis.	296
Cap. IX. — Crocus flos aromaticus in corona Virginis.	297
Cap. X. — Situatio Achate pretiosi lapidis in corona Virginis.	298
Cap. XI. — Stella marina splendida in corona Virginis.	299
Cap. XII. — Jaspis lapis pretiosus hic situatur in corona nostrae Domine.	300

Cap. XIII. — Positio rose v. rutilæ in corona Virginis.	301
Cap. XIV. — Situatio carbunculi lapidis pretiosi in corona Virginis.	303
Cap. XV. — Sol luminare præfulgidum hic totam coronam illustrat.	304
Cap. XVI. — Positio Smaragdi pretiosi in corona Virginis.	305
Cap. XVII. — Positio floris pulcherrimi, scilicet Violæ, in sexto decimo loco in corona Virginis.	306
Cap. XVIII. — Amethystus lapis pretiosus in corona Virginis.	308
Cap. XIX. — Luna clara et fulgida in corona Virginis.	309
Cap. XX. — Positio Chrysolithi lapidis pretiosi in corona Virginis.	311
Cap. XXI. — Hic Virgo laudatur devote, et solis quoniam in eius corona.	312
Cap. XXII. — Chrysopasus in corona Virginis.	315
Cap. XXIII. — Hic Oriona stella splendida in corona Virginis collocatur.	315
Cap. XXIV. — Situatio Berylli lapidis in corona Virginis.	316
Cap. XXV. — Camamilla flos decorus coronæ Virginis in ultimo loco.	317
CONTINUATIO CHRONICORUM BEATI ISIDORI, SANCTO HILDEFONSO SUPPOSITA.	317
Præfatio.	317
Incipit continuatio.	319
EPIGRAMMATA SANCTO HILDEFONSO A PSEUDO-J. LIANO IN COLLECTIONE VARIORUM CARMIN. M. ATTRIBUTA.	325
Monitum.	325
EPIGRAMMA PRIMUM.	325
II. — De hospitio a parentibus suis edificato.	321
III. — Carmen sepulchrale pro sancto Heladio præsule Toletano.	325
IV. — Pro sancto Eugenio avunculo Toletano pontifice.	325
V. — Aliud pro sancto Leandro et Massono metropolitano, hoc Emeritensi, illo vero Hispalensi.	325
VI. — Ad sanctissimum virum et doctorem Fulgentium.	326
VII. — Epitaphium ad sanctum Isidorum Hispalensem.	326
VIII. — Ad sanctam virginem Florentinam.	326
IX. — Ad sanctam Leocadiam virginem et martyrem.	326
X. — In translatione corporis sancti Fulgentii.	327
XI. — De Synagoga patrie sue.	327
XII. — Sancto Justo.	327
Aliud epitaphium in laudem sancti Isidori.	328
SANCTUS LEODEGARIUS, AUGUSTODUNENSIS EPISCOPUS.	
NOTITIA HISTORICA.	329
VITA sancti Leodegarii, auctore Ursino abbate ejus equali.	335
Prologus auctoris.	335
CAPUT PRIMUM. — Leodegarius tum in palatio, tum in avunculi domo informatur.	336
Cap. II. — Diaconus, post archidiaconus efficitur.	336
Cap. III. — Athus deinde in aulam vocatus, Aduorum creator episcopus.	337
Cap. IV. — Clotario mortuo, faret Childerico, contra Ebroinum Theodoricum laudatorem, Ebroino monacho facto, Childerici aule præfatur.	337
Cap. V. — Post tres annos regni fit invisus. Paschæ per-vigilium cum rege Augustoduni celebrat.	338
Cap. VI. — Saceris peractis, clam abscedit. Rege ammentate Luxovium se recipit atque Ebroino reconciliatur.	338
Cap. VII. — Childerico mortuo in sedem suam revocatur, Ebroino comite.	339
Cap. VIII. — Ebroinus restitutus de perdendo Leodegario cogitat. Adua urbe obsessa, inimicis obviam procedit Leodegarius.	340
Cap. IX. — Oculis privatur. Biennio in monasterio detinetur.	340
Cap. X. — Cum fratre accusatur coram rege ab Ebroino. Calumniis impostis respondet.	341
Cap. XI. — Guarinus, acceptis fratris monitis, lapidibus obruitur.	341
Cap. XII. — Leodegarius jussu Ebroini dire mutilatur.	341
Cap. XIII. — Fiscannum relegatus, usum linguae recipit.	342
Cap. XIV. — Ejus vexatores dant penas.	342
Cap. XV. — Chrodobertus, trahitur, cæcis lumine illustratur.	343
Cap. XVI. — Equitibus quatuor ad necandum Sanctum	

mittuntur.	513
Cap. XVII. — Oratione facta, capite plectitur. Sarcinæ sepeliuntur.	515
Cap. XVIII. — Miracula ad sepulcrum facta. Fures sacrilegi, omnibus restitutos, puniuntur.	514
Cap. XIX. — Ebrius explorator impius poenas luit. Ebrius etiam ipse.	515
Cap. XX.	516
VITA ALTERA sancti Leodegarii, ab auctore anonymo.	515
Prologus auctoris.	515
CAPUT PRIMUM. — Leodegarius in omnibus perfectus, ab Adone instruitur. Archidiaconus ut se gerat. Episcopus Aduorum oratione contentione ordinatur. Quid in episcopatu egerit.	517
Cap. II. — Ebrius adversarius patitur.	518
Cap. III. — Qua causa. Clotario mortuo, optimales in Childerico consentiunt. Cur. Ebrius contrarius apud Luxovium exsultat. Theodorici iussus ad sancti Dionysii monasterium relegatur.	519
Cap. IV. — Childerici edictum iustum comiti moxque rescindit. Rex in Leodegarium commovetur. Ab eo corruptus de ejus nece cogitat.	520
Cap. V. — Nova causa preteritur. Pasche vigilia ad nece queritur sanctus. Regem adit inrephus. Mortem ob diem sacrum declinat. Hector occidit.	520
Cap. VI. — Detentus ab invidiis, Luxovium relegatur. Ab imminente nece per Hermenarium liberatur.	522
Cap. VII. — Cum Ebrius reconciliatur. Regni status post Childerici mortem. Cometes.	523
Cap. VIII. — Leodegarius a viris religiosus protegitur. Ebrius Luxovio egressus de perdendo Leodegario cogitat; a sancto Genesio impeditur, Augustoduni cum Leodegario exiit; Theodorici adit, monastica veste atque, resumpta uxore; Theodoricum sacrum diripi; Leodegarium rursus exagitat; Clodoveum Clotarii filium supponit.	524
Cap. IX. — Didoni et Waimero perdendi Leodegarii mandatum committit Ebrius. Aduum urbem obsidet. Sanctus thesauros suos in pios usus pendit; egregia suis dat monia; jejunia et supplicationes inducit; in ecclesia indulgentiam petit ab omnibus; confecti interdicto inquit adversariorum consilium.	526
Cap. X. — Theodorico fidem renuit violare; hostibus sevientibus sese offert sumpto viatico; eorum evulsionem sine gemitu patitur. Boboni Augustodunum assignatur in prædam.	528
Cap. XI. — Waimero sanctus committitur. Sanctus Genesius a simili casu eripitur. Ebrius ludia consumi jubet Leodegarium. Waimerus erga eum mollitur, Leodegarius acceptum a Waimero argentum Aduensibus dirigit.	529
Cap. XII. — Ebrius, Pseudo-Clodoveo rejecto, major for domus Theodorici efficitur; edictum injustum condit; servit et grassatur in omnes; Leodegarium de Childerici nece accusat. Leodegarius Germanum hortatur ad patientiam.	530
Cap. XIII. — Gairius lapidibus obruitur; Leodegarius pedibus, lingua ac labiis multatur et Waingo custodiendus traditur; vocis usum recuperat; ab Hermenaro curatur; ejus lingua et labia rescunt. Auctoris ætas. Fiscannus perducit Leodegarius.	531
Cap. XIV. — Inimicorum roinas luget; episcopis sibi contrariis in synodo exturbatis, ad synodum ipse sistitur; Childerici necem a se deprecatur; regi multa prædicit; Chroberto, post scissam tunicam, traditur perimendus; lumine celesti commendatur; mortis sententiam æquo animo excipit.	533
Cap. XV. — Hospitem consolatur; in locum martyrii deducit, carnificibus Deo commendatis, datis cervicibus percussus subistit; percussor impius perit; Sanctus sepelitur.	535
Cap. XVI. — Sepulchre locus cœditus illustratur. Fures sacrilegi, omnibus restitutos, puniuntur. Ebrius ad tumulum mittit exploratorem, ejus impetus morte punitur. Ebrius impendens extinguitur; qua occasione.	536
Cap. XVII. — Quo tempore. Contentio de sancti Leodegarii corpore oritur; Ansoaldus sorte acceptum Pictavos deferri curat. Ermenane alibuisse rogatu hæc scribit auctor. Audulfus Sancti Miracula descripsit.	538
Cap. XVIII. — Varia ad Sancti feruntur miracula.	570
Cap. XIX. — Monachi Sancti Maxentii excipiunt sacrum corpus. Miracula alia.	571
Cap. XX. — Fidelium religio in sacrum corpus; in basilica nova Sanctus sepelitur.	572
Cap. XXI. — Martyrii, etc., tempus.	574
EPISTOLA CONSOLATORIA, QUAM SANCTUS LEODEGARIUS EPISCOPUS ADOREM POST OBITUM GERMANI SUI GAIKENI, POST ANISIOS OCULOS ET LABIA INCISA, DIREXIT AD GENTILEM.	

DUARUM SUSSIONIS IN CENOBIO PUELLARUM.	373
SYNODI A SANCTO LEODEGARIO CELEBRATÆ.	
CANONES ALIQUOT.	377
TESTAMENTUM SANCTI LEODEGARI.	379

LEO PAPA II.

NOTITIA HISTORICA.	383
EPISTOLÆ.	387
EPISTOLA PRIMA, Constantini imperatoris ad Leonem II papam.	387
Epist. II, ejusdem imperatoris ad synodum Romanam.	393
Epist. III, Leonis II ad Constantinum imperatorem.	399
Epist. IV, Leonis II ad episcopos Hispania.	411
Epist. V, Leonis II ad Quiricum episcopum.	415
Epist. VI, Leonis II ad Simplicium comitem.	416
Epist. VII, Leonis II ad Ervigium regem Hispanie.	418
Fragmentum epistolæ Leonis II ad episcopos et regem Dalmatarum.	420

BENEDICTUS II, ROMANUS PONTIFEX.

NOTITIA HISTORICA.	421
EPISTOLÆ.	423
EPISTOLA PRIMA, Benedicti II ad Petrum notarium regionarium. — Monet illum ut acta synodalia sexti concilii (quorum gratia a Leone II in Hispania missus erat) episcoporum Hispanie subscriptione muniri curet.	425
Epist. II, Benedicti II ad Ervigium regem. — Significat se Petrum notarium regionarium mittere, qui secum ferret sextæ synodi definitionem, simulque Constantini imperatoris edictum, atque libellum acclamationis ejusdem synodi ad eundem imperatorem.	424

JOANNES PAPA V.

NOTITIA HISTORICA.	425
EXEMPLUM DIVINÆ JUNCTIONIS JUSTINIANI AUGUSTI DIRECTÆ AD JOANNEM PAPAM URBS ROMÆ, IN CONFIRMATIONEM SEPTIMÆ SYNODI CONSTANTINOPOLITANÆ.	425

SANCTUS JULIANUS, TOLETANUS EPISCOPUS, NEC NON

MOALII ET FELIX, BARCHINONENSIS ET TOLETANUS EPISCOPI.

NOTITIA HISTORICA.	427
VITA, seu ELOGIUM, sancti Juliani.	425
Monitum.	425
Incipit Vita.	425
Admonitio.	428
SANCTI JULIANI PROGNOSTICON FUTURI SÆCULI LIBRI TRES.	425
Auctoris epistola.	425
Idem responsio.	427
LIBER PRIMUS. — DE ORIGINE HUMANÆ MORTIS.	421
CAPUT PRIMUM. — Quomodo primum mors in mundum intravit.	421
Cap. II. — Quod Deus immortales angelos creaverit, peccantibus autem hominibus mortem sit comminatus.	421
Cap. III. — De qualitate primi hominis, vel de pena mortis, qua post peccatum iuste damnatus sit.	421
Cap. IV. — Unde dicta sit mors.	422
Cap. V. — Tria esse genera mo- tis.	422
Cap. VI. — Quam aspera sit mors carnis, et quod plerumque molestiam ejus non sentiant morientes.	422
Cap. VII. — Quod plerumque contingat ut per asperam mortem liberetur anima a peccatis.	423
Cap. VIII. — Quod mors bonum aliquod non sit, et tamen bonis bona sit.	423
Cap. IX. — Contra eos qui dicunt: Si in baptismo peccatum primi hominis solvitur, quare mors baptizatos homines subsequitur?	424
Cap. X. — Quod præsto sint angeli quando homines moriuntur.	425
Cap. XI. — De timore mortis corporeæ.	425
Cap. XII. — De differentia timoris, quare unusquisque exploret, utrum tolerabilis sit plura genera mortium vivendo formidare, an unam ex his, quæ contingit, sustinere.	426
Cap. XIII. — De non timenda Christianis morte corporis, propterea quod justus ex ille vivit.	427
Cap. XIV. — Quibus ex causis timor mortis humane valet temperari; et ut diem mortis potius amplecti quam timere debeamus; et quod magnus illic charorum numerus nos expectet.	428
Cap. XV. — Quam contraria sit Dominice orationi nostra voluntas, quando et quotidie ut fiat voluntas Dei oramus, et transire ad eum insistente morte metu volumus, cum exemplo cujusdam fratris, cui liberali exire de sæculo iucepsus apparuit Christus.	471

Cap. XVI. — Ne desperatione frangamur, cum imminente morte turbamur. 473

Cap. XVII. — Quod orationi in fine insistere debemus, et commendare nos fratrum precibus. 473

Cap. XVIII. — Quod conditiones sepulture et curatio-
nis funerum delicti fidelibus impendantur. 475

Cap. XIX. — Utrum prosit defunctis, si corpora eorum
in ecclesiis tumulantur. 474

Cap. XX. — Quod multum prosit mortuo in ecclesia tu-
mulato fides, qua creditur martyris apud quem constitit
patrono iusto adjuvari. 474

Cap. XXI. — De oblationibus quæ pro fidelibus defunctis
offeruntur. 475

**LIBER SECUNDUS. — QUOMODO DE ANIMÆ DEFUNCTORUM
HABEANT ANTE RESURRECTIONEM CORPORUM.** 475

Capot. PRIMUS. — De differentia paradisorum. 475

Cap. II. — Ubi sit paradisi in quo beatorum animæ
exsistunt corporibus requiesunt. 475

Cap. III. — Quid significet sinus Abraham, in quo beato-
rum animæ recipiuntur. 476

Cap. IV. — De differentia infernorum. 477

Cap. V. — Unde dictus sit infernus. 478

Cap. VI. — Quales sint inferi, vel si sint corporei. 478

Cap. VII. — Qua ratione inferi sub terris esse credan-
tur. 478

Cap. VIII. — Quod animæ beatorum, statim ut a cor-
pore exeunt, ad Christum in celum vadunt. 478

Cap. IX. — Quod nunc animæ defunctorum in quibusdam
receptaculis teneantur. 479

Cap. X. — Quod animæ quæ aliquid minus de perfecta
sanctitate habuerint, exsistentes de corpore, non statim
collocentur in celestibus regnis. 479

Cap. XI. — Quod ante resurrectionem corporum non sic
videatur Deus a sanctis spiritibus defunctorum sicut post
resurrectionem videbitur, et qualiter nunc defunctorum
animæ corpora sua desideant recipere. 479

Cap. XII. — Quod post decessum Christi ad inferos
animæ electorum non locis illis teneantur ubi patriarcharum
animæ tenentur, sed statim eant ad celum. 480

Cap. XIII. — Quod sicut animæ sanctorum post transitum
ad celum vadunt, ita peccatorum animæ in infernum tran-
sunt. 480

Cap. XIV. — Quod hi qui semel fuerint in infernum
projecti, ibidem erunt in perpetuum permansuri. 480

Cap. XV. — Quod non sit anima privata sensibus suis
post mortem corporis. 481

Cap. XVI. — Quod anima similitudinem corporis habeat,
et in eadem corporali similitudine requiem sentiat perle-
ratque tormenta. 482

Cap. XVII. — An anima, cum incorporea sit, igne cre-
datur corpore cruciari. 482

Cap. XVIII. — Quod unus sit gehennæ ignis, et non
uno modo e ueliet peccatores. 482

Cap. XIX. — Quod post mortem purgatorius ignis esse
credatur. 483

Cap. XX. — Quod alius sit ignis purgatorius, quo pleri-
que salvandi esse creduntur, alius ille in quo impii, Chri-
sto iudicante, mergendi sunt. 484

Cap. XXI. — Quod ignem purgatorium non post ultimum
iudicium, sed ante, perferant animæ. 485

Cap. XXII. — Utrum hi qui in purgatorio igne salvandi
sunt, usque ad tempus resurrectionis an infra cruciari cre-
dantur. 485

Cap. XXIII. — Quod ad tribulationem purgatorii ignis
mors ista pertinet carnis. 486

Cap. XXIV. — Utrum animæ mortuorum se hinc in et
quæ nunquam viderunt, agnoscant. 486

Cap. XXV. — Utrum animæ beatorum orare videantur
pro his quos in inferno sentiunt. 487

Cap. XXVI. — Utrum animæ mortuorum orant pro sa-
lute charorum viventium. 487

Cap. XXVII. — Utrum constriatari vel letari possint
animæ defunctorum pro viventium charorum salute, seu
tristitia aut qualibet cura virorum moveantur. 488

Cap. XXVIII. — Quod patriarchæ, prophete et apostoli,
omnesque beatorum spiritus non ardent secum gavisio-
sus expectant; et quod non sit illis perfecta lætitia
donec pro nostris erroribus dolent. 489

Cap. XXIX. — Utrum scire possint mortui quid agant
vivi. 491

Cap. XXX. — Utrum possint mortui viventium oculis
aspicere. 491

Cap. XXXI. — Quod non impiorum sed sanctorum animæ
tantum sciunt quid possit a viventibus agi. 492

Cap. XXXII. — Utrum post adventum Christi ad inferos,
ex quo sanctis reseratum est iter ad celos, aspicere va-
leant aut boni malos in dolore, aut mali bonos in requie
constitutos. 493

Cap. XXXIII. — Contra eos qui dicunt quod nulla sit
animæ vita post mortem. 493

Cap. XXXIV. — Contra eos quibus parum videtur quod
anima post mortem carnis in quadam corporali similitudine
letis quædam videat, vel tristitia sentiat. Et quod expres-
siora sint ibi læta vel tristitia quam hic videri possunt per
somnia alii animæ. 493

Cap. XXXV. — Quid remunerationis habere credantur
animæ defunctorum ante resurrectionis illius ultimum
tempus. 495

Cap. XXXVI. — Quod post depositionem corporis huius
statim videatur a sanctis spiritibus Deus. 495

Cap. XXXVII. — Quod etiam modo sanctorum anima-
rum cum Christo in celis regnent. 496

LIBER TERTIUS. — DE ILLA RESURRECTIONE. 497

Capot. PRIMUS. — Quod tempus et diem iudicii nullus
hominum noverit. 497

Cap. II. — Utrum specialis locus esse credatur ubi ju-
diciu a Domino agatur. 497

Cap. III. — Quod nullus noverit hominum per quot dies
futurum illud iudicium extendatur. 498

Cap. IV. — De terrore adventus Christi, et quod in ea
forma qua iudicatus est, in ipsa ad iudicium veniet, et iu-
diciu agitat. 498

Cap. V. — Quod præeunte cruce Christus ad iudiciu
veniet, et quod eadem crux angelorum humeris, de orbo
Christo descendente, portabitur. 499

Cap. VI. — De terrore visionis diaboli, cum sublatu
fuerit, ut ad iudiciu adducatur. 500

Cap. VII. — Quod Christus ad iudiciu veniens iustis
iustis et terribilis apparebit iniustis. 501

Cap. VIII. — Quod Christus in carne ad iudiciu ve-
nientem iusti et iniusti carnis oculis sint visuri. 501

Cap. IX. — Quod non Pater, sed tantum Filius ad iu-
diciu faciendum venturus esse credatur. 501

Cap. X. — Quod non pertineat ad hanc vitam, cum Chri-
stus vivos et mortuos iudicaturus de celo descenderit. 501

Cap. XI. — De sedibus iudicantium. 502

Cap. XII. — De his qui cum Domino ad iudicandum ses-
suri sunt. 502

Cap. XIII. — Quod in prænominitis a Christo duodecim
sedibus non solum duodecim apostoli sessuri sint, sed
omnis perfectorum numerus, qui in duodecimarium nume-
rum pertineant. 502

Cap. XIV. — De ultima resurrectione corporum huma-
norum. 503

Cap. XV. — Quod septimo angelo tuba exsente, in ictu
oculi erit resurrectio in thronorum. 503

Cap. XVI. — Quod ad omnes homines pertineat resur-
rectio, immutatio vero tantum ad sanctos. 504

Cap. XVII. — Quod non aerium corpus, sed caro quam
gerimus, sine ulla corruptione resurget. 504

Cap. XVIII. — Quomodo spiritalia corpora tunc habere
credantur, cum futura corpora non spiritus, sed corpora
verissime præbentur. 504

Cap. XIX. — De qualitate corporum quæ in resurre-
ctione futura sunt. 504

Cap. XX. — In qua ætate vel statura futuri sunt resur-
gentes, sive sint ætates, sive iuvenes, vel infantes. 505

Cap. XXI. — Utrum æquales an diverse stature sint
stature vel figure surgentium corporum, et utrum macri
cum eadem macie, pingues cum eadem pinguedine, in
resurrectione futuri sint. 506

Cap. XXII. — Quod sine aliqua deformitate sanctorum
corpora resurrectura sint. 506

Cap. XXIII. — Quod superfluum sit querere de repro-
batorum corporibus, in qua ætate vel mensura resurgent. 507

Cap. XXIV. — Quod viri et feminae in proprio sexu re-
surgent. 507

Cap. XXV. — Quod nulla resurgentes cibi ac potus cura
solicite. 508

Cap. XXVI. — Quod carnalibus indumentis natura nostra
non eget. 508

Cap. XXVII. — De abortivis fetibus; et quia homo ex
quo incipit in matris utero vivere, ex tunc credatur ad
reurrecti nem ultimum pertinere. 509

Cap. XXVIII. — De his qui cum maiore vel minore
membrorum numero, vel qui cum duobus capitibus et uno
corpore, aut duobus corporibus et uno capite, vel cætero
genere monstruoso nascentur, qualiter resurrecturi cre-
dantur. 510

Cap. XXIX. — Quod hi qui nunc a bestis comedantur,
aut diversa laniatione truncantur, resurgentes integra-
tem sui corporis obtinebunt. 510

Cap. XXX. — Quod hi qui de hac vita debiles exierunt
cum suis integris membris in resurrectione futuri sint.

Cap. XXXI. — Utrum in resurrectione quicquid unguibus vel capillis nostris per tonsuram vel sectionem detractum est redit: gr̃ari credatur.	512
Cap. XXXII. — Qualiter hi qui de massa perditionis dicerent non sunt resurrecturi sint.	513
Cap. XXXIII. — De ordine futuri iudicii.	513
Cap. XXXIV. — De honorum malorumque discretionibus.	514
Cap. XXXV. — Quod ipsa separatio bonorum a malis per angelica ministeria fiet.	514
Cap. XXXVI. — Quod separatis in dexteram partem bonis, in sinistram vero malis, libri aperti erunt, id est, conscientie singulorum.	514
Cap. XXXVII. — De auditis malo, quem iusti non timebunt.	515
Cap. XXXVIII. — De precipitatione diaboli et perditione impiorum.	515
Cap. XXXIX. — Quis est liber ille de quo Joannes apostolus dicit quod omnes qui tunc non fuerint inventi scripti in libro vite, in stagnum ignis mittantur.	515
Cap. XL. — Quod in igne impiorum corpora durent absque sui consumptione.	516
Cap. XLI. — Quomodo demones futurus ille ignis exuret.	516
Cap. XLII. — De diversitate poenarum pro diversitate meritorum.	517
Cap. XLIII. — Contra illos qui scrupulosissime querunt qualis sit ille ignis futurus, vel in qua mundi parte haberi possit.	517
Cap. XLIV. — Quod post damnationem impiorum requatur remuneratio electorum.	517
Cap. XLV. — Quod peracto iudicio, transiet forma servi in qua iudicium Christus agitalit, et sic tradet Christus regnum Deo et Patri.	518
Cap. XLVI. — De conflagratione ignis qua mundus hic dicitur interire.	518
Cap. XLVII. — Quod finito iudicio incipiat esse cœlum novum et terra nova.	518
Cap. XLVIII. — Quod in cœlo novo et terra nova non omnes resurgent, sed sancti futuri sunt.	519
Cap. XLIX. — Contra eos qui dicunt: Si post factum iudicium erit conflagratio mundi, ubi tunc eas poterunt sancti, qui non contingantur flamma incendii?	519
Cap. L. — De remuneratione sanctorum et regno, cum Christus præcingat se et transiens ministrabit suis.	519
Cap. LI. — Quod mali tunc nesciant quid agatur in gaudio beatorum, boni tamen sciant quid agatur in suppliciis mizerorum.	520
Cap. LII. — Quod in isto corpore in quo modo sumus in cœlis tunc et portari et habitare possimus.	520
Cap. LIII. — Utrum subtiliores tunc motus corporis habebimus, an tales erunt sicut modo haberi videntur.	520
Cap. LIV. — Utrum per corporis oculi istos, quibus nunc cernimus solem et lunam, videntur tunc Deus.	520
Cap. LV. — Quod ea visione tunc Deum videbimus qua nunc cum angelis videtur.	522
Cap. LVI. — Quod arbitrii libertate multo plus firmiori quam in hac vita omnes sancti usuri sunt, in qua tamen peccare non poterunt.	522
Cap. LVII. — Quod ibi oblivionem pariter et recordationem habebimus.	522
Cap. LVIII. — De diversitate meritorum et præmiorum in qua tamen nullus sit alii invidiosus.	523
Cap. LIX. — Quod infatigabiliter Deum lauabunt sancti.	523
Cap. LX. — Quod sine fine Dominum videbimus, et quod ipse sit finis desideriorum nostrorum.	524
Cap. LXI. — Quod ipse Dominus tunc nobis erit in præmium, et quod tunc honesta nostra desideria iustitice impleantur.	524
Cap. LXII. — De fine siue fine in quo in fine Dominum laudabimus.	524
Monitum.	525
SANCTI JULIANI DE TRIBUS CAPITULIS LIBER APOLOGETICUS.	525
Monitum.	525
SANCTI JULIANI DE COMPROBATIONE ÆTATIS SEPTÆ LIBRI TRES.	527
Liber primus.	529
Liber secundus.	530
Liber tertius.	530
SANCTI JULIANI ANTIKEIMENON. HOC EST CONTRAPOSITORUM SIVE CONTRARIORUM IN SPECIEM UTRISQUE TESTAMENTI LOCORUM, LIBRI DUS.	583

Præfatio.	583
Monitum.	583
Locorum in speciem pugnantium index alphabeticus.	587
Liber primus.	595
Liber secundus.	663
In sequens opusculum admonitio.	703
SANCTI JULIANI COMMENTARIUS IN NABUM PROPHETAM.	708
Præfatio.	708
Expositio.	709
VITA SANCTI HILDEFONSI, AUCTORE SANCTO JULIANO.	737
Monitum in opusculum sequens.	737
ORATIONES A SANCTO JULIANO COMPOSITÆ.	757
SANCTI JULIANI HISTORIA REBELLIONIS PAULI ADVERSUS WAMBAM GOTHORUM REGEM.	759
Monitum prævium.	759
Epistola Pauli perfidi, qui rebellionem fecit in Gallia.	761
Incipit historia.	763
Insultatio villis storicis in tyrannidem Galliarum.	797
Judicium in tyrannorum perfidia promulgatum.	801
APPENDIX PRIMA. — OPERA SANCTO JULIANO SUPPOSITA.	807
Monitum.	809
CHRONICA REGUM WISIGOTHORUM.	809
CARMINA APOLOGETICA, A PSEUDO-JULIANO PETRI ARCHIPRESBYTERO SANCTÆ JUSTÆ, BEATO JULIANO EPISCOPO SUPPOSITA.	811
EPITAPHIA SANCTO JULIANO TRIBUTA.	815
I. — In sepulcro sancti Hildefonsi.	815
II. — In sepulcro Quirici.	814
III. — In sepulcro Gudila archidiaconi Toletani.	815
IV. — In sepulcro regis Wambæ.	816
APPENDIX SECUNDA. — IDALII BARCINONENSIS EPISTOLÆ DUE.	813
EPISTOLA PRIMA.	815
EPIST. II.	819
SANCTUS LULLUS MUGUNTINUS EPISCOPUS.	819
NOTITIA H STORICA.	819
SANCTI LULLI EPISTOLÆ.	819
EPISTOLA PRIMA. — Lullus Dalmato.	819
EPIST. II. — Ingilice Lullo.	819
EPIST. III. — Lullus Leobithæ.	820
EPIST. IV. — Lullus Gregorio.	821
EPIST. V. — Lullus Deneardo et alitis.	823
EPIST. VI. — Alredus et Osgiva Lullo.	823
EPIST. VII. — Pippinus Lullo.	824
EPIST. VIII. — Magingoz Lullo.	824
EPIST. IX. — Magingoz Lullo.	825
EPIST. X. — Lullus pape.	826
EPIST. XI. — Lullus Oswithe.	827
EPIST. XII. — Cuthbertus Lullo.	828
EPIST. XIII. — Cynethardus Lullo.	831
EPIST. XIV. — Eardulfus Lullo.	833
EPIST. XV. — Miro dus Lullo.	834
EPIST. XVI. — Trecca Lullo.	835
EPIST. XVII. — Botwinus Lullo.	836
EPIST. XVIII. — Wichbertus Lullo.	836
EPIST. XIX. — Doto Lullo.	837
EPIST. XX. — Cynetharius Lullo.	837
EPIST. XXI. — . . . Lullo.	838
EPIST. XXII. — Cuthbertus Lullo.	838
EPIST. XXIII. — Eanvult Lullo.	839
EPIST. XXIV. — Magingoz Lullo.	840
EPIST. XXV. — Cuthbertus Lullo.	841
EPIST. XXVI. — Cene Lullo.	841
EPIST. XXVII. — Wigbertus Lullo.	842
EPIST. XXVIII. — Bregwius Lullo.	843
EPIST. XXIX. — Lullus Cene.	844
EPIST. XXX. — Wigbertus Lullo.	845
EPIST. XXXI. — Lullus Cuthberto.	846
EPIST. XXXII. — Cynewulfus Lullo.	846
EPIST. XXXIII. — Amalardus et Wido Lullo.	847
ELIPANDUS, FELIX, HETERIUS, TOLETANUS, URGELLENSIS, UTANENSIS EPISCOPI, ET SANCTUS BEATUS PRESBYTER.	847
NOTITIA HISTORICA.	847
ELIPANDI EPISTOLÆ.	850
EPISTOLA PRIMA. — Ad Micetium hæreticum.	850
EPIST. II. — Ad Fidelem abbatem.	867
EPIST. III. — Ad Carolum Magnum.	867
EPIST. IV. — Ad Albium.	870
EPIST. V. — Ad Felicem super conversum.	880

CONFESSIO FIDEI FELICIS ORCELLITANÆ SEDIS
EPISCOPI, QUAM IPSE POST SPIRITUM ERRORUM SUUM IN
CONSPECTU CONCILII EDIDIT, ET EIS QUI IN IPSE ERRORI ET DU-
BIO CONSENTIENTES FUERANT, DEDIDIT. 881

VITA SANCTI BEATI ABBATIS HISPANICI, AUCTORE
ANONYMO RECENTIORI. 887

HETERII ET SANCTI BEATI AD ELIPANDUM
EPISTOLA. 894

LIBER PRIMUS. 894

LIBER II. — De Christo et ejus corpore, quod est Ec-
clesia, et de diabolo et ejus corpore, quod est Antichri-
stus. 977

RACHIO ARGENTINENSIS EPISCOPUS.

INSCRIPTIO CODICIS CONTINENTIS CANONES CONCILIORUM
ET DECRETA PONTIFICUM, QUEM CODICEM SCRIBI JUSSIT RACHIO
EPISCOPUS ARGENTINENSIS ANNO 788. 1029

ANGELRAMNUS METENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA. 1031
COLLECTIO CANONUM AB ANGELRAMNO METENSI EPISCO-
PO ADMINATA ET ADRIANO SUMMO PONTIFICI OBLATA. 1033

ADRIANI PAPÆ CAPITULA QUE EX GRÆCIS ET LATINIS
CANONIBUS ET SYNDOSI ROMANIS, ATQUE DE BEATIS PRÆSULUM AC
PRINCIPUM ROMANORUM SPARIUM COLLECTA SUNT, ET INGLEBRANNO
MEDIOBATICÆ URBSI EPISCOPO ROMÆ A BEATO ADRIANO PAPA
TRANSA SUB DIE XIII KALENDAS OCTOBRES, INDICTIOE IX, QUAN-
DO PRO SUI NEGOTII CAUSA ABATOR. 1035

ANGELRAMNI DONATIONES QUÆDAM. 1037

I. — Angelramnus Fabonem et Gaudiacum Gorziensi
monasterio donat. 1037

II. — Angelramnus Warangesi villam donat monasterio
Gorziensi. 1038

III. — Angelramnus prædia quedam sita in Alsatia do-
nat conebio sancti Avelidi. 1100

WICBODUS.

NOTITIA HISTORICA. 1101

WICBODI QUÆSTIONES IN OCTATEUCHUM. 1101

Observatio prævia. 1101

Carolus rex Francorum et Longobardorum ac Patricius
Romanorum hunc codicem ad opus suum scribere jus-
sit. 1103

Incipit liber Questionum super librum Genesis ex dictis
sanctorum Patrum Augustini, Gregorii, Hieronymi, Am-
brocii, Hilarii, Isidori, Eucherii et Junilii. 1103

ADRIANI PAPA I.

ADRIANI PAPÆ I. VITA. 1167

ADRIANI PAPÆ I. EPISTOLÆ. 1203

EPISTOLA PRIMA, ad Pippinum regem. — Item exemplar
epistolæ Constantini papæ neophyti ad domnum Pippinum
regem directæ, in qua continetur quod a populo Romano
per violentiam electus et in sede apostolice intrinmissus
fuit, postulans ut in gratia domni regis Pippini permanere
possit, sicut antecessores sui fuerant. Et inde de epistola
Theodori patriarchæ Jerusalemiani, et de aliis epistolis
Alexandrinæ et Antiochenæ patriarcharum. Et in embolo
de Georgio, Marino et Petro. 1203

Emr. II, ad Pippinum regem. — Exemplar epistolæ
eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua
continetur gratiarum actiones pro exaltatione sanctæ Dei
Ecclesiæ, et de obitu domni Pauli papæ, et postulatur ut in gratia domni
Pippini regis permanere possit, sicuti antecessores sui
fuerunt. 1203

Emr. III, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ
eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua
continetur de fide et consensu ipsius, et Anastasio misso
ipsius apostolici, qui in Francia demoratur fuerat. 1203

Emr. IV, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ
eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua
continetur gratiarum actiones pro exaltatione sanctæ Dei
Ecclesiæ, et de missis domini regis, qui autumni tempore
Romam venire debuerant. 1203

Emr. V, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ
eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua
continetur uberrime benedictiones pro exaltatione sanctæ
Dei Ecclesiæ, et de epistola Joannis patriarchæ Gra-
densis. 1203

Emr. VI, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ
eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ per
Andream et Anasimum, pro iustitia sanctæ Dei Ecclesiæ,
et de Leone archiepiscopo, qui jam ad præfatum domnum
regem properavit. 1203

Emr. VII, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ
eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ per
Gausfridum abbatem, in qua continetur de victoria ipsius
prædicti regis, et de episcopis Pisano et Lucano, ut ad
propriæ sedes atque ecclesias pro sua pietate remeare
concederet. 204

Emr. VIII, ad Carolum regem. — Item exemplar episto-
læ eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in
qua continetur de fide vel constantia ipsius apostolici erga
prædictum regem. 1204

Emr. IX, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ
eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua
continetur de Mauricio episcopo, quod Histrienses ei oculo
eius eruiscent. 1204

Emr. X, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ
eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua
continetur de transitu Constantini impera-
toris et de Reginaldo duce Clusine, præfatus papa postu-
lans ut ipsum (ducatum) actum domnus rex ei habere non
permitteret, eo quod multa mala in Castelo Felicitatis in-
desinenter agere non desisterat... 1204

Emr. XI, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ
eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua
continetur de camerado, vel trabibus, seu lignamine, quod
necesse erat ad ipsam ecclesiam sancti Petri faciendam
et de corpore sancto, quod Fulgatus (Fuldras) petiit. 1204

Emr. XII, ad Carolum regem. — Item exemplar episto-
læ eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ pro
exaltatione sanctæ Ecclesiæ et de orationibus ipsius apo-
stolici. 1204

Emr. XIII, ad Carolum regem. — Item exemplar episto-
læ eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in
qua continetur quod Neapolitani cum Græcis civitatem
Terracinentensem invasissent. 1203

Emr. XIV, ad Carolum regem. — Item exemplar episto-
læ eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ,
in qua continetur de venditione mancipiorum genti pa-
gane Saracenorum factæ, et prædictis papa excusans Ro-
manos nunquam tale scelus perpetrasset, sed a Langobar-
dis et Græcis eos traditos esse dici. 1203

Emr. XV, ad Carolum regem. — Item exemplar episto-
læ eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in
qua continetur de trabibus majoribus ad ecclesiam restan-
dandis, quas domnus rex ei dare præceperat: et ipsos
actores negligentes nihil exinde, sicut eis a dicto rege
injunctum fuerat, fecisse dici, et de statuo ad ipsam ec-
clesiam sancti Petri recuperandam. 1203

Emr. XVI, ad Carolum regem. — Item exemplar episto-
læ eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ,
in qua continetur de monio (munio) atque marmore pa-
latii Ravennatæ (Ravennatis) civitatis. Prædictus papa
domni regis ditioni, vel quicquid exinde facere voluisset,
libenti animo se tribuere dicit. 1203

Emr. XVII, ad Carolum regem. — Item exemplar episto-
læ eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ,
in qua continetur de territorio Favennense, qualiter Ithe-
rius et Maginarius missi domni regis ipsius territorium in
integro partibus sancti Petri reddere voluerunt, sed pro-
pter iniquos homines minime poterunt. 1203

Emr. XVIII, ad Carolum regem. — Item exemplar episto-
læ eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ,
in qua continetur gratiarum actiones pro exaltatione
sanctæ Dei Ecclesiæ, et de territorio Savinense, quod ad-
modum prædictus rex sancto Petro pollicitus fuerat, quod
in integro contradere juberet. 1203

Emr. XIX, ad Carolum regem. — Item epistola eiusdem
papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur
gratiarum actiones de susceptis laboribus pro beato
Petro, commendans ipsi Georgium episcopum. 1203

Emr. XX, ad Carolum regem. — Indicat quomodo con-
tentionem monachorum ad se missorum composuerit. Et
quod Potho abbas cum decem monachis ad Carolum regem
profecti voluerit, ut ibidem quoque de objectis criminibus
se pargaret. 1206

Emr. XXI, ad Carolum regem. — Paulus presbyter,
Venerandus presbyter, Foralduus, Adalbertus, Gaudiosus,
Benedictus diaconus, Josue diaconus, Hermenfridus, Ra-
ginbertus, Autcarius (Lomb., Autcarius), Gregorius,
Agemodus, David, Gaudualdus, Ariolfus, Stephanus, Gari-
baldus, Gregorius, Savinus, Aldosinto, Rothbertus, Ra-
thius, Haribertus, Leo, Martinianus, Allo, Majo, Beapulfus
(Lomb., Scapulfus), Cunalvus, Lemnosus, Magnus, Ursus,
Athalbus, Aldefusus, Petrus Ansuallus, Allo, Pe-
trus, Gratiosus Foralduus, Ursus, Aluallus. 1206

Emr. XXII, ad Carolum regem. — Item exemplar episto-
læ eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ,
in qua continetur de monasterio sancti Hilarii confessoris
in Calligata. Orat ne ipsum seu hospitalis, qui per Alpes
collum siti sunt in susceptione peregrinorum, ut a nulla
magna parvaque persona invadi sineret; et Gaudibrando
duci Florentino mandat, ut quæ eidem monasterio abstulit
reddat. 1206

Emr. XXIII, ad Carolum regem. — Item exemplar episto-
læ eiusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ

recte, in qua continetur de fide vel dilectione quam erga beatum apostolorum principem Petrum habere pollicitus est, ut inconcussa et indissolubilis permaneat, et nulla callida versutia ab apostolico amore ejus animus disjungi possit. 1206

Epist. XXIV, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ ejusdem pape ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de sacratione Petri episcopi, seu et de territorio Savinensi. 1206

Epist. XXV, ad Carolum regem. — De episcopis vel presbyteris, ut non militarem induerent armaturam, sed spiritalem, id est jejunis et orationibus vacarent, seu de venalitate, vel captivitate hominum, vel aliis illicitis causis, quæ a pravis hominibus perpetrata erant, seu de visione Joannis monachi, quæ falsa vel insanis esse videbatur. 1206

Epist. XXVI, ad Carolum regem. — Item epistola ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur gratiarum actiones pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et de territorio Savinense, qualiter Machinarius (Maginarius) fidelissimus ejusdem præceps regis, ipsum territorium cum integritate partibus sancti Petri contrudere voluit. Sed propter iniquos atque perversos homines minime potuit. 1207

Epist. XXVII, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ ejusdem ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de abbate venerabilis monasterii sancti Vincentii, qui apud domnum regem insons accusatus fuerat, et inde ablati, ut eum venusto cultu ac vibratissimo animo clementissime susciperet, quia falsa crimina ei objiciebantur. 1207

Epist. XXVIII, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ ejusdem pape ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur gratiarum actiones, seu benedictiones pro cruce quam ei miserat, et de territorio Populoniensi seu Rosellensi, ut domnus rex suos idoneos missos dirigeret, qui sub integritate ipsas civitates cum suburbana (suburbanis) earum ei contrudere debuissent. 1207

Epist. XXIX, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ ejusdem pape ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur gratiarum actiones seu benedictiones pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et de sacramentario exposito a sancto Gregorio Iuniorum, quatenus eum domnus rex poposcerat per Joannem monachum atque abbatem civitatis Ravennatium miserat. 1207

Epist. XXX, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ ejusdem pape ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de Constantino et Paulo duobus ipsius apostolicis, qui apud prælatum regem a perversis hominibus gratis accusati fuerant, postulans, ut unum ex ipsis scilicet Paulum, quem ejus obtutibus præsentandum miserat, ut benigne eum suscipere dignaretur. 1207

Epist. XXXI, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ ejusdem pape ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de Venetiis (Lamb., Veneticis), ut de Ravenna, seu Pentapoli expellerentur, nec non et de Garamanico duce, qui possessiones Ravennatis ecclesiæ violenter invasisset vel exprolasset. 1207

Epist. XXXII, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ ejusdem pape ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur gratiarum actiones, et de Rosellis, et Populonio, et de civitatibus Beneventanis, vel de iudiciis Græcorum. 1208

Epist. XXXIII, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ ejusdem pape ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de missis Ulæ regis Anglorum, qui simul cum missis præfati regis Caroli Roma (Lamb., Romanam) properaret, et qualiter prædictus papa ipsos missos Anglorum honorabiliter suscepisset, quemadmodum ei prædictus rex Carolus per suos legatos mandaverat, seu et de aliis capitulis. 1208

Epist. XXXIV, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ ejusdem pape ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de præda Persarum in finibus Græcorum facta, et de discordia quæ inter ipsos erat. 1208

Epist. XXXV, ad Carolum regem. — Item exemplar epistolæ ejusdem pape ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de diocesis vel parochia episcoporum in partibus Italianæ atque Tusciæ, quos aliterum invadentes, et de vestre monachica, quam contra sanctos canones relinquentes, iterum secularibus vestibus inducebantur, et sibi illicito matrimonio sociabantur. 1208

Epist. XXXVI, ad Egilam episcopum. — Item exemplar epistolæ Adriani pape ad Egilam episcopum in partibus Spaniæ missæ pro fide orthodoxa tenenda, et pro jejunio sexta feriæ, et sabbato celebrando. 1208

Epist. XXXVII, ad Egilam episcopum. — Item exem-

plar epistolæ Adriani pape ad Egilam episcopum, seu Joannem presbyterum de eorum sacratione vel constantia in partibus Spaniæ prædicandum, et de paschali festivitate, et de prædestinatione hominis, sive ad bonum sive ad malum, et de coinquinatione eorum tam in eis quamque in potu, seu et de diversis erroribus et de bonum pseudo-sacerdotibus, qui vivente viro sortuntur uxores, et de libertate arbitrii, vel multis aliis capitulis in partibus illis contra fidem catholicam ortis. 1208

Epist. XXXVIII, ad episcopos Spaniæ. — Item exemplar epistolæ Adriani pape directæ omnibus episcopis per universam Spaniam commorantibus, maxime tamen Eliaphano vel Ascharico eorum consentaneis, pro heresi vel blasphemia, quod Filium Dei adoptivum nominant, cum multis capitulis sanctorum Patrum eos reprehendens. Nec non et de paschali festivitate, seu et de sanguine jectum et sulco, et sanguine suffocato, quem in errore prædicantes dicunt, ut qui ea non oderit rudis et ineruditus est, quos sub anathematis vinculo obligatos et ab Ecclesiæ extraneos dicit. Similiter et de prædestinatione Dei, quod si quis ad bonum prædestinatus esset, contra malum resistere necesse illi non erat; si vero ad malum notus (Lamb., natus), bonum illi exercere nihil proderit. Pro quo capitulo apostolicis adhortationibus eos castigans, nec non et de hoc, quia communem vitam cum Judæis, et non baptizatis pagani, tam in eis quam in potu, seu et in diversis erroribus nihil potui se inquit, nec non et de filiabus eorum, quas populo gentili tradidit; vel de sacrationibus eorum, seu et de mulieribus, quæ vivente viro sibi maritum sortuntur, simulque et de libertate arbitrii, vel aliis multis, quæ enumerare longum est, eos castigans cum sancto Patrum traditionibus. 1208

Epist. XXXIX, ad Carolum regem. — Regem orat, primum ut ejus filium tunc natum in baptismo suscipiat; deinde ut Ecclesiæ ipse Constantinii exemplo exaltari pergat, tum promissa largiens, tum a Longobardis erepta diversis locis patrimonium restituendo. 1209

Epist. XL, ad Carolum regem. — Petit ut Leonem archiepiscopum Ravennatem coercent, qui jura Ecclesiæ Romanæ in Exarchatu et Pentapoli sibi arrogabat. 1209

Epist. XLI, ad Carolum regem. — Queritur se despectum a Possessore episcopo et Rab gaudio abbate, missis Caroli; orat ut merorem suum consoletur, et ducatum Spoletinum, quem sancto Petro obtulit, reipsa cito tradi jubat. 1209

Epist. XLII, ad Carolum regem. — Petit auxilium adversus quatuor duces Italianæ, qui inter se et cum Græcis conspirant contra Ecclesiæ Romanam et Carolum. 1209

Epist. XLIII, ad Carolum regem. — Gratulatur sibi de eo quod ex Caroli missis cognorat, ipsam brevi Romanam esse venturam. 1209

Epist. XLIV, ad Carolum regem. — De Saxonibus ad paganismum reversis, docet quæ illis indicii præsentia debeant, si redire iterum ad Ecclesiæ velint. 1209

Epist. XLV, ad Carolum regem. — Præmissa mutue benevolentie argumentis, respondet se adunum Langobardorum episcopi alter alterius dioceses invadunt; et de consecrationibus episcoporum, per Italianam et Tusciam, sedulo cavere ut secundum canones fiant. Suadet denique ut qui ultra citroque ad regem vel ad pontificem commineant, sine regis et pontificis epistola non eant. 1210

Epist. XLVI, ad Carolum regem. — Gratulatur Carolo de Saxonibus subactis atque ad Christi cultum et baptismum perducis; triduasque Italianas, ut Carolus optat, eo nomine indicit. 1210

Epist. XLVII, ad Carolum regem. — Pallii usum concedit Ermenbertio archiepiscopo Bituricensi. 1210

Epist. XLVIII, ad Carolum regem. — Respondet de Ravennatium episcoporum electionibus, quod si regum missorum interventu, a clero et plebe, suscepta pontificis Romæ admonitione, secundum canones fieri solite sint. 1210

Epist. XLIX, ad Carolum regem. — Inducat missos Caroli Benevento fugere coactos esse, propterea quod Arichisi ducis relictæ, et Beneventani, cum Græcis adversus Carolum et Ecclesiæ Romanam conspirant. 1210

Epist. L, ad Carolum regem. — Beneventanum conspirationem ab Arichisi duce intam alius repetit, copiosius exponit, sicut Greg. Capuanus presbytero acceperat. 1210

Epist. LI, ad Carolum regem. — Adalgisum in Calabria venisse confirmat: orat ut eo cas contra illum mittat, et ut promissam in ducatu Beneventano Ecclesiæ civitatem per missos suos tradi jubat. 1210

Epist. LII, ad Carolum regem. — Refelluntur objectiones contra septimam synodum. 1211

Epist. LIII. — Qua conceditur pri legum monasterio sancti Dionysii in Parisiaco ut proprium ei liceat habere episcopum. 1211

Epist. LIV, ad Thihum archiepiscopum Rhemensem. —

Confirmat novo privilegio antiqua jura ecclesie Rhemensis, et de Lullo episcopo Moguntino investigari et ad se referri jubet. 1212
 Error. LV, ad Bertherium Viennensem episcopum metropolitani. — De ecclesiis statu, ac honore tum episcoporum tum metropolitani, pridem in Gallis neglecto. 1215
 Error. LVI, ad Constantinum et Irenem. 1218
 Error. LVII, ad Tarasium patriarcham. 1215
 Epistola metrica, ad Carolum regem. 1241
 Bolla Adriani, qua confirmat petitionem Argentinensis diocesis in septem archidiaconatus, divisionem relictum episcopis a vitiis capituli, et alia jura canonica ejusdem ecclesie, data die 4 Aprilis 784. 1243

OCTAVI SECULI AUCTORES ANNI INCERTI.

ISIDORUS PACENSIS.

NOTITIA HISTORICA. 1245
 ISIDORI PACENSIS CHRONICON. 1251
 De hoc Chronico Marianæ testimonium. 1251
 Testimonium aliterum. 1251
 Incipit editione imperatorum, vel Arabum Ephemerides, atque Hispania Chronographia sub uno nomine collecta. 1253

ABSDOC ET ETHELVOLFUS, ABBATES HIBERNI.

NOTITIA HISTORICA IN ABDOD. 1279
 NOTITIA HISTORICA IN ETHELVOLFUS. 1279
 Monumentum in sequentia Capitula. 1279
 CAPITULA SELECTA EX ANTIQUA CANONUM COLLECTIOE FACTA IN HIBERNIA SECCULO CIRCA TER VITI. 1281
 ADNOTATIO DE SYNODIS, EX ANTIQUA COLLECTIOE ANTE ANNOS DCCC EXARATA IN MS. COD. REMIGIANO. 1307
 Admonitio in sequentes canones. 1300
 CANONES HIBERNENSES ADDENDI EDITIS SPICELEGII. 1311
 ETHELVOLFI MONACHI CARMEN DE ABBATIBUS ET VIRIS PII COENOBII SANCTI PETRI IN INSULA LINDISFARNESI. 1327
 Observationes prævia. 1327
 Præfatio Ethelvoli. 1329
 CAPUT PRIMUM. — Salutatio vasis ad episcopum de propinquis et monachis cellæ ejus. 1329
 Cap. II. — De eo quod Horret regnum indeptus multos persequitur. 1330
 Cap. III. — Quod erat Eadmund dux nobilis natu et moribus. 1330
 Cap. IV. — Quod hic ad servitium Domini attonus proprio monasterio itat. 1331
 Cap. V. — Quod pontificem adiens, doctorem vitæ regularis acquisivit. 1331
 Cap. VI. — Quod veredarium mittit ad Christi monachum. 1332
 Cap. VII. — Quod nuntius adveniens pastoris et fratrum gaudia cumulat. 1333
 Cap. VIII. — Quod facta mira Patris Ultan paucis memorantur. 1335
 Cap. IX. — De Frigidulo sacerdote Christi. 1331
 Cap. X. — De fratre Cuiuluo Ferrario. 1335
 Cap. XI. — De fratre qui de carne ductus iterum reviviscit. 1335
 Cap. XII. — De obitu Patris Eadmundi. 1337
 Cap. XIII. — De Eorpuino successore Eadmundi et fratre ejus Aldwino. 1337
 Cap. XIV. — De Sigbaldo abbate, quomodo multis denariis et divitiis Lindisfarnensis in ecclesiam ditavit. 1337
 Cap. XV. — De Sigwino abbate, fratre et successore Sigbaldi. 1338
 Cap. XVI. — De Iglaco presbytero et lectore. 1339
 Cap. XVII. — De fratribus cellæ, vel obitu pastoris. 1339
 Cap. XVIII. — De Wulfigo sacerdote et abbate. 1339
 Cap. XIX. — De Winfrido presbytero. 1340
 Cap. XX. — De donis Patrum et votis monachorum. 1341
 Cap. XXI. — De capitulis spiritualibus in apostolorum oratorio auditis. 1342
 Cap. XXII. — Somnium quod vidit die Dominica. 1342
 Cap. XXIII. — Salutatio et præcatio vasis ad sanctos et ad Dominum. 1344

NARCUS IDRONTINUS EPISCOPUS.

MARCI HYMNUS IN MAGNO SABBATO.

PETRUS ARCHIDIACONUS.

QUÆSTIONES IN DANIELEM PROPHETAM.

CATULFUS.

INSTRUCTIO EPISTOLARIS AD BEATUM CAROLUM REGEM.

CONSTANS SACERDOS.

TRACTATUS DE PASSIONE BEATI EMMERANTII MARTYRIS.

GARNERIUS ABBAS.

LEGATIO AD REGEM AISTULFUM.

ANONYMI SECULI VIII.

I. — INCERTI AD PIPPINUM REGEM EPISTOLA.

II. — EPISTOLA MONACHI AD ABBATEM.

III. — COMMONITORIUM CUJUSQUE EPISCOPI AD SACERDOTES SURDITOS SIBI CÆTEROSQUE MINISTROS CUJUSCUNQUE ORDINIS ECCLESIASTICI.

IV. — TRACTATUS DE REMUNERATIONE MERITORUM NON DILATA.

V. — EPISTOLA CUJUSDAM. — QUID SIT CEROMA.

VI. — APPARTITIO SANCTI MICHAELIS ARCHANGELI IN PARTIBUS OCCIDENTIS, HOC EST IN MONTE TUMBA IN GALLIA.

CAPUT PRIMUM. — Regnante Childberto rege apparet sanctus Michael in Gallia, Synagoga quondam nunc Ecclesie patronus.

Cap. II. — De situ loci.

Cap. III. — De constructione loci per angelicam revelationem.

Cap. IV. — Qualiter a Gargano sit sanctum delatum pinguis.

Cap. V. — De adventu reliquiarum.

Cap. VI. — De oblecta aqua per angelicam revelationem.

Cap. VII. — De miraculis in eodem loco paratis.

VII. — GESTA DOMINI DAGOBERTI REGIS FRANCORUM.

CAPUT PRIMUM. — De Clotario patre Dagoberti.

Cap. II. — De infantia Dagoberti.

Cap. III. — De beato Dionysio martyre et sociis ejus, et ecclesia quam beata Genovefa super ipsos construxerat.

Cap. IV. — De cervo qui, insequente Dagoberto, in eadem martyrum fecit confugium.

Cap. V. — De morte matris Dagoberti.

Cap. VI. — De Sadregiselo duce, quomodo eum Dagobertus dehonestavit.

Cap. VII. — Quomodo Sadregiselus dehonestatus Clotario se obtulit, et quomodo Dagobertus in eadem prædictam martyrum confugium fecit.

Cap. VIII. — Quomodo Clotarius missos qui eum inde abstraherent miserit.

Cap. IX. — Quomodo Dagoberto in somnis martyres apparuerunt.

Cap. X. — Quomodo Clotarius per semetipsum exinde abstrahere voluerit, et minime potuerit.

Cap. XI. — Quomodo Clotarius illum culpam ignoverit, et eundem locum venerabiliter honoraverit.

Cap. XII. — Quomodo Clotarius Dagobertum consortem regni fecerit.

Cap. XIII. — Quomodo Dagobertus Gomstrudem in conjugium acceperit, et qualiter inter ipsum et patrem orta contentio fuerit.

Cap. XIV. — Quomodo Dagobertus a patre in Austria directus contra Bertholdum pugnaret, et qualiter Clotarius ei in auxilium veniens ipsum Bertholdum interfecerit.

Cap. XV. — De morte Clotarii regis, et qualiter ei Dagobertus in regnum successit.

Cap. XVI. — De Hairberto fratre Dagoberti, et qualiter ei Dagobertus partem regni concesserit.

Cap. XVII. — Quomodo Dagobertus rex sanctorum martyrum Dionysii sociorumque ejus corpora requisivit atque ecclesiam ornavit, et de absida infra quam requiescent, qualiter eam desuper ex argento cooperaverit.

Cap. XVIII. — Quomodo de teloneo ex Massilia centum solidos in luminibus ipsis ecclesie annuatim concesserit.

Cap. XIX. — De gazophylacio quod ante cornua altaris ipsius ecclesie fieri jussit, et annuatim inibi centum solidos solvi præcepit.

Cap. XX. — De cruce aurea quam idem rex inibi fieri jussit.

Cap. XXI. — De ingressu ipsius in Burgundiam et timore procerum et gaudio pauperum, seu mo. te Brunuli.

Cap. XXII. — Quomodo Gomstrudem reliquerit et Nanthildem in conjugium duxerit.

- Cap. XXIII. — Qualis idem rex Dagobertus fuerit. 1404
 Cap. XXIV. — Quomodo Ragnetradem stratu suo accevit et filium ex ea genuerit; et qualiter legationem ad Heraclium imperatorem direxit. 1404
 Cap. XXV. — De morte Hariberti, et quomodo Dagobertus regnum et thesauros ejus sua dilectione redegerit. 1405
 Cap. XXVI. — De morte Landegiseli qui fuerat germanus Nanthildis regine. 1405
 Cap. XXVII. — De initio scandali inter Dagobertum regem Francorum et Samonem regem Sclavorum. 1405
 Cap. XXVIII. — De contentione Avarorum et Bulgarorum, et qualiter Dagobertus Bulgares qui ad eum venerant interfici jussit. 1406
 Cap. XXIX. — De morte Sisabodi regis Hispanie, et de missorio aureo quem Sisenaudus Dagoberto regi promiserat. 1407
 Cap. XXX. — Quomodo Dagobertus contra Winidos cum exercitu perrexit, et qualiter Saxonibus tributum indulserit. 1407
 Cap. XXXI. — Quomodo Dagobertus filium suum in regnum Austrie sublimavit. 1408
 Cap. XXXII. — Quomodo Hlodovicus eidem ex Nanthilde natus fuerit, et qualiter inter ipsum et Sigebertum regnum suum dividerit. 1408
 Cap. XXXIII. — Quomodo ecclesie Christi martyrum Dionysii ac sociorum ejus quasdam areas infra extraque Parisius atque portam ipsius civitatis cum omnibus teloneis contulerit. 1409
 Cap. XXXIV. — Quomodo annuale merratum quod fit post festivitatem martyrum fratribus inibi comorantibus concesserit. 1409
 Cap. XXXV. — De morte Sadregiseli, et quomodo rex omnes res ipsius, quas ad facum receptas fuerant, supradictae ecclesie tradidit. 1409
 Cap. XXXVI. — De exercitu quem in Wasconiam transiit. 1410
 Cap. XXXVII. — Quomodo de quibusdam villis ecclesiam supradictorum martyrum heredem fecerit, et qualiter fratribus inibi consistentibus ex ducatu Cenomannico centum vaccas annis singulis concesserit. 1411
 Cap. XXXVIII. — Quomodo ad Judicialia missos suos in Britanniam transmissit. 1411
 Cap. XXXIX. — Quomodo omnia pene monasteria regni sui per suum testamentum ditaverit, per quod etiam Brunadum villam sancto Dionysio tradidit. 1411
 Cap. XL. — Plumbi octo millia libras ad cooperiendam basilicam monachis sancti Dionysii donat. 1414
 Cap. XLI. — Quomodo Wascones cum suo duce ejus se ditioni subdiderunt. 1414
 Cap. XLII. — De obitu Dagoberti regis, et quid in infirmitate ipsa posuit fecerit. 1414
 Cap. XLIII. — De sepultura ipsius in ecclesia sancti Dionysii, et qualiter ibidem salientium ordinem adhuc vivens instituerit. 1416
 Cap. XLIV. — De legatione Ansaldi et revelatione ejusdem servi Dei, qualiter animam regis Dagoberti sancti Dei liberaverit. 1416
 Cap. XLV. — De Ludovico filio ipsius, quomodo illi in regnum successerit. 1417
 Cap. XLVI. — De thesauris ipsius, quo ordine inter filios divisi sint, et de morte Pippini et Ega qui fuerant consiliiarii regis Dagoberti. 1417
 Cap. XLVII. — De Erchinoaldo et Flacato, qui post Egam majores domus fuerunt. 1418
 Cap. XLVIII. — De testamento Nanthildis regine et morte ipsius. 1418
 Cap. XLIX. — De Hlodowico, qualiter precepta quae pater suus sancto Dionysio tradiderat renovaverit, et quomodo argentum supradictae absidae pauperibus largiri jussit. 1418
 Cap. L. — De eo quod praefatum locum idem rex Hlodovicus a dominatione Parisiaci antistitis per privilegium et confirmationem sanctorum episcoporum liberaverit. 1419
 Cap. LI. — De eo quod os brachii sancti Dionysii fregit, et ob hoc prius sensum et postea vitam cum regno amisit. 1420
 VIII. — GESTA REGUM FRANCORUM PARTIM E GREGORII THEODORICUS HISTORIA, CUIUS ET NOMEN IN VETUSTISSIMIS CODICIBUS PRÆFERTUR, PARTIM ALIUND DESUMPTA, ET USQUE AD REGEM THEODORICUM II PERDUCTA; AUCTORE INCERTO, SED QUI EUNDEM THEODORICUM TEMPORIS VIXIT (Edid. Marquardi Freheri, comparata cum alia Historia ex cod. ms. Comenacensi). 1421
 CAPUT PRIMUM. — De origine, ac gesta Francorum, vel eorum sequentia certamina. 1421
 Cap. II. — Quod gens Alanorum contra Valentinianum

- imperatorum rebellavit eosque Franci devicerunt, et tributa Francis concessa sunt. 1422
 Cap. III. — Ubi imperator exactores misit, ut tributa solverent Franci. 1423
 Cap. IV. — Quod idem imperator exercitum commoverit adversus Francos; et de adventu eorum partibus Rheni fluminis, et de rege eorum primo. 1423
 Cap. V. — De morte Pharamundi regis, et de Chlodione filio ejus, et de Chunorum incursum in Gallias. 1424
 Cap. VI. — Ubi Childericus rex ejectione est de regno. 1425
 Cap. VII. — Quod Franci super se statuunt Egidium Romanum, atque deiciunt, et Childericum recipiunt. 1426
 Cap. VIII. — Ubi capta est Agrippina civitas, et de morte Egidii, et de Adouagrio duce Saxonorum. 1427
 Cap. IX. — De morte Childerici, et bellum Chlodovei contra Syagrium. 1428
 Cap. X. — De petitione episcopi ad regem Chlodoveum ut urcum redderet, et quia devicti Toringii sub tributo servierunt. 1429
 Cap. XI. — Quod Aurelianus legatarius Chlodovei vestitus cultu peregrino ad opus domini sui sponsavit Chrodchilde. 1430
 Cap. XII. — Ubi Chlodoveus rex misit ad Gundobadum pro sponsa sua Chrodchilde. 1431
 Cap. XIII. — Quod iterum Chlodoveus misit ad Gundobadum pro thesauro Chrodchilde. 1432
 Cap. XIV. — De predicatione Chrodchildis ad Chlodoveum, ut regem regum crederet. 1433
 Cap. XV. — Bellum contra Alamanos, ubi Chlodoveus necessitate compellus verum Deum invocavit in adiutorio; et a sancto Remidio baptizatur. 1434
 Cap. XVI. — Ubi Burgundiones a Chlodoveo devicti ejus dominio se subdunt, et de hominum devoratione a bestis dicitur. 1436
 Cap. XVII. — De miraculis Dei Chlodoveo ostensa, et quia devictis Gothis Alaricum interfecit. 1438
 Cap. XVIII. — Bellum Chlodovei contra Ragnacharium parentem suum. 1440
 Cap. XIX. — De morte Chlodovei, et quia quatuor filii ejus in regno successerunt, et de Danis qui in Gallias irruunt. 1441
 Cap. XX. — Quod Chlodmirus et Childebertus et Chlodarius bellum ineunt adversus Burgundiones. 1441
 Cap. XXI. — Quod iterum Chlodmirus Burgundiones devictos interfecit. 1442
 Cap. XXII. — De eadem magna quod Franci in Thorinorum populo prostraverunt et de Ermenfredo rege eorum. 1442
 Cap. XXIII. — Bellum quod Childebertus exercuit adversus Gothos, et de Amalrici interfectione. 1443
 Cap. XXIV. — Consilio imo, Childebertus et Chlodtharius pertractantes nepotes suos interficiunt, et regnum patris eorum invadunt. 1443
 Cap. XXV. — De morte Theuderic, et regnum Theudoberti, et bellum adversus Chlodtharium. 1444
 Cap. XXVI. — Quod Childebertus et Chlodtharius in Hispaniam dirigi, Caesaraugustam obsident, et quia Longobardi sub tributo vixerunt. 1445
 Cap. XXVII. — De morte Theudoberti, et Chrodchilde, et Theudoaldo, et quia Chlodcharius regnum recepit et bellum contra Saxones. 1446
 Cap. XXVIII. — Quod Chramnus conjunctionem adversus patrem suum fecit cum Childeberto, et de obitu Childeberti. 1446
 Cap. XXIX. — Quo tempore sanctus Medardus transit, et de morte Chlodcharii et quia filii ejus successerunt in regnum. 1447
 Cap. XXX. — Ubi Chuni Gallias appetentes prostrati sunt, et bellum inter Sigiberto et Chilperico, et de uxoris Chareberti. 1448
 Cap. XXXI. — De morte Chareberti, et quia Sigibertus Brunchildem accepit uxorem sibi, et Chilpericus Galsintem, et de Fredegundo. 1448
 Cap. XXXII. — Bellum quod fuit Sigeberto et Chilperico, et de morte Sigiberti. 1450
 Cap. XXXIII. — Quod Brunchidis in exilio retrouit, eamque Meroveus in uxorem assumpsit, et bellum Campanorum. 1451
 Cap. XXXIV. — De descriptione pessimas, quas Chilpericus fieri jussit. 1452
 Cap. XXXV. — De Justino et Tiberio imperatoribus, et de Italia subjugata, et transitu Gunthramni regis, et quod per ingenium Fredegundis interfectus est Chilpericus. 1453
 Cap. XXXVI. — Ubi Fredegundis bellum cum Austrasis gerit, eosque devictos Crapianum succendit. 1454
 Cap. XXXVII. — De morte Fredegundis, et bellum.

- Theoderici contra Chlotarium. 1433
 Cap. XXXVIII. — De consilio pessimo Brunchildis, et quia Theodericus fratrem suum occidit. 1436
 Cap. XXXIX. — Quod Theodericus septem suam ad conjugium sociare voluit, et quia Brunchildis ipsum Theodericum occidit. 1436
 Cap. XL. — Quod Austrasii et reliqui Franci Chlodcharium in monarchiam elevari et Brunchildem morte condemnant. 1437
 Cap. XLI. — Ubi Saxones adversus Dagobertum pugnam inrunt, ducemque eorum Chlodcharius interfecit, et non longiorum hominem ex eis reliquit quam spatia sua erat. 1437
 Cap. XLII. — De morte Chlodcharii, et regnum Dagoberti. 1438
 Cap. XLIII. — De morte Dagoberti et Sigiberti, et regnum Chlodovei. 1439
 Cap. XLIV. — Quo tempore regnum Francorum concidit, et de morte Chlodovei, et regnum Chlodcharii. 1439
 Cap. XLV. — Ubi Ebroinus major domus eligitur, Chlodchariusque rex moritur, regnumque Theoderici et Childerici assumunt. 1440
 Cap. XLVI. — Quod Martines et Pippinus duces Austrasiorum bellum agunt contra Ebroinum et Theudericum. 1441
 Cap. XLVII. — Ubi Ebroinus occiditur, Waratto in majordomo assumitur, et sanctus Audoinus ad Dominum migravit. 1441
 Cap. XLVIII. — Quod Waratto moritur, et Bertharius in loco ejus assumitur, Pippinusque eos devictos infortunatum in sua redigit potestate. 1442
 Cap. XLIX. — De obitu Theoderici et regnum Chlodovei et Childerici, et Grimoaldo majore domo. 1443
 Cap. L. — De transitu Childerici, et regnum Dagoberti, et quia Grimoaldus interfecit, et honorem patris sui Theodaldis ambuit. 1443
 Cap. LI. — De morte Pippini, et bella Francorum inter se, et Theodaldo fugato Ragenfredus in principatum est elevatus. 1443
 Cap. LII. — De morte Dagoberti, et regnum Chilperici, et quod bellum gessit Carus contra Ratbode. 1443
 Cap. LIII. — Quod Carus pugnam gessit contra Chilperico et Ragenfredo, in loco nuncupante Vinciac; eosque devictos atque fugatos, omne regnum Francorum in sua redegit potestate. 1443
 APPENDIX A Theodorico II usque ad Pippinum regem. 1444
 IX. — CHRONICON EPISCOPORUM METENSUM. 1445
 APPENDIX PRIMA, ab anno 1120 ad 1200 circiter. 1471
 APPENDIX SECUNDA, ad annum 1260 deducta. 1475
OCTAVI SEculi MONUMENTA ECCLESIASTICA.
EXPOSITIO MISSÆ ROMANÆ. 1481
PIPPINI ET CAROLOMANNI FRANCORUM REGUM DIPLOMATA NEC NON QUORUNDAM INTER ILLUSTRIORES FRANCO ET GERMANO SEculi VIII MONUMENTA SELECTA.
 I. — Carolomanni principis Capitulare an. 742. 1501
 II. — Carolomanni principis Capitulare Lißinense (an. 745). 1503
 III. — Pippini principis Capitulare Suessionense (an. 744). 1504
 IV. — Pippini regis Capitulare Vermeriense (an. 753.) 1506
 V. — Pippini regis Capitulare Vernense duplex (an. 753.) 1508
 VI. — Pippini regis Capitulare Compendiense (an. 757.) 1513
 VII. — Conventus Attinacensis (an. 765.) 1515
 VIII. — Pippini regis Capitulare incerti anni. 1516
 IX. — Pippini regis Capitulare Aquitanicum an. 768. 1519
 X. — Pippini regis placitum, quo Abaciacum villa pagi Ceomanici et Sibraci portio in Matricensi Dionysianis monachis vindicatur (an. 753). 1520
 XI. — Præceptum Pippini regis impetratum a Sigobaldo abbate Anisolensis cenobii (anno 753). 1521
 XII. — Regale præceptum Pippini sub Bonifacio de rebus ecclesie sancti Martini (anno 753). 1522
 XIII. — Præceptum Pippini regis pro Morbacensi monasterio. 1523
 XIV. — Diploma Pippini regis pro nundinis sancti Dionysii (an. 753). 1524
 XV. — Pippini regis præceptum pro Taberniaci in pago Parisiaco villa confirmatione (an. 754). 1526
 XVI. — Præceptum Pippini regis donantis monasterio sancti Dionysii castellum ad montem sancti Michaelis in pago Viridunensi (an. 755). 1528
 XVII. — Diploma Pippini regis pro monasterio Nantuaconsi (an. 757). 1529
 XVIII. — Pippini placitum de teloneis omnibus in mercato sancti Dionysii ad ipsum monasterium evidenciatis, adversus Gerardum comitem Parisiensem (an. 758). 1530
 XIX. — Diploma Pippini regis Francorum, quo monasterii Honaugiensis possessiones confirmat (an. 759). 1531
 XX. — Pippini regis diploma quo bona et jura Morbacensis abbacie confirmat (an. 760). 1532
 XXI. — Diploma Pippini regis Francorum pro monasterio Honaugensi, datum versus 760. 1533
 XXII. — Pippinus rex Wionado archiepiscopo et ecclesie Trevirensi confirmat ecclesias SS. Maximini, Paulini, Eucharli, Oreun, S. Martini, seu quidquid ecclesia Trevirensis habet et habebit citra Rhenum et Ligerim, et quod sit libera a talliis et teloneis (an. 761). 1534
 XXIII. — Diploma Pippini regis, quo villam Tinningen Fuldensi ecclesie donat (an. 763). 1536
 XXIV. — Testamentum sancti Salvatoris, quod Pippinus rex fieri iussit abbatibus Prumiensium (an. 762). 1537
 XXV. — Pippini regis diploma pro constructione et dotatione monasterii Prumiensium (an. 762). 1541
 XXVI. — Diploma quo Pippinus rex confirmat monasterio Honaugensi omnes suas possessiones (incerto anno). 1545
 XXVII. — Immunitas abbacie Prumiensium per regem Pippinum concessa. 1546
 XXVIII. — Testamentum Heddonis episcopi Argentinensis, seu charta fundationis et donationis monasterii Etenheimensis (an. 765). 1547
 XXIX. — Egidius vir illuster factus monachus Prumiensium monasterio insignem donationem facit (an. 764). 1552
 XXX. — Pippini regis privilegium pro monasterio sancti Maximini (an. 765). 1554
 XXXI. — Telonis episcopi Curienensis testamentum (an. 766). 1555
 XXXII. — Præceptum Pippini regis, quo villam Exonam monasterio sancti Dionysii restituit (an. 766). 1561
 XXXIII. — Donatio Pippini monasterio sancti Antonini (an. 767). 1563
 XXXIV. — Pippini regis præceptum, quo Fuldensi ecclesie Autmundisat villam largitur (an. 768). 1565
 XXXV. — Sigfridi dynastæ in Alsacia litteræ ad Hilum Alamanum, qui monasterio Gregoriano plurima bona assignat (an. 768). 1564
 XXXVI. — Præceptum Pippini regis, quo silva Aqualina monasterio San-Dionysiano conceditur (an. 768). 1565
 XXXVII. — Præceptum Pippini regis de immunitate monasterii sancti Dionysii (an. 768). 1566
 XXXVIII. — Præceptum Pippini de confirmatione privilegiorum monasterii sancti Dionysii (an. 768). 1567
 XXXIX. — Diploma Pippini regis Francorum, quo Fulrado abbati sancti Dionysii et capellano suo confirmat traditionem illi factam a Widone Alsatie dynasta in Gemar, sancto Hippolyto, Ensheim, Schreßersheim, Grusenheim et Rappelsweiler (an. 768). 1570
 XL. — Præceptum Carolomanni regis, fratris Caroli Magni, quo monasterii Dionysianis immunitates et a teloneis exemptionem omnibus ad festivitatem seu mercatum sancti Dionysii concurrentibus confirmat (an. 769). 1572
 XLI. — Carolomanni regis charta pro monasterio sancti Gregorii (an. 769). 1574
 XLII. — Præceptum Carolomanni regis de immunitate ecclesie Argentoilli (an. 769). 1575
 XLIII. — Carolomannus justitiam reddit monasterio Prumiensi de loco Benotfeld (an. 770). 1576
 XLIV. — Carolomanni Austrasie regis charta, qui monasterii Honaugiensis bona confirmat (an. 770). 1577
 XLV. — Charta Carolomanni Austrasie regis, qui monasterio Norientensi seu Ebersheimensi confirmat bona quæ Adalricus dux Alsatie eidem monasterio concesserat (an. 770). 1578
 XLVI. — Carolomanni regis privilegium pro monasterio Grandisvallenensi (an. 770). 1579
 XLVII. — Charta Carolomanni regis, qua villas Faberolas et Norontem cenobio Dionysiano confert (an. 771). 1581
 XLVIII. — Testamentum Remigii episcopi Argentinensis, seu charta donationis monasteriorum Aschovie et Werthæ ad ecclesiam Argentinensem (an. 776). 1583

1612
1586
asterio
ellis in
1588
o Nan-
1589
u mer-
la, ad-
788).
1530
onasta-
1551
a Mor-
1532
onasta-
1533
et ec-
cimini,
ecclo-
gerim,
1534
alogen
1536
ppian
1537
et do-
1541
mona-
anno).
1545
regem
1546
genti-
asterii
1547
miensi
1532
sancti
1584
n (an.
1553
tonam
1581
tonini
1582
st ec-
1563
dium
na as-
1564
salina
1565
e mo
1566
privi-
1567
Ful-
t tra-
emar,
heim
1570
Caroli
onels
san-
1572
sancti
1574
sitate
1575
terio
1576
mo-
1577
mo-
bona
serat
1578
terio
1579
ero-
771).
1581
con-
e et
1582